

СЛОВНІК
РУСКОГО
НАРОДНОГО ЯЗИКА

II

О – Я

НОВИ САД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНИСТИКУ
ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
РУСКЕ СЛОВО

СЛОВНІК РУСКОГО НАРОДНОГО ЯЗИКА

У РЕДАКЦІЇ
ЮЛИЯНА РАМАЧА

II
О – Я

НОВИ САД
2017

Сотрудніки

мр Гелена Медєши, мср. Александер Мудри, дипл. инж. Юлиан Пап, мср. Анамария Рамач Фурман, професор Славко Сабо, мр Ксения Сегеди, др Оксана Тимко-Дітко, др Михайло Фейса

Сотрудніки студенти: Ясмина Арва, Люпка Варґа, Татьяна Гарди, Мария Горняк-Кухар, Ксения Дудаш, Даниєла Колесар, Зденко Лазор, Павле Малацко, Олена Папуґа, Ясмина Прегун, Наташа Фа, Блаженка Хома, Мария Хома, Люпка Чапко

Информаторе

Павлина Буила, Владо Ерделі, Серафина Макаї, Силвестер Макаї, Сена Майорош, Мелания Павлович, Евфемия Планчак, Михал Рамач, Веруна Рамач, Владимир Сабодайко, Левона Скубан, Любица Яким

Главни редактор

др Юлиан Рамач

Рецензенти

др Александер Д. Дуличенко

др Людмила Попович

Графични редактор

Славко Сабо

Видавателе

Филозофски факултет – Одсек за русинистику

Завод за культуру войвођанских Руснацох

Дружтво за руски јазик, литературу и культуру

Руске слово

Нови Сад

2017

О

о¹ прим. з локативом **1.** у злученьох у функції обекта: *А ту наисце не було о чим приповедац* (М. Ков.); *Кед вон о тим дакому вибулькне, настрада як ніхто* (ТвенМ); *Бо то ше найвецей гутори о тим, чого нет* (Г. Кост.); *И вше у дружтве приповедал о тих жовльох* (Г. Кост.). *Роздумайце о тим питанню шицки* (М. Скуб.); *О оцови дзеци не иму строго судзиц* (М. Коч.). **2.** у старших текстах значи час дії у злученьох **о Крачуне** „на Крачун”, **о твардей жими** „кед тварда жима” и под.: *Ест таки оцове и таки мацери, муша ходзиц боси и о твардей жими* (= кед тварда жима) (ЕтнV 99); [У Китаю на Нови рок] *младеж ше преоблека до рижних необичних шматов и ходзи по валале, слично як у нас о фашеньџох* (= на фашенги) (РН 17/1932, 3); *ма ше основац фонд з котрого ше каждого року о крачуне* маю облещиц найхудобнейши дзеци нашого общества (= на Крачун) (РН 36/1933, 4); *Кед куковка о Крачуне ... кукала* (нар. писня) (= кед куковка на Крачун кукала); *Родичох и дзеци о Новим року* вируцал з обисца (= на Нови рок) (РС); *Рушели зме ше о першей години ... зоз Заџребу. Други дзень рано о шестей години* були зме у Беоџраду. Дораз о 7.40 ишли зме далей. *О полноци* того дня пришли зме до Скопља (= на шейсц годзин, на полноци) (РН 1927); *О Михале* мадярским така буря була вноци – *попревращало древа таки груби барз* (ТамашРКер 125). **3.** означае способ дії: *едзене або друге средство за живот: Ест и таки цо вежне худобни робиц о своїм косту; ест и таки цо их жазда костира* (ЕтнV 95); *копе му кукурицу перши раз до тижня, а о сухим хлебе* (ЕтнV 102); *Ви двою би и о кози могли жиц* [= вам би досц була и коза, не мушели бисце тримац краву] (Люб.

Як.); *Тото едзене [цо достали] то три печени кромплі! О тим мали вони чежко працювац цали дзень у полю!* (РН 24/1932, 4); *а вельо раз [кошели] цали дзень о цибереї...* (РК 1937, М. Бирк.); *Давно прешили часи кед ше ламало [кукурицу] о води, сухим хлебе* (= кед ше у ламачки едло сухи хлеб з воду.) (РС); *Ест и таки цо вежме худобни робиц жаздови о своїм косту* (= стараючи ше сам за своєю едзене) (Етн); *У роботы знал поробиц и за двох, а о едней плаци* (ЛатякТал 76). **4. а)** значи цель дії: *намагац ше за дачим, трудзиц ше за дацо: [Наука нас учи] да ше трудзимо о тим, да цо з меншого фалата жеми, цо з меншим трошком и трудом, цо вецей производзимо* (РН 22/1928, 2); *Медзитим ипак ше покрадзми вельо пиє. Прето, даедни политичаре робя о тим* да ше дошлебодзи предавац алкоголь (РН 42/1930, 3); *Тоти цо на власци вше робя а не о других* (Йвг. Бл.). **б)** *буц о дачим* „буц за дацо, сщц дацо, приставац на дацо”: *Я о тим же бизме добре жили, але ше мушиме и трудзиц; Я не о тим да вон не зароби на тей роботы, але знам же з того не будзе ніч* (Г. Р.); *Сушед гвари же ма у чардаку штераецц метери кукурици. Я о тим да ма тельо, да може цо вецей предац* (Г. Р.); *Коцурских школярох одвезли до Керестура опатриц гимназию. Я о тим да ше руска гимназия отрима* (Мк. Шан.). **5.** значи зависносц дії од дакого/дачого: *Да о мой моци, я би то давно зробела* [= кед би завишело од мой моци] (Пвл. Бл.).

о² прим. з акузативом: **1.** у функції атрибута: *У хижочки своєї мал вон еден столік, карсцель о три ноги и худобну пощцелку* (РН 102/1926, 2); *Облек жачи о пейц*

поли (РН 35/1928, 2); *Мам маче о три фарби* (Ир. Фин.); *Йовген Бульчиков мал гармоніку о єден шор* (КочЕвЦП 60); *Єднобраздни плуг ше вола и плуг о єдну бразду* (Ал. М.).

2. у функції обекта: **а)** з дієсловами *старац ше, бориц ше, дзбац* и под.: *Не жалуйце трошиц [на школованє] ваших дзецох. Кед ше о тото не остараце, не помогне вам познейше нариканє на недобри дзеци* (РН 6/1928, 4); *Не досє є лєм остарац ше дзецом о имату и хлеб, але родичом ма буц главне старанє душу дзецох добре виховац* (РК 1925, 20); *Господь сцел да Мария ма старого обручніка [Осифа] да ше о ню стара* (Ир. Фин.); *Ходзел до ґимназії, учел ше и мушел ше сам старац о насущни хлебик* (РН 1/1930, 6, К.); *Нешка ше народи боря о то як воспитаю своєю дзеци* (РН 35/1937, 1); *Ей, шугай, ей, шугай, до нас чом не при-дзеш? / Чи ше оца боїи, чи о мнє не стоїи? (= чи о мнє не дзбаш?) / Оца ше не боїм, / а о тебе стоїм, / лєм ше злих языкох, ей, най-вещей боїм* (Жґанец ч. 27). **б)** з дієсловами *знац, дознац* и под.: *а пан можебуц о то ані не зна* (ЕтнV 106); *єден цар мал барз красну дзивку, та му скапала, ніхто о ню не зна. Звола вон до себе [...] поґлаварох на дейту, як би ше о ню даяк виявело* (Етн29 285); **в)** з дієсловами *бешедованя повесц, бешедовац* и под.: *Най вам повем о Керестурца [= най вам виприповедам о Керестурцови]* (С. Мйр.); *Хлопи вше о тото бешедуя [о войни, о лаґрох и под.]* (Пвл. Бл.). **3.** у функції додатку: **а)** з дієсловами *дотиканя (вдериц; руциц; положиц, опрец; находзиц ше)* значи место дотику: *Гваря же кед св. Петра спу-щовали до цемніци, же му ше глава вдерела о камень того мура* (РН 34/1928, 2); *А вон положел драбинку, опар о греду и вишол горе* (ErRuth 24); *Ми маме жем о жем [= нашо поля єдно попри другим]* (Лев. Ск.); *панове ... завлачели своєю бґли руки о тоти пенье-жи [те. присвоєли з нїх]* (Заря 9/1939, 4). **б)** зоз значеньом часу: *означує термин после хторого ше дія ма окончити: Як свадзба пре-шла, о полдруга рока малі зме єдного хлапца [...]* *Кед му було полишеста мешаца, умар-ло. О два роки малі зме друге* (Етн29 VII). || Слц. диял. *О tidzeñ mu už l'epši budze* (SSN

II, 457). **в)** зоз значеньом способу дії: *Шмел бим ше ставиц о галбу вина* (БиндКост 60); *[Дзивки ше] чесали ... о єден варґоч* (РК 1937, М. Бирк.).

о *викр. 1.* виражує розлични чувства: *О, як чежко на тим швецє художному* (ЕтнV 102); *О, кельо кирвави жертви падаю каж-ди дзень на його [чловеков] стол* (КостПр 31). **2.** виражує несподзиванє, чудованє и под.: *Апо, гайде, правме шопи, хлїви, кара-ми, кармики.....*” *„О, та нач то нам, фиям?”* (Етн29 24).

обабрани -а -е „замасцени”: *Кед пчоли достању грижню (а обачиме так, кед кош-ніца и рамки и пляйстри обабрани зос цемно червенкасту густу материю непри-ємного запаху)* (РН 9/1935, 3); *Гоч цо може буц обабране „забрудзене”* (В. Саб.).

обавац ше -ам ше *незак. „покус ше бац обчекуючи дацо недобре”: лєм ше людзе уж напредок обаваю же не буду мац кукурици [кед не будзе дижджу]* (РН 27/1939, 3); *оба-вали зме ше чи ше тота робота уда* (РН 17/1937, 6). || Слц. obávať sa „исте”. ◀ *Од бац ше* (оп.).

[обавеза] ж. *ист. „обовязки у натури у комунистичней Югославії по Другей шве-товей войни”: Обавези по войни були вельки, чежко зме жили, не мож ше було лєм позбе-рац* (Г. Р.). • **вивецц обовезу** „придац держа-ви обовязки у натури”: *Не вивезлі обовезу, та их вигналі на роботу до швабского ва-лалу Булькесу, там правелі польопривредне добро* (Ю. Хр.). ◀ *Од серб. обавеза, а то од праслав. vezati „вязац”.*

[обавесциц] -им *зак. „поинформовац, явиц”. ◀ Од серб. обавестити. Наш екви-валент дац знац* (оп. под знац). Дієслово *явиц* з тим значеньом вироятно зоз серб-ского (оп. явиц²).

обагриц -им *зак. 1. ~ колесо „покласц багра на колесо”. 2. прен. „оженіц (те. на-правиц женов „обруч” коло чловека)”. ◀ Од багро* (оп.).

обагриц ше -им *ше и обаграц ше* -ам *ше* *зак. „оженіц ше* (оп. толкованє под *оба-гриц*)”: *Обаграл [ше], та могол мац сам свойого коня* (РК 1998, 157); *Уж би ше му обагриц* (Йвґ. Бл.). || Карп.укр. *обагрити*

ся „исте” (Czambel), всл. obahric še „исте” (Czambel). ◀ Од багро (оп.).

[обад] х. зоол. „*Tabanus bovinus* L.” ◀ Од серб. обад. Наш еквивалент овад (оп.).

[обала] ж. 1. „побреже (рики, моря)”. 2. у Гнатюка „ограда коло драги и под.”: а з двоох бокох [драги] да буду обали зоз чоко-тами (Етн29 200). Наш еквивалент зоз значеньом „побреже” – брег (оп. брег (1)).

обаринов -а -о: ~ **юшка** кул. „юшка ува-рена з обаровини (зоз шметанку и таргани-ма галушками)” (РКух 71).

обариц -им зак. „попариц з врацу воду (заклану швиню и под.)”. || Слц. obariť „ис-те”, всл. obárime sviňu (Štolc 440). ◀ Од ба-риц (оп.).

обарйовац -юєм незак. „париц з врацу воду”.

обаровина ж. (ридко мн. **обаровини**) „вода у хторей дацо обарене”: Предходно ше у котле вивари глава, скорки, фалати сланіни, печинка, подгарліну, покрутки. То-та вода ше вола **обаровини** або **обаринова юха**. У ней ше вецка крупи варя (В. Саб.); Обаровина то вода у хторей запарени бо-бальки, виварени галушки (Г. Р.); [Гомбов-ци ше] пуцало до врацей води. Кед их вар обишол, оцадзело ше их и премило од оба-ровини, а вец руцело на отрушини (ХомаБл 177); Крупи на тепиши то едзене хторе ше варело на дзень забивачки. [Варя] ше у во-ди у хторей ше варело главу зоз швині (оба-ровина), а крупи ше достава зоз ошатога и умитого даралову (Заградка 5–6/1995, 23, шк. сост.); дас по єдну литрочку бобалько-вих обаровинох [треба дац] шицким гевтим редактором цо вам конкулираю (РН 3/1937, 3, М. Ковач); [Кед дахто мал вреди, треба-ло] увариц єдну резанку, єдну галушку, єд-ну жагорку и єдну пирогу. Обаровини з того требало винєсц на драгу у танєрчку и ру-циц на крижну драгу (ОлеярЯк 218); Гвари ше **обаровина**, а не **обарйовина** (В. Саб.). ◀ Од бариц (оп.).

обаториц -им зак. „розбудзиц, розба-ториц”: Правда же сом не спал скоро цалу ноц, але тото складане рибох [до ладичкох] то таке як даяке бависко. Обаторело ме

(Мел. Пвл., Заградка 8/2005, 4). || Слц. диял. obátorit’ „ожиц, привєсц гу животу” (SSN II, 462). ◀ Од баториц (оп.).

обаториц ше -им ше зак. 1. „розбудзиц ше, розбаториц ше” (Мел. Пвл., Сф. Мак.). 2. „присц гу себе од несподзиваня и под.”: Гриц ше обаторел теди кед ше нашол сам у воєним гарєшту (КовМихГриц 53). 3. „по-дняц ше од хороти”: Зрезовал сом капусту у загради, так сом прехлад, лєдво сом ше обаторел (В. Саб.). || Слц. диял. obátorit’ sa „розбудзиц ше; одшмеліц ше” (SSN II, 458). ◀ Од баториц (оп.).

обахтац ше -ам ше зак. 1. „присц гу се-бе, огутац ше”: Обахтац ше значи присц жу себе после спаня, огутац ше, порозумиц да-цо аж после длугошого толкованя (Ю. П.). 2. „поправиц ше (о слабей або хорей рошлі-ни)”: Кед у жице було жордону, зоз штуха-ром подрезовали жордону корєнь, док ше вон обахтал, а жито подросло (М. Рм.); Длуго не було дижджу, кукурица була барз слаба, тераз кед спаднул тот вельки диждж, та ше кукурица озда дакус обахта (В. Саб.); Кайса ци ше почала сушиц, ма сухи кона-ри, насип коло ней курячки, та ше обахта (В. Саб.). || Укр. диял. бахтати „буйно рос-нуц” ◀ Неясне (ЕСУМ).

обачиц -им зак. „збачиц, видзиц”. || Всл. obačis „исте”. ◀ По М. Фасмерови и ЕСУМ-у од ob-ačiti, а -ačiti зродне зоз око.

обачліви -а -е „хторого мож обачиц, ви-дліви”.

обачовац -чуєм незак. гу **обачиц**.

[обашка] 1. присл. „окреме”: Тидзєнь або два як ше ма швиня опраиц завера ше ю обашка до єдного хлівка (БиРК1941, 119); Прашатка хтори ше одзелюю од дружства и рию ше до слами не здрави и треба их одзеліц обашка (БиРК1941, 121); зос пажиици ишли обашка лєгине и обашка дзивки шпиваюци (БиРК1937, 134). 2. у функції атрибута, „окремни”: Керестурик давал [карчму], а мал вон таку обашка хижку там дзе тоти карташе булі (ЖиросV 171). ◀ Од серб. обашка, а тото з турского.

оббивац -ам *незак.* „обмотовац, окру-
цац доокола”. ◀ Од *виц*¹

оббивац ше -ам *ше незак.* „обмотовац
ше, закруцац ше”.

обвиніц -ім *зак.* „обтужиц”: [Адво-
кат] *котри заступал обвинену (тужену)*
(РН78/1926, 2, М. В.). ◀ Од *вина*.

обвиньовац -нюєм *незак.* „обтужовац”:
Дзецом не име ані на розум прийси, же би
своїх родичох могли обвиньовац пре неправ-
ду (РН 11/1929, 1); [Вон] *не могол зробиц*
таке страшне діло, пре котре го обвинюю
(РН 28/1930, 3); Єдна страна другу обвиньо-
вала (РН 28/1932, 3). || Слц. диял. obviňovat’
„исте” (SSN II, 505). ◀ Од *вина*.

обвиц -ієм *зак.* „окруциц, обмотац”:
вежні твой капут, обвий єден камень, а
так руц долу (Етн30 134). || Слц. obviť „ис-
те”. ◀ Од *виц*¹

обвиц ше -ієм *ше зак.* „окруциц ше, об-
мотац ше”.

обвязац -яжем *зак.* „овязац, обвиц до-
окола”: *овоци жу хторим можу заяци дойси*
треба зос конопами (посконами) обвязац
(РК 1922, децембер).

обгекловац -луєм *зак.* „погекловац ру-
бец доокола”: *У прешлосци жени мало гекла-*
ли. Нашо баби лєм обгекловали: рекельчата,
фитюли на кажди дзень и блузни, а нешка
ше гекла парточки, партки, шали, шапки и
скоро шицки верхні шмати (ДудашКс 158).
◀ Оп. *геклац*.

обградзиц -им *зак.* „оградзиц” (Пвл.
Бл., М. Рм.): *кед мешачок обградзени зос яс-*
ну смугу (як з обручу) ... будзе красна хвиля
(РК 1932, 135). Слц. obhradit’ „исте”. ◀ Од
-градзиц (оп.).

обдальовац -люєм *незак.* 1. „одкладац
за познейше даяку роботу”: *Обдалюєме да-*
цо кед предрилюєме, одкладаме за познейше
(М. Рм.). Слц. диял. obďalovať „исте” (SSN
II, 464). 2. „предлужовац тирване дачого”:
Не мала досц пиули од прициску, та себе
више обдальовала [= те. по меней пила же би
мала длужей] (Пвл. Бл.). ◀ Од *даль- (дале-
ко, далекі), праслав. dālъ. Першобутна фор-
ма дієслова вироятно була зоз префиксом
од-: оддальовац, а терашня настала зоз ди-
симиляцию одд- > обд-.

обдаліц -ім *зак.* 1. „одложиц за позней-
ше даяку роботу”: *Дацо ши мал зробиц, але*
перше мушиши инше, а тото ши обдалел док
не поробиши важнейше; обдалели сце уселене
до новей хижи док не положице тапети (М.
Рм., Лев. Ск.). 2. „предлужиц тирване дачо-
го”. ◀ Оп. обдальовац.

обдаровац -руєм (дакого) *зак.* „подаро-
вац дакому дацо за нього значне”: *У другим*
писму випишеме шицких тих, котри нас до
тераз обдаровали з векишу суму (РН 37/1932,
4).

обдзац -дзеєм (дакого) *зак.* „купиц, на-
бавиц дакому облечиво, облечиц дакого”:
~ *дзеци „набавиц дзецом шмати, облечиц*
дзеци” ◀ Од -дзац, а то од праслав. dě(ja)ti
(dějq), оп. наздац *ше*).

обдзац ше -дзеєм *ше зак.* 1. „облечиц
ше”. 2. „цепло ше облечиц”.

обдзивац -ам *незак.* „облекац”: *Ти го*
[дзецко] кармиши, греєши, обдзиваши (РН
15/1930, 5); *Поволуєме шицки руски жени,*
най не иду за безбожну моду, але ... своєю дзе-
ци най так обдзиваю, як ше то швечи пра-
вим дзецом божим (РН 105/1926, 2); *овца ци*
да волну, крава млеко, ... Иста дзивина це
муши раніц и обдзивац (РН 13/1931, 4). ◀
Од -дзац/-дзивац, а то од праслав. dě(ja)ti
(dějq). Оп. наздац *ше*.

обдзивац ше -ам *ше незак.* „облекац
ше”.

обегнуц -нєм *зак.* 1. „пресцигнуц дако-
го з векшу швидкосу”. Слц. диял. obehnút’
„исте” (SSN II, 466). 2. „указац ше лепши,
схопнейши и под. од дакого”: *Альє да ше то*
робело о тим, же хто кого обегньє у языко-
ваню, було би шицко у шоре (Заря 3/1939, 8).
3. „направиц бегцом круг доокола”: *Обег-*
нєм ... седем рази коло хижи (РН 33/1933, 2);
Гварел му же яки фалат жеми за єден дзень
обегньє, тельо му да жеми, а вон сцел барз ве-
льо обегнуц, вельо „образдал”, та не обегнул
доокола (В. Саб.). || Слц. диял. obehnút’ „ис-
те” (SSN II, 466).

обеговац -гуєм *незак.* 1. „пресциговац”.
Слц. диял. obehovat’ „исте” (SSN II, 467). 2.
незак. гу **обегнуц** (2). ◀ Од бегац (оп.).

обеговацц -а -е: ~ *конь* „конь видресире-
рани за обеговане”.

обеговац ше -гуєм ше незак. 1. „змагац ше у швидким беганю, с. утркивати се”. 2. „змагац ше, с. такмичити се”: [Народи] *спознали и признали потребу и моц задружарства, и нешка ше обегую у його помаганю и розширйованю* (РК 1931, 133); *Просто ше народ обеговал же хто лєпше почасци си-нох братского народу* (Заря 10/1938, 4). Всл. obehovac še „исте”: obehovali še pri predzeñu (Buffa 181).

обеговач х. „учашник у обегованю”.

обеговачка ж. 1. „женска особа обеговач”. 2. „обеговане”: *И я ишол и ишол яждо у обеговачки. Целом ми преходзели тирци* (РК 1933, 76).

обед х. „полудзенок (вечера, заедане) на чесц покойного”. || Всл. obed „едзене”, obedovac „есц” (Czambel), слц. obed „полудзенок”, поль. obiad „исте”, укр. обід „исте”. ◀ Праслав. obědъ, а то од префикса ob- и кореня ěd- „есц”.

оберац -ам незак. 1. „зберац, таргац плоди рошлінох”. 2. ~ **доган** „оламовац лісце зоз стеблех догану (на сподней часци стебла)”: [У септембру треба] *доган оберац, док не дижджовне време, бо вец ше чешко суши* (РК 1922, септембер). ◀ Од брац/-берац.

оберац ше -ам ше незак. „доставац хороту од дакого”.

обераци -а -е „заразни (о хороти)”: *Од оберацих хоротох нешка нет takiej опасносци як була давнейше, а то прето, бо кед ше лєм даждзе обераца хорота появи, такой ше проци ней водзи успишна борба* (РН 33/1932, 3); *Найгорше то же шарлах барз обераца хорота* (РН 2/1927, 2).

оберач х. „тот цо обера плоди овоцох и под”.

оберачка ж. 1. „оберане грозна”: *Кед пришол час оберачки, а чокот барз добре зродзел* (РН 25/1929, 3). 2. „оберане плодох рошлінох”: *Тогорочни хмель указує ше барз добрим. Оберачка ше почне 15. авґуста* (РН 29/1928, 1). || Слц. oberačka „оберане плодох”.

обервати -а -е „хтори ма векши, упадліви оберва”.

оберво с. „пасмо власкох над оком, с. обрва”. || Всл. oberva ж. „исте”, поль. brew,

ген. brwi „исте”. ◀ Праслав. brъ, ген. brъve. • **хлїв з обервом**: *Хлїви тиж були правени з обервом* (автор не потолковав яки то хлїви) (ПЗ 4/1968, 13, Я. Олєяр).

обервочко с. дем. и гип. од **оберво**.

оберлайтнант х. ист. „чин у австроу-горским войску”: *Други вечар пойдзе оберлайтнант* (Етн29 112). || Слц. oberšlajtnant „исте” (Doruła 95). ◀ Од нем. Oberleutnant „старши поручник”.

обецанка и обецунка ж. „обецане” (Вер. Рм.): а) **обецанка**: *Алє, гоч и обецала, фришко забувала на обецанку* (РНКЗаря 1937, 82); *бог ми помог – приял обецанку* (КостЄфт 90); У „патенс-у” *Осифа II. ... стали таки обецанки за тих, хтори ше зосцу приселїц до дольней Мадярскей: Шлєбодне вироисповиданє* (КостПр 166). б) **обецунка**: *Бог ми помог – приял обецунку* (КостПоез 307); *не сцел краль ані чуц о тим, да свою обецунку виполні* (РН 32/1932, 4); *обецали зме, ... па и випольніме свою обецунку* (РН 36/1935, 3). || Слц. дял. обесанка и обесунка „исте” (SSN II, 465), укр. обіцянка „исте”, поль. obiecanka „празне обецане”. в) У Руских новиных зазначели зме и форму х. р. **обецунок**: *Исус остал твардо при своїм обецунку ... Тот обецунок на Тайней вечери наисце торжественно и виполнєл* (РН 49/1927, 4); *Гвари ше обецунка, не обецунок* (В. Саб.). ♦ **обецанка-анка** ж. „празне обецане”: *Обецанка-анка, то ше так гвари кед ше лєм так обецує, а не сполні ше* (Люб. Як.); *Предавали людзом акції, же годни на нїх заробиц, полно обецанки-анки, а з того ніч* (Г. Р.). || Всл. obescunka, obescanka: Obescunka, psu darunka; obescanka, šalenemu radosc (Buffa 180); поль. obiecanka-cacanka (a głupiemu radość) „исте”; на Горніци тиж гваря: *обиценка ханка а дурному радосц* (Заря 1–2/1940, 2).

обецац¹ -ам зак. „дац обецунку”: *Обецацал же придзе*. || Всл. obescac зак. „обецац”: *com ci obescac, to ci dam* (Czambel). ◀ Оп. обецац².

обецац² -ам незак. „давац обецунку, обецовац”, у Гнатюка и старших авторов: *Вше ми обецацал же ми да [длуство], лєм чекай, и я чекал, не могол сом од нього достац* (= вше ми обецовал) (Етн29 V); *социялис-*

ти обещаю же за их влади ніякей кризи не име буц (= обещаю) (РН 16/1932, 1); комунисти-большевики обещаю людзом, витрапением од кризи, шицки блага того швета. Розумни им человек не може и не име вериц (= обещаю людзом) (РН 46/1932, 2); Аґенти Вам сладза и обещаю злати бреги и добри плаци (РН 97/1926, 4, Берци Бесермині). ◀ Од праслав. морфемох ob-vět-jati (větiti „гаториц”) (Machek, ЕСУМ). У сучасней бешеди и лит. языку хаснуе ше форма *обещовац*.

обещац ше -ам ше зак. „обещац”: а кед вечар а вони ше заш врацели жу Тоши, бо ше обещацли друштву же приду, а ганьба би було потуниц свойо поштене слово (РН 46/1933, 3, др М. Б.); Але кед нас дахто повола [на гостину] и ми ше обещацли же придземе, вец треба вишеляк присц (РН 24/1935, 1); И пиши чи ши добил новини, бо ше паноцец барс обещац (ЖирошМСМ 94.). || Слц. диял. obecat' sa „исте”: ked už zme še obecalì, ta zme ñescelì ostac ciganami (SSN II, 465).

обещовац -цуем незак. „давац обещунку”. || Слц. диял. obecovat' „исте” (SSN II, 466).

обещовац ше -цуем ше незак. „обещовац, давац обещунку”: Тельо ше обещуеце, / нігда не припутуеце (ПушкинСк 40).

обещунка ж. оп. *обещанка*.

обечельовац -люєм зак. „ошацовац”: Госци заш [иду на Кирбай] да видза церкву, да ю обечелюю, да маю цо дома приповедац (РН 35/1928, 2). ◀ Оп. бечельовац.

[**обешеняк**] х. „човек прихильни нес-ташносцом, франтом”. ◀ Од серб. обешеняк. Наш найблізши еквивалент *гунцут* (оп.).

обешниц -им зак. „поставиц до вишацого положеня”. ◀ Од об-вишиц, праслав. ob-věsiti.

обешниц ше -им ше зак. 1. „поставиц ше до вишацого положеня”. 2. „мац вишаце положене”: Черешня була без скори, ліс-це спрете, а конарчки ше обешели долу (РН 28/1934, 4). Укр. ридко повіситися „зайняти висяче положення”, серб. обесити се „до-спети у висећи положај; клонути, опустити се”. 3. „одняц себе живот з вишаньом”.

обживац ше -ам ше незак. „находзиц средства за живот, витримовац ше”: а ми [монахи] шицки барз робиме, ... пруты рубеме, кошари плецеме, предаваме, та ми ше лем з тим обживаме (Етн30 125). || Слц. obživiti sa „найсц средства за живот”. ◀ Од жиц/жив-.

обивац¹ -ам незак. 1. „збивац плоди з древа”. 2. „биц по бокох брадла слами або шена же би ше оно лепше намесцело, збило” (МудриАл). ◀ Од биц/-бивац.

[**обивац**²] -ам незак. „насилу отверац”. ◀ Од серб. обияти. Оп. обияц².

обидва числ. 1. х. и с. „и еден и други; и едно и друге”: ~ мости; ~ колеса. 2. ж. „и ед-на и друга”: ~ кніжки. ◀ Од *оба-два, праслав. oba, obě и d(ь)va.

обидвоі -іх числ. з меновнікамі хтори знача пари и меновнікамі плуралия тан-тум: ~ ципели; ~ дзвери. ◀ Оп. обидва.

обидвойо -оіх числ. зб. з меновнікамі хтори знача дзеци або млади животиных: и едно и друге: ~ дзеци; ~ мачата. ◀ Оп. обидва.

обидвومه -ох числ. зб. з меновніка-ми хтори знача особи х. р.: моя баба ма-ла ... двох зашором Йовжєнох, але, нажаль, обидвومه помарли як беби (НК 1980, 132). || Всл. obidvojmi, obidva, obidvojo „исте” (Czambel). ◀ Оп. обидва.

обилє с. „зарно, с. житарица”, лем у на-родней писні у Гнатука: *Наварел врабель пива / през хмелю, през обилия* (Етн9 ч. 420). || Всл. obile „зарно, с. житарица”: gazda ma veło obileho (Czambel), слц. obilie „исте”. ◀ Од праслав. obilь, од хторого виведзени и общеславянски прикметнік *обилни*.

обиліц -ім зак. „с. окречити”.

обистриц ше -им ше зак. „розбистриц ше”: Кажди ше уж обистрел од пиянства (В. Саб.).

обисц -идзем зак. 1. „обкєровац”: Оби-шол з кочом вагаши да не залежне. 2. „по-ходзиц вшадзи, пообиходзиц”: Други раз теметов обишол, / та своєй милєй гробик нашол (БиндКост 81); Бачи Янко бул твар-ди, цали хотар мог обисц док бул ловар (В. Саб.). 3. „прейсц доокола дачого”: „Кед ши

крестиянска душа, обидз три раз коло хижи на коленох, сами ци ше дзвери розтворя.” И вон дораз клекнул, обишо л три раз коло хиж на коленох, дзвери ше му отворели (Етн29 25). **4. а)** „обняц, залапиц”: [Гомбовци ше] пуцало до врацей води. Кед их вар обишо л, оцадзело ше их и премило (ХомаБл 177); Кед сом вишла вонка, обишо л ме жимни воздух, та сом ше прехладзела (Г. Р.). **б)** безос. **обишло го** „обишо л го жимни воздух або цуг”: Кед ишли на тим авту, та го обишло, та ше похорел, кашлял (Г. Р.). Оп. и пообиходзиц. **5.** „пойсц опатриц старого, хорого и под.” (Ю. Пап). **6.** „обкеровач сцекаючи од дачого”: бо Союз на напади не одповеда зос нападом лем прето, да би ше обишла звада (Заря 4/1934, 2, др Губаш). **7. а)** (дакого) **да го обидзе (дацо)** „же би не дожил дацо, же би го дацо не знашло”: Христос ... кед ше модльел да го обидзе тота чаши, нье бул вислухани (Заря 8/1939, 4); више ше модля Богу да их обидзе шицко зле (РНКЗаря 1939, 31). **б)** **не обишло дацо дакого** „дахто дожил, дочекал дацо”: Того року нас и тота християнска радосц не обишла. ... Наш нови паноцец о. О. Тимко пришо л жу нам на два дні (РН 4/1934, 4); ані тебе щесце не обидзе, бо ше ми шицки за це стараме (РК 1936, 101, О. Торма). ◀ Од об-исц.

обисц ше -идзем ше зак. **1.** (без дакого/дачого) „мочи буц без дачого, зайсц ше без дачого”: людзе [ше] у повоєних роках научели на койцо, чого нешка нет и без чого ше мож легко обисц (РН 8/1931, 3); яки вельки пенєж видаю нашо худобни людзе на ... драги гадвабни дзивоцки имати, ... [и на други ствари] без котрих ше мож обисц (РН 41/1937, 1); и кед вони тото не кадри окончиц, а ми ше обидзем без нїх (РНКЗаря 1936, 69). || Слц. obisť sa „исте”: ~ bez peňazi. **2. (не) обисц ше без дачого (и безос.)** „(не) случиц ше, (не) прейсц, (не) закончиц ше без дачого або даяк”: Ша ані єден кирбай ше не обишо л през бачика Митра (РК 1938, 93); На торжеству 1100-рочниці покресценя Словакох ... не обишло ше без манифестаций Словакох за свою автономию (= не прешло без манифестаций) (РН 33/1933, 3); Дал Бог [дидждж]! Дал Бог! ... И обишло ше през

чкоди (= прешло без чкоди) (КостПр 107); Кухаренко нье любел тужби. Найвольел кед ше може обисц шицко з красним (Заря 2/1938, 7, Е. Кочиш). ◀ Од об-исц.

обисце с. 1. „дом, биване”: Та так ше [краль] погнївал на Єжибабу, ... дораз ю дал вигнац з обисца (Етн29 51); [Вислуховал сом] як ти, невесто моя, Петра нагваряла твоего мужа, а мойого єдиног сина, же би мнє випратал з обисца и до дому за старих послал (КовМихГК 115). **2.** „дом и тото цо припада дому”: Пошо л дому, дал себе збудовац вельке обисце, накупел вельо жемми (Етн29 67); „Но, гибай, пайташ, будзеши видзиц мойо обисце.” Одведе го вонка, та опатраю. Оловяни кармики, оловяне гумно, шицко красне (Етн29 81). **3.** „особи хтори жию у єдним доме”: На тоту вистку цале обисце ше збунєло. || Всл. obisco „дом, биване” (Czambel). ◀ Виводзи ше од об-исц, а даєдни авторе и од буц.

обити -а -е „отлучени”: ~ гарчок. ◀ Од биц.

обит х. церкв. „святочне обєцанє, пришага”. Укр. кнїжк. обіт „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. обѣтъ, а тото ше толкує од об и вѣтъ „вислов, поведзєне, порацзєне”; obvѣтъ першобутно значєло „парцєла оградзєна з конарами, пруцон” (вѣтъ „конар, прут”), а повязанє є з обєцац (ЕСУМ). У нас зоз церковнославянского.

обиходзиц -им незак. „старац ше о даким часто го нащивуюци”: Альє цзеци мойо: / Нье добре робице, / Треба ви родичох / Да обиходзице (Заря 12/1937, 5); Длужносци ми була обиходзиц хорих (РЗаря 9/1936, 6). Слц. диял. obichod'it' „исте” (SSN II, 471).

обиходзиц ше -им ше незак. „старац ше о себе”: Сама ше обиходзєла (Пвл. Бл.). Частейше ше хаснує форма з префиксом об-: обходзиц ше (оп.).

обиц¹ -иєм зак. **1.** „збиц плоди з древа”. **2.** „обложиц (з десками и под.)”. **3.** „отлучиц”: ~ гарчок. Слц. диял. obit' „исте (1–3)” (SSN II, 475). ◀ Од биц/-бивац.

[обиц'] -иєм зак. „насилу отвориц, виважиц”: ~ дзвери, квартал, касу. ◀ Од серб. обити: ~ врата, стан, касу.

обичай¹ х. 1. „общеприлапене правило справованя, обходзеня”: *Не пиєм и я, ... але, видзице, таки у нас обичай же треба „почестовац” кед дахто даяки учинок зроби* (РН 23/1928, 2-3). 2. „звикнуце”: *Пришол вечар, кури по своїм обичаю вчас шедаю горе на багрену* (Етн30 8); *Пан видавач стане горе, вежне до рукох тоту фляшу, завинчує по своїм обичаю* (Вес 45); *Дали сце ме, мамо, до чудзого краю / дзе не можем вибрати людзом обичаю. / Людзом обичаю, ані тей челедзи, / ані тей челедзи цо коло мене ходзи* (Етн9 ч. 169). 3. „характер”: *Не єдного обичаю зме з мацєру* (Пвл. Бл.). || Слц. обуцај, поль. обусцај, укр. обичай, всл. обуцај, карп. русин. обычай 1. „звичай”: *Поступала так, як велів обычай*. 2. „навикнуце”: *Перебивати старших – не было в його обычایی* (Чорі), серб. обичај. Общеславянске. ◀ Од праслав. обуцајь, а то од об-вусајь; друга часц вуцајь виведзена од дієсловного кореня вук-, з хторого виведзени нашо дієслова на-викнуц, з-викнуц и др. ♦ **здац ше на ~, здаваю ше (здали ше) им обичаі** „зложити ше по характерох, обичайох (звич. о мужови и жени)”: *И кед ше уж здали на обичай, та вец було добре. Вон ше витрещал, вилярмал, а вона чи слухала чи не слухала – лєм ше правела же шицко розуми и же шицко по його дзеки зроби* (КовМихЦВ 187); *Ніч то мне не кошта / богато одавац, / але то ше муша / обичаі здавац* (М. Биркаш, РК 1932, 132); **пре ~** „пре звикнуце, пре шор”: *Заш ше му привидзелo же як да цошка вошло до хліва. ... „Хто там?” – поведол вецей пре обичай* (КовМихЦВ 209).

[обичай²] х. „традиция”: *народни обичаі*. ◀ Од серб. обичај.

обични -а -е „звичайни”: *Закрил их [гарчки] з обичними покривками* (РН 13/1928, 2). || Всл. обуцајну „исте” (Hal), всл. обіцајні: *mi tu ľem take obіcaјne ľudze* (Buffa 181), карп.русин. *обычный „исте”*: *Слухав по радійови обычну передачу про життя тварин; То був обычный судовый процес* (Чорі), *обычна робота* (Сабадош), серб. обичан. ◀ У карпатских бешедох зме у Чорія и Сабадоша зазначели форми *обычный* и *обычно*. Прето треба допушити же тоти два форми и у нас зоз карпатского пасма, з тим баржей

же вони и при найстарших жителях у широким хаснованю (напр. у текстах М. Биркаша). У літературнім языку ше заш лєм тримаю за сербизми и место нїх ше хасную форми *звичайни* и *звичайно*, яки характеристични за карпатски ареал (укр. *звичайний, звичайно*, слц. *zvycajny, zvycajne*, поль. *zwyczajny*).

обично присл. „звичайно”: *А питанки були више обично тидзень (осем днї) скорей, а вецка була свадзба. ...свадзби були обично єден тидзень после питанкох* (БиРК1937, 137) || Всл. обуцајне „исте” (Hal), серб. обично. ◀ Оп. обични.

обишка ж. „инфекция, назбєрани гной коло нохца на руки”: *То инфекция коло нохца на руки. Теди ше назбєрало биле и було опухнуте. Тото барз болело, але не було такє опасне як пострел, гоч є тиж єдна файта вреда. Лічело ше зоз чарну масцу* (КолесарД). || Всл. *obiška* и *vibiška* „файта мехира”: *obiška to taki čarni mecher* (Buffa 181), слц. *výbežok* „тото цо ше вируцєло, вискоцєло, вибєгло на поверхносци дачого”. ◀ На основі словацкого *výbežok* предпоставяме же и наша форма була зоз ж: *обишка*, а восточнословацке *obiška* и *vibiška* тиж зоз ж: *obižka, vibižka* (можебуц и нашо стари знали и форму *вибишка*, тє. *вибижка*) и же у основі дієслово *бежац*, укр. *бігти*: нашо дієслово *вибєгнуц*¹ тиж може значити и „нараз запухнут (звич. о гирі)”: *вдерел [ше] и вибєгло му такє як гиря ... и йому було такє вибєгнуте* (ErRuth 60). Обишка би вец значєло „тото цо назбєране, запухнуте, *вибєгнуте* коло нохца”. Пор. тиж укр. діял. *вибіжка* „травя Роа L.”, хтора ма подземни виростки, вибєгнуца.

обкєровац -руєм зак. 1. „обисц коло дачого/дачого (же би ше директно на нього не наишло)”. Слц. діял. *obkєrovat’ „исте”* (SSN II, 476). 2. „зробиц же би не пришло до витворєня дачого, зопрец”: [По атєнтату] *Вєљо напредок зуторєлі же войну нє опкєруєме* (КостЛибєр 163, М. Мудри). ◀ Од *кєровац* (оп.).

обкладац -ам *незак.* „покривац, класц по поверхносци”. Слц. діял. *obkladat’ „исте”* (SSN II, 477). ◀ Од *класц/клад-*

обкласц -адзем зак. „покриц, покласц по поверхносци”: *Ту муши буц темель опкладзени зос смолу* (РН 8/1934, 1). Слц. диял. obklást’ „исте” (SSN II, 477)

обключиц -им зак. „влапиц до ‘обруча’, обколешниц”. Слц. диял. obkľúčit’ „обступиц доокола, обколешниц” (SSN II, 477). ◀ Од ключ. Гнатюк записовал тото слово у форми *оключиц* (оп. *оклучиц (ше)*).

обключовац -чуєм незак. „лапац до ‘обруча’, обколешовац”: *Кажди смертельни грех обключае душу гришніка и грози такому човекови зоз вичним проклятством* (РН 13/1928, 2). Оп. *оклучиц (ше)*.

обколешниц -им зак. „обступиц, окружиц”: *Врацаючи ше обколешени зос самима богачами зос церкви, стретнул ше [Наполеон] зос мацеру* (РК 1927, 70); [Руснаци] *обколешени зос веліма цудзима народами* (РН 30/1934, 1); [Стара Градишка] *випатрала смутне и жалошне у тим жимским дню, обколешена и закрита зос инігом* (РН 8/1929, 2, М. В.); *Недавно опколешела полиция тамтейшу церкву и заказала вийсц вонка док каждого не препатрели* (РН 10/27, 2). Слц. диял. obkolesit’ „исте” (SSN II, 477). У бешеди частейше хаснуєме сербизем обколїц: *Обколели лес Лиснік зоз шицких бокох* (РС 21/1983, 5). ◀ Од колесо.

обколешовац -шуєм незак. „обступац, окружовац”: *жил дзешка народ, котрого обиталище зос трох бокох опколешовал вельки непроходни лес* (РН 68/1926, 2).

[**обколїц**] -ім зак. „поставиц ше кружно коло дакого/дачого”. ◀ Од серб. *околити*. Наш еквивалент *обколешниц* (оп.).

[**обкольовац**] -люєм незак. гу **обколїц**. ◀ Од серб. *окольавати*. Нашо *обколешовац*.

обкопац -пем зак. „викопац ярок и под. доокола дачого”: *Обкопал польо з ярком*.

обкоповац -пуєм незак. „копац ярок и под. доокола дачого”.

обкошиц -им зак. „покошиц єден одкос коло поля (же би машина-косачка могла кошиц”. Слц. obkosit’ „исте”, укр. *обкосити* „исте”.

обкошовац -шуєм незак. „кошиц єден одкос коло поля (же би машина-косачка могла прејсц)”. Укр. *обкошувати* „исте”, слц. диял. obkosovat’ и obkášat’ „исте” (SSN II, 477).

обкошовац ше -шуєм ше незак. „змагац ше у кошеню” (В. Саб.): *Хлопи особено лєжине, кет кошили любели себе за сламяни калап нахпац квеца (цо рошне у жице), та ше вецка опкошовали хтори бул найвреднейши и найшвидиши, а и одберачки ше цешели, хтора мала найвреднейшого косача* (БиРК1937, 138).

обкрочиц -им зак. „прекрочиц, обисц”: *Обкрочел барку; Обкроч тото квеце да го не погазлуєш* (В. Саб.).

облак¹ х. 1. „с. прозор”. Всл. oblak „исте”. 2. „авзлаг”: *Бул вон у бліzkим варошику Д., патрел на вистави за облаком у дутянох. Нашол у єдним облаку виставени черкотки, але таки вельки, цо на конї* (КостПр 61); *На драже док ишол припатрал ше на дутяново облаки, коло хторих преходзел* (РН 47/1927, 2). • ~ **до двора** „облак хтори патри до двора”; **облаки на драгу** „облаки хтори патра на драгу”: [У Помпейох] *облаки не мали на драгу, але зато зоднука, там ше швицело шицко од красоти* (РН 67/1926, 2, М. Мудри). ◀ Од мадъ. ablak „с. прозор”, а мадарске од славянского *обьлокъ* „округли отвор” (ЕтМ) лебо, без пострєднїцтва мадарского, од праслав. *обьль* „округли” (ЕСУМ).

облак² х. „хмара”, лем у нар. піснї у Гнатюка: *А як було по полноци, / лецел шугай през облаци* (Етн9 ч. 179). Слц. oblak „хмара”. ◀ Общеславянске. Праслав. *obolkъ*, то-то од *ob-volkъ*, а то од *velkti* „цагац, влєчиц”.

облакар х. „майстор хтори кладзе скла на облаки”: *Облакаре кладли скла на облаки* (В. Саб.); *Давнейше приходзели до нас дро-таре, годзинкаре, облакаре* (РН 42/1930, 1, Д. Биндас).

обламац -мем зак.: *Обламац значи: пред ламаньом кукурици (з комбайном) виламац з руками пар шори кукурици коло поля же би комбайн могол прејсц, же би не погазловал кукурицу* (Мар. Рм., В. Саб., Мик. Ск.).

Слц. диял. oblámat' „поступне доокола по-оламовац непотребни младніки, плоди...” (SSN II, 479).

обламовац -муєм *незак.* (жу **обламац**): *Причекам да сушед виламе да не обламуєм два шори за комбайн* (Мик. Ск.). Слц. диял. oblámovat' „поступне доокола оламовац непотребни младніки, плоди...” (SSN II, 479)

облапиц -им *зак.* 1. „обняц з руками, с. загрлити”: *Облапел, побочкал, / та пошол до войни* (нар. писня). Всл. oblapic „исте” (Szambel). 2. (дакого/дацо) „влапиц доокола з руками, с. обухватити”: *Троме не могли облапиц древо, таке було грубе.* ◀ Од об-(в) лапиц.

облапиц ше -им *ше зак. взаєм. повр.* жу **облапиц.**

облапяц -ям *незак.* жу **облапиц.** Слц. диял. oblápat' „исте” (SSN II, 479).

облапяц ше -ям *ше незак. взаєм. повр.* жу **облапяц.**

облац -аєм *зак.* „виповесц лаце”.

облациц -им „замасциц, забрудзиц з блатом”.

облачок¹ -чка *х.* 1. *дем.* од **облак.** 2. **а)** „облачок на пойдзе, пиньвици и под.” **б)** „мали облак у хліве”. 3. (у старинскей хижі у муре): *При дзверох у муре було углібене, хторе ше заверало. То бул облачок, а у нїм стала щетка, жвератко, гребенї и щеточки за бритвене* (ПапОл 14). 4. „вирезани з гереги мали фалаток пирамидалней форми (хтори ше вибера з гереги же би ше видзела ей узретосц)”: [Йовген] *заджобує свой бичак до каждой векшей жережи, вирезує облачок, а вони ище ледво целовкави зоднука* (Пап-гДюКШ 125). 5. „отвор наверх викопаного доліку (оп. долїк)” (МудриАл); *Тот облачок то цива або чомов кукурчичанки хтори служі як вентиляция долїка* (Ю. Пап).

облачок² -чка *х.* „шалтер у калцеларії”. У сучасней бешеди превладає сербски германизм *шалтер* (оп.).

облашніци *ж. мн.* (єд. облашніца) „древени полни кридла на облаку (за заверане облакох звонка, с. капци”. Слц. oblošnica „исте”.

облегерац ше -ам *ше зак.* „сигурно потвердзиц або обещац, гарантовац”: *Але вона*

за нього ещи не пойдзе, гибаль кед би ей принес од Луципера три власи. Вон ше облежерал же принеши (Етн29 261). У Гнатюка зме зазначели и форму *обліжовац ше* (оп.). Дадни информаторе знаю форму *облежирац ше* (оп.) (В. Р., Г. Р.). Слц. obligovať „обовязовац” (зазначене у 17. вику) (HSSJ). ◀ Од нем. obligieren „обовязовац ше”.

облегирац ше -ам *ше зак. оп. облегерац ше.*

облегнуц ше -нем *ше* (на дакого) *зак.* 1. „опущиц ше, опрец ше на дакого/дацо зоз свою чежину”: *Хори муж ше цали облегне на жену кед го водзи, та ей є чежки* (Г. Фей.). 2. „опрец ше на дачию помоц, потримовку и под.”: *Вона ше не сце облегнуц на сина док може сама* (Пвл. Бл.); *Кед дахто чека да други дацо пороби, та ше облегне на нього* (Г. Р.); *Облегли ше на невесту, та иицко лем на ню дриляю. Облегнул ше на люцку помоц. Оцец ше облегнул на синох же поробя, а вони не поробели* (М. Рм., В. Р.). Укр. *облягатися/облягтися* 1. „легац/легнуц спац”; 2. „легац/легнуц”. ◀ Од *легнуц/легац.*

облеговац ше -гуєм *ше незак.* 1. „опущовац ше, операц ше на дакого/дацо зоз свою чежину”: *Ставаю у тим цесним просторе, облегию ше з ноги на ногу и жадно илїдза иицко цо ше збува* (БильАзЄсм 181). 2. „операц ше на дачию помоц, потримовку и под.”

облекац -ам *незак.* 1. „нацаговац на себе облечиво, с. облачити”. 2. „куповац, давац дакому облечиво”: *Кед дахто вельо є, гвари ше му: Лепше (легчейше и под.) би це було облекац як кармиц (= туньше би було облекац це як кармиц)* (В. Саб.). ◀ Оп. *облечиц.*

облекац ше -ам *ше незак.* „нацаговац на себе облечиво, с. облачити се”. Всл. oblekać се.

облесковац ше -куєм *ше* (дакому и коло дакого) *незак.* 1. „облесно, умилно ше справовац гу дакому з одредзеним цильом, с. умилавати се; улізовац ше”: *Так легнул [пес] жеби хлапец мог легко на нього шеднуц, и дотля ше облесковал, дожд хлапец не шеднул на хрибет доброму псу* (РК 1925, 113-114); [Пес Фифи] *Скакал коло Кирила, облесковал ше и махал з хвостом* (КочЕвЧай 60);

Вон [дохтор] отвори дзвери и обачи пса, цо го недавно вилїчел, котри ше почал коло дохтора облєсковац. Але не бул вон сам. За нїм ше цагал други пес, котри тиж мал зламано ногу. Дохтор порозумел, же своїм облєскованєм моделл го ... да виздрави и його пострадалого друга (РН 24/1933, 4). 2. „недостойно ше облєсковац, улїзовац ше”: Калап треба при здравканю више зняи, да ше одкриє глава. Але зато не треба спуциц калап аж до жеми и ище ше при тим нїзко кланяц, бо то уж недостойне облєскованє (РН 20/1935, 4). ◀ Од меновника (об)лєси, хтори не зачувани у нашим язiku: слц. lešć „лукавство”, ст.поль. leść „исте”, рсй. лєсть „улїзованє”, серб. ласт „спреводзка”. Од праслав. lьstь, а то од ст.нем. lists (нем. List). Од того кореня маме виведзени прикметник облєсни. ➔ Ридше, виroyтно под уплївом сербизма улїзовац ше, хаснуєме и форму облїсковац ше (оп.).

облєсни -а -е „хтори ше облєсно, умилно справує гу дакому”: Особито унучку ... [любим]. Така облєсна (Рускинї 32); Таки бул, облєсни, знал краише беишедовац (Рускинї 182). Слц. диял. oblesnŷ „исте” (SSN II, 481). ◀ Оп. облєсковац ше.

облєсно присл. „умилно, облєскуючи ше”: Бо писатель є обично человек образовани и пише так облєсно же му ше человек слабише образовани не може зопрец (РН 9/1935, 1).

облєтовац -туєм „летац доокола дакого/дачого”: У велькей горучави рой мухох облєтовал маџарцови коло каправих очох (ЧаканБас 54) Слц. диял. obletovať „исте” (SSN II, 481).

облєциц -им „прелециц доокола дакого/дачого”. Слц. диял. obletiet’ „исте”: Tri razi obľecel kolo chiži (SSN II, 481).

облєчивко с.: Обмоток хтори трима зарно у класки ше найчастейше означує зоз плева або плевка. Тиж так, з меншу фреквенцию, за означованє истого понятия хасную ше слова облєчивко и перинка. Слова зазначени при информаторови Я. Н. з Руского Керестура. То медзитим, мож похопиц и як приклад особного язика информатора (МудриАл).

облєчиво с. 1. „шмати”: Кажди наш валал видава рочно два-три милиони динари вецей пре облєчиво дзивчатох (РС 18. 02. 1949, 4). 2. „с. ношња”: високих госцох послужовали з їедзеньом його дзивки у народним облєчиву (Заря 1939, 47). Слц. диял. obľečivo „исте” (SSN II, 480).

облєчиц -чем зак. 1. „облєчиц шмату”. 2. „здзац верх на заглавок, перину”. 3. „подмириц дакого зоз облєчивом”: ~ дзеци. Поль. oblec poduszke, слц. диял. obľečiť perinu „исте” (SSN II, 480). ◀ Од -влєчиц, праслав. obelkti, а то од ob-velkti (velkq), у основи дієслово velkti „цагац”. Наша першобутна форма глашела об-влєчиц.

облєчиц ше -чем ше зак. „нацагнуц на себе облєчиво, с. обући се”. Всл. oblesc še „исте”.

облигирац ше -ам ше зак. „подписац облигацию при задлузованю” (В. Саб.).

облїване с.: *ходзиц по облїваню* (на Вельку ноц).

облївац -ам незак. „облївац на Вельку ноц”. Слц. obľievať „исте”.

облївач х. „тот цо на Вельку ноц ходзи по облїваню”. Слц. obľievač „исте”.

облївачка ж. 1. „жена хтора на Вельку ноц ходзи по облїваню”. 2. „вельконоцне облїване”. Слц. obľievačka з обидвома значеннями.

облїговац ше -гуєм ше зак. „сигурно потвердиц або обещац, гарантовац”: „Чи ви то добре знаце же там вошла медведжица?” Вонї ше барз панови облїговалї же бизовно видзелї (Етн30 217). ◀ Оп. облєџерац ше.

облїзац ше -їжем ше зак.: *Облїж ше [од того]* „не достанеш того” (В. Саб.): А Марю сцєиш? Облїж ше! Ти зос мою дзивку ходзиц? (РК 1932, 99, М. Ковач).

облїзковац ше и облїсковац ше -куєм ше незак. 1. „облєсковац ше”: Жена спрец була жалосна и плакала, а после почала ше коло мнє облїсковац и я ше зоз ню оженьел (РНЗаря 1941, 44); Яки сом перше гнївацци бул на Сидора,... так ме тераз обрацела його привожносц же ше так коло мнє облїскує (РН 46/1928, 3); Моя мачка била / више ми єднак мила. / Кед идзем зоз школи, / више ме до-

чекує, / коло мне ше вона / країне облізкує. / Яжд да ми гвари: / „Дай ми дакус млечка” (ПЗ ч. 4, 1959, 13, шк. сост.). 2. „удваряц ше”: Ви ше облізкуєце коло моеї виньчаней жє-ни? (РК 1935, 181, П. Ризнич) → У бєшєди старших частейша форма зоз є: **облєсковац ше** (оп.). Форму облісковац ше хаснуєме ви-роятно под уплївом сербизма улїзовац ше (серб. улизивати се). По аналогії зоз фор-му облєсковац ше и форма облісковац ше да-кеди ше пише зоз с.

облізнуц ше -ижнем ше зак. „олїзац ше”: Пєс ше ... вєцєй раз єдно за другим обліз-нул кєд жазда винїмал зоз огня палїчку [зоз сланїну] (РН 5/1927, 2).

обложиц -им зак. „обкласц по поверх-носци”: Так ше ю [шерсцану лабду] виє, при каждим чесаню статку обложєло зоз новим пасмом шерсци дожд ше не направєла лабда жадаєй вєлькосци (ХомаМ 23). || Слц. ди-ял. obložiti „исте”: Na zimu sa úle zo fčelami obložili senom (SSN).

облюбени -а -е „хторого шицки любя”: Пре мойо чесноти и дїла ... облюбени и ви-сокопоштовани сом пред вирніками и пред нєвирніками (ЖирошМСМ 155); „Най жиє наш Владика”! одвращєли коцуриц на сло-ва облюбєного Наднастира (РН 16/1935, 3, Коцурец); наш калєндар наїсцє вредни и од народа облюбени (Заря 15/1938, 3). || Всл. oblubený „исте” (Hal), слц. oblúbený „исте”.

обляц -лєєм зак. 1. „поляц”. 2. „обляц на Вєлку ноц”. 3. „прекриц, прецагнуц, об-нєсц з пасмом”: [Пипка] була зоз златом об-лята (Етн30 229).

обмотац -ам зак. „омотац”: Баржєй ше гутори омотац (В. Саб.).

обмотац ше -ам ше зак. „омотац ше”.

обмуровац -руєм зак. „омуровац”. Ому-ровац ше вєцєй хаснує як обмуровац (В. Саб.). Слц. диял. obmuravat „исте” (SSN II, 486).

обнєсц -єшем зак. 1. „прєнєсц дооко-ла дачого”: Паноєц муши обнєсц єванге-лию поза олтар (В. Саб.). 2. „окруциц”: При плоє ма бажренки, та би могол обнєсц ба-жренку з дротом и придротовац плот жу ней же би не падал (Ир. Фин.); [Древо] обнєсло

зоз своїм корєньом Адамову главу доокола (Етн30 18); „Чєпєц” то кошулька з хтору об-нєшєне швиньово садло або гурки (Лєв. Ск.); Том ... зоз гамовох направєл опасач и обнє-сол го коло себе (ТвєнМ 73); Кєд сцєцє хор-та влапиц, та обнєшицє вигризки з поньву, вон вибєгнє спод остатнїх снопох и убєгнє до поньви (Лєв. Ск.).

обнїмац -ам незак. 1. „залапйовац, об-лапаяц”: [Чловеков] погляд обнїма швєт з тєй висоти, дзє хто стої (РН 6/1937, 2, Г. Костелник); [Любов] обнїма шицко чло-вєчєство, цали род людски з єднаку моцу (Заря 5/1834, 5, Е. Кочиш). 2. „прєнїкац (о чувствох)”: Тоти кратки, алє цєпли и сєр-дєчни слова св. Отца обнїмали нашо шерца як блага зарї ярнього слунка (РН 33/1934, 3); Обнїма мє жалосц, радосц, дзєка за роботу (В. Саб.); О, яка нас чудна сила обнїма кєд чуємє як нєвини нашо дзєци витаю и сла-вя того, котри чиста любов и чиста прав-да (Заря 13-14/1937, 6, Е. К.); Шєрцо баржєй дурка и якашик радосц обнїма цалого чло-вєка (Заря 10/1938, 6) ◀ Од праслав. imati/jeti. Оп. паралєли под обняц.

обняц -нєєм зак. „залапиц, прєнїкнуц (о чувствох)”: Анї нє висловим яка мє вєль-ка радосц обняла, алє потримала лєм дотля док сом нє прєчитал [писмо] (РН 50/1937, 2); попатрєла на образ и знова ю обнял страх (ЛатякТал 86). || Слц. диял. objat и objmút „облапиц” (SSN), objat, obňat и obejmút 1. „облапиц”; 2. „обняц” (незак. objímat и obnímat) (HSSJ), всл. objas „обла-пиц” (незак. obejmivac) (Hal) Од праслав. imati/jeti.

обогациц ше -им ше зак. „збогациц ше”: Ми ше з бачиком уш куцик обогацили, уш мамє стол и карсцєлі и орманчики (Жи-рошМСМ 36). Слц. диял. obohatit' (sa) „ис-тє” (SSN II, 487).

***обоймиц** -мєм зак. „облапиц”, лєм у нар. писні у Гнатюка: Кєд повандруємє, ко-го обоймємє? (Етн) || Всл. objat, objímút, objmút (SSN), objmuc (Czambel) „истє”. У Гнатюка змє не зазначєли и форму инфини-тива. У восточнословацким исную аж три форми инфинитива того дієслова, а нашу форму змє у Гнатюка не зазначєли, та змє

ю ту наведли лем по предпоставки. ◀ Од праслав. jęti (jъmq) и jъmęti, од хторих нашо *прияц (примем), зняц (знеем), вжац (веж-нем/вежмем)* и др.

обок¹ 1. у применовніцких злуче-нъох **обок при, обок жу, обок коло**: Їх хи-жа на угле, обок при нїх биваю Гайдуково (М. Скубан); Шеднул обок жу ньому; [Буди-нок] вибудовани такой обок коло темето-ва (М. Ковач). Слц. диял. obok „исте”: Obok koscela bula takoj fara (SSN II, 488). 2. ридше як применовнік: Шеда на посцель обок моєй [посцелї] (М. Канюх).

обок² присл. „такой при даким/дачим”: Хижа им обок „една при другей”. Слц. диял. obok „исте”: Kačma bila obok (SSN II, 488).

[**обор**] х. „вонкашня, незакрита часц кармика”. ◀ Од серб. обор, а тото од прас-лав. -verti, vьrę, одн. од кореня ver-/vьr/vor-, од хторого и нашо *заврец*. Наш еквивалент *кармик* значи и закриту и незакриту часц.

оборац -рем зак. „направиц, виорац бразду доокола поля”: Кед сцеш попалїц сламу на сцернанки, ти перше обор тоти пейц голти, та ци ше не будзе огонь шириц (Мик. Ск.). Слц. диял. oborat „исте” (SSN II, 488).

[**обориц**] -им зак. 1. „надвисшиц дачий найлепши резултат”. 2. експр. „вельо або шицко поєсц”: Оборел два танери „поєдол аж два танери едзєня”. ◀ Од серб. оборити.

обохтац ше -ам ше зак. „барз ше обле-чиц” (Г. Р., Лев. Ск.). ◀ Неясне. Можліва вяза зоз слц. nabachtaný „моцно наєдзєни” (Machek 41), а то од праслав. bacati „руцац; биц” (Machek 41).

обочкац -ам зак. „обсипац з поцилун-ками, вибочкац”.

обочкац ше -ам ше зак. „обсипац ше з поцилунками, вибочкац ше”.

обочковац -куєм незак. жу **обочкац**. Слц. диял. обошковац „исте” (SSN II, 489)

обочковац ше -куєм ше незак. жу **обо-чкац ше**.

обрабцяц -ям незак.: ~ **жем** „окончо-вац земледїлски роботи на жеми”: благо-покойни [парох] Копчай з казательніци и на каждим месеце поучовал людзох, як тре-

ба да обрабляю жем (РН 19/27, 2). Слц. диял. obrábat „исте” (SSN II, 489).

обрадовац -дуєм зак. „зробиц радос-ним, розвеселїц”: Руски Новини нам при-лецели несподівано яжод перша ластовка в яри. Тим нас баржей обрадовали (РН 4/1931, 3). || Слц. obradovať (sa) „исте”, укр. обраду-вати „исте”.

образ¹ х. 1. „твар”: А Христов образ так зожовкнул же як жовта ружа. А Хрис-тос им гварел же зато му так образ зожов-кнул же го уж Жидзи наютро улапя (Етн30 66–67). 2. „подоба, лик”: Еден чловец ишол дому зоз винїци, та при тей студні води пил, та ше му указало шятей Пречистей образ (Етн30 82); То так потресло його ду-шу же днями и ноцями не мал мира и покоя. Образ його добрей и церпезлївей жени више му бул у очох (РН 5/1927, 2). || Слц. диял. obraz „подоба” (SSN II, 492). ◀ Од праслав. ob-razъ, а морфема -раз у превую зоз *резац* (ЕСУМ). • **красни на** ~ „красни на твар”: И потим неодлуга дал им Бог єдного хлапца, тот хлапец барз бул красни на свой образ (Етн29 133); **исти на** ~ „барз подобни по твари”: Але цар вельох катонацох мал, на-вибералї еденацох таких истих на образ як вон и дванац конї еднаки (Етн29 102).

образ² х. 1. „слика; фотография”: Тих дньох предани у Ньюйорку еден образ вель-кого маляра Рембранта за суму од 10 и пол милиони динари (РН 29/1928, 3); [На ви-стави фотографийох з Першей шв. войны вилужени] вишелїяки дзиви и страшни об-рази, од котрих ше крєв стида у жилох (РН 5/1929, 3). З тим значєньом нешка хаснуєме сербизем *слика*. 2. „слика святого, с. икона”. || Укр. образ „икона”, слц. диял. obraz „исте” (SSN II, 492). ♦ **положиц за образ** „одложиц дацо важне цо треба зачувац” (В. Саб.). ◀ Оп. **образ¹**

образдац -ам зак. 1. „направиц, ви-орац бразду коло поля хторе ше ма орац”: Образдали зме. „Но, тераз ор. Годзен ши?” (КочЕвЦП 97) || Всл. obrazdzic (Bartko 199), brazdac „правиц бразди” (Hal 149). 2. **прєн. вельо** ~ „вельо започац, вельо виплановац” (В. Саб.); Започал правиц вельку хижу, та му гуторєли: Треба то будзе и закончиц яке

ши образдал, вельке ши образдал (В. Саб.); Вельо дахто образдал гвари ше кед вельо наплановал, а чезжо же годзен поробиц (Лев. Ск.). || Слц. *obrázdiť* „зорач доокола коло краю, по рубцу дачого”.

образдовац -дуюм незак. жу **образдац**.

образок -зка х. „слика, сличка”: *Накеди сом закукнул до єдней кніжки полней з образками – такой сом збачел же вона скрива у себе неправилну науку* (РН 57/1926, 8, Б.); *Монахи переписовали Святе Писмо и украшовали го зос найкрасиша обрасками* (РН 3/1937, 2). || Слц. диял. *obrázok* „исте” (SSN II, 493).

обрани -а -е „очисцени од пира”: **обрана кура** (качка, гуска и под.).

обраніц¹ -ім зак. польопр. „побраніц з брану”: *Обраніц копачи значи зоз браненьом очистиц жем од копачох* (МудриАл). ◀ Оп. *браніц*¹.

обраніц² -ім зак. „одбраніц”, у старших авторох: *Шицко цо лєм може мотику дзвигнуц понагля ше жу Дунаю, Драви и Сави да обрані од препасци [виліву] свойо добро* (РН 86/1926, 1, П.); *Треба знац и тото же шприцоване против кући не обрані живину против других хоротох* (РС од 4. 03. 1949, 3); *Пилат с початку пробовал обраніц Исуса, ... а вецка ше ипак подал пре свой интерес* (РН 21/1929, 4). О форми одбраніц оп. под обраніц ше. Оп. *браніц*².

обраніц ше -ім ше зак. „одбраніц ше”, у старших авторох: *Од мразу ше можеме обраніц и на тот способ же вжиме, кед вельки мраз, добре завераме магазински облаки, дзвери* (РС од 23. 09. 1949, 4); *„Не забію ме, / не боім ше я, / ша я, мила, мам шаблїчку, / обраніш ше я!” „Не обраніш ше, / бо їх велька моц, / не будзеш мац кеди повеси: / Мила, добру ноц!* (БиндКост 47) || Слц. *obrániť* (sa) „исте”, поль. *obronić* (się) „исте”. → Нешка под уплївом сербскей форми з префиксом од- (одбранити (се)) и у бешеди и у литературним языку хаснуеме форму одбраніц (ше).

обрастац -ам незак. „закривац ше з желенідлом, пирийом и под.”.

обратни¹ -а -е „вертки, схопни, швидки у рушаню, роботы”: *Меланков муж бул об-*

ратни (Пвл. Бл.); *„Но, Марію, хто же од нас пойдзе до Керестура по роботох? Чи ти чи я най идзем сам, чи обидвойо?” Тото єдине могло Марі виволац ошмищок на ліцу. ... Поставала живша, обратнейша и – красиша* (КовМихЦВ 34). || Слц. *obratný „исте”*: *obratné prsty, obratné ruky, obratný advokat*. ◀ Од *обрацац ше*.

[**обратни**²] -а -е „унапрямени, поставени, зробени у процивним напряме, наспак”: *Ти то зробел на обратни способ „зробел ши не як требало, але наспак”*. ◀ Од серб. *обратан „исте”*.

обратно¹ присл. „вертко, схопно, швидко: шицки людзе ... обратно робя за земледїлца, да його роботу олекишу а велькосц уроджая повекишу” (РН 84/1926, 2, М. Поливка). ◀ Оп. *обратни*¹.

[**обратно**²] присл. „у процивним напряме, наспак”: *Недобре ши зробел, требало обратно*. ◀ Од серб. *обратно „исте”*.

обраховац -хуюм зак. „пораховац, направиц рахунок”.

обраховац ше -хуюм ше зак. 1. „направиц медзисобни рахунок, виквитац ше”. 2. *прен.* „зражиц ше з даким, покарац дакого”: *Аньи крочай нье пойдзем. Обрахуйеме ше ту* (РНКЗаря 1941, 65). Поль. *obrachować się „исте* (и *прен.*)”.

обрахунок -нку х. „с. обрачун (и *прен.*)”. Поль. *obrachunek „исте”*.

обрац оберем зак. 1. „отаргац, позберац плоди”. Слц. *obrać „исте”*. 2. „обрац зарезану живину”: *курче цо го праве попарела з врацу воду же би го легчейше обрала*. (КовМихГК 75) 3. *прен.* (дакого) „побрац шицко дакому”: Слц. диял. *obrać „исте* (1–3)” (SSN II, 491). ◀ Од *брац*. ♦ ~ **дакого як куру до гарчка** „побрац, однесц шицко дакому”.

обрац ше оберем ше зак. 1. ~ **даяку хороту** и ~ **од даякей хороти** „заражиц ше з даяку хороту”: *Док придзе дому, та му поведз най ше зоблече, та же го окупаш, же ходзи по швецце, та є уж брудни, масни, обрал ше и виши* (Етн29 70); *Обрала ше виши у школи* (Г. Р.); *Ето ясни докази, же од шарлаха ше мож очувац, да ше го не обереме, а кед уж ше дахто обрал, захорел, може ше го успишино лічиц* (РН 33/1929, 2); *Од туберкулози*

легчейше ше мож обраніц, да ше ю не обе-
реме, як ю лічиц (РН 22/1930); Обрал ше од
дзецох осипки; Гу малому дзецку пре то нє
треба пуциц нїкого хто ма натху бо ше
дзецо од натхи лєхко обере (Заря 5/1938,
7). || Всл. obrac še „исте”: obral še od něho
(Bartko 199). 2. „прияц од дакого недобри
прикмети”: нечїсті жені ... од котрїх ше
обере и младеж того грїху (КостЛибер, М.
Мудри). 3. „познімац зоз себе дацо налапа-
не, наліпкане”: Мушим ше обрац од репикох
(Г. Р.). ◀ Од брац.

обрацац -ам незак. 1. „обрацац з бока
на бок”. 2. „обрацац доокола (колесо, руч-
ку колеса и под.)”. 3. „обрацац з кочом або
плугом назад, у процивним напряме”: Най-
вещей орацох тоту хибу робя, же места за
обрацає плуга аж на концу виорую, а та-
ки места так задоптани, же їх лем з чезку
муку статку и роботніка мож поорац (РН
57/1926, 7, Б.). 4. „превращац папери кнїжки
при читаню”: вжал стари паноцец кнїжку:
„Но, тераз будземе гледац.” Почне обрацац
стари паноцец кнїжку од перву до остат-
ку, шицко пречитал. „Но нет, сину, у тей
кнїжки сом не нашо лїч” (Етн29 28). Всл.
obracas: začne obracas kalendar (Lacko 81).
5. (дакого) а) „випитовац дакого вельо не
даваюци му мира, задзерац ше до нього”:
та сом ходзела плєц на „Рискашу” та то-
ти жени вше ше до нього задзерали бо и вон
мал буц таки 17 рочни.... а вони го вше об-
рацали тоти баби. Цо же чию же маи фра-
єрку? А чию же маи? Так го обрацали. Будзе
свадзба? Будзеш ше женїц? (Малацко). б)
„робиц з даким по своей дзеки”: Обрацаю
го як сами сцу (= робя з нїм як сами сцу)
(Г. Р., В. Саб.); И пиш чи вас там [на робо-
ти у Аргентини] барс обрацаю, чи вам даю
надосц єсц (ЖиросМСМ 98). || Слц. диял.
obracat „наганяц вше дацо робиц, не давац
мира дакому” (SSN). 6. „ище раз орац зуго-
рене польо”: [У августу] угори ше обрацаю,
дерляц и пороляц треба, гной розвожовац и
приорац да ше не висуши (РК 1922, август).
7. „тримац длуго предмет роботи не знаю-
ци як з нїм почац робиц”: Цо го тельо обра-
цаи, роб уж раз! ◀ Од об-вращац, праслав.
vortiti.

обрацац ше -ам ше незак. 1. „обрацац
ше з бока на бок, з лїва на право и под.” 2.
„гледац ришене проблемох, знаходзиц ше”:
[Жидзи] ше стараю за свойо дзеци, да їх до-
бре виховаю и поуча о шицким, ... теди ше
кажде жидовче легко обраца по швецє и лег-
ко себе найдзе хлеб (РН 37/1927, 2). 3. „хо-
дзиц геваль-тамаль гледаючи дацо”: Добре
же ши ми гварел дзе пенєжи, бо я би ше об-
рацала за нїма (Г. Р.). ◀ Оп. обрацац.

обрацає с. 1. „пременка”: **хвиля на об-
рацаєню** „хвиля пред пременку (на горше
або на лєпше)”: Понагляй з роботу, бо хвиля
на обрацаєню (М. Рм.). Слц. роčasie sa obráti
„хвиля ше пременї” (В. Саб.). 2. **дзень на
обрацаєню** „змерка ше” (В. Саб.): Понагляй-
ме, бо дзень на обрацаєню „бо дораз вечар”.
Всл. v ješeñi už džiñ na obraceñu (? = вешенї
дзень постава кратши) (Buffa 182). 3. **дако-
му на обрацаєне** одн. **не на обрацаєне** „дакто
ма одн. не ма випатрунку оздравиц: Кед му
на обрацаєне, та виздрави, а кед му не на об-
рацаєне, вец не виздрави (Г. Р.).

обращиц -им зак.: 1. „обращиц з бока на
бок, з лїва на право и под.”: **обращиц главу
на други бок**. 2. „превращиц наруби”: Об-
рацела имату наруби и пришила плату
зоднука. 3. „обращиц з кочом, плугом у про-
цивним напряме”: Добре оброчовани конї
вредно цалази плуц и коло поладня ми оста-
ло ище лем два раз **обращиц** (ХКан, Заградка
8/2005, 7); О пол годзини **обрацел** другираз,
же накладзе коч (РН 30/1927, 1). Слц. obrátit
„исте”: ~ voz, kone, auto. 4. „пойсц там и на-
зад”: Кед сушєд сцигол на польо, вон уж дас-
кельо раз **обрацел** з плугом. Поль. obrócić
„исте”. 5. а) „пременїц становиско, поли-
тику”: Нашо по ошлєбодзєню перше булі зоз
Сталїном, а вец пришлі „Труманова я”, об-
рацелї жу Западу (Ю. Хр.). б) „почац иншак
робиц або ше справовац”: Коцуриц **обраце-
ли** до Петровца до шпиталю (= вше вецей
ходза до Петровца) (Г. Фей., Г. Р.); Кед зме
чули, же було худоби вельо у Керестуре, а
кукуруици мало, вец нашо стари **обрацели** до
Сентомашу (Сербобрану) кукуруицу ламац
(БиРК1938, 136); У тото време керестур-
ци **обрацели** до Оджаку ходзиц на пияц,
бо ше до Кули не могло пойсц ані на кочу

ані на чамцу (калдерми не було до Кули) (БиРК1936, 142); Кед за цихим дижджом обраци витор дуц, диждж фришко престане и вияшні ше хвиля (РК 1932, 138); Андрий, одкеди пришол дому, обрацел по паленки лем цо не кажди дзень (КовМих-Цег 12). **6.** „пременіц”: Яки сом перше гніва-ци бул на Сидора,... так ме teraz обрацела його привожноц же ше так коло мне обліскує (РН 46/1928, 3); Бог з нами ... и шицко на добре обраци (РН 32/1930, 2). ◀ Од об-вращиц, праслав. vortiti. ♦ **обрациц иншак** „почац иншак поступац, робиц”: Надумал так, а вец обрацел иншак (= надумал так, а вец почал иншак робиц). Слц. obrátiť niečo na žart, na posmeh.

обрациц ше -им ше зак. **1.** „обрациц ше з бока на бок, з ліва на право и под.”: Кед ме видзел, обрацел ше одо мнє. **2.** „огляднуц ше”: Кед чул же кричим за нїм, обрацел ше (= огляднул ше). **3.** „знайсц ше”: У цудзини ше не знал обрациц. **4.** „пременіц ше на горше або на лепше (о хвилі, ситуації)”: Обрацела ше хвиля (= обчековало ше тепло, а почало буц жимно) (Г. Р.); Скош бетеліну док хвиля, бо раз ше обраци (= хвиля ше премені, може падац диждж) (В. Саб.); Обрацело ше на лепше (= рушело на лепше (події, обставини)); Їх хлапец ше так барз ганьбел. Гуторели мацери: Обраци то ше йому „премені вон ше” (С. Мйр.); Озда ше даяк и то обраци (= ситуація ше вимені на лепше) (Лев. Ск.); Дакеди ше [хорота] обраци и на лепше (РН 16/1930, 3); Думаю, кед раз пре-чисциме зос нашим а вашима особними гри-хами у приватним живоце, ... же ше обраци на лѣпше (Заря 5/1937, 5, Евг. Кочиш); нет такого зла, да ше на добре не обраци (РК 1937, 66, С. Саламон). || Слц. obrátiť sa „ис-те”: по часе са обрáти; človек nevie kedy sa zlé na dobré obráti. **5.** „пременіц ше на лепше, поправиц ше (о човекови)”: Раз пришол жу єдному старому паноцови єден неваля-ни млади человек, па го модлел, да ше за нього помодлі, да ше обраци. ... О пар дні ...: гоч сом вас модлел, да ше за мнє модліце, а я ше ані кус не поправел (РН 41/1930, 4). ♦ **не зна человек кадзи ше обрациц** „не зна дзе гле-дац помоц у велькей бриги, нет му хто помогнуц” (Ир. Фин.).

обращик х. дем. (од образ) 1. „мали об-раз, икона”. **2.** „мала сличка; мала фотогра-фия”: Там и обращик на хторим твой оецц насликовани зос своїм пайташом (КовМих-НО 87). Поль. obrazek „исте (1–2)”, слц. ди-ял. obrázok, obrášťik „исте (1–2)” (SSN II, 493).

обрезац -ежем зак. „орезац” (СС Мак.): Дзе мед у пляйстрох заварти заліпени, треба зос ценким оштрим ножом на цен-ко обрезац, або зос видлічку пошкрабац (РН 25/1935, 4). || Слц. диял. obrezat’ „исте” (SSN, II, 493).

обрезовац -зуєм незак. „орезовац”: [На яр] Приправя ше жем, чисци ше, обрезаю ше древка (РН 15/1933, 1).

обрендельовац -люєм зак. „припове-дац, толковац”: Пред войну людзе видзели на небе червене шветло, та хлопи обрендельо-вали же война будзе (Пвл. Бл., В. Саб.). ◀ Од мадь. рендельовац (оп.).

обрідженє с. „чувство одвратности, обридлости”, у старших авторох: Зос обри-дженєм одсудзує наш руски народ таки діла (РН 26/1928, 1); Свидоми жосподінчане, як свидоми Руснаци и тварди грекокатолики ... з обридженєм бешедую и патра на сво-їх пар заблудших братох (РН 47/1934, 4). ◀ Оп. обридни.

обрідни -а -е „слабого, ніякого випа-тунку и квалитета”: Пре дижджи сом не ви-тлачел слунечнік на полю. Кед сом пошол на польо, калапи були погніти од дижджу, слу-нечнік бул обридни (Мир. Рм.); Бетеліна ми обридна: ридка, зоз жазом (М. Рм., В. Саб.); Слунечнік ми бул обридни, преридзени од фазанох (В. Саб.). || Слц. диял. obridný „ис-те” (SSN II, 494), укр. обридлий „одвратни”. ◀ Од брид-ки, од общеславянского и праслав. bridъкъ, а тото од прикметніка bridъ.

обріднуц -не зак. **1.** „страциц красу, постац бридши”: Уж ми так обридла тота сукня (= вилезла, зношена); Дацо було крас-не, напр. пошата рошліна, а вец обридло (В. Саб.). **2.** безос.: **обридло дакому дацо** „по-стало неприємне, одбиваюче”: Думаю же мнє не обридло! Думаю – лем тебе чежко? (КовМихЦВ 20) || Поль. zbrzydnać „постац барз неприємни, одвратни”, укр. обридну-

ти „исте”, укр. безос. *обридли* „постало барз неприємне, одвратне”, слц. диял. *obridnút* „исте” (SSN II, 494). ◀ Оп. *обридни*.

обритвени -а -е дієприкм. гу **обритвиц**.
• ~ *польо* „польо покошене нізко попри жем” (МудриАл).

обритвиц -им зак. „одрезац браду або власи до кореня”. Слц. диял. *obritvit* „исте” (SSN II, 494). ◀ Од *бритвиц*.

обритвиц ше -им ше 1. „с. обријати се”. 2. *фам.* „випражніц черева, випораїц ше”: *Идзем ше обритвиц. ... Але сом ше обритвел, дораз сом легчейши* (В. Саб.).

обробиц -им зак. 1. „дац конечну форму дачому”. 2. „обрац дакого при картаню”: *але сом го обробел* (М. Рм.). || Поль. *obrobić* 1. „обробиц жем, польо”; 2. (*kogoś*) „наприповедац, нациганїц на дакого”.

обробйовац -юєм *незак.* „обрабця”: *почали ... зос машинами обробйовац жем*.

оброк х. „зарнаста покарма (у зарну або даралована)” (В. Саб.). || Всл. *obrok: večer zaš koñe maļi svoj obrok* (Czambel), рсй. *оброк* „даване, порция”, чес. *obrok* „рочни розходи”, мадь. *abrak* „коньска покарма” (мадярске слово превжате од Славянох), серб. и кайк. *оброк* „коньска покарма”. ◀ Од праслав. *ob-gokъ*, а то превой зоз реку. По М. М. Кочишови, основне значене слова *оброк* у славянских языкох було „даване, порция”, а у нашим языку воно могло пременїц значене под уплївом мадярского *abrak* (КочишЛР).

оброковац -куєм *незак.* 1. „давац оброку”: *Вона оброкує козу, та ма млека* (В. Саб.); *Наша крава давала лем 12 литри, ми ю не так оброковали* (Пвл. Бл.); *Добре оброковани конї вредно цалаги плуг* (ХКан, Заградка 8/2005, 7); *Його кози тому траву поедза, ви добре оброкуєце ващо кози, та ващо не так едза* (В. Саб.); [Коньови] *уж мог почитац шицки ребра ..., бо го Емил льем раз на дзень оброковал* (РНКЗаря 1940, 103). 2. *прен.* „биц дакого, дзелїц дакому”: *Хлапци у школи курели у вецеу, учитель обачел дим, та их так оброковал* (Йвг. Бл.). Слц. диял. *obrokovat* „исте” (SSN II, 495). ◀ Од *оброк*.

оброснути -а -е дієприкм. од **оброснуц**: [Тора] *була оброснута зоз ... квицом* (РНКЗаря 1939, 117); *же вон то не крача як жобрак оброснути, зоз торбу на хрибце* (КовМихГриц 29).

оброснуц -ошнем зак. „закриц ше з желенїдлом, пирийом и под.”

оброчок -чку х. *дем. и гип.* од **оброк**: *Меней оброчку давайце кози, та ше заялови* (Ир. Фин.).

оброшніца ж. „мешок з оброком хтори ше виша коньови на шию”. Поль. *obrocznik* „исте”. ◀ Од *оброк*.

обрубиц -им зак. „орубиц”: *Капчала ше [байка] зоз капчами, а доокола була обрубена зоз пантліку, хтора ше блїцала* (ВаргаЛю 234). ◀ Од *руб* (оп.).

обруч ж. 1. „обруч на гордове и под.”: У Гнатюкових записох тот меновнік ище женского роду: А у тим гордове бул вельки шаркань, та на нього кричал: „Модлім це, брату, дай ми єдну литру води.” А вон му дал, та єдна обруч пукла ... Вон му дал и другу, та друга обруч пукла. Дал му и трецу литру води, та и треца обруч пукла, та ше гордов розсипал (Етн29 138); *Зязал шицко [железо] до єдней обручи, вжал под пазуху, та идзе* (Етн29 160); *кед мешачок обградзени зос ясну смугу (як з обручу) ... будзе красна хвиля* (РК 1932, 135). Українске *обруч*, російске *обруч* и польске *obręcz* хлопского роду, а словацке и восточнословацке *obruč* женского роду. Под уплївом сербского языка нешка тот меновнік хаснуєме у хлопским роду. 2. „шина на колесу”. Пор. слц. *obruč: pavliecť obruč na koleso*. З тим значеньом нешка хаснуєме немецке *одн. сербске шина* (оп.). 3. „часц коси”. ◀ Общеславянске. Праслав. *obrgъč*.

обручни нож х. „столарски и цимермански нож з двома ручками” (М. Рм.): 3 *обручними ножами ше древо стругало. Древо ше сцисло до тезги, з деревенима бабками, нож ше тримало з обидвома руками, а зоз його оштру часцу ше древо стругало* (Фа 41). || Слц. диял. *obořuční* и *obruční* „хтори служи за роботу з обидвома руками”: ~ *пож* (SSN), укр. диял. *обручний* и *обіручний* *ніж* „исте”. Наша першобутна форма тиж гла-

шла обойручни, обиручни и под. тє. „нож хтори ма два ручки и трима ше з обидвома руками”. ◀ Од рука.

обручнік х. „заручнік”: *Господь сцел да Мария ма старишого обручніка [Осифа] да ше о ню стара* (Ир. Фин.); *Обручнік сом чул и у церкви и у бешеди* (В. Саб.). ◀ Цсл. обручник, а то од рука. Оп. заручнік.

обручніца ж. „заручніца”: *Ище праведнейша була його обручніца, Пречиста Діва Мария* (РК 1933, 7). ◀ Цсл. обручница.

обрушиц ше -им ше (на дакого) зак. „оштро одповесц дакому” (Х. Р., Р. Г.): *А цо будземе з нашим млеко? – обрушел ше на нього Брудош* (ЛатякТал 146). || Всл. obrušić še „оштро повесц дакому, скочиц на дакого”: *Але ше најһо obrušila* (Buffa 182), серб. обрусити (некоме) „исте”, чес. brousiti si zuby на пёсо „оштриц зуби на дацо” (Machek 68). ◀ Од брушиц „оштриц”.

обсадзиц -им зак. „посадзиц доокола”: *викопем ей [жени] яму аж по шию, / дам я у обсадзиц з розмарию* (БиндКост 91); *Пустара була обсаджена з баґренами* (В. Саб.); *Пи-яц тиж зґодни, обсаджени з древами, а при нїм церква* (РН 28/1927, 3, М. В.).

обсипац -пем зак. „осипац”: *Так по ва-шим справованю вас ма Бог опсипац з вель-кима и богатима дарами* (ЖирошМСМ 34).

обслуговац -гуєм незак. „обходзиц дакого, служиц дакому”: *Ти думаєш же я не ви-дзим як ци уж чєжко приходзи телї статок обслуговац?* (ГудакПрийп 142); *Я-ово вжали дотримац бачика П. Вони го обслугоу* (В. Саб.).

обсохнуц -нем зак. „осхнуц, пресхнуц ше”: *Кравска бетельина ше шейє до жита дорас на яр, накеди жита дакус опсохнью* (РНКЗаря 1938, 120). || Всл. obschnuc „исте” (Hal).

обставац -ам незак. „жиц, отримовац ше”, у старших авторох: *Олеярово лєдво дво-йо обставаю, та є немочна вжац хорого брата ґу себе* (М. Висл.); *Теди з вельку фа-мелию не мож було обставац* (РК); *Народ не може обставац без интелиґенциї* (Дю. Бин-дас); *Така суша же кукурица лєдво обстава*

(В. Саб.). ◀ Од стац/ставац. Исте значене ма и форма **обстояц** (оп.).

обстац -анєм зак. **1.** „отримац ше, жиц”: *Не годні зме обстац од тих патканьох, те-льо их єст* (Лев. Ск.); *Кукурица пуццела ко-рень и обстала на суши* (В. Саб.); *Вельо ше поносовала же там не може обстац, бо ви-єлїяки бешеди и лаца муши слухац* (РК 1937, 25, Д. Биндас). **2. а)** „зазнац, прежиц, прейсц даяк”: *Добре обстал „добре прешол”* (РК 1928, 165). **б)** „недобре прейсц, мац чкоду, страциц”: *Тєраз єден ту бул дас тидзєнь чи два; не могол [ме] вислужиц, видаґрла сом му три ременї з хрибта. Та меркуй же би и ти так не обстал* (Етн29 20). || Слц. obstať и всл. opstac „даяк прейсц”: dobre, zle ~ ; всл. najlepší opstojiš keď poviš pravdu (Buffa 191). ◀ Од стац/ставац.

обсхнуц -нем зак. „дакус ше осушиц, осхнуц”: *По дижджу треба дакус причекац, най дакус обсхне* (Ю. Пап). || Всл. opschnuc „исте”: draha už opschla (Buffa 191). ◀ Од су-хи, -сх-нуц.

обсхнуц ше -нем ше зак. „дакус ше осу-шиц” (СС. Мак.): *По дижджу сом ше кус об-схнул, та далєй робиц* (СС. Мак.).

обстояц -стоїм незак. и зак., у стар-ших авторох: **1.** „отримовац ше/отримац ше, жиц, обставац”: *Не може така фир-ма обстояц кєд недобре роби* (В. Саб.); *лєм ше старали, же би Церква и Школа, тоти два шєстри науки и просвити, обстояц мо-гли* (РК 1924, 40, Йоан Бучко); *А доказ, же тоти орґанизацїи можу обстояц найлєп-ше мамє при других напредних народох* (РК 1941, 92, др Силвестер Киш). **2.** „буц, посто-яц”: *У Беркасовє на край валала ... обстояла качара ..., дзе ше увожовал позберани дзе-шаток зоз владичєского стаґилуку. До тєй качари ше увожовало грозно и шлївки, ту ше пєкла палєнка и до вєлького посту* (РК 1935, 169). || Всл. obstac –оґї „отримац ше, витримац” (Hal), чес. obstati „исте”, слц. ди-ял. obstať: kto neveri v Pana Boha zle obstoi (SSN). Серб. опстати/опстајати „отри-мац ше/отримовац ше”, опстојати „буц, постояц”. ◀ Од стац/ставац. Патраци на паралєли, нашо обставац (оп.) и обстояц може буц и карпатске и сєрбске; алє з огля-

дом же зме обидва дієслова зазначили у бе-
шеди старших и у старших авторох, скорей
их можеме тримац за карпатски лексеми.

обстуниц -им зак. „обколешиц, окру-
жиц”: [Кед видзел же го] *полицеае обсту-*
пели, винял з кишені бомбу и сцел ю руциц
на полицейох (РН 24/1932, 3); *натрафели*
на вельке ... войско, котре их зос шицких
странох обступело (РН 6/1933, 1). || Слц.
obstúpiť „исте”, укр. *обступити* „исте”. ◀
Од *ступниц* (оп.).

обтерховац -хуєм зак. „положиц век-
шу терху на дакого/дацо”: *Роботодавец би*
не требало да за туні пенєж так обтерхує
роботніка (РНКЗаря 1935, 62, Я. Хромиш).
Всл. obterchovac „исте” (Hal).

обтерховац ше -хуєм ше зак. „положиц
на себе векшу терху”.

обточиц -им зак. „обшиц, орубиц з
украсом”: *паноцово ризи зос чарного баршо-*
ню, обточени зоз златом (КовМихЦВ 5).
Всл. obtočis „окруциц” (Hal), укр. *обточити*
„обрубиц на гладко, фино”.

обтримовац -муєм *незак.* „тримац, хо-
вац”: *А жазда 40–50 овци вижене, та их об-*
тримує през цалу яр по орсацких драгах (Ос
28). ◀ Од *тримац*.

обтримовац ше -муєм ше *незак.* „ви-
тримовац ше, жиц”: *ми у Петровцох ше об-*
тримовали зоз власним заробком (Рускинї
170). || Слц. диял. obtrímať sa „витримац,
отримац ше”: v našim kraju ovocne stromi še
dlhuo ňeobtrimu (SSN).

обубани -а -е „добре наоблекани, об-
дзати”.

обубац -ам зак. „добре наоблекац, об-
дзац”: *Кед на мале дзецко вельо шматки на-*
облекаю, та є таке обуване (Г. Р.); *пребарз*
обубани пре вельку жиму (ТолстойАК 75). ◀
Не зазначени карпатски паралели. Неясне.

обубац ше -ам ше зак. „добре ше наоб-
лекац, обдзац”.

обубац -ам *незак.* „здзивац обуц на
ноги”. Всл. obuvac „исте” (Hal), укр. диял.
обувати/обути, серб. *обувати/обути*. Об-
щеславянске. ◀ Праслав. obuti/obuvati.

обубац ше -ам ше *незак.* „здзивац обуц
на ноги”. Всл. obuvac se (Hal).

обуваче с. „ложка за обуване ципелох”
(В. Ерд.).

обудзиц ше -им ше зак. „зобудзиц ше”:
Обудзи ше баба: „Ейне, ейне, не мал ши ме
так окламац! (Етн29 212); *Дай му покой, не*
рушай го, бо ше обудзи, ..., будземе мац бри-
жу (Етн29 61). || Слц. диял. obudiť (sa) „исте”,
поль. obudzić się „исте”. ◀ Од *будзиц* (оп.).
Форма нешка застарена, превладала форма
з префиксом зо-: *зобудзиц* (ше).

обуй ж. „с. обућа”: [Древени корчолї]
то були два латки, кус длугиши як обуй на
ногах (ХомаМ 23). || Слц. обув ж., всл. obuv
х., укр. *обув* х. ◀ Од *обуц/обувац*. ➔ Попри
обуй у остатнім чаше зме почали хасновац
и сербизем *обуца*.

обух х. 1. „часц шекери, мотики и под.
до хторей ше удзива пориско”. 2. „тупа часц
ножа”: *Кед ше дре заяца, та ше бие з обухом*
(Ю. Пап). 3 истим значеньом слц. obuch,
слц. диял. obuch (SSN II, 504), поль. obuch,
укр. *обух*, рсй. *обух*. ◀ Звичайно ше толкує
од об-ихъ, а морфема -ихъ од *ухо* зоз зна-
ченьом „отвор за ручку” (ЕСУМ). ♦ (*груби,*
набити) **як обух** „округли, набити человек”
(Сф. Мак.); **моцни як** ~ „барз моцни”.

обуц -уєм зак. 1. „вжац обуй на ноги”.
Слц. obuť „исте”. 2. (дакого) „спревесц да-
кого на тарговины”: *Обул сом го* (= спред
сом го на тарговины) (В. Саб.). ◀ Праслав.
obuti/obuvati.

обуц ше -уєм ше зак. „вжац обуй на но-
ги”. Слц. obuť sa „исте”.

[**обуца**] ж. „обуй”. Од серб. *обућа*. Слово
обуца место нашого *обуй* ж. почало ше хас-
новац концом прешлого вику.

обход х. 1. *церкв.* „обиходзене у проце-
сії коло церкви з нагоди даєдних шветох”.
2. „ходзене, поход”: *Тоти дружба, кед пра-*
вели бакляду и опход селом зос пригоди Кра-
льового родзеного дня (Заря 21/1935, 163).
|| Всл. obchod „обиходзене коло церкви”,
поль. obchód „обиходзене”. ◀ Од *об-ходзиц*.

обходзиц -им *незак.* 1. „преходзиц до-
окола дакого/дачого”: *Друга планета ко-*
тра обходзи слунко вола ше Венера або у
нас „Зорнічка” (РН 69/1926, 2); *Трираз* [дия-
кони] *обходзели около олтаря* (РН 13/1929,

3). 2. „допатрац дакого/дацо; старац ше о даким/дачим, дагдзе о порядку и под.”: *та би тоти гуски у тим малим дворе виховала, ... так би ей було тот свой дробизѣ ... легко обходзиц* (ЕтнV 101); *Наука воспитания поуче фамелию а особито мацер як маю обходзиц свойо дзецко, кед сцу да з нього виросне здрави, розумни и добри чловец. ... Добре ховане, обходзене дзецко вельо шпи, лїчка му розчервенети, очка, усточка му на шмих стоя* (РК 1925, 96); *Верна Сара неперестано обходзела хорого. Оправляли заглавки, прикладала на главу мокри ренди, напавала го зоз швижу воду* (РН 19/27, 2); *Парохии у Архангелску, Вологди, Костроми и Вятки опходзи еден священїк, а тота покраїна сама векиа як цала западна Европа* (РН 39/1928, 2); *Кельо гладних [манастирі] накармя, ... келїх хорих у шпитальох обходза!* (РН 45/1932, 4); *Е, вецка пришла милиция на шалтер, ту милиция обходзела, знаш, то бул шор зато* (Рускинї 98). || Слц. *obchodit* „исте”, всл. *opchodzic* „исте”: *takeho stareho treba už opchodzic* (Buffa 191). 3. „нашивйовац”: *Тота парохия [Банялука] барз рострешена и паноцец муши више обходзиц свойх вирнїкох. До Церевлянох ма 49 километри далеко* (РН 35/1930, 2).

обходзиц ше¹ -им ше незак. 1. „старац ше о себе”: *Вона оздрави, годна ше обходзиц* (Пвл. Бл.); [Дюри] *До школи ище не ходзел, але заш лем салашски способ живота го так воспитал же ше од малючка сам обходзел и находзел у вишелїяких ситуацийох* (Заградка 2–3/2000, 5). 2. (з даким) „одношиц ше, справовац ше гу дакому”: *Особено треба ше знац з людзми обходзиц, кед нам дацо од нїх треба* (РН); *Поносю ше же ше староста не добре обходзи з народом* (РЗаря 10/1936, 2). *Та тот наш нови поп, так ше знами обходзи як зос дзецми* (Заря 3/1938, 5). Оп. обисц ше.

обходзиц ше² -им ше незак. (гу **обисц ше** (1)) „мочи буц без дачого”: [У новим швецѣ] *школи би ше обовязково обходзели през видаваня шведоцтвох* (РН 45/1932, 3, Г. Костелник).

обцагнуте -того с. „офарбена долня часц мура на цмобелаво або на чарно” (Ю. Пап).

обцагнуц -нем зак. 1. „прекриц, обнесц поверхносц дачого”: *Карчма нова, / не обита, не обшита, / лем з баршоньом обцагну-та* (Етн9 ч. 25); *У варошу така жалоба там була, же тот варош з чарним фатьолом обцагнута* (Етн29 255). || Слц. *obťahnut* „исте”: ~ *súknom, kožou*, у словацких народних приповедкох спомина ше и *miesto obťahnuté čiernym al. zeleným suknom*. 2. „премасциц жем, подлогу у хижі зоз специально розправену гліну”: *На жеми [у хижі] не було тепихи, але жем обцагли зоз чутаком з клоча и попресцерали керпари* (Заградка ч. 9/1996); *Жем у хижі обцагли з кертечину* (В. Саб.). 3. „офарбиц долню часц мура з цму белаву и под. фарбу”. ◀ Од цагац/-цагнуц.

обцаговац –гуем незак. 1. „прекривац, обношиц поверхносц дачого”: *Жени и дзивки обцаговали оберва зоз садзу и под.* (В. Саб.). 2. „премасцовац жем, подлогу у хижі зоз специально розправену гліну”: *И вецка, кертица у загради цо нарила, тоту чарну гліну, вецка ю до води до лавора, а так розмутькалі добре, и вецка зоз клоча таке направене яжд жуба, та обцаговалі хижу да будзе чарна жем, але то тримало два – три дні, лебо тидзень найдлужей. Соботу ше обавезно обцаговало* (В. Саб.); *Патоси у хижі зме не мали. Жем. Каждого тижня ше раз обцаговало* (КочЕвЦП 10). 3. „фарбиц долню часц мура з цму белаву и под. фарбу”: *Же би жаздиня обцагла до проста, перше вдерела шнур. ... до фарби замачала шнур ... Едно тримало шнур на початку мура, друге на концу, вец розцагли шнур, ед-но го кус зацагло и пущело же би вдерел по муре и вон охабел смужку, по хторей ше жаздиня ровнала кед обцаговала паркань одн. украшовала паточку* (ПапОл 24).

обчековац -куем незак. „чекац”, у старших авторох: *Мож було опчековац кед не добри, та голем штредні уродзай* (РН 29/1932, 1); *У нїх [”батогаших”] подполни нешор и анархия у тим погляду. Чи мож вецка од нїх опчековац дачого доброго у иньшим?*

(РН 30/1934, 1). || Всл. орѣковас „исте”: орѣковаѣи ho či ѣе pridze (Buffa 190).

обшедац -ам незак. (гу **обшеднуц**) 1. „обколешовац дакого/дацо, зберац ше у громади коло дакого/дачого”: Така млада, а так це дзеци обшедаю? Будзеш мац з нї-ма вельо брижи и криж не гоч яки! (РК 1928, 72) 2. „круциц ше коло дакого з даяким цильом”: Якаш дзівка прилїпла ше за Арона на станїци ... Винер ми шепта: „То ма буц явна [жена]. Пале як го обшеда” – указує на Арона (КочЕвЦП 130).

обшеднуц: 1. „обколешиц дакого/дацо, позберац ше у громади коло дакого/дачого звич. вимагаючи дацо”: пришло 100.000 тих ветеранов до Вашингтону и опшед-ли „Били Дом” ... Так вони опшедали „Били Дом” вецей як мешац (РН 31/1932, 2); Унуки обшедли дїда да им приповеда. 2. „народзиц вецей дзеци, буц окружена з дзецми”: Я мала дзеци, я була обшеднута [з дзецми] (Рускині 88); ей мац [ше] бала, же ю убию дзеци, кед ю обшедню (РК 1928, 72); А жени през слизи шептали: Мац ей не дала [родзиц]... Нацо, гвари, да ю такой обшедню [вельо дзеци] (КовМихЦВ 14) 3. „назберац ше на громаду коло дачого”: Кед пчоли досц густо рамики обшедли, дайце їм празни пляйстри у рамиках (РН 23/27, 4). 4. „пошедац коло дакого/дачого”: Дїдо гварел дзецом: Цо сце обшедли тот пейц? (= цо сце так пошедали коло цеплого пеца) (Ю. Пап). 5. „нападнуц дакого, почач викриковац на дакого (о вецей людзох)”: Цо сце так обшедли невиноватого човека!? (Ю. Пап). 6. „обколешиц з войском (варош и др.)”: шицки други [вароши] обшеднути зос дзелами народней армії (РН 42/1936, 4). 7. прен.: Обшедли го брижи „упаднул до бригох” (Ю. Пап). ◀ Оп. шед-нуц.

обшивац -ам незак. „зашивац доокола”.

обшит х. заст. „одпусніца з войска”: Служел [у войску] добре двацец и пейц роки. ... Раз вон надумал, да го одпуци пан регеменцкомедат. Пошол питац од нього опшит (Етн30 35); Идзе тамаль еден катона стари уж, обшид достал (Етн30 315). Слц. заст. obšit „исте”. ◀ Од нем. Abschied „исте”, хторе зазначене у 17. вику.

обшиц -ием зак. „защиц доокола”: Мехи ше шило воедно и водвойне. ... Водвойне ше робело так же ше еден край обшило, ... вец ше преврацело, та ше шило други раз (РС од 28. 09. 1990, 10, М. Кам.); Баба обшила бунджур зоз сомотом (Зд. Фей.).

общество с. „церковна општина, парохия”: тоти даскельо руски фамелїї цо ше теди населели до Дюрдьова виеднали себе у обисцу Виславского хижу за церкву ... То бул перши початок нашого церковного общества и тедик бул вдерени фундамент нашого валау (РН 7/1930, 3). || Укр. диял. обчество „дружтво”; рсї. общество „дружтво”. ◀ У нас з церковнославянского, а то од праслав. обѣтъ „общіи”.

обявиц -им зак. 1. а) „дац знац, явиц”: Наш пес вше збрехне и обяви же дахто при-шол (Йвг. Бл.); З вельку радосцу можеме Вам явиц, да обявице шицким нашим читател-льом „Руских новинов” ... бо нам ше удало ... дзвигнуц под кров красну каплїчку (церкву) и школу (РН 37/1932, 3, еден з Риту); Такой теди в ноцну годзину послал єдного биреша до валау, да обяви шицким рисаром, да на ютро рано ... буду шицки на салашу (РН 29/1932, 3, Керестурец). б) (дакого): у Ганчи зоз шпайзу дунци покрадли, бо им пес ста-ри и глухи, та толвайох не обявел (Шан. Сл.). 2. „явиц же дахто або дацо приходзи”: У валалским леше ... шпивал соловей цалу ноц ... бул бизовни, же перши обяви дзень (РН 24/1933, 2, М. Ф-к); У 5 годзин по по-ладню обявели мажари одход Владиков (РН 23/1929, 4). || Слц. objaviť „одкриц (напр. Америку)”, поль. objawić 1. „манифестовац, одкриц, указац”; 2. „наявиц, нависциц”. ◀ Од явиц (оп.).

обявиц ше -им ше зак. 1. „явиц ше, дац знац о своїм присустве”: Пошли вони до єд-ного вароша и там бул пан хори, богати. И вони ше на валал обявели же ест ту но-ви дохтор (Етн30 141); Своїм родител-льом до Београду обявел ше Д. М. зос Солуну, за котрого вони уж думали, же мертви (РН 45/1927, 1); Бул пар годзини у валале и об-явел ше до брата (Ю. Рм). 2. „присц на до-гварку або пре доставане информацийох”: Предавам хижу, обявиц ше на телефон...;

Хто сце увесц канализацию, най ше обяви до Месней заедниці. ◀ Од явиц (оп.).

обявйовац -юєм незак. жу обявиц.

обявйовац ше -юєм ше незак. жу обявиц ше. 1. „давац знац о своїм приходу, присустве”. 2. „приходзиц на догварку, по інформації и под.”

обязани -а -е „обовязни”: А и там є вещь не обязани на валалски навики и други обичаї (РК 1930, 96). ◀ Од обязац ше.

обязац ше -яжем ше зак. „обовязац ше”: Обязал ше же пороби (В. Ерд.). ◀ Од вязац.

обяшніц -їм зак. „потолковац”. || Слц. objasniť „исте”, всл. objaśnić „исте” (Hal), поль. objaśnić „исте”. ◀ Од ясни.

обяшніц ше -їм ше зак. „гледац толковане”: Бачи Петро нагнѣвано руцел ожог да ше вихладзи а сам ше пошол обяшніц же цо то же владика нєприходзи (Заря 3/1940, 7).

обяшньовац -нюєм незак. „толковац”. || Всл. objaśňovas „исте” (Hal). Прето же обяшніц/обяшньовац ма карпатски паралели, не тримаме го за сербизем (гоч ма синоним (по)толковац).

ов викр. виражує чувство несподзиваносци, зачудованосци: Ов, нігда сом на то не подумал (ТвенМ 57). Укр. ов „исте”.

овад х. зоол. „*Tabanus bovinus* L.”: охраниц конї од овадох (РК); Нараз баран скочел як да на нього овад шеднул (РН 37/1927, 2). ◀ Общеславянска назва од псл. *ovadъ лебо *ob-vadъ. Назва зачувана и у стандартним укр. языку и у бойковским диял. оват, у лемк. owađ. Варианта обад хаснує ше и у словацким и сербским языку. Под сербским уплївом младши нешка хаснує форму обад (Тимко 87, 121).

оваковац -куєм зак. „нанесц зоз щетку вак (оп.) на мур”: Набивани хижы ше и од вонка и од нука омасцало зоз блатом, а вещь ше их оваковало (ДудашКс 163). Слц. диял. ovakovat’ „исте” (SSN II, 679). ◀ Од ваковац (оп.).

оваляц -ям зак. 1. „виваляц, пообрацац у дачим”: Кед швиня не сце праще од другой швинї, треба го оваляц у єї щисциску, плодніку, та кед осети свой пах, та го присце (В. Саб.); Оваляц жомбовци у отрошинох;

оваляц месо у вайцу, муки и отрошинох (Ю. Пап). Слц. диял. ovaľat’ „исте” (SSN II, 679). 2. „забрудзиц”: Подзвигнул [кандур] хвост да го не оваля и фуркнул на проще (РК 1932, 96, М. Ковач). ◀ Од валяц (оп.).

оваляц ше -ям ше зак. 1. „позавальовац ше на бокох”: [Студня] не була мурована ... була оваляна, мала помолу (Етн30 7). 2. „забрудзиц ше”: шапка ... заш спадла и оваляла ше (РК 1937, 81, М. Ковач).

ов-гџ и **овгџ** викр. за виражоване чудованя, несподзиваня и под.: Ов-гџ, цо мам робиц?!; Ов-гџ, яки ши вироснул! Подобни значеня виражує и викричник ав-го (оп.).

овес х. бот. „с. оvas”. Общеславянска лексема зоз українску фонетичну ознаку (Тимко 69, 73, 74, 127). ◀ Праслав. овъсъ. ♦ **мали (дробни) як оves (овишк)**: Чул сом за нього, ещи лем таки бул як оves у мацери, же цошка вельки юнак будзе (Етн29 99).

овечка ж. дем. од овца.

[овиксац] -ам зак. „навиксац, намасциц з виксом”. ◀ Од викс (оп.), серб. овиксати.

овлажиц -им зак. „зробиц влажним”: [Воздух у хижы сухы] зато потребно на пец положиц лавор зос воду, да ше воздух овлажи (РН 9/1934, 1). Слц. диял. ovlažit’ „исте” (SSN II, 681). ◀ Од влага (оп.).

овлажиц ше -им ше зак. „постац влажним”.

овлачиц -им зак. 1. „замасциц”: А вон, полни вшох, нєобритвени, та их [дзеци] одрилиє од себе, же би их нє овлачиц (Заря 1/1939, 12, Е. Кочиш). 2. „замасциц з фекалию”. ◀ Од влачиц (оп.).

овлачиц ше -им ше зак. 1. „замасциц ше”. 2. „замасциц ше з фекалию”.

[овода] ж. „дзецинска заградка”. Слц. диял. ovoda „исте” (SSN II, 682). ◀ Од мадь. óvoda „установа за предшколски дзеци”. Оводи ше по наших местох почали отверац на початку 20. в., та ше теди и тото слово почало хасновац.

оводарец -рца х. оп. оводаш.

оводарка ж. оп. оводашка: Панїматка була ту оводарка (Рускині 90).

оводаш х. „дзецко хторе ходзи до оводи (дзецинскей заградки)”.

оводашка ж. „учителька у оводи (дзединскей заградки)”: *Уговор зоз чч. Шестрами Службніцями пре оводашку, биване итд.* (ЦШКОдБКоц, 1942)

оводаще -еца с. „мали оводаш”. • **оводаще-таще** франт. „оводаш”.

овоц ж. зб. „смачни плоди даєдних древох, с. воће”: *Коло того моста ... ма буц вишліяка овоц насаджена* (Етн29 108). ◀ Праслав. ovokъ „плод”. Давна славянска пожитка зоз германских языкох. У истим значеню хаснує ше у зах.укр. диял. *овоч*, лемк. *овос*, у польским языку и словацких диялектох (Тимко 13, 15); всл. *овос* „исте”: ~ *rośńe* na *ovocnim* *stromie* (Czambel).

[**оврачац**] -ам (дакого/дацо) зак. „поробиц, наврачац дакому”: *Лем дзепоедни нашо людзе оврачани з цудзима ... идеями* (РК 1939, 36). ◀ Од *врачац* (оп.).

овца ж. 1. „Ovis aries”. 2. звич. мн. **овци** „били хмарки по небе”: *Кед тоти овци по небе, вец будзе хвиля* (В. Саб.). ◀ Общеславянске, праслав. *овьса*.

овчарнік х. „аколь за овци”: *Ми аколь за овци волали овчарнік* (Ю. Пап).

овчарски хробак зоол. „Ixodex, с. крпель”: *Тот овчарски хробак барз је отровни, та кет ше уцагне даждзе пот пазуху лебо на ногу та треба дораз кет почње пчиц та треба наперсток дзирави положиц на хробака, так же би дзирка була на хробакови, и насипац до наперстка ољеу на задок хробака, та здохне, кус почекац (народни рецепт).*

овчи -а -е „хтори ше одноши на овцу”.

овчи кліщ х. зоол. „файта инсекта” (В. Саб.).

овчи поки мн. мед. „файта обераций хороти”: [Овчи поки] за *статок опасни ... По 2 – 4 дньох укажу ше на местох, дзе нет волна, пирици, котри ше вец розпукню* (РН 42/1930, 2). Слц. диял. *офсе роки* „исте” (SSN II, 680).

овчи репик х. бот. „Arctium tomentosum Mill.” Вироятно домашня назва. Пренешена назва зоз рошліни истого роду – репик *Arctium lappa*, на другу рошліну, прикм. *овчи* додати у значеню „неправи”. У укр.

диял. хаснує ше назва *овечий реп’яшок* зоз значеню *Hanthium strumarium* (Тимко 24, 77).

овшани -а -е „хтори ше одноши на овес”: ~ *хлеб*, ~ *слама*; *Худобно жили теди людзе ... Ражови хлеб бул на столе, а и овшани ше шпорвал* (РК 1925, 53).

овшанік х. „печиво з овшаней муки”: 3 „*гуньками*” и *кожуцками на плєцох ...*, з *дакус овшаніка* и „*бандуркох*” у *торбичкох рушили за новим щесцом* (КовМихДия 71–72). Слц. диял. *ovsenik* „овшани погач” (SSN II, 683).

овшанка ж. „овшана слама”. Слц. диял. *ovsienka*, *ovsianka* „исте” (SSN II, 683), поль. *owsianka* „исте”.

овшик х. дем. од **овес**: *Овшик чека на коситбу* (РН 29/1930, 4); *Ярні щеснок ма мали, ценки струча як овшики. И арпаджия дробна як овшики* (В. Саб.). • **на овшики** „на дробно”: *Порезац резанки до юшки на овшики „порезац на дробно як овшане зарно”* (Ир. Фин.).

овшиско с. „польо на хторим бул пошати овес”: *Жито [нашо стари] шали до одпочинутих жемох, найбаржей ше чували од тей хиби да не пошею до овшиска або до житніска, єдним словом, чували жито од каждей сцєрні* (М. Биркаш, РН 43/1937, 3). Слц. диял. *ovsisko* „исте” (SSN II, 683).

о(в)шопавиц -им (и -еем?) зак. „достац уши”. Слц. диял. *ovšivaviet* „исте” (SSN II, 683).

овязац -яжем зак. „повязац, обвиц доокола”: *Овязани му боляци колєна „завити му колєна”* (Лев. Саб.).

овязка ж. „дацо обвязане доокола”: *зос ярніх каламкох треба розязац овязки да ше не зарежу до скорі на древох* (РК 1922, юний).

овяц овеем зак. „зоз вяцом очисциц”: У *олеярных збивали олей. Кед ше витлачело овес, репчень спод трешки ше овяло, та ше вец збивало олей зоз того репченко* (М. Рм.); *Наютре овеем просо* (Мик. Ск.). || Слц. *oviat* „исте”. ◀ Од *вяц* (оп.).

огадани -а -е „осетени, знаходливи”. ◀ Од *гадац*. Оп. *неогадани*.

огадац -ам зак.: ~ себе „направиц себе зло, неприємности”: *Не пайташ ше з нїм, бо тельо того себе огадаш „не друж ше зоз нїм, бо себе направиш вельо неприємности”* (Ю. Пап); *Не ходз боси, бо замаржнєш, та тельо того себе огадаш* (Ю. Пап). ◀ Од гадац.

огадац ше -ам ше зак. „знайсц ше, здогаднуц ше” (В. Ерд.); *Огадац ше то значи „сетел ше, здогадац ше”* (В. Саб.).

оганяц -ям незак. (дакого/дацо и за даким/дачим) „бежац за даким з намиру сцигнуц, влапиц го”: *Пес оганя заяца*. Поль. *ganiać „исте”*. ◀ Од праслав. *gañati*, хторе у превую зоз гънати (*гнац*) и *goniti* (*гоніц*). ♦ **не оганяю за тобу** „помалши, уважно роб, не понагляй, не наглї”.

оганяц ше -ям ше незак. „оганяц єден другого”. Слц. диял. *oháňat' sa „исте”* (SSN II, 569), поль. *ganiać się „исте”*.

оганячки ж. мн. „оганяне (дзецинске бависко)”: *Кед хлапцом уж досадзело коцкане ... и оганячки, зберали ше вони до громад-кох* (РН 17/1934, 3).

оганьбиц -им зак. „поганьбиц”. ◀ Од ганьбиц, ганїц.

оганьбиц ше -им ше зак. „поганьбиц ше”. Слц. диял. *ohanbovat' sa „исте”* (SSN II, 570)

огарнуц -нем зак. польопр. „пригарнуц корень рошлїни”: *огарнуц кукурицу*. Слц. диял. *ohagnuc kukuricu* (SSN II, 578). ◀ Од гарнуц (оп.).

огартац -ам незак. польопр. „пригартац коренї рошлїни”: *Уж векишу кукурицу ше огартало же би так чувала влагу у кореню* (Заградка 1/1995, 21). ◀ Од гарнуц (оп.).

огартачи -а -е: ~ **плуг** польопр. „плуг за огартане кукурици и др.”.

огацц¹ -им зак. „направиц гац”. ◀ Од гац (оп.).

огацц² -им (дакого) зак. „дац смиядно-му пиц води”: *кед бим могла ... товаришох смиядних зоз воду огацц* (ПЗ 1970); ~ **смияд** оп. огацц ше. ◀ Од гац (оп.).

огацц ше -им ше зак. „напиц ше води, загащиц смияд” (М. Рм.).

огашиц -им зак. експр. „добре набиц, набухац”. ◀ Од гашиц (оп.).

огварка ж., часто мн. **огварки** „огваряне, клевета”: *Янко не забул на Ильову огварку* (РН 17/1937, 3); *На далей не имеме без праведней причини откривац пред другима цудзи грихи, гоч су правда. То ше вола огварка, бо ше з тим ближнї очарнїе, чецц му ше умениує* (РН 13/1929, 4, М. Мудри); *так и ми не мушиме одвитовац на дурни огварки* (РН 16/1935, 3). || Всл. *ohvarki „исте”*: *Stare dzifki, to ľem ľudzom na ohvarki* (Buffa 187).

огваряц -ям незак. „приповедац бридке о одсутним”. Всл. *ohvarac „исте”*: *nech nas dziedzina ohvara* (Lacko 21). ◀ Од гварциц (оп.).

огень -гня х. 1. „с. ватра”. 2. „с. пожар”: *Кричи: Огень, огень, фаєр, тизван!*” (Етн29 192) || Слц. диял. *oheñ „исте (1–2)”* (SSN II, 570), укр. *вогонь*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *ogn(j)b*. • **класц на** ~ „класц древа и под. на огень (у шпоргету, под котлянку и под.”; **класц огня/огень** „отримовац огень (докладаючи древа и под.)”. Всл. *kładze mlada čeladz oheñ* (Czambel). ♦ **вредни як** ~ „барз вредни” (Вер. Рм.): *Сват Якимов бул вредни як огень, бул ошторгель* (Пвл. Б.); **як на** ~ (*збегнуц ше, кричац* и под.): *Полни двор [назбегованих людзох] ... як на огень* (Заря 10/1939, 8).

огепани -а -е „недобре увязани (о женскей хусточки на главу)”: *Кед жена некрашине, начудо увязала хусточку на главу, гвари ше же є огепана* (В. Р., Мар. Рм.). ◀ Можлїва вяза зоз укр. диял. *гепа* „велька незграбна жена”, слц. *һера презр. „дзивка”, слц. диял. һеріско „дзивчиска”* По Махекови то од нем. нар. *һерре „коза”, гандр. и „жена”*. По ЕСУМ-у од оном. *һеп* „һоп (при спаднуцу)”; за оном. *һеп* мож вязац и слц. диял. *һераť „страсно танцовац”* (SSN), карп.русин. *һеп „һоп”, һеп(к)ати „биц, трепац”, һепнути „спаднуц”* (Чорі).

оглавок -вка х. „часц коньскей опреми (штверцох) хтора ше здзива коньови на главу”. Всл. *ohlavec „исте”, серб. оглави-на „исте”*.

огладніц -ім зак. „почувствовац глад”: *И путовал вон длуго барз. Од того велько-го путованя уж барз и вистал и огладнел* (Етн29 134).

огласкац -ам зак. „погласкац” (Мел. Пвл.). ◀ *Од гласкац* (оп.).

оглашиц -им зак. 1. „дац шицким знац, виглашиц”: [Цар] дал оглашиц же хто справи таку жалию да идзе по сухой жеми як друга по води, та му да цар свою дзівку за жену (Етн29 1); Дал [краль] оглашиц вишадзи: *Кажди може присц на бал хто сце* (Етн29 97); *В недзелю пред Храмом церкви ... оглашели нам мажари веселу вист, же нашо дзвони уж у Чаковцох* (РН 95/1926, 2). Слц. ohlášit „исте”. 2. церкв. „виглашиц у церкви по служби же ше одреджена пара сце повинчац”. ◀ *Од глашиц, глас.*

оглашки ж. мн. (єд. оглашка) 1. церкв. „виглашене у церкви по служби же ше одреджена пара сце повинчац”: *Думки мойо, думки, / на цо сце ми зишли? / Тей недзелі моєї милей / уж оглашки вишли. / Уж оглашки вишли, / свадзба ше готує, / але моя наймилєнша / ніч ше не радує* (Тон ч. 115). 2. „оглашоване предаваня, купованя (у прешлосци звич. при церкви)” (Ю. Пап): *Вишадзи у швецє новини ше отримую найвещей од оглашкох* (РН 40/1932, 2). || Всл. ohlaški „исте” (Sipros).

оглашовац -шуєм незак. (žу оглашиц): 1. „давац шицким знац, виглашовац”: *Оглашовалі по шицким швецє же шлєпих и хромых най нешу там* (Етн); [Тарговец Надь] *оглашує свою робу по найтуньшей цени: ... За майстрох: Фарби, фирнайзу, клию, лаку. Земледілицом: Рибови олей, масц за кочи и за штиверци* (РН 13/1935, 2). 2. (дакого) „виглашовац у церкви по служби же ше одреджена пара сце повинчац”: *Потим ше вони у церкви три раз оглашую (три недзелі) же би ше то дало людзом знац (у случаю же ест даяка причина пре хтору би ше тота пара не шмела повинчац). Кед прейду три оглашования, окончує ше обряд винчаня у церкви* (ГорКух). || Всл. ohlašovac: Farar jich v koscele ohlašoval (Buffa 187).

оглуниц -им и **оглупнуц** -нем зак. „постац глупи”.

оглухнуц -нем зак. „постац глухи”: *Ци-жан му гварел: „Ти барз можеш звисковац, але я кед звишнем, ... оглухнеи”* (Етн29 146).

оглушиц -им зак. „надмоцніц, превладац зоз гласом, звуком (даєден други глас, звук)”: *Дзеци так врещали, аж го оглушили* (Етн9 ч. 26); *Раз лєм [мотор] записка и мало нас там шицких не оглушел* (РН 96/1926, 2); *вдерел до тей хижки гром, ... цалком [го] оглушел* (РН 33/1932, 4). ◀ *Од глухи.*

оглядац ше -ам ше (за даким, на дакого и без обекта): *Теди худобна мац идзе смутно, огляда ше на жаздиню: чом ми ніч не да?* (ЕтнV 102) || Всл. ohlidac se (Hal). ◀ *Од -гляд-/глед- (гледац), праслав. gleděti.*

огляднуц ше -нем ше зак. „обращиц ше и попатриц назадок” 1. (без обекта): „*Оглядні ше чи даяка хмара не идзе?*” *Идзе вера удян оштра.*” (Етн29 237); *Юла, цо сцекала зоз своїм чловеком ... казала ше му огляднуц: „Оглядні ше чи не идзе даяка погона за нами!”* (Етн29 110); *Оглядні ше и теди кед рушаиш з кочом напредок* (ПапДюКер 45). 2. (на дакого и за даким) „обращиц главу назадок и попатриц за даким”. || Всл. ohlednuc se (Hal).

огнац ше (оженєм ше?, одженєм ше?) зак. (дакого и од дакого) „одогнац од себе дакого, отрєсц ше од дакого”: *Кед сом доєла козу, коще барз сцєло цицац, не могла сом ше го огнац* (Г. Р.); *Гвари ше и: огнац ше од мухох, суньоґох „одогнац од себе мухи, суньоґи”* (Г. Р.); *Не можем ше огнац од прашатох, але вежнем колік, та ше их одженєм. Гвари ше и: одогнац ше (од) дакого* (В. Саб.). Форма незак. виду з префиксом од-: *одганяц ше* (оп.). || Слц. ohnať sa 1. „замахнуц з дачим з циљом одбрани од дакого, одогнац од себе дакого”: *Kõh sa ohnal chvostom; Vie sa ohnať torporom; 2. koho/čoho, komu/čomu „ментовац ше, отрєсц ше дакого”: Nemôže sa ich ohnať; словацка форма незак. виду тиж зоз префиксом о-: oháňať sa „махац з дачим з циљом одбрани, браніц ше од дакого”: Chlapец sa oháňa rukami.* Укр. обігнатися „одбраніц ше од дакого, одогнац дакого од себе”: *Просто не можна було обігнатися від мух; форма незак. виду обганятися.* Поль. ognąć się „одбраніц ше з маханьом”; форми

незак. виду *odganiać się* и *oganiać się*. ◀ Од *гоніи/гнаи*. Оп. *одганяц ше*.

огніво с. 1. „една з каричкох з хторих составени ланц”. Слц. *ohnivo* „исте”, поль. *ogniwo* „исте”. 2. „една з каричкох брани” (В. Саб.). 3. „‘очко’ на галову”: *За ноше-не шена, слами ше хасновал и галов цо мал вельки огніва* (В. Саб.). || Укр. *огниво* „челіч-на плочочка до хторей ше кресало з кременьом при паленю огня, оцилка”, поль. *ogniwo* „исте”, ст.чес. *ohnivo* „исте”; оцилка була подобна *огніву*, „карички” ланца, та и тота каричка наволана *огніво*, слц. тиж *ohnivo* „каричка ланца”, поль. *ogniwo* „исте”. ◀ Од *огень*.

огніско х. аузм. „вельки огень”.

[**огняна ладя**] ж. „парна ладя (або гай-зибан?)”, у волякей народней писні: *Бо я ютре рано уж идзем до граду, / Такой будзем шедац на огняну ладю, / А з огняней ладі такой до коча* (БиндКост 14).

[**огняна машина и огнянка**] ж. „тла-чарка хтору гоні парна машина”: *Покля ше тлачело на „огняних машинох” (парних), котри цагали и гнали „трешки”, звожовац ше имело лем на польо* (ФейИр 28).

огняни -а -е „огньови”.

[**огньова блощица**] ж. зоол. „*Pyrrhocoris apterus* L.” Вироятно калк зоз серб. *ватрена стеница*. Хаснуе ше ище назва *дяблова катичка* (оп.) (Тимко 89, 124).

о-гó, огó 1. *викр.* за виражоване чудованя, несподзиваня, гніву, церпеня и под.: ~, *пать ти ше його!* 2. *присл.* „барз вельо, барз мощно и под.”: *Риби будземе мац не лем за єден полудзенок але и за о-го-го*” (Чакан-Саф 138).

огобльовац -люєм зак. „поровнац, вигладзиц древо, доску и под. з гобльом”.

ого-гó *викр. оп. о-гó*: *Док заробим вец буду олдамаши, огого!* (РН 11/1935, 2)

огорени -а -е „почарнети од слунка”. Слц. *ohogený* „исте” (Kalal).

огориц -им зак. 1. „почарніц од слунка”. 2. „дакус погориц по поверхносци”. Слц. *ohorieť* „исте (1–2)”.

огорчиц -им зак. „барз загорчиц” (Лев. Ск.). ◀ Од *горки*.

огорчовац -чуєм *незак.* „барз загорчовац”.

ограбац -бем зак. „зграбац з грабелками, видлами и под. зоз брадла або накладзеного коча сламу одн. шено цо виши на бокох” (МудриАл, Ю. Пап).

ограбоваци -буєм *незак.* гу **ограбац**.

ограбки ж. *мн.* „пограбана житарка по кошеню”. Слц. *ohrabky* „исте”. ◀ Од *грабац*.

ограда ж. „оградзене, плот”. Слц. *ohrada* „исте”.

оградзиц -им зак. „положиц коло дачого ограду”. Од *град*-, праслав. *gordъ*.

оградзиц ше -им ше зак. „положиц коло своєї хижі, парцели и под. ограду”.

ограц -реем зак. 1. „почац грац (о слунку)”. 2. „зограц”: *Досц то худоби кед раз на тидзень огрее свойо дзеци у хижі, кед хлеба упече* (ЕтнV 102); ... *А як вам жимно, так вас огреем* (Етн29 270). 3. ~ **сир** „зограц кисле млеко же би ше зосирело”: *Кисле млеко ше положи на шпоргет, на цихи огень, лем тельо же би ше зограло; ограте є теди кед видзе на верх; усите ше го до грудніци, завяже и обеши на паліцу же би ше сир одцекол* (ДудашКс 145). ♦ **не може на нім очи** ~ „барз го не любі, не може го видзиц”.

ограц ше -реем ше зак. 1. „зограц ше”. Слц. *ohriat’ sa* „исте” (SSN II, 578). 2. „зосириц ше (о зогратим кислим млеку)”.

огребло с. „прибор за чесане коня”: *Огребло було кравске и коньске: кравске не було таке зубкасте и таке оштре як коньске* (В. Саб.). Всл. *ohreblo* „исте”. ◀ Од *гребац/грабац*.

огрива ж. „древу, чутки и др. за топене” (Пвл. Бл.): [Шпоргети] *котри мало огриви потребуу* (РК 1931, 130, Дю. Биндас); *Дакеди ... копачи, чутки, паздзерче... були добра огрива* (РС 19/2012, 16). Слц. *ohrev* „исте”.

огривац -ам *незак.* (жу **ограц**) 1. „грац (о слунку)”: *Слунко огрива* (Г. Р.). 2. ~ **сир** оп. под **ограц** (3).

огривац ше -ам ше *незак.* „грац ше, звич. на слунку”.

огризац -ам *незак.* жу **огризиц**.

огризиц -ижем зак. „з гриженьом зняц поверхносц, оесц”: *Пес огризол косц*.

огуляц -ям зак. „закруциц, замотац”: [Вояци] огуляни до билих плахтох несподзівано нападли (МаринкМ 57). Слц. диал. ohúlat’ „исте” (SSN II, 579), всл. ohulac „цепло окруциц” (Hal), укр. огульний „всеоблапни”, поль. ogół „вкупнось”. ◀ Неясне.

огуляц ше -ям ше зак. „закруциц ше, замотац ше”. Всл. ohulac se „цепло ше окруциц” (Hal).

огулячка ж. „файта хустки”: Кед було барз жимно, дзівки на главу заруцовали штрикану заруцовачку, т. є. огулячку або загулячку. То була невелька хустка хтору ше на задку, коло шиї, завязало. Недзелями и на швета, як и до карчми их не вязали же би власи не побуртавели та их лем заруцовали, а конци огулячки тримали з єдну руку (ВаргаЛю 222); Загульовачка була хустка велька як женска хусточка, куповали ше найвецей фабрични, але було и штрикани, волала ше и огулячка (Вер. Рм.); Будземе ше вожиц / на саночкох, / загультани добре / в цеплих огулячкох (М. Винай, Заградка 4/2004, 3). ◀ Од огуляц (ше) (оп.).

огульдац (ше) -ам (ше) зак. оп. **огультац ше** (Сф. Мак.).

огультац (ше) -ам (ше) зак. „огуляц (ше), наоблекац (ше)”: стари є [уяш] але зато ше можеш огультац (РК 1926, 157). ◀ Од огуляц (ше) (оп.).

огурка ж. бот. „Cucumis sativus L.” Вариянта *огурка* хаснує ше у укр. диал., у сив. лемк. ohurka, у вост. слц. ohurka и uhorka. Укр. *огурок*, поль. ogurek. Од греч. αἰουρος, αγγύριον, акурт, а тото од перс. angu:r (Brückner). Огурка принесена з Азії преїт Греческей. Немецке Gurke пожичка зоз славянских языкох (Тимко 60, 74, 129).

• **квашени огурки** „у дунцу за жиму наквашени огурки”. ♦ **ягда квашену огурку поєдол** „направел незадовольни вираз твари”.

огурков -а -о „хтори ше одноши на огурки”: Огурковой шалати зоз шметанку и цеском не докаже парадичова з цибулю.

огурни -а -е „подли, леніви и источасно твардоглави” (Лев. Ск.): Н. мала двох жецох. Єден не бул красни, але вше помагал жени, други бул красни, але не помагал жени,

патрел телевизию, бул огурни (Пвл. Бл.). || Слц. ohúrny 1. „поражуюци, запрепаскуюци”; 2. „моцни, силни”, напр. ohúrny člověk, ohúrne slovo; ohúrit’ „запрепасциц, заслупнуц дакого; збуніц дакого”, ohúrený „запрепасцени, заслупнути”: ohúrený strachom; поль. ohurstwo „твардоглавосц”; укр. диал. огурный „твардоглави ленюх”, рсй. *огурь* „твардоглавосц; ленівосц”, *огурный* „твардоглави подляк, ленівец”. ◀ По М. Фасмерови слово неясней етимології, можлива вяза зоз греч. γαυρος „горди”, лат. gaudeo, по ЕСУМ-у слово неясней етимології, по А. Брукнерови праславянске слово.

огутани -а -е „розвязани, мудрейши”: Н. *гварел же пред войну даскельо огутани бачикове водзели руску культуру* (В. Саб.); *Васильку, ... ти мушии буц дакус баржей огутани, жени нешка не мож „лапац” на стари фазони* (РС 35/2013, 11). ◀ Од *огутац ше*. Оп. и *неогутани*.

огутац -ам зак. „освидомиц, урозумиц дакого”.

огутац ше -ам ше зак. „здогаднуц ше, присц гу себе, обахтац ше”: *Не можем ше огутац одкаль го познам; Док ше камарати огутали и згварели же би волац дохтора, ... вон ше и видихал* (ЖиросV 151). || Слц. hútať „роздумовац”, hůtka „думка”, мор.слц. zhútať sa „здогаднуц ше, присц гу себе, обахтац ше”. ◀ По В. Махекови виројатно праславянске слово gu-ta-ti, виведзене з допомогуюцу морфему -t- од кореня gou- „роздумовац”, хтори зродни зоз коренём (s)keu- „мац дацо на розуме, на уваги”; од (s)keu-праславянске skumati (слц. skúmat’ „виучовац”).

огуториц ше -им ше зак. „виприповедац шицки својо чежкосци, бриги, радосци и под.”: *Не могла ше ми лем огуториц, у таких є бризох* (Г. Р.). ◀ Од *гуториц*. Оп. и **одгуториц ше**.

[огадзиц] -им (ше) зак. „згадзиц”: *Але цо да зробим да ей / Моду раз огадзим* (РН 26/1937, 4, Я. Фейса). ◀ Од серб. *огадити* „исте”. Оп. *гадзиц ше*.

[огадзиц ше] -им ше зак. „згадзиц ше”. ◀ Од серб. *огадити се „исте”*.

огаздзиц ше -им ше и ридко **огаздзиц** -им зак. „зможнуц ше, постац газда”: Вельо робели цала фамелия, огаздзел ше и пошоу зоз синами до Нового Саду (Юст. Дуд.); Купим лем док ше огаздзим (Вер. Рм.); Ц. ше у Керестуре огаздзел, але при гевтих вельких нових богачох є худобни (В. Саб.); дацо би шовѣрови оцец дал, а дацо би одо мне добил, та би вец уш дакус огаздзел (ЖирошМСМ 100). ◀ Од *жазда* (оп.).

огаладзиц -им зак. „замасциц з фекалию”. ◀ Од *жаладзиц* (оп.).

огдовичиц -им зак. „остац гдовец”, лем у Гнатюка: Бул еден человек и ождовичел и бул безчадни (Етн30 201). Всл. ogdoves „исте”: bul jeden stari kral i vun ogdovel (Czambel).

огуровац (ше) -руєм (ше) незак. „одрильовац (ше)”. ◀ Од *џурац*, серб. *гурати*.

од¹ прим. з *џен*. **1.** значи место: **а)** рушане або напрям од дакого/дачого: Понагляла сом од нини (Е. Коч.); Тамаль од парку чуц було крочаї (М. Ков.). **б)** значи оддальоване, оддзельоване од понятия у генитиве дачого цо було з нїм у контакту: Крочаї... одліпела од жеми (М. Коч.); Кед дзецко одорвеш од обисца (М. Ков.). **в)** з присловніками далеко и недалеко значи меру оддаленосци од дакого/дачого: Шедзи ... у другой лавки од дзверох (М. Скуб.); Треца хижа од Бобальки – Миркова (Е. Коч.). **г)** у конструкційох од + *џен*. ... до + *џен*. (по + *акуз*., *џу* + *дат*.) значи рушане одн. напрям од єдного гу другому предмету: Стари вицагнул фляшку и ходзел од єдного до другого [госца] (М. Ков.); Ишол од лавки *џу* лавки, закукуючи до каждой (М. Скуб.). **2.** значи час: **а)** у злученьох од (двох, штирох, даскельо итд.) рокох (дньох, тижньох итд.) значи час од кеди дія тирва: Жем [у Канади] добра и плодовита, бо ище не вихаснована. Прето ше од даскельо рокох почала Канада баржей насельовац (= пред даскельома роками ше почала насельовац) (РН 3/1927, 2); Истого дня вноци коло 11 годзин зобудзели дзвони шицких Петровчаньох зоз сна. Влапели ше од *вецей* рокох зберани брадла слами у Д. К. и його суседа (= уж вецей роки зберани брадла) (РН 18/1934, 3); Велі доганьоше думаю же людзе куря од давних часох ..., але у Европи кури

ше лем дас од 400 рокох (= лем дас 400 роки) (РН 40/1934, 4); Познато нам, же от даскельо рокох драготня у шицких стварох вше горе и горе идзе (= уж даскельо роки) (РК 1923, 138, Д. Манойлов). **б)** у злученьох од (двох, штирох, даскельо итд.) рокох (дньох, тижньох итд.) значи и „уж два, штири, даскельо итд. роки (дні, тижні итд.)”: Од даскельо рокох не прейдзе наш кирбай, а да ше у Нар. доме не даваю представи (= уж даскельо роки не прейдзе наш кирбай, а да...) (РН 22/1936, 3). **в)** значи час окончованя дії: Як ше навечераме, та спац полегае, бо *жазда* наказал да барз додня на надніцу понагляме, од двох, од трох годзин ставае (ЕтнV 98). **3.** значи спричиньовача хтори завадза оконченоу дії: Ніч не видно од диму. **4.** значи окончователя дії: Слунечнік ми бул обридни, преридзени од фазанох (В. Саб.); мрежа мала на себе сто штернац дзири цо векиши и менши, од мишох погрижени (РН 40/1930, 1, М. Биркаш); Бидни Хрисце! Од келіх ши християнох охабени, затаєни, преганяни и зжажени! (РН 26/1937, 5); То я, откеди твой оцец умар, от ніх вше була лем поганьбена и охудобнета (ЖирошМСМ 69); [Граматика] написана од нашого славного народолобца и шпивака дра Г. Костельника (РК 1922, 11). Слц. діял. Vojáček, od rod'ičou dobre vichovani (SSN II, 515). **5.** значи способ дії: Ище и од ланца худобни человек *жаздови* заплациц мушел три форинти (ЕтнV 102). **6.** значи наменку: Ша я би ци отворела / кед би ми мац дозволела, / але ми мац не дозволи, / вжала ключи од комори (Етн9 ч. 109); Стари знали койяки желя: тото од тей хороти, тото од тей (Пвл. Бл.). Слц. діял. nemám klúč ot pivnici (SSN II, 516), cukerki od kaš'u (SSN II, 516). **7.** у компаративних злученьох у функції атрибута: [По канабелю] прекрасни заглавчки. Єден красиш од другого – шицко робота пані Злати (РН 1/1927, 3).

[од²] прим. з *џен*. под уплївом сербского значи походжене з одредженого материялу: У розвалинох не нашли ані єdney ствари од металу (РН 17/1933, 1). ◀ Од серб. од метала, од дрвета и др.

одаванка ж. „одаване”: *Хто надумал таку [барз младу] дзивку одац више нашоу причину и правел молбу вишей власци „иштанциї” да му ше дошлебодзи одаванка малорочней дзивки (РН 17/1939, 3); Пребула так ище пол рока а вец на нагварку родителюх и родзини пристала на одаванку и одала ше (РН 18/1930, 2, М. Ковач).* ◀ Од ода(ва)ц ше.

одавац -ам нєзак. „давац свою дзивку дакому за жену”. Слц. диял. *odávať* „исте” (SSN II, 521).

одавац ше -ам ше нєзак. „ступац до малженства (о дзивки, жени)”. Слц. диял. *oddávať sa* „исте” (SSN II, 521)

одавачка ж. 1. „одаванка”: *Моя одавачка остала на Горніци (Г. Кост.). 2.* Одавачка то тота дзивка цо на одай (В. Саб.).

одай: дзивка на ~ „дзивка дороснута, порихтана на одаванку”. Слц. диял. *dziuka na oddaj* „исте” (SSN II, 520).

оданє с. „одаване, одаванка”, лем у Гна-тюка: *Дал цар оглаишиц по швецє же вон ма три дзивки на оданє (Етн29 57).* Слц. диял. *oddanie* „исте” (SSN II, 521).

одата -тей ж. „хтора у малженстве”.

одац -ам зак. „дац свою дзивку дакому за жену”.

одац ше -ам ше зак. „ступиц до малженства (о дзивки, жени)”. Слц. диял. *oddat' sa* „исте” (SSN II, 521). ◀ Од дац.

одбегнуц -нєм зак. 1. „бегцом пойсц и вращиц ше”: ~ до дутяну. 2. „бегцом пойсц”: *Одбегнул до сушеда.* Слц. диял. *odbehnút' „исте” (SSN II, 517).*

[одбегнуц] -нєм зак. „сцекнуц за легиня без согласносци родичох (о дзивки)”: *бо ше гнівам на свою бабу. Цо думає! Мало нє одбегла! (РН 47/1936, 3, М. Ковач)* ◀ Од серб. *odbeћи, одбегнути „исте”.* Але и слц. диял. *odbiehla ho* „одала ше за нього и сцекла од нього, одбегла”.

[одбеговац] -гуєм нєзак. „сцекац за легиня без согласносци родичох (о дзивки)”: *алє ше чудуєм нач дзивки „одбежую”.* „Любим го, гвари, барз, та нє можем през нього жиц (РН 47/1936, 3, М. Ковач). ◀ Од серб. *odbeћи, одбегнути „исте”.*

одбєрац -ам нєзак. 1. „брац або приїмац часц по часц, фалат по фалат”: *Кед ше швиня прашела, ми з андоу одбєрали од ней прашата (Пвл. Бл.); дїдо ше зоблєк и купал ше с прашатми за три фєрталї годзини док их шицки полапал, а баба на дережлі их одбєрала, а ровно плакала (БиРК1936, 142).* 2. *однїмац, насилу брац”: И одбєрали од нїх цо мали у пивніцох, поживленє, жито, хлеб, омасту – то шицко од нїх забрали (ЕтнV 90).* 3. *польопр. „зоз шерпом збєрац за косачом покошенє жито и под.”: Жєна ишла за косачом задком и зоз шерпом одбєрала односно грабала жито и згартала го гу ногом. Кед досц назгартала, вицаговала порвисло (ношєли ше за пасом), прєсцєрала го и на на нього кладла жито – то була єдна гарсц (Ду-дашКс 165).* Слц. *odberať „исте”.* ◀ Од брац.

одбєрац ше -ам ше нєзак. 1. „рихтац ше пойсц”: *Пчоли, котри нє маю од скорєй на-збєрано меду, одбєраю ше зос кошинїци. Раз иду вонка раз нука (РН 30/1934, 4); Уш ше жени одбєраю жу нам [до Аргєнтини] та ми пошлїцє дацо (ЖирошМСМ 96).* 2. „одпи-товац ше на розходзе”: *Остань, мила, здра-ва, час ше уж одбєрац, / нє будзєм ци вєцєй капурку отвєрац (нар. шпиванка); Так бє-шєдуєш як кєд би ши ше одбєрал од нас (Ча-канБас 55).* Слц. *odberať sa* зоз значєньом 1. и 2. ◀ Од брац.

одбєрач х. „хлоп цо одбєра при кошеню”.

одбєрачка ж. „жєна хтора одбєра при кошеню”: *а и одбєрачки ше цєшєли, хтора мала найвреднєйшого косача (БиРК1937, 138); Вредним нашим косачом и одбєрачком и нашо Руски Новини шєдро жича: щєсцє Божє дай у роботи у уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1).* Слц. *odberačka „исте”.* Слц. диял. *odberačka „исте” (SSN II, 517).*

одбєрки ж. мн.: буц на одбєрках „буц на одходзе, рихтац ше пойсц”: *Уж ше рих-таю дому зоз свадзби, уж су на одбєрках (Вєр. Рм.); Жєни уж пошлєли дому з прадкох, а хлопєи ище шєдза, алє видно, и вонєи на од-бєрках. || Слц. odbierka и odobierka „явянє, поздравянє при одходзе, розлучованє”: bez odobierky ušiel „бєз явяня пошол”.* ◀ Од брац.

одбивац -ам *незак*. 1. „з вдереннями вра-цац назад”. 2. „з вдереньом одстраньовац”. ◀ *Од биц*.

одбивац ше -ам *ше незак*. 1. „оддальо-вац ше, одстраньовац ше”; ~ *од дружт-ва* „одстраньовац ше, одцудзовац ше од дружтва”; *вше ше дзешка од чупора одбива-ме, а кед го страциме, бечиме* (КовМихНО 10). 2. „мац одражене у дачим, одражовац ше”: *Гей, ричко, у тебе / одбива ше небо! / И моя ше душа одбива* (КостПоез 131); *Хмари ше одбивали у води*. || Всл.: mešaček še odbijal na vodze (Buffa 184).

одбиц¹ -ієм *зак*. 1. „з вдереньом врациц назад”. 2. „з вдереньом одстраніц”: ~ *гар-ло фляшки*. 3. „з вдереннями означіц кельо годзин и под”: *Одбило на церкви 11 годзин* (РК 1926, 111). 4. *прен.* „оддаліц, одцудзиц”: *Я себе надумала кед го [сина] виженем [ро-биц у цудзини], годзен ше погубиц – чия будзе хиба, його чи моя? И бановац будзем же сом го отбила от обисца та ше погубел* (ЖирошМСМ 49). ◀ *Од биц*.

[**одбиц**²] -ієм *зак*: • ~ *целє (коще и др.) од цицки* „престац дойчиц”: *Одбиц то серб-ске, ми гуториме одлучиц целє (коще)* (В. Саб.).

одбиц ше -ієм *ше зак*. 1. „одламац ше, одпаднац од вдереня”: *Одбило ше ухо з глі-няного гарчка*. Слц. диял. odbić sa: odbil sa kusek s tañiera (SSN II, 519). 2. „охабиц, на-пушиц дакого/дацо”: *Кед будземе вецей раз плашиц голуби з ледніку, та ше одбию „оха-бля леднік, престаню злетовец на нього”; Ко-цурски мліи часто не прима жито, та ше людзе одбили од нього „престали привожиц жито до нього, нашли други мліи”; Паленка з цирку (циркача) була моцна, мала свой за-пах и не кажди го любел, та ше людзе з ча-сом одбили од сладкого цирку и циркачи* (В. Саб.); *Але од ноцних схацкох, не могла ше [младеж] одбиц, бо не сцела слухац своїх па-ноцох* (КостЛибер 172, М. Мудри). 3. „од-даліц ше, одцудзиц ше од свойого дружтва, од людзох”: *вони [ше] одбили од своєї гре-кокатолицкей Церкви, не дзбаю за ню* (РН 26/1934, 1); *Як хлапец югашел вон по жос-подінских пустарох, одбил ше цалком од свойого народу, не знал ані за Коцур ані за*

Керестур (РН 43/1933, 2, др М. Б.). || *Поль. odbić się „заостац за даким”: ~ od stada „за-остац за чупором”*. ◀ *Од биц*.

одбліжей *присл.* „збліжей”: *И як уж ви-знали хтори Христов криж, ... так жу ньому ишол вельки народ: напредз од бліжей ... на-сходзели ше людзе вельо* (Етн30 92).

одблізка *присл.* „зблізка”.

одблукац -ам *зак. оп.* **одблукац ше**.

одблукац ше -ам *ше зак.* „пойсц дагдзе блукаюци ше” (Лев. Ск.): *Як може познац и любиц свою виру чловек котри ше одблу-кал до швета, занедзбал своєю* (РН 49/34, 1). Слц. диял. odblukat' sa „исте” (SSN II, 519). ◀ *Од блукац (ше)*.

[**одбойка**] *ж.* „спортске бависко”. ◀ *Од серб. одбојка, а тото од биц*.

[**одбор**] *х.* „група вибраних особох як урядове цело”. ◀ *Од серб. одбор, а тото од праслав. brati „брак”*.

одборец -рца и **одборнік** *х.* „член цер-ковного одбора”. ◀ *Од серб. одбор, одбор-ник*.

одбраніц -ім *зак.* „охраніц”. ◀ *Од бра-ніц (оп.)*.

одбраніц ше -ім *ше зак.* „охраніц ше”.

одбрехац -ам и **одбрехнуц** -нем *пейор.* „бридко одвитовац”. ◀ *Од брехац (оп.)*.

одбреховац -хуем *незак. пейор.* „бридко одвитовац”.

[**одбрушиц**] -им (дакому) *зак.* „оштро одповесц дакому”. ◀ *Од серб. одбрусити (а то од брусити)*. Аналогне нашому одрубац (дакому) (оп.).

одбувац -ам *незак*. 1. „окончовац”: *Кед нескоро одбуваме фришитик, та нескоро и полуднюєме*. 2. „окончовац або закончо-вац дацо нашвидко, поверхово, недзечне, цо скорей”: *Вон зоз шицким лем так одбу-ва „вон шицко окончує нашвидко, недзеч-не”*. 3. „церпиц кару пре дацо, с. испаштати, окажавати”: *У митарстве треба одбувац за тоти грихи* (В. Саб.); *Одбувал за тото цо зробел; Вон одбувал за ніх „вон зношел кару за тото цо вони зробели”; Не наша то хиба и ми не будземе за ню одбувац* (РН 23/1933, 2, М. Ф-к); *Но главне је то же за их [народних преднякох] грех народ одбу-*

вал (РНКЗаря 1941, 22); а руски синове одбуваю у тюрмох [церпя кари у гарештох] (Заря 2/1939, 2). ◀ Од буц (оп.).

одбувац ше -а ше незак. 1. „случовац ше”: Вон зна як ше шицко одбувало (В. Саб.); Пред нами ше одбуваю вельки змаганя на родох, змаганя: буц моцним и силним (РН 41/1937, 2). 2. „отримовац ше”: В ешені одбуваю ше циџански свадзби (РН 36/1927, 1); у Румунскей ... тоти вибори одбуваю ше лем так „пре чесц”, да ше може повесц, же у Румунскей влада народ (РН 45–46/1937, 3). Укр. відбуватися „исте (1–2)”: [забавки] відбуваються кожного тижня в неділю (СУМ). ◀ Од буц (оп.).

одбулькац -ам и **одбулькнуц** -нем зак. „неучтиво, грубо одповесц (звич. старшому)” (Мел. Пвл.). ◀ Од оном. буль-буль, булькац (оп.).

одбульковац -куем незак. „неучтиво, грубо одповедац (звич. старшому)” (Мел. Пвл.).

одбуц -удзем зак. 1. „окончиц, покончиц; препровадзиц”: Одбуц полудзенек „наполудньовац ше”; Каждого пиятку одбуду пияц, покупя цо им наказане або записане и позбераю валалски новосци (РС 34/2011, 5, С. Дорок.); Паноца зме одбулі (= дочекали дома и випровадзели при пошвецаню хижох) (Ам. Шов.); На опіце задовольство народа одбули зме перше народне руске швето (РН 32/1929, 1, М. Мудри); Одбудзме и тоту бриџу „покончме и з тоту бригу”; [Жандар] пита од бачика Габра, да му з печатом валалским потвердзи, же одбул свою патролу (РН 25/1933, 2); Служел сом цара три роки, а вец кед сом своєю одбул, врацал сом ше дому (РН 34/1933, 2, М. Ковач); [Даєдни бабичи] родзенє одбуду зоз ножничками, гоч зато єст справи (Заря 12/1939, 5); || Слц. диял. odbuť večeru „исте” (SSN II, 519–520), карп.укр. одбути „исте”: ми там гостину одбули (Закарп 280). 2. (з даким) „нашвидко покончиц бешеду и под. з даким”: Пришол купец, але вон швидко одбул з нїм, бо купец не мал досц пенєжи; Лікар одбул з нїм на дзверох „лікар го ані не волат до ординации” (РС). 3. „препровадзиц дагдзе одредзени час”: [У Немецкей] муши кажди

варошки леџинь и варошка дзивка одбуц пол рока на валале у даякого параста и ведно з нїм робиц (РН 27/1935, 3). 4. „витримац, прецерпиц, знесц одвичательносц пре дацо”: Вон краднул, та бул у гарешту, мушел одбуц своєю (В. Саб.). ◀ Од буц (оп.). • ~ **кару** (**покуту** и под.) „витримац кару (покуту и под.)”: Тоти пенєжи вжал [од нас] большевицки начальник табору и обецал, же шицко повраци, кед одбудземе свою „кару”, але ніжда нікому ніч не врацел (РН 2/1931, 2); Шицки знаме же до неба іду таки души, котри за живота не мали ніяки грихи (мали дзеци), або випокутовали своєю грихи и одбули ту на жеми каждую кару. [До митарства] іду таки гришники, котри своєю чежки грихи випокутовали, але дочасни кари пре нїх ище не одбули (РН 68/1926, 4).

одбуц ше -удзе ше зак. 1. „отримац ше, окончиц ше”: Увага. Поправни испити у Керестурскей џимназиї одбуду ше по слїдуюцим шоре ... (РС од 12. 08. 1949, 4); Дюрдьов. Кирбай: красна ешенска хвиля погодовала, же ше наш кирбай одбул у красним и веселим духу (РН 38/1928, 3); Як бул наш дідо полюбени и од народа найлєпше шведочи його красне хованє, котре ше одбуло дня 15 януара (РН 5/1928, 4); Свадзба ше одбула строго по руским нашим обичаю (РН 9/1927, 3); найвекша битка у историй швета одбула ше 1914. року над рiku Марну (РН 26/1930, 2); У Єрусалиму сцу Християнє купиц тот дом, у котрим ше одбула Тайна вечера, бо тот дом ше находзи у руках турских (РН 30/1930, 3). 2. „случиц ше”: Уж даскельо дні скорей почало ше у Бачинцох рихтац и кажди осечал же ше на недзелью 30. авґуста ма цошка вельке одбуц (РН 36/1936, 2). || Укр. відбутися „исте (1–2)”: зважено було, цо шлюб має відбутися через два тижні (СУМ).

одважиц -им зак. „оддзелїц, одвалїц”: Одваж тото блато [= малтер] на пецу цо ше кива (Пвл. Бл.); Више ми єдна деска з проща одважена (В. Саб.). Слц. диял. odvážit’ „исте” (SSN II, 563). ◀ Од ваза (оп.).

одважиц ше -им ше зак. „одшмелїц ше, ришиц ше”: Одважел ше повесц (пойсц, купниц) (В. Р., М. Рм.); Не може ше одважиц од

дакого дацо питац и под. (Вер. Рм.); кед я попатрим, а тот Коцурец стої на капуре зоз тим усташом цо водзи на штреляне, били як мур, зной з нього чури, ... А я ше такой одважел и гварел сом тому официрови...: Ово је мой земљак из Даља, Хрват, католик (Я. Тир., РуШ 1/2006, 5); Француски крилатичар Ван Лаер зос свою крилатицу одважел ше дзвигнуц на 7500 метери високо (РН 40/1927, 3). || Слц. *odvážit' sa* „исте“, поль. *odważyć się* „исте“, чес. *odvážiti se* „исте“. ◀ Виведзене од вага (оп.).

одважовац ше -жуєм ше незак. *жу* **одважиц ше**.

одваліц -їм зак. 1. „зоз силу одделіц, одтаргнуц од цалосци або од подлоги“. 2. „одламац або одрезац вельки фалат едзена (хлеба, сланіни)“. Всл. *falat slaňini ci odvalim* (Lacko 17). ◀ Од валяц/-валіц.

одваліц ше -їм ше зак. „одпаднуц од цалосци, с. одронити се”: Ей, камень ше одвалел, / а скала ше зламала (нар. писня); Камень 20 метери чежки одвалел ше з єдного високого брега при Сараєву, вдерел до даскельох хижох и розвалел их (РН 13/1928, 1); Одвалела ше жем од брега при Скопю и засипала трох людзох (РН 16/1928, 1); При валалє Иванец одвалел ше єден цали брег и засипал державну калдерму на 70 метери (РН 41/1930, 1). || Слц. диял. *odvalit' sa* „исте” (SSN II, 563).

одвальовац -люєм незак. „зоз силу оддзельовац, одтарговац од цалосци або од подлоги”.

одвальовац ше -люєм ше незак. „одпадовац од цалосци, с. одроњавати се”.

одвандровац -руєм зак. „одблукац ше”: Поздравям Вас країне и шицких и препитуєм кед бим даяк надумал Беґельом до швета одвандровац (РН 6/1937, 4, М. Ковач). Слц. диял. *odvandrovat' „исте”* (SSN II, 563). ◀ Од вандровац.

одвезц -ежем зак. „превезц, однесц на превозки”. Слц. диял. *odviezt' „исте”* (SSN II, 564). ◀ Од везц.

одвезц ше -ежем ше зак. „пойсц на превозки”: Одвезла ше на гайзибану до найбліз-

шей гайзибанскей ґенції и чекала коч да ю одвеже до К. (РН 35/1929, 3, М. Ков.)

одвельгнуц -нем зак. „поцагнуц влагу и одмекнуц”: Найлепше го [хмель] одкладац кед дижджовна хвиля, кед хмель одвельгнути. Кед нет дижджу, пополїваме пойд з цеплу воду и по нїм посипеме хмель да одвельгне (РК 1927, 143); Найлепше шено зберац рано, кед одвельгне (Сил. Млй.). || Слц. *odvlhnút' „исте”*, всл. *odvelhnuc „исте”* (Hal). 2. „кус ше розпуциц (о змарзнутей жеми)”: Можеме рушиц, уж одвельгло (Ю. Пап). ◀ Од праслав. *volga* „влага”.

одвельговац -гуєм незак. „поцаговац влагу и одмековац (о сухой потрави и под.)”: Вжиме шено не треба пирскац з воду кед ше карми, воно саме од себе одвельгує (Сил. Млй.).

одверх прим. з ґен. „од верху”: посадзиц [хмель] так да 15 центи глава будзе од верх жеми нука (РН 11/1927, 2)

одверху присл. „од горней поверхносци, зверху”: Катакомби зачинали копац од верху, цо легко мож розумиц, кед ше дума, же гліну треба було виношиц (РН 39/32, 3).

одвесц -едзем зак. „превесц на друге место, с. одвести (-едем)”.

оддывац -ам незак. „одкруцовац, одмотовац”. ◀ Од виц¹ (виєм) „круциц; плесц”.

одвикнуц¹ -нем зак. прех. „одучиц”: Оцец одвикнул сина од куреня.

одвикнуц² -нем зак. непрех. 1. „страциц даяке навикнуце”. 2. „забуц предходни способ живота”: Одкеди зме на валалє, одвикли зме од варошскей гужви.

одвикнуц ше -нем ше зак. „одучиц ше”.

одвиковац -куєм незак. „одучовац”.

одвиковац ше -куєм ше незак. 1. „одучовац ше (од дачого)”: Одвikuє ше од куреня. 2. „забувац на предходни способ живота”: Богаце ше одвikuю од живота худобних на тельо, же себе не можу ані задумац живот удобного чловека (РН 13/1933, 3, М. Винай).

одвику присл. „одвише”: Приходзи єшень – найбогатіша часц у року, як од вику гуторя нашо людзе (РН 4/1932, 2).

ОДВИТ х. „с. одговор”: *Бо можеш ми таке важне уписац, а кет не добиєм не дам ци на нього одвит, ти будзеш чекац и чекац* (ЖирошМСМ 48). ◀ Нашо народне слово або стара кніжкова пожичка зоз церковнославянського и угроруского: рсй. *ответ* „одвит”, цсл. одвіт „исте”. Од праслав. *vitati* „нащивйовац”, *-větiti* „привитац; одвитовац”. Од того кореня и нашо *витац, привитац, кніжкове звит, завит, завитовац, совит, совитовац*.

ОДВИТОВАЦ¹ -гуєм зак. „дац одвит”: Тот найстарши син шмело пред царом одвитовал: „Я, царю, не одступим до шмерци од того закона на хтори закон мне моя мац научела! (Етн30 19-20); Можебуц, же гевти [на Марсу] не маю таки културни видумки, та ... ані не одвитовали ніч (РН 15/1930, 2). ◀ Оп. одвит.

ОДВИТОВАЦ² -гуєм незак. „давац одвит”: Старша свашка так пове [старостови]: „Чули зме же медзи вами Христос пребива.” Старши староста на то одвитує „дава одвит”: „Єст и буде Христос медзи нами” (Вес 33). ◀ Оп. одвит.

ОДВИЦ -иєм зак. „одкруциц, одмотац”. ◀ Од *виц*¹ *виєм*.

ОДВЛЕЧИЦ -чем зак. „однесц, одцагнуц дацо чежке”. Слц. діял. *odvliect’* „исте” (SSN II, 564). ◀ Од *влечиц*.

ОДВЛЕЧИЦ ШЕ -чем ше зак. „чежко пойсц, одцагнуц ше (ношаци даяку терху и под.”). Слц. діял. *odvliect’ sa* „исте” (SSN II, 565).

ОДВЛОНІ присл. „од прешлого року”.

ОДВОДЗИЦ -им незак. „вєсц на друге место, с. одводити”.

ОДВОЖИЦ -им незак. „вєзц на друге место, с. одвозити”.

ОДВОЇЦ (ШЕ) -їм (ше) зак. „оддзеліц (ше)”. ◀ Не муши буц од сербского *одвојити (се)*, бо форма *роздвојц (ше)/роздвойовац (ше)* ма карпатски паралели (оп.). Синоними *оддзеліц (ше)* и *одлучиц (ше)* (оп.).

ОДВОЙНЕ присл. 1. (за способ) „двойністо”: През тоту дзирку ше предзало одвойне зложено шпаргу (ХомаМ 22); Перше ю [бабку] требало нарисовац на одвойне поскладаней ренди же би ше одразу достало

и предню и задню часц (ХомаМ 14). 2. (за количество) „двараз вещей, дупло”: Чежко родителюм, кед маю лем дробни дзеци ... Таки дзеци о двойне терха за родителюх (= дупла терха) (РН 28/1930, 1, др Г. Костелник); Бо там [у Немцох] не видзи ані єден квадрат жеми же би им одвойне-дупла хасен не приношел (Дзвони 2/1994, 24). 3. **ОБЛАК ОДВОЙНЕ** „облак з єдним склом”: И я видзим [у Дюрдьове] вшадзи о єдно облаки ... Ми [у Керестуре] мали одвойне облаки, вельки дзвери (Рускинї 102).

ОДВОЙОВАЦ (ШЕ) -юєм (ше) незак. „оддзельовац (ше)”: Патрице же бизме ше не оддвойовали кед сцигнеме на место (Ков-МихГриц 69). ◀ Оп. под **ОДВОЇЦ (ШЕ)**.

ОДВОНКА присл. „звонка”: *Набивани хижі ше и одвонка и од нука омасцало зоз бла-том, а вєц ше их оваковало* (ДудашКс 163); *Одвонка циментую хижу* (В. Саб.). Слц. *odvonku* „исте”.

[ОДВРАТНИ] -а -е „одбиваюци, обридли; бридки”. ◀ Од серб. *одвратан*, а тото од праслав. *vъrtěti* „верциц”/vortiti „вращиц; обрацац”.

ОДВРАЦАЦ -ам незак. 1. „давац одвит, одвитовац”: *Тоти цо верелі, та одвращалі же „Воистину”* (РС од 12. 04. 1996, 12). 2. „угор контра превращац, глібше орац угор” (Сл. Сб.): *Угор ше одвраща, кус глібше ше оре як при угореню, а пред тим ше погної* (В. Саб.). Слц. діял. *odvracat’* „исте” (SSN II, 565). ◀ Од *вращиц*.

ОДВРАЦЦІ -им зак. 1. „одвитовац”, у старших авторох: „*Мили мой мужу, – одвращела жена, – Ти знаш як я тебе любим и як би ше я чежко од тебе розделела ...*” (РН 8/1928, 3); *Идзе паноцец далей по вала-ле, а пред нього ступел єден други жазда ... Як ше маце, бачи С.?*” „*Слава Богу, добре*”, *одвращел жазда* (РН 11/1927, 3); „*Най жие наш Владика!*” *одвращели коцурици на слова облюбеного Надпастира* (РН 16/1935, 3, Коцурец). 2. „превращиц угор, глібше преорац угор”. Слц. діял. *odvrátit’* „исте”(SSN II, 565). 3. „обкєровац, заобисц”: *Заповидник корабля бул упозорени, же ше приближує така єдна гора з ляду и вон ю и сам обачел кед*

уж була пребліско. Але якошик зашлепеноси не дала му тельо розваги, да на час одвращи погибель од корабля. Вон думал, же розбие тоту санту (РН 84/1926, 3, Дионизий). || Поль. odwrócić „обкеровач даяке зло”. ➔ За значене (1) не маме зазначени карпатски паралели; не зазначели зме го ані у сучасней бешеди, але прето же маме дієслово *вращиц* „одвитовац” (оп.), треба допущиц же воно хасноване, з истим значеньом, и зоз префиксом од-: *одвращиц*.

[одвращац] -ам зак. „ошлебодзиц од врачаніни”: [Є]дному було „навращане”, та мушела да му дукат розрубує на хижним прагу, та го привели да му „одвраща” (РК 1935, 145). ◀ Од серб. *врачац*. У сербским, медзитим, нет форма *одвращати*. Вона у нас вироотно настала з калкованьом нашей форми *одчаровац* „ошлебодзиц од чарованя, врачаніни”.

[одвращац ше] -ам ше зак. „ошлебодзиц (ше) од врачаніни”: *Но, но не плаче! – цешела ю циганка – Може буц же ше од того мож даяк вимодліц лебо одвращац* (РН 32/1933, 3, з укр. М. Ф.). ◀ Оп. *одвращац*.

одвшадзи присл. „зоз шицких странах, местох”. Слц. диял. odvšade, ofšadi „исте” (SSN II, 565).

одвше присл. „од найдавнішого часу, од початку”.

одвязац -яжем зак. „ошлебодзиц вязи”. Слц. диял. odvizať „исте” (SSN II, 564)

одвязац ше -яжем ше зак. „ошлебодзиц ше вязи”. Слц. диял. odvizať sa „исте” (SSN II, 564)

одгаднуц -нем зак. „потолковац, ришиц дацо загадкове; одгаднуц загадку”: *Теди достал Циган тоту жену и обисце, шицко було його ... бо одгаднул жаздови тоти грушки* (Етн29 18). Слц. диял. odhadnúť „исте” (SSN II, 564)

одганяц -ям незак. „гоніц далей од дакого/дачого”: Вона ишла гу богатим дзивком, а вон за ню. Одганяли го богати легіне, але вон ше их не бал (КовМихЦВ 6). Слц. диял. odháňať „исте” (SSN II, 564).

одганяц ше -ям ше незак.: „одганяц од себе дакого (звич. махаючи з дачим): *од-*

ганяц ше од мухох (суньоџох) „одганяц од себе мухи, суньоги”: *И заш ше бачи Янко не могол стримац од имику, кивал зоз главу, махал зоз руку, як кед би ше од мухох одганял* (КостПр 39); [Вежнем паліцу] *же бим мал з чим од псох ше одганяц* (РН 37/1934, 3). Форма зак. виду з префиксом о-: *огнац ше* (оп.). || Словацка форма зоз префиксом о-: oháňať sa „махац з дачим з цильом одбрани, браніц ше од дакого”: Vykrútil suchý jalovec, aby bolo sa čím oháňať; форма зак. виду з префиксом о- як и наша: ohnáť sa. Укр. *обганятися* „браніц ше од дакого, одганяц дакого од себе”: *Він обганявся довгою хворостиною від пса*; форма зак. виду *обігнатися*. Поль. odganiać się и oganiać się „браніц ше з маханьом”; форма зак. виду з префиксом о-:ognać się. ◀ Од *гоніц/-ганяц/гнац*.

одгарнуц -нем зак. 1. „прегарнуц далей”. 2. „одкриц одгартаяци”: *верши ше еше едно орезоване [лози] каждей яри кед ше виніца одгарне* (Заря 20/1935, 159). ◀ Од *гарнуц* (оп.).

одгартац -ам и **одгартовац** -туєм незак. 1. „прегартац далей”. 2. *одкривац, вигартац дацо загарнуте, закрите*”.

одгациц -им „одстраніц загацене, с. одјазити”. ◀ Од *гац, гациц* (оп.).

одгвариц -им зак. 1. „одвращиц дакого од намири”. Слц. диял. odhovoriť „исте”. 2. „дац одвит, одвитовац”, у старших авторох: *Кед сце му поздравкали: „Дай Боже добри дзень діду” – теди лем одмурчал цошка ... Кед сце му поздравкали „Дай Боже добри дзень бачи” ... одгварел шумне як швечи: „... дай Боже, сину, дай Боже”* (РН 35/1929, 3, М. Ков.). ◀ Од *гвариц* (оп.).

одгваряц -ям незак. 1. „одвращац дакого од намири”. Слц. диял. odhvariác „исте” (SSN II, 526). 2. „давац одвит дакому”, у старших авторох: *нацо му одгваря о Биндас, председатель Р. п. д. же кед так а вон нье подпише* (Заря 6/1938, 6).

одгвиздац -ам зак. „препущиц едзе, не есц”: *Гвари ше и: вечеру (полудзенок и под.) одгвиздаме „препущиме, не будзе-*

ме вечерац (полудньовац) (В. Саб.). ◀ Од оном. *гвиздац*.

одгеверовани -а -е „одпочинути з длугшу нероботу”: *Коні були през жиму добре викармени и одгеверовани, та ше так и оранє вельо скорей закончело* (ФейІр 18); *Коні були одгеверовани, та сцєкали у кочу* (М. Рм.). ◀ Од *гевєровац* (оп.).

одгинац -ам *незак*. „випросцац зогнуте”. ◀ Од -гнуц, праслав. *gъnqti < gъbnqti*.

одгнівани -а -е „хтори ше престал гнівац”: *Алє дїдо уж бул вистати и одгнівани, та змегчано прєгварєл за нами* (МаринкМ 21).

одгнівац ше -ам ше *зак*. „престац ше гнівац”: *мой Микола не люби авто, та не мамє авто, та ше гнівам и нешка. Алє ше одгнівам* (Рускинї 98). Серб. *одљутити се „исте”*. ◀ Од *гнів*.

одгніц -їєм „зоз гніцом одпаднуц”. ◀ Од *гніц*.

одгоре присл. „з горнього места”. Слц. диял. *odhora, odhory „исте”* (SSN II, 526).

одградзиц -им *зак*. „зняц, одстранїц ограду”: *Вон предклада да ше цєрква у Коцуре одградзи „да ше склоня роштелі”* (В. Саб., Г. Р.).

одградзиц ше -им ше „зняц, одстранїц ограду”. Од *град-*, праслав. *gordъ*.

одгражац ше -ам ше *незак*. „вадзиц ше и грожиц (звич. дакому хто не присутни)”: *И на НН-а ше людзе одгражаю, бо им не плаци на час аренду и обраца люцки пенєж* (Лев. Ск.); *Їх статок направєл чкodu сушедови на полю, та ше им сушед одгража* (М. Рм.); *Хлапєц пошол [после битки з Томом] отрєсаючи прах зоз иматох, поцагуюци з носом, а кеди-некеди ше и огляднул, кивал з главу и ровно ше одгражал Томови: же як го раз окладзе, лєм кєд го долати* (ТвенМ 13). Поль. *odgrażać się „грожиц”*. ◀ Од *грожиц* (оп.).

одграц -аєм *зак*. „виграц”.

одгребац -бєм *зак*. „з гребаньом винац”. Слц. диял. *odhriebat „исте”* (SSN II, 527). ◀ Од *гребац* (оп.).

одгризац -ам и **одгризовац** -зуєм *незак*. „з гриженьом оддзельовац”. ◀ Од *гризиц* (оп.).

одгризц -ижем *зак*. „з гриженьом оддзєлїц”. Слц. диял. *odhrýzt „исте”* (SSN II, 527). ◀ Од *гризиц* (оп.).

одгук х. „одбиванє звука або гласу, повратни звук або глас, с. одјєк”. Укр. *відгук „исте”*. ◀ Од оном. *гу, гук*.

одгукнуц -нєм *зак*. 1. „учуц ше (о повратним звуку)”. 2. „нараз ше учуц (о моцним звуку)”.

одгуковац -куєм *незак*. гу **одгукнуц**: *ишли през лєс и кричали, а лєс им истим гласом одхуковал назад тото цо кричали* (Заря 1–2/1935, 14).

одгуториц ше -им ше *зак*. „виприповєдац шицки свойо чєжкосци, бриги, радосци и под.”: *Не могли ше одгуториц „не могли ше наприповєдац, нахвалїц и под.”* (В. Саб.). ◀ Од *гуториц* (оп.).

одгужлїц -їм *зак*. „одвязац гузел, розгужлїц”. ◀ Од *ђузел* (оп.).

оддавац¹ -ам *незак*. „вираживац, видавац ниянсу фарби и под.”: *Фарба мура оддава найбаржей на червєно „фарба мура найбаржей видава червєну ниянсу”* (Г. Р., Ю. Пап). || Всл. *oddavac „давац, придавац”* (Hal).

оддавац² -а (дакому) *безос*. „одлєгчовац, поставац лєгчєйше у болю, бригох” (оп. **оддац**). ◀ Од *дац/давац*.

од давен-давна присл. „од давних часох”: *Славяне вообїще, а Русини такої, од давєнь давна нїгда не знали вихасновац свою моц, вони вше лєм другим служєли* (РН 6/35, 1, Д. Б.).

оддавна присл. „уж давно, одскорєй”. Слц. диял. *oddávna „исте”* (SSN II, 521).

оддакадз и оддакаль присл. „з даєдного неопредзєного места”: *Одкац ми, ... чи зме з України або одакац индзєй* (Заря 1/1936, 2). ◀ *од-да-кадзи*.

оддалєй присл. „з вєкшого одстояня, здалєй”: 1. *Студні [нашо стари] копали на „тєвчир”, од далєй, та вше на узше же би дакого не привалєла глїна* (Я. Олєяр, ПЗ

4/1968, 13). 2. *прен.* „не бешедујуци директно и отворено, колашаці”.

оддалека *присл.* „здалека”. ◀ Праслав. *dalekъ, daľъ*.

оддалени -а -е „хтори ше находзи да-леј”: *Їх салаш бул оддалени од нашого* (Вер. Рм.).

оддаліці -ім *зак.* 1. „одложиц даяку дію, роботу за познейше”: *Моровки у южней Сербії и Чарней Гори барз ше розширили Преподаваня у шицких школах ше оддаля док хорота цалком не престане* (РН 31/1928, 1); *Гвари ше оддаліці даяку роботу за другираз* (В. Саб.); *На 30 марца вигласал парламент бюджет и його засидання оддалени до 5. мая* (РН 70/1926, 1); [Судска розправа] *оддалена пре нови докази* (РН 49/1927, 1); *Лутрия за будоване нашої церкви у Баялуки оддалена за даскельо меиаци* (РН 26/1930, 3); [Жем такой по кошеню треба зугориц.] *А кед то-то оране оддаліме, жем остане стварднута и баржей ше осуши* (РН 26/1936, 4); [Староста] *дзековал кухарком же би були од народа похвалени, од Бога благословени, и же би Бог од ніх шмерц оддалел и живот предложел, хтори ше остарали и зоз сакацкима едлами годовали* (Малацко). 2. „одстраніці”: *Поволат шицких вирних да ше прилуча жу ньюму у молитви ... да Господь оддалі од людзох опасносци, яки им грожа* (РН 10/1932, 4). ◀ Праслав. *daľъ*.

оддаліці ше -ім *ше зак.* „пойсц да-леј”: *И вон ше заш оддалел [з дому] до леса на лови* (Етн30 98).

оддальовац -люєм *незак.* 1. „одкладац даяку дію за познейше”: *Не имела сом ше влапиц оправиц твою блузну, вше сом шице оддальовала од страху же ше ми не уда* (Г. Р.); [За повязоване Сиверного и Чарного моря у прешлосци не було досц технічного знаня,] *зато остварене тей идеї вше ше отдальовало* (РН 15/1930, 4); [Учитель у школи у Дальским риту] *Набрал вельо жеми под аренду од Личаньох и оддальовал зоз школу, а и гледал же би ше му звекшала учительска плаца (= одкладац початок школского року)* (ЖиросV 297). 2. „пред-лужовац, робиц длугшим”: *а вон [лев] каж-*

дого жедол и з тим себе живот оддальовал (Етн30 6). ◀ Праслав. *daľъ*.

оддальовац ше -люєм *ше незак.* „одходзиц да-леј”.

оддац *одда* (дакому) *зак. безос.* 1. „од-легчац (на души)”: *Аж му оддало кед чул же ше шицко добре закончело* (Пвл. Бл.). 2. „од-легчац, зменшац ше (о болю)”: *Аж ей оддало кед достала инекцију* (Ир. Фин.). ◀ *Од дац/давац.*

оддзвоніці -ім *зак.* 1. „видзвоніці”: *одзвоньело поладње* (РНКЗаря 1940, 105). 2. (дакого) „оддзвоніці док дахто ище у драже (о дзвону)”: *Ша да сом шеднул жу Емилови и Дьокови, наисце би ме и пацери оддзвонели у драже* (СкубанКол 89). ◀ *Од дзвоніці* (оп.).

оддзеліці -ім *зак.* „одстраніці од целосци, с. одвојити”: *Найперше треба хорого на шарлах оддзеліці од другей челедзи у хижі* (РН 2/1927, 2); *Розуми ше, же хори овци муша ше оддзеліці од здравих* (РН 42/1930, 2). ◀ *Од дзеліці.*

оддзеліці ше -ім *ше зак.* „одвојці ше, од-страніці ше од целосци, с. одвојити се”: *оддзелел [ше] од брата и зос Бачки преселел до Сриму* (РК 1926, 109).

оддзельовац -люєм *незак.* „одвойовац од целосци, с. одвајати”.

оддзельовац ше -люєм *ше незак.* „одвойовац ше од целосци, с. одвајати се”: *Сушедовим ше бочна хижка оддзельоє [бо мур пукнул]* (Пвл. Бл.); [У октобру] *скору зос древох котра є попукана и оддзельоє ше треба ю одстраніці* (РК 1922, октобер).

оддзерац -ам *незак.* „оддзельовац оддзерајуці”. ◀ *Од дрец* (оп.).

оддзерац ше -ам *ше незак.* „оддзельовац ше оддзерајуці”: *Конопа ше руца вонка зос води ... док почне з ней плева (кашка) зиходзиц и док ше почне влакно оддзерац од паздзера* (РН 9/1934, 4, Я. Гафич).

оддих *х.* „одпочивок, предих”: *Робиц при трешки було барз чежко ..., понеже робота була вязана и машина не ставала, мушело ше робиц без оддиху* (ДудашКс 165). || Всл. *oddych „исте”* (Hal).

оддихац ше -ам *ше зак.* „врациц дихане, одфукац ше, одпочинуц”: *Челеднік ше ши-*

цок уфукал, та ... станул дакус ше оддихац и покуриц (Ю. Пап). ◀ Од дихац (оп.).

оддихнуц -нем зак. 1. „одпочинуц”. Всл. *odpočnuć себе abo oddihnuć себе* (Czambel). 2. ~ **себе** „здихнуц з чувством одлечаня”.

оддиховац -хуем незак. 1. „одпочивац”: *Оддыхуюци од чиряня у крутилох ... [стебло] попробовало удихнуц дакус воздуха* (ЧаканБ2 106). 2. „на преривацо дихац (у плачу и под.): *Иринка стала опарта на сламу, оддыховала и плакала* (РК 1941, 45, М. Ковач). 3. „випушовац воздух (о гармоника)”: *Правда, [гармоника] „оддыховала”, бо ей раници були на даскеліх местох подарти.*

оддлужиц ше -им ше зак. „вращиц длуство; вращиц з исту меру”: *Дзекуем ци док ци ше не оддлужим даяк* (Ю. Пап). ◀ Од длужен (оп.).

оддлужовац ше -жуем ше незак. „вращац длуство; вращац з исту меру”.

оддобриц -им (з длугим д) зак. 1. „по-тримац дачий поступок”: *Сушед Малік ми часто гуторел: Я ци то оддобрим, бо то добра ствар* (Пвл. Бл.). 2. „прилапиц дацо, зложиц ше з дачим”: *Баби Лисого зме оддобрили жем цо достала од діда (= прилапели зме най будзе тот жем ей)* (Вер. Рм.). ◀ Од добри.

оддодня присл. „од швитаня”. ◀ Од дзень.

оддойчиц -им зак. „одховац з дойченъом”: *Кельо сом щенята окоцела и оддойчела...* (ЧаканБас 84) ◀ Од дойц.

оддойчовац ше -чуем ше незак. „буц при концу дойчення (о целєцу, гачецу и под.): *Гаче ше нам оддойчує „гаче нам при концу дойчення, уж будзе одлучене”.* ◀ Од дойц.

оддолу присл. „здолу”. ◀ Од долу.

оддриліц -ім зак. 1. „дриляюци одстра-ніц”; *Оддриль карсель од пеца. Слц. диял. oddrilit' nabok „исте”* (SSN II, 522). 2. „од-везц дриляюци, оддриляц”: *Оддрилел фурик писку майстрови* 2. „одложиц даяку дію за другираз”: *Оддриліц путованє* (С. Мйр.); *Да, але на тот способ брига би ше одрилела найвецей за єден рок* (РН 34/1930, 3); *Понеже и нас, як и других, криза неми-лосердно прицисла, прето мушиме пошве-*

цанє церкви оддриліц на яр (РН 44/1933, 3). ◀ Од дриляц (оп.).

оддрильовац -люєм незак. 1. „дриляю-ци одстраньовац”. 2. „одкладац даяку дію за другираз”: *Кельо раз сом себе уж думал же ... дам ше на иншаки живот, але вше то оддри-люєм надалей* (РН 3/1928, 3); *Але кед треба плациц новинку [предплату], теди оддрилю-єме и оддрилюєме* (РН 87/1926, 1, Редакция); *[Людзе] мали дзеку за нїм [Христом] пойси, але мали ище вишеліяки вигварки, пре ко-три оддрильовали свою службу богови* (РН 43/1927, 4, М. Мудри); *але прето, же добре вихованє дзецка ствар не легка, ми поча-ток вихованя любиме оддрильовац з тим, же „єст кеди, док будзе мудрейше”* (РН 8/1932, 4). ◀ Од дриляц (оп.).

оддримац -мем зак. „єден час подри-мац”.

оддрингац -ам зак. „пойсц дрингаюци”. ◀ Оп. дрингац.

оддулени -а -е „оддзелени од поверх-носци; одпулени; звишени”: *таку маш жам-бу одулену, як у старого коня* (РК 1940, 40).

оддуліц -ім зак. 1. „оддзеліц меншу часц од целосци же би мала надуту форму”: *ре-клу и саму кишенку сом дакус оддулел най [тащок] ма цо вецей воздуха* (ЧаканСаф 16). 2. ~ **жамби** „одпуліц, надуц гамби (у гніву и под.): *Ліцо вона / На шицко морицела, / А жу тому – / Гамби одулела* (РН 49/1936, Я. Фейса); *Почал я помоци гледац, оглядам ше на бабу, а баба ніч. Ище и жамбу одулела* (РН 1/1937, 4, М. Ковач). || Всл. *odulic se* „одду-ліц, надуц гамби”, *oduly* „нахмурени, з наду-тима гамбами”, *oduleny pysk* „надути гамби од гніву” (Hal), *odúlit* „надуц (гамби)”: *odulil trombi a hñival še cali dzeñ, odúlit sa* „оддуц ше, оддзеліц ше од основи”, *odulovať* „наду-вац”: *co telo oduluješ tote gambi?* (SSN). ◀ Од праслав. *dqti, dъmq* (од хторого сербске *на-димати* (се)); не ма етимологийну вязу з ді-есловом *дуц, дуєм* (ЕСУМ).

оддуліц ше -ім ше зак. „оддзеліц ше од поверхносци (о малтеру, фарби и под.); до-стац надуту форму”: *на предку [рекли] бу-ли два векиши кишенки, до хторих ше окрем хусточки за нос ніч не кладло, же би ше ки-*

шенка не оддулела (Варгальо 229); я ше попо-наглям подзираючи дески на поліці, та ше вони оддуля од полічкох (ЧаканБ2 133). Паралели оп. под оддуліц.

оддуюльовац -люєм незак. (жу оддуліц) „оддзельовац од поверхносци”: Скорка ше од древка одулює зос костку на ножу (РК 1925, 119, В. Едел.). Всл. *oduľovať* „надувац”: *co telo oduluješ tote gambi?* (SSN).

оддуюльовац ше -люєм ше незак. жу оддуліц **ше**: Кед ше вапно або малтер оддзельоє од мура, ми гвариме же ше вапно (малтер) оддулює од мура (М. Рм.). Паралели оп. под оддуліц.

оддумац ше -ам ше зак. „одступиц од одлуки, предумац ше”: *И уж раз або два раз нацагла руку же вежне тоту шматку, але ше вше оддумала* (ТвенМ 154); Кед [америцка коритнявка] почувствує опасносц, почина так шмердзиц же ше нападач швидко оддума. ◀ Од дума, думац.

оддумовац ше -муєм ше „одступац од одлуки, предумовац ше”.

оддуц -уєм зак. „з дуцом одстраніц”: Витор оддул лісце. Оддуц прах. Слц. діял. *oddut* „исте” (SSN II, 522). ◀ Од дуц, дуєм (оп.).

одедвиц ше -им ше зак. „оєсц ше” (Сф. Мак.). ◀ Од дедвиц (оп.). Оп. и надедвиц ше.

одеймнуц -нем зак. „одняц”: дал Милош забиц Карадьордя ..., бо ше бал же му одейме первенство (РК 1927, 35). Неясне чи форма одейме презент дієслова одеймнуц чи одняц. Оп. о тим под здеймнуц.

од'єсц -єм зак. 1. „поєсц часц зоз целосци”. || Всл. *odjesc* „поєсц часц з целосци” (Hal). 2. „затрациц, одрадзиц”: Дзешка сом од'єдла Михалово рукавици з єдним пальцом, не знам дзе сом их положила (Ир. Фин.); Не знам дзе ми обрацик, озда сом го не од'єдла (Ир. Фин.); а знал сом же кед ю [годзинку] од'єм, не найду ше у мене на легко средства за другу (РН 42/1925, 3); Але меркуй на ньго [пшичка] ..., забиєм це кед ми го од'єш (РН 4/1936, 2. М. Ковач).

од'жаловац -луєм зак. „помириц ше з утрату, трошком и под., не сановац дац”: По

Кирбаю тот дзень бачи Предняк оджаловал себе трошки та место простов драгов на Филіпов-Бождєво пошол по железніци до Варадина, а з Варадина около през Срим дому (КостПр 62); Оджаловали зме пенєжи, та зме купели релночку (Г. Р.); Лєдво му оджаловал тото длуство (Г. Р.). || Поль. *odżałować* „помириц ше з утрату; не сановац дац”.

Оджак х. „мено варошу при Керестуре”: Ходза до Оджаку на пияц. Младши хасную сербску форму Оджаки/Оджаици: були у Оджакох, иду до Оджакох.

оджацки -а -е „хтори ше одноши на варош Оджак”.

Оджачань х. „житель варошу Оджаку”.

од'жемщак -щака х. „стебло древа од кореня (тє. од жеми) по конари” (В. Саб.): Зламал сом друк на кочу, та сом вєц положел бажренов од'жемицак. Пориско з од'жемицака добре до ашова и др., бо не так пука, гевто цо випилєне зоштрєд стебла скорей пукне (В. Саб.). Укр *відземок* и *окоренок* „исте”: *ліжко з тесаних окоренків, слц. діял. odzemok* „часц стебла при жеми” (SSN). ◀ Од жем.

од'жити -а -е „одмладнути, поправени”: Тоти цо робя у Немецкей приходза дому таки од'жити (Г. Р.); Врацел ше од'жити зоз гарешту (Г. Р.); То було оджите, ніч не робєло „була оджита” (В. Саб.); Прешло дзєиєц мешаици. ... Жєна и дзєици шицки добре облєчени и оджити (РН 9/1933, 2). || Укр. *віджити* „постац знова живи, ожити; прєн. постац живши”. ◀ Од жиц.

од'жиц -иєм зак. 1. „одмладнуц, поправиц ше”. 2. „прежиц”: вона оджиє скорей шора свой живот така млада (РК 1940, 59, М. Ковач).

оджубац -бєм зак. „поджубац”: Птици нам оджубали грозно. Слц. діял. *odžubat* „исте” (SSN II, 567). ◀ Од джубац (оп.).

оджубовац -буєм незак.: Кури оджубовали з мура вапно, бо им требало минерали (В. Саб.).

од'жуброніц -їм и **од'жубротац** -ам „одвитовац жубротаючи”: „Маря Хомова болі достала!” – скричала Михалови ... Ми-

хал цошка од'жубронел, та ше знова влапел за кошиско (ЛатякТал 43).

од'задку присл. „зоз задней страни”: Упри ше и журай авто одзадку (РС 5/2012, 16). Слц. odzadku „исте”.

одзац -дзеем зак. „обдзац, облечиц”: одзац свойо дзеци и мужа (РК 1931, Д. Биндас).

од'здравкац -ам зак. „одвитовац на здравкане”. Всл. Nañička odzdravkala (Czambel). ◀ Од здравкац.

од'здравковац -куєм незак. „одвитовац на здравкане”.

одзерац -ам незак. (жу одрец) 1. „здзерац, знімац скору и под.” 2. прен. „здзерац, плячкац”: Пошта барз драго наплаує посиlane кніжкох до иноземства, одзераю на-род (В. Саб.).

од'знова присл. „знова, ознова”: Школярох тераз по трецу класу не оценью, та ніч не науча, та вец од'знова буду мушиц учииц (В. Саб.); [Блато, малтер на муре] тото дру-гираз кед ше опукало дакус, вецка од'знова масцелі (В. Саб.); У Коцуре гваря одзнова (Г. Р.). || Слц. диял. odznova „исте” (SSN II, 566).

◀ Од нови. Оп. и ознова.

од'зубадлац -ам зак.: ~ коня „знац ко-ньови зубадло”. Слц. odzubadliť koňa „исте”.

◀ Од зубадло.

одиндзей присл. „з другого места”: „Руски новини” ... не маю од индзей помощи, лем ше отримую од самей предплати (РН 29/1934, 2). Слц. диял. odinděl „исте” (SSN II, 529). ◀ Од индзей (оп.).

одинкадз и ридко **одинкадзи** присл. „з другого места або напряду”: Пчолі хтори зме принесли од инкадз, за два години бу-ду робииц як да им вше там место було (РН 14/1935, 4); Но хіба може и од инкадзи присиц (РК 1925, 129). || Слц. диял. odinkial', odinkál „исте” (SSN II, 529). ◀ Од инкадз(и) (оп.).

одисц -идзем зак. 1. „одаліц ше, пойсц далей”: Кед человек шедне до ґалиї и одидзе од краю, ... теди осети яки человек малки по при силному швету (РК 1925, 41, М. Му-дри); Одидзе од валалу, трої-штвери гони, там бул єден лапош (Етн29 159). || Слц. ди-ял. odist' „исте” (SSN II, 529). 2. „подроснуц од жеми (о рошліни)”: Од того велького

диджу кукурица одидзе, подрошне од жеми (В. Саб.). • **одишло ей (дзецко)** „мала спон-тани абортус”.

одкадз и **одкаль** присл. „с. одакле”: Цар ше пита же одкадз є (Етн29 182); Тельо ше отлукал же пошол аж до того варошу од-кадз тоти три дзивки (Етн29 71). Фор-ма одкаль у Гнатюка и у сучасней бешеди частейша: Але воні нігда не зналі же од-каль тото войско ше створело (Етн29 59); Кед преїдзе поладне, слунко по Новим шоре швици просто отамаль одкаль іду зашо-ром числа на хижох (СкубанКол 44). ◀ Од кадзи.

одкадзи присл. ридко „одкадз”: Пита-ме ше одкадзи ... черпаю тоту силу до себе шицки тоти людзе?! (РН 4/1928, 4, М. Му-дри); И я пошол жу тому месту ..., одкадзи було чуц плакане (РН 34/1933, 2, М. Ковач). || Слц. диял. odkadzi „исте” (SSN II, 530).

одкадзишик присл. оп. **одкадзшик**: Мой ше пес помали прибіжовал жу ньому [тащцу], кед нараз одкадзишик спуци ше яґод стрела стари тащок псови баиш пред сам нос (РН 20/1937, 3); гоч я просвитаиш, вон ми каждую ньедзелью одкадзишик набави Зарю (Заря 14-15/1937, 7).

одкадзшик и **одкальшик** присл. „з нео-дредженого места або напряду, с. однекуд”: вец зме досталі и зоз Чуроґу ту одкадзшик ... партизанох (Рускині 92); Тот ньепозна-ти пан скоро откацшик приишол (РНКЗаря 1938, 98). || Слц. odkiaľsi „исте”.

одказац¹ -ажем (на дакого, дакому и без обекта) зак. „послац дакому усне поручене по даким”: И Йоан и вон надумал же пой-дзе швет пробовац и своїх братош погледац. Одказал на чиковиша да прижене минеиш, да себе коня вибере (Етн29 46); Єдного дня отказал Господь Бог по свойому ангелу пер-шей жени Еви, же придзе опатриц ей дом (РН 37/1929, 3); [Коцурци] такой одказа-лі же вецей не буду ходзиц ані на Кирбай до Керестура, бо же Керестурици губибанда (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 158). || Слц. диял. odkázat' „исте” (SSN II, 531). ◀ Од казац (оп.).

[одказац²] -ажем зак. 1. „розтаргнуц догварку”: ~ квартира. 2. „не окончиц до-

гварене”: ~ преподаване. 3. „одбиц”: ~ послушности. 4. „престац функционовац”: одказали му гамовачки.

одказовац¹ -зуєм незак. (гу **одказац¹**): Шугайова матка на мнє одказує / же ей шварни шугай дома не ноує. / Шугайова матко, на мнє не одказуй, / шварного шугая на порваз привязуй (Етн9 ч. 113); Владо пошол и бул у баби Дюрчовой дакус ю опатриц, бо више отказує зоз Леонову мацєру най ю Владо и Леона иду дарас опатриц (ЖирошМСМ 92). || Слц. діял. odkazovat’ „исте” (SSN II, 531).

[**одказовац²**] -зуєм незак. жу **одказац²**.

одкаль присл. оп. **одкадз**.

одкальшик присл. оп. **одкадзшик**.

одкапкац ше -ам ше зак. „видац, пуциц зоз себе остатні капки”: Випатра же уж и престанє [падац диждж] ... Но, ви ище чєкайце док ше не одкапка зоз хмари (Скубан-Кол 114). ◀ Од капкац (оп.).

одклапкац ше -куєм ше незак. „видац, пуцац зоз себе остатні капки”: Вирайбани волняни триков ше одкапкє на паньващик; И диждж кед престанє падац, та ше зоз цивох ище одкапкє (Г. Р.).

одкапчац -ам зак. „ошлебодзиц од капчи”. Слц. діял. odkarčat’ „исте” (SSN II, 530). ◀ Од капчац (оп.).

одкапчац ше -ам ше зак. „ошлебодзиц ше од капчи”.

одкапчацац (ше) -чуєм (ше) незак. жу **одкапчац (ше)**. Слц. діял. odkarčovat’ sa „исте” (SSN II, 530).

одквачиц -им зак. „оддзелїц, зняц дацо заквачене”. Слц. odkvačit’ „исте”. ◀ Од праслав. kvaka.

одквачиц ше -им ше зак. „оддзелїц ше (о дачим закваченим)”. Слц. odkvačit’ sa „исте”.

одквачовац (ше) -чуєм (ше) незак. жу **одквачиц (ше)**.

одквитнуц -нем зак. „престац квитнуц, преквитнуц”: Жита праве одквитли (В. Саб.); Кед кукурица одквитне, кед ше власки осуша, вєц наліва зарно (Мик. Ск.). || Слц. odkvitnúť „исте”.

одквочиц ше -чи ше зак. „престац ше квочиц (о заквоченой кури)” (Г. Р., В. Саб.).

◀ Од квока.

одкеди¹ присл. „од хторого часу”: Одкеди ти куриши?

одкеди² злуч. „од того часу, од теди”: одкеди яраш жаздове змерали, та худобу до нужди до брижи тєраз нагнали (ЕтнV 98); Одкеди ши ме зохабєл, / не мам шєрицу покоя (БиндКост 55); Од кеди нам [дзєци] помарлї, од теди не мамє ані єдно (Етн29 V). || Всл. odkedi „исте”.

одкедик присл. оп. **одкеди**: Од кедик ище Дюрдьов, нїгда ше по Велькей Ноци до Русадльох не трафєло тєльо винчаньох як цо того року (РН 21/1930, 3).

одкириц -им зак. „одогнац”: А ту мамє таку виру (цо ей цєрква у карчми), дзє ше мож розвинчац, жєну одкириц и другу себе вжац! (РН 44/1936, 3) ◀ Оп. викириц.

одкладац -ам незак. 1. „класц, одношиц на наменєне место”: Найлєпше го [хмель] одкладац кед дижджовна хвиля, кед хмель одвєльгнути (РК 1927, 143). 2. „чувац, шпоровац (пенєжи)”: Дахтори идзє до карчми, дахтори и барз шпоровни, та одклада пенєж до ормана (РН 29/1928, 2); свой заробок одкладали, шпоровали (РК 1931, 118); Кед би 1000 хлопи през єден рок не курєли, алє тот пенєж цо би го видали за доган одкладали, то би ше за єден рок назбєрала красна сума єден милион динари (РН 35/1928, 2); кед не можєм нараз одложити 100, 500, 1000 дин., цо будзєм и тоти даскєльо одкладац (РН 46/1929, 1). || Всл. grajcare odkladať (Czambel). 3. „зохабєц, чувац за одрєдзєну нагоду”: чутки котри вирєсли на повалєней, лєбо зогнутєй (скривєней) кукуричанки не шлєбодно одкладац на садзєнє (РН 71/1926, 3). || Слц. діял. odkladať hrozno na zimu (SSN II, 531). ◀ Од класц.

одклапкац ше -ам ше и **одклапчиц ше** -им ше зак. „вигвариц ше, оправдац ше, вицагнуц ше, виклапкац ше”: Кед мє вона дацо нападнє, я ше одклапкам (Г. Р.); Одклапчєла сом ше (С. Мїр.). ◀ Од клапкац. Оп. и ви-клапкац ше.

одклінковац -куєм зак. „виняц клїнки”.

одключиц ше -им ше зак. „висц, видзе-лїц ше”: *Одключел ше з вояцкого строю же би сцекол* (Йвг. Бл.). ◀ Оп. **оклучиц**.

одкопац -пем зак. „виняц копаючи”. Слц. диял. odkopat’ „исте” (SSN II, 532).

одкоповац -пуюм *незак*. „винїмац копаючи”. Слц. диял. odkoravat’ „исте” (SSN II, 532)

[**одкос**] х. „пасмо покошеней житарки, трави и под. широке кельо косач замахне з косу”: *Еден одкос кед вижене, зоз косу на плечу / назад придзе и руки му други одкос мецу* (КостИдил). ◀ Од серб. *откос*. Наш карпатски еквивалент *покосай* х. (оп.). • **груби** ~ оп. под. *покосай*.

одкотуляц -ям зак. „оддалїц котуляючи”. Слц. диял. odkotúľat’ „исте” (SSN II, 532). ◀ Од *котуляц* (оп.).

одкотуляц ше -ям ше зак. „оддалїц ше котуляючи”.

одкотурбичац -ам зак. „одкотуляц”. ◀ Од *котурбичац*.

одкотурбичац ше -ам ше -ам ше зак. „одкотуляц ше”.

одкошиц -им зак. „кошацї залапиц другу часц поля”: ~ з *люцкого жита*.

одкрац -аєм зак. „одрезац (з хлеба, ге-реги и под.)”: *Приповедаю дїдове, же хтори през дзень за плугом ходзел, вечар не мог хлеба одкрац, так му руки млели* (БиРК1938, 137); *Сцелї одкрац [з динї], та им спаднул бичак до динї* (Етн29 66). Слц. диял. odkrat’ „исте” (SSN II, 532). ◀ Од *крац* (оп.).

одкривац -ам *незак*. 1. „одстраньо-вац покривач”. Слц. диял. odkrývav’ „исте” (SSN II, 533). 2. (лозу наяр): *У тот час робота худобних, безземних була одходзене до Сримских Карловцох закривац и одкривац винїци* (ЖирошV 134).

одкривац ше -ам ше *незак*. „знїмац зоз себе покривач”.

одкриц -ием зак. „одстранїц покривач”. Слц. диял. odkryt’ „исте” (SSN II, 533).

одкриц ше -ием ше зак. „одстранїц зоз себе покривач”.

одкруцац -ам *незак*. *жу одкруциц*. Слц. диял. odkrúcat’ „исте” (SSN II, 532).

одкруциц -им зак. 1. „зняц обрацаючи по гвинту, с. одврнути” Слц. диял. odkrútiť „исте” (SSN II, 533). 2. „одвиц, одмотац”.

одкруциц ше -им ше зак. „оддзелїц ше обрацаючи по гвинту, с. одврнути се”.

одкруцовац -цуєм *незак*. *жу одкруциц*.

одкруцовац ше -цуєм ше *незак*. *жу одкруциц ше*.

одкулькац -ам зак. 1. „даремно, без хасновитей роботи препровадзиц час”: *Одкулькал сом у войни штири роки* (Фин.); *Школяр сцекол з годзинох и одкулькал на пажици цале предполадне* (М. Рм.). 2. *Тот политичар уж одкулькал своей „уж прешло його, витрошел ше”* (В. Саб.). ◀ По значеню блїзке зоз *кулькац* „буц таки як хори, не робиц” (оп. *кулькац*).

одкупене с. „одкуп, викуп”: На драги по церкву свадзєбну колону часто застановивовали легине котри не були на свадзби, и гледали *одкупене* (у форми паленки) же би препущели далей свадзєбну колону (Малацко). || Слц. диял. odkúpiť „купиц (звич. дацо векше або вещей” (SSN).

одкушиц -им зак. „одгризц”. Слц. диял. odkúsiť „исте” (SSN II, 533).

одламац -мем зак. „ламаючи оддзелїц”. Слц. диял. odlámat’ „исте” (SSN II, 534).

одламац ше -мем ше зак. „ламаючи ше оддзелїц”.

одламаовац -муєм *незак*. *жу одламац*. Слц. диял. odlamovat’ „исте” (SSN II, 534).

одламаовац ше -муєм ше *незак*. *жу одламац ше*.

одлегчац -ам зак. *безос*. „постац легчейше”: *одлегчало ми (му, ей): Да голем може дакому повесц свою тайну озда би му одлегчало* (РН 9/1933, 2). Слц. диял. odl’ahčít’ „исте” (SSN II, 534).

одлегчовац -чуєм *незак*. *безос*. „поставац легчейше”.

одлежац -жим зак. „еден час полежац”. Слц. диял. odležat’ „исте” (SSN II, 534-535).

одлетнуц -нем зак. „одлециц (швидко, нагло)”.

одлециц -им зак. „лецацї ше оддалїц”.

одликовац ше -куєм ше *незак*. оп. под **одличовац ше**.

одлични¹ -а -е 1. „хтори ше по дачим видзелюе од других, розлични”: *Учитель шицких школярох покарал, лем єдного не; чи тот школяр бул одлични од других чи цо?* (Пвл. Бл.); *Мойо парадичи одлични од ваших* (Пвл. Бл.). 2. „визначни”: *Зобрало ше [на шветочней вечери] коло 50 одлични особи з учительским збором на чолє* (РН 99/1926, 2); *[У Загребу] на тамошнім всеучилищу п. Федор Лабош зложел остатні строги испит ... Нашого одличного омладинца сердечно витає: ... и жичиме: на многая літа!* (РН 23/1928, 2); *а мал ... и дзивку красавицу, котра ше не барз злагодзела зос Р-у, так як да ше надбивали, котра лепша и одличнейша* (РН 48/1928, 2); *Дня 21 мая поховани у Коцуре одлични наши краснописац Янко Москаль* (РН 23/1928, 2); *Двоме синове єй постали одлични паноцове* (РН 48/1932, 3); *У старей римскей держави ... владала думка, же богач, котри жиє лєм ... од свойого велького маєтку, уж є зато одлични, лепши и вреднейши од удобного* (РН 22/1932, 1). || Слц. *odlišný* „иншаки, розлични”: ~ *pázor* „иншаке думанє”, ~ *á farba* „иншака фарба”; рсй. *отличный* „исте”. ◀ Од *лик, праслав. *lǫkъ*.

[одлични²] -а -е „хтори ше визначує з найлепшима прикметами, успехом и под.”: ~ *школяр*, ~ *успих*. ◀ Од серб. *одличан*, а то од *лик*, праслав. *lǫkъ*.

одличовац ше -чуєм ше *незак*. „визначовац ше, видзельовац ше по дачим од других”: *Прикладала билу газучку жу вишньовей блузни и пригварела: Барз ше одличує од блузни, одлична є* (Г. Р.). У „Руских новинох” зазначена и форма одликовац ше: *Пришло там и вельо жени, котри слухали їх [апостолах] науку, а медзи німа ше одликовала єдна богата таршовкина Лидия, котра такой замодлела Павла да покресци ю и єй дзеци* (РН 32/1934, 4). На Горніци хасную форму *одликовац ше*: *А єден [валал] тех жураьских то є чисти Руснаци – вола ше Остурня. У Остурні грекокатолицки од давна и они ше барз одликую од наших польских Гураьох* (М. Жирош: *Гурале з Андраштані*, РС 45/1988, 14). || Слц. *odlišovať sa* „розликовац ше”. ◀ Од *лик, праслав. *lǫkъ*.

одлівац -ам *незак*. *жу одляц*.

одліпиц -им *зак*. „оддзеліц дацо заліпене”. Слц. *диял. odliepať* „исте” (SSN II, 535).

одліпиц ше -им ше *зак*. „оддзеліц ше (о дачим заліпеним)”.

одліпнуц (ше) -нєм (ше) *зак. оп. одліпиц (ше)*.

одліповац -пуєм и **одліпйовац** -пюєм *незак*. „оддзельовац дацо заліпене”.

одліповац ше -пуєм ше и **одліпйовац ше** -пюєм ше *незак*. „оддзельовац ше (о дачим заліпеним)”: *Цесто ше тельо трепало док не мало мехирки и док ше цесто не одліповало од ванжлочки так же би ванжлочка остала чиста* (ХомаБл 185).

одложиц -им *зак*. 1. „положиц, однесц дацо на свойо место”: *Одложила танєри зоз стола; Палє, там видли, скоча ци до оч, та ци их видлобу. Одлож их* (Ков-МихІЦВ 187). Всл. *totu baltu okirvavenu odložil* (Czambel). 2. „положиц дацо на бивовне место, дзе ше надалей будзе чувац”: *Кнїику калфовску най [Владо] принєше и свою и мойо шицки документи цо сом вам их дал одложиц* (ЖирошМСМ 30). 3. „зачувац, зашпоровац (пенєжє)”: „*Е, мой брацику, а не рахуєш ніч одложити, зашпоровац?*” (ТвенМ 186) 4. „преложиц даяку роботу за другираз”: *Я роботу, я роботу одложим, / за милєнким, за шугайом побєжим* (БиндКост 65). || Слц. *odložiti* „исте”: *svadbu museli ~ ; поль. odłożyć „исте”*.

одлудзиц -им *зак*. „лудзаци одвесц, одцагнуц, с. одмамити”: *И не досц на тим, же сримских грекокатоликох одлудзели, алє ... удерели зос силу на манастир и запалєли го* (РК 1927, 146). ◀ Од *лудзиц*.

одлудзовац -дзуєм *незак*. *жу одлудзиц*.

одлупиц -им *зак*. „оддзеліц (лупу, скопу)”: ~ *лупу од древа* и под.: *[Кєд лупа на древе повредзєна], вєц ю треба охабиц най под ню нарошнє нова, бо кєд би ше одлупєла стара скоро, ранєтє место би чєжко заросло* (РН 20/1937, 3). || Слц. *diał. odlúpiť* „исте” (SSN II, 536).

одлупйовац -юєм *незак. незак*. *жу одлупиц*.

одлучиц¹ -им зак. 1. „престац дойчиц”: *Тота худобна жена цо ю муж охабел одлучела свойо дзецко од своїх першох* (Етн30 87); *А сушед Янко, першу брижу мал, одлучиц кожче, да видзи кельо будзе млека* (РН 46/1927, 1). Слц. odlúčiť „исте”. 2. „оддзеліц”: *кед то-ти Коцурици цо давно одлучени од своего народу, таки тварди* (у вири) (РН 18/1932, 5). || Слц. діял. odlučić. ◀ Од основи -лучиц, праслав. lqčiti, од хторей виведзене и нашо з-лучиц (ше), роз-лучиц (ше).

[одлучиц²] -им „ришиц”. ◀ Од серб. одлучити, а того, як и нашо одлучиц¹, од праслав. lqčiti.

одлучиц ше¹ -им ше зак. 1. а) „роздзеліц ше, оддзеліц ше”: *При тим полю [Косову] граніца ше одлучела з єдну воду, вода ше волала Ситніца* (Етн30 154). б) „розлучиц ше з дачим”: *Длуго зме на мотору лупали кукуруци по валалє, та ше тєраз не можеме одлучиц од того* (Пвл. Бл.); *[Голубка] цо ше одлучи од єй дружтва, на скапе* (КостОс 119). 2. „почац ше розликовац, видзеліц ше од других”: *Тот хлапец цо бул найдзени так ше одлучел од гевтого хлапца же мог видзиц гоч котри чловек ... же з того хлапца будзе поп лебо єден мудри пан* (Етн30 101); *А стариши староста на треци раз почне умодляц пана видавача ... же би ше дакус одлучела треца голубица, же би познали и на мраку же то є тота права голубица* (Вес 22–23). ◀ Од основи -лучиц, праслав. lqčiti.

[одлучиц ше²] -им ше зак. „ришиц ше”.

одлучовац¹ -чуєм незак. 1. „преставац дойчиц (дзецко, младе)”: *Целята за одхованье у нас ше одвише вицас одлучую* (РНКЗаря 1939, 130). 2. а) „оддзельовац”. Слц. діял. odlučovať „исте” (SSN II, 536). б) „розликовац”. *Шіцко тото зложело ше на то, же бешєда наших Руснацох ... постала їх власна, хтора їх одлучує од Горняцох-Руснацох* (КостЛибєр 35). ◀ Оп. одлучиц¹.

[одлучовац²] -чуєм „ришовац”. ◀ Оп. одлучиц².

одлучовац ше¹ -чуєм ше незак. „розликовац ше, видзельовац ше од других”: *Тєраз староста гвари видавачови же би вон млodu привєдол у иншаким пирю, же би ше*

одлучовала од других (Вес 14); ◀ Оп. одлучиц ше¹.

[одлучовац ше²] -чуєм ше „ришовац ше”.

одлюбиц -им и **одлюбовац** -буєм зак. „одняц жену мужови одн. мужа жени”: *А за тоту [жену] цо [в] красней подобі люцких мужох одлюбела то [Исус Христос] мал рани жу кошулі приліпени* (Етн30 79); *А тоти не одпуцим [без кари] цо ... красна облєчена штирох-пейцох мужох од їх жєнох одлюбовала* (Етн30 79). || Всл. odlubel mu ženu abo frajerku (Czambel).

одлюзнуц -юзнем (-южнем?) зак. „оштро одповєсц, одбрушиц”: *Одлюзнул му* (В. Саб.). ◀ Оп. **люзнуц/лузнуц, люзџац**.

одляц -леєм зак. „одсипац (чєчносц)”.

одмагац ше -ам ше незак. 1. „одбивац, не приставац”: *Вони повєдза же ше не одмагаю од того [од тєй роботі], але им ипак неприємно бо их у задружі патра якош боком* (РС од 20. о5. 1949, 3); *Швабица их понукала йєсц, альє вони ше одмагали, гоч були гладни* (РНКЗаря 1940, 107). || Всл. lačni bol, aj sa barz neodmahal (Czambel), слц. діял. odmáhať sa „исте” (SSN II, 536). 2. „не жадац дацo мац або достац”: *нашо прадідове ише пред 150 роками одмагали ше векшей жеми, бо их требованья мали були* (РК 1923, 113, Д. Биндас). 3. „вигваряц ше, оправдовац ше”: *„Як ти имєл присц до хижі жу такей богатей фрайли жу посцєлі?” А лежинь одмагал ше же вон не бул ані з хижі* (Етн30 128); *„Ти, слуго [забил коня], хто би други?” Одмагал ше слуга же вон би то не уробєл* (Етн30 227). || Слц. odmahať sa „вигваряц ше”. 4. **не одмагац ше (од дачого неџативного)**, не унімац ше, не одбивац, приставац”: *Ти пияніца. Не одмагаши ше ані од крадзєня* (ЛатякТал 23). ◀ Од мочи (жеме), праслав. mogti.

одмакац ше -ам ше незак. „стац у води же би ше розмєгчало присушенє, пригорєне и под.”: *До тих двох шерпеньох цо у нїх пригорєло насипала сом води, та най ше там до рана одмакаю* (Г. Р.). ◀ Од мочиц (оп.). Оп. одмочиц ше.

од мала присл. „одмалючка”: Не знала франту, од мала була така (Люб. Як.). Слц. od mala „исте”. ◀Од мали.

од малючка присл. „од дзецка”: Од малючка писал з ліву руку, а кед почал ходзиц до школы, виламал ше писац з праву. Слц. od malička „исте”. ◀Од мали.

одмарзац -ам и **одмарзовац** -зуюм не-зак. „розпушовац змарзнуте або примарзнуте”.

одмарзнуц -ржнем зак. 1. „розпушиц змарзнуте”. 2. безос. **одмарзло** „розпушела ше змарзнута жем, драга и под.).

одмаска ж. ткац. „премазка за масцене предзи при снованю и тканю”: Одмаску ше вари з помишаней житней и кукуричаней муки же би була густа як мачанка. || Слц. диял. odmaska, odmástka, odmazivka, odmazivo „исте”: odmasku varic z muki (SSN). ◀Од одмаска, а то од *мазац, праслав. mazati; од того и нашо вимаскац. Походзене од *мазац потвердзую и словацки паралели odmazivka, odmazivo.

одмасковац ткац. „при снованю масциц предзу з одмаску”: Предза ше муши и „одмасковац” же би ше не мошела и не тарагала ... Предзу ше намасца зодмаску з мегку щетку, як за ципели. Вец ше вичеше з драпацу щетку же би ше нитки не ліпели єдна за другу (ФейІр 41). ◀Од одмаска.

одмахнуц -нем зак. „одвитовац з рухом руки або глави”: „Болі?” – перши ше опитал оцц. Я лем одмахнул з главу (ПапгДюКШ16).

одмаховац -хуюм незак. жу **одмахнуц**.

одмегчац -ам зак. 1. непрех. „постац мегчейши”. 2. прех. „зробиц мегчейшим (и прен.)”: Бо яки мой оцц нагли и тварди могли бизме ище вшеліяк прейсиц” „О, одмегча их обидвох вино” (РК 1936, 106, О. Торма).

одмек х. „оцеплене по твардей жими”: Кед одмек, пада джидж, та сланіна мегка (Вер. Рм.); Одмек стредком мешаца (РС од 1. 02. 1985, 20). || Слц. odmäk „исте”. ◀Од одмекнуц (оп.).

одмекнуц -нем зак. 1. „постац мегчейши”. Слц. odmäknuť: vymä ovci odmäklo. 2. „оцепліц после нізких температурох”: 1931

року спаднул шніх у децембру ... 14 рано велка була жима, ина на древох, ... 17 одмекло, джидж попадовал (запис на бокох РК 1932); Жима одмекла (РС од 14. 01. 1949, 4). 3. прен. „попушиц у своїм становиску”: Ержа попушела, одмекло ей шерцо и пошла жу Марчи на салаши (РНКЗаря 1937, 71); [По стретнуцу зоз заходними политичарами] председатель одмекнул (В. Саб.). ◀Од мегки.

одмена ж. „замена у роботі”: Кед твой муж придзе, ... допиташи [ше] чи тот катона будзе мац одмену (Етн29 256). Серб. одмена „исте”: да имам снаху, мени одмену. Не зазначени карпатски паралели з тим значенном (слц. диял. odmena „плаца, награда за роботу”), гоч дієслово одменіц ма карпатски паралели (оп.). ◀Од меняц (оп.).

одменіц -ім зак. 1. „заменіц дакого у роботі”: Грамофон одменел стари струни (РС 52/1982, 15); Дзе сце нашо млади великани, да нас старих одменьице! (Заря 11/1938, 7) || Слц. диял. odmeniť „заменіц у роботі”: pošol gazda, čhto mu ruki odmeňi? (SSN) 2. „зробиц место дакого; прияц кару, одвичательносц за дакого”: А прецо тот погар [горкого жовчу] Христос попивал? Та пре тоти гарла цо невимерано през шора человек попивал. И з тим Исус Христос одменел шицки пияніци (Етн30 78). ◀Од меняц (оп.).

одменьовац -ноюм незак. жу **одменіц**: Яй ти, Марчо, дзивко наша, хто нам робиц будзе, хто нам нашо стари руки одменьовац будзе” (нар. шпив.); Тераз ... пренашили ше жалиї, котри на моріох железници одменьую (РК 1923, 42).

одмерац -ам зак. „вимерац”: вишол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенези (Етн29 22). Слц. диял. odmerat’ „исте” (SSN II, 537).

одмервиц -им зак. „розмервиц, розплесц замервене”. ◀Од мервиц (оп.).

одмервійовац -уюм незак. гу **одмервиц**.

одмесц -ецем зак. „одстраніц з метлу”: ~ шніг „одмесц, очисциц шніг з метлу”. Слц. диял. odmiesť „одстраніц з метлу” (SSN II, 538). ◀Од месц (оп.).

одметац -ам незак. „одстраньовац з метлу”: Газдиня ше питала жедлярки чом не поодмета шніг на драже. Жедлярка гварела: „Я плацим кирию, не будзем я ище и одметац” (Пвл. Бл.). || Слц. диял. odmetat' sneh (SSN II, 538).

одмикац -ам незак. „отверац з ключом”.
◀ Оп. замикац.

одмладзовац -дзуєм незак. „поставац младши, подмладзовац ше”.

одмладнути -а -е „хтори випатра як млади (о старшей особи)”: *Ище више є красна, одмладнута и више поприберана* (МаринкМ 32).

одмладнуц -нем зак. „почац випатрац младши, подмладзиц ше”: *Да сце даєден юнак, а да ми принешице того ташка златого да ми зашпица, та бим дораз одмладнул* (Етн29 35). || Слц. omladnút „исте”, поль. odmłodnieć „исте”. Синоним подмладзиц ше превжали зме зоз сербского: с. подмладити се.

одмокнуц -нем зак. „намочиц ше”: *Перше ше до літней води намочел квацок и пар. ... Кед квацок и пар добре одмокли у води, шицко ведно ше усипало до муки* (ДудашКс 139-140). Слц. диял. odmoknúť „исте” (SSN II, 538). ◀ Оп. мокнуц.

одмокнуц ше -нем ше зак. оп. **одмочиц ше**: *Кед ше шмати преляли зоз чарним мидлом лебо жаровим лугом, охабели ше най дакус постопа – мочели ше. Кед ше одмокли, брало ше фалат по фалат и прало* (оп. прац) (ДудашКс 161).

[**одмор**] х. „одпочивок”. ◀ Од серб. одмор. Наш еквивалент одпочивок (оп.).

[**одмориц ше**] -им ше зак. „одпочинуц”.
◀ Од серб. одморити се. Наш еквивалент одпочинуц.

одмотац -ам зак. „одкруциц, розмотац”.
◀ Оп. мотац.

одмотац ше -ам ше зак. „одкруциц ше, розмотац ше”.

одмотовац -туєм незак. „одкруцац, розмотовац”.

одмочиц -им зак. „положиц дацо засушене, брудне и под. до води же би ше розмочело”: *Пред райбаньом одмочела шмати*

„тримала шмати у води же би ше бруд одмочел”. ◀ Оп. мочиц.

одмочиц ше -им ше зак. „мочиц ше одредзени час у води же би ше бруд и под. розмочел и легчейше умил”: *Шмати ше пред райбаньом тримаю у води же би ше одмочели и легчейше вирайбали* (Мел. Пвл., Г. Р.); *Кед єдзене у судзини пригорело або ше зосушело, сипе ше до нєй води же би ше пригорене або зосушене одмочело*. || Слц. odmočiti sa „розмочиц ше”: cigareta sa mu odmočila a zlomila. ◀ Оп. мочиц.

одмражиц ше -им ше зак. „прейц през фазу змарзання и одмарзання, розмарзнуц (о жеми и под.)”: *Одмражена ораніна дзиркава, та упиє диждж* (В. Саб.).

одмудровац -руєм зак. „неучтиво одвитовац”: *Одвезли го хорого на урґентне одзеле, а вони му одмудровали най приду наютре пред поладньом* (В. Саб.); *я видзим и мойо дзеци мнє одмудрую, а я то не шмела* (Рускинї 196).

одмуркнуц -нем зак. „оддудрец”: *Ѓабор кус скашлял, одмуркнул и сциха прегварел: Збогом , худобо!* (ЛатякТал 80). ◀ Ономатопейске (оп. мурчац).

одмурчац -чим зак. „одвитовац з мурчащим тоном”: *Кед сце му поздравкали: „Дай Боже добри дзень дїду” – теди лем одмурчал цошка ... Кед сце му поздравкали „Дай Боже добри дзень бачи” ... одгварел шумне як швечи: „... дай Боже, сину, дай Боже”* (РН 35/1929, 3, М. Ков.). ◀ Оп. мурчац.

однедавна присл. „од недавного часу”.

однесц -ешем зак. 1. „з ношеньом премесциц на друге место”. 2. „одвесц (звич. насилу)”: *Однесли го до лаґру*.

однімане с. и одніманка 1. „одберане насилу”. 2. оп. под **однімачка**. • **на однімане жеми** „хлапцовске бависко”: *Круг од дас 2 м подзелел ше на число бавячох (двомештирме). Перши бавяч зоз своей граніци, з палічку од 20–30 см, описал одн. „одкрал” зоз сушедовей жеми кельо могол; други бавяч тиж так зробел итд. Побиднік бул бавяч хтори однял шицку жем своїм процивнїком* (ХомаМ).

однімац -ам незак. „насилу одберац”. ◀ Од праслав. *imati/jeti*.

однімац ше -ам ше незак. 1. (за даким/дачим або без об'єкта) а) „грабац ше за istim предметом однімаючи го єден другому”: Цица и шицок мали, права дринкова челядз, вично ше однімали, хто дзе ма перши шедац (С. Саламон I, 125); Я очековал же ше тота преслава [св. Сави] отрима у „Просвити” бо ше просвитаеши вше однімаю да ше преслави тримаю у их „Просвити” (Заря 3/1939, 4); Най лєм придзе пуцане, буду ше лежине однімац за тобу. Вибериш себе такога же лєм (РК 1928, 103); пришли жу кочу якишик людзе. Були то збойніці. Оцец прибег жу кочу и однімал ше з німа за коні б) „барз ше намагац за дачим, дацо посцигнуц, достац”: зоз шицку силу ше однімаю за богатством (РНКЗаря 1941, 51); чуваю го [сина] од роботи, та ше и вона [невеста] не барз однімала за ню (РК 1926, 187); Зато ше Михал М. так одніма да будзе политичар, бо политичаре маю вельки плаці (В. Саб.). 2. „процивиц ше, не сцец зробиц даяку обовязку”: Як ше навечерал, волаю го гевти да ше идзе з німа картац. А вон ше не барз однімал, бо ледво чекал да го волаю (Етн29 35); Двох старших жецох [краль] одведол до велькей палати, ... а тим двоім гварел же им добре будзе и з гусками у гушиим хлівку. Але дзивка ше ані кус не однімала. Воні у гушиим хлівку двойо, а гевти нука у велькей палати ше госца (Етн29 57); И прето ше на валале легчейше роби ... Ніхто ше не одніма од длужносцох, кажди з малим задовольни (РН 26/1930, 1). Слц. диял. *odnimat' sa* „процивиц ше” (SSN II, 539). 3. „витримовац чежки условия, хороту и под., сцекнуц з розвойом (о човекови або рошліни) (Ал. М.). 4. „не мац условия поробиц”: Диждж часто пада, людзом би садзиц, а ту ше одніма „не да ше поробиц” (В. Саб.). ◀ Од праслав. *imati/jeti*.

однімачка, однімане и одніманка ж. 1. **на однімачку (однімане)** „однімаючи єден од другого (робу у предавальні и под.)”: направели лавки до церкви и розпредали „столки” на однімане (РК 1927, 64); Та церква була справена на одніманки на силу,

а шицко пре руску пиху – гордосц (РК 1933, 27). 2. „однімане, крадза дзивки”: Єст два фели одніманки: на силу, кед дзивка не сце пойси, а другу одніманку маме кед дзивка пристава да пойдзе з дому без знання и дзеки родичох (КостОс 182).

однова присл. „знова, ознова”: Шицко зме себе мушели од нова створиц (РК 1927, 68); Вон насправди не будзе видзиц як на яр розквитню однова ружи (РН 9/1933, 2); Програма батогоаших зна кажди Руснак, а вони го тераз однова виноша (РН 32/1936, 3); 1893–4. року мальовали керестурску церкву однова (КостПр 177). Поль. *od nowa* „знова, ознова”, *zaczac od nowa* „почац ознова”, слц. диял. *odnova* „исте” (SSN II, 539).

одношиц -им незак. „з ношеньом премесцац на друге место”.

одношиц ше 1. -им ше незак. „поступац, справовац ше гу дакому”: Вон ше добре одношел жу дзецом. || Укр. *відноситися „исте”*: він відносився до мене холодно, поль. *odnosić się „исте”*: pan odnosil się do nas przyjaźnie, серб. *односити се „исте”*; у словацких диялектох не зазначене. 2. „буц у вязи з даким/дачим, дотикац ше”: То ше и на тебе одноши. Укр. *відноситися „исте”*, серб. *односити се*. ◀ Од *ношиц* (оп.). Неясне чи є карпатске чи сербска пожичка. Наш синоним з першим значеньом: буц (добри, недобри и под.) жу дакому и справовац ше жу дакому, з другим значеньом – дієслово *падац*: Тото цо сом гварел пада на це „тото цо сом гварел одноши ше на це” (оп. *падац* (4)).

однука присл. „знука, зоднука”: Набивани хижы ше и од вонка и од нука омасцало зоз блатом, а вец ше их оваковало (ДудашКс 163).

одняц -неем зак. 1. „насилу вжац”: И дораз було чуц по шицким варошу: червени витис однял од шарканя царову дзивку и шарканя забил (Етн29 95). Всл. *odňas „исте”*: od šarkaňov ju odňal. 2. „парализовац”: Дзеко престашиено патрело на мацер з наруча, так престашиено же му бул аж плач одняти. ... почало ше тресц и захо-

дзиц. ... Дала му дакус води же би ше наврацело (ЛатякТал 60)). ◀ Оп. однімац.

одняц ше -неем ше зак. 1. „витаргнуц ше (з дачиїх рукох и под.)”: *вляпели го, але ше им однял*. 2. прен. а) „не посцигнуц зробиц”: *Думала сом же ше одо мне однеє робота, але не одняла ше, поробела сом* (Г. Р.). б) (од дачиїй контроли, власци, прициску): *главна причина тому беснось и непокорносци нашої младежи, котра ше одняла зпод родителської руки* (РН 13/1932, 4); *Брат ... не сце барз послухац, однял ше, а я така була же будзем робиц* (Рускинї 178); *Дідови не требало лем паленки, а я би барс жеми, а оца зме цагали як на шtrandжжу, дідо же не треба, а я же треба купиц бо маме дзеци ... Та ше не мог отняц, бо и сам знал же дзецом жеми треба* (ЖирошМСМ 110). 3. „витримац чежки условия, хороту и под., пойсц напредок з розвойом (о човекови або рошліни) (МудриАл): *Гоч не легко, але мож прежиц тому хто зна и сце робиц. Валал ше однял. Маме у валалє 124 воли за цаганє, 93 прагаци конї, 128 крави* (ТамашР-Кер 67); *3 моцним отровом попирскал кукурицу, та ше забановала, але вец ше одняла* (Мик. Ск.). ◀ Оп. однімац.

одобрац одберем зак. 1. „вжац з целосци одредзене количество”: *одобрал пенєжи з громадки* (ЛатякТал 90); *Одобрал дакус з меха, бо мех бул барз полни; слц. odobrať „исте”*. 2. „вжац, одняц од дакого дацо”: *З часу на час озве ше зос хлїва [єдна крава] ... Мушел єй жазда одобрац целятко кед єй глас таки жалосни* (КовМихЦВ 8); *здогонєли [крадошох] и одобрали крадзене* (РН 30/1932, 4); *сцу одобрац зос койдзєякими сплетками дзеку тим роботним людзом за дальшу роботу* (РН 22/1937, 1). || Слц. ди-ял. odobrať „исте (1–2)” (SSN II, 540). ◀ Од брац (оп.).

одобриц¹ -им зак. безос. „оцєплїц, попущиц (о жими)”: *1931 року ... 10 фебруара спаднул досц вєльки шнїх и була добра сањица ... до пиятого марца одобрєло, тот дзєнь було цєпло* (запис у РК 1932).

[**одобриц**²] -им зак. „допущиц, дац со-гласносц”. ◀ Од серб. одобрити.

одогнац од’женєм зак. 1. „нагнац дакого/дацо же би ше оддалєл”. Слц. ди-ял. odohnať „исте” (SSN II, 541). 2. *З тоту кукурицу цо маши у загради єден час од’женєши „єден час будзєши мац цо кармиц”* (В. Саб.). 3. *Гвари ше и: одогнац глад „заєсц, загнац глад”* (В. Саб.).

одогнац ше од’женєм ше (од дакого/дачого) зак. „ментовац ше, одогнац од себе”: ~ **од мухох**: *Не могол ше одогнац од мухох* (В. Саб.). Оп. одганяц ше.

одогнуц -нем зак. „випросциц зогнутє”.

ододрец -ем зак. 1. „видрец часц зоз целосци”: ~ з папера, з платна и под. Слц. ди-ял. ododrieť „исте” (SSN II, 541). 2. прен. (дакому) „моцно вдерци дакого; дац дакому позауха”: *Най ци мац даскєльо ододре по пицкох кед таке бєшєдуєши!* (Люб. Як.); *Думала сом себе так: кед бим була хлоп, таку бим му ододарла по тєй боґлї, аж би легнул* (Сф. Мак.).

одока присл. „намыслом, одприлики” (Ю. Пап). Всл. odoka „исте”: odoka naľival (Buffa 185), серб. одока „исте”.

одомкнуц -нем зак. „отвориц з ключом”. Слц. odomknúť „исте”. ◀ Оп. замикац.

одорац -рем зак. „з ораньом вжац з другей парцєли”: *Чловец очкодовани ... кед му сушєд одоре з поля* (М. Рм.). Слц. odorati: ~ kus poľa.

одорвац -вем и **одорвец** -ем зак. 1. „одтаргнуц”. 2. „претаргнуц дакого у роботи”: *Почал сом шац, але ме диждж одорвал* (Мик. Ск.). ◀ Од -рвац/-рвец, праслав. gъvati (превой зоз ryti/ryvati). Од того и порвац, зорвац, урвец, нарвац и др.

одорвац ше -вем ше и **одорвец ше** -ем ше зак. 1. „одтаргнуц ше”. 2. „одвалїц ше”: *кед ше нараз од брега, дзе копали одорвал вєльки фалат жеми и леґиня заситал* (РН 30/1927, 1). 3. „оддзелїц ше, ошлєбодзиц ше”: *Сцєм од тебе ше одорвец!* (РК 1923, 101, Г. Кост.) 4. прен. (од роботи) „оддзелїц ше”: *Одорвєм ше тєльо [од роботи] и пойдем до вас* (Мел. Др.); *И я ше кус одорвал [од роботи] да ци напишем* (ЖирошМСМ 70).

одорйовац -юєм незак. жу одорац.

одослац -ошлѣм зак. „послац дакого (же би дагдзе пошол, же би ше оддалѣл и под.)”: *Пошли тоти социялисти на Рискашу да и там одошли наднічарох: худобни наднічаре и наднічарки поохабяли, пошли дому* (ЕтнV 105); *Вон не любі да му дахто помага, а кед му уж дахто придзе помогнуц, уж го не одошлѣ од себе* (Пвл. Бл.); *По полудзенку – жаздиня ... дзеци одослала до школи* (РН 34/1928, 3); *Дораз панове так одредзели ... мацер же би одослала най идзе дзе ше пуцела по своєї драги* (Етн30 128). ◀ Од -слац/-силац, праслав. sьlati.

одоткац -ам зак. 1. „отвориц заткане; виняц затичку и под.”: *Кед у пецу колач барз лапало, одоткало ше брилу* (ХомаБл). Поль. *odetkać „исте”*: ~ *bezczyć „одоткац гордов”*. 2. ~ **облак**, одцагнуц фиронгу з облака же би було виднейше у хижі” (Дю. Латак, Г. Р.). || Слц. диял. *odotkat’ „исте (1–2)”* (SSN II, 542). ◀ Од -ткац/-тикац, праслав. tьk-/tykati.

од(о)цац одотнем зак. 1. „з наглим замахнуцом одрезац, одрубац”: *Янчи вицаг шаблю, одоцал му [шарканьови] шейсц глави, а дораз бул слабиі. Еци єдну годзину ше билі, вжал шаблю, одрубал му и гевти шейсц* (Етн29 94); *А то тельо значело да вицагнѣ шаблю, та да катонові главу одотнѣ* (Етн29 138); [Динамит] *експлодирал и єдному рибарови одцал руку* (РН 5/1927, 1). 2. **прен.** „оштро одвитовац”: *Но уж то я поробим, не твоя то брижа – одцал бачи Предняк своєї жени нагнівани* (КостПр 61); *вон як одрубал так остало одрубане* (Заря 4/1937, 8). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tětī/tinatī. Од того и зацац, уцац, прецац и др.

одпаднуц -нем зак. 1. „оддзеліц ше, одтаргнуц ше од цалосци и спаднуц”: *З хижі одпаднул малтер*. Слц. *odpadnúť „исте”*: *odpadol kvet, ťarcha, kameň zo srdca*. 2. **а)** „умрець”: *Най єдно з нас [супружнікох] одпаднѣ, та цо друге будзе?* (В. Р.) **б)** „угинуц”: *Єдна мачка ми одпадла, пред тим чежко ди-хала* (Ир. Фин.).

одпадовац -дуєм незак. *жу одпаднуц*. Слц. диял. *odpadovat’ „исте”* (SSN II, 543).

одпарац -рем зак. „з параньом оддзеліц”: *Одпарала стару плату, та пришила нову*. Слц. *odparať „исте”*. ◀ Оп. **парац**.

одпарац ше -рем ше зак. „оддзеліц ше з параньом”. Слц. *odparať sa „исте”*.

одпасац -ашем зак. „зняц з пасу (ремень, фартух)”: *Одпасал або одкапчал ремень* (В. Саб.). Слц. диял. *odpásať „исте”* (SSN II, 543). ◀ Оп. **пас**.

одпасац ше -ашем ше зак. „зняц з пасу (ремень, фартух).

одпеляц -ям зак. „угинуц, здохнуц”: *Одпеляло – здохло ми, страцело ше* (В. Саб.). || Слц. диял. *odpeľať* 1. „невигодно предац”; 2. „виховац” (SSN), серб. *отпелати* „одвесц”. ◀ По Скокови од праслав. *peljati* „водзиц; вожиц; цагац” (Skok).

одперац ше -ам ше незак. 1. „виражовац нескладане; процивиц ше”: *Да сом знала же будзем у фінансийней кризи, баржей бим ше одперала да не плацим майстрох на вискендици* (С. Мйр.); *Одперал ше, не сцел плациц ані сам робиц* (В. Саб.); *Вжал Лукач [за же-ну] цо ше ані одперац не знало, ані мержиц не могло* (МКовЦВ 55). 2. „давац одуперанѣ”: [Китайци] *гоч их йєст 400 милиони, як ше чешико одпераю зложнѣйшим Японцом* (Заря 3/1940, 2); *Руснаци у Коцуре ше баржей одперали сербскому уплїву*.

одпервей присл. „од часу пред даскельома хвильками”.

одпервейка присл. **оп. од первей**.

одпервоци присл. „од самого початку”: *Тот чловец ше ми одпервоци попачел* (Пвл. Бл.); *Приповедал ми о одношенях у їх фамелиї одпервоци* (Пвл. Бл.); *Вона ше зоз своїм мужом одпервоци не складала* (Пвл. Бл.); *Патрим-випатрам кажде рано: / чи уж раз жу мнѣ не идзе? / Виє од первоци жу мнѣ приходзел, / так вон то мойо бул жице* (Кост-Поез 206). Г. Костельник похасновал тот вираз и роздзелени, те. *первоц* похасновал як меновнїк: *Алѣ Дюра Предняк пребул шицко од початку – од рускей первоци у шокецким валалѣ* (КостПр 53). || Слц. *odprvoti u odprvu „од початку”*: *vedela ~ že sa raz vráti*. ◀ Од *перв-* (= *перши*), праслав. *рѣгъ*. Оп. и *спервоци*.

одперву присл. „од початку”: Почне брацац стари паноцец кніжку од перву до остатку, шицко пречитал. „Но нет, сину, у тей кніжки сом не нашол ніч.” (Етн29 28); Приповедал Янчи як було од перву, а дзівка царова пришвечела же то правда (Етн29 96). || Слц. *odprvoti* и *odprvu* „исте”: *vedela ~ že sa raz vráti*. ◀ Оп. *одпервоци*.

одпивац -ам *незак. жу одпиц*.

одпиліц -ім *зак. „одрезац з пилу”*. Слц. *odpiliť* „исте” (SSN II, 544).

одпирснуц -ршнем *зак. „пирскаюци одлециц”*. Слц. *odpirsknuc: z masci mi odpirsklo na ruku* (SSN). ◀ Оп. *пирскац*.

одписац¹ -ишем *зак. 1. (на дакого и дакому) „написац дакому писмо”: Одписал на нього други цар же би му ставал до поля на битку* (Етн30 153); [Син з войска] *одпише на оца, же най му оецц пошле 3800 форинти, бо вон уж капляр, же би мал на трошок. Заи одпише на оца най му оецц пошле шейсцто форинти, бо вон уж фирер, же би мал на трошок* (Етн29 186); *И бул вон там у тей Америки до рока и одписал жени: Кед би мала дзеку зоз шицкими дзецми, та най жу ньому идзе* (Етн30 209). **2.** (дакому) „з писмом одвитовац дакому”: *Одпиши ти мне, мила, одпиши дораз писмо, / оздаль би ми да- як по тей пошти пришло. ... / Гей лем ти мне одпиши як ше дома владаш? / Чи ши у розкошох, чи у вельким жалю / же я за катону у тим цудзим краю?* (БиндКост 14) || Слц. *odpísať* з обидвома значеннями.

[**одписац²**] -ишем *зак. „престац раховац на хасновитосц дакого/дачого”: Я то- ту стару бицизлу уж одписал*. ◀ Од серб. *отписати*.

одписац ше -ишем *ше зак. „одрекнуц ше од своєї часци на дачий хасен (на суду и под.)”: Янко дотримує мацер, та ше му браца и шестри одписали од хижі „одrekli ше од своїх часцох хижі же би цала хижа йому припадла”*.

одписац -ам *зак. 1. „випискац, закончиц пискане”*. **2.** *прен. „цалком дослужиц (о орудію, машини и под.)”: Тота уж одпискала своєю* (В. Саб.). **3.** *прен. „страциц, одра-*

дзиц”: Мал сом ножнічки за лозу, але сом их дзешка одписал (Сс. Мак., Лев. Ск.).

одпитац -ам *зак. 1. „замодліц за дакого одсуство”: Мац одпитала сина з годзинох; Мац пришла и одпитала ме при учительки кед же запожнім на идуцу годзину* (РС 49/2012, 11). **2.** (дакого од дакого) **а)** „поздравиц на розходзе (звич. модляци пребачене, дзекуюци и под.)”: *Стане пред ніх [родичох] стариши староста, одпита од ніх сина аби го ласкаво одпустили по дівицу, по його млоду* (Вес 20). **б)** „одпитац на хованню покойного од присутних”. Слц. *odpýtať* „замодліц за пребачене”. ◀ Од *питац*.

одпитац ше -ам *ше зак. 1. „поздравиц ше на розходзе (звич. модляци пребачене, дзекуюци и под.)”: Краише ше одпиталі од нього и пошлі дому* (Етн29 50). **2.** „замодліц одсуство з роботи и под.”: *Одпитал ше з роботи же би могол покончиц своєю* (Ир. Фин.); *Одпитаце [ше] од стражамештера на два годзини* (Етн29 193). Всл. *vypytac se „исте”: vypytac se že školy „одпитац ше зоз школи”* (Hal II, 1197).

одпитовац -туєм (дакого од дакого) *незак. 1. ~ млоду „одпитовац млоду од родичох и родзини пред одходом до винчанню (звич. модляци пребачене, дзекуюци и под.)”: Кед сом бул выдавец и одпитовал млоду, та сом и сам плакал* (Йвг. Бл.). **2.** „меновациц на хованню родзини и др. од хторих ше покойни одпитує (о священікови)”: *Так зведли одпитоване на хованню же покойного од першей невести одпитовали, а не од другей* (Вер. Рм.).

одпитовац ше -туєм *ше незак. 1. „поздравяц ше на розходзе (звич. модляци пребачене, дзекуюци и под.)”*. **2.** „модліц одсуство з роботи, школи и под.”: *У априлу уж ше [дзеци у школи] починаю одпитовац на роботу и так то до конца рока идзе* (РН 38/1934, 2).

одпиц -иєм *зак. „попиц часц пица”: Одпиц з погара*.

одплацац -ам и **одплацовац** -цуєм *незак. „виплацовац длуство”*.

одплацац ше -ам *ше и одплацовац ше -цуєм ше незак. „викупйовац ше з пенє-*

жом”: Бо худобних до войны збераю, ... / бо-гати ше златом одплацаю (нар. писня).

одплациц -им зак. „виплациц длуство або заложени предмет”: Гуски залогую худобним мацером. / Кед худобна мац гуски не одплаци, / придзе ей е́зеквент, стане ей жу́дзером (ЕтнV 97). Слц. диял. odpłatić „исте” (SSN II, 546).

одплашиц -им зак. „одогнац”: Од-плаши пса най не бреше; Одплашела живи-ну од курчатох же би ше могли наесц. Слц. odpłasić „исте”.

одплесц -ецем зак. „розплесц”.

одплівац -ам зак. „оддаліц ше пліваю-ци”.

одплянтац ше -ам ше зак. „пойсц плян-таючи ше”: Други [когут] ше одплянтал до густей травы и там дихцел (ЧаканБас 66). ◀ Оп. плянтац ше.

одповедац -ам незак. 1. „давац одвит”: Варга-ле́гінь их научел же би шицки нараз одповедалі цо ше им [краль] будзе питац (Етн29 102); Газда на то одповеда худобно-му: дам ци копац, але зоз штвартого, але ми мушиши присц задармо иштири дні тра-ву кошиц (ЕтнV 103). Всл. odpovedac „исте”. 2. „безочно, пирскацо одвитовац дакому (у бешеди)”: Чи, ти имеш отцови отпове-дац? (РК 1928, 215). 3. „провадзиц свяще-ніка у богослуженю (о дзяякови)”: Дзяяк у богослуженю провадзи священіка и допо-лноє його виреченя, тє. одповеда паноцови у служби (Ю. Пап). ◀ Оп. повесиц, поведац.

одповедз ж. „одвит”: Легко будзе дац главну одповедз на тоти два питаня (КостПр 111); Ясна одповедз (РНКЗаря 1935, 50); [Одвигуй] ми на горні питаня да ци видзим душу. ... Од твоей одповедзи ови-ши дальше писанє (Заря 16/1935, 125). || Всл. odpovedz „исте”: oni taku istu odpovedz dali (Czambel), слц. odpoved „исте”, укр. відпо-відь „исте”, поль. odpowiedź „исте”. Одповедз у бешеди не зазначене. ◀ Од повесиц.

одповесц -ем зак. 1. „дац одвит”: Кажди дзень сом ше вас питал чи писал наш оцц, ви ми вше так одповедлі, же не (Етн29 75); Нагнал нука з коньом до двора [чарди]; пи-та ше же чи може вон там преноцовац и чи

му будзе мац хто коня накармиц. Там му одповедлі же будзе (Етн29 36); А людзе ше вигваряю хтори як найлепше знаю. / Єдни одповедза: Ми, пан дохтор, ми ні́жде не бу-ли!” / Други одповедза: „Пан дохтор, ви ше не гнівайце....” (Етн9 ч. 364); Ані єден од ніх не знал хлапцови ніч одповесц, як да им язык одняло (РН 44/1932, 4). Слц. диял. odpoviestь „исте” (SSN). 2. „безочно, пирскацо дац да-кому одвит (у бешеди)”. ◀ Од повесиц.

одпозавчера присл. „од позавчерайшо-го дня”.

одпокутовац -туєм зак. „витримац кару пре зробени грихи”: Вон муши перше свойо грихи одпокутовац у митарстве (В. Саб.); твой оцц одпокутує свойо (КовМихЦег 27). Слц. диял. odpokutovať „исте”. ◀ Од по-кута.

одполи присл. „од половки”. Слц. диял. odpoly „исте” (SSN II, 545). ◀ Од пола¹.

одполудньовац -нюєм зак. „закончиц полудзенек, наполодньовац ше”: Уж би од-полудньовали и гевти цо воли потрацели (МаринкМ).

одпочивац¹ -ам незак. непрех. 1. „з одпо-чивком обнавляц моци, с. одмарати се”: Те-раз можеме шеднуц, крашнє поскладац руки и одпочивац (РН 25/1934, 1). Слц. odpocívať „исте”. 2. „мировац одредзени час (о загне-цением цесту)”: Кед треба да цесто єден час постої же би ше потим легчеше робело з нїм, гвари ше же воно одпочива (Вер. Рм.). ➔ Под уплївом сербского повратного одма-рати се нешка хаснуєме и повратну форму одпочивац ше.

одпочивац² -ам прех.: ~ **ноги** „миро-вац же би ноги одпочивали”. ◀ Од праслав. роčiti.

[**одпочивац ше**] -ам ше незак. „одпочи-вац”. ◀ Од серб. одмарати се. Наша форма неповратна: одпочивац.

одпочивок -вку х. „одпочиванє, с. од-мор”: Партия од 75 хлопох мушела без од-почивку през 36 годзин ... ношиц вельки мехи на ладю (РН 2/1931); Вони [Руски но-вини] ми принєшу отпочивок з добру дзеку и радосцу, аж окрия ме у моїх чужких днев-них роботох (РН 42/1927, 4); Ні́жда мира

ані одпочивку (РН 3/1928, 2); Нам ше було потрібно врацац на одпочивок, да можеме други дзень окрипени далей окончовац започату роботу (РН 21/1929, 2). || Слц. *odpočinok* „исте”. ◀ Од одпочивац.

одпочинути -а -е 1. дієприкм. од **одпочинуц**. 2. За польо на хторе єден рок ніч не садзене або шате гвари ше же є одпочинуте (МудриАл); Жито [нашо стари] шали до одпочинутих жемох, найбаржей ше чували од тей хиби да не пошею до овийска або до житнійска (РН 43/1937, 3, М. Биркаш).

одпочинуц¹ -нем зак. *непрех*. 1. „з одпочивком обновиц моци, с. одморити се”: И Янчи шеднул одпочинуц (Етн29 95); вон уж зос шицким вистати шеднул, спаднул на жем, же би одпочинул (РН 2/1928, 2). 2. „постац, мировац одредзени час”: Кед цесто одпочинуло, на древеней табли ше розогнало зоз розвалку (ДудашКс 147). || Слц. *odpočinutí si* „одпочинуц”.

одпочинуц² -нем зак. *прех*.: ~ **ноги** „мировац же би ноги одпочинули”. Оп. *одпочивац*. ◀ Оп. *одпочивац*.

[**одпочинуц ше**] -нем ше зак. „одпочинуц”: жена почала нагваряц мужа най идзе даждзе до купелі або до горох одпочинуц ше. ◀ Од серб. *одморити се*. Наш еквивалент неповратна форма *одпочинуц*.

одправа ж. 1. „окончоване церковного обряду”: Як ше лем почало всенощне служиц под час шицких отправох народ приступал ґу св. Тайном (РН 104/1926, 3); Шицки церковни отправи знал кончиц як єден виучени дзияк (РН 23/1929, 4); На обидвох службох шпивал нам хор ... шицки нашо церковни отправи (РН 16/1930, 3); У Церк-ви була отправа за погинутих [у] войнох за отечество (ЖирошМСМ 67). || Слц. *odprava* „исте” (SSN II, 547). 2. „церковни обряд на хованю”: Почал сом отправу, а место Маркових родичох стали официре ... Кед була готова отправа, трубаче затрубели, а вояци положили труну до мертвеного коча (РЗаря 9/1936, 7). ◀ Од отправиц/отправляц.

отправиц -им зак. 1. *церкв.* „окончиц церковни обряд або службу”: Паноцец одправел ховане, службу; По пошвещеню рези-

денциї и капліци отправена ... архиєрейска служба Божа (РН 87/1926, 4); [Паноцец] не патрел на чешкосци путеишествия але при-шол нам переиш раз отправиц богослужение у риту (РН 29/1930, 2); Перше у капели од-правели [ховане], а вец го ховали (В. Саб.). || Укр. *відправити* „исте”, слц. *diyal. odpraviti* „исте” (SSN II, 547). 2. „покончиц, препро-вадзиц, одбуц”: З єдним [закланім] праше-цом одправел Кирбай; не удало ше тей жени зос пуляком отправиц Крачун (Заря 6/1935, 44); по наших обичайох же би ше одправе-ло свадзбу (КовМихНО, 252). 3. а) „сцекнуц од обовязкох”: Хторуш недзелю зме отпра-вели цалу Вельку службу, бо бул збор граж-данох о снованю новей задружи (ПапДюКер 30); Но знаце, стари, кед придзе по вас Ми-кола [до церкви], уж ви отправице службу даждзе у карчми (РН 49/1937, 2, М. Ковач). б) „сцекнуц з настави (о школярови)”: Кед даєден школяр одправел школу, пайташе му гварели: Цоже, реґрацию правиш? „правиш розпуст?” (В. Саб.). ◀ Од *правци*, *праслав. pravъ, praviti*.

отправляц -ям *незак*. 1. *церкв.* „окончо-вац церковни обряд або службу”: [Под час колери] По два хованя дньово / ... на теме-тове ше отправяли / за шицких тих цо то-го дня поумерали (КовМихМШ 17). || Укр. *відправляти* „исте”, поль. *odprawiać* „исте”. 2. „окончовац, препровадзовац”: Ту роди-чи дзецом / свадзби отправяли (КовМихМШ 18). 3. а) „сцекац од обовязкох”: отправяц службу божу у карчми „не ходзиц до церкви, але под час служби до карчми”; б) „сцекац з настави (о школярови)”: ~ **школу**: И отпра-вя школу / Найвецейраз на беґелю (= не хо-дзи на наставу, але на бегель) (РК 1939, 89, Я. Фейса). || Слц. *diyal. odprávať* „исте (1–2)” (SSN II, 547).

отпратац -ам зак. „одстраніц, одпако-вац”: Отпратац сом го на фришко и загро-жел ше му, кед ше уишмелі свою „мисийну роботу” коньчиц медзи Руснацями (РН 57/1926, 8, Б.); поволал курира да нас од-праца до општини (Рускинї 88). Слц. *diyal. odpratať* „исте” (SSN II, 547). ◀ Од *працац*.

одпредац -ам зак. „предац часц дачого свойого”: Псалтир на мне сцел читац, та

зме му єден голт одпредали „предали зме му єден голт зоз своєї жеми” (Пвл. Бл.); *Не мал досц потрави за статок, та одпредал од статку „предал часц статку”* (Лев. Ск.). Слц. диял. odpredať „исте” (SSN II, 548). ◀ Оп. предац.

одпредз присл. 1. „од початку”: *Вжал паноцец трецу кніжку, и тоту так исце попревращал и пречитал одпредз до остатку* (Етн29 28); *Зато сом ци такей бриги давала же я вше одпредз за тебе мала дзеку [одац ше], не за нього* (Етн29 229). 2. „на початку, спочатку”: *Видиши, яки тераз тот Осифко... / Вера, уж иньшаки, як бул одпредз, / та за тобу пренада и гине* (КостЄфт 83). || Слц. диял. odpred, odpred’ „исте (1–2)” (SSN II, 547). ◀ Од пред.

одпредку присл. „од предней страни”: *Як ше навечералі, вжал стари паноцец кніжку, та почне читац од предку док ю не пречитал шицку* (Етн29 26). Слц. odpredku „исте”.

[**одприлики**] присл. „приблїжно, дас”. ◀ Од серб. отприлике. Наш еквивалент дас (оп.).

одпровадзац -ам незак. „випровадзац”.

одпровадзиц -им зак. „одвесц (дакого кому треба помоц, защиту и под.)”: *Кед ме любиц не сцеш, одпровадз ме дзе сцеш, / до варошу з нами зоз вербункошами* (Бинд-Кост 15). Всл. odprovadzic „исте”: mila moja, odprovadz me (Czambel). ◀ Оп. провадзиц.

одпроїц ше -їм ше зак. „одмечцац од цеплей влаги”: *Упечени белюш ше масцело на обидва боки зоз препраженим маслом. Єден на други ше складало до миски же би ше одпроєли и були мегки* (ХомаБл 195); *Кед ше [кромплі на лупу] упекли, повицаговало ше их з кочергу, покладло до сакайтова и поприкривало з перинячком да ше одпроя* (ХомаБл 196). ◀ Оп. проїц.

одпукнуц -нем зак. „пукаючи ше оддзелїц од цалосци”: *Покривени плех на авту ше žипсує, але žипс може одпукнуц* (Йвг. Бл.); *На тоту [олівану] судзину ше мушело мерковац да ше не отлуче и да не одпукне жлейта* (ХомаБл 201). ◀ Оп. пукац.

одпуліц -їм зак. „випуліц, оддуліц”: ~ **žамби** „випуліц, оддуліц гамби”. ◀ Оп. випуліц.

одпульовац -люєм незак. žу **одпуліц**. *Бридке є [жвератко] пре дзивче хторе волї буц нагніване як шумне – толкує мац дзивчецу цо ище вше одпулює žамби* (Заградка 8/2003, 7).

одпуст х. церкв. 1. а) „церковни обряд под час хторого ше масовно одпущую грихи”. Укр. відпуст „исте”, поль. odpust „исте”, язич. одпуст „исте”: *пошоль на отпуст вь монастырь* (Неділя 7/1904, 104). б) „одпущене грихох”: [Можу достац] *подполни одпуст ... кед ше лем добре висповедаю, запричацаю* (РН 14/1933, 3). 2. а) „месне храмово швето на дзень патрона церкви, кирбай”: *Такой по приходу до Бачки [Руснаци] почали ходзиц на одпуст до Маріяповчу, недалеко од Мишколцу. Ишли нешо, боси, а драга була длугока даскельо стотки километри и тирвала даскельо тижні* (ФейИр 76); *Одпуст (кирбай) коцурски бул до 1820. року тримани вше на „Покров” т. є. у октобру, але пре злу єшеньску хвилю пренешени є на „Успение”* (В. М. Божя) (коцурска хроніка Йоана Москаля, РК 1923, 79); [Под час о. Радвана, пароха у Коцуре од 1806. р.] *одпуст с „покровох” пренешени на „Матку Божу”. Теди ше не ишло на одпуст пре гosciну на кочох, але по християнски нешо у процесії з крижамы, людзе ше сповєдали, єдни другим радовали* (коцурска хроніка П. Вукича, РК 1923, 73); Слц. odpust „исте”, поль. odpust „исте”. б) „народне швето, вашар з нагоди храмового швета”: *На святого Яна отримовалі славу – отпуст, зишло ше красне число народа, а пополадно мали и музику* (Заря 13-14/1937, 15). Слц. диял. odpust „исте” (SSN II, 548), поль. odpust „исте”; *łok jak na odpusćie „гухва як на кирбаю, вашаре”, dzień odpustowy „дзень храмового швета”*. ◀ Од пуцици, праслав. pustiti.

одпустови -а -о/-е „хтори ше одноши на одпуст”: ~ **дзень**, ~ **место**, ~ **церква**; *Одпустови дзень у Текийох 5. авґуста, кед обично цепло* (ФейИр 78); *Ище вше нам паметліви одпустово св. Места на Подкарпатскей Русы: у Повчи, Биксаду* (РК 1927, 146).

одпуताц -ам зак. „одввзац штанг з ногх коньови, крави”: Одпутал коня „одввзал му штранг з ноги же би могол крачац (оп. *попутац*)”. Слц. диял. *odpútať* „исте” (SSN II, 549). ◀ Од *путац* (оп.).

одпутовани -а -е „хтори дагдзе одпутовал”: Муж ей бул одпутовани кед вона була у своїх родичох (Вер. Рм.).

одпутовац -туєм зак. „пойсц на драгу, путоване”. ◀ Оп. *путовац*.

одпухнуц -нем зак. „зменшац ше (о запухнуц)”: Намасцел коньови ногу зоз жовту гліну, та му нога одпухла (В. Саб.). Слц. *odpuchnúť* „исте”. ◀ Од *пухнуц* (оп.).

одпуховац -хуєм незак. *жу одпухнуц*.

одпушене с. „пребачене”: иицко тото цо зме пред вецей особами на молодого паноца ... нагуторели, було лем видумана клевета. Барз жалуєме, же зме тото поробели и модліме явно ... за пребачене и одпушене (РН 3/1934, 5).

одпущиц¹ -им зак. **1.** „пребачиц”: Сину, сину, сину мили! / Одпуц гришней души вини!” (Етн9 ч. 12); Воно [Боже милосердие] ци готове одпущиц иицки твоею грихи, лем зроби то цо Бог од тебе жада (РН 13/1928, 2); И мац му плакала: „Мой сину, одпуц и мене, я у тим не виновата (Етн29 246); А Христос му гварел: „Петре, не гнівай ше, одпуц ей за то же вона не знала же зме божи ученици!” (Етн30 30). [Староста свадзбному оцови:] И вон [син] чрез мене модлі и одпитує, кед вас дакеди словом лебо з ділом укривдзел, лебо убліжел, же бисце му иицки кривди и вини одпущели (Вес 8); Але вона досц церпезліва була, та му одпущела [кед у бил] (РК 1927, 119); Кед уквиліме родителюх, вони нам тоту увреду отпуца (РН 21/1928, 3). || Всл. *odpušćić* „исте” (Sipos), *odpusćić* „исте”: *pital macjer žebі mu odpusćila* (Czambel). **2. а)** „ошлебодзиц од обовязки у служби и под.”: „Модлім вас, ваше величество, будзце таки добри, одпущице ме од служби.” ... „Но, видзиши, я ци дозволене дам; служел ии двацец и пейц роки, тераз це одпущиц” (Етн30 35); Служел [у войску] добре двацец и пейц роки. ... Раз вон наду-мал, да го одпуци пан реґеменцкомендат. Пошол питац од нього опишит: „Модлім

покорно ваше величество, будзце таки добри, я би сцел да ме одпущице од служби.” (Етн30 35). **б)** „ошлебодзиц дакого од обовязки плацения и под.”: Кед одпущели новой-нову „обавезу”, та людзом було лепше (В. Саб.); Але тераз ... Америка ніяк не дума одпущиц европским державом їх длуства (РН 18/1932, 5); Да ше одлужи, дал Феркови 8 ютра жеми и еше остал длужен, цо му Ферко одпущел (РНКЗаря 1935, 61, Я. Хромиш). **в)** „ошлебодзиц од кари”: Вон одишдзел уж 5 роки а по кралевим наредзению отпущена му цалком кара (РН 48/1928, 1). **3.** „допущиц дакому же би пошол, пущиц дакого”: И так су одпущени млodyта споза стола и так ше вецка провадзи свадзба весело (Вес 18); Кед рано трубелі на еґзецир, пан ше ей питал: „Одпуц ме, я вецей не придзем нігда; я пре тебе можем страциц и мойо панство (Етн29 113). **4.** и безос. „попущиц, оцепліц (о жими)”: Вчера було моцно замрзнуте вонка, нешика дакус одпущело (Н. Ерд.).

одпущиц² -им (дакого) зак. „претаргнуц з даким роботне одношене (о фирми, шефови и под.)”: Одпущели го з роботи. ◀ Тото значене виroyтно од серб. *отпусти-ти*.

одпущовац -щуєм незак. (*жу одпущиц*¹ (3)): мукачовски владика не одпущовал своіх паноцох до калочанскей архиепископії так да их калочански архиепископ пошле дзе сце, але такой их меновал жу керестурскей церкви (ТамашРКер 71).

одрабвц -ям незак. **1.** „з роботу врацац длуство”: ми худобни мушиме у ґаздох робиц ... и мушиме им и одрабвц два-три дні цо нам далі з рису кошиц з дванастого (ЕтнV 95); Чи мушице длуство одрабвц? (ЖиroyшМСМ 96) **2.** „знімац врачаніні”: Уж три раз одрабвали, бо му поробела (Пвл. Бл.). **3.** „абортовац”: Вец вон сцел дзеци, а вона одрабвала. До кукурицох одходзела, та там... Вон кед то дознал та було, дабоме, зло (РС 3/2004, 10, М. Ковач). ◀ Превой зоз робиц (оп.).

одрадзиц -им зак. „затрациц, положиц дацо дагдзе, а забуц дзе”: Ишол дідо, подудровал, / сам зоз собу бешедовал: / „Мам я дома таку бабу / цо сце ходзиц у кабату, /

стари дзешка *одрадзела*, / а тєраз би нови сцєла.” (нар. писня) ◀ Вироятно вяза зоз рада: слц. *odraditi* „порадиц дакому же би дацо не зробел, одгвариц” (незак. *odradzovat* и *odrádzať*): ~ *niekoho od jeho planov* „одгвариц дакого од його планох”, *Zuza sa mu páčila, ale ho odradili od nej* „Зуза ше му пацєла, але му порадицєли най ю ню вежне”, чес. *odradit* „одгвариц”, ~ *si hosty* „одбиц гостєох з нешумним приємом”, чес. *nezak. odrazovat* 1. „одгваряц”; 2. „одбивац, виволовац при даким чувство одвратносци”, укр. *одрадити* „одгвариц” (незак. *одраджувати* и *одраджати*). По значєню найблїзши нашому дієслову чески вираз *odradit si hosty* и значєне 2. ческого *odrazovat*.

одрадиц ше -им ше зак. „скапац, страдиц ше”: *А цо би було кєд би [Том] ... та-їнствєно скапал? Цо би було кєд би ше одрадзел до швєта, до цудзого далєкого швєта, ... та кєд би ше нїгда не врацєл?* (ТвенМ 70); [Газда муши знац] *чи ма тот пастир тєльо, же годзен чкєду заплациц, кєд даєдна овца з його вину настрада або ше одради* (РН 27/1935, 2). ◀ Оп. *одрадиц*.

одражиц ше -и ше зак.: *Гвари ше одражєло ше на даким кєд хиба спаднє на дакого хто не виновати* (Г. Р.); *Хибєло цєрковни пєнєжи, та ше одражєло на Мишки (= направєли на ньго же вон виновати)* (Як. Дуд.); *Вон бул жєртвє, одражєло ше на нїм* (В. Саб.). ◀ Од праслав. *razъ* „вдерєне”, *raziti* „наношиц вдерєне, биц”. Од того и нашо *виражиц (ше)*¹.

одразу присл. „нараз, у єднєй хвильки”: *А яки су краси землєдїлского живєта ...? Таких красєох єст вєльє и не мож их одраз разу вичитац* (РН 88/1926, 1, М. В.); *конї [ше] частє знали злєкнуц, та од раз разу рушиц назадок, крєчиц до дєрлячи и поламац сєбє ноги* (Фа 115).

одразу присл. „нараз”. Всл. *odrazu* „ведно, нараз”. ◀ Од *раз* (оп.).

одрастац -ам *незак.* „вирастац, роснуц”. ◀ Прєвой зоз *роснуц* (оп.).

одраховац -хуєм зак. „одбиц од суми”: *кєд ше одрахую малки дзєци, котрим ципєлєх не трєба, вєц видзє, же скоро половка*

людского роду ходзи бєсо (РН 9/1932, 3). ◀ Оп. *раховац*.

одрац -рем и **одрєц** -рем зак. „зняц скору з дачого”: *заклал краву, а Марко му помагал краву одрац* (Заря 18/1935, 141). Можлївє под уплївом сєрбского *о-дерати*. Частєйша форма *одрєц* (оп.).

[одредзиц] -им зак. 1. „предписац, ришиц”: *були одредзєни же би вишили вонка же би сєвой яраш од єнджєлїра прияли* (Ос 100); *парєх положєнє є од владїкє ... і одредзєнє є за парєха кєрєстурского* (КостЛибєр 113). 2. У слїдуєущим прикладу *одредзиц* значи „пєсцигнуц догварку, ушєриц”: *Курда модлї жєнєралного вїкара, да дацє мєдзї нїма одредзї, або лєпшє да їх рєлєчї, бо иньшак з нїм [парєхом] не годзєн вєдно остац* (КостЛибєр 112). З тим значєньєм не можємє дієслово *одредзиц* положити гү сєрбизмом. ◀ Першє значєнє од сєрб. *одредити*, а тєтє од *рєд*.

одрезац -єжєм зак. 1. „з рєзаньєм оддєлїц, с. одсєћи”. 2. „одлєчно и накраткє одвїтовац, повєсц”: *„То твоя палїца?” – опїтам ше хлєпчикєви ... „Моя,” – одрєзал ми так спєд ока. „Знаш скакац на нєй?” „Знам.”* (БакєвВТ 199-200); *Одрєзал ми як з ножєм* (В. Саб.); *И цє думацє, на раз ми одрєзал: „Ваша прєсвїта иньє храмє!”* (РЗаря 9/1936, 5). Слц. дїял. *odrezať „истє”*: *tak mi odrezau, že sa ho viac ne bude ptať* (SSN), сєрб. *одсєћи „истє”*.

одрєзовац -зуєм *незак.* жү **одрєзац**.

одрєкац ше -ам ше *незак.* 1. *незак.* гү **одрєкнуц ше**. Слц. *odriekať sa*: ~ *sveta, pálenky*, укр. *відрікатися „истє”*. 2. „порєкац, не припєзнавац”: *Жєна тєвєрдзєла жє то не правда, одрєкала ше од порєбєного* (ErRuth 71); *Одрєкала ше як од сєвоєго дзєцка* (В. Саб.).

одрєкнуц ше -нєм ше зак. 1. (дакого и од дакого) „не жадац мац з даким/дачим родзински, прїятєльски и под. одношєня, с. одрєћи сє”: *Иньє и апєстєл Пєтро ше одстраху одрєк Исуса Христа* (Г. Кєст., РК 1935, 58). Слц. *odriecť sa „истє”*. 2. „одтїц ше, не припєзнац”: *Алє на тот дзвєн дали и прєослєвни батєгашє дїнари гєч ше дахтє одрєк жє нє!* (Заря 13-14/1935, 107). ◀ Од *рєкнуц* (оп.), праслав. *rekti* (rekq).

одрепиц -им зак. „одтаргнуц дацо приліпене як репик”: *Одрепиц репик, дзиви мугар и под. зоз иматох* (В. Саб.). ◀ *Од репик* (оп.).

одрец -ем зак. 1. „зняц скору з дачого, с. одерати”. Слц. *odrat* „исте”. 2. „зодрец”: *Спадла сом и одарла ногу* (Сф. Мак.); *Ношел сом жито на пойд, мехи ме одарлі, рани сом мал на плєцу* (В. Саб.). ◀ *Од дрец* (оп.). Оп. *одрац*.

одривац -ам незак. „претарговац, преривац”: *Диждж одрива людзох од роботи* (Лев. Ск.); *пойдзе до блішого сушеда ... и одрива го од роботи* (РК 1923, 123, Биндас). ◀ *Од праслав. гъвати* (превой зоз *gъti, gъvati*).

• ~ **од устох**, ~ **од себе**: *од наших устох одриваме за нашу народну ствар* (РН 23/1934, 4); *даваю часто и остатні жрайцар од своєї бидней плаци и одриваю од своїх устох да можу голем раз на дзень [пойсц до кина, театру]* (РН 40/1936, 2); *шестра од себе одривала и кельо могла помагала брата* (КостОс 113).

одривац ше -ам ше незак. „претарговац (даяку роботу, дію)”: *ми ше одриваме на час од роботи да попатриме на ньго* (БаковВТ 79).

одривки х. мн.: **на одривки** „з прервами у роботі”: *Почали ешенєски дижджи, тераз уж шицко будзе на одривки* (= еден дзень ше будзе робиц, а еден не, бо диждж будзе одривац людзох од роботи) (В. Саб.). ◀ *Од одривац*.

одрильовац -люєм незак. „одрилюючи дакого не допуцовац му дацо вжац и под.”: *Людзе ше збегли, одрильовали еден другогото хтори перши войдзе до хижи* (РК 1937, 86, М. Ковач). *Славянє були више остатньи, вишадзи одрильовани* (Заря 10-11/1940, 2).

одрильовац ше -люєм ше незак. „дриляючи еден другогото намагац ше вжац дацо и под.”: *шицки ше позбєрали коло дзєрох и одрилюю ше да видза* (РН 21/1936, 2, М. Ковач); *[У танцу] ніхто ше не одрилює, ніхто на ноги не става* (Заря 9/1937, 7). ◀ *Од дриляц* (оп.).

одрипиц -пем зак. 1. „оддзеліц, одорвец дацо приліпене, притвердзєне”: [Гліняни

гарчичок при ліченю] *то так ше влапєло за брux, же лєдво мож було одрипиц, а одрипєли го так же положили пальци жу целу под гарчичок и так го лєдво одорвали од цєла* (СлМед 181, В. Папгаргай). 2. *прєн. „моцно вдєриц”: Судзиц му буду як толваю? Але вон не ма ані дзєшєц роки ... Най полицай му одрипє даскєльо, да не крадє други раз* (РН 71/1926, 2); *Кєд сом му одрипєл!* „кєд сом му дал єдну” (Г. Р.). Всл. *odgypac* „одрипнуц, одорвец дацо приліпєне” (Hal). ◀ *Од рипац* (оп.).

одрипиц ше -им ше зак. „оддзеліц ше, одорвец ше (о дачим приліпєним)”: *Хлапчик ше не може одрипиц од старших братох*.

одритна (гєн. -и) ж. и **одритна гурка** -ней гурки ж. анат. „крайня часц грубого черева” (Ю. Пап). ◀ *Вивєдзєне од риц* (оп.).

одробиц -им зак. 1. „з роботу одплациц”: *Пойдзе худобна мац до газди ше модліц: Дайцє ми, дайцє голєм дакус кромплї, най дзєци накармим, придзєм вам одробиц* (ЕтнV 98); *Худобна мац и оцєц кєд сиу удзєліц своїм дзєцом мєска або сланїни, муша ше оstarц як би чєжко даждє у газди одробєли* (ЕтнV 98). Слц. диял. *odrobiť* „исте” (SSN II, 553). 2. „абортовац” (Лев. Ск.): [Скорєй] *людзє не мали нїяки знаня о контрацєнциї, „одробиц” (очисциц плод, насилу спричинїц же би дзєцко пошло) бул грїх (а людзє були барз цєрковни)* (КолєсарД); *и зновa ше врацєла на свой стари живот. Жила з єдним. Одробєла єдно дзєцко. Прєшло. И вєц – одала ше* (ХК 1984, 113).

о дробно присл.: **заплєсц варгоч** ~ „заплєсц варгоч з вєцєй дробних губкох”: *Прєз роботни дзєнь варгочи ше [дзєвком] плєтли отройнє, а внєдзєлю (под баршонь) о дробно (цєннєнди пасма власох ше закладали раз з єдногo раз з другогo боку)* (ДудашКс 162; Сф. Мак.); ~ **зачєсац** „истє”.

одродзиц -им зак. „одцудзиц од своєго роду, фамєлії”: *вишкєловала наших синох задармо и так их одродзєла* (Заря 3/1939, 5, Г. Шарик).

одродзиц ше -им ше зак. „одцудзиц ше од своєго роду, фамєлії”: *Льудзє ше бальи же им ше молодєж одродзи, же забудзє*

на свой власни народ (РНКЗаря 1940, 81). || Всл. *odrodzeny* „одцудзени од роду” (Hal).

одроснути -а -е „вироснути”.

одроснуц -ошнем зак. „вироснуц”.

одротовац -туем зак. „помощниц з дротом”: *Дротар: ...єден гарчок бим не одротовал спод єден милийон динари* (РК 1935, 186).

одрубац -бем зак. 1. „з рубаньом одрезац, одоцац”. || Слц. *odrúbať* „исте”. 2. „одлучно и накратко одвитовац” (М. Рм.): *я аж уста отворел кед баба одрубала як зос ше керу: Яка коза, гвари* (РН 43/1936, 2, М. Ковач); *А дзе же ше дзивка вецка викаже, кед не на свадзби! Я знам же кед свадзба та свадзба!” – одрубала андя Ката* (РН 21/1937, 2). || Укр. *відрубати* „одлучно и накратко одвитовац”.

одрук присл.: *исц* ~ „исц, робиц добре, удавац ше”: *На одпочивку бавяче гандровали Владимира же цо ше му стало, ша вше му ишло одрук, а тераз цошка феркафуля* (РС 49/2011, 16, Я. Кижм.). || Слц. *gráca tu ide od ruky* „исте”.

одрутка ж.: *таки (таке) як* ~ „одручене од людзох человек” (СС. Мак., Г. Р.): *За слабе, недосц дойчене праше при швині, за меней схопне, одручене дзецко медзи дзецми гвари ше: таке як одрутка* (Вер. Рм.); *Син и невеста не почитую бабу, хтора ше им придала, така є як одрутка* (Пвл. Бл., В. Саб.). ◀ *Од одруциц* (оп.).

одрутки ж. мн. (єд. одрутка) „одпадки”: *зберанье одрутокх* (Заря 6/1940, 6); [До єдзєня куrom] *може додац одрутки од меса, капусти, жельєняви* (РНКЗаря 1941, 135).

одруцац -ам зак. 1. „поруцац далей”. 2. ~ *шніг* „очисциц шніг з дражки, преходу”: *Попод хижки ... одруцане* (КочЕвЦП 33). ◀ *Оп. руциц/руцац*.

одруциц -им зак. „руциц як одпад дацо непотребне”. ◀ *Оп. руциц/руцац*.

одруцовац -цуєм 1. „руцац далей”. 2. „руцац як одпад дацо непотребне”. 3. ~ *шніг*: *Шовжор Петро одруцує шніг пред хижку* (РН 13/1934, 2). || Слц. *odrucovať sneh „исте”* (SSN). ◀ *Оп. руциц/руцац*.

одруцовац ше -цуєм ше (од дакого) *незак. „з непочитованьом ше одношиц гу дакому, не сзец дакого до дружтва”:* *Кед дахто не сце пайташа, видзи ше му же є лепши, вон ше одруцує од пайташа* (М. Рм., В. Р.); *Лежінь ходзи з дзивку, але ю недосц почитує, одруцує ше од ней* (Г. Р.); *А тераз зме стари, бридки, ніхто нас не сце, кезде ше од нас одруцує* (Ю. Папдюр.). || Укр. *відкинутися (від когось)* „одрекнуц ше од дакого”, слц. *odhoditi sa* „одцудзиц ше од дакого/дачного” (*незак. odhadzovať (sa): deti vlastnej sestry odhodili sa jej.* ◀ *Оп. руциц/руцац*.

одсановац -нуєм зак. „оджаловац, помириц ше з трошком, з утрату” (Мар. Рм.). ◀ *Оп. сановац*.

одсваяц -ям *незак. „присвойовац дачийо ствари, однімац дакому дацо”:* *Розпитам ше чий то пищик [цо ше прибукал до нас], не будзем одсваяц люцкого пищика* (Г. Р.).

одсвоїц -ім зак. „присвоїц дачию ствар, одняц дакому дацо”: *Одсвоєли єй сина* (Пвл. Бл.); *Дал сом му на послугу мотику, ашов и под., а вон то одсвоєл* (В. Саб.); *Режистровала сом жем, та ше тераз не мушим бац же ми дахто жем одсвої* (Г. Р.); [Човек мал на кочу фалат сира.] *То увидзєла лішка ... Вона ше надума як да одсвої тот сир* (РН 46/1929, 3); *Я твоею затрапени пенєжи не сцем себе освоїц [одсвоїц], бо я мам своей* (ЖирошМСМ 150). ◀ *Од свой*.

одселіц¹ -ім зак. *прех. „преселіц дакого/дацо на друге место”.*

одселіц² -ім зак. *непрех. „одселіц ше”:* *Одселєли назад до Бачки кед ше церква ... робєла – лєм да не муша дац ані филира за ту роботу* (РК 1927, 66); *На Михала у септембру уш отсєля до Маркані на салаши* (ЖирошМСМ 136).

одсельовац¹ -люєм *незак. прех. „селіц дакого на друге место”.*

одсельовац² -люєм *непрех. „одсельовац ше”:* *И виеднала себе од ишпана да не муши од валалу одсельовац док єй хланец у ишпана служи* (Етн30 229). *Оп. и одсельовац ше.*

одсельовац ше -люєм ше *незак. „селіц ше на друге место”.*

одсербац -ам зак. „одхліпац”. ◀ Од сербац (оп.).

одсербнуц -нем зак. „одхліпнуц”.

одсилац -ам незак. „посилац дакого од себе”: Того пана дзивка ... сцела же би спала з лежіньом. Але лежінь не сцел ю, одсилал ю од себе (Етн30 128); [Газда] штудира як би слугу одослац од свогого дому (Етн30 261). ◀ Од -слац/-силац, праслав. sьlati.

одсипац -пем зак. „висипуюци оддзеліц едну часц, с. одасути”. Слц. odsypať soli, piesku.

одсиповац -пуєм незак. жу одсипац.

одскакац -ам зак. 1. „скакаючи оддаліц ше, пойсц”. 2. „нестац, скапац”: Рано кед идзем до школи згледуєм теки и кніжки, бо вони не скакаю, та ми не могли одскакац (шк. сост.). ♦ **робота не заяц – не одскака** „не понагляйме, маме часу, робота нам не сцекне”.

одскаковац -куєм незак. „одбивац ше одскакуюци”: Така [шерсцана] лабда була тварда и не одскаковала од жеми (ХомаМ 23).

одскитац -ам и **одскитац ше** зак. „одблукат”. ◀ Од скитац ше (оп.).

одскорей присл. „од прешлого часу”. ◀ Од скорей, а то од праслав. skogъ „швидки”.

одскочиц -им зак. 1. „зоз скоком ше оддаліц”: ище тельо бул при себе, же на бок одскочел (РН 39/1937, 2). 2. „баржей напредовац од єдинкох истей файти”: Розвезол гной на громадки, та там дзе були громадки кукурица гет одскочала (В. Саб.).

одскочни -а -е „хтори ше швидко, легчейше пребива през живот”: Можебуц сом бул одскочнейши, та сом вещеї посцигнул (Ю. Хр.); Бул одскочни – одскаковал од других – бул красиши, богатиши, нялкош и под. (В. Саб.).

одслац од(о)шлем зак. „послац дакого же би ше оддалел”: Од кеди є моя / Шицко ми вивола, / Же як ме одслала, / З другим розгваряла (РК 1924, 155). Оп. одослац.

одслужиц -им зак. „закончиц служене”.

одслужиц ше -им ше (дакому) зак. 1. „вращиц дакому за його услугу” (В. Саб.). 2. „вимсциц ше дакому”: Марко мне не добри

чловек; вон пред даскельома роками забил мойого брата ... Я ше му тераз сцем одслужиц (Етн30 183). || Всл. odsłużyć se „исте”: ináč se mu neodsłužia, chibeј ked mu hlavu otnu (Czambel).

одспац одшпим зак. „єден час поспац”.

одсподку присл. „од сподней страни, од дна”: На небе од сподку нагло ше дзвигали вельки чарни хмари (РК 1941, 75). Слц. odspodku „исте”.

од споконвику присл. „од барз давна”, у старших авторох (Ю. Пап): тацок жиє зоз чловеком од споконвику (КовМихНО 13). Укр. споконвіку „од барз давна”, карп. русин. (и)споконвіку „у барз давней прешлосци” (Керча). З оглядом же маме зазначени лем восточнославянски паралели, предпоставяме же присловнік кніжкового походження.

одста викр. у бависку теканю: Кед теку не влапели, вона спадла дагдзе на пажичу. Теди бавяч хтори бил бежал по свою паліцу же би сцигол по вар и скричал одста (ХомаМ). ◀ Неясне. Можліве же то оцта, хторе маме у виразу на оцта (оп.): Текане на оцта то кед єден руци теку, а други ю бие (М. Рм.).

одставац -ам незак. „оддзельовац ше од основи”: Одставаю нам дзвери од удзверйох „дзвери ше кус скривели, та не налегуя добре на удзверя” (М. Рм.); Дески на процох уж здирвети, та одставаю (Ю. П.); Галер на рекли ми одстава „галер ми не налегує коло карку, одцагує ше назадок” (Г. Р.). || Слц. діял. odstávať „исте” (SSN II, 555), поль. odstawać „исте”, odstawiać uszy „клаптави уха”, всл. otstavac: ucha mu otstavali (Buffa 196). ◀ Од стац/ставац.

одстац¹ -анем зак. „оддзеліц ше од основи”: Кед ше мур недобре омасци, та масцене одстане „малтер ше одліпи, оддзелі од мура” (Йвг. Бл.). Поль. odstać „исте”: farba (kora) odstala „фарба (лупа) ше оддзелєла”.

◀ Од стац/ставац.

одстац² одстоім зак. „єден час стац, мировац”: цесто най дакус одстої, одпочине; месо насоліц и най одстої даскельо дні; медово колачи лепиши кед дакус одстоя (Ю. Пап); „Газда, тоти ци бали [конопи] дакус влажнейши як цо би то имело буц. Цо же

то?" ... „Швижа конопа. Тераз чесана, та то. ... Озда ище недосц одстала." ... Ба купак тебе не одстала! Розуми ше же не одстала кед хлопи до стред бали води сипали (ПапгДюКШ 61). || Слц. діял. odstát (SSN II, 555). ◀ Од стац/ставац.

одстац ше одстоім ше зак. „змириц ше, ушеднуц ше, с. сталожити се (о чечносци)". Поль. odstać się „исте".

одстояц -оім незак. „буц оддзелени, оддалени": Корені [хмелю] одгарнеме так, да му главка од жми одстої та нам будзе легчейше очисцовац чокот (РК 1927, 142, Ред.); Дески [на прощох и др.] уж здирвети, аж одстоя (Ю. П., СС Мак.). З тим значеньом частейше хаснуе форму одставац (оп.).

◀ Од стац/ставац.

одстраніц -ім зак. 1. „оддаліц, склоніц, с. уклонити": Гваря же такого каменя [цо ше може одваліц] єст ище вещей на тим брегу, па би го требало даяк одстраніц (РН 13/1928, 1); Рано не могли трамвай ані кочи по улїцох исц, док ше ляд [каменец] не одстранел (РН 20/1937, 1); [У октобру] скору зос древох котра є попукана и оддзельо ше треба ю одстраніц (РК 1922, октобер); А ви подумайце яка у вас ... причина даякого болю и старайце ше одстраніц ю (РН 19/1937, 2). || Слц. odstrániť „исте": ~ zo zubov kameň, škvrnu zoz šiat. 2. (дакого) „оддаліц од себе": хто будзе непристойно облечени зос церкви ше одстрані (РН 21/1927, 3); ище истого дня бул тот аґент и од свитскей власци одстранени з валалу (РН 57/1926, 8, Б.); Не требал дзивче одстраніц, бо вона його крев (= требало да ше и далей старал о ней); Ти више лєм ляпкаш людзом, више гуториш: ... та цо?! Кед будзеш так ляпкац людзом, та це одстраня (Г. Р.). ◀ Од страніц, страна.

одстраніц ше -ім ше зак. 1. „склоніц ше, оддаліц ше": Кед сом доела, а крава вирґала, я ше одстранела од ней док ше не примирела (Пвл. Бл.); Двоме священики указали народу, же одпадає малтер и же пукаю мури [церкви]. Народ послухал и одстранел ше з церкви. ... О пол години по тим спадла купола и цали кров (РН 44/1929, 2); Кед дзецко под ногами, повеме му: та одстрань ше ми (Вер. Рм.); Качмарски шпивачки ше од-

странели и направели Штефанови места за столом при Михалови (ЛатякТал 103). || Слц. odstrániť sa „исте": Pani, na chvíľu sa musím odstrániť. 2. прен. „оддаліц ше, одцузциц ше": Жена гварела єдней дзивки хтора уж длого бивала у варошу: Ти ше одстранела з Коцура (Г. Р.).

одстраньовац -нюем незак. ґу **одстраніц**: Царство хоромах у гаду [= гаду, нечистоти] пребива и зато гад треба одстраньовац цо лепше мож (Заря 1/1936, 3).

одстраньовац ше -нюем ше незак. ґу **одстаніц ше**.

одстригнуц -нем зак. коц. „одштригнуц".

одступац -ам незак. 1. „поцаговац ше (о войску)": Кед Мадяре одступали, партизаны вошли до валалу (Ир. Фин.). 2. „одступац од своей намири, одлуки": клевету Вам пребачуем и одступам од захтева судского поступку (РН 3/1934, 5). 3. (дакого/дачого и од дакого/дачого) „одрекац ше од дакого/дачого": отечество [ше] више скорей годно з нами поцещиц як зос нашими одпадниками, котри од свойого одступаю, бо хто свое не любі, цудзе не поштує (РН 11/1935, 4); Кед до тєраз добре було / Шицко тото цо уж маме / и Просвита и Новинки... / Чом да од нїх одступаме (РН 29/1937, 2). ◀ Оп. ступац/ступиц.

одступиц -им зак. 1. „оддаліц ше": Док тота дзивка куцик далей одступела, пришили там галаси (Етн30 100). 2. (дакого/дацо и од дакого/дачого) „напущиц, охабиц дакого без помощи": Оцец мацер одступел, пошол з другу, и живот мацери и дзецом загубел, та го дзеци тєраз не сцу (Пвл. Бл.); Але так им [цар провадзачком] наказал же би ю [його дзивку] нїдґе не одступели, же би зоз ню и водне и вноци вишадзи ходзели (Етн30 20); Мал вон своїх двох верних пайташох таких, дзе вон ишол и вонї там. Дзень и ноц нїдґа його не одступелї (Етн30 153); Да сом знала яки тот наш бачи, та бим го не вжала дотримац, але тєраз, по вещей рокох, да го одступиме? (Лев. Ск.); Велї не сцели тото вериц и одступели од Исуса Христа (РН 17/1932, 2). 3. „одрекнуц ше од

дакого/дачого”: *сцел ше го сам цар опитац же чом вон тот закон не одступи котри його мац научела. Тот найстарши син имело пред царом одвитовал: „Я, царю, не одступим до шмерци од того закона на хтори закон мнє моя мац научела! ... А тота мац лєм своїм сином барз наказовала ... да не одступя свой закон божи (Етн30 19-20); Кед вон пойдзе з дому, кед охаби жену, дзеци го одступя (Г. Р.); А там, дзе народ не поучени, бидни и у бриџох ... там иду од хижы до хижы и ажитираю, же би наш народ одступел од своєї греко-катол. вири и церкви (РН 22/1934, 3); Вельо єст таких, цо готови робиц за просвиту, але лєм теди, кед ше так станє, як вони сцу. ... На кратше мож повесиц: твардей су глави, и не сцу од свойого ніч одступниц; више сцу да їх будзе на верху (РН 21/1937, 1); кед гарешт гарешт, але вон од свойого не одступи (РН 25/1933, 3). Поль. odstąpić „исте”: przyjaciele go odstąpili. 4. „оддумац ше, предумац ше, с. одустати”: председатель гльедал од п. Шарика да одустаньє од уходзеня зос заставу до церкви а и сам на краю гварел же нє може му то забраньци но лєм сцел чуц чи одступи од того чи нє (Заря 14/1938, 6); знаме же є тварди Русин ... та ше не боиме за нього, же од своих националних идейох одступи (Заря 5/1935, 34); генерал одступел од битки и Голандия ше придала (Заря 8–9/1940, 5). 5. „погубиц догварку, контракт, поцагнуц ше”: За уводрене телефона ше у Коцуре записали понад 500 людзе, але то вельо одступя док будзе требац плациц (С. Мйр.); Зложме по 10.000 езри динари, а хто з нас одступи од тарџовини того пенєжи препадню (РН 45/1930, 2). ◀ Оп. ступац/ступниц.*

одступниц ше -им ше зак. „поцагнуц ше не жадаючи завадзац, дацо посцигнуц и под”: *Мала лежия, але ше вон одступел, не сцели ю ище одавац, бо ю сцели школовац (Пвл. Бл.). В. Сабодайко хаснує неповратну форму одступниц (оп. одступниц (3)).*

одсудзени -а -е „осудзени”, у старших авторох: [У огню згорел] *ишицок ѓаздовски серсан, статок и поживленє. ... Без помоци добрих людзох одсудзени вони на препасц и глад, бо ше огонь дождзел у време кед ишицко-*

го нестала (РН 71/1926, 1–2); и так худобни человек одсудзени да будзе гладни, боси и голи (РН 62/1926, 1, П.).

одсудзиц -им зак. „осудзиц (на гарешт, кару)”, у старших авторох: Тот человек котрого вони ту привели, а котрому мєно Христ, муши буц одсудзени на шмерц (РН 6/1928, 1, П.). То досц часта форма у наших виданьох 1921–1941, але є старшим людзом не позната. || Слц. odsúdiť „исте”: ~ na doživotný žalár, ~ na smrť, поль. заст. odsądzić „исте”. Оп. и одсудзени и одсудзовац. ◀ Од судзиц.

одсудзовац -дзуєм незак. 1. „осудзовац на кару гарешту и под”: И Пилат попуцел, хоч бул прешведчени, же одсудзує невиного человека (РН 6/1928, 1). 2. „виражовац осуду, критиковац”: Зос обридженем одсудзує наш руски народ таки діла (РН 26/1928, 1); Наш народ трудолюбиви и одсудзує порок (РЗаря 10/1936, 8, др Сакач). Слц. диял. odsudzovať „исте” (SSN II, 557).

[одсуство] с. 1. „не присуствованє, не-присутносц”. 2. „допущєне одсуствованє зоз служби”. 3. „вояцке одсуство”. ◀ Од серб. одсуство. Наш еквивалент за значєне (3) германизем урлап (оп.).

[одсутни] -а -е „не присутни”. ◀ Од серб. одсутан.

одсушиц ше -им ше зак. „по мочєню ше висушиц (о конопи)”: Конопа ше по мочєню муши одсушиц, односно, муши постац суха. Зазначєне у Керестуре (МудриАл).

одтаїц -їм зак. „затаїц, скриц”: Ище ше будзеш и ганьбиц же ци оец бул якийшик цудзей вири ... Одтаїш, одтаїш (КовМихНО 7). || Слц. odtajiti „затаїц, скриц”. ◀ Од таїц.

одтаїц ше -їм ше зак. 1. „порекнуц, не припознац; одрекнуц ше”: *Пожичел од людзох пенєжи, а одтаєл ше же не пожичел, та не врацел длуство (М. Рм.); Гварели на нього же клеветал, але ше одтаєл же не правда (М. Рм.); „Потупел” кед поведол дацо, а вєц ше одтаєл же не поведол, кед обецал же зроби, а вєц не зробел (М. Рм., В. Р.); тот, цо по його дзеки правила справени и потписал их, станул и одтаєл ше, же их потписал а кричал, же то хтошка други (РН 22/1930,*

4); *Ютрედзень ту полицеае же дзе тот партизан цо го гледаю. Але ше ми одтаєлі, а да зналі же зме го накармелі, шицкх би нас у валалскей хижі поштрелялі* (Сф. Мак.). || Слц. *odtajit* „затаїц, скриц”. 2. (од дакого або дачого) „одрекнуц ше дакого/дачого”, всл. *otajis še* „затаїц, скриц” (Buffa 194). ◀ Од таїц.

одтайовац -юєм *незак.* гу **одтаїц.**

одтайовац ше -юєм ше *незак.* гу **одтаїц ше.**

одтанцовац -цуєм зак. „закончиц танцоване”. Слц. диял. *odtancovat* „исте” (SSN II, 559).

одтаргнуц -нем зак. „насилу оддзеліц”: ~ квиток, яблуко. Слц. *odtrhnút* „исте”.

одтачкац ше -ам ше зак. „пойсц тачкаюци ше”. ◀ Од тачкац ше.

одтеди присл. „од того часу”.

одтелепкац -ам зак. „препровадзиц час бербляюци”: Цали дзень сом з ню одтелепкала (Г. Р., В. Саб., Лев. Ск.). Оп. телепкац.

одтераз присл. „од тей хвильки, надалей”: „Не думайце же так будзе и одтераз як було дотераз. Порция ше муши збиц на менше, наднічарови надніцу подвисшиц (Етн30 191). Слц. диял. *odteraz* „исте” (SSN II, 560).

одтикац -ам *незак.* 1. „отверац заткане”. 2. ~ **облак** „одцаговац фиронгу з облака же би було виднейше у хижі” (Дю. Лятак, Г. Р.). ◀ Од праслав. *tykati/tъk-*.

одточиц ше -им ше зак. 1. „страциц дакус з поверхносци, зменшац ше”. 2. „попарац ше (о ботоши и под.)”. ◀ Праслав. *točiti*.

одточовац ше -чуєм ше *незак.* 1. „трациц дакус з поверхносци, зменшовац ше”: *Шерсцана лабда ше з часом одточовала „з лабди з часом опадовала шерсц”* (ХомаМ). 2. „парац ше (о ботоши и под.)” (ИГК, Г. Р.): *ботоша ше ми одточує „паре ше”*.

одумерац -ам *незак.* гу **одумрец.**

одумрец -ем (дакому) зак. „умрец дакому”: *Одумарла ми пред двома роками. Удjobла ше на видли, та ше ей спримецело. Пириц чи цо, боляци* (КовМихЦВ 95); *Аље вец на 11. децембра 1935. вельки потрес нас знашол кед нам одумар наш мајстор и до-*

бри пайташ Шандор Х. (запис на боках РК 1935). || Слц. *odumriet* *niekomu: mať deťom odumrela*.

одуриц -им зак. „пошаліц”: *Як да ши одурел, не знаш же то болі* (РН 7/1929, 4, С. С.); *Ти, Габре, як да одурел* (РН 5/1930, 3, М. Ковач). Слц. диял. *oduriet* „исте” (SSN II, 562). ◀ Од дурни. ♦ **да человек одури** „лем-цо человек не пошалі (у даякей брига, параді и под.)”: *Тот диждж тельо пада, да человек одури* (Пвл. Бл.).

[одустац] -анем зак. „одступиц од плана, намири”: *предсидатель гльедал од п. Шарика да одустанье од уходзенья зос заста-ву до церкви а и сам на краю гварел же нье може му то забраніиц но льем сцел чуц чи одступи од того чи нье* (Заря 14/1938, 6). ◀ Од серб. одустати, а то од *ста(ја)ти*. Наш еквивалент *одступиц* (оп.). У наведзеним прикладу похасновани и сербизем *одустац* и нашо *одступиц* (оп. *одступиц* под (3)).

одуц -уєм зак. 1. „з дуцом одстраніц”: *Кажди [катона] витаргнул єден клас и одул го* (Етн29 17). 2. „з дуцом одстраніц влагу, пошвидшац сушене (о витре)”: *Витор одул имати на паньвашику, та ше скорей осушели* (Вер. Рм.); *По дижджу витор одул [влажну жем], та уж мож робиц на полю* (Вер. Рм.). ◀ Од дуц.

одучиц -им зак. „одвикнуц”: [Мацери] *да одуча дзецко палец цицац, масца палец зос наприжу, солю, жаром* (Заря 13-14/1937).

одучиц ше -им ше зак. „одвикнуц ше”: *Др. Гутман з Минхену винашол лік, котри так дійствує, да ше человек одучи од куреня* (РН 13/1930, 3). Слц. *odučit* (sa) „исте”.

одучовац -чуєм *незак.* „одвиковац”: *Теди шицки признаваме тоту стару правду, же не чежко на добре научовац [дзеци], але чежко од злого одучовац* (РН 8/1932, 4, М. Поливка).

одучовац ше -чуєм ше *незак.* „одвиковац ше”: *Прето: гет зос куреньом! Хто не почал куриц, най не почина, а хто кури, най ше одучує* (РН 9/1934, 2).

[одушевиц (ше)] -им ше зак. „занєсц ше, возхищиц ше”. ◀ Од серб. *одушевити* (се).

одфакліц -ім зак. експр. 1. „одрезац вельки фалат”: *Одфаклєл фалат слані-ни такі як длань*. Слц. *odfakliť „исте”*; ~ *xhleba, kus klobásy*, всл. *odfaklic „исте”* (Hal). 2. *прен. „оштро одповесц”*: *Одфаклєла ми „гнівацо ми одповедла”* (В. Саб.). ◀ Мож-ліва вяза зоз *факля* (оп.): слц. *fakliť „класц на огонь (вироятно древа, щипаніці)”*, слц. *faklenie „древа за правене факльох”* виро-ятно значело пощипани, одфаклєни длуги фалати, щипаніці древа”. Основну форму **факліц* (як слц. *fakliť*, всл. *faklic*) не маме зачувану.

одфакнуц -нем зак. „одлучно (упрекос-но и под.), накратко одвитовац, одрубац” (СС Мак): *Иля дзвигла нос и одфакла: „Так ше ми сце!”* (РН 17/1937, 3) ◀ Исти корень як и при *одфакліц*.

одфелельовац -люєм 1. „некрашне од-повесц, одбулькнуц”: *Одфелельовал ми зна-чи „на мудро ми одвитовал”* (В. Саб.). 2. „препровадзиц час у нероботи”. ◀ Од фе-лельовац.

одфинкац ше -ам ше зак. „виплакац ше” (Люб. Як.): *Дзецко ше одфинкало, та тераз добре* (М. Рм.). ◀ Од *финкац*.

одфукац ше -ам ше зак. „оддихнуц, зменшац зафуканосц”: *Том скапал под по-сцелю праве кед требало. Лежал єден час же би ше „одфукал”* (ТвенМ 120). ◀ Од оном. *фукац*.

одфуркнуц -нем зак. „швидко одлеицц або одбегнуц”. ◀ Од оном. *фурк*.

одхиліц -ім зак. „кус отвориц (облак, дзвери”): *Капурка дуркла, пес збрехнул, а андя одхилєла плахту и викукла вонка* (РН 7/1929, 2, С. С.); *Йоан одхилєл єдну завису и пуцєл их до єдней малєй хижки, дзе положи-ли хорого* (РН 21/27, 3); *Осетєл же дзверка од каси одхилєни и у нїх ше находзи якишик ключик* (Заря 6/1938, 7). Слц. *odchýliť „ис-те”*. ◀ Праслав. *хуѣл, хуліти*.

одхліпац -ам и **одхліпнуц** -нем зак. „кус одпиц хліпаючи”. ◀ Од оном. *хліпац*.

одховац -ам зак. „виховац, с. отхрани-ти”: *старал ше и трудзєл през цали свой живот, да одхова и пристанови свойо дзеци*

(РН 5/1928, 4). Слц. *odchovať: ~ deti, statok*. ◀ Од *ховац*.

одховац ше -ам ше зак. „виховац ше, с. отхранити се”.

одход х. 1. „одходзєнє, с. одлазак”: *При-блїжовал ше дзєнь одходу* (РН 13/1929, 3). Всл. *odchod: prišol dzeň odchodu* (Lacko 77). 2. „виход, преход”: *Вода нє мала одход з лу-кох* (М. Рм.). • *буц на одходзе „буц порих-тани за одход”*: *На одходзе гварєла Марія Дизмовеї жени* (РН 33/1932, 3).

одходзиц -им незак. 1. „рушац ше або исц дагдзє, с. одлазити”: *Нашо поля вєднєк з їх, зато моя мац одходзєла вєднєк з Ганчу до дня на польо* (РН 8/1934, 2). 2. „поцаго-вац ше, одцекац (о води)”: *нєт опасносци од води, бо вона помали одходзи* (РН 10/1929, 1). 3. *безос. „неконтроловано ше пражніц (о черевох)”*: [При допатраню хорого] *час-то треба руки умивац и кєд од хорого од-ходзи, шмати чисти мєняц* (РК 1922, 116, др Жилник).

одхрамац -мем зак. „пойсц храмаючи”. ◀ Од *храмац*.

одцагнуц -нем зак. 1. „однєсц, одвєзц цагаючи”: ~ *саночки дому* 2. „помкнуц, пре-месциц далєй”: ~ *шпоргєт од мура*. 3. „за-тримац ше, нє попонагляц з даяку роботу”: ~ з *одходом*.

одцагнуц ше -нем ше зак. 1. „цагаючи ше пойсц” 2. „поцагнуц ше; цурикнуц ше”: *Кус ше одцагнул од мура* (РЗаря 12/1936, 6). 3. „обкєровац даяку обовязку”: *Янко ше лю-би одцагнуц од роботи, та Ганя роби шицко* (В. Саб.); *Чловєк шицко роби зоз шлєбоднєй волі ... док животины нє роби шлєбодно ... Исто так и пчолы роботніцї муша робиц мєд. Вони нє можу ше одцагнуц од своєї ро-боти, бо вони нє маю шлєбодну волю* (РН 25/1928, 3). 4. (и у формі *оцагнуц ше*) „длу-го потирвац”: *У велікей сом нєзгєди, же ше так надалєко одцагло тото нашо рихта-нє за нашу ідуцую орґанізацію* (РН 14/27, 2); *лічєнє туберкулози длуго ше оцагнє* (РН 22/1930, 2, М. Поливка); *Ютрєдзєнь млада пані ... поволала пайташки, та єдну кафу, другу, трєцу... и одцагло ше, якош, заш до*

пиятей (РС 16/2012, 16). || Слц. *odtiahnuť sa* з 1. и 2. значенъом: *odtiahol sa od práce*.

одцаговац –гуем незак. **1.** „цагаючи одношиц або оддальовац”. **2. а)** (и у форми **оцаговац**) „одкладац окончоване даякей дїи”: *по можности треба отцаговац переход на искусствене кармене [дзецка]* (РН); але Чехи оцаговали з автономию и сами владали з нашим народом (РН 6/1932, 1); У Шпанїи генерал Франко одцагуе да Англіи да одвит о поцагованю цудзих воякох зоз Шпанїи (Заря 11/1938, 4). **б)** „розцаговац з даяку роботу”: *Була – да не оцагуем – пегава* (РК 1932, 94, М. Ковач).

одцаговац ше -гуем ше **1.** „цагаючи ше одходзиц”. **2.** „поцаговац ше; цурикац ше”: [Дзивчатко] *почало ше одцаговац од Хвами, хтори ше усудзел лем и запитац таке дацо [бависко од ней]* (РН 16/1928, 3); [Мачка] з лабку дриляла клубко под посцель ... *сциговала го, задком ше од нього одцаговала, меняла му напрям (НадьВенцар 45); Иринка ше не одцаговала [од нього]* (ЛатякТал 27). **3.** (и у форми **оцаговац ше**) **а)** „керовач даяку обовязку”: *Прето є свята длужносц наших предплатнікох да шорово плаца предплату, да ше не одцагую* (РН 38/1937, 1); *Приселени Серби мали вельку борбу, нацаговане зос хабсбурґским царом, хтори ше помали одцаговал од своїх обещункох, хтори им дал кед ше селели* (РК 1927, 34); [У дзецинским бавеню на свадзби] *вецей ніхто не сцел буц млода, та пришло и до звяди. Ми ше одцаговали, а Мелана гвари: „У кого зме, най тот и будзе!”* (ПЗ ч. 10, 1964, 15, шк. сост.); *Держави ше ище оцагую [плациц длуство] и маю надїю, же Америка ипак попуци* (РН 48/1932, 2); *Тот ше приложел, не оцагуе ше. Кед ше дахто одцагуе, поведа му: Прилож ше!* (В. Саб.). **б)** „пре осторожносц, страх и под. не одлучовац ше на дацо, сцекац од дачого”: *Зато нашо оцове и дідове у тей ствари показую опрезносц, одцагую ше од [правеня] фабрики док ше не появи права ґаранция ... же вона може з успехом робиц* (РН 25/1928, 2); *Випатра же тот союз, од котрого шицки опчекую вельки пременки на лепше, бул би уж готови, лем Французка ше ище оцагуе да го подпи-*

ше (РН 21/1933, 2); *Друштво народох [ше] розпадає. Бразилия и Шпаниа оцагую ше од Друштва народох а исто так Немецка и Русия* (РН 80/1926, 2); *Статок ше одцагуе од першей бетелїни [= не любии єсц бетелїну першого кошенья]* (В. Саб.); *Бачи Петро вжал вареху полну зоз циберей ... и дава ю Швабови. Шваб ше оцаговал але уж муши кед пришо на госцину, нє да ше тельо понукац* (РНКЗаря 1938, 113). **в)** ~ **од людзох** „сцекац до самоти”: *У нешкашнім чежким нашим живоце ... вецейраз одцагуеме ше од людзох и лем самоту гледаме* (РК 1930, 127). || Слц. *odtiahovať sa „исте”*.

одцадзиц -им зак. „прецадзиц”: *Бундаву очисциме, потреме, насолїме. Вец ю одцадзиме и поставиме до поквашнетей води* (НКух 18). *Хаснуе ше и форма з префиксом о-: оцадзиц* (оп.): [Гомбовци ше] *пуцало до врацей води. Кед их вар обишо, оцадзело ше их и премило* (ХомаБл 177).

одцадзиц ше -им ше зак. „одчечич ше”.

одцваловац -луем зак. „пойсц, одблукцац ше”: *Пароха нам заменює М., бизовно парох даґдзе одцваловал* (Лев. Ск.). ◀ *Од цваловац* (оп.).

одцекац -ам незак. „одходзиц чечуци”.

◀ *Од чечиц* (перф. *цекол*), *праслав. tek-ti (tekq)*

одцекац ше -ам ше незак. „одкапкавац ше, цадзиц ше”: *Сир ше одцека у грудніци* (Мел. Пвл.).

одцерпнуц -не зак. „престац церпнуц (о ноги, руки)”: *Зацерпнута нога ми одцерпла* (Мик. Ск.); *Причекам да ми кус ноги одцерпню, бо ми зацерпли* (Г. Р.); [Премарзнути ноги] *тримали их у лаворе зоз жимну воду покля не одцерпли* (КолесарД.). ◀ *Од церпнуц* (оп.).

одцинац -ам незак. **1.** „з наглим замахнуцом одрезавац”. **2. прен.** „оштро одвитовац” (Мел. Пвл.): *Так му одцинал!* (Йвґ. Бл.) *Поль. odcinać „исте”*. ◀ *Од -цац/-цинац*, *праслав. tęti/tinati*.

одцискац -ам зак. *коц.* „оддриліц”: *Вони вецка одцискали тот гордов до свойого дому* (Етн29 301).

одцицац ше -ам ше зак. „престац цицац (о младих животиных)”: *Кед ше баранче одцица, вец овца заш котна* (В. Саб.).

одчаварговац -гуєм зак. „предац”. Оп. под чаварговац.

одчайни -а -е „одлучни, шмели”: *Не була сом одчайна чи треба так поробиц чи так* (= не була сом одлучна) (Пвл. Бл.); *Паноцец Боїч бул таки як одчайни, любел мудроцац* (Люб. Як.). ◀ Оп. одчаяц ше.

одчайовац ше -юєм ше незак. „одшмелювац ше, одлучовац ше”. ◀ Оп. одчаяц ше.

одчакнуц -нем зак. „одламац (конар з древа и под.); оддзеліц дацо мощно притвердзене”. Слц. диял. *odčaknúť* „исте”: *odčaknuc konar* (SSN II, 520). ◀ Оп. розчакнуц.

одчакнуц ше -нем ше зак. „одламац ше, одваліц ше”: *Одчакнул ше конар под шнігом, вецей конари ше поодчаковалі под шнігом* (В. Саб.). ◀ Оп. розчакнуц.

одчаковац -куєм незак. *жу одчакнуц*: *Мех не мог прейсц помедзи лати, та Владо мушел одбиц и єдну лату. Аж на нього горучка вишла кед запицал заардзавени гвозд док одчаковал лату* (ЛатякТал 63).

одчарйовац -рюєм незак. „знімац з дакого поробене, наврчане”: *Одчарйовали ю, бо ю зачаровал да го любви* (Люб. Як.). ◀ Оп. чаровац.

одчаровац -рюєм зак. „зняц з дакого поробене, наврчане” (Люб. Як.). || Слц. *odčariť* и *odčarovať* „исте”, поль. *odczarować* „исте”. ◀ Оп. чаровац.

одчаяц ше -ям ше зак. „одшмеліц ше, одлучиц ше”: *„Цо ти то читаиш, Павле?” – одчаяли зме ше му опитац єдного дня* (Пап-гДюКШ 139–140); *Та одчаяла ши ше одац?* (Пвл. Бл.) || Укр. *відчаїтися/відчаюватися* и *одчаїтися/одчаюватися* 1. „падац до розпуки, очаяня”: *Одарко, не одчаюйся. Ще може тобі бог и радість поиле*. 2. „одлучиц ше/одлучовац ше на даяки нерозумни поступок”: *Невже він так знахабнів и відчаївся на таку підлоту?*; поль. *czaić się* „прикрадац ше”, поль. церкв. *czajati* „обчековац”, *odczajati* „падац до розпуки, очая-

ня”, рсй. *чаять* „думац, раховац; наздавац ше”, *чай* „вироятно”. ◀ Од праслав. *čajati*, зоз хторим зродне чекац. ➔ У РК и форма *одчаяц* „спаднуц до розпуки”: *Слухай ... не треба зато одчаяц* (РК 1931, 180), а то може буц и од серб. *очајати* „спаднуц до розпуки”.

одчерпац -ам зак. „одобрац черпаючи”. ◀ Од черпац (оп.).

одчерпнуц -нем зак. „дакус одчерпац”.

одчерповац -пуєм незак. *жу одчерпац*.

одчечиц ше -чем ше зак. „одцадзиц ше”: [При вареню сирца] *Кус ше поцукровало, посолєло и мишало ше на цихим огню док ше не засирєло. Усипало ше до грудніци най ше одчече* (ХомаБл 191); *хлопи их [снопи вимоченей конопи] руцали на брег же би ше зоз ніх одцєкла вода* (ФейИр 34). ◀ Од чечиц (оп.).

одчитац -ам зак. 1. „одчишліц, вичишліц, с. одбројати”. 2. прен. „оштро погуюриц дакому”: *Я би тому одчитал* (Пвл. Бл.); *Кед син дацо завинєл, стари му одчитал, та син вецей так не имел* (В. Саб.).

одшафариц -им зак. „отресц ше, ментовац ше дачого”: *Мал сом два пси, єден бул недобри, та сом го одшафарєл* (В. Ерד.). ◀ Оп. под шафариц.

одшвайзнуц -нем зак. експр. „одлучно одповєсц, одрезац” (В. Саб.). ◀ Неясне.

одшвециц -им зак. „прєславиц швето”.

одшєдзиц -им зак. 1. „пошєдзиц єден час”. 2. „буц єден час у гарєшту”: *Одшєдзел свойо у гарєшту* (Ю. Пап).

одшиліц -ім зак. „побивніц зацагнуту шильку; ошлєбодзиц зоз шильки”: *Гуздерка одшилєла дротову шильку и Бундаш скинчаиц одскакал на други кєнєц загради* (Пап-гДю КШ 58). ◀ Оп. шилька.

одшкінтац -ам зак. „пойсц шкинтаяци”.

одшляпкац -ам зак. „пойсц шляпкаючи”.

одшмеліц -ім зак. „охрабриц дакого”. У бєшєди и *ошмеліц* (оп.). ◀ Од имєли.

одшмеліц ше -ім ше зак. „достац шмєлосци”: *Наишол ше єден фирєр цо гварєл: „Я, панє, одшмєлїм ше нука войсц* (Етн30 217).

одшмельовац -люєм *незак.* „храбриц, шмеліц дакого”: Руснаци *ше* [у Канади] *барз* тримали *ведно*. Помагали єдни другим. ... Єдни других одшмельовали (ЖирошМСМ 200).

одшпицац -ам *зак.* „вишпицац”.

одшрубовац -буєм *зак.* „зняц одкручаюци шруб”: Иван ... *мушел одшрубовац свою ногу и придац комесії* (РН 37/1936, 2). Слц, диял. *odšraubovať* (SSN II, 558). ◀ *Од шруб* (оп.).

одштригнуц -нем *зак.* „одрезац штригаюци”.

одштриговац -гуєм *незак.* „одрезовац штригаюци”.

одщипиц -им *зак.* „зоз щипаньом оддзеліц”: *Одщипиц лату од дески*. ◀ *Оп. щипац*¹.

одщипнуц -нем *зак.* „одтаргнуц фалаток з цалосци”: *Одщипла сом себе грозна „одтаргла сом себе даскельо бобки грозна”* (Ир. Фин.).

одщиповац -пуєм *незак.* *жу одщипиц*.

оедац -ам *незак.* 1. „есц з поверхносци дачого, огризац”: *Крава оеда кукуричанку*. 2. „понад меру давац дакому есц, кармиц го”: *Яка совисц – оедац бидни широтки – дзеци?* (РК 1926, 126) 3. „бращ, есц дакому з едзена”: *Нач же ми худобну невесту? Да ме оеда?* (ЛатякТал 17) ◀ *Од есц* (перф. *ед-ол*).

оедац ше -ам *ше* *незак.* „есц понад меру, преедац ше”: *Твойому здравю чкодзело лем оедане* (Заградка 7/2001, 15). Слц, диял. *ojedať sa „исте”* (SSN II, 585).

о єдно *присл.* 1. „о єдну нітку (зошивац, сплетац)” (оп. и *воєдно* (2)). 2. **облак о єдно** „облак з єдним склом”: *И я видзим [у Дюрдьове] вишадзи о єдно облаки ... Ми [у Керестуре] мали одвойне облаки, вельки дзвери* (Рускинї 102); *скла [на облаку] не були двойністи, але о єдно* (МаринкМ 37). ◀ *Од єден*. Оп. и *воєдно*.

оедовани -а -е „насекирани, нагнівани”: *Дудре на ньго [баба на діда] бо є оедована* (МаринкМ). ◀ *Од едовац (ше), ед* (оп.).

оєй *викр.* 1. *виражує чудоване, возхищеносц и под.: О єй! Моя учителька, то ми була друга мац* (Рускинї 197); *Оєй, яка ши*

прибрана! 2. *виражує иронию, процивене и под.: Оєй, озда думає же ши наймудрейши!?* 3. „баяко, ягда не, с. како да не”: *Оведеу го до трецей хижки, та ше му питаю чи то єст у вашого цара жеми? Там було полно шматти. „Оєй, гац з нїх правя.”* (Етн29 77); „*Чи досц будзе поставу на надражі?*” „*Оєй, будзе досц*” (Етн30 360); *Чарни Шаш ше пита [коньови]: „Годні зме го здогоніц?”* „*Оєй, руц до мнє два хлеби, успи до мнє аков вина* (Етн29 125). || Слц, диял. *оєй* *виражує чудоване, радосц, потвердзене* (SSN II, 584-585).

оєсц *оєм* *зак.* 1. „поєсц дакому вельо едзена”: *Уж лєдво чекала же би Михал вжал своєю дзеци од ней, бо ю уж и так оєдли* (ЛатякТал 105). 2. а) „огризц, поєсц з поверхносци”. б) (о квашніни и под.) „виєсц повехносц”: *Ту треба чувац руки да нам их сода не оє* (РНКЗаря 1936, 81); *За месо не треба правиц моцну розсоль, бо соль оє месо* (Дю. Сак.); *Тота помада правена зоз живого стрибла, оєдла верхню скорочку на твари, та твар поставала бишиа, правела ю апатикарка* (Сф. Мак.); *Кушніре знімали печарки з ягодох и фарбели з німа першняки и бунди. Скору више перше масцели з вапном да оє лой, скоро остала гладка и била* (В. Саб.). || Слц, диял. *ojest „исте”* (SSN II, 585).

оєсц ше *оєм* *ше* *зак.* „поєсц понад миру, преєсц ше”. Слц, диял. *ojest sa „исте”* (SSN II, 585).

ожабиц ше -им *ше* *зак.* „щемериц ше”: *Кед [чловек] вельо є, та ше ожаби, жалудок себе погуби* (Етн30 316); *Кед дзецко є желену овоц, та ше похори, гвари ше же ше ожабело, а дзецом ше гвари: Не єдзце желену овоц, бо ше ожабице* (Вер. Рм.). Слц, диял. *ožabiť sa „исте”* (SSN II, 686). У В. Махека *чес. žaba „хорота людзох и животиных (дзединска, овча, кравска, коньска)”, чес. zvíře je zežaběné „бидло ожабене”*. ◀ По Махекови *вироятно од жаба*.

ожадніц -їм *зак.* „почувствовац смияд”. ◀ *Од жадни* (оп.).

ожалосциц -им *зак.* „зробиц дакого жалосним, зармуциц дакого”.

ожалосциц ше -им *ше* *зак.* „постац жалосни, зармуциц ше”.

оженєнїц -неєм и -їм зак. *непрех.* „постац желєнї”: *На яр шицко оженєнєло.*

оженєти прикм. „тот цо ма жену”. Слц. диял. *oženety* „исте” (SSN II, 687).

оженїц -їм зак. „зробиц же би дахто вошол до малженства”.

оженїц ше -їм ше зак. „ступиц до малженства”.

ожеерац ше -ам ше незак. гандр. **1.** „оєдац ше”. **2.** „опивац ше”: та нє раз сом му уж вичитала да ше нє ожеера, а вон лєм най ше долапи дагдзе (РНКЗаря 1938, 112). Слц. диял. *ožierat' sa* „исте” (SSN II, 687)

оживиц -им зак. „вращиц дакому живот, ожиц дакого”, у Гнатьюка и старших авторох: *Лев и медведз пребудза ше, а їх жазда нє жиє. Глава му одрубана. Дораз лєв гварел медведзови: „Бегай до Седмограцкей жеми, принєш живей води, зрослей масци, да оживимє нашого жазду!* (Етн29 95) *Пита ше му шаркань да му главу охаби, же му оживи братох. Та му охабел: „Но, ожив их.”* (Етн29 167); [Слунко на яр] *пребудзи жем, оживи ю* (РН 15/1933, 1). || Всл. *oživic* „исте”. Нешка з тим значєньом хаснуєме форму *ожиц* (дакого), а у Гнатьюка тота форма значи „постац живи”: *постал каменьом и ожил нараз* (Етн30 51).

оживїовац -юєм незак. *прех.* „вращац дакому живот”. Оп. *оживиця*.

оживиця -ям незак. „вращац дакому живот, оживїовац дакого”: , у Гнатьюка: *Гайде, пайташе, треба да оживяме тоту дзивку кральовну ... „Стань, кральовна, питаче ци пришилї!”* (Етн30 256–257); *Пойду до варошу же буду оживиця гоч кого хто будзе умарти* (Етн30 256). || Слц. диял. *oživat' sa* „исте” (SSN II, 687).

ожимнїц -їм зак. „постац жимно; постац жимни”.

ожиц¹ -иєм зак. *непрех.* „постац живи”: *Знова складлї [Янчийову главу], помасцелї з масцу и вон заш ожил* (Етн29 95); *А тоти конї шицки поздыхали ... Вецка тоти конї шицки ожили* (Етн30 149). Слц. *ožit' sa* „исте”.

ожиц² -иєм (дакого) зак. *прех.* „вращиц дакому живот”.

ожог х. „железна палїца за розшипитованє огня, гару, с. жарач”: *Кед погорєли три-штири снопи вигризкох, вец ше зоз ожогом шипитало же би шицко добре попрегорїовало* (ДудашКс 142). || Слц. *ožeh* „исте”, слц. диял. *ožog* „исте” (SSN II, 686). ◀ Од праслав. *žegti* (*žegq*)/*žyg*-/*žig*-. Од того и *жижа* (оп.) и *жежиц* (оп.). ♦ **з ожогом на дакого** „оштро нападнуц дакого” (Ю. Пап): [Ганя] ... *такой з ожогом на мене: Да ши, гвари, нє закуковал тельо до коришова, та биш нє упаднул до гордова!* (ПапДюКер 12); **як на ожогу** „нє ма сцерпеня” (Ю. Пап).

ожребиц -и зак. „народзиц младе (о кобули)”.

ожребиц ше -и ше зак. „народзиц младе (о кобули). Всл. *ožrebić* (se) (Sipos), укр. *ожеребитися*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *žerb-*.

ожрец ше -ем ше зак. *вулж.* **1.** „оєсц ше. **2.** *прен.* „опиц ше”: *Цали тидзень є цихо, да человек ошалї; а кед ше ожре, та би ше бил!* (Одгук 158); *Вон ше ожре (да ми пребачице) з дня на дзень, нїзда є нє трежби* (РН 35/1929, 3, М. Ков.). Слц. диял. *ožrat' sa*, *ožriet' sa* „исте” (SSN II, 688).

[озбильни] -а -е **1.** „нє легкодумни; важни”: *Кед бизме судзели по озбильним його лїцу, по триманю цела и по бешеди,... бул то человек озбильни, розумни* (РН 13/27, 2). **2.** „важни, нє легки (проблем и под.)”. ◀ Од серб. *озбильан*, тото од *збити се* (*збуде се*) „случиц ше, стац ше”, а то од праслав. *byti* (*bqdaq*) „буц”. Прикметнїк *озбильни* прилапени и у литературним языку. Ридше ше хаснує кнїжково *серйозни*.

[озбильно] *присл.* *гу озбильни*.

озвац ше -вем ше и **озвец ше** -ем ше зак. „прегвариц, повєсц”: *Ганьби ше озвац* [лєгїнь гу дзивком] (Етн29 83); *Скорей як сом ше могол озвац, чуєм його глас споза мойого хрибта* (РН 22/34, 3, М. Ковач); *нє можем [ше] стримац, а мушим ше и я озвац* (Заря 11/1937, 5); *припатрам ше як билї и думам цо ше озвец жу ньому* (КочЕвЦП 151). || Слц. диял. *ozvat' sa* „исте” (SSN II, 686), укр. *звати* „волац”, серб. *звати* „исте”. Общеславянски корєнь. ◀ Од праслав. *zъvati*, *zovq*.

озда присл. 1. „можебуц, с. вальда”: *Наручел я себе руски кніжки зоз краю, же озда зоз кніжками розберем ше, але дзешка ещи баржей ме цагало [дому] (РН 24/1928, 3).* 2. слов. опитне: „правда то же?, можливе то?, с. зар”: *Озда ши уж поробел? || Всл. ozda(j) и ozdał: ozda mñe daju princezu za ženu (Czambel), слц. azda. Нашо -ль у простобешедней форми оздалѣ походзи од опитного словка -ли: озда-ли, значи же форма оздалѣ старша од озда. ◀ Походжене не утверджене до конца. Словацке azda етимологи вяжу за слц. заст. asnáď, чес. snad, укр. диял. *снать*, а то од праслав. *snad-* „легки”. Оп. и оздак. ♦ **озда ци ніч** „нормални ти? май розума!”: *Ша Мелано оздалѣ ци ніч же и тото будзеш приповедац (РН 46/1935, 2); озда!, озда не!* „можливе то?”: „... але зме ше цошка важне порадзели” „Озда не!” (ЧаканСаф 25)*

оздак присл. *простобеш. оп. озда: мац не мала оздак [кафи] ... але мала тоти шолічки (Рускині 100).*

оздалѣ *простобеш. 1. присл. „можебуц, с. вальда”: Але вони нігда не знали же одкаль тото войско ше створело. Вони себе гадали же оздалѣ им бог дал (Етн29 59); вони єдну краву купя же оздалѣ им легчайше будзе дзеци ховац (Етн30 270).* 2. слов. опитне: „правда то же?, можливе то?, с. зар”: *Стань, цо ци? Оздаль ци ше заш шніло дацо за тоти гачата? (Етн29 99); Цо ти, мила, гуториши? / Оздаль ти мнє не любиши? (БиндКост 56); Краса моя, краса, дзе ши ше подзела? / Оздаль ши зоз тацком в полю полецела? (БиндКост 66); Оздаль лем так мало / медзи нами верней ласки нам остало (БиндКост 67).*

оздзивац ше -ам ше *незак. 1. „прегваряц, ступац до бешеди з даким”. 2. звич. з негацию: Вони ше не оздзиваю „вони (двоме, два, двойо) не бешедую, повадзени су”. || Всл. odzyvac se „вращац ше з одгуком”: jak se ci z lesa nazad odzywa (Hal.). ◀ Наша форма зоз дз могла настац з метатезу дз > зд > здз од форми *од-зивац ше* „одвитовац на поволанку, с. одазивати се”, а то од праслав. *зъвати, зовѣ*. У Гнатюка и у даєдних старших авторох зазначена и форма *озивац ше* (оп.).*

оздравіц -им и *заст. -веєм зак.:* *Хто ше до ней [хусточки] посцера, оздравеє. Дораз ше цар до ней посцерал; и чул дораз же му лекише [= легчайше] у живоце (Етн30 88). Слц. ozdraviet „исте”.*

оздравйовац -юєм *незак. „поставац здрави”.*

[**озеро**] с. „природни водови базен обколешени зоз суху жему, с. језеро”. ◀ Од угрорус. и укр. *озеро*. Наш архаични еквивалент *єзеро* (оп.).

озивац ше -ам ше *незак. „прегваряц, оздзивац ше”: Уж ше вон жу ней [муж гу жєни] не озива, бо зна як му гуторєла и якогє є обичаю (Етн30 201); того коцурца зме не познали и вон слабо ше жу нам озивал (РН 12/1935, 2).* ◀ Од праслав. *зъвати, зовѣ*.

озлациц -им *зак. „позлациц”: Царски дзвери у коцурскей церкви озлацєни (Лєв. Ск.).*

озлацовац -цуєм *незак. „позлацовац”.*

означиц -им *зак. „зазначиц, позначиц”.*

означовац -чуєм *незак. „значиц, зазначовац”.*

ознова присл. „заш, знова”. Слц. *odznova „исте”.* ◀ Од *нови*.

озноїц ше -їм ше *зак. „обляц ше зоз зноїом”. Слц. oznojiť sa „исте”.*

озолїц -їм *зак. „пред райбаньом намоциц у води прелятей з гаром (луговки): Єсц бим ци варєла, шмати озолєла (Етн9 ч. 39). || Поль. zolić и zółować (bieliznę) „исте”, zółа „луговка”, чес. zola „исте”. ◀ Од нем. Sole „слана вода, слатина”.*

ой(це) слов. (*ой* за єднину, *ойце* за множину): **ой(це) го (ю, их)** 1. „не дай(це) му (єй, им) то робиц зо мну, ратуї(це) ме од нього (ней, ніх)”: „Ти ше не мишай, бо и тебе лем тал прицагнул жу хорому!” – *витресла ше и на ню Иля. ...”... Петре, ой ю! Не видзиши же ме сцє заджубац?!”* – *обращєла ше Мєлана жу свойому мужови (= Петре, не дай єй то робиц, брань мє!)* (ЛатякТал 178); *Сушєдо, сушєдо, ойце вашу мачку, / най вона не роби зос фраєра франту (= оджєньцє вашу мачку)* (нар. писня, РК 1929, 50). 2. „ратуї(це) го (ю, их), помож му (єй, им)”: *Ойце тото дзєцко з ярку, не може висц (=*

ратуйце, вицагніце тото дзецко!); *Ноги горе, а глава медзи крижалкамі! Кричим я же: „Ганьо, ой ме оталь!” А Ганя ше злєкла, цага ме за ноги, але я ше ище баржей заглобел [у гордове] (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152). 3. (без обекта) вкр. „не дай(це) му (ей, им) то робиц”:* *Пойду до єдного богатога жазди [хлеба краднуц] ... Вон воиол на ключову дзирку ... так кричал: Ойце, ойце, бо вам хлеба крадню! ... Пошли до єдного человека цо мал вельо крави и воли, та гуторели же вежню най-векишого вола, цо найтлустейши. Вон шеднул волови до уха, та кричел: Ойце, ойце, бо вам воли крадню! А збойніци посцекали (Етн29 300).*

окадзиц -им зак. „покадзиц”: *Уж паноцец окадзел церкву и поиол жу олтару (Заря 8/1939, 7). Слц. диял. okadiť „исте” (SSN II, 585). ◀ Оп. кадзиц.*

окалічиц -им зак. „покалічиц”: *Правда же [оцец з войни] прииол окалічени, але зме ше инак шицки радовали (РН 27/1927, 3); Остал осамени салаи з окаліченима древами коло себе (ЛатякТал 94); Ремень од колеса залапел му руку и страише го окалічел. Слц. диял. okaličiť „исте” (SSN II, 585). ◀ Од каліка (оп.).*

окалічиц ше -им ше зак. „покалічиц (ше)”.

окапкац -ам зак. „покапкац”: *Хлебик з масцу окапкали / И цеплого заєдали (РК 1941, 35, М. Биркаш).*

окапкац (ше) -ам (ше) зак. „покапкац (ше)”.

окармиц -им зак. „понад меру накармиц”: *Дал крави вельо даралову, та престала румегац; гварел сом му: окармел ши ю, та зато не румега (В. Саб.).*

окартац -ам (дакого) зак. „виграц з даким, обрац дакого на картаню”.

окати -а -е „хтори ма виразни очи”. Слц. диял. okatý „исте”: okatý chlapец, okata baba (SSN).

оквацкани -а -е „поквацкани, покапкани”.

оквацкац (ше) -ам (ше) зак. „покапкац (ше) з густу чечносцу” (Мел. Пвл.). ◀ Од квацкац (оп.).

оквацнуц ше -нем ше зак. „капнуц на себе густу чечносц” (Г. Р.). ◀ Од квацкац (оп.).

оквециц -им зак. „украшиц з квецом, ручніками и под”: *нашо дзивчата наношели квеца, зос хторого зме наплєтли венци, да их [нови дзвони] оквециме. На други знак зос мажарох ето осемнац леґиньох на украшених коньох и двацец з квецом и баряками оквецени кочи з радосну младу челедзу (РН 95/1926, 2). Слц. okvietiť и okvetiť „исте”.*

оквециц (ше) -им (ше) зак. „украшиц (ше) з квецом, украсами”.

оквициц (ше) -им (ше) зак. коц. оп. **оквециц (ше)**.

окефац¹ -ам зак. прех. 1. (ощеткац) „очухац коня зоз кефу (щетку)” (В. Саб.). 2. прен. „набиц дакого” (В. Саб.). ◀ Од кефа (оп.).

окефац² -ам зак. непрех. 1. „зобрац, буц бити”. 2. прен. „угинуц, здохнуц”. ◀ Оп. окефац¹.

окирвавиц (ше) -им (ше) зак. „закирвавиц (ше)”.

окладац -ам незак. „моцно биц дакого”.

окладац ше -ам ше незак. „оєдац ше”.

окламац -мем зак. „спревесц, поспреведац”: *а то царске жито було, а вони зато украдли ... И так окламали зато цара, ягодго и тераз кламу (ЕтнV 87); Обудзи ше баба: „Ейне, ейне, не мал ши ме так окламац! ... але, чекай, придзеш ти ещи ...” (Етн29 212); Ей, ти гдовец, ти гдовец, правду же ми поведз: / Кельо ти дзеци маш, чи ме не окламыш? (Етн9 ч. 168). Слц. oklamať „исте”. ◀ Од кламац (оп.).*

окламац ше -мем ше зак. „спревесц ше”.

оклаптавиц -им зак. „опущиц уха; постац клаптави”. ◀ Од клаптави (оп.).

окласц -адзем зак. „моцно набиц”: *ровно ше одгражал Томови: же як го раз окладзе, лем кед го долапи (ТвенМ 13); А вон вжал видли до рук и так ме оклад, же ми цали крижи горя як боляк! (ЧаканБас 36) Поль. obłożyć „исте”. ◀ Од класц (кладзем).*

окласц ше -адзем ше зак. „оесц ше” (М. Пвл., М. Рм.). ◀ Од класц (кладзем).

оклеветац -ам зак. „нагаториц на даково клевети”.

[**оклевац**] -ам незак. 1. „надумовац ше, одцаговац, чекац”: *Кед го понукли еси, та кой шедал за стол, не оклевал.* 2. „одцаговац з роботу”: *Зна вон, кед ше роби на надніцу та знаю тоти людзе и геверовац, а кед медзи німа Антонь, та теди нет кеди оклевац* (РН 3/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од серб. оклевати/оклијевати, а тото неясно-го походзєня.

оклопиц -им зак. „спревесц и обрац од пенєжох”: *Таршовец понука робу од хижи до хижи; старша сушеда пришла до младшей опомнуц ю: „Пришла сом до це, бо тот це оклопи, обере (оклопиц значи „оплячкац”) (Лев. Ск.). || Слц. диял. obklorit „обколешиц, окружиц”. ◀ Вироятно од рухомалюющего и ономапейского корєня kler-/klar-/klor-, од хторого и нашо клапкац, клапачки, клопкац, кляпкац, окляпнуц.*

[**оклофац**] -ам зак. „набиц, побіц дакого” (Сф. Мак., В. Саб.). ◀ Од серб. клофати и клопати „биц”, а то од нем. klopfen „биц”

оключиц -им зак.: **оключиц дакого** „облапиц дакого коло шиї”, лем у Гнатюка: *Кед пан видавач ступи до кухні, а млада такой пана видавача оклучи за шию и побочка. ... Тераз идзе млодей оцец ... а млоди оклучи оца и побочка, а вец млада свойого оца родзєного, плаче, оклучи оцови на шию и так го бочка. И заш млоди так исто мацер млодей ма побочкац як и оца. А вец млада свою мацер оклучи, плачу обидва гласом* (Вес 37). || Слц. obklučit „обколешиц, окружиц”, всл. obklučis „исте”. ◀ Од форми обклучиц, а то од ключ (корєнь ключ значел дацо скривєне): *и руки коло шиї тє. облапенє здабе на криви предмет.*

оклучиц ше -им ше зак.: **оклучиц ше дакому на шию** „облапиц дакого, обєшиц ше дакому коло шиї”, лем у Гнатюка: *Пошла радосно тота жена жу офицєрови, за шию ше му оклучєла: ... Уж я будзєм ваша жена* (Етн30 95); *Вона го сєтєла, шиї ше му оклучєла* (Етн9 ч. 26). ◀ Оп. оклучиц.

окляпнуц -а -є дїєприкм. од окляпнуц.

окляпнуц -нем зак. 1. „страциц шви-жосц, моц, ослабиц и опушиц ше, с. спласнути”: *Кед зме прєсадзєли парадичи, лїсцє на нїх окляпло, алє до рана ше оправєли; Була сом опатриц хорого, бул таки окляпнути* (Люб. Як.). 2. „прєстац буц надути, напучнєти”: *Шовгор положєл здутому цєлєцу жумову палїцу крижом до пискох, воно ю жувало, бо му завадзала, воздух з нього помали вишол, та окляпло* (Пвл. Бл.); *У тєй дольини [здуцу] краву трєба тримац док зоз шицким нє окляпнє* (РНКЗаря 1938, 119). || Поль. oklapnąć з обидвома значєнями. 3. прєн. „страциц дзєку, єлан”: *Дзєка за роботу окляпла на чисто* (КовМихКап 25). ◀ Ономапейске кляп (прєвой зоз клєпац), од праслав. klapati / klopiti / klepati (ЕСУМ).

око с. „орган вида”. ◀ Общєславянске. Праслав. око. • **знїмац з оч** „знїмац чари, врачанїни з дакого”: *Баба гуторєла же єй нє дате же би”знїмала з оч”* (ФейИр 112); **падаю му очи** „спал би, очи ше му заварєау (звич о дзєцох)”: *алє я дрімала, падали ми очи* (Загр. 7/2004, 17); **предрац/предрєц очи** „отвориц, очи (по спаню)”: *Прєбудзєл ше, предрал очи, / даскєльо раз живкнєл барз* (Тон ч. 210, Яким Олєяр); ♦ **биє ми то-то до оч** „барз тото жадам”: *Тот конь будзє мой, биє ми до оч* (В. Саб.); **блїскац з очми** „давац знак з очми”: *Я ше гнївам, дудрєм, блїскам з очми... Нїхто нїч* (РН 2/1934, 2, М. Ковач); **виврациц очи на дакого** „вищириц очи од несподзиваня и под.”: *Кед ступєла до карчми, муж аж виврацєл на ню очи свойо и питал ю: „Нач ти ту пришила?”* (РН 64/1926, 3); **вируциц/вируцовац дакому дацо на очи** „прєдруцовац дакому дацо, споминац дакому його гришки, прєпущєня и под.”: [Коцуриц] *такой оказалї же вєцєй нє буду ходзиц ані на Кирбай до Керєстура, бо же Керєстуриц губибанда; ищє им вируцєлї на очи и тото же так олєгко приялї нови калєндар, а вонї, Коцуриц, булї упарти, та и нєшка тримаю ишєта по старим, як и шицок руски ишєт...* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 158); *Єст таких людзєх, з котрима нє мож лєгко на єду драгу зисц, особєно кед ше дакус напию. Лаю, вируцую на оч койцо, так же и наймирнєйшого чловєка*

роздєда (РН76/1926, 2); Св. Павло вируцел пожаном на очи, же не маю медзи собу любови (РН 5/1930, 4, М. Мудри). Всл. вугисас/вугисовас на оці „пригвариц, предруциц” (Нал), слц. *vyrútiti* на оці „исте”; **власним очом не вериц** „буц барз несподзивани з дачим”: Таки чуда, же власним / Очом не верела (НЗ 4–5/1940, 13); **док з оком кліпнеш** „у хвильки, барз швидко”: Вдеря на Чарного краля войско, але то лем тельо було док чловека з оком кліпнул, уж не було ані єдного зоз Чарного краля войска (Етн29 59); и док би з оком кліпнул, Василь ше нашол медзи німа (КовМихНО 157); **до оч (повеси, гуториц)**: Так йому до оч гуторела а не лепше ані поза очи прешол (РН 14/1929, 2, М. Ковач); **заврець очи** „умрець”: але найвекшии страх ма од подумки же кед вон завре очи, ніхто о нім о дзень-два ані не дихне (КовМихНО 15); **замидліць очи дакому** „омамуниць, спревесць дакого”: Але тоти рабини заварти лем прето же би ше швету замидлели очи же большевици єднак виступаю и проци жидох (РН 43/1936, 3); **заилєниць дакому очи** „омамуниць дакого”: Заилєниць дакому очи значи „гипнотизоваць” дакого: Дідо М. Каменіцького заилєнел людзом очи, та у карчми видзели кобулу (В. Саб.); **з ока би украднул** „барз любі краднуць”; **коле му очи 1)** „барз му дацьо завадза”: [Бачи Янко] бул више гладни за жему. Више му було премало и шицко му клало очи, цо лем видзел у своїх сушедох (РН 41/1933, 2); **2)** „жада дацьо мац, достаць”: [Дзецку] бобальки барз завадзаю и очи колю (= сцел би уж есц) (КостОс 115); **красни шумни на очи** „ма красну твар” (ИГК, Г. Р.); **масциць очи дакому** „з малим задоволюваць, спреведаць дакого” (В. Саб.); **мерковаць як на два очи**: Як пойду там жу морю, конь му гутори: Тєраз меркуй на себе як на два очи, бо баба барз меркує, барз це чува, же оталь не видзеш (Етн29 216); **на власни очи видзиць** „видзиць дацьо зоз своїма очми”: Але я то видзел на власни очи (РН 13/1934, 1); **на очи буць** „буць солидно-го випатрунку, буць таки же есц на цо попатриць” (В. Саб.): Вон бул таки, на очи, могол ше попачиць женом (В. Саб.): Вон таки на очи „красни”. (Г. Р.); **на дачийо очи (зробиць**

дацьо) „зробиць так же би исти видзел” (РК 1927, 155); **(не) указаць ше на очи** дакому: Та цо ши тому вєприкови наробел, ти бетяру нінач валушни. ... А да ше ми вєцєй на очи не указаши! (РН 46/1928, 4, С. Скубан); **оч до оч** „у директней розгварки, стретнуць”: Та кед ше и з нім, Андрийом, по теліх роках нашла оч до оч (КовМихЦег 38); **очи му гладни** „не гладни є уж, лем ше пажері”; слц. *len oči by mu jedli „исте”*; **паднуць до оч оп. спаднуць до оч**: а найбаржей ми падла до оч єдна машина ... так крашнє виробєна (РН 97/1926, 2, М. В.); **патриць спод ока** „патриць недовирліво, нагнівано и под.”: Йоза знова цихо. Патриць спод ока на того весєлого Иву (КовМихГриць 63); **пиць дакому очи** „провоковаць, гніваць дакого”: „Не споминай ми го [праше] вєцєй.... Не пий ми з нім очи, але го вижєнь на вашир и предай.” (РН 46/1928, 2, С. Скубан); **поза очи дакому** „без дачийого присуства, поза хрибет дакому”: Так йому до оч гуторела а не лепше ані поза очи прешол (РН 14/1929, 2, М. Ковач); **попатриць дакому до оч**: (шмець, не шмець и под.) попатриць дакому до оч: У марцу штерациць другого обновєни преподаваня у школи, Габор Грицько превжал место управителя єдней и другєй школи, ходзел по валалє як сквашнєти, тримал ше за жалудок, до оч не имєл нікому попатриць, людзе го керовали, прєходзєли на други бок улічки, знало ше же вон бул єден од одвичательних за забиванє (ГорМих, РуШ 1/2006, 21); **превращиць/превращаць з очми** (од болю, неприємности и под.): Надежда шпи. Бляда як мур, а дзєкеди превращи зос очми (РН 80/1926, 2); Нєсподзивано пришол, а вона аж очи превращєла на ньго (Г. Р.); Од боля побєлаєло му ліцо, ... уж превращал з очми (РК 1926, 111); **пре людскє око (дацьо робиць)**: Большевики гваря же ше розоружаю, вони то гуторя пре людскє око (РН); Пре людскє око заведли „товариши” большевики лєм єдну ... жєздовску порцію (РН 41/1930, 1, М. Фирак); карп.ру-син. *просто так, про людськое око* (Чорі); **прєчєраць очи зоз псом** „спреведаць, не маць чесци” (В. Саб.); **руциць око** „попатриць”: Вовк руцєл око на конар зос котрого чул глас... (ЧаканБас 94); **скакаць дакому до оч**

„барз нападак дакого; барз ше спротивйовац дакому” (ХК1988, 97; Г. Р.): *А жена придзе с церкви и такой ми скака до очох: Чулши евангелию? Ти скараніку* (Заря 3/1937, 8); поль. *skakać komuś do oczu „исте”*; **скочи ци до оч** „ту ци є бліско (гледани предмет), а ти го не видзиш”: *Палє там видли, скоча ци до оч* (РК 1941, 38, М. Ковач); **спадло дакому з оч** „похорел ше од урекнуща, поробеного, врачаніни”: *За того цо ніби бул урекнути ше гуторело же му „спадло з оч”, односно же нещєсцє пришло од недобрих, уроклівих очох* (ФейИр 112); *Кед глава дакого барз и длуго болєла, теди людзе сумняли же му „спадло з оч” и применывало ше иншакє ліченє – врачанє, односно руцанє углікох* (СлМед 178, КолесарД); *Курчатом исто зна спаднуц з оч* (Арвая); **спаднуц до оч**: *спадло му до оч (= замерковал хижу, авто и под., та барз сцє купиц)* (В. Саб.); *оп. и паднуц до оч; ставац дакому до оч(ох)* „спєрац ше, спротивйовац ше дакому”: *А огєнь и некло так прєгварєло: Нє ставай, Луциперу, владному кральови до очох, бо знаш же церпєл муки нє лєм за сятих* (Етн30 79); **цмиц ше пред очми** „буцц обняти з вєльким гнївом, нєсподзиваньом и под.”: *На вовкох аж мраз ишиол и аж ше им цмєло пред очми, кед то чули* (РН 37/1927, 2).

ОКОВ х. „метална часц з хтору ше дацо сциска, оковуює”: *На сам предок розвори, там дзе вона ухадзєла помєдзи предні шимєль и предні валовок, колєсар кладол оков* (Фа 75). || Всл. *окова „исте”* (Hal, SSN), слц. и слц. диял. *оков „дрєвени оковани суд”* (SSN). ◀ *Од ковац*. Нє яснє чи форма хлопского роду *оков* у нас карпатска чи и наша форма була женского роду як и восточнословацка, а форму х. роду достала под уплївом сербского *оков*.

ОКОВАЦ -куєм зак. „положиц окови, сциснуц з оковами”: *Чи сом країнє коч оковал* (Я. Фейса). || Всл. *оковас „исте”* (Hal)

[**ОКОЛИНА**] ж. „околїско”. ◀ *Од серб. околина*, а то од присловїка *около*. Еквивалент *околїско* вироятно нашо новє слово у литературним язiku. Наш народни еквивалент вироятно бул *околіца* (оп.).

***ОКОЛІЦА** ж. „околїско”, у старших авторох; у сучасней бєшєди нє зазначєнє. Жє змє тото слово хасновали заключуємє на основи слц. диял. *okolica „исте”*: на *calé okolici ho poznajú* (SSN), всл. *okolica „исте”* (Hal), укр. *околиця „исте”*, поль. *okolica „исте”*. И Г. Костельник и други медзивойново авторє хасновали форму *околіца*: *Парашика то найвисша гора у цалєй тєй околіци* (КостПр 143); *Єдєн Мадяр ... зос околіци Пєшту* (Заря 8/1934, 4, Е. Кочиш).

ОКОЛКИ мн. „на окремини способ зачєсани власи (при дзивчатох)”: *Уж у першим року народзєня мац дзивчатку починала заплєтац власи до „околкох”. Околки то мали варґочици плєцєни отройнє. ... Приплєтаю ше жу глави и по тим ше розликую од варґочох, котри виша шлєбодно. Дзєцко мало на глави и вєцєй околки* (НК 1979, 87-88, Яким Олєяр); *Спрям приповєданя ... и нашо стари [тє. нє лєм дзєци] заплєтали длуги власи до околкох ... заплєтанє хлопских власох до околкох познате було при вєліх народох, а познате було и на Карпатох* (НК 1979, 86, Яким Олєяр). ◀ *Од около*.

ОКОЛО¹ присл. „доокола”: *Патри около, нікого нє видзи*. ◀ *Од коло*². ♦ ~ **Миколо 1** „повторює ше робота або подїї, роби ше, случує ше вшє єдно истє”: *„Та як же робота?” „Та вшє єднак около Миколо”* (Мих. Рм.); **2** а вон вшє лєм около Миколо – *кєд дакому дацо толкуєш, а вон вшє твєрдзи лєм своєо, або кєд дахто нє сцє повєсцє правду так як є*.

ОКОЛО² прим. з ґєн. „доокола”: *Дзєци бєгаю около брадла*. ◀ *Од коло*².

ОКОМГНУЦА, ОКОМНУЦ(А) И ОКОМГНУЦ присл. „у єднєй хвилкє, док з оком клїпнєш, барз швидко”: *Познате нам з историй Церкви Христовєй, жє ше апостоли дораз по Русадльох розишли широм швєта наказовац правду вири Христовєй, и познате нам и то, жє ше тота правда оком гнуца рознєсла по швєцє и ... надвладала цму поганства* (РН 82/1926, 4, М. Мудри). || Всл. *v jednom okamhnutí „исте”* (у восточнословацким мамє мєновнік *okamhnuce*), поль. *w oka mgnieniu „исте”*, укр. *як оком змигнути „исте”*. ◀ *Од праслав. migati „клїпкац”*.

Наш присловнік виведзени од злучення *ока мигнуце* „кліпнуце ока, хвилька”, пор. слц. *okamih* „исте”. Од праслав. *mitati* походить и нашо *мигац* „швидко сцекац” и *мигнуц* „швидко сцекнуц”.

окончиц -им зак. „покончиц, вивершиц, поробиц”: *Окончел шицко цо му казали; кет придзе вше свою задачу краине точно окончи як человек* (ЖирошМСМ 34). ◀ Од *кончиц* (оп.).

окончовац -чуєм *незак*. „кончиц, вивершовац, робиц”: *Свойо длужносци и учительски и дзяцки вше окончовал з найвекишу охоту и зос вельку любовю ўу свойому рускому народу* (РН 26/1932, 3).

окончовац ше -чуєм *ше незак*. „отримовац ше”: *Служба Божа [у Дальским риту] вше ше окончовала до teraz у предней хижі Мойсея Гайдукowego* (РН 7/1932, 4); *Я пойдзем кус подслушац зач ше дейта окончує „пойдзем прислуховац цо конча, о чим ше догваряю”* (Етн30 145).

окопац -пем зак. 1. *польопр*. „окончиц копане (кукурици, желеняви и под.)”: *Легко газдовским дзивком буц пооблекани же им худобни на штварте кукурицу окопу* (ЕтнV 103). Слц. диял. *okorat* „исте” (SSN II, 592). 2. *прен*. „нашвидко ришиц з даким проблем, окончиц догварку”: *Шедні, та ми то часом окопеме*. ◀ Од *копац* -пем.

окоповац -пуєм *незак*. *польопр*. „копац (кукурицу, желеняву и под.)”: *На яр ... по штрעדку шорох [кукурици] ше парало з парачима плугами. Коло sameй кукуричанки ше окоповало, бо була по ридко садзена* (Заградка 1/1995, 20, шк. сост.). || Всл. *okorovac: pri draze okoruјeme bandurki* (Czambel).

окоциц -и зак. „принесц на швет млади (о самицох цицарох)”.

окоциц ше -и *ше зак*. „принесц на швет млади (о самицох цицарох)”.

окош х. 1. *Окош* то дзецко або человек цо ше не да легко превеси, зна же неправда (Вер. Рм.). 2. „тот цо швидко обачує, замерковує” (С. Мйр.): *Братово дзивче обачело же маме два мали решои. То окош!*” (Г. Р.) ◀ Од мадъ. *okos* „мудри”. Значене под 1. виро-ятно старше, бо є блізде мадярскому жрид-

лу; значене под 2. могло настац познейше, кед по народней етимології слово *окош* повязане зоз *око*.

окрадац -ам *незак*. „краднуц од дакого”. Слц. диял. *okradat* „исте” (SSN II, 594).

окраднуц -нем зак. „покраднуц дакого”: *опили ме и на остатку окрадли* (РН 47/1932, 2); *Теди [у войни] барз вельо окрадли людзох ... до чиста, з хижі* (Рускині 46). Слц. *o(b)kraudnut* „исте”.

окраїско с. „крайні хижі и уліці населеня”: *Човек худобни, на окраїску / хижочку з гліни и блата склепал* (КовМихМШ 27); *По днешніх вельких местох, особено на окраїскох, жию таки бидни людзе яких нетані у найхудобнейших валалох* (РН 3/1937, 2). || Слц. *pokrajisko* „исте”: *v jednej dedine na pokrajisku bývala jedna žena*.

окраїчки х. *мн.* (ед. *окраїчок*) „окрайки печива”: *Дзецом ше гуторело: єдз окраїчки, будзеш славни* (В. Саб.).

окрайок -йка х. „край печива”: *Рубец цеста [розцагнутого за рейтеши] цо вишел долу волаш ше окрайок. Його ше ододарло и вон ше знова вигнетол, розогнал, та и з нього бул ище єден рейтеш* (ХомаБл 185). || Всл. *okrajek* „одрезани край з кромплі, яблука и под.” (Hal), серб. *окрајак* „одрезани або одламани край дачого; крайня часц дачого”.

ократи -а -е: 1. **ократи ліца** „розчервенети ліца хтори з червеносцу ясно розгранічени од других часцох твари”: *Од беганя ліца му були червени, аж ократи* (Сс. Мак.). 2. **ократе му под очми** „упадліви му долінки под очми”: *Видно же ши хора, таке ци ократе под очми* (Пвл. Бл., Г. Р.); *Дзе добре випатра: очі му упаднути, около шицко таке ократе!* (Мик. Ск.) ◀ Од *о-крац* (оп.).

окрац -аєм зак. „орезац доокола”: *Окраєм з косци масне месо, та дам псови* (Г. Р.). ◀ Од *крац* (оп.).

окрашиц -им зак. „постац красши”: *А яр цепла кед придзе, ... кед природа окраши* (НашаЗагр 8/1940, 6); *накеди сом лігнул [паленки], швет окрашел* (КовМихКап 39). *Двойо були у нащиви приятельом; кед ше врацали дому, муж гвари жени: „Як їх Марча [дзивка] окрашела”*.

окрашовац -шуєм „поставац красши”.

окрем 1. прим. з *жен.* означає видзельоване дакого/дачого з групи других поняцх **а)** з предикатом у потвердзуючей форми: *Окрем Миколки, шицки ше зашмеяли* (М. Скуб.). Слц. *okrem „исте”*. **б)** з предикатом у одрекающей форми: *Ніч не було чуц, окрем ровномірного крачаня коньох* (Дю. Биль.). **2.** зоз значеньом додаваня: *Окрем телевизії купели и музични слуп.* **3.** у функції присловніка означає тиж видзельоване: *Виадзи є имели окрем до битки.* || Укр. *крім „исте”, слц. krom и krem „исте”*. ◀ Од праслав. *kromě* (то локатив єднини праслав. меновніка *kroma* „одредзани край дачого”.

окреме присл. 1. „оддзелено од других/другого”: *Як ше нагосцелї, дал му цар корец дукати, пошол окреме [жиц], купел себе єдну хижу и пустар, та жил зоз свою жену у миру* (Етн29 238); *Прето ... надпоминал каждому кадзи ма пойсц же би не шли по двома, але кажди окреме и у розличних напрамох* (КочЕвЧай 136). Всл. *okreme: totu ribu okreme položili* (Szambel). **2.** „особліво”: *Красни то вечар у маю, окреме у Керестуре* (Скубан-Кол 60); *Дідо Михал ... приповедал ... як ше вояцци окреме на Шарґу злакомели и мало хибело же би ю не зачерали за єдного svojого коня* (ПапгДюКШ 171). **3. висц** ~ „видзелїц ше зоз фамелїї”: *Син вишол окреме од родичох* (В. Саб.). ◀ Од праслав. *krome*.

окреми -а -е „окремни”, лем у Гнатюка: *Каждому дал окрему хижу, та най жию* (Етн29 73). Укр. *окремий „исте”*, карп.русин. *окремый „исте”* (Керча), всл. *okremny* (Hal). Гнатюк могол форму *окреми* похасновац под уплївом даєдних карпатских бешедох.

окремка ж.: єсц (буц, жиц) на окремки „єсц (буц, жиц) окреме од других (предиету и под.)” (Вер. Рм.): *Кед зме на полудзенок варели шпинат, я того дня була на окремки (= я окреме єдла, бо сом не любела шпинат)* (Евф. Пл.); *Оса и пчола и те раз жию на окремки (= жию кажда за себе)* (ЧаканБас 74). || Слц. диял. *okremki „окреме”*: *ja okremki nehodna varic meso* (SSN). З оглядом же словацка форма *okremki* присловнік, можливе же и нашо (на) *окремки*

присловніцка форма, але зме ю похопели як меновнік *окремка*. ◀ Од *окрем, окреме*.

окремковац ше -куєм ше *незак.* „видзельовац ше од других; єсц окреме од других”: *Невеста гварела швекри: „За вас сом купела драгшого грозна, але меней, а за нас и нашо дзеци туньшого, але вещей.” Швекра ей гварела: „Ти ше уж окремкуєш”* (Пвл. Бл.).

окремни -а -е „хтори видзелени од других”. Слц. *okremny „исте”*, всл. *okremny* (Hal).

окрепелїц ше -їм ше *зак.* „поправиц ше, окрипиц ше; злєпшац свой (материялни и под.) стан”: *Гвари ше: окрепелел ше после хороти „поднял ше”* (Лев. Ск.); *Окрепелї ше человек и кед є вистати и кед є хори* (В. Саб.); *Компютер купиме на яр, док ше дакус окрепелїме од других трошких* (Г. Р.). ◀ *Вироятна вяза зоз кренки/крипки, праслав. křepъкъ, од хторого и нашо окрипиц (ше).*

окрепельовац ше -люєм ше *незак.* „окрипиловац ше”: *Кед сом дакус здревнета, нерухома, та рушам з плецами и окрепелюєм ше, а муж ми гутори: „Цо дзвигааш з плецами?”* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *окрепелїц ше*.

окресац -ешем *зак.* „орубац”: *Вибрал цо простейше стебло и одрезал го на 2 метери длужини. Вец зоз балту стебло по цалей длужини окресал* (Фа 110); *Прен.: Остал його оцец як окресани дуб. Сушєдзи ше розиходзели по цихи дому* (РН 41/1927, 2, М. Ковач). || Слц. диял. *okresať „исте”* (SSN II, 596). ◀ Од *кресац* (оп.).

окресовац -суєм *незак.* „орубовац”.

окресцанїц ше -їм ше *зак.* **1.** „отресц ше, ментовац ше” (Ир. Фин.): *Сушєдово пси Ганю так окупели и нападли, лєдво ше окресцанєла од нїх, вони згрижу и нашого пса* (Пвл. Бл.). **2.** „присц гу себе”: *Окресцанєл ше значи „пришол жу себе”* (В. Саб.). || Всл. *okrescaŋcis še и okrescijaŋcis še* „указац ше на даяки способ як добри человек; оженїц ше, одац ше” (Buřa 188). ◀ *Вяза зоз кресцан, кресциц*.

окресциц -им *зак.* „покресциц”: *И тот человек и жена барз плакали же су таки барз худобни, же им не сє нїхто присц дзецко окресциц* (Етн30 141).

окрипа ж. „свята причасц на смертельней посцелі”: *На смертельней посцелі сом окрину приял* (РК 1940, 58, М. Ковач). ◀ Од крипиц, крипки.

окрипиц -им зак. „вращиц моц”: *Вони [Руски новини] ми принешу отпочивок з добру дзеку и радости, аж окрипя ме у моїх чужжих дневних роботах. Забувам шицки чужкосци и вечарами думам на мой родзени край* (РН 42/1927, 4); *[За пол рока] чужкей роботи на полю або у загради слабиш варошчане и варошанки замоцнєно и окрипя свойо здравє* (РН 27/1935, 3). || Всл. *okrepiť* „зробиц моцним” (HSSJ), поль. *okrzepnąć* „замоцниці”. ◀ Од крипиц, крипки.

окрипиц ше -им ше зак. 1. „вращиц моц, ошвижиц ше”: *Гвари ше: окрипиц ше од хороти, окрипиц ше по чужкей роботи зоз сном* (Вер. Рм.); *Нам ше було потребно вращац на одпочивок, да можеме други дзень окрипени далєй окончовац започату роботу* (РН 21/1929, 2); *придзце до хижки, да ше окрипице з єдлом* (РН 31/1935, 3). 2. „вращиц моц, ошвижиц ше з алкоголом”: *А вец Микола и я вошли дакус нука, зограц ше и окрипиц. ... Кед ми о даяки час видземе вонка, понеже зме ше, як Ганя гвари, омачали ..., кед ми вонка, а швиня ходзи по дворе* (НД 89/1991, 20); *Вина ту моцни. Бизовно, же ше людзе з вином окрипя, але ше не опиваю* (РН 20/27, 2). Серб. *окрепити се „исте”* (1–2). ◀ Од крипиц, крипки.

окрипйовац (ше) -юєм (ше) *незак.* *жу окрипиц (ше).*

округласти -а -е „не цалком округли”. Слц. диял. *okrúhlastý „исте”* (SSN II, 597).

округле -лого с. „чужка ситуација, прикросц”: *Большевики, тоти верни пайташе док не придзе до округлого, виявели Чехом же им буду помагац [у войни]* (РН 38/1938, 2).

округли -а -е „хтори ма форму круга, лабди и под.” Всл. *okruhli „исте”*. ◀ Од круг, праслав. *krqǵь*. • ~ *як лабда* „округлого цела”.

округліц -ім зак. „обробиц на округло”: *[Колесар] зоз широким обручним ножом остругал, односно округлєл верхи багрох* (Фа 53).

округло (на дакого) *присл.* „нагло (кед не мож сцигнуц поробиц)”: *я сама останєм дома, приду ламац кукурицу з комбайном и сипац до чардаку, будзе округло на мне* (Г. Р.).

2. **пришло на дакого** ~ „нашол ше у неприємносци”. || Всл. *okruhlo: už na ňu okruhlo „недобре з ню”* (Buřa 189).

[окружиц] -им зак. „обколєшиц”. Од серб. *окружити*.

окруцац -ам *незак.* 1. „круциц доокола”. 2. „обмотовац, обвивац”: *Окруца онучки коло ногох. Слц. диял. okrúcat „исте”* (SSN II, 597).

окруцац ше -ам ше *незак.* 1. а) (доокола): *Жем ше окруца коло своей осовини* (РК 1936, 118–119). б) (коло дачого): *Коперник цо открит же ше жем окруца коло слунка бул священик* (РН 35/1933, 4). 2. „обмотовац ше, обвивац ше”.

окруциц -им зак. „обмотац”.

окруциц ше -им ше зак. „обмотац ше”.

окруцовац -цуєм *незак.* „обмотовац, обвивац”.

октобер -бра х. „дзєшати мешац у року”.

◀ Од грєч. *οκτωβρι(ο)ς*, лат. *octo:ber*.

окуляр х. „окуляри з єдним склом, зоз ручку” (В. Саб.): *Чисцице окуляр?* (РН 3/1934, 3); *Намесцєл окуляр, патри ище раз: вона – позлацєна подкова!* (РС 43/1999, 17).

окуляри х. мн. 1. „прибор з двох склох за слаби вид або защиту очох, с. наочари”. || 3 истим значєньом всл. *okulare*, слц. *okuliare*, слц. нар. *okuláry*, поль. *okulary*. 2. „цмєйша або блядша шерсц коло очох кравки, коня”: *Конь ма окуляри*. 3. „часци оглавка хтори збоку закриваю коньови погляд”: *Зос оглавкох окуляри ... треба познємац да конь видзи ... и на боки* (РНКЗаря 1937, 99). ◀ Од лат. *oculus* „око”. • **роздри тоти окуляри** „добре отвор очи, добре пать” (Ю. Пап).

окулярошка ж. „самица домашней животини з окулярами коло очох”.

окупац -ам зак. „умиц цело з воду”. Слц. диял. *okúpat „исте”* (SSN II, 600).

окупац ше -ам ше зак. „умиц свойо цело з воду”.

окупиц -им зак. „позберац ше коло дакого”: *Сушедово пси Ганю так окупели и нападли, ледво ше окресцанела од нїх, вони згрижу и нашого пса* (Пвл. Бл.); *Хлапец ше у нини бавел зоз щенятми. Нина му гварела: „Чекай док це окуня [= док почню скакац коло тебе, та ши ше их не годзен ментовац]”* (Ир. Фин.); *Не шмем висц до гумна, бо перше пишичок почне скакац на мене, а вец ме коцата окуня, та сом не годна прейсц (= коцата почню скакац на мене)* (Г. Р.). ◀ Не зазначени карпатски паралели, та дієслово вироотно сербского походження: серб. *окупити* (кога) „нападнуц”: *Кад га окупише пси, стаде се бранити*.

окурени -а -е 1. „окурени од диму”: *а на стредку дзвери, нїзки, до окуреного приклетя, котри нїхто нїзда не билел* (КовМихЦВ 31); *пале и скло од лампи окурене* (РК 1931, 148, М. Ковач). || Слц. диял. *okúrený „исте”* (SSN II, 600): *okurene harki* (= гарчки). 2. „окурени од праху”.

окуриц -им зак. 1. „очарніц з димом або садзу”: *Окурело му твар при огню*. 2. „окуриц месо з димом”. Слц. диял. *okúriti „исте”* (SSN II, 600).

окуриц ше -им ше зак. 1. „почарніц од диму або садзи”. 2. „окуриц ше од праху”.

окусац -ам зак. „огриц”.

окусовац -суєм незак. „огризац”: ~ *нохци*.

окусовац ше -суєм ше незак. 1. „кусац ше медзисобно”. 2. *прен.* „немириц ше, гризц ше, с. гложити се”.

оламац -мем зак. „з ламаньом одстраїц”: *Витор оламал конари з древа*. Слц. *olámať „исте”*: ~ *vetvy*.

оламац ше -мем ше зак. „поодламавац ше фалаток по фалаток”: *Оламал ше му зуб „фалаток по фалаток ше з нього поодламавал”* (В. Саб.).

оламовац -муєм незак. *жу оламац*: [У пазух] *лісца рошню побочни ластари котри треба оламовац* (Заря 20/1935, 159).

оламовац ше -муєм ше незак. *жу оламац ше*: *Нохци ше єй оламуя*.

олапани -а -е „по хторим остали шліди брудних пальцох, рукох”: *Олапани мур, орман; Кед очка на облакох олапани, недобре очухани, гвари ше: таки су як смольгави* (Вер. Рм.).

олапац -ам зак. „охабиц шліди брудних пальцох, рукох по дачим”: *Очка на облакох олапани, недобре очухани*.

олапиц -им зак. „поприбивац лати на роги закрица”. Поль. *łasic* „прибивац лати на закрице”, всл. *łasic „исте”* (Buffa 146). ◀ *Од лата*.

олдомаш х. „часцене з нагоди даякого успиху и под.” звич. у виразох: *давац (дац), (за)плациц дакому олдомаш* „часциц з нагоди даякого успиху и под.”: *Ге, биров му гвари, так и так, нешка ме положелї за бирова, та я давам олдомаш* (Етн30 248); *А тот Шайтош скоркар дзияцтво не достал; / давал олдомаше же зна шипивац красше* (Етн9 ч. 371); *Поме, пайташе, до карчми, купим вам олдомаш за тото же сом живи з вами зишол ше* (Етн30 222). || Всл. *oldomaš „исте”*, карп.укр. *алдомаш „исте”*. ◀ *Од мадь. áldomás „исте”*.

олдомашовац -шуєм незак. „часциц ше на олдомашу”: *Ей, лепше то, сушед, виберац другого [бирова, дзияка и др.] на олдомашовац, як буц вибрани, на олдомаш плациц* (РК 1929, 65); *Олдомашовали цалу ноц* (Вер. Рм.). ◀ *Од олдомаш (оп.)*.

[олемац] -ам зак. „моцно набиц”. ◀ *Од серб. лемати „моцно биц дакого”*.

олегчац ше -ам ше зак. „випражніц ше, окончиц вельку нужду” (СС. Мак.). ◀ *Вироотно од серб. олакшати се „исте”*.

олежени¹ -а -е: *Олежени му власи „випадани му власи (од хороти и под.)”* (Мел. Пвл., М. Рм.). ◀ *Од олезнуц (оп.)*.

олежени² -а -е: ~ *сир* оп. под *олежиц ше*.

олежиц ше -и ше зак. „почац ше губиц (о сиру)”: *Сир ше олежел: вишило по нїм таке як жовта роса, вец пожеленел* (В. Ерд., Мар. Р.). ◀ *Вироотно вяза зоз лежац и олежуха (= сир олежени те. погубел ше од длугого лежання)*.

олежуха *непрем.* (у функції предиката) „безработносц, ленствоване, гевероване”:

Я нешка олежуха „мне ше нешка не сце робиц” (Гел. Мед.); *Олежуха, а роботи по верх глави. Жима при кончистим, велї парасти ше ище одпочиваю, ша олежуха, нет ані инїгу же треба одруцовац* (РС 6/2013, 1, М. С.). || Всл. oleženy „хтори од лежання стра цел вредносц” (Hal), слц. шарішски ležuch „ленїви человек, подляк”: to taki ležuch!, укр. диял. лежнюха „подляк, нероботнік”. ◀ Судзаци по наведзених карпатских диялектних формах, и наша першобутна форма була меновнік женского роду зоз суфиксом -уха: олежуха „подліна, подляк”, хтори виведзени од лежац.

олезнуц -ежем зак. „випадац (о власох)”: *Власи олезли „власи випадали”, власи олежу „власи випадаю”* (Мел. Пвл.); *Стари кандур, котрому уж олезли уха...* (ЧаканБас 83) || Всл. oleznuc „исте” (Buffa 189), слц. диял.: liežt „трациц шерсц або власи”: *Krava leze, Vlasi mi leží* (SSN I, 67), слц. oležt „страциц власи”: *hlava olezla mu „власи му олезли, випадали”*. ◀ Од лезнуц, лезц, праслав. lězti, lězq. Як ше вилежне (= вицагне) з блата, так помали вилежне (= видзе, вицага ше) шерсц або власи з цела; тиж так помали вилежне (= видзе, „вицага ше”) фарба з дачого.

олеј х. „масна субстанца з рошлінох и др., с. уѣ”: *Посипали олеј по хлебу и єдли (за олеј було легко бо вельо було на полю репченю а и олеярні було у Керестуре)* (БиРК1936, 136). Всл. oleј -и, слц. и чес. oleј, поль. oleј. ◀ Од лат. oleum, греч. ελαιον. ♦ **цадзи ше (розцагує ше) як олеј** оп. под **малей**: **цадзи ше як малей**.

олејніки х. мн. (єд. олејнік) **1.** „лепинї з олејом”: *За фришитик обично були єдла зоз хлебового цеста: белюши, олејніки, цукровніки* (ХомаБл 194); *Кед була бридка хвиля дзеци на поладне не ишли дому, ношелі себе до школи жоргеля, малея и олејніки* (БиРК1938, 137); *[На Вилїю за вечеру] уживаю боски дари: омилени бобальки, олејніки, капушніки, осух, па и риби* (РН 57/1926, 5, Д. Биндас). **2.** Олејнік то на олею попражени фалаток хлеба (В. Ерц.).

олејовац -юем незак. „додавац олею до єдзєня”.

олејов(и) -а -о: ~ фарба „жовтожеле-на фарба”: *Ловарски шмати олејово* (СС. Мак.)

олєнєни и олєнєти -а -е **1.** „хторому опадала шерсц”: *Видзиш, брату, яка нам олєнєна шия* (ЧаканБас 96); *Положел стару олєнєту шапку на главу – вишил* (РК 1940, 36, М. Ковач). **2.** **Олєнєни уста** таки як опарени уста. *Моя баба Б-ова гуторела же кед ниє артейскей води, та єй уста таки як олєнєни, зато єй дїдо више мушел ношиц води за нице зоз обичней студні на шоре. Уста можу буц олєнєни и од горучки* (Г. Р.). || Слц. диял. olieneny „без старей скорі, тот цо менея скору” (SSN II, 603). ◀ Од олєніц ше, оп. лєніц ше.

олєніц ше -ім ше зак. **1.** „счухац ше, опадац (о шерсци)”: *а Гидран уж стари старєнки аж му ше уха олєнєвели* (РНКЗаря 1940, 109). **2.** „постац олєнєни (2)”: *Уста ше олєня од горучки, та су сухи и били* (Лев. Ск., Ир. Ск.); *Баба гварела же ше єй од артейскей води уста олєня, та єй дїдо муши принєсц води з обичней студні* (Г. Р.). ◀ Од лєніц ше (оп.).

олеяр х. „власнік олеярні”: *а макух [у олеярні] ше пече и пахнє. Ох, як зме [дзєци] чекали на макух. ... А олеяр, кед нас сцел одбиц, та нам подзелєл горкого макуха [за крави]* (РНКЗаря 1935, 66, Я. Виславски).

олеярня ж. „роботня або фабрика у хторей ше продукує олеј”: *У олеярных збивали олеј. Кед ше витлачело овєс, репчєнь спод трєшки ше овяло, та ше вєц збивало олеј зоз того репчєню; репчєню найвєцей було у овше, вельо овса ше шало* (М. Рм.); *А у олеярных ше конї обрацаю. Там сом ше любєл ходзиц вожиц як на „кирбаю”* (РНКЗаря 1935, 66). || Слц. olejäreň „исте”, слц. диял. olejárňa „исте” (SSN II, 602).

олеярош х. „власнік олеярні”: *Олеярош мал суку, пошла жу котлу, поєдла шицок олеј* (Етн30 309).

олїва ж. бот. „маслина”: *У ней [Палєстини] су плоди: ... олїва, палмово, смоквово жранатово овоци. ... Найкрасше ше розвивали олїви и смокви, палмово датулї* (РК 1933, 120–121, М. Мудри). || Всл. oliva „исте” (Hal), слц. oliva „исте”; у словацким ше oliva

спомина 1641–1657. р., 1666. р. и др. (HSSJ), укр. *олива* и *маслина* „исте”, цсл. *олива* „исте”. Гоч ше слово *оліва* у словацким спомина уж у 17. вику, предпоставяме же воно Руснацом було познате з церковней терминології. ◀ З латинского и греческого. Нешка и у бешеди и у лит. язика хаснуєме сербизем *маслина*.

олівани -а -е „емайловани”: У *оліваней* судзини варело ше на шпорету, ридше у пецу. На тоту судзину ше мушело мерковац да ше не отлуче и да не одпукне жлейта. Кед ше и таке случело, вец ше ю однесло до кломфера и кломфер ю залял. Олівани були: гарчички, шерпенки рижних велькосцох, гарчки, танери, округли и длуговасти тепшички, мисочки, котли, верхи и подобне. Тота судзина зоднука була ишва, а од вонка белава або кафова. Нешка олівана судзина у вецей фарбох (ХомаБл 201). ◀ Од ляц, леем.

олівац ше -ам ше незак. „оплюсковац ше, виплюсковац по себе воду зоз судзини и др.” ◀ Од ляц, леем.

оліво с. церкв. *швециц* ~ : Священік идзе жу чезко хорому швециц оліво: споведа го и зоз руку помазеу хорого зоз олівом „пошвещеним олейом”, те. помазеу му чоло, очи, нос, уха, уста, перши, руки и ноги модляци одредзени молитви. Оліво ше швеци хорому же би му господь Бог дал духовне и тілесне здраве (ГорКух 270). || Всл. *oliva* „пошвещени олей”: *oliva* је на масцење або на paleňe (Czambel), рсй. *олива* „исте”, чес. *oliva* „исте”. ◀ Од лат. *oli:va* (тото од *oleum*), греч. ελαια.

олізац -їжем зак. 1. „поолізовац”. 2. „прейсц з язиком по дачим, олїзнуц”. Слц. диал. *olizat* „исте” (SSN II, 604).

олізац ше -їжем ше зак. *повр. гу олізац.*

олізковац -куєм незак. дем. частот. *гу олізац.*

олїзнуц -їжнем зак. *єднораз.* „олізац”.

олізовац -зуєм незак. 1. „лізац, злізовац”. 2. „преходзиц з язиком по дачим”.

олізовац ше -зуєм ше незак. *повр. жу олїзовац.*

оліпац -пим зак. „наліпкац преїг дачого, обліпиц”.

оліпени -а -е: *як оліпени* „тлусті”: *Крави зме давали вельо кравскей цвикли, та була тлуста, як оліпена. Гвари ше и за коня, швиню и под.: як оліпени; за човека ше так не гвари, але ше гвари: ліпи ше на нього „швидко тие”* (В. Саб.).

оліпиц -им зак. оп. **оліпац**: *Гредки на повали [требало] оліпиц зоз писком и вапном* (КочЕвЦП 62).

оліпкац -ам зак. оп. **оліпац.**

олічиц -им зак. „вилічиц”: *Мал сухоти, пришол зоз шпиталю барз оправени, так го олічели* (Пвл. Бл.); *Дохторка ми гварела: То не мож так легко олічиц жрипу* (Вер. Рм.).

[**оловка**] ж. коц. „древков печач, с. дрвена бојица”. ◀ Вироятно од серб. *оловка*, а то од *олово*¹.

олово с. „графитна часц клайбаса, с. срце, графит”. Слц. диал. *olovko* „исте” (SSN II, 604), укр. диал. *олівко* „клайбас”. Судзаци по значеню, у нас вироятно нове. ◀ Од *олово*¹.

олово¹ с. „метал Stanum”. Слц. *olovo*, поль. *olów*, серб. *олово*. Праслав. *olovo*. Як праславянске слово, вироятно и нашим на Горніци було познате (у словацким є зазначене од 16. вику ((HSSJ)). ♦ *чезки як* ~ „барз чезки” (с. тежак као олово).

олово² с. коц. оп. **оловко.**

оловранти мн. „заєдане, медзиоброк, с. ужина”: [Масц] *ше помасцело на фалат хлеба ... и дзецом, а и старшим то часто знали буц оловранти* (ХомаБл 179). || Всл. *olovrant* „исте”, карп.укр. *ловранки* „други фриштик” (TichyFr). По Книезови словацке *elevrant*, *olovrant* походзи од нем. *Halberabend* (од *halb* „половка” и *Abend* „вечар”), а од Словакох слово превжахи и Мадыре: мадь. *lóránt*. По ЕСУМ-у укр. диал. *ловранок* „исте” превжате з мадырского.

оловрантовац -туєм незак. „заєдац медзи главнима оброками”. ◀ Од *оловранти*.

оловяни -а -е „направени з олова”: *Но, гибай, пайташ, будзеш видзиц мойо обисце. ... Оловяни кармики, оловяне гумно, шицко красне* (Етн29 81). || Всл. *olovjani* „исте” (Buffa 189).

олтар х. церкв.: *На штрєдку святилїща находзи ше пристол лебо олтар*

(жертвенік). На нїм священік служи службу божу; з каменя є, ма штироугласту форму, закрити з трома плaxтами, символізує стол зоз Тайней вечери, Христов гроб и самого Исуса Христа (ГорКух 254). || Слц. oltár, серб. олтар. Общеславянске. ◀ Од стр.в.нем. alta:ri, а того од лат. alta:re.

олупац -ам (коц. -пем) зак. „обиц зарна з чуткох кукурици, калапох слунечніку, с. окрунити”: ~ кукурицу, ~ слунечнік. ◀ Од лупац¹

олупиц -им зак. 1. „зняц лупу з древа або плода”: Друк най будзе неолупени, зос скору (РК 1925, 142). 2. прен. „обрац дакого од дачого, одняц дакому дацо”: Обудзи ше баба: „Ейне, ейне, не мал ши ме так окламац! Олупел ши ме од папучи цо ше море прекрачує, олупел ши ме од трицец и єдней дзивки моеї ...; але, чекай, придзеш ти ещи ...” (Етн29 213); Лем кед нас олупя, кед нам вежню порту на загради (Пвл. Бл.). || Слц. olúpiť 1. „исте”; 2. „сцагнуц лупу, скору з дачого”. ◀ Од меновніка лупа (оп.).

олупиц ше -им ше зак. „страциц верхне пасмо скорі, епидерм”. ◀ Од лупиц, праслав. lupiti. Оп. и злупиц ше.

олуповац -пуєм незак. „знїмац, лупац зарна з чутки кукурици и под.” ◀ Од лупац¹.

олуповац ше -пуєм ше незак. „трациц зарно по зарно (о чуткох кукурици, калапох слунечніку и под.), с. крунити се, осипати се”.

оляпкац -ам зак. „олїпиц, оруцац з блатом и под.”: Зоднука падлаш лем оляпкани и по даєдних местох ище виша слами (ЛатякТал 104). ◀ Од оном. ляп.

оляц олеєм зак. „поляц, обляц”. Слц. ди-ял. oľiat’ „исте” (SSN II, 602). ◀ Од ляц.

оляц ше олеєм ше зак. „поляц ше, обляц ше з воду и под.”: Несла полни гарчок води, та ше оляла (Г. Р.).

ольогдац ше -ам ше зак. експр. „опиц ше”. Слц. диал. ologdat’ sa „исте” (SSN II, 604). ◀ Од льогдац (оп.).

омало присл. „о кратки час, докмало”: А вон ше од ней [краль од кралїци] зобрал и пошол. Потим омало пришлї гу ней ей ку-

харки: „Цо же будземе вариц, млада краљовно?” (Етн29 129) || Всл. omalo „исте” (Buffa 189), поль. o mało „лемцо не”. ◀ Од прим. о и присл. мало.

омальовац -люєм зак. „помальовац”: та сом го модлєла, пребог, реку, дай да оамлюєме хижи (Рускинї 94). Слц. диал. omaľovat’ „исте” (SSN II, 606).

омамунени -а -е „з помучену свідомосцу, омрачени”: Витха ше коньови кладла коло носа да не вирга и кед ше не дал подковац, то бул порвазок з палїчку, порвазок ше окруцел коло носа, конь не могол дихац, бул як омамунени, та мирно стал (В. Саб.). ◀ Оп. омамунїц.

омамунїц -їм зак. 1. „помуциц свідомосц дакому, заврациц дакого”: порвазок ше окруцел [коньови] коло носа, конь не могол дихац, бул як омамунени, та мирно стал (В. Саб.). 2. „здурити; спревесц”: Держава сце людзох омамунїц да даваю пенєжи до банки (Йвг. Бл.); Як зме уж спомли у Керестуре на вашаре, зишли ше коло 17 таки коцкаре и робєли у вецей бандох и на жаль барз омамунєли народ и то не лєм хлопох, але и жени (РН 36/1929, 4). || Всл. omamuńic „помуциц свідомосц, омрациц”: Ked špi člověk na poľu na slunku, rozboľi ho hlava – omamuňeni (Czambel), слц. диал. mamuna „страшидло”, укр. диал. мамун „зли дух цо спреведа, заврацує людзох”, поль. диал. mamuna „зли дух у подобі жени”. У нашим язiku меновник *мамун з подобним значєньом як у укр. и поль. диал. не зачувани. ◀ По ЕСУМ-у омамунїц повязане з болг. мамуна „налпа, маймун”, серб. мајмун „исте”, а то од тур. таутун „исте”, перс. таутун „налпа, маймун; зли дух, дьябол”. ➔ У нашим язiku и даєдних других язикох карпатского ареала слово мамун ше по форми зблїжело зоз грекизмом мамона и мамуна „богатство; жажда за богатством”. У нашим язiku не зачувана невиведзена форма мамунїц як всл. mamunic „страшиц” (Hal).

омамуньовац -нюєм незак. гу омамунїц.

оман х. бот. „Inula helenium L.” Общеславянска назва (Тимко 25, 73). ◀ Толкує ше

од о-тапъ, друга часц тапъ од праслав. дієслова *mapiti* „зашальовац, заврацовац” (Фасмер).

омарзнуц -ржнем зак. „одмарзнуц”: На велькей жими човекови можу омарзнуц уха. ♦ *бої ше же му омаржню уха* „не знял шапку при здравканю, при уходзеню нука и под.”

омаста ж. 1. „масц”: И одберили од нїх цо мали у пивніцох, поживлене, жито, хлеб, омасту (Ос 15); Есц даваю на роботи [у лагру] шицким нараз з єдного котла ...: постне и ридке! Кромпля и вода! Омасти од 1930. року нїхто ані не видзел! (РН 47/1936, 2); Но вон ма ... и жеми, и жита, и омасти вше и навише, бо шицкого вше предава, а я мала вше лем барс по ценко, бо сом не кажди рок швиню забила (ЖирошМСМ 68). || Слц. *omasta* „масц”, слц. диял. *omasta* „tuk na omastenie jedla, mast” (SSN II, 607), укр. диял. омаста „исте”. 2. а) „масна ткань на черевох швині и др.”: Кед хлопи розобрали швиню и винали черева, жени зоз нїх перше позберили омасту (то було масне ткиво наростене на черевох) (ДудашКс 149). б) „одпатки од швині хтори ше хасную за варенє мидла” (Вер. Рм.): Воду усипеме до котла у котрим будземе вариц мидло. Кед вода горуца, положиме омасту ... Кед маса цагаца (розцагує ше), а не крупі ше, вец додаваме покус соди (НКух 126). ◀ Од масц (оп.).

омасцац -ам незак. „омасцовац”: *Набивани хижі ше и од вонка и од нука омасцало зоз блатом, а вец ше их оваковало* (ДудашКс 163).

омасциц -им зак. 1. „замасциц, змасциц (з едзенєм и под.)”. || Слц. *omastit* „положиц масци до едзєня”. 2. „омастеровац (звич. з блатом)”: *Хижу ... омасцим ... омасцел ... вимасцел* (КовМихЦВ 32–33); *Церква уж звонка и зоднука зос цементом омасцена и обилена* (РН 44/1933, 3).

омасциц ше -им ше зак. 1. „замасциц ше, змасциц ше”: *Преблечем кошулю да ше не омасцим* (Йвг. Бл.). 2. По М. Павловичевей дієслово *омасциц ше* значи и „достац дацо од дакого”, а тото значєне бліске зоз слц. диял. *omastit sa* „збогациц ше” (SSN).

омацац -ам зак. „дознац, випитац з осетом дотику, помацац” (Мел. Пвл.).

омацкац -ам зак. дем. од **омацац**.

омацовац -цуєм незак. „мацац” (Мел. Пвл.).

омачац -ам зак. „помачац”: *Кед ше кукурица пирска од жау, кукурицу треба омацац* (Мик. Ск.).

омачац ше -ам ше зак. 1. „помачац ше, змачац ше”. 2. „попиц алкогольного пица”: *А вец Микола и я вошли дакус нука, зограц ше и окрипиц. ... Кед ми о даяки час видземе вонка, понеже зме ше, як Ганя гвари, омачали ..., кед ми вонка, а швиня ходзи по дворе* (НД 89/1991, 20).

омачкац -ам зак. „змачкац”: *Идзем ше змивац, та зоблечем блузну да ю не омачкам* (Г. Р.).

омачкац ше -ам ше зак. „помачац ше з воду, змачкац ше”.

омегчац -ам зак. „постац мегчейши”: *Заляло ше [капусту] зоз воду, ровно зоз шерпеню, посолєло ше и варєло док капуста не омегча* (ХомаБл 181).

омекнуц -нем зак. „постац мегчейши”: *До истей запражки ше на ценко порезало кромплі и попекло ше их пред пальом да омекню* (ХомаБл 182).

[**омержиц**] -им зак. „почац ненавидзиц, знєнавидзиц дакого/дацо”: *А хто кого уж омержи там ше добре нїч не зверши* (РК 1941, 35, М. Горняк). ◀ Од серб. *мрзети, омрзнути*.

[**омержиц ше**] -им ше зак. „почац ше медзи собу ненавидзиц, знєнавидзиц ше”. ◀ Од серб. *мрзети, омрзнути*.

омерковац -куєм зак. „замерковац, обачиц”, у старших авторох: *а понеже тей ноци нікого на салашу не було и ніхто огня не омерковал, прето хлїв горєл цалу ноц* (РН 19/1932, 3); *Тоти госци, цо пришили, були задовольни, накељо ше звонка могло омерковац* (РН 38/1932, 3); *А кед баш мушиме [пошкрабац ше], вец треба зробиц то так, да ніхто не омеркує* (РН 24/1935, 1); *Людзе на валалох омерковали, же птици, котри обично пред приход оштрей жими приходза блїжей жу валалом, того року остали*

на польох и по лесох (РН 47/1937, 3). ◀ Од мерковац (оп.). Не зазначени карпатски паралели.

омесц -ецем зак. „змесц прах, павучину и под. з дачого”. *Кед ше [упечени хлеб] винял зоз пеца, сподок ше му ометол зоз метолку, а верх умиц зоз чисту воду* (ДудашКс 141). ◀ Оп. месц.

ометац -ам незак. „зметац прах, павучину и под. з дачого”. Поль. *omiatać* „исте”: ~ *ściana* „ометац мури”. Слц. диял. *ometać* „исте” (SSN II, 608).

[**омладина**] ж. „младе поколенє, младеж”. ◀ Од серб. *омладина*. Оп. *младеж*.

омлевац -ам незак. жу **омлец**.

омлец -еем зак. „почувствовац млосц, слабосц”: *И дораз витаргнул шаблю зоз пошви и сцел ю зарубац. Дораз му рука омле-ла и почал ше шицок тресц* (Етн30 143); *Розуми ше же спаднул и Янчи и конар, ище го тот конар добре по глави треснул... Аж омлел тот дурни Янчи од того* (РН 38/1937, 3, М. Ковач). || Слц. *omdlieć* 1. „исте”; 2. „замлец, страциц свідомосц”. ◀ Од *млец*².

омотац -ам зак. „обмотац, обвиц”.

омотац ше -ам ше зак. „обмотац ше, обвиц ше”.

омоцніц¹ -неєм и -ім зак. *непрех*. „замоцніц, постац моцнейши”: [Робота з пчолами ми] *сладзела роботу, а з тим и слабе мойо цело омоцнєло* (РН 13/1935, 2); *да ше усилюю чим вецей нових членох назберац, да союз омоцнєє* (Заря 33/1934, 3).

омоцніц² -ім прех. „зробиц моцнейшим”: *утвердзє и омоцніме у нашим народзе розумєнє за просвиту* (РК 1923, 129, М. Винай).

омрачени -а -е „замрачени, с. ошаму-ћен”: *Нараз цошка шушило, а я, ... ягод омрачени бухнул на жем* (РН 69/1926, 3, О. Кост.). Слц. диял. *omračeny* „исте” (SSN II, 611). ◀ Од *замрачиц* (оп.).

омрачиц -им зак. „замрачиц, с. ошаму-тити”: *а з другу [руку] му дал єдну спакру-ки, та го омрачел* (РЦар, 26). Слц. диял. *omračiti* „исте” (SSN II, 611). ◀ Од *замрачиц* (оп.).

омрачиц ше -им ше зак. „замрачиц ше, с. ошамутити се”.

омуровац -руєм зак. „обмуровац до-окола”. Слц. диял. *omurovať* „исте” (SSN II, 612). ◀ Од мур, муровац (оп.).

омучени -а -е „замачани до муки, поси-пани з муку”.

омучиц -им зак. „потресц муки по да-чим; виваляц месо и под. у муки”: *На олею ... попражце нашекану цибулю и на ню до-дайце омучену печинку най ше динстує* (НК 1980, 225). ◀ *мука*¹.

омучиц ше -им ше зак. „замачац часц шмати до муки, посипац ше з муку”. ◀ *му-ка*¹.

оначиц ше -им ше незак. 1. „спричкац ше, нацаговац ше, обяшньовац ше”: [Дзе-ци] *чердали койдзеяки бависка, и оначели ше, били, вижєрали очи и правєли трис-то шалєнства и комендиї* (ТвенМ 15); *До-бре ше складал зос своїм жаздом и нігда ше не оначел зос нім* (РН 66/1926, 3, Б. Д.). 2. „муштровац ше, секирац ше”: *Оцец ше те-льо оначел чом син так поробел* (Вер. Рм.); *Нешка уж кажди земледілец вибачел, же то ніч не стої оначиц ше гоч пре яки ва-лалски плетки* (РН 52/1932, 3). || Значєнє „муштровац ше, секирац ше” вироятно ма и всл. *onačić* še у прикладу: *jeho paři doma sa onačila že dze on sa podzel* (Czambel). ◀ Од архаичного заменовніка *онаки* „инша-ки, гевтаки” (слц. *opakvŭ*, ст.сл. *онаковъ*, серб. *онакав*), хтори вивєдзєни з особного заменовніка он „вон”, праслав. *опъ* (Machek 414). Од того и вивєдзєни дієслова: *поона-чиц ше, вионачиц, заоначиц (ше)*.

онємиц -им зак. „страциц моц бєшєди, занємиц” (Мєл. Пвл.): *Єдна дама ... од стра-ху пред вєльким гадом онємєла* (РН 97/1926, 4); *Гєвти зоз хторима ше стрєтала нараз як кєд би онємєли* (КовМихНО 105). || Слц. диял. *onemiet* „исте” (SSN II, 614).

[**онєсвєсциц ше**] -им ше зак. „страциц свідомосц”. ◀ Од серб. *онєсвєстити се*. Нашо *замлєц* (оп.).

онучи ж. мн. оп. **онучки**.

онучки ж. мн. (єд. онучка): Часто ше ботоши замєньовало з онучками, бо бу-ли туньши и витримовнейши од ботошох. Онучки були направєни з домашнього платна, зоз старих рєндох лебо зоз старих

гачох. Ноги ше окруцало зоз тима наздзє-
ранима рєндами. Онучки ше вєц коло кост-
кох звязало на гузел (ВарґаЛю 240); *Вжимє*
лєґинє ... у чижмох ношєли зоз старих ґа-
чох онучки... (РК 1937, М. Биркаш). || Всл.
онушкі „истє”: ~ do čizmoch (Czambel). ◀
Форма вивєдзєна зоз суфиксом -к- од стар-
шей форми *онучи* (єд. онуча) (СС. Мак.): У
Гнатьока у истєй приповідки М. Паланча-
нина: *Ушил себе бочкори, а рєнди на ону-*
чи (Етн29 259); *Тоти його бочкори, онучи*
цар предал Жидом (Етн29 261). Слц. опуса,
поль. опуса. Од праслав. onutia. ♦ *одруциц*
як стару онучку (бочкору, керпару, ґачи)
„одруциц як дацо безвреднє” (В. Саб.).

онюхац -ам зак. „понюхац”.

онюхац ше -ам ше зак. „понюхац ше”.

онюхциц (ше) -им (ше) зак. експр.
„онюхац (ше)”.

опадаци -ам зак. „поодпадавац (о лїсцу,
плодох и под.)”.

опаднути -а -є „слаби, схуднути”: *Наши*
бачи таки опаднути (Вєр. Рм.). || Слц.
opadnutý „истє”: opadnutá tvár, od choroby
opadnutý.

опаднуц -нєм зак. „ослабнуц, схуднуц”
(Г. Р.). || Слц. opadnúť „истє”.

опадовац -дуюм *незак.* „одпадавац (о
лїсцу, плодох и под.)”: *Лїсцє опадує. Власи*
му опадує.

опалїц -їм зак. „спалїц по поверхнос-
ци”.

опаметац ше -ам ше зак. 1. „здогаднуц
ше”: *Нєскоро сом ше опаметал* (М. Рм.).
Слц. нар. opamätať sa „истє”; з истим або по-
добним значєньом всл. opametac še: nemožu
še opametac dze on tak 'e grati vžal (Czambel
235). 2. „присц ґу розуму”: *„Як шалєни бе-*
га по недобрїх драгох.” „И то нє найгорше,
опамета ше и змири ше” (РН 36/1928, 2). ◀
Од памєц, праслав. ра-мѣ-тъ.

опановац -нуєм зак. „овладац”: *да ро-*
зум и розсудок опанує над страсцу (Заря
4/1934, 5, др Сакач). || Всл. opanovac „истє”
(Нал), слц. opanovať „истє”.

опарац -рем зак. 1. „роздзелїц з пара-
ньом, попарац”. 2. *польопр.* „попарац з па-
рачим плушком” (МудриАл). ◀ Од параци.

опарени -а -є: *скочиц як* ~ „нагло ско-
чиц (од несподзиваня и под.)”: *Бачи Грицо*
скочєл як опарєни (Заря 3/1939, 8).

опариц -им зак. „поляц з горуцу чєч-
носцу”. Слц. opariť „истє”. ◀ Од пара².

опариц ше -им ше зак. „поляц ше з го-
руцу чєчносцу”. Слц. opariť sa „истє”.

опасац -ашєм зак. 1. „положиц коло
паса”: *На тим фартушку було писано зоз*
златима лїтерами: Хто тот фартушок
опашє опрєз себе, нїхто нє будзє таки моц-
ни на тим швєцє, лєм Бог, а вон (Етн29 76);
Видзєл сом дїдох и младших хлопох ... опа-
саних зос фартухом. ... то з найвєкшєй час-
ци землєдїлци ноша фартухи, да шмату нє
валяю и нє дру при роботи (РН 29/1927, 2,
М. В.). 2. „обвиц доокола”: *А зомборска ка-*
сарня з ланцом опасана, / под ню стої моя
мила барз виплакана (Етн9 ч. 282); *Дзивку*
вжал на коня за себе, три раз ю опасал коло
себе зоз поясом, а штварти раз з ремєньом
(Етн30 168); *Багра на колєсу ковач опасал*
зоз жєлєзну шину, широку 3 центи (Фа 54). ||
Слц. диял. opasať „истє” (1. и 2) (SSN II, 619).
◀ Од пас (оп.), праслав. rojasъ.

опасац ше -ашєм ше зак. *повр. ґу опа-*
сач. Всл.: opasala se z fartuchom (Buffa 190).

[**опасач**] х. „вояцки ремєнь коло пасу
(за хтори ше запасує оружє)”. ◀ Од серб.
опасач.

опаскудзиц -им зак. „осквернїц, обез-
чєсциц, с. оскврнавити”. 2. „погубиц, с.
искварити”. Слц. диял. opaskuditi „постац
бридки” (SSN II, 619) ◀ Од *паскуда* (оп.).

[**опасни**] -а -є „способни спричинїц
чкodu, нєщєсцє”: [Овчи поки] *за статок*
опасни на их трєба лїчиц (РН 42/1930, 2).
◀ Од серб. опасан. → Слц. и слц. диял.
nebezpečný „опасни”, укр. небезпечний „ис-
тє”, поль. niebezpieczny „истє”. У нашим
язику нє зачувани прикметнїк *небезпечни*
„опасни”.

[**опасносц**] ж. „можлївосц дачого опас-
ного”: *да Господь оддалї од людзох опаснос-*
ци, яки им грожа (РН 10/1932, 4). ◀ Од серб.
опасност.

опасовац -суєм *незак.* 1. „класц ко-
ло паса”: ~ *фартух*. 2. „обвивац доокола,

okružovac”: Гварел му дябол: „Вежні штранџ и я вежнем, принеишме древа.” ... Циџан вжал паньваиш, почал опасовац шицок лес (Етн29 144); По римским закону ані єден цинтор не могол буц у месце, але шицки мушели буц поза мурами цо опасовали Рим (РН 39/1932, 3, Киш Силвестер); Опасує вон [канал] єдну полу валала и ухodzi до єдно-го старого каналу (РН 7/1937, 3). ◀ Од нас (оп.), праслав. ројаш.

опасовац ше -суєм ше зак. повр. жу **опасовац**.

опасовац -а -е: **опасовац** сукні „пасово сукні” (Г. Р.); Словачка мала опасовац сукні (Лев. Ск.).

опатрац -ам зак. „розпатрац”: Дзеци опатраю кніжку. Слц. диял. opatrať „исте” (SSN II, 620). ◀ Од патриц (оп.).

опатрац ше -ам ше незак. „патриц на себе”: *Опатра ше: ніч на нім не масне ані не подране.*

опатриц -им зак. 1. „унапрямц попа-трунок же би ше дакого/дацо видзело, с. погледати”: *Купец опатрел робу и пошол.* 2. „нащивиц, с. посетити”: *А вецка вона гварела ... же приишол ей брат ю опатриц* (Етн29 141); *Благослови Боже того, котри ме придзе опатриц, але на кратко* (РН 7/1932, 3). Всл. opatric „исте”: ja som bul tri mešace chori, a sce me neprišli opatric (Czambel). ◀ Од патриц (оп.).

опатриц ше -им ше зак. „попатриц на себе”: ~ у жвератку „попатриц на свойо одражене у жвератку”.

опахац -ам зак. „попахац”.

опахац ше -ам ше зак. 1. „од длугого пахання страиц чувство за пах”: *При топеню зоз пеца ше скурело до хижы. По луфтираню жена гвари: „Ище чуц дим.” Муж: „Я не чуєм дим.” Жена: „Опахани ши [од диму], та зато не чуєи”* (Г. Р.). 2. „од паху самца достац нагон за парованьом (о животиньох)”: *Приведз швиню жу корназови (козу жу козакови и под.) най ше опаха, та зосце* (В. Саб.). || Всл. opachac še „надихац ше даякого паху”: opachala še pachu pri vareňu (Buffa 190). 3. „медзисобно ше опахац, поопаховац ше”.

[опейглац] -ам зак. 1. „попейглац”. 2. *прен. „моцно набиц дакого”.* ◀ Од пейглац (оп.).

опекац -ам незак. „биц з батогом, прутом, ременьом и под.” (В. Саб.); [Циган] як заврачани по струнох опека // и гушля му грає вше як заврачана (М. Рамач: Сказка о гушлярови). ◀ Од пещиц (оп.).

опекліна ж. „опечене место на целу”. ◀ Кніжково слово, од серб. *опеклина* (и *опекотина*). Оп. *опечене*.

операц -ам незак. 1. „класц гу дачому цо служи як подпорка”: *Пред дутяном людзе операли бициџли жу муру.* 2. „гранічиц ше поконцу з другим польом (о жеми, полю)”: *На його жем била сушедова жем, гвари ше же жем бие, виганя або опера єдна на другу* (В. Саб.).

операц ше -ам ше незак. „находзиц подпорку, с. наслањати се”. Слц. *opierať sa* „исте”.

[операция] ж. „хирургійне залапенє на целу”. Европске слово. ◀ Од лат. *operatio* „дія; уплів”.

операче с. „хрибет шедзиска”: *Шедалку [на ролу] справел так же зоз ней не мож було випаднуц, бо була заправена з трох бокох: за хрибтом мала операче, а з бокох дески* (Фа 115).

[оперисац] -ишем зак. и незак. „зробиц/робиц операцию”. Од серб. *оперисати*. Литературна форма *оперовац*.

опечене -ного с. „опекліна”: *Опечене го болєло.*

опечиц -чем зак. „з горуцим повредзиц”: *кед даяки їдо курел, а я од нього пипку брал, а вон ме опекол* (Етн29 IV).

опечиц ше -чем ше зак. 1. „з горуцим ше повредзиц”. 2. *прен.: Ага! Хто ше раз опекол, и на жимне дує* (КовМихЦВ 273).

опивац -ам незак. жу **опиц**.

опивац ше -ам ше незак. гу **опиц ше**.

опиліц -їм зак. „орецац з пилу”.

[опипац] -ам зак. 1. „пооперац бобки”: ~ бобки грозна. 2. ◀ Од серб. *опипати* „исте”.

[опиповац] -пуєм незак. (гу **опипац**) „обраца бобку по бобку”: ~ бобки з гириздох.

опиркац ше -ам ше зак. „оброснуц з векшим пирийом, достац пирка (о младих птичкох)”: *Кед ше курчата опиркаю, вец познац когуцики и курочки* (В. Саб.). || Всл. opirkovani „хторому наростло пире”: opirkovane vrani (Buffa 191).

опирскац -ам зак. „попирскац”.

опирскац ше -ам ше зак. „попирскац ше”.

опирсковац (ше) -куєм (ше) незак. гу **опирскац (ше)**.

описац -ишем зак. „зоз словами представиц”.

опискац -ам зак. 1. **пишмац (дябол) ме** (**го, нас**) **опискал** „чорт ме (го, нас) навед дацо зробиц”: *Опискал ме пишмац же бим пошол на чамцу прейџ Дунаю, барз сом ше бал* (М. Рм.). 2. **безос.**: **опискало ме** „наведло ме (зробиц дацо недобре)” (Пвл. Бл.). ◀ Од **пискац**.

опитац ше -ам ше зак. „задац питанє, с. упитати”: **а)** (дакому): „То твоя палица?” – опитам ше хлапчикови ... „Моя” – одрезал ми так спод ока (БаковВТ 199). **б)** з генитивом (дакого): Кед царски вислуговаче привели пред цара найстаршого сина, сцел ше го сам цар опитац же чом вон тот закон не одступи котри його мац научела (Етн30 19-20); Опитайце ше гоч котрого старшого человека о нїм, та вам почне на длугоко и широко приповедац славни подїї зос живота того человека (РН 48/1935, 2, М. Ковач). Всл. opitas še „исте” (Czambel). Хасноване з генитивом яснейше илуструю приклади под **питац ше** (оп.). ◀ Од **питац** (оп.).

опити -а -е „напити, пияни”. Всл. od paŕlenki opiti.

опихац ше -ам ше незак. „оедац ше” (С. Мйр.): Тот ше опиха „оеда ше” (В. Саб.). Поль. oruchać się „исте”. ◀ Од **хпац/-пихац** (оп.).

опиц -иєм зак. „дац попиц вельо алко-голу”: *опили ме и на остатку окрадли* (РН 47/1932, 2).

опиц ше опиєм ше зак. „напиц ше алко-гольного пица, буц пияни”. Всл. opić še „исте”, слц. opić sa „исте”, серб. опити се „исте”.

[опклада] ж. „твердзене од чией точности завиши добиток або утрата”. ◀ Од серб. опклада. Нашо **заставка** (оп.).

оплакац -ачем зак. „з плачом виражиц жаль за даким/дачим”. Слц. діял. oplakat’ „исте” (SSN II, 625)

оплаковац -куєм **незак.** „з плачом виражовац жаль за даким/дачим”: *Паметаце, кед ше [старе древо] виврацело як го барз дїдо и баба оплаковали?* (РН 1/28, 2) || Карп.укр.: „А што она робить у коморі?” „Та оплакує льїньску (= лоньську) радість” (ЕтнV1988, 69).

оплатац -ам зак. „поплатац (на вецей местох)”. Слц. діял. oplátat’ „исте” (SSN II, 625). ◀ Од **платац** (оп.).

оплатовац -туєм **незак.** „платац (на вецей местох, вецейраз)”: *Мац го оплатує*.

оплетани -а -е **оп. оплечени**: *принесол на виставу сакайтови, кошарочки за хлеб, оплетани фляши* (РС 35/2012, 16).

оплец -леєм зак. „поплец, виплец”: [Худобни людзе] *анї фалатка жеми не маю же би дацо садзели алебо оплели* (Ос 26); *Добре же я оплела петрушку, бо почина падац диждж* (Г. Р.). ◀ Од **плец** (оп.).

оплечени -а -е „оплечени з пруцом”: ~ *коришов, ~ фляша*.

оплечко с. „женска сподня блузна”: Оплечко то була горня часц шмати хтору ше ношело скорей як цо ше завели блузни. Було ушите зоз платна своєї роботи, найчастейше билей фарби; мало широки рукави длуги аж по длань; рукави ше дзвигали на горе, дзе ше завязали понад локци; горня часц ше спустила на долу, так же прекрила локци и направела вельо позберани ранци – бурки; здзивало ше на главу, на предней часци на першох мало розпор (розрез), хтори ше вязал зоз гачніком. Понеже ше у тим чаше худобнейше жило, оплечко ше ношело през дзень на роботу, а кед ше вечарами виходзело, вец ше воно обрацало наспак же би чистейши бок бул звонка. Часто ше поверх оплечка ношел брушлик. По Пер-

шей шв. войни, зоз зявеньом красших и финших фабричних платнох, оплечко було поциснуте и заменене з блузнами (ВаргаЛю 216); *У Вербаше рекельче волали оплечко* (С. Мйр.). || Слц. орлєско „исте”, укр. диял. *оплечче „исте”*. ◀ Од *плєцо* (оп.). Назву *оплєчко* достало по упадліво широких позбераних рукавох (з „бурками”) од плєцох по локци.

оплодзиц -им зак. „виволац зачаце, с. оплодити”: *Коза перши раз не була оплодзена, та ю заи треба водзиц* (Пвл. Бл.).

оплодзиц ше -им ше зак. „зачац плод” (Ал. М.).

оплокац -ам зак. „преплокац, вимиц”. Слц. диял. *oplokať, oplokas „исте”* (SSN II, 625, 627). ◀ Од *плокац* (оп.).

оплокнуц -нем зак. оп. **оплокац**.

оплокнуц ше -нем ше зак. „сплокнуц ше, умиц ше”: *Но а здадо би ше и панови ... да ше дакус оплокне* (РН 3/1937, 3, М. Ковач).

оплоковац -куєм *незак. повтор. жу оплокац*.

оплювац -ам зак. 1. „поплювац”. 2. „охабиц шлїди „плюваня” (о мухох)”: *Мухи оплювали очка*.

оплювац ше -ам ше зак. „поплювац ше”.

оплювовац (ше) -вуєм (ше) *незак. и повтор. жу оплювац (ше)*.

оплюскац -ам зак. „поплюскац”.

оплюскац ше -ам ше зак. „поплюскац ше”.

[**оплячкац**] -ам зак. „пооднімац, обрац”: *Оплячкали го, звязали и так руцели до тей глібокей ями* (РН 7/1928, 1). ◀ Од серб. *оплячкати*.

[**опна**] ж. 1. биол. „ценка скорочка коло даєдних орґанох”. 2. физ. „ценка скорочка або плочочка за преношене вибрацийох и под.” ◀ Од серб. *опна*. Зоз значеньом (1) наш еквивалент *блана* (оп.).

оподлєни -а -е „хтори постал ленїви, подли”: *Нїч ше ми не сце, така сом оподлєна* (Г. Р.).

оподлїц -ім зак. „постац ленїви, подли”. || Всл. *opodlєs „исте”* (Buřfa 191). ◀ Од *подли*.

опоїц -ім зак. „опиц”: *пошла до карчми, а Жид ю опоел, пенєжи вжал и видрилєл вноци на мраз* (РН 24/1928, 3); *Кед шедлі вечерац, дала панови моцней палєнки, добру вечеру, доброго вина, барз го опоела, же так заснал як древо* (Етн29 249); *Качмар патрєл опоїц човека, а качмарка му виняла пенєжи* (В. Саб.). || Слц. оројїт „исте”, серб. *опојити „исте”*. ◀ Од *поїц* (оп.).

опоминац -ам *незак.* „обрацац увагу дакому, спозорйовац дакого”: *а родичох би ише и вилал, кед го опоминили* (РН 15/1930, 2); *Шпиванє и „мелодия” було таке же ше чуло надалєко, але то нїгда не було надзеранє, бо их стариши опоминили же най ше шпива, але крашнє* (ХомаМ 19). || Слц. диял. *opominat „исте”* (SSN II, 628). ◀ Од *праслав. ромьнєти*.

опомнуц -нем зак. „обрациц дакому увагу, спозориц дакого”. || Слц. диял. *opomnūt, opozornit niekoho na niečo, pripomenut, napomenut niekoho, pokazat*”: *Opomnul som ho že bi mi vracil peňeži* (SSN II, 628). ◀ Од *праслав. ромьнєти*. Нашо *карпатске*.

опораїц¹ -ім зак. 1. „ушориц, пошориц”: *Крашнє го остригалї, обривелї, опораелї, красни бул як и други человек* (Етн29 252); *Ютре рано дзєнь, чилашу опораї, сам ше зобрал, та пошол на лови* (Етн29 48); *та зме тоту будовлю [цєрквочку] подзвигли и опораели* (РН 22/1937, 3). || Слц. диял. орогајїт „исте” (SSN II, 629). 2. „розобрац заклану животину”: *Хлапец то [баранче] себе опораел, та вєцка варел* (Етн29 181). ◀ Од *пораїц¹* (оп.).

опораїц² -ім зак. „нєчесно з даким поступиц, спораїц, спревєсц дакого”. *Брат го так опораел, пол коча му вжал при дзелєну маєтку* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *спораїц²*.

опораїц ше -ім ше зак. „ушориц ше”: *Питал од кєлнера екстра-хижу да ше дакус опораї ... Правє вон ше опораел* (Етн29 247); *а йей на сукньох блато и репик ... нєма кєди ше опораїц, а аньи обисцє* (Заря 7/1937, 7); *Сушєда прибєгнє не опораєна з ручнїчком опрез себе: Сушєдо, сушєдо, мацє пожичиц єдну тепишу?* (РН 1/1928, 2, М. Ков.) || *Поль*.

opoznać 1. „направиц шор, ушориц”; 2. „розобрац заклану животину”. ◀ Од *пора-иц*¹ (оп.).

оправа ж. 1. „обшивка хижи?»: [Серен-ча] *здалека познава хторому хижа відкри-та, оправа отаргана* (Дзвони 2/1994, 24). 2. „рамики кніжки” (Вер. Рм.): *препалел грубу оправу* [кніжки] (РН 2/1937, 3).

[оправдац (ше)] -ам ше *зак.* „потолко-вац, одбраніц свойо одн. дачийо поступки”. ◀ Од серб. *оправдати (се)*.

[оправдовац (ше)] -дуем (ше) *незак.* *жу оправдац (ше):* Тераз ані не час же би ше предо мну оправдовал (КовМихНО 217).

оправени -а -е 1. „поправени (од хороти)”: *Мал сухоти, прииол зоз шпиталю барз оправени, так го олічели* (Пвл. Бл.). 2. „зарамиковани”: *Медзи тима кніжка-ми була єдна крашнє оправена. Кед человек препатрал децички наиол там 40 акції од єдного познатого рудокопу Канади* (РН 34/1930, 3).

оправиц -им зак. 1. „поправиц”: *Оправ шмати на себе, бо ци недобре стоя* (М. Рм.). Слц. диял. *opravit „исте”* (SSN II, 630). 2. „оправиц, посцеліц посцель”: *Рано кед сом станул, оправел сом посцель* (шк. сост.). ◀ Од *правиц* (оп.).

оправиц ше -им ше зак. 1. „привесц ше до шору, ушориц ше”: *Крашнє ше оправи, шеднє на когута, та ше руши з дому* (Етн29 274). 2. „поправиц ше (по хороти и под.)” (Сф. Мак.): *Н. ше уж оправел, а думал сом же ніч не будзе з нього [таки бул слаби и хори]* (В. Саб.). ◀ Од *правиц* (оп.).

оправяц -ям незак. „поправяц”. Поль. *oprawiać „приводзиц до шора”, слц. диял. oprávať „одстраньовац хиби”* (SSN II, 630). ◀ Од *правиц* (оп.).

оправяц ше -ям ше незак. *жу оправиц ше.*

опрашенє с. „прашенє швині”: *Даскельо дні пред опрашенєм швиню треба зос рит-ким гребенєм чесац по хрибце и бруху да ше цалком приучи жу нам* (БиРК1941, 119).

опрашена прикм.: Кед *опрашена* швиня барз ослабла, теди ей треба давац пиц

посного млека до хторого треба додац ма-ло отруби (БиРК1941, 119).

опрашиц -и зак. „принесц на швет мла-ди (о швині)”.

опрашиц ше -и ше зак. „принесц на швет млади (о швині)”: *Тидзень або два як ше ма швиня опрашиц завера ше ю обашка до єдного хлівка* (БиРК1941, 118).

опращковац -куем зак. „попращко-вац семе пред шацом”: *~ жито пред шацом* (Мик. Ск.).

опредз прим. з жєн. „опрез” 1. значи мес-то пред даким/дачим: *Спрец сом думал, же то тоти, цо маю опредз себе фартух майстро* (РН 29/1927, 2, М. В.). 2. значи напрям або рушанє гу дакому/дачому: *Пой-дзем шмело опредз неприятельох и покажем им яка у оца небесного влада* (Етн29 69). 3. значи напрям на место хторе ше находзи пред даким/дачим: *Дзвигнє ше з карсцеля и станє опредз Шимка* (РН 40/1932, 3). || Слц. диял. *opredz „исте (1–3)”* (SSN II, 631).

опрез и опрезо (у злученю *опрезо мнє*) *прим. з жєн.* 1. значи место пред даким/да-чим: *Я стал опрез нього. Вон стої опрез хи-жи.* 2. значи напрям або рушанє гу дакому/дачому: *Рушили ше опрез нас.*

[опрезни] -а -е „хтори ше осторожно намага обкєровац опасносц, гришки и под.”

◀ Од серб. *опрезан*. Тото значєнє у нашим язичу ше виражує зоз дієсловом *мерковац* (оп.) синтагму *мац позор* (оп.), а у старших авторох и з прикмєтніком *позорни* (оп.).

опрец -ем зак. „наслоніц дацо з концом же би було стабилнє, с. наслонити”. ◀ Од -прец, праслав. *pertī*.

опрец ше -ем ше зак. „наслоніц ше пре стабилносц, с. наслонити се”. Слц. *opriet (sa) „исте”: ~ о мур, plot.*

оприповедац -ам зак. „виприповедац о даким, дачим” (В. Саб.): *гуторел же би вон плацел [квартеліну], але му квартал не од-витує. Оприповедал вон же „хижа велька, влажна, ... при хижі клозет...”* (ErRuth 70); [Паноец:]: *„Добре, не спрєведала ти тво-його?” „Га, паноец, спрєведала.” „А як?” „Га, так и так и тельо и тельо раз” – оприпо-ведала вона* (ErRuth 71). ◀ Од *по-весц* (оп.).

опробовац -буєм зак. „попробовац”. Всл. *oprobovas*, „исте” (Hal).

[опуліц] -ім зак. „спревесц”. Синоним *спуліц* (оп.). ◀ Од серб.-горв. *пулити* „оберац, плячкац (у бависку)” (Skok).

опукац -ам зак. „пукаючи опадац з поверхносци”: *Ванно опадало з мурах.* ◀ Од оном. *пукац* (оп.).

опуковац -куєм незак. „пукаючи опадовац з поверхносци”: *Фарба почала опуковац.*

опусциц -им зак. „постац пусти (о жемі, полю и под.)”: *Опусцело польо або заграда* (В. Саб.). Оп. и *запусциц*.

опутац -ам зак. „повязац, покапчац ноги коньови єдну за другу, попутац”: ~ ноги коньови. ◀ Од *путац* (оп.).

опухнуц -нем зак. „запухнуц”: *Кед би сом вам шицко од слова до слова поприведал ... опухнул би ми, да пребачице, язык* (РК 1933, 48, М. Ковач). Поль. *opuchnąć* „исте”. ◀ Од *пухнуц* (оп.).

опущени -а -е „од шицких охабени, напушени”: *ходзи, блудзи уліцами велького варау ... опущени, през нікого – широта* (РН 1/1930, 6).

опущиц -им зак. 1. „пойсц, охабиц”: 3 такима словами *опущел сом тот убоги дом. ... Бог неопущи тоту добру фамелию* (РН 90/1926, 3); *Прииол час, же найстарши син мушел опущиц родительски дом и пойсц на науки* (РН 12/1930, 2). 2. „напущиц”: *Одтераз ти будзеш мой муж, а я будзем твоя жена, же би ти мене не опущел док ти жиєш* (Етн29 243); *Паче кед апостоли посцекали, жени Го [Христа] не опущели* (РН75/1926, 4); *Кед це вон [фраер] опущи, ти му дай по волі, / скорей його шерцо за тобу заболі* (нар. писня). Слц. *opustiti* „исте”. 3. „препущиц, не зробиц дацо”: *Най дзеци ніжда не опуща раньши и вечариши молитви* (РК 1925, 21); *У керестурским хотаре кукурица першираз уж окопана. Не треба опущиц ище раз окопац кукурицу, ... кукурица да лепши урожай кед ие ю так оброби* (РС од 17. 06 1949, 1); *Шприцоване курох не треба опущиц ані у єдним обисцу* (РС од 29 07. 1949, 3). Паралелно ше хаснує и форма

препущиц: *Родичи тиж не иму препущиц догварку зос учительом на початку нового школского року* (РС од 2. 09. 1949, 4). 4. „побивніц, спущиц”: *[Хора] кура постава мла, опущиц кридла* (Заря 1/1936, 3). ◀ Од *пущиц*.

опущиц ше -им ше (дакого) зак. „розисц ше з даким?”, лем у Гнатюка: *Не опущи ше, дзивче, першого фраера! / Кед ше го опущиши, ... скорей його шерцо за тобу заболі*” (Етн9 ч. 96). || Слц. *opustiti* sa „розисц ше”: *opustili* sa *pre mamoni* „розишли ше пре капитал”.

опущовац -щуєм незак. 1. „одходзиц, напущовац”. 2. „зохабц”. 3. „препущовац (нагоду, случай)”: *Бо карловска гора з твардого каменя, / не опушуй, дзивче, першого фраера.* 4. „преставац дацо робиц, охабц даяку роботу, обовязку”: *У остатніх 20–30 роках почали нашо дзивчата и невести опущовац тоту хасновиту роботу [предзене, ткане] и заменьовац на прадкох зос ишлинґерайом и койяким вишиваньом* (РН 44/1930, 1); *Хоч вона була уж стара, не опущовала церкву* (РН 6/27, 4).

опшит х. оп. обшит.

[општина] ж. „найменша политично-териториялна єдинка”. ◀ Од серб. *општина*.

орабц -ям незак. „обрабц”: *Нач при хижі вельки плац? То треба орабц* (Г. Р.); *Швекра жецови орабцла заграду* (В. Саб.); *Ми орабцме нашу жем добре зато, да нам приньєше вецей плоду* (РНКЗаря 1939, 51). ◀ Од *робиц*.

орайбац -бем зак. 1. (дакого) „порайбац дакому шмати, веш”: *Орайбе це, опей-ґла* (Люб. Як.); *И ище тройо дробни дзеци... Хто то висулужи? Хто орайбе, поплати, умие? Така то дробенява* (РН 13/1931, 2–3); *Мам роботи цали дзень док им наварим и орайбем да масни не ходза* (ЖиросМСМ 153). 2. „порайбац”: *украдли толває ... и шицки шмати цо жени орайбали на кирбай* (РН 96/1926, 4). Слц. диял. *orajbať* „исте (1–2)” (SSN II, 635). ◀ Од *райбац*.

орайбовац -буєм (дакого) незак. „райбац дакому шмати, веш”: *Орайбує го за пенєж, райбе му шмати, веш за пенєж*” (Мел.

Пвл.); Тримала мац костошох, варела, рай-
бала пирнаги, орайбовала хлопох (ЖиросV
208).

оране с. дієсл. мен. од **орац**: єшенське ~, ярне ~, плітке ~, глібоке ~ (МудриАл).

ораніна ж. „пооране польо”: **ярня** ~ „хтора орана вяр”, **єшенська** ~ „хтора орана вешені”, **мелка** ~ „на хторей мелка жем”. || Всл. oraŋina „исте”: ŋechudz po oraŋiŋe (Buŋa 191).

оратовац -туєм зак. „виратовац” (Вер. Рм.). Слц. диял. oratovať „исте”. ◀ Оп. **ратовац**.

орац -рем *незак.* Общеславянске. ◀ Од праслав. orati. • **орац аж по жем** *франт.* „плітко орац”: Людзе под час обавези пліт-ко орали з револту, да им меней зродзи, та да меней плаца обавезу (Ю. Пап).

орач х. „тот цо оре”.

орача -чей ж. „орача жем”.

орачи -а -е: **1.** ~ **жем** „жем хтора ше об-рабя, оре”: Ма пейц гольти орачей жеми и два гольти дену; У Керестурским хотаре було мало кукурици бо було мало и орачей жеми, бо бул вельки яраш а и вельо жеми ше не орало (БиРК1937, 137). **2.** ~ **плуг** „плуг за оране”: [Дутян ма] и орачи и копачи плуги (РН 17/1932, 4); ~ **вага** „вага на орачи плуг” (Фа 87).

оргона ж. бот. „Syringa vulgaris L.” ◀ Пожичка зоз мадь. orgona. Назва позната и у укр. диял. Закарпатя и у вост.слц. бешедох (Тимко 50, 79).

орғони мн. „музични инструмент ор-ғулі”: Ташки як орғони / У лугох шипваю (КостСе 29); А нараз ше под облаком глас киши зачує, / „Дате ся навеселити?” – так вон припитує. ... / И у час тот цали валал небесни орғони, / цо зоз своїм гуком гурча на гони и гони (КостИдил 2004, 37); Од луте-ранских церквох найвекша ше вола „Грос-минстер”. У ней су орғони найвекшии у цалей Швайцарскей а маю 7000 пицалки (РН 21/1928, 3). || Слово орғони „орғулі” постої у вецей славянских языкох: у словацким глаши organ, у українским орґан, у русий-ским орґан; староческе orhanu и vorhanu и польске organu ма форму множини як и на-шо орғони; мадярска назва того instrumen-

ту глаши orgona. ◀ У шицких наведзених языкох слово орғони походзи од латинского organum и греческого οργانون. У поровна-ню з другима славянскими языками и наша форма того слова би мала буц зоз а (оржа-ни), а можебуц и зоз г (органи), але глаши орғони. Вокал о, а можебуц и консонант ғ, могли зме прияц од мадярского orgona. Место нашого народного слова орғони, хто-ре зме принесли з Горніци, нешка хаснуєме сербизем орғулі.

[**орғулі**] мн. „музични инструмент”. ◀ Од серб. орғуље. Наш карпатски еквивалент орғони (оп.)

[**ординанц**] х. „чловек хтори вожел оп-штински, службени коч, валалски кочияш”. || Слц. ordonanc „вояк або офицер у служби висшого офицера”, серб. ордонанс и ордо-нанц „исте”, мадь. ordonánc „исте”. Немецке Ordonanz у 16. вику значело „розказ”, а од 17. вику значело „вояк або офицер у служ-би висшого офицера”. ◀ У немецким слово походзи од фр. ordonnance „розказ”, а того од лат. ordina:re „ушориц” (Duden).

[**ординанцош**] х. оп. **ординанц** (Сс. Мак.): Мой бачи Андри ... даскельо роки во-жел вошпон за руску парохию, а то значи же цо бул парадощ на владическим маєтку, ординанцош у Керестуре, то мой бачи бул за паноца и того нізше шидске панство (КовМихКап 13).

ордунг х. „нешор, вашар”: Кед дацо розруцане, кед ци сарні згазую польо, кед герчки поєдза жито, класки, фазани кед на-правя чкоди, гвари ше: там таки ордунг (В. Саб.); Гвари ше о дачиім обисцу: там та-ки ордунг „таки нешор” (Г. Р.). || Слц. диял. ordung „шор, порядок”: robela ordung „пра-вела шор” (SSN). ◀ Од нем. Ordnung „шор, порядок”. У словацким языку слово ord(n) ung зазначене од 17. вику (HSSJ), та зме го могли прияц ище на Горніци. Можліве тиж же є у Коцуре превжате од коцурских Нем-цох. Як видзимо на основи паралелох, нашо ордунг достало процивне значене од кар-патского ordung „шор, порядок”.

орезац -ежем зак. **1.** „поодрезавац кон-ци, коло краю”. **2.** „оштригац (власи)”: Дзивки надплетали варґочи з орезанима

власами да им буду длуґиши; з длуґиших вар-
жочох направелі векушу контю, та баршонь
на конті лепше стал. Даєдни дзівки сами
орезалі власи, та их чувалі за надплетане,
а даєдни жени орезовалі власи, та их пре-
давалі дзівком (Люб. Як., В. Саб.). 3. прен.
„мочно набиц”: Так го орезали!

орезовац -зуєм незак. 1. „орезовац”:
резали то [месо] на шницли, орезовали од
косцох, на паньваш вишали як шмати и то
ше сушело на слунку (ЖирошМСМ 169);
Орезує сухи конари з древох. 2. ~ **слунечнік**
„орезовац калапи узретоґо слунечніку”.

орел х. зоол. „Aquila L.” Общеславянска
назва зоз українськими фонетичними озна-
ками (Тимко 104, 121). ◀ Од праслав. оръѣ.

орли х. мн. „лісце на капусти без главки;
капуста на хторей саме лісце, без главки”:
Маме на полю вельо капусти, але сами орли
(Г. Р.); Капуста ми не ма главки, лем орли
(Вер. Рм.). ◀ Од орел (оп.). Вельки лісца ка-
пусти здогадую на орлово кридла.

оресельовац -люєм зак. „остругац з ре-
сельовом”. ◀ Оп. ресельов, ресельовац.

орех х. бот. „Juglans regia L.” У укр.
диял. орїх, слц. orech, поль. orzech. ◀ Об-
щеславянска назва зоз псл. *orǣxъ. По реф-
лексациі ѣ – заходнославянизм (Тимко 39,
74, 127). ♦ **як дзирави** ~ „недобре, слабоґо
здравя”: „Як же сце, бачи?” „Та як дзирави
орех?” (В. Ерд.)

орехов -а -о „хтори ше одноши на орех;
зготовени з орехами”: кул. ~ **питка**, ~ **тор-
та**, **орехов пудинґ**, **орехово коцки**, **орехово**
пусли, **орехово лабдочки**, **орехово шлімаки**
(НКух, РКух).

орехов цукер х. „с. алва”.

оречни -а -е 1. „вични; дати або достати
навше”: ~ **жем** „жем купена або достата на-
вше (не дочасно)”; То нам оречна жем, на-
шлідзена (В. Саб.); [Людзе теди] примушени
були задармо жем уживац, орац и шац и за
оречну ю мац (РК 1924, 118, Ф. Радвані). 2.
~ **служба** „служба за умартим раз або ве-
цей раз до рока през вецей роки (те. кельо
плацене)” (В. Саб.): На празник св. апост.
Петра було у нас торжествене пошвецане
каплицы на теметове, хтору збудовал наш

ч. ґ. Дюра Стрибер. ... Стрибер охабел церк-
ви 1 голт жеми и 5.000 дин. за отримова-
не истей и фундирал єдну оречну службу,
хтора ше ма каждого року у тей каплички
служыц. ... По службы [у каплички] ше одслу-
жела панахида за шыцких хтори у теме-
тове поховани, а други дзень ше одслужела
оречна Служба за душу усопшаґо р. Б. Миро-
на (РН 30/1932, 3). || Карп.укр. *уречный* „ви-
чни (о крипакови)”, слц. orek „нашлідзени
жемов маєток” (Doruła 68-69). ◀ Од мадь.
örök „вични”. Оп. и на орек.

орешец -шца/-шцу х. бот. „файта ци-
булі, Allium fistulosum L.” Зродне зоз вост.
слц. orešec (Тимко 65, 75, 134), слц. orešec
и orechovec „cibulovitá rastlina Allium
scorodoprasum” (HSSJ), слц. диял. orešec
„файта дробней цибулі” (SSN). ◀ Од орех.
Наволани є так прето же є ореховой вель-
косци и форми”.

орешок -шка/-шца х. дем. од орех.

[орибац] -бем зак. „добре умиц, очу-
хац”. ◀ Од серб. *рибац* (оп.).

орипани -а -е „з рипаньом оддзелени”:
Поза стари орипани комин, преходзела ше
по верху хижы пишина голубка, а голуб ишоу
за ню (РН 17/1937, 4, М. Ковач).

орипац -пем зак. „рипаючи пооддзе-
льовац”: Орипала вапно з мура. ◀ Од *рипац*
(оп.).

орипац ше -пем ше зак. „з рипаньом ше
пооддзельовац, поодпадаовац”.

орипнуц -нем зак. „кус орипац”: Кед ми
кус орипнуте на муре, я зафабим, та (Сф.
Мак.).

ориповац -пуєм незак. „рипаючи оддзе-
льовац”.

ориповац ше -пуєм ше незак. „рипаючи
ше оддзельовац, одпадаовац”.

орляче -еца с. „младе орла”.

[орман] х. „часц меблю за одкладане
шматох и под.” ◀ Од серб. *орман*, а то од
лат. arma. • **вишацц/вишачи** ~ за вишане
шматох, **складацц/складачи** ~ за складане
шматох (Г. Р., В. Ерд.).

орманови -а -о „хтори ма фурму орма-
на”: Орманови пец то високи цегелкови пец
(В. Саб.); Орманово змаржляки то високи,

як високи фрижидери, а ладово змаржляки маю фурму лади (по Пвл. Бл.). ◀ Од орман (оп.).

орманчик х. „часц меблю подобна нїзкому орману, з фийовку у горней часци”: У приклеце ... стал орманчик за судзину, лада зоз шматами (ПапОл 13). ◀ Од орман (оп.).

орнодла и **орногла** ж. „двокрака игла з хтору жени приквачую власи, с. укосница”: Машилю [баршона] ше перше спинало зоз жомбошками, вец ше ю зоз двома орноглами зопло жу варжочом же би ше не звишела на долу (ВарґаЛю 216). || Карп.укр. гарнадля: така з дрота називали гарнадл'ї „исте” (Львів 232), слц. диял. harnadla, hornodla, hernágla „исте”, серб. арх. орнодла „исте”. ◀ Од нем. Naagnadel „дословно: игла за власи”.

оробиц -им зак. 1. „обробиц (жем)” (СС Мак.): [Газда] часц капиталу подзелел сином и жецом, а себе охабял лем тельо же го мог и сам оробиц (ЛатякТал 118); Хторе польо доношуе вецей плоди, чи цо добре и шорово оробене, чи цо з тараску заросну-те? (РН 7/1928, 2); У тим мешацу оробена жем злегне ше, випочине, а през жиму добре вимаржне (РН 11/1927, 2); Гоч як да зме добре оробели и пририхтали жем под ешен-ске шаце житох, ипак осетиме з яри, кед ше жем висуши, же є збита и тварда (РН 9/27, 2). 2. „розобрац заклану швиню и др. и поробиц з ню шицко”: оробиц швиню (Дю. Сак.). 3. „вообще дацо обробиц, порихтац”: Кед багро було подзираване, могло ше го од сподку на фино оробиц. То значи, остругац го зоз ценишим обручним ножом и гобльом (Фа 52); Амала ше до тей хижы не приселї, але себе лем єдну просторию у ней оробы (Лев. Ск.). 4. прен. „порихтац дакого же би на дацо пристал”: Вона више свогого мужа оробы же би вона була най (Пвл. Бл.). 5. „обрац, одрец од пенежох и др. (у тарговини и под.)” (СС. Мак.): Кед ше картал, више шицких оробел (В. Саб.); Кед при картаню дво-ме були догварени, та оробели трецого (В. Саб.). ◀ Од робиц (оп.).

оробиц ше -им ше зак.: не мож (не можем, не можеме) ше лем оробиц „не мож посцигнуц шицко поробиц”: Кед человек ма

вельо роботи, та не сцигуе шицко поробиц, пове: не можем ше лем оробиц (Г. Р.).

оровнац -ам зак. „поровнац”: Кед ше билї, забилюе, та ше перше оровна зоз шнуром и щетку (Пвл. Бл.).

оровнік и **оровнічок** -чка х. бот. „файта польскей рошліни”, лем у нар писньох: За ту нашу хижу оровнічок буйни (Етн 9). М. Врабель у „Русским соловею, на 129. боку, гу стиху За нашу заградку оровничокъ буйный у фусноти дава толковане: оровничокъ – рошліна подобна глухей покриви, але лісца ей вельо менши, а запах барз приємни. Нешка уж ніхто не зна яка то рошліна. Не назначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

оролькац -ам зак. „помальовац з рольку” (Ю. Пап). ◀ Од ролькац (оп.).

ороснуц -ошнем зак. „пороснуц, оброснуц”: Меркуйце, да грубиши конци [чутки кукурици] буду округло ороснути до пориска (РН 8/27, 2); Уш на 8 тижні су [качата] зос пирйом ороснути (РК 1937, 146, С. Скубан).

орошиц -им зак. „овлажиц, змачац од роси”: Орошел ципели од трави.

орошиц ше -им ше зак. 1. „овлажиц ше, змачац ше од роси”. 2. „ошикац ше, овлажиц ше одвонка (о склох)” (В. Саб.): Окуляри ше му орошили.

орсаг х. „держава; жем”: людзе ше писали за пульдірох ... и то знак цо годна буц буна у орсажу (ЕтнV 89); Кральович Марко више ходзел по орсагох и по других царовинох (Етн30 186); У нашим орсажу нет тот человек цо би то зробиц могол (Етн29 100). || Карп.укр. орсаж „исте” (Дэже), слц. orszag „исте” (Dorula 61). ◀ Од мадь. ország „исте”.

орсаг-драга ж. „главна драга медзи населеннями (у Австро-Угорскей)”: На каждей орсакдраги була капуре древена зос єдним кридлом, кажди вечар ше заверала (БиРК1936, 138); Було их штирме [чуваре] на каждей орсакдраги, мали направени барз високи капуре на 8 и 10 метери висину (БиРК1938, 134).

орсацки -а -е „хтори ше одноши на орсаж (оп.)”: 1. **орсацка драга** оп. **орсаг-драга**: дзеци коня пашу на орсацкей драги або на ярашу (ЕтнV 99). || Карп.укр. орсагска

дорога „исте” (Дже), слц. orsacká cesta „исте” (Dogula 72). Од мадъ. országuť „исте”. 2. **орсацки диждж**: Орсацки диждж то таки цо на ширишей території длуго пада; кед уж длуго не падал диждж, кед уж суша, та ше гвари: ту би таки, орсацки диждж (В. Саб.).
 ◀ Од орсаж.

[ортак] х. „сотрудник у заєдницькей роботі, компаньон”. ◀ Од серб. ортак, а то з турского. Наш еквивалент цимбора (оп.), а у лит. языку и компаньон.

орубац -бем зак. 1. „поодрубовац”: Кед ми випаднуге око зашилі, зявело ше ми на тым месце дзиве месо, вец ми дзиве месо и коси орубалі, та ше зросло (В. Саб.). Орубал конари з бажрена. 2. польопр. „орубац лісце з цвикли при вибераню зоз жеми”: Орубали цвиклу и зруцали на громадки.

орубенец -нца х. коц. 1. „край дачого, с. ивица”: Люба шеднул на орубенец карсцяля же би у каждей хвильки могол з нього скочиц, стануц у положеню мирно (БильА-зЄсм 42); Мажочки моїх бундавох мали били орубенец, достали од другей файти, бо ше и бундави преруцую (В. Саб.); Вецка [птички] вирошно, почню махац з кридлами на орубенецу гнізда... (ЧаканБас 92) 2. „сек, край отвореного конку”: У Коцуре ше „сек” вола „орубенец” (Лев. Ск.). 3. а) „окраїско, периферія”: Пятюк на 3 годзин по поладню згорела хижка С. Дюри на орубенецу од Кули (РН 17/1937, 6). б) Орубенец (як микротопоним) народна назва обидвох концох Керестура кед там направени хижи”: Орубенец наволани конец валала медзи Буджаком и Капуцаним шором. На нїм була Борайова и Бандурикова хижка (ТамашРкер 380). ◀ Од руб (оп.).

орубиц -им зак. „направиц рубец коло краю, обшиц”.

орубйовац -юєм незак. жу орубиц.

орубовац -буєм незак. 1. „одрубовац часци од цалосци”: ~ конари. 2. ~ цви-клу польопр. „орубовац зоз шерпом лісце з цвикли пред воженьом до фабрики”: Ламал кукурицу, орубовал цвиклу, копал (ЖирошМСМ 171); я вжала шерп та гу громадки та орубуєм [цвиклу] (Сф. Мак.).

[оружие] с. „средство за напад або одбрану”. ◀ Од серб. оружје або угрорус. оружие (рсь. оружие). Кед же є з угроруского, вец ше у нас отримало под уплївом сербского. Як синоним хасновали зме и мадаризем федьвер (оп.).

о-рук и о-руки присл.: плївац о-рук(и) „плївац краул”: Почал сом жу ньому найшвидше як сом могол орук плївац (ЧаканСаф 172). ◀ Од рука.

оруцац -ам зак. „наруцац густу масу по дачим, оляпкац”: За Вельку ноц ... правело ше и баранче з масла. ... По верху ше го оруцало зоз потартим маслом, та то була бунда (ХомаБл 191); Кед до нього тресло, да го такой оруцали з гліну, та би ожил (В. Саб.). Слц. диял. orúcat’ „исте” (SSN II, 640).
 ◀ Оп. руциц.

оруцац ше -ам ше зак. „наруцац по себє”: Дїдо легнул до мутлянки, оруцал ше з блатом шицок, прешла го регом (В. Саб.).

оруцовац ше -цуєм ше незак. 1. взаєм. повр. „руцац єден до другого груди шнігу, с. грудвати се”. Слц. диял. orucovat’ „исте” (SSN II, 640), поль. obrzusać się „руцац єден до другого”. 2. (з даким) „без почитованя поступац з даким, робиц з даким по своєй дзеки”: у цудзим швецє лем ше оруцую з нами [Руснацами] (РК 1928, 107); Чиновникох ми маме уж досц у нашей держави, так же ше з нїма и оруцую (РН 5/1928, 2); Кажда ствар, гоч є яка малка, ма свою вредносц и не шме ше зос ню оруцовац (РН 30/1932, 4); [Школа хтору зме себе правели] ньешка нье наша, но зоз ню ше оруцує хто сце (Заря 22/1937, 5). ◀ Оп. руциц.

орчик х. „часц ваги на кочу за хтору ше капчаю штранги штверцох, с. ждрепчаник”. || Всл. orčík „исте”: na vahi jest orčíki co še na nich štrangi prikapčaju (Czambel), поль. orczyk „исте”, укр. орчик „исте”. ◀ Од нем. Ortscheit „исте”.

орш х. оп. ворш.

оса ж. зоол. „Vespa”. Общеславянске. ◀ Од праслав оса (Тимко 92, 120, 127). ♦ **зла** (нагнівана) як ~ „барз зла, нагнівана (жена)” (Ю. Пап): Нараз лем ту нина Юлка з вашару як оса нагнівана, та ше вадзи зоз

мужом (РК 1926, 119); **нападнуц (скоочиц)** **на дакого як оси** „барз нападнуц” (Ю. Пап): *Ту скочели яґод оси на мне и человек и швекра и швекор ...: „Цо, ти поганьбиш нашо обисце ...”* (РН 9/1937, 2, Фрушк.)

осамени и осамочени -а -е „сам, самотни, без дружба”: *На таки способ [дзеци богатих] останю осамени и омержени од швета* (РН 13/1933, 3, М. Винай); *Мирон шедзи и цихо є, осамочени, гвари же роздумує* (Ам. Шов., В. Саб.). || Слц. osamotenŭ и osamely „исте”, всл. osamocenŭ и osamenŭ „исте” (Hal.), карп.русин. осамочений „исте”: *осамочений, бродив хащов* (Чорі). У суч. лит. языку хаснуєме форму *осамени*, хтору находзимо уж у Г. Костельника: *буря вирива древо зос кореньом, котре є осамене* (РК 1938, 50).

осамочиц ше -им ше зак. „постац осамени”.

осел осла х. зоол. У ст.укр. зафиксоване *осьлѣ*, у ст.слц. *osel, osol* (Тимко 112, 122). Познославянска пожичка зоз латинского. ◀ Паслав. *осьлѣ*, од гот. *asilus* (сучасне нем. *Esel*), а того з латинского. ♦ **ані осла ані посла** оп. под *посел*.

оселка ж. дем. од **осла**. Всл. *ośelka* „исте”: *z ŋū še ostrā kosi* (Czambel), поль. *oselka* „исте”.

осем числ. „число и количество 8”. Слц. диял. *osem „исте”* (SSN II, 641). Праслав. *осѣмь*.

осемдзешат числ. „число и количество 80”. Слц. диял. *ošemdžešad „исте”* (SSN II, 641). • **по осемдзешат** „файта финшого платна”: Сукні [дзивоцки] за швето були зоз найкрасшого платна: шорикасти, штофово, блишово, „по 80” и ризово. Платно „по 80” (мено достало прето же єден метер коштал 80 динари) було вшеліяких фарбох: драпово, виново, каменково, целово, а по себе мало швицацци квети зоз лісцями истей фарби (ВарґаЛю 218–219); *Давно одати жени ношили на главах фитюли ... На роботни дзень ношили ше фитюли з фарбарского платна, а на швета з платна по осемдзешат, повишивани з паццерками* (Заградка 3/1 995, 18); *Пополадню дзивки [на танцу]*

були поприберани до штофових, блишових, шорикастих, по осемдзешат (ФейІр 14).

осемдзешати -а -е числ. поряд. гу осн. числу 80.

осемнасти -а -е числ. поряд. гу осн. числу 18.

осемнац числ. „число и количество 18”. Слц. диял. *ošemnas „исте”* (SSN II, 642). ♦ **єден вредзи за осемнац а други през двох двацец** „обидвоме су исти (єднаки недобри и под.)

осемнацецero -рих числ. збир. с. гу осн. числу 18.

осемнацме -цох (або неперменліве) числ. збир. х. гу осн. числу 18.

осемнацсто „тисяч осемсто (те. осемнац стотки)”: *То кошта осемнацсто динари „то кошта тисяч осемсто динари”*.

осемрочни -а -е „хтори ма осем роки”.

осемсто числ. „число и количество 800”.

[осетени] -а -е „здогадліви, хтори зна як треба поступиц; уважни (с. досетлив; пажлив)”: *Бачи Дюра вишиол зос дутяну поганьбени. Не имел ше признац, же нач му таки мали черкоточки. Бул вон осетени человек, та себе думал: Повем му, та ше будзе шмеяц зос Руснацох, же до церкви таке беру, як цо ше на коні бере?! (КостПр 61); Кельо не була бешедліва, тельо була осетена* (КовМихГриц 161). ◀ Од сербизма *осетиц* (с. *осетити*). Сама форма *осетени* не иснує у сербским языку.

[осетиц] -им зак. **1. а)** „обачиц”: *Гоч як да зме добре оробели и пририхтали жем под єшенське шаце житох, ипак осетиме з яри, кед ше жем висуши, же є збита и тварда* (РН 9/27, 2); *Пред собу даскельо крочаї осетел свою Маґду, розуми ше, назнівану* (РН 19/1930, 3). **б)** „замерковац”: *Но и учитель може дацо осетиц на дзецку цо родителі не осетели и допове то родителюм* (РК 1935, 137–138). **2. а)** „почувствовац з осетамі”: *Нешка не було жимно, кед сом виходзела вонка, не осетела сом [жиму]* (Г. Р.); *Кед му осетели ноги тварду жем скурело ше за нїм як за – сятим Илийом. И його не стало з двора* (РН 4/1929, 3, М. Ковач); *Але кед человек до тей красней хижы войдзе осети*

не барз красни запах од влажного муру и од влажней жеми спод посцелї (РН 22/1933, 3); Але ище пред тим осетел вон, же му цело слабне (РН 23/1934, 2). **б)** „почувствовац у думкох”: *Периши раз Дюра осетел же недобре поробел, же му ше нешка не требало з ваишару рушац* (КостОс 96). ◀ Од серб. *осетити*. За значене под (1) нашо еквиваленти обачиц, збачиц и увидзиц, а за значене под (2) вироятно дієслово *почуц*: за невидзене *чуц* „чувствовац” зазначени приклади (оп. *чуц*²), а виведзену форму *почуц* потвердзує слц. *diyal. počut* „почувствовац”: *počula po sebe slabosc* (SSN).

[осетиц ше] -им ше зак. „здогаднуц ше”: *але так є то ...кед ше ми више не скоро осетиме* (РН 25/1930, 4); *Вжиме ше осетел же требало купиц древа* (В. Саб.). ◀ Од серб. *осетити се*. Нашо еквиваленти *присц на розум* (оп. *под розум*) и *здогадац ше/здогаднуц ше* (оп. *здогадац ше*²).

[осетлїви] -а -е „чувствительни”: *Бо конопа барз осетлїва на мраз* (РН 6/1934, 4, Я. Гафич). ◀ Од серб. *осетљив*. Кед ше прикметнік *осетлїви* одноши на человека, вец наш еквивалент мадяризем *кевельни* (оп.).

[осетни] -а -е оп. „здогадлїви”: *По войни нашо дзепоедни осетнейши людзе почали нагло отверац дутяни* (РН 14/1936, 2). Оп. *осетени*.

[осечац] -ам „чувствовац”: *Уж даскельо дні скорей почало ше у Бачинцох рихтац и кажди осечал же ше на недзелю 30. авґуста ма цошка вельке одбуц* (РН 36/1936, 2). ◀ Од серб. *осећати*. Наш еквивалент *чуц* (оп. *чуц*²), а у литературним языку и кнїжково *чувствовац*.

[осигурац] -ам ◀ Од серб. *осигурати*.

[осигурач] х. ◀ Од серб. *осигурач*.

осипац ше -пем ше зак. **1.** „достац по целу дробни платки, точки и под”: *[Хоре од моровкох] дзецко будзе осипане, лем же по лїцу ґотово нїзда, але по шиї, по першох* (РК 1940, 156, др Полих). || Слц. *osypať sa* „исте”, всл. *osipac še* „исте”: *osipali še mi piršče na ruku* (Buffa 192). **2.** „отрушиц ше по поверхносци”: *Мури ше осипали од влаги; И М-ова хижка ше барз осипує* (В. Саб.); *А и мур наби-*

ваней хижки од сушеда ше осипал (КовМих-Гриц 30).

осипки мн. мед. „дзеецинска обераци хорота при хторей ше цело осипує з дробнима платками”: *Осипки [шпляхи по целу] вельки як зарно жита, але можу буц вельки як пол динара. ... Фарба им барнаста, а не червена як при моровкох. Осипки ше перше явя на глави, вец на лїцу, вец на першох и так за шором далей* (СлМед 164); *Дас три дні пред Крачуном Яни ше цошка похорел. Други дзень ше по нїм осипали осипки* (РН 1/1927, 3) || Всл. *osipki* „исте” (Sipos), слц. *osýpku* „исте”. ◀ Од *осипац ше*. ♦ **горше як** ~ „вельке зло”: *дзе ти видумала [же я мам] шиви власи. ... То, Боже ми опроси, горше як осипки* (РН 15/1936, 4, прел. М. Ковач); ~ **на дакого** „неприємно дакому пре неудатну роботу, невращене длуство и под”: *Бежи по шено, бо идзе хмара, осипки на нього. У копачки дижджи падаю, не мож копачи, на людзох уж осипки. Шено зме не позбєрали, а кед придзе диждж, буду на нас осипки. Так ше гвари озда прето же ше человек винервира, та ше осипе, виду на нього пупенци* (В. Саб.).

осиповац ше -пуюм ше незак. (гу **осипац ше**) „зменшовац ше, капац”: *тото нашо богатство ше невидимо осипує* (РК 1932, 77).

Осифова лелия ж. оп. Йосифова лелия.

оскверніц -їм зак. „обезчєсциц, поганьбиц”: *Кед муслиманови дали швиньского мєса, та ше увредзел же го осквернели, же го поцижанели* (Пвл. Бл.); *дотєрас яжд да не имела ані єдна нога до нього [вифлєемского вертепу] да ступи, да го не оскверні* (РН 1/1927, 3). ◀ Од *скверніц* (оп.).

оскверньовац -ньюєм незак. *ґу оскверніц*.

оскубац -бєм зак. **1.** „скубаючи отаргац”. **2.** „попасц”: *Гуски оскубали траву*. **3.** (дакого) „набиц, вєкєргєтовац”: *не хпай там главу дзе ше двоєме онача, бо тебе оскубу* (КовМихГриц 9). ♦ **оскубєм цє [як куру до гарчка]** „при гроженю: набиєм цє, покарем цє”: *А мнє ше дакеди укаж на шоре та цє оскубєм* (РК 1932, 102, М. Ковач). ◀ Од *скубац* (оп.).

оскубовац -буєм незак. „скубаючи отарговац”.

осла ж. „камень за оштрене коси”. Слц. *osla*, поль. *osła*, укр. *осла*. Общеславянске. ◀ Праслав. *osla*: од кореня *os-* и суффикса *-la* (як *мет-ла*); од *os-* походи и прикметник *оштри*. ♦ **достац** *ослу и брус* „ніч не достац”; **осла** *ци дрвена* „не так як ти гвариш, купак”; **ослу** *и брус* „купак”; ~ **дрвена** „то ніч не вредзи” (Ю. Пап).

ослабени -а -е „вислабени”.

ослабиц -им зак. „постац слабиш”. ◀ Од слаби.

ослабнути -а -е „вислабени”.

ослабнуц -нем зак. „ослабиц”: [Бог ангелови:] *Идз фришко, Михаїле, помоуц ми мойого сина, бо од страху барз ослабнул* (Етн30 75). Слц. *oslabnúť* „исте”.

осладзиц -им зак. „прейг мери посладзиц”: *Осладзела ши млеко „барз ши посладзела”*. ◀ Од сладки.

осладнуц -нем зак. „постац сладши”: *Грозно ми ище квашине, а чи осладне, не знам* (В. Саб.); *Помражена капуста, мишлинґ и др. осладне, таки мишлинґ крави любя еси* (В. Саб.). ◀ Од сладки.

ословиц -им зак. „озвец ше, обрациц ше гу дакому; озвец ше гу дакому по мєну”: *Прииол [до раю] Грек: „Цо ти сцєиш?” – ослвел го Всемогуци. „Приходзим по дарунок ...”* (РК 1925, 133); *Як же го ослвиши? Бачи? Шовґре?* (Г. Р.); *Українєец го ослови: Ви М. ... нє глупи* (Заря 8/1938, 2); *видзельи же сом странєец ... та ме такой ослвельи по руски* (Заря 16/1938, 6). || Слц. *osloviť* „озвец ше, обрациц ше”, серб. *ословити* 1. „исте”. 2. „обрациц ше гу дакому з даяким мєном, титулу”. ◀ Од слово.

ослупнуц -нем зак. „заслупнуц”.

[осмак] х. *ист.* „файта пенєжу у Австро-Угорскей”: *Миров ... жита коштал теди три форинти шайни, а овса – коштал три осмаки* (Ос 5). ◀ Вироятно вяза зоз серб. *осмак* „файта мери за волумен”.

осмаркани -а -е „замасцєни по твари од смарглю”: *Влапєла осмарканого пейцрочно-го сина за руки и – гайд до Керестура* (ЛатякТал 105). ◀ Од *смаркати* (оп.).

осмаркац -ам зак. „замасциц дакого зоз смаргльом (при бочканю и под.)”. ◀ Од *смаркати* (оп.).

осмаркац ше -ам ше зак. „замасциц ше зоз смаргльом”. ◀ Од *смаркати* (оп.).

осмери -их числ. збир. мн. гу числу 8: *Осмери дзвери*.

осмеро -рих числ. збир. 1. означає збир особох хлопского и женского роду. 2. означає збир младих.

осми -а -е числ. поряд. гу числу 8.

осминки ж. мн. (єд. осминка) кул. „колацики загнецєни з муки, масла, жовчкох и цукру, скруцєни у форми числа 8” (НКух 85).

осмиядніц -їм зак. „почувствовац сми-яд”.

осмолїц -їм зак. „премасциц зоз смолу”: *Найлєпиши папєр за шарканя бул зоз папєрово-го мєха хтори знука бул осмолєни* (ХомаМ).

осмуциц -им зак. „зармуциц, засмуциц”. Слц. *osmútiť* „зармуциц ше”.

осмуциц ше -им ше зак. „зармуциц ше, засмуциц ше” (ПЗ).

основа ж. *ткац.* „предза на кроснох порихтана за тканє”. Общеславянске. ◀ Праслав. *osnova*.

[основни] -а -е: *Основна школа*. ◀ Од серб. *основни*.

особа ж. „персона, с. особа, лице”: *Уверєни пан пошол весєло до дому, бо таку красну особу не гоч дзе було увидзиц* (Етн30 132); *Знам я же ти вельки пророк кєд ти знаи же я дзивоцка особа* (Етн30 132); *Чула сом то од єдней особи* (Евф. Пл.); *бул више з каждим приязни ... шицки научєли на його приязну особу* (РН 24/1933, 3). || Всл. *osoba* „исте”: *ešče taku šumnu osobu ňigda ňevidzeli* (Czambel). Общеславянске слово. ◀ Од праслав. *osoba*. Звичайно ше толує од *о-собе* або *о-себе* (пор. повратни заменовник себе).

[особито] *присл.* „особєно, окреме”: „Розберанка” и нешка панує, особито у Керестуре (РК 1937, 135, М. Биркаш). ◀ Од серб. *особито*. Наш найблїзши еквивалент *присловник окреме* (оп. значєнє (2)).

[осовина] ж. „часц превозки и др. на чийо конци ше кладу колеса, с. осовина”. ◀ Од серб. *осовина*. Наш еквивалент *ош* (оп.).

осоліц -ім зак. „прейг' мери посоліц”: Осолела юшку „барз посолела”.

оставац -ам нєзак. **1.** нєзак. *жу остац*. **2.** у поздраву *здрави оставайце*: Пайташочки мойо, / здрави оставайце, / уж нє пойдзем з вами, / з вами вечарами (Тон ч. 1).

остарац -ам зак. „постарац ше”, лем у Гнатьюка: бо гоч нє буду тот оцц и мац лем раз на дзень кус хлеба єсц, та шматки тим дзивком остараю (ЕтнV 101); Гоч є яки слаби, зато дзецом своїм даяк остара хлеба (Ос 32). ◀ Од старац ше (оп.).

остарац ше -ам ше зак. „постарац ше”: Нє жалуйце трошиц дзе ше роби о добрим вишколованю ваших дзецох. Кед ше о то-то нє остараце, нє помогне вам познейше нариканє на недобри дзеци (РН 6/1928, 4); худобна мац и оцц кед сц удзеліц своїм дзецом меска або сланіни, муша ше остарац як би чежко дагдзе у їзди одробели (ЕтнV 98); Нашо священство и учительство остарало ше у першим шоре, да ше така читанка приготує (РН 91/1926, 1). || Слц. диял. *ostarať sa „исте”* (SSN II, 650). ◀ Од старац ше (оп.).

остарени -а -е „постарени”.

остариц -им (и -еем?) зак. „постац стари одн. старши”. Слц. *ostarieť „исте”*.

остатні -я -е „хтори ше находзи на самим концу дачого”. Всл. *ostatni „исте”*. ◀ Од остац, а то од *стац, стоім..*

остатня -ней ж. **1.** „преслава млодого з пайташами остатней недзелі пред свадзбу”: Внєдзелю пред свадзбу у млодийовим обисцу ше сходзели пайташе и правела ше госцина, котру волали „остатня” (ФейИр 45); „Остатня” ше отримовала тидзень пред свадзбу и то за будущего млодия представля одпитованє од легінства. Будучи млоди и легіне теди одходзели до карчми дзе ше вешелели и преславйовали остатні легінски вечар а дзекеди ше вешелели и на самих прадкох (Малацко). **2.** „преслава остатней недзелі пред одходом до войска и под”: Во-ни у карчми правели „остатню”, остатні вечар [пред одходом на роботу до Аргентини] (ЖирошМСМ 167).

остаток -тку х. „тото цо остало, звишок, с. остатак”. Слц. диял. *ostatok „исте”* (SSN II, 651). ◀ Од *остац*, а то од *стац, стоім*. • *жу остатку* „при концу, на концу”: Пришол и Мижо. Спочатку ше бал катони, але жу остатку сам ше жрабал оцови на руки (РН 1/1928, 4, М. Ков.); Ані з братом не бешедовал єден час, але вецка, жу остатку, ше помирили (РС 3/2004, 10, М. Ковач); **до остатку** „до конца”: Но поганє до остатку ... так позубели свою виру, же ше з ней сами имєяли (РК 1923, 29); всл. *ostatek: bul tam až do ostatku; од початку до остатку* „од початку до конца” (В. Саб.).

остац¹ -анєм зак. **1.** „нє пойсц одн. нє буц однешени, с. остати”. **2.** школ. **а)** „повториц класу (о школярови)”: У штвертей класи остал „штверту класу мушел повториц”. Поль. *zostać na drugi rok „исте”*. **б)** ~ **од школи** „нє пойсц на наставу до школи, хибіц зоз школи”: Кед дзецко остало од школи вецей як 8 дні держава нє карала зос штрофами, лем биров штрофал оца, а дзецко було каране кельо дні нє було у школи, вец кед пришло, та тельо дні шедзело у школи на жеми (БиРК1938, 137). **3.** (на даким и на дакого) „остац дакому як обовязка”: [Кед муж мобилизовани] цале обисце на мнє остало (КовМихГриц 35). ◀ Од *стац* (стоім). ♦ ~ **ні на чим**: Кед чловец розтрошел шицко, гвари ше: остал ні на чим (Лев. Ск.).

остац² -анєм (на дакого/дацо) зак. „постац”, лем у Гнатьюка: Христос ше обрацел, махнул з руку, шицки каменьом постали цо их там було. ... Заи ше огляднул Христос, махнул з руку, и тоти шицки осталі на камені (Етн30 44). У наведеним прикладу похасновани синоними *остац* и *постац*. Карп.укр.: *остати „исте”*: і тот їден муш остав [= постал] велікий богатий с тима волмі (Етн9 41, Т IV). ◀ Од *стац* (стоім).

остоножки -а -е: *хробак* ~ „стонога” (Julus sabulosus L.) (О. Тимко 119).

оштрамбац (ше) -ам (ше) зак. коц. оп. *оштрамбац (ше)*.

остригац (ше) -ам (ше) зак. коц. оп. *оштригац (ше)*.

остров х. „острово”, у Гнатюка и старших авторох: *Казал го цар дац на еден остров. ... Так Пилат бул там на тим острову межди водами, ... та умар Пилат на тим сиџету* (Етн30 89); *А то тот остров на самим стредмору бул* (Етн29 135); *пришли ((зме)) у новембру, кед море уж було замарзнуте и ми по ляду пришли на остров по мену „Попов”, дзе зме за седем дні пребули у таборе* (РН 2/1931); *Еден цали остров препаднал у морю* (РН 40/1932, 2); *Їй припадаю и острови, котри ше находита у Ёгейским морю* (РК 1931, 45). || Czambel у восточнословацким наводзи слово *inzula* „острово” и гвари же не чул домашнє *ostrov* ані мадярско-словацкє *sihoť*. Слц. и чєс. *ostrov*, укр. *острів*, стсл. *островъ*. ◀ Од праслав. *ostrovъ*, тото од *o-srovъ*, а то од индоевропского *sreu* „чєчиц”.

[**острово**] с.: Уж нашо авторе по 1. шв. войни под сербским уплївом хасновали и форму стреднього роду *острово*: *З правого боку [ше] укаже єдно вельке острово цо ше вола Крк* (РН 30/1934, 3). ◀ Од серб. *острво*. Нашо еквиваленти *остров* (оп.) и мадяризем *сиџет* (оп.).

острога ж. звич. мн. 1. „острога на запєтки чижми”: а) Даєдни чижми на задку мали остроги – черкотки. Вони ше прикапчовали зоз скоряним ремєньком: то бул узки плєшок, на хтори були наздзивани плєшки, хтори при танцу барз крашне черкотали (ВаргаЛю 239); б) (на чижми шєдлача з хтору шєдлач штуха до коня же би швидше ишол): *Шєднул на коня, та гонї. Алє штуха того коня з острогами так аж з нього крєв пирска* (Етн29 121); *Остал я дома, справел сом себе зоз слами остроги, з дубового лїсца тарай* (Етн29 VI); *А я ше тєльо викруцал, цифровал, з ногами заплєтал, вера я уквачел з мою острогу до мєха* (Етн29 VI). Ридше ше як синоним хасновал мадяризем *тарай* (оп.). 2. „рогово вироснуце на ноги когута”. На *свадзби*: *когут з острогами* (Ю. Пап). || Общєславянскє слово: всл. *ostroha* „истє”: *z čim husar koňa džubňe* (Czambel), слц. *ostroha*, поль. *ostroga*, укр. *острога*. ◀ Од праслав. *ostroga*, а тото ше

вяжє за прикметник *оштри*, праслав. *ostrъ* (ЕСУМ).

острожка ж. 1. дем. од *острога*. 2. „кухньов прибор за резанє цєста”. Всл. *ostrožka* „истє”: *ostrožka z chtoru ženi pirohi vikraju* (Czambel). 3. *Острожка то рачкаста косц зоз кури, двойо ю цагали, тото будзе мац щєсца хторому ше одламе векши фалаток* (В. Саб.).

остругац -ам зак. „стругаючи одстраїц”. ◀ Од *стругац*.

остуди ж. мн. (єд. остуда) „шплєхи на твари при гравидних жєнох”: *Остуди по твари ма жєна у тим шорє* (СС. Мак., В. Саб.). || Укр. *остуда* „шплєхи на твари”: *обличчя з остудою „твар зоз шплєхами”, слц. ostuda „ганьба”, рсй. остуда „ганьба”, ст.рус. студъ „ганьба”. ◀ Общєславянскє, прєвой зоз праслав. *studъ* „ганьба”. Дакеди ше миша зоз праслав. *studъ* „жима, жимносц”, укр. диял. *студа* „жима, жимносц”, *студня* „студня”, серб. *студ* „жима, жимносц” (ЕСУМ).*

осуга ж. „била скорка звєрху на капустѣ, шмєтанки и под. хтора знак губєня”: *Капуста кєд длужєй стала, на денкох цо ю прицискали налапала ше осуга (били слой на юшки); денка ше вєц змивало зоз воду* (ХомаБл 200); *Сушєда ше ми поносовала же ше єй на парадичанки осуга направєла* (Вєр. Рм.); *Лапєла ше осуга на вину або у дуницю – то початок губєня; У франти ше гвари: трєба вино попиц, бо ше на нїм осуга влєпи* (Ю. Пап). || Всл. *osuha* „ина?”: *šňihova osuha aľebo mraz* (Czambel), слц. *osuheľ* „ина”, слц. диял. *osuha* „истє”. ◀ Нє цалком яснє (ЕСУМ).

осуговац ше -гуєм ше *нєзак*. „доставац осугу (о квашєной капусти, дунцох и под.)”: *Осуговала ше ми квашєна паприга у дуницю* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *осуга*.

осудзиц¹ -им зак. „принєсц прєсуду; прєсудзиц дакому, намириц дакого”: а) *дакого (з акузативом): Однуц ми, мой сину, цо сом цє на шмєрц осудзєл* (Етн29 246); *Пошли до Зомбора же би им судзєли, / пановє ше зишли, так их осудзєли: / най пєйдзєшат плаца и най би шєдзєли* (Етн9 ч. 374). б) (да-

кому) у Гнатюка і старших авторох часта зоз датовом: *И єден судия од панох гуторел же суд є такі: Око за око, а зуб за зуб, так закон глаши. И осудзели кочишови да му єдно око видлобу* (Етн30 211); *Осудзели му, кед вон царови не сце повесиц цо ше му шніло, обешиц го треба* (Етн29 97); *Оцец ше погнівал, придал го до суду. Суд му осудзел да го обеша* (Етн30 127); *Пан до суду пришол, такой им на шмерц осудзел* (Етн30 264); *Бул єден циган, вельо раз зле зробел, а ніжда го влапиц не могли. Раз го влапелї, осудзелї му на шибень* (Етн30 282); *Дораз вона ше озве же да му осудза цо заслужела така душа цо два души сцела зоз швета знесц* (Етн30 62); *Ту на подплаценє осудза Габрови двацец и пейц [з палїцу]. Як ше Габор дознал же му осудзели, загрожел ше Янкови пред шведками* (РК 1927, 63); *Але гевти два гніваю ше на ньго ... Пойду го придац до бирова най им биров осудзи* (ErRuth 15); *Осудзели им [суд] же пола його хижі, пола ей* (Пвл. Бл.). ◀ Од судзиц.

осудзиц² -им зак. „роздумац, пресудзиц”: *Чудо же ви нє знаце сами осудзиц цо добре а цо нє, альє чекаце да вам други пове* (РНКЗаря 1941, 51, Б. Горки). ◀ Од судзиц.

осудзовац -дзуєм незак. „виношиц неповідольни суд о даким/дачим, критиковац”: *Походзел сом и Коцур и Керестур, оженїц сом ше не могол. А то ніхто тому не бул виновати, лем мойого брата жена. Вшадзи ме осудзовала же я недобри* (Етн29 VII); *лем же я то знам же ме буду осудзовац у єдней вармедї вшадзи же ти мне за єден рошок служел* (Етн29 23). || Укр. осуджувати „исте”. ◀ Од судзиц.

осух х. „печиво з хлебового цеста”: *Зоз цеста зоз хторого ше пекол хлеб часта ше охабяло дакус на лепинї, цукровніки лебо на осух. Осух ше правел так же ше цесто прегнетло зоз масцу. Лепинї, цукровніки и осух ше пекли у пецу скорей того як ше садзал хлеб* (ДудашКс 142); *[на Вилїю] Осух ше вше єдол з рибу. Цесто було загнецене як на хлеб. Осух бул округли як палачинкар, груби на три пальци. Розогнало ше го и пекло при дзири* (ХомаБл 192); *Лем ви идзце орац, Ганьча вам винеше на фриштик осух,*

та будзеце мац и фриштик и полудзенок (Етн29 152). || Слц. osúch „ценке округле печиво з хлебового цеста”. ◀ Виведзене од сухі, праслав. сухъ. • **прегнетани** ~ : *Нашо стари пекли и прегнетани осух. Вон ше не єдол на Вилїю, але тот дзень кед ше пекло хлеба, як погач за фриштик. Хлебово цесто ше прегнеце з масцу* (ХомаБл 192).

осушиц -им зак. „зrobiц сухим”. ◀ Од сухі.

осушиц ше -им ше зак. „постац сухі”.

осуцок -шца х. дем. од **осух**.

осхнуц -нє зак. безос. „пресхнуц ше”: *Але док ше адяшовало вельо рас влапел цали „адяш” вельки диждж та вецка требало вельо чекац, док осхло а вельо и попредапдовало жита* (БиРК1937, 139); *По дижджу дакус осхло, уж мож робиц. Слц. obschnút „исте”: rosa obschla.* ◀ Од сухі.

осхнуц ше -нєм ше зак. „осушиц ше”: *А я сандали положел за брилу до пеца, да ше до рана осхню* (ПапДюКер); *Одмарзло, а вец ше осхло, очеркло* (Вер. Рм.); *Кед ше шніг розпуцел, кед ше поля осхли ... людзе почали виходзиц на польо* (ФейИр 18). ◀ Од сухі.

осце с. 1. „игелка на класки”. 2. *збир. „игелки на класки”*. || Укр. ость и остюк „исте”, слц. ost’ „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. ostь.

осцец х. „пиршок на целу хтори виволує резаци боль (як кед би человек мал на целу осце)” (В. Саб., Г. Р.). ◀ Од **осце** (оп.). Форма з концовим -ц могла настац по аналогїї зоз *госцец* „реома” (оп.).

отава ж. „трава хтора рошне по першим кошеню трави на яр”: *За нашу заградку желена отава* (БиндКост 49); *Пасол Яни три воли – у гаю / на зеленой отави – у гаю* (БиндКост 100); *А чия то лучка некошена? / Було би на ней кочик шена! / Кочик шена, коч отави* (БиндКост 3). || Всл. otava „исте”: *perša trava na lukoch šeno, a druha je otava* (Czambel), слц. otava „исте”, поль. otawa „исте”. ◀ Од праслав. tyti „тиц” > o-tava як од byti „буц” маме *забава* (чес. otaviti „одпочинут, набрац моци”).

отадз и **оталь** присл. 1. „з того места”: *Ставайце, браца, а поме отадз бо*

ту останеме шицки на орек оречни (Етн29 212); Пущ ме оталь най идзем (Етн29 112); Витай, шовгор, витай, мили, / не пойдзеш ти оталь живи! (БиндКост 73) 2. „од того места”: Отадз/оталь потамаль 20 метери. Всл. ztadz „отадз” (Czambel). ◀ Од при- словніка *тадзи*.

отамадз и **отамаль** присл. 1. „з гевтого места”: Дораз сцекалі отамадз шицки троме (Етн29 232); Дораз далі тих истих мулярох заволац цо го там замуравалі, най го ви- ню отамаль вонка (Етн29 101). 2. „од гевто- го места”: Кед прейдзе поладне, слунко по Новим шоре швици просто отамаль одкаль иду зашором числа на хижох (СкубанКол 44). ◀ Од присловніка *тамадз*.

отаргац -ам зак. „таргаюци побрац”.

отаргнуц -нем зак. „таргаюци вжац”.

отаргнуц ше -нем ше зак. „з тарганьом ше ошлебодзиц”.

отарговац -гуем незак. гу **отаргац**.

отарти -а -е „очухани”: Сухе лісце на кукуричанки було отарте, сами паліци (Лев. Ск.).

отвар х. мед.: Дакеди дзеци, озда пре не- правилне костирание и недостаточну гиги- ену, часто охорели од едней хороти, котра ше вола отвар, або „божа (божия) хроста”. По твари вишли груби, лимфово, кафо- во, брудни хрости, котри пекли, швербели, та дзецом аж и руки вязали най не рушаю твар. Твар дакеди була така хростава же лем очи було видно (КолесарД). ◀ Од мадь. *ótvár* „хроста”.

отварднуц -нем зак. „затварднуц”.

отверац -ам незак. „розтверац, с. отва- рати”.

отверац ше -ам ше незак. 1. „розтверац ше, с. отварати се”. 2. „пуцац ше и пукац на яр (о ляду)”: [У Дарданелох року 763–764] Ляд на морю бул до 15 вата груби, та ше у Цариграду валяли мури кед ше морйо по- чало отверац (РК 1936, 155).

отвор х. „преход, дзира, с. отвор”. Слц. *otvor* „исте”, поль. *otwór* „исте”. Общесла- вянске. ◀ Од праслав. *ot-voriti/ot-verti*.

отвориц -им зак. „розтвориц”. Слц. ди- ял. *otvorit’* „исте” (SSN II, 678). ◀ Од прас- лав. *ot-voriti/ot-verti*.

отвориц ше -им ше зак. „розтвориц ше”.

отец отца х. *цѣркв.* „паноец, священік”.

откави -а -е „загноєни (о рани)”. ◀ Од оток (оп.).

откавиц -им незак. „гноїц ше”. ◀ Од оток (оп.).

отлачиц -им зак. „витлачиц”: Уж *отла- чене* (Пвл. Бл.); *А ѓзда ламе руки: Озда ме не охабице, озда ме отлачице* (В. Саб.); *Кед дакотре [жито] требало тлачиц, зволовал людзох да отлача* (РН 103/1926, 2).

отлук х. „надаване место на талпи”: лю- дзе *орезовали ... отлук* (КолесарД 175). || Всл. *otlak mam na nože, na talpe* (Czambel). ◀ Од *тлучиц*.

отлукац -ам и **отлуковац** -куем незак. 1. „одстраньовац з тлученьом”: *Слунечніково калани ше отлукало з дровом (кияню)* (Ра- дуловачки 107); [У септембру] *шеменец ше рубе, суши и отлукуе* (РК 1927, IX). 2. „од- рильовац”: *Нет правди у тей кошніци, више нас пчоли лем отлукаю з кута до кута* (Ча- канБ2 95).

отлукац ше -ам ше незак. „ходзиц з мес- та на место, блукац ше”: *Тельо ше отлукал же пошол аж до того варошу одкадз тоти три дзивки* (Етн29 71); *више ше отлукаю, през цали свой живот ... и не найду нігда у своїм живоце мира и покоя* (РН 17/1929, 6, Б). || Слц. *potlkať sa* „исте”: *po cudzích prahoch sa potlkať*.

отлуковац -куем незак. „одстраньовац з тлученьом, отлукац”: [У септембру ше] *ру- бе, вяже и вивожуе кукуричанку, ... шеменец ше рубе, суши и отлукуе* (РК 1922, септем- бер).

отлучени -а -е „хторому од вдереньох очкодована поверхнось”: *отлучени гарчок; стара и отлучена олівана кантичка* (Ла- тьякТал 122).

отлучиц -им зак. 1. „з тлученьом од- страніц”: *Ляд отлукол шицки овоци, зар- но* (Ю. Пап). 2. „з тлученьом очкодовац”: *На тоту [олівану] судзину ше мушело мерковац да ше не отлуче и да не одпукне*

жлейта. Кед ше и таке случело, вец ше ю однесло до кломфера и кломфер ю залял (ХомаБл 201). || Слц. obŕlŕt (sa) „исте”.

отлучиц ше -чем ше зак. „очкодовац ше по поверносци од вдереньох (о судзини и под.).

оток отку х. „назберани гной у рани”: Кед церень вдерел до ноги, тото место ше намасцело зоз чарну масцу и вон вишол зоз отком, а уджобнуте место ше вигоело (КолесарД); Крев му станула на оток, та було готове (= крев ше му погубела) (В. Саб.). || Слц. диял. оток „vytok z opruchnutej rany”: Nazbiralо šе mi i taki оток z teho vicik (SSN II, 673), всл. оток „гной з рани” (Hal; Buffa 194). ◀ Од чечиц/точиц/tok-, праслав. tekti/tok-.

[отоман] х. „кавч (без операча)”. Слц. диял. otoman „исте” (SSN II, 673). ◀ Од серб. отоман або мадь. ottomán (1816), а то з турского.

отохмац ше -ам ше зак. експр. „оесц ше” (Сф. Мак.). ◀ Од тохмац (оп.).

оточиц -им зак. „поровнац з точеньом”: Там дзе брещок на железу треба оточиц [на токарки, стругу] (Йвг. Бл.). ◀ Од точиц (оп.).

отрежбиц (ше) -им (ше) зак. коц. оп. **отрезбиц (ше)**.

отрезбиц -им зак. „зробиц трезбим”. ◀ Од трезби.

отрезбиц ше -им ше зак. „постац трезби”.

отрепац -пем зак. 1. „отресц (прах и под. з дачого)”. 2. „набиц дакого”. 3. прен. „умрец; угинуц” (Ю. Пап): Кед ше так предлужи, когут „отрепе” скорей як му судзене (ЧаканСаф). ◀ Од трепач (оп.).

отрепац ше -пем ше зак. 1. „отресц ше (од праху и под.)”: отрепем ше од праху (РК 1930, 70). Поль. otrzеrаć (się) „исте”. 2. „оесц ше” (Дю. Латяк) ◀ Од трепач (оп.).

отреповац -пуюм незак. жу отрепац.

отреповац ше -пуюм ше незак. жу отрепац ше.

отресац -ам незак. жу отресц.

отресац ше -ам ше незак. 1. „стресац зоз себе (прах, шмеце)”. 2. прен. а) „вигваряц ше; знімац зоз себе одвичательносц”: Жени

длого остали на молитви. Муж єдней пришол и питал ше дзе його жена. Єдна ше так отресала: „Не знам, не знам!” (Пвл. Бл.) б) „одтайовац ше” (Єл. Хм.).

отресц -ешем зак. „стресц”: Отресц яблука з яблоні. ◀ Од тресц.

отресц ше -ешем ше зак. 1. „ошлебодзиц ше, ментовац ше”: Лем да ше тей карички у носу отрешем, указал би я цо мойо роги знача! (ЧаканБас 105) 2. „стресц зоз себе (прах, шмеце)”.

отрехло с. 1. розтрешени, розвалашени, непошорени чловек (Мел. Пвл.): Натрешени то таки як отрехло, начудо облечени, дакому поведза: ходзиш як отрехло по валалє (В. Саб.); Кед чловек таки як отрехло, кед ше не зна облечиц, гвари ше: як з видлами наруцани (В. Саб.); [Чловек у жобрацких шматох] почал кричиц зоз капурки, пес почал брехац ... Кед видзела же хто на капурки, та такой почала лярмац: Цо же отрехло, цо сцеш. Далей од капурки, не маме ми ніч за таких (Сл. Шан.). 2. „стрехави, незачесани” (Вер. Рм.). || Всл. otreslo с. „стрешени, не як треба” (Hal), слц. диял. otresliak „неспособни, не до швета” (SSN), всл. otreslák „исте” (Buffa 195). ◀ Судзаци по словацких диялектних формах, и наша першобутна форма могла глашиц отресло, а то виведзене од тресц. То нам постредно потвердзує и прикметнік натрешени (оп.): Натрешени то таки як отрехло, начудо облечени (Сл. Шан.).

отрец ше -ем ше зак. „очухац ше, отрушиц ше по поверхносци (о лісцу кукуричанки и под.)”: Кукуричанку на полю коповалі (складали до копох). За роси вожелі з поля да ше кукуричанка не отруши, да ше не отре (В. Саб.). ◀ Од трец (оп.).

отримац -ам зак.: ~ слово (обецање) „сполніц дате слово, обещање”. ◀ Вироятно од серб. одржати реч (обећање). У старших авторох и нашо потримац слово (оп.).

отримац ше -ам ше зак. „очувац свою егзистенцију”: Чи би остац, отримац ше могол наш народ без школах ... Даклем, ясно же ані єден народ не може ше отримац, обставац без своєї інтелигенції (РК 1927,

131–132, Дю. Биндас); гварел же я тиковка без кореня, же я вшадзи зидзем, але ше нїгдзе не отримам (КовМихНО 80).

отримовац -муєм незак. 1. „допатрац, пестовац; тримац у шоре; чувац”: Чловек отримує заградку, обисце, польо (М. Рм.); Дзекуйме Богу, же зме родзени у вири Христовей и отримуйме твардо свой закон (РК 1923, 33). У Гнатьока форма з префиксом об-: А газда 40–50 овци вижене, та их обтримує през цалу яр по орсацких драгох (Ос 28). 2. „притримовац ше (даяких обовязкох)”: Ище му Исус и вчислел, котри заповиди да отримує (РК 1936, 13). 3. ~ **млеко** „предлужовац млечносц”: Кед ше крава не побега, бліско два роки годна отримовац млеко (Пвл. Бл.).

отримовац ше -муєм ше незак. „чувац свою егзистенцию”: „Руски новини” ... не маю од индзей помощи, лем ше отримую од сасей предплати (РН 29/1934, 2).

[отров] х. „отровна материя”. ◀ Од серб. отров. Наш еквивалент *отрова* женского роду (оп.).

отрова ж. 1. „с. отров”: Дала газдинї випис да видзи чи то була отрова (Етн30 130); Але цо будзе вечера, з того можеце есц, а цо будзе напой, у тим будзе отрова (Етн29 210); Робя чежко и тому свою роботу обрацаю на отрову (= паленку): Нешу свою роботу до Жида, а вон им да за роботу отрову, чежко отрову, хтора трує їх цело и душу, прави их каліками. Бодай тот з пекла нігда не вишол хто тому отрову видумал и шицки тоти хтори тераз ю рихтаю и наш народ трую (РН 23/1928, 2-3); од шарлаху ше отрує крев, отрова погуби цале цело (РН 2/1927, 2). 2. а) „пакосна, недобра особа”: Идз аталь, идз! Ша лем кед ше я тебе раз позбула, ти отрово швецка! (КостОс 68) б) „барз несташне дзецко” (Ю. Пап). || Слц. *otrava* зоз значеннями 1–2. Форма женского роду *отрова* то наша карпатска форма, а форму хлопского роду *отров* хаснуєме под сербским уплївом. Старши авторе хасновали обидва форми: и нашу *отрова* и сербску *отров*: Батогашка мервенїна то *отров* ... на здраву душу нашого руского народа. А як ше будземе бориц про-

ци тей *отрови*? (РН 31/1934, 2); *Масна сода то моцна отров* (В. Саб.). ◀ Од праслав. *traviti* „есц; зніщовац” (ЕСУМ).

[отровац] -руєм зак. оп. **отровиц**: од шарлаху ше отрує крев, отрова погуби цале цело (РН 2/1927, 2). ◀ Од серб. *отровати*. Наш еквивалент *отровиц* (оп.).

[отровац ше] -руєм ше зак. „начкодзиц себе, знічтожиц ше з отровом”. ◀ Од серб. *отровати се*.

отровиц отровим и отруєм зак. „знічтожиц з отровом”: пилно мерковал на жордон, котри би могол задавиц рошліни и отровиц жем (РН 40/1935, 2); бо ти моя наймиленша, / ти ме шцела отровиц (нар. писня); А вона з тей страни [яблука] одкушела дзе не було отровене, а Ганьчи з тей страни дала дзе було отровене (Етн29 289); А дейта ше окончела же би цара отровела (Етн30 145); [Млади ше] отрова з „шлебодну любову” (РК 3/1941, 4); вплив злей бешеди, недобрей кнїжки ухodzi до человека потаємне и яжд тот невидлїви жаз отрови у человеку розум и добри чувства (РН 9/1935, 1); И до тераз ше ... диктатор барз чувал да го дахто не забиє лебо не отрови (РН 37/1936, 3). || Слц. діял. *otroviti* „исте” (SSN II, 674). ◀ Од *отровиц* (оп.).

отровиц ше -им ше и -руєм ше зак.: а часто їм ше крев од рани отровела (РН 4/31, 2); Отровела ше зоз жазами ... єдна панї (РН 8/1928, 1).

отровни -а -е „хтори ма у себе отров, с. отрован”. Слц. *otravný* „исте”.

отровнік и отровнічок -чка х. бот. „*Ranunculus arvensis* L.” Назва условена зоз тим же рошліна отровна (Тимко 43, 78, 129, 130).

отройне присл. „з трох губкох и под”: Цесто ше скруцело и три таки цеста ше сплетли тройне як варґоч (ХомаБл 191-192); Околки то мали варґочки плєцени тройне (НК 1979, 86, Яким Оляр); През роботни дзень варґочи ше [дзивком] плєтли тройне, а внедзелю о дробно (ДудашКс 162). ◀ Од три.

отрок х. „слуга”, лем у Гнатьока у свадзєбних бешедох старости и видавача: Так

такожде, приятелю чесни, панє видавче, и ви нам пошлеце отрока и же бисце собрали род свой и же бисце пришли до нашого чесного свадзєбного дому (Вес 15). || Всл. otrok „раб, слуга” (Czambel), укр. отрок „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. ot(ъ)rokъ „тот цо не ма право бешедовац” (од rok-/rekti, серб. рећи, нашо арх. реч „бешеда”) (ЕСУМ).

отрошина ж. „дробна часточка хлеба и под., с. мрва, мрвица”: *дїдо позберал шицки остатки и отрошини* (РН 82/1926, 3). Слц. диял. otrošina „исте” (SSN II, 676). ◀ Оп. *отрушина*.

отрошинка ж. дем. од **отрошина**: *розсипани отрошинки хлеба, непомити танєри, ... шицко то карми мухи* (РН 35/1935, 4); *Видзиши брамушки, котри збераю и кладу отрошинку на отрошинку?* (РН 17/1937, 5)

отруби ж. мн. 1. „лупки зоз зарна после млеца, с. мекиње”. 2. *вельки* ~ : *Лупки зоз зомлетого зарна були вельки, вони ше вец на дробно зомлели, та тоти дробни людзе куповали за статок; а перши, вельки, ше волали вельки отруби, зоз нїх ше правела циберєя* (оп.), *а тиж и пар, хтори служел за печенє хлеба место квасу* (оп. пар') || Слц. otruby „исте”, поль. otręby „исте”, рсй. отруби „исте”. ◀ По М. Фасмерови и ЕСУМ-у виведзене од од + рубач, праслав rqbiti „рубач”, а слово першобутно значело „тото цо обите, орубане зоз зарна”.

отрубов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на одтруби”: *Єсц єй [прашней швинї] мож давац як и скорей отрубовей або з ярчаного даралову замешки* (М. Биркаш, РК 1941, 118).

отрушина ж. 1. „дробна часточка хлеба и под., с. мрва, мрвица”: *То за годзину за два уж нет нїч, шицко поедол. Ецик и позаметалї тоти отрушини, шицко поедол* (Етн29 9). 2. „дробна часточка дачого”: *Дораз далї тих истих мулярох заволац ... найго виню отамаль вонка, але так же [би] на ньго анї єдна отрушина з цєглох або з малтеру не спадла, же би го не забилї* (Етн29 101). || Слц. otrusina „исте”. 3. мн. **отрушини** оп. *шмари*. ◀ Од *трушиц* (оп.). Форма *отрушина* ше и у словацким и у нашим

языку етимологийно вяже за дієслово *трушиц*. Наша форма *отрошина* тиж ма словацку диялектну паралелу otrošina (SSN), та можлїве же обидва форми – *отрушина* и *отрошина* у нас з карпатскей лексики. С. Цамбел з истим значеньом зазначел форму okrušinka, хтора виведзена од дієслова krušic „трушиц”; иста форма иснує у українским и польским языку: укр. *окрушина*, поль. (o)kruszyńka.).

отрушинка ж. 1. дем. од **отрушина**: *Цо вон [чловек] спрам велького брега? Найменьша отрушинка писка, але його розум шицко* (РН 98/1926, 3). 2. мн. **отрушинки** кул. оп. *шмари*.

отрушиц -им зак. „потрушиц з поверхносци”. ◀ Од *трушиц* (оп.).

отрушиц ше -им ше зак. „з чуханьом, трушеньом опадац”: *Кукуричанку на полю коповалї (= складали до копох). За роси вожелї да ше кукуричанка не отруши, да ше не отре* (В. Саб.). • **осуши ше та ше и отруши** кед ше чловеку не сцє чисциц колеса од блата (чисцели ше з порвазком на двох чуткох), та пове: *Осуши ше та ше и отруши*, те. не муши ше чисциц, саме одпада док ше осуши (Ю. Пап, ССМак.). ◀ Од *трушиц* (оп.).

отрушовац -шуєм *незак. жу отрушиц*.

отрушовац ше -шуєм ше *незак. „з чуханьом, трушеньом опадовац”*.

отугнуц -не зак. „затугнуц”: *Годно робиц док отугне* (В. Саб.). ◀ Од *тугнуц* (оп.).

отьоркац ше -ам ше и **отьотяц ше** -ям ше зак. „опиц ше” (Мел. Пвл., М. Рм.). ◀ Неясне.

офарбиц -им зак. „нанєсц фарбу”.

офировец -руєм зак. и *незак. 1. „дац/давац дацо дакому як тал”: Оцец при дзельби єдну часц маєтку офировал єдному синову, другу часц другому* (Вер. Рм.). 2. „подаровац/даровац; жертвовац”: *Офировал два ланци жеми церкви* (Г. Р.); *И не сануйце жертвовац – офировец свой жрайцар на свою просвиту* (РК 1921, 5); *та ше ето усудзуєме поволац на шицких наших братох Русинох Греко-католикох ... же би нам по возможносци офировали жертви на тоту нашу прекрасну циль [на законченє церкви у Ри-*

ту] (РН 37/1932, 4). || Всл. oferovac „исте”: oferovali tote dukati na svoju ceru (Czambel 614), укр. *офірувати* „исте”, поль. *ofiarować* „исте”. 3. „пошвециц/пошвецовац”: Цали свой живот [Дионизий Няради] офировал двом идеалом: служиц Богу и свойому народу (РН 30/1929, 7, Ю. Павич). ◀ Од лат. *offerre* „жертвовац”; по Брукнерови пришло прейт нем. *opfar*, *Opfer* „жертва”.

офировец ше -руем ше зак. и незак. „жертвовац ше”: да ше кажди од нас цали Богу прида и офируе; да ше варуе од грехох (РН 23/1929, 4).

офицер х. „старшина у войску”. ◀ Од нем. *Offizier*, немецке од фр. *officier*, а то-то од лат. *officia:rius* „службенік”, *officium* „служба”.

офришко присл. „дораз, пошвидко”: Скруцели зме на ліво и офришко були зме на мосце (РН 8/1929, 2, М. В.); далей пили. Єден другого хвалел „Пать, тераз су ровки, офришко постаню фаркаши. И наисце! Зос хваленя преїду на герчкане и зваду (РН75/1926, 2). ◀ Од *офришко*.

ох вкр. за виражане розличних чувствох.

охабени -а -е 1. дієприкм. од **охабиц**. 2. а) **охабени** -ного х. „хлоп хторого жена охабела; розидзени зоз жену”: Напуцела го жена, вон уж и скорей бул охабени (Люб. Як.). б) **охабена** -ней ж. „жена хтору муж охабел; розидзена”.

охабиц -им зак. с. „оставити”: Поорали жаздове яраши ... и наохабляи себе за пашков. Охабел себе и тот худобнейши куцик ярашу за пашков (ЕтнV 100); Охабела тал на церкву (Пвл. Бл.). || Всл. *ohabic* „исте”: *jeden druheho ňeohabi* (Czambel), рсй. *охабить* „одстраніц”, стр.рус. *охабити* „охабиц; престац”, укр. диял. *охабити* „охабиц”, укр. *охабитися* чогось „забуц; страциц”. ◀ Од праслав. *chabiti* (ЕСУМ). По М. Фасмерови, можливе од гот. *gahaban sik* „стримовац ше” або ст.в.нем. *gahabe:n* „исте”.

охабиц ше -им ше (дакого/дачого або без обекта) зак. „престац робиц дацо; од-думац ше од даякей роботи”: По фриштику по оца пришли ловаре же поїду на лови. „Та,

удян, охабце ше, дзе по тим чуду? Озда не думаце же вас заяци чекаю? – процивела ше мац (Заградка 6/1992, 4, Сф. Мак.); Набрали жеми под аренду у України, посадили цвиглу, а людзе им цвиглу рознесли, та ше охабели садзеня цвигли (В. Саб.); Охаб ше тих смутних думох, голем их другима не приповедай, бо им однееш и тоту остатню силу, целосц и надію (РН 35/1930, 2); „Сину мой сину!” гвари „не бер тоту богату, бо є барз гербна, охаб ше єй!” (РН 8/1934, 2); явно своїм подписом у новиных виявюю же ше тераз охабя пица и куреня (РН 7/1933, 2). || Ст.рус. *охабитися* „исте”, серб. *оставити се* „исте”.

охабяц -ям незак. 1. незак. жу **охабиц**. 2. „офировец, даровац”.

охват х. „запухнуце од укушения инсекта”: Гриц мал охвати [од суньогох] и на рукох, и на карку, и на твари (КовМих-Гриц128); голи места [животині] посипани зос дробними охватами и пирицками, зос тих пирицох познейше чече гной, хтори ше розляти по целу зосхне и так поставаю храсти (РН 19/1936, 4). || Поль. *ochwat* „запалене копитох”, укр. диял. *охват* „хорота статку”, всл. *ochvat* „дробни запухнуца по целу хтори швербя” (SSN). ◀ Од *хватац/хващиц*.

охвиліц ше -ї ше зак. „вихвиліц ше”: Лем да ше уж раз охвилі (Г. Р.); Више лем пада, жимно, не може ше лем охвиліц (В. Саб.). ◀ Од *хвиля*.

охладзиц -им зак. „зробиц хладним, жимним”. Слц. *ochladit* „исте”: ~ čaj.

охладзиц ше -им ше зак. „постац хладни, жимни”.

охладнуц -нем зак. 1. „охладзиц ше”: Не було струї, та охладли вайца у инкубатору (Ир. Фин.); Треба мерковац, дзе ше пляйстра з медом у кошніци находзи, бо кед є далеко од клубка та мед охладне и пчоли го ані не доруша (РН 23/27, 4). 2. „зажимніц (о хвилі)”: а) 1. септембра спаднул красни диждж и време куцик охладло (РН 36/1932, 3). б) безос.: **Охладло** „зажимнело”. Поль. *ochłodło* „исте”. 3. „прехладзиц ше”.

охлопиц -им зак. „постац хлоп”: *Мижо дакус набрал, охлопел* (В. Саб., Ю. Рм.); *Гва-ри ше охлопел* або *забуячел* (В. Саб.).

охмаліц -ім зак. „моцно вдериц дакого, бовкнуц”: *пре мне дідо ніяки киящок не будзе лапац же би мене не охмалел* (МаринкМ 21). || Слц. діял. ochmaliti „исте”: tak ho ochmaliv z palicou (SSN), всл. ohmalil ho z kijakom (Bartko 199), поль. ochmalic „исте”, всл. chmalic „руциц дацо до дакого” (Hal). укр. діял. *хмаластати* „моцно биц, бухац”. ◀ Зродне з поль. smalić „опальовац”, smoła „смола”. По Брукнерови заходнославянска лексема (окрем у чеським) (Brückner, 503, оп. smalić); по ЕСУМ-у укр. *хмаластати* експресивне витворене спрам *хльостати, матлати*. Оп. и ухмаліц.

охпац ше -ам ше зак. „оесц ше” (СС. Мак., В. Саб.): *Охпала сом ше* (С. Мйр.); *Найлепше покус заедац, а не нараз ше охпац* (В. Саб.). || Всл. орчас ше „исте”: орчал ше halušek (Buffa 191).

охрана ж. „одбрана, защита”. Всл. ochrana „исте”.

охраніц -ім зак. 1. „одбраніц”: *Турок [людзом] вельо зл[а] наробел, а Марко их вельо раз охранил* (Етн30 186). 2. „очувац”: *Думала [царица] же ... зоз тим себе охрани дзивку, же ю не да за нашого пана Янция* (Етн29 14); *Та вера нам жаль, бо вон нас очувал и охранил нас од огняного дижджу, а ви го жедлі* (Етн29 32); *Кед оцови пришло з Кули же муши плациц порцию, дал пенєжи назберани за трактор же бизме не мушели предац жем, бо зме сцели охраниц жем* (Пвл. Бл.). || Слц. ochrániť (з обидвома значення): ~ dakoho pred nepriateľom, dom pred rožiarom. ◀ Од *храниц* (оп.).

охраніц ше -ім ше зак. 1. „одбраніц ше”: *И сам знал же гоч би могол сам ше охраниц [од Туркох], але вони булі пришагнути шицки треме ведно [же буду єден другого браниц]* (Етн30 156). 2. „очувац ше”.

охраньовац -ньюем незак. 1. „браниц”. 2. „чувац, щипиц”.

охраньовац ше -ньюем ше незак. 1. „браниц ше”. 2. „чувац ше”.

охраставени -а -е „храстави”: *Уха му були вше ... охраставени* (РН 17/1934, 2).

охраставиц -им зак. „достац храсти”.

охромиц -им зак. „постац хроми”: *Я бул до каруцох прагани док сом не охромел* (ЧаканБас 104). ◀ Од *хроми*.

охудобніц -ім зак. „постац худобни”: *бо наш народ охудобнети не може ше змагац о знаню* (РК 1923, 45).

оцагац -ам зак. „з цаганьом предлужиц, розцагнуц”: *Коза ма мали цицки, але коцата ю буду цицац, та их оцагаю „розцагну их”* (В. Саб.). ◀ Од *цагац*.

оцаговац -гуєм (з дачим) незак. оп. **одцаговац** (2).

оцадзиц -им зак. „прецадзиц”: *Галушки ше виварело у води, оцадзело ше их на дзираву плехову вареху и усинало ше до кромпльох* (ХомаБл 176). Слц. діял. оседиť „исте” (SSN) ◀ Од *цадзиц*.

оцелене с. „целене”: *Доїц краву пред оцеленьом нігда не треба* (РК 1925, 143). • **крава на оцеленю** „крава пред оцеленьом”: *Крава нам на оцеленю, та вше муши буц дахто дома* (Вер. Рм.).

оцеліц (ше) -ї (ше) зак. „принесц на швет младе (о крави)”. ♦ **оцелела ше му швиня** фронт. „швиня му опрашела лем єдно праше” (В. Саб.).

оцелячка ж. „оцелена крава”: *Оцелячка то праве або недавно оцелена крава, може-буц ище доїчи, ма шумне млека* (В. Саб., С. Мйр). Всл. ocelanka „оцелена крава” (Hal), слц. діял. otelačka „исте” (SSN).

оцемніц -ім зак. „ошлєпнуц”: *ти оцемнел, а вец ии ошвицени шветлом правди препатрел* (РН 22/1934, 6). Всл. осемñес „исте” (Hal). ◀ Од *цемни*.

[оцена] ж. „суд, думане о вредносци дакого/дачного; числови приказ вредносци, або знаня”. Укр. оцінка „исте”, слц. оцєненіє, známka. ◀ Од серб. *оцена*.

оценіц -ім зак. „одредзиц вредносц; дац оцену”. Слц. діял. осєñiti „одредзиц вредносц”: *осєñili dom* (SSN), карп.русин. оцінити „исте”: *Покупателі доста справедливо оцінили його коня* (Чорі).

оценьовац -ньюем незак. *жу оцєніц*.

оцепліц -леєм зак. 1. „постац цеплей-ши”. 2. безос. (о хвилі): *Оцеплело „постало цеплейше”*.

оцет оцту х. „есенц”: *А Христос гварел: „Тот ме впаи хторому я дам хлеб посолени и до жовчу замачани и до оцту.”* (Етн30 67); [Лимун] *треба уживац при каждам едлу наместо оцту* (РК 1929, 114). || Укр. *оцет*, поль. *oset*, слц. *osot*, серб. *оцат*. Общеславянске. ◀ Праслав. *осѣтъ* од лат. *ase:tum* або *acitum*. • **стануц** на ~ „страиц квалитет, постац як есенц, сквашніц ше (о вино)”; у франги ше гвари: *Попийме тото вино да не стане на оцет* (Ю. Пап). Нешка *оцет* поциснуте од мадяризма *есенц*, хтори зме прияли по приселеню.

оцет оца х. „хлоп у одношеню гу своїм дзецом”. Всл. осес. Общеславянске. ◀ Праслав. *отъсь*. ♦ **яки оцет таки син, яка matka така Катка** нар. присловка (Заря 12/1935, 91).

оцет и мац и оцет-мац „родичи”: *Оцет-мац помарлі, браца жаздаша розрунтовалі, та заш булі худобни язод и пред тим* (Етн29 33); *Оцет-мац не даю, лем ме одгваряю* (нар. писня).

[**оцигурац**] -ам зак. „осигурац”: *Оцигурац хижу* (В. Саб.). ◀ Од серб. *осигурати*.

***оцил** х. „челік”. || Слц. *осеї* „исте”, чес. *осел* „исте”, карп.укр. *воциль*. ◀ Романского походзєня: ст.ит. *acciale*, лат. *aciarium*. Слово могло исновац у нашим языку, прето же од нього маме виведзени меновнік *оцилка* (оп.). У РН зазначена и форма *оциль* „челік”: [У експлозії магазину оружия] *Страшна ... сила руцєла 50 километри далеко вєльки фалати оцилю, бетону* (РН 88/1926, 3).

оцилка ж. 1. „часц прибору за палєне огня: фалаток челіку з хторим ше чухало по каменю кременю”: *Фаркаш му гутори: „Кєд будзєш мац вєльку нужду, положиши [три шерсци з мойого хвоста] на кремень, скрєшиєш зоз оцилку, дораз сом там при цє!”* (Етн29 117); *Там за дзєрми виши на зави-си мой мєщок, у нїм кремень и оцилка, та ми го принєшиєш* (Етн29 189). 2. мн. **оцилки** „часц машинки за резанє мєса: дзиркасте колєско хторє препущє мєсо хторє ножик

порєзал”. || Всл. *ociłka* 1. „прибор за палєне огня”; 2. „прибор за оштренє ножох”: ~ *je z ociłi, z ñu še ostra noże* (Czambel). ◀ Од *оцил* (оп.). ♦ **остац як на оцилки** „мац вєльку утрату”: *„Пєнзию з Нємєцкєй сом нє доста-ла, а пєнєжи сом потрошєла: остала сом як на оцилки.”* „Та ши остала попри пальцу?” „Гєй, попри пальцу сом, тєльо жє мам кус пєнєжи, лємцє ми вистава” (С. Мїр., Г. Р.); *пошло му як на оцилку* „нїяк, слабо ше му удало”.

оциментовац -туєм зак. „омалтеровац, омасциц з циментом”.

оцицац -ам зак. „поцицац доокола”.

оцицовац -цуєм незак. гу **оцицац**: ~ *кос-ци, пальци*.

оцов -а -о „хтори припада оцови; хтори ше одноши на оца”.

оцовски -а -є „хтори ше одноши на оца”: И вона з нїма [мац зоз синами] обтрімовала свой закон оцовски. А тот цар ше дознал же тота жєна не жие по царским закону (Етн30 19-20).

оцовщина ж. „маєток нашлїдзєни од оца”: *Предал син оцовщину и напєвал дру-гих [у карчми]* (РК 1940, 60, М. Ковач). У литературним языку ше *оцовщина* хаснує и зоз значєньом „отєчєство”.

оцтовац -туєм незак. „присмачовац єдзєнє з оцтом”. ◀ Од *оцет* (оп.).

оцундрани -а -є „з хторого виша цундри (СС. Мак.); на хторим шмати неушорєни” (Лєв. Ск.). ◀ Од *цундри* (оп.).

очамасловац -луєм зак. *експр.* „набиц, набухац”. ◀ Оп. *чомословац*.

очачки ж. мн. (єд. очачка) „гужлїки на витканим домашнїм платну (хтори губя красни випатрунок платна)” (Мир. Р.). Можлїва вяза зоз всл. *оца́ккани* „неушорєни”: *оца́ккane vlasì* (Buffa 183). ◀ Неяснє.

очари х. мн. (єд. очар) *коц.* „окуляри на оглавку”. ◀ Од *око*.

очвиркац -ам зак. „чвиркаюци опирскац”. ◀ Од оном. *чвирк, чвиркац*.

очвиркац ше -ам ше зак. „чвиркаюци ше опирскац”.

очежац -ам зак. „постац чєжши”: *людзє мали обичай закопац [нови] санки до гною*

на даскельо мешащи. У гною древо затвард-ло и очежало (Фа 96).

Оченаш х. церкв. молитва „Отче наш”: Кед на служби божей вимодлели Оченаш, да-едни жени виходзели зоз служби, бо понагля-ли дому вариц. Гуторело ше: Вишла (вишли) з церкви на Оченаш (В. Саб.). Всл. оґепаџ. ◀ Од цсл. Отче наш. ♦ **знац дацо як Оченаш (як Вирую)** „знац дацо барз добре”.

очерац -ам зак. „заменіц дацо за ствар истей вредносци”. ◀ Од *черац* (оп.).

очерац ше -ам ше зак. „медзисобно роз-меніц ствари истей вредносци”.

очердац -ам зак. експр. „очерац”: Тебе, бешедо моя, ... очердац жадаю (КовМихМШ 21). ◀ Оп. *очерац*.

очеркнуц -не зак. „дакус ше осушиц и затварднуц, затугнуц”: Яке фине очеркну-те цесто; „Диждж престал падац. Мокре ище?” „Га, уж очеркло”; Одмарзло, а вец ше осхло, очеркло (Вер. Рм.). || Всл. občerknuc „осхнуц” (Visokay-Čižmár: Slovník Trebišov-ského nářečia). ◀ Неясне.

очерствиц -вим и -веєм зак. „зачер-ствиц”. ◀ Од *черстви* (оп.).

очесац -ешем зак. 1. ~ *коня* „ошеткац коня з огреблом”. 2. ~ *конопу, волну* „пре-чесац на щечи (конопу, волну)”. 3. „счесац”: Кед ше крави почали леніц, тоту шерсц оче-сали з нїх рано и з тей шерсци вишулькалі лабду, та ше з ню дзеци лабдалі (В. Саб.). 4. *прен.* „добре набиц дакого”. || Слц. očesať „исте (1–2)”. ◀ Од *чесац*.

очи мн. оп. **око**.

очивисни -а -е „очиглядни”: Крива при-шага була очивисна (РН 24/1932, 4). ◀ Од *око* и *видзиц*.

очивисно присл. „очиглядно”: Очивис-но циґані (М. Рм.). || Всл. očivíšiňe „исте”.

очиска с. мн. (ед. очиско) ауґм. од **очи**.

очисциц -им зак. 1. „зробич чистим, почисциц”. 2. „зняц лупку зоз плода и под.”: ~ *кромплі, помаранче*. ◀ Од *чисциц*.

очисциц ше -им ше зак. „почисциц ше”.

очичка с. мн. дем. и гипок. од **очи**, у нар. писні: спали би мойо очичка.

очкац -ам незак. „закаламйовац очка”. Слц. očkovať. ◀ Од *очко* (3.а).

очкац ше -ам ше незак. „виганяц очка (о овоцох)”: Кед на яр рушаю пупча, гвари ше же ше овоц очка (М. Рм.); Кромплі пуцаю ключки, а овоц ше очка, виганя початки пупчих (Г. Р.). ◀ Од *очко* (3.а).

очко с. 1. дем. од **око**. 2. а) „скло на об-лаку и под.” б) „скло на окулярох”: на нос надзал стари окуляри з розбитим єдним очком (РН 32/1928, 2, М. Ковач). 3. а) „ви-гнати початок пупча на древе”: Лозу за са-дзене треба нарезац так, да будзе длугока три або штири очка (РН 13/1933, 3); За пупчене [ружи] треба мац дзиве древно, а наш ю народ вола шверба уш, на котре ше пупчи очко (пупче) (РК 1927, 136, Й. Надь). б) „вигнати початок копина на кромплі, ключка”: Кед ше уж кромплі за садзене режу, вец найлешие их резац уздлуж, бо теди каж-ди фалат будзе мац и даскельо горні очка, а тоти за нашене найглавнейши (РК 1934, 160); Кромплі уж пуцели очка, та их тре-бало потрошиц (ЛатякТал 175). Слц. očko „исте”. 4. „очко при штриканю, плеценю га-лова и под.”: Вец зме вжали клубко цверни своей роботы, повязали очко жу очку и ниа, ту ци галов (Заградка 3/2003, 4, С. Макаї); Чик не ма косци и пирка, руца ше, мож го влапиц лем з густим галовом, бо ше прецис-ка през очко галова; раз качка преліґла чика, а докмало вон ей вишиол на задок (В. Саб.). 5. „келия у пчоловей пляйстри”: На пляй-строх ест вельо очка з воску хтори правя пчоли за чуване меду и нешене ваїцкох (В. Ерд.); матушняк то очко векше од других у пляйстри у хторим ше розвива матка. ◀ Од *око*.

очкодовац -дуєм (дакого/дацо) зак. „зробич дакому/дачому чкоду”: Чловец очкодовани кед му дзивина попаше польо, кед му герчки поедза зарно, кед му сушед од-оре з поля (М. Рм.); Очкодоване жито, бо го каменец побил (М. Рм.). || Слц. oškodovať „зробич дакому чкоду”.

очмохтац ше -ам ше зак. експр. „очух-нуц ше, с. очешати се”. ◀ Од оном. *чмохтац*.

[очняки] х. мн. (ед. очняк) „зуби у жи-вотині медзи шекацима и череновима зу-бами”. ◀ Од серб. *очњаци*. Наш еквивалент *кловаки* (оп.).

очомословац -луєм зак. „моцно набиц”: *Але сом го очомословал!* (М. Рм.) ◀ Од чо-мословац.

очубрац -ам зак. „оскубац”. Всл. *čubric* „цагац за власи”. ◀ Од *чубрац, чуба*.

[очувани] -а -е „неочкодовани з хасно-ваньом”.

[очувац] -ам зак. „охраніц (од очкодзе-ных и под.)” ◀ Од серб. *чувати*.

[очувац ше] -ам ше зак. „охраніц ше (од очкодзеньох и под.)”

очудадиц -им зак. „барз загубиц форму дачого”: *Як ши то хлапца оштригал? Цал-ком ши го очудацел.* || Слц. диял. *očudáčiť* „исте” (SSN II, 514).

очудадиц ше -им ше зак. „барз себе загубиц форму, випатрунок”.

очудацовац -цуєм незак. *жу очудадиц*: *Чи нам треба нашу бешеду очудацовац зос цудзу бешеду, кед маме богату и пребогату руску кніжовну бешеду?* (РН 30/1929, 3, М. Винай).

очутаковац -куєм зак. 1. „очухац з чу-таком коня, краву” (Сф. Мак.). 2. прен. „об-рац, оробиц, с. опељешити, опуљити”. ◀ Од *чутаковац, чутак*.

очутиц -им зак. 1. а) „вращиц дакого гу свидомосци”: *Замлел, але го очутели; ище го тот конар добре по глави треснул... Аж омлел тот дурни Янчи од того, и може би и скапал под тоту ягоду да не пришли други людзе та го очутели* (РН 38/1937, 3, М. Ко-вач). Укр. *очутити* „исте”. б) прен. „уро-зумиц дакого”: *Михале, идзме. Шицки людзе на нас патра! – пробовал го очутиц перши пайташ* (ЛатякТал 99). 2. „окрипиц дакого, вращиц дакому чувствоздрави, повращиц дакого з хорого самочувства”: *Так сом ше недобре чувствовала кед зме сцигли до Но-вого Саду, було ми так недобре, але вец зме у ресторану на станіци попили чай, та ме тот чай дакус очутел* (Г. Р.). ◀ Од *чуц* (оп.).

очутиц ше -им ше зак. 1. а) „присц гу свидомосци”: *Вецей як годзину розгребовал вон [пес по мену Диямант] иніг зоз своїма моцними пазурами, ... и зато лем вигреб хлапца з под инігу. Хлапец ище не замарз. Диямант почал му лізац твар и руки зоз*

своїм цеплим язиком, а хлапец ше кус очу-тел (РК 1925, 113). Укр. *очутитися* „исте”.

б) прен. „присц гу себе по даяким неспо-дзиваню”: *Як чуєме од парастох, дакус ше очутели од барз подлого урожаю слунечніку* (М. Афич, РС 42/2005, 7); *Яке шалене заш видумал? Ище више не можем ше очутиц од страху* (РН 15/1936, 4, прел. М. Ковач). Слц. диял. *očútiť sa* „исте” (SSN II, 515). 2. „подняц ше од хороти” а) (о човекови): *Бул барз хори, ніяки, а вец ше очутел* (В. Саб.). б) (о рошліни): *Грушка и черешня по-чали жовкнуц, та сом под ніх насипала же-лєза, озда ше очут’я* (Г. Р.). ◀ Од *чуц* (оп.).

очухани -а -е „счухани, с. излизан; олињао; хабава; искрзан”: *Тоти шмати ци уж барз очухани, куп себе нови*.

очухац -ам зак. 1. „очисциц зоз щетку и под”: ~ *ципели*. 2. „умиц”: ~ *зуби* „умиц зуби зоз щеточку”. 3. „посцерац”: *штирме достали нешка очухац патос у двоих найвек-ших хижох* (БаковВТ 161). 4. „счухац, с. искрзати, излизати”: *Очухал локци на рекли*. 5. „одстраніц чухаюци”: ~ *очка* (*пупки*) з *кромільох*. ◀ Од *чухац*.

очухац ше -ам ше зак. 1. „з чуханьом ше очисциц”: *очухац ше од праху*. 2. прен. а) „вицагнуц ше з хороти” (СС. Мак., В. Р.): *Кед були лежине, Ч. го поджобал [з ножом, бичаком], але очухал ше „виздравел”* (В. Саб.). б) „вицагнуц ше з длуства, одпла-циц длуство” (Вер. Рм.); в) „вицагнуц ше з чежкого материяльного стану”: *Тоти цо ше у кризи очухали и збогацели ше, тим неш-ка добре* (В. Саб.); *Я так патрим на живот же кед можеш помогнуц та помогні, та сом и помагала, ... а часто вец виходзело же по-магаи, а людзе, кед ше дакус очухаю, кед станю на своєю ноги, та ци ше не явя ані на телефон* (РуШ 2/2010. 17, М. Орл.). 3. (о шматох и под.) „счухац ше, оштрамбац ше, с. искрзати се; излизати се; олињати се” ◀ Од *чухац*.

очухнуц -нем зак. 1. „чухаюци дору-шиц”: *А ширки [теди] не були таки як неш-ка, ми их волали „фарчацци” – запалєла ше и кед ше до мура очухла* (РС од 17. 06. 1994, 11); *Кед при теканю бавяч лем кус очухнул теку з паліцу, гварели же кус лем чинґло*

(В. Саб.). 2. „легчейше раніц з вонкашней страни, с. окрзнуги”: *И вони штрелели, ... але їх кульки лем прегвижджали коло нас и ані нас не очухли* (ТвенМ 218).

очухнуц ше -нем ше зак. „дорушиц чу-хаюци ше, с. очешати се”.

очуховац -хуем незак. „счуховац, сце-рац”.

очуховац ше -хуем ше незак. 1. „счухо-вац прах и под. зоз себе”. 2. а) (коло дакого) „облесковац ше коло дакого, с. умилавати се”. б) (коло дзивки, жени) „задзерац ше, с. удварати се”: *Красна* [дзивка] як квиток. *Почали ше велі* [хлупци] *коло ней очуховац* (РНКЗаря 1935, 69); *Тераз ше уж сама / жу мне очухуе, / З оком поджмуркуе, / Так ме наводзуе* (РК 1924, 155). в) ~ **коло школи** „слабо, мало ше учиц”.

ош ж. „осовина”: *исти туторе явяю одбору же у рускей нашей церкви дзвони подъ часъ дзвоньеня досцъ чешко ходза на своихъ ошоохъ* (ЦШкОдбКоц, 1905. рок). и прето добре бы було, да ше истимъ дзвономъ столъ да ше по такей фурми преробицъ ..., якъ естъ у бачькерестурскей рускей церкви дзе дзвони вельо мехчейше ба-вя подъ часъ дзвоньеня || Всл. оś (ж.): па ośi koľesa, слц. os, поль. oś, укр. вісь. Общесла-вянске. ◀ Праслав. ось. *Ош* наша карпат-ска форма, а форму *осовина* прияли зме зоз сербского. Од *ош* виведзени и деминутив *ошка* „осовинка”.

ошаліц¹ -ім зак. *непрех.* „страциц розум, пошаліц”: *Цали тидзень є цихо, да человек ошалі; а кед ше ожре, та би ше бил!* (Одгук 158). Укр. *ошаліти* „исте”, поль. *oszaleć* „ис-те”.

ошаліц² -ім прех. „зашаліц, здуриц да-кого”: *Ошалели го, та предал добри трак-тор „наприповедали му, здурели го”* (М. Рм.). ◀ Од *шалени*.

ошац ошеем зак. „преошивац”: *Крупи [за печене] ше достава зоз ошатога и уми-того даралову* (Заградка 5–6/1995, 23, шк. сост.); [Вежне ше] *10 часци дробно ошато-го писку и 10 часци пирньи* (РНКЗаря 1941, 135). ◀ Од *шац*.

ошацовац -цуем зак. „дац прецену вредносци, старосци и под., проценіц”:

[Мойсей] *у библиї ані не пробовал рачун-скими цифрами старосц жеми ошацовац* (РК 1936, 120, М. Поливка). ◀ Од *шацовац* (оп.).

ошведочиц ше -им ше зак. „прешвечиц ше”: *котри зме зос нїм длукише време ведно робели ошведочели зме ше же ... шицки його діла на нашим просвітним полю диктира-ла му Його велька ... любов жу свойому наро-ду* (РН 43/1936, 1). ◀ Наша старша форма *ошвечиц ше*, а форма *ошведочиц ше* настала под уплївом сербскей *осведочити се*.

ошветнуц ше -нем ше зак. „найсц ше, буц застати дагдзе на швитаню”, лем у Гна-тюка: *А так ше ме випитую [жени] дзе я бул, / а я ше при моеї милей ошветнул* (Етн9 ч. 217). Предпоставяме же народни шпивач ту похасновал форму *ошвитнул ше* (прето же гуториме *швитац*), а Гнатюк за-писал форму зоз -е-.

ошвециц -им зак. 1. „одшвециц, пре-провадзиц швето”: *Керестурец орал у ко-цурским хотаре кед у Коцуре було швето, та нам кричал: Ми уж ошвецели (= нашо швето уж було по новим календаре)* (В. Саб.); *Баши вчера зме ошвецели Видов дан и помоддлели зме ше за твойого оца. У Церк-ви була отправа за погинутих [у] войнох за отечество* (ЖирошМСМ 67). 2. „пошве-циц з обрядом швещеня (зоз швещену воду и под.)”: *Так ше зоз каждого [едзеня] покус кладло до кошарки и ношело ошвециц* (Хо-маБл 191); *Жени не райбали [од Крачуна] до Богоявления – док ше вода не ошвеци* (РН 57/1926, 5, Д. Биндас); *На Богоявление т. р. ошвецели зме св. богоявленску воду у обисцу нашого чесного жазда Дюри Еделинского* (РН 4/1933, 3). 3. ~ **дакому оліво**: *Ошвецели му оліво всоботу* (Лев. Скуб.); *Не будзе зо мене поп, ... / Притрафело би ше оліво ошвециц, / я би перше пошол жу дзивчатом шедзиц* (Етн9 ч. 193). ◀ Од *швециц* (оп.).

[ошвециц ше] -им ше зак. „вимсциц ше”. ◀ Од серб. *осветити се*, а то од *святи*, праслав. *svęť* (тримало ше же *вимсциц ше* – *свята длужносц*). Наш еквивалент *вимс-циц ше* (оп.).

ошвечиц -им зак. „прешвечиц, с. убеди-ти”. ◀ Оп. *швечиц*².

ошвечиц ше -им ше зак. „прешвечиц ше”: Гуторели за дакого: *ошвечел ше же не було так* (М. Рм.); *То сом ше на својо очи тиж ошвечел* (РН 35/1929, 4, М. Ков.). ◀ Оп. *швечиц*².

ошвижиц -им зак. 1. „зробиц швижим”. 2. и безос. „постац швижи/швижо”. Слц. диал. *osviežiť*, „зробиц швижим”: ~ z vođu. ◀ Од *швижи*.

ошвижиц ше -им ше зак. „вращиц моц, окрипиц ше”: *Видзели зме нье раз як ше кукурица ошвижи кед ю окопеме* (Заря 10/1937, 6).

ошвитнуц -нем зак. 1. „настац, присц (о одредзеним дню)”: *Приблїжовал ше дзень одходу. ... Ошвитнул и тот дзень* (РН 13/1929, 3). 2. (и безос.) „розвидніц ше”: *И кед мешац видзе споза хмарох, та нараз ошвитло* (В. Саб.); *ошвитло красне ранечко* (Заря 12/1937, 5). ◀ Од *швициц*, *швитац*.

ошвижиц -им зак. „виложиц шветлосци, зробиц шветлим”.

ошвицовац -цуюм незак. „викладац шветлосци, робиц шветлим”.

ошедлац¹ -ам зак.: ~ **коня** „порихтац коня за шедлане, положиц на нього шедло”: „Цо заповедаце?” „Ошедлай ми коня!” *Я цо скорей до хліва, ошедлай сом коня та виводзим* (РК 1923, 65). Нешка тот вираз хаснуеме зоз значеньом „с. узјахати коња”, а у прешлосци зме зоз значеньом „узјахати коња” хасновали вираз *шеднуц на коня*. ◀ Од *шедлац*, *шедло*.

ошедлац² -ам зак.: ~ **коня** „шеднуц на коня, с. узјахати коња”. Тото значене од серб. *узјахати коња*.

ошелька ж. дем. гу **осла**.

ошельнік х. „плехова судзина у хторей ше трима осла”. Як ошельнік служел и кравски рог. || Слц. *oselnik* „исте”. ◀ Од *осла*. ♦ **полни** ~ „полно, вельо (часто ирон.)”: *Тих шпивачох и гудацох на телевизії єст полни ошельнік; Зродзело ми полни ошельнік* „ирон.: мало ми зродзело”: *Таких [нерегистрованих] майстрох у Коцуре єст полни ошельнік* (В. Саб.).

оши -а -е „осов”: *Ту оше гніздо* (В. Саб.).

ошивац¹ -ам незак. прех. „препушовац муку през шитко”. || Слц. *osievať*: ~ *muku*.

ошивац² -ам непрех. 1. „кивац ше лїво-право при обрацаню (о колесу, превозки)”: [Кобула] *почала скоком бежац, а коч ошивал з бока на бок дильова* (КочишКроч 90); *Колесо на бици҃шли ми ошива*. || Слц. *osievať* са „рушац ше з бока на бок”: *sukňa sa osieva*. 2. (о дробним дижджу): *Брудне небо, дробни диждж ошива як през шитко...* (Ков-МихЦВ 21) 3. безос.: **ошива зо мну** „круци ше ми у глави, заноши ме”. ◀ Од праслав. *sěti* „шац”.

ошивиц -им (и -веем?) зак. „постац шиви”. || Всл. *ošivec* „исте”.

ошикани -а -е „орошени”: *очка ошикани* „очка орошени”. ◀ Од *ошикац ше* (оп.).

ошикац -ам зак. „помокриц, поляц з мочом”: *Лїк од вошкох* (оп.) *при коньох бул: мачало ше з хлопским мочом. То насправди бул лїк, бо и я кед бул ше҃ерт у штран҃гара, кед нас руки болели од ҃узлох на штран҃гох, ... та нам ҃азда гварел да пред таку роботу ошикаме руки, та нас вец не болели руки* (В. Ерд.). ◀ Од *шикац*.

ошикац ше -ам ше зак. „буц закрити з капками кондензованей водовой пари, орошиц ше (о склу и под.)”: *Облаки ше ошикали*. ◀ Од *шикац* (оп.).

ошиковац ше -куем ше незак. „орошо-вац ше (о склох и под.)”.

ошироциц -им зак. 1. прех. „зробиц же би дахто остал широта”: *Длуга война велї дзеци ошироцела* (РК 1925, 20); [3 войну] *ошироциц милийони дзецох* (РНКЗаря 1939, 117); *Мац умарла, та ошироцела дзеци* (Вер. Рм.); *Оцец охабел дзеци, та их ошироцел* (Вер. Рм.). || Всл. *oširocić*: *rodiče ju oširoceļi* (Buffa 193). 2. непрех. „остац широтка”. Слц. *osirotit* „исте”.

ошка ж. дем. (од **ош**) „осовинка”. || Всл. *oška*: *koļeska maju ošku* (Buffa 194).

ошкалени -а -е „очкодовани, повредзени”: *Кед цвикла у доліку ошкалена, та будзе гніц* (В. Саб.); *На пияцу предавали два мещки яблука за 100 динари, тунї, а лєм даєдно яблуко ошкалене* (В. Саб.). ◀ Оп. *пошкаліц*.

ошкаліц -їм зак. „очкодовац”. ◀ Оп. *пошкаліц*.

ошквариц и ошкварчиц -им зак. „спалїц власи, шерсц, лїсце и под. (по поверх-

носци або на одредзеним месце”: *Власи ошкварчени од бренайзла* (Мел. Пвл.). Слц. oškvarit̃ „опаліц по поверхносци”: plameň oškvaril kožu. ◀ Од шкварчиц.

ошквириц -им зак. оп. „ошкварчиц”: *Винє шерси зоз кишенки, оцилку и кремень, скреше: по нїм ошквирела дораз тота шерси* (Етн29 117); *Винє пирка* [качково], *положи на кремень, скреше з оцилку, ошквириц пирка* (Етн29 118); *остал му лєм пипосар у зубох и ошквирени баюси под носом* (РНКЗаря 1939, 110).

ошквирчац -чим и **ошквирчиц** -им зак. оп. „ошкварчиц”: *На нїх [псох] ше влапел ляд, та их хлопи нагнали же би бегали коло огня ... и то так блізо коло огня же их аж огонь ошквирчел* (ЛондонДж 25); *Бовкнул пламень и ошквирчали ми и баюси и оберва* (КочЕвЦП 173). ◀ Оп. шквирчац.

ошкліви (и **ошкливи**?) -а -е „хтори охабя неприємни упечаток, некрасни, бридки”, лем у єдного автора: *Медзи иншима „приповетками” я нашол и на ошкливе писанє єдного нашого попа о якимшиц Петлюрови* (Заря 3/1937. *Дахто ци напише ошкліве, бридке писмо о твоєй млодей, поогваря ци ю же би ши ю охабел* (В. Ерд.); *Михал Биркаш раз гварел: Написал сом до новинох, але сом ошклівел „недобре написал, загубел”* (В. Ерд.). 4, подпис: Землед’лец). || Слц. oškľivý 1. „некрасни, бридки”: oškľiví chlap „некрасни, бридки хлоп”; 2. „зли, сурови”: ten náš rán biu takí oškľiví; oškľivec „неприємни або зли человек” (SSN) ◀ Моравска форма место ш ма р: oškľivý, та на основі неї можеме заключиц же першобутна форма нашого ошкліви була *оркліви*, т.е. *о(б)рекліви*, а тото од кореня *рек-*, *праслав. rekti* „повесц, гуториц”; форма *обрекліви* би вец значела „поогваряни, бридко приказани” (Machek 421).

ошклівиц -им зак. оп. под **ошкліви**.

ошкопиц -им зак. „пошкопиц”: ~ *парадичи* „пошкопиц, орезац зоз стебла неполюбни конарчки”. ◀ Од *икопиц*.

ошкрабац -бем зак. „зоз шкрабаньом зняц, очисциц з поверхносци”: *Було таки жаздині, хтори кед започал пост, розвалки ошкрабали од масного а так исто шерпені и друге и до Крачуна не єдли масне крем*

в недзелю (БиРК1939, 112); *Млади кромплі ошкрабеме, добре поумиваме и положиме их порезани на коцки вариц* (НКух 31). Слц. oškrabat̃: ~ mrkvu požom. ◀ Од *шкрабац*.

ошкрабовац -буєм *незак. жу ошкрабац*.

ошлебодзиц -им зак. 1. „зробиц дакого шлебодним”. 2. *ремес. „дац шегертови право на калфование”: Шегертованє обично фришко преходзи ..., по ошлебодзеню [потерашні шегерт] треба да идзе по швецє* (РНКЗаря 1936, 64). ◀ Од *шлебода*.

ошлебодзиц ше -им ше зак. „достац шлебоду”. Слц. oslobodit̃ (sa) „исте”.

ошлєпиц¹ -им зак. *непрех.* „постац шлепи, ошлепнуц”.

ошлєпиц² -им зак. *прех.* „зробиц дакого шлепим”. Слц. oslepit̃ „исте”. ◀ Од *шлєпи*.

ошлєпйовац -юєм *незак. жу ошлєпиц¹ и *ошлєпиц*². ◀ Од *шлєпи*.*

ошлєпнуц -нем зак. „постац шлепи”: *док не ошлєпнул, оправял шивацї машини* (КочЕвЦП 187); *наскоро ше уверели же вон ошлєпнул* (РН 36/1934, 4). Слц. oslepnut̃ „исте”.

ошлїжиц -им зак. „постац шлїжацї”. ◀ Од *шлїз-ки*.

ошлїзковац ше -куєм ше *незак.* „спадовац шлїзкаючи ше, зошлїзковац ше”: *Тот способ [каламеня] не таки добри и сиџурни, бо калам з подлогу чежко зраста и барз ше ошлїскує при вязаню* (РК 1940, 147). ◀ Од *шлїз-ки*.

ошлїзнуц -їжнем зак. 1. „кус ше розпуциц по поверхносци и постац шлїзки (о змарзнутей драги и под”: *Змарзнуги дражки по улїцох ошлїзли кед на нїх припарло слунко коло дзешец годзин рано* (Одгук 19, Е. Кочиш). 2. „постац шлїзки од дижджу (о драги)”: *Почало пирскац. Уж ошлїзло. Драга ше чарнеє. Дижджик ше спущує вше густейшии* (КовМихДия 57). || Всл. ošľiznuc „овлажиц ше” (Buffa 194). ◀ Од *шлїз-ки*.

ошлїк х. дем. од *осел*.

ошлїніц -їм зак. „пошлїніц”: [Тоти людзе з] *ошлїненїма устами, кирвавима очми – шицки вони мойо вирни раби, нияніци* (РН 15/1937, 2). ◀ Од *шлїна* (оп.).

ошлїньовац -нюєм *незак. жу ошлїніц*.

ошліснуц ше -ішнем ше зак. „зошліс-нуц ше”: *а штвартираз ше* [погарик паленки] *ошлішнє по гарлє як зоз брега* (РК 1924, 125); *Та з того [кривого] коми́на ошлісло би ше гніздо и през бурі* (РК 1938, 87). ◀ Од шліз-ки.

ошлятко с. дем. и гипок. од **осел**.

ошмацени -а -е „хтори ма одн. хторому дахто накуповал досц шмати” (СС. Мак.): *Кед ше одавала, барз була ошмацена* „мац ей до лади накуповала вельо шмати” (Вер. Рм.); *Невеста до мужового дому пришла така ошмацена* „у шорових шматах пооблекана”. ◀ Од шмати (оп.).

ошмациц -им зак. „накуповац дакому шмати, облечиц дакого”. Слц. ošatić „исте”: ~ deti. ◀ Од шмати (оп.).

ошмейовац -юем незак. „вишмейовац”.

ошмеліц -ім зак. „охрабриц”: *Идземе их мало розвешеліц и ошмеліц* (РН 15/1935, 2); *Тот Горняк ... обиходзи батогоших да їх ошмелі* (РН 31/1936, 2). Литературна форма **одшмеліц**. ◀ Од шмели.

ошмеліц ше -ім ше зак. „достац шмелосци, охрабриц ше”: *Баба ше нателю ошмельела же зишла долу* (РНЗаря 1940, 107). Литературна форма **одшмеліц ше**.

ошмеяц -еєм зак. „вишмеяц”: [А худобна дзивка] *не може таки шмати мац. Тота худобна дзивка дораз ошмеяна же зато не ма же є подла* (ЕтнV 103). Слц. osmiať „исте”. ◀ Од шмеяц ше.

ошмикац -ам зак. „отаргац цагаючи з руку и др. по поверхносци, с. смуждити”: ~ лісце з конарчка. ◀ Од шмикац ше (оп.).

ошмикнуц ше -нем ше зак. „пошліснуц ше”: *ступаючи по ускей дражки, ... ошмикнул ше и страцел ше у глібокому ярку* (РН 41/1927, 2, М. Ковач); [Муляр] *справел верх коми́на на зуко́с, на ше з нього конари [гнізда] так лехко ошмикню* (РК 1938, 87).

[**ошмирглац**] -ам зак. „очухац зоз шмирглу”. ◀ Од шмиргла (оп.).

ошмих х. „мимика твари хтора виражує радосц, привит и под.”. ◀ Од шмих (оп.).

ошмихнуц ше -нем ше зак. „з ошмихом виражиц радосц, привит и под.”.

ошмиховац ше -хуєм ше незак. гу **ошмихнуц ше**.

ошмишковац ше -шкуєм ше незак. дем. „ошмиховац ше”: *Так вона йому меле, а вон, гунцут, слуха, ошмишкує ше и єднак пр[и]швечує: Но, чи видзиш, чи видзиш? Ша, б^аяко, таки вони людзе!* (Ков-МихЦВ 159)

ошмищок -щка х. дем. од **ошмих**: *Видзел сом ю скорей рок здраву, ище веселу и з ошмишком на жамбох* (РН 20/1930, 2, С. Саламон).

ошшалавиц -им зак. „достац виш” (В. Саб.). ◀ Од овшшалавиц, а то од виша (оп.).

ошшориц -им зак. „ушшориц” (Пвл. Бл.). ◀ Од шор.

ошшориц ше -им ше зак. 1. „ушшориц ше”. 2. *прен. „наробиц себе чкоду”: Так сом ше нараз похорела; як то ше мож ошшориц кед ше человек не чува* (Ир. Фин.).

ошпицовац -цуєм зак., лєм у нар. шпиванки: *Минар шедзи в млініци, / ошпицує пишеніци* (Žganeš, ч. 54). Слц. діял. ošpicovať значи „обиц оштри конци зоз зарна, на-грубо зомлец”: tak ho [zrno] ošpicovalo, tie špice oblámalo (SSN). У восточнословацким špicovať значи „чисциц зомлете зарно од нечистоти”, špicovini „одстранена нечистота зоз зарна” (Buffa 278). Нашо **ошпицовац** значи лебо „обивац оштри конци зарна” лебо „пречисцовац, роштовац зомлете зарно”. По форми нашо дієслово законченого виду (з префиксом о-), а по смислу би мало буц незаконченого виду. Восточнословацке špicovať значи и „оштриц, заоштровац”, а špic значи „кончик”. ◀ З оглядом же ше при млецу на грубо обиваю оштри конци зарна, **о-шпицовац** вшеліак ма вязу з восточнословацким германизмом špicovať „oštríc” и špic „кончик”. Оп. шпиц¹.

ошпляхац -ам зак. „забрудзиц зоз шпляхами, с. офлекати”: *Ошпляхал шмати од мотора*. ◀ Од шплях (оп.).

ошпляхац ше -ам ше зак. „забрудзиц ше зоз шпляхами, с. офлекати се”.

оштверне присл. „зоз штирох єдналих часцох (плесц, зложиц и под.)”: *Оштверне колбаси виша у шпайзу* (= єдна колбаса двараз преруцена преїг паліци, та випатра же виша штири колбаси) (МаринкМ); *Дзеци себе зоз каку плетли оштверне батощ-*

ки за бависко (= плетли зоз штирох губкох) (В. Саб.). ◀ Од *штири/штвер-*, праслав. *štver-*.

оштвернож присл. „рачкуючи на ногох и рукох”. Слц. *štvernoh* и *štvernožku* „исте”. ◀ Од *штвер-* и *нога*.

ошторгель х. 1. „з конопи и под, виплещени конец батого з хторим ше пука”. Коцурска назва за ошторгель *имижар*. 2. *прен.* „оштри у роботы и бешеди”: Сват Якимов бул вредни як огонь, бул *ошторгель* (Пвл. Бл.). ◀ Од мадъ. *ostorhegy* „ценки конец батого” (ЕтМ). ♦ **як** ~ 1. „нагли, строги, оштри”. 2. „барз оштри, вредни”.

ошторповац -пуюм (дакого) *незак.* „шторпац до дакого”. ◀ Од *шторпац* (оп.).

ошторповац ше -пуюм ше *незак. взаєм. повр.* „шторпац еден до другого”: *Шницки дзеци слухали учительку, а двома ше ошторповали.*

оштрамбац -ам *зак.* „счухац поверхносп шматох и под., с. искрзати; похабати; отрцати”: *здзиваме фармерки оштрамбани* (ПапгДюТров 9). ◀ Од *штрамбац* (оп.).

оштрамбац ше -ам ше *зак. повр. жу* **оштрамбац.** Всл. *ostrambane pohavice, rukavi* (Buffa 193)

оштре -ого с. 1. „оштри конец”: *Легко ви го улапице..... Копиї до жеми закопуйце єдну жу другей, да шицким копийом оштре стої горе!* (Етн30 156). 2. „оштра страна ножа, шекери и под.”: *Барз сом наоштрел мотику, та ше оштре превращело. И кед ше коса барз виклепе, та ше оштре може превращиц нука або вонка, та го вец з ослу або каменьчом треба полегко випросиц* (В. Саб.). || Всл. *ostre –eho* „исте”: *ňechitaj nuž za ostre* (Buffa 193).

оштри -а -е 1. „хтори добре реже, с. оштар”. 2. „строги”: *Министерия польопривреди приправела еден оштри закон. Кари за тих, котри би ... мишали до натуралного вина воду барз су оштри* (РН 100/1926, 1); *на пиянцох особено одредзени вельки и оштри кари* (РН 27/1930, 2); *Митрови ніч не имела повесци, бо Митро бул югас: строги, оштри, а и наровни* (РН 43/1933, 2, др М. Б.); *Василь ... скоро вше пожнел дому на*

вечеру. Даяка оштрейша жаздиня би му вера обрацела танер на руби (РС 32/2012, 11). 3. „немилосердни, мощни”: *Борба медзи полицию и демонстрантами була така оштра, же випатрало, як да у Паризу настала революция* (РН 4/1934, 2). 4. а) „швидки”: *пуцел ше оштрим бегом дому през поля Наш Василь оштрим кроком змучени барс ослаб* (РН 2/28, 2); *Хлапцом ше не чудеєм, же су оштри до битки, але длужни су буц оштри и до роботы и до каждого доброго діла* (РК 1933, 71). б) „швидки у роботы, вредни”: *Иля була оштра у роботы, а Ферко кед мал пипку у устох, вец му уж шицки жадања були виполнети* (РН 17/1937, 2, Фрушк.). 5. а) „барз жимни (о жими)”: [Птици] *обычно пред приход оштрей жими приходза бліжей жу валаом* (РН 47/1937, 3); б) „мощни (о витре): *дул оштри витор и шицко пред собу ваял* (РН 33/1932, 2). || Всл. *ostri* „слц. *ostrý*”: *ostri jazik, ostri viter, ostri človek* (Buffa 193). ◀ Праслав. *ostrъ*. • ~ **жем**: *Польо на хторим єст груди ше описує як грудовате. Исте ше описує и зоз лексему оштра жем* (МудриАл); ~ **пост** „строги пост”: *оштри пости „строги пости”* (Християньска наука за руски дзеци (1924. р.) (169. б.); у суч. бешеди и лит. языку под уплівом серб. *строг* прилапени вираз *строги пост*.

оштригац -ам *зак.* „орезац з ножнічками, апаратом”. ◀ Од *штригац* (оп.).

оштригац ше -ам ше *зак. 1.* „оштригац себе власи”. 2. „престац ношиц варгочи, оштригац власи накратко”: *Пошла робиц до варошу, та ше оштригала (= оштригала власи накратко).*

оштрик х. *бот.* „*Carex elata* All”. У укр. *остриц*а, пол. *ostrzyca*, серб. *оштрица*, у слц. *ostrička* у зн. Елупа. Зоз суф. -ик нет паралели (Тимко 66, 75, 76, 129). ◀ Од *оштри*.

оштриц -им *незак.* „робиц оштрим”: ~ *косу, нож.* ◀ Од *оштри* (оп.).

оштро присл. 1. „швидко; вредно”: *Гайде, ти оштро попиц тото вино, а гибай* (Етн29 89); *прейдзце тамаль... оштро, бо вас попирскам* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). || Слц. *ostro* „исте”. 2. „строга”: *Просто войдзе до двора жу мацери и оштро накаже ма-*

цери: „Мамочко! не гуторце – но!” (РК 1927, 72); Родителі барз оштро тримаю свойо дзивчата. Дзивка до одавання не име виходзиц з дому по вечарох (РН 20/27, 2); Нешлебодно ше им [чиновніком] опивац, картац, лац або бестидно жиц. Кед би не слухали, оштро ше их покаре (РН 87/1926, 1); Тоти котри то поробели ... буду оштро покарани за приклад другима (РН 14/27, 4). || Всл. *ostro „исте”*: па *ňho ostro kričel* (Czambel). 3. „нагло, мощно, немилосердно”: Полиция виступела проци демонстрантох барз оштро (РН 4/1934, 2).

оштрофац -ам зак. „покарац (з административну або судску кару)”: оштрофали дзияка на 120 динари (РН 2/1929, 2). ◀ Од *иштрофац*.

оштуховац -хуем незак. 1. а) „джобкац, с. боцкати”. б) „ошторповац, с. гуркати”. 2. прен. „задзерац ше до дакого, рушац дакого, с. задириквати”. ◀ Од *иштухац* (оп.).

оштуховац ше -хуем ше незак. взаєм. повр. 1. „штухац еден до другого”: У школи треба буц мирни ... Не име ше оштуховац (КочЕвЦП 31). 2. „давац себе знаки зоз штуханьом, шторпаньом”: Жени, як жени, дораз обачели же ше тоти троме цошка оштухую, же пре цошка пришили (РН 38/1930, 3).

ошукац -ам зак. 1. „погледац одн. найсц дацо у дачиїх кишенкох”. 2. „погледац”, лем у Гнатюка у нар. писні: [Три крижи конопі] намочим до води / же би ми умоклі за дзевец недзелі. / По дзевец недзельох пойдзем их ошукац (Етн9 ч. 344). Слц. диял. *ošukať „погледац”* (SSN II, 667). ◀ Од *ишукац* (оп.).

ошукац ше -ам ше зак. „погледац дацо по своїх кишенкох”: Ошукал ше и нашол ише даскельо дробни динари.

ощадни -а -е 1. „шпоровни”: Ощадни бул, та себе покус и намагал (РН 45/1934, 3). 2. „худобни, скромни”. ◀ Оп. *ощадовац*.

ощадно присл. 1. „шпоровно”. 2. „худобно, скромно”.

ощадовац -дуем незак. „шпоровац, чувач, уважно трошиц” (Вер. Рм.): Треба ше лем здогаднуц тих часох кед и людзе ощадовали у костиранию (РК 1978, 215, III. Чакан);

Скуповац значи сцискац пенєж, ощадовац, сановац и себе и другим (Мел. Пвл.). У Коцуре зазначени и еден приклад форми обчадовац: Ёдзце грозна, ест ише, да не обчадуєце же не маце (Пвл. Бл.). || Укр. *ощадж(ув)ати „исте”*, поль. *oszczędzać „исте”*, укр. *ощадливий и ошадний „шпоровни, чуварни”* ◀ Од праслав. *ščediti*. Од того и серб. *штедети*.

още оща с. коц. 1. „вощина, с. облатна”. 2. *церкв. кат.* „вощина за причасц, с. хостија”. ◀ Од мад. *ostya* 1. „вощина, с. облатна”; 2. „вощина за причасц, с. хостија”.

ощербациц -им и -цеєм зак. „постац щербати, беззуби”: А корна ... остала през дна чудна ... як стара баба, кед ощербацее (РН 26/1927, 2).

ощербени -а -е дієприкм. од *ощербиц*: ~ нож.

ощербиц -им зак. „затупиц нож, шекуру, с. ишкрбати” (Мел. Пвл.). ◀ Од *щербати*.

ощеткац -ам зак. „очухац зоз щетку (шмати, ципели)”: Кед ше Том облек, Мери го ише „вирихтала”; ... дакус го ошеткала (ТвенМ 32); треба заяци очесац льебо ошеткац да йим волна будзе напирена и да ше нье направля кудли (Заря 4/1938, 7, Й. Хромиш). ◀ Од *щетка*.

ощеткац ше -ам ше зак. „очухац ше зоз щетку”.

ощини ж. мн. (ед. *ощина*) кул. „вощини” (В. Саб.): *филуй помедзи 4 ощини (облатни)* (РК 1938, 145). ◀ Оп. *вощини* (страцело ше початкове в-).

ошипковац -куєм незак. „задзерац ше (до дзивки, легиня) зоз щипканьом”: Яй, якого сина маце, а красного, знаце а як дзивка таки ганьблїви. Дзивки го ошипкую. ... Дзивки ошипковали го и любели (РК 1937, 79).

оягніц -ї зак. „окоциц (о овци)”: Скаржи ше же му овци не оягнели як раховал (ЧаканСаф 191). Карп.русин. *ягнити(ся) „коциц (ше) (о овци)”* (Керча). ◀ Оп. *ягніц (ше)*. У бешеди частейши термин *окоциц (ше)*, та *оягніц (ше)* може буц и калк сербского *ојагнити (се)*.

оягніц ше -ї ше зак. „окоциц ше (о овци)”.

П

[па]¹ злуч. 1. злуч. составни (нашо та): Станула я коло корита, закасала рукави па райбем, и райбем – и райбем (РН 11/1931, 2); Я, мила мамо, здрави и задовольни, лєм же тота хіба же и ту єст барс мало роботи, па сом так надумал же да пойдзем дому ..., па да ше ту зос жену врацим (ЖирошМСМ 125); а вона танцовала и спадла до корита, па вец було вельо шмиху, а и неішка то споминаю (БиРК 111). Наш еквівалент злучнік та. 2. у злученю з другима злучніками, словками и др.: у допусних виреченьох: **па инак:** нашо дїдове и прадїдове просвиту немали, за культуру ані не знали па инак на швеце живи остали и свою народносц [не] незадзбали (нашо: та заш лєм) (РН 38/1932, 2). **па гоч:** зос дїлами укажме цо сцеме, па гочик за тоти дїла ніхто ані знац не будзе (нашо: та гоч) (РН 21/1936, 4). ◀ Од серб. па.

[па]² слов. за помоцньоване 1. (нашо та): [Коньски] пост бул длуги од Илийох па аж до Дзвиги (БиРК 134); [У млодей] ше отримовали питанки, од поладня па до другого рана (БиРК 136); Свядзба ше починала вицас рано па до другого рана (як и неішка) (БиРК 136); Па хустки ... красни барз мала. Желєну, па целову, па белаву, па жабуруву, па жовту, па мала гатласку зоз целовим кветом, па з белавим кветом (Рускині 35). 2. (нашо ша, га): Па там галайк, прави циркус. ◀ Од серб. па.

пава ж. 1. зоол. „Pavo cristatus L., павур”: Пасло дзивче пави на желеней траві (Етн9 ч. 34). 2. „самица павура”. || Слц. рáv х. и ráva ж. „павур (самица и самец)”, поль. raw х. „исте”, укр. пава „исте” (укр. павич „самец павура”) (у ст.укр. текстох лексема пав-ва зафіксована у XVI в. (Тимко 100, 125)),

мадь. páva „исте”. Общеславянске. ◀ През д.в.нем. pfáwo „исте” од лат. pa:vo: „исте”. ♦ **идзе (ходзи) як тота пава** „идзе (ходзи) пишно” (В. Р., В. Саб.), всл. idze jak pava „исте” (Buffa 201); **надуті (надута) як** ~ „барз пишни (пишна)” (Ю. Тамаш, В. Саб.).

[павза] ж. оп. пауза.

павук и паук х. зоол. „Tegenaria domestica L.” || Общеславянска назва. У лемк. павук и паук, rawuk, слц. rawuk. Варианта паук ше, можливе, зявела под впливом серб. паук, гоч и у укр. діял. єст форма паук (Тимко 118, 121). ◀ Праслав. рақкъ од префикса ра- и кореня -қкъ „криви, кривоноги” (павук так наволани прето же ма криви ноги); корень -қкъ зродни зоз греч. оукоос „квачка” и лат. upscus „криви”. У нашей форми в гиятово. ♦ **напиц ше як** ~ „барз ше напиц”: стретнул сом пайташа та ме напоел, лебо лепше повесц напил сом ше як павук, та можем пойсц (РН 7/1930, 2).

павуков -а -о „хтори ше одноши на павука”.

павур х. зоол. „Pavo cristatus L.”: Та ми о три дні мушице послац од дваец пейц рокох павура (Етн30 248). ◀ Латинизем, котри у славянских языкох достал фонетични и морфологийни пременки. Обидва варіанти павур и паун зафіксовани у укр. бешедох; всл. ravur „исте” (Buffa 201). Дериват паун, котри єст и у сербским, створени з помоцу суфікса -ун як и мајмун. Синоним павур створени по аналогії спрам назвох качур, гачур (Тимко 100, 122, 125, 130).

павучайки ж. мн. (єд. павучайка) „власки коло краю кліпкох, с. трепавице”. Слц. діял. ravučajka „оберво” (SSN II, 754). ◀ Недосц ясне. По єдним толкованю од старшей форми паочайка, а то од око (ЕСУМ).

павучина ж. „павуков галов, мрежа”: *Тот хлеб там у пиньвици, цо найвецей павучини и праху єст на нїм, тот вежнеиш* (Етн29 213). Слц. *paučina* „исте”. ◀ *Од павук.*

падавка ж. мед. „эпилепсия”, зазначел О. Горбач. || Поль. *padaczka, padúcnica*, укр. *падуча* (чорна) *хвороба*.

паданє с. 1. „векши и длуготирващи диждж”: *Вдерело паданє „почали падац дижджи”* (В. Саб.); *кед два-три дні швета або кед паданє та конї не робя* (Заря 29/1934, 4). 2. „диждж”: *Та то діду реве маґарец пред – паданьом* (РК 1933, 55, М. Ковач). • **на** ~ „похмарєне, годзен падац диждж”.

падац -ам *незак.* 1. „рушац ше гу жеми под власну чежину”. 2. (о дижджу, шнігу): *Цалу ноц диждж падал*. 3. (о роси, молги): *Ой, пада, пада росичка, / спали би мойо очичка* (нар. писня). 4. „оставац на дакого як обовязка”: *Муж єй роби у фирми, а во ни два на полю, тота робота на нїх пада* (В. Саб.). 5. (и безос.) „чувствовац дацо як животну терху”: *Кед ше я одала до Дюрдьова, то мнє чежко падало, але не поносовала сом ше нігда* (Рускинї 103). 6. (на дакого) „одношиц ше, буц адресовани на дакого”: *У Америки гуторел єден речни бешеднік: „Маме шицкоґо досц: маме пенєжи, знаня, вихованя, културу, але єдного досц не маме: Хибя нам прави хлопи [хтори би були готови жертвовац ше за виру].” Чи не падаю тоти слова и на Руски народ?* (РН 27/1928, 2); *[Жена хтора не знала же не ма шмати на себе питала ше сушеди:] „Цо єст, сушедо, нового?” А вона єй гуторела: „Там єдна гола предзе.” А вона не знала же то на ню пада, та гуторела: „О, такой гола? А я мам голєм яку таку пошивку”* (Етн30 298). || Слц. *padat*: *to padalo na mňa* „то ше на мнє одношело”, укр. *припадати* „исте”: *пісня припадала до Мар'янки*, *писня ше одношела на Мар'янку*. ◀ *Праслав. padati*. ♦ **идземе** (идзме) **док не пада** „идзме уж, понагляй-ме”; **не пада на це** „роб сцерпено, пошедз дакус у нас и под, бо не маш дзе понагляц, „не пада на це диждж”: *Петро и оцєц преношєли орман; Петро ше дакус нагло об-*

рацал, та обили мур; оцєц му тєди гварєл: Помали, ша не пада на це!

падлаш х. „пасмо медзи пойдом и просториями, правєне на старински способ зоз блати и слами”. Часто у виразу **руцац падлаш**: *На над хтори ше накладол помєдзи градки руцало ше блато* (вода, гліна, слама – змишани), *а же би красше випатрало, повалу ше чатловало тє. вимасцовало на крашнє. Познєйше ше место наду кладло викли, щипани з вербового древа, на хтори ше руцало падлаш* (ПапОл 20). || Слц. нар. *padláš* „повала”. ◀ *Од мадь. padlás* „пойд”.

паднуц -нем *зак.* у бєшєди старших и у старших авторох. 1. „спаднуц”: *Меркуй на себе, можєш неодлуга и ти до такей нужди паднуц як и я* (Етн30 8); *Чи за мну не дзбаиш до яких мукох сом ци паднул?* (Етн30 178); *Розруцал и попрєвращал шицко цо му под руки падло* (РН 28/1928, 4); *Гвари ше же падла/спадла, остала клятва на дакого* (В. Р., М. Рм.); *Гварєла Коцурицєви цо ше одсєлєл до Вербасу, та розношєл по обисцох млеко: „Та ши на то паднул, вароцаньом млеко ношиц?”* (Пвл. Бл.); *Цена статку падла ... баржєй прєто, бо на вашарох було статку прєвєльо* (РН 15/1932, 1); *Па кєд [дзєци] падню до даяких погубєних дружтвох, и во ни ше лєґко можє подац гриху* (РН 5/1936, 4). 2. „буц одрєдзєного дня, поклопиц ше з одрєдзєним датумом (о одрєдзєнєй подїї, дню)”: *Шишияти хтори дзєнь паднє, та тєди ше тото швето трима* (В. Саб.). || Слц. *padnúť* „спаднуц”. ♦ **паднуц до оч дакому** „обачиц дацо, обрациц увагу на дацо”: *Почал сом робиц ... И неодлуга моя робота падла до очох наших руковєдящих* (РС од 5. 08. 1949, 2); **паднуц до рук дакому** „присц до рук”: *Раз му падли наши „Руски новини” до рук и ... не мог ше начудовац, цо то за новини* (РН 89/1926, 2); *Вчєра рано сом му падла до рукох и однєсол мє жу дванац Арапином; не тримаю мє як залапену, але мє биє з ремєним батогом, цо є трєйністи* (Етн30 168); *Бо то и конь би не рад до бабових рукох паднуц* (Етн29 120); **чєжко дакому паднуц** „присц дакому чєжко, недобрє”: *Видзє вон на драгу, тота жєна там лєжи на дражє. Як ю вон збачєл, барз му чєжко падло.*

Пошол, дзвигнул ю, вона хора барз, аж напо-
ли умарта (Етн29 250).

[падобран] х. ◀ Од серб. падобран.

пажерак х. анат. „еден з орґанох за
травене през хтори едзене преходзи з устох
до жалудка, с. једњак”. || Слц. *ražerák* „ис-
те”. ◀ Од жрец. ♦ **буц дакому у пажераку,**
войсц дакому до пажерака „завадзац да-
кому, буц дакому ненависни”: *Таки ши як*
у пажераку, вше патриши на нас „таки ши
допити, вше ши пред нами” (Лев. Ск.); [Ру-
кометаш потрафел з лабду судию, хтори ви-
бегнул опрез нього] *Гваря же ше познейше*
судия не хпал напредок до пажерака, але лем
ше тримал коло аут линиї, та так, з да-
лека, судзел змагане (РС 32/2012, 16); **спад-**
нуц до пажерака „спаднуц до оч”: *Остатнїї*
даскельо соботи, на пияцу у Руским Керес-
туре до пажерака спадли празни места на
найлепшей часци пияцу. ... Хиба углавним
овоцаре зоз северу Войводини (РС 34/2012, 5).

пажериц ше -им ше незак. „патраци на
едзене доставац жадане есц, лашиц ше на
едзене”. ◀ Од жрец.

пажерни -а -е „тот цо ше пажери”. ||
Поль. диял. *rażerny* „ґаладни, галави”, слц.
rožerny „исте”, укр. *пажера* „незаситни”. ◀
Од жрец.

пажица ж. 1. „лука, деп, с. ливада”: *Єд-*
на баба вигнала цялята на пажицу, та
гварела: „Най вас Бог чува” (Етн30 22). **2.**
„пасовиско”. **3.** „парлаг”. || Всл. *ražica* „деп,
пасовиско”, слц. *ražič* „исте”, мадь. *pászit*
„исте”, карп.укр. *пажить пенз* „плацене за
пасовиско” (Дэже). ◀ По В. Махекови од
праслав. *ra-žьntь* „место на хторим ше
травя жне, коши (праслав. *žęti* „жац”). По
Фасмерови и ЕСУМ-у од *па-+ жиц*.

пажичка ж. дем. од **пажица**.

***пажовац** -жуем зак. „злучовац древа,
дески заглобуюци их єдну до другей”, оп.
запажовани.

[пазариц] -им зак. и незак. „предац/
предавац або купиц/куповац”. ◀ Од серб.
пазарити. Нашо еквиваленти (по)предац/
предавац, (по)купиц/(по)куповац, тарґо-
виц/тарґовац.

паздзере с. 1. „поламани остатки ви-
тартей конопі”: *На церліици зме ю [коно-*
пу] не так годни чисто витрець, да не будзе
у гарсици ані єдно паздзере, зато мушиме ю
и на гладніици трець (РН 10/1934, 4, Я. Га-
фич); *До нього [русского пеця] ше топело з*
вигризками, копачами и паздзером (Заград-
ка 10/1996, 3, шк. сост.). **2.** „стебло конопі з
хторого оддзелене влакно”: *Конопа ше ру-*
ца вонка зос води ... док почне з ней плєва
(кашка) зиходзиц и док ше почне влакно од-
зерац од паздзера (РН 9/1934, 4, Я. Гафич).
|| Слц. *paździerie*, поль. *paździerz*, укр. *паздір*
„нукашня лупа знята зоз древа”, *паздіря*
„слама”; у руснацких бешедох Мадярскей:
Спомла нам кросна, подножай, набилки,
чолнок, цивочку, шипуляр, файфу, кожлік
... мотовидло, паздзере (РС 35/1988, 9, М.
Жирош). ◀ По Фасмерови и ЕСУМ-у од
праслав. *raz-derъ* або *roz-derъ*, дзе *raz-/roz-*
префикс, а *-der* корень дієслова *дрец*. Оп. и
паздзерче.

паздзерняк и паздзерови пец оп. наби-
вацци пец.

паздзерче с. зб. оп. паздзере (1). • **там**
дзе кум потрацел паздзерче гвари ше за
гвизди Кумовой слами (РК 1932, 136, М.
Биркаш). ♦ **жиє як пес на паздзерчу, добре**
му як псу на паздзерчу „недобре жиє”.

пазури ж. мн. (ед. пазура) **1.** „нохци
птицох и животиных”: *Вецей як годзину*
розгребовал вон [пес] шніг зоз своїма моц-
нима пазурами, ... и зато лем вигреб хлап-
ца з под шнігу (РК 1925, 113); *Тримал ше*
стари орел з оштрима пазурами за сухи ко-
нар (ЧаканБас 26). **2. прен.** „нохци людзох”.
|| Всл. *razdure* „исте”: *razdure ma pes або*
mačka, holubica pochicila vajco do razduroch
(Czambel), слц. razúr „исте”, поль. razur
„исте”. ◀ По ЕСУМ-у од праслав. *razъ*
„затварднуце” (*пазури* то тварди рогово
вироснуца). ♦ **достац по пазурох** „буц по-
карани пре недопущене рушане дачого, пре
крадзу и под.”

пазуха ж. 1. „нукашня, долня часц пле-
цового ставца”, звич. у виразу **положиц**
(**вжац** и под.) **под пазуху**: *Йоан ... вжал*
свою любезну Илону попод пазухи и пошол
аж на свою гору (Етн29 50). У Гнатюка **поло-**

жиц (вжац) до пазухи: Припасал кошулю, та их [тащата] положел до пазухи (Етн30 308); Видавач да тоти пенєжи млодей до пазухи (Вес 14). || Всл. tak ho vřal porod pazuchi (Czambel), слц. pazucha „исте”, укр. пазуха „исте”. **2. оп. пазушка (2):** У каждой пазухи лісца парадичи гоня фатюги котри треба одривац (РЗаря 12/1936, 4). ◀ Од праслав. pazuxa.

пазушка ж. 1. дем. од пазуха. 2. „место на хторим лісце прираста гу стеблѹ”: [На] кукуричанки ... у верхней пазушки лісца (КовМихЦВ 96). || Слц. pazucha „исте”.

[пайпа] ж. „бетонска груба цива под мосциком на ярку и под.” (Сс. Мак.): [У фабрики пайпох у Америки] У пецох ше пекли пайпи, а хасновали за воду. Велі Руснаци робели и нука у фабрики, зоз пресами правели пайпи. ... Було таки пайпи груби як руки, а було и таки же я могол по ніх ходзиц. Ишла и електрика по пайпох и вода (М. Жирош). Серб. пайпа „цива”. ◀ Од англ. pipe „исте”.

пайта ж. „гамбар на боку при хижі”: Пайта то хижка на дворе. ... Мала єдну просторию, хтора служела за одкладане зарна. ... Под пайту, дакус укопана у жеми, була пиньвица (ПапОл 42). || 3 подобним значеньом всл. рајта „шопа и под”, слц. и чес. рајта. ◀ Од мадъ. рајта, а тото од юж.слав. ројата.

пайташ х. 1. „товариш, приятель”. **2.** „с. другар”: Тот стане: „Витай, витай, пайташ: Та цо ши нам нового принєс?” (Етн29 81). **3. буц (не буц) пайташе** „буц (не буц) у добрих одношеньох”: Тоти двома паноцове не пайташе „не любя ше” (В. Саб.). || Слц. рајташ „товариш, приятель”, всл. рајташ „исте”, укр. диял. пайташ „исте”. ◀ Од мадъ. рајташ „исте”.

пайташиц ше -им ше незак. „буц з даким пайташ, дружиц ше”.

пайташка ж. „товаришка, приятелька”.

пайташочка ж. дем. од пайташка: Пайташочки мойо, / здрави оставайце (Тон, ч. 1).

пак х. „пакет”: „Циғанє, однесол би ти на други валал до мойого брата єден мали пак?” (Етн30 285); а мой пайташ з варошу од жими аж здревнєти ту зоз паком под пазуху (РН 5/1928, 2). || Слц. беш. заст.

пак „исте”, всл. пак „исте”, карп.русин. пак „исте”: понєсла пак на пошту (Чорі). ◀ Од нем. Pack, а тото од лат. rassus. Судзаци по паралєлох, форми пак, пакет и пакєцик у нас карпатски, а форма пакло вироятнейше зоз сербского.

пакет х. „пак”. Слц. диял. paket „исте”, карп.русин. пакет „исте” (Чорі). ◀ Од пак.

пакєцик х. дем. од пакет. Карп.русин. пакєтик „исте” (Чорі).

пакло с. „запаковани артикли роби (цигари и под.)”. Серб. пакло и пакла „исте”: пакло цигара. ◀ Од пак.

паклочко с. дем. од пакло: ~ циґари.

паклочкови -а -о/-е: ~ **фарба** „цма бєлава фарба” (Сф. Мак.): Бєлава фарба пакована у бєлавих паклочкох, зато ше и волала паклочкова, розправляла ше з фирнайзом; мерала ше и на килу, а було и розправеней з фирнайзом у конзервох (В. Саб.); Паклочкова фарба волала ше ище и „кулькова фарба”, вона була у форми кулькох хтори ше розправляли з фирнайзом (Сф. Мак., В. Саб.); Паклочковой фарби бул и наклапер до хторого ше паковали паки (Ю. Пап).

паковац -куєм незак. **1.** „класц до паку, торби и под.” Всл. раковас „исте”, карп.русин. паковати „исте” (Чорі). **2.** „брац ше, сцекац; одходзиц, понагляц”: Ти шалєни маґарец! ... Тєраз за нїма назад пакуй (Етн29 110); А тєраз пакуй ... статок чека (РочКн 105, Е. Планчак). ◀ Од нем. rascken „исте”.

паковац ше -куєм ше незак. **1.** „паковац ствари, збрац ше за одход”. Карп.русин. паковатися „исте”: паковалися в дорогу (Чорі). **2. прєн.** „брац ше, сцекац”. || Слц. rakovať sa „исте”.

пакомпари и пакомпарки ж. мн. (єд. пакомпара и пакомпарка): У Кошицох брада и пакомпари карактеришу Жида (Заря 16/1938, 6, Дю. Павлович); Пакомпарки то зулуфи, батюшки, таки ровни з ухами, я не чул форму бакєнбарди и бакомбарди (В. Саб.). ◀ Оп. пакомпари.

пакосни -а -е „полни пакосци, зли”. || Укр. пакосний „исте”. ◀ Од пакосц.

пакоснік х. оп. пакошнік.

пакосц ж. 1. „бридки поступок”. 2. „пакосна особа (звич. дзецко)”. || Укр. *пакість* с. пакост, лемк. *пакіст* „несташносц”. Общеславянске. У восточнословацким не зазначене (тиж ані *пакосни*, *пакосцици*, *пакошнік*). ◀ Праслав. *pakostь*.

пакосциц -им *незак.* „робиц пакосци”. || Укр. *пакостити* „исте”, карп.русин. *пакостити* „исте”: *пакостив усім пудряд* (Чорі). ◀ Од *пакосц*.

пакошнік х. „тот цо роби пакосци”: *Пакошнік то тот цо роби упрекоси, упрекосици, прави пакосци* (Мел. Пвл.). У М. Ковача форми *пакошнік* и *пакоснік* (тота друга можливе под уплївом укр. форми: а *други бетяриско, пакошнік, завиднік* (КовМих-Гриц 28); и *побочкал ю пакоснік еден, як да вона його власна жена була* (РК 1937, 84, М. Ковач). || Укр. *пакісник* и *пакосник* „исте”.

[пак-папер] х. „папер за паковане”. ◀ Од серб. *пак-папир*, а то од нем. *Pack-papier*.

[пактретер] х. „ношач терхи на бицигли або авту”. ◀ Од нем. *Packträger* „ношач”.

пакунок -нку/-нка х. „пакецик”: *Дзеци були на Миколая у церкви по пакунок* (Лев. Ск.); *А тераз з Москви посилаю у пакунок хлеб на Україну, да людзе не помру од гладу* (РН 23/1932, 2). || Укр. *пакунок* „исте”. ◀ Од *пак*.

пала́ *викр. беш.* „пале, с. гле”: *та ше ніх-то ані не огляднул за нами, а ище меней да повед „пала, то бачи Дюра”* (РН 43/1936, 2, М. Ковач); *Пала! – указал Дюра з пальцом на два дзивчата* (ЛатякТал 21).

паланки *мн.* „оградzene коло студні (у прешлосци з дескох, познейше и бетонске)”. || Всл. *palanki* „проще” (Czambel), мадь. *palánk* „плот, ограда”, рсй. и укр. *паланка* „утвердzene оградzene з древену ограду”, серб. *паланка* „варошик”. ◀ Од ит. *palanca* „древена ограда”, а тото од лат. *palanca*. До нашого языка слово могло присц преїг мадарского.

паланковани -а -е: ~ *студня* „оградzene студня, студня хтора ма паланки”: [Студня] не була мурована, не була паланкована ані не було сохи ані дерми, лем на шtrandжџу цагалі воду (Етн30 7).

палата ж. „вельки розкошни будинок”: *Дойдзе џу царскей палати, а царска дзивка була горе на штвартей кондегнациі* (Етн30 56). || Общеславянске слово: укр. и рсй. *палата*, серб. *палата*; мадь. *тиж palata*. ◀ Од греч. *παλάτα*, лат. *palatium*.

палачинкар х., палачинкара ж. и палачинкарня ж. „судзина за пражене палачинкох”: на *плевовим палачинкару пражели месо* (ХомаБл 179); до *палачинкарні положиме кушичко масци* (НКух 69). || Всл. *paláčinkar* и *paláčinkareň* „исте” (Buffa 197).

палачинки ж. мн. (ед. палачинка) *кул.* „файта праженого колача з муки, млека и вайцох”. || Слц. *палаčinka* „исте” (SSN II, 701), *чес. палаčinka* „исте”, укр. *палачинка* „исте”, серб. *палачинка* „исте”, мадь. *palacsinta* (1577) и *palacsinka* (1808). ◀ Од лат. *placenta*. До нашого языка пришло вироятно преїг мадарского.

пале *викр. и слов. оп. пале:* *Пале ниа, бачи Дюра, єст таких людзох цо ше ганьба од свойого мена* (РН 24/1937, 3, М. Ковач). || Всл. *pale, jak se veliči v noveј sukence* „пале як ше випина у новей сукенки” (Hal II, 1111).

пале *викр. и слов. 1.* з указующим значеньом, „с. гле”: *О, пале, пале, цо ту нове...* „жубронел себе стари под нос и упар очи позорнейше на место у новинок дзе писало: „Страховите нещесце” (РН 32/1928, 2); Од-неше цар заячка дому: „Но, пале, жено, ту є.” (Етн29 9); *Пале яке красне квеце!* 2. зоз значеньом „задумай(це)”: *И вон ше заш оддалел до леса на лови, а вона себе так подумала: „Пале, од кеди я ше з нїм зишла, нїжда сом ше му не опитала же цо є за еден”* (Етн30 98); „Но, пале, наш цар не може себе вилїчи жену. Потрошел вельо пенежи цо дохтором, цо до апатикох, а то ніч не кошта” (Етн29 51). || Всл. *paľe: paľe, pam treba chlapca učňa* (Czambel). ◀ Скрацене од *паль ле(м)*. • **пале ти ше (його, єй/ю, їх)** хаснує ше при гандрованю: „чи видзиш! як ти (вона, вони) шмел (шмела, шмели) таке поробиц!”: *Пале ти ше, яки вон! Ище ше вадзи* (РН 25/1936, 2, М. Ковач); *Пойдзе џу швекрови и гльеда тал алье швекра як зос рукава вибруши: Палье ти ше його, терас*

ше оженъл и такой сце тал (Заря 1/1938, 6).

пале-ниа *викр.* з указуючим значеньом, „пале”: *Ша, пале-ниа, панталони ми уж стари та их дам йому, а ґалер на кошулі ми злізани, та и вона будзе його* (ErRuth 82). ◀ Од пале и ни-а.

паленіско *с.* „остатки погореного”: *Вноци коло штирох годзин було чуц звонка до хижи паленіско, дим, циґурно имеце палели, та сом облак заварла. Паленіско то кед уж погорело, але ещи ше жирячи, ещи ше з нього кури* (Г. Р.); *Я гуторим попаленіско. Кед на даякей громади лем сами безвредни ствари, гвари ше: таке там як попаленіско* (В. Саб.). || Слц. диял. *pálenisko* „погорене место у леше”.

паленка *ж.* „алкоголни напиток”. Всл. *palenka: v kačme pri palenke* (Czambel). ♦ **дац (достац) на паленку** „при даякей виплацанки дац (достац) кус вецей пенежи, с. дати (добити) бакшиш”; **(в)лапела (запалела) ше у нїм паленка** „барз ше напил паленки, не зна о себе”: *Не знал [дїдо] о себе ніч кед ше рушел дому. Поела го баба з млеком. Гвари – паленка ше у нїм запалела* (КочЕвЦП 58).

паленкаш *х.* „тот цо люби пиц паленки”: *ишла єдна громада таких паленкашох а на другим боку ишол священик* (РН 27/1927, 6); *Тих цо любя пиц паленки волаю паленкаше* (В. Саб.).

паленковац -куєм *незак.* „пиц паленки”: *Вельо паленковал, та ше похорел, длуго бул хори* (Дю. Папг., В. Саб.).

паленкозовац -зуєм *оп.* **паленковац.**

паленкош *х. оп.* **паленкаш.**

паленочка *ж. дем. и гипок.* од **паленка.**

паленчар *х.* „чловек хтори пече паленку”. Слц. *palenciár* „исте”.

паленчара и паленчарня *ж.* „роботня у хторей ше пече паленка, с. пецара”: *Полиция ... барз мерковалі же дзе то пахне. То не мож скриц пах, пару од паленчари* (ЖиросV 168). || Всл. *palenčarňa* и *palenčareň* „исте” (Buffa 198). • **буха з нього як зоз паленчари (паленчарні)** „барз го чуц на алкоголь”: При-

ишол ґу мнє, а бухло з нього як зоз паленчарні, та ми гвари: *Дзе же, брацику?* (Сл. Шан.)

паленчиска *ж. ауґм. и пейор.* (од **паленка**): *Дома дзеци плачу и хлеба питаю, / а ти више лем льоґдаиш, тоту паленчиску, / препил ши уж коні, крави, жем препиєши шицку!*” (БиндКост 110-111); *Им [хлопом] лем да ше натохмаю, напию вина и паленчиски та здихац* (РК 1937, 80, М. Ковач).

пале-па *викр.* указуючи: виражує нес-подзиване, незадовольство и под.: *Пале па, то уж и дванаста, идзем дому* (РН 35/1929, 4, М. Ков.); *Пале па, як ше нараз розкуражела; а мало первой ше так злєкла* (РН 18/1936, 2, М. Ковач); *Пале па, яки ше виберніки нашили!* (РН 25/1936, 2, М. Ковач); *Па-ле-па, яка є teraz умилна, а пред тим дваецц роки праг того обисца не прекрочела* (ЛатякТал 177). Всл. *paľe pa* „исте” (Czambel). ◀ Скрацене од *паць ле(м) паць*.

палец -льца *х.* „с. прст”. Всл. *paľec*, укр. *палець* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *paľъ* и *paľсь*. • **вельки** ~ „с. палац”, **мали** ~ „с. мали прст”, **персценьови** ~ „палец на хторим ше ноши персцень, с. домали прст”; **мери: з пальца** „на грубо як палец”; **з двоох (трох) пальцох** „на грубо як два (три) пальци”: *Дала сом пищикови гурки з пальца (= таки груби фалаток як палец).* (Г. Р.); *У гарчку єст з трох пальцох масци на верху (= єст масци на гурбо як три пальци)* (Г. Р.); **на** ~ „так нагрубо як єден палец” (Ю. Пап); **попри пальцу** и ридше **при пальцу** „барз мало”: *дакеди ше попри пальцу цукровало; Зато нешка каждая тарґовина лем ше при пальцу дзелі, да ше з ней каждому удзелі* (РК 1924, 118, Ф. Радвані); ♦ **аж го пальци швербя** (Кочиш/ІР) и **аж го длані швербя** (В. Саб.) „барз би робел дацо”: *аж го пальци швербели, док му не було шлебнодно вжац циґонь* (РК 1924, 95, М. В.); **аж за пальци лапа** „барз жимно” (В. Саб.); **аж сом з пальцями (петами) до жем прицискал; аж да чловек з пальцями (петами) до жем прициска** „барз сом го жадал застановиц же би не приповедал, не робел дацо неприємне, недобре”; **ані з пальцом не рушел** „ніч не (з)робел (а могол)” (може буц зоз сербско-го); **буц (жиц, остац) попри пальцу (коло**

пальца) „жиц (остац) з барз малима средствами за живот, без динара”; **голи як** ~ „ніч не ма”: *Тройо дзеци ми остали по шмерци мужа. Були зме голи як палец* (Ков-МихЦВ); **жиц од своїх дзешец пальцох** „жиц од роботи своїх рукох” (може буц и сербске); **купел за пейц пальци и шесту длань** „украднул”; слц. *kúpiť za päť prstov* [a šiestu dlaň] „исте”; **ма длуги пальци; ліпи ше му на пальци** „люби краднуц”; слц. *mať dlhé (lepkevé) prsty* „краднуц”; **ма на кажди палец по єдного питача** „дзивка ма вельо питачох”; слц. *ma citelov* (pytačov a pod.) *na každý prst desať* „исте”; **орубем ци пальци** „не рушай то, не крадні и под., бо це покарем”; **сам як** ~ „цалком сам, осамени”; слц. *ostal sám ako palec* „исте”; **сухи як** ~ „барз худи (човек)” (В. Саб.); **хпац пальци до дачого** „мишац ше там дзе не треба, рушац то-то цо не треба (звич. пре любопитлівосц); слц. *pchať prsty do niečoho* „исте”.

паліц -ім незак. 1. „робиц же би дацо горело”. 2. „опальовац заклану швіню”. || Слц. *ráliť* з обидвома значеннями. 3. ~ **цеглу** „печиц цеглу”: коцурски хронічар Йоан Москаль под 1877. роком записал: *и еше цегли ше палелі на ярашу при пискарни*. ◀ Общеславянске. Праслав. *paliti*.

паліц ше -ім ше незак. „приходзиц до стану запаленя”: *По оцеленю крави ше палело вимне, та зме мали бриги* (Н. Ерд.).

паліца ж. 1. „с. штап”. 2. „югаска паліца”: *вжал пулина, паліцу и чугу и пошол жу овицом* (РН 4/1927, 3). 3. *звич. мн. ист.* „каранє, бице з паліцу по задку”: *И кед ше ходзело орац [на панову жем],... кажди за шором мушел исц єден за другим; а кед справел басовку, же недобре подорал, та звалели го, дали дванац паліц же кламе царску жем ...; бандур лєм пошол, та почитал тоти бразди, вон знал котри чловек недобре орац: звалели го на жем, дали му дванац паліци* (ЕтнV 87); *ютредзень Лукови Балоговому вдерени 35, а жени Янка Хоми 24 паліци* (ТамашРКер 74). 4. *мн. паліци* *звич.* у злученю *слунечніково* ~, *доганово* ~ „вирубани стебла слунечніку одн. догану з хторима ше дакеди топело” (МудриАл). || Слц. *palica* зоз значеннями 1–3. Общеславянске. ◀ Праслав. *palica*.

паліцар х. „спортиста хтори скака до висока з паліцу”: *вшеліяки други спорти ожили з отвераньом Гимназиї [у Керестуре] и зоз приходом професора Яши Бакова до Керестура. Так були на гласу керестурски паліцаре, гокеяше* (ФейИр 24). Нашо нове слово.

палічка ж. 1. *дем.* од **паліца**. 2. „паліца за подперанє при ходу”: *И оцец, подопарти на паличку як и вше, стари старенки, обпалел Митра* (Заря 1/1939, 12). 3. „часц кудзелі”: *Кудзель ма тоти часци: вершинік, палічку, локец, пиро, вреценко, каричку на пиру, кольче, циганку, шнур, лабку и кудзель або рам* (Лю. Медеши, Заградка 1/1999, 15). 4. ~ **ширки** „с. палидрвце”. || Слц. *di-ял. palička* з подобними значеннями (SSN II, 706). • **раховац на палічки** „с. рачунати на прутіи”; ♦ **худи як** ~ „барз худи”; *chudy jak palička* (SSN II, 706).

палка ж. оп. палька

паломнік х. „тот цо путує на святи места”.

паломніцтво с. „путуванє на святи места”.

паля (пал’а) *викр.* „пале, с. гле”.

паль х. „предня часц пеца дзе ше огонь палі”: *Ище док ше топело, док горел огонь на задку пеца, опрез нього, такой за дзиру, могли ше печиц капуцаніки, лепині, цукровніки, пражинки и друге. То ше во-лало: печиц **перед пальом*** (ДудашКс 143); *До истей запражки ше на ценко порезало кромплі и попекло ше их **перед пальом** да омекню* (ХомаБл 182); *Пред паль ше клadlo дацо упечиц або увариц. Наш дїдо вше опрез палю уварел кафу з яриц* (Сф. Мак.). || Слц. *di-ял. pāl, pāl’* „пламень, жирячка” (SSN II, 701). ◀ Од *паліц*.

палька ж. бот. „Typha L.” Лексема *палька* зафіксована ище у ст.укр. текстох XI–хІІІ в. Нешка позната лєм у восточно- и заходнославянских языкох. У укр. диалектох *палка*, слц. *pālka*, поль. *pałka*. Хаснує ше ище *дикинй, палацка, пальок* (Тимко 67, 73, 130, 134). Укр. *палка* 1. „дикинй”; 2. *мн.* „квитки дикинй”. ◀ Од *паліца*, праслав. *palica* и *paľka*.

пальок¹ -лька х. бот. „Typha L.” Руска варіянта общеславянскей назви, створена по аналогії до *барвенюк, грацюк* (Тимко 67, 130, 134). ◀ Оп. *палька*.

пальок² -лька х. 1. „мали, мешок' хтори ше здзива на боляци палец место завою”.

2. „мали мешок хтори ше здзива дзецку на палец кед дзецко цица палец”: [Кед дзецко цица палец] *Найлехчейши лїк уишиц пальок и на тоти пальци вязац хтори дзецко цица, кед дзецко положи палец зос пальком до устох, ренда ше му згадзи и так воно ви-не зос устох пальчик* (Заря 13-14/1937, 12).

3. „мешок хтори ше у роботі надзивал на хлопске природжене”: *Кед ше орало, та ше хасновало пальок або хуйовнік* (ErRuth 119). Оп. *хуйовнік*. || Укр. диял. *пальок „палец рукавици”*. ◀ Од *палец*.

пальцати -а -е „хтори ма длуги пальци”.

пальчик х. дем. од *палец*.

паметане с. дієсл. мен. од *паметац*: *Не можем знац, паметане ме престава служиц* (КовМихНО 235).

паметац -ам *незак*. 1. „чувац у свідомосци, паметаню, с. сєхати се, памтити”. 2. а) ~ *на дацо* „добро паметац, вше мац на розуме дацо”: *Паметай, дзивчино, на то єдно слово / цо сом ци поведзел кед зме булі дво-йю* (Етн9 ч. 154); *Паметайме вше на то же кед ше дзецко зло вихова у младосци, чужко з такого будзе добри оцц, добри граждинин або добра мац, добра гаждиня* (РН 6/1928, 4); *Бо так треба заступац слабих и паметац на слово Господа Исуса, цо Вон сам гварел: „Блаженейше давац як примац ”* (РН 21/1933, 3); *И ми у нашей народней рускей свідомосци мушине на то вше паметац, же зме велька нация* (РН 18/27, 1, Мих. Ф-ак); *Паметайме на слова Божі: „Рук даюцого не оскуді(ят)єть”*. Кому Бог вещей даровал, най тот человек вещей твори добри діла. (РН 18/27, 3); *Паметай на то, же ти тото цо твоя мац од твоего живота очекує [од своей дзивки]. [...] На тото добре паметай, кед ци дакеди придзе покуса* (РН 15/1930, 3); *Паметайме и ми на слова Спасителя, же „хто прима єдного од тих у мойо мєно, мнє прими”* (РН 12/1929, 3, К.). б) *паметац од дачим* рид. оп. под 2.а: *Крива ду-*

ма, же учєне саме од себе полєпиує человека. ... Школа ... муши вше о тим паметац (РН 34/1930, 1). || Всл. *паметас „паметац”* (Hal), укр. *пам'ятати „исте”*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *памєть* (ро-тпєнєти „спомнуц, знова думац од даким/дачим”).

паметац ше -ам ше *незак.*: *одкеди ше памета (паметам и под.) „одкеди зна(м) за себе, од дзецка”*: *Бачи Михал Катринов бул слуга и биреш од кеди ше памета* (РС од 5. 08. 1949, 2).

паметлїви -а -е „хтори ше пре дацо памета”: *Пошвєцєне нашей парохії ... остане нам шицким паметлїве* (РН 13/1928, 3); *А то нам и шицким поколеном остане паметлїве, же сама кралїца кумовала єдному нашоу дзецку* (РН 44/1932, 3); *Остало ми паметлїве як сом раз вноци спадла у комо-ри кед ми мачка убєгла под ноги* (Пвл. Бл.); *Вона ми остала така паметлїва: єден з ню на свадзби танцовал, а по танцу ю побочкал, та ше нашімєла* (В. Саб.). || Слц. диял. *памätlivý „котри памета дацо; схопни запаметац”* (SSN II, 709), всл. *памetlivy „исте”* (Hal). ◀ Од праслав. *памєть*.

памец ж. 1. „розум”: *вон як през памєци дому прииол* (РК 1928, 204). 2. *на (у) памєци „на розуме; у паметаню”*: *И тераз ми то у памєци „и тераз ми то на розуме”* (Йвг. Бл.); *Ані ми то на памєци не було „ані ми то на розуме не було”* (Пвл. Бл.); *Алє тота пригода остала ми жива у памєци* (РК 1925, 58); [Петро Кузмьяк] *остал керестурскому народу у памєци* (КостЛибер 90). || Всл. *памес „розум”* (Hal); *на памєси „на розуме”* (Lacko 86); *tak bulo už i za mojej памєси* (Buffa 198). ◀ Од праслав. *памєть* (ро-тпєнєти „спомнуц, знова думац од даким/дачим”).

памнятка ж. оп. памятка

памняток -тку х. оп. **памяток**: *А побож-на Верунка там скончєла живот при царови. Хусточку охабєла на памняток народу* (Етн30 89).

пампуля ж. експр. „гамба”: *Уцихні уж раз зоз тим образом, бо ци зоз нїм пампулю розбиєм!* (ЛатякТал 95); *Розбиєм ци пампулі* (М. Рм.). || Карп.укр. *папуля „писки (у животині)”*, слц. диял. *рапула „писки”, мадь. rumpula и rumpulya „исте”* (1860, ЕтМ). ◀

Наша форма зоз -м-, як и малярска, значи же зме ю прияли з малярского. По ЕСУМ-у неясне, можлива вяза зоз лат. *papula* „мехир, запухнуце”.

пампушки ж. мн. (єд. пампушка) кул. коц. „бухта”. || Слц. *patrúch* и нар. *patruška* „исте”, *patruch* (у 16. и 17. в.) „исте”, укр. *пампушка* „исте”. ◀ Од нем. *Pfannkuchen*.

[**памук**] х. 1. бот. „*Gossypium*”. 2. „памучне влакно”: Слово *памук* ше оддавна хаснує (В. Саб.). Слц. диял. *patuk* „исте” (SSN II, 710), слц. *patuk* „исте” 1625. р. (HSS), мадь. *patut* „исте” 1631 (EtM) < *patuk*, серб. *памук* „исте”. ◀ З турского. До нас могло присц преїг сербского або малярского. Руснаци на початку 20. в. месо *памук* хасновали малярску форму *памута*, та прето форму *памук* кладземе гу новей лексики, як новше слово.

памута ж. 1. „офарбена предзена волна; офарбена памучна предза”: *Червена памучна предза ше волала памута* (В. Саб.). 2. „памук”: *єст места, дзе ше родзи памута (памук) и южни овоци* (РК 1931, 44, М. Надь, уч.). ◀ Од мадь. *patut* „исте” (1631), а тото з турского. Форма *памута* у нашим языку старша од форми *памук*.

[**памучни**] -а -е „хтори ше одноши на памук”.

памятка ж. „здогадоване на дакого/дацо, с. успомена”: *То ци будзе на памятку / кед ци сцинал оцец матку!* (Етн9 ч. 41) Форма *памятка* то и сучасна литературна форма. У бешеди ше хаснує и форма *памнятка*. || З истим значеньом карп.укр. *памятка*, слц. *ramiatka*, поль. *ramiątko*. ◀ Од праслав. *pa-mę-tъ* (po-tъnĕti „спомнуц, знова думац о даким/дачим”). Оп. и *памец*.

памяток -тку х. „памятка”: *на памятокъ кедишнього епископства нашого* (ЦапЦ 84).

пан х. 1. „форма учтывого споминаня або обрацання, с. господин”: *Дораз явелі царови же иду таки троме панове* (Етн30 155). 2. „газда, с. господар”: *У цара зме на косту, а наш пан ма пенєжи досц* (Етн29, 6). || Укр. *пан*, слц. *рап*, поль. *рап*. ◀ Праслав. *рапъ*, а тото од старшей форми *гърапъ*, од

хторей виведзене и слово *жупан*. ♦ **буц сам свой** ~ „независни, шлебодни, хто роби як сам сце”: *И ти з таким талом будзеш сам свой пан* (ЖиросМСМ 72); *Федя вещей нье бул сам свой пан*. Чувствовав же любви, безгранично любви Катюшу (РНКЗаря 1938, 104); **казал** ~ **зробел сам** „розказал другому поробиц, а на концу мушел сам”: [Майстор наприимал помощнікох хтори ніч не робели.] *А шицку роботу и далей кончел лем сам майстор*. *Казал пан, зробел сам!* (Ю. Пап); **не дай боже Ивана за пана** „не добре же би гоч хто пришол на власц” (В. Саб., Лев. Ск.).

панахида ж. церкв.: *то скрацени чин хованя*. *Служи ше у церкви кед Служба за покойнима, опрез тетрапода лебо на теметове по жаданю родзини и блізких умартого* (ГорКух); *Потим школяре отримали панахиду на гробе svojого добродія* (РН 33/1936, 4). || Укр. *панахида* „парастос, служба за покойого”. ◀ Од греч. *παῦνυχίδα*, а то од *παῦνυχις* „ночне богослужене”.

панбоска кравичка ж. зоол. „богова/божа катичка, *Coccinella septempunctata* L.” (*панбоски* „панов богов”). Зах.укр. *божа коровка/коровичка*, слц. *pánbožkova kravička*, поль. *boża krówka*, рсй. *божья коровка* (Тимко 88, 122, 132).

пані ж. *непрем.* Меновнік нешка не-пременліви, а до першей половки 20. вику ше мянял по припадках: Н. **пані**, Г. **пані**; Д. **пані**: *Розказал пан своєї пані* (Етн); А. **паню**: *Бул єден пан барз богати, мал вон свою паню* (Етн30 107); И. **паню**: *Легнул спац зоз свою паню* (Етн30 111); Л. **пані**. Множина: Н. **пані**: *Панове учитеље и пані учительки су ... народносци рускей як и дзеци* (РН); Г. **паньох**; Д. **паньом**: *Паньом учительком и паном учителъом од шерца жадаме ... ицешліви одпочивок на ферийох* (РН). А. **пані**; И. **панями**; Л. **паньох**. У прешлосци хаснована и форма номинатива **паня** (оп.).

панімарилісток х. бот. „*Pyrethrum majus* (Desf.) Tzvel”: *А ... кадзи я будзем те-раз иси, за мну будзе роснуц желена дражка, панімарилісток и марунка* (Етн29 47). ◀ Од злученя *пані Марії лісток*. || З таким значеньом зафиксоване у сиверней Малярскей: *паненкимарилісток*. У укр. ди-

ял. Словацкей хаснує ше *паны марії зіл'а* зоз зн. *Hypericum perforatum* L.. У слц. назва *panimariový list* зоз зн. *Chrysanthemum balsamita*, и назва *Panny Marie listok* зоз зн. *Tanacetum balsamita*. У поль. *święte Marze mąta* и *matki bożej miętka* зоз зн. *Chrysanthemum balsamita*. Вери ше же рошліна чува мертвих, та ю прето садзели на теметовох. Заходнославянска назва котра ше у языкох Централней Европи преношела на рижни рошліни. Хаснує ше ище назва *пахнячка* (Тимко 25, 77, 131).

паніматка ж. „паноцова супруга”. || Карп.русин. *паніматка „исте”* (Чорі). ◀ Од *пані* + *матка* аналогічно зоз *паноцец* од *пан* + *оцец*.

паніца ж. гандр. „пані”: *Хто надрилює нову мовду? Безсовисни танечници, ... паніци без чесци, особи без доброго гласу* (РН 30/1927, 2).

панічка ж. (дем. и гипок. од *пані*) „паночка”: [Ганічка] *нафарбена, набилена / як даяка панічка* (нар. писня). Слц. *panička „исте”*.

панкац ше -ам ше (дакому) *незак*. „барз модліц дакого”: *Тельо ше му треба панкац „тельо ше му треба модліц”* (Г. Р.). || Всл. *paŋkaŋ* (дакого) „исте”: *Tak veŋo ossa paŋkau, že osses povedzeu: „Ta idz...”* (Szambel 391), всл. *paŋkas še „понізно модліц дакого”* (Bartko 200) ◀ Од *пан* (дієслово значи: *вещейраз повторювац слово пан, пані*).

панна ж. „паночка”, лем у Гнатюка: *Юлияна, иванна панна, / подз дому спаци* (Етн9 ч. 301); *Док ше дзивче прихилело [гу Діви Марії], дораз ручки мало, на очи патрело. Розбегло ше дому, а так гуторело: „Апо мой, апо, пожегнал ме пан Бог и пана Марія* (Етн30 21). Слц. *panna „исте”*. ♦ **Панна Марія** *церкв.* „Богородица”: *Стала ше нам весела новина / же пана Марія породила* (Етн9 ч. 3). Слц. *Panna Maria „исте”*.

пановац -нуєм *незак*. „буц пан, управяц, с. владати”: [“Горняци” и “Галицияне”] *не маю ані єден валал, дзе би вони сами за себе пановали, але су розбити, розшати* (КостПр 157).

паноцец -оца х. „священік”. || Укр. *панотець „исте”*. • *млади* ~ „с. младомисник”.

паноцовски -а -е „хтори ше одноши на паноца”.

паночитель х. „учитель”: *Гварел сом му: „Там вам, паночитель, ваши дзеци, та ви робице свойо, а я будзем свойо!”* (КовМихЦВ 79) Оп. *панучитель*.

паночителька ж. оп. панучителька.

панска карчма ж. „валалска карчма у центру населеня”: *И нешка видзимо у нас єдно за другим: валалска хижа, паньска карчма, ... церква, фара, дзяковня* (РК 1933, 109).

панске -кого с. 1. *державни або пански маєток*: *Рискаша у Австро-Угорскей була панске (= Рискаша була державне добро)* (В. Саб.); *На паньским ше копала кукурица. Вельо хлопох, наднічарох, ище вещей жени и дзивки* (РН 2/1936, 2, М. Ковач); *Тамаль ишла його мила з панского, / ошихла ше на свойого милого* (нар. писня). 2. „обовязна работа на державним або панским маєтку”: *Еци за панского крави сом пасол, уж ми 82 прешло* (РН 23/1928, 2). || Всл. *paŋske –eho „исте”* (Hal), всл. *ludze chodzili na paŋske robic* (Buffa 199), поль. *paŋskie „исте”*.

пански -а -е 1. „хтори ше одноши на пана”: *Кед пойдеши нука, преправиши ше на єдного панского пищика* (Етн29 213). 2. „панов”: *А гоч яку пилну роботу [селян] мал дома, мушел охабиц свою роботу, а панску мушел пойсц робиц, бо то була як царска работа* (ЕтнV 86). 3. *прен.* „новотни, модерни”: *Нешка не лем же сцеме хижу по моди будовану, але и ствари у ней новотни (модерни): паньски столи, карсцелі, посцелі, ормани, орманьчики зос жвератком, мармором, вельки образи у красних рамикох и т. д.* (РК 1931, 124).

панство с. 1. зб. „панове”. 2. а) „власц”: *Вибубноване у Керестуре же ше яраш зме-ра, кому ше не люби най тужи до панства* (ЕтнV 99); [Жадали] *отресц ше паньства омержених туркох* (РК 1927, 33). б) „управа”: *Коцур або Куцура бул ... валал серпски и спадал под паньство кралєвско-угорскей комори* (РК 1923, 70); *хїжі, вініці і шїцко, цо будзе власносі жїтельох, зос знаньом паньства будзе мож предац* (КостЛибер 30). 3. „велька чесц, припознане медзи людзми”:

Гварел царови: „Я мам досц шицкого, мам богатства, а мам и вельке панство ... Я не пришоюл запредац мойого цара войско (Етн30 155); Кед рано трубелі на еѣзецир, пан ше єй питал: „Одпуиц ме, я вецей не придзем нігда; я пре тебе можем страици и мойо панство (Етн29 113). Слц. panstvo „исте”: bolo by mu z panstva odpadlo.

панта дюр., коц. оп. **панточка**: На верх каждой древней льовчи ковач кладол панту. Вона мала зачувац льовч од счухованя, бо ше єй верх удзивало до железнєй льовчужми на драбинки (Фа 69).

[панталони] мн. „долня часц хлопских шматох, с. панталоне”. Слц. диял. pantalóny „исте” (SSN II, 720), мадь. pantalon „исте”. ◀ У нас зоз мадярского або сербского. Наша старша назва за панталони була *надраѣи* (оп.). ♦ **ношиц** ~ „розказовац у обисцу”: у моім обисцу я панталони ношим, а у твоім твоя Ирина (КовМихНО 63).

[панталонки] мн. дем. од **панталони**. • **кратки панталонки**: Кратки панталонки ше почало ношиц аж концом трицетих рокох (ФейИр 94); ~ **на капурку** и ~ **по горе** „панталонки з розпором (отвором) медзи ногами, з гамовами”: Хлапчикове ... ношили панталонки по горе ... на предку була таблічка ... „ножки” (ногавки) мали длугоки по костки. Медзи ногами, на предку и на задку бул розпор ... Таки панталонки ше волали *на капурку* лебо дуксерово панталони (ВаргаЛю 208); ~ **ніжей колєн** „панталонки типа бермудох”.

пантлі́ка ж. „узке пасмо платна як украс, с. пантлі́ка”. || Всл. pantlika „исте”. Слово иснує и у словацким, українским, чеським, румунским, горватским (кайкавским). ◀ М. Кочиш нашо **пантлі́ка** наводзи як мадяризем (мадь. pántlika). Мадярске од нем. Band, дем. Bandl (КочишРЛ).

[пантлі́чара] ж. зоол. „Ascaris lumbricoide L.” Дериват створени з помоцу суффикса -ар од мадяризма **пантлі́ка** (пор. мадь. pantlyika). У укр. диял. **пантликова глиста** „исте”, у всл. pantl'ikova hl'ista „исте”, у серб. **пантльичара** „исте”. Хаснує ше ище назва **хліста** (Тимко 118). ◀ Од серб. **пантльичара**.

пантлі́чка ж. дем. од **пантлі́ка**: Ей, калапчок мой гадвабни / з червенима пантлі́чками (БиндКост 103). Всл. pantlička „исте”.

пантоні́к х. лєм у Гнатюка: *Ма вона сукню червену, / пантоні́к били, чижми червени* (Етн9 ч. 35). По Н. Пабян. з Керестура то була „била рекла з платна своєї роботи (яки нашо стари ношили по приселєню)”. ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

панточка ж. кер. „обруч на драбинки коча”: *На сподні дручки [ковач] кладол два тартови, котри сциснул жу дручку зоз панточками* (Фа 60). || Серб. **панта „исте”** 60, 47), мадь. pánt „исте” (Фа 60), слц. pánt 1. „колок за вишанє; бант у курніку”; 2. *звич. мн. „зависки на хтори ше вишаю дзвери, облаки”, поль. bant 1. буд. „крижна греда”; 2. „обруч”*. ◀ Од мадь. pánt „исте”, нем. Band.

пантюшки ж. мн. „файта обуї” (Евф. Пл.): *Пантюшки були табаково, желени и чарни* (Н. Пабян.). || Слц. **pančucha „ботоша”** (дем. pančuška), поль. **ropčocha „исте”,** чes. **rupčocha „исте”,** рсй. и укр. **панчоха „исте”,** мадь. **pancsuska „файта обуї”**. ◀ Од стр.в.нем. **buntschuoch „бочкора”**. Мадь. **pancsuska** превжате од Славянох (Kniezsa).

панучитель х. „учитель”: *Керестурски пан учитель вола ше Каменца. / То учитель добри, медзи людзми чесни* (Етн9 ч. 367); *Перше зме шицки ишли рано до школи, а вецка у пару, до церкви зоз панучительом, лебо панучительку* (Рускинї 38). Слц. **pan učitel**. У бешеди хаснована и форма **паночитель**. ◀ Од **пан + учитель**.

панучителька ж. „учителька”. У бешеди хаснована и форма **паночителька**.

панцик х. **знєваж. „млади пан”**: *кажде дзецко сцело, да го школуєм, да и воно будзе даяки панцик* (РН 5/1929, 2); *по Керестуре ходзи єден панцик зос якуш паню и предава буѣрски кніжки* (РН 9/1937, 4); [Учитель] *трепал по Томови раз зоз єдну, раз зоз другу руку, зоз прутом ... Вецка дал розказ: „А тераз, панцику мой, торняй ше медзи дзивчата! И най ци то будзе опомнуце!* (ТвенМ 59) ◀ Од **пан** и суффикса -цик.

панче -єца с. „панске дзецко”: *а син бул у якихших нових шматох пооблекани, так*

як ше панчата облекаю у варошу (КовМих-НО 198).

панщина ж. зб. гандр. „панове”: На боку 127 и 129 записане же ше [паноцец] Лабош судзел зоз народом за церковни столки. И же страцел суд. Народ „не сцел дац двацец и штири столки паницини задармо” (РС 37/2005, 13); Так ше ето нешка путує. Нет паницини, шицко путує у трецей класи (РН 4/1937, 4). Слц. panština „надменосц”.

паня ж. „пані”, лем у Гнатюка: Идз ти, церо, ложу скласц [= идз порихтац посцель за спане], / пойдзе з тобу паня спац (Етн9 ч. 21).

паньваш х. 1. „длугоки штранг (за вязане полного коча, за валяне древох и под.)”: На облаку була чиџа, на чиџи паньваш (Етн29 177). Штранг звичайно кратши (на штверцох, батогу и под.), але ше дакеди и паньваш и штранг хасную зоз значеньом „длуги штранг”, напр.: Іварел му дябол: „Вежні штранг и я вежнем, принєшеме древа” ... Циџан вжал паньваш, почал опасавац шицок лес (Етн29 144). 2. „у форми паньваша навязани порвисла”: Кед брадло було готове, направело ше паньваши з порвислох, на конци ше привязало цегли и преруцело ше паньваш понад брадло. ... То була охрана од бурйох (ФейИр 29). ◀ Од мадъ. rányva „исте”.

паньващик х. „ценки штранджок за вишане порайбаних шматох”: Витор одул имати на паньващину, та ше скорей осушили (Вер. Рм.); позбераю имати и пирнаџи з паньващика (Ю. Пап); [На пойдзе] За роги бул завязани паньващик, та ше на нїм вжме сушело имати (ПапОл 17).

паньски -а -е „пански, красши од звичайного”: дас пейц роки [сом мала] та сом мала целову паньску сукню (Рускині 35); Паньски плахти стали на посцельох у першей [предней] хижи. Предавали их Жидзи. На себе мали ружи, а були зоз штофу, т. є. зоз кашмиру, та ше таки плахти волали кашмирски плахти. Були барз драги (ПапОл 38). • ~ **хустка** „шветочна хустка, гадвабна або з финей ценкей волни, коло краю ружована, з ройтами” (Г. Р.): [Хустки] Були вишелїяких фарбох, и то штофово-кашми-

рово, котри волали паньски, вец гатласки, односно гадвабни (ФейИр 89); Боже мой, Боже мой, яка велька пиха / кед уж стара баба паньску хустку пита (Етн9 ч. 345).

папа¹ х. церкв. „верховни поглавар католицкей церкви”. Укр., рсй. папа „исте”. ◀ Од лат. ра:ра „исте”, а то од ра:ра „оцец”.

папа² ж. дзец. „едзене”: Сцєш папу? „будзеш єсц?”. Укр. папа „хлеб”, слц. рара „едзене”. ◀ Од редуликованого викричнїка па-, хтори значи „єсц”. Оп. и папац.

па-па викр. „поздрав при розлучованю, звич. з дзецми”. Слц. rá-rá „исте”.

[папарај] зоол. „Psittacus L.” ◀ Од серб. папагај або мадъ. паражáj (1763).

папац -ам незак. дзец. „єсц”. Слц. парат „исте”, чес. парати „исте”. ◀ Оп. папа².

папер х. „материял за писане”. Всл. рарег и раріг, чес. раріг, поль. рарієг, укр. папір. Заходноевропейске слово: фр. рарієг, нем. Рарієг. ◀ До славянских языкох пришло преїг немецкого, од лат. раругус, греч. папірос, а латинске и греческе з египеского.

паперик х. дем. од папер 1. „фалаток паперу”. 2. „фалаток паперу до хторого ше закруца циџар”: [Мой стари] будзе мац зос чого [те. з календара] дрец паперики та круциц циџари (РН 47/1937, 4, М. Ковач). ♦ **як з паперика (паперуку, папера) викруцена** „барз красна и крашне облечена (звич. о дзивки)”: „А були би красна пара. Ша дзивка така як з апатики, як з паперуку викруцена.” „А леџинь крев и млеко, барнасти, а шумни” (КовМихЦВ 194).

паперови -а -о/-е: ~ **пенєж** „банкноти”, ~ **мех** „мех з паперу”.

паплан¹ х.: „З чого кревичка капкала?” / „Вельо я паплани резала.” (Етн9 ч. 27) ◀ То деформована форма од **каплун** „кастровани когут”: всл. карлон „исте”, поль. карлін и карлон „исте”, чес. кароуп „исте”, рсй. и укр. каплун „исте”. Од стр.в.нем. карїп, а тото од ит. сарропе, лат. саро:. По М. Фасмерови немецке карїп у славянских языкох достало л под уплївом форми каплан „священїк” (оп.), а по Гнатюкови у нашим языку воно достало и початкове п под уплївом мадяризма паплан „с. јорган”.

[паплан²] „покривач за спанє, с. јорган”.

◀ Од мадъ. *raplan* (1395).

папляніна ж. „бербляне”. Укр. діял. *папляти* „бербляц”, поль. *raplać* „исте”. ◀ Ономатопейске.

папланови -а -о/-е: *Платно по осемдзешат то по дюрдьовски папланово* (Дю. Лятяк); *Паплан ше куповало на турбуки* (В. Саб.).

паприга ж. бот. „*Capsicum annuum* L.” У укр. діял. *поприга*, *паприка*, слц. діял. *raprika*, поль. *rapryka*. ◀ Пожичка зоз мадъ. *raprika* у котрим то сербизем (серб. *паприка*). Консонант *ж* – результат дистанктней асиміляції *к* под впливом *р* (Тимко 53, 79). Виведзени форми *паприжовац*, *паприжаш* – зоз *ж*, а деминутивна форма *папричка* зоз *ч* < *к*. ♦ **червени як** ~ „червени у твари од гніву и под.”

паприга менче „дзєцинске бависко”: На *паприга менче гуш*, *гуш* бавели ше менши дзивчата ... бавячки поставали до двох шорох; „паприга менче” ишла подскаууюци помєдзи шори и пошпивовала” *паприга менче гуш*, *гуш*”, а бавячки за ню пребєговали з бока на бок, замєнуюци мєста, а *паприга менче* ше намагала скорєй од даєдней бавячки завжац єй мєсто (ХомаМ; КамМик 193). ◀ Вирази *менче* и *гуш* нє ясни.

папригар х. „тот цо садзи и хова папригу”.

папригаш х. кул. 1. „єдзєнє з порєзаного мєса засмачєного з папригу”: *Папригаш ше варєл з швиньского мєса, бараніни, зоз курового мєса и голубчатох* (ХомаБл 181). 2. ~ **на копку**: *Часто ше варєл тв. папригаш на копку (мал у сєбє барз вєльо кромплі); до папригашу, жє би бул ситиши, пуцали ше и затрєпани галушки* (ДудашКс 148); **парадичов** ~ „папригаш з нарезанєй паприги, парадичох и цибулі, без мєса”; **дисновторски** ~ „папригаш хтори ше вари на дисновтору”; **рибов** ~ „папригаш з потьки або харчи” (РКух 113–114). || Слц. *raprikás* „папригаш”, мадъ. *raprikás* „исте”, серб. *паприкаш* „исте”. ◀ У нас вироятно з мадьярського.

паприговац -гуєм незак. „засмачовац з папригу”.

папричка ж. дем. и гипок. од *паприга* (точнєйше, од форми *паприка*: зоз *ч* < *к*).

папуча ж. 1. „папуча за уходзєнє до прєвозки”. 2. „папуча за порушованє справи”. 3. мн. *папучи* „хлопска и жєнска обуј”: *Папучи на ноги вжала, а так танцовала* (Етн9 ч. 422). Слц. *рарица*, серб. *папуча*, мадъ. *rapucs*. ◀ Од тур. *rapıç*, *rapudž*. По В. Махекови до чєского и словацкого (а значи, и до нашого языка) пришло прєйг мадьярського. ♦ **бавиц ше на „папучи дрец”**: [На жєнских прадкох] *Кєд ше жєном дримало, та ше бавели на „папучи дрец”*. Полапали ше єдна за другу, шєдли на жєм, та ше гомбали (Янко Олєяр, ПЗ 6/1970, 14).

[папучар] х. прєн. „муж хтори у шицким слуха жєну”. ◀ Од серб. *папучар*.

пар¹ х. кух. „замєна за квас з хлєбового цєста и отрубох”: *Пар ше хасновал тєди кєд нє було у обисцу квасу. Правєл ше зоз вєльких отрубох (доставали ше при млєцу жита) и цєсточкох з цєста за печєнє хлєба. Вєльки отруби и цєсточка ше пєриє прєгнєтли, вєц ше добрє висушєли на пєцу, потрушєли и чували у торбичкох* (ДудашКс 139–140). || Всл. *par „исте”*: *chudobne ľudze davali do cesta par mesto kvasu* (Buffa 199). ◀ Од мадъ. *pár* „квас”.

пар² х. и ж. 1. „малжєнска пара, муж и жєна”: *Зачудовани цар, кєд видєл ... яки то красни пар людзє, дораз их казал привєсц жу сєбє* (Етн29 245); *Нє видєл ши, тадзи чи ишлї даяки пар млади людзє, чловєк зоз жєну?* (Етн29 111) 2. а) „два особи або прєдмєти”: *Єдна пар ботиши* (Вер. Рм.); Янко Салонсков ми прєдал єдну пар [заяци] (КочЄвЦП 87); [Дохторє] *утвєрдєзєли, жє ма 4 покрутки. Виняли єй єдєн пар покрутки и дзивка виздравєла* (РН 38/1930, 4); *ви ношицє лєм єдєн пар цитєлох на ногох* (РН 22/1934, 3). б) „єдна з двох особох або прєдмєтох”: *Мали єдну дзивку, то ищєк вшє була найкрасша, ані ше єй у тим валалє нє сподобала пар* (Етн30 122); *Голубици лєтаю, кажда свою пар маю* (Етн9, ч. 286); *Добри Бог прєдобри / шицко добрє ствара, / да кажди голубок / ма свойого пара* (РК 1929, 48). ◀ Од нєм. *Paar*, а то од лат. *par* „єднаки, пара”.

пара¹ ж. 1. а) „двойо”. **б)** „малженска пара, муж и жена”: *Єст и таки вельо пари цо Русин вжал римокатоличку* (ЕтнV 96). *Тих дньох у Аллох настрадала єдна пара (муж и жена) ... обидвойо спадли до препасци ... и з чезку трудбу их спашели* (РН 31/1929, 3); *У валалє Вербин у Ческей нахodzi ше найстарша пара на швецє. Вони винчани ище 1839. р.* (РН 15/1930, 8). **в)** „єдно з двоїх у пари”: *була моя пара, ведно зме до школи ходзели (= шедзели зме ведно у школскей лавки)* (Рускинї 59). **2. а)** „два предмети”: *ШтеФа Няради зоз Керестура даровал нашої церкви єдну пару красних крижох (хоружьох)* (РН 15/1928, 3); *Алє тоти три дзивици дзешка ходзелі ... Вони кжду ноц єдну пару ципели подарлі кждо* (Етн29 60); *Єден ремесельник-ципелар треба дзень и пол, да вироби пару ципелох* (РН 2/1929, 2). **б)** „даскельо”: *На забави зоз парукраснима писнями ше представело и нове шпивацке дружтво, котре биш лєм пред парукраснима писнями ше основало* (РН 8/1927, 3); *Паметамє як пред пару роками воздушна ладя Цепелин прелецєла з Европи до Америки* (РН 41/1928, 2); *у Р. Керестуре пред пару тижнями довершили вартанє артейскей студні* (РН 5/1930, 4). || Всл. пара ж. „исте”: *нєбуло јей pari vo valale* (Buffa 199). ◀ Як и предходне од нем. Paar. • **по пари** „по двойо”: *Мушимє справиц „бал” и пойсц шицки по пари зоз дзивками* (РН 10/1928, 3); *у пари а) оп. по пари: пришли и панучительє и шицки у пари вишли зоз школи* (РНКЗаря 1941, 84); **б)** „двойо ведно, як пара”: *Вец би до паноца пошли. Крашнє у пари* (КовМихЦВ 7). ♦ **нєт му (єй) пари и треба му (єй) пару глєдац** „нїхто му (єй) нє ровни (по краси, роботности и под.)”.

пара² ж. „водова пара”: *Слунко уграло воду на морїох и озерох, преправело ю на пару, дзвигло пару горе, а од ней настали хмари* (РН 68/1926, 2). Общеславянське слово. ◀ Од праслав. *para*. Превой зоз прец, преєм и проїц, проїм.

парада ж. звич. мн. 1. „паратованє, гунцутства, коменди”. **2.** „неприємности, беганїна”. Слц. *paráda* 1. „святочна смотра, дефилє”; **2. звич. мн.** „паратованє, гунцут-

ства, коменди”: *robiť parády*. ◀ Од фр. *parade* (вироятно преїг нем. *Parade*) од лат. *para:re*. ♦ **правиц (робиц) парадн (параду)** „бєсно, нестримано ше справовац; робиц дацо нас ганьбу дакому”; **робиц дацо пре параду** „робиц дацо пре людзох, пре швет”.

парадича¹ ж. бот. „*Lycopersicon sculentum* Mill”. У укр. діял. *парадичка*, у вост. слц. *paradička*. ◀ Зоз мадъ. *paradicsom* „исте”. Славянски назви результат граматичней аналогії до назвох рошлінох на -а типу *кромпля, цибуля...* (Тимко 53, 79, 127). • **бєлави парадичи** „*Solanum melongena*, с. плави патлицан”; **пожачово парадичи** „парадичи бухтовей форми”: *То широки, кляпчисти, а вельки парадичи* (В. Саб.); **шерцово парадичи** „файта парадичох шерцовой форми зоз шпицом долу, баржей су цєлово, а менєй червени” (Г. Р.).

[**парадича²**] ж. „файта танцу хтори ше танцує у Коцуре”. ◀ Од назви англійского аристократского танцу *палєжлайз*, хтори по наших крайох рознесли англійски вашарски тарговци. Танцюю го, з меншима розликама у мелодії и крочайох, и Сєрби и Мадяре у Войводини. Сєрби тиж за нього хасную назву *палєглајз*, хтору вимєнєли и до *парадајз*. Коцурски Руснаци то то *парадајз* прєложєли на *парадича* (по М. Губашови).

парадичанка ж. 1. „парадичов сок, юшка”. **2.** „цадзидло за парадичи”: *Ми цадзидло за парадичи воламє парадичанка* (Лєв. Ск.).

парадичов -а -о 1. „хтори ше одноши на парадичи”: *парадичово нашєнє*. **2.** „хтори направєни з парадичох або парадичанки”: *парадичов паприґаш* „дювєч”, *парадичова мачанка, парадичова юшка*. **3.** „хтори здабє на парадичу”: *парадичова паприґа* „файта паприґи парадичовой фурми”: *Клєчал на кочу мєдзи громадками бабурачи и парадичовой паприґи* (ЛатякТал 155). || Слц. *paradajkový*; *paradajková polievka*.

парадло с. „плуцок за паранє кукурици и др. домашнього виробку справєни з рогах (корманя) бициґли и колєса” (Мудри-Ал).

парадніца ж. „нялкошка” (Мєл. Пвл.): *Кєд нє тєй єшєні [да ше одам], голєм тєй*

жимочки, ей, най ми парадніці не рахую рочки (Тон ч. 239). || Всл. *paradñica* „нял-кошка” (Bartko 200).

парадни -а -е „за святочни нагоди”: Зоз парадного серсаму з коньох позберал спия сам тайно жомбички, шаланґи (Етн30 229); младши швет гльєда парадни коньи (РНКЗаря 1937, 97). • ~ **коч** „коч за святочни нагоди”: На парадних кочох вожели ше людзе на вашари, свадзби, або на вельки швета до сушєдних валалох (Фа 79). || Всл. *paradni koš* „исте” (Bartko 200).

парадош х. „кочиш цо гонї службени (општински и под.) коц, ординанцош”: Славни бул прето ... же даскель роки вожел вошпон за руску парохию, а то значи же цо бул парадош на владическим маєтку, ординанцош у Керестуре, то мой бачи бул за паноца и тото нїзше шидске панство (КовМихКап 13). || Всл. *paradoš* „нялкош” (Bartko 200).

[**парализовац**] -зуєм зак. и незак. „привесц/приводзиц до стану парализи”.

параски -а -е „бешедна форма: хтори ше одноши на параста”: *параски син* „син параста”, *параски живот* „живот параста”. Литературни форми *парастски* и *парастки*: Як их цар обачел, дораз видзел же вони не з *парасткей* фамелиї (Етн29 212). || Всл. *parastski*: *načože lubila parastského sina* (Štolc 457). ◀ Од параст.

параския ж. „парастова жена”.

параст х. „земледїлец, селян”. Всл. *parast* „исте”. ◀ Од мадь. *paraszt* „земледїлец, селян”, а тото од славянского *prostъ* „прости”.

парастас и **парастос** х. *церкв.:* Кратке богослужєне за давно умартих, на окремене жаданє родзини и блїзких, у церкви опрез *тетрапода* або на *теметове* при гробе (Гор-Кух). || Укр. *парастас*, серб. *парастос*. ◀ Од цсл. *парастасъ*, а то од греч. *παράστασις* (ЕСУМ).

парасциско х. *ауѣм. и пейор.:* Параст хтори роби вельо, ма вельо, менує ше зоз словом парасциско (МудриАл).

парасциц -им *незак.* „жиц як параст” (Лев. Ск.): Парасцели зме и мушела сом вельо робиц и хлопску и женску роботу (Дзвон

ни 7–8/2005, 17); Не дай ци бог парасциц (В. Саб.).

паратовац -туєм *незак.* „скакац, лопотац; на насилни способ виражовац гнїв, незадовољство: виврацац, розбивац, лярмовац и под.”: Чули сушєди же швинї нарату квича, паратую у оборе (ПапгДюВн 109). || Слц. *paratiť* „исте”. ◀ Недосц ясне (Machek).

парац -рем *незак.* 1. „роздзельовац дацо зашите”. 2. *польопр.* „з парачим плугом подрезовац коровче по шорох кукурици”: Кєд кукурица ма три лїсца, треба ю парац (МудриАл); Коцурици ше скорей хвалели дас 5 роки, кєт пришили на кирбай, же вони на плугу кукурицу копу (БиРК 137); На яр ... по штрєдку шорох [кукурици] ше парало з парачима плугами (Заградка 1/1995, 20, шк. сост.). 3. *експр.* „швидко сцекац”: Том ше уж прєгарнул прейѣ процох и парал цо далєй (ТвенМ 23). 3. || Слц. *rágať* „роздзельовац дацо зашите”, укр. *пороти* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *portī*. • ~ **пирє** дом. „оддзельовац од порискох мєтку часц пиря (хторе ше кладло до перинох и заглавкох)”, с. чијати перјє”, всл. *v žime babi paraľi pire* (Buffa 199).

парац ше -рем ше *незак.* „роздзельовац ше (о дачим зошитим)”.

парачи плуг *польопр.* „плуг за паранє кукурици и др.”: купим и парачи плуг (РС 23/2012, 11). Кєд ше парачи плуг завєл, старши го волали и „коньски мотики”: *Копанє нєшка не така велька робота, бо с так званима „коньским мотиками” (плугом) за 2–3 години єден голт походзимє* (РК 1926, 144).

парачка ж. „паранє пиря (оп. фраз. под **парац**)” (МаринкМ): Парачка пиря не прєходзєла без забави, приповєдани и шпивани (Радуловачки 109). Оп. *парац* (3).

паридя ж. „дзєцинске орудїє за штрєлянє, с. праћка”: На верхи рачкох (у форми букви ипсилон **У**) приправєли ше два ѣми широки дас 1 цм, на їх други краї ше приправєл фалаток скорки, а до скорки ше положєл каменъчок и под.; кєд ше ѣми зацагли, а вєц пуцєли, каменъчок лєцєл „до ция”. ||

Всл. *pariŕa* „исте” (SSN). ◀ Од мадъ. *parittyá*.
♦ **знам це пушко кед ши паридя була** „познам це кед ши ище бул беззначна особа” (СС Мак.).

париц -им *незак*. „полівац з горуцу воду, мочиц у горуцей води”: *Моя покойна мац ми раз гварели: Сину мой, кед сцеш буц славни, а ти лем пач, кед ци жена будзе париц бобальки на Вилію, та ше потаємне помувивай у тей води* (РН 3/1937, 3, М. Ковач). || Укр. *парити* „викладац дійству пари”. ◀ Од *пара*².

[**парк**] *х*. „полешени простор у варошу”. Европске слово. ◀ Од лат. *parricus* „ограджене место”.

паркань *х*. 1. „паточка наверх угла руского пеца”: *На парканю, на углє пеца звичайно стала лампа*. Коцурска назва за паркань *паточка*. 2. а) „вистирчена часц на муре як полічка”. б) буд. „цокла”: [Мури] долу були *обцагнути т. є. офарбени на цмо-белаво*. Обцагнути бул *такволани паркань, то часц висока дас пол метера од жеми и дакус вистирчена од муре, але не више*. Кед падал диждж *мури ше од долу барз запицкали од гліни, та кед би не було парканя, на хижі би ше више видзело запицкане* (Пап-Ол 23). || Слц. диял. *parkaŕ* „проще; чолни мур обити зоз десками; преграда; слуп за котри ше привязовали коні” (SSN II, 736), укр. *паркан* „мур, преграджене (звич. древане)”. ◀ Нашо од мадъ. *parkánu* „горизонтална паточка, орубенец на фасади хижі (под облаком, над дзверми и под.)”, мадярске зоз немецкого, а тото од лат. *parcus* „ограджене”.

[**паркет**] *х*. „патос зоз дешичкох”. Серб. паркет, мадъ. *parkett*, нем. *Parkett*. Европске слово.

парки *ж. мн.* (єд. *парка*) „скорочки за пліванє медзи пальцями гуски, качки и под.” || Всл. *sparki* „výrasty na nohách husí [= виroyтно „парки”]” (Buffa 255). ◀ Неясне.

парлаг *х*. „необробена жем”: *каждому жаздови треца часц жеми кажды рок стала „парлажом” да одпочинє и да маю овци през рок дзе пасц* (БиРК1938, 137). • **буц (остац) парлажом** „буц (остац) необробена (о жеми)”: *Жем не може буц парлажом, треба ю робиц* (Пвл. Бл.); *А тот Бирман мали*

вицал ше по сари / же його ризкаши парлажом остали (Етн9 ч. 389); (з)**охабиц (жем) парлажом** „зохабиц жем необробену”. || Всл. *parlak* „исте” (Sipos), слц. диял. *parlag* „исте” (SSN II, 737). ◀ Од мадъ. *parlag*, а тото од Славянох (серб.-горв. *prijelog*). Хаснуєме и сербску форму *парлож* (оп.).

парладжиц и парлажиц -им: ~ **жем** „охабяц жем парлагом”. ◀ Од *парлаж*.

парладжиц ше -им *ше незак*. „оставац парлагом, зарастац (о жеми)”: *Коло драги вельки цирок, треба го попирскац да ше вам польо од нього не парладжи* (Мик. Ск.).

[**парлог**] *х*. „парлаг”: *почали пусти, не-обробени [виніці] предавац як парложи по ніскей цени* (РК 1935, 168). ◀ Од серб. *парлог*.

[**парна машина**] *ж*. „машина на парни погон”: *За „Коньскими машинами” вишли „парни машини” ..., але сами не могли исц, цагали их коні, воли* (БиРК1937, 139); *Перша парна машина тлачела у Керестуре „на новим салашу”, на Державки* (БиРК 1937). ◀ Од серб. *парна машина*.

паробок -бка *х*. „легињ”, у народних писньох и у фолклору: *Дробна розмария – то пахняце желе, / не єден паробок фраєречку вежне* (Етн9 ч. 208); *Я паробок, а ти ждова* (Етн9 ч. 179); *Я паробок з Капушан, / не мам жену, лем сом сам* (БиндКост 98); при чарованю (руцаню углікох) гуторели: *„То на вилу, то на стрилу, то на хлопа, то на жену, то на паропка, то на дзивку.”* (СлМед, Велимир Папгаргай). || Всл. *parobek* „исте”: *parohlek je chlapec do 16 rokí, parobek čo na ženení; слц. parobok „валалски легињ”, поль. parobek „легињ”, укр. парубок „исте”*. ◀ Праслав. *orъbъ*. Од того цсл. *рабъ и робъ*, нашо *робиц, робота*.

паровац¹ -руєм *незак*. „складац парни предмети по пари”: ~ *ципели и др.* ◀ Од *пара*¹.

паровац² -руєм *незак*. 1. „пуцац воздух (о гуми, надутим мехиру и под.)”. 2. „пуцац воздух, бдзину” (СС. Мак.). || Всл. *parovac* „випарйовац ше”: *По diždžu ľesi paruju* (Buffa 200). ◀ Од *пара*².

паровац ше -рує ше *незак*. 1. „водзиц ше (о животиньох, птицох)”, с. парити се (Сс. Мак.): *Бул єден пищик при сучки, паровали ше, але не мала щенята* (Ир. Фин.); *Мачки ше парую на яр, заяци ше тиж на яр парую* (В. Саб.). 2. а) „находзиц себе пару (о леґиньови и дзивки)”. б) „водзиц любов” (Сс. Мак.).

парох х. *церкв.* „священїк хтори управя з парохію”. Всл. *paroch* „исте” (Ласко 17). Оп. *парохия*.

парохия ж. *церкв.* „найменша церковна управна єдинка, з хтору управя парох”. || Слц. *parochia* „исте”, карп.укр. *парафия* „исте” (Львів 226). ◀ Од лат. *parochia*, греч. *παροικία*. У Гнатюка и старших авторох з тим значенєм хаснує ше и слово *фара* (оп.).

парплі ж. *мн.* „злупена скорка на глави (у власох), с. перут”. Коцурска форма *порплі*. || Всл. *parple* (Bartko 201), карп.укр. *порпли* „исте” (TichyFr), укр. *диял. порпель и порплиці „исте”*, слц. *prplanina* „мерзена робота, бабращка”, *prplaf sa* и *prplif sa* „масциц ше, брудзиц ше; валяц ше у праху” (Kalal 553), укр. *порпатися и порплятися „гребач; риц; шпиртац”*. ◀ Од праслав. *ръграти* (сѣ).

парпліц ше -їм ше *незак*. „мац парплі у власох”. ◀ Оп. под *парплі*.

парта ж. „венец хтори ношела замлодзена дзивка”: *Куповало ше ю у дутяну. То бул єден лубик (древени рам) обшити зоз червеним баршоньом, а по баршоню було вельо вишивани ружички и бліщаці пацерки. На лубику було рожки, на хторих були наक्вачени пантліки вшелїяких фарбох, хтори вишели аж по пас. Млода парту почала ношиц кед ю млоди спитал и од теди ю вше ношела, лем до чежких польских роботох ю не брала. Кед ше дзивка повинчала, вец ей стари дружба знял парту зоз глави, а йому остала як памятка* (ВарґаЛю 226; М. Биркаш); *Дали сце ю [в] златей парце, / нашли сце ю [в] фатьолаце* (Вес 37). || Руснацки у Мадярскей *парта*: *млоди ношели парту* (РС 35/1988, 9, М. Жирош), всл. *parta „исте”* (Czambel). ◀ Од мадґ. *párta* „исте”.

[**партизан**] х. *ист.* „припадник партизанских єдинокх у НОБ”. ◀ Європейске слово, у нас од серб. *партизан*.

[**партия**] ж. „политична організація”. ◀ Європейске слово, у нас од серб. *партија*.

парток -тка х. „фалат платна окремноґо виробку за закриванє стола, с. столѣак”. || Всл. *partok* и *partek*: *stul prikrijeme z partkem* (Czambel), укр. *диял. портток „парток”*, поль. *part* „грубе платно”. ◀ Од праслав. *ръгтъ*.

парточок -чка х. *дем.* од **парток**.

[**парфем**] х. „пахнячка”. ◀ Європейске слово, у нас од серб. *парфем*.

пархи *мн.* „слаби, ридки власи”: *Я не виновати, але баба. Тельо ме нагоршала же ми тоти даскельо пархи горєбздом ставали* (РН 34/1938, 3, М. Ковач); *Я того ту оскубаного козута мала кед бул млади и красни, а ти му тераз розчесуй тоти пархи* (ИГК, Шв. 1/2015, 156). || Очиглядно вяза зоз укр. *диял. перхати „пирхац”* (и нашо *пирхац*), укр. *диял. паршиня „власи”*, укр. *диял. перхнути „поставач крегки”*, укр. *пархи „шуги”*, всл. *parcha* (*мн. parchi*) „шуги” (Buffa 200), всл. *parchi пейор. „власи”* (Kubaniova, 104). По ЕСУМ-у українски форми походза з польского: поль. *parch* „шуга”, *parchaty* „шугави”. ◀ Праслав. *ръгхати и рърхати* „легко прелетовац з места на место”.

пас х. 1. „штредня часц цела”: *Байка ... не мала ґалер и ишла до паса, була досц узка у пасу* (ВарґаЛю 234); *Янчи пошол з нїм на гумно, та ше влапелї о паси, та ше носелї за три години* (Етн29 173). 2. „часц шматох хтора ше капча або вяже коло пасу”. || Слц. *pás „исте”*, поль. *pas „исте”*, серб. *појас „исте”*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *ројасъ*. • **до паса (вода и под.)** „до висини паса”: *У цемніци було косци до пасу од юнацох* (Етн30 178); ♦ **биц ше на (о) паси** „бориц ше пасуюци ше”.

пасарайтов х. 1. „широки плітки кошар за сушенє овоцох, маку и под., с. кошар, комловар”: *Премити мак ше длуго пресихал на слунку на пасарайтове* (ДудашКс 167). 2. *прен.* „неузрети, недороснути чловец, зазрак, фильков”: *Не будз „пасарайтов”* –

гвари ми (КочЕвЦП 136). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Форма на -ов упутює на мадярске походженє. Дю. Лятак тиж наводзи *пасарайтов* як мадяризем, але не наводзи мадярске жридло. Вироятно вяза з мадь. *szárít* (1586), *szárító* „сушиц” (на пасарайтову ше сушел мак, резани яблука и др.). ♦ **глава як** ~ „велька глава” (В. Саб.): Од тих думох, знаце, думам же ми глава як пасарайтов (Заря 11/1937, 6); Не можем я тельо попаметац, озда я не мам главу як пасарайтов (Г. Р.).

пасемко с. дем. од **пасмо**: *Пасмо и пасемко то исте* (В. Саб.).

пасентни -а -е „хтори пристава, пасує”: *Гвари ше же имати або ципели пасентни „добре налегую на цело”* (Г. Р.). || Слц. ди-ял. *pasentni* и *pasent* „исте”: *lajbflik mi bars pasentni* (SSN). ◀ Од нем. *passend* „хтори пасує, пристава”, *passen* „пасовац, приставац, налоговац”.

[**пасирац**] -ам зак. и незак. 1. „одвитовац вимаганьом; швечиц” 2. „смаковац”: *Не будзем ніч пиц, вельо сом робел пред поладньом, та сом вистал, не пасира ми пице* (Ю. Хр.). ◀ Европске слово, у нас од серб. *пасирати*. Наш еквивалент *пасовац* (оп.).

паска ж. 1. „вельконоцни хлеб”. || Карп. укр. *паска* „исте” (Львів 212), укр. *паска* „исте”. 2. *Тота вельконоцна кошарка з їдзеньом вола ше тиж „паска”, як и сам хлебик цо ше до ней кладзе* (ФейИр 68). ◀ Од форми *пасха* „Велька ноц”, а то од греч. *πάσχα*.

паскуда ж. 1. „недобра, зла особа”: *Моя мац гуторела дзецом: паскудо єдна! Паскуда єдна!* (Вер. Рм.); *Жену ше гандровало: Паскудо єдна* (В. Саб.). 2. збир. „недобри, зли людзе”: *мухамед наредзує, же треба позаби-вац шицку тоту християнску паскуду* (РК 1930, 102). || Всл. *paskuda* „недобра, зла особа” (Bartko 201), всл. *ti paskudo jedna* (Buffa 201), слц. *paskuda* „зли, леніви человек”, поль. *paskuda* 1. „недобра, пакосна особа”; 2. „зло, чкода”, рсй. *скудный* „худобни”. ◀ Од праслав. *pa-skqd-ьпъ*. Од того и сербске *оскудан*. ♦ **зняц дакому паскуди** „розбаториц дакого”; **направиц (наробиц) дакому паскуди** „направиц дакому циркус, пара-

ду”; **паскуди (дяблики) ше му вишаю на очи** „очи ше му завераю, барз ше му шпи”.

паскудни -а -е 1. „недобри, зли, с. поган, гнусан, подао”. 2. „с. огаван, одвратан”: [Палата] *зоз нука є брудна и паскудна* (РН 9/1929, 3). ◀ Оп. *паскуда*.

паскуднік х. „недобра особа (оп. *паскуда*)”: *Кед ше баба нагнівала на дзеци або на діда, скричала: Паскудніку єден!* (В. Саб.); *А ти паскудніку, мне о тим ані же би дихнул* (РН 15/1936, 4); *Кед сом пришо л білжей [гу хлапчикови], а вон паскуднік винял цуцу з устох, так праве як я пипку* (РН 19/1937, 2, М. Ковач); *Та так, ти паскудніку мой, капитал розточуєш? Га?* (РК 1937, 78) || Слц. *paskudnik* „неушорени, леніви, зли человек”. ◀ Оп. *паскуда*.

паскудніца ж. „недобра, пакосна женска особа”.

паскудство с. „дацо недобре, чкодліве”: *и вер, же тото паскудство [паленка], тота отрова людзом посмаковала* (РН 23/1928, 4).

пасмо с. 1. „часц зашатого поля и под.”: **пасмами и на пасма** „местами”: *Диждж падал пасмами: даждзе падал, даждзе не* (М. Рм.); *На пасма (пасмами) ми посходзело у загради, на пасма (пасмами) помарзло* (Вер. Рм.). 2. „шор, маса даякей матерії на поверхносци дачого або медзи другима наскладами”: *Петрушка не любі гоч хторе пасмо жєми* (Ир. Фин.); *Так ше ю [шерсцану лабду] више, при каждим чесаню статку обложело зоз новим пасмом шерсци дождо ше не направела лабда жаданей велькосци* (StRuth9, 23); *На обидвох бокох [конь] мал чарне пасмо як зос огньом випечене; не було там ані кореньчика од шерсци* (КостПр 63); [Колесар] *мушел добре мерковац як іду пасма на древе* (Фа). 3. *ткац. „100 нїтки намотани на мотовидло”: [Кед ше на вреценко] накруцело досц предзи, воно ше знімало зоз кудзелі, а предза ше з руку круцела на мотовидло. На мотовидлу ше одчитовало по сто нїтки – то єдно пасмо*. Таки осем до дзешец пасма то єдно предзенко (ДудашКс 153); *До єдного предзенка ишли 14 пасма* (ФейИр 39). || 3 наведзенима значєнями укр. *пасмо*, поль. *pasmo*. ◀ Общеславянски

ткацки термин, праслав. *pasmo*. • **на пасма ткац** „цифровац з розличними фарбами”: *кед по нїм правели писні, тє. кед ткали на пасма: з памути червене, вец биле зоз предзи* (В. Саб.); **седем пасма**. „файта барда на хторим ше ткало платно од седем пасма”: *Зоз седем пасма ше ткало на мехи* (Вер. Рм.).

пасмовац ше -муєм ше *незак*. „роздзельовац ше на пасма”: *Нашио стари резерву млека розлівали до гліняних кантичкох. Млеко ше у нїх за дзень и ноц скисало: ушедовало ше або пасмовало. При верху кантички назбєрала ше шметанка, у стредку оставало густейше млеко, а под нїм, на дну кантички назбєрала ше серватка* (СегедМ, ПЗ 1/1974, 12).

пасова -вей ж. „широка сукня”. ◀ Од *пас*.

пасовани -а -е: **пасовани сукні** оп. **пасово сукні**: *Гвари ше пасовани и пасово сукні* (Сф. Мак.). ◀ Од *пас*.

пасовац -суєм *незак*. 1. „приставац, добре налегавац”: *Шмата на нїм пасує; лажер пасує на бицигљу* (М. Рм.). || Слц. *pasovať* „исте”, поль. *pasować* „исте”, укр. *пасувати* „исте”, серб. *пасовати* „исте”. 2. „одвитовац, буц по дзеки”: *и дзивки [у валале] було. Преберам шором хтора би ми пасовала. Виходи же би ми шицки пасовали, лем хторей би то я могол пасовац, таки слуга, югас* (КовМихНО 25). ◀ Од нем. *passen* „исте”.

пасовац ше -суєм ше *незак*. „бориц ше пробуюци з руками звалїц процивніка, с. (х)рвати се”: *Цо ти ту сцєш? Гайд, гибай ше пасовац на мойо гумно!* (Етн29 173) || Слц. *pasovať sa* „исте”, поль. *pasować się* „исте”. ◀ Од *пас*.

пасови -а -е (мн. пасово): **пасово сукні**: Верхні сукні були широки о шейсц поли, а волали ше пасово лебо широки; були досц широки, ушити на фалди (ранцоване платно), горе були ушити „на галєр” або „на пас”. Верхня сукня мала на предку розпор, на чиїх концох була шнурка (сатнік, гачнік) зоз хтору ше обвило коло пасу, а на предку ше завязало. Дзивчата ше барз сцискали кед ше опасовали, бо сцєли випатрац цо ценше (ВарґаЛю 217); *Сукенка [малого дзецка] була манда, така як пол руки, пасова, на ви-*

пиряцо и на фодрочку ушита (ВарґаЛю 207). ◀ Од *пас*.

пасочка ж. дем. од **паска**: *И дїдо винял прекрасну жовто-бїлу пасочку зпоза стола* (РК 1925, 54).

[**пасош**] х. 1. „документ за статок (о здравю статку)”. 2. „пасош за путованє”. ◀ Од серб. *пасош* (з обидвома значєнями), сербске од нем. *Paß*. Старши хасновали и форму *пасуш* (оп.).

паспаль х. „чарна мука з отрубамы (кед ше жито мєлє)”: *Кед ше черало за жито, давали у млїну 50 кили хлебовей, од 15 до 20 кили билей (била ше мєлє з жрису), паспалью 2, 3 до 5 кили; паспаль ше брало на кармене, найвецей швиньом* (В. Саб.). ◀ Од серб. *паспаль* „исте”, а тото з грєческого.

пастермак х. оп. **пастернак**.

пастернак, пастермак, паштермак х. бот. „*Pastinaca sativa* L.” Пожичка през поль. *pasternak* зоз немецкого: укр. *пастернак* „исте”, слц. и чес. *pastřnák* „исте”, вост. слц. *pasternak*. ◀ Од нем. *Pasternak*, а тото од лат. *pastinaca*. Варианти *пастермак* и *паштермак* виroyтно створени по аналогії зоз серб. *паштрмак* (Тимко 29, 77, 81).

пастир х. „тот цо чува стадо”: *Так ше нам видзи яџда ти уж чувал овци, або ти лєм бул даяки пастир* (Етн29 54); *Пасли овци пастире / при Бетлегем маїре* (Етн9 ч. 2); *По мали овечки горе рубанямы, / бо я пастир стари, не старчим за вами* (БиндКост 95). || Всл. *pastir*: ~ *paše kravi*, *pastirka paše kački* (Czambel), цсл. *пастырь*. ◀ Праслав. *pastyrь*.

патирска торбичка ж. бот. оп. **дзивоцка трава** (Преґун 290).

пасуля ж. бот. „*Phaseolus* L.” У укр. диал. *пасул’а*, у вост.слц. *pasulya*. Пожичка зоз мадь. *pasuly*. У мадярским языку то сербизем (серб. *пасуль*). На території Мадярскей пасулю почали садзиц од половки XVIII в., значи, могла буц позната Руснацом ище на Горніци. То потвердзує и женски род назви, яки ше хаснує и у закарпатоукраїнских и восточнословацких бешедох: карп.укр. *пасуля* и *пасоля* „исте” (Тимко 32, 79). ◀ Од мадь. *pasulya*, тото од серб. *пасуль*, а сербске од лат. *phaseolus*. • а) кул.: *гола* ~ и

~ **на босо** „пасуля без мяса” (Ю. Пап); **груба** ~ „с. пребрана”; ~ **з подбивку и подбита** ~ „пасуля з мукову запражку без масци; ~ **на густо**: Зоз увареной ридкей пасулі зоз черпацу вареху вибрало ше цалу пасулю и руцело на запражку же би мала лепши смак, до тей пасулі ше надробело цеску (ХомаБл 180); ~ **на ридко и ридка** ~ : Ридка пасуля ше вари як и подбивка, лем ше ю залее зоз запражку, тє. положи ше и варешку маси (ХомаБл 180). **б) зберац пасулю** оп. под зберац; **тлущиц пасулю** оп. под тлущиц.

пасулянка ж. „стебла пасулі з хторих витлучени плоди, пасульова слама”.

пасулька ж. **1.** „файта дробней пасулі”. **2. мн. пасульки** оп. **гирчи**.

Пасулька-Янчи х. „юнак з руских народних приповедек: хлапец дробни як пасуля”.

пасульови -а -о/-е „хтори ше одноши на пасулю; хтори таки як пасуля”: У старих кухньох шицка судзина була гліняна, ... а танери „пасульово” (зоз грубого порцелану) (ФейИр 98); Подобни гліняним миском и танером були „пасульово” миски и танери. Тота судзина од верху була била, бліщача як пасуля (зато ше и волала пасульова), а под тим бліщацим було таке як гліняне (ХомаБл 201).

пасуш х. „пасош за преход граніци”, у бешеди найстарших: Приступел жу нам погранічни жандар и жадал од нас пасуши (РН 20/27, 2); Тих дньох відкрила ше єдна цала орґанізація неваляних людзох, котри предавали криви пасуши нашим людзом и посилали их до южней Америки (РН 46/1927, 1). ◀ Од мадь. passzus (1704), passus „исте”. Сучасна форма *пасош*.

пасха ж. **церкв.** „Велька ноц”. Укр. *пасха* „исте”, слц. *pascha* **1.** „Велька ноц у православних”; **2.** „файта вельконоцного єдзєня у православних”. ◀ Од греч. *πασχα*.

пасц¹ пашем *незак*. „пасц на паши (о статку и др.)”: *Статок мирно пасол на дєну*. Всл. *рас* „исте” (Hal), укр. *пассти* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *pasti*.

пасц² пашем *незак. прех.* „чувац статок на паши”: *Однеше ше на кочу зоз своїма дзеци на польо, ... та зоз жену роби, а дзеци*

коня пашу на орсацкей драги або на ярашу (ЕтнV 99); *Пас я кози, пас я воли на желеней травички* (БиндКост 116); *Пасол Яни три воли ... / на желеней отави* (БиндКост 100); *Яй, лучка, лучка, лучка желена, / пасло ми на ней дзивче єленя* (БиндКост 59). Укр. *пас-ти „исте”*: *я пас ягнята, гусей пасла*. ◀ Оп. *пасц¹*.

[**патента**] ж. „патент-капча з двох часцох”. ◀ Серб. *патент „исте”*, мадь. *patent „исте”* (1835–1839).

патер х. „католицки священік”, лем у Гнатюка: *На цо ви мнє, мамо, до школи даваце? / Не будзе зо мнє поп, ані жадни патер, ... / бо я би з олтара на дзивчата патрел* (Етн9 ч. 193). || Слц. *páter* „католицки священік”. ◀ Од лат. *pater*.

патик х. або **патика** ж. „паліца, колік”, лем у нар. загадки: *Штири тики, два патики, седме замахайле* (= штири коліки (тє. ноги), два паліци (тє. роги), седми тот цо замахує (тє. хвост)) (= крава). || Всл. *ratik* и *ratika* „необробєна, неостругана паліца” (Buffa 210), слц. *ratýk* „паліца”, укр. *патик* и *патика* „исте”. ◀ Од псл. *tyk-*, *tykati* (Machek). Од того и нашо *-тикац*.

патика ж. „апатика”, ридко у старших авторох: [Ліки од хробачносци] *мож достац у патиких и тарґовинох* (РН 61/1926, 2, Б.). || Всл. *аратука* (Hal I, 118), *ратука* (Hal II, 644) ◀ Од мадь. *ratika* „исте”, мадярске од лат. *apotheca* „складзиско”, а то од греч. *αποθήκη* „складзиско”. Форму *патика* поцисла сучасна форма *апатика*.

[**патики**] ж. **мн.** (єд. *патика*) „файта спортскей и хижней обуї”. ◀ Од серб. *патики*, а то з италянського.

патинґа ж. **1.** „часц плуга хтора вяже плуг зоз предню часцу”: *Патинґа (ланц терашні зоз хторим плуг опасани)* була зоз пруща (РК 1936, 135). **2.** Место верхней дески [на капуре] було прибите цале древо – гоблічка – дерма и кед ше заверало капуру, тота дерма ше кладла до „патинґи”, а то було железо, таке як полуобруч и до нього ше тоту дерму кладло. Кед ше капуру отверало, мушело ше дерму дзвигнуц зоз патинґи (ФейИр 104). ◀ Од мадь. *pating* „патин-

га на плугу”, а того од славянського *potęgъ* (Kniezsa).

[патиц ше] -им ше *незак.*: Ох, Юло, але ши дурна. Цали вик патим ше з тобу (РН 9/1933, 3). ◀ Од серб. *патити се*. Нашо еквиваленти *трапиц ше* и *мучиц ше*.

патка ж. 1. „муроване шедзиско коло руского пеца”. 2. (на котлянки): *Пред єдну дзиру [до пеца] була вимурована з гліни або з валькох патка. На ней стали железни ножки з котлянку. На железни ножки ... ше кладли при варенню шпизжово шерпені, шерпенки и гліняни гарчки, а под німа горел огонь* (ПапОл 11). ◀ Од мад. *padka* „исте”.

паткані -я -є „патканьов”: *У чардаку єст паткані г...а* (Лев. Ск.).

паткань х. зоол. „*Rattus norvegicus* Berk”. || У зах.укр. *паткань*, у всл. *ratkañ*. ◀ Давна позичка з мадярського: мад. *patkány* (Тимко 110, 124, 127). • **вивесиц/выводзиц паткані** празн.: *Кед було у обисцу надосц паткані [єдна баба их мала вигнац з обисца]. ... Спомянутого дня ніхто ше не имел у обисцу повадиц. Вечар после пацeroх, кед домашні полегали спац, баба, обмотана до даякей билей плахти, дуркаюци з коліком зоз глогу (жалажоні) шпивала стародавни писні и танцовала, а паткані, кед збачели бабу, сцекали гет з обисца* (по: ОлеярЯк 235). По В. Папгаргайови, „баба” у руки тримала и клокочку. То виројатно рошліна *Staphylea ripnata*, чийо бобкасти плоди мали у себе дробне нашене, хторе у бобкох при потресаню сущало (оп. клокочка).

патканьoш х. „пес хтори лапа паткані”.

патканьoшка х. „сука хтора лапа паткані”.

патканьче -єца с. „младе патканя”.

патока ж. 1. *Патока* то перша випечена паленка; вона ше вец препекала (ище раз ше пекла), та тоту препечену зме волали *паленка* и тоту зме пили; *тото цо накапало з циви по препеканю паленки волали зме водка* (В. Ерд.). 2. „остатня паленка хтора накапка з казаня при печеню”: *Петро вжал [скленку] и кус льгнул и зморщел ше од патоки (патока то остатня паленка цо при печеню виходзи з циви а вельо раз ше шмердзаца)* (Заря 19/1937, 7, Б. Горки).

Тото друге значенє виројатно зме превжали зоз сербского (оп. паралели), бо остатню паленку нашо людзе волаю *водка* (оп.). || Общеславянске: серб. *патока* „при печеню паленки остатня, слаба паленка”, болг. *патока* „исте”, укр. *патока* „меласа”, чес. *patoč* „слабе пиво”. ◀ Од праслав. *patoč* „ридка чечносц”, а то од *tekŭti* „чечиц”, прейвой зоз *točiti* (ЕСУМ). Хаснуеме и синоним *водка* (оп.). Остала неясне чи *патока* у нас карпатске чи сербске.

[патос] х. „долня поверхносц у просто-риі (з дескох и др.)”: *Треба ище вельо: треба облаки, дзвери, патос до школи и цегелки до церкви, поомасцац шицко* (РН 37/1932, 4, 3 Риту); *До року 1843 бул патось церковни одь цеглохь* (ЦапЦ 105). ◀ Од серб. *патос*, а того од греч. *πάτος* „дражка”. Кед „патос” бул з дескох, як еквивалент ше хасновала форма множини *дески*.

паточка ж. 1. дем. од **патка**. 2. коц. оп. *паркань* (1). 3. „вистирчене звонка на облаку, с. (к)симс” (Лев. Ск.). 4. „мала патка”: *Коло пеца була патка, а такой при дзверох паточка. За пецом бул буджак, на його концу тиж мала паточка, за дідох, баби и менши дзеци* (ФейИр 95). 5. Доу коло мура од сушеда була тв. паточка. То место на жеми од мура потамаль покаль капка зоз стрехи, так же яка широка стреха, така широка паточка (ПапОл 23).

патраци -а -е 1. „тот цо патри зоз широко отворенима очми”: *Дзеци барз ходза оберац черешні пред нашу хижу. Така жажда за черешнями. Я вишла на драгу, а под черешню дзеци таки патраци* (Пвл. Бл.). 2. **патраци очи** „широко отворени очи”: *Дзе лем [яр] спуцела ногу дзвели ше пишни главки ярніх рошлінох. Шицки поотверали свойо патраци очи жу слунку и розширели пирхаци сукенки котри ше прелівали у дугових фарбох* (ПЗ 7/1991, 14, шк. сост.); *Любел я дзивче, гнучку тополю, ... стан ей згинаци, очка патраци* (М. Ковач).

патриц¹ -им *незак.* (импер. пать/пач и патри, у Коцуре переважно *патри*) 1. „унапрямовац попатрунок жадаюци видзиц дакого/дацо, с. *гледати*”: *А вон винє з кишенки роцок, та им укаже: „Патьце, ни, цо*

сом заслужел” (Етн29 24); Вежні меселатов, а патри напрез себе цо увидиши! (Етн29 210) || Всл. patric „исте” (Czambel). 2. „вжац на розум, (по)трудзиц ше”: Патри да го [гной] вируцаи тераз вечар, та ци еңедеуем, не ви-дрем ци три ремені з хрибта (Етн29 19); Но, фиям, два дні ши добре служел, так патри же биш и треци добре скончел (Етн29 56); Качмар патрел опойц человека, а качмарка му виняла пенєжи (В. Саб.). || Всл. patric: pat dajaki sposob žebiš me nadzvihnul (Czambel). 3. а) „старац ше, водзиц старосц”: бо вона не була тебе жена справодлива, лем патрела як найскорей же би твоей домение премар-нела (Етн30 83); добри пчолар муши патриц више о тим, да пчоли маю добру паиу (РН 25/27, 1); Патри ти свою роботу – пакуй (РН 15/1936, 4, М. Ковач); Уместо за робо-ту да патрел пошол з нїм до карчми (Заря 33/1934, 6); ви таки як и мой брат; патри-це лем тото цо вам од даякого хасну, а не патрице же бисце видзели на жеми тоту несправду (КовМихНО 209). б) ~ о себе „водзиц рахунку, старац ше о себе”: А ти, Яно-шу, патриш о себе? (КовМихНО 40). 4. „буц обрацени на одредзени бок (о облакох)”: Облаки хижки нам патра до загради. || Слц. obloky hlada do záhrady. 5. (за даким/дачим и на дакого/дацо) „обрацац увагу, дзбац, брац до огляду”: Ми єме цо ми можеме, а ти кед хора, не патъ за нами, але єдз цо ти можеш (В. Ер.). И за тим ше патри хто з мо-тором за лупанє кукурици ма и приколицу [та ше того вола лупац] (Пвл. Бл.); приучели го [дзецко] ношиц на рукох и воно у даним часу ше домага до того да го ноша. У таким случаю не треба патриц на тот плач (РН 19/1930, 3, Наливай.). 6. прех., зак. и незак. „(по)гледац”: Уж я у церкви не будзем ждов-цох патриц, але Бога славиц (КостПр 17); Патъ му там даяку службу „постарай ше найсц му даяку службу”. ◀ Заходнославян-ске праслав. patriti. Виведзени: попатриц, випатрац, допатрац, допатрунок и др. ♦ **патъ о себе будзе з тебе** (= водз старосц о себе) (нар. присл.).

патриц² -им зак. „опатриц”: Яй, родичи мойо, ... / придзце ви мнє патриц на вешеле мойо (Етн9 ч. 324); [Лев] справел ше хо-рим и начал йойчац. На то го други жвири

ишли патриц. Хтори прииол до його дзи-ри патриц, а вон каждого жедол (Етн30 7); Идзем патриц цо кури таке коткоданє ро-бля, чи ше даєдна не знесла (Пвл. Бл.); Поне-же у Господїнцох ... жеми там єст више на предай ... и то добрей жеми я би сом радзел нашим жаздом у Керестуре и Коцуре да по-йду до Господїнцох жем патриц и куповац (РН 2/1929, 3); Були зме шицки на хованю и патриц зме го ходзели пейц тижні вецей раз шицки кельо нас єст (ЖиросМСМ 69). ◀ Оп. патриц¹.

патриц³ -им незак. „припадац, спадац”: Знаце, нас там було трояких. Єдни були „provedalniki” (поведал сом), други „vtravelniki” (вравел ми) и треци „гуторел сом ци”. Тре-ци жу нам найбаржей **патра** ... гуторацци (ЖиросМСМ 204–205). Слц. диял. patrit „припадац, спадац”: Ten kalap patri mñe (SSN). ◀ Од патриц: од значєня „патриц на дацо” настало значєнє „патриц те. при-падац гу дачому” (Machek).

патриц ше „патриц” у виразу **патъ(-лє) ти ше його (єй/ю, их)**, мн. **патъце(-лє) ти ше його (єй/ю, их)**, „опать ти його, попать на нього”: **патъ ти ше його** може значиц и од-оброванє и неодоброванє: „несподзивани сом з твоїм (єй, їх) поступком, успехом и под.”: Цоже зробел? Патъце-лє ше, патъце! / Хто би думал! (КостЄфт 32). Од того и ган-друючи вираз **палє ти ше його** (= патъ ти ше його, оп. **палє**). || Всл. patrec še „патриц на себе (а не гледац хибі другому)” (Buffa 201); у польским языку patrzeć się и patrzyć się – змощнюючи форми гу patrzeć и patrzyć „патриц”: Dlaczego na mnie tak patrzą się wszyscy? „чом на мнє шицки так патра?”. Нашо **патриц ше** очиглядно хаснованє з истим значєньом як и у всл. и польским, а нешка ше зачувало лем у наведзеним ви-разу. ◀ Оп. патриц¹. Виведзєнє: попатриц ше.

патрон х. „святї хторому пошвєцєна церква”: Патрон керестурскей церкви св. Миколай (Евф. Пл.). || Слц. patrón „святї як хранїтєль, зашитнік, покровитєль людзох, церквох”: sv. Alojz, moj patrón. Заходноев-ропске слово: нем. Patron, фр. patron. ◀ Од лат. patro:nus.

патрона ж. 1. „кулька пушки, пиштоля (ведно з часцу у хторей стої пушков прах), с. метак”: *Од нього [сина] питали дзе патрони за оцову пушку* (РН 11/1936, 3). **2.** „часц кульки пушки, пиштоля у хторей стої пушков прах, с. чаура метка”. || Слц. patróna „кулька пушки, пиштоля (ведно з часцу у хторей стої пушков прах), с. метак”. ◀ Истоково походження як и предходне *патрон* „покровитель”: нем. Patron, фр. patron, од лат. patro:nus.

[**патуляк**] и [**патульок**] -лька х. „чловек барз малого росту”. ◀ Од серб. *патуљак*, а у сербским недосц ясне.

пать *викр.* „с. гле”.

пательлат х. „файта финого платна”, лем у Гнатука: *Шлїдом, мамочко, шлїдом / за своїм милим чадом. / Дали сце ю (в) златей парце, / наишли сце ю (в) фательлате. / Дали сце ю у веночку, / наишли сце ю у рубочку* (Вес 37). Место *фательлат* у тей писні вироотно була форма *пательлат*, яку маме и у восточнословацким (док форму *fatolat* у всл. не находзиме): всл. *rafolat* и *racolat* „файта финого платна”: *jeden štuk rafolatú tureckeho; mal taku hladku a šumnu tvar jak racolat* (Czambel), слц. *patelát* и *paťolát* „исте” (Kalal). ◀ Од мадь. *patyolat* (зазначене у 15. вику).

[**пауза**] *ж.* „прерва”. Укр. *пауза*, слц. *pausa*, серб. *пауза*. ◀ Общеславянске од нем. *Pause*, а то од лат. *pausa*, греч. *παυσις*. У бешеди хаснуеме и форму *павза*.

паук х. оп. павук.

[**паун**] *х. оп. павур.*

пах х. „запах”: *Е, Ганьо, ... не знаи ти ище же цо у мне кучи. Знаи ти же я ище више чувствую пах тей жеми цо сом ю млади орал* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 159). || Слц. *rach* „исте”, всл. *rach* „исте”, укр. *пах* „исте”, поль. *rach* „исте”. ◀ Поствербал од *пахнуц* (оп.), *пахаци* (оп.).

пахаци -ам *незак.* „удиховац запах”: *Гибай, гибай, запах його [квеца] ведно да пахаме* (Я. Фейса). Всл. *rachas* и *pahas* „исте”: *Pahajce tote kvetki, jak šumňe pahnu* (SSN). ◀ Од праслав. *рахати*.

пахнуц -нем *незак.* „видавац зоз себе пах”: *Капитан ше пита цо то так барз*

пахне? / ружа калафия цо ми дала мила! (нар. писня) || Слц. *ráchnuť* „исте”, поль. *rachnąć* „исте”, укр. *пахнути* „исте”. ◀ Од праслав. *рахати*. ♦ **пахне (колач и под.) на ещи (еще)** „барз смачни колач, могол бим ище поесц” (В. Саб.).

пахняца водичка (водка) ж. „пахнячка, с. парфем”: *Кельо ше видава на алкоголь, на доган, на драги женски шмати, на пахняци водички ... а кельо на діла милосердия?* (РН 12/1929, 3, К.); *Бо каждому ясно, же ше парфем, пахняца водка, шампанец не можу поставиц у исти шор зос житом, кукурицу, месом* (РН 19/1932, 3).

пахняци -а -е „хтори ма приємни пах”. Всл. *rachńaci* „исте”: *jabka [яблука] biłi barz rachńace* (Czambel 614). ◀ Од праслав. *рахати*.

пахняци гвоздзик х. бот. „*Caryophyllus aromaticus*”. Назва зафиксована у ст. укр. текстох. Вона пожичка зоз поль. *gwoździk* и там є калк зоз немецкого. Назва створена пре подобносц осушених рошлїнох зоз малима гвозздами. Тото преношене назви у тим значеню було першобутне. Уж познейше семантика розширена и на квиток *Dianthus* (Тимко 19).

пахняци лісц х. бот. „бобково лісце”: *Познейше ше [до квашеной капусти] кладло и бобково лісце (дахто го волап и пахняци лісц), же би капушта пахла* (ХомаБл 200).

пахняциц -им *незак.* „робиц пахняцим”. ◀ Од *пахняци*.

пахняциц ше -им *ше незак.* „парфимовац ше”.

пахнячка ж. 1. „паняца водичка и под.” *Облівало ше [на Вельку ноц] лем зоз орґону и погаром води до хторей була капнута капка пахнячки* (РС 16/2012, 16, С. Дор.). **2. бот.** „*Pyrethrum majus* (Desf.) Tzvel”. У зах. укр. диял. *пахн’ачка* зоз зн. *Pirus communis*, *Valeriana officinalis*. У тим значеню хаснуе ше лем у руским языку (Тимко 25, 77, 134). Хаснуе ше и назва *панімарилисток*.

пахолята *мн. с.* (єд. пахолье -еца): **1.** „дзеци”: *Раз кого видзим? Та Сидорку, як ше провадзи зос своїма пахольатами до учительового двору* (РН 46/1928, 4, С. Самуил). **2.** „слугове”: *Розтверайце, пахольата, мальо-*

вани врата, / придзе на враним коню наша пані млада (Етн9 ч. 36); *Виходзуйце, пахолята, на тот нови двор! / Випатрайце чи не идзе коханечек мой!* (Етн9 ч. 36) ◀ Од пахоль. То меновнік типа каче -еца, мн. качата, целє -еца, мн. целята. У форми єднини пахольє -еца вон у нашим языку не зазначени. || Слц. *pachoła* -fa „младенец”.

пахолятко с. „мале дзецко”. Всл. *pachołatko* „исте”. ◀ Дем. од *пахольє (оп. *пахолята*).

пахоль х. 1. „слуга”: *Увидзел ю [дзівку] пан зоз жраду, / на пахоля ше заволап: / Пахоль, пахоль, шедлай коня, / пойдземе ми до гай поля* (Етн9 ч. 38). 2. „хлапец”: *Шедай, мила, на коня, пойдземе ми до поля! ... / Кед пойдземе до поля, да нам пан Бог пахоля*” (Етн9). || Слц. *pałolok* з обидвома значеннями. ◀ Од праслав. *pa-chol-ę*, а то од праслав. *choliti* „пестовац”.

пахольски -а -е „слугов, слуговски”: *Ані я сом ше не наздал / же бим пахольске дзівче вжал* (Етн9 ч. 38). Слц. *pałolský* „слуговски”: ~*ę správanie*.

пахота ж. „приємні пахи”: *Яке у вас красне квеце, яка пахота!* (ИГК, В. Ер.)

[**пахулька**] ж. „кришталъ шнігу”. ◀ Од серб. *пахуља*, *пахуљица*, а то од *пахати* 1. витресац; 2. вѣц.

пацá вѣкр. беш. оп. **паце**

паце вѣкр. и слов. при обрацаню гу тим хторим ше двої або хторих єст множество. У лит. языку ше звич. хаснує форма *патыце*: *Патыце слунко, мили дзеци, / полне є лагоди!* (Г. Надь) • **паце-а** „паце”: *Паце а, ту тота новина, приньєс сом ю!* (Заря 3/1938, 7)

пацєри мн. „вечарши дзвон”: *на* ~ „у чаше кед дзвонї на пацєри”: *Вечар по обичаю на пацєри пришол дому* (РН 4/1927, 3); **дзвонїц на** ~ „дзвонїц у чаше одредзеним за пацєри (ранши або вечарши)”: *Рушел ше [до Нового Саду], по бегелю ... а кед дзвонєло поладнє, бул у Варадинє. ... Вечар, кед дзвонєло на пацєри, вон бул дома* (ФейИр 123); *рано кед дзвонєло на пацєри браца нацагали до золніци сламу и, кед на пацєри задзвонєло принєсли ю до приклєта* (РН 6/1934, 1, С. Саламон). || Всл. *pacere*: *dzvońa* на *pacere*

(Buffa 196). ◀ Од *Pater noster* (латинска назва молитви Оченаш). Поль. *pacierz* „молитва”.

пацєрки ж. мн. 1. „пацєрки за модленє”: *Вони през цалу ноц модлєли пацєрки* (РН 105/1926, 2); [Папа] *препоручує шицким вирним християном да модля пацєрки* *Пр. Д. Марії* (РН 39/1937, 1); поль. *raciorki* „пацєрки за модленє”. 2. а) „пацєрки коло шиї як украс, с. огрлиця”; всл. *racjerki zo šiji* (Czambel), поль. *raciorky* „исте”. б) „пацєрки як украс на шматох, перли”: *Дзівка, кед же уж млода була, ходзєла у парти. Бул то мали лубик. При верху була палїчка крижом положєна, на котру ше вязали кантарки и дас шейсц чуби зложєни зоз [з]латних, желєних, билих, жовтих и червених пацєрках, кульках* (ЛабошИст 241); *На роботни дзєнь ношєли ше фитюли з фарбарского платна, а на шєвєта з платна по осємдзєшат, повишивани з пацєрками* (Заградка 3/1 995, 18). Хаснуєме и форму *пацєрочки*. ◀ Оп. *пацєри*.

пацєркови -а -о/-є 1. „хтори ма форму пацєркових зарнох”: ~ **жем**: *Пацєркова жем то жем глїбше од 20 центи, хтору плуг не залапює; кед дахто глїбше поорє, поведза му: „Не требало ци так глїбоко орац, вєльо пацєрковєй жєми ши виорал”; а пацєркова жем не затримує влугу, прєчури вода през ню; у загради ци лїтко зоранє, нєт пацєрковєй жєми, а вонa ма и добру страну: прєпущує воду и баржєй ше розмражи, та од дижджу нє будзє на нєй скора; на пацєрковєй жєми диждж нє заперє пошатє* (В. Саб.). *При копаню пиньвици сушєд пригварєл: „Яка фина пацєркова жем”* (М. Шов.); ~ **шнїг**: *Пацєркови шнїг мамє кед ше шнїг дакус розпуци, а вєц зновa змаржнє, та мамє дробни змарзнути грудки, зарна шнїгу* (В. Саб.). 2. „украшєни з дробними перлами – пацєрками”: *Фитюли на крашнє були прикрашовани з пацєрками и другима прикрасками. Пацєрково фитюли були доокола обрубєни з пацєрками и позбєрани на кошнїчки*. ◀ Од *пацєрки*.

пацєрковисти -а -є оп. **пацєркови** (МудриАл).

пацерочки ж. мн. дем. од **пацерки**: *Дакеди ше на оплєчка хтори були за виход ... на задку закапчовал узки баршонь, хтори бул сциснути коло шиї и не вишел. На баршоню були нашити пацерочки, фалатки брушеного скла у фарбох або жвераточка* (ВаргаЛю 216). Оп. и пацерки (2.6).

[**пацієнт**] х. „хори у одношеню гу лікарони”. Европске слово. ◀ Од лат. *patiens* „тот цо церпи”. До нас пришло виројатно прејг сербского.

пачески мн. „остаток конопи при чесаню влакна”: [При чесаню] конопу ше цагало през зуби щеци. У руки остало влакно, а у зубох щеци маковец. Тото ше повторело ише раз, на густей щеци. Тераз у руки оставало ценке влакно, а у зубох щеци **пачески**. Пачески служели як грубша основа при тканю керпарох и гасурах (ДудашКс 152). || Слц. *pačesy* „исте”, укр. *пачоси* „исте”. ◀ Виведзене од префикса *па-* и дієслова *чесац*. • (**били**) **власи як** ~ „шиви або били власи” (Лев. Ск., ХК 1986, 125): *Мала били власи, як пачески* (В. Саб.).

пачесовац -суєм *незак*. „чесац конопу на густей щеци” (В. Саб.): Перши раз ше гарсц конопи чеше на густей щеци, на щеци остане клоче (з клоча ше ткаю покровци), гарсц ше ознова чеше на густейшей щеци – **пачесує ше** – на щеци оставаю пачески (з нїх ше предзе на мехи, поньви); гарсц ше и треци раз чеше (**пачесує**) на найгустейшей щеци, на щеци знова оставаю пачески, а у руки остава влакно на предзене (В. Саб.); *Пачесовац* пачески значи *чесац их на густей щеци*. (Лев. Ск.). || Слц. диял. *pačesovat'* „исте” (SSN II, 690).

пачиц ше -им ше *незак*. и *зак*. „буц по смаку, буц прицагаючи, симпатични дакому, с. свиђати се”. Всл. *pačis še* „исте”, слц. *pačiti sa* „исте”. ◀ Од дієслова **пачиц* „патриц”, хторе настало од форми **бачиц* „патриц” (о-бачиц, з-бачиц), а иснує и у словацким: *pačiti* „патриц” (зродне є зоз форму *патриц*). • **най ше пачи** „с. изволите”: *Най ше пачи, нанове, тадзи присц. Най ше пачи!* (РН 5/1928, 3)

пачок -чка х. (дем. од **пак**) „пакецик”: *не сце випуциц пачок зос своїх рукох* (РК 1926, 95).

паша ж. 1. „трава хтору статок паше, трава як покарма”: *Чом же то же нам не шлєбодно худобним краву тримац и ... на пашу пуциц ...?* (ЕтнV 100) *Пуц твоего коня пасц, ту єст паши досц, та най паше* (Етн29 37). Слц. *paša* „исте”: *vyhnať statok na pašu*. 2. „терен на хторим єст квитки за пчоли”: *Кед ... не диждовно або не превелька суша вец и паша [за пчоли] лепша* (Заря 1–2/1935, 10). ◀ Праслав. *paša*, а то од *пасц*.

пашевнік и **пашемнік** х. *ткац*. „шпарга з хтору ше вязало пасма при мотаню нїткох” (И. Фей., В. Р.). ◀ Виведзене од *пасмо*.

[**пашняк**] х. „пасовиско”. ◀ Од серб. *пашњак*. Нашо еквиваленти *пашков*, *яраш*, *луки*, *деп*, *пажница*, а у литературним языку и кнїжково *пасовиско*.

пашков х. „пасовиско, с. пашњак”: *Порали ѓздове яраши ... и наохабили себе за пашков. Охабел себе и тот худобнейши куцик ярашу за пашков* (ЕтнV 100); *Була єдна пустина велька, було бреги горе и було пашкову и було салаши* (Етн30 222); Але кед людзе обачели же лепши заробок жем обрабяц як статок напасац, теди почали вше вецей пажници розорїовац, пашкови зменшовац и занягали чуване статку по полю. Так ше статок почало кармиц „при яшльох”, або, як ше гвари, „з меха” (РК 1998, 158, Янко Барна). || Слц. диял. *paškov* „исте” (SSN II, 749). ◀ Од мадъ. *paskó*, *páskom*, *páskum* (ЕтМ). У суч. лит. языку прилапени термин *пасовиско* (од угроруского *пасовиско*, укр. *пасовиско*).

паштернак х. оп. *пастернак*.

[**паштета**] ж. „єдзене з фино млетого мяса”. Европске и общеславянске слово. ◀ Од лат. *pastātus* „запечени у цесту”. До нас пришло виројатно прејг сербского, а сербске од нем. *Pastete*.

[**пєвалька**] ж. *подим*. „шпивачка (звич. нїзшого рангу)”. ◀ Од серб. *пєвалька* „исте”.

пєвни -а -е 1. „бизовни” (Ю. Пап): *Успих [лїчення] пєвни за 100 проценти* (РК 1940, 158, Полих); *Пєвни же го нїхто не видзи,*

мирно робел свою роботу (РК 1941, 67, Я. Олеяр). || Всл. реву „исте” (Hal). 2. „способни, схопни, мудри” (Ю. Пап). Нешка тот прикметник ридко хаснуеме, але його исноване у нашим языку потвердзує виведзена форма з неґацию: *нєпєвни* „не таки як треба”. ◀ Оп. *нєпєвни*.

пєга ж. „жовкава або кафовкаста платка на скорі”. Слц. реґа „исте”. ◀ Праслав. рєґа.

пєгави -а -е „хтори ма пєги (звич. по твари)”. Слц. рєґаву: ~ дїєвґа, нос, твар. ♦ ~ **як пульче вайцо** „пєгави по твари”: *Але – кєд я його вєц по виднє видзєла, а вон, червени, а пєгави, як пульче вайцо* (Сф. Мак.).

[**пєда**] ж. „дзєнь виплацаня; плаца”, у бєшєди наших висєлєнцєх у Америки: *Америки мєн, робим кажди дзєнь, / ровнє вшє рахуєм кєльє приипорєм на пєду* (нар. писня); *на соботу будзє „пєда” (виплацанка), на сєбє рахує кєльє вєльє му трєба. И до краю би послац жєни и сєбє би дацє купиц. Но пришила и собота, члєвєк достал „пєду”, цє ю знојно вирєбєл* (РК 1924, 157, М. Висл.). ◀ Од англ. рау дау „дзєнь виплацаня”.

[**пєдала**] ж. „погонска ножна полуга”. Европскє и общєславянскє слово. ◀ Од лат. ре:s (pedis) „нога”. До нас пришло вирєятно прєйґ сєрбскєго.

пєдиг и **пєдик** слов. „поправдзє, правду повєсц, у ствари”: *А тєраз тєтє дзєцкє цє мамє так гє любим як да є мєйє, а тє пєдиґ нє мєйє, тє лєм мєйє жєни* (Етн29 VII); *Вон дума жє тє його заслуга, а тє пєдиґ нє так.* || Карп.укр. *пєдиг* „заш лєм” (Дзє). ◀ Од мад. *pedig* „а, але”.

[**пєдинтєр**] х. „пєслужитєль, слуга”, у ґнатюка: *Вон [цар] зишєл з коня – його пєдинтєр тримал му коня* (Етн29 105); *Пєйду вонї прєстє жу його [царєвєй] палати, питаю шє там пєдинтєрови чи би им нє трєбалє слугу* (Етн29 212). ◀ Од сєрб. *пєдинтєр*, бавар-австр. *Bedienter*

[**пєйґла**] ж. „зєґриваци мєтални прибор за пєйґланє шматєх и др., с. пєґла”: *Пєйґли [дакєди] були ипигжєвє. Вєрх шє на нїх отвєрал и нука шє кладлє жирячки (погорєни чутки). Од жирячкєх пєйґлє шє зєґрала и зєз ню шє мєглє пєйґлац* (ДудашКс 161, Вар-

ґаЛю 247). ◀ Од нєм. *Pögeleisen* або сєрбскєго гєрманизма *пєґла*(jз).

[**пєйґлас**] х. коц. оп. **пєйґла**.

[**пєйґлац**] -ам нєзак. „с. пєґлати”. Оп. и под *пєйґла*. ◀ Од нєм. *pögel* або од сєрб. гєрманизма *пєґлати*.

пєйdzєшат числ. „числє и количєство 50”. Всл. *pejdzėsāt* (Hal). ◀ Од *пєйц* + *дзєшєц*.

пєйdzєшати -а -є числ. поряд. жу 50. Всл. *pejdzėsaty* (Hal).

пєйdzєшатмє числ. збир. гу 50 за особи х. р.: ~ *хлопи* (катонаци, хлапци).

пєйdzєшацєцєро -рих числ. збир. с. жу 50: ~ *дзєци*.

пєйка ж. „яснєчєрвєни конь” (М. Рм.). || Всл. *koňe šive, šargi, pejki* (Czambel). ◀ Од мад. *реј* „цмєчєрвєни, кафєви (конь)”.

пєйкасти -а -є: ~ **конь** „яснєчєрвєни конь” (М. Рм.).

пєйц числ. „числє и количєство 5”. Всл. *рејс*. ◀ Од праслав. *рєть*.

пєйцдинарош х. „мєтална мєнєта од пєйц динари (у прєшєй половки 20. в.)”. ◀ Од *пєйц* + *динар-єш*.

пєйцмє -цєх числ. збир. за особи х. р.: ~ *хлопи* (хлапци, катонаци).

пєйцрєчни -а -є „хтори ма пєйц рєки”.

пєйцстє числ. „числє и количєство 500”.

[**пєкара**] ж. „робєтня за пєчєнє хлєба”. ◀ Прє суфикс -ара од сєрб. *пєкара* або наша форма *пєкарня* (зєз суфиксом -ня) достала сєрбски суфикс -ара. У словацким языку шє слова *pekár* и *pekárňa* почали хасновац од 17. вику (HSSJ).

пєкар х. „тєт цє му профєсия пєчєнє хлєба”. || Всл. *pekar* (Hal). ◀ Од *пєчиц*.

пєкарка ж. „пєкарова жєна”.

пєкєльни -а -є „хтори шє одноши на пєклє”. Всл. *pekelní „истє”* (Buffa 202).

пєклє с. рлґ. „мєстє дзє гришни души цєрпя муки”. || З истим значєньєм слц. *peklo*, поль. *piekło*, укр. и рсй. *пєклє*, сєрб. *пакає*. ◀ Праслав. *рѣк-лѣ*. Прєшєбутнє значєнє слова булє „смєла”. Зрєднє є зєз лат. *pіx -cis* „смєла”. ♦ **гєруцє як у пєклє** „барз гєруцє”; **до пєкла** „до чєртє”; **на пєкла** „на

чорта, нач”: *На пекла ци тельо жемі?! (В. Саб.); **направиц** ~ „направиц вельку зваду”.*

пекне присл. „крашне”, лем у Гнатьюка: *Але це ше не боім, / та ци пекне говорим (Етн9 ч. 110); Чипкар стане, пекне себе шпива (Етн9 ч. 32).* ◀ Од пекни (оп.).

пекни -а -е „красні”, лем у Гнатьюка: *А що би ше бар на мнє гнівала, / пекни ручнік задармо достала (Етн9 ч. 32).* || Всл. рекні „исте”, слц. рекnú „исте”, поль. рієкпу „исте”. ◀ Праслав. рєкгъ (суфикс -пу ту новши) (Machek).

пекота ж. „велька горучава”: юлийски пекоти. || Слц. диял. pekota „исте” (SSN II, 768).

пеленки ж. мн. „пелюшки” (єд. пеленка), лем у Гнатьюка: *Мария ше старала / же пеленки не мала (Етн9 ч. 2).* || Слц. plienka, чес. pléna, рсй. пеленка. ◀ Праслав. pelena або pléna. Поровнує ше зоз лат. pellis „ско-ра” (нем. Fell „ско-ра”).

пелюхи ж. мн. (єд. пелюха) „с. пелене”: *Пелюхи були зоз домашнього платна т. є. зоз конопи. Драло ше зоз старей поньви, жа-чих або подолок. З часом пелюхи зоз „гру-бини” ше заменєли зоз купчим мегчейшим платном (ВарґаЛю 210).* || Всл. peľucha (Czambel), поль. pielucha, pieluszkа, укр. пелюшка. ◀ Од пеленка (оп.).

пелюшки ж. мн. (єд. пелюшка) оп. **пелюхи**. ♦ **идзе** [робота дакому] **як малому до пелюшки** „слабо, ніяк не идзе робота” (Я. Рм., В. Саб.).

пена ж. „дробни мехирки направени з муткяньом и под”: *кед вино почне врец, наставка пена хтора виходзи на верх, а зоз ню шицок бруд и шмеце (ПапДюКер 61).* || Слц. репа, поль. ріана, укр. піна. ◀ Праслав. рєпа.

пенґа ж. ист. „мадярска монета под час Другей шв. войны”: *Знам же за време окупації (1941–1945), пенґи, теди пенґи булі (В. Саб.).* ◀ Од мадь. pengő.

пенґевка ж. техн. „платна”. ◀ Можлїве од пенґа „стари мадярски пенєж”.

пендель¹ х. „женска сподня кошуля, подолок”. || Слц. pendel „файта кошулі у

народним облечиве”. ◀ Од мадь. pendely „женска сподня кошуля”.

пендель² х. „файта мережи за лапане ри-бох, с. сачмарица”. ◀ Од мадь. pendely „ис-те”.

пендель-галов оп. **пендель**. ◀ Од мадь. pendöl-háló „исте”.

пендевка ж. „плехова гомбичка при хлапцовским коцканю (оп. коцкац ше)”. ◀ Вироятно од пенґевка (оп.).

пендзель х. оп. **пендель**¹: *Вецей рас их влапели сережанє и цалу банду отпрова-дзели аш до валалскей хижі и там вец-ка леґине доби́ли [були бити] по жа́чих а дзівки по пендзелью (БиРК1937, 134).*

[**пендзия**] ж. „пензия”. Всл. pendzia „ис-те” (Hal). Оп. пензия.

[**пендрац ше**] -ам ше незак. „грабац ше, драпац ше”: *Пендрау ше на гору.* ◀ Од серб. пентрати се, тото од праслав. рєтро, а то од праслав. рєті „напинац”; од того укр. ня-тро „поверх, спрат”, поль. рієтро „исте”, слц. patro „исте”. Нашо еквиваленти *грабац ше* (оп.) и *драпац ше* (оп.).

пенєцир х. „файта ножика (вироятно бичак)”, лем у Гнатьюка: *А дзияк пенєцир вон-ка порихтал, одрезал панови мецок (Етн30 296).* || Слц. penicier и peniciľ „бичак” (Kalal 461), карп.русин. пініцірик и пініцірь „ки-шеньковий ножик”: *узяв узяв пініцірик и удрі́зав собі́м дарабчик я́блока и удрі́зав собі́ ним дарабчик я́блока (Чорі).* ◀ Мадь. penicilus (1550), peneczilus, penecirus 1. „ще-точка”; 2. „бичак”, а то од лат. penecillus „щеточка” (EtM).

пенєж х. зб. „пенєжи, монета”: *Подрани пенєж [по розказу Народней банкі] ма ше затримац [у банкох] и пречерац за нови, а так исто и дробни пенєж ... ма ше затри-мац у касох банкі (РН 14/1928, 1).* || З истим значеньом всл. реңежі -žoch (Czambel), слц. peniaz, ридко и мн. peniazi, поль. pieniądż. ◀ Праслав. рєңєдзь, а то од д.в.нем. pfening (Фасмер).

пенєжи х. мн.: *Як длуго було пенєжи, пи-лі за пенєжи, потим шицко предавалі и пи-лі, потим бралі палєнку на борґ од Жида (РН 24/1928, 2); Мужа себе чекала. Вон би*

уж мал надисц зоз фабрики з пенезми (РН 16/1928, 2). • **буц при пенезох** „мац пенези у датеї хвильки”; **одкладац** ~ „шпоровац”; **складац пенези** „зберац пенези за куповане дачого”; **правиц/справиц (пенез(к)и)** ~ „зарабяц/заробиц пенези”: Мушим дакус пенезки справиц (РНКЗаря 1936, 83); Така витрапена вистата мушела тот цали дзень робиц и „правиц” пенези же би ей швекра або швекор не пригварел же є подла (Янко Оляяр). ♦ **ма пенези як жид плєви** „не ма пенези (бо жид не ма жеми, та не ма ані плєви)” (Лев. Ск.); **ма пенези як плєви** „ма вельо пенези”; **ма тельо пенези же би крава за цали дзень не прерумежала** „ма вельо пенези” (В. Саб.); **шедзиц на пенезох** „не дац потрошиц”.

пенезиска х. мн. аугм. и пейор. „пенези”.

пенезки х. мн. дем. „пенези”. Всл. *penězky* „исте” (Hal).

пенезни -а -е: За човека хтори више ма пенези гваря же є пенезни (В. Саб.).

пенешок -шка (лит. -щка) дем. од **пенез**.

[**пензия**] ж. „пенезне обезпечене по наверхених рокох служби”. Слц. *penzia* (1784) (HSSJ), укр. *пенсія*. Европске слово. ◀ Од лат. *pensio*: До нас могло присц преїт серб. *пензија* або нем. *Pension*.

пензийка ж. дем. од **пензия**.

[**пензионер**] х. „тот цо у пензии”. Од серб. *пензионер*.

пенїц ше -їм ше **незак**. „претварац ше до пени”: *Мидло ше пенї* (Ю. Пап).

[**пенкало**] с. „с. наливперо”. Слц. диял. *penkala* и *penkalo* „исте”. ◀ Од серб. *пенкала* и *пенкало*.

[**пепеляра**] ж. „судзинка за цигарчки и гар з цигарох”. ◀ Од серб. *пепеляра*. Наш литературни еквивалент *пепелнічка*. У прешлосци на прадкох и под. место пепелнічкох хасновали мали ладички.

пень пня х. „пняк?”, лєм у Гнатьюка: *Пойдем я си до гайошу, / найдзем злати пень* (Етн9 ч. 419). Слц. реї „пняк”, укр. *пень* „пняк”, поль. *pień* „стебло”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *ръпъ*.

пераци -а -е: ~ **столок** „столок на високих ножкох на хторим ше прала конопа або шмати”; ~ **пранїк** „пранїк з хторим ше прала конопа або шмати”: *Шмати прали на перацим столку з перацим пранїком: помидлєли их и били по нїх з пранїком, вец их плокали у купачки; жени часто вишли на доліну при валалє, та там прали шмати, та не требало цагац воду зоз студні* (Лев. Ск.). ◀ Од *прац* (оп.).

первей присл. „пред кратким часом, пред даскельома хвильками”. Всл. *pervej* „перше, пред тим”: *čomu sce mi pervej pravdu řepovedzeli* (Czambel, 496). ◀ Од *перв-* *пер(в)иши*.

первейка присл. „первей”: *Вон ... станул тиж так як и первейка* (ТвенМ 73).

первесни -а -е „першобутни”, у старших авторох: *Юшка кромплєова вичисци шплях и враци первесну блїщацу фарбу* (РК 1926, 182); *Шицко чловеческе превладало мою первесну норов* (КостПр 71). || Всл. *pervisty* „исте” (Hal), укр. *первісний* „исте”. ◀ Од *пер(в)иши*. Од истого кореня и **первиска** (оп.).

первиска ж. крава хтора ше першираз оцелї одн. оцелєла. Укр. *первістка*, укр.закарп. *первиска*, слц.диял. *pervistka*: ~ *krava čtora še perši raz oceli* (Czambel), у поль. *pierwiastka*. Суфиксални дериват зоз старого порядкового числовніка *первий* зоз спросцену консонантску групу *-стк-* (Тимко 113, 121, 130).

пергач х. зоол. „*Myotis myotis Borkh*”. У укр. диял. у Карпатох *пергач*, *perhacz*, а коло Ужгороду – *попиргач*. У вост.слц. *perhač*, поль. диял. *superhač*. Пожичка зоз поль. диял. *ryghacz*, котре створене як пошлїдка контаминації *niedorugt* и *gasek*. Форма *пергач* виведзена з компонентох *пер-* и *гач* (тота друга значи „гачи”): назва *пергач* першобутно значєла „тот цо лета у гачох”. Хаснує ше ище назва *шлєпи миши* (од серб. *слєпи миши*) (Тимко 114, 122) Словацка назва за пергача *netopier*, чєска *netopýř*. ♦ **ма пергача** „добре му идзе у живоце, ма щєсца”: *Кєд ше млади побрали, ... перишу ноц им под заглавок положєли пергача ... же би мали щєсца и же би ше цалого живота любє-*

ли (ОлеярЯк 220); У даєдних обисцох [над хлівними дзверми?] часто ше могло найси прибитого пергача, бо ше верело же пергач приносиши щесце (по: ОлеярЯк 237); Го убил ю буцко и Цилу муши вона ношиц пергача под пазуху же це так залудзела (Заря 1/1938, 7).

перда ж. 1. „дзивче рапух, пердош” (СС. Мак.): *Перда єдна!* **2.** „купак”: А я ей гварим: „Знаш ти перду!” „знаш ти купак!” (Люб. Як.) ◀ Од пердзиц.

пердзиц -им незак. „пущац ґази”. || Укр. *perditu*, слц. *prdieť*. Общеславянске. ◀ Праслав. *prǫdĕti*.

перднуц -нем зак. „пущиц ґази”. Всл. *perdnuc* (Czambel).

пердош х. „мали хлапчик, рапух”: На телевизії мали хлапчик шедзи у лаворе и купа ше, оцец коментарує: „Палє, пердош.” (Йвґ. Бл.); То таки ище пердош (М. Рм.). Всл. *perdzoś* „тот цо часто пуща ґази” (Bartko 201). ◀ Од пердзиц.

перец х. „карика з хтору ше орчик приквачує ґу ваги” (Фа 84). ◀ Од мадь. *peres*.

[**перечи**] ж. мн. (єд. переца) „печиво скручене на осмицу и под”: *Ти печ, а я будзем предавац. Та так: жемлік по жемлік, переца по переца, кифлочка по кифлочка – доскочиме ми тому тарґовицу и здзераню* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 154). || Всл. *peres* х. „исте” (Bartko 201). ◀ Серб. *перец(а)* „исте”, мадь. *peres* „файта печива” (1395), а то з немецкого. Судзаци по сербскей форми на -а, и нашо переца може буц зоз сербского.

перина ж. 1. „покривач наповнени з пирію, с. дуња”. **2.** „верх хтори ше облека на перину”. Слц. *perina* з обидвома значеня. ◀ Од праслав. *perō* „пирко”.

перинка ж. 1. дем. од **перина**. **2.** „заглавок до хторого ше мале дзецко повивало”: Перинка була квадратна, ушита зоз 80-центового платна у квадрат. До єдного угла хтори бул на округло виштригнути, ту дзе була дзецкова главка, направела ше два раз доокола фодра зоз реци лебо шлинґераю. У такой перинки ше дзецко ношело до кресту, а за роботни дзень тот перинков угел бул вишити (ВарґаЛю 205). **3.** „плевов обмоток зарна (оп. и облечивко и плевка)” (Мудри-

Ал). • **дзецко у перинки** „дзецко у перших тижньох по народженю (кед ше повивало до ‘перинки’”; ♦ ~ – **помирка** „под перинку ше повадзени супружніки легко помиря”: вона инсистовала, гвари, озда ше тримала тей народней же перинка-помирка, же би до конца спали у истей посцелі (РХК 2014, 153, ИГК).

периночки ж. мн. (єд. периночка) кул. „кифлочки з кремпитового цеста полнени з орехами, закладани з бокох як повиваца перинка”: *Тоти колачи ше волаю периночки, у перинки або у периночки* (РКух 194, Гел, Мед.).

перинянка ж. „ткани (те. з платна своєї роботи) верх на перину” (Вер. Рм.). Всл. *perinanka* „верх на перину” (Buřa 203).

перли ж. мн. (єд. перла): Били блузни цо на предку мали напришивани перли, найчастейше ношели дзівки. Перли були округли як лабдошки; на блузни ше швицели, блійцели и то крашело блузну (ВарґаЛю 212). || Слц. диял. *perle* „исте” (SSN), слц. *perla* у 16. в. (HSSJ), укр. *перли* „исте”. ◀ Од фр. *perle*, нем. *Perle*, а то од нар. лат. *perla*.

перлови -а -о/-е „хтори ше одноши на перли”: *Пані млодо, даш ти тоту твою перлову коруну долу с глави зняц?* (РК 1923, 87)

[**перон**] х. „платформа на гайзибанскей або автобускей станіци”. Европске слово: серб. *перон*, мадь. *peron*, нем. *Perron*. ◀ Од лат. *petra* „скала, стина”, греч. *πετρος* „исте”.

персона ж. „особа (женского або хлопского роду)”: **а)** особа ж. роду: „*Ой ти, млади витиз, цо ши таки смутни? Чом плачеш?*” Витиз ей гутори: „*Зато, бабо, там горе єст єдна красна персона, любел бим ю за жену*” (Етн29 48); *Наш цар привед себе єдну красну персону, не сцє з нїм пойси до пришаги док дахто ей чилашу не ошєдла* (Етн29 50); *Бодай сом цє, мили, нїгда не спознала! / Нї тебе самого, нї коня твоего, / та биш ме не збавел венка желєного, / ... дзивоцкей коруни и младеј персони!*” (Етн9 ч. 178) По даєдних информаторох слово *персона* ше звичайно хаснує за жену: *Кєд барз*

красна жена, та ше гвари: Но то наисце персона (Вер. Рм.); Така персона, та ю муж не цені (М. Рм.). **б)** особа х. роду: Одумар наш мајстор и добри пајташ Шандор Х. ... Аље у јого персони тото зме ... шицко страцели навики (запис на бокох РК 1935); У ч. 12. "Зарі" предмет батогашкой просвити з велькеј часци є моя персона (РН 32/1934, 4, М. Боїч). **в)** особа ж. або х. роду: У 1925. року родзело ше у Петровцох 42 души, умарла 21 персона, виньчало ше 14 пари. Приспорела ше отже 21 душа. (РН 60/1926, 3); Того дня пришагал нови церковни одбор ... Назберало ше коло 50 персони и ту ше розвила забава у правим руским духу (РН 60/1926, 3); Єден стари чловек не знал цо зоз собу, бо ше не мал кому придац; хтошка му предрекол: „Не старайце ше, єдна персона вас дотрима." И так и було (Люб. Як.); И за тоти два персони [млоду и млодогo] хтори ту нешка як пред нами, пред шведками прияли первое обручение (Вес 6). || Всл. persona „особа": веґега pre tri personi; у восточнословацким ше хаснує и синоним osoba (Czambel), поль. persona „исте", укр. персона „исте". ◀ Од лат. perso:na. У Гнатюка ше ридше хаснує синоним особа (оп.). У сучасним литературним языку превладає синоним особа.

персценок -нка х. дем. и гип. (од **персцень**): Тот персценок цо ши дала я го руцел до води (нар. писня). Всл. perscenek „исте" (Czambel).

персцень х. „винчана або заручнічка каричка (на пальцу)": Як ше мам за ласку я барз трапиц / кед я мушим милому персцень вращиц. / Врацим му го, та му го дам, / єден ме зохабел, дзешец их мам! (Етн9 ч 126) || Всл. persceň (Czambel), укр. перстень. Общеславянске. ◀ Праслав. pьrstenь.

персценьов(и) -а -о: **персценьови палец** „штварти палец на руки, на хтори ше кладзе персцень, с. домали прст".

персценьовац ше -нюєм ше зак. и не-зак. „заручиц ше/заручовац ше". Всл. perscinkovac „исте" (Hal), слц. prsteňovať sa „исте" (1760) (HSSJ), серб. прстеновати се „исте".

персценьчок -чка х. дем. од **персцень**.

перун х. „гром", у старших авторох: **треснул (вдерел)** ~ „тресло, вдерел гром": [Спаднал мертви] Як да го моцно вдерели по глави або перун вдерел до нього (РК 1929, 110); Але ище [црквочка] ані готова не була треснул перун до ней, розвалел єй турню (РН 18/1930, 3); Вицера кед тот диждж падал забил перун єдного югаса (РК 1937, 60). || Всл. perun „гром": ~ uderel (Czambel), слц. Perún „бог грома", parom „(у гніву, клятвох) чорт, дьявол": nech to parom vezme, чес. perun „гром", поль. piorun „исте". ◀ Од праслав. Perunъ „бог дижджу и грому", а то од pьrati (per-) „биц" (ЕСУМ, Machek). И у нас зачуване дієслово прац „биц": прац конопу (платно) „умивац биюци по нїм з пранїком", диждж пере до облакох „бие до облакох", диждж припрал траву „диждж прибил траву гу жеми". Г. Костельник у „Царови над слунечніками" похасновал форму **перон**: Блісло, загирмел силни перон (КостПр 106); неясне одкаль у Костельника тота форма. ♦ **перун би до це треснул, убил це перун** гвари ше у клятвох.

перш ж. (мн. перши) „женска перш": Єдно дойчене 10–15 минути ... най будзе з єдней перши (РК 1925, 98, др Полих). || Всл. perš: totu ~ odrezala (Czambel). Мн. **перши**: Тота худобна жена цо ю муж охабел одлучела своєю дзецко од своїх перших (Етн30 87); Вон не да [лелию] ані єдней, лєм тей хтора му укаже перши. Два старши ше заганьбелі, та сцеклі нука, а наймладша дзвигла кошулю, та му указала перши. Вон знял лелию з калапа, та єй дал (Етн29 57). ◀ Праслав. pьrьsz и pьrši.

перша (а) и перши (б) мн. „горня часц предней страни ціла, с. прса, груди": **а) перша**: Шерцо мойо, чом так гориш ... / Чом за гевту више ше цагаши / од хторей ти любосц не маши? / Але болі полни **перша** (БиндКост 82); Як да ме дахто хвацел за шию и почал ме давиц за перша, та сом не мог ані дихац ані гуториц (РН 49/1932, 2); цагнуце за шветом розпина [нам] **перша** (РН 32/1932, 1, С. Саламон). **б) перши**: слизи зоз очох давели його оцовски перши за сином (РН 2/28, 2); Дораз Яник и Ганьча указалі себе перши. Кед патра, так є, хлапец ма на перших мешац,

пество с. „преказованє пред други-
ма, бесноц”, лем у Гнатюка: *А хто за нїм*
[Яником] *нарикал?*” / „*Оцец и мац, фраєр-
ка. / Оцец и мац лєм з пества, / а фраєрка*
од шерца.” (Етн9 ч. 218) || Слц. pestvo „гун-

цутство”. ◀ Од бѣс-тво, а то од бес, праслав. бѣсъ. У бешеди знаю лем форму *бєство* (оп.), од хторей и настала форма зоз п-. Гнатюк ю могол похасновац под уплївом словацкей форми *pestvo*.

пестовац -гуєм *незак*. „допатрац, с. неговати”: „Гаї, буї, сину мали! ... / Кед бим знала будзеш таки, / будзеш таки як ци маци, / вера бим це пестовала, / до фатьолох повивала!” (Етн9 ч. 41); 3 моцним Фаатизмом *пестовац треба здраве* (РК 1925, 98). || Слц. *pestovať „исте”, укр. пестувати „исте”, пестити „ніжно ше обходзиц з даким”*. ◀ Од праслав. *pěstiti „допатрац, пестовац”, од хторого виведзене и праслав. pěstunъ*.

пестунка ж. „тота цо пестує, допатра дзецко, с. неговательца”. У Гнатюка зазначена деминутивна форма *пестуночка*: А я, вера, не шпивала, / бо я пестуночку лала / же пелюшки не випрала (Етн9 ч. 41). || Карп. укр. *пестунка „исте”*. У других заходно- и восточнославянских языках иснує и форма хлопского роду *пестун*: слц. *pestún „воспитач”, поль. piastun „исте”, рсй. пестун „исте”, укр. пестун „1. исте; 2. „дзецко хторе преїг мири пестую, допатраю”*. ◀ Од праслав. *pěstunъ*, а то од *pěstiti „допатрац, пестовац”*.

песц ж. „сциснута гарсц, с. песница”. || Всл. *pesc*, слц. *päšť*, поль. *pięść*. ◀ Праслав. *pěšť*. • **як** ~ „велькосци єдней песци”: *Одрезало ше зоз хлебового цєста таке як песц, ... розогнало на округло, помучело, ... и то були лепинї – лангоши* (ХомаБл 194). ♦ **любов як два песци подим**. „неозбыльна любов”; **мали як** ~ „мали, дробни (о дробних плодох, прашатох и под.)”.

пета ж. „задня часц талпи ноги або часц обуї хтора у закрива”. || Слц. *päta*, поль. *pięta*, укр. *п'ята*, рсй. *пята*, серб. *пета*. Общеславянске. ◀ Праслав. *pěta*. • **цїтели з полну пету** (Сф. Мак.) „маю ровни талпи: запетки им предлужени аж по пальци” (В. Саб.); **як з пету набити 1)** „на твардо упечени, недобре викиснути (о печиву, хлебу)” (В. Саб.). **2)** „моцни, черстви человек”: *Кед человек таки тучни, та ше пове: як з пету набити* (В. Саб.); Бачи Андрій бул человек невеликого росту, але таки як з пету набити (КовМихКап 14). ♦ **анї му у петох**

1) „анї не дума о тим”. **2)** „анї кус не дзба”: *Ви им [читачом до новинок] ... о тим о гевтим, а вони анї у пети. Почитаю, нашмею ше та* (РН 28/1937, 2, М. Ковач); **буц дакому за петами** „ступци провадзиц дакого, барз мерковац на дакого (же би не наробел даяке зло, не настрадал и под.” (ХК1986, 126). Слц. *byť niekomu za päťami „исте”*; **дораз ци обрацим пети назадок** (грожене дзецом): *Мирни будз, бо ци пети назадок обрацим* (В. Саб.); **мало себе пети не одорве, мало пети не потраци** „барз сцєка”; **прицискац з пету** „поцєрпац же ше дацо случи”: *Кед хмара придзе страшна лядова, / Годни прицискац з пету* (РС 18/2012, 13); **шерцо му вошло до петох** „барз ше злекол”.

[**петица**] ж. школ. и др. „оцена 5, автобус, хижа и др. ч. 5”. ◀ Серб. *петица*.

петка¹ ж. 1. дем. од **пета**: *Когут за ню зоз кияню, / вдерел курку по петки* (нар. писня). 2. коц. „часц плуга”, оп. **слубица**. Поль. *piętka „исте”*. 3. „часц з помоцу хторей ше коса притвердзує на кошиско”: *Челїчни звук зоз коси по котрей Митро з ослу схопно прецаговал ... починаючи од петки та жу концу, ширел ше гет-гет далеко* (ЛатякТал 40).

петка² ж. бот. „*Troaeolum majus L.*” Руска, локална назва. Можлива мотивация – подобносц лїсткох квитка з петами (Тимко 38, 78, 134).

петка³ ж. школ. „оцена пейц”. Слц. *pätka „исте”, слц. диял. petka (SSN)*.

[**петония**] ж. бот. „*Petunia X hybrida hort.*” Пожичка науковой назви. Вариянта *бетония* пожичена преїг мадь. *betonija* у котрим фонема б – результат дистактней асиміляції. Хаснує ше ище назва *петунка* (Тимко 51, 80).

петнасти -а -е числ. поряд. гу 15.

петнац „число и количество 15”.

петнацєцєро -рих числ. збир. с. 1. (за живе штреднього роду): ~ *качата*. 2. (за мишани роди): *Було нас петнацєцєро*.

петнацме -цєх числ. збир. х. „петнац особи хлопского роду”: ~ *хлаци*.

петнацрочни -а -е „хтори ма петнац роки”.

Петра *церкв.* „швето хторе ше швеци 29. 06/12. 07. на чесц апостолох Петра и Павла”: *Св. апостол Павло, док не приял Христо-ву виру, пришлїдзовал християнох. У Риме 67. року ведно зоз св. Петром умар зоз мученї-ку шмерцу (ГорКух).* У церковней терминології ше хаснує цала назва швета: *Петра и Павла*, а у бешеди звичайно лем *Петра: Пред Яном будзе саночне, а пред Петром не будзе „пред шветом Яна будзе, а пред шветом Петра не будзе саночне”* (В. Саб.); *По Петрови „по швету Петра и Павла”.*

Петров -а -о: **Петров пост** *церкв.* „пост од першей недзелї по Русадльох (Недзелї шицких святих) до швета св. Петра и Павла”: *Тот пост ше отримує на памятку як ше апостоли по прияцу св. Духа зоз постом пририхтовали преношиц євангелию по шве-це (ГорКух).*

петровки *ж. мн.* (єд. петровка) „яблу-ка хтори зрею коло швета Петра и Павла, с. петроваче/петровке”; *були яновки (вчас-нейши) и петровки (познейши)* (В. Саб.). Слц. диял. *petrovka* и *peterka* „файта вчас-них грушкох” (SSN).

петровски -а -е „хтори ше одноши на Петровци”: *матрікулі рускей петровскей парохії (КостЛибер 46); Мала сом тули-пан за пасом, / дала сом петровским югасом (Миклошевици, Мария Лікар).*

[**петровске квице**] *с. бот.* „*Achillea millefolium* L.” Вироятно калк зоз серб. *петровско цвеће* (Тимко 25, 78). Наш еквива-лент *миши хвосцики* (оп.).

Петровчань *х.* „житель Петровцох”.

петрушка *ж. бот.* Пожичка през ст.поль. *pietruszka* з немецкого. Раховац тоту лексему як полонизем у руским язи-ку, так як и пастернак, не мож, бо и у укр. *петрушка*, и у вост.слц. *petruška* (Тимко 29, 77). ◀ Прейг стр.в.нем. *petersilje* од лат. *petroselinum*.

петрушков -а -о „хтори ше одноши на петрушку”: ~ *лісце*, ~ *мачанка*.

[**петунка**] *ж. бот.* „*Petunia X hybrida hort.*”. Виведзене од *петунія*, котре зоз серб. *петунія*, по аналогії до назвох на -ка: *петка*, *кашка*, *арвачка*, *жигалка*, *драгулька*... (Тимко 53)

пец *х.* „с. пєћ”. Всл. рес *х.* (ген. *реса*) и рес *ж.* (ген. *ресі*) (*Czambel*), слц. рес *ж.*, поль. *ріес х.*, укр. *піч ж.*, рсй. *печь ж.* Общеславян-ске. ◀ Праслав. *pekti* „печиц”, *pektь* „пец”. • **под пецом** „(шедзиц, лежац) при руским пе-цу”: *А стари баби под пецом шедза, / фурка им кудзель, спори ше предза* (ПЗ 5/1939, 6); *пада шніг як тащата а ми кусаме мажоч-ки и спричкаме ше под пецом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 151); **подперац/подопрец** ~ *фам.* „шедзиц вжиме при цеплим пецу”: *А пец подопреме єдно зоз того, а друге зоз гевтого, та покля нам ше зосце та будземе патриц телевизию, а вец до пирнагох* (Сф. Мак.); **руски** ~ : Найчастейше ше муровал зоз валькох, зоз посконох и блата, а у новшим чаше зоз цеглох. Стал у предней хижи, а то-пело ше до нього зоз приклета, през мали полуокругли отвор – дзиру, хтора ше заве-рала зоз брилу; топело ше зоз вигризками, копачами и зоз паздзером (ДудашКс 141); **топиц до пеця** „класц на огонь до руского пеця”: *До пеця ше топело зоз вигризками, копачами и паздзером, але найчастейше зоз вигризками* (ДудашКс 142). ♦ **горуцо (гору-чава) як у пецу** „барз горуцо” (В. Саб.); **як з пеця на главу** „слабо, ніяк; наспак; глупо”.

пец-пец *непрем.* срим. дзєцинске бавис-ко: *Бависко пец-пец то бависко дзе ше бавя-ча бие по руки хтору вон трима за хрибтом и вец ше сада (потрафя) хто го вдерел* (Ра-дуловачки 133). ◀ Вироятно од серб. дзєц. *викр. пец*, з хторим ше дзєцко опомина же ше може опециц.

[**пецарош**] *х.* „тот цо лапа риби з циго-ньом”. ◀ Од серб. *пецарош*. Наш еквива-лент новшого походзєня *цигоньчкар*.

пецераки -а -е „хтори ше состої з пей-цох розличних файтох”: *Пецераки колачи сом пекла на Крачун* (Єл. Шан.); [Єст пейц групи, файти неприятельох Исуса.] *Не будз-ме ані єдни од тей пецеракей файти, але примме Исуса* (РН 1/1927, 6, Мудри).

пецери -их числ. збир. *мн.*: а) з меновні-ками плуралия тантум: ~ *окуляри*, ~ *дзвери*; б) з парнима меновніками: ~ *бочкори*.

пецero -рих числ. збир. *с.* а) з меновні-ками хтори знача млади: *мойо дзєци пеце-ро, або и седmero, уж лем нешка хлеба маю*

(ЕтнV 103). **б**) з меновниками хтори знача мишани особи х. и ж. роду: *Було их пецери*.

пецик х. дем. од **пец**.

пецина ж.: **як** ~ „дацо барз тварде”: *Кед жем барз тварда спечена або зажажена, гвари ше: тварде як пецина. И за барз тварди, зосхнути хлеб ше гвари: тварди як пецина* (В. Саб.); *Не мож було копац з мотику, тварде, пецина* (В. Саб.); *Було сухе, жем як пецина* (Мик. Ск.). || Слц. диял. ресіна „випалена гліна з пекарского пеца”; je to tvrdé jako resina „барз тварде” (SSN). ◀ Од **пец**.

пециско¹ с. 1. „поверхносьц пеца на хторей ше топи”. 2. „паточка на муре опрез брили (з хтору ше завера пец)” (Евф. Пл., В. Саб.). || Слц. ресіско „поверхносьц на хторей справени пец” (SSN II, 762). 3. неясне значене у прикладу: *Ей, ліжку, ліжку / на голим пециску! / Сама легам, мужа не мам / на голим пециску* (Етн9 ч. 76).

пециско² х. аузм. од **пец**.

печарка ж. бот. 1. „Fungi”. У укр. диял. *пэчка* „файта печаркох”, слц. pečiarka „файта печаркох”, вост.слц. pečurák „печарка добра за їдзене”, поль. pieczarka. По фонетичних ознаках – полонизем (Тимко 13, 14, 72, 74, 129). 2. „печарка на древе”: *Кушніре знімали печарки з ягодох и фарбелі з німа периняки и бунди. Скору више перше масцели з ванном да оє лой, скоро остала гладка и била* (В. Саб.).

печац х. „канцеларийски прибор з вигравираним знаком”: *Попуцаю гачата ...: хторому рок, пошло жу овсу. Дораз го влапелі, та на нього печац положелі на хрибет. А цо при жити, тому два роки. И тото влапелі, та на нього бележ положелі же тому два роки. А цо пошло жу кукурици, тому три роки. Влапелі го, бележ на нього положелі же тому три роки* (Етн29 99); *Положа паліци до того млека. Так є, грубиши конєц [паліци] шєда долу, а цениши ше дзвигнул горе. Дораз их печетую на цениши конєц. Положа печац: то є цениши конєц. Винялі их з млека, та на грубиши конєц положила печац: то є грубиши конєц* (Етн29 98); *Направи на нїм [на писме] свашка печаци од даякей фарби, два-три фєли* (Вес 33). || Слц. реґаґ ж., поль.

pieczęć ж. ◀ Праслав. pečatь, а тото вироятно од pekti, pekь „печиц” (Фасмер, ЕСУМ).

печацци х. мн. „с. бојице”. ◀ Вироятно од *печац* „прибор з вигравираним знаком”: тв. водени *печацци* здабали на воскови оддисок канцеларийского печаца. Од того и дієслово *печацовац* (оп.). • **дрєвковопечацци** „дрєвенипечацци”.

печацци -а -є 1. „хтори пече при дотику, горуци”. 2. **печаца** -цей „моцна инєкция”: *бо кед [дохтор] дозна, та ше годзен спирици и другираз ми место аспирина преписац печацу до грубого* (Сл. Шанта). ◀ Праслав. pekti „печиц”.

печацовац -цуюм **незак**. 1. (и **печетовац**) „класц, биц печац”: *Више ше нашло при людзох непечацовани пенєжи. Таки ше печацовало – на чарно зоз чутку. Прєла-мало ше чутку, замачало дакус до тинти и – печацовало пенєж. ... Печацовали людзе и з кромплю* (КочЕвЦП 73). 2. „фарбиц, маляовац з дрєвенимапечацами”. ◀ Од *печац*.

[**печєне**] с. „печєне мєсо”. ◀ Од серб. печєње.

печєни -а -є: ~ мєсо, ~ капуста. ♦ **буц даґдзе печєни и варєни** „с. бити неґдє печєни и куван”.

печєтовани -а -є „печацовани”: *Печєтованє вино у пиньвици: душов знука у фляши, та ше з фурувиком вицагує, вино муши буц уж прєвартє у гордовє* (В. Саб.).

печєтовац -туюм **незак**. „класцпечац”: *Та вєцка их [паліци] трєба дораз печєтовацєци у гордовє. На цєниши [конєц]печац положиц же то цєниши конєц; вєцка их виняц, та на други конєц печєтовац же то грубиши* (Етн29 98); *Печєтовали мліни лєбо другє* (М. Рм.); *Кед забранєли робиц та запечєтовали* (В. Саб.). || Всл. pečetovac: pečetovali naproje (Buffa 202), поль. pieczętować „класцпечац”. ◀ Од *печац*. Оп. и **печацовац** (1).

печинка ж. анат. „с. жєтра”. || Слц. реґей „истє”, слц. диял. pečienka „истє” (SSN II, 763), укр. печінка „истє”. Общєславянскє. ◀ Од *печиц*, праслав. pekti. • **чарна** ~ „печинка, с. жєтра”: *важнє частєйшє єсци и цєлячу або швиньску чарну печинку* (Заря 1/1934, 5); *зєйтин зос чарнєй печинки риби*

(РН 8/1931, 3); *плюца, чарна печинка и други органи* (Заря 3/1938, 4, др Шарик); *Месо умиєме, насоліме и польніме зос слідуємим филом: фалаток чарней печинки, може дакус и билей, кус шерца зос целєца помелєме* (НКух 51); *била* ~ „плюца”: *Плюца волаю и била печинка: похорел ше на билу печинку, шицко му билу печинку розточело* (Евф. Пл.); *Била печинка то лєм месарски и кулинарски вираз* (Ю. Пап). ♦ *печинку жрец дакому, виєсц дакому печинку* „психично мучиц дакого, убивац дакого”: *Ти, бабо, сама свойо печинки од сильного єдованя виєши* (КовМихНО 13); *порушац себе печинку, порушал ши ми печинку* „барз ше насекирац” (Ю. Пап).

печинкови -а -о/-е „печинковой фарби, теракот”: *Печинкова фарба то не червена, а не целова* (Вер. Рм.); *На розпредаваню мали єдну печинкову блузу* (Г. Р.). ◀ Од печинка.

печиц -чем незак. **1** „готовиц єдженє з печеньом”. **2. а)** „дійствовац з огньом або печацосцу”: *Слунко моцно пече; пече ю уxo шерпенки. б)* безос.: кед пориско [алату] було направене зоз барз твардого древа, та кед ше го длуго тримало у руках, аж пекло руки (Фа 122); *одцаг [сом] ше од пеца, бо ми барз пекло хрибет* (СабодРцар 10). ◀ Праслав. *pekti* „печиц”.

пешаки и пешаци х. мн. (єд. пешак) воєн. „пешадия”: *Єдна ишакрон гусаре, друга ишакрона голянєре, а єдна пешаци* (Етн29 106); *У Польскей зменишали службу у войску за пешакох од 18 на 15 мешаци* (РН 33/1932, 2); *[На фронту] часто не було досц ані дзелох ані муницїї за пешакох* (РН 9/1935, 2); *седмого юна сом бул у Кули на визити та ме прияли на дзевец мешаци жу пешаком* (ЖирошМСМ 66). Слц. *rešiak* „припадник пешадїї”, серб. *пешак* „исте”. ◀ Од *пешо*, праслав. *rešь*. У сучасней бешеди хаснуєме сербизем *пешадия*.

[пешачиц] -им незак. „ходзиц пешо”. ◀ Од серб. *пешачити* „исте”.

пешнік х. „дражка”, лєм у Гнатюка: *Зобрал ше Андри рано, та идзе. Идзе попод лес, раз ше му пешнік розлучи на два страни. ... Раз видзи там недалеко єдного старого чловека [хтори му гуторел]: „... По тей дражки*

пойдзеш просто жу тей води.” (Етн29 79) || Всл. *rešnik* „исте” (Czambel), карп.укр. *pišnik* „исте”. ◀ Од *пешо*.

пешо присл. „с. пешице, пешке”. Всл. *pešo isc* „исте” (Czambel). ◀ Од праслав. *rešь*.

пештански -а -е „хтори ше одноши на мадярски варош Пешт”: *то пештански панове, / пришли вони на Рискашу гайове (= в гайове)* (Етн9 ч. 385).

пещера ж. **1.** „углібєне у брегу або под жему, с. пєнина”. **2.** *При даєдней церкви (як у Керестуре) находзи ше пещера. То пошвеце-не место у єдней часци церковней порти дзе направена пещера у хторей статуа Богородици. Опрез пещери ше вирни ходза модліц* (ГорКух). ◀ Кнїжково, од цсл. *пещера*.

пи викр. виражує одбиваюче чувство: *Боїш ше озда жени? Пи... яки ти чловека кед тебе не шлебнодно робїц цо сцеш* (Заря 22/1934, 8). ◀ Ономатопейске.

пивко с. дем. и гипок. од **пиво**: *жадни сом цента, / Да я себе купим їєден погар пивка* (Заря 9/1937, 4).

пивніца ж. „пиньвица”, у Гнатюка и старших текстох: *тому царовому синову дали ключи од дванац пивніцох* (Етн29 138); *Отверай, мамо, врата кед ши невести рада, / отверай и комору, ведземе ци подпору, / отверай и пивніцу, ведземе ци роботніцу* (БиндКост 32). Слц. *ripnica* „исте”. ◀ Оп. *пиньвица*. З метатезу настала сучасна форма *пиньвица*.

пиво с. „напиток з ярцу, хмелю, квасу и води”: *Наварел вработель пива / през хмелю, през обиля* (Етн9 ч. 420). Общеславянске. ◀ Од праслав. *pivo*, а то од *пиц*, праслав. *riti*.

[пиджама и пижама] ж. „облєчиво за спанє”. Европске слово. ◀ До нас вироятно преїг сербского.

пижура ж. оп. **пижурак**: *А други гуторели, же [шкерепадло у церковней турні на Вельки пияток] то лєм малка ладичка, але ... у ней єст цошка таке гласне як „пижура”* (РНКЗаря 1935, 67, Я. Висл.).

пижурак -ака х. **1.** „инсект, хробак и под”: *Пижурак то хробачок, гоч яки* (Лев. Ск.); *Не пий вечар води зоз студні, бо по-*

пиєш даякого пижурака (СС. Мак.); Кед дакому мушка улетне до кафи, пове: Цо за пижурак!" (СС. Мак.); Я у окулярох и варим да даякого пижурака не уварим (Сф. Мак.). 2. „дацо страшне, бубуш": Дзецом ше гутори: Не идз там, бо там пижурак, пижурак це поє! (Мик. Шан., Лев. Ск.) Пижурак то таке як страшков, гвари ше дзецом: Добри будз, бо придзе пижурак, та це однеше (В. Саб.). 3. прен. „рапух": Сушед гварел за свойого штирирочного сина: „Ту мой мали пижурак!" ◀ Можліва вяза з коренем *пиж* у слідующих паралелох: рсй. *пыж* „рапух", рсй. *пыж* „палька, Турћа L.", болг. *пижо* „назва за некресцене дзецко" (Machek 3, 417); по Брукнерови рсй. *пыжить* „надувац", *пыж* „празни орех" (Brückner); у Kalala *pyzik* „ройточка на верби"; укр. *пиж* и рсй. *пыж* „скручена волна, платно и под. за набиване пушки", укр. *пизитися* „надувац ше", поль. *руза* „тлусті, ліцати человек" (ЕСУМ). Векшина наведзени паралели означую округласти предмет у форми скрученой бабки волни и под. Тот корень етимологи повязую зоз праславянским *ризо* „череве". Зазначена и форма *пижура* (оп.). За форму *пижура(к)* не зазначени карпатски паралели.

пийокров и пийокровец -вца х. прен. „тот цо пиє дакому крев, мучитель": У Керестуре гуторя *пийокровец* (Ю. Пап); По думки ... помочніка *пийокровца Н-ого* (РН 22/1937, 2). || Всл. krevorijes „исте" (Hal), поль. kwiórijca „исте", укр. *кровопивця* х. и ж., *кровопивець* „исте", всл. rijokrevces „допити человек" (Buffa 205).

пиков х. „гандруюче слово": *Пикову еден!* (В. Саб.); *Пиков то дакус безобразни. Гвари ше: Пикову еден!* (Лев. Ск.); *Мой оцец гуторел: То таки пиков „глуптак, дуртов"* (Г. Р.). ◀ Од мадь. *pikó* „пияни; шмишни; весели; шалени" (EtM).

[**пиксла**] ж. 1. „с. лименка". 2. „пиксла за доган, табакера". ◀ Од бавар.-австр. *Püchse*, дем. *piksl*.

пикула ж. „гліняна пищалка": *Пикула випечена зоз гліни* (В. Саб.). Рсй. *пикулька* „исте", поль. *pikulina* „флаута", серб. *пикула* и *пикола* „мала флаута". По В. Махекови од

ит. *piccolo* „мали", по М. Фасмерови од *пикать* „пищац".

пила ж. „справа, серсан за резанє древа (за двоох резачох), с. тестера". Зоз значеньом „пила, пилка" и слц. *pila*, поль. *piła*, укр. *пила*, рсй. *пила*. Общеславянске. ◀ Праслав. *pila*, а то з германских языкох: д.в.нем. *fila* (Фасмер, ЕСУМ).

Пилат х. „мено библийскей особи": ♦ *умил руки як Пилат од Христа* „знял зоз себе одвичательност".

пилат х. „недобри человек": *То пилат* (В. Саб.). ◀ Од библийского мена *Пилат*. ♦ *пилата ци! пилата му ище!* „гандрованє, лаце": *Пи, пилата му ище, будзе даяке нещесце* (КовМихКап 38); *Дуєш, ци Пилата ище поганого, дуєш?* (КовМихЦВ 16)

пилицька ж. оп. **пиличка**

пилицькац ше -ам ше *незак. оп. пиличкац ше*.

пиличка ж. „палічка (коло 12 цм) хто-ра ше хаснує при бависку пиличканю (оп. *пиличкац ше*)": *Кед при пиличканю пиличка вдери до палічки, гвари ше же чинґла* (СС. Мак.). ◀ Оп. *пиличкац ше*. Хаснує ше и форма *пинцика* (оп.). ♦ *як* ~ „барз худі, ценки": *Була як пиличка* (Зд. Фей.). Серб. *пицика* „исте". ◀ Оп. *пиличкац ше*.

пилицьканє и пиличканє с. оп. **пилитькац ше и пиличкац ше**.

пиличкац ше -ам ше *незак.* „дзецинске (дзивчатске и хлапцовске) бависко, с. пилцикати се": Бавячки ше пошоровали поза поцагнуту линию и зоз того места з палічку вибивали *пиличку* (коло 12 цм) до поля, ... Побидніца була тота бавячка чия пиличка одлецела найдалей (ХомаМ). ◀ Од мадь. *piliczkeźni, pincikeźni, pilicka, pilinczka* – слова хтори ше одноша на дзецинске бависко. З мадярского вироятно и сербске *пилицика* „пиличка" и *пилицикати се* „пиличкац ше".

пиліц -ім *незак.* „резац зоз пилу або пилку". Слц. *pilít* „исте". ◀ Од *пила*.

пилічка ж. оп. **пиличка**: *више сом муше-ла лапац пилічку лебо бегац за ню* (Рускинї 198).

пилічкац ше -ам ше незак. оп. **пиличкац ше**: А и пилічкалі зме ше. Я тераз не видзим дзеци да ше пилічкаю (Рускинї 198).

пилка ж. „справа, серсан за резанє, пилене (менша, за єдного чловека), с. тестера”.

◀ Од пила.

пилне присл. оп. **пилно**: його пайташе ... пильне мерковали (РН 45/1936, 2).

пилни и ридко **пильни** -а -е 1. „неодложни, важни”: А гоч яку пилну роботу [селян] мал дома, мушел охабиц свою роботу, а паньску мушел пойсц робиц, бо то була як царска робота (ЕтнV 86); Але то и я баж тераз рок почал писац тоти мойо слова, а пре вични, пилни мойо роботи не могол сом їх звершиц – аж до тераз, кед сом у Керестуре на одпочивку (КостПр 114). 2. „вредни, роботни”: будзе така вредна и пилна яка ти була (РН 31/1932, 4); Ніч вони не мали. Але ... жили у злагоди и робели, бо жена тота була така чесна, пилна и роботна же чудо (РН 13/1936, 3). 3. „значни, вельки”: Але треба да пильнейшу увагу кладеме баи на помоц новином (РН 1/1936, 2). || Всл. pilni „уважни”: daj pilni pozor na sebe; pilni „неодложни, важни”: tam pilnu robotu (Czambel), слц. pilný „1. усилонни, вредни; 2. неодложни, важни”. ◀ Оп. пилновац.

пилно (у старших авторох и **пильно**) присл. 1. а) „вредно”: пилно робиц „вредно робиц”; Котри школяре през цали рок пильно учели, тоти розвешеля своїх родичох (РН 24/1932, 3); Попри тим же пилно учел, вельо и читал (Заря 3/1934, 7). б) „уважно”: Пилно допатрала заградку з квецом; Священік ше пилно пригатовйовал жу пошвеценю; Петро пилно закукує до оч собешеднікови; Док сом бешедовала з Амалку у шпиталю, И. пилно слухал цо бешедуєме (СС. Мак.); Шицки одборци почали пилнейше слухац цо то жазда Габор дума повесц (РН 23/1933, 3, М. Ф-к); До часу того як жандар будзем чувац пильно гамбар (РН 8/1936, 3, С. Саламон); вон од младосци пилно чита новини (РН 14/1937, 1). 2. „неодложно, важне”: Охаб тераз новини, не пилно нам знац цо там пише (= не важне нам знац). ◀ Оп. пилновац.

пилновац и ридше **пильновац** -нуєм незак. 1. „трудзиц ше”: а) (дацо): Ми барз пилновали тоту роботу [з конопу и под.] да не мушиме другим давац робиц (Вер. Рм.); У... ненависци и пакосци чловека не може мац мира, не може пилновац ніяку роботу, през роботи не годзен напредовац (РН 1/1927, 3, Винай); Аж нужда научи чловека роботу пилновац (РН 13/1933, 3, М. Винай); Даєдни родичи пилную школованє своїх дзецох, а даєдни не (РК); Зато у велькей мери пилную науку и Анґлийци и Немци (РН 1/1929, 3). б) (з инфинитивом або з цильовим виреченьом): Рускинї барз пилновали пресц (М. Биркаш); Бул сом потребни и дома. ... Прето мац не пилновала же бим шорово ходзел до оводи (КочЕвЦП 22); Треба пилновац цо вецей поорац глібоко (НК 1949). в) (без дополненя): Сцем помали закончиц роботи на полю, не сцем так барз пилновац (А. Шан.); Мой син слабо поклада испити на факултету, не пилнує (Лев. Рм.); Потребно цо частейше интересовац ше за свойо дзецко як ше справує и як пилнує у учено (РС од 2. 09. 1949, 4); Скорей ше не пилновало глібоко орац, важне було жито пошац (В. Саб.). 2. (дакого або над даким) „допатрац, старац ше”: Бо дзеци треба мац вше на очох. Треба их пилновац не як непотребне дзиве коровче, але як пахняце квеце, котре ма принесц добри приемни и хасновити плоди (РН 11/1936, 3); Оче наш Небесний / Шицких Ти нас любиш, / Над нами пильнуєш, / Ти нас, Отче, чуваш (РН 19/1936, 4, Янко Фейса); Зато вон почал пильновац вшеліяки ружи. Почал их каламиц, та достал прекрасни файти ружох. ... Єдного ранастанул чловека и понаглял ше до загради да видзи свою ружу цо ю так пильновал. ... Пупча вецей нье було (РНКЗаря 1938, 50). || Всл. pilnovac и pilnovac „исте”: on to barz pilnovac (Czambel), поль. pilnować „патриц, старац ше; притримовац ше дачого”, карп. укр.: неперестанно кую, / пильную роботу і ніч не ночую (МушГолоси 86). ◀ По Махєкови од праслав. рілѣъ, по ЕСУМ-у не цілком ясне..

пилносц и **пильносц** ж. „трудзене, роботносц, вредносц”: 3 малоґо керестурского

жаздовства попри свою пильносьц и вредносьц, а жу тому добре меркованє назмагали досц жемского добра, з котрого давали и на побожни цилї (РН 32/1932, 3).

пиловина ж. „дробни часточки материяла хтори наставаю при пиленю, с. пильевина, пиловина”. || Всл. pilovini – reziny zpod pily (Czambel), карп.укр. пиловина „исте” (Вархол 156). ◀ Од *пила*, *пилїц*.

пилочка ж. дем. од *пилка*.

[*пилула*] ж. „лїковити пращок у форми твардей гомбички”. Общеславянске и европске. ◀ Од фр. pilule, а то од лат. pilula. У бешеди старших хаснує ше еквивалент *гомбичка* (оп. *гомбичка* (3)). У Дюрдьове стари людзе гуторели *пилури* („лїки”) (Ю. Пап).

пилька ж. „кулька у дзединским бависку”: За бависко [пилькане] потрібно пейц пильки хтори ше обично зоз черепу и по єдним дню чухало до ... дражковой цегли або до мурика же би були цо округлейши (КамМик 191). Пильки ше куповало и у дутяну. || Всл. pil'ka „исте” (Hal), укр. диял. *пилка* „лабда”, поль. pilka „исте”. ◀ Од лат. pila „лабда, куля”. ♦ *робиц за пильки* „робиц за малу плацу” (В. Саб.).

пилькац ше -ам ше *незак*. „дзивчатске бависко з пильками”. Всл. pil'кас се „исте” (Hal), серб. пильати се „исте”. ◀ Од *пилька*.

пильни -а -е *рид*. „пилни, роботни”: бо є пошитени, поверлїви и у роботи пильни (РНКЗаря 1936, 61). Оп. *пилни*.

пильновац -нуєм *незак*. оп. **пилновац**.

пильовина ж. *коц*, оп. **пиловина**.

пингнуц -не *зак*. „дакус вдерец”: Кед при теканю палїца лєм дакус вдерела до теки (кед ю не залапел цалу), гварело ше же пингло або пирхло (В. Саб.). ◀ Вироятно ономотопейске.

[*пиндзия*] ж. оп. **пензия**.

пинкли ж. *мн*. „ствари, гандри, торба”: други би на Йозовим месце питал помоц, лебо би спаковав пинкли та патрел цо скорей сцекнуц (КовМихГриц 64). ◀ Оп. под **пинкли на пункли**.

пинкли (пинкле) на пункли 1. „хторому ‘хиби деска’, хтори ‘у офсайду’”: Охав го, то таки як пинкли/пинкле на пункли (Лев.

Ск.); Кед дахто роби наспак, гвари ше же роби пинкле на пункли (Лев. Ск.). 2. „наоблекани гандри, нїяке облечиво”: Нїяк ше не облекол, наздзивал пинкли на пункли (В. Саб.). ◀ Можлїва вяза зоз серб. *пинкл* „зайда”, слц. диял. *pinkl* „исте” (SSN II, 798), всл. *pingel* „исте” (Buffa 205). У нашим виразу очиглядно деформовани слова (оп. и **пинтле**). Форма *пинкл* з немецкого.

пинта ж. „стара мера за чечносц, коло ½ литри, с. пинта”. ◀ Оп. *пинтовка*.

пинтер х. „майстор хтори прави або оправя гордови”. Серб. *пинтер* „исте”. ◀ Од нем. Binder, мадь. *pintér*. Наш карпатски еквивалент *боднар* (оп.).

пинтле: **пинтле на минтле** „одходз, пакуй ше!”: Пинтле на минтле и пакуй ше! „цо скорей ше бер, одходз” (Г. Р.). ◀ Оп. *пинкли на пункли*.

пинтовка ж. „фляшка од єдней пинти (пинта „стара мера за чечносц”)”. || Слц. беш. заст. *pintovka* „судзина за єдну пинту чечносци, коло 0,9 л”, чес. *pinta* „стара мера за напої”, мадь. *pint* „мера за чечносц, коло 1,5 л”. ◀ Вироятно преїг нем. *Pinte* „пинта” з романских языкох: ит. *pinta*, фр. *pinte*.

пинцик х., **пинцлик** х. и **пинцле** с. три форми вироятно истого значеня: Пинцик то тот цо мали, дробни, а прави ше важни (Ю. Там.); Пинцлик и пинцле то мали з ростом (СС. Мак.); Знам форму *пинцле*, не сижуна сом цо значи (Лев. Ск.). ◀ Можлїва вяза зоз слц. *pinčlík* „файта малого пса”, мадь. *pinczi* „исте”.

пинцика ж.: *Пинцика* то округли фалаток дрєвка зоз конара, длугоки 12-15 цм, груби 2,5 цм, а на концох застругани як клайбас (ХомаМ). ◀ Оп. *пинцикац ше*.

пинциканє с. оп. **пинцикац ше**.

пинцикац ше -ам ше „бависко подобне пиличканю (оп)”: [Бавяч у каву] вдерел по заструганим концу пинцики. Вона одскочела до воздуха, а бавяч ю мушел зоз дешичку одруциц цо далєй. Кед ю даєден бавяч, зоз тих хтори лапали пинцику у полю, могол зоз своєю дешичку одбиц док ише лецела, вдерел ю назад гу каву (ХомаМ). ◀ Од мадь. *pincikézni*, *piliczkézni*, *pilicka*, *pilinczka* – слова хтори

ше одноша на дзєцинске бависко. Оп. и пичкац ше.

піньвица ж. „с. подрум”: Пошли до єдней піньвици дзе було вельо вина (Етн29 301). ◀ Форма настала од старшей форми пивніца, хтора виведзена од меновніка пиво. У Гнатюка и старших авторох находзиме обидва форми: *тому царовому синові дали ключи од дванац пивніцох ... Як розомкнул [дванасти], там бул у тей піньвици єден вельки гордов* (Етн29 138).

піньвицки -а -е „хтори ше одноши на место Піньвиц (с. Пивнице): **Піньвицка драга** „орсаг-драга з Керестура до Піньвиц”.

Піньвичань х. „житель места Піньвиц при Керестуре”.

пипа-гуя ж. „одпочивок, пауза у роботі”: *Тераз направиме пипа-гую* (В. Саб.). ◀ Вироятно од мадь. *pipa* „пипка” и мадь. *huj*, *hujá*, *hujáh*, хторе ше хаснує як викричник и як меновник зоз значєньом „одпочивок, пауза у роботі; место за одпочивок у роботі” (ЕтМ). Вираз *пипа-гуя* би у прекладу значел „цигарет-пауза”.

пипец х. 1. першобутне значєне „хорота языка при дробизгу: грубе пасмо, скорка на языку” у нашим языку забуте. 2. *прен.* „пипец” на языку у чловека хтори шири клевети”: *чом нет у редакції „Р. новинок” чловека хтори би не допуцел, да ше клевети и лядбухи процив „Зарі” шири ... Требало би им познімац пипец зоз языкох, же би ше им язык змесцел до устох* (Заря 18/1934, 3). || Всл. *pírec* -рса: ~ *ma kura na koncu jezika* (Czambel), слц. *pírec* и *píreť* „хорота языка при дробизгу: грубе пасмо, скорка на языку”, поль. *puręc* „исте”, чес. *pírec*, чес.мор. *pírec* „исте”. ◀ По В. Махекови од праслав. *рітьѣ*. По ЕСУМ-у ономаатопейске, зродне з лат. *pírec* „пищак”. ♦ Слово ше зачувало лєм у виразох: *вишло му на пипец* „було му по гагор, поверх глави”; ~ *му вирошнє*, ~ *би му вирос* кед ше дахто не може стримац, алє муши повесц: *Но, тото вам мушим ви-приповедац, бо ми иншак пипец вирошнє* (М. Хун Кан, РС 22/2005, 13); ~ *ми (ци, му и под.) вироснул* „барз ме (це, го и под.) интересує”.

пи-пи-пи *викр.* за доволване курчатох. Всл. *pí-pí-pí „исте”* (Hal). ◀ Ономаатопейске.

пипине с. *бот.* „*Paraver rhoeas* L., с. булка”. У тим значєню хаснує ше у слц. диял. *pírač*, и у мадь. *pírac*s, мадь. диял. *pírapcs*. ◀ Руске нерегуларне суфиксалне витворєне од мадярскей диялектней форми. Хаснує ше ище назва *пупце* (Тимко 48, 79).

пипишка ж. „хлопски и женски орган за мокренє”. Карпатски паралели не зазначени. ◀ Вироятно од *пишкац*.

пипка ж. „прибор за курєне, с. лула”. || Всл. *pírka „исте”*: з *pírki še kuri* (Czambel), поль. *píra „исте”, карп.укр. píпка „исте”, рсй. пипка „исте”. ◀ Од мадь. *píra „исте”, тото од стр.в.нем. pfife*, нем. *Pfeife* „пищалка; цива”, а то од лат. *pí:ra* (Фасмер). • **куруц на пипку (на пипки)** „с. пушити лулу”.*

пипляви -а -е 1. *оп.* **пипняви**. 2. „хтори помали роби, идзе, непонагляци”: *Ноле, брату, понагляй! Цо ши таки пипляви!* (РН 16/1936, 3, М. Ковач) || Слц. *píplavý* „хтори помали идзе, бабрати (о роботі)”: *oberačka* же *píplavá robota*. ◀ Оп. *пипняніна*.

пипляніна ж. *оп.* **пипняніна**.

пипняви -а -е „хтори помали идзе; бабрати (о роботі)”: *Пипнява робота то робота хтора помали идзе, напр. вишиванє жобленох пипнява робота* (Г. Р.). ◀ Оп. *пипняніна*. Хаснує ше и форма *пипляви*.

пипнявосц ж. „пипняве, бабраце, спомалшене окончованє роботи”: *До гроба ме одженєш зос тоту твою незадзбаносцу, розцагованьом, пипнявосцу* (КовМихЦВ 105). || Слц. *píplavost „исте”*.

пипняніна ж. „пипнява, бабраца робота, бабрачка”: *Пасулю преберац або цвиклу претарговац то така пипняніна* (Пвл. Бл.). Укр. диял. *пипнати* „помали робиц, бабрец ше”, *пипнанина* „бабрачка”, поль. диял. *píplac* „недзбало робиц”, серб. *пипати* „мацац”. ◀ Праслав. *pírati* „мацац” (ЕСУМ).

пипосар х. „старински прибор за курєне: длугоки цигаршпиц”: *Я од нього пипку брал, а вон ме упекол, а я себе думал: Я вла-ним за пипосар, не будзе ме печиц* (Етн29 IV). || Всл. *pípasar „исте”. ◀ Од мадь. pípaszár „исте”* (*píra* „пипка” + *szár* „ручка пипки”).

[пир] х. „госцина”. Укр. *пир* „исте”, рсй. *пир* „исте”, серб. *пир* „исте”. ◀ Праслав. *piǣgъ*, а то од *piǣ* „пиц”. До нас виројатно прејг сербскогo. Слово *пир* „госцина” нашо стари мушели знац, бо од нього виведзени меновник *пирог* (оп.).

[пире] -еа х. кул. „кромплі-пире”. Укр. *пире*, слц. *pyré*. ◀ У нас од серб. *пире*, а то од фр. *pyrée*.

пиречко с. дем. од **пирко**.

пире с. 1. зб. „с. перје”. 2. „с. перо”. || Всл. *pire* „исте”: со ма *pire* на себе, то *še skube* (Czambel). укр. *перо*. Общеславянске. ◀ Праслав. *pero*. • **пуцац** ~ (до **перини**, **заглавка**) „класц *пире* до *перини* або *заглавка*” (Пвл. Бл.). ♦ **аж** ~ **леци** (**лецело**), **лецело** ~ **на шицки боки** о немилосердним усним або физичним зраженю (Заградка 7/2011; и у М. Кочиша); **легки як** ~ „барз легки”; **пойсц до пиря** (до **пирнаџох**) „пойсц спац”; **почим** ~ у **Пешту** „дацо неважне; то ше тебе не дотика”; **укажем я тебе почим пире у Пешту** „увидиши ти својо”.

пириц ше -им ше „надувац ше, шириц ше (на витре и под.)”. ◀ Оп. *напирени*, *напириц*.

пирканік х. коц. „шкатулка за клайбаси и под.”: *Давно я уж ношим / на хрибце торбичку, / а у ней пирканік / и малу таблічку* (РН 44/1930, 4, Я. Фейса). ◀ Од *пирко* (за писане).

пиркар х. ист. „жандар под час Австро-Угорскеј”: *Чендире булі мађарски жандаре-пиркаре, у цмих желених униформох, за калапами мали чарни пирка з когутового хвоста, ишли по двома под крочай* (В. Саб., Е. Коч.). Оп. *чендир*.

пирко с. 1. „пирко птици (звич. вельке, зоз кридла), с. перо”: *Лејине ношели пирко за калапом*. 2. „пирко як прибор за писане”: *Илона вжала пирко, хартију, написала едно писемко* (Етн29 49). 3. мн. **пирка** „желени стебла цибулі; укр. *дьял*, *піро* „исте”, серб. *перо*, *пераје*”. || Всл. *piro*, *pjro*, *pjirko* „пирко”: *pjirko poša parooci za kapeluchom* (Czambel). ◀ Оп. *пире*.

пирнаги ж. мн. 1. „посцеліна хтора ви-полнена з *пирйом* (перини, заглавки)”: *На дворе булі перини и заглавки – „пирнаги” як*

то людзе волаю, да ше луфтираю (РНКЗаря 1935, 66). 2. „перини и заглавки без верхох”: *Даедни под пирнагами подроумюю посцеліну без верхох, т.е. перини и заглавки у турбукох: Порайбали зме верхи перинох и заглавох, та зме спали у пирнаџох* (СС. Мак.). || Слц. *perinák* „лада за посцеліну”. ◀ Оп. *пире*. Ридко ше хаснуе форма єднини: [Хлапчиско] *бежи по штрєд уліци, маха з якуш пирнаџу чи заставу и на рату кричи: война скончена, война скончена!* (РС од 4. 06. 1999, 14). ♦ **пойсц до пирнаџох** фам. „пойсц спац” (Ю. Пап): *ещи кус пошедзим, та до пирнаџох* (СФ. Мак.).

пирніца ж. бот. „*Elytrigia Desv.*” Лексема праславянскогo походзєня. ◀ Од **pyǣgъ* и суф. -ніца. У такей форми хаснуе ше у укр. *дьял*. Словацкеј *пирн’иц’а*, *пирніца*, и слц. *дьял*. *pirnica* зоз знач. „*Agropyron repens*”. Дериват направени по моделох лексемох: *боровніца*, *шеменіца*... (Тимко 69, 74, 129) Невиведзени форми: слц. *pyǣgъ*, поль. *pyż.*

пирня ж. коц. „гар”. ◀ Од мађ. *pernye*, а то, по Книежови, од славянскогo *pyǣgnja*. Не зазначени карпатски паралели. ♦ **док не поєш корец пирні не ожєніш ше** – так гуторели старши (баби и др.) хлапцом кєд доганяли же даєдно єдзєне з пеца од пирні, давно єдзєне часто було од пирні (В. Саб.).

пирньови -а -о/-е коц. „пирньовєй фарби, гарови”: *Биясти и яџод пирньовєй фарби хмари* (РК 1932, 136). ◀ Од *пирня*.

пиро с. 1. „часц предзенка на кудзелі”: *була сом... у кудзєляра, ношєла сом пиро оправиц...* (РНК 1946, М. Бирк.). 2. „ярчкаста часц ключа з хтору ше замика, одн. хтора запина за язык клянки”: *Ключ (правда, з одламаним пиром)* (ТвенМ 20). || Поль. *pióro klucza* „исте”, слц. *pero* „викупченє на предмету хторе ухodzi до долінки одн. ярчка другого предмета (напр. на черепу)”, укр. *дьял*. *піро* „лопата весла”, укр. спец. *перо* „ярчкаста часц даєдних предметох”. ◀ Од праслав. *pero* „пирко”, хторе вязанє з праслав. *periti* „упєрац”.

пирог ж. мн. (єд. пирога) кул. „руске националне єдло з цєста и маджуну, сира або маку”. || Файту єдзєня значи и укр. *пиріг*, рсй. *пирог*, слц. *piroh*, поль. *pirog*. ◀ Од

праслав. *pirъ + ogъ*; слово *pirъ* „госцина” виведене од дієслова *piti* „пиц”. • Кед дзеци найду шлімака, гуторя му: *укаж, шлімак, роги/рожки, дам ци з маком пироги/пирожки*. ♦ *лапайме ше до пирогах* „лапайме ше до роботи” (В. Саб.).

пирскац -ам *незак*. 1. „вибивац у дробних капкох або часточкох”. Всл. *pirskac: z železa iskri pirskajut* (Czambel). 2. „починац падац (о дижджу)”: *Диждж пирска* „падаю перши капки дижджу, диждж почина падац”; *Похмарене. Хвиля на диждж. Покус пирска* (КочЕвЦП 167). || 3 подобним значеньом укр. *пирскати* и *порскати*, слц. *prskať*, поль. *parskać*. ◀ Праслав. *prъskati*. Зродне зоз *пириц(ок)*.

пирскаци -а -е „гніваці, наровни”: *‘Порни’ то барз гніваці, наровни, пирскаци, скочи як герчок* (Лев. Ск.); *Не сцел биш – гварел му тот сухи пирскаци каплар – же би ци я принесол домашню перину...?!* (Ков-МихГриц 16)

пирснуц *пиришнем* *зак*. „вибиц у дробних капкох або часточкох”.

пирхасті -а -е „хтори пирха при замахнуцу або на витре”: *Хвост [добрей крави] муши буц длугоки ... и пирхасті* (РК 1940, 126, О. Торма).

пирхац -ам *незак*. „залетовац на витре (о шмати, застави и под.)”: *Регочи ше аж му ронді на задку пирхаю* (РН 9/1930, 3, М. Ковач). || Слц. *prchať* „сцекац”, поль. *pierzchać* „исте”, укр. *диял. пирхати* „одлетовац”, *перхнути* „розбегнуц ше, побегнуц”, рсй. *порхать* „прелетовац”. ◀ По ЕСУМ-у ономотейске *prъx-/prъx-*.

пирхац ше -а ше *незак*. „водзиц ше, паровац ше (о даєдних животиньох)”: *Пирхац ше гвари ше о козох* (Сс. Мак.); *Коза би ше пирхала*, „гледа козака” (В. Саб.); *Заячица би ше пирхала* (Г. Р.). ◀ Од праслав. *prъkati* „водзиц ше (о животиньох)” з пременку *к > х* вироятно под уплівом дієслова *пирхац*. Од того и чес. *prk* „козаков запах”, *prkati* „видавац специфични запах (о козакови)”, моравске *prčiti se* „водзиц ше (о кози)” (Machek).

пирхнуц -не *зак*. 1. „замахнуц, затрепац; затрепециц”: *Наздраве! – гварел байбер, обрацел заглавчок и пирхнул з билим салветом* (ПапДюКер 48). *Кури пирхли з кридлами ... порозлетали ше на шицки боки* (ЧаканСаф 100); *Єдного рана / Зос Божого дланя / пирхла грудка жива / Збуджена зос спаня [= шкорванчок]* (НЗ 10/1938, 18). 2. недосц *ясне* значене у прикладу: *Кед при теканю палїца лем дакус вдерела до теки (кед ю не залепел цалу), гварело ше же пингло або пирхло* (В. Саб.). ◀ Оп. *пирхац*.

пириц х. 1. „пиришок”: *Вон сами пириц по твари* (Вер. Рм.); [Овчи поки] *за статок опасни ... По 2 – 4 дньох укажу ше на местох, дзе нет волна, пирици, котри ше вец розпукню* (РН 42/1930, 2); *Поки при живини каждого року зробя вельку чкodu. ... На глави, на очох и на целу вируца ше пирици* (РН 3/1930, 3). 2. недосц *ясне* значене („вред?”) у прикладу: *Одумарла ми пред двома роками. Удjobла ше на видли, та ше ей спримецело. Пириц чи цо, боляци* (КовМихЦВ 95). || Рсй. *прыц* „вред”, укр. *приц* „исте”, поль. *pryszcz* „исте”, слц. *prýšť* „вредзик, пиришок”. ◀ Од праслав. *prъšъ*, а то повязане зоз *pryskati* „пирскац, розпирсковац ше” (ЕСУМ). ♦ *таки як* ~ „недобри, звадлїви, руцаці, пирскаци”: *Таки є звадлїви як пириц, више сце да ше на його постане* (Лев. Ск., Г. Р., СС Мак.).

пирщави -а -е „хтори ма пирички”: *пирщава твара* (КочишКроч 33). Слц. *prýšťavý* „исте”: ~á tvár.

пирщави -а -е *оп. пирищави*.

пиришок -щка *х*. „с. бубульица”: *голи места [животинї] посипани зос дробними охватами и пиришками, зос тих пирицох познейше чече гной, хтори ше розляти по целу зосхне и так поставаю хрусти* (РН 19/1936, 4); • ~ *ше му вируцел*, „направел ше му пиришок на целу”. ◀ Од *пириц* (оп.).

пиряци -а -е „оброснути з пириом”.

пиряци -а -е „розпирени”: *За кресцене дзецка перинки и покривачи були барз шлинжеровани, з велїма чипочками, рецами, пантлїчками. Шицко було пиряце коло главки* (ВарґаЛю 206).

писане с. 1. „способ писаня, рукопис”: Цар ... види же його и хусточка и персень и у пишме ей, дзивки писане (Етн30 59). 2. „твор, кніжка”: Же биш ми шицки кніжки позберал ... недобри ..., писаня дзєяки цо недобре справени, гамішні, и тоти календари подли, то ми шицко маи зношиц до мойого двора на єдну громаду (Етн29 268); Як то у шицких його писаньох, так и у тих стишких – вшадзи вше пребива його горуца любов єу свойому родному краю (РН 9/1932, 1, Б.). 3. **а**) „текст, рукопис статі и под.”: модльме наших сотруднїкох да ше нє гнїваво кед их писаня нє було возможно випечатац у тогорочним календару (Заря 15/1938, 3). **б**) „урядови текст, документ”: [Писарка суда] ше уж почала рихтац жу роботи и преруцовала дзєяки папери, писаня (РН78/1926, 1, М. В.); Паце, вежніце тоти писаня, та их ушорце у општини и виплацце! (РНЗаря 1937, 69) **в**) „писмена догварка, контракт”: Я направела писаня аш три же вон ми дал осем єзри (ЖиросМСМ 137); И справелі воні писане зоз Карлийом же будзе у нїх краљ (Етн29 197).

писани -а -е 1. „украшени зоз смугами”: [Найдзем це] з милєнким на заглавку? / На заглавку на писаним, / зоз шугайом мальованим (Етн9 ч. 242); Одай ше, дзивочко, шаши уж нє млада, / ша ци уж готова перина и лада – / перина писана, лада мальована (Етн9 ч. 81). 2. „украшени, цифровани”: На лукох ... провадзели ... прелєтованє писаних мотильох (КовМихГриц 71). || Слц. písané вајі́ско „писанка”, слц. диял. písanu „цифровани” (SSN).

писанка ж. „вельконоцне писане (офарбене) вайцо”. || Укр. и рсй. писанка „вельконоцне офарбене вайцо”, поль. písanka „исте”, слц. диял. písanka „исте” (SSN II, 802). • **писац писанки** „украшовац вельконоцни писанки з розличними цифрами”. ♦ **(красни) як** ~ „барз красни”: Крава красна як писанка (Ир. Фин.); Церква у нїх як писанка (Ю. Пап).

писар х. „канцеларийски службенік хтори записує, переписує акти”. Слц. písár „исте”, поль. pisarz „исте”.

[**писатель**] х. „с. писац”. ◀ Од угроруского писатель „исте” (рсй. писатель „исте”).

писац пишем незак. 1. „виражовац дацо з графичними знаками”. 2. (з обектом) **а**) (дакому): Шедла себе за столічок, / пише писмо милому (нар. писня). **б**) заст. (на дакого): Турок ше дочул же єст нови цар, та на нього писал да му става до поля (Етн29 67); Цо зна робиц? Писал себе на жену да попредаю шицко, да з того варошу селя (Етн29 67). 2. „записовац, уношиц до списку”: Михал пише Коцуцох за Кашайов бал „записує по менох хто сце пойсц на бал”. 3. „не шац до жеми, але поверх жеми (о циви шеячки)”: Кед цива шеячки нє войдзе добре до жеми, та „пише”, тє. охабя шлід зарнох за собу (В. Саб.); Кед ше цива, з хторей випадує зарно, затка та зарно нє випадує равномерно, нє уходзи до жеми але идзе по верху, гвари ше же пише (МудриАл).

писац ше¹ пишем ше незак. „мац презвиско”: Вони ше Коцуурского писали „мали презвиско Коцуурски” (Ир. Фин.); Дулово ше и писали Дула „мали презвиско Дула”; „Як ше пишеи?” – питал ше му командир „як ци презвиско?” (ВочиОп 5); Волаю их Бружошово, а пишу ше Будински „назвиско им Брижош, а презвиско Будински”; Нас волаю Лисого, а пишеме ше Сабадош „назвиско нам Лисого, а презвиско Сабадош”; У франти ше гатори и так: „Як ше пишеи?” „Криви рейтеи.” || Слц. písaf sa „исте”.

писац ше² пишем ше незак. 1. „уписовац ше (за члена організації, за куповане дачого и под.)”: Штераец осмого року, кед мала буц буна, на теди так було: людзе ше писали за пульгирох, а то тельо знак бул тоти пульгире як тераз социялисти (ЕтнV 89). 2. „приявйовац у священіка свойо винчанє (о млодяхтох)”: най Ганча придзе дому да ше людзе нєдознаю [же „одбєгла”, а рано най ше иду зоз Мироном писац (РНЗаря 1941, 34).

писемко с. дем. од писмо: Илона вжала пирко, ..., написала єдно писемко (Етн29 49).

писи -а -е: ~ **нос** „кончисти нос, с. прѣст нос”. ◀ Од мадь. pisze „исте”.

писк х. 1. „писки” (оп. **писок**¹): [Гвари кит] *широм писк отвераючи, / горко, чежко здихуючи* (Єршов2, 66) **2.** „отвор на пищалки до хторого ше дуге, писка”: *Кед ше сцагло луку, одрезало ше єден фалаток зоз дrevка, зоз грубишого боку конарчка воздлуж та по-тамаль дзе вирезани писк* (ХомаМ, 15). ◀ Иста лексема як и **писок**¹ (оп.), лем без випадного о.

писка ж. кер. „предня на горе закривена часц санкох”: *На пискох санки мали вельки, моцни шруби зоз котрима ше зашрубовало вагу жу ним. ... Кед писки на санкох були баржей закривени на горе, вец вага могла буц простейша, а кед писки були простейши, вец вага мушела буц у стредку крива* (ту автор думал на обидва писки, лїву и праву) (Фа 96). ◀ Од писки (оп.). Єднина од писки хлопского роду писок, але ту вироятно забута етимологія слова, та по аналогії зоз писта „часц санкох”, створена форма єднини женского роду писка. У Дюрдьове писку воляю коньска глава, у Коцуре – глава (Фа 98).

пискаловац -луєм незак. **1.** „язиковац, вельо приповедац”: *Правда, же му мац кус писката, але то ніч; лем кед вона да тал, та най там пискалує за буджаком, кельо ше ей сце* (РН 26/1927, 3). **2.** „бридко одповедац”. || Карп.укр. *пискувати* „гуториц грубосци”, всл. piskovac „исте”: *Ked budzeš piskovac, ta ce dolu zrucim* (Lacko 28). ◀ Од писки¹.

Пискаря ж.: як на пискарні „гласне кричане, квичане” (СС Мак.). По Яковови Дротарови з Коцура, Пискаря то єден брешок при драги од Коцура гу Змаєву; у тим брешку було писку, людзе там ходзели на писку за дробни домашні потреби: за билене (до вапна) и под., ношели писку у малих количествох (у мехох и под.). За Коцуром од страни Змаєва була и цеглярня, а при ней долина з хторей копали гліну за цегли; цеглярня була недалеко од пискарні, та озда прето и коцурски хронічар Йоан Москаль под 1877. роком записал: *и еше цегли ше палелі на ярашу при пискарні*. До тей долини при цеглярні, кед було води, дзеци ше ходзели купац, теди там була гласна лярма,

квичане, а понеже цеглярня була недалеко од пискарні, людзе гуторели: *лярма, кричане як на пискарні* (гоч тото кричане було на цеглярні). ◀ Од писок².

пискати -а -е „хтори бешедує грубосци, не контролує бешеду”: [Моя] *писката баба ... и тєраз ише дудре и лає* (РН 1930/1934, 2); *Правда, же му мац кус писката, але то ніч; лем кед вона да тал, та най там пискалує за буджаком, кельо ше ей сце* (РН 26/1927, 3); *Кед од дакого не мож до слова дойсц, кед є таки пискати, бешедліви, гвари ше: не прєбрєхал би го ані пєс* (В. Саб.). || Слц. piskatŭ бєш. експр. „хтори ма вельки уста, гамби”, укр. діял. *пискати* 1. „хтори ма вельки писки, нозгєр”; 2. „хтори бешедує грубосци, не контролує бешеду”. ◀ Од писки¹.

пискац -ам незак. **1.** „видавац пискаци звук”. **2.** „грац на пищалки”: *Пискай, мили, пискай, и я би пискала, / злєю ше нам гласи нїжей од валала* (нар. писня); *Фуяра, фуяра, о два, о три дзирки, / не сцєла ми пискац на богати дзивки* (нар. писня). **3. а)** „давац сигнал з писканьом”: *авто писка, локомотива писка; судия писка* (на змаганю). ◀ Од праслав. piskati.

писки х. мн. 1. „уста животині”. **2.** „джубок векшей птици”: *Хто нам будзе кухарка? Говля викасана з длугима писками* (БиндКост 122); [Квока] *вєцєйраз зос своїма писками смертельно покалічи цудзе [курче]* (РН 50/1939, 3). **3. пейор.** „уста”. || Укр. діял. *писки* „уста, гамби”, поль. *rusk* „писки, нозгєр”, слц. *rusk* „исте”. ◀ Праслав. *ruskъ*. • **розняц** ~ „широко отвориц писки”; ♦ **попри пискох** „кед дахто ма мало або не ма єдзєня” (В. Саб.): *Вон є попри пискох „мало є”; Вон такого єдзєня не ма, є го лем так попри пискох* (В. Саб.); **роздрєц** ~ „бридко одвитовац”: *Палє яки писки роздарла, а у люцкей хижі бива!* (Г. Р.)

писков(и) -а -є/-о **1.** „у хторим єст писку”: ~ **жем** „жем у хторей єст писку” (МудриАл). **2.** ~ **хижа** „циментована хижа”: *За бависко [пильканє] потребно пейц пильки хтори ше обично зоз черєпу и по єдним дню чухало до писковой хижі* (КамМик 191).

писковити -а -є оп. **пискови** (1).

писма ж. „писня”, у старших авторох: *Главна ми дума була, кед сом писал тоту писму, же бим приказал шумни и щашліви живот на валає* (КостПоез). Форму писма место писня нашо писателе не мушели хасновац по уплївом сербского *песма*, бо подобна форма иснує и на Горніци: всл. *pišnička* и *pišmička* „церковна писня”: *v posce še ľem svate pišmički špivali* (Buffa 207).

[**писмени**] -а -е „тот цо зна читац и писац”. ◀ Од серб. *писмен*.

писмо с. 1. „писмене сообщене хторе ше дакому посила (звич. по пошти)”. || Всл. *pismo*, слц. *pismo*. 2. а) „документ”: *Пойду дому, обисце им розтрешене, нет нікого, краля маю уж другого ... Укаже вон своєю писма же вон краљ ... И положелї го за краля* (Етн29 122). Всл. *pisma* „документи, папери” (Bartko 201). б) „пасош на коня и под”: *Полиция при Тителу влпела єдну банду Циґанох, котри мали барз красни конї, але не мали писма на нїх* (РН 15/1930, 1). 3. „мудросц, кумшг”: *Яке му то писмо видумац надобран! Я вам можем указац як ше то скака. Я уж мам надобран* (ПапгДюКШ 141). ◀ Од *писац*, праслав. *рьsati*. ➔ Лок. єд. у *писму* и *писме*, а у Гнатюка зазначена и форма *пишме*: *Цар ... видзи же ... у пишме єй, дзивки писанє* (Етн30 59).

писня¹ ж. 1. „шпиванка (у давнейшим чаше лем крачунска лебо церковна)”: *Дзеци ше уча шпивац крачунски писні*. Нешка попри шпиванка часто хаснуєме и синоним *писня*, *писньочка*. Всл. *pišnička* и *pišmička* „церковна писня” (Buffa 207). 2. у литературним язика, под уплївом сербского *песма*, слово *писня* хаснуєме и зоз значеньом „уметніцка писня”. || Слц. *pieseň* „шпиванка”, поль. *pieśń* „исте”, укр. *пісня* „исте”. ◀ Од праслав. *рѣти* „шпивац”.

писня² ж. „уткани до платна нїтки розличней фарби як украси”: *Шаре платно ше волало и то то цо ше ткало на ручніки и партки, цо було поцифроване зоз памуту, або кед по нїм правели писні*, т. є. кед ткали на пасма: з памуту червене, вец биле зоз предзи (В. Саб.); *И ручніки кед ше ткали, та ше мишала червена, белава и под. памута, та то були писні*. И на керпарох, парт-

кох, хлебовкох були *писні* (В. Саб.). ◀ Од *писац* „украшовец, цифровац” (оп. *писани* и *писанка*).

писок¹ -ска/ску х. „писки (и прен.)”: *Єдна жовля несла [гада] у писку* (Етн30 235); *Газда ми одкрає [хлеба] як вербови лісток, ... / А себе одкрає як волови писок* (Етн9 ч. 62); [Статок] *достава вше швижу воду кед лем сце, ... ухна писок до [поїлки], прицишне кус єдну децичку и уж му идзе вода, кед ше напиє, [дзвигне] писок и вода уж заварта* (РН 23/1928, 3). || Всл. *pisk*: *daj jej jednu po pisku* (Czambel). поль. *rysk* „писки, нозгєр”, слц. *rysk* „исте”. ◀ Праслав. *рьskъ*. ♦ **дац дакому по писку** „вдериц дакого по устох (пре язикованє)”: *Ша я, жено, три кияки / пририхтуєм себе! ... / Кед ми дацо жена пове, / вдерим ю по писку* (БиндКост 108–109); **достац по писку** „достац по устох (пре язикованє)”.

писок² -ску х. „сипкаци крупы кварца або другого твардого минералу, с. песак”. Общеславянске. ◀ Праслав. *рѣськъ*.

писочки мн. дем. (од *писки*): *лап го [курче] та му писочки замачай* (АрваЯ).

писпас: *бавиц ше на* ~ „дзецинске бависко на джмурки”: *дудрал мой дідо док ше ми, розиграни, бавели на джмурки и на писпас* (ЧаканСаф 14). ◀ По Дю. Лятякови и сербски дзеци у бависку крича *пи спас* кед плювно на слуп або древо и вдєря з дланю: у тим случаю вираз *писпас* можеме повязац зоз мєновніком *спас* и дієсловом *спашиц*. ♦ **очи на** ~ „невиспани очи, єдно око патри тадзи, друге тадзи” (В. Саб.): *Станєм така, очи написпас и [гледам] дзе сом имати зоблекла* (шк. сост.). Вироятно вяза з назву бависка на *писпас*: кед джмурач гледа поскриваних, та патри лїво-право, раз тадзи, раз тадзи.

писта¹ ж. кер. „часц санкох: єден зоз штирох вертикальних слупчох на хторих лежа насади (оп. *насади*)”. У Дюрдьове *писту* волаю слупчок, а у Коцуре *пранїк* (Фа 98). || Чес. *píst* и *písta* „орудие за тлучєне зарна у ступки”, слц. *piest* „пранїк”, моравске *píst* „исте”, слц. *diyal*. *piest* 1. „пранїк”; 2. **писта на санкох**” (SSN). ◀ Праслав. *рѣсть*.

[писта²] ж. спорт. и др. „дражка”.

пита ж. кул.: **кукурична** ~ „сладка пита з кукуричної муки, з бундаву”, **житна** ~ „сладка пита зоз житней муки, зоз сиром або з бундаву”. Мадь. *rite* „исте”. Файту печива слово означає и у других балканских и др. языкох: рум. *pită*, рсй. *пита*, серб. *пита*, болг. *пита*. ◀ Од греч. *πίττα*. ♦ **скапац як коцурска пита** „скапац без шлїду”: *тот цо це наполнєл з броками сцекнул. Гледаю го, але чежко же го найду. Скапал як коцурска пита* (КовМихЦег 34).

питанє¹ с. „слово або виречєне з хторим ше пита”: „Озда сцє пешо приишли же сцє ше так заблацели?” Паноецц уж бул приготовени на таке Агафийово **питанє** та єй одпове: „Яке пешо! Привезол сом ше з Колошняйом ...” (КостПр 89) || Поль. *pytanie* „исте”, *zadać* ~ „поставиц **питанє**”.

питанє² с.: • **ходзиц по питаню** „ходзиц по жобраню, жобрац”. Слц. *ist po pytání* „исте”.

питанка ж. „спитованє дзивки”: *Так, то паньска хустка, цо му на питанки дала* (РН 5/1933, 2).

питанки ж. мн. „свадзба у доме млодей (за млодову родзину)”: Концом XIX вику „питанки” ше отримовали окреме у обисцу млодей тидзень або два пред свадзбу, а познейше ше „питанки” одбували на сам дзень свадзби (Малацко); *Питанки ше отримовали у млодей и то пошол млоди зоз своїма пайташами и зоз дружбами и шила млодого мац и оецц ...* (РК 1937, М. Бирк.) ◀ Од **питац**.

питанков -а -о, мн. -о (у функції меновніка) „свадзєбни госц по млодей”: *Рано, такой по свадзби, перше питанково нащивели свадзєбних ... Ані свадзєбни не остали длужни питанковим, та вец и вони пошли до нїх по бичак ... Свадзєбни ше мушели зобуц и умиц ноги у купачки, бо, гат, панує „шлїнявка”* (РС 47/2013, 16).

питац -ам зак. и незак. 1. „гледац, вимагац”: *Дзецко пита есц; Єдна дзивка шила тамаль и несла води и єден поранєти лежел у креви и питал од ней води* (Етн30 158). 2. „наручиц єдзєне, пице у карчми, рестора-

ну”: *Вошол нука [до чарди] ... Дораз вон себе питал вечеру* (Етн29 35). 3. „питац, гледац одредзєну цену за робу, услугу”: *Заи ше ми питалї же чи будзем [у нїх] служиц. А я гварел же будзем. Так сом надумал: будзем тельо питац да ми не даю, та вец не будзем служиц. Питал сом седемдзєшат форинти, а вон ми нїч не збивал од моеї плагци цо сом питал* (Етн29 VI). 4. „модлїц”: *Лем цє, мила, тельо питам: Поховай ме з тим князом ... з тим велїким фараром* (Етн9 ч. 161). Синоним модлїц розширел ше под уплївом сербского языка. 5. „питац за жену”: *Периу [хусточку] сом ци дала билючку / кеди ши ме сциснул за ручку, / другу сом ци дала червену / кеди ши ме питал за жену* (БиндКост 50). Слц. *pytať* „исте”. || Общеславянске слово: укр. *питати*, слц. *pytať*, поль. *pytać*. ◀ Праслав. *pytati*.

питац ше -ам ше незак. и зак. 1. “задац **питанє**, опитац **ше**” а) (дакому): *Питал ше хлапцови же чий є.* б) (з ґенитивом: **питац ше дакого**) у Гнатюка и старших авторох (дакеди ше у истим контексту хасную и з дативом и з ґенитивом): *А тот силни пан питал ше того дзєцка сам: „Повєдз тєраз, малючке дзєцко, хто ци причинни твоєї шмерци?”* (Етн): *Опитал ше монах того дзєвчєца хто му оецц* (Етн); *Питал ше того жазди чи вон ма за предай баранче лебо целятко* (Етн); *А Христос опитал ше Петра: Як же биш, Петре, сцел да го поштрофаме? ... А Христос питал ше Петрови: Та як же их оштрофаме?* (Етн); *Кєд треба пойсц жито кошиц, пойдєе худобни до жазду, заш ше го пита: Газдо, чи дацє ми жита и овса кошиц?* (ЕтнV 103); *Питаєе ше тєраз шицких розумних людзох: ком[у] потребн[є] таке задзєране?* (РН 32/1928, 3); *Кажди дзєнь сом ше вас питал чи писал наш оецц, ви ми више так одповєдлї, же не* (Етн29 75); *Пита ше того чловека: Цо ши таки смутни?* (ErRuth 25–26); *У вельким страху були житєлє вароша ..., бо на небе видзєли якиш слова, котри не знали почитац. Питали ше паноца, але и вон им не знал дац ради. Слїдуюцого дня ше презнали, же то була лєм реклама* (РН 30/1927, 4). 2. (звич. з дативом – дакому) „модлїц дакого”: *Иду коло нього*

його шовѣрове, а вон ше им пита крашине да го ментую з того ярку, да го не охабя там, да му не даю скапац (Етн29 58). 3. „жадац, вимагац дачию согласносц, допущене за да-цо”: Жимно, а дзеци ше питаю вонка бавиц ше „гледаю допущене пойсц вонка”; Мачка ше пита вонка „мачка мравчи, сце висц вонка”; Хижа офарбена, а на предней тера-си ище нет цегелки, аж ше питаю цегелки на терасу (Г. Р.). ◀ Праслав. *pytati*.

пита́ч х. „тот цо пита дзивку за жену”: А дзивка чекала ... док други пита́ч не при-дзе ... цо з нїм будзем жиц крашине за живота (Етн30 245). Слц. *pytač*, „исте”.

пита́чка ж. 1. „женска особа хтора у мено легиня пита дзивку”. 2. „питане, спи-товане дзивки”. Слц. *pytačka* „исте”. ◀ Од *пита́ч*.

питка¹ ж. „пице напою, пиятика”: Гибай з нами до карчми ... на питку, / лем ше го-туй на битку!” (Етн9 ч. 392) Тиж и у аме-рицкей писні „Америцки мен”: Пале: ту долари! / Дай полни погари / да ше напи́еме — на педу! / Як ше напили, / та ше побили, / вечар до лакоти, / рано до роботи, / будзе ище питка — на педу! „будземе ище пиц док достанеме плацу” (БиндКост 27–28) || Чес. *pitka* „исте”, поль. *pitka* „исте”: *do pitki i do bitki* „легинь на шицко”. ◀ Од *пиц*.

питка² ж. кул. „файта колача у форми пити (звич. зліпненей з двох часцох)”: Мла-ди нешка печу койяки питки видумовани (В. Саб.): ~ зоз сиром (з маком, з яблуками, з бундаву, з орехами). Нове слово.

[**питоми и питомни**] -а -е „приучени гу дому, людзом, не дзиви”: [Їй дараз] завод-льиви очи тераз благи и питомни (РНКЗа-ря 1939, 95). ◀ Од серб. *питом*, а то од праслав. *pitomъ* < *pitati* „допагтрац”.

пиха ж. 1. „гордосц”: Ище кед му оцец и мац розказую же так треба робиц, а вон гвари же вон зна ... Нешка є велька пиха ме-джи младу челедзу; не знаю за нужду, нїяку (ЕтнV 88); Таки мам крух платна, єст у нїм три рифи, / не знам як мам ходзиц од велї-кей пихи (Етн9 ч. 343); Боже мой, Боже мой, яка велька пиха / кед уж стара баба паньску хустку пита (Етн9 ч. 345); А яка аж [при младих] пиха и гордосц! Ледво цо одроснул

кус уж себе трима за наймудрейшого (РН 9/1930, 1). 2. „тото у чим ше дахто барз це-ши, з чим ше дахто пиши, с. дика, понос”: Окремна пиха було мац кандрасти власи. Прето була велька радосц кед ше дзецко на-родзело з кандрастима власами. Такой му предвидзели же то будзе красна дзивка, т.є. красни лежинь (НК 1979, 92). || Слц. *pycha* „гордосц”, всл. *pycha* „исте”; укр. *пиха* „ис-те”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *pyxa* „гордосц”.

пи́ц **пи́ем** **незак.** 1. „пиц води”. 2. „ку-сац (о суньогох)”: Суньожи ме пию. 3. „ви-пивац вайца (о курох)”: Кури єй пию вайца. 4. **прен.** „мучиц”: Оцец му лежи хори и вше тоту свою жену пиє: Дзе [син] пошол, нач? (Пвл. Бл.); Тераз го тоти ту знова пию! ... Пале ти ше их! (ЛатякТал 152). 5. „ужи-вац алкоголь; опивац ше”. ◀ Од праслав. *pitī* (*ryjǫ*). ♦ **пи́е як дуга** „барз пиє”; **пию док єден другого видза** „пию до безсвидомос-ци”; **ходзи пиюци** „непреривно, з дня на дзень пиє”: Вец сом святи Петре пиюци не ходзел (РК 1940, 57, М. Ковач).

[**пи́ца**] х. кул. „файта лепиня”. ◀ Од серб. *пи́ца*, а то з италиянского.

пи́це с. „тото цо ше пиє”: Кед ше тот дотрепе єдзена и пи́ца, та ше аж похори (В. Саб.).

пи́шиц ше -им ше **незак.** 1. „буц горди, пи́шни”: Пале як ше пиши, ані нас не види! 2. „унїмац ше робиц дацо як и други”: Но, єдзце, цоже ше пи́шице! || Слц. *pyšit sa* „буц горди, пи́шни”, укр. *пи́шатися* „исте”. ◀ Од *пиха*, праслав. *pyxa*.

пи́шкац -ам **незак.** и **зак.** **дзец.** „мочиц”. || Всл. *piškac* „исте” (Hal), поль. *pikaś* „исте”. ◀ Ономатопейске (Brückner).

пи́шкуревски -а -е „хтори ше одноши на место Пишкуревци”.

Пи́шкуревци и **рид.** **Пишкоре́вци** -цох „валал у Славонїи до хторого ше Руснаци висельовали у першей половки 20. вику”: Дочули ше вони же єст у Пишкоре́вцох ве-льо а туней жеми на предай. Пришли, опа-трели и купели (РК 1927, 60).

Пи́шкуревчань х. „житель Пишкурев-цох”.

пишні -а -е **1.** „горди”: *Кажди народ пишні зоз славніма ділами цо поробели його старши* (РН 11/1928, 2); *Вони [Китайці] були барз пишні на свою культуру* (РК 1930, 46, М. Мудри); *Народ радосні и пишні на тоті велькі успіхи* (РН 50/1927, 2). **2.** „гербні, с. охол”. || Слц. rušny „горди”, поль. ryszny „исте”. ◀ Од праслав. руха „гордосц”, рухати „моцно дихац”: першобутне значене прикметніка було „надути”.

пишно присл. „гордо; гербно”. Всл. rušne „гордо” (Lacko 51).

пишта: *кед ти то зробиш (кед так буде и под.) най ми мено пишта* „ти то не зробиш, то ше не случи”. ◀ *Пишта* – мадарске власне мено.

[пиштоль] х. „файта огньового оружия”. Европске слово. У нас од серб. пиштољ або мад. pisztoly (1627), хторе ше хасновало у вещей формох.

пищалка ж. **1.** „народні музичні інструмент, с. фрула”. Карп.укр. пишчалка „исте”, всл. piščolka „исте”, поль. piszczałka „исте”. **2.** „пищок, пишчалка у оргульох (оргонох)”: *Од лутеранских церквох найвекша ше вола „Гросминстер”. У ней су орґони найвекши у цалей Швайцарскей а маю 7000 пишчалки* (РН 21/1928, 3). ◀ Од дієслова пискац, праслав. piskati/pisčati.

пищалкош х. „музикант хтори грає на пишчалки”: *Грали у ней [карчми] гудаци Марциново и ходзел єден пишчалкош зоз Вєпровачу Шваб* (БиРК1937, 134); *Найинтересантнейши були пишчалкоше* (РС од 15. 03. 1985, 12). ◀ Од пискац/пищац.

пищац -щим незак. „видавац пишцаци звук”: *курчата, тацата пища*. Всл. kurčata a pulčata piščeli (Czambel). ◀ Од праслав. piskati/pisčati.

пищиска мн. ауґм. „велькі писки”: *Опрашена швиня пишциска отверала, не дала дойцэ жу себе и прашатом* (Йвґ. Бл.). ◀ Ауґм. од писки.

пищки мн. дем. од **писки**: *Най ци мац даскельо ододре по пишцкох кед таке бешедуєш!* (Люб. Як.)

пищок¹ -щка х. **1.** „дзубок при дробних птицох”: *Накадзи ластовка долетла жу гнізду, ластовчата вихпали своєю гладни*

пищки... (ЧаканБас 72) || Всл. pišček „исте” (Czambel). **2.** „кончисте жужене на рубу судзини през хторе ше висиповала чечносц, язичок”: *гарчок з пишчком*. • **вязац** хусточку на **пищок** оп. под хусточка.

пищок² -щка х. **1.** „дзєцински пишчок за писканє”: *Пищки зоз верби хлапци правели на яр* (ХомаМ 15). **2.** „пищок спортского судиї, желєзнїчара и под.”. **3.** „пищок (сирена) на авту”.

пиюци присл.: *ходзи пиюци* „ходзи вше пияні” (Г. Р.).

пиявка и **пиялка** ж. зоол. „Hinudo medicinalis L.” Варианта общеславянской лексеми, котра (зоз суф. -ька) характеристична за польски и восточнославянски языки. У укр. закарп. бешєдох хасную ше обидва форми – *пїявка* и *пїялка*, лемк. *пи-явка*, всл. *pijavku sebe prikladala* (Czambel), слц. *pijavica* и *pijavka* „исте”, поль. *pijawka* „исте”, рсї. *pijavka* „исте” (Тимко 118, 120, 121, 128, 130). ◀ Од *пиц*.

пияк¹ х. анат. „часц цєла птици по хтореј воздух идзе до плуцох”: [При розбєраню живини] *Винє ше вольо, пияк* (ХомаБл 173). || Всл. *pijak je v harle* (Czambel), всл. *pijak „горня часц душніку”: skočelo mu do pijaka „забєгло му”* (Bartko 201). ◀ Од *пиц*.

пияк² х. „тот цо любі вельо попиц”: *А приданци таки добри пияки, / пию вино яґод воду буюки* (БиндКост 37); *То добри пияк* (М. Рм.); *Бул кус подли ..., але зато бул добри пияк* (РН 4/1929, 2). Слц. *pijak „исте”, поль. *pijak* „исте”. ◀ Од *пиц*.*

пиялка ж. оп. **пиявка**.

пияні -а -е „опити”. Всл. *pijani „исте”* (Czambel), поль. *pijany „исте”, укр. *п’яний* „исте”. ◀ Од *пиц*. ♦ ~ **як швиня (як цєлє, як лєлє)** „цалком пияні”: *дакеди и тєраз на пол ноци придзе пияні як цєлє* (М. Биркаш); *пияного [и шалєного] и Бог чува* „пияному и шалєному не потрібна помоц, його Бог чува”.*

пияніца х. и ж. „тот цо ше часто опива”: *А Исус Христос ... приял за пияніци погар* (Етн30, 79); *А ти не пияніца кед вигинаш одразу пол канчова?* (КовМихЦВ). Поль. *pijanica* и *pijak „исте”, укр. *п’яниця* „исте”.*

п'яти -а -е числ. поряд. гу основному числу 5.

п'ятина ж. „п'ята часц дачого”. Слц. *pätina* „исте”; слц. диял. *péta částka* „исте” (SSN). ◀ Од *п'яти*, але нашо може буц и од серб. *пети́на*, бо народ хаснує и вираз *п'ята часц* (гу тому, наша форма би мала буц зоз ц место *т*, як у форми *штварцина*).

п'яток -тку х. 1. „п'яти дзень у тижню”: *Придзе на п'яток*. 2. у функції присловника: а) „остатнього або даєдного прешлого п'ятку”: *Вон бул у нас п'яток; То було п'яток*. б) „кажди п'яток, п'ятками”: *През тидзень є на терену, а п'яток прихodzi дому*. || Слц. *piatok*, поль. *piątek*. Общеславянске. ◀ Од *п'яти*. • *Вельки* ~ церкв. „п'яток пред Вельку ноцу”. ♦ ~ *недобри початок празн.* „п'яток не треба починац роботу”; *хто п'яток шпива на недзелю будзе плакац* (бо п'яток Христос розопяти и пост) (В. Саб.).

пияц х. 1. а) „место дзе ше на мало таргує”. Карп.укр. *пяць* (Дэже), серб. *пијаца* и *пијац*. б) *винєсц на* ~ „однесц предац на пияц” (МудриАл). 2. „площа, плац, с. трг”: [У Помпейох] *Хто не мал двор у обисцу, заградку, тот вишол на вельки широки пияци, на улицу, дзе пребивал цали дзень* (РН 67/1926, 2, М. Мудри); *Пияц тиж згодни, обсадени з древами, а при нїм церква* (РН 28/1927, 3, М. В.); *Коло 5. годз. сцигли госци до Коцура привитани од одушевленого народу на прекрасно украшеним пияцу пред валалску хижу* (РН 23/1930, 1). 3. *звич. мн. пияци* „коцки хлеба и на нїх дробни фалатки сланїни и под. (кед ше дава есц дзецом)”. ◀ Од мадъ. *pias*, мадярске од ит. *piazza* „плац, с. трг”, а то од лат. *platea* „улиця; плац” (од того и сучасне *плац*).

пияцки -а -е „хтори ше одноши на пияка”: *вона мне нїяк по дзеки не була, бо була исто зос пияцкого дому* (РН 24/1928, 2). ◀ Од *п'як*².

[**п'яката**] ж. „велька оглашка на муре и под.” Европске слово. ◀ У нас од серб. *п'яката* и *п'якат* (у сербским частейша форма х. р.).

плакац -ачем незак. 1. „виражовац жаль през слизи”: *Не плач, моя мила, ша ми ше врациме / док ше катонацкей муштри научиме* (нар. писня). 2. (на дакого) „плакац споминаючи виновника жалю”: *Велї дзеци плачу на своїх родителей, бо шицко родителї препили* (РН 19/1929, 4, К.). ◀ Общеславянске. Од праслав. *plakati*. ♦ *можеш плакац до черепка* „не вредзи ци уж плакац, бо то навше страcene, прешло”.

плакаци -а -е „хтори легко заплаче або часто плаче”: *Вишла од дохтора, та так плакала; вона така плакаца* (Г. Р.).

плакшиви -а -е „плакаци” (Г. Р.). Поль. *plaksiwy* „исте”; слц. диял. *plaksivý* и *plaksivi* „исте” (SSN).

пламенїсти -а -е „пламеньовой фарби, ясни червени”: *Кед человек розчервенети або у горучки, гвари ше же є аж пламенїсти* (Вер. Рм.); *Кед слунко барз ясне виходзи, гвари ше же є пламенїсте* (М. Рм.); *Пламенїсти то медзи лилову и целову фарбу* (Евф. Пл.); *Нїч ше не бой! / Оздаль видзе тота гвизда / Ясна, велька, пламенїста, / Цо швицела вицера вноци* (Г. Кост., РК 1923, 88); *пчили себе ноша на ножках праику ... жовтого, червеного, белавого, пламенїстого* (РН 11/1935, 2). || Слц. *plamenistyý* „подобни огню”: *зога plamenistá*; поль. *plómienisty* „пламеньови, огньови”. ◀ Од *пламень*.

[**пламеняча**] ж. „паразитна хорота на рошлїнох”. ◀ Од серб. *пламеньча* „исте”.

пламень х. „швицаци гази при гореню, огонь, с. пламен”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *polmen-*.

пламеньчок -чка х. дем. од **пламень**.

[**план**] х. „с. план”. Европске слово. У нас зоз сербского.

планета¹ и **планейта** ж. 1. *празн.* „напредок одреджена будучносц, судьба, предсказанє, пророцтво”: *як ми планейта описує, дзеведзешат и дзевец роки жиц будзем, а я би то не любел. Досц би ми було дзеведзешат и осем „як ми предсказанє описує”* (Етн29 VII); *Баба Г. не дала топиц до пеца кед ше жито шало, бо же будзе шнїцовите жито, то планета така „то так од висше одреджене”* (В. Саб.); *Ша кед*

так планета пришла, же не можем ніяк дац за це свою дзивку (= так судзба одредзела) (РК 1935, 171). 2. „лісток з предсказаньом будучносци яки ше предавали на вашарох” (В. Саб.): Була [на Кирбаю], розуми ше, и Циғанка з морским прашицом, котре вицаговало, як ше теди гуторело, „планети”. То було цошка таке як неішайиши гороскоп – предсказоване будучносци. Жену з морским прашицом волали „планетарка” (ФейИр 73). || Слц. диял. planéta „исте (1–2)”: narodzila sa na ňeščasnú planiétu; planiėti na jarmoku vítahuje biela miš (SSN). Зоз значеньом 1. слц. planéta зазначене 1744. р. (HSSJ). ◀ З тима значеннями слово *плане(й)* та могло до нас дойсь и преїг других язикох (не мушело присц преїг сербского).

[**планета²**] *астрон.* „небеске цело хторе ше окруца коло Слунка”. Общеславянске и европске слово. У нас зоз сербского.

[**планетарка**] *ж.* Оп. контекст под **планета¹** (2)

плани -а -е з общим значеньом „недобри” хаснує ше у злученю з розличними мєновніками: ~ **жем** „жем слабого квалитета”: Кед жем випоинї, кед ше не гної, лєм ше хаснує, гвари ше же то плана жем (М. Рм.); ~ **витор** „оштри, жимни витор”: Плани витор то таки цо палї по заградкох, по полю (Евф. Пл.); ~ **робота** „недобра робота”: Охабце ше ви тей планей роботи! Могло би ше вам не удац, та бисце чудом попреходзели, як мой сушєд (РН 27/1927, 4); ~ **обичай** „недобри чловеков обичай”: Таки мам плани обичай, кед сом задовольни, та баюс кусам (РН 6/1937, 4, М. Ковач). || Всл. plāni rok „слаби рок” (Czambel), слц. planý človek „зли, недобри чловец”, ~ vzduch „недобри, нездрави воздух”, ~ á hruška „дзива грушка”; карп.укр. плани „недобри, зли”: А с планим *фраїром* Пан Бог мїа побїєе (Етн9 (Т. IV), 68), так хлопа каждого с планном жєном Бог покаре, планна жена хлопів кат, а добра вінець (Етн9 (Т. IV) 85). ◀ Од праслав. роl-нъ „пусти, неродни”, хторе зродне зоз польо и зоз сербским планина (Holub-Korešný, Machek, ЕСУМ).

планка *ж.* 1. „опадана овоц (дзива, у лєше)”: Вжала го [хлѧпца] лєвица зоз собу, та

ходзелї по лєше; зберал планки (Етн29 181). Слц. planka „дзива овоц”, всл. sbírali planki, dzive hruški i jabluka (Czambel). 2. **бикич**. „єдзєне з печених сухих шлївкох и печених яблукох хторе ше пририхтовало на Вилїю” (мср Зденко Лазор). ◀ Вивєдзєне од *плани* (оп.).

плано *присл.* „зло, недобре; подло”: У нас упак не так плано (РН 1/1932, 4); ми шицко маме а так ше нам видзи же нам барз плано идзе шицка робота, ніжда зме не задовольни (Заря 4/1937, 4); Часто зме и сами виновати бо плано обрябєме жем або нє добре гноїме (РНКЗаря 1940, 133).

[**пластика**] *ж.* „пластична маса”. Общеславянске и европске слово од лат. plasticus. У нас зоз сербского.

[**пластични**] -а -е „хтори ше одноши на пластику”.

плата *ж.* 1. „фалаток платна з хторим заплатана шмата и под., с. закрпа”. || Всл. plata „исте”: budzeš nošic čepes – hola plata, na nohavičoch ma platu na place (Czambel), слц. plát „узки, ценки фалат дачого”, поль. płat „фалаток платна”. 2. **а)** Кед ше шніг розпуцує, на полю оставаю чарни и били плати (Ю. П.). **б)** мн. **плати** „вєльки пахульки шнігу”: [На драже] у вєльких платох ношєни з витром падал шніг (РК 1940, 29, М. Ковач). ◀ *plать* „фалаток платна”, а то появзєне зоз праслав. polъно „платно” (ЕСУМ). ♦ **гола (сама)** ~ „шмати сама плата” (Ю. Пап); **яка дзир(к)а така плат(к)а** „яки оец такї син, яка жєна такї и муж” (Ю. Пап).

платѧц -ам *нєзак.* „пошивѧц з платами, с. крпити”. Всл. čižmi platal (Czambel), укр. платати „платѧц”. ◀ Оп. **плата**.

платка *ж.* 1. „мала плата”. 2. *звич. мн. платки* „шпляхи на целу хорого чловека або животињї”: На уоох, ногох и бруху [хорєй швинї] появя ше червени платки, котри пофришко побєляєя и почарня (РН 9/1937, 3). 3. „вєлька пахулька шнігу”: Шпироки, мокри платки шнігу сипали ше як з решєта на жем и засцєльовали цали видокруг (РН 10/1931, 2); за облаком пада густи

иніг у вельких платкох як гуши пиря (Ков-МихНО 93). ◀ Оп. **плата**.

платкасти -а- -е „хтори ма по себе платки”: [Файти желеней пасулі:] *папинац котрому зарно платкасте а струче (махуна) вишньова* (Заря 4/1937, 5).

платна ж. „метални звич. округли або коцкасти подкладач под шруб и под.”: Зоз каждого конца ковач на ролю кладол по єдну платну, а ей функция була зачувац конци ролі од счухованя. ... Роля кед остари будзе чухац до кроснох. Прето ше и кладзе платна, бо би ше роля фришко поєдла” (Фа 112). || Серб. *платна* „исте”, слц. диял. *platňa* „plechové kovanie na ramenách voza” (SSN). ◀ Од нем. *Platte*. Нашо можливе зоз сербского.

платно с. 1. „текстилна материя”. 2. „платно на ладі-плахтарки, с. једро”: *барки на едра (платна)* (РН 30/1934, 3). Оп. *плахта* (2). ◀ Общеславянске. Од праслав. *polъno* • ~ *своей работи* „платно домашнього виробку”: *Оплечко ... [було] ушите зоз платна своей работи* (ВаргаЛю 216).

платняни -а -е „зоз платна”. Всл. *platñeni* „исте” (Czambel).

платняр х. „тарговец зоз платном”: *Кед му дахто дацо пове, такой ше руци як герчок, як платняр* (В. Саб.).

платняра ж. „предавальня платна”. Видеzene зоз сербским суфиксом -ара.

плахитка ж. 1. „ценка або мала плахта, с. чаршав”. 2. „плахитка на хторей ше шпи”. 3. „параван”. 4. „плахта на дзверох же би мухи не уходзели”. 5. „зольніца”, лем у Гнатюка: *Була єдна паньска лучка, / жала ми ю красна дзивка. / ... За ту желену травичку / давала им шерп, плахитку* (Етн9 ч. 38). Слц. *plachetka* „менша плахта”: *travu odnesie v plachetkách*. ◀ Од *плахта*.

плахта ж. 1. „прекривач (за посцель и под.)”: [На перину при посцеляню] *ше престарла перше ценка, а вец груба плахта*. Ценка плахта була вишивана, кус длуґша як груба, хтора стала поверх ценкей. Боки плахти, хтори було видно зоз хижі, були дзирковани. *Паньски* плахти стали на посцельох у першей [предней] хижі. *Предавали их Жидзи*. На себе мали ружи, а були

зоз штофу, т. є. зоз кашмиру, та ше таки плахти волали кашмирски плахти. Були барз драґи (ПапОл 38). 2. „плахта на ладі-плахтарки, с. једро”. 3. ~ **на деску**: Так [по вибитих смужкох] *ше вишивали: ручніки на уцерање, хлебовки, заглавки, плахти на деску* (пресцерали ше як поньви на посцель кед у ней лежало хоре, а на боку, на дески мали дацо вишите) и др. (ДудашКс 158). || Слц. *plachta* „плахта”, поль. *plachta* „исте”; всл. *plachta*: *do takej starej plachti navjazala* (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. *plaxъta* „платно; плахитка”.

плахтарка ж. „ладя з плахтами хтору гоні витор”.

плаца ж. 1. „заробок, надніца”: *Богати дзивки крича: „Ми, панє, алебо ишпанє, ми вам за пол плаци туньше робиц придземе* (Ос 26); *Вишол ци рок, дам ци твою плацу*. *Гибай, та ци одмерам корец пенєжи* (Етн29 22). Слц. *pláca* „исте”, слц. диял. *pláca* „исте” (SSN II, 810). 2. „рочне даване держави, церкви и др.”: *Правда, хтори не ма жем, ані краљ од нього не пита ніяку плацу* (ЕтнV 96); *Кед придзе єшенє, почню [од худобного] брац попом, почню брац дзякови ... Питаю од нього цалу плацу и од школи* (ЕтнV 96). ◀ Од праслав. *plata* / *platja* „плаца”. ♦ **єдна (иста) му** ~ „шицко му єдно чи будзе так чи так, чи зроби так чи так”: *Нач ше ходзиш модліц дзевятніцу жу женом? Єдна плаца як ше модліц у люцкого, так и дома*.

плаценє с. „даване, порция”: *Давно бул воємски штаєр, то було плаценє* (Пвл. Бл.).

плаценко с. 1. „мали фалаток платна”. 2. „ценке платно”: [На покрейтки] ... *розквитнути ружички були цемови и червени зоз финого плаценка...* (РК 1937, М. Бирк.)

плациц -им незак. и зак. 1. „давац/дац пенєжи за дацо”: *Кельо ши плацел тоти имати?* 2. „давац/дац урожай, принос”: *У нас уж жита витлачени. Плацели добре ... Було по голту од 2 до 14 метери* (РН 32/1932, 3); *Вишадзи нарикаю, же [жито] мало плацело, на местох ... єст и барз нечис того жита* (РН 29/1935, 4). У сербским (у МС) нет тото значене. ◀ Од праслав. *platiti*; трима ше же тото праславянске дієслово зродне зоз *polъno* „платно”: фалатки плат-

на ше у прешлосци хасновали як средство плацєня (Фасмер, Machek).

плач х. „плаканє”. • **з плачом** „плачу-ци”: *Тот заш з плачом дому. Побудзе дома два дні, три дні, недобре му за жену* (Етн29 116); **[аж] до плачу (так ше шмєял, так го рушило** и под.) „лємцо не заплакал, аж му слизи вишли”.

плачуци присл. „з плачом”.

плашиц -им незак. 1. „одганяц”: *Плашиц гуски зоз цвикли*. 2. „виганяц; гонїц”: *же дую витри, теди дзеци нє нужно вельо вонка плашиц* (Заря 1/1938, 5); [Вжимє] *нє плашице дзеци вше нука, но их добре обљєчце* (Заря 1/1938, 6, др Шарик). 3. „страшиц”: *Не плаш ми конї з автом*. || Слц. *plašit'* з обидвома значєнями. ◀ Од праслав. *polъxъ, polšiti*.

плашиц ше -им ше незак. 1. „бац ше”: *Макаї хлоп добри, / та ше их [хлопох хтори го сцу биц] не плаши* (ErRuth 102); *треба на шпарґи папери навязац и привязовац на древа, да ше птици плаша* (РК 1922, юлий). 2. „збуньовац ше (о коньох)”: *Конї ше плаша од авта*. || Всл. *plašic se* „бац ше” (Hal). ◀ Од праслав. *polъxъ, polšiti*.

плашлїви -а -е „бояжлїви (о коньох)”: [Хори конї] *барз су нємирни и плашлїви* (РН 30/1936, 4); *Плашлїви коньї ... почню сцєкац, поламу коч* (РНКЗаря 1937, 99).

плащанїца ж. церкв. „платно зоз слику цєла Исуса Христа у гробу”: *На Вельки пияток [у церкви] ... служєна Страсна вечурня и виношена плащанїца ... З плащанїцу ше у процесїї три раз обходзи коло церкви. Тот обход людзе волаю Христово хованє* (ФейИр 67). || Укр. *плащаниця* „исте”, серб. *плашаница* „исте”. ◀ З церковнославянского, а то од праслав. *plašъ*.

***плебан** х. „паноцец”, оп. под **хлебан**.

племе¹ -єна с. 1. „род, фамелия; файта”: *Петров прадїдо и прабаба були недобри. Їх син тиж бул недобри. Чи то вифунї тото племе дакеди?... (Пвл. Бл.)* 2. „народ”: *Покойна родзєла, виховала и пристановєла нашоу племену (9) дзєвєцєро дзеци* (РН 2/27, 3); *Тот кулянец нараз гвари: Чом ми Руснаци єдно племе, єдна вира, єдна народносц, а таргамє ше на два страни и мамє*

двої новини? (РН 12/1935, 2). || Укр. *плем'я* „исте (1–2)”, слц. диял. *плєте* „файта; род поколенє” (SSN). Общєславянскє. ◀ Од праслав. *plemє*,

[племе²] -єна с. „родовска заєднїца у рамикох єдного народу”. ◀ Од серб. *племе*.

[племич] х. „припаднїк плємства, аристократ”. ◀ Од серб. *племић*. Нашо старши як еквивалєнт хасновали мадяризєм *немеш* (оп.).

плєх х. „с. лим”. Всл. *plech* „исте”, слц. *plech* „исте”. ◀ Од нєм. *Blech*.

плєхови -а -о/-є „зоз плєху”. Слц. *plecho-vý* „исте”.

плєщок -щку/-щка х. „фалаток плєху”.

плєва ж. „обмоток зарна хтори трима зарно у класки”. Общєславянскє. ◀ Праслав. *pelva*. Зроднє зоз *плєц*. ♦ **як плєви** „вельо” (Г. Р.): [У тим валалє] *єст дзеци як плєви* (РК 1930, 106).

плєвар х.: *Плєву при тлачацєй машини одкладад чловєк хтори ше наволоує плєвар* (МудриАл).

плєварки ж. мн. (єд. плєварка) „жени хтори при тлачацєй машини ношєли плєву”: два жени спод трєшки вигартали плєву зоз дрєвенима грабєлками и виношєли ю на дручкох до плєвнїка (ДудашКс 165); *При машини кєд витор врацал, та ношєл и на того на брадлє и на плєварки [= кєд витор дул до предку трєшки, та ношєл сламу и плєву на роботнїкох]* (В. Саб.).

плєвка ж. 1. „дробна плєва”: *Жито нє було овятє, плєвки у нїм було* (В. Саб.). 2. „обмоток зарна жита и под.” (МудриАл, Ю. Пап).

плєвнїк х. „будинок у гумнє у хторим ше трима плєва, шєно и под.”: *Бул направи з дєскох або посконох коло дрєвених слупох, закрити зоз сламу; до плєвнїка ше сипало плєву и тєреки; ту стала шєчка за шєканє покорми (кукуричанки, мишлинґу) коньом и кравом* (ПапОл 45). || Слц. *plevník* „исте”.

плєнґа ж. „зуби” на столчку за лупанє кукурици” (єтнолог Любомир Медєши чул од старшого Керєстурца). ◀ Можлїва вяза зоз укр. *плєна* „пуклєнїна у металу”, слц. *plēna* „очкодованє мєсто на жєлєзу”, слц.

рлећ „вищербене место на шекери”, билор. *пленка* „очкодоване, вищербене место на металу”, а то од праслав. *plēna* „пукленіна на металу, каменю”; ту віроятно припада і всл. *plīnga* „нож без древеней ручкі” (Buffa 209). Зуби на столчку за лупане здабу на вищербени места (карбіки) на шекери, ножу і под.

[плескавица] ж. „пражене млете месо”.

◀ Од серб. *плескавица*, а то од *плескати*.

плесц -ецем *незак.* **1.** „преплетаюци пруге (сламу, конопу і под.) правиц дацо”: ~ *венці, варґоч, ошторгель.* **2.** *прен.* „гоч цо приповедац”: *ходзи по наших валалох і плєце неправди о нашим народу ... і зводзує неуких і некритичних людзох* (РН 29/1936, 2). ▶ Од праслав. *plesti*.

плєсц ше -еце ше **1.** „круциц ше, мотац ше”: [Дзецко] *Силом сце да дацо роби і дакому помага на ше непрестано плєце за мацєру і оцом, і вецей завадза як помага* (РН 4/1934, 1, О. Торма). **2.** „мишац ше”: *най ше нье плєце до опіцих стварох до хторих ше нье розуми* (РНКЗаря 1940, 32). **3.** (дакому) і *безос.* **а)** „круциц ше у глави (о думках)”: *Нешика му ше плєту якишик чарни думки* (РН); *Цошка ше му више плєтло на розуме тота драшка од карчми до дому* (РНКЗаря 1940, 119). **б)** „буц дакому наверх язика”: *Плєце ше ми, а не можем ше здогаднуц* (Вер. Рм.). **в)** „шніц ше (о дачим чудним)”: *И тей ноци ми ше вишельячину плєтло зоз нїма* (РНКЗаря 1938, 101). ▶ Од праслав. *plesti*.

плєтка ж. **1.** „видумство, циганство”: *Перши міністер направел плєтку же ше Дюра пред нїм хвалєл же ... би ю [цєркву] створєл єдну ноц* (Етн30 38). || Всл. *pletki: pre pletki zavarti šedzel* (Czambel). **2.** „особа хтора видумує циганства, плєтки”: *Тот Микола (тота Маря) то така плєтка.* ▶ Од праслав. *plesti*. ♦ **правиц плєтки (плєтку) на дакого** „приповедац неправду о даким”: *Ти, Цигане, ... нашол мойо пенєжи!* А Циган му дораз одповєд: „Не прав плєтку на мнє. Ти знаши же я од кеди у тебе служим, нїґда сом ещи нїч не украднул, ані цо сом нашол не скрил” (Етн30 289).

плєц плєєм *незак.* „таргац ґаз коло хасновитих рошлінох”. || Слц. *plet, plejem* „ис-

те”, поль. *pleć, pieleć* „исте”. Общеславянске слово. ▶ Праслав. *pelti, peljq.* Зродне зоз *плєва*.

плєцати -а -е „хтори ма широки плєца”: *Петро, трицєцрочни чловєк, млади, моцни, плєцати* (Заря 13/1934, 6); [Сивєрни Китайци] *людзе високого росту, плєцати* (РН 36/1937, 3).

плєцени -а -е **1.** „виплєчени з пруга”: ~ *карсцєль; ~ сиц.* Слц. *pletený* „исте”. **2.** ~ *колач* кул.: Цєсто ше загнєтло з млєком, кус квасу, 2-3 жовчками, кус ше посолєло, додало гарсц цукру і витрєпало ше з фришким маслом (масцу). ... Цєсто ше скруцєло і три таки цєста ше сплєтили *отройнє* як варґоч. Кєд ше колач удал, мал аж *пасма* (то були часци на колача хтори ше розліповали) (ХомаБл 190).

плєцо с. „с. раме”. Всл. *vzál pušku na plěco* (Czambel), слц. *plese*, поль. *plese*, гор. луж. *plěso*, укр. *плече*. Общеславянске слово. ▶ Праслав. *pletje / pleťe*. ♦ **дзвигнуц/дзвигац (сциснуц/сцискац) з плєцами** „дзвигнуц і спуциц плєца на знак неодлучносци, двоєня і под., с. слєгнути раменима”: *Мац уж знала його обичай, та ше му пита: „Янку, єдол ши дацо?” А вон лєм зос плєцами дзвигнул, але нїч не гуторєл* (КостПр 45); „Не приял би ши ше предлужиц на мойї роботы ...?” *Сцискам з плєцами* (КочЄвЦП 185); паралєлно хаснуєме і сербизєм **злєгнуц з плєцами** (серб. *слєгнути раменима*); **мог бим цє прєруциц прєйґ плєца** „слаби ши за мнє”; **прєруциц дацо прєйґ плєцох 1)** „поробиц, одбуц” (В. Саб.); **2)** „не покончиц як треба” (В. Саб.); **3)** *прєн.*: *Тєраз кєд уж телї роки прєруцєни прєйґ плєцох знам цо ми була найвєкша хиба* (КовМихКап 54).

плєшнєніна ж. *бот.* Общеславянска лексєма. У поль. *plesń*, слц. *plesnina*. ▶ Праслав. *plěsнь* (Тимко 72, 74, 129). Хаснує ше і форма *сплєшнєніна*.

плєшніц -нєєм і -їм *незак.* „поставац сплєшнєти”. ▶ Праслав. *plěsнь*

[плиш] х. *оп.* *блиш*.

плївац -ам *незак.* „рушац ше по поверхносци води”. || Всл. *plīvas* „исте”. ▶ Праслав. *pluti/ploviti (plovq).*

плівача с. мн. „помощне средство за пліване”: *Два снопочки вигризкох длугоки коло пол метера, звязани медзи собу зоз штранджом (порвазком): плівач легал на штранджок и плівал, а снопочки з бокох го тримали на води.*

плінуц ше -нем ше *незак.* „розпуцтовац ше, топиц ше; розпадавац ше”: *Яке розварене, пліняце месо, як ше пліне* (Пвл. Бл.). По форми презента *пліне ше* форма инфинитива би мала буц *плінуц ше* (як цо маме *розпліне ше* од *розплінуц ше*, *гарне ше* од *гарнуц ше*), але на основи *пліняци* инфинитив би мал буц *плініц ше* (як *дзвиняци* од *дзвиніц*). На основи форми *розплінуц ше* -інем ше (оп.) заключаємо же виroyтнейша форма *плінуц ше*. ◀ Од *плівац*, праслав. *pluti*, *plavati*. Оп. и *розплінуц ше*.

пліняци -а -е „хтори ше легко розпуцує, розпадає”: *Яке розварене, пліняце месо, як ше пліне* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *плінуц ше*, *розплінуц ше*.

плітке -кого с. субст. „плітке место у рици, бегелю и под.”

плітки -а -е 1. „хтори малей висини (о води)”. 2. *прен.* „недосц мудри”: *Ти ище плітки „ти ище недороснути”* (Ю. Пап). Общеславянске. ◀ Праслав. *plytěk*.

плітко присл. „недосц глібоко”: *Плітко ци зоране у загради, нет пацерковой жеми* (В. Саб.).

плод х. „род рошліни”. • *принєсц/приношиц* ~ „зродзиц/родзиц (о рошліни)”: *Уж слідууючого року обачиме, же овоц будзе напредовац и принєше красни плод* (РН 2/1930, 3); *бильини рошиню, квітню па и плод приноша* (Заря 11/1937, 8). ◀ Общеславянске. Праслав. *plodъ*.

плодзиско с. пчол. „часц кошніци дзе ше одховую млади пчоли”. Слц. *plodisko* „исте”. ◀ Од *плод*.

плодзиц ше -им ше *незак.* „розмножовац ше”: *У Австралії забили 800.000 овци да ше овци „превельо” не плодза* (РН 48/1936, 1); *Треба на меджох и по дильовох так исто мерковац же би ше коровче на ных нье плодзело* (Заря 16/1937, 6); *Талиане [ше] барз плодза – кажди рок прирошнє ми-*

лийон людзох (РН 39/1933, 1). || Укр. *плодитися „исте”, слц. plodiť sa „исте”*. ◀ Од *плод*.

плодни -а -е „хтори дава обилни род”: *Осушиц би требало тоти барища... и достац плодну жем* (КовМихЦВ). || Слц. *plodný „исте”, укр. плідний „исте”*.

плоднік х. анат. „посцелка, счиссиско”: *Счиссиско то плоднік цо у нїм цєле и др. лежи* (С. Мйр.); *Кед швиня не сце праше од другей швині, треба го оваляц у єй счиссиску, плодніку, та кед осети свой пах, та го присце* (В. Саб.). ◀ Од *плод*.

ploкац -ам *незак.* „вимивац, виплоковац”. || Всл. *plokac „исте”, слц. plákať „исте”, укр. діял. полокати „исте”, поль. płukać „исте”*. ◀ Праслав. *polkati*. Наша форма ма польски рефлекс *tlot*.

плот х. 1. „ограда”: *а ти под цудзим плотом здохнеш од того пица* (КовМихЦВ). Всл. *plot*, слц. *plot*, поль. *plot*, укр. *пліт*. Общеславянске. 2. (у нар. писні) „у борбеней линії на фронту: гац, грунок опрез декунка як склоніще, с. шанац”: *Бо у Билограду з гліни плоти градза, / уж наших шугайох до войни провадза* (Я. Олеяр). ◀ Вяза зоз *плєси* (плєцем), праслав. *plesti*.

[плотна] ж. „плоча на шпоргету”. ◀ Од серб. *плотна*, а то од нем. *Platte*.

плотькац ше -ам ше *незак.* „купац ше, мачкац ше”: *Пошли ше плотькац до бані* (С. Мак., В. Саб.). Хаснує ше и форма *плютькац ше* (оп.). ◀ Од *ploкац ше*: перша часц *плоть-* и *плють-* дава форми онома-топейски призывук.

плоцик х. дем. од *плот*.

[плоча] ж. ◀ Од серб. *плоча*, тото од старшей форми *ploka/plaka*, а то од греч. *πλακα* (P. Skok).

плуг х. „орудие за оране”. Общеславянске. ◀ Праслав. *plugъ*. Часци плуга: *градзель, табла, желєзко, чересло, кормань-деска, кольчата, ручки, петка, чаґатов*. Аж по приселеню почали ше хасновац термини: *плуг о єдну бразду и двоґач*.

[плус] х. „знак здаваня”. Общеславянске и европске слово. ◀ Од лат. *plūs* „вєцей”. До початку 20. вику при здаваню зме хасновали злучнік „и”: 2 + 2 ше читало 2 и 2 (В. Саб.).

плющок -щка х. 1. дем. < **плуг**. 2. „парачи и огартачи плуг”.

плювац -ам незак. „с. плювати”. Общеславянське. Укр. *плювати*, слц. *pluvať*, стсл. *plъvati*. ◀ Праслав. *plъvati*.

плювнуц -нем зак. жу **плювац**. ♦ **плюв-нул бим му (им и под.) на то (на нього, ню и под.)** „то не заслужує ніяке припознання, не ма ніяку вредносць” (В. Саб.); **то таке як плювнуц на жем** „то барз легко зробиць” (В. Саб.).

плюга и **плюга** ж. „брудна, люштава газдиня” (СС. Мак.). || Слц. диял. *pl'uha* „нешорова, мизерна особа”: *Pl'uha pl'uhavá, nehamblivá* (SSN II, 841), укр. диял. *плюга* „исте”. ◀ Не ма бизовну етимологию. Можлива вяза зоз *плювац* (ЕСУМ).

плюгави -а -е (СС. Мак.) и **плюгави** „брудни, злюштани (о обисцу и под.)” (СС. Мак.): *Плюгави то люштави, хтори не дзба за собу* (Лев. Ск.). Слц. *pl'uhavý* „бридки, одвратни”, укр. *плюгавий* „исте”, поль. *plugawy* „исте”. ◀ Од *плюга*.

плюндри мн. 1. „панталони”. 2. „гандри”: *Зберай свойо плюндри и бер ше*. || Слц. диял. *plundry* „хлопски широки панталони”, укр. диял. *плюндри* „панталони з еленьовой скори (у Галичини)”. ◀ Од нем. *Pluderhose*, а то од дієслова *pludern* „надуваць ше”. Хаснує ше и форма *прундлі* (оп.). ♦ **скрац дакому** ~ „при гроженю: указаць дакому; набиць дакого”: *Я ци скраєм плюндри... Та я думал: человек є, ожениць го... ма розум, а воно – мазжов, вол стари – а шалени* (РН 4/1929, 3, М. Ковач).

плюс викр. 1. значи плюснуце води: *Хавачела кабел зос воду ..., та плюс на бачика Грища* (Заря 3/1939, 8). || Слц. диял. *plusk* „исте”. 2. значи вдерене (по ліцу и под.): *Кед ми дацо повед, а я плюс [плясла го]* (Рускинї 187). ◀ Оп. *плюскац*.

плюскац -ам незак. 1. „чечиць або падаць биючи до дачого; виволоваць плюскаци звук”: *Риби плюскаю наверх води*. 2. „виплюсковаць”: ~ *воду на огонь*, ~ *воду з чамца*. ◀ Праслав. ономатопейське *pluskъ, pluskati*.

плюснуц плюшнем зак. (гу **плюскац**) 1. „виволоваць плюскаци звук”: *Цошка плюсло у рици*. 2. „поляць з єдним плюснуцом”: *Як*

ишли [през морю], вера псови вода плюсла до носа (Етн29 201). ◀ Оп. *плюскац*.

плюта ж. „шніг и вода по драже (звич. кед ше шніг пуща)”. || Карп.укр. *плюта* „жимна дижджовна хвиля зоз шнігом”, чес. *pluta* „дижджовна хвиля”, укр. диял. *плюта* „дижджовна хвиля”. ◀ Не ма общеприлапену етимологию. Вяже ше з дієсловом *плюскац* (оп.), зоз лат. *pluit* „пада диждж”, з нем. *Flut* „вилів рици” (ЕСУМ).

плютави -а -е „хтори ше одноши на плюту”: ~ *драга*.

плюца с. мн. анат. „орган за диханє”. || Слц. *plúca*, укр. диял. *плюца*, поль. *plúca*. Общеславянське. ◀ Праслав. *plúta*.

плюцнік х. бот. „*Pulmonaria officinalis* L.” У укр. диял. Словацкей *пл'уцнік*, у слц. *plucnik*, поль. *plucnik*, серб. *плућњак*. Рошліну оддавна хаснуо за ліченє плюцох (Тимко 59).

плюцо с. „плюцово кридло”.

плющ¹ х. бот. оп. **блющ**.

плющ² х.: (**мокри**) **як** ~ „барз мокри, сама вода”: *Дзецински пелюхи мокри як плющ* (Мел. Пвл.); *Кед человек шицок озноєни або премокнути, гвари ше: мокри як плющ* (Вер. Рм.); *Мокри як плющ кед дахто мокри од дижджу* (Лев. Ск.). || Слц. *plušť* „бридка хвиля, звич. зоз моцними дижджами або курнявами: *jesenné plušte, snehove plušte*. ◀ Од *плюскац*.

плющац -щим незак. „барз падаць (о дижджу)”: *Диждж плющи*. Слц. *pluštať: dažď plušti*. ◀ Праслав. оном. *pluskъ, pluskati, plušć-*.

пляз х. „бочна страна ножа, шаблі и под.” ◀ Оп. *плязом*.

плязом присл. „зоз ширшим крайом”: *Кладзе цегли плязом „кладзе так же зоз ширшим крайом лежа”* (Ю. Пап); *Вдерел го з дланю плязом „з цалу дланю”* (Ю. Пап, В. Саб.); *Ми дзеци били з деску плязом по води, и конопи кед ше руцало з доліни, та ше зоз снопом било по води плязом да ше оплюкаю: впапело ше сноп за конєц, та ше било по води, а вєц ше впапело за корєньчки, та ше з нїм било; и кед ше гуски плашило з води, та ше з деску било плязом по води да ше гус-*

ки боя (В. Саб.) || Поль. płoza „санка”, pław: uderzyć płazem szabli „вдериц зоз боком шаблї”, płozić się „шлізкац ше, слц. płaz 1. „часц плуга”; 2. „водожемец”, укр. *полоз* „санка”. ◀ Праслав. polъzъ, pълzti / pelzti „цагац ше”.

пляйстри ж. звич. мн. (єд. пляйстра) 1. пчол. „келиї, очка з воску хтори права пчоли за чуванє меду и нешенє ваїчкох, с. саће”: *На вилїю ... опатрал сом пчоли, и винял зос моцнейших фамелийох даскельо пляйстри та нешеме зос Петром дому, же бизме мали до бобалькох* (РН 46/1928, 4). Оп. и воцини (1). 2. „амбалажа за пакованє вайцох” (Ю. Пап). || Поль. plastry (єд. plaster х.) „пчолово пляйстри”: miód w plastrach, слц. plasty (єд. plast х.) „исте”: med v plastoch. ◀ Од нем. Pflaster, а тото од лат. emplastrum. ♦ **достац пляйстру** „ніч не достац, достац купак”; **пляйстру!** „ніч, купак”.

плянтац ше -ам ше *незак*. „исц небизовно, лєдво отримуюци равновагу, с. тетурати се”: *Идзе плянтаючи ше*. || Слц. дял. pľantať sa, pantať sa, plentat sa 1. „плянтац ше”; 2. „круциц ше, шпотац ше”, всл. pľantac še „блукац ше”: po ľesoch še pľance або bluka (Czambel), слц. pľantať sa „1. круциц ше, завадзац; 2. ходзиц без ция”, укр. *плентатися* „чезко, помали исц”, укр. *плентатися* „помали, чезко исц”. ◀ По В. Махекови од дієслова *плєси*, праслав. plesti, хторе доста-ло змоцнююци носни вокал q.

пляс *викр*. „звук при пляснущу”: *Вон му пляс позауха*. ◀ Ономатопейске.

пляска ж. „вдерене позауха”: *Од пляски ше зошлісла коло бајренки* (КочишПП 125). ◀ Од *пляскац*.

пляскац -ам *незак*. „давац дакому пляски, биц дакого позауха”. || Слц. plieskať „биц, лупкац”: ~ dverami „лупкац з дзверми”, ~ po tvári „пляскац, давац позауха”, укр. дял. *пляскати* „кляпкац, чапкац”. ◀ Праслав. оном. pľaskati/plaskati.

пляснущ *пляшнем зак*. „дац дакому пляску, позауха”. Слц. pľasnúť „вдериц з дачим кляпчистим, широким”. Оп. *пляскац*.

[**плячка**] ж. „одніманє, грабеж”. ◀ Од серб. *пљачка*, тото од греч. πλάκτων „навалюєм, хаснуєм”, а то од πλάκα, од хторого походить и сербске *плова* (Р. Skok).

[**плячкац**] -ам *незак*. „однімац, оберац”. ◀ Од серб. *пљачкати* (оп. *пљачка*). Найблізше по значеню нашо *однімац*. ➔ Нашо старши авторе знали дієслово *рабовац* „плячкац” (германизем, у нас вироятно з українского) и хасновали го, напр. у Дю. Биндаса: *Турки шицко робовали, палєли „шицко плячкали, палєли”*. Вироятно под уплївом того дієслова старши авторе дакеди хасновали и дієслово *робровац* зоз значенєм „плячкац”: *Храм розвалєл, оробровал го, побил народ* (РК 1934, 136, М. Мудри). Оп. *робровац*.

пльотькац ше -ам ше *незак*. „купац ше, мачкац ше у води”: *Дзеци ше пльотькаю у води як качата* (Лев. Ск.). ◀ Оп. *плотькац ше*.

пняк х. „с. пањ”. Всл. рñак „исте”, слц. реñ (беш. рñiak) „исте”, поль. рієñ „исте”. ◀ Праслав. рьñь. ♦ **глуни як** ~ „барз глуни”; **глухи як** ~ „барз глухи”.

пнячок -чка х. дем. од **пняк**: *Тоти чутки позберай и тоти пнячки та под шопу* (КовМихЦВ 187).

по¹ прим. з акуз. 1. означає место а) значи рушанє по поняє у акузативе: *Дошли зме по вельку хижу* (М. Кан.); *Запровадзим це по центер* (М. Скуб.). б) значи досяганє одредзеной мери: *После дижджох вода почала роснуц: перши дзень му була лем по костки, други дзень до пол колен, треци дзень по колена, штварти до паса (по пас), пияти по перши, а нешка му є уж по шию; Дабоме же ше паноецц заблацєл аж по колєна* (Г. Кост.). в) значи конєчну гранїцу дачого: *Зарєкли ше же ше буду бориц за ньго по остатню капку креви* (Дефо). 2. означає час а) значи же ше дія повторює єдно за другим у одредзеним числу часових одрезкох: *Так сом ше злєкла же сом по два ноци не спала* (= два ноци єдну за другу сом не спала) (С. Мйр.); *Уж по даскельо роки слаби слунєчник* (= уж даскельо роки єден за другим); *Кєд му мац гуторєла же одходзим, по два вечари прииол трєзби дому* (= два вечари єден за другим) (М. Коч.); *По тоти дні було ляду* (= тих дньох хтори шлїдзєли єден за другим) (Ир. Фин.); *По два раз дали цалу пензию, а тєраз заш даваю по пол* (=

два раз єдно за другим дали по цалу пензию) (В. Саб.); *Часто приходза хороти на пчоли, як у нас у Керестуре дас по три роки, од котрих вимарли скоро шицки пчоли* (РН 27/1934, 4). **б)** значи повторйованє дїї у одредзених часових одрезкох: *кед ше у карчми дорвал дружтва, знал у ней шедзиц и по два три дні при погарику вина* (КостПр 82). **в)** у числовніцких виразох типа *по други раз, по шести раз*, хтори знача же ше дія предходно вецей раз окончовала, порядкови числовнік указує на остатне по шоре окончованє дїї: *Фестивал „Червена ружа” почал по двацец штварти раз у Руским Керестуре* (РС); *Крава ше бегала по други раз* (запис на боках РК 1935). **г)** значи же ше дія, повторйована у прешлосци у цеку вецей єднаких часових одрезкох, поровнує з дію у терашньосци, у таким истим часовим одрезку; меновнік у акузативе у форми множини и з одредніцями *други, тоти, гевти*; словозлучене у препозиції ма присловнік *як, хтори значи поровнанє: Але як и вецей раз по други роки, и того [року] мал конкретни задаток* (РС); *Петро кус длужей спал як по други дні* (Е. Коч.); *[Жимніца] уж, як и по други роки, набавена комплетно* (РС); *Хлапци и дзивчата бавели ше и шмєяли исто так як и по други вечари* (М. Ков.); *Преподаваня [у Читальні] буду як и по тоти роки зос тих наукох, котри найбаржей цікава нашого чловека* (РН 47/1937, 5).

по² прим. з лок. 1. виражує просторне значенє: **а)** означує место дїї: *По дутянох гужва*. **б)** означує дію у вецей напрямох по простору: *Дзеци бегаю по хижи; Вода ше розляла по патосу; По валалє ше ширел глас*. **в)** означує напрям дїї: *Попрагаце воли дома до плуга, та вицагнєце єдну бразду вонка аж на польо, та вас найдзе кед по тей бразди буде исц* (Етн29 152). **2.** виражує часово значенє: **а)** значи же ше дія окончує за одредзеним термином одн. часовим одрезком (тє. после одредзеного терміна одн. часового одрезка): *То перша гвизда пренайдзена по 84 рокох т. є. од 1846. р. кеди пренайдзени Юпитер* (РН 15/1930, 8); *шк. управитель предложел, да родителє меркую, да їх дзеци по 9 [дзевятей] години буду дома*

(РН 6/1932, 3); *Явим ци, Дюри, же я твоїо писмо уш добила по барс длугим чеканю* (ЖирошМСМ 72); *Но уш по трох мешацох сом добила твоїо писмо, па сом не знала чи плакац чи ше радовац* (ЖирошМСМ 90). **б)** значи же за поняцом у локативе шлїдзи друга дія або поняце: *Але кед би дїдо аж по мнє умар, теди да ми не береце [з обисца] ані єдней цверенки* (РН 104/1926, 2); *По Нью-Йорку найвецей телефонох ма анґлийски варош Лондон* (РН 47/1928, 3); *Хто бул [на швецє] скорей од нас и хто остане по нас?!* (РН 41/1930, 4); *Римляне скорей Ю. Цезара раховали початок рока 1. марта, а по нїм 1. януара як и нешка християнє* (РН 2/1936, 2); *Поучце дзеци же би ... не пили води ані млека по огуркох, ягодох, яблукох, ані пред нїма* (РН 29/1936, 4); *Бул биш у мнє други по царови. Я би ци дал вельке богатство и бул биш вельким паном* (Етн30 155). **в)** значи „остац одн. присц за даким/дачим (тє. после дакого/дачого); охабиц дакого/дацо за собу (тє. после себе)”: *[Покойна] Охабела по себе [велїх] потомкох* (РН 46/1936, 4); *Як хто шєє, так будзе и плоди зберац, кед не вон, а то други, котри по нїм приду* (РН 43/1937, 2); *най по тебе остане голєм тото єдно добре діло* (ЖирошМСМ 148). **3.** виражує дистрибутивне значенє: *Дакус пенєжи заробели, купел оцец шицким дзецом по даякей жимушней шматки* (ЕтнV 99); *А на тей ґалиї подли кост ми мали: / по фалатку гурки и по три бандурки* (БиндКост 26). **4. а)** означує средство, „прейг”: *Найвекиша радийова итация на швецє у Науєну (Немецка) винашла тераз нову машину по котрей телефони без дротох посилаю и слики* (РН 87/1926, 5); *Пенєж то пашипорт, котри може послужити до шицкогo лєм не до неба, по нїм достанєш шицко лєм не шєсє* (РН 44/1928, 3); *У своїм писму виявели сєє нам вельку радосц, же вам приходза Руски Новини и же ше по нїх признаває о старим Вашим краю* (РН 1/1930, 7, П.); *Кед шицки чловєчески сили и средствїя не помагаю вецей, теди ше по молитви посигнє то-то, цо ше по слову и прикладу посигнуц не може* (РН 52/1932, 1); *Браца! Пригадаєм вам Євангелиє, котре сом вам наказовал,*

... по котрим будзеце спашени, кед так будзеце тримац, як сом вам наказовал (РН 33/1933, 4). **б)** означає постредніка: Єдного дня отказал Господь Бог по своему ангелу першей жени Еви, же придзе опатриц ей дом (РН 37/1929, 3); волап перше людзох на госцину, як ше обично вола по своїх послох (РН 106/1926, 4); Вецей раз гуторел Бог людзом по пророкох, а на концу гуторел им по Сину Своім (РН 18/1930, 4, Мих. Мудри); [Спаситель] так предрекол по своїх пророкох, же ше народзи у „Вифлеєме” (РН 1/1932, 4); Богу слава, котри нам дал побиду по Христу (РН 18/1932, 1); Знаце добре, же сце му по мне явели, най ше враци дому (РН 52/1932, 2); Бог по Мойсею дал написани своєю дзешец заповиди (РН 10/1933, 3). **5.** означає цель: ходзиц по питаню (жобраню), ходзиц по винчованю: Дзеци яжд да на церню шедза – сцели би уж ходзиц по шпиваню (КостОс); Гутори же идзе по своей роботы (Етн); Не будзеш вецей ходзиц по райбаню (= не будзеш ходзиц райбац у люцких людзох) (РН 1/1938, 5); я пошла на роботу, кедзи дзе, бо зме були худобни. По надніцох (Рускині 122). **в)** означає родзинску вязу: Чловек думал, же то „шовжор” по жени, а жена заш думала же по мужови (РК 1938, 96). **6.** виражує дистрибутивне значене (синтагма може буц у функції обекта або субекта): Кажди одоенал [царови] по два воли, лебо швині (Етн); Заволап их цар ..., дал им по сто дукати (Етн); млади гачата таки по три роки або штири (Етн). **7.** виражує согласносц, зависносц; значи же ше дія окончує на способ согласни дакому/дачому одн. зависни од дакого/дачого: Хто нешка отвичательни за глупоту женьскей моди и танца? Чи ше жени не равнао баи по тим цо ше мушким пачи? (РН 37/1930, 1); Кажди руски валал по своей моци и маєтносци длужен помагац „Просвиту” (= согласно своей моци) (РН 30/1936, 1); Так по вашим справованю вас ма Бог опсипац з велькими и богатима дарами (ЖирошМСМ 34); Богу на жертву дам, най ме Господь Бог цеши по моїх ділох (ЖирошМСМ 69); За 2–3 крави дзира [за статкову силажу] треба да будзе 1 метер широка а 4 метри висока або глі-

бока уж по тим чи суха або мокра жем (= зависно од того...) (РНКЗаря 1937, 103, Дю. Сабадош мл.). **8.** у безособней конструкції чуц по дачим означає спричинителя запаху (звич. неприємного): За селянох пишу: чую ше по гною (Заря 17/1935, 134, Дю. Сабадош мл.). • **по тим** „на основи того”: Дакле, по тим як чуєм ... мож раховац на успих (РК 1935, 173, П. Ризнич); ♦ **(уж) по дачим** „дацо уж прешло, не враци ше, страcene”: купел ширки, солі, витриону, и уж по пенєжох (= и уж нет пенєжох) (РК 1924, 146); Не думай, не думай, бо уж по думаню, / по нашим то боме вирним любованю (= уж не вредзи думац, прешло уж нашо вирне любоване) (Тон ч. 28).

[по³] з акуз. означає одношене на дакого/дацо: цо ше дотика дакого/дачого: [Цар] Душан осетел опасносц Туркох не лем по свою державу, але и по цалу Европу (РК 1927); У тих колацох, без найменшей опасносци по здраве, годни уживац и диябетичаре (РС). ◀ Од серб. по: опасно по здравље.

по у функції присловника означає способ: **а) поридко, полегко; б) по пански, по руски;** [Чехословацка] ше жу Украйном одноши по приятельски (РН 17/1933, 2). **в) по худобно, по богато:** У богатей держави баржей идзе тарговина, баржей ше зароби, по богато ше жиє (РН 69/1926, 1, М. В.). **г) по лівим (правим) боку** „на лівим (правим) боку”: Обично хлопи [у церкви] стоя спредку а жени за німа. Але ест и таки звичай, же хлопи стоя по правей страни церкви, а жени по лівей (РН 5/1932, 3). **г) по моім (твоім, його и др.)** „по моім (твоім, його и др. думаню, становиску”: По його требалы нам шицким у войни дац пацерки та би война була през крєви (Заря 4/1938, 6). **д)** у модалних виразох **по перше, по друге, по треце** итд. „перше..., друге..., треце... итд.” при шорованю правилох, аргуменцох и под.: По перше [кажди християн] муши мац три богословски чесноти, а то су: вира, надія и любов (РК 1935, 16, о. Сабов).

поардзавиц -веем и -им зак. „буц залапени з ардзу на вецей местох”.

побабрани -а -е **1. а)** Єдзене побабране „хтошка уж едол з єдзєня”. **б)** „порушани з

бабраньом”: *Побабрани ми ствари „хтошка ми рушал ствари”*. 2. „наврачани, оврачани”: *Ту побабране, ту хтошка побабрал* (В. Саб.).

побабрац -рем и **побабрец** -ем зак. експр. 1. а) ~ **єдзене** „почац єсц, а вец охабиц”. б) „порушац бабраючи”: *Не побабрал ши ми дацо на столе?* 2. „наврачац, оврачац” (В. Саб.). Слц. диял. pobabrat’ „исте (1-2)” (SSN II, 847). ◀ Од бабрац/бабрец.

побавиц ше -им ше зак. „дакус ше бавиц”. || Слц. диял. pobavit’ sa „исте” (SSN II, 848). ◀ Од бавиц ше.

побазмеговац -гуєм зак. „гоч як поробиц”: *Побазмеговал го „ніяк не поробел, ніск поорал, подерлял и под.”: Гвари ше: Пале як тот побазмеговал* (В. Саб.). ◀ Вироятно вяза зоз базмеговац „лац, нагнівано кричац”, мадь. bósz „розедзени, побешнени, як не при себе”.

побановац -нуєм зак. „пожаловац пре дайки свой поступок, покаяц ше”: *„Най танцує, най пробує, / ша вона то ютре рано побанує!” / Танцовала, пробовала, / ша вона то ютре рано одплакала* (Етн9 ч. 300). || Слц. диял. pobanovat’ „исте” (SSN II, 847). ◀ Од бановац.

побац ше -боім ше зак. „почувствовац страх”: *Длуго не сцел заспац и я ше побала* (РК 1928, 215).

побачиц -им зак. „обачиц”: *И я теди кус побачел же наш Оцец кус застарани. Аље Мелана то баржеј обачела* (запис на боках РК 1935). || Укр. побачити „исте”, слц. диял. pobáčit’ „исте” (SSN II, 847).

побегана -ней ж. „поводзена, оплодзена (о крави)”: *Краваре барз мерковали хторому [газдови] ше крава побегала, бо вец того кравара бул „жрош”* [= т. є. тот кравар достал од газду дробну награду]. *Тот кравар, кед одогнал крави до валау, явел домашнім же „його жрош” – же им крава побегана* (Я. Барна, РК 1998, 157).

побегац -ам зак. 1. „обисц вецей места бегаючи”: *Побегал по цалим валале, а не нашо л наднічарох*. 2. „зоврец верхом, збегнуц (о млеку и под.)”: *кед ше млеко преварйовало, / [дзивче] мерковало / же би не побегало*

(Заградка 4/1995, 13). 3. „оплодзиц самицу (о животині)”: *Їх козак побегал нашу козу* (Г. Р.). Слц. диял. pobehat’ „исте (1, 3)” (SSN II, 848). ◀ Од бегац.

побегац ше зак. 1. -а ше „поводзиц ше, буц оплодзена (о крави)”: *Краваре барз мерковали хторому [газдови] ше крава побегала, бо вец того кравара бул „жрош”* (Я. Барна, РК 1998, 157); *Кед ше крава не побега, бліско два роки годна отримовац млеко* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. pobehat’ sa „исте” (SSN II, 848). 2. безос.: **побегало ше** „з дачию интервенцию погубело ше дацо догварене, плановане”: *Вони двою ше заручели, але ше вец побегало „людзе поробели же би ше розишли”* (Евф. Пл., В. Р., В. Саб.); *Мал буц прияти на роботу, але ше побегало „хтошка поробел же би не бул прияти”* (Люб. Як., М. Рм.). ◀ Од бегац.

побегнуц -нем зак. „рушиц бегцом”: [Хлапчик ше єй] *вирвал з рукох и побегнул за кандуром* (Заря 22/1937, 8); *Не видзел го уж вельо роки на ше му зрадовал и побег опрез нього* (РН 36/1928, 2). || Слц. pobehnút’ „исте”.

[**побегнуц**] -нем зак. „сцекнуц за легиня без согласносци родичох”: Чудуєм ше чом ше и родителе гніваю на своєю дзивки же чом „побегну” (РН 47/1936, 3, М. Ковач). || Укр. побігти „исте”: побіжить за нього „сцекне за нього”. ◀ Од серб. побећи. Други карпатски паралели од тей основи зме не зазначели. Без огляду на исноване українскей паралели, дієслово побегнуц, окреме пре консонант г, тримає за сербизем.

[**победзиц**] -им зак. „превладац, премогнуц”. ◀ Од серб. победити, а тото од беда „бида, неволя”. Карпатски паралели виведзени од дієслова мочи: укр. перемогти, слц. prēmōst, поль. przemóc. Наш еквивалент тиж *премогнуц* (оп.).

побелавене -ного с. „белаве место на целу од вдереня и под.”.

побелавени -а -е „белави, збелавени од вдереня або хороти”: *Вдерела сом ше, шицка сом побелавена* (Г. Р.).

побелавиц -веєм и -им зак. „постац бела-лави”: Так ше вдерел по пальцу, аж му па-лець побелавел.

побелеговац -гуєм зак. „позначиц”: жовти знак на рукавах з хторима Жидзи такой на початку окупації були побелего-вани (поозначовани) (МаринкМ 32). ◀ Оп. **бележ, бележовац**.

побешедовац -дуєм зак. „препровадзиц еден час у бешеди”. Слц. диял. *pobesedovať, pobesedovac*: *Prišla a pobesedovali zme* (SSN).

побешніц -ім зак. „необчековано ше здуриц”: [Пчолов рой] побешніи кед му даш тоту бесну матку (Заря 3/1940, 5); Побешнел буяк недалеко Банялуки (РН 35/1937, 3); Кед ше буяк здури, сцекне, та ше гвари же побешнел, и корназ побеш-ні, та ше спера кондашови, пси и паліца го змирили, и за человека ше гвари же побеш-нел; и людзох ше прекліна: бодай ши ше збешнел (В. Саб.).

побивац -ам незак. 1. „победзовац”: Турци заш почали побивац аустрійске войско (РНКЗаря 1937, 34); Китайци тераз на шицких странах побиваю японске войско хторе ше рострело по огромним Китаю (Заря 5/1938, 5). 2. а) „твердзиц процивне”: Тераз млади мудрейше робя як цо ми робели, я не побивам (Пвл. Бл.); Давно, хто то побивал [же ест нечисти сили], животом го стало (Заря 1939, 3, Б. Горки). б) „процивиц ше дачиєй одлуки”: Кед ши так надумал, та зроб, я не побивам (М. Рм.). в) „обезвре-дзовац дачиєй становиска, аргументи, здо-буца и под”: [У нас нет партії ані групи] котри би ше медзи собу вадзели, мержели, побивали (РН 30/1936, 1); И кед би шицки держави ... так отворено побивали больше-виких, як наша держава ..., нешка би у Русії не було кирвавого диктатора (РН 17/1937, 3). 3. „збивац дакому цену” (Вер. Рм.): Вжа-ли одо мне жем под аренду, а не робели сами, та им не зродзело, а вец ми не сцели пла-циц кельо зме ше поєднали, побивали ме (Мел. Мг.); Тарговыц даваю вшеліяки цени и побиваю хмель, доганяю му (= збиваю це-ну хмелю) (РН 33/1927, 3). || Укр. побивати „указовац на неправилнось дачиїх твердзе-ньох, прешвеченьох”: дійсність їх побиває.

4. ~ над оп. **подбивац** (3). ◀ Од биц/-бивац, праслав. *biti*.

побивніц -ім зак. „зrobiц бивнейшим”. ◀ Од бивни.

побивно присл. „досц вельо, обилно”: не бранел им [Бог] ніяку овоц есц, шицко им дал побивно (РК 1940, 64). ◀ Од бивни.

[побида] ж. „с. победа”. ◀ Од угрорус-кого *побіда*.

побиліц¹ -леєм и -ім зак. *непрех*. „по-стац били”: Гамуд-бей нараз побилел яжд мур (РН 23/1929, 3). ◀ Од били.

побиліц² -ім зак. *прех*. 1. „зrobiц би-лим”: Нашо газдині ше вельо муча зос би-леньом платна. Перу го, поліваю, кладу на слунко да го воно побилі (РН 25/1937, 4). 2. „обиліц з вапном”: Вельконоцна радосц вишадзи. Чисти, побилени и пообцаговани хижки – як ластовки (РК 1935, 140, С. Сала-мон); Марча добре побилела хлів, не остало щеткаве за ню (Г. Р.). ◀ Од били.

по било присл. *шлебодно (мож и под.) есц по било* „не строги пост, шлебодно есц млечни продукти”: Тераз церква полегче-ла давни пости и то: ... во пондзелки, стре-ди, пятки допущено по било, а на други дні шлебодно есц месо (РК 1929, XXVII). ◀ Ви-роятн од прикметніка били (млеко и сир билей фарби).

побиц -ием зак. 1. „победзиц”: Бежа йо-го шовѣрове з вельку радосцу же заш побилі Чарного краля войско (Етн29 59); Кед пойду до войны, неприятель уж барз побил нашого цара (Етн29 72); Фришко побили и надалеко загнали неприятеля, а поврацели ше краш-не, мирно дому (Етн30 103). 2. „барз набиц”: Ещи єдну квартиру попиєм, / пойдзем дому, бабольшку побием! (Етн9 ч. 355); Не мам ке-ди, ... тераз ми газда гварел же кед заш так длуго останем, та ме побие барз (Етн29 53); Барз го то розбешнело. Повицинал ме и по-бил на чудо швецке (РС 47/1986, 13). || Всл. *robic dzecko „исте”* (Czambel), поль. *robić „исте”*. 3. „позабивац”: Панове, панове, пан Бог вас побие / за ту младу челядз цо у войне гине (Етн9 ч. 291); побий, Боже, побий ста-ри клеветніци! (Етн9 ч. 165) || Слц. *robić „исте”*. 4. „очкодзиц або знічтожиц рош-

ліни на полю (о каменці)”: *Тот ляд начи-сто побил и жита и кукурицу* (запис у РК 1932). || Поль. *robić „исте”*: *grad robił zboże*. 5. „обезвредниц дачийо слова, доказац процивне”: *Вона више патри як да мужа ороби да вона будзе най, више го зоз словом побие* (Пвл. Бл.); „Правда його [Исусова], правда во вики и слово його истина”. Його слово не мож побиц (РН 35/1929, 3, М. Ков.); А бул Павло високо учени ... И не могли вони його побиц (РН 21/1934, 4). 6. „дакус, кратки час биц”. 7. „поруцац з даким/дачим до жем и под.”: *Вечар вон полапал и гевти два заячки, та их побил до каменя, бо би не могли дому приси, так висталі* (Етн29 7). 8. „положиц, утвердзиц обручи на гордове и под.”, лем у Гнатюка: *Гледало [дзвивче] боднара, / цо сцагал обручи. / „Боднару, боднару, / побий ми гаргалу, / бо я радо ношим / воду зоз Дунаю* (БиндКост 80). || Всл. *robić boćki „положиц обруч на гордов”* (Czambel), поль. *robić boćkę „исте”*. ◀ Од биц.

побиц ше -иєм ше зак. 1. *взаєм. повр.* „почац ше биц”. || Слц. *robić sa „исте”*, поль. *robić się „исте”*. 2. „полегац, попадац”: *Вигнал их [заячки] на желеу луку, заячки ше побилі до жеми, бо барз висталі* (Етн29 7).

поблагословиц -им зак. „дац дакому благослов”: *чуєм же ти купел там жеми навше ... та най це Господь Бог небесни поблагослови* (ЖирошМСМ 140). ◀ Од благословиц (оп.).

поблациц -им зак. „замасциц з блатом, облациц”.

побліжей присл. „просторно бліжей”: *а Червени краль барз мало [войска] мал, бо му барз ширицом було войско, та лем цо побліжей було, тих позбералі* (Етн29 58). ◀ Од блізки, бліско.

поблізко присл. „у блізкосци”: *Поблізко сом там робел* (М. Рм.); *Миколка ше почал бац. Поблізко не було нікого, а тоти вандровкаше му ше не начелі зоз своїм справованьом* (СабодРцар 25). || Укр. нар. поблизу „исте”, слц. *roblízky „хтори ше находзи блізко”*, поль. *robliski „исте”*. ◀ Од блізки, бліско.

поблісковац -кує незак. „з часу на час бліскац (о бліскавки)”.

поблювац ше -ам ше зак. „поблювац по себе”. ◀ Од блювац.

побляднуц -нем зак. 1. „збляднуц”: *Одходзи дому, але справди зменени! Його твар поблядла за тот час, почал покашильовац и ледво чекал да може ... легнуц до посцелі* (РН 15/1928, 2). 2. „вибляднуц, страиц фарбу”: *Нач „Руске слово” друкую у фарби? Фарба з часом поблядне* (В. Саб.); *Котри прежию перши тидзень [шарлаху], тим ше почне горучка менишац, опадац, червена осип поблядне* (РН 33/1929, 2, Налив.). ◀ Од бляди.

побожни -а -е „полни вири до Бога, пренікнути з вирским чувствами”. Карп. укр. *побожный „исте”*, чес. *robožný „исте”*, всл. *robožni „исте”*, серб. *побожан „исте”*. Оп. бог.

побойовац ше -юєм ше „дакус ше бац, с. прибојавати се”. ◀ Од бац ше.

побольовац -лює незак. „з часу на час боліц” (Мел. Пвл.): *Шерцо мойо, шерцо, цо ме побольоєш, / чом же ми не повеш за ким так бануєш* (Етн9 ч 159); *у остатніх часох [го] цошка нога побольоє* (КовМихНО 12). ◀ Од боліц.

поборикац -ам зак. „попревращац; покутатовац; направиц нешор”: *Посцелі поборикани, хижа зағаладзена а сека [коза] на верх пеца* (РН 8/1931, 2). ◀ Од борикац.

побочкац -ам зак. „поциловац”: И ста-нул Юда гу Христови, облапел го зоз своїма руками за шию и побочкал го (Етн30, 76). || Слц. диял. *робоцкас „исте”* (SSN II, 850). ◀ Од бочкац (оп.).

побочкац ше -ам ше зак. *взаєм. повр.* „поциловац ше”.

побрани -а -е „винчани”: *Мой муж више баржей почал пиц кед зме були уж дзешец роки побрани* (Дзвони 10/1997, 29). ◀ Од побрац ше.

побраніц -ім зак. *польопр.* „поровнац жем з брану” (Ю. Пап): *Таки угори мож трираз преорац, побраніц* (РК 1926, 141). ◀ Од брана.

[побратим] х. „блізки приятель”. ◀ Од серб. *побратим*.

по братски присл. „як браца, як швечи братом”: *подзеліц ше з братом наисце по братски ... то була заслуга праве тей його вредней Леони (КовМихГриц 33).* У сучасней бешеди, под уплївом сербского, частейша форма *братски*.

побрац -берем зак. 1. „шицко вжац”. 2. „пооднімац дакому дацо”. || Слц. діял. *robрат’ „исте (1–2)” (SSN II, 851).*

побрац ше -берем ше зак. „ступиц до малженства”: *Любуїме ше, мила, верне, потаємне, / верне, потаємне, та ше и поберме (Етн9 ч. 252); Спознац зме ше спознали, / побрац ше нам не дали (Етн9 ч. 272); Да я мам фертали, / побрац би ше [нам] дали (нар. писня).* || Всл. *robрас ше „исте”*. ◀ Од *брац*.

побрехац -ешем зак. „дакус брехац”. ◀ Од *брехац*.

побреховац -хуєм незак. „з часу на час брехац”.

побриніц -ім зак. 1. „дакус бриніц (о пчоли, мухи)”. 2. *прен. „поприповедац, побербляц” (Як. Дуд).* ◀ Оп. *бриніц*.

побудзиц -им зак. „шицких зобудзиц”. || Слц. діял. *robudit’ „исте” (SSN II, 852).*

побудзиц ше -им ше зак. „зобудзиц ше (о шицких, веліх).

побрудзиц -им зак. „забрудзиц (на вецей местох)”. ◀ Од *бруд, брудни*.

побрудзиц ше -им ше зак. „забрудзиц ше (на вецей местох, о вецей особох)”: *Дзеци бегали коло паски, побрудзелі ше (В. Саб.).*

[**побуніц**] -ім зак. 1. „спонукнуц дакого на буну”. 2. „збуніц, помиліц дакого”. ◀ Од серб. *побунити*.

[**побуніц ше**] -ім ше зак. 1. „дзвигнуц буну”. 2. „збуніц ше, помиліц ше”. ◀ Од серб. *побунити се*.

побуртавиц -им зак. „зробиц буртавим”: *Бо кед [ми витор] калап знеє з глави, / та ми власи зачесани, / вигласкани побуртави (М. Будински, Заградка 3/2003, 3); Власи му були рано побуртавени (шк. сост.).*

побуртавиц ше -им ше зак. „зробиц ше буртавим”: *Понеже ше оплечко здзивало на главу, а же би ше дзивка не побуртавила, на предней часци на перших мало розпор (роз-*

рез), хтори ше вязал зоз гачніком (ВаргаЛю 216).

побуртац -ам зак. експр. „побудзиц (нагло, грубо)”: *Понаглял рано на гайзибан, та побуртал шицких у обисцу.* ◀ Од *буртац*.

побуц побудзем зак. „буц дагдзе єден час”: *побул там до змерку, а вец ше ноцну годину врацел до валау (Ю. Пап); Кет побудзеш там ище рок або або два, та придзеш дому, та ше оженіш (ЖиросМСМ 72).* || Всл. *robuc „исте”: i tam kušičko robuľi (Czambel).* ◀ Од *буц*.

повадзени -а -е „тот(и) цо ше повадзел(и)”: *Єст таки повадзени людзе, та не бешедую (Пвл. Бл.).*

повадзиц -им зак. (дакого) „спричиніц медзи даким зваду”.

повадзиц ше -им ше *взаєм. повр. „с. по-свађати се”*. || Всл. *rovadzic ше „исте” (Sipos).*

повайцовац -цуєм зак. „розбиц вайца до єдзєня, цєста и под”: *~ галушки (Ир. Фин.).*

повала ж. „с. таваница”. Всл. *rovala „исте”: на chižu na hredoch je povala (Czambel), укр. діял. повала „исте”* ◀ Од *валяц/-валіц (Machek, ЕСУМ): повала направєна з ви-клох тє. латкох окрүчених, „овалєних” зоз сламу и блатом.*

повалєни -а -е „од витру звалєни”: *чутки котри вирости на повалєней, лебо зогнутєй (скривєней) кукурїчанки не шлєбодно одкладац на садзєнє (РН 71/1926, 3); рубал сухи конари од повалєних дрєвох (РН 12/1933, 2).*

повалєніско с. „звич. од витру и дижджу повалєнє жито и под”: *Кед пойдзємє кошиц то повалєніско, / виє глави дзвигамє чи уж конєц блізко (БиндКост 115).* || Слц. діял. *rovafenina „исте” (SSN).*

поваліц -ім зак. „поваляц, розвалац”: *Но гат, цо зна робиц кед нєт ніч [од варошу], шицко Турок повалєл (Етн29 51).* || Слц. *rovalit’ „зваліц”: ~ strom „зваліц дрєво”*. ◀ Од *валяц/-валіц*.

поваліц ше -ім ше зак. „од витру и дижджу ше зваліц”: *[Док жито рошнє, трєба провадзиц] тот мали фалат зашати зоз гєвтим другим житом ... т. й.: як ше пре-*

жимовало єдно и друге; як ше розвива, ... чи ше повалі єдно и друге (РН 95/1926, 2).

повалка ж. „часц мура под стреху”: *Повалка то часц мура, такой под стреху, при верху. Вона була широка дас пол метера. Газдині ю украшували зоз точками (наляпкана фарба зоз щеточку) або кривульками хтори сами видумали (ПапОл 24).* ◀ Од повала.

поваляц -ям зак. „зваліц, розваляц”: *а там ані фундаменту уж нет, шицок варош поваляни, оцова палата и мури и шицко розваляне (Етн29 51).* || Слц. диял. *rováľat* „исте” (SSN II, 1051). ◀ Од валяц/-валіц.

поваляц ше¹ -ям ше зак. „роваляц ше”.

поваляц ше² -ям ше зак. „замасциц ше, повлачиц ше”: *Не будзем я на патку легала, / бо би ше ми сукня поваляла (Етн9 66).* || Слц. диял. *rováľat* sa „исте”: *Idu rajbac, bo še mi šicke lachi rovaľali (SSN II, 1051).* Од **валяц**.

повариц -им зак. 1. „дакус вариц”: *Юш-ку ище треба дакус повариц, бо месо ище тварде.* || Слц. диял. *rovarit* „исте” (SSN II, 1052). 2. „зробиц рошліни окляпнутима (о мразу)”: *Бул вельки мраз, так же шицки парадичи по марзљи, пасуля, и виніци мраз наполи поварел та чкода була барз велька (Запис у РК 1935); Спандул инїз, пришол мраз, поварел шицко лісце на древох, воно пожовкло и спадло на жем (РН 4/1932, 2).* || Укр. *поварити* „зробиц рошліни окляпнутима (о моцним слунку)”: *Хоч би [сонце] не запалило, не поварило зерна.* ◀ Од вариц.

поведац -ам (лем у Гнатюка) 1. зак. „повесц”: *Мац ей спала, ніч не знала, / сушеда ей поведала: / „Ей, ви, сушедо, горе станьце, / дзивку себе здоганяйце (Етн9 ч. 23); Тот старши син поведал же не пойдзе, бо вон ше бої (Етн29 269).* 2. незак. „гугориц”. *Три ферталі жеми мам, / а заренка ніч не мам, / еици людзе поведаю: / „Велькоможни пан!” (Етн9 ч. 416); Югаше, югаше, зла новина на вас: / скапалі барани, поведаю на вас (Етн9 ч. 190).* || Всл. *povedac, povedzec и povjesc „исте” (Czambel).* ◀ Од праслав. *věděti*.

поведзец повем зак. „повесц”, лем у Гнатюка, зазначени вецей приклади паралелно зоз повесц: *И дораз поведзел: „Гона-цупа,*

кияшку, забий тоту врану (Етн29 199); Як би ши, Циғане, поведзел: Цо би ши волел, чи мед, чи хлеб? (Етн. 30. 289); Ми то, гвари, не годни повесиц, лем кед би цар не поведзел (Етн29 254–255). || Всл. *povedac, povedzec и povjesc „исте” (Czambel).* ◀ Од повесц, праслав. *věděti*.

поведзме модал. „наприклад”: *Часто приходза на човека вишелїяки хороти, часово слабосци, як поведзме боль глави, жалудка, кольки у боку и т. д. (РН 19/1937, 2).* || Слц. *povedzme „исте”, укр. скажим.* У Руских новиных зазначена и форма *повеме* „поведзме”, хтору зме у бешеди не зазначели: *Кельо могол наднічар пред войну купиц за єдну свою надніцу, повеме, хлеба, масци, меса и др., а кельо може купиц нешика? (РН 16/1931, 3)* ◀ Од повесц, праслав. *věděti*.

повекшац -ам зак. 1. „зробиц векшим, звекшац”. 2. ~ **млеко** „почац давац вецей млека (о крави и др.)” (В. Р., Н. Ерд.).

повекшац ше -ам ше зак. „постац векши, звекшац ше”.

повекшовац -шуєм незак. „робиц векшим, звекшовац”: *приходи [ше] з меншую, а расходи повекиую (РНКЗаря 1935, 59).*

повекшовац ше -шуєм ше незак. „поставац векши, звекшовац ше”.

поверени -а -е 1. а) **буц (жy) дакому поверени** „мац до дакого довирия, вериц дакому”: *У войны сом робел у Пеишту. Мадярски Жидзи нас Руснацох тримали за Сербох, а од Мадярох ше бали. Єдна млада Жидовка була жy мнє поверена (Дю. Сак.); Не така сом ей поверена „не так мам до ней довирия, не так ей верим” (Г. Р.); Я баржей поверена китайским ліком як тим нашим (Г. Р.); Стражар му бул поверени, та му гварел хто того човека забил (Пвл. Бл.); б) **буц поверени до дачого** „вериц до вредносци дачого”: *Дохтор К. поверени до тих лікох кед их велім пациентом препиує (Г. Р.). 2. „бизовни, сигурни”: Я поверена кед сце двоїю у авту, та обидвоїю меркуєце (Пвл. Бл.).* ◀ Од вериц.*

повериц¹ -им зак. „прияц дацо за правдиве, с. поверовати”. Слц. *roverit* „исте”, слц. диял. *roverit* „исте”. У Гнатюка часта и форма *увериц* (оп.). ◀ Од вериц.

[повериц]² -им (дакому дацо) зак. „звериц дакому дацо, здац дацо на дакого”: *Поверели му тоту роботу.* ◀ Од серб. *поверити*.

повериц ше¹ -им ше (дакому) зак. „з довирийом препушиц дакому, здац на дакого даяку роботу”: *Меркуеш ти чи не пригори тото едзене цо ше грее на пецику? Цошка сом ци ше поверела, а ти ягда не так меркуеш (= я тебе з довирийом препушила же биш мерковав на едзене) (Г. Р.).* → Под уплївом сербского *поверити се* нашо дієслово хаснуєме и зоз значенїем „повесц дакому дацо поверлїве”, оп. **повериц ше²**.

[повериц ше²] -им ше зак. „повесц дакому дацо у довирию, звериц ше”. ◀ Од серб. *поверити се*.

[поверйовац ше] -юєм ше *незак.* „гудо-риц дакому дацо у довирию, зверйовац ше”. ◀ Од серб. *поверавати се*.

повернац ше -ам ше зак. „постац верни пайташки” (Г. Р., Ю. Пап): *Вони два ше повернали „вони два постали верни пайташки” (оп. верна ж.).*

поверх прим. з *жен.* 1. значи рушане, пресцране, напрям по простору хтори ше находзи над поняцом у генитиве, понад: *Не путовал сом ... поверх хмарох* (Дю. Папг.); *Часто ше поверх оплечка ношел брушлїк (лайбик)* (ВарґаЛю 216). 2. значи рушане з єдного боку на други по простору над даяким препреченїем, преїг: *Шнїг знал буц висши як каптура, та ше на санкох ходзело поверх каптури* (М. Скуб.); *Зберац тото [риби] цо им ... посцекало поверх галова* (Дю. Папг.); *Дзивки заглавчок вязали коло пасу; ... поверх заглавчак ше вязали пасово сукні, та вец не садовали* (В. Саб.). || Слц. діял. *roverch „преїг”: Mušeli zme skakac i roverch plotoch* (SSN II, 1954). ♦ **сцец буц поверх шицких** „сцец буц лепши, мудрейши од других и водзиц главне слово” (Г. Р.).

[поверхносц] ж. „с. површина”. ◀ Кнїжково, од угроруского або русийского *поверхность*, а тото од *верх*.

повесц -ем зак. „зоз словами сообщиц”. ◀ Од праслав. *věděti*. У прешлосци зме хасновали и синоним *поведац* (оп.). • **не повем ци (вам)** „не можем ци (вам) повесц, бо не

знам, не можем ше здогаднуц и под.” (Ир. Фин.); **цо** ~ модал. „то правда, муши ше признац”: *Сушеда ... [женово упрекосцене] розедало, та ше часто вадзели, а и бил ю, цо повесц* (РС 3/2004, 10, М. Ковач); **як бим повед** „не знам як повесц; я так думам, я думам же...”; ♦ **(не) дац себе ~ : дай(це) себе** ~ „допуц(це) же бим вам (ци) розтолковав, обгрунтовал”: *Та нет пане, дайце себе повеси, а кед неверице а ви гледайце* (РК 1925, 122); **не да себе** ~ „не допуцує же бим му розтолковав, обгрунтовал”; **мало сом не повед** гвари ше о даякей безвредней роботі, поступку, особи и под. (В. Саб.); **не зна человек цо** ~ гвари ше о даякей звич. негатиивней подїї або особи.

повесц ше -ведзе ше (-ведло ше) зак. *безос.* „случиц ше, стац ше, зложиц ше даяк (о даяких обставинох)”: *За два тижні му жена умарла, так ше му поведло* (М. Рм.); *Вигодно купел хижу, добре ше му поведло* (Вер. Рм.); *Дзекеди ше иншак дума, а иншак ше поведзе* (Пвл. Бл.); *Так ше дакеди поведзе человеку, нараз ше похори* (В. Саб.). „Кед би ти през таку школу прешол як я, и тебе би ше дзека пременела!” „Та цо ше вам таке поведло?” (РН 46/1928, 2). || Слц. *poviest sa i povodiť sa „исте”: dobre (zle) sa mu povodilo, поль. powieść się „удац ше, пощесциц ше”: sprawa się nie powiodła „ствар ше не удала”, nie mu się nie powiodło „ніч ше му не удало, ніч з того не було”, tym razem mi się powiodło „на тот завод ше ми пощесцело*”. ◀ Од *весц*, праслав. *vesti, vedq*. Форма зак. и *незак.* виду **поводзиц ше¹** (оп.)

повешелїц ше -їм ше зак. „дакус ше বেশелїц”.

повибеговац -гуєм зак. „вибегнуц (о шицких, велїх)”.

повиберац -ам зак. „вибрац (шицко/шицких)”.

повибивац -ам зак. „вибиц вельо або шицко поступне”: *кед дакому другому о тим повеси, та ци зуби повибивам!* (Латяк-Тал 113) ◀ Од *биц*.

повивац -ам *незак.* 1. „завивац, закруцац до завою”: *Повивало ше [боляци палец] вше зоз нову рендочку, док ше не загоєло* (КолесарД). 2. „закруцац дзецко до пелюхох,

перинки”: „Гаї, буї, сину мали! ... / Кед бим знала будзеш таки, / будзеш таки як ци ма-ци, / вера бим це пестовала, / до фатьолох повивала!” (Етн9 ч. 41); У наших женох йе обичай да барз посцискаю дзецко кед го по-виваю (Заря 12/1939, 4). || Слц. *rovijať* „исте”. ◀ Од виц, праслав. *viti* (*vъjъ*).

повивач *х. и повиваче* *с.* „пантліка з хтору ше вяже перинка до хторей дзецко повите” (Вер. Рм.). Слц. *rovijať* „исте”, карп. русин. *повивач* „исте”: Як дітинку скупала, повивачом сповила. ◀ Од *повивац*. Хаснуе ше и термин *сатнік* (ВарпаЛю 206)

повиврацац -ам зак. „поваляц, попере-врацац (шицко поступне)”.

повиврацац ше -ам ше зак. „поваляц ше, попереврацац ше”.

повивязовац ше -зуем ше зак. „барз крашне увязац женску хусточку на главу”.

повиганяц -ям зак. „вигнац шицких, велїх поступне”.

повидзерац -ам зак. „видрец шицко по-ступне”: Повидзерал шицки папери з ноте-са.

повидувац -ам зак. 1. „видуц шицко поступне”: Янко го [трактор] купел на ли-цитації, дакус го повидувал, пооправлял и префарбел, та ниа, роби з нїм уж пияту сезону (Ю. Пап). 2. ~ *носи* „видуц носи (о шицких)”: Цихо будзце, хлапци, перше ше викашлїце, носи повидувайце и будзце цихо (Етн29 IV).

повижґаловац -луем зак. „походзиц, позакуковац по люцким обисцу”. ◀ Од *ви-жґаловац* (оп.).

повизитирац -ам зак. „поопатрац по люцким обисцу”: Повизитирал у нас, та нас вец окрадул (В. Ерд., ИГК). ◀ Оп. *ви-зитирац*.

повиказовац ше -зуем ше зак. „поука-зовац свойо вредности, попереказовац ше”. ◀ Од *казац*.

повикасовац -суем зак. „викасац (шиц-ко; о шицких)”: Повикасовали рукави. ◀ Од *викасац* (оп.).

повикасовац ше -суем ше зак. „вика-сац рукави (о шицких)”: Повикасовали ше и влапели до роботи.

повикладац -ам зак. „вилозиц шицко поступне”: Потим коч пригнал ґу хлїву и повикладац чежки канти з млеком (Латяк-Тал 83); Повикладала дунци на поліцу; По-викладали мехи на коч. ◀ Од *класц*.

повикошовац -шуем зак. „викозиц шицко поступне”: Повикошовал траву у яркох.

повикривац -ям зак. „покривиц шицко поступне”. ◀ Од *криви*.

повикривац ше -ям ше зак. „покривиц ше поступне”.

повикруцац -ам зак. 1. „викруциц шицко поступне”. 2. „длужей викруцац у танцу”: Повикруцал дзивку на танцу (Ю. Пап). 3. „з викруцањом дац предмету крас-шу фурму”: коч нови – швица ше на нїм драбинки, ... орчики крашне повикруцани (ЖирошV 280–281). 4. *прен.* „попременьо-вац”: На першим ТВ-програму емисії, пре цензуру, вигласаю, повикруцаю (В. Саб.). ◀ Од *круциц*.

повикруцац ше -ам ше зак. „покруциц ше у танцу”.

повикруцовац -цуем зак. „викруциц шицко поступне”. ◀ Од *круциц*.

повикуковац -куем зак. „викукнуц по-ступне (о шицких, велїх)”. ◀ Од *викукнуц* (оп.).

повилагодзиц -им зак. „дакус вилаго-дзиц”. ◀ Од *вилагодзиц*.

повилєтовац -туем зак. „вилєциц по-ступне (о шицких, велїх)”.

повилїзовац -зуем зак. „вилїзац шицко поступне”.

повимакац -ам зак. „вигинуц од вель-кей води (о шацу)”: овци малї, але не малї уж цо вжме давац єсц, ... бо повимакало жито (В. Саб.); Вельо жита повимакали [од велького дїжджу] (ТамашРКер). ◀ Од ко-реня *мок-*, праслав. *moknъti*, *mokъgъ*.

повимарзац -ам зак. „вигинуц од вель-кого мразу (о шацу)”. ◀ Од *марзнуц* (оп.).

повиметац -ам зак. 1. „шицко вимесц”. 2. „вимесц, очисциц поступне шицок ко-мин/шицки комини”. Слц. *diyal. rovumetat’* „исте” (SSN II, 1056). ◀ Од *месц* (оп.).

повинімац -ам зак. „виняц шицко поступне”. ◀ Од. *виняц*.

[**повиновац ше**] -нуєм ше зак. „поко-риц ше, послухац”. ◀ Од серб. *повиновати се*.

повиношиц -им зак. „винесц шицко поступне”. || Слц. *rovunášat* „исте”.

повиношиц ше -им ше зак. „дакус ше виношиц, цешиц, пишиц” (оп. *виношиц ше*).

повинчац -ам зак. „пришагнуц млодя-та”. ◀ Од *винчац*.

повинчац ше -ам ше зак. „пришагнуц ше (о млодяхтох)”: *и зос тим ше леґиньом повинчала* (Етн30 98).

повинчовац -чуєм зак. „пожадац з винчованьом”: *Старим людзом повинчуєм, же би були здрави* (РНКЗаря 1938, 97). ◀ Од *винчовац*.

повипадац -ам *и* **повипадовац** -дуєм зак. „випадац поступне (о шицких, веліх)”: *Цукер драги, а и зуби ци повипадаю кед будзеш сладкого єсц* (СабодРЦар 6).

повипириця -ям зак.: ~ **сукні** „намесциц на широко сподні накрохмалени сукні” (Мел. Пвл.).

повипитовац ше -туєм ше зак. „опитац ше шицко поступне, поопитовац ше”.

повиплацац -ам *и* **повиплацовац** -цуєм зак. „виплациц шицко/шицких поступне”.

повирастац -ам зак. „вироснуц поступне (о шицких, веліх)”: *Док [нам дзе-ци] повирастаю, / Та нам хльєба даю* (Заря 12/1937, 5).

повирезовац -зуєм зак. „вирезац поступне (шицко, вельо)”.

повиривац -ам зак. „повитарговац”: *страшна буря повиривала стари и груби древа з коренями* (РН 4/1931, 3). ◀ Од *ви-рвец/вирвац*, *праслав. гъвати*.

повисихац -ам зак. „повисушовац ше”: *Купала ше баба, купала, доґод доліни не повисихали* (Дю. Папг., Заградка 7/1999, 17). ◀ Од *висхнуц*, *праслав. съхнѣти*.

повисихац ше -ам ше зак. „посушиц ше, попрєпадац (о рошлінох)”: *Повисихали ше ми рибизли* (В. Саб.); *Древка ше повисихалі, єдна сухандра* (Лев. Ск.); *У Французкей*

надал вельки ляд, людзе з лопатами одгарталі; древка ше повисихаю од того ляду (В. Саб.).

повискаковац -куєм зак. „вискочиц поступне (о шицких)”.

повислуховац -хуєм зак. „вислухац поступне (шицко, шицких)”.

повиставани *мн.* „вистати од роботи, путованя (о шицких, веліх)”: *Свойо ролі дилетанти добре одбавели, гоч були кус повиставани од путованя* (РН 45/1935, 1).

повиставац -ам зак. „вистац од роботи, путованя (о шицких, веліх)”. ◀ Од *вистац*¹.

повисше¹ *присл.* „висше; понад”: *Можебуц у Задружи виплаца и по нїзшей цени кед ивині буду мац повисше 130 кили* (Йвг. Бл.); *Швиня ма повисше 150 кили* (М. Рм.); *Швині повисше 135 кили не беру, а тоти повисше 135 туньши* (В. Саб.); *Косодеревина або жерб то мала сосна (чловекови по пазухи) цо рошнє по горох повисше 1500 м* (КостПр 151); *Кед коза ма повисше двойо кощата, то за ню уж вельо* (В. Саб.). || Слц. *ровуше „исте”*: *sadnúť ~ .*

повисше² *прим.* з *ґен.* „висше або вецей од дачого”: *Вода му повисше колєн; Владо же сцє присц та най ... ше опита кельо кошта шиф-карта, а по више того най вежнє ище 1000 динари* (ЖирошМСМ 30); *Засукал рукави повисше локцох* (РК 1927, 107). || Слц. *ровуше „исте”*: ~ *kolien, ~ členkov, ~ dediny, поль. powyżej; wlecieć powyżej chmur*.

повитлукац -ам зак. „витлучиц шицко поступне”.

повитяжиц ше -им ше зак. „попрека-зовац ше”: *Хлопи у церкви ношили крижи, дакус ше повитяжиц* (Пвл. Бл.). Оп. *звитя-жиц*.

повихабяц -ям зак. „вихабиц поступне (шицко/шицких, вельо/веліх)”.

повиходзиц -им зак. „висц поступне (о шицких)”: *Шицки з ладі повиходзели на су-ху жем* (РН 50/1934, 4).

повиц -иєм зак. **1.** „завиц до фатьола, завою”: *требало на грубо начапкац тей чарней масци на рендочку и зоз ню повиц палец. Тота масц вицагала оток* (Коле-

сарД). 2. ~ **дзецко** „закруциц дзецко до пелюхох, перинки”.

повицаговац -гуем зак. „вицагац поступне (шицко/шицких, вельо/веліх)”.

повицаговац ше -гуем ше зак. „вицагнуц ше поступне (о шццких, веліх)”.

повицинац -ам зак. 1. „побиц з батоном и под”: *Барз го то розбеишело. Повицинал ме и побил на чудо швецке* (РС 47/1986, 13). 2. ~ **коні** „добре почмигац коні же би швидше ишли”: *шеднул до свойого коча, коньи повицинал и гнал дому* (Заря 16/1937, 8). ◀ Од вицинац (оп.).

повичисцац -ам зак. „повичисцовац”: *Уж треба повичисцац шпоржет* (М. Рм.).

повишац -ам зак. „обешиц шицко поступне”.

повишивац -ам зак. „украшиц з вишиваньом”: *На роботни дзень ношели ше фитюли з фарбарского платна, а на швета з платна по осемдзешат, повишивани з паццерками* (Заградка 3/1 1995, 18).

повиштриговац -гуем зак. „виштригнуц поступне (шицко, вельо)”.

повк х.: *Повк то вистиричене на ноги коня, ніжэй або висие од колен, вец конь храме* (В. Саб.); *Повк пробовали лічиц з виновим оцтом (вино кед ше сквашне), але то не вредзело* (В. Ерд.). ◀ Можліва вяза з дієсловом *пухнуц*, праслав. *рихнути*, од хторого чес. *rouchný* „запухнути”, *rouk* „празне вайцо; мехир”, *plch* „запухнуце вимня” (вироятно метатеза од *рхлх*) (Machek 476), карп. русин. *повка* „оток у гарле, загноєни мандулі” (Керча).

повкасти -а -е: ~ **конь** „конь хтори ма повки (оп.)”: *А дідо? То ци аж бул. ... Раз у Сентомашу на вашаре предал Циғаном повкастого коня. Уж ше зос пенєжми рушел дому, а вони кед осетели же их дідо спреведол, вжали од нього пенєжи и добре го набили* (Одгук 67, Е. Планчак). ◀ Од повк.

повлачиц -им зак. „завлачиц”. Оп. *завлачиц (ше)*

повлачиц ше -им ше зак. „завлачиц ше”. Оп. *завлачиц (ше)*.

поводзиц -им зак. „кратши час водзиц”.

поводзиц ше¹ -и ше зак. и незак. *безос. „случиц ше, стац ше, зложиц ше даяк (о обставиных)”* (оп. *повесц ше*): *Так ше нашо людзе [Руснаци у Пишкуревоцх] цеша и радую док приповедаю єден другому як му ше у Бачки поводзело [як у Бачки худобно жили, як ше мучели]* (РК 1927, 62, В. Сивч); *Кед ше вам не добре поводзи, придице до нас* (РН 16/1929, 4); *Най нікого не буні, же на тим швецке вельо раз барз ше добре поводзи безбожником и закаменетим гришником* (РН 10/1931, 4). || Слц. *povodiť sa* зак. „исте”: *dobre (zle) sa mu povodilo*, всл. *co se ti vodzelo?* „цо ше ту случовало/случело?” (Hal II, 1129). ◀ Од *водзиц ше*. Форма законченого виду **повесц ше** (оп.).

поводзиц ше² -и ше зак. „попаровац ше (о животиных)”: *Заячица ше поводзела „була под самцом”* (Ю. Пап); *Швиня ше поводзела, та є прашина; Кози ше нам не ведно поводзели, єдна ше поводзела у октобру, а друга у децембру* (М. Рм.). ◀ Од *водзиц ше*.

повожиц -им зак. 1. „одвезц, превезц (шицко)”: *А кед ше покошело шицко зарно царске, ишпан розказовал же ані єдному жаздови не шлебодно свойо зарно вожиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла* (ЕтнV 87). Слц. *rovozit’* „исте” (SSN II, 1058). 2. „кратши час вожиц”.

повожиц ше -им ше зак. „кратши час ше вожиц”.

поволане с. „поволанка”: *Пан староста, модлім крашине, ми ше потрудзели [присц] на ваше слово так як на ваше поволане* (Вес 36). Оп. *поволанка*.

поволанка ж. „молба, обвисцене дакому же би дагдзе пришол, с. позив”: *ма странка ... потвердзиц, же прияла поволанку* (РН77/1926, 2); *наздаваме ше, же наша поволанка не остане „глас вопиющего во пустыні”* (РН 19/1934, 3); *Медицински шестри розношели поволанки за препатрунок* (Вер. Рм.).

поволац -ам зак. „упуциц дакому поволанку”: *Месо готовелі, правелі госцину, а вон дал поволац шицких панох* (Етн29 18). || Слц. *rovolať* „исте”. ◀ Од *волац* (оп.).

поволі присл. „помали”, у дзєцинским стишкку хтори ше вигваря при шкинтаню: *Шкинт, шкинт поволі, да ме ножка не боли*. Зоз другей часци стиха (*да ме ножка не боли*) заключаєме же присловник *поволі* значи „помали”: шкинтай помали же би ме ножка не болела; то потвердзує и всл. *powoľi* „помали”: *tak powoľi sebe šicko porobi* (Buffa 221), пор. и поль. *powoľi* „помали”. Тот при словник зме могли мац, бо маме и прикметник *повольни* „тот цо помали роби” (оп.). ◀ Виведзене од *воля* (Brückner).

поволовац -луєм *незак*. „волац шицких, веліх”: *Буґни уж буґную, хлапцох поволую: / Млади хлапци, лем до войны / хтори сєе способни* (БиндКост 22).

повольни -а -е **1**. „тот цо помали роби, не понагляци”: *Повольни то таки цо не нагло роби, цо ма кеди, леніви, не стої му крава на ноги. Кед дахто повольни, та ше гвари за нього: мож на нїм коліки кресац* (М. Рм.); *Я не любим оштрих у роботы, а твой дідо Л. бул повольнейши* (Пвл. Бл.); *Грицо бул так коти повольни, добродушни, немарпаци чловека котри мал више кеди* (КовМихГриц 33). **2**. *И за такого цо змирени або цихи у бешеди гвари ше же є повольни* (Вер. Рм.). || Слц. заст. *powoľny* „тот цо помали роби, не понагляци”: *krok im je ~*, поль. *powoľny* „исте”, всл. *powoľni* „исте”: *powoľni člověk se v robocie nepřetahně* (Buffa 221). ◀ Од *воля*.

повонку присл. **1**. „вонка по обисцу”: *Мац у кухні, а оцєц роби повонку*. **2**. „вонка з просторіи”: *Крава треба да ходзи повонку, бо привязана у хлїве ше лем фарта* (В. Саб.); *[Чловека] муши буц вельо по вонку на швижим воздуху* (РН 9/1934, 1, Н. Надь, уч.). || Слц. *powonku* „исте”. ◀ Од *вонка* (оп.).

поврацац -ам зак. „поступне врациц (шицко, шицким)”: *Не поврацал длуства людзом, бо по закону не мушел, бул дянташ* (М. Рм.).

[поврацац] -ам *незак*. „блюдац, руцац, вируцовац едзене зоз жалудка”. ◀ Од сербского *повраћати*. Слц. диял. *powracat’* зак. „забрудзиц з блюваньом”, *powracat’* са зак. „блюдац”: *od picia sa powracal* (SSN II, 1058). Вез огляду на словацку паралелу, дієслово *поврацац* тримаєме за сербску позичку,

прето же зме ище у першей половки 20. вику хасновали нашо карпатски еквиваленти *блюдац* и *руцац*.

поврацац ше -ам ше зак. „врациц ше поступне (о шицких)”.

повраценє с. „врачанє, с. повратак”: *Знаш, людзе гуторя: у повраценю нет сре-тї* (Етн30 156). ◀ Од *поврациц* ше „врациц ше” (оп.).

поврациц¹ -им зак. „врациц”: *Баба му гварела: „А я ци, мой, сину, наградзим за мойо очи даяки дарунок ... Твоя сретя же ши ме добре служел и же ши мойо очи назад поврацел* (Етн29 242); *Кед виду вонка, ... тота наймладша [дзівка] не годна одлєциц док ей пирко не поврациши* (Етн29 106); *И хто од цє дацо украдне, та лем з тоту шаблю дзвигні горе, та ци шицко назад повраци* (Етн29 203); *Я ... пенєжи би нїзач не вжал: я би ци их дораз назад поврацел кед би сом нашол* (Етн30 289); *Тоти пенєжи вжал [од нас] большевицки начальник табору и обєцал, же шицко повраци, кед одбудземе свою „кару”, але нїзда нікому нїч не врацел* (РН 2/1931, 2); *Анґлия поврацела тото злато Италиї, бо воно було дано як ґаранция за длуства, котри Италия наборґовала у Ан-ґлиї* (РН 12/1930, 3).

[поврациц²] -им зак. „виблюдац”. Од серб. *повратити*.

поврациц ше -им ше зак. „врациц ше”: *За тебе [сом] ані не думала же ти ше поврациши еци раз ґу домови* (Етн29 246); *Кед бим дома бул, не видзел бим яки швет и цо єст на швецє. Кед ше поврацим до свойого оца, голєм будзем знац гуториц дзе сом бул и кельо сом швета прешол* (Етн29 239); *Я Вам ище прешлого тижня явел же сом ше поврацел зос косидби. и же уш робим ту у єдней калапары* (ЖирошМСМ 47); *Мац го випровадзела вонка на драгу, гварела му: Щєш-лїво, мой сину, да ше ми поврациши живи и здрави назад!* (Етн30 160); *же сєе добили тото писмо у котрим явим же сом ше уш поврацел с косидби и же вам послам 7.500 динари* (ЖирошМСМ 53). || Поль. *powrócić* „врациц ше”.

поврачани -а -е: *Не рушай то, бо то поврачанє* (В. Саб.). ◀ Од *врацац*.

[повредзиц] -им зак. „нанесц повреду, рану”: *Спаднул и повредзел руку.* ◀ Од серб. *повредити*. Же бизме „сцекли” од того сербизма, у лит. язика хаснуеме нашо *покалічиц*, хторе не подполни еквивалент дієслову *повредзиц*: нашо *покалічиц* значи „нанесц повреду з пошлїдками”. Старши авторе з тим значеньом хасновали дієслово *раніи*, звич. форму пасива *ранети*: [Виврацел ше автобус.] *Животом ніхто не настрадал але єст вецей ранетих* (= єст повредзених) (РН 19/1930, 2).

[повредзиц ше] -им ше зак. *повр. жу повредзиц: При паду ше барз повредзел.* ◀ Од серб. *повредити се*.

поврец -єм зак. „кратши час врец”: *Веи налєєме на тото млека, ... додаме натартого хрину и най добре повре* (НКух 13–14). ◀ Од *врец*.

повчански -а -е „хтори ше одноши на *Марияповч* – место паломніцтва грекокатолїкох у Мадярскей”: *Повчанска Мария „образ Богородици у церкви у Марияповчу”; Такой по приходу до Бачки [Руснаци] почали ходзиц на однут до Марияповчу ... Писні котри ше шпива у процесийох ше и по нешка волаю „повчански” писні, а рукописни зборніки у котрих су записани – повчански кнїжки* (ФейІр 76).

повязац -яжем зак. „поступне завязац (шицко/шицких). Слц. диял. *roviazat’ „исте”* (SSN II, 1055).

повязац ше -яжем ше зак. **1.** „завязац ше (на вецей местох, о вецей особох)”. **2.** „зачац плод по квитнуцу (о овоцох, желењави)”: *Капуста ше добре повязала* (Вер. Рм.).

погадац ше -ам ше зак. „поспричкац ше; повадзиц ше” (Дю. Латяк). || Слц. диял. *pohádat’ sa „исте”*: *Fše sä pohádajú ked su vedno* (SSN II, 907), ст.чес. *haditi „ганіц; ганьбиц”, укр. гадатися „гадзиц ше”, укр. диял. гадити „ганьбиц”. ◀ По Махекови од праслав. *gaditi „робиц бридким”* (серб. *гадити се*), по ЕСУМ-у од праслав. *gadъ* (нашо гад).*

погайдекац -ам зак. „попонагляц дакого”. ◀ Од *гайде* (оп.).

погамишне присл. „гамишно, лукаво”: *Теди ше робело за пенєж, погамишне* (Пвл. Бл.); *С-ово зоз Павлинку зробели погамишне, дали ей пензию як польопривреднікови, та тераз ма малу пензию* (Лев. Ск.). ◀ Од *гамишни, гамишно* (оп.).

погамкац -ам зак. „нагло поєсц, полїгац”. ◀ Од *гамкац* (оп.).

поган х. „чловек без вири”: *погане учили за християнского мисионара, апостола, ... посилали жу ньому посланство, да придзе жу нїм* (РН 60/1926, 4). || Слц. *rohan „чловек без вири”, поль. диял. rogan „исте”, укр. поганин „исте”, ст.сл. поганъ „исте”. ◀ Кнїжково слово (з церковнославянского) од лат. *pa:ga:nus „селянски, прости, непросвищені”. Народне поган „недобри, зли чловек”* (оп.) тиж од лат. *pa:ga:nus*.*

погани -а -е **1.** „недобри”: *Не будз таки погани* (Ю. Пап). **2.** (о хвилі) „бридки”: *Ище не час до церкви, хвиля така погана, же ше нікому не виходзи* (КовМихЦВ 23). ◀ Оп. *поган*.

поганіц -їм зак. **1.** „понаходзиц дакому/дачому хиби, приписац дакому/дачому недобри прикмети, покритиковац, осудзиц дакого, подоганяц дакому/дачому”: *~ леґињови дзивку „поогваряц леґињови дзивку находзаци ей розлични хиби”. ◀ Од ганіц.*

поганяц -ям незак. „заганяц”: *Правда, краву або коня поганяме на предок лєм з батогом* (РН22/1937, 3). ◀ Од *гоніц/-ганяц*.

поганяч х. „тот цо гоні, заганя коні або воли при ораню и под.”: *Кед пришла яр, требало ишпанови поганячох жу волом. ... И так Циґанка понукла того хлапца за поганяча жу волом* (Етн30 229); *Орали би штири волки, орали, / кед би мали поганяча з Молдави. / Але маю поганяча з поточка, / буду орац и шац буду до рочка* (БиндКост 101). || Всл. *pri oraŋu pohaŋac* (Czambel). ◀ Од *гоніц/-ганяц*.

поганьбени -а -е „заганьбени; виганьбени”.

поганьбиц -им зак. „зробиц же би ше дахто заганьбел”. Слц. диял. *rohanbit’ „исте”* (SSN II, 908). ◀ Од *ганьба, ганьбиц*.

поганьбиц ше -им ше зак. „зробиц дацо на свою ганьбу”.

поганчиковац -куєм зак. „окончиц ганчиоване” (оп. *ганчиовац*).

погар х. „скленяни суд за пице, с. чаша”. Слц. *rohár „исте”*. ◀ Од мадь. *rohár „исте”*, а тото преїг ст.в.нем. *behhar* од романского *pica:rium* (Machek).

погарик х. дем. од **погар**: *Пошлі нука, попилі даскельо погарики вина* (Етн29 39). • **при погаріку** „пиючи за столом вино, паленку”: *При погаріку ше звичайно приятеле ... споминаю о гунцутскей младосци* (РН 20/1930, 2, С. Саламон).

погаснуц -ашнем зак. „погашиц ше”.

погашиц -им зак. „загашиц шицко поступне”. Слц. диял. *rohásit’ „исте”* (SSN II, 909).

погашиц ше -им ше зак. „загашиц ше поступне (о шицких шветлох, огньох)”.

погваркане с. „приповедане о дачим цо ше нагадує, погварки”: *Чи можеме повеси, же то цалком неоправдани погварканя людзох, цо их вецей раз за собу чуєме* (РН 14/27, 3).

погваркац -ам незак. „покус бешедовац о дачим цо ше нагадує”: а) (о дачим не негативним): *Кед погваркаю же у Задруґи будзе вештаку, та и будзе* (Пвл. Бл.); *Людзе погваркаю же шицко будзе драгше* (М. Рм.). б) (о дачим недобрим, негативним): *Сушеди погваркали же у їх сушеда ше цошка недобре случує, бо заграда не оробена* (Пвл. Бл.). || Слц. *rovgrávať (si) „шириц гласи, приповедац”*: *ľudia všeličo rovgrávajú*. ◀ Од *гвариц*, *праслав. gvar-/govor-*.

погваркац ше -а ше незак. безос. „приповедац ше”: *Уж ше досц давно погваркало медзи священством, же би не подло було [отримац сход]* (РН 50/1927, 3); *Погварка ше же рихтаю принєсц якишик дзела на гвизди* (ЧаканБ2 143).

погварки ж. звич. мн. (єд. погварка) „приповедане о дачим цо ше нагадує”: *Марча остатніх тижньох, як ше погварки по валалє розширели, анї не приходзела* (КовМихЦВ 55); *Шваби купую од наших людзох – злато. Якаш погварка стої. На філіповскей драги, же вельки громади того злата* (РН 26/1937, 4, М. Ковач).

погвиздовац -дуєм незак. „з часу на час гвиздац”: *Положел руки за пояс та погвиздовав себе под носом* (РН 46/1930, 2).

погеркац ше -ам ше, **погерчкац ше** и **погершкац ше** -ам ше зак. „повадзиц ше, поспричкац ше”: *Дзивка ше з оцом погеркала* (Люб. Як.); *На щесце, наишла на то сушеда, бо иншак бизме ше якбачу такої моцно погерчкали* (РН 3/1928, 4); *Таки є як герчок, та ше вше з даким погерчка* (М. Рм.); *Гвари ше: погеркали ше або погершкали ше* „поспричкали ше” (Пвл. Бл.). ◀ Форма **погеркац ше** од **геркац** (оп.), а форми **погерчкац ше** и **погершкац ше** достали ч/и под уплївом слова *герчок*, або су и директно виведзени од *герчок* (на обидва предпоставки наводзи нас и народна етимолоґия (оп. приклад: *Таки є як герчок, та ше вше з даким погерчка*)).

погибель ж. „загинуце, препасц”: *Але тоти монахи уж Фтеодора барз не любели. Уж вони йому сцели найсц даякей погибелї* (Етн30 123); *Прето и пишем тоти шорки да опомнем на погибель, цо нам ше грожи* (РН 22/1934, 6, М. Мудри). ◀ Од *праслав. gybati, gybnqti*. Оп. и *загибель*.

погинуц¹ -нем зак. 1. „умрец, препаднуц”: *Цело мойо младе / на верх жеми гніє, / оец, мац и мила / од жалю погине* (Бинд-Кост 19); [У Русії] *вельо парастох погинуло од гладу* (РН 13/1934, 1). 2. „угинуц”: *Бараньмошов то жимни ярні диждж, од хторого оштригани овци знали погинуц. Зато ше аж у пол маю стригало овци* (Лев. Ск.); [Запах шмердзацого вайца] *виши ... барз не церпя и дораз кед го осетя сцекаю бо иншак погину* (РН 19/1936, 4). ◀ Од *гинуц*, *праслав. gybati, gybnqti*. ➔ Под сербским уплївом нешка тото дієслово хаснуєме зоз значеньом сербского *погинути* „страциц живот”.

[**погинуц**]² -нем зак. „страциц живот”. ◀ Од серб. *погинути*.

погласкац -ам зак. „с. помиловати”. || Поль. *poślaskać „исте”*, слц. диял. *rohłaskat’, rohłaskac „исте”* (SSN II, 910). ◀ Од *гласкац*, *гладзиц*.

погледац -ам зак. 1. „с. потражити”. 2. „народзиц немалженске дзецко”: *Але мне не треба твоей грихи же бим знал як ши*

тото дзецько погледала (Етн30 100); бо уж тота служніца знала же хлапца лебо дзивче погледала (Етн30 123).

[погляд] х. „попатрунок”. ◀ Кніжково: угрорус. *погляд „исте”*, укр. *погляд „исте”*. Наш карпатски еквивалент *попатрунок* (оп.) и *попатрене* (оп.).

погнац поженем зак. 1. „почац гоніц”: А Емил ю як замлету виложел на коч и погнал коня (РН 20/1930, 2); зос страшнім кріком погнал коні скоком (КостЛибер 66). 2. „зоз гноєньом порушац розвой рошліни” (МудриАл). ◀ Од гнац.

погнесц -еєм зак. 1. „кратши час гнесц”. 2. „посцискац, подавчиц”: „До гарсци вжали блато, дакус го погнетли у руках и направели лабдочку (StRuth9, 23).

погнівани -а -е 1. „нагнівани”: Крича жени, крича, барз су погнівани / же чом енджеліре яраш померали (ЕтнV 97). 2. (у функції предиката) „повадзени”: Погнівани су, та ше не сходза (Г. Р., Пвл. Бл.).

погнівано присл. „нагнівано”: [Богати ше пита художному:] Па нач ти маи тельо дзеци? А художни погнівано одпове: Ти маи вельо коні, вельо воли, вельо овци и швині; я мам вельо дзеци, та буду ... царови катонаци (ЕтнV 104).

погнівац -ам зак. „нагнівац”: М. украдул куру зос сушедового двора, то сушеда так погнівало, же з ножем нападнул на М-ого отця (РН 21/27, 1). Слц. диял. *rohnevaf „исте”* (SSN II, 911)

погнівац ше -ам ше зак. 1. „нагнівац ше”: Чекаю браца фриштик, нет фриштика ... и погнівалі ше же их мац так спрведла (Етн29 152); Андрей ше пита оцови: „Оцец, чом ше ваше око єдно имее, а єдно плаче?” Цар ше на то барз погнівал, вжал шаблю и руцел за нїм (Етн29 44); Кури крича, жравча; баба то учула, та ше погнівала, налала: Басам теремтете! та цо им? ... Барз ше погнівала (Етн29 127); На початку бешедовала мирно, но вец ше погнівала (РН 1/1929, 2). || Слц. *rohnevaf sa и nahnevaf sa „исте”*. У сучасней бешеди частейше хаснуєме форму *нагнівац ше*. 2. (з даким) „нагнівац ше єден на другого, повадзиц ше”: Пре тото кус

жеми ше погнівали „повадзели ше”. || Карп. укр. *жеби нїгда ве своем живоце ... ше з нїм нє похнївали, ані он з нїма, лєм жебі уше краинїе жиї* (ЕтнV1988, 77).

погніти -а -е „залапени з гніцом”.

погніц -їєм зак. „буц залапени з гніцом”.

погноїц -їм зак. „прикармиц зоз гноїом”. Слц. *rohnojit „исте”*.

погнути -а -е 1. „дакус зогнути”: *Еици даддзе єст хижи, цо єст греда [под повалу], и тоти гредки* (В. Саб.). 2. „дакус зогнути у хрибце”: *високи вон, погнути* (РН 102/1926, 2).

погнуц ше -нем ше зак. „дакус ше зогнуц у хрибце”. ◀ Од -гнуц, праслав. *gъnqti < gъbnqti*.

погона ж. „организована акция лапаня дакого”, „Оглядні ше чи не идзе даяка погона за нами!” ... Заи ше Юла каже обрациц свойому човекови: „Обрац ше чи не идзе за нами даяка погона! (Етн29 110); Бежал, як лєм могол, и оглядаючи ше, чи не идзе за нїм погона. ... гоч чул, же погона патрула идзе за нїм, вон уж зос шицким вистати шеднул, спаднул на жем, же би одпочинул (РН 2/1928, 2). || Карп.укр. *погона: Сїдлайте коні, ідіть в погоні* (МушГолоси 70), слц. диял. *rohon „исте”* (SSN II, 912). ◀ Од гоніц.

погорбени -а -е „погнути, згорбени”: тельо раз сом видзел погорбеного човека як у куту шепта молитву (РН 42/1927, 2, М. Ковач); *Стал пред ню, през чуги у катонацких шматох, погорбени, не обривтени* (РН 1/28, 4, М. Ковач).

погорбиц ше -им ше зак. „погнуц ше, згорбиц ше”. ◀ Од горб, *горбиц ше*.

по горе присл. „по горней поверхносци”: *Лїве колесо трактора идзе по горе, а праве по бразди* (В. Саб.).

погоре присл. 1. „у варошских (не у широких) сукньох”: *Ношиц ше погоре „ношиц варошски (не широки) сукні”* (Сс. Мак.). 2. у функції атрибута: **панталонки** ~ „дзецински панталонки хторим предня часц закривала и перши, те. мали напредку таблічку”: *Хлапчикове и дзивчатка ношили панталонки погоре ... на предку була таблічка, а капчало ше зоз двома ременьками на-*

задку (StRuth, 6, 27–208, Лю. Вар.); **фартух** ~ „фартух хтори ма и горню часц; припасовал ше коло пасу, а горня часц ше обешела коло шиї або мала гамови, хтори ше преруцели прейг плецох, на хрибце прекрижели и прикапчали з гомбичками гу пасу фартуха”: *Учаїніці у скубаню и параню пиря обовязно припасовали фартухи погоре* (Радуповачки 109); **сукня** ~ „с. хаїна”: *Вона ноши сукню погоре*.

погорене -ного с. „место на хторим дацо погорело, с. згариште”.

погорени -а -е 1. „згорени”: ~ *хижа*. 2. „местами залапени з огньом”: *Греда дакус погорена*.

погоренїско с. „место дзе дацо згорело”: [По войны] з *варошох и валалох остали погоренїска* (КостЛибер 17); *Там таке як погоренїско* (В. Саб.). Всл. pohoreňisko „исте” (Buffa. 212).

погориц -им зак. 1. „згориц”. 2. „буц местами залапени з огньом”.

погоршац ше -ам ше зак. „постац горши” (М. Рм.): *Бул добри, а вец ше погоршал* В. Саб.).

погоршиц ше -им ше зак. „нагнівац ше”, у Гнатюка: *Газда погнівани погоршел ше на ровку: „Чекай, ти гамишна жвирко, скоро ти придзеш под мойо руки!”* (Етн30 8) Слц. pohoršiť sa „1. нагнівац ше; 2. постац горши”, слц. диял. pohoršiť sa „исте (1–2)” ◀ Од *гориши*.

погосциц -им зак. „дакус госциц; вигосциц”.

погосциц ше -им ше зак. „дакус ше госциц”.

поготов присл. „з тим баржей, с. поготово” (М. Рм., В. Р.): [Скоряни шмати] *одлично ми служели, поготов кед бим виходзел з дому по дижджу* (Дефо 81). || Укр. *поготів „исте”, слц. диял. pohotove, pohotou „исте”* (SSN II, 914). ◀ Од *готови*.

пограбац -бем зак. 1. „позберац з граблями або грабелками”. 2. „поровнац покопану жем з грабелками”.

пограц¹ -реем зак. „дакус зогривац”.

пограц² -аєм зак. „дакус грац (на муз. инструменти)”.

пограц ше -реем ше зак. „дакус ше зогривац”.

погреб х. „ховане”: *Країне шицки катонаци и шицки офицере ше зишлі на погреб и країне го ховалі* (Етн30 144); *Помодлім ше в Касиґарди Богу / же бим пошол щешліво до дому. / Бо на шифи таки погреб маю, / хтори умре, до моря руцаю* (Бинд-Кост 29); *На погребі, котри ше окончел 9. І. ей труну обколело вельке число сродства и так вельке число народа, яке ше ридко видзи на погребох* (РН 2/27, 3). || Слц. pohreb „исте”. ◀ Од *гребац*. У сучасней бешеди хаснуе ше лем синоним *ховане*.

погребсц -бем (? або **погребац** -бем) зак. „поховац”, у Гнатюка и старших виданьох: *Там го погребли дзе го нашли мертвого* (Етн30 124); *Св. цело вирни винали зосводи и з почесцу го погребли* (РК 1924, 99, др Калай). || Слц. диял. pohrebať, pohriebať и pohriebať: Pohriebaľi ho do žemi; A potom ho pohriebli (SSN). На основі форми перфекта погребли инфинитив би мал глашиц *погребсц* як и слц. диял. pohriebať – pohriebli, але таку форму инфинитива не маме зазначену. Кед же инфинитив глашел *погребац*, перфект би мал глашиц *погребали*.

погризц -ижем зак. 1. „з гриженьом очкодовац”. 2. „подробиц зоз зубами”.

погришиц -им зак. „зробиц погришну дію”. Укр. *погришити „исте”, слц. pohrešiť proti кому „погришиц гу дакому”. З оглядом же маме нашо еквиваленти *схибиц и похибиц „зробиц хибу, гришку”* (напр. у нар. писні: *Учитель Каменца, ви то барз схибили же сце Дж-ову дзивку вжац не сцели*), дієслово погришиц могли бизме положиц гу сербизмом. Медзитим, пре укр. *погришити „исте”* нашо погришиц остава неясне.*

[**погришни**] -а -е „зробени не по одредзених нормох”. ◀ Од серб. *погрешан*. Наш еквивалент *хибни: то хибне и чкодліве; хибно робя, хибно думая* (оп. *хибни и хибно*).

погрожиц -им и **погрожиц ше** -им ше зак. „спозориц грожац, с. запретиц”. Оп. *грожиц и грожиц ше*.

погрубо присл. „у грубим пасме, нагрубо”: [Змарзнута трава] на котру ше погрубо напала били блїщаці мраз (ЛатякТал 108).

погубени -а -е: **1. а)** „неисправни, онеспособени”: ~ авто. **б)** „у хторим почал процес ферментації”: Погубене месо, стари колбаси, згоркнути сир, ... же ши дагдзе йе дол ... у карчми, на вашаре (Заря 3/1939, 7). **2.** „хтори ма тілесне очкодоване”: Купели зме козу, а коза погубена на вимне, вимне тварде (Пвл. Бл.); Його жена була у крижох погубена, так чежко ходзела (Г. Р.).

[**погубени**] -а -е „неморални”: ~ человек.

◀ Од серб. покварен.

погубиц -им зак. **1.** „зробиц неисправним, онеспособиц”: Погубел ми бициџлу. || Слц. диял. роhubit’ „исте” (SSN II, 916). **2.** „застановиц даяку започату дію, с. покварити”: Царов син осетел ше же то не добре; пришло му до розума же вон мал жену; дораз назад пришилї дому, свадзбу погубелї и наново почалї ше зоз першу жену руковац (Етн29 114). **3.** „забиц дакого”: Там було стари имати вишелїяки од вельох людзох, ... вельох людзох погубелї (Етн29 242); Вони буду погубени „забити” (Евф. Пл.); Шмати з нього знялї и сцелї го погубиц (Етн30 157). Оп. губиц и загубиц

погубиц ше¹ -им ше зак. **1.** „постац неисправни”: Погубела ше годзинка. **2.** „буц залапени з процесом ферментації, с. покварити се (о їдзенью, пицу)”. **3.** „достац недобру характеристику, хибу, хороту”: Швиня ше погубела, не сце єсц; крава ше погубела: не вирџала, а тераз вирџа (М. Рм., В. Р.). **4. погубела ше хвиля** „зажимнело, почал падац диждж и под.” **5. безос. погубело ше дакому** „препаданул дачий план (звич. коло женїдби, одаванки)”: Пишем ци же ше Туркайлови погубело зоз Канюхову, та тераз є млоди зоз Боднарову, а и Янкови Винайовому ше погубело зоз Виславскову (по: ЖирошМСМ).

[**погубиц ше²**] -им ше зак. „морално ше погубиц”. ◀ Од серб. покварити се. Синоним погуліц ше (оп.).

погужвац -ам зак. „с. изгужвати”: Погужвал ши ми парток. || Слц. роhúžvat’ „исте”: ~ obrus, klobúk. Оп. гужвац.

погужвац ше -ам ше зак. „с. изгужвати се”.

погукац -а зак. „поводзиц ше зоз швиню, оплодзиц швиню (о корназови)”: Мам корназа, та ми погукал шицки швинї (В. Саб.); Младого корназа сом не видзелєл од швиньох, бо сом думал же є ище млади, а вон погукал швиню (В. Саб.). Оп. гукац (ше).

погукац ше -ам ше зак. „поводзиц ше (о швинї)”: Кед ше швинї добре карма и кед нагло рошино, та ше не сцу погукац (В. Саб.).

[**погуліц ше**] -ім ше зак. „постац недобри, неморални” (СС. Мак.): Поишол до школох, та ше погулєл (С. Мїр.); Наш майстор тераз найлепше роби, док ше не погулі (Лев. Ск.). ◀ Од серб. похулити се „поставити хуља, нитков” (серб. хулити „квилїц дацо святе”, рсї. хулить „исте”, укр. хулити 1. „исте”; 2. „ганьбиц, осудзовац”). Оп. и гуля.

погуториц -им зак. **1.** „повесц шицко, вельо”: Дай себе жено доповеси. Слухай лєм да ци погуторим цо сом надумал (РН 4/1930, 3, М. Ковач); Принєслї зме, – ані я вам уж погуториц не знам – ша голєм пейц єзри долари. Салаши зоз жему зме купелї (ЖирошV 189). **2.** „побешедовац”: Добре, дзеци, шицко я ушорим, / зос вашима в доме погуторим (РН 8/1936, 2); дозвољ ми да зос тобу щиро погуторим (РН 30/1936, 2). Слц. диял. роhútorit’ „исте (1–2)” (SSN II, 916). ◀ Оп. гуториц.

[**погажиц**] -им зак. „походзиц по дачим; з гаженьом знічтожиц”. ◀ Од серб. погазити. Оп. жажиц.

погазловац -луєм зак. **1.** „згазловац, зрепегац”: Квети червени / маку дзивого погазловани (КовМихМШ 15). **2.** „поприцискац з ногами, походзиц по дачим”: Вино давали тоти винїци добре, червене и моцне. Кед го погазловали у кадзох, кед остало на комини помишаней з „дюриком-траву”, запахло зоз окремним пахом (КовМихЦВ 49); Сухи плоди [рицинусу] кладу ше до меха, и з ногами погазлую, а вец ше з витєрніцу очисца (РН 14/1937, 3). **3.** „походзиц по дачим, прєгажиц”: Нешем живеј масци и младеј масци ... своїм дзецом, бо их коч погазловал, та их будзем лічиц (Етн30 161); Сплашени коньї у Београду

погазловали [чловека] (Заря 24/1934, 7). ◀ Оп. *жазловац*.

поган¹ х. 1. „недобри, зли человек”: *Покойни сушед, цо повеси, бул поган чловек. Ані з братом не бешедовал еден час ... Прецо, питаце ше, бул поган человек?* (РС 3/2004, 10, М. Ковач). 2. „дацо чкодліве”: *То ци поган, кед ше нашее, не мож го викореніиц* (Ю. Пап). ◀ Паралели и походжене оп. под **пожан²**. ♦ **над пожаном пожан** „барз не-добри, зли человек”.

поган² х. У Гнатьюка тото слово находиме у контекстох у хторих, под уплївом вирских текстох може значиц „поган, вельобожец”: *Не лем цо ме буду мучиц Жи-дзи и пожане, але ми ище и по шмерци бок пребию* (Етн30 69); *Кед ше сцела появиц у Маряюду шята пречиста, а там були зли людзе, та ю не сцели. Появела ше у такей нізкей жеми, дзе була вода. А тоти пожане вше до ней руцали каменя и виганяли ю гетка, кричали на ню* (Етн30 82). || Слц. роһап „поган, вельобожец” и roġán „сурови, зли человек” (тота друга форма могла настац под уплївом мадярской форми roġány „поган, вельобожец”) (Szabo, 187); ст.поль. roġan „поган”, поль. roġanin „исте”, рсй. поганый „нечисти, бридки”, укр. поганий „подли, слаби”, струс. погань „вельобожецки”, серб. поган „нечисти; зли”. ◀ Шицко давни пожички од лат. ra:ga:nus „валалски, вельобожецки”.

поганьчиц -им зак. „найсц ганьч, хибу дакому/дачому”: *Пожаньчел ми роботу „подоганял ми роботи, нашол ми хибі у роботі”*. || Слц. диял. roġančovať, roġaňčovať зак. „исте”: Kupeneho koňa roġančoval (SSN II, 906). ◀ Оп. *жан(ь)чиц*.

погачи х. мн. (ед. погач) „с. погачице”: ~ **на садлу/садле** „погачи загнецени зоз садлом”, ~ **зоз сиром** „погачи загнецени зоз сиром”, ~ **зоз шкварками** „погачи загнецени зоз шкварками”: *За вечеру (дисновтор) ше пекли и погачи на садлу лебо зоз шкварками* (ДудашКс 150). || Файту печива слово **погач(и)** значи и у других языкох: мад. roġács и roġácsa, слц. roġáč, всл. roġač и roġač, нем. Rogatsche, рсй. погач. ◀ До сло-

вацкого и нашого языка слово пришло з мадярского, до мадярского вироятно зоз сербского/горватского, а до сербского зоз италийанского одн. латинского: ит. focaccia < нар. лат. foca:cea, а тото од лат. focus „огніско, котлянка, с. огниште” (тото печиво ше вироятно пекло у жирычкох огніска).

погачик х. дем. од **погач**.

погачики х. мн. (ед. погачик) 1. *бот. „Malva L.”* Назва условена з подобносцу плодох мальви зоз погачом. Пор. укр. закарп. *калачики*, слц. диял. раġаџса з тим истим значеньом (Тимко 49, 76, 134): *Зоз мальви ше таргали и едлі погачики (колачики)* (ХомаБл 199). 2. кул. „дробни погачи”: ~ **зоз сиром**, ~ **зоз шкварками, пражени** ~ **зоз сиром** (РКух 155).

погачов -а -о: **погачово парадичи** оп. под. *парадича*.

погваздац -ам зак. „непедантно дацо зробиц, побабрец”: *Кед жена недобре обилела або обцагла мур, кед билене щеткаве, дажде баржей, а дажде меней биле, гвари ше же лем погваздаца. Кед нефино покопане польо, гвари ше: таке лем погваздане. Кед нефино попратане (попораєне) або попресцера ни имати, тиж ше гвари: таке погваздане* (В. Саб.); *Кед жаздиня недобре вигнетла, не ушорела цесто, гвари ше же цесто погваздане* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *гваздац*.

погергац ше -ам ше зак. „повадзиц ше”: *Погергали ше дзеци „повадзели ше”* (Лев. Ск.). ◀ Од *гергац ше*.

погнявиц -им зак. „подавчиц, попридискац”: [Целецу треба давац] *отруби, варени погнявени кромплі помишани з млеком* (РН 47/1935, 3, Торма). || Слц. диял. roġniavit „исте”: Roġňav zemaki, už sa uvarili (SSN II, 907). ◀ Оп. *жнявиц*.

[**поготово**] присл. „з тим баржей”: *У Тоши вше єст риби, а поготово нешкаль* (РН 46/1933, 2). ◀ Од серб. *поготово*. Наш еквивалент *поготов* (оп.).

погриштальовац -люєм зак. *коц. „поцукровац”* (В. Саб., Г. Р.). ◀ Оп. *ґришталь, ґриштальовац*.

погужліц -ім зак. „загужліц на вещей местох; з гужленьом помервиц”. ◀ Од *ґужел*.

погужліц ше -ім ше зак. *повр. жу погужліц.*

[**погурац**] -ам зак. „подриляц”. ◀ Оп. жу-рац.

погуцац -ам зак. „дакус гуцац” ◀ Оп. жуцац (ше).

под¹ прим. з акуз. **1.** означає напрям на место под даким/дачим: *Подложел руки под главу; Майстор легнул под авто.* **2.** означає час блізько пред одредзеним термином: *Конь заквачел леандер тераз уж под ешень „пред початком ешені”* (Вер. Рм.); *То було под саму жиму* (Пвл. Бл.); *Спадул вон [каменец] на Русадля на другі дзень под вечар „пред вечаром”* (КостЛибер 54). **3.** означає цель: **а)** *Ваш оец бул художни и мой оец. Купелі еден фалат жеми при Дунаю под дині* (Етн29 66); *Уж време приправяц жем под кукурицу, а на местох ище стої по полю вода* (РН 15/1932, 4); *Кед сом орал на волох под овес, / ишла Иля до Кули на понос* (Етн9 ч. 394); *Там у кукурици бул зохабени фалат жеми под заградку, дакус далей од салашу, же би до ней не дошла живина* (ФейИр 106); [У октобру треба] *долінки под древка копац там дзе ше древка маю садзиц* (РК 1922, октобер). **б)** [Газдови] *опрашела швиня 18 прашата. ... шесцero подавали под други швині* (РН 57/1926, 6). **в)** *До трецого року краву не добре пуцац под буяка бо ослабне, але ані познейше, бо може остац ялова* (РН 46/1935, 4). **4.** означає способ дії: *Садзиме их [кромплі] за плугом або под мотику* (За-ря 3/1937, 5).

под² прим. з инстр. **1.** означає место под даким/дачим: *А дзивчина мац була долу под драбину, та вислуховала* (ErRuth 68); *у нашей Лики велька жима. Термометра указує редовно 18–20 гради под нулу* (РН 61/1926, 2). **2.** означає источасносц: „под час”: *Ми ше под Службу волели бавиц на пажници, там зме курели* (РН 12/1930, 2); *Паметам пред двома роками, же паноец мушел коруш за-врец, бо ше там [батогаше] сходзели и под Службу Божу там мурчали* (РН 15/1935, 2).

подавац -ам зак. **1.** „дац дацо велім, подзеліц”. Слц. диял. *podávať „исте”* (SSN II, 862). **2.** „покармиц”: *бо ми швині маме, та*

и кромплі подаваме (ЕтнV 98); *Пойсц дому, та подавац „треба пойсц дому, та покармиц статок и др.”* (В. Саб.). ◀ Оп. давац.

подавац -ам незак. **1.** „подруцовац те-ку при бависку теканю”: *Єден подруцовал теку, а други ю одбивал з паліцу до дале-ка; тот цо подруцовал теку гварели зме же подава* (В. Саб.). **2.** (вистки, інформації и под.) „обявйовац”: *Понеже теди [у Рим-ским царству] не було ані железніци, ані телеграфу, телефону, зато висти у тих [мурових и под.] новиных були барз позни, тото, цо ше стало пред мешац лебо два, подавало ше у ніх як найновиша подія* (РН 72/1926, 2). ◀ Оп. давац.

подавац ше и ридко поддавац ше -ам ше незак. (*жу подац ше и поддац ше*) **1.** „по-корйовац ше; попуцовац под дачиім при-циском, моцу”: *еще як млади, ньигда ше нье подавал; нье бал ше ањи найвекших почеш-косцох* (РНКЗаря 1939, 122); *Покорйовал ше судьби ... Поддавал ше ей* (ЖирошV 283). **2.** „слабнуц, традиц моци у хороти, бригох”: *Н. уж слаба, небизовно ходзи, треба ю водзиц, подава ше* (В. Саб.); *Розчервенела ше у твари, зной ю облял, Але ше не поддава-ла. Старчела за Митром [одберац жито]* (ЛатякТал 41). **3.** „препуцовац ше даякей страсци, розкошному, розпусному и под. животу”: [Жени цо ше] *подавали роскош-ному житию* (КостЛибер 177, М. Мудри).

подавач х.: *Єден бавяч зоз групи хто-ра гризла бул подавач теки. Вон подавал, од-носно подруцовал теку, а стал на тим боку ведно зоз противніцку групу хтора била* (Хо-маМ; КамМик 200). Оп. текац ше.

подавиц -им зак. **1.** „задавиц поступне шицко/шицких”: *Пес подавел кури.* **2.** „по-прицискац, поджамиц”: ~ **кромплі**: *Барз добре и туне кармене гускох то уварени и подавени кромплі помишани зос кукуричну муку* (РН 35/1936, 4); ~ **груды** „потрушиц” (МудриАл). ◀ Оп. давиц.

подавиц ше -им ше зак. „задавиц ше (о шицких)”: *Лем радию ма ше задзековац, же ше шицки путники [ладі] не подавели, бо на време пришла помоц* (РН 35/1930, 3).

[подагдзе] присл. „дагдзе, ту и там”. ◀ Калк сербского понегде.

подаеџен -дна -дно зам. неодр. „даеџен; ридко даеџен”: *Дахто и нарошнє, па и оста-рее, а подаеџни гласи не може вигваряц* (РН 2/1934, 3, О. Торма). Слц. диял. podajeden „исте” (SSN II, 860). ◀ Од по-да-еџен.

подаровац -руџм зак. „дац як дару-нок”. Всл. podarovac „исте”: ja jīm toti vepri podarujem (Czambel). ◀ Од дар.

подарти -а -е „подрани”: *Як будзеш ба-виц у подартих панталонох?* (КочЕвЦП 148)

податни -а -е 1. „хтори ше легко пода одн. пристане на дацо”: *Податни то по-нїзни, хтори ше легко пода, покори другому* (М. Рм.); 2. „хтори ше легко, без одупера-ня да обробиц, формовац и под.”: *Славо-ния, богата красна жем, умилна и податна* (КовМихЦВ 42); *Податни легко пристава на дацо, не будзе ше уперац* (В. Саб.). || Всл. podatny „исте (1–2)” (Hal), серб. податан „исте (2)”. 3. „неодпорни”: *В жиме мали дзе-ци котри су принушени на хижни запарты воздх поблядно и на хороту су податни* (РК 1925, 97, др Полих). ◀ Од дац.

подац -ам зак. 1. „дац”: *Ганьчо моя, Ганьчо, дай кантар на коня! Вона му по-дала, горко заплакала* (БиндКост 52); *„Добри вечар, моя мила, добри дзень, / пожич ти мнє з твоей краси на тидзень. / „Ша я би ци з моєй краси подала, / дзе же бим ю на соботу гледала?”* (Žganec ч. 59); *да и їм и мнє будзе легчейше, па сом дорас пошол до нїх на кост-квартиль и напредок сом им подал пе-нежи* (ЖирошМСМ 123); *А жу хлебу насущ-ному [фах човекови] и друге пода, цо му нужно за живот* (РК 1927, 116, Д. Биндас). 2. „подруциц теку при бависку теканю”: *При теканю ше гуторело: Подай! (= додай, подруц теку) А кед сцел да му подруци те-ку нїзко, гуторел: Подай дедечке!* (В. Саб.) 3. „пречитац на сходу, схадзки, поднесц (звит, реферат); написац”: *Интересантни подат-ки о роботы ... подал секретар п. Ковач* (РК 1938, 150); *бо хто би сцел потполну слику подац* (о керестурскей церкви) *тот би му-*

шел написац цалу книгу (КостЛибер139). ◀ Од дац.

подац ше и ридко поддац ше -ам ше зак.

1. а) „покориц ше”: *Баба ше придала уну-ки, але ... не сце ше єй подац* (Пвл. Бл.); *по поладню пошли опатриц гору Калник, дзе су розвалїни старого варошу Калник, ко-три єдини не подал ше дзивим Татаром* (РН 20/1932, 4). || Укр. податися „исте”, слц. podať sa и poddať sa „исте”, серб. подати се „исте”. б) „попуциц под дачиїм прициском, моцу”: *Пилат с початку пробовал обранїц Исуса, ... а вецка ше ипак подал пре свой ин-терес* (РН 21/1929, 4). в) „страциц моц под невиводним дїйством”: *Кед [луцерна] зидзе вона слаба и лъехко ше пода суши, пре то жем муши буц добре розмельчена и пороля-на* (Заря 12/1939, 5). 2. „препуциц ше дая-кому чувству, страсти”: *владай з народом мудро и праведно, а нїгда ше не подай пи-хи* (РН 39/1933, 3); *як зле преходзи человек, кед ше пода єдней недобрей страсти* (РН 12/1933, 3); *Препадаю народи ... найперше пре безбожносц. Бо кед народ страци виру ...вец ше пода и найгоршим грихом, не мер-кує ані на здраве цела ані на здраве души, па вец баяко муши зогнїц препаднуц „вец, розуми ше, муши препаднуц”* (РН 14/1934, 5). 3. „ослабнуц, страциц моци у хороти, бригох”: *Лем чи Биндас ище будзе мац дзе-ку и сили, чи ше не „подац”?!* (КостПр 373); *Не така є стара, але ше подала як баба* (В. Саб.); *Лїкаре провадзели хтори ше од тих двох периши похори и пода* (РК 1927, 149); *Кед [луцерна] зидзе вона слаба и лъехко ше пода суши, пре то жем муши буц добре роз-мельчена и пороляна* (Заря 12/1939, 5). || Укр. податися „исте”. 4. а) „попуциц под терху, угнуц ше”: *Кед ше пориско [до граб-льох] правело зоз багрєну, вец ше го скорей укладаня дзєвкы мушело вариц, а дзєвко ше укладало до горуцого пориска. Ясен ше не мушело вариц, бо ше подал скривиц* (Фа 124); *Ценки ляд ше нараз подал*. б) „змен-шац ше, сциснуц ше”: *Дзивки заглавчок вязали коло пасу; нука мал пирє ... поверх заглавчка ше вязали пасово сукнї, та вец не спадовали; кед ше сукнї повязали, пирє ше дакус подало* (В. Саб.). в) „уклопиц ше, упа-

совац ше”: *Деска ше подала „деска налегла”*.
 ◀ Од дац.

подбегнуц -нем зак. 1. „нездобачки вибегнуц дакому на драгу, звич. пред превозку”: *Шофер так лал жену, тельо цо му не подбегла под авто* (Пвл. Бл.); *Подбег под авто, авто го трухнул* (Пвл. Бл.); *Єдно дзивче лемцо нам не подбегло под авто. Шари-вари, та ци и под авто подбегне* (Пвл. Бл.). Слц. *rodbehnūt „исте”*. 2. **крев подбегла** „крев ше збила на вдереним месце”: *Кед ше вдерел, на тим месце подбегла му крев*.
 ◀ Од бегац.

подбеговац -гуєм незак. *жу подбегнуц*.

подбел х. бот. „*Tussilago farfara* L.” Варианта общеславянской назви (пор. псл. *rodъbělъ). Кореньово е, виroyтно пошлі-док сербского влііву (Тимко 25, 80).

подберац ше -ам ше незак. „вращац ше гу моци, поднімац ше” (Гел. Мед.): *Була хора, ослабена, але вец достала єдни ліки, та ше од нїх подберала* (Цап. Км.); „*Та, як же хора?*” „*Га, подбера ше*” (С. Мир.). ◀ Од брац (берем).

подбивац -ам незак. 1. (дакому) „з вдеренями, дриляньюм и под. дачией руки завадзац му у роботі”: *Дюри пише, а младши брацик му подбива „брацик руша Дюрика за руку и завадза му при писаню, Дюри не може ровно писац, але пише до крива”; Не подбивай ми док режем хлеба, бо ше можем порезац*. 2. ~ **над** „запихац нови чомови наду на надово закрице”: *Кед ше хижі закривали з надом, над з часом препадал, здирвел, та подбивали над, те. уцисковали медзи стари над нового наду, та вец закрице було густейше и не премакало* (В. Саб.). О. Папугова зазначала и форму **побивац (над)** (ПапОл 21). 3. **подбивац/подбиц брадло**: биц коло долу брадла з видлами же би ше брадло лепше намесцело: ~ *брадло копачох, плеви*. Исте значи и *убивац/убиц*. 4. ~ **ноги (пети)** незак. *жу подбиц* (3). ◀ Од биц/-бивац.

подбивац ше -ам ше незак. „пробовац достац, купиц и под. тото цо уж дакому припадало, цо дахто уж закапарел и под.”: [Купели зме хижу на церкву] *бо нам ше за тоту хижу єден други тарговец подбивал а*

понеже є иста на добрим месце и за капличку одговорна, не имели зме прилику з рукох випуциц (РН 4/1931, 3); *Коце не ма мацер, ... дакеди ше подбива под други кози [= пробує цицац други кози]* (Г. Р.). || Укр. *підбиватися* „пробовац здобуц дачийо довириє, симпатії”.

подбивка ж. кул. „мука розмишана у води як додаток єдзеньом место запражки (у посце и под.)” (Мел. Пвл.): *Могло ше ю [пасулю] вариц на вецей способи: на густо, на ридко або з подбивку*. ... *Подбивка випатрала так: до меншей шерпенки положело ше 2 ложки муки, кус мелкей наприжи и кус води. Шицко ше розмишало да будзе ридке и зоз тим ше заляло пасулю. Дрилело ше ю заш до пеца док не зоварла* (ХомаБл 179–180). || Всл. *rodbivka „исте”* (Bartko 201). ◀ Од биц.

подбирив х. ист. „помощник бирова”: *кед ви будзеце на нашей листини подбирив, ... вон будзе бирив* (РН 45/1936, 2, М. Ковач).
 ◀ Од бирив.

подбите -того с. „боляце место на талпи од ходзєня”. ◀ Од биц.

подбити -а -е 1. кул. „уварени з подбивку” (оп. *подбивка*): ~ **мачанка**: *кед ютре дзєнь шєднул за стол, а там место кромпльох була – подбита мачанка* (РН 12/1937, 4. и КовМихЦВ 130); ~ **пасуля** (Вер. Рм.): *було брижи – не було цо еси, кажди дзєнь замешки, чи було там на ней даяка шкварка чи не, запраженой юшки, кромплі на густо, подбитей пасулі* (ГорМих РуШ 1/2006, 22). 2. „надавєни од ходзєня, з твардим мехиром (о пети)”: *Пєта му подбита „на пети ма тварди мехир од ходзєня”* (Лєв. Ск.). 3. недосц ясне („збєлавєни од вдєрєня?”): „*Ей, та як ви то, кумє, випатрацє? ... Ша око вам подбите, глава розбита, ліцо кирває ...!*” „*Та то ми по хованю [швєкри] такої подзєлєли, цо кому припадало*” (РН 1/1933, 7. и РК 1940, 186).

подбиц -иєм зак. 1. (дакому) „з вдерєнїями, дриляньюм и под. дачиєй руки позавадзац му у роботі”: *Та зме ше пилькали ... Та я з ліву руку, та сом вєцка вишє гєвтєй подбила цо коло мнє, бо вона з праву, а я з ліву* (Рускинї 39); *Подбил ши ми, та сом розляла воду; Нє подбий ми док пишем*. 2. (дакого)

„обегнуц, победзиц”: *Ти би легко подбила другого „победзела”* (Пвл. Бл.); *не було нікого, хто би их мог подбиц у понукованю истей роби по туньшей цени* (РК 1926, 133, М. Винай). 3. кул. „уварич з подбивку”: *Дас на 11 годзин ше ю [пасулю] вицагло з пеца и вец ше до ней справела запражка або ше ю подбило ... Дрилело ше ю заш до пеца док не зоварла* (ХомаБл 180). Оп. подбивка. 4. „пришиц на обуй нову талпу”, у народней писні: *Дам я тоти чижми подишиц, дам я их и подбиц, / будзем мац до часу у чим вечарами ходзиц. / Не лем подбиц, не лем подишиц, але и подковац / же бим мала на недзелю у чим потанцовац* (Тон ч. 198). || Слц. діял. podbiť: *Dal son si čižmi podbit* (SSN). 5. ~ **пету** „од длугого ходзеня достац тварди мехир на пети”; ~ **палец** „повредзиц палец (кед палец болі, а рану не видно”: *Кед сом сцєрала облаки, та сом подбила палец „вдерела сом палец, болі ме, а рану не видно”* (Г. Р.). || Поль. podbić nogę „вдериц ногу”, слц. діял. podbit’ „исте” (SSN II, 864).

подбиц ше -ием ше зак. 1. „вжац, достац, купиц и под. тото цо уж дакому припадло, цо дахто уж закапарел и под.”: *Єден ше поєднал же купи, але не дал капару, а други ше му подбил: дал капару* (М. Рм.). || Укр. підбитися „здбуц дачийо довирие, симпатиї”, всл. podbić (дакого) „поциснуц, видриліц дакого з його позиції, места” (Buffa 211). 2. „надавиц ноги на талпох од ходзеня”: *Праве цо ши ше рушела, уж ши ше подбила од сильного понагляня* (РК 1936, 95, О. Торма); *Вони, цо ишли за кочом, бегали, Ганьча ше подбила, спадла и зійойчала* (РК 1937, 64, С. Саламон); *Три дні зме ишли, подбили ше и повиставали*. 3. „счухац копита од ходзеня (о коньох)”: *Тоти коні цо од ніх Руси вжалі не пошлі далеко, подбили ше, та не могли ходзиц* (В. Саб.). *До Зомбора ше ишло напросто, по орсаж драги, бо було и бліжей, а и коні ше не подбили як цо ше знало трафиц кед длуго ишли по калдерми* (РС 21/2013, 16, М. Симун.).

подбочнік х. „помоцнік у живоце”: „*Ей-не, жено, уж видзим же ши ми на зрадзе, же ме сцєш зоз швета знеси. Зуновала ши ме водзиц.*” „*Не зуновала, не, подбочніку мой*

злати! Лем пий!” (Етн29 88) || Слц. robočník „помоцнік”. ◀ Од бок. Меновнік значи: тот цо вше под боком, цо вше готови помогнуц.

подбочніца ж. „помочніца у живоце”: *Прето створел му ю [жену] Бог з ребра лівового, же би му була подбочніца и у каждей трапези помочніца* (Малацко).

подбрухач х. „часц штверцох: ремень хтори ше капча коньови попод брux, с. колан”. Слц. podbrušnik „исте”. Оп. брux.

подбрушина ж. „месо и сланіна швіні і на бруху” (В. Саб.).

[**подваліц**] -ім зак. „нароком подложич спреводзку як правду, нечесно, несовисно поступиц гу дакому”: *Предал му краву зоз хибу, подвалел му*. ◀ Од серб. подвалити. По значеню найблізши нашо дієслова *спревєсц/спревєднуц и спораїц*.

[**подвальовац**] -люєм незак. жу **подваліц**.

подваліц ше -ім ше зак. „заваліц ше подтерху”: *Корчолял ше на долини, та ше подвалел „завалел ше, пукнул под нїм ляд, та спаднул до води”*. ◀ Од *валяц/-валіц*.

подвєзц -ежем зак. 1. „навожиц гліни до долини и под., завєзц”: *Студня була подвєжена, а вельо води у нєй було* (В. Саб.). 2. „навожиц гліни же би терен бул висши”: *Тєраз на Шандоре подвєжене „навожене гліни же би було висше”; Наша хижа на найвисшим месце у валалє, а ище и подвєжене у нєй, на три жарадичи идєме до хижи* (В. Ерд.). ◀ Од *вожиц, вєзи*.

подвисшац -ам зак. „повисшиц (плацу)”, у Гнатюка: *Питаю ше ище раз керестурски социялисти же чи подвисшаю тим странским наднічаром надніцу. Одпєдаю на то чи биров чи майстор ...: Не подвисшамє, але будзиц мирни ви хлапци, бо добиєцє катонацох* (ЕтнV 105). Частєйше ше хаснує форма **подвисшиц** (оп.).

подвисшиц -им зак. 1. „повисшиц (цену, плацу)”: „*Не думайцє же так будзє и одтєраз як було дотєраз. Порциџа ше муши збиц на мєниє, наднічарови надніцу подвисшиц* (Етн30 191); *А так ми плацєли [у Америки] по долару на дзєнь, ... / Вец ми подвисшєли двџєц и пєйц цєнти, / а так мє прагали, як мулу до штвєрци* (БиндКост

29); *Не сцу вам подвисшиц плацу?* (Пвл. Бл.)
2. „повекшац количество, число дачого”: *Войску подвисшели на 800 тисячи людзох* (РН 24/27, 3). || Поль. *podwyższyć* „исте”: ~ *seny*, ~ *temperaturę*. всл.: *guss nam podvissily* „уж нам повисшели (надніци)” (Udvari91, 60). **3.** „зробиц же би дацо було висше”: *У гумне бул древени кармик з дилінами (окреме подвисшене место дзе стал валов)* (ХК, др Сегеди). ◀ *Од висши.*

подвисшовац -шуєм *незак.* *жу подвисшиц.*

подвожиц -им и **подовожовац** -жуєм *незак.* **1.** „навожовац гліни до доліни и под., завожовац”: *Кед у обисцу дагдзе було нізке, та подвожели „завожовали з гліну”* (М. Рм.). **2.** „навожовац гліни же би терен бул висши”: *валалска челядз ... вожела на кочох гліну за подвожоване гумна у своїх обисцох* (ПапгДюКШ 8). ◀ *Од вожиц, везц.*

[подвожняк] *х.* „преход за превозки и пешакох под гайзибанску драгу и под.” ◀ *Од серб. подвожњак.*

подвоз *х.* „превоз”: *Вивежена кукурица з подвозом вецей кошта* (В. Саб.); *за тот метер жита не може тарговец у нас плациц вецей як 60 Дин., бо подвоз барз драги* (РН 41/1933, 4); [При будованю Просвитного дому цали валал дава] *помоц у пенєжох, подвозу и ручну роботу* (РН 32/1936, 3); *Цена роби з подвозом будзе драгша* (Ю. П.). || Серб. *подвоз* „превоз”; укр. *підвіз* „исте”: *підвіз учнів з віддалених місць проживання.*

подвязац -яжем *зак.* **1. а)** „завязац дацо на кратше (те. сподок гу верху же би не вишел долу)”: *По драги було блато, та подвизал коньом хвосту же би ше не заблацели* (= конци хвостох подзвигнул и закруцел, завязал их висше) (В. Саб.). **б)** „привязац верх гу сподку”: [По приповеданю найстарших] *древо на санки ше рихтало ище док було младе: верх младого багрена ше зогло долу и привязало гу його сподку. За таким подвизаним древком ше чекало и 20 до 30 роки же би загрубло. Аж вец ше го одрезало, добре осушело и зоз такого кривого ше правело санки* (Фа 95). || Слц. диял. *podvizať* „утвердзиц вяжуци одсподку” (SSN). **2.** Шваб Г. *мал вицагнуто руку: кед замахнул*

з руку, такой му вишла з места, та такой ишоу до баби Н. да му намесци, та вец з подвизану руку ходзел и вигварял ше же не може робиц (В. Саб.).

подгарліна *ж.* **1.** „сланіна швині спод гарла”. Слц. диял. *podharlina* „исте” (SSN II, 869). **2.** „подбрадок у човека” (В. Саб.). ◀ *Од гарло.*

подгарнуц -нем *зак.* „пригарнуц на громаду”. ◀ *Од гарнуц, праслав. gъr(t)nqti.*

подгартац -ам *незак.* „гарнуц, пригартац на громаду”. ◀ *Од гарнуц, праслав. gъr(t)nqti.*

подгаряц -ям *незак.* „сушиц ше, гориц одсподку (о рошліни)”: *Горуццо, джидж не пада, але кукурици ище не подгаряю* (Г. Р.).

подгинац -ам *незак.* „зогинац попод дацо”. ◀ *Од -гнуц/-гинац (зогнуц/зогинац и др.).*

подгніц -їєм *зак.* „погніц одсподку”: *Слуп подгніл, та спаднул.* ◀ *Од гніц.*

подгризац -ам *незак.* „прегризац одсподку”: *опасни хробак, котри подгриза класки жита* (РН 21/1929, 1).

подгризц -ижем *зак.* „прегризц одсподку”.

подавац ше -ам ше *незак.* оп. *подавац ше.*

подац ше -ам ше *зак.* оп. *подац ше.*

поддзвоніца *ж.* „место, простор под дзвоніцу”: *Попод нашу поддзвоніцу / страцел Петро оброшніцу* (нар. писня, Загр. 5-6/2001, МЗ 6).

поддзяк *х.* „дзяяков помоцнік”: *Його [главного дзяяка] длужносц, да с поддзяяком ... поучуе дзеци ... у церковним простопинию* (РН 50/1927, 3).

поддриліц -їм *зак.* „дриліц под дацо”: *Зоз кончистим ножом ше по длужини подрезало тоти рубци, ... а вец ше попод тоти два часци на обидвох концох поддрилело фалаток даякого ценкого древка, ... як струни на правей гушлі* (ХомаМ 19).

подегеньчиц -им *зак.* „поприцискац, погнавиц”. Оп. *дегеньчиц.*

подедвиц -им *зак.* *експр.* „нагло поєсц, полопотац”. ◀ Оп. *дедвиц.*

подейма *ж.* „часц сподку коча”: *ковач пришрубовал гу нїм [преднім шніцом] дре-*

вену подейму, котра их повязовала и змоцньовала. На древену, ковач кладол желєзну подейму (Фа 75). Дю. Латяк зна и форму подеймо с. || Всл. *rodejma „исте”*: *sñice skarčane z rodejmu* (Czambel), слц. *rodejma „исте”*. ◀ Од *rodъ-jъm-a* (праслав. *ęti* (презент *jъmq*)) (Machek).

***подеймнуц ше** -еймем ше зак. „подняц ше, прияц ше (дацо зробиц)”: *Зато би требало да кажди човек и жена ... подпомага каждого, хто ше подейме Просвиту и Науку ... шириц и проповидац* (РК 1924, 41, Йоан Бучко). Недосц ясне чи форма презента подеймем ше од инфинитива подеймнуц ше (як здеймнуц – здеймем) чи од подняц ше. На основи формох здеймнуц (здеймем) „зняц” (оп.) инфинитив би и ту могол глашиц подеймнуц ше. Всл. *rodejmus še „исте”*: *un še na to ģerodejme „вон ше на то то не поднее”* (Buffa 211).

подено с. „початок, основа брадла жита при звожованю”: *Млади и моцни леґинье веселого шерца / на брадлье ше по подену коло снопох верца, / пак заджобню за сноп чешки, лєхко го руцаю* (КостИдил 16). || Карп.укр. (бук.) *поденя „исте”*. ◀ Од общеславянско-го под „дно; подлога”: чes. *roda „ґрунт, подлога”*, серб. *под „подлога; патос”*. Праслав. *rodъ* (ЕСУМ).

[подерляц] -ям зак. „поровнац, помелчиц ораніну з дерлячу”. ◀ Од серб. *дерляц*.

под’едац -ам незак. 1. „подгризац, прегризац одсподку”: *Хробак подеда стебла рошлінох*. 2. прен.: [Условна] *робота так фришко под’еда животну моц человека* (РК 1930, 19, Д. Биндас).

под’есц -єм зак. „подгризц, прегризц одсподку”: *Хробак зна подесц рошліну* (М. Рм.); *Хробак под’е ставец кукурици и вона спадне* (Йвґ. Бл.).

поджамииц -им зак. „поприцискац, подавиц, с. погњечити”. ◀ Оп. *джамиц*.

поджамчиц -им зак. експр. „поджамииц”. Слц. диял. *podžamdžať „исте”*: *podžamdžali zme malini* (SSN).

поджмуркац -ам зак. „вецей раз джмуркнуц”.

поджмурковац -куєм незак. „з часу на час джмуркац”.

поджобац -бем зак. „вецей раз уджобнуц одн. заджобнуц”: *Кед були леґинье, еден го поджобал [з ножом], але очухал ше, ви-здравел* (В. Саб.). ◀ Оп. *джобац*.

поджобац ше -бем ше зак. 1. „уджобнуц ше на оштрим”. 2. *взаєм. повр.* „побиц ше з ножами”.

поджубац -бем зак. 1. „поесц джубаюци”. 2. „очкодовац джубаюци”. || Слц. диял. *podžubac „исте (1–2)”* (SSN II, 884). ◀ Оп. *джубац*.

подзвигнуц -нем зак. 1. „дзвигнуц горе”. 2. „вибудовац”: *фалатъ, на котромъ подвигнути булѣ еденъ манастирь ѿменемъ Марча* (ЦапЦ 81); [Хижа] *хтору пред войну подзвигли бабов покойни муж Дюра и вона* (КовМихНО 165). 3. прен. „зробиц же би дахто напредовал”: *Дзековал сом и више дзекуєм Господу Богу, котри допомог подзвигнуц Руске Просвитне Дружтво, котре започало таку вельку роботу* (РН 56/1926, 1). || Всл. *podzvihnuc „дзвигнуц горе”* (Hal), карп.русин. *подвигнути „дзвигнуц; инспировац”* (Керча), серб. *подигнути „направиц, вибудовац”*: [Кућица] *подигнута негдје прошлога вијека* (МС). За значене „направиц, вибудовац” не маме зазначени карпатски паралели, та воно у нас може буц сербского походзєня: ми з тим значєньом маме нашо карпатски синоними *справиц, направиц, поставиц*.

подзвигнуц ше -нем ше зак. 1. „дзвигнуц ше”. 2. прен. „напредовац”: *Хорватска кральовина ... заш ше подзвигла и омоцнєла* (РК 1927, 26).

подзвиговац -гуєм незак. „дзвигац”.

подзвиговац ше -гуєм ше незак. „дзвигац ше”.

подзвоніц -ім зак. „кратши час дзвоніц”.

подзековац¹ -куєм зак. „виражиц подзековносц, с. захвалити”: *При столе о. Силвестер привитал госцох и подзековал им шицким на чесци, хтору му на нешкайши дзєнь указали* (РН 16/1936, 1, О. Торма). Синонимска форма **задзековац¹** (оп.).

подзековац² -куєм зак. „одступиц з положеня, функций”: [Копчаї Янко бул меновани за владику, але] на чудо каждому и самому царови – *подцековалъ и осталъ парохъ у Керестуре* (ЦапЦ 86); *Наш пан дзияк... пре вельку старосц од 76 рокох, пред Новим роком подзековал на дзияккей служби* (РН 14/1928, 3). Синонимска форма **задзековац²** (оп.). ◀ Оп. *дзековац*.

подзеліц -ім зак. 1. „подавац”. 2. „розделіц, пороздельовац”.

подзеліц ше -ім ше (з даким) зак. *взаєм. повр.* 1. „дац дакому одредзену часц зоз свого”: *Човек ма вельку душу, та ше муши з даким подзеліц зос ню* (КостПр 24). Слц. *podeliť sa s niekým „исте”*. 2. „медзисобно ше подзеліц”.

подзец -еем зак. 1. „найсц дакому/дачому место”: *Дзе го подзеєм таки вельки змаржляк?* (Ир. Фин.); *Дзе подзеєм теліх госоцх?* 2. „забуц дзе дацо положене, одложене”: *Дзе сом подзел окуляри?* || Всл. *podzecz „исте”* (Hal). ◀ Общеславянске. Од -дзец, а то од праслав. *dě(ja)ti (děj)q*. Од того и нашо з-дзац, и наздац ше.

подзец ше -еем ше зак.: 1. „найсц дакому/дачому место”: *Дзе ше з нїм подзеєм, з таким вельким змаржляком* (Ир. Фин.); *вишадзи вигинули зарна од суши, а бачикови Янкови тельо зродзело, же ше зос зарном не знал дзе подзец* (РН 10/1929, 2). 2. „буц дагдзе затрацени”: *Зволя моя, зволя, дзе ти ше подзела?* / *Чи ти по Дунаю водом полєцела?* (Етн9 ч. 53) 3. „пойсц дагдзе, найсц себе место, склоніц ше”: *Пошла сом жу синови до Крушевицу ненаявена, та сом не знала дзе ше подзеи; диждж барз падал, а я кристакрижом мокра, а не знам дзе ше заподзеи* (Лев. Ск.). || Всл. *podzecz: dzeże še teraz podzejeme?* (Czambel) ◀ Оп. *подзеи*.

подзешатковац -куєм зак. „швидко дацо похасновац, потрошиц”: *Дзеи часом подзешатковали орехи цо зашпивали на Крачун* (СС. Мак.); *Не дам ци пенєжи, бо их часом подзешаткуєш* (СС. Мак.). ◀ Од *дзешиц*.

подзивени -а -е „хтори постал дзиви (и прен.)”: *Лем тот котри ма глібоку ученосц*

и знанє, остане мирни и непокивани у бур-йох знемиренного и часто подзивеного швєта (РН 23/1933, 1, М. Винай).

подзивиц -им (и -еем?) зак. „постац дзиви”. ◀ Од *дзиви*.

по дзивоцки присл. „так як дзивка”: *зоз тих квиткох венци себе вию, / хтори дзивки по дзивоцки жию* (нар. писня, записал Яким Олеяр, Шветлосц 4/1976, 383–394).

подзиравиц -им зак. „направиц дзири одн. дзирки на дачим”. || Поль. *podziurawić (się) „исте”*, слц. диял. *podziravit’ „исте”* (SSN II, 904).

подзирковац -куєм зак. *вишиив*. „з вишиваньом направиц дзирки”.

подкармени -а -е дієприкм. (од **подкармиц**): *За жем хтора погноєна, змоцнєна зоз гнойом гвари ше подкармена жем* (Мудри-Ал).

подкармиц -им зак. „ище дакус кармиц”: *Вон приведел два, або три таки худи [крави] да их подкармиме, да их можеме предац* (Рускинї 72). Слц. диял. *podkrmiť „исте”*.

подкасани -а -е „хтори не ма брух, худи”: *Мачата вам подкасани, не маю бруха; и за коня краву, буяка ше гвари подкасани кед є през бруха* (В. Саб.).

подкасац -ашем зак. 1. „закасац”. 2. ~ **коньом хвості**: *Кед по драги було блато, та коньом подкасалі хвості да ше не запирскаю з блатом. Добре подкасац треба-ло знац, то була окремна „техніка”: долня часц хвоста ше подзвигла и закруцела ко-ло горней часци, а сам конєц ше добре завязал на концу. И кед бул шніг, та ше коньом хвості подкасовалі да не буду мокри* (В. Саб.). Оп. и синоним **подвязац хвості**. || Слц. диял. *podkasat’ „vyhrnut’, vytiahnut’ vyššie”*: *Vizul’i zme topanki, potkasal’i zme si nohavice...* *Potkaš sebe sukňu, bu še zamačaš* (SSN II, 873). ◀ Праслав. *kasati*. Од того нашо *закасац (ше)*, *викасац (ше)*, *подкасац (ше)*.

подкасовац -суєм *незак. жу подкасац* (оп.).

подкиснуц -нем зак. „ище дакус киснуц”: *Розогнате цесто ше поправи зоз по-*

жачову фурмочку ... Охаби ше их [погачи] най подкишню и вец ше их садза (ХомаБл 187). Всл. potkisnuc „скиснуц”: do rana cesto potkislo (Buffa 219). ◀ Оп. киснуц.

подклад х. *Кажда пасова сукня була долу зарубена зоз иншакиим, туньшим платном, хторе було грубе и чешке, а волало ше подклад. Подклад бул широки коло 30 центи, а пришивало ше го знука же би ранци долу красие стали* (ВаргаЛю 217); Дідо Ильков зоз червених подкладах зоз сукньох шулькал жноти на каганци (М. Рм.). || Слц. podklad „сподне пасмо дачого”, поль. podkład „исте”. ◀ Оп. класи/клад-.

подкладац -ам незак. „класц под дацо”.

подкладов -а -о: ~ **сукня** „сукня хтора ма подклад (оп.)”: [Нашо предки] би нам тєраз поприповедали и о ладох, цо були гордосц невести, и о подкладових сукньох и шицкей нашої прешлосци (РН 33/1937, 5).

подкладок -дка/-дку х. „празне, видуте вайцо хторе ше кладзе на одредзене место же би ше там кури несли”. || Слц. podkladok „исте”. ◀ Од класи/клад-.

подкова ж. „зогнута железна плоча на копиту коня як защита”. Всл. podkova „исте”, укр. підкова „исте”. Общеславянске. ◀ Од ковац. ♦ **ма подкову** „добре му идзе у живоце”: Долу, на прагу хлівових дзверох [у даєдним обисцу] була прибита даяка стара подкова, котру ше наило даждзе на драже. То було прето же би у тим хліве було щєсца (ОлеярЯк 237).

подковани -а -е „хторому положени подкови (о коньови)”. Слц. podkovaný „исте”.

подковац -куєм зак.: ~ **коня** „прибиц коньови подкови на копита”. Слц. диял. podkovat’ „исте” (SSN II, 875).

подковки ж. мн. (єд. подковка) **1.** „железка на запеткох ципелох и др.” || Слц. podkovica, podkovička, podkovečka „исте” (1704. р.). **2.** кул. „файта покєрайох у форми подковки”.

подколєно с. у франтовлївей бєшєди: „Як ци мено?” „Подколєно”. Судзаци по слц. podkolenie „задня часц ноги под колєном”, и нашо слово подколєно могло мац то-то значєнє.

подкопац -пєм зак. „одкопац одсподку”. Слц. podkopať „исте”.

подкоповац -пуєм незак. жу **подкопац**.

подкошиц -им зак. „одрезац з косу рошлїну и др. у подножю”: Сцєл подкошиц грубу лободу, та ше му урвала коса (В. Саб.).

[**подкошуля**] ж. „сподня шмата (горня часц)”. ◀ Од серб. поткошуља. Старши подкошулю волаю дуксер.

подкрадац -ам незак. „покус краднуц од дакого”. Укр. підкратати „исте”, серб. поткратати „исте”. ◀ Од краднуц.

подкрипиц ше -им ше зак. „додац себе моци з єдзєньом, пицом и под.” Укр. підкріпитися „исте”, серб. поткрепити се „исте”. ◀ Од праслав. krěpъкъ.

подкрипйовац ше -юєм ше незак. жу **подкрипиц ше**.

подкруцац -ам и **подкруцовац** -цуєм незак. жу **подкруциц**.

подкруциц -им зак. „накруциц (годзину)” (СС. Мак.). Укр. підкрутити годинник „исте”.

подкупиц -им зак. „подплациц”: Чом би ше я не дал подкупиц, кєд нєт надомну Бога (РН 96/1926, 1, Ф-ак.). || Слц. диял. podkúrit’ „исте” (SSN II, 876), укр. підкупити „исте”, серб. поткупити „исте”.

подкуриц -им зак. **1.** (дакому и дакого) „повєсц дакому дацо неприємне, подвалїц дакому”: Знал подкуриц чловеку, раз ми гварєл: в чужїє дєла нє вмєшайся (Люб. Як.); Подкурєл го: Ви ищє шпицє з вашу жєну? (В. Саб.); Думал сєбє бизовно, жє мє подкурєл (СаламонII 52). **2.** (дакого) „навєсц дакого жє би дацо зробєл”: Гєвти двомє, Влєдо и С., мє подкурєли жє бим пришол до Коцура глєдац на тємєтовє прадїдов криж (В. Ерд.). || Слц. podkúrit’ „окуриц дакого з димом (напр. пчоли жє би були мирни)”, слц. и слц. диял. podkúrit’ нєкому „направиц дакому неприємносц”, укр. підкурити „окуриц з димом (пчоли и под.)”. ◀ Од куриц. Дїєслово подкуриц змє вироятно у прєшлосци хасновали и зоз значєньом „окуриц з димом (напр. пчоли), а тому блїзкє значєнє „онєспособиц, ‘замлоїц’ дакого з неприємним коментаром”.

подкурйовац -юєм незак. *жу подкуриц, подламац ше зак.* „зламац ше под тер-ху”: Не можем я сам одкривац хижу, може ше подламац деска подо мну, та можем спаднуц (Мик. Шан.). || Укр. підломитися „исте”: кора під ним підломилася.

подламовац ше -муєм ше незак. *жу подламац ше.*

подлєтнуц -нем зак. „кус полециц над жему”: а дзива качка ... подлєтла и як грудиа спадла недалеко од пса (ЧаканБас 81). Укр. підлетіти „исте”.

подлєтовац -туєм незак. „летац з часу на час над жему”: Ранєта ярабица подлєтовала (Ю. Рм.). Укр. підлітати „исте”: перепелятко вже трохи підлітає.

подлєциц -им зак. *оп. подлєтнуц.*

подли -а -е **1.** „худи, слаби, ніяки”: Дідо мал єдного коня у хліве ...; подли, худи и бридки – таки як циґански (Етн29 242); Зато ци давам того подлого коня, кеди ти сцєш, вон будзе татош цо будзе з тобу летац попод хмари (Етн29 242). **2.** „леніви”: Тота худобна дзивка дораз ошмєяна же зато не ма [красни шмати] же є подла (ЕтнV 103). **3.** „слабого квалитєта”: А на тей ґалиї подли кост ми мали: / по фалатку гурки и по три бандурки (БиндКост 26); [Енджелїр] розпатрєл яраш и покласирал, у хторим краю лепиши, у хторим краю подлєйши (ЕтнV 100); Гварєла ми: Я ше уж устарєла, а таку подлу кукуруцу сом не ламала (Лєв. Ск.); [У Керєстурє треба викопац артејску студню] да ше уж раз там бидни людзе прєстаню тровиц зос мутлянку и – подлим вином (РН 96/1926, 2, М. В.). **4.** „од хторого єст мало хасну”: Рано як поставаю, оцєц ше им пита: „Но, цо ше вам шніло, дзєци? Повєдзцє ми тєраз, та будзєм знац чи будзємє мац добри вашар чи подли.” (Етн29 96) **5.** (з нєгацию) **нє подли** „досц добри”: Газда бул нагли, алє нє подли чловєк (РН 4/1936, 2, М. Ковач). ♦ ~ **як гной** „барз подли, лєнїви”: Н. бул подли як гной (Мик. Ск.); Часто ше гвари за того цо нє люби робиц же є подли як гной (В. Саб.).

подлїзац ше -їжем ше зак. „улізац ше”: алє зато го [покойного] хваля ... лєм да ше попача и подлїжу домашнім (РК 1926, 126).

|| Слц. диял. podlizať sa „исте”, поль. podlizać się „исте”.

подлїзовац ше -зуєм ше незак. „улізовац ше”: Я нє прииол запрєдац мойого цара войско, я нє прииол нікому ше подлїзовац, я лєм прииол до войни, до битки (Етн30 155). || Слц. и слц. диял. podlizovať sa кому „исте”, укр. підлизуватися „исте”.

подлїна ж. „лєнїва, подла особа”: Бул раз хланчик, цо баржей любєл єсц як читац ... и прєто го людзе волали „подлїна” (РН 39/1932, 4); а з нєвесту ше вадзєла и називала ю ... же йє ... подлїна (РНКЗаря 1938, 102); мало робєл, з йєдним словом то значи же вон ... подлїна (РНКЗаря 1940, 122). || Слц. podlina „исте”.

подло присл. „слабо, ніяк”: [Давно] ора-ло ше зоз дрєвеним плугом и баяко подло „и, розуми ше, подло ше орало” (РН 37/1933, 1). || Всл. ten sin barz podlo robil (Czambel).

подложиц -им зак. „положиц под дацо”. || Слц. podložiť „исте”.

подлокчиц -им зак. „вжац попод локчи”: [Полицає] подлокчєли Шваба, та з нїм до валалскєй хижи (НК 1988, 152).

подляк х. „подли, лєнїви чловєк”. || Всл. podlak „лєнїви чловєк” (Buffa 211) слц. podliak „бєзхарактерни чловєк”.

подляц -лєєм (дакого) зак. *фолкл.* „усипац дакому воду под ноги”: Подляц то усипац воду под ноги дзивком або лєзиньом (Мєл. Пвл.). || Слц. диял. podliat’ „naliat’ tekutinu pod niečo; odsposu zmačať, podmyť” (SSN II, 878).

подмакац -ам и **подмоковац** -куєм нєзак. „прєпадац од долу од влаги”: Котри дума же як робєл и жил його прадїдо, так муши и вон, тот чловєк нє годзєн нїзда на-прєдовац и його малє ґаздованє прєпадне як стара набивана хижа котрєй фундамент подмокує (РН 13/1928, 1); И кєд була узка стрєха на хижи, та мур долу подмакал (В. Саб.). || Всл. podmakas „исте” (Koraniová2, 110).

подмасциц -им зак. „с. подмазати”. Слц. podmastiti kolesa „исте”. **2.** *прєн.* „подплациц”. ♦ ~ **попод колєна** „нє чєкац прєвоз, алє пойсц пєшо”.

подмасцовац -цуєм *незак.* *жу подмасциц.*

подмашліна *ж.* „сподок, жґрид на препраженим маслу” (Пвл. Бл.): *Кед ше препражовало, масло ше роздзелело на два часци: чечносіц цо шедла на сподок судзини (барз смачна за едзене) котра ше вола подмашліна, а на верх випліва препражене масло, котре добре и за едзене* (КолесарД). ◀ Од *масло*.

подмивац -ам *незак.* „подривац з дійством води”: *Бачвански Руснак не нарикал за своїм бачванским блатом и поджемну воду цо хижни муриска подмивала и хижни вальяла* (ЖиросV 226). || Слц. диял. *podmývať „исте”* (SSN). ◀ Од *-миц/-мивац*, праслав. *myti*.

[подмириц] -им *зак.* „дац кельо треба; надополніц; задоволіц; виплациц”. ◀ Од серб. *подмирити*, а то од *мир*.

[подмириц ше] -им *ше зак.* „вжац одн. достац кельо треба”. ◀ Од серб. *подмирити се*.

[подмирийовац] -юєм *незак.* *жу подмириц.*

[подмирийовац ше] -юєм *ше незак.* *жу подмириц ше.*

подмиц -ием *зак.* „подриц з дійством води”. || Слц. диял. *podmyť „исте”* (SSN). ◀ Од *-миц/-мивац*, праслав. *myti*.

[подмладзиц] -им *зак.* „зробиц дакого младшим”. ◀ Од серб. *подмладити*. Оп. *помладзиц*.

[подмладзиц ше] -им *ше зак. 1.* „постац младши”. Наш еквивалент *одмладнуц* (оп.). *2.* „зробиц ше младшим”. ◀ Од серб. *подмладити се*.

[подмладзовац ше] -дзуєм *ше незак.* *жу подмладзиц ше.*

подмокнуц -нем *зак.* (*жу подмакац*) „овлажиц ше оддолу; препаднуц оддолу од влаги”: *Кед марадики складали коло бразди, та по дижджу подмокли од води у бразди, та их вец розберали и сушелі; и брадло ше на подмокло, сподок, кед человек не положел под брадло вигризки* (В. Саб.). || Слц. диял. *podmoknúť „овлажиц ше оддолу од влаги”* (SSN).

[подмукли] -а -е „нешири, готови на подлосц”. ◀ Од серб. *подмукао*, а то од *мучати* „буц цихо” (праслав. *myčati < myk-ěti* „буц цихо”, укр. *мовчати „исте”, подмукао* значело „тот цо поцихи роби зло”).

подмуровац -руєм *зак.* „помоцніц од сподку з мурованьом”: *А и мур набиваней хижі од сушеда ше осипал. Требац го будзе подмуровац* (КовМихГриц 30). || Слц. диял. *podmurovať „исте”* (SSN).

поднебе *с. анат.* „горня часц устох, с. неще”: *попухли ми уха, зуби, поднебья у устох* (РН 39/1937, 2). || Всл. *podńebeňe „исте”, укр. піднебіння „исте”*. ◀ Од *небо* (поднебе ма форму небесного зводу).

поднебїо *с. дюрдь. оп. поднебе.*

поднесці¹ -нешем *1.* „подзвигнуц”: *Пошлі до комори, як бралі дукаци, забзнул ше дябол; од того луфту Циґана аж горе поднесло* (Етн29 146). || Слц. *podniešť „подзвигнуц”, всл. podnesc „исте”* (Hal), поль. *podnieść „исте”*. *2.* „витримац, вицерпиц”: *~ боль, ~ муки (цєрєня)*. Слц. *podniešť „исте”: chibela sem, žadam pokutu podnest „гришела сом, жадам покуту вицерпиц”* (1780) (HSSJ). *3.* „прияц, абсорбовац до себе (оп. *прияц (2)*)”: *Усице ше муки кельо цєсто поднеше „кельо цєсто примє”* (Ю. Пап); *Кед заправочка подкисла, уляло ше до ней литру млека и додало тельо муки кельо цєсто могло поднесці* (ХомаБл 190). *4.* у виразу *не могло (не може, не годно) ме (го, ю и под.) поднесці* „не мал сом (не мал(а), не будзем мац итд.) шерца (моци) дацо зробиц”: *Одкєди сом ше увредзела на ньго, не може ме поднесці пойсц до ньго* (Пвл. Бл.); *Як це могло поднесці тоту жену на драгу вируциц?* (Етн29 250); *Не годно ме поднесці старого оца охабиц, а вон ми шицко дал; Кед дакого шицки нападалі, я такоґо бранєл. Не могло ме поднесці да го охабим самого* (В. Саб.); *Я не режем кури, не може ме поднесці зарезац куру* (В. Саб.). || За вираз *не могло ме поднесці* не зазначєли зме карпатски паралєли, алє, гоч дієслово *поднесці* характеристичне и за сербски язык (серб. *поднети „витримац”*), вираз заш лєм не кладзєме гу сербизмом, прєто же є у бєшєди старших ише досц розширєни, цо потвєрдзую и на-

ведзени приклади. Оп. и **не могло ме шерцо поднесц** (под шерцо). Хаснуєме и синоним з префиксом з-: **знесц** (оп.): Ох, Боже, Боже, як твоей шерцо **знесц** тото може! (Кост-Поез). Слц. *zniest* „исте”, укр. *знести* „исте”, всл. *znesc svůj križ* „прецерпиц, витримац”.

[**поднесц²**] -ешем зак. 1. ~ **молбу, жалбу, тужбу**. У тих виразах наш еквивалент задац: ~ **молбу, жалбу, тужбу**. 2. ~ **реферат, звит** итд. ◀ Од серб. *поднети*: ~ **молбу, жалбу, тужбу**; ~ **реферат, извештај** итд.

поднімац ше -ам ше незак. 1. „приімац ше даякей обовязки, обещац дацо зробиц”: *Кед ше поднімаш на тото, вец зробиц; У контракті о женіди Дионизий ше подніма же будзе Изидору облекац, добре зоз ню поступац* (РН 11/1931, 4). 2. „материялно напредовац”: *Кед ше Америка жаздовски поднімала, кед ше людзе з Европи до ней гарли роботи достац и хлеба заробиц – вона о тих своїх чадох найменей дзбала* (ЖиросV 187). 3. „виздравляовац”: *Прашатка хторих мац слабо дойчела ... постаню барз слаби, чежко ше поднімаю* (БиРК1941, 121). Оп. **подняц ше** (2). ◀ Од праслав. *imati/jęti*.

подновтаруш х. ист. „помоцнік новтаруша”: *а жу панови подновтарушови не любим пойсц* (РК 1929, 66). Слц. диял. *podnotáruš* „исте”.

подножаї ж. мн. ткац. 1. „часц кроснох: ‘талпи’ хтори ше при тканю прицискаю з ногами же би основа ишла горе одн. долу”. 2. єд. „єдна з двох подножайох”: *Мишаю ше [парадичи кед ше варя у котле] зоз вельку древену вареху лебо подножаю (зоз кроснох)* (ДудашКс 147). || Руснацки у Мадярскей **подножай „исте”**: *Спомла нам кросна, подножай, набилки, чолюк* (РС 35/1988, 9, М. Жирос). Слц. *podnožka* „‘талпа’ за ножни погон”, слц. диял. *podnožka* „подножаї кроснох” (SSN). ◀ Од *под + нога*.

подношиц¹ -им незак. 1. „дзвигац”: *Мили мой! Дзе же ши? ... Чи на варце стоїш, чи пушку подношиш, / чи шаблїчку дзвигаши, чи ти мне споминаши?* (Етн9 ч. 295); *Кед ми несол оброк, та сом главу обрацал жу ньому, ... подношел предне праве копито и поцихи регочал* (КостПр 70). Укр. *підносити* „исте”, слц. *podnosiť* „исте” (HSSJ). 2. „витримавац,

церпиц”: *Я го нїжда ані не мержел. ... Але то сом не могол подношиц, да вон росипує гевто цо я и оецц зашпоровали* (РН 1/1933, 3); *я не можем подношиц тото зло далей* (РН 29/1932, 4); *Вон нїч не бешедує, вон подноши и церпи сам* (РН 9/1933, 2). За тото друге значенє зме не зазначели карпатску паралелу, та нас то може навесц на заклочене же то у нас сербизем (серб. *подносити* „витримавац, церпиц”), але прето же за форму законченого виду **поднесц** (оп.) иснує словацка паралела, оставаме при предпоставки же и значенє (2) дієслова *подношиц* з карпатскей лексики.

[**подношиц²**] -им незак. 1. ~ **подношиц молбу, жалбу, тужбу**. 2. ~ **реферат, звит** и др. ◀ Од серб. *подносити*: ~ **молбу, жалбу, тужбу**; ~ **реферат, извештај** итд.

подношиц ше -им ше незак. (гу *подношиц¹* (1)) „подзвиговац ше”: *лецел то под небо, то ше нагло спуцовал и заш ше подношел – як тот голуб* (РК 1930, 82, Г. Кост.).

[**подношлїви**] -а -е „хтори/хторого мож витримац, вицерпиц”. ◀ Од серб. *подношљив*.

подняц ше -неєм ше (у старших авторох ридко и *подеймем ше*) зак. 1. „прияц ше даякей обовязки, обещац дацо зробиц”: *„Охабим ци живота кед ми ... хижу крашине обилїш ...” Тот ше поднял же вон то шицко зроби до рана* (Етн29 77); *Найвещей брижи було з доєньом. Подняла ше бирешка зоз сушедного салашу* (ЛатякТал 80); *Кед ше жена або дзивка одала на дзеци, гвари ше же ше подняла на дзеци* (те. же ше прияла обовязкох коло дзецох) (Вер. Рм.); *Поднял ше же зроби, а не зробел* (Вер. Рм.). || Всл. *podňas še „исте”*: *kedz ši še do toho podňau, to svojo koňč* (Czambel). 2. „поправиц ше после слабосци, хороти и под., виздравиц”: *На пол драги, на шифи, на морю, сом якошик ше подняла. Було ми лепше... У Паризу сом знала же оздравим... И оздравела сом, подняла ше. Могла сом єсц, могла сом дихац и швидко сом ше подняла* (ЖирошМСМ 201); [Пес:] *тераз сом слаби, худи и гладни. Ютро будзе свадзба у мойого жазди, добре ше вигосцим и поднеєм ше* (РС 25/1945, 4, Крилов); *Од того дижджу мархва и петрушка ше дакус по-*

днєє (Г. Р.); Да дас три дні цихи диждж пада и да не горуцо, але би ше загради подняли (Г. Р.). || Поль. *podjąć się –ejmę się „исте”*. 3. *прен. а) „материялно ше подзвигнуц, змогнуц ше”: Кед треба набавиц пенєж, окончиц добру тарговину, домашні у держави буду ше Жидови кланяц, модліц, хваліц го и велічац, але накеди ше поднєю, забуду на чловечносци и почитованє чловека (КовМихГК 63); И оцец бул щєшліви же ше Михалови удало добре зарабляц, же ше швитко поднєє, же постанє свой жазда (ЖирошV 157); Руснак до Америки ... одходзел маєтно ше подняц, пенєж заробиц (ЖирошV 186). б) „напредовац у розвою, замоцніц”: „Просвита” годна им буц на помоци, кед ше поднєє и замоцнєє (РН 38/1937, 3). ◀ Од праслав. *imati/jęti*.*

подоба ж. „с. лик”: Младосц моя и подоба / як ми гине яжд вода; / гине, гине, марно гине / як лісточок на дубинє (Тон, ч. 18); А за тоту [жену] цо [в] красней подобі люцких мужох одлюбела то [Исус Христос] мал рани жу кошулі приліпени (Етн30 79); Тота жена ... гварела чловекови: „Кед я умрем, нічию не берце, лєм хтора будзе на подобу така як я.” (Етн29 291); Хлапчик не мал дзецинску подобу (Пвл. Бл.); обачела єдну ясну подобу и чула глас (РН 4/1934, 4); Дюри бул петнаццрочни легинчок. Права подоба оца (РНКЗаря 1937, 75). ◀ Од праслав. *do*ба „хтори ше на дацо одноши, характеристични” (ЕСУМ), а у славянских языках значи „час; период”. Од того и подобни, (с)подобаци ше, оздоба.

подобаци ше -ам ше незак. „пачиц ше”: вони [комуністи] сцу зробиц школи, але таки, дзе ше будзе учиц тото ... цо ім ше подоба (РК 1924, 41, Йоан Бучко). || Всл. *podobac se „пачиц ше” (Hal)*. ◀ Од подоба. Гоч тото дієслово у нас барз рідке, воно у нас, судзаци по паралелох, могло исновац. Нєшка хаснуєме його синоним (по)пачиц ше. Оп. и форму сподобац ше.

подобни -а -е „хтори здабе на дакого/дацо”: Кед вони ше зблїжую жу Маркови, видза же вон уж не подобни спаню, але так лежи як умарти (= не випатра же шпи) (Етн30 190); Фосфор є крехка солї подобна руда (РН

92/1926, 2); Бо народ зос жаздовским богатством, а през душевней просвити подобни є жу атлету (моцаку), котри чежки терхи дзвига, але розум и душа му цалком запушени (РН 30/1930, 3, М. Мудри); Подобне чувство тому зродзело ше тиж и у наших душох нєшка на Яна, кед ше ...помедзи дунайски верби озвал радосни глас дзвона з нашої новей дзвоніци (РН 28/1935, 3, з Риту). || Всл. *podobni „исте”*: *kuń ma hrivu, tj. dluhi vlaš podobni chvostu (Czambel)*, поль. *być podobny do kogoś/czegoś „исте”*, укр. *подібний „исте”*, слц. *podobný „исте”*, *podobat sa „буц подобни, здабац”*. ◀ Од подоба.

подобрац ше -берем ше зак. „вращиц ше гу моци, подняц ше: Наш пищик бул вжimme хори, але ше подобрал (Г. Р.). ◀ Од брац. Оп. *подберац ше*.

подобрени -а -е 1. „помирени, не повадзени вецей”. 2. „хтори ше вецей не гніва, хтори добрей дзеки”: Уж бачика у ніх нашили. / Випатра им подобрени (РК 1940, 185).

подобриц ше -им ше зак. 1. „полепшац свойо одношеня, помириц ше”: Не знам чи ше уж подобрили (Пвл. Бл.). 2. „постац лепши, полепшац ше” (Вер. Рм.): *тот гварел: „я ше уж подобрил” (РК 1929, 124)*. Слц. *udobriť sa „помириц ше” (Kalal)*. || Слц. *di-ял. podobriť sa „помириц ше”: Kед zme sa povaďili, aj zme sa podobriľi (SSN)*. ◀ Од добри.

подогановиц -им и -веем зак. „постац догановой фарби”: Грушка на древе так узрее, аж подоганови (В. Саб.); Пред войну не пилі кафу, але пилі цижуру, або скорки з хлеба положєлі до млека, та млеко подогановело, та то було як кафа (В. Саб.).

подоганяц -ям зак. „догнац вельому/вєлім”: було людзох, цо ше попонагляли кніжком просвітного дружтва подоганяц (РК 1923, 48). ◀ Оп. *доганяц*.

подогваряц ше -ям ше зак. „догвариц ше поступне (о шицким/шицких)”.

подогнуц -нем зак. „зогнуц попод дацо”: [Цайгово шмати] дас два числа векши з подогнутима ногавками и рукавами (СаламонII 126). ◀ Од -гнуц, праслав. *gъnъti*.

позознавац -ам зак. оп. **позознавац ше** (1).

позознавац ше -ам ше зак. 1. „дознац поступне о шицким/шицких”. 2. „порозпিতовац ше, попрезнавац ше”.

подоїц -їм зак. „с. помусты”.

подолок -лка/-лку х. „женска сподня сукня”: *То була кратка сукенка, од пасу по колена, кратиша и узяа од сукных, зоз платна своєї роботи; внейзельо и на швета бул били; коло пасу бул зранцовани и вязал ше зоз гачніком (усукани порвацок); обрубени бул з даяким шлінгерайом; шило ше го з руками; же би ше на долу кус розширел (пре легчайше ходзене), на долней часци ше укладало два-три „пуцки” – тригловы часци з истого платна; познейше подолки були купчи и у вишеляких фарбох, а вязали ше зоз купчим сатніком (ВаргаЛю 211).* || Всл. podolok „исте”, карп.укр. подолок „исте” (TichyFr), укр. подолок „нізке место; долня часц шмат; женска сподня сукня”. ◀ Од праслав. doľъ „дацо долу; долїна”. Оп. и дол, долїк, долїна, долу.

подопатрац -ам зак. „понакармйовац, понапавац и под.”: *Рано кед ше [син] виберал до школи, наказала му мац, да перше подопатра обисце и да нье охаби даяки нвешор (РНКЗаря 1941, 90).*

подоперац (ше) -ам (ше) незак. оп. **подперац (ше)**.

подопрец -ем зак. 1. „положиц подперач, подпорку”: ~ мур, ~ брадло. 2. „опрец”: *Читаюци за столом, подопар главу з руку.* ◀ Од -преи, праслав. perti, рьгъ.

подопрец ше -ем ше зак. „опрец ше на дацо, с. наслонити се”: *Подопар ше на лопату; И оцци, подопарти на палїчку як и више, стари старенки, обляпел Митра (Заря 1/1939, 12).*

подорац -рем зак. „подрезац з ораньом”: *Подорац то з плїтким ораньом подрезац коров на полю (МудриАл); Кед подорем судан, вон и далей будзе роснуц з кореня (Мик. Ск.).* || Слц. диял. podorať „зугориц” (SSN II, 887).

подохпац -ам зак. „вохпац под дацо, с. подвући”: [Мал брух] *як да було полаковче под кошулю подохпате (РК 1936, 76).*

подоцац -отнем и -оцнем зак. 1. „подрубац, подрезац стебло при кореню”: *Ягод да ми дахто подоцал ноги, мало сом не шедла у штрעד приклетя – на жем (РН 2/1934, 2, М. Ковач).* || Слц. podćať „подрубац”. 2. *прен. „вжац моци дакому, ослабиц дакого”: Хорота лебо брига го подоцала (М. Рм.); Як то хорота подоцне човека (Г. Р.); 3 гевтого боку драги прасла пушка ... Ноги подоцало и ... [Дюру] звалело до кукурици (КовМихЦВ 37).* ♦ **ноги му подоцали, ноги ше му (под нїм) подоцали (подотли), ноги му подоцина** „ноги ше му парализовали (од несподзиваня, страху)”: *Требало причекац хвильку-два, бо ше ноги под нїм подоцали (КовМихНО 137); „... Не приближуй ше жу мнє, бо достанеш!” Дюрови подоцало ноги и не мог ше з места рушиц (ЛатякТал 24).* слц. podćať nohy človeku „начкодзиц човекови”. ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tęti/tinati.

подоцац ше -отнем ше и -оцнем ше зак. (и **подотнуц ше?**): *под Грицом ше ноги подотли „ноги ше му парализовали (од несподзиваня, страху)” (КовМихГриц 24).*

подоцинац -ам незак. „подрубовац, подрезовац” (КовМихНО 175).

подпалїц -їм зак. „запалїц”: *же би ше вимсцел швекрови, подпалел його хлїв и сламу (РН 38/1928, 1).* Слц. podpáľiť „исте”.

подпалька ж. „тото з чим ше огонь подпалює”: *Слама, вигризки, поскони и чутки то була подпалька (Ю. Пап).* || Слц. диял. podpáľ’ka „исте” (SSN II, 889). • **дрєво и под. на подпальку** „ценши фалати древа и под. з хторима ше палї огонь”. Поль. drzewo na podpaľkę „исте”.

подпальовац -люєм незак. „палїц, запальовац”.

подпатрац -ам незак. „покрадзме провадзиц дакого, випатрац за даким, вижгаловац” (М. Рм., В. Р.): *Нїхто го не научел подпатрац тоту найвекишу тайну од ишицких тайнох – така була його душа (КостПр 101).* || Поль. podpatrywać „исте”, podpatrywacz „тайни припатрац, шпион”.

подпатриц -им зак. „покрадзме провадзаци дознац дацо, випатриц”: *Добре же дахто не подпатрел дзе тримам пенєжи*

(Пвл. Бл.). || Поль. *podpatrzeć* „исте”. ◀ Од патриц.

подперац -ам незак. 1. „класц подперач”: *Брадло ше нагло, та го подпераю з дрэвамі.* || Поль. *podpierać* „исте”. 2. прен. а) „памагац” (Вер. Рм.): *Подперал сом мою мацер, оца и цалу фамілію* (РС 38/1988, 16); *Мойю любі браца и шестри, подперайце нашу малу руску новинку, да вона вирошнє и будзе виходзиц двараз лебо триназ тижньово.* Так исто и наш любі календар (РН 36/1927, 1); *Школі єст задаток, да родичох у тей важней воспитателней роботі потпера, дзецинску волю нагіна на добре и у добрим утвєрдує* (РН 33/1930, 2, О.); *Зато их [нашо „Новини”] Русин муши подперац и помагац* (РН 1/1933, 5); *Вон [владика] више подперал и подпера нашу Просвіту* (РН 33/1933, 2); *Добре би було кед бизме и ту основали єден фонд, зос хторого бизме могли подперац наших худобних ішколярох* (РН 21/1936, 1). б) „потримовац”: *Потпераю у тей предлоги Янка Бучку ... шицки присутні єдногласно, крем Петра Буили, хтори ше процивел и спєрал, але го ніхто од присутних членох не подперал* (РН 1/1935, 5). || Поль. *podpierać* „потримовац, буц дакому подпора”. ◀ Од -прец/-перац, праслав. *perti* (рьрґ). • **подперац пец** оп. под **пец**.

подперац ше -ам ше незак. „операц ше на дацо, с. подупирати се”: *Вона од дзецинства не могла ходзиц, лєм на руки ше подпера* (Вер. Рм.); *Вон ше при ходу муши подперац з палічку* (В. Саб.).

подперач х. „дрєво и под. з хторим ше подпера капура” (Г. Р.): *Янко з подперачом спал, бо ше бал же го приду биц* (Пвл. Бл.).

подпиліц -ім зак. „подрезац з пилку предмет у його подножю”. || Слц. *podpilić* „исте”.

подпилювац -люєм незак. жу **подпиліц**.

подписац -ишем зак. „положиц подпис”.

подписац ше -ишем ше зак. „положиц свой подпис под даяким документом и под”.

подписовац (ше) -суєм (ше) незак. жу **подписац (ше)**.

подпити -а -е „дакус пияни”: *Кед ту нараз надидзе громада подпитих младих людзох* (РН 31/1937, 2); *Гварим му [байберови]:*

Не подстригайце ме високо. А вон, подпите було, више ме високо подстригал (В. Саб.). || Слц. диял. *podpić* „исте” (SSN II, 891).

подплатац -ам зак. „пришиц талпи на шуфи и под” (В. Саб.): *Знал нам сам подплатац обуї кед требало* (КочЕвЦП 88). || Слц. диял. *podplátat* „исте” (SSN II, 891).

подплатовац -туєм незак. гу **подплатиц**: *За сухи часи и коло хижі куповало ше [женом] груби, збивани чарапи. Же би тота обуї длужей тирвала, подплатовало ше ю з даяку скорку* (Варґа/Ію 246).

подплаценє с. „придобиванє дакого з пенєжом, подплацованьом”: *Ту на подплаценє осудза Габрови двацци и пейц* (РК 1927, 94).

подплатиц -им зак. „с. подмитити, поткупити”. || Слц. *podplatić* „исте”.

подплацовац -цуєм незак. жу **подплатиц**.

подплокац -ам зак. „оплокац одсподку”: *Подпокаї ми дакус под тоту вельку жилу...* (ЧаканБас)

[подполни] -а -е „окончени, посцигнуті и под. у чалосци”. ◀ Од серб. *потпун*.

подпора ж. „помоц”: *Отверай, мамо, врата кед ши невести рада, / отверай и комору, вєдзєме ци подпору* (БиндКост 32); *Предали седем гольти, та и то була подпора при правєню хижі* (Пвл. Бл.); *Кед твоя жена слаба и не росудна, не карай ю анї ше зоз ней не вишимухуй. Будз єї подпора* (РН 15/1930, 3); *достал од пана управителя школи похвалу и подпору у пенєжох* (РН 56/1926, 2); [У Англії] *там кажди чловец цо нема роботи достава од держави подпору, котра є векша, як тота плаца, цо ю роботнік у веліх державох заслужи* (РН 17/1931, 4). || Слц. *podpora* „исте”. ◀ Од -прец, праслав. *perti/per-/por-/рьг-*.

подпорка ж. 1. „предмет з хторим ше дацо подпера”: *Под лозу кладли подпорки, бо ше зоганала под терху жириздох* (Ир. Фин.); *Кед ше мур нагінал, та подопарли з дрєвом – то була подпорка; кед ше у хліве греда уганала, та под ню на штрєдку кладли слуп, т. є. подпорку; подпорка ше кладла и под нагнуті мурик, жу нагнутей копи, под*

длугоки стол на забивачки же би ше не уги-
нал кед рубалі месо (В. Саб.); Цагацей пасулі
ше кладу потпорки на котри ше вона спи-
на (Заря 4/1937, 5); У дворе хижи з конком
мали конк з деревенима слупами, хтори го-
ре мал два подпорки, як два горе дзвигну-
ти и розширени (ПапОл 8). Поль. *podpórka*
„исте”. 2. „паліца заджобнута при парадичи
и под”: *Парадича крехка биліна, лехко ше*
ламе и прето гу каждому конарку треба до
жеми задзац потпорку и з рафию конарчок
привязац (РЗаря 12/1936, 4). 3. „невельке
одстояне (коло 1 метер)”: *Подпорка значи*
и невелике, досц неодредзене одстояне. Гва-
ри ше напр.: Слунко одскочело дас на два
подпорки од жеми, то дас на 2-3 метери од
жеми (В. Саб.); *Дошли зме жу Дунаю. Слунко*
було високо дас на два потпорки; мали зме
ище часу прейсц прейжа и у перишим валале
преноцовац (РК 1933, 46, М. Ковач). 4. *прен.*
„потримовка, помоц”: Але дзеци су потіха
своім родичом ... вец вашо дзеци буду добри,
и на стариши дні буду вам подпорка и поті-
ха (РН 40/1936, 2). ◀ Оп. подпора.

попдпоровац -руем *незак.* „потримовац,
помагац”: *Перше треба свою пресу подпоро-*
вац а аж потим другу (РН 2/1936, 2). Слц.
диял. *podporovať* „исте”: *Penziju máme malú,*
ale nás podporuje sin (SSN), всл. *podporovac*
„исте” (Hal). ◀ Оп. подпора.

[**подпуйкац** и **подпулькац**] -ам зак.
„подбуніц”: *И у других еспанских вароших*
робя штрайкаше, подпулькани од комуни-
стох, вельки немири (РН 8/1932, 3); *больше-*
вицки ађенти ... подпулькали роботнікох
на железници, да штрайкую (РН 8/1933, 3);
И кед Павло и Варнава наказовали руцел
ше на ніх подпулькани народ (РН 28/1934,
4); *Подпулькали несвидому и нерозумну ма-*
су народа (РН 14/1934, 1); *подпулькани лю-*
дзе ...почали церкви паліц и розбивац (РН
25/1933, 1). ◀ Оп. пуйкац.

подражиц -им зак. „постац драгши, по-
драгшиц”: *Подражел цукер* (Пвл. Бл.); *По-*
дражели автобуски карти (Йвг. Бл.); *И*
ишица друга пожива подражела за 10 до 15
рази (РН 1/1933, 5). || Слц. *podražiti* „исте”,
поль. *podrożyć* „повисшиц цену дачого”. ◀
Од драги. ➔ У сучасней бешеди частейше

ше хаснуе новша форма *подракишиц*, виве-
дзена од компаратива *дракиши* „драгши”;
литературна форма *подрагишиц*.

подражни -а -е 1. „тот цо идзе по дра-
же”: *Кед други дзень, людзе иду подражни,*
а тот шедне [у карчми], *пита есц и пиц*
(Етн30 256). 2. „путуюци, путнік”: *Хљеб*
[при Гуцулох] ше ритко видзи у хижох и
йедза го лъем подражни людзе, хтори нье
можу вариц „кулеши” (Заря 1939, 28); [Гай-
зибан вдерел] *до вагонох швиткей железн-*
ници хтора стала а подражни у ней спалы
(Заря 3/1938, 3). || Всл. *podražni* је *chtori* је *v*
draže (Czambel). ◀ Од драга.

подракшиц -им зак. „подражиц, по-
драгшиц”. Оп. *подражиц*.

подране -ного с. „подране место на
шмати и под”: *Заиши тото подране*.

подрани -а -е „очкодовани з драньом”.
Слц. диял. *podraný* „исте” (SSN II, 892). ◀
Од дрец, праслав. *derti*.

падрапане -ного с. „очкодоване або по-
вредзене з драпаньом, с. огреботина”: *По-*
драпане ме боли.

подрапани -а -е „очкодовани або по-
вредзени з драпаньом”: *викривіювали на*
нього свойо мурцави, подрапани, хрстави
ліца (РН 16/1934, 2).

подрапац -пем зак. „очкодовац з драпа-
ньом”. ◀ Оп. *драпац*.

подрапац ше -пем ше зак. *повр. жу по-*
драпац.

подрастац -ам *незак.* 1. „помали рос-
нуц”. 2. „роснуц под дачим”: *Под верхнім*
вдереним нохцом подраста ми други нохец
(Пвл. Бл.). || Слц. *podrastať* „дакус роснуц,
виростац” (зак. *podrást'* „дакус вироснуц”).
◀ Од *роснуц/раст-*, оп. *роснуц*.

подрезац -ежем зак. „одрезац предмет
у його подножю”: *Зоз кончистим ножом ше*
по длужини подрезало тоти рубци (ХомаМ
19).

подрезовац -зуем *незак. жу подрезац*:
Зоз штухаром подрезовали жордону корень,
док ше вон обахтал, а жито подросло (М.
Рм.); [Людзе робя] *да баш за земледілка на-*
правя косу, котра так легко подрезуе жито
(РН 84/1926, 2). • ~ **язик**: Язык подрезовали

дзеюм котри длого бешедовали на шепет-ліво (ФейІр 113).

подрец -ем зак. „очкодовац з драньом, с. поцепати”: подрец имати, цители. Всл. *śedzem pari bočkoroch podrau* (Czambel). ◀ Од дрец. ♦ **подрец контрак(т)** оп. под контрак.

подрец ше -ем ше зак. „очкодовац ше з драньом, с. поцепати се”. || Всл. *podarla še mu talpa* (Czambel).

подривац -ам незак. „риц од долу и ваяц”: Железка на плугу були криви, та плуг при ораню подривал жем (Йвг. Бл.); Кертаци подриваю жем (В. Саб.). || Слц. *podrývať „исте”*.

подриліц -ім зак. 1. „дакус задриліц”. 2. „оддриліц набок”: Паноцец подрієни мало на страну – а світські елемент сче буц на верху (КостЛибер 157, М. Мудри). ◀ Оп. дрियाц.

подриляц -ям зак. „дриліц поступне шицко/шицких”. ◀ Оп. дрियाц.

подрильовац -люєм незак. „задрильо-вац”. ◀ Оп. дрियाц.

подрильовац ше -люєм ше незак. „задрильовац ше”.

подримац -мем зак. „єден час дримац”. ◀ Оп. дримац.

подримовац -муєм незак. „з часу на час дримац”.

подрингац -ам зак. „єден час дрингац”. ◀ Оп. дрингац.

подрингнуц -нем зак. „у єдней хвильки подрингац”: Дробна Ирина з часу на час аж и подрингла (ЖирошV 303).

подриц -иєм зак. „пориц оддолу и зваліц”. Слц. *podryť „исте”*. ◀ Оп. риц (риєм).

подробиц -им зак. „поламац на менши фалатки”: Подробиц хлеб до млека. ◀ Оп. дробиц.

подробошиц -им зак. оп. дробошиц.

подроснуц -ошнем зак. „дакус вироснуц”: И вец почала [шашка] исц горе на жито кед жито подросло так дас пол шуха. Та шицко жито поєдна (ЕтнV 88); Зоз штухаром подрезовали жордону корень, док ше вон обахтал, а жито подросло (М. Рм.); Претосом це не вжал: / була ши малючка! / А те-

раз подросла, / за другого пошла (БиндКост 86); Кед голубчатом кус подросли пирка, а жовти мох почал опадовац, голубица почала подучовац свойо млади (Заградка 2/2005, 7); Так то шило з рока на рок. Ильча у тим досц подросла (РН 56/1926, 1, О. Кост.). || Слц. *podrásť „исте”*. ◀ Од роснуц.

подросток -тку/-тка х. Подросток то тото цо дораста: дзеци, статок (Ю. Пап). Всл. *podrosteck „векши хлапец”* (Buffa 212) ◀ Од роснуц.

подротовац -туєм зак. „оправиц з дротом”.

подрубац -бем зак. „одрубац, зарубац дацо у його подножю”: Кед ше фольовка лем подрубе з мотику дас на два пальци, а не витаргне ше з кореньом, вона знова нарошне (В. Саб.); Кед подрубане древо падало, єден моцни конар запнул за друге древо, одламал ше (РН 46/1933, 4). ◀ Од рубац.

подрубиц -им зак. „скрациц з подруб-йованьом”. ◀ Од руб.

подрубовац -буєм незак. „рубац дацо у його подножю”.

[**подружница и подружніца**] ж. „кона-рок организации”. ◀ Од серб. *подружница*.

подрузгац -ам зак. „поруцац”: Подрузгал дацо значи „поруцал, не поскладад як треба” (В. Саб.). ◀ Од друзгац.

подруцац -ам зак. „поруцац на громаду тото цо було коло громади”: Унук ми посипал кукурицу на чардак за дзверка, а я ю вец подруцал „я ю вируцал на громаду” (В. Саб.). ◀ Од руцац/руциц.

подруциц¹ -им зак. 1. „руциц дакус догоре”. 2. а) „покрадзме подложиц, с. потури-ти”: Їх фирма виявела за червинску кексару же направили неисправни кекси. Подруцели им тоти недобри кекси, то було нарихта-не (В. Саб.); [На пошти Б. бул подозриви же бере пенєжи з писмох.] Тих дньох подруце-ли му єдно пенєжно писмо и скорей позначе-ли пенєж. Б. наисце отворел писмо и вжал даскельо банки (РН 96/1926, 2). Слц. *podrútiť, podrucic „исте”*: *Toto co mu ukradli, ta mu podrucili do dvora* (SSN). б) ~ **огень** „покрадзме подпаліц дакому дацо”: дума ше, же огень подруцели роботніци, котри

отпущени (РН 34/1930, 1); на полю Павла Х. настал огонь. ... *Випатра же огонь подруцени* (РН 26/1930, 1). ◀ *Од руцац/руциц.*

[**подруциц²**] -им зак. „не сполніц обчекованя”: *Кукурица того року подруцела „кукурица не така добра як зме обчековали”*. ◀ *Од серб. подбацити.*

подруцовац -цуєм *незак.* 1. „руцац дакус догоре”. 2. „покрадзме подкладац дакому дацо”. 3. „руцац на громаду того що було коло громади”: *Кед ламали кукурицу на рукох, та руцали чутки на громадки, а хлапец за німа подруцовал кукурицу на громадки „тоти чутки що були руцени коло громадки руцал на громадку”*. ◀ *Од руцац/руциц.*

подручни -а -е: ~ **конь** „конь запрагнути у плугу на лівим боку” (М. Рм.): *Подручни конь бул з лівого боку запрагнути* (В. Саб.). Слц. диял. *područná kobula* al. *krava* „кобула або крава хтора у запраги стої з лівого боку (у напряме кадзи иду)” (SSN). ◀ *Од рука.*

подсадзиц -им зак. „посадзиц ознова зарно там дзе не посходзело” (Ир. Фин.). Слц. *podsadit* „исте”.

подсadowsaц -дзуєм *незак.* „садзиц ознова зарно там дзе не посходзело”: ~ *кукурицу* (Ир. Фин.). Слц. *podsadzić* „исте”.

подскаковац -куєм *незак.* 1. „скакац невисоко од подлоги”: *Лабда дакус подскаковала, а вец ше одкотуляла до заградки; Йоан як шеднул на чилашу, подлетовал и подскаковал* (Етн29 50). 2. *прен.* а) „одповедац, скакац до оч” (СС. Мак.). б) „ненормално ше справовац, буц похибени”: *У каждой трейцей хижі ест даяки цо подскакуе* (В. Саб.).

подскокч-горе: буц ~ „буц гніваці”.

подскочиц -им зак. „скочиц невисоко од подлоги”. Слц. *podskočit* „исте”. • **подскокч до гори да ци дідо железни бочкори** гвари ше дзедом кед ше сце же би подскочили (В. Саб.).

подслухац -ам зак. „покрадзме вислухац дачию бешеду”: *Кус причекай док я пойдем кус подслухац зач ше дейта окончуе. А дейта ше окончела же би цара отровела. ... А тот пайташ як подслуhal як там дейту*

окончели, пайташ прибеж жу царови (Етн30 145). || Поль. *podśluchać* „исте”.

подслуховац -хуєм *незак.* „покрадзме вислуховац дачию бешеду”: *Д’до вельо раз нье мог спац и подслуховац скрити у ярку ... або за ягоду* (РНКЗаря 1939, 107, Е. Кочиш). || Поль. *podśluchiwać* „исте”.

подстригац -ам зак. *коц. оп. подштригац.*

подстриговац -гуєм *незак. коц. оп. подштриговац.*

подсцегно с. „с. карабатак”: *Оскубану куру ше уміе ... а у пиятей води ше ю розбере (розфаластуе) на фалатки. ... Вец ше пореже ноги, кридла, сцегна, подсцегна и ребра* (ХомаБл 173; Ир. Белак).

подталпovaц -пуєм зак. 1. „положиц пол талпи на обуй”. 2. „положиц цалу талпу на чарапи” (Ю. Пап). Всл. *podtalpovac* *čizmi* (Czambel). || *Од талпа.*

подувац ше -ам ше *незак.* „надувац ше под поверхносцу”: *Опечена скоро на руки ше му подувала*. ◀ *Од праслав. dŕti (dŕmq).*

подувовац -вуєм *незак.* „з часу на час покус дуц (о витре)”: *Ище кед небо чисте, а витрик цепли подувуе, та людзе не можу шедзиц у хижох и позбераю ше под облаки* (Загр. 2/2004, 5, М. Ков.); *Кому витрик так мило подувуе, як йому у його роботи у полю?* (РН 88/1926, 1, М. В.) ◀ *Од дуц/дув-, праслав. dŕti (dujq).*

подудрец -ем зак. „еден час дудрец”. ◀ *Од дудрец.*

подудровац -руєм *незак.* „з часу на час дудрец”.

подумац -ам зак.: 1. „уняпрямц думки на дакого/дацо, с. помислити”: *А вона себе так подумала: „Палє, од кеди я ше з нїм жишла, ніжда сом ше му не опитала же цо є за еден ...”* (Етн30 98). 2. „задумац”: *ніяка просвітна робота без друкованей бешеди, без кніжкох и новинох не може ше ані подумац* (РН 30/1936, 2). 3. „виражиц подозривосц, посумняц”: *Ствари покрад сушєд, на котрого би ше иншак ніжда ані не подумало* (РН 44/1927, 1). • **подумац себе** „представиц, задумац”: *Гат можеме себе и сами подумац, мудри людзе, же хто би ше од дябла*

не бал, кед є чарни, зуби били, а роги червени (Етн29 265); **подумайце себе** „представце себе, задумайце”: Кед у нєзгоди, не дай Боже, майстор умре, подумайце себе цо [будзе] зоз дзецох и зоз цалей фамелий? (РН 29/1928, 1); А вон, подумайце себе (хто би ше таке сподзивал?), вон ми одповед як святи з неба: „Ой, жаздиньо, не гуторце таке, не уквилюйце Бога! (КостПр 98).

подумовац -мует некак. 1. „з часу на час думац”. 2. „предпоставц”. 3. „покус сумняц”.

подупкац -ам зак. „вещей раз дупнуц з ногу”: Яни почал сцекац, а Дюра за нїм подупкал. Слц. podupkať „исте”: podupkal pohami. ◀ Од дупкац.

подупковац -куем некак. и частот. жу подупкац.

подупловац -луем зак. „зробиц дупло векшим, квалитетнейшим под.”. ◀ Оп. дупловани.

подупловац ше -луем ше зак. „постац дупло векши, квалитетнейши и под.”: Подупловал ше овес од уреї „дупло є лепши од руценей уреї” (В. Саб.)

подуриц -им зак. „пошалїц”: Але боме, подурел, вжал Катун (РНКЗаря 1937, 53); Глумици того спортсисту оганяю, подурели за нїм (В. Саб.). ◀ Од дурни (оп.). ♦ **да человек подури**: Па як да человек нье подури од таких твердзеньох? (Заря 13/1938, 8, Б. Горки)

подуркац -ам зак. „кратши час дуркац”.

подути -а -е „хтори ше подул у форми мехира”.

подуц -уем зак. „дакус дуц”.

подуц ше -уем ше зак. „надуц ше под поверхнощу, зоднука, достац форму мехира”: Подула ше ми опечена нога (Пвл. Бл.); Геровци ше при праженью подую (Пвл. Бл.). ◀ Од праслав. dъti (dъmq). Не ма етимологийну вязу зоз дуц (о витре и под.).

подучиц -им зак. „дац дакому нови знаня”. Слц. podučiti „исте” (HSSJ).

подучиц ше -им ше зак. „здобуц нови знаня”: йа остал у майстра робиц па зме оправели ище два машини па ше я подучел робиц (ЖирошМСМ 55). Слц. podučiti sa „исте” (HSSJ).

подучовац -чуем некак. „давац дакому нови знаня”.

подхвальовац -люем некак. „покус, з часу на час хвалїц”: Госци жаздово лем далей пили. Єден другому крашине бешедовали и подхвальовали (РН 10/1929, 3).

подховац -ам зак. 1. (статок и др.) „ище дакус кармиц, ховац”: Кушичко го [целє] подховалї, та вец го предалї (Етн30 271); Вон вше купи даскельо коцата, подхова их, а вец их преда (Г. Р.). 2. (дзецко) „ище дакус ховац”: И вон дзецко дому однес и того хлапца себе подховал и тримал го до петнац рокох (Етн30 97). ◀ Оп. ховац¹.

подхрамяц -ам некак. „робиц хромим (звич. з вдеренями)”: подхрамяц гушата (ЖирошМСМ 63).

подхромиц -им зак. „зробиц хромим (звич. з вдереньом)”: Подхромел пса з палїцу. Слц. діял. podchromiti: psika dachto mušel podchromic (SSN).

подцагнуц -нем зак. „поцагнуц смугу под дацо, с. подвући”: подцагнуц слово, текст.

подцаговац -гуем некак. жу поцагнуц.

[**подценїц**] -їм зак. „недосц оцєнїц, знєважиц”. ◀ Од серб. потценити.

[**подценьовац**] -нїюем некак. жу потценити.

подцинац -ам некак. „подрезовац, поддубовац”. ◀ Од -цац/-цинац, оп. подоцац.

под час прим. з жєн. означує источасносц: исти таторе являю одбору же у рускей нашей церкви дзвони подъ часъ дзвоньєня досць чешко ходза на своихъ ошохъ ... у бачкерестурскей рускей церкви ... дзвони вельо мехчейше бавя подъ часъ дзвоньєня (ЦШкОдбКоц, 1905. рок). [Випитовала сом ше женом] дзе були под час войни (Заря 13-14/1937, 15). Зазначени и приклад роздзелєней синтагми: Народ под цали час и з вельким интересованьом слухал (Заря 1-2/1935, 2). || Слц. діял. роčas: роčas vojni, роčas leta (SSN), укр. під час „исте”. ➔ Старши авторе з тим значеньом частейше хасновали генитивне злучєнє за + Г: за Марїї Терезїї; за комунистох (= подчас комунистох); за пароха Петра Кончая (= подчас па-

роха Копчая); за жимушніх длугих вечарох (= подчас жимушніх вечарох) (РН 58/1926, 1); за леґиньства; за Мадярскей; за сухей хвилі; за Австриї; за мразу; за оцового ґаздованя; за хвилі „док хвиля”, за роси „док роса”. Прето тримаєме же ше применовник *под час*, гоч ма карпатски паралели, у нас могол розшириц под кнїжковим уплївом.

подшац -шеєм *зак.* „ище раз пошац дзе нашене не зишло”. Слц диял. *podsiať „исте”*. ◀ *Од шац.*

подшевац -ам *незак.* „ище раз шац дзе нашене не зишло”: *Хто подшеввал, та мал жита* (М. Рм.); [Наяр] *У ритох и лукох хибни места подшевац треба* (РН 66/1926, 3, Б. Д.). Слц. диял. *podsievať „исте”*. ◀ *Од шац.*

подшевка ж. „подшате зарно (жито и др.)”: 1896. року не було жита лєм хто достал, не кажди мал на шаце, але подшевки було досц (ТамашРКер 114).

подшедац -ам (дакого) *незак.* ґу **подшеднуц**: *Док сом станула од стола ґу шпоргету, мачка ми шедла на карсцель. Цицо, не мушиши ме више подшедац* (Г. Р.).

подшеднуц -нем (дакого) *зак.* „шеднуц на дачийо место у хвильки кед ше тот дочасно оддалел од шедзиска”. Слц. диял. *podsadnúť „исте”*: *ta už me podšednul* (SSN II, 895).

подшедовац -дуєм *незак.* ґу **подшеднуц**.

подшивац -ам *незак.* ґу **подшиц**.

подшиц -иєм *зак.* „пришиц зоднука на долню часц шмати”: *Подшита* [байка] була зоз червеним або чарним клотом (ВарґаЛю 234); *Дам я тоти чижми подшиц, дам я их и подбиц, будзем мац до часу у чим вечарами ходзиц* (Тон ч. 198). || Слц. диял. *podšiť „prišiť niečo na spodnú, vnútornú stranu niečoho”* (SSN II, 898).

подшмелени -а -е „дакус шмелши (од попитого алкоголу), дакус пияни”: *А дїдо [пришол] од пайташа и то дакус подшмелени, бо себе випил два, три* (РС 48/1996, 22, М. Шанта); *Качмар бул добре подшмелени* (РН 29/1927, 2, М. В.); *Єдно векише дружтво, добре „подшмелене” врацало ше Дунайом до Футоґу* (РН 21/1929, 1); *тот дзень бул кир-*

бай, а вони були „подшмелени” (РН 28/1930, 3); *добре ... подшмелени вином сцигли вони до Господїнцох на 7 вечар* (РН 45/1933, 3, др М. Б.).

подшмелїц -їм *зак.* „дац дакому шмелосци, одшмелїц дакого”.

подшмелїц ше -їм *ше зак.* 1. „одшмелїц ше, охрабриц ше”: *Подшмелени гудаци ше полакомели на телї пенєж и такой поставили з карсцельох* (ЛатякТал 23). 2. „дакус ше опиц”: *Кед ше госци [на свадзби] подшмелели, пришло медзи нїма до битки* (РН 26/1929, 2).

подшмелювац -люєм *незак.* „давац шмелосци, охрабровац”: *Силви идзе винїмац зуб, а я го подшмелюєм* (Пвл. Бл.).

[**подшмих**] *х.* „уквилююче вишмихованє”: *могли лєм слухац подшмихи о себе* (Заря 13/1938, 7, Б. Горки). ◀ *Од серб. подсмех.*

[**подшмихнуц ше**] -нем *ше зак.* „повесц з уквилюющим вишмихованьом”. ◀ *Од серб. подсмехнути се.*

[**подшмиховац ше**] -хуєм *ше незак.* ґу **подшмихнуц ше**.

[**подшнїжнїк**] *х. бот.* *Galanthus nivalis* L. ◀ Кнїжково. Резултат локалней фонетичней адаптації общеураїнскей назви підсніжник (Тимко 65).

подшпоциц ше -им *ше зак.* „пошпоциц ше”: *та кед ше подшпоци цо би народ повед* (Заря 19/1935, 154). Оп. *пошпоциц ше*.

подштрелїц -їм *зак.* „ранїц”: *Подштрелел заяца, та заяц не могол швидко сцекац.*

подштригац -ам *зак.* „накратше оштригац власи над карком и ухами” Укр. *підстригти „исте”*, серб. *подшишити „исте”*.

подштригац ше -ам *ше зак. повр. ґу подштригац. Укр. *підстригтися „исте”*, серб. *подшишити се*.*

[**подштругац**] -ам *зак.* „подштригац” (СС. Мак.). ◀ Неясне.

подштухнуц -нем *зак.* „спонукнуц; подбунїц”.

подштуховац -хуєм *незак.* „спонукац, подбуньювац”.

под'язац ше -яжем *ше зак.* „вжац на себе обовязку, длужносц, обовязац ше, с. оба-

везати се", у Гнатюка и старших авторох: *Ти знаш же я дзивоцка особа. Але зато я ше подяжем зоз свою науку и зоз свою молитву же я можем монашество провадици* (Етн30 123); *Священіци ше подязали, же буду толковац народу – бо то их длужносц* (РН 11/1935, 1); *[Людзе не сцели куповац у моім дутяну] бо же ше под'язали од задруги куповац* (РН 11/1935, 3); *А кед зоз дому чловек идзе [до иножемства робиц], то дораз треба право, на єдно, на друге, на за рок ше под'язаци за роботу* (ЖирошМСМ 131). ◀ Од вязац. Не зазначени карпатски паралели. У медзивойновим лит. языку и форма *подв'язаци* (ше). У суч. лит. языку хаснуєме форму *обов'язаци* (ше) од серб. *обавезати* (се).

под'язовац ше -зуєм ше незак. (гу *под'язаци* ше) „брац на себе обов'язку, обов'язовац ше: У контракті о женітбі Дионизий ше подніма же будзе Изидору облекац, добре зоз ню поступац. Под'язує ше тиж же не будзе брац другей невести под кров хижі (РН 11/1931, 4).

[поен] х. спорт. и др. „єдинка успіху, бод”. ◀ Од серб. *поен*, а то з французкого.

поенгедовац -дуєм (дакому) зак. „попуциц, допуциц, пристац”: *Тот чловек гварел же пойдезє утро на роботу; ишпан не сцел поенгедовац, же царска жем ше муши робиц. Послал двох бандуроц по нього* (ЕтнV 87); *Оцец видзел же му уж зопрец не годзен [оженіц ше з вибрану], та му поенгедовал* (Етн29 285); *Дзивка барз сцела пойсц за леїння, але ю оцец не сцел дац. Гварела же сцекне за нього. Мачоха гварела мужови: Поенгедуй ей, бо поведза людзе же мачоха виновата же сцекла* (Ир. Фин.); *а Петро ше барз чудовал же то Юда поенгедовал да му Исус Христос умива ноги* (Етн30 73). ◀ Оп. *енгедовац*.

[поесенцовац] -цуєм зак. „присмачиц з есенцом, пооцтовац”. ◀ Оп. *есени, есенцовац*.

поєдац -ам незак. „єсц, зожецац”, лем у Гнатюка: *А тота жриґ-мадарица не могла себе дзеци доховац, бо там више ходзел єден гад, та ей више поєдол. Янчи то осетел же ей гад младе поєда. Вон себе подумал да ей*

будзе у помоци (Етн29 174). || Слц. *pojedať „исте”*. ◀ Од *єсц*.

[поєдини] -а -е зам. неодр. „дзепоеден”. ◀ Од серб. *поєдини*.

поєднац -ам (дакого) зак. „направиц з даким єднанку, утвєрдиц цену”: *Єст и таки найвєцей цо ше судзелі у солґабирова, цо им не сцели дац тельо як поєдналі* (ЕтнV 95); *Поєдналі себе єдного слугу, више ору, шею ... Уж не бирую ані двоє зробиц. Поєдналі себе двоц бирешоц, та робя* (Етн30 47). || Всл. *pojednat „исте”*: *toho pojednali za rohaňčara* (Czambel). ◀ Од *єднац* (ше).

поєднац ше -ам ше зак. 1. „направиц медзи собу єднанку, утвєрдиц цену” 2. „догвариц ше у даяким непорозумєню, посцигнуц согласносц”: *Кому тєраз вериц? Гайде, поєднайце ше!* (РН 32/1934, 3); *Пре Бєсарабию не можу ше поєднац Румунска и большевики* (РН 40/1932, 2). ◀ Од *єднац* (ше).

поєсц поєм зак. „жєсц”.

поєсц ше -єм ше зак. „витрошиц ше од чуханя, счухац ше”: *Тот оков [на градзелю древеного плуга] чувал градзель же би ше му древо не так поєдло кед чухало до железа* (Фа 102); *Роля кед остари будзе чухац до кросноц. Прето ше и кладзе платна, бо би ше роля фришко поєдла* (Фа 112).

пожада ж. „жаданє, вимаганє”, лем у Гнатюка. У писні „Була єдна панска лучка”, у варіанти записаней у Коцуре од Марії Стрибер, у 6. стиху место ше заволац стої дал *пожаду*: *Увидзел ю пан зоз жраду, / на нахоля дал пожаду...* (Етн9 ч. 38) || Карпатску паралелу находзимє лем у ЕСУМ-у як диялектологійну форму: *пожада* „жаданє” (ЕСУМ, т. 2, 185. 6.). ◀ Од *жадац*.

пожадац -ам зак. „зажадац”.

пожаловац -луєм зак. 1. „побановац”. 2. „посановац”. ◀ Праслав. *žalъ*.

пожаловац ше -луєм ше зак. „попоносовац ше”: *и у тих больоц надумал пес пожаловац ше панови лєса – медведзови* (ЧаканБас 79). Слц. *požalovať sa „исте”*. ◀ Праслав. *žalъ*.

пожац -жнем зак. „окончиц жаце, жатву”: *Тєраз концом Юлиа (30-го) ту [у Карпатоц] ище коша траву – першираз. Ище и*

раж не пожати шицок (РН 29/1930, 4). ◀ Од жац.

пожегнане с. „благослов”.

пожегнани -а -е „благословени”.

пожегнац -ам зак. „дац благослов, по-благословиц”: *Ишло тамадз ковальово дзивче, руки не мало, на очи не видзело ... Док ше дзивче прихилело [гу Діви Марії], дораз ручки мало, на очи патрело. Розбегло ше дому, а так гуторело: „Апо мой, апо, пожегнал ме пан Бог и пана Марія (Етн30 21). || Слц. požehnať „исте”: nech boh požehna. ◀ Оп. жегнац.*

пожелєніц¹ -неєм и -ім зак. „постац желєні”: *Од гніву аж пожелєнєл у твари (Ю. Пап).*

пожелєніц² -ім зак. прех. „зробиц желєним”.

поженєти мн. „оженєти (о шицких, велїх)”: *Скорей ишли на визитацию лєм поженєти (РН 49/1934, 3).*

поженїц -ім зак. „оженїц (шицких, велїх)”.

поженїц ше -ім ше зак. „оженїц ше (о шицких, велїх)”.

[**пожива**] ж. „едзєне, с. храна”. || Всл. *požíva „исте” (Hal), укр. пожива „исте”. ◀ Од жиц, праслав. žiti/živ-. Старши хасновали еквивалент поживлєне (оп.), та форму пожива тримаме за кнїжкову пожичку.*

поживлєне с. у Гнатюка, старших авторох и бешеди старших: **1. а)** „едзєне, пожива”: *У окремих маґазинох приправено поживлєня за пол рока за случай, кед би неприятељ зашеднул Париз (РН 2/1931, 2); И одбєрали од нїх цо мали у пивніцох, поживлєне, жито, хлеб, омасту (Ос 15); Я ту на цали тидзєнь пришол робиц и принєс сом себе поживлєня, а тєраз да вам дам поєсц! (Етн29 3); И дораз його далї на гайзибан ... И кус пенєжи му далї, же би могол себе купиц поживлєня док не дойдзе (Етн29 86); Ровка ходзєла по тим пашкову цо би дацо поживлєня долапиц (Етн30 7); Дайцє нам ... и тоту пушку цо мацє же бизмє себе з тоту пушку поживлєня штрєлялї; чи будзє врана, чи будзє заяц, гоч цо будзє, я заштрєлїм (Етн29 274); [У огню згорєл] шицок ґаз-*

*довски сєрсан, статок и поживлєне (РН 71/1926, 1–2). || Слц. *požívenie „исте”, поль. *pożywienie „исте”. б)* „покарма”: [Не мож вжац од землєдїлца-длужнїка] тєльо поживлєня за статок кельо тєба до нового (РН 5/1930, 1). **2.** „кармєне, кост”: Ту мацє два хлєбики, єдєн вам, ґаздо на поживлєне, а єдєн ґаздинї (Етн30 139); До оца ходзим на поживлєне (Дю. Сак.). ◀ Од жиц, праслав. žiti/živ-. У литературним язїку форма поживлєне поцїснута од кнїжковой форми пожива.**

пожиток -тку х. **1.** „хасєн; дацо назмаганє”: *чловєк напредовал лєм прєто, бо ше старал, да ма пожиток, котри му потребни за живот (РК 1923, 41, М. Винай); И нач-жє шицки тоти прєвєльки тудї, тоти бориканя понад сили? Кому на пожиток? Кому на хасєн? (КостПр 72). **2.** „пожива, єдзєнє”: Крави лєнїво вивалєни на слами румєґаю свой нєшкайши пожиток (Ков-МихЦВ 8). || Укр. на пожиток „на хасєн”, всл. *požitek „хасєн” (Hal), чєс. *požitek „исте”. ◀ Од жиц, праслав. žiti.***

пожиц¹ -иєм зак. нєпрех. „жиц одредзєни час”: *Вон би и так уж длуго нє пожил, бо бул уж барз вїробєни (ЛатякТал 50). || Слц. *požiť „исте”. ◀ Од жиц, праслав. žiti/živ-.**

пожиц² -иєм зак. прех. **1.** „поєсц, похасновац на поживу”: *Жєна гутори чловєку: „Знаш цо, чловєчє? Ми худобни людзє, ми лєм тєльо мамє цо самї жємє и пожиємє (Етн29 85); Гоч ше нїґда нє зродзи док ми жиємє, а ми мамє досц шицкого, ані нє пожиємє (Етн30 138); [Мали коменцию] Кажди рок сто форинти пєнєжи и пєтнац мєтєри жита ..., то им було на живот. И то вонї шицко нє пожилї (Етн30 207); А вон худобни чловєк, ... и вон лєм тєльо ма цо сам пожиє зоз жєну и дзєцми (Етн29 85). || Слц. *požiť „попиц, поєсц”, поль. *pożyć и sżyć „похасновац на поживу, поєсц”. **2.** „потрошиц, похасновац на живот”: Нач нам старим людзом почац уплацац за пєнзию? Ми то уж нє пожиємє (Пвл. Бл.); Я мой маєток нє пожиєм, то дзєцом будзє (С. Мїр.); Єй синовє нїч нє зашпорую, пожиє ше (М. Висл.). ◀ Од жиц, праслав. žiti/živ-. ♦ **най цє** (го и под.) **бог пожиє** „най ци бог поможє у жи-***

воце”: *Най вас Бог пожие, мили пайташе* (РН 28/1930, 3).

пожичиц -им зак. „вжац або дац на по-жичку”. || Всл. рожіс „исте”, поль. роżу́с „исте”. ◀ Од *пожиток* „хасен”, а тото од жиц, праслав. žiti. ♦ **як себе пожичиш так ци ше враци** „кажде добро и każde зло ше человеку враца, цо робиш себе робиш”: *ми им льем врацели цо влоньи у Миклошевицх пожичели нашим братом Керестурицом* (Заря 13/1938, 7).

пожичка ж. „тото цо пожичене, с. позајмица” (Вер. Рм.): *Людзе ше вше служели и служба зоз пенєжну пожичку* (РК 1932, 50, М. Полівка). || Поль. роżyczka „исте”, укр. позичка „исте”.

пожичовац -чүем незак. „жичац”.

пожніц -їм незак. „приходзиц або ро-биц познейше як ше обчековало”: *Василь ... скоро вше пожнел дому на вечеру* (РС 32/2012, 11). Всл. ро́жніс „исте” (Bartko 202). ◀ Од *позни*, праслав. rozdъpъ.

пожовкнүц -нем зак. „постац жовти”: *Кед даєдни роишлини пожовкнү (напр. лісце цвикли), то знак охореня, сушеня* (Мудри-Ал); *Кед огурки пожовкнү и застарєю, за єдзєне су не добри* (ХомаМ 14).

пожонєц -нца х. „стара мера за зарно, миров (50–100 kg)”: *Але вше ше таки мештер нашол человек же могол украднүц два-три пожонци [жита], та охабели у карчми – а то царске жито було* (ЕтнV 87); 1875. roku lyad strasnye zbil sicko, tot rok taku som gadnu rokovinu dostal, nyay boch zavaruje – 54 pozsonci, bo ja tu nye dostanyem vecer rokovini jak 54 pozsonci (з писма єдного свящєні-ка од 1878). || Серб. *пожунац* „исте”, мадь. pozsonyi mégo „исте”. ◀ Од старєй назви за Братиславу: серб/горв. Пожун, мадь. Pozsony (лат. Posonium). До нас назва *пожонєц* могла присц з мадярского або серб-ского.

пожрец -ем зак. пейор. „поєсц”. Слц. ро́жраť „исте”. ◀ Од *жрец*.

пожуване -ного с. „пожуване єдзєне”: ♦ **сцєц пожуване** ирон. „сцєц готове, без тру-ду”: *Сцєш пожуване?!* ◀ Од *жувац*.

пожувац -ам зак. „зожувац, с. сажвака-ти”. Слц. ро́жуват „исте”. ◀ Од *жувац*.

поза¹ прим. з акуз. у нар. язичу значи напрям рушаня по месце хторе ше находзи за даким/дачим: *Дружина ше ... поза дрєва ... прибіжовала жу гарєшту* (Е. Коч.); *Бегаю по гумнє, поза слами* (М. Коч.); *Пошли зме вєц поза салаш назадок, ... та поза вєлку шопу и чардак з обороами* (В. Кир.); [Гук си-рєни] *прєширєл ше дзєшка гєт далєко поза побережє* (М. Ков.). ◀ Од *примєновнікох* по и за.

[**поза²**] прим. з инстр. означє место хторе ше находзи за даким дачим (наш ек-вивалєнт за з инстр.): *Кєд поза Вєпровачом я ше здогадаł: „Ша, человек, то його Ири-на там ходзи до школи!”* (Я. Бак.) (нашо: *за Вєпровачом я ше здогадаł*); *Длуго мали вя-зи з племенами котри остали поза Карпа-тами* (НК 1948) (нашо: *котри остали за Карпатами*); [Побида] *котру вивойовали їх товарише роботніци поза фронтом* (НК 1946) (нашо: *их товарише ... за фронтом*); *По римским закону ані єден цинтор не мо-гол буц у месце, алє шицки мушєли буц поза мурами цо опасовали Рим* (РН 39/1932, 3). Тото значєнє вироятно нового походзєня, у Гнатюкових записох го ищє не находзимє.

[**поза³**] прим. з єн. означє, як и по-за², место хторе ше находзи за даким дачим (наш еквивалєнт за з инстр.), з єнитивом *поза* хаснуємє под уплївом сербского при-мєновніка *иза*: *Поза главног олтаря випа-трало так як цо випатра за театралними кулисами* (Ірам) (с. *иза* главног олтаря; на-шо: *за* главним олтаром випатрало так); *Запамєтай: поза седмєй стини босорково лягло, а вони нїгда не шия* (Олуїч) (с. *иза* седмє стєнє; нашо: *за седму стину*); *Гєнєрал Франко ... страшно бомбардує и забива на-род поза фронта* (нашо: *за фронтом*) (Заря 4/1938, 5).

позабєрац -ам зак. „побрац, поодні-мац”: [Од залапених] *позабєрали шицко и тунї жвєратка и гребєні, ба и рємєні з яки-ма надражи подпасовали* (РН 2/1929, 3). ◀ Од *брац*.

позабивац -ам зак. „забиц поступне шицких”. ◀ Од *биц/-бивац*.

позабувац -ам зак. „забуц поступне шицко/шицких”: *я уж барз вельо и позабувал, знаце и своей бриви йест досц* (Заря 7/1939, 7). ◀ Од *за-буц*, праслав. byti.

позавадзовац -дзуем зак. „завадзиц поступне шицких, веліх”. ◀ Од *вадзиц ше*.

позавальовани -а -е „завалени на вецей местох, долінкасти”: *Бишалми у южных крайох позавальовани „маю долінки по поверхносци”, и кромпі, яблука можу буц позавальовани, тиж и сир, и черстви хлеб од три-штири дні ше зморици и позавалюе* (В. Саб.); *Зарно кукурици хторе долінкасте, односно завалене на вецей местох означае ше зоз лексему позавальоване. При кукурици то знак же є узрета* (МудриАл). ◀ Од *валяц/-валіц*, праслав. valiti/valjati.

позавальовац ше -люем ше зак. 1. „заваліц ше на вецей местох”. 3. „достац долінки по поверхносци”: *Черстви хлеб од три-штири дні ше зморици и позавалюе* (В. Саб.); *тиж и сир од три-штири дні ше позавалюе* (В. Саб.) Оп. позавальовани.

позаверац -ам зак. „заврець поступне шицко/шицких”. Слц. pozavierať „исте”: ~ obloky. ◀ Од *заврець*.

позаверац ше -ам ше зак. „заврець ше поступне (о шицких)”. ◀

позавчерайши -а -е „хтори од позавчера”. ◀ Од *поза* и *вчера*.

позавчером присл. „пред вчерайшим дньом”. Всл. pozafčerom „исте” (Bartko 202).

позавязовац -зуем зак. „повязец шицко поступне”.

позаградовац -дзуем зак. „заградиц шицко поступне”.

позаджобовац -буем зак. „заджобнуц шицко поступне”.

позазберовац -руем зак. „поступне шицко/шицких позберац, понаходзиц”. ◀ Од *зберац*.

позазберовац ше -руем ше зак. „поступне ше медзисобно позберац, понаходзиц”.

позазначовац -чуем зак. „поступне шицко означиц, поозначовац”. ◀ Од *знак*.

позакладац -ам зак. 1. „заложниц шицко/шицких поступне”. 2. „покласц (вельо дачого)”: *Старши дружба: Но, панове госци, приданци, мойо столи уж порихтани, с партками поприкривани, с колачами позакладани* (Малацко). ◀ Од *класи/клад-*

позакривац -ам зак. „закриц шицких/шицко поступне”. Слц. pozakryvať „исте”: ~ spiace deti. ◀ Од *криц*.

позакривац ше -ам ше зак. „закриц ше поступне (о шицких)”. ◀

позакруцац -ам и **позакруцовац** -цуем зак. „закруциц шицко/шицких поступне”. ◀ Од *круциц*.

позакуковац -куем зак. „закукнуц вшадзи поступне”. ◀ Од *закукнуц/закуковац*.

позалівац -ам зак. „залиц шицко поступне”. ◀ Од *ляц*.

позалоньски -а -е „хтори бул предпрешлого року”: *Кед ше позалоньски рок цена конопи дзвигла, почали людзе у нас заш вецей конопи шац* (РН 41/1934, 4). ◀ Од *лоньски, влоні*.

позалоньским присл. „предпрешлого року”: *Знова будзеш дома фінкац як и влоні и позалоньским* (Загр. 4/2000, 5, М. Римар). ◀ Од *лоньски, влоні*.

позамакац -ам зак. „замокнуц поступне на вецей местох”: *Кед позамакало жито у брадле, дзе ше баржей вода зляла, там ше волало фораиш; на замокнутей слами фораиш бул аж до сподку або до поли* (М. Рм.). ◀ Од *за-макац/-мокнуц*.

позамарзац -ам зак. 1. „замарзнуц (о шицких)”: [Обули кліюпи] *же би им ноги нье позамарзали* (РНКЗаря 1940, 107); *Позамарзали зме на тим витре*. 2. „позмарзац ше”. ◀ Од *марз-ну-ц*.

позамасцац -ам зак. „замасциц шицко поступне”: *так поліпела баба облаки [зоз цестом] же не могол воздух войсц там. Баба их позамасцала, облаки вешені* (В. Саб.).

позаметац -ам зак. „замесц шицко поступне”. Слц. pozametať „исте”. ◀ Од *месц/мет-*.

позамикац -ам зак. „замкнуц шицко поступне”: *џаздині свойо дзвери позамикаю, да тоти худобни дзеци од џаздиніних дзецох*

хлеба не питаю (ЕтнV 103). Слц. *rozamykať „исте”*.

позамикац ше -ам ше зак. „замкнуц ше поступне (о шицких)”.

позаперац -ам зак. „позаверац”: [На даєдни швета] *шицки мигелі и дутяни позаперани* (РН 23/1937, 3); *даскельо сто безбожніки ... розвалели и позаперали церкви, християньські праздники и недзелю зотарли* (РН 4/1932, 1, Д. Б.). ◀ Од *запрец*.

позаписовац -суєм зак. „записац шицко/шицких поступне”.

позапахац -ам зак. „похпац шицко поступне”. ◀ Од *хпац*.

позапахац ше -ам ше зак. „похпац ше поступне (о шицких)”: *хробачки цо ше позапахали до овоцових древох* (РК 1922, октобер).

позарастац -ам зак. „зароснуц поступне (о шицким/шицких)”. Слц. *rozarastať „исте”*. ◀ Од *роснуц/раст*.

позативац -ам зак. „затиц (о веліх, шицких)”: *Хлапци позативали у войску* (В. Саб.). ◀ Од *за-тиц*.

позатикац -ам зак. „заткац шицко поступне”. ◀ Од *заткац/затикац*.

позауха¹ присл.: *дац дакому* ~ „пляснуч дакого”: *и кед нараз надишол оцец, ляпнул ю позауха* (РН 6/1932, 2, М. Ковач). ◀ Од *поза + уxo*.

позауха² ж. *непрем.* „пляска, с. шамар”: *учиткала го єдна позауха „учиткала го єдна пляска”*.

позацаговац -гуєм зак. „зацагнуц поступне шицко”: *Фиронжі у нини були добре позацаговани* (РК 1937, 84, М. Ковач). ◀ Од *цагац*.

позацаговац ше -гуєм ше зак. „уцагнуц ше, поскривац ше на скрити места (о шицких)”. ◀ Од *цагац*.

позацекац -ам зак. „позамакац, попречекац”: *Кед ше конопа охаби у брадлє през жиму, та ше ю муши закриц зос сламу, ... бо кед будзе лем зос сирову конопу закрити, та позацека, а то велька чкода* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич). ◀ Од *чечиц/цек*.

позацинац -ам зак. „почмигац, поуцинац (коні з батогом)”: „*Цуришик!*” *Врацел*

коні дакус назад, наврацел на драгу, позацинал их и дринжом – до валалу (ЛатякТал 158). ◀ Од *-цац/-цинац*, праслав. *teĭ/tinati*.

позашевац -ам зак. „пошац шицко поступне”: *желєняву позашевац цо остало непошато* (РК 1927, IV). Слц. *pozasievať „исте”*. ◀ Од *шац/-шевац*.

позашивац -ам зак. „зашиц шицко поступне”. ◀ Од *шиц/-шивац*.

позбавиц -им зак. „вжац або не дац дакому дацо, позбуц дачого, с. лишити”: *До тераз през длугиши час тоти єпархия була позбавена власного владыка, та ше за ню ... старал наш преосвяц. владыка* (РН 15/27, 4). Слц. *pozbaviť „исте”*. ◀ Од *з-бавиц*, праслав. *-baviti*, а то од *byti* „буц”.

позбавиц ше -им ше (дакого/дачого) зак. „позбуц ше, отрєсц ше, с. лишити се”: *Даю хлапца за шеґєрта ... да ше го цо скорей и позбавя* (РК 1931, 119, Дю. Биндас). Слц. *pozbaviť sa „исте”*. ◀ Од *з-бавиц*, праслав. *-baviti*.

позбеговац ше -гуєм ше зак. „поприбеговац на єдно место (о шицких, веліх)”: *Швет ше позбеговал видзиц цо ше стало*. ◀ Од *бегац*.

позберац -ам зак. **1.** „збераючи побрац”: *Позберали шицки опадани орехи*. **2.** „порихтац дакого за одход”: *Мац позберала дзеци до школи*. **3.** (ранци): *Горня часц [рукава на оплечку] ше спуцела на долу, так же прекрила локци и направела вельо позберани ранци – бурки* (ВарґаЛю 216). ◀ Од *брац/бер*.

позберац ше -ам ше зак. **1. а)** „порихтац ше за одход”: *Позберали ше и пошли*. **б)** „схопиц ше и пойсц”: *А Силви увредзени у своєй нихи ... такой [ше] позберал дому* (РК 1936, 107, О. Торма). **2.** „подняц ше, поправиц ше (у моцох, здравствено)”: *Уж апріл, а жито ми слабе, але позбера воно ше* (В. Саб.); *Як сом ше похорела, не можем ше лем позберац* (С. Мйр.); *Зламала сом руку и праве ше дакус позберала, а тераз сом заш снадла и вдерела ше* (Лев. Ск.); *Кандур ми бул ніяки, а тераз ше позберал, поправел* (В. Саб.); *З роками [хори хлапец] якошик ше лем позберал як так, и здрави и хори дожил вон и*

дзешати рок (РН 70/1926, 1); Спанднул, поламал пейц ребра и ані ше не позберал после того, пошвидко умар (Єл. Хм.). 3. „злепшац свой материялни стан”: Бул художни, а тєраз ше позберал, та з нїм ані бешедовац не мож, таки є важни (В. Саб.); Вони [Нємци] гоч и страца войну, раз-два ше позбераю (В. Саб.); Чехи и Словацци ше по войни позберали „материялно ше дзвигли” (В. Саб.); Пойдзе копац кукурицу док ше дакус не позбера (= док дакус не зароби) (В. Саб.); Сербия ше нїгда не позбера од длуствох (В. Саб.); Обавези по войни були вельки, чежко зме жили, не мож ше було лєм позберац (Г. Р.); Паноцец пошол до Немецкей, озда да ше дакус позбера, да купи авто (В. Саб.). 4. „присц гу себе од несподзиваня”: Од того несподзиваня не могла ше позберац (Г. Р.); при пружі [сом з моторку] вибєзнул на примарзнуту цвиклу на калдерми. Так сом моцно спанднул же сом ше лєдво позберал (Сл. Шанта). ◀ Од брац/бер-

позбивац -ам зак. 1. „збиц, споїц (вещей дески и под.)”. 2. „збиц шицких до єдней групи”: Гу ньому ходзели до школи нараз по 120 дзеци, позбивани до цесней и нездравей школи (РН 18/1932, 6). 3. „збиц шицко до громади, маси”: прекрил ше з брудну и жимну перину зоз позбиваного пиря (ЛатякТал 97). 4. „постлукац”: Бежали по калдерми, та позбивали пальци. || руснацки: А ми од нїх так барз уцекалі, / аж ме себе пальци позбивалі (Жирош: Горніца II, 2016, 165). ◀ Од з-биц/з-бивац.

позбивац ше -ам ше зак. „збиц ше ведно (о шицких, велїх)”.

позбувац ше -ам ше незак. 1. „отресац ше дакого/дачого”: витримал остац при жєми тєди кед ше їй велї позбували, кед ю велї зневерели и пошли од нєй до швєта (КовМихЦв). 2. „оставац без дакого/дачого”.

позбуц -будзем зак. „вжац або не дац дакому дацо, с. лишити”. ◀ Од буц/бувац.

позбуц ше -удзем ше (дакого, дачого) зак. 1. „отресц ше, ошлєбодзиц ше, ментовац ше”: Идз оталь, идз! Ша лєм кед ше я тебе раз позбула, ти отрово швєцка! (КостОс 68); Нє мож ше го лєм позбуц „не мож

ше го лєм отресц” (М. Рм.); Лєдво ше позбул того вирґацого коня (М. Рм.); Та знаце ви цо – предайце мнє вашо жаздовство, позбудзеце ше на стари роки бриґи (РН 45/1930, 2). || Укр. позбутися „исте”. 2. „страциц дакого/дацо, остац без дакого/дачого”: Трубце, трубаше, весело / покля мой венок на глави! / А як ше венка позбудзем, / нї половицу така весела не будзем (Етн9 ч. 109); Вельо народа було цо ю жаловали, бо знали же ше позбула єдиного сина (Етн30 79). || Укр. позбутися „исте”. ◀ Од буц/бувац.

позвац -вем (дакого даким) зак. „наволац дакого даким”, лєм у Гнатьока: „Дай Боже добри дзєнь, брату.” „Дай Боже и тебе, кед ши ме позвал братом, та озда зме браца.” (Етн29 276); Дай Боже добри дзєнь, ше-стричко.” „Дай Боже и тебе, брацику! ... Кед ши ме позвал шєстру, та сом шєстра, алє я тебе не познам (Етн29 157). || Слц. rozvať „исте”: nepozvem ho otcom. ◀ Од *звац, праслав. zъvati (zovq).

позвишовац ше -шуєм ше зак. „опушиц ше под свою чежину (о шицких, велїх): Облаки нам длуго стали отворени, та ше позвишовали. ◀ Од вишиц.

позвожовац -жуєм зак. „звєзц шицко на єдно место”. Жито уж позвожовали „позвожєли скошенє жито до брадла”.

позволовац -луєм зак. „поволац шицких з вєщєй местох”. ◀ Од волац.

позвольовац -люєм зак. звич. у синтаґми **позвольовац себе** „жиц єден час шлєбодно, неспутано”. ◀ Од воля.

позганяц -ям зак. 1. „зогнац шицких на єдно место”. 2. „побудзиц шицких”. 3. ~ **жем** „окончиц комасацию жєми, скомасовац жєм”. ◀ Од гонїц/ган-.

позгартац -ам зак. „згарнуц поступнє шицко на єдно место”. ◀ Од праслав. gъr(t) nqti, нашо гарнуц/гарт-.

позгваряц ше -ям ше незак. 1. „подогваряц ше”: Шицки чорти ше нешка на мнє посгварялі! (РН 39/1928, 3). 2. „побешедовац, погуториц єден другому о себе одн. о заєднїцкей теми”: Двоє у стариших рокох, нїби не познати єден другому, бешєдую, а кед ше вони позгваряли, а вони дакеди вєдно робєли у истєй фирми (Лєв. Ск.); Кед ше

стретли, не знали же су родзина, а кед ше позгварялї, а вони родзина (Лев. Ск.).

позгодзиц ше -им ше зак. „облечиц ше начудо, наших” (Ю. Пап). ◀ Од праслав. годѣ.

позгодзовац -дзуем зак. „поусоглашовач, поскладац так же би єдно гу другому приставало, пасовало”: Учителька К. була у церкви у такей имати цо була ушита праве на ню. Хто єй таку ушил? Ша то треба позгодзовац (Пвл. Бл.). || Поль. zgodzić się „1. зложиц ше, соглашиц ше; 2. указац ше одвитуџи, согласни з дачим; указац ше точни, правилни”. ◀ Од праслав. годѣ.

поздавац -ам зак. „пособирац суми, с. сабрати”. ◀ Од дац/давац.

поздзерани -а -е „зодрани на вецей местох”.

поздзерац -ам зак. „подрапац, поздраповац”: При садзеню [древкох] мерковац на жили же би зме их не поздзерали (РН 4/1937, 2); [Учел сом ше гонїц бициглу.] Поздзерал сом ноги и колена (КочЕвЦП 106). ◀ Од дрец.

поздзерац ше -ам ше зак. „з вдереньом себе зодрец скору, цело (на вецей местох)”: Спанднул, та ше поздзерал (Пвл. Бл.). ◀ Од дрец.

поздлуж присл. и прим. „наздлуж, воздлуж”: поздлуж [ше при каламеню] пререже скорку у фурми букви Т (РК 1925, 119, В. Едел.). || Всл. pozddlż „исте” (Hal).

[поздрав] х. „привит”. ◀ Од серб. поздрав. Наш еквивалент поздравлене и поздравене.

поздравене с. оп. **поздравлене**.

поздравиц¹ -им (дакого) зак. „послац дакому поздрав”: Дружба поволює на свадзбу зоз словами: Поздравели вас (дали вас поздравиц) тоти и тоти же бисце пришили на свадзбу (Ю. Пап). Слц. pozdravit „исте”.

♦ **поздравели це (вас)** „не приставам, не дам, не счем; не будзе ніч”: Питали од ней єй сина же би го вжали под своєю, та им гуторела: Поздравели вас! „не будзе ніч” (Лев. Ск.); Пожич ми 10.000, врацим ци док будзем мац.” „Поздравели це!” (= не дам ци) (В. Саб.); „Пойдземе того року на летоване

на морйо?” „Ага, поздравели це!” (= не будзе ніч з того).

[поздравиц²] -им зак. „привитац”: Предсидатель поздравел шицких присутних (= привитал шицких присутних). ◀ Од серб. поздравити.

[поздравиц ше] -им ше зак. взаєм. повр. „привитац ше”: При стретнуцу ше поздравели (= привитали ше). ◀ Од серб. поздравити се.

поздравкац -ам зак. 1. „упуциц поздрав при приходу, одходу, стретнуцу”: а) (дакому): Єдна жена пришила, та ми поздравкала: „Дайбоже добри дзень”, а я єй крашине врацел: „Дайбоже и вам.” (Етн29 14); поздравкаю карчмарови и виходза (РК 1936, 92). Всл. pozdravkas „исте”: prišol do hiži i pozdravkal (Czambel). б) (дакого) у Гнатюка и старших авторох: Пришол други дзень, поздравкал пана: Дай Боже добри дзень, пане.” (Етн29 253); Вон их крашине поздравкал и гварел: „Дай боже добри вечар, мойо дзеци.” (Етн30 39); А кед вон пришол, поздравкали го „поздравкали му” (РН 19/1934, 2); Кед ше на драже стретаме з людзми, треба их поздравкац. Младши муши перши поздравкац старшого, хлоп жену (РН 20/1935, 4); Кед госц придзе до хижі, треба го на стояци поздравкац и такой му понукнуц да шедне (РН 19/1935, 4). 2. (на дакого) „наздравиц з пицом, погаром”: Добре здраве куме Грицу! – гвари Микола – поздравкал на нього зоз празну фляшку, котру Грицо гнетка наполнил (РК 1927, 120); Поздравка на нїх пан староста, да им олдомаи (Вес 25).

поздравлене с. „поздрав”: У Французкей жеми была трава рошине, / одкаль мне мой мили поздравлене пошле (Етн9 ч. 288); Стане дружба настред хижі, так им пове: „Тераз ту вам поздравлене ... од свадзєбно-го оца, од свадзєбней мацери, аби сце пришилї жу своєю младеї дзивки на вечеру.” (Вес 36); Чопнаре ... даю фляшу вина старшей свахи: „Ту маце поздравлене од нашої панї младеї.” (Вес 33); Достал сом три писма: поздравлене од турского цара да идзем му на войну у помоц (Етн30 160). || Слц. pozdravlenie „исте”, поль. pozdrowienie „исте”, всл. pozdravene „исте” (Hal). И наша

правилна форма би мала буц без йотованя: *поздравене*. Нешка и у бешеди и у литературним языку хаснуеме сербизем *поздрав*.

поздравця¹ -ям незак. „посилац дакому поздрав”: *Ваши брат вас шицких поздравя* (= послали вам поздрав, гварел най вас поздравим).

[**поздравця²**] -ям незак. „привитовац”: *Председатель поздравя шицких присутних*. ◀ Од серб. *поздрављати*.

позиходзиц -им зак. „зисц поступне (о шицких)”. Оп. *посходзиц*.

позлациц -им зак. „покриц зоз златом”: *Кед би я це [зволю, шлебоду] могла ище раз уплатиц, / вера бим це дала седем раз позлациц!* (Етн9 ч. 53)

позлекац ше -ам ше зак. „злекнуц ше (о шицких)”. ◀ Од *злекнуц ише*.

позлівац -ам зак.: ~ *шметанку* „позберац, зляц шметанку зоз верху кислого млека”.

позметац -ам зак. 1. „змесц долу (шицко)”. 2. „змесц ведно, на громаду (шицко)”. ◀ Од *месц*.

позмивац -ам зак. 1. „змиц, сплокнуц (шицко)”. 2. „змиц власи (о шицких)”. ◀ Од *миц*.

познавац -ам незак. „познац”, лем у Гнатюка и старших авторох: *И його жена познавала, же то ей муж ... , але сама себе не верела* (Етн30 163); *Мой оцц, моя мац ... / кед сом пришол з войни, не могли ме познац. / Лем ме познавала моя фраєрчка, цо я ю любовал за полтреца рочка* (Етн9 ч. 312); *ей неназдавана шмерц спричинела вельки жалъ шицким, котри ю познавали* (РН 5/1934, 3). || Слц. *roznávať „исте”, укр. пізнавати „исте”, карп. русин. познавати(ся) „исте”: Они познавалися вже давно. Карпатски паралели потвердзую же то у нас не сербизем, але карпатска лексема*. ◀ Од *знац/знавац*.

познати -а -е 1. -того с. „с. познаник”: *„Уж зме не широти!” – тото барз цел повесц шицкей родзини и шицким познатим на старей дїдовцини, шицкому Керестурови* (КостПр 56). Всл. *poznati „исте”* (Sipos), всл. *spati u jedneho poznateho* (Buffa 222). 2. у функц. *пред.: ~ ми є „знам го (ю); буц з да-*

ким познати „познац ше з даким”: Тота жена трима польопривредну апатику, ми познати „ми ше познаме” (Ир. Фин.). ◀ Од *знац*.

познац¹ -ам незак. и зак. 1. „с. познавати”: *Познам того человека*. 2. „розликовац”: *Кед курчата векиш, вец мож познац когуцики и курочки (= мож розликовац)* (В. Саб.). 3. „препознац/препознавац”: *Жена тото дзецко прияла на посцель жу свойому, дораз не познала хторе ей родзене, бо ше сподобало едно жу другому* (Етн30 100). || Всл. *roznać: roznała ho po reči* (Sipos). ◀ Од *знац*.

познац² безос. у функції предиката: *„буц очиглядне, видзиц ше”: Познац, Боже, познац хто кого любує, / ище є далеко, уж ише ошмихує* (нар. писня); *Познац по це же циғанїш*. || Всл. *zdaleka ju poznac* (Lacko 62). ◀ Од *знац*.

познац ше -ам ше незак. 1. *взаєм. повр. „препозна(ва)ц еден другого”: Вельо роки ише не видзели, та ише тєраз ані не познали*. || Поль. *roznać się „исте”*. 2. „розликовац ше”: *Худобнейши жени ише по шматох скорей баржей познали од газдиньох* (ВаргаЛю). 3. *безос. „обачовац ше”: Уж ише познало на дзивки же остала груба. Питал ише ей оцц и мац: „Дзе ши, моя дзивко, достала, од кого ши груба?”* (Етн) ◀ Од *знац*.

позначиц -им зак. „означиц”: *Позначели зме шунку у коминє же бизме розликовали хтора наша, а хтора сушедова* (Пвл. Бл.); *[На пошти Н. брал пенєжи з писмох] тих дньох подруцели му едно пенєжно писмо и скорей позначели пенєж. Н. наисце отворел писмо и вжал даскельо банки. При йому пренайдзени позначени пенєж* (РН 96/1926, 2). || Слц. *roznaćit „исте”*. ◀ Од *знак, значиц*.

позни -а -е „хтори ише случує нескоро, серб. *касни*”: *Фели [хмелю] позного дозреца су за нас лепиш и вецей видаваю як вчасни* (РК 1927, 141); *Була позна але красна єшенъ* (РН 52/1932, 4); *од вчасней младосци до позней старосци служела Богу* (РН 37/1932, 3, о. М. М.); *Ша од самого поладня ниц и єсц до позного вечара* (РН 30/1929, 2). || Слц. *pozdný „исте”, поль. różny „исте”, укр. пізній „исте”*. ◀ Од *праслав. rozdъnъ*.

познімац -ам зак. „зняц шицко/шицких поступне”. ◀ Од зняц/знімац.

позно присл. „нескоро, с. касно”: Позно легац, а вчас ставац, / нач ше було и одавац (Тон ч. 137); Даклем кет сцеш присц [гу мне до фабрики] та ше куцик припонаглі док не позно ище того року (ЖирошМСМ). [Ретхва] ше жимска шейє у половки авжуста, хтора ше позно в йешеньи вибера (Заря 4/1937, 5); Прето вше лепше брац на шаце тото зарно цо познейше скошене (РН 42/1930, 2); голи места [животині] поси-пани зос дробними охватами и пирицками, зос тих пирицох познейше чече гной (РН 19/1936, 4). || 3 истим значеньом всл. *rozno*, слц. *rozde*, поль. *rózno*, укр. *різно*. ◀ Оп. *позни*. У бешеди частейше хаснуєме синоним *нескоро* и *сербизем касно*.

позношиц -им и **позношовац** -шуєм зак. „поприношиц поступне шицко на єдно место”: Ей, покошим, покошим, на громадки *позношим* (нар. писня).

позоблекац -ам зак. „зоблєчиц шицко/шицких поступне”. || Слц. *rozobliekať* (sa) „исте”. ◀ Оп. *облєчиц*.

позоблекац ше -ам ше зак. „зоблєчиц ше поступне”.

позобувац -ам зак. „зобуц шицко/шицких поступне”. ◀ Оп. *обуц*.

позобувац ше -ам ше зак. „зобуц ше поступне”.

позор¹ х. 1. „увага”: торжєство обрацєло на себе цали позор народа (РН 42/1929, 1, М. Рамач); Увод тей статї уопиє не за-служує ніяки обєктивни позор (Заря 5/1934, 8). У лит. язiku з тим значеньом хаснуєме кнїжково *увага* (укр. *увага*): *обрациц увагу* (на дакого/дацо). 2. **а) мац (дац) позор на дакого/дацо** „мерковац, обрацац увагу”: У Р. Календару 1928. р. у 4 буквовай загадки ... *находза ше два друкарски хиби ... Одгадаче най на то позор маю при одгадованю тей загадки* (РН 3/1928, 4); *Май позор на дзецко „меркуй на дзецко”; Витор дує, витор дує, / моци дує. / Кед бим лєм знал же цо снує! / ... Позор бим дал ... / най ми капут не розкапча, / най ми калап не однєше* (Загр. 5/2003, 3, М. Буд.); *Стари Римляне*

тиж мали барз строги позор, да младеж не пиє алкогольни пица (РН 27/1930, 2); *але ми мушимє вше мац на то позор и мерковац, да ше тота куґа [безбожніцтво] до нас не уцагне, бо то би за наши малки народ бул готови конєц* (РН 14/1934, 5). **б) мац позор о даким/дачим** „водзиц рахунку од даким/дачим”: *Бачи лєм мал позор о хлапцови „водзел рахунку о нїм”* (Г. Р.). **в) буц у позору** „мерковац”: *Вельо ше у нас краднє, треба буц у позору* (Мар. Рм.). || Укр. *давати позір на кого/що* „обрацац увагу, мерковац”, слц. *dať/dávať pozor na niekoho/niečo* „исте”. ◀ Од *-зрєц „патриц”, праслав. *zrěti*.

позор² у служби викричнїка: „обрацє увагу, пречитайцє тото, послухайцє”: *Позор! Праву Чилаґ помаду ... приноши лєм фирма „Аурора”* (Заря 14-15/1937, 16). У лит. язiku хаснуєме кнїжково *увага* (укр. *увага*).

позорни -а -е „осторожни, уважни”: *Ту ци єден розклада своєю мрежи да ци забєре святую виру, там заш други биє на твою народносц ... Прето, позорни будз на тоти шицки зашєдки (шильки)* (РК 1925, 135-136). ◀ Од *позор*.

позорно присл. „уважно, с. пажливо”: *Зоз вельку увагу, позорно ... слухали зме [представу] шицки* (РН 31/1929, 3); *О, палє, палє, цо ту новє...* жубронєл себе стари под нос и упар очи позорнейше на место у новинох дзе писало: „Страховите нещєсєц” (РН 32/1928, 2, М. Ковач); *уходзи зос жєвратком, до котрого ше позорно опатра* (РН 15/1936, 4, М. Ковач). ◀ Од *позор*.

позорносц ж. „увага”: *Найвєкшю позорносц на виставки обрацєли на себе конїи нонїус* (Заря 5/1938, 4). ◀ Од *позор*.

позохабяц -ям зак. „охабиц шицко/шицких поступне”. ◀ Од *охабиц*.

позошивац -ам зак. „зошиц шицко поступне”: *Н. поджобал Зубка з ножом, лєдво го Тешені позошивал и спасол* (В. Саб.). || Слц. *pozovať* „исте”. ◀ Од *шиц/-шивац*.

позрєзовац -зуєм зак. 1. „поорєзовац”: *~ жєрєги „обрац узрєти гєрєги”*. 2. „поскравац за шицє”: *Мац єй поскравала, а вона шила*.

позруцовац -цуем зак. „зруцац шицко поступне”. ◀ Оп. *руциц/руцац*.

позруцовац ше -цуем ше зак. „зобле-чиц ше”.

поискац -ам зак. „кратши час искац”. Оп. *искац*.

поїлка ж. „судзинка за напаване”: *Поїл-ки за пчоли – чул сом у Бачинцох* (Ю. Пап). ◀ Вироятно од серб. *појилица*.

поїц -їм *нєзак.* „напавац”: Ю [жем] и ми и кармиме и поїме (КовМихНО 230). Всл. роїс „исте”, укр. *поїти*. Общеславлянске. ◀ Праслав. *pojiti*.

пойд х. „с. таван”. || Всл. *rojđ „исте”, слц. rōda „подлога, жем”, чес. rōda „исте”, серб. под „подлога”. ◀ Праслав. рођ. Падлаш у хижі ше правел зоз блага (жеми) и три-мало ше же вон представя подлогу горней просторії (хтора над хижу, а то пойд). Так ше значене „подлога” пременело на значе-не „пойд” (Machek). • **зметац пойді** „од-ношиц дакому з обисца шицок род и др. на мено „обавези” (оп. *обавеза*)”: *Под час оба-вези, Н. „зметал пойді”, та и чикманду у чуткох з пойда човекови знял* (В. Ерд.); ♦ **озда сом нє спаднул з пойда** „озда мам ро-зума”; **як з пойда** „несподзивано, нараз (да-цо повесц и под.)”: *Но, як би ти сцел, не приповедац пред тим ні о чим, але нараз як з пойда: Милостивна, гайде я ше з вами оженїм.*” (РН 27/1936, 3)*

пойдзик х. дем. „мали пойд (над карми-ками и под.)”: *Зберала вайца на пойдзику, а вец ше нє могла вихпац з пойдзика, та кри-чала: „Людзе, рата!”* (Пвл. Бл.)

пойдов -а -о: ~ **облачок** „облачок на пойдзе”.

пойсц -їдзем зак. 1. „с. отићи”: *Оцец по-шол на польо.* || Всл. *rojsc „исте”*. 2. „одац ше”: *младша нє сце пойсц ні за кого, лем хто саднє же яки вона знаки ма на себе* (Етн29 57); *А нашо думаю за кого ме даю. / У мнє ду-ма така: пойдзем за гудака!* (Етн9 ч. 132) 3. (на дакого) „нашлїдзиц дачийо прикмети, удац ше на дакого”: *Дзивче пошло на оца, таке є живе* (Пвл. Бл.); *Кед дзивче пойдзе на мацер, и воно будзе таке вредне* (Пвл. Бл.); *На кого тото дзецко пошло? Син мали, а родичи вельки* (Пвл. Бл.); *Оцец му бул шоро-ви же лем, а на кого вон пошол? Сам на себе*

(Лев. Ск.); *Маря, Тереза и Веруна, три дзив-ки, вони на мацер, а тоти два нє знам на кого у фамелиї пошли* (Я. Тирк.). || Укр. *пiти в матір, в батька „исте”*. 4. „закончиц ше (добре, недобре), (нє) удац ше”: *Кед нам до-бре пойдзе, на поладнє будземе дома.* || Поль. *rójść „исте”*: *jeśli wszystko dobrze pójdzie*. 5. (по дачим) „заклучиц, судзиц на основи да-чого”: *Гварела сом ей: „Нє можеце пойсц по тим* (Ир. Фин., В. Саб.). 6. „мац абортус”: *пошло дзецко од ней „страцела дзецко, мала абортус”* (Г. Р.). ◀ Од *исц*.

покави -а -е „тот цо ма або мал поки” (Сс. Мак.). ◀ Оп. *поки*.

покадз присл. „по хторе место”. ◀ Од *по-кадзи*.

покадзиц -им зак. „окадзиц”: *Жена ше сцела забиц за покойним мужем, та им [фа-мелиї] дали фалаток ризи най спалья и най ю з тим покадза* (Пвл. Бл.). ◀ Од *кадзиц*.

показац -ажем зак. „указац”, у Гнатюка и старших авторох: *Пойдзем имело опредз неприятельох и покажем им яка у оца не-бесного влада* (Етн29 69); *И катонаци дораз шицки на жем спадли! Зоз тим ище Хрис-тос показал же то його владносц* (Етн30 76); *А тот гвари: „Хто ту пан?” Гвари Ян-чи: „Я тебе дораз покажем хто ту пан!”* (Етн29 173) || Поль. *pokazać „исте”, укр. по-казати „исте”, всл. pokazac „исте”*.

показац ше -ажем ше зак. „указац ше”: *Мария ше троїм дзецом показала* (Пвл. Бл.).

показовац -зуем *нєзак.* „указовац”, у старших авторох: *Зос свою роботу и ділами людзе показую свою вредносц и свойо шерцо* (РН 15/1936, 3); [Коньово] *ребра показова-ли же нє достава часто кукурици* (РНКЗа-ря 1940, 108).

покакац ше -ам ше зак. „повлачиц ше (о дзецку)”. Слц. *pokakať sa „исте”*. ◀ Од *какац*.

покалічич -їм зак. „нанесц повредзения з пошлїдками”: *Вдерел го з автом и покалічел го.* || Слц. *pokaličiť „исте”, поль. pokaleczyć „исте”*. ◀ Од *калічиц, каліка*.

покалічич ше -им ше *повр.* *жу покалі-чиц*.

покаль присл. 1. за место: [Паточка коло мура од сушеда] *то место на жемі од мура потамаль покаль капка зос стрехи* (ПапОл 23); *Покаль ваша жем?* 2. злуч. за час: *Шматки за дзеци покаль мала та преши-вала зос своїх* (РН 1/1938, 4). || Слц. *rokiaľ „исте“*. Оп. *покадз и покля* (I, 1).

поканджуриц -им и **поканджурковац** -куем зак. „направиц канджурки (звич. на власох)”. ◀ Од *канджурка*.

покапац -пем зак. 1. „скапац, нестац (о шицких)”: *Кед слунко зашло, цині древох нараз покапали*. 2. „вигинуц”: [Мали печарки по муре] *помачай дакус зос витрионом и вони покапу* (РН 36/1937, 2). || Слц. *диял. рокараť „исте (1–2)”* (SSN II, 926). ◀ Од *капац*.

покапкац¹ -ам зак. *непрех*. „спаднуц у вецей капкох”: *Покапкала ей масц по партку; Диждж дакус покапкал*.

покапкац² -ам прех. „зробиц, допуциц же би капки дачого спадли по дачим”: [Мац] *кед билела пец, та покапкала амрел з вапном* (Заря 29/1934, 8); *Покапкал ши ми парток*. ◀ Од *капка*.

покапковац -куем *незак*. „падац по єдну капку (о дижджу)”: *Диждж не пада, лєм покапкує* (Як. Роб.).

покапчац -ам зак. „споїц з капчами”. ◀ Од *капча, капчац*.

покапчац ше -ам ше зак. „утвердзиц ше з капчами”.

покарамбасиц -им зак. „загубиц, зафуляц” (Сл. Сб.). Неясне.

покарац -рем зак. „с. казнити”. Слц. *rokárat „исте”*. ◀ Од *кара, карац*.

покарма ж. „пожива за статок”: *звичайно газда подзелі жем на три часци: єдну час зашева зос житом, другу с кукурицу, а трецу зос покарму цо потребна за статок як: мухар, овес, ярец, ледник* (Заря 3/1934, 5); *и сами пчоли кед маю мало покарми ... сами пчоли теди забиваю трути* (Заря 3/1940, 5, Дю. Сабадош мл.). Слц. *диял. pokrm х. „пожива; покарма”* (SSN), слц. *pokrm х. „пожива” и pokrma „едзене”* (HSSJ). ◀ Од *кармиц*.

покартац -ам зак. „потрошиц на картаню, прекартац”: *бо у валалє не вельо таких*

єст, але таких єст досц цо марня и свойо и цо им други придали, як и Штранґар, цо ни-на през дзень на тарґує, а шовґор през ноц покарта у других карчмох (ЖирошМСМ 93).

покасац ше (-ашем ше? -асам ше?) „повадзиц ше, поспричкац ше”: *Покасали зме ше зос сушедом* (Ир. Фин.). ◀ Од *касац ше*.

покафовиц -им зак. „постац кафови, достац кафову фарбу”: *Газучка ми дакус / покафовела, / кед ше чоколада / на ней рознуцела* (Загр 8, 9, 10/1993, 20, шк. сост.). ◀ Од *кафови*.

покашляц -лєм зак. „кратши час кашляц; даскельо раз ше закашляц”. ◀ Од *кашляц*.

покашльовац -люєм *незак*. „з часу на час кашляц”: *Одходзи дому, але справди зменени! Його твар поблядла за тот час, почал покашльовац* (РН 15/1928, 2).

покаяц ше¹ -аєм ше зак. *рел.* „припознац и осудзиц свойо грихи”: *Ище и апостол Петро ше од страху одрек Исуса Христа, аж му когут, кед вноци закукури-кал, припомнул, же цо вон зробел – та ше теди Петро покаял* (РК 1935, 58, Г. Кост.).

покаяц ше² -аєм ше зак. „побановац”: *нє мали свойо санки, альє дал им шовгор Кирил. А готово ше и покаял же им дал, бо хто зна чи ше годни на нѣх врациц* (РНКЗаря 1940, 103). || Всл. *rokaјas še „побановац”: rokaјeš ti še, aľe ci budze њeskoro* (Buffa 213). ◀ Оп. *каяц ше*. Под уплївом серб. *покајати се „побановац”* форма *покаяц ше* поцискує свой, тиж карпатски, синоним *побановац*. Оп. и *каяц ше*².

поквацкац -ам зак. „замасциц з квацканьом”. Слц. *rokvackat „исте”*. ◀ Од *квацкац*.

поквачиц -им зак. „заквачиц поступне шицко”. ◀ Оп. *квачиц ше*.

поквачиц ше -им ше и **поквачкац ше** -ам ше зак. „повадзиц ше”: *З Беркошевим ше тиж вчера поквачкал, и вон сцел послац секундантох* (ТолскойАК 132). ◀ Оп. *квачиц ше*.

поквашиїц -їм зак. „засмачиц з квашним (з оцтом и под.)”: *Заляло ше ю [бундаву] з млеком, посолєло и охабєло най превре.*

На концу ше ю поквашнело (ХомаБл 181); Сцагнеме кромплі на бок, поквашніме их по смаку и додаме шметанки (НКух 23). || Слц. диял. pokvasit' „исте” (SSN II, 939). ◀ Од квашни.

[покераї] х. мн. (єд. покерай) „дробни колачики”: Покераї ше пекли на скоро шицки церковни швета. Фурмочки правел клонфер зоз плеху. То були гвиздочки, кривульки, шерцочка, бабочки, ружички и под. (Хома Бл). ◀ Од серб. похерај, цукербехерај, бавар-австр. Zuckerbeckerei.

[поки] ж. мн. 1. Поки. То чежка обераци хорота. ... по цалим целу появою ше ясни белави мехирки, котри ше напояваю зоз кирвавим отком жестињовой фарби. Кед ше мехирки осуша, наставаю на їх месту храсти, а кед вони одпадно, охабяю за собу мали дзирочки, так же тот хто тоту хороту прехори, остава рапави. 2. „рубци, знаки на руки од садзены покох” (оп. фраз. садзиц поки). 3. вет. „хорота дробизг”: Поки при живини каждого року зроби вельку чкоду. Од тей хороти вигине шицок дробизг. Хорота ше появи найчастейше вешені або на яр. На глави, на очох и на целу вируца ше пирици (РН 3/1930, 3). 4. „храсточки” по лупкох овоцох (и других плодох): Орежем поки на кайсох, та вец их покладзем до дунцох (Г. Р.). || Всл. роки „рани на целу од вакцинованя од покох” (Bartko 202). ◀ Од нем. Pocken. • мед.: **вельки (чарни)** ~ „с. велике богиње”; **овчи** ~ „с. овчије богиње”; **садзиц** ~ „давац вакцину од покох”.

покивац -ам зак. „кратши час кивац”: Гриц ... покивал з главу (КовМихГриц 146).

покивац ше -ам ше зак. „кратши час ше кивац”.

покивовац -вуєм незак. „з часу на час кивац”.

покивовац ше -вуєм ше незак. „з часу на час ше кивац”.

покирвавиц ше -им ше зак. „побиц ше з ножами”: На истим ваишаре опили ше и даєдни людзе зос Кули, покирвавели ше, та и полицає мали зос німа роботи (РН 95/1926, 2). ◀ Од кирвави, крев.

покладац¹ -ам незак. 1. ~ **силу** „зоз шицку силу сцєц посцигнуц”: Кед человек не може ходзиц пре слабосц ногох, не треба силу покладац [бо може спаднуц] (Вер. Рм.); ~ **труду (труди)**: Дзекуєме ... особено п. редакторови котри поклада вельо труду (РН 35/1937, 3); Нови владика вельки труди поклада на то то да шицких своїх вирних соедині (РК 1927, 84); кельо труду и жертви поклада єден земледілец кед почне обрабц єдно єдно запущене [польо] (РК 1930, 143, Данил Рац). 2. (лем у Гнатюка) „обецовац, пришагац”: И тоти младенци, хтори нешка пред нами, як старостами, покладали виру и любов пред сятим крестом (Вес 18). ◀ Од класц/клад.

[покладац]²: ~ **испити**. ◀ Од серб. полагати испите. Наш еквивалент складац екзаменти.

покласц -адзем зак. „положиц шицко поступне”.

поклац -колем зак. „забиц з ножом и под. (шицких, веліх)”.

поклєкац -ам зак. „клекнуц поступне (о шицких)”. ◀ Оп. клекац.

поклиїц -їм зак. „поліпкац з клийом”: Людзе сами правели ладички за пчоли, котрих дески не були добре поклиєни та ше през жиму пчоли помарзли (РН 27/1934, 4). ◀ Оп. клий.

покліпкац -ам зак. „кратши час кліпкац”. Сова покліпкала з очми, дакус розду мала (ЧаканБас 64). ◀ Оп. кліпкац.

покліпкавац -куєм незак. „з часу на час кліпкац”.

поклон¹ х: незак. **биц поклони**, зак. **вдериц поклон 1)** „кланяц ше (под час молитви)”: [Священік] поклони бил и кадзел цалком по восточному обряду (РН 7/1934, 2); После вечурні шицки присутни приходза поклоніц ше жу Христовому гробу. Бию ше три поклони пред тим як ше побочка плащаніцу, и три кед ше одходзи (ФейИр 67); Кед зме уходзели до порти, а там жени коло крижа „бию поклони” (РНКЗаря 1935, 66); Вдерел поклон и пошол гу крилосу (Заря 8/1939, 8). 2) „виражовац покорносц дакому”: але треба осудзиц єдну недобру нашу

прикмету ... же зме порихтани жаздови поклони биц, руку бочкац (КовМихКап 64); 3) фам. „дримац”: Кед биш обачел же и я „бием поклони”, ... джажні до мне (КовМихГриц 114). ◀ Од праслав. kloniti.

[поклон]² х. „дарунок”. ◀ Од серб. поклон, а то од праслав. kloniti. Нашо еквиваленти дарунок и дар.

поклоне стреда ж. церкв.: Крестопоклоне стреда то стреда кед бию поклони 140 раз (Лев. Ск.); Кед була поклоне стреда (пред Вельку ноцу у стред Велького поста, теди ше до жемі кланя и жегна) (ErRuth 54).

[поклоніц] -ім зак. „дац на дар”. ◀ Од серб. поклонити. Наш еквивалент подаровац.

поклоніц ше -ім ше зак. „с. поклонити се”. ◀ Од праслав. kloniti.

покля¹ присл. 1. за место: Ишли аж покля водзела дражка. 2. за час: „докля, до хторого часу”: Не знам покля мам так церпиц? ◀ Оп. покля².

покля² злуч. часови: Трубце, трубахе, весело, / покля мой венюк на главки (БиндКост 35). Всл. pokla и pokel „исте”: žebi ňedalo ňikemu ňiц pokel osces i matka ňepridu (Czambel). ◀ Од заменовніцкогo елемента к-. Оп. и покаль и покадз.

[поклягод] присл. „покля лем”. ◀ Зложене з нашого присловніка покля и сербского словка год.

покляпкац -ам зак. 1. „поаплаудирац”. 2. ~ по плєцу „благо вдеріц з дланю, с. по-тапшати”: Пан го [войка] покляпкал за плєца, гварел му: „Видиши, мой сину, вецей тото кошта цо ши таки имели, як езер форинти (Етн30 218). Всл. poklapkas „исте”: kral ju poklapkal po плєсу (Czambel). ◀ Оп. кляпкац.

покой х. „мир, спокой”: Одкеди ши ме зохабел, / не мам шерцу покоя (БиндКост 55); Злєкнути Антония лєдво чекал рана ... Не мал до рана мирного покоя (Етн30 111). Всл. рокој и рокуј „исте” (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. рокојъ „спокой, мир”. Синонимска форма спокой ше у нашим язiku розширела под уплївом цер-

ковнославянского и сербского языка. Находзиме ю уж у Гнатюка: А я не можем дома спац у спокою (Етн30 53). ♦ **дац** ~ „дац дакому мира”: Дай єй покой, най шици (Етн29 99); **идз з покойом 1**) „престань то робиц, идз гет”: Не виплетай ше, / идз з покойом одо мне гет! (Загр. 8, 9, 10/1993, 8); 2) зоз значеньом „ходз(це) здрави”: И кед ше випровадзало дакого з обисца, та ше му гуторело: Идз(це) з покойом! (В. Саб.)

покойни -а -е „умарти”: бо зоз ждову зла годзина, покойного више спомина (нар. писня). || Укр. покійний и небіжчик „исте”, карп. русин. покойный и покуйный „исте” (Чорі), рсй. покойный „исте”, серб. покојни „исте”, слц. рокојну „мирни”. ◀ Од покой. У Галаги з тим значеньом nebožčik, у SSN nebožtík, neboščik, у HSSJ nebožtík, у Буфи ňeboščik. У нашим язiku зме небоицк не зазначели, але ше вироятнo хасновало. Покойни ше розширело под уплївом церковнославянского и сербского языка.

поколварови пирицок (вред) х. мед.: Так ше волап вельки, таки дакус як заренко жита округли, загноени, аж белави пирицок. Не знало ше же є чудац покля ше го не рушало (бо то могол буц и звичайни, узбєрани пирицок), а кед ше го порушало, могло ше дац на зло. Значи, мушел сам узрец и вичуриц. Єдна информаторка ми виприповєдала же єдна млода, рано, пред винчаньом, видавела вельки пирицок коло носа, бо сцєла буц красна на винчаню. Але – зоз вечери ю уж однесли до дохтора. ... Людзе заключили же то бул поколварови пирицок (КолесарД 175–176). ◀ Од мадь. pokol + var (мадь. pokol 1. „злї”; 2. „пекло”; 3. „лепра”; var „хроста”) (ЕтМ).

поколенє с. 1. „генерация”: Наймладша квюка уж пияте поколенє курчатох вишедзела (РН 25/27, 2); а то нам и нашим поколеном останє памєтлїве, же сама Країца кумовала єдному нашому дзєцку (РН 44/1932, 3). Всл. pokoleŋe „фамелия; родзина” (Czambel, Buffa): Meno prechodzilo z pokoleŋa na pokoleŋe (Buffa 213). 2. „ступєнь зродносци”: Двомє сродники т. є. браца и братняци до другогo поколєня немогуть бити чиновниками в церковномь

и школьномъ одбор[у] (ЦШкОдбКоц, 1911. р.). Оп. **колено**². ◀ Оп **колено**¹.

поколісац -ішем зак. „дакус колісац”. Оп. **колісац**.

покомпарі мн. „власи над ухами, батюшки”: [Рис ма] *длугоки китайки на ухох ... як кед би пуцел покомпарі* (ПЗ 5/1973, 15). || Слц. bokombrady и bakombardy „исте”, серб. *покумпорт* „исте”. ◀ Нем. Backenbart „исте”.

поконєц и **поконцу** прим. з *жен*. „на концу предмета хтори у основи ма форму паралелограма або квадрата”: *Ту поконєц валала єст леї* (С. Мир.); *а од каждого брата калап положиши каждеї дзивки єден поконцу глави* (Етн29 211). || Всл. рокоћес „исте”: stañeš ~ jej hlavi (Czambel). ◀ Од по-конєц.

поконцу присл. „на концу предмета хтори у основи ма форму паралелограма або квадрата”: *то було так поконцу, блізно на теметов нам було* (Рускинї 178).

покончиц -им зак. „зробиц, окончиц”: *Цо сам не покончел, зохабел на своїх братох* (РК 1930, 4). || Слц. rokončit „исте”. ◀ Оп. кончиц.

покопац -пем зак. „окончиц копане”: *Кед маме часу, можеме заграду знова покопац и погноїц* (Заря 3/1936, 5).

покора ж. 1. „трапеза; брига”: *А ипак ше жена у Китайцох барз мало поштує. ... [Дзивче] по их уверєню лєм єдна покора за обисце* (РН 37/1933, 2); *родза ше нездрави дзеци, котри су вєц єдна велька покора каждому, а найвєцей своїм родичом* (РН 11/1934, 1); *Покора то брижа, гвари ше: ма вельку покору „ма брижу”* (В. Саб.). 2. „кара, покута”: *обрацце ше жу Богу и робце покору за ваш недобри живот* (РН 18/1932, 3); *У своїм штрєдку маце апаци ... да водза покору и скромни и худобни живот* (Заря 7/1935, 50); *Гвари ше за дакого же церпи покору* (М. Рм.); *Дахто дацо згришел, та ма покору (= покуту) прето*. 3. а) „каянє”: *Хто лєм дябла слухал ... Того уж спаши лєм – сповєдз, покора* (РН 2/1933, 2). б) „змиреносц, покорносц”: *Прето у покори и з молитву вибера ше прави земледїлец з косу на польо* (РН 25/1937, 1). || Слц. pokora „1. „смире-

носц, покорносц; 2. жалоба за даким”, слц. диял. рокога 1. „скромносц, понїженосц”; 2. рел. „каянє”, укр. *покора* „смиреносц, покорносц”, серб. *покора* „кара; покута”. ◀ Од *кориц, праслав. koriti „укорйовац, кориц, с. корити”.

покориц ше -им ше зак. „припознац дачию премоц, власц”. ◀ Од *кориц, праслав. koriti.

покормацац ше -ам ше зак. „кратши час ше кормацац”. Оп. *кормацац ше*.

покорни -а -е 1. „змирени, потульни, свидоми своей слабосци, безпомощносци”: *Кед сушєдовим крава загинула, пришли до нас таки покорни* (Вер. Рм.); *Стрєтла сом ю, ишла така покорна, а то муж єї бул чежко хори* (Вер. Рм.). 2. „послушни”: *Вовк пошол за нїм покорни як баранче* (РН 18/1932, 2); *Напоминай [младенцом] да буду покорни и послушни владаром* (РН 5/1930, 2). || Слц. диял. rokorńy „скромни, цихи”. ◀ Од *кориц, праслав. koriti.

покорно присл. „змирено, потульно”: *Модлїм покорно ваши величество, будзце таки добри, я би сцєл да ме одпуцице од служби* (Етн30 35); *Так вона покорно пришила дому и погуторєла мужови, же як то треба робиц з дзецми* (РК 1930, 92).

покосай х. 1. „з косу покошене єдно пасмо жита, трави и под. широке кельо ше з косу замахне, одкос”: *Идзем обкошиц овєс до загради да єст дзе покосай класц* (Йвг. Бл.); *Кед викошел покосай, оцєц повязал снопи цо мац наскладала. ... кед оцєц бул готови з вязаньом, такой кошел нови покосай* (СабодРцар 33). || Слц. диял. pokosaj „исте” (SSN), слц. pokos „исте”. 2. *зруби ~ (одкос)* *То одкос скошєни до складу, з двох бокох: з першим одкосом ше бетєлїна и под. валя на єден бок, а други одкос ше валя з другого боку на тот перши* (Ю. Пап). ◀ Од коса, кошиц. Нєшка превладає сербизєм **одкос**.

покоциц ше -им ше зак. „окоциц ше (о шицких)”.

покошиц -им зак. „скошиц”

покоштовац -туєм зак. „попробовац смак”.

покрадзме *присл.* „потаємне, потайно”.

◀ *Од краднуц.*

покрадзومه, покрадзомне, покрадо-ма и покрадоме *присл. оп. покрадзме:* *Вони зоз жецом не бешеду, та їх дзивка лем покрадзومه з мацеру бешедує, кед ей муж не видзи* (Пвл. Бл.); *Покрадоме пришол пиц папенку* (Пвл. Бл.); *думали зме же будземе нашо власни ... и же нье будземе по крадзомнье виходзиц* (РНКЗаря 1941, 101). Дю. Латяк зна и форму *покрадома*. || Слц. pokradmo и okradom(ky) „исте”.

покраднуц -нем *зак.* „украднуц шицко поступне”.

покрадома и покрадоме *присл. оп. под покрадзومه.*

покрац -аєм *зак.* „порезац на фалати (хлеб, гереру)”. Всл. pokrac „исте” (Bartko 202). ▶ *Оп. крац.*

покрациц -им *зак.* „поскрацовац”: *На яр треба конари дакус покрациц, да древно не ма превельо лісца* (РН 43/1934, 4). ▶ *Од кратки.*

покрейда *ж. оп. покрейтка:* *нашо стари млодята ношели: дзивка парту, а леґинь покрейду на калапе, як знаки зарукох* (Дю. Латяк).

покрейтка *ж.:* *Кед ше леґинь женел, кед спитал дзивку и було утвєрджєне же за нього пойдзе, дораз од того часу почал ношиц за калапом покрейтку ... Покрейтка ше куповала у дутяну. Була вона направєна зоз воску, були на ней пупча, а розквитнути ружички були целови и червени зоз финого плаценка, а на верху мала по себе златка поцагани* (РК 1937, М. Бирк.); *Худобнейши леґинє мали покрейтку лем зоз єдного боку [калапа], а тоти цо були газдове и богатши вони мали през цали калап покрейтки. То були ружички, квецики, златка, класки, так же лем криса [на калапе] не була закрыта* (ВарґаЛю 229); *У давнейших часох [леґинь] аж по винчанє ношел за калапом вельки букет природного або штучного квеца. Зоз того букецика вишєли 15-16 пантлїки по пас, були рижних фарбох: желєни, чарни, жовти, били, алє найвєцей були червени пантлїки* (ВарґаЛю 229; ЛабошИст). || Всл. pokreta

„исте”: zadzeju za kalap pokretu želenu (Lacko 63), всл. и pokrejda и pokrejodka „исте” (SSN), укр. диял. *бокрейда* „исте”. ▶ *Од мадь. bokréta „букет”.*

покрєсциц -им *зак.* „окончиц обряд кресєня”.

покрива *ж. бот.* „Urtica dioica L.” Общєславянска назва. По фонетичних прикметох – полонизєм. Пор. поль. pokrzywa. Вариянта назви зоз метатєзу позната и у укр. бєшєдох Словацкєй: pokriva, лємк. pokrywa, pokr’uwa, вост.слц. pokriva (Тимко 47, 74). ▶ *Праслав. kropiva kopriva. ♦ прєшош як голи у покриви* „недобре прєшош, настрадал”.

покривац -ам *нєзак.* „закривац”. ▶ *Од криц.*

покривач *х.:* *Кед ше дзєцко ношєло на кресцини, на верх перинки ше прєруцєло покривач (платно зоз хторим ше дзєцко закривало), хтори могол буц зоз ружами, а було и таки як молови кабат. Покривач бул ушити зоз поставу* (ВарґаЛю 205).

покривєни -а -є „скривєни на вєцєй мєстох”. || Слц. pokrivený „исте”: ~ drôt, plech.

покривиц -им *зак.* „скривиц на вєцєй мєстох”. ▶ *Од криви.*

покривиц ше -им *ше зак.* „скривиц ше на вєцєй мєстох”. Слц. pokriviť (sa) „исте”.

покривка *ж.* 1. „верх на судзини”: *Закрыл их [гарчки] з обичними покривками* (РН 13/1928, 2). || Укр. покривка „исте”, слц. pokrývka „исте”. 2. „закривач кишенки на рекли, капуцє и под”: *Кишенки [на рекли] були з боку. Дараз були покривки на кишенкох* (ВарґаЛю 237). ▶ *Од криц.*

покривуляц -ям и **покривулькац** -ам *зак.* „направиц кривульки”.

покрижац -ам *зак.* „покрижац файти”. ▶ *Од криж.*

покрижац ше -ам *ше зак.* „покрижац ше медзисобно (о файтох)”: *Динї и огурки, бундави и динї ше покрижаю* (Ю. Пап).

покрипиц ше -им *ше зак.* „окрипиц ше”: *госци одпочинули, покрипили ше* (РН 5/1934, 4). ▶ *Од крипки (оп.).*

покриц -ием зак. 1. „закриц”: Але горе не станем, покрила ме чарна жем. / Чарна жем ме покрила же бим с тобу не жила (РК 1929, 48). || Слц. pokryt’ „исте”. 2. „поскри-вац”. ◀ Оп. криц.

покричац -чим зак. „еден час кричац”: Вон и покричи на младших, кед дакеди подудраю на свойо (РН 92/1926, 2-4, вл. Дионизий).

Покров х. и **Покрови** мн. церкв. „Покров пресвятей Богородици, швето 01/14. октября”: Отпуст (кирбай) коцуурски бул до 1820. року тримани више на „Покров” т. є. у октобру, але пре злу ешенську хвилю прене-шени є на „Успение” (В. М. Божя) (РК 1923, 79); Заньго [коцуурского пароха Янка Радва-ня] ... одпустъ съ „покровохъ” пренешени на матку божу (ЦапЦ 91).

покровец -вца х. 1. „ткани покривач (домашнього виробку)”: Покровци ше тка-ли зоз клоча – предзи слабишого квалитету, а основа була зоз пачески (ДудашКс 155). Ткало ше их до клаша, на штири подножаї. Хас-новало ше их за закриванє коньох, або, кед ше шило на кочу, а було жимно, та ше до них закруцало (ПапОл 40); я лем пот по-кровцом спал на ладї, а и ту лем пот по-кровцом шпим (ЖирошМСМ 20). || Всл. pokrovces „покровец”: pokrovce на коїе, слц. pokrovces „исте”: tkať pokrovce, карп.укр. по-кровец „исте”; мадь. pokróc од славянського ро + krov + ьсь (Knieszsa). 2. „покривач фа-бричного виробку”. 3. церкв.: [Священік з дияконом одходзи гу жертвеніку.] Там ка-дзи святи дари, ... кладу св. дари на престол и ... покриваю св. дари зос найвекишим по-кровцом (Воздухом) (РН 19/1932, 3, Дион. Няради). ◀ Од криц/кров-: ро + krov + ьсь (Knieszsa).

Покрови мн. оп. **Покров**.

покровчик х. 1. дем. „мали покровец”: А маши ти покровчик зоз хторим ше закриєш, га? (КовМихГриц 15). 2. оп. **покровец** (3): [Священік з дияконом одходзи гу жертве-ніку.] Там кадзи святи дари, бере найвекиши покровчик (воздух), дава го диякону ведно з кадилом (РН 19/1932, 3, Дион. Няради).

покропиц -им зак. 1. „попирскац”: з даскельо капками покропела древо (РН

24/1932, 4); На капуре родичи покропели свадзєбну колону зоз швецєну воду (Малац-ко). 2. (о дижджу): Диждж дакус покропел „дакус попирскал”. ◀ Од кропиц. У бешеди ше хаснує и сербизем пошкропиц.

покрохмалїц -ім зак. „намоичиц у крох-малю пред пейгланьом”. ◀ Оп. крохмаль, крохмалїц.

покрутки ж. мн. (єд. покрутка) анат. „орган хтори вилучує моч”. || Всл. pokrutka „исте”, укр. диял. покрутка „исте”. ◀ По найрозширеншим толкованю слово по-крутка походзи од прикметніка *крути „тварди” (праслав. krqtъ) або од дієслова круциц (праслав. krqtiti) (покрутки покру-цени) (ЕСУМ). Други славянски назви за покрутку: слц. oblička, поль. perka, укр. нір-ка и почка, рсї. почка.

покруциц -им зак. „поскруцовац”.

покруциц ше -им ше зак. 1. „скруциц ше на вецей местох”. 2. а) „походзиц по ве-цей местох гледаючи дацо”: Покруц ше да-кус, можебуц и найдзеш. б) „тримац ше у блїзкосци дакого пробуюци го вихасновац за свойо цілі”: коло опитинского одбору ше покруц, можу це намесциц (= можу це поставиц на даяку роботу, функцию) (РН 39/1936, 3, М. Ковач). ◀ Од круциц ше.

покумац ше -ам ше зак. „постац єден другому кум”: булі двома пайташе цо ше покумалї (ErRuth 46).

покупиц -им и **покуповац** -пуєм зак. „купиц шицко”.

покуриц -им зак. „с. попушити”. Слц. pokúrit’ „исте”.

покус присл. 1. „у меншей мери, дакус”: Оцец и мац булі уж стариши людзе, а мац покус и хоровала (РН 32/1928, 2). 2. значи розподзелєносц количества: „по дакус”: ку-пели швиню, дакус укармели, мали покус и мяса (ЕтнV 99); Перши дні ... зрана ģазда сам покус видоївовал, а пред вечаром заш лем приходзела сушєдна бирєшка шорово подо-їц (ЛатякТал 80); аньи нє мала часу кеди йєсц, та так на ходзаци з часу на час покус зайєдала (РНЗаря 1938, 115). || Всл. pokus „по дакус”: trochu z každého jedzeňa i z pica pokus zohabil (Czambel). ◀ Од кус (оп.). ♦

~ **а з хлебом** „треба шпоровац з едзеньом: меней есц мяса, а вецей хлеба” (В. Саб., Лев. Ск.).

покусац -ам зак. 1. „з кусаньом повре-
дзиц, с. ујести, изуједати”: *Пес го покусал*. 2.
„поштухац (о мухох и под.)”: *Суньоџи, мухи*
го покусали.

покута ж. 1. „кара, мучене пре зробе-
ни грих”. 2. „мучене, трапене”: *И за вельких*
летних горуцих дньох то наисце була вель-
ка покута оставац у Риме (РН 20/1930, 2);
знам я добре, яка то покута зос женми ...
Ша мне моя ... та мало ме од розуму не од-
плашела (РН 8/1937, 3, М. Ковач). || Слц.
rokuta „кара”, карп.укр. покута „трапе-
за”: *А малейка дітинейка / велика покута*
(МушГолоси 162). ◀ Од праслав. rokqta
„покута, кара” (ЕСУМ).

покутатовац -туєм зак. „погледац кута-
туюци”. Оп. кутатовац.

покутовац -туєм незак.: ~ **грихи** „цер-
пиц кару, мучене пре грихи”: *Там зме ше*
могли не лем каяц за својо грихи, але в єд-
но и покутовац (РН 67/1926, 3); *Так ето пре*
грихи оцох, дідох покуютоу невини синове,
унуки (РН 19/1929, 3, К.); *Хто ше того Бо-*
жого и природного закону не трима, тот
скорей або познейше муши покутовац (РН
1/1935, 4). ◀ Од покута.

покутовац ше -туєм ше незак. „церпиц
кару, мучене пре грихи, мац покуту”. || Слц.
rokutovať sa „буц покарани”.

покущик присл. „покус”: *Покущик по-*
дува легки витор (РН 48/1934, 2).

покущикчо присл. дем. „покус”.

пол числ. непрем. „половка”, у злученьох
з меновніками и числовніками: *Два меша-*
ци и пол як ми мац умарла (Етн29 VII). *Кед*
задзвонели други раз, вон уж з унучатком
бул на пол драги до церкви (РН 35/1928, 2);
[Цар му да] свою дзивку за жену и пол кра-
льовства (Етн29 I). Слц. pol „исте”. ◀ Од
праслав. роľъ.

[пол]¹ х. „анатомско-физиологічни ха-
рактеристики хлопа и жени, самца и сами-
ци”. ◀ Од серб. пол, а то од праслав. роľъ
„половка”. Термин за поняце „пол (хлоп-

ски, женски)” нашо на Горніци вироотно
ище не хасновали.

[пол]² х. *жеоґр.: сиверни ~, южни ~*. Слц.
и чес. роľ, укр. полюс, серб. пол. ◀ Од лат.
polus „пол; горизонт; поларна гвизда”. До
нас могло присц преїг сербского.

пола¹ ж. „половка”: *А вон винє зоз кише-*
ні злати пол персценя, а вона свой виняла.
Вжала єдну полу до єдней руки, а другу полу
до другой руки: Но патрице, панове, кральо-
ве, чи то не єден бул? (Етн30 62); *Нас єст*
дваецц. Предлагам да єдна пола од нас роби,
и кед ше вимучи да ю заменї друга половка.
Я ведно зос своїм сином приступим першей
поли а други ше догварце (РН 35/1930, 2). ||
Слц. pola „исте”. ◀ И пола¹ и пола² од прас-
лав. рола 1. „половка”; 2. „пола як часц шма-
ти”. • **до поли** „наполи”: *Зато треба, да ше*
народ чува до поли учених людзох, котри го
знаю на криву драгу звесц (РК 1923, 47, др М.
Винай); **о поли** присл. 1) „коло пасу”: *Вла-*
пел пияного о поли, та го положел до шо-
роґльох (Лев. Ск.); 2) „надвойне”: *Чужанка*
(фалаток сукна) ше зложелла о поли, зама-
чала ше до води, тримала ше у дланї, през
ню ше препуцовала нїтка цо ше „спуцова-
ла”, да нїтка будзе гладка, да не ма „баюси”
(В. Ерд.).

пола² ж. „ширина витканого домаш-
нього платна (80 цм)”: *Сподні били сукні*
ше облекало на сподок, под верхню сукню.
Звичайно ше облекало дас 4–5 єдна на дру-
гу; перша була велька о три поли, друга о
штири, треца о пейц, а штварта о шейсц по-
ли (єдна пола була 80 центи) (ВарґаЛю 216);
Жени мали по вецей сукні: сукня о два поли
була найузиша, то бул подолок, други сукні
були кажда за полу шириша (Г. Р.); *Облєк ґа-*
чи о пейц поли (РН 35/1928, 2). || Слц. pola
„исте”, всл. kabat o tri poli (Buffa 214). ◀ Оп.
пола¹.

полагац -ам незак. **а) аж да душу полага**
(полагам, полагал итд.) „барз вистал”: *Так*
вистал аж да душу полагал (В. Р., В. Саб.);
Вистала сом, аж да душу полагам (Лев.
Ск.). **б) ~ душу** „видиховац ше”: *И кед дах-*
то на кончини, кед умира, та ше гвари же
душу полага (В. Саб.).

поладне с. 1. „штредок дня, с. подне”. 2. „юг”: *И як [шашка] прешла керестурски хотар, розделела ше на два страни и так пошла єдна жу поладню, а єдна жу виходу* (ЕтнV 89). || Всл. *poładńe* з обидвома значеннями: 1. *popołudńu prıdzem* 2. *zachod, vıchod, połnoc* а *poładńe* (Czambel), слц. *południe* з обидвома значеннями. ◀ Од *пола* + *дня*. Значене „пол дня” ше пренесло и на южну страну швета, бо слунко на поладне на югу.

поладньови -а -о/-е „хтори ше одноши на поладне”: [Путніки на ладі] Дзепоедни на лавкох, други долу на патосу... *огривали ше на поладньовим слунку* (ЖирошV 278).

полак присл. „половка, полу”: *Яй, Като, Като! Полак швета шаленого, а полак бриткого!* (КостПр 16); *Уш зме виламали и цвиклу вицагали половку, а ище маме дас полак цвикли цагац та шицкей будзе дас 140 метери* (ЖирошМСМ 105); *бо стари земледілци так гваря: єиеньске оране – полак гноєне* (РК 1927, XI). ◀ У карпатских бешедох не зазначене; то у нас може буц од серб. *полак* „пола”, напр. *говорили су полак у шали*.

полаковче -еца с. „гордовик од пол акова”: *Чи маце, бачи, гордовик – полаковче? Баш би ми треба за вино* (РН 14/1929, 2, М. Ков.); *Раз ту Мирчо до Томаша з полаковчецом* (РН 15/1929, 2, М. Ков.). ◀ Од *пол* + *аков* (оп.).

полакомиц ше -им ше зак. „злакомиц ше”: *Подшмелени гудаци ше полакомели на телі пенез и такой поставали з карсцельох* (ЛатякГал 23). Укр. *полакомитися* „исте”, серб. *полакомити се* „исте”. ◀ Од *лакомни* (оп.).

поламани -а -е „барз вистати и физично слаби”: *Бул вон дараз силни, але тераз ше чувствовал як поламани* (КостПр 65); *Шицка сом поламана* (Г. Р.).

поламац -мем зак. „зламац (на вещей местох, вещей предмети)”.

поламац ше -мем ше зак. 1. *повр. жу поламац*. 2. *аж да ше поламе* барз понагля”: *А вони ше сцу поламац – так барз ше збегую [курчата коло квоки]* (КостИдил).

полапац -ам зак. 1. „влапиц шицких поступне”. 2. „похопиц, порозумиц”: *нови ствари їх жадна душа полапа и толкує на свой способ, так им ше нараз привидзи, же вони шицко знаю* (РН 3/1929, 1). ◀ Од *лапац* (оп.).

полапац ше -ам ше зак. *взаєм. повр.*: *Полапаме ше за ручки, та гайд крашине помаључки* (поезия за дзеци).

полапкац -ам зак. „поєсц нагло лігаючи (о качкох и под.)”. ◀ Од *лапкац*.

поласкотац -ам зак. „дотхнуц ласкотаючи”. ◀ Од *ласкотац*.

полашиц ше -им ше зак. „полакомиц ше”. ◀ Од *лашиц ше*.

полбилки ж. мн. (єд. *полбилка*) оп. *под джочкац ше*.

полдецовка ж. „погарик од пол деци”: *Кед Осиф попил и тоту трецу пол-децовку, та станул же пойду* (РН 7/1930, 3). ◀ Од *деца, деци*.

полдинарче -еца (мн. -ата) с. „метална монета од пол динара”: *Миронь себе такой думал чи да жобракови да полдинарче* (Заря 1–2/1935, 15); *идзе крачун та полдинарчата треба будзе шпивачом* (РН).

полдруга числ. „єден и пол” у злученю з меновніками у форми ген. єд. хтори знача час або меру: а) з меновніками х. р. форма **полдруга**: *Як свадзба прешла, о полдруга рока малі зме єдного хлапца* (Етн29 VII); *Але Попович ше не поправел, та го после полдруга рока зруцели, як му ше грожели одавна* (КостПр 93); *У Р. Керестуре вартане Артейскей студні, котре почали тому назад бізко полдруга мешаца, зос добрим успихом завершили* (РН 3/1930, 2); *Уж полдруга тижня як сом була у дохтора* (Люб. Як.); *Я би чекала рочок, полдруга, / ти би ме не вжал, ганьба би була* (БиндКост 60); *бо цо зос то то полдруга ютра почнеш* (КовМихЦВ 20); *Єст их у Русії вещей як полдруга милиони без роботи и без хлеба* (РН 35/1927, 3). б) з меновніками ж. р. форма **полдругей**: *Покойни жил по своїм нещесцу ище полдругей годзини и на драги до шпиталю умар* (РН 10/1937, 4). ◀ Од *пол* „половка” + *други*.

[поледица] ж. „ценке пасмо ляду на поверхносци жеми звич. по дижджу”. ◀ Од серб. *поледица*. Наш еквивалент *лядовица* (оп.), у мишаних штредкох и сербизем *полядовка*.

полегац -ам зак. „легнуц поступне (о шицких)”: *по свадзби и по винчаню полегали на пойд спац* (Етн29 248); *Як ше навечераме, та спац полегаме* (ЕтнV 98).

полегко присл. „легко, помали, дакус прицискаючи и под”: *Кед ше коса барз ви-клєне, та ше оштре може преврациц нука або вонка, та го вєц з ослу або каменьчом треба полегко випросици* (В. Саб.); [Пену] *полегко розмишаме, успиеме на вишні и допечеме цесто* (НКух 84); *Кед ше боляце место розчухує, та треба полегко прицискац*. || Слц. диял. *połechko, połaħku* „помали” (SSN).

полегнути -а -е 1. „звалени гу жеми”: *Жито полегнуте од дижджу и витру* (Ир. Ск.). 2. „цалком нагнути гу подлоги”: *Пирє такей кури твардо полегнуте жу целу* (РН 2/1936, 3). || Слц. диял. *połaħnuty* „звалени гу жеми (о жице, трави)” (SSN).

полегнуц -нем зак. „цалком ше нагнуц гу жеми (о житу и под.)”: *Кед ше барз прикарми, та жито може полегнуц*, и *про-со може полегнуц* (Мик. Ск.). || Слц. диял. *połaħnuć, połaħnuc* „исте”: *Zarno połehlo* (SSN). ◀ Од *легнуц*.

полеговац -гуєм незак. „з часу на час легац (звич. у хороти)”: *То уж не за нього тє-льо жеми робиц кед полегує, най да жем под аренду* (Пвл. Бл.); *Швекра и невеста оберали качки, невеста потим гварєла за швє-к-ру: Не робєла, лєм полеговала* (Пвл. Бл.). || Поль. *połegić* „з часу на час легац”. ◀ Од *легнуц/легац*.

полегчанє с. „с. олакшање”, у старших авторох: *задруги ... и други взаємни роботи у хторих ше идзе за польєхчаньом живота нашого народа* (Заря 1939, 24); [Хаснованє] *природних силох за польєхчаньє чловєческо-го живота* (Заря 1939, 34); *Но напишем вам ліки та вам будзе полегчанє!* (ЖиросМСМ 57) ◀ Од *легки*. Частейше ше хаснує синонимска форма *полегченє*.

полегчац -ам зак. 1. прех. „зробиц легчайшим”: [Машины людзом] *полегчали обрабяне жеми* (РН 34/1934, 1); *Христос людзом роботу ище и полегчал ...*, *вон научно-вал, же трудзиц ше то значи Богу служиц* (РН 23/1932, 1); *Бо кеди робєло вєцєй маши-ни ... котри мали людзом живот полегчац, як нешка* (РН 23/1932, 1). 2. безос. (дакому) „постац легчайше”: *Шицким при столє аж полегчало при шерцу* (РК 1929, 113). ◀ Од *легки*. Под уплївом серб. *олакшати* нешка частейше хаснуєме форму з префиксом *о-*: *олегчац* (оп.).

полегченє с. „с. олакшање”, у старших авторох: *Та тєраз [худобни] маю тєльо по-легченє же [их] о тидзєнь виплаца* (ЕтнV 105); *Кед би [людзе] не хасновали машин-ски видумства и иньше як полегченє своєй роботи, ... тота би наука остала мєртва* (РК 1927, 8, Дю. Биндас); *Як цо жазда ма вє-льо полегченя у своєй роботі з машинами, так муши мац и жаздиня у своєй роботі* (РК 1931, 128, Дю. Биндас). || Слц. *połaħčenje* „исте”. Ридше ше хаснує и форма *полегча-нє* (оп.).

полегчиц -им зак. коц. „зробиц легчай-шим”: *Тєраз цєрква полегчєла давни пости и то: ... во пондзелки, стрєди, пятки допу-щено по било, а на други дні шлєбодно єсц мєсо* (РК 1929, XXVII). Оп. *полегчац*.

полегчовац -чуєм незак. „робиц лег-чайшим, олегчовац”: *З розумом чловєк ... полегчує и богаццї плод своєй роботи* (РК 1927, 98); *Власци полегчую польєпрєвєди* (С. Мїр.).

полежац -жим зак. „кратши час лежац”.

полєно с.: *раз по полєну раз по колє-ну* „раз вдєри по щипанїци, раз по колєну, тє. раз гутори єдно, раз другє”, зазначєнє од писатєля Владимира Бильнї (РС 40/1989, 12, В. Бильня). Значєнє слова *полєно* можє-мє видзиц на основи паралєлох: слц. *poleno* „щипанїца”, укр. *полїно* „исте”. Общєсла-вянскє. ◀ *Праслав. polěno*.

полепшац -ам зак. 1. „зробиц лєпшим, поправиц”: *Будзмє задовольни, кєд нам ше уда гоч и малє швєт полєпшац* (РН 45/1932, 3, Г. Костєлник); [3 добераньом] *зємлєдїлєц*

може свою кукурицу з рока на рок вельо полепшиац (Заря 22/1937, 7); баш у чужих временах треба найвецей знаня, да би чловек полепшиал свойо станє (РН 31/1933, 4). 2. безос.: Полепшиало му од лікох „лепше му” (Вер. Рм.). || Слц. polepšiť „поправиц, полепшац”, поль. polepszyć „исте”.

полепшац ше -ам ше зак. 1. „постац лепши, поправиц ше (о обставиных, квалитету)”: Полепшиала ше хвиля (М. Рм.); У слідующим полрочю треба уложиц максимум труду у роботі и любові їу дзецом да ше успих полепши (РС од 7. оі. 1949, 2); Менза у Керестуре ше полепшиала. Спочатку менза була досц слаба. Того року обставини у мензи ше нагло полепшиали (РС од 11. 02. 1949, 4); За кравску бетельнину польепшиа ше жито (РНКЗаря 1938, 120). 2. „постац лепши у справованю”: [Служніци] силуу ше ещи лепше єдо навариц як цо другираз, же кед вона [кралїца] ше полепшиала, и вонї єй лепше служиц буду (Етн29 131); Роботнік озанял їазду Шваба з видлами, їазда так сцекал аж му ноги повїзали, їазда ше вец полепшиал, давал роботнікови догану (Ївг. Бл.); Цила ше не сцела їу мнє озвец, а вец ше и я їу ней не озвала, та ше заш крашнє озвала їу мнє, моя Цила ше полепшиала (Пвл. Бл.). 3. „поправиц ше (о физичним випатрунку)”: Видзела сом ю у церкви. Полепшиана є (С. Мйр.). || Слц. polepšiť sa „постац лепши, поправиц ше”: stav chorého sa polepšil, žiak sa polepšil; поль. polepszyć się „исте”. ◀ Од лепши.

полепшовац -шуєм незак. „робиц лепшим, поправляц”: свою кукурицу земледїлец муши вше доберац и на тот способ ю полепшовац (Заря 22/1937, 7, Дю. Сабадош); Крива дума, же учене саме од себе полепшує чловека (РН 34/1930, 1).

полепшовац ше -шуєм ше незак. „поставац лепши, поправляц ше”.

полещиц -им зак. „одлєщиц”: Та як зме ше вимодлєли, та други рок вецка ше [шашка] зобрала и так полещела горе як велька хмара идзе (ЕтнV 89).

[поличар] х. „тот цо дакому роби жем споли”: Тиркайла у приклеце полудньовал бо

є бабов поличар (ЖирошМСМ 107). ◀ Ви-
роятно од серб. наполичар.

полицай х. „припаднік полициї”: Часто надишли и валалски полицає, оптириц чи шицко у шоре (ФейИр 12). Серб. заст. полицај. ◀ Од нем. Polizei. До нас могло присц зоз сербского. Полицай у нас старша форма, хаснована уж пред Першу шв. войну, а полицаєц новша форма.

[полицаєц] -йца х. „припаднік полициї”. ◀ Од серб. полицајац. Оп. и полицай.

полївац -ам незак. „залївац”: Нашо їаздинї ше вельо муча зос биленьом платна. Перу го, полїваю, кладу на слунко да го воно побилї (РН 25/1937, 4).

полївач х. „ярчок по хторим идзе вода при полїваню паприги” (МудриАл).

полїрац -ам зак. „прелїгнуц поступне шицко”. ◀ Од ліїац.

полїзац -їжем зак. „шицко олїзац”.

полїн х. „квитков оплодни пращок”, лем у ФейИр 32: Конопи ше починало жац концом юлия. Чи су узрети судзело ше по тим чи ше зоз нїх курел жовти пращок – полїн. У бешеди ше за полїн найчастейше хаснує назва пращок. Сербска назва полен. Вон щипаци: кед напада по целу, та щипе цело. Прето по значеню полїн мож повязац зоз рошлїну полїнче, хтора ма горки смак (оп. полїнче и полїне). Форма полїн вироятно укрижене сербске полен и нашо полїне/полїнче.

полїне с.: горке як полїне „барз горке” (В. Саб.).

полїнче с. бот. „Artemisia L.” У укр. полин, укр. диял. Словацкей pol'ínča, слц. polynka, -ok, поль. piołun, ст.поль. piołyn, серб. пелин. ◀ Од псл. *relupъ и суф. -че. Початкове по- ознака сивернославянских языкох, а суффикс -че пошлїдок домашней морфологийней адаптації (Тимко 25, 73, 74, 130). ♦ горке як ~ „барз горке” (Вер. Рм.).

полїнчов -а -о „хтори ше одноши на полїнче”: полїнчово конарчки зос лісцом (РН 21/1937, 3).

полїпац -ам, полїпиц -им и полїпкац -ам зак. „утвердзиц ліпкаючи”.

полїца ж. „с. полица”. || Общеславянське: слц. *polica*, укр. *полиця*. ◀ Од праслав. *polica*, а то од рољ „основа”.

полїчка ж. дем. од **полїца**: На муре [у хліве] обично була прибита даяка полїчка на котрей стали щетки, огребло и витрийонова лампа або лампаш (ФейІр 100).

[**полк**] х. „воєна єдинка, с. пук”. ◀ Кнїжково: укр. *полк* „исте”, рсй. *полк* „исте”. Наша старша назва германизем *режімента* (оп. *режімент*).

полка¹ ж. „половка” (Ю. Пап, В. Саб.). ◀ Оп. *пола*¹.

полка² ж. оп. *пола*²: На полки ше шили подолки, а познейше и сукні и шоси (Ду-дашКс 156). ◀ Оп. *пола*¹.

[**полка**³] ж. „файта танцу”: Танцовали зме чардаш, ... Па зме танцовали полку, вец *тодору* ... и до *шашу* (Рускині 41). Поль. *polka* „исте”, чес. *polka* „исте”, рсй. *полька* „исте”. ◀ Од назви Полка „польска жена, Полькиня”. Танец ше зявел у першей половки 19. вику у Ческей (по Фасмерови у Праги 1831. р.), а наволани є так на знак солидарности зоз теди порабенима и гнобенима Поляками. До нас у Бачкей пришол вироятно преїг Немцох (Фасмер, Machek).

полкац ше -ам ше *незак*. 1. „мац дацо з даким по поли, заєдніцки дацо хасновац” (Зд. Фей.): Полкали ше кед пополи дзелели заробок: кед двоє ламали, та пополи дзелели, або двоє рисаре, або кед жаздови робели споли, та з нїм дзелели пополи, т. є. полкали ше з нїм. Кед уж людзе не сцели робиц з трецого, бо мали слаби заробок, та ше вец з жаздове давали споли робиц, та ше вец з жаздом полкали. Шваби перши почали давац робиц споли, а вец и нашо жаздове. 2. „цимбориц спрагуюци конї”: И кед ше двоє спрагую, та ше гвари же ше полкаю (В. Саб.). 3. *прен*. „намагац ше прецизно дзелїц”: И кед жазда длуго мерал мехи при машини, та му гуторели: Докля ше будзеце полкац? || Слц. *spolkovať sa* „заєдніцки дацо хасновац”, всл. *spolkovas* „спраговац конї” (Hal). ◀ Од *пола*¹ „половка”, *полка* „половка”. Оп. и *сполкани*, *сполкац ше*, *сполковац ше*.

полкорче -єца с. „пол корца”.

поллитровка ж. „фляша од пол литри”.

полнете -того с вишив.: По вибитей му-стри ше могло вишивац так же ше заповнювала цала поверхноц на мустри (напр. даяка ружичка) – то було *полнете*, а могло ше вишивац лєм по вибитих смужкох – то було *пращнете* (ДудашКс 158).

полни -а -е 1. „наполнени”. 2. „виполнети зоз масу (о зарну, плоду)” (МудриАл). || Общеславянське: слц. *plnŭ*, поль. *pełny*, укр. *повний*, серб. *пун*. ◀ Праслав. *ръпъ*.

полнїц -їм *незак*. „робиц полным”. Общеславянське.

полно присл. „у велькей мери, вельо”.

[**полнолітнї**] -а -е „хтори наповнел осемнац роки”. ◀ Кнїжково: лебо преложене зоз сербского пунолетан, лебо превжате з утроруского (язычия).

полновтаруш х. *ист*. „заменїк новтаруша”: Новтаруш мал полновтаруша як заменїка. Гуторело ше и *подновттаруш* и *подновттаруш* (В. Саб.). Оп. *новтаруш*.

полноц ж. „пол ноци”: Воишол нука Михал Пашо, / танцош не гоч яки! / До полноци з главу махал / на Швабох и на їх таньци / таки пренїяки (КостПоез 149); Вечар [млади] очисцовали („лупали”) кукуруцу до дзешец годзин, але знали дакеди зацагнуц и до пол ноци (ПЗ 8/1969, 13) А як було пред *полноцу*, вишила ясна гвиздочка, / пришла ми там до касарні моя фрайречка. ... / А як було *по полноци*, пришол їу нам капитан / и ми горе поставали, шаблїчки зме почухали (Етн9 ч. 281); На римокатолицьку Вельку Ноц о полноци рушели зме ше назад до свойого дому (РН 21/27, 2); Прешло пол ноци у миру и вешелю. Пришло друге полноци (Заря 10/1937, 6). || Слц. *polnos* ж., поль. *rółnos* ж., укр. *північ* ж. ➔ У наведзеных прикладах меновнік похасновани у ген., инстр. и лок. єднини. У ном. и ак. єднини у бешеди хаснуєме злучене *пол ноци* (а не *полноц*), напр.: Було уж *пол ноци* (а не: була уж *полноц*); у литературним языку ше хаснує и меновнік *полноц* (як сербське *поноћ*, укр. *північ*): Уж прешла *полноц* кед ше народ розишиол (Заря 18/1935, 140); [Треба] да ше представи починаю точно у назначеним часу и да ше нї-як не зацагну поза *полноц* (РН 20/1937, 3).

Остава неясне чи меновнічка форма *полноц* наша народна чи ю хаснуєме под уплївом сербского *поноћ* одн. заходно- и восточнославянської форми: укр. *ті́вніч ж.* и др.

полнючки присл. звич. у злученю *полни* ~ „цалком полни”: *На 8 годзин уж була польнючка сала, у котрей ше мал отримач програм нашей Читальні* (РН 45/1935, 1). || Слц. *plnučků plný „исте”*.

полня ж. „полни мешац”: *Диждж кед пада на полною, будзе вельо дижджу* (В. Саб.); *Було то у жимушнім часу. Жимно було барз, бо ше полня мешачка прибіжовала* (РН 3/1928, 2). || Укр. *повня, поль, ре́пня, слц. spln.* ◀ Од *полни*. У сучасней бешеди под уплївом серб. *пун* *месе́ц* превладало злученє *полни мешац*.

половица ж. „половка”, лем у нар. писні: *А як ше венка позбудзем, / ні половицу така весела не будзем* (Етн9 ч. 109). Всл. *rol* и *polovica* (Sipos).

половичар х. „тот цо роби дачию жем з поли, наполичар” (Ир. Фин.): *Чордаш цо тримал карчму мал половичара, та го послав да одвеже гордов з воду на салаш, а вец назад до валалу, да гордов затугне* (В. Саб.). ◀ Од *половица* (оп.).

половок ж. „єдна з двох еднаких часцох цалосці”.

половкасти -а -е: ~ швиня „наполи викармена, не тлуста и не худя” (В. Саб.): *Найвецей ше тераз предаваю половкасти швині, вецей на сланіну як на масц* (В. Саб.).

половку присл. „пола, наполи”: [Санки] *ше уж шлыскали половку по шныгу а половку по блаце* (РНКЗаря 1940, 105).

полог х. 1. „пород”: *доставало ше лем три мешаццi положніцкогo: шейсц тижні пред пологом и шейсц тижні по пологу* (Рускині 138); *Кед мац придзе до пологу, у млеку ей находзи ше жолкава материя* (РК 1925, 98, др Полих). **2. а)** „даскельо дні пред породом и по породу”: *А його жена мала вецка дзецко, дас за два тижні породзела, та вец як уж одлежала полог, та пошла до церкви* (Етн29 283); *Не була сом хора. Не, я и у пологу такой ставала и ходзела* (Рускині 188). **б)** зоз значеньом под **а** хаснує ше и форма

множини: *Пологи то час у тирваню до 6–8 тижні после породу ... Кед пологи нормални, температура цела положніццi коло 37 ступні* (РК 1978, 235, др Новта). || Всл. *poloh „исте”*: *jeho žena v polohu bula* (Czambel, 575), укр. *пологи „пород”*. **3.** *мн. пологи* срим. „нащивйованє положніццi”: *Познати мали и вельки пологи ...* [На мали пологи] *обовязно приходзи положніцова мац, а друга родзина младу мацер обиходзи раз, и то на вельки пологи* (ношиц есц). *Дарунки положніццi и дзецку були найчастейше рейтеши зоз сиром, череги (геровци), курова юха и месо* (Радуловачки 117). ◀ Од *кореня лог-*, *хтори маме у дієслову по-ложиц*, а у превую є зоз *лежач*.

положиц -им зак. 1. „поставиц на одредзене место, с. ставити”: *Положела юшку на стол*. **2. а)** „меновач, поставиц на длужносц”: *Як го положелі за бирова, вон дал вельки олдамаш у валалскей хижи* (Етн30 248); *И положелі го за краля и нешка кралюю кед не помарлі* (Етн29 122); *Петра [Исус] положел за главу Церкви* (РН 8/1930, 4). **б)** „одредзиц, поставиц”: *Положел краль стражу, катонацох* (Етн29 60). **3.** „посадзиц”: *положиц капусту (насулю, кукурицу)* (МудриАл). ◀ Од *-ложиц*, *праслав. ložiti*.

положніца ж. „жена хтора народзела дзецко, с. породилъа”. Всл. *položnica „исте”*. ◀ Од *полог*.

полонина ж. „горске пасовиско”, лем у нар. писні: *Дує витрик з полонини, гай овечки скрива* (Тон ч. 298). || Слц. *polonina* „у виходних Карпатох горске пасовиско (над лесову граніцу)”, поль. *połonina „исте”*, карп.укр. (бук.) *полонина „горска ровніна, пасовиско”*. Судзаци по полногласней групи *-оло-* у слову *полонина*, як и по очиглядно не наших словах у тей писні *густеньки* (укр. *густенький „досц густі”*) и *збитки*: *сом му ... збитки наробела* (укр. *диял. збітки „несташносци, франти”*), *писня виро-ятно преложена з українского, та и слово полонина виро-ятно не нашо*. ◀ Од *праслав. rol-пъ „пусти, неродни”, хторе зродне зоз польо и зоз сербским планина* (Holub-Koreň, Machek, ЕСУМ).

полосма числ. „седем и пол”: *Посилал сом [з Америки] пенез дому, а жена ми ту куповала жем. Купела пол осма голта жеми* (ЖиросиМСМ 180).

полпара ж. „супружнік; супружніца”: *Єст и таки вельо пари цо Русин вжал римо-католичку и римски паноец пита од своєї полпари, а руски пита цали же би плацел* (ЕтнV 96). ◀ Од пол(овка) + пара.

полпрочи -а -е „хтори ма пол рока”.

полтреца числ. „два и пол”: ~ **рока**, ~ **мешаца**: *уж пол треца рока ми так повесиц заручени* (РК 1940, 77). ◀ Од пол + треци.

♦ ~ **дябла** „недобри, пакосни, зли человек” (СС. Мак.): *Єдну недобру жену у валалє цо врачала волали полтреца дябла* (Пвл. Бл., В. Саб.); [Я] *мала таку сушеду, цо више шицко знала. Волалі зме ю „шицким гурком конєц”, а я ю волала „полтреца дябла”. Кед рано, ещи сом ані не станула, а вона уж була у нас, та мацери поцихи: ш, ш, ш, ш* (Сф. Мак.).

полу присл. „пол, наполи”.

полудзенок -нку х. „главне дньове єдзєне”: *„Стань, Ганьчо, шєстро моя, стань го-ре, рихтай полудзенок* (Етн29 274). ◀ Од пол + дзєнь. • **шєднуц** *ж*у **полудзєнку** „шєднуц полудньовац”.

полудньовац -ньюєм *нєзак*. „єсц полудзенок, с. ручати”. Слц. poludňovať „исте”. ◀ Од полудзенок.

полципєли ж. мн. (єд. полципєла) „сандали (дзєцински и женски) до хторих шє напредку нога удзивала, а назадку (на пєтох) мали ремєньчки” (В. Ерד.): *Дзєцом шє пєрше куповало полципєлу – сандали хтори були удзиваццц, лєбо вязаццц. Познєйшє, кєд дзєцко вирєсло, та му шє купєло лажово капчаци. Влєцє шє найчастєйшє ишло на босє”* (ВаргАлю 208). Вирєятно новє слово.

полцєр х. „порцєлан, порцєл”. ◀ Форма настала з метатєзу од *порцєл*. Слц. porcelán, слц. диял. porcelán, polcinár, poncenár (SSN), сєрб. порцєлан, мадъ. porcelán. *Полцєр* керамични продукт з 15. вєку, принєшєни є до Європи з Китаю и Япону; у Штрєднєй Європи шє йєго назва розширєла прєйг нєм. Porzellan од ит. porcellana. У словацким

назва зазначєна од початку 18. в. (HSSJ).

• **випємадована як полцєр** „барз крашнє випємадована (дзєвка)”: *Кєд дзєвка мала крашнє випємадовану твар, гутєрєло шє жє є випємадована як полцєр* (ДудашКс 162).

полцєрови -а -є „порцєлански, порцєлови”.

полчє -єца с. оп. **полдинарчє**: *За крачун-ски динари сом сєбє купєл тєтє цє нє вєрдзи ані полчє* (приклад з бєшєди).

полшєснаста числ. „пєтнєц и пол”: *Я шє на полшєснаста рока одала*.

полшєста числ. „пєйц и пол”: *Як свадз-ба прєшла, о полдруга рока малї змє єдного хлєпца ... Кєд му було полшєста мєшаца, умєрло* (Етн29 VII).

полюбиц -им зак. „почувствєвац лєбовгу дакому/дачєму, с. заволєти”: *Дзєвка була барз красна, а вєн ю барз полюбєл* (Етн30 175); *Цар их барз полюбєл жє вєні так добрє провадзєлі вєйско* (Етн29 58).

полюбиц шє -им шє зак. 1. „попачиц шє”. Всл. polubíc še „истє”: tak mi še princezna polubila (Czambel). 2. „взємно шє полюбиц”.

полєadowка ж. срим. „лядовица”. То мєжє буц и сєрбизєм (калк сєрбского *поледица*), мєдзитим прє всл. *poladufka* „истє” (Buffa 214) мушимє допущиц жє и сримскє *полєadowка* мєжє буц наша карпатска форма.

Поляк х. „члєвєк з Польскєй”: *Ишєл Поляк до дому / Из країни далєкєй* (Етн9 ч. 39). Мєно *Поляк* то скрацєна назва од *полянин*, праслав. poljaninъ „житєль польох” (Фасмєр, Machek).

[**поляр**] х. заст. „чувар польох”. ◀ Од сєрб. *пољар*.

поляц -лєєм зак. „виляц по дачим”.

поляц шє -лєєм шє зак. „оляц шє”.

польє с. „фалат жєми на хторим шє хєва зарно и др., с. њива”. Всл. poľo, укр. поле. Общєславянскє. ◀ Праслав. polje. ♦ **пєрши до поля, остатні з поля** „барз роботни члєвєк”: *Таки су вєрдни як Хриновє синовє! Пєрши до поля, остатні з поля!!* (КєвМих-НО 61); **ставац/стануц дакому до поля** „ступиц з даким до борби”: *одписал на ньєго*

други цар же би му ставал до поля на битку (Етн30 153).

польоґдац и **польондац** -ам зак. експр. „нагло попиц”: *Шицко ше польондало* (В. Саб.). ◀ Оп. льоґдац.

[**польочувар**] х. „чувар польох, поляр”.

◀ Од серб. *польочувар*.

польски нос х. бот. „Polygonum” (Прегун 290).

польски пшички *pl.t. бот.* „Linaria vulgaris Mill.” Блізке зоз слц. рсецек у тим истим значеню. Пор. укр. диял. *собачки* (Тимко 54, 76).

помагац -ам незак. 1. „давац помоц”. 2. „вредзиц”: [Плашли кандура] „Шиц, шиц, але баяко, – то ніч не помагало (ХК 1988, 123). 3. „вигодно дійствовац, с. погодова-ти”: *Ширеню пероноспори найбаржей помага влажно-цепла хвиля* (РН 19/1932, 2); *Фришкому ширеню оидиума найбаржей помага влажни и цепли рок* (РН 19/1932, 2).

помагац ше -ам ше незак. 1. взаєм. повр. „помагац еден другому”. 2. „спомагац ше, звекшовац свой маєток; мац хасен”: *Своіх тарґовцох, ремесельнікох ледво даскельо маме, прето ясно, же наша трудба, наші зной на концу до других рукох приходзи, други ше с тим помагаю* (РК 1926, 149, Д. Биндас). Оп. и *спомагац ше*.

помада ж. козм. „пахняца масц”. Серб. *помада*, мадъ. *romádé* (1748), нем. *Pomade*. ◀ Европске слово од фр. *romade* „помада”, того од ит. *romáta* „исте”, а то од лат. *romum* „плод древа”.

помадовац ше -дуєм ше незак. „украшовац твар з помаду”: *Кед ишли на танец, до карчми, дзивки ше помадовали. Помади ше правели у апатики, а було помади на дзень и на ноц (камфорова, щипаца и др.). Кед дзивка мала крашне випомадовану твар, гуторело ше же є випомадована як полцор* (ДудашКс 162).

по мадярски присл. „на мадярским язик; на мадярски способ”.

помали присл. „с. полако”. Всл. *romaly* „исте” (Нал), карп.русин. *помали*, *помалы* „исте” (Чорі), укр. *помалу* „исте”. ◀ Од ро + мал-и. ♦ ~ *та ше и стара влапи* „пома-

ли робме, не понагляйме”: „Добре діду а кеди же нам повеце, цо далей було. Цо же було там у Сриме?” „Чекай, сину, як ше гвари, помали та ше и стара влапи” (РК 1933, 45, М. Ковач); *Цо думає кед би обидвойо були таки [непонагляци, нешарпаці] як вон – цо ма присловку: помали, помали, та ше и стара влапи* (КовМихГриц 34). Предпоставки о значеню виразу: *Я чул таке: лем помали та и стару влапиме. Я думам же ше з тим сце повеси: поцихи, та и стару животиню лапиме*, бо гоч котру младу животиню легчийше лапиц (уловиц) як стару, искусну (Дю. Латяк); *Кед видзе з кармика стара швиня з прашатми, та прашата легчийше уженеме до кармика, стара будзе сцекац, але помали, помали, та и стару уженеме* (Ю. Пап).

помалки присл. дем. од **помали**.

помалючки присл. „барз помали, помалки”: *а з тим подлим гачецом пойдзем помалючки, будзем го випасац, та помалючки дойдзем до свогого дому* (Етн29 114). Слц. нар. *romalučky* „исте”.

помальовац -люєм незак. „омальовац”: *Року 1911. помальована церква ... А парохия ... знова шицка омальована* (РК 1927, 65–67); *Помальована церква була 1794. и 1795. року. Мальовал ю Арсеній Панґашич* (КостПр 175). || Слц. *romalovať* „исте”: *rekne romalované domu, поль. romalować „исте”, карп.русин. помальований „омальовани”: Стіны были насвіжо помальовані* (Чорі). ◀ Оп. *мальовац*.

помаранчатко с. дем. од **помаранче**: *Кед ми добре одповеи, добиєи помаранчатко* (РН37/1936, 4)

помаранче с. бот. У ст. поль. у XVI в. зафиксоване *romagańsza*, котре пожитчене преїг нем. *Pomerantsche* зоз лат. *romorancium*. У укр. памятникох у XVII ст. зазначене *помаранча*, а у слц. 1737. р. – *romaganč* (Тимко 19). ◀ Од ит. *romagancia*, а то зложене з основох *romo* „яблуко” + *arancia* „кайса”.

помаранчецов -а -о „хтори ше одноши на помаранче; приготовени з помаранчеца”: ~ **сок**.

помаранчецови -а -о/-е „помаранчецовей фарби”. Всл. *romarajčovi „исте”* (Buřa 215).

помарзнуц -ржнем зак. 1. „позмарзац ше”: *Прешилого тижня було так хладно же у велїх крайох помарзли усиви [= шаца] на польох. Так при Новим Вербасу и у южней Бачкей кукурици барз пострадали* (РН 24/1928, 1); *На пасма ми посходзело у загради, на пасма помарзло* (Вер. Рм.). 2. „позамарзац”: *друштва за чуванє животиньох збераю помарзнути ластовки и зос крилатицями их висилаю на юг* (РЗаря 4/1936, 4).

помасловац -луєм зак. „положиц масла до едзєня”: *Були [галушки] бильочки, зос маслом помасловани* (РН 4/1936, 2, М. Ковач).

помасциц -им зак. 1. „положиц масци до едзєня”: *Но та раз шеднул, же будзе есц [зос сиром галушки]. Красни били, добре помасцєни и смачни* (РН 31/1937, 4, М. Ковач). 2. „намасциц з масцу”: *[Масц] ше помасцєло на фалат хлеба ... и дзецом, а и старишим то часто знали буц оловранти* (ХомаБл 179). || Всл. *romascic: Jankovi romascila oči* (Czambel)

помахац -ам зак. „махнуц даскєльо раз”: *Помахал з главу же так. ♦ ~ на дакого з пєсцу*, „погрожиц дакому з пєсцу”.

помацац -ам зак. „дознац, випитац з осетом дотику, омацац, с. опипати”. Слц. диял. *romasač „исте”, поль. romasać „исте”. ◀ Оп. мацац.*

помацкац -ам зак. дем. гу **помацац**: *Надхилєл ше над Илю, опатрєл єї уху, помацкал пальцями ... омацкал у кишеньки бичак* (РН 45/1933, 2, др М. Б.).

помашлїц -їм зак. „намасциц з маслом” (Дю. Л.). Карп.русин. *помаслити*: *помаслив собі скибку хлїба* (Чорї).

помє слов. „идзме, гайде”: *Кєд є [дябол] уж недалєко од Янция, Далєковидзи гутори гєвтим двом: „Помє, бо уж є недалєко!” ... Далєкочує заш так гуторєл: „Помє, бо уж йойчи наш їазда!”* (Етн29 30); *Помє ту прєйѓа, можемє дакус лїѓнуц* (РН 30/1934, 2). Всл. *rodzme „исте”, карп.русин. подь-мє*:

Подь-мє збирати косици (Чорї). ◀ *Од подь-мє* (импер. од пойсц).

помєгчац -ам зак. „постац мєгчєйши”: *Врєд ми бул твєрди, а тєраз помєгчал* (С. Мїр.).

помєджи прим. з акуз. „помєдзи”, у Гнатюка и бєшєди старших: *[Цар] ма три дзиви, буду руцац ... злати яблука; хтор-а хторому руци, того будзє. ... Видзє най-младша, ходзи помєджи народ, раз лєм руци тому жобракови* (Етн29 71). Нєшка шє и у бєшєди и у литературним язику хаснує форма помєдзи.

помєдзи¹ прим. з акуз. значи напрям по мєсцє хторє шє находзи мєдзи даким/дачим: *Ладя прєшла помєдзи слупи под мостом; помєдзи дунайски верби [шє] озвал радосни глас дзвона з нашої новєй дзвонїци* (РН 28/1935, 3, Єдєн з Риту); *Пуцєл самца помєдзи заячици* (С. Мїр.); *Прєбивали шє його [слунка] зарї помєдзи лїсца на дрєвох, помєдзи електрични дроти, та и помєдзи ридки стари дєски* (М. Скуб.); *супєрфосфат ... мож и помєдзи шори розруцац и зос мотику прикопац* (РН 13/27, 3). || У слц. и слц. диял. примєновнїк *romedzi* и *romedži* хаснує шє з акузативом: *romedži vozi začau usekak „почал сцєкац помєдзи кочи”* (SSN).

помєдзи² прим. з инстр.: У давних часох були и таки кральовє, цо любєли прєоблєчени *ходзиц помєдзи своїм народом, да го лєпшє упознаю* (РН 22/1932, 3); *Помєдзи отоманом и крєдєнцом лєдво [шє] могло прєйсц їу облаку* (В. Кир.); *Квєти ганьблїво дзвигали своєю красни главки помєдзи осхнутим коровом* (НК); *То було на гранїци помєдзи Мадярску и Румунїю; Нашо людзє розшати помєдзи другима народами, хтори су у вєкини ... Лєм єдєн Руски Кєрєстур стої як руска оаза, як остров помєдзи другима, нєруским валалами* (РН); *В нєдзєлю одбавєна утакмица у Шиду помєдзи тима двома горє наведзєними клубами* (РН 10/1934, 3); *Зоз Нового Саду рушєли змє шє вєчєр. За час змє шє розпознали помєдзи собу и ... ньє було нам досадно* (Заря 10/1938, 4). Хаснованє того примєновнїка з инструмєнталом досц розширєнє у бєшєди и литературним язику. У украинским помїж

и помежи ше хаснує з инструменталом и ридше з генитивом и акузативом: *поміж хатами, помежи горами*. Неясне чи зме хаснованє з акузативом принесли з Карпатох чи ше воно зявело по приселєню. У Гнатюкових записох применовнік *помедзи/помеджи* находзиме лєм з акузативом. Але, з оглядом на українське *поміж (помежи) + инстр.*, треба допущиц же зме попри акузативових з Карпатох принесли и ридки инструменталово синтагми, хтори ше по приселєню баржей розширили.

[помедзи³] прим. з *жен.*: *Дзе нет гармоний (складу) помедзи материяльной (жиздovsky) просвити и душевней, там не може буц ани правого благостояния, ани правого щесца* (нашо: *медзи материялну*) (РН 31/1930, 1); *На железней драги помедзи Карловца и Любляни звальєл ше брег на драгу* (нашо: *медзи Карловцом и Люблян*) (Заря 5/1940, 7); *Пие ше [чай] барз помалки, а помедзи двох одпиваньох водзи ше конвєрзация* (нашо: *а медзи двома одпиваньями*) (РС); [Жадаме пояснїц] *яки ше то „идеологїйни розиходзєня” случели помедзи Рускей матки и Союза Руснацох Українцох на схадзки Национального совиту* (нашо: *...яки ше то „идеологїйни розиходзєня” случели медзи Руску матку и Союзом*) (РС). ◀ Хаснованє применовнік *помедзи* з генитивом зявело ше у нашим языку под уплївом серб. *између: и. града и села, и. мене и тебе* итд.

помедзиц -им зак. „помедовац” (Дю. Л.)

помедовац -дуєм зак. „засладзиц з медом”.

помекнуц -нем зак. 1. „постац мегчейши”. 2. *прен.* „постац благши, попустлївши у справованю”: *Дюра и Яким ше повадзєли, алє вєц Дюра помекнул* (М. Рм.); *Пилат с початку бранєл Исуса, а на концу помек зошицким – пре свой „Я”* (РН 21/1929, 4); *Може мойо помекню, побереме ше и будзє добре* (РН 17/1930, 2, М. Ковач). || Укр. *пом’якшити* „зробиц мегчейшим”. ◀ Од по + мекнуц, оп. мєжки.

помелчиц -им зак. „потрущиц або потлучиц на мелко”: *та ше [у ступки] ... тлукло тото цо було на сподку же би ше*

помелчєло (Заградка 5–6/1995, 15, шк. сост.). ◀ Од *мєлки*.

помєрац -ам зак. „вимєрац, с. измєрити”. Слц. *pomerať „истє”*.

помєрвени -а -є 1. „замєрвени, змєрвени”: *Шпарґа му помєрвена*. 2. *прен.* „недосц ясно виражєни, поплєцєни”: *Треба напоменуц, же тота цала „наука” у самєй „Зарї” така помєрвена, же треба и мєдзи шориками читац* (РН 28/1934, 1); *У швєцє ситуацїя постава вишє помєрєвєшиа* (РН 26/1937, 5).

помєрвиц -им зак. „замєрвиц, змєрвиц (и *прен.*)”: *Тот нови способ жєздєвєния ... помєрвєл и помєтал силно жєздєвєски порядєк у швєцє* (РК 1935, 82, М. Винай). ◀ Оп. *мєрвиц*.

помєрвиц ше -им ше зак. „замєрвиц ше, змєрвиц ше”.

помєрєковац -куєм зак. „примєрєковац”: *Не помєрєковєл, та го авто вєдрєл* (Пвл. Бл.); *та же биш помєрєковєл на сєбє, бо ти хлоп, а я жєньска, же би ши ше на мнє нє наєначєл* (Етн30 63); *мушєла пойсц попєладнєю помєрєковац на овцї* (РН 4/1927, 2). ◀ Оп. *мєрєковац*.

помєрши -а -є „умєрти, поєойни”: *Будзє служба за помєрших* (Ир. Фин.). ◀ Цсл. *помєршиц*.

помєсцєнє с.: *нє мац помєсцєня, нє мєчи сєбє найсц помєсцєня* „прє нукашнї нємир нє мєчи сєбє найсц мєста, нє мєчи сєбє дац ради”: *Шєрцє мойо, шєрцє, цо мє побєлюєш, / чєм жє ми нє повєши за ким так бануєш? ... / Шєрцє мойо, шєрцє, з твардєго камєня, / барз вєлїки Коцур, нє мам помєсцєня* (Етн9 ч. 105). || Слц. *pomeškaniya „истє”*. ◀ Од *мєсто*.

помєсциц -им зак. „змєсциц шицко/шицких поступнє”: *вєчєр нє мєгла вєлькє кєрєстурска цєрквє помєсциц мнєжєства людєох жєдних дєховнєй науки* (РН 14/27, 3)

помєсциц ше -им ше зак. „змєсциц ше (о шицких)”: *Помєсца ше тєти чутки до шєпи?* (Пвл. Бл.); *до малєй парєхїєлнєй цєрквї [шє шицки] нє мєгли помєсциц* (РН 33/1927, 4); *алє о шицким нє мєж нараз понаписєвац, бо шє до новинки нє помєсци* (Сф. Мак.).

помивац -ам *незак.* „умивац судзину по едзеню, с. прати посуђе”.

помивачка ж. „жена хтора помива судзину (звич. на свадзби)” (Вер. Рм.). || Поль. *potuwaszka* „жена хтора помива судзину”.

помий мн. „чечносц од помиваня як покарма”. || З истим значеньом слц. *потује*, поль. *потује*, укр. *помий*, серб. *поміје*. ◀ Од *по* + *миц*, праслав. *ро* + *myti*. ♦ **войсиц як курче до помийох** „наивно упаднуц до неволі”; **добра швиня гоч яки помий попиє (кажду помию попиє)** „тот цо любі и може пиц алкоголь, попиє кажди напої – гварі ше звич. у франти кед дахто понука, одн. кед дакому понукнуте неквалитетне пице” (В. Саб.).

помикац ше -ам ше *незак.* „робиц рухи з места на место, рушац ше”, Оп. *микац ше*.

помиліц -ім *зак.* „забуніц, змиліц”: *Не бешедуїце наглас док пишем, бо ме помиліце.* ◀ Оп. *миліц (ше)*.

помиліц ше -ім ше *зак.* „забуніц ше, погришиц”: [Дохтор утвердзел] *же ше апатикар помилел и же ей дал отровни працки* (РН 39/1927, 2). || Слц. *romýlit (sa)* „исте”. ◀ Оп. *миліц (ше)*, а то од праслав. *myliti*.

помирдац -ам *незак.* (зак?): ~ з **хвостом** „махац з хвостом”, лем у Гнатюка: *А на горі стої заяц, / стої заяц помирдаця. / И я би так помирдала / кед бим таки хвосцик мала / яко заяц* (Етн9 ч. 426). || Всл. *mirdac* „верциц” (Hal), поль. *merdać ogonem* „махац з хвостом”, укр. *мирдати хвостом* „исте”. ◀ Праслав. *myrdati* „рушац”. Основна форма *мирдац* (оп.) не зачувана у нашим языку.

помириц -им (дакого) *зак.* „зробиц мир медзи поваденима”.

помириц ше -им ше *зак.* „зробиц мир медзи собу, престац зоз звяду”.

помирка ж. „помирене”: **пойсиц (буц) на помирку** „пойсиц (буц) ше помириц”: *Муж и жена були розидзени, а вец муж пошол жу ней на помирку* (Пвл. Бл.); *Принєш ей даяки дарунок на помирку* (Пвл. Бл.); *Бул на помирку „бул ше помириц”* (Вер. Рм.). ◀ Од *помириц*, мир.

помировац -руєм *зак. церкв.* „помазац з миром”. ◀ Оп. *мировац*.

помиток -тка х. „’ренда’ за помиване”. || Всл. *romitek* „исте” (Buffa 215), карп. укр. *помыток* „исте”. ◀ Од *-миц*, оп. *умиц/умивац*. ♦ **як** ~ (месо и под.): *Месо було так тварде, неупечене як помиток* (Ю. П.); ♦ **буц вдерени з мокрим помитком** „буц не цалком нормални”; **одруциц дакого як (стари) помиток** „одруциц як непотребну ствар”: *Кед ше уж похорел, гварел ми: Док ши не годзен робиц, так це одруца як помиток* (Ю. Хр., В. Саб.).

помиц -иєм *зак.* „умиц судзину по едзеню”: *Вжал сом себе дзивче, ... Анї ми миски не помиє, / Анї ми посцель не оправи, / анї ше зо мну не розгвари* (Етн9 ч. 327). ◀ Од *-миц*, оп. *умиц/умивац*.

помишац -ам *зак. 1.* „дакус мишац, розмишовац”. **2.** „змишац”.

помишац ше -ам ше *зак.* „змишац ше”.

помкнуц -нем „кус преложиц, заруциц, подриліц и под., с. помакнути”: *Помкні то-то древо гарапаш тадзи* (приклад з бешеди); *Еден край елеватора мушине помкнуц* (Мир. Рм.). || Слц. *romknúť* „преложиц напредок”: ~ *hodinku, pomkol nohu o pol kroka*. ◀ Од *-мкнуц*, оп. *микац ше*.

помкнуц ше -нем ше *зак.* „рушиц ше, кус ше премесциц”.

помладзени -а -е „младши, подмладзени”: [На яр природа] *вишадзи указує нови, помладзени и таки радосни ... мили живот* (РН 15/1933, 1).

помладзиц -им *зак.* „зробиц младшим”: *Др. Н. оперирал єдного старого пана з Београду да го „помладзи”* (РН 14/1936, 4); *Кед коруна овоцного дрєвка барз збита, не преостава нам ніч друге лем да ю орежеме, же бизме дрєвко помладзели* (РН 29/1937, 3). ➔ Под уплївом сербского нешка звичайно хаснуєме форму *подмладзиц*.

помладзиц ше -им ше *зак.* „постац младши”: *Я – слава Богу – у тим щєшлївим положєню же можем повєсиц же ше Керестур у тих итирох рокох помладзел* (КостПр 137); *По дижджу ше жито помладзело* (М.

Рм.). Укр. *помолодіти* „исте”. → Оп. *помладзиц*.

помладзовац -дзуєм *незак.*: *швижи ви-трик цо помладзує ліцо* (РН 1/1930, 1); [Земледілци] *То наймоцнейши и найздравиши елемент, котри помладзує шицки инши народни сили* (РН 26/1930, 1). → Оп. *помладзиц*.

помладзовац ше -дзем ше *незак.* 1. „поставец младши”: *Керестур ше будзи и помладзує, а Коцур ше шири* (РН 59/1926, 1, В.). 2. *безос.* „хмариц ше, младзиц ше, рихтац ше на падане”: *Помладзує ше „хмари ше, младзи ше”* (Ир. Фин.).

помлец -мелем *зак.* „зомлец”.

помлоїц -їм *зак.* „виволац при даким/дачим чувство млосци, замлоїц”.

помлоїц ше -їм ше *зак.* „попадац од млосци”.

помогнуц -нем *зак.* оп. *помочи*.

помогнуц ше -нем ше и *помочи ше* -ожем ше *зак.* „змогнуц ше, спомогнуц ше”: *Не малі зме нічого, лем ми двойо и два хлеби; цо зме ше помоглі, малі зме куццик овса, дораз зме кус з нього предалі, мушелі зме купиц цо нам треба* (Етн29 V); *Ліпа квитне у юну мешацу, у котрим є и главне медобранє, од котрого ше пчолы барз поможу и роя* (РН 31/1934, 4, О. Будински). → Як и при дієсловах *помогнуц* и *помочи*, и при *помогнуц* ше и *помочи* ше мишаю ше форми будущего часу: *помогнуц* ше, буд. час *помогнем* ше и *поможем* ше; *помочи* ше – *тиж помогнем* ше и *поможем* ше.

помодліц ше -їм ше *зак.* „виповесц политу”: *Пред єдзеньом ше помодлели. Помодлели зме ше Оченаш.* || Слц. диял. *pomodlit' sa „исте”* (SSN II, 965).

по моїм (твоїм, нашим итд.) „по моїм (твоїм, нашим итд.) думаню, становиску” (Лев. Ск.).

помокнуц -нем *зак.* „змокнуц, с. покиснути”. Слц. *potoknúť „исте”*. ◀ Оп. *мокнуц*.

помола ж. „подмите место у води”: [Студня] *не була мурована, не була паланкована ... була оваляна, мала помолу* (Етн30 7). Всл. *moła „исте”*: *ti še kriješ pod molu* (Czambel), слц. *podmoł* и *podmoła „исте”*. ◀

Од *podъ + mołъ*, а *mołъ* од *melti* „млец”; од Славянох превжали Мадяре: мадь. *padmaly „исте”* зазначене у 16. вику (Kniezsa).

помондяц -ям *зак.* „неясно погудориц, поплесц”. ◀ Оп. *мондяц*.

помоц ж. „дія з хтору ше дакому полегчує, помага, с. помоћ”. Слц. диял. *ротос*, укр. *поміч*. Общеславянске. Оп. *помочи*. • **буц дакому на помоци** „помогнуц дакому кед треба”: *лев прииол жу ньому, та му дал три шерсци зоз себе вирвац, же му будзе дараз на помоци* (Етн29 126). ◀ Оп. *помочи*.

помоцовац -цуєм *незак.* „давац дакому моци, храбриц дакого”, лем у Гнатюка: [Бог ангелови:] *Идз фришко, Михаїле, помоцуї ми мойого сина, бо од страху барз ослабнул* (Етн30 75). ◀ Од *моц*.

помоцовац ше¹ -цуєм ше *незак.* „моцніц, доставац моци”, лем у Гнатюка: *А кед [Христос] Лазара воскреснул, помоцовал ше народ християнски баржей у вери, а пожанє од гніву не знали цо робиц* (Етн30 69); *Антонийо, лем ше не бой, помоцуї ше у молитви* (Етн30 112). ◀ Од *моц*.

помоцовац ше² -цуєм ше *зак.* „посиловац ше, уложиц превельо моци”: *У даякей чезкей роботы ше помоцовал* (Вер. Рм.); *Дахто ше помоцує кед дзвига чезке* (М. Рм.); *Коза ше не могла окоциц, кед вицагли з ней коцата, була барз помоцована, лем джмурела, а вец здохла* (Пвл. Бл.); *Помоцуєме ше даяк тераз и сами порозкушовац тоти сухи зарна грацку...* (ЧаканБас 47) ◀ Од *моц*.

помочи -ожем *зак.* „помогнуц”: „*Цо ши, Янчи, таки смутни?*” „*Дармо ци повем, ти ми не поможеш.*” „*Баяко, можебуц ци и поможем*” (Етн29 123); *Боб Янчи дриля тот гордов напредз себе, та кричи: „Браца, подзце ми помочи!”* (Етн29 301); *Ту ше мало годно помочи* (НД 105/1998, 47). || Слц. *rotóst*, поль. *rotós*, укр. *помогти* и *поміч*. Общеславянске. ◀ Од *праслав. rotogiti*. ♦ **помож сам себе та ци и бог поможе и помож себе будзе з тебе** „кажди сам будує свойо щесце”. У сучасней бешеди и литературним языку мишаю ше форми *помочи* -ожем и

помогнуц -огнем, гутори ше напр.: *помогнуц -ожем и помочи -огнем.*

помочи ше -ожем ше зак. „змогнуц ше, спомогнуц ше”: *Америка є єдна богата держава и нїгдзе ше так худобни человек не може помочи як у Америки* (РК 1924, 156, М. Висл.).

помочиц ше -им ше зак. „помокриц ше”: *Дзецко ше помочело, мочи до посцелї. Форма мокриц, помокриц ше зоз сербского.*

помочнік х. „помоцнік”: [Владика] *вжал го себе за помочніка* (РН 18/1930, 2); *З початку робел сам, а вец находзел помочнікох* (РН 40/1935, 2). Слц. *romosník „исте”*. Сучасна літературна форма *помоцнік*.

помочніца ж. „помоцніца”: *Бог створел жену човекови як помочніцу и товаришку* (РК 1930, 139). Слц. *romosníca „исте”*.

помражиц -им зак. „зробиц рошлїни окляпнутима, повариц их (о мразу)”: *Кед у септембру були мрази, та кукурицу помражело, та не дозрела як треба, зарна не доросли, кивали ше на чутки* (В. Саб.); *Позберайме нашенє з квеца, бо го [мраз] помражи* (Гел. Рм); *Я кромплї вчас посадзел, та кед их помражи, най их помражи* (В. Саб.); *После такого джиджу придзе мраз, та помражи* (В. Саб.); *Тота файта кукурици зрела у новембру, пришол мраз, та ю помражел* (В. Саб.). Слц. *romrazit, pomražiti „исте”*: *Pridze mraz, pomraži kvety* (SSN II, 966).

помрець -ем зак. „поумераць”.

помуциц -им зак. 1. „дакус муциц”. 2. ~ **дакому розум** „заврациц дакого, погубиц дакому здраве розсудзованє” оп. под **розум**.

[**помутькац**] -ам зак. „потресц, побольтац (суд з чечносцу)”. ◀ Оп. *мутькац*.

помуциц ше -им ше зак.: **помуцел ше му розум** „похорел ше у розуме” (С. Мйр.). Слц. *rozum sa mi romútil „исте”*.

помучиц¹ -им зак. „посипац з муку”: *Одрезало ше зоз хлебового цеста таке як пець, ... розогнало на округло, помучело, ... дакеди ше анї не масцело, лем ше кус посолело и то були лепинї – ланґоши* (ХомаБл 194). Слц. *romúčit „исте”* (SSN II, 967).

помучиц² -им зак. „єден час мучиц”.

помучиц ше -им ше зак. „єден час ше мучиц”.

понаберац -ам (дакого) зак. „вигандровац, вивадзиц ше”. Оп. *наберац*.

понагляц -ям **незак.** 1. „швидко крацац”. 2. „спонаглено, понагляючи робиц”: *Понагляй з полудзенком* (Ир. Фин.); *ґазда наказал да барз додня на надніцу понагляме, од двох, од трох годзин ставаме* (Ос 98). ◀ Од нагли.

понагляц ше -ям ше 1. „спонаглено, понагляючи робиц”: *„Та не вируцал ши [гной], мой сину, не?” ... Та чи сом ци не гварела же да ше понагляш?”* (Етн29 20); *На уліцох єдного варошу ... швет идзе горе-долу, кажди ше понагля, кажди у роботы. Єден пан слабше облечени ... исто ше понагля, не патри анї ліво анї право* (РН 17/1928, 3); *Настали заш красни дні, та ше зос роботами понагляме* (РН 8/1931, 3); *єдол цалком мало и то на стояци, вше ше дзешка понаглял, нїгда ше не сцел на єдним месце длужей затримац* (РН 25/1935, 2). || Слц. *ponáhľat sa „исте”*: *každí sa ponáhľa najesť* (SSN). 2. „спонаглено, понагляючи исц”: *Раз видзи недалеко опрез себе же ше швици шветло. Але уж цма було, та вон ше тераз ещи баржей понагля же би там дошол док не полегаю* (Етн29 25); [Апостол Павло] *понаглял ше да препровадзи празник Сошествия св. Духа ... у Єрусалиму* (РН 21/1933, 3); *Шицко цо лем може мотику дзвигнуц понагля ше ґу Дунаю, Драви и Сави да обранї од препасци [од вилїву] свойо добро* (РН 86/1926, 1, П.); *На драже ше зишол пан директор зос бачиком Дюром. ... „Понагляце ше бачи Дюро?” „Як да ше понаглям?... Анї найменей! ...”* (РН 6/1929, 3); *Док ше швет велького варошу [позаверал] до хижох, ... дотлі ше мали Мижо понаглял з кантичку у рукох през уліци до фабрики* (РН 21/1929, 1). || Слц. *ponáhľat sa* и ридко *ponáhľat „понагляючи исц”*. ◀ Од нагли.

понагляци -а -е „хтори понагляцо робиц”.

понаглячка ж. „понагляне”: *Яка понаглячка! „як понагляю”* (Лев. Ск.).

понад¹ прим. з акуз. значи унапряменосц по месце над даким/дачим: *Рафал загвижджал понад нашо глави* (М. Кан.);

Патрел неопредзено понад брадло шена (Е. Коч.); [Ластовки] *понад закрице ... летали* (М. Ков.); *Авион леџи понад хижи*. || Слц. діял. *ponad A „исте”* (SSN II, 969).

понад² *прим. з инстр.* значи унапряменосц по месце над даким/дачим: *Як понад нами прешли* [авиони], *почали ше спушовац* (НК); *Кульки [нам] часто гвиздали понад главами* (НК 1946); *Витор гучи як и нешка и ноши остаток шпиванки високо понад валалом* (РН 1/28, 3, М. Ковач); *А чарну ноц прошвицело якешик шветло*. *Понад лесом леџел ангел* (РН 1926). Як видзие, інструменталову синтагму понад + *И* находзие и у старших авторох (оп. приклади з РН); гу тому вона ше и у карпатским ареалу, попри з акузативом, хаснуе и з інструменталом: укр. *понад селом*, карп.ру-син. *понад ним летів ероплан* (Чорі). Прето треба допушиц же ше вона хасновала и у нашим народним языку.

[**понад³**] *прим. з ґен. 1.* значи унапряменосц: *Кед бим мала чаривну палічку, ... Я яґод русалка бим понад белавих хмарох леџела* (Заградка 14–15/1992, 21, шк. сост.). **2.** значи количество и меру: [Ограда] з *колікох понад човековой глави*; [Статуи] з *незрозмирно велькими главами* (*понад трецини цалей фиґури*) (РС); *Ламачка кукурици окончена на понад половки засадзених поверхносцох* (РС); [Особи] *котрим висота понад предписаней* (Г. Олуїч). ◀ З ґенитивом хаснуе тот применовник под уплївом сербскей ґенитивовей синтагми: *изнад плавих облака, изнад наших глава, преко једне хиљаде, преко половине и под*.

понад⁴ у *функц.* присл. означае количество и меру: *У меху було понад пейдзешат една кила*; *Понад половка кукурици у чардакох у велькей мири погубена* (РС); *Отримани крос, на котрим участвовали понад два тисячи школяре* (НК); *Прикоч чежки понад едну тону*; „Мепол” *обачліво звекшал ... вивоз на понад 450.000 долари* (РС); *Одкупени коло 2050 ваґони, цо за даскельо проценти понад план* (РС); *Вона ми приповедала о стварох котри були понад мойо знаня* (Р. Киплинг).

понаедац ше -ам ше *зак.* „наеџц ше (о шицких)”: *А кед ше понаедали / До роботи ше лапали* (РК 1941, 35).

поназдзивац -ам *зак.* „наволац дакого з некрасними менами, попрездзивац”.

понайвецей *присл.* „у найвецей случайох”: *Кабат була била сукня, блузна понайвецей була била* (Люб. Як.); *При того рочней оберачки хмеля указуе ше, же хмель по найвецей досц слаби и легки* (РН 91/1926, 1); [Фабрики] *тераз понайвецей ніч не робя, а хтора роби, то лем три дні у тижню* (РН 1/1932, 3); *Ляд побил: Медеш, Сейки и Косцеліско. ... Жита ше буду мушиц понайвецей преорац* (РН 24/1932, 3). || Слц. діял. *ponajviac, ponajviecej, ponajvecej „исте”*: *Ponajvecej už len ja chođim na tu vartu* (SSN II, 969).

понайвецейраз *присл.* оп. **понайвецей**: *Исто так з дому не треба пушцац дзеци скорей як пол годзини пред науку, бо кед ше их скорей пуши, та ше понайвецейраз блукаю по улїчкох и робя даяку пакосц* (РН 14/1936, 3).

понайперше *присл.* „насампредз”: *Владика понайперше виявел Св. Отцови свою радосц* (РН 7/1934, 3); *При хованю треба понайперше красни шор тримац* (РК 1926, 128). || Слц. діял. *ponajprv „исте”*: *Ponajprv rođičom treba đakuvati za šeko čo deři dostali* (SSN).

понаказовац -зуем *зак.* „порозказовац; понадпоминац”: *Понаказовала му шицко цо ма покончиц*. ◀ Од *наказовац, казац*.

понаклад(ов)ац -ам *зак. 1.* „накласц вецей розлични ствари”: [У церкви на ол-таре] *єст там понакладано ... стари пенєжи, персцені, фалатки платна* (Заря 13-14/1937, 15). **2.** *прен.* (на дакого) „наприповедац на дакого, поогваряц дакого”: *Людзе понакладаю на дакого* (Люб. Як.); *Двойо ше мали побрац, а вона понакладовала на нїх, та ше погубело, розишли ше* (Пвл. Бл.). ◀ Од *класц/клад-*.

понамасцац -ам *зак.* „намасциц шицко/шицких поступне”: *Зос тим ше рамики [образох] понамасца* (РК 1926).

понамасцац ше -ам ше *зак.* „намасциц ше поступне (о шицким/шицких)”.

понамесцац -ам зак. 1. „намесциц шицко/шицких поступне”. 2. „поставиц на роботни места”: *Понамесцали недосц школованих* (С. Мйр.).

понамесцац ше -ам ше зак. „намесциц ше поступне (о шицких)”.

[**понамиряц**] -ям зак. „покармиц (статок, дробизг)”: *Просвитна робота ше по наших валалох коньчи у дружтве* [те. у РНПД], *и то вечарами, кед дома уж шицко понамиряне* (РН 15/27, 1, Осиф). 2. „вигандровац одн. змириц (шицких)”: *Дзеци ше вадзели, а мац их понамиряла* (Г. Р.). ◀ *Од намирици, а то од серб. намирити.*

понапивац -ам зак. „напиц шицких (з алкооголом)”.

понапивац ше -ам ше зак. 1. „напиц ше (о шицких)”. 2. „поопивац ше (о шицких)”: *кед придзе даяке швето, людзе ше понапиваю, штухаю єден другог и звичайно ше побию* (РН 3/28, 2); *побили ше ... шицки були понапивани* (РН 37/1930, 1). Слц. диял. *ponapivat' sa „исте”* (SSN II, 970).

понаписавац -суем зак. „написац (вельо, шицког)”: *Бо, ниа, я ту так понаписуем койцо, найвещей о себе, та ше ніхто не нагніва* (Сф. Мак.); *понаписовал у батогашских новиохла на Горніци на перших наших людзох ... же вони служба Мадяром* (РН 30/1936, 3).

понаправяц -ям зак. 1. „направиц (вельо, шицког)”: *Дзеци праве и зоз таких огуркох знали себе понаправяц рижни бависка* (ХомаМ 14); *Понаправял дома кармики, шопи*. 2. *прен. „наробиц пакосци, понарабцяц”*: *Не вжала сина жу себе на роботу до иножества, бо ше знал напиц, бала ше же там дацо понаправя* (Г. Р.). ◀ *Од правиц.*

понарабцяц -ям зак. „наробиц вещей пакосци”: *Яке понарабцяла тота мачка* (Г. Р.). Слц. диял. *ponarabat' „исте”*: *Jož, toti tu škodi ponarabial'i vello* (SSN II, 970).

понатресац ше -ам ше зак. „у векшей мири ше натресц у превозки по неровней драги”.

понаходзиц -им зак. „найсц поступне шицко/шицких”: *Понаходзел я там скоро шицких братохла* (Заря 13/1938, 6).

понаходзиц ше -им ше зак. „найсц поступне єден другог (єдни других)”: *Уж добри вечар бул кед ше их двома понаходзели*. (РН 49/1935, 2, М. Ковач).

понацаговац -гуєм зак. „нацагнуц поступне шицко”. • ~ **ноги** „по длугшим шедзеню або лежаню преисц ше, розрушац ше”.

понацаговац ше -гуєм ше зак. 1. „вистац од частог зогиняня, напружованя”: *Цошка ю коле у боку. Понацаговала ше коло тих цеглохла док их складала, та ю тєраз боли* (Г. Р.). 2. „розрушац ше”: *Але сом цошка щемєрєти. Здало би ше дакус понацаговац, да ше дакус пасуєме* (Етн29 82); *Кус ше понацаговал за столом ... и почал Штєфанови приповєдац* (ЛатякТал 103).

поначинац -ам зак. „начац шицко поступне (закушиц до шицког и под.)”: *Дзеци поначинали шицки яблука*.

[**понашац ше**] -ам ше незак. „поступац на дайки способ”. ◀ *Од серб. понашати се. Наш еквивалєнт справовац ше* (оп.).

пондзелок -лку х. 1. „перши дзєнь у тижню”: *Нешка пондзелок*. Слц. *pondelok „исте”*. 2. у функц. присл.: *То було пондзелок; Вон пондзелок не ходзи на роботу*. ◀ *Од синтагми по недзєлі. Форма под (2) настала од акузативней синтагми в пондзелок*.

пондьола ж. „женска шмата” (М. Кочиш). ◀ *Од мад. pongyola „женска домашня шмата”* (1788).

[**понеже**] злуч. причинови „прєто же”. Хасновали го уж нашо найстарши авторє: *И понеже на тєй страни у Бачкей не було вещей руског народу и закону спадал и Коцур и Керєстур под управу римокатолицког архиепископа у Калочи* (записал П. Вукич 1872–1873, РК 1923, 70); *Понеже ше наши южнославянски руски язык указал способним за водзєне културног розвитка нашог народу, ... понеже наши южнославянски руски народ не сцє опуциц и забуц свой прадїдовски язык, але го сцє усовершиц, прєто предлагам, да ше за язык нашої рускей писменосци... вєжне тот живи мацєрински язык, на котрим бєшєдую тєраз нашо Русини у Бачкей, Сримє и Славонїи* (зоз реферата Михала Мудрог на сновательней схаццки РНПД

1919. року); *Понеже рано падал диждж, не пошли на польо.* ◀ Од цсл. и угрорус. *понеже* „исте”. Нашо карпатски еквиваленти *прето же* и *зато же*, ридше же: *Прето же рано падал диждж, не пошли на польо.*

по немецки присл. „на немецким языку; на немецки способ”.

поніжиц -ім зак. „повредзиц дачийо достоїнство”. || Слц. диял. *ponižiti* „исте” (SSN), поль. *poniżyć* „исте”, укр. *понизити(ся)/понижувати(ся)* „исте”, серб. *понижити* „исте”. ◀ Од ніз- (нізки), праслав. *nižь*.

поніжиц ше -ім ше зак. „привесц ше до положеня хторе увредзує особне достоїнство”: *Хто ше пред Богом поніжи, того Бог возвиши* (РН 5/1928, 4, М. Мудри); *Хто ше поніжи, будзе возвишени, а хто ше возвиши, будзе поніжени* (РН 38/1933, 2). || Слц. диял. *ponižiti sa* „исте” (SSN).

поніжни -а -е „понізни, покорни” (В. Р. М. Рм.): *Але тот хлапец барз бул мудри и каждому поніжни* (Етн30 102); *Вона не сце буц поніжна дакому, сце буц жаздиня* (Пвл. Бл.); *Будзе браца поніжнейши, / та будзе-те зос тим векиши* (РК 1941, 34, М. Горняк). || Слц. *ponižený* „исте”: ~а *prosba, váš ~ sluha*. ◀ Од ніз- (нізки), праслав. *nižь*.

поніжно присл. „понізно, покорно”: *Питал ше Адам ангелови поніжно: Як мой син ма до раю достуниц ...?* (Етн30 17); *Но, я дому вера не идзем – гвари поніжно бачи* (ErRuth 85).

поніжовац -жуєм незак. *жу поніжиц*: *Я думам ... на нашо указовац, нікого неназдзи-вац ані не поніжовац* (Заря 16/1935, 124, Дю. Сабадош).

поніжовац ше -жуєм ше незак. *жу поніжиц ше*.

поновиц -им зак. „купиц, набавиц дакому дацо нове; обновиц”. Слц. диял. *ponoviti* „исте”: *Ponovil strechu na stodole* (SSN).

поновиц ше -им ше зак. „купиц, наба-виц себе дацо нове (шмати, ствари до хижы и под.)”.

[**поново**] присл. „ище раз, знова”. ◀ Од серб. *поново*. Нашо еквиваленти *знова* и *на-ново*.

понос х. „поносоване”: *але понос [на живот] ипак постої – драготня* (РН

64/1926, 2); *Та так патрице од тераз же бим поноси не чул ніяки од худобней стра-ни* (Етн30 191). • **пойсц (присц, исц)** на ~ „пойсц (присц, исц) ше поносовац”: *„Пан биров, прииол сом на понос!” „Та яки?” „Не добре ...”* (Етн30 290) Слц. заст. *ponos* „исте”. ◀ Од мадъ. *rapasz* „исте”, а тото по Книежо-ви од славянского *ponosъ*.

поносоване с. „виражоване поносох, жаловане”.

поносовац ше -суєм ше незак. „жало-вац ше, с. жалити се”: *Поносовал ше оцец пред другима хлопами: Мой син ніч не сце робиц* (Етн29 269); *Як пошлі дому, поносо-вал ше паноцец дзяюкови ... [же хлапец] лем то недобре роби: Кед зме ишли на други ва-лал, а вон пред крижом калап не знял* (Етн30 119). || Слц. *ponosovati sa* „исте”. ◀ Од мадъ-ризма *понос* (оп.).

поношиц -им зак. 1. „пренесц шиц-ко дагдзе”: *Газдиня му гвари: „Лем ти идз на польо та ор, я поношим [древу] и сама.”* (Етн29 168). 2. „до края ношиц шмату, по-кля тирва”: *Чи сце уж поношили нову шма-ту?* (РН 65/1926, 2, Д. Б.); *Тоти шмати ми дакус цесни, але поношим я их; а тоту шмату уж не сцем, бо є зношена* (Ю. П.). Оп. *зношиц*.

понукац¹ -ам незак. 1. „предкладац да-кому дацо вжац, купиц и под., с. нудити”: *Газдиня фурт понука госцох.* 2. **не дац ше понукац** „есц або пиц не одмагаючи ше вельо”: *Бачи Петро вжал вареху полну зоз циберею ... и дава ю Швабови. Шваб ше оцаговал але уж муши кед прииол на гос-цину, нье да ше тельо понукац* (РНКЗа-ря 1938, 113). 3. „давац предкладане (оп. и **понуковац** (2))”: *Панъ Предсѣдатель дзе-куе старимъ таторомъ и понука одбору новихъ таторохъ виберацъ* (ЦШКОдбКоц). || Всл. *ponukas* и *nukas* „с. нудити”, слц. ди-ял. *ponúkať* и *ponukovať* 1. „с. нудити”; 2. „спонукац, поволовац” (SSN). ◀ Од оном. праслав. *nu*.

понукац² -ам незак. „спонукац, с. под-стицати”: *Чесни жазда Жилник Данил з Керестура назберал сам [нових членох „Просвити”], а да го ніхто директно не по-нукал на тоту роботу* (РН 34/1937, 1); *На-*

ша ше народна свідомосц прѣбудзела и лем чека, кеди ше у живоце цо моцнейше виражи. Вона сце да будзе моцна, але сама од себе не може така постац. Ю треба дахто на то понукац (РН 100/1926, 1); Владика ... понукаль чрезу свойого кума пароха Луку насамипредѣ Коцуцохъ, же бы до Шйду сельели (ЦапЦ 78). || Слц. диял. *ponúkať* и *ponukovať* 1. „с. нудити”; 2. „спонукац, с. подстицати” (SSN), укр. *понукати* и *понукувати* „спонукац, с. подстицати”: проблеми не можуть не понукати до серйозних роздумів. ◀ У бешеди не маме зазначени приклади за дієслово *понукац* „спонукац”, але на основи прикладох з текстох и наведзених паралелох предпоставяме же и тото значене з нашей карпатскей лексики.

понукунуц -нем зак. 1. „предложиц дакому дацо вжац, купиц есц и под., с. понудити”. Всл. *ponuknuc*, „исте”. 2. „спонукунуц”: Виприповедане и тото лем прето же би понукло ище дакого зазберовац таки и подобни анегдоти о тих наших Руснацох (КовМихКап 62); И нашо людзе валушши за тарѣвоцох. Тота свідомосц о способносци наших людзох за тарѣвину озда понукла Папуѣ Илю, да и вона отвори дутян (РН 49/1933, 3). Значене под (2) може буц и кнїжково и карпатске, оп. *понукац*². ◀ Од оном. праслав. *пи*.

понуковац -куем незак. 1. „спонукац” (оп. *понукац*²): Любов його як слунко шицких ошвицуе / И шицких понукуе / Да шлїдзие гласи поволяня свойого (РН 40/1935, 1, Петранович); Жива любов жу ближньому понукуе човека, да му помага, дзе лем може и кеди лем може (РН 39/1933, 4). 2. „давац предлагане”: Панъ *предсѣдатель* понукуе одбору виберацъ касира (ЦШКОдБКоц).

понухоац -ам зак. „попахац (о псови и под.)”. Оп. *нюхац*.

поянкошиц ше -им ше зак. „ѣден час ше нялкошиц” (Г. Р.). ◀ Оп. *нялкош*, *нялкошиц ше*.

поньва ж. 1. „велька зоз предзи тка-на плахта, с. поњава”: Падал диждж, та на брадло преруцели поньву. 2. „цирада шатру, превозки и под.”: На яр кет уж було доси цело, вецка им [гудаци легиньом и дзив-

ком] грали вонка пот поньвами (БиРК1937, 134); сцелї над Марком шатор звалїц. На шатру порубалї древо, поньву му порезалї (Етн30 168). 3. „плахитка на посцель (прейг душеку, сламнячи)” (Г. Р.): Кет придзе [гу мне до Аргентини] та най ... вежне дас два заглавки и дас єдно прѣблечиво, дас два поньви на посцель (ЖирошМСМ 27). 4. ~ **на гумно** „велька поньва з платна своей роботи”: На кроснох ше ткали и мехи, поньви на гумно, зольнїчки (ДудашКс 151) || Всл. *poňva to veľka plachta na chtoorej še suši zarno* (Czambel). ◀ Од мадъ. *ponyva* (зазначене у 15. вику), а тото од славянского *ponjava* (Knieszsa).

поньвичка ж. 1. „мала поньва”. 2. „зольнїца”.

пооберац -ам зак. 1. „обрац шицко поступне”. 2. „обрац месо з косцох”: Пооберай тото месо з косци (Г. Р.). 3. *прен.* „побрац, пооднїмац”: Кед би тоти пришли на власи, пооберали би нас (Ир. Фин.). ◀ Од брац (берем).

пооберац ше -ам ше зак. „достац хоро-ту, обрац ше од дакого (о шицких)”. ◀ Од *о-брац ше*.

пообецовац -цуем зак. „обѣцац шицко поступне”. ◀ Оп. *обѣцац*.

пообешовац -шуем зак. „обѣщиц шицко поступне”. ◀ Оп. *обѣщиц*.

пообивац -ам зак. „обиц шицко поступне”. ◀ Од *биц/-бивац*.

пообиходзиц -им зак., незак. и частот. (од *обисц*) 1. „обисц, нащивиц (шицких)”: Пообиходзел на Кирбай шицки родзини; Пообиходзела шицки гроби на теметове (Ю. Пап); Перше пообиходзел варош, пошедзел у парку (КовМихГриц 44). 2. „обняц”: Кед сом вишла вонка, пообиходзел ме витор, та сом ше прехладзела (Г. Р.). ◀ Од *ходзиц*.

пообкладац -ам зак. „покласц, пооперац дацо коло дачого”.

пооблапцяц -ям зак. „вѣцей раз облапиц дакого; облапиц поступне шицких”. ◀ Оп. *облапиц*.

пооблапцяц ше -ям ше зак. „облапиц вѣцей раз єден другого; облапиц ше медзисобно (о шицких)”.

пооблекац -ам зак. „облечиц поступне шицко/шицких”. ◀ Оп. облечиц.

пооблекац ше -ам ше зак. „облечиц ше поступне”. Слц. poobliekať (sa) „исте”.

пооблесковац ше -куем ше и **пооблізковац ше** зак. „дакус ше облесковац дакому”. ◀ Оп. облесковац ше.

пообочковац -куем зак. „обочкац шицко/шицких поступне”.

пообочковац ше -куем ше зак. „обочкац ше медзисобно”.

пообрацац -ам зак. **1.** „обрациц на шицки боки”: *Вец ше куру положи до плеховой ванґлочки и попари з горуцу воду. Пообраца ше ю доокола же би ше виадзи попарела* (ХомаБл 172). || Слц. диял. poobracat’ „исте” (SSN II, 975). **2.** *прен. „вигандровац, вжац на грабки”: Най го критичаре дакус пообрацаю, та ше охаби такоого писаня до новиных* (В. Саб.). ◀ Оп. обрациц.

пообрацац ше -ам ше зак. **1.** „обрациц ше вецей раз”. **2.** „огляднуц ше вецей раз”: *Пришла пред хижу, пообрацала ше чи ю дахто не видзи и вец з циха вошла до двора* (Заря 7/1935, 54). **3.** „порозпатрац ше; потрудзиц ше, погледац”: *Хто ше дакус лем пообрацал по швецѣ легкого збачел, же за кажди народ не досц лем да ма жем у своїх рукох* (РК 1926, 148, Д. Биндас); *Марта ме гоні да ше кус пообрацам [за роботу] ... па кед знаиш за дацо, намесц ме дадзе* (РЗаря 8/1936, 6). **4.** „попременьовац ше (о обставинох, ситуациі)”: *Як ше то пообраца: була найгорша, найхудобнейша у Дюрдьове, а власци ей вишколовали синых, бо були способни, та су тераз перши людзе у валалѣ* (Г. Р.); *Можебуц вона и найдзе роботу, хто зна як ше шицко пообраца* (Г. Р.).

пообувац ше -ам ше зак. „обуц шицко/шицких поступне”. ◀ Оп. обуц ше.

пообцаговац -гуем зак. „офарбиц долню часц мурох з цму белаву и под. фарбу”: *Чисти, побилени и пообцаговани хижы – як ластовки* (РК 1935, 140, С. Саламон). Оп. обцагнуц (3).

пооганяц -ям зак. **1.** „дакус оганяц дакого”: *Чувар нас пооганял, але нас не влапел*. **2.** „навесц, спонукнуц дакого же би попогнагял з роботу”: *Хр. ше наявел же придзе*

до нас; дакус ме пооганял да по фриштику поодкладам зоз стола (Г. Р.). **3.** ~ **коні** „прегнац коні же би ше не виргали” (Ю. Пап). ◀ Оп. оганяц.

поогварац -ям зак. „рознесц о даким плетки, клевети”. ◀ Од гвარიц (оп.).

пооглядац ше -ам ше зак. „огляднуц ше на вецей боки”. ◀ Оп. оглядац ше.

поодавац -ам зак. „одац шицки дзивки”. ◀ Од дац/давац.

поодавац ше -ам ше зак. „одац ше (о шицких)”.

поодберац -ам зак. **1.** „одобрац, одняц шицко поступне”: *Поодберали од ніх шицко цо мали*. **2.** *польонр. „позберац и зложиц до снопох скошене жито и др., с. изруковедати”: Вона поодберала цали одкос, а вон за ню повязал*. Слц. диял. poodbberat’ „исте”: *Ket še požalo, poodbiralo* (SSN II, 976). ◀ Од брац (берем).

поодбивац -ам зак. „одбиц шицко поступне”. ◀ Од биц/-бивац.

поодвальовац -люем зак. „одваліц шицко поступне”. ◀ Од валяц¹.

поодвальовац ше -люем ше зак. „одваліц ше поступне (о шицких)”.

пооддзельовац -люем зак. „оддзеліц шицко/шицких поступне”. ◀ Оп. дзеліц.

пооддзельовац ше -люем ше зак. „оддзеліц ше поступне (о шицким/шицких)”.

поодкладац -ам зак. „одложиц шицко поступне”: *поє юшку, поодклада и шедне жу роботи* (РК 1926, 157). ◀ Оп. класц/клад-.

поодметац -ам зак. **1.** „одмесц шицко поступне”. **2.** „почисциц, одмесц шніг”: *Поодметала сом шніг пред хижу* (Ир. Фин.). || Слц. диял. poodmetat’ sneh (SSN II, 976). ◀ Оп. месц.

пооднімац -ам зак. „одняц шицко/шицких поступне”. ◀ Од праслав. imati/jeti.

поодношиц -им зак. „однесц шицко/шицких поступне”. ◀ Од ношиц.

поодпадовац -дуем зак. „одпаднуц поступне (о шицким/шицких)”.

поодпарйовац -рюем зак. „одпарац шицко поступне”. || Слц. диял. poodparovat’ „исте”. ◀ Од парац.

поодповедац -ам зак. „вещей раз одповесц дакому”: *Так некраише поодповедал стариому човекови.* ◀ Оп. поведац.

поодрезовац -зуем зак. „одрезац шицко поступне”.

поодрубовац -буем зак. „одрубац шицко поступне”.

поодруцац -ам и **поодруцовац** -цуем зак. „одруциц шицко поступне”: *Гриц не мал брижу ... хто вжиме поодруцуе инїг коло обисца* (КовМихГриц 34). ◀ Оп. руциц/руцац.

поодходзиц -им зак. „пойсц поступне (о шицких)”.

поолейовац -люем зак. „присмачиц з олейом”: [Папригу] *поолеюеме, посолїме, пооцтуеме и так зготовену хаснуеме* (НКух 42).

поолївац -ам зак. „оляц дакого/дацо поступне”. ◀ Од ляц/-лївац.

поолївац ше -ам ше зак. „оляц ше поступне”.

поолїзовац -зуем зак. „олїзац шицко поступне”.

поолїзовац ше -зуем ше зак. „олїзац ше поступне”.

поометац -ам зак. „омесц поступне шицко”: *Поометала навучину.* ◀ Од месц.

поонациц ше -им ше зак. „поспричкац ше, повадзиц ше”: *Зоз домашніма ше барз пооначел* (Заградка 3/2004, 8); *Но та на тим зме ше дакус пооначели* (РН 28/1937, 2, М. Ковач). ◀ Оп. онациц ше.

поопатрац -ам зак. „опатриц шицко/шицких поступне”. ◀ Оп. патриц.

поопекац -ам зак. **1.** „почмигац, побиц з батоном и под”: *Поопекал конї, та бежелї аж по валал* (В. Саб.). **2.** прен.: видал „Руски батог” да зоз нїм добре поопека мадяронство хтори нас през потпису тераз нападаю же зме мадяронье (Заря 1/1939, 3). ◀ Оп. печиц.

поопекац ше -ам ше зак. „опечиц ше на вещей местох”: *штирох барз поопеканих* [од огня] *одвезли до шпиталю* (РН 16/1937, 4).

пооперац -ам зак. „опрец шицко поступне”. Слц. *poopierať* „исте”. ◀ Оп. опрец.

пооперац ше -ам ше зак. „опрец ше поступне (о шицких)”. Слц. *poopierať sa* „исте”.

поопивац -ам зак. „опиц шицких поступне”. ◀ Од пиц.

поопивац ше -ам ше зак. „опиц ше поступне (о шицких)”.

пооправяц -ям зак. „оправиц шицко поступне”. ◀ Од правиц (оп.).

поорац -рем зак. „зорац”: *Поорали жаздове яраши, пошали конопу* (ЕтнV 100).

поорезовац -зуем зак. „орезац шицко поступне”.

по осемдзешат у функи, атр. оп. под *осемдзешат*.

пооставац -ам зак. „остац у векшим числу”. Слц. *pozostávať* „исте”. ◀ Од стац.

поотарговац -гуем зак. „отаргац шицко поступне”.

поотарговац ше -гуем ше зак. „отаргац ше поступне (о шицким/шицких)”.

поотверац -ам зак. „отвориц шицко поступне”: *Поотверала шицки облаки.* ◀ Од праслав. *ot-voriti/ot-verti*.

поотверац ше -ам ше зак. „отвориц ше поступне (о шицким/шицких)”.

поотлукац -ам зак. „отлучиц поступне (шицко, на вещей местох)”: *Поотлукала гарчок.* ◀ Од *отлучиц*, праслав. *tlъkti* (tlъkq) и *tlukti* (tlukq).

поотлукац ше -ам ше зак. „отлучиц ше поступне (о шицким/шицких)”.

поотреповац -пуем зак. „отрепац поступне шицко”. ◀ Оп. *трепац*.

поотреповац ше -пуем ше зак. „отрепац ше поступне”: *Поотреповал ше од праху.*

поотресац -ам зак. „отресц шицко поступне”. ◀ Оп. *тресц*.

поохабяц ям зак. „охабиц поступне шицко/шицких”: *поохабяни дзеци* (РН79/1926, 2). Слц. диял. *poochabiat’* „исте”: *Šicko zme tam poochabiali: puški, koňi* (SSN II, 977). ◀ Оп. *охабиц*.

пооцицовац -цуем зак. „оцицац поступне шицко”: *Пооцицовал пальци по едзенью.* ◀ Оп. *цицац*.

пооцтовац -туєм зак. „покавшніц з оцтом (есенцом)”: [Шалату] *пооцтуєме, поситеме зос шметанку и єме* (НКух 41). ◀ Оп. оцет.

поошивац -ам зак. „ошац шицко поступне”: *Поошивала муку на хлеб*. ◀ Оп. ошивац.

поп х. 1. *беш. зневаж.* „паноцец”: *Поп з дзияком у церкви службу служел* (Етн30 296); *Дармо ме мой оцец / до школи даваце, / не будзе зо мне поп, / ані не думайце! ... / бо бим зоз олтаря / на дзивчата папрел!* (Бинд-Кост 113-114); *Думам же би [Марко Краљович] намирел и попох же би не бралї од худобних людзох залогї за роковину* (Етн30 190); *И служели службу вельо попове* (Етн30 121). 2. а) „верхнї сноп на марадику”. б) *мн. попове* „снопи на верху брадла (як закрице брадла)” (В. Саб.) || Карп.укр. (бук.) *nin* „зневаж. паноцец”, всл. рор „исте”: *там bus podlim рором, volim bus dobrim chlором* (Czambel). 2. „верхнї сноп на марадику”, всл. рор „исте”. Общеславянске слово. ◀ Од лат. *papa*, греч. *παππας*: σ, виројтно преїг ст.в.нем. *paffo*. ♦ *єст и над попом поп* „над каждую власцу єст висша власц”: *Єст то и над попом поп*. Увидзїме ми чи єден руководитель име так з народом бешедовац як ти бешедуєш (КовМихЦег 50). Серб. *и над попом има поп „исте”*.

попадац -ам зак. 1. „спаднуц (о шицких)”: *Лавка ше виврацела, а шицки попадали на жем*. 2. „кратши час падац (о дижджу, шнігу)”: *а кед диждж попада, лехчейше го [жем] упива* (РН 26/1937, 4). || Слц. диял. *poradat* „исте (1–2)” (SSN II, 980).

попадаовац -дує незак. „падац з преривами, з часу на час (о дижджу)”: 1931 року ... 10 фебруара спаднула дощ вельки шнїх ... 17 одмекло, дижд попадавал (запис на бокох РК 1932); *Попадавал красни дижджик и вожня була барз приемна* (РН 19/1929, 2). Всл. *poradovac* „исте”: *sepli diždžik poradoval* (Buffa 216).

попажериц ше -им ше зак. „полашиц ше (звич. на єдзене)”. ◀ Од *жрец*.

попаковац -куєм зак. „шицко/шицких спаковац”. Слц. диял. *porakovat* „исте” (SSN II, 980). ◀ Од *пак*.

попаковац ше -куєм ше зак. „спаковац шицко својо поступне”.

попалїц -їм зак. 1. „запалїц шицко поступне”. Слц. диял. *porálit* „исте” (SSN II, 980). 2. ~ *себе* „припалїц цигари (о двох або вецей особох)”: *Тераз вони попалели себе својо пипки* (РН 5/1934, 2). ◀ Оп. *палїц*.

попаметац -ам зак. „запаметац шицко”. ◀ Оп. *паметац*.

по пански присл. „на пански способ”: *Нашо прадѣдове, кед ше з Горњици, з Карпатох, сельели, та ше нье сельели так, по пански, так парадно* (Заря 2/1939, 3).

попанщени -а -е „тот цо постал пан”: *Михал, леґїнь у плишовим калапе и билих ципелох, на пол попаньщени парастки леґїнь* (РК 1937, 60).

попанщиц ше -им ше зак. „постац ‘пан’ (звич. о бувшим простим чловекови, селянови)”. Слц. *poranšit sa* „исте”.

попаприговац -гуєм зак. „присмачиц з мелку папригу”. ◀ Оп. *паприґа*.

по парастки присл. „на парастки способ”.

попарац -рем зак. 1. „розпарац (шицко)”. 2. „розплесц штрикане”. 3. „подрпац”: *Хлапец попарал з гвоздом по муре*. 4. *польопр*. ~ *кукуруцу* „з парачим плушком поподрезовац коровце у кукурици”. ◀ Оп. *парац*.

попарац ше -рем ше зак. 1. „розпарац ше”. 2. „розплесц ше (о штриканим)”.

попариц -им зак. 1. „поляц з горуцу воду” (Лев. Ск.) а) (зарезану живину пред обераньом): *Вец ше куру положи до плеховей ванґлочки и попарї з горуцу воду*. Пообраца ше ю доокола же би ше виадзи попарела (ХомаБл 172); *баба ше набурела як тото курце цо го праве попарела з врацу воду же би го лехчейше обрала* (КовМихГК 75). б) (желеняву и под.): *Єдну главку сладкей капусти попариме з горуцу воду най так дакус постої* (НКух 46); *Куцик тей трави попарї ше зос горуцу воду и охаби през ноц най стої, други дзень мож пиц* (РН 50/1934, 4). 2. „пофойтовац з цеплим воздухом”: *За-кривала сом мали курчата з хусточку, але сом их не попарела, мали луфту* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *париц*.

попаровац -руєм зак. „спаровац шицки парни предмети; найсц каждому предмету пару”. ◀ Од пара¹.

попаровац ше -руєм ше зак. „спаровац ше (о шицких)”: *Домаишні качки ше попаровалі з дзивима, та вишедзели мали качата* (В. Саб.). ◀ Од пара¹.

попасц -ашем зак. „спасц”: *Чловек очкововани кед му дзивина попаше польо* (М. Рм.); *Попасли ми [траву] овци того богатого Янкания* (РК 1936, 77). ◀ Оп. пасц¹.

попатрац -ам незак. „з часу на час патриц”: *Любуї ме, мили мой, лебо ми дай покой, / не попатрай на мнє як тот шиви сокол* (Етн9 ч. 252). || Всл. často na њu poratram (Lacko 61). ◀ Оп. патриц¹.

попатрене с. „попатрунок”: *А ... тото дзецко мало таки очи як ангелово, а и таке миле попатрене* (РН 9/1933, 2); *Вон и попатрене ма таке зле* (Ю. Рм.); *Кирилица ... на перше попатрене не є слична греческому* (РН 12/1928, 2). Всл. poratrenе „исте” (Hal).

попатриц -им зак. **1.** „унапрямиц попатрунок”. **2.** *попатель на себе (як випатраш и под.)*, „опать яки ши масни, заблацени и под.” ◀ Оп. патриц¹.

попатриц ше -им ше зак. „попатриц (на дакого/дацо)”, у старших авторох: *Попатель ше раз внедзелю, кед мац свою дзивочку ... прибера до карчми (= попатель раз внедзелю)* (РН 30/1927, 2). ◀ Од патриц ше. Тото дієслово, як и його основна форма патриц ше (оп.), хасноване виroyтно лем у императиве за обрацанє уваги дакому на дацо. Таке и укр. подивитися „попатриц”, импер. подивись „попатель”, подивіться „попательце”: *А подивіться, з якою любов’ю малює він. Оп. и патриц ше.*

попатрунок -нку/-нка х.: *Альє Мелани тот оцов [смутни] попатрунок вше бул на розуме и до оцовеї шмерци вельораз ми гуторела же вона не може забуц на тот попатрунок як на њу оцєц теди остатњи раз попатрел* (запис од 1935. на боках РК 1935, X). || Всл. poratruneк „исте” (Hal). ◀ Од патриц¹.

попахац -ам зак. „поцагнуц до себе воздух же би ше почувствовав пах, с. помири-сати”.

попачиц ше -им ше зак. „буц по смаку, буц прицагуюци, симпатични дакому”. || Всл. робаčić še „исте”, слц. рораčić sa „исте”. ◀ Оп. пачиц ше.

[попейглац] -ам зак. „випейглац шицко”. ◀ Оп. пейглац.

попел -ела/-елу х. „гар, пирня”, лем у Гнатюка и старших авторох: *Будз уверени же то не було злато, лем було попел и бла-то* (Етн30 84); „*Спалела сом [предзенко], мужу мой ...!*” „*Укаж, жено, тот попел ...!*” (Етн9 ч. 342); *до тей жимней маси додаї 42 гр. ошиваного дрєвеного попелу* (РН 39/1937, 2); *видзели зме место дзе су спалени и їх попел по шицких рикох ... посипани* (МаринкМ 116). || Всл. ropel „исте” (Czambel), укр. диял. попел „исте”. Общеславянске и нашо карпатске. ◀ Од праслав. ropelъ. ➔ У Керестуре нешка место нашого карпатского попел хаснуєме сербизем **жар** (оп.), а у Коцуре мадяризем **пирня** (оп.).

попер -пру/-пра х. бот. „южни плод з оштрим смаком як присмачка, с. бибер”. Назва ше хасновала ище у ст.укр.: пьпърь. Слц. ріерог, поль. pieprz. ◀ Од праслав. рьрьгъ, а тото през нем. Pfeffer, през латински и гречески пожичене зоз даєдного з восточних языкох (Тимко 18). • **цали** ~ „попер у зарну, немлети”.

попернік х. „судзинка за попер”.

попечиц -им зак. **1. а)** „упечиц шицко”. **б)** „кратши час печиц”. **2.** „опечиц”.

попечиц ше -чем ше зак. „опечиц ше”: *Виляло [дзецко] дзешка на себе горуцу воду, та ше попекло* (РН 8/1928, 4).

попицац -ам незак. „покус, з часу на час пиц”.

попивоцац -вуєм и **попивковац** -куєм незак. „покус, з уживаньом пиц” (Мел. Пвл.): *Госцєм цо попивковали у клубу було дакус чудне же ше Гаров не шалї з нїма як звичайно* (РС 6–7/2012, 16); *Василь себе през дзень звичайно попивковал у даєдней валалскей карчми и скоро вше пожнел дому на вечеру* (РС 32/2012, 11). ◀ Оп. пиц.

попечиц -чем зак. **1.** „єден час печиц”: *До истей запражки ше на ценко порезало кромплї и попекло ше их пред пальом да*

омекню (ХомаБл 182). 2. „опечич”: Кед палели сламу на сцерьнянки, та му огурки на полю попекло (Мик. Ск.).

попечич ше -чем ше зак. „опечич ше”: Виляло [дзецко] дзешка на себе горуцу воду, та ше попекло (РН 8/1928).

попиліц -ім зак. „порезац з пилу”.

попирскац -ам зак. 1. „опирскац”. 2. „кус попадац (о дижджу)”. 3. „овлажиц з пирсканьом”: Попирскала шмати пред пей-эланьом (Ю. Пап).

попирсковац -куем незак. „капкац, покус падац (о дижджу)”: Диждж почал попирсковац (КочишКроч 92).

пописац -ишем зак. 1. „украшиц зоз цифрами”: Дреліх ткала, / та го не барз пописала (Етн9 ч. 396). 2. „пошмарбац”: Дзеци ми пописали по нотесу. 3. „урядово позаписовац шицко цо человек ма, шицок його маєток”: а кед не мог человек виплаиц [порцию], придзе егзеквент, полицає дво-ме, напишу човекови коні, крави и вежню та предаю од человека шицко (ЕтнV 88). 4. „написац (шицко, вельо)”: Але я му написала так же сом го не увредзела, а шицко сом пописала так як и ту цо сом тебе послала (ЖиросМСМ 73); та док отпочинеш, та ми вецка шицко напишеш, гоч будзеш и два дні писац ЖиросМСМ 140).

пописац ше -ишем ше зак. „приявиц свойо винчане (о заручнікох)”: Кед одлуча же ше сцу повинчац, будучи молодята ше перше иду урядово пописац (писац ше) на парохію (ГорКух).

попитац ше -ам ше зак. „порозпитувац ше, поопитовац ше”: Добре же ши ше попитал на автобускей кеди маи автобус з Вербасу за Коцур, та тєраз будземе знац (Г. Р.). Слц. porýtať sa „исте”.

попиц -иєм зак. „випиц шицко”: Ещи єден погар вина попиєм (нар. писня). ♦ **попил дацо** „не у шоре му справованє, бешед”.

попишкани -а -е „тот цо ше помокрел, попишкал (о дзецку)”. Карп.русин. попишаний „исте” (Чорі).

попишкац -ам зак. „помокриц”.

попишкац ше -ам ше -ам ше зак. „помокриц ше”.

попишковац ше -куем ше незак. „неконтроловано мокриц (о дзецку)”: Кед ше дзеци ... попишковали, мушели ше нагривац, бо то напевно було од прехлади (дзецко ше шпотало по жимней жеми, шедало на ню облечене у ценкей кошульки). Усипало ше му цеплей води до лавора и воно у ней шедзело (КолесарД).

поплакац -ачем зак. „дакус одплакац”.

поплаковац -куем незак. „з часу на час покус плакац”.

поплатани -а -е „зоз плату (платами) на шматох”: [Дзеци] лєжа под поплатаним уяшом оцовим (РК 1940, 29, М. Ковач).

поплатац -ам зак. „пошиц, пооправляц платаючи”.

поплашиц -им зак. 1. „настрашиц”: Знаце цо хлапци! Направме себе баяси, та идз-ме бабу Кандураню поплашиц (РН 14/1928, 1). 2. „злекнуц”: [Хлапец] скрити за хижу ... кури, док го дачийо кроки не поплаша (РН 8/1934, 2). Слц. диял. porlašit „настрашиц; злекнуц” (SSN II, 985).

поплашиц ше -им ше зак. 1. „злекнуц ше”: Станулі [збойніці] им вочи и целі тих двоіх забиц. И вон вицаг шаблю и воні ше барз поплашелі (Етн29 91); Камион стал пред сушеда, а дас седем авта чекали да вон прейдзе, та сом не имела прейсц през драгу, так сом ше поплашела (Пвл. Бл.); Та сом ше обрацела на ньго, а вон ше так поплашел, та шол задком (ErRuth 24). || Слц. porlašit sa „барз ше злекнуц”. 2. „збуніц ше, злекнуц ше (о коньох и др.)”: єден жазда вожел ше драгов. Скочел заяц и коні ше поплашели (РН 70/1926, 4); И огонь теди нараз бовкнул и такой ше змирел. И овци у тору ше шицки поплашели (РН 2/1932, 4, М. Ф.). ◀ Од плашиц

поплєсц -єцем зак. прен. „наспак, вше-лїяк поприповедац”. ◀ Од плєсц.

поплєсц ше -єце ше (дакому) зак. безос.: Таке ше ми поплєтло у сну „таке ше ми чудне шніло”.

поплєшнєти -а -е „залапени з плєшне-ніну”.

поплєшніц -неєм и -ім зак. „буц залапени з плєшне-ніну”. Слц. диял. popliesniet „исте” (SSN II, 985). ◀ Оп. плєшніц.

поплювац -ам зак. 1. "забрудзиц з плюваньом": ~ патос „забрудзиц патос з плюваньом”. 2. прен. „оплювац, заплювац”: Найволе! бим теди сам себе поплювац (РН 45/1929, 3, С. С-н); Осудзельи го, поньжижельи, поплювалъи (Заря 14/1938, 4).

поплювовац -вуюм незак. „з часу на час плювац”.

попов -а -о „паноцов”: Вивежеме шмеце на попову ніву (Етн9 ч. 340). Оп. поп.

попод прим. з акуз. значи унапряменосц по месце хторе ше находзи под дачим: „Попод наш облачок дражка виходжена, / цо ши, моя мила, така засмуцена?” (БиндКост 58); Так тераз, кед пойдзеш нука, преправиши ше на єдну брамушку, та пойдзеш нука попод дзвери (Етн29 216); Зато ци давам того подлого коня, кеди ти сцеш, вон будзе татош цо будзе з тобу летац попод хмари (Етн29 242). || Всл. popod: vzal ho ~ pazuchi.

поподкладац -ам зак. „подложиц шицко поступне”. || Слц. диял. popodkładať „исте” (SSN). ◀ Оп. класц.

поподмивац -ам зак. „подмиц шицко поступне”: Вода поподмивала побережє. ◀ Оп. у-миц/у-мивац.

поподперац -ам зак. „подопрец шицко поступне”. ◀ Оп. подопрец.

поподрубовац -буєм зак. „подрубац шицко поступне”: Поподрубовали ми ринжлови (В. Саб.).

попожичовац -чуєм зак. 1. „пожичиц поступне од вецей особох”. Слц. диял. porožičiavať si „исте” (SSN). 2. „пожичиц поступне вецей особом”. ◀ Оп. по-жичиц.

пополадне с. „пополадньови час”: Єдно ярне пополадне спаднул цеплючки диждж, але хмари ше такой розишли и слунко зашвицело (РН 20/1934, 4); Требало тот тим школярох даяк наволац, дац му мено, ... лєм так за єдно пополадне, на Русадля 1948. року (РС). || Слц. popołudnie „исте”. • добре ~ здравкане пополадню.

пополадню присл. 1. „у пополадньовим чаше”. || Всл. popołudni „исте”. 2. у функції меновніка: Єдно пополадню ношел Янко ше-на коньом (РН 3/1929, 2, М. Ковач); Добре пополадню, бачи Франц! (ЛатякТал 81)

пополи присл. „на два половки, наполи”: „Полкали ше” кед пополи дзелели заробок: кед двома ламали, та пополи дзелели, або двома рисаре, або кед жаздови робели споли, та з нїм дзелели пополи, т. є. полкали ше з нїм (Зд. Фей.); кед го [пенєж] найдземе, подзелїме пополи (РН 31/1934, 3). Серб. попола(к) и пополе „исте”. Карпатски паралели не зазначени.

пополївац -ам зак. „поляц шицко поступне”. || Слц. диял. popolievaf „исте”: ~ zahrádku (SSN).

попомивац -ам зак. „помиц шицко поступне”. || Всл. poromuvac „исте” (Hal).

попонагляц¹ -ям зак. неперех. 1. „пошвидшац крочай”: [Жени] попонагляли каждая жу своєї колїски (КочишКроч 102). 2. „пошвидшац роботу”. || Слц. диял. poronáhľaf sa „исте (1–2)” (SSN).

попонагляц² -ям (дакого) зак. прех. „спонукнуц дакого же би пошвидшал роботу”: Попонагляйце го дакус, пале як му помали идзе робота.

попонагляц ше -ям ше зак. „пошвидшац даяку дію, роботу”: було людзох, цо ше попонагляли кнїжком просвитного дружба подоганяц (РК 1923, 48). Слц. poronáhľaf sa 1. „пошвидшац крочай”; 2. „пошвидшац даяку дію, роботу”: ~ s robotou, so žatvou, ~ urobiť. Оп. понагляц ше (1).

попонагльовац -люєм (дакого) незак. (гу **попонагляц**²) „спонукац дакого же би понаглял”: Идзме, Михале! – попонаглює Дюра човека (КовМихНО 71).

попоносовац ше -суєм ше зак. „пожаловац ше”. || Слц. диял. poponosovať sa „исте” (SSN). || Оп. понос, поносовац ше.

попопровац -руєм зак. „засмачиц з попром”: по ризкаши покладземе рибу, попопруєме ю (НКух 57).

попораїц -їм зак. „позаметац и направиц шор у хижі, обисцу”. || Карп.укр. *мало попорайіли „исте”* (Закарп 277), слц. диял. pororajit’ „исте”. ◀ Оп. порайц.

попосилац -ам зак. „послац шицко поступне”. || Слц. диял. poposielaf „исте” (SSN).

попосцеляц -ям зак. „посцелїц, намес-циц шицки посцелї”. || Слц. диял. *popostielat* „исте”: *popostielala, pozametala* (SSN).

поправдзе присл. 1. „насправди, наис-це”: *Кед ши християнин поправдзе, веж-ні твой капут, обвий єден камень, а так руц долу* (Етн30 134); *Та зато, матко моя, мушим умрец же би було по правдзе як за мене було написано од початку швета* (Етн30 68). || Слц. *popravde* „исте”. 2. „со-гласно правди; щиро”: *Поведз поправдзе*. || Слц. диял. *ja jim povim popraudze* (SSN). 3. „у ствари”: *С такими кнїжками и новина-ми бул полни Коцур пред войну, бо ше вони указовали, же су народни, нашо руски, а по правдзе за нїма ше инше скривало: помадя-рованє и повелькорусованє* (РН 61/1926, 1); *П. М. Поливка обявює, же нешкашнїя схацка по правдзе течай народного университета* (РН 6/1932, 3). || Слц. диял. *popravde* „исте”: *Popravde ani nevedel ako sa tam dostal* ◀ Од по-правдзе: форма правзде лок. єд. од прав-да.

поправиц -им зак. 1. „направиц шиц-ко”: *Поправела кифлочки и положила до релни*. 2. „оправиц; виправиц”. Слц. диял. *popraviti* „исте” (SSN).

поправиц ше -им ше зак. 1. „постац лепши”: *Хвиля ше кущик поправела. Дас кельо днї крашнє ивици слунечко, но робиц зато не мож, бо вишадзи вельке блато* (РН 62/1926, 3); *але кед вон ше справди поправел, я го примем за свойого брата* (РН 1/1933, 4); *Але [паноец] Попович ше не поправел, та го после полдруга рока зруцели, як му ше грожели одавна* (КостПр 93). 2. „затиц”: *По операції бул слаби, але ше швидко попра-вел*. || Слц. диял. *popraviti* sa „исте (1–2)” (SSN II, 990).

поправяц -ям незак. *жу поправиц*: [Бе-телїна] *дава вецей шена и баржей поправя жем* (РНКЗаря 1938, 121).

поправяц ше -ям ше незак. *жу попра-виц ше*.

попрагац -ам зак. „запрагнуц до коча, плуга, с. упргнути”: *Попрагаце воли дома до плуга, та вицагнеце єдну бразду* (Етн29 152). || Слц. диял. *poprahas*: *poprahai* коње ◀ Оп. прагац.

попражиц -им зак. 1. „упражиц шиц-ко поступне”. 2. „єден час пражич”: *Єдну варешку масци з двома варешками муки кус попражимо* (НКух 14). || Слц. диял. *porražiti* „исте” (SSN).

попратац -ам зак. коц. 1. „попораїц”. || Слц. диял. *porratai* „исте” (SSN). 2. „поод-кладац”: *Оркан прииол так нагло, же на приклад таршовци на пияцу ... немали кеди попратац не лєм свою робу, але и пенєж* (РН 27/1935, 3). || Всл. *vupratas* „попораїц, ушо-риц”: *vupratas chyži* „попораїц хижу” (Нал II, 1194). ◀ Оп. пратац.

попреберац -ам зак. „пребрац, пречис-циц, посортирац шицко поступне”. || Слц. диял. *porpreberai* „исте” (SSN).

попребивац -ам зак. 1. „поджобац (на черню, гвоздох)”: *Попребивали ноги по цер-ню*. 2. „пребиц, подзиравиц шицко поступ-не”: *Попребивали жуми на бицижлох*. || Слц. диял. *porprebijati* „исте”: ~ *steni* (SSN). ◀ Оп. пре-биц.

попребивац ше -ам ше зак. „поджобац ше”: *„Идз-ле, брату, вонка, опатри тот статок, же би ше там не попребивали або не позабивали* (Етн29 24).

попревожиц -им зак. „превезц шицко/шицких поступне”. || Слц. диял. *porprevazati* „исте” (SSN).

попревращац -ам зак. „превращиц шицко поступне”. || Слц. диял. *porprevracati* „исте”: *šicko porprevracali* (SSN). ◀ Од пре-вращиц, праслав. *vortiti*.

попреганияц -ям зак. 1. „нагнац статок єден час же би ше рушал. 2. прегнац ста-ток по змарзнутим шнігу же би поламал шнігову скору”: *Кед би бул груби шніг, а на нїм лядовица, треба ... рогати статок або швинї попреганияц по єшенських шацох, да ростліни достаню воздуху* (РК 1925, I). 3. „прегнац поступне статок на друге место”. || Слц. диял. *porprehani* „исте” (1–2) (SSN). ◀ Од гнац/-ганяц/гонїц.

попредац -ам зак. „предац шицко по-ступне”: *Мала там кущик худобки, та по-предала* (Етн30 94). || Слц. *popredati* „исте”.

попрейга присл. „крижом, прейга, с. по-преко”: *Кукуричанку ше преджобло попре-*

йґа дас на 4 цм од верху и през тоту дзирку ше предзало палічку зоз метлінча (ХомаМ 13). || Слц. диял. рорріек „исте”: Bráňi pole rorріek (SSN). ◀ Од преійґ.

попреказовац ше -зуюм ше зак. „напад-но поуказовац свойо вредности”.

попрекладац -ам зак. „предложиц шицко поступне”. || Слц. диял. rorprekladať „исте” (SSN).

попрекруцац -ам зак. „прекруциц поступне на вещей местох”. || Слц. диял. rorprekrúcať и rorprekrucovať „исте” (SSN).

попремакац -ам зак. 1. „премокнуц на вещей местох (о брадлох слами и под.)”. 2. „помокнуц, премокнуц (о веліх, шицких)”: Фодбалере попремакалі на змаганьох, та ше вец у старосци даеден похорел (В. Саб.). || Слц. диял. rorpremokať „исте”: do večera zme rorpremokaľi (SSN).

попремарзац -ам зак. „у векшей мири помарзнуц”: а натху мал кажди (попремарзали, бо були у ґаздині боси) (РК 1939, 110); Курчата з инкубаторох привожа на пияц попремарзани (Пвл. Бл.). || Слц. диял. rorpremrzať „исте” (SSN).

попременьовац -нуюм зак. „пременіц шицко поступне”. || Слц. диял. rorpremieňať „исте” (SSN).

попремесац -ам зак. „премесциц шицко поступне”.

попрепадац -ам зак. „препадноц поступне (о веліх, шицких)”: У варошох [комунисти] достали ледво 46% гласох а у валалох у векшей часци попрепадали (РН 85/1926, 3). || Слц. диял. rorprepadať „исте”: viňice rorprepadaľi (SSN).

попреписовац -суюм зак. „преписац поступне шицко”. || Слц. диял. rorprepisovalť „исте” (SSN II, 994).

попреплашовац -шуюм зак. „преплашиц шицких поступне”.

попреплашовац ше -шуюм ше зак. „преплашиц ше поступне (о шицких)”: Кед войдзее до неікайшей ікопи, ... та дзеци таки попреплашовани (РН 26/1937, 3).

попреплетац -ам зак. „преплесц поступне шицко”. || Слц. диял. rorprepletať „исте” (SSN).

попреплетац ше -ам ше зак. „преплесц ше поступне (о шицких)”.

попретлукац -ам зак. „претлучиц поступне шицко”: Под каменюм ше [конопи] мелю єдну годину и непрестано ше их преруцує под каменюм да их камень не попретлука (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). || Слц. диял. rorpretlkať „попребивац” (SSN).

попрерастац -ам зак. „перероснуц през дацо на вещей местох”: У дутяну сом видзела таку красну сланіну, така попрерастана [з месом], саме меско (Ір. Фин.); Месо фризійскей чарней крави попрерастане з лойом, тоти крави були лем на млеко, не и на месо (В. Саб.); Купела сом у месара таку фину швиньску карменадлу, попрерастану зоз сланінку (Г. Р.). || Слц. диял. rorprerastať „исте” (SSN II, 994). ◀ Оп. роснуц.

попреруцовац -цуюм зак. „преруциц поступне шицко”. || Слц. диял. rorprerucovať: rorprerucovaľi šicke snopі (SSN).

попрескаковац -куюм зак. „прескочиц поступне шицко”. || Слц. диял. rorpreskakovatť „исте” (SSN).

попрестрашовац -шуюм зак. „престрашиц, барз позлекац шицких”.

попрестрашовац ше -шуюм ше зак. „престрашиц ше, барз ше позлекац (о шицких)”.

попресц -едзем зак. 1. „шицко спресц”. 2. „дакус пресц”.

попресцерац -ам зак. а) „прештрец поступне шицко”: Як ше [конопи] виперу, теди ше их попресцера на паньваи да ше суша (РН 10/1934). б) „повишац порайбани шмати сушиц”: Попресцерала шмати на паньваицк. || Слц. rorprestierať „прештрец поступне шицко”.

попретарговац -гуєм зак. 1. „з тарганюм преридзиц (звич. желеняву)”. 2. „потаргац на вещей местох”. || Слц. диял. rorpretrhávať и rorpretrhovať „исте (1-2)” (SSN).

попрехладани -а -е „попрехладзовани”: Шицки зме попрехладани (В. Саб.); Росла у баби, та як дзецко часто була попрехладана (Сф. Мак.); Дзеци ше бавели на Крачун на слами, не попрехладали (В. Саб.).

попрехладовац ше -дзуем ше незак. и **попрехладовац ше** -дуем ше зак. „прехладзиц ше (о шицких)”: *Жени ше при пораєню попрехладую од жимней води* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. *poprechladat „исте”*: *Mňa ňekceli pustit takú bosú, že poprechladám* (SSN).

попреходзиц¹ -им зак. „прейсц през дацо поступне (о шицких)”: *Попреходзели на други бок уліци*. || Слц. диял. *poprechodit „исте”* (SSN).

попреходзиц² -им зак. „дожиц вшелїячини (звич. неприємности)”: *Охабце ше ви тей планей роботи! Могло би ше вам не удац, та бисце чудом попреходзели, як мой сушед* (РН 27/1927, 4); *Остатніх рокох продукователе у Керестуре вшелїяк попреходзели з паприжу* (РС 36/2012, 6, Ю. Пан); *Так сом попреходзела* (Пвл. Бл.).

попрец -еем зак. „спрец поступне (о шицких)”. ◀ Оп. *прец*.

попрецаговац -гуєм зак. „прецагнуц през дацо (на вещей местах, шицко). Слц. диял. *poprefahovať „исте”* (ССН).

попрецинац -ам зак. „з вдереннями оштрого предмета, батога и под. поранїц скору, цело”: *Ми дзеци бегали по Афичовим млїну, а дідо Афич нас бил з калапом, попрецинал нас з калапом, могли зме ше там покалічиц* (В. Ерд.); *престали [ми] пригваряц кед сом Митра з батогом попрецинал* (ЖиросV 272). || Слц. диял. *poprecinac „исте”*: *až mu skuru na ruci mescoch poprecinal* (SSN). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. *tęti/tinati*.

попречитовац -туєм зак. „вельо або шицко поступне пречитац”: *Помагал им попречитовац койяки писма ... зоз странских жемох* (ЛатякТал 29).

попрешивац -ам зак. „прешиц на вещей местах”: *У байкох зоднука було клоче попрешиване* (В. Саб.). || Слц. диял. *poprešivac „исте”* (SSN). ◀ Оп. *шиц*.

попрешмарбовац -буєм и **попрешмарговац** -гуєм зак. „попрецаговац з клайбасом непотребни места у тексту и под.” ◀ Оп. *шмарбац*.

попри¹ прим. з лок. У народним языку и у найстарших авторох хаснує ше з локативом: 1. значи место при даким/дачим:

1900 року [на Филипинох] *постал вулкан Майон, але не тирвал длуго. Тераз ше попри ньому отворел нови* (РН 35/1928, 3); [Плїваме на скели] *попри брегу, попри бре-гу, а там дзе рика скруцує, ми ше оддриліме* (ВочиОп, 6); „Яй, гусаре, кадзи сце ходзели? / Чи милого сце ми не видзели?” „Видзели зме, але не живого, / лежи шабля *попри бочку* його (БиндКост 15); *Ишли зме до єдного варошу попри лєше* (РН 16/1928, 3). 2. значи поровнане: *Кед человек шедне до жалїи и одидзе од краю, па ше найдзе на ширим морю, теди осети яки человек малки по при силно-му швету* (РК 1925, 41, М. Мудри); *Народзел ше [Исус] ... же би указал людзом яки нїчомни блага женски ... попри духу ... же цело нїчомне попри души* (Заря 1/1939, 1). 3. значи условие: *пчоли [як поживу] хасную и пращок зос квеца, але кед у кошинїци нестане меду, пчоли попри пращку поумераю* (= кед маю лєм пращку, та поумераю) (РН 25/1935, 4). 4. виражує допусне значене: *и попри шицкому труду опасносц* [од вилїву рикох] *више векиша* (Заря 12/1937, 3). 5. значи додаване: *Зарабям цо чувам дзеци, попри тому и ушиєм дацо* (С. Мїр.). || У слц. диял. з локативом: *всл. popri plotu* (Sipos), *popri potoku*, *popri samej žemi* (SSN). ◀ Од *по-при*.

попри² прим. з *жен*. У сучасним литературним языку, под уплївом сербского применовника *поред* (хтори ше хаснує з генитивом) применовник *попри* ше хаснує звичайно з генитивом: *попри нього, попри брега, попри сильного швета* итд. || Карп. укр. *попри* з генитивом (але виројтно и з дативом): *турського царя попри коня* *взяв* (МушГолоси 70).

поприбеговац -гуєм зак. „прибегнуц поступне (о шицких)”.

поприберани -а -е „крашне пооблекани, прибрани”: [Вещей] *не ходза мацери „под карчму” припатрац ше на својо дзивки, як крашне танцюю и яки су поприберани* (ФейИр 25).

поприберац -ам зак. „крашне пооблекац дакого”. || Укр. *поприбирати „исте”*. ◀ Оп. *при-брац, брац*.

поприберац ше -ам ше зак. „крашне ше пооблекац”: *Поведзме, моя Ганя и тєраз, кед ше поприбера и на два ключки под браду ви-вяже ... ані єдна млада невеста єй не докаже!* (Ю. Пап) || Слц. диял. *porpiberať sa* „пообле-кац ше” (SSN). ◀ Оп. *при-брац, брац*.

поприбивац -ам зак. „прибиц шицко поступне”. || Слц. диял. *porpibjať „исте”* (SSN).

попривожиц -им зак. „привезц шицко/шицких поступне”. || Слц. диял. *porpivoziť „исте”* (SSN).

попривязовац -зуєм зак. „привязац шицко/шицких поступне”. || Слц. диял. *porprivazovať „исте”* (SSN).

поприкладац -ам зак. „положиц шицко поверх дачого”. || Слц. диял. *porpikladať „по-докладац”* (SSN).

покрикивац -ам зак. „прикриц шицко/шицких поступне”. || Слц. диял. *porpikrývať „исте”* (SSN).

поприношиц -им зак. „принєсц шиц-ко поступне”. || Слц. диял. *porprinášať „исте”* (SSN).

поприїмац ше -ам ше зак. „прияц ше поступне (о посадзєних рошлінох и под.)”: *Шовѣжор цо закаламєл овоци, та ше му по-приїмали* (Н. Ерѣ).

поприповедац -ам зак. 1. „вирипове-дац, наприповедац”: [Дюра ше] *барз любєл хвалїц. Вше нам таке поприповедал, цо нїч по нїм* (РН 105/1926, 2); [Нашо предки] *би нам тєраз поприповедали и о ладох, цо були гордосц невести, и о подкладових сукньох и шицкей нашей прєшлосци* (РН 33/1937, 5). 2. „побєшедовац”.

попристановяц -ям зак. „поженїц (си-нох) одн. поодавац (дзивки)”. ◀ Оп. *при-становиц*.

попристановяц ше -ям ше зак. „поже-нїц ше одн. поодавац ше”.

поприходзиц -им зак. „присц поступ-не (о шицких)”: *людзе нашо поприходзе-ли [до цєркви] зос далєких салашох* (РН 50/1932, 2). || Слц. диял. *porprichodiť „исте”*: *porprichodili pomáli fšecky* (SSN).

поприцискац -ам зак. „прициснуц шицко поступне”: *По лєпиню ше поприцис-*

кало з наперстком, помасцєло зоз шметан-ку. || Слц. диял. *porpritiskať* (SSN).

попробовац -буєм зак. „випробовац”. Слц. *porprobovať „исте”*. ◀ Оп. *пробовац*.

попров(и) -а -о/-є „хтори ше одноши на *попер*; направєни зоз *попру*”: ~ *колач*.

попровадзиц -им (з даким/дачим) зак. 1. „покончиц руководзєне з дачим”. 2. (з даким) „окончиц роботу старателя”: *Хто з тима дзєцми попровадзи?* || Поль. *porprowadzić* „прияц на себе руководзєне з даким/дачим”: ~ *dom, gospodarstwo, pracę*.

попровац -руєм *нєзак*. „присмачовац з попром”.

попросто присл. 1. „на єдноставни спо-соб”: *Було майстрох тєди, було тишилїрох, алє то... лєм гат, то нє таке правєли. И посцєлї правєлї, шицко, лєм то по просто баржєй, нє видумовалї так, аж вєц послє* (В. Саб.). 2. *млєц* ~ „млєц цалє житнє зарно, вєдно з отрубамі”: *Жито скорєй попросто млєли: цалє зарно, вєдно з отрубамі, нє ви-бєрєли билу муку, вєц виошали з муки вєль-ки отруби за правєнє циберєй, а гєвту муку хасновали* (В. Саб.); *Сувачи попросто млєлї зарно* (В. Саб.). 3. *прєн*. „на вулгарни, брид-ки способ”: *Одвитовац (одповєсц, повєсц) дакому попросто значи „одвитовац хасну-юци вулгарни, бридки вирази”: Ньє да ше наостатку повадзєли так попросто, альє на їєдєн окремни, прєфиньєни ... способ* (За-ря 10/1937, 6). ◀ Оп. *прости*.

попруга ж. „файта рємєня, гуртна”: *По-пруга була ткана з моцних штарѣох, широ-ка, груба. Попруги служєли за прикапчованє покровца прєруцєного на коня (напр. мєсто шєдла), у тим случаю мала прєцку; служєли и за скапчованє спакованєй роби и под.; тиж и няклови на друку були з попруги и каркач цо тримал пєршиняк; дахто их хасновал и мєсто штарнѣох на штєврєцох (за капча-нє на орчики). Попруги правєли штарнѣа-рє* (В. Саб.); *„Зруц и шєдло [з коня].” „А як го знам зруциц кєд є твардо прикапчанє?” „Виєтнї з нїм аж попод хмари, уквач задню ногу до попруги, одорви ю ...”* (Етн29 121) || Слц. *porpruh* „рємєнь, попруга”, укр. *попру-га* „подбрухач”, рсї. *подпруга „исте”*. ◀ Од

праслав. кореня *prqg-*, хтори у превую зоз *pręgnąti*. Од того нашо *пружац, випружац ше, випружиц ше*, литературне *напруженє, сербске пруга, опруга*.

попсац -ам зак. „помогнуц дакому же би ше легчейше дагдзе виграбал, подриляц дакого горе”: *Попсай ме да ше виґрабем на древо (на брадло, на коня)* (Ю. Пап). ◀ Оп. *попсац ше*.

попсац ше -ам ше зак. „виграбац ше”: *Та дзе ши ше там попсал!* (= виграбал); *Подумай, попсал ше аж на верхню карфу!* (Гел. Мед.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

по псовски присл. 1. „як пес”. **2. плівац** ~ „плівац плюскаючи з руками опрез себе (як пес з предніма ногами)”: *Янко ишол по дну, а я коло нього плівал „по псовски”* – з руками *напрез себе* (ЖирошV 362).

попукане -ного с. „попукани места, пукленіни”: [Руски] *пец знал попукац, и през тото попукане ше барз курело* (ПапугаОл 122).

попукац -ам зак. „пукнуц поступне на вецей местох”. Слц. *porukať* (sa) „исте”: *ład* (sa) *porukal*.

попугац -ам зак. „повязац ноги коньови або крави (кед паше)”: *Коня або краву попугали так: коньови наручок привязали на кратко жу ноги, та ходзел шкинтаючи, а крави тот штранґ цо ей закапчани коло рогох и з хторим була привязана при яшльох тиж завяжу долу за ногу, та и вона ходзи помали, шкинтаючи на предню ногу* (В. Саб.). || Укр. *попутати „исте”, поль. porętać „исте”. ◀ Оп. пугац.*

попутовац -туєм зак. „препровадзиц попуване”. Оп. *путовац*.

попухнути -а -е „запухнути на вецей местох, спухнути”.

попухнуц -нем зак. „запухнуц поступне на вецей местох”: *Вошки то премаржліни [на пальцох ногох и рукох]. Од ніх пальци ... були попухнути, червени и барз швербели* (КолесарД, StRuth5 179); *Достала сом воду, та сом пошла до дохтора попухнута* (Люб. Як.); *попухли ми уха, зуби, поднебья у устох*

(РН 39/1937, 2). Слц. *poruchnúť „исте”. ◀ Оп. пухнуц.*

попучиц -им зак. „посдискац, поприскац дацо же би попукало, струшело ше, поджамиц”: *По полю було груди, та ґазда пошулькал жем, шульок попучел груди* (В. Саб.). || Слц. *poruciť „исте”. ◀ Од праслав. кореня *prqk-*, од хторого походзи и *pukati*, нашо *пукац*.*

попучиц ше -им ше зак.: *дзеци най меркую, же би ше їм писанки не попучели* (РН 19/1937, 2, М. Ковач).

попуцац -ам зак. „поступне пушиц шицко одн. шицких”: *Попуцаю гачата, едно пойдзе жу овсу, друге просто жу житю, треце просто жу кукурици* (Етн29 99). || Слц. *porúšťať „исте”: ~ statok. ◀ Оп. пуциц.*

попуциц¹ -им зак. *непрех. 1.* „престац ше процивиц, постац помирлівши”. Слц. *porustiť „исте”. 2.* и *безос. „дакус престац боліц”: Кед ме дакус попуци, та заштим; Болі попуцели, як да ані не були* (РН 34/1928, 3). **3.** „ослабнуц з интензитетом (о жими)”: *Жима у Америки ніч не попуцела* (Заря 1–2/1935, 9); *Госцели ше там тельо же и жима попуцела* (РНКЗаря 1940, 104). || Всл. *poruščelo „почал ше пуцац шніг”* (Hal). ◀ Оп. *пуциц. ♦ не ~ за шицок швет* „нізач не попуциц, не пристац”.

попуциц² -им зак. *прех. „побивніц дацо зацагнуце”: Кед ше калам добре приял и погнал треба рафію попуциц а познейше и зняи, да древно може загрубнуц* (РК 1940, 149). Всл. *porušćic „исте”: porušćic reminek* (Hal). ◀ Оп. *пуциц.*

попуцовац -щуєм *незак. жу попуциц.*

попшиц ше -им ше (и -шеєм ше?) „постац горши, погубиц ше (о човекови)”: *кед дзецко зложи тот [приємни] испит, можеме буц сиґурни, же годно, кед ше не попиши, напредовац у школах* (РН 17/1934, 2). || Всл. *porpusz še „погубиц ше”* (Bartko 202), всл. *poršic še „постац горши”* (Buffa 216), поль. *zepsuć się „погубиц ше”, укр. зіпсуватися „исте”. ◀ Од пес.*

пора ж. „час”, лєм у нар. писні: *час и пора*. || Укр. *пора „час”, чес. roga „хвиля”. ◀ Од праслав. рога „час; вдерене”, превой зоз*

праслав. *perti* „биц”: першобутно слово *пора* значело вдерене як сигналний знак одредженого часу (ЕСУМ).

порабцяц -ям *незак*. „робиц”, звич. у питанню: *цо порабяш (порабцяце)? „цо робиш?”: Цо же ши ми жено през дзень порабяла / Чи ши дзеци и обисце у шоре тримала?* (РН 9/1937, 4) || Слц. диял. *porabať, porobias, porabias „исте”*: Та со, kume, со *porabiasť*? (SSN), поль. со *porabiasz?* „исте”. ◀ Од робиц.

порада ж. 1. „рада, совет”: *Невесто моя премила, / хто ци таку пораду дал?* „Сама я ше здогадала ...” (Етн9 ч. 19); *Барз крашнє му [паноцови] биров дзековал же му таку пораду дал* (Етн29 268); *Длуго роздумовал але нїяким концом не могол себе дац ради. Зобрал ше и пошол до Дюри ... модліц го за пораду* (РН 44/1930, 2). || Укр. *порада „исте”, слц. porada „исте”*. ◀ Од *рада*. **2.** „радзене” *Гоч кеди жу ней [цар гу царици] пошол на да-яку пораду, вона на нього вше грозом скричала* (Етн29 129);

порадзиц¹ -им *зак*. „дац раду, посо-витавац”: „Е, так и так, паноцєц стари, нужда ме нагнала. Та сом пришол жу вам да ме порадице як би сом могол пойсц на други швет.” (Етн29 27); *Царови недобре ... та да го коваль поради цо би требало робиц* (Етн29 191). || Слц. диял. *poradiť „исте”* (SSN). ◀ Од *рада*.

порадзиц² -им *зак*. а) ~ *дакому/дачо-му* „помогнуц, ришиц проблем”: *На яки способ порадиц тому, же би чим вецей людзох читали ... Єдина дакле рада дац народу кнїжку-новини на читанє, а то мож лєм оствариц, кед оснуєме у каждой парохії читальні и библиотеки* (РН 26/1927, 1). б) ~ *себе* „помочи себе, ришиц свой проблем, знайсц ше”: *А я себе порадиц, квочку себе насадзим, а курчатка попредам, фрасєрови пирко дам (= я себе поможем, я ше знайдзем, я ришим проблем) (нар. писня); не можем себе ~ „не знам цо робиц, не можем ришиц проблем”*. || Слц. диял. *poradiť si „исте”*: *ňevedela si sama poradiť „не знала себе сама помочи, не знала ришиц проблем”* (SSN); всл. *poradzic sebe ňevedzeli* (Lacko 71). ◀ Од *рада*.

порадзиц ше -им *ше зак*. **1.** (з даким) „догвариц ше з даким”: *Дзеци крича, не може ше ані зоз свою жену у хижі порадиц* (ЕтнV 103). **2.** (дакому) „гледац совет од дакого”: *Знаш цо, сину, тєраз пойдзеш до мойого брата, вон уж дваство роки паноцєц, ... та ше йому порадици, можебуц же вон вецей зна, бо є стариши (= од нього будзеш питац пораду)* (Етн29 26). ◀ Од *рада*.

порадовац ше -дуюм *ше зак*. **1.** „кратши час, дакус ше радовац”. **2.** „зрадовац ше”: *Янко ше порадовал, же будзе мац тєраз причину тужиц Габра. И пошол такой ютрейши дзень до суду придац Габра* (РК 1927, 94).

пораїц¹ -ім *незак*. „правиц шор у хижі, кварталю”. || Карп.укр. *пораити „исте”* (TichyFr 97), укр. диял. *споряяти „направиц шор, попораїц, зрядити „украшиц, прибрац, неряд „нешор”, слц. незак. riadiť „пораїц”: ~ izbu, kuchyňu, слц. зак. poriaditi „попораїц”: prišla mu poriaditi a navariť, поль. porządkować „пораїц”, чєс. řaditi „правиц шор”*. ◀ Од *ряд „порядок, шор”, праслав. *грьдъ* (Machek).

пораїц² -ім *зак*. **1.** „порадзиц, посо-витавац”: *Вона [босорка] ше барз гнїва на вашого хлапца, та зато вас так порасла, бо иншак не може му о главу ходзиц* (Етн29 52). **2.** „препоручиц легиньови дзивку одн. дзивки легиња”. Всл. *porajic „исте”: jakoho vi mñe frajira porajeli* (Czambel). ◀ Оп. *раїц*.

пораїц ше -ім *ше незак*. „окончовац вельку нужду”. ◀ Оп. *пораїц¹*.

порайбац -бєм *зак*. „вирайбац шицко поступнє”. ◀ Оп. *райбац*.

поранєти -а -є „ранєти”, у старших авторох: *И по тей войни вельо там булі поранєти и мертви ... Єдна дзивка ишла тамаль и несла води и єден поранєти лежел у креви и питал од ней води* (Етн30 158); *Чловєк чежко поранєти принєшени до шпиталю* (РН 7/1928, 1); *Ша видзице, як страшно ви-патра: поранєти, побити до косцох* (РН 19/1929, 4).

пораніц -ім *зак*. „раніц”, у Гнатюка и старших авторох: *Неодлуга пришол Турок, збил ми шицко, ... мнє и мою жену поранєл* (Етн29 185); *Єдзце, бо то мойо цело, цо за*

вас и за шицких християнох поранене будзе (Етн30 72); *Уж маме досц погнуліх* [у війни] *пораненіх і зараброваніх* (КостЛиббер 43). || Слц. *poraniŭ „исте”,* укр. *поранити „раніц; нанесц рани”*. ◀ Оп. *рана*.

пораховац -хуем зак. 1. „вираховац”: Вон [худобни чловек] кед порахуе шицко цо ма плациц, не годзен, гоч дораз умре (ЕтнV 96); Кед доплею, кед порахую тоти худобни ... видзе им надніца по штерацец ... грайцари (ЕтнV 106). || Слц. *porachovať, porachovas: ňezna porachovas do sto (SSN)*. 2. „пречишліц, пречитац єдинки у множеству”: Кед ми порахуеш гвизди цо на небе (= кед ми пречишліш гвизди на небі) (нар. писня); Помож, Боже, помож назад до Европи, / теди порахуем америцки кроки. ... / Бо Норт Америка жем є превеліка, / та ше по ней скита хто не зна языка (= теди пречитаю америцки кроки) (БиндКост 28–29); Порахуй ей у хторей хижи од угла тот чловек бива (= почишлі, нашоруй ей шицки хижи од угла по хижу того чловека) (Пвл. Бл.); [Учитель П. Фирис по 38 рокох пошол до пензії.] 38 роки! Та то вельо и пораховац, а дзе же тельо прежиц у трапеню з дзецми (= то вельо и пречишліц, пречитац) (РН 18/1932, 6). 3. „роздумац”: Ми штирме под кирию вжалі єдну ґаражу, положелі пец, купелі угля, варелі як зме зналі. Райбалі зме себе сами, так да можеме вижиц. А я себе вец пораховал: мам у Америци жиц за тот мизерни хлеб, вец можем присц и дому и ту жиц (ЖирошМСМ 181). ◀ Оп. *раховац*.

пораховац ше -хуем ше зак. „направиц рахунок”: „Добре кед ши вируцал [гной зоз хліва]. Та лем преноцуеш ту до рана, а на рано ше порахуеме, та вец пойдзеш дому. ... Но, фиям, гибай, та ше порахуеме.” „Та цо ше знаме раховац, стара мац?” „Но цо, вишол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенєжи.” (Етн29 22) || Слц. *porachovať sa „исте” (SSN)*, поль. *porachować się „исте”*.

[**порацциц ше**] -им ше зак. „посербциц ше”: Порацели ше там медзи німа (Єл. Хм.). ◀ Од мадаризма Рац „Серб”.

порваз х. вироятно „штранг”, лем у нар. писньох (у Гнатюка и др.): *Кед когути зашпивали, / Турки валал звойовали. / Громадами людзох гнали / з порвазами повязани. / По двох, по трох их вязали, / а на шибень их водзели* (БиндКост 21); *Шугайова матко, на мнє не одказуй, / шварного шугая на порваз привязуй* (Етн9 ч. 113); *Шицких полапалі, / шицких повишалі / на єден порваз* (Етн9 ч. 413). || Всл. *porvaz „штранг”,* слц. *porvaz „исте”*. ◀ Од праслав. *po-vorъzъ* (Holub-Korešný).

порвазок -зку/-зка х. 1. „ценки штранджок, с. узица”: *На порвазок мой оцец го вязал и так го цагал за собу на польо* (КостПр 35). 2. „порващок на меху (за вязане меха)”: *мехи препатриц, поплатац и порвазки на вязац* (РК 1925, II).

порвац -вем и **порвец** -ем зак. 1. „портаргнуц”: *заячок сцел погласкац з лабку їжов хрибет и, розуми ше, нараз порвал лабку* (ЧаканБ2 11). 2. „поцагнуц”: *више зме ше [дзивки] лем позбивали до штрєдку, да ме ані єден [леґинь] не порве [на танец]* (Рускині 181); *Так ей бачи приповедал кед ю порвал набок же би ніхто не чул цо ей пове* (МКовЦег 25). • ~ **дакого за рукав (сукню и под.)** „поцагнуц дакого за рукав и под. (жадаючи повесц му дацо)”. ◀ Од праслав. *гъvati* (превой зоз гyti, гyvati).

порвац ше -вем ше и **порвец ше** -ем ше зак. „таргнуц ше”: *Порвал ше стари гавран на сухим конаре, ошмихнул ше на страхова слова* (ЧаканБ2 9). || Поль. *porwać się „скочиц з места”*.

порващок -щка х. „кратки порвазок”: *Поцагне за порващок на капурки. Замкнуте...* (РН 19/1929, 2); [Спрєведнути од коцкарох] *з тим потвєрдза стару руску присловку: „За цудзи порващок даш и свой ременьчок!”* (РН 36/1929, 4).

порвец -ем зак. оп. **порвац**.

порвец ше -ем ше зак. оп. **порвац ше**.

порвислар х. „тот цо при кошеню прєсцєра порвисла” (Сил. Мк.).

порвисло с. „скруцєна ражова и др. слама за вязанє снопох”. Общєславянське слово. З истим значєньом всл. *porvislo: vjažeme*

do porvisla (Czambel), слц. povrieslo, поль. powróšlo, укр. перевесло, рсй. перевясло, серб. повријесло. ◀ По В. Махекови од праслав. poverslo, а то од ro-verz-slo од праслав. дієслова verz-ti „вязац”. По М. Фасмерови рсй. перевясло од пере + вясло, а друга часц од vez-slo, дзе маме корень vez- „вязац”. По ЕСУМ-у прилапліви обидва толкованя.

• **пресецац порвисла** „класц порвисла гу снопом хтори треба вязац”; **пращиц (круциц) порвисла** „скруцовац порвисла зоз ражу за вязане снопох”; **ражово порвисла** ше круца з ражу, а **дикиньюво порвисла** – зоз дикинью (МудриАл). || Слц. диял. porvisla še kruca ze slami (SSN).

[**порез**] х. „часц приходу хтори ше дава держави”. ◀ Од серб. порез, а то од резати „резац”. Наш еквивалент **порция** (оп.).

порезац -ежем зак. 1. „з резаньом пораніц”: Порезал себе палец. 2. „з резаньом подзеліц на часци”. 3. (живину и др.) „поклац”. 4. „з резаньом очкодовац”: Якиш хлапци нам порезали жережи (В. Саб.).

порезац ше -ежем ше зак. „пораніц ше з дачим оштрим”: Тетанус то хорота, цо приходзи од отраваня креви, кед ше порежеме, лебо уджобнеме з дачим ардзавим (РН 28/1937, 3).

поридко присл. 1. „наридко”: На яр ... по штрєдку шорох [кукурици] ше парало з парачима плугами. Коло самей кукуричанки ше окоповало, бо була по ридко садзена (Заградка 1/1995, 20). 2. а) „лем ту и там”: [На першомайским вилету] Стариших по каналє було поридко (РС 19/2004, 5); [У Америки] церкви єст грекокатолицки и то лем по ридко (РК 1924, 156). б) „лем дакеди”: Млади швет сцека до швета. ... Свадзби по ридко (Ю. Пап).

порипац -нем зак. 1. „подрапац, попацац”: Порипали сце ми мур. 2. кух.: ~ **цесто** „порезац розогнате цесто з острожку”. 3. коц. „попарац (кукурицу и др.).

пориско с. 1. „древена ручка (на видлох и др.), с. дршка”: Длугоки пориска колєсарє правєли до лопатох, мотицох, ашовох, грабєлкох, видлох, до мєниших мотичкох и другого. Кратки пориска правєли зоз яєнового дрєва за млатки и шєкєри (Фа 122). 2. „руч-

ка, пориско на краварским батогу”: Пориско на краварски батогу було з багнітки або верби, мало на верху два вистружани главки и ярчок, урвацка ше увязала у ярчку, главки ю не пуцали горе-долу, увязана була на коньски жузел. И пориско ше масцело, як и чапов, да не здирвєє. 2. „древена часц чмигова, с. бичальє”: Пориско на коньски батогу було зоз тирсовки (В. Саб.). 3. „штрєдня, стеблєва часц на птицовим пирку”. || Всл. porisko „древена ручка на розличним сєрсаму”: dal sebe spravic do tej balti dluhe ~ (Czambel), слц. porisko „истє”. ◀ По В. Махекови од топор-иско, од праслав. тогоръ „шекера”, а трима ше же тото пришло прейг турско-татарских языкох од староиранского tapara. Наша форма пориско по тим толкованю настала од топориско з одпадованьом початкового то-. По ЕСУМ-у за праслав. тогоръ не иснєе общєприлапєна етимологija. ♦ **глупи як** ~ (В. Саб., Лев. Ск.): надумал ше жєніц ... и нараз – напросто здурєл, наєд ше маковини, глупи як пориско (РН 16/1936, 3, М. Ковач).

порихтани -а -є „приготовєни”.

порихтац -ам зак. 1. „приготовиц”: Кєд рано, порихта коч и пойдзє до цара (Етн29 17). 2. прєн. (дакого) „намесциц дакому нєприємносц, спорац дакого”: Порихтал го (В. Саб.); Так таржовци людзох порихтали (= подвалєли людзом) (В. Саб.); а Михал ше шмєял, жє го добрє порихтал (РН 1/1934, 3).

порихтац ше -ам ше зак. „приготовиц ше”: Лєм ше порихтай, пойдзємє заш до баби (Етн29 216); єщи ше шовжор лєм порихтал жу єдлу, док жєд єдну галушку, шовжор-шаркань шицко поєд (Етн29 166).

пориц -иєм зак. „розриц”: Кертица єй порила по заградки.

порище и **спорище** с. бот. „Polygonum aviculare L.” Общєславянска лексєма котра ше у тим значєню хаснєе у восточнославянских языкох. У укр. диял. спорище, спориш-трава, у слц. sporik зоз зн. Verbena, у поль. sporysz зоз зн. Claviceps purpurea. Початнє с- ше, вироятно, раховало як прєфикс и прєто ше страцєло (пор. тренчина – стрєнчина). У руснацких валахох сивєрнєй Мадярскєй зафиксєвали змє обидва вариянти:

и *порище* и *спорище* у тим значеню. Хасную ше ище назви *спорищок* и *швинська трава* (Тимко 39). По ЕСУМ-у од стр.рус. прикметніка *спорый* „тот цо ше повексуе, умножує”, праслав. *спргъѣ* „ботати; успишни” (од того нашо *спори* „швидки”, укр. *спорий* „исте”). Назва (с)*порище* условена з тим же тота рошліна ма вельо нашена або з тим же швидко рошне. Оп. и *спорищок*.

порни -а -е 1. „горди, випинаци, бесни”: *Порни человек то бесни человек, не можѣу ньому дойси. Владо зоз своїм пайташом Дюром нѣяк не може, бо Дюра таки порни. Нина Н. у бешиди така як порна. Яким ма лѣм штрѣдню ветеринарську школу, а порни є як прави ветеринар* (Пвл. Бл.); *Порни то горди, гвари ше: то порни барз* (М. Рм.). 2. „гнѣваці, пирскаці”: *Порни то барз гнѣваці, наровни, пирскаці, скочи як герчок* (Лев. Ск.). || Всл. *porni* „хтори ма оштри смак и пах”: *chren porni i cebula porna* (Buffa 217). ◀ Вироятно вяза зоз рсй. *порный, порной* „дороснути, дозрети, здрави, моцни”, рсй. *порить* „тиц; повексуе ше; помагац, робѣц хасен”, а тото по Фасмерови и ЕСУМ-у од *пора* „час; возраст”.

поробене -ного с. и **поробене** с. „начароване, наврчане”: *Похори ше дахто у обѣси, жени и сушеди такой знаю, же хорому то лѣм „поробене”, та треба гледац травы од поробѣна* (РК 1926, 23, Д. Биндас).

поробени -а -е „начаровани, наврчани”.

поробѣнско с. „поробене, начароване, наврчане”: *Вони двою уж хори и не можу ше сами обходзиц, таке як поробѣнско „як кед би им дахто поробѣл, наврчал”*. || Всл. *porobeńisko „исте”*: *Gana hcela šiskim vov zamku porobic, ale jej porobeńisko zopsula* (= погубѣла) *modlitva kaplana* (Czambel). ◀ Од *поробиц*.

поробиц -им зак. 1. „зробиц”. || Всл. *porobic „исте”*. 2. „начаровац, наврчац”: [Врачка] *велѣм гуторѣла, же їм хорота походзи од того, же їм, лебо швѣкра, лебо мужови жена лебо жени муж итд. „поробѣли” и да не „поробѣли” не були би хори* (РН 3/1934, 4, Б.). Всл. *porobic „исте”*: *žena mu to porobila „наврчала”* (Czambel, Sipos).

поровнац -ам зак. 1. „зробиц ровним”. 2. *прен. а*) „помириц повадзених”: [Двоѣ ше вадза: кажди твердзи же є лепши майстор.] *Тот царски син гуторѣл им: „Я вас найлѣпше поровнам. Поце до мнѣ ...”* (Етн29 176) б) „ушориц два страни у їх медзисобних длуствох”. в) *Шицко придзе на концу на вагу Правди божѣй. ... Правда Божѣ поровна шицко и откриѣ нам тайнства своя* (РН 40/1930, 4, М. Мудри). || Слц. *porovnať „помириц повадзених”*: *Ak vás on neporovná, nikto vás neporovná*, серб. *поравнати „исте”*: *Суд добрих људи ће да стране на леп начин поравна*.

поровнац ше -ам ше зак. „ушориц ше у медзисобних длуствох”: *Ми ше поровнаме з длуствами* (Ир. Фин.); [Влада] *дала знац шицким своїм длужніком же прѣстава одплацовац своѣо длужство, бо не може, и поволаѣ їх да ше зос ню поровнаю, да їм шицко не прѣпаднѣ* (РН 11/1931, 3).

пород х. „породжене”: *Тебе нѣхто не може, / лѣм бабица при породзе* (ErRuth 93); *Кажда жена мац зна, кѣльо роботи з малим дзецком од порода до 6 року* (РН 94/1926, 2); *У Индиї умерѣ рочно прѣ недопатрунок жѣнох у породеу вецеѣ як два милиони новородзених дзецох* (РН 48/1928, 3). || Всл. *porod „исте”*: *prišol čas porodu ženi* (Czambel), слц. *pôrod „исте”*, поль. *poród „исте”*, серб. *пород „исте”*.

породзинац ше -ам ше зак. „постац родзина”.

породзиц -им зак. 1. (без обѣкта) „прѣнесц на швѣт дзецко, с. породити се”: *Бо ше и так трафи у худобного человека же невѣста породзѣла, а єѣ швѣкра о фрѣшке време породзиц ма* (ЕтнV 102); *И дорѣз ... породзѣла; мала двоѣх хлапцох* (Етн29 250); *А ѣого жена мала веѣка дзецко, дас за два тижнѣ породзѣла, та веѣ як уж одлѣжала полог, та пошла до церкви* (Етн29 283); *Кед дас полноци, породзи царица, ма хлапца. О годзину породзи кухарка. И вона ма хлапца* (Етн29 230); *пошол царски син за катону, а ѣого жена породзѣла* (Етн29 284). || Слц. *dijal. porodit „исте”*: *ona išla porodit* (SSN). 2. (з обѣктом) „народзиц дзецко”: *Вон зоз своѣо жѣну скорѣй ше так залѣл же вона не год-*

на породзиц дзецко док вон ей руку не положи на брух (Етн29 248); але тота Єжибаба, кед тота кральовна тоти дзеци породзела, а вона на кралья одписала же його жена не дзеци народзела, але двою щенята (Етн29 280). || Всл. porodzie „исте”: porodzela barz krasneho chlapca (Czambel). Зоз значеньом (1) („с. породити се”) нешка под сербским уплвѣм и у бешеди и у литературним языку хаснуѣме повратну форму *породзиц ше*. Зоз значеньом (2) нешка ше звичайно хаснуѣ форма *народзиц*; *народзела дзецко*.

[породзиц ше] -им ше *зак.* „народзиц дзецко”. ◀ Од серб. *породити се*. Наш еквивалент неповратна форма (оп. *породзиц* (1)).

порозбеговац ше -гуѣм ше *зак.* „розбегнуц ше на розлични страни (о шицких)”: *Порозбеговали зме ше по цалим лѣше гледуюци пахняци ягоди* (РК 1933, 82).

порозберац¹ -ам *зак.* 1. „розобрац на состояини часци”. 2. (обрану куру и под.) „порезац, пофаластовац”. 3. „покуповац, рознесц шицку робу (о купцох)”: *Пошла рано до месара на месо, бо вец людзе порозбераю* (Г. Р.). 4. „поодводзиц, побрац до свойого дому”: [Радосно госцох дочекали] а по служби по двою и по трою порозберали до себе на полудзенки (РН 26/1927, 3). || Слц. диял. porozberať „исте” (1–3)”: präsä porozberau (1); hodzinu porozberal (2); šecko porozberali (3) (SSN II, 1006).

порозберац² -ам *зак.* „поцешиц дакого у бриги, жалосци”.

порозбивац -ам *зак.* „розбиц шицко поступне”.

порозводзиц -им *зак.* „розвесц, поодводзиц шицких поступне”.

порозвожиц -им *зак.* „розвесц шицко/шицких поступне”.

порозвязовац -зуѣм *зак.* „розвязац вецей ствари поступне”.

порозвязовац ше -зуѣм ше *зак.* „поступне ше розвязац (о вецей стварох)”.

порозганняц -ям *зак.* 1. „розогнац шицких поступне”. 2. *кух.* „розогнац (з розвалку) вецей цеста”.

порозгварац ше -ям ше *зак.* „побешедовац”: *Младеж ше розишла до своїх дружтвѣх, а стариши остали дома, да ше ище дакус порозгвараю и спомню свойо младши днѣ* (РН 10/1931, 3); *погльѣдали [ме] да ше дакус порозгвараѣме* (Заря 16/1938, 7).

пороздавац -ам *зак.* „роздац шицко поступне”: *Вона свойо домѣние за осем днѣ ... шицко худобним пороздавала* (Етн30 133). || Слц. диял. porozdávať „исте”: šetko čo kúpel porozdával (SSN II, 1006).

порозиходиц ше -им ше *зак. оп. порозходзиц ше*.

порозкапчавац -чуѣм *зак.* „розкапчац поступне на вецей местох”.

порозкапчавац ше -чуѣм ше *зак.* „розкапчац ше поступне на вецей местох”.

порозкладац -ам *зак.* „розложиц поступне на вецей места”: *Кед вельо роботи порозкладаѣме, а не поробѣне, та то ше вола рапишаž* (Вер. Рм.); *повинѣмала судзину з ладѣ и порозкладаѣме коло себе по жѣми* (Латяк-Тал 83). Слц. диял. porozkladať „исте” (SSN).

порозкладац ше -ам ше *зак.* „розложиц ше з роботу, серсаном и под”: *Циžанѣ ше сцигли дзѣшка порозкладац коло ѣдного валу* (КовМихГриц 69).

по розкошно *присл.* „розкошно”: *Жили по розкошно* (В. Саб.).

порозлѣтовац ше -туѣм ше *зак.* „розлѣтац ше поступне на вецей страни”.

порозмазовац -зуѣм *зак.* „розмазац дакого”.

порозметац -ам *зак.* „розмесц поступне шицко”. Слц. диял. porozmetať „исте” (SSN II, 1008).

порозмикац -ам *зак.* „розомкнуц поступне (шицки дзвери и др.)”.

порозношиц -им *зак.* „рознесц поступне на вецей места”. Слц. диял. poroznášať „исте” (SSN II, 1008).

порозпатрац ше -ам ше *зак.* „попатриц поступне на вецей страни”.

порозруцовац -цуѣм *зак.* „розруцац поступне шицко”. || Всл. porozrucovac „исте” (Hal).

порозсельовац (ше) -люѣм (ше) *зак.* „розселѣц (ше) поступне на вецей места”.

порозсиповац - пуєм зак. „розсипац поступне шицко”.

порозтверац - ам зак. „отвориц поступне (о шицких)”: *Шицки поростверали уста, да лепше чую и да ані слово не пречую* (РН 69/1926, 3, О. Кост.).

порозтрацовац ше - цуєм ше зак. „розтрациц ше поступне (о шицких)”: *Скорей зме ше сходзели [родзини], а тєраз зме ше порозтрацовали* (Ир. Фин.).

порозумиц - им зак. „зрозумиц, похопиц”: *Вон тото [женову побожносц] не мо- гол порозумиц, його шерцо було барз тварде* (РН 5/1927, 2); *Кельо єст правди котри ми тєраз на тим швецє ище не можеме порозумиц* (РН 56/1926, 4, М. Мудри); *Попатрел бирів на одборцях и такой порозумел їх думи* (РН 23/1933, 2, М. Ф-к); *Прето зме благодарни нашому церковному обществу, котре порозумело нашо народни потреби, ... вивойовало школске зданє, країнє го ушорело и украсило ... и дало нам бесплатно на хаснованє* (РН 42/1934, 2). || Слц. діял. porozumiet’ „исте” (SSN II, 1009).

порозумиц ше - им ше зак. *взаєм. повр.* 1. „розумиц ше, похопиц єден другого”: „спорозумиц ше, догвариц ше”: *Словацї бешедую барз сличним языком нашому, так же ше Словак и Руснак країнє можу порозумиц* (Заря 5/1938, 1). 2. „догвариц ше”: *Прето ше Италия єдно време по войни порозумела з Нємецку, да ведно робя за премєнку (ревизию) версайскей догварки* (РН 45–46/1937, 1).

порозхадзац ше - ам ше (у старших авторох) оп. **порозходзиц ше**: *Рано ше людзе поросхадзали за свою роботу* (РН 69/1926, 3).

порозходзиц ше - им ше зак. „розисц ше поступне (о шицких)”.

порозшевац ше - ам ше зак. „розшац ше поступне”.

пороляц - ям зак. „поровнац шем з ролю”. ◀ Од роля (оп.).

пороснути - а - є 1. „закрити з рошлїнами, позарастани”: *Заграда нам пороснута; барс мнє интересовали високи гори пороснути зос прекраснима лесами* (Заря

13-14/1937, 14). 2. „виключкани з узрєтого зарна, класкох, плодох”: *Жито у марадиких пороснуте*.

пороснуц - ошнєм зак. „виключкац ше з узрєтого зарна, плодох, с. проклијати”: *Кед єден рок були вельки дижджи, були таки места, яруги, дзе була вода, машина жу брэдлом не могла войсц, та жито поросло* (М. Рм.); *Да цибуля през жиму не наженє, полож ю у венцях на даскельо днї до диму, да ше окури. Дим ... затрима ю да не порошнє* (РН 39/1937, 2); *Знаме зос искуства нпр. же кромплї порошню у пиньвици або дольику* (Заря 11/1937, 7). • ~ у **класкох** „виключкац ше скорей як зарно покошенє, док є ище „на ногох” (оп. и *виключкац на ногох*).

порошиц - и зак. „дакус попадац (о дижджу)”. || Слц. діял. porosiť „исте”.

порошовац - шує незак. „покус рошиц (о дижджу)”: *До поладня хвиля була красна, ... а пополадню дакус порошовал диждж* (Заградка 9/1998, 9, шк. сост.).

порпац - ам незак. „шпиртац”: *Таки [мудри] чловец нїгда не пове же вон шицко зна и будзе ше учиц и порпац у кнїжкох до своєй шмерци* (РН 7/1936, 2). || Укр. *порпати* „гребац, шпиртац”, карп.русин. *порпати* „шпиртац”: *Дрозд сїв на балежу й почав йи лапками порпати* (Чорі). ◀ Од праслав. *рърpati* (ЕСУМ).

порпац ше - ам ше незак. „верциц ше” (В. Саб.): *Недосц то заграду мац и дакус там ше у ней дакеди порпац. Але кед сцєме мац од загради хасєн, треба у ней робиц* (РН 14/1936, 3). || Карп.русин. *порпатися* „верциц ше”: *Мати з дочков порпалися в городї на грядках* (Чорі). ◀ Оп. *порпац*.

порплї ж. мн. коц. оп. парплї.

порплїц ше - їм ше незак. *коц. оп. парплїц ше*.

порпляц ше - ям ше незак. *Кури ше порпляю у праху пред дижджом* (Лєв. Ск.).

порта ж. 1. „плац на хторим ше прави будинок”. 2. „оградзєни простор коло церк-ви, церковни двор”. Сєрб. *порта* „исте”. || Слц. *porta* „парцєла, плац з домом”. ◀ Од мадь. *porta* 1. „капура”; 2. „дом”.

портейка ж. „роба”, лем у Гнатюка: *Шицки три [Галиї] най напoлні зoз найфинишм гадвабoм и з портейку ... Пойду вoні нука до жалийох; oпaтpау еспап ... иду явиц іх фрайли же яка красна портейка єст у тих жалийох ... Вибера вона себе там: И тoтo купим и тoтo купим* (Етн29 218–219). || Всл. portéka „исте” (Štolc), слц. беш. заст. partéka и partieka „исте”. ◀ Од мадь. portéka „исте”. Оп. и товар. Як видзиме з наведзеного прикладу, уж у Гнатюка попри портейка находзиме и сербски турцизем еспап, хтори и авторе 1921–1941. часто хасновали. Нешка хаснуєме сербизем роба.

[портир] х. „чувар на уходних дзверох”. ◀ Од серб. *портир* < *порта* „дзвери”, а то од греч. *порта* „дзвери”, лат. *porta* „исте”.

порубац -бем зак. „поступне шицко розрубац”.

порубене -ного с. „орубени край платна, рубец, с. поруб”.

порубиц -им зак. „орубиц”.

поруковац ше -куєм ше зак. „дац себе руки при привиту и под., руковац ше”.

по руски присл. „на руским языку; на руски способ”.

порусначиц -им зак. „претопиц до Руснака”.

порусначиц ше -им ше зак. „претопиц ше до Руснака/Руснацох”: *але тоти Мадяре ше уж цалком порусначели* (РН 2/1929, 3).

поруцац -ам зак. 1. „руциц поступне вецей предмети”: *Кожухи од ніх [дзивкох] хлапци побрали и поруцали по жеми та ше по ніх валяли „багинди руцали”* (БиРК1939, 109). 2. (цигоні): *Хлапци ... поруцали циžoньи до води и почали лапац* (РНКЗаря 1941, 88). 3. „нерозумно потрошиц вельки пенєж”: *Мац ше тєраз єдовала / Нацо пенєж поруцала. / И тєраз ше прєшвечела. / Же врачарка ю дурела* (РК 1940, Я. Мудри). 4. „народзиц мертве (о животиньох)”. || Всл. porucac „исте”: dva žrebne kobuli porucali hačeta (Czambel), всл. porucic „исте” (Buffa 217), поль. porzucić и porzucac „исте”.

поруцац ше -ам ше зак. 1. „оддумац ше од поєднаней тарговини”: *Вони предавао лєм хижу и гумно, а заграду не сцу предац,*

та ше купци поруцали (Пвл. Бл., Г. Р.). 2. „погубиц заруки зоз заручніком/заручниці (о легиньови або дзивки)”: *Ганьча ше розишла зоз заручніком, а чи ше вона поруцала чи не то не знам* (Пвл. Бл.).

поруцац -ам незак. або зак. „бpац/вжац одн. давац/дац на охpану, старанє, зверйовац”, лем у Гнатюка: *Вандруй, мили, и я з тобу, / поручай и мнє зoз собу „вежні и мнє зoз собу”* (Етн9 ч. 30). У тим першим прикладу дієслово, по контексту, законченого виду, бо логичне же бизме го преложели зоз „вежні”. У слідуючим прикладу дієслово по контексту незаконченого виду, бо го мож прелозиц зоз „охабям”: *Остань, мила, здрава, на кого сама сцєш, / поручам цє Богу, кед ме любиц не сцєш „охабям цє на Бога”* (БиндКост 15). У „Свадзби у Керестуре” В. Гнатюк з истим значеньом зазначел форму законченого виду *поручиц* (оп.). || Всл. рогиґас „охабяц на дакого, придавац на охpану, на дачийо старанє”: *Рогиґам вас па Рапа Бога „охабям вас на Бога”* (Hal), слц. рогиґаґ „исте”, поль. rogecyć „дац гаранцію, ґарантовац”. ◀ Од рука.

поручиц¹ -им зак. „придац, звериц”, лем у Гнатюка: *[Староста] вежнє тоти штири ручніки до своїх рукох, охаби два пред собу на столе, а два прида пан видавачови же би их поручел свашком „же би их дал свашком”* (Вес 24). || Всл. рогиґіс „охабиц на дакого, придац на охpану, на дачийо старанє” (Hal), карп.русин. *поручити* „исте”: *мати поручила свою доньку воспитовати своув кумі* (Чорі) ◀ Од рука. → Дієлова *поруцац/поручиц* истого значєня як и виведзени *препоручац/препоручиц*, хтори находзиме у медзивойнових авторох (оп. *препоручац* и *препоручиц*).

[поручиц²] -им зак. „послац поручєнє”. ◀ Од серб. *поручити*. Наш еквивалент одказац (оп. одказац¹).

[поручиц³] -им зак. „наручиц”. ◀ Од серб. *поручити*. Нашо старши як еквивалент хасновали германизем *беиштеловац* (оп.).

порушац -ам зак. 1. „бpац до рукох, рушац”. 2. „рушаючи предмет помкнуц го з места, дац му иншаку форму и под.”: *Не зна-*

ло ше же є [пиршок] чудак покля ше го не рушало (бо то могол буц и звичайни, узбеграни пиршок), а кед ше го порушало, могло ше дац на зло. Значи, мушел сам узрец и вичуриц (КолесарД 175–176). 3. „плітко пороац або покопац”: На яр як ше уж годзен орац, орац дораз, плітко порушац жем зос плугом (РН 6/1934, 4, Я. Гафич); Накеди [гереди] пошходза треба коло нѣх окопац од-носно коло самей бильни глыну порушац (Заря 9/1937, 5). 4. „зоз дотхнуцом при параню, огартаню з плугом або з даяку другу роботу очкодовац рошліну” (МудриАл). 5. ~ **мех з муку** „помкнуц мех лѣво-право, горе-долу же би ше мука у нѣм не збила”; ~ **гордов на вино** „нагнуц, кус рушиц з места гордов до хторого насипани дезинфекцийни и др. средства же би исти средства лепше дѣйствовали”: Гордов треба голѣм кжди дзешец минути порушац, да ше у нѣм шицко помача и више го у иницаким положаю охабиц. ... Рушац гордов треба лѣм перши два годзини (РН 9/1937, 2). 6. „рушаюци знемириц”: Ходзели геваль-тамаль, мували ше як збунѣти пчоли кед дахто поруша кошніцу (КовМихІриц 32). 7. ~ **себе шерцо (живиц)**: а я уж и живиц порушала од того же од нѣх [зоз Французкей] нет нѣякого гласа (РС 32/2012, 11). || Слц. диял. porušať „исте” (1–2) (SSN II, 1011). ◀ Оп. рушац.

порушац ше -ам ше зак. „рушиц ше, помкнуц ше”: Пес ше кеди-некеди порушал зоз предніма ногами, та ше вецей раз єдно за другим облѣзнул кед жазда винѣмал зоз огня палѣчку [зоз сланѣну] (РН 5/1927, 2).

порушовац -шуѣм незак. 1. „плітко орац”: а и од репченю треба порушовац жем, да [репчень] не може зисц. Бо кед репчень зидзе зос конопу, репчень задави конопу (РН 6/1934, 4, Я. Гафич). 2. „кус покивовац”: Док ше сарма вари, шерпеню више треба помали порушовац.

[**порхет**] х. „памучне платно з власками з єдного боку”: Постава [байки] найчас-тейше була порхетова, а верх штофови або гатласки (ФейІр 89). ◀ Од нем. Barchent, вироятно прейг серб. пархет и поркет „исте”. Немецке од ит. barracano (13. в.), стр. лат. barracanus, а то з арабского.

[**порхетови**] -а -о/-е „ушити з порхету”: Таки верхні сукенки [малких дзецох] ... вжи-ме були порхетово червени (ВаргаЛю 207).

порция ж. „с. порез”: Було у тим вала-лѣ таки закон же ходзел чловек до кждного двора и ... зазберовал порцию або царови-ну (Етн30 133); Чекай, бабо, чекай, / чекай ти на жиму, / док придзе єзеквент / по на-шу порцию (БиндКост 117). || Карп.укр. по-рція „исте” (Дэже), слц. porcia (и мн. porcie) „исте”, серб. (у Войводини) порција. ◀ Од мадь. porció 1. „исте”; 2. „часц”, а тото од лат. porcio.

порядка ж. 1. мед. „эпидемия хороти”: Тота преганячка влѣце чи то така порядка пришла чи цо (Ір. Фин.). 2. прен. „ширене даякого навикнуца”: Да зачува народ од тей порядка [пица кафи], султан ище строгше заказал уживанѣ кафи (РК 1927, 199). ◀ Можліве од ряд „шор”, праслав. рѣдъ; мож-ліва вяза зоз слц. poriadka „феудална обо-вязна работа селянох за пана або општину, урбар” (SSN): феудална обовязка була обща за шицок народ, за цалу территорию як цо и порядка „эпидемия хороти” залапѣвала цале населѣне и ширише; тиж можліва вяза зоз чес. řádití 1. „правиц шор, порядок”; 2. „робиц насилносци, погроми, знѣчтожо-вац”; тото друге значѣне блѣзке нашому по-рядка, хтора мала знѣчтожуюче дѣйство.

посадзац -ам зак.: ~ **хлеб** „покласц хле-би до пеца печиц”: почекал док Іля свою паску до пеца не посадза (РН 17/1937, 3).

посадзиц -им зак.: 1. „положиц зарно або корѣнь до жеми, засадзиц”: Поорали жаздове яраши, пошали конопу, посадзели винѣци (ЕтнV 100). 2. а) „поставиц одн. по-нукнуц дакого шедзиц и под. (до превозки, за стол и под.)”: И так дойду вонѣ до варо-шу на жалийох, там их уж чекаю на шти-рох чилаших ... Дораз у посадза до гинтова з младим кральом (Етн29 219); И принесли вечеру ... а дванац апостоли з Христом бу-ли посадзени при другим столѣ (Етн30 72); Видавач их приви́та, посадзи их же би по-шедали (Вес 21); Нашол дзешкаль плѣцени сиц, Ілю до нѣго посадзел (РН 43/1933, 3). б) Свашка ю [млоду] одведзе пред олтар и посадзи ю клѣчац (Вес 28). 3. „положиц на

коня”: *Гвари ше: оцец посадзел або висадзал хлапца на коня* (В. Саб.). || Слц. posadiť „исте”: ~ na stoličku, поль. posadzić „исте”, укр. посадити „исте”.

по само присл. „кажде саме (идзе, жие и под.)”: *Нешка су [штири пайташки з младосци] ознова каждая по само: наджили своїх супругох: Мелана ждовица уж 60 роки, Маря 12, Ирина 9, а Магда 8 мешаца* (РС 41/2005, 5, М. Афич).

посановац -нуєм зак. „пожаловац”. ◀ Оп. сановац.

посватац ше -ам ше зак. „постац сватове (з винчаньом своїх дзецох)”: *Ух, чом ме тот Микола так увредзел? ... А я так думал же ше ище и посватаме „думал сом же ше нашо дзеци поберу”* (О. М. Б., РК 1929, 66). Карп.русин. *посвататися „исте”*: *Діти ся побрали, а їх родичі ся посватали* (Чорі).

посел -сла х. „висланік, с. изасланик”: *Тераз пошол стариш дружба посилац* **послох** до млодей родзини, до кумох, же би були зготовени на вечеру. *Тераз дружба стариш посаила других послох до свадзбней родзини, до кумох, до шицких родзинох, котри ту поволани, най ше посходза* (Вес 32); *вопал перше людзох на гощину, як ше обично вола по своїх послох* (РН 106/1926, 4). || Слц. posol „исте”, всл. posol и posel (Hal), поль. poseł „исте”, укр. посол „амбасадор”, цсл. посълъ. ◀ Праслав. роsъль, од дієслова послац/посилац, праслав. сълати. Як видзиме, паралели маю форми номинатива єднини на -ол и -ел, а восточнословацки форми двояки. У Гнатюка зазначена лем форма множини, а у фразеологийним виразу *ані осла ані посла* лем форма генитива єднини; за номинатив єднини не маме потвердзене чи глашел *посел* чи *посол*. ♦ **ані осла ані посла**: *Кед пошлеме дакого дацо покончиц, а вон ше не враца, гвари ше: ані осла ані посла „не враца ше ані послати ані його осел”* (М. Рм., Лев. Ск.).

посербиц ше -им ше зак. „претопиц ше до Серб/Сербох”.

по сербски присл. „на сербским языку; на сербски способ”. Оп. Серб.

посилац -ам незак. „с. слати”. || Всл. pošilas „исте”: pošilal peřeži z Ameriki

(Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. сълати.

[посилни] -ного х. „вояк хтори послати дацо покончиц” *И розпослал цар своїх посилних по цалим царстве...* (Шв. 3/2007, Ю. П.) ◀ Од серб. *посилни*.

посиловац ше -луєм ше зак. „уложиц напружене поверх своїх моцох и начкодзиц себе здравю”: *Служела хорому мужови, и сама була хора, та ше посиловала* (Г. Р.); *Дюри, не роб барс чешку роботу бо ти ище млади да ше не посилуєш на чешкой роботи бо ци на далей будзе чкодзиц твоему здравлю* (ЖиросМСМ 84). || Всл. posilic se „напружиц ше” (Hal).

посипац -пем зак. 1. „зосипац поступне шицко”: *Посипали шицко зарно до мехох*. 2. „сипаюци потресц по дачим”: *Посипала мелкого цукру по колачу*. 3. „скласц, утовариц”: *Посипали жито на ладо*.

посиповац -пуєм незак. „сипаюци розтресац по дачим”: *Вец ше сипало [до гордова] ванглу по ванглу гобльованей капуста, посиповало ше зоз солю* (ХомаБл 200).

поскакац -ам зак. 1. „нараз скочиц (о шицких)”: *Нараз шицки поскакали з местох (карсцелох, посцельох)*. 2. „скакаюци подупкац, погазловац по даким/дачим”: *Так сом ше нагнівал на ню, поскакал бим по ней* (В. Саб.); *Цо вона таке приповеда, по тей бим поскакал* (В. Саб.). || Слц. poskákati з обидвома значеннями: ~li z vozov.

посквачовац -чуєм зак. „нашвидко позошивац подране”. ◀ Оп *квачка, квачиц ше*.

поскладац -ам зак. 1. „складаюци покласц”. 2. „покласц”: *однєше ше на кочу зоз своїма дзецми на польо ... посклада свойо ствари до коча, та зоз жену роби* (ЕтнV 99). || Слц. диял. poskladať „исте (1–2)” (SSN II, 1015) ♦ ~ **руки** „зложиц руки на першох и ніч не робиц”: *Тераз можеме шеднуц, крашне поскладац руки и одпочивац* (РН 25/1934, 1).

поскона ж. бот. 1. „хлопска конопа”: *Рошліна конопа є двойністого роду. Мужески род, тото стебло цо квитиє [и оплодзує шеменец], воламе поскони, а женски*

род, тото стебло цо нашене приноши, воламе шеменец (РК 1923, 134, Д. Биндас); Гу менішим роботом у кукурици спадало и вирубоване посконох (ФейІр 32). 2. „стебло хлопскей конопі”: Поскони не були моцни, легко ше ламали; поскони ше витаргало и топело ше з німа (В. Саб.). || Общеславянска назва котра ше зачувала на ограниченей території дзепоедних славянских диялект. У лемк. poskon, слц. poskonny, поль. ди-ял. poskoń (Тимко 47). Чес. poskonné, слц. poskovné, paskonne, poskonica, укр. *поскінь*. ◀ По В. Махекови од праслав. poskonь, а то з уgro-финских языкох. А. Брукнер на основи польского ploskoń допущує походжене од праслав. ploskonь, а тото од ploskь „кляпчисти, широки” (конопа ма широке лісце). По ЕСУМ-у не ма общеприятую етимологию. ♦ *як* ~ „ценки а високи (чловек)” (В. Саб.); *вирос як* ~ „вирос високи и ценки” (С.С. Мак.).

поскравац -ам зак. „скрац поступне шицко (при шицу)”.

поскривац -ам зак. „скриц поступне шицко”.

поскривац ше -ам ше зак. „скриц ше поступне (о шицких)”.

поскубац -бем зак. „поцагац за власи”.

послабиц -им зак. 1. прех. „зробиц слашим, ослабиц (дацо)”: 3 моцними ліками мож послабиц прицисок; кед ше усипе води до паленки або кафи, та ше ю так послаби (В. Саб.). || Слц. диял. poslabit’ „исте” (SSN II, 1016). 2. непрех. „ослабнуц”: После того му и розум послабел (РН 16/1930, 3).

посладзиц -им зак. „засладзиц”.

[**посланік**] х. „представитель народу у скупштини”. ◀ Од серб. посланик (< послац).

[**посластица**] ж. „едзене за засладзене, десерт”. ◀ Од серб. посластица. Нашо ласкотка (оп.).

послац пошлем зак. „с. послати”. Общеславянске. ◀ Праслав. sьlati.

[**после**¹] прим. з *жен*. 1. означує дію хто-ра ше случує после одредженого терміна або дії: Такой после школи шицки зме бежали пред валалску хижу (Дю. Папг.); После

шатви ярного яриу... почала шатва кукурици (РТВ); Сигурно би ані не пошол вецей там кед бим го, єдного вечара после кина, буквално не одцагнул зоз собу ... (В. Кир.). 2. Тиж и у присловніцким виразу **после того** „потим, вецка”: После того сом го вецей не видзел. || Од карпатских бешедох зазначели зме после лем у карпаторусинским: *Послі того, як розпався Совітський Союз* (Чорі). ◀ Прето же наш еквивалент по (з локативом) у старших авторох ище досц розширені (по фриштику, по полудзенку, по вечери, по швету, по Крачуне, по Велькей ноци, по войны), тримаєме после за сербизем.

[**после**²] присл. „потим, вецка”: Придзе-ме после. ◀ Серб. после: Колико људи се после кају.

последше присл. „дакус потим”: Наволай ме последше. ◀ Од серб. после.

послуга ж. „служене, помагане”: [Газда] ме каждому дава на послугу (ЧаканБас 35).

послуговац -гуєм незак. 1. „служиц з едзеньом и под.”: Так високих госцох послуговали з їедзеньом його дзивки у народним обљечиву (РНКЗаря 1939, 47); На кораблю єст 450 особи, котри провадза корабель и послугую путніком (РН 84/1926, 3); отворел карчму и сам послуговал госцох (РН 15/1931, 2). 2. „служиц хорому”: Св. Алойзий заражел ше и умар од ку҃и, котру достал послугуюци хорих (РН 2/1931, 1); Гоч була паньского роду понукла ше послуговац хорих (РН 6/1930, 2). 3. а) „обслуговац установу”: Одкеди ше професор Н. пошвецел за паноца, та послугує и церкву и школу (Вер. Рм.); циска го [дзвонара] вонка зос словами, же не може церкву послуговац кед чита „Зарю” (Заря 7/1935, 51). б) (дакому и дакого) „обслуговац урядову особу”: не лем же кажди дзень ходзи на Службу Божу, але и послугує священікови при Служби божей (РН 26/1937, 6); Бо тот хлапец паноца послуговал цо треба, ані дзияка не було (Рускинї 23). в) „робиц при даякей машини”: Комунизм нагнал дзеци послуговац при машинах (РН 46/1936, 4). || Слц. диял. posluhovat’ „окончовац помоцни роботи; обслуговац дакого” (SSN II, 1017).

послуговац ше -гуєм ше *незак*. „служиц ше медзисобно (о сушедох и под.)”: *вони ше як добри сушеди ... послуговали ше веднак як найлепши* (РК 1927, 92).

послужовач х. „тот цо служи, вислугує”. || Слц. диял. *posluhovač* „1. *človek, ktorý v určitom čase vykonáva za dohodnutú odmenu rôzne pomocné práce*; 2. *školský zriaďenec, školník*” (SSN II, 1017).

[**послужитель**] х. „тот цо послужує у даякей установи”. ◀ Серб. *послужитель* „исте”.

послужиц -им зак. „с. послужити”.

послужовац -жуєм *незак*. „с. послуживати”. Хасноване синонимских дієсловох *послуговац* и *послужовац* вимага детальнейшу анализу.

послух х. 1. „послушносц”: *Млода [на пришаги] обецує и послух супружески* (ФейИр 51); *Послух власцом єст фундамент шорового гражданского живота* (РН 23/1928, 2); *И войско отказало послух и несце ше бориц процив земледільцох* (РН 38/1929, 3); *ишо л по Италиї, наказовал послух Богу* (РН 17/1929, 7); *Жена сце буц цалком шлебодна [у малженству]. Яка сцержлівосц, яки послух? Яка верносц мужови?* (РН 46/1935, 2, Д. Б.). 2. *викр.* „послухайце (дачю бешеду, дачийо слова), увага”: *Принєше тєраз дружба напригаши и кашу, стане на дзвери, пове так: Послух пан староста. Наша панї кухарка осемдзешат роки прежила, ище таку кашу сладку нїгда не зготовила* (Вес 45); *Модлїм послух браца мили / Лем на єден мали час, / Сцел би сом вам дацо повесц* (НЗ 3/1938, 15, Яким Олеяр). || Слц. *posluch* „послушносц; слуханє”, поль. *posłuch* „послушносц”, слц. диял. *posluch* „послушносц”, укр. *послух* „слуханє”, поль. *posłuch* „увага”. ◀ Од *слух, слухац*.

послухац -ам зак. 1. „єден час слухац”. 2. „окончиц тото цо розказанє”.

послухни -а -е „покорни, послушни”: *Тєраз таку жену мам же од ней нет два лепши у валалє: вредна, послухна, нет з ней нї-яка хибя* (Етн29 VII); *Дзецко мойо, будз ми послухни, не жаль ме, але ме цєш док ме маи* (ЖирошМСМ 151). Не зазначени карпатски паралели. Оп. *послушни*.

послушенство с. кнїжк. „послушносц”, у пришаги млодях: *и обецуєм ци послушенство*. || Слц. диял. *poslušenstvo* „исте” (SSN), карп.русин. *послушанство*: *заклика-ла го до Божого послушанства* (Чорі). ◀ 3 церковнославянского.

послушни -а -е оп. *послухни*: *Була усиловна до шицкей роботи и послушна до шицкей служби* (Етн30 125); *Напоминай [младенцом] да буду покорни и послушни владаром* (РН 5/1930, 2). || Слц. и слц. диял. *poslušný* „исте”: *~é decko*, карп.русин. *послушний „исте”: Мав благу, послушину натуру* (Чорі), серб. *послушан „исте”*.

посмаковац -куєм зак. 1. „дац дачому смак (з присмачками)”. 2. „почувствовац приємни смак єдзєня, пица”: *Посмаковали му колачи*. 3. (дакому) „виволац при дакому апетити, насмаковац дакому”. || Слц. диял. *posmakovať* „исте (2)”: *tag mi tota pol'iuка posmakovala...*, *jim hoc co posmakuje* (SSN II, 1032), укр. *посмакувати* „покоштовац дацо смачне”. ◀ Оп. *смак*.

посни -а -е 1. „без мяса и масци (о єдзєню хторє ше є кєд посни днї)”. 2. „небарз масни (о месу)”: *Кєд риба масна, вєц пошекану цибулю варимє у лєм тельо води да не пригори док є не мєгка. За поснєйшу рибу цибулю динстуємє на єдней варєшки масци лебо дакус олею* (НКух 56). 3. „слабого квалитєта, не плодни (о жєми)”: *Кєд жєм лїха – постна, гноїц трєба* (РК 1927, 144, Б.). 4. (неподмасцени): *посни колєса*. || 3 истим и подобним значєньом *всл. posni* (Sipos), слц. *pôstny*: *~e jedlo*, укр. *пістний*: *постне м'ясо, обід*. ◀ Од *пост*.

посолєни -а -е: ♦ *бєгац як з посолєну* „цали час не мировац”.

посолїц -їм зак. „положиц солї до єдзєня”.

поспадац -ам зак. „поспадавац, попадац”: *Так и я ше скитал [по Америци] мєшац и два тижнї, / аж ми поспадали з моїх ножкох чижми. / Чижми поспадали, шма-ти ше подарли, / тєдик мє Енґлїйци до роботи вжали* (БиндКост 28–29); *и дораз ше отворєли дзвери цємнїци и шицким поспа-дали окови* (РН 20/1933, 4).

поспани -а -е „невиспани, хторому ше сце спац”.

поспац пошпим зак. 1. „поступне за-спац (о веліх, шицких)”: *Дома шицки уж поспали*. 2. „дакус спац”: *Поспал дас ферталь годзини*. || Слц. *pospať* з обидвома значення-ми.

посплацац -ам и **посплацовац** -цуєм (дакого) зак. „повиплацац длуства дакому”.

посплетац -ам зак. „наприповедац гоч цо, насплетац”: *То завидни язики шицко посплетаю* (РК 1937, 80, М. Ковач); *Не будзем ци приповедац да не посплетама дацо*.

посплоковац -куєм зак. „оплокац (шицко)”: *Помила и посплоковала судзину и кантички за млеко* (Мел. Пвл.).

посподку¹ присл. „на сподку, поддачим”: *Же би кабат бул широки, [млода] посподку облекла добре викрохмалени били* (Заградка 8/1998, 15, шк. сост.); *Посподку були кошулі. Кошуля була така прейџа, як тераз, да повем, трудничка* (Рускинї 181); *Посподку стари [жени] не ношели били лебо вишивани сподні сукні, ношели лем чарни без даяких чипочкох, рецох и шлинџера* (ВаргаЛю 245).

• **сукня** ~ оп. **посподку**².

посподку² ж. у функц. атр. „сподня женска сукня, с. жипон”: *През роботни дзень зме ношели сукню. Чи там була даєд-на посподку не знам* (Рускинї 181).

поспреведац -ам зак. „спреведнуц вецей раз або шицких”.

поспричкац ше -ам ше зак. „пре розлични твердзєня, становиска мац з даким дробну звяду, с. споречкати се”. || Слц. ди-ял. *pospríečať sa*, *pospríčať se* „исте”: *Ňeraz me še pospríčaľi*; *F každim dome še l'udze pospríčaľu* (SSN II, 1021). ◀ Оп. *спричкац* ше.

пост х. церкв. „стримоване од масного єдзєня; час док тирва стримоване”. Общєславянске. Всл. *post* „исте”: *v rosce* (Sipos), слц. *pôst* „исте”, стсл. *postъ* „исте”. ◀ Од д.в.нем. *fasto* (нем. *Fasten*), а то од лат. *fastus*. • **Вельки** ~ „пост пред Вельку ноцу (почина на „чисти пондзелок” по Сиропусней недзелї и тирва 7 тижні”, **Крачунски** ~ „предкрачунски пост”, **Петровски** ~ „пост пред шветом св. Петра и Павла”, ~ **по би-**

ло обовязує вирних же би кажди пияток у року (винїмок кед на пияток пада шве-то) тримали пост, тє. же би не єдли месо то-го дня (ГорКух); **строги** ~ „пост кед ше не є месо, вайца, млеко и млєчни продукти”; наш старши вираз бул *оштри пост* (оп. *оштри*).

постав х. „платно за шице шматох, верх на шмати”: *Тот чловєк мал под пазуху скру-цєно поставу, несол до сабола ушиц себе надраџи ... „Чи досц будзе поставу на над-раџи?” „Оєй, будзе досц”* (Етн30 306). Автор у тим прикладу похасновал ґенитив єдни-ни од *постав*; *Постав то верх на шмати, а сподок ше вола „постава”* (М. Рм.). || Всл. *postav* „исте”: *dva vali postavu na sukeň belavu* (Czambel 608). ◀ Од мадь. *posztó* „платно; грубе збиване волняне платно за селянски шмати”.

[**постава**] ж. „нукашне платно, футро шматох”. ◀ Од серб. *постава*.

поставани мн. „тоти цо поставали рано з посцєлї”: *Вони приду на осем рано, та на пол осмєй уж мушимє буц поставани* (Г. Р.).

поставец¹ -ам зак. 1. „поступне стануц (о веліх, шицких)”: *Наєдли ше и поставали од стола*. 2. „поступне стануц после спа-ня (о веліх, шицких)”: *Рано як поставаю, оцєц ше им пита: Но, цо ше вам шнїло, дзе-ци?* (Етн29 96). 3. „охабиц шлїди ногох на дачим; походзиц по дачим”: *У блатних ци-пєлох поставал по тепиху*. ◀ Од праслав. *stati*.

поставец² -ам незак. „меняц ше до да-кого/дачого/даякого; доставац даяку при-кмету або форму”: *Страшно було го аж патриц. Ліцо раз червєне, раз блядє поста-вало, покля очи му вше вєкиши и вєкиши по-ставали* (РН 15/1930, 3); *Кажди з нас мал видзиц цо постава зос їєдного нашенка, односно зарна кед го руцимє до жеми* (За-ря 10/1937, 7); *поставал менєй сиџурнейши же його невиноватого заварли* (КовМихНО 101). || У SSJ6, SSN HSSJ и Галаґи не зазначє-не. Лєм у українским и карпаторусинским зазначєне *поставати* „поставец дацо; прє-тваряц ше до дачого”: Укр. *постати/поставати* „постец/поставец”: *Мої двї сусїдки*

поставали вчительками в сільських школах (= постали учительки); Ходім, сестро, лугами, та постанем квітками (= постанеме квитки, претворимо ще до квиткох); Вона з гніву сказала, щоб хлопці гайворонами поставали (= же би постали гаврани) (СУМ); Обы свобідно блудити селом, відьмы поставали мачками (Чорі). ◀ Од праслав. statī. Нашо поставиц² ище вше остава неясне: у старших авторох находзие и нашу стару (карпатську) форму ставац ие (оп. ставац ие (2)) и зак. вид стануц ие (оп.) и стац ие (оп.), та предпоставяме же ше поставиц² у нас вироятно розширело под уплївом сербского постајати.

поставиц¹ -им зак. **1. а)** „положиц едзене вариц”: *Други дзень вона пойдзе до церкви, йому постави вариц, да меркуе на огонь, да ше не вигашне* (Етн29 123); *Еден гарчок празни, други ніч не вари, / криж ти тебе женски, чом ніч не поставиш?* (Етн9 ч. 347). || Всл. postavic „исте” (Buffa 218). **б)** „положиц едзене на стол”: *Андя поставела вечеру на стол* (РНКЗаря 1941, 91). **2.** „положиц на даяку функцію, длужносц”: *Тот цар умар, його поставелі за цара* (Етн29 67); *Цар му так гуторел: ... Послухай мене, а я це поставим своїм дворником* (Етн30 20); *Испан хлапца любел и поставел го себе за кочиша* (Етн30 229). || Всл. postavic „исте”: ~ за krala (Czambel). **3.** „справиц, вибудовац”: *У Америки себе заробел пенєжи, та поставел нову хижу* (КостПр 16); *[Крави] вечар ходзели ту за стари бежель (дзе бул стари теметов), дзе тераз поставел Бучко Дюра хижу* (РК 1936, 141); *Не забудзе вон на нас, ... на тоту милу церквичку, що ше за ню тельо трудзел и поставел нам ю* (РН 43/1935, 3, з Риту). || Всл. postavic „вибудовац” (Hal). **4. а)** „положиц дакого/дацо же би дагдзе стал”: *Поставели го [сина] пред мацерино очи и пред шейсцох братох, там го били, катовали* (Етн30 20). || Всл. vžala ho varta a ho postavila tam pred koscel na stol (Cyambel 228–229). **б)** „положиц (у вертикалним положеню)”: *Поставел криж (памятник) на теметове* (Г. Р.); *Жадала тиж, да ... [ей] на гроб поставя криж* (РН 38/1937, 2). || Всл. križ postaveli pri draže (Czambel), поль. postawić plot. Об-

щеславянске. ◀ Од праслав. staviti, statī. ♦ **поставиц на (по) своїм** „зробиц, вивесц дацо по своїм жаданю, упарто ше свойого тримац”: *Гоч за що це секира, ще лем на своїм поставиц* (М. Рм.); *Не можеце ви сами, або вас даскельо по своїм поставиц, кед народ не сце. Идце кадзи шицки иду* (Заря 5/1937, 8); *Оцец гвари о своїм малим синови: „Кед сце по своїм поставиц, достане по надражі* (Лю. Шар.); **поставиц дакого човеком** „воспитац дакого, створиц з дакого человека”: *Поставел го човеком* (М. Рм., В. Р.). Всл. postavic za človeka „исте”: budzce na pokoju, ja vaše dzecko postavim za človeka (Czambel); **поставиц дакого на свойо ноги** „одховац, вивесц на драгу”: *твой син, що ши ше за нього тельо мучел, док ши го на ноги поставел и оженел* (РН 44/1935, 1); **поставиц дакого нінач** „зменшац дачию вредносц”: *Чом да ше даме немцом нінач поставиц?* (РК 1923, 121)

[поставиц²] -им зак.: ~ **питанє**, ~ **загадку**, ~ **диягнозу**. ◀ Од серб. поставити (питање, загонетку, дијагнозу). За синтагму поставиц питање наш еквивалент задац питање и (о)питац ие, а за поставиц загадку – нашо задац загадку.

поставкац -ам незак. „з часу на час ше застановяц при ходу”: *Газда намири статок, почисци обисце а вец поставка на драже* (РН 46/1930, 1); *коло салашу ше преходзи по хладку павур и кеди-некеди поставка* (ЧаканБас 22). Карп.русин. **поставковати** „исте” (Чорі). ◀ Од праслав. statī.

поставяц -ям незак. (жу **поставиц**) **1.** „правиц, будовац”: *У Чикажу поставляю хотел, котри будзе мац 3400 хиж* (РН 7/27, 3). **2.** „класц у вертикалним положеню”: *З брадла вельо снопи нацагали, / уже долу, клаше горе гумном поставяли* (ЗМВ, 15). ◀ Од праслав. staviti.

постанова и **постановка** ж. „ришеносц, одлука”, у свадзєбних диялогах и старших авторох: *Старшии староста: Чи ти Ганчо маши правдиву и неприсилвану дзеку и тварду постанову того леґиня Дюру хто-рого видзиш пред собу вжац себе за мужа?* (Малацко); *Елисей мал барз тварду постановку не потуниц и по други раз закон по*

хторим му жил оцец и мац (КовМихНО 249). || Укр. *постанова* „урядова одлука”. ◀ Од праслав. *staпъ*, а то од *statī* „стануц” (оп. *стан¹*). У нас вироятно кнїжково.

постановиц -им зак. „одредзиц; ришиц; основац”: *здлуж гранїцох турского царства ... аж до Банату постановена война гранїца* (РК 1927, 31, Я. Ерделї). || Слц. *postanoviť* „одредзиц; ришиц”, укр. *постановити* „исте”. ◀ Як и *постанова* вироятно кнїжково.

постарац ше -ам ше зак. „остарац ше”. Слц. *postarať sa* „исте”: ~ о *deti*. ◀ Оп. *старац ше*.

постарени -а -е „хтори ма випатрунок старого”: [На питане] *одповеда жаздиня, стариша жена, або голем за швидко постарена* (РН 45/1934, 2); *То якиш постарени нож* (Г. Р.); *У коморки ... ище стара кудзель стої: / постарена, розсушена* (Сф. Мак.).

постариц -реем зак. 1. „остариц, постац старши”: *А їх оцове ані здалека не попатра на своїх синох [як ше неумерено вешеля, забавляю], а кед би ше им дацо поведло, гупорели би: „ша най ше вешеля, млади су, док постарею, не буду* (РН 10/1928, 3). Поль. *postarzeć* „исте”. 2. „страциц швижосц (о рошлїни)” (МудриАл). ◀ Оп. *стари*.

постариц ше -им ше и -реем ше зак. 1. оп. **постариц**: *Чи Ці швекор здрави? Барз ше постарел* (Шв. 3/1978, 457); *Вон ше барз постарел* (Вер. Рм.). 2. „страциц швижосц од длугото станя”: *Поварим бундавки да ше не постаря* (Г. Р.); *Не будзем вельо салами нараз куповац, бо ше постари* (Г. Р.). Укр. *postarітися* „остариц”, поль. *postarzyć się* „исте”. ◀ Оп. *стари*.

постарчиц -им зак. и незак. „сцигнуц поробиц шицко”: *У оцовим обисце направени сучасни кармики, та и нешка у нїх коло 50 прашиата. Микола постарчи сам кармиц, у остатнї час сам прави и концентрат* (РС 37/2005, 5); *Дакеди у нашім валалє було иштири карчми ... Дюра и я заходзели до каждей. Постарчели зме, бо Дюра мал авто* (РС 3/2012, 13). ◀ Оп. *старчиц*.

постац¹ -стоїм зак. „кратки час стац”: *Вон кус постал и послухал ипиванє, а вец ше рушел далєй* (ТвенМ 32); *Заж нешка*

придзе – чи му повесиц, чи будзем мочи повесиц да вецей не ходзи, бо мне браня з нїм и постац ... Так предумовала красна Ильча (РН 16/1930, 2); *Охабиц цесто най дакус постої*. || Слц. *postat* „исте”: *chvílku postál pred výkladem*. ◀ Од *стац*, праслав. *statī*.

постац² -анєм зак. „настац, створиц ше”: *Саме од себе нїч не може постац* (РН 15/1930, 5); *Алє не треба думац же то шицко нараз постало. Кельо требало часу и туду да ше видума локомотива, ... єдна ладя* (РН 37/1933, 2); *Хто би нам од людзох могол розповесиц, кеди постал швет, кеди ми постали; дзе идземе по шмерци* (РН 21/27, 4, М. Мудри); *Боже! шицко цо видзим – а и я сам постали зме од Тебе – бо саме од себе нїч не може постац* (РН 15/1930, 5, М. Мудри); *од єдней старей, незложней держави постали даскельо нови держави* (КовМихНО 151). || Укр. *постати/поставати* „исте”: *Коли б усї речї з нїчого могли поставати; Кримські гори постали поволї, протягом кількох геологічних періодів; Міста руйнувались і знову поставали і постане на згаріщах нова Україна; Байка постала з народного джерела; Його пісня з туги постала* (СУМ). ◀ Од -*стац*, праслав. *statī*.

постац³ -анєм зак. 1. (дахто/дацо и даким/дачим) „витвориц себе одредзени статус у живоце”: *Постал би я попом и парохом, постал би я во двори за слугу* (Етн9 ч. 55); *Син и мац почали жаздовац и вельки жаздове постали* (Етн30 53); *а року 1806 21 априла посталъ парохомъ коцурскимъ* (ЦапЦ 91). 2. (даким/дачим) „пременїц стан, претвориц ше до дакого/дачного”: *Вон лєм нараз постал каменьом и ожил нараз так на тим месце дзе и скаменєл* (Етн30 51); *Пол погара [смоли] попила, / пол пламеньом постала; / цали погар попила, / шицко пламень постала* (Етн9 ч. 17); *Христос ше обрацел, махнул з руку, шицки каменьом постали цо их там було. ... Заш ше огляднул Христос, махнул з руку, и тоти шицки осталї на камень* (Етн30 44). З тим значеньом у Гнатюка находзиме и приклади зоз злученьом буц з дакого дахто/дацо: *гаче ше стреше, таки красни конь бул з нього (= таки красни конь постало)* (Етн29 120); *Кед*

це зосце биц, лем ше удер з тоту паліцу по колене, вельки и вельки чловек будзе з тебе (= вельки чловек постанеш) ... Хлапец ше вдери по колене з паліцу, дораз бул страшне вельки и вельки чловек з нього (= барз вельки чловек постал) (Етн29 54). 3. „достац нову характеристику, прикмету”: Мизантроп я постал (КостПр 71); 3 обешения и кепкара постал побожни мудрець (КостПр 75); И постане му шерцо пусте, празне (РН 15/1930, 5); Нараз Ганс обачел же белаве квице на пажици постало живе (ВочиОп 31); Така на мне зла постала зато же у вецей не воламе до нас (Пвл. Бл.); Муж кус замасцел кошулю, та жена така на нього зла постала (Пвл. Бл.); Я видзел, як ше твоей очи зишли зос його очми и же од теди ти постала застарана (РН 11/1930, 3). || Укр. *постати/поставати* (гу значеню (1)): *Мої дві сусідки поставали вчительками в сільських школах*; (гу значеню (2)) *Ходім, сестро, лугами, та постанем квітками*; *Вона з гніву сказала, щоб хлопці гайворонами поставали* (СУМ). ◀ Од -стац, праслав. *statī*. Оп. *поставац*².

постлукац -ам зак. „повредзиц при паду, вдереню”: *На малого Владка жалошнє и попатриц. Белаве око, постлукани колена, подрапани, имати брудни, подарти* (Заградка 3/1999, 23); *Найволели зме бегац за жумову лабду. Не було важне и же постлукаме пальци на ногах кед забегнеме на цеглову дражку* (РС 42/2005, 2); *У Японскей кед ше збию бициклісти ... и глави постлукаю, место да ше вигандрую, вони ше єден другому поклоня* (РН 10/1933, 1, М. Винай). || Всл. *postlukac „исте”* (Hal). ◀ Од *тлучиц* (оп.).

постлукац ше -ам ше зак. „повредзиц ше при паду, вдереню”: *Спаднул з моторки и шицок ше постлукал*.

[**посто**] присл. „постоток”. ◀ Од серб. *посто*.

[**постояц**] -оїм незак. „исновац, еґзистовац”. ◀ Од серб. *постојати*. Наш найблізши еквивалент безособна форма єст: *Чи таке дацо постої на швецѣ? > Чи таке дацо єст на швецѣ? У литературним языку хасную ше и кнїжково еквиваленти исновац (укр. існувати), еґзистовац и ридко суцествовац (з угрорского и русийского)*

пострадац -ам зак., у Гнатюка и старших авторох: 1. „дожиц нещесце”: *Кед так пострадали, най себе хлеба гледаю, а з нами на ноц ту най пребиваю* (Етн30 138). 2. „страциц живот”: *Вельо [напуцени дзеци] пострадали од гладу и епидемийох* (РН 1/1928, 6). 3. „буц барз очкодовани або знічтожени”: *[У трешеню жеми] пострадали валали коло Кражуєвцу и Милановцу* (РН 23/27, 2); *[Паноцец] там у малей церквочки, котра жу тому у марицу мешацу того року барз пострадала од потресу* (РН 17/1931, 3); *Жита исто барз пострадали [од каменцу]* (РН 24/1932, 3); *Пострадал вон [свитилнік на Фаросу] од треиеня жеми* (РН 3/1933, 3). || Укр. *постраждати* 1. „зазнац неприємности, материялну чкodu, физични боли и под.”; 2. „зазнац репресії”: *постраждати за правду*; 3. „зазнац очкодованя”: *постраждали у всіх ноги*; серб. *пострадати* 1. „прецєрпиц чкodu”; 2. „погинуц”. У словацких диалектох (Hal, SSN) дієслово (*по*)*страдац* не зазначене. Форму *пострадац* досц часто хасновали нашо медзивойново авторе (частейше як його основну форму *страдац*). У тим чаше ше розширело виroyтно под уплівом сербского и українского языка. ◀ Оп. *страдац*.

пострашиц -им зак. „єден час страшиц”.

постред прим. з ґен. означає унапряменосц по штрєдку дачого: *По стред драги не було циню од древох* (Е. Коч.). Форма -*стред* коцурска, оп. *поштрєд*.

пострел х. мед. „вред на пальцу руки або на длані”: *Пострел ... предзєрал до глібини, до косци, теди стрикало до пальца и гноєло ше, месо препадло, вигніло, могол ше аж дац на зло, та чловек достал склопци и умар. Спочатку ше на пальцу вируцєло таке як пирицок, котри барз болєл, поставал вше векиши, палец спухнул. Барз болєло док пострел не дозрєл и превалєл ше. Теди з нього вичурєл шицок ґад, а на пальцу оставал знак до имєрци – рубєц на скорі, скривєни нохєц кед вред бул на верх пальца и под.* (КолєсарД 171). || Слц. диал. *postrel „druh kožnej choroby”*: *Postrel, to ked še obira, co aš kosc s palca vychodzi* (SSN II, 1025), всл. *postrel и postril „исте”* (Buffa 219), чєс. *úšťel*

„ревматична хорота глави”. ◀ Од стрела, истреляи, праслав. strěla.

поступац -ам незак. „одношиц ше, с. поступати”: Учитель краинє з дзеци поступал (Пвл. Бл.); Івари ше: поступац добре (недобре) зоз статком и др. (М. Рм.). || Карп.русин *поступати* „исте”: Вун погано *поступав* из нив, кривдячи й збіВін погано *поступав* из нив, кривдячи й збіткувучи (Чорі), слц. *postupovať* „исте” (оп. под *поступовац*) (HSSJ), серб. *поступати* „исте”. ◀ Общеславянске, од праслав. *stqр-, stqрiti*.

поступиц -им незак. „зробиц даяки поступок, с. поступити”: Некраинє *поступел*; Тот красн приклад Дюрдьовчанох ставяме и другим нашим валалом на шерцо и модліме шицких, же би и вони так *поступели* (РН 16/1935, 6). || Поль. *postąpić* „исте”: ~ *źle, jak z nim* ~ ?, карп.русин. *поступити* „исте” (Чорі), рсй. *поступать/поступить* „исте”, серб. *поступати/поступити* „исте”. ◀ Общеславянске, од праслав. *stqр-, stqрiti*.

поступовац -пуєм незак. „поступац”, ридко, лем у старших авторох: Неишлебодно ше им [чиновніком у державней служби] *опивац, картац, лац* або *бестидно жиц*. ... Исто так зос народом муша краинє *поступовац*, не лярмац або ше *грожиц* и у *канцеларії* *справовац* ше як у *карчми* (РН 87/1926, 1); *пре його пребарз погібельне поступованє з народом ... з керестурскей парохії* [го] *зручуєме* (КостЛибер 115). || Слц. *postupovať* „одношиц ше, поступац”: *velkomozna pani s nami ne tak postupuje* (HSSJ IV, 172), *postępować: postępował z nim ostro; postępować dobrze, źle, mądrze, głupio, chytrze* (SJP11). ◀ Оп. *поступац/поступиц*. ➔ На основі зазначених прикладох и паралелох предпоставяме же дієслово *поступовац, поступац / поступиц* у нас з карпатскей лексики.

поступок -пку х. „дія хтору дахто зробел, поступене”. Укр. *бешедне поступок „исте”* (СУМ), карп.русин. *поступок „исте”* (Керча): *Ото быв його мерзенный поступок* (Чорі). ➔ У народней поезії и старших авторох и синоним *учинок* (оп.). Оп. *поступовац*.

посудзиц -им зак. „повесц негатиwне думанє о даким/дачим, осудзиц”: *Вона посудзела же на служби на хованю паноца ... ніхто ... не отримал бешеду спред валала* (Г. Р.). || Слц. диял. *posúdit’ „исте”* (SSN II, 1027). ◀ Од *судзиц* (оп.).

посудзовац -дзуєм незак. „виношиц негатиwне думанє о даким/дачим, осудзовац”: *Людзе таке справованє посудзую*.

посушиц -им зак. „осушиц шицко поступне”.

посушиц ше -им ше зак. „осушиц ше поступне (о шицких)”.

посходзени¹ -а -е „позберани, зобрани ведно”: *Посходзени людзе чекали початок схадзки*.

посходзени² -а -е „хтори ше виключкал и почал роснуц (о рошліни)”: *Цибулька ми була така фина посходзена, а тераз помарзла* (Лев. Ск.); *На польох дзе пошате жито миши зніщую нашенє и лем цо посходзени рошліни* (РС 44/2005, 10).

посходзиц¹ -им зак. „зисц, позиходзиц (о велїх, шицких)”: *А як вони посходзелі [з ладі], / крайнім ярком ипациралі* (Етн9 ч. 385); *Дойду жу єдней чарди, там буду ноцовац, Нагналі [з кочом] до двора, посходза долу, пойду нука* (Етн29 76). || Слц. диял. *poschodit’, poshádzať „исте”* (SSN II, 1014). ◀ Од *ходзиц*, праслав. *hoditi*. Синонимска форма *позиходзиц* (оп.).

посходзиц² -им зак. „почац роснуц з нашеня”: *сцу знац як посходзело тото зарно цо го вони шали* (РН 27/1928, 2); *На пасма (пасмами) ми посходзело у загради, на пасма (пасмами) помарзло* (Вер. Рм.); *Зарно посходзи и вирошнє жито* (РН 35/1933, 4). Слц. диял. *poschodit’, poshádzať „исте”* (SSN II, 1014). ◀ Од *ходзиц*, праслав. *hoditi*.

посходзиц ше -им ше зак. 1. „поприходзиц, зисц ше (о шицких)”: *Пополадню ... пред Гарвильчакову хижу на Янковой уліци ше посходзели жени – котра пресц, котра клоткац або начески чесац* (ЛатакТал 34); *Людзе ше правда на глас дзвона фришко посходзели и уж лем на тим робели, да ше сушедски хижи од огня не улаия* (РН 5/1928, 3). 2. „настац, завиц ше нараз (о вещей хо-

ротох и под.)”: *Шицко ше му посходзело (боля го клуби и др.), але тинулька помали „вещей хороти нараз го знашли”* (В. Саб.). || Слц. диял. *poschodit' sa, poshádzať sa* „исте (1)” (SSN II, 1014).

посцаговац -гуем зак. „сцагнуц шицко поступне”.

посцекани мн. „тоти цо посцекали”: *але тоти вигнати то инше, а тоти посцекани инше* (Рускинї 75); *Посцекани людзе ше крили по леше.*

посцекац -ам зак. „сцекнуц поступне (о шицких)”: *Кед вечар, навечераю ше, одведу их до пиньвици, та их замкню же би не посцекалі* (Етн). ◀ Оп. *сцекац*.

[посцелїна] ж. „опрема за посцель: верхи, паплани, перини, заглавки и др.” ◀ Од серб. *постељина*.

посцелїц -їм зак. 1. а) „порихтац, намесциц посцель за спане, розсцелїц”: *теди дїдо посцелєл своїм госцом краише и як добра мац положел їх спац* (РН 82/1926, 3). б) „прештрец под себе за спане”: *Повицаговали зме шицко зос куфрех, торбох ... и посцелели себе на шнїг под себе, а зос шматами зме ше закрили* (РН 30/1937, 3). || Слц. диял. *rojscelic, postelit'* „исте (1.а и 2)” (SSN II, 1023), поль. *pościelić* „намесциц посцель за спане”: *jak sobie kto pościelcie, tak się wyśpi*. 2. „намесциц посцель по спаню”: *Мац рано посцелєла мою посцель*. 3. „розпрештрец”: *там долу [под направени вальки] посцелєлі кус плевн. И вец вони ше сушили дас три дні там* (В. Саб.). ◀ Оп. *сцелїц*.

посцелка ж. 1. дем. од **посцель**. Всл. *post'elka* „исте” (Sipos). 2. **посцелка на кольчатох**: *Кед у обисцу було векше друштво, под посцелью стала посцелка на кольчатох (на ножкох мала кольчатка), та ше, кед ше лезало, вицагла спод посцелї ... Рано ше ю знова дрїлєло под посцель. На ней спали дзеци* (ПапОл 36). Всл. *poscilka še zapchala pod poscill'* (Buffa 218). 3. *анат.* „орган у матерніци у хторим рошне ембрион”. 4. „часц плуга за штеловане ширини бразди” (В. Саб.). 5. „цепла градка”. Коцурска форма *посцилка*.

посцеляц -ям незак. 1. а) „рихтац, намесцац посцель за спане, розсцеляц”. 2.

„намесцац посцель по спаню”: *Посцеляло ше так же ше перше заглавки и перини добре порозтреповали зоз руками же би ше пире напирєло, а вец ше перина скруцєла (бо була ширина од посцелї) и вигладкала зоз метолку. Кед ше перина и заглавки за-сцеляли, по верху ше престарла перше була плахта зоз шифону, а поверх ней груба плахта* (ДудашКс 162). 3. „сцеляц сламу под статок”.

посцельочка ж. дем. од **посцелка**: „*Дзивко моя, дзивко, з того споможеме, / гибаль посцельочку [посцельочку?] нука уне-шєме*” (Етн9 ч. 137). Всл. *poscilečka* „исте” (Hal).

посцель ж. „часц мебелї хтора служи за спанє”. Всл. *posceľ*. ◀ Оп. *сцелїц*.

посцерац -ам зак. 1. „висцерац”. 2. „поуцерац”: *Вельи мацери нє маю обичай посцерац дзецко кед го окупаю* (РНКЗаря 1941, 55). ◀ Од *сцерац*, праслав. *terti, tьrqr*.

посцерац ше -ам ше зак. 1. „висцерац ше”. 2. „поуцерац ше”: *Хто ше до ней [хусточки] посцера, оздравєє. Дораз ше цар до ней посцерац; и чул дораз же му лекше [= легчеше] у живоце* (Етн30 88).

посцигнуц¹ -нем зак. 1. „сцигнуц поробиц”: *Кед охабим за ютре пораєне, не посцигнем шицко* (Г. Р.); *Одкадз моєй мацери тельо моци? Мала роботи як пол валала... Шицко посцигла и ище нашла часу зоз каждим дзецком окреме ше помодлїц...* (ХК 1983, 66); *Єден час сом пре хороту не ходзєла до школи, а кед сом заш почала ходзиц, не могла сом тельо посцигнуц „не могла сом звладац шицку матерїю”* (Люб. Як.); *Рано сцел вельо поробиц, але не могол посцигнуц тельо* (М. Рм.); *Сцєла сом и порайбац и покопац у загради, але сом не мола посцигнуц* (Вер. Рм.); *Драга до правей култури є длугока, не мож ю лєм нараз посцигнуц* (РН 18/1935, 3). || Всл. *poscihnuc* „исте”, (Hal), укр. *постигнути* „исте”: *Куди біжиш? Постигнеш*. 2. „знайсц, сцигнуц, потрафиц, серб. задесити”: *И ми з тих новиных дознали за нещєсє, яке тих дньох посцигнуло наш край у Банату и Бачкей* (РН 86/1926, 2); *Фришко их посцигла кара божа* (РН 23/1936, 3); *тераз кед их посцигла иста кара (Бог не плаци каждей*

сobotи але кед плаци, добре плаци!) почали плацац и преклінац (РН 7/1937, 2). || Слц. діял. *postihnúť* „исте”: *Kartáž a korhel, to je to najhoršie, čo muože ženu postihnúť* (SSN), карп.русин. *постигти* „исте”: *Горе, што постигло го, не знав, як пережити* (Чорі), серб. *постигнути* и *постићи* „исте”. З оглядом на карпатски паралели, обидва значення тримаме за карпатски.

[посцигнуц²] -нем зак. „витвориц резултат, успих и под”: *Вон вельо посцигнул у живоце*. ◀ Од серб. *постићи*.

посциговац¹ -гуєм незак. незак. 1. „сциговац поробиц”: *На тельо роки вон посцигуе шицко поробиц?* 2. „потрафяц, знаходзиц”.

[посциговац²] -гуєм незак. „витвориовац резултати, успихи”: *Нашо людзе у швеце посцигую вельки успихи*. ◀ Од серб. *постићи/постизати*.

посцилка ж. коц. оп. **посцелка**: *Не будзем я на патку легала, бо би ше ми сукня поваляла, / лем я будзем на посцилку легац* (Етн9 ч. 74).

посцинац -ам зак. „зоцац шицко поступне”.

посцискац -ам зак. „поступне счиснуц вецей предмети”: [Витарту конопу] *посциска ше ю до древох и замочи ше до води* (РН 10/1934, 4). ♦ ~ **дакого до железох** „положиц дакому окови на ноги”: *писал писар Кайзерови ... / би Бодая улапели, / до железох посцискали* (БиндКост 102).

посцискац ше -ам ше зак. 1. „счиснуц ше поступне на вецей местох”. 2. „позбивац ше чесно медзи собу”.

посциц -им незак. „стримовац ше од масного едзена”. ◀ Оп. *пост*.

потадз присл. „по тото место, с. довде”. ◀ Од *тадзи*.

потаємне присл. „тайно”: *Любуyme ше, мила, верне, потаємне, / верне, потаємне, та ше и поберме* (Етн9 ч. 252); *Службу Божу сященіки служели лем так потаємне у приватних хижох* (РК 1925, 50). || Слц. *potajomne* „исте”, поль. *potajemnie* „исте”.

потаємни -а -е „таємни, тайни”: *На початку бешедовала мирно, но вец ше погнівала. У ей поносованю було потаємней злосци*

(РН 1/1929, 2); *Кед вон заспал, пришли збойніци през потаємни дзвери* (РН 26/1932, 4). || Слц. діял. *potajomný* „исте”.

потаємно присл. оп. **потаємне**: *Людзе цо сцекли, думали доган потаємно предац, а зато ше плаци силна жлоба* (РН 11/1931, 2).

[**потайни**] -а -е „таємни, тайни”. ◀ Од серб. *потајни*.

[**потайно**] присл. „таємно, тайно”. ◀ Од серб. *потајно*.

потак х. ткац. „шпуляр”. Етнолог Любомир Медеши зазначел слово *потак* од Керестурца Михала Паланчая, народженого 1909. року, Паланчайов дїдо хасновал тото слово. || Слц. *rotak* „кудзель”. ◀ Од *точиц*, *превой* зоз *так-ац*.

поталапац -ам зак. „потапшац, походзиц”: *Раз ту баба и такой з прагу: заш сце ми поталапали хижу! Вонка ше пакуйце* (РН 39/1936, 3, М. Ковач). || Укр. *талапати* „дуркац, клапкац з обую при ходу”. ◀ Оп. *талапац*.

поталповац -пуєм зак. „положиц пол талпи на обуй”. Оп. *подталповац*.

потальябац -ам зак. „погазловац, походзиц (по блаце и под.)”: *гнетка потальябал по керпарох у предней хижі, легнул у шматох на засцелену посцель* (Ю. Пан). || Слц. діял. *potalabať* „исте”: *prašuch mi potalabal paradajki* (SSN). ◀ Оп. *тальябац*.

поталь присл. оп. **потадз**. || Слц. *potiaľ* „исте”, укр. діял. *поталь*. ◀ Од префикса *по-*, заменовніцкокого елемента *t-* и словка-суфикса *-ль* (праслав. *li*).

потамадз присл. 1. „до того места”. 2. (у функції злучніка) „до того часу”: [Нескоро вешені] *треба младу кукурицу зос кукуричанку вирубац и до копкох не повязану поскладац и так ю охабиц по тамадз поклягод не узрее на кукуричанки* (РН 20/1937, 3). ◀ Од префикса *по-*, присловніка *там* и суфикса *-адз*.

потамаль присл. оп. **потамадз**: 1. „до того места”. 2. (у функції злучніка) „до того часу”: *Вец ше помали, место попри месту, зоз черенками ножика тлукло по лупи потамаль док ше не дала крашине сцагнуц* (ХомаМ 15).

потанцовац -цуюм зак. „дакус танцовац”.

потапшац -ам зак. „погажиц, стапшац”: Комбайн перше два шори потапиша, а вец ламе (В. Саб.); Лепше скошиц бетеліну у загради з косу, з трактором ше потапиша, пожажи (В. Саб.). ◀ Оп. тапишац.

потаргац -ам зак. 1. „порозтарговац”. 2. „очкодзиц животині матерніцу и др. при породу”: Цагали целє з крави, та ю потаргали (Лев. Ск.). 2. безос.: Так кашлєл, да го потаргало „барз моцно кашлєл” (Ир. Фин.).

потаргац ше -ам ше зак. 1. „порозтарговац ше, поутарговац ше”: Потаргали ше штранжи. 2. „очкодзиц себе матерніцу и др. при породу (о домашніх животиньох)”: Кед кобула при жребєню дава вельки сили, та ше може потаргац (В. Саб.). 3. „барз усиловно робиц”: Берце себе приклад од Сербох и од Ньемцох ... же робиц то треба, альє ше потаргац нє треба (Заря 2/1939, 4, др Сакач). ♦ ~ **од (у) роботи** „барз усиловно робиц”: Земљодїлец ше не може в жиме у роботи потаргац бо дзєнь кратки, а крем того ані нет такей роботи (РН 68/1926, 1, О. Кост.); а землєдїлец, роботнік ше зної, аж да ше потарга, – але яки хасєн: цена його плодох вше побита (РК 1926, 146, Д. Биндас). Слц. potrhať sa v robote „исте”.

потаргнуц -нєм зак. „таргнуц, порвец”.

потарговац -гуєм незак. „з часу на час потаргнуц, порвец”.

потарговац -гуєм и **потарговиц** -гуєм и -им зак. „окончиц тарговину”. ◀ Оп. тарговац/тарговиц.

потвердзиц -им зак. „пошвечиц, с. потврдити”: Гвари ше же дахто потвердзел або пришивечел же баш так було (Вер. Рм.); царь Йосифъ II тото потвердзелъ (ЦапЦ 90). || Всл. potverdzic „исте”, слц. potvrdiť „исте”, поль. potwierdzić „исте”, укр. потвердити „исте”. Паралели потвердзую же дієслово тверdziц и потвердзиц у нас карпатске. ◀ Оп. твєрдзиц.

потвердзовац -дзуєм незак. „пошвечовац, с. потврђивати”. || Всл. potverdzoval: jak bilo pevně potverdzuje (Lacko 73).

потвора ж. 1. „особа з уродзєним физичним недостатком, с. наказа”: Наисце же идзе до нас. Цо сцє ту потвора? (РНКЗаря 1937, 56). 2. „страшне сущєство, чудовиско”: А тоти босорки то були страшни потвори (КовИрНебо 15); Було ту ище койдзєяки потвори, поведзмє, Дзива дзивка з маку (КовИрНебо 15). 3. „дахто не таки як треба”: Цо сплєташ гоч цо, алє ши потвора (В. Ерд.). || Укр. потвора „чудовище, монструм; с. наказа”, слц. potvora 1. „исте”; 2. „скаранік, куйон”: ty potvora jedna. ◀ Од твориц, праслав. tvoriti.

потвориц ше -им ше зак. звич. з негацию 1. „потрудзиц ше”: Ані кус ше не потворєл „ані кус ше не потрудзел”; Сцєли ю одац за доброго лєгиня, а вона ше ані кус не потворєла „ані кус ше не потрудзєла коло лєгиня” (Г. Р.); Док я робєла, оцєц ше не потворєл помогнуц ми (Вер. Рм.). 2. „зявиц ше, указац ше дагдзє”: У брата му була свадзба, а вон ше там ані не потворєл, не сцєл ше ані потвориц (Лев. Ск., Пвл. Бл.); Цихо є, ані ше не потворєл жу мнє „не озвал ше, не явєл ше” (Лев. Ск.); Потвориц ше значи „несподзивано ше зявиц” (Ир. Ск.). ◀ Од твориц, праслав. tvoriti.

потєди присл. „по тєдишні час”. Слц. диял. potedi „исте” (SSN II, 1060).

потєдишні -я -є „хтори бул, важєл и под. по тєдишні час”.

потєраз присл. „дотєраз”. Слц. диял. poteraz „исте” (SSN II, 1038).

потєрашні -я -є „хтори бул, важєл и под. по тєрашні час”.

потєркац -ам зак. „вдєриц з рогами, з главу (о крави и под.)”: [Крава ю] потєркала на вєцєй мєстох (Заря 18/1934, 5). Коцурски вираз з тим значєньом *потукац*. Всл. poterкас: poterčem se z roškami (Štolc 408). ◀ Оп. тєркац.

потєркац ше -ам ше зак. *взаєм. повр.* „побиц ше з рогами (о статку)”.

потим присл. „вєцка, послє того”: Як длуго було пєнєжи, пилі за пєнєжи, потим шицко пєдавалі и пилі, потим бралі палєнку на борж од Жида (РН 24/1928, 2). || Всл. potim, potem и potom „исте” (Czambel). •

~ **як** „од часу кед, од теди”; **уж** ~ „уж нес-коро дацо виправиц, зробиц”: *Кає ше за својо млади роки, цо их так потрацел. Тераз би вон инак робел, але уж потим* (РН 13/1934, 3). ◀ **Од по + тим** (тот).

потирвац -ам зак. „тирвац одрезени час”. ◀ **Оп. тирвац**.

[**потіха**] ж. „поцешене”: *Шицки зме не-преповедзено поцешени, бо вериме, же зме уж на єшенє годни поволац нашого Преосвященного владику, да нам пошвеци наш нови дом Господні, котри нам будзе на духовну потіху, а всемогуцому Богу на славу* (РН 7/1932, 4, Єден з Дальского Риту). ◀ Кнїжкове слово: од цсл. и угрорус. *potіha*. **Оп. цешии**.

потлачиц -им зак. „витлачиц”: *и при-дзеш жу машини, док жито не потлачим* (ЕтнV 103); *Як потлачели панске жито и крашине зовяли од плевѣ ... людзе мушели на кочох вожиц того жито до царских магазинох* (ЕтнV 87). ◀ **Оп. тлачиц**.

потлуиц -им зак. „побиц, потлучиц”: *Чи авиони не потлума фабрику з бомбами* (Пвл. Бл.). ◀ **Оп. тлуиц**.

потлущиц -чем зак. **1.** „подробиц, помелчиц”: *Кед сода груткаста, треба ю потлущиц* (РН 9/1937, 2). **2.** „з вдеренями змегчац (месо и под.)”: *Барз ценки шницли потлущеме на обидва боки* (НКух 49); [*До варива*] *додаме дас два струча потлущеного цеску* (НКух 24). **3.** „побиц (о каменцу)”: *Керестурски хотар потлукло „побил каменец”* (В. Саб.). ◀ **Оп. тлущиц**.

потлучиц ше -чем ше зак. **1.** „отлучиц ше, очкодзиц ше”: *А положили сѣ слами до коча, же би ше ми [куфри] не потлукли?* (РН 101/1926, 2). **2.** „повредзиц ше при паду”: *Виврацел ше [автомобил] ... путники ше барз потлукли* (РН 11/1928, 1).

поток х. „менши природни цек”: *Хлапец вжал чобольов, та идзе на поток на воду* (Етн29 53). || Общеславянске. Слц. *potok*, поль. *potok*, укр. *потік*, серб. *поток*. ◀ **Од по-ток, од чечиц/точии**.

потолковац -куєм зак. „обяшніц”.

потом присл. „потим”, лем у Гнатюка: *Перше староста винчовал, а потом выдавач винчовал, а потом млоди пил и млода*

(Вес 25). || Всл. *potom* „исте”: *potom sebe spokojnje žili* (Czambel).

потомок -мка х. „чловек у одношеню гу своім предком, с. потомак”: *Праведни Бог влапи грѣх отцох и на штвертим колену потомкох* (РН 38/1930, 4). || Слц. *potomok*, поль. *potomek*, укр. *потомок*. ◀ **Од ро + томь „потим”**.

потомство с. зб. „потомки”. || Слц. *potomstvo* „исте”, укр. *потомство* „исте”. ◀ **Оп. потомок**.

[**потоп**] х. библ. „потоп швета”. ◀ **Од серб. потоп**. Наш уж скоро забути еквивалент *потоп*а (оп.).

потопа ж. **1.** библ. „потоп” у виразу **потопа швета** „потоп швета”: *Косци животиної котра жила давно пред потопа швета найдзени у покраїни Ворвикшаер* (Анґлия) (РН 6/1928, 3); *у исторії старого Вавилону ... спомина ше и потопа швета и патриарх Ной* (РН 17/1933, 1); *По потопа швета кед Ной випуцел шицки жвири зос своего корабу, теди им вон дал каждам кояки права* (РН 12/1936, 4). || Слц. ротора „исте”, поль. ротор „исте”, укр., рсй. *потоп* „исте”. **2.** „вилів, с. поплава”: *Преширочна потопа води у Войводици* (РК 1927, 33); *Нападад диждж, та читава потопа* (Вер. Рм.); *Недавно була потопа у Америки од рики Мисисипи* (РН 24/27, 3); *па нам поведце, яке би то могло зло на швецѣ настац?* „Яке? То вам я не можем за бизовно повеси, але може присц колера, глад, суша або потопа або война” (РН 69/1926, 2). || Слц. ротора „исте”. ◀ **Од топиц „залівац”, праслав. torpiti „залівац”**.

потопиц¹ -им зак. „попаліц у пецу”: *Потопели уж шицко древо*. ◀ **Од топиц¹**.

потопиц² -им зак. **1.** „залиц”: *вода [з рики] ше такой виляла и потопела вельо валали* (РН 17/1932, 2). **2.** „зачириц”: *у воздуху зорву ше бурі, цо потопя ґалию* (РК 1925, 41, Мих. Мудри). ◀ **Од топиц²**.

потопиц ше -им ше зак. „подавиц ше у води”: *та други рок вецка ше зобрала [шашка] и так полецела горе як велька хмара идзе... Ну и не знаю людзе дзе вона станула: чи ше потопела у водох, чи так препадла нараз зошицким* (ЕтнV 89). ◀ **Од топиц²**.

поточиц -им зак. „розточиц, погризц”: Миши поточели сламу на закрицу хижы (В. Саб.); [Заблуда чловековаго розума] є хорота, котра би сцела здраве цело рода чловеческого поточиц, па ю мушине лічиц и таманіц (РН 44/1928, 4, М. Мудри). ◀ Од точиц.

потрава ж. „рошлінска покарма за ста-ток”: У тих седем рокох бул єден рок барз су-хи, так же хто мал и до шири ферталіі жеми, могол до хліва [до] єдного конца по-праву зношиц (Ос 6); [Ляд] зніщел цалком виніци, овоци и шицку потраву у полю (РН 4/1931, 3); Зос швижей желеней потрави у карменю статку не добре нараз преиц на суху, бо ше статок похори (РН 41/1937, 3). || Слц. potrava „едзене, пожива”, поль. potrawa „статкова покарма”. ◀ Од *травиц, праслав. traviti, хторе повязане зоз трава и тровиц, а у нашим языку є не зачуване.

потрафиц -им зак. 1. „поцильовац, с. погодити”. 2. а) „наиц на праву драгу”: По-пил озда дакус вецей як треба, та не потра-фел на мосчик (КовМихКап 61). б) „наиц на дакого/дацо”: На конец дильова [коч] счеркнул еще раз, кед круцел, бо потрафел на камень (РН 101/1926, 2). || Слц. potrafić, поль. potrafić. ◀ Од нем. treffen „поцильо-вац”.

потрафяц -ям незак. жу потрафиц.

потрацени -а -е 1. „хтори не влада зоз собу”: Потрацени то недобри у розуме од старосци або хороти (М. Рм.). 2. „розтра-цени”: Руснаци таки потрацени, хтори ка-дзи у швеце (Пвл. Бл.).

потрациц -им зак. 1. „страциц поступ-не шицко”. 2. „вируциц фекаліи”: Так ю [югас ровку] бил же шицко цо поедла по ко-мори потрацела. И з тим ю добил (Етн30 5). • ~ сон „през вецей ноци не мац мирни сон”: Дзецко потрацело сон – гвари ше кед дзецко вецей ноци не спало, плакало, а през дзень спало, зачерало дзень за ноц (Ю. Пап).

потрациц ше -им ше зак. 1. „розтрациц ше”: Вилетніки не познали терен, та ше потрацели. 2. „престац владац зоз собу”.

потреба ж. 1. „обставина у хторей да-цо необхідне, нужне”: Вчера сом доткала и

такой идзем до преждеосиценой служби Гос-пода модліц за шицки потреби и благодариц му за шицко (ЖирошМСМ 57); а вона ше и тераз не сети же ... як зо мну робели, квиле-ли, пляскали, потребу за дзеци ми не дали (ЖирошМСМ 102); Хто ма вецей, най ве-цей дарує там, дзе потреба (РК 1925, 137). 2. **за потребу** „за хасноване, на хасен”: Од-несли тото древо, положили жу церкви и прииол майстор, померал го яке им будзе за потребу (Етн30 19). 3. **буц у потреби** „буц у нужди”: Так и тераз, кед [людзе] видзе-ли, же их Исус наранел зос пейц хлебами и двома рибами, дораз го други дзень гледали и сцели виглашиц себе за краля, же би их у потреби заи так наранел (РН 87/1926, 6, М. Мудри); Кед я ствар хтору сом достал од сушеда на послугу ... врацим у таким шо-ре як сом ю прият, то ми сушед и други раз ... [у] потреби поможе (КостОс 142). || Слц. potreba „потребносц, нужда”, поль. potrzeba „исте”. ◀ Од треба, праслав. terba.

потребни -а -е „необходни, нужни”: Да-цо би себе там посадзел, даяку желеняву по-требну за єдло (ЕтнV 101); Чамец охаб при краю; за кого будзе потребни, та най себе го вежме (Етн30 96); [Гуска] цо є так барз потребна каждой мацери (Ос., 29). || Слц. potrebný „исте”, поль. potrzebny „исте”. ◀ Оп. потреба.

потребовац -буєм незак. (и зак.?) 1. „мац потребу”: Потребуєм тото и тото (М. Рм.); Чловек ... потребує ... просвиту, науку, бо без ней висхне, препадне (РК 1927, 99); [Жадам писац] о наших добрих и вред-них школярох, котри су полни жажди за на-уку и ище вецей напоят з любви жу своєю вири, нациц ... Таких народ потребує (РН 26/1935, 2, Д. Б.); Рошлінки ніч не потребує попри слункового шветла (Заря 14-15/1937, 11); Єден | коваль | коня | кує | кельо | гвозди | по-тре|бує? -Єден, | два, | три, виходз | вонка | ти! (ХомаМ). 2. „питац, гледац”: Мила мамо, я Вам уш рас писал же не будзем вецей поси-лац пенежи, але у дзевятим писму потребу-єце, та сом Вам нешка 21. мая послал 1.500 динари (ЖирошМСМ 63). 3. (дакому) безос. „буц потребни”: зос тих песох [сом] вам по-слал 15.000 форинти, а вец сом себе купел цо

ми *потребовало* (ЖирошМСМ 55). || Слц. *potrebovať* „исте (1–2)” (SSN). ◀ Оп. *потреба*.

потрепац -пем зак. 1. „порозбивац”: *Гарчки, миски ей до жеми потрепем* (Žganec 75). || Слц. *potrepať* „исте”. 2. „поруцац, похпац, с. потрпати”: *шицко потреп до жалудка (= шицко поедз)* (РНКЗаря 1937, 125). 3. ~ *дакому нос* „розбиц дакому нос”.

потресц -ешем зак. 1. „кратки час тресц”. 2. „побольтац, помутькац”: *Апати-кар написал на лік у скленічки: „Пред хаснованьом добре потресц”* (РК 1932, 142).

потресц ше -ешем ше зак. „буц потрешени од шоку”.

потрец -ем зак. 1. „пошекац на тарле”. 2. „почухац, помасирац”: ~ *на рукох* „помасирац руку медзи вельким и указующим пальцом (кед жалудок болі): *Наруцал сом ше, та ми чезке у жалудку, требало би ми потрец на рукох* (Сф. Мак.). ◀ Оп. *трец*.

потримац -ам зак. 1. а) „остац и далей у неперменетим стану, потирвац (о обставинох, здравю, хвилі и под.)”: *Кед хвиля потрима, та будзе поробене* (Вер. Рм.); *Кед би рок потримал годно буц дачого, а же не – хто зна... Треба чувац* (КовМихЦВ); *Кед нас здраве потрима да можеме викармиц швиню и обробиц заграду, будзе нам ище лєпше* (РС од 1. 02. 1985, 6); *Жито ше добре заложело, а вец не зродзело, хвиля не потримала* (В. Саб.); *Кед би рок потримал годно буц дачого, а же не – хто зна... Треба чувац* (КовМихЦВ 33); *Я више гуторим, же цо добре, то на швецє длуго не потрима* (РН 10/1931, 2); *Ані не висловим яка ме велька радосц обняла, але потримала лєм дотля док сом не причитал [писмо]* (РН 50/1937, 2); *Вяляю, же тота друга жима годна длузей потримац*. б) (дакого) „охраніц, потримац у живоце, работи”: *Най Вас наша мила мамо и бабо Бог потрима ище за длуги час!* (РК 1927, 112, Ред.). 2. „виполніц дате обещанє, дате слово, с. одржати реч”: *Залал ше єден тарговец ... же не прегвари вецей ані слово аж до своєї шмерци... и наисце през 30 роки вон потримал цо обещал* (РН 8/1928, 2); *Чехи, не лєм, же свой обовязок не потримали и не дали рускому народу автономію,*

але од 1925. року започали насильно чехизовац наш народ (РН 21/27, 1); *А кед ше дзецку грожиме з таким цо не потримаеме ..., ви-патраме пред дзецком шмишні, неозбыльні и воно вец не будзе примац поважно и найлєпши нашо слова и поради* (РН 13/1936, 2).

♦ ~ **слово (обецунку)**: 3 истим значеньом (2) хаснуєме и вираз *потримац слово*: *Ситкар поробел як му паноец казал, лєм же паноец не потримал свойо слово* (КостПр 84); *Воліш не обещац як слово не потримац* (Вер. Рм.); *А хто свою обецунку не потримал?* (РК 1932, 146). Укр. *дотримати слова „исте”, поль. dotrzymać słowa „исте”. ◀ Оп. тримац.*

потримац ше -ам ше зак. „остац, витримац дагдзе або у дачим длужей”: *Краш-не же нашол роботу, лєм да ше потрима на служби* (Лев. Ск.); *И кед ше Иринка и Марча так далей потримаю, буду од нїх наисце добри жаздині* (РН 33/1932, 4); *1917 преглашена у Києву нова руска держава – республіка, котра ше потримала до 1920 року* (РН 47/1933, 3). ◀ Оп. *тримац*.

потримовац -муєм незак. 1. „притримовац”. 2. (дакого) „давац дакому потримовку”: *А мой супруг ше зоз єдну и забавял, и шицки други потримовалі ей страну* (Рускині 200).

потримовач х. польопр. „часц плуга”: *На колєскох потримовач за градзель на своїм стрєдку мал железо до котрого ше кладло градзель. ... На самим своїм верху потримовач мал деплатартов, до котрого ше удзивало деплови* (Фа 104).

[**потровац**] -руєм зак. оп. **потровиц**. ◀ Суфикс -а- од серб. *потровати*.

[**потровац ше**] -руєм ше зак. оп. **потровиц ше**. ◀ Серб. *потровати се*.

потровиц -им зак. „знїчтожиц з отровом шицких”.

потровиц ше -им ше зак. „знїчтожиц ше з отровом (о шицких)”.

потротькац ше -ам ше зак. „повлачиц ше”: *А воні ше з нього имєялі же єст ту досц [вина], гоч ше шицки потротькаю, та го не попию* (Етн29 10). ◀ Од оном. *троть*.

[**потрошиц**] -им зак. 1. „похасновац дацо трошаци го”: *Потрошели зме шицку муку, цукер и масц.* Наш еквивалент *похасновац* (оп. под (2)). 2. „потрошиц, видац пенєжи”: *Жалосно нам пошло Владово путованє бо зме пенєжи вельо потрошели* (ЖирошМСМ 39). Наш еквивалент *видац* (оп. *видац*¹ (1)). ◀ Од серб. *трошити, потрошити*.

[**потрошиц ше**] -им ше зак. „счухац ше од хаснованя”.

потрудзиц ше -им ше зак. „уложиц труд, с. потрудити се”: *Пан староста, модлім крашнє, ми ше потрудзели [присц] на вашо слово так як на вашо поволанє* (Вес 36); *Алє да то посцигнеме, треба да ше потрудзимо* (РН 37/1929, 2). ◀ Од *труд* (оп.).

потрушиц -им зак. „помелчиц”. ◀ Оп. *трушиц*.

потрушиц ше -им ше зак. „помелчиц ше”: *Лепше [нагнєсц и] насушиц галушки як резанки, бо ше резанки потруша* (РН 23/1937, 4).

потукац -ам зак. *коц.* „потеркац, вдериц з рогами”. ◀ Оп. *тукац*.

потукац ше -ам ше зак. „потеркац ше, побиц ше з рогами”.

потулени -а -е „покорни, потуљни”: *Вон става потулени пред ню* (Мел. Мар.)

потуљни -а -е „хтори ше покорно справує, кротки” (СС. Мак.): *Пошол тот найстарши жу монахови ...; так го модлєл: „Будз, сину, таки потуљни ...; оздрав кед можеи єдину дзивку мацери* (Етн30 126); *Вона мирна, потуљна, змирена, а вон гунцут, легкого розуму* (КовМихЦВ 41). || Поль. *potulny „исте”, чески (лашки) potulny „исте”, слц. диял. potulný „исте”* (SSN II, 1047). ◀ Од *праслав. tuliti*, од хторого виведзене нашо *при-туліц*.

потуљно *присл.* „покорно, кротко”: [Кандур] *Перше патрєл якош потуљно, виновато* (ЧаканСаф 9).

потунїц -їм и -нєєм зак. „потуньшиц”: *У Београду потунєло месо* (Лев. Ск.); *Швинї потунєли* (В. Саб.); *Монополска роба (доган, цукор, витрийол, соль) у тим часу ище менєй потунєли* (РН 47/1934, 1); *Та не знам цо*

робиц зос граматику. Чи ю друковац цо скорей? Чи чекац док потунєє? (КостПр 335); *Жито потунєло ище и прето, же го людзе тєраз менєй єдза як скорей* (РН 31/1932, 3).

◀ Од *тунї* (оп.). Форма *потунїц* зазначена у старших авторох и у бєшєди старших людзох. Нєшка превладала форма *потуньшиц*, виведзена од компаратива *туньши*. || Поль. *potaniec -ејє „исте”*.

потуньшиц -им зак. *оп.* **потунїц**.

потуньшовац -шуєм *нєзак.* жу **потуньшиц**.

потупиц -им зак. 1. „не отримач дате слово”: *Потупєл кед поведол дацо, а вєц ше одтаєл же не поведол, кед обєцал же зроби, а вєц не зробєл* (М. Рм., В. Р.); *прето, же [лєсар] совисно окончовал своєю длужносци и же пришагу не сцєл потупиц* (РН 17/1929, 7); *а кед вєчар а вони ше заш врацєли жу Тоши, бо ше обєцали друштву же приду, а ганьба би було потупиц своєю поштєнє слово* (РН 46/1933, 3, др М. Б.). 2. „не тримац ше даякого закона, правила”: *Оцєц лєм не сцєл потупиц гєвто цо у Библії писало* (КовМихЦєр 8). || Слц. *potupić „поганьбиц”, поль. potępić „осудзиц, обтужиц, с. жигосати”, чес. potupný „ганєбни”, язичику потупити „одрекнуц ше дачого”: Бо то [воєк] твердить, что раднїйше будє чєрєзъ цїлє своє житїє гнити вѣ тюрмѣ, но законѣ своєй вѣри не потупит* (= од своєй вири ше не одрекнє) (Нєділє 31/1903, 493). ◀ Од *тупи*, *праслав. tǫpъ*.

потупїовац -юєм и *заст.* **потуповац** -пуєм *нєзак.* „не отримовац дате слово, дату пришагу и под.”: *Най нїчия вира не ослабнє кед видзи як велї потупую святу виру!* (РН 14/1928, 1); *У новоєнских часох почало ше и у нас потупїовац забранєнє времє. Давали ше у забранєнє времє забави з танцями* (РН 15/1934, 4). ◀ Од *тупи*, *праслав. tǫpъ*.

потутме *присл.* „покрадзє, потайно”: *Єдєн гуторєл потутнє мєсто потутмє* (Пвл. Бл.). || Слц. *potutme, potutme и rotatme „исте”*. ◀ Значєнє нашого *потутмє* „покрадзє” мож повязац зоз всл. *tutmas „глєдац поцмє”* (Hal). Галага го и вяжє за *тутмак* (оп.), хторє неясного походзєня.

потька ж. зоол. „Cyprinus carpio L.” Слц. диял. *poťka* „исте” (SSN II, 1040). ◀ Пожичка зоз мадь. диял. *potyka* (1549). Хаснуеме и сербску назву *шаран* (Тимко 107, 124).

потьотька ж. дем. од **потька**.

поуганяц -ям зак. „угнац шицких поступне”.

поугориц -им зак. „зугориц шицко”: [Гліново бактерії] *ше розвиваю добре лем теди, кед жем по скошеню дораз поугорена* (РН 26/1937, 4). ◀ Оп. *угориц*, *угор*.

поудзивац -ам зак. „удзац шицко поступне”: [Шкатулки ше] *поудзивало єдну до другой* (ХомаМ 18).

поука ж. „поучни совит, поучене”. Укр. диял. *поука* „исте”, серб. *поука* „исте”. У словацких диалектах не зазначене. ◀ Од *учиц*.

поуказовац -зуєм зак. „указац шицко поступне”: *поуказовал му: першу швиткосц и ключ, дзе ше пальи мотор* (РНКЗаря 1939, 104).

поукладац -ам зак. 1. „покласц, зложиц нука до дачого”. 2. „положиц поступне шицки дзеци спац”. Слц. *poukladať* „исте”. ◀ Оп. *уложуц/укладац*.

поулеговац ше -гүєм ше зак. „улегнуц ше на вецей местах”: *Закрице на хижі ше поулеговало* (В. Саб.). ◀ Оп. *улегнуц ше*.

поумерац -ам зак. 1. „помрець”. 2. „вигинуц (о пчолох)”: *пчолі [як поживу] хасную и пращок зос квеца, але кед у кошніці нестане меду, пчолі попри пращку поумераю* (РН 25/1935, 4, О. Губаш). ◀ Од *мрець*. ♦ **як кед би ци шицки поумерали** „барз ши не у дзеки”: *Но цоже ши такі задумани, спуцел ши главу ягѳо да ци дома шицки поумерали?* (РН 13/1934, 2).

поуцекац -ам незак. „посцекац”: *Пред воду [виляту з рики] поуцекали паткане з польох и лесох до самого варошу* (РН 50/1927, 2). || Слц. диял. *routekať* „исте” (SSN II, 1050). ◀ Оп. *уцекац*.

поумивац -ам зак. „умиц шицко поступне”.

поумивац ше -ам ше зак. „умиц ше поступне”.

поуношиц -им зак. „унесц шицко поступне”.

поуходзиц -им зак. „войсц поступне (о шицких)”.

поуцерац -ам зак. „утрець шицко поступне”: *Шеднул, знял шапку, поуцерац зной зоз твари* (КовМихГриц 53). Слц. диял. *routierat* „исте” (SSN II, 1050).

поуцерац ше -ам ше зак. „утрець ше поступне”.

поуцинац -ам зак. „почмигац, вдериц (з батоґом и под.), повицинац”: *Поуцинал жазда коні та дринґом* (РН 3/1936, 2). ♦ ~ **дакого з язиком** „нагуториц дакому неприємносци, моцно вигандровац дакого” (Мел. Пвл.).

поучени -а -е „упуцени, хторого дахто поучел, упуцел, освидомел”: *Там дзе народ поучени, свидомі своєї народней чесци и вири [там не агітую против вири] ... А там, дзе народ не поучени, бидни и у бриґох ... там іду од хижі до хижі и агітирую, же би наші народ одступел од своєї греко-катол. вири и церкви* (РН 22/1934, 3); *Не були зме о тим досц поучени*. || Слц. диял. *poučený* „исте”: *Tedi zme ňeboli tak o šeckom poučení jak ňeská* (SSN).

поуциц -им зак. „науциц дакого дачому, с. поучити”. || Слц. *roučif* „исте”.

поучовац -чуєм зак. „уциц дакого дачому, давац му поуки”: [Нови дзияк] *ма поучовац школски дзеци и младу челядз у церковним простопинию* (РН 14/1928, 4); *Вельораз сом слухал од наших дідох як учени и побожни парох керестурски благопокойни Копчай з казательніці и на каждам месце поучовал людзох, як треба да обрабяю жем* (РН 19/27, 2, Я. Калай). || Слц. диял. *roučat* и *roučovať* „исте”: *Shlapa treba od mala roučat* (SSN).

поучувац -ам зак. „дознац, чуц (о вецей койчим)”: *Оцец лупал кукуруцу по валалє, та шицко поучував од людзох (о новосцох и под.)* (Г. Р.). ◀ Оп. *чуц*¹.

пофаластовац -туєм зак. „роздзєліц, порезац, порубац на фалати”. У старших авторох и форма *пофалатовац* (оп.). ◀ Од *фалат*.

пофалатовац -туєм зак. оп. **пофаластовац**: *страшно порубали и пофалатовали их мертви цела* (РН 6/1933, 1).

пофойтовац (ше) -туєм (ше) зак. „подавиц (ше) пре недостаток воздуха”. Слц. диал. *pofojtovať sa „исте”* (SSN II, 906).

пофрантовац -туєм *незак.* „повесц у франти, с. нашалити се”: *Рано [унук] ше лёдово дзвига з посцелі горезаком, а я теди пофрантуєм же будзе буря* (Мария Горняк, РС 28.06.1996, 26).

пофришко присл. „о недлуги час, пошвидко”: *Роботи на тителским мосце пофришко буду окончени* (РН 13/27, 1); *пофришко препаднул цалком, прииол до жобрацкей торби* (РН 12/1933, 3); *На ухox, ногох и бруху [хорей швині] появя ше червени платки, котри пофришко побелявя и почарня* (РН 9/1937, 3).

похасновац -нуєм зак. **1.** „послужиц ше з дачим”. **2.** „потрошиц як поживу, поесц”: *а дзе ше мед [у кошніці] грункаує, отвориц го и зоз воду го добре попирскац да го пчола може добре похасновац* (РН ч 31/1934, 4); *Ми уж шицок цукер похасновали; стару муку и под. не треба одруцац, то ше похаснує* (Пвл. Бл.); *Кед ши не бизовни, же вода чи млеко нема бакцилох од даякей хороти, мушиши их найперше превариц а вец похасновац* (РН 20/1932, 4); [Канада] *ма на предай ... 80% шицкогo жита, цо ше у ней уродзи. То значи, же Канада сама похаснує лем ¼ свойого жита* (РН 28/1933, 1). **3.** „буц хасновити за дацо”: *принєшем дому ліковиту воду. ... годна на дач похасновац* (КочЕвІЦІ 79).

похвала ж. „вирази хваленя; припознане”: *Мамо моя, мамочко, ... до войны ме виховай, / та ци будзе похвала и од самого цара* (БиндКост 84); [Вишивани ручніки и под.] *Ето у тим лежи нашо вельке народне добро..., а ми го занедзбуєме..., а у тим наша велька чесц и похвала* (РК 1931, 127, Дю. Биндас); *достал од пана управителя школи похвалу и подпору у пенєжох* (РН 56/1926, 2). || Слц. *rochvala „исте”, укр. похвала „исте”, серб. похвала „исте”*. ◀ Оп. хвала, хваліц.

похваліц -ім зак. „виражиц, повесц похвалу, припознане дакому”.

похваліц ше -ім ше зак. „виповесц о себе похвалу”. Слц. *rochváliť (sa) „исте”*.

похвастац -ам зак. „нагло поесц, похпац до себе” (СС. Мак.): *Похвастац значи „нагло поесц, охпац ше”, гвари ше и похващиц* (В. Саб.). || Слц. диал. *rochvátat „исте”: rochvátal halúški do sebe*. ◀ З дисимиляцию *t > st* од по-хватац (як цо маме и пофаластовац од пофалатовац).

похващиц -им зак. „нагло поесц, оесц ше”: *„Гей ... цошка ме жалудок боли.” ... „Но ніч то, я знам цо хйба, мушел ши рано похващиц. ... Да ше баржей не похориши, мушиши попиц оцту да це розбере* (РН 37/1929, 3). || Слц. *ochvátit sa „похориц ше од наглого едзєня”*. ◀ Од хватац/хващиц.

похибени -а -е **1.** „не при здравим розуме, хйбни” (Пвл. Бл.); *У каждой трецей хйжи єст даяки цо подскакує, похибени* (В. Саб.); *Випатра, же є похибени у розуме* (РН 43/1927, 2); *Медзи тима их було похибених од нешорового уживаня напою* (РН 41/1927, 3); *Атентат зробел єден у розуме похибени вояк* (РН 24/1930, 2). **2.** „погубени, хтори ма хйбу”: *хто ма похибени зуби, най по каждым єдзєню добре виплока уста* (РК 1941, 135). || Слц. *rochybený „хтори ма хйбу, погришнї”: rochybené stanovisko, ~ život; rochybený na rozume „ненормални, хйбни”*. ◀ Од хйба.

похибиц -им зак. **1.** „направиц хйбу, погришиц”: *Газда гвари слугови: „Днеші жаздиня похибела кед нам торбу не приготовела* (Етн30 266); [У битки на Марни] *Немци похибели, же на час не зопарли превозе-не анґлійского войска и же за вельо войска тримали на руским фронту* (РН 26/1930, 2). || Слц. *rochybiť „исте”*. **2.** „стращиц нормалне розсудзованє, зисц з розума”: *вон так и прейдзе, похиби з розумом* (В. Саб.); *То го так потресло, же мало да у розуме не похибел* (РН 43/1930, 4). ◀ Од хйба.

похибка ж. „гришка”, у старших авто-рох: *Похибка то кед ше дацо не добре зроби, не добре оправи* (М. Рм.); [Кед фундамент моцни] *мож будову уратовац, гоч ма и векши похибки на мурах* (РН 43/1937, 2); *молодеж нешме брац похибки стариших за предмет звади* (Заря 11/1934, 2, Е. Кочиш). ◀ Од хйба.

похилени -а -е „схилени, зогнуті”: *Прецо ши ми, вербо била, / така похилена?* (Тон ч. 21); *Високи [пан], куцик похилени* (РН 36/1934, 2). || Слц. *rochýlený „исте”*. ◀ Оп. *хиляц (ше)*.

похиліц ше -ім ше зак. „схиліц ше, зогнуц ше”. ◀ Оп. *хиляц (ше)*.

похлептац -ам зак. „попиц (о псови, мачки)” (Ю. Пап). ◀ Од оном. *хлептац*.

похліпац -ам зак. „хліпаючи поєсц”. || Слц. *rochlípať „исте”*: *pes rochlípal polievku*. ◀ Оп. *хліпац*.

похлопени -а -е „хтори нараз постал хлоп (о хлапцови, леґињови)”: *Їх син уж таки похлопени* (Пвл. Бл.).

похлопиц ше -им ше зак. 1. „нараз вироснуц и замоцніц (звич. о хлапцови)”. *Хлапец слабо роснул, а вец нараз вирос – похлопел ше, гвари ше и же ше забуячел* (В. Саб.). 2. прен.: *Чи Везув вистане и престане дихац, ... чи ше ище дараз похлопи и стреше як лев и поруца по жеми зос себе дзеци людски, цо ше му видрапали на хрибет, – то укаже будучносц* (РН 66/1926, 2, М. Мудри).

по хлопски присл. „як хлоп”: [Женску душу] *ми хлопи нѣгда нѣ годни приказац, бо ми по хлопски чувствуеме* (Заря 15/1938, 5).

похмарене у функц. пред.: *Микола шедзел при кукурици на жеми. ... Було похмарене, але спройно* (Заградка 5–6/1996, 12, В. Саб.).

похмариц ше -им ше зак. (зоз субектом нѣбо або безос.) „закриц ше з хмарами”. || Слц. диял. *rochmárit’ sa „исте”* (SSN II, 918).

похмарйовац ше -ює ше незак. „покус ше хмариц”: *Похмарює ше* (Ир. Ск.).

похмарковац ше -кує ше незак. дем. „покус ше хмариц”: *Похмаркує ше, годно падац* (Ир. Фин.).

[**поховани**] -а -е кух. дієприкм. од **поховац**².

поховац¹ -ам зак. „по одредзеним обряду закопац умартого, с. сахранити”. Слц. *rochovať „исте”*.

[**поховац**²] -хуєм зак. и незак. кух. „пражиц/упражиц у витрепанім вайцу, муки и отрошинкох (презлох)”. ◀ Од серб. *поховати*, а то од бавар.-австр. *bachen*.

поход х. „процесия” (СС Мак.): *Поход [з Владиком] ше рушел през Вербас, дзе на вельким шоре чекали руски школяре з Вербаскей ґимназиї, же би видзели милого надпастира ... На хотаре дочекал поход председатель ... зос численима кочами* (РН 16/1935, 3, Коцурец). Всл. *rochod „исте”* (Hal.), слц. *rochod „исте”*. ◀ У нас вироятно кнїжково (народ хаснує термини *процесия* и *просеция* (оп.)).

походзиц¹ -им зак. *нєпрех*. 1. „пойсц даґдзе (и врациц ше)”: *Ша альє як ви походзице Петре зос швеценьину, ша то знаце нѣ за хлопох (= як однешеце швецци паску и як ю принешеце?)* (РНКЗаря 1938, 115). 2. „поступне обисц, понацивйовац”: [на Крачун] *Перше походзиме по сушедох, а потим по родзинох* (Заградка 4/1996, 17, шк. сост.). 3. „дакус ходзиц геваль-тамаль”: *Походзел по загради, опатрал як шицко рошине*. 4. „нашвидко походзиц, тє. поробиц з мотику, плугом”: *У мешацу юлу и авґусту у найвекшей суши походзице зос плугом по тих шорох [цвикли]* (РН 20/27, 3); *Копанє нешка нє така велька робота, бо с так званима „коньскима мотиками” (плугом) за 2–3 годзини єден голт походзиме* (РК 1926, 144). 5. „з ходзеньом потапшац”: *Походзел ши ми по пограбаней градки. . (даяк) „дожиц, попреходзиц, прейсц”: Дораз замклї дзвери, пошедалї, та вона почнє гуториц баби як походзела* (Етн29 295); *Вишелїяк ше походзи „вшелїячини чловек дожиє”* (Ир. Фин.); *Як то чловек може походзиц „попреходзиц у живоце”* (В. Саб.); *Уж раз зме з нїм [новинаром] так походзелї „уж зме з нїм раз так прешли (же нас у новинох вишмеял)”* (В. Саб.); *Бул погубени, та ево як походзел* (В. Саб.); *[Двоме школяре поедли сир и] було им недобре, руцали и спадли замлети. ... Исто так походзели троме учителе* (РН 31/1927, 1); *Приятель, котри му пошол на помоц, тиж так походзел* (РН 31/1929, 3). || Слц. диял. *rochodiť „исте* (2, 3, 5, 6)” (SSN II, 919)

походзиц² -им зак. *нєпрех*. „обисц шицки места одредзеного простору, населєня и под”: *Походзел сом и Коцур и Керестур, оженїц сом ше нє могол* (Етн29 VI-VII); *Не*

будземе, анджо, есц бо маме ище еден цали бок походзиц (РН 1/28, 3, М. Ковач); Яков за тот час походзел шицки места у Палестини, кадзи дакеди Христос ишо (РН 14/1930, 3); Копане нешка не така велька робота, бо с так званима „коньскима мотиками” (плугом) за 2–3 години еден голт походзиме (РК 1926, 144). || Слц. диял. *pochodit’* „исте”: *Pochodila som pol sveta* (SSN II, 919). ◀ Оп. ходзиц.

походзиц³ -им незак. 1. „мац причину, корень у дачим, буц спрчинени з дачим”: Тайна правого просвищення бива у добрых мацерах. И щесце и нещесце, и просвита и варварство у швецех, шицко походзи од длужносци яку мац верши у доме. Кельо мацери не знаю же вони виновати кед им дзеци нещешлїви (= шицко ма корень у мацеровей длужносци) (РН 10/1928, 2); шицка наша беда походзи од нас самих (= корень шицкей нашей биди у нас самих) (РН 28/1932, 1); [Врачарка] велїм гуторела, же їм хорота походзи од того, же їм, лебо шведкра, лебо мужови жена лебо жени муж итд. „поробели” и да не „поробели” не були би хори (= же причина їх хороти у тим же...) (РН 3/1934, 4, Б.); Красни слова ... и добри діла нїч не вредза пред очами божима, кед не походза зос чистой любви шерца (= кед су не спрчинени з чисту любову) (РН 63/1926, 4); Цо би на то поведли вельо ... родителї котри силу дзеци своєю на одавачку и пред 16 роком? Яки з того зла походза, на то ... родителе не думаю (РН 10/1927, 4). 2. „мац даяке походзене”: Бо не сцели тоти худобни людзе же би тот хлапец за малючка знал од якого поколеня и од якого гриху походзел (Етн30 101); При мумликаню ше долїнка вола „джуджа”, а одкаль тото слово походзи, циџурно з Горнїци (М. Рм.); Вон [руски народ] таки добри, робот[н]и, милосердни и поштени, ані брамушки би не зробел нїч жаль. И ви ше возношице, же походзице з такого роду (РН 1/1930, 7, П.). || Укр. *походити* „мац походзене”; у язичю: *Обычай сесь походитъ изъ тѣхъ временъ* (Недѣля 1/1903, 6). ◀ Оп. ходзиц.

походзковац -куем незак. 1. „ходзиц геваль-тамаль”: „Дойдзе џу тей хижки, по-

патри на облак, видзи же при столе еден стари, шиви паноцец шедзи, а з кнїжки чита. Тельо вон там походзковац коло об-лака, закуковал, вера його паноцец збачел (Етн29 26); Так и остала – без розуму. Цали дзень похоцкуе, и мак по загради тарга (РН 4/1934, 3, з укр. И. П.). 2. „непреривно ходзиц за даким”: *Походзковала сом за мацери, а вона таргала парадичи и орезовала капусту* (Заградка 2/2004, 16, шк. сост.).

похопиц -им зак. „порозумиц, с. схватити”: аж тєраз кед зме були без роботи, похопели зме прецо ше то з нами случуе (ЖирошМСМ 208). || Слц. *pochorit’* „исте”, ст.чес. *pochoriti* „исте”. ◀ Праслав. *chopiti*, *chopiti*. Оп. и схопиц ше, схопни.

похопїовац -юем незак. „розумиц”.

похорени -а -е „хори, розхорени”: И мацери сом раз ношела [плациц руковину]. Бо мац теди була досц похорена, та не була сигурна (Рускинї 192); а велї похорени сциговали [з Америки] дому умрець (ЖирошV 188).

похориц ше -им ше зак. а) -им ше: Не едзце желени овоци, бо ше похорице, б) заст. -реем ше: А кед ше притрафи же ше тот оец и мац тих худобних дзецох похорею (ЕтнV 103); Кед ше крава похорее, та ше гвари же ма кольки (Лев. Ск.). Всл. *pochorec še* „исте”: *raz še jim matka pochorela* (Czambel). ◀ Од хори.

похпац -ам зак. „поступне поцискац шицко”. ◀ Оп. хпац.

похпац ше -ам ше зак. „поступне ше поцискац дагдзе (о шицких)”.

похрамовац -муем незак. „покус храмац”: Вона дакус похрамуе (Г. Р.). ◀ Оп. хроми.

похрапїовац -юем незак. „з часу на час храниц”. ◀ Оп. храниц.

похребцина ж. 1. „главна, хрибтова часц косцанїка цела”: А я шпоруюм и по-сцим, дзекеди ми ше и пупок џу похребцини зарос од посту (Заря 7/1937, 7). 2. „месо з хрибта швинї и под.” Всл. *poɦripcina* „исте” (Bartko 202).

похрупкац -ам зак. „похрустац”: Конь даедно зарно кукурици не похрупкал, та остало непретровене, людзе тоту кобу-

лянку давали швиньом, та швині повиберили зарна (В. Саб.); Кози любя похрупкац бетеліново жранули (В. Саб.). || Слц. диял. rochrúrat' „исте” (SSN II, 920). ◀ Виведзене од оном. хрупкац.

похрустац -ам зак. „пожувац хрустаюци; хрустаюци поєсц”. || Слц. диял. rochrústat' „исте” (SSN II, 920). ◀ Од хрустац.

по художенко присл. „барз художно”: Минарову Марчу поховали по художенко. Ледво ше нашло лежиньох хтори ю винесли на марох до теметова (КовМихЦВ 55).

по художне и **по художно** присл. „худобно”: По художне будзе жиц, а робиц не будзе (= гоч будзе и художно жиц, робиц не сце) (В. Саб.); Жили пар людзе досц по художне (РК 1926, 187); И вони [Матица сербска] почали по художне, але нашло ше медзи богатима и просвищенима Сербами вельо добротворох, котри розумели важносц просвити и помогли тото друштво (РН 50/1927, 1). ◀ Оп. художни.

поцагани -а -е: Поцагана рошліна хтора ше поцагала, поквачела по drugiej рошліни або тачки (МудриАл).

поцагац -ам зак. 1. „цагаюци пренєсц”. 2. „превєзц або пренєсц дацо чежке”: Поцагали шицко древо и цеглу за будованє. 3. „однєсц”: Хорт поцагал вноци шицки курчата (Ю. Пап). ◀ Оп. цагац.

поцагнуц¹ -нєм зак. прех. 1. „цагаюци помкнуц”: Поцагні тот карсцель кус жу себе. 2. „цагаюци потаргнуц, порвєц”: Поцагнул го за рукав же би му цошка повед. 3. „поцагнуц дим з цигара”. Слц. potiahnuť „исте”. 4. а) „лїгнуц з фляшки (алкоголу)”: сам себе наздравел и поцагнул раз, други раз (КовМихНО 5). б) „дакус ше напиц (напою)”: „...а не люби вон дакус поцагнуц? Тото ти мнє поведз” „А пиє, пиє, не повем же не пиє...” (РН 17/1936, 3) || Слц. potiahnuť vína „исте”. 5. коц. „накруциц годзину”: Кельо то може буц годзин?... когутох не чуи, а годзину не бул хто поцагнуц... (КовМихЦВ 204) || Слц. natiahnuť hodinu „исте”.

поцагнуц² -нєм нєпрех. 1. „потирвац”: Смутно нам барз, предали нас [политичаре

заходну Україну], як орехи у меху... Пре нїх церпиме... и Бог зна, як длуго поцагне и яки будзе мац перипетії (КостПр 361). 2. „предлужиц з даяку дію”: я можем як сцем. Кеди сцем и станєм, кед ше ми не става не станєм ... Поцагнем (Рускинї 191). 3. „остац и далєй у одредзеним стану, витримац (о хорим и под.)”: Крава нам цельна, а не целї ше, не знаме кельо ище поцагне (Г. Р.); Кед дахто барз хори, гвари ше: Не знаме кельо ище поцагне (М. Рм.); И вон умар од паленки, лєм дакус длужей поцаг од нїх двоох (В. Ер.); Вона здрава, лєм ноги єй слаби, годна вона до 95 поцагнуц (Г. Р.). Укр. потягнути „витримац, вицерпиц”: На таких харчах далеко не потягнеш „при таким костираню длуго не витримаш”, він не довго потягне „вон не поцагне длуго (о хорому)”, поль. rościągnąć: op niedługo rościągnie „исте”. ◀ Оп. цагац.

поцагнуц ше -нєм ше зак. „премесциц ше назадок”.

поцаговац -гуєм нєзак. 1. „премесцац цагаюци”. 2. (за рукав) „потарговац”. ◀ Оп. цагац.

поцаговац ше -гуєм ше нєзак. „премесцац ше назадок”.

поцвенкац -ам зак. 1. „кратши час цвенкац (о риби). 2. вецей раз цвенкнуц (з цвенчком, упалячом и под.)”

поце слов. „гибайце”: Поце нука да ше дакущицко набешедуєме (РК 1938, 95); Станєм з кочом и гварим: „Гайде, діду, поце на коч!” ... Шеднул жу мнє до предку (РН 5/1929, 2). ◀ Од подзце.

поцеловиц -вєєм и -им зак. „достац целову фарбу”: Колачи у пецу поцеловели (ХомаБл). ◀ Оп. целови.

поцемніц -нєєм и -їм зак. „постац цми; зацмиц ше”: Одразу шицко поцемнєло як да ноц була, страшна буря повиривала стари и груби древа з коренями (РН 4/1931, 3). ◀ Од цемни.

поценко присл. 1. „на ценко, зоз ценким пасмом”: Нашене ше чува так, же положимє до єдней ладички на стодок по ценко писку а вєц шор нашєня, па так до верху (РН 12/1937, 3); [До затрепаного цєста положиц] тєльо муки да можеме по ценко до

юшки сипац (НКух 9). || Слц. диял. *potenko „исте“*: Mak sa prestreu potenko (SSN). 2. *прен. „з малима средствами за живот, з минималним трошеньом“*: Да ти на власци, бул бим поценко. Кед була криза, масц ше поценко брала, поценко ше масцела, цукровало ше поценко (В. Саб.); Но вон ма ... и жеми, и жита, и омасти више и навише, бо шицкогo више предава, а я мала више лем барс по ценко, бо сом не кажди рок швиню забила (ЖирошМСМ 68). 3. „подробно, детально“: Стало там [у новинок] поценко кельо тот мал пенєжи (М. Рм.).

поценше присл. оп. **поценко** (2): У кризи будземе мушиц поценше (= будземе мушиц по меней трошиц).

поцепліц -леє и -лі зак. звич. безос. „постац цеплейше“: Добре же тєраз нагло поцеплєло, слунко крашнє пригрива (РН 15/1932, 4). || Слц. диял. *potepliti sa* : U jari jak še rosepłelo (SSN).

поцерпац -ам незак. „чувствовац страх же ше случи дацо нежаданє“: Ишиол лапаюци коло мура, аж сом поцерпала же спаднє (Єл. Хм.). || Укр. потерпати „трєсц ше од страху“. ◀ Од церпиц.

поцерпиц -им зак. „кратши час церпиц“.

поцешєнє с. 1. „радосц, потїха“: Уж мой мили шугайчок на войни забити ... / Вибєр себе, вибєр [мужа], маи ти их на єзри; / вибєр себе поцешєнє хторє ци ше пачи. / Гоч бим вибєрала як в заградзе жєлє, / уж я себе не вибєрем свойо поцешєнє. / Гоч бим вибєрала як в заградзе ружа, / Уж я себе не вибєрем на свою дзеку мужа (БиндКост 95). Всл. тожо łube роцеšeње (Czambel). 2. „потїха“: През цали свой живот мал за каждого слово поцешєня (РН 46/1928, 3). 3. „гордосц, пиха, с. понос, дика“: Вон поцешєнє своїх родичох. ◀ Од цєшиц.

поцешєни -а -є 1. „радосни, задовольни“: Кед собота придзе, кажди виплацєни / Зос фабрики идзе дому поцешєни (РН 9/1937, 4); [Идзєме до церкви на швецєнє паски] У драже стрєтамє / велїх хлопох, жени... / Шицки вони якош / мирни, поцешєни. / То дух вєлконоцини / цошка до

нас унєс, / та шором здравкамє / шицким „Христос воскрес!“ (Заградка 8/2003, 3); Шицки змє нєпрєповєдзєно поцешєни [жє церква у Дальским ритѹ закончєна], бо вєримє, жє змє уж на єшєнь годни поволац нашого Прєосвящєного владикѹ, да нам пошвєци наш нови дом Господнї (РН 7/1932, 4); [По успишним концертѹ] Охажєли змє двор Рускей Школи поцешєни. Бо красота наших писньох освоєла и тих, цо иншак жѹ нам нє барз прихильни (РН 35/1935, 4). || Слц. *potešeny „исте“*. 2. „хтори ше у дачим цєши“: Кед ше єдному качмарови народзєл син, та давал олдомаш, а єдєн му гварєл жє нє будзє поцешєни по нїм (Пвл. Бл.). ◀ Од цєшиц.

поцешєно присл. „радосно, задовольно“: Кед ше напила [гамила], високо дзвигла главу и поцешєно гварєла... (ЧаканБас 40).

поцєшиц -им зак. 1. „повєсц дакому слово потїхи, ублажиц дакому смуток“: Кажди змє ангєл – у своїх очох. Та и кєд дацо псовскє зробимє – ми сами себе поцєшимє (КовМихЦВ). Слц. *potešiti „исте“*. 2. „обрадовац“: Тих дньох достали змє и зос Америки 2000 дин. за купованє нашей каплїчки цо нас барз поцєшило, жє ше и во ни прєйж далекого моря на нас сєтели (РН 19/1930, 4, М. Боїч). ◀ Од цєшиц.

поцєшиц ше -им ше зак. „зрадовац ше; постац задовольни“: Кажди добри Русин ше поцєшел, кєд паноцєц у цєркви виглашєл, жє першє число [Руских новинок] уж вишило и жє им цєна вєльо туньша (РН 4/1931, 3).

поциганїц -їм зак. „повєсц нєправду, спрєвєсц“: Кєд муслиманови дали швиньского мєса, та ше уврєдзєл жє го осквєрнєли, жє го поциганєли (Пвл. Бл.). || Слц. диял. *rosciganiť „исте“* (SSN II, 853).

поциганїц ше -їм ше зак. „дац дакому погришну информацию; нє сполнїц обєцанє“: Поциганєла сом ше: гварєла сом жє пойдем з вами до цєркви, а нє пошла сом (Г. Р.).

поциловац¹ -луєм зак. коц. „поцильовац“. ◀ Оп. цил и циль.

поциловац² -луєм зак. кнїжк. „побочкац“: Зашла ми го, зашла ми го [милого] / дижджова водичка, / а хто жє ми поцилує / мойо били лїчка (БиндКост 45). Тота писня

принешена до нас з Карпатох у другей половки 19. вику, та и дієслово *поциловац* вироятно од того часу познате у нас. У нашої церковней терминології вироятно було хасноване и пред приселеньом. Оп. *циловац*².

поцидунок -нку/-нка х. кнїжк. „дотик з гамбами як знак любови, почитованя и под., с. пољубац”. ◀ Цсл. *поцілунок*, укр. *поцілунок*. У нашої церковней терминології меновник могол буц хасновани и пред приселеньом.

поцильовац -люєм зак. „потрафиц до цилю”. ◀ Оп. *циль*.

поцимбориц ше -им ше зак. „постац компаньон з даким”. ◀ Оп. *цимбориц*, *цимбора*.

поциметовац -туєм зак. „додац цимету до єдзєня”: яблука ... поцукровали, а по смаку и поциметовали (НКух 66). ◀ Оп. *циметовац*, *цимет*.

поцискац -ам зак. 1. „похпац”. 2. коц. „подриляц”.

поцифровац -руєм зак. „украшиц з цифрами”: *Шаре платно ше волато и то то цо ше ткало на ручніки и партки, цо було поцифроване зоз памуту, або кед по нїм правели писні, т.є. кед ткали на пасма: з памуту червєне, вєц биле зоз предзи* (В. Саб.). ◀ Оп. *цифровац*.

поцихи присл. „цихо (бешедовац, исц)”. || Слц. нар. *potichy „исте”*.

поцихучки присл. „цалком, барз поцихи”. || Слц. *potichučky „исте”*.

поцмагац -ам зак. „попиц (звич. алкогол)”: *Предал хижу и поцмагал пенєжи* (В. Саб.). ◀ Оп. *цмагац*.

поцме присл. „по цмоти”: *Каждєй ствари у обисцу треба знац место, же бизме ю и поцме найсц могли* (РН 9/1928, 2). || Всл. росте „исте” (Czambel). ◀ Од локативней синтагми *по + цме* „по цмоти” (*цма* „цмота”).

поцмиц -меєм и -им зак. „постац цми”.

поцукровац -руєм зак. „засладзиц з цукром”. || Слц. *posukrovať „исте”*.

почаварговац -гуєм зак. „потарговиц”: *Як могли ... тоти 39 недостойни синове*

своїх славних дїдох грекокатолїкох спаднуц так глібоко и почаварговац и зос свою виру? (РН 34/1935, 3) ◀ Оп. *чаварговац*.

почамкац -ам зак. „кратши час чамкац”: *Шива швиня... закушовала до чутки, почамкала дакус и такой ламала другу* (ЧаканБас 39). ◀ Оп. *чамкац*.

почапкац -ам зак. 1. „побиц по дачим з чапкающим звуком”. 2. „походзиц по дачим з чапкающим звуком”: *Под облаком на драже садзиш квецє? Почапкаю ци го* (В. Саб.). ◀ Оп. *чапкац*.

почаракац -ам зак. „побербляц, побешедовац”. ◀ Оп. *чаракац*.

почарніц -неєм и -їм зак. „постац чарни”: „Хора” конопа *почарнєла* (МудриАл); *Мури почарнєли од садзи*.

[**почасциц**] -им зак. „погосциц”. ◀ Од серб. *почастити*.

[**почасциц ше**] -им ше зак. „погосциц ше”.

[**початком**] прим. з *жен*. „на початку”: *Початком тижня почала шатва* (НК).

початлазовац -зуєм зак. експр. „намазграц” (СС. Мак.). ◀ Од *чатлазовац*.

початок -тку х. „перша хвилька дії, зявєня”. • *од початку до остатку* „од початку до конца” (В. Саб.).

почац -чнем (у старших авторох и -чмем) зак. 1. у функції фазового дієслова означує початок дії дієслова: *Вон то видзел, тот млади краль, и барз почал плакац, цо вон тераз будзе робиц през жени* (Етн29 115); *а вєц заш почме иста новта* (РК 1925, 47, М. Мудри). 2. „настац, зявиц ше”: *Почало лето*. || Укр. *почати*, слц. *ročat*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *ročęti/ročinati*, а тото од *čęti*. Од того и *начац, зачац, започац, одпочац, починац* и др. ♦ **не знац цо ~ (од бригох и под.)**: и *тоти, котрим ище щєра було добре, нешка од вєльких бригох и чєжкосцох уж не знаю цо да почню* (РН 10/1934, 1); **цо я тераз почнем?** „цо я тераз будзем робиц (у тєй бриги, нещєсцу)”: *Ух, ух, ух, та цо почнем?* (РНКЗаря 1939, 105); *Ти би од мнє злетол, / я би ту остала, / яй, Боже мой мили, /цо бим ту почала?*” (нар. писня) Поль. *co ja teraz pocznę?* „исте”. ➔ Оп. и *почимац*.

почац ше -чнем ше зак. „почац”, у старших авторох: *То було за три дні; царового сина свадьба ше почала* (Етн29 113); *Почало ше швитац кед сом ше рушел на польо (Йвг. Бл.); Тогорочни хмель указує ше барз добрим. Оберачка ше почне 15. авґуста* (РН 29/1928, 1); *У цалей нашої держави почала ше косидба жита* (РН 27/1936, 1); *Тисячи и тисячи роботнікох [у Америки] остали без роботи. ... Почала ше тота славна „криза”. ... То ше почало ище 1929. року у так тирва и до нешка и идзе на горше* (РН 16/1932, 2). || Укр. *початися „исте”, слц. роґаѣ sa „исте”.*

[**почежжосц**] ж. „чежжосц”. ◀ Од серб. *потешкоћа*. Наш еквивалент *чежжосц*.

почекац -ам зак. „причекац”: *Почекаме ми ище 3–8 дні* (РН 25/1930, 2); [Пилот гварел] *же ше тераз барз опасно вожиц и же треба почекац* (РН 29/1932, 3). || Слц. *диял. роґекаѣ „исте”* (SSN II, 856).

почервеніц -неєм и -ім зак. „постац червени”.

почеркац -ам зак. „кратши час черкац”: *Бо богати лем з кишенку почерка, / дохтор уж зна хтори яку хибу ма!* (Етн9 ч. 277).

почествовац -вуєм и **почествовац** -туєм зак. (дакого) „дац Chesц дакому”: *Не пиєм и я, ... але, видзице, таки у нас обичай же треба „почествовац” кед дахто даяки учинок зроби* (РН 23/1928, 2–3); *Ти ... не знаш госцох почествовац? Ша я це научим* (РН 10/1929, 3). ◀ Оп. *чест(в)овац*.

почим¹ присл. „кельо кошта?”: *Почим, чипкар, тим ручнічком цена?* (Етн9 ч. 32).

♦ **почим пире у Пеишту**: 1) „Цо ци ше питал?” „Та, почим пире у Пеишту!” „цо ци бриґа?! ніч таке важне ше ми не питал”. 2) *Штудира почим пире у Пеишту*, „роздумує о дачим неважним” (В. Саб.); *укажем я тебе почим пире у Пеишту*, „увидиши ти свойо”.

[**почим**²] злуч. 1. (причинови) „прето же”: *У мойм обисцу оцец става перши, почим идзе на роботу. Почим я барз твардо шпим, длуго ме будзел же бим станула. Почим сом не була виспана, лемцо сом не заспала за столом* (шк. сост.). 2. (часови) „кед”: *Почим зме ше наєдли, побрали зме мотики и почали копац* (шк. сост.). ◀ Од серб. *пошто*.

почимац -ам незак. „починац”, лем у старших авторох: *У Фебруару почима коситба у Индії. ... У септембру ... почима ше ламац кукурица у Америки* (РК 1936, 157); *Тераз аж почима твой прави живот, па будз у нїм мудри и щешліви* (РН 27/1932, 4). ◀ Можліве од серб. заст. *почимати*. Оп. и *почац -чмем*.

починац -ам незак. 1. у функції фазового дієслова означує початок дії дієслова: *Нешка починаме кошиц жито*. 2. „наставац, зявйовац ше”: 22. юния *почина лето*. || Укр. *починати*, слц. *počínat*.

починац ше -ам ше незак. „починац”, у старших авторох: *Яраш [керестурски] ше починал од валалу с тей страни беґелью од валалу па аш по Билу ... по пустару Рискашу* (БиРК1936, 138); *Цихо у церкви, як у леше, лем черкоточки на кадилу бренкаю и брєнча... Ангели дзвери неба отвєраю, бренкаю, даваю знац, же ше почина святе богослужєнє... (КостПр 62); Яр почина 21-го марта ... Лето ше почина 22-го юния ... Єшенє ше почина 23-го септембра. Жима ше почина 22-го децембра* (РК 1922, 1). || Укр. *починатися „исте”, слц. роґінаѣ sa „исте”.*

почитац¹ -ам зак. 1. „пречитац (текст)”: *У вельким страху були жителє вароша ..., бо на небе видзели якиш слова, котри не знали почитац* (РН 30/1927, 4); *Кет дацо почитам [у новинох] так любим знац хто то писал* (ЖиросМСМ 87). || Всл. *počítac „исте”: odebrala pismo i počítala ho* (Czambel). 2. „пречишліц, с. пребројати”: *дзєшенє бразди орали ше нараз; бандур лем пошол, та почитал тоти бразди, вон знал котри чловек недобре орал* (ЕтнV 87); *А вєцка перше док почитали кельо ґазда ма крижи жита, то ше волато дзєшатко* (ЕтнV 87). || Слц. *počítat „исте”*. 3. „дакус, кратши час читац або чишліц”. ◀ Оп. *читац*.

почитац² -ам незак. „почитовац”, у народних писньох и даєдних старших авторох: *А ти, дзивко, отца, мацєр почитай, / цо ци даю зос їх сином уживай* (БиндКост 36); *И з богату [жену] чежко жиц, / У богатей оштри зуби / мужа почитац не люби, / як ше ода сє буц панї, / а муж муши робиц на ню* (БиндКост 108). || Карп.русин. *почи-*

тати и почитовати „исте”: *Тко отечество свое не почитає, тот сирота* (Чорі), укр. кнїжк. *почитати* и *почитовати* „исте”, слц. *ročítať* и *ročitovať* „тримац або припознавац (дакого за дакого)”: *sedliaka nechceli počítať za skutočného človeka*. ◀ Вяза зоз *читай* и *чесц*, праслав. *čьt-* и *čьstь*. Прето же форма *почитац* зазначена у нар. писных, тримаме ю за нашу карпатську форму. Форма *почитовац* виroyтно кнїжкова.

почитовац -туєм *незак*. „виражовац почитоване гу дакому”. || Карп.русин. *почитати* и *почитовати* „исте” (Чорі), укр. кнїжк. *почитати* и *почитовати* „исте”. ◀ Оп. *почитац*.

почкодзени -а -е „очкодовани”: [У вельким дижджу] *Дас трицец хижи звалени и почкодзени* (РН78/1926, 1). || Укр. *пошкоджений* „исте”.

почкодзиц -им (дакому/дачому) *зак*. „начкодзиц”: *З малого пришли на вельо и з тим ше не задоволели и дотля згартали, док себе и не почкодзели* (РН 8/1929, 3, М. В.); *Вон [оцц] муши так провадзиц свою фамелию, да ей не почкодзи ані безвирство ані погубеносц того швета* (РН 11/1930, 1); *Ляд почкодзел вельо виніцом и овоцом* (РН 20/1932, 3). || Слц. диял. *poškodiť* „исте”: *dobri vino mi nepoškodzi* (SSN).

почкодовац -дуєм *зак*. „очкодовац”: *Вони були оптужени, же за векишу суму почкодовали општ[инску] касу* (РН 15/1934, 3).

почмигац -ам *зак*. 1. „кратки час чмигац з чмиговым”. 2. ~ *конї* „чмигнуц даскельо раз конї з чмиговым же би рушели”. ◀ Оп. *чмигац*.

почмирдац -ам *зак*.: *Почмирдац то кус з метлу позаметац або з ренду почухац* (СС. Мак.). ◀ Оп. *чмирдац*.

почмохтац -ам *зак. експр.* „моцно почухац”. ◀ Оп. *чмохтац*.

[**почувствовац**] -вуєм *зак*. „прияц до свидомосци преїг осетох”. Оп. *чувствовац*.

почудовани -а -е „зачудовани”: *Сам на себе почудовани бул у своєї старосци же ше дал превесц младим* (Етн30 124). || Слц. диял. *počudovanie* „чудоване”, *počudovac še* „зачудовац ше” (SSN). З оглядом на при-

кметнїк *почудовани* и наведзени паралели, форма *почудовац ше* „зачудовац ше” виroyтно исновала у нашим языку.

почурени -а -е „хтори дакадзи, по дачим почурел”: *Гамби ей були спукани, сухи, а з єдного куцика устох почурена крив ше застановела на бради и ту ше осушела* (КочЕвЧай 184); *През отворени комин диждж падал, та коло карими по муре часто було почурене, чарне од садзи* (В. Ерд.).

почуриц -им *зак*. „дакадзи, по дачим почечий або ше висипац”: *З дзиравого меха за нїм почурело жито; Ту почурела фарба*. ◀ Оп. *чуриц*.

почуством, почуштом и коц. почуствомок модал. 1. „нїби, с. к’о бајаги, тобоже”: *Палє ти ше його, почуством млоди, а покрейтку не ма; а тот почуством бачи, а зоз свою андо на свадзби не танцовал* (Вер. Рм.); *Поведза людзе же сом Кати почуством шовзор, а не знам же „Ката” то „Катари-на”* (В. Ерд.); *Почуствомок пан, а таке несмачне приповеда* (Зл. Сб.); *але зме заш лєм не достали пустару Бела Раданову без аренди, бо ше, почуштом, „пустара не може тирвацо приписац валалскому хотару”* (ТамашРКер 85). 2. *гандр*. „ганьба! не ганьбиш ше!»: *Кед ше сцє поганьбиц дакого хто некрашнє одповеда, гутори ше: Почуствомок куми, а так одповеда; кед унучата недобри, не слухаю бабу або ей одповедаю, баба пове: Но, почуствомок! „не ганьбиш ше!”* (Г. Р.) || Слц. *očistomok, očistovok* „пре людске око, же би други видзели (а не пре щиросц)”: *Budeme do nich biť len očistomok „будземе их нападац лєм пре людске око”, dlžobu nechával na majetku len tak očistom, aby mu ľudia nezávideli* („длуство мал на маєтку лєм пре людске око, же би му людзе не завидзели”). ◀ По В. Махекови од око: *терашня форма почуством(ок) виroyтно настала од виразу о (по) чистим оку „з чистим оком, але з нещиру думку”*. Г. Костельник *похасновал форму почуштом як присловнїк зоз значеньом „на око, на випатрунок”* (тримал же форма походить од злученя *под чувством?*): *А хто лєм поверховно судзи о нашей бешеди, тому ше може видзиц, же ми пре Словаках постали на поли екавци – чи*

то: же почуштом наша бешеда спада жу словацкей (КостПр 190).

почухац -ам зак. 1. „очухац”: У такей работи сцигнем и очка на облакох почухац (Ир. Фин.). 2. „кратши час чухац”. 3. ~ **очи** „почухац очи по спаню, с. протрляти очи”: Покормацал сом ше под перинку, дакус ше понацаговал и почухал очи, кед воишол оецц (Заградка, 4/2003, 7). 4. ~ **копачи** „походзиц з ролю по копачох и повивальовац их зоз жеми”: Копачи ше почухало, було их як на небе гвизди, а вець ше их зберало, та з нїма топели (В. Саб.). || Слц. диял. роčuchať „исте (1, 2)” (SSN II, 859). ◀ Оп. чухац.

почуц -уєм зак. 1. „учуц”: Док чловец жиє нїжда не забудзе тото чувство, цо го прежил, кед почув по войны перше дзвонене нових дзвонох у своїм валале (РН 28/1935, 3, Єден з Риту). || Слц. диял. роčutъ „исте” (SSN). 2. „почувствовац”: почувла силни боль на правим плєцу (РК 1937, 17, Д. Биндас). || Всл. роčус „почувствовац”: роčula po sebe slabosc (Buffa 210). Нашо литературне (по)чувствовац превжали зме з угроруского.

пошалїц -їм зак. „ошалїц”. Оп. шалєни.

пошафариц -им зак. „вельо потрошиц (поживи и под.); вельо поєсц”. ◀ Оп. под шафариц.

пошац -шеєм зак. „окончиц шаце”: Поорали їаздове яраши, пошали конопу, посадзели винїци (ЕтнV 100). || Всл. роšас: pooral aj роšal (Sipos).

пошва ж. 1. „с. футрола”: И дораз ви-таргнул шаблю зоз пошви и сцєл ю зарубац. Дораз му рука омлєла и почал ше шицок трєсц (Етн30 143); Окуляри ше кладу до пошви, тиж и пенкало (Г. Р.). 2. „куфрик за гушлю (виолину)”. 3. „часц штверцох”: Пошва на штранжу штверцох (же би штранж не чухал коня по боку) (В. Ерđ.). 4. „ручка за пирко за писанє, с. држаље за перо”. 5. бот.. „часц рошлїни у хторей класка, с. повлата: вирази зоз хторима ше виражує процес розвою пошви: гонїц до пошвох, гонїц пошви, журац пошви, буц у пошвох (МудриАл). || Слц. роšва „пошва, футрола ножа”, укр. пїхви „исте”, рсй. пахва „часц штверцох: ремень под хвостом коня”, поль. poszwa и

poszwa 1. „пошва, футрола ножа”; 2. „часц штверцох: ремень под хвостом коня”. ◀ По М. Фасмерови можлїве од раху (ген. рахѣве) або роху (ген. рохѣве), а тото даєдни зблїжую зоз *пах „пазуха”. По ЕСУМ-у можлїве од праслав. роšьва, то повязане зоз роšiti „пошиц”, а тото ше познейше зблїжєло зоз ро-хovatї „зачувац”.

пошвац ше -а ше незак. „виганяц пошви, с. влатати”. Синоним **гонїц пошви** (МудриАл). ◀ Од пошва.

пошвецанє с. церкв. „обряд пошвецаня”: Ѓазда новей хижї поволал приятельох и родзини на єй пошвецанє (РН 11/1931, 4).

пошвецац -ам незак. церкв. „окончовац обряд пошвецаня”.

пошвеценє с. церкв. „чин пошвецаня”: Тей згоди одбуло ше и пошвеценє Народного дому (КостЛибєр 189).

пошвециц -им зак. церкв. „окончиц обряд пошвецаня”. Слц. posvātitъ „исте”: ~ kostol, ~ за kňaza.

пошвечиц -им зак. „потвердзиц як шведок, пошведочиц”: Нет то шведка на тим швеце, / лєм сам пан Бог на небе; / лєм сам пан Бог ми пошвечи, / як я любєла тебе (БиндКост 55); на тей приколици, єден чловец привєз, вон може пошвечиц (Рускинї 52). || Поль. роšwiadczyć „исте”. ◀ Оп. швечиц².

пошвидко присл. „неодлуга”. Оп. швидко.

пошвициц -им зак. „кратши час швициц”: Пошвиц ми дакус зоз лампу.

пошевка ж. 1. „мала торбичка”: [Баба Югикова] Од малючка провадзєла кого як вилїчєла од даякей хороти, ходзєла по польох сама найсц лїк зоз травох и хто зна зоз ище чого. На шиї вично ношєла под кошулю малу торбичку, пошевку з мєгкей скорки и таку справєла своїому дїдови ... Лєм дїдо пошевку з рижнима зарєнками и пахнячками не любєл ношиц (Заградка 9/1998, 8, Лю. Медєши). 2. „шкатулка за ширки”: Оецц ми гварєл: Дай лєм тоту пошевку (В. Ерđ.); Намацала пошевку ширки на углє руского пєца и зашвицєла лампу (ЖиросV 300). Першобутнє значєнє слова було „мала пошва”. ◀ Оп. пошва.

пошедац -ам зак. 1. „шеднуц на шедзиска (о шицких)”. 2. „шеднуц на превозку (о шицких)”: *шицки ствари складлі [на санки] ... пошедали и пошлі* (РН 7/1930, 3).

пошедзиц -им зак. „кратши час шедзиц”.

пошекац -ам зак. „на дробно порезац”: [Мархву] *положимо до шерпені динствовац з єдну дробно пошекану цибулю* (НКух 21); *Пошекала цвиклово лісце качатом*. ◀ Оп. шекац.

пошептац -ам зак. „шептаючи повесц”. || Слц. роšerptač „исте”.

пошивац -ам незак. „оправцяц шиюци, зашивац подране”: *Машиля ше ми на чарних ботошох пуццела, та их пошивам* (Лев. Ск.). ◀ Оп. шиц.

пошивиц -им и -веєм зак. „постац шиви”.

пошивка ж. „дацо ушите, шмата”: „О, такой [е] гола? А я мам голем яку таку пошивку” (Етн30 298). ◀ Од шиц.

пошикац ше -ам ше зак. „помочиц ше, помокриц ше”.

пошиковац ше -куєм ше незак. „мочиц, мокриц неконтроловано”, Всл. posikovac se „исте” (Нал).

пошиц -иєм зак. „позашивац, поплатац”. Слц. диял. роšit „исте” (SSN II, 1030).

пошкалени -а -е „удрапнути; порезани; повредзени”.

пошкаліц -ім зак. „удрапнуц; порезац; пораніц, повредзиц”. Оп. пошкаліц ше.

пошкаліц ше -ім ше зак. „удрапнуц ше; порезац ше; пораніц ше, повредзиц ше” (М. Рм.). || Укр. незак. *скалити* „нанозиц рану на скору з оштрим або джобацим предметом”: *Ноги собі скалить, а чоботи на кию носить* „ноги себе повредзує, а чижми на паліци ноши”, укр. *скалка* „оштри фалаток одбити, одщипени и под. з дачого”; *скалити* „повредзиц, пораніц з дачим оштрим”, *пошкалити* „исте”, рсй. *скалити* *зубы* „вищиряц зуби”, поль. *skalić zęby* „исте”, *skalić się* „пукац, доставац пукленіни”. ◀ Од *скала* (оп.). Єст и форма *ушкаліц (ше)* (оп.). Истоого походзєня и нашо *скалац* „скакац, на-рабцяц” (оп.).

пошкинтовац -туєм незак. „з часу на час шкинтац”.

пошкрабац -бєм зак.: 1. „почухац, лег-ко подрапац швербяце место, с. почешати”. 2. „плітко зорац”: *Под жито нє треба глібоко орац, пошкраб на три пальци и шей* (В. Саб.). ◀ Оп. *шкрабац*.

пошкрабац ше -бєм ше зак. повр. гу *пошкрабац*. || Слц. роškrabač (sa) „исте”. Од *шкрабац*.

пошкробок -бка х. 1. „остаток цєста (звич. ошкрабаного з корита або дески за гнєченє)”: *Скорей, кед ище руски жени сами пекли хлеб, цєсто хторе остало наліпєне на корицє, жени зоз шкрабачку зашкрабовали, ліпєли з нього мали хлебчик — пошкробок, сушили го на пєцу и хасновали як квас за другє печєнє хлеба* (КовМихГК 52). || Всл. роškrobek „ошкрабанє цєсто”: *роškrobek še roškrobe z korita* (Buffa 219). 2. *прєн.* „остатнє од вєцєй народзєних дзєцох”: *Мнє моя мац гуторєла кед сом бул мали: Ти мой пошкробок, бо ши ми остатнє дзєцко, наймєниє и наймилиє. Нєт нам Пошкробка нєшка — застарал би ше дахто з дружтвa кед би го длужєй нє було* (КовМихГК 52). ◀ Превој зоз *шкрабац* (оп.).

[**пошкропиц**] -им зак. „попирскац”. ◀ Од серб. *шкропити*.

пошлізнуц ше -їжнєм ше и **пошліснунц ше** -їшнєм ше зак. „страциц ровновагу при ходу по шлізким мєсце, с. оклизнути се”: [Сцєл скочиц] *назад до ваґону, алє у тим ше му нога пошлізла и вон спаднул* (РН 63/1926, 2); *Баба ше пошлізсла и спадла уж при капурки* (РНКЗаря 1940, 109). || Всл. *pośliznuc še „исте”* (Buffa 218), поль. *pośliznąć się „исте”*. ◀ Од *шлізки*.

пошмарбац -ам зак. „бридко пописац”: *Кед виляли бетонску дражку, дзєци пошмарбали по бетону* (В. Саб.). ◀ Оп. *шмарбац*.

пошметанковац -куєм зак. „додац до єдзєня шметанки, засмачиц зоз шметанку”.

пошмих х. „подшмих, вишмихова-нє” (Пвл. Бл.). || Укр. *посміх* „исте”, поль. *pośmiesch „исте”*. ◀ Од *шмих*. Оп. и *пошмишка*.

пошмиховац ше -хуєм ше незак. „ошмиховац ше”: *Паноцєц лєм шєдзєл и по-*

имиховал ше, бо бул задовольни пре успишно закончену роботу (Лев. Ск.).

помишка ж. „подшмих, подшмихова-не”: *Направела помишку з моїх курчатох* (Г. Р.). Всл. роśmišek „подшмих” (Hal), чes. posměšek „исте”.

пошніц ше -іє ше зак. безос. „пришніц ше (о вецей снох)”: *Яке ше ми пошніло...* „пришніли ше ми вецей розлични сні, поплетло ше ми у сну”.

[пошокчиц] -им зак. „асимиловац до Шокцох”.

[пошокчиц ше] -им ше зак. „асимиловац ше до Шокцох”.

пошориц -им зак. „направиц шор, ушориц”.

пошориц ше -им ше зак. 1. „ушориц ше”. 2. *прен.* „оженіц ше, одац ше”.

пошоровац -руєм зак. „покласц, поста-виц по шоре”.

пошоровац ше -руєм ше зак. „поставец до шора”.

пошпивоац -вуєм *незак.* „з часу на час шпиивац”: *вжала якуш роботу до рукох, а при тим пошпивовала якуш рождествену* (Заря 14-15/1937, 10).

пошпивковац -вуєм *незак. дем.* *жу пошпивовац.*

пошпиртац -ам зак. „погледац шпирта-юци”.

пошпоиц ше -им ше зак. 1. „заквачиц з ногу за дацо и страиц ровновагу, с. спотакнути се”: *Кед дойдзеш на хижни праг, пошпоиши ше на тим прагу, так спадні же биши шицку судзину потрепала* (Етн29 274); *Дзецко бегало, пошпоцело ше и заваяло у блаце свою сукенку* (РН 20/1932, 4). 2. *прен.* „задрец ше до дакого, уштухнуц дакого”: *На „попох” ше кажди любі пошпоици* (РК 1926, 138). || Всл. роśrosic še: роśrosi še коj pod њim (Czambel). ◀ Од *шпотац ше.*

пошпурац -ям зак. *експр.* „поруцац”. ◀ Од *шпуриц.*

пошта¹ х. „висланік, с. изасланик”: *И кед цар рано станул, дораз обачел тоту палату. Вон себе думал: „То вчера не було, а тєраз є ту.” Послал дораз свойого пошту, же най вон идзе опатриц же цо то. А*

пошта пошол и питал ше дораз: „Дзе пан од тей хижі?” Вон ше дораз озвал: „Я ту, я жазда.” ... Вон ше зобрал дораз и пошол з тим поштом. Як пошлі до цара, вон ше дораз царови поклонєл (Етн29 200); *Ша зидзе ше [на пияцу] зос женами та Янку пошле пошту* (РН 46/1935, 2). Слц. роšta х. „исте” (1562) (HSSJ).

пошта² ж. „державна поштова ин-ституция”; **послац по пошти**: *а пенєжи кет будзеш мац то пошлі по пошти* (Жи-рошМСМ 136). || Слц. рошта „поштово по-силки; перевоз и доставяне посилокх” (1663) (HSSJ), карп-укр. [несол] *лист на пошту* (Львів 211). Европске слово. ◀ Од ит. posta, а то од лат. posta. ♦ **важне як мошорин-ска пошта** гвари ше кед ше даякей дроб-ніці придава вельке значене (ОлеярЯк, ШВ 6/1984, 738).

[поштански] -а -е „хтори ше одноши на пошту”. ◀ Од серб. *поштански*. Наш екви-валент мал би буц *поштови*.

поштар х. „розношовач пошти”: *ей сынъ еденъ естъ поштаръ въ Загребу* (ЦапЦ 100). Укр. *поштар „исте”,* всл. роštár „исте” (Hal), слц. poštár „исте” (1762), серб. *поштар „исте”.*

[поштени] -а -е „чесни, шорови”: *Вон [руски народ] таки добри, робот[н]и, ми-лосердни и поштени, ані брамушки би не зробел ніч жаль* (РН 1/1930, 7, П.). ◀ Од серб. *поштен* (оп. *поштовац*). Нашо екви-валенти *чесни и шорови*.

[поштовац] -туєм *незак.* „почитовац”: *Гвари ше, же треба поштовац своїх старих и од ніх ше учиц як треба жиц* (РНКЗаря 1935, 45); *Його мац ме барс поштує, бо ми и родзини* (ЖиросМСМ 109). ◀ Од серб. *поштовати*, а то од праслав. сът- и състь, од хторого и сербске *част* и нашо *чесц, чесни*. Нашо еквиваленти *чествовац* (оп.) и *чес-товац* (оп.).

[поштовац ше] -туєм ше *незак.* „добре ше справовац, почитовац людзох”: *Оцец му пошле тристо форинти и писмо му написал ... : „Поштуй ше, сину, будзе з тебе човек.”* (Етн29 186); *Лєм хто ше поштує тому барс на тим жиц добре [як дзияк]* (ЖиросМСМ 139). ◀ Оп. *поштовац*. У сербским зме не

зазначили повратну форму *поштовати се* зоз значеньом „добре ше справовац, почитовац людзох”, але нам сербски язык ту випатра як єдине можливе жридло.

пошторпац -ам зак. „кратши час шторпац”. ◀ Оп. *шторпац*.

поштрעד прим. з *жен.* значи унапрямоносц по штрעדку дачого: *Єден член управного одбору „Зарі” виявел, же Р[уски] Н[овини] не ишли по штрעד драги, але боком, та ше „Заря” зашвицела. Питам я ше читательох „Р. Н.” и „Зарі”, чи заряше иду по штрעד драги? (РН 12/1935, 3); Идзе вон по штрעד драги далей (М. Скуб.).*

поштреляц -ям зак. 1. „кратши час штреляц”. 2. „шицких поступне заштрелїц”.

поштрофац -ам и **поштрофовац** -фуєм зак. „покарац”: *кед бизме ше пред німа придали же зме нашли їх пенези, ... нас би добре поштрофали (Етн30 140); Полиция их влпела у Суботици, поштрофала и вигнала до Мадярскей (РН 1/1930, 2); а Петро више напоминал Христови же би их [людзох] дакус поштрофовал, бо чом ввездзело тлача (Етн30 29); Оцец любви свойо дзецко и те-ди, кед го муши з вирґасом поштрофац (РН 15/1931, 4). || Слц. диял. роštrofat „исте” (SSN II, 1034). ◀ Оп. *штроф, штроф(ов)ац*.*

поштрофовац -фуєм оп. **поштрофац**.

пошулькац -ам зак. 1. „зоз шульканьом дац дачому ролькасту форму”. 2. *польопр.* „зоз ролю одн. шульком пороляц жем” (оп. шульок (2)).

пощесцени -а -е „хтори ма одн. мал щесца”: *Яки сце пощесцени! „мали сце щесца, щешліви сце” (Пвл. Бл.).*

пощесциц ше -и ше (дакому) зак. *безос.* „удац ше, мац щесце”: *Ище кед му ше пощесци даяк да ю [жем] шоровише оброби – будзе вона родзиц так як и гевта у ровніни (КовМихЦВ 51). || Слц. роštastif sa „исте”: ale sa tomu роštastilo, поль. poszczęsić się „исте”, укр. пощастити „исте”. ◀ Оп. *щесце*.*

пощикац -ам зак. „щикаючи повиберац плоди”. ◀ Оп. *щикац*.

пощипац -ам зак. 1. „порубац (дерево и под.)”. 2. а) „пощипкац з пальцами. б) „покусац (о грамушкох и под.).

поютре и поютро присл. „напоютре”: *помодліме [ше] Богу нешка, ютро и поютро (РК 1928, 28). || Всл. ројутре „исте” (Bartko 202). → Частейше ше хаснує у злученю з применовниками до, од, на: до поютра, од поютра, напоютре: Дай их [пенези] ... гевка, а я ци врацим найдалей до поютра (РН 6/1928, 2).*

появиц ше -им ше зак. „зьявиц ше”: *появел ше у тим краю вельки, дзиви и страшни вовк (фаркаш) (РН 18/1932, 2). || Карп.ру-син. появилися: Пригріло сонце, й весняна зелень ся появила; За горов появилося якоєсь село (Чорі). У слц. лем зjavit sa „зьявиц ше”, а нет и форма зоз префиксом по-; слц. диял. ројavit sa „исте”: а v maju še potim ројavit i čerbugi (SSN II, 923). ◀ Од *явиц*.*

пояс х. „пас”, лем у Гнатюка 1. „штредня, найузша часц цела”: *Ей, зацалі му до пояса: „Нацо тебе шестра наша?” (Етн9 ч. 22); шаблю припасал коло пояса, шеднул на коня (Етн30 160, О. Кулич). 2. „часц шмати з хтору ше дахто опасує”: Дзивку вжал на коня за себе, три раз ю опасал коло себе зоз поясом, а штварти раз з ременьом (Етн30 168, О. Кулич). Други приклад под (1) и приклад под (2) приповедач могол похасновац и под сербским уплївом (то приповедки о Кральовичови Маркови). || Слц. rás „исте”, поль. ras „исте”, серб. појас „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. ројасъ. У восточно- и южнославянских языкох форма пояс, а у заходнославянских пас.*

[пр] викр. оп. **гога**.

прабаба ж. „мацерово одн. оцова баба”. Слц. prababa „исте”.

правда¹ ж. „тото цо одвитує стварносци, с. истина”: *Поведз правду. || Общеславянске слово: слц. pravda, поль. prawda, укр. правда, стсл. правьда. ◀ Праслав. правьда, а то од праслав. прикметник правъ. • ~ же „розуми ше, дабоме”: „То значи же и нашо руски жени некли [паленку]?” „Правда же неклї, хто же би не нек” (ЖиросV 169); слц. pravdaže „розуми ше, дабоме”; ~ **иста** и **иста** ~ „насправди”: То не да ше хвалїм,*

то иста правда (Етн29 VI); Правда иста... Чудни тот народ (КовМихЦВ 168); слц. *istá pravda* „исте”; **иста божя** ~ „насправди”: *Тот орман вам украшує конк, иста божя правда* (Пвл. Бл.); **правда истучка (правдучка)** „подполна правда”: *Ми не вирекнеме ніч инше лем правду правдучку кед ту ище доложиме: же Бог и жени дал розум, же би ше и од ней видзел даяки хасен* (Заря 6/1937, 6); *Чловек би не верел, але то правда истучка* (РК 1923, 32); **правду гвариш (гвари** итд.) „маш право, добре гвариш”: *Лепше то дома шедзиц як путовац по тей жими, правду гвари мац* (Пвл. Бл.); **чиста** ~ „насправди, правда иста”; карп. русин.: *то чиста правда* (Чорі); ♦ **то ~ бо гопцун гварел** (= то вироятно не правда; *гопцун* од презвиска *Гопцун*) (В. Ерд.).

правда² ж. „порядок засновани на справедливосци, чесносци, право”: **буц на правдзе** „мац право”: *Еден гутори так, други так, не знає хто на правдзе* (Пвл. Бл.); **мац правду** „мац право”: *Хто ма правду у єдиним, другим и трецим – судзце шлебно самми* (РН 1/1928, 3); *Бо ти вериш, же лем ти маш правду* (РН 21/1929, 2); слц. *mať pravdu* „исте”; **моя (твоя** итд.) ~ „я (ти итд.) мам (маш итд.) право” (Ю. Пушк., С. Мйр.): *Але при тим на єдно забули же хто моцнейши, того правда* (РН 15/1928, 1); **по божей правди** „по нормох яки сам Бог дал”: *По Божей правди треба да є ушорени живот медзи жазду и слугом* (РН 13/1934, 1). ◀ Оп. правда¹. → Под уплівом сербского нешка звич. хаснуєме меновник **право** (оп. право¹ (2)).

правдиви -а -е „прави, с. истинит”: *Барз легко може на далеком востоку настац правдива война* (РН 6/1932, 1); *статья о. Боїч-а у ... Руских новинок є барз правдива* (РН 34/1936, 2). || Слц. *pravdivý* „исте”. • **прави** ~ „цалком правдиви”: *у Балтійским морю пренашили 40 мет. глібоко у морю прави правдиви лес. У давних часох була там суха жем, котру вец морію заляло* (РН 50/1932, 2).

правдучка ж. оп. под правда.

праве¹ присл. 1. „у тей хвилки, с. управо”: *Поце нука да ше дакуицичко набеше-дуєме. Шовжор ше праве дзешка вимкнул*

(РК 1938, 95); *Кед рок дошол, праве тот дзень кед Янция до студні руцелі, ишла там-малъ ровка* (Етн29 41). || Всл. *prave kravi išli* (Czambel). 2. „у тей хвилки кед”: *И праве Бадарканя злярмала на свою „сваху”: „Вонка! Далей ми спред оч!”, кед Бадарка свойого „свата” бовкнул з песцу по глави* (КочишПП 52). ◀ Од праслав. прикметніка *pravъ*, наша форма **праве** то лок. єд. того прикметніка.

праве² слов. „тельо лем; тельо же”: *Кельо сом пенєжи видала [на обробок поля], праве же сом утрати не мала* (Г. Р.); *Гевтого тижня спаднул вельки диждж, але вец бабрал и други и треци дзень. Гвари ше напр. же диждж праве бабре, а не пада шорово* (В. Саб.); *Не єдза, праве брудза танери* (В. Саб.). • **праве тото єдно же...** „лем ту би ше могло пригвариц”: *Барз красни авто, праве тото єдно же є дрази*. ◀ Оп. праве¹

праведни -а -е 1. „хтори роби, посту-па праведно, поправдзе”. 2. „хтори зробени праведно, поправдзе”. 3. „безгришни”: *Идз оталь дальей, нє можеш присц ту гу нам праведним* (РНКЗаря 1940, 101).

прави¹ -а -е „хтори ше находзи з правого боку”. Слц. *pravý* „исте”. Од праслав. прикметніка *pravъ*.

прави² -а -е „правдиви”: *Кед ше краиннь пообльнка, та нь прави пан*. Слц. *pravý* „исте”. Як и предходне, од праслав. прикметніка *pravъ*.

правиц -им незак. 1. „будовац”: *Вецей ше им родзело, та себе почали правиц хижки* (Ос 28). Карп.укр. **правити** „исте”: *Хижки правили з дерева* (Закарп., 288). 2. „вирабляц, продуковац, творец”: *Колесаре правели кочи, фурики, санки и др., тишилїре правели столи, ормани, посцелі и др; За вязанє снопох нашо стари правели порвисла*. 3. а) „пририхтовац, организовац”: *Наишол [Христос] там вельох цо у церкви вашар правели и з єдним словом вислал шицких вонка* (Етн30 69); *Правя синові свадзбу*. б) „спричинювац”: ~ *нешор, зваду, комендїй*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *praviti*. • ~ **молбу оп. под молба**.

правиц ше -им ше незак. 1. „давац себе одредзени прикмети, представляц ше иншаким, претварац ше”: *Прави ше же не чує; Цо*

ше правиш юнак! 2. „указовац знаки нового стану, починац”: *Прави ше жима „захладло, випатра же почне жима”* (М. Рм.), *прави ше яр „оцеплело, випатра же почне яр”* (Вер. Рм.); *Идзем я дому, бо вечар ше прави* (= почина ше змеркац) (В. Саб.). || Поль. *prawić się „исте”*: *prawi się wiosna „прави ше, почина яр”*, *prawi się wieczór „почина ше змеркац”*, *prawi się ciemno „змерка ше”*.

правица¹ ж. „прави бок, место при правей руки”, у Гнатюка: [Христос гвари Марії Діви:] *Та ти шеднєм, матко моя, на праву правицу, / а я шеднєм, матко моя, на судну столицу* (Етн9 ч. 10). || Слц. *pravica* 1. „права рука”; 2. „права страна”; укр. *правиця „права рука”*, карп.русин. *правиця „исте”*: *Таку му врїзав правицьов по пыску, ош мало не впав* (Чорі).

[**правица²**] ж. 1. Уж концом 19. віку Руснаци хасновали и слово *правица* „право орієнтована странка”, хторе віроятно калк сербского *десница*: *Лелбах не сцел жу правици, / лєм приставак жу левици* (Етн9 ч. 379); *Пульски стої на правици, / не брижа му за худобу* (Етн9 ч. 376). || Слц. *pravica* „права странка, партия”; укр. *правиця „права странка, партия”*. 2. „правда, право”: *Вон више гледа свою правицу „гледа своєю право”* (Ян. Як.). Тото друге значенє віроятно тиж зоз сербского: серб. *правица „правда”*.

[**правни**] -а -е „хтори ше одноши на правни фах”. ◀ Од серб. *правни*.

[**правник и правнік**] х. „фаховец за правни роботи”. ◀ Од серб. *правник*.

право¹ с. 1. „документ о допущеню, праву на дацо”: *Справел себе право и пошол до Америки*. 2. „правда”: *Више його було право, више вон бул на верху* (Пвл. Бл.). • **мац** ~ „с. имати право”: *маш право, право маш „с. у праву си, имаш право”*. || Слц. *mať право* (на пієшо) „исте”, поль. *jakim prawem „з яким правом (то робиш)?”*. ◀ Од праслав. прикметніка *ргавъ*.

право² присл. „направо”: *Єден пан слабше облечени ... исто ше понагля, не патри ані ліво ані право* (РН 17/1928, 3). ◀ Од праслав. *ргавъ*. Наш частейши синоним *направо*.

право³: право дакому (у функції предикативного слова): „по дзеки”: *Будзе ци право кед так поробиме?; Я ніждзе не ходим з дому, право ми кед сом дома* (Пвл. Бл.); *Барс ми шицко право и же ше П-ова одала и Владови видзим же право, бо є весели* (ЖирошМСМ 53). ◀ Од праслав. прикметніка *ргавъ*.

праворуч присл. „на праву руку, направо” (В. Саб.). || Укр. *праворуч „исте”*.

правоценє с. „спричанє, нацагованє”.

правоциц ше -им ше незак. „спричкац ше, нацаговац ше”: *Недавно правоцели ше медзи собу уживателє кафе и уживателє чая. Єдни глашели же кава нечкодліви напїток, а чай же прави отров; противніки твердзели обратно* (РК 1927, 149). || Слц. *pravotiť sa „судзиц ше, водзиц спор”*. ◀ Од *право с.*, праслав. *ргавъ*.

правучки -а -е звич. у злуч. *прави ~ „цалком прави, правдиві”*: *а зоз таких чуткох [вичулканей кукурици] дзивчата знали справиц прави-правучки бабки, котрим могли и варґочи плєсц* (ХомаМ 13).

праг х. „долня часц удзверїох”: *Ище сом лєм праг прекрочел, / уж ми ручку давала* (нар. писня). Общеславянске. ◀ Од праслав. *рггъ*.

прагац -ам незак. 1. „зоз штверцами капчац (коня) за перевозку, плуг и др.” 2. *фам. „исц, рушац”: Прагаме? „идземє?”* (Ю. Пап) ◀ Общеславянске. Од праслав. *рггѣти* (през. *рггѣа*).

прадїдо с. „оцов або мацеров дїдо”. Слц. *praded „исте”* (SSN). Форма *прамдїдо* сербска (с. *прамдеда*).

пражени -а -е „приготовени з праже-ньом”.

пражинки ж. мн. (єд. *пражинка*) „пражени хлеб”: *Часто ше пекли и пражинки. То були порезани фалатки хлеба хтори ше кед ше упекли зоз обидвох бокох, помасцело з розпущену масцу и почухало зоз цеском* (ХомаБл 195). || Всл. *pražinka „исте”* (Czambel).

пражиц -им незак. „готовиц месо, кромплї и под. на огню без хаснованя води”. || Общеславянске: всл. *pražic „исте”*. ◀ Праслав. *pražiti*.

пращене с. „фруток (звич. при дзедоох або хорих)”: *Дзедко достало преганячку. Пращене черевох було желене* (КолесарД).

пращете -того с. вишив.: По вибитей мустри ше могло вишивац так же ше запо-льновала цала поверхнось на мустри (напр. даяка ружичка) – то було *полнете*, а могло ше вишивац лем по вибитих смужкох – то було *пращете*; прашете ше вишивало кед ше вишивали: ручніки на уцерање, хлебов-ки, заглавки, сподні сукні, кухарки (клад-ли ше на мур над шпоргет) и др. (ДудашКс 158).

пращіц -ім незак. „випращньовац”.

пращіц ше -ім ше незак. „випращньо-вац ше”.

пращи -а -е 1. „хтори ні з чим не на-полнєні”. || Всл. prazni. 2. **пращи класки** у хторих не наростло зарно (МудриАл). ◀ Праслав. porzdybъ.

Пращ х. ист. 1. „Прус”. 2. „Пруска”: 1866. тот рок з Прайзом война була (РК 1922, 92).

пращ х.: **нагнівани як** ~ „барз нагніва-ни”. ◀ Оп. Прайз.

Пращка -кей ж. ист. „Пруска”.

[**пращідо**] х. „оцов або мацеров дідо”. ◀ Од серб. прамеда. Оп. прадідо.

пращачко с. ткац. „одредзене количе-ство ніткох при тканю”: *Зоз каждей фай-фи нітку ше предзее през пранічок. ... Собир тих ніткох прецагнутих през пранічок твори прашачко. ... Число ніткох у прашач-ку означає ширину платна котре ше ви-тка* (МедЛютрад 256). || Укр. диял. прашено „нітка”, чес. pramen „пасмо власох”, слц. prameň „пасмо власох”, поль. promień „пас-мо власох, ніткох”. ◀ Од прам + ячко, прас-лав. rogmъ – мене.

пращік х. 1. „кляпчисте древене ору-діє з хторим ше райбу шмати або вимива конопа так же ше з нїм бие, тлуче по на-моченой райбаніні одн. конопи (оп. прац (1)”. 2. У найдавніших часох нашо стари жито не тлачели, але тлукли, зоз ципами лебо праніками (ФейІр 30). 3. коц. оп. пис-та¹. || Карп.укр. прайник „древена паліца” (TichyFr). ◀ Од прац. ♦ **язык як** ~ гвари ше

за барз приповедацу и часто одповедацу женску особу.

пращічок -чка х. „часц ткацкокогго при-бору”: *Накруцєни файфи ше поставяло на файфаніцу до двох шорох. Зоз каждей фай-фи нітку ше предзивало през пранічок* (де-щичку з дзирками), хтори бул обрацєни жу снованіци (Гел. Мед.).

пращабаба и **бабова баба** ж. „унуко-вей баби баба”. Нешка частейше хаснуєме сербизем чукумбаба.

пращадідо и **дідов дідо** х. „унукового діда дідо”: *У єдним суду ... Дзєци, унуки, пра-унуки и прапраунуки питали да суд одредзи татора їх отцови, дідови и прашадідови, котри уж мал 131 рок, бо вон уж нецалком при розуме. Дідо ше сам бранєл на судзе. ... Суд признал же дідо способни ... и не дал му татора* (РН 18/1936, 4). Нешка частейше хаснуєме сербизем чукундідо.

пращаунук х. „прауников син”: *Вон охабя за собу пра-пра унукох, медзи хтори-ма и двоє свящєніци* (РН 41/1928, 3). Неш-ка частейше хаснуєме сербизем чукунунук.

пращац -ам незак. „гласно, мощно пу-кац”: *будова почала прашац* (РНКЗаря 1939, 53). Слц. praskať „пукац”. Общєсла-вянське. ◀ Ономатопейське.

пращнуц -ашнєм зак. 1. „гласно пук-нуц”. 2. **прєн. експр.** „експлодирац, бовкнуц од гніву” (Сф. Мак.): *Клєпал сом му [шко-лярови] – здогадам ше – о Питажоровим правилу. Якишик жени розгваряли ше под облаком. Вон ше на нїх припатрал. Обачим то и прашнєм: Так, будзєш ше забавяц, а я ту дарємно* (РН 45/1929, 3). ◀ Оп. прашац.

пращац -ам незак. 1. „наганяц, гоніц (на даяку роботу)”: *людзе прашаю своєю дзєци од марней марносци до роботи, бо дал им Господ дзєци, на чом да слугох єднаю* (РН 38/1934, 2). 2. „виганяц, одганяц, паковац дакого дагдзе”: *жалосного отца / зос пуш-ку на хрибце до суду прашал* (РНКЗаря 1938, 31). Слц. pratať „истє”. 3. коц. „пораїц” *Ирина праша двор* (Пвл. Бл.). || Всл. pratacs „истє”, поль. sprzątać „истє”, укр. прятати „истє”. ◀ Од праслав. pręti.

пратки *мн.* „вечарше шедзене, с. прело, посело”: На прадки ше почало ходзиц од 15. октобра (од остатнього кулянского вашару) и ходзело ше аж по конец марца мешаца (по вельки пост). Дзивчата и хлапци почали ходзиц на прадки уж од 10—12 рокох, накадзи закончили основну школу (V, VI класу), а даедни ані не закончили, або аїї не ходзели до школи (Янко Олеяр, ПЗ 4/1969, 13); *дзивка була красна ... На пратки ходзела до Джуджарки на Нови шор* (ЖиросМСМ 41). || Всл. *predki i pratki „исте”*: *chodzila čeledz na predki* (Czambel), *ženi chodzili na pratki z kudzeļu* (Buffa 223). ◀ Од преси, праслав. *pręsti* (през. *prędq*).

пратковац -куєм *незак.* „ходзиц на пратки”: А вжиме? Цо знали? Лем пратковац, сходзиц ше (БесВлРоз 91).

праткошка *ж.* „учашніца праткох”: На праткох ше найвецей лем о бачикови Синкови беишедовало. ... Кажда праткошка знала шицко. Розумліво кед и андя Ержа була праткошка (РН 13/1929, 2); *ту кудзелочка, / Але дзе вредна праткошка* (РН 10/1932, 2).

прах *х.* „найдробнейши сухи часточки у воздуху, с. прашина”. Слц. *prach*, укр. *порох*. Общеславянске. ◀ Праслав. *rogъxъ*. • **лєм прах позберал** „слаби диждж спаднул”. (В. Саб.).

прахмо *с.* оп. **прахно**. Зазначене од Дю. Латыка. Оп. **прахно**.

прахно *с.* „файта печарки на древе”: *Прахно рошнє на ягодах и др. як печарка, кед ше сухе запалело, та тлело; хасновало ше за палєне огня з кременьом и оцилку; хасновали го и кушніре за палєне* (М. Рм.); *Не пойдзем, не пойдзем за того макранца / цо му мац купує d[o]гану за вайца, / d[o]гану за вайца, прахно за пенєжи* (Етн9 ч. 132); *Кум [кед фуркал мед] перше запалєл ягодово прахло [виroyтно треба: прахно] до якийшик пипки, та ше з ней курело. Кед отворел кошініцу, задул даскельо раз зоз пипки до кошініци и пчоли ше змирили. Потим не було чєжко робиц, бо пчоли були мирни* (Я. Олеяр, Заградка 1/1998, 7). || Слц. *práchno „исте”*. ◀ Од *прах* (дрєво и др. од влаги дир-

вєє, става на прах). Дю. Латык зна форму *прахмо*.

прахняви -а -е: ~ **зуб** „погубени зуб”; **прахняви яблука** „файта гніца (на древе)” (Ю. Пап). Слц. *gráchnivý „згніти”*. ◀ Од *прах*.

прахнявиц -вєем и -им „губиц ше (о зубох)”. Укр. *порохнявіти „гніц”*. ◀ Од *прах*.

прац *перем незак. 1.* „райбац, умивац з праніком на перацим столку”: **а)** (шмати): *Вельки партки, поньви, керпари, виткане домашнє платно и подобне чєжко райбац на рукох и прето ше вони не райбали, але пради. Таки шмати ше перше намочели, а вєц ше брало фалат по фалат, кладло на перацци столк и било по нїх зоз перацим праніком. У цєку праня шмати ше по даскельо раз мачали до води, а зоз праніком ше вше било по нїх док не вишол бруд* (ДудашКс 160); *Жени часто вишили на доліну при валалє, та там прали шмати, та не требало цагац воду зоз студні* (Лєв. Ск.); *На Дунаю шмати перу, / уж гусаре машириую* (Етн9 ч. 306); *Подзце, хлапци, до войни, и я з вами пойдзем, / голєм вам у войни кошульки прац будзем* (Етн9 ч. 304). **б)** (вимочєну конопу): *Як ше умочи [конопи] ..., тєди ше их пере як платно, да ше пуца од жаду* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич); *Влакно було билше кед ше го прало на перацим столку тє. било по нїм з праніком* (Гєл. Мед.). **2.** „биц у млазох (о дижджу)”: *Диждж пере до облакох „диждж моцно бие до облакох”*. || Всл. *prac „райбац з праніком”*: *grati še peru z pestom* (Czambel). Общеславянске: слц. *prať*, поль. *prać*, укр. *прати*. ◀ Праслав. *prati*.

прац ше *перем ше незак.* „купац ше моцно плюскаюци: Гуски ше перу на бари „гуски плюскаю по води з кридлами”.

праца *ж. рид.* „робота”: *Яка праца, така плаца* (присловка). Слц. *gráca „исте”*, поль. *grasa*, укр. *праця*. ◀ Праслав. *portja*.

працовац -цуєм *незак. 1.* „давац знаки живота на умрецу”: *Кед дахто на смертельней посцєлі, та ше гвари: Уж не бєшєдує, лєм працує „ище лєм диха, ище дава знаки живота”* (М. Рм.). || Всл. *pracovac ku šmerci „умєрац”* (Hal). **2.** „робиц; вєльо робиц”:

Гвари ше за дакого хто вельо роби: лєм працує а працує (Вер. Рм.); *Бул чловец вредни и усиловни, та працювал цо найвещей могол* (РН 11/1928, 3); *Тото єдзене [цо достали] то три печени кромплі! О тим мали вони чужко працювац цали дзень у полю!* (РН 24/1932, 4). 3. Неясне значене у прикладу: [Збойнік после суду:] *Плачце за мну — страки, врани, / и ви стари арципані, / цо сце зо мну працювали, / випрацовац сце не могли* (БиндКост 103). ➔ Нашо старши авторе хасновали дієслово *працовац* зоз значеньом „робиц” и под уплівом українського язика: *Як библиотекар працювал вельо на науковим полю* (РК 1929, 1). ◀ *Од праца* (оп.).

прашатко с. дем. „мале праше”.

прашачка ж. „швиня хтора ше трима за прашене; опрашена швиня”: *Мала сом швиню, стару прашачку* (Рускині 184). Всл. *prašačka „исте”* (Buffa 223). Дериват од *прашиц ше* и суф. -ачка. У укр. закарп. бешедох хаснує ше полногласна форма *порос’ачка* (Тимко 114, 122). Слц. *prasačka „племенита, доберана швиня”*.

праше с. зоол. Неполногласна вариянта общеславянскей лексеми (Тимко 114, 121).

прашна -ней ж. „гравидна, хтора ше ма опрашиц (о швині)”. Слц. *prasná „исте”*.

прашух х. „векше праше, шудов”. Всл. *praśuch „корназ; вефер”* (Buffa 223).

пращанє с. „одпитоване, розход”, лєм у нар. писні: *на пращанє ручку ми дай* (Тон ч. 67); *Забудз, мили, на бочканє, / ша то було на пращанє* (нар. писня). || Укр. *прощання „исте”: подав їй руку на прощання*.

пращара ж. „место дзе ше праши швиня” (Ю. Пап).

пращац -щим незак. 1. „моцно пукац”: *По Англіи и дальей праща бомби цо их подкладаю ... терористи* (Заря 4/1940.); *И под ногами шніг змарзнути пращи, и змарзнула слама* (В. Саб.). Слц. *prašťat „исте”*. 2. „виражовац ше у велькей мири” (оп. *пращиц*). ◀ Ономатропейске (оп. *праскац, праснуц*). • **аж пращи** „барз, у велькей мири”: *Вонка мраз таки аж пращи* (ЛатякТал 97). Слц. *zima je, až prašti*.

пращиц -им коц. незак. „пращац”: *На дворе мраз пращел, а циғанчата голи* (РН 46/1928, 2, С. Скубан).

пращковац -куєм незак. „пред шацом охраннывац семе зоз сухим пращком же би ше зачувало од шніцу” (МудриАл, Мик. Ск.). ◀ Виведзене под уплівом серб. *запрашивати*. У бешеди и форма *пращковац*.

пращок -щку х. „жовти прах на квецу з хторим ше оплодзує рошліна”: *Чи су [конопи] узрети судзело ше по тим чи ше зоз ніх курел жовти пращок — полін* (ФейИр 32).

пращок -щку х. „пращок як лік, с. прашак”. ◀ Под уплівом серб. *прашак*.

пре¹ прим. з акуз. означує причину: *пре тебе, мила, голубко била, битка є* (нар. писня); *Шугаю, шугаю, пре тебе ме лаю* (нар. писня).

пре² прим. з акуз. означує наменку: 1. *Як сом уж напередз спомнул, пишем тоти шорики пре тих котри можебуц думаю путовац там [до Канади], а сцели би дакус вецей знац цо их там чека* (РН 3/1927, 3, Крайцар); *За тераз наручуєме катахизми пре каждую нашу фамилию* (РН 87/1926, 4, Русин з Барбетону); *Два милиони [охабела у тестаменту] владикови у Балтимору, жеби владика подзвигнул шпиталь пре невилічими хороти и єден вельки дом пре худобни стари жени* (РН 102/1926, 3); *А кельо ше у нас троши на шмати, особено пре дзивици!* (РН 40/1928, 2); *Кажди наш валал видава рочно два-три милиони динари вецей пре облечиво дзивчатох* (РС 18. 02. 1949, 4); [Зармуцели зме ше] *кед зме подумали на наш руски народ ... бо ми ище до тераз не маме жадней фундації пре наших ученікох* (РН 32/1927, 2). 2. значи же дацо добре або недобре за дакого: *Моя мац и я зме дас дзешец езри километри од Керестура, але шерца наши више бліско шицкому цо миле и добре пре наш мили „бачвански” Русский народ* (РН 34/1936, 2, о. Иванчо). ➔ Зоз значеньом (1) и (2) нешка под уплівом сербского хаснуєме применовник за: *пишем за тих котри думаю путовац; кніжки за дзеци; дражка за бицизли* (оп. за³); *цо миле и добре за наш ... народ*.

пребарз присл. „у барз велькей мири”.

пребачене с. 1. дієсл. мен. од **пребачиц**. 2. часто у виразах **(за)модліц дакого за пребачене, питац пребачене**: Уряднік збляднул, модлел за пребачене (РН 103/1926, 3); Ева модлела за пребачене и гварела: „Господи, отпиуц ми, же я так нерозумна ...” (РН 37/1929, 3); шицко тото цо зме пред вецей особами на молодого паноца ... нагаторели, було лем видумана клевета. Барз жалуєме, же зме тото поробели и модліме явно ... за пребачене и однуцєне (РН 3/1934, 5); Кед на драже дакого ненароком дрилїме, ... треба такой замодліц тоту особу за пребачене (РН 20/1935, 4); Же ше укажу даяки непорозумєня, вони муша буц цо скорей одстранєни. Не име чекац єден, да други придзе и пребачене пита (РН 35/1937, 1). • **з пребаченьом** „пребачце же хаснуєм таки вирази”: Кед дакого преганя, та, з пребаченьом, чворда (Лев. Ск.) не имеце охабяц роботи недокончени, з голема задками, з пребаченьом (КовМихЦВ 274).

пребачиц -им зак. „не обвинїц дакого пре дацо, с. опростити”. Всл. *prebaćić* „исте”, поль. *przebaczyć* „исте”. ◀ Од бачиц „видзиц” (оп.). • **да ми пребачице** модал. „не думам з тим ніч зле повєсц”: А, да ми пребачице, анї сом не таки человек, як цо були други (РК 1933, 45, М. Ковач).

[пребачиц ше] -им ше зак. „замодліц дакого за пребачене”: Я ше єй пребачел, та зме ше помирили. ◀ Од серб. *извинити се*. Нашо еквиваленти: *препитац дакого; замодліц дакого за пребачене; препитац ше „замодліц єден другого за пребачене”*.

пребачліви -а -е „хтори швидко и легко пребачує другому” (М. Фей.): Ми го [дзецко] учиме божу пребачлівим (РН 27/1939, 1); Любов Божя ше указує ділом. ... Любов пребачліва, церпєзліва и витирвала (РН 13/1930, 4, М. Мудри); Виселєла сом єдну ноц [од мужа], кед го не було дома. Пришол по мнє, та сом вєцка, якошик, я то така, пребачліва, не знам, не знам же чом сом ше врацєла, але... красне слово мал (Рускинї 187).

[пребачовац ше] -чуєм ше незак. „модліц дакого за пребачене”: Я ше пребачуєм, ... ми двоєме не оталь, чи бисце нам могли помогнуц (РС 36/2013, 11). ◀ Од серб.

извињавати се: ја се извињавам. Нашо еквиваленти оп. под **пребачиц ше**.

пребегнуц -нем зак. „бежаци прејсц”.

пребеговац -гуєм незак. „бежаци преходзиц”.

преберани -а -е: **преберани ручніки**: Крем тих виробкох зоз предзи ... ткало ше и ... парадни виробки зоз памуку, бєлавей и червєней памути ... и прекрасни ручніки, котри ше волато **преберани**. То були ручніки котри ше давало госцом на свадзби (ФейИр 42); **преберани партки**: [При тканю] жу предзи ше часто мишал памук, червєней або даякей иншакей фарби. Партки хтори були на таки способ виткани наволовали ше **преберани партки** (ПапОл 40).

преберац -ам незак. 1. „чисциц зарно и под. од шмеца”: ~ **пасулю** „видзєльовац зарна пасулі зоз шмеца (пред варєньом)”. 2. „виберац квалитетнєйши єдинки з множєства”: Але чи ю Яничкови даю / кед то вони, кед то вони / так барз пребераю (нар. писня); Людєе у дутяну пребераю яблука: вибераю цо лепши. 3. „буц виберни”: Наша мачка не сєе шицко єсє, пребера єдзєне (В. Саб.). 4. „дзєцинске (дзівчатске) бависко”: Дзівчатка ше „пилькали”, прєскаковали штранджок, **преберали** (ФейИр 20). 5. „танцовац”: виє волїм гоч лєм старого діда патриц, як мило пребера нам давни руски танєц (РК 1922, 20). • ~ **з ногами 1**) „дробкац з ногами (у танцу и под.)”: А Гєза ... Дуїє до саксофону, ... пребера з ногами йак кура у пирнїи (Заря 2/1938, 7, Е. Кочиш). 2) „не буц стабилни на ногох, небизовно ходзиц”: Моя крава уж була стара, преберала з ногами, була подла як скоба, та сом ю предал на мєсо (В. Ерд.).

пребивац¹ -ам незак. (у Гнатюка, у старших авторох, у бєшєди найстарших) 1. а) „жиц, бивац дагдєе”: Умил ше, нафриштиковал ше, поопатрал жрад, та себе думал, же вон може ту пребивац (Етн29 68); Скитаюци ширим швєце, дошол до того варошу дзе тот цар пребивал цо му бул дідо (Етн30 102); Вони [збойніци] малї у лєше викопану глібоку єдну дзиру цо у нєй пребивалї (Етн30 113); Кед були таки богати, а ми худобни у їх дворе пребивали, най и вони те-

раз з нами прєбиваю (Етн30 138); Од свойого приходу до Любляни, 1910 року вон [писатель] стално ту прєбива (РС од 17. 06. 1949, 1); млади и мали [сом] на цудзину пошол, а уж дванасти рок през жиму у цудзини прєбивам (РН 38/1928, 2); Але нешка социялна беда прициска каждого и гонї го, да лєм у єдней [просторїї] прєбива (РН 9/1934, 1). || Слц. *prebúvať* „исте“, поль. *przebywać* „исте“. У Гнатюка находзиме и пар приклади зоз форму прєбувац (оп.). 6) Прето треба прєбивац цо вецей на швижим воздуху, особено дзеци (РН 41/1936, 2); [Треба] Да трактористи на терену маю чисти и здрави места за прєбиванє (РС од 6. 05. 1949, 3); [У Помпейох] Хто не мал двор у обисцу, заградку, тот вишол на вельки широки пияци, на уліцу, дзе прєбивал цали дзень (РН 67/1926, 2, М. Мудри). 2. „находзиц ше, буц присутни“. Як то у шицких його писаньох, так и у тих стишкох – вишадзи вше прєбива його горуца любов жу свойому родному краю (РН 9/1932, 1, Б.); Стариша свашка так пове [старостови]: Чули зме же медзи вами Христос прєбива (Вес 33); У обисцу дзе єст жаздиня, хтора є на висини своєї задачи, там прєбива и Божїй благослов, мир и любов (РНКЗаря 1936, 65, Дю. Шанта); [Под час войни] Страх прєбивал на ліцох ... смуток прєбивал на ліцох (Заря 5/1934, 6). 3. „буц, случовац ше“. Бо [легинь] єдней [дзивки] поведа, а на другу бада, / меджи німа двома вше прєбива звада (Етн9 ч. 250). 4. „буц, жиц“. Нас єст ту мала гарсцочка Русиных зос Керестура ... З початку нам барз чежко було прєбивац без служби Божей и без Божого дому (РН 7/1932, 4, Єден з Риту). 5. „исновац“. Але тото шицко лєм на час тирва, а правда Божа прєбива на вики викох (РН 5/1933, 4). ◀ Од буц, праслав. *byti/byvati*.

прєбивац² -ам незак. 1. „з вдеренями, копаньом и под. правиц отвор, преход“. прєбивац тунел. 2. „дзиравиц або повредовац з оштрим предметом“. ◀ Од биц, праслав. *biti*.

прєбиц -ием зак. 1. „з вдеренями, копаньом и под. направиц отвор, преход“. 2. „предзиравиц або повредзиц з оштрим предметом“ да го так залапел зоз тим но-

жом, та би бул го прєбил крижом (Етн29 34); Чувал крави, прєбил ногу на сцєрнянки, лапели го склопици и умар (ЖиросV 152); Прєбил жу на бицизли. || Всл. *prebil nohu na cirňaku* (Buffa 224). ◀ Од биц, праслав. *biti*.

прєблекац -ам незак. „меняц шмату або верхи на пирнаги (посцєлїну)“.

прєблекац ше -ам ше незак. „меняц шмату“.

прєблєчиво с. „резервне облєчиво на посцєлїну“. Кет придзе [гу мне до Аргєнтини] та най ... не жалує паковац. Най вежне дас два заглавки и дас єдно прєблєчиво, дас два поньви на посцєль, дас три ручніки (ЖиросМСМ 27).

прєблєчиц -чем зак. 1. „прєменїц шмату“. 2. (заглавок, перину) „облєчиц на пирнаги резервни, чисти верх“.

прєблєчиц ше¹ -чем ше зак. „прєменїц шмату“. Всл. *preblesc še* „исте“ (Czambel).

прєблєчиц ше² -чем ше зак. „место валалского, народного облєчива почац ношиц варошске, панске“ (звич. о жєнох).

прєбог 1. присл. „барз“. Прєбог би дижджу „барз би требало же би спаднул диждж“ (В. Саб.); Уж би ми прєбог чисциц замрзивач (В. Саб.). 2. и прєбога / прє Бога, звич. у виразу прєбог(а) (прє Бог(а)) це питам/модлїм виражує ше вельке жаданє, молба: Дружба так прєгвари жу млодей: „Но, панї млодо наша, прє Бога це питам и прє матку божу, чи даш ми твой вєнєц з твоєй глави зняц?“ Вес 31); Ей, Митре, ишла бим до Коцура; нуцице ме раз прє Бог вас питам (РН 43/1933, 3, др М. Б.); Жєно прєбог це модльим, причекай дакус (РНКЗаря 1941, 95). || Всл. *pre Boha ja vas pitam* (Czambel).

прєбоже звич. у злучєно божє прєбоже: Яй, Боже мой премилени, прєбоже (нар. писня); Яй Боже мой, Прєбоже мой, млада сом ше одала, / пиянїцу, лумпанїцу мужа сом си достала (нар. писня, Миклошевци). || Слц. *bože prebože* „исте“.

прєборикац -ам зак. „прєшпиртац, попревращац (звич. глєдаючи дацо)“. ◀ Оп. борикац.

прєбрац -берем зак. 1. „очисциц, попребрац зарно од шмеца“. прєбрац пасулю.

2. „вибрац квалитетнейши єдинки з мно-жества”: Людзе уж пребрали цо лепшу робу; Гу яри треба так зохабену кукурицу поново пребрац (Заря 22/1937, 6, Дю. Сабадош). 2. а) „обегнуц дакого, постац лепши од дакого/дачого у дачим”: Кед Дюра вредни, а Владо постал вреднейши, гвари ше же Владо пребрал Дюру (Г. Р.); Андя Натала швидко ламала кукурицу, а вец вжали єдну Ілю ламац, хтора ище швидше ламала, та гварели: Іля пребрала Наталу (Г. Р.); Невйорк [по числу жительство] уж пребрал и Лондон, хтори бул до терас найвекиши (РК 1925, 42); Кед ше Ганя скорей ода од Марі, гвари ше: Ганя пребрала Марю (Вер. Рм.); Може тот календар [за 1938. рок] у дачим пребрал гевти лоньски, але може у дачим и заостава (РН 47/1937, 1). || Всл. prebrac „обегнуц, буц лепши”: chcel bi každeho prebrac (Buřa 224). б) „превладац у смаку, гласу и под”: При мишаню колбасох бачи Дюра положел вельо паприґи, та гварел: „Додаме солі, та соль пребере паприґу (Дю. Сак.); И теди лес знова почал гучац, ... но кроцаї людзох пребрали гук леса (РН 68/1926, 3); Гласи постали више моцнейши, док на концу не пребрали владиков глас (РН 11/1930, 2); Месо дакус було чуц за корназом, ... та до кулену шушнул дакус вецей мелкей паприґи, же, гат, паприґа пребере запах, але не барз помогло (РС 20/2011, 16). Слц. prebrať „повиберац” (HSSJ). ◀ Од брац.

пребрехац -ам зак. простобеш. „надбешедовац, над’язиковац”: Наша сушеда ходзи на караульох, а язык як у крави хвост: не пребрехал би го ніхто (Люб. Як.). ♦ **не пребрехал би го ані пес**: Кед од дакого не мож од слова дойси, кед є такі пискати, бешедливи, кед зна поодповедац, помудровац, гвари ше: не пребрехал би го ані пес (В. Саб.).

пребувац¹ -ам незак. 1. „жиц; провадиц живот; доживйовац”: Увидзел то найстарши монах же то уж недобре, дал му єдну хижку же би там сам за себе перебувал (Етн30 126); Тота форма ше розширела и у литературним языку. Укр. перебувати „находзиц ше”: Прето тераині часи Русин чешко перебува, бо навикнул сам себе жиц, а не за удружене – союзи (РК 1927, 101); Не

знам як бачи Петро перебува зоз свою невесту, бо є недобра (Пвл. Бл.); Кед бомбардую, а людзе у пиньвицох, яке то аж перебуванє. Ми то не зазнали (Пвл. Бл.); Уж видзел Алексия же уж умре, шицко списал свойо житие на єден папер, як чешко у оцовим дворе перебувал (Етн30 109, Г. Рамач). 2. а) „находзиц ше, исновац”: Кед пойду до дому млодей, ... [староста] так гутори: „Чуєме же меджи вами Христос перебува.” (Вес 10). б) „препровадзовац час”: Кед под час войни робела як наднічарка у ґазди, та спала на салашу у хліве, а вноци ше єден чловек преруцел до хліва и там бул скрити, а вец рано пошол; барз ше бала кед перебувала вноци у тим хліве (Пвл. Бл.).

пребувац² -ам незак. „меняц обуї”: ~ ципели, ботоши. Слц. preobúvať „исте”. ◀ Оп. обуї.

пребувац ше -ам ше незак. „меняц обуї”. ◀ Оп. обуї.

пребудзиц -им зак. „зобудзиц”.

пребудзиц ше -им ше зак. „зобудзиц ше”.

пребуц¹ -удзем зак. 1. а) у злученю з назвами єдинкох часу: „буц даґдзе одредзени час”: Пришли [зме] у новембру ... и ми по ляду пришли на остров по мену „Попов”, дзе зме за седем дні перебули у таборе (РН 2/1931, 2); Пребула так ище пол рока а вец на нагварку родителюх и родзини пристала на одаванку и одала ше (РН 18/1930, 2, М. Ковач); Провидініе Боже одредзело, же Ювилат цале време своєї священической служби пребул медзи нашим руским народом, за котри ма вельки заслуги (РН 16/1935, 4). б) „препровадиц час”: Баба вишла напрез нього, питала ше му як вон нешка пребул з овцями (Етн29 239); Крашине зме перебули Крачун (КостПр 364); А по їх твари ше видзело же вони цалу ноц перебули у молитви (Г. Кост., РК 1929, 104); Кельо раз знала пребуц по години и години розгваряючи ше зос своїм квицом (РН 16/1930, 2). 2. а) „прежиц”: Син ей страдал. Цо шицко чловек пребудзе (Ир. Фин.); Кед умар повойнови комуниста, гварели: „Вон свойо пребул” (Вер. Рм.); Пошли хлапци. А вец жена ми умарла. / Єдну имерц сом пребул, цо ми шицко вжала! / Єдну имерц сом пребул – teraz другу чекам,

/ док ци приповедам, свою шмерц одвлекам (КостПоез 172); *Хто пребул запалене плюццох, муши ше барз чувац бо му грожи ефтика* (РН 20/1937, 2). **б)** „препровадзиц даяку бригу”: *Вона уж будзе мац друге дзецко, скорей пребудзе „скорей прежиє, препровадзи мацерински бриги”* (Г. Р.). ◀ Од буи, праслав. byti/byvati.

пребуц² -уєм зак. „пременіц обуй”. Слц. preobuť „исте”. ◀ Оп. обуй.

пребуц ше -уєм ше зак. „пременіц обуй”.

преважиц -им зак. „зважиц на єдним краю”: *Кед преважи терха на єден бок, коч ше може виврациц* (В. Саб.); *Але стрибло [на мажи] преважело* (РН 22/27, 2). ◀ Од важиц.

преваліц -ім зак. „розваліц, розбиц”: [Пред кочом] *не засцигла сцекнуц, коні ю звалели и прешли през ню зос кочом, ... превалели [єй] главу и зламали єй ліву ногу над коленом* (РН 95/1926, 2). Всл. prevalic „исте”: prevalic hlavu (Hal).

преваліц ше -ім ше зак. „пукнуц и вицуриц (о вреду и под.)”: *Спочатку ше на пальцу вицуцело таке як пиццок, котри барз болєл, поставал вше векиши, палец спухнул. Барз болєло док пострел не дозрєл и превалєл ше. Тєди з нього вичурєл шиццок жад* (КолєсарД 171).

преварени -а -є „уварени”: ~ млеко. Всл. prevarene mlіko (Czambel).

превариц -им зак. „зограц чечносц же би зоварла, увариц”: ~ млеко. || Слц. диял. prevariť „исте” (SSN).

преварйовац -рюєм незак. „зогривац чечносц же би зоварла”: *Потим [дзивчє] мацєри помагало – при шпоргєту стало, кєд ше млеко преварйовало, / мерковало / же би не побєгало* (Заградка 4/1995, 13). || Слц. диял. prevarovať „исте” (SSN).

превартац -ам зак. „предзиравиц”: *Капка води преварта камень ... зос частим панданьом* (РК 1931, 75, Шт. Лабош).

превєзц -ежем зак. „на превозки прєнесц з єдного на другє место”.

превєзц ше -ежем ше зак. „прєйсц даяки простор на превозки”.

преведац -ам незак. „спреведац”: *Слухал [тащок] цо им ровка гутори, як вона их превєда же най єй даю голубчє* (Етн30 10); *Єй, сушєд мой, не превєдайцє ше, бо я добре знам* (Етн30 310); *нікому не жичай, бо нет одкаль врациц. А превєдац ше не дай* (ЖирошМСМ 149). || Слц. prevádzať „исте”. Ми нешка хаснуєме форму з префиксом с-: *спреведац*, але у бєшєди мамє зазначєну форму закончєного виду *превєсц* (оп.). ◀ Од весц (ведзем).

превелі -я -є числ. неодр. „барз вєлькє число”: *так напòлнєли салу, же ше не могли ані рушиц, од превєлього народа* (РН 4/1928, 4). У Индії умера рочно прє недопатрунок жєнох у породу вєцєй як два милиони новородзєних дзєцòх, а умераю, або ше загубя и превелі мацєри (РН 48/1928, 3).

превеліки -а -є „барз вєльки”: *Бо Норт Америка жєм є превеліка, / та ше по нєй скита хто не зна языка* (БиндКост 28–29).

превєльò присл. „барз вєльò”: *не научєла робити и слухац, бо ше превєльò збизовала на своєй богатствò* (РН 9/1928, 1).

превєриц ше -им ше зак. „прєшвєчиц ше, увєриц ше”: *Тєраз сом ше превєрєла же не мож цагац рєйтєиши кєд ше цєсто замиши зòз млєком* (Пвл. Бл.); *Нє верєл сом, але тєраз сом ше превєрєл* (М. Рм.). ◀ Од вериц¹.

превєсц¹ -єдзем зак. „водзаци прємєсциц дакого з мєста на мєсто”: *Превєдол коні до хладку*. ◀ Од весц/водзиц.

превєсц² -єдзем зак. „спрєвєсц, спрєвєднуц”: *Я думал же я тєбє превєдєм, але ти мнє скорєй превєд як я тєбє* (Етн29 298); *Сам на сєбє почудовани бул у своєй старосци же ше дал превєсц младим* (Етн30 124); *дал ши ше превєсц турскòму царови цò нам є нєприятєль* (Етн30 154); *тòта [качмарка] цє превєдє* (Етн30 184–185); *Превєдлиго дохторє: гварєли му же го не будє боліц на операциї, а болєло го* (Пвл. Бл.); *Окош то дзєцко або чловєк цò ше не да лєгко превєсц, зна же нєправда* (Вєр. Рм.). || Слц. previesť „исте”. ◀ Од весц/водзиц. ♦ *не превєдєши бабу „не нагвариш мє”* (В. Ерд.).

[превесц³] -едзем зак. „преложиц на други язык”. ◀ Од серб. *превести*.

превесц ше -едзем ше зак. „спревесц ше, спреденуц ше”: *Преведол ше Штефан Земпліцки за три чижми жолтих дукадох и дал му свою невесту* (Етн30 176).

превжац -вежнем зак. „вжац, прияц”. Слц. *prevziať „исте”* (HSSJ).

превивац -ам незак. 1. „повивац (дзецко до пелюхох)”. Всл. *previjas „превивац дзецко”* (Hal). 2. „знова завивац (рану)”.

превидни -а -е „през хтори преходзи шветлосц”. Всл. *previdna voda* (Buffa 228).

превисоки -а -е „барз високи”.

превисшиц -им зак. „превозисц дакого/дацо по резултатох, числу и под”: [Други руски валали] *най патра да превииша зос своєю роботу и зос своїма членами число членох керестурскей Читальні* (РН 22/1937, 1); *И то кед сом пошла [на пияц], такой на вагу, и мерали, и такой раховали чи ест до езер динари, кед превиишело та було и на други мешац* (Рускинї 56). || Всл. *prevyšic/prevyšovac „перроснуц; перевозисц”* (Hal), слц. *prevýšiť/prevýšovať „исте”*. ◀ Од *вис-* (високи, висии).

превисшовац -шуєм незак. „превозисходзиц дакого по резултатох, числу и под”: *Тогорочни руски Календар не лем же не заостава за дотераинїма але їх шицких превисиує* (РН 3/1930, 3); *Жиєме меджи вишелїякими и од нас напреднейшими народами, котри у просвити нас превишую, а ми мушине их здогонїц* (РК 1922, 15, Д. Биндас).

превиц -иєм зак. 1. „повиц (дзецко до пелюхох)”. 2. „знова завиц (рану)”. ◀ Од *виц*¹.

превладац -ам зак. 1. „победзиц”: *Так я пошол на войну ... Превладали зме Турка. Други раз сом заш пошол на войну. Турок нас превладал* (Етн29 185); *Я думам же режимска странка превлада на виберанкох опозицию* (Мар. Рм.); *Дасїни превладаю хороту, виздравя* (Вер. Рм.); *як випатра тераз би могли социялистични странки превладац* (РН 16/1932, 1). 2. „зьявиц ше у векшей мири од дачого иншого, с. преовладати”: *кед ме-*

дзи єшеньским и ярнім ораньом превлададо коровче, та го мушим з плугом унічтожовац (РН 6/1937, 2). 3. „прешвечиц дакого з аргументами и навесц го же би попушел у становиску”: *Син-комуниста не дал ховац оца з паноцом, але го родзини превладали, вец ше му хованє барз пачело* (Пвл. Бл). 4. „указац ше лепши, вреднейши, схопнейши од дакого”: *Гвари ше: превладац дакого у роботі „буц лепши од дакого у роботі”* (Вер. Рм.); *твойо лукавство превлададо. Вигралши* (РН 34/1929, 2). || Слц. *prevládať* 1. „победзиц”: ~ *city, chorobu*; 2. „превисшиц дакого/дацо по количеству”: *prevládala farba zelena*, всл. *prevladac „исте”* (Hal); серб. *превладати* ма исти два значеня як и словацке. З оглядом же форма *превладац* (тиж и *звладац*) ма карпатски паралели, а синонимски форми *надвладац* (оп.) и *навладац* (оп.) не маю, а з другого боку дієслова *надвладац* и *навладац* існую у сербским з истим значеньом, предпоставяме же форма *превладац* у нас карпатска, а форми *надвладац* и *навладац* сербского походзєня. ◀ *владац*¹, праслав. *vold-*.

превладовац -дуєм незак. *жу превладац*.

преводзиц¹ -им незак.: ~ *коня* „водзиц коня же би ше дакус прешол (кед ше длугши час не прага)”: [Щемеретого] *коня треба помали преводзиц* (РочКн 125). Укр. *проводити коня „исте”*. ◀ Од *весиц/водзиц*.

преводзиц² -им незак. „спреведац”: *И вони його учели по циґански гупториц и преводзиц и циґанїц* (Етн30 229). Всл. *prevodzic „исте”*: *co me teľo prevodziš* (Buffa 228). ◀ Од *весиц/водзиц*.

превожиц -им незак. „на превозки преношиц з єдного на друге место”.

[**преволац**] -ам зак. „поволац дакого по мену”. ◀ Калк сербского *прозвати*.

[**преволовац**] -луєм незак. „поволовац дакого по мену”. ◀ Калк сербского *прозивати*.

[**преврат**] х. „нагла пременка власци”: *По преврату 1945. зме гварелї: Ми ше будзєме на своєй масци пражїц, не будзє з нами нїхто командовац* (Ю. Хр.). Од сербского *преврат*. ◀ Од серб. *преврат*.

превращац -ам незак. 1. „обрацац на други бок”. 2. „обрацац на ліцо одн. на спак”. 3. „обрацац папери кніжкі при чітанню”: Вжал [паноцец] кніжку, отворел ю, та превраца, чита, од єдного до друго-го краю гледа. ... Вжал другу кніжку стари паноцец, превраца и тоту од єдного краю до другога, чита, не може найсц ніч (Етн29 27); Судія превраца Зарю озбыльно и поважно (Заря 3/1938, 7). 4. „орац ораніну, други раз орац”: Тераз час да ше жем превраца за хмель. Преврацац треба, бо ше дупло вецей набере хмелю на преврачаней жеми, прето не треба туду сановац (РН 63/1926, 3); 3 ораньом ше жем превраца же би коровче пошло до жеми (МудриАл). Всл. s rijakom še po rešī raz žem prevraca (Czambel). 5. вулж. „облюбівоца жену”: Нашо хлопи ше хвалелі же у лаžру жени преврацалі (В. Саб.). ◀ Од врациц/врацац, праслав. vortiti.

превращац ше -ам ше незак. „виврацац ше; обрацац ше”.

превращиц -им зак. 1. „обрациц на други бок”. 2. „обрациц на ліцо одн. на спак”: Перше ше ушло шицки часци [бабки] хтори ше вец превращело на ліцо (ХомаМ 14); вец ше ю [ботошу] превращело на руби (ХомаМ 23). 3. „зорац жем”: Превращи єдну часц [жеми] под виніцу (КовМихЦВ 51). 4. „попревращац гледаюци”: Знаце же сом уж цалу хижу превращел, а їх [грабелкох] нет та нет (РН 14/1929, 2, М. Ковач). 5. вулж. „облюбиц жену” (В. Саб.). 6. прен. „пременіц на недобре, погубиц”: Познаце же ... танци нашої молодежи цалком превращели нашо стари добри обичаї и же ше на тих танцох наша челядз цалком погубела. ... Так и у нас у Дюрдьове пре тоти превращени обичаї молодеж ше силно погубела (РН 16/1935, 2). ◀ Од врациц/врацац, праслав. vortiti.

превращиц ше -им ше зак. 1. „обрациц ше на други бок”. 2. „прегнуц ше на єден бок (о оштрим боку мотики, коси)”: Барз сом наоштрел мотику, та ше оштре превращело. И кед ше коса барз виклепе, та ше оштре може превращиц нука або вонка, та го вец з ослу або каменьчом треба полєско випросиц (В. Саб.).

превредзиц -им (дакому) зак. „зробиц дакому не по дзеки и повредзиц го з тим”: Та як ти имеш у людзох заштити гледац, кед ши уж каждому превредзел (РН 16/1929, 4); Бачи Михал покойни [му], гварел: Да не Левона, не мал би ши гачи на себе. Бачи му превредзел ... Вецка ше гнівал, та не беше-довал зоз нім (Рускинї 195); каждому ше кланяю ...А шицко лем прето, бо ше боя превредзиц другим (РН 21/1937, 3). ◀ Не зазначени карпатски паралели. По основи -вредзиц заклучели бизме же то сербизем. Але у сербским нет форма превредети з таким значеньом.

превредзовац -дзуєм (дакому) незак. žy превредзиц.

преврец¹ -ем зак. „заврец дакого/дацо индзей, на друге место”: Кед ци коще вици-цує козу, мушиши го преврец даґдзе „мушиши го заврец индзей же би не було зоз козу”. Гвари ше и за квоку: преврец квоку з курчатми (= заврец квоку индзей, видзеліц ю з курчатми од другого дробизгу) (В. Саб.). ◀ Оп. за-врец.

преврец² -ем зак. „дакус поврец”: кед юшка вре, руци ше до ней резанки, галушочки або под. Кед галушочки (резанки) мегки и кед юха превре, сипе ше ю до полцоровей миски (ХомаБл 173); Кед яблука добре превру, направиме подбивку ... и усипеме до тей мачанки, най добре превре (НКух 13); Охаб най дакус превре. ◀ Оп. врец.

превзяц -яжем зак. „завзяц на друге место”: Превязал краву „завязал краву на друге место”.

превзяовац -зуєм незак. „вязац на друге место”: Кед ше вязал полни коч, квака на паньвашиу ше превзяовала те. премесцала ше бажей горе же би ше лепше коч сицснул (В. Саб.).

преганяц¹ -ям незак. 1. „гоніц з єдного места на друге”. 2. „виганяц на преходзене”: преганяц статок. 3. звич. безос. „мац преганячку”: [Кед дзецко плаче, треба видзиц] чи го не преганя, або же не може за себе (РН 19/1930, 3, Налив.). ◀ Од гоніц/-ганяц.

преганняц² -ям *незак.* „преходзиц граніцу, меру у справованю”: *Не треба преганняц ні у чим* (В. Саб.); *Гоч имати човекови барз потрібни, то ипак не шлебно у иматох преганняц* (РН 47/1928, 2). || Слц. *preháňať „исте”*: *tu historik preháňal a zveličoval; niektoré veci som prehňala*; серб. *претеривати „исте”*. З оглядом на словацку паралелу, нашо *преганняц* би не мушело буц од серб. *претеривати*.

преганнячка ж. 1. „с. пролив”: *Кед дахто мал преганнячку (кед ше му черева неконтроловано пражнели) совитовали му най є кислого млека. Могло ше и ложичку чарней кафи увариц у велькей шольки води и попиц незасладзене, або лем попиц сухой кафи* (КолесарД). || Слц. *hľadáčka „преганнячка”*. **2.** мед. „дизентерия”: *У даскеліх крайох нашої держави зявела ше хорота дизентерия (преганнячка), особено при дзецох. ... То опасна и обераца хорота, а достава ше од нечистей и неумитей овоци* (РН 34)1929, 1). ◀ Од *преганняц*.

прегарнуц -нем *зак.* „згарнуц з єдного места на друге место (оп. и *прегартац*)”. ◀ Оп. *гарнуц*.

прегартац -ам *незак. 1.* „гарнуц з єдного места на друге”: *~ гліну, зарно, плеву* (МудриАл). **2.** *~ єдзене у танеру* „не з дзеку єсц” (Г. Р.). ◀ Оп. *гарнуц*.

прегвариц -им *зак. 1.* „озвещ ше, повесц дацо”: *човек не могол ані слово прегвариц* (РК 1935, 160); *Нїжда вецей не прегваря жу ньому мили, приязни слова* (РК 1935, 160); Всл. *prehvaric „исте”*: *ňemohla aňi prehvaric* (Czambel). **2.** „прешвечиц дакого з аргумен-тами и навесц го же би попуцел, припо-знал”: *Андя не могла прешвечиц сина же би не заправлял конк зоз склом. Уж би я його прегварела „я би го прешвечела, наведла бим го же би попуцел”* (Пвл. Бл.). || Слц. *prevravieť и prehovoriti „исте”*: *učiteľ prehovoril starého Lovásza aby dal syna študovať. ♦ мало не прегвари* „дацо барз красне”: *Таки красни парток же мало не прегвари, а таки недраги* (Пвл. Бл.). || Всл. *přeňica taka šumna, co tělo nepřehvari* (Bufa, 225).

прегвариц ше -им *ше зак.* „погуториц себе неприємности, повадзиц ше” (Г. Р.):

розправляли о шицким, та и о политики. Дакеди ше аж и прегварели (РС 5/2014, 16). Поль. *przemówić się „исте”*.

прегварка ж. „непорозумене, звада”.

прегибнуц -нем *зак.* „прегнуц”. Всл. *prechibnuc „преламац у пасу (напр. дзец-ко)”* (Bufa 225).

прегибнуц ше -нем *ше зак.* „прегнуц ше”: *На високей бициглі страшно прегибнуц ше* (Пвл. Бл.); *Коч зоз сламу ше у ва-жашу прегибнул* (М. Рм.). || Всл. *prechibnuc še „преламац ше у пасу”*: *Jak še dzecko prechibňe, ta plano* (Bufa 225), слц. *prehýbať sa и prehýbovať sa „прегинац ше”*: *prehýbal sa v páse, zak. prehnúť sa*. ◀ Од -*гнуц*, *праслав. gъnqti < gъbnqti*.

прегинац -ам *незак.* „зогинац набок”. ◀ Од -*гнуц*, *праслав. gъnqti < gъbnqti*.

прегинац ше -ам *ше незак.* „зогинац ше набок”.

прегнац¹ *преженем зак. 1.* „прегнац з єдного места на друге”: *Прегнали статок з єдней наши на другу. 2.* „вигнац на преходзене”: *прегнац статок да не мирує длуго. 3.* *звич. безос. „мац одн. достац преганнячку”*: *Сплешнетей слами статку не давайме, бо го прежене, а крем того, кед животиня чезка, легко вируци (= кед є гравидна, може вируциц мале)* (РН 28/1937, 3). || Слц. *prehnať „исте”*: *slivky ho prehňali*.

прегнац² *преженем зак.* „прейсц граніцу, меру у справованю”: *Ту уж прегнал кед гварел же тота цо одруцела дзецко у раю будзе тото дзецко водзиц за руку* (В. Саб.); *Гейове прегналі зоз гледаньом своїх правох* (В. Саб.). || Слц. *prehnať „исте”*: *niektoré veci som prehňala*. По В. Сабодайкови *прегнац* то нове слово, скорей ше так не гуторело. Але з оглядом же иснує словацка паралела, нашо *прегнац* би не мушело буц од серб. *претерати*.

прегнесц -ецем *зак.* „погнесц шицко ведно”: *Правел ше [пар] зоз вельких отрубох ... и цесточкох з цеста за печене хлеба. Вельки отруби и цесточка ше перше прегнетли, вец ше добре висушили на пецу, потрушили и чували у торбичкох* (ДудашКс 139–140); [За прегнетани осух] *хлебово цес-*

то ше прегнеце з масцу (ХомаБл 192); Вец ше загнетло цесто на 6 жовчкох, масци як два невелики вайца, иметанки 6 ложки, загашени салакар и усипало муки кельо приме. Кед ше шицко добре прегнетло, вец ше цесто розогнало на ценко и поправело ше зоз фурмочку (ХомаБл 191).

прегнетани -а -е „гнечени з масцу”: ~ **осух**: Нашо стари пекли и прегнетани осух ... тот дзень кед ше пекло хлеба, як погач за фриштик. Хлебово цесто ше прегнеце з масцу (ХомаБл 192).

прегнетац -ам незак. „ознова гнесц исте цесто; гнесц з масцу”.

прегнечени -а -е: ~ **колач** „колач з прегнетаного цеста”.

прегніц -їєм зак. „вонконцом зогніц на єдним месце, с. протрунути”: *мажочка и луна* [на плоду одн. нашеню през жиму] од влаги одмекне або прегніє так же на яр може овоц роснуц (РН 12/1937, 3). || Всл. prehnīc „исте” (Hal.).

прегнуц ше -нем ше зак. „нагнуц ше на єден бок”: *Кед сом ше жрабала на древо, прела сом ше з драбинку и спадла* (Пвл. Бл.); *Але на самим боку калдерми задне колесо вошло до ярку, коч ше прегнул и шено ше превращело* (ПЗ ч. 9–10, 1960, 8). || Слц. prehnūt sa „исте”, поль. przegiąć się „исте”. ◀ Оп. прегинац.

прегориц -им зак. 1. „до конца згориц”: *У пецу шицко прегорело*. 2. „вонконцом згориц на єдним месце и постац дзирави”: *Прегорела нам тепша*.

прегорйовац -юєм незак. *жу прегориц*.

преграда ж. „преградзене”. Слц. priehrada „исте” (HSSJ), всл. prehrada „исте” (Hal).

преградзиц -им зак. „роздзеліц з преградзеньом”. Слц. prehradiť „исте” (HSSJ), всл. prehradzić „исте” (Hal).

преградзовац -дзуєм незак. „роздзельовац з преградзеньом”. Слц. prehradzovať „исте” (HSSJ), всл. prehradzovac „исте” (Hal).

преграняц ше -ям ше незак. 1. *взаєм. повр. „дражніц ше, упрекосиц себе”*: *Преграняц ше значи „дражніц ше”. Пси ше*

преграняю кед ше бавя, мурча єден на другого. И людзе кед упрекосца, подвалюю себе – преграняю ше. Старши поведза хлапцом: Не преграняйце ше! (В. Саб.); *Обично ше за дзеци гвари же ше преграняю кед упрекосца єдно другому* (Лев. Ск.). 2. „дражніц дакого, упрекосиц”: *Кед нам дахто раз сце дацо дац, раз не сце, гвариме му: Цо ше преграняи! Дзеци ше бавя, а єдно ше преграня: раз сце, раз не сце дац пайташови чоколади* (Сф. Мак.). ◀ Неясне.

преграц -аєм и -ам зак. „страиц, буц победзени у бависку, картаню и под.”: *„Ані я це, таицку, не сцем, вельо карти граи!” / „Я преграєм два три гроши, а то не велі, / але ти ше не чесала седем недзелі!”* (БиндКост 121) || Карп.укр. або всл.: *Ланілі карти грац. Ун так грал, цо преграл вишиткі пенъезы* (Етн9 106). *Жено, дай мі пенъезы, йа пуйдзем еици тоті крати грац, оздаль би йа виграл назад дацо!* (Етн9 107); слц. prehrat „исте”: ~ *војну, грóсес, укр. програти „исте”, поль. przegrać „исте”*. ◀ Праслав. igrati/ jьgrati (оп. грац¹ и грац²).

прегризц -ижем зак. „грижуци роздзелиц, пребиц и под.”: *Пес прегризол иштранджок; Миша прегризла мех.* || Всл. prehryzc „исте” (Hal).

[прегажиц] -им зак. „згажиц дакого з превозку”: *Не идз на драгу, коч (авто) це прегажи.* ◀ Од серб. *прегажити „исте”, а то то од жаз-* (оп. и жажич).

преграбац ше -бем ше зак. „грабаюци ше прејсц прејг дачого”: *Преграбал ше през мурик.* ◀ Оп. жрабац ше.

прегаздовац -дуєм зак.: *Прегаздовац значи „недобре погаздовац”: прегаздовал кед потрошел вецей як мал, кед му пошло наруби* (В. Ерд.). Всл. pregazdovac „исте” (Hal). ◀ Оп. жазда, жаздовац.

пред¹ прим. з инструменталом 1. *виражує просторне значене: Ясно ю видзи пред собу* (М. Ков.); *А пополадню пред мастиром коло, шатри* (М. Ков.); *Митро стал пред валалску хижу* (Е. Коч.); *Людзе приповедали пред шмикню* (Е. Коч.). 2. *виражує компоненту циля и наменки (значи „бешедовац одн. робиц у дачиім присуству з одредзену намиру”)*: *Не спомина ше предо*

мну моя будучнось (М. Кан.) (= не жадаю же бим чул цо бешеду о моеї будучносьци же би ме не повредзели.); [Йойк] лемцо не вилеци, а треба витримац пред товаришами (М. Кан.) (= жада витримац боль у присуству товаришох же би у їх очох випаду юнак.). 3. виражує компоненту об'єкта (слова або дія окончователя упущени одн. наменени директно поняцу у інструменталу. *Мац ... чита наглас писмо пред сушедами* (Дю. Папг.) (= мац чита писмо сушедом.); *Уж видзим як ме ... похвалюю пред цалим стройом батальона* (М. Кан.) (= гуторя цалому батальону яки сом юнак.); *Михал ше почина споведац пред Дюром* (М. Ков.) (= Михал ше почина споведац Дюрови.). 4. виражує просторно-причиново значене: *Други най ше предо мну скрию, бо були барз нїяки* (М. Скуб.) (= други най ше одо мне, т. є. од моеї вредносьци скрию); *Жена муши сцекац з дому пред пияном Шугайом* (Е. Коч.) (= муши сцекац од пияного); *Но не клекам пред ню [любову], моцнейши сом як вона* (Е. Коч.) (= не покорюєм ше любови); *Видзела ... же ше вона нї пред ким, ані пред собу не ма прецо ганьбиц* (Л. Толстой) (= видзела же ше нї од кого, ані од себе не ма прецо ганьбиц); *Не годні [ше] госциц пред слугом* (Етн) (= не годни ше госциц пре присуство слуги). 5. виражує часово значене – значи дію хтора предходзи дакому/дачому: а) *[Давац прашок] вечар пред снатьом* (М. Скуб.); *Одпитую ше... пред одходом* (Дю. Папг.); *Пресаду пред пресадзованьом треба гартовац* (НК); *Врацел ше аж пред змерком* (Е. Коч.); *Позбєрали зме ше ... пред саму ноцу* (М. Скуб.); *Робота... почала... пред вецей як дзеишє роками* (НК); *Патрєла тот театральни фалат ... ише пред даскельома роками* (М. Скуб.). б) значи дію хтора ше случує пред часом у хторим дахто жил, дійствовав: *[По писаню даєдних историчарох християнство ше почало шириц] медзи русским народом еше пред св. Владимиром* (РНКЗаря 1935, 43); *Нови управи ... можу вецей доброго за свойо село зробиц од старих цо пред нїма були* (РНКЗаря 1936, 77); *[Петро Копчаї] бул перши школовани пастир, бо гевти 9 цо були пред нїм ані єден не бул парох лєм*

управитель (РК 1925, 117). 6. у виразу *єден пред другим* виражує компаративне значене: *Кочи [зоз житом] ше сходза зоз ишицких бокох до валалу, а єден пред другим висши* (= а єден од другого висши) (М. Бирк.); *Жени у чекальні амбуланти вельо бешедує: єдна пред другу мудрейша* (Люб. Як.). ◀ Общеславянске. Праслав. *perdъ*.

пред² прим. з акуз. виражує просторне одношенє: значи унапряменосц на место хторе ше находзи пред даким/дачим: *Шицки зме бежали пред валалску хижу* (Дю. Папг.); *Кед нараз – з гуцави вибегнул пред нас хлапец* (М. Коч.); *Вони двойо спокійно патра дзєшка пред себе* (Лю. Соц.).

пред³ прим. з жєн. означує место пред дачийм домом або унапряменосц пред дачий дом (хаснує ше у злучєню з власними мєнами особох власнікох хижох): *Пред Прежуна на углє Мижо уж чекал* (Е. Коч.); *Уж були пред Бадарки* (М. Скуб.); *Приколища стала пред нєй, а вєц пошла* (В. Саб.); *Пошоу пред Миді, жу їх капури* (М. Скуб.); *А влєце по драже зме ше оганяли, ходзєли бавиц пред пайташкох* (Рускинї 180). Карп.укр. *пред „истє”*: *Горі сєлом, долу сєлом, / пред сусіды ложку з медом* (МушГолоси 111).

[пред⁴] прим. з акуз. виражує часово одношенє – значи час дії пред даяку акцию або збуваньом: *Пред сцигованє Штафети ... вивєдзєна пригодна ... програма* (РС); *И тєраз пред тот трицец шєсти ... святочни вечар* (М. Ков.); *Як краишє патриц пред запад слунка / воду у наду кед ше червєні; / лебо кед у нєй небо пред виход / сто раз на хвильку барву прємєні* (М. Ков.). ◀ З тим значєньом словозлучєнє *пред + А* хаснуєме под уплївом сєрбского язика (сєрб. *пред стизанє Штафєтє, пред Нову годину и под.*). Наш еквивалєнт *пред И*: *Пред сцигованьом штафєтє; пред тим трицец шєстим святочним вечаром*.

предаванка ж. „предаванє”: *кед предавали їх жєм и конї и швинї, поволала шовєра да при предаванки меркує* (РН 5/1933, 2).

предавац -ам нєзак. „с. продавати”.

предай ж. оп. на **предай**.

предац -ам зак. „с. продати”.

пред вечаром присл. „пред заходом слунка, пред змерком, с. пред вече”: *Перши дні ... зрана жазда сам покус видойовал, а пред вечаром заш лем приходзела сушедна бирешка шорово подоїц же би ше млеко не засушело* (ЛатякТал 80). Слц. predvečarom „исте”.

предвидзиц -им, **предвидзиц себе** -им себе и **предвидзиц ше -и** ше (дакому) безос. зак. и незак. „предчувствовац”: **а)** *Сушедово на загради маю таку псину (= велького пса). Гварела сом им: Чом не завяжеце того пишину? Так сом себе предвидзела же раз придзе и однеше ми качку цо шедзи на вайцох, и так и було* (Ир. Фин.). **б)** *Уж ми шицко чешко, так ми ше предвидзи же ми дацо чешко будзе* (С. Мир.). || Слц. predvidiet „предпоставяц” (HSSJ), слц. predvidiet „предвидзиц”, укр. передбачити „исте”. Оп. предвидзовац.

предвидзовац -дзуюм незак. „предчувствовац”: *Не сцел [оцец] ані чуц, же да з нами пуци Венямина на драгу. Предвидзовал стари, же ше и Венямину зле стане* (РН 43/1935, 3). Оп. предвидзиц.

предвични -а -е „барз стари, давни”: *Тота хижка цо ше звалела, то предвична хижка* (Пвл. Бл.). || Укр. предвічний и передвічний 1. „хтори одвше исновал”; 2. „давни, стародавни”.

предвчером присл. „позавчером”: *Дюри, прет вчером сом добила твоей писмо* (ЖирошМСМ 56); *Баи пред вчером сом добил вашо писмо число 63* (ЖирошМСМ 149). || Слц. predvčerom „исте”.

преджобнуц -нем зак. „пребиц з дачим оштрим”: *крижом през латку преджобло ше два дзирки през хтори ше прецагло манилу зоз хтору ше корчолі привязовало за ноги* (ХомаМ 23).

преджобовац -буєм незак. **жу преджобнуц**.

предза ж. „на кудзелі напредзена нїтка”: [Зоз коноповей предзи ше] *ткало платно своєї роботи. Жени вжиме предли, а жу яри почали ткац. Зоз предзи ше ткали ручніки, хлебовки, партки, подолки, поньви за спане и друге* (ПапОл 40); *А стари баби под пецом шедза, / фурка им кудзель, спори ше предза* (ПЗ 5/1939, 6). || Всл. predza, слц. priadza,

поль. przędza, укр. и рсй. пряжа. ◀ *Од праслав. pręsti „пресц”*. • ~ **по предзи** „способ тканя”: *Здогадам ше же нам [у интернату] дали зоз платна своєї роботи зошиц кратки панталонки. Платно сами керестурски жени ткали, як ше то гвари, предза по предзи* (Ш. Гудак, Заградка 1/2001, 8).

предзавчером присл. „дзень скорей як завчером” (Пвл. Бл., М. Рм.).

предзац -дзеюм зак. „прецагнуц, с. провући”. Всл. predzac „исте” (Hal). ◀ *Од -дзац/-дзивац, а то од праслав. dĕ(ja)ti (dĕjq)*. Оп. наздац ше.

предзваняц -ям незак. „дзвонїц умартому”: *Умартому ше предзваня зоз (шицкима) церковнима дзвонами. Хлопови ше предзваня зоз вельким дзвоном три раз, а вец зоз шицкима дзвонами. Жени ше предзваня два раз зоз вельким дзвоном, а вец зоз шицкима дзвонами, а дзецку ше предзваня перше зоз малим дзвоном, а вец зоз двома малима дзвонами* (ГорКух); *А кед умарли дзивка лебо леґинь вец ше звичайно гуторело же на „їх свадзбу волаю зоз дзвонами, а не зоз дружбами”* (ГардиТ). ◀ *Од дзвонїц, превой зоз дзван-*.

предзвонїц -їм зак. „видзвонїц умартому”.

предзековац -куєм зак.: **не мочи ~ дакому** „не мочи виражиц дакому вельку подзековносц”: *А цар не могол предзековац богу же за зле добре достал* (Етн29 132); *Та и тота дзивка му так не могла предзековац же ю вибавел отамаль* (Етн29 173). Всл. ěeznala predzekovac (Buffa 225).

предзенко с. ткац. „6–14 пасма предзи” (Лю. Мед.): [Кед ше на вреценко] *накруцело досц предзи, воно ше знімало зоз кудзелі, а предза ше з руку круцела на мотовидло. На мотовидлу ше одчитовало по сто нїтки – то єдно пасмо. Таки осем до дзешец пасма то єдно предзенко* (ДудашКс 153).

предзерац -ам незак. 1. „роздзерац”. 2. „пребивац”: *Слунко предзера хмари* (В. Саб.).

предзерац ше -ам ше незак. 1. „роздзерац ше”. 2. „пребивац ше, указовац ше помедзи хмари (о небу, слунку)”: *Небо ше*

предзера „указує ше небо помедзи хмари, престава падац” (Вер. Рм.); *Слунко ше предзера през хмари, хмари ше предзераю* (В. Саб.); *Предзера ше уж слунко?* (Г. Р.) || Всл. *vidzirac še: slunko še už vidzira „исте”* (Buffa 302). **3. безос. *предзера ше*** „вихвилкоє ше” (Ю. Пап) и *предзераю ше хмари „исте”*.

предзивац -ам *незак.* „прецаговац, с. провлачити”. ◀ Од -дзац/-дзивац, а то од праслав. *dě(ja)ti* (děj)j).

предзиравиц -им *зак.* „з дзиравеньом пребиц”. ◀ Од праслав. *děra*, а тото поствербал од *děrat*.

предзови -а -о/-е „штрикани зоз предзи; ушити з предзового (домашнього) платна”: *Штрикаю предзово чарани за яр* (КочЕвЦП 68); [ходзели] у *предзових кошульох* (КочЕвЦП 59); *Вивяту пасулю ше одклададо на пойд до конопових (предзових) мехох* (ХомаБл 180).

предкладац -ам (*незак.* *жу* **предложиц¹**)

1. (пред дакого або дакому) **1.** „класц пред дакого едзене, пице, дарунок и под., понукац”: *Цо ту од нашого пана їзди виставало, шицко ше пред вас предклададо, и тєраз вам вечеру на здравле винчуєм* (РК 1923, 87). **2.** „давац, указовац”: *Син роби рахунок и предклада го оцови* (РН 37/1927, 3). **3.** „гаториц, виношиц, толковац”: *ту вони ясно предкладаю Христову науку* (РК 1941, 23). ◀ Од *класц* (кладзем).

предком *присл.* **1.** „предходно, напредок”: *А цар пиц не сцел, ... бо му предком пайташ погаторел же би перше з вина не пил да го не отрую* (Етн30 145); *Предком му явел „напредок му явел”* (Вер. Рм.); [У большевицкей Русії] *недавно полицає достали нови били имати, а то не знал предком ніхто* (РН 14/1937, 2); *Не требало би сановац ані плакати штампаци и тидзень претком зос німа обявиц представлєнє, яке ше будзе давац ... Треба то шицко напредок обавиц и розглатиц* (РН 59/1926, 3, В.); *Биткали ше, же сом им претком не явел свой пришествиє* (РН 28/1927, 3, М. В.). **2.** „пред тим”: *Дзивка и леїнь ше давно не сходзели предком [= пред винчаньом] як тєраз* (Пвл. Бл.); *Дзєнь предком пришла (= дзєнь пред тим)*

(Люб. Як.); *Кєд ма присц даяка туристична ладя до Одеси, вєц полиция даскєльо дні предком лапа [улічни дзєци] и до гарєшту замика* (РН 14/1937, 2); *1914. року напєдал инїг пред нашим Крачуном на єден тидзєнь предком и то лежал за осєм тижні* (ТамашРКер 140). || Всл. *predkom „предходно; пред тим”, поль.* *przodem „скорєй; на час”*. ◀ Од *предок*.

предложиц¹ -им (пред дакого або дакому) *зак.* **1.** „положиц пред дакого едзене або пице, понукнуц”: *Баба вислугує. Як ше наєдлі, принєше им вино, каждому єден погар предложи* (Етн29 211); *Алє без свашки не можу [прияц госцох] док старша свашка не предложи пред нїх олдомаш* (Вес 21); *Тєраз старши дружба пойдзе до пиньвици, принєше пейц фляши вина, предложи пред пана старосту. Пан староста вєжнє єдну фляшу, винчує по своїм обичаю ... Потом вєжнє фляшу, предложи пред пана видавача тоту єдну фляшу. Пан видавач станє горє, вєжнє до рукох тоту фляшу, завинчує по своїм обичаю* (Вес 45); *Алє и кобулом [фриштик] готови! Полна куначка жирячки. Предложи [баба] пред нїх до яшильох, вєжнє жєлєзни ожог, та их бїє цо лєм можє, дождот тоту жирячку шицко не пожарлі* (Етн29 118). **2.** „положиц пред дакого дарунок, робу и под.”: *Станє пан видавач од стола, пойдзе до другєй хижї, там млєдєй мац чєка з ручнїками. Прида видавачови штири ручнїки аби их однєс пред єї дзивку, то єст пред панї млєду и пред старосту, аби их предложєл на стол* (Вес 24). **3. а)** „дац; поднєсц”: *Трєци дзєнь нациви пан стражар того пана качмара ... и предложи му рахунок за коч цо вожєл чловєка до гарєшту* (РН 5/27, 4); *зос ориґиналних документох, котри суду предложєни, видзи ше, же цєрковни одбор вибрани на главнєй схадзкї* (РН 46/1933, 3). **б)** „повєсц, винєсц, виложити”: *Зос предложєного мож лєгко потолковац сєбє, чом трєба плїтко орац сцєрнянки* (РК 1933, 130). **4.** „дац, подаровац”: [У старостовим винчованю]: *Най им Бог длуги живот предложи* (Ю. Пап); [Староста] *дзєковал кухарком же би були од народа похвалєни, од Бога благословєни, и же би Бог од нїх шмєрц оддалєл и живот*

предложел, хтори ше остарали и зоз сакац-кима едлами годовали (Малацко). У даєдних свадзєбних бешедох место *предложиц* хаснує ше дієслово *предлужиц* (оп. *предлужиц* (1)). Форма *предложиц* ту виroyтно старша, але ше ей значенє „дац, подаровац” забува. || Слц. *predložit* зоз значєнями (1) и (2). ◀ Од *ложиц*, праслав. *ložiti*.

[*предложиц*²] -им зак. „дац предклада-не”: Бачик Янко *предложел*, же лем да скорей до води иду, та [им] *вєц* не будзе жимно (РН 40/1930, 3, М. Биркаш). ◀ Од серб. *предложити*, а то од праслав. *ložiti*.

предлуги -а -е „барз длуги”.

предлужиц -им зак. 1. „зробиц дацо длугшим”: Да медзи німа сам Исус Христ оддалі шмерц а длуги и радосни живот *предлужи* (Малацко). 2. „предлужиц дачо-му термин, тирване”. 3. „предлужиц даяку роботу, дію, с. наставити”: Дом еше дальєко ... та *предлужимє* драгу (РНКЗаря 1940, 106). ◀ Од *длуги* (оп.).

предлужовац -жуєм незак. жу *предлужиц*: Снуує видли и *предлужує* роботу (КовМихНО 246).

предні -я -є „хтори ше находзи на предку”: *предні* двор, *предня* хижа, *предні* ноги (коня, крави), *предні* шорозлі.

предня (хижа) -ней (хижи) ж.: Хижа зоз трома просториями за биванє мала *предню хижу* хтора ше водала *чиста хижа*, бо ше у тей хижи не бивало. Ту спали лем госци, а у орманах и ладох стали чисти шмати, не на кажди дзень, але за швето (ПапОл 10). Слц. *predná (izba)* „исте”.

предняк х. „предводитель; главни у групи”: Тому панови цо бул *предняк* на жалії ше тот хлапец барз пачел (Етн29 180); Процєсії [на паломніцтва] були добре орґанизовани. Старали ше о нїх так волани *предняци*. То були побожни стариши людзе з вельким животним искуством. Кажди *предняк* тоту длужносц окончовал през вецей роки (ФейИр 77); Думам, и наздавам ше же вам пойдзе робота, кед видим же сцє так привязани жу ней ви *предняци* (КостПр 345); Дюра ше у тей хвильки нашоу при гу-дацох, винял пейдзешатку и, кладуци ю

преднякови за смик, на цале гарло скричал: *Гаром!* (ЛатякТал 21) || Всл. *predňak* „перши косач, пастир и под.; заступнік роботнікох” (Hal). ◀ Од *предні*.

преднячка ж. „предводителька; главна у групи”: од *вчасней* младосци до *позней* старосци служела Богу ... Вона була *преднячка* у *шицких* богобойних Товариствох (РН 37/1932, 3, о. М. М.).

предок¹ -дку х. 1. „предня часц”: *предок* хижки, коча и под.: Станєм з кочом и гварим: „Гайде, діду, поце на коч!” ... Шеднул жу мнє до *предку* (РН 5/1929, 2). || Слц. *predok domu, voza*. 2. „предводніцтво, чоло”: Тому човекови удало ше стануц на *предок* своїм Хорватом, Сербом и Словенцом (РК 1927, 24); На *предку* того руху [за самостойносц] бул хорватски бан Николай Зриньски (= на чолє того руху) (РК 1927, 31). ◀ д праслав. *perdъ* „предок”. • **на предку** „на предней страни або часци”; **од предку** и ридше **з(оз) предку** „од предней страни”: *Познейше* ме учитель премєсцєл до трецого [столка] з *предку* (КочЕвЦП 32). || Поль. *przód*: на *przedzie* и на *przodzie* „исте”. ♦ **водзиц/вєц** ~ „мац главне слово, предводзиц”: а у воспитаню треба да водзи *предок* жена (РН 7/1928, 2); [На Кавказу] жіє племя на мєно Чєсти. При нїх жени веду у *шицким* *предок*, лебо як ми гуторимє, ноша калап (РН 45/1927, 3); Нешка християнска вира водзи *предок* у швецє (РН 97/1926, 4); Нашо отцове у славних наших маткох Керестуре и Коцуре знали очувац свою рускосц и за часу цудзого панования, а Коцур више *предок* вoдзєл у рускосци (РН 21/1930, 1). || Всл. *vesc predek* „исте”: *ona tam predek vedze* (Buffa 224).

предок² -дка х. „припаднік истого роду з давней прєшлосци”: *нашо предки*. || Слц. *predok* „исте”, укр. и рсй. *предок* „исте”. ◀ Од праслав. *perdъ* „предок”.

предостатні -я -є „хтори непостредно пред остатнім”. Всл. *predostatni* „исте” (Hal).

предполаднє с. „предполадньови час”.

пред поладньом присл. „у предполадньовим чашє”. Слц. *predpoludnim* „исте”.

предрапац ше -пем ше зак. „преграбац ше”.

предрекац -ам *незак.* 1. „гуториц дакому, обрацац ше гу дакому”, у Гнатюка: *И предрека и братом: Здрави оставайце, мили браца мойо, же сом вас з дачим увредзела и не послушала* (Вес 16–17). 2. „гуториц пророчтво, предсказовац”.

предрекнутц -нем зак. „повесц пророчтво, предсказац”: *Еден стари човек не знал цо зоз собу, бо ше не мал кому придац; хтошка му предрекол: „Не старайце ше, една персона вас дотрима.” И так и було* (Люб. Як.); *Маря ... чекала чи ше то збудзе цо Настя предрекла* (РК 1937, 20, Д. Биндас). Слц. predrieť „исте” (HSSJ).

предрец -ем зак. „роздрец”. • **предрец/предрац очи** оп. под око.

предрец ше -ем ше зак. 1. „роздрец ше”. 2. „пребиц ше през хмари, молгу (о слунку)”: *Вонка молга. Озда ше предре слунко* (Г. Р.).

предриліц -ім зак. 1. „дриляючи премесциц”. 2. „одложиц даяку роботу за познейше”. ◀ Оп. дриляц, дриліц.

предриліц ше -ім ше и **предриляц ше** -ям ше зак. „дриляючи ше дойсц дагдзе”: *Велі стали на дворе и церпезліво чекали да приду на шор и да ше даяк до церкви предриля* (РН 5/1935, 2).

предрильовац -люєм *незак.* „одкладац за познейше”: *Обдалюеме дацо кед предрилюеме, одкладаме за познейше* (М. Рм.).

предримац ше -мем ше зак. „подримац и за тот час одпочинуц”.

предруциц -им (дакому) зак. „обвиніц дакого, вируциц дакому дацо на очи”. || Всл. predrucas „предруцовац” (Hal), slc. predhadzovať „исте”, серб. предбацити..

предруцовац -цуєм *незак.* жу **предруциц**.

[**представа**] ж. „виводзенє театралного фалата”.

представиц¹ -им зак. „задумац”: *можеце себе представиц як то дараз було, док кинин еше не бул пренайдзени [як лік од маларії]* (Заря 10/1938, 7, др А. Сакач); *Як було дома то себе сами претставце*

(РНКЗаря 1935, 70); *Ту подомну ест тельо злата, же ти себе то ані представиц не гозден* (РН 38/1932, 4). || Слц. predstaviti si „исте”: predstavte si „задумайце”. У нас може буц и зоз сербского. ◀ Од праслав. staviti.

представиц² -им (дакого дакому) зак. „уознац дакого з даким/дачим”. Всл. predstaviti „исте”, слц. predstaviti „исте”. ◀ Од праслав. staviti. У нас може буц и зоз сербского.

представиц ше -им ше зак. „повесц своєю мено при упознаваню; упознац дакого зоз свою роботу и под”. Всл. predstaviti se „исте”, слц. predstaviti sa „исте”. ◀ Од праслав. staviti. У нас може буц и сербске.

представши -а -е „умарти, покойни”: *Випил сом ... еден иприцер, пре шор — за представшу душу* (РС од 4. об. 1999, 14). ◀ 3 церковнославянского, а то од праслав. stojati/stati.

представяц -ям *незак.* (гу **представиц**¹) „задумовац”: *вон себе представлял, як би вон бул щешліви, кед би бул рибар* (РН 13/1933, 2).

предувац -ам *незак.* „дуц, пребивац ше през дацо (о жимним витре)”: *Не облекли ше добре, та их витор предувал; Над главу нам ровно виша / тоти бридки хмари, / та з нїх капка, пада, плюици, / а витор предува* (М. М. Кочиш, Заградка 4/2000, 3). Слц. predúvať: sedel vonku, kde ho chladný vánok predúval. ◀ Праслав. duti, dujъ.

предудніц -ім зак. „дудняци прейсц”. ◀ Оп. дудніц.

предумани -а -е „розумни, роздума-ни”: *Кажде його слово було ясне и предумане* (РНКЗаря 1938, 105).

предумац -ам зак. „роздумац”: *Млади човек ше задумал. Я то мушим добре еше предумац, повед. „Добре, предумай!”* (РН 44/1930, 2); *Най кажди добре предума, кадзи да пойдзе [у живоце]* (РН 7/1933, 1); *[Добри газда] Муши добре шицко напредок предумац и вираховац и знац зос шицкого вицагнуц хасен* (РН 23/1935, 2). || Всл. predumac „исте” (Hal).

предумац ше -ам ше зак. „пременїц одлуку, оддумац ше”. || Поль. *rozmyślić się*, укр. *передумати „исте”*.

предумованє с. „роздумованє; пременка одлуки”: *Вон почал пиц и вони двојо ше розишили. На суду их волали на предумованє (= най роздумаю) (Пвл. Бл.)*.

предумовац -муєм незак. „роздумовац”: *Главу итурел медзи дланї и дас пол годзини так шедзи и цошка предумує (РН 34/1927, 2, М. Ковач); Заж нешка придзе – чи му повеси, чи будзем мочи повеси да вецей не ходзи, бо мне браня з нїм и постац ... Так предумовала красна Ильча (РН 16/1930, 2)*

предумовац ше -муєм ше незак. **1.** „роздумовац пред приношеньом одлуки”: *Не требало му ше длуго предумовац и уж зруцел зоз себе капут и скочел до води (РН 18/1928, 3); Преучел шицки вири ... и по добрим предумованю котра віра може задоволиц його народ – приступел гу греческому христїанству (Заря, рок 1, ч. 10, 7, Н. Олеяров); Том шепнул: „Тераз або нїзда, гайде!” ... Том навальовал, а Так ше предумовал и одуперал (ТвенМ 196); Познато ми же єст ище наших хлопох котри маю охоту одпUTOвац до Канади, а бизовно єст их ище вецей котри ше предумую. (РН 2/1927, 2); Кед му даш пол динара, та ше предумує, чи да вежне (РН 1/1932, 2).* **2.** „меняц одлуку, оддумовац ше”.

предуц -уєм зак. **1.** „пренїкнуц, пребиц през мури одн. отвори просторїї (о витре)”: *[Хлївок за швинї] треба да будзе ... вимуrowани на таки месце дзе го не може витор предуц (Заря 22/1934, 8).* **2. предул го витор** „замарз на жимним витре”: *Жимни витор дує, не треба ме на пияц [предавац] да ме там предує „да там замаржнем на витре” (Ир. Фин.); Стал на витре, та го добре витор предул (Г. Р.).* **3.** „осушиц з дуцом (о витре)”: *Повишала порайбани шмати на паньвацки, а витор их часом предул „витор их часом осушел” (Г. Р.); Сухо, витор предул жем (В. Саб.).*

преєсц -єм зак. „прегризц з хемийским процесом, с. проєсти”: *Белава каменок преєдол папер у хторим бул запаковани, та ше висипал (Пвл. Бл.); Кед би персень не бул*

златни, та би го у жеми за два роки преєдлардза (В. Саб.).

[преєсц ше] -єм ше зак. „прейг мери ше наєсц”. ◀ Од серб. *прејести се*. Наш еквивалент *оєсц ше*.

прежалосно и прежалошне присл. „барз жалосно”: *Так моя милєнка прежалошне плаче (Бинд-Кост 95).*

преждеос(в)ящена -ней ж. церкв. „преждеосвящена служба божа на хторей ше ошвецує причасц” (Ю. Пап): *Вчера сом доткала и такой идзем до прездеосвященей служби Господа модлїц за шицки потреби и благодариц му за шицко (ЖирошМСМ 57).*

◀ Церковнославянске.

прежегнац -ам (дакого/дацо) зак. „направиц знак крижа над даким/дачим, поблагословиц дакого/дацо”: *Положела дзецко до колїски, прежегнала (РН 4/1934, 3, з укр. И. П). Укр. перехрестити „исте”. ◀ Оп. жегнац ше.*

прежегнац ше -ам ше зак. „с. прекрестити се”. Слц. *prežehnať sa „исте”. ◀ Оп. жегнац (ше).*

преживац -ам незак. „доживйовац; церпиц, зношиц; чувствовац, преживйовац”: *нашо поколеня баш маю тото нецєсє да ю [кризу] и преживаю у цалей єй величини и чєжкосци (Заря 1939); Дакеди, кед зме були дзеци, и нам бул нешкайши дзєнь [конец школского року] шветочни. Нешка, єто, тото цо ми преживали по телїх роках дожили уж нашо дзеци (РН 27/1939, 1); Кед по войни побрали жем, наш дїдо не так преживал вельки брижи (М. Рм.); Преживали сє шицки муки цо их церпел и цо их до нешка церпи наш народ (РН 2/1934, 3); [Док ше врацим дому, мойо шерцо] заш будзе при своєй мацери, у своім доме зос своїма милима преживац млади дзецински часи (ЖирошМСМ 60). || Всл. *preživac „исте” (Hal), слц. preživati „исте”. Сучасне преживйовац хаснуєме под уплївом серб. преживљавати.**

◀ Од жиц/жив-.

преживйовац¹ -уюєм незак. „длужей жиц од дакого/дачого, над’живйовац дакого/дацо”: *[Вира] уж два тисячи роки пре-*

живює шицких своїх неприятельох (РН 34/1927, 1). Оп. *прежиц*².

[*преживйовац*²] -юєм незак. „доживйовац; церпиц, зношиц; зазнавац, чувствовац”. ◀ Од серб. *преживљавати*. Наша карпатска форма *преживац* (оп.).

прежимовац -муєм зак. „препроводзиц жиму”: Часто не знал дзе будзе през наиходзацу жиму, але заш лем више даждзе *прежимовал* (Г. Р.); *Приходзи жима, роботніци видза напредок же прежимовац будзе барз чежко, на уж тєраз правя вельки штрайки* (РН 36/1934, 1). || Слц. *prezimovať* „исте”: *v pivnici nemohla ~ s malým dievčatkom*.

прежимовац ше -муєм ше зак. „жиц дагдзе през жиму”: не були кадри себе през рок заробиц динарчок зоз чим би ше даяк *прежимовали* (РС 34/2012, 16); [Док жито рошне, треба провадиц] як ше *прежимовало* ...; як ше розвива, як ше клаши и як квитне (РН 95/1926, 2); *Прежимовали ше* [врачарки] дома, у своїх хижох, а вец заш ишли по валалох *врацац* и по питаню (В. Саб.); *Кед перши Руснаци пришилї з Горніци, прежимовалї ше у сламняним хлїве, а наяр почали хижи правиц* (В. Саб.). Оп. и под *жимовац* ше.

*прежиц*¹ -иєм зак. „дожиц, зазнац, знесц, прецерпиц у живоце, с. *преживети*”: *Шицкозо сом прежила* (Лев. Ск.).

*прежиц*² -иєм (дакого) „длужей жиц од дакого”: *навершила тєраз 106 роки ... Вона прежила трох кральох, два републики и єдно царство* (РН 16/1929, 4); *Я думала же ме, таку слабу, муж прежие, а то я його прежила* (В. Рм.); *Младеж є тотта, котра нас прежие* (РН 40/1930, 3, М. Биркаш). || Всл. *prežić* „исте”: *un ce šći prežije* (Buřa 229). Як синоним нешка частейше хаснуєме сербизем *над'жиц*.

прежубрац -ам зак. „прежубротац”. ◀ Оп. *жубрац*.

прежувац -ам зак. „пожувац”: *Требало [за пукалку] направиц два кульки котри ше мало прежувац у устох же би ше навлажели* (ХомаМ 16). ◀ Оп. *жувац*.

*през*¹ прим. з *жен*. „без”: *Але ище єден лік би требало и то сом през твойого дозволеня не годна достац* (Етн30 6); *кед буду ко-*

ишиц, док го [жито] даяк чежко о сухим хлебе през мяса, през млека покоши (Ос 103); *Зато гайде до громади, крашнє, мирно през звади* (Ос). ◀ Оп. *през*².

*през*² прим. з *акуз*. **1. а)** означає рушане по просторе: *Ище длуго бежал през козацки табор, и ище далєй през широке польо, гоч го Тарас и не оганял* (ГогольТБ82, 71). **б)** означає рушане през переход, отвор: *Кума надумала ... да дзецко не уноши до обисца през дзвери, праг, але през облак* (КостОс 100). **2.** у злученю з назвами єдинкох часу означає час тирваня дїї (с. у току): *свою дзияцку службу през телї роки так точно и совисно випольновал* (РН 14/1928, 3); *Стари приповедаю же Дунай ше раз так розлял же през три роки* було води доокола валалу (ПЗ 5/1969, 13, Я. Олеяр); *Єден учитель ... мал през вещей роки вельку чкод у своєй загради од заяцох* (РК 1936, 153); *Треба хохому за єден тидзень цале цело ... чухац зос суху ренду през дзешец минути* (РН 11/1931, 3); *Медзитим, ... од теди нїгда не мог себе мира найсц и так ше мучел през полни 16 роки* (РН 1/1927, 2); *Його фамилия занїмала ше з тоту тарџовину уж през 12 ґенерації* (РН 63/1926, 4); *Вежне ше добре преварене и охладзене млеко та ше ушприцує куром до першох ... Так треба повториц три раз през два дні* (РН 3/1930, 3); *Так коло того мура трудзели ше милийони Китайцох през столїтия* (РН 41/1937, 3). У сучасней бешеди и лит. язiku у тих синтаґмах звичайно вихабяме применовник *през*, а дакеди место нїх хаснуєме други конструкції (у цеку и др.): *свою дзияцку службу телї роки випольновал; Дунай ше раз так розлял же три роки* було води доокола валалу; *мал вещей роки вельку чкод од заяцох; Треба ... чухац зос суху ренду дзешец минути; так ше мучел полни 16 роки; Так треба повториц три раз у цеку двох дньох; трудзели ше милийони Китайцох велї столїтия*. **3.** означає средство, постреднїцтво: *През новини бешедує держава гражданом, през нїх бешедуя школовани школованим, ... през нїх гутори водство и управительство поданим, през нїх бешедуя подани управительом* (РК 1928, 128, М. Виная). У лит. язiku зоз значеньом постреднїцтва звичайно хаснуєме применовник

прейґ: *Преїґ новинох бешедуе держава гражданом.* ◀ Общеславянске, праслав. регъ.

презвиско с. „фамелийне мено, с. презиме”. Слц. priezvisko „исте”: *Розишла ше з нїм, а сцела затримац його презвиско* (Йвґ. Бл.). ◀ Од праслав. зъвати.

прездзивац -ам незак. „наволовац дакого з подшмихуючим, увредлївим и под. меном”: *кед иду дому всоботу од рискаши аж по сами дом ровно ше вадза, єдни других прездзиваю* (ЕтнV 106); [Мено му було Янко] *лем го так прездзивали же є Янчи* (РН 38/1937, 3, М. Ковач). || Слц. prezývaf „прездзивац”, всл. prezivac „исте”: *tak ho prezivali jak jim lem prišlo na rozum* (Czambel), чes. přezdívat „исте”, укр. прозиватися „прездзивац дакого”. ◀ По В. Махекови чesке přezdívat „прездзивац” виведзене од праслав. děti, dějati, од хторого и нашо з-дзац/з-дзивац, през-дзивац. З другого боку словацка форма prezývaf „прездзивац”, восточнословацка prezivac „исте” и українска прозиватися „исте” виведзени од дієслова *зѡац „волац” (праслав. зъвати); по тим виходзи же тоти словацки и українски форми, з єдного боку, и чesке přezdívat з другого боку походза од двох розличних дієсловних основох: чesке од děti, dějati, а други наведзени од зъвати. У Г. Костельника *презвивац* може буц од укр. прозивати: *Вайнаґи це презиваю* (КостПр 35). Неясне ту прецо всл. pre-zivac а нашо през-дзивац; треба допущиц же и наша першобутна форма була *презвивац*.

прездравиц -им зак. „виздравиц”: *йеден вояк прездравел од дифтерїи* (Заря 3/1939, 3, др Шарик); *грип ... преноша лєм хори або прездравети чловека* (Заря 21/1937, 5, др Шарик). • **прездравел сом та можем брехац** пригваря дахто кед виздравел по даякей хороти (та може як здрави бешедовац) (В. Ерґ.).

прездравйовац -юєм и **прездравяц** -ям незак. „виздравйовац”: *Статок нье виганьац [на пашу] и кед почина прездравяц [бо може загинуц]* (Заря 8/1938, 7).

[**презли** и **коц. преїзли**] кух. „отрошини за поховане и под”: *Барз добре ґу ньому [грашкку] курче у преїздох и вайцу пражене*

(РК 1931, 164). ◀ Од серб. презле, бавар.-австр. Pröslein. Нашо старши жени хасновали назву *отрошини/отрушини*.

презнавац ше -ам ше незак. 1. „розпитовац ше”: *А дзевята [дзивка] ґу ньому, та му дала яблуко, та му гварела ... же кед ше будзе женїи, та да ю вежне, да ше за ню признава дзе єй дом* (Етн29 136); [На своїм путованю] *Краль ше признавал як народ жиє, яки му поноси и за каждого поединого мал красне слово* (РН 99/1926, 2). || Всл. preznavaс ше „исте” (Bartko 203). 2. „дознавац”: *У своїм писму виявели сце нам вельку радосц, же вам приходза Руски Новини и же ше по нїх признаває о старим Вашим краю* (РН 1/1930, 7, П.).

презнац ше -ам ше зак. 1. „розпитац ше”: *Кед керестурска худоба ше дознала же єст тоти социялисти ..., пошли даскельо худобни хлопи до Кули кед там бул тот пан, же би и вони ше презнали яка то ствар* (ЕтнV 104); *Дотерас сом уш нашол атрес єдней фабрики калапари та ше поїдзем признац за роботу* (ЖиросМСМ 23). || Всл. preznac ше „исте” (Bartko 203). 2. „дознац”: *У вельким страху були жителе вароша ..., бо на небе видзели якиш слова, котри не знали почитац. ... Слїдуючого дня ше презнали, же то була лем реклама* (РН 30/1927, 4); *син ше аж тєраз презнал, цо ше доґодзело* (РН 38/1930, 3).

презочлїви -а -е „безочлїви, с. безобразан”: *Та му плювнул до оч, синовї: Пфїй, презочлїви* (Етн29 43); *Оженел ше стари, шиви, / стари, шиви, презочлїви. / Не брал себе стару бабу, / лем себе брал красну, младу* (Етн9 ч. 329). || Слц. bezočivý (нар. priezočivý) „исте”. У литературним языку хаснує ше форма з префиксом без-: [Гуска] *така безочлїва постала, же нас шицких скубац почала* (КовМихЯни 10).

презрети -а -е „преїґ мери узрети”. Слц. prezreť „исте”.

презрец -еем зак. „преїґ мери узрец”: *ньє треба аньи чекац да [трава] презреїє бо постава одвише тварда на ю вец статок чешко претрови* (РНКЗаря 1941, 140).

прейг¹ (ридше **прейга**) прим. з *жен.* 1. означає рушане по горній поверхносці, поверх дачого: *Одведзеш коня мойого тадзи просто преїж того брега* (Етн30 220); *Ошивени, зароснути, кус згорбени, ... торба преїжа плєцох* (РН 81/1926, 2); *а вєц ше ю [лабду з ботоши] преврацело на руби преїжа тєраз уж оформеней лабди* (ХомаМ 23). 2. значи место на другим боку (рики, гори, драги и под.): *а преїж тей гори у єдним долу булі югаши* (Етн29 259); *вони преїж моста биваю* (Пвл. Бл.); *кед мешачок бул ище над овоцніком преїжа потоку, рушели през заграду* (М. Ковач). || Общеславянске: всл. *прега* прим. з *жен.* „на другим боку, на други бок”: *prešli prega Hornada* (Bartko 202), серб. *преко*, ст.поль. *przek(o)* „напрейга”. ◀ Од праслав. *регкъ*. • **преїж драги** „на другим боку або на други бок драги”.

прейг² присл. „вєцей як”: ~ *милион динари, ~ сто ладзе* (Ю. Пап). ◀ Оп. *преїж¹*.

прейга присл. 1. „на другим боку”: *Там преїжа за старима вербама ... успани валал* (РН 40/1933, 2); *Ми так у беиєди, кед єто видзимє преїжа єдного младого чєлєдніка* (РН 15/1935, 2). 2. „през цалу длужину або ширину, вонконцом”: *Кед кукурица штири лїсца виженє теди ю преїжа и крижом з копачим плугом преїдзєме* (РН 71/1926, 3, Б.); *Бидни на нїм иматки / Преїга премочени* (РНКЗаря 1937, 103); *кед ишол зоз поля на кочу, та преїжа прємок* (ЛатякТал 110). ◀ Оп. *преїж¹*.

прейсц -їдзем зак. 1. „идуци ше премєсциц”: *Жє би нє завадзали, преишли до другей хижы*. 2. „идуци прейсц през даяки простор”: *Авто преишол по шорє*. 3. „поцагнуц ше”: *Прейдзце тамаль жу облаку. Док ище вони одцаговали жу облаку, я преишла двараз зос щєтку по пєцу, та заи жу гудацом: Прейдзце тамаль жу старостом* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). 4. „прєстац дїйствовац (о болу и под.)”: *Преишла го глава „прєстала го болїц глава”*. 5. (за дачим) „прияц смак або запах од даякого єдзєня и под.”: *Єдзєнє преишло за квашєну капушту „поцагло пах капусти”* (Пвл. Бл.).

прейсц ше -їдзем ше зак. „прєшейтац ше”: *Идз до цєркви, та ше преїдз дакус*

(Пвл. Бл.); *Нєшка прєкрасна хвиля. Ано! чи вєжнєцє мє зос собу прейсц ше* (РН 23/1929, 2).

преказац -ажєм: ~ себе зак. гу преказовац себе.

преказац ше -ажєм ше зак. „виказац ше, доказац ше з дачим пред другима”.

преказовац -зуєм *нєзак.*: ~ **себе** „повторйовац у себе дацо цо ше сцє запамєтац, дацо цо ше учи напамят, цо ше ма покончиц и под.” (СС. Мак.): *А вон закукувал [до апарата], прицискал дроцики и преказовал себе: „Уход у шорє, аудіон, гм... добре... звучнік, ага... добре* (КочишКроч 114).

преказовац ше -зуєм ше *нєзак.* „виказовац ше, доказавац своєю вредносци пред другима”: *Илько знова по своїм. ... Виволує на битку, преказує ше зоз моцніма першима и руками и вше ше якошик спина ... Штрєлял, преказовал ше и – скапал* (ЖиросМСМ 172). || Слц. *preukazovať sa* „доказовац ше”.

прекапчац -ам зак. „закапчац на другє место”.

прекапчовац -чуєм *нєзак. гу прекапчац.*

прекартац -ам зак. „страциц дацо на картаню”: *Нє преишло два-три годзин, прекартал шицки пенєжи и коня и серсан и сам ше прекартал* (Етн29 35); *єден богати жазда прекартал цали свой маєток. Кед уж нємал цо, ставєл на карти и свою жєну та прєграл. ... Єто до чого приходзи кед чловєк пїяніца и картаи* (РН 22/27, 3). || Всл. *prekartac penezi* (Hal).

прекачац -ам зак. 1. „попейглад на качацим пранїку”: ~ *вирайбани имати*. 2. *прєн. „моцно набиц”*. ◀ Оп. *качац*.

преквитац -ам *нєзак.* „прєставац квитуц”.

преквитнуц -нєм зак. „прєстац квитуц”.

прекедвешни -а -є 1. „прємили”: *Уж видзим, жєно моя прєкедвєшина, жє ши ми на зрадзє. Сцєиш мє до студні дриліц* (Етн29 88). 2. *ирон. „важни”* (СС. Мак.). ◀ Оп. *кєдвєшнє*.

прекиснути -а -е „прейг мери викиснути”: Прекиснуту муку цо остава радо поєдза швині лебо живина (РН 25/1937, 4).

прекиснуц -ишнем зак. „прейг мери викиснуц (о цесту)”: Идзем пражниц да ми цес-то не прекишине (Г. Р.). ◀ Оп. киснуц.

прекладац -ам незак. 1. „класц з єдно-го места на друге, премесцац”. 2. „одкладац окончене дії за даєден други дзень одн. да-тум”: По Другей шветовой войны кирбаї ше у даєдних парохийох почало прекладац на недзело (ФейИр 74). || Поль. przekładać „ис-те”. ◀ Од класц.

прекладац ше -ам ше незак.: Поєм тот фалаток черствого колача да ше не прекла-да „да ше не кладзе раз ту раз там (бо го нет хто поєсц)” (Г. Р.).

прекласц -адзем зак. „преложиц шицко з єдного на друге место, з єдней до другой судзини и под.” (Г. Р.).

преклінац -ам незак. „вигваряц клятву (у хторей ше дакому жичи зло)”: а заш ин-шаки буду дзеци тих родичох, котри жию у мержні, у вичней звади и гніву, преклінаю, грубо бешедую з дзецми и другима людзми (РН 8/1932, 4, М. Поливка); Кед ше пова-дзиш з даским та го преклінаш; не єдна же-на прелінала хлопа кед бул пияніца (Арвая). || Слц. preklinať „исте”. ◀ Од кляц.

прекляти -а -е „с. проклет”: То жрад пре-кляти и Червени витиз з нїм ведно (Етн29 67); Як вигуторел, розгнівани попатрел на свойого шовґра злосліво и так му гуто-рел: Будз ти прекляти (Етн30 154). || Слц. preklaty „исте”. ◀ Од кляц.

преклятство с. „клятва”: Дахто з їх фа-мелії гришел, та ше им преклятство вида-ло на потомство (В. Саб.).

прекляц -леєм зак. „руциц клятву на дакого/дацо”. ◀ Од кляц.

[преко] прим. з ґен. 1. „прейг, via”: Преко Руми крижом сом шиол дому з фронта (Ю. Хр.). Наш еквивалент применовник **на**: На Руму крижом сом шиол (оп. на² (2)). 2. у функц. присл. „понад, вецей як”: [Нападал] вельки иніг – дадґде и преко метер високо (РН 8/1932, 1); Там их [катонацох] було пре-ко тристо (Етн29 67). Нашо еквиваленти

вецей як, прейг и понад (оп. понад¹ (2)). ◀ Од серб. преко.

прекосни -а -е „упрекосни”: Више бул прекосни, живи и више сцел буц лем свой пан (РН 49/1932, 2); Але сом ци, прекосни дубе, доскочел (ЧаканБас). Оп. прекосциц.

прекосно присл. „упрекосно”: Петько ше опар на други конєц лавки и прекосно па-трел на мацер (РН 14/1934, 6). Оп. прекос-циц.

прекосц ж. „упрекосцене”: Злога нас припровадзи до напредованя и култури а незлога и прекосц до препасци. Прето ліч-ме тоту рану – незлоги и прекосци (РН 14/1929, 1); бо зос зваду и прекосцу далеко не пойдзеш (РНКЗаря 1936, 46); Кед паленка влапела верх, старому на хвильку постал швет красни. Явела ше у нїм зос старосцу уж дакус приспана прекосц (КовМихНО 10). Оп. прекосциц.

прекосциц -им незак. „упрекосциц”, у даєдних старших авторох: А кед ище придзе пияни дому ... О бидни вон! Лем ето драж-ні брата, а оцови прекосци (РН 40/1932, 2); шмих роби з Янка, прекосци му (РК 1930, 62, М. Ковач). → У сучасней бешеди хасную ше форми з префиксом у-: упрекосни, упрекос-но, упрекосциц (о тих формох оп. под їх од-редніцями). ◀ Оп. упрекосциц.

прекошиц -им зак. „скошиц жито и др. през штрєдок же би машина (косачка або вязачка) могла кошиц”: Дакеди ше жито не обкошело, але ше прекошило по штрєд-ку, та вец косачка кошела там и назад през штрєдок (В. Саб.).

прекравац -ам незак. „скравац ознова (иншак)”. Всл. prekravac „исте” (Hal). ◀ Од крац.

прекрац -аєм зак. „скрац ознова (ин-шак)”. Всл. prekrac „исте” (Hal). ◀ Од крац.

прекращац -ам зак. „прейсц одредзени простор крачаючи або чишляци крочаї”.

прекращиц -им зак. лем у виразу **виду-щи прекращи а шлєпи не збачи** (В. Саб.), оп. видуци.

прекращовац -чуєм незак. ґу **прекра-чац**.

прекривяц ше -ям ше *незак.* „афекто-вац, с. пренемагати се”. ◀ Од *криви*¹.

прекрижиц -им *зак.* „положиц крижом”.

прекриц -ием *зак.* „скриц на друге место”: *Кед зме правели нову хижу, та зме судзину и др. зоз старей хижы однесли до сушеда. Озда нам их там не прекрию* (= озда их не скрию же би их наконцу од нас вжали) (Пвл. Бл.); *Прекриц значи „скриц на друге место”* (В. Саб.). Слц. *prekrųt* „скриц”, поль. *przekrųc* „чувац скрите одредзени час”.

прекрочиц -им *зак.* „направиц крочай преїг дакого/дачого”: *Ище сом лем праг прекрочел, / уж ми ручку давала* (нар. писня). Всл. *prekroćic* „исте”: *praх prekroćila* (Czambel).

прекрочовац -чуєм *незак.* 1. „правиц крочай преїг дакого/дачого”. 2. *не ~ ногу* „помали крацац, при ходу з єдну ногу не крочиц далей од другей ноги”: *Слаби є на ноги, кед идзе до церкви, та типулька, идзе и не прекрочує себе ногу* (В. Саб.).

прекруциц -им *зак.* 1. „скруциц дацо понад меру, баржей як мож”: *Прекруцел дрот, та ше дрот зламал*. Слц. *prekrútiť* „исте”. 2. „скруциц лїви бок на прави, а прави на лїви”: *кажду штанґлу [цеста] дас двараз прекруциме и кладземе на тепишу* (НКух 62). 3. *прен.* „киво приказац”. Слц. *prekrútiť* „исте”.

прекруцовац -цуєм *незак.* (*жу прекруциц*) 1. „круциц дацо понад меру, баржей як мож”. 2. *прен.* „киво приказовац”: *науку старих церковних списательох прекруцовали, да докажу своєю криви науки* (РК 1933, 30).

прекупиц -им *зак.* „дацо дакому предац, а вец того исте од нього купиц”: *Я би мог у вас отвориц дутян, лебо мог бим од вас прекупиц тоту вашу задругу* (РН 11/1935, 2).

прекувиц -им *зак.* „потрошиц на курви”: *Людзе би гуторелї: „Видзиш ... вон уж шицко попил, прекурвел, вон уж не ма ніч* (Етн30 163).

прекутатавац -туєм *зак.* „кутатуюци погледац”. ◀ Од *кутатавац*.

прекушиц -им *зак.* 1. „прегриц”. 2. „дакус єсц, заєсц”. Всл. *oñi pevno ñevēčerali, ta bi še jim sdalo daco prekušic* (Czambel).

прелазок -зку/-зка *х.* 1. „розчисcene место од наду и под. при бегелю, рики, на хторим мож ухodziц до води або лапац риби”. 2. „мали преход у плоце”: [У овоцїку наишол на заяця] *дал му даскельо вирґаси, та го пуцел през прелазок до поля* (РК 1936, 154). Поль. *przełaz* „дзира, узки преход”, карп.русин. *перелаз и перелазик* „преход, уход”. Од псл. *laziti* „ґрабац ше; цагац ше”.

преламац -мем *зак.* 1. „розламац”. 2. „виламац пар шори кукурици по цалей длужини поля и так направиц преход за коч” (МудриАл).

преламац ше -мем *ше зак.* 1. „зламац ше зогинаючи ше наспак”: *Дзецко ше може преламац кед ше руца на руках мацери* (Вер. Рм.). 2. *прен.* „чежко пристац на дацо, пременїц одлуку”: *Барз не сцел, а вец ше одлучел, преламал ше* (Г. Р.).

прелацок -щка *х. дем.* од **прелазок**: *Славко и Мижо лапали риби на прелацку, цо коло моста* (РНКЗаря 1941, 88).

прелеґвариц -им *зак.* „препровадзиц час у легвареню”. ◀ Оп. *леґвариц*.

прележац -жим *зак.* „лежац одредзени час”.

прелївац -ам *незак.* „залївац по верху або преїг дачого”.

прелїгнуц -нем *зак.* „лїгнуц, поєсц”. Всл. *prelignus* „исте”.

преложиц -им *зак.* 1. „премесциц з єдного места на друге”: *вжала хлапца и преложела на свою посцель* (КовМихГриц 137). 2. „положиц крижом преїг дачого”: *На корчолї ше стануло, манилу ше преложело преїг ноги и зоз ценким древком ше ю закруцело* (ХомаМ 24). 3. „премесциц, оддалїц окончоване дїї на даєден други дзень”: *Нашо чесни валалци мушели би ше о тим (...) постарац, да ше вашар преложи на иньши дзень* (РН 15/1930, 6); *и я бул исти дзень гарештовани. И такой сом мал буц штреляни, теди не було милосци. Но, мал сом щесце же то преложене, же не кончели штреляне такой, и заварли ме, осудзели як политич-*

ного (Я. Тир., РуШ, 1/2206, 7). ◀ Общеславянське, од -ложиц, праслав. ložiti.

преляц -леєм зак. „заляц по верху або прейг дачого”: *а по верху* [ше хрин] *преляло зоз шметанку* (ХомаБл 183).

[према] прим. з дат.: [Автобус] *Фришко преишол мост на Дунаю, а вец скруцел жу востоку према Каменіци, становел ше у Чарди* (РН 37/1937, 2). ◀ Од серб. према. Оп. и спрам. У наведзеним прикладу автор з истим значенєм похасновал и нашо жу и сербське према.

премагац -ам незак. „прешвечовац”: *Нач премагац людзох же не ходза на дзевятніцу, ша то ше мож и дома модліц* (Пвл. Бл.).

премазани -а -е коц. „розмазани”: *Кед ше Ганьчи питали на свадзби при чепеню чи да зняц венец з главы, вона жравчела: „Не-є-є дам!” Така була премазана* (Пвл. Бл., Люб. Як.). ◀ Од *мазац, праслав. mazati (оп. розмазовац).

премазовац -зуєм незак. коц. „розмазовац”: *Моя покойна мац була строга, не так нас премазовала* (Пвл. Бл.).

премазовац ше -зуєм ше незак. „розмазовац ше; вирабяц”: *Задумовал сом же гунцут тот цо ше премазує, вирабя койяки фіглі* (КочЕвЦП 21).

премакац -ам незак. „препущовац през себе диждж, воду (о закрицу, шматох и под.)”. Слц. premokat „исте”. ◀ Од кореня мок/мак-, праслав. moknqti, mokъ.

премарзац -ам незак. „барз замарзац”: *Барз давно, дажде у чаше наших прапрадідох, людзом не барз премарзали ноги, бо ношили цепли онучки з котрима их окруцали, або збивани ботоши* (КолесарД).

премарзнуц -ржнем зак. „барз замарзнуц”: *Хилял сом ше над змаржляк и премарз* (В. Саб.); *Цали сом премарз од тей жими. Уж сом не мал сили* (РН 13/1936, 2).

премарніц -ім и **премарновац** -нуєм зак. „розтрошиц”: *Мал сом, мал сом* [маєток], *розмарнел сом, / люцким женом подавал сом, / медзи вербинами з люцкими женами премарнел сом* (Етн9 ч. 351); *бо вона не була тебе жена справодліва, лем патрела*

як найскорей же би твое домене премарнела (Етн30 83); *Гоч шицко премарнел, цо му оец дал; гоч випатрал як остатні жобрак, оцови остал мили* (РН 6/1930, 4); *Прето и до будучносци маме ступац ... мудро, рационално, же би не премарнели до тєраз з вельким жертвами собране нашо моралне и материяльне добро* (РН 45/1933, 1, Мих. Мудри); *Нікому Бог не дава да своєю добро на картох премарнує* (РК 1926, 27, Д. Биндас). ◀ Од марни (оп.).

пременєти -а -е „вименєти од хороти, бригох и под.”: *Кед сом го видзела, таки бул пременєти*.

пременіц -ім зак. 1. „зробиц иншаким”. 2. „заменіц”. 3. „претвориц (до дачого)”: *Фабрики, цо мали людзом виробйовац рижни за живот потребни ствари, були пременєти на фабрики убойного оружия* (РН 26/1932, 1). ◀ Оп. меняц.

пременіц ше -ім ше зак. 1. „постац иншаки”: *Вона [годзина] ма механізм котри не треба нацаговац, бо ше нацагує сам кедиждо ше хвиля премені за два жради (ступні)* (РН 14/1928, 4). 2. „претвориц ше (до дачого)”: *А там друге чудо! Його худобни уяш пременел ше на богату бунду* (РН 6/1933, 4); *100 кили вапна уцагну до себе 30 литри води и при тим ше вапно премені до праху – до загашеного вапна* (РН 14/1937, 3).

пременка ж. „вименка”: *Дахто може пригвариц, же то пременка на горше. На то бим не пристал* (РН 17/1933, 2). ◀ Од меняц (оп.).

премесцац -ам незак. жу **премесциц**.

премесциц -им зак. „преложиц, пренєсц з єдного места на друге”. ◀ Од место.

премикац -ам незак. „премесцац з места на место (ствари у хижи и под.)”: *дідо помагал [баби при пораєню] премикац посцєлі и дацо инше* (МаринкМ 19). ◀ Од праслав. (s) mykati (ЕСУМ). Оп. микац ше.

премилени -а -е „премили”.

премили -а -е „барз мили”: *Невесто моя премила, / хто ци таку пораду дал?” „Сама я ше здогадала ...”* (Етн9 ч. 19).

премиц -иєм зак. „сплокнуц, умиц”: [Гомбовци ше] *пуцало до врацей води. Кед*

их вар обишо, оцадзело ше их и премило од обаровини, а вец руцело на отрушини (Хо-маБл 177).

премишац -ам зак. „помишац (з варешку и под.)”: *дас двараз премишае, додаме пошекани шпинат и залееме з млеком (НКух 17).*

премогнуц -гнем/-ожем **1. а)** „надвла-дац, победзиц”: *Кед будзеце медзи собу жиц у злагоди и любови ніхто вас не преможе (РК 1923, 112, Д. Биндас); А вецка Сербі пре-могли заш Мадярох, моцнейши були Сербі ... а так заш исто кед Мадяре превладали, так исто робели зоз Сербліном (ЕтнV 89); не мо-гли жаздове церпиц же худобни тримаю гус-ки и коні и крави. Зишли ше вецей и вецей раз, док ше тельо раз написали цо пре-могли худобу [= посидгли да ше яраш помера] (ЕтнV 99); А кед Бог з нами, хто нас пре-може? (РН 1/1934, 1, М. В.). б) „превозисц по числу, велькосци и под.”: *ані еден [народ у Европи] по числу не преможе русинох – Русох (РК 1932, 20, Д. Биндас); Керестуриці їх [Коцурцох у колоніях] вецка у чішле премогли (КостЛибер 12). || Слц. premôstf „победзиц, поражиц”, поль. przemoć „исте”, укр. перемогти „исте”. 2. „прешвечиц да-кого, навесц го з бешеду же би попушел”: *Оцец не сцел пристац, але зме го при полу-дзенку премогли (Пвл. Бл.). 3. „буц лепши у дачим од дакого, превозисц дакого у да-чим”: [При предаваню млодеи на свадзби] *почню руцац до танера жрайцари, хтори преможе же вецей наплаци, тот вежне ... млоду [до танцу] (Вес 34); Премогнуц зна-чи „буц лепши од дакого у дачим”: пре-могнуц дакого у бешеди, роботи (М. Рм.); Ані [зме] не обачели же нас нови моди привели до пенежних кризох и нужди, бо зме з моду премогли и своїх учительох у ношиву (РК 1931, 125, Дю. Биндас). ◀ Од мочи, праслав. mogti. → У сучасним литературним языку дієслово премогнуц/премагац ше хаснує и зоз значеньом „звладац/звладовац, пре-во-зисц/превозиходзиц (проблеми, чежкос-ци)”, те. як синоним дієслова превозисц: *свидоми зме же зме не годни успишно пре-могнуц нашо вельки розвойни проблеми (РС од 17. 05. 1985); Кед же фамилия [малоліт-*****

ного деликвента] не ма ... минимум еґзис-тенциї, кед родичи алкоголичаре, ... сиґурне же вони не можу премогнуц власни пробле-ми и недостатки и вращиц младого човека на праву драгу (РС од 10. 04. 1987, 11).

премокнуц -нем зак. „цалком змокнуц”. Слц. premoknúť „исте”: ~ do nitki. ◀ Оп. мокнуц.

премоцнети -а -е „хтори ма у себе да-єдну моцнейшу компоненту”: *Слабе мидло розцаговаце, а премоцнете ше барз крупі (НКух 127).*

премоцовац ше -цуєм ше зак. „преси-ловац ше”: *Лебо, милостива, болі Вас око. Нахладзене є або премоцоване (РН 96/1926, 2, М. В.); [Гуцули у лесох] робельи чешки ро-боти зоз дровом та ношеліи широки реме-ньи да ше нье премоцую або да их по бруху нье вдері древо (РНКЗаря 1939, 26).*

премочиц -им зак. „прейг мери намо-чиц”: *У стоящих долінох муши человек мер-ковац да ю [конопу] не премочи, а у долінох цо вода преходзи през ніх ... да ю не пре-мочи, да ю вода не же (РН 8/1934, 4, Я. Гафич). ◀ Оп. мочиц.*

премудри -а -е експр. „барз мудри”. Слц. premúdry „исте”.

премудровац -руєм зак. „вимудровац на недобре, поробиц немудро”: *Я того ро-ку премудровал: послушал сом стручнякох и попирскал кукурицу од цирку, шеднул ци-рок, але и кукурицу тримало, та сом на тим фалату мал два кочи кукурици (В. Ерд.). || Слц. premudrovať „исте” (HSSJ).*

премуровац -руєм зак. „з мурованьом преградзиц”.

пренесц -ешем зак. „ношацци премесциц з места на место”.

пренігда присл. звичайно у злученю **ніґ-да (и)** ~ : *Я ци писац будзем, горко плакац будзем, / ніґда и преніґда я це не забудзем! (БиндКост 15). Всл. nigda-prenigda „исте” (Buřa 226).*

преніяки -а -е „цалком ніяки”: *Вошол нука Михал Пашо, / танцош не гоч яки! / До полноци з главу махал / на Швабох и на їх таньци / таки преніяки (КостПоез 149).*

преноцовац -цуєм зак. „преспац, пре-
проводазиц ноц дагдзе”. Слц. *preposovať* „ис-
те”.

преношиц -им и **преношовац** -шуєм
незак. „ношащи премесцац з места на мес-
то”.

преоблекац -ам незак. „преблекац”, у
старших авторов. Всл. *preoblikas* „исте”
(Hal).

преоблекац ше -ам ше незак. „пребле-
кац ше”, у старших авторов: *до других шма-
тох [ше] преоблекалі, хтори исто були*
цалком мокри од дижджу (РН 41/1930, 2, М.
Биркаш).

преоблечиц -чем зак. „преблечиц”, у
старших авторов: *Кед чловек презноени лебо*
премокнути найлешие да цо скорей преоб-
лече чисти и сухи шмати (Заря 4/1935, 29).
Всл. *preoblebsc* „исте” (Hal).

преоблечиц ше -чем ше зак. „пребле-
чиц ше”, у старших авторов: *Не одлуга ше*
преоблекла до паньских шматох. Красота
дзівка (Заря 29/1934, 8). У Сучасней беш-
еи и лит язикау хасную ше форми **преблекац**
(ше), преблечиц (ше).

Преображение (Господне) с. церкв.
„швето 06/19. августа”: *Преображение спа-*
да до вельких шветох и шветкуе ше 40. дні
пред шветом Воздвижения честного хрес-
та. Здогадае на Исусово перебуванє на гори
Тавор зоз апостолами Петром, Йоаном и
Яковом. Ту ше Исус модлел и нараз им ука-
зал часц свойого божества, свою божеску
подобу, тє. преобразел ше: твар його за-
блїсла як слунко, а шмати постали били як
шветло. На тот дзень узвичаєне швеценє
овоци, грозна и жемских плодох (ГорКух, о.
Р. Миз); *Преображение перше ешенске шве-*
то (РН 4/1932, 2). ◀ Од цсл. *Преображення*
господне.

преорац -рем зак. „зорац польо на хто-
рим уж дацо пошате”: *Кукурица му не по-*
сходзела шицка, та ю преорал.

преошац -шеєм зак. „поошивац на
шитку, препущиц през шитко”: *Треба пре-*
ошац муку пред хаснованьом (Ю. Пап); *Таки*
жар ше потруши, преошее зоз шитком и та-
ки дробенки моцно завяже до даякей рендоч-

ки (НК 1979, 90); *Намочени отруби треба*
преошац и пиц тоту воду (Ир. Фин.). || Всл.
preošas „исте” (Hal). ◀ Оп. *шац*.

препадац -ам незак. 1. „траициц вред-
носц, капац”: *Вон троши, а маєток му пре-*
пада. || Всл. *prepadas* „исте” (Hal). 2. (за
даким/дачим) „у вельким жаданю, намага-
ню за даким/дачим траициц моц, здраве”:
Дай ми, Боже, дай ми цо од тебе жадам: /
Того шугайчка цо за нїм препадам (Етн9 ч.
159); [Чловек] *през цали живот лєм за єд-*
ним идзе, єдно кончи, за єдним препада: як
да назбера маєтку, збогаци ше и ужива (РН
8/1931, 4). ◀ Оп. *падац*.

препаднути -а -е „вислабени, схудну-
ти (звич. од хороти)”: *По його збляднутим*
и препаднутим ліцу падаю густі слизи (РН
9/1933, 2). Слц. *prepadnutý* „исте”.

препаднац -днем 1. „буц знічтожени (о
капиталу, каріери)”: *Та ти, панє, так ду-*
маи же то пре тебе шицок твой дом пре-
паднал? То не пре тебе, ... але пре твою
жену, бо вона ... лєм патрела як найскорей
же би твой домєниє премарнєла (Етн30
83); *Кед у незгоди, не дай Боже, майстор*
умре, подумайце себе цо зоз дзецох и зоз ца-
лей фамелиї? Кед ма мац дїда, лебо бабу, та
ше притулі жу нїм, але кед не ма, та кажди
би повед же муша препаднац (РН 29/1928,
1). 2. „скапац, нестац”: *та други рок вєцка*
ше зобрала [шашка] и так полєцєла горе
як вєлька хмара идзе... Ну и не знаю людзе
дзе вона станула: чи ше потопєла у водах,
чи так препаднала нараз зошицким (ЕтнV
89); *главни касир ... нагло дзешика препад*
(РН 41/1932, 3); [Аероплан] лєцєл понад
македонски гори и там препаднал. Дотє-
раз го не прєнашили (РН 47/1937, 5). || Всл.
prepadnuc „исте”: *s tim prepadla i нісhto ju*
vesej řevıdzel (Czambel). 3. „препаднац зоз
здравїом, моцу”: Доєл сом ю [краву] до це-
лєца, та препаднала, целє ю збило (В. Саб.).
♦ **ягда до жеми препад** „скапал”: *Прєз то-*
ти 14 мешащи, як ше од нас одзєлєл, нєста-
ло го у швєцє, – як да до жеми препад (РН
49/1932, 3).

препаліц -ім зак.: ~ **цукєр** „на горуцим
розпущиц цукєр”: *Прєпалїм цукєр за фил*
(Г. Р.).

препасц ж. 1. „подполне знїчтожене”: [У огню згорел] шицок жаздовски серсан, статок и поживлене. ... Без помощи добрих людзох одсудзени вони на препасц и глад, бо ше огонь дождзел у време кед шицкого нес-тава (РН 71/1926, 1–2); Брат нас ето цага до препасци (РН 40/1932, 2); Кед вас примем на ноц, спадли сце до готовей препасци. Бо я жена человека толвая ... и ніхто вас од його песцох не спаши (РН 33/1932, 2). **2.** „глібо-косц, бездна”: Тих дньох у Алпох настра-дала єдна пара (муж и жена) ... обидвойо спадли до препасци ... и з чешку трудбу их спашели (РН 31/1929, 3). ◀ Од падац.

препатриц¹ -им зак. **нєпрех. 1.** „почац видзиц”: Вишол на польо, раз му придзе до розума же вон ма при себе живеї води. Ви-нял, помасцел себе очи, дораз препатрел (Етн29 71); Апостол Павло ошлєпнул, але вец препатрел (В. Саб.); Кед [по операції ока] препатрел, гваря, же бул таки радос-ни, же думали да человек од радосци у розуме не похиби (РН 69/1926, 1). || Всл. *prepatric*: оці роцаркал, *doraz prepatrel* (Czambel). **2.** „почац видзиц после поврацєня з несвидо-мосци”: Спาดла сом од нїзкого прициску, вец сом препатрела, але сом не могла стануц (Лев. Саб.). **3. прен.** „указац ше у подполней чистоти, порядку и под.”: Од запушеного жаздовства створел шорове. Обице препатрело, жем була у тим валале найлєпше об-робєна (КовМихКап 30). ◀ Од патриц.

препатриц² -им зак. **прех. 1.** „розпа-триц, видзиц”: А я сам пошол [до шве-та], та сом барем швет препатрел (Етн29 238). **2.** звич. у словозлучєню **не мочи пре-патриц а)** „не мочи видзиц, розпатриц пред собу вельке множество”: Не мож пре-патриц як ше народ збегнул и дораз шицки конари таргали, шмати зоз себе зблєкали, а напредз Христа долу на жем прєсцєрали (Етн30 69); Але там тєльо злати лєлїї бу-ло же вон то з очми не могол препатриц (Етн29 55). **б)** „не мочи патриц на дацо барз нєприємне”: Раз лєм [дзивка] почне мурчиц, руцац ше по посцєлї, а и плацац ... Але оцєц не могол препатриц як вона ше мучєла у сну. Пошол та ю зобудзел (Етн29 100); Сину, най умрем напредз я, бо сом не годна твоя му-

ки препатриц и прєжаловац (Етн30 68). ◀ Од патриц.

препатрунок -нку х. „препатране (лі-карске и под.)”: Медицински шєстри роз-ношєли поволанки за препатрунок не до кждєй хижї, лєм прєривно (Вер. Рм.).

препечєни -а -є „по други раз печєни”: ~ палєнка.

препєчиц -чем зак. **1.** „мощно упєчиц, спєчиц”: Кед слунко прєпєкло зарно жита, воно уж не було такє чєжкє (В. Саб.). **2.** ~ **палєнку** „ище раз пєчиц”.

препилка ж. зоол. „*Coturnix coturnix* L.” Общєславянскє ономатопєичнє творє-нє (**replelǫ*). У зах.укр. *prepilka*, у лємк. *preripka*, у вост.слц. *preripka*. Лєксєма ма словацки прєфикс *пре-* и яснє украинску диферєнцийнє ознаку – прєход етимоло-гичного *є* до *и*. Хаснєю ше и назви *препуль-ка* и *путьпурутька* (Тимко 100, 121, 128, 130).

прєписац -ишем зак. **1.** „ознова напи-сац даяки текст копируючи го”. **2.** „охабиц дакому дацо до нашлїдства”: шицко сво-йо добро на сина прєписалї, а сєбє вєлькє коменцию вїєдналї (Етн30 207); Цар вєц-ка дал ми його дзивку за жену, прєписал на мнє царство, та я царовал (Етн29 185). || Слц. *preripisat* „истє”, поль. *przeripisac* „истє”: ~ *majaek na kogoś*, сєрб. *prepisati* „истє”.

прєпитанє с. „замодлєнє прєбачєня” (РЗаря 9/1936, 5).

прєпитац -ам зак. „замодлїц за прєбачє-нє”: Алє, Миронь, як ши могол повєсц нини [такї слова]. Идз такой жу нєї та ю прє-питай. Повєдз, же ци жаль (РН 50/1937, 4); Гварєл, же да сом го не пошол країнє прєпи-тац та би нас придал, алє же сом го прєпи-тал та нам отпуци (РН 18/1929, 4). || Всл. *prepitac*: *kľeknul pred ňu na kolena a krašnje ju prepital žebi mu prebačela* (Czambel). ◀ Од питац.

прєпитац ше -ам ше зак. **1.** **взаєм. повр.** „замодлїц єдєн другогє за прєбачєнє”. **2.** „замодлїц, країнє ше опитац”: Кед принє-ишем голубчата з голубнїка, виє ше єї [жє-ни] мушим прєпитац чи сцє, чи єї трєба (Дю. Пл.).

препити -а -е „хтори длуґши час пил алкоголь, та постал зависни, вислабени”: *Кед пойдзе до пекара по хлеб, та у драже и попиє дакус, а уж є препити, та му не треба вельо, такой ше и опиє* (Г. Р.); *Препити тот цо уж давно пиє, уж не може вельо попиц, слаби є* (В. Саб.). ◀ Од пиц.

препитовац -туєм незак. 1. „модліц дакого за пребачене”: *Препитуєм шицких цо сом им на жаль зробел най ше не гніваю же сом им правду гуторел* (РН 33/1937, 5); *Поздравям Вас краинє шицких и препитуєм кед бим даяк надумал Беґельом до швета одвандровац* (РН 6/1937, 4, М. Ковач). 2. „модліц допущене”: [Бетлегемар] *вита газду и препитує го чи би допуцел унесц им Христа зос Бетлегемом нука* (Заря 1/1936, 3). ◀ Од питац.

препитовац ше -туєм ше незак. „модліц дакого або єден другого за пребачене”: *Пребачце, пане, не видзели зме! Препитовали ше обидвоме* (РН 2/1930, 2).

препихац ше -ам ше незак. „прецисковац ше, хпац ше”: *Їжик ше препихал помедзи мархви* (Заградка 7/2011, 12). ◀ Оп. хпац.

препиц -пиєм зак. „потрошиц на пице, алкоголь; упрепасиц з уживаньом алкоголу”: *Жем цо мал препил* (РН 29/1934, 4); *А дома жена, дзеци, потаргани, гладни – оцец препил свойо здравле и щесце фамелиї* (РН 35/1928, 2). || Всл. *prerpić* „исте”, слц. *prerpiť* „исте”, серб. *пропити* „исте”.

препиц ше -иєм ше зак. „почац ше опи-вац, розпиц ше”: *Талентовани людзе ше дакеди препию* (В. Саб.). || Серб. *пропити се* „почац ше опи-вац, розпиц ше”, слц. *prerpiť sa* „опиц ше” (HSSJ). ◀ По значеню нашо може буц зоз сербского. Наш еквивалент *розпиц ше* (оп.).

преплашиц¹ -им зак. „барз злекнуц дакого”. || Слц. *preplašiti* „исте” (HSSJ). ◀ Од плашиц.

преплашиц² -им зак. 1. „препушиц єдзене, не єсц”: *Вечеру зме преплашили* (= не єдли зме вечар), *гвари ше и: вечеру (полудзенок и под.) одгвиздаме* (В. Саб.); *Кед нес-коро полуднюєце, та вечеру преплашице?*

Так наш оцец гуторел: вечеру преплашиме (В. Ерд.). 3. „споли поробиц”: *Даґдзе [пред обисцом] попораєне, викошене, а даґдзе лем так, преплашене „споли поробене”* (РС 1-2/2013, Я. Пап). ◀ Од плашиц.

преплашиц ше -им ше зак. „барз ше злекнуц, престашиц ше”: *Кед ше ми спушела жлезда, я ше преплашела, по два ноци сом не спала* (С. Мйр.). || Всл. *preplašeny* „барз злекнути” (Hal), поль. *przepłoszyć się* „барз ше злекнуц”, серб. *преплашити се* „исте”.

преплесц -еєм зак. „сплєсц, заплєсц”.

преплетац -ам незак. „сплєтац, заплєтац”. || Слц. *prepletať*: ~ *dròt*, ~ *očka*, *tancovať*.

преплєц -еєм зак. „плєючи очисциц ко-ров коло рошлінох”.

преплївац -ам зак. „плїваюци преїсц з єдного места на друге”.

преплокац -ам зак. „оплокац”: *Вирайба-ла сом шмати и преплокала их* (Ир. Фин.).

преплоковац -куєм незак. „плокац”: *кед конопа уж умочена, та би ю сцел преплоковац да му будзе била. Та спуци зос ней воду, ... та пуци на ню фришку воду* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич).

преповесц -ем зак. звич. у злученю **не мочи** (**не мож**) **преповесц** „не мочи (не мож) виприповедац: а) (о дачим барз незвичайним): *Але там [у риту] тельо з драгоцини каменя лелиї же не мож преповесц* (Етн29 56). б) (о животних чежкосцох, нещесцу и под.): *Але Попович ше не поправел, та го после полдруга рока зруцели, як му ше гро-жели одавна. ... Ніхто не може пр[e]повесц цо прецERPела Агафия од тей пременки. Не указовала ше медзи людзми, ані до церкви не ходзела – так ше ганьбела* (КостПр 93); *По войни нам так чежко було же не мож преповесц* (Ир. Фин.). в) (о велькей радосци): *Не можеме преповесц нашу вельку радосц, цо зме ю дожили, кед зме го о рок медзи нами увидзели* (РН 43/1935).

препознац¹ -ам зак. „знова познац”: *Так ше пременєл, ледво сом го препознал.*

препознац² -ам зак. „розликовац”: *Шлі-мака од шлімака чежко препознац* (МедЛю-Явор 92).

преполнети -а -е „барз полни”: Церква була преполнета з вирниками (РН 86/1926, 2).

препоминац -ам незак. „споминац, надпоминац о даякей потреби, жаданю и под.; сугеровац; опоминац, спозорйовац”: Ёй мац препоминала ище пред войну же Петро Андрейков не за ню, же є удобни ... И тераз ей препомина, але вельо частейше (КочЕв-ПА 99); *Остали нам лем Мари и Петрик, идме зоз німа до Краю. И лікар радзи, Америка за нас не обецана жем, – препоминала часто Ганя Михалови (ЖирошV 159).* ◀ Од праслав. *ропънѣти*. Оп. *припоминац* и *припомнуц*.

препомнуц -нем зак. „спомнуц, надпомнуц о даякей потреби, жаданю и под.; сугеровац; опомнуц, спозориц”: *Вельо раз сом патрела на телевизии як то краине випатра кед дзивче ма кратки власи. Мне ше то попачело, та сом дома препомла даскельо раз же би ше и я любела так оштригац (шк. сост., Р. Кер.).* || Слц. *prípomenūt* „опомнуц, спозориц”: *matka mi bola prípomenula aby sa na obed ponáhľal.* ◀ Од праслав. *ропънѣти* (оп. и *спомнуц*, *надпомнуц*). → Г. Костельник и медзивойново авторе з истим значеньом хасную и форму *припоминац/припомнуц*: *Ище и апостол Петро ше од страху одрек Исуса Христа, аж му когут, кед вноци закукурикала, припомнул, же цо вон зробел – та ше теди Петро покаял (РК 1935, 58); Жидзи у Загребу маю свой окремини Дом, у котрим живу их удобни и стари ... Ані не треба припоминац, яки то красни приклад и за нас, як ше мушине старац за наших удобних людзох (РН 27/1932, 3).* Оп. *припоминац* и *припомнуц*.

препоручац -ам незак. „охабяц на дакого, придавац на охрану, на дачийо старане, зверйовац”: *Тоту чежку хороту мало хто витрима ... Знаю то ей родичи и не представляю Богу препоручац миле свойо дзецко (РН76/1926, 2).* ◀ Оп. *поручац/поручиц*.

препоручиц¹ -им зак. „охабиц на дакого, придац на охрану, на дачийо старане, звериц”: *Наш владика ... вечар у римокатолицкей церкви тримал казань и заш там*

препоручел настрадалих у Жумберку (РН 86/1926, 3). ◀ Оп. *поручац/поручиц*. Дієслова *препоручац/препоруциц* виведзени од формох *поручац/поручиц*, хтори находзime у Гнатюкових записох (оп. *поручац* и *поручиц*¹).

[препоручиц²] -им зак. „порадзиц, посовитовац”. ◀ Од серб. *препоручити*.

препоручовац¹ -чуєм незак. оп. *препоручац*.

[препоручовац²] -им незак. „радзиц, совитовац”. ◀ Од серб. *препоручивати*.

препоручовац ше -чуєм незак. „придавац ше на дачию охрану, старане, зверйовац ше”: [Пред мобилизацию] *катонаці зос своїма міліма ціхо шепталі своєю молитві, слізі уцералі і Хрісту ше препоручовалі (КостЛибер 164, М. Мудри).*

преправиц¹ -им зак. „преробиц; премеңиц форму, випатрунок дачого”: *У тим дому ма ше преправиц єдна векиша хижа на церкву (РН 35/1930, 2).*

преправиц² -им (на дакого/дацо) зак. „претвориц до дакого/дачого”: *Слунко уграло воду на морйох и озерох, преправело ю на пару, дзвигло пару горе, а од ней настали хмари (РН 68/1926, 2).* || Всл. *premeňic* „исте”: *pan boh me premeňil na bjedneho osla (Lacko 36).* ◀ Оп. *правиц*. → Оп. *под преправиц ше*.

преправиц ше -им ше (на дакого/дацо) зак. „претвориц ше до дакого/дачого”: *Кед пойдзеш нука, преправиш ше на єдного панского пищчка ... Пойдзе до приклетя, ... преправи ше на єдного красного пищчка (Етн29 213); Я ше преправим на красну дзивку, та пойдземе нука (Етн29 38); На, Янчи, попий з того погара, та цо сцеш и як сцеш, можеш ше преправиц (Етн29 235–236); Вон ше вец преправел на орла, вона на жену, шедла на нього, одлетли аж до його цара жеми (Етн29 238); Вчера на поладне єден чловек гварел / же ше уж Керестур на войско преправел (Етн9 ч. 383). У Гнатюка як синоним ше хаснує и дієслово *справиц (ше) даким/дачим* (оп.). ◀ Од *правиц*. → У сучасней бешеди и лит. языку под уплївом сербского *претворити (се)* найчастейше хаснуєме синоним *претвориц (ше)*. Оп. и *претвориц ше*.*

преправяц¹ -ям *незак.* „преправяц, пре-
рабяц; меняц форму, випатрунок дачого”: *И*
так дїдо пойдзе, знеє пасош з греди у предней
хижи, патри: „Ша, пише та пише: „Ружа”,
цожє тєраз, озда я не можем пасош препра-
вяц, дана му ище!” (Ю. Колесар, Заградка
10/1996, 9).

преправяц² -ям *незак.* (на дакого/дацо)
„претваряц до дакого/дачого”.

преправяц ше -ям ше (на дакого/дацо)
незак. „претваряц ше до дакого/дачого”: *Бу-*
дзе ци ше преправяц на вишелїяки жвири, але
ти ше не бой, лєм бий дожд цї седем раз не
пришагне же будзе твоя жена (Етн29 279).

препрагнуц -нем *зак.* „випрагнуц конї
з єдного коча, плуга и под. и запрагнуц до
другого”. || Слц. *prepriahnuť*: ~ *kone* „исте”.
◀ *Оп. прагац.*

препраговац -гуєм *незак.* *жү* **препраг-**
нуц.

препражени -а -е **1.** „пражени, упраже-
ни”: *И я почала [єсц хлеба зоз сировим оле-*
йом], але ми баба не дала, ... бо вєцка дзеци
мали храсти вельо, бо то олей не бул пре-
пражени, ище бул сирови (Рускинї 36). **2.**
„на окреми способ з праженьом пригото-
вени”: ~ масло: Масло ше препражовало так
же ше положело до даякей судзини на шпор-
гет (на цихи огонь) и охабело най сцїха вре.
Кед му верх поцеловел було готове. На спод-
ку остал жгрид, а масло ше зляло и воно ше
познейше стидло. Препражене масло ше
хасновало за єдзене, могло ше го масциц на
хлеб (ДудашКс 143); *Упечени белюш ше мас-*
цело на обидва боки зоз препраженим мас-
лом. Єден на други ше складало до миски же
би ше одпроєли и були мєжки (ХомаБл 195); ~
жрис: Препражени *жрис* ше дакеди кладзе до
цєста (Ю. Пап); ~ **цукер:** Препражени *цукер*
то карамеловани цукер (до чаю и др.) (Г. Р.).

препражиц -им *зак. кух.* „на окреми
способ з праженьом приготоциц”: ~ *масло,*
цукер, жрис. ▶ *Оп. пражииц.*

препражовац -жуєм *незак.* *жү* **препра-**
жиц.

препредац -ам *незак. 1. фолкл.* „прєсц
на прадкох цалу ноц”: „*Прєпредац*” значи
остац у ґаздинї прєсц до рана. Дзивчата ше

догварели мєдзи собу кеди буду „препредац”
(ФейИр 12). **2. прєн.** „шєдзиц, картац ше и
под. цалу ноц” (СС. Мак.). ▶ *Од прєсц* (оп.).

препровадзац -ам *незак.* „препрова-
дзовац”: *Ми и нешка нашо шлєбодни часи*
препровадзєме лєм по ковальных, по бай-
берных (РН 42/1929, 3). *Оп. препровадзо-*
вац.

препровадзиц¹ -им *зак. 1.* „покончиц
даяки обовязки”: *Гвари ше: препровадзиц*
тлачидбу, хованє, свадзбу, путованє и под.,
напр.: Да можеме ище лєм свадзбу нашо-
го сина препровадзиц, та бизме були мир-
нейши (Вер. Рм.); *Я уж тєльо испити на*
факултєту препровадзєла же сом уж при
кониц студийох (Г. Р.); *Одкеди зме ше по-*
брали, ми двоїо уж тєльо препровадзєли же
зме и хижу справєли (Вер. Рм.). **2.** „окончиц,
вивєршиц”: *Думали же вон [млади цар]*
препровадзи реформу держави (= окончи
реформу) (РН 44/1937, 4); *Прєто архиепис-*
коп Осиф Battyán, хтори 1767. р. препро-
вадзєл каноничну визитацию у Керєстуре,
валалцом наложєл ... да ше дораз тємєтов
очисци (= окончєл визитацию) (КостПр
173). **3.** „орґанизовац, основац”: *Пан Ка-*
мєнца, учитєлю добри, да не ви сам сцєли,
/ та би гармонию не препровадзєли! (= хор
у Керєстуре би не основали) (Етн9 ч. 367);
Уж два роки препровадзєли школяре прєз
крачунски швєта коляду на фонд виданя
Историї (= орґанизовали колядованє) (РН
49/1937, 3); *Як тоти орґанизации [за осигу-*
ранє] препровадзєни, о тим напишем, кєд Бог
позволї, другираз. ... Учєних наших младих
людзох модлїм, да напишу, як би ше у нас по-
добни орґанизации дали найлєхчєйши препро-
вадзиц и з найвєкшим хасном (РН 92/1926,
2-4, вл. Дионизий).

препровадзиц² -им *зак. 1.* „прєжиц
одрєдзєни час даґдзє одн. у даякей актив-
носци, с. провєсти”: *Кєд би сом бул за вас*
[людзох] ані не знал – чи не красєшє препро-
вадзєл бим свой живот!? (КостПр 65); *О,*
жєлєни ровнїни, на хторих сом вирос, дзє
сом препровадзєл свойо перши роки шлє-
бодно – у минєшу (КостПр 66); *Понаглял*
ше [апостол Павло] да препровадзи праз-
ник Сошєствия св. Духа ... у Єрусалиму (РН

21/1933, 3); *Не тайм вам, ч. п., же то [народне просвищованє] мне не нова ствар, ша я у тим цали мой дотерашні живот препровадзел. Я у тим жил, жиєм и так и доконьчим свой живот* (РК 1921, 98, Дю. Биндас). 2. „прежиц, дожиц; поднесц, витримац”: *Як то вони препровадза таке нещесце* (Ир. Фин.); *По операції ми уж лепше, була ми дзивка з дзецими, я то препровадзела* (Мар. Рм.); *Щерцо старика ... забуло за шицки бриги, нужди, страсти препровадзени у його живоце* (РН 17/1929, 6); *[Пошли з малим дзецком на кирбай.] кед го принесли, а дзецко пришло смядне. Горучава велька, реку, баш зме не роздумовали же як то то то дзецко препровадзи горучаву* (Рускинї 202). || Слц. *preprować* „превесц, с. превести”, поль. *przeprowadzić*: 1. „превесц, с. превести”: ~ *przez ulicę*, ~ *przez las*; 2. „окончиц; организовац; витвориц”: ~ *badania* (= випитованя, виучованя), ~ *konferencje*, ~ *remont*.

препровадзовац¹ -дзуєм незак. (гу **препровадзиц¹**) „уводзиц, запровадзовац”: *Там [у комунизму] ше людзе захопели думков о жемському раю. И препровадзую го. Безоглядно го препровадзую* (= уводза го, запровадзую) (РН 30/1932, 2).

препровадзовац² -дзуєм незак. (гу **препровадзиц²**) „жиц одредзени час дагдзе одн. у даякей активносци, с. проводити”: *я ту у огню, у дижджу, сметоносних зарнох, препровадзуєм Христову ноц, а ви, мили мойо, у цеплей хижі* (Заря 1/1939, 11, Е. Кочиш).

препулька ж. зоол. „*Coturnix coturnix* L.” Назва створена од *препилка* под впливом народней етимології до *пулька*. Премєнка ше одбула уж по приселєню. Пор. укр. ди-ял. *препювка*). Хасную ше ище назви *препилка* и *путьнурукта* (Тимко 100, 123). || Всл. *prepilka*, слц. *prepelica*, поль. *przepiórka*.

препуццени -а -є: ~ **млеко** „млеко з хторого у специалней справі (сеператору) видзелена шметанка”.

препуцци -им зак. 1. „пуцциц през дацо”. 2. „пероштовац”: *Жито ше препуцци през рошту або на витерніци* (В. Саб.). 3. „не окончиц даяку обовязку, длужносц”: *Кед би ци Бог указал тоті велі добрі діла,*

котри ши опуцел зробиц (РК 1932, 140). 4. ~ **млеко** оп. под *препуццовац* (3).

препуццовац -щуєм незак. 1. „пуцац през дацо”: *Плітко ци зоране у заграді, нет пацерковей жеми, а вона препуцує воду и баржей ше розмражи, та од дижджу не будзе на ней скоро* (В. Саб.); *[Ципели] були часто и дзирави, препуцовали воду* (КолесарД). 2. „роштовац”: *Жито ше препуцує през рошту або на витерніци* (В. Саб.). 3. „не окончовац даяку обовязку, длужносц”. 4. ~ **млеко** „у сеператору видзельовац шметанку з млека”: *Газдині хтори мали по вецей крави дойки не предавали млеко, але го сами прерабляли: препуцовали, спущовали, муцели масло, огривали млеко. Млеко ше препуцовало у машинки – сеператору (машинка за препуццованє млека, як дахто гуторел). Цепле млеко ше сипало до гро-та (випатрал як векша мисочка), под нїм були дванац танерчки, хтори оддзельовали шметанку од млека; спод нїх виходзели два цивки: на одну чурело млеко, а на другу шметанка. На боку ше обрацало ручку, хтора порушовала танерчки* (ДудашКс 145–146).

прерайбац -бем зак. „нашвидко вирайбац (дацо чого нет вельо)”: *Почекай лєм, ... най прерайбем, вец будзем з тобу бешедовац* (РН 11/1931, 2). ◀ Оп. *райбац*.

прерайтац -ам и **прерайтовац** -туєм зак. „розтрошиц, розронтавац”: *Але вон нема пенєжи, та крадне и модлі ше Богу, да я цо скорей умрем, да може по моєй шмерци шицко попредац, цо я зос чежку трапезу стекло и да може шицко зос його розсипну жену цоскорей прерайтовац* (РК 1927, 70); *Ані єден мешац не прешол, а вон уж шицко прерайтал* (РН 60/1926, 3); *И син ім постал лєніви и шицко иминіє прерайтал* (РН 34/1934, 3). || Серб. *прорајтати* „розтрошиц, розронтавац”. ◀ Оп. *райтац*.

прераховац -хуєм зак. „розпатриц, розраховац”: *[Одказал сом „Зарі”] бо сом себе прераховал а и ви, нанє редакторе, прерахуйце та будзеце видзиц же сом мал и право* (Заря 6/1937, 7); *Пані дзиячка була радосна же ше шицко так звершило як себе прераховала* (Заря 14-15/1937, 10).

пєраховац ше -хуєм ше зак. „недобре роздумац, обачиц, заклучиц”: *але чи ше дзивче пєраховало, чи не могло пєрчитац цо пише на станїци, лєм пєрчитало [мено станїци] аж теди кед гайзибан рушел* (КовМихНО 22).

пєрвац -вєм и **пєрвєц** -вєм 1. (дако-го/дацо) зак. „пєртаргнуц, застановиц (бєшєду, дїю)”: *У думкох го нараз нєвєсцино крочаї пєрвали* (РН 16/1928, 2); [Гудаци] *ше ганьбєли ходзиц з такима заваляними надражамы, а не могли пєрвац свацбу, же би пойсц дому пєрблєчиц ше* (КостПр 75); [Агафия] *пєрвала нариканє, якє уж мала у устох* (КостПр 75); *нараз мац млодєй ше „похорєла” и однєсли ю. Розуми ше и шицка родзина дораз пєрвала вєшєлє* (РН 9/1930, 2). 2. (дакому): Г. Костельник *похасновал форму пєрвац з дативом зоз значєньом „пєртаргнуц дакого у бєшєди”: Но, но, но – пєрвал єй оцєц – кед там добре, и ту можє буц добрє!* (КостПр 90). Костельник дативску синтагму могол похасновац под уплївом украинского и польского: укр. *перевати (кому и кого)*, поль. *przerwać (komuś)*; медзитим, могол ю знац и з народного языка: зазначєни єдєн приклад и у бєшєди: *Прєрвєм вам* „пєрвєм вас у бєшєди” (Ир. Фин.). 3. „пєртаргнуц, утаргнуц”.

пєрвац ше -вєм ше и **пєрвєц ше** -вєм ше зак. „пєртаргнуц ше; прєстац”: [Члєвєк ше похорєл и] *Забава ше пєрвала* (РН 5/1930, 2). ◀ Од -рвац/-рвєц, праслав. праслав. гьvati.

пєрвєц (ше) -єм (ше) зак. оп. **пєрвац (ше)**.

пєрєзац -єжєм зак. „розрєзац”.

пєрєзовац -зуюм нєзак. „розрєзовац”.

пєрєкнуц -нєм зак. „повєсц, озвєц ше”, у Гнатюкових записох: *А Исус Христос станул и дзвигнул свою мацєр и так єй рекнул: Матко моя, прєрєкні жу мнє; гоч я умрєм, але я цє часто придзєм опатриц* (Етн30 68); *И на тото слово прєрєкла прєсята Богородица жу свойому синову: Сину, най умрєм напєрєз я, бо сом не годна твойо муки прєпатриц и прєжаловац* (Етн30 68). || Слц. *prerieknuť „истє”, всл. prerieknuť „истє”* (Hal).

пєрєривац -ам нєзак. 1. „пєртарговац (бєшєду, роботу)”: *Народ жадал же би ше п. Тимка не пєрєривало, п. Тимко попри лярму дас трох батогашох скончєл бєшєду, наглашуюци же нам потрєбна єдносц* (РН 28/1936, 3); *пєрєрива на час бєшєду же би ше здогаднул* (КовМихЦєг 33). || Слц. *prerývať: plačom prerývaný hlas*. 2. (дакому) „пєртарговац дакого у бєшєди”: *Дзивчє (пєрєрива брацикови:) Дайцє нашо / Бараньчата* (РК 1923, 93, Г. Кост.). ◀ Од праслав. гьvati (пєрєвой зоз гьti, гьvati).

пєрєривац присл. оп. **на пєрєривацє**: *дзєци мойо – пєрєривацє гуторєла хора мац* (РНКЗаря 1939, 91).

пєрєривка ж. „пєртаргнуцє, пєрєрива (у даякєй дїї)”: – *Мой Махтєй? – по єднєй краткєй пєрєривки спокойно ше випитуює Донжов* (КовМихЦВ 160); *Мам рочни одпочивок зоз пєрєривками: даєдни днї одходзим на роботу, даєдни не* (Кс. Шай.); *по пєрєривки знова почина: Та ти ше, пайташ, не єдуї вєльо* (КовМихЦєг 34). • **бєз пєрєривки** „нє-пєрєривно”: *Вирна лампа [слунко] тєльо рєчки / бєз пєрєривки дзєцом швици* (НЗ 4/1938, 7, Є. Солонар); **на пєрєривки** присл. „з пєртаргнуцями у даякєй дїї”: *Гвари ше на пєрєривки кед ше вєцєй раз пєрєрива робота: на пєрєривки орал* (М. Рм.); *На пєрєривки єдол (= вєцєй раз пєртарговац єдзєнє)* (Г. Р.); *шицко ше то змишало вєдно у глави Пєтра док шєдзєл и слухал на пєрєривки як му стари колєжа труби до уха* (КовМихЦВ 121). ◀ Од праслав. гьvati (пєрєвой зоз гьti, гьvati).

пєрєривно присл. „пєрєриваюци даяку дїю, порядок и под”: *Мєдицински шєстри розношєли поволанки за прєпатрунок не до каждєй хижы, лєм пєрєривно* (Вєр. Рм.). Слц. *prerývane „истє”: ~ dýchať, kričali ~*.

пєрєридзиц -им зак. „розридзиц, пєртаргац густо вирєснуту рєшлїну же би ше лєпшє, лєгчєйшє розвивала” (МудриАл).

пєрєробєни -а -є: *На сєпєратору млєко пєрєробєнє* (В. Саб.).

пєрєрєбиц -им зак. „пєрєправиц”: *Пєрєрєрєбєли лупачку на струю* (Ю. Пап).

пєрєрєнтовац -туюм зак. „розтєрошиц”: *Як [пєрши син] пєрєрєрєнтовац, ... пєрєрєрєрєнтовац*

карчми ходзиц, трошел свойо добро, а кед дому пришол, свою жену бил. И так вон сво-йо шицко преронтовал (Етн30 272). ◀ Оп. ронтовац.

прероснуц -ошнєм зак. 1. „вироснуц векши од дакого”: Син прероснул оца (Ю. Пап). || Слц. *prerást* „исте”. 2. „обегнуц коров або другу рошліну з ростом” (Мудри-Ал).

прерубац -бем зак. 1. „преридзиц з мо-тику (мак, цвиклу)”: Мак або цвикла ше перше прерубе, а вец ше претаргує и плее (В. Саб., Ю. Пап); Мож прерубац **на крочай**, тє. на длужину єдного крочаю вирубац пошату рошліну, **на мотику**, тє. кельо мотика широка (МудриАл). 2. ~ **чапаш** „направиц преход, драгу по шнігу”: Саніци по уліци не було, бо требало запрагнуц барз моцни ко-ні же би прерубали чапаш (РС 5/2013, 13); ~ **драгу** „вирубац пасмо кукуричанки и под. же би коч одн. машини могли прейсц” (Му-дриАл).

прерубовац -буєм незак. гу **прерубац**.

прерумегац -ам зак. „ище раз поруме-гац поживу у жалудку (о статку)”: Гварел: мам тельо пенєжи же би их крава за єден дзень не прерумежала (В. Саб.). Оп. румегац.

преруцац -ам зак. 1. „премесциц руцаю-ци з єдного места на друге”. 2. ~ **жито** „пре-гарнуц з лопату громаду жита (пре мушку и под.)” Осиф стал недалеко и припатрал ше як му туні роботніци крашнє жито преру-цали (РК 1925, 123); ~ **кукурицу** „прегарнуц кукурицу на други бок и вируцац погубе-ну”: Земледілци добре зрobia, кед кукурицу у чардакох преруцаю и погубени чутки виру-ца (РН 3/1930, 3). ◀ Оп. руцац/руциц.

преруцац ше -ам ше незак. оп. **преру-цовац ше** (2): А понеже ше шемєнєц часто преруца, добре зроби кажди, кед каждого ро-ку шемєнєц нови набави (РК 1923, 134, Д. Б.).

преруцени -а -е „покрижани з дру-гу файту”: Кед пуканкова кукурица ма кус иншаку фарбу, я знам же то уж преруцена (приклад з бешеди).

преруциц -им зак. „премесциц (звич. руцаючи) з єдного места на друге”.

преруциц ше¹ -им ше зак. 1. „преграбац ше, прескочиц”: Преруцел ше прейз плота. 2. (на дацо) „започац даяку нову актив-носц”: Потераз сом тримала лєм козу, а тєраз ше преруцим на заяци „почнєм ховац заяци” (С. Мйр.).

преруциц ше² -им ше зак. 1. „з крижа-ньом з другу файту достац прикмети ис-тей”: Наш сушєд на полю ма иншаку файту кукурици, та ше и наша кукурица преруце-ла на його файту (Вер. Рм.); Не садз блізка два файти, бо ше преруца. Мнє ше мархва преруцела на другу файту (В. Саб.). 2. „при родзєню достац прикмети даєдного пред-ка”: Владо, стрєдні, преруцел ше хто зна на кого (ЛатякТал 48); Дакеди дзєцко пойдзе на дзєвятого дїда, так ше преруци (приклад з бешеди); Таке дїдо татор вираблял, док бул млади. ... Але кед бул у „Христових рокох”, та ше пременєл. Преруцел ше на иншаку „файту”. З обєшеняка и кепкара постал по-божни мудерец (КостПр 75). 3. „претвориц ше (до дакого/дачого)”: Єдна ходзєла ноца-ми доїц люцку краву, жазда вошол вноци до хлїва, а вона ше преруцела на пса, вон побил пса, а вона вец умарла (С. Мйр.).

преруцовац -цуєм незак. 1. „гледаючи дацо премєсцац ствари (звич. руцаючи) з єдного места на друге”: Вона ... клєкла жу ла-ди и преруцовала платно и имати [гледа-ючи одвигуюцє] (РН 1/1929, 2). 2. ~ **жито**, **кукурицу** оп. под **преруцац** (2). 3. Кед плуг швидко угори, та руца, преруцує гліну на прєходну бразду (Ю. Пап).

преруцовац ше¹ -цуєм ше незак. 1. „преграбовац ше, прєскаковац”. 2. „вєцєй раз буц прєкладани з єдного места на друге (як менєй потрібни)”: Єдно мєсо ше ми уж длуго преруцує у змаржляку, та го дам псови (Пвл. Бл.).

преруцовац ше² -цуєм ше незак. „з кри-жаньом з другу файту доставац прикмети истєй”: Мажочки моїх бундавох мали били орубєнєц, достали од другєй файти, бо ше и бундави преруцую (В. Саб.).

пресада ж. зб. „корєньки рошліни на-мєнєни за прєсaдзovанє”. || Всл. *priesada* „истє”: ~ *kapusná* (Štolc 259), слц. *priesada* „истє”, сєрб. *пресада* „истє”.

пресадзиц -им зак. „викопац з єдного места и посадзиц на друге”. || Слц. *presadiť „исте”,* укр. *пересадити „исте”*. ◀ Оп. *са-дзиц*.

пресадзовац -дзуєм *незак.* „викоповац з єдного места и садзиц на друге”. || Слц. *presadzovať и presádzať „исте”*.

пресадок -дка/-дку х. „кореньчок рош-ліни наменени за пресадзоване” (Вер. Рм.): *На кажди сом пресадок капусти фалаток мяса положила* (Етн30 303).

пресвя... -а -е оп. *преся...*

преселіц¹ -ім зак. *прех.* „премесциц дакого з єдного места биваня на друге”. ◀ Оп. *селіц*.

преселіц² -ім зак. *непрех. оп. преселіц ше:* *А хто мушел по нейцох рокох шицко предац и преселіц до Шиду? Ви! А чом? Бо вас виедли зоз валалу!* (РК 1940, 68). ◀ Оп. *селіц*.

преселіц ше -ім ше зак. „премесциц ше з єдного места биваня на друге”: *Пок. Ду-даш недавно ше зос фамелию преселєл зос Коцура* (РН 22/1933, 4).

пресиловац ше -луєм ше зак. „уло-жиц сили поверх своїх можливосцох”: *Ян-ко предал жем, набавел паспорт, поиол до Америки, пресиловал ше и там и остал...* (КовМихЦВ 23); *Руснак не зна геве-ровац. ... Вельораз ше у роботі пресилує* (РН 28/1937, 1). || Слц. *presiliť sa „исте”,* всл. *presilic se „исте”* (Hal). ◀ Од. *сила*.

пресицац -пем зак. 1. „з єдного суда преляц до другого”. 2. „з єдного суда висипац до другого (зарно и под.)”. || Слц. *presýpať „исте”*: ~ *múku do vrečka*. ◀ Од *си-пац*.

пресиповац -пуєм *незак.* 1. „з єдного суда прелівац до другого”. 2. „з єдного суда сипац до другого (зарно и под.)”. || Слц. *presypávať „исте”*. ◀ Од *сипац*.

пресихац -ам *незак.* „сушиц ше, вису-шовац ше”: *Кед преореш польо, та жем бу-дзе пресихац* (В. Саб.); *Жем барз преси-ха кед є така напирена, зато ше и шулька да будзе збита жем, кукурица люби збиту жем, леп-ше ше лапа за жем* (В. Саб.); *На яр зна буц на местох по дильовох нізиш места цо барз*

чежко пресихаю (РН 1/1936, 3, М. Ковач). ◀ *Од сухи, праслав. сухъ, хторе у превою зоз съх-/sux-.*

пресихац ше -ам ше *незак.* „сушиц ше, висушовац ше”: [Влажну гліну] *наруцалі, так ше пресихала, але вона зато набивац ше више могла* (В. Саб.). Оп. *пресихац*.

прескаковац -куєм *незак.* „скакац преїг дачого”.

прескочиц -им зак. „скочиц преїг да-чого”.

преслухац -ам зак. „нароком не чуц, не слухац дачийо слова”: *Не бой ше, сину, ... гоч це будзе и лац дакус, а ти то преслухай* (Етн29 274); *Най вона дудре, най ше вадзи. Ви то преслухайце* (Етн29 274); *Гварел сом ей най нам принєше вишині. Преслухала и не принєсла вишині* (В. Саб.). || Всл. *presluchac „исте”* (Hal), укр. *переслухати „не учуц”*. ◀ *Од слухац* (оп.).

пресмаки х. *мн.* „видумовани, некаж-додньово едла”: *„Цо ши варела?” „Та якиш пресмаки, а не удало ше ми.”* (Евф. Пл.) || *Укр. присмаки „лакотки, посластици”*. ◀ *Од смак* (оп.).

пресохнуц -нєм зак. „у одредзеней ми-ри ше осушиц”: *Драга була широка и досц грудаста. Уж пресохла, але коні и кочи ище ю не зровнали* (ЖиросV, 288). Оп. *пресхнуц* (ше).

преспац *прешпим зак.* 1. „одредзени час спац”. 2. „преноцовац”. Всл. *prespac „исте”*: *prespali voňi tam do rana* (Czambel).

преспац ше *прешпим ше зак.* 1. „дакус одспац, предримац ше”: *озда йей будзе да-кус льєтше док ше прешпи* (РНКЗаря 1941, 95); *Док ше прешпим та вам одпишем* (РН 6/1937, 4, М. Ковач); *Вона позна характер свойого човека: прешпи ше, а наютре бу-дзе, пре тоту свою слабоси, жрец самого се-бе* (КовМихНО 234). 2. „страциц веноч (о дзивки); народзиц немалженске дзецко”: *Вони двойо ше преспали пред свадзбу, та жазда не могол млочу вихасновац* (В. Саб.); *Пачело ше ми дзивче у сушеда, / але ми го не сцу дац. / Тераз, цо ше стало? Дзивче ше преспало, / тераз ми го даваю, а я тераз не сцем* (БиндКост 93). *Вариянту тей стро-*

фи находземе и у писні з исту тему „Коло мліна яворина”: *Дзивче ше преспало, та ше надумало, тераз ми го даваю. / Але я го не сцем, обрацим ше дзе сцем, най ю себе тримаю!* (Тон ч. 223) Значене под (2) з наведзених контекстох мож лем нагаднуц. Медзитим, тото значене з векшу сигурносцу предпоставяме на основі карпатских бешедох: всл. *prespac še „исте”*: *že ši še už tri razı prespala, a dzeci ši zahubela* (Czambel), карп.укр. *переспати ся „исте”*: *Мал љеден ѓроф љедну контесу. Так сѣа му переспала. Ѓрофка так повідат: Велика ганьба, што ту робіті?* (Етн9 (Т. IV), 80), слц. *prespať sa „исте”*; у Калаловим словніку слц. *prespať* значи „облюбиц дзивку”. ◀ Од снац.

пресрац -серем зак. вулж. „розтрошиц”: *Пресрал маєток* (СС. Мак.).

пресрац ше серем ше зак. вулж. „достац преганячку”: *Як сом ше пресрал „яку сом преганячку достал”!* (СС. Мак.)

престати -а -е „хтори страцел квалитет од длугого станя (о покарми, поживи)”: *Предавала ше на пияцу лоньска кукурица, але то уж престата* (приклад з бешеди); *Наша крава не могла еси; кед престате кукуричне лісце було здирвете, та го могла поєси, а кед було дакус твардейше, та єй пиццало у пискох, не могла го пожувац* (Йвг. Бл.). ◀ Од -стац, праслав. *statı*.

престац¹ -анем зак. „претаргнуц окончоване даякей дії”: *Престал заходзиц до карчми*. ◀ Од -стац, праслав. *statı*.

престац² -стоім зак. „одстац дагдзе одредзени час”: *престої ту гоч до вечара же би видзел цо то далей будзе* (КовМихНО 204). ◀ Од -стац, праслав. *statı*.

престрашени -а -е „барз злєкнути”. Слц. *prestrašený „исте”*.

престрашиц -им зак. „барз злєкнуц, настрашиц дакого”.

престрашиц ше -им ше зак. „барз ше злєкнуц”. Слц. *prestrašit (sa) „исте”*.

престрец -ем зак. коц. оп. **прештрєц**.

преступиц -им зак. „не притримац ше правила, закона, шора” (Лев. Ск.): *Церкви требало пенєжи, та гоч ше места на теметове не предавали, тераз преступели и нам предади* (Пвл. Бл.); *Тельо роки вас слугуєм и*

нігда сом не преступел вашо заповиди (РН 1/1933, 4); *но чловец преступел заповид Бо-жу* (РК 1923, 29). || Слц. *prestúpiť „исте”*: ~ *zákon, ~ zákaz*. ◀ Од ступиц.

пресудзиц -им зак. „достац суд з даким”: *Судзели [ше] у ярашибирова зоз понами, та их народ пресудзел, та вони ѓубели суд* (Ю. Тамаш: Руски Керестур).

пресушиц ше -им ше зак. „осушиц ше”: *Семе бетеліни ище не пресушене, та пошате фришко зидзе* (Г. Р.); *Тоти чутки треба повишац на банти ... дзе ше добре пресуша* (Заря 22/1937, 6, Дю. Сабадош).

пресушовац ше -шуєм ше незак. „сушиц ше”: *Найльепше гной збивац до висини, а нє ростресац го да ше пресушуйє и траци од своей моци* (Заря 4/1939, 6).

пресхнуц -не безос. оп. **пресхнуц ше**: *Вец пресхло [жем на полю], не росло там ніч* (В. Саб.).

пресхнуц ше -нем ше зак. „осушиц ше у одредзеной мири”: *Кромплї влажни кед ше викопу, але пресхню ше вони* (Ир. Фин.); *худобни людзе ходзели на польо зберац копачи ... вони их познейше кед ше пресхли, хасновали як огриву* (ФейИр 19). ◀ Од праслав. *сuxъ*, хторе у превою зоз сѣх-/сух-.

пресц -едзем незак. „сукац нїтки на कुдзелї, с. прєсти”. Общеславянске: всл. *presc*, слц. *priastı*, поль. *prząść*, укр. *прѣсти*. ◀ Праслав. *pręsti* (през. *prędq*). ♦ ~ **до валалу 1**) „пресц предзи на предай, робиц услуги предзеня”; **2**) *подим*. „спреведац мужа; предавац любов за пенєжи”: *За легки жени ше гвари же предзе до валалу; вона предзе до валалу „ходзи з хлопами за пенєжи”* (В. Саб.).

пресцерац -ам незак. **1**. „розширяц по поверхносци”. Слц. *prestieratı „исте”*. **2**. „класц сушиц вирайбане”: *Пресцєрала имати на паньвацки*. **3**. ~ **порвисла** *польопр*. „класц порвисла под наодберани гарсци жита”:

пресяти -а -е „святи” як епитет опрез словох хтори означую божества: *прєсята мац, прєсята Богородица* и под.: *барз ше модлєла и прєсята Богородица, кед би ше мой син зо мну зєдначєл ... И пришиол Христос з вельома ангєлами ... и однєс ю з ангєла-*

ми на небо (Етн30 80). Укр. *пресв'ята мати „исте”*, рсй. *пресвятая мать „исте”*. Лит. *пресвяти*. Оп. и *прешяти*.

претакац -ам *незак.* „точаці прелівац з єдного суда до другого”: *Младе вино треба претакац так, да цо вецей воздуху достане* (РН 41/1932, 3). || Слц. *pretácať „исте”*, серб. *претакати „исте”*. ◀ Праслав. *točiti*.

претапшац -ам *зак.* „утапшац през да-цо (дражку и под.)”: *Претапшана дражка по загради* (Єл. Хм.). ◀ Оп. *тапшац*.

претаргац -ам *зак.* „перидзиц нагусто зидзену рошліну або плоди на древе”: *Яблука и грушки на барз густих древох претаргайце и зохабце лем найкрасиши овоци* (РН 29/1936, 4); *Претаргала махву и петрушку*. ◀ Од *таргац*.

претаргнуц -нем *зак.* „утаргнуц, урвец”.

претаргнуц ше -нем *ше зак.* 1. „утаргнуц ше, урвец ше”. 2. *прен.* (звич. з негацию) „(не) потрудзиц ше”: *Слабо нам млечари плаца млеко, не претаргли ше з плаценьом* (В. Ерд.); *У роботи треба шора мац. Не треба ше у ней претаргнуц, бо зос тим себе претаргуєме и своєю здраве* (РН 4/1933, 3). || Всл. *pretarhnuc še „исте”*: *povolni človek še v robocę ěpretarhě* (Buffa 221).

претарговац -гуєм *незак.* „перидзовац на густо пошату рошліну (цвickлу, мархву) або плоди на древе”: *А, на польо би тебе дакус, боме, на польо. Дакус цвickлу претарговац* (Дю. Папг., Заградка 7/1999, 18).

претвориц -им *зак.* „пременіц дакого/дацо до иншакей подоби”: *Фишеръ року 1811 хцель претвориць [нашу епархию] лъемь на викаріатъ* (ЦапЦ 85). Слц. *pretvárit „исте”* (HSSJ), слц. суч. *pretvorit „исте”*, укр. *перетворити „исте”*, карп. русин. *перетворити „исте”* (Чорі). ◀ Оп. *претвориц ше*.

претвориц ше -им *ше зак.* „пременіц ше до дакого/дачого, до иншакей подоби, стану”: *Вино ше фришко претвори на оцет* (РН 24/1937, 3); *Гной спод коньох лехко гніє, цепли є, вельо ше скорей претвори на прах як гной спод рогатого статку* (Заря 19/1935, 151). || Слц. *pretvárit sa „исте”* 1763. р. (HSSJ), укр. *перетворитися „исте”*, карп.

русин. *перетворитися „исте”*: *Відьма могла перетворитися и в прекрасну принцезу* (Чорі). ◀ У Гнатюкових записох и старших текстох ше хасную синоними *преправиц (ше)* (оп.) и *стануц* (на дакого/дацо и даким/дачим) (оп.), та предпоставяєме же ше дієслово *претвориц (ше)* у нас розширело под уплівом сербского *претворити (се)*, гоч на основи словацкей, українскей и карпаторусинскей паралели треба допушциц же зме го хасновали и у карпатскей лексики.

претерховац -хуєм *зак.* „прейг мери обтерховац”: *Не мож мого претерховац, бо то не добре* (В. Саб.); *Не претерхуй ме [те. коня], више меркуй, же би ши коч не претерховал* (РК 1941, 110).

претлєц -єєм *зак.* „тлєючи прегориц”: *На покровец нам спадла жирячка, та покровец претлєл*. ◀ Оп. *тлєц*.

прето *присл.* „зато”.

прето бо *злуч.* *причинови:* 1. у постопозиції, зоз запяту опрез бо (у старших авто-рох): *Цена паперу уж треци раз того року пошла горе прето, бо нет целулози ... А нет целулози прето, бо ю держави купую за ви-робйоване бомбох* (РН 1937). 2. *а то прето бо/же* *злуч.* *причинови* у приложених зави-сно-зложених виреченьох: *бо лем теди кед будземе любииц и почитовац єден другого, лем теди годни пановац медзи нами мир и щєсє, а то прето, бо любов родзи любов и почитованє заш почитованє* (РН 1/1927, 3, М. Винай); *Од оберацих хоротох нешика нет такей опасносци, як була давнейше а то прето бо кед ше лем даждє обераци хорота появи, такой ше проци ней водзи успишна борба* (РН 33/1932, 2).

прето же *злуч.* *причинови:* а) у постпозиції: *Того дня преиши итераецц милі прето же драга була ужажена* (ЛондонДж). б) у препозиції: *Прето же нам крави стаємно привязани, при яшльох їх мускулатура оґенґліви* (НК); *Прето же оецц не заробел и не зашпоровал [у Америки] вельо дола-ри, о три роки знова пошол ... Прето же му уж було 41 рок не могол пойсц до Америки. Прето пошол до Арґентини* (ЖиросМСМ 168); *Прето же ми русини у таких прили-кох [на виберанкох] маме вельо нєзлог и*

нєприлики, та би зме ше могли у тим погляду дацо научиц од наших нємцох (Заря 3/1938, 7). ➔ У суч. лит. языку у препозиції место злучніка *прето* же звичайно хаснуєме церковнославянски злучник *понеже*. Сербски еквивалент ту злучник *пошто* хто-ри ми у беседи прекладаме зоз почим (оп. *почим*²).

преточиц -им зак. „точацї преляц з єдного суда до другого”: *вєц ше вино преточи чисто до другого гордова* (РН 1/1930, 6); *Да ше вино цо скорей очисци и скорей узрєє, треба вино перши рок голєм 4 раз преточиц* (РН 41/1932, 3). Всл. *pretočis „исте”* (Hal), *pretočit „исте”,* серб. *преточити „исте”*. ◀ Праслав. *točiti*.

преточовац -чуєм *незак.* (жу **преточиц**): *Преточовали зме вино* (РК 1937, 150).

претримац -ам зак. „тримац дакого одредзени час у своїм доме (на косту, спаню)”: *Пан староста, ... ви нас по тераз претримали и нагосцели ... и ми пойдземе свойов драгов* (Вес 48); *добре, добре, ша маце коньом дац цо єси, я вас претримам, а на стреду будзе слава* (Етн30 301). ◀ Од *тримац*.

претримац ше -ам ше зак. „жиц дагдзе одредзени час, прежиц”: *А человеку особено мили тоти край, дзе ше длугше време претрима и дзе ма красни памятки зос свогого живота* (РН 1/1930, 2); *Заробя и ту даєден динар, та ше даяк спочатку претримаю* (ЖиросV 261).

претримовац -муєм *незак.* „тримац дакого у своїм доме (на косту, спаню)”: *Най ше меркую нашо салащанє котри претримую у себе на салашох вандровкашох, бо годни и вони так опстац [може им дацо згориц и под.]* (РН 16/1937, 4); *Финдрик претримовал партизанох на салашу* (Пвл. Бл.); *Кед сом ше врацал з Немецкей з лаґру, у Вербаше сом задуркал на облак до Чобанского. Чобански ме приял на ноц, але ми гварел най рано додня видзем, бо го забию же претримує дакого* (Йвг. Бл.); [Лікаре по валалох препатрали людзох пре трахому; у єдним валале людзе не були пририхтани] *не дочекали дохторох и не були препатрени, [о] претримованю дохторох не остарал*

ше так исто ніхто (РС од 5. 08. 1949, 4). ◀ Од *тримац*.

претримовац ше -муєм ше *незак.* 1. „жиц дагдзе, буц дагдзе одредзени час на квартелю и косту”: *Приялі го на ноц, далі му вечеру ..., а рано кед поставалі, та му гуторелі же вон ше там може у ніх претримовац два дні, три дні. ... Там вон два дні, три дні, та му гуторя там дзе ше претримовал же най вон ше там ожєні, най вежме їх дзивку* (Етн29 29); *Тот юнак ше му питал же чи вон не зна за Марка кралевица дзе вон ше претримує* (Етн30 181); *Помоцніки атентатора сцекли до Герцеґовини и там ше тераз претримую* (Лев. Ск.). 2. „буц, затримац ше дагдзе одредзени час”: *Же шицко тото наисце интересовало задруґарох, найлєнши доказ є то же ше за 3 години претримова-ли на огледним полю и слухали поучни слова п. управника* (РН 31/1933, 4); *у поєдиних наших валалох и нешка ше твардо отримую стародавни пратки. Тоти су нашої младежи найсладиши. Там ше радо претримую дзєнь а ноц* (РН 17/27, 2). 3. „жиц дагдзе (о животиных)”: [Тот гад] *у мокрих лесох цеплих крайох Африки и южней Америки претримує ше* (РН 38/1928, 3); *Вовки и дзиви швині нападли ... на валали коло Кочевя у Словєній. ... У тим краю находза ше вельки лєси у котрих ше претримую тоти жвири и ловаре их не можу витаманіц* (РН 6/1930, 1). || Всл. *pretrimovac še „жиц дагдзе”: kaňur pretrimuje še na najviššich končuroch hur šňihovich* (Czambel).

претровиц -им зак. „преробиц єдзе-не у жалудку, с. сварити”: [Бактерії] *претровя целулозу зос овоцох и желєняви* (Заря 31/1934, 6). ◀ Од *тровиц*.

претровйовац -вюєм *незак.* „тровиц”: *Кед йєме храну почина ю претровйовац ещи ильїна у устох* (Заря 3/1938, 4, др Шарик).

претромфац -ам зак. „розтрошиц, розруцац”: *Препил, розруцал ... „Претромфал” и жем и хижу* (КочЕвПА 109). ◀ Вироятно вяза зоз *тромф* (оп.).

преувидзиц -им зак. „спатриц (даяки проблем и под.)”, лем у Гнатюкових записох: *Кед препатри єден ласкави и барз муди пан, дораз шицко можу преувидзиц* (Ос

30); *Поклекали шицки владикове, барз ше моделли єдиногласно же як би могли намодліц и преувидзиц хто им будзе римски оцец* (Етн30 105). Не зазначени карпатски паралели.

преуказац -ажем зак. „указац, подтвердзиц (перед даким свою вредносц и под.)”: *пробовали док ше им не удало и успих преуказац; любов з ділом преуказац* (РК). || Всл. preukazac „указац” (Hal), слц. preukázat 1. „указац, виражиц”: ~ niekomu lásku, vernost, dôveru, úctu; 2. „доказац”: veď ja preukážem to čo ani jedna nepreukázala. ◀ Од казац (оп.).

преуказац ше -ажем ше зак. „указац ше, подтвердзиц ше (перед даким зоз свою вредносцу и под.)”: *Члени Читальні ... добре ше преуказали* [у виводзеню драми], *свою ролю з вельку дзеку виучели* (РН 3/1936, 2); *По оконченю скупщини вишол перши предняк социялистох перед церкву, да ше преукаже, а яки вон мудри, прето, бо не ходзи до церкви, а яки тоти шалени, цо ходза до церкви* (РК 1929, 112–113). || Всл. preukazac se „указац ше” (Hal). ◀ Од казац (оп.).

преуказовац -зуюм незак. *џу преуказац*: *Док вон так преуказовал свою мудросц перед женами, котри на нього патрели ...* (РК 1929, 112–113).

преуказовац ше -зуюм ше незак. „указовац ше, подтвердзовац ше (перед даким зоз свою вредносцу и под.)”. Всл. preukazovac še „пишиц ше” (Buffa 228).

префарбиц -им зак. „знова офарбиц (з другу фарбу)”: *столки* [у церкви] *буду префарбени да ше їх барва склада з новим мальованьом* (РН 19/1935, 3). Всл. prefarbic „знова офарбиц” (Hal), слц. prefarbit „исте”.

префарбйовац -уюм незак. „знова фарбиц (з другу фарбу)”: *чиста била волна ... ше може легко префарбйовац* (РК 1940, 124, О. Торма).

префуркнуц -нем зак. 1. „швидко преїсц, пребегнуц, прелєциц”: *Так ми и тот [рок] префуркнул, ані сам не знам кеди* (В. Саб.); *Барз швидко префуркли осем роки. Робели и змогли* (ЖирошV, 276). 2. „нашвидко, поверхово поробиц”: *Наднічаре з крайох окопали кукурицу, а през штрєдок*

префуркли „нашвидко походзели, пребегли з мотиками” (В. Саб.). ◀ Оп. *фурк, фуркац*.

префуровац -руєм зак. „з фуrowом предзиравиц”. Оп. *фуrow, фуrowац*.

прехадзац -ам незак. „преходзиц”, у нар. писньох и старших авторох: *Рочки, рочки прехадзаю, / младосц назад не врацаю* (Тон ч. 18); *Прехадзали не оглядаючи ше же людзе на ніх патра* (РК 1937, 62). Слц. prechádzať „исте”.

прехадзка ж. „преходзка, шпацир”, у Гнатюка: *„Бер ше, мила, на прехадзку / џу цихому Дунайчу!” „Цо то, мужу, за новина? / Седем рочки з тобом жила, / на прехадзку не ходзела!* (Етн9 ч. 41) || Всл. predhadzka „исте”. У сучасним литературним языку хаснує ше форма *преходзка*.

преходзиц ше -им ше незак „шейтац ше”: *Преходзи ше яџер по лєше, / а йшка ше за нїм преходзи* (Етн9 ч. 35); *Поза стари орипани комин, преходзела ше по верху хижы пишна голубка, а голуб ишол за ню* (РН 17/1937, 4, М. Ковач).

прехваліц -їм зак. (звич. з негацию): *не мочи* ~ „не мочи нахваліц”: *Не могол ми прехваліц* [як крашне вечар у їх дружтве] (РН 49/1927, 4); *А я влєпел робиц право шлосерски так же кед вечар, а вон ме не мог прехваліц џаздови* (ЖирошМСМ 55). ◀ Од *хваліц*.

прехваліц ше -їм ше зак. (звич. з негацию): *не мочи ше прехваліц*, „не мочи ше нахваліц”: *Не можу ше прехваліц як им там добре* (= барз ше хваля, не можу ше нахваліц) (В. Саб.).

прехваціц¹ -им зак. „заєсц”, звуч. у злученю з присловніками *дакус* и *кус*: *Гайде, хлєпче, однеши тому паноцови, най и вон дакус прехваці, бо є гладни* (Етн30 269); *Не мал кеди єси, та лєм кус прехвацел* (Вер. Рм.); *Можеш вжац дахтори* [бєлюш] *та прехваціц док не будзе фришитик* (РН 49/1935, 2, М. Ковач). || Укр. *перехватити* „исте”. ◀ Праслав. *xvatati/-xvatiti*.

прехваціц² -им зак. 1. „прилапиц, превжац (дачийо думанє и под.)”: *„Видзела же и єй пайташка ма на хижы џарадичи на поверх звонка, та и вона на своєй хижы так надумала справиц, од пайташки прехва-*

цела (Пвл. Бл.). 2. „вериц дакому, прилапиц дачийо слова за правдиви” (Вер. Рм.): *Н. любел правиц плетки, интриги. Раз з єдним другим чловеком написали писмо єдней жени же ю муж спреведа. Вона прехвацела же муж ходзи з другу, вец ше доисцела же не правда* (Пвл. Бл.). 3. „похопиц”: *О. после операції бул страцени, кед зме го привезли дому, не знал дзе є. Аж кед видзел грушку на дворе, прехвацел же є дома* (Пвл. Бл.). ◀ Праслав. *xvatati/-xvatiti*.

прехладзиц ше -им ше зак. „похориц ше од прехлади”. || Всл. *prechladzil še, ta kašlī* (Buffa 225). ◀ Од хладни, хладзиц.

прехладнуц -нем зак. „прехладзиц ше”: [Лікар] *ошмихнул ше кед бул готови з препатрунком: „Ніч опасне. Ви дараз моцно мушели прехладнуц ... Не лічели сце ше, та прето* (КочЕвПА 190); *Син му прехладнул, та умар* (Пвл. Бл., Йвг. Бл.); *Спал пияни на шнігу, а ані не прехлад* (В. Саб.); *Зрезовал сом капусту у загради, так сом прехлад, ледво сом ше обаторел* (В. Саб.); *Зос мокру главу нє имеме виїсц вонка а аньи льгнуц спац, бо на тот способ льехко прехладньеме* (Заря 16/1937.). || Всл. *prechladnuc „исте”*: *так prechladla, že až zachripla* (Buffa 225).

преход х. 1. „преходзене”. 2. „место кадзи ше переходзи”. || Всл. *prechod „исте”* (Hal). • *исц/пойсц на* ~ „исц/пойсц ше прейсц”, у Гнатюкових записох: *Тоту дзивку дідо барз чувал же би даяк чудом не прешла. Не могла вона пойсц од нього нігдзе ані на переход, з єдним словом, так вам повем же нігдзе* (Етн30 310); *Янчи им гутори: „Но лєм ви идзце полудньовац, я идзем на переход.” Вони поили нука єсц, а вон вжал тот роцок и прущик, удерел по тим роцку, вибегнул напредок вайчак, а вец за нїм шицок статок* (Етн29 24).

преходзиц -им незак. „исц з єдного места на друге”.

преходзиц ше -им ше незак. „шейтац ше; ходзиц раз тадзи раз тамаль”: *Кед сом ше преходзел з Пешту до Будзина, / „Насип ми, качмарко, червеного вина!”* (Етн9 ч. 285); *Преходзи ше яґер по лєше, / а йшка ше за нїм преходзи* (Етн9 ч. 35); *Кед слунеч-*

ко виходзи, / а мила ше преходзи, / преходзи ше по дворку, / ноши хлапцом новинку (нар. писня).

преходзка ж. „преходзене, шейтане”: • **курова преходзка** срим. дзецинске бависко: *Єдно з частейших бавискох ше волато куро-ва преходзка. Було то шейтане „по двою” мишаних бавячох* (Радуловачки 133).

прехориц -им и -реєм зак. „звладац хороту, прездравец”: *И вон двараз ранени. Але прехорел* (РН 41/1927, 3, М. Ковач); *Кед вам ше похори даєден фалат статку такој го одзельце од здравих, так му ше поможе да цо скорей прехори* (РН 19/1937, 3); *нє ритки су случаи же дзецко прехорейє найльехчейшу гугу само од себе* (Заря 3/1939, 3, др Шарик).

прехпац -ам зак. „прецискац”. Всл. *prechpac „исте”* (Hal). ◀ Оп. *хпац*.

прехпац ше -ам ше зак. „прецискац ше”. Слц. *prechpať (sa) „исте”*.

прец преєм незак. „трациц швижосц, кляпнуц, сушиц ше, с. венути”: *Дубчок... смутни же му одламани конар преє на жеми спаднути* (ЧаканБ2 101); *Смутни [одламани] конар, смутни вера, / преє на нїм лісце* (Я. Фейса). Общеславянске слово: всл. *грес „исте”, vyuprety „випрети, запалени од зноу”* (Hal I, 762), укр. *пріти „гніц”, поль. przeć „зноїц ше”; дієслово прец у превую зоз пара* (водова). ◀ Од праслав. *prēti*.

прец ше прем ше незак. 1. „уперац ше вимагаючи своєю, доказовац своєю право, спричкац ше”: *Не сцела ше з нїм прец, та му попустила* (Пвл. Бл.); *Док ше Греки медзи собу парли, били, дотля римскому Орлу по мали криделка росли* (РК 1924, 49, М. Мудри); *[Два пуляки] ... парли ше и на тим чия глава од нїх двох полнейша з мудросцу и чия щеточка на першох красша!* (ЧаканБ2 116)

2. а) „змагац ше, обеговац ше; однімац ше за дацо”: *Теди ше знало же постоя у Европи два ґрупи силох котри ше парли о первеньство* (РН 34/1934, 1–2). б) „гонїц ше з даким на лицитаці”: *Кед куповал столок у церкви, оцєц ше пар зоз Янком* (Пвл. Бл.). || Слц. *prieť sa (s kým) „вадзиц ше, спричкац ше”*. ◀ Од праслав. *pertī (pъrǵ)*.

прецагнуц -нем зак. 1. „цагаючи пренесц”. 2. „витримац, прежиц”: У финансийней зме кризи, але прецагнеме даяк (С. Мйр.); Стари є уж и хори, не знаме кельо ище прецагне (Зд. Фей.); И у добрей вири, же то ніч ище крем малого кашлю, прецагла пол рока (РН 20/1930, 2); Орехи не можу до рока стац, погнію, а лісковци прецагну до рока „лісковци ше за рок не погубя” (Зд. Фей.). 3. „прешкрабнуц написание”. 4. а) „превесц на другу виру”: Руснацох ... сце прецагнуц на католицке (В. Саб.); [владикове] прецагли людзох зос св. православней вири на унияцку (Заря 34/1934, 5). б) „прешвечиц, придобиц; превагнуц з упливом и под.”: Кед правели гайзибански граги през валали, Шваби прецагли, та достали гайзибан, а руски валали не достали (В. Саб.); Не започинал борбу, аж док тих козакох, цо служели у Полякох не поволал и прецагнул на свой бок (РН 38/1935, 3). 5. прен. (дакому) „предруциц дакому дацо”: Прецагла сом ей дараз прето (С. Мйр.). ♦ **не прецагне Шандор** „не наведзеш ме на тото”: Шандор то мено вола, та зато ше гвари: не прецагне Шандор (В. Саб.); ~ **на свойо** „наруциц другим свойо становиско”: Паноецц у казаньох више на свойо прецагне (С. Мйр.); Не више найду ше єднаки [чловек и жена] уж пред винчаньом. Але аж познейше, кед ведно жию, прецагне єдно другого на свойо одвисно од того котре ма моцнейшу волю (РН 9/1935, 1); ~ **попод нос дакому** „предруциц дакому дацо” (Г. Р.).

прецагнуц ше -нем ше зак. 1. „цагаючи ше преїц з єдного места на друге”. 2. „прехпац ше”.

прецаговац -гуєм незак. 1. „цагаючи преношиц з єдного места на друге”. 2. „препихац”. 3. „прешкрабовац дацо написание”: Адвокат (по)прецаговал цошка у тексту тестаменту (Пвл. Бл.). 4. „зважовац на єден бок (при мераню и под.)”: Мерал ... Прецаговало му раз на єден, раз на други бок (МедЛяЮвор 91). 5. (за дачим) „превладовац зоз смаком, пахом”: Паленка кайсова и грушкова, але прецагує за кайсу „превладує смак и пах кайси” (В. Ерд.).

прецадзиц -им зак. „препушиц през шитко и под. пре чисценє, с. процедити”. || Всл. precadzić „исте” (Hal), слц. precedit mlieko. ◀ Од цадзиц (оп.).

прецац претнем зак. 1. „прерубац, пререзац (з наглим вдереньом, з дачим оштрим)”: Не мерковав, та себе прецац з ножом скороу на руки. 2. прен. „нагло претаргнуц, застановиц”: хорого треба добре лічиц, да ше зараза претне, загаци, да ше не розшири як епидемия (РК 1928, 115, А. Н.). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tēti/tinati.

прецекац -ам незак. „чуриц, препушовац чечносц”: Змаржляк ми прецека, мушим волац майстра (Ир. Фин.). ◀ Оп. чечиц.

прецерпиц -им зак. „поцерпиц, витримац”. || Укр. перетерпіти „поцерпиц даяки час”. ◀ Оп. церпиц.

прецерпиц ше -им ше зак. „сцерпиц ше”, лем у фолклорним запису: Уж є, мила, били дзень, ... / а кадзи я вон пойдем [?] ... / Та прецерп ше до рана ... / випуцим цє з кравама (ErRuth 99). Не зазначени карпатски паралели.

прецинац -ам незак. 1. „прерубовац, пререзовац (з наглим вдереньом, з дачим оштрим)”. 2. прен.: неумолима хорота-туберкулоза, цо телї млади животи гаши и прецина (РН 43/1927, 3). 3. прен. (дакого) „гуториц дакому оштри слова”: прецинац дакого з языком (Мел. Пвл.). ◀ Оп. прецац.

прецискац ше -ам ше зак. „прехпац ше”: Чик не ма косци и пирка, руца ше, мож го влапиц лем з густим галовом, бо ше прециска през очко галова; раз качка прелїгла чика, а докмало вон ей вишол на задок (В. Саб.). ◀ Оп. цискац.

прецинац ше -ам ше зак. „оєсц ше цицаючи”. Всл. precisac še (Buffa 224).

прецка ж. „капча на ремени и ременьчу”: През металну прецку ше предзива ремень, прецка єст и на подбрухачу на штверцох (Ю. Пап). || Всл. pracka: s čim še skaršuje remiň, рсй. пряжка „исте”, серб. пређица „исте”. ◀ Од праслав. кореня pręg-.

прецо присл. „пре яку причину”. Всл. пресо „исте”. ◀ Од пре + цо.

преч присл., лем у Гнатюкових записох: *пойсц преч „пойсц далей, счекац ше, одстраніц ше“: „А там дурчи матка божя, / за ню стої гришина душа.“ / „Мою матку нука пуице, / гришней души преч укажце!“* (= гришней души поведзце най идзе оталь) (Етн9 ч. 12). || Слц. преч „исте“, поль. *przez „исте“: rójsć przez „исте“, idź przez!* „бер ше оталь“, рсй. *прочь „исте“*. ◀ Од праслав. *ргошь „тот цо остал“* (ЕСУМ).

пречерац -ам зак. 1. „очерац“: *Гей, ти з магарцом, ... пречераи магарца за коня?* (РН 44/1930, 3). 2. „заменіц, пременіц“: *Подрани пенєж [по розказу Народней банки] ма ше затримац [у банкох] и пречерац за нови, а так исто и дробни пенєж ... ма ше затримац у касох банки* (РН 14/1928, 1); *У случаю да вам не добри окуляри на очи ицце до єдного годзинкара най вам пречера скла, а рами не дайце, лем скла* (ЖирошМСМ 37); *Виру мож пречерац, але крєв и расу нїгда* (Заря 21/1935, 162). || Всл. *prečeras „исте“: princeza prečerala svůj persceň z Ludvikom* (Czambel). ◀ Од *чєрац*.

пречердац -ам зак. *експр. гу пречерац*: *Е, кед су [голуби] за украс, вец ше вредзи пречердац* (ЧаканСаф 25).

Пречиста -тей ж. рел.: *свѣта (шѣта) Пречиста, Пречиста Дѣва (Марія)* „Марія“: Та ше тота дзивка питала шѣтей Пречистей же чи вона годна свою мацер вимодліц [з мукох]? А шѣта Пречиста ей гварела же годна, лем най ше барз на модлящих пацеркох модлі од шерца, да будзе приємно (Етн30 85). || Карп.укр. світа пречєста (Закарп 303), укр. пречиста, рсй. пречистая.

пречитац -ам зак. 1. „читаючи дознац змист текста, с. прочитати“. || Всл. *prečitac „исте“: pismo prečitala* (Czambel). 2. „пречишліц, с. пребројати“.

пречудовац ше -дуєм ше зак. звич. у злученю: *не мочи ше пречудовац* „барз ше чудовац“: [Конь ше розсипал на стрибло.] *Госци ше не могли пречудовац и почали зберац стрибло* (РК 1927, 73); [Швидки гайзибан] *до Хамбургу спознєл 8 минути, и швет ше не могол пречудовац. А у нас?* (РН 1/28, 2); *Андя ше Ержа не могла пречудовац ба-*

чикови (РН 13/1929, 2). || Всл. *prečudovac se „исте“* (Hal), серб.: *не могу да се пречудим „исте“*.

пречуриц -им зак. 1. „пречечиц“: *Не требало ци так глібоко орац, вельо пацерковей жеми ши виорал; а пацеркова жем не затримує влагу, пречури вода през ню* (В. Саб.). 2. „почац чуриц през новостворену дзирку (о суду, судзини)“: *Кед гордов з вином у пиньвици пречури, лєжко му дац ради* (РН 39/1937, 2). ◀ Од *чуриц*.

пречухац -ам зак. „чухаючи витрец, строшиц, предзиравиц“: *Пречухал рукав на локиц*.

пречухац ше -ам ше зак. „з чуханьом ше витрец, строшиц, предзиравиц“: *Пречухали ше му панталони на колєнох*.

пречуц -уєм зак. 1. „не учуц: Шицки поротверали уста да лепше чую и да ані єдно слово не пречую (КостОс 110). 2. „направиц ше, тє. нароком „не учуц““: *вон, як кед би пречул цо ше му жена питала* (МКовГриц 31); *Юрич як кед би пречул слова Андрийово* (КовМихЦег 63). Серб. *пречути „исте“*, всл. *prečus „исте“* (Hal).

прешвечиц -им зак. „доказац дакому правдивосц, зробиц же би дахто поверел, с. уверити“. ◀ Оп. *швечиц*².

прешвечиц ше -им ше зак. „достац потвердзєне, доказ за дацо, с. уверити се“: *я такой идзем з вами. Прешвечим ше на свойо очи цо ви там таке вистроєли* (РН 25/1939, 2); *Дюра прешиол на авту коло нїх, а вона не пошла на угєл прешвечиц ше до кого скруцел* (Пвл. Бл.). Слц. *presvedčit (sa) „исте“*. ◀ Оп. *швечиц*².

прешвечовац -чуєм *незак. жу прешвечиц*.

прешедзиц -им зак. „шєдзиц одредзєни час дагдзє“.

прєшли -а -є „хтори прєшол, бувши“: *Ей спали би ми, спали мойо били очи, / бо ше не виспали тамтей прєшлей ноци* (БиндКост 49). Всл. *prešli „исте“* (Hal).

прєшлосц ж.: [Нашо предки] *би нам тєраз поприповєдали и о ладох, цо були гордосц нєвєсти, и о подкладових сукньох и шицкей нашєй прєшлосци* (РН 33/1937, 5). Всл. *prešlosc „исте“* (Hal).

прешмердзиц ше -им ше зак. „поцагнуц смрод, постац шмердзаци”:

прешмикнуц ше -нем ше зак. „прешліс-нуц ше на друге место”. ◀ Оп. *шмикац ше*.

прешмиковац ше -куем ше *незак.* „прешлізковац ше на друге место”: *ковач виковавал два льовнічки, котри гу ваги утвердзел зоз ланцуцками ... льовнічки тримали бляху же би стала на своїм месце и же би ше не прешмиковала* (Фа 89).

прешпацирац ше -ам ше зак. „прейсц ше, прешейтац ше”: *Найбаржей любим позберац мойо дзеци та ше прешпацирац през валал* (РН 17/1935, 2). ◀ Оп. *шпацирац ше*.

прештрєц -ем зак. „розшириц по поверхносци”: *Баба престарла на стол вишивани парток* (РС 5/2013, 13). || Слц. *prestriet* „исте”, укр. *простерти* „исте”. ◀ Од праслав. *pro-sterti* (-stьrьq), превой зоз праслав. *storna* „страна”.

прештудирац -ам зак. „добре розпа-триц, роздумац”: *Зато треба тото цо зме чули ... предумац, – прештудирац – тото цо за нас прияц* (РН 49/1937, 2).

прешяти -а -е „прєсвати”: *дїва Мария, /хтору зродзела прєшята Анна* (Етн9 ч. 13).

прещипиц -им зак. *карт.* „подзелїц шпил картох на два часци”: *Кед ше картаю, єден миша карти, а другому да най єдну часц шпила прещипи, т.є. оддзелї, подзвигне* (М. Рм.); *Циғанка: (миша карти, жу Юлки) Гайде тебе перше. Прещип. (Юлка дзвига даскельо и кладзе на бок. Циғанка розклада карти и бешедує* (РК 1936, 104, О. Торма). || Слц. *preštipnúť* „з пальцами або клїщами подзелїц на два часци”. ◀ Оп. *щипац*¹.

при¹ прим. з лок. **1.** означує место у не-постредней блїзкосци: **а)** *Стої коч при брадлє слами* (Г. Кост.); *При посцелї шедзела застарана мац* (Дю. Папг.). **б)** означує место при предмету ангажованя: *З нїма сом ведно єдол при столе тото цо и вони* (КочЕвЦП 95). **в)** означує сферу: *значи жиц з даким у його обисцу и буц з часци зави-сни або под його защиту: Док сом бул ле-жинь, при оцови сом бул и при мацери, добре ми було. Як сом ше оженєл, за штири роки сом бул при оцови* (Етн29 V). **2.** означує час:

При залїваню похасновац цеплу воду „кед ше залїва” (НК). **3.** означує допущованє: *При шицких дзивкох не мал по волї „гоч бу-ло тельо дзивки, анї єдна му не була по дзе-ки”* (Пвл. Бл.). **4.** означує поровнанє: *Тоти дзеци ангели при гевтих „тоти дзеци барз добри у поровнаню з гевтима”* (С. Мйр.); *Вон нїч при Костельникови, анї му є не по колєна „вон слаби писатель у поровнаню з Костельником”* (В. Саб.); *Ц. ше у Кересту-ре огаздєл, але при гевтих вельких нових богачох Ц. и Р. худобни* (В. Саб.). **5.** озна-чує условие: *Раховал же кельо би при добрей ламачки могол пенєжи зготовиц и длуство отплациц „кед би була добра ламачка”* (РН 30/1933, 2). **6.** означує обєкт: *Розпитує ше за це при твоей мацери „розпитує ше за це твоей мацери”* (Е. Коч.). • **место при мес-ту** „по цалєй поверхносци, барз на густо”: *Така сом була збєлавєна ягда ме дахто по-бил место при месту (з бешеди). Частейше ше гвари место попри месту.*

при² прим. з жєн. значи место у блїзкос-ци дачийого обисца: *Правєла ше и руска цєрква и школа при Михала Макая. Вон мал хижу* (ЖиросV 137).

приберац -ам *незак.* **1.** „крашне обле-кац, вирихтовац”: *Мац барз прибера свою дзивку. 2. а)* „украшовац, крашиц дацо, буц дакому/дачому украс” [*Шицки плакали*] *за чловеком челїчного карактеру, хтори при-берали: понїзносци, одлучносци, терпєзливосци, точносци, родолюбїє и други чесноти* (РН 59/1926. 3); *Нос, хтори не више прибера нас тарговцох, бул ми водитєль* (РН 11/1935, 2). **б)** (з негацию) „губиц, бридзиц випа-трунок”: *Тот стол вам не прибера хижу* (В. Саб.); *Орман нам не прибера хижу* (Лєв. Ск.). || Поль. *przybierać* „украшовац”. ◀ Од *брац/-берац*.

приберац ше -ам ше *незак.* **1.** „краш-не ше облекац, вирихтовац”. **2.** „маскирац ше, облекац ше так же би ше мало випатру-нок иншакей подобї”: *Лежїне и дзивки ше на прадкох приберали ... Двойо, тройо або штверо ше прибрали до жрупох прибранцох ... хтори ходзєли по хижох дзе була забивач-ка* (Радудовачки 111).

прибистатовац ше -туєм ше зак. „при-
обецац ше”: *„Пале, циғане, тоти пейдзе-
шат овци лем до недзелї будзеш чувац ... „
Добре,” – Циған ше прибистатовал (Етн30
288). || Всл. pribistatovac „прешвечиц” (Buffa
229). ◀ Оп. бистатовац.*

прибиц -иєм зак. 1. „притвердзиц з
гвоздами, с. прикуцати”: [Палїчки ше] *при-
били зоз малим гвоздзиком єдна за другу
(ХомаМ 13). 2. „пригажиц”: Од тракторох
лісцє приґажене, прибите жу жєми (В. Саб.).*

приблїжиц ше -им ше зак. „присц блї-
жей”. Всл. cholera še už približila (Lacko 74).

приблїжовац ше -жуєм ше незак. „при-
ходзиц вше блїжей”.

приблуканц -ам и **приблуканц ше** -ам ше
зак. „блукуюци присц дагдзе”: *Пред вечаром
приблукал тадзи єден маґарец (ЧаканБас
60). Всл. priblukac še „исте”. ◀ Оп. блуканц.*

прибор¹ х. звич. з негацию: *Дацо дагдзе
не є прибор „дацо губи, бридзи хижу и под.”
(Пвл. Бл.); „Кед дзеци забрудза дацо у хи-
жи, гвари ше: треба то посцєрац, бо то не
прибор „то бридзи, не украшує хижу” (Лєв.
Ск.). ◀ Од брац/-бер-/-бор-.*

[**прибор²**] х. „средство за роботу, сер-
сан”. ◀ Од серб. прибор.

прибранци х. мн. (єд. прибранец) фолкл.
„маскирани, за окремени нагоди преблече-
ни особи”: *На пратки дакеди приходзели
прибранци. Ридко у форми єднини: Ша ви-
дзице, як страшно випатра: ... у прибраней
имати, як прибранец (РН 19/1929, 4); Лада
ше находзела у обисцу млодеи и на ней ше-
дзела женска особа або „прибранец” (хлоп
преблєчени до жени) и з древену вареху бра-
нєла же би ладу не украдли (Малацко). ◀ Од
брац/-бер-.*

прибрани -а -е 1. „крашне облєчени,
поприбєрани” (СС. Мак.): [На вистави бу-
ла] *прибрана млода у набурканим оплєчку
увязана у паньскєй хустки, а на глави крас-
на парта (РН 33/1937, 5). 2. „украшєни,
оквєцєни”: Цала тота хижа була прибра-
на зос нашіма тканима рускими ручніка-
ми и вишиванима сликами (жоблєни) (РН
33/1937, 5).*

прибрац -берєм зак. 1. „крашне облє-
чиц, поприбєрац”. 2. „украшиц, оквєциц”:

*Вона кєд напрази череґи, положи на нїх пус-
ли, а на пусли рибизли, вони барз приберу (В.
Саб.); Шицко то [паску и др.] вредна ґазди-
ня уклада до кошарки, крашнє прибере (РН
18/1932, 2); каждому дзиякови [нужно] по-
знаванє голєм з главней часци музичней те-
орії ... же би його шпиванє прибрало дом
Божї, людзох прицаговало (РН 35/1935, 2). ||
Поль. przybrać „украшиц”. ◀ Од брац/-бер-.*

прибрац ше -берєм ше зак. 1. „крашне
ше облєчиц”. 2. (за дакого) „преблєчиц ше
за другу особу, маскирац ше”: *Єдна жена ше
прибрала за босорку, та сцєла злєкнуц дзеци
(шк. сост.). || Всл. pribrac še „исте”: princ še
pribral za kalapoškoho tovariša (Czambel). ◀
Од брац/-бер-.*

прибридац -ам незак. „губиц випатру-
нок дакому/дачому”: *Тот не виплєти ґаз у
тей ґрадки прибрида цалу заґраду (Г. Р.). ◀
Од брид-ки.*

привабни -а -е „прицаґуюци, с. привла-
чан, примаємлив”, лєм у нар. писні: *Ей, кош
ти, куме, понаґляй, / ей, лєм тоту траву /
не стапшай! / Ей, бо то трава гадвабна, /
ей, я дзивочка / привабна (Тон ч. 183). Тон
на LI боку 2. кнїжки „Нашей писні” наво-
дзи же текст тей писні („Ей, там на гори
дубина”) перши записал М. Врабель („Рус-
ский соловей, 88. б.), а познейше ю у Карпа-
тох ведно з мелодиєю записал др Ф. Колєсса.
Мєдзитим, текст у Врабельовим зборніку
на карпатскорусинскєй бєшєди, а над пис-
ню пише же то Береґска, т.є. зоз Береґско-
го краю (коло рики Береґ/Унґ), значи, не
бачванска. Заключуємє же Тон тоту писню
прєложєл з карпатскорусинского. У Врабе-
льовим зборніку наведзєни стих глаши: *Бо
то трава шолкова, / а я дівка попова.* Кєд же
и у варианты хтору записал Колєсса у тим
стиху слова шолкова – попова, вєц Тон при
прєкладаню, понєжє шолкова прєложєл зоз
гадвабна, у слїдуєщим стиху можлївє прє-
риму похасновал прикметнік привабна. За-
тераз неяснє чи Тон прикметнік привабни
знал з нашого народного язика чи з карпат-
ских бєшєдох. || Укр. привабний „исте”, слц.
vábny „исте”, privábit „прицаґнуц, прима-
миц”. ◀ Од праслав. vabiti.*

приваліц -ім зак. „зваліц ше на дакого и прициснуц го”: Вноци спадли незгоднo ме-дзи древа, котре их привалело (РН 27/1928, 1); Студні [нашо стари] копали на „тев-чир”, од далей, та вше на узше же би дакого не привалела гліна (Я. Олєяр, ПЗ 4/1968, 13); [Михал] цо бул лем до поли привалени [з му-ром], муши лежац у шпиталю, бо му мур рушел крижи (РН 34/1933, 4). || Всл. privalic „исте” (Hal). ◀ Праслав. valiti/valjati.

привезц -ежем зак. „принєсц на перевоз-ки”.

приверац -ам незак. „не цалком заве-рац”: Я приверам дзвери да не виходзи це-плота (Г. Р.). ◀ Од праслав. кореня ver-/vьr/ vor-, оп. заврец. ◀ Од весц.

привесц -едзем зак. с. довести.

привидзиц ше -и ше зак. часто безос. „представиц ше у думках, випатрац, с. при-чинити се”. || Слц. prividiē sa „исте”, укр. привидітися „исте”. ◀ Од видзиц.

привидзовац ше -дзує ше незак. гу **при-видзиц ше**: Раз му горуцо, раз жимно, раз му ше привидзує же и шерцо става (КовМих-НО 235).

привикац -ам незак. „навиковац ше”: Най привика [в] пеклу жиц (Етн9 28); Дзец-ко так легко привика жу порятку и режулар-носци, же воно ше и саме зобудзи кед час карменю (РН 19/1930, 3); од младосци до ро-боти привикац мушице (РН 33/1932, 4). ◀ Од праслав. vьkьnъti „здобувац знаня, нави-кнуца; учиц ше”.

привикац ше -а ше незак. безос. звич. у питаню: **як ци ше (як ше вам, як ше му итд.) привика?** „як ше чувствуєш (як ши ше прилагодзел) на новим месце биваня або роботи”: Як Вам ше, браца, привика у Пишкоревцох? питаю ше їм, кед пришли до Керестура (РК 1927, 64); „Як ше привика вашей жени ту у нас?” (РН 14/1937, 2); „Як ше вам привика у малженстве?” (ХК 1984, 126); И пишеце ми да вам пишем як ше ми привика. Кед человек роби та добре, а кед не, та зло (ЖирошМСМ 152). ◀ Оп. привикац.

привикнуц¹ -нем и **привикнуц ше** зак. непрех. „навикнуц (ше)”: Най ци, брату, не будзе жаль плациц за своєю „Новини”.

Ѓу тому треба привикнуц. Так, як н. пр. наш народ привик плациц руковину пано-цови, дзиякови, дзвонарови (РН 29/1930, 1, Г. Костелник); на парастку роботу не при-викли (РН 13/1934, 1); Бо кед вельо и гласно кричимо [на дзецко], дзецко на то з време-ном привикне и ніч вецей до нашої лярми не трима (РН 13/1936, 2); И на шечки вше треба резац желеу и суху [покарму] док ше статок зошицким не привикне на саму желеуяву (Заря 14-15/1937, 13); На початку нам було барз чежко, але зме ше привикли (ЖирошМСМ 212); О, привикне ше человек вшадзи легко дзе добре (КовМихЦВ). ◀ Оп. привикац.

привикнуц² -нем зак. прех. „навикнуц дакого на дакого/дацо”: треба ... статок поступно привикнуц на ню [желеуяву] (За-ря 14-15/1937, 13).

привиковац¹ -куєм и **привиковац ше** -куєм ше незак. прех. „навиковац (ше), при-учовац (ше)”: найздравише спац при отво-рених облакох лем ше на то треба еце од лета привиковац (РНКЗаря 1936, 80, др Шарик).

привиковац² -куєм незак. прех. „нави-ковац”: [На добру поживу] їх треба посте-пено привиковац (РК 1941, 116).

привитац -ам зак. 1. „пожадац дакому щешліви приход, с. пожелети добродош-лицу”: Йоан ше дораз озвал: „Дзе ви ше ту вжалі?” И привитал их (Етн29 50). 2. „при-приходу до дачийого дому дац чесц домаш-ньому”: Йоан ... вжал свою любезну Ило-ну попод пазухи и пошол аж на свою гору. Цар оец радо го дочекал. Илона ше царови уклонела, привитала го, дораз полудзенок готовела (Етн29 50).

привитовац -туєм незак. „жадац дако-му щешліви приход”: з розширенима рука-ми привитую виход слунка (РК 1931, 39).

привлечиц -чем зак. „чежко принєсц, прицагнуц”. ◀ Оп. влечиц.

привлечиц ше -чем ше зак. „чежко присц, прицагнуц ше”. Слц. privliecē (sa) „исте”.

приволац -ам зак. 1. „поволац дако-го хто у білзкосци же би пришол білжей, же би вошол нука, же би ше врацел”: Янчи

ше зобрал, та ше пуци до драги путовац. Стари паноцец ше осетел же му не дал ручнічок, вишиол за нїм вонка, приволац го назад: „Гибай, сину, цошка сом ци забул дац.” (Етн29 27); А оцец послав свою жену пресц до валалу, а свойого сина и невесту до хижы приволац, та так им гварел ... (Етн30 315). 2. „поволац”: Човек за то ипак не умар, бо на час бул приволани лікар (РН 17/1930, 1); А нешка – приволац гудацох, зарезал цеце и шедзи за столом у веселим дружтве (РН 1/1933, 3); Малацко пошол [до Канади] ище рок скорей одо мне. Фамилию приволац жу себе после тей войны (ЖирошМСМ 191). ◀ Оп. волац.

приволіц -їм зак. у Гнатюкових записох и медзिवойнових авторох 1. „зложиц ше, соглашиц ше з дачим, пристац на дацо”: На то жазда надума: „Пойдзем я зоз дому, а слугови розкажем да ми направи єден мост. ... То жаздиня барз приволела же то найлєнша робота будзе (Етн30 261–262); Оцец и мац барз го [сина] моделли же да не остане без жени, бо кажди хто без жени жие, кажди широта. А тот одповедол лежнє же лєпше приволі кед будзе широта як да ма свою жену, а да не жие з ню (Етн30 107). 2. „прилапц”: [Треба] да їх мацери приволя примир славней Корнелиї, да жию и воспитаю свойо дзеци так, да вони постаню их слава, краса (РН 25/1929, 2, М. Поливка); Року 1484 єден испаньолски жраф давал своїм подложним паперови квити, котри мали вредносц пенєжа. Тоти квити ше точно виплацовали и зато их людзе приволєли а вец и держави запровадзели (РН 11/1930, 4). || Всл. privolic „соглашиц ше”: rodiče provolili, žebí še vžali (Buffa 232), слц. privoliť: ja k tomu neprivilim „я на то не дам согласносц, я на то не пристанем”. ◀ Од воля, воліц.

приволовац -луєм незак. „волац, доволовац”: Вадзела ше з нїма [квока з качатми] и приволавала, бо ше бала за їх живот (РН 17/1937, 4).

привольовац -люєм незак. у Гнатюкових записох и медзिवойнових авторох 1. „складац ше, соглашовец ше з дачим, приставац на дацо”: [Жаздиня] так гутори свойому жаздови: „Пойдзем я до загради, а

видзем на грушку, та так будзем кукац як куковка ...” Жазда на то приволює же так добре будзе як жаздиня надумала (Етн30 261). 2. „прилапйовац”: Па ипак приволюю подлу мовду [= моду] и католически дзивки и жени, понїжую ше илєпо (РН 30/1927, 2). 3. „давац дакому на дзєку”: При наших людзох не ридко ше случи, да мац баржей приволює дзивком а оцец хлапцом (РН 12/1929, 1). || Слц. privoľovať „давац согласносц, приставац”.

приврец -ем зак. „не цалком заврец”: Михал ше таргнул, привар дзверка (КовМихЦВ 23). Всл. privrec „исте”: privri kus oblaček (Hal)

привязец -яжем зак. „завязец гу дачо-му”. Всл. privjazac „исте”.

привязка ж. „порвазок з конопи” (В. Саб.).

привязовац -зуєм незак. „вязец гу дачо-му”.

пригадац -ам и **пригаднуц** -нем зак., у старших авторох: 1. „здогаднуц”: Шмих дзецка пригаднул му його мацєр. 2. ~ **себе** „ожиц у здогадованю” (Ю. Пап): Кед себе то шицко пригадац, еше му чешише було (РНКЗаря 1937, 60); пригадали би себе цо уж забули (РН 40/1936, 2). || Карп.русин. пригадати/пригадовати „исте”: Вун пригадав собі свою першу вчительку; Вун часто пригадовав стару бабу (Чорі), пригадати/пригадовати „исте” (Керча), укр. пригадати/пригадувати „исте”. ◀ Од гадац (оп.).

пригадавац -дуєм незак., у старших авторох: 1. „здогадавац ше”: Славну доbru красну прешлосц часто пригадуєме (РК 1941, 34, М. Горняк); Микола ше знова враца до дзецинства. Пригадує часи кед з истим своїм товаришом блукали по лесох (КовМихНО 97). 2. (дакому дацо) „здогадавац дакого на дацо”: Домашні маю мерковац да коло хорого не бешєдую ствари котри го можу засмуцовац и пригадавац му його нещєсє. Радше най го цєша и дзвигая на духу (РН 33/1936, 4). 3. ~ **себе** „оживйовац у здогадованю” (Ю. Пап): Кажди дзєнь лєм маме себе пригадавац народну присловку „кажде ремєсло є златне, кед го человек поштує” (РНКЗаря 1936, 65, Дю. Шанта);

мамо, кед клечим у церкви пред икону Роз-
пятого, пригадуєм себе Вас (РК 1936, 127, В.
Пап); В ширим полю стоїм, ширцом попа-
труєм, покойни пайташки себе пригадуєм
(НЗ 7/1940, 15, М. Ганча, 2. кл.). ◀ Од гадац
(оп.).

приганяц -ям незак. „гонїц гу дакому/
дачому”. ◀ Од гонїц/-ганяц.

пригарнуц -нем зак. „дакус загарнуц,
закриц”: мож садзиц [лозу] и вешенї лем ше
шлебодни конец лози пригарне зос гліну так
же при каждей лози єст мали брещок (За-
ря 20/1935, 158); Накеди стабло [на кромп-
льох] вижене на 15–20 цм треба их окопац
и кус пригарнуц (Заря 3/1937, 5).

пригвариц¹ -им зак. „повесц дацо цо
ше директно дотика розгварки з даким, да-
якей подїи и под., прекоментаровац”: Вон [у
подобі брамушки] пошол жу столу, ... уку-
шел [ю] за ногу. Вона себе пригварела: „Ей,
так мнє мой кедишик Янчи щипал.” (Етн29
236); Заметла раз мац хижу, винєсла шмеце
до ярку, увидзела там єден фалат древа та
себе пригварела: Боже, чом не мам голєм та-
ке дзецко як тот фалаток дрєвка? (Етн29
166); Таке дїдо тутор вирабл, док бул мла-
ди. Ніхто у валалє не знал таке видумац
и придумац, так зафрантовац, так при-
гвариц и одповеси, як цо вон знал (КостПр
75); Врана [забита] спадла долу, а вон жу нєй
пошол, та себе пригварел: „Нач то мнє те-
раз? Я з нєй не мам хасну!” (Етн29 199); Но
ето уж сом прешол през воду а не спаднул
сом гоч ми жена жичела, пригварел сам се-
бе (РН 33/1929, 2); „Нет цо пригвариц „нет
цо повесц на дачийо слова” (Ю. Пап). ◀ Оп.
гвариц.

[пригвариц]² -им зак. „виразиц свойо
незадовольство; указац на недостатки”. ◀
Калк сербского приговорити. Наш найблїз-
ши еквивалент догнац (оп.).

пригварка ж. 1. „коментар”: [Єдли] ке-
ди нє-кеди прериваюци жуванє зоз даяку
пригварку (РНКЗаря 1939, 79); Вше частей-
ше мож чуц пригварки, же тоти цо ... за-
вредза, да им ше поможе, достаню менєй,
як тоти, котри не так принуждени (РН
1/1932, 2); Кажди дзень чуц пригварки, же

яки швет барз погубени (РН 43/1935, 1). **2.**
„вирекнуце, с. узречица”: Єст то пригвар-
ки вшелїяки, напр.: павук вельки як вайчак
(С. Мїр.).

пригваряц¹ -ям незак. (гу пригвариц) **1.**
„коментаровац”: [Дїдо тутор] кед ишол ве-
чар з пайташами зос карчми ..., та шицки
капури на своей уліци повисадзовал зос чо-
пox. ... [А рано] нароком ишол по уліци, та
ше шмєл и жаздиньом пригварял: „Го, чи ви-
дзице, яке вам якиш обєшеняк лежїнь напа-
ратовал! ... Та вєц помагал жаздинї капуру
на место положиц (КостПр 74); Не раз ше
єдзєне [варєне на котлянки] знало прику-
риц так же [го] було чуц за димом. Прето
ше часто пригваряло: До юхи Кузма вошол
(по єдним Циғанови Кузмови котри вше бул
окурени (ПЗ 8/1970, 14, Я. Олєяр); Свэдзба
була барз весєла. Правда, дакус порошовал
диждж, та свэдзєбни були найвєцей под ша-
трами. Примє ше млода, бо пада диждж,
пригваряли свэдзєбни (РС 45/2012, 16). **2.**
„одредзєну дїю провадзиц з даякими слова-
ми, бєшєду”: Кед пилєл древо у Шваба, Рус-
нак фурт пригварял: и так недобре и так
недобре. Швабица ше му питала прецо вон
так гутори, а вон єй виволал. Тєди го Шва-
бица накармєла и поволала го жу себе нука.
Потим кед предлужєл пилїц древо, пригва-
рял: и так добре и так добре (В. Саб.); лєлїї
залївала, гвездзики пахала и каждому дацо
пригваряла (РН 16/1930, 2). ◀ Оп. гвариц.

[пригваряц]² -ям незак. „виражовац
свойо незадовольство; указац на недос-
татки”. ◀ Калк сербского приговарати.
Наш найблїзши еквивалент доганяц (оп.).

пригвиздац -ам зак. „пляснунц дакого,
дац дакому позауха”: Кед ци пригвиздам єд-
ну! (В. Саб.) ◀ Оп. гвиздац.

приглавок -вка х. коц. „оглавок”.

приглобиц -им зак. „притвєрдзиц”: Да
ше лєпше тримаю [длуги гачи коло ногох]
захпал их чловека до чижмох и приглобєл зоз
чаваловом слами (РН 18/1925, 1). ◀ Од гло-
биц.

пригнац приженєм зак. „гоняци при-
весц на даяке место, с. дотєрати”. Слц.
prihnať „истє”. ◀ Оп. гнац.

пригнуц -нем зак. „зогнуц гу дачому”: *Зос тим [плітким] угореньом пригнє ше сцєрнянка и вона льєпше сгньийє* (РНКЗаря 1939, 128).

пригоїц ше -їм ше зак. „дакус ше за-гоїц”: *Пригоєло ше єй боляце место, але єй ище запухнуте* (Ир. Фин.). ◀Од праслав. goi-.

пригорене -ного с. „пригорене єдзєне на дну судзини”: *мишало ше [кашу] около да ше не прилапи, бо би кашу було чуц за пригореним* (ХомаБл 195).

пригориц -им зак. „дакус погориц на сподку судзини при варєню або печєню, с. загорєти (о єдзєню)”: *Кєд млеко варло, усипало ше крупи [за кашу]. Крупи ше не имєло скорєй усипац, бо би пригорєли* (ХомаБл 195). || Слц. prihoriet „истє”: mäso už prihorelo, укр. пригоріти „истє”; карп.укр. шкрабайу бо там пригур’їла каш’ї (Львів. 234).

пригорки мн. „пригорєни сподок єдзє-ня на дну судзини”. *Пригварка: Хто люби пригорки, будзє му на свадзби диждж падац.*

приготовиц -им зак. „пририхтац”: *Газ-да гвари слугови: „Днєш їздиня похибє-ла кєд нам торбу не приготовєла* (Етн30 266); *По своїм розуму кажда мац ше и усилює приготовиц своїо дзєцко за будучносц* (РН 10/1928, 2). Всл. prihotovic „истє” (Hal).

приготовиц ше -им ше зак. „пририхтац ше”.

приграц -рєєм зак. 1. „дакус зограц (єдзєнє)”. || Слц. prihriat „истє” (HSSJ). 2. „почац моцнєйше грац (о слунку)”: *Кєд при-грало ... поглєдал [сом] хладок* (КочЄвЦП 15).

пригривац -ам нєзак. „моцнєйше грац (о слунку)”: *Аж кєд слунко почало пригри-вац, обачєл сом же ми шал ище вше коло ший* (М. Хун-Кан, Заградка 8/2005, 7). || Карп.ру-син. пригрівати „истє”: *сонцє пригрівало старі липы* (Чорі).

пригроз х. „грожєнє; строгосц”: *У на-шим сушєдствє дзєци недобри, не маю при-гроза „родичи гу нєм не строги, не грожа им”* (Пвл. Бл.); *Добрим дзєцом не трєба пригроз „гу добрим дзєцом ше не муши буц*

строги, не муши ше им грожиц” (М. Рм.); [Жалба дюрдьовских житєльох на свойого сограждана хтори процив отверєня рускей школи у Дюрдьовє и прєто им прави про-блєми:] *И модлімє вєлькомєжни паноцєц даяки пригроз албо штроф на нго кєдби до-стал оздал би ше змирєл „кєд бисцє му за-грожєли або го покарєли”*. || Всл. prihrozene „грожєнє” (и prihrozic, prohrozovac) (Hal), слц. prihrozenie „грожєнє” (HSSJ). ◀Од праслав. groza. Оп. грожиц (ше).

[**приґажиц**] -им зак. „з ґажєньом при-биц, приліпиц гу жєми”: *Од тракторох ліс-цє приґажєнє, прибитє ґу жєми* (В. Саб.). ◀Од серб. газити.

пригаздовац -дуюєм зак. „газдуєци по-вєкшац маєток”: *А кєд ище Бог поможє, та сєбє приґаздує* (РК 1931, 24, Г. Кост.).

придавац -ам нєзак. 1. „давац, уручо-вац”. 2. „удавац, тужиц дакого до суду або власцом”: [У мадярскей буни 1848] *валалъ нєстрадалъ, окремъ даскєльо рускихъ газдохъ, кторихъ домашни шпигунє фалиши-во попридавалъ* (ЦапЦ 92).

придавац ше -ам ше нєзак. 1. „прєста-вац давац одупєранє”: *Ту сом, придавам ше, лєм не штрєляй до мнє – зос своїм плачом* (КостПр 88). 2. „припознавац, виволовац, гуториц правду”. 3. „придавац ше дакому на доживотнє витримованє”: „Тєраз власци не даю да ше людзє придаваю шєстром [у ма-настирє], бо монастири так заберали тали людзом (Пвл. Бл.). 4. „складац ше з даким/дачим, швєчиц гу дакому/дачому”: *Як ше не придава шарє гу билому, / так ше не прида-ва старє гу младому* (Етн9 ч. 330). 5. „здац ше, буц хасновити”: *Тот мост бул уж таки стари и дотрєпани, ... дєски розкивани, дре-ва повицаговани ... так же ше мост нє при-давал нѣи нач* (РНКЗаря 1941, 87). || Поль. przydawać się „истє”.

придавни -а -є 1. оп. **придални** (1): *При-давни пєс або мачка то мирни, питоми пєс, мачка* (Вєр. Рм.). 2. оп. **придални** (2): *Купє-ли змє синови нови патики, але су не таки придавни, та волі ходзиц у старих „не так му пасую”* (Єл. Шан.). Звичайно ше хаснує форма **придални**.

придални -а -е 1. „хтори ше вшадзи уклопи, месци, прида (о човекови, живо-тині)”: Придални човек то таки хтори ше месци вшадзи до каждого друштва (М. Рм.); Придални човек то не одбойни, кажди го може прилапиц; мац ми гварела: Будз така придална да з каждим можеш буц (Г. Р.); ані една дзивка у валале не така придална за їх невесту як Иринка (РК 1941, 45, М. Ковач). 2. (о предмету) „одвитујуци, применливи”: Вежце тоту перину, тота придалнейша „згоднейша, легчейша” (Пвл. Бл.); „Влапел ши [хорта]?” „И! Влапел! Не придзе вон нешка. Наютре дацо видумам лепше, придалнейше” (РН 4/1930, 3, М. Ковач); Пачи ше ми тот дроцикови помиток, шицко з нїм мож помиц, таки є придални (Г. Р.). ➔ У нар. писні и меновник **придалносц** ж. „при-лагодлївосц; способносц”: „Прето сом це не вжал: / була ши малючка! / А тєраз по-дросла, / за другого пошла.” / „Не требало патриц / на мою малюкосу, / лєм треба-ло патриц / на мою придалносц” (БиндКост 86) Оп. и прикметніки **придавні** и **придат-ни**. ◀ Од дац/давац. Оп. и **придатни**.

придани -нох мн. (ридко єд. придана ж.) „дарунки хтори млодей на свадзбу при-ноша приданци” (Ю. Пап): Млода на ухордзе [приданцох на свадзбу] бочка оца, мацер, кумових и шицку родзину, а вони єй даваю пенєжи и дарунки, котри ше волаю **при-дани**. Крем дарункох приданци приноша и колача, односно торти (ФейИр 52–53); Да-кеди ше як дарунок т.е. „придану” млодей ношело гадвабни хусточки або даяке друге обличиво (Малацко); Вибєрала [з ормана] далєй: хусточки з **приданох** гадвабни и по-рхетово сукні и блузи (РН 5/1933, 2). ◀ Од дац/давац.

приданци мн. „питанково на свадзби” (Ю. Пап): [На свадзби] Пред вечеру кед уж було шицко порихтане и приготовене, староста посилал дружбу по приданцох. „Приданци” були мац, оцєц [млодей], крес-ни кумово, видавач и найблїзша родзина (Малацко). ◀ Оп. **придани**.

придатни -а -е 1. оп. **придални**: Та и ко-ло того же роботи були чежки а заробок не таки вельки, наш народ цо ше ту при-

сельовал ... заш ше лєм економски подзвиг-нул. ... А могло то так же ту тєди требало роботного, вредного и придатного человека. Тєди роботни человек мал нагоди заробиц, так повєсц, добри заробок (КовМихДия 60); Жем там досц писковита алє би за овоц була барз придатна, особено за яблонї (РН 3/1930, 1); Меланку зме любєли, була при-датна (Фей.); У густей жєми придатна є барз добра фєла [хмєлю] „дубско-ємшенска” зос жєлену лозу (РК 1928, 145). || Всл. **pridatni** „хасновити” (Buffa 229). 2. „способни, ва-лушни”: „Гайде подзє спац, не гнївай ше! Наютре я то лепше удєсим.” „Удєсиш ти! Нїзач ти не придатни. Я мушєла ставац з посцєлї ...” (РН 5/1930, 2, М. Ковач) ◀ Од дац/давац. Оп. и **придавні**.

придац -ам зак. 1. „дац, уручиц”: як то-та худобна мац тоти пєйц дзивки ма вихо-вац, приоблєчиц и придац за люцких синох зоз иматами (ЕтнV 101); там млодей мац чєка з ручніками. Прида видавачови шти-ри ручніки ... а пан староста старши вєжнє тоти штири ручніки до своїх рукох, охаби два пред собу на столє, а два прида пан ви-давачови, жє би их поручєл свашком (Вес 24). 2. „удац, тужиц дакого до суду або влас-цом”: Кєд не пошол на вєрє [робиц панову жєм], бандур го придал ишпанови ... Человек циганєл жє не бул дома. А бандур гварєл жє бул дома: заш го звалєли на жєм, дали му дванац палїц (ЕтнV 86); Пан дохтор, виня-ли сцє ми дзивчєцу здрави зуб, так сцє зро-бєли да вас придамє [власцом] (Пвл. Бл.); Габор бул тєди напити ... и вдерєл жєну, Янкову, и вонє одлєжала цали тидзєнь у по-сцєлї. Янко ше порадовал, жє будзє мац тє-раз причину тужиц Габра. И пошол такої ютрєйши дзєнь до суду придац Габра (РК 1927, 94); Раз курочка когуцика придала на валал / жє когуцик вайца краднул, та шиц-кови давал (НЗ 1/1937, 15). ◀ Од дац/давац.

придац ше -ам ше зак. 1. „прєстац давац одупєранє”: Войско ше придало, та го не-приятєль залапєл (Вєр. Рм.); Єдєн войнєви злодїй ше на концу войни придал Америк-анцом (Пвл. Бл.). 2. „припознац, виволац, повєсц правду”: [Слугу мучєли на суду жє би припознал свою вину.] Придал ше слуга

и так повед: „Кед сом ишол гу своєї жени, перше сом забил коня зоз видлами (Етн30 227); Не однешие им вецей [їх пенежи] ..., бо кед бизме ше пред німа придали же зме нашли їх пенежи, вони би своєю пенежи вжали, а нас би добре поштрофали (Етн30 140); Придал ше же циганел (Вер. Рм.); Я ше ей не придала же знам дацо (С. Мйр.). 3. „придац ше дакому на витримоване”: а) Родичи ше придали синові (Вер. Рм.); Придам ше люцким людзом, а до Нового Саду гу дзивки не пойдзем; я тей думи: не идзем з Коцура (Пвл. Бл.). || Всл. *pridac še „исте”*: *ked še ñevitam, ta še ľudzom pridam* (Buffa 229). б) ~ **дакому на руки** „исте”: А вона ... уж виробена ... та будзе щешліви тот кому ше вона зоз свою часцу прида на руки (ЛатякТал 50). 4. „зложіц ше з новим штредком, уклопиц ше”: Невеста ше придала у родичох мужа „добре ше зложела, уклепела у доме мужових родичох” (Вер. Рм.). Оп. и придални, придавни, придатни. 5. „буц вигодни, хасновити дакому у одредзеней хвильки, здац ше”: Придал ше ми авто, не мушим ходзиц пешо (Вер. Рм.); [У Чикагу видати розказ] же хлапцом и дзивчатом не шлебодно оставац далей од 10 годзин вечарами. ... Таки закон би ше и нам придал (РН 93/1926, 3). || Всл. *pridac še „исте”*: *vun sebe tak dumal že to jemu še dakedi prida* (Czambel), слц. *pridať sa „исте”*. 6. „пасовац, одвитовац”: Найлепше тому ключу, хтори ше до каждого замка прида (РК 1933, 133, М. Биркаш). 7. У Гнатюка дієслово похасноване и зоз значеньом „представиц ше за дакого”: А вона ше тота дзивка не припознала [же є дзивка], лем ше монахом и сама за монаха придала (Етн30 125). ◀ Од дац/давац.

приджобнуц -нем зак. „з джобаньом притвердзиц гу дачому”: Тоті колеса ше приджобло з метлінчом по два зоз каждого боку огурки (ХомаМ 18).

придзеліц -їм зак. „дац, додзеліц”: Выбранный [учитель] длужень тоту класу учиць хтору му цршкольный одборь придзели ... У длужность му спада ... повторителну школу тримаць (кед му тоту цкшкольській одборь придзели (ЦШкОд-бКоц, 1890. р.).

придомиц ше -им ше зак. „приучиц ше, навикнуц ше у новим доме”: Мачатка цо зме принесли уж ше у нас придомели (Г. Р.).

приємни -а -е „лагодни, мили, с. пријатан”. Слц. *príjemný „исте”*: р. *chládok, večer*, укр. *приємний „исте”*. ◀ Праслав. *imati/jęti*. У бешеди хаснуеме и сербизем *приятни* (оп.).

[**приємни**] -а -е „примаци; за примање”: ~ *испит*, ~ *канцелария*. ◀ Од серб. *пријемни*, а то од праслав. *imati/jęti*. У лит. языку *примаці*.

приємно присл. „лагодно, мило, с. пријатно”: Та ше тота дзивка питала шятей Пречистей же чи вона годна свою мацер вимодліц [з мукох]? А шята Пречиста ей гварела же годна, лем най ше барз на модлящих пацеркох модлі од шерца, да будзеприємно (Етн30 85).

призабуц -удзем зак. „на кратши час, у едней хвильки забуц”: Тот нови кулянски писар! ... И по мадярски и по сербски так гутори, як да ше нараз одвойне народзел – и як Серб и як Мадяр. Але сом призабул, же як ше вола (КостПр 92). || Слц. *prizabudnúť „исте”*. ◀ Оп. забуц.

признац -ам и **признац ше** -ам ше зак. „припознац, повесц правду”: А вон пред паном гуторел же вон не ма жену. Не сцел ше му признац (Етн30 263); „Цоже, сушед мой, достал ши пенежи?” А Жид так повед: „Я пенежи не видзел.” „А я тебе пенежи послал так и так.” Вон ше и так не признал (Етн30 135); Югас препознал своєю баранче, а його пайташ ше признал же украд баранче, та го по валале водзели з тим баранчецом (М. Рм.); каждому човекови барз чезко припада признац свою хйбу (РН 3/1933, 1). || Всл. *priznac* и *priznac se „исте”* (Hal), всл. *priznac še „исте”*: *tak še priznala svojemu chłopovi co zrobila* (Czambel), слц. *priznať sa „исте”*, слц. *priznať „исте”*: ~ *svoju chybu*. У Гнатюкових записох и старших текстох частейша повратна форма признац ше, а у новших текстох, виројтно под уплівом сербского *признати*, частейша неповратна форма *признац*. ◀ Од знац.

приїмац -ам незак. „примац”: *Хора є, ліки приїмац не може* (Вер. Рм.); *примало ше*

од *цудзих* [народох] льем *тото цо ше видзело и тото цо ше чуло* (РНКЗаря 1940, 25). || Всл. *príjímас „исте”, слц. príjímат „исте”, укр. приймати „исте”*. На основі паралелох можемо заключиц же синонимску форму *примац* хаснуєме под уплївом серб. *примати*.

приказац -ажем зак. „розказац, с. наредити”, лем у Гнатюка: *А тота жена свойого человека барз моделла: „Поеднай слугу гоч якого ... лем не поєднай Тьосу до дому свогого.” ... Человек не поєдна Тьосу, бо му жена приказала* (Етн30 265); *Дала матка церу далеко од себе, / заказала ей, приказала ей / би не ишла до ней* (Етн); *Господь Бог приказал шицкому народу, же майце старосц на сироти и гдовици* (ЖирошМСМ 75). У наведзених прикладах дієслово може значиц и „забранїц”, але ми значене „розказац, с. наредити” предпоставели на основі паралелох: слц. *prikázat* „розказац, с. наредити”, поль. *przykazać* „исте”. ◀ Од казац.

прикапчац -ам зак. „з капчаньом притвердзиц”: *„Зруц и шедло [з коня].” „А як го знам зруциц кед є твардо прикапчане?”* (Етн29 121) ◀ Оп. капчац.

прикапчовац -чуєм незак. гу **прикапчац**.

приклад х. „тото цо може послужит як угляд, на цо ше треба упатриц, с. пример”: *Єст за то вещей приклади* (С. Мйр.); *Маме приклад од самого апостола Петра, хтори ше барз збизовал на свойо сили, па, ето, затаєл од страху Христа* (РН 26/1927, 4); *Жидзи у Загребу маю свой окремини Дом, у котрим жию их худобни и стари ... Анї не треба припоминац, яки то красни приклад и за нас, як ше мушине старац за наших худобних людзох* (РН 27/1932, 3); *Покойни бул приклад твардого руского кореняка, котри у шицких прикросцох живота зна ше знайсиц и твардо више стої при своей рускей народносци и своей грекокат. церкви* (РН 28/1935, 3). || Всл. *příklad „исте”* (Hal). ◀ Од класц, кладзем. • **брац/вжац** ~ **од дакого** „учиц ше од дакого, упатрац ше на дакого”: *Єст у нас таких [добрих газдох], але други слабо од нїх приклад беру* (РН 24/1937, 1); *Вон отри-мал бешеду краиньє ... Од нього требаєме брац приклад* (Заря 6/1938, 6); *Берце себе*

приклад од Сербох и од Ньемцох ... же робиц то треба, альє ше потаргац нє треба (Заря 2/1939, 4, др Сакач); *Од своїх братох Чехох и нашо Словаки у Бачкей вжали приклад. И вони ше збераю коло своей Матици* (Заря 2/1934, 2). || Всл. *příklad „исте”: ber sebe przykład z poradneho človeka* (Buřa 230).

прикладац -ам незак. 1. „з єдним методом прицискац други”: *Приклада ше да-цо з дачим да го прицишинє, напр. приклада ше месо з деску да ше спресує* (Йвг. Бл.); *Вибер ти ше, Марчо, вибер ти ше з нами, / шицки твойо жалї прилож з каменями. / Кед их приклдала, вони ше дзвигали, / так ей чежко було кед ю виберали* (нар. писня). 2. „класц (снопи на коч або брадло) поверх долнього пасма снопох же би ше лепше тримали”: *а дараз вец кед не було добре прикладане, та ше вишилїло уж под валалом, та вец ознова кладлі* (В. Саб.). 3. „класц на боляце место облоги”: *Кед зме ше порезали баба вошла до заградки, та натаргала шалвиї, та потлукла, зоз сланїнку, та нам приклдала* (Рускині 39). ◀ Од класц, кладзем.

прикласц -адзем зак. „прируцац, за-класц”: *Я витлукол овес и уцагнул го ведно з найлонову поньву до шопи, а хлапци ми привезли сламу, та го прикладли зоз сламу, та сом го не могол виняц спод слами „зручали на нього сламу”* (В. Саб.). ◀ Од класц, кладзем.

приклекнуц -нем (дакого) зак. „клекнуц на дакого (з єдним коленом) и прициснуц го”: [Том] *приклекнул хлапца-странца, та го биє зоз песцями кадзи долани* (ТвенМ 13). || Слц. *přiklknúť „клекнуц”* (HSSJ), серб. *приклекнути „дакус клекнуц”*.

приклет х. „простория у обисцу з хторей ше ухадзело до предней и задней хижы хижы, с. предсобьє”: [Приклет у старих хижох] *Мал два часци: приклет з повалу и оддзелену часц без повали з отвореним комином. Тота часц дзе ше находзел отворени комин служела як кухня. Приклет не мал облаки* (ПапОл 10); *Приклет мал двойністи дзвери, єдни сподні ше заверало, гат, гевти ше отверало* (В. Саб.). || Всл. *priklet „исте”* (Czambel). ◀ Од праслав. *klěť* „мала про-

сторійка”, од хторого виведзене и нашо кліт-ка и литературне клит-инка.

приклетни -а -е „хтори ше одноши на приклет”: **приклетни дзвери** „дзвери звонка до приклетта”: було таких цо им завяло [зоз шнігом] **приклетни дзвери та рано не могли висц вонка** (СабодРЦар 8).

приклецик х. дем. „мали приклет”: *Невелька хижочка ... вец мали приклецик* (РН 25/1936, 2, М. Ковач).

приколица ж. „коч з гумовима колами; приключна перевозка”: *на шпедитеру, на тей приколици, еден чловек привез* (Рускині 52). ◀ Од серб. *приколица*. У литературним языку еквівалент калк истого сербизма *прикоч*.

приколичка ж. „мала приколица” (МудриАл).

прикопац -пем зак. „закриц, загребач копаючи з мотику”: *суперфосфат ... мож и помедзи шори розруцац и зос мотику прикопац* (РН 13/27, 3)

прикотуляц -ям зак. „котуляючи придріліц”. ◀ Оп. *котуляц*.

прикраса ж. „украс”: [Владиково слики] *буду шумна прикраса каждей рускей хижи* (РН 11/1931, 1); [Катедрала] *була прикраса не лем Дякова, ... але цалей держави* (РН 26/1933, 3). || Укр. *прикраса* „украс”, слц. *príkrasa* „исте”. ◀ Оп. *краса* и *прикрашиц*.

прикраска ж. „мали украс”: [Сподні] *сукні зоз прикрасками (шиндґерайом, чипочками) ше ношело на країне, и вжме и вळे* (ВарґаЛю 217).

прикрациц -им зак. 1. „одрезац, одштригнуц конац”: *При вибераню садницюх мушиме мерковац чи су даґдзе не поздзерани, чи жили не барз прикрацени* (РН 3/1937, 4). || Укр. *прикоротити* „скрациц”, поль. *przyćrócić* „исте”; серб. *прикратити* „исте”. 2. *прен.* „ощербиц”: *бо зме прикрацени гевтей доброти хтора ше под Б окреме наглашує* (ТамашРКер 86). ◀ Од *кратки*.

прикрашени -а -е „украшени”: *а барз зме нецернежлїви, да уж раз свою власну церквичку маме ушорену и прикрашену* (РН 44/1933, 3, допис з Риту); *1.000 лампи, з котрима прикрашени вельки криж* (РН

14/1933, 2); *на боку шабля прикрашена зос брилянтами* (РН 40/1933, 3).

прикрашиц -им зак. „зробиц красним, украшиц”: *На корушу шпивал ... хор, цо пришол аж зос Загребу, да своїм шпивом прикраши цале торжество* (РН 10/1931, 3); *Їх дзивка красна, та прикрашела цалу свадзбу* (Г. Р.). || Укр. *прикрасити* „исте”, всл. (требишовске) *prikrašiti* „исте”. ◀ Оп. *краса*.

прикрашовац -шуєм *незак.* „робиц красним, украшовац”: *През цали два годзини шпивали нашо ґаздове церковни писні на салашу – при винє. И не досадзело їм, але радосц їм була. ... Але шпив прикрашує слова и роби їх милима* (РК 1930, 84, Г. Кост.); *Трава по дворох и яркох помишана зоз жовтима поопадованима лісцями ... прикрашує валали и обисца* (шк. сост.); [У ярку пред хижу] *зашала нізке квеце котре през цали рок країне квітне и наисце прикрашує цали шор* (РС 45/2005); *ані еден персцень не прикрашує ей руки и пальци* (РН 12/1930, 3); *Фитюли на країне були прикрашовани з пацерками и другима прикрасками. Пацерково фитюли були доокола обрубени з пацерками и позберани на кошнічки* (ВарґаЛю 230–231). || Укр. *прикрашувати* и *прикрашати* „украшовац”, всл. (требишовске) *prikrašľovac* „исте”. ◀ Оп. *краса*. → *Форми украшиц/украшовац розширили ше у нас под уплївом серб. украсити/украшавати.*

прикре -рого с. „прикре место”.

прикри -а -е 1. „хтори ма наглу падину, с. стрм”: *З єдного боку драги прикри брег.* || Карп.укр. (бук.) *прикрий* „исте”, слц. *príkry* „исте”. 2. *прен. а)* „неприємни; чежки, опасни (о обставинох, ситуації)”: *У тих наших прикрих часох бунїц ше и бавиц ше на революцій барз и барз погибельно и немудро* (РН 2/1931, 3); *Наша кобула ше такой по жребеню не сцисцела, а ветеринара сом не могол найсц. А кед уж пришол, та ше вадзел же чом зме скорей не волали. Яке було прикре* (В. Ерд. и Н. Ерд.); *Но єдного дня дознал Т. прикре искусство* (РН 38/1928, 4); *милиони америцки варош Филаделфия находзи ше у барз прикрим положеню. Варошка каса пазна* (РН 2/1932, 5); *да ше може з терашнього прикрого положеня цо скорей вибавиц*

(РН 35/1932, 4); *Кед зуби слаби, прахняви, тим слабише вони робя ... и так наставаю велі прикри хороти* (РН 41/1936, 2). || Укр. *прикрий* „неприємни”, поль. *przykrę* „исте”. **б) прикрей дзеки** „не у дзеки” (БаковВТ 152). **3.** „недобри, наровни, с. прек”: *Прикри чловек то наровни чловек* (Ю. Пап). ◀ Од праслав. *prǫkъ*, а того од применовніка *prǫ* і дієсловней основи *kr-* „резац” (нашо крац). • **прикре слово** „уквилююче слово”: *Микола лєм очи вицифрел на дзивку себе, як цо вше робел кед му дахто поведол прикре слово, а йому не пришло на розум цо би требало на тото прикре слово одвитовац* (КовМихЦВ 81); *стари подзвигнул оберва, та вицал Меланку з попатрунком, як кед би му не знам яке прикре слово поведла* (КовМихЦВ 189).

прикриц -ием зак. „закриц”.

прикро присл. **1.** „неприємно; чежко”: *[Часто] постава му [хорому] горше, млеє, та му барз прикро кед су при нїм цудзи людзе* (РН 39/1934, 3); *3 початку [нам у чамцу] було прикро, алє чим ше дальей шло тим зме були мирнейши* (РНКЗаря 1940, 64). Слц. *prǫkro* „исте”. **2.** „нагло”: *Не мал часу, прикро на нього було „нагло на нього було, не мал досц часу поробиц”* (Ир. Фин.). ◀ Оп. *прикри*.

прикросц ж. часто мн. „неприємносц; чежки обставини, чежкосц”: *Було прикросци, алє прешло шицко* (М. Рм.); *Фамелия то од Бога дана помоц чловеку, зос котру вон може вельо прикросци звладац у живоце* (РН 20/1933, 1, М. Винай); *Красни земледїлски живот ..., алє є и чежки и як цо и други звания у чловеческим живоце, так и вон криє у себе вельо прикросци* (РН 88/1926, 1, М. В.). || Поль. *przykrość* „исте”. ◀ Оп. *прикри*.

прикруциц -им зак. „притвердзиц зоз шрубиками”. Поль. *przykręcić* „исте”. ◀ Оп. *круциц*.

прикурени -а -е **1.** „хтори од диму достал цмо-шиву фарбу и поцагнул пах диму”: *Хижа уж прикурена, треба ю билїц „од частого куреня догану мури у хижи окурені, цмошивей фарби и чуц их за димом”*. **2.** „хтори поцагнул пах диму”: *Єдзене прикурене*.

прикуриц -им зак. „зробиц же би дацо достало фарбу и запах диму”: *Газдиня гварела хлопом: Вельо сце курели у хижи, та сце ми хижу прикурели* (Г. Р.). ◀ Оп. *куриц*.

прикуриц ше -им ше зак. „поцагнуц запах диму (о єдзено и под.)”: *Не раз ше єдзене [варене на котлянки] знало прикуриц так же [го] було чуц за димом. Прето ше часто пригваряло: До юхи Кузма воиол (по єдним Циґанови Кузмови котри вше бул окурени* (ПЗ 8/1970, 14, Я. Олєяр). ◀ Оп. *куриц*.

[прилагодиц (ше) зак. / прилаго-дзовац (ше) незак.] „присподобиц (ше) / присподобйовац (ше): [Гевти] цо ше прилагодицу жу каждей власци (КовМихНО 100). ◀ Од серб. *прилагодити се / прилагођавати (се)*. У литературним языку место того сербизма хаснуєме тиж сербски синоним *присподобиц ше/присподобйовац ше*. Єден з наших еквивалентох виroyтно бул *приуциц ше/приучовац ше* (оп.).

приламац -мем зак. „не цалком зламац; одламац часц од цалосци”. ◀ Оп. *ламац*.

приламац ше -мем ше зак. „не цалком ше зламац; одламац ше од цалосци або основи”: *Зубар му цагал зуб, алє ше зуб приламал*.

прилапиц -им незак. **1.** „вжац, прияц до рукох”: *заплянтал ше и тельо цо нве спаднул, алє го хлопи обачели и прилапели* (РНКЗаря 1941, 93). **2.** „прилапиц дачийо становиско, зложиц ше з дачийма словами”: *Вони двою [муж и жена] истого духа. Кед вон гуторел, а вона такой прилапела, примаховала з главу же так* (Пвл. Бл.); „... Браца то ше муши преславиц. Дабоме, шицки весело прилапели (РН 107/1926, 2). **3.** „стануц на дачию страну, пристац гу дакому”: *Шваб ше почал бунїиц [...] но жу мне прилапели браца Славяньє и доказали зме Швабови же там дзе ластовки в йешеньи иду, жию сами Руси* (РНКЗаря 1939, 119); *Церковни одборнїки пристали да ше проторийі старей парохїї даю на хаснованє Матки, а вец жу нїм прилапел и паноец* (В. Саб.); *Кед Влодова швекра дознала же як вон прешол, и вона прилапела жу дзивки, та почали на нього обидва кричац* (ЛатякТал 67).

4. „придобиц дакого”: „Добра жем! Перша класа!” – хвалі Янко, а Швабови ше аж очи швица. Заценел Янко не вельо, же би Шваба прилапиц. Зишо з коча та и Шваба вола з коча – опатриц жем (КостПр 39). 5. „за-лапиц з дійством”: Кус ме слунко прилапело док сом садзела у загради (Г. Р.). 6. (дакого з роботу) „дац дакому роботи, заняц го з роботу” (М. Рм.): але и то було у єднанки же би вон [дябол] више бул прилапени з роботу, да вон више ма цо робиц, бо кед не будзе мац цо робиц, яй нам шицким (Етн29 267). ◀ Оп. лапац/лапиц.

прилапиц ше -им ше (гу дачому) зак. 1. „почац дацо робиц”: ШтеФа и бабов унук сладко ше прилапели жу єдлу (РНКЗаря 1939, 79); шицки [ше] зложно прилапели жу роботи (РН 29/1928, 3); Ей, кед тот ше прилапи [єсц] ... То за годзину за два уж нет ніч, шицко поєдол (Етн29 9); Не ишла им робота док ше я не прилапел (Г. Р.); Вец ше прилапели до роботи муляре и тесаре (РН 11/1931, 4). 2. „влапиц ше за дацо, вжац дацо до рукох”: такой по тим [ше] прилапел за мали удзвєря з праву руку, зоз ліву одхилел дзверка ище баржей (КовМихЦВ 17). 3. „пуциц глібше корєнь (о прєсадзєней рошліни и под.)”: Вечар сом посадзела квєцє, озда ше през ноц прилапело жеми; док ше прилапи жеми, будзе моцнєйше (Г. Р.). 4. „пригориц (о єдзєню)”: Кед млєко варло, усинало ше крупи. ... Зоз дрєвену варєху-мишачку, хтора була справєна зоз конара, мишало ше [кашу] око-ло да ше не прилапи, бо би кашу було чуц за загорєним (ХомаБл 197); Млєко нашєй кози уж густє пред коцєньом, та ше ми прилапело за сподок кед сом го прєварйовала (Г. Р.). ◀ Оп. лапац/лапиц.

прилєгнуц -нєм зак. 1. „легаючи при-циснуц зоз собу дакого/дацо”: А єст швиня хтора за вємє прашєня од болю става и вєц заш лєга и можє прилєгнуц прашат-ко (БиРК1941, 119); Крава прилєгла пса „крєва лєгла и прицисла зоз собу пса хтори при нєй лєжал”. || Слц. priľahnúť „истє”. 2. „на кратки час лєгнуц”: Иду ше картац жу хлопом и там останю до рана. Лєм над раном би дакус прилєгли (ФейИр 85); По полудзєнку дакус прилєгнул. || Укр. приляг-

ти „истє”: Робітники прилягли відпочити; серб. прилећи „истє”: После ручка је мало прилегао. ◀ Оп. легац/лєгнуц. ♦ **жєна му прилєгла жачи**: Кед чловєк не станул на час, запожнєл на роботу, гвари ше: жєна му прилєгла жачи (СС. Мак.).

прилєговац -гуєм нєзак. 1. „легаючи прицискац зоз собу дакого/дацо”. 2. „легац гу дакому”: Ожєнєл ше стари, шиви, / ... Не брал себе стару бабу, / лєм себе брал красну, младу. / Од краю ю прилєговац (Етн9 ч. 329). ◀ Оп. легац/лєгнуц.

прилєциц -им зак. „лєтаючи сцигнуц”. [прилика] ж. 1. „нагода”: А кед бул трєзби, бановал, га, же не будзе вєцєй. Више тото. Не будзєши, до першєй прилики! (Рускині 187) 2. „вигодна пара за дзивку одн. лєгиня”: То ше вєцка за ню муши найсц красна прилика (РК 1936, 88). ◀ Од серб. прилика. Наш еквивалєнт нагода (оп.).

[прилично] присл. „у значнєй мири”. ◀ Од серб. прилично.

приліпиц -им зак. „притвєрдзиц з ліп-качом”. ◀ Оп. ліпиц.

приліпиц ше -им ше зак. 1. „притвєрдзиц ше з дачим ліпкачим”. 2. „прєйсц на другото (о хороти)”, лєм у Гнатюка: ми нука не пойдзємє, бо я ранави, хори; єст людзє цо на то не годні ані патриц. А и така то хорота же то ше приліпи на другото. Та не пойдзємє нука.” „А-я, лєм подзцє нука, ми ше не боїмє од того. То ше не приліпи.” „Ба-яко? Приліпи ше!” Не єн҃гєдовалі им, мушєлі пойсц нука (Етн30 49).

приліпнуц -нєм зак. „приліпиц ше”: Док я приліпнул жу жеми, мой наймладши син думал о тим як єдного дня до обисца привєдзє цудзу виру (КовМихЦВ 43).

приложиц -им зак. 1. „положиц блізко, прибіжиц гу дачому”: Приложєл ложку жу устом; У сну ше єй пришило як да єй дахто жу носу приложєл ружу и вона почула приємни запах (РН 35/1934, 2); трєба нож уцискац до цивочки, приложиц вєрх ножа на скору [здутєй краві] и нагло и моцно прициснуц и прєбиц краву (РНКЗаря 1938, 119). || Всл. priložic „истє”: flašku k ustom priložil

(Ласко 21). 2. а) „положиц едно на друге: поверхносц гу поверхносци”: *Вец ше [при каламеню] приложи едно жу другому [те. младнік-каламок на подлогу], але так, да ше точно закрива и да скоро младніка шеда точно на скору подлоги ... Кед зме як треба приложели, дораз повяжеме и каламарским воском замасциме* (РК 1940, 147). б) „положиц, намесциц”: *Приложим я драбину, лем ви зидзце!* (КовМихЦВ 23). в) „з єдним предметом прициснуц други”: *Вибер ти ше, Марчо, вибер ти ше з нами, / шицки твойо жалї прилож з каменями* (нар. писня). 3. „положиц облоги на боляце место”: *Пошла вона мацери ше порадици / цо вона ма на [боляцу] ручочку приложиц* (Бинд-Кост 75). Слц. *priložiti* (значеня 1–3). 4. „найсц смислову вязу, з дачим; одношиц ше на дацо”: *готови (порихтани) як бичак „готови за дацо нагле: до роботи, до битки, звади”, тото мож гоч дзе приложиц* (В. Саб.). ◀ Од -ложиц, праслав. *ložiti*.

приложиц ше -им ше зак. 1. „владиц ше до роботи”: *Приложел ше до роботи значи „вляпел ше робиц”* (Лев. Ск.); *Легко нашла винїцу своєї нини; приложела ше такой жу роботи и почала зберац найкрасиши брескині* (РН 36/1928, 3); *Тот ше приложел, не одцагує ше. Кед ше дахто одцагує од роботи, поведза му: Прилож ше!* (В. Саб.). || Всл. *priložiti* ше „усиловно ше влапиц до роботи” (Buffa 230). 2. „надодавац у бешеди, увекшац”: *Можебуц сом ше приложела кед сом так гварела, але ту єст правди* (Гел. Мед.). ◀ Од -ложиц, праслав. *ložiti*.

прилудзиц -им зак. „приволац, прицагнуц дакого”: *За єден дуб станул баран, а за други козак, та себе почали шпивац, же би прилудзели вовкох* (РН 37/1927, 2). ◀ Оп. лудзиц.

прилудзовац -дзуєм незак. „приволовац, прицаговац дакого”: *людзе готови гнізда кладу [на древа, та так] ... прилудзую хасновити птици, да ше там гніздза* (РК 1930, 100, М. Поливка).

прилучиц -им зак. „приключиц; придружиц”: *Керестур і Коцури були прилучені жу крижевацкей епархії* (КостЛибер 56).

прилучиц ше -им ше зак. „приключиц ше; придружиц ше”: *Поволац шицких вирних да ше прилуча жу ньому у молитви* (РН 10/1932, 4); *Дзе ше почали з Керестура селїи, там ше прилучели и Коцури* (КостЛибер 12). ◀ Од -лучиц, праслав. *-lqčiti*.

прилюбиц -им зак. 1. „достац, здобуц дачию любови”: *Петро часто бил жену, думал же ю прилюби з битку* (Йвг. Бл.). 2. „полюбиц дакого/дацо, притуліц ше гу дакому/дачому”: *Потим ше видзи, же наш народ прилюбел жу просвити своєї, бо идзе до „Просвитного Дому”* (РН 96/1926, 2). 3. истим значеньом и повратна форма *прилюбиц ше* (оп.). Карп.русин. *прилюбити* „полюбиц”: *Усі знали, ош она го прилюбила д’ собі, приворожила* (Чорі). ◀ Оп. любиц.

прилюбиц ше -им ше (гу дакому/дачому) зак. „полюбиц дакого/дацо”: *Як син хорватского народу [о. С. Петранович] прилюбел ше жу народу нашому, бо увидзел же гоч є мали, ма шицки условия живота* (РН 96/1926, 2); *[Нашо стари] на тельо своїо руске любели, же ше не могли прилюбиц жу цудзому гоч и у моди* (РН 45/1930, 1, Д. Биндас); *Пок. Дудаши недавно ше зос фамелию преселєл зос Коцура и такой ше у Господїнцох прилюбел жу церкви, старал ше и трудзел, да общество цо лєпше напредує* (РН 22/1933, 4). || Укр. диял. *прилюбитися* 1. „полюбиц”; 2. „указац страсц гу дачому”: *прилюбився до горілки „полюбел паленку”*; карп.русин. *прилюбитися* „звикнуц”: *Як ся до погара прилюбив – ушиткый маєток пропив! До паленки прилюбився – и домак спився!* (Чорі); слц. нар. *prilubiti* сі „полюбиц”; серб. *приљубити се* „зблїжиц ше з даким з любови, полюбиц дакого”: *приљубити се туђем месту (народу), приљубио се уза њу као дете*. ◀ Оп. любиц. Дїєслово *прилюбиц* ше може походзиц и з нашей карпатскей лексики и зоз сербского.

примарзац -ам незак. „зоз змарзаньом ше приліпїовац гу подлоги”: *Кед вжиме санки стали длуго на инїзу, вони примарзали, та их було чезжо рушиц з места* (Фа 97).

примарзнуц -ржнем зак. гу **примарзац**. || Слц. *primrznúť* „исте”. ◀ Оп. марзнуц.

примасциц -им зак. 1. „прекриц з мал-тером и под.”: *Даждзе вапно примасцене було, не орипалі цалком „Та цо гвари будзе, най воно там стої тото вапно!”* (В. Саб.). 2. „приліпиц, прибиц, зваліц гу жеми (жито и под. з дижджом, витром)”: *Буря примасцела овес жу жеми „прибила, приліпела”; овес и под. примасцело, а прах припало* (В. Саб.); *Кед жито, бетеліна и др. барз полегнути, гвари ше: таке жито як примасцене* (В. Саб.); *Ярци и даедни жита полегли, будзе их брижа кошиц, бо су примасцени* (Ир. Ск.). Карпатски паралели не зазначени, але з оглядом же ше дієслово хаснує у народзе, тримаме же є з карпатскей лексики. ◀ Оп. масц, масциц.

примаховац -хуєм незак. „махаючи з главу давац потвердзуюци одвит”: *Пановец наказовал на хованю о умартей старей жени и гварел: „Будзеце ви ю гледац.”* Хлопи *примаховали* (Люб. Як.). З истим значеньом у злученю ~ з **главу**: *Вони двою [муж и жена] истого духа. Кед вон гуторел, а вона такої прилапела, примаховала з главу же так* (Пвл. Бл.). Не зазначени карпатски паралели, але ше у народзе хаснує. ◀ Од махац.

примахнуц -нем зак. „махнуц з главу (на знак поздраву, согласносци и под.)”. Тиж и у злученю ~ з **главу**, „исте”: *Вона ше кус ошмихла и примахла з главу як кед би му здравкала* (РНКЗаря 1938, 102); *Вивирка примахла з главу же ей ясне цо значи догварка о вичним мире у леше* (ЧаканБас 93). ◀ Од махац.

[**примац**] -ам незак. „брак тото цо ше дава, с. примати”: *шицки дзеци з радосцу примаю дацо, но чешко ше дзеля од того цо маю* (РН 16/1928м 3); *Так му [Пилатови] цар осудзел: Кед Христа забил, ... не треба да го жем прима. Казал го цар дац на еден остров* (Етн30 89). || Всл. ргїїмас „исте”, слц. ргїїмаѣ „исте”, укр. приїмати „исте”. На основі паралелох можеме заключиц же форму *примац* хаснуєме под уплївом сербскей форми *примати*. Наша карпатска форма *приїмац* (оп.).

[**пример**] х. „приклад”. ◀ Од серб. пример. Нашо *приклад* (оп.).

примерковац -куєм зак. „померковац, с. припазити”. Слц. *primerkovat* „исте”. ◀ Оп. мерковац.

примириц -им зак. 1. „змириц, умириц”: *и кед Янко зосце, ето я такой укажем, як вон Марчу примири* (РН 106/1926, 3); *Кед коні сцекаю з кочом, та их человек пробує примириц* (Ю. Пап). 2. „припитомиц”, лем у єдного автора: *Перши качки бизовно же примирели у Кинейскей, а потим качки примирйовали и у крайох нешкайшей Белгїї, Голандїї ... Примирйовали дзиви качки бизовно так, же насадовали вайца од дзивих качкох и качата вец так примирйовали* (РК 1937, 144, Сам. Скубан); *Примирена кура була найперше позната у Индїї и Кини. ... [Индийци] ю перши примирели* (РН 44/1937, 2). || Укр. *примирити* „помириц; змириц”: *її хотілося примирити невістку з чоловіком*; серб. *примирити* „змириц”. У сучасней бешеди хаснуєме сербизем *припитомиц*. Други славянски еквиваленти зоз значеньом „припитомиц”: рсї. *приручить*, слц. *skrotiť*, укр. *приручити*, поль. *oswoić*.

примирйовац -юєм незак. гу *примириц*.

примкнуц -нем зак. „на кратши час замкнуц”: *Примкні дзвери док ше не врациме* (Г. Р.). || Слц. *primknůť* „на кратки час заврец”: ~ *dvere*, ~ *oči*. ◀ Оп. замикац.

примотац ше -ам ше зак. „мотаючи ше присц, наисц оддакаль”: *Витаманел по державу опасни вирски дух, хтори ше примотал з Буђарскей* (РК 1927, 28). || Слц. експр. *primotať sa* „приблїжиц ше”: *primotal sa k jeho stoliku*. ◀ Оп. мотац (ше).

примуровац -руєм зак. „додац з мурованьом, домуровац”: *нови шпайзѣ на капелански да ше примурує* (ЦапЦ 107).

примушени -а -е 1. „тот цо муши, хторого обставини женю дацо зробиц”: *Людзе не мали цо еси, Жито пошали, але вимокло, та були примушени аж до Банату одходзиц себе куповац жита на хлеб* (ПЗ 5/1969, 13, Я. Олєяр); *Мали роботніка, та вона не була примушена робиц польску роботу* (Вер. Рм.); *Примушени були дац дзивку шеѓертови* (Пвл. Бл.); *Дакле виходзи з того, же валал примушени у интересу своєй лєпшей будуч-*

носци, себе збудовац еден дом, котри будзе „народни” (РН 43/1929, 1). Место того дієприкметніка младши нешка звичайно хасную модальне дієслово мушиц: ... та мушели аж до Банату одходзиц..., не мушела робиц польску роботу. 2. У суч. лит. языку, тот дієприкметник хаснуеме и зоз значеньом „тот хторого *дахто* примушел, нагнав дацо зробиц”: Не сцел премєніц роботне место, але бул примушени [од шефа]. ◀ Од мушиц.

примушиц -им зак. „зоз силу нагнац, с. приморати”. Всл. *primušic „исте”*: *on ju primušel že mušela z nim vejsc* (Czambel). ◀ Од мушиц.

примушовац -шуєм незак. „насилу наганяц дацо робиц”: Мнє як слугу ... служиц вам, дзецом, примушувала (М. Ковач).

принц х. „титула хлопского члена владарской фамелиї”: Вечар млади принц зоз свою принцезу пошлї до своєї хижї (Етн29 179). Слц., всл. *princ*. ◀ Прейг нем. *Prinz* од фр. *prince*.

принцеца ж. „титула женского члена владарской фамелиї”: млади принц зоз свою принцезу (Етн29 179). Всл. *princeza*. ◀ Прейг нем. *Princessin* од фр. *princesse*.

прибецац -ам и **прибецац ше** -ам ше зак. „обецац (звич. не цалком бизовно)”: Уж го [цар сина] прибецац дядлови (Етн29 105); [Оцец] заволав жу себе свого сина и зажадал од нього, да му то прибеца, же и вон так будзе робиц. Син прибецац и своєю обещанє дотримал (РН 39/1927, 2); И коч себе нашол [пойсц на кирбай]. Кишово зос Шиду исто ишли, та му прибецацали (РН 5/1936, 2, М. Ковач). || Всл. *priobecac „исте”* (Štolc 457), укр. диял. *прибіцяти „исте”*.

приобриц -им зак. „здобуц, с. стећи” (В. Р., М. Рм.): *Дахто добил од оца и капитал, але на нїм не приробел ніч, а дахто без капиталу приобриц капитал* (РН 29/1928, 1–2); на чолє своєї богатырской (юнацкей) дружини ... приобрел себе слави на войновим полю (Н. Д. Олеяров: История, 13–14); Чим бул княз храбрєйши, тим себе приобрел много числєниу дружину (войску) (ОлеяровИст16); А тєраз напомним важни свойства цалого руского народа, яки наш народ приобрел од других нацийох у Бачкей

(РН 89/1926, 3, М. В.); Основне знанє муши себе приобриц каждый человек (РН 13/1929, 1); Як себе [човек] може щєсцє приобриц и приобриц мир и покой души своєї, кед го зос шицких странах опколюю ... несижурносци и нужди (РН 2/1929, 4, М. Мудри); *прецєрпели по волї божєй шицки страдания жємски, и так себе приобрели живот вични* (РН 42/1929, 4, М. Мудри); Але наша длужносц же би зме вишадзи у старим як и новим краю затримали нашо красни руски свойства: поштєнє и роботносц. На тот способ себе приобримє добри глас и поштованє инших народох (РН 1/1930, 7, П.). ➔ У РН зазначєна и форма 3. ос. мн. на -у: [Свой хлєб] сами приобру на своїм полю (РН 24/34, 1) (форму 3. ос. мн. на -я: *приобрѧ* зме не зазначєли). Нашо старши авторє, як видзимє, широко хасновали дієслово *приобриц* и очивисно го чувствовали як своєю; старши людзє го тиж хасновали у бєшєди. Воно иснує у украинских диялектх: *приобрести* и *приобрити „исте”* (ЕСУМ), у карпаторусинским: *приобріти/приобрітати „здобути”*: Ённо діло штось хотіти, а иншє – тото *приобріти*; Своим трудом *приобрів* всеобщє уважєнє (Чорі); дієлово хаснованє у угроруским языку (язычию): Америка, якжє знаємє, у Фатазиі нашихь селянь такий край, гдѣ сѣ малою роботою *приобрѣешь* собѣ баснословныхь богатствѣ (Недѣля 13/1903, 98); Но на свободѣ они [нигєрє] не были вѣ состояннии *приобрѣсти* себѣ только, абы накормити себе и своихь (Недѣля 13/1903, 194); рсй. *приобрести „исте”*. У сучасним словацким языку и словацких диялектх, у польским и украинским тото дієслово зме не зазначєли. ◀ По ЕСУМ-у до спомнутих языкох пришло зоз старославянского (стсл. *приобрѣсти*). До нас могло присц з угроруского (язычия) и церковнославянского. Далєй ше вяжє за *стрєтнуц*, праслав. *srъrěsti* (Фасмер, ЕСУМ).

приозвац ше -вєм ше и **приозвєц ше** -єм ше зак. „накратко ше озвєц”: Кед воишол до двора, їх хлапєц ше приозвал жу мнє, а вєц такой рушел до нашого гумна (Пвл. Бл.). ◀ Оп. озвєц ше.

приорац -рем зак. „заорац (звич. пліт-ко)”: *Кед ораніна погноєна, та ше гной приоре (М. Рм.); Кед ви го [гной] приореце 5–6 цм. глібоко, боме вон ше там висуши, а не згніє (РН 6/1934, 4).* || Слц. *priorat* „исте”.

приорйовац -юєм незак. **жу приорац**: [З глібшим ораньом] *жем ше ростресала, приорйовали ше коровча (РНКЗаря 1939, 129).*

припадац¹ -ам незак. **1.** „спадац до дачиєй власносци”: *Гу громадки кукурици хтора припадала рисарови кладли копач (В. Саб.); Кед лікар идзе до обисца хорого та йому припада тот пенєж цо хори плаци (Заря 4/1937, 2).* || Укр. *припадати* „поставца дачия власносц, добро”: [При дзеленю маєтку] *все батьківське добро припадало меншому синові. 2.* „спадац до даякей групи, файти”: *а тоти людзе цо лем сами хижі маю, и тоти покус ярашу достали, але то досц подли, бо тоти уж баржей жу худоби припадаю (ЕтнV 100).* ◀ Оп. *падац*.

припадац² -ам и безос. **1. а)** (дакому) „на основи дружтвеного статуса мац даяку чесц, длужносц и под.”: *Та я, тарговцова жена, та ми припадало шедзиц з роботніком на кочу?! [= чувствовала ше поніжена з тим же мушела исц на селянским кочу] (Г. Р.); питал од того живота вецей – як цо му припадало (РН 5/1937, 1); Єдни научую, же каждому члену [дружтва] припада одлучовац о власци (РК 1925, 77, М. Винай). б)* „буц шор; швечиц”: *Побил ше, а то му не припадало робиц, бо вон зоз шоровей фамеліі „не було шор же ше побил” (Г. Р.); „Старижа” – меней ше так гутори за човека, не так припада повесц човеку „старижа”, але ше пове за швиню, кобулу, краву: Ти, старижо єдна. А за човека ше гвари „старижа” кед ше з нїм вадзи „не шор повесц, не швечи так повесц” (М. Рм.); Вельо ше роби таке цо не припада, та ме то иритира „роби ше таке цо не на месце, цо не шор робиц” (Ю. Хр.); Док вони шпивали вон ше намесцел як припада стац читачови апостола (РН 35/1928, 3).* || Укр. *припадати* **1.** „швечиц”: *одежа її не припадала; дорослій дівчині плакати не припада. в)* „дзечне або недзечне прилапйовац, буц або не буц по дзеки дакому”: *Не єдному крегкому грекокатолику цілво припа-*

да споминац тото мено: католик (РК 1927, 10, Д. Биндас). 2. „буц одредженого датума (о церковних шветох, подїях и под.)”: *Кирбаї у Новим Саду отримую ше на сам дзень кед по старим юлианским календару припада швето святих верховних апостолах Петра и Павла (ХК 1984, 95); В єшенї припадаю и кирбаї по наших валалох (РН 4/1932, 2); Велька ноц припадала 1932. року на 1. мая (РН 16/1933, 3); Слїдуючого дня припадал праздник Шерца Христового у манастиру Василянх (РН 17/1937, 4); [Нови Сад] бул пред 150 роками, кед припада досельованє наших людзох до ньго, место зос 5000 обивательох з велькими заградами (РК 1929, 14). 5.* дистрибутивне значене: *Михале, ту попис за ваш валал хто ма кельо вивезц за державу. На тебе тельо и тельо припада и ... же биш ше не вицаговал (Ков-МихЦег 6); Пред войну припадало на єдного човека у Польскей коло 300 динари порциї (РН 5/1932, 4); [Людзе ше родза] више вецей так же на єдного човека припада више меней злата (РН 16/1933, 1). Всл. *pripadac* „исте”: *na každého pripada tři koruni (Buffa 230).* • **чежко (легко) припадац/припаднуц дакому** „примац, доживйовац дацо як терху”: *остатні часи му чежко припадала робота пре жалудкову хороту (РН 34/1928, 4); Чежко нам припада тиж, кед пишеме и о положенію рус.українского народа у Чехословакиї (РН 21/27, 1); Ми розумиме, же прето и нашим чесним приятельом и претплатніком чежко припадало одорвац од своїх устох и намириц претплату (РН 5/1929, 1); каждому човекови барз чежко припада признац свою хибу (РН 3/1933, 1); Нешка ми так чежко припадало варене полудзенку (Г. Р.); Нікому того року не припаднє чежко одорвац даскельо корци жита и жертвовац на нашо народни потреби (РН 29/1928, 1); Познато нам шицким, же наш руски народ у Югославії полюбел свою єдину руску новинку, па би му чежко припадало, кед би пре недзбалосц претплатників престали виходзиц „Р. новини” (РН 25/1928, 1). Вираз ше ридко хаснує з присловніком легко: *тото, ... од чого зме ше найбаржей спредз бали, тото нам – голем дотераз – припадало най-***

легчийше (РН 28/1930, 1, др Г. Костелник).

◀ Оп. падац.

припаднуц¹ -нем зак. 1. (дакому) „достац при дзеленю и под”: *Тельо мали дзеци, же кед краль дзелел своїм сином добро, за наймладшого сина ніч не остало. Баи ніч му не припало, ані шмати, ані конь ані хижа* (РН 74/1926, 2). 2. „присц под дачию власц”: *Ужгород и Мункач припадли под Мадярску* (Заря 1/1939, 6).

припаднуц² -нем и безос. 1. (дакому) „чежко або легко дожиц, прияц, чувствовац”: *Йовѣн нам нѣ таки здрави [кошиц траву], ... поєднайце йедного надньичара, та вам лѣхчейше припаднѣ* (Заря 19/1937, 6); *Превельо раз ше случи при дапоедних наших людзох, же му цудзе припаднѣ милише як свойо. Свойого ше ганьби и занедзба а за цудзим леменци „цудзе дзечнейше прилапюе, чувствуе як свойо”* (РН77/1926, 1). 2. „буц порядне одредженого датума (звич. о церковних шветох)”: *Швето Воскресения Христового припаднѣ каждого року у тот час кеди ше природа обновлюе и преукраише* (РН 14/1930, 4); *Ярня полня [мешаца] може припаднуц медзи 21. марцом и 18. априлом, а найпознейше 25. априла* (ГорКух). • **чежко дакому припаднуц** оп. под припадац.

припаліц -ім зак. „запаліц цигар”: *На ризкашарским мосце сцел припаліц пипку* (ФейІр 17). Слц. *príraliť* „исте”, серб. *припалити* „исте”.

припальовац -люєм незак. 1. „паліц цигар”. Слц. *prípaľovať* „исте”. 2. „паліц еден од другого цигар” (Ю. Пап).

припасац -ашем зак. 1. „прикапчац за пас (шаблю и под.)”: *Копию припасал на прави бок ѣу ноги, шаблю припасал коло пояса, шеднул на коня* (Етн30 160, О. Кулич). Всл. *šabľu pripasal* (Czambel). 2. „прилапц, завязац коло паса з пасом, ременьом”: *И облечиво им [Японцом] зошицким иньшаке од нашого. Крем сподней шмати, длуги кабат у штредку припасани з поясом* (РК 1927, 47); *Припасал кошулю, та их [тащата] положел до пазухи* (Етн30 308). 3. ~ **фартух** „завязац фартух коло паса”. ◀ Од пас.

припасовац -суєм незак. гу **припасац**: *Учаши́нці у скубаню и параню пира обовяз-*

но припасовали фартухи погоре (Радуловачки 109).

припатрац ше -ам ше незак. 1. (на дакого/дацо або без обекта) „провадзиц даяку подію, патриц на дакого/дацо як або цо роби, с. посматрати”: *Ти другу облаял, / я ше припатрала* (нар. шпив.); *Осиф стал не-далеко и припатрал ше як му туні роботніци краише жито преруцали* (РК 1925, 123); *Або ше припатраме през облак – пада шніг як тащата а ми кусаме мажочки и спричкаме ше под пецом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 151); [Пред 15-20 роками] *ми ше припатрали же як то ше могучнейшии швет вожи на аутомобилох а нешка ше припатраме на тих цо над нами леца у крилатицох* (Заря 4/1937, 4). || Всл. *príšol pripatrac še gu kapure* (Czambel). 2. (дакому/дачому) „уважно ше запатрац, упатрац на дакого/дацо”: *припатрал ше [хлапец] його роботи, а вец и сам почал правиц [гліняни] птици* (РН 13/1933, 4); *Живот славного Едисона барз поучни за каждого. ... Вон ше, як сам гутори, више шицкому у швецѣ добре припатрал* (РН 12/1931, 3). Оп. *припатриц ше*. ◀ Оп. *патриц*.

припатриц -им зак. „примерковац”: *Припать на тоти дзеци* (М. Рм.); *А кед би сце ю [граматику] друковали, та це модлім, припать, же би ше видруковала през хибох друкарских* (КостПр 338). || Всл. *pripatric* „исте” (Hal), укр. *прилянути* „исте”. ◀ Оп. *патриц*.

припатриц ше -им ше (дакому/дачому) зак. „уважно ше запатриц, упатриц на дакого/дацо”: *Кед би ше людзе бліжей припатрели тим персоном цо врачаю (гоч и з молитву) яки вони, фришко би ше ім очи отворели* (РК 1926, 24, Д. Биндас); *Знайце: цо ту увидицие, / Не видумка, але жице, / Добре му ше припатрице!* (КостЄфт) || Укр. *приглядатися/приглянутися* (кому/чому) „исте”, поль. *przypatrywać się/przypatrzeć się* (komuś/czemuś) „исте”. ◀ Може буц и кніжково и нашо карпатске (оп. *патриц ше: пать ти ше його*).

припекац -ам незак. „мощно печиц (о слунку)”: *Але припека, годно падац* (Ю. Пап). || Слц. *pripekať* „исте”, поль. *przypiekać* „исте”. ◀ Оп. *печиц*.

приперац¹ -ам незак. (гу **припрац**): Зоз стрехи вше барз лее диждж, та ми припера квице (Г. Р.).

приперац² -ам незак. гу **припрец**.

припецок -цка х. „патка при пецу”, лем у нар. писні у Гнатука: *На пецку ше зродзела, / на припецку зросла* (Етн). || Слц. grípecok „исте”, поль. przuriecsek „исте”.

припечиц -чем зак. „почац моцно печиц (о слунку)”.

припинац -ам незак. „приквачовац з гомбошку и под.”: *а свашка му [млодийови] источасно припина на реклу билу покрейтку* (ФейИр 49). ◀ Од -пнуц/-пинац, праслав. pęti/-pinati, рьпц.

припитац -ам зак. зак. жу **припитовац**.

припитац ше -ам ше зак. „замодліц буц дагдзе прияти”: *В недзелю на св. Служби Божей у красней казані припитал ше жу нам наш нови паноцец* (РН 3/1937, 3-4); *а нас у доме вше вецей, та ше Петро и я припитали за бирешох до жазди Генриха, Шваба, на салаш* (Сф. Мак.); *Було им далеко исц пешо, та ше припитали на еден коч „замодлели човека же би их вжал на коч”* (Вер. Рм.); *Уж ше змеркло, та ше у єдних людзох припитали на ноц „замодлели людзох же би их прияли преноцовац у ніх”* (Вер. Рм.); *Патри ти, сину мой, вимкні дагдзе [з мобилизації]. Припитай ше дакому до обисца, лебо просто уцагні ше дагдзе до слами, та чекай* (КовМихІриц 7). ◀ Оп. питац (ше).

припитовац -туєм незак.: ~ **млоду** фолкл. „питац за млоду согласносц млодийових родичох же би ю прияли до свого дому”: *Староста припитує млоду у млодийових родичох док вона клечи пред німа* (Ю. Пап); *[Питанкових на уходзе на свадзбу] дочековал староста. Припитовал их видавач, а свашки при тим шпивали „Шлідом апочко, шлідом”* (ФейИр 52).

припитовац ше -туєм ше незак. 1. „модліц буц дагдзе прияти”: *Пошла до єдного ма-настира, барз ше там припитовала же би ю жу себе прияли* (Етн30 125); *Єден путни человек припитує ше чи би му не дали таке место же би мог до имерци перебувац* (Етн30 108). 2. фолкл. „питац допущене

войсц до дому питанкових одн. свадзєбних”: *На то одпведа староста, же ми вам гуторели ище кед зме ше припитовали, же ми так пугуєме як пугували троме царове* (Вес 14); *Кед видавач пришо л пред свадзєбни дзєвери, припитовал ше зоз слїдующими словами: „Приятелю чесни! ... На тото староста одздравкал и поволал их на свадзбу* (Малацко). ◀ Оп. питац (ше).

[припитомиц] -им зак. „приучиц дзиву животиню гу дому, людзом, зробиц питомим”. Од серб. *припитомити* (оп. *питоми*). Лем у єдного старшого автора зазначели зме (народни?) еквивалент *примириц* (значене (2)).

припнуц -нем зак. „приквачиц з гомбошку и под.”: *з тих ружичкох [млодийовой покрейтки] ше направили три мали, хтори себе дружбове припли за калап, а млодийови на дзєнь свадзби припли на реклу* (Малацко). || Слц. pripnúť „исте”: ~ ružu, kvet. ◀ Оп. припинац.

приповедац -ам незак. „усно гуториц, сообщовац дацо, с. причати”. Всл. pripovidac „исте”: *mhe moj dzedo pripovidal* (Czambel). ◀ Од праслав. věděti.

приповедаци -а -е „бешєдлїви” (Дю. Сак.).

приповедка ж. „с. приповетка, прича”. || Всл. pripovidka и priповjedka „исте” (Czambel).

припознавац -ам незак „признавац, гуториц правду, с. признавати”: [Батога-ше] *Друковали у „Зарі” виправку ... и припознаваю, же их „цижурне жридо” справело „ошибку”* (РН 34/1934, 3). ◀ Оп. знац.

припознац -ам зак. 1. (дакому) а) „вериц дакому”: *Єй оцєц не припозна нікому же є хори, кажди у обисцу муши робиц* (Лєв. Ск.). б) „признац дачийо заслуги, вредносци”: *Мац як мац жалує свойо дзєцко, бо тєльо ше у обисцу трапи, а человек єй не припозна* (РН 46/1935, 2); *Ніч вона не припозна, кєльо добра робим єй* (РН 10/1936, 4). в) (дакого) „припознац дачийо иснованє, статус”: *хто мнє припозна на тим швєцє, припознам и я його на гєвтим пред Оцом небєсним* (РК 1923, 33); *Мила моя, не люб ти Цигана, / Бо не будєш нїдзє припозна* (КостОс 161).

2. „признац, повесц правду”: *И вон наду-мал пойси и припознац [крадзу]. Рано ше зобудзел и чувствовал, же би мог признац (РН 12/1929, 2); покаял ши ше и припознал свойо хиби и грихи (РН 38/1933, 3); То сом вельораз свойому Дюрови препомла. ... Ви-патрало ми же и вон так дума. Але не мо-гол, не сцел припознац (ЖирошМСМ 215).* || Окрем сербского припознати 1. „признац дачию вредносц”; 2. „признац, повесц прав-ду” други паралели зме не зазначели. Але наведзени приклади потвердзую же дієсло-во иснує у бешеди (**1.a**, **1.в** (други приклад), **2** (треци приклад).

припознац ше -ам ше зак. „признац, повесц правду”: А вона ше тота дзивка не припознала [же є дзивка], лем ше монахом и сама за монаха придала (Етн30 125); Тих дньох ше припознал, же зос свою таргови-ну заробел полних 42.000 долари (РН 25/27, 4); [При нїм] пренайдзени позначени пе-неж а вон ше припознал, же би му кара була легчайша (РН 96/1926, 2); же би ше вимсцел швекрови, подпалел його хлів и сламу. По-неже ше сам припознал, заварти у Сомборе (РН 38/1928, 1); [Касир] ше припознал, же вон пенєж жичал єдному торговцови (РН 10/1930, 1). Оп. признац ше (2).

припомагац -ам незак. „доприносиц”: нашо „Новини”, котри припомагаю, да ше за нас зна по цалим швецє (РН 1/1933, 5).

припоминац -ам незак. 1. „надпоминац дакому дацо, здогадавац дакого на дацо”: Наздаваме ше, же наш нови учитель будзе ведно з нами робиц на просвітним полю ... Припоминаме п. учительови, да ше не бої ніяких денунциацийох, але да шлебодно на-предок крача зос своїм народом (РН 10/1937, 4); 1 децембер, дзень уединення нам надпо-мина, же брат мили гоч якей бул вири (За-ря 22/1935, 169); Жидзи у Загребу маю свой окремини Дом, у котрим жию их худобни и стари ... Ані не треба припоминац, яки то красни приклад и за нас, як ше мушиме ста-рац за наших худобних людзох (РН 27/1932, 3). 2. „споминац”: Гриц нігда не припоминал катастрофу (КовМихГриц 135). 3. ~ **се-бе** „здогадавац ше”: Озда себе припоминал давни роки (РН 103/1926, 2). || Карп.русин.

припоминати „здогадавац ше”: Сидячи в тіни, они припоминали собі студентські годы (Чорі). ◀ Од праслав. *romъnĕti*. Оп. *препоминац*.

припомнуц -нем зак. 1. „надпомнуц да-кому дацо, здогаднуц дакого на дацо”: *Ище раз, гей, моїм припомнеме, кед ми це не даю, гей, та ше розидземе (нар. писня); Припо-мнул му, же муши так свою длужносц конь-чиц, як да сам цар ту стої (РН 103/1926, 3); [Отримана воєна парада.] При тим треба припомнуц, же большевики ... обещовали лю-дзом, же у їх держави не будзе ніякого войска (РН 24/1932, 1); 3 нагоди бойкота Жидох у Немецкей добре будзе припомнуц, же найве-цей Жидох жиє у Польскей (РН 14/1933, 2).* 2. ~ **себе** „здогаднуц ше”: Припомнул себе малу сушедову Иринку. Малка вона була и барз мила (РН 14/1933, 2); Зато потрібно и вредно припомнуц себе на одходзе старо-го року важнейши події у ... живоце швета, же би зме могли розумиц події ... у новим ро-ку (РН 3/1936, 1); Припомли себе, же их и учителька у школи вецей рази гандровала пре нечисти шматти (РН 33/1932, 4). || Слц. *pripomenŭt* и нар. *pripomnŭt* „опомнуц, спозориц”: *matka mu bola pripomenula aby sa na obed ponáhľal*, укр. *припоминати/припом'янути* „здогадавац ше/здогаднуц ше”. ◀ Од праслав. *romъnĕti*. Як видзимє, мамє два паралєлни форми: *припомнуц/припоминац* и *препомнуц/препоминац* (оп.). Форма *препомнуц/препоминац* ше не хас-нує у синтаґми зоз заменовніком себе як форма *припомнуц/припоминац* (оп.).

припомочи -ожем и **припомогнуц** -огнем „допринєсц, помогнуц”: Пошли до далекого швета ... да припоможу своєй родзини, своїому народу (РН 36/1927, 1); зато моdlіме церковни общества и добрих лю-дзох, хтори су могутні да нам гоч з яку суму припоможу. ... та хто нам тєраз допомо-же, як да нам дупло допомог (РН 4/1931, 3); Яке значєнє мал тот наш [грекокатолиц-ки] семинар у таким длуґим часу за нашу ... оцовщину и кєльо вон припомогол народней просвити, о тим учи история (РН 17/1931, 1); а найвєцей припомогол надвладац Туркох и вишлєбодзиц Бєч а зос нїм и Европу, поль-

ски краль Собески (РН 35/1933, 2); *Циль тих новинок ... да їм [народу] припоможе напредовац у общей просвіти и жаздовству* (РН 13/1933, 2-3). ◀ Од мочи (можем). ➔ У прешлосци зме частейше хасновали форму футура на -ожем. Нешка звичайно хаснуєме форму *припомогнуц -огнем*.

припонагліц -ім зак. гу **припонагльовац**.

припонагліц ше -ім ше зак. 1. „попонагляц цо скорей зробиц”: Глас ей постал мегчейши, цеплейши, женски, облесни... Розобрал Владу од бригох. Припонаглед ше зоблечиц (ЛатякТал 68); Даклем кет сцеш присц [гу мнє до фабрики] та ше кущик припонаглі док не позно ище того року. Бо на гевтот уш шицко задармо (ЖирошМСМ). 2. „попонагляц з роботу и зробиц скорей як треба (дакеди на дачию чкodu)”: Я ше припонагледла повесц (С. Мйр.). || Слц. *príponáhlo* „барз нагло”. ◀ Од нагли, нагліц.

припонагльовац -люєм (дакого) незак. „гуториц дакому же би швидше робел, же би понаглял”: „Знам я по швабски.” „Гайде вец, поведз ей дацо” – припонагльовал го Петро (В. Бильня, Шв. 2/1974, 111). ◀ Од нагли, нагліц.

приправа ж. 1. „пририхтованє”: *по вельких приправах и роботох и трудах почало друштво видавац „Руски новини”* (РК 1927, 161, М. Мудри). 2. неясне значене: *Нїч ше ми не пачи, / лем тота приправа: / чарна реверенда / и кандраста глава* (нар. писня). || Укр. *приправа* „присмачка, с. зачин”, карп. русин. *приправа* „исте” (Чорі), всл. *príprava* „одправа, обряд, церемония” (Hal), слц. *príprava* 1. „пририхтованє”; 2. „присмачованє едзєня”; 3. „додаток за злєшпанє квалитєта дачого” (HSSJ). ◀ Од *прави, правиц*, *праслав. правъ*. Оп. и *оправа*.

приправиц -им зак. 1. „пририхтац”: Цо ма вариц, жаздиня ше пита, / шицко ци приправим и на трошок зохабим (ErRuth 96); Дочек и банкет бул так крашне приправєни (РН 3/1937, 3); Прєто наша свята длужност, тих младших приправиц до живота

(РНКЗаря 1937, 43). || Всл. *prípravíc* „исте”: *prípravil hoscínu* (Lacko 32). 2. „доправиц гу направєному; притвєрдзиц”. Поль. *przyprawić* „притвєрдзиц”. ◀ Од *прави, правиц, праслав. правъ*.

приправиц ше -им ше зак. „пририхтац ше, пригєтєвиц ше”: *У тєй борби [за живот] надвладує тот, хто за живот приправєни* (РН 41/1929, 1); *Студєнт спаднул на испиту и телеграфира свойому братєви: „Заи сом спаднул на испиту, модлім цє, приправ на то отца.” Брат му на то одповєд: „Оцєц уж приправєни, приправ ше и ти.”* (РН 22/1934, 4) || Слц. *prípravitsa* „истє”.

приправяц -ям нєзак. „пририхтовац”: *Уж вєрє приправяц жєм под кукурицу, а на мєстєх ищє стої по полю вода* (РН 15/1932, 4); *Мушимє спознац, як шє приправя жєм под конопи* (РН 6/1934, 4).

приправяц ше -ям ше нєзак. „пририхтовац ше”: *и Дюрдьовчанє [шє] приправяю, да в жимє осную Просвітну Читальню* (РН 37/1937, 3).

припрагнуц -нєм зак. „гу запрагнути коньом запрагнуц ищє єдного”. Слц. *prípriahnuť* „истє”: ~ *tretieho koňa*. ◀ Оп. прагац.

припрац -перем зак. 1. **диждж припрал (запрал) жєм** кєд ше од моцного дижджу на поєрхносци жєми направєла твєрда скєра: *Припрало пасулю, та нє можє посхєдзиц* (В. Саб.); *Кєд диждж припєрє кукурицу, та нє мож попарєц* (В. Саб.). 2. **диждж запрал (припрал) шацє, рошліни** кєд моцни диждж аж „приліпи” гу жєми рошліни: *кєд диждж припєрє [шаца] трєба порєляц, да шє скєра на нїх здєрєби* (РК 1922, май); *Дакеди зна диждж припрац тоту жєм, дє змє пошали шємєнєц. Почим жєм барз мєгка, та вєцка така шє скєрка напрєви, жє конопа нє можє зисц* (РН 6/1934, 4). ◀ Од *прац*.

припрец -єм зак. 1. а) „нагнац гу муру, до кута и под. и нє дац сцєкнуц”: *З видлами у рукох припар до кута загради малєго платкастєго пишичка и цильовал му прєсто до цєла* (КанюхПЦєк 6). б) „прициснуц”: *Крава шє ми нє дала доїц, а я ю припарла з вєндиждєвалом, та сом доєла* (Лєв. Ск.).

2. *прен.* „прициснуц на дакого же би повед правду, дацо виволац и под”: *Кед дахто не сцел повесц, та го припарли, та вец повед* (Г. Р.); *але так ше случело же набегнул на нїх* [стражу], *а вони го припарли и одкадз є и якей є вири* (КовМихГриц 30). 3. „почац моцно грац (о слунку): слунко припарло (Зд. Фей.). || Слц. *pripriet* 1. „прициснуц”; 2. *примушиц, нагнац*”. ◀ *Од -прец, праслав. perti, rьgь.*

припровадзиц -им зак. „привесц дакого провадзаци го, с. допратити”: *Послал цар дораз каруци и катонаци напредз нього. Припровадзели го пред цара* (Етн29 258); *Янко Чаканов припровадзел шестру зоз двома синами до Краю 1912. року, а сам ше врацел назад [до Америки]* (ЖирошV 139). ◀ Праслав. *vesti/voditi*, корені у превозу *ved-/vod-/vad-*.

припутовац -туєм зак. „сцигнуц пугуюци, с. допутовати”. Слц. *priputovat* „исте”. ◀ Оп. *путовац*.

припуцац¹ -ам незак. (гу *припуциц*): ~ себе „допуцовац себе длужей уживац у дачим, предлужовац себе задовољство” *Петро кед бул три дні [на свадзби], ище ше му видзело же мало. Вон себе припуцацал же би ше му тидзень зровнал* (Етн30 23); *але ше бизуєме на самих себе, и припуцаме себе и таке, цо Богу немиле* (РН 26/1927, 4, М. Мудри).

припуцац² -а незак. „давац млека (при доєню або цицаню младих)”: *чул, же кед крава не припуца, вец на ню треба положиц пол меха гліни* (РК 1937, 118).

припуциц¹ -им зак. 1. „допуциц”: *лем тераз ... видзим, яку вельку спокусу Бог на мне припуцел* (РН 83/1926, 4); *Пре ваши грихи припуцел Бог на вас таки чежки криж* (РН 18/1932, 2); [Кампаня процив нас] не припуцела ніяке збліжене и гармоничну роботу (РНКЗаря 1936, 27). 2. „допуциц дакому прибіжиц ше” (М. Рм.): *Андри єй уверел и так зробел [преписал на ню свой маєток], а вона го тераз не сцє ані бліско жу себе припуциц* (КостОс 68); [Енглејзи] послали славне посланство до Пекинжу жу китајскому царови зос богатима дарами, да ше з нїм сприятеля. Цар их ані не припуцел

жу себе (РК 1930, 47); *Недостойно и соблажніво облєчени жени не иму ше припуциц жу св. споведзи и причасци* (РН 9/1930, 2). Слц. *pripustit* „исте”: ~ *niekoho k sebe na tri kroky*. 3. „дац, уступиц”: [Краль] *при самим храму припуцел єдну часц тей палати витязом Темпларом* (РК 1935, 95, М. Мудри). 4. ~ **себе** „допуциц себе длужей уживац у дачим, предлужиц себе задовољство”: *Припуцел себе рано дакус длужей спац.*

припуциц² -и зак.: ~ **млеко** „дац млєка (о крави, кози и др.)”: *Кед ма целє, крава припуци або не припуци млеко кед ше ю сцє доїц* (Вер. Рм.); *Док други пращата шпя, єдно пробує цицац швиню, але вона не ма млєка. Аж кед им легне и почне жругліц, теди им припуци млеко* (М. Рм.); *Кед вам млада коза направела вимне, треба єй нацагац млеко, треба ю почац доїц, та вона припуци млєко, а вец муши достац и беганє* (В. Саб.); *Да єдна крава ше легко дої: кед ше не подої на час, сама припуци млеко и млеко єй шика* (В. Саб.); [Крава] *виржала и не сцєла припуциц* (РК 1937, 118).

припуциц³ -им зак. *ткац.* „одкруциц нїтки на основи”: *Готове наткане ше накруци на навой, а нїтки ше припуца* (Вер. Рм.).

припуцовац -щуєм незак. (жу *припуциц*). Оп. и **припуцац**.

прирабцяц -ям незак. „з роботу звєкшовац маєток, змагац ше”: *Штудираю [єгзеквенти] же унишу [те. вежню човекови] трактор. Складам ше, але з чим же вец будзем робиц жем, прирабцяц и себе и держави* (РС 47–48/1994, 17); *Здрави человек прирабця и зарабля, а хори на терху и трошок и себе и другим* (Заря 3/1934, 4). Укр. *приробляти „исте*”. ◀ *Од робиц*.

прираховац -хуєм зак. „ураховац, додац”: *Дутяндїйоиш у дутяну себе прираховал „вжал себе вецей як му припадало”* (В. Саб.); *Гу першей причини нашої [рускей] незлоги мож прираховац и зависц, цо ше зна збудзиц у шерцох даєдних людзох и прето, же ше другогa робота баржей ценї як их* (РН 22/1937, 1). ◀ Оп. *раховац*.

прираховац ше -хуєм ше зак. „ураховац ше, додац ше”: [Я] *почала озбиљно толко-*

вац же „Ми Руснаци... таки и таки”. Ані сом не була свідома же сом ше прираховала жу Руснацом (РС 10/1914, 10, М. Афич).

прирачковац -куєм зак. „присц рачку-юци”. ◀ Оп. рачковац.

прирвац ше -вем ше и **прирвец ше** -ем ше зак. „часточно, не цалком ше урвец” (М. Рм.); Шугайова матко, ... ти свого сина на порваз привязуй. / А кед ше одвяже, гледай го по драже, / а кед ци ше прирве, гледай го ту при мне (нар. писня; и Тон ч. 41). ◀ Од -рвац/-рвец, праслав. гъвати (превой зоз гуті, гувати).

прирезац -ежем зак. „одрезац з конца, скрациц”: Кед жем ліха – постна, гноїц треба, а дрекво, особено кед є старше, прирезац „одрезац з верху” (РК 1927, 144, Б.); Треба прирезац верх шлівки да не роїне барз горе (Г. Р.).

прирезовац -зуєм незак. (гу **прирезац**): Корень целера ше прирезує да нароїне грубиши (Вер. Рм.).

пририхтац -ам зак. „приготовиц”: А вон зоз ню заш будзе танцовац, а вона най себе пририхта крейду до рукох (Етн29 92). ◀ Оп. рихт(ов)ац.

природзєне с. „вонкашні полови хлопски або женски орган”: Не могол мокриц, та му до природзєня дохторе цивку кладли (Йвг. Бл.); Жена гварела дохторови: „Мам вред на природзєню” (др. М. Нов.). Даєдни под природзєньом подрозумюю лем хлопски полови орган. || Слц. prirodzenie „исте”, всл. prirodzeŋe „исте” (Hal).

природзєни -а -е „уродзєни”: Любов родичох жу своїм дзецом є природзєна (РН 13/1935); Так то ми шицки робиме, то нам природзєне, усадзєне глібоко до шерца (РК 1928, 121, О. Кост.); у дзецку єст тоти природзєни хиби: упартосц, нагли гнів, любовморносц (РК 1935, 15, о. В. Сабов). || Всл. prirodzeni „исте” (Hal).

приробиц -им зак. „з роботу повекшац маєток, заробиц, змогнуц”: [Майстор зоз жену] ридко кеди вони сами пришпорую да можу зоз своїм капиталом цо приробели свойо дзеци пристановиц ... Дахто добил од оца и капитал, але на нїм не приробел ніч, а дахто без капиталу приобри капитал (РН

29/1928, 1-2, М. Давосир). || Всл. prirobic sebe „исте” (Hal).

приробок -бку х. „повекшане свойого маєтку, заробок”: [Часопис] научує їх як треба ценїц и употребиц на добре, на приробок кажду годзину (РК 1926, 150, Д. Биндас). ◀ Од приробиц.

присоснуц -ошнем зак. „зроснуц ше з дачим, с. прирасти”. || Всл. prirostnuc „исте”: bruch mi ku hirtbovej kosci prirostnul (Szambel 602). ♦ **приросла му шапка, прироснул му калап** „не знял шапку або калап при крижу (Христовим розпязу)” (Лев. Ск.).

присвоїц -їм зак. „безправно вжац, зробиц своїм”: Бала ше мацєри, чи не пове, же їх [пацєрки] вона одакаль присвоєла (РК 1937, 17). Всл. prisvojic „исте” (Hal).

приселїц¹ -їм зак. прех. „привєсц дакого на нове место биваня”. || Карп.русин. приселити „исте”: король приселив німцув у тоты краї (Чорі).

приселїц² -їм зак. нєпрех. „присц на нове место биваня (оп. приселїц ше)”: Єст у Пишкоревицох гарсточка Русинох, хтори приселєли зос свойого старого места ту. ... Пєриши приселєли до Пишкоревицох тромє браца (РК 1927, 60); у тих крайох, одкаль нашо дідове приселєли (РН 1/1933, 5).

приселїц ше -їм ше зак. „присц на нове место биваня (оп. и приселїц²)”. Карп.русин. приселитися „исте”: Коли звєли итотовый будинок, то так у нього приселєлися й жильці (Чорі).

присерзовац -зуєм зак. „здобуц и додац гу уж здобутому”: Велї [урядніки] ... страцєли и службу лєм прето же державней каси сцєли присерзовац груби милиони порциї котру длужни вишєліяки богачє (РН 34/1928, 2); Дармо ше таки родитєлє стараю, да присерзую таким дзецом богатство и жаздовшаг. То їм не поможе, бо невиховани дзеци шицко тото запрепасца (РН 1/1929, 6). ◀ Оп. серзовац.

присилувани -а -е „примушєни”: И ми цємни у розумє своїм, слаби у волї своєй, ... па змє присилувани прето волац ше на Бога (РН 4/1927, 4, М. Мудри); и вони ... буду присилувани закасац рукави и лапац ше

и до других роботох крем „кишефта” (РН 30/1930, 3, М. Мудри); Подписани од нікого не присиловани ... и од нікого не нагварени сами од своєї дзеки виявлюеме, же шицко тото ... було лем видумана клевета (РН 3/1934, 5). Оп. и примушени.

присиловац -луем зак. „примушиц, нагнац”: А кед ей було осемнац роки, почали ю питац богати кральове. Оцец ше барз зрадовал, присиловал дзивку и так ей гуторел же ше муши одац (Етн30 125); Тераз го ніхто не годзен присиловац пойсц з дому (КовМихЦВ 40); Вира, школа нас учи, а державни закон[и] баж нас присилую на зложни живот (РК 1929, 61); Народ Олегов приплівал на малих ладьох гу варошу т.е. гу Цариграду и присиловал ю на вельку порцию (Заря 10/1934, 6); Криза присиловала людзох, да курене цзагню на найменше (РН 1/1933, 6). || Укр. *присилувати* „исте”, слц. *prisiliti* „исте”: *prisilili ju ist' za Ondra*.

присипац -пем зак. „принесц хасну (о даякей работи)”: Мац ше питала дзивки и жецови чи им паприџа цо посадили на полю присипала. Гварели ей же присипала и роботи и пенєжи (Вер. Рм.).

присихац -ам незак. „покус ше сушиц”: рани почали з нова кирвавиц ... гоч уж раз того вечара присихали (РК 1937, 22). ◀ Оп. сухи.

прискринок -нка/-нку х. (Мел. Пвл.) и **прискринка** ж. (Ю. Пап) „мале одделене у лади за одкладане важних стварох”: До [дзивоцкей] лади було поскладане шицко цо дзивка достала з родительского дому. ... На боку у лади бул „прискринок”, у котрим ше тримали дробнейши ствари. Там стали хусточки до рукох, молитвенік и пацерки, райспухер, помада и водичка, жомбошки и друге (ФейИр 46–47). || Всл. *priskrinek* -нка „исте” (Hal). ◀ Од скриня.

присловка ж. „кратке вирекнуце з поуку, с. пословица”: Кед чловек вецей учи, меньей зна, так гутори народна присловка (Заря 2/1939, 1). || Всл. *prisluvko* „пригварка, с. узречица” (Hal).

прислухац ше -ам ше зак. „не учуц добре, погришно учуц дачийо слова”. || Поль. *przysłyszeć się* „исте”.

прислуховац -хуем незак. 1. „покрадз-ме слухац дачию бешеду”. 2. „уважно слухац”: При тим сом дабоме више прислуховал, чи портир не будзе кричац „Будапеиш” (РК 1925, 56, И. Крайцар).

прислуховац ше -хуем ше незак. „не чуц добре, погришно чуц дачийо слова”.

приспориц -им зак. 1. „помогнуц скорей зробиц; пошвидшац даяку роботу”: Зос шприцованьом дохтор може дзецко перше очувац да хороту ані не достане, а кед же є уж хоре, може вельо *приспориц* лічене и ублажиц хороту (РК 1940, 157, др Полих); Приспорел ши ми з твою помоцу „помог ши ми же бим скорей закончела” (Вер. Рм.); 2. „повекшац дачийо церпене, щесце и под.”: Чи ти за мене обаи? Чи ти можебуц обаи да ми приспориш муки – мене нецасней [= да ми повекшаш муки] (Заря 1–2/1935, 12) || Слц. *prisporiti* „повекшац; розмножиц; змогнуц; збогациц; додац”: *starost' mu prisporila roky* „старосц му додала роки”; *gazduj, prispori niečo „газдуй, змогні дацо”*; *prisporila kroky* „пошвидшала крочаї, попонагляла”. 3. ~ **се-бе** „два раз дацо робиц”: Приспорел себе (= дацо розсипал та вец зберал и под., два раз дацо прекладал и под.) (Ю. Пап). ◀ Од *спори* (оп.).

приспориц ше -и ше зак. „повекшац ше у цеку работи (о маетку); повекшац ше по количестве, числу и под.”: Тот овес цо нам остал, тот зме пожичелі до людзох, кажди рок нам вецей ше приспорело (= кажди рок зме з того вецей хасну доставали) (Етн29 V); Посадзела сом амарелис [квеце], але ані єден ше не приспорел (= ані єден ше не розширил, не вигнал нови младнік) (Ир. Фин.); У Коцуре ше приспорели даскельо дзеци у 2003. року (= повекшало ше число народзених дзецох за даскельо дзеци) (Зд. Фей.); У 1925. року родзело ше у Петровцох 42 души, умарла 21 персона, виньчало ше 14 пари. Приспорела ше отже 21 душа (РН 60/1926, 3); Буби [гадwabни] на пойдзе. ... И ту ше даяки динар приспори (КочЕвЦП 85). || Слц. *prisporiti sa* „повекшац ше по количестве, числу и под.”: *prisporil sa jeden synček v dome* „достали сина, їх дом ,ше повекшал’ за єдного сина”. ◀ Од *спори* (оп.).

приспоровац -руєм незак. „повекшовац количество дачого”: *шпи́ва дзивче, гоні́ ку-дзель – нітки приспорує* (КостИдил). ◀ Од спори (оп.).

прис-прас: *на ~ „нагло”: Поробел на ~ „нагло и ніяк поробел”* (В. Саб., Лев. Ск.); *Пришо́л на прис-прас „пришо́л нараз, нена-явени”* (Лев. Ск.). ◀ Ономато́пейске.

приставац¹ -ам незак. 1. „давац соглас-нось, складац ше”: а) без дополнения: *Кед му шицко толковали, дзечне приста́вал.* б) у злученю **приставац на то (на тото)**: *Збу-нел бачи Предняк цали валал пре тоти чер-котки [цо треба на кадило]. ... А кед так, та черкотки муша буц. Шицки на тото приста́вали* (= шицки ше з тим складали) (КостПр 60); *На то попробовал Петро по-гледац помоц у турского цара – султана. ... Пре нещешлі́ву помилку Петрового послан-ца, хтори бул на турским дворе, да то ви-роби, достал Петро глас, же Турска на то приста́ва* (РК 1927, 32); *Але да ше вец при дзелі́дби уродзаю не мушиме вадзиц, най бу-дзе тебе тото, цо ви́рошнє над жему, а мо-йо тото, цо ви́рошнє у жеми. Приста́ваиш на то?* – запитал ше диявола хитри человек (РН 38/1932, 4). в) **приставац на дачи́ю** (и: **на дачи́ю слова, бешеду** и под.): *Присут-ни приста́вали на його бешеду* (= склада-ли ше з його бешеду) (РК 1929, 112). || Укр. *приставати на що „исте”, поль. przystawać na czyjeś zdanie „складац ше з дачи́м дума-ньом”*.

приставац² -ам незак. 1. (гу дакому) „потримовац єдну зоз процивних, зраже-них странах”: *Нашли ше и таки, котри по мали приста́вали жу тим двом паном, але други тримали зос парохом* (РК 1922, 126); *Владо и Дюра ше повадзели, Петро приста́вал жу Владови; [Паноцец Г. Шовш] Народъ поучоваль да валалъ неприста́ва а́н' на є́дну страну ... й такъ валалъ нѣстрада́лъ, окре́мъ даске́льо руски́х ѓздохъ* (ЦапЦ 92). 2. (з даким) „ступац з даким до одредзено-го одношеня”: *[Його жена] ше почала вла-чиц коека́дзи и приста́вала гоч з ким* (РН 12/1933, 3); *Ні́жда Я́нко не приста́вал зос жо-браками и не жобра́л* (КостПр 46).

приставац³ -ам и безос. 1. „швечич”: [У] *дзепое́дних церкво́х [ше] находза и таки об-рази, котри би барже́й приста́вали на мури салоно́х* (= барже́й би швечели на мури са-лоно́х) (РН 17/1929, 3); *Дахто хто уж у ро-кох справує ше так як док бул млади. Дакеди му таке и приста́вало, але тєраз му вецей не приста́ва* (Шв. 4/2006, 551–552, М. Симун.). 2. „буц одвиту́ючи”: *Члове́чи живо́т крат-ки и неизвисни. Барз кра́шнє ми приста́ваю слова псалмисти: „Члове́к як тра́ва, дні́ його́ як кви́це польске, так окви́тню* (РН 1/1933, 2, М. Вина́й); *Баи́ за не́шка́и́нє вре-ме найле́пше приста́ваю слова́ св. Павла, же ко́рень ши́цкому́ злу лако́мо́сь* (РН 19/1934, 1); *Най ше дзівка о́дава / за якого приста́ва* (= яки є́й одвиту́є) ... / *Бо я хла́пец бога-ти, / у мнє ста́ток рогати* (Тон ч. 231). 3. „пасирац, на́леговац”: *Облак, або дзє́вери не приста́ваю, бо ше, поведзме, кри́дло на обла-ку викривело од витра и слунка, та не мож завре́ц. Не до́бре скрати́ ро́ги не приста́ваю на греду, та закри́це на хи́жи, або ча́рдаку до бо́ка* (Шв. 4/2006, 551–552, М. Симун.); *Ра-мач [пука́лки] муше́л буц вистругани так же би ца́лком приста́вал до ци́вки зоз га́бзи* (ХомаМ 15). 4. з негаци́ю: **не приста́ва** – ше звича́йно хасно́вало за цо́шка цо тирва до-часно, з часу на час, за цо́шка цо не зросну́те, або за да́цо цо ше збу́ва, а не час му (М. Си-мун., Шв. 4/2006, 551–552).

приставац⁴ -ам незак. 1. „приходзаци зоз сала́шу заходзи́ц до да́кого у валале преблє́чиц ше, зоха́биц коч и ко́ні и под.”: *Сала́щанє цо приходзє́ли внєдзє́лю або на швє́то до валалу, поведзме до цє́ркви, а не мали сво́ю хи́жу, приста́вали зоз ко́чом у да-яке́й сво́єй родзи́ни або познато́го. У тим обисцу ше преблє́кли до свя́точних има́тох, пои́шли до цє́ркви, на сва́дзбу або на Ки́рбай, а вец вечар зно́ва на сала́ш, бо тре́бало на́ми-ряц. Тоти цо приста́вали у да́чией хи́жи, бо сво́ю не мали, вола́ли ше приста́ше* 2. „крат-ки час бива́ц у да́чией хи́жи”: *У прє́шлосци ... людзе цо не мали сво́ю хи́жу, приста́вали у да́чией дру́гей, а їх наво́ловали – приста́ше. Розли́ка ме́дзи тима цо приста́вали и же́д-ля́рєли у цу́дзим обисцу така же пери́и то*

робели на кратко, з часу на час, а други на длузей (Шв. 4/2006, 551–552, М. Симун.).

приставиц -им зак. 1. „положиц едзе-не вариц”: *Приставела юшку*. 2. „намесциц за роботу (одредзени прибор и под.)”: *Гвари ше: приставиц котел на котлянку, приставиц казань за печене паленки, приставиц машину за роботу, напр. лупачку* (Ю. Пап); *Гарчок пристав жу огню, а кед то шицко кратки час преварло, зней гарчок на стол* (РН 24/1937, 2). || Слц. *pristaviť* „положиц вариц”: *fazuľa je už pristavená*, поль. *przystawić*: ~ *garnek do ognia*.

приставиц ше -им ше зак. „затримац ше, застановиц ше дагдзе, почац перебувац дагдзе”: [Хлапец одходзи з манастира.] *Заплацме му пенєжи тельо же би мал док ше дагдзе не пристави* (Етн30 102). || Всл. *pristaviť se* „застановиц ше” (Нал). ◀ Од праслав. *statī* „стануц”.

приставяц -ям незак. 1. „класц едзене вариц”: *Да ше млеко не звари, усип до нього скорей як го жу огню приставяши на верх ножа соди бикарбони* (РН 23/1937, 4); *Юшка ше [внєдзелю] приставяла коло дзевец годзин* (ДудашКс 147). 2. „намесцац за роботу (одредзени прибор и под.)” (оп. *приставиц* (2)).

пристановиц -им зак. звич. у злученю **пристановиц дзеци** „оженіц (сина) одн. одац (дзивку)”: [Майстор зоз жену] *рид-ко кеди вони сами пришпорую да можу зоз своїм капиталом цо приробели свойо дзеци пристановиц* (РН 29/1928, 1); *Їй оцєц барз ше у тим цєшел же йому Бог таку сереньчу дал же вон и свойо дзеци виховал и пристановел, а кєждє добре* (Етн30 272); *старал ше и трудєл през цали свой живот, да одхова и пристанови свойо дзеци* (РН 5/1928, 4). ◀ Од стан, праслав. *stanъ*, а то од *statī* „стануц”.

пристановиц ше -им ше зак. 1. „оженіц ше одн. одац ше”. 2. „затримац ше дагдзе длузей бивац, жиц”: *Зато ше [наш народ] дал до будованя, кед нашо, конечно, место дзе ше ришел пристановиц* (БаковВТ 61).

пристац¹ -анем зак. 1. „дац согласносц, зложіц ше”: а) без дополнєня: *Наша нина швидко пристанє „швидко ше зложі”*. Кед

сом єй гварєла же на жиму будзєме гєклац, та такой пристала „такой ше соглашєла, зложєла” (Лєв. Рм.); *Муж гвари жени: Єден чловєк ми приповєдал же на аєродромє видєл таки вєльки авион як хижа, а я го не сцєл ані слухац, бо сом знал же то нє правда. Жєна мужови: „Трєбало ци пристац „трєбало ци ше зложіц з нїм, одобриц му”* (Пвл. Бл.). б) у злучєню ~ **на то (на тото)** „соглашиц ше, зложіц ше з даким/дачим”: *Кед вон им гуторєл же як вон ходєл по швєцє, а воні на то пристаї „а вони ше зложєли”* (Етн29 114); *Пуц ми моїх трох побратимох [з гарєшту] и дай им три єзри фєринти, бо юнаци вєльо цєрпєлї у цємніци ... И царица пристала на то* (Етн30 180); *Ходєл и до Сриму дзєшкаль [глєдац сєбє жену], а кед пришо, та гварєл мойому отцєви: „Бачи Фєрку, за мнє ше жєна нє родзєла!” И дал покой, мушєл пристац на то, же останє нєжєнєти* (КостПр 37); О самим догваряню [Гитлєра и Мусолини] зна ше тєраз тєльо, же Гитлєр пристал на то, да Австрия останє самостойна дєржава ... Тиж пристал Гитлєр на то, да гитлєровци прєстаню у Австриї правіц атєнтати (РН 24/1934, 2); *Дахто можє пригваріц, же то прємєнка на горшє. На то бим нє пристал (= з тим бим ше нє зложєл)* (РН 17/1933, 2). в) ~ **на дачийо** (и: **на дачийо слова, бєшєду** и под.) „соглашиц ше з дачийо словами, становиском”: *Паноцєц гварєл же вон муши пєришє людзох вислухац, пристац на їх, та и вони прїстаню на його* (Вєр. Рм.); *Нє складал сом ше з нїм, алє сом му нє сцєл повєсц до оч: волїм на його пристац як да мє мєржи „волїм ше зложіц з його словами”* (В. Саб.); *Гоч го [чловєка] окуєши до жєлїзних пуютох, ипак нє муши пристац на твоею, кед нє сцє* (РН 25/1930, 4). || Всл. *pristac* „дац согласносц”: *išli ju pitac za ženu, ona pristala že pujdze za jedneho* (Czambel, 209), *naj pristaňu na to [на цєну], šak ja ne bohaty* (Lacko 26), слц. *pristať „истє”, поль. przystać „истє”. ◀ Од праслав. *statī* „стануц”.*

пристац² -анем зак. 1. (гу дакому) „по-тримац єдну зоз процивних, зражєних странах”: *Кед ше Пєтро з даким повадєл, його пайташ пристал жу ньому*. 2. гу дакому

або з даким: „приступиц гу дакому як його прихильник, прибіжниц ше гу дакому”: *Вельо нашо худобни людзе по войны пристали жу безбожним социялистом, котри им сладили же им цо дзень буду дзеліц жем* (РН 24/1936, 3); *Долу [цар], закричал роботник, земледілець и шицки, готови вше пристац з кждим хто процив цара* (РН 6/1937, 1). 3. (дагдзе, до дакого, гу дакому) „уклопиц ше по дружтвеним статусу до даякей заєдніци”: [Скорей родичи виберали дзecom малженску пару.] *Патрело ше з якей фамелиї будуца невеста, лебо жец, чи пристане до їх дому, чи невеста принесе досц талу* (ФейИр 44). 4. у нар. писні вироятно значи „мац симпатию гу дакому, жадац дакого за себе”: *Дзивче, дзивче, били жришпан, / и сам би сом жу це пристал* (Етн9 ч. 242). ◀ Од праслав. stati „стануц”.

пристановиц ше -им ше зак. „ступиц до малженства, оженіц ше або ше одац”.

присташ х. 1. „муж хтори жие зоз жену у доме ей родичох”: *Ката остала з мужем у своїм валалє и у своєї хижі, бо була єдиначка, та ей муж бул присташи* (КостПр 13). || Слц. pristaš „исте”. 2. *Салацанє цо приходзели введзєлю або на швето до валалу, ... а не мали свою хижу, приставали зоз кочом у даякей своєї родзини або познатого. У тим обісцу ше преблекли до святочних иматох, пошли до церкви, ... а вєц вечар знова на салаши ... Тоти цо приставали у дачий хижі, ... волали ше присташе* (М. Симун., Шв. 4/2006, 551–552). ◀ Од праслав. stati „стануц”.

пристол х. церкв.: *На штрєдку святиліца находзи ше пристол лебо олтар (жертвенік)* (ГорКух 254); *А як церкву паноцец покадзел та положел того хлапца на пристол, а сам брал кніжку* (Етн30 121). ◀ Од стол.

пристроїц ше -ім ше зак. експр. „порихтац ше”: *Не можем ше пристроїц окопац два шори кромплї у загради* (Лев. Ск.); *Баби Н. брат не бул як треба, послали го до родзини цошка повесц. Кед ше врацел, питали ше му: „Та гварел ши?” „Не, бо сом мушел исц назад.” Док ше вон пристроєл, мушел исц назад „док ше порихтал повесц (длуго ше*

рихтал), уж мушел исц назад” (Пвл. Бл.). ◀ Оп. строїц ше, стройни.

приступиц¹ -им зак. прех. 1. „стануц з ногу на дацо, прициснуц з ногу”: *У тедишніх часох бул обичай же хто од млодяхох у винчаню приступи другому ногу тот будзе газдовац у обісцу. Обично ше млоди потрудзел перши приступи ногу млодей (Малацко); Конь приступел штранг „запрагнути конь станул на штранг з хторим є прикапчани гу кочу”* (М. Рм.); *Буяк го приступел з ногу, роздар го* (= прициснул го з ногу) (Етн30 226). || Слц. pristúpiť pohou пієшо „исте”. 2. прен. „одповесц дакому, заглобиц дакого, серб. поклопити кога”: *Мишка знал приступиц* (= знал одповесц) (Як. Дуд.). ◀ Оп. ступиц. • **приступ а цагай** гвари ше нєлапшному у роботі кед напр. цага сноп на хторим стої и под., так звичайно дїдове гуторєли младшим (В. Саб.).

приступиц² -им зак. нєпрех. „присц, прибіжниц ше гу дакому/дачому”: *Приступел жу мнє и гварел ми* (Пвл. Бл.); *Колесарка приступела нєшмєло жу мужови* (РН 33/1933, 3). || Слц. pristúpiť „исте”. ◀ Оп. ступиц.

присудзиц -им зак. 1. „принєсц прєсуду, осудзиц”, лєм у Гнатюкових записох: *за чєсц спайову так пановє фришко присудзєли же кед вон [цигански син] украд пипку зоз спайовей хижі, же тєди могол и самого спаю забитц ... И присудзєли го о три дні обєшиц* (Етн30 229). 2. „принєсц одлуку на дачий хасєн”: *Мєно му дамє Василь ... а на дарунок му присудзимє богатствє Марка Богатого* (РК 1923, 158, прєклад з рсї.). || Слц. prisúdiť „принєсц прєсуду на дачий хасєн”.

присушиц ше -им ше зак. „осушиц ше и остац приліпени гу дачому”: *Фарба попирскана по склу присушєла ше жу склу* (Г. Р.); *Попомивам судзину да ше тото єдзєнє у нєй нє присуши* (Г. Р.).

присхнуц -нєм зак. „дакус ше осушиц”: *Комбайн затапиша жєм, та кед потим дакус присхнє, та при ораню там таки груді* (Мик. Ск.). ◀ Оп. сухи.

присц¹ придзєм зак. 1. „идуци сцигнуц дагдзе”. 2. „заклучиц, присц до заключєня”:

Єден не поорал под жито, лєм потанірал, та му жито було найлепше, бо жем зачувала влагу. Помали, та и други людзе пришлі же жем под жито лепше лєм потанірац (В. Саб.). **3.** звич. безос.: ~ **на дакого** „наисц на дакого, знайсц дакого (о дачим недобрим)”: *И школовани не веря до врачох док на ніх не придзе „док их не знайдзе дацо недобре”* (В. Саб.). **4.** ~ **на то** „присц до заключения”: *А вец зме о ней [”Зарі”] длуго бешедовали и роздумовали и пришли на то, же то єдинствена русска газета з нашого краю (Заря 33/1934, 4).* ◀ Оп. исц. ♦ **присц (пришло, придзе) на мойо (твойо, дачийо)** „пришла (придзе) дачия правда, дачийо право”: *„Хто зоз чим воює од того и погибает?” А тераз, видзиш, кед пришло на мойо, на оцово слова, тераз волає брата? (КовМихЦег 7)*

присц² придзем зак. „буц”: *Вона му придзе стара кума; Вони му приду сватово; Вон ми придзе братняк (Гел. Мед.).* ◀ Вироятно од серб. доћи: Он ми дође шурак.

присцец -ем зак. **1.** „прилапиц, полюбиц дакого (а предходно го не сцец)”: *Невесту (жеца) перше не сцели, а вец го присцели (Вер. Рм.); Кед швиня не сце праше од другей швині, треба го оваляц у єй щисциску, плодніку, та кед осети свой пах, та го присце (В. Саб.); Їх жец двацец роки стариши од їх дзивки, та го перше Ф-ово не сцелі, а тераз го уж сц, присцелі го (В. Саб.).* Слц. prichcieť: *Anču teraz nechceš, veď ju prichceš.* **2.** „пристац на дацо (а предходно не приставац)”: *Перше не сцела преписац на мужа половку хижі, вец уж присцела преписац (Пвл. Бл.).* ◀ Оп. сцец.

присцигнуц -не зак. безос.: **присцигнуло го и присцигнуло на ньго** „мушел окончиц вельку нужду”: *Древинец тамадз ишол, та на ньго присцигнуло. Воишол до жита и вис.л ше (Етн29 168).*

притапшац -ам зак. „з тапшаньом придукац, приліпиц гу жеми”. ◀ Оп. тапшац.

притаргнуц ше -нем ше зак. **1.** „не витаргнуц ше зоз жеми з кореньом, але ше на пол кореня одорвец (о мархви, петрушки и под.)”: *Кед ше капусті жила притаргне, та лєм на боки гоні, жеджаво рошиє (В. Саб.).* **2.** „одорвец ше од целосци”: *Кед ци ше крпель*

уцагне до скорі, не треба го насилу цагац за брux, бо ше притаргне, отровна глава ци остане у креви и може пойсц з креву по целу, а лєм брux ци остане у руки (В. Саб.). ◀ Оп. таргац.

притарговац ше -гуєм ше незак. „одтарговац ше од целосци; не витарговац ше зоз жеми з кореньом, але ше на пол кореня таргац”: *Не будзем претарговац мархву, бо жем суха, мархва ценка, та ше ми будзе притарговац (Г. Р.).*

притацкац ше -ам ше зак. „присц киваюци ше, шпотаюци ше”. ◀ Оп. тачкац ше.

притипулькац -ам зак. „присц помали, з краткими крочаями”. ◀ Оп. типулькац.

притлучиц -чем зак. „з вдереньом повредзиц, прищипиц (палец и под.)”: *Забивал зоз шекерку гвозд, шекерка ше му зошлісла на бок, та себе притлукол палец (приклад з бешеди); дриляла [ше] през публику вонка бо єй притлукли нос до карсцеля опрез ней (РНКЗаря 1937, 65, Е. Кочиш).* ◀ Оп. тлучиц.

притока¹ ж. (гу дачому) „прихильносц”: [о. Дим. Надъ] *Зоз своєю pracowитосцу, так-том, любовию и притоку жу народу запровадзел вон там потребну дисциплину (РН 2/1928, 2); [Оцец синови:] Мудри ши, имели, весели, / притоку жу шицкому маш / як кажди Руснак-неборак, / робиц и любиш и сцеш и знаш (КовМихМШ 33); Оцец ма притоку жу своєї роботи, цо вежне, шицко добре зроби (Г. Р.); Тот паноцец не мал притоку за служене служби у церкви (Вер. Рм.); Видзи ше же у Дюрдьове як лежине так дзивки маю притоку жу тому [шпиваню] (РН 4/1928, 4).* || Укр. діял. притока „нагода; причина”. ◀ Од праслав. tok-/tek-/točiti.

[**притока²**] ж. жеоґр. „притока (рика)”. ◀ Од серб. притока, а то од праслав. tok-/tek-/točiti.

притрафено у функи. пред. „случує ше”, лєм у Гнатюкових записох: *бо ище и так мездзи худобу притрафено же хова оцец и мац трох, итирох синох, та су шицки царови слугове (ЕтнV 101).*

притрафиц ше -и ше зак. „трафиц ше, случиц ше”: *Но, знаш цо, сину? Тераз пой-дзеш жу мойому братови ... А вон стариши*

одо мне сто роки, можебуц же ше йому уж притрафело таке дацо (Етн29 27); Ишол вон раз на роботу, так ше му притрафело на добру надніцу (Етн30 271); Притрафело ше о вельо роки же у тим варошу сцелї да обновя свою церков (Етн30 18); А кед ше притрафи же ше тот оцц и мац тих худобних дзецох похорею, а жаздинї своєю дзвери позамикаю, да тоти худобни дзеци од жаздинїних дзецох хлеба не питаю (ЕтнV 103); Кед ше притрафи задижжена хвиля, не маю дзеци хлеба (ЕтнV 98); Там [у Французкей] ше вельораз притрафи, же убога служніца себе прикраує и жертвує за таки цилї [за школоване священїкох] (РН 4/27, 2). || Слц. *pritrāfīt sa „исте“*. ◀ Оп. *трафиц ше*.

притрепац -пем зак. „затрепац, закриц”: Шицко наоколо було притрепане зос каменџом (РН 30/1933, 3). ◀ Од *трепац*.

притулени -а -е дієприкм. (гу *притуліц (ше)* 2.б): як цо є и оцу мила притуленосц своїх дзецох – широткох (РН 7/1929, 4, М. Мудри).

притуліц -їм зак. 1. „облапиц и причиснуц гу себе”: Облапел ме, притулел ме жу себе (нар. писня). Всл. *pritulim se gu šercu* (Ласко 61). 2. „приложиц гу самому предмету”: А кед притуліме ухо на другу [кошніцу] и учуєме смутне гучанє, то знак же тей цошка хибї (РН 9/1935, 3, Осиф Губаш). 3. прен. „вжац дакого под свою зашиту, старанє”: И так зато барз добре було кед ме його оцц и мац тельо притулели; ... я им за то дзекуєм и пребачуєм (Етн30 102). || Слц. *pritulīt* зоз значеннями (1) и (3). ◀ Од *праслав. tuliti*.

притуліц ше -їм ше зак. 1. „счиснуц ше гу дакому”: Дзеци ше притулели жу мацери; Кед ше притуліце єдно жу другому, гоч яка будзе жима моцна, будзе вам лагодно у гніздзе дзе сце ше и вилягли (ЧаканБ2 62). 2. прен. а) „найсц склонїще, помоц и зашиту при дакому”: Кед у незгоди, не дай Боже, майстор умре, подумайце себе цо зоз дзецох и зоз цалей фамелиї? Кед ма мац діда, лебо бабу, та ше притулі жу нїм, але кед не ма, та кжди би повед же муша препаднуц (РН 29/1928, 1); И зато вон Янко Бучко далєй предклада же би ше наша орґанизация „Рада” [у Аме-

рики] жу тому Р. Н. П. Друштву притулела и його членом постала (РН 1/1935, 5); Николой А. Горняк ... як политически биженец притулел ше до нас, братскей Югославїї (Заря 7/1937, 3). б) „привязац ше гу дакому/дачому з чувствами”: Наши руски народ по Просвити барз млади и зато му треба, да цо баржей ше жу ней притулі (РН 100/1926, 1); Притуліме ше жу ньому [Христови] цалим своїм шерцом ... же би нас ... нїяке нещесце на швецє од нього нїзда не розставело (РН 8/1929, 4, М. Мудри). || Всл. *pritulic se (Hal)*. ◀ Од *праслав. tuliti*.

притульні -а -е „приязни, умилни, облесни”: Старши син им бул дакус гербни, а младиши бул притульніиши (Г. Р., Пвл. Б.); [Цудзи газдове] знаю лєм однімац и жрабац од притульного Руснака, жадного роботи (ЖиросМСМ 170); [Щенятка] шицки були радосни, задовольни, притульні (ЧаканСаф 46). ◀ Оп. *притуліц ше*.

притча и причта ж. „приповідка (звич. з Библиї, поучна)”: Зос до тєраз познатих гисторийох о створєню жеми, найстарша єдна асирійска *притча*, котру на черепох написану нашили у Азїї у 19 столїтию францужки научєняци ... Тота *причта* похodzi од прилики од 3000 рокох пред Христом. По тей байки створєнє швета ше почало зос битку медзи Хаосом (неїшор) и Океаном (морїю) (РК 1936, 118, М. Поливка); Та пошедали коло стола, а качмар им гутори же ту єст таки катона цо єдну *причту* зна приповедац, чи буду слухац? (Етн29 283); У єдней прекрасней *причти* приповедал нам бож. Спаситель, як вишол жазда гледац роботнікох до своєї винїци (РК 1932, 17). || Укр. *притча* „поучна приповідка”, *причта* „незвичайна подїя”, струс. *притѣча* „нешцєшлїви случай; незвичайна подїя”. ◀ Од *праслав. prityčsa* „случай”, а то од *prityk-nq-ti*, дзе корєнь *tyk-/těk-* (оп. *тикац ше*). Першобутна форма у славянских языкох, значи, була *прит-ча*, а форма *прич-та* настала з метатезу.

приучени -а -е „навикнути, научени”: Наисце ... нам легчейше розумиц Словака, як Українца зос України. Але кед читаємо по україньски, та нам уж легчейше прихо-

дзи, бо читае так, як зме приучени гуториц (КостПр 186); страньскі людзе, хторі не пручені на салаші, думаю, же то – у керестурскім хотаре – салаші валал (Кост-Либер 51).

приучиц -им зак. 1. (дакого) „привикнуц, научиц”: То вон перши бул зос тих Керестурских паноцох, цо приучели народ жу такей точносци, же кед на церкви годзи-на бие та задзвоня зос шицкима, од пристола теди ше муши почац „Благословено царство” (Г. Кост.); забрането у Београду плювнуц на жем. ... На тот способ ше сце людзох приучиц на чистоту (РН 41/1928, 1); приучели го [дзецко] ношиц на руках и воно у даним часу ше домага до того да го ноша (РН 19/1930, 3). 2. „привикнуц ше”: Чежко приучиц на друге едло (Рускині 66).

приучиц ше -им ше зак. 1. „привикнуц ше, научиц ше”: Як ше приучел уж жу обисцу ... ходзелі на польо (Етн); Еден люцки кандур ше приучел до нас, та уж тєраз маме мачку (В. Саб.); бо лік, зос хторим ше першираз лічи, бизовнейши, як кед ше уж орґанизац на нього приучи. А твоя Марча на тот лік не-научена (РН 106/1926, 3); При своїх шпоровних касох наш би ше народ приучел вецей на шпоровносц (РН 44/1929, 1, И. К.); Так Штефан почал випивац з початку по еден погарик [паленки] ..., та так ше приучел жу ней, же кед не було пред едзеном погарик паленки, та вон ані жу столу не шедал (РН 9/1933, 3). || Укр. привчитися „исте”, поль. przyczyć się „исте”. 2. „прилагодзиц ше, приспособиц ше”: И наисце – ту [у Канади] ше европски чловец найскорей и наилегчейше змесцел и приучел (РН 3/1927, 2).

приучовац -чуєм незак. „привиковац, навиковац дакого на дацо”: А нашо читальні и просвитни дружтва баш су основани зато ... да нас приучую на читанє и роздумованє (РН 10/1931, 1); Не треба дзеци приучовац ношиц и колісац на руках (РН 19/1930, 3).

приучовац ше -чуєм ше незак. „привиковац ше, навиковац ше”: Сушєдово мачички ше приучую у мнє (В. Саб.); Стим дзецко приучую жу шпорованю и жу тому як треба с пенєжом мудро жаздовац (РН 100/1926, 3);

Правда, орґанизм ше приучує помали до того отрову (РН 8/1934, 3).

[прифирцац] -ам зак. 1. „поприквачовац з цверну пред шицом”. 2. „пляснуц”: Прифирцал му єдну позауха (В. Ер.). ◀ Оп. фирцац.

прифрантовац -туєм зак. „пофрантовац (у бешеди з даким)” (М. Рм.): „Болі?” – перши ше опитал оцєц. Я лєм одмахнул з главу не знаюци цо би то мало боліц. „Та яке! – прифрантовал чловец у билей мантли цо стал такой при корунки посцєлі; Ані не зйойчал” (ПапгДюКШ 16) ◀ Од франта.

прифуркац -ам зак. експр. „швидко прибегнуц” (Евф. Пл., Г. Р.). || Слц. prifrcať и prifrknúť „исте”. ◀ Од ономотопейского фурк-ац.

прихвальовац -люєм незак. „провадзаци дачию роботу, бешеду и под. хваліц то”: Дахто роби, а други му прихвалює як фино роби (Г. Р.). ◀ Оп. хваліц.

прихиліц ше -ім ше зак. „дакус ше зогнуц, пригнуц гу дакому/дачому”: Под нашим облаком желєна галузка, / прихилєлі ше єй хлапєц и дзивочка (Етн9 ч. 182); Ишло тамадз ковальово дзивчє, руки не мало, на очи не видзєло. ... Док ше дзивчє прихилєло [гу Діви Марії], дораз ручки мало, на очи патрєло (Етн30 21). || Слц. prichyliť sa „исте”. ◀ Оп. хиляц.

приховац -ам зак. „одховац гу тому цо уж иснує (статок, дробизг)”: Вон пойде на польо, а вона да дацо прихова „а вона да ише дацо одхова гу тому цо уж маю” (Йвг. Бл.). || Слц. prichovať „исте” (HSSJ), всл. prichovac „исте” (Hal). ◀ Оп. ховац.

приход х. „приходзєне”.

приходзиц -им незак. 1. „идуци сциговац дагдзє”: Кед пришло лєто, жазда Франц почал виє ридиє приходзиц на салаши (ЛатякТал 86). 2. (дакому) „чувствовац чежкосц або легкосц, приемносц або неприемносц даякей дїї або стану”: Але писац єй барз чежко приходзи, пише як неписмена (РК 1937, 16, Д. Биндас).

приходни -а -є „тот цо приходзи або пришол”, у Гнатюка и старших авторох: приходни староста лєм дзекує (Вес 7); по-знєйше справєлі там [при Водици] i шопу

за *приходніх* (КостЛибер 75). Слц. *prichodzi* „тот цо приходзи або пришол”: *vitala prichodzich*.

прихудни -а -е „дакус, не цалком худи” (М. Фей.): *Прихудни конь, запрагнути до санкох, помали дрингал по илїзкей санїци* (СабодРЦар 23). || Слц. *prichudy* „барз худи”.

прицагнуц -нем *зак.* „цагаючи принесц, с. привући, довући”.

прицискац¹ -ам *незак.* 1. „окончовац прицисок зоз свою чезину, моцу, с. притискати”. 2. *прен.* „гнобиц, експлоатовац”: *У нас у Бач-Бодрожу вармедї барз нас прицискаю панове. Ми худобни людзе... ми барз чезко жиєме* (ЕтнV 95); *Анґлия войну шветову виграла, але не да Индїї нїякей автономїї, а процивно, по войни прициска Индийцох ище баржей, як скорей* (РН 13/1931, 2); *Японци ... барз прицискаю Корейцох и не даю їм права, да ше розвиваю як шлебодни народ* (РН 19/1932, 1). 3. *прен.* „окончовац прицисок на дакого”: *Немецка буде прицискац Австрию да ше у ствари Сербїї догвари зос Русию* (РН 33/1934, 2). ◀ *Оп. цискац.*

прицискац² -ам *зак. коц.* „придриліц (фурик и под.)”.

прициснути -а -е „примушени”: *Но понеже не вше маме хлївного гною, прето зме вельораз прициснути на сами уметни гної* (РН 13/27, 3).

прициснуц -ишнем *зак.* 1. „окончиц прицисок зоз свою чезину, моцу, с. притиснути”. 2. *прен.* (и безос.) „привесц до чезкей ситуації, неволї”: *Прицисло го, та мушел пойсц до иножемства заробиц* (Г. Р.). 3. *прен.* (дакого и на дакого) „окончиц прицисок на дакого (же би дацо признал, зробел)”: *Прицисли на ньго, та припознал* (Г. Р.); *Кед сом го прицис баржей з вопроса-ми, припознал* (РН 57/1926, 8, Б.). || Поль. *przycisnąć* зоз шицкими трома значенями. ◀ *Оп. цискац.*

прицихнуц -нем *зак.* „престац гласно бешедовац, кричац”: *Кед то видзели Жи-дзи у других державох, такой прицихли* (РН 14/1933, 1). ◀ *Од цихи.*

причаракац -ам *зак.* „присц пешо” (М. Рм). ◀ *Оп. чаракац.*

причасц *ж. церкв.* „обряд причащаня, с. причест”. || Укр. *причастя* „исте”, рсї. *причастие* „исте”. ◀ З церковнославянского, а то калк греческого *μεταλήψις* „причасц; учасц” (ЕСУМ). По П. Скокови то преложене греч. *κοινωνία*, лат. *communio*.

причасцац (ше) -ам (ше) *незак. и зак. коц. оп. причащац* (ше).

причашнік *х.* „тот цо ше причаща”.

причашніца *ж.* „тота цо ше причаща”: *побожни їе як баба причашніца* (РНКЗа-ря 1941, 79).

причащац -ам *зак. и незак. церкв.* „давац причасц (о священїкови)”.

причащац ше -ам *ше зак. и незак. церкв.* „примац причасц”. || Укр. *причащати(ся)* „исте”, рсї. *причащать(ся)* „исте”. ◀ *Од причаси.*

причина *ж.* 1. у функції менового предиката „виновнік дачого”: *Кед [дзецко] буде дзивчина, Ержа му причина, / а кед буде хлапец, жандар му є оцец!* „Ержа виновата, виновнік” (Етн9 ч. 185); *Пошла жена, клекла пред пана, так заплакала и барз ше жаловала: „Я, мой пане, ніч не причина тому дзецку „я ніч не виновата”* (Етн30 87); [Писмо човека хтори пре алкоголь страцел роботу у Америци:] *Так думам же досц треци рок задармо робиц. Але то ми ніхто не причина лем моя жажда вислабена кед ей розказац не можем* (РС од 27. 11. 1987, 13). || Всл. *pričina* „исте”: *to je moje dzecko, tomu som pričina „я ту виновнік”* (Štolc 449), *sama si je pričina „сама є виновата”* (Sipos), укр. *причина* „исте”. 2. „зявене хторе виволує даяки пошлїдок, с. узрок”: *Перше треба причину хороти винайсц, а вец лічци* (РК 1927, 144); *уже трецираз води потопали Керестур и Коцур ... и то була причина же многи руснаци ... врацелї ше назад на Горніцу* (РК 1923, 82). Значене под (2) вироятно кнїжково: укр. *причина*, рсї. *причина*. ◀ *Од праслав. činiti, činъ.*

причта *ж. оп. притча.*

причупнуц -нем *зак.* „одспац дакус”: *а я и мой покойни цо будземе? И нам би дагдзе причупнуц, алье дзе? ... [До гордова] положиме слами та дакус причупньеме* (РНКЗа-

ря 1939, 111) Всл. *pričurnus sebe „скурчиц ше, счупиц ше”* (Hal). ◀ Оп. *чупиц ше*.

пришага ж. 1. „явне, святочне обещанє”: *Пришага обовязна и кед ше постава паноцец. Теди будуци паноцец зоз праву руку на Євангелиї чита пришагу* (АрваЯ). **2.** „зарекане, обещоване дацо сполніц (у случаю несполнення грожи даяка кара) (оп. *пришагац* (2)). **3.** „винчанє”: *До пришаги єдно, од пришаги двойо, / тєраз су, мамочко, твоей обидвойо* (нар. писня); *Но, кральовна, цар гутори, пойдземе до пришаги* (Етн29 221). || Всл. *prisaħa, слц. prisaħa, поль. przysięga, укр. присяга..* ◀ Праслав. *prisęga, prisęgti*. ♦ **рихта ше як до пришаги** „барз ше длуго рихта, вирихтує” (Лев. Ск., В. Саб.).

пришагац¹ -ам *нєзак. нєпрех. 1.* „давац явне, святочне обещанє”: *млодыта котри ше винчаю у церкви пришагаю пред Богом, зоз праву руку на Євангелиї* (Я. Арва); *Шестра служебница пришага же будзе счужиц Богови* (АрваЯ); *Марко себе надумал, як вон будзе пришагац* (Етн30 171). **2.** „зарекац ше, обещовац дацо сполніц (у процивним зарекнутого може знайсц кара): *По нашим местох ше, уж вше ридше, случує же ше дахто зарека же не будзе конзумовац напой. Зарека ше у церкви пред священіком: тот цо ше зарека вигваря одредзени слова пришаги* (АрваЯ). **3.** „давац слово”: *Пришагам вам, бачи Дюро, же будзеце зос нїм [автом] задовольни* (РН 6/1929, 2). ◀ Праслав. *prisęga, prisęgti*.

пришагац² -ам *нєзак. прех.* „винчац дакого у церкви”.

пришагац ше -ам *ше нєзак.* „винчац ше”: *Перши дзень почалї ше сходзиц на свадзбу, други дзень пошлї ше пришагац до церкви, треци дзень було вельке вешелє* (Етн29 246); *Млада кральовна не сце ше пришагац зо мну затля док не привежеш єй минеш злати зоз єй дому* (Етн29 219).

пришагнути -а -е „хтори дал пришагу, хтори ше заклїя”: *але вони булі пришагнути шицки троме ведно, дзе єден загине, там муша шицки троме* (Етн30 156).

пришагнуц -нем *зак. 1. нєпрех.* „заклїяц ше”: *Я ци так не верим же ти ме вежмеш*

за жену док ти ше ми не залаєш и не пришагнеш предо мну (Етн30 171); *Червени витиз [ю нагнал] же муши седем раз пришагнуц же не пове хлапцу же вон жиє* (Етн29 68). **2. прех.** „повинчац”: *Дїдо єй гвари: „Не плач, ти, дзівко, але остань ту при мойому Янчови. Я стари человек, учени сом, знам кнїжку, та вас пришагнем* (Етн29 234); *[Легинь ношел покрейтку] ... док не пришагнул зоз дзівку...* (РК 1937, М. Бирк.) Всл. *prisaħnuc „повинчац”* (Czambel). ♦ **ту сом не пришаг(нул)** „ту сом не обовязни буц, ту ме нїч не вяже”: *Кет ци придзе чешко думай себе: вше так не будзе, бо сом ту не пришаг* (ЖирошМСМ 29). ◀ Праслав. *prisęga, prisęgti*.

пришагнуц ше -нем *ше зак. 1.* „заклїяц ше” *Вона ше пред нїм пришагла же му будзе його верна жена* (Етн29 87); *Пришаглї ше пред нїм шицки три так же ашов, мотики их не розрубе, хтору зосце и кедик зосце за жену вжац, пойдю вше, гоч хтора* (Етн29 83). **2.** „повинчац ше”: *Пошол до єдного жрофа, спитал себе дзівку. ... Вецка ше пришаглї* (Етн29 171).

пришажни -а -е „винчани”: *Але вон зато и теди не знал же вона не його пришажна жена* (Етн29 131). • **пришажни шмати** „винчани шмати, шмати у хторих ше дахто винчал”.

пришапкац -ам *зак.* „присц з дробним крочайом”: *Кед зме у войску мали усилені марш, я з ербейцом на плєцу медзи першима пришапкал на циль* (В. Ерд.). ◀ Онома-топейске.

пришвечиц -им *зак.* „потвердзиц правдивосц дачого”: *Приповедал Янчи як було од перву, а дзівка царова пришвечела же то правда* (Етн29 96); *Почне му ровка хвалїц якей вона жимней води ма [у студні]. Козак уверел и до студні скочел. Як ше напил води, пришвечел ровки же правду гварела яка жимна вода добра* (Етн30 8); *А тот исти у лєше, по шекери и рубаню го [крадоша древа] позна, вон пришвечи* (КовМихІВ 52). || Всл. *pršvečic „исте”*: *šak bulo, každu mi pršveči* (Lacko 84), слц. *prisvedčit „исте”*. У Гнатюка з истим значеньом находзиме и форму *дошвечиц* (оп.). ◀ Оп. *швечиц²*.

пришвечовац -чуєм незак. „потвердзовац правдивосц дачого”: Ганя Голік *пришвечує, же ей родзіні у паноца пароха тайно затрімані* (КосЛибер 110); *хвалєл ше мацери ... же як му добре идзе жаздованє*. Маря *више пришвечовала Янкови* (ЛатякТал 69).

пришивац -ам незак. *жу пришиц*.

пришиц -иєм зак. „зоз шицом притвердиц гу дачому”: *Перше ше пришило главу [бабки] на брux, а потим руки и ноги* (ХомаМ 14). ◀ Оп. *шиц*.

пришкапиц ше 1. -и ше (дакому) зак. „необчековано дацо легко посцигнуц, достац, найсц”. || Всл. *paškarip se „исте”* (Hal), укр. *дял. нашкапитися „пощесциц ше”*. 2. „наисц дагдзе, найсц ше дагдзе”: *ту ше сходзели на поедну углавним „школовани” ... Правда, з часу на час ту ше пришкапели и студенти кед же мали динарчка* (РС 6–7/2012, 16). ◀ Неясне (ЕСУМ). ♦ **пришкапело ше му як шлепей кури зарно** „легко ше дацо дакому удало, гоч то не обчековал”. Слц. *príst k niečomu ako slepá kura k zrnu „исте”*.

пришкарупнуц -нем зак. „кус змарзнуц на поверхносци”: *Вчера було блато, а нешка рано кус пришкарупло „од верху кус змарзло, направела ше ценка скорочка на блату”* (М. Рм.); *вонка пришкарупло, та хлопи мали замарзнуц* (КовМихКап 16). || Всл.: *rano bula voda zoškarupena, hicila jich cenka řadova škarupinka* (Czambel). ◀ Од *шкарупина* (оп.).

пришквирец и пришквирчиц -им зак. 1. „дакус пригориц”: *Кед єдзене кус пригори, гвари ше же пришквир(ч)ело; кед ше напр. случнєнєк пука, та од сподку кус пришквирел „кус пригорел”* (СС. Мак.). 2. „дакус опалїц”: *Не нагинай ше жу лампи (огню), бо ци власи пришквирча* (СС. Мак.). ◀ Оп. *шквирчац/-чиц*.

пришкрабнуц -нем зак.: ~ **себе 1.** „приробиц себе, додац гу уж заробеному”: *Пришкрабнул себе значи „дакус заробел”* (В. Саб.). 2. „одспац себе” (СС. Мак.). ◀ Оп. *шкрабац*.

пришли -а -е „идуци, будуци”: *Гварим [синови] же най гледа млоду, та на при-*

или тидзень уш будзе гледац (= на идуци тидзень) (ЖирошМСМ 53); *а ми два [швинї] заколеме на пришли вовторок* (ЖирошМСМ 78). || Слц. *prislý „идуци, будуци”*: *do prisslieho vtorku „до идущого вовторку”, prissli rok „идуци рок”* (HSSJ), укр. *заст. приший „будуци, идуци”, пришилєть „будущносц”, поль. przyszły „будуци, идуци”*.

пришнїц ше -їє ше (дакому) зак. *безос. „видзиц у сну, с. сањати”*. Слц. *prisniť sa: čo sa ti prisnilo?*

пришпивоац -вуєм незак. „зоз шпиваньом провадзиц даяку дію; з часу на час шпивац”: *Влапце ше за руки, обколеище / мнє ... / та танцуйце, та ми пришпивуйце* (КостЄфт 73); *Яки красни вона себе арий пришпивовала* (РН 33/1937, 4). || Укр. *приспівувати „исте”, поль. przyspiewać „исте”*.

пришпинтнуц -нем зак. „повесц доганяючи, дошпинтнуц”: *Лем у младосци була фраєркуша, пришпинтнул закуцийно бачи Михал* (РН 20/1930, 2, С. С-н). ◀ Оп. *дошпинтовац*.

пришпоровац -руєм зак. „нашпоровац, зашпоровац”: *Ровно више рахуєм / кельо пришпоруєм на педу* (Тон, ч. 25); [Майстор зоз жену] *ридко кеди вони сами пришпорує да можу зоз своїм капиталом цо приробели свойо дзеци пристановиц* (РН 29/1928, 1); [Худобни] *заробене не розруца, але патри пришпоровац и жиц чловечески* (РН 31/1930, 1); *Зато нашо людзе, кед правя нове обисце, най ... скупши буду на догану и алкоголу, а тот пришпоровани пенєж най уложа за патос у своїм обисце* (РН 9/1934, 1). ◀ Оп. *шпоровац*.

пришпотац ше -ам ше зак. „присц шпотаючи ше”. ◀ Од *шпотац ше* (оп.).

прищипиц -им зак. „влапиц, сциснуц як з кліщами, с. приштинути”.

прищипнуц -нем зак. оп. **прищипиц**: *Бачи Дюра ше уперал вицагнуц пальци хтори му купачка прищипла* (РНКЗаря 1938, 95). Слц. *pristipnúť: ~ medzi dve dosky*.

прищипок -пка/-пку х. „мала часц додата гу векшей цалосци”: *Кед ше жу хижки доправи шопка и под., та то вец прищипок* (Вер. Рм.); *Навишивала мали фалатки, та буду прищипки жу векишим салветом*

(С. Мйр.); Церковни одборніки не сцели правиц жу церкви секреще, гварели же не буду жу церкви правиц прищипки (В. Саб.). || Слц. prištípok и нар. prišterpok „фалаток скори з хторим ше плата дзира на обу”. ◀ Од *ци-пац*². ♦ *буц (таки) як прищипок* „буц дагдзе меней почитовани, неровноправни з другима”: Така будзе як прищипок кед ше враци до svojого старого обисца, приму ю як цудзу (Пвл. Бл.).

приявиц¹ -им зак. без дополнения або з обектом млеко: **приявиц млеко** „нараз почац давац млека, почац ше доїц (а пред тим не мац млека) (о крави, кози)”: Кед крава, коза, овца не ма млека, а вец почне давац млека, гвари ше же *приявела* „почала давац млека, почала ше доїц” (В. Саб.); Една жена сцела навикнуц коще на доєне, цагала го за цицки, та ей *приявело млеко* „коще ше почало доїц” (Пвл. Бл.). || Всл. rojavic „почац давац вецей млека”: krava nam rojavila (Buffa 213). ◀ Од *явиц* (оп.).

[приявиц²] -им зак. 1. „дац знац, явиц о дачиїм приходу”. 2. „дац знац о дачим”. 3. „поднесц прияву власцом, удац”. ◀ Од серб. *пријавити* (оп. *явиц*).

прияжне присл. оп. **приязно**.

приязни -а -е 1. „сердечни, приємни у обходзеню, услужни, с. љубазан”: На пошти помагал своєї супруги и бул вше з каждым *приязни* ... шицки научели на його *приязну* особу (РН 24/1933, 3); Дзеци полна хижа, а кажде ушорене, чисте, *приязне*, услужне (КовМихЦВ 6). || Всл. prijazni „исте”: prijazne slovo veľo može zrobit, a malo koštuje (Czambel). 2. „щири, вирни”: [Милош Обилич гу царови:] Кед ти ми не вериш же я ци *приязни*, я ещи нешка до войны станем з моїма двома пайташами (Етн30 154). 3. „мили”: Дзецко мойо *приязне*, найце Господь Бог благослови ... за тоту твою любов (ЖирошМСМ 135). || Карп.укр. *приязный* „вирни, добронамирни” (TichyFr), укр. *приязний* „прихильни гу дакому”, слц. prijažeň „прихильносц, приятельске одношене”, рсй. *приязнь* „исте”, поль. przyjaźń „приятельство”. ◀ Од праслав. prijati; од того и *приятель*. ➔ Младши авторе зоз значеньом (1) хасную синоним *любезни*, а то

калк сербского љубазан. Наш карпатски прикметнік любезни старши хасновали зоз значеньом „мили” (оп. *любезни*).

приязно и рид. **прияжне** присл. 1. „сердечно, приємно, с. љубазно”: а) **приязно**: Ту далеко, у цудзим краю бешедуе зо мну человек на нашей бешеди, и то так *приязно*, так мило (РК 1925, 57); Ту патрице над [фотографски] апарат; дакус *прияжнейше*. Но тераз: еден, два... Так! (РН 6/1928, 2). б) у старших авторох и форма **прияжне**: Мати Исуса *прияжне* кивнула з главу (РН 21/27, 3); Не, не – не бешедовали би сце зомну так *прияжне* (РН 21/1930, 2); Виходзи и дава [му] *прияжне* руку (РН 43/1935, 3). 2. „усердно, зоз задовољством”: Бачи Дюра [месар] так *прияжне* робел зоз заклану швиню, помали „робел так же було мило на нього патриц” (Пвл. Бл.).

приягносц ж. 1. „сердечносц, приємносц у обходзеню, с. љубазност. 2. „щиросц, вирносц”: Ей, лежи, лежи [у тим гробе] / веліка *любосц* / и *шицка щиросц*, / *шицка приязносц* (Етн9 ч. 221); Уш ши ми и вецей раз указал и свою любов и свою *приягносц* (ЖирошМСМ 135). У РК и форма *прияжносц*: Яка то *прияжносц* на хованю svojого пайташа опиц ше? (РК 1926, 126)

приятель х. „блізки познати”. Общеславянске слово: всл. prijatelj, слц. priateľ, поль. przyjaciel, укр. приятель. ◀ Праслав. prijatelj; вяза зоз *приязни* (оп.); д.в.нем. friudil „любени”.

[приятни] -а -е „приємни”. ◀ Од серб. *пријатан*, а то од праслав. imati/jeti. Наш еквивалент *приємни* (оп.) тиж од праслав. imati/jeti.

прияц примем зак. 1. „вжац того цо ше дава; *прияц* дакого до svojого дому, с. примити”: „Та ишилї зме на лови, та нас ноц влапела. Та чи бисце нас на ноц не *приялї*?” А вона гутори: „Баяко, примеме ми вас” (Етн29 226); Як уж було готове, кажди *жазда* свой яраш *приял*, *трафело* ше таке же поеден *жазда* цо бул можебуц *владнейши* *приял* обидва класи добри *свойого* *яраша* (ЕтнV 100); а *жаздовски* богати *дзивки* ... поведли *ишпанови* лебо *самому* *панови* же вони буду за *пейсц* *сексери* на *дзень* *робиц*. *Приял*

их, робели до поладня (ЕтнV 105). 2. „мочи абсорбовац до себе (напр. цесто додату муку)”: [За гуглоф] *ше перше затрепало: млеко, жовчки, квас, цукер, соль, а вец ше загнетло зоз муку (муки ше кладзе тельо, кельо цесто приме)* (ДудашКс 147). || Всл. prijas (Hal). ◀ Од праслав. imati/jeti (дієслово -jeti би у нашим языку мало дац -яц, а маме го и у дієсловах *при-яц, зн-яц, вж-яц* и др.). • **най ми Бог приме** „най Бог вислуха мойо слова, молбу” (Ир. Фин.).

прияц ше примем ше **зак.** 1. „пуциц корень, почач роснуц (о посажденей рошліні)”: *Так их [ружичи] садзце / же би ше прияли* (Тон ч. 17); *Кед ше приме [посаждена черешня], будзе вона и родзиц* (Тон, ч. 19). Карп.укр. *прияти с’ї”исте”* (Львів 221), всл. prijas se „исте” (Hal). 2. „вжац на себе даяку обовязку, подняц ше дацо зробиц”: *вона тому панови прияла ше за фраєрку, а його дзецку за дойку* (Етн30 87). ◀ Оп. **при-яц**. • **приме ше млода** „пригварка на свадзби кед пада диждж”: *Свадзба була барз весела. Правда, дакус порошовал диждж, та свадзбни були найвецей под шатрами. Приме ше млода, бо пада диждж, пригваряли свадзбни* (РС 45/2012, 16).

[**прка**] х. „конь достати од советскей армий у Другей шв. войны як замена за домашнього коня”. ◀ Од русийского викричнїка *пр*: русийски (советски) коні ше застановяли з викричнїком *пр*, за розлику од домашніх коньох, хтори ше застановяли зоз **гога**. Оп. и **гога и пр**.

проба ж. „пробоване”: *Будземе з нїм пробу робиц и руциме пенєжи на мост, кадзи дїдо ходзи, та будземе видзиц чи их дїдо вежне* (Етн30 136); *Бул єден пан котри у суду бул найвладнейши, па ше му вноци пришиїло же вельо невиновати пре битку страдаю. Сцел пробу зробиц сам* (Етн30 227). || Слц. *próba „исте”, поль. próba „исте”, укр. проба „исте”*. ◀ Од нем. Probe, а тото од лат. proba, proba:re.

пробовац -буєм **незак. и зак.** „робиц/зробиц пробу”. || Слц. *probować „исте”, поль. probować „исте”*. Од нем. probieren, а тото од лат. proba, proba:re.

пробовни -а -е „искусни, хтори вельо спробовал” (Пвл. Бл.): [Закончени калфове] *Були то наисце людзе пробовни у шицким* (РН 40/1930, 1, Д. Биндас). Оп. и **непробовни**.

пробовносц ж. „искуство”: *Искуство (пробовносц), котре зме посцигли за перши дзешиц роки указало нам голем у главном, цо зме, яку силу представляме, цо зме годни посцигнуц и за чим маме исц* (РН 30/1929, 3, М. Винай).

провадзиц -им **незак.** 1. „исц з даким, шлїдзиц дакого, с. пратити”: *Идзе шпиваюци, а гудаци го провадза*. Всл. *mužika ho tak provadzi*. 2. „водзиц роботу, управяц, руководзиц; контроловац”: **а)** (дакого/дацо): *Цар их барз полюбел же вони так добре провадзелі войско* (Етн29 58); *Завод [за напущени дзеци] провадза сестри св. Йосифа* (РН 94/1926, 2); *Вон [оцец] муши так провадзиц свою фамелию, да ей не почкодзи ані безвирство ані погубеносц того швета* (РН 11/1930, 1); *През 20 роки провадзела вона жаздовство свойого сина* (РН 48/1932, 3); *тераз тоти страшни машини провадза 12 людзе* (РК 1927, 59). **б)** (з даким/дачим): *Завидовац значи „провадзиц з домом, маєтком”*: *Бела завидовал з пустиню Белу-пусту* (Вер. Рм.); *Хто з тима дзецми тераз будзе провадзиц кед мацер не маю?* 3. „кончиц, окончовац; одбувац ше”: *будземе ми, мила, еґзецир провадзиц „будземе робиц воену обуку”* (Етн9 ч. 285); *И так су одпущени млодята споза стола и так ше вецка провадзи свадзба весело* (Вес 18); *Систематска борба процив трахоми у предвоєних условиюх не провадзела ше, бо погледовала вельки материялни средства* (РС од 5. 08, 1949, 4); 3 телїма дзецми [100 дзеци] у єдней класи не може учитель успишно науку провадзиц и дзеци у науки заоставаю (РН 45–46/1937, 2). 4. „жиц”: [У Америки] *Дзежд попатри шицко непознате и цудзе. Па так человек провадзи з дня на дзень* (РК 1924, 156). • ~ **шор** „старац ше о організації, окончованю роботи”: [На свадзби] *провадзел шор пан староста* (РН 101/1926, 4) (оп. и под шор); ~ **живот (вик)** „жиц”: *Дзеведзешат єден рок жила, то вельо и читац, а не то*

живот провадзиц (Мар. Рм.); Провадзел вон живот як кажди худобни чловек (РК 1929, 64); Пані виявела, же вельо щешлівіши живот провадзела скорей док не мала тельо милиони (РН 23/1929, 2); провадзел недобри живот „нешорово жил” (РН76/1926, 4). || Всл. *provadzic* „исте”: *zbujiński život provadzic* (Czambel); ~ **бешеди** „бешедовац”: Ми и нешка нашо шлебодни часи препровадзале лем по ковальных, по байберных, дзе ше провадза таки бешеди, о котрих писац не мож (РН 42/1929, 3, Данил Рац); При полудзенку ... провадзела ше далей досц жива бешеда (РН 32/1935, 2, С. Саламон). ◀ Од праслав. *ved-/vad-/vod-* (*vesti/voditi*).

провкатор х. „адвокат”. Карп.укр. *провкаторь* (Дже). ◀ Од мадъ. *prókátor* „исте”.

проїц -їм незак. 1. „тримац, мочиц у горущей води”: Проєл у лаворе премарзнути ноги. 2. „зогрівац, розмегчовац над огньом”: патинжа (ланц терашині зос хторим плуг опасани) була зос пруща, найвещей зос лесних галужох (нашо дїдове вельо ходзели до леса на древо та себе принесли), то ше проєло над огньом вец ше дало употребиц як го чловек сцел (БиРК1936, 135). ◀ Од праслав. *prěti* (нашо *прец* (*преем*)), хторе у превою зоз пара.

проїц ше -їм ше незак. „купац ше у горущей води”: Жени ше давно проєли у зваркох да ше им враци менструация, а кед не сцели мац менструацию, купали ше у жимней води (Евф. Пл.). Оп. *проїц*.

пророк х. „толкователь Божей волї; предсказовац”. Общеславянске слово. ◀ Од стсл. *prorokъ*, а то од *про-реку* „предрекнем”.

пророковац -куєм незак. и зак. „гуториц/повесц пророцтво, предрекац/предрекнуц”: Так еден ученік недавно пророковал, же и гайзибани буду исц сами без машинистох (РН 15/1930, 2).

просвиташе х. мн. (ед. просвиташ) ист. „члени и прихильніки РНПД „Просвита” (1919–1941), хтори ше по националней орієнтації не складали зоз такв. *заряшами* (оп.).

просеция ж. „процесия”: Зос церкви були крижи винешени и читава просеция

пошла там (БиРК1936, 142). Церковнославянску форму *процесия* народ часто вигварял у форми *просеция*. Всл. *prosesija* „исте” (Buffa 232).

проскура ж. „проскурка”: Принесол проскуру з мирования (Лев. Ск.). Оп. *проскурки*.

проскурки ж. мн. (ед. *проскурка*) церкв. „пошвещени хлеб”. || Укр. *проскур(к)а*, рсй. *просфора*, поль. *prosfora* (поль. *proskurnica* „жена котра пече проскурки”). ◀ Од греч. *просфора* „жертва”.

просо с. бот. „*Panicum L.*” Общеславянска назва без даяких специфичних националних и регионалних ознакох (Тимко 69, 73). ◀ Од праслав. *proso*.

простак х. „прости, невоспитани чловек”: Кед видзиши же дахто чита або пише писмо, не нагинай ше над нього, бо то не пристойно. Хто ше того не трима, указує же є вельки простак и не зна цо то шор (РН 15/1928, 3). || Укр. *простак* „добродушни, нелукави чловек; звичайни, прости чловек”, всл. *prostak* „простодушни чловек” (Hal), серб. *prostak* „прости, невоспитани чловек”. ◀ Виведзене од *прости* (оп.). Судзаци по терашнім значеню нашого *простак*, у нас то сербизем. Вироятно же и ми у прешлосци хасновали тот меновнік зоз значенюм яке ма у українским и восточнословацким.

прости -а -е 1. а) „не викривени, с. прав”. б) „не викривени у вертикалним положеню”: ~ як *швичка* „цалком прости”. 2. „невоспитани”. Значене под (2) могло буц превжате зоз сербского. ◀ Общеславянске слово. Праслав. *prostъ*. • ~ **мука** „мука зомлета напросто, інтегрална мука”: Пекаре купя од парастких млінох просту муку ... и буду ю сами ошивац (РН 13/1932, 3); **простов драгов** „напрейга, напросто”: По Кирбаю тот дзень бачи Предняк оджаловал себе трошки та место простов драгов на Филіпов-богоєво пошол по железніци до Варадина, а з Варадина около през Срим дому (КостПр 62).

просто¹ присл. 1. „по простей, невикривеней линії”: Идзце лем просто. || Всл. *prosto tam idzce* (Lacko 13). 2. „вертикално,

серб. *усправно*”: Хвама як швичка просто стал и слухал (РН 19/1928, 2).

просто² прим. з *жен.* „наспрам”: Приишол просто дзверох и млоди царов син зоз його млоду (Етн29 113); Млади нервозни человек ... котри шедзел просто нього, омержел го пре таки випатрунок (ТолстойАК1, 120).

простовлас присл. „без хусточки, гологлава”: Рано кед невеста станула, вше ше до фитюли вичепела, але кед даедна вишла гологлава, през фитюли, людзе гуторели же вишла простовлас (ВарпаЛю 230).

простучки -а -е звич. у злученю *прости* ~ „барз, цалком прости”. Слц. *prostucký „исте”*.

прота ж.: Таргоня ше тарла на рошти – *проти*. ... зоднука мала попреплетани дроти *протак*и (дахто волап и *проти*). По протакох ше чухало зоз цестом, а таргоня випадовала долу, на стол (ХомаБл 175). || Укр. диял. *протак „исте”*, поль. *przetak „исте”*, серб. *протак „исте”*. ◀ Од *претакац, точиц* (ЕСУМ). И наша першобутна форма мушела буц зоз концевим -к як и форма *протак* (оп. *протак*и).

протаки х. мн. (єд. протак) „дроти на проти (оп. *прота*).

профунт х. „вояцке єджене, порция”, у Гнатюка: Нє мал [вояк] лєм *штири* *жрайцари* и єден и поил *профунта* (Етн30 35). Серб. и горв. *профун(а)т „исте”* (у 16. вику у Славонії, Горватскей). ◀ Од мадь. *prófund „исте”* (1565), а тото преїг немецкого *Proviant, profant* од лат. *prae-benda*.

процесия ж. 1. *церкв.* „святочне вирске ходжене (звич. на одредзени святи места)”: Так людзе ишли як *процесия*, *вещей* народа [ишло], як до манастира, бо ше людзе чудовали (Етн29 124). 2. „колона”: Єдного дня ... 1829. року цагала ше по уліцох Лондону велька *процесия* людзох, а було их *вещей* як дзешец тисячи. Були то тоти бидни людзе, котрим машини преодняли роботу и хлеб, а були вони гладни, бляди, подрани (РН 2/1929, 2). || Слц. *procesia*, поль. *procesja*, рсй. *процессия*. ◀ Од лат. *pro:ce:ssio „рушање напредок”*.

проци прим. з *генитивом* и ридко з *да-тивом* 1. у функції дальшого обекта **а)** означає негативне становиско гу дакому/дачому: Вон барз проци того же би його жена робела у школи як наставнік (Вер. Рм.); Чом то вше иду так проци церкви? (М. Рм.); Ишла проци церкви, а дзецко кресцела (Пвл. Бл.); Нє мам ніч проци того (Пвл. Бл.); На суду нє имел ніч повесц проци нього (Пвл. Бл.); Вони водза войну проци *вири* (РК); Кральове ишли єден проци *другого* (Г. Кост.); Ніжда Янко нє пристававал зос *жобраками* и нє *жобрал*. Шак проци того *борел* ше през *цали* свой живот (КостПр 46); Под брадло ... *принешу* у *зваркох* води проци *огня* (М. Биркаш). **б)** значи „лїчиц ше або бранїц од даякей хороти; бранїц ше од даякого чкодлївца и под”: Але и у Керестуре и у других валалох *єст* ище два *опасни хороти*, проци *котрих* ше *треба* зос *шицкима* силами *бориц*. То су *туберкулоза ... и трахом* (РК 1936, 126); Паметайме вше и *ніжда* нє забувайме: Просвита то *найлепши* *лїк* проци *оберац*их *хороцох* (РК 1936, 127); *Лїкаре* го [кинин] *даваю* за *лїк* проци *жими*. Кед *рубали* [кининово] *древо*, *осетели* же ... є [його лупа] *лїковита* проци *жими* (РК 1931, 162). **в)** означає одношене, справоване гу дакому/дачому: Яки я *будзем* проци *тебе*, *таки* и *ти* *будзеш* проци *мне* (= як ше я *будзем* *одношиц* гу тебе, так и *ти* ше *будзеш* гу мне) (Йвг. Бл.); [Єден китайски законодавец бул *нєщешлїви* у *малженским живоце*] *Цалком розумлїво* *вещ* *прецо* вон у *вирских прописох* бул *таки* *нєсправедлїви* проци *жени* (= бул *таки* *нєсправедлїви* гу *жени*) (РН 37/1933, 2); *Барз* *чєжко* *согришел* *син* проци *своих* *старих* *родичох* (= *погришел* гу *своім* *родичом*) (РК 1923, 156); *а* *за* *свою* *пиху* проци *мне* *анї* *нє* *подумала*, *же* *зогришила* ... [Здогадовала ше] *же* и *вона* *така* *нємилосердна* проци *тому* *лєгінюви* (РК 1924, 160–161, М. Висл.). 2. значи *поровна-не*: [Руснаци] *миролюбиви* *су* и *до* *биткох* *при* *ніх* *ридко* *придзе*, *але* и *кед* *придзе*, *то* *лєм* *бляда* *слика* проци *томе* *цо* *ше* *дождзує* *при* *Сербох* *и* *Мадярох* (= *то* *лєм* *бляда* *слика* у *поровнаню* з *тим* *цо* *ше...*) (РН 17/1928, 1). 3. означає *мотив*, *причину*: *Проци* *дзецох*

з мужом жила, да не було дзецох, та би го охабела (= пре дзеци з мужом жила) (Пвл. Бл.); *Наш сушед не дал да Петров трактор преїдзе през його заграду, та проти сушеда ані ми не дали да преїдзе през нашу заграду* (= пре сушеда ані ми не дали) (Пвл. Бл.); *Єден їх прадїдо мал мено Лазар, та их проти того наволали Лазорово* (= та их прето наволали Лазорово) (Пвл. Бл.); *З дзивку ше оженел проти капиталу, проти талу ю вжалї* (= з дзивку ше оженел пре капитал) (Пвл. Бл.). **4. а)** означає напрям гу дакому/дачому: *Вайца не стари и не погубени, кед их проти шветлу патриш, па ше видза чисти* (= кед на нїх патриш гу шветлу, спрам шветла) (РН 39/1937, 2). **б)** означає рушанє гу дакому/дачому: *У Еспаниї национална армия под команду ґенерала Давили стално напредує проти варошу Сантандеру, котри большевици уж випражнюю* (= напредує гу варошу Сантандеру) (РН 33/1937, 1). **5.** означає место просто дакого/дачого: *а вон госяцох понамесца, а дзивку баж на край проти того места, дзе ше будзе оконьчовац страхота* (РК 1924, 161, М. Висл.). || Всл. *proci, prociv, procifko* (з дативом): *ja ñe proci temu; ñereptaj procivko Bohu* (Buffa 232), слц. *proti: bojovať, vystúpiť, hovoriť, písať, protestovať proti niekomu, niečomu; dívať sa proti slnku, zrkadlo na stene proti dverám; kráčať proti vetru*, слц. *proti*, чes. *proti*, укр. *проти*. ◀ Праслав. *protivъ*.

проти́в прим. з ґен. Под уплівом сербского языка уж нашо авторе першей половки 20. вику попри форми *проти* почали хасновац и форму *проти́в*. Даєдни авторе паралелно хасновали обидва форми: старшу *проти* и новшу *проти́в*. Напр. зоз значеньом негативного становиска (1.а): *А проти́в тих причинох [кризи земледїлства] треба гледац и єднаки средства, ліки. Проти́в зорґанізованей моци капиталистох треба поставиц зорґанізовану моц земледїлцох* (РК 1931, 132). Зоз значеньом одношення (тото значенє потвердзує и друга часц виреченя, у хторей з истим значеньом похасновани применовнік ґу): *Дальши чесноти служителя Божого, то знанє св. Писма, потим долготерпелївосц проти́в шицких котри*

його увредзую як и кроткосц духа ґу шицким ..., любов ґу ближнім (РН 37/1933, 14); *Причина тих гоненийох єст мержня ... проти́в шицкому цо католическе* (РН 38/1930, 3); [Худобство] *шеє мержню проти́в тих, цо дацо маю* (РК 1928, 126). У сучасней бешеди применовнік *проти́в* хаснуєме: **1.** у функції дальшого обекта **а)** зоз значеньом негативного становиска: *Геройски [ше] бориц проти́в моцнейшого неприятеля* (Дефо); *Цо вон, хлапец, годзен проти́в неволї котра ше звалєла на ню* (Е. Коч.); *Цо ти маши проти́в мене?* **б)** зоз значеньом „лічиц ше або бранїц од даякей хороти, чкодлївца и под.“: *вакциновац проти́в тетануса, пирскац проти́в инсектох*. **в)** з пренєшенем значеньом ше не виражує негативне одношенє: *Можебуц найлєпше змазанє зме одбавели проти́в „Младосци“ з Апатину* (РС). **г)** значи одношенє гу дакому/дачому: *яки бул Гадриян окрутнік проти́в нас* (РК 1935, 92, М. Мудри). **2.** зоз значеньом напряду рушаня: *„у противним напрямє“: После бурї плївали зме проти́в витру* (Дефо); *Пребивал ше през матку корзз як риба проти́в води* (В. Кирда). **3.** „просто дакого/дачого“: *кед шедзимо за истим столом проти́в хорого хтори кашлє* (Заря 3/1935, 19, др Шарик). || Поль. *przeciw „проти́в“: wystąpić p. komuś, czemuś*, рсй. *против*, серб. *против*. ◀ Праслав. *protivъ*.

проти́виц ше -им ше *незак*. **1.** „буц, ставац проти́в дакого/дачого, спротивлювац ше дакому/дачому, с. бунити се; супротстављати се“: *Не длуго отпочивали ..., бо їх заш вигнали до роботи на ладьох, и тєраз ше нїхто ані не имєл проти́виц. Кед би ше дахто гоч у чим спротивєл, такого страшно побивали як животиню* (РН 2/1931, 2); *Земледїлец не имєл ше проти́виц кральови* (РК 1927, 69). **2.** „буц дакому неправо; не одобровац дацо“: *на хованю ... так ше розшмєяла, же и сами людзе ше проти́вели* (РН 36/1930, 4); *А ту у нас у Америки лєм ше вадза и себе описую по наших тутейших руских новиных, и мено надаваю. Народ чита, та ше с такого блаznego писання шмєє, або и проти́ви* (РН 10/1930, 3); *И питає ме же чи ше не проти́вим кед ме на*

досц опоминаце [як треба жиц]. Та Вам явим же не, же ше гнівам але и пребарс любим же ше и терас ище за мнє трудзице гоч сом як далеко од Вас (ЖиросМСМ 71). || Слц. protiviti sa „буц против”: socialista sa protiví pánom, a stojí za chudobou; ja sa neprotivím veci rozumnej, всл. prociviti se „исте” (Hal), поль. sprzeciwiać się/sprzeciwzić się „исте”, укр. противитися „исте”: ти противишся їй подорожі до Києва; серб. противити се „исте”. ◀ Од против (оп.).

противни -а -е: **буц** ~ 1. „не складац ше, буц против”: [Я] противни да ше так пише (БаковВТ 172); Пошли до варошу просто до касарні, гуторелі панови: „Пан реґемент-комендат, не будзце противни, повеме вам нового „не примце нашо слова з противеньом, нескладаньом” (Етн30 216); Не могла похопиц як ей родителі можу буц противни тей любови (РН 16/1930, 2); [Кед начальнік] дознал, же цали валалски одбор задзеквал, не лем же не бул тому противни, але ше ище и радовал (РН 24/1933, 2, М. Ф-к). 2. „буц спротивени, непомирени з дачим; буц неправо дакому пре дацо”: Знова пришла ешень, / лісце уж опада, / у заградки квеце / прее и препада. / Миле квеце нашо, / не будз ти противне! / Придзе ярне слунко, / та це заш подзвигне (ПЗ ч. 4, 1959, 13, шк. сост.); барз була противна на мужово пиянство (РНКЗаря 1939, 82); Я не знам прецо я теди кед ше вон народзел ... я жадала дванадцетеро? И вец зато сом ані не була противна кед сом оставала у другим станю (Рускинї 211). || Поль. przeciwny „хтори ше противи, не склада”, być przeciwnym „противиц ше, не складац ше”. ◀ Од против (оп.).

противно присл. 1. „спротивено, незадовольно”: влпел кус противно шапку, цо му [зоз глави] одлєцела (КостИдил 22). 2. **буц дакому** ~ „буц дакому неправо, цліво”: А я читам [”Руски новини”] а фурт ше ошмишкуем ... же би тот пан думал же то новини од вредносци ... Але, панє редакторе, най Вам не будзе противно, теди ше ещи „Заря” не народзела (РЗаря 9/1936, 5, Б. Горки).

протиставац -ам (дакому) незак. „спротивйовац ше, противиц ше дакому”: Вон му

протистава (Люб. Як.). || Укр. протистояти „исте”: пробував протистояти Горбенкови, поль. przeciwstawić się/przeciwawić się „исте”. ◀ Од против + ставац.

протани -а -е „хтори ше одноши на просо”: Протану сламу зме привезли (Ир. Фин.). || Укр. просяний „исте”.

протанка ж. „протана слама” (В. Саб.).

[**протца**] мн. (ед. протце с.) „дещана ограда”: При протцох така гуцава; Ишол коло протцох. Оп. протце.

протца ж. „гоч яки, найгорши людзе”: Там лем таки були, койяка протцава (Вер. Рм.). || Карп.укр. протцава „прости народ” (TichyFr), всл. proścava „селяне” (Hal), всл. proścava: rozbroj proścavy vo Uherskej žemi (Lacko 71). ◀ Од прости (оп.).

[**протце**] с. „дещана ограда”: Єст у едного жазди єдна велька заграда оградзена зоз протцом. ... Пошол жу тим протцом, виламал себе єдну [деску] (Етн29 303–304); керчел коло протца коров (РН 103/1926, 2); Ей, то там на протцу, / там под баґренами, / там зме ше спатрели / з чарними очами (Бинд-Кост 43). ♦ **сухи як** ~ „барз сухи, худі” (В. Р., В. Саб., Лев. Ск.). ◀ Од серб. проиће с. зб. „коліки за ограду”. Форма множини протца блізша, и по значеню, мадярскому próstya „ограда з дескох або латох” (1721), хторе у мадярским тиж сербского походзеня (ЕтМ).

пружац -а незак. „напинац”: (**краву, козу**) **пружа** „крави, кози напарте вимне, та ю треба доїц”: Коза ше тєраз не да доїц, бо ма коцата, але док ше коцата одлуча, кед ю почне пружац, вона да млека „кед ей вимне будзе полне и напарте, та да млека” (В. Саб.). ◀ Од корєня пруж-, праслав. prǫgъ „смуґа, крај”. Хаснує ше и форма спружац (оп.).

прудлі мн. „стари шмати, гандри”: Идзем до курніку, та облечем тоти прудлі (Г. Р.); У Михала Ковача виroyтно значи „панталони”: Пан нареднік нанюхал же хто би могол церковну касу оґарац, та тот витрик од прудльох. „Як од прудльох? треиу ше?” „Трешу вера и витор правя та зато цаґа. Бо то як випатра тих прудльох єст вецей (РН 48/1936, 3, М. Ковач).

У оригіналу Ковачового тексту перші два форми видруковані зоз *т*, а треця зоз *п*: Пан нареднік нанюхал же хто би могол церковну касу огарац, та тот витрик од трундльох. „Як од трундльох? трешу ше?” „Трешу вера и витор правя та зато цага. Бо то як випатра тих прундльох єст вещей (РН 48/1936, 3, М. Ковач). Можліве же М. Ковач знал з бешеди обидва форми: зоз *п* и зоз *т* (бо у Керестуре гваря и *трундла*-ви „ніяк облучени, шицко виши з нього”). ◀ По М. Калалови слц. *grundle* метатеза од *plundry*. Оп. нашо *плюндри*.

прут *х. 1.* „ценки дługi конарчок, младнік”. *2.* „хрибтова, горе зогнута грубша часц коси” (В. Саб.). Общеславянске слово: укр., рсй. *прут*, слц. *prút*, поль. *pręt*. ◀ Праслав. *prqtъ* „конарчок”, а тото зродне зоз праслав. *prqdъ* „цек”. **тресц** *ше як* ~ „барз ше тресц (звич. од страху)”: *Оцец ми удзелел єдну, але моцну. Тресла сом ше як прут* (шк. сост.).

пруток -тка *х. дем.* „пруцик”, у Гнатьюка: *Зашипивай козутку на желеним прутку* (Етн). Слц. *prútok* „пруцик”.

пруце *с. зб.* „прути”. Слц. *prútie*: *plot spletený s prútia*.

пруцик *х. дем.* од **прут**.

псалом -лма *х. церкв.* „духовна писня”: *Приказано на тоти дні ... вимодліц духовним особом псалом 50* (РК 1929, XXVII 6.). || Укр., рсй. *псалом х. и псалма ж.*, поль. *psalm*, серб. *псалам*, цсл. *псалъмъ*. ◀ Од лат. *psalmus*, греч. *ψαλμοσ* (*ψαλλω* „шпивам”).

псалтир *х. церкв.* „кніжка 150 псалмох Старого завиту (оп. *псалом*)”. || Укр. *псалтир*, рсй. *псалтырь*. ◀ Од греч. *ψαλτήριον*, лат. *psalterium*, можливе преїг д.в.нем. *psalteri*. • **читац** ~ *на дакого празн.*: *Людзе на свойого неприятеля давали читац псалтир, коло читаня пригваряли жадане: же би їх неприятеля таке и таке зло знашло; на зле жадане псалтир читали людзе, а на добре жадане (кед ше дакому жичело добре) читал паноцец* (Евф. Пл.); *Псалтир на мене сцел читац* (Пвл. Бл.).

псина и пшина *х.* „вельки пес, пшиско”: *Сушедово на загради маю таку псину. Гварела сом им: Чом не завяжеце того пшину?*

Так сом себе предвидзела же раз придзе и однеше ми качку цо шедзи на вайцох, и так и було (Ир. Фин.).

псовски -а -е „хтори ше одноши на пса”. Слц. *psovský* „исте”.

псота *ж. 1.* „недобри человек”: *Тота же-на була псота „була недобра”* (Ир. Фин.). *2.* „чкодлівци, паразити”: *Тоту хороту преношую паткане, на прето власци особено ви-нійую тоту псоту* (РН 44/1929, 2). || Слц. *psota* „худобство”, карп.укр. *псота* „худобство”, всл. *psota* „неволя??”: *Karol's Turkami mal psotu* (Czambel). ◀ Од *пес*. ♦ **висц на псоту** „охудобніц”, лем у Гнатьюка: *Вжал сом себе младе дзивче цо ми робиц не ве, / вечар не сце спац, рано не сце стац; / ... видзем на псоту!* (Етн9 ч. 334); слц. *vujst na psotu* „охудобніц”; **жиц по псоце** „жиц як недостойно човекови”: *просвита потребна каждому и остатньому човекови ... же би себе живот олегчал и украшел, же би не жил по псоце, але так як човекови спада жиц* (РК 1923, 49, др М. Винай).

псотовац -туєм *незак.* „худобно жиц, бидовац” (М. Рм., В. Р.): *Жили ми так – псотовали – з дня на дзень и викоповали спод каменяох под хтори зме дацо през лето поскривали* (НК 1978, 113). || Укр. *диял. псити* „худобно жиц”, *псити* „хоровац”, всл. *psotovac* „бидовац” (Buffa 233). ◀ Од *псота*, *пес*.

птах *х. 1.* „птица”: *И на то прииол єден вельки чарни птах... одламал єден конар, однесол... Уж хтошка заш у пустині, бо тот птах не себе тельо з тей овоци бере* (Етн30 133); *Прилецел били птах, шеднул ... / так прекрашне шпивал, зобудзел Ганічку* (Етн9 ч. 181); *Кед ше страка адавала, / шицки птахи поводала. / Лем забула сову-сваху, / не водала ю на свадзбу* (БиндКост 121–122). *2.* „птица як бависко”: [На Крачун] *Даєд-ни обисца крем крачуна мали и справеного птаха зоз паперовима кридлами и хвостом. Птах вишел на колечку под греду наштред хижи. Зос шпарѣу бул привязани за дзвери. При отвераню дзверох спуцал ше птах до-лу, а при завераню дзвигал ше горе* (ХК, др Й. Сегеди). || Карп.укр. *птах* „птица”, всл. *ptak* „исте”, слц. *vták* „исте”. ◀ Од праслав.

рѣта, рѣтакъ, рѣтахъ (ЕСУМ). ➔ Од початку 20. віку попри *птах* хаснуєме и себеке и угроруске *птица*. Слово *птица* и *птичка* у угроруским (язичію) вироятно русизем: *Бѣдна птичка, непокойна / в мрежу ловца впадаєт. / Птица кричит, / ловец плещит, / она плачет, он скачет* (ДухнТвориI, 180). З язичія го, преїг школских учебнікох, могли знаѣ и нашо школяре уж у 19. віку, та и скорей. Прето тримаєме же ше слово *птица* у нашим язїку розширело не виключно под уплївом сербского язика. За дробни птици нашо стари хасновали деминутив од *птах*: *тащок* (од *птащок*, *птах-чок*) (В. Гнатюк тото слово записовал у форми *птачок*, яку воно ма у карпатских бешедох): *Яй, гиша, гиша, / птачку яраби, / погребеш лелю!* (Етн9 ч. 20). Прикметнік *яраби* значи „шиви з билима джобками або смужками”, прето у тей писнї *птачок яраби* не терашнї ташок (серб. *вбраѣц*), але даяка друга птичка; [Дзивчє] *Ишло, ишло барз далеко ..., до тей хижки воно вошло. ... Гварели єй: „Цо це ту пригнало кед ту витрик не задує, слунко не зашивици, птащок не залєци”* (Етн29 188). У Гнатюка находзїме вецей приклади з виреченьом *барз далеко, там дзе ташок не залєци*. Таке виреченє, але зоз словом *птах*, находзїме и у карпатскоукраїнских приповедкох: *Кральовичу, де ти ту сѣа взѣяв? Ту з інішого крайу ані птах не залєтит* (Етн9 17). То потвердзує же и у наших приповедкох з такима виреченїями *тащок* значи „(дробна) птица”. Слово *тащок* зоз значеньом „дробна птица” найстарши Руснаци и нешка хасную. З тим значеньом воно зачуване и у наших валалох коло Шиду (а терашнього *тащка*, серб. *вбраѣц* волаю *вбраѣц*, цо тиж нашо карпатске слово (оп. *вбраѣц*). || Всл. рѣаѣк „птица”.

[птица] ж. оп. *птах*.

птичка ж. дем. од *птица*.

пудло с. „задок цєла”: *Од велького вибераня вибере себе пудло „тельо вибера же на концу вибере найгорше”* (Евф. Пл). || Слц. *pudlo* „задок; задня часц панталонох”. ◀ Од форми *prdel* (од *prdiel* „пуцац газї”); дзеци у слову *prdel* место *p* вигваряли у: *puđel*, а од

тей форми настала терашня *pudlo* (Machek 497).

пудра ж. „гандруюче слово”: *То увредлїве слово, не значи ніч, єдного человека волали „Пудра”*. *Гвари ше и: Пудро єдна! Дакеди стариши хлапци гварели младшому: Дзе ши, пудро! (В. Саб.); Дзецом ше гутори кед су недобри: Пудро! (Лев. Ск.)* || Укр. діял. *пудро* „мочов мехир; мешок тестисох у животинох”, укр. діял. *пудря* „пирщок; мехир”, *пудракуватий* „надути”, карп.русин. *пудря* „пирщок” *Якась пудря вібила в неї на тілі, карп.русин. пудратый* „надути, попухнути”, рсї. діял. *пудро* „брух животині”, *пудра* „тлустї человек”, серб. *пудра* и *пудро* „полови орган даєдних домашніх животинох”. ◀ Праслав. *puzgo*, а то од *puzo* „брух” (ЕСУМ).

[пуйкац] -ам *незак*. „наводзиц дакого на дацо (звич. же би робел зло): *Як обачел же пси ровку лапаю, ещи баржей пуйкал*” ◀ Од серб. оном. *пујкати* „исте”, а то од *пуцкати* (пса) „штикац пса”, хторе виведзене од оном. *пуц* за штиканє пса („лапай го”). Оп. и *пулькац*, *подпулькац*. Наш еквивалент *штикац* (оп.).

пук викр. означує звук хтори настава при пукнуцу, вдереню: *У пецу огнік: пук, пук, / На облак птичка: тук, тук* (Заградка 12–13/1992, 9, М. Буд.). || Слц. *ruk* „исте”. ◀ Ономатопейске.

пукалка ж. „дзєцинске (хлапцовске) бависко”: 3 габзового 2-3 цм грубого конарчка видлобал ше мєгки штрєдок, до тей цївки ше кладли два навлажени кульки зоз клоча, з єдного и другого конця; з палїчку (тв. рамач до пукалки) поцїсковала ше перша кулька, хтора збївала воздух и виштрєльовала другу кульку, при чим ше чуло пуканє (ХомаМ 12). || Всл. *rukalka* „исте”, на Горніци гваря: *ratač do rukalki*, слц. *rukačka* „исте”. ◀ Од *пукац*.

пукани -а -є: ~ *кукурица*. Всл. *rukana kukurica* (Štolc 259).

пуканки ж. мн. (єд. пуканка) 1. „випукани зарна кукурици”: *Випукани зарна волали ше пуканки, а тотї цо ше не випукали, волали ше цїповки* (ХомаБл 189). || Слц. *rukance* „исте”. Од Словацох

превжали Мадяре: *rukánc* (Kniezsa). 2. „подрани шмати”: *Розпукани шмати як пуканки* (В. Саб.). ◀ *Од пукац¹ або пукац²*. ♦ **як пуканка (пуканки)** „барз красни, шумни, мили”: *округле (тлусте) як пуканка (о пращецу, мачецу* и под.) (В. Саб.); *Дзецко красне прибране як пуканка* (Г. Р.); *Почала ше швиня прашиц, кед я о годзину пойдем, а там прашата як пуканки* (Вл. Дж.).

пуканков -а -о „хтори ше одноши на пуканки” (Ю. Пап): *Кед пуканкова кукурица ма кус иншаку фарбу, я знам же то уж преруцена* (приклад з бешеди).

пукац¹ -ам *незак*. 1. „розпуковац”: *Мури на хижі пукаю*. 2. *прен.* „чежко преживйовац дачий успих и под., гнівац ше”: *Превежце ше дзеци мойо, през цали валал, ... най пукаю Шовиово* (РК 1939, 75, Михалов). 3. а) „починац виганяц пупча (о древе)”: *допитаи ше за мою грушку, же чом вона не родзи за седем роки, ані не пука* (Етн29 255); Ш. *од початку яри ходзел до загради патриц чи уж древка пукаю* (Пвл. Бл.). б) „починац пуцац ключки (о посадженим зарну)”: *Овес у загради уж пука* (Пвл. Бл.); *Шее ше [рицинус] кед уж жем досц цепла (пука на 13–15 С)* (РН 14/1937, 3). в) „починац виганяц младнік з кореня”: *Як черешня од кореня пукала* (Тон, ч. 31); *Єшенське садзе-не [хмелю] лепше, бо таки корень з яри уж пука и ище того року може принесец красни плод* (РН 12/1927, 2). || 3 подобними значеннями всл. *рукас* и *rukalka*, слц. *rikať*, укр. *диял. пукати* и *пукалка*, рсй. *пукать*, поль. *рєкаś*, серб. *пуцати*. ◀ Од *праслав. rǫkati* (Фасмер, Holub, ЕСУМ).

пукац² -ам *незак*. 1. а) „твориц пукаци звук”: *Сухи конари пукаю у огню*. б) „твориц пукаци звук з батогом”: *Кравар пукал з батогом*. 2. „биц (звич. дзецко)”. 3. „пукац, печиц зарно и под. за єдзене (зарно при тим видава пукаци звук)”: ~ *кукурицу, слунечнік, мағочки*. 4. ~ *з языком* „правиц пукаци звук з языком” (В. Саб.). || Укр. *диял. пукати* „дуркац; видавац штреляци звук”, *пук* „пук”, поль. *рукас* „дуркац”, слц. *rikať* „дуркац; видавац штреляци звук”. ◀ Од *праслав. rǫkati* „дуркац”. ♦ **аж пука** (*будзе пукац, пукало*) „у велькей мири;

барз швидко; барз вредно”: *Непозната жена ми брала шмати з паньващика аж пукало* (Пвл. Бл.); *Людзе робя на полю, аж пука „барз вредно, нагло робя”* (Заря 8/1939, 7); *Рано лєдво сом станул зоз посцелї. Ноги зацєрпнути, похребцина болї аж пука, дланї сами мехир* (ПапГДюКШ 46); *одрежем себе фалат и єм, аж пука* (РН 9/1931, 3); *Обрац авто та назад, а тот джи-пи-єс склонь ми з очох, бо го загамалям до кукурици, аж будзе пукац* (РС 36/2012, 11).

пукаци -а -е „хтори видава звук подобни пуканю”: *Нови стотки [пенєжи] пукаци, пукаю под пальцями* (СС. Мак.).

[пукет] х. „букет”. ◀ Од серб. *пукет* и *букет*, тото од нем. *Bukett*, а то од фр. *bouquet*. Наша сучасна форма *букет* тиж зоз сербского.

пукленїна ж. „отвор на розпукнутим месце”: *На дзверох, облакох, мурах, шицки дзирки, пукленїни треба добре позатикац* (РН 2/1932, 5); [Цинка] *найде и опатри и найменшу дзирочку, пукленїну, бо зна, же хробачки до тих ше поскриваю* (РК 1930, 99, М. Поливка). || Всл. *rukleńina* „пукнуте у муре” (Buffa 233). ◀ Од *пукнуц²*. Як синоним хаснуєме и субст. дієприкметнік *пукнуте* -того.

пукнути -а -е 1. „розпукнути”: *Скло на облаку пукнуте*. Слц. *puknuté sklo*. 2. *мед. нар.* „хтори ма брух”.

пукнуц¹ -нем *зак.* „розпукнуц”. ◀ Оп. *пукац¹*. ♦ **гоч пукнеи, не будзе так як ти сцени!** (Вер. Рм.); *Кед ше дзеци повадза, не мож их намириц, да человек пукне* (Пвл. Бл.).

пукнуц² -нем *зак.* „видац пукаци звук”. ◀ Оп. *пукац²*. • **пукла (пукне) яр** „почала (почне) яр”: *Як оберєце винїци та гибаль док не пукне яр ви ше не трєзбице* (КовМихЦВ 111); *Прето накеди пукне яр треба шицки древка па и стари древа добре обильиц* (Заря 9/1937, 5); **пукла жима** „оцєплєло, почала яр” (М. Рм., В. Р.): [Пред Крачуном лебо по Крачуне ше вимочєну конопу] *вируца вонка на мраз и мражи ше доғод не пукне жима* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич); **пукли роботи** „почали вєкши роботи (напр. на яр): *На яр док пукню роботи, будзе мац чисте*

польо (РК 1940, 30, М. Ковач). За наведзені вирази не зазначені ані карпатські ані сербські паралели (у сербским: *пукла зора, пукнуо час*).

[пуле¹] -ета с. „ошлік, магарче”: *Хлапец збачи овци, при ніх маґарицу и пуле як пашу* (РК 1927, 154). ◀ Од серб. *пуле* -ета „осел, магарец”, а то по Скокови може буц од лат. *pullus* „младе животині”.

пуле² с. 1. „задок ціла” (оп. *пудло*). 2. *пуле маґарово* „ніч, купак” (Вер. Рм.); *Пуле маґарово значи „купак”* (В. Саб.). ◀ Неясне.

[пулин] х. „овчарски пес”: *вжал пулина, паліцу и чугу и пошол жу овцом* (РН 4/1927, 3). ◀ Од мад. *pulí* „мали овчарски пес”, серб. „пулин” „исте”.

пулт х. „стол у дутяну, карчми и под. на хтори ше виклада роба”: *Вошли зме до карчми, у Мироня, и кед зме дошли жу пулту, а Мироньови качмарови вишли слизи – бо то ище ніхто не мог задумац же я ище жиєм* (Я. Тир., РуШ 1/2006, 7). || Слц. *pult* „исте”, всл. *pult* „исте”, серб. *пулт* „исте”, мад. *pult* „исте” (1887). ◀ Од нем. *Pult*, а то од лат. *pulpitum* „трибина, катедра, бина”. У сучасней бешеди хаснуєме сербизем одн. германизем *шанк* (оп.).

пулець -льца х. зоол. „пша риба”. Наша ориґинална назва. ◀ Можліве од забутого *пуліц* „вициряц” (Тимко 117, 123). Оп. *ви-пуліц*. Оп. и *пиши риби*.

пуляк х. зоол. „самец пульки”. Од гунґаризма *пулька* створена хлопска назва спрам лексемах *вайчак, коляк, ліняк, муряк*. Стари дериват, бо ше хаснує и у бешедох карпатского ареалу: укр. диял. *пуляк*, лемк. *pulak*, слц. диял. *puliak* (Тимко 101, 125). ♦ *спущел нос як ~, нагнівани (надуті, дує ше) як ~* „нагнівал ше, завжал увредзену, погнівану позу”: *Кед сом го одбила, вец ше по ціли дзень дул як пуляк и упрекосцел ми* (Сф. Мак.); *Шедз, та ше дуй як пуляк* (Кочиш-Кроч 92). || Слц. *nadul sa jak morák* „исте”.

пуль викр. звич. повторени: 1. „означує глас пулькох”. 2. „викричнік за волане пулькох”. Всл. *puł-puł* „исте (1–2)”. ◀ Ономатопея виведзена под уплівом меновніка *пулька*.

пульґир х. ист.: [1848. року у Мадярскей] *кед мала буц буна ... людзе ше писали за пульґирох, а то тельо знак бул тоті пульґире як тераз социялисти* (Ос; ТамашРКер 95). || Од нем. *Bürger* „граждан”, виројтно прејг серб. *пулґер, пурґар, пурґер* „житель варошу; малограждан”.

пулька ж. зоол. Назва позната у веліх укр. бешедох, та и у лемк. *pulka*, у слц. диял. *puł'ka*. ◀ Лексема позичена зоз мад. *pulyka* до XVIII в., док у сиверних мадярских бешедох постояло палаталне *ly* (Тимко 101, 124).

пулькац¹ -ам *незак*. „гравцац (о пульки)” (Гел. Мед.). ◀ Од оном. *пуль*.

[**пулькац²**] -ам *незак*. „наводзиц дакого на дацо (звич. же би робел зло)”: *комунисти ... мержа и пулькаю неuki народ проци вири и церкви* (РН 4/1932, 1). ◀ Од серб. *пујкати* (оп. *пуйкац*).

пульче -еца с. „младе пульки”. У укр. диял. *пульчата*, у лемк. *pulcsa*. Аналогия спрам назвох *курче, коще* (Тимко 101, 125).

пульчецина ж. „месо з пульки” (Сф. Мак.).

пульчи -а -е „хтори ше одноши на пульку”; • ~ *нос* „орловски, спущени нос”.

пульчи нос х. бот. „*Polygonum bistorta* L.” Назва мотивована з подобносцу квитка и писку пульки. У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксована назва *пульки нос* (Тимко 39).

пульчиц ше -им ше *незак*. „гнівац ше, дуц ше” (СС. Мак.): *Ходзи нагнівани, здути, пульчи ше* (Сф. Мак.); *Пульчи ше, дує ше як пуляк* (В. Саб.).

[**пумпа**] ж. „справа за преношенє води, газу и под.” ◀ Серб. *пумпа*, мад. *pumpa* (1792), нем. *Pumpe*.

[**пумповац**] -пуєм *незак*. „преношиц воду, газ и под. з пумпу”. ◀ Серб. *пумпати*, нем. *pumpen*.

[**пумпари**] *мн.* „широки и под коленами або коло косткох закапчани панталони”. ◀ Од серб. *пумперице*, а то од нем. *Pumphose*.

пунт х. „пауза при дзвоненю дзвона”: *Дзвони на струю меней дзвоня як кед дзвонел дзвонар. Дзвонар 120 раз вдерел з дзвона*.

ном: при дзвоненню после 40 и 80 вдереньох ставал – правел пунт (В. Саб.). ◀ Судзаци по значенню „прерва после одредзеной целосци”, слово пунт вироятно походзи од пункт, хторе у сербским (пункт), словацким (punkt), українским (пункт) и польским (punkt), окрем других значеньох, ма и значене „часц урядового текста, параграф”; польске punkt значи и „єдна з целосцох текста, представи и под.”; всл. punkt и punt (присл.) „точно” (Buřfa 234). До европейских языкох ше слово пункт розширело з латинского: лат. punctum „точка”.

пунтлай и пунтвай х. „глуптак, трупак” (В. Ерд., Ю. Пап): Але ши пунтлай; Пунтвай то таки цо твердзи, приповеда лем по своїм, не да себе доказац, упар ше, а не ма право, приповеда цо не правда (В. Ерд.). ◀ Неясне. ♦ **плеце як** ~ „гоч цо приповеда” (В. Ерд.).

пупасти -а -е: За кромплї хтори маю ценки вироснуца у форми пупку (виупченя) гвари ше же су пупасти (МудриАл). ◀ Оп. пупати.

пупати -а -е „пупкати, брухати” (Г. Пуш.). Серб. пупат и пупаст „исте”. ◀ Од *пуп „виупчене на бруху”; укр. пуп „исте”, праслав. рдръ. Од того и пупок, пупче.

пупенци ж. мн. (єд. пупенца) „мали ‘пиршци’ по целу од жими”: Вишли по нїм пупенци од жими; Було то цошика моцнейше од єй розума, виходзело зоз каждей пупенци на єй целу (ЛатякТал 78). Слц. рурепес 1. „пупче”; 2. „пиршок”. ◀ Од *пуп (оп. пупати, пупок).

пупок -пка х. 1. *анат.* „umbilicus, с. пупак”. 2. *анат.* „пупкова пантліка”: Пупок ше [при целеню] сам одорве, а кед не, треба го на два пальци далеко завязати и одрезац (РН 47/1935, 3). 3. „швиньски пупок охавени як средство за масцене ременьох и под.”: Почухац зоз пупком „намасциц ремень и под. зоз швиньским пупком” (Сф. Мак.). 4. „дзирка наверх хлеба (печеного у домашнім пецу)”: Габор вжал нож и ципов, прежегнал з ножом сподок ципова и одрезал пупо[к]. Кед сцел одкрац и други фалат хлеба, Веруна ше озвала: „Мне не край. Не гладна сом.” (ЛатякТал 85) 5. „гузел” на снопу дзе завязане

порвисло” (В. Саб.). 6. **а)** „пупче”: [древу] може дале[й] напредовац и роснуц а и пупки за квет ше створя (РН 20/27, 3); Овоцовой древко ... состої ше зос кореня, стебла, конарох и конарчихох, пупкох, квиткох и плодох (РН 8/1937, 3); Приходзи яр. Овоци о кратки час буду гоньщи пупки (Заря 7/1937, 5). 6) „вигната ключка на плоду”: од пупкох очухани кромплї посадзени лепше рошино (РК 1923,) || Слц. рурок, поль. ререк. ◀ Од праслав. рдръ. ♦ **лапиц** ~ „натиц до бруха (звич. о хлопох)” (Г. Р.): Мой оцец знал повесц: Яки тот там ~ лапел! „як натил” (Г. Р.); ~ **му жу похребцини прирос** „барз схуднул”: А я шпоруюм и посцим, дзекеди ми ше и пупок жу похребцини зарос од посту (Заря 7/1937, 7).

пупорок -рка х. „птицов жалудок, с. бубац”. ◀ Неясне. По першей часци пуп- можлива вяза зоз *пуп, праслав. рдръ.

пупче¹ -ча (мн. пупча) с. „зачаток на конаре або стеблу з хторого ше розвие лісце або квиток, с. пуполак”. ◀ Варианта общеславянской назви псл. *рдръ (Тимко 49).

пупче² -а (мн. пупча) коц. бот. „пипи-не”. Дериват од пупок. Оригинални руски семантични дериват (Тимко 49).

пупчиско с. аузм. „вельки брух, пупок”: Таки ма пупчиско (В. Саб.).

пупчиц -им незак. „каламиц на яр, влеце”: [Треба] пупчиц овоци до дзивякох, бо тераз є време найлєпше кед ... древо ма у себе найвецей соку (РК 1922, юлий). ◀ Од пупче¹ (оп.).

пупчок -чка и -пка х. 1. „пупок у дзецка”. 2. „пупче”¹: Кед лем перши пупчок гнала (РК 1928, 136, Федор.).

пурґация ж. бот.: Пурґация ма червене стебло и червене нашене як жомбульки, червенкаве лісце; єй плоди ше кладзе до кертчанкох, та кертшица отамаль пойдзе (В. Саб.). Слц. purgácia (у 17. и 18. в.) 1. „хасноване средствох за чисцене черевох”; 2. „средство за чисцене черевох”. ◀ Вироятно од мадъ. purgáció (у 16. в.), а того од лат. purgatio „чисцене”.

пурде с. „мале дзецко або животиня”: Гвари ше напр. за гаче: таке пурде (М. Рм.). ◀ Од мадъ. purde „безвредни; голи; дзецко; циганске дзецко”.

пурдош х. „рапух” (СС. Мак.). ◀ Од пурде.

пурицан х. 1. „недобри, пусти хлапец”: *Хлапцови кед ше випина поведза: пурицану еден! Таки як пурицан* (В. Саб.); *Недоброму хлапцови ше гутори: пурицану!* (Лев. Ск.) 2. „файта голуба”: *Голуби пурицани маю хвост догоре* (В. Саб.). ◀ Неясне. Не ма значенъво у вязу з германизмом *пурицловац* (оп.).

пурицловац -луем незак. експр. „сцеканц”: *Так пурицловала з обисца „паковала ше, сцекала”* (Пвл. Бл., Г. Р., В. Саб., Лев. Ск.); *Гвари ше и: випурицовали го „вигнали, видриляли”* (В. Саб.). ◀ Од нем. *purzeln* „падац, лециц на главу”.

пуриш х. ист. „офицеров посилни, слуга”: *Бул у служби при єдним официту, капитанови, його бул пуриш за три мешацци* (Етн30 220). Серб. *буриш*, чес. *burš*. ◀ Од нем. *Bursche*.

[**пусли**] ж. мн. (єд. *пуста*) кул. „колачики з витрепаних бильчох и цукру”. ◀ Од серб. *писле, пуслице*, а то з немецкого.

пуслочки ж. мн. (єд. *пуслочка*) кул. „файта пуслох”: **пуслочки з вишнями** (НКух 89).

пустар ж. и х. „пустара”, лем у Гнатюка: *Хвалі ше царови же вон не бива у варошу, вон бива у леше, ма єдну пустар, та там бива* (Етн30 242); *Кед вони пойду те-раз, а там вельки барз еден пустар, салаши* (Етн30 252). ◀ Не ясна пременка *пустара* > *пустар*. То не може буц уплїв мадярського *puszta* „пустара” (мадярске тиж од славянського *пусты*).

[**пустара**] ж. „маєток (звич. на вельким комплексу жеми)”: *а там була велька пустара; було там барз вельо воли* (Етн30 252); *Яраш [керестурски] ше починал од валалу с тей страни бежелю од валалу на аш по Билу (по Державку) широко, длугоко аш по пустару Рискашу (Косанчич)* (БиРК1936, 138). ◀ Од серб. *пустара*, а то од *пусти*. Гнатюк зазначел и форму ж. р. *пустар*: *поишол окреме [жиц], купел себе єдну хижу и пустар, та жил зоз свою жену у миру* (Етн29 238). У Гнатюкових записох ше за „пустару” хаснує слово **пустиня**.

пустацина ж. „пусти, ненаселени простор”: *„Вежні меселатов, а патри напрез себе цо увидиши!” Вон патри та гутори: „Не видзим ніч, лем вельку пустацину* (Етн29 210). || Слц. *pustatina* „исте”, карп.укр. *пустатина* „исте”: *Але уж зашов так далеко ... а не видїв ані міста, ані села, лем пуста-тиньї* (Етн9 (Т. IV), 17). ◀ Од *пусти*.

пусти¹ -а -е 1. „ненаселени; необробе-ни”: *Тримац жем пустом „тримац необро-бену жем”* (Г. Р.) 2. „празни”: *За рок, за два го [милого] чекала, / а у трецим чаровала, / з пустей студні воду брала, / суху грушку полївала* (Етн9 ч. 18). || Всл. *pusty* „празни; ненаселени” (Hal), карп.русин. *пустый* „ис-те” (Керча). ◀ Праслав. *rustь*.

[**пусти**]² -а -е „невоспитани, розпущені”: [Оец предруцовал синови] *же ше дру-жи зоз тим пустим ґаздовским хлапцом* (КовМихНО 168). || Не зазначени карпат-ски паралели з тим значенъом (оп. под *пусти*¹), та воно у нас вироятно зоз сербского: серб. *пуст* „необуздан, обестан, дзрак”: *пуста дечурлија*. Але прикметник *розпу-щени* (оп.) у нас з карпатскей лексики. ◀ Праслав. *rustь*.

пустиня¹ ж. 1. „пусти, ненаселени про-стор (оп. *пустацина*)”: *Пришли до єдней пус-тинї далеко, не було валала, не було студні* (Етн30 184); *Вона своєю домение ... шицко худобним пороздавала ... а сама сцекне до даякей пустинї* (Етн30 133). || Слц. *pustiña* „исте”, карп.укр. *пустиня* „исте”: *Отец по-вийез хоре джьєца ку докторові із далекей пустиньї* (Етн9 (Т. IV), 48). 2. „вельки комп-лекс жеми, вельки маєток, пустара”: *Була єдна пустиня велька, було бреги горе и бу-ло пашкову и було салаши* (Етн30 222); *Єден чловец ишол коло тей пустинї таки худоб-ни..., та себе так думал, да є таки богати як тот чловец цо ма тоту пустиню, та би више худобного на ноц приял* (Етн30 93); *И почала вода преходзиц и так тоти [Русна-ци] цо после селели, почали оставац на пус-тинї Керестур. ... Вецка заш пришла така велька вода и так уж надумали, же одселя назад горе (врациц ше сцели). И пришол еден пан од Бечу, и модлєл їх, да би не одсельова-ли. И так предал їм вецей жеми: ... пустиню*

Брестовчить лебо Брестовец, а обецал їм и пустиню Билу (Ос 6); И недалеко пустиня спайіова була од валалу. Мал спайіа ишпана и кед пришила яр, требало ишпанови поганячох жу волом (Етн30 229). ◀ Праслав. *пусть*. Перши два значеня нешка забути, а слово пустиня хаснуеме зоз значеньом „пискова пустиня”.

[пустиня²] ж. „пискова пустиня”. Значеня нашого пустиня¹ (оп.) нешка забути, а под уплївом сербского *пустиња* (пустиња Сахара и др.) слово хаснуеме зоз значеньом „пискова пустиня”.

пустошиц -им *незак*. „робиц пустим”. Всл. *pustošić* „исте” (Hal), слц. *pustošiti* „исте”.

пута с. мн. (єд. путо) „штранги, ланци и под. за путане ногох”: *та нас ту путали, до путох до железних, же мушиме ту бивац* (Ос 5; ЕтнV 82); *Гоч го [чловека] окуєш до желізних путох, ипак не муши пристац на твою, кед не сце. Чловек може умрец, а не прида ше* (РН 25/1930, 4). || Всл. *puta* „исте”: *su tu stare puta, ja ce do njih sputam* (Czambel). ◀ Праслав. *puto*.

путац -ам *незак*. 1. „вязац, капчац ноги коньом єдну за другу”. 2. *прен.* „застановяц дакому ход”: *Знаме же нас цошка пута [у напредованю]* (РНКЗаря 1940, 26, Е. Кочиш). || Слц. *putať*, укр. *путати*, рсї. *путать*. ◀ Праслав. *putati*.

путац ше -ам *ше незак*. „заплетац ше з ногами, шпотац ше”: *Жена ше пута до длугокей сукні; [Зруцел капут] бо ше путал до нього бегаючи* (Заря 9/1937, 6).

путац х. оп. путнач.

путкац -ам *незак*. „франтуюци подвалявац” (Г. Р.). Оп. *запуткац*.

путнач х. 1. „штранг за путане предніх ногох коньови”: *Конї путали на два спосо-би: лебо им зоз штрангом такв. путачом або путначом на кратко скапчали предні ноги єдну жу другей (капчали ше коло гичаїох, путнач випатрал як штранг коло рогох, капчал ше з древком (В. Ерд.)), лебо им наручок (штранг коло шії) привязали на кратше жу предней ноги; конї путали прето же би не могли швидко крачац (конї вец, док*

насли, ходзели помали як кед би храмали); кед лежїне ишли дому, та конї випутали, т. є. зняли им пут(н)ач одн. штранги з ногох (В. Саб.). 2. „штранг або даяки ремень, попруга хтору чловек надзивал на себе кед цагал корду (оп.)”: *Кед ишли з Горніци, та чловек хтори не мал коня попаковал свою худобку на корду, надзал путнач поза шию и попод пазухи, та цагал* (В. Саб.). ◀ Од *путац*, праслав. *putati*. Судзаци по тим меновніку зоз -н- и по словацким *putnať* „путац”, и ми у прешлосци мали дієслово **путнач*. ♦ ~ з *колчком (колчками)!* „ба, купак!” (Евф. Пл., Дю. Л).

путни -а -е: ~ *чловек (людзе)* „путуюци чловек, путнік”: *Єден путни чловек припитує ше чи би му не дали таке место же би мог до шмерци пребивац* (Етн30 108); *А тот лежїнь не знал же то ангел божи, лем ше так питал: „Чи ти галас, чи даяки путни чловек?”* Ангел так одповед: „Я сом и галас и путни чловек.” (Етн30 104); *А я бул найхудобнейши, та сом тих двох путних людзох не вигнал, але сом их на ноц приял* (Етн30 45). || Слц. *putný*; *putný deň*. *putne miesta*.

путнік х. „путуюци чловек, с. путник”: *Наишли на єдних людзох цо до блата залезлі зоз железом, дванац кочи було тих путніцох* (Етн29 172). || Слц. *putník* „чловек хтори идзе дагдзе пешо”. ◀ Од **пут*, праслав. *puti*.

путовац -туєм *незак*. 1. „вожиц ше на превозним средству далей од места биваня”: *И путовал вон длуго барз. Од того велького путованя уж барз и вистал и огладнел* (Етн29 134); *Паноцец го поблагословел, та з тим [Янчи] пошол далей до драги путовац* (Етн29 269). 2. *путуй!* „пакуй ше”: *Кед не сцеши як спада – путуй* (РН 45/1929, 3, С. С-н). || Всл. *putovac* „исте”, слц. *putovať* „исте”. ◀ Од **пут*, праслав. *puti*.

путона ж. „файта кошара”. || Файту суда значи всл. *putoň*, *puton*, *putňa* (Sipos), карп. укр. *путня* „кабел”: *журавель уломився и путня упала*. ◀ Од мадь. *putony* „кошар, корпа”.

путра ж. „мала хижка (звич. закрыта з надом)” (В. Саб.): *У трешеню жеми ше даскельо стари путри звалели* (В. Саб.); *Млади*

зме вишли до діда Боднара на салаш, а вец зме у валалє купели путрику „малу хижку” (В. Саб.). ◀ Од карпатского пастирского слова *путира*, *путера*, *путра* „на югаским салашу вельки древени суд (коло 20–30 литри) до хторого ше сипало подоєне млеко; у нїм ше и клягало сир”: поль. *putra*, *putyra*, *pusiera*, слц. *putyra*, *putera*, всл. *putira*, укр. *путера*. Всл. *putira* значи и жена: пейор. *to taka putira ģeposkladana* (Buġa 235); по Калалови словацке *putyra*, *putera* значи и „тлусте дзивче”. По SJP11 польске *pusiera* „суд з ножками у хторим ше тримала жен-тица” походзи од румунского диялектового *putiră*. По В. Махекови таки корень не иснує у румунским, з хторого околни Сла-вяне прияли вещей пастирски термини, та треба допуциц походзєне того слова з алп-скей млекарскей терминології: нем. *bu:der* од *Butterfass* „суд за масло”, *Butter* „мас-ло”. П. Скок наводзи тото слово и у серб-ско-горватским: *putrih* „ручни суд у форми гордовика” (Истра и др.), од того виведзе-на форма на -іса: *putrica*, а од того *putra* „гліняна судзина зоз широким брухом и узким гарлом (на воду, вино и др.)” (Сла-вония); Г. Вукович у Войводици зазначела форму *путријица* „мала трошна кућица” (Вуковић); и Скок виводзи тото слово од нем. *puterich* „суд, Fass”. Першобутне зна-ченє слова нашого *путра* виroyатно тиж значело, як и у Карпатох, округласти суд за млеко, а по подобносци ше назва пренес-ла и на малу хижку. Гоч сербске *путријица* тиж значи „мала хижка”, у нас то не муши буц сербска пожичка, бо слово *путра* по-знате у цалим карпатским ареалу. Од *путра* виведзєне и нашо *путрак* „мали хлапец, рапух” (оп.), а вшелїяк и *шапутрак* „исте” (гоч ту не яснє початковє *ша-*). Значєне ту, як и у словацким „тлусте дзивче”, наста-ло по подобносци: мали хлапец (и тлусте дзивче) здабе на округли „брухати” суд (так и нашо слово *банячко* (оп.) по подобносци достало и значєне „мале, немогавє округлє дзецко”).

путрак х. „шапутрак, рапух” (В. Саб., Г. Р.). *Путрак мєниши од шапутрака* (В. Саб.).

путрац ше -ам ше незак. „оруцовац ше зоз шнігом”: *Кєд спаднул перши шніг, шицки ше путрали (оруцовали зоз шнігом)* (ХомаМ). ◀ Неяснє.

путрика ж. дем. од **путра** (оп.).

[**путькац**] -ам незак. 1. „куриц цигар, поцаговац дим”: *Та вони полєгали, попод-перали ше з локцями и почали путькац ... Дим мал якиши нєприємни смак, та вони по-чали цошка такє як покашльовац* (ТвенМ 129). 2. „булькац при варєню (о густей ма-си)”: *Кєчап ше фришко увари; док почнє путькац, та будзє готовє* (Г. Р.). ◀ Од серб. оном. *пућкати* „куриц цигар, поцаговац дим”.

путь-пуруть викр. з хторим ше ими-тує глас препилки. Серб. *пућ-пурућ* „исте”. ◀ Ономатопейске. Оп. и *путьпурутька* и *путьпурутькац*.

путьпурутька ж. зоол. „препилка, *Coturnix coturnix* L.” Лексикализована назва ономатопейного походзєня. У руснацких валалох сиверней Малярскей зафиксова-нє *кутькуруть*. У зах.укр. диял. *куцку-рудз* и *путпурут’ка*, у слц. диял. *росподок*, *pit’palat’ka*, *pimpalat’ka*, у серб. *пућпурућ*, у болг. *пѣдпѣдѣк*, у поль. *rodółka*. Звичайно ше хаснує синоним *препилка* (Тимко 101, 122, 130). ◀ Од оном. *путь-пуруть*.

путьпурутькац -ам незак. „глашиц ше зоз путьпуруть (о препилки)”. Серб. *пућпурикати* „исте”. ◀ Од оном. *путь-пуруть*. З оглядом же у зах.укр. диялекту иснує меновнік *путпурут’ка* „препилка” (оп. под *путьпурутька*), дієслово *путьпу-рутькац* може буц нашо карпатске.

пухнуц -нем незак. „запуховац, с. оти-цати”: *Кєд конь барз длуго стої почню му пухнуц ноги* (РН 48/1936, 2); *Робота з по-мадами, оцови чкодзєла. Руки му пухли, ско-ра ше запалєла* (ЖирошМСМ 187). || Слц. *puchnúť*, укр. *пухнути*, поль. *puchnąć*. ◀ Од праслав. *puhnuti*.

пучиц -им незак. 1. „надувац, с. надима-ти”: *Проблем ..., бо нєдоварєна пасуля пучи, розварєна здабе на мачанку* (МедЛяЮвор 106). 2. безос. *пучи го* „гонї го на вельку нужду” (Сф. Мак.). ◀ Повязанє зоз прас-

лав. rǫkati „пукац, розпуковац ше” (оп. пукац¹). Оп. виведзене *попуциц*.

пуциц ше -им ше незак. „напинац ше”: Кед дахто шпива зоз стриманим гласом, кед не дава полни глас, гвари ше же ше пучи (В. Саб.); Чепери ше швиня кед є заднута, та ше пучи, ма балеґи як жомбульки (В. Саб.); Дахто гвари: По оцелєню видой клий, бо кед го цєлє поцица, та го задне. Але кед цєлє и задло, воно ше пучело и вибалежовало ше (В. Саб.). ◀ Од праслав. rǫkati (оп. пукац¹).

пучніц -неєм и -нім незак. „надувац ше, шпирец ше, пухнуц”. Поль. pęcznieć „исте”. ◀ Оп. *пуциц (ше)*.

пушка ж. „ручне огньове оружје”: Таки мраз бул, пушки им випадлі з рукох, не могли штреляц (Етн29 18). || З истим значєньом всл. ruška: vžal rušku na pľeco (Czambel), карп.укр. *пушка* (Дэже), слц. и чес. ruška, мадь. puszka. ◀ Прейг мадярского од нем. buchsa, Büchse. ♦ **пушка цє (ци) дротарска** гандроване: Та чекай ... пушка цє дротарска трафела ... Цо ти знаиш? Ти не знаиш ніч (РН 35/1928, 2, М. Ковач); Гу! Пушка ци дротарска! – погнівал ше Янко (РК 1938, 99).

пушкар х. „стрелец (з пушку), с. стрелац”, лем у Гнатюка: Лецела качочка, лецела високо, / шугай добри пушкар, штрелел єй до боку (Етн9 ч. 132). || Слц. ruškár „исте”, серб. *пушкар* „исте”.

пушкаш х. „стрелец (з пушку), с. стрелац”: Лецела качичка зоз високей гори, / а Яничко добри пушкаш, штрелел єй до бочка (Етн9 ч. 56). ◀ Од мадь. puskás „исте”. У Биндасовим-Костелниковим зборніку у вариянти истей писні похаснована тиж форма *пушкаш*: шугай добри пушкаш, штрелел єй до бока (БиндКост 90). Зазначена и форма *пушкар*. Потераз не утвердзене чи народ хасновал обидва форми. Пре моцни мадярски уплїв вироятнейше же хасновал форму *пушкаш*.

пушков прах х. „барут”: Одведу го до другой хижы, там було полно пушкового праху и кульки (Етн29 77); Вжал пушку, праху и броки ... сцел вон да дацо улови (Етн29 302); Штатпу, порцулан, пушков прах, ком-

пас, гадваб познавали Китайци давно пред Христом (РК 1946, 46). || Слц. rušný prach „исте”, всл. ruškovy prach „исте” (Hal), мадь. puskarog „исте”, серб. *пушчани прах* „исте”. Нешка место *пушков прах* звичайно хаснуєме сербски турцизем *барут*. ♦ **розсипал ше як пушков прах**: За такого цо приповедаци и барз фришко бешедує гвари ше: розсипал ше як пушков прах (Лев. Ск.).

Пуцање с. „остатня недзеля пред Вельконоцним постом”: Пред пуцањом ше ходзели модліц (Люб. Як.); Пред Пуцањом вельконоцним (Ир. Фин.). Карп.укр. *пуцања „исте”, укр. пущення и пуцання „исте”*. ◀ Од *пуцац „допуцовац”*: пуцање остатні дзень пред постом кед допущене єсц масне и месо.

пуцац¹ -ам незак. прех. 1. (дакого) „допуцовац дакому же би пошол”. 2. а) „випуцовац дацо з рукох же би падало долу”: [Гомбовци ше] пуцало до врацей води. Кед их вар обишол, оцадзело ше их (ХомаБл 177). б) „пуцац семе одн. плоди до порихтаней дзири, гнізда, бразди.” (МудриАл). в) „пуцац до грота (чутки кукурици до лупачки, снопи до трешки и под.)”. 3. „виگانяц статок на пашу”: [На ярашу] могли насц три езри статку рогатого ... Пуцал жазда кельо сцел, пуцал и худобни кельо мал (ЕтнV 99). 4. (корень, младнік) „гоніц прироснуцу”: Закоренели ше ми квашняки од сушеда, барз пуцаю корені (Ир. Фин.); Репчень пуцал фатюги, та знал забиц овес (В. Саб.); [По дерляню] рошілна баржей фатюги пуца и сушу лепше витрима (РН 57/1926, 7, Б.). 5. „класц пире до перини” (Пвл. Бл.): Пире ше пуцало до турбукох (зоз барз густого платна), а на турбук ше облекала посцеліна – пирнажи (ДудашКс 161). 6. „випуцовац дим з пипки”: швидко пуцал дим (КовМихЦВ 29). 7. „препуцовац воду (о обуі)”: Талти на цителох да длуго тирваю и воду не пуцаю намасц зос вареним леновим зейтином (РН 24/1937, 4). 8. (самицу под самца): До трецого року краву не добре пуцац под буяка бо ослабне, але ані познейше, бо може остац ялова (РН 46/1935, 4). ◀ Общеславянске. Праслав. *pusiti*.

пуцац² -ам незак. *непрех.* „пуцац ше (о шнігу)”: 10 фебруара спаднуў досц велькі шніх ... до пнятого марца одобрело, тот дзень было цёпла, ... помалі шніх пушчал (запис на боках РК 1932).

пуцац ше¹ -ам ше незак. 1. „одходзиц, рушац ше дагдзе”: *чи ёст надії, да швет прйдзе на лепше и по котрей драги швет ше пуца* (РК 1935, 87). 2. ~ з **даким до бешеди** „пачинац з даким бешедовац”: *Була то жена шветова, полна швеляких грихох, а, ёто, и зос ню ше Исус пуца до бешеди* (РН 35/1929, 4, М. Мудри); *Цо ши ше пушчал до бешеди з тоту стару босорку?* (ЛатякТал 66) ◀ Праслав. *pustiti*.

пуцац ше² -ам ше незак. 1. „розпушчо-вац ше (о шнігу, масци и под.), с. топिति сё”. Слц. *rušťať sa* „исте”. 2. „змивац ше (о шпляхох, бруду и под.)”: *райбем, а райбем – и райбем. Не сце ше пуцац* (РК 1928, 104). 3. „парац ше”: *пуцаю ше машлі „паре ше дацо штрикане”*. ◀ Праслав. *pustiti*.

пуциц -им зак. (гу **пуцац**) 1. „пре-стац тримац”. 2. „допуциц дакому/дачо-му пойсц, висц”. 3. „дакус ше розпуциц (о шнігу)”: *Пуцел шніг* (Фб. Сак.). 3. „допу-циц, попуциц”: *вона вше сцела да будзе по ей, ми ей вше пуцелі як вона пове. И ей муж вше мушел пуциц як вона сцела* (Пвл. Бл.). 4. „випуциц, вигнац при роснуцу”: *док ше не закоренели, док не пуцели жили* (Ков-МихПВ 31); *Кромлі уж пуцели очка, та их требало потрошиц* (ЛатякТал 174). 5. „спаровац самца зоз самицу”: *пуциц самца на самицу, самицу под самца*. Укр. *спустити „исте”*. 6. (пире до турбука): *Пире пуцене до турбука, а турбук з пиріом облечени до перинянки* (ПапОл 37). ◀ Общеславянске. Праслав. *pustiti*.

пуциц ше¹ -им ше зак. 1. „рушиц ше, пойсц”: *Янчи ше зобрал, та ше пуци до дра-ги путовац* (Етн29 27); *Вжал себе до тор-бички еден погач, та идзе з єдного валалу на други. И вон дойдзе жу тей хижки. „Дайбоже добри вечар, стара мац.” „Дайбоже и тебе, мой сину. Та дзе ши ше пуцел?” „Идзем себе службу гледац, стара мац.”* (Етн29 21); *Мла-ди Тома уж як лежінь ... часто ходзел до злих забавах и дружтвах. З єдним словом пуцел*

ше цалком по иншей драги як ишли його оцец и мац (РН 29/1932, 3, Керестурец). || Всл. *pušćić še „исте”*: *še pušćil sam, prez koňa* (Czambel). 2. ~ з **даким до бешеди** „пачац з даким бешедовац”. ◀ Праслав. *pustiti*.

пуциц ше² -им ше зак. 1. „змиц ше, ви-райбац ше, розпуциц ше (о бруду)”: *Од ча-су до часу треба ю умиц з воду кед ше бруд инашак пуциц не сце* (РН 21/1937, 3); *Поквацкал ми едзене по шмати, пробовала сом вирайбац, але ше поквацкане не сцело пуциц* (Єл. Шан.); *Як ше умочи [конопи] ... , теди ше их пере як платно, да ше пуца од жаду* (РН 10/1934, 4). 2. „пачац исц, чечиц (о креви напр. з носа)”: *Кед ше пуци крев з носа, стари лік за тото: уляц кус жим-ней води до долінки на карку* (КолесарД). || Всл. *krev se puščela* (Hal). 3. „розпадац ше (о дижджу)”: *Пать, ноц... Диждж ше пуцел...* (ПапДюВн 57). 4. „пачац ше парац”: *маш-ля ше пуцела оп. под машля*. ◀ Праслав. *pustiti*.

пуцки *мн.* (ед. пуцок (?)) „укладки на долней часци подолка”: *же би ше подолок на долу кус розширел (пре легчейше ходзе-не), уклало ше на долней часци два-три „пуцки” – триуголово часци з истого плат-на* (ВаргаЛю 211). ◀ Вироятно од *пуцац/пуциц*.

пчола *ж.* зоол. Варианта общеславян-скей лексеми, хаснуе ше у укр. *диял. пчола*, у лемк. *pszoła*, слц. *диял. рчола*, поль. *диял. pszoła*. ◀ Ономатопейского походзения, од псл. *bъčela (Тимко 92, 121).

пчолариц -им незак. „тримац пчо-ли”: *И нашо прадідове пчоларели у лозових кошніцох, вец у дикийнових, а на остатку у ладичкох з дескох* (РН 27/1934, 4). || Слц. *včelarit’ „исте”*, всл. *рчоларіс „исте”* (Hal), карп.русин. *пчоларити „исте”* (Чорі); серб. *пчеларити „исте”*.

пчолар *х.* „тот цо ше заніма з пчолар-ством”. Всл. *рчолар „исте”* (Hal).

пчоларня *ж.* „пчолнік” (В. Рм., СС Мак.) (оп. пчолнік).

пчолнік *х.* „место дзе змесцени кошні-ци з пчолами”: *У пчолніку. У тим мешацу пчоли зос вицастних квицох уж мед збераю* (РН 66/1926, 3, Б. Д.); *мал свой модерни ушо-*

рени пчолник, у котрим ше практично зані-мал зос пчоларством (РН 45/1927, 2). || Всл. рčolník „исте” (Hal). Зазначели зме и форму пчолняк (под уплівом серб. пчелињак) (За-рпа 3/1935, 20).

пчолово квеце с. бот.: *Пчолово квеце*, так ше у нас вола, мало на белаво квітне и його не треба вицас шац, але початком априла, та квітне у юлію (РН 31/1934, 4; СС Мак.).

пша бליха ж. зоол. „Ctenocephalus canis Curt”. Двочлена назва на означоване инсекта котри напада пси (Тимко 87, 123, 133).

пша вишня ж. бот. „Atropa bella-dona L., с. велеби́ле”. У тим значеню хасную ше у укр. диал. *пешя вишня*, у укр. закарп. диал. *воўча вишин’а*, у лемк. *pesia wysznia*, у слц. *čertova, vlčia čerešňa* (Тимко 54, 75).

пшамац х. (и рідко ж.) субстантивовани вираз *пша мац* „псова мац, сука”, похопйовани найчастейше як меновнік хлопского роду, звич. у виразах: *до пшамаца!* „до чорта”; *идз до пшамаца* „идз гет, идз до чорта”; *ки ци ~ !* „цо ци? чом таке робиш?”: *Кед гевта обачела царов гинтов, ... почала бежиц за гинтовом ... А коваль ше припатра на ню, та ше зоз ней шмее: „Ки ци пшамац, та ши ше ошалела за царским гинтовом бежиц?”* (Етн29 132); *най це ~ однеше!* (В. Саб.); *~ би це вжал (би вас вжала, оганяла)*: А пшамац це оганяла, цо би це оганяла, ша це здогонім (РН 5/1936, 2, М. Ковач); *~ го зна (би го знал)* „хто би го знал?”: *Више кед бим преходзела коло їх хижки внідзеле, було то влєце чи вжмие, стал при капурки пред хижу. Пшамац му там зна чи то вон так любел патриц як швет преходзи а чи наисце пре мнє* (КовМихЦВ 132); *~ не да мира*: Видзем до загради – врацим ше. Пшамац ми не да мира; идзем коло преклятого канабеля, а думам у себе: „Ані не попатрим на нього” (КовМихЦВ 154); *пшамаца* „та дзе, не було з того ніч”: *Ми кед одходзели [на роботу], було нам поведзене же нас там дочекаю фармере ... Та пшамаца нас дочекали! Нігдзе нікого, идз кадзи сцеш!* (ЖирошМСМ 194); *убил це ~* : Яй, убил це пшамац, цо би це убил – думам я себе – не идз не [по гудацох], бо ми тоту ху-

добу цалком розронтуєш (РН 2/1934, 2, М. Ковач). || Словацка синтагма ше хаснує у женским роду: *psia mať ho dohnala* „не треба го ту, не жадани є”, *ist’ do psej matere* „исц, брац ше гет”.

пше грозно с. бот. „Solanum nigrum L.” У руснацких валалох сиверней Мадярскей хаснує ше зложена лексема *пше грозно*, у укр. диал. Закарпатя *пес’ї йагоды, пис’ї йагоды*, слц. *psie hrozno*, поль. *psianka*. Лексема *грозно* указує на подобнось ягодох з грозном, а епитет *пше* на отровнось, ягод и при других назвах: *пша вишня*, *гадово гроженко*, *гадово яблучко* (Тимко 54, 76).

пшеница и пшенічка ж. „жито”, у Гнатюка и нар. писні: *Везол Яни гноік ... на ярню пшенічку* (БиндКост 101); *Та робел у єдного богатого жазди пшеницу. Уж не мали цо єси, та пошол же да му да єден корець пшеници. ... Там бул єден стари чловек, та ше му пита: „Цо нешеш?” „Єден корець жита.”* (Етн29 202) || Общеславянске слово: всл. *ršenica*, слц. *ršenica*, *ršenička*, поль. *pszenica*, укр. *пшениця*. ◀ Праслав. *ръшеніса*, виведзене од *ръшено* „прошани даралов, крупи”: слц. *ršeno*, поль. *pszono*, рсй. *пшено*, тото од праслав. дієприкметніка *ръшенъ* „тлучени”, а то од праслав. дієслова *ръхати* „тлучиц”.

пши -а -е „хтори ше одноши на пса, с. пасји”: *Кандура однесли до поля, але ше врацел, бо познал пше бреханє у їх доме* (В. Саб.); *Яка то наша пша судьба чудна!* (ЧаканБас 59). 2. „недобра, зла крев, тє. обичай”: *Мам я, знаце, таку пшу крев, же ми такой горе ставаю пши уха кед видзим же кобула же (= погриже) яшля* (РН 38/1936, 3).

♦ **пша крев** 1. „гандруюци вираз”: *Чарни Шаш кричал на коня свойого: Де, пша крев, коньске месо, цо гребеш?* (Етн29 125); *Пша крев и тота баба! Муки и трапези маш док ю не надмудриш* (КовМихЦВ 145); **пши обичай** „некрасни обичай”: *А настрах сом ше, настрах повадзел / зоз своїм власним організмом, / з Кайн-крочайом, / пшиим обичайом* (Дю. Папг., Шветлосц 1-4/1999, 5); **пша ножка** гандр.: *Пша ножка* ше гвари за фришкокого и не барз доброго: *И вон пша ножка* (Г. Р.); **пшиим ліцом** „увредзени; повадзени; поганьбени”: *Кед подзвигли оплечко,*

нашли – забитого миша. Швет ше розишол „пишим ліцом” (КовМихЦВ 151); Теди го увредзел учитель на тельо, же и нешка ище ані єдного учителя не навидзи. Розишили ше теди так пишим ліцом (КовМихЦВ 176); **пиу мацер** „пшамаца, купак” (Вер. Рм.); **таки як з пиу юшку посипани (поляти)** „хорого випатрунку, ніяк випатра”: Шицки дома зме похорени од жрипи, таки зме шицки як з пиу юшку писипани (Н. Ерд.); Кед наруби чловеку идзе у живоче, у роботи, та ше гвари и: **таки зме ягда нас зоз пиу юшку поляли** (В. Ерд.).

пшина ж. 1. „пшиско”: Сушедово маю ловарского пса, така пшина. Оп. псина. **2.** „пше месо” (оп. фраз. под пес).

пши риби ж. мн. зоол. „жабово ларви з хвостом и ,ушками’ хтори ше далей трансформую до жабох”. Синоним пульци (оп. пулеци).

пши уха/ушка с. мн. „часц шерца, с. залисци”: Єден мой пайташ ма положени уха зоз целєца на шерцу (Кир. Бл.). ♦ **дзвигли ше му (станови, ставаю му горе, почали роснуц) пиши уха** „нагнівал ше”: Мам я, знаце, таку пиу крев, же ми такой горе ставаю пиши уха кед видзим же кобула же (= погриже) яшиля (РН 38/1936, 3); **Тєраз уж и Грицови почали роснуц пиши уха** (КовМихГриц 17).

пшиско х. аузм. „вельки пес”. Всл. tote pšiska (Lacko 29).

пшички¹ мн. бот. „Antirrhinum majus L.” У укр. диял. **песики** и **пс’ачка**. Назва мотивована зоз подобносцу квитка рошліни зоз главу пса (Тимко 54, 76, 134).

пшички² мн. ткац. Медзи подножаї ше их кладзе з древком долу, клінки горе (Вер. Рм.).

пшичок -чка х. 1. „мали пес”. **2. ткац.** Зоз кожельца предза ше круцела на файфу (правела ше зоз древа) з помоцу шпуляра. Файфа стала на пишчку (ДудашКс 153).

пши языки pl.t. бот. „Plantago L.” У укр. диял. **собачі язички**, у всл. pší jazik. Назва мотивована зоз форму лісткох (Тимко 54, 75).

пядз ж. „мера за длужину: розстояне медзи верхами велького и малого пальца кед ше розцагну, серб. *педаљ*”, у Гнатюка: Була там єдна цемніца, осемнац пядзи длугока, осемнац пядзи широка. Там го [Христа] заварли док му криж принесли (Етн30 78). || З истим значєньом укр. *п’ядь ж.*, поль. *piędź ж.*, слц. диял. *piad ж.*: (ovce) vlnu male na tri piadi „овци мали волну длугу три пядзи” (SSN). Общеславянске. ◀ Праслав. *рѣдь*. У нас слово пядз може буц и кніжкового походзєня: приповедач го могол знац зоз текстох о Христових страсцох (мукох).

Р

раб х. 1. „чловек у власносци рабовлас-
ніка, с. роб”. 2. „заварти у цемніци, гаре-
штанец”: *Тот явел царови же тот и тот
раб гуторел да го цар пуци шлебодного, бо
кед не, недобре будзе ... Най ме [цар] пуци
шлебодного, бо кед ме не пуци, о єдну го-
дзину шицки раби буду шлебодни и цемніци
розруцани* (Етн29 193); *Аж трецу ноц мали
тоти раби [залапени у лагру] право врациц
ше до баракох* (РН 4/1931, 2). ◀ Цсл. рабъ.
Ми хаснуєме церковнославянску форму.
Слово виведзене од кореня *orb-*, з хторого
виведзене и слово *робиц*, *робота*, та би у
нашим языку воно мало глашиц *роб*, як и у
сербским. У бешеди хаснуєме сербизем *роб*.
♦ ~ **божи** рел. „тот цо ше покорює вирским
законом”.

раба ж.: ~ **божа** рел. „тота цо ше поко-
рює вирским законом”. ◀ Оп. раб.

рабиня ж. „жена раб”. ◀ Оп. раб.

рабровац -руєм незак. 1. „газловац,
гажиц”: *По України рабровали и Татарє,
и Иранци и Турки и др.* (В. Саб.); *За ма-
ле дзецко ше гвари кед почне ходзиц; але
рабрує уж по дворе. И за людзох ше гвари:
робели, рабровали там* (Вер. Рм.); *Та цо ра-
бруєш там!? „цо там ходзиш, газлуєш”* (М.
Рм.); *Кед сом пошол на польо, а було мокро,
та сом гварел: Чкода рабровац по тей же-
ми* (М. Рм.); *Рабрує тот хто ходзи до чко-
ди, хто неваля, рабрує койкуда, а ніч* (Люб.
Як.). 2. „вирайювац дакого, хасновац да-
кого як раба”: *Най им Бог просци же народ
руски рабрую* (РНКЗаря 1936, 97). ◀ Неяс-
не. У Махека зме зазначели чески дієслова
rumplovat „лупкац, лопотац”, *ramplovat* „ис-
те”, *rablovat* „исте”, *rempeliť*, горньолюжиц-
ке *rumpulować*. Наведзени форми походза од

нем. *rumpeln* „лопотац” (Machek: *rumplovat*,
525.). Медзитим, подобни паралели зме не
зазначели на нашей Горніци. ➔ Остава не-
ясна и вяза дієслова *рабровац* „газловац, га-
жиц” зоз гомонимом *рабровац* „плячкац”
и дієсловом *зарабровац* „залапиц до раб-
ства”: У заходно- и восточнославянских
языкох иснує и дієслово *рабовац* „плячкац”:
всл. *rabovac* „плячкац” (Hal), слц. *rabovať*
„исте”, чes. *rabovati* „исте”, поль. *rabować* и
grabować „исте”, укр. *рабувати* и *грабувати*
„исте”, *рабунок* и *грабунок* „плячка”, карп.
укр.: *Вишитко добро знесли цо нарабовали*
„однесли шицко цо наплячкали” (Етн9
(Т. IV), 45). По ЕСУМ-у то од нем. *gauben*
„плячкац”. У українским и польским язи-
ку форма *рабовац* ше зблїжала з дієсло-
вом *ґрабац*, та так настало поль. *grabować*
„плячкац” и укр. *грабувати* „исте”. По В.
Махекови наведзени форми походза праве
од славянского *ґрабац*. Нашо старши авто-
ре знали дієслово *рабовац* „плячкац” (ви-
роятно з українского) и хасновали го, напр.
у Дю. Биндаса: *Турки шицко рабовали, па-
лели „шицко плячкали, палели”*. Вироятно
под уплївом того дієслова старши авторе
дакеди хасновали и дієслово *рабровац* зоз
значеньом „плячкац”: *Храм розвалєл, ора-
бровал го, побил народ* (РК 1934, 136, М.
Мудри); *Перше почал ноцями бродзиц по
карчмох и танцох, а кед му пенєжи хибело
дал ше на крадбу и раброванє* (РК 1928, 11,
Д. Биндас). У народним языку того дієсло-
во, зоз префиксом *за-* (*зарабровац*), хаснує
ше и зоз значеннями „прициснуц дакого з
роботу” и „залапиц дакого до рабства” (оп.
зарабровани, зарабровац): *Ми уж як хлапци
були таки зарабровани* (= у велькей робо-
ти, завжати, прициснути з роботу); *Под-*

час війни заробровала Антанта мільйон і пол воякох централних силох, а централни сили мали зароброваних коло 2 млн. воякох Антанти (РН 30/1934, 3). Дієслово *рабровац* „гажиц, газловац” не ма значеньову вязу зоз форму зак. виду заробровац „залапиц”. Форму заробровани у наведзених двох прикладах похоплюєме як виведзене слово од меновніка *раб* (те. вона би мала глашиц *за-раб-овани*), а *р* ше ту могло зявиц по аналогії з дієсловом *рабровац*. Тото початкове *раб-* виroyатно і допринесло укрижованю дієсловох *рабровац* і *зарабовац* до форми *заробровац*.

рабство с. „зарабеніцтво, с. заробљєништво”: *Нешика ше врацели зос рабства у Русії Ш. Т. и Ж. С. ... Ш. Т. бул заробровани у Перемишлю и отпровадзени до Русії* (РН 2/1931, 2); *Якого духа ше врацаю катонаци зос рабства ...? ... Єдино цо ше поврацели зос Рускей [= з Русії, те. зоз СССР] зос рабства, при тих ше обачело, же су заражени большевицизмом* (КостЛибер 176, М. Мудри). У сучасним лит. язичу хаснує ше еквивалент *зарабеніцтво* (калк сербского *заробљєништво*).

рагнуц -нем зак. *експр.* „моцно вдериц дакого (звич. з паліцу и под.)”: *Меркуй ше, бо кед це рагнем!* ◀ Неясне чи всл. *rachnuc* „нараз спаднуц” (Hal), всл. *rafnuc* „моцно вдериц”: *ked ci jednu rafnem* (Buřa 236), всл. *rafnuc* „спаднуц” (Hal.) представя исте дієслово як и нашо *рагнуц*. Восточнословацке *rafnuc* може буц гласова вариянта нашого ономатопейского *рапнуц* „спаднуц” (оп.). З другого боку, нашо *рагнуц* може мац вязу зоз словацким *ráhno* „паліца”, чеським *ráhno* „исте”; по В. Махекови *ráhno* походить од нем. *Rahe* „крижний дручок на катарки ладі хтори трима плахту”.

[**para**] ж. „подли, слаби конь”. ◀ Серб. *para* „исте”.

[**parašov**] х. „ліпкаче за гуму”. ◀ Од мадь. *ragasztó* „ліпкаче”.

рад -а -е, мн. -и 1. у конструкції з потенциялом: *рад (рада, мн. ради) би (дацо робиц, дожиц* и под. „зоз задовољством, дзєчнє би дацо робел, доживйовал и под.”: а) форма х. р.: *Алє тот пан вон не шєднул,*

лєм стал на дзверох, бо би бул рад да скорей дойду на тото место (Етн. 30. 83); [Бул у мнє] *Єден стрєдні гззда, котри би рад перше слово водзиц у валалє як Руснак, бо ше вон барз „мудрим” трима, алє вон одказал Руски Новини, же му таки не треба* (РН 1/28, 3); *Кєдижд видзим даєдного руского школяра, вше бим рад закукнуц до його души и питаю ше: цо будзе з того малого учєніка* (РН 26/1935, 1); *наш народ жада и любив новинку и кнїжку, у кождим валалє рад би мац читальню* (РН 2/1937, 1); *Ньє рад бим да ньє доставам кажде число „Зарі” бо то йєст йєдина новина Югославянских Русинох цо очи отвєра народу* (Заря 10/1937, 8). б) форма ж. р.: *Кєд би мнє забили, / ти би тому рада* (БиндКост 111); [Вона] *зна же є то иста правда, же то нашо [часц маєтку], а не рада би их дац* (ЖирошМСМ 107). в) форма множини: *И питаю ше их [Христос] чи би вони ради до царства дойцу?* (Етн30 79); *Та и ми би ради кєд би ви нам привєдли и голубицу* (Вес 14); *ти там [на роботы у Арєнтини] не пришаг, та ані там не мушиш буц, а ми тебе уш барс ради видзиц ... лєм ти своєю имати и своєю ствари позберай шицки та приц дому* (ЖирошМСМ 127); *вони би ради да сєлянє предаваю своєю животи* (Заря 7/1939, 6, Б. Горки). || Всл. *rad by „исте”*: *rad by som še scel odslužic* „дзєчнє бим ше одслужєл” (Lacko 32), карп.укр. „исте”: *Вни бы йому рады дали* (МушГолоси 113). 2. у конструкції з инфинитивом: *буц рад (-а, -е, мн. -и) дацо робиц, дожиц* и под. „зоз задовољством, дзєчнє дацо робиц, дожиц и под.”: *Як уж ту други дзєнь пришо, вонї [служніци] ше жу ней [краліци] заш кажде понагляло, бо кажде було раде зоз ню бєшедовац* (Етн29 131); *„А чи ви ради видзиц того римского оца?” „А як бизме не булі ради* (Етн30 313); *А кєд сєце ради знац, та вам повєм и то же у Керестуре шлївки по динару, та жени маджун варя* (РН 38/1936, 3, бачи Дюра); *я думам, же ти ми рада, а ти вше плачєш, кєльораз придзєм* 3. у конструкції з дативом: *буц рад (-а -е, мн. -и) дакому/дачому а* „зоз задовољством, дзєчнє дакого дочекац, примац, дацо дожиц и под.; сцєц дакого”: *Отвєрай, мамо, врата кєд ши невести рада* (БиндКост 32). б) „жадац, сцєц

дакого”: „Не бер ме, мили мой, гей, кед сом ци не рада”. / „Рада ти мне, рада серденьку мойому, але ши не рада, гей, оцови мойому (нар. писня). 4. дакеди и у неперменлівей форми на -а за шицки три роди и за множину **рада (бим, бизме)** зоз значеньом „любел (-а -о мн. -и) бим (бизме): Як ше нафришити-ковалі, стари паноцец му гутори: „Знаш цо, сину? Я ци спомочи не можем; **рада бим**, але не мож „любел бим” (Етн29 28); **Рада би** я жену мац („любел бим жену мац”), / лем бим шумну не сцел вжац, ... / **Рада би** я жену мац, / лем бим бридку не сцел вжац (Тон ч. 122); Як пошлі дому, фрайцимерки ей и локкає ей **рада ю дочекалі** и зоз гинтова ю знялі и одведлі ю до хижы (Етн29 132). 5. **рад (-а -о мн. -и) видзиц** „любиц”, лем у Гнатюка: Цо ше ради видза, / та ше не поберу „тоти цо ше любя, не поберу ше” (Етн9 ч. 101). || У восточнословацким ше *rad vidzec* хаснує паралельно зоз *ľubic*: i ona ho rada vidzela i on ju rad vidzel (Czambel). ◀ Общеславянске, праслав радъ.

рада¹ ж. „порада, совет”: Дам я тебе таку раду. ◀ Заходнославянске и восточнославянске слово: слц. *rada* „порада, совет”, поль. *rada* „исте”, укр. *рада* „исте”. Од стр.в.нем. *rât*. Оп. и *порада*.

рада² ж. „ришене проблема; помоц”: [Цо зробиц] же би чим вецей людзох читали ... Єдина дакле рада дац народу кніжку-новини на читанє, а то мож лем оствариц, кед оснуєме у каждой парохії читальні и библиотеки (РН 26/1927, 1); Пробовала держава посилац їх [ромски дзеци] до державних школах ... Вони не ходзели шорово ... Не було иньшей ради, як отвориц окремну школу за циґански дзеци (РН 36/1927, 2); Чамец леци по води! а у чамци шейсц жертви без ради и без помоци! (РК 1932, 87) ◀ Оп. **рада¹**. ♦ **не мочи (не знаи) себе ради (раду) дац** „не мочи (не знаи) знайсц ше у даяким проблему”: Отцове и школяре не знаю себе ради дац: дзе и до яких школах да ходза (РК 1927, 134, Дю. Биндас); А пан видавач, ... не могол себе лем ради дац зос пияним Гайдуком (КовМихЦВ 222); Хлапци и дзивчата бавели ше и шмеяли исто так як и по други вечари, лем вон, Микола, ище по-

цагнутиши, не могол себе ради дац... (КовМихЦВ 56); У самим Ньюйорку похорело ше 50 особи и дохторе не знаю себе дац ради, бо хорота ище непозната (РН 3/1930, 1); Длуго роздумовал але нїким концом не могол себе дац ради. Зобрал ше и пошол до Дюри ... модліц го за пораду (РН 44/1930, 2). Тиж и у форми **дац себе раду** „мочи, знац ше знайсц у ришеню проблема” (можлїве под уплївом українского дати собі раду): Не так [у нужди] робя янґлійски аристократи. Вони даю себе раду и у худобству, беру ше до гоч якей роботи (РН 15/1931, 2). || Укр. давати/дати собі раду „исте”, слц. *vedieť si radu* „исте”; **дац дакому ради** „помогнуц дакому ришиц проблем”: У великим страху були жителе вароша ..., бо на небе видзели якиши слова, котри не знали почитац. Питали ше паноца, але и вон им не знал дац ради. Слїдуючого дня ше признали, же то була лем реклама (РН 30/1927, 4); **дац дакому ради** „ришиц даяки проблем”: Кед гордов з вином у пиньвици пречури, лехко му дац ради. Порихтай себе таку масц (РН 39/1937, 2); До шахту за воду ми начурело гліни, не було видно водомер, гліна ше ствардла, зоз секачом зме ю розбивали и винїмали, не мож ей було ради дац (= не мож ю було лем вибрат) (Мик. Ск.).

радаш х. 1. а) „тото цо ше дакому дода задармо гу купеней або предатей роби”: Кед сом вивезол викармени швині, достал сом радаш – швинку да заш кармим швині (В. Саб.). Кед килаши превагли одредзену меру, вон дарезлїво докладац ище по єдну, по два як радаш (ЛатякТал 155-156). **б)** у виразу **дац дакому дацо на радаш:** Була сом у сушеди на шалату; дала ми седем главки за пенєжи и єдну главку на радаш „єдну главку ми додала задармо” (Пвл. Бл.); Дал ци цо ци бул длужен, а вец ци дал и на радаш (М. Рм.). **в)** *прен.* „додаток (гу награди, кари и под.)”: А окрем того приял подполно ровнодушно ище и гевту кару радаш: же най останє у класи ище цали два годзини после школи (ТвенМ 159). **2.** „на паленку, с. бакшиш, напоїница”: Качмарка цо нас служела не мала плацу. Награда ей радаш, а оших ей не зиходзи з твари гоч доста-

ла вецей гоч меней. Любезносьц іе у Амерыки гледа од каждого хто у своєї работи контактуе з людзми (РС, М. Хома). || Слц. *dať, dostať* niečo na *radáš* „істе”: *potom mi zahráš* na *radaš* *tú* „вец ми запраеш на радаш тоту”, *počuli* *lexikon* *nadávok* а на *radáš* *prekliala* *ich* „чули велі прездзиваня, а на концы, як .радаш, их прекляла”. ◀ Од мадь. *rádás* „істе”.

радзиц -им незак. „давац раду, совито-вац”. ◀ Од *рада*¹.

радзиц ше¹ -им ше (з даким) незак. „совито-вац ше медзи собу”: *Вони ше длуго радзили цо маю робиц*.

радзиц ше² -им ше (дакому) „гледац раду, совит од дакого”: *Царови недобре. Радзи ше єдному ковальови же така и така робота, та да го коваль поради цо би требало робиц* (Етн29 191); *Кед дараз куповал даяку кніжку, ішоу ше радзиц даєдному панови учительови* (РН 3/1936, 3).

ради -а -е „хтори ше дачому радуе”: *кед зоз школы придзем дому, / вон [мой брацик] найбаржей ради тому* (ПЗ 1954). Частейше ше хаснуе форма **рад** -а -е (оп.).

радо присл. 1. „сердечно”: *Вона дораз вишла вонка, радо го дочекала и уклонела ше му* (Етн29 48); *Цар их радо дочекал* (Етн29 217). 2. „дзечне”: *Я ше ледво рас дочекал вашого писма и радо го читам* (ЖирошМСМ 35); *Боднару, боднару, побий ми гаргалу, / бо я радо ношим воду зоз Дунаю* (Бинд-Кост 80). ◀ Присловнік **радо** „сердечно; дзечне” (од праслав *radъ*) тримае за сербизем и у литературним языку го заменюеме з нашим *дзечне*. Вон нам, медзитим, не до конца ясни, бо компаратив *радше* (оп.) існуе и у словацким и ческим.

радовац ше -дуем ше незак. „виражовац чувство радосци”. Общеславянске. ◀ Од *рад*, праслав *radъ*.

радосни -а -е „хтори виражуе чувство радосци”. Слц. *radostný* „істе”. ◀ Од *рад*.

радосно и радошне присл. „з радосцу”: *Вона вжала заячка, та идзе дому зоз нїм радошне* (Етн).

радосц ж. „стан того цо радосни”. Всл. *rado(j)sc: z veľku radojscu* (Czambel). ◀ Од *рад*.

радше присл. комп. „лепше; дзечнейше”: *Домашні маю мерковац да коло хорого не бешедую ствари* [те. о стварох] *котри го можу засмуцовац и пригадавац му його нещесце. Радше най го цеша и дзвигаю на духу* (РН 33/1936, 4); *людзе пойду радше даскельо крочаї далей до дутяну котрому дзвери отворени, як да отвераю дзвери до дутяну цо пред нїма бул заварти* (РН 48/1937, 4). || Слц. *radšej* „істе” (Kalal), чес. *radši* (Machek 504), карп.русин. *радше* „істе” (Керча). ◀ Од *радо, рад*, праслав. *radъ* (Machek 504); польске *gaćej „істе”* (*raczej* *siedź w domu „лепше шедз, остань дома”*) вяже ше за праслав. *gaćiti* „буц прихильни дачому”. Оп. и нашо *рачи*.

раж -жу х. „файта зарна (житарки) з хторого ше пече чарни хлеб”: *Порвисла ше найчастейше правели з ражу*. || Слц. *gaž* ж. „істе”, рсй. *рожь* ж. „істе”, укр. *жито* „істе”, слц. *диял. gaž, gež, gož* (женского роду): *nebude z té reži muka* (HSSJ), серб. *раж* ж. Общеславянске. Неясне одкеди ше у нашим языку тот меновнік хаснуе у хлопским роду. ◀ Праслав. *гъжь*.

ражов -а -о оп. **ражов(и)**.

ражов рошок х. бот. „*Secale cornutum*”. Оригінална руска назва (Тимко 69, 133; Прегун 291).

ражов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на раж”: *ражови хлеб, ~ слама; Худобно жили теди людзе ... Ражови хлеб бул на stole, а и овшани ше шпоровал* (РК 1925, 53).

раз присл. 1. а) „у неопредзеним часе”: *Бул раз єден краць... б) „дакеди”: Раз лєм придзе. 2. а) значи єднократносьц: у єдней нагоди: Раз ши ме спрвед, але уж ме вецей не спрведзеш. 3. „нараз, одразу”: И вона [фаркашица] вила. Як вила, раз вада-си ту* (Етн30 224); *А вон шеднул на камень, та шедзи. Раз придзе єдна жена жу ньому: „Дайбоже добри дзень, чловеце!”* (Етн); [Ишла хмара] *Кед раз загирмело страшно ... и тресло баиш до Томових штирох вельких брадлох* (РН 29/1932, 4). 4. „конечено”: *Уж раз идз!* 5. а) у вязи основніма числовніками и присловніками *вельо и вецей* значи число *дїюх*, с. *пут(а)*”: **два раз, три**

(*штири* *итд.*) *раз*. б) у вязи з порядковима числовніками значи место дії у шорованню: *перши (други, треци* *итд.) раз, вецей раз* „с. први (други *итд.*) пут; више пута”, *по перши (други, треци* *итд.) раз* „исте”. Всл. *po perši raz žem še prevraca* (Czambel). в) у поровнаньох: *Вон два раз вецей зарабля як ти*. г) *мат.* у функції словка за множене: *два раз два – штири*. → У Гнатюка и у старших авторох *раз* зоз значеннями *5а* и *5в* находзиме и у форми *рази*: а) *Побочкал би сом [ей] езер рази* чоло (Етн9 ч. 261); *вецей рази* мож видзиц у високим паньским дружстве дами, котри су лем на пол облечени (РН 16/1931, 3); *Припомли себе, же их и учителька у школи вецей рази* гандровала пре нечисти шмати (РН 33/1932, 4); 3 тих думкох таргне ме вибиване години на турні – вибива дванац рази (РН 40/1933, 3); *И так ше вецей рази* раздели Янко и Иля (РНКЗаря 1936). б) *Почал до нас ходзиц [шугай] сто рази* шумнейши (Етн9 ч. 93). ◀ Общеславянске. Праслав. газъ „вдерене”. • *до другого (трецого* *итд.) разу* „до другого (трецого *итд.*) повторйованя дії”: *До трецого разу* чезким гласом волали (Етн30 126).

[разбойнік] х. „плячкаш, злодій”. ◀ Од серб. *разбојник*. Нашо збойнік (оп.).

раз-два присл. „барз швидко, у єдней хвиљки”. Слц. *raz-dva* „исте”. Оп. и *анцвай*.

[разделяк] х. „линия од хторей ше власи на главы роздзелюю при чесаню”. ◀ Од серб. *разделяк* „исте”. Нашо *дражка* (оп.).

разедна -ней ж. „таблїчка множення”: у старших класох [зме] шпивали до вистатосци наглас „раз єдну” (КовМихКап 23). ◀ Од *раз* + *єден*.

раїц -їм *незак*. 1. „радзиц, совитовац”: *Хто вам то раел?* (Ир. Фин.). 2. „препоруковац леґиньови дзивку одн. дзивки леґиня”: *Та ти будзеш моя, ... / людзе ми це рая!* / *Людзе ми це рая, / родиче даваю, / сам Пан Бог так сце!* „людзе ми тебе препоручу” (БиндКост 16). || Всл. *rajic* з обидвома значеннями: *rajil mi žebi som karmil statek* (Czambel), поль. *raić* „препоруковац”. ◀ Од *радзиц*.

рай х. *рел.* „место вичного блаженства праведнікох по шмерци”. ◀ Общеславянске, праслав. *гајь*.

райбац -бем *незак*. „з вимиваньом у води одстраньовац нечистоту”. Всл. *rajbas „исте”*: *bilizna še perše virajbe a tak vipere* (Czambel). ◀ Од нем. *reiben* „чухац”.

райбачи -а -е: ~ *мидло* „мидло домашнього виробку за райбане”. Всл. *rajbase midlo „исте”* (Kubániová2, 123).

райбачка ж. 1. „купачка”: *Змивало ше у древених зваркох, кориткох, райбачкох и лаворох* (НК 1979, 91, Яким Олеяр). 2. „справа за райбане: габасты, ребрасты плех у древеним раму, по хторим ше чухало райбанїну”: *ми то волали райбачка; шмати ше так райбали же ше чухали до плеха* (Лев. Ск.); *А скоро на ногох – ребра плеховой райбачки, сама ранц* (ГудакПрийп 131). || Всл. *rajbačka „исте”*: *rajbalo še na rajbačke* (Buffa 236). 3. „женска особа хтора райбе”: *Мац була шорова райбачка и вельо заробела, чесно ше старала за своєю дзеци* (РН 1/1938, 4); *Преклята райбачка, так подло закрохмалела жалери* (РН 16/1936, 3). ◀ Од *райбац*.

райзендер х. „путуюци тарговец”, хасноване до 50-их рокох 20. в.: *Так на приклад придзе нам до валалу жидзик, райзендер, котри нашим чесним жаздом даяки сепаратор предац сце, алебо придзе, да му купи його славянске жито або кукурицу* (Заря 11/1934, 3); *Райзендере и по Другей войны ходзели по валалох, аж и по салаших, и предавали штофи, годзинки, кнїжки и иншу робу* (Ю. Пап). || Всл. *rajzender* „хтори ше не може затримат на єдним месце” (Buffa 236). → З истим значеньом хасновали зме и германизем *билиґевар* (оп.). ◀ Од нем. *Reisender* „путнік; тарговецки путнік”.

райзовац -зуєм *незак* „рисовац”: *Людзе найперше ані не писали, але заправо райзовали, нпр. кед сцели написац „птица”, нарайзовали птицу* (РН 11/1928, 2). || Всл. *rajsovac „исте”* (Czambel), *rajzovac „исте”* (Bartko 203). ◀ Од мадь. *rajzol*.

райко х. „чарни чловек як Циган” (Дю. Л., В. Ерд.). ◀ Неясне.

райски -а -е „хтори ше одноши на рай”. ♦ *отворели ше му райски дзвери* „посцигнул даяки успех” (Сф. Мак).

[**райснегла**] ж. „специални гвоздик за припинане”. ◀ Од нем. Reißnägel.

райтар х. „гусар, конянік (значене предпоставяме на основі паралелох)”: *райтаре на цихим Дунаю, / чи сце не видзелі мой венк желени?*” (Етн9 ч. 189) || Слц. *rajtár* 1. „конянік”; 2. *заст.* „чувар шора, файта полицяя”, рсй. *рейтар* гусар”. ◀ Од нем. Reiter „конянік”.

райтац -ам незак. 1. „скакац, нарабцяц”: *Мойо коцата там скакаю, райтаю* (Лю. Бл.). 2. „гайдекац дакого; понагляц робиц; трошиц ше, трапиц ше у роботі” (ЛатякМадь 148). Серб.-горв. *рајтати* „барз трошиц, ронтовац”. ◀ По П. Скокови и Дю. Латякови од мадъ. *rajta* „гайде, швидко, напредок, починай (frisch, auf, hallo, grabi)”. До нашого языка могло присц и преїг сербского и директно з мадярского. Оп. и *прерайтац*.

рак¹ х. зоол. „Potamobius astacus L.” Общеславянске слово: укр. *рак*, слц., поль. *rak*. ◀ Праслав. *ракъ*.

[**рак**²] х. мед. „зле запухнуце, дзиве месо”: *Кармели крави зоз сплешнетим шеном, та шицки крави рака досталі* (В. Саб.). ◀ Праслав. *ракъ*. Наша старша назва *дзиве месо* (оп.).

ракаш х. 1. „марадик; громадка” *поскладац жито и др. до ракаших* „поскладац до марадикох одн. крижох”; *Вецка ше ю [конопу] вяже як и жито, та ше ю склада до ракаших* *кед ше дораз звожуе, а кед ше не дораз звожуе та ше снопи ставляю по 20-25 снопи до єдней громадкы* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). || Всл. *rakaš*: *ked še povjaže, tak še pokladze do rakašoch* ро 15 *snopi* (Czambel). 2. „накриж поскладани мехи (два по два)”: *та вец з мехом скоком до ракашу* (РС 14/2013, 11); *познімал мехи [з коча], зложел их до ракаша* (ЖирошV 318); *Мехи зме [у Коцуре] складали до крижох, не до ракаших* (Лев. Ск.). ◀ Од мадъ. *rakás* „копа, брадло”.

[**ракедла**] ж. 1. „ракета”: У новших часох употребляю [против каменцових хмарох] *мали дзела, або цо ище лепше ра-*

кедли. ...Помоцу тих ракедлох розганяю лядово хмари у напредних жемох як Французка, Швайцарска, Италия, Аустрия (РН 25/1937, 3). 2. *Плуг з єдним железком ше у Коцуре наволоуе и ракедла; непознате чи то назва продукователя, марки, або можебуц характеристика, бо кед плуг добре орал та ишол гладко, швидко як ракедла* (МудриАл). ◀ Од бавар.-австр. дем. *Raketl*.

[**ракета**] ж. „файта проектила, с. ракета”. ◀ Од серб. *ракета*, тото од нем. *Rakete* або гол. *raket*, а то од ит. *rocchetta*.

[**ракетла**] ж. оп. *ракедла*. Серб. *ракета* и *ракетла*.

рам х. 1. „файта поліци на муре за одкладане, вишане судзини”: У приклеце бул орманчик, ... а у чоле рам або и два рами за мальовани танери (ФейИр 96); *Качки, мачки помиваю, / за рам закладаю* (Етн9 ч. 428). Гуторело ше и *рамик* (оп. *рамик* (1). 2. *пчол. „часц кошніци: рамик у хторим стоя пляйстри”*: У хторей кошніци видзиме вельо ме-ду, треба зос штрעדку гнізда 2-3 рами виняц и положиц празни рам да маю дзе зарод садзиц. ... Трудово рамики треба повиберац док нет у ніх зарод и заменіц зос пчолови-ма початками, да ше шеє роботна пчола, а не труд (РН 31/1934, 4). 3. „рам образа, слики, оправа”. 4. „цело, кросна кудзелі”: *Кудзель ма тоти часци: вершинік, палічку, локец, пиро, вреценко, каричку на пиро, кольче, циғанку, инур, лабку и кудзель або рам* (Лю. Медеши, Заградка 1/1999, 15). 5. „рам, цело ролі за роляне жеми”. 6. „рам, цело бицигли”. 7. „рам окулярох”: У случаю да вам не добри окуляри на очи ище до єдного годзинкара най вам пречера скла, а рами не дайце, лем скла (ЖирошМСМ 37). 8. „рам облачка (у хліве, комори и под.); рам облака” (В. Ер.). *Рам облака ше вола и удзвєря* (В. Ер.). || Слц. *rám obraza*, всл. *pilka ma ram, tañire davalì do ramu* (Buffa 136). ◀ Од нем. *Rahmen* „с. оквир”. Штварте, пяте и шесте значенє нове.

раmach х. 1. а) „прибор, палічка за набиване пушкового праху до пушки (тото значене забуте)”. У пряшовским краю *раmach* и *рамаши* „исте” (ГнатюкРусПряш 30). || Слц. *ramár* и *lamar* „исте”. б) „палічка за

чисцене циви пушки” (СС. Мак.). 2. „рамач у габзовей дзецинскей пукалки”; гвари ше и: *рамач до пукалки* (так гваря и Виходняре на Горніці: *гаташ до пукалки*); старши за „рамач” и „пукалку” гуторели тиж: *бачи рамач и нина пукалка* (Евф. Пл.). 3. „округле древо у фурчи з хторим ше при надзиваню вицискуе млете месо до колбашніцох и гуркох”. 4. „палічка з хтору ше клюка живина”: *Кукурицу ше зоз пальцом хпало до воля гуски лебо качки, а кед волю було полне, вец ше хпало з помоцу древеного рамача* (ДудашКс 168). 5. „железна палічка (як гвозд) з хтору ше видрильовал зашулькани цигар зоз машинки за шулькане”: *Доган ше усипал до машинки, до ней ше положел паперику (гилзна), машинка зашулькала цигар и вон ше з рамачом видриле вонка зашулькани* (В. Ерд.). 6. [Цесто загнецене за колачи „гушеніці”] *кладзе ше до фурчочки и дриля зоз рамачом до горуцей масци* (ХомаБл 194). ◀ Од нем. *Rammer* „предмет за забиване до нукашньосци”, *rammen* „забивац до нукашньосци”.

рамено с. „крижна часц крижа”: КРИЖ. *Древени рамена ... / моц чудотворна в ніх.../ ... Крок биш свой становел / очайни, – зламани / пред тими рамен’ми* (РН 14/1928, 2, М. С). || Укр. *рамено* „плечо”, поль. *ramię* „исте”, чес. *ramě* „исте”, с. *раме* „исте”, стсл. *рамо* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *ramo*. У нас то кніжково слово. У Жироша находзиме и дублет *рука*: [На Грекокатолицкей церкви у Барбитону у Америци] *На верху турні ... стал традицийни криж зоз трома рукама* (= у церковней терминології ше вола: *трораменти криж*) (Жирош:АмерМен, 145).

рамик х. 1. „поліца за судзину (оп. *рам* (1)”: [Кветовани танери] *тиж були гліняни, а могли стац на карини, або на древених рамиках за танери. Рамик бул длугоки дас 2 метери. Бул направени з древа. З вонкашнього боку мал крису, же би танери не попадали* (ПапугаОл 113). 2. *пчол. „часц кошніці у хторей стоя пляйстри”* (оп. *рам* (2)”: *По тим треба зос старей [кошніці] повиберац рамики (пляйстри) и очисциці од пчолох та их пренесц до новей кошніці*

(Заря 3/1935, 21); *Кед отворел кошніцу ... препатрал рамики у котрих було меду за фуркане ... Перше з ніх стресол пчолы, а потим тоты цо ище остави на рамиках зметол з єдним пирком. Таки чисти рамики давал нам и ми их ношили до коморки дзе ... дідо фуркал мед* (Я. Олеяр, Заградка 1/1998, 7). Оп. и воцины и пляйстри. 3. „рам слики, образа” (Вер. Рм.). 4. *мн. рамики* „рам окулярох”: [Баба] *брала окуляры през хтори патрела поверх рамиках* (Заградка 1/1995, 19). ◀ Оп. *рам*.

рампаиш х. „сладке вино хторе почало киснуц”: *Рампаиш то сладке вино хторе почало киснуц, дакус ше пенело. Гвари ше: Будзеи рампаиш? (В. Саб.) Серб. рампаиш „исте”. ◀ Од мад. *rámpás* и австр.-бавар. *rampäs*ch.*

рана ж. „повреджене тілесней ткані”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *rana*. • *празн.*: *дзецински плач пре рану, крив або попухнуте, змириовани, кед мац вислухала дзецко, посановала го и поведла даяки „чудотворни” слова. Напр.: „Рана, рана од барана и швиньова риц – не будзе ци, дзецко мойо, до рана ніч!”* (КолесарД). ♦ *таки є добри – на рану го приложити* „барз є добри человек”.

ранави -а -е „хтори ма рани по целу”: *Я ше справим за велького жобрака, барз будзем ранави* (Етн30 47). Слц. *rapavú* „исте”.

ранечко с. дем. и гипок. од **рано**! ошвитло красне ранечко (Заря 12/1937, 5).

ранети -а -е 1. „повредзени”: [У торнаду] *До тєраз нараховано вецей сто забитих и ранетих* (РН 14/1932, 1); [Виврацел ше автобус.] *Животом ніхто не настрадал але єст вецей ранетих* (РН 19/1930, 2). 2. „хтори ма рану од оружия”: *Бул ранети у войны.*

ранец -нца х. и **ранц** х. и ж. 1. *звич. мн. раницы а)* „фалди, бурки на оплечку”: *Горня часц [рукава на оплечку] ше спушчала на долу, так же прекрила локци и направела вельо позберани раницы – бурки* (ВаргаЛю 216). б) „фалди на сукні”: *У насу позберали сукню до раницох* (Г. Р.); *сукня на раницы* „сукня з фалдами”; *На раницы ше шили пасово сукні* (ДудашКс 156). 2. *звич. мн. раницы* „ранци на

твари, с. боре”: *А скоро на ногох – ребра плеховей райбачки, сама раниц* (ГудакПрийп 131); *У очох би му затанцовал якиш чудни пламеньчок, медзи обервами би ше преглібела уж и так досц глібока раниц* (ЛатякТал 120); *Прейж чола та по власи урезала ше глібока раниц* (ЦанкарВТ 29). 3. х. „ранец при скрацованю шматох и под.”: *Раниц ше прави на рукаве да ше рукав скраци, тиж и на панталонах, сукні кед ше скрацує, зужує* (Вер. Рм.). 4. „знак, рубец од рани” (М. Рм.): *Мачоха, ... нема и возбуждена вжала хусточку и поуцэрала дзецков кривави ранец на ліцу* (Одгук 55, Дю. Сопка). || Всл. гаґес: *ked obuv bivni, zrobia še rance na nim* (Czambel). ◀ Од мадґ. *gánc* „с. бора”.

раніц -ім зак. „нанесц рану”. ◀ Од *рана*. [раніц] незак. „кармиц”: [Худобна мац цо ма штири-пейц дзивки] так з плачом випове: *Добре тому худобному оцови и мацери же ма самих хлапцох, та му их голєм дакус цар рані* (Ос 101); *овца ци да волну, крава млеко, ... Иста дзивина це муши раніц и обдзивац* (РН 13/1931, 4). ◀ Од серб. (х)ранити.

[ранка] ж. „вчасна кукурица и др.” ◀ Од серб. *ранка*.

рано¹ с. „перша часц дня, с. јутро”. • **над раном** „пред розвидняньом”: *твой мили над раном жу тебе ...?* (Заря 10/1939, 7)

рано² присл. 1. „у раншим чаше”: *Зобрал ше пондзелок рано, та пошол до леса робиц* (Етн29 1). 2. „наютре рано”: *Рано мушиме вчас поставац*.

рантави -а -е „брудни, запущени; неушорени (Сс. Мак., Лев. Ск.). Рантави то неушорени (Лев. Ск.); Тот ей баґериста бул рантави (С. Мйр.). || По форми и значеню нашому *рантави* найбільше слц. *rand(a)* „гандра, рондя”, *randa* „рондява, неушорена женска особа”, *randavý* и *randový* „розтаргани, рондяви” (Kalal, HSSJ), всл. *randavi* „слаби, вислабени” (Buffa 236), всл. *renta* „рендa” (Bartko 202), укр. диал. *рянда* „стара подрана кошуля”, *ряндавий* „подрани” (ЕСУМ) – шицки од мадґ. *gongu* „рендa” (од того и нашо *рондя, рондяви, ренда*). Гоч нашо *рантави* по значеню можеме вязац за наведзени паралели або за нашо мадґ-

ризми *рондя, ренда* и др., пре форму *рант-*, хтору други карпатски паралели (и исти нашо мадґаризми) не маю, воно нам остава недосц ясне.

ранц х. и ж. оп. **ранец**.

ранцовани -а -е „хтори направени з ранцами”: *Леґиньом було перше ношиво: чарни ранцовани чижми и били ценки ґачи...* (РК 1937, М. Бирк.); *Обул чижми ранцовани и остроги вжал на ніх* (Етн29 121). || Всл. *rancane čizmi* (Bartko 203), *rancovane čizmi* (Buffa 236). ◀ Од *ранец* (оп.).

ранши -а -е „хтори ше одноши на рано”. Всл. *raňši* „исте”.

раньовити -а -е „хтори ма рани по целу”, лем у Гнатюка: *Зато ши таки раньовити же ши поґански цар* (Етн30 91). Оп. *ранави*.

рап викр. 1. означає звук при паду. 2. означає глас качки”: *А качки више гуторя: Раб, раб!* [те. *рап, рап*] *А цар им гутори: „Не раб, не раб, ша я така душичка як и ти”* (Етн. 30, 241). ◀ Ономотопейске. Од того *рапкац, рап(с)нуц, рапотац, рапотачка*.

рапави -а -е 1. „неровни, з долінками по поверхносци”: *Чергаї* [файта диньох] маю гладку лупу, не маю ярчки; *дині з тварду рапаву лупу не маю другу назву, волаю ше лем дині* (Лев. Ск.). 2. „зоз шлідами покох на твари”: *Тоти дзеци цо мали чарни поки вецка остали рапави кед храсти зошкрабали* (Рускинї 39); *„Питал бим це, дзивче, але ши рапава.” „Гочик сом рапава, але сом нялкошка, / пробуй лем ме питац, чи бим за це пошла?!”* (БиндКост 49); *Вон себе вибрав едну дзивку хрому и рапаву* (Етн29 VI). || Слц. *гараву* „неровни, долінкасти”. ◀ Од старшей форми **храпави*, хтора страцела початково х (пор. чес. *chrápravу* „исте”). *Праслав. коґравъ*. ♦ ~ **як щетка** „рапави по твари”: *Рапави як щетка то рапави по твари од покох* (Лев. Ск., В. Саб.).

рапи ж. мн. (ед. *рапа*) 1. „рапави места, долінки”: *Тота палачинкарня ма рапи* „ма рапаву поверхносц” (Пвл. Бл.); *Рапи ест по кромпльох* (В. Саб.). 2. „долінки по твари як остатки покох”. || Слц. *гара и гаріпа* „мала долінка звич. на твари”. ◀ Оп. *рапави*.

рапкасти -а -е „неровни, хтори по поверхносци ма неровносци, долінки, рапави (о даєдних плодох)”: *Жемліково кромплі то округли били кромплі рапкасти по верху* (Пвл. Бл.); *Гвари ше же бундави або кромплі рапкасти* (М. Рм.); *Кромплі, бундави, динї, парадичи єст рапкасти* (В. Саб.). Слц. *rapkavý* „дакус рапави”: ~ *konarik orecha*, ~ *é sklo*, ~ *á tvár*. ◀ Оп. *рапави*.

рапкац -ам *незак*. 1. „падац видаваюци характеристични глас „рап, рап”: *Грушки з древа так рапкали*. 2. „видавац характеристични глас „рап, рап” (о качки): *качка рапка* (М. Ков.). || Карп.укр. *рапкати* „исте”: *Плавле кача, ... само д' собі рапче* (Муш-Голоси 183). 3. *прен.* „бербляц”: *Вона фурт єднак рапка* (Лев. Ск.); *Кед жени длуго рапкаю, гвари ше же водза дейту* (Евф. Пл.). || Слц. *rapkať* „пукац, працац”: *guľomet rapká* „митралез пращи”. ◀ Ономатопейске.

рапки ж. мн. (єд. рапка) дем. од *рапи*: [Коритнявка] *на коритку мала вещей єднаки цифри, якиш рапки* (ЧаканСаф 166).

рапнуц -нем *зак. експр.* „спаднуц”. Слц. *rafnúť* 1. „спаднуц”; 2. „мочно вдериц”: *mocne ho rafla po tvári*. ◀ Оп. *рапкац*.

***рапотац** -ам *незак*. „гравчац; вельо приповедац”, оп. *рапотачка*.

рапотачка ж. у виразу *качка* ~ „качка хтора часто видава характеристични глас „рап, рап”: *Кед я ше друге лето поєднал, / далі мнє там, далі / качку рапотачку* (Етн9 ч. 410). || Слц. *rapotačka* „жена хтора вельо приповеда”. Меновник виведзени од дієслова *рапотац* „гравчац; вельо приповедац”, хтори у нас не зачувани, пор. всл. *rapotas* „гравчац”: *straka rapose* (Buffa 237). ◀ Од ономатопейского *rap* (як и *рап-кац, рапнуц*).

рапснущ -нем *зак. експр.* „спаднуц”. Виведзене з допомогуючим елементом -с- од *рапнуц*.

рапух х. „мали хлапец, шапутрак”. Укр. діял. *рапух* „хлапец; дзецко” (ЕСУМ), всл. *rapuch* „дзецко” (Buffa 237), слц. *rapúch* „рапави од покох человек” (Kniezsa). Не иснує значеньова вяза медзи слц. *rapúch* (виведзене од *рапави*) и нашим и укр. *рапух* „хлапец”. ◀ Неясне; можливе же *рапух* повязане

з укр. діял. *ропухатий* „глусти, надути” (ЕСУМ).

рапшаг х. „нешор, вашар”: *Кед вельо роботи порозкладане, а не поробене, та то ше вола рапшаг* (В. Р., Мел. Пвл.); *Там дзе ше омладина сходзи, там рапшаг* (Пвл. Бл.). || Всл. *rapšag* „строгосц, дисципліна”: *trime ho v rapšagu* (Buffa 137), карп.укр. *рабшаг* „исте”: *вляпиту у рабшаг* „залапиц у войни, зарабровац” (Дэже). ◀ Нашо *рапшаг* ма исту форму як и мадь. *gabság* „зарабеніцтво, рабство”, тиж и як наведзени карпатски паралели, але значене нашого слова барз оддалене од значеня мадярского слова и паралелох.

[**расклопиц**] -им *зак.* „роздзеліц на состойни часци”. ◀ Од серб. *расклопити*. Нашо *розобрац* (оп.).

рата¹ ж. 1. у виразу *кричац (йойчац и под.) на рату* „барз кричац (йойчац и под.)”; вираз першобутно значел „кричац, йойчац волаючи на помоц”. || Слц. *rata* „исте”: *kričať, volať na ratu, o ratu, na raty*. 2. *викр.* „ратуйце!, помоц!”: *Зберала вайца на пойдзику, а вец ше не могла вихпац з пойдзики, та кричала: „Людзе, рата!”* (Пвл. Бл.); *У тедишнім чаше були вельки и долги жими, а шніг часто завял цалу хижу. Людзе себе ище вечар пририхтовали „хлебово” лопати, а вец рано през облаки вибивали з тима лопатами дзиру на драгу и кричали „рата”, цо значело же най их приду ратовац, бо вонка не могли висц (ПЗ 4/1968, 13, Я. Олєяр); Людзе, рата, хижа гори!* (М. Рм.) || Слц. *rata* „исте”: *rata, ľudia, pomoc!*, всл. *rata* „помоц” (Hal) ◀ Оп. *ратовац*.

[**рата**²] ж. „одреджена сума з хтору ше одплацує длуство”. ◀ Од серб. *рата*, сербске з италиянского, а того од лат. *rata*.

ратици ж. мн. (єд. ратица) „рогова покривка пальцох кравох, козох и др., с. папак”. || Всл. *racica* „исте”: *krava ma racicu* (Czambel), слц. *ratica* „исте”, поль. *racica* „исте”, укр. *ратиця* „исте”. ◀ Од праслав. *ratъ, ratica* (Machek, ЕСУМ). ♦ *виставиц ратици* „1. угинуц, здохнуц; 2. вулг. „умрец”, с. *отегнути папке*. Можебуц калк сербского.

ратички ж. мн. (ед. ратичка) 1. дем. од **ратици**. 2. кул. „ратици у даєдних єдлох”: *студзеніна, капушта и др. з ратичками*.

ратовац -туєм *незак*. „вибавяц з нещесца, с. спасавати”. || Всл. ratovac „исте”, укр. *рятувати* „исте”. Заходнославянске и восточнославянске. ◀ Од нем. retten „исте”.

ратовац ше -туєм ше *незак*. „охраньовац ше у нещесцу, с. спасавати се”.

ратота ж. кул. „єдзене з пражених вайцох, с. кајгана”. || Карп.укр. *ратота* „исте”. ◀ Од мадъ. rántotta „исте”.

ратунок -нку х. „виратоване, спашене”: *Єй муж ше вельо трудзел, да ю вилічи, але ратунку не було* (РН 8/1932, 4; СС Мак, Г. Р.). Всл. ratunek „исте” (Hal). Од *ратовац*.

рафия ж. „влакно под древову лупу, шаш”: Всл. rafija „исте” (Sipos), мадъ. rafia „влакно под лупу палми Raphia”, серб. *рафија* „исте”. Европске слово. До нас могло присц преїг мадярского або сербского.

раховац -хуєм *незак*. 1. „окончовац рахункову дію (однімац, здавац и под.)”: *Ровно више рахуєм / кельо пришпоруєм / на педу* (нар. писня). 2. „думац, тримац, с. сматрати”: *Я раховал же то иншак будзе; Я так рахуєм, вишадзи добре, а дома найлєтше* (ЖиросМСМ 72). || Всл. rachovac, укр. *рахувати*, поль. rachować. ◀ Од стр.в.нем. rechnen, rechnenen (Фасмер). • ~ *себе* „думац, тримац, с. сматрати”: *Прето себе рахуйеме, же нєе постои опасносц* (Заря 1939, 56); *Я себе так рахуєм: кед змаржнє, та будзем мац чкоду* (Йвґ. Бл.); *рахуй (ти) себе* „задумай лєм, с. замисли само”: *Я з моєй плаци скорей цалу фамелию витримовал, а тераз, рахуй себе, лєдво з ней вижиєм* (В. Ерд.). ♦ *(не) ~ з даким/дачим* „(не) прилапйовац, (не) тримац) дакого за важни фактор”: *Вон ше так похорел, же випатра як шалени. Нешка уж ніхто вецей не рахує з тим человеком* (РН 9/1929, 2); *А єден роботнік? Вон муши раховац зос дзеку свойого пана* (РК 1930, 95).

раховац ше -хуєм ше *незак*. 1. „правиц обрахунок”: *Но, фиям, гибай, та ше порахуєм.* „Та цо ше знаме раховац, стара мац?” „Но цо, вишол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенєжи.” (Етн29 22) 2. (гу дакому/дачому): „тримац ше при-

падніком даякей заєдніци и под.”: И Янко бул медзи німа [бачиками], бо ше и вон гу бачиком раховал (РК 1937, 81, М. Ковач).

рахунка ж. 1. „рахованє”: [Пановало думанє] же таки ствари (раховац) не за жени, але же рахунка робота хлопска (Заря 4/1937, 8). 2. мн. **рахунки** „математика, с. рачун”. Всл. rachunki „исте” (Czambel 582), слц. rachúnok „с. рачун”, поль. rachunek „исте”. ◀ Од раховац.

рахункош х. „тот цо зна добре раховац; тот цо зна добре рахунки”.

рахункошка ж. „тота цо зна добре раховац; тота цо зна добре рахунки”: *муша науциц да буду жени рахункошки* (Заря 4/1937, 8).

рахунок -нку х.: **водзиц рахунку/рахунок** „старац ше”: *Мала сом швиню, стару прашачку, його оцец ше цешел же як я водзим рахунку о ней* (Рускинї 184); **(з)дац/(з)давац** ~ , **зложиц** ~ „дац/давац толкованє своїх поступкох”: *барз мало єст людзох, котри себе здаваю рахунок о своїм живоце* (РН 52/1932, 1, М. Винай); *.буду давац рахунок самому Богу за свою роботу* (РН 31/1933, 4); *Зишили ше да себе здаю рахунок о дотераинєй нашої ... роботи* (Заря 6/1938, 3); *Да можеме о тим [воспитаню дзецка] зложиц точни рахунок, мушиме препатриц ... дзєцински хиби* (Заря 5/1938, 6); поль. *zdać rachunek „исте”; поволац (вжац) дакого на ~* : *Єдна дзівка ше забула, пошла по злу. Мац то дознала. Єдного дня мац вжала свою дзівку на рахунок. Заволали ю окреме до хижи и започали ше зоз ню розгваряц* (РН 20/27, 2, др Я. Калай).

Рац х. мн. (ед. Рац) „Серби”: *Тот катона ... по турски знал и гуториц, ніхто би не думал же то Рац* (Етн30 154). ◀ Од мадъ. rás „Серб” (азначене у мадярским у 13. вику), а то по Книєжови од сербского топонима Raszь.

рацки -а -е „сербски”: *И начал ше маїстер з попом рацким немириц* (Ос 6); *Було [гудаци] и швабски, було и мадярски, було и рацки и руски* (Етн30 64); *слово рацки да сом вецей не чул споминац бо то видрижньованє, сербски ше гвари* (Заря 17/1935, 135).

Рацкиня ж. „Сербкиня”.

рачи присл. „лєпше, радше”, лем у Гнатюка: *Поме дому рачи, з гори ше нам мрачи, / док дому дойдземе, до нїтки змокнеме* „лєпше, радше идземе дому, бо ше од гори зацмело” (Етн9 ч. 206). || Поль. *raczej* „исте”, слц. *gaće, gaćej* „исте” (Kalal). ◀ По ЕСУМ-у повязане зоз *рачиц, праслав. *gačiti* „буц прихильни, волїц”.

рачки мн. 1. „фалат конара одн. конарчка з двома краками (з розличну наменку)”: а) „древени рачки на кориту зоз заправку на хлеб”: *Кед ше затрепало заправку [на хлеб], на корито ше кладли деревени рачки (могли буц збити зоз штирох латкох, лебо були направени зоз обичного конара).* Понеже ше корито прикривало зоз чистим партком, рачки онєможлївйовали же би ше цесто, док викишне, залїпело за партток (ДудашКс 140). || Всл. *gačka* „рачкасти конар хтори ше кладзе на корито над цесто”, *gaće* мн. „ножки на хтори ше дацо поставя (судзина и под.)” (Buffa 235) б) „рачки на паридї”: *Паридю ше правело зоз моцного вишиньового лебо орѣзового конарчка хтори мал рачки (рошошки, рожки)* (ХомаМ 16). Рачки ше волали и *рожки* (оп. *рожки* (2.6)). 2. Нешка младши и „чеперки” на древе волаю рачки. ◀ Вироятно вяза зоз *рак*: у ЕСУМ-у укр. *рака* „прибор за додаване слами на брадло”, укр. *рака* „инсект еленок (наволани так прето же його роги здабу на раково кліщи)”, укр. *рачок* „мала катарка”.

рачковац -куєм *незак.* „цагац ше оштвернож (о дзецку)”. || Укр. *рачкувати* „ходзиц оштвернож”, поль. *raczkować* „исте”, слц. *gačkováť* „цурикац ше”. ◀ Виведзене од *рак* (ЕСУМ).

рашка ж. бот. „*Carum carvi* L.” Всл. *gaška* „исте”: *po lukoch rošne, do chleba še kladze* (Czambel), укр. *рака*. Словацкей *рашка*, серб. *рака*. ◀ Махек квалификуе лексему як кнїжкову позичку другей компоненти латинского *cuminum agreste*. Хаснує ше ище сербска назва *ким* (Тимко 30).

рашков -а -о „хтори ше одноши на *раш*ку; хтори приготовени з *раш*ку”: *рашкова*

юшка кул. „юшка запражена з *раш*ку” (оп. *рашка*).

рашпель х. „ресельов за гладкане, ровнане поверхности виробку”: *Рашпель мал полуокруглу, барз драпацу поверхности, а хасновало ше го за гладкане* (Фа 43). || Всл. *gašpeľ* „исте” (Buffa, 237), серб. *рашна* „исте”, мад. *ráspoly* „исте” (1564) (ЕтМ). ◀ Нашо од нем. *Raspeľ* „исте”.

рашпельовац -люєм *незак.* „гладкац майсторски виробок з *раш*пельом”. Всл. *gašpľovať drevo* „исте” (Buffa 237). ◀ Оп. *рашпель*.

-рвац/-рвец -вем „таргац”. Слц. *rvať*, поль. *gwał*, укр. *рвати*. Общеславянске. Од праслав. *gvatī*. У нашим языку зачувани лем виведзени форми: *одорвац/одорвец, зорвац/зорвец, порвац/порвец, урвац/урвец*.

реберка с. мн. (ед. *реберко*) 1. дем. „ребра”. 2. „жилки на лісцу”: *Хорота [лози] „Пероноспора” може ше обачиц перше на долнїм боку лісца, дзе ше коло жилкох (реберкох) лісца обачую билкасти мохово шпляги* (РН 19/1932, 2). 3. „часци предмета хтори здабу на реберка”: *Лем [мам] бочкорки з реберками, / я, Боже мой, не швеча ми* (Етн9 ч. 338). 4. кул. „швиньски ребра у едзеню”: *Упекла мачанку на тепишчки з реберками* (Ю. Пап). ♦ Оп. под *ребро*.

ребриц -им *незак. експр.* „биц, гашиц дакого”: *Наша крава була ребрена* (Пвл. Бл.). ◀ Вироятно од *ребро*: *ребриц* би значело „биц по реброх”, пор. укр. *ребрити* „райбац на ребрастей плеховой райбачки”, укр. *рака*. *порєбрити* „клепаючи косу направиц на оштрим неровніни”.

ребро с. 1. *анат.* „єдна од дванац косцох першовей глїбкі”. 2. „одредзени файти динї и бундави маю рапкаци, випупчени смуги правильного розпорядку – *зарезки, ребра* (МудриАл). 3. *звич. мн. ребра* „’габи’ плеховой райбачки” (оп. *райбачка* (2)). || Общеславянске слово: слц. *rebro*, поль. *żebro*, укр. *ребро*, стсл. *rebro*. ◀ Праслав. *rebro*. ♦ *намесциц (понамесцац, омацац) дакому ребра (реберка)* „добре набиц дакого”: *прескочим мурик, влапим го [кандура] за хвост и добре сом му з палїчку ребра понамесцовал*

(РН 34/1933, 2, М. Ковач); *твой син ... обещал [ми] дзе ме влупи та ми ребра понамесца* (Заря 1/1939, 8).

ревац -вем незак. „ричац”, у Михала Ковача: *у леше учул сом якеш страшне реване. Здабало на пше бреханє, але страшнейше* (РК 1933, 50, М. Ковач); *Та то діду реве маґарец пред – паданьом* (РК 1933, 55, М. Ковач). Всл. revas „гласно плакац; ричац” (Buffa 139), укр. *reviti* „исте”. ◀ Общеславянске, праслав. *reuti*, *revq* (ЕСУМ). Оп. и ґревац.

реверенда ж. „часц священїцкого облечива, с. мантија”: *Реверенда то длугока по жем чарна горня священїца шмата зоз рукавами* (ГорКух); *чарна реверенда* (БиндКост 113). || Слц. *reverenda* „исте”, поль. *rewerenda* „исте” (од 16. вику), мад. *reverenda* „исте”. ◀ Од лат. *reverendus*.

[револьвер] х. „ручне огньове оружје”. Европске слово: нем. *Revolver*, англ. *revolver*. ◀ Од англ. *revolve* „обращац ше” (лат. *re-volvere* „назад ше обрацац”). До нас пришло преїґ сербского. Предходно зме хасновали форму *леворвер*, хтору зме тиж прияли преїґ сербского (оп. *леворвер*).

реготац ше -ам ше незак. „бридко ше шмеяц”: *Т. и його фамелия не могли ше стримац и почали ше барз реготац* (РН 38/1928, 4); *идуци пред Ибром крочай-два, слухал реготанє погубеного Грица* (Ков-МихГриц 58). || Карп.укр. *реготатися* „исте” (*TichyFr*), всл. *rehotali še jak koŕe* (Buffa 238), укр. *реготати* „кихотац ше”, слц. *rehotat sa* „регочиц”, поль. *rzegotać* „гравчац (о жаби)”. ◀ Од праслав. *regotъ*, а то од оном. *reg-/gek-* (ЕСУМ).

регочац -чим незак. „глашиц ше з регочаньом (звич. о коньови)”. ◀ Од праслав. оном. *regotъ*. Оп. *реготац ше*.

регочац ше -чим ше незак. „бридко ше шмеяц, реготац ше”: *Регочи ше аж му ронді на задку пирхаю* (РН 9/1930, 3, М. Ковач). ◀ Оп. *регочац* и *реготац ше*.

регочиц -им незак. коц. оп. **регочац**.

регочиц ше -им ше незак. коц. оп. **реготац ше**.

регемент х., регемента ж. и реґимента ж. 1. *ист.* „воєна єдинка у австроугорским войску, полк”: **а) реґемент:** *Та кед на це дацо чешше будзе, лем стрешеш зоз тим кантаром, дораз достанеш єден реґемент стриберних катонацох* (Етн29 55). **б) реґемент:** *Цо мал цар на єдну реґементу катонацох хлеба и мяса – шицки вонї поєдлі* (Етн29 150); *Почал на ней [пищалки] пискац, дораз ту єдна реґементу миши, єдна реґементу брамушки* (Етн29 259). **в) реґимента:** *ваш син зоз свою реґименту, своїм войском, та ми помог* (Етн29 182); *Дас за кельо дні дал пан вируковац єдну реґименту катонацох* (Етн30 222) 2. *заст.* „одреджена група людзох (на роботи и под.)”: *Крайнім ярком [панове] шпациралі, / та ризкашу опатралі. ... / Другим ярком шпациралі, / та Йовишкову реґименту керовалі* (Етн9 ч. 385). З тим другим значеньом маме зазначену лем форму *реґимента*. || Слц. *regiment* „воєна єдинка, полк” (1629) (HSSJ), укр. *реґимент* „исте”, серб. *реґемен(а)т*, *реґемента* и *реґимента* „исте”, рсй. *реґимент* „група ловадох на ловах”. ◀ Од нем. *Regiment*, а тото од лат. *regimentum*.

реґрация ж. (у бешеди старших и у старших авторох) 1. „школски розпуст; школски розпуст през швета”: *Ша знаце як, ламачка була, а пред ню тлачидба, то були як ше гвари реґраций, а дзеци ище и нешка не приходза до школи, яке би [= як кед би] и тєраз була реґрация* (РН 40/1937, 4, М. Ковач); *Ми розпуст през жиму, през лето и на швета волали реґрация. Кед даєден школяр одправел школу, пайташе му гварели: Цоже, реґрацию правиш? Панове реґрацию волали вакаций* (В. Саб.); *Розпуст през швета (през Вельку ноц, Крачун) зме волали реґрация* (Вер. Рм.). 2. „дні без настави у школи”: *Школу зме мали пондзелок, вваторок и стреду, а штварток зме не мали, штварток була реґрация „дзєнь без настави”, пияток и всоботу заш зме мали школу* (Лев. Ск.). || Слц. *заст.* *regrácia* „забава”, чес. *legrace* „исте”. ◀ Од лат. *rescreatio*.

регула ж. „правило, предписанє”: *Погребі ше барз краише окончую: по сталней*

режулі (КостЛибер 144, М. Мудри). У народзе частейша форма *рейжула* (оп.).

редзиц -им незак. 1. „одредзовац”: Зос цукрову цвиклу фабрики таржую и цену єй редза як сиу „одредзую цену” (РК 1927, 139); Власци редза цени и кед предаваиш и кед купуєиш (В. Саб.); [Людзе] чувствую ше шлєбоднейшима кед сами себе редза закони, по котрих у дружтвеним живоце маю жиц (РК 1925, 77, М. Винай); Я не редзим чий то доган будзе цо тєраз садзime: синов чи дзивков (Н. Ер.); чувствую ше шлєбоднейшима, кед сами себе редза закони (РК 1925, 77, М. Винай). 2. „правиц шор у даякей роботі”: Редзиц значи „водзиц шор”, напр. на свадзби (Г. Р.); Кед маме даяку роботу, найстарши редзи як треба робити (М. Рм.); [Боже провидініє] нас чува, ... редзи и одредзує же би ше шицко ставало по планох (РН 2/1933, 1); Ми на шицко тото можеме повесц лєм то-то: „Чловец радзи а Бог редзи” (РН 5/1929, 4). || Слц. *riaditi* „управяц, руководзиц”, поль. *zadzić* „исте”, укр. *рядити* „исте; водзиц шор”. ◀ Од праслав. *гѣдъ*. Без огляду же и у сербским єст *редити* „управяц, руководзиц”, на основи других наведзених паралєлох тото дієслово треба у нашим языку тримац за карпатске. Виведзене *одредзиц/одредзовац*, медзитим, тримає за сербизєм (оп.).

[редуша] ж. „вредне дзивче хторе зна окончовац роботи одроснутей газдині”. ◀ Од серб. *редуша* 1. „дежурна газдиня у доме дзе єст вецей жени (у патриархалней фамеліі)”; 2. „дежурна школярка у школі”.

режнік х. „месар”, лєм у нар. писні у Гнатюка: Воемски дохтори велькі ремешиници [ремеселніки], / цело рожинаю [розрезаю, розтвераю], кулі добераю як яки режніци (Етн9 ч. 294). || Чес. *žezník* „месар”, поль. *rzeźnik* „исте”, слц. *mäsjar* „исте”. ◀ Од *резац*.

резак х. нар. мед.: Приходзи [резак] од прєхлади [мочового мехира, простати] и теди чловека гоні мочиц, а не може. Пойдзе „на задок” (до клозету) и виде лєм капка-два мочу, а барз пече. ... помагаю и стари способи лічення: уляц до ... зварки (шафель) горуцєй води або теї (зоз румєну або сухих

вишньових конарчкох), шєднуц на тото, добре ше поокруцац з покровцом най пара не виходзи на боки судзини. Так ше треба нагривац днями и днями, покля не прейдзе (КолесарД, СлМед 179); Кед чловец ма хори мехир, та часто мочи, гвари ше же ма резак (М. Рм.); Дідо Б. мал резак, не могол мочиц пре простату (Г. Р.); Резак то кед чловец не може мочиц, та го *реже*, *щипе* (Сф. Мак., В. Саб.). ◀ Од *резац*.

резанки ж. мн. (єд. резанка) 1. кух. „на узко порезане ценке цєсто (до юшки и под.)”. Всл. *rezanki* „исте”: *rezanki do polivki* (Czambel). 2. (и у синтагми *цвиклово* ~) „на дробно пошекана цвикла як статкова покарма” (МудриАл). ◀ Од *резац*.

резанков -а -о „хтори ма форму резанкох”: Резанкова єшенська ружа ма ценки лісткі на квету; и йорґиня єст резанкова (Г. Р.).

резаночки ж. мн. (єд. резаночка) кух. „на узше як звичайно порезани резанки”.

резац режем незак. 1. „резац з ножом, з пилку и под., с. сеһи”. 2. „кляц (живину, швиню и др.): Теди найвєцей овици резали на *наприґаши* (Малацко). 3. прєн. „мочно биц дакого з ремєньом, паліцу и под.”: Михал му наказал най легне на стол. ... Михал го реже з буючу, а ровно ше пита же чи ище будзе ... нападац людзох же би му врацєли пенєж (НК 1988, 152). 4. „жац (над, конопу)”: Кед беґель вжime змарзнул, над ше резал зоз косиром; наду ше вжime привєзло [за закриванє хижі], та резалі тот над, то длугоки бул сноп (В. Саб.). 5. звич. безос. „мац чувство резаня”: Аж ми очи резало кед сом длого шила на машини (Люб. Як.); Очи [од трахоми] червени, стално илїжа, „режу” (РочКн 115, др В. Надь). || Общєславянске слово: укр. *різати*, слц. *rezať*, поль. *rzezać*, всл. *rezac*: *rezac z pilku* (Czambel). ◀ Од праслав. *rězati*, *rěžq*.

резаці -а -є 1. „неприємно кваскави (о овоци и под. у початней фазі губєня одн. ферментованя)”: Сладке вино постава резацє кед почне киснуц; и дунци резаці кед су кус загубени (Вер. Рм.); Резаці дунци кед су кус погубени або у нїх єст вельо салициї або конзервансу (Г. Р.). 2. „оштри, жимни (о ви-

тру)”: *Молга ту, а як пришла, ... так єдного дня ... ей не буде. Накадзи ю заміні оштри и резаці витор, будземе ю чекац як и цихосц котру вона приноси* (ЖиросV 265); *Шиви хмари, полни зоз инігом ше цагали аж по жем. Почал дуц и резаці сиверни витор* (Заградка 4/2003, 7). **3. прен.** „оштри, неприємни”: *Бешеда як да ей була резаца, така яку маю велі богати жени кед зос худобу бешеду* (КовМихЦВ 12). || Слц. rezavý „оштри, неприємни”: rezavý vietor „оштри витор”, rezavý дум „щипаци дим”, всл. rezas „мац резаці смак” (Buřa 238). ◀ Од резац.

резки -а -е „ясни, гласни (о бешеди)” (Пвл. Бл.): *Кед з нами бешедовал, таки мал резки глас.* || Слц. rezký 1. „енергични”; 2. „швижи”: rezký vietor; укр. різкий „оштри, перебувачи (о звуку, витру, жими)”. ◀ Од праслав. řězъкъ, а то од řězati.

резко присл. 1. „ясно, гласно (бешедовац)”: *Умар, а пред тим так ище резко бешедовал* (Вер. Рм.). 2. „оштро, строго”: *Не резко гуторела, але крашнє* (Пвл. Бл.); *Марчи Г. баба гуторела резко Марчовой другей баби: Дайце ви ей два голти, я дам два голти, та дзивче лепше одаме* (Пвл. Бл.). ◀ Од резки.

резкосц ж. „наглосц у поступаню”.

рейгула ж. „правило, предписанє”: *Царски розказ, катонацка рейгула „тото цо цар розказал, то за вояка правило”* (Етн); [У чаше пред Христом] *жадно було барз на швецє. ... Не було нікого, да цеши, учи, лічи, отвраща од злого, и навраща на добре. Швет жил по тей рейгули: „Патри да цоскорей вецей ужиєш, уграбиш, бо по шмерци гуя шицкому”* (РК 1922, 45). || Поль. reguła „правило, предписанє”, слц. regula „исте”, серб. регула „исте”. ◀ Од лат. regula. ♦ **буц (жиц, тримац) под рейгулу** „жиц по правилох, дисциплиновано, исправно”: *Више сом була под рейгулу* (Евф. Пл.); *Оцец сина трима под регулу „строго, под дисциплину”* (В. Саб. ту похасновал форму без й.).

рейгулашни -а -е „точни, педантни”: *Рейгулашни человек то педантни человек, хтори сє да му шицко будзе у шоре, на месце, и шмат и робота* (М. Рм.); *Рейгулашни*

то точни (Лев. Ск.); *Рейгулашни то таки цо зна за шор* (Евф. Пл.). ◀ Од рейгула.

рейтеши х. мн. (єд. рейтеш) кул. „колач скручени з цаганого цеста, с. савијача, штрудла”: *цагац* ~ „розцаговац цесто за рейтеши”: *Рихта полудзенок, цага рейтеши; ценки* ~ , ~ *на квасу; ~ зоз сифом, маком, бундаву, хлебичком, вишнями, фри-сом; рейтеши з кромплями* „слани рейтеши з кромплями” (РКух 203). ◀ Од мадь. rétes „исте”.

рейтешики х. мн. (єд. рейтешик) кул. „филовани колачики з кремпитового цеста” (РКух 202).

рекељче -єца с. 1. „женске споднє биле облєчиво кратке по пас, оплєчко”: *Жени найволєли рекељче з домашнього платна, поготов влєце, бо упивало зной. През летні часи у нїх ше шило и на роботу: копало, кошєло, тлєчєло и другє. Рукави були кратки по локци и кус ширши. Здзивало ше го на главу, а не мало жомбички або патєнти. Рекељче було обовязкова шматка през цали живот не лєм вонка, але ше у нїм и спало* (ВаргаЛю 211; Яким Олєяр); *У Вєрбаише рекељче волали оплєчко* (С. Мйр.). 2. „кошуля з краткими рукавами (хлопска и женска)”: *Жєнски блузни зоз краткими рукавами ше волали рекељчата лебо оплєчка* (ДудашКс 156). ◀ Од мадь. rékli „блузна, горнє облєчиво окреме женске и дзєцинске” (1668), а то од бавар.-австр. reckl (ЕтМ). Гоч rékli у мадьарским означєне 1668. р., виројтнєйше же рекељче у нас новє слово (пред тим ше подобнє женске облєчиво волало оплєчко (оп.).

[рекла] ж. „сако”. ◀ Од бавар.-австр. Röcklein. Серб. заст. тиж *рекла*.

реклочка ж. дем. од **рекла**.

рекнуц -нєм зак. „повєсц, гвариц”, у Гнатюка: *Мамо моя премилєна, уж Яник идзе! / Наша хижа не мєцєна, цо вон ей рекнє?* (Етн9 ч. 87); *„Цо тебе, мой мили, ... жєна рєчє?” / „А цо би ми рекла! ...”* (Етн9 ч. 325) А Исус Христос станул и дзвигнул свою мацєр и так ей рекнул: *Матко моя, ... гоч я умрєм, але я цє часто придзєм опатриц* (Етн30 68); *Млода [ше] нагла жу старостови и рекла же ... зготовєла одїяннє брачно* (Вес 6). У Гна-

туюка зазначена і єдна форма з префиксом в-: *Копнул вон ей до рици, / не вrekла му слова* (Етн9 ч. 421). ◀ Од общеславянско-го *речи/*рекнуц: слц. *riect*, поль. *rzec*, укр. *ректи/речи*, праслав. *rekti, rekq*.

реку слов. 1. „гварел сом; гварим; гварели”: [Вон ше почал барз шмеяц.] „Цо ци реку?” „Ей, бачи Дюро, але си франта” – гвари вон мнє. „Чом же – реку – франта?” (РН 26/1937, 4); Людзе цо ю видзели [як понагля] *патрели на ню з чудом; реку: „цо тей же-ни, же так понагля дому”* (РНКЗаря 1941, 90). 2. „думам себе”: *Шваби купую од наших людзох – злато. Якаш погварка стої. На філіповскей драги, же вельки громади того злата, та реку, чи би не мож було ... дас єден калап так вечаром, по пацєрох, под реклу* (РН 26/1937, 4, М. Ковач); *моєй баби квока вишєдзела дзєветнац курчата ... Та о тей квоки реку* [думам написац до нови-нох] (РН 19/1937, 3, М. Ковач). || Всл. *reku* „исте”: *ja, reku, že idēfe* (Sipos). ◀ Форма 1. ос. єд. презента од общеславянского *речи/рекнуц* (оп.)

[релна] ж. „часц шпоргета у хторей ше пече”. ◀ 3 австрийско-немецкого *Röre, Röhrn*. Форма *релна* ше хаснує переважно у Керестуре. У мишаних штредкох частейши форми *лерна* и *рерна*.

ременяк х.: **доказовац ремєняки** „ви-рабляц, виводзиц”. Слц. *remeňák* и *remeňiak* „ременьови бато”. ◀ Вироятно од *ремень* (кед дзеци були недобри, „доказовали ремєняки”, бизовно дакеди були бити, тє. до-стали з ремєньом).

ремень х. 1. „скоряна пантліка за опасо-ванє, капчанє и под., с. каиш”. 2. мн. **реме-ні** „деплови”: *Одкапчал коньом [штранги] ..., закруцел ремєні и привязал их за ягеду, а сам пошол себе попиц вино до карчми* (НК 1988, 152). 3. „дацо порезане у форми реме-ньох”: *Жем [ше] при ораню на нїзкей тем-ператури не сцє мелчиц, розсиповац, але ше реже у ремєньох, котри скоро не мож роз-биц* (РС од 9. 09. 1949, 3). || Общеславян-ске слово истого значєня: слц. *remeň*, всл. *remeň* „исте”: *remeň na perši najvésej poša juhaši* (Czambel), поль. *rzemień*, укр. *ремінь*, рсй. *ремень*, серб. *ремен*. ◀ Праслав. *remy*,

гемєне. ♦ **сцаговац** ~ „по менєй трошиц (у кризи)”: *Талияне уж сцагую ремєнь ... по-чали ше Талияне приправяц на чежки часи* (РН 44/1935, 3). Вироятно калк сербского *стєзати каиш*.

ременьови -а -о „направєни з ремєня”.

ременьчок -чка х. 1. „кратши ремєнь”: *Треце [дзєцко] шєдзи на каменьчку, / три-ма пищика на ремєньчку* (нар. писня). 2. мн. **ременьчки** „цукрарски продукт”: [Цукрар] *предавал своєю продукти: жимски сладолєд, ремєньчки, ручки (цукер з маком або оре-хами) и подобне* (ХомаБл 196); *Чарни цукер – то були „ремєньчки” яки ше предавали у дутянох, здабали на шнурки до ципєлох, бу-ли сладки и барз пахняци* (СС Мак.).

ремеселнік х. оп. **ремешельнік**: Бул ци-пеларски ремесельнік и добре заслужовал (РН 9/1934, 2). ◀ Од ремєсло. Ремеселнік су-часне литературне слово. У Гнатюка и стар-ших авторох частейша форма *ремешельнік* (оп.). У Гнатюка, у нар. писні, зазначєна и форма *ремешинік* (оп.).

ремєсло с. 1. „дробнє ручнє виробні-цтво, с. занат”: *Цо сцєш тєраз, чи да цє на-учимє три ремєсла чи да ци пєнєжи дамє?* (Етн30 54); *Будзєм учиц ремєсло: / подковац муряки* (БиндКост 114); [Майстор] *роби и мучи ше коло тей тєзги, столїка, своєго ремєсла* (РН 29/1928, 1); *Тото [шлосєрскє] ремєсло вирабля финьши предмєти ... як на пр. замки, зависи, цифри на ствари, вирабля вишєлїяки машинки и т. д.* (РК 1931, 124, Дю. Биндас). 2. (у „Руским словє” штредком 50-их рокох 20. в.) „справа, алат, серсан”: *На вистави [старинох] були виложєни облє-чива наших старих як и ремєсла и дрєвени намєштай хтори хасновани у прєшлосци* (РС од 13. 05. 1949, 3); *У металних предузе-чих ... да у роботних просторийох не будзє жасу але вишє чисти воздух, погодни и за-щицєни машини и други ремєсла. Нашо цє-глярні да маю одвичатєльни ремєсла* (РС од 6. 05. 1949, 3). || Слц. *remeslo* „с. занат”, чєс. *řemeslo* „исте”, поль. *rzemiosło* „исте”, рсй. *ремєсло* „исте”. ◀ Нє цалком яснє (ЕСУМ).

ремешельнік х. „чловєк хторому за-нїманє дробнє ручнє виробніцтво, с. занатлија”: *Вєцка тоти його синовє ше по-*

радзели же да пойдучице за ремешельнікох. Єден ше пошол учыц за сабола, а єден за чижмара (Етн30 239); Ремешельнік свойо роби, иньше му не треба, / кед ше зродзи парастови, ма и майстор хлеба (БиндКост 12); Так н. пр. ми гуториме: нь[...]: ремешельнік, пранік, гачнік итд., а по українськи ше гутори: н[...]: ремісник, праник, голубник, итд. (КостПр 201) || Всл. *remešelnik nemuh svoj tovar odpredac* (Lacko). ◀ Од ремесло.

ремешнік х. „ремеселнік, майстор”, лем у Гнатюка: *Воємски дохтори вельки ремешниці, / цело рожинаю, кулі добераю як яки режніці* (Етн9 ч. 294). || Укр. *ремісник „исте”*. ◀ Од ремесло.

[**ренгель**] х. „рендген”: *пошла сом на ренгель ... и по результат хтори глашел же мам процес на плюцях* (МаринкМ 53). У нас хасноване у першей половки 20. в., нешка хаснуєме форму *рен(т)ген*. ◀ Од мадь. *röntgen* „рендген” або нем. *Röntgen* „исте”.

ренда ж. „фалаток подраней шматти, платна, с. крпа”: *Ренди дрец на керпари, то була моя робота* (Рускинї 197). Всл. *renta* „исте”, карп.укр. *рянда „исте”*. ◀ Од мадь. *rongu* „исте”. ♦ *пойсц до рендох* фам. „пойсц спац”.

рендани -а -е „направени з рендох”: *У жижи ше [дзеці] вжме бавели з чутками, чи ренданима бабками* (Заградка 7–8/1995, 16, шк. сост.). • ~ *лабда* оп. под *лабда*.

рендар х. „зберач рендох (по валале)” (Горбач). Всл. *rentar* „исте” (Bartko 203).

рендельов х. „тот цо вельо приповеда” (В. Ерд.). ◀ Од *рендельовац*.

рендельовац -люєм *незак*. „вельо приповедац або дудрец (звич. о дзєцох)”: *Рендельовац значи вельо приповедац, гвари ше: не ренделюй тельо* (В. Ерд.); *Дзеці ренделюю кед дудру, вельо приповедаю* (Лев. Ск.). Карп.укр. *ренделовати „розказовац”*. ◀ Од мадь. *rendel* 1. „розказовац”; 2. „наручовац”; 3. „предписовац”.

рендешни -а -е „шорови, порядни”. Всл. *rendešni* „акуратни, шорови”; *rendešne ukladałi snopki* (Buffa 238). ◀ Од мадь. *rendes* „исте”.

рендлаб и рендлап х. 1. а) „одредзе-на часц поля, с. парцела”. 2. *на рендлаби а*) „робиц на полю парцелу по парцелу (поробиц єдну парцелу, а вєц прейсц на другу итд.)”: *Гвари ше: копац (претарговац и под.) на рендлаби* (СС. Мак.); *копац кукуруцу на рендлаби „копац єден по єден фалат”*. б) „местами, на даєдних фалатох поля”: *хробак погубел цвиклу або друге шаце на рендлаби „местами.погубел”* (Ю. Пап). в) „з часу на час, на преривки”: *На рендлаби сом ше преспал „з вєцей преривками сом спал”* (В. Саб.). ◀ Можлїва вяза часци *ренд* зоз мадь. *rend* „шор; часц; шор покошеней трави, жита и под., одкос, покосай”, а часци *лаб* зоз мадь. *láb* 1. нога; 2. „жем, польо”; 3. „конєц парцели”; 4. „лаба ноги як мера за длужину” (EtM).

репа ж. „цвикла, Beta V”: *Гной под репу треба вшєлїяк вшєнєй вивєсц и заорац* (РН 43/1937, 2). || Общєславянськє: слц. *гєра*, всл. *гєра*, чєс. *гєра*, поль. *ггєра*, сєрб. *репа*. ◀ *Праслав. гєра*. Слово *репа* хасновали мєдзивойново авторє паралєлно зоз *цвикла*. Могли го хасновац як нашо карпатськє слово (пор. всл. *гєра „исте”*) або под уплївом сєрбського *репа*. У сучасним язику *репа* почиснутє од *цвикла*.

репєґац -ам *незак*. 1. „газловац звич. правяци чкодучи на пошатим полю и под. (о статку, дробизгучи)”. 2. *прєн*. „танцовац длуго, цалу ноц” (СС. Мак.). || Укр. *диал. репїґати „барз ляц (о дижджучи)”* (ЕСУМ), карп.русин. *репїжити „исте”*: *Почав репїжити дождь* (Чорі). ◀ Од румунського *rezezi* „барз таргац або биц”, а тото од лат. *rapidus* „швидки” (ЕСУМ). Кєд статок *зрєпєґа* польо и кєд моцни диждж *припєрє*, *примасци* шаце – ефект дїї *зрєпєґац* и *припрац* подобни.

репик х. 1. бот. „*Arctium Lappa* L., с. чичак” У укр. *диал. репик „исте”*, укр. *диал. Словацкєй repik и герук, слц. repik „исте”, поль. rzerik „исте”, чєс. řepik „исте”, рсй. репейник „исте”*. 2. *прєн*. „тот цо ше до дакого задзєра, репич”. ◀ Деривати од псл. *гєрґьж*, *гєрґити*, а то зроднє з лат. *garjo*: „лапам ше” (Тимко 26). ♦ *як ~ (зарєпиц ше, прилїпиц ше)* „барз ше тримац коло дакого (звич. о

дзецох)”: *кед ше Грци прилітел за нього як репник псови на хвост* (КовМихГриц 15).

репиц ше -им ше *незак*. **1.** „квачиц ше за дацо (о плодох репики)”. **2. прен. а)** „задзерац ше до дакого, започинац зваду, битку”: *Репели ше до нього, називали го дурним, дуркнутим* (РН 2/1936, 2, М. Ковач); *а кед ше [прашата] наєдли уж, та почали комендії доказовац: обеговали ше, пасовали и репели єдно до другого* (РН 26/1927, 2). **б)** „задзерац ше до дзивкох (о легиньох)”: *Хлапци ше репя до дзивкох* (Вер. Рм.). || Слц. *repiť sa* „квачиц ше, ліпнуц”. ◀ Од праслав. *гѣръѣъ*, *гѣriti*, а то зродне з лат. *gario*: „лапам ше”.

репчень *х. бот.* „*Sinapis arvensis* L., с. горушица”. || Всл. *герсеѣ* „исте” (Hal). ◀ Од мадъ. *герсѣпу*; у мадярским у 16. вику зазначени и форми *герсцин*, *герспен*, *герсе* (Тимко, 45); мадярске слово од славянського *гѣра* „цвикла” (Kniezsa, EtM).

ресельов *х.* „ручни челічни серсан зоз зубками за струганє метала и др., с. турпија”. || Карп.русин, *реселув* „тарло”, *ресельовати* „трец”: *Мати ресельовала яблоко маленькув дітинці* (Чорі). ◀ Од мадъ. *reszelő* „исте” (мадъ. *reszel* „трец, пилиц”).

ресельовац -люєм *незак*. **1.** „обрабця з ресельовом”. **2. прен.** „вельо приповедац” (В. Ерд.). **3. вулѣ.** „любовац”: *Вон ресельовал гевту, а я го чекал* (приклад з бешеди). || Всл. *reselovať* „драпац”: *gagor mi reseluje „у гагру го драпе”* (Sipos); у восточнословацким виroyтно єст и значене „обрабця з ресельовом”, а значене „драпац” новше. ◀ Од мадъ. *reszelni* „обрабця з ресельовом”.

рескирани -а -е „хтори шме ризиковац, рескирац”: *Шмели, рескирани бул чловек, та у Першей шветовой войни накупел жеми* (В. Саб.); *Знімателе цо знімаю дзиви животині рескирани, часто су у опасносци* (В. Саб.). || Всл. *reskirny* „хтори дзечне инвєстує” (Hal), *reskirovac* „ризиковац, рескирац”, серб. *рескирати* (у сербским зме не зазначели прикметніцку форму).

рескирац -ам *зак. и незак.* „ризиковац”. ◀ Фр. *risque*, виroyтно преїг сербского *рескирати*. Медзитим, збунює же предходне *рескирани* не єснує у сербским, а у скоро

истей форми и значеню єснує у восточнословацким (оп. под *рескирани*).

[ресли и рєстли] *мн.* „остати фалатки платна при шицу и под.” (Ю. Пап): *Рєстли ше куповало и у дутяну: то були менши остатки з ролнох платна* (Г. Р.). Серб. *рєстл* „остаток (окреме од платна)” (МС). ◀ Од нем. *Rest* „остаток”, до нас виroyтно преїг сербского.

рєтква и рєтхва *ж. бот.* „*Raphanus sativus* L.” Общеславянска лексема. У зах. укр. *рид’ква*, *редьква*, укр. диял. Словацкеї *редковка*, *ред’ков*, ст.слц. *retkva*, укр. *редька*, слц. *redkev*, поль. *rzodkiewka*. Варианта *рєтква* – карпатски регіонализем у котрим ше зачували стари форми меновнікох типу *мархва*. ◀ Лексема *рєтхва* створена як пошлїдок дисиміляції праслав. *гѣдъку* або *гєдъку* (Тимко 45).

рєтквочка и рєтхвочка *ж. бот.* „рєтхва” (Прегун 281). У бешеди частейша форма *рєтхвочка* як *рєтхва*.

рєтяз *х.* „жєлєзо скривєне у форми лука до хторого ше удзива друк на даєдних справох (на ролі, санкох)”: *Друк ше на вагу [санкох] кладло так же ше перше вицагло цворєнь зоз шашу, рєтяз ше дзвигло, друк ше положєло на вагу, а преїг нього ше рєтяз ознова спущєло и закапчало зоз цворєньом* (Фа 86); *На кросна [ролі] ковач ище кладол рєтяз за друк и квачки за орчики* (Фа 111); [Прєз ковальского ремєсла не може буц газдовство] *починаючи од гвоздох, рєтязох, квакох* (РК 1931, 124). || Слово єснує у заходнославянских язикох и у українским: всл. *reťaz* „ланц”, слц. *reťaz* „исте”, чєс. *řetěz* „исте”, укр. *рєтязь* „исте”. ◀ Праслав. *reťedzь*. Од Славянох превжали Мадяре: мадъ. *retesz* 1. „ланц”, 2. „ремєнь”, 3. „жєлєзо за заверанє дзєврох”.

[реце] *с. 1. оп. рецєпт. 2. а)* „чєк”: *Дас о дзєшєц дні вам заш пошлєм дас два єзри динари. Пєнєжи добїєцє на пошити на рєцє на котрє ше мацє потписац и вєцка вам даю пєнєжи, а рєцє з вашим потписом пошлю мнє назат* (ЖирошМСМ 26) **б) на рєцє** „прєпоручєне (письмо)”: *там прєт нїм го [письмо] отворєли, бо кєт на рєцє то ше му-*

ши там отвориц, та у писму не було сто динари (ЖирошМСМ 122).

[рецеп] *х. оп. рецепт.*

[рецепт] *х. „лікарски рецепт”. Серб. рецепт, мадъ. ресепт. ◀ Од нем. Rezept, а то од лат. receptum.*

реци *ж. мн. (єд. реца) „дзиркасти чипки на шматох”: реци на сукні; [Дзивки] мали брушліки червени зоз вишеліякими цифрами, рецами... (РК 1937, М. Бирк.); а фартуцок сом мала исто лилови, ... на нїм полно жовти златка напришивани и реци (Рускинї 35). || Всл. ресова plachta (Hal). ◀ Од мадъ. rese „чипка” (1580).*

рецючки *ж. мн. дем. од реци.*

реч *ж. „бешеда”, у Гнатюка и у бешеди найстарших: Иду мне за розум мацерино слова, / мацерино слова, оцова циха реч (Етн9 ч. 324. и 330); Постал би я попом и парохом, / красна то реч, але не на длуго (Етн9 ч. 55); Наша баба не мала реч при дідови (= дідо бул оштри, нагли, не дал баби ані бешедовац) (М. Рм.); Мац и я бешедуєме ... я дакеди мушим патриц же я да добиєм реч. Я мам реч, реку, добре, тєраз уж на мене шор (Рускинї 189). || Всл. реґ ж. „бешеда”: daremna реґ „даремна бешеда”, јаку človek така реґ, насо теле реґи „нач тельо приповедац” (Hal), карп.русин. річ „бешеда”. ◀ Од общеславянского *речи/*рекнущ, праслав. rekti*

речица *ж. „рошта”: Так иду тоти гачата, лєм так черчи кочик за нїма, як кукурица на речици кед найбаржей пука (Етн29 266); Дїдо послал бабу з речицу на воду (Етн30 307); Закрила сом квоку з речицу да мирно шедзи (Ир. Фин.); Речица на витерніці була штироугласта, и округлу волали речица (В. Саб.). || Слц. рієчіса „исте”, чес. řičice „исте”, ст.чес. řiedčice „исте”. ◀ Звичайно ше слово виводзи од прикметніка ридки (ред-чица), але можлива и зродносц з лат. rete „мрежа”. ♦ **ма тельо дзеци як на речици дзирки** „ма вельо дзеци”: Бул єден человек и єдна жена, малї тельо дзеци як на речици дзирки (Етн29 16); Бул єден человек худобни, барз мал вельо дзеци, як на речици дзирки (Етн29 207).*

речни *-а -е 1. „хтори ясно бешедує, хторого мож добре розумиц”. 2. „тот цо зна крашне бешедовац”: На єдним вельким кон-жресу... гуторел єден речни бешеднік: Маме шицкогo досц, ... але єдного досц не маме: Хибя нам прави хлопи ... готови за святу виру пойсц и до цемніци (РН ч. 185/1928, 2). || Слц. реґнї 1. „бешедлїви”; 2. „тот цо зна крашне бешедовац”, укр. діял. річний „бешедлїви, приповедаці”. ◀ Од общеславянского *речи/*рекнущ, праслав. rekti.*

речно *присл. „ясно, розумлїво (бешедовац)”: Да дзияк речно чита, розумели бизме го (В. Саб.); Паноцец читал благо, речно (Пвл. Бл.); Службенїк на центрици ше речно питал: То число 555-277? (Г. Р.); У коцурскей церкви микрофон у олтарє речно чуц, а тот вонка нїяк не чуц (В. Саб.); Новинар Д. бешедує речно, фришко, да вецей пове (В. Саб.). ◀ Од речни.*

решетко *с.: Решетко на канти за поліване (В. Саб.). Общеславянске; з подобним значенєм слц. rešetо, укр. решето, поль. rzeszoto. ◀ Праслав. rešetо.*

[решиц] *-им зак. „ришиц, одлучиц” (Пвл. Бл.): „Державна нарада” ... решела, же цар муши з Бейчу сцекац ... цар одлучел сцекац (РН 45-46/1937, 2). Слц. рієшіт незак. „ришовац”, серб. решити „ришиц”, всл. řišić „направиц шор” (Hal). ◀ Оп. решиц ше.*

[решиц ше] *-им ше зак. „ришиц ше, одлучиц ше”: Пошлї до Канади и так ше решелї же там буду правиц хижу (Пвл. Бл.); Кед сом ше одавала, не мала сом ше за кого решиц (Пвл. Бл.); Решел ше купиц трактор (Г. Р.); Но ми, коло Зар’ решели ше да обявїме духовну войну шицким тим цо проци народного наплетку (Заря 11/1938, 2). || Укр. рішитися/рішитися „ришовац ше/ришиц ше”: Грицько стояв з грудкою, не рішаючись кинути, слц. рієшіт незак. „ришовац”, серб. решити се „ришиц ше”. ◀ Праслав. řěšiti „розвязовац”. У литературним языку, виро-ятно под уплївом укр. рішитися, хаснуєме форму рішици (ше): Зас’даніє р’шело даше [!] да на правиц плань (ЦапЦ 136). У Гнатюкових Етнографских записох не зазначели зме дієслово решици (ше), але лєм наш найблїзши еквивалент **надумач (ше):** Пошол*

сом назад, заш ше ми питалі же чи будзем служиц [у нїх]. А я гварел же будзем. Так сом надумал: будзем тельо питац да ми не даю, та вец не будзем служиц (Етн29 VI); Пришла така велька вода и так уж надумали, же одселя назад горе (врациц ше сцели) (Ос) (оп. надумац (ше)). Прето тримае же дієслово решиц (ше) у нас сербска пожичка.

[решо] -оа х. „мала електрична плоча за варене”. ◀ Од серб. *решо*, а того з французкого.

решойчок -чка х. дем. од *решо*.

риба ж. зоол. Общеславянске. ◀ Праслав. губа. ♦ *висушел ше як* ~ „препад у килох” (В. Ерд.); *жиц як ~ у води* „добре жиц”: *А млада челядз жиє так як риба у водзе, не зна жадней нужди, бо их не гоня нїдзє на роботу, на царску* (ЕтнV 88); *предац за тепишу риби* „туньо предац”: *Оцец купел половни трактор од Словака. Тот ше збувал трактора, гварел же го да за тепишу риби, а трактор виробени* (Лев. Ск.); *у тей води плїва* ~ „така робота, с. у том грму лежи зец”: *Кед дахто дацо дознал нове, дацо одкрыл, дачого ше здогаднул, пове: А, у тей води плїва риба!* (В. Саб.); *як ~ на брегу (на сухим)* „недобре му, подло му”; слц. *mať sa ako ryba na suchu* „исто”.

рибалов х. „штучне озеро за ховане рибох”. Вироятно од серб. *риболов* „лапане рибох як привредни конар або спорт”. У Гнатюка зазначени и наш архаични карпатски еквивалент *рибнік*.

рибар х. „тот цо лапа риби, галас”: *Рибаре, рибаре на цихим Дунаю, / чи сце не видзели мой венк желени?* (БиндКост 38); *Цар ше му пита: „Рибар, цо коштаю тоти риби, тот коч и тота била кобула?”* (Етн29 8) || Слц. *rybár* „исте”, серб. *рибар* „исте”. По штредок 20. вику у бешеди превладовав мадяризем галас, а у другей половки 20. вику под уплївом сербского языка розширел ше наш потеди архаични синоним *рибар*.

[рибац] -ам незак. „умивац чухаючи”. ◀ Од серб. *рибати*, а то од нем. *reiben* (од того и нашо карпатске *райбац*).

рибизли ж. мн. (єд. *рибизла*) бот. „*Ribes rubrum* L.” У укр. закарп. диал. *рьбьзл’и*, у укр. диал. Словацкей *ribizl’i*, у слц. *ribezle*,

у серб. *рибизле*. ◀ Пожичка зоз мадь. *ribizli*, котре там пришло з баварско-австрийских диалектох немецкого языка (Тимко 48).

рибка ж. дем. „мала риба”.

рибнік х. „рибалов, с. *рибњак*”, лем у Гнатюка: *Пошол жу царови, царови гвари: Ви маце єден рибнік, маце у нїм злату рибу, та ю улапце, та ю упечце* (Етн29 230). || Слц. *rybнік* „исте”, всл. *ribnik* „исте” (Hal). Гоч меновнік *рибнік* єдини приклад зазначени у народним языку, таке слово зме могли мац з оглядом же воно ма карпатски паралели.

[рибняк] х. „рибалов”. ◀ Од серб. *рибњак* „исте”. Наш еквивалент *рибнік* (оп.), а у сучасней бешеди и *рибалов* (оп.).

рибов -а -о „хтори ше одноши на рибу; зготовени з риби”: ~ *юха*, ~ *напригаши* (РКух 72, 114).

рибче -еца с. „младе риби”.

риг х. у злученьох: *наєсц ше (напиц ше) до ригу* „наєсц ше (напиц ше) преїг мири”: [На свадзби] *велі госци [ше] наєдли и напили до ригу* (РН 43/1940, 4); *допиц до ригу* „барз допиц”: *Кажду ноц сом ходзела опатрац чи ше крава целї, та ми тота крава допила до ригу* (Пвл. Бл.). || Всл. *rih: do rihi* „преїг мири” (Hal), укр. *напитися до ригацки* „преїг мири ше напиц” ◀ Од *ригац* (оп.).

ригане с. дієсл. мен. од *ригац (ше)*: *Дало ше му [щемеретому] напиц и ложичку соди бикарбони, бо и то наганяло на ригане* (СлМед 179, КолесарД).

ригац -ам незак. 1. а) „випущовац гласно гази през уста”. б) „вируцовац зоз себе, блювац”: *И сам Ад озда пламень свой на нас ригал* (Заря 13-14/1937, 4); *Але кед вон [Везув] почне огонь ригац зос себе* (РК 1928, 66, М. Мудри). 2. „барз кашляц, зоз характеристичним гарловим звуком”: *Так кашлім, аж ригам* (Г. Р.). || Общеславянске: слц. *rihať* „блювац, поврацац”, поль. *rzygać* „исте”, укр. *ригати* „исте”, рсй. *рыгать* „исте”, серб. *ригати* „исте”. ◀ Праслав. *rygati*.

ригац ше -а ше (дакому) незак. безос. „ригац”: *Три раз сом ставал води пиц. И вше ше ми рига на рибу* (РС 32/2012, 11).

ригнуц -нем зак. „випущиц гласно жалудково ґази през уста”.

ригнуц ше -не ше (дакому) безос. „ригнуц”: [Тому цо ше щемерел] *ше вец розмасцовало скору на руках под лоциом (на тих местах ше могло почувствовац пасульки под скору) же би му жалудок преробел и же би ше му ригло* (КолесарД, СлМед 179); *Поєдол шицко зоз тепиши. После того так му ше ригло, же себе подумал же уж давно його кухарка таке добре єдо не наварела* (РС 32/2012, 11).

ригов х. зоол. „Turdus merula L.” Назва позната у укр. закарп. бешедох. Всл. rigov „исте” (Bartko 203). ◀ Пожичка зоз мадь. діял. rigóц, мадь. rigó (Тимко 95, 124, 127).

ридкави -а -е „дакус ридки”: *Там лапош, та бетеліна ридкава була* (Мик. Ск.).

ридки -а -е „с. редак”. Общеславянске: всл. ridki, слц. riedky, поль. rzadki, укр. рідкий. ◀ Праслав. řědъкъ.

ридко присл. „не часто”: *дакеди [ше] ридко стретало хлапцох без париді задзатей у кишенки* (ХомаМ 16). • ~ **дзе**, ~ **даґдзе** „лем даґдзе”: *Лем ридко дзе малки фалати жеми були чисти* (РН 13/1934, 1); ~ **кеди** „лем дакеди”: [Майстор зоз жену] *ридко кеди вони сами пришпорую да можу зоз своїм капиталом цо приробели своєю дзеци пристановиц* (РН 29/1928, 1).

ридкосц ж. „ридке зявене”: *Париді нешка уж ридкосц, док ше дакеди ридко стретало хлапцох без париді задзатей у кишенки* (ХомаМ 16).

риднуц -нем незак. „преридзовац ше, поставец ридки”: *Ридню му власи* (Мел. Пвл.); *Требиконіна почала риднуц* (В. Саб.). ◀ Од ридки.

ридучки -а -е „барз ридки”. Слц. riedučkų „исте”.

ридя х. „червено-жовти конь (и як коньске мено Ридя)”. ◀ Од серб. риђа. ♦ **ридя ше жовти окоци и жовти здохне** „чловек вше єднаки остане” (В. Саб.).

ризи ж. мн. (єд. риза) церкв. „верхне священіцке облечиво на богослуженю”: *Ризи то облечиво хторе священік облека за богослуженя; ушити су з драгоциного мате-*

риялу претканого зоз стриблом и златом. Можу буц шветли, червени и чарни (Гор-Кух). || Укр. риза ж. „исте”, слц. riza ж. „исте”, рсй. риза ж. „исте”, серб. риза ж. „исте”, стсл. риза ж. „исте”. ◀ Праслав. riza (дальша етимологія не ясна) (ЕСУМ); од того и нашо ризови, ризово сукні (оп.) и серб-горв. rizišnica „место за одкладане шматов”, rizišnica „касир” (Skok). ♦ **знял би и з бога ризи (ризу)** „барз крадне”: *а валал – сам божи крадош – зос попа ризу знеє!* (Ков-МихЦВ 214); **потпил би и з бога ризи** „барз вельо пиє”; **потрошел (предал) би и з бога ризи** „барз вельо троши; барз є за пенежом”: *то барз ронтовни: предал би и з бога ризи* (Евф. Пл., В. Саб.); **як кед би (яґда) бога за ризи влалел** „трима ше за барз важного”: *Вибил ше до висшого дружтва, та дума же бога за ризи влалел* (В. Саб.).

ризови -а -о/-е „ушити зоз ризового платна”: *Сукні [дзивоцки] за швето були зоз найкрасшого платна: ... блишово, „по 80” и ризово* (ВарґаЛю 218). || Серб-горв. riza „сукня; купче платно за папучи; вишивка” (Skok). ◀ Оп. ризи.

рика ж. „векши водови цек”: *На краю валала / рика ше розляла* (БиндКост 56). || Общеславянске: слц. rieka, поль. rzeka, укр. ріка. ◀ Праслав. řeka.

рило с. 1. „нос (при животиных)”: [Мангуліца ма] *длугоке и широке цело, кратке фине рило, кратки ноги* (РК 1941, 114). 2. „нос-цицалка при дробних животиных”: *Вона [филоксера] ма рило, з котрим удзьобне до жилищ чокота и цицка з нього осоку* (РН 18/1932, 6); [Садніки хмелю] *муша буц здрави и без хробачкох з рилами, котри под скорку и зніца саднік* (РК 1928, 148). || Общеславянске: слц. rylo, укр. рило, рсй. рыло, серб. рило. ◀ Од риц (риєм), праслав. ryti. ♦ **достал (дал му) по рилу** „достал (дал му) по носу” (Г. Р.).

римбац -ам незак. „моцно гойсац”: *Дзецко римба коліску „коліше коліску лопотаючи з ню”; Римбац коліску значи „моцно колісац”, дзеци ше дакеди так римбаю же ше и вивраца з коліску* (Лев. Ск.). || Всл. rimbas „гомбац, гойсац” (Hal). ◀ Неясне.

По значеню блізде мадярському *ringat* „кивац, махац”.

римокатолік х. „припаднік римокатоліцкей вири”.

римокатолічка ж. „припадніца римокатоліцкей вири”. *Єст и таки вельо пари цо Русин вжал римокатолічку и римски паноцец пита [руковину] од своєї полпари, а руски пита цали же би плацел, як Русин плаци кед му жена руска* (ЕтнV 96).

римполіц -ім незак. „мочно колісац (дзецко у коліски)”: *Иринка звичайне забавя брацка з ойканьом. Римполі коліску и шпива: „Оооо-я! Оооо-я!...”* (КочишКроч 101); *Научело ше дзецко римполіц, та го мушим римполіц* (С. Мйр.). ◀ Неясне. По значеню блізде дієслову *римбац* (оп.). Не зазначени карпатски паралели.

римска -кей ж. „часц овчого або кравского жалудку з хторей ше прави кляг (с. сириште)”. || Слц. *ryncka, ryndza* „исте” (Kalal 591), *rincka, rinzga* „исте” (Kalal 573), укр. *риндза* 1. „файта сира зоз жалудка молодого баранчеца або целеца”; 2. „працок з такого сира хтори ше хаснує за клягане сира”. ◀ Вяза зоз **бриндза* „овчи сыр”: слц. *bryndza*, чес. *bryndza*, поль. *bryndza* и *brędza*, укр. *бринза* и *бриндза*, рсй. *брынза* и *брындза*. По М. Фасмерови и В. Махекови з рум. *brinză*; слово иснує и у итал. народним: *sbrinze* „файта сира”. Староевропейске пастирске слово.

римски -а -е „католіцки”: *Єст и таки вельо пари цо Русин вжал римокатолічку и римски паноцец пита [руковину] од своєї полпари, а руски пита цали же би плацел, як Русин плаци кед му жена руска* (ЕтнV 96).

римски оец х. „римски папа”: *Барз ше помодлелі Богу небесному же би им допомог и доисцел дзе маю пойсц по избраного римского оца* (Етн30 105); *Єст ище и други таки каплічки, ... а то: крипта папох (Римских Оцох). Ту були поховани дзевец Римски Оцове зос трецого вику* (РК 1925, 51); *Там [у нашим сримским валає] службує уж вельо роки єдна наша учителька, котра за свою пожертвовну роботу ридку похвалу достала од самого римского Отца, одликована є*

зос златним крестом за заслуги (РК 1927, 133, Дю. Биндас). || Всл. *rimski* осес „исте” (Czambel 622).

[рингишпил] х. „направа за забаву зоз вишацима шедалками хтори ше доокола окруцаю”. ◀ Од серб. *рингишпил* „исте”, а то од бавар.-австр. *Ringelspiel*.

[рингла] ж. „зогриваца плоча на шпоргету”. ◀ Од серб. *рингла* „исте”, а то од бавар.-австр. *Ringl*.

ринглов х. бот. „*Prunus stepposa* L.” У укр. закарп. діял. *рингловка, рінглота*, серб. *ринглов*. ◀ Пожичка преїг мадь. *ringló* „исте” (1835), мадь. діял. *ringlóц* зоз немецкого (Тимко 56).

рингловка ж. бот. „файта шлівки (ма невелики округли жовти плоди).

ринок -нку х. „пияц”: Дю. Латак чул слово *ринок* од старших. || Укр. *ринок* „пияц”, поль. *ryn(e)k* „площа; пияц”, слц. *řínok* „площа; пияц”. ◀ Од ст.нем. *řinc* „круг; персцень; месна площа, пияц”, нем. *Ring* „круг; персцень”.

рині ж. мн. (єд. риня) 1. „платки, храс-ти бруду по скори”: *Окупала дзецко, бо було сама риня*. 2. „файта хороти прашатох, с. штрока”: *Прашатка хторих мац слабо дойчела, постаню малокревни и по 4 тижньох осипу ше зос так воланим шивим штроком (риню) постаню барз слаби, чежко ше поднімаю. ... Рині ше можу обновиц, але ше заш потраца кед ше прашатка добре карма и кед ше чистота у кармику трима* (БиРК1941, 121). || Всл. *riñe* (єд. *riña*) „хорота скори” (Sipos). ◀ Неясне (ЕСУМ).

рински -а -е звич. субст.: *Кед я бул лє-жінь ... я теди ище не знал як дзешатка випатра. ... А тєраз лєгінє маю и по 50 ринских* (Г. Костельник, Проза, 2011, 131); *А то злато ринске* (нар. писня, ШВ 1/1989, 103, ОлєярЯк). || Укр. *ринський* „австроугорска пенєжна єдинка”, укр. діял. *ренський* „исте”, слц. *rimski*: *na rimskich zlatoch platia* (Udvari94, 154), а то пожичка з польского: поль. *reński złoty* „райнски златнік”, *ryński* „исте”. ◀ Од назви рики *Ren* „Райна” (*рински* значи „монета кована над рикун Райну”).

риняви -а -е „хтори ма по целу брудни платки, ринї (оп. *ринї*)”. || Слц. *ryňavý* „храстави” (Kalal 591), всл. *riňavi* „брудни” (Bartko 203). ◀ Оп. *ринї*. • ~ **як швиня** „барз брудни, риняви”.

рипац -пем *незак*. 1. „парац, драпац по-верхносп дачого”: *рипац мур*. 2. *коц*, „парац кукурицу, с. шпартати”. 3. *експр.* „швидко сцекац”. 4. „пущац гази” (СС. Мак.). || 3 подобним основним значеньом: слц. *gúpať*: *palisou gúpal v zemi*, чес. *gúpati*, поль. *gurać*. ◀ Од праслав. оном. *gypati*.

рипачка ж. „прибор за ориповане вапна и др. з мура” (В. Ерд.). ◀ Од *рипац*.

рипнуц -нем *зак. експр.* „вдериц зоз собу, спаднуц”. || Всл. *гурпис експр.* 1. „спаднуц”: *lem tak gyplo z nim*; 2. „моцно вдериц”: *jak mu jednu gypnem* (Hal). ◀ Оп. *рипац*.

рис¹ х. „часц роду, приносу хтору наднічар зарабя у газди”: *Пошли на рис до Србобрану, та себе на хлеб закошели* (В. Саб.); *керестурци не давали кукурицу на рис, бо могли и сами виламац* (БиРК1938, 134). || Серб. *рис „исте”*. • **робиц з рису и робиц рис** „робиц за одредзену часц приносу, за рис”: *ми худобни мушиме у жаздох робиц ... и мушиме им и одрабця два-три дні цо нам дали з рису кошиц з дванастого и мушиме им тлачиц и повожиц до брадла* (ЕтнV 95); *Робелї зме себе на хлеб з рису з дванастого. ... Гу тому робиме рис и робиме кукурицу зоз штвартого* (Етн29 V); *гуторел же му не да кукурицу копац и рис робиц* (РЗаря 12/1936, 5). || Серб. *радити на рис „робиц з рису”*. ◀ Од мадъ. *rész* „часц” (1372), юж.нем. *Riß* „хасен, заробок”. У нашим языку з мадарского. З винїмком укр. диял. *рисар* „чесар шерсци” (ЕСУМ), у карпатских бешедох зме лексеми *рис*, *рисар* и *рисариц* не зазначели.

рис² х. зоол. „*Lynx lynx*”. Всл. *ris* (Buffa 239). ◀ Общеславянске, праслав. *rysъ*.

рисар х. „наднічар хтори роби у газди з рису, т.е. за одредзену часц роду”. Серб. *рисар „исте”*. ◀ Од *рис*.

рисариц -им *незак*. „робиц як рисар”. Серб. *рисарити „исте”*.

рискаша и коц. рижкаша ж. „*Oryza sativa*, с. пиринач”. Всл. *riskaša „исте”*. ◀ Мадъ. *rizs* „рискаша”, мадъ. *riszkása* „рискаша з млеком”; Книежа у мадарским зазначел и форму *riskásá*, од хторей може походзиц коцурска форма зоз **иц**; другу часц *kása* Мадяре превжали од Славянох. Перша часц слова *рис-* иснуе у европских языкох: нем. *Reis*, фр. *riz*, итал. *riso*.

Рискаша и коц. Ришкаша ж. „маєток под Торжу (Савиним Селом) на хторим ше у 19. вику садзела рискаша”: *Ришкаша у Австро-Угорскей була панске* (= державне добро) (В. Саб.). ◀ Оп. *рискаша*.

рискашарски -а -е „хтори ше одноши на Рискашу”: **Рискашарски мост** „мост на беґелю на Рискаши”: *На ризкашарским мосце сцел припалїц пипку* (ФейИр 17).

рисовац¹ -суем *незак*. „одредзовац наднічарови рис, т.е. дзешату и др. часц урожаю хтора му припада за роботу”: *Рисовали так же читали громадки наламаней кукурици, крижи скошеного жита и под.; каждая дзешата громадка кукурици була рисарова, а каждый дзешати криж жита тиж рисаров: кукурицу рисовали з корпами, жу громадки кукурици хтора припадала рисарови кладли копач (копачу) же би знали хтори громадки жаздово, а хтори рисарово* (В. Саб.). ◀ Од *рис¹*. Виведзене: *вирисовац* „подзелїц урожай на газдову и рисарову часц”.

[рисовац²] -суем *незак*. „райзовац, с. цртати”. ◀ Кнїжкове слово: укр. *рисувати „исте”*, тото од *риса* и диял. *рис* „пукленїна”, а то од нем. *Riß* „пукленїна”.

рит х. „мочар, с. мочвара”: *И други дзень зобрал ше Циґан на кочу и ишол зоз Циґанку до риту на шено. А там недалеко бул и лес* (Етн29 298); *Чекай, ша я тебе дам! Як ти ту имел пуциц овиц на мой стриберни рит?”* (Етн29 55). || Серб. *рит „мочар”, карп.укр. рит и рет „лешик коло води, луг”* (Дэже). ◀ Од мадъ. *rét* „пажица”. У Керестуре ше слово хаснуе и як топоним: *Рит* – место при Дунаю при Вайскей дзе ше медзи двома шветовима войнами селели даедни керестурски фамелиї.

риф х. „стара мера за длужину платна, локец (коло 0,779 м)”: *Платно ше мерало на рифи. То була длужина руки од плеча по конець пальцох, приближно 80 цм. Була и мера – штвертка. Вона була длугока 25 цм (Ду-дашКс 156); Таки мам крух платна, ест у нїм три рифи, / не знам як мам ходзиц од велїкей ниhi (Етн9 ч. 343). || Слц. rif „исте”, всл. ref „исте”: tri refi (Czambel), карп. укр. риф „исте” (Дэже), серб. риф „исте”. ◀ Од мадъ. réf „исте”. Слово исновало и у ст.в.нем.: reif.*

рихтар х. (у Гнатюкових записох): *Нешем тіло и душу, / Рихтарову Катуну (Етн9 28). Рихтар ше ту наводзи як презвиско, але у основи то общи меновник *рихтар „валалски старшина, биров”. Всл. richtar „исте” (Czambel), слц. richtár „исте”. ◀ Од нем. Richter „судия”, Dorfrichter „валалски старшина, биров”.*

рихтац -ам незак. „готовиц”: *Яник придзе: „Стань, Ганьчо, шестро моя, стань горе, рихтай полудзенок (Етн29 274); Рано кед поставою, дораз паноцец рихта фриштик (Етн29 27); Но гат рихтайце стол, та будземе вечерац (Етн29 199). ◀ Оп. рихтовац (ше).*

рихтац ше -ам ше незак. „готовиц ше”. ♦ *рихта ше як до крави по целе пейор. „длуго ше рихта дахто дагдзе пойсц” (Сф. Мак).*

рихтовац -туєм незак. „рихтац, готовиц”, лем у нар. писнох: *Ви, вояци, красни хлапци, лем зборньови рихтуйце!*” (Етн9 ч. 309).

рихтовац ше -туєм ше незак. „рихтац ше”, лем у нар. писнох: *А я не червена, / бо ше не малюєм, / бо ше за єй сина / ані не рихтуєм (Етн9 ч. 91). || Всл. richtovac (še) „исте” (Czambel), слц. richtovať (sa) „исте”, лемк. рихтовати „исте”, серб. риктати (се) „исте”. ◀ Од нем. richten „готовиц”. Карпатска форма того дієслова зоз суфіксом -ова-, а наша архаична форма була тиж зоз -ова-. Форма зоз суфіксом -а- у нас новша.*

риц риєм незак. „копац риючи”: *швиня рие; кертица рие. || Слц. ryť, ryć, укр. рити. Общеславянске. ◀ Праслав. ryti.*

риц ж. анат. „задок”. || Всл. ric „исте”, слц. riť „исте”, чес. řiť „исте”, поль. rzyć „ис-

те”. ◀ Праслав. rity. • **достац на риц (по рици)** „буц бити по задку (звич. о дзецех)”.

рицати -а -е „хтори ма вельки задок”. Всл. ricati „исте” (Hal).

риц ше риєм ше незак. 1. „хпац ше”: *Прашатка хтори ше одзелюю од дружтва и риоу ше до слами не здрави и треба их одзелиц обашка (М. Бирк., РК 1941, 121). 2. прен.: Цо ше риєш жу трицетрочним кед ши стара!? (Пвл. Бл.). || Всл. ric še „исте”: dze še tu riješ medzi nas (Bartko 203). ◀ Од риц (риєм).*

ричка ж. дем. од риц.

ричац -чим незак. „видавац ричацци звук” 1. (о животині): *А людзе ше чудовали, же магарец тельо ричи (РН 22/1933, 4); Бу- як ричи на пажиици (нар. писня). 2. прен. а) „гласно йойчац (звич. о дзєцку)”: Так сушедов Мироньчо, пошол под посцель ричац (РК 1937, 81, М. Ковач). б) „нагнївано и гласно кричац”: „Скараніку єден! – ричал на дяблика сотона; Кед того параста не скуишии ... горко тебе будзе ...” (РН 10/1929, 2). 3. прен. „моцно штреляц, пращац”: Ту, дзе им понад главу гвижджели кульки и ричельи дзела, ту ше вони учили мудрости (Заря 19/1937, 4). || Всл. роčala krava ričic (Czambel), слц. ryčać, поль. ryceć, рсй. рычать. ◀ Од праслав. rykati, ryčati.*

ричка ж. дем. од рика. Укр. річка.

ришиц -им зак. „принєсц ришенє, одлучиц”. Всл. rišic „направиц шор” (Hal). Оп. реишиц ше.

ришиц ше -им ше зак. „принєсц ришенє, одлучиц”. Оп. реишиц ше.

ришка ж. 1. „червена крава” (В. Саб.): *За червену краву ше гвари: червена як ришка (Лев. Ск.); У Коцуре Ришка ше хаснує и як кравске мєно (Евф. Пл.). 2. „назва за чловека червєней твари и власох” (Евф. Пл., Пвл. Бл.): Червєних людзох не любя и даваю им назву ришка (Евф. Пл.); За червєного чловека ше гвари: таки як ришка (Лев. Ск.). || Чес. ryšavý „червенкасти, с. риђ”, слц. ryšavý „исте”, ryšiak „чловека з червєними власами”, orysieť „постац червенкасти”. ◀ Од праслав. ryšь. Книєжа наводзи мадыарске riska „червенкаста крава” як славянску пожичку.*

ришкасти -а -е „червених власох и тварі“.

ришкаша ж. коц. оп. **рискаша**. Дакє-дишні маєток при Малим бегелю (при Савиним Селу) на хторим ше садзела рискаша старши у Коцуре тиж волаю *Ришкаша* (населєне на тим месце нешка ше вола *Косанчич*).

[**роб**] х. „чловек у власносци рабовласніка, с. роб“. ◀ Од серб. роб. Оп. *раб*.

[**роба**] ж. „продукт роботи хтори ше предава-купє по одреденей цени“. ◀ Од серб. *роба*, тото од ит. *roba*, а то од нем. *gaube* 1. першобутне значєне: „плячка“; 2. „шмата“. Нашо еквиваленти *товар* (оп.) и *портейка* (оп.). У медзівойновим чаше за робу часто зме хасновали сербски турцизем *еспан* (оп.).

робиц -им *незак*. 1. „окончовац даяку дію“: „Цо робиц?“ „Праве ше рихтам на польо.“ 2. *прех*. „обрабц (жем и под).“: А гоч яку пилну роботу [селян] мал дома, мушел охабиц свою роботу, а панску мушел пойсц робиц, бо то була як царска робота (ЕтнV 86); *Салаш робелі дзешка* „були роботніки, биреше на газовим салашу“ (Ю. Хр.). 3. „правиц“: *Пойдземе там одкадз я валушина, там ше роби церква* (Етн30 38); *Одселєли назад до Бачки кед ше церква ... робела – лєм да не муша дац ані филира за ту роботу* (РК 1927, 66). || Всл. *robic: kňiška še tak robi prave jak budova* (Lacko 6), *robijač robi strehu ze slami* (Štolc 445). 4. а) „рушац ше, кивац ше“: *Кед бул земљотрес, верхи древох так робели „так ше кивали“* (В. Саб.). б) „киснуц видаваюци специфични звуки (о вину)“: *Кед уж вино [хторе кишне у гордове] престанє цалком робиц и не чуєш зос гордова нїякого шуму, треба гордовик добре заткац* (РН37/1937, 2). 5. у злучєню з даєдними дієсловними меновніками значи „окончовац дію означєну з датим дієсловним меновніком“: *Идзем патриц цо кури таке коткоданє робя, чи ше даєдна не знесла* (Пвл. Бл.); *Сушєдо, сушєдо, ойце ваиу мачку, / най вона не роби зос фраєра франту* (нар. писня, РК 1929, 50). ◀ Общеславянске. Праслав. *orbiti* (ЕСУМ). ♦ **не знац цо** ~ „не мочи присц гү себе од несподзиваня и под.“: А кед [Хрис-

тос] *Лазара воскреснул, помоцовал ше народ християнски баржей у вери, а поганє од гніву не знали цо робиц* (Етн30 69); *А вона аж не знала цо робиц од радосци* (Люб. Як.); **роб цо сцеш** „не мож вимєніц одредзєни обставини“: *Вон ше там и ожєнєл, а вона ту до його родичох не сцєла присц, та роб цо сцеш* (Пвл. Бл.); **робиц як брамушка з хвостом (як мертви з очми)** „барз слабо, нїч не робиц“ (В. Саб.); **хто як роби себе роби и як робиш так маиш** „чловек за шицко цо роби раз достава награду або кару“: *Таки баби мало єст як тота, алє кет злє поробєла будзє у нїм уживац, бо хто як роби – себе роби, лєм не розуми док го барз не болі* (ЖиросМСМ 93); *Народна присловка гвари: Як робиш, так маиш* (РН 37/1929, 1); *кажди розумни чловек похопи, же им нїхто не виновати. Як робя, так маю* (Заря 18/1935, 144).

робота ж. 1. „робєнє, ділованє на окончєню дачого“: 3 тима черкоточками не будзє легка робота (КостПр 60). 2. а) „случованє“: *Уж го [цар сина] приобєцал дяблови. Чєжко то було єдному царови за своїм сином; алє царица не знала єици за тоту роботу нїч* (Етн29 105); „Боже, дума себе, цо за робота, чи то я лєм шінл...?“ (РК 1929, 70). б) „дачийо поступанє“: *да ци по правдзє повєм, мнє ше тота робота не пачи* (КостОс 61). 3. (у функції предиката) „вєлька робота, вєльки проблем“: *[Землєділєц] ше вєльораз цудзи од науки и робота го на то навєсц (= проблем го на то навєсц)* (РН 88/1926, 1, М. В.); *А фиронґи знажє же не були найлоново, алє то шицко було платно ... Давно було бомє робота пєйґлац* (Рускинї 28). 4. **мн. роботи** „сєзона найвєкших роботох на польо“: *Бул єден чловек и єдна жєна, малі тєлє дзєци як на рєчици дзирки. Єдно малі у роботох, не моглі найсц кумох* (Етн29 16); *Дзєпєєдни [у Канади] робя на дзєнь (у вєльких роботох) и тєди маю по три до штири долари на дзєнь* (РН 3/1927, 3); *Но, Марїо, хто жє од нас пойдзє до Керєстура по роботох? (= послє сєзони роботох)* (Ков-МихЦВ 34); *на сом робєл и прєс Крачун, бо ту ше роби вшє кєд роботи, и внєдзєлю, и на Крачун, и вшє* (ЖиросМСМ 55); *Ишє в лєцє у роботох зос дружтвом за*

машину ходзела здрава, черства, весе-ла (РН 35/1935, 2). || Слц. roboty „исте”: *Ked' bolo pekne v lete cez roboty, nebolo im nič. Niž, mal som vám pri robotách pomáhať.* || Общеславянске: всл. robota, слц. robota, поль. robota, укр. робота, стсл. работа. ◀ Од робиц, праслав. orbiti. • **вляпиц ше до роботи** „почац робиц”: *Нае́дол ше, вляпел ше до роботи, та роби, роби цали тидзень* (Етн29 2); **по (своей) роботи пойсц** „пойсц окончиц даяку свою роботу”; **при роботи (буц)** „буц у роботи, робиц”: *Ша жени ... до позного вечара – ноци више при роботи. И варя и иду на польо и перу и ткаю* (РК 1930, 139); **своей роботи 1)** „домашнього, ручного виробку”: *Шмати зме теди мали вельо своей роботи: дьуги жачи о два поли, сукні, подолки* (Лев. Ск.); *Облещиво [наших старих] було народне руске ... шицко то було своей роботи и у обисцу ше зготовело* (РК 1927, 102); 2) „гоч як виробене, самородне” (Ю. Пап); **у роботи буц** „буц заняти з даяку роботу”: *На уліцох єдного варошу ... швет идзе горе-долу, кажди ше понагля, кажди у роботи* (РН 17/1928, 3); „Дайбоже добри дзень, стари оцец!” „Дайбоже и тебе, мой сину. Та дзе пойдзеш, у якей роботи ши? Поведз ми (Етн29 80); ♦ **и готова** ~ „и ришена ствар”: *Треба зато дзеци сцаговац и мерковац, а кед ше попри тому дацо трафи, хто виновати, того покарац и готова работа* (РН 88/1926, 2); **нагла работа – нїяка работа** „нашвидко зробена **робота** мало вредзи” (М. Шан., Г. Р.); **недобра** ~ „недобри обставини, ситуація”: *Шива хмара ишла, знал сом же то недобра работа, принесла вельку бурю* (В. Саб.); „Цо ше стало?” – *пита ше вона такой, рахуюци же то недобра работа кед пришо до нїх кед вчас* (РН 32/2012, 11); **нїяка** ~ „недобра работа, недобре дахто роби”: *Кед бензин преїг сто динари, то не работа нїяка* (В. Саб.); **така (и така)** ~ „так ше случело, таки обставини”: *Царови недобре. Радзи ше єдному ковальови же така и така работа, та да го коваль порадиц цо би требало робиц* (Етн29 191); *Кед там станулі з гинтовом, там их уж полно чекалі, та ше им питаю же дзе су так дьуго? А вони гварелі же така и така работа, хтош-*

ка конари ламал у їх лесох, та го гледали (Етн29 62); *Но та така работа ни-а, гоч бим як сцел добре написац та више дакому не право* (РН 42/1937, 4, М. Ковач); *Кед така работа, та гуторце ище раз крашине од початку як то було* (КовМихЦВ 265); **цо то за ~ ?!** „як ви то робице?! то ше так не роби!”: *Означелі сце рочніцу побиди над фашизмом, а мне сце, борца, ані не волалі. Цо то за работа? Я ше не капчам назадок* (Ю. Хр.); **яка** ~ „яка ситуація, обставини”: *Видзел яка работа ... та поишо* (КовМихЦВ 226); *Та так и тераз не мушела му нина дьуго толковац же яка работа* (КовМихЦВ 234); *Аж кед зме вошли нука и кед запалела мац лампу, я виприповедала же яка работа* (КовМихЦВ 131); *Мили сину, яка работа же я уш седми тидзень от тебе писмо ме мам?* (ЖирошМСМ 44); **яка челядз така и** ~ „яки людзе дацо робя таки и резултат роботи (звич. о неудатней роботи)”: *Так то више винадне кед вельке діло робя – мали людзе, лебо як наш народ мудро гвари: яка челядз така и работа* (РН 32/1928, 3).

роботни -а -е 1. „вредни”: *Не ридко же худобна, побожна и роботна дзивка... вельо лепша жена [= супруга] як найбогатша єй пайташка* (РН 9/1928, 1); *Вон барз роботни (= барз вредни)* (М. Рм.); *Вон [руски народ] таки добри, робот[н]и, милосердни и поштени, ані брамушки би не зробел ніч жаль* (РН 1/1930, 7, П.). || Слц. robotný „исте”. 2. „хтори служи за роботу”: *Роботни орчики колесар правел зоз простого древа по фурми, а ковач таки роботни орчики не украшовал зоз плехом* (Фа 91). 3. у злученю ~ **дзень** значи „дзень кед ше роби (а не шведци)”: *навешеліц ше, але и шора мац, не як вони кажди вечар до карчми, та пию до 12 годзин кед не до рана, а в недзелі и во швето танец, роботни дні „бали” и „брацка”* (РН 10/1928, 3); *Давно одати жени ношели на главах фитюли ... На роботни дзень ношели ше фитюли з фарбарского платна, а на швета з платна по осемдзешат, повишивани з пацерками* (Заградка 3/1995, 18). || Слц. robotný деї „исте”.

роботнік х. 1. „вредни, роботни чоловік”. 2. „чловек хтори окончує даяку роботу”.

роботніца ж. 1. „вредна, роботна жена”. Слц. robotnica „исте”. 2. „жена хтора окончує даяку роботу”.

роботносьц ж. „прикмета роботного, вредного человека”: *Кед ше бешедує о Русинох, перше спомина ше роботносьц* (РН 11/1931, 2); *Але наша длужносьц же би зме вишадзи у старим як и новим краю затримали нашо красни руски свойствия: поштенє и роботносьц* (РН 1/1930, 7, П.).

роваш х. лем у нар. писні, зоз недосц ясным значеньом: *На роваш, мамочко, на роваш, / кому же тото дзивче ховаш? / Тебе то, Яничку, тебе то, / кед же ци пан Бог да на лето* (БиндКост 79). || Слц. rovaš „деска або паліца на хтору ше урезувало дачийо длуство”, карп.укр. *роваши „исте”* (Дэже), серб. *роваши „исте”*; всл. *chto ňezna pisac, ta reže na rovaš, na pr. dñi robotne* „деска, паліца на хтору ше записувало (урезувало) тото цо требало запаметац” (Czambel). ◀ Од мадь. *govás* „деска, паліца за значене длуства”. Нашо *роваши* у спомнутей писні вшеліак же першобутно значело исте як и наведзени паралели. Предпоставяме же вираз *присц на роваш* (у писні: *гибайце, мамо, на роваш*) значел „присц на обрахунок, присц плациц длуство”; тот стих би вец значел „гибайце, мамо, на обрахунок, гибайце нам положиц рахунок, гибайце дац одвит: кому ви ваше дзивче ховаце?” Пор. и всл. *už maš veľo na rovašu „уж маш вельо того прецо будзеш одвитовац, одн. прецо будзеш бити”* (Hal), слц. диял. *miet něso na gováši „схибиц дацо”* (SSN II, 132).

ровашени -а -е „означени”: *видзи Марко – ровашенией ģережи нет* (КовМихЦВ 214).

ровашиц -им *незак*. „класц на дацо знак, значиц”. Оп. *роваши*.

ровень¹ ж. -вні „ровніна”, у нар. писні и старших авторох: *На широкей ровні / там ше дзивче модлі / червене як ружа / за красного мужа* (БиндКост 63); *Од Апатинскей ровні до Паланки непрепатрене морйо води* (РН 87/1926, 5); *Величезна циха [ноц] ше*

ширела прейз широкей ровні, шицко спочивало (РН 38/1928, 2). Же форма ном. и ген. єд. вироятно глашела *ровень -вні* заключуєме на основи словацкей форми *roveň -vňe* „ровніна”. Нешка звичайно хаснуєме форму *ровніна*. ◀ Од *ровни*.

ровень² -ені ж. (рідко и х.) „парняк, с. вршњак”: *Вон при своєй ровені не ма по волі „тот леґинь при своїх парняках не вибрал за себе дзивку”* (Пвл. Бл.); *При нас у купеу були якиш двойо, могли буц таки – наша ровень* (ПапДюКер 43); *Знала сом мою ровень дзивчата зоз других часцох валала* (Рускині 180); *хлаци вельо там остали, 1927. годиште, у войны, на Болману, та не мали зме уж так пайташох, свой ровень* (Рускині 180); *не бул вон баш мой тип, бо я мала свою симпатию, хтори бул ровень мой* (Рускині 200). ➔ Слово ше найчастейше хаснує у виразу *вон (вона) моя ровень* „вон (вона) мой парняк, мой рок”, дзе *ровень* ма функцию менового предиката. Словацке *roveň -vňe* ма и значене „ровни по дачим дакому другому”, хторе облапя и значене „ровни другому по роках, старосци”. Старши авторе хасновали и синоним *ровешнік* и *ровешніца*, хторе може буц и з нашей карпатскей лексики и кнїжково. ◀ Од *ровни*.

ровешнік х. (и **ровесник**?) „парняк, с. вршњак”. || Слц. *rovesník* „ровень, парняк”, ж. р. *rovesnica* (у Калала тиж *rovesník* „ровень, парняк”, ж. р. *rovesnica*), укр. *ровесник, ровесниця „исте”*, поль. *rówieśnik, rówieśnica „исте”*. ◀ Од *ровни*.

ровешніца ж. „парнячка, с. вршњакиња”: *Була вона, богобойна, умилна особа, котра своїм ровешніцом указовала красни приклад* (РН 13/1933, 3). ◀ Оп. **ровешнік**

ровка ж. „лїшка”: *Намири на єдну ровку; знеє пушку з плеца, почне цильовац до ровки* (Етн29 117). ◀ Мадь. *róka „исте”*, мадь. диял. *róuka „исте”* (Тимко 116). До 50-их роках 20. вику слово *ровка* було у общим ханованю, а од 50-60-их роках у литературним языку ше почало хасновац по теґди архаїчне *лїшка* як домашні (славянски) еквивалент мадяризма *ровка*. Под уплївом писаного слова младши прилапели слово *лїшка*, а найстарши и нешка хасную мадя-

ризем *ровка*. ♦ **червени як** ~ „чловек з червенима власами и твару” (В. Саб.).

ровнац -ам *незак*. „робиц ровним”. ◀ *Од ровни*.

ровнац ше -ам *ше незак*. „поступац упатрајуци ше на дакого/дацо; забирац, виражовац својо становиско”: [Добра младеж] *ше равна по својм розуме* (РН 49/1935, 1); *ми длужни ... своју дзеку ровнац по наукох, котри нам дава Бог у обявеню* (РК 1923, 41, М. Винай); *Зато даскельо слова о тей новей вири най будзе поведзено у нашим Календару да ше кажди Руснак зна ровнац кед би ше даждзе и у нашим валалє появел даяки ... мударец* (РК 1925, 11, Ю. П.).

ровни -а -е „хтори без неровніо́х”. || Общеславянске и праславянске слово: слц. *rovný*, поль. *równy*, укр. *рівний*, серб. *раван*. ◀ Праслав. *ogvьnъ*.

ровні́на ж. „ровна часц Жемовеј поверхносци, с. равница”. || Всл. *rovňina* „исте” (Czambel).

ровно *присл.* 1. „не до крива, просто”: *Тримала тепшу ровно да не висипе єдзене*. 2. а) „стаємно, непрерывно”: *кед иду дому ... аж по сами дом ровно ше вадза, єдни других прездзиваю* (ЕтнV 106); *Ровно ше оглядаюци, ишол вон напредок* (ВочиОп 14); *Михал го реже з буячу, а ровно ше пита же чи ище будзе ... нападац людзох же би му врацели пенєж* (НК 1988, 152). б) и у злученю ~ **више и више** ~ : *Ровно више рахуєм / кельо пришпоруєм / на педу* (нар. писня, Тон ч. 25); *а по глави му ше више ровно круцело же би цошка поробиц* (РК 1941, 41, М. Ковач). || Слц. *rovno* „исте”. 3. „директно, просто”: *Кед угнали до двора, а Митро оштро жени: „Випрагні кобулу и дай єй єсц” – а сам ровно до карчми* (РН 44/1933, 3); *Коло поладня забрала ше жена, вжала под пазуху два танєрки и пошла ровно до карчми жу свойому мужови* (РН 64/1926, 2). 4. „точно”: [У Китаю на Нови рок] *Ровно на полноци 15. фебруара престава швето* (РН 17/1932, 3); *Кед нам тота гвизда будзе ровно над главу, вец будзе пол ноци* (РН 2/1932, 5).

ровчи -а -е „хтори ше одноши на ровку (оп.)” (РН75/1926, 3).

рог х. 1. „косцови виросток на глави даєдних животино́х”. 2. „зукоса гредка закрицовой конструкторі: [Роги] *то зукоси градки на хижним закрицу*. Мушели буц з твардејшого древа, бо на нїх стала слама або над зоз хторим бул кров закрити. Дубово древо за роги було найлепше (ПапОл 19). || Слц. *roh* „длуги окресани фалат древа”. 3. „угел (брадла и под.)”: а) (часто у злученю **круциц** (*скруциц*, *накруциц*, *закладац*) **рог(и)** „скруциц сламу на чоле брадла або на накладзеним кочу”: *Загурчала машина медзи брадлами ... Микола Горняков шицок од праху. ... Красни роги на брадле заклада*. Шицки хлопи го хвалели. „Не дал бим Миколу ані за трох других – гуторел би Пулькаши кед би ше хлопи припатрали на Миколу як круци рог (ЛатякТал 136); Круцели роги на чоле брадла, и на кочу роги ше круцело кед ше сламу вожело (М. Рм.). Исте ше означає и зоз словом угел у виразу *сцаговац угли* (МудриАл). б) **викласц брадло без рогох** „скласц брадло слами и под. без углох, рогох” (МудриАл). || Слц. *roh* „вонкашні угел предмета”: *roh knihy, stola, škatule, domu, ulice*, поль. *róg „исте”: róg ulicy, chustki*. 4. *И кормань на бицизли зме волали роги* (В. Ерд.). ◀ Общеславянске. Праслав. *rogъ*. ♦ **роги ми вирости (рои́ню)** „видало (видава) ме сцерпене”: *Дзе ши? Уж ми роги вирости!* (В. Саб.); *Мне уж роги росли чекаюци* (В. Саб.); **нагнац дакого до кожного рога** „умириц дакого у бесносци, пихи и под”: *Я бабу до кожного рогу зогнал, ... але и вона ми вдерела колїк до глави* (РН 45/1936, 2, М. Ковач); **цма як у рогу** „барз цма”: *Цма ноц як у рогу* (КочишПП 107).

рогати -а -е 1. „хтори ма вельки роги”. 2. ~ **статок** „(преважно) крави”: Бул керестурски яраш вельки, розтворени, дзе могли пасц три езри статку рогатого (ЕтнV 99).

рогови -а -е „направени з рога”: ~ *гребень „гребень з рога” (ИГК), ~ ошельнік „ошельнік з рога” (Ю. Пан)*.

род х. 1. „родзина”: *Винєш, Ганьчо, винєш мальовани стол, ... / а полож ти на нього хлеба, сира, соль, / а злож ти за нього нас цо род зме твой* (БиндКост 35). 2. „фамелия”:

я не з такого роду да сом така презобразна; я з роду панского, але ти зоз собу водзиш гамииних людзох, курвашох (Етн30 177). 2. „урожай, принос”: И виніцу же би там висадзел, тота виніца же би принесла род (Етн30 39); [Посадзиц треба позну кукурицу] зубату, бо вона вецей принесе у роду и у билу и у чуткох (РНКЗаря 1937, 102, Дю. Сабадош мл.); Орех у найлєпшим роду „кед найлєпше родзи”. ◀ Од праслав. rodъ. ♦ у **каждим роду єст смроду** оп. под смрод.

родзени -а -е 1. „власни (оец, мац, брат)”: Тераз идзе млодей оцєц..., а млоди оключи оца и побочка, а вец млода свойого оца родзєного, плаче, оключи оцови на шию и так го бочка (Вес 37); Лєпиша ми є моя жена / як оцєц и мац родзєна (БиндКост 24). 2. а) ~ **валал** „валал у хторим дахто народзєни” [Шмерц ю] припровадзєла до родзєного Керестура, да ту зложи свойо косци (РН 3/1934, 4); ~ **край** „край у хторим дахто народзєни”: [Читаючи Руски новини] Забувам шицки чежкосци и вечарами думам на мой родзєни край (РН 42/1927, 4); Каждому чловеку мили його родзєни край, лебо ище лєпше мож повєсц край, у хторим вон вирос (1/1930, 2, М. В.); але и то опать чи вредно свой родзєни край охабиц навше лебо не (ЖиросМСМ 72); ~ **дом** „дом у хторим ше дахто народзел”: Родзєни дом вр. Владики Нярадия (Р. Керестур) (РК 1937, 11). б) ~ **дзєнь** „дзєнь на хтори ше дахто народзел”: правєли бакляду и опход сєлом зос пригоди Кральового родзєного дня (Заря 21/1935, 163); всл. rodzeni dzeń „исте” (Hal). ◀ Од род.

родзина ж. 1. „родзинска вяза, с. род”: Вони нам блізка родзина. 2. „особи з хторима дахто у родзинскей вязи, с. родбина”: Зишла ше шицка родзина. || Слц. rodina 1. „фамелия”; 2. „с. родбина”, всл. rodzina „исте” (Hal), укр. родина „исте”. ◀ Од род. ♦ ~ **як бдзина** „дахто дакому не родзина, нїяка родзина” (В. Саб.).

родзинац ше -ам ше незак. „тримац ше з даким за родзину; правиц родзински вязи”: їх вельможи [ше] медзи собу женєли

и родзинали (РК 1927, 25). Всл. rodzinac še „исте” (Czambel).

родзиц¹ -им незак. 1. „приношиц на швет млади”. 2. „давац род, плоди”: а) (о рошлїнох) дзе ше становиш, там ше становиш, допиташ ше за мою грушку, же чом вона не родзи за сєдем роки, анї не пука (Етн29 255); Тота лоза треци рок родзи (М. Рм.); Кед ше приме [черешєнка], будзе вона и родзиц (Тон ч. 19); цвїкла, овоц, жєльєнява родзєла нам ... лєпиша як скорєй (Заря 1939, 59). б) (о жеми): жєм писковита и слабо родзи (РН 15/1934, 3). Всл. rodzic: tota jabłoń už ňe rodzi (Buffa, 240). ◀ Од праслав. rodъ, roditi.

родзиц² -им зак. „народзиц”: Да мнє вєжнє за жену, таки бим му двою дзєци родзєла, хлапца и дзивчє (Етн29 272). Оп. зродзиц.

родзиц ше¹ -и ше незак. „родзиц, давац урожай, род”: слава Богу, уж двацєц роки више ше добрє жито родзєло, овєс, кукурица ... Више ше зродзєло цо змє могли царєвину виплациц (ЕтнV 88); На Арктику шнїг, та там ше не родзи (Пвл. Бл.); У Русїї, на часци хтора ище не була залапєна з рєволюцию, бул били хлєб, родзєло ше (М. Рм.); Родзи то ше там у Канади дацо кєд так жимно? (Вер. Рм.); Зос чого тот народ жїє, яка ту жєм? Цо ше ту родзи? ... Як видзимє, ту ше шицко тото родзи, цо ше родзи и у Бачкєй, крєм того ту ше родзи єдєн од найлєпших доганох (РН 19/27, 2). ◀ Од праслав. rodъ, roditi.

[**родзиц ше**²] -им ше зак. „народзиц ше”: Вон ше родзел по войни. Дїєслово хаснуємє под уплївом сєрбского. Наш еквивалєнт форма з прєфиксом на-: **народзиц ше**: Вон ше народзел по войни.

родич х. „родитєль”. Оп. под родичи.

родичи мн. „оцєц и мац, с. родитєљи”: Та ти будзєш моя, ... / людзє ми цє рая! / Людзє ми цє рая, / родичє даваю, / сам Пан Бог так сцє! (БиндКост 16); видзи, жє присутни мало цо не шицки родичє, котри уж виховую свойо дзєци и младєж (РН 6/1932, 3). || Ст.чєс. rodiči „родичи, оцєц и мац”, слц. rodič „оцєц або мац” (мн. rodičia), укр. роди-

чі „родзини”. ◀ Од праслав. *rodъ, roditi*. → У Гнатюка и у старших авторох дакеди находзиме, як и у горніх прикладах, архаичну форму множини на -е: *родиче*. Старши авторе ридко хасновали форму єднини *родич* „родитель”: *биров* [німецького валаала] *гварел, же у ніх таких случаях нет же би родичох требало штрофац пре школу* [же дзеци не ходза до школи] *и же у ніх таке дацо би була ганьба за родича. Же у ніх кажди родич сам ше стара, да му дзецко редовно ходзи до школи, да ше учи* (РН 41/1929, 2). Нешка младши тоту форму єднини знова хасную. У народней бешеди звичайно ше место *родичи* хаснує словозлучене *оцец и мац*: *ище кед му оцец и мац розказую же так треба робиц, а вон гвари же вон зна; а не знал би ані гуториц да не чул од оца и мацери* (ЕтнV 88); *худобна мац и оцец кед сцу удзеліц своїм дзецом меска або сланіни, муша ше останац як би чежко дагдзе у газди одробели* (ЕтнV 98).

родичка ж. 1. „с. уродица” (Ю. Пап), оп. **ражов роцок** (Прегун). 2. *Родичка то єдна трава, ма зарно як жито* (М. Рм.). ◀ Од праслав. *rodъ, roditi*.

родни -а -е 1. „хтори дава вельо плоду”: *~ рошліна „рошліна хтора добре родзи, дава вельо плоди”; ~ рок „рок у котрим зарна, овоци и други рошліни вельо зродзели”*. 2. „хтори дава плод”: *Конари [древа] ше дзеля на родни и неродни. Родни конари воламе тоти, на котрих су очка родни (квитни) ... Квитни або родни очка су найвекши и округли, легко их мож розпознац од других* (РН 8/1937, 3). || Всл. *rodni* „власни”: *rodni осес, brat (Hal), слц. rodny „хтори дава добри род, плодни”: ~ strom „родне древо”*.

родом присл.: **буц оддакаль** ~ „буц дагдзе народзени”: *„Илен, Илен, красне дзивче, / поведз ти нам одкаль иш родом?” „Сом бирова з Штидринова ...”* (Етн9 ч. 25); *Дораз розказал бирешом ... най накладу пенєжи на тоти два кочи, ... та най однєшу тото кондацикови до того валаала одкаль є родом и дзе му оцец и мац* (Етн29 65); *„А одкаль ви родом?” „Я московского цара дзивка.”* (Етн29 83). || Слц. *rodom* „исте”: *z druhej dediny rodom*, серб. *rodom* „исте”. Гоч тот прислов-

нік, з истим значеньом, иснує и у сербским языку, у нашим языку го не треба тримац за сербизем, з оглядом же є хасновани и у наших старих народних писньох (оп. перши приклад). ◀ Од праслав. *rodъ, roditi*.

Рождество (Христово) с. *церкв. „Крачун”*. Цсл. *рождество*, рсй. *рождество*. Тота церковнославянска назва вшеліак була позната нашим старим и пред приселеньом, у церкви є хаснована попри домашней назви *Крачун*. ◀ Од праслав. *rodъ, roditi*.

рожень -жня х. „паліца на хтору ше надзива месо хторе ше пече на огню”: *Влапел другого вола, забил, одар, здзал на рожень, але го пече, але го пече!* (Етн29 162); *И придали кочишови єдну гуску спораєну, обрату, же би им кочиш на рожню упек* (Етн30 210). || Слц. *rožeň „исте”, чес. rožeň „исте”, поль. rożeń „исте”, всл. rožeń „исте”*: на *ňom slaninu* речу. ◀ Не ма общеприпалену етимологию: по єдних од праслав. *oržьnъ* „рачкаста паліца”; по других од *rog*, праслав. *rogъ*; по трецих од праслав. *razъ* „вдерене”, *raziti* „биц” (ЕСУМ).

рожкати -того х. 1. „тот цо ма мали роги”. 2. *прен. „дябол, нечисти”: Людзе слушаю рожкатого, та правя войны* (В. Саб.); *Я тот бачи цо ма босорку за жену, цо на конциу конца и сам постал пайташ рошкату* (РН 35/1929, 4, М. Ков.).

рожки х. мн. оп. под **роцок**.

розбабрац -рем зак. „почац робиц, а не закончиц”. Слц. *rozbabrať „исте”*. Оп. *бабрец*.

розбаториц -им зак. „цалком перебузци дакого”. ◀ Оп. *розбаториц ше*.

розбаториц ше -им ше зак. 1. „присц гу себе по спаню, с. расанити се”. Всл. *rozbatoric še „исте”*. 2. „присц гу себе од несподзиваня и под”: *Баби ше закруцело у глави ... Альє баба ше фришко розбаторела* (РНКЗаря 1940, 124). ◀ Од мадь. *bátor* „храбри”. Дю. Латяк наводзи и форму без префикса *баториц* „1. шмеліц, храбриц; 2. розбудзовац”.

розбег х.: з **розбегу** „розбегуюци ше (прескочиц дацо и под.)”; **без розбегу** „з места, не розбегуюци ше”: *зоз места, без*

розбегу, прескочел карсцель през наслон (Я. Тирк.). || Укр. з розбігу „исте”.

розбегнуц ше -нем ше зак. 1. „почац бежац”. 2. „одбегнуц на вецей розлични страни”: Єден чиковиш приповедал же кед єдного лєтнього вечара пришла страшна буря зоз запором и гирменьом-тресканьом, та ше шицки коні [на пасовиску] розбегли широм по цемней ноци (РК 1936, 140, М. Биркаш). 3. „розпаднац ше, розисц ше (о зложених древох и под.)”: Древа дережі ше розбегли (= розпадла ше дережія); Мерковали да ше древа дережі не розбегну у швидкей води. ◀ Од бежац, бегац.

розберанки ж. мн. (у старших авторох и єд. розберанка) „вечар у млодей пред питанками: розберане млодийовой покрейтки у млодей дзень пред винчаньом”: Слово розберанка бизовно походзи од часох док млодийове ище под час зарукох ношели за калапом вельку покрейтку. А вец на дзень розберанки тота покрейтка ише розберала, и з тих ружичкох ше направили три мали, хтори себе дружбове припли за калап, а млодийови на дзень свадзби припли на реклу (Малацко); Леґинь ю [покрейтку] ношел док не пришагнул зоз дзивку, аж задні дзень пред пришагу вечар пошол зоз дружбами до млодей и там була „розберанка” (РК 1937, М. Биркаш). ◀ Од розберац.

розберац¹ -ам незак. 1. „розставяц справу, машину, будинок и под, на состояни часци”: То бул там комендияшски шатор. Праве го розберали жени, а хлопци ше куцик далєй нацаговали (РН 6/1927, 3); Товарише чисцели пушки, розберали и складали митралєзи (КовМихГриц 86). || Слц. rozberať „исте”: rozberať stroj, bicikel. 2. „фаластовац на часци зарезану живину и под.” ◀ Од брац, берем.

розберац² -ам незак. 1. „цешиц”: Була жалосна, а мац ю розберала „мац ю цешила”. 2. „ошвижовац (звич. о напитку)”; слц. rozberať „розбаторйовац после спаня”: rozberať zo spánku. ◀ Од брац, берем.

розберац ше -ам ше незак. „цешиц ше”: члени нашої Читальні задумую себе направиц Руски Народни Дом у Миклошевцох ...

бо наисце нам є потребни тот дом, дзе бизме ше могли ведно сходзиц и у бриґох розберац (РН 3/1936, 3); Розберам ше, але страх у мнє шедзи (КовМихНО 172).

розбераци¹ -а -е „хтори мож розберац/розобрац на состояни часци”: Да не було розберацих Дзиржонових рамиках ... и Грушковей фуркачей машини, пчоларство би ше не розвило до того степену (РН 27/1934, 4). ◀ Од брац, берем.

розбераци² -а -е „ошвижуюци (звич. о напитку)”: Сок з турґуных и кайсох розбераци (Пвл. Бл.).

розбивац -ам незак. жу розбиц.

розбитанговац ше -гуем ше зак. „почац у векшей мири битанговац”. Всл. rozbitangovac še „розпуциц ше, постац пусити” (Kubániová, 125) ◀ Од битанґа, битанґовац.

розбиц -иєм зак. 1. „зробиц же би ше дацо розпадно, розпирсло”: розбиц канчов. Слц. rozbiť „исте”: rozbiť hrniec. 2. „повредзиц (звич. главу або нос)”: Та уж не бреш тельо, бо ци нос розбием.” / Єй чорт не да мира, вона ме више иштуха (БиндКост 115). 3. *прен.* „зробиц же би ше розпадна даяка вяза (приятельство, манжелство и под.)”: Дзивкова мац не сцела жеца док их не розбила (Пвл. Бл.). Слц. rozbiť „исте”: rozbiť priateľstvo, manželstvo. ◀ Од биц.

розбиц ше -иєм ше зак. „розпаднац ше, розпирснуц ше од вдереня”.

розбойнічок -чка х. дем. од *розбойнік, лєм у Гнатюка: Гибай, цєро, гибай дому, / видавам це за Яничка, / за велького розбойнічка (Етн9 ч. 40). Основна форма *розбойнік у Гнатюка не зазначена, место ней у Гнатюка находзимо форму збойнік (оп.).

[**розбокориц ше**] -им ше зак. „розроснуц ше; пуциц з кореня бочни младніки, фатюги”. Серб. разбокорити се „исте”. ◀ Оп. бокориц ше.

розбольонговац ше -гуем ше зак. „почац у векшей мири больонговац, битанговац”: Свята родительска длужносц мерковац на дзеци през вакації да ше не роспуца и не розбольонґую (РН 23/1930, 2).

розбольтац -ам зак. „розмутькац ушед- нуту чечносц або масу”: [До затрепаного цеста] уляло ше млека и добре розбольта- ло же би було кус густейше як цесто на па- лачинки (ХомаБл 188). ◀ Од больтац. По значеню розбольтац блізде дієсловом роз- гольтац / розголтац (оп.) и розгольтац (оп.).

розборикац -ам зак. „направиц нешор, порушац, попреврацац”: Посцель розбори- кана. ◀ Од борикац.

розбраніц -ім зак. польопр. „розтресц, потрушиц зоз брану”: погноєну бетеліну [треба] дерляц да ше гной розбрані, и да ше трава зос ней вибрані (РК 1922). ◀ Од бра- на, браніц¹.

розбризгац ше -ам ше зак. „у целосци, на шицки страни ше розбризнуц (оп. **роз- бризнуц ше**)”. Поль. bryzgać „пирскац”, слц. brýzgať „исте”, всл. bryzgac „гал.” (Hal). ◀ Од *бризгац „пирскац”, праслав. оном. bryzgati.

розбризнуц ше -ижнем ше (перф. роз- бризнул ше, розбризла ше) зак. „розпаднац ше, розпирснунц ше, розлециц ше при паду на дробни часци (звич. о густей чечносци, водністим плоду и под.)”: Таку розбризнуту губабу знова брали до рукох и правели но- ву (ХомаМ 23). Слц. rozbryzgnúť sa „исте”: voda sa rozbryzgla. ◀ Оп. розбризгац ше.

розбуйдошени -а -е „хтори ше бес- но, неконтроловано справує (о човекови, рошліни)”: Дзиви цирок у кукурици барз розбуйдошени „неконтроловано ше розрос” (Г. Р.). || Всл. rozbujdošeni „нестримани, не- зазубадлани” (Hal). ◀ Оп. розбуйдошиц ше.

розбуйдошиц ше -им ше зак. 1. „по- стац бесни, неконтроловани у справова- ню”: Розбуйдошел ше кед роби цо сце, бул шорови, тераз ше розбуйдошел (В. Саб.). 2. прен. а) „достац векши розмири”: Почал кихац и уцерац нос. Жена му гварела: Попий ти лік док ше не розбуйдошело (= док не по- стало горше) (Г. Р.). б) „у векшей мири ше розшириц (о коровчу и под.): Галт! – сци- гло за нїм кед уж лежал з главу захпану до имердзацей дзивей петрушки и лопуша цо ту коло ярку було розбуйдошене до першо- го мразу, а тераз пожовкло и очивисно препадло (КовМихЦВ 37). || Слц. bujdošiť

„samopašne žiť, неконтроловано, бесно ше справовац”. ◀ Од мадь. bujdosik „блукцац”.

розважиц -им зак. 1. „розкивац, рушиц дацо з места, зоз лежиска”: Шруб бул заар- дзавени, та зме го ледво розважили „ледво зме го рушили з места и одкруцели” (Вер. Рм.); Гойсал ше на карсцелю, та го розважел (Вер. Рм.); Кед винімаю древо зоз жеми, та го перше розважа („розкиваю”), и дзеци кед ше нацагаю, та можу розважиц карсцель, столок (Лев. Ск.). 2. „зоз моцу, насили роз- дзеліц або отвориц”: Вецей дні не виходзе- ла вонка, та розважили дзвери и нашили ю умарту (Єл. Хм.); Зубар ми розважел уста и винял зуб (Ир. Фин.); Кед древо пукнуте, та го розважа („розципя”); и крави пуски розважиц („отвориц”) (В. Саб.). ◀ Од вага.

розважиц ше -им ше повр. жу розважиц; Гойсали ше на карсцелю, та ше карсцель розважел (Вер. Рм.); Дацо ше розважи, т. є. роздвої ше (Г. Р.). ◀ Од вага.

розважовац -жуєм незак. 1. „розки- вовац, рушац дацо з места, зоз лежиска”: Розважовали заардзавени шруб „рушали, одкруцали шруб з места, з лежиска” (Вер. Рм.). 2. „зоз моцу, насили роздзельовац або отверац”: Сцела сом виляц нову бетонску плочу. Кед я пришла дому, а майстрове уж розважую стару плочу „уж рушаю з места, дзвигаю стару плочу” (Єл. Хм.). ◀ Од вага.

розважовац ше -жуєм ше незак. „роз- кивовац ше, виходзиц з лежиска”: Їх дідо мал нізки кальови пец, та ше му розважо- вал „цегелки розпуковали на спойох, та ше розиходзели, розкивовали” (Пвл. Бл.).

розвалашени -а -е 1. „недобре, начудо зложени, пооблекани и под.”: Брадло им роз- валашене „розтрешене, начудо зложене” (В. Саб.); Розвалашени то койкац пооблекани, порозкапчовани (Мел. Пвл.); Розвалашени то неушорени (Лев. Ск.). 2. „розвашарени, у непорядку”: У гумне им таке розвалашене „у гумне им вельки вашар, нешор”; плева, слама, кукуричанка розвалашена „розца- гана” (В. Саб.); Кед зме лунали кукурицу и дараловали, та шицко було розвалашене (Пвл. Бл.); На дворе розвалашене, не попр- атане (Лев. Ск.). ◀ Од розвалашиц (ше). ♦ **розвалашени як розвора** оп. под розвора.

розвалашиц -им зак. „направиц вашар, розложиц, розруцац” (Йвґ. Бл.). || По значеню мож повязац зоз слц. *rozvalašiť* „розрезац, розфаластовац”: *rozvalašené mäso* „розфаластоване месо”, *valaška* „шекера з длутим пориском яки хасную югаше; з валашками югаше орубовали конари з древох и давали овцом огризац кед не було досц паши”, поль. нар. *walaska* „исте”; словацки паралели виведзени од слц. *valach* „1. югас, чобан; 2. кастровани вайчак”, *valašiť* „буц югас, чобан, югашец”; други паралели: чес. *valach* „ленюх”, *valašiť* „леновац ше, буц ленюх”, укр. *валах* „кастровани баран”, *валашати* „кастровац”. ◀ Од нем. *Wallach* „кастровани конь”, то од *Wallache* „Влах, Румун” (кастровани коні приходзели до Немецкей з Румунії, Мадярскей и Русії).

розвалашиц ше -им ше зак. „барз комотно шеднуц або легнуц; розложиц ше, розшириц ше з роботу”: *Розвалашел ше през цалу посцель* „розцагнул ше, розширел ше по цалей посцелі” (СС. Мак.); *Цо ши ше так розвалашел на лавки, направ места дакус* „цо ши так комотно шеднул” (В. Саб.); *Розвалашел ше по цалим столе з наперами, по цалим дворе з машинами* „розложел ше” (Лев. Ск.). ◀ Оп. розвалашиц.

розваленіско с. „розваліна”: *Славни Єрихон „град ружох”, є нешка розваленіско* (РК 1933, 119, М. Мудри).

розваліни ж. мн. (єд. розваліна) „поваляни будинки и под., розваленіска”: *У Немецкей по войны були лем розваліни* (Йвґ. Бл.); *по поладню пошли опатриц гору Калник, дзе су розваліни старого варошу Калник* (РН 20/1932, 4). ◀ Оп. розваляц/розваліц.

розваліц -ім зак. 1. „зваліц, поваляц”: *На Махмеровей пустари при Торжи розвалел витор конопарню* (РН 12/1937, 4); *Камень 20 метери чежки одвалел ше з єдного високого брега при Сараєву, вдерел до даскельох хижох и розвалел их* (РН 13/1928, 1); *кед наиош шлїд своєї старей розваленей хижи, прилапел ше роботи* (РН 63/1926, 4); *Зос Рачи шицок народ виселел и там вода уж вельо хижки розвалела* (РН 17/1932, 2). 2. „поламац и насилиу отвориц”: *Мац тих*

дзецох розвалела дзвери и зоз огню винесла шицки дзеци (РН 30/1928, 3); [Толває] *розвалели железню касу и однесли 114000 динари* (РН 19/1929, 1). 3. „розбиц (звич. дакому главу)”: *Я оца по рукох з видлами удерел, а мне оцец по глави и розвалел ми главу* (Етн29 V). || Слц. беш. експр. *rozvaliti* „исте”: *rozvalte hlavy mrzakom, rozvalil mu nos*, поль. *rozwalić* „исте”: *rozwalić sobie głowę*. ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

розвалка ж. 1. „кухарски прибор за розганяне цеста, с. оклагія”. Всл. *rozvalka* „исте” (Buffa 243), всл. *valěk* „исте”: ~ *na cestu* (Hal 1100), слц. *válok* „исте”, поль. *walek* „исте”. 2. *звич. мн. розвалки* „украсни часци на орманох, посцельох и др.”: [Ормани] *На боккох, там дзе ше отверали дзверка, могли мац розвалки, хтори були виточени з древа* (ПапОл 33); *На корункох [посцельох] ше могли находзиц виточени розвалки, чипка або жомбулі* (ПапОл 36). ◀ Од *валяц*, *праслав. valiti/valjati*.

розваляц -ям зак. „поваляц”. Слц. *rozválať* „исте”: *rozválať mosty*. ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

розвальовац -люєм незак. (жу розваліц (2)) „ламац и насилиу отверац”: *ніч робиц не будзе, а сце мац цо векишу плацу, ... будзе розвальовац и паліц католицьки церкви* (РН 46/1936, 1).

розвашарени -а -е „хтори у непорядку, розложени, розруцац”: *Кед ліпкали тапети, та им вшадзи було розвашарене, та ше муж вадзел зоз жену* (Г. Р.). ◀ Можебуц калк серб. *развашарити*, а то од мадяризма *вашар*.

розварени -а -е „розпаднути од вареня”: [До розпущенїи за пирскане] и 1% *розвареного мидла треба додац* (РК 1922, май).

розвариц -им зак. „длуго вариц єдзене (та ше воно на концу почне розпадавац)”. Слц. *rozvariti* „исте”: *rozvariti zemiaky, ryžu*. ◀ Од *вариц*.

розвариц ше -им ше зак. „длуго ше вариц и на концу ше почац розпадавац”: *Били кромплї ше розваря у наприжашу* (В. Саб.). Слц. *rozvariti sa* „исте”.

розвезц -ежем зак. „одвезц на вецей места”: *Розвезол гной на громадки, та там дзе були громадки кукурица гет одскочела* (В. Саб.). || Слц. *rozviefert „исте”*: *rozviefert hnoj po poli*. ◀ *Од везц*.

розвернац ше -ам ше зак. „престац буц верни пайташки”. Оп. *верна*.

розवेशеліц -ім зак. „зrobiц дакого веселим”.

розवेशеліц ше -ім ше зак. „постац весели”.

розвивац ше -ам ше *незак*. 1. а) „роснуц, напредовац у розвою”: *Ей, сущела ліщина кед ше розвивала* (Тон ч. 178); *Як вона ю [грушку] полівала, / аж на било розквитала. / „Грушко, грушко, розвивай ше”* (Етн9 ч. 18); *Шаца досц красни, лем би требало цепле време, да ше можу розвивац* (РН 69/1926, 3); [Гліново бактерії] *ше розвиваю добре лем теди, кед жем по скошенню дораз поугорена* (РН 26/1937, 4); *Душо моя млада, розвивай ше у швецце най це и швет позна кет ти, душо моя так далеко пошол* (Жи рошМСМ 87). б) „наставац, твориц ше”: *Бо кед на вайцо у гнізду шедая вельо кури, у нїм ше почне розвивац курче* (РН 4/1932, 4). || Карп.укр.: *Огірочки... розвивайте сі* (Муш-Голоси 88). 2. „шириц ше, розширяц ше”: *„Сербус брату камерату, цо нове? / Чи жу моєї жени ходза панове?” / „Яй не ходза, ходзи вона за нїма, / аж ше за ню сукня, кабат розвива”* (БиндКост 30). ◀ *Од виц¹ (виєм)*.

розвидніц ше -ї ше зак. *безос*. „над раном постац видно”. Слц. *rozvidniel sa „исте”*: *davno sa už rozvidnielo*; карп.укр. *розвидніло с’ї* (Львів 231). ◀ *Од видно*.

розвидняц ше -я ше *незак*. *безос*. „над раном постаца видно”.

розвити -а -е „крашне, складно вироснути”. Слц. *rozvity „исте”*: *rozvité dievča*. ◀ *Од виц¹ (виєм)*.

розвиц ше -ием ше зак.: *Вона [шашка] ше през жиму намножела, а на яр, кед орали под овес, тельо ей було же аж „мецки” виорйовали. Зос тих „мецкох” ше тельо розвило младей шашки* (ПЗ 8/1969, 13). || Слц. *rozviť (sa) „исте”*. ◀ *Од виц¹ (виєм)*.

розвияц ше -ям ше *незак*. „роснуц, напредовац у розвою, розвивац ше”, лем у

Гнатюка: *Дзивки буду жимну воду полівац, / там ше будзе розмарія розвияц* (Етн9 ч. 35). || Слц. *rozvijaf sa „исте”*. Наша сучасна форма *розвивац ше* (оп.).

розводзиц -им и **розводзовац** -дзуем *незак*. „одводзиц на вецей места”: *а дзивки ше и теди бали пойсц дому, па их мушели лежине розводзовац* (РК 1939, 111, М. Бирк.). • ~ **франти (шмих)** „вирабяц франти” (В. Ерд.).

розвожиц -им и **розвожовац** -жуем *незак*. „одвожиц на вецей места”: *Єден пекар, не зоз Коцура, цо хлєб там розвожел* (Жи рошV 167); [У августу] *угори ше обрацаю, ... гной розвожовац и приорац да ше не висуши* (РК 1922, август). Слц. *rozvážaf „исте”*. ◀ *Од вожиц*.

розвора ж. 1. „дерево хторе вяже предню и задню осовину селянского коча” (Фа 72–75). 2. „особа з хторей виша шмати, хтора незачесана и под.” (М. Вар.). || Слц. *razvora „исте”*, *чес. rozvora „исте”*, *поль. rozwoga „исте”*. ◀ *Од префикса роз-* и кореня *вор-*, *праслав. vor-* „колік за ограду” (*превой зоз ver-/vъr-*) „заверац/заврець”: *роз-вор-а* першобутно значело „предмет хтори завера, трима коло себе часци”. ♦ **бега як** ~ „лєм бега, не мирує”: *О немирних дзеццох ше гвари: бега як розвора* (Лєв. Ск.); **розвалашени як** ~ „недобре зложени, розтрешени”: *Брадло им розвалашене як розвора „недобре зложене (та ше може розпаднуц, зваліц)”* (В. Саб.); **як** ~ „начудо облечени, з вицагану кошулю и под.” (Ю. Пап)

розворка ж. лєм у нар. писні, неясне значене: *Яворово колки, кленково розворки, / треба би их поковац* (БиндКост 93). Укр. *диял. розвирка „задрні шпици на кочу”*. Можебуц и нашо розворка значи часц коча, на цо указує стих *треба би их поковац*. ◀ *Од розвора* (оп.).

розвязани -а -е „знаходліви, мудри, шмели, шлєбодни, бешедліви”: *Вше було розвязаних людзох, не дали ше интелектуалцом, дакеди парасти владара надгласали* (В. Саб.); *Моя невеста розвязана, на „бувляку” ше часом знайдзе, зна цо дзе треба гледац* (Мел. Дор.); *Розвязани то на шицко способни* (Г. Р.); *Хторе таке розвязане, то-*

то ше знайдзе (Пвл. Бл.); Мой Дюра бул барз активни [у організації], не бул школовани, але бул таки же, розв'язани бул, як мам вам повесц? Вон двацеи роки бул у Вивершиним одборе (ЖирошМСМ 213). || Слц. rozviazaný „шлебодни, неспутани” (HSS). ◀ Од вязац.

розв'язец (беш. и розязец) -яжем зак.

1. „одв'язец дацо зв'язане”: Розв'яже торбу жазда лебо жаздиня, винє красни хлеб житни, ... та фриштикую (ЕтнV 104); Розв'яже – гварел – жачкови; голєм тєраз не можеме повесц же у валалє нєт пенєжи и жертвуйме, оца му ище, за добро шицких нас и наших дзецох(= розв'яже мєшци з пенєжми) (КовМихЦВ 256). || Слц. rozviazat „исте”: rozviazat šnúrku. **2.** „ришиц (питанє, проблем)”: До тєраз ище нїхто тото питає не розв'язал. А чом тото питає ище не розв'язане? (РН 13/1935, 1); А при тим ци я задам єдну малу задачу ... розв'язец (РН 26/1937, 3); Гей, як же можеме розв'язец „важнєйши питає” ... ? Цоже було скорєй, курка, чи вайцо? (РН 29/1937, 3, М. Ковач); О тим ше згваряли у Лондону тарговици чи лєпше будзе исц тарговина у дутяну кєд им дзвери више отворени чи кєд су заварти. ... Але ствар розв'язал єден байбер, котри ви-явел, же вон длукиши час мерковал и видзел же людзе пойду радше даскєльо крочаї далєй до дутяну котрому дзвери отворени, як да отвєрано дзвери до дутяну цо пред нїма бул заварти (РН 48/1937, 4). **3.** (дакому) „поу-чиц дакого як ма дагдє повесц, одвитовац и под”: [Краль дзивковому оцови:] „Удян, хто то вам так розв'язал и хто вас так научел?” ... Питал ше ми краль хто ме так научел (Етн30 249). **4.** „розприповєдац ше”: розязал бачи Пєтро як би указац свою мудросц пред паноцом (РНКЗаря 1938, 99). ◀ Од вязац. ♦ ~ **язик** „ошлебодзиц ше у бєшєди, розбєшєдовац ше”: вона люби у карчми свой блатни язик розв'язец (РН 8/1930, 1); || укр. розв'язати язик (мову) „розв'язец дакому язик”; ~ **як з торби** „дац швидки, готови одвит”: Але наш брат розязал як з торби. Чули ми од нього полни мєх докази (РН 12/1935, 2).

розв'язец ше -яжем ше зак. „одв'язец ше (о дачим зав'язаним)”. Слц. rozviazat sa „ис-

тє”. ♦ **розв'язал ше як (жидовски) мєх** „барз ше розприповєдал” (В. Саб.): розв'язал ше як мєх (Лєв. Ск.); **язик ше му розв'язал** „бар-жєй ше розприповєдал”: Кєд ше врацали до-му, гоч ше нє плянтали, язики им ше зато кус розв'язали (РН 7/1932, 1).

розв'язовац -зуюм нєзак. **1.** „одв'язовац дацо зав'язане”. **2.** „ришовац (питанє, проблем)”: А чом тото питає ище не розв'язане? Бо кажди чловєк ма инаки погляди, и кажди го инак розв'язує (РН 13/1935, 1).

розганяц -ям нєзак. **1.** „одганяц, роз-плашовац, с. растєривати”: Папа Йоан IX установєл же би ше зос дзвонами бурйи розганяли (Заря 12/1937, 7). Слц. rozháňat „исте”, поль. rozganiać „исте”. **2.** кух. „сцен-шовац цєсто з розвалку”. ◀ Од гонїц/-ганяц.

розгарнуц -нєм зак. „розшириц грома-ду по вєкшєй повєрхносци”. || Слц. rozhrnúť „исте”: rozhrnúť konáre, zem. ◀ Оп. гарнуц.

розгартяц -ам нєзак. „розширяц грома-ду по вєкшєй повєрхносци”. Слц. rozhrňat и rozhrnovat „исте”. ◀ Оп. гарнуц.

розгартячка ж. „направа збита з дескох у форми троугєлнїка за розгартанє шнї-гу по драгох”: Розгартячку цагали штири конї, єден чловєк шєдзел на преднїм коньови (Мир. Рм.). ◀ Оп. гарнуц.

розгвариц ше -им ше зак. „порозгва-ряц, побєшєдовац”: Вжал сом сєбє дзивчє, ... Анї ми миски не помїє, / Анї ми посцєль не оправи, / анї ше зо мну не розгвари (Етн9 ч. 327).

розгваряц -ям нєзак. „бєшєдовац, при-повєдац” (оп. розгваряц ше): И брат бул з Йовицом. Цо вони там розгваряли, цо нє, я нїгда не дознала (КовМихНО 169); Шєдзим гинто з бабу сєбє под конком, та так о кой-чим розгваряє (РН 28/1937, 2). У старших авторох частєйша повратна форма розгва-ряц ше (оп.). ◀ Од гвариц.

розгваряц ше -ям ше нєзак. „бєшєдо-вац, приповєдац”: [Землєдїлєц] жиє у нату-ри, йому кажда грудка жєми, кажда рошлїна позната. Вон ше розгваря зос свою жєму, зос своїм шацом у полю (РН 27/1928, 1); [Мудєрци] хторим мамє дзєковац ... же ше можеме на телефону розгваряц на вєльки

даліни (РН 2/1928, 1); Воні ше там розгварялі (Люб. Як.); До розуму ми пришли слова старенького владики ... кед зме ше розгваряли о Америки (РН 85/1926, 2); Недзеля пополадню. Як више так и того красного дня ше ивет розгварял на драже о жаздовству, о порційох и о крилатици (РН 69/1926, 2); Якишик жени розгваряли ше под облаком. Вон ше на ніх припатрал (РН 45/1929, 3); Спомнул сом, же ше з нашим земледільцом чежко було розгваряц до не давна. Вон на ученого патрел чудним оком (РН 1/1930, 3, М. В.); Кельо раз знала пребуц по годзини и годзини розгваряюци ше зос своїм квицом (РН 16/1930, 2). ◀ Од гваряц. Тота повратна форма у старших авторох частейша од не-повратней форми розгваряц.

розгеркац -ам зак. „геркаюци виволац дачий гнів”. ◀ Од геркац.

розглашиц -им зак. „розшириц глас, вистку, розхириц”. Всл. rozhlasic „исте” (Hal.).

розглашиц ше -им ше зак. „розчуц ше, розшириц ше (о гласу, вистки)”: И як уж визнали хтори Христов криж ... так жу ньому ишоу вельки народ: напредз од бліжей, як ше розглашело и по дальшим орсажу, насходзели ше людзе вельо (Етн30 92). ◀ Од глас, глашиц.

розгнівац -ам зак. „у векшей мири нагнівац дакого”.

розгнівац ше -ам ше зак. „у векшей мири ше нагнівац”: Розгнівани [Милош] так бил Турцох як кед каба улєци меджи вельо ташки (Етн30 156). Всл. rozhnivac (se) „исте” (Hal).

розгойновац -нуєм зак. „розтрошиц, розронтавац” (Евф. Пл.). ◀ Оп. гойновац.

розголени -а -е „зоблечени; хторому одкрити часци цела”: з хижи вишла невеста Жужи, така у бикинию як на плажи ... За ню вишоу и Пер у купащих гачох ... Кед их таких розголених видзела баба Маря, аж ей окуляри спадли до ванґли док оберала когута (РС); за браду и власи [е] скубани, та у кошулі розголени през валал водзени (ТамашРКер 72).

розголтац -ам зак. коц. „розкивац”: Розголтац то розкивац фурик, бициґлу, карс-

цель, посцель (СС. Мак.). || Всл. holtac „не налєговац, ловгац (у дачим бивним)”: pohy mi v nich holtaju [у ципелох], rozholtac „розкивац” (Hal), всл. rozholtac še и roscholtac še: roscholtane koleco (Buffa 243), слц. спишске и шаришске holdať и holtať „исте” (SSN), всл. holtaci „хтори ше кива”. ◀ Неясне. Основну форму голтац/гольтац (як всл. holtac) не маме зачувану.

розгольтац -ам зак. „розкивац”. ◀ Оп. розолтац.

розгольтац ше -ам ше зак. „розкивац ше, попущиц на сциснутих местох”: тото прикладац на рану най ше загої (завязац зоз рендочку най не спадне и меняц лік кед ше завої розгольта) (КолесарД).

розгоніц -ім зак. „почац швидше гоніц”: Кед диждж престал дакус падац, розгонел сом бициґлу, та дому (В. Саб.).

розгориц ше -им ше зак. „почац баржей гориц”.

розгоруцени -а -е „барз зограти на слунку”: Таки розгоруцени чловец в жиме не шме длужей стац лебо шедзиц не досц облечени (Заря 4/1935, 29).

розграц (ше) -реем (ше): [До огня] зме фурт єднак патрелі ... да ше тот плєх барз не розгреє, знаце? (ЖирошV 188). Оп. и розограц (ше).

розгребац -бем зак. „розгарнуц гребаюци”. ◀ Од гребац.

розгребовац -буєм незак. „розгартац гребаюци”: Вецей як годзину розгребовал вон [пєс] иніг зоз своїма моцнима пазурами ... и зато лєм вигреб хлапца з под инігу (РК 1925, 113).

розгривац -ам незак. 1. „зогривац”: Тото [божєствєне] иветло швици и розгрива ивет и нешка и будзе до конца ивета (РН 3/1928, 4); Яр нам знова започала, ... ярне слунко жєм розгрива (НЗ 7/1939, 17); 3 парним зогриваньом сцє цалу хижу розгривац. || Слц. rozhrievať „исте”. 2. „моцно зогривац”: Хлоп ми робєл у железней фабрики. ... Кладол до пєца железє, розгривал го, винімал и ношел под ролі (ЖирошV 202). ◀ Од грац¹ греєм.

розгривац ше -ам ше незак. „зогривац ше”: Розгривай ше дакус при шпоргету кед

ши хора (Ир. Фин.). || Слц. *rozhríevať sa* „исте“.

розгришене с. рел. „одпущене грихох на споведзи”: [Пановец] *пришоў але гвары же му не да розгришене кед не потпише свойо прызнане же неогранічэно вери до католічэскаго учэня* (Заря 5/1937, 5, Евг. Кочиш). || Всл. *rozhrěšic* „исте”, *rozhrěšene* „розгришене” (Hal), укр. диял. *розгрішене* „розгришене”. ◀ Од *грх*.

розгришиц -им зак. рел. „дац одпущене грихох, розгришиц”: *Кед ше дакому оліво швеци, та ше го розгриши* (Пвл. Бл.). || Всл. *rozhrěšic* „исте”. ◀ Од *грх*. Частейше хаснуеме форму без *г*: *розгришиц* (оп.).

розгагац ше -ам ше зак. „почац у векшей мири гагац (о гускох и прен.)”. Поль. *rozgęgać się* „исте (о гускох)”. ◀ Од оном. *гагац*.

[**розгажиц**] -им зак. 1. „з гаженьом розджамиц”. 2. „з ношеньом розшириц (обуй)”: *Ципели му були дакус цесни, але их за пар тижні розгажел*. ◀ Од серб. (раз)газити. Оп. газити.

розгваздац -ам зак. „погубиц дацо зложене, роздриляц громаду и под.; непорядно покласц, розтресц” (В. Саб.): *Колач ми шицок розгваздани на тепши* (Сф. Мак.); *Кед орал, та шицко нагваздал, розгваздал* (Г. Р.). ◀ Од *гваздац* (оп.).

розгольгац -ам зак. „розмутыкац”: *Не сцем я кисле млеко кед ши го так розгольта* (СС Мак.). ◀ Од *гольтац* (оп.). Оп. и *розгольтац*.

розгужліц -ім зак. „розвязац гузел (и прен.)”.

роздавац -ам незак. „давац, дзеліц шицким, велім”: *Кажди дзень роздава ше млеко и хлеб худобним школяром* (РН 46/1928, 1). || Слц. *rozdávať* „исте”.

роздавиц -им зак. „розджамиц, розпучиц”. ◀ Од *давиц*.

роздавиц -им зак. експр. „розджамиц, розпучиц”. ◀ Од *давиц* з помоцнююцу морфему -и-.

роздарті -а -е 1. „роздрани”. 2. „хтори длуго йойчи, розйойчани (звич. о дзецку)”: *Дома вона [недавно народзена шестричка]*

роздарті, розмазана, себична (шк. сост.). ◀ Од *дрец* (ше).

роздац -ам зак. „подавац, подзеліц шицким, велім”. Слц. *rozdať* „исте”: *všetky peniaze rozdal*

роздвоіц -ім зак. „оддзеліц едно од другога”: *Бляху и каріку [ковач] ви́ковал зоз желе́за так же их не мож було роздвоіц* (Фа 87). ◀ Од *два/двой-*. З оглядом же исте дієслово иснує и у восточнословацким (оп. *роздвоіц* (ше) и *роздвойовац* (ше)), нашо *роздвоіц* (ше) не треба тримац за сербизем. Оп. и синоним *розлучиц* (ше). Оп. и *оддвоіц* (ше)/*оддвойовац* (ше).

роздвоіц ше -ім ше зак. „оддзеліц ше едно од другога”. || Слц. *rozdvôjiť (sa)* „исте”. И у Жирошовой емисіі о Горніці Рускиня з Горніці похасновала дієслово *роздвоіц* (ше).

роздвойовац -юєм незак. „оддзельовац едно од другога”. || Всл. *rozdvôjovac* „исте”.

роздвойовац ше -юєм ше незак. „оддзельовац ше едно од другога”. || Всл. *rozdvôjovať* „исте”, всл. *rozdvôjovac se* „исте”: *drahy se rozdvôjuju* (Hal).

роздербани -а -е „розтрешени, погубени”: *Радио нам роздербани* (С. Мйр.); *Гвари ше: роздербана бицигла „розтрешена”; роздербана сукня „порозцагована, без фурми”; роздербане колесо на кочу „порозсушоване, шина на нім ходзи”; вулгарно и о жени* (В. Саб.). ◀ Од *дербач* (оп.).

роздербач -ам зак. „розтресц, погубиц”. || Слц. *rozdrbať* „исте” (HSSJ). ◀ Од *дербач* (оп.).

розджамиц -им зак. „з прициском або вдереньом розпучиц, змуляц”. ◀ Од *джамиц* (оп.).

розджубац -бем зак. „джубаюци роздлобац, рознесц”. || Всл. *rozdzubac* „исте” (Hal). ◀ Од *джубац*.

розджубовац -буєм незак. „джубаюци роздлобовац, розношиц”: *ти зоз оштрим писком розджубуєш грозно, а я гушеніци по древе* (ЧаканБас 78).

роздзеліц -ім зак. 1. „подзеліц на часци”: *А яраш бул роздзелени на два класи* (ЕтнV 100). 2. „подзеліц велім, шицким”.

роздзеліц ше -ім ше зак. „подзеліц ше на часці”: *И як [шашка] прешла керестурски хотар, роздзелела ше на два страни и так пошла една ўу поладню, а една ўу виходу* (ЕтнV 89).

роздзерац -ам незак. 1. „з драньом роздзельовац”. 2. „виволовац при дзецку плач, роззойчовац дзецку”. 3. ~ **очи а**) „отверац очи после спаня”: *Так ше ми дримало у церквы, зоз шицку силу сом очи роздзерала* (Г. Р.). 6) „патриц з моцно отворенима очми же би ше лепше видзело, вищиряц очи”: *Недалеко од нас чули зме цихе шушотане лісца ... Стоїме так за дровом и роздзераме очи же бизме видзели лепше у цмоти. Ніч не видзіме* (КочишПП 133) || Всл. idz medzi svet, a rozdzeraaj oči (Buffa). 4. ~ **уста** „барз отверац уста”: *Цо ти то, бабо, круціши? ... – питал ше я и роздзерам уста же бим лепше чул цо ми пове* (РН 46/1936, 2, М. Ковач). ♦ **роздзера очи як жаба у кислим млеку** „барз отвера, вищиря очи” (В. Саб.). ◀ Од дрец (оп.).

роздзерац ше -ам ше незак. „дрец ше на часці”: *Хмари ше роздзераю „у хмарох ше правя дзири, хмари ше розходза”* (В. Саб.).

роздражніц -ім зак. „розгнівац дакого; виволац при даким нервозу”: *Дзвигнул ше якиш вода Гидейоси и роздражнел народ японски против християнох* (РК 1927, 48). ◀ Од дражніц (оп.).

роздражніц ше -ім ше зак. „розгнівац ше; постац нервозни”. Слц. rozdráždiť (sa) „исте”, укр. роздражнити „исте”.

роздражньовац -ньюем незак. „розгнівовац дакого; виволовац при даким нервозу”. ◀ Од дражніц (оп.).

роздражньовац ше -ньюем ше незак. „розгнівовац ше; поставац нервозни”: *И цо вецей еден другому [Янко и Габор] пакосци робели, тим були баржей нагнівани. Та и пси ше знаю гриси, цо ше вецей колю тим ше баржей роздражнюю. Кед пса вдеря по задку, вон дума же го якиш други пес укушел, па ше ище баржей розятри, так и тоти сушеди* (РК 1927, 94). || Слц. rozdrážďovať (sa) „исте”, поль. rozdrażniać (się) „исте”, укр. роздражнювати „исте”.

роздрандац ше -ам ше зак. „розбербляц ше (о дзецку)”. ◀ Од драндац (оп.).

роздрец -ем зак. 1. „подрец на часці”. 2. *прен. „розійойчац (звич. дзецко)”: Заи ши го роздар!? 3. ~ **очи а**) „отвориц очи после спаня”: Док сом очи рано роздарла ...* (Мел. Мг., В. Р.). 6) „вищиряц очи; уважнейше попатриц”: *Цо ши роздар очи ягда ши ме ніжда не видзел* (В. Саб.); *У Вербаише сом роздар очи наздаваюци ше увидзиц Руснака* (БакковВТ 97). 4. ~ **окуляри** „лепше попатриц”: *Роздри тоти окуляри „лепше опать”* (Ю. Пап). ◀ Од дрец, Оп. и розодреца. ♦ **роздрем це як жабу** гандроване, грожене: *дорас випрагай коня зос чуда швецкого, бо це дорас роздрем як жабу!* (РК 1937, 137, М. Бирк.)

роздрец ше -ем ше 1. „розодрец ше, подрец ше”. 2. „барз злярмац”. ♦ **да ше роздре** „ма роботи, обовязки на вецей страни, не може посцитгнуц шицко”: *Да ше роздре, тельо ма роботи* (Ир. Фин.); ~ **од радосци и под.** „не мочи себе розказац од радосци и под.”: *Янко Т-ов сце ше роздрец од радосци, бо цо думаце – жені ше* (РН 3/1929, 2, М. Ковач).

роздриліц -ім зак. „дриліц з єдного места на боки”: *баба Юла, котра ма на брежку хижу, роздрилела желени облачніци и отворела облачки* (РН 17/1934, 2). ◀ Од дриліц/дриляц.

роздриляц -ям зак. „подриляц з єдного места на боки”.

роздрильовац -люєм незак. „дриляц з єдного места на шицки боки”: *Швині у валовку роздрилюю єдзене* (В. Саб.). ◀ Од дриліц/дриляц (оп.).

роздрузгац -ам зак. „розруцац, розтресц, погубиц” (В. Саб.): *Роздрузгал трактор, та го не зна поскладац* (Г. Р.); *Роздрузгац значи „розтресц, погубиц”: роздрузгал авто „розтрес”* (Сф. Мак.). ◀ Од друзгац (оп.).

роздрузгац ше -ам ше зак. „розтресц ше, погубиц ше”: *Карсцель ше нам роздрузгал „розпадул ше”* (Пвл. Бл.).

роздувац -ам незак. 1. „розношиц лісце и под. (о витре)”. 2. „дуюци розпальовац”: ~ **огень** „дуц до огня же би ше розгорел”.

роздудрани -а -е „хтори вельо дудре”. ◀ Од дудрець (оп.).

роздумани -а -е „розумни”: Наш мудри, роздумани селян (Заря 6/1934, 1).

роздумаць -ам зак. „подумаць, розсудзиць”. ◀ Од дума, думаць.

роздумаць **ше** -ам **ше** зак. 1. „роздумаць”: Най **ше** Микола роздума чи вежне жем под аренду (В. Саб.); Добре **ше** роздумай яки облаки купиш до хижи (Пвл. Бл.); А Ви, мила мамо, **ше** терас роздумайце цо да робице (ЖирошМСМ 25); Най **ше** добре роздумаю и най правду поведза (ЖирошМСМ 75). 2. „оддумаць **ше**, предумаць **ше**”: Питал ю богати, але **ше** роздумала, бала **ше** же **ше** будзе [над ню] витримоваць [же є худобна] (Пвл. Бл.).

роздумоваць -муєм **незак.** „розсудзоваць”. Всл. rozdumovac „исте” (Czambel).

роздуць -уєм зак. 1. „рознесць лісце и под. (о витре)”. Слц. rozduć „исте”. 2. „з дуцом розгориць огонь”: Чловек ... роздул жирячку у котлянки (СабодРцар 12). ◀ Од дуць (оп.).

роздуць **ше** -уєм **ше** зак. „почаць mocno дуць (о витре)”: Яки **ше** витриско роздул (Г. Р.). || Слц. rozduć sa „исте”, поль. rozdać się „исте”.

розедаць -ам **незак.** „барз гніваць”: Сушеда то [женово упрекосцене] розедало, та **ше** часто вадзели, а и бил ю, цо повесиць... Оцець виганял сина до швета, а маць, дабоме, не дала (РС 3/2004, 10, М. Ковач); Та вецка пробовал [Том] нини спред самого носу украднуць фалаток цукру и достал єдну моцну по пальцох. ... „Видзиш, Сид ме ніжда не розеда як ти” (ТвенМ 25). || Слц. rozjedať „мучиць, трапиць (психично)”: začal ma nepokojo rozjedať. ◀ Од есць (оп.).

розедаць **ше** -ам **ше** **незак.** „барз **ше** з часу на час гніваць”: Розедала **ше** лем же пришол дому зоз вишицреним бутеларом, а дома телі уста треба накармаць (РС 10/2014, 16, М. Симун.).

розедзени -а -е „барз розгнівани”: Гак бул розедзени на самого себе. Лем кед подума яки випаднул магарець (ТвенМ 222); знаиш я така роедзена, нагнівана (Рускині 88). || Слц. rozjedovaný „исте”.

розесць -єм зак. „барз нагніваць дакого”: Єст таких людзох, з котрима не мож легко на єдну драгу зисць, особено кед **ше** дакус напию. Лаю, вируцю на оч койцо, так же и наймирнейшого чловека розедза (РН76/1926, 2). ◀ Од есць (оп.).

розесць **ше** -єм **ше** зак. „барз **ше** нагніваць”: Шваб **ше** ... розед, збелавел и почал хватаць його пайташа за перши же най му враци пенєж (НК 1988, 152); Тераз гонь кадзи ци я повем – розед **ше** дідо Митро (РС 36/2012, 11). Слц. rozjedovat sa „исте”. ◀ Од есць (оп.).

розжалени -а -е „барз жалосни”: „Видзиш, мили, же сом хора, / чом не идзеш по дохтора? ... шерцо мойо розжалене (Етн9 ч. 107). || Всл. z šercom rozžaleny (Lacko 66).

розжаліць -ім зак. „розжалосциць”. ◀ Од жаль (оп.).

розжаліць **ше** -ім **ше** зак. „розжалосциць **ше**”.

розжалосцени -а -е „барз жалосни”. Слц. rozžalostený „исте”.

розжалосциць -им зак. „зробиць жалосним, зармуциць”. ◀ Од жаль (оп.).

розжалосциць **ше** -им **ше** зак. „постаць барз жалосни”. Слц. rozžalostiť sa „исте”.

розжимнени -а -е „барз вихладзени (о просторії)”: Три дні зме не топели, та нам хижа барз розжимнена (Г. Р.).

розжирячиць -им зак. „розограць (метал и под.) до швицацосци, с. усяїати): на розжиряченим асфалтним потоку (ПапгДюТров 48).

розиграни -а -е „розбавени”: дудрал мой дідо док **ше** ми, розиграни, бавели на джмурки и на пис-пас (ЧаканСаф 14).

розиграць **ше** -ам **ше** зак. „постаць живи, розбавени”, у нар. писньох и старших авторох: Як **ше** уши розиграли, / шицок жалер розтаргали (БиндКост 105); распальели **ше** госци, розиграли и почало **ше** цошка рихтаць (Заря 10/1937, 7). Слц. rozihrať sa „постаць живи, розбавени”: krv sa mu rozihrala, deti sa rozihrali.

розидзени -а -е „тот цо **ше** розишол зоз супружніком”: Муж и жена були розидзени, а вец муж пошол жу ней на помирку (Пвл.

Бл.); Вона ше не може пришагац у церкви кед є розидзена (Пвл. Бл.); Та чи я баш мушим зос нїм жиц? Як же жию други розидзени, та так будзем и я! (РН 46/1935, 3, Д. Б.); а вращарка млела каждому цо сцела, ... же ше розидзени (охабени) муж и жена зиду о пар дні (РН 3/1934, 4, Б.).

розисц ше -идзем ше зак. 1. „пойсц кажди на свою страну (о групи, сходу и под.)”. 2. „розтаргнуц малженство (о супружнікох)”: Муж и жена ше не злагодзелі, та ше розишлі (Пвл. Бл.). 3. „буц потрошени (о пенєжу, єдзеню и под.)”: Динар ту, динар там и пенєж ше розидзе (ЛатякТал 150); с тих пенєжох цо сом заробел на косидби ... купел [сом] двої шмати ... ципели, сламянік, шапочку, куфер и койдзєяку дробєняву, та ше пенєж розишол (ЖирошМСМ 89); Напекла сом полну тепиу колача, але кезде вежне дакус, та ше колачи розиду (Г. Р.). 4. „розшириц ше и скапац (о густей маси): Диму не було, розишол ше (ЖирошV 264); Диждѣ престал падац, хмари ше розишли. 5. „розпаднац ше (о зложеной целосци, розсушених дескох и под.)”: Роги [закрица] ше на верху сходзели, а же би ше не розишили, место гвоздох ше хасновали древени колчки (гвари ше и клінки) (ПапОл 19); Брадли ше на ше му розишло, бо ше пси хпали помєдзи бали шєна, та их роздриляли (Н. Ер.); Кед почню по тей драги за Змаєво ходзиц шлєпєри, розидзе ше драга, розчакне ше; шлєпєри розчакню и мост на беґєлю (Мик. Ск.); Тканє або штриканє ше розишло, на ридше ше розцагли нїтки на пречуханим месце” (ИГК); Пукла нам крипта, та сом ше бала же ше нам розидзе, зато сом дала нову плочу положиц (Г. Р.). 6. „розшириц ше (о новосци и под.)”: Розишол ше хир вшадзи, по шицких странах же дзєшка здалєки римского оца чекаю (Етн30 106). ◀ Од исц (оп.).

розиходзиц ше -им ше незак. 1. „розходзиц ше, одходзиц кажди на свою страну”: Сушєдзи ше розиходзєли по цихи дому ..., а вонка на чарним небє вишєли хмари (РН 41/1927, 2, М. Ковач); Ту на смертельней посцєлі розиходзєли ше богати од художних (РН 9/1934, 2). 2. „роздзєльовац ше”: кари́ка, котру ковач кладол зоз другого боку ваги

на месце дзе ше предні шніци починаю розиходзиц (Фа 75). Оп. и розходзиц ше¹.

розказ х. „поставєна дакому обовязка, вимаганє, с. наређење”: Бо бул розказ од цара же хто му дзивку однєє од шарканя, достанє дзивку и пол кральовства (Етн29 94); Бул видати розказ з варошского дому: на хторого жазду дойдзе шор ... же би вишили вонка, котри того дня яраш прияли (ЕтнV 100); Социялисти так розказ дали же не шлєбодно да худоба жаздови од ланица три форинти плаци (ЕтнV 102). ◀ Од казац (оп.).

розказац¹ -ажєм зак. 1. „поставиц дакому обовязку, вимаганє, с. наредити”: Розказал [цар] ю привєсц ... и питал ше єй: Чом вона не тот закон трима хтори цар заповєдал (Етн30 20); Дораз им [войску] розказал же да Чарного краля войско розтрєпу (Етн29 58). 2. „наручиц, бештеловац” а) (наручиц єдзєнє у ресторану): Поишол раз до карчми, розказал вариц за сто хлопох полудзєнок (Етн29 147); да тєраз роскажєцє два палєнки, да сєбє черкнємє, як людзє, а вєц такой идзємє (РН 7/1930, 3). || Всл. rozkazac „истє”: šedli zme gu stolu, rozkazali piva (Lacko 79), слц. rozkázat „истє”: rozkázat si pivo, víno, obed, večeru, pieseň. б) (наручиц виробок дачого у майєстра): Розкажєм торту да ми упєчє за свадзбу „наручим торту у тортарки” (Пвл. Бл.).

розказац² -ажєм зак. (дакому) „прєшвєчиц дакого”: Розкаж ти дакому да ше не вимсцє кед му хижу запалєли (В. Саб.). ◀ Од казац (оп.). ♦ **не мочи розказац дакому/дачому** „не мочи прєшвєчиц дакого; не мочи звладац жаданє, страсц”: Барз сцєл пойсц робиц до иножємства, не мож му було розказац „не мож го було прєшвєчиц же би не пошол” (Лєв. Ск.); Ви виновати а не я. Яки сцє оцєц кед не можецє розказац єднєй дзивки (= кед ю не можецє прєшвєчиц) (РК 1941, 45, М. Ковач); И так тот младєнєц своєй натури розказац не мог и лєм прєдлужовал свою любов гу дзивки и трошєл своєю пенєжи (= не мог свою натуру прємєнїц) (РК 1924, 159, М. Висл.). || Руснацкє у Ёрємбєлю: повєдаю людзє же сєбє вибєрам [фрєєра]; хто гвари, най гвари, хто же ми

розкаже (= хто ми цо може?) (Жирош: Горніца II, 2016, 147); **не може (могол, могла) себе розказац** „не може ше змириц, не може ше нормализовац з розположеньом”: Чекала сом майстра, а кед вон не прииол, не могла сом себе розказац „не могла сом ше змириц” (Г. Р.); Купела килу чоколади, та ше барз секирала чом тельо купела, не могла себе розказац (Г. Р.); Вон на схадзкох фурт сце бешедовац, шедзи як на иглох, не може себе розказац (В. Саб.); Миш ей погризол барз красну нову плахту на посцелі, та два дні лежала у посцелі, не могла себе розказац (Г. Р.); **розказац шерцу (серденьку)** „забуц смуток, любов и под”: Як ми моя новта уж на жалосц вишила / же я ше з моім мужем на длуго розишла; / ... Можем я зашпицац, можем я заплакац, / свому серденьку не можем розказац. / Розказала бим му да мам повесц кому (Етн9 ч. 319).

розказовац -зуєм **незак.** (гу **розказац**)

1. „видавац розкази”: А кед ше покошело шицко зарно царске, шипан розказовал же ані єдному жаздови не шлебодно свойо зарно вожиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла (ЕтнV 87). **2.** „наручовац (єдзене у ресторану, робу у майстра)”

розкапчац -ам **зак.** „роздзеліц закапча-не”. ◀ Од капча, капчац.

розкапчац ше -ам **ше зак.** **1.** „розкапчац шмату на себе”. **2.** „одкапчац ше (о капчи и под.)”.

розкапчавац -чуєм **незак.** „роздзельовац закапча-не”.

розкапчавац ше -чуєм **ше незак.** **1.** „розкапчавац шмату на себе”. **2.** „одкапчавац ше (о капчи и под.)”.

розквитац -ам **незак.** „розвивац квити, квитицу”. ◀ Од квет, квитицу (оп.).

розквитицу -нем **зак.** „розвиц квитиц”.

розквочиц ше -им **ше зак.** „достац инстинкт шедзиц на вайцох (о кури и под.)”: Кура (квока) ше ми розквочела (Ир. Фин.); Того мешаца ше кури починаю нєсц Кед ше дайедна розквочи треба ю насадзиц на вайца (Заря 5/1937, 7). ◀ Од квока, квочиц ше.

розкивани -а -е „розгольтани”: Тот мост бул уж таки стари и дотрепани, ... дески розкивани, древа повицаговани (РНКЗаря 1941, 87).

розкивац -ам **зак.** „зробиц же би ше дацо не тримало твардо, розгольтац”. Слц. rozkúvať (sa) „исте”. ◀ Од кивац (оп.).

розкивац ше -ам **ше зак.** „попуциц у твардосци, постац розкивани”.

розкивовац (ше) -вуєм (ше) **незак.** жу **розкивац (ше)**.

розкиснуц -ишнем **зак.** „розмокнуц”: Кед сом почала райбац, та цали дзень ... Бо то на руках райбац. И руки ше счухали и нохи, руки розкисли (Рускинї 190).

розкихац ше -ам **ше зак.** **1.** „розисц ше, розпаднуц ше (о векшим дружтве)”: Розкихало ше дружтво „розишло ше дружтво” (СС. Мак.); Так було [бавене на шнігу] од першого, та по остатні дзень одпочивку [а] остатнього дня ше дружтво розкихало (Загр. 5/2004, 7); „Дружтво даяке маце? Думам аматерске, шпицацке, гудацке?” „Та мали зме, але ше розкихало” (НК1970, 143, М. Ковач). **2.** „погубиц ше (о догвареней свадзби и под.)”: Розкихала ше свадзба „рихтала ше свадзба, але ше погубела” (СС. Мак., В. Саб.); Розкихало ше приятельство (Г. Р.); Догварка ше розкихала „не догварели ше до конца”; Мали буц пратки, але не буду, розкихали ше (В. Саб.). ◀ Од кихац (оп.). Не назначени карпатски паралели.

розкладац¹ -ам **незак.** **1.** „класц коло себе, по stole и под. предмети за роботу”: Майстор розклада серсан коло себе. Слц. rozkladať: rozkladať riad po stole. **2.** „поставяц (шатор и под.)”: Ту ци єден розклада свойо мрежи да ци забере святу виру, там заш други бие на твою народносц (РК 1925, 135); Розкладаю шатор за свадзбу. **3.** ~ **карти** „при картаню тот цо премишал карти кладзе их по stole”: Циганка: миша карти ... розклада карти и бешедує (РК 1936, 104, О. Торма). **4.** ~ **огень** „подпальовац огень у пецу, шпоргету”. Слц. rozkladať oheň „исте”. ◀ Од класц (оп.). • ~ **з руками** „провадзиц бешеду з руками, гестикуловац” (Лев. Ск.): Други з ловадох (з руками розкладаючи): Ми

идземе лесом, лесом (РК 1923, 92, Г. Кост.); слц. rozkladat rukami „істе”.

розкладац² -ам *незак.* 1. „толковац”: Пан директор му розклада шицки предносьци фирми Вандерер и то с таким успіхом, же ше бачи Дюра обовязал купиц ауто (РН 6/1929, 2); Дармо я им розкладала (РН 9/1937, 2, Фрушк.). 2. „приповедац, дискус-товац”: Обачел, же иду зос школи ... Цошка живо роскладали (РН 7/1929, 2, С. С.); О тим не нужно ані вельо розкладац, бо зме о тей твари шицки прейшечени (РН 32/1930, 2). ◀ Од класц (оп.).

розкладац ше¹ -ам *ше незак.* „класц ко-ло себе предмети за роботу”: Ніхто таки [огурки] не мал. Не мушел сом ше ані роз-кладац на пияцу. Лем цо сом станул з ав-том, такой купиц коло мнє, просто их розгребали (Ю. Пап); Кирбайоше приходзе-ли дзень пред Кирбайом. Уж од рана ше по-чали розкладац з коніками и колімбачками коло Паньскей карчми и Вайсовей хижки, у самим центре валала (ФейІр 72).

розкладац ше² -ам *ше незак.* „обшир-нейше приповедац”: Да ше на длугоко и широко не розкладаме, наведземе лем трав-нички семинар и зимназію (РК 1939, 49).

розкладно *присл.* „ясно, крашне, ро-зумліво (бешедовац)” (Г. Р.): Вишол ста-рець пред цара ..., бешедує ясно и розкладно (РНКЗаря 1941, 71).

розкласц -адзем *зак.: ~ огня (огень)* (Люб. Як.): Одар го [вола], здзал на рожень, огня розклад, пече вола (Етн29 162); Пришли худобни людзе зос шекерами. Рубали, реза-ли ядлови лес, розкладли огня и гралі ше при ньому (РН 57/1926, 3); розкладол огня, ува-рел жени чай (РН 45/1933, 2).

розключьовац ше -ньюем *ше незак.* „розплетац ше, розтресац ше, поставац як клоче (о дачим заплеченим)”: Же би ше ма-нила не розключьовала, на ей концу треба завязац жўзел, та ше не будзе розплетац (В. Саб.). ◀ Од клоче (оп.).

розключіц ше -ім *ше зак.* „розтресц ше, розплесц ше, постац як клоче (звич. о дачим заплеченим)”: Кед ше манила роз-ключіц, вец є не добра (М. Рм.).

розкодкодац ше -ам *ше зак.* 1. „почац у векшей мири коткодац”: а єдна кура ше роз-кодкодала и ніяк же би престала (ЧаканБ2 85). 2. *прен.* „почац ше вадзиц, розкричац ше”. ◀ Од оном. кодкодац.

розкомоциц ше -им *ше зак.* 1. „зобле-чиц зоз себе звишни, звич. верхні шмати”: Шедніце, розкомоцице ше. 2. „змесциц ше удобно, без уніманя”. Серб. раскомотити се з обидвوما значеняма. ◀ Оп. *комотни.*

розконарени -а -е „хтори ма вельки або вельо конари (о древе)”. Слц. rozkonárený strom „істе”.

розконариц ше -им *ше зак.* „нагнац вельки або вельо конари (о древе)”. Слц. rozkonárit sa „істе”. ◀ Од конар (оп.).

розкореніц ше -ім *ше зак.* „пушиц ве-цей корені”: На яр [коровча] скорей ше роз-кореня, замоцнєю и розвию (РН); нескоро шате жито ше не так розкорені як вицасне (РК 1922, новембер).

розкормоциц ше -им *ше зак.* „ошлебо-дзиц ше, жадац посцигнуц дацо цо други не одобруу”: Так ше розкормоцел у люцким обисцу (= справує ше як кед би обисце було його) (Г. Р.); Кед ше оцєц розкормоци и зосце предац жем, поведз му най ю да под аренду до задрўи (Пвл. Бл.). Невиведзена форма кормоциц ше (оп.) значи „кормацац ше”, а од ней очиглядно виведзена форма розкор-моциц ше зоз значеньом „намагац ше, про-бовац буц шлебоднейши”. Оп. *кормоциц ше.*

розкош¹ *х.* 1. „вельке задовољство, ужиток”: Ша вера и мнє не роскош, кед сце ше так затрепалі, змачали, та кельо тєраз мам роботи док шицко до шору приведзем (РН 33/1929, 3); Яки розкош по тей гору-чави так далеко путовац! (Г. Р.); Жимно ми, за нохци ми заходзи, дуєм до пальцох и плачем: „Мамо моя, дзе сце, да видзице „роз-кош” своєй дзивки!?” (Сф. Мак.) 2. *мн.* **роз-коши** „задовољства, уживанє”: Одпиш ти мнє, мила, ... / Гей лем ти мнє одпиш як ше дома владаш? / Чи ши у розкошох, чи у вель-ким жалю / же я за катону у тим цудзим краю? (БиндКост 14); Яй, горе ядловцом оре дзивче з ждовцом; / оре єшеніну, Боже, не

швечи му! /... апочко, мамочко, и родичи мойо, / придзце ви опатриц и розкоши мойо! / ... Тераз ви слухайце за розкоши мойо! / Ша то и я могла лепши розкоши мац, / але ми не дали мой оец та и мац (Етн9 ч. 330); Мамо моя мила, мамо моя люба, / я при тебе росла як в заградзе ружа. / Росла я, росла я у вельких роскошох, / тераз ши ме дала до тих люцких людзох. / ... Ей розкоши мойо, шицка радосц моя / при тебе остала, мила мамо моя! (нар. писня у РК 1929, 46–46); Забули людзе, цо научовал найвекши учитель швета: „Люби [= люб] ближнього swojego як сам себе!” Тераз вредзи иншака бешеда: „Люби лем пенєж и тоти розкоши котри за пенєж мож купци, и за ніч ше друге не старай!” (РН 32/1932, 1); Нєшкайши млади не знаю цо од роскошох (Пвл. Бл.); Але Тома уж як мали хлапец почал роснуц у вельких роскошох и розпустох, оец и мац го ховали як єдинца (РН 29/1932, 3); Люби лем пенєж и тоти розкоши, котри за пенєж мож купци (РН 32/1932, 1). || Поль. *rozkosz* ж. „задовољство, блаженство”, мн. *rozkosze* „краси, прицагуюци страни”: *rozkosze życia* на всі „краси живота на валале”. ◀ Од праслав. *кохати*. • **робиц дацо з розкошу** „робиц дацо зоз задовољства”: А чи думаце, мили *газдо-ве*, же то Немец лем з розкошу роби? ... Немец добри рахункош, и боме таке не роби, з чого би хасну не мал (РК 1924, 116, Д. Б.).

[**розкош²**] х. „луксуз, с. раскош”: [З вишиваньом на праткох дзивки] не лем час трацели але и готови пенєж на дармо, на роскоши трошели (РН 44/1930, 1, Д. Биндас); Розкоши почина теди, кед ше розручуєме з маєтком и зос стварами баржей, як нам то возможно; баржей як би нам то швечело по при других людзох, котри у биди (РН 13/1933, 1, М. Винай); Господи, яки там [у готелу] розкош! ... Єдла – од видуму швета, ... а пиєме найлепши австрийски вина (РС 19/2012, 16). ➔ Гоч лексема розкош² ма українську паралелу: *роскіш* ж. „1. луксуз; 2. обилносц, богатство”, тримаме же вона у нас сербского походзєня, прето же ше значєня лексеми *розкош*¹ ище хасную у народней бешеди.

розкошни -а -е „полни задовољства”: Вєсла мили моцнейше, моцнейше / и лем дума на розкошини часи / кед милєнка будзе виє його (КостПоез 105). || Всл. *roskošni* „бєсни, нєстримани” (Bartko 203).

розкошовач -шуєм незак. „жиц у задовољству; трошно жиц” (М. Рм.): [У рабовласніцким дружтве] єдни мушєли робиц за дармо найчє[жш]и роботи, ... а други лем уживали плод цудзей муки и розкошовали (РН 83/1926, 4, М. Мудри); Бо по войни, кеди ше до пенєжа лєгко доходзєло, було го у изобилію. Поєдини почали роскошовац. Лакмєли ше на наглє збогацєнє, дали ше на лєгкомислєну шпєкуляцію и тото их убило (РН79/1926, 1); У чловеку панує жаданє за розкошованьом, впливом, маєтком и богатством (РН 8/1937, 2); але чловец окрем жалудка ма ище и розум и душу, зато вон ше и о иньшим стара, а не лем як би ше добре наєд и роскошовац (РК 1924, 129). || Укр. *розкошувати* „жиц у розкошу, луксузу, уживац”, поль. *rozkoszować się* „уживац”, всл. *rozkošovať* „жиц у богатствє, уживац” (Hal).

розкраднуц -нєм незак. „покус покраднуц, розцагац”. Всл. *rozkradnuc* „истє” (Hal).

розкракориц ше -им ше зак. „почац гласно або нагнївано приповєдац; почац одповєдац”: „Дай гєвка тоту склєнку! Ша за то палєнку Бог дал да ше пиє.” „Нацє, задавєли бисцє шє, цо бисцє шє аж задавєли.” „Но... но... но Като. Цо ци шє нараз стало? Палє як шє розкракорєла ...” (РН 14/1929, 2, М. Ковач). || Всл. *rozkrakoric se* „розприповєдац шє” (Hal), слц. *rozkrákorit sa* „истє”. ◀ Од *кракориц шє* (оп.).

розкрац -аєм зак. „розрєзач (хлєб, гєрєгу)”. || Всл. *rozkrac*: *ked še cali chleb na štiri rozkraje* (Czambel). ◀ Од *крац*.

розкрачац -ам зак. „премерач оддалєносц з крочаями” (Ю. Пап): Кажди за сєбє розкрачал жєм и одрєдзєл цо ма такой робиц (ЖирошV 262); Розкрачал ширину свого фалата жєми.

розкрачац ше -ам ше зак. „почац исц з вєкшими и швидшими крочаями, розпонагляц шє”: Але вона шє заш лєм розкрачала

по жарадичох, а за ню ступци Сид и Мери (ТвенМ 51); Розкращал ше, та за 40 минути сцигол з Коцура до Вербасу (В. Саб.). ◀ Од крачац (оп.).

розкресциц ше -им ше зак. „розисц ше по неуспішним медзисобним дзеленю”: Кед ше розкресцелі зоз заєдніцким трактором, та одтеди су недобри (Пвл. Бл.).

розкрочиц ше -им ше зак. „на стояци розшириц ноги”: Лежінь ше розкрочел як прави косач и махал з ослу ліво-право по коси (КочишПП 114). || Всл. rozkročit se „исте” (Hal), слц. rozkročit sa „исте”. ◀ Од крок, крачац (оп.).

розкруцац -ам незак. „розмотовац, одкруцац”. Слц. rozkrúcať „исте”.

розкруциц -им зак. „розмотац, одкруциц”: Боси дзеци [на полю] у тей горучави ледво чекали же би мац на поладне розкруцела торбу (Заградка 1/1995, 18). || Слц. rozkrútiť „исте”. ◀ Од круциц (оп.).

розкруциц ше -им ше зак. „розмотац ше, одкруциц ше”. || Слц. rozkrútiť sa „исте”.

розкушиц -им зак. „розгризц”: Мац орех вжала и розкушила, виняла ядро, та им дала (Етн30 3). || Укр. розкусити „исте”. ◀ Од кусац (оп.).

розламац -мем зак. „зламац”.

розламац ше -мем ше зак. „зламац ше”.

розлежац ше -жим ше зак. „з длугим лежаньом страциц дзеку стануц и робиц”: Кед ше розлежим, як вец станем? Цо ши ше розлежал як здохліна!? (В. Саб.) || Слц. rozležat sa „исте”.

розлезовац ше -зуєм ше незак. „розиходзиц ше, кляпчисциц ше при печеню (о цесту)”: Кед ше колачи не дзвигали, але ше цесто розлезовало, вец ше додало муки (ХомаБл 193).

розлезц ше -ежем ше и **розлезнуц ше** -ежнем ше зак. 1. „скляпчисциц ше при печеню (о недосц натвардо загнеценим цесту и под.)”: Цесто не имело буц барз мегке и добре було кед мало вельо квасу, бо иншак би ше цесто розлезло (ХомаБл 184); Хлеб ше єй розлезол у пецу (М. Рм.); Горгелі ше ми розлезли (Г. Р.). 2. „розляц ше (о вайцу, о жовчку вайца)”: Кед вайцо не фришке, кед кура

на нїм шедзела 24 годзин, воно кед ше розбие, та ше жольчок розлеже; вайцо у хторим єст зародок розлеже ше кед ше розбие (В. Саб.). || Всл. rozlesc se „розляц ше”, слц. rozliezť sa „исте”. ◀ Од лезиц, лежем (оп.).

[розлика] ж. „неподобносц, розличносц”: И ту не робя ніякей розлікі: цо читаю, читаю лем прето, же тото можу зрозуміц (КостЛибер 4). || Всл. rozluka „розлика”: velka rozluka medzi tima bratami (Bartko 204). Керча форму розлика наводзи як бачванско-сримску (БС): значи же ю у других русинских бешедох не зазначел. З оглядом же маме лексеми розлучиц/розлучовац „розликовац” и розлични „рижни”, можеме предпоставиц же зме и зоз значеньом „розлика” хасновали форму розлука, яку зме зазначели у Бартка (тоту форму хаснуєме и зоз значеньом „розход”). Медзитим, лексеми розлика, розликовац (ше) нательо укоренени у нашей бешеди же ту о лексеми розлука „розлика” чежко вивесц конечное заключене. ◀ Од серб. разлика.

[розликовац] -куєм незак. и зак. „обачовац/обачиц розлику, неєднакосц”. ◀ З оглядом же маме и форми розлучиц/розлучовац з истим значеньом (оп.) (у Г. Костельника и одлучовац (ше)) (КостЛибер 5), форму розликовац тримаєме за сербизєм (серб. разликовати).

[розликовац ше] -куєм ше незак. и зак. „буц розлични”: [Калудер Иларион] у живоце оздаль невелио ше розліковал од параста (КостЛибер 107). ◀ Од серб. разликовати се.

розлични -а -е „хтори не исти”: Гутори ше же браца слични або розлични (М. Рм.); Злагодзелі зме ше [зоз шестру], лем ми два булі барз розлични (Рускині 196); Кажда шорова жаздиня [свою хижу] вецей раз у року обилі. Зос велім биленєм унічтожую ше бакцили розличних хоротох (РН 9/34, 1); Нєморал ше розвил у розличних фурмох на валале (Заря 4/1934, 3). || Слц. rozličný „исте”, поль. rozliczny „исте”, карп.русин. розличний „исте” (Чорі), серб. различан и различит „исте”. ◀ Од праслав. ličiti „формовац; украшовац; буц видліви; буц подобни”, а то вяза зоз лікъ (ЕСУМ). З оглядом на карпатски паралели,

гоч иснує и сербска форма *различан*, нашо *розлични* вироятно карпатске.

розлівац -ам *незак.* „розсиповац чечносц”.

розлівац ше -ам *ше незак.* „розсиповац ше (о чечносци)”. Поль. *rozlewać (się)* „исте”.

розліниц -им *зак.* „роздзеліц зліпенє”.

розліниц ше -им *ше зак.* „роздзеліц ше (о дачим зліпеним)”.

розліповац -пуєм *незак.* гу **розліниц**.

розліповац ше -пуєм *ше незак.* „роздзельовац ше (о дачим зліпеним)”: *Кед ше колач удал, мал аж пасма (то були часци на колачу хтори ше розліповали – оддзельовали єдни од других)* (ХомаБл 190).

розложиц¹ -им *зак.* **1. а)** „покласц коло себе предмети, орудия и под. за роботу”: *Розложел коло себе шицок алат, та почал майстровац.* **б)** „поставиц пред себе справу за роботу”: *Дзивче кросна розложело, та почало живац* (ErRuth 101). Слц. *rozłożyć stánok, krosná.* **2. а)** ~ **шатор** „поставиц, подзвигнуц шатор”: *И так ци гуторим же я перши мушим пойсц до турского табору, ... дзе турски цар ма розложено свой шатор* (Етн30 154); *Гварел му цар: „Розлож свой шатор у полю, ний и єдз”* (Етн30 161). Слц. *rozłożyć stan „исте”, rozłożyć tábor* „розложиц, подзвигнуц табор”. Нешка звичайно хаснуєме сербизем *поставиц шатор.* **б)** *там горе у куцику ... паук розложел свойо мрежи* (РК 1925, 135). **в)** ~ **снопи** „покласц розвязани снопи по гумне, адяшу (пред тлаченєм)” (МудриАл). **г)** ~ **огень** „подпаліц огень (звич. у пецу, шпоргету)”. || Поль. *rozłożyć „исте”*.

розложиц² -им *зак.* **1.** „вириповедац”: *приповедала хторишиц день з нїм але зошицким иншак як вона то куми розложела* (РН 3/1929, 2, М. Ковач). **2.** „потолковац”: *Дзепоедним людзом не було зошицким ясне, чом Руско-Українска [читальня у Миклошевцох]. На то п. М. Бучко гуторел о тим и розложел людзом розлику медзи Руско-Українским и московским народом* (РН 28/1934, 3). || Слц. *rozłożyć „потолковац”, серб. разложити „потолковац”*.

розложиц ше¹ -им *ше зак.* **1. а)** „почац з даяку роботу, активносцу”: [Пшичок Жутько] *ледво чекал же би ше хлапци розложели з бавеньом. Кед ше фодбаловали, Жутько би им однімал лабду, бегал з ню* (Заградка 8/2004, 5, С. Макаї); *Кед найвекша ламачка, а вони ше розложа з „Костельникову єшеню” (= почне манифестация „Костельникова єшень”)*. **б)** „покласц коло себе алат и почац з роботу”. **в)** „покласц коло себе робу за предаване”: *На вашаре ... на найлєпше место ставал найстарши майстор, а кед ше вон розложел, за нїм ставали други* (РС 13/2013, 16). **2.** „покласц пред себе єдзєне и почац єсц”: *Розложел ше з єдзєньом* (В. Саб.).

розложиц ше² -им *ше зак.* „розприповедац ше”: *Розложи ци ше на широко и муку мам док го учиткам* (РЗаря 8/1936, 6); *Розложел ше ягда три дні дума приповедац* (В. Саб.); *Розложел ше паноцец з таку бешеду* (В. Саб.).

розлука ж. **1.** „розход, одпитованє”. **2.** *мн. розлуки* „остатня дзивоцка недзеля пред свадзбу” (В. Саб.).

розлучиц¹ -им *зак.* „роздвоїц, роздзеліц”. Всл. *rozlućić „исте”* (Czambel). ◀ Праслав. *lqčiti* „зогинац; злучовац, вязац”.

розлучиц² -им *зак.* „розликовац” (В. Саб.): *Сходзели ше, та плакали. Чи вони чи витор за квитками – не мож було розлучиц. А и нач розлучовац? То так шицко єдно* (КовМихЦВ 10); *По языку може ше найлєпше розлучиц народ од народа* (РН 34/1929, 1, М. Ковач); *Писня їх богата, ... барз подобна нашої, дзекеди тельо же не можеме розлучиц, хтора наша а котра їх* (РН 6/1936, 4); *Бог дал каждому розум да зоз нїм може розлучиц цо добре а цо нье* (РНКЗаря 1940, 50). || Всл. *rozlućac se* „диференцовац ше” (Hal), всл. *rozluka* „розлика” (Bartko 204); *карп. русин. розлучный „хтори ше розликує, розлични од дачого (Керча).* ◀ Праслав. *lqčiti* „зогинац; злучовац, вязац”. Оп. [**розликовац (ше)**].

розлучиц ше -им *ше зак.* **1.** „роздвоїц ше, роздзеліц ше”: *Зобрал ше Андри рано, та идзе. Идзе попод лес, раз ше му пешнік*

розлучи на два страни (Етн29 79); Дойду жу єдней драги цо ше им розлучи на два страни (Етн29 212). 2. „розисц ше”: Дойду жу єдней драги ... Там ше розлучелі (Етн29 212). || Всл. rozlučic se „исте (1–2)” (Нал).

розлучно присл. 1. „розумліво, речно, ясно”: Вон приповеда розлучно (В. Саб., Г. Р., Лев. Ск.); Красавица гуторела за судином пришагу випомінаючи кажде слово ясно, оштро и розлучно (РН78/1926, 3, М. В.); Зоз шицкогo того гучаня у глави розлучно ше видвойовал глас Наталки Папуговей: „Пияніцо! Крадошу!” (ЛятякТал 24). 2. „добре, правильно”: Вон розлучно дзелі шицким (В. Саб.); Кед принеше робу до нас, та розлучно роби, рахує (Пвл. Бл.). || Карп.русин. розлучный „хтори ше розликує, розлични од дачого (Керча). ◀ Од розлучиц¹ и ² (оп.).

розлучовац¹ -чуєм незак. „роздвойовац, роздзельовац”.

розлучовац² -чуєм незак. „розликовац”: Дзвоня нови дзвони – першираз їх чуєм! / Чи то нови? Чи то стари? / Я не розлучуєм (КостПоез 72); Розлучуйме виру од суєверия (РК 1926, 27, Д. Биндас).

розлучовац ше¹ -чуєм ше незак. „роздвойовац ше, роздзельовац ше”.

розлучовац ше² -чуєм ше незак. „розликовац ше”: Заи лем ше тоти два городи у дачим главним барз розлучую (МаринкМ 104). || Паралели оп. под **розлучиц**². Оп. [розликовац (ше)].

розляц -леєм зак. „виляц по поверхносци”.

розляц ше -леєм ше зак. 1. „розсипац ше (о чечносци)”. 2. „виляц ше (о ріки)”: пре вельки дижджи ріки ... нагло наросли, розляли ше и заляли велі и велі валали (РН 29/1934, 3); Стари приповедаю же Дунай ше раз так розлял же през три роки було води доокола валалу (ПЗ 5/1969, 13, Я. Олєяр); На краю валала ріка ше розляла, / до ней би сом скочела (БиндКост 56). || Слц. rozliať sa, rozliata rieka. 3. „почац падац у векшей мори (о дожджу)”: Яки диждж ше розлял (Ю. Пап).

розмазанец -нца х. „розмазани син”: Як мацєрин розмазанец, вон дочекал да будзе и розмазанец своєї жєми (Заря 4/1937, 7). ||

Укр. диял. розмазень „розмазане дзецко”. ◀ Од розмазани.

розмазани -а -є „навикнути на сполньованє жаданьох”. Слц. rozmaznaný „исте”: rozmaznaná dcéra, укр. диял. розмазливий „розмазани”. ◀ Од *мазац „масциц”, праслав. mazati.

розмазанци х. мн. (єд. розмазанец) „кратки власи назадку на шії дзивки хтори не мож влапиц под баршонь або на шії жени хтори не мож позберац до конті” (СС. Мак., Г. Р.).

розмазац зак. (форму простого будучого часу розмажем ридко хаснуєме) „зробиц розмазаним (звич. дзецко)”: Мац розмазала дзецко. || Слц. rozmaznať „исте”.

розмазовац -зуєм незак. „робиц розмазаним (звич. дзецко)”. || Слц. maznať „исте”, укр. мазунець „любимец”, укр. диял. мазя „брудне дзецко”. ◀ Од *мазац, праслав. mazati.

розмазовац ше -зуєм ше незак. 1. „справовац ше розмазано, афектовац”. 2. „облєсковац ше коло дакого”.

розмакац -ам незак. „розмочовац”: Дижджик, дижджик, як през шитко / Сипє дробни, розмака (НЗ 2/1937, 15, прел. М. В.).

розмарзнуц -ржнем зак. 1. „после змарзаня и розпущованя постац мелчейши (о жєми)”: Жем през жиму розмаржнє (М. Рм.). 2. „розшириц ше и пукнуц од змарзаня (о судзини и под.)”. || Слц. rozmrznúť „престац буц змарзнути, розпущиц ше”, поль. rozmarznąć „исте”.

розмарин х. „розмария”, у нар. писні: Витайце, витайце, госци приданци! / Розмарин желєни, госци приданци (БиндКост 35). || Слц. rozmarin, поль. rozmaryn. Оп. паралели под розмария.

розмаринг -гу/-га х. коц. „розмария”. ◀ Од мадь. rozmaring „исте”, а то, як и розмария, од лат. ro:s marinus.

розмаринок -нку/-нка х. „розмария”, лем у Гнатюка: Розмаринок тройжелєни [лєгиньови] за чаков дала (Етн9 ч. 282). ◀ Деминовивна форма од розмарин (оп.). || Слц. rozmarínok „исте” (HSSJ).

розмарія ж. бот. „Rosmarinus officinalis L.” ◀ Давна позичка през нем. Rosmarin од лат. ro:s ma:ri:nus „морска ружа” (так ше розмарія волала на латинским ище у старим вику). У европских языкох достало даскельо фонетични форми. Варианта розмарія регіонална форма котра настала як резултат зблїжованя з меном *Марія*. Пор. укр. діял. *розмарія*, у укр. діял. Словацкей *розмарі́я*, *розмарі́я*, вост.слц. *rozmarija*. Укр. *розмарин* (Тимко 41, 75, 77, 80). • **ткац на розмарию** оп. под **класка**; **ходзи на розмарию** „ходзи так же му пети ведно, а пальци вонка” (В. Ерд.).

розмарніц -їм и **розмарновац** -нуєм зак. „розтрошиц”: **а)** *Мал сом, мал сом* [маєток], *розмарнєл сом*, / *люцким женом подавал сом*, / *медзи вербинами з люцкими женами премарнєл сом* (Етн9 ч. 351); [*Ходзел на госцини*] *док мал свойого жаздованя ... а кед уж свойо домєнє ... розмарнєл, не волап го ніхто на госцину* (Етн30 82); *Палко маєток розмарнєл, обидвойо ніч не мали* (Етн30 205). || Всл. *rozmarñic „исте”*: *peñeži rozrucas abo rozmarñic* (Czambel). **б)** *Не дам я йому до рукох пенєжи, бо розмарнує* (Ир. Фин.); *Тих [своїх паноцох] ше тримайце, а не юдаших и зраднихох, котрим на шерцу не правдиве културне дзвиганє народа, але котри як не благодарни дзеци, як блудни сини, розмарновали би драгоциносци народни* (РН 34/1936, 2). ◀ Од *марни* „даремни; безвредни”.

розмасциц -им зак. „сценшац, розострец мєрку масу на векшей поверхносци”: *успієме по верху маджуну, ровно розмасциме* (НКух 76).

розмасцовац -цуєм **незак**. **1.** **незак.** **гу розмасциц**. **2.** „масирац (звич. з даяку масцу)”: *Моя баба часто гуторєла дідови: Чловєк, розмасцуїє ми главу* (Г. Р.); *Баба Концошова ... розумєла ше добре до розмасцованя* (РК 1937, 78).

розмахнуц -нєм зак. „замахнуц”. ◀ Од *махац*.

розмахнуц ше -нєм ше зак. „замахнуц з дачим, вимахнуц ше”.

розмелчиц -им зак. „розтрушиц на мелко”: *гльина ше у нїм [гнізду] розмелчи ско-*

рей як руциме нашєнє до нєго (Заря 9/1937, 5); *Кед [луцерна] зидзе вона слаба и лєхко ше пода суши, пре то жем муши буц добре розмєльчєна и пороляна* (Заря 12/1939, 5). ◀ Од *мелки*.

розмерац -ам зак. „померац (шицко, точно)”.

розмивац -ам **незак.** **жу розмиц**.

розмиц -иєм зак. „мишаючи розпушиц даяку масу у чечносци”: *При мальованю розмиц фарбу з капку води и под.* (ИГК). ◀ Од *миц, миєм*.

розмикац -ам **незак.** „одмикац”. ◀ Оп. *замикац*.

розмишац -ам зак. „мишаючи направиц єднообразну масу, вимишац”.

розмножиц ше -им ше зак. „намножиц ше, розплодиц ше”. ◀ Оп. *множиц ше*.

розмокнути -а -є „розмочени од дижджу, води (о жеми и под.)”. Слц. *rozmoknutý „исте”*: *rozmoknutá zem*.

розмокнуц -нєм и **розмокнуц ше** -нєм ше зак. „намочиц ше од дижджу, води”: *Под кайсу викопєме долїну вєшенї най ше жем до яри розмокнє* (Г. Р.). Слц. *rozmoknúť „исте”*: *cesty rozmokli*, всл. *rozmoknuc „исте”*. ◀ Оп. *мокнуц*.

розмотац -ам зак. „розкруциц, одмотац”. ◀ Оп. *мотац*.

розмотовац -туєм **незак.** „розкруцац, одмотовац”: *оцец ... почал розмотовац плхитку* (РН 14/1932, 4).

розмочени -а -є „одмекнути у води”: *драга после дижджу була барз розмочєна, а глібоки коляї полни з воду* (РС 5/2012, 16).

розмочиц ше -им ше зак. „одмекнуц у води, чечносци”: *Накадзи спаднул и найменши дижджик, коляї ше розмочєли, а блато ше цагало вишадзи* (ХомаМ 23). ◀ Оп. *мочиц*.

розмражиц ше -им ше **незак.** „зоз змарзаньом и розпушованьом ше розмелчиц (о жеми)”: *Плітко ци зоранє у загради, нєт пацєрковєй жеми, а вона препуцує воду и баржей ше розмражи, та по дижджу не будзе на ней скоро* (В. Саб.).

[розмутькац] -ам зак. „мутькаючи розмишац, розбольтац”. ◀ Од серб. *раз-мутькати*. Оп. мутькац.

розмуциц -им зак. „мишаючи зробіц мутним”. Слц. *rozmutiť vodu*.

рознесц -ешем зак. 1. „однесц на розлични страни одн. места”. 2. „побрац, поодношиц”: *Набрали жеми под аренду у України, посадзели цвickлу, а людзе им цвickлу рознесли, та ше охабели садзенья цвickли* (В. Саб.); *дучани [Жидом] порозбивали и рознесли [робу]* (КостЛибер 183). Розобрац значи „шицко покуповац, шицку робу рознесц”. ◀ Оп. несц¹.

рознімац -ам незак. „барз, ширцом отверац (звич. уста, пискі)”. Оп. розняц.

розношиц -им незак. „одношиц на розлични страни одн. места”.

рознялкошиц ше -им ше зак. „почац ше справовац як нялкош”: *а Митро ше розпуцел, рознялкошел: кажди вечар до карчми* (РН 43/1933, 3, др М. Б.). ◀ Од нялкош.

розняц -неем зак. 1. ~ **писки (уста) а)** „барз, ширцом розтвориц”: *Вона [пудлочка] патрела на свой плен, обиходзела го, нюхала ... Вецка розняла пискі и дотхла еленка якош осторожно* (ТвенМ 47); *А вец, ... чума зоз бари станула, / ... од уха по ухо страшни пискі розняла, / косу на плєцо заруцела / и просто до валалу, / по дильове широким / рушела* (КовМихМШ 17); *Остал Емил з рознятимі устами и не могол ніяк себе розтолковац прецо ше то його брат так нагнівал* (КовМихНО 63). 6) прен. ~ **писки** „некрашнє одповесц”: *Газдиня ше питала жедлярки чом не поодмета шніг на драже. Жедлярка гварела: „Я плацим кирию, не будзем я ище и одметац.” Газдиня ей на то: „Палє яки пискі розняла, а у люцкей хижі бива.”* (Пвл. Бл.). 2. ~ **очи** „барз отвориц очи”: *Рознеєш свойо очи на ньго, бо видзиш же є не Русин, а розумєл цє!* (РК 1927, 60) || Всл. *rozhas usta* (Hal), роль. *rozjaś* „роздвоїц”. ◀ Од *роз-яц*, а то од *-яц, праслав. -jęti (*imati/jęti*), хторе маме и у дієсловох *при-яц*, *зн-яц*, *вж-ац* и др.

розобрац розберем зак. 1. „розставиц, розложиц справу, будинок, поскладани

предмет и под. на состояни часци”: *То-та машина була на време розобрата* (РН 23/1932, 2); *[Кед лапаю хорта цо скрити под кукуричанку] кону кукуричанки преруцаю, то єст розберу* (ЧаканСаф 45). || Слц. *rozobrať „исте”*: *rozobrať stroj, pušku*. 2. „пофаластовац, порезац заклану швиню, куру и под. на часци”: *хлопи розобрали швиню и виняли черева* (ДудашКс 149); *Оскубану куру ше уміє у 3-4 вodoх, а у пиятей води ше ю розбере (розфаластує) на фалатки* (ХомаБл 173). 3. „познімац украси зоз крачунского древка (по шветох)”: *Яй, так зме ше радовали, чекали зме да ше розбере бо кед було медовніки и цукрики* (ЧапкоЛю). 4. „покуповац шицку робу, рознесц”: *Людзе розобрали календари* (В. Саб.); *Идзце себе купиц того финого хлеба док не розберу* (В. Саб.); *Наш народ нє на тельо у Югославії вельки и свидомі да би могол розобрац разні кнїишки* (Заря 22/1937, 1). 5. „поодводиц векшу групу людзох (до своїх домох на ноцнік и под.)”: *Но, було [у нас] Русох теди, вельо ... седемнастого року кед пришли емигранти ту ... Наши хлопи були у войни, та вецка тих Русох розобрали же би робели, бо не бул хто, то сами жени остали – кед була война* (Рускинї 44). ◀ Од *брац/-берац*.

розобрац розберем зак. 1. „поцєшиц дакого, у бригох, чежкосцох”: *Док так [хлопи] шєдзєли под хижу на Гававцу, прєстрашєни [бо ляд барз побил] ... якиш бачи Дюра, уж у рокох, пробовал их розобрац и порадзиц* (РС 22/2012, 16, М. Симун.); *а жена цє як ше гвари розбере, помощница ци є и права рука* (РК 1933, 45, М. Ковач). 2. „ошвижиц”: „Гей ... цошка ме жалудок болі” ... „Но ніч то, я знам цо хибя, мушєл ши рано похвацци. ... Да ше баржєй не похориши, мушиши попиц оцту да цє розбере” (РН 37/1929, 3); *У глави му гучало. ... Швижи го въздух, котри даскєльо раз глїбоко удихнул, дакус розобрал* (КовМихГриц 101). || Укр. *розбирати/розібрати „исте”*. ◀ Од *брац/-берац*.

розобрац розберем зак. „розумиц, розликовац, препознац”: *Алє у тим страху ... не могла розобрац же то бул глацок ей власней дзिवочки и ей фраєра* (РН 9/1930, 3,

М. Ковач); *И моя мац часто гуторела: Не можем розобрац хто там бешедуе* (Г. Р.); *Цо ше там у еспанским котле вари, чежко розобрац, бо висти з Еспанії барз ридки и неточни* (РН 8/1936, 1). || Укр. розібрати „исте”: *Михайло пильно вслухався в розмову, але не зміг розібрати, що говорять французи, карп.русин. розбирати „розликовац”: Стихія сліпа: не розбирає, кого карає* (Чорі). ◀ Од брац/-берац.

розобрац ше -берем ше 1. „поцешиц ше, найсц потіху у бригах, чежкосцох”: *я уж тельо заробел и наскладац же сом могол [у Америки] и комотнейше жиц, але до краю више ме цагало. Наручел я себе руски кніжки зоз краю, же озда зоз кніжками розберем ше, але дзешка ещи баржей ме цагало* (РН 24/1928, 3). 2. „присц гу себе од несподзиваня, страху и под.”: *Ношели мертвого чловека зоз котрого капкала крив. Грицови було недобре. Чувствовав же ше му муци у глави, але ше намагал розобрац, отримац* (КовМихГриц 110). ◀ Од брац/-берац.

розогнац розженем зак. 1. „одогнац на шицки страни, розплашиц”: *Витор] випатра, розогнал хмари, та през гевту чисцину медзи німа вибива блядке шветло небесного каганца* (КовМихГК 105) Слц. rozohnať „исте”. 2. „сценшац цесто з розвалку”: *Одрезало ше зоз хлебного цеста таке як пєси, ... розогнало на округло, помучело, ... лєм ше кус посолєло и то були лепинї – ланґоши* (ХомаБл 194). ◀ Од гнац/-ганяц.

розограти -а -е 1. „зограти од швидко-го ходзєня, роботи и под.”: *Сцигли уфукани и розограти, та такой полегали под єден брєст, до хладку, дакус одпочинуц* (ТвенМ 185); *Иста їє ствар и зоз чловеком кед ше розограти нагло хладзи* (Заря 1/38, 5, др Шарик). 2. „зограти од пица”: *Шицки були розограти и весели* (РН 107/1926, 3).

розограц -греєм зак. „баржей зограц”: *Однесли ю [замарзнуту] до шпиталю, да ю розогрею* (РН 2/28, 3). ◀ Од грац, греєм.

розограц ше -греєм ше зак. „баржей ше зограц”.

розодрец -ем зак. оп. **роздрец**. Слц. rozodrat и rozdrat „исте”. ◀ Од дрец.

розомкнуц -нем зак. „одомкнуц”: *Почихи прешол попод мацєров облак, розомкнул капурку* (ЛатякТал 64). ◀ Од корєня мик-/мк-, праслав. тук-/мък-, хтори значел швидки рух цо спричинює даяку прємену. Од истого корєня и нашо замкнуц, умкнуц, вимкнуц, шмикац ше, вимикац...

розоначиц -им зак. 1. „розрезац, розфаластовац”: *Але вона му гвари ... лєм найей дванац воли забиє, а кажди вол на штири страни муши буц розоначени* (Етн29 175). 2. прєн. „розтрошиц, розточиц”. ◀ Вироятно вяза зоз оначиц ше, тото од праслав. онаčiti, а то од архаичного заменовніка *онаки „иншаки, гевтаки” (слц. opakъ, ст.сл. онаковъ, серб. онакав), хтори вивєдзєни з особного заменовніка он „вон”, праслав. опъ (Mashek 414, ЕСУМ). Вивєдзєни дієслова: пооначиц ше, вионачиц, заоначиц, заоначиц ше.

розоначовац -чуєм незак. 1. „розрезовац, фаластовац”. 2. прєн. „розтрошовац, розточовац”: *Їх баба з другим мужом розоначовала маєток* (В. Ерд.).

розопяц -пнєм зак. 1. „прибиц на криж”: *кед Спаситель бул розпяти на крижу* (РН 14/1928, 1). Хаснує ше и форма розпяц (оп.). 2. прєн. „психично змуциц дакого (вимагаючи од нього же би ше опрєдзелєл за дачию страну и под.)”: *Вона розопнє свою праве одату дзивку кед будзе тельо ходзиц до ней и вязац ю за себе* (Г. Р.); *Жєна го так мучи, аж да го розопнє* (Лєв. Ск.). ◀ Основне значєнє дієслова було „розопяц на криж”: од -пяц/-пнуц/-пинац (розопяц, розопнуц, розпинац), праслав. рєті/рьпѣ.

розорац -рем зак. „при ораню охабиц бразду у штредку”: *Два раз зорал до складу, а вєц розорал. За розорац/розорїовац синоним орац на гайс* (В. Саб.).

розорїовац -юєм незак. „при ораню охабяц бразду у штредку” (В. Саб.): *Кед векшу таблю ореме – тєди з єдним плугом розорїуєме а з другим заорїуєме. Тєди нам будзе ровна оранїна* (РН 57/1926, 7, Б.).

розорвац -вєм и **розорвєц** -єм зак. „розтаргнуц”. Слц. rozorvat „исте”. ◀ Од -рвац/-рвєц, праслав. гъвати.

розоспац ше -ошпим ше зак. „розбаториц ше (звич. о дзецку)”: *Розоспал ше значи: розбаторел ше, уж ше му не шпи* (С. Мйр.); *Дзецко заспало на кавчу; не прекладай го на посцелку, бо ше розошпи „прейдзе го спане”*. ➔ Першобутне значенє префикса роз- ше почало забувац, та ше нешка дієслово хаснує и зоз значенєм „постац барз поспани”: *Нука було цепло, та ше розоспал „почало ше му спац”*.

розохпани -а -е „хтори научел вельо есц (та випатра як кед би му и жалудок бул повекшани)”: *Розохпана є, та ей жада есц* (С. Мйр.); *Розохпани тот цо вельо є, та є уж брухати. Гвари ше и: до того идзе як до герчковой дзири; тиж и: розохпани є як мех, бо то и мех може буц розохпани „розцагнути, та ше до нього вецей месци”* (В. Саб.). ◀ Од хпац.

розохпац ше -ам ше „научиц вельо есц (та мац и жалудок повекшани)”: *Сушедово добре кармели прашиата, та ше розохпали, та тераз вельо їда и барз напредую* (Г. Р.). || Поль. *rozperchać się* „повекшац ше зоднука”. ◀ Од хпац.

розоцац -отнем зак. „розрезац, розрубац (звич. з наглим замахнуцом)”: *При сцеканю ше так вдерела до якогоси предмету на пойдзе, же ей розоцало льицо, с хтороу чурела крев* (РНКЗаря 1939, 95). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. *řeti/tinati*. Од того и нашо зацац, уцац, прецац и др.

розошац ше розшеєм ше зак. „посац ше з єдного на вецей места”: *Не витребел коровче на єдним фалату поля, та ше му розошало по цалим полю*.

роздац ше -а ше зак. „почац падац у векшей мири (о дижджу)”. Поль. *rozpadać się* „почац падац (о дижджу)”.

розпадовац ше -дуєм ше незак. 1. „препадац од гніца, дослуженосци и под.” 2. „починац падац у векшей мири (о дижджу)” *Понагляц би ми дому, диждж ше више баржей розпадає* (Мел. Гор.).

розпагнуц ше -нем ше зак. „препагнуц од гніца, дослуженосци и под.”

розпаздзериц -им зак. 1. „розтресц, розтрискац; подрец” (М. Рм.): *Костелни-*

ков Михал Пашо так танцовал же шицок патос розпаздзерел (В. Саб.); *Рубал сом древо, але ше ми розпаздзерело „розтресло ше, розпаadlo ше”* (В. Ерд.); *стари на нїм и розпаздзериц имати* (РК 1935, 142). 2. *прен. „розтрошиц, розмарніц”: Кед би [благо] було мойо, я би го, вера, ані не скривал, але бим го розпаздзерел, а жил бим як ніхто мой!* (ТвенМ 183). ◀ Од *паздз(ч)е* (оп.).

розпарац -рем зак. 1. „з параньом роздзеліц”: *Розпарал рукав на кошулі*. 2. „розрезац”: *И так ци гуторим же я перши мушим пойсиц до турского табору, ... дзе турски цар ма розложено свой шатор и мам го нешка лебо наютре розпарац* (Етн30 154). ◀ Од парац.

розпарац ше -рем ше зак. „з параньом ше роздзеліц”.

розпаровац -руєм зак. „роздзеліц, розлучиц пару”: *Не виношме ми тоту посцель, чкода розпаровац посцелі у предней хижі* (Г. Р.); *Кед ма дахто розпаровани танери, найпринєше* (Рд. Лаз.); *Обул розпаровани ципели, ботоши* (Ю. Пап). ◀ Од *пара*¹ (оп.).

розпасани -а -е „хторому вицагнута кошуля и под. зоз пасу, не запасани”.

розпасац -ашем зак. „вицагнуц з пасу запасану шмату”: *Розпасал кошулю „вицагнул кошулю з панталонох”* (В. Саб.). ◀ Од *пас* (оп.).

розпасац ше -ашем ше зак. 1. „вицагнуц кошулю з пасу” (В. Саб.). 2. „одкапчац опасач з пасу”: *Гриц ше розпасал и зобул ципели* (КовМихГриц 126). || Поль. *rozpasać się* „зняц пас”.

розпатрац -ам незак. „опатрац доокола, детально”. Всл. *rozpatrac* (Hal). ◀ Од *патриц*¹ (оп.).

розпатрац ше -ам ше незак. „патриц коло себе и упознавац ше з дачим”: *Дзіяк ... шеднул до столка и почал ше розпатрац по церкви* (Заря 8/1939, 7); *Пред вечаром, розпатра ше доокола, але Ганчу не видзи нігдзе* (РН 8/1934, 3). || Всл. *rozpatrac se* (Hal), поль. *rozpatrywać się* „исте”.

розпатриц -им зак. „детально, добре опатриц, поопатрац”: *прииол енджелїр, по-*

шол з двома жаздами, розпатрел яраш и по-
класирал (ЕтнV 100). ◀ Од патриц¹ (оп.).

розпатриц ше -им ше зак. 1. „попатриц
коло себе и упознац ше з дачим”: Розпатри
ше, чловеце, по жеми па испитуй кельо ци
доброчинства поруцал по ней твоей Ство-
ритель, да ше з німа служиш (РН 15/1930,
5); Кед ми дороби сподок корпи, я го привя-
жем з манилу або дам Любанови виплесц но-
ви: треба то ше лем розпатриц, та чловец
може и сам виплесц (В. Саб.); Кед очи отво-
рел було цалком видно, вон ше розпатрел
и видзел же є у своєї хижі на поцелі (РН
33/1929, 4). || Всл. rozpatric se (Hal), поль.
rozpatrzyć się. 2. „лепше попатриц”: Аж кед
ше розпатрел, видзел розлику. У його краю
не було такей питомей рици (КовМихГриц
71).

розпечени -а -е „зограти до печачос-
ци”: Розпечена жем ше стресла и дихну-
ла на нього зос огньом (КостПр 106). || Всл.
rozpečene železo (Hal).

розпечетовац -туєм зак. „отвориц дацо
запечатоване (звич. писмо)”: И воні писмо
нашли у нього и розпечетовали, та пречитали
(Етн29 254). || Всл. rozpečetovac „исте” (Hal),
слц. rozpečatovať list „исте”, rozpieczętować
list „исте”. ◀ Од печач, печетовац.

розпечиц ше -чем ше зак. „розограц ше
до печачосци”.

розпилиц -ім зак. „розрезац з пилу”.

розпинац -ам незак. 1. „прибивац на
криж”: И при шмерци [св. Петро] кед го роз-
пинали на криж ... гварел же є недостойни
умрец так як И. Христос (РН 8/1928, 3); Уж
ше готовели крижи, на хторих буду хрис-
тияне распинани (РН 25/1929, 2). 2. прен.
„мучиц”: Дахто дакого розпина „мучи” (В.
Саб.). Оп. и розопнуц. 3. звич. безос. **розпи-**
на го „чувствує вельку нервозу, напарто-
сц, гнів, мучи го дацо у души”: Кед чловец на-
гнівани, у бригох, та аж да пукне, так го
розпина (М. Рм.); Вон не понагля опатриц
цо з братом же ше уж даскельо дні не явя на
телефон, а мне то аж розпина (Єл. Хм); Ви-
дзи Маря же Шарго пришо, але жазди нет.
... Барз ше розедла, розпина ю на шицки бо-

ки, але є цихо (РС 17/2012, 16); цагнуце за
шветом розпина [нам] перша (РН 32/1932,
1, С. Саламон). ◀ Од -пяц/-пнуц/-пинац
(розопяц, розопнуц, розпинац), праслав.
ręti/rъnq.

розпинац ше -ам ше незак. „мучиц ше,
секирац ше”: Кед чловец нагнівани, у бригох,
та ше розпина аж да пукне, так го розпина
(М. Рм.).

розпинка ж. буд. 1. „дручок хтори вяже
роги на пойдзе” (Ю. Пап): [Мачка] на длого
ше запатрела до густей навуцини розцагну-
той медзи розпинку и рогом (ЧаканБ2). 2.
[При набиваню хижі] тоті децички, цо
ше помедзи дески шалунга кладло, то роз-
пинки, так ше их кладло, да дески ше не зиду
(В. Саб.). ◀ Од -пяц/-пнуц/-пинац (розопяц,
розопнуц, розпинац), праслав. ręti/rъnq.

розпирени -а -е „хтори нашироко стої,
розширени”: Розпирена капуста кед єй ліс-
ца нашироко стоя (В. Ерд.). ◀ Оп. напирци.

розпирйовац -юєм незак. „розтресац”:
Заметам, а витор ми фурт розпирює име-
це (В. Ерд.). ◀ Оп. напирци.

розпирйовац ше -юєм ше незак. „роз-
тресац ше, розлетовац ше”: Кед ше капуста
реже, та ше розпирює, труши ше, розтреса
ше (Пвл. Бл.). ◀ Оп. напирци.

розписац ше -ишем ше зак. „розвесц
ше (о супружнікох)”: Вон ше сце з ню роз-
писац (Пвл. Бл., Г. Р., В. Саб.): Розписац ше
значи „розвесц ше” (у општини) (Лев. Ск.). ||
Укр. розписатися „повинчац ше, регистро-
вац ше”.

розпитовац ше -туєм ше незак. „випи-
товац ше вецей людзом жадаючи дацо до-
знац, допитовац ше”. || Поль. rozpytywać się
„исте”.

розпиц ше -иєм ше зак. „почац ше опи-
вац”. Слц. rozpić sa „исте”, поль. rozpić się
„исте”.

розплакац ше -ачем ше зак. „почац пла-
кац”.

розплашиц -им зак. „розогнац (звич.
птици, животині)”. Слц. rozplašiti „исте”:
rozplašil vtač. ◀ Оп. плашиц.

розплесц -ецем зак. „одплесц дацо заплечене”. Слц. rozpliešť „исте”: ~ vľasy. ◀ Од плесц.

розплесц ше -ецем ше зак. „одплесц ше (о дачим заплеченим)”.

розплетац -ам незак. „одплетац дацо заплечене”. Слц. rozplietat' (sa) „исте”.

розплетац ше -ам ше незак. „одплетац ше (о дачим заплеченим)”.

розплініц ше -їм ше и **розплінуц ше** -їнем ше зак. „саме од себе ше розисц (о маси); розпаднац ше, розпуциц ше (о масним едзеню и под.)”: Масне месо ше розпліне у устох (Ївг. Бл.); Едзене ше розплінело кед ше преварело (Лев. Ск.); 3 жовту гліну зме муровалі. Вона масна, вечар зме насипалі до ней води да упиє, а вчас рано зме ю розкопавалі, розмишувалі з мотиками да ше цо лепше розмиша. Била гліна не добра за масценє, вона ше розпліне (Мик. Ск.); Чарни ше дим дзвигал горе и розплінул ше на молгавим, шивим небе (РК 1928, 104); [Цибулю] положиме динстовац з єдну варешку масци и то так же досипуєме цали час покус води док ше цибуля цалком не розпліні (НКух 7). || Поль. rozpłynąć się „розпуциц ше од цеплоти; розпуциц ше у чечносци; розляц ше”, слц. rozpłynął sa „исте”: vosk se byl rozplinił (1763) (HSSJ). Гоч и у сербским єст дієслово *расплинути се* (з истим значенєм), нашо слово тримаєме за карпатске, понеже ма карпатски паралели, а з кореня *плін-* виведзени и нашо форми *плінуц ше* (або *плініц ше*) „розпуцовац ше, розиходзиц ше” и *пліняци* „хтори ше легко ше розпуцує, розиходзи” (оп.). ◀ Од *плівац*, праслав. *pluti, plavati*.

розпліньовац ше -нюєм ше незак. „саме од себе ше розиходзиц, розпуцовац ше (о масним едзеню и под.)” (Лев. Ск., В. Саб.). Оп. *розплінуц ше*.

розплодиц (ше) -им (ше) зак. „розмножиц (ше), розшириц (ше)”: [Йоркширська швиня] Найвецей розплодзена у Англії (РК 1941, 115).

розплюскац (ше) -ам (ше) зак. „плюскаючи (ше) порозлівац”.

розплюсковац (ше) -куєм (ше) зак. „плюскаючи (ше) розлівац”. Поль. rozpluskiwać (się) „исте”.

розповедац -ам незак. *жу розповесц*.

розповесц -ем зак. „виприповедац, по-толковац”. Повем ци шицко, але дай ми дацо загризи, бо глад ми не допуци шицко розповесц (РН 82/1926, 4); Хто би нам од людзох могол розповесц, кеди постал швет, кеди ми постали (РН 21/27, 4); Мило єй було, же ю ипак хтошка нащивел, кому може розповесц свою биду (РН 16/1931, 2); И ми сцеме нешка розповесц нашим читательом, як Китайци шветкую свой Нови Рок (РН 17/1932, 3); зишло ше у Народним дому ... шумне число швета пре отворенє читальні. ... Паноцец капелан привитал присутних и росповед о потреби читальні (РН 48/1933, 4). || Всл. rozpowjesc „исте”: něch tu šicko rozpovje o tej našej bidze (Lacko 36).

• **(не) дац себе** ~ „(не) дац ше прешвечи; (не) дац себе указац на гришку”: Кед себе не да розповеси, най го набию (Г. Р.).

розпознавац -ам незак. 1. „препознавац”: Ище му вино у глави; ище не приишл жу себе, але ипак розпознава гласи и розуми слова звонка (РН 28/1928, 4). 2. „розликовац”: Ми швидко розпознавали [авиони] „гайнкела” од „дорниера”, „юнкерса” од юришного „месеримита” и легкого мадярского „арадо-а” од швидкого немецкого „МЕ-110” (КочишПП 160). || Всл. rozpoznavac „препознавац; розликовац” (Hal). То бул (попри розлучовац, оп.) наш карпатски еквивалент за сербизем розликовац.

розпознац -ам зак. 1. „препознац”: При купованю крави барз треба патриц на роки, хтори мож розпознац по зубох и по персценкох на рогах (РН 46/1935, 4, О-ф Т-а); 2. „упознац”: А ти, мили брату, ... калфуй ище дакус док я тот швет баржей не розпознам (ЖиросМСМ 22). 3. „розликовац”: но их [Грекох] уметничка рука позна ше вшадзи, и их роботу дораз мож розпознац од римскей, котри ані з далека не були таки уметници, як Греки (РН 67/1926, 3). Квитни або родни очка [на древе] су найвекшии и округли, легко их мож розпознац од других (РН 8/1937, 3). || Всл. rozpoznać „препознац; розликовац” (Hal).

розпознац ше -ам ше зак. „упознац ше; збліжиц ше”: вон як нови сушед, ходзел по

сушедох кажды дзень, од рана до вечара, да ше скорей розпозна (РН 46/1927, 3); Ище вечар сом ше розпознал з моім новим, блізішим друштвом [у готелу] (РН 37/1937, 2); Зоз Нового Саду рушели зме ше вечар. За час зме ше розпознали помедзи собу и ... нье було нам досадно (Заря 10/1938, 4); Пустиняк з временем ше распознал и сприятелєл з єдним медведзом (РН 12/1929, 3). || Всл. rozpoznać się z kim „уознац ше”: *żebyś mal przyjeździł rozpoznać się z ich cerą* (Czambel).

розполіхац ше -ам ше зак. „розложиц ше з даяку роботу” (В. Ерд.): *Сцела сом ше змиц, але уж тєраз нє будзем, бо ма присц Дюра. Я ше розполіхам, а дахто праве придзе* (Лев. Ск.). ◀ Неясне. Нє зазначени карпатски паралели.

розполовиц (ше) -им (ше) зак. „роздзєліц (ше) на два часци”: *бина розполовена на хижу и прикльєт* (РНКЗаря 1941, 95). Поль. rozpołowić (się) „истє”.

[**розположени**] -а -є „доброго розположєня, весєли”. Наш еквивалєнт добрей дзєки, у дзєки (оп. под дзєка).

розпонагляц ше -ям ше зак. „почац баржєй понагляц”. Слц. rozponáhlať sa „истє”.

розпор х. 1. „розрез на шмати (жє би ше ю легчєйше могло облєкац)”: *Понєжє ше оплєчко здзивало на главу, а жє би ше дзивка нє побуртавєла, на преднєй часци на першох мало розпор (розрез), хтори ше вязал зоз гачніком* (ВаргаЛю 216); *Кошуля на предку була з розпором, а обцагли ю зоз затєжками (усукани порвацок), зоз хторима ше розпор заверал* (ЛабошИст 239); *Розпор бул на пасовєй сукні да ю мож здац на себе* (Вер. Рм.). 2. „розрез на панталонох, гачох и дзєцинских будькох”: *у надрачкох з розпором на кліє* (КовМихІриц 87); *Од горє им [малим дзєцом] часто облєкали будьки з розпором на задку, през хтори вишєла сукєнка* (ФейИр 94); *Розпор бул и на дзєцинскєй кошульки назадку* (Вер. Рм.). || Всл. rozpor „истє” (Hal), слц. gázporok „истє”. ◀ Од корєня пор-, хтори у прєвою зоз парац.

розпатрац -ам незак. „уважно опатрац; патриц коло сєбє”: *Вишол Андрей на дрєво, розпатрал по лєшє, увидзєл вон огєнь* (Етн29 45).

розпосцєліц -їм зак. „порихтац посцєль за спанє”: *Цо вон прєд собу видзи? Розпосцєлєну посцєль и запах лікох!* (ЛатякТал 152)

розпосцєляц -ям зак. „порихтац за спанє посцєлі”.

розпочац -чнєм зак. „почац (даяку вєкшу роботу)”: *робота зоз кукурицу праве найлєпшє распочата* (РН 101/1926, 2); **Розпочац** – ше хасновало лєм у случайох кєд дацо початє длуго тирва и длуго прєтаргнутє, а вєц ше послє длужиого часу сцє распочату роботу закончиц. Повєдзмє: *кєд змє були млєди розпочали змє правиц хижу, а вєц пришила война, та шє лєдво жило и якош тлукло, з колка на колок, а тєраз пришли лєпши часи, та змє надумали ю закончиц* (М. Симун., Шв. 4/2006, 551) || Всл. rozpocząć „почац” (Hal), поль. rozpocząć „истє”. ◀ Оп. почац.

розпочинац -ам незак. „починац (даяку вєкшу роботу)”. || Всл. rozpocinać „починац”, поль. rozpoczynać „истє”.

розправиц -им зак. „мишаюци приго-товиц”: *розправиц даралов за швині „розмишац даралов у води”, розправиц фарбу прєд фарбєньом „мишаюци порихтац потрібну фарбу”; а тєраз розправєли бобальки, шицко країнє поставєли на стол* (РК 1928, 196); *А воні кєд єшєнь пришила, баба розправєла цєсто, облак отворєла, намасцєла зоз тим цєстом [дзє витор прєдувал], бо кєд витри, кошава оталь вишє дує, та вєц, так полїпєла баба облаки жє нє могл воздух войсц там* (В. Саб.). ◀ Од правиц.

розправяц¹ -ям незак. „мишаюци готовиц”: *Розправяю помлєтє мєсо за надзиванє колбасох „додаваю цо трєба до мєса и мишаю го”* (Лев. Ск.); *[Виплєсц корпу] жє би мал у чим шєчку расправяц* (РН 25/27, 2).

[**розправяц**]² -ям незак. „дискутовац о прєблєму”. ◀ Калк сєрбского *расправљати*.

розпраснуц -ашнєм зак. „розпукнуц”.

розпрєдац -ам зак. „шицко попрєдац”. Всл. rozpredać „истє” (Hal).

розпроєни -а -є „розпущєни и розмєгчєни од цєплоти; розограти”: *Боси дзєци [на полю] у тєй горучави лєдво чєкали жє би мац на поладнє розкруцєла торбу. Розпроєна сланїна и цибуля були смачни* (Заградка

1/1995, 18); Дзе ю [хору] положили шедзиц, там шедзела. Розпроена шедзела на слунку и не пошла до хладку док ей не поведли (В. Саб.). ◀ Од проїц (оп.).

розпроїц ше -ім ше зак. „почац ше пуцац и одмегчац од цеплоти (о масним едзею и под.): Кед ше кладзе моцнейши огень у курари, та ше салама (сланіна) розпрої (Дю. Сак.); Робели зме на полю по горучави, врацели зме ше таки розпроєни „розгоруцени и озноєни” (Пвл. Бл.); Кед ей у бані положили горуще блато на ногу, та ше ей вена розпроєла и пукла, та ше ей пуцела крив з ноги (Г. Р.). ◀ Од проїц (оп.).

розпук х: *шмеяц ше до розпуку* „барз ше шмеяц”, лем у Гнатьюка: *Гарчки, миски сом потрепал, / до гарчми уцекал. / А дябол ше за буджаком до розпуку шмеє: / „А цо же то за жосподар, / же вон так жаздує?”* (Етн9 ч. 355) Всл. *do rozpuku se śmieć* „исте” (Hal), поль. *śmiać się do rozpuku* „исте”. ◀ Од пукац¹.

розпукац -ам зак. „попукац”: *Глава ме так болі, да розпука* (Ир. Фин.). ◀ Од пукац¹. Хаснує ше и повратна форма *розпукац* ше (оп.). ◀ Од пукац¹.

розпукац ше -ам ше зак. „попукац”: *Вайца у инкубатору, пред виходзеньом курчатох, ше за два ноци розпукаю* (С. Мйр.); *Тот плод ше сам розпука кед дозреє* (РН 3/27, 2). || Всл. *rozpukas se*. ◀ Од пукац¹.

розпукліна ж. „розпукнуте место, пукленіна”. || Всл. *rozpuklina* „исте”, слц. *rozpuklina* „исте”: *rozpukliny po stenách*.

розпукнуц -нем зак. „пукнуц”: *А нешка да ми глава розпукне [од пица]* (РН 30/1934, 2); *Вибера ше [памук] зос руку, кед плод розпукне* (РН 3/27, 2); *Дюри, меркуй у чешкей роботы да себе не начкодзиш, бо з Америки велі пришли хлопи цо су распукли и више им то смета* (ЖирошМСМ 28). || Всл. *rozpuknuc (se)* „исте” (Hal). ◀ Од пукац¹. У бешеди старших частейша повратна форма *розпукнуц* ше (оп.).

розпукнуц ше -нем ше зак. „пукнуц”: *Розпукнул ше и черева му вишили з нього* (РН 21/1928, 2); *А чи ши не видзела як ше балон розпукнул кед сом го надувал?!* (ПЗ

7/1972, 10); *але ето неволі: распукло ше корито, нет дзе имати райбац* (РН 79/1926, 2); *[Овчи поки] за статок опасни ... По 2 – 4 дньох укажу ше на местох, дзе нет волна, пирици, котри ше вец распукню* (РН 42/1930, 2). || Всл. *rozpuknuc (se)* „исте” (Hal). ◀ Од пукац¹. Хаснує ше и неповратна форма *розпукнуц* (оп.).

розпуковац ше -куєм ше незак. „пукац”: *[На югу] ше ляд баржей розпуковал* (Заря 3/1938, 3).

розпусни -а -е „порочни, розвратни”: *але дзівочка добре познавала слабосц своєй мацери и робела як сама сцела. Вона була розпустна, леніва и непослушна* (РН 12/1929, 1); *а вец їх [дзивки] предавала за вельки пенєж до розпустних домох* (РН 31/1937, 3); *теди була єдна ... така на гласу у нас, така була пуста, мала и фраєрох и шицко, така, як розпусна, така жена була* (Рускинї 42). || Укр. *розпусний* „исте”, поль. *rozpustny* „исте”. ◀ Од пуциц, праслав. *pustiti*.

розпусно присл. „порочно, розвратно”: *[Пан зоз жену] жили розпустно, а з християнох ше имєєли* (Етн30 111). ◀ Оп. *розпусни*.

[розпуст] х. „школски розпуст”: *муша за часу розпусту написац по єден домашні задаток* (Заря 16/1937, 2). ◀ Од серб. *распуст*. У нас ше почало хасновац уж у медзівойнових виданьох. Нашо еквиваленти *вакацій* (оп.) и *реґрация* (оп.).

розпуциц -им зак. 1. „роздавиц, розджамиц (дацо цо мегке зоднука)”. Слц. *rozpućić* „исте”: ~ *tuchu, blchu*, всл. *rozpućić* „исте” (Sipos). 2. „розтрушиц (дацо цо празне зоднука)”: *[Гомбуля на крачуноу] ше радовала, / „Яй, лем най ме не розпуча.” / Аж так сама поцєрпала* (Мел. Пвл., Заградка 4/2002, 12). ◀ Од праслав. *rpakati* (оп. *пукац*¹). Оп. и *пучиц* (ше).

розпучиц ше -им ше зак. „розджамиц ше”: *лем най меркую да им ше у кишенки [писанки] не розпуча* (РН 17/1937, 5, М. Ковач)

розпущени -а -е 1. „невоспитани, бесни, пусти”: *бул познати як барз розпущене*

ни и погубени хлапец (РН 10/1934, 3). || Всл. rozpušćeni „исте”: rozpušćeni chlapec (Hal), поль. rozpuszczony „исте”: rozpuszczone dzieci, слц. rozpusteny „нестримани, дзиви”: ~ smiech, rozpustené deti. 2. „не чувани, шлебодни за хасноване”: ~ бостан „бостан хторо ше по законченей сезони уж не чува, з хторого мож шлебодно таргац гереги, дині”. 3. „у хторим бивни, не посцискани часци (о даякей справи)”: Мал сом зоз собу машинку за штригане з дому. Була кус розпущена, скубала (КочЕвЦП 164). ◀ Од пуциц, праслав. pustiti. ♦ ~ як динянки „невоспитани, пусти” (Мел. Пвл.) (за розширене, поцагане нацине диньох ше гвари: динянки ше розпущели”.

розпуциц¹ -им зак. прех. 1. „розтопиц”: ~ ляд, змарзнуте месо и под. Слц. rozpustif „исте”: ~ ľad. 2. „допуциц пойсц, повесц вещей особом же можу пойсц (по оконченой обовязки и под.)”: Газдиня розпущела людзох, та идзе дзе сцече (Люб. Як.); Бранели ше же усташох розпущели и розогнали еше у априлу (Заря 29/1934, 5); Ми там цошка длуго чекали же будземе войовац, ... а вец ше цошка предумали, та нас розпущели (КовМихГриц 46). 3. „допуциц дакому нестримане справоване, воспитно запуциц дакого” (оп. и розпущени (1)). 4. а) „ошлебодзиц дацо повязане, покапчане”: Кед виняла [ключи од оковах], Марка пущела, руки му розпущела и ноги, Марко станул, вжал железа, посцискал гевтого, та го руцел под стол (Етн30 182). б) прен.: [На церковне швето] кед парастови було дошлебодзене дакус розпуциц ремень, зажадац даяку лакотку поесц (ЛатякТал 160). 5. „прешириц цесну шмату”. 6. ~ власи „розплесц варгочи”: Маря шедзи за столом з розпущенима власами (РН 33/1933, 2). ◀ Од пуциц, праслав. pustiti.

розпуциц² -им зак. непрех. „розпуциц ше, розтопиц ше (о шнігу)”: През жи-му кармели овци зоз сламу, бо док иніг не розпущел, не було другей покарми (В. Саб.); Микола обецац же нас идущей недзелі наци-вя кед не розпуциц саніца (В. Саб.). ◀ Од пуциц, праслав. pustiti.

розпуциц ше -им ше зак. 1. „поцагац ше, розшириц ше (о нациню)”: За розширене, поцагане нацине диньох ше гвари же ше дині розпущели. 2. „постац розпущени, невоспитани”: Свята родительска длужноси мерковац на дзеци през вакації да ше не роспуца и не розбольонѣу (РН 23/1930, 2); а Митро ше розпущел, рознялкошел: кажди вечар до карчми (РН 43/1933, 3, др М. Б.). 3. „достац школски розпуст (о школярох)”: Модлім, п. учитель, кеди ше розпущиме? (РК 1930, 164); по видовдану кед ше школи розпущели та бул по Дьуру (запис на бокох РК 1935, X). 4. „розтопиц ше (о шнігу, ляду)”. ◀ Од пуциц, праслав. pustiti.

розпущовац -щуем незак. жу розпуциц (1–6): 1. „ошлебодзовац, розкруцац дацо повязане, покапчане” при каждодньовим купаню и преблеканю [мацери дзецку] розпущую пелюшки, да шлебоднейше руша з ножками (РК 1925, 98, др Полих). 2. „преширйовац цесну шмату”: Кед натисеш, будзеш мушиц розпущовац сукні (Н. Ерд.).

розпяц роз(о)пнем зак. „прибиц на криж”: Вон дал дораз направиц петнац крижи, на хторих сцел роспяц петнац християнох (РН 25/1929, 2). ◀ Оп. розопнуц. Оп. и розопяц.

розпяце с. „слика або фигура Христа на крижу”: невидліва рука ведзе [ме] пред Розпяце и ту я модлім и каем ше (РК 1932, 105); Учитель знял у школи з мура Христово розпяце (М. Рм.). ◀ Оп. розопяц, розопнуц.

розрастац ше -ам ше незак. „роснуц и шириц ше (о рошліни)”. || Всл. rozrastac se „исте”, поль. rozrastać się „исте”. ◀ Од роснуц.

розраховац -хуем зак. 1. „прераховац, виплановац”: Же ю [слабу жем] наш земледілец оре, то роби лем зато, же себе незна розраховац, цо го кошта труд, котри уложи до обрабляя такей жеми (РН 29/1927, 2, М. В.). 2. „роздумац”: Дзвонар бул чловек на своїм месце и розраховал себе же му не вредно уж легац кед уж дзень готово, та ше зобрал на польо опатриц кукурицу (РН 6/1927, 3). 3. „виплановац и обчековац дацо, раховац на дацо”: Не так то ше стало як я розраховал, / бо я жу остатку барз ве-

льо чкодовал. / Полюбел я дзивче цо ме най-воелело, / а кед жу остатку, воно ме не сцело (Žganec ч. 90)). ◀ Од раховац.

розреготац ше -ам ше зак. „почац ше гласно и некрашне шмеяц, реготац ше”: на цо ше пан Шмих заш розреготал и муки було док го пан страх не змирел (Заря 4/1937, 7). ◀ Оп. реготац ше.

розрезац -ежем зак. „роздзеліц з ножом и под.”

розрепиц -им зак. „оддзеліц дацо зарепене, звич. прен.: роздзеліц тих цо ше бию”: Иля хвацела Ержу з обидвима руками за хусточку на глави, а Ержа ... почала биц Илю зоз крижицом ... И хто зна яки би бул конец кед би ше жецове не умишали и не розрепели их (ЛатякТал 183). ◀ Оп. репиц ше.

розрепйовац -юем и **розреповац** -пуем незак. (гу **розрепиц**): нагло розрепуе хлапцох [цо ше бию] (НашаЗагр 7/1938, 9, М. Ковач).

розридзиц -им зак. „зробиц ридшим”. Всл. rozridzic (Hal). ◀ Оп. ридки.

розридзовац -дуюм незак. „робиц ридшим”: Варела сцѣранку, загусла ей, та ю розридзовали (Пвл. Бл.).

розриднуц -нем зак. „постац ридши (о густей маси и под.)”: Блато розридло од дижджу; Доляла води до мачанки, та розридла (Г. Р.). Всл. rozridnuc (Hal).

розриднуц ше -нем ше зак. „преридзиц ше, постац ридши”: Гварела: розридли ци ше власи (Г. Р.).

розриц -ием зак. „у векшей мири пориц”: Такої [швиня] розрила градку грацку, розшпиртала мархву и цибулю, и влапела ше риц по гніздох зоз кромплями (ЧаканБ2 46); [Калдерма] местами була розрита, прекопана з ровами и декунками (КовМих-Гриц 106).

розришиц¹ -им зак. рел. „дац одпущене грихох” (Вер. Рм.): Пошол жу другому паноцови да ше исповеда и да поп го розриши (Етн30 116). Цсл. розрішенне: Коли священик дає розрішенне, бийся в груди і кажі: Боже, милостив буди мені грішному(ій) (Молитвеник1927, 278), струс. рішити „розвязац; одпушиц грих”. ◀ Од *ришиц, праслав. řešiti „звязавац”, otrěšiti „розвяза-

вац” (ЕСУМ). Од того нашо литературне ришиц „одлучиц”. Ридше ше хаснує и форма зоз г: *розгришиц* (оп.), хтора виведзена од *грих*.

[**розришиц**²] -им зак. 1. „позбуц дакого функций, длужносци и под.” 2. „ришиц даяки проблем”. ◀ Од серб. *разрешити*, а то од праслав. řešiti „звязавац”.

розришовац¹ -шуєм незак. „давац одпущене грихох”: Чи таки поп достойни, да розришує другого (РН 46/1933, 3). Оп. *розришиц*.

[**розришовац**²] -шуєм незак. гу **розришиц**².

розронтовац -туюм зак. „розтрошиц, розруцац”. Оп. и *розрунтовац*.

розроснути -а -е „розвити, вироснути до висини и ширини”: Скорей жени були розроснути, клубати, легко родзели (В. Саб.).

розроснуц -ошнем и **розроснуц ше** -ошнім ше зак. „вироснуц и розшириц ше (звич. о рошліни)”: Посадзел сом смутни верби при септичней, бо вони барз пию воду. Одкеди тоти верби розросли, я не чисцим септичну (В. Саб.); Не треба ше бац од того, же дерляча даскельо рошліни повитаргує. Други цо останю так розрошню, же богато надомесца гевту малу чкоду (РН 57/1926, 7, Б.); Кукурица справди розросла як хмара (ПапДюКер 17); Була то дзивка необычней красоти. У шеснастим року ридко да ше даєдна дзивка так розросла як Мелана (РН 10/1937, 2). Оп. и *розроснти*.

розрубац -бем зак. „розоцац зоз шеке-ру и под.”

розрубовац -буюм незак. „розоцинац зоз шекеру и под.”: [Є]дному було „наврачане”, та мушела да му дукац розрубую на хижним прагу, та го привели да му „одвраща” (РК 1935, 145).

розрунтовац -туюм зак. „розтрошиц, розруцац”: оцец-мац помарлі, браца жаздаша розрунтовалі, та заш булі худобни яждо и пред тим (Етн29 33); Мац ше гніва ... же вони [дзеци] ... *те*раз им шицко добро цо маю, *пот*репу, ... *розрун*тую (Етн29 274). ◀ Од *ронтовац* (оп.). Карпатски паралели

и зоз о (карп.укр. *ронтовати* „губиц”) и зоз у (всл. *guntovac* „знічтожовац, губиц”), та и нашо форми *розронтовац* и *розрунтовац* треба тримац за карпатски. Основну форму *ронтовац* зазначели зме лем зоз о.

розруцани -а -е „у векшей мири розви-ти”: *Розруцани то моцни, хтори ма широки плєца* (В. Саб.).

розруцац -ам зак. 1. „поруцац на розлични страни”. 2. *польопр.* „поорац на гайс, розорац”: *Розруцац то так поорац да бразда будзе у штрєдку* (М. Рм.). 3. *польопр.* ~ *гной* „поруцац гной по полю”; ~ *жито, мишилинґ* и под. „пошац, посадиц розруцујуци зарно”. 4. *прен.* „розтрошиц”: [Худобни] *заробене не розруца, але па-три пришпоровац и жиц чловечески* (РН 31/1930, 1); *Кед порахуєме кельо ми през рок подаваме динари на койяки луксузни ства-ри, цо да повеме, лем зме их розруцали* (РН 9/1930, 3, М. Биркаш); *Препил, розруцал ... „Претромфал” и жем и хижу* (КочЕвПА 109). || Всл. *řežeři rozrusac* або *rozmarňic* (Czambel). ◀ *Од руциц/руцац* (оп.).

розруциц -им зак. 1. „з експлозивом рознесц, дзвигнуц до воздуха”. 2. ~ *порцию* „розподзеліц порцию на обовязнікох”: [По-рция] *є по правдзе роздзелена, кед є розру-цена на маєток, хто владнейши, тот най вецей и плаци* (РК 1925, 75, М. Винай).

розруцовац -цуєм *незак.* 1. „руцац на розлични страни”. 2. *польопр.* „орац на гайс, розорйовац”. 3. *польопр.* „руцац по полю семе, штучни гной, хлївски гной и под.” 4. *прен.* „вельо непотребно трошиц”: *Опил ше, розруцовал на гудацох пенєжи, розтре-повал фляши и страшно лал* (РН 21/1928, 2); *не будзе пенєж легкомислено розруцовац гоч на цо, але будзе складац динар жу динару* (РН 100/1926, 2); *Так вельки капиталисти розруцују пенєж* (РН 8/1931, 2); *розруцују по карчмох чєжко заробени динар* (РН 25/1930, 1). ◀ *Од руциц/руцац* (оп.).

розруцовац ше -цуєм *ше незак.* „не-скромно жиц: преказовац ше з трошеньом пенєжу, зоз своїма (добрима або недобрима) ділами и под.”: *Розкош почина теди, кед ше розруцуєме з маєтком и зос стварами баржей, як нам то возможно; баржей як би*

нам то швечело по при других людзох, ко-три у биди (РН 13/1933, 1, М. Винай); *од разу почал ше розруцовац зоз вельким ка-питалом* (Заря 1/1939, 5); *Не треба ше роз-руцовац зос своїма ділами, але не треба ше ані скривац ... хто зме и цо зме* (РН 2/1934, 1); *Кед ше маєтни, жаздове с таким сло-вами розруцују и хваля [же су мудрейши, вреднейши од худобних] медзи худобнима роботніками, вєц не чудо же таки слова побудзую у тих других ненависц и мержни* (РНКЗаря 1935, 59, Я. Хромиш); *Не прости чловек є бо ше сам розруцує зос своїм воспи-таньом, за котре би ше мал ганьбиц* (Заря 19/1935, 146).

розруцовачка ж. *польопр.* „справа з хтору ше розруцує гной по полю” (Мудри-Ал).

розрушац ше -ам *ше зак.* „з ходзеньом, рушаньом постац рухомши (по длугшим мированю)”. Всл. *rozruśac se* „исте” (Hal), поль. *rozruszać się* „исте”. ◀ *Од рушац* (оп.).

розсадзиц -им зак. 1. „посадиц з єдно-го на вецей места”. 2. „розтаргнуц, розру-циц” у виразу *бодай би це розсадзело* (оп.). || Слц. *rozsadit* „розтаргнуц, розруциц”. ♦ *бодай би це розсадзело* „клятва, лаце”: *Но, маю и Руснаци лаца, ниа: ... бодай би це роз-садзело* (РС 13/1995, 22); *Моя баба ше так з нами дзецми вадзела: бодай би це розсадзе-ло!* (В. Саб.); *Дзецом ше гутори кед су недо-бри: бодай би це розсадзело!* (Лев. Ск.)

розсипац -пем зак. „висипац (звич. не-нароком)”. ◀ *Од сипац*.

розсипац ше -пем *ше зак.* 1. „висипац ше”. 2. „розпадноц ше (о гордове и под.): *Дал му и трецу литру води, та и треца об-руч пукла, та ше гордов розсипал* (Етн29 138). 3. „почац падац дробни и густы (о дижджу)”: *Прииол по дробним дижджу до нас и гварел: Розсипал ше диждж (= диждж сипе)* (В. Саб.). 4. *прен.* „почац без контро-ли гуториц дацо дакому”: *Церпела сом його увредзованя. Але кед я ше розсипала [= кед сом му почала гуториц]* (Пвл. Бл., В. Саб., Лев. Ск.). ◀ *Од сипац*.

розсиповац -пуєм *незак.* „висиповац (звич. ненароком)”.

розсиповац ше -пуєм ше *незак*. 1. „висиповац ше (на вецей местох)”. 2. „трущиц ше, розпадавац ше”: *Гнецени покераї ше у устох розсипую* (В. Саб.). 3. „випадовац зоз класкох под час кошєня, збераня (о зарну житаркох)” (МудриАл).

розсиповаци -а -е „трушаци”: *муку и масц мушело добре розчухац у руках же би поґачи були розсиповаци* (ХомаБл 187–188).

розскочиц ше -им ше *зак*. „скочиц, розбегнуц ше на розлични страни”: *Як их оба-чел [буйак], почал ґу нїм бежиц; и дораз ше розскочелї на три страни* (Етн30 225). || Слц. *rozskočit sa „исте”*: *volý sa rozskočili*.

розсоль¹ ж. (у бешеди *росоль*) „слана юшка хтора вишла з насолєного мєса; слана вода у хторей ше солї, конзервує мєсо”: *Мєсо ше пред тим вечар виняло з розсолї и положело до води най ше мочи до рана* (ХомаБл 174); *За мєсо не треба правиц моцну розсоль, бо соль оє мєсо* (Дю. Сак.). ◀ Вивєдзєне од *соль*. У других славянских язикох *розсоль* (укр. *розсіл*, поль. *grosół*, слц. *gòsol*) ма ширше значєнє: значи „спєциально пририхтану слану воду за солєнє, конзервованє желєняви и мєса”; тото значєнє подрозумює и слану воду у хторей ше кваша капуста, а ми зоз значєньом „капусней розсолї” хаснуємє вираз *капусна юха*. Младши, медзитим, слово *розсоль* почали хасновац тиж зоз ширшим значєньом, та мєсто *капусна юха* гуторя *розсоль*. • **сланє як** ~ „барз сланє”.

[**розсоль**²] ж. „юшка у квашєней капусти, капусна юха”. ◀ Од серб. *расо „исте”*. Наш еквивалєнт **капусна юха**.

розсохнуц ше -нєм ше *зак*. „розсушиц ше”: *Тото цо направєнє з дрєва, тото ше розсохнє* (Пвл. Бл.).

розставєни -а -є „розидзєни (о супружнїкох)”: *Тиж розставєни особи не мали приступ на [анґлийски] кральовски двор (а у нас розставєни маю єднаку чєсц як и тоти цо шорово, по божому жию* (РН 22/1937, 4); *Иду ґу тим майстром [врачарком] не лєм нєуки, художни дзивчата, розставєни жєни, алє и „високо образовани” людзє* (РН 11/1931, 4).

розставац ше -ам ше *незак*. (ґу **розставиц ше**) 1. „розлучовац ше”: *И так барз плакали [мац и син] ... и такої ше розставали* (Етн30 98). 2. „розиходзиц ше (о супружнїкох)”: *А здрава фамелия може буц лєм тєди, кєд чловєк ма лєм єдну жєну, жєна лєм єдного чловєка и кєд ше вони не розтаваю до шмерци* (РН 25/27, 2). || Карп.укр. *розставатися „розлучовац ше”*: *Случайно стрїтилися в вароши и вжє пак цїлий дєнь не розставалися* (Чорї), укр. *розставатися „истє”*. У всл. и слц. не зазначєнє. ◀ Оп. *розставиц (шє)*.

розставєни -а -є „розидзєни (о супружнїкох)”.

розставиц -им *зак*. „розлучиц”: *При-тульмє ше ґу ньому [Христови] цалим своїм шєрцєм ... жє би нас ... нїякє нєщєсцє на швєцє од нього нїґда не розставєло* (РН 8/1929, 4); *[Кєд ше почали биц] Швєт ше згарнул и силом их розставєл* (РК 1927, 93). ◀ Од праслав. *staviti, stati*.

розставиц ше -им ше *зак*. 1. „розлучиц ше”: *Вон не можє навшє буц розставєни од своїх дзєцох* (РН 13/1928, 4); *Зос прєсв. Богородицу вона [Мария Маґдалєна] стої при крижу и не можє ше роставиц од того, котри ю дзвигол на нови живот* (РН 75/1926, 4); *Ой, брату мой Веняминє! Притулїм цє и вецєй ше не розтавим од тєбє. Нїґда, нїґда* (РН 43/1935, 3); *Ти моя дзивочко, ти мє охабєла, / Навики одомнє ти ше розставєла* (НЗ 8/1940, 9). 2. „розисц ше (о супружнїкох)”: *Як знамє, стари оцєц, одпочивац и вам мира дац, кєд ми ше барз любимє, а тєраз да ше розставимє* (Етн30 40); *дотєраз суд ищє не нашол у жадним законїку такоу причину, жє би ше муж и жєна мушєли роставиц прє пипку и доган* (РН 67/1926, 4); *Иду ґу тим майстром [гу врачарком] не лєм нєуки, художни дзивчата, розставєни жєни, алє и „високо образовани” людзє* (РН 11/1931, 4); *гоч вона зос своїм покойним мужом не жила, не була од нього законито розтавєна* (РН 31/1933, 3). || Укр. *розставитися „розлучиц ше, розисц ше”*. У восточнословацким и словацким не зазначєнє. ◀ Од праслав. *staviti, stati*. Дїєслова *розставац шє, розставиц (шє), розстац шє* характе-

ристични за медзівойнових авторох, а да-єдни зме зазначели и у бешеди. Вони маю карп.укр., карп.русин. и укр. паралели Всл. и слц. паралели зме, медзитим, не зазначели.

розставяц ше -ям ше *незак.* „розиходзиц ше (о супружнікох)”: *розтавя ше од своєї жени* (РН 42/1937, 4).

розстац ше -анем ше *зак.* „розисц ше”: *Так ше росли. Антонь мотику на хрибет та вонка з двора* (РН 1/1936, 3, М. Ковач); *Писала ми: Дзекеди ше ми привидзуе як да ше ми не розстали давно у младосци*” (МаринкМ 35). || Карп.русин. *розстатися* „розисц ше”: *Чим так жити, волили розстатися* (Чорі), укр. *розставатися/розстатися* „розходзиц ше/розисц ше”. ◀ Од праслав. *staviti, stati*.

розступиц ше -им ше *зак.* „розшириц ше, розтвориц ше”: *И на тото слово заклала го [дябла] пресвята Богородица, а жем ше розступела, вибег пламень, а дябла нараз нестало* (Етн30 84); *Мури мойо! мури мойо! / Пуцце ви мнє гет на польо, / ... Розступце ше цемніцове / мури мойо!* (КостПоез 197–198). Слц. *rozstúpiť sa „исте”*: *steny izbice sa rozstúpili, zem sa rozstúpila*, поль. *rozstąpić się „исте”*, карп.укр. *розступитися „исте”*: *Бодай ся сироті земля розступила* (МушГолоси 138). ◀ Оп. *ступнац/ступиц*.

розсудзиц -им *зак.* „ришиц дачий спор, пресудзиц”: *Пришли два баби жу бировови же би їх розсудзел, кому припада гуска* (РК 1941, 175). || Всл. *rozsudzić „исте”* (Hal), слц. *rozsúdiť „исте”*.

розсушени -а -е *дієприкм.* гу **розсушиц ше**: [3 мойого мужа слова] *ше лею так як вода з розсушеной зварки „вельо приповеда”* (КовМихНО 17).

розсушиц ше -им ше *зак.* „попукац, розпаднац ше пре трацене влажності (о древним суду и под.)”: *У гордове длуго не було води, та ше розсушел „дуги на нім ше пооддзельовали”*. || Слц. *rozsušiti sa „исте”*.

розсцеліц -ім *зак.* 1. „прештрец, посцеліц”: *Син принес даскельо гарсци слами, розсцелел, зажадал: „Добру ноц” и вишол* (РН 81/1926, 2); [У фебруару] *кед су ноци жимни*

треба младе желе закривац проци мразу, зосламу, сухим гнойом або ... кукуричанку розсцеліц (РК 1924, II). 2. „намесциц посцель за спане”. ◀ Оп. *сцеліц*.

розсцеліц ше -ім ше *зак.* „розшириц ше, пороснуц по полю, завжац одредзену поверхнось (о рошліни)” (МудриАл). Оп. и *засцеліц ше*.

розсцеляц -ям *незак.* 1. „розпресцерац”. 2. „намесцац посцель за спане”: *Вечар, кед ше сцело снац, посцель ше розсцеляло* (Ду-дашКс 162).

розтапшац -ам *зак.* „розгажиц”. ◀ Оп. *тапшац*.

розтаргани -а -е „подрани”: *не купел му [газда] ані шмати, але ходзи ето розтаргани* (РН 46/1932, 2).

розтаргац -ам *зак.* 1. „потаргац”. 2. „барз покусац; забиц и поєсц”: *а баба ше виграла ... [на чардак] ... же би ю пси нье ростаргали* (РНКЗаря 1940, 106); *Пси розтаргали куру; жири го розтаргали*. 3. „олегчац чежкосц у жалудку”: *кед ше дахто щемерел, нашо людзе гуторели: „Най ше напиє капусней (юхи), та го розтарга”* (ХомаБл 200); *Барз ше наєдна, та поєдна яблуко да ю дакус розтарга; идзем розправиц лимунади да ми дакус жалудок розтарга* (Г. Р.).

розтаргац ше -ам ше *зак.* „трудзиц ше зоз шицку силу”: *млади п. О. [ше] розтаргал доказуюци же Українцох нет на швецє* (РН 32/1934, 3).

розтаргнуц -нем *зак.* „розорвец, утаргнуц”.

розтверац -ам *незак.* „отверац”: *Розтверайце, пахолята, мальовани врата, / придзе на враним коню наша пані млада* (Етн9 ч. 36).

розтверац ше -ам ше *незак.* „отверац ше”.

розтворени -а -е „отворени”. Слц. *roztvoreny „исте”*: ~ *usta, kniha, okno*.

розтвориц -им *зак.* „отвориц”: *Вежне тоту шкатулу вандровнік, та ю розтвори, винє злату рибу* (Етн29 177); *Пошол жу тому варошу ... розтворел капуру, вошол до варошу* (Етн29 70). ◀ Оп. *отвориц*.

розтвориц ше -им ше зак. „отвориц ше”. ➔ До другой половки 20. вику хасновани обидва синоними *розтвориц (ше)* и *отвориц (ше)*, часто у истим контексту: *Приишол [коваль] дому на дванац годзин, задурка до дзверох, а зверци: „Отвор ти, суко заздихана!” ... И заш скричи зоз вельким грозом и зоз гнівом да розтвори.* Вона *отворела* му, вон ю хвацел и набил (Етн29 130); „Кед ши крестиянска душа, обидз три раз коло хижки на колєнох, сами ци *ше* дзвери *розтворя*.” И вон дораз клекнул, обишол три раз коло хижки на колєнох, дзвери *ше* му *отворелі* (Етн29 25). || Слц. *roztvorit' (sa) i otvorit' (sa)* „исте”. У сучасней бешеди и у лит. языку, под уплївом сербского *отворити (се)* превладала форма *отвориц (ше)*.

розтлучиц -им зак. „розбиц, розджамиц” (Мел. Пвл.). ◀ Оп. *тлучиц*.

розтолковац -куєм зак. „потолковац, обяшніц”: *Як же да ци розтолкуєм* (Пвл. Бл.); *Як же ше и да розтолковац тото страине умеранє наших дзецох младших од пейцох рокох* (Заря 6/1937, 5); *Да ме лепше розумице мушим вам розтолковац же як стоїм зос тима цо су ми длужни пенєжи* (ЖирошМСМ 154). Укр. *розтлумачити*. ◀ Оп. *толковац*.

розтолмачиц -им зак. „потолковац”: *вєц вон яви яке швето ... вєц розтолмачел* (Рускинї 77).

розтомилени -а -е „барз мили, наймилши”, лем у Гнатьюка, у його верзїї шпиванки „Кед голубица лецела”: *Лецела вона през гори, / до своєї любей, ростомиленой мацери* (Етн9 ч. 176). || Укр. диял. *ростомилений* „исте” позичене з польского *roztomiły* „исте”; словацки експресивни прикметнік *roztomiły* значи „барз мили; барз приємни; барз красни”: *r-é dievčatko, r-é deti, r. človek; r-é šaty, r. klobúčik, r-á hráčka; r-é zákutie*. Присловник *roztomile/-o: správať sa k niekomu roztomile* „одношиц ше ру дакому мило, крашнє”, меновник *roztomilosť* „милота, приємносц”. Як видзимо, словацки прикметнік ма ширше значенє од нашого. ◀ Голуб и Копечни наводза чески и словацки прикметнік *roztomiły* як народну експресивну форму виведзену на аналогни способ

як цо прикметнік *roz-to-divný* виведзени од прикметніка *divný* „чудни”; под одредніцу *milý* Голуб и Копечни наводза и форму *roz-milý*. В. Махек под *milý* тиж дава прикметнік *roz(to)milý*. Як видзимо, прикметнік *розтомилени* виведзени од основней форми *розтомили*, а тота виведзена од морфемох *роз-то-мил-и*; прикметнік мал и варианту *роз-мил-и*. Префикс *роз-* ту ма поміцнююче значенє, яке ма напр. при дієслову *роз-крачац ше* „почац mocno крачац”. Окрем *розтомилени*, други прикметнік виведзени з тим префиксом не маме; морфема *то* ту експресивни елемент. Правильно би ше прикметнік мушел писац зоз з: *роз-томилени*.

розтопиц ше -им ше зак. „розпущиц ше, с. истопити се”: *Цар скочел же ше окуна, а вон ше шицко розтопел* (Етн29 229); *Засипала [буря] його динянки зос таким каменцом, же на ніх ніч не остало, лем сам каменец. Кед ше каменец розтопел – виступела гола жема* (КостПр 107). || Слц. *roztopit' sa i rozpustit' sa* „исте”. Судзаци по словацких паралєлох, обидва нашо синоними – *розтопиц ше* и *розпущиц ше* – з карпатскей лексики. До другой половки 20. вику у бешеди превладовав синоним *розпущиц ше*; у сучасней бешеди, под уплївом сербского, младши хасную переважно *розтопиц ше*. ◀ Од *топиц*¹ „класц на огонь”, праслав. *topiti* „зогрівац”.

розточиц -им зак. 1. „знїчтожоїц”: *Спаситель гварел ... же най себе не збераме богатства того швета цо их хробаци розточа* (РН 3/1934, 5); *Хробак розточел древо, кудзель, мебель* (Ю. Пап). 2. *прен. „розтрошиц, розронтовац маєток”* (М. Рм.): *И видзиш цо маме зоз того шпорования. Байбер ше увалєл до готового, та ище за мойого живота розточи, цо ти думаши* (КовМихЦВ 75). || Укр. *розточити/розточувати* „розтрошиц, розронтовац”: *розточити добро*, серб. *расточити* „исте”. ◀ Од *точиц*.

розточовац -чуєм незак. 1. „знїчтожо-вац”: *Бактерийом дакле хтори єдза або розточую месо, треба цеплоти* (РК 1933, 129).

2. *прен.*: бо мержня розточує шерцо, дави нас (РН 1/1933, 3).

розтранджирац -ам *зак. експр.* „розфаластовац”: Видзим я, же ше ти ніч не стараш о хижі, *ространьїраш* цале обисце (РН 15/1929, 2, М. Ковач). Ту ше вироятно роби о друкарскей хибі, бо ше у бешеди хаснує форма зоз дж: *розтранджирац*. || Слц. *roztranširovať* и *roztranširovať* „розфаластовац”, серб. *транцирати* и *траниширати* „розрезац на часци”, всл. *roztranširovac* „розтаргац, знїчтожиц” (Hal). ◀ Од *транджирац*, а то од фр. *trancher*.

розтрацени -а -е 1. *мн.* „тоти цо ше не тримаю ведно, але жию на вецей местох”: [Дом за руских школярох у єдним векшим варошу] *То єден нужни институт и барз би хасновал рострацинем школяром* (РК 1930, 121). 2. „не сконцентровани, страцени”: *Таки сом розтрацени „не знам цо дзе ми стої”* (Г. Р.).

розтремтетац -ам *зак.* 1. „розтрепац, розтресц”: *Преходзел з кочом през гайзибанску драгу, та му гайзибан зґажел воли, а коч му розтремтетало* (В. Саб.); *Розтремтетац (ше) значи „розбиц (ше)”: трактор розтремтетал коч, фляша ше розтремтетала* (Лев. Ск.). 2. *Шмати му розтремтетани „подрани, розтаргани”, древа розтремтетани „розруцани, не посклада ни”* (В. Саб.). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

розтрепани -а -е *кух.* „витрепани (з трепайзлом и под.)”: *Рейтеши загнецени з розтрепану масцу булі барз фини, хрупкаци* (В. Саб.).

розтрепац -пем *зак.* 1. „розбиц”: *розтрепац танер, канчов; ~ дакому главу*. 2. (перину, заглавок) „побиц по перини, заглавку же би ше пире єднак розишло”: *Розтрепала заглавок* (Ир. Фин.). || Всл. *roztrepac zahlavek „исте”* (Hal). 3. „побиц, розбиц (неприятельске войско)”: *Чарни краљ барз моцни бул, за два за три годзин Червеного краля войско шицко розтрепал, не остал ані єден* (Етн29 58). 4. ~ *вайцо* „розбиц вайцо (до цеста и под.)”: [Шницлу] *мачаме перше до муки, вец до розтрепаного вайца хторе зме дакус посолели* (НКух 53).

5. „витрепац бильчок, жовчок, масц и др. за колачи” (Ю. Пап): *Унекла рейтеш з розтрепану масцу* (В. Саб.); *єдно вайцо з єдну ложку муки добре розтрепац* (НКух 10). || Всл. *roztrepac „исте”* (Hal). ◀ Оп. *трепац*.

розтресац -ам *незак.* 1. „тресц, розсиповац на вецей места”. 2. *прен.*: ~ *пенєжи* „навелько трошиц пенєжи”: *Не будземе розтресац пенєжи, купме дацо вредне* (Г. Р.).

розтресаци -а -е „не збити, не зліпени”: *Яки ци фини розтресаци власи тераз кед ши ше змил* (Г. Р.); *Розтресаца жем без грудкох, мелка* (МудриАл).

розтресц -ешем *зак.* 1. „натресц, порозтресац на вецей места”. 2. „погубиц з хаснованьом”: ~ *обуй, бависко* и под. 3. *прен.* „розтрошиц”: *Його дзивка за три ноци пейц езри долари розтресла* (В. Саб.); *Розтротькац то розтресц, розтрошиц* (Сс. Мак.); *Кума П. розтресла свою часц маєтку* (В. Ерд.); *Жец гварел швекрови же го розтреше „побере и розтроши му шицко”* (Пвл. Бл.).

розтресц ше -ешем *ше зак.* „дослужиц”: *Розтресли ше ми папучи* (Ир. Фин.); *Розтрешена хижка „дослужена”* (Ир. Фин.).

розтрец -ем *зак.* „потрец”: *Место млека дзецко достанє месову юшку зос ґрисом, ... ростарти кромплі* (РН 18/1930, 3.).

розтрешени -а -е 1. „нешорово облечени” (Сс. Мак.): *Розтрешени, неушорени, ... раз ше имєє, раз плаче* (РК 1927, 110). 2. „несконцентровани, розшати”: *Поведз єй – одповед вично розтрешени професор – най придзе наютро* (РН 23/1936, 4). || Слц. *roztrasený „знемирени”*: -á duša, -ý hlas, серб. *растресен „расејан”*.

розтрешено *присл.* „несконцентровано, розшато”: *розтрешено попатрел ... и прегварел* (РН 15/27, 3).

розтрискац -ам *зак.* „цалком погубиц, розтресц, розпаздзериц”. ◀ Вироятно од *триска* „дробни фалаток древа хтори одпада кед ше древо рубє, креше або гоблює” (оп. *триска*).

розтротькац -ам *зак.* „розтрошиц”: *Розтротькац то розтресц, розтрошиц* (Сс. Мак.); *Тельо пенєжи розтротькал и тераз бидує*. ◀ Од оном. *троть*.

[**розтрошиц**] -им зак. „потрошиц, розронтовац”: *Розтروطкац то значи розтреси, розтрошиц* (СС. Мак.). ◀ Оп. трошиц.

розтрушиц -им зак. „з прициском, вдереньом зробиц дробним, мелким”. Од трушиц.

розум х. „способносц логичного думаня, розсудзованя”. Общеславянске. ◀ Од праслав. штъ. ♦ *ані брижи ані розуму* „чловек легкого розума” (Сф. Мак., В. Ерд.); *буц на розуме дакому* „думац о дачим”: *Але Мелани тот оцов [смутни] попатрунок вше бул на розуме и до оцовеј шмерци вельораз ми гуторела же вона ње може забуц на тот попатрунок јак на њу оцец те ди остатњи раз попатрел* (запис на бокох РК 1935); *вжац на* ~ „мац на розуме; вжац до огляду”: *В лице квинню поля, а в жиме квинню души наших земледільцох! Шицко ма свой час! Кед тото кажди вежне на розум не будзе нігда разочарани* (РН 68/1926, 1, О. Кост.); *но мушиме вжац на розум же ше таке дацо [недошлїдносци] найдзе у народних писньох шицких нацийох* (КостОс 172); *гуториц/повесц дакому на* ~ „надпоминац/надпомнуц дакому дацо цо треба же би мал у виду, цо не треба же би забул” (М. Рм., Н. Ерд.); *Кати гуторел на розум, прешвечовал ю* (КовМихЦВ 41); *А ти озда сплетки не правиш, свойого мужа по сушедстве не огваряш же є як колїк древени – гварела єй на розум* (КовМихЦВ 207); *других слухай а свой розум май*: Присловка *гвари! „Других слухай, а свой розум май!”* (РН 29/1936, 2); *закруциц дакому* ~ „зашалїц дакого”: *Тот сушедов, видзим, не да єй мира. Закруцел єй розум* (РК 1941, 40, М. Ковач); *зисц з розума* „страциц розум, пошалїц”: *Од брижи и жалю зишиол з розума* (В. Саб.); *Нїзач то не зроб! бо поведза людзе же сом з розума зишиол* (РН 5/1928, 2); *Але я им на розум гуторим же [моя дзивка] вецей до вас служиц не пойдзе, „най уш вас други невести служба”* (ЖиросМСМ 122); *з полтреца розума* „недосц мудри (Зд. Фей.)”; *легкого розуму* „легкодумна особа”: *То дзивчатко легкого розума, / бо себе лем барз на кратко дума* (Етн9 ч. 395); *май розум(а)* „будз

розумни”: *Ша жено май розум, озда го нье будзем судзиц за таки дробни ствари* (Заря 2/1938, 6); *наберац/набрац розуму* „постац мудрейши, розумнейши”: *Роснул, але якошик розуму не наберал* (РН77/1926, 2); *Вон треба да ище набере розуму* (В. Саб.); *най му бог да добри* ~ *гвари ше кед ше дзецко народзи* (В. Саб.); *научиц розуму 1)* „змудриц”: *Школи ши учел, а розуму не научел* (КовМихНО 115); *2)* (дакого) „зробиц дакого мудрейшим”; *не бавиц з розумом* „не буц здрави у розуме, не резоновац и не постуцац як здрава особа”: *Не бави з розумом, не бави зоз собу – гвари ше так за нерозумного* (В. Саб.); *не буц з полного розума* „не буц цалком мудри”: *Бул єден чловек, мал єдного сина. А тот њого син не бул з полного розума* (ErRuth 24); *недобри у розуме* „не здрави у розуме”: *„Потрацени” то недобри у розуме од старосци або хороти* (М. Рм.); *одогнац (одплашиц) дакого од розума* „привесц дакого до ситуациј же би страцел розум”: *Тот хлапец ме до гриху наведзе, – дудрал стари – од розума ме оджене зос своїм справованьом* (КовМихЦВ 41); *знам я добре, яка то покута зос женми ... Ша мне моя ... та мало ме од розуму не одплашела* (РН 8/1937, 3, М. Ковач); *пойсц о* ~ „страциц розум, пошалїц”: *Чловек ходзел по карчмох, а жена да о розум пошла; Кед ци так дохтор пове же ши барз хори, та то вельки стрес, да чловек о розум пойдзе* (Г. Р.); *помуциц дакому* ~ „заврациц дакого, погубиц дакому здраве розсудзоване”: *Народ мурмотал: „Справди помуцела му розум!”* (РН 12/1930, 3); *Людзом при „Р. Новиных” нье помуцени розум, ... но вони сиу своим читательом помуциц розум* (Заря 1/1939, 3); *помуциц себе* ~ „похориц ше у розуме”; *похибиц у розуме* „страциц розум, пошалїц”: *Шмерц синова так порушала оца, же од жалю похибел у розуме* (РН 20/1929, 1); *привесц/приводзиц дакого жу розуму* „урузумиц/урузумйовац дакого”: *Постал трезвеним чловеком. ... Место карчми он ходзи до церкви, читальні и приводзи и других жу розуму* (РН 64/1926, 3); *при розуме (буц, не буц)* „(не) буц здрави у розуме”: *Б. указовала уж длушии час, же [є] не цалком при розуме* (РН 41/1927, 3);

А я, трезби, при розуме, и тєраз нараз цо? Забиц чловека, га? (КовМихГриц 23); **присиц жу розуму** „урозумиц ше, змудриц”: Та цо воно таке мале зна. Док виросице, вец придзе жу розуму (РН 12/1936, 2); **присиц дакому на ~ (до розума)** „здогадац ше”: Робел, шпивал цо му пришло до розума (В. Саб.); **розум го охабел** „страцел розум, пошалел”: так ше шмєял, же сом не знал чи го розум охабел чи цо (РЗаря 12/1936, 6); **розуме, розуме!** „дзе ци розум? як ши могол таке зробиц?”: Кед дакому дацо не пошло добре, кед дацо недобре зробел, та пове (або дахто йому): Ей, розуме, розуме! (М. Рм.); Човек и сам себе пове, кед ше секира: розуме, розуме, дзе ши?! (В. Саб.); **так го розум знесол** гвари ше кед дахто барз недобре зробел (вжал себе живот и под.) (Пвл. Бл.); **як не при розуме буц** „випатрац як пошалени”: Янко бул як не при розуме. Людзе гварели, ошалел (РК 1927, 97).

розумиц¹ -им зак. и незак. „похопиц/похопйовац”: Стариши не розумя нешкайшу младеж.

розумиц² -им зак и незак. „подрозумйовац”: але ми под тоту назву (1. Рус, ...) више розумиме Московох (Москальох) (КостПр 121); Под меном „народ” розумя ше шицки граждане єдней держави (РН 13/1930, 1).

розумиц -им и **розумиц ше** -им ше: ~ **до дачого** „розумиц ше до дачого”: а) (у бешеди старших) Я до политики не розумим „я ше до политики не розумим” (М. Шов.); До дохторскей роботи тельо розуми як цо зна швиня цо то диня (Заря 19/1935, 152). б) (у бешеди младших) Ви ше, дїду, до того не розумице ані тельо як кура до пива (РН 46/1936, 2, М. Ковач). || Укр. розумітися „исте”, поль. rozumieć się „исте”, всл. rozumieć się „исте” (Buffa 142).

розумиц ше -и ше зак. и незак. „подрозумйовац ше”: Под чистим приходом розуми ше чисти хасен на жеми (РН 47/1928, 1); Та то ше розуми, же моя баба у фарбарскей сукні не идзе ше до церкви парадирац (РН 17/1937, 5, М. Ковач).

розуми ше модал. „розумліве, подрозумює ше”: Дакеди, розуми ше, було и заробку

и радосци (РК 1936, 92). Всл. rozumie się „исте” (Hal). Наш карпатски синоним и словко баяко (оп.).

розумни -а -е „хтори ма розума, мудри”. Всл. rozumny „исте” (Hal).

розфаластовац -туєм зак. „порезац або потаргац на фалати” (СС. Мак.). ◀ Од фаластовац (оп.).

розфалатовац -туєм зак. оп. **розфаластовац**: нашили [го] розфалатованого на железней драги (РН 10/1934, 2). ◀ Оп. фаластовац (оп.).

розфитькац -ам зак. „розтрошиц; розтресц”: Розфитькал шицко „шицко розтрошел”; Предсидатель розфитькал свою державу „допустил же би ше розпадал, розфаластовала” (В. Саб.). ◀ Од оном. фитькац (оп.).

розхадзац ше -ам ше незак. „розходзиц ше”, у народних писньох и старших авторох: Дзеци мойо мали, як ви ніч не знаце, / же ше з любим оцом нешка розхадзаце! (БиндКост 25–27); було нам шицким так жаль, як да ше розхадзаме од отца и мацери (РК 1928, 19, Д. Биндас).

розхириц -им зак. „рознесц глас, хир”. ◀ Од хир (оп.).

розхириц ше -им ше зак. „розчуц ше”. Всл. rozchyric się „исте” (Lacko 81).

розходзени -а -е „розрушани з ходзеньом”: Ти таки розходзени, сце ци ше ходзиц (Г. Р.).

розходзиц -им зак.: ~ **ноги (ногу)** „з ходзеньом розрушац ноги (ногу)”: Розходзела сом ногу, та ме престала болиц (Г. Р.).

розходзиц ше¹ -им ше незак. 1. „розтарговац малженску вязу”: Кед зме малї тоту хижу ... вецка зме ше почалї розходзиц (Рускинї 91). 2.а) „предавац ше, преходзиц (о роби)”: але на жалосц Руски Новини слабо ше розходза ... лем шейсцто предплацую Рус. Новини, а могло би легко езер и вецей (РН 28/1928, 1). б) „швидко ше трошиц (о пенєжу)”: Як ше пенєжи розходза! „як ше швидко троша” (Г. Р.). 3. „оддзельовац ше єден од другого (о часцох зложеной целосци)”: Шкатула або пак ше розходзи на боки кед недобре запаковане, повязане. И коч

зоз шеном, сламу, кед є не уґажени добре, та ше розходзи (В. Саб.); И за древо на крову ше гвари же ше розходзи „древу виходзи з чопох и оддзелює ше єдно од другого” (Н. Ерд.). Оп. и **розиходзиц ше**.

розходзиц ше² -им ше зак. „розрушац ноги з ходзеньом”: Кед ставала з карсцеля (а ма боляци ноги), сушеда єй гварела: „Тераз ше мушиши розходзиц „мушиш дакус походзиц, та це престаню ноги боліц” (Пвл. Бл.).

розхориц ше -им ше и -реєм ше зак. 1. „похориц ше”: Таке дзецко зблядне и здравле му вслабне, лехко ше розхорее (РНКЗаря 1936, 82). 2. „похориц ше од бриґох и под.”. Слц. експр. rozchoriet sa „похориц ше”. ◀ Од хори, праслав. хвор҃ъ.

розцагац -ам зак. „поодношиц (звич. самодзечне, без допущеня)”: З Вилтового дутяну людзе по войни шицко розцагали (В. Саб.).

розцагнуц -нем зак. 1. „нацагнуц на векшу длужину”. 2. „поставиц у цалей длужини”: Розцагла паньвашиц за шмати и почала вишац порайбане (Ю. Пап). 3. ~ **рейтеши** „розцагац често за рейтеши” (Ю. Пап). 4. ~ **коч** „задні колеса коча поцагнуц назадок же би мож було положиц на предні и задні колеса длугоки древа и под.”: То кед ше пошло на над, то вецка ше коч розобрало... та вецка розцаглі задні колеса (В. Саб.); А тото древо спущоване по Тиси зоз Карпатох до Сланкамену. Вони то отамаль на коньох прицаглі. Колеса предні булі и задні, и вецка то кед накладлі, зоз штранґами при задніх колесох повязали (В. Саб.).

розцагнуц ше -нем ше зак. 1. „нацагнуц ше на векшу длужину”. 2. а) експр. „комотно легнуц”: Не могол ше у ней [униформи] гоч дзе розцагнуц (КовМихґриц 160). б) експр. „спаднуц (з цалу длужину цела)”.

розцаговац -гуєм незак. 1. „нацаговац (дацо же би було длугше)”. 2. „одношиц, розношиц (звич. самодзечне, без допущеня)”: „Так то діду. Ви льєм робце и набавце шицко цо треба, а баба най росцагує да други омасци баюси зос вашим трудом” „Но уж нье дам вецей да ми баба росцагує мойо добро” (Заря 7/1937, 7).

розцаговац ше -гуєм ше незак. 1. „буц розцаговати (о цесту и под.)”: Воду усипеме до котла у котрим будземе вариц мидло. Кед вода горуца, положиме омасту ... Кед маса цагаца (розцагує ше), а не крупи ше, вец додаваме покус соди (НКух 91). 2. прен. „помали робиц, не старац ше на час поробиц”: Микола Горняков остатні шедал ґу полудзенку, бо ше найдлужей мушел од праху умивац. „Та дзе ши, Миколо? Ту наприґаши як на свадзби, а вон ше розцагує!” – скричал дідо франтуюци (ЛатякТал 136); Цо ше тельо розцагуєши! „понагляй робиц”.

розцаговати -а -е 1. „хтори ше розцагує (о густей маси и под.)”: Слабе мидло розцаговаце, а премоцнете ше барз крупи (НКух 127). 2. (о писні и под.): не слухац розцаговацу писню молодого орача (ЛатякТал 168).

розцаговацо присл. „з розцаговацим гласом”: Шестричка: зос оддулєними ґамбамі, розцаговацо, а вец веселише и милише (НашаЗагр 3/1937, 8, Я. Фейса).

розцапкац -ам зак.: ~ **пипку** „вещей раз поцагнуц з пипки док доган не почне тлец” (В. Ерд.). ◀ Од оном. цап, цапкац. У Коцуре ше хаснує форма розцопкац (В. Саб., СС. Мак.).

розцепліц -їм зак. „зограц просторию з топеньом”.

розцепліц ше -їм ше зак. „зограц ше з топеньом (о просторії)”: Треба натопиц, най ше хижа до 10 годзин розцеплі (Пвл. Бл.).

розцопкац -ам зак. коц.: Розцопкац циґар (пипку, пипосар) значи „поцагнуц вецей раз же би жирячел” (В. Саб.): Розцопкал пипку и курел себе (С. Мак.). ◀ Од оном. цопкац. Оп. и **розцопкац**.

розчаварговац -гуєм зак. „розпредац” (В. Палан.). ◀ Од чаварґов, чаварґовац (оп.).

розчакнуц -нем зак. 1. „розшипиц, роздзеліц на два страни”: Кед почню по тей драги за Змаєво ходзиц шлепери, розидзе ше драга, розчакне ше; шлепери розчакну и мост на беґелю (Мик. Ск.). 2. ~ **ноги** „боляцо розшириц ноги (напр. при паду)”. || Чес. (мор.) ґара „нога”, rozčápiť nohy „розшириц ноги”, očápiť ruce „розшириц руки”,

слц. *čaraty* „длугоноги”, *rozčarputý* „нізки и широки (звич. о носу)”, всл. *čaraty* „длугоноги” (Hal), слц. диял. *odčariť* „нагло отвориц (дзвери, облак)” (SSN), всл. *rozčariť se* „розшириц ноги (напр. при паду)” (Hal). У словацких диялектох ест и корень *čak*: *odčaknuc* *konar* (SSN). Судзаци по всл. *rozčariť se* „розшириц ноги” и нашим *розчакнуц ше* „исте”, корень *чак*- вариянта кореня *чип*-. ◀ По В. Махекови чesке *čara* „нога” то експресивна форма праславянского *lapa* „животиньска нога”.

розчакнуц ше -нем ше зак. 1. „розчакнуц ноги”: *Швиня була барз викармена, та ше розчакла, не могла стануц, мушели ю зарезац* (В. Саб.). 2. „роздзеліц ше на два страни”: *Кед почню по тей драги за Змаєво ходзиц шлепери, розидзе ше драга, розчакне ше* (Мик. Ск.). ◀ Оп. **розчакнуц**.

розчвахтац -ам зак. 1. „розджамиц, розцагац” (Єл. Хм.): *За мекге єдзене ше гвари: розчвахтане* (Єл. Хм.). 2. *Розчвахтац значи „порозцаговац, розруцац”: розчвахтац волну (клуче), розчвахтац єдзене* (В. Саб.). || Слц. диял. *čvachtať* „видавац шляпкаци звук”, *čvachtať sa* „крацац по розмокнутим терену” (SSN). ◀ Ономатопейске (Machek).

розчвиркац -ам зак. 1. „розпирскац”. 2. *прен. ~ пенєжи* „розтрошиц пенєжи” (В. Ерд.). ◀ Оп. **чвиркац**.

розчеперени -а -е „розщипени”: *Розчеперене древо кед нукло од бурі, кед му буря конар одчакла* (В. Саб.).

розчепериц ше -им ше зак. „розшириц ноги, розчакнуц ше”: *Кобула ше розчеперела* (Йвг. Бл.); *Кобула ше розчепери кед би ше била, кед сце вайчака* (В. Саб.). || Слц. *rozčeperiť* „розшириц, розчакнуц”: *koza rozčeperila nohy, rozčeperiť sa* „розшириц ноги, розчакнуц ше”, *čeperiť sa* „буриц ше, с. кострешити се”. ◀ Оп. **чепериц ше, чеперки**.

розчервенети -а -е „розчервенетей твари (од беганя, горучави и под.)”: *Ище ми ви тото заплацице! – лярмал Янко шицок розчервенети* (ЛатякТал 73); *Кед чловек розчервенети або у горучки, гвари ше же є аж пламеністи* (Вер. Рм.). Поль. *rozczzerwieniony* „исте”.

розчесац -ешем зак. „чешуци ушориц (власи и под.)”.

розчисциц -им зак. „почисциц, направиц шор”: *Розчисцело ше по свадзби, млада у валалє, а вон од овцох не идзе* (ErRuth 43).

розчитац -ам зак. гу **розчитовац**.

розчитованє с. дієсл. мен. од **розчитовац**.

розчитовац -туєм *незак.* „одредзовац учасніка бависка хтори ма започац бависко”: *Шицки бавяче поставали до круга, вец єден почал розчитовац, и то по складах ..., дорущуюци з руку шором каждого у кругу, та и себе, напр. Єден | коваль | коня | кує кельо | гвозди | потре|бує? -Єден,|два,|три, виходз|вонка|ти! ... [Розчитовало ше] покля не повипадовали шицки бавяче, а остал лем єден и вон започинал бависко* (ХомаМ). || Слц. *rozčitaf/rozčitovať* „читаючи (по)дзеліц”, серб. *разбројати/разбројавати* „бројећи (по)делити на групе”. ◀ Старши генерациї у бависку не хасновали термин *розчитовац*, прето то може буц и преклад сербского *разбројавати*.

розчмохтац -ам зак. *експр.* „моцно розчухац”. ◀ Оп. **чмохтац**.

розчухац -ам зак. 1. „чухаючи розтрец, с. растрљати”. 2. „помасирац чухаючи” (оп. *розчуховац* (2)).. 3. „потрушиц”: *Розчухала сом жольчок курчатом* (Ир. Фин.). 4. „почухац два поживово компоненти же би ше змишали”: *~ муку зоз масцу, муку з дробни-ма шкварочками ~* : [Шкварочки з випраженого шмальцу ше] *пошекало и розчухало* до муки и до того пол шольки млека, соль и муки намислом (ХомаБл 187); *муку и масц мушело добре розчухац у рукох же би позачи були розситоваци. Вец ше загнетло зоз шметанку да ше шицко тото заліни, посолело ше и розогнало* (ХомаБл 187–188). || Слц. *rozšúchať* „чухаючи розтрец”: *rozšúchala farbu*. ◀ Оп. **чухац**.

розчуховац -хуєм *незак.* 1. „чухаючи розсцерац”. 2. „масирац”: *Кед розчухуєм боляце место, та мекне* (Пвл. Бл.); *Потребно, же би мац дзецко и на бруцок лежац положила, бо то добре за похребцину и як да теди дзецко саме себе розчухує* (масиране)

(РК 1925, 98); *Мой муж ше упива же есени не добри за розчуховане запухнутей руки, упарто ме прешвечує же паленка лепша [за масиране]* (Пвл. Бл.); *Гвари ше: розчуховац боляце место, не гвари ше розцерац* (Лев. Ск.).

розшати¹ -а -е „пошати, рознешени з одного на вецей места”.

[**розшати²**] -а -е *прен.* „несконцентровани”. ◀ Од серб. *расејан*.

розшац ше -шеєм ше *зак.* „пошац ше, рознесц ше на вецей места (о нашеньох)”.

розшвициц -им *зак.* „ошвициц”: *Нешка уж розшвицицни хижи з лампами и електрику* (РН 1/1928, 2); *У исти час велька, розшвицицена и полна народу церква, бринела од писні „Рождество твоє Христе Боже наш”* (РН 1/1927, 2–3); *Тото вельке шветло, цо розшвицицело цали швет, то Слунко Правди Христос Бог наш* (РН 59/1926. 4, М. Мудри); *По країнє розшвицицим небу пліваю били хмарки* (РН 28/1933, 1).

розшевац -ам *незак.* „шац, розношиц на вецей места (нашеня)”: *Коровче з лъегучким нашеньом лъехко розшева витор* (Заря 16/1937, 6).

розшевац ше -ам ше *незак.* „шац ше, розношиц ше на вецей места (о нашеньох)”: *Коровче ше розмножує и розшева на вельо способи* (Заря 16/1937, 6).

розшедзиц ше -им ше *зак.* 1. „почац шедзиц на гнізде як квочка”: *Квочка ше розшедзела* (Вер. Рм.); *Два квочки ше ми розшедзели* (Кс. Ш.). 2. „ушедзиц ше”: *Но идзем я дому, бо ше у вас при пецу розшедзим як квочка* (Люб. Як.); *Як сом ше розшедзела (= не сце ше ми стануц)* (Г. Р.).

розшириц -им *зак.* „зробиц ширшим; престрец”.

розшириц ше -им ше *зак.* „постац ширши”.

розширювац -юєм *незак. оп.* **розширяц**

розширяц -ям *незак.* 1. „робиц ширшим; пресцерац”. 2. ~ **руки**: *роширя руки, дзвига их гу ньєбу* (Заря 3/1940, 8).

розшлебодзиц ше -им ше *зак.* „постац шлебоднейши у справованю”: *Унук ми ско-*

рей бул цихи, а тєраз ше розшлебодзел, тєраз є бєшєдлїви (Гел. Вад.).

розшмеяц ше -єм ше *зак.* „почац ше шмеяц”: *Паноцец ше розшмеял, бо думал же бачи Дюра франтує* (КостПр 59); *А кєд витор шушнє, та поруша лїсца, / нараз ми ше моя розшмєє винїца – / Шмєє ше и вици, як дзивка ганьблїва* (КостПоез 167); *Шицки зме ше розшмеяли* (Вер. Рм.). || Укр. *розсміятися „исте”, поль. rozśmiać się „исте”*.

розшпиртац -ам *зак.* „шпиртаючи розгребач”: *Такой [швиня] розрила градку грацку, розшпиртала мархву и цибулю, и влєпєла ше риц по гніздох зоз кромплями* (ЧаканБ2 46). ◀ Оп. *шпиртац*.

розштрєліц ше -їм ше *зак.* „буц розруцени з експлозивом, експлодирац”: *[Авион] спаднул и розштрєлєл ше* (ЖиросV 389).

розштрєляц -ям *зак.* 1. „окончиц смертельну кару зоз штрєляньом”: *Алє цар ше гнівал, послал катонацох да го розштрєляю* (Етн29 18); *Оцец ше барз заганьбєл и так вирєкнул: Кєд його син таки, ютрє рано на осєм годзин най го даю розштрєляц настрєд пияцу* (Етн29 97). 2. „забиц, заштрєліц”: *Мой конїчок врани остал розштрєляни „забити, заштрєлєни на фронту”, / мойо пайташовє дому за мнє писалї / як мє розштрєляли „як мє забили на фронту”* (Етн9 ч. 294). У Гнатюка находзимє и синоним *заштрєліц*: *Кєд дахто даєдну руши зоз нєй грушкү, та го заштрєля* (Етн30 59).

розштрєльовац -люєм „окончовац смертельну кару зоз штрєляньом”: *А большевики зато од нїх одбераю жєм, арєштую и розштрєлюю* (РН 30/1928, 2). Вивєдзєни: **порозштрєльовац**: *Владикох [у Мєксикү] позапєрєли до цємніци, ... свєцєнікох и вирнікох вєлїх порозштрєльовєли, бо нє сєцєли затаїц свєту виру* (РН 11/27, 27).

розштудирац -ам *зак.* „роздумач”: *Кєд ше дрєво привєзлє дому, майстор го попрєпатрал и розштудирал з котрого стєблє ше цо будзє правци* (Фа 23).

розщипиц -им *зак.* „щипаючи роздзєліц”. ◀ Од *щипац¹*.

розщипиц ше -им ше *зак.* „щипаючи ше роздзєліц”. ◀ Од *щипац¹*.

розядриц -им зак. 1. „розгнівац дакого; розпаліц дачий гнів, чувства”. 2. „зробиц рану ище баржей боляцу”.

розядриц ше -им ше зак. 1. „розпаліц ше у гніву и под.”: *Янко и Михал ше повадзели, барз ше розядрели, та мац волала суседу да их ублагаю* (Пвл. Бл.); *Розядрел ше значи „барз ше нагнівал”* (Лев. Ск.). 2. *прен. „постац баржей боляци (о рани)”*: *Рана ше му розядрела, постала баржей боляца* (Лев. Ск.). Форму **розядриц** ше хасную коцурски информаторе, а форму **розятриц** ше – керестурски. Керестурска форма блі́зша карпатским паралелом (оп. **розятриц** ше). ◀ Оп. **розятриц** ше.

розязац (ше) -яжем (ше) зак. *беш. оп. розвязац (ше)*.

розятриц -им зак. оп. **розядриц**.

розятриц ше -им ше зак. 1. „розгнівац ше”: *И цо вецей еден другому [Янко и Габор] пакосци робели, тим були баржей нагнівани ... Кед пса вдеря по задку, вон дума же го якиши други пес укушел, па ше ище баржей розятри, так и тоти сушеди* (РК 1927, 94). 2. *прен. „постац баржей боляци (о рани)”*: *Рана ше му розятрела* (Мел. Пвл.); *Гвари ше о вреду: таке розятрене, боляце, червене* (Вер. Рм.). || Укр. *роз’ятритися/роз’ятрюватися* з обидвوما значеннями; укр. *ятрити* „спричинювац запалене, боль”, *ятритися* „не гоїц ше; гноїц ше”, слц. *jatriti* „спричинювац запалене, боль”, всл. *ja(n)tric še* „гноїц ше (о рани)” (Vuffa 112). Не зазначени карпатски паралели зоз д: **розядриц** ше. Коцурска форма зоз *д* (**розядриц** ше (оп.)) можливе же настала по аналогії з меновніком *ядро* (оп.). ◀ Од праслав. *jętriti* (ЕСУМ).

розятровац -руєм *незак.*: *ище и баржей розятрую неприязньство проци цалого нашого народу* (РН 87/1926, 4).

розязніц -їм зак. „потолковац, обязніц” (Пвл. Бл.): *Одкаль приходзел тот глас, Настя ніяк не знала себе розязніц* (РН 8/1936, 2); *я добил Вашо писмо и добре сом го поразумел, та Вас терас модлім да прочитаце тоти даскельо мойо шорики да их и о ніх добре роздумаце и розязніце и порозумице их* (ЖирошМСМ 82).

розязніц ше -їм ше зак. „вияшніц ше (о хвилі)”: *За дижджами обично ше трафи же придзе мраз, а то мож обачиц, кед хладне и влажне време, а през ноц нараз ше розязніц* (РН 22/1932, 3).

роїц ше -їм ше *незак.* „зберац ше до рою, формовац нови рой (о пчолох)”: [Дружтво пчолох] *рихтало ше роиц* (Заря 3/1940, 4). Всл. *rojić še „исте”*: *fčeli se roja* (Sipos).

рой х. 1. „пчолы вилягнути од едней матки”. Всл. *ked še pčoli viroja, to je roj* (Ц.). 2. „множество инсектох у лету”. || Общеславянске слово: слц. *roj*, укр. *рій*, поль. *rój*. ◀ Праслав. *го̋ъ*, зродне з *рика* и з индоевропским *rei-* „цек” (ст.инд. *rājas* „цек, бег”) (Machek, Фасмер).

ройти ж. мн. (ед. *ройта*) „украсти хтори виша на шматох и под.”: *ройти на хустки*. || Всл. *rojta „исте”*, серб. *ројта „исте”*. ◀ Од мадь. *rojt*.

рок х. 1. „час од 12 мешац”. 2. „генерация, с. годиште”: *Вони еден рок „вони иста генерация”* (М. Рм.). 3. „хвильово обставини под час рока од хторих завиши урожай”: *родни, неродни, дижджовни, сушини* ~ (Ю. Пап). 4. *звич. мн. роки* „персцені у стеблѹ древа: еден персцень нарошне за еден рок”: *Чита ше роки: кельо круги у древе, тельо древо ма роки* (М. Рм.). || Всл. *rok „час од 12 мешац”, слц. rok „исте”, укр. рік „исте”, поль. rok „исте”, серб. рок „одредзени час, термин”, слц. року „персцені у древе”. Общеславянске. ◀ Праслав. *го̋къ*. Зродне зоз славянским *реч* „бешѣда; слово”, з нашим архаичним *реч* „бешѣда”, *врекнуц*, *я реку*. • **бивни** ~ „родни рок”, лем у Гнатюка: *Мой брат гуторел же вам принѣше єдного тацка цо на седем роки напредок вишивива кеди буду цесни роки и кедик буду бивни роки* (Етн29 215); **гевтого року** „прешлого року”; **длуги роки** „вельо роки, длуго”: *Славни бул прето же длуги роки служел народу як дзвонар у рускей церкви* (КовМихКап 13); **до рока** „за еден рок, у чаше єдного року”: *И бул вон там у тей Америки до рока ... и одписал жени: Кед би мала дзеку зоз шицкими дзецми, та най жу ньому идзе* (Етн30 209); || всл. *do roka „исте”*: *jemu tam barz čežko bulo do roka žic* (Czambel); **до тераз рока** „од неш-*

ка за еден рок”: Кед паноцец К. пришол до Коцура, гварели му: Ви будзеце робиц, але до тераз рока не будзеце примац руковину, бо вона припада паноцови Г; **з рока на рок** „кажди рок”, || поль. *z roku na rok* „исте”; **правиц (куповац) роки** „писац молбу же би ше малолітна дзивка могла одац” (Лев. Ск.): **правел** молбу вишей власци „иштаниці” да му ше дошлебодзи одаванка малорочней дзивки. Людзе гварели „правиме ештаницію дзивки” або „купуюме роки дзивки” (РН 17/1939, 3); **на тераз** ~ „о (єден) рок”: Цо будзе з нїм на тераз рок? (РН 17/1929, 4); **од тераз рока** „од часу пред єдним роком” [Младніки] цо од тераз рока нагнали (РН 43/1927, 2); **тераз** ~ „пред роком”: И наисце тераз рок збудована на лукох „Задружна конопарня” (РН 41/1934, 4); **з рока на** ~ „непреривно през вецей роки”: Так то ишло з рока на рок (РН 56/1926, 1, О. Кост.); поль. *z roku na rok* „исте”; **по рокови и по рокове** „по еден цали рок”: троме стариши браца, по рокови медзи нїма розлика (ЛятякТал 77); То и по рокови тирвало (Г. Р.); ~ **за роком** „з рока на рок, кажди рок”: Ище то не чежко обдзивац [дзеци], але ховац мали дзеци, рок за роком, па кед их вельо єст. Боже ме захрань! (РН 9/1937, 3); **роком стариши** „єден рок стариши (од дакого)”: Стариши роком одо мне хлапци уж ше почали розходзиц з валау (КочЕвЦП 90); **скорей** ~ „пред роком”: Видзел сом ю скорей рок здраву, ище веселу и з ошмишком на ґамбох (РН 20/1930, 2); **цесни** ~ „неродни, гладни рок”, лем у Гнатюка, оп. **бивни рок**; ♦ **три дні** ~ **корец пенєжи** „рок тирва три дні и за тоти три дні достава ше корец пенєжи (гвари ше о добрим, легким живоце)”: З любови ше побрали и думали же вец будзе три дні рок корец пенєжи, але ше розишлі. И кед дахто не сце робиц, та ше гвари: робел би вон кед би було три дні рок корец пенєжи (В. Саб.).

рокант х. „инвалид (звич. войнови)” (слово хасноване по Першей шв. войни и кратки час по Другей шв. войни): Тих цо були ранети у войни, та мали дайки пошлїд-ки, волали роканти. У церкви при дзияцох була окремна лавочка за рокантох. Дїдо Сабодоицк бул рокант и дїдо Андич. Андї

Югиковей оец бул у Першей войни ранети до крижох, та и вон бул рокант (В. Ерד.); Штрелял з мажара, та му експлозия покалічела ноги, достал пензию, та го волали рокант. И других инвалидох волали рокант (В. Ерд.). || Всл. *rokant* „инвалид” (Bartko 203). ◀ Од мадь. *rokkan, rokkant* „з тілесну хибу, неспособни за роботу” (1500–1550).

рокита ж. бот. „*Salix viminalis* L.”: Под облачком [в заградочки] рокита / на желено, на червено розквита. / Ишол тамаль шварни шугай напиту, / старгнул себе за калапчок рокити (Етн9 ч. 124). Общеславянске: слц. и чес. *rokyta*, поль. *rokita*, укр. *рокита*, лемк. *рокыта*, укр. диял. у Словацкей *рокита* и *рокыта*; рсї. *ракита*, серб. *ракита* (Тимко 34). ◀ Праслав. *orkyta*. Праславянска група *ort-* у нашим языку ту дала *rot-*.

роковина ж. „рочне плацєне вирнікох паноцови, руковина”, у Гнатюка и у стариших авторох: Думаю же би [Марко Краљович] намирил и попох же би не бралї од худобних людзох залоги за роковину (Етн30 190); 1875. *roku lyad strasnye zbil sicko, tot rok taku som gadnu rokovinu dostal, nyay boch zavaruje – 54 pozsonci, bo ja tu nye dostanyem vecej rokovini jak 54 pozsionci* (з писма єдного свящєніка од 1878). || Всл. *rokovina* (Hal) и *rukovina* (Buffa 245) „рочне плацєне церкви”, укр. *роковини* „рочніца”, поль. *urok* „рочне плацєне”. ◀ Од рок, праслав. *гокъ*. ➔ Як можеме видзиц по восточнословацких паралєлох, обидва нашо форми – *роковина* и *руковина* – з нашої карпатскєй лєксии. Нєшка превладала форма *руковина*. У текстох коцурского пароха Павла Вукича (1839–1877) находзимє обидва форми – *роковина* и *руковина*: Вдовицї й вдовицї на жєдлярствє не платятъ роковину (ЦапЦ 123); у насъ Руснацохъ одъ першого початку завєцєно, да ше руковина одъ хижы плаци (ЦапЦ 120). Недосц яснє прецо пришло до премєнки форми *рок-* до *рук-*.

рок-рочнє и **рок-рочно** присл. „кажди рок”: Питам цє країнє, жєм ти под нами / Нач ше рок-рочнє квєциш з квицями? (Кост-Поез 148). || Поль. *rokrocnie* „исте”.

[ролат] х. кул. „скручене полнене месо; скручени полнени колач”: *кафов* ~ , *чоколадов* ~ , *орехов* ~ (РКУх 113–115). Серб. *ролат* „исте”, мадъ. *rolád*, нем. *Roulade*. ◀ 3 французкого, у нас зоз сербского.

[ролетни] ж. мн. (єд. ролетна) „облашніці на рольки”. Серб. *ролетне* „исте”. ◀ Од бавар.-австр. *Rollette*.

[роля] ж. польонр. „справа за роляне, ровнанє пошатога поля, с. ваљак”: *Ролю ше хасновало за розбиванє вельких грудох на поораней жеми, або кед жем була барз мелка, нашене не сцело сходзиці, та ше жем з ролю поприцискало* (Фа 114–115). Серб. *роља* „ваљак за пеглање”. ◀ Од нем. *Rolle*. У сучасним немецким слово значи розлични рольки и ролі, але у Войводини можліве же значело и „роля за роляне жеми”. Коцурска назва за ролю – *шульок* (оп.).

роляц -ям незак. „ровнац зоз ролю пошате польо”. ◀ Од *роля*.

ролька ж. 1. „малярска ролька”: *У новшим чаше хижи ше ролькаю зоз рольку. На ролькох єст рижни мустри, та кед ше рольку замача до фарби и вец ше з ню цага по муре тоти мустри ше вибиваю на мур* (ДудашКс 162). 2. „ролька за цадзєне парадичох”: *Уварени парадичи ше [у цадзилки] зоз древену рольку прициска, джами док у цадзилки не останю лем лупки и маґочки* (ДудашКс 148–149); *Ми у Коцуре рольку за цадзєне парадичох воламе шульок* (Лев. Ск.). ◀ Од *роля*.

ролькац -ам незак. „мальовац мури з рольку”. ◀ Од *роля*, *ролька*.

рондя ж. експр. 1. „рендя”. 2. „шмата”: *Регочи ше аж му ронді на задку пирхаю* (РН 9/1930, 3, М. Ковач). ◀ Од мадъ. *rongy* „исте”. ♦ *пойсц до рондьох* фам. „пойсц спац (т.є. пойсц легнуц до рондявей посцеліни)” (Евф. Пл.).

рондяви -а -е 1. „подрани, хтори виши як ронді”: *Пластика у нас на повали отаргана, рондява* (М. Рм.). 2. „подрани, з хторого виша ронді (о особи)”: *Док вирошнєм ... та фармере не буду ходзиці згайскани и рондяви* (Ю. Пап). || Всл. *rondavi* и *randavi* „брудни, масни” (Štolc 120). Оп. *рондя*.

рондьош х. 1. „розтаргани, рондяви человек” (М. Рм.). 2. „файта колача”: а) *Вецей*

розцагнути цеста, вельки як тепиша, кладу ше єдно поверх другого на тепишу: положи ше єдно цесто, помасци и поцукрує, поверх нього друге так исто, вец треце итд. дас до пол тепиши, по верху ше посипе з розмишану муку, масцу и цукром – то рондьош (В. Саб.). б) *Цесто на квасу ше помасци з розтрепану масцу, таку як пена, розцагне ше, поцукрує ше, положи ше на ньго сира, бундави и др., вец ше заклада зоз шицких итирох бокох, обично бул на пол тепиши, та були два на тепишу. Єдному гварели най му жена упече рондьоша* (Лев. Ск.). ◀ Дадєдні єдзєня у мадярским маю назву *rongyos*: юшку з тарганима галушками, файту печива, та можебуц и колач *рондьош* нашо жени научели од Мадяркох.

[рондьош] х. „пияц вшеліякей роби, с. бувљак”: *Констатовали зме же нашо людзе, а окреме жени, воля пойсц на рондьош пияц як на даяку забаву або иншу культурну програму* (ПапДюКер 47). ◀ Од *рондя* (оп.).

ронтов х. „чловек хтори преїг мири троши, розруцує пенєж, маєток”. ◀ Од мадъ. *ront* „губиц”.

ронтовац -туєм незак. „преїг мири трошиці, розруцовац пенєж, маєток”, звич. у виведзєних формах *розронтовац* (оп.) и *преронтовац* (оп.): *Докля ми будзєме церпиц да ше нашо права гажа и да ше нашо добро одньима и ронтує ... Так браца дальей нє имєме допуциці. Шицки як їєден мушиме тому стануц в оч* (Заря 10/1937, 5). || Карп.укр. *ронтовати* „губиц” (Дэже), всл. *runtovac* „знїчтожовац, губиц”: *začal runtovac* (Czambel). ◀ Од мадъ. *ront* „губиц”.

ронтовни -а -е „хтори преїг мири троши, розруцує пенєж, маєток”: *Давно ше торти не барз пекли, бо требало вельо вайца, так же газдині ані не гуторели же упекли торту, бо ше их огваряло же су трошини – ронтовни* (ХомаБл 191).

ронтовнік х. „ронтов”: *Ронтовнік то тот цо розтрошує маєток* (М. Рм.). ◀ Оп. *ронтов*.

ронтовніца ж. „женска особа хтора преїг мири троши, розруцує пенєж, маєток”. ◀ Оп. *ронтов*.

ронтош х. оп. **ронтов**: *Митре, Митре! Яки ти ронтош! Тот капут цо го маиш на себе, ношел твой дідо седем роки, я го ношел итири роки, а ти му, пать, вивед шора за єден рок* (РК 1940, 185, Я. Мудри); *Я не чул форму ронтош, лєм ронтов* (Н.).

роса ж. „кондензована водова пара”. Общеславянске слово: слц. rosa, поль. rosa, укр. роса, серб. роса. ◀ Праслав. rosa. • **брац (цагац) росу**: *Же би ше рошліна розвивала муши брац росу, слунко, односно кармиц ше з воду, влагу* (МудриАл); **за роси** „вчас рано док роса”: *Кукуричанку на полю коповалі. За роси возелі да ше кукуричанка не отруши, да ше не отре* (В. Саб.). ♦ **роса на мне идзе** „зноім ше (у хороти, неприємности)” (Ир. Фин.); **млади як роса** „цалком млади”: *Гвари ше: лежінь, дзивка млади як раниша роса* (В. Саб.); *млади як роса легине, а цар их вола [до війни]* (Заря 5/1834, 7) **млади як роса на поладне** ирон. „ані кус не млади” (Сф. Мак.).

росичка ж. дем. и гип. од **роса**: *Ей, пада, пада росичка, / спали би мойо очичка* (нар. писня).

роснуц рошнем *незак*. „розвиваючи ше поставац векши”. Общеславянске: всл. rosnuc (Czambel), слц. rást, поль. rosnąć, укр. россти, рсй. расти, серб. расти. ◀ Праслав. orsti (orstq). ♦ **аж рошине (роснул)** „виражує вельке задовољство, пиху” (Вер. Рм.): *Кед Марю критиковали, Ганя аж росла, бо не любела Марю*.

рост х. „висина и форма цела”: *Мали є з ростом* (М. Рм.). || слц. vzrast, поль. wzrost, укр. ріст, серб. раст. ◀ Праслав. orstъ. Зазначели зме и форму *зрост* (оп.). Даєдни информаторе гваря *рост*, а не и *зрост*: *Гвари ше: мали (вельки) є з ростом* (М. Рм, В. Р.). Оп. и *зрост*.

ростомилени -а -е оп. **розтомилени**.

рохляви -а -е 1. „неушорених власох”: *Зжубацени ци власи / ... дзе пойдзеш така рохлява* (ДудашГадв 55). 2. *Рохляви то пирщави, таки цо ма од покох и глібоких ранох од ніх повикульовану и дзиркасту скору по твари* (В. Саб.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Можліве од серб. *рохав* 1. „бридки”; 2. „зоз шлідами покох, рапави”.

рочне присл. оп. *рочно*.

рочни -а -е 1. „хтори ше одноши на рок”. 2. „стари єден рок”: *рочне гаче, целе*. слц. гошпӱ „исте”: гошнӱ дієла. • ~ **дзень** „рочніца”: *До катакомбох ше сходзели на Службу Божу лєм теди, кед бул рочни дзень даєдного мученіка, а на його гробе правели Богослуженє* (РК 1925, 50, В. Сабов).

[рочніца] ж. звич. у злученьох 5, 10, 20 *итд.* ~ „єден рок од даякей значней події”. Вироятно калк сербского *годишњица*. Оп. и *рочни дзень* под рочни.

рочно присл. „у цеку єдного рока”: *Кажди наш валал видава рочно два-три милиони динари вецей пре облечиво дзивчатох* (РС 18. 02. 1949, 4); *Крави рочно треба коло езер снопі кукуричанки* (Йвг. Бл.); *Дні кед Руснаци раз рочно шветочно, / капуре ... отверали* (КовМихМШ 74). слц. гошпе „исте”. Синонимски вираз *до рока* (оп. рок).

рочняк х. „гаче, целе и под. од єдного рока” (М. Рм.): *Мал рочняка коня* (Йвг. Бл.). Всл. гошӱак biček (Buffa 240), поль. roczniak „исте”.

рочок -чка х. дем. и гип. од **рок**, звич. у нар. писньох: *Болі ме главичка, болі ме пол бочка / же я не видзела милого пол рочка* (нар. писня); *Седем рочки я вас служел, але ніч сом вам не вжал* (БиндКост 116).

рошиц -им *незак*. „падац у дробних капкох (о дижджу)”: *Дижджик почал помали рошиц* (РНКЗаря 1939, 104). Общеславянске: слц. rošiť „исте”, серб. росити. ◀ Од *роса*.

рошліна ж. „єдинка флори, с. биљка”: [Вода з минералами и под.] *барз хаснує слабей жеми, бо од ней замоцнее и вида красни и буйни рошліни* (РК 1927, 152). || Всл. гошліна „исте” (Czambel), поль. roślina „исте”. ◀ Од *роснуц*.

рошошка ж. оп. **лошовшка**.

рошошки мн. 1. *коц*. „место дзе ше стєбло древа розконарює, початок вельких конарох на древе”. 2. „рачки на париді”: *Паридю ше правело зоз ... конарчка хтори мал рачки (рошошки, рожки)* (ХомаМ 16). || Поль. rosocha „исте”, слц. razsocha, razsoška „конар вироснути у форми рачкох, з двома

меншими конарами”. ◀ Од *роз* + *соха*. Керестурска назва за *рошошки* – *чеперки*.

рошта ж. „справа за пречисцоване зарна, с. решето”: *А вец людзе ше осетели, же [шашка] шицко поє жито, та гонели людзох да лапаю з рошту. И сипали до мехох* (ЕтнV 88). || Всл. *rošta* „исте” (Sipos). ◀ Од мадъ. *rosta* „исте”, а тото од славянского *rešeto* (Kniezsa). ♦ *више є у рошти* „више о нїм бешедуя (гоч добре, гоч недобре)” (В. Саб.).

роштар х. „чловек хтори правел и предавал рошти” (М. Рм.).

роштель х. 1. „железна зашитна мрежа на облакох, дзверох и под., с. решетка”: *Та вецка ми принешиеце тот мешок, та ми го руцице през роштелі нука [до гарешту]* (Етн29 193); [Облаки] без ... *роштельох* (КовМихЦВ 33), *облаки з роштелями* (КовМихЦВ 42). 2. „железна ограда”: *Мурикъ у портї поваляцъ а на тото место роштель положїцъ* (ЦапЦ 128). ◀ Од мадъ. *rostély* „железна зашитна мрежа”.

[**роштилъ**] х. „решеткаста справа за печене мяса на жирякох”. Серб. *роштилъ* „исте”. ◀ Од нем. дем. *Roschtl*.

роштовац -гуєм *незак*. „ошивац, пречисцовац зарно през рошту”: *Тераз ти мушии пойси до нього жито роштовац* (Етн30 253); *Кед ше [пасуля] добре осушела, тлукло ше ю зоз видлами и роштвало* (ФейИр 32). Всл. *roštovac* „исте” (Czambel). ◀ Од *рошта*.

роштовина ж. „одпадне семе и шмеце при роштованю жита” (Йвг. Бл. В. Р.): *Триєр ше обрацал, жито ше сипало до нього з каблом, випадовали мали заренка и нецали зарна, тота роштовина падала на бок* (Ир. Ск.). ◀ Од *рошта*, *роштовац*.

рощок -щка и беш. рожка х. 1. дем. од **рог**: *А док вирошнєш ..., не сануй роцки – будз имели!* (ЧаканБас 24). 2. мн. **рожки а** „квачки на лубику дзивоцкей парти”: *а вец були рожки на лубику направени и зос платном обшити на нїх були паквачени пантлїки вишелїякей фарби (було их до дзешец, вишели єй аш до паса)* (БиРК1937, 136). б) *Паридю ше правело зоз ... конарчка хтори мал рачки (рошошки, рожки)* (Хо-

маМ 16). • **вязац хусточку на** ~ „вязац так же би верх хусточки над чолом мал форму угла” (С.С. Мак.).

руб х. „край”: *Шеднул ... на сам руб [по-сцелї]* (Олуїч). || Укр. руб „край дачого”, слц. *rub* „исте”, поль. *rań* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *rańь*. Оп. и на *руб*. У бешеди частейше з тим значеньом хаснуєме меновнїк *край*.

рубанє с. (? або *рубань* ж.) „вирубана поверхнось, чисцина у леше”, лем у народней пїснї: *По мали овечки горе рубанями, / бо я пастир стари, не старчим за вами* (БиндКост 95). || Слц. *rubaj* „исте”, всл. *rubaj* „исте” (Buřa 244). По проф. Г. Г. Надьови наша форма єднини *рубанє*, а не *рубань* як у восточнословацким. ◀ Од *рубац*.

рубани -а -е: ~ *скло* „специально обробене скло: рапаве, непредвидне”.

рубац -бем *незак*. 1. „вирубовац (зоз шекеру, шерпом и под.)”: а) ~ *дрєво* у *леше*. б) ~ *кукуручанку, шеменец* и под. „одрезовац зоз шерпом стебла кукуручанки, шеменцу и под.”: *Кукуручанку ше рубало и за мразу* (В. Саб.); [У септембру ше] *рубе, вяже и вивожує кукуручанку, ... шеменец ше рубє, суши и отлукує* (РК 1922, септембер); *Рубац значи резац з косцром, жаловом кукуручанку, фатюги, шеменец* (МудриАл). в) ~ *над* „вирубовац сухи над за закриванє хижох и под.”: *Вжїме, кед шицко сцїсло оцец рубал над по беєлю и борел ше за кажди динар* (РочКн 101, Е. Планчак). г) ~ *дикинъ*: *дикинъ рубал (рахунок од 1785)*. 2. „розрубовац”: ~ *дрєво на огень*. 3. „моцно падац, биц у зукосих млазох (о дижджу)”: *Облаки були од вонка, до нїх рубал диждж и часто були мокри* (ПапОл 31). 4. *прен.* (на дакого) „нападац, критиковац дакого”: *Кед ше двоє складаю, а на трецого хїби збераю, та рубу на нього* (М. Рм. В. Р.); *Кед на дакого рубу, та го заступїме* (М. Рм.); и *чезко тей держави, хтора не сїє тримац його [божи] закон и рубє на нього и одрека ше го* (РН 29/1927, 4); [Родителє] *Пред младу челедзу не меркую на свойо слова, рубу на духовну и свитову верховнось* (РН 9/1930, 1); *Приставали жу мнє [мужова родзина, а не гу мужови, хтори пил] та зато сом любела и буц там. ...*

Так же ми було легчейше ... Зато же жу мне лапали, а гат на нього рубали, та вадзели ше зоз нїм (Рускинї 195). || Слц. *rúbat* (niekoho/ do niekoho) „исте”. • ~ **дражку** (**чапаш**) у **шнігу** „правиц дражку през шніг”: Рубали вовки дражку у грубим шнігу и преходзели верх високого брега... (ЧаканБас 89); ~ **жилу дакому** оп. под **жила**; ~ **камень** „кресац камень, с. клесати”. || Всл. *rubas*, укр. *рубати*. ◀ Од *руб, праслав. *rqbf*.

рубач¹ х. лем у Гнатюка: „Мамо моя, я ю [дзівку] вежем!” / „Сину любі, я ю не сцем!” / „Мамо моя, крашнє крача!” / „Сину любі, през рубача!” (Етн9 ч. 149) Судзаци по чеських и словацких паралелох, слово и у нашим язiku значело файту женскей сподней кошулі: чes. и слц. *rubáš* „женска сподня кошуля по колена, без рукавох”, слц. нар. *rubáč* „исте”. ◀ Виведзене од *рубац* (Machek).

рубач² х. „тот цо рубе кукуричанку, древо и под.” (МудриАл). ◀ Од *рубац*.

рубец -бца х. 1. „знак на целу од рани”: *Накедик пошлі до цара, царска дзівка дораз го познала по тим рубцу [на шії од вдереня шаблі]* (Етн30 242); *Кед би ше нука умил, мац би обачела рубци на його твари од битки з Михалом* (ЛатякТал 58). || Укр. *рубець* „знак на целу од рани”. 2. „орубени край платна, с. поруб”: *платно [шматох] було ище новучке нове ... и видзице лем по рубцох ше дакус очуховало* (РН 19/1936, 2, М. Ковач); [При препатрунку лагерашох чуваре лагєру] *Гледали по торбох и куфєрох, кишенкох и шапкох, у чижмох и рубцох, ище и у уxoх* (РН 34/1937, 3). || Укр. *рубець* „орубени край”. 3. „загрубнута часц на вайцу у форми персценя”: *Даядно вайцо ма рубец* (В. Саб.). ◀ Од *руб, *рубац*, праслав. *rqbf*.

рубки ж. мн. „биле покрице покойного у труни”: *Зоз труну трунар приношел и два рубки (покрови). У ствари, єдна рубка под покойним у труни, а друга на нїм ... Рубки мали буц з билого гадвабу* (РК 1992, 136, Ножинич); *То рубки чарней нарикачки* (Пап-гДюЧХ 5). ◀ Вироятно вяза зоз всл. *rupki* „зарези”, *rupkani* „плисовани”: *rupkani kabat* (Buffa 245), всл. *rubáš* „*plahta pod umarteho*

chlopa”, *rubáška* „*plachta pod zomretu ženu*” (Buffa 244), а то од *руб, рубац*, праслав. *rqbf*.

рубочок -чка х. „женска хусточка на главу”, лем у нар. писньох у Гнатюка: *Полож, мила, полож на главу рубочок, / на рубочок веночок, / та ти ше назад врац / жу оцу матери / и жу шицкей родзинє* (Етн9 ч. 31); *Дали сце ю [дзівку] у веночку, / нашли сце ю у рубочку* (Вес 37). ◀ Од *руб, рубац*, праслав. *rqbf*.

ругац -ам (на дакого) 1. *незак. „нападац, гандровац, лац дакого”* (Ю. Пап): *неприятеле св. Церкви страшно ругаю на св. католическу церкву* (РК 1925, 136). 2. „огваряц дакого” (В. Ерđ.). || Укр. *ругати* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *rqgati*.

рудаш х. „менша копка шєна”: *Ми у Коцуре не гуторимє рудаи, лем копка або громадка* (В. Саб.). || Всл. *rudaš* „исте” (Sipos). ◀ Од мадь. *gudas* „исте”.

ружа ж. 1. „файта квеца”: *Кед ружа розквитнє, теди ю таргаю* (нар. писня). 2. „украс у форми ружки наверх вельконоцней паски”: *Тримало ше же барз добре кед жравидна жена поє ружу з паски, бо ше верело же ше вєц годна легчейше породзиц* (Радудовачки 127). 3. мн. **ружи** „вироснуца у матерніци крави”: *Крава у матерніци ма ружки, кед ше ю по оцелєню счисци, можу ше при счисцованю отаргац ружки; кед ше вєцей раз ружки так отаргаю, крава не будзе вєцей целна* (В. Саб.). || Общеславянске (не праславянске) слово: слц. *guža*, всл. *guža*, чes. *gůže*, укр. *рожа*, рсй. *роза/рожа*. Ружки були характеристичне квеце у манастирских заградкох. ◀ Од лат. *rosa*, можлїве преїг стр.в.нем *rôse* (нем. *Rose*) (Machek, Фасмер). ♦ (як) **била ружа** „красна (дзівка) як била ружа”: *Ти, бабочко, красна, мила / як в заградзе ружа била!* (ПЗ); *Дзвиче, дзвиче, била ружа, / не требало тебе мужа* (нар. писня); **красна як** ~ „барз красна”: *Иринка була така красна ягдод ружа, але така худобна* (ЖиросшV 147).

ружанец -нцу/-нца х. церкв.: *Ружанец то молитви хтори модя на пацеркох петнац особи хтори творя такв. „ружанцов венєц”. Члєни ружанцового венцу ше мод-*

ля шицки ведно у дачиім обисцу, а може ше модліц и кажды член сам дома (по ГорКух 262); У чаше медзи двома войнами у валалє було 180–200 Ружанцово венци, а кажды мал по 15 членох. Началніца ше старала же би венец вше бул полни (ФейИр 79). || Всл. ružañes и ružeñes „исте”: је v ružencu zapisana (Buffa 246), поль. rózańies „модляци пацерки”, рсй. рожанец „исте”. ◀ Преложене латинске *rosarium*, а тото виведзене од *rosa* „ружа”.

ружанцов -а -о „хтори ше одноши на ружанец”: ~ **венец** х. оп. под **ружанец**.

ружичка ж. 1. дем. и гип. од **ружа**: [Унук] става на седем рано швижи як ружичка (РС, М. Горняк). 2. мн. **ружички**: Того дня дружбове волали на свадзбу ... За калапом мали венчик, котри ше вола **„ружички”** (ФейИр 47). • **вязац (хусточку) на ружичку**: Хусточка [дзиви] ше вязала на два жулїки так же кончики (ушка) стали до горе. Таке вивязованє ше волато на ружичку (ВарґаЛю 221).

ружичковани -а -е „украшени з ружичками”: Таки верхні сукенки [малких дзецох] були ушити зоз ружичкованого платна, а взиме були порхетово червени (ВарґаЛю 207).

ружовани -а -е „украшени зоз ружами”: На посцельох зме мали ружовани плахти (Люб. Як.); Не пойдзем на роботу у тим ружованим шосу (Г. Р.); Недавно зме були у музею. ... Була там стара пейґла, ружована лада (Загр. 4/2003, 17, шк. сост.); Єст и ружовани танєри (Ю. Пап).

руїна ж. „розвалїна”: Тоту руїну дзе бул наш салаш треба з булдожером поровнац (С. Мйр.). Слц. ruina „розвалїна” (1657) (HSSJ), укр. руїна „исте”, руїнувати „руїновац, губиц, валац”, серб. руїна „исте”. ◀ Од лат. ruīna „пад; препасц; валяне; розвалїни”, а то од лат. дієслова ruo, ruere „валац ше” (ЕСУМ).

рука ж. 1. „єден з горніх членох чловекового цела”. 2. „крижна часц, рамено крижа”: [На Грекокатолїцкей церкви у Барбитону у Америци] На верху турні ... стал традицийни криж зоз трома **руками** [= у церковней терминології ше вола: трора-

мени криж] (Жирош:АмерМен, 145). ◀ Общеславянске. Праслав. rǫka. • **вжац до рук** „вжац до рукох”: И кед ґод вежнеце до рук тоти нашо мали новинки Ваши дума преноши ше далеко геть до старого краю (РН 1/1930, 7, П.); **дац руку дакому** „поруковац ше з даким”: та јеј дал руку и так на њу смутно попатрел (запис у РК 1935, октобер); **з рук до рук**: наші Р. Календар ... захоdzi до каждого руского обисца, путує з рук до рук, а кажды го сердечно вита и прима (РН 47/1927, 2); У Етиопії уживаю место пенєжу кришталово грудки солї. Вони ше губя преходзаци зрук до рук (РН 34/1929, 2); **на (з) правей (лівей) руки и на праву (ліву) руку** „на правим (лівим) боку од дакого/дачого”: На ліву руку обачице вельки дзвери. Там вам ше шицко розяшні (РК 1933, 76); У Беркасове на край валала з правей руки як ше идзе до Шиду обстояла качара (РК 1935, 169); всл. hñet na pravu ruku jak dnuka vejdzecze (Lacko 13); **на руки (вжац, шеднуц)**: Пришол и Мижо. Спочатку ше бал катони, але ґу остатку сам ше ґрабал оцови на руки, читал му ґомбички на рекли, борикал шиви баюси (РН 1/1928, 4, М. Ков.); **на рукох** „робиц з руками (а не на машини)”: Овес шали на рукох [розруцовали нашенє з руками], а вец дерляли зос деревенима дерлячами (БиРК 1935, 36); Жито давно кошили на рукох „кошили з косу”; Найлєпше конопу шац на машини бо на рукох сцє ю не годни так точно пошац (РН 6/1934, 4); Кукуруцу ше ламало, як гуторели, „на рукох” (ФейИр 59); З ней [студнї] ше воду цагало на рукох, зоз [клюку] и каблом (Заградка 10/1996, 6, шк. сост.); я ище на рукох вирайбем, Яни плока, виша (Рускинї 77); **плациц од руки** „плациц адвокатови за услугу”: Але дзе же ми пенєжи же бим плацел „од руки” провкаторови (ЛятякТал 29); **попод руки (исц, ходзиц, водзиц ше)**: А вона ше фраєрела, попод ручки ше водзела (нар. писня), всл. jak še vedu popod ruki (Czambel); **при рук(ох)** „при рукох, вше порихтани”: Шешилїви буду тоти нашо людзе котри знаю шпоровац и кєровац карчми. Останє им при рук пенєж, с котрим ше лєгчейше руша на нову роботу (РН 1/1937, 3); не знам же чи ви мацє пенєжи при рукох (ЖирошМСМ 129); [Дзвонар]

Ма присуствоваць у засіданні якъ јенини послужитель, кедъ треба дакдзе пойсць же-би бул прирукохъ готови (ЦШкОдбКоц); **розкладац з руками** „проводазиц бешеду з руками, гестикуловац” (Лев. Ск.): Длуго ей Янко цошка шептал розкладаюци з руками (ЛатякТал 37); слц. *rozkladať rukami* „исте”; у **рук** „у рукох”: [Стоун] Обачел же людзе керую тримац погар у рук же би напой у нїм остал жимни (Заря. 7/2000, 22); Ище радикални Бентам гварел: же жена ма власц у рук (Заря 7/1937, 6); Дакле пенєжи ище не у рук (= ище сом не достала) (ЖирошМСМ 33). ♦ **(за)ламац руки/з руками** оп. **ламац руки; за руку исц дакому 1** „буц, робиц дакому на хасен”: Хвиля [дидждж, суша и под.] не идзе людзом за руку „не одвитує людзом, не на хасен им є” (Лев. Ск.), || всл. *jim dvojim ščesce barz dobre za ruku išlo* (Czambel); 2) „успишно робиц”: Бо то моя найвекиша радосц кет тебе идзе так за руку як ти любиш (ЖирошМСМ 140); **зложиц (поскладац) руки 1** „у чуду, несподзиванню зложиц руки на першох”: [Оец] Пришол блїжей та лем руки зложел. Черешня була без скори, лісце спрете, а конарчки ше обешели долу (РН 28/1934, 4); 2) „умрец” (Сс. Мак.); з **поскладанима руками модліц** „барз модліц дакого”: вец би їздизня приходзела го Яношови и зос поскладанима руками го моделла: „Идзце, бачи Янош, идзце до карчми, волайце того пиянїцу швецкого най дому придзе, бо шицок пенєж порозруцує” (КовМихНО 43); **и з руками и з ногами** (жадац дацо посцигнуц и под.) „упинац ше зос шицкими силами же би ше достац до дачого” (ХК1986, 127): [Муж ше ей] пита: „Та чи придзеши, жено, дому?” „Шак знаш же пойдзем и з руками и з ногами, бо ми ту барз недобре!” (Етн29 115); **ламац руки (з руками)** „у велькей розпуки дзвигац руки, прегинац ше и под.”: Кед раз у Керестуре побило скоро пол хотара, людзе у валале були як зварени, барз ше забановали, ламали з руками же, гат, з чого ше будзе жиц (РС 22/2012, 16, М. Симун.); всл. *rukami zalamac* „исте” (Czambel), укр. *заламати руки* „исте” **махнуц з руку** „престац дзбац за дацо, дзвигнуц руки од дачого”: Найгорши злодійства ... було и скорей у давних поганских часох

и да су не боляци, ми би махли з руку (РН 7/1935, 1); **на руку буц дакому** „буц одвитуючи за дакого”: Сце ше ожениц, вежне тоту хтора му будзе на руку (Пвл. Бл.); **на рукох ношиц дакого** „виражовац гу дакому вельку любов, розмазовац го, вилагодзиц му”: Аж би ю на рукох ношел, так би ей вилагодзел; Таки бул добри, чловека би на рукох ношел, || слц. *na rukách nosiť niekoho* „исте”; **(не) мац по руки** „(не) мац, (не) найсц дацо одвитующе, жадане”: Леґинь (дзивка) (не) ма по руки „(не) ма, (не) нашол (нашла) одвитууюцу пару” (В. Саб.); Не лем за дзивку, леґиня ше гвари: дацо сцел купиц, краву, коня, кочи: не по руки ми є „не сцем таке, не пачи ше ми”; **не однадню ци руки** „не бой ше то зробиц, нїч ци не будзе”; **од рук (од руки) исц дакому: идзе му робота од рук** „добре му идзе робота” (В. Саб.); Йому їздоване ... не ишло так одрук як покойному оцови (ЛатякТал 92); **одруциц од рук (од руки)** „гоч як, бодай було зробиц”: Зато кажди земледїлец не шме ані єдну роботу вжац на лехко, або як ше пове по наших „од рук одруциц” (Заря 1/1936, 7); [У авторових] писньох композиция слаба, ритм храме и недоберани и цудзи слова. ... И аж вам жаль чом ... [поет], котри справди ма талант ... так як да лем од руки одруцел (РН 33/1936, 3); **почац з празнима руками** „почац ше змагац без нічого (без пенєжох и под.)”; **складац руки** оп. **ламац з руками**: Кед сом подерлял од диджджу запрапу жем, а моя, кед видзела розриту жем, руки склада: „Цо ши поробел!?”; **умиц руки як Пилат од Христа** „оградзиц ше, одрекнуц ше, одтаїц ше од дакого”; **шедзиц зос зложенима (поскладанима) руками** „нїч не робиц док робота стої, док други робя”, || слц. *so založenými rukami* (čakať, sedieť a pod.) „нїч не робиц”; **шицко му пада (випадує) з рукох** „нелапши є у роботі, не идзе му робота”; **як кед би з руку одруцел (однял) и як з руку одруцене (однєшене)** „нараз прешол боль, хорота (од даякого ліка и под.)”: Петьо сушедов [ше] росхорел, та кед му баба руцела угліки – як кед би з руку однял (РНКЗаря 1937, 76); Дваецц єден дзень сом там [у банї] була ... и нїч, але кед сом пришла дому, та ми як да з руку одруцене (Рускинї 59).

рукав х. 1. „часц шмати хтора за-
крива руку”. 2. „верх хтори ше здзивал
на руку при роботі на полю и под.”: Же
би ше шмати меней драли, жени ши-
ли зоз платна своєї роботи рукави. То-
ти рукави ше здзивали на руки поверх
шматох кед ше ламало, вязало кукуричан-
ку, кошело жито и др. (ДудашКс 157). ◀ Об-
щеславянске: укр. рукав, слц. rukáv, поль.
rękaw. • **рукави з кромплями** оп. **рейтеиши**
з кромплями (под рейтеиши). ♦ **як (ягда) з**
рукава „швидко, з легкосцу повесц/гудо-
риц” (В. Саб.): Пойдзе жу швекрови и гльєда
тал альє швекра як зос рукава вибруши: Па-
лье ти ше його терас ше оженьєл и такой
сце тал (Заря 1/1938, 6); **ягда з рукава ви-**
тресол „вельо му дал (пенежи и под.)” (В.
Саб.); **як з рукава витрєшене (пришло, до-**
стал и под.): Кед дахто дацо легко достал,
гвари ше: як з рукава витрєшене (Лев. Ск.).

рукавица ж. „облєчиво за длань и
пальци”. ♦ **поробиц дацо як у рукавицох**
„неквалитетно, подло поробиц” (В. Саб.:
рукавици скорей були з єдним пальцом, та
не мож було у нїх зробиц добре).

рукати -а -е „хтори ма вельки руки”.
Слц. rukatý „исте”.

[**руксак**] х. „файта торби хтора ше но-
ши на хрибце”. Серб. **руксак** „исте”. ◀ Од
нем. Rucksack. До 50-их рокох 20. вику хас-
новали зме и германизем **броцак** (оп.).

руковани -а -е „заручени”, лем у Гнатьо-
ка: Мили мой за воду, як ми жаль за тобу /
як кед би я була / рукована з тобу. / Не так
рукована яко пришагана, / як кед бим ци бу-
ла твоя верна жена (Етн9 ч. 158). Значене
„заручени” предпоставяме на основі всл.
zrukovanі „заручени” (Hal), всл. rukovini
„заруки” (Bartko 204), укр. диял. зрукований
„заручени”. ◀ Од рука.

руковац¹ -куєм **незак**. „оходзиц до
войска”. Всл. rukovac „исте”, слц. rukovať
„исте”. ◀ Од нем. einrücken.

[**руковац**²] -куєм **незак**. „робиц, упра-
вляц (з машину и под.)”. Од серб. **руковати**
(а то од рука).

руковац ше¹ -куєм ше **незак**. „заручо-
вац ше”, лем у Гнатьюка: Царов син осетел ше

же то не добре; пришло му до розума же вон
мал жену; дораз назад пришилї дому, свадзбу
погубелї и наново почалї ше зоз першу же-
ну руковац (Етн29 114). Значене „заручо-
вац ше” можеме предпоставиц на основі
всл. rukovac še „заручовац ше” (Buffa 245),
всл. zrukovanі „заручени”, rukoviny „зару-
ки” (Hal), слц. rukovačku „заруки”, укр. ди-
ял. зрукований „заручени”. ◀ Од рука.

руковац ше² -куєм ше **незак**. „давац
себе руки при поздравяню”: Руковал ше з
качмарку: Будз здрава цо ши ме шлебодзе-
ла (Етн30 185). Виведзене **поруковац ше**:
[Мили] Под пирком ходзи, ошмишкєє ше,
гибай-лє, мила, порукуйме ше (Žganeš ч.
7). || Слц. нар. rukovať sa „исте”, серб. **руко-**
вати се „исте”. У восточнословацким не за-
значене. ◀ Од рука.

руковина ж. „рочне плаценє вирнікох
паноцови”. Всл. rukovina „исте” (Buffa 245).
Оп. и роковина.

румеґац -ам **незак**. „знова жувац по-
живу врацену зоз жалудка (о статку)”: У
вельким хліве лежал буюк и ленїво румеґал
(ЧаканБас 57); Воли напoлнелї своєю бам-
бухи з траву и мирно румеґалї (СабодРцар
12). || З истим або зуженим значеньом (да-
кеди ше одноши лем на єдну файту статку)
чес. gumigať, слц. gumigať, поль. gumugać,
всл. gumegas, укр. румигати, ремигати, ру-
меґати. ◀ То пастирске карпатске слово од
румунского *gumega*, а тото од позного ла-
тинского *gu:miga:re*.

руменец -нцу х. бот. „Chamomilla
recutita (L.) Rausebert”. У укр. диял. Закарпа-
тя **руминиц**, у лемк. **руменец**, у укр. диял.
Словацкей **руменец**, у слц. диял. **гумеґес**. ◀
Точно не утвердзене жридли. Найчастейше
ше дума же то восточнославянски лебо за-
ходноукраїнски дериват зоз суф. -ец од лат.
anthemis romana, *chamaemelum romanum*
„римски руменец”, пожичени през поль-
ске пострєдництво (ЕСУМ; Тимко 26, 75,
77, 128, 129). Под уплївом прикметнїка **ру-**
мени „червени” (оп.) слово место о доста-
ло у: рум-. Польски етимолог А. Брукнер
толкує **руменец** не од латинского *romanus*
„римски”, але од чєского *rměn* и *herzman*
„руменец”, чєске од немецкого *hermandel*,

hermelchen, а тото од лат. *camomella* (од хторого походзи и нем. *Kamille* „руменец” и серб. *камилица* „исте”), латинске од греч. *χαμαίμελον*; А. Брукнер наводзи и сербски ботанични назви подобни чешкому *гтеп*: *хрмен*, *хрман*, *рман*.

румени -а -е „червени”, лем у нар. пис-ных у злученю лічко *румене*: *Але ми мац не дозволі [отвориц], / вжала ключи од комори, ... и од лічка руменого* (Етн9 ч. 109); *Зродз ми [яблоньо] яблущка червени / як мойо лічка румени* (Етн9 ч. 88); *Бодай сом це, шугай, була не зазнала! ... / Збавел ши ме збавел венка желеного, ... лічка руменого* (Етн9 ч. 182. и БиндКост 43). Дю. Биндас и О. Костелник у своїм зборніку зазначели и форму *румяни* (народну форму *румени* вименели под уплівом укр. *рум'яний*?): *Ганічка под дубом горко плакала. / Чарни своєю очичка, били румяни лічка / з червеним ... ручнічком уцє-рала* (БиндКост 93). || З истим значеньом слц. *rumenný*; *rumenné líčko*, чес. *ruměný*, поль. *rumiany*, укр. *рум'яний*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *ruměnъ*.

руменіц -неєм *незак*. „червеніц ше, буц червени”, лем у Гнатюка: *Поведали людзе же поля горели, / а то мой милей лічка румє-нєли* (Етн9 ч. 70); *Можеш, мили [присц гу мнє] кажди вечар, або не, / твоей лічко румєнєє, мойо не; / тебе квітнє за калапом з ружей квет, / а мнє гине, фалечніку, пре це швет!* (Етн9 ч. 125) || Укр. *рум'яний* „червени”, *рум'янітися* „червеніц ше”. ◀ Од *руме-ни* (оп.).

руменцов -а -о „хтори ше одноши на руменец”: ~ *чай*, ~ *тея* (РКух 230).

Румунска -кей ж. „Румунія”: [Бесара-бия] *тераз є под Румунску* (РН 4/1932, 1).

Русадля *мн.* церковне швето „Соше-ствие Святого духа”: *швеци ше пейдзєша-того дня по Велькей ноци. То недзєля кед ше слави приход св. Духа жу апостолом, хто-ри ше по вознєшеню Исуса Христа дзєшец дні модлєли и вєдно чекали приход св. Духа. По обичаю, на тото швето ше прикрашує церква и обисца зоз желенима конарчками, а у церкви ше по жеми ище и прєсцєра же-лена трава* (ГорКух). || Всл. *Rusadŕe* „исте”,

карп.укр. *Русаля „исте”* (*TichyFr*); ст.рус. *русалія* 1. „поганске швето яри”, 2. „недзєля пред св. Тройцу”, ст.сл. *роусаліа*, болг. *руса-лия* „недзєля пред св. Тройцу”, серб. *русаље* „св. Тройца”. ◀ Од греч. *ρουσαλία* „св. Тройца” або директно од лат. *rosa:lĭa* „ис-те”, а тото од *rosa* „ружа” (од того и восточ-нославянске *русалка*). Першобутне значєне латинского *rosa:lĭa* було „швето ружох”: *Русадля* у предхристиянским чаше при Старих Славянох були „швето яри”, а хрис-тиянска церква тото поганске швето пре-вжала як швето Сошествия св. Духа.

Русин *х.* „Руснак”: *Єст и таки вельо пари цо Русин вжал римо-католичку* (ЕтнV 96). ◀ Оп. *руски*¹.

руски¹ -а -е „хтори ше одноши на Русна-цох/Русинох”: *Єст и таки вельо пари цо Ру-син вжал римо-католичку и римски паноцец пита [руковину] од своєй полпари, а рус-ки пита цали же би плацєл, як Русин пла-ци кед му жена руска* (ЕтнV 96). || Всл. *ruski* „грекокатолички”: *ruski koscil* (церква), *ruska vira*, *ruski pop* ◀ Вивєдзєне од корє-ня *рус-*, хтори не ма общєприлапену етимо-логию. Найчастєйше ше трима за пожичку зоз скандинавских языкох прейг финского *Ruotsi* „Шведска”, а тото ше вяжє за старо-исландске *gǫrmenn* або *gǫrkarlar* „веслаче, морйоплїватєлє” (Нордийци були познати морйоплїватєлє). Од *рус-* вивєдзєни лексє-ми *Руснак*, *Рускиня*¹, *Русин*, *Рус*, *Русия*.

руски² -а -е „русийски, русиянски”. Всл. *ruski* „исте”: *ruske vojaci* (Buffa 245).

Рускиня¹ *ж.* „припадніца руского наро-ду”.

[**Рускиня**²] *ж.* „припадніца русийского народу”. Серб. *Рускиња „исте”*.

русли *мн.* „шалата зоз надробно порєза-них квашєних желєних парадичох, огуркох и под”. ◀ Од мадь. *ruszli* „файта конзерво-ваного мєса”. Вироятно *ruszli* мало и значє-нє „конзервована желєнява”. У мадярским воно походзи од славянскєй основи *Рус*, од хторєй вивєдзєни и нашо слова *руски*, *Рус-нак* (ЕтМ).

Руснак *х.* 1. на Горніци слово значи „грекокатолик” (всл. *Rusnak* и *Ruśňak*). 2. по

приселеню наших предкох до Бачкей тото слово постало национальне мено нашого народу. ◀ Од кореня рус- (оп. руски).

Русначка ж. рид. „Руския”: И ви Русначка? (С. Мйр.)

рута ж. бот. „Ruta hortensis Mill.”: До заградки го ховайце, / желену руту насадзце. / Рошні, руто, високо, / бо мой пан лежи глібоко (Етн9 ч. 27). ◀ Од лат. ru:ta „исте” (Тимко 57, ЕСУМ) (по Фасмерови прейт стр.в.нем. ru:te „исте”).

руцалка ж. „дзєцинске бависко: фалаток кукуричанки з хторим ше руцаю каменьча”: Одрубала ше желена кукуричанка, зоз грубишого краю (од копачи) видлобала ше мекушка, до тей дзирки ше кладло каменьче, замахло ше, каменьче далеко одлецело (Дю. Ив.). Оп. и руцачка.

руцане¹ с. „блыванє, поврацанє”: Хорота почина зос горучку и руцаньом (РН 20/27, 3).

руцане² и **руценє** с. звич. у злученю **єдно руцанє/руценє** (у Гнатюка и у бешеди старших) „одстоянє на хторе мож руциц камень, груды”: Идзе Янчи, алє баби недобре же вон ю задармо служел. Пошол дас на єдно руцанє, вибегнє за нїм баба: „Гибай, фиям, назад, гибай, та ци дам тот роцок ...” (Етн29 22-23); Положил прутки далєй на страну од рици на єдно руценє (Етн30 18); Пошол на єдно руценє, клекнул на тот камень (Етн30 74); Одишол на єдно руценє (М. Рм.); Кед сом ишол з Керестура з Кирбаю пешо до Коцура, та ме уж под Коцуром хтошка волат ноцовац до себе, а я гварел же не пойдем, бо ище єдно руценє, та сом дома (Дю. Сак.).

руцац¹ -ам незак. 1. „зоз замахнуцом руки одруцовац на одредзену далекоц, с. бацати”. 2. а) ~ **гной** „чисциц, вируцовац гной спод статку, звич. зоз хліва”: Рано поставою, вежнє видли до рукох, та руца гной, а баба пошла на гостину. ... Баба придзе вечар дому: „Та чи ши вируцал, мой сину?” Вируцал, стара мац, уж давно ...” (Етн29 21-23); Кед студирал у Америки, та зараблял так же ходзел руцац гной; та кед руцал гной, та го од тей чежкей роботи жима тре-

пала (В. Саб.); || всл. gucas hnoj „исте”: Iem vīgusam hnoj (Sipos). б) ~ **конопу** „виберац вимочену конопу з води”: Конопа ше у долїни мочела осем-дзєшец днї, а вец ше ю „руцало”, виношело з води на брег (ФейИр 34). в) ~ **снопи** „при звожованю руцац снопи на коч одн. на брадло” (МудриАл). 3. **прен.** а) ~ **порцию** „наруцовац порцию людзом”: Порция ше нешка руца на шицко (Ивг. Бл., М. Рм.). б) ~ **пенєжи** „трошиц пенєжи (звич. вельо, без потреби)”: Майце розум, Петре! Не руцайце пенєж задармо. Кед ми судзене, та виздравим и без шпиталю (ЛатякТал 128). 4. (з дачим) „нарабляц з дачим”: Вецей як штернац днї була буря на морю и руцала з ладю геваль тамаль (РН 50/1934, 4). ◀ Праслав. rutiti (Machek 533). Оп. руциц.

руцац² -ам незак.: ~ **чутки, чулки** „го-нїц, пуцац чутки або чулки (о кукурици)”: Кукурица уж руца чутки (Ир. Фин., В. Саб.); Твоя кукурица уж руца чутки? (В. Саб.); Кед кукурица треба да руца чулки або гоньи зарна вец обично влада найвекиша суша (РНКЗаря 1941, 136). ◀ Оп. руцац¹.

руцац³ -ам незак. „блывац, поврацац”: лебо нараз почне кашляц и руцац крев, як цо то случай єфтикавих (РН 15/1934, 4); Хорота почина зос тим, же чловекови недобре у жалудку и силує го на руцанє, алє не руца (РН 89/1926, 2). Поль. rzucić „исте”. ◀ Оп. руцац¹.

руцац ше -ам ше незак. 1. а) „превращац ше немирно по посцелї (у сну або хороти)”: Кед ше наполоднїе [дзивка] лєгне снац. ... Раз лєм почне мурчиц и руцац ше по посцелї. Оцец и мац приду, та ше єй питаю же цо ше єй инїло (Етн29 98). || Всл. gucas še „исте” (Buffa 244), поль. gzucać się „исте”. б) „немирно шєдзиц дакому на рукох, пробовац стануц (о дзєцку), с. бацакати се”. 2. „руцац ше з целом, подруцовац ше”: Чик не ма косци и пирка, руца ше, раз качка прелїгла чика, а докмало вон єй вишол на задок (В. Саб.). 3. **прен.** „самопрешвєчено або нагнївано дацо твердзиц, доказовац”: Сербия ма условия за хованє малинох, дармо ше ту у Войводици дахто руца и доказує же и ту мож ховац малини (В. Саб.); Як ше руцал кандидат у предвибєранковей бешеди! (=

кричал нагнівано) (В. Саб.); *М-ка ше у парламенту почала руцац*, „почала цошка доказовац, вимагац и под.” (В. Саб.); *На вияву російського председателя тоти у НАТО-у ше почалі руцац* (= почали ше буніц и свойо доказовац) (В. Саб.); *Чекай, мужу, инак будзем жаздовац, / кед ши глупи, мам фразе-ра я тримац, / гнівай ше, руцай ше, я фразе-риц будзем ше* (ХромишКвит 2005, 27). ◀ Оп. руцац.

руцаці -а -е „наглого реагованя, оштри у бешеди, агресивни”: *Вон барз руцаці жу своей жени* (Пвл. Бл.); *Вона баржей руцаца од ей брата* (Пвл. Бл.). Всл. *rusaci* „пишни” (Kubániová2, 126).

руцацо присл. „нагло, агресивно”: *Питала сом ше ей чом є така слаба, а вона ми одвитовала руцацо: Га не идзе до мене їдзене!* (С. Мйр.).

ручаче с. „файта танцу” (ИГК).

ручачи плуг „файта плуга хтори орал плітко”: *Ручачи плуг ше од орачого плуга розликовац лем по кормань-дески. Вона на ручачим плугу була так направена же орала жем барз плітко, односно, вона лем з верху попревращала жем* (Фа 107); *Тоти плуги кед вишли волали ше „филіповски плуги”, бо у Филіпове ше их могло набавиц, там правел еден ковач* (БиРК1936, 137).

ручачка ж. „кукуричанка з видлобану долінку на єдним краю до хторей ше кладол каменючок и др. и зоз замахнуцом далеко руцал” (С. Мак.). Оп. и руцалка.

руценє с. оп. **руцанє**.

руциц -им зак. 1. „зоз замахнуцом руки одруциц на одредзену далекоц, с. баци-ти”; всл. *rusic* „исте” (Czambel). 2. „дац есц коньом, кравом (шена и под.)”: *Руцел коньом шена за драбину*. 3. „до їдзєня хторе ше вари спуциц додаток (резанки и под.)”: *Очисцело ше кромплі ..., порезало ше их на коцки, руцело ше пошекане петрушково лісце и наполи порезану мархву и петруш-ку; кед уж вода варла, руцело ше галушоч-ки и кед виплівали на верх, то значело же були виварени* (ХомаБл 171–173). 4. „по-слац дакого дагдзе робиц, послац на дая-ке роботне место”: *Чом нам паноца руцели*

до Шиду? (В. Саб.) Серб. *бацити* „исте”. 5. „положиц до пеца на огонь, натопиц”: *Ра-но ше до пеца потопело два снопі вигризки. Кед жима була тварда, могло ше и пред ве-чаром руциц до пеца два снопі* (ПапОл 29). 6. „пошац семе з руками” (МудриАл). 7. ~ **чутки** „вигнац чутки (о кукурици)”: *Куку-рица уж руцела чутки* (Мик. Ск.). ◀ Прас-лав. *rutiti* (Machek 533), слц. (z)*rutiti*, *rusať*, поль. *rzucić*, *rusać*, стсл. *rqiti*.. • **руциц/ру-цац (з) главу** „нагло обрациц або рушиц з главу”: *Човек або конь руца з главу набок кед ма таке триманє* (В. Саб.); *Накеди [гов-ля] лем збачела даяку жовлю, же леци, нагло руцела зос главу и оштро патрела, як кед би у ней надія ожила, але дораз главу спуцела: познала, же то не вон* (КостПр 25); *Вона до двора, а дідо на дворе. Руцела главу набок, да дідо не видзи, та ше пошлізла* (КостОс 100). Пвл. Бл. похасновала повратну форму дієслова: *Питала ше дохторови чи ю ушля пред операцию, а вон ше так руцел з гла-ву же не „одмахнул з главу”*. || Поль. *rzusać/rzucić* „исте”: *konie rzucaly łbami*.

руциц ше¹ -им ше зак. 1. „скочиц (з висоти або оддалей)”. 2. „почац даяку ді-ялносц (напр. ховац одредзену файту стат-ку, рошліни и под.)”: *Так ше людзе руцели на кози „почали тримац кози”* (Пвл. Бл.). 3. *прен. а)* „нагло реаговац на дачийо сло-ва, такой „скочиц”: *Кед му дахто дацо по-ве, такой ше руци як герчок, як платняр* (В. Саб.). б) „нападнуц на дакого/дацо”: *Кед ше голєм гарапаш Союз [заряшски] руци на на-родносц руско-українску и католицку виру, дні му вичитани* (РН 35/1933, 4).

руциц ше² -им ше (на дакого) зак. „на-шлїдзиц дачийо прикмети, удац ше на дако-го”: *Таки бул тлусти, на кого ше руцел?* (В. Саб.); *Петро знал барз країнє ипицац, ... на нього ше руцела дзивка Натала, та и ей дзеци* (РС 13/2013, 16); *Дідови було барз ми-ло, ша таки мудри унук, цалком ше на нього руцел* (РС 38/2013, 16).

ручай х. „поток”, у нар. писні и у М. Ко-вача: „Дзе би ти їх [райбани шмати] пло-кала, / ти дзивчино премлада?” / „У цихим ручаю, / дзе качки пліваю (БиндКост 62). || Слц. *ruśaj* „исте”, укр. *ручай* „исте”, поль.

guszaј „исте”, рсй. ручей „исте”. Общеславянске. ◀ Общеприлапену етимологию не ма.

ручиц -им *незак.* и *зак.* „гарантовац”. Слц. ručitъ „исте”, укр. *ручатися* „исте”. ◀ Од *рука*.

ручка ж. **1.** дем. од **рука**. **2.** „ручка даедних справох, с. дршка”. **3.** „квачка шедалки на кочу з хтору ше шедалка квачи на драбинку коча”. Коцурска назва *капча*. (Фа 61). || Всл. ručki на pluhu, ručka metly. **4.** мн. **ручки** „файта цукрарского продукта”: До газдинї ходзел цукрар ... и предавал свойо продукти: *жимски сладолед, ременьки, ручки* (цукер з маком або орехами) и подобне (ХомаБл, 196).

ручник х. „тоалетни прибор за уцерање рукох, цела, с. пешкир”. Слц. ručnik „исте”, укр. *рушник* „исте”. ◀ Од *рука*.

ручничок -чка х. **1.** дем. од **ручник**. **2.** „платняна штироутглова салвета за розлични намени у кухнї”: *Сир остане длужей швижи кед го закруциме до чистого влажно-го ручничка* (НКух 128); *Кед уцераме ножи, вец оштри бок обрациме звонка и на тот способ зачуваме кухньово ручнички* (НКух 133).

рушац -ам *незак.* **1.** „брац до рукох, до-рушовац”: *Не рушай мойо ствари*. Всл. rušas „исте”. **2.** „порушовац, помикац у месце (мех з муку, гордов з дезинфекцијним средством и под.)”: *Гордов треба голем кажди дзешец минути порушац, да ше у нїм шицко помача и вше го у инишаким положаю охабиц. ... Рушац гордов треба лем перши два годзини* (РН 9/1937, 2). **3.** „рушац з места, починац исц”: *Конь не сце рушац, або нагло руши, та урве штранж. Не мал сом таког коня цо не сцел рушац* (В. Саб.). Всл. rušas „исте”: rušaj domu (Bartko 204). **4.** прен. „оштуховац дакого, задзерац ше до дакого”: *Вон припоминал себе часи кед ше пробовал круциц коло ней, кед го хлапци рушали пре ню* (КовМихЦВ 55). ◀ Праслав. rušiti, рухъ.

рушац ше -ам ше *незак.* **1.** „помикац ше; меняц место, положене”. **2.** „одходзиц дагдзе, с. полазити”: *Нешика ше рушае на драгу*.

рушени -а -е „подпити” (Ю. Пап).

рушиц -им *зак.* **1.** „зробиц рух з руку и др.”: *Рушел з главу, та на слики не вишол добре*. **2.** „рушиц ше, пойсц”: *Кед ишла буря, кравар стримовал крави же би не рушили скорей до валалу* (В. Саб.); *задок коча [ше] дзвигнул и коч помали рушел напредок* (СабодРцар 16). **3.** „почац роснуц, виганяц пупча, лїсца”: *Оцеллело, древка уж рушили*. ◀ Праслав. rušiti, рухъ.

рушиц ше -им ше *зак.* **1.** „помкнунц ше”: *Так ше злекол, не могол ше з места рушиц; || всл. nemohol še z mesca rušic* (Bartko 204). **2.** „пойсц дакадзи, зобрац ше, вибрац ше, с. поћи, кренути”: *Заи ше руши далей. Ровка заи на нього скричи: „Голт, стой, Янчи краљов. Поведз ми дзе идзеи?”* (Етн29 36); *Янчи шедне горе на верх, витне по жалїи, жалия ше руши* (Етн29 4); *Надумал себе же муши пойсц гледац даяки валал або цо, дзе будзе ноцовац ... Руши ше та идзе* (Етн29 25); *Кед ше кочик рушел з кумового двора, / нашо родителї коло коча стоя. / Здрави оставайце, родителї нашо, / Америка далей як за Сентомашом* (БиндКост 26); *А тераз ше рушиме ... ище на векишу драгу* (РК 1927, 43); *Ладя ше рушела и помали ше приближовала жу першому водопаду* (РК 1927, 58); *автомобил ше рушел и вдерел до єдней буди, у котрей ше находзели два жени и куповали койцо* (РН 44/1928, 1). ◀ Праслав. rušiti, рухъ. → Под уплївом серб. неповратного поћи, кренути у сучасней бешеди превладала неповратна форма рушиц: *А тераз рушиме ище на векишу драгу; Ладя рушела и помали ше приближовала жу першому водопаду; Автомобил рушел и вдерел до єдней буди*.

С

сабат присл. „шлебодно” **1.** присл. У нас у жвирах справел ше мир, можу шицки живири ведно буц, не шлебодно еден другого рушац. ... Сабат ведно шицким у миру буц (Етн30 9) **2.** викр. „шлебодно”: Кед настала дванаеста годзина, пришол стари человек, подуркал до дзверох; воні му гварелі: Сабат (Етн30 39). ◀ Од мадь. szabad, а мадярске од славянского *svoboda*. Хаснуе ше паралелно з домашнім еквивалентом *шлебодно*.

сабат-вашар х. **1.** „обставини кед кажде роби цо сце, а недобре”. Всл. *čo si misliš, že sabad a vášar*. **2.** **бавиц ше на** ~ файта хлапцовского (краварского) бависка: До круга оградзеного з батогами учашніки покладу свойо шмати и други ствари, еден их „чува”, а други ше питаю: „Сабат вашар?” и пробую з вецей бокох, не прекрочуюци граніцу круга, зграбиц даедну шмату и др. зоз громади у кругу; чувар, не прекрочуюци граніцу круга, пробуе влапиц даедного крадоша; кед даедного влапи, тот будзе далей чувар (ХомаМ). ◀ Од мадяризма *сабат* „шлебодно” и *вашар*.

сабатшаг х. „нероботни дзень”. Всл. *sabatčak „шлебодно”* (Kubániová2, 127). ◀ Од мадь. *szabadság* „шлебода”.

сабол х. „скравец, шнайдер”: *Тот поишол до сабола, розказал саболови да на нього помера итири пари шмати дохторски* (Етн. 30. 232); *Там и тот – о убил го швет – тот шкинтави сабол (шнайдер)* (РН 32/1928, 3, М. Ковач). ◀ Од мадь *szabó* „исте”. ➔ У 20. в. слово *сабол* поциснуте од германизма *шнайдер* (оп.). Литературне скравец виведзене виroyтно по образцу укр. *кравец* „исте”.

сабол-галери х. мн. „широки галушки” (Лев. Ск.): *И за резанки кед ше на широко порежу гвари ше: резанки як сабол-галери* (Лев. Ск., В. Р.); *За широки резанки гвари ше и: як галери* (В. Саб.).

савазаш х. „гласанки, виберанки”. ◀ Од мадь. *savazás* „исте”.

сад х. **1.** „древа коло хижи”: *Коні влєце були повязани коло ягодох хтори росли у дворе. Гуторело ше же коні у саду* (ПапОл 45). **2.** „овоцнік, заграда”: *Же жем барз моцна, треба до саду шац окопавини да вицагну жем, а може и добре подрезац конари та овоц вислабньє* (РНКЗаря 1940, 132). Понеже автор того текста „заряш”, вон меновнік *сад* могол превжац и з русийского. || Всл. *sad „заграда”: Na sadze buli stromi posadzene* (Buffa 246; Hal), ◀ Общеславянске. Праслав. *saditi*.

садац -ам незак. „одгадовац загадку”. ◀ Од з-гадац (оп. гадац).

саделко с. дем. од **садло**: *Хториш дзень коло Крачуна надумали Ганя и я заклац швиню. Га, гвари Ганя, уж ей „саделко виши”, чежко става на ноги ...* (ПапДюКер 62)

садза ж. „угленік у форми легкого праху у коминох и под., с. чађ”. || Всл. *sadza*, слц. *sadza*, поль. *sadza*, укр. *сажа*, рсй. *сажа*. ◀ Од праслав. *sadja*, а того превой зоз праслав. *sěd-* „шеднуц” – слово *садза* першобутно значело „тото цо нашедало (на бокох комина, пеца)”.

садзац -ам незак. „класц до пеца пециц (звич. хлеб и под.)”: *Кед ше паска уж садзала, зарезало ше на верху ярчок и зоз ширку ше заджобло же би ше ружа не збегла* (ХомаБл 190); *Охаби ше их [погачи] най подкишню и вец ше их садза* (ХомаБл

187). || Всл.: *chlib še sadza na lopace do pesa* (Czambel). ◀ Од *садзиц*, праслав. *saditi*.

садзене с. „ховане, с. гајење”: *Садзене хмель у ж у кождим нашим валале познате* (РК 1928, 144).

садзиц -им незак. „класц до жеми наше-не”. 2. пчол. ~ **зарод** „класц ваїчка”: *У хто-рей кошиніци видземе вельо меду, треба зос штрעדку гнізда 2-3 рами виняц и положжиц празни рам да маю дзе зарод садзиц ... Труд-дово рамики треба повиберац док нет у ніх зарод и заменіц зос пчоловима початками, да ше шее работна пчола, а не труд* (РН од 10. 08. 1934, 4). ◀ Од праслав. *saditi*, хторе у превою зоз *sěd-* „шеднуц”.

садланік х.: (*масни, брудни*) **як** ~ „барз масни, брудни (чловек, шмата)”: *Як садла-нік то масни, брудни чловек, шмати на нім масни* (СС. Мак., Лев. Ск.). ◀ *садло*.

садліско с. аузм. од *садло*: *Гварице же сце слаба, а пале яке садліско на бруху* (М. Сак.).

садло с. „масна ткань коло мяса”. Слц. *sadlo* „исте”, поль. *sadło* „исте”. ◀ Од праслав. *sadlo*, од кореня *sad-/sěd-*, нашо *сэдзац/шедац*; *садло* значело „тото цо шеда на ме-со”. • **погачи на садле** „погачи загнецени зоз садлом” (ХомаБл 188). ♦ (*за*)**ввязал** ~ (*саделко*), *завязало ше му* ~ (*саделко*) „на-тил”: *И цо ти думаеш: же ти будзеш там садло вязац, а я ту най здохнем од роботи?!* (КовМихІриц 51); *Завязало ше му саделко, бо вельо ёдол и спал*.

садлов -а -о: ~ **масц**: *И садло ше могло випражовац. Теди ше доставало садлову масц, хтора ше хасновала лем за колачи (була барз квалитетна)* (ДудашКс 150); **садлово колачи** кул. „колачи загнецени зоз садлом”.

садловани -а -е „загнецени зоз садлом”: *Складало ше садловане, потим вайцово цесто* (ХомаБл 193).

садляніки х. мн. кул. „колачи зоз сад-лом”: *За Крачун ше пекло и садляніки ... Розогнате садловане и вайцово цесто ше резало на пантліки, а вец зукусом як на пи-роги* (ХомаБл 193).

сэднуц -нем зак. „одгаднуц”: *младша не сце пойсц ні за кого, лем хто садне же яки вона знаки ма на себе* (Етн29 57). ◀ Од фор-ми *згаднуц*, яку Гнатюк тиж записал (оп. *згаднуц*). У литературним языку ше хаснуе жридлова форма *згаднуц*. ♦ **сэднул ши!** 1. ирон. „не будзе так як думаеш”; 2. *Сэднул ши значи и „будзе так як думаеш”* (В. Саб.).

сакайтов х. 1. „з дикиню плечена ко-шарка (без ручки), с. саһура”. || Всл. *sakajtov* „исте”: [*Chlebi*] do *sakajtovoch pokladu* (Štolc 454) 2. *прен.* „дакус глупи чловек, дургов, тутмак”: *Але то сакайтов!* (М. Рм.); *Я на телефон оштро з майстром, а ти пойдзеш там як сакайтов!* (Г. Р., В. Саб.) 3 тим зна-ченьом форма множини *сакайтови* и *са-кайтове*: *Але сце сакайтове обидвове!* ◀ Од мадь. *szakajtó* „исте”. • **штригац на** ~ (*сакайтовик*): *Штригали ше [старши хло-пи] на сакайтовик. Здзали сакайтовик на главу, та шицко цо стирчало спод нього, од-штригли* (ФейІр 122). ♦ **жиє як мали бог у вельким сакайтове** „барз добре жиє, с. жи-ви као бубрег у лоју”; **сакайтов дикиньови** оп. *сакайтов* (2); **скрий ше под** ~ „тото цо ти гуториш або робиш не добре, скрий ше од людзох, бо то на твою ганьбу” (В. Саб.)

сакайтовик х. дем. од *сакайтов*.

сакацки -а -е: ~ **ёдло** „ёдло хторе нава-рели добри кухарки”, у Гнатюка и у фолкло-ру: *И даю вони вам там ... сакацки ёдла* (РК 1923, 86). ◀ Од **сакачка* „кухарка”, а то од мадь. *szakács* „кухар”. Лексему *сакачка* хасную Руснаци у сиверней Мадярскей: *Кед моя свадзба була ... варели сакачки добри ёд-ла, юшки, капуста полнени* (РС 35/1988, 9, М. Жирош). Нашо *сакацки ёдла* значи „ку-харково ёдла”.

сакра потвора „клятва, лаце” (М. Рм., В. Р.). ◀ Перша часц од лат. *sacrum* „святиня”; у другой часци нашо *потвора* „чудовиско, монструм” (оп. *потвора*).

сакрамент х.: **сакрамент а ци твое-го!** „клятва, лаце” (Г. Р., В. Саб.). ◀ Саме слово *сакрамент* церковни термин: лат. *sacramentum* „клятва, пришага; свята тайна (кресцене, причасц и др.)”.

сакристия ж. церкв.: Зоз правого боку од пристола (на южней strani) уходзи ше до сакристії, у хторей ше чува церковна судзина, церковне облєчиво и други предмети хтори потребни за богослужєня; у сакристії ше священїк и други священи особи облакаю за богослужєне (ГорКух 255). || Слц. sakristia „исте”, всл. šekreštija „исте” (Sipos), чес. zákristie „исте”. ◀ Од лат. sakristia, а тото од sacrarium. → У Коцуре ше сакристия вола и *секреце* (оп.).

[**сала**] ж. „велька простория за явни сходи”. ◀ Од серб. сала, а то од нем. Saal.

[**салакари**] х. мн. (єд. салакар) кул. „файта колачих”: [На Кирбай] пекло ше колачи: салакари, кифли на квасу, плєцени колачи, покераї ... Салакари ше правели зоз пращком салакаром хтори ше куповал у апатикки у мещкох як ванилийово ...; загнєтло ше цєсто на 6 жовчкох, масци як два невельки вайца, шметанки 6 ложки, загашени салакар и усипало муки кельо приме (ХомаБл 191). ◀ Неясне.

салакаров -а -о: ~ *питка* кул. „питка з пращком салакаром тв. жимним квасом (подобне цєсто як и за салакари (оп.) (РКух 180).

[**салама**¹] ж. „файта сухей колбаси зоз швиньского мяса, говєдзини и др.” Мадь. szalámi „исте” (1790), а тото з италиянского (ЕтМ). ◀ У нас виројтно од серб. салама.

салама² ж. кул. „файта колача у форми салами”: ~ **зоз орєхox** (НКух 83).

салаш х. „хижа з економскима будинками на власніковим маєтку”. Серб. салаш „исте”. Першобутно, у нашим старим краю, слово салаш значело „югаска колїба”. Таке значєне ма и у крачунскей писні хтору Франтишек Тихи преписал зоз 100 роки старого рукописного зборніка писньох о. Д. Биндаса: *Лежить бача на салаши, / пришли к єму три югаси: / „Ставай горѣ, бачо нашѣ, / народзил ся Христос наш* (РК 1932, 78) (бача „найстарши югас”). Исте або подобне значєне маю и паралели: слц. saláš „аколь за овци з югаску колїбу”, чес. salaš „пастирска колїба”, карп.укр. салаши „ночнїк” (Дєже). ◀ Од мадь. szállás „ночнїк”. Значєне „хижа з економскима будинками на маєтку” тота

лексема у нас достала концом 19. вику кед ше почали правиц тедишнї салаши.

салащань х. „тот цо жиє на салашу”. Слово салащань виројтно настало уж у новим краю, кед слово салаш достало терашнє значєне.

[**салвета и салветка**] ж. „платняни або паперови ручнїчок”. Серб. салвета „исте”, мадь. szalvéta „исте”, бавар.-австр. salvette. Европске слово. ◀ Од лат. salvieta.

салвия ж. оп. шалвия.

[**салиция**] ж. „конзерванс за желєняву и др. у дунцох (хасновал ше у першей половки и штредком 20. в.): Же би ше кваше-на желєнява не загубела, кладло ше салиції (ХомаБл 200). ◀ Од мадь. szaliczia (1900), szalilic (1925), серб. салицил, а то з латинского.

салма-калап: озда я не ~ *коц*. „озда я не гоч хто”. ◀ Од мадь. szalmakalap „сламняни калап”; у буквалним прекладу наш вираз би значел: озда я не сламняни калап.

салфа ж. 1. „длугоке вирубане стебло, бревно”: Салфа ше на нїх зѣурбитала; Ядловци зме зрезовали, будовали зоз салфох мури (по РН 39/1937, 2). 2. „гредя”: Хлїви були под селеменьом. Таки були як колїби: з надом закрити, а на штредку бул слуп. На верх слупа була салфа, од хторей ше спуцовали роги, на рогах були лати, а на латох над (РНК 1998, 156, Я. Барна). 3. „ядлова доска од 8 см” (Йвг. Фей., Дю. Ив.). 4. „ядловец”: Дапоєдни дрєва жию и 200 роки (єли-салфи) (РК 1930, 159). У Г. Костельника салфа значи „ядловец або даєдна друга файта високого дрєва, виројтно гоч хторе игелкасте дрєво”: И його дзивка Агафия удала ше на ньго [оца], та у Керестуре гуторели же випатра як желєна салфа. (Теди у Керестуре ище добре памєтали красни салфово дрєва зос Горнїци) (КостПр 82). У бєшєди тото значєне не зазначєне. ◀ Од мадь. szálfa „дрєво з високим струнким стеблом”. ♦ **високи (длуз(ок)и) як** ~ „барз високи (длугоки)”.

салфача ж. „палїца за теканє и чинаганє з ядловини, вирєзана зоз салфи – осємцєн-тиметровєй доски” (Дю. Ив. и Йвг. Фей.):

Хто у чинаганню загубел бависко (прекročел поцагнуту граніцу), гуторели му: Ти зашмердзел!", кладли го „на коніка": мушел „ошедлац" салфачу, а двоє го поддруцовали на ней (Дю. Ів.); Салфача то паліца з мегкого древа (В. Саб.). ◀ Од салфа (оп.).

сам¹, *сама, само/саме*, мн. *сами* (форми стреднього роду двояки: *само* и *саме*) зам. одр. звичайно з меновніками хтори знача живе и зоз заменовніками: **1.** „зробиц самостойно, без дачией помоци": Таку фразерку мам, *сама* за мну ходзи (Етн). Не орем, не шеєм, *само* ше ми родзи (Етн); Як би то було, поведзме, да ше дацо станье ... та вец воно *само* будзе о себе приповедац? (Заря 7/1939, 7); Главне почац, после *саме* идзе (Олуїч); Шедзи дзивче на пажички, ... / Воно *саме* шпива (М. Надь); Мушиши сам себе помогнуц. **2.** „зробиц видзелени або буц видзелени з множества": Брат ше сам врацел, други ище остали; Наиол сом го самого дома; Бешедує сам зоз собу; Мойо шерцо нье може буц *саме*, а ти го нье сцеш пріяц (Заря 6/1939, 8). **3.** визначає субект або обект: Сам не знам цо ми було; Мене ше то и самому не пачело, але цо сом мога?; Його то и самого барз потрафело. • **сам єден (сама єдна, саме єдно) 1)** „сам/сама у родичох, єдинец/єдиніца": Наш син сам єден, а не оженети, а други маю по трох синых, та ше поженели (Ір. Фин.); „[Мамо, моя, мамо,] чом ме не одаш уж, / ша сом ци виросла як у леше галуз! „Гоч би ши виросла як над воду верба, / и теди це не дам, бо ши *сама* єдна!" (Етн 9 ч. 138); **2)** „цалком сам/сама": Саму єдну ме охабели (Ір. Фин.); Сама єдна у хижі [у шпиталю], шейсц посцелі (Рускині 60); слц. *сам* *jeđen* „цалком сам". **3)** „єдині": Шпицки хлопци у церквѣ стоя у хлопских столкох, а вон сам єден у женским (Лев. Ск.); **сам єдини (сама єдина, саме єдине)** „цалком сам одн. *сама*": За малючка страцел родителѣох и остал сам єдини на швецѣ (РН 73/1926, 2); На полю верба, под вербу вода, / там дзивчина воду брала, / *сама* єдина. (БиндКост 58); Муж єй страдал, вона останє *сама* єдина (Пвл. Бл.); **сам перши (сама перша, саме перше)** „перши, главни медзи другима": Пас я кози, пас я воли на желеней

травички, / ані сом ше не сподзивал, пришили жу мене гайніци. / И сам перши жу мене гварел: Чкоду ши нам направел! (БиндКост 116); **сам самучки (сама самучка, саме самучке)** „цалком сам": За Миколу од того часу, кед ше першираз почувствовав сам самучки у цудзим швецѣ, война вецей не представляла ніч (КовМихЦВ 44); **сам свой 1)** „одцудзени, недружтвени": Вон таки сам свой бул: стретнул пайташох пред свою хижу, а не волат их нука (Ір. Фин.); Таки су сами своєю, нікого не волаю ані ні до кого не ходза; [Вон] инаки якишик... Чудак сам свой! Не до швета! (КовМихЦВ 63). || Всл. *samotar* х. „исте" (Buffa 247); **2)** „самостойни; самовольни": Олѣа була *сама* своя, не послушала (Рускині 64); ми нье можеме знац чи би руски народ у Прикарпатю вигласал за Мадярску або за Ческу, або да останье сам свой (Заря 2/1939, 1); наш народ на Горніци сцѣ буц сам свой и сам зос собу владац (РН 42/1937, 4); **сам свой жазда (пан):** Жена сцѣ буц цалком шлебодна [у малженству]. Яка сцѣрпежлівоси, яки послух? Яка верносц мужови? ... Найлєпше буц *сама* своя жаздиня та гоч лем з єдним гарчком (РН 46/1935, 2, Д. Б.); Гвари ше и: я сам свой жазда „не розказує ми ніхто" (В. Саб.).

сам² зам. одр. **1.** *сам/сами, сама, саме*, мн. *сами* (з двояку форму за х. р.) значи же ше дія окончує просторно або часово цалком бліско при поняцу на хторе ше одноши або ше окончує на (у) самим тим поняцу (з тим значенєм ше заменовнік сам прибіжує гу присловніком и словком и значи „праве; аж"): **а)** Шеднул ... на сам руб [посцелі] (Олуїч); Даю два представи пред кирбайом вечар и на сам кирбай (РН 1933); Їх жем под самим бежелѣом. **б)** Руцел их на сами сподок до цемніци (Етн30 178).

сам³ *сами -а -е* мн. -и як согласовани атрибут виражує крайню меру одредзеной прикмети (значи же дачого єст барз вельо по даякей поверхносци и под.): Кукурица нам сами цирок и *сама* тараска; Прииол дому *саме* блато.

самеперше присл. „перше, насампредз": Самеперше треба тото зробиц (Г. Р.). Всл. *sameperše* „исте" (Buffa 246).

самец -мца х. 1. „животиня або птица хлопского роду”: *Принесол самицу под самца*. Всл. samec „исте” (Sipos). 2. *При теканю Фекета добре бил капови. Тоти цо двома найлешие билі, тоти билі остатні. Воаліи ше самец и самица* (В. Саб.); *предостатні бавяч хтори бил [те. вибивал теку у бависку теканю] воал ше самица, а остатні самец и то бул найчастейше налешии бавяч* (ХомаМ).
 ◀ Од сам.

самица¹ ж. 1. „животиня або птица женского роду”: *Самица [голуба] загинула, а вон гурка, вола другу* (Ир. Фин.). Всл. samica „исте” (Sipos). 2. оп. под **самец** (2).
 ◀ Од сам.

[**самица**²] ж. „простория у гарешту за єдного гарештанца”. ◀ Од серб. *самица*.

самичка ж. дем. од **самица**. Всл. samička „исте”.

[**само**] слов. за помоцньоване, „лем”: *Само ти идз, ніч ше не старай*. ◀ Од серб. само. Наш еквивалент лем.

самовац -муєм незак. „жиц осамено, буц осамени”: *Достал сом шестричку, / та ше єй радуєм; / уж я тєраз вецей / дома не самуєм. / Кажди дзєнь ю чувам / и зоз ню ше бавим* (Заградка 6/1993, 8, М. С. Горняк); *Шицки тоти алати так самовали у полуцмоти и цихосци* (Г. Колесар, Заградка 6/2003, 5). Серб. *самовати* „исте”. У укр., всл. и НСС не зазначене. Може буц зоз сербского.

самодруга -гей ж. „гравидна, ваготна”: *Кед ишол [цар] на войну, його жена, царица, остала самодруга, а вон за то не знал* (Етн29 105); *А вона остала самодруга од нього и мала двоох хлапцох барз красних* (Етн30 262); *Посциц не длучни: 4. Самодруги и мащери котри дойча* (РК 1929, XXVII) || Всл. samodruha „исте”, слц. samodružá „исте”. ◀ Од сам + други. Як цо польске застарене samoczwart (самочварт) значело „лем штири особи, штирме, сам з трома другима”, samotrzeci (самотреци) „тот цо у дружтве двоох особох, єден з трох”, немецке selbänder „двома, двойо, с. удвоје”, selbdritt „троме, тройо, с. утроје”, так и самодруга першобутно значело „сама зоз ище єдним, тє. двойо”.

самородни -а -е „не финого виробку, гоч яки”: *Не пойдем на роботу у тим ружованим ишосу, бо є самородни* (Г. Р.); *То самородна торта, не така добра, сама сом ю пекла* (Г. Р.); *Положела памятник родичом на теметове. По теди там бул самородни [древени] криж* (С. Мйр.); *Принесла сом вам колача, таки, самородни* (Єл. Хм.); *Самородне пориско то нефино направене, не вигладкане пориско* (В. Саб.). || Слц. samorodný „хтори настал сам од себе, уродзени, оригинални”: Máš plno samorodej vitality v sebe, укр. *самородний* 1. „природни (не штучни)”; 2. „уродзени”; 3. „хтори настал самостойно”, всл. samorodna hrušečka „грушка самошейка”, samorodny stolek „столчок хтори за ножки ма тройністи рачки, а на ніх дешичку за шедзєне”, серб. *самородан* 1. а) „који је овакав каквим га је природа створила”; б) „самоникао”: самоникло биље. 2. „који се развио без утицаја и помоћи васпитања, школе, природан (супр. умјетан, вештачки).” ◀ Од сам + род. Лексема у бешеди у общим хаснованю, а з оглядом и на карпатски паралели, тримаєме же є з карпатскей лексики.

самота ж. „осаменосц”: *Допила му самота, и вон надумал погледац товариша* (РН 12/1929, 3); *Идзем, шєстро, до самоти, да назберам сили* (РН 22/1934, 6); *а ти баш утрудзєни дзєнь на дзєнь и у самоци през шицкей вислуги и през помоци* (ЖиросМСМ 87). || Слц. samota „исте”, всл. samota „исте”, укр. *самота* „исте”.

самотни -а -е 1. „хтори сам, одделєни од других”: *Чловєк самотни кед сам жиє* (Г. Р.); *Бо ви таки самотни и нікого не має, зато вам посилає койцо за Крачун* (РК 1928, 194); *А вони у тим часу пришли до єдней самотней карчми* (РН 26/1932, 4). 2. „тот цо не ма фамелию”: *Микола Бульчик, самотни, а вєц ше ожєнєл* (ЖиросV 167); *Периши цо одходзєли до Америки були насампредз самотни людзє – лєгине и млади хлопи* (ЖиросV 171); [Тоти цо мали фамелию у Америки] *булі у шицким як прави Американци. Ми, цо зме булі самотни, ми булі пририхтани врациц ше назад* (ЖиросМСМ 179); *Баш єст таки жени само-*

тни та сце да ма дзецко. Сце мац фамелию (Рускинї 194). || Всл. samotny „исте”, укр. самотний „исте”, серб. самотан „исте”.

самотносц ж. „осаменосц”: баржей од шицкогo любел мир и самотносц (РН 51/1932, 2).

самошейка ж. „рошліна хтора сама зишла (хтора не пошата)”: Винова лоза рошнє у нас и як самошейка „виника” и цага ше по плотох и лесох (РН 18/1932, 5); Орех-самошейка то тот цо сам вирошнє, цо врани руца; и копер у загради звичайно самошейка (Ю. Пап). || Всл. samošejka „файта бетеліни”: samošejka še zo šetjčka sama višeje (Buffa 247).

самучки -а -е звич. у злученю **сам** ~ „цалком сам” (оп. под **сам**²). Всл. vuval som samučky v chiži (Lacko 78).

самчик х. „самец звич. меншей файти животині або птици”: до гнізда [ше] врацел самчик зоз свою пару (ЧаканБас 92).

саніца ж. „зоз санками угажена драга у шнігу”: 1931 року ... 10 фебруара спаднул досц вельки шніх и була добра саница до пийатого Марца (запис на празних боках РК 1932). Слц. sanica „исте”, всл. sanica „исте”. ◀ Од санки.

санка ж. „една з двох долніх часцох санкох хтори ше шлізкаю по шнігу, с. салинац, саоник” (Фа 98). Укр. санка „исте”.

санкац ше -ам ше незак. „вожиц ше на санкох”. Всл. sankac še „исте” (Czambel). До штредку 20. вику дзеци хасновали форму саночкац ше, хтора виведзена од саночки „дзецински мали санки”, а нешка, як и старши, хасную форму санкац ше.

санки мн. „превозка за превожене по шнігу”: Колесар правел лем сподок санкох, а верх [патос и драбинки] ше кладло зоз коча (Фа 95). Слц. sánky и sane, поль. sanie и sanki, укр. сани, всл. sanky „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. sanі.

сановац¹ -нуєм незак. 1. (дакого, дацо) „сочувствовац з даким, жаловац дакого”: Яй, Боже мой, як сануем того хлапца, же ше му ютре глава знєе! (Етн29 61); Ещи це [газда] будзе сановац яки ши гладни (Етн30 8) 2. а) „жаловац дац дакому дацо”: Сануе

му тот фалаток хлеба „жалує му дац”. б) „жаловац за дачим цо другому дате або за дачим страченим”: Ейне, ейне, не мал ши ме так окламац! Олупел ши ме од папучи цо ше морє прекрачує; ніч не сануем так як тоту папучу (= ні за чим не жалуєм так як за тоту папучу) (Етн29 212) Карп.укр. сановати з обидвoма значєнями, всл. sanovac „жаловац”. ◀ Од мадь. szán „жаловац”.

сановац² -нуєм незак. „чувац дацо, сарац ше о дачим”, лем у народней писні. То деформована форма шановац (оп.).

саночкац ше -ам ше незак. „вожиц ше на саночкох (о дзецох)”: а дзеци як дзеци: радујуци ше шнігу, бавели ше, саночкали або корчольали (ПЗ 7/1956, 10). Под уплївом сербского санкати се нешка ше место саночкац ше частейше хаснує форма санкац ше.

саночки мн. „дзецински мали санки”. Серб. санке значи и „санки” и „дзецински санки, те. саночки”, та под уплївом сербского нешка частейше гуториме санки и за дзецински саночки.

саночне -ного с. церкв.: Уж у перших вїкох християнства Саночне ше порядно служело явно. „Всеночне” або „Всеночне бдєнє” або „Повечєрє вельке” односно „Саночне”, як є познатше у народзе, значи же служба у церкви тирва цалу ноц; служи ше вноци зоз Вилїї на Крачун и почина на еденац годзин вноци (ЧапкоЛю); то ноцне богослужєне. Саночне ше служи на векиши церковни швета як цо то Велька ноц, Крачун, Богоявлєнє и Русадля (ГорКух). ◀ Од старшей форми всеночне „всеночне, те. цалоноцне (богослужєне)”: заменовнік все- у першей часци слова деформовани до са-. Рсї. всеночная „служба до составу хторей уходза вечарша и ранша служба”.

[**санта**] ж. „фалат одламани з лядовой плочи на поверхносни води”. ◀ Од серб. санта. Наш еквивалент крига (оп.).

[**сарач**] х. „ремеселнік хтори вирабля продукти з ремєньох и скорї”. ◀ Од серб. сарач, а то з турского. Наш старши синоним то мадяризєм сияртов (оп.).

сари ж. мн. (єд. сара) 1. а) „часц чижми хтора закрива лісти на ногох (од косткох по ніжєй колен” (В. Саб., Лев. Ск.). б) „лістова часц ботоши” (В. Саб., Лев. Ск.): *Утвердзєли дзе и як набавя чарни сари з ботоших цо ше розцагую* (КочЕвЧай 38). 2. „ногавки на панталонох” (В. Саб.). || Всл. sara je na čizme (Czambel). ◀ Од мадь. szár „сара чижми”.

сарка¹ ж. 1. „фалаток скорки або ремєня (на штверцох и др.)”: *Бул сом у сиярто-ва, та ми приишил єдну сарку на штверци, а цошка ми вельо наплацел* (В. Ерд.). 2. *Сарка то язык на бочкори* (В. Саб.). ◀ Як и предходне сари од мадь. szár „сара чижми”, хторе у мадярским ма и значєня „ручка (на даякей справи); штранг, наручок; стирчаца часц дачого; конарчок”.

[**сарка**²] ж. зоол. „птица лиска, Fulica atra L.”: *Сарка то птица мєниша од страки* (В. Саб.). ◀ Пожичка прейг серб. сарка „исте” зоз мадь. szarka зоз знач. „Ріса ріса, страка”. Воно у мадярским адаптовани сла-вянизєм. Семантична премєнка ше одбула, вироятно, у сербским языку як результат мишаня двох мадярских паронимох szarka „страка” и szárcsa „лиска”. Наш еквивалент лиска (Тимко 99, 125).

[**сарма**] ж. кул. „єдло з рискаши и мле-того мяса закрученє до лісца квашєной ка-пусти”: *Сарма [ше на свадзбох] баржей служєла аж у другєй половки XX вику* (Ма-лацко). Серб. сарма, мадь. szárma (1784). ◀ По Скокови балкански турцизм.

сармо: ~ *тебе* гандруюци, грожаци ви-раз: достанєш, зобєрєш ти своєо. ◀ Неяс-не.

сарна ж. рид. оп. сарня (Пвл. Бл., Йвг. Бл.). || Всл. sarna i sarňak. (Czambel), слц. srga, поль. sarna.

сарня¹ ж. „самица єлєня, с. кошута” (М. Жирош): *Не бул то єлєнь, була то сарня* (нар. пєсня).

сарня² „румєгач з фамилиї єлєньох, Carpeolus carpeolus, с. срна”. Єй самєц сар-няк.

сарняк х. „самєц сарні”. Всл. sarna i sarňak (Czambel).

сатінг х. коц. оп. сатнік (СС. Мак.). ◀ Од мадь. szatyng „пантліка” (оп. сатнік).

сатнік х. 1. „лєнова або памучна узка пантліка за гачніки, пасово сукні, за вяза-нє вершніка на кудзєлі и под.” 2. „повивач за перинку малого дзєцка” (ВаргаЛю 206). ◀ Од мадь. szatyng „пантліка” (1792). У Ко-цуре зачувана мадярска форма сатінг, а у Керестуре вона деформована, одн. „порус-начєна” зоз суфиксом -нік.

свавольни -а -є оп. славольни.

свадзба ж. „вєшєлє з нагоди винчаня”. Всл. svadzba, слц. svadba, поль. swadźba, укр. свадьба. ◀ Од сват + ба. • ~ *ше погубєла*: родичи вше могли ростаргнуц медзисобну догварку [о зарукох їх дзєцох]. *Кєд ше то збуло, у народзе ше гуторєло же ше „свадзба погубєла”* (Малацко).

свадзбовац ше -буєм ше *незак*. „вєшє-ліц ше на свадзби; правиц свадзбу”: *приишлї дому зоз пришаги, та за пол рока вше фурт ше свадзбовалї* (Етн30 64).

свадзбош х. „тот цо на свадзби, сва-дзєбни госц”: *а нашо свадзбоше ше ми пи-таю, же чи вон правду гутори* (РН 1/1934, 3, Е. Тимко).

свадзєбни -а -є 1. „хтори ше одноши на свадзбу; хтори таки як на свадзби”: *сва-дзєбна юха, мачанка, капуста, вєчєра, ~ вє-шєлє*: *Кєд юха була масна, була смачнєйша и гуторєло ше же є як „свадзєбна”* (ХомаБл 173). 2. (у фунції мєновніка) „учашнік на свадзєбним вєшєлю”: *Но дружба старши наредзи двох од свадзєбних, док виду вонка зоз хижки млодєй шовѣровє, альбо браца, аби од нїх зауставили калapi як залог* (Вес 49); *Свадзба була барз вєсєла. Правда, дакус по-рошовал диждж, та свадзєбни були найвє-цєй под шатрами. Примє ше млода, бо пада диждж, пригваряли свадзєбни* (РС 45/2012, 16). • ~ *оцєц* „оцєц млодого на свадзби”, ~ *мац* „мац млодого на свадзби”: *Станє дружба настрєд хижки, так им повє: „Тєраз ту вам поздравлєнє ... од свадзєбного оца, од свадзєбнєй мацєри, аби сцє приишлї жу сво-єй младєй дзивки на вєчєру”* (Вес 36); ~ *дом* „дом млодого, у хторим свадзба”: *Так та-кождє, приятєлю чєсни, панє видавчє, и ви нам пошлєцє отрока и жє бисцє собрали род свой и жє бисцє приишли до нашого чєсного свадзєбного дому* (Вес 15). || Всл. svadzebna

мас, svadzebni osec, svadzebni dom (Bartko 205), osec svadzebni (Czambel); ~ **юха** „богато пририхтана, смачна юха на свадзби”.

сват *х.* (вок. свату и рид. сваце) „оцек або родзина єдного од супружнікох у одношеню гу оцови або хлопскей родзини другого супружніка”. Общеславянске. ◀ Праслав. svatъ, виведзене од заменовніка *свой*. Од того и *сваха*, *свашка*. ♦ ~ **не** ~ - **з коча долу** „без протекції и привилегійох”: *Кед коч залезол, їагда поведол тому на кочу: сват не сват, зиходз долу и дриляй коч* (= маш робиц, помагац як и шицки) (В. Саб.).

сватац ше -ам ше: *Вони ше сватали* „були сватово, ословйовали ше зоз „свату” (В. Саб.); *Дідо Михал ... и дідо Петро ... у хижи бешедую, запиваю и сватаю ше* (Заря 21/1935, 166).

сватово -вих *мн.* „фамелия и родзина млodeй одн. невести у одношеню гу фамелиї и родзини млodeго одн. ей мужа”: *Зишли зме ше у млodeия и вец шицки ведно, дзивки и лежине ишли по млodeу. ... Сватово нас краише дочекали* (Загр. 1/2001).

сваха ж. 1. „мац або родзина єдного од супружнікох у одношеню гу мацери або женскей родзини другого супружніка”. **2.** при медзисобним ословйованю женох значело „андя”: *Скорей жени єдна другу ословйовали зоз „свахо”, єдна жена ми гварела: Так ми добре, свахо, у тих людзох цо сом ше им придала* (Пвл. Бл.). И Серби слово *прија „сваха”* хасную и за ословйоване женох. ◀ *Од сват*.

свашка ж. „єдна од двох млadiх женох на свадзби або питанкох хтора у одредзених нагодох шпива свадзєбни писні”. Карп. укр. *свашка* (Львів 242). ◀ *Од сваха, сват*.

[**свашта**] *зам. непрем.* „шицко, шицко-го”: *Свашта му наприповедал; Свашта накупел*. ◀ *Од серб. свашта*.

сващин -ного *х.* „свашков муж на свадзби” (В. Р., М. Рм.). Оп. *свашка*.

[**свеєдно**] *присл.* „шицкоєдно”. Слц. *všetko jedno „исте”*. ◀ *Од серб. свеједно „исте”*. Наш еквивалент *шицкоєдно*.

[**свила**] *ж.* „платно з нїтки гадвабней буби”. ◀ *Од серб. свила*. Наш еквивалент *гадwab* (оп.).

[**свилени**] -а -е „гадwabни”. Оп. *свила*.

свой -я -йо, *мн.* -йо *зам. присв.* Общеславянске. ◀ Праслав. *svojъ*. ♦ **вирвац (вицагнуц, достац) свойо** „буц бити, покарани и под.”; **присц на свойо** „стабилизовац ше так як треба, як найлєпше, як найбаржей одвитує”: *Шицко то придзе на свойо „шицко ше вировна, будзе поправдзе”; Пробовал и койяк иншак робиц, алє вец прииол на свойо – видзел же периши способ бул найлєпши; Бул хорйовити, а вец ше му наврацело здравє, прииол на свойо. Даєдна рошліна спочатку була їеджава, а вец приишла на свойо „виправела ше”* (В. Саб.). Слц. *príst (si) na svoje „достац, посцигнуц свойо”; шицко ма свойо „шицко ма свою причину”* (В. Саб.); **шицко сце свойо** „шицко вимага даяку увагу, вилагоду”: [Брат принєс двою прашата,] *А я кармела, ша то так ше кармело фришко. Шицко сце свойо. И статок сце свойо*.

своїц -їм *незак.* „придобивац”: *Патрим я на очи твоею / як ме вони своя* (Г. Кост.: *Водица*, 1990, 60). Зазначене лєм у Г. Костельника, алє з оглядом же маме повратну форму *своїц ше* (оп.), вироятно зме мали и неповратну форму *своїц*. || Всл. *svojic sebe „присвойовац”: со себе šicko svojijš?* (Hal.), карп.русин. *своити „присвойовац*” (Керча).

своїц ше -їм *ше незак.* „тримац дацо за свойо”: *Двоеме ше судзели пре ягodu на меджи: тот ше своєл же є його, а тот ше своєл же є його. Єден з нїх висипал горуцу воду на корєнє, та ше ягода висушела* (М. Рм.); *То не мойо, з тим ше не своїм* (Г. Р.); *Тота держава ше свої аж по морїо „трима за свою шицку територію аж по морїо”* (Йвг. Бл.); *Тота мачка од вас барз добра, више лапа миши у чардаку, а сушеда ше свої же то ей мачка, бо ше у нїх окоцела* (В. Саб.); *Вони ше своя же то їх територія* (В. Саб.). || Паралели оп. под *своїц*.

свойски -а -е „свой, блїзки”: *Кед [мойо бриги] повем цудзому, а цудзе другому. / Кед повем свойскому, а свойске нікому* (Етн9 ч. 105); *вон фамилию не ма, а свойски ше, випатра, не барз зриваю же Штефан сам* (ЛатякТал 174).

СВЯТ... оп. СЯТ...

себе¹ зам. 1. *повр.* указує на одношене особи ґу самей себе: *Купел себе нови шма-ти; Вон незадовольни зоз собу.* 2. з присво-ним значеньом: *Мужа себе чекала. Вон би уж мал надисиц зоз фабрики з пенєжми (= свогого мужа чекала)* (РН 16/1928, 2); *Цар жени себе гутори, царици: „Ти, жено, не од того купела заячка.”* (= цар своєї жени гу-тори) (Етн); *Однесла [древу] нука, укаже се-бе человеку* (= укаже свойому человеку) (Етн).

• **пойсц/исц за себе** „пражніц черева або мехир (о човекови, ридше о животині)”: *Задло дакого кед не може пойсц за себе* (Пвл. Бл.); *Кольку ше могло мац у черехох и вона спричиньовала вельки болі. То ше гурки (че-рева) поспекали, жужели, та человек не могол исц „за себе”* (ХомаБл 182); *[Кед дзецко пла-че, треба видзиц] чи го не преганя, або же не може за себе и зато ма болі* (РН 19/1930, 3); *Важно тиж мерковац як статок идзе за себе. Статок идзе за себе осем до дзешец ра-зи одвисно од того чи ше карми зос мокру чи зос суху поживу* (РН 42/1934, 4); **пойсц/исц опрез себе** „пражніц мехир, мочиц, мо-криц” (СС. Мак.); **присц ґу себе** 1. „очутиц ше (зоз замлетосци)”; 2. „освидомиц ше од несподзиваня”; 3. „подняц ше од хоро-ти”: *Кед хвиля суха ... хмель на фришко ґу себе придзе* (РК 1928, 156); **саме од себе** „без вонкашнього упліву”: *любов и почитованє [у малженству] з часом придзе саме од себе* (ЛатякТал 77); ♦ **сип як себе** „сип себе (па-ленки и под.) шлебно, по жаданю” (В. Саб.); **буц при себе** „буц присебни”: *Служ-ніца була тельо при себе же дораз одбегла до валау ... и явела людзом цо ше стало* (РН 11/1936, 3).

себе² слов. значи же ше дієсловна дія окончує шлебно, комотно, независно, зоз задовољством: *Кед я, винко, тебе пиєм, / так я себе роздумуєм (Бильня Дюра); Шед-нем себе на враного коня, / та прелецим ми-лей коло двора* (нар. пєсня).

себелия и седелия ж. „вельки тлус-ти человек або жена; жена зоз широкима клубами; широка кобула”: *Їй швекра бу-ла терховна жена, кед була хора, требало то дзвигац, требало служиц тей седелиї* (Г. Р.); *Себелия то широка кобула або широка*

жена цо ма широки клуби (В. Саб.); *Себе-лия то тлусті человек або жена, гвари ше: тлусті як себелия.* Не зазначени паралели у других языкох. ◀ Неясне.

[себични] -а -е „хтори патри лем свой хасен”. ◀ Од серб. *себичан* (а то од датива заменовніка *себи*, нашо себе). Нашо еквива-ленти *гамишини* (оп. значене 1) и *лукави* (оп. *лукави*¹).

[севац] -ам незак. „швидко сцецац”: *Се-вай такой оталь, бо такой це даме заврец же спредеш власц* (РН 13/1936, 4); *вишол вонка па севай по калдерми през Кулу до Ке-рестура* (РК 1938, 102). ◀ Од серб. *севати* „брац ше, паковац ше”: *севай „бер ше отадз”*.

сеґиніца ж. „женска особа сиротка, се-ґинь”: *Прето и препукло шерцо сеґині-ци же ю оец одведол до пустей Шокадиї дзе ані своєї церкви, ані свогого человека* (КовМихЦВ). ◀ Од *сеґинь*.

сеґинятко с. *Так ше вон сеґинятко тур-балує и трапи, да заслужи фалаточок хлеба* (РН 102/1926, 2); *Мац ю [смокву] вецей не закривала, понеже ніхто з ней не сцел еси, та вона сеґинятко змарзла* (ФейІр 121). || Всл. *segiŋatko „исте”* (Czambel). ◀ Оп. *се-ґинь*.

сеґинь х. 1. „сиротка, бидни (о хлоп-скей, женскей особи и о дзєцку)”: *Затре-пала сеґиньох жем и аж по 2 годзинох их одкопали пол мертвих з поламанима ребра-ми* (РН 41/1927, 3, М. Ковач); *Сеґинь ані не знала цо ше єй рихта* (РК 1937, 83, М. Ко-вач). 2. а) у функції атрибута (вяже ше и за форму множини): *Не було ані єдного обис-ца хторе би у дачим не помогло тей сеґинь жени* (РН 6/1928, 3); *Думала коза, цо то зо-мну? же я ту на слунку, гладуєм ...! ... И по-чала сеґинь коза бечиц, да учує ґазда* (РН 46/1927, 2); *Сеґинь родичи, хтори од свогого Теофила мали таку радосц и потіху [на хо-ваню] аж од жалю мєли* (РН 20/27, 3). б) у функції апозиції: *Хтори худобни ма тро-йо-штvero дзеци, тот, сеґинь, не ма хлеба ані до Крачуна* (ЕтнV 95); *Там хлапци нїзда не мали места, више були, сеґинь, лем у при-клеце* (Рускинї 40). || Всл. *segin „исте”*: Palka

segina zochabela (Czambel). ◀ Од мадь. szegény „сиротка, бидни”.

сеґиш х. „верхня часц надового закрица”: *Сеґиш бул плецени з наду, а на самим верху место сучасних кантичкох мал два збити дески. Сеґиш правели и з пейцох-шейсцох шорох черепу* (В. Саб.). ◀ Од мадь. szegés „рубец, орубенец, край”.

седелия ж. оп. себелия.

седем числ. „число и количество 7”. ♦ *за ~ горами* „барз далеко”.

седемдзешат числ. „число и количество 70”.

седемдзешати -а -е числ. поряд. ґу седемдзешат.

седемнасти -а -е числ. поряд. ґу седемнац.

седемнац числ. „число и количество 17”.

седемнацецero -рих числ. збир. „17 дзеци або млади животиных”.

седемнацме (ґен. седемнацох и седемнац) **числ. збир.** „седемнац особи хлопско-го роду”.

седемсто числ. „число и количество 700”.

седемстоти -а -е числ. поряд. ґу седемсто.

седемцме (ґен. седемцох и седем) **числ. збир.** „седем хлопски особи”.

седmero -рих числ. збир. за дзеци або млади животиных: *мойо дзеци нецero, або и седmero, уж лем нешка хлеба маю* (ЕтнV 103).

седми -а -е числ. поряд. ґу седем.

Седморацка жем „далека жем (у народных приповедкох)”: *И так ми гварелі: Кед за осем дні не принешем зоз Седморацкей жеми кральову дзивку йому за жену, та ми главу знею, а кед принешем, даю ми коня* (Етн29 38); *Дораз лев гварел медзвездови: Бегай до Седморацкей жеми, принеши живей води, зрослей масци да оживиме нашого ґазду* (Етн29 95). || Всл. *dze bulo tam bulo, v šedmorackim kraju* (Czambel). ◀ Цамбел за šedmoracki дава толковане sedmohradský; а тот словацки прикметнік виведзени од назви Sedmohradsko „край Трансильвания (Ердель) у бывшей Угорскей (нешка Румунії)”.

Значи же и наш вираз *Седморацка жем* першобутно глашел *Седмоградска жем*, лем му перше значене „Трансильвания” забуте, а достал пренешене значене „далека жем”.

сейк х. „сейкаста жем”: „*Слатина*” *ше по нашим вола сейк* (В. Саб.). ◀ Оп. *сейки*.

сейкасти -а -е „тот цо ма бляди, шветли власи, с. плав”. Всл. *chlapčik so sejkastima vlasami* (Czambel), **чес. (мор.) sejka** „шива крава”. ◀ Од мадь. *szőke*, нар. *szőjke* „тот цо ма бляди, шветли власи, блондин, с. плав”.

сейки х. мн. (ед. сейк) „алкалоидна жем, подла жем, с. слатинасто земљиште”: [У Белґії] *сейки так гноя, же вони муша родзиц и по двараз до рока* (РН 15/1937, 2–3). ◀ Од мадь. *szik* „сейковита жем”.

Сейки мн. 1. назва часци хотара у Керестуре на хторей сейковита жем: *Ма жем на Сейкох. 2.* назва едней (периферийней) часци Керестура: *Биваю на Сейкох; [При копаню бегелю] На „сейкох” була зос дескох направена велька шопа у хторей стали фурики ашови и иньшие* (БиРК1936, 143). ◀ Оп. *сейки*.

сейковити -а -е: ~ **жем** „алкалоидна жем, с. слатинасто земљиште”: *Купели жем цо воду не сце пиц, сейковиту жем, та ше наробели, наробели... Ору, ганти ше направя, слунко запече, та више кобура, више кобура* (ЖиросV 198); *у Белґії жем векишином подла, сейковита*. ◀ Оп. *сейки*.

сек х. „край, орубенец под конком”: *Придзе, шедне на сек ґу мне* (РамачШит 21). Серб. *сек* и *о(п)сек* „паланки на студні” (Вуковић 98). ◀ Од мадь. *szeg* 1. „угел”; 2. „обрубйовац, обшивац”. Коцурска назва за сек то орубенец (оп.).

секирац -ам незак. „нервовац”. Серб. *секирати* „исте”, всл. *sekirovac* „допивац дакому з доганяньом и под.” (Buffa 247). ◀ Нем. (австр.) *sekkieren*, а то з латинско-го. До нас могло присц и преїг сербского: старши хасную и синоним *мучиц* (оп. значене 2).

секирац ше -ам ше незак. „нервовац ше”. ◀ Оп. *секирац*. Наш синоним и *мучиц ше* (оп. значене 2).

секом присл.: *класц цегли* и др. **секом** „класц так же би узша часц цегли стала на подлоги, а ширша часц вертикално”. ◀ Од *сек* (оп.).

секреще с. *церкв. коц.* „сакристия”: У *Коцу*ре сакристия волаю и *секреще* (В. Саб.); *Коцу*рски церковни одборніки не сцели *правиц* *жу* церкви *секреще*, *гварели* же не буду *жу* церкви *правиц* *прищипки* (В. Саб.). ◀ Оп. *сакристия*.

сексер х. „дробна валута у Австро-Угорскей” (Етн29 VI): *Бирман* буде *плациц* по *штири* *сексери* / *би* *ше* [в] *Керестуре* так не *нялкошелі* (Етн9 ч. 389); *дополнил* *надніцу* *форинт* *хлопови* и *дзевец* *сексери* *жени* до *жатви*, а у *жатви* *хлопови* *форинт* *дваецц*, а *жени* *наплацел* *форинт* (ЕтнV 105). Серб. *сексер* „исте”. ◀ Од нем. *Sechser* „исте”.

селеловац -луем *незак.* „*вяц*, *роштовац* зарно на *витре* (тє. так же *витор* *видува* *газ* зоз *зарна*)”. ◀ Од мадъ. *szelel* „*препушовац* *воздух*”

селемень х. „*хлїв* без *падлаша* (*повали*), *лем* под *закрицом*”: *Хлїви* були под *селемем*. Таки були як *коліби*: з *надом* *закрити*, а на *штрєдку* бул *слуп*. На *верх* *слупа* була *салфа*, од *хторей* *ше* *спушцували* *роги*, на *рогах* були *лати*, а на *латох* над (РНК 1998, 156, Янко Барна); *При* *хижи* *ніхто* не *мал* *хлїв*. На *дворе* *правели* *окреме* *хлїви* „*селемені*” за *коні*, а *окреме* за *крави*. За *крави* „*селемень*” бул без *падлаша* з *краткими* *бочними* *градками* же *би* *статку* не було *горуцо* (ПЗ 4/1968, 13, Янко Олєяр); *То* у *хлїве* бул *селемень*: не було *падлаша*, *закрице* було *надово* (М. Рм.). ◀ Од мадъ. *szelemen*, *szelemény* „*верх* *закрица*, *воздлужна* *линия* у *хторей* *ше* *режу* *два* *закрицово* *поверхносци*” (Kniezsa).

селіц¹ -ім *незак. прех.* „*пресельовац*”: *Селел* *сина* до *його* *нової* *хижи* (ЖирошМСМ 74).

селіц² -ім *незак. непрех.* „*селіц* *ше*”: У *каждим* *народу* *више* *було* и *будзе* *худобних* *людзох*, *хтори* *немаю* *надоц* *хлеба* на *дідовщини*, *але* *го* *муша* *гледат* *индзей*. *И* *селі* *пре* *то* *швет* *далей* – *та* *аж* и *поза* *морїо* до *Америци* (РК 1927, 60); *пре* *жену*, *пре* *язик* –

селі од *оца* *жу* *ей* *родичом* або *под* *кирию* (РН 44/1935, 1). || Укр. *селити* „*селіц*” (прех.), карп.русин. *селити* (прех.) „*селіц*” (Керча), серб. *селити* „*селіц* *ше*”: *они* *су* *често* *селили* „*вони* *ше* *часто* *селели*”. В. Гнатюк у твору „*Словаци* *чи* *Руснаци*” (ЕтнV1988, 138. бок) поставя *питанє*: *Прецо* *др.* *Пастрнек* *гвари* же „*населіц*” и „*мольба*” *пришли* зоз *сербского* *язика*, не *знам*, бо *ше* *обидва* *то* *ти* *слова* *хасную* и у *нашим* *язику*: *населити*, *населювати*. – *Словнік* *Желехівского*, I, 492; *мольба* – *исто* *там*, 450. ◀ Од *село*, *праслав.* *sedlo*, а *то* од *sědēti*. Согласно *историйним* *фонетичним* *пременком*, *наша* *форма* *би* *мала* *буц* зоз *консонантску* *групу* *дл* *мес-то* *л* и зоз *змєгчаним* *с*: *шєдліц* (*ше*).

селіц *ше* -ім *ше* *незак.* „*преходзиц* з *єдного* *места* *биваня* на *друге*”: *Дзе* *ше* *почалі* з *Керестура* *селіц*, *там* *ше* *прілучели* и *Коцу*рці (КостЛибер 12)); *машини*, *кочи*, *статок* *цо* *дідо* *однес* *зос* *собу* *кед* *ше* *селел* (ЖирошМСМ 84). || Укр. *селитися* „*исте*”, карп.русин. *селитися* „*исте*”: *Біженці* з *розличних* *областей* *селилися* в *горах* *Верховини* (Чорі), *поль.* *заст.* *siedlić się* „*исте*”, серб. *селити* „*исте*”.

Селище с. „*югозаходна* *часц* *керестурского* *хотара*”. Укр. *селище* 1. „*валалчик*; *населєне*”; 2. „*место* *дзе* *дакеди* *було* *населєне*”; *исти* *значєня* *ма* и *сербске* *селиште*. ◀ Од *село*. Точно *ше* не *зна* *прецо* *тей* *часци* *хотара* *дата* *така* *назва*.

село с. „*валал*”, *лєм* у *народних* *писньох*: *Стало* *ше* *вєшєлє* у *тим* *нашим* *сєлє* (Етн9 ч. 424). Общеславянске. ◀ Од *праслав.* *sedlo*, а *то* од *sědēti*. Наш *сучасни* *єквивалент* *мадяризем* *валал* (оп.).

семе -єна с. „*зарно* *хторе* *ше* *шєє*”. || Всл. *seme* и *semeno* (ген. *semena*) (Štolc 221, 251), слц. *semä* и *semeno*, поль. *siemię*, укр. *сім’я*. Общеславянске. ◀ *Праслав.* *sěmę*. У *лексєми* *семе* *консонант* *с* не *змєгчани* до *ш* (як у *шєменєц* < *сєменєц*); не *змєгчани* є *ані* у *восточнословацким*: *seme*. Прето *слово* *семе* не *тримає* за *сербизєм*.

семенкасти и **шєменкасти** -а -є „з *дзобками* або *платками* *розличней* *фарби*, *пирскани*, *ярабасти* (о *домашніх* *живо-*

тиньох)”: *Семенкасти то пирскани, напр. жовти и били* (М. Рм.); *Вельки файти [кури] ... ишменкасти и били* (РК 1930, 150).

семенко с. „нашене”: *Купела семенка за огурки* (Г. Р.); *Будземе семенка вяц* (Пвл. Бл.).

сентешката ж. подим. „велька панї” (С. Мйр., В. Саб.). ◀ Од мадь. szent „святи” + Ката.

Сентивань х. „назва места у дальшим околїску Керестура и Коцура (нешкайше Деспотово)”. ◀ Од мадь. Szent Ivanу „святи Йован”. ♦ **прєбїлзки Сентивань** ирон. „то ані кус не блїзко, то далеко”: *Дакеди успишла з роботу. Роботнїком гварене же можу прейци на роботу до млекарнї у Суботици або до Падинскей Скели при Беоґраду. Прєблїзки Сентивань!* (РС 29/2012, 6, Ю. Пап)

Сентомаш х. нешкайши Србобран: *Пошла керестурска худоба до Сентомаши ... питац на штварте копац кукурицу* (ЕтнV 102). Од мадь. ◀ Szent-Tamás „святи Тома”.

[сеператор и сепаратор] х. „справа за видзельованє шметанки з млека и под”: *Препоручуем ... „Алфа” сеператори за млеко* (РНКЗаря 1935, 82); *придзе нам до валалу ... нашим чесним ґаздом даяки сепаратор предац сце* (Заря 11/1934, 3); *Єдни го [кавчуков сок] суша, а други зос сепаратором оддзелюю масни заренка – терпитки од осталєй матерїї, як цо ше оддзелює шметанка зоз млека* (РК 1931, 161). ◀ Од серб. сепаратор.

септембер -бра х. „дзевяти мешац у року”. Од греч. σептє:μβρι(ο)с, лат. september.

Серб х. „припаднїк сербского народу”: *Пошла керестурска худоба до Сентомаши (там Серби и Мадяре)* (ЕтнV 102). || Всл. Serb „исте” (Hal) (синонимска назва Рац/Рас у Галаги не зазначена). Пред приселєньом зме за Сербох хасновали мено Раци (оп.), гоч зме, предпоставяме, уж теди знали и мено Серби. У словацким HSSJ зазначене мено Rác (1763), Srb не зазначене.

сербац -ам нєзак. „хлїпац”: *Ґвари ше напр. дзецку: Сербай тоту юшку* (М. Рм.). || Укр. сербати „исте”, рсї. сербать „исте”, всл. serbac „исте” (Buffa 248). ◀ По Махеко-

ви од праславянского ономапейского s(t) reb- або sьrb-. Виведзене: *насербац ше*.

сербус викр. „добри дзєнь, здраво”: *Кед я ишол з Америки до дому, / Стретнул я там камерата на морю. / „Сербус брату камерату, цо нове? / Чи ґу моєй жени ходза панове?”* (БиндКост 30). || Всл. serbus и serus „исте” (Sipos). ◀ Од мадь. servusz, а тото од латинского servus „раб, слуга”.

серватка ж. „чечносц хтора ше одчече з огратого сира”: На одредзеной температури млеко ше скисало: на верх вируцело шметанку, под ню було кисле млеко, а под нїм ридка квашна чечносц – **серватка** (Ду-дашКс 143). || Всл. servatka „исте” (Sipos), слц. srvátka „исте”, поль. serwatka „исте”, укр. сироватка „исте”. ◀ Недосц ясне. По Фасмерови од праслав. syrovatъ, а то од сугъ „сир”. По В. Махекови и ЕСУМ-у недосц ясне (не од сир).

серденько и сердечко с. дем. и гипок. од **шерцо**, у нар. писньох. Всл. serdečko jej skaka (Lacko 78).

сердечне присл. оп. **сердечно**: *Сердечне зме их прїяли и дочекали у нашим гоч худобним и малим доме* (РН 52/1932, 3).

сердечни -а -е „щирі, приязни, жичлїви”: *Дзивки ше драли зоз другима леґинями, а з нїм якошик нїґда не мали таке сердечне слово* (КовМихЦВ). ◀ Од шерцо (оп.).

сердечно присл. „щиро, од шерца” наш Р. Календар ... *заходзи до каждого руского обисца, путує з рук до рук, а кажди го сердечно вита и прима* (РН 47/1927, 2); *ми Тебе Преосвящени Владику, сердечно и щиро витамє* (РН 23/27, 3); *Кед дзецко сердечно полюби свойого оца лебо мацєр, вєцка их будзе слухац* (РН 24/1937, 1).

сережань х. ист. „жандар, чувар (у Австро-Угорскей)”: *Вецей рас их влапели сережанє и цалу банду отпrowадзєли аж до валалскей хижи и там вєцка леґинє добили по ґачох, а дзивки по пендзєлю* (БиРК1937, 134). Серб. сережанин и шережанин „исте”. ◀ Од мадь. sereg (Skok). До нас могло присц прейг сербского.

серен(ь)ча ж. 1. „щєсцє”: *не мал сереньчу; ані не пил, нїч не губєл, а мушел буц ху-*

добни (Етн30 147); „Дай Боже добри дзень, брату!” „Дайбоже и тебе добру сереньчу там дзе ши ше пуцел” (Етн29 277); Ёй оцец барз ше у тим цешел же йому Бог таку сереньчу дал же вон и свойо дзеци виховал и пристановел, а кажде добре (Етн30 272). 2. У Г. Костельника зазначене и значене „судьба”: А вам сереньча так судзела же сце були широта над широтами, худобни над худобними – през хижі, през жени, през дзецох, през родзини (КостПр 33); Чудни бул человек! Але ище дзешец раз чуднейша була його сереньча – доля (КостПр 34). Тото значене мож нагаднуц и у єдним прикладу з Гнатюка: [Воні] ходзелі на польо; вон бул дома, коло обисца робел ... Так воні вецка там крашнє жилі у своїм здравлю и зоз свою серенчу (Етн29 252). || Всл. *serenča* „щесце”, карп.укр. *серенча* „исте”. ◀ Од мадъ. *szerencse* „1. судьба; 2. щесце”, а то од южнославянского *съгъста* (серб. *срећа*). • **на сереньчу** „на щесце”: Аби ей були [пенєжи] на сереньчу (Вес 22). Карп.укр. на серенчу (Дэже). Виведзени прикметніки *сереньчліви* (оп.) и *несереньчліви* (оп.).

серен(ь)чліви -а -е „щешліви”: Пойду до войны, цар забул свой сереньчліви персень дома и злату хусточку (Етн30 56). Карп. укр. *серенчливый* „исте” (Дэже). ◀ Од *сереньча* (оп.). ♦ **сереньчліви як тот цо мидло жедол** ирон. „нешешліви” (Ю. Пап).

серечинь х. „сказкова особа”: Скреше [з оцилку] раз, скреше други раз, скреше треци раз, вискоча троме серечине: „Цо заповеда пан Карли?” ... питаю ше му серечинє. „То заповедам же би сце ми ширки принєслі, бо бим курел, догану мам, нє мам ширки.” Дораз му принєслі ширки (Етн29 190). ◀ В. Гнатюк у словніку на концу 30. тома за слово *серечинь* дава толкованє же то од мадярского *szerecsen* „нигер, с. црнац”). *Серечине* ту, значи, вироятно були сказково особи чарней твари, нигєре, хтори виполньовали жаданя юнака приповідки.

серзовац -зуєм зак. и незак. 1. „набавиц/набавяц”: кед ведно (серзую) набавяю їм потрібни ствари, вельо туньше їх достаю (РК 1924, 115, Д. Б.). || Всл. *serzovac* „исте”: *serzoval som piva* (Sipos), карп.укр. *серзова-*

ти „находзиц, набавяц”. 2. „здобуц/здобувац”: *серзовали они красну сермію* (ЦапЦ 95). ◀ Од мадъ. *szerez* „здобуц/здобувац; набавиц/набавяц”.

[**сермия**] ж.: „предмети у обисцу; рухоми и нерухоми маєток”: *До шейсцох [годзин] була уж малка але красна вила готова, а пред хижу уж стал коч з хижну сермию* (РН 11/1931, 4); *У Панчеву предавали ше на лицитаціи за длуство ствари (сермия) худобного человека* (РН 16/1937, 4); *На тот завод пришоу [на кирбай] и невелики циркуз зоз свою сермию* (Ю. Пап). ◀ Од серб. *сермија*, а то з турского.

серсам и серсан х. 1. „штверци за праганє коньох”: *Не прешло два-три годзин, прекартал шицки пенєжи и коня и серсан и сам ше прекартал* (Етн29 35); *Зоз парадного серсаму з коньох позберал спайя сам тайно жомбички, шаланжи* (Етн30 229). 2. „прибор, алат”: *Мац му упекла позачик, ... серсам себе вжал, але ніч инше, лєм шекєру и пилку: нач инше?* (Етн29 30); *Цо жод вам треба, серсан лебо цо, шицко у мнє єст, та увидим хтори краснє справи* (Етн29 176); [У огню згорел] *шицок жаздовски серсан, статок и поживленє* (РН 71/1926, 1–2); *Тоти задружи даю земледілюм троякей фели кредит: а) Краткорочни кредит н. пр. за набавку вшеліяких жаздовских серсанох* (РН 62/1926, 2). || Слц. *sersam* „1. штверци; 2. прибор, алат”, всл. *sersan* „прибор, алат” (Czambel), карп.укр. *серсам* „исте” (Дэже). ◀ Од мадъ. *szerszám* „штверци, с. коньска опрема”.

сертис х. церкв. „тидзень без поста, тидзень кед мож єсц месо и маснє”: У єдним литургійним року єст штири тижні сертис. То значи же у тим тижню и стрєду и пияток може ше єсц месо, а монахи млєчни продукти и вайца. То: *тидзень медзи недзєлю Митара и недзєлю Блудного сина* (пред Вельким постом), *цали Швитли тидзень* (тидзень после Велькей ноци до недзелі Томовей), *цали тидзень после Русадльох и час после Крачуна, од 25. децембра до 5. януара* (по: МизЦЛЛ 271 и РК). || Укр. *загальниця*, *масниця*, *масляна* -ої, *масляниця* „старославянске швето випровадзання жими, нешка тидзень пред вельким постом” (СУМ), рсї.

мясоед, масленица „старе славянске швето випровадзання жими”, чес. masopust, слц. fašiangy, серб. месојеђе, блажни дани, трапавица „час медзи Крачуном и початком Велького посту кед ше допушуе есц месо и масне”, мадь. farsang, нем. Fastnacht, Fasching. Наведзени паралели ше не цалком поклопою по значеню зоз нашим *сертис*, бо нашо слово ше одноши лем на час од седм дні, те. тидзень (напр. слц. fašiangy „час од Трокральох по стреду од хторей почина штерацецдньови пост”). ◀ Неясне. У церковней терминології у Руских календарох за *сертис* хасновани и церковнославянски (українски) термин *загальница*. По др о. Р. Мизови, слово *сертис* не хаснуо римокатолики, ані го вон не чул на Закарпатю; першираз тото слово чул од руских богословох у Грекокатоліцким семинаре у Загребу.

[**сесия**] ж. *ист.* „мера за поверхнось жими: штири *ферталі* одн. 32 гольти жими”: А було [у хотаре] осемсто и шейдзешат и штири *ферталі*, а дваство и штернац *сесії* (Ос 13); *една сесия жими виноши 32 гольти* (ТамашРКер 78). У найстарших текстох и форма *сесион*: *сесіон жими одъ котрого иштаер ... плаци парохъ* (АрхПарКер, 1878. р.). || Серб. *сесија* „жем хтору доставали на хасноване православни священіки у бувшей карловскей митрополії”. ◀ Од лат. sessio.

[**сетиц**] -им *незак.* и *зак.* 1. „чувствовац; почувствовац”: а) *незак.*: У ділох, у справованю дзецох *сетиме* самих себе (= чувствуе самих себе) (РН 107/1926, 2); *хто да опише и виприповеда тото шицко, цо людске шерцо сетело* (РК 1927, 60). б) *зак.*: *Статок кед слами є, фришко сети ситосц* (= швидко почувствує ситосц). 2. „обачиц”: *Вона го сетела, шії ше му оклучела* (= вона го обачела) (Етн9 ч. 26). ◀ Сербска форма *сетити* з таким значеню не иснує (*сети* значи „здогаднуц дакого на дацо”). Наша форма *сетиц* могла настац од форми *осетиц* (зоз траценюм префикса о-), а то од серб. *осетити* „почувствовац”.

[**сетиц ше**] -им *ше зак.* „здогаднуц ше”: *Тих дньох достали зме и зос Америки 2000 дин. за куповане нашей каплічки цо на нас барз*

поцешело, же ше и вони преїђ далекого моря на нас сетели (РН 19/1930, 4, М. Боїч); *Сину мой, озда сом це, можебуц зоз дачим и увредзела у веліх писмох? ... То могло буц ..., але я ше не сетим, а може сом ци з дачим досадзела, и то ше не сетим – пребач* (Жи-рошМСМ 94); *Дідо винял сланьину и цибулю и понука най себе краю. Кед раз ше сети: Стойце лье, стойце ... – и винял з оброшнїци скльеньичку* (Заря 19/1937, 7). ◀ Од серб. *сетити се*. Оп. и *осетиц (ше)*.

[**сетліви**] -а -е „здогадліви, осетени”: *а госци же су не тельо сетльиви да ше вам запитаю: „чи и ви маце яке панство”? (Заря 5/1937, 8); Же биш була сетліва, / штири рифи до клїна* (нар. писня). ◀ Од *сетиц ше*, а то од серб. *сетити се*.

[**сецер**] х. „польопривредна справа за садзене кукурици, слунечніку”: *Пред тим, кед ище не було сецери, кукурицу ше садзело за мотику* (ФейИр 59); *А як видумани сецери, хтори просто садза до шорох кукурицу та даскельо роки потим и копачи плуг видумани* (БиРК1937, 137); *На сецеру було звичайно три циви до чїїх ладох ше сипало зарно; дакеди, кед людзе сцели достац вецей рошліни на полю, до двох ладох ше сипало семе кукурици а до стредней пасуля* (МудриАл). ◀ Од нем. setzen „садзиц”.

сивер х. „сиверна страна швета”. Укр. *сівер* „жимнось, жима”, слц. sever „сивер”. ◀ Праслав. sěverь.

сиверни -а -е „хтори ше одноши на сиверну страну”: [Долїна] *хтора ше спущовала тамаль зос сиверного боку* (КовМихЦВ).

сигет х. „остров”: *Так Пилат бул там на тим острову меджи водами ... та умар Пилат на тим сиџету* (Етн30 89); *ма єдна риба тристо метери а кед стої на морю, та на ню нашеда тот писок ешчи и древка на ней рошню. Така випатра як єден сиџет* (РН 49/1927, 4). || Чес. *sihoť* „ричне острово, ада; полуострово”, слц. *sigot* „исте”, всл. *sihos* „острово”. ◀ Од мадь. sziget „острово”. По В. Махекови то у ческим и словацким барз стара мадырска пожичка, старша од 13. вику. Наш (славянски) еквивалент *остров* (оп.).

[сигурни] -а -е „бизовни”. ◀ Оп. циџурни.

[сикан] х. „векше баранче”. ◀ Од серб. сикан „баранче цо цица”.

сила ж. 1. „моц”: Тота вода мала таку силу, кед ше з ней напиє, та два раз моци ма человек як цо мал (Етн29 174); Треба ище вельо: треба облаки, дзвери, патос до школи и цегелки до церкви, ... а ми од своєї сили вецей дац не можеме (РН 37/1932, 4, еден з Риту). 2. „вельке число, множество”: Ёст их там сила „ёст их там полно”; кед ше огень трафел, згирчело ше там сила школских дзецох (РН 14/1936, 3); при ораню еден человек увадзел з плугом до чогошик твардо-го. Винял, очухал и видзел, же то чисте злато. Збегло ше там сила народу (РН 16/1937, 4). || Всл. *сила* *narodu* „исте” (Hal). 3. мн. **сили** „напинане при породу”: Кед ше коза коцела, кед пришли сили „кед коза почала давац сили” (Мал.); Перше млеко ше давало и крави при целеню, та достала сили при целеню и легчайше ше счисцела по целеню (В. Саб.). || Всл. *сила* и *šila* „моц” (Sipos). Общеславянске. ◀ Праслав. *сила*. • **давац/дац сили (силу)** „напинац ше/напнуц ше”: а) (у даякей работи) Гидран пробова, давал сили кельо могол, але задні колеса булі глібоко у блаце и не рушалі ше з места (СабодРцар 17). б) (при породу) [При породзеню ме бабица] дакус випляскала, бо сом не могла да дам силу, а я ше злекла, та сом шицка ше зацагла, укоцела (Рускині 121); Кед кобула при жребеню дава вельки сили, та ше може потаргац (В. Саб.); Кед крава при целеню да силу, теди треба целе цагац (Ївг. Бл.); Швиня станула з прашеньом, не давала сили вецей, аж кед ей ветеринар дал инъекцию, та о два дні опрашела ище едно праие (Лев. Ск.); **зоз шицку силу** „барз, на шицки способи (пробовац дацо посцигнуц, дацо достац”): Зоз шицку силу би сцел купци авто; Мордує ше зоз шицку силу „барз ше трапи коло дачо-го”; Хиби [народу] нігда не осудзовал, але ше старал зос шицку силу свою душевну тоти хиби мудро и оцовски виправяц (РК 1938, 126, Д. Биндас); Так ше ми дримало у церкви, зоз шицку силу сом очи роздзерала (Г. Р.); Упри ше и џурай авто одзадку ... Юлин

ше упар зоз шицку силу, авто рушел (РС 5/2012, 16); **од своєї сили** „зоз свою моцу”: [За церкву у Риту] Треба ище вельо: треба облаки, дзвери, патос до школи и цегелки до церкви, поомасцац шицко, ... а ми од своєї сили вецей дац не можеме (РН 37/1932, 4).

♦ **покладац силу** „зоз шицку силу сцец посцигнуц”: Кед человек не може ходзиц пре слабосц ногох, не треба силу покладац [бо може спаднуц] (Вер. Рм.); Вецей дні як колбаси, цо бузеш таку силу покладац (М. Рм.) (оп. и покладац); **правиц силу** оп. **покладац силу**: Таку силу прави да тото будзе його, да дацо посцигне и под. (Г. Р.)

силіц ше -ім ше незак. „насилно ше справовац”: Не, не, не мож [тадзи прејсц]! – и дрילה ми дзеци назад. Кед бим була хлоп, таку бим му ододарла по тей боґлі. А так вон ше силі бо сом жена та дума же му не можем нічи!? (Сф. Мак.; Г. Р.) || Всл. *silic se* „силовац ше, моцовац ше” (Hal). ◀ Од сила.

силка ж. 1. „гліняни суд за зберане шметанки”: Силка то гліняни суд як гліняна кантичка, лем векша, џу сподку узка, до ней ше злівала шметанка; долу при дну мала дзирку за одцекане серватки, кед серватка вицекла, дзирочка ше затикала звонка з гушим пирком; младши силку волали шметанік (Вер. Рм.). 2. „полцорова/порцолова миска”: Силка то була красна полцорова миска з ухами, у ней ше ёсц ношело положніци (Вер. Рм.). || Всл. *silka* „файта гліняного гарчка” (Korániová2, 128). ◀ Од мадъ. *szilke* (1780) „шолька; мала судзина”.

силни -а -е 1. „барз моцни”: Бул вон дараз силни, але тераз ше чувствова, як поламани (КостПр 65); Глас му [тащкови] од силного пиццани захрипул (РК 1927, 72); Силни гук [водопада], хмари од води, котра ше преліва у найкрасиших фарбох (РК 1927, 58). || Укр. *сильний* „исте”, поль. *silny* „исте”. 2. „барз тварди (о жими)”: Року 524 и 528 була така силна жима, же могол кажди лапач пташки з руками (РК 1936, 154, О. Губаш). 3. „вельки, огромни”: Жем ище не вихаснована скривала у себе силне богатство (РК 1929, 78, Ф. Лабош); Да дойдеме до Австралиі..., мушиме перше прејсц ... силни Цихи океан (РК 1927, 43); Силна вода пада з висо-

кей скали до глибокоси коло 50 метери (РК 1927, 58). ◀ Од сила.

силно присл. 1. у злученю з прикметні-ками и присловніками значи вельку меру ("барз"): Два древа були кус мениши, а тото стреднє було силно високе и просте (Етн30 18); Таку єдну [рибу] улапели цо була силно веліка (Етн30 106); А вона ше йому силно зрадовала, тому човеку (Етн29 175); През тоти тристо роки Америка силно напредовала (РК 1925, 43). 2. „барз вельо”: А там силно у єдним котлу дукати (Етн30 83). || Укр. *сильно* 1. „барз мощно”; 2. „барз”, карп. укр. *силно* „исте” (Сабадош).

силовац¹ -луєм незак. 1. „примушовац, наганяц”: а) з директним обектом: Вон це будзе силовац же мушиши пиц (Етн29 107); „Ноце-ле, діду, напиийце ше!” „... Ви, чесни чловеце, ані ме не силуйце [пиц], ані ше не гнівайце” (РН 23/1928, 2-3); Я вас не будзем силовац еси кед не можеце (Йвг. Бл.); Вецка видавач влапи за руку млодого и так вон ше пита млодому чи вон з добрей дзеки бере ту дзивку, чи є не наганяни лебо силовани (Вес 5); По войни Поляци нашо школи позаверали и отворели польски, дзе силюю нашо дзеци, да уча на цудзим польским языку. И моdlіц ше силюю по польски (РН 44/1932, 1). б) у словозлученю **силовац на дакого** „примушовац дакого”: Ми на нього не силовали да вежне краву од нас, вон ю сам сцел (Пвл. Бл.). 2. „укладац, применювац векшу силу”: Боля ме крижи, та их не сцєм силовац „не сцєм робиц преїг мери” (Ир. Фин.). 3. „гледац, вимагац”: Наша баба не силовала же ше муши вариц, могла ше наеци и не варене (Вер. Рм.). 4. а) физиол. „гонїц”: Хорота почина зос тим, же чловекови недобре у жалудку и силює го на руцане, але не руца. Крем того жалудок барз болї и жорчи лапаю (РН 89/1926, 2). б) „чувствовац потребу, жаданє”: але о кратке време ище горше го [алкоголичара] мучи и заш силює го до пица (РК 1922, 89). || Всл. *silic* „примушовац” (Hal), укр. *силувати* „исте”. ◀ Од сила.

[**силовац**²] -луєм зак. и незак. „зоз силу примушовац на любов, облюйовац”. ◀ Од серб. *силовати*.

силовац ше¹ -луєм ше незак. 1. „трудзиц ше, намагац ше”: *ишцики ше людзе дзечне силюю да обществу послужа и допоможе* (РН 25/27, 3); *Зато Русини не питаїме од сушедох „Р. новини”, бо то не шумне люцке хасновац. Але патьме и силуйме ше, да можеме мац своєю новини* (РН 9/1930, 3, М. Биркаш); *Знам яку вельку вредносц ма за нас наш Календар и будзем ше силовац, же би вон и на далей бул таки красни, як и до тераз* (РН 14/1932, 4, М. Фирак); *И дзекуєм ишциким предплатніком „Нашей заградки” як ше-стричком и брациком, най ше силюю на време посилац претплату и най дарую на фонд „Нашей заградки”* (НашаЗагр 5/1939, 13). 2. „барз ше намагац, барз ше трудзиц дацо посцигнуц”: *Одкеди у Паризу 1891. пошвеце-на велька церква Шерца Христового, силює ше кажди векиши варош мац дом Божи пошвецени Шерцу Хр.* (РН 22/1928, 3); *силюю ше [Французи] на вшеляки способи доказац Анґлийцом, же од тих таксох буду мац чкоду лєм сами Анґлийци* (РН 15/1931, 1). ➔ У сучасней бешеди звичайно хаснуєме синоними **намагац ше и трудзиц ше**.

силовац ше² -луєм ше незак. „укладац вельку моц, моцовац ше”: *Обично ше муши душевни [интелектуални] роботнік барз силовац у своєї роботы* (РН 29/1934, 2). || Укр. *силуватися* „барз ше намагац, укладац силу”. ◀ Од сила.

силовне и силовно присл. „барз мощно (швидко и под.)”: *Силовне бежал* (Мел. Пвл.); *Силовне налецел з автом на трактор* (Лев. Ск.); *Вибегнул [кандур з хижи] до приклета и то так силовне, же да не зафарикувал, озда би вибил и мур у приклеце* (ХК 1988, 123). У сербским не иснує форма на-но (сербска форма *силовито*). ◀ Од сила.

силовни -а -е „барз мощни”. Серб. *силован* „полни моци”. ➔ За форми *силовни, силовно/силовне* не маме зазначени карпатски паралели, але форми *силни* „мощни”, *силно* „мощно”, *силовац* „на силу гонїц”, *силовац ше* „укладац силу”, прето же маю карпатски паралели, и у нашим языку тримаєме за карпатски. За форму *силом* (оп.) не зазначена ані сербска ані карпатска паралела идентичного значеня.

силовно присл. „у велькей мири”: *Силовно кармиц [пчоли] у малих оброках ше тераз не име, бо ше матка нажене да вецей вайчка неше* (РН 11/1935, 2). **Силовне** (оп.) и **силовно** ту исти присловник, лем **силовно** ту похасновани з другу ниянсу у значеню.

силом присл. „барз”: *Американци ше силом уперая да Косово будзе самостойне* (В. Саб.); *Мижо ю не сцел послухац, та силом нагнул, же пойдзе, гоч будзе цо* (РН 27/1927, 4); *у басни Крилова врана, котра силом сцела буц прекрасна пава* (РН 42/1929, 2); *Силом ше ми видзи же... (= барз ше ми видзи)*. || Слц. *silou-mosou „nasilu, násilne, všemožne”: silou-mosou sa domáhať niečoho* (SSJ), карп. русин. **силов**, **силком** и **силою** „зоз силу, насили”: *Де не муг по-чесному – брав силов* (Чорі), серб. **силом** 1. „з помоцу сили”: *Војници развалише врата, силом уђоше*; 2. „процив своєї дзеки”: *Срдачно му пружају руку, тресу је силом* (МС). ◀ Од **сила**.

силочка ж. дем. од **силка**.

син х. „особа хлопского роду у одношеню гу своїм родичом”. Общеславянске. ◀ Праслав. *synъ*.

[**синалка**] ж. „файта газованого безалкогольного напитку”: На Кирбай або вашар од цукрара ше куповало кракер и синалку. Кракер бул червени, а синалка жовта. Вони були сладки и то були єдини соки (ХомаБл 198). ◀ Од серб. *синалко с. „исте”*.

синов -а -о „хтори припада синові; хтори ше одноши на сина”.

сипац -пем **незак**. 1. „ляц”: *Кед пойдзе там, вона праве при студні води сипе до канти* (Етн29 116). 2. „сипац зарно, писок и под”: [Кукурицу] *до ладї сипали у Керестуре на Бежелю* (ТамашРКер 144). 3. „давац добри род (о зарну)” (МудриАл). ◀ Праслав. *sypati, syrъ*.

сипац ше -пем ше **незак**. 1. „висиповац ше” (В. Саб.). 2. „нагусто падац (о шнігу, дижджу)”: *на дворе шніг сипал ше и витор дул* (РН 39/1928, 2); *Не було кеди ніч итудирац, бо уж ше и диждж почал сипац ... диждж ше уж так сипал, же скоро єден другого не видзели* (РН 40/1930, 3, М. Биркаш). ♦ *сипе ше з нього як з меха* „барз ше розприповедал” (В. Саб., Лев. Ск.).

сипкаци -а -е „хтори ше легко труши, розсипує”: *Чергаї барз розпуковали, а були сипкаци* (М. Рм.). Всл. *sipkavi „исте”: sipkave bandurki* (Buffa 249), всл. *syрkі „исте”* (Hal), поль. *syрkі „исте”*.

сир х. „млечни продукт”: **млади ~, стари ~**: Одчечени сир ше може такой есц – то млади сир. Кед стої даскельо дні – сир зрее, та ше достава стари сир (ДудашКс 145). ◀ Общеславянске. Праслав. *syгъ*. ♦ **били як ~** „барз били, неогорени (о човековим целу)”; **мала грудка але сами ~** „мала група людзох, але барз вельо вредза; мали человек, але барз вельо вредзи”: *Бачи Шимко Колечко, гоч мала грудка, але сами сир. Лебо ище лепше поведзене – гоч мала папричка, але горка* (КовМихЦВ 186). Слц диял. *malá hrudka – samí sir* (SSN I, 634).

сирец -рца х. „вельконоцне єдло з вайцох и млека”: *Сирец ше правел и зоз 20-30 вайцох, завишено же дзе яке було вельке дружтво. До шерпені ше уяло 3-4 литри млека и кед тото млеко варло, усипало ше розтрепани вайца. Кус ше поцукровало, посолело и мишало ше на цихим огню док ше не засирело. Усипало ше до грудніци най ше одчече* (ХомаБл 191). || Всл. *sirek „исте”* (Bartko 204, Buffa 249). ◀ Прето же ше сирец вари у млеку, одцека у грудніци як и ограти сир, а одчечени ма форму груди сира, и назва **сирец** очивисно виведзена од лексеми **сир**.

[**сиридрик**] х. „файта помади за вибилюване твари (хаснована у першей половки 20. вику)”: Дзивки куповали у апатики сиридрик, хотри бул як крамска соль. Сиридрик ше розправело зоз воду, мутькало ше док ше не достала чечносц била як млеко. Зоз тим ше дзивки сиридриквали же би им твар була била и бліщаца (ВаргаЛю 225). ◀ Од серб. *сирицик*, а тото з турского.

сириджиковац ше -куєм ше **незак**. „вибилювац твар зоз сириджем (оп. *сиридрик*)”.

[**сириц**] -им **незак**. „клягац сир”: *Кед усипем клягю до млека, та гварим же сириц млеко* (В. Саб.). ◀ Серб. *сирити „исте”*

(МС). Нашо еквиваленти *кляџац сир* и *огри-вац сир*. Оп. *сириц ше*.

[**сириц ше**] -и ше *незак*. „скрупйовац ше як кед ше млеко зосирює” (Йвг. Бл., В. Саб.). Серб. *сирити се* „исте” (МС). ◀ У словацким и українским нет *сириц (ше)*, та є у нас виroyтно сербске. Оп. и *засириц ше*.

сирка ж. и х. „сиркасти конь” 1. *За сиркастого коня ше гвари и сирка* (М. Рм.); *Сирка то пирскани конь: били з чарнима або червенима точками* (В. Саб.). 2. *И пасуля єст сиркаста, при бависку джочканю ше вола сирка* (В. Саб.). ◀ Од мадь. *szürke* „шиви”.

сиркасти -а -е „хтори ма по себе веще-фарбово джобки, платки, смужки (о птицох, животиных, зарну)”: *Сиркасти конь то ані не чарни ані не били, ма буџери, платки по себе* (В. Ерд.); *Сиркасти то пирскани гоч якей фарби (жури, коні); то напр. били конь з чарнима джобками, кура зоз шивима и билима джобками* (М. Рм.); *Сиркаста живина то живина з вещефарбовим пирйом* (Евф. Пл., В. Р.); *Сиркасти слунечнік мал чарни и били смуги по себе; раз нам зродзел 13 метери по голту; и пасуля єст сиркаста, при джочканю ше вола сирка* (В. Саб.); *Овоци розквитли у фарбох сиркастих* (ПЗ 9/1979, 22). ◀ Од мадь. *szürke* „шиви”.

сировец -вца х. „чапов на батогу зоз сировой кравскей скори”: *Сировец ше масцел зоз сланінку або скорку зоз сланіни* (В. Саб.). ◀ Од *сирови* (2).

сирови -а -е 1. „не варени одн. не печени (о єдзеню)”. || Всл. *surovi* „исте”: *surove bandurki še škrobaju* (Czambel). 2. „не обробени, не виробени з окремну технологию”. ◀ Од *праслав. суговъ* „не обробени, не виробени з окремну технологию”. Од того серб. *сиров*, *сировина*.

сировина¹ ж. „сирова, влажна материя недавно вирубаного древа”: [При сушеню] *Стало древо и на слунку, и у руским пецу, було варене у котле и койдзе, лем же би ше го цо скорей ошлебодзело од сировини* (Фа 24). || Всл. *siroviņa* „цалком сирове древо” (Hal), чes. *sýrovina* „исте”. ◀ Од *сирови*.

[**сировина**²] ж. „материял одредзени за индустрийни преробок”. ◀ Од серб. *сировина* „исте”.

сировнік х. кул. „пита зоз житней муки премасцена з полненьом зоз сира, жовчкох, масци и др.” (РКух 169).

сировніки х. мн. (єд. сировнік) кул. 1. *Сировніки то поџачи зоз сиром* (Лев. Ск., В. Саб.). 2. „файта гомбовцох”: [Так як гомбовци ше загнетли] и сировніки, лем ... ше до цеста додало и кус квасу, а место кромплъох замишало ше сира; виварене цесто ше помишало з отрушинами (ХомаБл 177).

сиропусни -а, -е: *Сиропусна недзеля церкв.* то остатні недзеля пред початком Велького посту (пред Вельку ноцу), точнейше – то цали тидзень пред початком поста кед ше препоручує єсц по било, тє. допущує ше єсц млека и млеково продукти” (Р. Миз). ◀ Од *сир* и *пущиц* „допущиц”.

сирота и **сиротка** х., ж. и с. 1. „сегинь, бидни”: *Сирота роботнік цо ма малу плацу* (Йвг. Бл.). 2. „тот цо не ма нікого”: *Крем того вони послугую хорим у женским шпиталю, у домох илєних и сиротох* (РН 67/1926, 3). || Слц. *sirota* „широтка”, поль. *sierota* „исте”. Общеславянске. ◀ *Праслав. sirota*, а то од *сігъ* „ошироцени”. З истима значєнями хаснуєме и форму з палатализованим с: *широта*.

сисак х. карт. „макови туз”: *Кед леџинь шедзи у карчми, не танцує, гваря: шедзи як сисак* (або: *як туз*) (*сисак то макови туз*) (В. Ерд.). ◀ Неясне.

сити -а -е „наєдзени, не гладни”. Общеславянске. ◀ *Праслав. sytъ*.

ситосц ж. „чувство засиценосци”. • **до ситосци** 1) „до засиценосци з єдзєньом”: *Наєсц ше до ситосци; 2) прен.* „цалком, кельо ше жада”: *Набєшедовали ше до ситосци* (Вєр. Рм.). || Всл. *sytośc* „исте” (Hal), слц. *sýtost'*: *do sýtosti: najesť sa, napiť sa do sýtosti, nadívať sa, užiť si niečoho do sýtosti, nasmiat sa do sýtosti*.

[**сиц**] х. „шедзиско на кочу, бицигли и под”: *коні нагло рушили и, место же би шедла на сиц – звалєла ше Янкови на руки*

(ЛатякТал 73). Серб. *сиц* „исте”. ◀ Нем. *Sitz* „шедзиско”.

сичац -чим *незак.* „видавац сичацци звук, с. сиктати”: 1. *гад сичи, жунар сичи*. 2. *прен. „зоз сичаццим гласом гуториц”*: *Хтош-ка за нїм сичал*: „Други бок, други бок! (Ков-МихЦВ). ◀ Ономатопейске.

сисяртов х. „майстор хтори вираба предмети зоз скори, ременьох, с. сарац”: *Сисяртов правел штверци и канабелї* (М. Рм., М. Рм., В. Р.). ◀ Од мадъ. *szígyártó* „исте” (мадъ. *szíj* „ремень”). У другой половки 20. вику паралельно зме почали хасновац и сербизем *сарац* (оп.).

скадзи *присл.* „одкаль”, у старших авторох: *Марко почал ше питац же скадзи вжали дзецко?* (РК 1923, 159) Всл. *skadzi* „исте” (Hal). ◀ Од з-кадзи, праслав. *kqdy*. Сучасни форми *одкадз* и *одкаль*.

скадзишик *присл.* „одкальшик”, у старших авторох: *Врани скадзишик Бог послал грудку сира* (РН 27/1929, 3). ◀ Од з-кадзишик. Сучасни форми *одкадз(и)шик* и *одкальшик*.

сказац ше -ажем ше *зак.* (звич. з негацию *не*) „обявиц ше, указац ше”: *Сказац ше значи „явиц ше”, гвари ше: не сказал ше кед ше приселел же нам є ту сушед* (= не обявел ше до нас) (Лев. Ск.); *Гварела сом Марчи же док ше руша з дому, най поведза, да не будзе же зме ше анї не сказали* (= же зме ше анї не заявили з хижки кед одходзели”) (Пвл. Бл.); *Каменяр цо нам робел криж пошол вешенї з валалу, анї ше не сказал* (= анї ше не обявел) (Пвл. Бл.); *Кед пойдзем до валалу, а до дакого не зайдзем, та поведза: Анї ше не сказал(а)* (Г. Р.); *Пошол з валалу, анї ше не сказал* (= не явел ше, не повед же идзе) (В. Саб.). || Всл. *skazac se* „обявиц ше, указац ше”: *Nej se mi skaže na oči, ta ja mu ukažem* (Hal). ◀ Од *казац*.

скакац -ам *незак.* 1. „зоз скоком ше одруцовац догоре, додалека и под.” 2. „нарабац”: *Пияни скакали у карчми аж и по столох*. 3. „нестримано ше справовац и бешедовац”: *Най скака, а раз себе вискака* (В. Саб.). || Всл. *skakac* (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. *skakati, skočiti*.

скала ж. „вельки камень, стина”: *Горе скали, горе скали, / нет ци, мила моя, пари* (Етн9 ч. 276); *Силна вода [водопада] пада з високей скали до глібокосци коло 50 метери* (РК 1927, 58); *Вони би ради були вихасновац просвітне дружтво на своєю особни и политицки цилї. Але нашо РНПД-о остало моцне як скала-камень* (РК 1930, 41, Д. Биндас); *У горох видрапал ше ... на єдну високу каменїсту скалу* (РН 8/1934, 2). || З истим значенєм всл. *skala*, слц. *skala*, поль. *skała*, укр. *скала*. Общеславянске. ◀ Праслав. *skala*.

[скаламерия] ж. 1. „майстров прибор, сермия, серсан; часци даякей машини”: *Пошол и хлапчиско зоз цалу скаламерию* (Пап-ДюКер2); *Дротаре ношили шицку свою скаламерию на хрибце* (Ю. Пап). 2. „даяка стара безвредна справа”: *Давни компютери то права скаламерия у поровнанню з нешкайшима* (Ю. Пап). ◀ З греческого σκαλεηος „викривени” вироятно преїт сербского *скаламерија* „громада предметох, справох”.

скалац -ам *незак.* „скакац, паратовац”: *Були шицки штирме сушедово хлапци у мнє, так ше наскалалї* (Лев. Ск.). || У Калала под *skala* „камень, стина” находзиме и виведзене дієслово *skalovať* „pohrávaťi?” (= танцовац”) (авторе дали тото значене зоз знаком питания, бо вироятно не мали бизовне потвердзене за значене); укр. *диял. скалити* „моцно биц, розбивац”; укр. *скалити* „повредзиц, ранїц”, карп.русин. *скалити* „рубац, щипац” (Керча). ◀ Од *скала* „стина, камень”, праслав. *skala* „исте” (ЕСУМ). По Брукнерови од *скала* (поль. *skała*) настало и укр. *скалити* *зуби* и *скалитися* „вищиряц зуби”, поль. *skalić zęby, skalić się „исте”, билор. шкелить зуби „исте”, шкелї „жарти, франти*”. Слово *скала* „стина” по Брукнерови настало од кореня у превую *skal-/skel-*; од форми *skel-* виведзене билор. *шкелить* и рсй. *щель* „пукленїна”.

скалічниц -им *зак.* „покалічниц”: *У таким случаю артерия скалічена* (РК 1931, 141). ◀ Од *калічниц*, *каліка*.

скаменіц -неєм *зак.* „затварднуц як камень, постац камень”: *Очи зармуцени, шерцо скаменело, / не могла прегвариц, бо ю барз давело* (БиндКост 36); *Шугайово мено*

бодай скаменєло (БиндКост 47); Вон лем нараз постал каменьом и ожил нараз так на тим месце дзе и скаменєл (Етн30 51); [Гварел:] Най му скаменєе шицко! – И дораз то шицко камень було. Удери по каменю, дораз шицко живе було (Етн30 48); Кед ше вимне крави (кози) не лічи, скаменєе ей цицка (В. Саб.); Гварел ей най ше не огляда, а вона ше оглядла, та скаменєла (В. Саб.). || Всл. skamenec „исте” (Hal), слц. skameniet „исте”: skameniela od údivu. ◀ Од камень.

скаменіц ше -неєм ше/-нім ше зак. оп. **скаменіц**: Мещок цименту ше скаменєл (Ир. Фин.). Повратна форма могла настац под уплївом серб. скаменити се.

скапац -пем зак. 1. „нестац, препаднуц, щезнуц”: еден цар мал барз красну дзивку, та му скапала, ніхто о ню не зна (Етн29 285); Кед ше у жице залєгну молі, ... досц по жице накласц пасульового лісца и моль скапе за кратки час (РН 21/1937, 3); Слухай, заночиме ше. Врацме ше ми назад – опомина ме Юлин патраци на то же нам слунко скапало за кукурицями (ПапГДюКШ 38); Я думала же ми скапала качка, а вона шедзи на вайцох под чардаком (Люб. Як.); Я у хижі топела, а влага з мурых скапала (С. Мйр.). 2. а) „умрец; утинуц”: але дзивка плаче же най го не обеша; але ... треба го дац замуровац наоколо зоз цеглами, та най там скапе (Етн29 97); Иду коло нього його шовєрове, а вон ше им пита крашнє да го ментую з того ярку, да го не охабя там, да му не даю скапац (Етн29 58); „Поведз ми тераз ... чи ме вежеш себе, чи ме вежеш другому?” Вон ей гутори: „Вежем це себе, нікому другому.” „Так меркуй, кед ме другому вежеш, ту скапеш зо мну ведно.” (Етн29 219); Розуми ше же спаднул и Янчи и конар, ище го тот конар добре по глави треснул... Аж омлєл тот дурни Янчи од того, и може би и скапал под тоту ягоду да не пришили други людзе та го очутели (РН 38/1937, 3, М. Ковач). б) „препаднуц”: каждая держава дума лем на себе и лем за свой хасен роби, а други гоч най такой скапе (РН 28/1932, 1). ◀ Од капац (оп.). • ~ **од гладу** „умрец од гладу”: Не сцем я скапац од гладу! (ПапДюКер 2010) ♦ **скапало дацо** „гвари ше кед до служби божей при-

дзе дахто хто ридко ходзи до церкви” (В. Саб.).

скапчац -ам зак. „закапчац еден предмет гу другому”: Потим требало скапчац тоти часци (StRuth9, 14). ◀ Од капчац (оп.).

скапчовац -чуєм незак. **жу скапчац**: Часци дїдкового цела скапчовало ше зоз шпаргу (ХомаМ 21).

скаранє с.: ~ **боске** „божа кара”: Страх, препасц, скаранє Боске. Бида, нещесце (РК 1932, 97).

скарани -а -е у виразу **скарана годзина** „кара”: Бодай би це сцигла скарана годзина! (Сл. Шан.)

скаранік х. гандр. „особа недобрих прикметох”: А мой скаранік, кум, уж седем роки у церкви не бул (РК 1946, М. Бирк.); А то шицко лєм пре тоту мою Ержу. И тераз сом ше льєдво вимкнул од того скараньика (Заря 3/1939, 8); и мушел ши ше ожрец, ти скараньику швецки? (РНКЗаря 1940, 121) || Всл. karanik „нещешнік” (Hal). ◀ Од скарац, карац.

скарац -рем зак. „покарац”: Боже, Боже, скарал ши ме, / младосц моя як ми гине (БиндКост 76); Знам єдну мацер, котра обично страшила своєю дзеци: „Будце мирни, бо вас Бог скаре и руци вас до пекла” (РН 9/1929, 1); Ліцо вона / На шицко морицела, / А жу тому – / Гамби одулела. / ... Прето вона / Була и скарана; / Називали ю / – Ана розмазаня (РН 49/1936, Я. Фейса). || Слц. skarať „исте”, поль. skarga „исте”. ◀ Од карац (оп.). ♦ **бог (швет) го скарал** „вираз гніву, клятва”: Да го швет скаре и човека такого (Заря 8/1938, 8, Б. Горки); **бида би го скарала [цо би го скарала]** „вираз гніву, клятва”: Бида би вас скарала и коменди-яших цо би вас скарала (РНКЗаря 1937, 65, Я Хромиш). Всл. skaras „исте”: skaral bi se Buh (Czambel).

скаржиц ше -им ше незак. „поносовац ше”: Вигладнєти врана и страка ... скаржели ше єдна другей же им жравчи у жалудку (ЧаканБас 66). || Всл. skarżić „исте”, поль. skarżyć się „исте”, поль. skarga и укр. скарга „поносованє”. ◀ Праслав. skъrg-, од хторо-

го виведзене и нашо *жїрцац* (оп.) и *скрежец* (зубов) (оп.) (ЕСУМ).

скашляц -лєм зак. „закашляц ше”: *Почици, миленка, не скашлі, / же би ме при тебе не нашілі* (нар. писня); *Скашляла у церкви, та не чула цо паноцец гварел* (Лев. Ск.). ◀ Оп. *кашляц*.

скашльовац -люєм *незак*. „закашльовац ше, покашльовац”: *Чує и дідо, же [баба] скашлює* (РН 35/1928, 3); *як да сце захладли, бо скашлюєце* (РЗаря 9/1936, 5)

скварчиц -им зак. „спражиц ше, згориц по поверхносци”: [У кратеру Везува] *дим пече як огонь и рука би му дораз скварчела* (РН 63/1926, 2, М. Мудри).

сквачиц ше -им ше зак. „повадзиц ше на дачим” (М. Рм.): *Кед ше держави сквача и почню войну* (Йвг. Бл.); *Кед ше у єдней держави нації сквача, вец не добре* (В. Саб.); *Така гніваца, любела би вона баржей, да ше могла зос мацеру мою сквачиц, и да могла тужиц* (РН 88/1926, 2). ◀ Оп. *квачиц ше*.

скавшнети -а -е „хтори достал квашни смак, погубени (о єдзеню)”. ♦ **як скавшнети** *прен.* „не у дзеки, нерозположени”: *ходзел по валале як скавшнети, тримал ше за жалудок, до оч не имел нікому попатриц, людзе го керовали, ... знало ше же вон бул єден од одвичательних за забиванє* (Гор-Мих, РуШ 1/2006, 21).

скавшніц ше -неєм ше зак. „достац квашни смак, погубиц ше (о єдзеню)”: *Юшка ше єй сквашнела; вино [ше] сквашнїи и претвори на оцет кед ше го нє будзе допатрац* (Заря 4/1939, 6).

скверніц -їм *незак*. „губиц; брудзиц”, у старших авторох: *Надалей учи св. Павел, же нам ше треба клонїц шицкогo того, цо скверні нашо тіло або душу* (РН 38/1933, 4); *по их [дзецох] чистей и ясней души жазлує ше з бриткими ногами и скверні ше тото, цо у их душоох найсвятїйше: невиносц и чистота* (РК 1922, 140). Укр. *скверний* „порочни”, *скверити* „поганити”, слц. и *чес. skvrna* „шплях”. ◀ Од *праслав. skvŕna*.

скверніц ше -їм ше *незак*. 1. „пажериц ше”: *Сквернел ше на єдзене* (М. Рм., В. Р.). 2. „намагац ше за дачим недобрим, гриш-

ним”: *Ходзиц з люцкими хлопами або жєнми – як ше на таке скверніц!?* (Н. Н.). Слц. *skvrna* „порок”. ◀ Оп. *скверніц*.

скинчац -чим и *коц*. **скинчиц** -им *незак*. 1. „видавац характеристични плакаци глас (о псови). || Слц. *skučati* „исте”, *чес. skučet* „исте”, *серб. скичати* „исте”. 2. *прен.* (о дзецку) „поплаковац, финкац”: [Осифко] *през драгу скинчел и питал ше на руки* (Заря 22/1937, 8). ◀ Од *праслав. skučiti* „скинчац” (ЕСУМ).

[**скела**] *ж.* „велька дерегля або специялна ладя за перевоз през воду на местох дзе нет мост”. ◀ Од *серб. скела*, а то з *турского*. Наш еквивалент *чайка* (оп.).

[**скели**] *ж. мн.* (єд. *скела*) *буд.* „дочасна помоцна конструкция при будованю”. ◀ Оп. *скела*. Наш еквивалент *мадаризем алаш* (оп.).

скирвавени -а -е „закирвавени”: *Келеменїк, вельки збойнік. / Вноци пойдзе, вноци придзе, / нїгда добре не принєше, / лєм шабльочку зардзавєну / и кошульку скирвавєну* (Етн9 ч. 41); *А вон там у тей бразди скирвавєни шицок, дзе го джобали вшадзи крєв чурєла* (Рускинї 46). ◀ Оп. *крєв, кирвави*.

скирвавиц -им зак.: [Кед чловец достал вилїв крєви до мозгу] *Гварєло ше же чловека заражєло або же го витор заражєл або же скирвавєл* (КолєсарД, СлМєд 178).

скисац ше -ам ше *незак*. „ферментовац (о млеку)”: На одредзєней температури млеко ше скисало: на верх вируцєло шмєтанку, под ню було згуснутє млеко – кислє млеко, а под нїм ридка квашна чєчносц – серватка (ДудашКс 143).

скисинтовац -туєм зак. „нашвидко, неквалитєтно, гоч як вимайстровац, направиц, с. скарабуцїти”: *Єден Шваб тишлїр мал фину роботу, а єден Лукач лєм так гоч як поскисинтовал* (Пвл. Бл.); *Шопа кисинтована з децицкох* (Пвл. Бл.). ◀ Не зазначєни карпатски паралєли. Неяснє.

скиснути -а -е 1. „хтори ше скиснул (о млеку)”. 2. *прен.* „незадовольни”: *Зато и ви родитєлє не давайцє своїм дзецом хлєб зос скиснутим лїцом, ані им не вируцуйцє же го вони не заробєли* (РН 24/1937, 2).

скиснуц -ишне зак. 1. „скиснуц ше, ферментовац”: През ноц мука [полята з літну воду] скишне и запені ше. До тей скиснутей муки треба помачац платно (РН 25/1937, 4). 2. „викиснуц (о цесту)”: Тото цесто трепеме дас пол годзини и охабиме най добре скишне. Кед є викиснуте, направиме три цесточка (НКух 65). || Слц. skysnúť „викиснуц”: cesto na chleb neskisne bez kvasu (HSS). ◀ Оп. киснуц.

скиснуц ше -нем ше зак. 1. „прейсц до скиснутого стану (о млеку)”: На жимним млеко ше ані не скишне, а на барз горущим ше нагло скиса, та не вируци иметанку (ДудашКс 143). 2. „достац кваскави смак, погубиц ше (о едзеню)”.

скитац ше -ам ше незак. „блукац ше, вандровац”: Бо Норт Америка жем є превеліка, / та ше по ней скита хто не зна язи-ка (БиндКост 28–29); Дошол до єдного леса, та ше скитал по леше (Етн29 126); Не будзем ше вецей по тих ноцох скитац (ErRuth 104). || Чес. skýtati, укр. скитатися, рсй. скитаться, серб. скитати и скитати се. У восточнословацким не зазначене. ◀ Праслав. skytati se.

скитнік х. „блукач”: Ходзел як скитнік (С. Мйр., Лев. Ск.). Карп. русин. скитник „исте”: скитником став, бо уд панского рабства втікав (Чорі). ◀ Оп. скитац ше.

склад х.: **орац до складу** „орац так же би бразди були на крайох поораного поля”. Слц. oranie do skladu. ◀ Од класц (оп.).

складани -а -е кух. „готовени зоз складаньом вецей цестох”: **Складани кифлочки** з квасом: розженеме, помасциме з маслом лебо з масцу, поскладаме го, заш розженеме и помасциме и поновиме так трираз (НКух 68); **складана питка** „питка зліпена з вецей пасмох зоз филом” (РКух 180).

складац¹ -ам незак. 1. „класц на єдно место по одредзеним шоре, на одредзени способ”: Складала имати до орманох. 2. „шпоровац, чувац”: Кед пришла ешень, на бербу зме пошлі обидвой, више зме жрайцар жу жрайцару складалі (Етн29 V); не будзе пенєж легкомислено розруцовац гоч на цо, але будзе складац динар жу динару (РН 100/1926,

2); А о[д] терас више будзем себе пенєш складац ту до банки а вам будзем писац да знаце же кельо их єст (ЖирошМСМ 90). 3. ~ **жито** „складац снопи покошеного жита и под. до марадикох”; ~ **доган** „складац лісца осушеного догану на громадки класифику-юци их по велькосци” (МудриАл). 4. „пи-сац, твориц стихи”: ~ **писні**. ◀ Од класц, кладзем, праслав. klasti < kladti.

складац² -ам незак. 1. „покладац испит, класу”: На концу рока ше складало испи-ти, та то екзамент (Пвл. Бл.); По нашим новим ремеселским закону, муши кажди „калфа”, котри сце постац самостойни майстор складац окреми майсторски ис-пит пред за то одредзену комисию. Тот ис-пит може складац лем тот калфа, котри уж три роки робел як помочник (РН 3/1932, 2); Складал школи там (Пвл. Бл.). Нешка з тим значеньом хаснуеме сербизем покла-дац: ~ испит, класу. 2. а) ~ **пришагу** „при-шагац”: Касір і церковнік ... складаю у церкві пред парохом пришагу (КостЛибер 83). б) „виражовац, пришагац любов и под.”: Неши-ка, браца мойо, / Лем його [краля] витайме, / Нешика нашу любов / Лем йому складайме (Янко Фейса, НЗ 1/1937, 4). в) ~ **очка**: Дзец-ко склада очка кед би спало, гвари ше и: склада очка – маймунчки ше му вишаю на очи (В. Ерд.). ◀ Од класц, кладзем, праслав. klasti < kladti.

складац³ -ам (на дакого) незак. „здри-льовац хибу на дакого”: Знал вон ... же його жена люби лярмац и складац на нього ста-рого вину, кед ше дацо трафи (РН 4/1930, 2, М. Ковач). ◀ Од класц, кладзем, праслав. klasti < kladti.

складац ше¹ -ам ше незак. „зберац ме-дзи собу пенєжи на дацо”. Слц. skladať sa: skladali sa na pol litra.

складац ше² -ам ше незак. 1. а) „злаго-дзиц ше медзисобно, жиц у злагоди”: Вон го мал дотримац, але ше невеста и швекра не складали Розишли ше (ЛатякТал 48-49); [Н. ше у старосци придала унуки.] „Як же вам у унуки?” „Складаме ше добре, не мам хибу ніяку (Люб. Як.); Добре ше складал зос своїм жаздом и нігда ше не оначел зос нім (РН 66/1926, 3, Б. Д.); Ей, чи би ше то так

зоз фуяру зляло / кед би ше ей шерцо з моїм не складало? (Тон ч. 24). **б) складац ше з обичаями** „буц єднакого обичаю, цо главна причина дачией добрей злагоди”: 3 Меланку Сеґедийову ведно шедзи у лавки, а и з обичаями ше складаю (СкубанКол 59). 2. „буц у согласносци”: [Народ] би видзел же ше [ix] слова и дьила нье складаю (РНКЗаря 1940, 50). 3. „приставац, швечиц”: каж-да дама може купиц циґарети тей барви, яка ше склада з ей шмату (РН 46/1932, 4). ◀ Од класц, кладзем (оп.). → Дієслово складац ше² розширене у бешеди, але за нього не маме зазначени карпатски паралели: нет го у словнікох карпаторусинского (у Керчи, Чория), українского (СУМ), у восточно- словацким (Буфа, Бартко, Цамбел); Галаґа у восточнословацким наводзи лем приклад „з Бачкей” *skladam se s tebu*, тє. тото значене було му познате лем з нашей бешеди. То нас може навесц на предпоставку же складац ше у нас сербска позичка: калк сербско-го *сложити се/слагати се* (гоч то сучасно-му Руснакови чежко похопиц, бо дієслово складац ше браз розширене у бешеди). З другого боку, у бешеди старших ридко мож чуц и синоним здац ше: Не знам як вони [муж и жена] жили, як ше здали (Пвл. Бл.) (оп. здац ше¹); дієслово здац ше хаснуєме и у виразу здац ше на обичай „зложиц ше по обичайох (звич. о супружнікох)”. Дієслово здац ше зоз значеньом „складац ше” иснує у восточнословацким: *zdać se* (Buffa 324). Воно могло буц наш еквивалент дієслова складац ше.

складаци -а -е: ~ **орман** „орман за складанє шматох” (Г. Р.); гутори ше и складачи **орман** (В. Ерґ.); ~ **метер** „цолштоки”. ◀ Од класц, кладзем (оп.).

складне присл. „гармонічно, крашне”: Як то шумне, складне, / кед витрик задує, а хусточка спадне (Етн9 ч. 120). || Слц. *skladný* „гармонічни”, *skladne* „гармонічно”: *kraćať skladne*, серб. *складан „исте”, складно „исте”*. ◀ Од класц, кладзем (оп.).

скламац -мем зак. „спревесц”: То пант-лічки лем сексер кошиталі, / як це, Ильчо, за мало скламалі! (Етн9 ч. 394); Озда не скла-мем, кед повем же то так було стораз

(КостПр 36). || Слц. *sklamať „исте”, поль.* *skłamać „исте”*. ◀ Од *кламац* (оп.).

скламац ше -мем ше зак. „спревесц ше”: Кед ше и скламеши, не трац надію (РК 1927, 69).

[скланяц] -ям незак. ґу [склоніц].

[скланяц ше] -ям ше незак. ґу [склоніц ше].

скласц складзем зак. „зложиц, покласц (на громаду, на коч, до брадла)”: А кед ше покошело шицко зарно царске, шипан розказовал же ані єдному ґаздови не шлебодно свойо зарно вожиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла (ЕтнV 87); Риби можеш скласц на коч, у валале можеш попредац (Етн29 8); Шваб одо мне купел гной, складол го до коча (РНК 1988, 152); складол вон на ню шицко як вона йому розказала (Етн29 32); шицки ствари складлі [на санки] ... пошедалі и пошлі (РН 7/1930, 3). || Всл. *sklasc „исте”* (Hal). ◀ Од класц, кладзем (оп.).

скленічка ж. „мала скленка, фляшочка”: Апатикар написал на лік у скленічки: „Пред хаснованьом добре потресц” (РК 1932, 142).

скленка ж. „фляша”: Идз ґу тей студні, набер води до скленки (Етн29 70); Боже мили, цо мам робиц? / Празни скленки, не мам зач пиц! / Празни скленки и пинтовки, / не мам ґроша у кишенки! (Етн9 ч. 339) || Слц. *sklenka, sklienka и sklenica „фляша”*. ◀ Од *скло, скленяни*. По даєдних информаторох зоз Сриму (Петровци, Бикич, Шид), *скленка* там менша од фляши и служи за паленку.

скленчина ж. „фалаток розбитого скла або скленяного суда”. Всл. *sklincina „исте”*: *porezal še na sklincine* (Buffa 250).

скленчки х. мн. (єд. *скленчок*) „ставци на пальцох руки”: Учитель нас бил з палічку по скленчкох. ◀ Од старшей форми *членчок*, хтора виведзена од *член* (коцурска форма глаши *членґи*, єд. *членґ* (оп.)), слц. *členok „костка на ноги”, ро členky „по костки”, а то од праслав. čelnъ „часц цела, член”*.

скленяни -а -е „справени зоз скла”. || Всл. *sklēneni: dal sklēneni lavor viduc* (Czambel). • **скленяни дзвери**: Груби дзвери

то вонкашні дзвери, а скленяні дзвери то нукашні (Люб. Як.).

***склеп** х. „предавальня, дутян”. || На основі карпатських паралелюх передпоставляємо же і Руснаці мали тото слово: *Двох братоx било, а штірі двацет склепоx мали* (ЕтнIV, 43). Слц. sklep „исте”, поль. sklep „исте”. ◀ Од с-клеп, клепац (оп.).

склепац -пем зак. 1. „на швидко або з чежкосцу дацо направиц”: *Човек художни, на окрайску / хижочку з гліни и блати склепал. / Шицок заробок през велі роки / до тей художки своєї утrepал* (КовМихМШ 27); *У хліве уж було штири места за спанє, а ище два склепали зоз дескох* (ЖирошV 262). Слц. sklerat „на швидко направиц”. 2. прен. (виведзене): *Давно младих посклеповали, та най жию* [= младих попаровали] (Пвл. Бл.). ◀ Од с-клепац (оп. клепац).

склепиц ше -им ше зак. „зліпиц ше (о заварених резанкох, сциснутих предметоx и под.)”: *Резанки ше у горуцей води склепели* (Вер. Рм.); *Так сциснуте же ше склепело* (Г. Р.). ◀ Од клепац (оп.).

скло с. 1. „продукт з кварцного писку за облаки, вирабяне судзини и под.” 2. „авзлаг”: [На вистави] *еспани баш як ... у „склох” по варошу* (РН 96/1926, 2, М. В.). || Укр. скло, слц. sklo, поль. szkło. ◀ Од праслав. stьklo.

[**склоніц**] -ім зак. 1. „положиц, одложиц на одредзене место (пре бизовнейше чуванє)”. 2. „скриц”. ◀ Од серб. склонити. Наш еквивалент одложиц (оп. одложиц (1-2)).

[**склоніц ше**] -ім ше зак. „одстраніц ше; пойсц на бизовне место; скриц ше”. ◀ Од серб. склонити се.

склопени -а -е „нерухоми”: *Праше у ладички по тераз було склопене, а тераз ше уж дзвига на предні ножки* (Г. Р., Пвл. Бл.). ◀ Оп. склопиц.

склопиц¹ -и зак. безос. „парализовац, зробиц нерухомим, сциснуц”: *Достал ишияс, не мог робиц, так го склопело; лічели го, за два мешацци пришоу на место* (В. Саб.); *Кед ше хвиля меня, та го склопи, скриви го, ззурчи ше* (В. Саб.); *Хториш дзень у шиї и плєцох ме так заболєло, так ме склопєло* (Єл. Шан.); *Кед замаржнеш, крижи ци*

влати, та повеш: склопєло ме (В. Саб.). || Слц. **sklopiti**¹ 1. „спуциц”: ~ oči, hlavu; 2. а) „заврец”: ~ knihu; б) „зложиц”: ~ požičku kružidla „зложиц ножки циркєля”; укр. ди-ял. *клопити* „зніщовац”; серб. *склопити* 1. „заврец (даяки предмет або його часц)”; 2. „зложиц”: ~ крила; 3. „споїц, злучиц”: ~ столє; 4. „закриц, прициснуц”: *склопила магла „прицисла молга”, серб. диал. *клопити* „вдериц”. Значєне „заврец”, хторе иснує и у сербским и у словацким найблїзше нашому *склопиц*. ◀ Од праслав. klopiti, хторе повязанє зоз klapati.*

[**склопиц**²] -им зак. „зложиц ведно”: *Склопєл часци бицигли*. ◀ Од серб. *склопити*. Наш еквивалент *зложиц, поскладац*.

[**склопиц**] мн. мед. 1. „тетанус, с. склопац”: [Бакцили склопцох] *до чловєчєго цєла войду през мали рани цо их чловєк и случайно достанє кєд ше даждє порєже або скору зодре. ... и кєд ше уджобнєме або покалічимє зоз ардзавима предметами. Хорота ше так указує же перше починамє чежко ліџац, а ліцо ше зацагнє. Карк и хрибєт стварднути, нацагнути, а по цалим цєлу корчи ... приходза з часу на час ... алє ше барз бої од слїдуюцих корчоx* (СлМед 164, др Полих); *Вони [жєни] знаю, же при породу, або ище и пред тим, можу добиц „склопиц”, а од того можу и умрєц* (РН 36/1929, 2); *мочєл конопи, мал на ноги не цалком загоєну рану, добиу склопиц и о пар дні умар* (РН 39/1936, 2). 2. *Кєд дзєцко достало фрас, гуторєло ше же добило склопиц* (КолєсарД). ◀ Зоз сербско-го: серб. *склопац* „охват од укушєня суньоги, блощици и др.”, у Славонії *склопиц* (гєн. *склопаца*) „грч у вилици (болєст у дїєцє)” (Skok). У карпатских бєшєдох не зазначєнє.

склубачєни -а -е „счупєни, скруцєни”: *Пєс кєд нам бул хори, та лєжал склубачєни* (Пвл. Бл.); *Нука шєдзєла лєм вонє, до єднєй вєлькєй, чарнєй груди склубачєнє, його жєна* (КовМихЦВ 44); *Андриї тераз лєжи на тим отоману склубачєни* (КовМихЦєг 11). Оп. *склубачиц ше*.

склубачиц ше -им ше зак. „лєгнуц або шєднуц счупєни, скруцєни”: *Їж ше склубачи до лєбди* (Ю. Пап). Всл. sklubačic še „истє” (Buffa 250). ◀ Од клубко.

склягац ше -ам ше зак. „спаднуц без моци”: Пресацзел сом велькі кореньчки келю, та ше през дзень склягал. И парадичи кед ше велькі пресацза, та ше склягаю (В. Саб.). || Всл. sklagać się: Iem na bok się sklagał a spadnul (Czambel). ◀ Од клягац ше.

скляпчисцени -а -е „кляпчисти”: Аф-рицка палачинка-коритнявка така скляп-чисцена, же ше може зацагнуц до розпукліни у каменю (Заградка 8/2000, 22).

скляпчисциц -им зак. „зробиц кляп-чистим”: Трактор прешол през жумово че-рево и скляпчисцел го (В. Саб.); До гарсци вжали блато, дакус го погнетли у руках и направили лабдочку хтору потим скляп-чисцели и направили губабу (ХомаМ 23). ◀ Од кляпчисти.

скляпчисциц ше -им ше зак. „достац кляпчисту форму”.

скльохтац -ам зак. „гоч як увариц”. Всл. klochtać „не з дзеку вариц” (Czambel). ◀ Оп. кльохциц.

скоба ж. 1. „чоп на хторим ше тримаю дзвери” (Сил. Рдв., СС. Мак.): Скоба то чоп на дзверох, таки ковацки, узки (В. Ерд.). **2.** гандр.: Івари ше жени: Скобо єдна! (Евф. Пл.). || Всл. skoba „желез(к)о и под, за заве-ранє дзверох (у функції клянки), с. реза” (Czambel). ◀ Праслав. skoba. ♦ **подли (сла-би) як** ~ „барз слаби, худі”: Моя крава уж була стара, преберала з ногами, була подла як скоба, та сом ю предал на месо (В. Ерд.); **недобра як** ~ „барз недобра (жена)” (СС. Мак.).

[скобурени] -а -е „слабого випатрун-ку”: Так у єдним пластеніку могло видзиц и керестурске „слоново ухо”, правда, кус ско-бурене (РС 32/2013, 10). ◀ Од сербизма ко-буриц „мац бриги”.

скожліц ше -ім ше зак. пейор. „не ви-тримац од муки, велького жаданя, гніву и под”: Дай му бо ше скожлі (СС. Мак.); Ен-ки шедай на бицижлу и просто до валалу до дзивки Мелани най навола брата Владу [до Французкей], бо я ше уж скожлім (РС 32/2012, 11). || Всл. koźlic se „скакац од ра-досци”: z telej radosci dobre że se ne skoźli „од телей радосци лемцо не скака як коще”

(Hal), всл. skoźlic się „страиц розум”: teło się za źu ňeskoźli „лемцо не страиц розум за ню” (Buffa 250), koźic się u koźlic się „мац час парованя (о кози) (Buffa 134). ◀ По Брук-нерови од козак „самец кози, цап”. Брукнер виводзи тото дієслово од меновніка *kozioł* „самец кози, козак”: козак випатра нахму-рени, набурени, та прето ше почало гудо-риц: kiedy widzę kozła na czele „кед видзим козака на чоле, те. кед видзим нахму-ре-не чоло”, nagły gniew oczy *koźli* „нагли гнів хмури очи”, zawsze się gniewa, *koźli* „вше ше гніва, бури” (Brückner). Ми невиведзену форму *кожліц ше* не хаснуєме.

скок х. „одруцованє з ногами з места на хторим ше стої”. Всл. skok „исте” (Hal). ◀ Од праслав. skakati, skočiti.

скоком присл. 1. „цо скорей, понагляю-ци”: Скоком зберали шено, оу ишла хмара и почало гирмиц. **2.** „зоз швидкими кроча-ями”: Коні з кочом скоком пребеглі през ла-пош да не упадню до блато (В. Саб.); гніва ше бачи Киш и моцнейше утнул коні. Коні дрингом, та и скоком ... Кед бачи Киш убе-г скоком до Петровцох, перше му було за-кукнуц до карчми, чи го там не найдзе (РН 5/1936, 2, М. Ковач). || Укр. скоком „скакаю-ци”, всл. skokom „швидко” (Hal), серб. ско-ком „швидко, такой, у скоку”. ◀ Од скок.

скомасовац -суєм зак.: ~ **жем** „окончиц комасацию жемі”: Як то, кед бул бирів и сцел ... скомасовац жем, людзе го не зрозуме-ли (РК 1930, 82, Г. Кост.). ◀ Оп. комасация.

скомпаловац ше -луєм ше и **скомпариц ше** -им ше зак. „сцимбориц ше, постац ком-паньони (и у недобрей роботі)” (М. Рм., Г. Р.) **а) скомпаловац ше:** Янко уж и забул, же му мачка прешла драгу, скомпаловал ше зос своїма пайташами и рушили ше граюци по драже (РК 1938, 99); „Пошла... так, так! ... Габре, ту ши не потребни, до дому-пекла ше вецей не врациш. ... Дому, не! А пать, гевта... уж ше скомпаловала. ...” (ГудакПрип 152) **б) скомпариц ше:** „Червена застава” ше тєраз скомпари з Япаном (Пвл. Бл.); Вони два ше скомпарели (В. Саб.). || Слц. skomparovať sa **правн.** „догвариц ше, нами-риц ше” (1747), komparovať „участвовац” (1590) (HSSJ). ◀ Од лат. comparo „догвариц

ше (о роботі)”. Форма *скомпарии* *ше* блі́зша по форми латинському жридлу.

сконац -ам зак. „умрець”: Руцел *ше* под посьцель и ... сконал (РН 45/1936, 2). ◀ Од *конац* (оп.). ♦ Гвари *ше* у клятви: **да не може сконац!** „бодай би не мог умрець” (СС. Мак., В. Саб.).

скончиц¹ -им зак. 1. „закончиц”: Та *перше* *ше* наєм, а *вєцка* так *ше* влapiм до роботи. Ша мам кеди скончиц до вечара (Етн29 3); Но ендєдєм ци нешика, гоч ши не скончел до вечара, але мушиши зробиц *те*раз поцме (Етн29 20). 2. „покончиц, поробиц”: Кед ци мой оцец зада даяку гадку, ти *ше* не старай же то ши не годзен скончиц (Етн29 107); Витиз єй гутори: „Зато, бабо, там горе єст єдна красна персона, любел бим ю за жєну.” Баба му гутори: „Кед ми купиши червени чижми, та я то скончим же будзе твоя.” (Етн29 48); Бо не шицко єдно чи *ше* зугори у юлу лебо у септємбру Треба дакле винайсьц можлївосци да *ше* и *тота* робота скончи на час (РС од 05. 08. 1949, 3). 3. „закончиц школованє”: *праве* скончель богословию вѣ Загребу (ЦапЦ 99). ◀ Од *кончиц* (оп.).

скончиц² -им (дакого) зак. „вжац дакому живот, забиц дакого”: Зато вона *ше* хороу правела, да го може посилац койкуда на зли места меджи живири, да го *тоти* сконча (Етн29 79); До 25 рокох обично туберкулоза чловека и скончи, а укельо го цалком не скончи, онєспособи го за шорови живот (РС од 03. 06. 1949, 3); Обнял го таки гнїв на того попова, же го сцел скончиц на гоч и сам вон при тому настрада (РН 40/1927, 2). ◀ Од *кончиц* (оп.).

скончиц ше -им *ше* зак. „закончиц ше”: Браца, я *ше* ипак боїм, же *ше* то добре не скончи (РН 36/1935, 2); Гварим ци, шицко *ше* скончи у шоре (РН 43/1935, 3).

скопац¹ -пем зак. „шицко покопац”: Кед *ше* лапим копац, та скопем цалу заграду (Г. Р.); Скопац значи ицицко покопац, покопац и *тото* цо не треба (МудриАл). || Слц. *skopat* „покопац”: *skopat zähradu*.

скопац² -ам зак. „зруциц зоз себе покривач на спаню (звич. о дзецох)”: *тото*

дзивче / *тей* ноци / так мирно спало / же зоз себе / ані раз / перинку не скопало, / та го ані ставац / прикривац не требало (М. Горняк, Заградка 4/1995, 13).

скопац ше -ам *ше* зак. „зруциц зоз себе покривач на спаню (звич. о дзецох)”. Слц. *skopat sa „исте”*.

скоповац ше -пуєм *ше* незак. *жу* **скопац ше**: Дзецко *ше* скопує.

скора¹ ж. 1. „вонкашні обмоток цєла чловека або животинї”. 2. „верхні твардейши покривач (жеми и под.)”: Плїтко ци зоране у загради, нет пацерковой жеми, а вона препушцє воду и баржей *ше* розмражи, та од дижджу не будзе на ней *скора*; на пацерковой жеми диждж не заперє пошате (В. Саб.). || Всл. *skora* и *skura* „исте”, укр. диял. *skora* „исте”. ◀ Праслав. *skora*, хторе повязане зоз кога. ♦ **да зоз скорі вискочи** „барз є розположени; барз є немирне (дзецко): Таке є живе, да зоз скорі вискочи; **здзерац скору дакому** „плячкац (о газдови, роботодавцови)”; **ма грубу скору** „нічого *ше* не ганьби; не мож го виганьбиц”, слц. *mať hrubú kožu „исте”*; **надзера ше (дре ше) ягда му скору дру (ягда го дру, ягда го одзераю)** „барз *ше* дре, барз *врєщи*”: Чула сушеда же *ше* Машиа надзера як кед би єй дахто скору дар зоз хрибта, та *прибегла* ратовац (М. Ковач, Заградка 2/2004, 4); **не месциц ше до скорі 1)** „буц барз несцєрпєни” (Лєв. Ск.): А ми [дзеци] *ше* аж до скорі не месцєли, очи нам *ше* не дзелєли од нього. Лєдво зме дочекали да запалї пипку. „А вєц?” – питал *ше* Яни, хтори уж од нецєрпєжлївосци почал нохци гризц (РН 34/1933, 2); Чекам, випатрам. Нє можєм *ше* змесциц до скорі. Раз лєм, ту є. Ище ані не заварла капурку, а я *жу* ней (КовМихЦВ 153); 2) *За того цо барз пишни гвари ше же ше не месци до скорі* (Лєв. Ск.); 3) „буц барз вертки, фришки” (В. Саб.); 4) „буц барз тлусті” (В. Саб.); **одар би го до дзєшатей скорі, одар би му и дзєшату скору, одар би му скору з хрибта** „шицко би му побрал (газда роботнікови и под.)”: Гвари *ше*: тарговец го одар до скорі (Лєв. Ск.), слц. *zdierať niekoho z (deviatej) kože „исте”*; ~ и **косц** „барз худі, слабі”: *Иля вше баржей сохла. Скорі* и

косц. Косц и скора (КовМихЦВ 105); *ухпац ше (уцагнуц ше) дакому под скору*, з облесносцу придобиц дачийо довирие з цильом посцигована свого цила”.

[скора²] ж. „вонкашні обмоток древа, лупа, с. кора”. Под сербским уплївом слово *скора* хаснуєме и зоз значеньом „лупа на древе” (место нашого *лупа*): [Заяц] *волеє пойсц гризкац капусту як суху скору з древок* (РК 1936, 154); *Кинин ше добива зос скору древа* (РК 1931, 162). ◀ Оп. *скора*¹.

скоравени -а -е „зосушени, стварднути”: [Нови ципели] *добивало лем найстарше дзецко, а младши нашілїдозвали од нього, та док цители сцигли по, напр., пияте дзецко, мож задумац же які були скоравени* (КолесарД); *Жем скоравена по дижджу од слунка* (М. Рм.). Всл. *skoravety* „стварднути по поверхносци” (Hal).

скоравиц -веєм и -им зак. „стварднуц ше по поверхносци, постац як скора”: *Мерковац треба же би гліна поверх чокотех не скоравела и заваждала рошліни* (РК 1927, 142). || Всл. *skoraves -vejem* „исте”, *skoravety* „стварднути по поверхносци” (Hal), серб. *скоравити се* „стварднуц ше”: *рукав скорављен од крви*. ◀ Од *скора*¹.

скорей¹ присл. 1. комп. од **скоро**: *Хлапец пришол скорей, дал жаздині месо, а сам шеднул на вариштак и почал шиц* (Етн30 306). 2. „у прешлим, скорейшим чаше”: *Скорей ше иншак жило*. 3. у злученьох типа **скорей три (пейц, дзешец итд.) роки** „пред трома (пейцома, дзешец итд.) роками”: *Скорей 3 роки велька вода одньєсла стари мост, котри бул вибудовани скорей 200 роки* (Заря 24/1934,7); *Скорей 30 роки почали ше тадзи насельовац худобнейши земледїлци зос Европи* (РН 2/1927, 2); *До Америки кура пренєшена з Европи у XV столїтию, дакле скорей пейцсто роки*. Гу нам и по цалей Европи принєсли ю зос Греческей стари Римляне скорей 2000 роки (РН 1/1936, 6). ◀ Од праслав. *скогъ* „швидки”.

[**скорей**²] прим. з жен. 1. означує дію хтора ше случує скорей од дакого/дачого: *Дзепоедни спомедзи гибридох дозреваю скорей кралїци винїцох* (НК) > ... дозреваю **скорей**

од кралїци винїцох; або: дозреваю **скорей як** кралїца винїцох; *Глас о нашої роботі... сцигол до Дюрдьова скорей нас* (М. Кан.) > ... сцигол **скорей од нас**, сцигол **скорей як ми** або сцигол **перед нами**; *А ми ше скорей швигтаня мушели врациц назад* (М. Коч.) > *А ми ше скорей як швигтало мушели врациц назад*. 2. означує дію хтора предходзи поняцу у генитиве: *Кед вельо родзи култура скорей жита, треба вецей гною под жито* (= култура хтора на истим полю була пошата рок пред тим, т. є. *перед житом*) (НК); *То пришла нина Мария, мац єдного борца котри скорей мене умар на моєй посцелї* (М. Кан.) = *котри умар перед тим як я пришол*; *У Греческей кура була позната уж 300 роки скорей Христа* (РН 1/1936, 6). ◀ Под уплївом сербского применовнїка *пре*: *сазревају пре краљице винограда, стигао је пре нас* итд.

скори -а -е „швидки”: *Хороту [швинї] мож познац по кашляню, скорим диханю* (РК 1941, 117). З оглядом же маме присловнїк *скоро* „швидко; пошвидко”, то може буц и нашо карпатске слово (оп. и *нескори*). ◀ Од праслав. *скогъ* „швидки”.

скорка ж. 1. „фалаток скори”. 2. „скорка з хлеба”: *Пред войну не пилї кафу, але пилї цижуру, або скорки з хлеба положелї до млека, та млеко подогановело, та то було як кафа* (В. Саб.). || Всл. *chlieb ma skurku* (Czambel). 3. „верхні твардейши покривач жеми и под. (оп. Оп. *скора*¹ (2))”: *Дакеди зна диждж припрац тоту жем, ... та вецка така ше скорка направи, же конопа не може зисц, зато не треба чекац док шеменец пуци ключки, але ... крижом дерляц ... да ше тота скорка потарга* (РН 6/1934, 4, Я. Гафич). 4. „часц паридї до хторей ше кладзе камєньчок, кулька и под. хтори ше виштрелює”: *Други конєц тих гумох привязало ше за скорку, виштригнуту зос старих бочкорох, а найлєпша була гевта зос виштригнутаго язика на ципелох* (ХомаМ 16). 5. „шметанкова скорка наверх превареного млека”: *Дзєцом ше за фриштик преварїовало млеко у пєцу*. На тото млеко ше лапала червена скорка, хтора була барз пахняца и смачна (ХомаБл 195).

скоркар х. „тарговец зос скорами; кушнїр”, лем у Гнатюка: *А тот Шайтош скоркар*

дзияцтво не достал [= не вибрани є за дзия-ка]; / давал олдوماши же зна шипивац красие (Етн9 ч. 371). || Всл. skurkar „тот цо купує скор-ри”, skurka „скора”: зајаща skurka (Buřa 251). Значене нашого скоркар предпоставяме на основи восточнословацкей паралели.

скоро¹ присл., у старших авторох 1. „швидко”: Я ше скоро облекол и идзем жу дзвером (РН 101/1926, 3); вилията ше вода скорше враца назад до рихох (Заря 6/1940, 4). 2. „пошвидко, неодлуга”: Не плач, мила моя, та ми ше врациме [з войска] / док ше катонацкей муштри научиме. / Не ско-ро то будзе док ви ше врацице, / док ше катонацкей муштри научице (= не будзе то пошвидко) (Тон ч. 167); Газда погнівани погоршел ше на ровку: „Чекай, ти гамишна жвирко, скоро ти придзеш под мойо руки!” (Етн30 8); Кед ишли два дні и три ноци, а вон ше пита тим цо на галиї: Чи уж скоро дойду? (Етн30 209); Пойдзем, мила, скоро дому, / ... сцекнем вноци / кед капитан урлап не да (Етн9 ч. 286); Коцур ше дзвига. Тих дньох запровадзую електрику ... А шветло про-свити випатра же ше не уведзе скоро (РН 36/1932, 2). || Слц. skoro „исте”. 3. „недавно”: Тот ньепознати пан скоро откацишк пришо (РНКЗаря 1938, 98); людзе хтори скоро прездравелі од даєдней оберацией хороти як су то шарлах, дифтерия (Заря 3/1935, 20, др Шарик). ➔ Вироятно зме мали и прикметнік скорі „швидки, вчасні”, бо у старшого автора зазначена форма нескори „хтори помали роби” (оп. нескори). Слц. skory „вчасні”.

скоро² присл. „лемцо не”: Пада [шніг], пада и напада скоро до колена (КостИдил); Василь ... скоро вше пожнел дому на вечеру. Даяка оштрейша жаздиня би му вера обра-цела танер на руби (РС 32/2012, 11). || Слц. skoro „исте”, серб. скоро „исте”. ◀ Од праслав. skorgъ „швидки”.

скорочка ж. „ценка скора”.

скорянец -нца х. 1. „скоряни уяш; скоряна блузна”: У хижи шедзели троме хлопи у скорянцох (КовМихГриц 102). 2. мн. **ско-рянци** „хлопски панталони з овчей скорі” (СС. Мак.): Кед були вельки жими, хлоп-пи ношели скорянци. То були панталони

едноставного крою ушити зоз виробеней баранцевовай або овчей скорі. Понеже бундичка була при целу, а скора звон-ка, бундичку ше оштригало, так дас на два пальци, же би приставала гу ноги. Горе ше скорянци закапчовало зоз ремнем. Ме-дзи Руснацами було досц югасох, хтори и вжиме виходзели з овцами на пашу, та во-ни були найбаржей запаметани же ношели скорянци (ВаргаЛю 241–242). ◀ Од скора¹.

скосциц ше -им ше зак. „барз затвард-нуц (як косц)”: Йовген Кевежди зоз Дюрдьо-ва гутори же ше древо санкох у гною скосци (Фа 96). ◀ Од косиц.

[**скот**] х. „недобра, зла особа”. ◀ Од серб. скот „исте”, а тото од праслав. skotъ „статок”.

скотуляц -ям зак. „спуциц котуляючи”. Слц. skotuľac. ◀ Од котуляц.

скотуляц ше -ям ше зак. „спуциц ше, спаднуц котуляючи ше”. Слц. skotuľac sa.

скоцени -а -е „погубени, скаранік”: Та-ки є скоцени! (Я. Рм.); То таке створене, як гваря, таке скоцене (В. Саб.). || Укр. ди-ял. скотеніти „поставца подобни статку”. ◀ Од праслав. skotъ „статок”. Нашо слово першобутно значело „подобни статку”.

скоцкац ше -ам ше зак. „здогаднуц ше, роздумац, огутац ше”: Док ше скоцкам, та-ци повем (Зд. Фей., В. Саб., Г. Р.). ◀ Неясне. Не ма значеньову вязу з меновніком коцка,

скочиц -им зак. „зоз скоком ше премес-циц з єдного на друге место”. ♦ **скочи** ци до **оч** „пред тобу є, а не видиши го, та го гле-даш”: Палє, там видли, скоча ци до оч, та-ци их видлобу. Одлож их (КовМихЦВ 187).

[**скочкобиле**] с. хлапцовске бависко: ба-вя ше два жрупи, єден з першей жрупи, зогну-ти у пасу, упрє ше з плецом до древа, слупа и под., други з його жрупи, тиж так зогнути, упрє ше до нього итд., так напавя мост; ба-вяче з другей жрупи скакою на тот „мост”, шедлаю бавячох першей жрупи як коня”; кед даєден зоз шедлацох доруши з ногами жем, його жрупа „ззубела” (ХомаМ). Авторка не наводзи у хторим руским месце зазначела слово *скочкобиле*. ◀ По сербски ше тото ба-виско вола *труле кобиле* або *ускуч-кобиле*, та назва нашого бависка очиглядно дефор-

мована сербська назва: перша часц од нашо-го *скошиц*, а друга од сербського *кобила*.

скошиц -им зак. „покошиц”. ◀ Оп. *кошиц*.

скоштовац -туєм зак. „випробовац, дожиц, зазнац”: *Док сом не служел [як слуга], задумовал сом иншак служене. Тераз кед сом скоштовал цо то, видзим же не так як сом думал* (КочЕвЦП 95).

скравани -а -е: **скравани блузни**: *женски блузни хтори були узки у пасу, а нізша часц була дакус розширена вопали ше скравани* (ВаргаЛю 214).

скравац -ам незак. „штригац платно за шице; резац древо по мери за будоване”: *поишол кров скравац на други валал* (РНКЗаря 1938, 94). Всл. *skravac „исте”* (Hal). ◀ Од *кроїц/крац*, праслав. *krojiti*. Як синоним старши хасновали и дієслово *зрезовац* (2).

скравунчиц -им незак. „скинчац (о псови, прен. и о човекови)”: *Вимахне ше дахто на вас з каменьом лебо з паліцу, ви не як други пси – хвост медзи ноги та скравунч, але атакуєце на штурму, ага. Як же!* (КовМихЦВ 75). Частейше ше хаснує форма *шкравунчиц* (оп.). || Всл. *skavučes i skavunčes pes skavuči* (Buffa 249). ◀ Онома-топейске.

скрадиц -им зак. *коц*. „скрациц”: *Дал писню обявиц, але му ю у редакції скрадзелі. Гвари ше и скрадиц панталони и др. Зоз дразу Коцур-Знаєво скрадзела би ше драга до Нового Саду* (В. Саб.). Всл. *skradzic i skracic „исте”* (Hal). ◀ Од *кратки*, праслав. *kortькъ(јъ)*. Керестурска форма зоз *ц*: *скрациц*.

скрадзовац -дзуєм незак. *коц*. „скрацовац”: *Я мою статю не будзем скрадзовац, а редактор кед сце, най ю скрадзи* (В. Саб.).

скрамбльовац -люєм зак. „нашвидко дацо направиц” (Сф. Мак.). ◀ Оп. *крамбльовац*.

скрац *скроїм* зак. **1.** „поскравац, позрезовац шмату пред шицом”. Всл. *skrac „исте”* (Hal). **2.** *прен.* (дакому) **а)** „нагуториц дакому неприємности, викласц дакому”: *Сушеда му скрала* (Ир. Фин.). **б)** „добре набиц (з паліцу и под. по задку)”: *Но, ... ша йому скраю полицає и по тих цалих надра-*

жох (Етн30 290); **в)** **скрац дакому пљондри** „научиц дакого розуми”: *Я ци скраєм пљондри... Та я думал: человек є, оженіц го... ма розум, а воно – мазжов, вол стари – а шалени* (РН 4/1929, 3, М. Ковач). ◀ Од *крац* (оп.).

скрациц -им зак. „зrobiц кратшим”. Слц. *skrátiti „исте”*. ◀ Од *кратки*, праслав. *kortькъ(јъ)*.

скрацовац -цуєм незак. „robiц кратшим”.

скрежец *х.*: ~ **зуби/зубов** „жгиртане, шкрипане зубох” **1.** *На польох ше у тим чаше робело з примитивними средствами, а кед ше окоповало кукурицу, жем була запечена, чежка за копане, та ше гуторело же то „скрежец зуби”* (НК 1980, 63). **2. а)** *Кед барз жимно, гвари ше: аж скрежец зубов!* (Кс. Дуд.); *Кед ше зоз зубами цвенка на жими, та ше гвари: скреже зубов* (Пвл. Бл.); *Стрежец зубов гвари ше кед жимно* (Люб. Як.). **б)** *Кед ше дахто нагніва, та черка, сциска зоз зубами гвари ше: скреже зубов* (Йвг. Бл.). **в)** *Стрежец зубов ше гвари и кед ше киваю, випадою зуби* (Люб. Як.). **г)** *Скрежец зубов значи „шкрипане зубох” кед даяка неволя, велька буря, кед побило на полю* (М. Рм., В. Р.); *Скрежец зубов гвари ше кед дахто церпи вельки муки, кед ше трапи и под.: У пекле плач и скрежец зубов; Но видзи ше ясно зос словох Христових, же су не шицки прави синове царствия, бо вельо „изгнани буду во тму кромешною, гді будет плач и скрежет зубов”* (РН 84/1926, 4, М. Мудри). || Чес. *skřehotati „гравчац”, поль. zgrzytać „жгиртац”, укр. скреготати „исте” скрегіт „1. шкрипане; 2. жгиртане зоз зубами”, скрегіт зубовний „барз вельки гнів”, рсй. скрежетать „жгиртац”, серб. шкргутати*. ◀ Онома-топейске. То вираз кнїжкового походзєня, цо можеме заключиц и з остатнього прикладу – цитату на цсл. язiku: *гді будет плач и скрежет зубов*. Мєновнік *скрежет „шкрипане”* нашому чловекови не бул розумлїви, та ше прето часто деформує у бєшєди: *скрежец/скреже/стрежец зубов/зуби*. У Руских новинох зазначєни и прєклад *шкрипанє зубох*: *буду вигнати до цми остатней, дєе будзє плач и шкрипанє зубох* (РН 17/1932, 3).

скресац -ешем зак. „очухнуц, креснуц з оцилку по кременю (при паленю огня)”: *Фаркаш му гутори: „Кед будзеш мац вельку нужду, положиши [три шерсци з мойого хвоста] на кремень, скрешеш зоз оцилку, до раз сом там при це!” ... Винє шерсц зоз кишенки, оцилку и кремень, скреше* (Етн29 117). ◀ Од *кресац* (оп.).

скривац -ам *незак.* „криц”. ◀ Од *криц*.

скривац ше -ам ше *незак.* „криц ше”.

скривиц -им зак. „зробиц кривим”. ◀ Од *криви*.

скривиц ше -им ше зак. „постац криви”.

скриня ж. „лада (за одкладане шматок)”: „Дзе би ши их [шмати] складала?” / „[В] цисаровой скрині, Боже мой єдини!” (Етн9 ч. 39; и ч. 304) || З подобним значењом слц. *skriňa*, чes. *skříňe*, поль. *skrzynia* (дем. *skrzynka*), укр. *скриня*, рсй. *скрин* и *скриня*, серб. *шкриња*. ◀ Прейґ ст.в.нем *scri:nī* „ладичка, фийовка” од лат. *scri:nium* „ладичка, фийовка за папери”. Од *скриня* виведзене и нашо *прискринок* и *прискринка* (оп.). Понеже є розширене у заходно- и восточнославянских языкох, слово *скриня* и у нашим языку виroyтно старше од мадяризма *лада*, од хторого є поциснуте.

скриц -иєм зак. „положиц на скрите место”. Всл. *skrys* „исте” (Нал). ◀ Од *криц* (оп.).

скриц ше -иєм ше зак. „склонїц ше пред другима”. ♦ *най ше скриє* „вон мало вредзи, треба же би ше ганьбел пре свою роботу и под.” (В. Саб.); *скрий ше: Ти барз „вельо” знаиш! Скрый ше!* (= ти ніч не знаш) (В. Саб.); *скрил би ше до мишовей дзири* „бої ше, ганьби ше”. || Слц. *schoval* (*vorchal* a pod.) by sa do myšacej diery „ганьби ше”.

скричац -чим зак. „оглашиц ше з криком”. Слц. *skričať* „исте”. ◀ Од *кричац*.

скромни -а -е **1.** „умерени у шицким”: *Скромни то умерени у шицким, чуварни, хтори не жиє ґалантски* (М. Рм.); *Скромни то тот цо чува, не потроши, зайдзе ше з меншим* (Вер. Рм.). **2.** „покорни, потульни”: *Кед оцєц прииол дому, так ше з нами вадзел, таки зме були скромни* (Пвл. Бл.). Укр. *поскромити* „умириц”. || Всл. *skromni*

(Buffa 251), чes. *skromný*, поль. *skromny*, укр. *скромний*, рсй. *скромный*, серб. *скроман*. ◀ Праслав. *съ-кромъль*, а то од *kroma* „край” (од того и нашо (о)к*рем* и *кромка*).

скрупавиц ше и скрупиц ше -им ше зак. „позбивац ше до крупох, кулькох” (Г. Р.): [Кукуричну муку] сипало кус покус до води, же би ше замешка не скрупавела (ХомаБл 196). ◀ Оп. *крупниц ше*.

скруциц -им зак. **1.** „пременїц напрям рушаня”: *Кед сом ишла до вас, скруцела сом коло самопослуги, бо сом уж познала червени черепи на хижох* (Пвл. Бл.); *Шеднул сом на циву [на бициґли], Маґдаленка заобращала педали, скруцела по улїчки* (Пап-гДюКШ 163). || Слц. *skrútiť* „исте”. **2.** прен. „повесц неправду”: *Син сцєл остац сам на салашу да може набрац жита з пойда, гварел родичом: Мнє ше нешка не идзе до вала-лу. Скруцел им там дацо же прето и прето не пойдзе* (В. Саб.); *пове слово, та уж скруци, а на око таки до швета* (РН 15/1936, 3). ◀ Од *круциц*. ♦ ~ з *носом* „з мимику виражиц незадовольство, недзєчносц”: *Кед питам од дохтора упут до специялисти, а вон лєм скруци з носом* (Г. Р.).

скруциц ше -им ше зак. „закруциц ше у форми клубка и под.”: [Кандур] *скруцени за буджаком – грає* (ЛатякТал 146); *Їж ше скруцел до клубка*.

скруцовац -цуєм *незак.* „меняц напрям рушаня”.

скруцовац ше -цуєм ше *незак.* **1.** „закруцовац ше, змотовац ше”: *Гадвабни буби ше скруцовали до ґалетох* (Лев. Ск.). **2.** „круциц ше до главкох (о капуста)” (М. Рм.): [Капуста] *ше такой почньє скруцовац до главкох* (РНКЗаря 1939, 134).

скубац -бам и -бем *незак.* (даєдни значєня маю переважно презент на -бам, а даєдни на -бем) **1. а)** у злучєню ~ *пирє* „вискубовац, таргац пирє з гускох и качкох за перини и под.”: *Гуски ше на пирє скубало три раз до рока, а хто мал вєцєй пиря як цо му требало, предавал го пиряром, хтори го куповали по валає* (ПапОп 37); *Качки ше добре скубау* (Ир. Фин.); *Ша цо сом робєла? Озда сом гуски скубала* (Рускинї 189); *пон-*

дзелок була скубац пире у сушеди (РК 1937, 17). **б)** „оскубувац, оберач пире зоз зарезаней живини”: Кура добре попарена кед пире з ней легко виходзи (да ше скубац) (ХомаБл 173). **в)** „вискубувац, таргац волну зоз овцох, заяцох”: Волна им [ангорским заяцом] нарошнье до 15 па и вецей сантиметри длужини, хтора ше стриґа льебо скуба зоз ных (Заря 4/1938, 3, Й. Хромиш). **г)** „скубац влакно пред предзеньом”: Скорей як ше почало преси, влакно ше наскубалоз з руку и закруцело на вершинк, та завязало зоз сатніком (ДудашКс 153). || Всл. skubac: šicko še skube co ma pire na sebe. **2.** „пасц траву (о статку)”. Всл. cele skube travu (Hal). **3. а)** „цаґац дакого за власи”: [Гуска] така безочліва постала, же нас шицких скубац почала (КовМихЯни 10). Всл. skubac sebe vlasy (Hal). **б)** *прен.* „рушац, штухац дакого”: Не повем ци, бо повеи же це скубем (Пвл. Бл.). ◀ Праслав. skub(a)ti.

скудлачени -а -е „справени на кудли” (СС. Мак.). ◀ Оп. кудли, кудлати.

скудовчиц ше -им ше зак. „заплесц ше, помервиц ше до громадки (о цверни и под.)”: Цверна кед ше скудовчи, та ю не мож розмервиц (Пвл. Бл.); Конопа кед ше предла або длуго стала, та ше скудовчала (= помервела ше) (Г. Р.). ◀ Од кудовчиц ше (оп.).

скуліц ше -ім ше зак. „счупиц ше”: Дідо ше скулел як тащок и сцекол од баби (РН 103/1926, 3); Чловек ше скулел (= зменшал ше) кед змокол, замарз и под. (В. Саб.); Кед чловек нездрави, не сце ше му, та ше скулел (Лев. Ск.). || Укр. (с)кулитися „(с)чупиц ше, скруциц ше (од жими, болю, страху)”, поль. kulić się „ścisnąć się do klubka”. ◀ По ЕСУМ-у недосц ясне походзене (оп. кулити). Брукнер вяже тото дієслово за меновнік куля „округли предмет” (скуліц ше би значело „скруциц ше до кулі”; тоту предпоставку могло би потвердиц и нашо скулькац ше „позбивац ше до кулькох” (оп.)).

скулькац -ам зак. „розтрошиц”: Скулькал маєток (Лев. Ск., Ир. Ск.). ◀ У основи вироятно меновнік кулька, але не ясне як настало таке оддалене значене дієслова скулькац.

скулькац ше -ам ше зак. „позбивац ше до кулькох, скрупиц ше (о сипкацей матерії у чечносци)”: Працок за маджун „желєфикс” перше треба розправиц у літней води, бо кед ше положи директно до горуцого маджуну, може ше скулькац (Мар. Рм.); Мука ше скулькала „збила ше до кулькох, бо длуго стала” (Гел. Мед.). ◀ Од кулька.

скундаловац -луєм зак. **1.** „покончиц, вивесц”: Тоти роботи коло ошвиценя Церковней улічки треба уж раз скундаловац (Ю. Хр.). **2.** Скундаловац значи „сциґаніц” (Лев. Ск.). || Слц. експр. kúdoliti sa i kundoliti sa „валяц ше, гарнуц ше у габох, гомбульох (о праху, молги, диму)”: dym, prach, hmla sa kúdoliti; слц. kúdol „габа, гомбуля (молги, праху, диму)”; слц. диял. kundoliti sa **1.** „биц ше, нацаговац ше”, **2.** „буртавиц ше (о власох)”, слц. skundoliti „rozviti”, дзвигнуц, знемириц”: s. prach. Форма кундаловац (оп.) значи „бешедовац, дискутовац; прец ше”: Ми двоє кундаловали (Дю. Ив.); повратна форма кундаловац ше значи „биц ше” (Лев. Ск.). ◀ Неясне. На основи тих пар прикладох недосц викристалізовані ані значеня. Оп. **кундаловац ше**.

скупариц -им незак. „скуповац, сановац дац пенєжи и под.”: Але тераз бачи Антонь не скупарел. Давал пишичкови хлеба (РН 4/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од скупти (оп.). Частейша форма **скуповац**.

скупенда х. и ж. „скупа особа”. Укр. скупендра „исте”, слц. skupaň „исте”.

скупти -а -е „хтори санує дац (пенєжи и под.), с. шкрт”: Мой оєц бул скупти над скупима. Наєсц ше нам дзедом до сита не дал (КовМихЦВ). Слц. skúpy, чес. skoupý. ◀ Праслав. skuprъ. ♦ **подли два раз роби а ~ два раз плаци** „пре скупосц чловек ище вецей траци”.

скуповац¹ -пуєм незак. „сановац дац (пенєжи и под.)” (о. Ю. Рац): Скуповац значи сцискац пенєж, оцадовац, сановац и себе и другим (Мел. Пвл.); И морію не скупує зоз своїма людзми. Кажде рано на пияцу фришка риба (РН 30/1934, 3); Поверх глави [му] вичне скупованє, а ніяке ґаздованє (Мед-Люватор 110); Єден кухар зос Детроиту, ...

котри цалого свого вику скуповал ... зохабел на школи и просвітним дружеством 200.000 Долари (РН 43/1930, 3). || Укр. скупувати и скупитися „исте”. ◀ Од скупы, праслав. skqrъ.

скуповац² - пуем незак. „зазберовац”: Оцец почал скуповац имати, бо сцел пойси дому (Пвл. Бл.; и В. Р.). || Карп. русин. скуплюватися „громадзиц ше”: Діти ся скуплювали пила танка, што появился в селі „дзедзи ше зберали коло тенка”; Коровы скуплювалися пила колодязного валова з водов „крави ше зберали коло валова”, скуплений „нагромадзени, позберани”: Пила клуба шуміла скуплена челядь „пред клубом лярмало позберане дружество” (Чорі); укр. скупчувати(ся) / скупчити(ся) и скуплювати(ся) / скупити(ся) „зберац (ше) / позберац (ше) на єдно место”: скуплюють свої сили „збераю свої моци”, весь остаток його енергії скупився на одній думці „шичок остаток його енергії сконцентровав ше на єдней думки”; серб. скупљати „зберац; зазберовац”. ◀ Праслав. кура, куръ „громада, вельке количество”; од того и нашо литературне *вкупни, вкупно*. По карпатскорусинских и українских паралелох нашо *скуповац* тиж карпатске (не сербска пожичка).

скупоц ж. „прейгмирна чуварносц”: [Бул] скупы як то уж лем Руснак зна буц. Пре тоту його скупосц, а и прето же бул так дакус тутмасти, людзе знали з нього шмихи робиц (КовМихЦВ).

скуриц -им зак. 1. „мочно вдериц”: [Мо-йо родичи] Више точно знали кеди ме треба совитовац, кеди загрожиц а кеди ми треба позауха скуриц, лем сом више мушел послухац (Дзвони 6/1997, 10). 2. „сцекнуц, чмигнуц”: Але я накеди осетел жем под ногами, скурел (РН 1/1937, 4); тот – скурел, не поведа ані здрави оставайце (РН 31/1937, 4). 3. „повесц неправду”: Боме то не намаścене але белаве, дзе ши ше так бовкнул. Не могол сом єй правду повеси, та сом такой „скурел” же сом вибегнул на паньвацкиц у гумне (Сл. Шанта). ◀ Од *куриц*.

скуриц ше -им ше зак. 1. „нараз ше за-куриц (о диму, праху)”. 2. *безос.* (з дакого)

„нагнівац ше”: кед ше з нього скурело!... „кед ше нагнівал, кед скочел” (Сф. Мак.). ♦ [пошол, сцекол] лем ше (так) за нїм скурело, [аж ше] скурело за нїм, ридше аж ше за нїм *курело* „барз швидко пошол, сцекол”: Баба забула и на сакайтов и на мачанку, вибегла на двор, аж ше скурело за ню (КовМихЦВ 144); Кед му осетели ноги тварду жем скурело ше за нїм як за – сятим Илийом. И його не стало з двора (РН 4/1929, 3, М. Ковач); вибегла на двор аж ше скурело за ню (РН 22/1930, 3, М. Ковач). || Поль. *ucieka aż się kurzy* „сцека аж ше за нїм кури”. ◀ Од *куриц*.

скурчиц -им зак. „скурциц, зогнуц (ноги, цело)”: Бул барз вельки, та кед умар, не месцел ше до труни, та му ноги мушели скурчиц (Ир. Фин.). Всл. *skurčeny nos hore* „нос скурцени до горе” (Lacko 77). ◀ Од *курчиц (ше)* (оп.).

скурчиц ше -им ше зак. 1. „скурциц ше з целом (од болю и под.)”. || Всл. *skurčic se „исте”* (Hal). 2. *прен.*: Цали ше промет зос житом скурчел. У тим режиму не могло ше ані предац, ані купиц (РН 5/1932, 4). ◀ Од *курчиц (ше)* (оп.).

скурчовац -чуем незак. (гу *скурчиц*) „скурцовац, зогинач (часци цела, цело)”: [Рошліна при дотику] збера ше до клупка, або своєю лысце скурчує (Заря 16/1937, 7).

скурчовац ше -чуем ше незак. (гу *скурчиц ше*) „скурцовац ше з целом (од болю и под.)”: *Дополадня сом ше скурчовал у больох од инекцийох* (РК 1930, 72).

скусац -ам зак. „покусац”: Зобудзи ше вноци наш челеднік, шкоблі ше, бо є од суньогох скусани (РС 18/2004 (30. 04), 13). || Всл. *skusas „исте”* (Hal).

скусовац -суем незак. 1. „секирац, штухац, увредзовац”: Шекра лем скусує невесту (Вер. Рм.); Скусовац значи „штухац, заєдац” дакого (М. Фей.); Дахто дакого скусує кед не сце отворено увредзиц, але зато уджобне, пове, увредзи на фино: його шестра ме тельо наскусує (Вер. Рм.). || Всл. *rokusovac „исте”* (Bartko 202), всл. *rokišovac „исте”* (Buffa 214). 2. „оддалей випитовац, дознавац”: Скусовац значи оддалей дознавац, колешиц (М. Рм.); Пришла

ю скусовац – схопно ше випитац, видайкац цо ю интересе (Г. Р., Пвл. Бл.); Дочула и жена же мам тот апарат [цо одкрива правду] та почала скусовац же чи я мал другу жену там, у Америки и силом сце да видзи на апарат чи будзем гуториц правду (РНКЗаря 1939, 88). **3.** „пробовац, спокусовац, с. искушавати” (исте цо и скушовац): Була полна вири до людзох, ... до живота цо ю уж при перших крочайох почал скусовац и наганяц на роздумованя (КочишОск 50); Исус посцел 40 дні у пустині, а дьябол го скусовал (В. Саб.). || Укр. спокушати/спокусити „пробовац/випробовац; соблажньоца/соблажніц”, укр. діял. скушувати/скушати „исте”; слц. skúsiť „1. попробовац; 2. зазнац, дожиц, с. искусити”: skúsiť niečo na vlastnej koži, on už veľa skúsil. ◀ Од праслав. kusiti „коштовац; пробовац; спокусовац” (ЕСУМ). Оп. и **скушовац**. → Значене под (1) „секирац, штухац, увредзовац” у свідомосци бешедуючих ше вяже за дієслово куцац (праслав. kqsati).

скушиц -им зак. **1. а)** „зазнац, дожиц, с. искусити”: Верим же би так не гуторел да скушел тот рай на своїм хрибце (РС од 12 07. 1946, 3); Скушиц значи зазнац да цо недобре, напр.: Я то скушела (Г. Р.). **б)** „упознац з власним искуством”: Теди сом го скушела кед сом з нїм путовала (Пвл. Бл.). || Всл. skušic „исте”: pola sveta skušic (Buffa 251). **2.** „дознац, оддалей випитац, виколешиц, випробовац” (Г. Р.): У тим прииол на його польо еден мали дьяблик, котрого сотона з пекла послал, да доброго бачика Янка скушує и на грих зведзе „Скараніку еден! – ричал на дьяблика сотона; Кед того параста не скушиш горко тебе будзе” (РН 10/1929, 2). ◀ Оп. **скусовац**.

скушовац -шуєм незак. „скусовац, спокусовац” (исте як и скусовац (3)): Диявол: Уж вельо роки мам наложено людзох скушовац и зводзиц, та сом вера уж и вистал. ... Алкогол: Знаш ти цо? я ци будзем на помоци, будзем людзох зводзиц и жу тебе лифєровац. Ти не мушиш иицких людзох скушовац и зводзиц. Едну вельку част приобрим ци я и до своей власци достанем та ци обявим. ... И од того часу дзєпхоторих

людзох скушує, зводзи и обрабя Алкогол (РН 23/27, 3); Чловек у добрим утвєрдзєни, та ше неда [звесц дьяблови на злє]. Кед му уж досадзєло дьяволске скушованє скричал на нього: „Да цє вєцєй мойо очи нє видза ...” (РН 34/1929, 2); [Преосв. Владико] Народ сце вєльо од Тебе да чує / У часох кед дьявол го барз скушує (РН 13/1935, 3); Боже Израильов, чом нас тєльо скушуєш (РН 44/1935, 2). ◀ Оп. скусовац. → На форми **скушиц** (значене (1)) и **скушовац** могло мац уплїв и сєрбске искушавати „лукаво испитивати; ставляти на испит, пробу”.

слабєньки -а -є „слабки, барз слаби”: Бо, кед ше будзємє старац задовольци лєм своєю цело, дух наш останє слабєньки и нємочни же би владал з целом (Заря 1/1939, 1).

слаби -а -є **1.** „хтори нє ма моци”: Ти ище слаби, та не можєш такє чєжкє ношиц. **2.** „худї”: Таки бул слаби по операций. **3.** „недосц вироснути, нерозвити; неквалитетни”: Жита того року слаби. Общєславянскє. ◀ Праслав. slabъ. ♦ (**таки є слаби**) **аж видно през нього** „о хорим, слашим чловекови” (В. Саб.).

слабиц -им незак. „робиц слабим”: [З незлагоду] сєбє, браца мили, лєм слабимє (РН 29/1937, 2, Я. Фейса). || Слц. slabiti „поставца слаби, слабнуц” (HSSJ). ◀ Праслав. slabъ.

слабки -а -є дем. и гипок. „слаби, слабучки”: У єдного так вожєлї гной. ... Бачи Янко бул слабки, алє мольбу мушел врациц (ErRuth 85). || Всл. slabky „исте” (Hal).

слабнуц¹ -нєм незак. **нєпрєх.** „поставца слаби”: Алє ище пред тим осетєл вон, же му цело слабнє (РН 23/1934, 2). || Всл. slabnuc „исте” (Hal), слц. slabnúť „исте” (HSSJ).

слабнуц² -нєм прєх. „робиц слабим, ви-слабийовац”: Цєло-душу людску нїч так не слабнє, як смутни думки (РН 68/1926, 2).

слабо присл. **1.** „недосц моцно”: Слабо сциснул сноп. **2. а)** „мало”: Праицата му слабо єдза. **б)** „недостаточно”: Слабо кармиш конї. **в)** „неквалитетно”: То слабо поробєнє. **г)** „ридко”: Слабо дзєнь да сом нє варєла бишальми на компот (Пвл. Бл.). || Слц. slabo „мало”: slabo platiti, lampu slabo svietia.

слабосц ж. 1. „фізична вислабеносц”. 2. прен. „недостаток, хіба”: *Повоал нас на-далей, да слабосци и крехкосци єдни других церпежліво зношине* (РН 43/1935, 3).

слава ж. „преслава, святочносц; госци-на”: *А ти Цар-Янчи, ти идз жу оцови, питай трицец дукати ... же будземе правиц єдну славу* (Етн29 231); [У цара госцина после войни.] *Силвестер скочел споза дзверох, ви-шол поцихи вонка, та пошол жу слави, заш танцовал* (Етн); [Врацел ше царов син.] *Велька слава у цара була* (Етн29 112). Общеславянске. ◀ Праслав. *slava*. ♦ **бодай** ~ **була** „дацо з вельку параду почало, а вец недобре було”: *Одала ше бодай слава була „недобре ше одала, нещешліва є у малженстве”; И я ше одала, бодай слава була, / бо-дай моя глава завязана була! / Чкода, Боже, чкода, та и тото древо / цо на моєй свадз-би вчера погорело* (нар. писня, Шв 1/1989, 102); слц. *marná slava* „уж дармо, уж не мож виправиц”; ~ **богу** „щицко добре”, угро-руске *слава Богу* (Неділя); ~ *Исусу Христу* „здравканє”.

***славик** х. зоол. „соловей, *Luscinia luscinia* L.” Варіянта общеславянскей назви зоз словацкими фонетичними рисами, гоч и у зах.укр. диял. зафиксоване *славік* (Тимко 96, 121, 128). || Всл. *zaspivaj slávičku v zelenem hájičku* (Štolc 441), поль. *ślowik*. ◀ Праслав. *solviŋj*. Форма *славик* нешка забу-та. Можеме ю нагаднуц лем у БиндКост 93: *В тим желеним гаю шпива соловичок, / за кроком Ганічки крача Яничок*. Народни шпивач место *соловичок* вироятно ту похасновал форму *славичок*, з хтору стих ма 11 склади (як и слідуєщи стих), а хто-ра ше римує зоз *Яничок* у идущим стиху: *В тим желеним гаю шпива славичок, / за кроком Ганічки крача Яничок*. Але редак-торе зборніка место *славичок* похаснова-ли форму *соловичок*, бо форма *соловей* од конца 19. віку (кед 1890. видати Врабе-льов „Русскій соловей”) уж була позната нашим інтелектуалцом.

славиц -им *незак*. 1. „преславйовац, святочно означовац”: *Облапел ю, вона йо-го, та пошлі нука ... Йоан не шшол за три*

дні вонка, вше славелі (Етн29 48). 2. „возно-шиц, воздзвиговац над другима”: *Тот ле-жинь цо сом го славела, вжал богату* (Пвл. Бл.). 3. „тримац швето, швециц”: *Жалос-не єй припадо тєраз тото вельке швето. Пада єй на розум як кедишик славела Кра-чун* (РН 1/1927, 3); *У даєдних крайох сла-вел ше празник Рождества Христового на 6. януара ведно зос Богоявленйом. Ин-тересантни вопрос, чом ше нешка празнує Крачун на 25. децембра* (РН 57/1926, 5). Зоз тим трецим значеньом народни еквивалент *швециц*: *швецела Крачун, швецел ше праз-ник Рождества*. ◀ Общеславянске, од прас-лав. *slava, slaviti*.

славне у *функи*. *пред*. „доживйовац да-цо як окреме значне”: *За младих було славне присц [до Керестура] пред Кирбайом вечар* (Ю. Пап).

славни -а -е „барз познати, достойни слави”: *Вона була скорей жаздиня славна на цали валал* (РН 33/1932, 4); *Мой бачи Андри бул славни чловец у рускей часци кедишньо-го Шиду*. *Славни бул прето же долги роки служел народу як дзвонар у рускей церкви* (КовМихКап 13); *Баба Галийова (худобна була), славна, бо назбєрала зос класкох 2 мирового жита* (БиРК1937, 137). || Всл. *slavny*. Общеславянске. ◀ Праслав. *slava, slaviti*.

славольни -а -е „вше розположени, дружтвени, добрей дзеки”: „Славольни” *то вше весели, розположени, дружтвени, добрей дзеки, не надудрани* (М. Рм.); „Сла-вольни” *то добра прикмета: то весели, хторому вше по дзеки* (Г. Р.); *Марча нешка пришла весела, славольна* (Лев. Ск.). ◀ Од старшей форми *свавольни*, а тота од злу-чення *своє-вольни*. || Карпатски паралели маю форму зоз *сва-*, рідко и зоз *сла-*: укр. *свавольний* „самовольни”, *свавілля* „само-воля”, *сваволити* „буц самовольни”; поль. *swawolny* „1. несташни, бесни; 2. розиграни, нескромни, розвязани; 3. *заст.* самоволь-ни”, *swawola* „1. несташносци; 2. самоволя, робєне лем по своїм”. Укр. диял. *сваволити* „бербляц” настало з укриженьом формох *славити* и *сваволити*; так настало и на-

шо *славољни*. → Нашо старши авторе под уплївом українського *свавольний* хасновали форму *свавольни* зоз значеньом „самовольни”: *Но лакомна муха / допита, сваволна, / више леци до млека / дзе кантичка полна* (РК 1921, 34).

сладзиц -им *незак*. „засладзовац”. Слц. *sladiť „исте”*: *sladiť kavu*. ◀ Од *сладки*.

сладзиц ше -им *ше незак*. „засладзовац ше”: *Садзме дrevка овоцovo, / ... док вирошню, з їх плодами / сладзиц ше будземе* (ПЗ).

сладкави -а -е „дакус сладки”. Слц. *sladkavý „исте”*.

сладки -а -е „хтори ма приємни смак характеристични за цукер и мед”. Общеславянске. ◀ Праслав. *solidъ-къ*.

сладки цирок *х. бот.* „*Sorghum bicolor* sups. *saccharitum*” (Прегун 280).

сладко *присл.* „зоз сладосцу, з вельким уживаньом”: *Кед ей гaздиня да [серватки], однесе своїм дзецом, як сладко поедза!* (ЕтнV 102); *барз ми слатко було читац [Руски новини] и барз сом ше радовал* (РН 21/1927, 3).

сладнуц -нем *незак*. „доставац сладки смак”: *Паленка од анишу сладне* (В. Саб.).

[**сладолед**] *х.* „залядзена лакотка з млека, жовчкох, цукру и др.” ◀ Од серб. *сладолед*. У литературним языку хаснуеме форму *сладоляд* – калк истого сербизма *сладолед*.

[**сладоляд**] *х.* преложене сербске *сладолед*.

слама *ж. 1.* „сухи стебелка житаркох”: *ражова ~, мугарова ~, житна ~, овшана ~, прошана ~* (МудриАл). **2.** „брадло слами”. Общеславянске. ◀ Праслав. *solma*.

сламар *х.* „хлоп хтори при тлачарки кладзе сламу до брадла” (МудриАл).

сламка *ж. 1.* дем. од **слама**. **2.** „стебелко”: *А кед на моцней жеми жито густо пошееме, будзе воно роснуц високо, да достане цо вецей воздуху и прето сламка остане слаба, на ю витор фришко поваля* (РН 8/1931, 4).

♦ **сламку крижом не преложи** и **анї сламку не преложи** „барз є подли; нїч не сце робиц”; слц. *križom slamy nepreložit „исте”*.

сламково квице *с. оп.* **сламняне квице**.

сламністи -а -е „у хторим єст слами”: *Добри ци гной, не сламністи. Сламністи гной ше гвари кед у нїм єст ище досц незгнітей слами, обично коньски гной сламністи, бо коньски балежи не так розмоча сламу* (В. Саб.); *до цеплей заградки [ше накладзе] несгнітого сламністого гною зос хліва* (Заря 22/1935, 174). || Всл. *slamnisty hnuj „исте”* (Hal).

сламняне (сламяне) квице и **сламково квице** *збир. бот.* „*Helichrysum bracteatum* (Vent.) Willd”. У всл. *slamjane kvitki*, серб. сламено цвеће, мадъ. *szalmagyopár*. Хаснуе ше ище назва **сухе квице** (Тимко 26), а Я. Прегун зазначела и назву **сламово ружички** (Прегун 284).

сламняни -а -е **1.** „виплєчени зоз слами”: *сламняни летни калап* (РН 82/1926, 4). **2.** „закрити зоз сламу”: **слам(н)яна шона** була при аклю, та през лето бул у ней статок; могла буц и далей, не при аклю, та служела як плевнік: за одкладане шена и под. На углох мала слупи, древени або муровани з валькох, на бокох „мури” були з посконох або з єдного шора снопох кукуричанки; кед була при брадле слами, та кед ше тлачело, слама з елеватора ше перше пуцала на ню да ю лепше закриє. Було и **сламяни хліви** (В. Саб.). Литературна форма **сламяни**.

[**сламняча** и коц. **сламяча**] *ж.* „сламяни мадрац”: *Нука до посцелї ше кладла сламняча, наповнена зоз сламу або лісцом зоз чутки кукурици; на сламнячу ше пресцєрала поньва, а на ню керпара; на сламнячи ше спало* (ДудашКс 161). ◀ Судзаци по суфиксу -(н)яча, наша форма походзи од сербскей *сламњача*. Карпатски паралели не маю тот суфикс: слц. *slamník* и *slamenik* (1774) „исте”, укр. *солом'яник „исте”*, всл. *slamnik* и *stružlak „исте”* (Hal), карп.русин. *солможак „исте”* (Чорі), мадъ. *szalmazsák „исте”*. Кочурска форма *сламяча*. Неясне хтора була наша назва за *сламнячу* пред приселеньом.

сламов -а -о/-е „хтори ше одноши на сламу”: *при ярніх роботох зоз сламовим*

плодом брало ше дзешату часц. Косач ма право гледац и слами (те. тот цо кошел на газдовой жеми мал право достац дзешату часц слами) (ТамашРКер 87).

сламяне квице оп. **сламняне квице**.

сламяни -а -е оп. **сламняни**. • ~ **молитва**: Не будзем ше тєраз модліц, бо сом вистата, та ми молитва будзе сламяна. Кед ше дахто модлі вистати або поспани, та не дума на тото цо ше модлі, вєц ше гвари же його молитва сламяна (Г. Р.).

сламянік х. коц. оп. **сламнянік**.

сламнянік х. „сламяни калап”. Слц. slamenák „исте”. Лит. сламянік.

сламяча ж. оп. **сламняча**.

слани -а -е „хтори ма характеристични смак солі”. Общеславянске. ◀ Праслав. solnъ.

сланїна ж. 1. „масне пасмо под скору при швинї и др.” 2. „таке пасмо насолєне и окурене за єдзєне”. Всл. slanimu рєчу (Czambel). ◀ Од слани. ♦ **вєшенї и хлебовка (ренда) од сланїни добра** „кед човек потроши шицко єдзєне, та го и смак єдзєня може задоволїц; дословно: вєшенї сланїна уж поєдзєна, та и єй смак задоволї човека” (В. Саб.).

сланїнка ж. дем. од сланїна.

сланїнкар¹ х. „бичак без фейдера”: Сланїнкар не мал фейдер, та ше легко заверал; зоз сланїнкаром ше не мож бичачкац, з нїм ше сланїни резало; положели зме го на длань, вдерели по руки и питали ше: бичак, сцєш сланїнки? Кед ше завар, значи же сцєл сланїнки (Ю. Пап).

сланїнкар² х. зоол. „птичка Parus major L.”: [На яр] сланїнкаре вше частейше доволювали своєю самици (КочЕвПА 111). Тоту птичку лапаю на фалаток сланїни, зоз чим и мотивована назва. Можлїве же стабилизациї лексеми помогло и то же ше у истим значєно хаснує у серб. сланинарка (Тимко 96, 124, 129).

сланкави -а -е и **сланяви** -а -е „дакус слани”: [Месо] кус ше го посолєло да будзе сланяве (гуторели и сланкаве) (ХомаБл 179).

[**слєпоочница**] ж. анат. „часц глави од уха по чоло”. ◀ Од серб. слєпоочница. У мишаних штредкох хаснує ше и вираз *шлєпе око* (преклад сербского слєпоочница). Наш еквивалент *слиха* (оп.).

слизи ж. мн. (єд. слиза) „чєчносц хто-ру вилучую шлїжніки у очней глїбки”. Всл. sliza: slizi mu kapkaļi (Czambel), слц. slza, поль. łza, укр. слїза и сльоза. ◀ Праслав. slъza. По ЕСУМ-у и М. Фасмерови зродне зоз шлїжиц, шлїзки.

слизочка ж. бот. „Melisa uniflora Retz”. Дериват од слиза и дем.суф. -к-. Локална семантична мотивация пре випатрунок лїсткох рошлїни (Тимко 78).

[**слика**] ж. 1. „твор малярства”. 2. „фотографски знімок”. ◀ Од серб. слика, а тото од праслав. likъ (од того и нашо лїцо). Зоз значєньом (1) наш еквивалент *образ* (оп.).

[**сликер**] х. „фотограф”. ◀ Од серб. сликар „исте”.

сликерня ж. „фотографски апарат”. ◀ Од сликовац, сликер.

[**сликовац**] -куєм *незак. и зак. „фотографовац”*. ◀ Од серб. сликати.

[**сликовац ше**] -куєм *ше незак. и зак. „фотографовац ше”*. ◀ Од серб. сликати (се).

слиха ж. „бочна часц лопова, tempora, с. слєпоочница”. || Слц. slucha „исте”, укр. діял. слиха „исте”, всл. slycha „исте” (Hal). ◀ По ЕСУМ-у вяже ше зоз *слихац „чуц”, праслав. slychati, slyšati (оп. *слихати*). У мишаних штредкох хаснує ше и вираз *шлєпе око* – калк сербского слєпоочница. Поль. skroń, укр. скроня и висок.

сличка ж. дем. од слика.

[**слични**] -а -е „подобни”: Словаци бєшєдую барз сличним языком нашоу, так же ше Словак и Руснак краишнь можу порозумиц (Заря 5/1938, 1). ◀ Од серб. сличан, а то од праслав. likъ. Нашо еквиваленти прикетнік *подобни* (оп.) и *здабац; здабе на дакого/дацо* = сличан је коме/чєму.

слишиц -им *незак. „чуц”*, лєм у Гнатюка: Чит ти, цєро, не крич ти, / ша нас нїхто не

слиши (Етн9 ч. 21). Всл. *slyšic* „исте” (Hal), укр. діял. *слишати*. ◀ Праслав. *slychati*, *slyšati*.

словак х.: *червени* або *пегави* як *словак* „упадливо червени або пегави” (В. Ерд.).

словенски -а -е: *по словенски* присл. „по словацки”, лем у Гнатьока: *Почали [мачки]: мрав, мрав. Пита ше их леґи́нь: А чого так мравчите? Ну, придзце, а огрейте са! (Тоти мачки не знали, лем по словенски). Пришли мачки, почали леґи́ня драпац. А пита ше их леґи́нь: А чого ме так драпате?* (Етн29 270–271). Руснаци у сиверней Мадярскей тиж хасную тоту лексему: *Свашки шпивали по словенски* (РС 35/1988, 9, М. Жирош). ◀ Праслав. *slověnin* (мн. *slověne*).

словичко с. дем. од *слово*. Всл.: *he ozval še aňi slovičko* (Czambel).

слово с. „найменша языкова єдинка з одредзеним значенном, с. реч”. Общеславянске. ◀ Праслав. *слово*. • **дойсц до слова** „застановиц дакого у його длуґей бешеди и одвитовац му”: *Не мож дойсц до слова од це! „тельо ми приповедаш же ци не можем дац одвит”; з єдним словом модал.: вжал себе шекеру, пилку, гоблі, длата, з єдним словом так вам повем, цо треба єдному майстро-ви, шицко* (Етн29 1); *Косидба того року [пре дижджи] почала нескоро. ... Кукурици єст и неокопаней. З єдним словом шицка польска робота збегла ше нараз* (РН, ч. 28, 1940, 4); **од слова до слова** „як ше бешеда предлужела, у дальшей бешеди”: *Не познала ме, а вец, од слова до слова, та ше ми питала чи то я* (Люб. Як.); [По хованю] *родзина почала о талу цо остало за Митром. Од слова до слова, та ше и я умиишал* (РС 1-2/2013, 11); ~ **по ~ оп. од слова до слова:** *И, слово по слово, дошло до того же векишина присутних твердзела же ... би их [жени] не могол ніх-то препознац* (ErRuth 72). ♦ **дачийо ~ вецей вредзи як дачий капитал** „дачаия порада, потіха и под. барз вельо може значиц тому кому є потребна” (Лев. Ск.); **мили на слову** „милей бешеди, приязни у бешеди з другима”: *Мили на слову то тот цо ма умилну бешеду* (В. Саб.); **потримац (тримац)** ~ : *Ситкар поробел як му паноцец казал, лем же паноцец не потримал свойо слово*

(КостПр 84); *Воліи не обещац як слово не потримац* (Вер. Рм.); *Слово свойо не тримала, / ручку свою дала* (нар. писня); всл. *slovo ňetrimala* (Czambel), укр. *дотримати слова „исте”,* поль. *dotrzymać słowa „исте”*.

[слон] х. зоол. „*Elephas L.*” ◀ Од серб. *слон*, а общеславянске: укр. и рсй. *слон*, слц. *slon*. Праслав. *slonъ*. Наш еквивалент *е-лефант* и *е-лефант*.

слубица ж. польопр. „часц плуга з котору ше при ораню регулує нагнутосц кормань-дески и орачого желєза” (Фа 100). || Слц. *slubica „исте”* (1690) (HSSJ), слц. *střpica „исте”,* чес. *slubice „исте”,* всл. *slupik*, поль. *ślup(ica) „исте”,* укр. *стовба* и *столба „исте”*. ◀ Од праслав. *stьlъrъ* и *stьlъbъ „слуп”* (ЕСУМ, Machek 557). Коцурска назва *пет-ка*.

слуга х. „особа хтора за плацу окончує у дакого домашні и други роботи”. • **стариши** ~ „слуга по статусу главнейши од тв. **младшого слугу:** *Нестор уж бул на 13 роки стариши слуга у Мошоринє* (ЖирошV 150). ◀ Праслав. *sluga*.

слуговац -гуєм *незак.* „робиц, служиц у дакого як слуга або служніца”: *чи єще даєден народ медзи котрима жиєме слугує тельо як ми* (РНКЗаря 1936, 62); *Слуговал, хижу лєдво зліпел* (РС од 18. 08. 1949, 4); *Юлка вельо слуговала, служела по людзох* (Пвл. Бл.); *У нього не остал ані єден кондаш длуґей як тидзень, а Яков му слугує уж преишло рок* (РН 46/1932, 2). Укр. *слугувати „исте”,* всл. *sluhovac „исте”* (Hal). ◀ Од *слуга*.

служба ж. 1. „робота, заняце”: *„Та дзе пойдзеш, сину?” „Идзем себе службу гледац, стара мац.”* (Етн29 19). 2. „богослужєне”: *поп з дзяком у церкви службу служел* (Етн30 296). Всл. *služba „исте”*. ◀ Праслав. *služiti, služьba*. • **мала** ~ *церкв.* „ранша служба звич. за дзеци внедзєлю и на швєта”; **велька служба** *церкв.* „предполадньо-ва служба (за старших)”; **стануц до служби** „почац даґдзе робиц, служиц”: *Як сом станула до служби у тей новей жєснодї, так прєстало и приходзєне мойого оца* (КовМихЦВ 139).

служебни -а -е „хтори ше одноши на слуговски живот и роботу”, у нар. писні:

Служебни широти, дзивки и лежине, / шир швет збиваю, так себе шипиваю: / Боже мой, Боже мой, з високого неба, / ша зме ше наєдли служебного хлеба. / Служебни хлеб смачни, але є кирвачни, / кельо раз одкушим, вше заплакац мушим (БиндКост 92). Всл. služebni „исте”: služebni lib smačni, ale je kervračni (Buffa 251).

служебнік х. „вислуговац”: Бул служебнік на свадзби (Йвг. Бл.).

служиц -им незак. 1. „робиц у дакого як слуга”: Га дайце ми тот роцок цо маце у хліве за дзверми. ...” „Яй, вера, сину, я то тебе не дам. Ша би ме людзе вишмелялі же ти мне за єден роцок служел до рока ...” (Етн29 22). 2. „робиц дагдзе як заняты”: Служел сом за штири роки валалску хижу, бул сом кишбирів (Етн29 V); Исто ей то [да вельо роки пожие] жадаю и учителе и учительки, котри з ню служели (РН 5/1937, 2); дохторе не любя валал и не сиу у ніх служиц (РН 42/1937, 4). Нешка хаснуеме синоним робиц: робел у валалскей хижі, учителе и учительки котри з бю робели. 3. а) „служиц хорому”: А у ніх таки закон бул: єден дзень єден [син] служел оцови, други дзень други служел оцови, а треци дзень треци служел оцови (Етн29 34); За тоту хижку и фалаток жеми я своєї мацери служела петнац роки (ЛатякТал 54). б) „служиц, послуговац при єдзеню”: Царова дзивка им служела; сабол-юнакови ше барз попачела (Етн29 150). 4. „одправяц богослужене”: поп з дзियाком у церкви службу служел (Етн30 296). 5. „родзиц, давац плод (о древе и под.): Сто роки кайса служела „сто роки родзела” (В. Саб.). 6. „водиц дакадзи (о драги, дзверох и под.):” Ганьха идзе по тей бразди, дойдзе жу тей дзири, та себе дума: О Боже Исусе Хрисце, дзе тоти мойо браца пошлі орац, кед тота бразда далей не служи, лем по тоту дзиру (Етн29 152); Воні за нїм за тоту креву, кадзи вон бежел, та з нього чурела. Дошлі под єдну вельку гору, там нашлі єдну дзиру. Далей крев не служела, лем по тоту дзиру (Етн29 164–165); Мал тот югас у муре дзиру, цо му служела до комори, да ма луфт (Етн30 5); Нова драга будзе по Нови Сад служиц? (Йвг. Бл.). 7. „мац моци”: Кед

би голем скричац могла. Але уж ю ані глас не служел (ЛатякТал 42). 8. безос. **служело** го „служело го щесце, мал щесца”: Служело го при картаню „мал щесца при картаню” (В. Саб.). ◀ Праслав. služiti. • ~ **цара**: Идз ти дому, мила моя, / бо ши за мну присц не годна, / бо я мушим цара служиц (Етн9 ч. 302).

служиц ше -им ше незак. „медзисобно ше помагац у роботі (о двох фамелийох и под.) (Рускинї 72).

служка х. 1. „хлапец як слуга”. 2. „дзецко хторе єден час (напр. даскельо дні) перебува, тє. „служи” у баби и діда або другой родзини” (Ю. Пап).

служніца ж. „женска особа цо служи у дакого”. Всл. služnica, карп.укр. служница (Львів 244).

служнічка ж. „дзівче хторе єден час перебува, тє „служи” у баби и діда або другой родзини” (Ю. Пап).

слунечко с. дем. од **слунко**. Всл. slunečko „исте” (Czambel).

слунечни -а -е „полни слунка, ошвищені зоз слунком”. Всл. slunečni (Sipos).

слунечнік х. бот. „Helinathus annuus L.” Гоч рошліну привезли з Америки ище на початку XVI в., почали ю позна култивовац. Назва перши раз зафиксована концом XVIII в. (у мадь. документох 1783.) У руснацких валалох сивернеей Мадярскей хасную форму **слунечнік**. У ст.укр. зафиксоване *слонѣчникъ*, у укр. диал. Закарпатя *сло'ніч'ник*, у укр. диал. Словацкей *слунечнік*, ст.слц. slunečnyk, slunečník, вост. слц. sloňečňik, поль. słonecznik, поль. диал. słuneczńik. Славянска лексема. Гоч ше у такей форми хаснує у векшей части українских бешедох Закарпатя, по фонетичних прикметох є заходнословянизм (Тимко 26, 77, 129). ◀ Од **слунко**. Назва мотивована з подобноспу квитка (калапа) слунечніку зоз слунком и з тим же його квиток обрацени гу слунку. ➔ О. Горбач зазначел и форму **слунечнік** и **слунечнік**.

слунечніков -а -о „хтори ше одноши на слунечнік”: **слунечніково калани** „квитки слунечніку”, **слунечніково паліци** „стебла слунечніку (звич. вирубани, хасновани за топене)”; ~ **олей** „олей зоз слунечніку”.

слунечнік *х. оп. слунечнік.*

слунко¹ *с. 1.* „Слунко як небесне цело”.

2. у функц. присл. „слунечно”: *Захмарело ше, та не верим же будзе слунко* (Г. Р.). Всл. slunko „слунко”. ◀ Праслав. sьlъnъse. • **од слунка** ”од вчас рана, те од виходу слунка”: *През дзень од слунка статок напасац* (Жирош V, 176); **од слунка до слунка** „од вчас рана до вечара (робиц и под.)”: *Надніці дакеди були од слунка до слунка* (В. Саб.); *а ту [у Канади] надніца була банку на дзень, „од слунка до слунка”* (ЖирошМСМ 193); **хижа до слунка** „хижа з облаками гу югу”. ♦ **йому иншак слунко швици** „йому лепше идзе у живоце” (СС Мак.).

[**слунко**]² *с.* „польопривредна справа за зберане покошеного шена”. ◀ Од серб. сунце „исте”.

слуп *х.* „будовательни вертикални подперач, с. стуб”. || Всл. slup, слц. stlp, укр. стовп, поль. słup, серб. стуб. ◀ Праслав. stьlpъ и stьlbъ. ♦ **стац/стануц як** ~ „стац/стануц нерухомо, не реагуючи на дачийо слова, у страху, заваджаючи дакому и под.”: *Гудаци! Стой! Яношови єдну! Янош, гутор, хтору сцєш; їазда плаци! Янош стої як слуп док гудак пробує з очми дознац цо таки слугове як Янош любя чуц* (КовМихНО 44); „... Диявол це гонї по судох место да робиш. ...” *Янко як слуп стал и слухал* (РК 1927, 96). Слц. stáť ako stlp „исте”.

слуписко *х. ауём. од слуп.*

слупок -пка *х.* „менши слуп, слупчок”:

1. Слупки у кармику, аклю, плоце, прощох (Ю. Пап). **2.** оп. слупчок (3). • **жито рушело (почало иси) до слупкох** польопр. „жито ше почало пошвац” (В. Саб.); **очи до слупка дакому** „заслупнул погляд дакому од страху, у хороти и под.” (В. Саб.).

слупчок -чка и беш. -пка *х. 1.* дем. од **слуп**. **2.** дюр. оп. **писта**¹. **3.** „слупчок на меджи медзи полями” (МудриАл).

слути -а -е „одняти; хторому однята часц цела” (Мел. Пвл., СС. Мак.): *Бо художни, гоч є хромі гоч слути, / за гонведа [до войска] добри будзе гоч яки* (Етн9 ч. 277); *Слути є на руку (ногу) кед не може робиц з руку (рушац з ногу)* (Вер. Рм.); *У войни бул ранєти до руки, та му рука була слута,*

але тельо могол з ню рушиц (В. Саб.). || Всл. sluti: *ked ňemal ruku je sluti* (Štolc 458). Укр. діял. **слутий** „парализовани або часточно парализовани; зоз зламану руку або ногу; згорбени; хори на ноги; ленїви, повольни; незграбни; дурністи”, **ослутнути** „буц покалічени”; Ю. Чори наводзи и тоті карпато-русински паралели зоз значеньом „буц або поставац слути, парализовани”: **слута-віти**: Почувствовав, ош починать слутавити на ліву ногу; **слутавий**: Мав з дітинства слутаву руку; **слутити**: Раз почав ся слутити, мусай было роботу лишити; **слутнути**: Почав не лем слутнути, но сліннути (Чорі); серб. *слута* „дурак”. ◀ Слово неясней етимології (ЕСУМ). Виведзене **заслутніц** „постац слути” (оп.).

слутняк *х.* „першняк” (СС. Мак.): Вжи-ме [хлопи] место брушліка ношели слутняк зоз баранчецевей скори. Облекали го так же скоро була звонка, а волна знукка при целу. Слутняк барз корисно послужел людзом при забивачки. При такей нагоди хлоппи зняли зоз себе слутняки, попресцєрали их по жеми, скоро горе а волна на жем, и ставяли на нїх слаїну и други фалати мяса. Свойо масни руки тиж посцєрали до слутняка, до скори (ЛабошИст 239). ◀ Неясне.

слух *х.: анї слуху (слуха) анї духу (духа)* „не явя ше, не дава о себе знац” (В. Саб.); *Пошол, не явя ше, анї слуху анї духу о нїм* (Лев. Ск.).

слухац -ам *незак. 1.* „примац зоз слухом дацо, провадзиц зоз слухом дачию бєшєду”.

2. „чуц, дознац од других; вецєй раз чуц”: *Я то слухала од людзох* (Пвл. Бл.); *Вельо-раз сом слухал [о тим] од наиших дідох* (РН 19/27, 2); *Од мацєри сом слухал же єй мац и оцєц, а моя баба и дідо були барз роботни и шпоровни* (ЖирошV 229). **3.** „буц послушни”. Всл. sluchac: *sluchaj co ja ci budzem hutoric* (Czambel). ◀ Праслав. slušati. ♦ **анї ~ !** „не сцєм анї чуц же биш то зробел, не шмєш то зробиц”.

слухач *х.:* Кєд єдно другому дацо шєп-та же би други не чули, дахто з присутних благше вдєри и єдного и другого и пове: **Слухачови** єдна, шєп-тачови два! Або: шєп-тачови єдна, слухачови два!

[случай] х. „стан у хторим ше дацо случує, подія, випадок”. Рсй. *случай*, карп. русин. *случай* (Керча). Старши авторе хасновали и меновнік *випадок*: *випадкі явного блуду* [при Руснацох] *барз рідкі* (КостЛиббер 63); у бешеди зме меновнік *випадок* не зазначели. ◀ У нас кніжково або од серб. *случај, случајан, случајно*), а то од праслав. *lŭčiti* „цильовац; потрафиц”.

[случайни] -а -е „необчековани, непредвидзени”. Рсй. *случайный „исте”*, карп. русин. *случайный „исте”* (Керча). Оп. *случай*.

[случайно] присл. „необчековано, непредвидзено”. || Рсй. *случайно „исте”*, карп. русин. *случайно „исте”* (Керча). Наш найблізши еквивалент *нездобачки* (оп.).

[случиц ше] -и ше зак. „стац ше, трафиц ше”: *Васильови ше видзело ... же ше то случило даякому познатому сушедові, приятельові, а не власному братові. И як ше то часто случує же реаґованє приходзи аж теґди кед уж шицко скончене* (КовМихНО 145). || Рсй. *случиться „исте”*, карп. русин. *случитися „исте”* (Керча). ◀ Од праслав. *lŭčiti* „цильовац; потрафиц”. У нас кніжково, почали зме го хасновац у 20. вику; походзи виroyтно з угоруского, а з литературного языка вошло и до бешеди. Нашо карпатски еквиваленти *стац ше* (оп.) и *трафиц ше* (оп.). Меновнік *случай*, прикметнік *случайни* и присловнік *случайно* у нас можу буц и сербизми и кніжково.

[случовац ше] -чує ше *незак*. „трафяц ше”: *И як ше то часто случує же реаґованє приходзи аж теґди кед уж шицко скончене* (КовМихНО 145). ◀ Оп. *случиц ше*.

смак х. 1. „с. укус”: *При вареню барз важне же би єдзене мало добри смак; Тоти колаци маю фини смак*. 2. „апетит”: *Не мам смак кед ем, не мам смаку* (Г. Р.); [Не попиєм паленки] *да себе смак погубим* (РК 1932, 111). || Всл. *smaak „исте (1–2)”* (Czambel), поль. *smaak „исте (1–2)”*. ◀ Од д.в.нем. *gismac*, *smac* або стр.в.нем. *gesmac(h)* (Фасмер, ЕСУМ). • **присц (с)паднуц** **дакому на** ~ „достац апетит дацо есц, пиц”: *Пришла му на смак капуста мачанка печена у руским пецу* (В. Саб.); *Дораз, дораз, лем ещи єдну попиєм, бо ми цошка барз на смак падла*

(РН 7/1930, 2); *видзим же ци младе заяче на смак спадло* (ЧаканБас 75).

смаковац¹ -куєм *незак. непрех*. „буц смачни, приємни за єдзене”: [Кель] *Барз смакує гу фаширу и динстованим говедзиновим шницлом* (НКух 21). Всл. *smačne jedzeње smakuje mi* (Czambel). ◀ Од *смак* (оп.).

смаковац² -куєм *незак. прех*. 1. „правиц дакому апетит, хваліц му єдзене, виволовац при нїм жадає за єдзеньом або пицом”: *Дзецко не сцело есц, а мац кус покоштовала и смаковала му яке барз добре*. 2. ~ **себе** „хваліц смак єдла под час єдзєня”: *Кукнул жу чокоту, / бобки покоштовал, / а кед ше наєдол, / та себе смаковал* (Заградка 3/2001, МЗ, 7); *Єдол, а смаковал себе, аж чамкал* (Ю. Пап). ◀ Од *смак* (оп.).

смаргель -гля х. „шліж у носу”: [Спричиньовач] *грипи находзи ше у смарглю хорого* (Заря 21/1937, 5). || Карп.укр. *смаркель „исте”*, всл. *smarkel -kŭa „исте”* (Hal). ◀ Оп. *смаркати*.

смаркати -а -е 1. „хтори часто муши видувац нос”. || Всл. *smarkaty „исте”* (Hal), поль. *smarkać „дуц нос; поцаговац з носом”*. 2. *прен.* „недороснути, смаркош”: *Ещи є [слуга] далеко, уж ше на нього жазда грожи, лає, лярмує: „Чекай ти, смаркати, шак я тебе научим чловєства ... Ти неґрею єден!”* (Етн29 54); [Оцец синови:] *Цо ти смаркати мишаш ше до мойого жаздовства! Я ещи, слава Богу, жазда!* (РН 24/1928, 2) ◀ Од обшеславянского и праслав. *smъrk-/smъrg-*.

смаркош¹ х. „недороснути, недозрети, с. балавац” (буквалне значєне: тот хторому з носа виши смаргель): *Тот хлапец уж як смаркош указал страине жадає да бужде вельки* (РН 16/1935, 2). || Всл. *smarkoš „исте”* (Hal), слц. *smrkoš „тот цо видува нос”*. ◀ Оп. *смаркати*.

[**смаркош**²] х. зоол. „*Acerina schraitser* L.” Можліве калк зоз серб. диял. *балавац „исте”*; у укр. диял. *слинавець „исте”*, *смаркуля* зоз знач. *Rhodeus sericeus* (Pallas) (Тимко 107).

смачне присл. „з апетитом”: *Полудзєнок смачне єдол*. Всл. *smačne „исте”* (Hal). ◀ Од *смак* (оп.).

смачни -а -е „хтори ма приємни смак, с. укусан”. Всл. *смащні „исте”*. ◀ Од *смак* (оп.).

смачно присл. оп. **смачне**.

[**смачного**] *випр.* „наздраве (при едзе-ню)”, почало ше хасновац у остатніх децених 20. вику: *Кланя вам ше дар Божи од наших пані кухаркох. Най ше пачи, смачно-го!*” (Малацко) ◀ Од укр. *смачного „исте”*. Наш карпатски еквивалент *наздраве* (оп.).

смерек *х. бот.* „игелкасте древо Рісеа А. Dietr., с. смрека”: *Смерек ше хасновал за правене дзверох, облакох, вон маснейши и иншак пахне, ма ридше лісце од ядловца* (М. Рм.). || Укр. *смерека*. В. Лата у найзаходнейших карпатскоукраїнських валалох зазначел форму *х. р. смерек* (НЗ 8-9, 19-20), хтора ше там хаснує под уплівом польського. Лемковске *smerek* и всл. *smerek*, гоч полногласе *teret указує на восточнославянську основу. ◀ Назва виведзена од псл. *smьrk- и характеристична є за южно- и даєдни диялекти заходнославянських языкох (Тимко 71, 74). У Г. Костельника, под уплівом українського, форма женского роду *смерека*: *Смерека ма конарчки оброснути з трох бокох, лєм сподок чисти* (КостПр 150). Нешка форму женского роду хаснуєме под уплівом сербского *смрека*.

смертельни -а -е „хтори може спричиніть шмерц”: *Я думам же не буду смертельни [рани]; думам же то годзен вигоїць дохтор* (Етн30 161). || Всл. *šmertelne rany* (Lacko 11), укр. *смертельний „исте”*. Форма зоз с и т вировятно кніжкови уплів. ◀ Од праслав. *смьръть*. • ~ **посцель**: *Ту на смертельней посцелі розиходзели ше богати од художобних* (РН 9/1934, 2); *умарла фришко по тим примаюци хабит (монахиньски шмати) на своєй смертельней посцелі* (РН 67/1926, 4); ~ **грѣх** „грѣх хтори не мож випокутовац”: *Смертельни грѣх обключує душу гришніка и грожи такому човекови зоз вичним проклятством* (РН 13/1928, 2).

[**сметац**] -ам „завадзац”: *Тот зуб ми зубар мушел вирвец, бо му сметал* (В. Саб.). ◀ Од серб. *сметати*, а то од праслав. *mesti/metati* „руцац”. Наш еквивалент *завадзац* (оп.).

смик *х.* „часц гушлі/виоліни з хтору ше цага по струнох, с. гудало”: *Заграйце, гудаци, най ше ламу сміки* (Я. Фейса). || Всл. *smik „исте”* (Bartko 204), укр. *смичок „исте”*, поль. *smuszek „исте”*. ◀ Од праслав. *smьkъ/smikъ*- „паліца, дручок” (ЕСУМ). ♦ **худи як смик** „барз худи”: [Бойтар] *храмаюци на єдну ногу, худи як смик, брехал* (ЧаканБас 63; СС Мак.).

смиком присл. 1. „шлізкаюци ше по жеми и под”: *Кед ше дацо цага за собу так же ше шлізка по жеми, та ше гвари же ше смиком цага* (М. Рм.); *Нараз Янко збачи дзвигнути прах на драги од Кули. Прешвечени же то войско, спущує ше смиком з ягоди, одпущує коня, схопно скака на ньго* (В. Саб.). 2. „насилу дакого цагац (кед ше спера, кед не сце пойсц)”: *Паметам же сом више любела жиму и же ме смиком мушели цагац нука, бо бим ше на шнігу затримала цали дзень* (шк. сост.). || Всл. *smikom: brani zme sahałi smikom* (Buffa 253). ◀ Од праслав. *smьkati* „шлізкац ше, швидко ше рушац”, хторе познейше повязане зоз *smьkati* „рушац ше” (ЕСУМ). ♦ **пойдзе гоч** ~ гвари ше кед дахто дацо упарто сце зробиц, дагдзе пойсц и под. (Ю. Пап).

смяд *х.* „жаданє пиц води, с. жећ”: *„Жено моя, нет ту дагдзе води, барз сом смядни?” „Нет, вера, душо моя. Озда умрець треба од смяду. Вера и я би ше напила да єст.”* (Етн29 88) || Слц. *smäd „исте”*, всл. *smad „исте”* (Hal), укр. диял. *смудити-ся „печиц ше”, цсл. присмєдитисє „пригориц”*. ◀ Од праслав. *smьditi/smьditi* „паліц, опальовац” (ЕСУМ). ➔ Рідко ше хаснує и форма *смяд* (оп.).

смядни -а -е „хтори ма жаданє пиц, с. жедан”: *Пришло поладне, прииол єден козак смядни. Прииол жу студні, а патри нука* (Етн30 7); *дораз их [статок] гонєл дому, а статок бул смядни, не сцел пойсц* (Етн29 16). У Гнатюка зазначена и форма *смядни*: *Уж бул гладни и смядни* (Етн30 17). || Всл. *smjadni „исте”* (Sipos), слц. *smädnu „исте”*. ◀ Оп. *смяд*. ➔ У Керестуре ше частейше хаснує синоним *жадни*.

смоква *ж.* „Ficus carica”: *Порозкладал им тот найстарши на громадки ленчи, або*

смокви, або пасулі (Етн30 93). || Серб. *смок-ва*, слц. *smokva*, всл. *smokva* (Hal), карп. русин. *смоква* (Керча). Общеславянске. ◀ Праслав. *smokŭ*.

смола ж. „ліпкаца маса хтору вилучую игелкаре и даедни други рошліни”. Общеславянске слово. ◀ Праслав. *smola*. ♦ **дзе це ~ неше!** „дзе ши ше там нашол дзе можеш настрадац, дзе завадзаш и под.”; **мац смолу** „дожи(вйова)ц неуспих”: *Вон ма смолу* „вещей раз му не идзе добре, не удава ше”. Слц. *mať smolu* „исте”.

смоліґац -ам *незак.* „спреведац, циганіц; сплетац”: *Любел смоліґац* (В. Саб.). ◀ Од *смола*: експресивна форма гу *смоліц* (2).

смоліц -їм **1.** „масциц зоз смолу”. **2.** *прен.* „круциц, спреведац, циганіц” (СС. Мак., Г. Р.). ◀ Од *смола*.

смольґави -а -е „замасцени, брудни (звич. о склох на облакох и др.)” (Мел. Пвл.): *Кед очка на облакох олапани, недобре очухани, гвари ше: таки су як смольґави* (Вер. Рм.); *Кед сом фарбела дацо зоз щетку, оцец ми гуторел: Най ци не будзе смольґаве „щеткаве”* (Г. Р.). || Всл. *zasmolizgac* „забрудзиц”: *Ale zasmolizgal ten galir* (Buffa 321), у укр. диял. *смолій* „брудне дзецко” и укр. *смоль* „дацо барз чарне” карп.укр. *смолавый* „смаркати” (TichyFr), поль. *smolić* „масциц, мазграц (з дачим чарним)”. ◀ Од *смола*, або повязане зоз *смола*. (ЕСУМ).

смрод х. „неприємни, чежко подношліви запах, с. смрад”: *Кукуричанку нігда не складай до хліва ... Ту вона уцагне до себе смрод хліва и рогати статок ю не будзе есц* (РН 42/1937, 2); *На поладне ше курнік поотвера, да ше смрод сумпоров добре вилуфтира* (РН 44/1937, 2). || Всл. *smrod*: *taki smrod pri nej* (Czambel), слц. *smrad*, поль. *smród*. ◀ Праслав. *smordъ*, а тото у превую зоз *smьrděti* „шмердзиц”. ♦ **у каждом роду ест смроду** „у каждой фамелії, колективу и под. ест особи хтори губя ей угляд, с. у сваком жити има кукоља (Ю. Пап).

смродни -а -е „барз неприємного запаху” **1.** [Човек] *муши буц вельо по вонку на швижим воздухе ... да виду бактерії зос нього, цо их назберал у смродней хижі* (РН 9/1934, 1); *пию тоту смродну воду* (РК

1923, 33) **2. прен.** „барз неприємни, погубени”: *але є добре, кед ше зна дзвигнуц понад їх слабосци и непатриц на їх смродни огварки* (РН 36/1928, 3). || Всл. *smrudni* „смродни” (Hal). ◀ Од *смрод*.

смуґа ж. 1. „ления; узке длуґе пасмо”. **2.** „смуґасти шлід од вдереня з батоґом на хрибце статку”. || Карп.укр. *смуґа* „шплях”, укр. *смуґа* „пасмо; ления”, укр. *смуґа від удару батоґом*, слц. *štuha* „брудне пасмо, брудна смуґа; бруд”. ◀ Од праслав. *smuga*.

смуґасти -а -е „хтори ма по себе смуги”.

смужка ж. 1. дем. „кратка смуґа”. **2.** „линия зоднука при верху суда, фляшки и под. як знак мери по хтору ше сипе чечносц”: *Ест така франта: Качмар, по смужку ми насип вина, а поверх смужки соди* [= тє. насип ми самого вина] (В. Ерд.). **3.** „найменша часц вата як мери за длуґину”: *Еден ват (1,89 м) ма 6 шухи, еден шух ма 12 цоли, еден цол ма 12 смужки* (РК 1931, 86, М. Поливка). ♦ **на смужку (пиц и под.)** „пиц и под. на борґ” (Сф. Мак.): тот цо давал муштерії на борґ зазначовал його длуство зоз смужку.

смужкасти -а -е „хтори ма по себе смужки”: *Уцагнул ше под поплатану смужкасту перину* (КовМихЦВ 17). Всл. *smuškašti* „исте” (Buffa 253).

смутна верба ж. бот. „файта верби хто-рей конари виша долу”: *Смутней верби конар / спушел ше над хижу* (нар. писня). Термин жалосна верба хаснуєме под уплівом сербского жалосна *врба* (оп.).

смутне присл. оп. смутно.

смутни -а -е „жалосни”. || Всл. *smutny* „исте” (Hal), укр. *смутний* „исте”. ◀ Праслав. *smьmqa*. ♦ **смутна (циха) свадзба:** *Кед умарта дзивка мала леґиня (заручніка), односно леґинь дзивку (заручніцу). Теди ше за нїх правело циху свадзбу. Умарти дзивки ше облека як млоди, до билого (белочи як ше у Сриме гвари), а умартих леґиньох до шветочних шматох* (Радуловачки 123).

смутно и смутне присл. „жалошне”: *Теди худобна мац идзе смутно, огляда ше на ґаздиню: чом ми ніч не да?* (ЕтнV 102); *Леґинь мизерни, у подлей бундички, шедзи на*

коньови, а смути́не патри (Етн29 244). ◀ Оп. смутни.

смуток -тку х. „жалосц”. || Слц. smútok „исте”, укр. смуток „исте”. ◀ Оп. смутни.

смуциц ше -им ше незак. „буц смутни”: Яни, Яни, не смуце ше! / Купме вина, напийме ше! (Етн9 ч. 298); Старала ше мац, смуцела ше (РН 77/1926, 3); Не треба, да ше мац смуци, брижує зато, же дзецко не тлусте, главно да воно добре випатра (РН 19/1930, 3). || Слц. smútiť sa „исте”, укр. смутитися „исте”. ◀ Праслав. sьmьqta, sьmьqtiiti.

смяд х. рид. „смяйд”: [Да] смяд и глад дзецка засици ... зос превареним чистим млеком (РК 1925, 99).

смядни -а -е „смяйдни, жадни”, лем у Гнатюка: Уж бул гладни и смядни (Етн30 17); И гоч не бул смядни, поишол перше жу студні (РК 1941, 41, М. Ковач). || Всл. smjadni „исте” (Sipos). Оп. смяйдни.

[снага] ж. „моц”: Кед ше не наєм, не мам снаги, гуя! (В. Саб.); При кождим дурканю шерцо нашо потроши снаги од пол кили (РН 9/1933, 3). ◀ У нас од серб. снага, а то общеславянске: укр. снага „исте”, слц. snaħa „усиловносц”, праслав. снага „моц”.

сніти -а -е „згніти, погніти”. ◀ У лит. язiku ше трима за бешедну форму од згніти. Медзитим, укр. диял. снітий орїх „орех без ядра, хторому ядро сплешнело” по ЕСУМ-у од поль. śnity orzech „исте”, а то може буц повязане з меновніком шніц „печарково охорене на даєдних рошлінох, Urego segetum L.”, праслав. sněť.

сновальніца и снованїца ж. ткац. „справа за сноване предзи”: Файфи ше здзидали на дроти файфайци, а отадз ше предза сновала на сновальніцу: зоз кождой файфи ше вжала нїтка и удзала до дзиравого пранїка, з хторого ше предза равномерно цагала зоз файфох и круцела доокола по сновальніци.. Зоз сновальніци предза ше знімала и преплетала до ланцуцка (же би ше не змотала) и кладла на жем (ДудашКс 153). || Всл. snovadlїca „исте” (Bartko 205). ◀ Од сноваци¹.

сновац¹ снуєм незак. ткац. „накруцац предзу зоз файфох на сновальніцу” (оп. под сновальніца). || Слц. snovať „накруцац; ткац”. ◀ Праслав. (о)snovati, osnova.

сновац² снуєм незак. „рихтац, плановац, мац намиру”: [Леги́нь дзивку] побочкац снує (Тон); Ержа хвалєла свою дзивку и сновала єй будучносц (РНКЗаря 1937, 70); а през тот час сновал, як да ше вимсци апатикарови, за достату пляску (РН 107/1926, 2); А святи Петро ніч о тим не знал, цо діяволска душа снує и мирно себе шейтал горе долу (РН 48/1932, 4). || Слц. snovať „исте”: snovať pomstu „рихтац вимсцене”, чес. osnovati (plán, pomstu) „порихтац, виплановац”, укр. висновок „заклоченє”, основний „основни”, укр. диял. основатель „снователь”. ◀ По ЕСУМ-у истого походзєня як и сновац¹.

сновац ше -снуєм ше незак. „рихтац ше”: У тим Керестуре више ше дацо снує, / там ше руски народ доброму готує (РК 1923, 49, писня „Рускей Просвити”); И у нашей жеми ше цошка снує [почали гарештованя пред гражданску войну] (Йвг. Бл.). ◀ Оп. сновац².

сноп х. „звязка сциснутих стеблех з класками”. Общеславянске. ◀ Праслав. спорѣ. ♦ лежи як ~ (як древо) „лежи и не руши ше з места”: Кед человек легне през дзєнь у плевніку на сламу або до котинца, гвари ше: лежи як сноп (В. Саб.); Чекам я же вон хлоп, а вон лєжи ягод сноп (ХромишК-вит 56); Кед ше дакому не сцє робиц, та лєм лежи, гвари ше: лежи як сноп (Лев. Ск.).

снопар х. „тот цо руца снопи на коч або на брадло”. Укр. диял. снопар „взяч снопох”.

снопочок -чка и беш. -пка х. 1. дем. од **сноп**. 2. „звязани до снопа 20 порвисла або наручє вижатеї конопи” (МудриАл).

собаш х. слово неясного значєня: у „Весіллю в Керестурі”: Забер ти, мила, свойо собаши, / пойдзєме патриц нашо салаши (Вес 43). У варианты истей писні у зборніку Дю. Биндаса–О. Костелника место забер (= вежні) похаснованє слово обувай: Обувай, мила, свойо собаши, / пойдзєме патриц

нашо салаши (БиндКост 60). Остала неясне значенє слова *собиш*: не зазначели зме паралели зоз значенєм назви обуї. У восточнословацким и словацким слово *собиш* значи „малженство”: всл. *sobaš*, слц. *sobáš*, слц. *sobášit* „винчац”. ◀ Неясного походженя (Machek).

соболь х. зоол. „файта сибирской куни, с. самур, *Martes zibellina*”, лем у народной писні у Етн9 ч. 43: *Конічку мой чарногрови, / чом ши смутни, невесели? / Чи ци чезка шабля моя, / чи то мента соборньова?* Народни шпивач ту похасновал деформовану форму *соборньова* место першобутней форми *собольова*. А *собольова мента* значело „мента зоз собольовой бундички”. Слово *соболь* „самур” нашо стари на Горніци ище вироятно знали (понеже шпивали писню о собольовой менти), але го у Бачкей забули, та ше и форма *собольов* деформовала. Рсй. и укр. *соболь*, чес. *sobol*, слц. *sobol*, поль. *soból*. ◀ Праслав. *sobolь*. Слово *ше*, пре драгоцину собольову бундичку, зоз староруского розширело и до других европских языкох: ст.нем. *tebelus*, фр. *sable*, стр.вик. лат. *sabellum*, ит. *zibellino*. По М. Фасмерови и ЕСУМ-у слово вироятно зродне зоз староиндийским: *cabalas* (Фасмер), *śabálah* (ЕСУМ) „цифровани, яраби”.

собольов(и) и соборньов(и) -а -о оп. *соболь*.

sobota ж. „шести дзень у тижню”. Общеславянске. У слав. языкох ше хаснує у форми *субота* (укр. *субота*, рсй. *суббота*, серб. *субота*) и *sobota* (слц., чес., поль. всл. *sobota*). Форма *субота* ше трима за пожитку зоз штредньогреческого або балканско-латинского, а форма *sobota* – зоз штредньолатинского. • *длугша* ~ *як недзеля* „видно ей сподню сукню”, всл. *dlukša sobota jak nedzela* (Buffa 54); *sobota* – *байберова робота* пригварка: байбере найвецей робя всоботу; ♦ *sobota незакончена робота* „векшу роботу не треба починац всоботу, бо ше не закончи” (В. Саб.).

сова ж. зоол. „*Asio otus* L.” ◀ Праслав. оном. *sova*. ♦ *бодай би ши сову жедол* „гандроване: бодай ци ище”: „Но, цо же то те раз, кому же шпиваю?” „Ша тебе шпиваю,

мамо моя, тебее!” „Гей, га чом?” „Га родзени дзень ци, 80-ти родзени дзень!” „Бодай би ши сову жедла, га цоже ши ми не поведла”?!?” (РуШ 2/2010, 17); **було сови** „було жимно (дагдзе спац и под.)”.

совершени -а -е „статочни, до швета, безпрекорни, идеални”: [Док шицки людзе посцигну єдносц у вири,] *Аж теди постаню совершени людзе, бо у їх душох будзе пребивац сам Исус Христос* (РН 3/1933, 4). ◀ Кнїжково слово: з угорурского (рсй. *совершенный*) або сербского (с. *савршен*).

[совит] х. „порада”. ◀ Од угорурс. *сoвіт* (рсй. *совет*). Праслав. *svěť*, а того од кореня *vět-*, од хторого и нашо *одвитовац*, *привитац* и др. Наш карпатски еквивалент *рада* и *порада*.

совитовац (ше) -туєм (ше) *незак.* „раdziц (ше)”. ◀ Кнїжково. Оп. *совит*.

совиц ше -им ше *незак.* „буц не у дзеки, на хоро випатрац (пред початком хороти); буц хори”. || Поль. *osowiec* „постац смутни, апатични”, *osowiały* „смутни, апатични”, рсй. *осоветь* „пошалїц”, укр. *осовіти* „исте”, укр. диял. *засовитися* „нахмуриц ше (як сова)”, *усовитися* „постац смутни, апатични”. ◀ Од *сова*.

совче -еца с. „младе сови”: *Дзеци у оводи патра як совчата* (Н. Кам.).

согришиц -им *зак. рел.* „зробиц грих, зогришиц”: А Исус Христос зоз своєю мацеру ніч не согришили (Етн30 70). ◀ Кнїжково слово: укр. *согрішити* „исте”, рсй. *согрешить* „исте”, цсл. *согрішити* „исте”.

[сода] ж. „сода-вода”. ◀ Серб. *сода* „натрийов карбонат; сода-вода”, нем. *Soda* „натрийов карбонат”, а то з латинского.

[сок] х. 1. „чечносц, юшка у рошлінох, овоцних плодох и под.” 2. „безалкоголни напиток з овоцох”: *вишньов, кайсов, малинов итд.* ~ (РКух 227–229). ◀ Од серб. *сок*, а то общеславянске. Праслав. *сокъ*. Наш еквивалент *юшка* (оп. *юшка*²).

сокаш х. „обичай”: *Старши староста одповеда: „... Тераз мнє пані млада гуторела же ище вона зотовела одіяние брачне. Але млада ніч не гутори, лем таки сокаш же старши староста так гуторел* (Вес 24). ||

Карп.укр. *сокаш* „навикнуце” (Дэже), всл. *sokaš* „исте”: *taki sokaš maju* (Sipos). ◀ Од мадь. *szokás* „обичай, навикнуце”.

сокол х. зоол. „*Falco L.*”: *Мала я милого, сокола шивого* (Žganec ч. 57). Общеславянська назва без переходу *о* до іншого монофтонгу (Тимко 104, 120). ◀ Праслав. *sokolъ*.

соколік х. дем. и гипок.: У народней колісанки: *Гаї-буї, соколіку, / пошол оцец на коніку, / пошол оцец, пошла и мац, / хто нам будзе Ганьчу (Марчу, Яника, Мижка итд.) колісац!?*

солгабиров х. ист. „у Австро-Угорскей ношитель полицийскей власци у вармеді”: *Єст и таки найвецей цо ше судзелі у солгабирова, цо им не сцели дац тельо як поєдналі* (ЕтнV 95). || Всл. *solga-biro: darmo solga-biro to a to rozkazal* (Lacko 74). ◀ Од мадь. *solgabiró* „исте” (1404).

соліц -ім незак. 1. „додавац солі до їдзєня, присмачовац зоз солю”. 2. „зоз соленьом готовиц месо и др. за жиму”: ~ **месо**. 3. прен. „спреведац, циганіц”. ◀ Од *соль*.

[соловей] х. зоол. „*Luscinia luscinia L.*” Вариянта общеславянскей назви. Кнїжково слово: *соловей* не так давно (концом 19. в.) позичене зоз українського языка. Наш карпатски еквивалент *славик* (оп.) нешка забути. И у зах.укр. ше хаснує форма *славік* (Тимко 96).

соломонов печач х. бот. „*Polygonatum Mill.*”: Лесова и пажицова рошліна, висока 15–50 см, ма елипсасте желене лісце, били квитки, бобково плоди. ◀ Вироятно калк мадярського *salamonpecsét* „исте”. У укр. диал. *соломонова печатка* (Тимко 65; Прегун 291).

солянка ж. 1. „судзина за соль”. Укр. *солянка* „исте”. 2. прен. „тот цо виволує на дакого, преноши другим дачийо слова, гришки”: [Раз зме] *вихасновали да ше вимсциме „солянки” Миколови, котри пре кажду дробніцу бегал жу учительови и шицко му виберблял* (ПЗ 7/1958, 14).

солянкавац -куєм незак. „преношиц другим дачийо слова, гришки, виволовац”: *Ти гуторел ей, а вона такой солянкує* (Г. Р.).

соль ж. мин. „натриумов хлорид”. || Слц. *soľ*, укр. *сіль*, поль. *sól*. Общеславянске. ◀ Праслав. *soľ*. Лат. *sal* -is, гот. *salt*. Зродне зоз *сладки*.

[сом] х. зоол. „*Silurus glanis L.*” Общеславянська назва, у нас сербизем. Наш карпатски еквивалент *харча* (оп.) и *чарна харча* (оп.) (Тимко 107).

***сомар** х. „осел, магарец”. Слово потераз не зазначене ані у бешеди ані у текстох; у народним языку зазначене лем *осел*. Але на Горніци *сомар* общепознате: всл. *somar* (и *osel*), *somarče* „младе осла”, *somarica* „самица осла”, *somarisko* „вельки осел”, та тримаме же го и нашо стари знали и зоз собу принесли и до Бачкей, але го з часом забули. ◀ Од мадь. *szamár* „исте”. Нешка у бешеди хаснуєме сербизем *магарец* (оп.), а у литературним языку *осел* (оп.).

сон сна х. „физиологийни стан мирования; спанє”: *Шветло уж давно було загашене, а мне сон нїяк на очи* (КовМихЦВ); *Лежим при ньому [мужови] и сон ше ми не лапа* (ErRuth 97). Общеславянске. ◀ Праслав. *съпъ*. • **дзецко потрацело сон** гвари ше кед дзецко вецей ноци не спало, але плакало, а през дзень спало, зачерало дзень за ноц (Ю. Пап).

сопух х. „чежки запах, смрод”: *Сопух ше гвари кед ше осети же дацо чуц* (М. Рм.); *Кед сом була у хліве, та там бул таки сопух, але сом не гварела ніч* (Пвл. Бл.); *Зос тим масцєньом [зоднука сплєшнєтого гордова] нестане и неприємни сопух, котри ше од сплєшніни шири* (РН 5/1937, 4); [Кед гордови на вино будзєме аншлаговац] *будзе вельо меней таки вина цо не приємни за хаснованє, а хтори зос тим своїм судовним сопухом не можу найсц ані доброго купца* (РН 47/1936, 4). || Укр. диал. *сопух* „смрод”, *сопуха* „дим; садза”, слц. *sorúch* „1. кратер; 2. димовод, комин; 3. челюсца, отвор пєца”. ◀ Од праслав. *sorěti* „дуц”.

[сосна] ж. бот. „*Pinus L.*” У укр. *сосна*, слц. *sosna*. Назва праславянського походзєня котра ше нешка хаснує у сиверовосточних славянских языкох. Толкує ше як регионални славянски дериват (Тимко 71).

◀ У нашим лит. языку є превжате з українського. У бешеди хаснуєме сербске бор.

сотвориц -им зак. „направиц, створиц”: А вон ... улапел заяца. Вечеру зоз того заяца *сотворел* (Етн29 172); У слідующим прикладу у истим виреченю похасновани форми *сотвориц* и *створиц*: одкеди *тоти майстро*ве робя *тоту церкву*, а не можу *ю створиц*, а Дюра же би *ю створел* єдну *ноц* (Етн30 38). ◀ Кнїжково (оп. *сотвориц* ше).

сотвориц ше -им ше зак., у Гнатюкових записох: 1. „настац, створиц ше”: Лем *на тот прут*, та *удер по тим каштелю*, та *ци ше створи* на *яблуко* (Етн29 172); Як *дїда руцел*, *дораз ше там таки варош* *сотворел* и *жрад же вон таки еши нїгда не видзел* (Етн29 197). 2. „трафиц ше, случиц ше”: Те-ди *видзел судия же то вельке дацо же таке чудо ше створело* (Етн30 59). ◀ Кнїжково: форму *сотвориц* (ше), з префиксом *со-*, Гнатюково приповедаче знали виројтно з церковнославянського языка. Пор. рсї. *сотворить* „створиц”, *сотвориться* „трафиц ше, случиц ше”.

сотина ж.: *Сотина* ше куповала у дутяну кед ше мидло варело, *кладла ше до мидла*, то *масна сода*: була билей *фарби*, *знала ше збиц кед длуго стала* (Сф. Мак., Г. Р.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

сотона х. 1. „дябол”. 2. *прен.* „зли чоловік”: *То прави сотона* (Вер. Рм.). || Слц. „дябол”, всл. *saṭan „исте”* (Hal), чes. *saṭan „исте”*, слц. *soṭona „зла жена”*, серб. *сотона „дябол”* ◀ Од греч. σατανας, а тото од ст.євр. sa:ta:n.

софт х. „густа юшка, мачанка у єдлу”. Серб. *сафт* и *софт* „исте”. ◀ Од нем. Saft.

соха ж. „слуп з рачкастим верхом на хторим лежи дерма студні”: *Соха при верху мала рачки*. У *рачкох стала дерма* (ПапОл 49). || Слц. *socha „подпора з рачкастим концом”*, карп.укр. *соха „исте”* (TichyFr), рсї. *соха „исте”*. У М. Калала *socha „соха на студні”*. Общеславянске. ◀ Праслав. *socha „древко з рачкастим концом”*. Од *соха* виведзене коцурске *рошошки* „чеперки древа” (од *роз-сош-ки*). ♦ *вирайдани як* ~ „до крайносци вихасновани з роботу” (В. Саб.);

високи як ~ „упадліво високи чоловік або жена”: А *мац була висока як соха*, а *згорбена як кочерга* (КовМихНО 58); *крава дава млека як* ~ „не дава млека”; *сухи як* ~ „барз худі” (В. Саб.).

сохнуц -нем *незак.* 1. „сушиц ше”: *На яр треба конари дакус покрациц*, да *древко не ма превельо лісца*, бо *през лісце випарує з древка вода*, та *древко сохне* и *може цалком висохнуц* (РН 43/1934, 4); *Настя слабла*, *руки єй белавели* и *тресли ше*, ... а *жамби єй сохли од спраги* (РК 1937, 17, Дю. Биндас). 2. „тілесно препадац, худнуц”: *Дзецко, котре себе отрови* (= отрує) *перши зос доганом* ... *скорей остареє*, *сохне* (РН 23/1937, 3). ◀ Праслав. съхнѣти, хторє у превую зоз *сухи*.

сохраніц -ім зак. „охраніц, очувац”: *Най Бог сохрани од такого [недоброго] чоловіка* (Пвл. Бл.). ◀ Од *храніц* зоз кнїжковим префиксом *со-* (цсл. *со-*).

соц х. „ушедок, сподок”: *Кед рок недобри, то єст же єст вельо гнілого грозна*, *треба вино скорей одстраніц од соцу* (клежєру), у *хторим єст вишелїяки бактерії винских хоротох* (РН 41/1932, 3). || Слц. *soс „usazená káva, ушедок кафи”* (Kalaš; исти автор наводзи *соц* як *немєцку пожичку*). ◀ Нем. Satz „исте”.

спадац -ам зак. „опадац, поопадовац (о плодох на древе и под.)”: *Шицки грушки спадали з древа* (Н. Ерді.).

спадац¹ -а *незак.* (дакому) „припадац”: вони *охабели себе тельо жита, кельо им спада* за їх *кирвави труд* (РН 12/1931, 2); да *народ мал* ... *чловєчески права яки му спадаю од Бога* и *людзох* ... *нєе пришло би до большевизму* (Заря 9/1937, 1); *бо хто оре и шее тому спада* и *кошиц* (= тому *припада* и *урожай*) (ЖиросМСМ 41); *Бог створел жену чловекови як помочніцу и товариш-ку*, *вєцка є равна мужови* и *спада єй така иста чesц* (РК 1930, 139); *Два трецини отъ хижохъ плаца парохови*, а *трецина єдна спада капеланови*; у истим документу и синоним *припадац*: [Пенєж од пришаги] *припада парохови* (АрхПарКер, 1877). || Серб. *спадати „исте”*, карп.русин. *спадати пуд*

што „спадац под дацо” (Керча). ◀ Окрем наведзеного карп. русин. *спадати* не має зазначени други карпатски паралели. У нас вироятно од серб. *спадати*. ➔ Нашо найблізши еквіваленти дієсловох *спадац*¹, *спадац*² и *спадац*³ то дієслова *припадац*¹ и *припадац*² (оп.).

спадац² -а (звич. дакому) **незак.** „буц у согласносци з прилапением порядком, обичаєм, так як шор, так як треба”: „Вам, цару, перше спада да пиєце!” А цар пиц не цел, бо вон о то шицко знал (Етн30 145. б.); Младши виправя хиби своїх отцох, и Коцур заш завежме достойне место медзи Русинами, цо му и спада! (РН 1/28, 3); Ми думаєме, же тотта ствар [преподавац виро науку] найвецей спада священикови (РН 15/1930, 1); А чом нє люби [мадярски писні], то нє спада ту виношиц (Заря 11/1937, 6); просвіта потребна каждому и остатньому човекови ... же би себе живот олегчал и украшил, же би не жил по псоце, але так як човекови спада жиц (РК 1923, 49, др М. Винай); Пошли ми до суду, кончели, но – як спада... (КовМихЦВ). ◀ Оп. **спадац**¹. • **як (тому) спада** „як треба, як шор”: Ти ... гутор, як ше швечи ... старим людзом, да буду трезбени, чесни, ... старим женом, исто да жию як спада (РН 5/1930, 2); Спочатку споза хрипта – як ше гвари, а вец и до оч указовало ше незадовольство и у гніву гуторело (уж под конєц): Кед не сцєш як спада – пугуй (РН 45/1929, 3); Жена моя, жена, барз є зармуцєна, / а кед би нам Бог дал войну, би ше поцєшила: / Подпора би ишла як цо **тому спада**, вона би ше приберала як єй шерцо жада! (РНКЗаря 1941, 37, зазначел Георг. Шарик) || Серб. *спадати* „бити у складу с чим, доликовати”: Гостта треба дочекати како спада.

[**спадац**³] -ам **незак.** „припадац до даякей файти, групи и под.”: Гережи не спадаю до овоцох. ◀ Оп. **спадац**¹.

спадац ше -а ше **незак.:** **як ше спада** „як треба, як шор”. Вираз ма исте значєне як и предходни як *спада*, серб. *како спада*, але сербски вираз ше не хаснує з повратним дієсловом як наш *спадац ше*. ◀ Вироятно од серб. *спадати* (*спадац*¹).

спаднуц -нем **зак.** 1. „буц поцагнути з власну чежину з висшого положєня на нїзше”. 2. „нападац (о шнігу, дижджу)”: 1931 року спаднул иних у децембру (запис на празних бокох РК 1932); на периши дзєнь Русадльох спаднул у нас красни, цихи и обилни диждж (РН 22/1934, 3). 3. „страциц на цени, потуньшиц”: швиньи спадли долу ... нє зна же так барз швиньи спадли (Заря 8/1938, 8, Б. Горки). ♦ **да знал дзє спадне та би шеднул** „чловек не зна дзє може дожиц нещєсцє, иншак би бул порихтани”; **чежко дакому (с)паднуц** „присц дакому чежко, недобре (психично)”: Видзе вон на драгу, тотта жена там лежи на драже. Як ю вон збачел, барз му чежко падло. Поишол, дзвигнул ю, вона хора барз, аж наполи умарта (Етн29 250). ◀ Од *падац*.

спадовац -дуєм **незак.** „пре недостаточну утвердзєносц за одредзєне место падац, зошлїзковац ше нїжей”: Дзивки заглавчок вязали коло пасу. ... поверх заглавчка ше вязали пасово сукні, та вец не спадовали (В. Саб.). ◀ Од *падац*.

спайташиц ше -им ше **зак.** „постац пайташе”: Єст нас зоз цалєй Югославії. Спайташєли зме ше з єдним ... зоз Сримскей Митровици (КочЄВЦП 129).

спак х. 1. „процивна страна од лїцо”: Платно ма лїцо и спак. 2. ~ **руки** „горня страна гарсци”: [У бависку пильканю] потим исту руку обрацєла спак меркуюци же би цо вецєй пильки остали на спаку руки (КамМик 192); всл. **спак** „друга страна” (Hal); у словацким **спак** присловнік, а значи „1. наспак; 2. наруби”. ◀ Од праслав. **оракъ** „обратни”, **орако** „назад; наспак”.

спакруки **присл.** „зоз спаком руки, т.є. зоз страну процивну од длані”: **а)** (вдєриц, пляснуч дакого): Кед ми дацо повед, а я плюс [плясла го] ... нїзда ми не врацєл, але сом му зрезала спак руки (Рускинї 187); кед Янко вдєри Михала з праву руку спак руки, та ше вимахнє з лївого боку на право. **б)** (зоз спаком руки вдєриц по дачим, поуцєрац дацо и под.): Од силного гніву ... почала спак руки биц з обидвома [руками] по тим гришним канабєлю (РН 21/1934, 3, М. Ковач); Наздравєли себе, поуцєрали баюси спак

руки, а потім якошик бешеда рушела (Ков-МихНО 9). || Слц. *sprakruky* „исте”, всл. *sprakruky dostac* (Hal). ◀ Од *спак* + *рука*.

спаліц -ім зак. „зніщити з огнем”.

спане с. 1. дієприкм. од **спац**. 2. „сон”: *Кед єденац годзин преїдзе, не годзен стац на ногох, так го влада спане* (Етн29 119); *Крава ше нам ма оцеліц, та кажди два годзини вноци виходзим, я не мам спаня* (Пвл. Бл.); *уж була ноц. Але нам ше спане не лапало* (РН 44/1927, 2); *Ані ми ше з нїм [милим] не шніло / В моїм сладким спаню* (Бинд-Кост 44-45). ◀ Од *спац*.

спарац -рем зак. експр. 1. „швидко сцекнуц”: *Том єй нашивидко спарал спред носа* (ТвенМ 22). 2. „вдериц; копнуц” (СС. Мак.): *Спарал лабду „копнул до лабди”*. ◀ Од *парац*.

спариц -им и **спаровац** -руєм зак. „злучиц до пари”: *А кед би нас пан Бог спарел, / купим [ци] чижмочки* (БиндКост 58); *Треба ..., кед ше коньї спарую да буду єдней пасми-ни* (РНКЗаря 1937, 97). || Слц. *spáriti* „злучиц до пари два предмети, самца и самицу, лю-дзох”. ◀ Од *пара*¹.

спарни -а -е „горуци, спройни”. Слц. *sparnú* „исте”, серб. *спаран* „исте”. Старши частейше хасную синоним *спройни* (оп.).

спарно -а -е „горуцо, спройно”. Всл. *sparno* „исте” (Buffa 255), серб. *спарно* „исте”. У бешеди старших частейши синоним *спройно*.

спасац -ам незак. „шицко пасц”: *Кури спасалі єден фалат дєпику, та малі червени жольчки* (В. Саб.); *Штухацї коров на пажі-цох губи писки статку, бо ше статок на-мага вельку траву коло корова спасац* (РС од 6. 05. 1949, 4). ◀ Од *пасц*¹.

спасени -а -е: *вивесц (наврациц) дакого на ~ пут (на спасену драгу)* „вивесц дакого на праву драгу”; *Учительово слово добре бу-дзе дійствовац на нїх [младих] и наводзиц их на праву и спасену драгу* (РН 40/1930, 2). ◀ З церковнославянського.

спасибагов и **шпацїбагов** х.: *Шедзи як спасибагов „шедзи незаинтересовано (напр. на схадзки)”* (СС. Мак.); *Спасиба-гов то незадзбали и незаинтересовани чло-*

век (В. Саб.); *Таки є як спасибагов „ніяки є человек”* (Лев. Ск.). ◀ Неясне. Можліва вяза першей часци зоз всл. *špacis* „губиц випа-трунок дачого” (Hal; тиж и требишовске), чес. *špatit* „губиц”, поль. *oszpacić* „загубиц” (Machek), всл. *spasi mn.* „чкоди на полю (на шацох и под.)” (Buffa 255).

спаситель х. рел. „Исус Христос”. Всл. *spasitel' zos križa patri* (Lacko 66). ◀ Од цсл. *спаситель*.

спаскудзиц -им зак. „звирліц, звесц, по-лакомиц дакого” (Мел. Пвл.). ◀ Од *паскуда*.

спаскудзиц ше -им ше зак. „достац жа-дане за парованьом”: *Спаскудзел ше на су-шеду „зажадал сушеду за пару”* (В. Ерл.); *Вимишковани конь ше спаскудзел на кобулу „сцел ше з ню спаровац”* (В. Ерл., М. Рм.). || Всл. *spaskudzić se „полакомиц ше”* (Hal). ◀ Од *паскуда* (оп.).

спасц -ашем зак. „попасц”: „*Дай нам, Яничку, шмату ..., / спасол ши нам ота-ву ...!*” (БиндКост 100). Слц. *spásti* „исте”: ~ *travu, luku*.

спатрац ше -ам ше незак. „попатрац єден на другого (маючи заєдніцку думку)”: *Маце ви пенєжи, хлапци? – пита ше им кач-марка. Хлапци ше лєм спатрали* (РС 5/2013, 13). ◀ Оп. *патриц*¹.

спатриц ше -им ше зак. 1. „попатриц єдно на друге и попачиц ше єдно другому”: *Єй, ... / там под баїренами / там зме ше спа-трели / з чарними очами. / Там зме ше спа-трели / з чарними очами, / з чарними очами / пред седем роками* (нар. писня, БиндКост 43); *Кед ше попачели єдно другому та ше и у народзе гварело же ше двойо „спатрели”* (Малацко). 2. „попатриц єден на другого маючи заєдніцку думку”. ◀ Оп. *патриц*¹.

спац шпим незак. „буц у стану сна”: *Не спала я, чекала я, / кед ши пришо л заспала я* (нар. писня). ♦ *шпи як зарезани (як древо, як мертви)* „барз твардо шпи”: „*Ставай, пайташ, госца ши достал!*” *Тот ніч, шпи як древо. ... Копне му заш до ногох, аж му глави дирїню: „Ставай, пайташ, госца ши достал!*” *Тот ше обраци на други бок. Шпи як мертви* (Етн29 82) Слц. *spať ako zarezaný (ako drevo...)*.

спашене с. рел. „спашене душі”: Шицких опомина св. Павел да буду будни, да меркую на своєю спашене, да ше твардо тримаю святей вири (РН 34/1933, 4). || Всл. *spasene „исте”* (Hal). ◀ Од *спашиц*¹.

спашиц¹ -им зак. (перф. спашел) рел. „одкупиц з грихох”: и же тот Бог праведни и же сче спашиц човека, бо є добри (РН 60/1926, 4). || Всл. *spasyc „исте”* (Hal). ◀ Од *праслав. съ + pasti*.

спашиц² -им зак. (перф. спасол и спашел) „виратовац”: Шицки з ладї повиходзе-ли на суху жем, а саму ладю охабели, бо ю спашиц не могли (РН 50/1934, 4); У Букурешту зорел вельки театр, огньогаси не могли ніч спашиц (РН 50/1937, 4); [Янчи] пошол просто до того цара цо му [царови] дзивици *спасол* (Етн29 175); Н. поджобал Зубка з ножом, ледво го Тешенї позошивал и спасол (В. Саб.); [Гроб Петра Копчая] Прежил ши шицки гробни грунки ... – гробику наш мили, остал на широким полю чекаюци на нас, на потомкох своїх, да це спашиа од пренасци (РК 1925, 116). || Слц. *spasiti „исте”*: ~ *svoj život, чес. spasiti „исте”, укр. спасти „исте”*. ◀ Од *праслав. съ + pasti*. З оглядом на наведзени карпатски паралели (слц., чес., укр.), и нашо спашиц (ше)² тримає за карпатску лексему, хтора мала фреквентнейши карпатски синоними *виратовац (ше)* (оп.) и *ридше вибавиц (ше)* (оп.). По приселєню спашиц (ше)², под уплївом сербского *спасити (се)*, постава фреквентнейше и вше баржей поцискує дієслова *виратовац (ше)* и *вибавиц (ше)*.

спашиц ше¹ -им ше (перф. спашел ше) зак. рел. „достац одкупене од грихох”: Браца! Пригадуєм вам Євангелиє, котре сом вам наказовал, ... по котрим будзеце спашени, кед так будзеце тримац, як сом вам наказовал (РН 33/1933, 4).

спашиц ше² -им ше (перф. спасол ше и спашел ше) зак. „виратовац ше”: Ледво сом ше спасол од нього (В. Р., М. Рм.); Вецей як итернац дні була буря на морю и руцала з ладю геваль тамаль. Уж шицки страцели надїю же ше спашиа (РН 50/1934, 4). ◀ Оп. *спашиц*²

спека ж. „велька горучава, пекота”: У летни дзень кед влада велька спека, явя ше на горизонту чарна хмарка ..., зрива ше силна буря (РН 25/1937, 3); Лісце диньох ше поскруцовало, само ше храни од спеки (КостПр 103). Поль *spieka „исте”, укр. спека „исте”*. ◀ Од *печиц*. У бешеди зме меновнік *спека* не зазначели, але вон могол исновац у нас попри форми (с)пекота (пор. поль. *spiekota* и *spieka „исте”*).

спекац ше -ам ше *незак.* „горци, печиц ше од слунка”: [Житу од горучави] Аж ше класки му згинаю / Аж ше у нїм мука спека (РК 1935, М. Биркаш).

спекота ж. „велька горучава, пекота”: При летней спекоти зрею златни класки (РН 11/1930, 1); По длугих дижджовних тижньох пришла по В. Ноци така спекота, яка зна обично буц аж у юлу (РН 19/1937, 4); Анї розляти води, анї спекота, анї огні цо знали бовкнуц ноцями на гумнох нових жаздох не могли вецей прервец тоту животну нїтку (КовМихЦВ). Форму спекота наводзи и О. Горбач. || Всл. *spekota „исте”* (Buffa 255), поль. *spiekota* и *spieka „исте”*. ◀ Од *печиц*. Оп. и *пекота*.

спенєти -а -е „запенєти”: *спенєта вода* (КовМихГриц 140).

спенїц ше -їм ше зак. „запенїц ше”. *Конь ше спенєл* (Мел. Пвл.). || Слц. *spenit sa „исте”*: *riecka sa spenila*. ◀ Од *пенїц ше, пена*.

сперац¹ -ам *незак.* (з директним обектом) 1. „застановяц (дакого у ходу)”. 2. „застановяц, затримовац (дакого же би не пошол); не допуцовац дакому пойсц”: *Пойдзе младши брат гледац свою шестру и брата. Мац го спера же да не идзе: Кед гевти двойо скапалї, та голем ти не идз* (Етн29 154). 3. „спомалшовац, гамовац дакого”: *Випробовани земледїлци не препоручую в єдно прагац до плуга конї и воли, бо воли спераю конї у ходу* (РН 57/1926, 7, Б.); [Корупционаше] *То су пиялки на нашим народним целу, цо вицицую здрави народни живот и спераю народни розвиток* (РН75/1926, 1); *Мац єй немогла ніч повесц. Цошка єй сперало прегвариц* (РНКЗаря 1937, 76). ◀ Од *праслав. perti, pyrǫ*.

сперац² -ам (дакому) *незак*. 1. „бра-
ніц дакому дацо (з)робиц”: *Од теди скупи
жазда ше пременел. Уж не сперал своєї же-
ни да помага худобним* (РК 1925, 55); *Влас-
ци не спераю людзом своєю мац* (Йвг. Бл.). ||
Всл. spiras „исте” (Hal). 2. „зоперац, не до-
пущовац даяку дію”: [У новиных] *гані ше
неваялялство и спераю ше зли плани, да ше
не випольня* (РК 1923, 128, М. Винай). ◀ Од
праслав. perti, rьrq.

сперац ше¹ -ам ше *незак*. „застановяц
ше”. ◀ Од праслав. perti, rьrq.

сперац ше² -ам ше *незак*. 1. „процивиц
ше дачийому вимаганю”: *З дому ю нїдзе
не сцели пуциц. Вона ше не барз сперала*
(ЛатякТал 32). 2. „шмело або безочлїво ше
спроцивиовац дачией агресивносци”: *Сце-
ли го биц, але ше им вон почал сперац*. || Слц.
vzpirat sa и spierat sa „процивиц ше дако-
му”, всл. spiras se „исте” (Hal). ◀ Од прас-
лав. perti, rьrq.

спервоци присл. „спочатку”: [На ост-
рове] *Пусти били камень, цо ше пече на го-
руцим слунку. З первоци указуе ше мертва
слика* (РН 30/1934, 3, М. Мудри); *Бачи Ми-
тро з первоци ше вигварял* (РК 1930, 81, Г.
Кост.). || Слц. sprvoti „исте”. ◀ Од числовнї-
ка *перши*, праслав. rьrgь.

[**спердац ше**] -ам ше *незак*. 1. „спричкац
ше”. 2. „франтовац з даким вишмеюючи
го”. ◀ Од серб. *спрдати се*, а то од праслав.
rьrděti.

спечени -а -е „висушени, стварднути;
згорени (од горучави, горучки); попечени
од слунка; огорени од слунка: *Пред нїм ше
створели руки ... попукани, зоз жулями, з
напучнетима жилами и спечену чарну ско-
ру* (КовМихНО 11). || Слц. spečený „исте”: ~
zem, ústa.

спечиц ше -им ше *зак*. „висушиц ше,
стварднуц ше, згориц (од горучави, горуч-
ки); попечиц ше од слунка”: *у сушиарні мер-
ковац треба, же би ше хмель не спекол (теди
ма цемно жовту фарбу)* (РК 1927, 143, Ред.).
Поль. spiec się на słońcu. ◀ Од печич.

спилїц -їм *зак*. „украднуц” (В. Р., М.
Рм.). Слц. spiliť „одпилїц”. Не чувствуе ше

заначеньова вяза зоз пилїц „резац зоз пил-
ку”.

спинац -ам *незак*. „сквачовац”: *Машлю
[баршона] ше перше спинало зоз жомбошка-
ми, вец ше ю зоз двома орноглами зопло жу
варжочом же би ше не звишела на долу* (Вар-
галю 216). ◀ Оп спинац ше.

спинац ше -ам ше *незак*. 1. а) „дзвигац
ше на пальци намагаючи ше дацо достац,
видзиц и под.”: *Пес ше нагнївано спинал на
ягодово стебло и одгражуюцо брехал* (Ча-
канБ2 84); *вдерел го [малого сина] по паль-
цох кед ше спинал на стол. Сцел видзиц цо
ше горе роби* (РК 1932, 115). б) *прен.* „на-
магац ше гу дакому/дачому до висоти”:
*миліони жаданьох людских спинаю ше гу
Всевишньому* (Заря 1/1939, 11, Е. Кочиш). 2.
„цагац ше горе (о цагацих рошлінох)”: *хиж-
ни мури обсаджени зос лозу цо ше спина по
драбинках* (РН 35/1937, 3); *Цагацей пасулі
ше кладу потпорки на котри ше вона спина*
(Заря 4/1937, 5). 3. а) „исц до берега (о драги,
пешакови)”: *По Каменїцу драга полна пра-
ху, мали брешки ... Вец ше почина драга спи-
нац, приходза лешики, бреги* (РН 37/1937, 2);
*Зоз тобу ше я легчайше / на верх берега го-
ре спинам* (Я. Фейса). б) „грабац ше горе”:
[Мешачок] *ше помалючки спинал помедзи
нїх [гвиздочки]* (Заря 13/1934, 6). 4. „ста-
вац на задні ноги (о коньови)”. || Слц. spinať
sa и vzpínať sa: kone sa spínali. ◀ Од -пнуц/-
пинац, праслав. rьti/-pinati, rьnpq.

спинци присл. **орац** ~ „орац зоз недо-
бре нарихтаним плугом: так же конец же-
леза рие до жеми, те. не реже ровно жем”:
*Кед сом орал, оец ми гварел: Оправ тот
плуг да ци не оре спинци!*” (В. Ерд.). ◀ Мож-
лива вяза зоз укр. діял. *спінь* „оштри конец
вреценка”, а по ЕСУМ-у можлива зродносц
того укр. слова зоз долньолужицким šreńс
„церень; жадло; стрела” и зоз лат. spī:na
„церень, игла”.

спирени -а -е: ~ **жем** „напирена жем”
(МудриАл). Оп. *напириц, напирени*.

спирщени -а -е 1. „хтори ма пирщки по
целу”: *Нос му бул груби, червени и спирищени*.
2. *прен.* „барз розгнївани”. ◀ Од *пириц(ок)*.

спирщиц ше -им ше *зак*. 1. „достац
пирщки по целу, твари” (Мел. Пвл.). 2.

„барз ше розгнівац, страциц присебносц од гніву”: бо кед дозна [хто му погубел бициглу], та ше годзен спирициц (Сл. Шанта). ◀ Од пириц(ок).

списац -ишем зак. 1. „виприповедац, описац”: А як пришо л тот поп з тей стра-ни моря, справел єдну кніжку, списал єгипетскей Марії житиє (Етн30 93); Але мне не треба твоей грихи же бим знал як ши тото дзивче погледала, лем спиши на єден папер (Етн30 100); Уж видзел Алексия же уж умре, шицко списал своєю житиє на єден папер, як чежко у оцовим дворе перебувал (Етн30 109); Медзи тима кніжками [у Старим Єгипту] було даскельо у котрих була списана медицинска наука (РН 22/1934, 2). 2. „записац (дачню бешеду и под.)”: Кед сом була мала, та моя мац перши покераї од Швабици списала (= рецепт за печенє записала) (Пвл. Бл.). 3. „преписац”: чул за мойо писні и питал од нього да их себе спише (Заря 6/1935, 44). 4. „украднуц (даяки дробнейши предмет)”. || Поль. *spisać* (у школярским жаргону) „украднуц”. 5. *експр.* „поєсц”: Сушедов хлапец ми гварел: Жучо нам уж списал когута (Г. Р.); Шицко з танєра списал (Сф. Мак.). ◀ Од писац.

списнуц -ишнем зак. „спищац”: вони [патканьчата] вечар и вноци шпя. ... Таки час уж ані єдно не спишине (ЧаканСаф 180).

списовац -суєм незак. 1. „приповедац, описовац”. 2. „записовац (дачню бешеду и под.)”: Тот пан з Галиції вон новти спи-сує, / док новти та новти, а вец приповедки (Етн9 ч. 361). 3. „пописовац”: Єден з Месней заєдніци ходзел по обисцох списовац хто сце увесц воду. И по нашим шоре ходзел пописовац.” (Пвл. Бл., Люб. Як.); [Гварели людзом] же буду списовац шицки дзеци, котри ище не иду до школи (РН 32/1929, 2); И списовали тот рок масц хто кельо ма, и кромплі, та мушели людзе дац (ТамашРКер 145).

спитац -ам зак. „випитац за жену”: Ище стари лєм под греду, млади спитал, / лєм старого поховала, млади витал (Тон ч. 35); Кед сом ше женел, спитал сом себе першу; не пачела ми ше, зруцел сом ше (Етн29 VI). ◀ Од питац.

спити -а -е „барз покусани од суньгох”: Другей ноци исте: тот знова спити, облак отворени (РС 18/2004, 13). 2. „худи од пиянства”: Шицок є спити (Ю. Пап). || Всл. *spiti* „опити, пияни” (Bartko 205). ◀ Од пиц.

спитовац ше -туєм ше „випитовац ше, питац ше”: Пан ше пані спитує: „Цо за жолнір за дзверми?” (Етн9 ч. 22); Ище сом лем праг прекрочел, / уж ми ручку давала, / та-кой ше ми спитовала / чи останем до рана (Бинд-Кост 63-64).

спихац -ам зак. „покласц на цесне место”: Ту дзе ище мам дакус места шицко квеце спихам (Ир. Фин.). ◀ Од хпац/-пихац.

спиц ше -иєм ше зак. 1. „розпиц ше, почац пиц”. 2. „опиц ше”: Но, рано сом мала щесца бо ше оецц на балу спил, та моя хиба прешла досц гладко (Сф. Мак.). || Всл. *spic še* „опиц ше”: *ked še dakto spije, tu su i doktore* (Lacko 82).

спищац -щим зак. „запищац”: ані єдна птичка не спищи без Твоего знаня (РН 15/1930, 5, Мих. Мудри).

[**сплав**] х. „плівни обект зоз ведно збитих древох”. ◀ Од серб. *сплав* „исте”, а то од *плівац*, *праслав*. *plyvati/plav-/plov-*. Наш еквивалент *дережля* (оп.).

сплакани -а -е „виплакани”: Кед ше мацери очи зармуца / и твар ей смутна, сплакана (Сф. Мак.).

сплациц -им зак. „при дзеленю маєтку и под. виплациц дакому часц хтора му припада”: Младши брат сплацел старишого брата, та хижка остала йому, а стари себе купел другу (М. Рм.); а стари док би помарли, ша уж су и так з єдну ногу у гробе, та бизме сплацили младшого... и остали би крашине медзи своїм народом, при мацери (КовМихЦВ 29). || Слц. *splatif* „виплациц”: ~ *dlh*, *dom*. ♦ **Янко Михала сплацел** – дал му стару мацера гвари ше кед брат неправедно подзелі хижку або маєток зоз своїм братом: себе вежне маєток (хижу), а место же би братови виплацел часц хтора му припадала, охаби тому родичох на витримованє.

сплацовац -цуєм незак. *жу сплациц*: Людзє то [длуства таргоцови] мали сплацовац у житю зос велькими процентами (РН).

сплашиц -им зак. „одплашиц птицу же би одлецела з места”: *Сплашел куру з плота*. ◀ Оп. плашиц.

сплашиц ше -им ше зак. „нараз ше злекнуц и знемириц (о коньох)”: *Сплашени коньи у Београду погазловали [чловека]* (Заря 24/1934, 7); *Коні ше сплашели од пса и скруцели з кочом до ярку*. || Слц. *splašiti sa „исте”*: *cone sa splašili*.

сплесц -ецем зак. „заплесц ведно”: *Цесто ше скруцело и три таки цеста ше сплетли отройне як варґоч* (ХомаБл 191–192).

сплетаніни ж. звич. мн. (ед. сплетаніна) „гоч цо наприповедане, посплетане, плетки”: *У тей кнїжки койяки сплетаніни* (С. Мйр.); *Вон сплетаніну приповеда* (С. Мйр.); *Ви думаєце же ... вериме шлєпо у шицки тоти сплѣтаньини* (Заря 12(1938, 7). ◀ Од сплѣтац, плєсц.

сплѣтац -ам незак. „приповедац гоч цо, два за три”: *Дзивка гуторела оцови и мацери же еден пан бул при нїх на прадкох. Оцец єй гварел: Цо сплѣташ!; Йовґен гульта кед гвари же його жена була кухарка у готелу ...*, вон вше дацо гульта, сплѣта (В. Саб.). || Укр. *сплітати „исте”*. ➔ Неповратна форма сплѣтац характеристикнейша за коцурску, а повратна сплѣтац ше – за керестурску бешеду.

сплѣтац ше -ам ше незак. „приповедац гоч цо, два за три”. Всл. *spletac še „исте”* (Bartko 205). Оп. сплѣтац.

[**сплетка**] ж. 1. „клевета, огваряне”: *А ти озда сплетки не правиш, svojого мужа по сушедстве не огваряш же є як колїк дрєвени – гварела єй на розум* (КовМихЦВ 207). 2. Дзецку ше пове: „*Ти єдна сплетка*” кед вельо приповеда (Ю. Пап). ◀ Од серб. *сплетка*. Наш еквивалент (за обидва значєня) без префикса с-: *плетка* (оп.).

сплєшнєніна ж. „плєшнєніна”: *Сплєшнєніна барз опасна, жени цо робелї зоз сплєшнєту требиконїну шицки ше похорелї* (В. Саб.); [Погубєне] *шено имердзи на сплєшнєніну* (РЗаря 9/1936, 4). ◀ Од плєшнїц.

сплєшнєти -а -е „поплєшнєти”: *Кармели крави зоз сплєшнєтим шеном, та шицки*

крави рака досталї (В. Саб.); *Сплєшнєтей слами статку не давайме, бо го прєжене, а крем того, кед животиња чєжка, лєго вируци* (РН 28/1937, 3). || Всл. *splešneti „исте”* (Sipos).

сплєшнїц -нєє и -нї „поплєшнїц”: *Кед зохабимє дацо на влажним месце, сплєшнєє, збутнєє* (РК 1933, 128). Слц. *splēsniēt „исте”*. ◀ Од плєшнїц.

сплїхциц ше -им ше (з даким) зак. *пейор*. 1. „скомпаловац ше, зблїжиц ше з даким звич. у недобрей роботї” (В. Саб.). 2. „войсц з даким до любовней вязи, с. спанґати се”. || Всл. *splichcic se „скомпаловац ше”, plichcic se „мац любовну вязу”* (Hal), ст.чєс. *plichtiti se „уплѣтац ше, мишац ше до дачого”, чєс. zplichtit „замервиц”*. ◀ Можлїва вяза зоз укр. диял. *плїха „клїнок”, укр. плїшка „исте”, заплїшити „утвердзиц з клїнком (клїнками)”* (тоти цо ше по нашим сплїхцєли на єден способ ше повязали, скапчали), а то по ЕСУМ-у (оп. *плїха*) нємєцка позичка: н.в.нєм. *pflock „клїнок”, pflocken „утвердзиц з клїнком”*.

сплокнунц -нєм зак. „оплокац, нашвидко умиц”: *Спломнунц руки, судзину* (М. Рм.); *Голєм дакус себе твар сплокнї* (ЛатякТал 58). || Всл. *spluknuc „исте”* (Hal), слц. *spláknúť ruky*. ◀ Од плокац.

сплювац -ам незак.: *Кед дзецко плаче, кед му „спadlo з оч”, гвари ше: треба го сплювац „тє. плювнунц коло нього, коло главки му и з тим зняц з нього поробєніско, врачанїну”* (Ю. Пап). Всл. *splūvac „исте”* (Buffa 155).

сплювнунц -нєм зак. „плювнунц”: *Ей, не таки то уж анї конї як дакеди цо були, кумє! – сплювнул Циґан коло коча и пошкребал ше за буртаву главу* (ПапГДюВн 44).

сплювовац -вуєм незак. „плювац”: *Нет уж анї шлїду од тих гирєшох цо з вечара цапчєли, ту прєд дзивчатми, зашулькани циґарєтлї, сплювовали и политизовали* (ПапГДюКШ 147).

сплюснунц -юшнєм и сплющац -щим зак. „почац нараз плющац”: *Та чом уж не сплюшнє дидждж, докля будзє тота суша?!* (Гєл. Рм., СС Мак.); *Там таки сплющал дидждж* (Г. Р.).

споведальніця ж.: Место тэ. стोलок у царквы на хторы на споведзі клекаю сповіднікі (особи хторы ше споведаю) вола ше споведальніця (ГорКух).

споведац -ам незак. 1. царкв. „окончовац споведз”. 2. прен. „випитовац ше дакому (о дачим деликатным и под.)”. ◀ Од вед-: повесц, праслав. věděti.

споведац ше -ам ше незак. 1. царкв. „на споведзі гуториц свойо грихох”. Укр. *sprovedať sa* „исте”. 2. прен. „приповедац дакому о себе, припознавац свойо вини дакому”: *Дідо лем гварел: „Я ше тебе не будзем споведац”* (РН 11/1936, 2).

споведз ж. царкв. „една од седем царковних тайнох: споведане грихох”. Всл. *sprovedz* „исте”, укр. *сповідь* „исте”. ◀ Оп. споведац.

споведнік х. царкв. „тот цо ше споведа”: *Паноцец вельо споведнікох мал* (Вер. Рм.); *Уж на 6 годзини рано ... царква була полна споведнікох и причаснікох* (РН 13/1935, 2). ◀ Оп. споведац.

сповесц ше -ем ше (дакому) зак. „повесц, виволац о себе другому дацо цо тот ище не знал”: [Цар бешедуе зоз худобним селяном на полю.] *А цар ше му вецка сповед же вон цар „а цар вец виволац селянови же вон цар”* (Етн30 199); *А дзивка не знала же то кральович Марко. Вон ше ей ані не сповед. Питал ше ей же чом так плаче* (Етн30 164–165); *Пришло му [оцови-царови] на розум, по його бешеди, же то будзе бизовно його син. Але себе думал: Будзем ше му випитовац як вон ту пришо. Воні ше ещи не споведлі* (Етн29 246); *Ходзел еден краль на лови. Раз го владела ноц и бул примушени преспац у едней хижки при леше, але ше не сповед нікому, же хто є* (РН 12/1937, 2). ◀ Од вед-: повесц, праслав. věděti.

спод¹ прим. з *жен.* означае напрям з места хторе ше находзи под даким/дачим: *Вецей як годзину розгребовал вон [пес] шніг зоз своїма моцніма пазурами, ... и зато лем вигреб хлапца з под шнігу. Хлапец ище не замарз* (РК 1925, 113). || Всл. *zpod hlavi vicahla* (Czambel).

[спод²] прим. з *жен.* под уплївом сербского применовніка *испод* хаснуеме го и зоз значеньом места дії хторе ше находзи под дачим: *Пес шедзи спод стола место пес шедзи под столом; У хижі спод мойого квартелю бул дутян и карчма* (= у хижі под моім кварталем) (РНКЗаря 1939, 100); *У тим сримским валале спод Фрушкей гори* (М. Ков.) (= у тим сримским валале под Фрушку гору); *Спод виписки треба з найвекишу точносцу назначиц аутора, його діло, видане и страну* (РН 1/1930, 5) (= под виписку треба назначиц). • **спод цени** „по цени нізшей од правей вредносци”. ◀ Семантични калк сербского *испод*.

[спод³] прим. з *жен.* означае напрям по месце хторе ше находзи под дачим, попод: *У Старим Вербасу мал би ше подзвигнуц железни мост так же би лаї могли спод нього исц* (РН 44/1930, 2). Треба: ... хтори би мали попод нього исц. ◀ Як и предходне спод² семантични калк сербского *испод*.

сподабац -бем (а) и -бам (б) незак. „здабац, буц подобни”: а) *Дзецко сподабе на мацер* (М. Рм.). б) *Богата дзивочко, з худобней ше не шмей, / бо твоей богатство на годзину, на два, / а мойо худобство на Бога сподаба!* (Етн9 ч. 85); *По своїм вигляду [тот валал] баржей сподаба на билински салаши* (РН 104/1926, 3); *Оздаль сподабаме еден на другого?* (РК 1927, 125); *Я у кратким селянским уяшу, у калапе. Не сподабам на школованого човека* (КочЕвЦП 183); *Друге [українске „и”] ше вигваря так же сподаба на е, а пише ше и* (КостПр 215). ◀ Превой зоз подоба. Од праслав. *doba* „час”.

сподзивац ше -ам ше незак. и зак. „наздавац ше”: *Пас я кози, пас я воли на желеней травички, / ані сом ше не сподзивал, пришли жу мне гайніці. / И сам перши жу мне гварел: „Чкodu ши нам направел!* (БиндКост 116); *А вон, подумайце себе (хто би ше таке сподзивал?), вон ми одповед як святы з неба: „Ой, жаздиньо, не гуторце таке, не уквилуїце Бога!* (КостПр 98); *Ступал оштро, як тот хто ше сподзива же з приходом на означене место його страта ше зменьша – злагоднее* (РК 1924, 26, Г. Кост.); *Сподзивал сом ше дижджу* (М. Рм.); *Хто би ше таке и*

сподзивал? (Г. Р.) || Всл. *spodzivać* še „исте”, укр. *сподіватися* „исте”, поль. *spodziewać się* „исте”. ◀ Од па-вѣз-дѣјати, а то од праслав. *děti, dējati*, од хторого и нашо литературне дія, надія, подія, злодій и др. ➔ У литературним языку частейши синоним наздавац ше (оп.).

сподлени -а -е **1.** „схуднути”: *Крава, кед зме ю предавали, не була сподлена* (Пвл. Бл.). **2.** „хтори постал леніви” (Єл. Хм.).

сподліц -леєм зак. „схуднуц, ослабнуц (звич. о животиньох)”: *Кед куром не даме доброго едзєня, та сподлєю* (Г. Р.). ◀ Од подли.

сподліц ше -леєм ше зак. „постац леніви, оподліц”: *Сподлєл ше, не вари себе вєцєй* (Єл. Хм.). Всл. *spodlić* „исте” (Bartko 205).

сподні -я -є **1. а)** „тот цо ше находзи на сподку, под другим одн. другима предметами истей файти”: *Мац виняла з ормана сподні крух платна „виняла крух хтори бул долу под другима крухами”*. **б)** при пари предметох тот цо долу, долні: *сподні зуби, сподня ѓамба* (процивне: *верхні зуби, верхня ѓамба*). **2.** „хтори ше облека под друге обличиво (о шмати)”: *И обличиво им [Японцом] зошицким иншаке од нашого. Крем сподней шмати, длуги кабат у штрєдку припасани з поясом, дрєвени папучи на ременькох* (РК 1927, 47). • **сподні шмати** „шмати хтори ше облекаю на цело, с. доњи вєш”. Нєшка хаснуєме и сербизєм одн. германизєм *вєш* (оп.).

споднік х. „остатня шаланґа на краварским батогу, за хтору приправєни штранґ батога”. || Всл. *spodník* „долня часц кудзелі” (Bartko 205), слц. *spodník* „файта кошулі без рукавох”. ◀ Од общеславянского *под* „дно; подлога”: чєс. *roda* „грунт, подлога”, серб. *под* „подлога; патос”. Праслав. *rodъ* (ЕСУМ).

споднічок -чка х. **1.** „конєц цвикли”. **2. мн. споднічки а)** „менши конопи хтори заостали у росту за другима” (М. Рм.); *Не хасновите прєгусто шац [конопу], бо тєди вєльо будзє споднічки*. **б)** *Споднічки коло жита то фатюги* (В. Саб.). || Укр. *спідниця* „женске обличиво”. ◀ Оп. *споднік*.

сподобац ше¹ -ам ше *нєзак*. „буц подобни, здабац”, у Гнатюка: *Жєна тото дзєцко прияла на посцєль љу своїому, дораз нє познала хторе єй родзєне, бо ше сподобало єдно љу другому* (Етн30 100). Вироятно исте значєнє и у прикладу: *Мали єдну дзивку, то ищєк вше була найкрасиша, ані ше єй у тим валалє нє сподобала пар „ані єдна єй по краси нє була подобна”* (Етн30 122). || Всл. *podobac* še „буц подобни, здабац”: *rodoba* še na matku (Buffa 211), слц. *spodobat* sa (зак. виду) „посцигнуц исту подобу, постац подобни з даким”. ◀ Од *подоба*.

сподобац ше² -ам ше зак. „попачиц ше”, у народних писньох: *Коло млїна яворина, сцєл би я ю вирубац; / сподобало ми ше сушєдово дзивчє, алє ми го нє сцудац* (Тон ч. 223); *лєм цо ши рачковала, уж ши ше ми сподобала* (Тон ч. 267); *Єй, цо ми ше тото дзивчє шерцу сподобало цо на ярку вчєра вєчар ножки умивало* (Тон ч. 196). || Всл. *spodobac* se „попачиц ше”: *dzivčє se mi spodobalo* (Hal). ◀ Од *подоба*.

сподобни -а -є „таки исти, подобни”, лєм у Гнатюка: *Нєт то красиє, сподобнєйше в цалим валалє / як та наша пані млода* (Вєс 42). || Слц. *spodobný* „таки исти, подобни” (у 17. в.): *wredy, raky a tam spodobne bolestj uljwa* (HSSN). ◀ Од *подоба*.

сподок -дку х. **1.** „долня поверхносц предмета, спак”: *Смерєка ма конарчки оброснути з трох бокох, лєм сподок чисти* (КостПр 150); *Кед нам ше даякє цєсто при печєню заліпи за тєпиу и нє можєме го виняц, вєц обрацимє тєпиу наспак и сподок тєпиши обложимє зоз влажну рєнду. О даскєльо минути цєсто ше лєгко витрєшє зос тєпиши*. **2.** „дно рики, студні, судзини и под”: *Я го [персєцєнь] руцєл до води, / до Дунаю, до тєй бистрєй води, / най вон шєда на сподок* (нар. писня, РК 1929, 50); *Добри орєхи [у води] дораз спадню на сподок а хробачни плїваю на води* (РН 14/1929, 4); *влади бачи Грицц погар и виписє до сподку* (Заря 3/1939, 3). **3.** „постава, футро шмати” (М. Рм., В. Р.): *Но та за сподок [мантила] сом дала мою мєняццу сукню* (Рускинї 56). || Всл. *spodek* и *spodok* „сподня часц”: *pekńejši jej bul spodok nohi jak princezi tvar* (Czambel).

◀ Од общеславянського под „дно; подлога”: чes. *roda* „грунт, подлога”, серб. *под* „подлога; патос”, праслав. *родъ*.

споза¹ прим. з *жен.* значи напрям з мести хторе ше находзи за даким/дачим: *Силвестер скочел споза дзверох, вишиол поцихи вонка* (Етн); *Споза слами... вошли два анді* (М. Коч.); *Ступаме споза шопи до двора* (М. Кан.); *А споза ніх [новинох] ше указала бляда... твар* (М. Ков.); *Якаш моторка вибегла споза угла* (М. Скуб.). || Всл. *spozza* „исте”: *spozza plota* (Lacko 39). ▶ Од *c-по-за*.

[**споза²**] прим. з *жен.* под уплівом сербского языка применовнік *споза* хаснуєме и зоз значенєм места за даким/дачим (наш еквивалент з тим значенєм применовнік за з інструменталом). *Споза остатнього брещка... змесцел ше... валалчик* (= за брещком) (НК); *Роботніки споза шалтера... не маю ані сцєрпеня* (= роботніки за шалтером) (РС); *Споза котла стоя у длугоким шоре борци* (= за котлом стоя) (В. Кост.); *Але Ирина була уж ту дзешка споза нього* (= була за нїм) (М. Ков.).

спознац -ам зак. 1. „упознац”: *Бодай сом це, мили, нігда не спознала! / Ні тебе самого, ні коня твогого, / та биш ме не збавел венка желєного* (Етн9 ч. 178); *Аж теди зашвицела зорнічка нашей парохії, кед владика Божичкович спознал у Бейчу молодого школяра-богослова Петра Копчая и його вибрал и одредзел за душпастира до Керестура* (РК 1925, 117); *Ніхто так скоро не спозна старших людзох, як мали дзеци* (РН 11/1929, 1); *Любим це од гевтого дня, кед сом це спознал* (РН 46/1932, 2). || Слц. *spoznat* „исте”, всл. *spoznas* „исте” (Hal). 2. „препознац”: *владела поліциї єдну лоповску банду ... Запрепасцени були поліцайци кед спознали тоту банду, бо ю пред даскелью мешацями владела и тота банда була осуджена* (Заря 12/1935, 93). 3. „зазнац, дожиц”: *Ище вона куколь не вибрала, / уж гусарох зоз войни спознала* (БиндКост 15); *Рок були ведно [брат и шестра], а нїяке медзи собу зле не спознали* (Етн30 99). ▶ Од *знац*.

спознац ше -ам ше зак. „упознац ше”: *Спознац зме ше спознали, / побрац ше нам не далі* (Етн9 ч. 272); *Так ше хлапци спозна-*

лі же галасов ані дому не сцел пойси (Етн29 180); *Либиец и дзивка з Керестура студирали у Беоґраду, там ше спознали, пошили до Либії, ей родичи пошили жу нїм* (М Рм.). ▶ Од *знац*. → Нешка под уплівом сербского языка место *спознац* (ше) хаснуєме форму *упознац* (ше) (оп.).

спойц -ім зак. „злучиц”. || Слц. *spojit* „исте”, всл. *spojic* „исте” (Hal), *tote še dovjedna sproja* (Czambel 491), чes. *spojiti* „исте”, поль. *spoić* „исте”, карп.русин. *спойти* „исте”: *мідь и желізо легко давало ся спойити*, укр. *спойти* „исте”. ▶ Не цалком ясне походжене (ЕСУМ). З оглядом на карпатски паралели, дієслово *спойц* и у нас вироятно карпатске (не треба го тримац за сербизем).

спокойц -ім зак. „умириц, успокойц”: *Чарна жем ме приме, / Вона ме спокои* (РНКЗаря 1939, 96).

спокойц ше -ім ше зак. 1. „умириц ше, успокойц ше”. 2. „умрец” (Евф. Пл.). ▶ Од (с)покой.

спокой х. „покой, мир”: *однес себе слами, легнул спац у спокою* (Етн29 270). || Всл. *spokuj* „исте” (Hal). ▶ Оп. *покой*.

спокойни -а -е „мирни”. Всл. *spokojny* „исте” (Hal).

спокойно присл. „на миру, у спокою”: *да себе уж раз спокойно пожієш* (РНКЗаря 1938, 50). Всл. *potom sebe spokojně žilí* (Czambel 210).

спокусовац -суєм незак. „скусовац”: *Нье дай ше у 20 віку спокусовац погубеним* (Заря 14-15/1937, 8). || Всл. *pokusovac* „секирац, штухац, увредзовац” (Bartko 202). ▶ Оп. *скусовац*.

сполацни -а -е 1. „способни до роботи, хторому идзе, швечи робота”: *Сполацни то способни, до роботи* (В. Саб.). 2. частейше з негацию: *несполацни*: „хторому не идзе, не швечи робота, несхопни” (М. Рм.): *Несполацни то таки цо му не идзе робота. Дай, охаб, поробим я, таки ши несполацни; Старша жена уходзи до авта, видзи же ей чежко, та призваря: Несполацна сом.* ▶ Неясне. Можліва вяза зоз *пол* „половка”, з хторого виведзени слова: поль. *pospoli* „ведно”, *spólny/wspólny* „заєдніцки”, *spółeczny* „дружтвени, социялни”, *spolet*

„ведно”, словацке *spoločný* „заєднічки, об-ши”, нашо *сполковац ше* „удружовац ше у роботі”, *сполкани* „хтори з даким заєдніч-ки дацо пошедує”, *споли* „взаємно”.

споли присл. 1. „за половку урожаю (ро-биц дачию жем)”: *Тиркайла и нам и дідови Дюрчовому споли роби жем* (ЖирошМСМ 34). 2. „наполи, половку, ніяк (поробиц да-цо)” (ИГК): *Споли ше поуцэрал и швидко ше облек* (КовМихІриц 148). 3. „взаємно”: *Спо-ли ше били: вон ю, а вона його* (Пвл. Бл.).

сполкани -а -е „хтори з даким заєдніч-ки дацо пошедує”: *Таки су штверо сполка-ни на єдним голту „єден голт им припада штверим”* (Г. Р.); *Ми два сполкани з маджу-ном, компотом и соками „ми два ведно на-варели маджун, компот и соки, та ше тераз дзеліме”* (Лев. Ск.). ◀ Од пола¹, полка.

сполкац ше -ам ше зак. „мац даяки за-єднічки маєток, пополи з даким” (Лев. Ск., Г. Р.). ◀ Од пола¹, полка.

сполковац ше -куєм ше незак. „здружо-вац ше у роботі, ведно робиц”: *Не будзем я давац моім жедляром колача кед напечем, не будзем ше з німа сполковац, бо жедлярка ту у мене не буде печиц и врацац ми* (Пвл. Бл.). || Всл. spolkovac „спраговац коні” (Hal), слц. spolkovati sa „заєднічки дацо хасновац”, поль. заст. spółkować „зединьовац ше”. ◀ Од пола¹, полка.

сполніц -їм зак. „виполніц (обецане, слово, задаток)”: *Обецал сом Вам, же Вас опишем. Та не мам мира, док свойо слово не сполнім* (КостПр 34); *Наварела сом ци цо ши питал, сполнела сом ци волю* (Вер. Рм.); *Сполнел ши ми же ши пошол зо мну купиц шмату* (Г. Р.); *Облежерал ше же спол-ні цо обецал* (Вер. Рм.); *Думаю [родичи] же кед вони дзецом даваю єсц ... же ... уж свою длужносц сполнели, же то уж досц. Але не!* (РН 11/1936, 3); *Драги сину мой, чи ти ви-полнел обецани слова Богу на галиї. Кет не – тераз их сину сполні* (ЖирошМСМ 29). || Укр. сповнити слово „отримац слово”, поль. spełnić swój obowiązek „сполніц свою обоб-вязку”, слц. splniť „сполніц, виполніц”: splniť plán, normu, prísahu, slovo, prosbu. ◀ Од пол-ни.

сполніц ше -їм ше зак. 1. „витвориц ше, оствариц ше”. 2. „прейсц (о одредзеним ча-су)”: *Прешол єден дзень, прешол и други, сполнєло ше ровно тидзень* (Етн. 30, 190). || Слц. splniť sa „витвориц ше, оствариц ше”, поль. spełnić się „исте”. ◀ Од полни.

сполньовац -нюєм незак. „виполньовац (обецане, слово, задаток)”: *Тото свойо обе-цанє почал наш спаситель сполньовац на Тайней Вечери* (РК 1929, 2); *Обецовал вон вельо, а тераз кед мал у руках шицку власц требало сполньовац обецунки* (РН 33/1933, 3). Карп.русин. сполньовати „исте” (Чорі). ◀ Од полни.

спомагац -ам незак. „помагац (дако-му)”: [Даскельо руски газдове уложели свой пенєж до швабской, а не до рускей банки.] *Вони веря, жича швабом, па их и спомагаю* (РН 3/1929, 1); *тото наше батогаштво то найвекиша ганьба за наш руски народ и за шицких тих цо го почали и спомагали* (РН 30/1936, 1). || Всл. spomahać „исте” (Hal). ◀ Од праслав. pomogti.

спомагац ше -ам ше незак. 1. „полепшо-вац свой материялни стан, звекшовац свой маєток”: *Велі завидзели Янкови на його ма-єтку ... же ше так нагло спомагал* (РНКЗа-ря 1937, 75); *властнік млекарні, котри ше добре спомага од того* (РК 1924, 117, Д. Б.). 2. „помагац ше медзисобно”: *Тельо ше спо-магаме єден з другим* (ЛатякТал 148). || Всл. spomahać se z dakym/daćim „мац помоц од дакого/дачого” (Hal), слц. диял.: Les ... na budinky ... ze susednich chotaruv se spomagaју (Udvari91, 169). ◀ Од праслав. pomogti.

спомедзи¹ прим. з ґен. 1. означує на-прям зоз места хторе ше находзи медзи да-ким/дачим: *Вицагли празни коч спомедзи брадлох; Шпирта по назбераних текох, та спомедзи ніх виніма єдну* (М. Скуб.); *не мож знац чи годзен зошицким викореніц тото зло з помедзи людзох* (РК 1925, 78, М. Ви-най). || Слц. spomedzi „исте”: vyšli spomedzi stromov „вишли спомедзи древох”. 2. „озна-чує видзельоване поняца з множества поняцох истей файти”: *Але ми ше з нїм на-цаговали, як то звикли леґинє, кед ше спо-медзи ніх даєден женіц рихта* (РН 105/1926,

2); *Наджила пецero спомедзи своїх шесцерих дзецох* (РС). ◀ *Од с-по-медзи* (оп. медзи).

[**спомедзи**²] прим. з *жен.* погришно ше хаснує место применовника *медзи* (даким/дачим): *Терезия не прави розлику спомедзи богатих и худобних, финих и припростих* (= тє. не прави розлику медзи богатима и худобнима) (РН 8/1934, 4).

[**спомедзи**³] прим. з *инстр.* погришно место применовника *медзи* (даким/дачим): *Спомедзи тима вирниками находза ше и нашо людзе з Бачки и Сриму* (= медзи тима вирниками...) (РК 1927, 84).

[**споменик**] х. 1. „надгробни памятник”. Наш еквивалент *криж* (памятники скорей часто були у форми крижа). 2. „памятник”. ◀ Од серб. *споменик*.

споминац -ам *незак.* „у бешеди ше здогадавац дакого/дачого”. Слц. *spomínať* „исте”, всл. *spomínas* „исте” (Buffa 256). ♦ *хтошка ме (це) спомина* кед ше дакому чка, вон (або йому дахто други) пригваря: *хтошка ме (це) спомина*; у франти: *хто ме спомина най вистави р.. до комина* пригваря тот цо ше му чка. ◀ Од праслав. *ропънѣти*. Нашо карпатске.

споминац ше -ам ше (дакого/дачого) *незак.* „здогадавац ше”, у старших авторох: *Стара андя Юла шедзи сама у хижі. Спомина ше свойого єдиного милого* (РН 9/1934, 2, О. Торма); *Споминам ше, же як вон през длуге време през стараня о просвіти жил* (РК 1923, 39, М. Винай); *бо сом ше споминал же нас русинох ... трималъи за глупих* (Заря 10/1938, 4); *Добре ше споминам зос мойого дзецинства кед сом чул у їедним друштиве скаску* (Заря 2/1939, 2, Дю. Сабадош мл.); *О тих мойих учительох споминам ше и мило ми тєраз кед их ше спомньєм* (РНКЗаря 1939, 19). || Карп.русин. *споминатися* „исте” (Керча): *Проведєні в горах канїкули нив часто споминалися* (Чорі), укр. *споминатися* „исте”, слц. *spomínať si* (na koho, na čo, koho, čo, a bezpredm.) „здогадавац ше”: s. na rodičov, zašlé časy, na minulosť. ◀ Од праслав. *ропънѣти* (як и *споминац* и *спомнуц*). ➔ Дієслова *споминац ше/спомнуц ше* „здогадавац ше/здогаднуц ше” не зазначели зме у

Гнатюкових записох, та предпоставяме же их медзивойново авторе почали хасновац як кнїжково слова (з угоруского, українського).

спомнуц -нем *зак.* „у бешеди ше здогаднуц дакого/дачого”: *Спомнєш ти мнє, мила моя, голєм раз на днїну, / а я тебе, мила, спомнєм сто раз на годзину* (нар. писня); *Нєшка Кузмьяка памєтаю ище найстарши особи у Керестуре и знаю го спомнуц здогадаючи ше на школярски роки, як доброго учителя* (Г. Г. Надь, РС од 14. 01. 1949, 2). || Слц. *spomenúť* „исте”, всл. *spomnuc* „исте”: *spomniš ti ešte moje slova* (Buffa 256). ◀ Од праслав. *ропънѣти*. Нашо карпатске.

спомнуц ше -нем ше *зак.* (гу *споминац ше*) „здогаднуц ше”, у старших авторох: *Я ше спомнул мойого дїда* (РК 1933, 81); *Тєраз ... треба да ше спомньєме нашого велького оца* (РНКЗаря 1939, 47); *а на концу спомнул ше у думках и того газди* (РНКЗаря 1939, 104); *Модліме шицких наших братох Русиных милосердних, же би ше спомли на шей церквочки и дали свой дар да ю можеме довериши* (РН 7/1933, 3, Єден з Риту); *Наш стари приятель ... спомнул ше и того року „Рускей просвіти”* (РН 25/1932, 3); *Тєраз ше вон спомнул на дом. Бої ше як го приму, жена, дзеци* (РН 13/1934, 3, П. Бучко). || Укр. *спом'янутися* „исте”, карп.русин. *спомянутися* „исте” (Керча). ◀ Од праслав. *ропънѣти* (як и *споминац* и *спомнуц*). Оп. *споминац ше*.

спомогнуц -нем (дакого и дакому) *зак. оп. спомочи*.

спомогнуц ше -нем ше *зак. оп. спомочи ше*.

спомочи -ожем и **спомогнуц** -нем (дакому и дакого) *зак.* „помогнуц”: а) (дакому): *Як ше нафриштиковалі, стари паноєц му гутори: „Знаш цо, сину? Я ци спомочи не можем; рада бим, але не мож* (Етн29 28); *Дала ме моя мац дзе найдалєй могла, / кед ше похорєем би ми не спомогла* (Етн9 ч. 171); *Кед биш такой так любєл знац [чом плачем], та ци повєм, але ти нам не споможєш. Два раз ши нам спомогол, але вєцєй нє* (Етн29 100); *„Апо, цо ви ше так старацє? Ви вишє весєли булі, а тєраз сцє цошка таки смут-*

ни” „Не питай ше ми, Ганьчо, дзивко моя, ша ти мне не споможеш.” (Етн30 248); Тераз пойдзеши жу мойому братови, ... кед би лем вон не знал, ... та ци други оздаль ніхто не споможе (Етн29 27); „Цо сце ше так застаралі, биров жазда?” „Не питайце ше ми, ша ви мне у моєй брижі не споможеце (Етн29 267); И так вони ишли далей до другого вароша. Там була спайська дзивка за вельо роки хора, и тей спомог. А кед пошол до трецого валалу, и там бул леґинь богати хори; и вони му вельку плацу обецали и так му гуторели: Сами не знаме цо ци даме кед му споможеш (Етн30 141). б) (дакого): Вельо єдного споможу, а єден веліх мало споможе „вельо людзе, з малу помоцу, можу єдного материялно подзвигнуц, а єден веліх не може” (В. Саб.); Предсидатель держави дума же го Европа споможе (В. Саб.); Вельох Б. спомогнул (В. Саб.). || Слц. *sromōst* „исте”. ◀ Од праслав. *sromogiti*. ➔ У Гнатьюка находзиме и даскельо форми инфинитива на -ц (спомочиц): Вжал другу кніжку стари паноцец, ... чита, не може найсц ніч. „Но, нет, сину, я ци спомочиц не можем. Любел би сом да ци можем спомочиц, але кед не можем (Етн29 27).

спомочи ше -ожем ше и **спомогнуц ше** -огнем ше (з даким/дачим и без обекта) зак. „мац хасен од дакого/дачого, полешац свой материялни стан, звекшац свой маєток”: И судзел сом ше з нїм, але ми их [пенєжи] ніжда не дал. Так ше и спомогол з нїма, уж є вандровкаш, а я и нешка ту, не гориши сом як да ми дал тоти тринац форинти (Етн29 VI); апо, скорей ше поженїме кед будземе мац у обисцу шицкоґо, як богати людзе. Буду себе лудзе думац: Палє, тоти ше уж спомоглі, та ше лєнше оженїме (Етн29 24); У дзєшєц рокох може ше поєдини чловек (и цали народ) спомочи лебо препаднуц у своїм жаздовству (РН 26/1929, 1, Д. Биндас); кажде ремєсло барз добре и мож з нього вижиц и спомочи ше, лем треба вредни и чуварни буц (РН 42/1930, 1, Д. Биндас). ◀ Од праслав. *sromogiti*. ♦ **хто ше з нїм спомог давно здох** „ніхто ше з нїм не спомог, те. вон нікому не помог, нікому ніч добре не зробел” (Зд. Фей.); **не мож ше з тобу спо-**

мочи „не завадзай, и так од це нет помоци” (Ю. П.).

спонагліц¹ -їм зак. *непрех.* „попонагляц з роботу”: Дзвигла ше буря ... Спонаглім я цо лем баржей можем (РН 13/1927, 3); Америка спонаглєла фришко окупирац тоти острова (РК 1927, 44). ◀ Од нагли (оп.).

спонагліц² -їм зак. *прех.* „пошвидшац цек даякей дії”: Найлєпше влажне жито осушиц на слунку, але то чєжка робота. Процєс сушеня спонагліме так, кед до влажного жита положимє кошар зос живим вапном, хторе барз упила влагу (РН 14/1937, 3). ◀ Од нагли (оп.).

спонагліц ше -їм ше зак. „попонагляц ше дацо зробиц”: Друковано лем малє число примирох, та най ше кажди спонаглі набавиц тоту шумну кніжочку (РН 14/1929, 4); Енґлєзи були перши хтори ше зпонаглєли присц опатриц тоту занїмліву жем (РК 1932, 45); гайде спонаглі ше до кухні! (РК 1931, 117) || Всл. *sponahlic še* „исте” (Czambel); *sponahlila še, žebi tam bula perša* (Buřa 256). ◀ Од нагли (оп.).

спораїц¹ -їм зак. „ушориц, привєсц до шора”: Та ви двомє не лудзе єдному чловеку имати купиц такому як тот цо вам коня накармєл и спораєл (Етн29 43); Вецєйрас и по 5 пари конї вигнали на адяш а по 20 души робєли, да скорей спорая (БиРК1937, 139); И придали кочишови єдну гуску спораєну, обрату, же би им кочиши на рожню упєк (Етн30 210). || Слц. *sporajit* „исте”: *inak si svoj mladý život sporaji* „иншак свой млади живот ушори”. ◀ Од *ряд „порядок, шор”, праслав. *reďъ* (оп. *пораїц¹*).

спораїц² -їм зак. *прєн.* „спрєвєсц дакого; обрац дакого; намєсциц, подложиц дакому даяку пакосц”: Єден жу другому бєшєдую: „Чєкай, гвари, як ми того Циґана спораїме!” (Етн); Вон ... плаче же як ше трудзел, ходзел по швецє мацєри за лїками, а тєраз го так мац спораєла (Етн29 71); Янчи барз мудри бул, та себе роздумал: Чєкай, ша я вас спораїм (Етн29 134); Найволєли би того чловека цо их так спораєл гоч забиц (РК 1925, 123). || Укр. диял. *упораїти* „обрац, спрєвєсц дакого” (ЕСУМ). ◀ По ЕСУМ-у од *раїц* „радзиц” (укр. *раїти* „исте”) (оп. *ра-*

їц, радзиц. Ту би *с-по-раїц* мало пренешене значене: „порадзиц дакого зоз злу намиру, спревесц дакого” (ЕСУМ).

спораїц ше -ім ше *зак.* „ушориц ше, привесц ше до шора”: *Кед дахто не спорає-ни, кед на нїм не стої шмата як треба, гвари ше: Таке неограбана* (М. Рм., В. Р.). ◀ Оп. **спораїц**¹.

спори¹ -а -е **1.** „швидки”. Всл. *spori* „исте”: *spora robota* (Czambel). **2.** „хтори швидко зрее, вчасни”: *Же мож, треба на таку жем пошайц спору кукурицу так волану 100 дньовку, хтора споро рошньє и вицас дозрева* (РНКЗаря 1941, 137). **3.** „обилни, обсяжни, велики”: *Любим спори сарми, таки же єдна єдному досц „велики сарми”* (М. Рм.). || Слц. *spórų* „исте”: *dądzik drobnų, ale spórų; sladké a spóré hrozno*. ◀ Праславянске *spogъ* „хасен, урожай”, *spogъj* „богати; успишни”. ➔ Под сербским уплївом у сучасним беседним языку превладує гомоним *спори* „тот цо роби, ходзи и под. помали”, оп. *спори*².

[спори²] -а -е „тот цо идзе або роби помали”: *Цо ши таки спори? „чом так помали робиш, идзеш?”* ◀ Од серб. *спор*.

спориц -им *незак.* „повекшовац”: *Ишол раз по драже зос терху накладзени коч. [Часци коча почали ше медзи собу вадзиц.] „Но лєм не языкуйце, бо ані єдно ніч не робице, лєм терху спорице (= терху повекшуєце). Кед мнє нагнїваєце, дораз вас позруцуєм шицких” – гварело колесо* (РК 1921, 59); *Думал сом же привежем шено з поля на двараз. Але пойдзем з векишу приколицу, та привежем шицко нараз, так себе не будзем спориц роботи (= не будзем себе повекшовац роботу, правиц себе дуплу роботу)* (Ю. Пап). ◀ Од *спори* „швидки”, праслав. *spogъj* „богати; успишни”.

спориц ше -им ше *незак.* **1.** „швидко напредовац (о роботи)”: *Нешка ше нам спори робота „нешка нам швидко идзе робота”*. **2. а)** „повекшовац ше по количестве”: *А стари баби под пецом шедза, / фурка им кудзель, спори ше предза* (ПЗ 5/1939, 6). **б)** „множиц ше, роснуц у векшим чишле” (оп. под *на-спориц ше*). **в)** „доставац на чежини, тиц”: *Так ше указовало же ми добре Сидор жичел.*

Бо ше вепприк барз спорел (РН 46/1928, 3). ◀ Од *спори* „швидки”.

спорище *с. бот. оп.* „порище”.

спорищок -щка *х. бот.* „*Polygonum aviculare* L.” У укр. диял. *споришик* „исте”. Вариянта общеславянскей лексеми котра створена по аналогії гу *буячок, гращок, тащок...* Хаснує ше ище *порище, спорище, швиньска трава* (Тимко 40). Оп. *порище*.

споро¹ *присл.* „швидко”: *На тей [машини] уж було дакус спорише тлачиц, як на „адяш”, бо ше машина могла пренесц до шопи кет ишол диждж* (БиРК1937, 139); *Материял жеми у часу одорваня од слунка розуми ше бул исто таки якцо и материял слунка, але же маса жеми блїско 360.000 раз меншиа од маси слунка, вона спорише хладла, ей материял скорей згуснул. Мешац як меншиа маса [од жеми] спорише ше хладзел, скорей прежил свой вик* (РК 1936, 119). ◀ Од *спори* „швидки”. Под сербским уплївом у сучасним беседним языку превладує гомоним *споро* „помали”.

[споро²] *присл.* „помали”: [Багрена] *барз споро рошньє а древо йей добре* (Заря 6/1938, 7). ◀ Од серб. *споро*.

способ *х.* „метод окончованя дії”: *а с того виходзи же кажди чловец вери на свой способ* (Заря 1939, 33); *Вишелїяки способи* (С. Мїр.); *Гвари ше у бешеди: на таки способ* (М. Рм.); *На новим своїм обиталищу, у нових приликох виробели себе [Руснаци] нови характер, нови способ живота у обичайох, у ґаздованю, у єдлу, у облєчиву* (КостПр 156); *и увидзели зме, же таким способом за свой народ вецей зробиме, як да зме остали дома при кудзелі ... да свой живот щесциме* (РН 102/1926, 3); *Наши нови паноцец о. О. Тимко пришол ґу нам на два дні, а на тот способ ми могли и св. споведз оконьчиц* (РН 4/1935, 4, Д. Рит); *гоч на яки способ ... я вишелїяк дому пойдзем* (ЖирошМСМ 159). || Всл. *sposob* „исте”: *na inakši sposob robene*, слц. *spôsob* „исте”, поль. *sposób* „исте”, укр. *спосіб* „исте”. ◀ Од праслав. *съposobъ* „способ, помоцне средство”, а то од применовника *съ „з”* и виразу *po sobě „за собу (мац дацо)”*. • **таким способом** „на таки способ”, у стар-

ших авторох: *Такымъ способом були Руснаци поданици коморски* (ЦапЦ 76).

способни¹ -а -е „хтори ма способносци за дацо”: *То дзивче худобне, / але є способне до роботи* (БиндКост 51); *На гори є шалата – / красна дзивка богата; / ище красна худобна, / до роботи способна. / Красни цирок класати — / красни лежинь богати; / ище красни худобни, / до роботи способни* (БиндКост 99–100); *Уж буџни буџную, / хлапцох поволую: / Млади хлапци, лем до войны, / хтори сце способни* (БиндКост 22); *Я млади хлоп и моцни и до войны сом способни* (Етн30 155). || Слц. *sposobny* „исте”, поль. *sposobny* „исте”, руснацки у сиверней Мадярскей: *Кукурица власата, власата, / шумна дівка богата, богата, / еици крайша гудобна, гудобна, / до роботи способна, способна* (РС 47/1988, 12, М. Жирош). ◀ Од праслав. *sr̥sopobъ* (оп. способ).

способни² -а -е у старших авторох: „хтори за дацо пасира, одвитує, добри, вигодни; хтори ма потребни квалитет”: *Бранї [ми] иицка родзина, / бо ти оца худобного, / за мнє ши не способна „за мнє ши не добра, мнє не одвитуєш”* (БиндКост 55); *[Диямант] ше одликує од других рудох лем у тим, же є найтвардейши ... и же є способни за украс „вигодни за украс”* (РН 49/1933, 2). || Поль. *sposobny* „исте”, слц. *sp̥sobny* „солидни”: *csastka ... polja gest horna a k popravenj ne spusopna, w kterim se len owes seje* (Udvari94, 186). Общеславянске. ◀ Од праслав. *sr̥sopobъ* (оп. способ).

спочатку присл. „перше, на початку”: *Прииол и Мижо. Спочатку ше бал катони, але љу остатку сам ше жрабал оцови на руки, читал му жомбички на рекли, борикал шиви баюси* (РН 1/1928, 4, М. Ков.); *Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху луна, а як ше виуча и достаню свой хлеб, теди заживаю з ореха ядро* (Етн30 3). ◀ Од *почац* (оп.).

спочивац -ам незак. 1. „одпочивац”: *баба Головичова умарла и спочива и вона, а и я спочивам, бо ей барс требало служиц* (ЖирошМСМ 99) 2. (звич. на надгробних крижох) „буц поховани”: *Єст у теметове красни гробик нови, / Та и били крижик мар-*

ма каменъови. / На тим билим крижу слова вирубани. / Же хто ту спочива з краснама венцами (П. Дудаш, РК 1929, 60). || Слц. *sročivať* „исте (1–2)”, всл. *sročivas* „буц поховани” (Buřa 155). ◀ Од праслав. *ročiti*. Оп. *одпочивац*.

спочинуц -нем зак. 1. „одпочинуц”: *Попод наш облачок ходза хлапци вноци, / а так на мнє волаю, спочинуц ми не даю* (Етн9 ч. 137). 2. „змириц ше, найсц мир, спокой”: *Вочи нам ииол авто без ишетлох. Наш вожач гварел: „Да сом того чловека згажел, озда бим нїзда не спочинул* (Ир. Фин.). ◀ Оп. *спочивац*.

спояц ше -ям ше зак. 1. „почац дацо недобре робиц; влапиц ше до дачого; упиц ше, упрец ше” (СС. Мак.): *Споял ше, та ми не да мира* (СС. Мак.); *Споял ше, не мож ше го отресц* (СС. Мак.); *Спояц ше значи упрец ше у дачим недобрим, почац упрекосиц* (Лев. Ск.); *Кед су конєчно влапени, бо ше спояли та крадли и индзей, скоро више лем конї, ... вецка суд бул строги и осудзени су, у векшини, на доживотну робюю* (КовИрНебо 228); *хто зна одкадз и кеби до хотара прибукал ше якиш вовк. ... Споял ше тот фаркаш и на статок цо го людзе мали по салаших* (КовИрНебо 209). 2. „мац, здобуц одредзену прикмету”: *Споял ше, та ше лем бие „якиш бес вошол до нього, та ше лем бие”* (В. Ерд.). ◀ *Вяза зоз слц. ројаť „влапиц”: конє royali a držaly pri sobe „конї влапели и тримали при себе”* (HSSJ, 1641. р.); всл. *ројас „влапиц, вжац”, ројас за жєну „вжац за жену”* (Hal), слц. *диял. ројаť „украднуц”, ројаť sa „ришиц ше дацо зробиц”* (SSN). Наша форма тиж мала глашиц *појац ше* (виведзена од *по + јац ше*) „лапац ше до дачого, починац дацо робиц” (таку форму не маме зачувану). Ту маме корєнь -*јац*, од праслав. *jęti* (jьmq) „брац” и *jьmati* „брац; мац”, од хторого и нашо *прияц, вжац* и др.

справа присл. „з правого боку”: *З права бреги, з лїва рики* (РН 7/1936, 4); *Гвари ше: злїва, справа* (В. Саб.). ◀ Од праслав. *pravъ*, *praviti*.

[справа] ж. „орудие хторе служи за окончованє даяких роботох”: *землед’лец*

треба да зна *оправиц* и *свойо справи* кед му ше на полю погубя (РНКЗаря 1939, 126). ◀ Од серб. *справа*, а то од *правиц*, праслав. *praviti*.

справди присл. 1. „насправди, наисце”: Одходзи дому, але *справди* зменени! Йо-го твар поблядла за тот час (РН 15/1928, 2). || Укр. *справді „исте”*. 2. модал. „у ствари, поправдзе”: Але *справди* не бул „жазда” Янко Бачвански, голем по готовини не могол ше виношиц и биц по кишені у дружтву у карчми (РК 1929, 64). || Укр. *справді „исте”*. ◀ Од *на-с-правди*, а то од *правда*, праслав. *pravьda < pravъ „прави”*.

справедлїви -а -е 1. „праведни”: *Справедлїви* то *жичлїви*, тот цо роби по *правдзе* (М. Рм.); [Наздавайме ше] *же ше* на мирни способ *посцигнє* *справедлїве* *ришенє* и того *вопросу* (Заря 14/1938, 2, др Шарик); *Добродушина*, *алве строга* и *справедлїва* *жена* (РНКЗаря 1940, 102, Е. Кочиш). 2. „правдиви, прави”: Цалого *свойого* *живота* [М. Поливка] бул ... бул *справедлїви* *примир* *учителя* *педагога-воспитателя* *свойого* *народу* (Д. Биндас, РК 1938, 126). 3. „щирі”, у нар. *писньох*: *Гей били очи*, *били*, *то су* *справедлїви*, / *кед дакус чарнейши*, *стораз фалечнейши*! (БиндКост 49); *А я хлапец* *справедлїви* / *з того винка* *не сцел пиц*, / *бо ти*, *моя наймилєнши*, / *ти ме сцєла* *отровиц*; *А спод того* *каменя* *водичка* *вибива* / *напий ше з ней*, *милєнка*, / *кед ши* *справедлїва*. || Всл. *spravedlivi* и *spravodlivi* „праведни”: *spravedlivi* *naveki živi* (Buffa 257), укр. *справедливий* „1. праведни; 2. правдиви, прави”, поль. *sprawiedliwy* „правдиви, прави”. Оп. и *справодлїви*. ◀ Од *правда*, праслав. *pravьda*, а то од *pravъ „прави”*. Оп. и *справодлїви* (1-2).

справедлїво присл. „праведно, по правдзе”: *Церковни* *би* *одбор* *мерковал*, *же да ше* *жем* *добре* *обраба* ... и *доход* *справедлїво* *подзелі* (РК 1923, 126).

справедлївосц ж. „праведносц”: *Пророки* *Старого* *Завиту* *прорекли*, *же його* [Исуса Христа] *необмеженє* *царство* *будзе* *полне* *справедлївосци*, *покою* и *мира*: *Росквитне* *у його дньох* *справедлївосц* и *завлада* *вишадзи* *мир* (РН 41/1933, 1); *Але нешка* *людзе*

на правду и *справедлївосц* *барз* *мало* *думаю* (РН 28/1932, 2).

справиц -им зак. 1. а) „вибудовац”: *На, мой сину*, *дам ци* *тот фалаток* *жеми* *да себе* *справиш* *даяку* *малку* *хижку* (Етн29 V). б) „направиц”: *Так справєне* *бависко* *наисце* *здабало* *на коч*, *лебо* *даяку* *машину* (ХомаМ 18); *Розишли ше* *Русини* *широм* *швета* ... *да гледаю* и *винайду* *таке* *место*, *у котрим* *себе* *справя* *гнізда*, *дзе* *им* *будзе* *найлегчийше* *провадзиц* *их* *живот* (РН 45/1928, 1). || Всл. *spravic „исте”*: *dal sebe spravic do tej balti porisko* (Czambel). 2. „заклучиц (догварку)”: *министерия* *справєла* *контракт* *зос* *дирекцию* *железницох* (РН 15/1930, 4). 3. „пририхтац, организовац”: *Цар* *вєц* *надумал* *да* *вон* *звола* *ніщих*, *вандровніцох* и *жобрацох*. *Справєл* и *ім* *госцину* (Етн29 230); *Мушимє* *справиц* „*бал*” и *пойсц* *шицки* *по* *пари* *зоз* *дзівками* (РН 10/1928, 3); *Краль* *надумал* *да* и *вон* *да* *таки* *бал* *справиц*. *Дал* *оглашиц* *вишадзи*: *Кажди* *може* *присц* *на* *бал* *хто* *сцє* (Етн29 97). 4. (дакого на дакого/да-цо и даким/дачим) „претвориц”: *Та ю* *справєл* *на* *єдну* *шивиню* и *штєро* *прашата*, *а* *сам* *бул* *кондаш* „*претворєл* *ю* *до* *швині*” (Етн29 237). ◀ Од *правиц*, праслав. *praviti*. ♦ ~ *пенєжи* (*жрайцар*, *динар*, *динари*, *динарчок*) „заробиц”: и у *хлївох* *статок* *ше* *прихова*, *та* *єст* *одкаль* *жрайцар* *справиц* (РК 1923, 114, Д. Биндас); *Вон* *знал* ... *цо* *му* *жем* *принєше* и *кєльо* *му* *треба* *справиц* *пенєжи* *за* *отплацованє* *порциї* и *других* *менших* *видаткох* *у* *пенєжох* (РН 24/1937, 1); *Ношєла* *на* *пияц* *сира*, *млека*, *та* *ше* *справєл* *динарчок* (В. Саб.); *И* *я* *штудирам* *же* *як* *да* *справим* *динар*. *Алє* *тєди* *було* *лєгчийше*. *Мали* *змє* *шицкого*, *статку* *бул*, *о* *вєльо* (Рускинї 208).

справиц ше -им ше зак. 1. (даяким/да-яки) „направиц ше, зробиц ше”: *Кєд* *лєв* *уж* *раз* *устарєл* и *не* *мог* *ніяку* *жвируну* *за* *себе* *уловиц* и *справєл* *ше* *хорим* и *начал* *йойчац* (Етн30 7); *Справ* *ти* *ше* *хора* (Етн29 78). 2. „створиц ше, настац”: *Кєд* *вон* *руцєл* *гребєнь*, *справєл* *ше* *вєльки* *лєс*, *а* *широки* (Етн29 111); *Вдєрєла* *зоз* *грубишим* *концом* *по* *тим* *яблуку*, *красни* *каштель* *пред* *його* *оца* *двором* *справєл* *ше* (Етн29 135). 3. (даким/

дачим (а) и на дакого/дацо (б)) „претвориц ше до дакого/дачого” а) Поишол од нїх до лєса, та ше справел орлом. Злецел аж над його жени палату одлет през дзвери, справел ше брамушку, на ключикову дзирку воишол жу ней (Етн29 236); Справел з ней єдну бару, а сам ше справел дзивим качуром (Етн29 238); А вона могла ше справиц барз красну дзівку (Етн29 112); Справим я ше, справим птачком ярабом (Етн9 ч. 20). б) Кед вонї на морю, справела ше Юла на качку, а його преправела на качура. Але и стара [дяблица] ше справела на качку, а за нїма до моря (Етн29 111). 4. „достац форму дачого”: [Зуби ей] стримовали жамби же би ше не справили на каганец (ЛатякТал 35). || Всл. spravic še (на дакого/дацо) „претвориц ше”: spraviši še na dvanac kački (Czambel). ◀ Од правиц, праслав. praviti.

справованє с. „поступанє”: Од якогош часу пес указовал чудне справованє. Вше ходзел зос дїдом и вноци смутно вил. Дїдови ше тото справованє пса не пачело (РН 14/27, 2); Так по вашиим справованю вас ма Бог опсинац з велькими и богатима дарами (ЖиросМСМ 34).

справовац ше -вуєм ше незак. 1. „поступац, с. понашати се”: И з тим виведли Исуса Христа, положили го клечац жу свойому крижу и так му гуторели: Видзиш, да ши ше добре справовал, та би ши ше ту не достал (Етн30 78); Оцец ... так ше справовал жу Настї, як да ю ані не сце видзиц (РК 1937, 14). 2. „робиц на одредзени способ, согласно своїм прикметом (о справи, машини)”: Енджелїре пришли опатриц як ше справую тоти плуги цо вони направили „пришли опатриц як ору, чи не маю дайки хоби” (В. Саб.). || Всл. spravovac še „поступац”: Iem še dobre spravuj (Czambel), поль. sprawować się „исте”. ◀ Од прикметніка прави², праслав. pravъ.

справодлїви -а -е (лем у Гнатука) 1. „прави, правдиви”: Нескоро я пошла дзе дари давалї, / каждому сокола, мнє гаврана далї. / Поведалї людзе же то сокол будзе, / же то сокол будзе док му рочок видзе. / Уж му рочок вишол, уж му и на други, / нїгда то не будзе сокол справодлїви (Етн9 ч. 54); А тот

пан не знал же то справодлїви дябол (Етн30 83); А кед тоту єдну ноц у капели пребудзеш, та ше християнином справодлївим волац будзеш (Етн30 112). 2. „щири”: Та ти, пане, так думаши же то пре тебе шицок твой дом препаднул? То не пре тебе, ... але пре твою жену, бо вона не була тебе жена справодлїва, лем патрела як найскорей же би твоей доменїе премарнела (Етн30 83); Милиц, милї, неверлїви, / чом [ши] ми не справодлїви? / Була бим ци уверена, / крашнє бим це обляпела / да я верим же я будзем / дакедишиц твоя жена” (Етн9 ч. 95). Справодлїви у остатнім прикладу може значити и „праведни, справедлїви” и „щири”. ◀ Оп. *справедлїви* (1. и 3). ➔ Старши не паметаю форму *справодлїви*, але вона могла исновац у нашим языку: у словацким ше хаснує форма *spravodlivý* и застарена форма *spravedlivý*, обидва зоз значеньом „1. праведни, справедлїви; 2. прави, правдиви”. Шипош, Галага и Буфа у восточнословацким зазначели тиж обидва форми: *spravodlivi* и *spravedlivi* (Sipos), *spravodlivosc* и *spravedlivosc* (Hal), *spravedlivi* и *spravodlivi* „праведни”: *spravedlivi naveki živi* (Buffa 257).

спрага ж. 1. *Спрага* то велька горучава (М. Рм.). 2. „горучка”: *Настя* слабла, руки ей белавели и тресли ше, чувствовала як да ю бичовали по плецох а жамби ей сохли од спраги (РК 1937, 17, Дю. Биндас). || Укр. *спрага* и *спрагота* „вельки смияд”. Частейша форма *спрагота* (оп.).

спрагнуц -нем зак. жу **спраговац**. Слц. *spriahnut* „исте”.

спраговац -гуєм незак. „прагац ведно (до плуга и др.) два конї двох розличних газдох лебо конї хтори ше звич. не прагаю ведно”. || Слц. *spriahať* „исте”.

спраговац ше -гуєм ше незак. 1. „прагац до плуга и др. свойого коня ведно дачиїм другим коньом”: А велї ходзели [мочиц конопу] аж до Милетичу до „Мостонги”, на еден коч конопи ше складали и *спраговали* по двома троме жаздове (БиРК1938, 133). || Всл. *sprahovac še* „исте”: *sušedzi še sprahovali* (Buffa 256). 2. „взаємно ше помагац”: [Правенє хижї] *тота робота* окончована так же себе людзе жичали (я тебе, ти

мне), *спраговали* *ше*, *цимборели*, *компалова-ли* *ше* (Радуловачки 108).

спрагота ж. „велька горучава”: *Спрагота* *то* *кед* *барз* *горуцо* (М. Рм.); *Понеже* *було* *лето*, *а* *барз* *горуци* *дзень*, *була* *така* *спрагота* *у* *ладі*, *же* *зос* *финанцох* *чурул* *зной* (РК 1925, 123); *шицки* *рошліні*, *попри* *найлеп-шим* *допатраню* *при* *кус* *векшей* *спраготи* – *згоря* (РН 92/1926, 3). || Всл. *sprahota* „велька горучава” (Buffa 256), поль. *spragniony* „барз смиядни”, *prażnąć* „мац жажду; жадац, сцец”, укр. *прагнути* „исте”, *спрага* *и* *спрагота* „вельки смияд”. ◀ Зродне зоз *пражиц*, *праслав.* *pražiti*. • ~ **божа** „барз велька горучава”: *Єдного* *дня* *була* *спрагота* *божа*, *аж* *дихац* *не* *могол*. *Дзе* *станеш*, *шиц-ко* *пече*, *а* *зной* *це* *обліва* *и* *аж* *чуеш* *як* *чури* *по* *похребцини* (ПланЕвОдг 69).

спражиц -им *зак.* „з *моцну* *цеплоту* *цалком* *висушиц*, *спечиц*”: *Розуми* *ше* *же* *у* *тим* *гною*, *цо* *го* *слунко* *спражело* *и* *вицица-ло* ... *там* *нет* *половку* *того* *цо* *зме* *ту* *на-ведли* (РН 37/1937, 2). ◀ Од *пражиц*.

спражиц *ше* -им *ше* *зак.* „зменшац *ше* з *прейгмирним* *праженьом*”: *Шмалец* *ше* *на* *котлі* *спражел* – *то* *були* *шкварки* (Ду-дашКс 150); *Колбаса* *ше* *нам* *длуго* *пражела*, *та* *ше* *спражела*; *кед* *ше* *заячина* *пореже* *на* *ценко*, *та* *ше* *спражи* (Г. Р.). ◀ Од *пражиц*.

[спрам¹]: *прим.* з *žen*. **1.** *виражує* *про-сторне* *значене*: **а)** *значи* *рушане* *гу* *дако-му/дачому*: *Витор* ... *ношел* *мою* *ладьочку* *спрам* *югу* (Дефо); *Дринґаю* *на* *фиякере* *спрам* ... *станіци* (Дю. Папг.). З *тим* *значе-ньом* *наш* *еквивалент* *применовнїк* *жу*: *ви-тор* *ношел* *мою* *ладьочку* *гу* *югу*, *дринґаю* *гу* *станіци*. **б)** *значи* *унапряменосц* *гу* *да-кому/дачому*: *Цеплота...* *муши* *буц* *унапря-мена* *спрам* *гевтей* *часци* *просторі* *дзе* *ше* *пребува*, *а* *не* *спрам* *дзверох*, *облакох* (РС); [Крилатица] *спущела* *свой* *дзубок* *спрам* *пажици* *и* ... *нагло* *пошвидшала* *свой* *лет* (Дю. Папг.); *Огляднул* *ше* [пес] *спрам* *мне* *и* *шеднул* *на* *задні* *ноги* (Дю. Папг.). Наш *ек-вивалент* *и* *ту* *найчастейше* *применовнїк* *жу*: *цеплота* *унапрямена* *гу* *гевтей* *часци*, *кри-латица* *спущела* *свой* *дзубок* *гу* *пажици*; ~ **вонка** *гу* *вонкашней* *страни*”: *Сподок* *сан-кох*, *котри* *ше* *шлізкал* *по* *шнігу*, *бул* *спрам*

вонка, *а* *їх* *верх* *спрам* *нука* *гу* *санком* (Фа 96). **в)** *значи* *положене* *просто* *(наспрам)* *дакого/дачого*: *Кед* *пришоу* *спрам* *Петра*, *поздравкал* *и* *застановел* *ше* (Е. Коч.); *Дво-ме* *жандаре* *ишли...* *Були* *спрам* *глібокей* *Штефановой* *капурки* (Е. Коч.). Наш *екви-валент* *применовнїк* *просто*: *кед* *пришоу* *просто* *Петра*, *кед* *були* *просто* *капурки*. **2.** *виражує* *поровнане*: *Та* *и*, *спрам* *мне*, *по-весц*, *смаркош* (М. Ков.) (= у *поровнаню* *зо* *мну* *ти* *смаркош*); *Купци* *гваря* *же* *40* *дина-ри* *за* *килу* *парадичи* *вельо*, *але* *спрам* *труду* *хтори* *я* *уложела* *цена* *наисце* *мала* (РС) (= у *поровнаню* *з* *моїм* *трудом* *цена* *мала*); *Кон-стантоване* *же* *робота* *слаба* *спрам* *можлі-восцох* (РС) (= *робота* *слаба* *у* *поровнаню* *з* *можлівосцями*). Нашо *еквиваленти* *при-меновнїки* *проци* *и* *попри*; *та* *и* *проци* *мне* *смаркош*, *або*: *та* *и* *попри* *мне* *смаркош*. **3.** *виражує* *значене* *наменки*: *конструкції* *знача* *же* *дахто/дацо* *по* *своїх* *прикметох* *одвитує* *або* *не* *одвитує* *поняцу* *у* *ґенити-ве*: *Наших* *хлапцох* *спрам* *ней* [дзивки] *нет* (М. Ковач) (= *нет* *хлапцох* *хтори* *би* *були* *за* *ню*, *хтори* *би* *ей* *одвитовали*). Наш *ек-вивалент* *применовнїк* *жу*: *Наших* *хлапцох* *гу* *ней* *нет*. **4.** *виражує* *обгрунтующе* *значе-не* *и* *значене* *согласносци*: з *применовнїком* *спрам* *дава* *ше* *обгрунтоване* *дії*, *толкує* *ше* *ей* *мотив*: *Од* *того* *часу* *и* *новини* *и* *кален-дари* ... *на* *нашим* *язику* *писани* *спрам* *язи-кових* *законох* *котри* *установел* *Костелник* (РочКн); *Верхи* *цицелох* *були* *му* *викручени* ... *до* *горе* *спрам* *тедишней* *моди* (ТвенМ); *Спрам* *тей* *догварки* *Руснаци* *достали* *околни* *пустари* *до* *власніцтва* *и* *под* *арен-ду* (Шв.); *Спрам* *словох* *покраїнського* *секре-тара...*, *подрагишене* *муки* *и* *хлеба* *необходне* (РС); *На* *перши* *завод*, *спрам* *податкох*, *при-селили* *ше* *11* *фамелї* [Руснацох] (Роч. кн.); *У* *совершеном* *дружтве* *кажди* *будзе* *робиц* *спрам* *своїх* *способносцох*, *а* *доставац* *будзе* *спрам* *потреби*. Наш *еквивалент* *применов-нїк* *по* з *локативом*: *по* *язикових* *законох*, *по* *тедишней* *моди*, *по* *тей* *догварки*, *по* *своїх* *способносцох*. **5.** *виражує* *значене* *обекта*: **а)** *значи* *одношене* *окончователя* *дії* *гу* *да-кому/дачому*: *Одношел* *ше* *спрам* *нього...* *як* *товариш* *спрам* *товариша* (Е. Коч.); *Нїзда*

не забудзем як велькодушно поступел спрам мне (Дефо); На шицких местах и у шицких нагодох окремна увагу треба указац спрам дзецох, інвалідох, старих и немоцних особох (РС); Спрам гришних [Христос] бул цихи, мирни, благі (РН 31/1929, 4). Наш еквівалент применовнїк жу и наведзени приклади з нашим еквівалентом би глашेलі: Одношел ше гу ньому... як товариш гу товаришови; як велькодушно поступел гу мене; окремна увагу треба указац гу дзеом, інвалідом, старим и немоцним особом. **б)** значи „присподобиц (ше)”: присподобиц ше спрам условийох (спрам клими и под.). Наш еквівалент и ту применовнїк жу: присподобиц ше гу условийом (гу клими). **в)** з прикметніками зоз значеньом „буц одпорни або неадпорни гу дачому”: Достал даскельо ... спрам суши одпорнейши файти (НК). Наш еквівалент на з акузативом: на сушу одпорнейши файти. **б.** значи прировноване, ровнане, розмиру, серб. према”: [Поединец] муши ше ровнац спрам обставиных и на тот способ свойо моци и знане вихасновац (нашо: ровнац ше гу обставином); Та живот таки кратки у одношеню спрам вичносци (= у одношеню гу вичносци) (по: РНКЗаря 1939, 78). У таких конструкційох старши авторе хасновали наш применовнїк жу. **7.** у модалним виразу ~ **того** „на основи того”: Пред законом сце шицки штверо рівноправни. Спрам того, кажде спомедзи вас ма право на едну штвартину [нашлїдства] (Дю. Латяк); наш еквівалент: з того виходзи же..., по тим виходзи же..., можлїве и модалне значи: значи же... ◀ Од серб. спрам, а то од према, праслав. ргѣтъ або ргѣтъ (применовнїк и присловнїк) (ЕСУМ). Од того серб. спремити, спреман, опрема, укр. напрям, напрямувати, слц. ргіату „прости”, нашо кнїжково (з укр.) напрям, унапрямц.

[**спрам²**] функцію присловнїка применовнїк спрам ма зоз значеньом розмири: дзеиц спрам еден и под. (наш еквівалент применовнїк жу); у слїдующих прикладах медзивойново авторе правильно похасновали наш еквівалент жу: [Югославия нам оможлївела творене] нашей гоч малей и

худобней, але ипак процентуално жу другим югославянским народносцом могучней рускей култури (у сучасним язику хаснуе: процентуално спрам других) (по: РНКЗаря 1939, 53); Процентуално жу числу бивательох ... у Керестуре ест лем 489 посто членох „Просвити” (у сучасним язику хаснуе: процентуално спрам числа) (по: РК 1939, 45). ◀ Оп. спрам¹.

спрамдраги присл. оп. страндраги.

[**спрат**] х. „поверх, шток”. ◀ Од серб. спрат. Наш карпатски еквівалент латини зем кондиґнация (оп.). У першей половки 20. вику хасновали зме и германизем шток (оп.); у Горватскей ше хаснуе синоним кат.

спратац -ам зак. „одложиц, одстранїц, склонїц”: Та цо ши тому веприкови наробел, ти бетяру нінач валушини. ... Кед ши го змарнел, та го и спратай, да го не видзим! (РН 46/1928, 4) || Слц. spratať „одложиц”: spratať zo stola. ◀ Оп. пратцац.

спратац ше -ам ше зак. **1.** „закончиц роботу: змесциц, позмесцовац дацо дагдзе (звич. дацо вельке, обсяжне): „Гаґа сламу з видлами” гвари ше кед дахто добре руца сламу на брадло, заруцал брадлара, та ше брадлар не може спратац зоз сламу (= брадлар не сцигуе зложиц сламу) (В. Саб.); Газдиня мала на столе вельо вишні цо од кладала за жиму (до дунцох и др.), та при гварела: Не можем ше лем спратац з тима вишнями (= не можем лем покласц то ти вишні) (Г. Р); Накеди ше чловек спрата зоз главньейшу роботу, дораз треба жито очисциц на селектору (Заря 12/1939, 7). **2.** „склонїц ше, притулїц ше дагдзе”: а Янко ше такој спратал жу Меланки як миш (БаконВТ 29). || Слц. spratať sa „змесциц ше”. ◀ Оп. пратцац.

спрахнявиц -веем и -им зак. **1.** „погубиц ше (о зубу)”: таким старим бабом зуби звичайно уж були погубени, спрахнявети (КолесарД). **2.** „розпаднац ше”: Там ше [жителе Помпейох] видза и нешка, – правда лем косци и орудіе, бо цело спрахнявело (РН 67/1926, 2, М. Мудри). ◀ Од прах, прахняви.

спрацац -щим зак. „моцно праснуц, запрацац”. ◀ Оп. працац.

спреведац -ам *незак.* 1. „гуториц не правду, с. лагати”. 2. „буц нешири гу дакому, с. варати”. || Всл. *sprevedac* „гуториц неправду” (Hal). ◀ Од *веси/водзиц*.

спреведнуц -нем *зак. оп.* **спревесц**.

спреведнуц ше -нем *ше оп.* **спревесц ше**.

спревесц -едзем *зак.* 1. „повесц неправду, с. слагати”. 2. „неширо поступиц, с. преварити”. ◀ Од *веси/водзиц*.

спревесц ше -дзем *ше зак.*: Велі при тим [при женідби] криво рахую ... Так ше звичайно спревезде тот котри дума же при женідби найважнейше богатство або тілесна краса (РН 9/1928); Велі то не веря, але ше спревезде (РН 101/1926, 4, М. Мудри).

спреводзиц -им *незак.* „спреведац”, у старших авторох: *опоминаме и наш легко-мислени швет да ше не да спреводзиц* (РН 81/1926, 2); *спреводза других, муча и на зле уча* (РН 31/1930, 4); *Батогашом не досц, же у своей батогашкей „Зарі” циґаня и спреведая своїх читательох, але вони спреводза и широку югославянску явносц* (РН 24/1934, 1); *Народ любви спревоцку и зато го кажди спреводзи* (Заря 11/1937, 6). || Всл. *prevodzic* „спреведац” (Buffa 228), всл. *sprevodzic* „ви-водзиц, вирабяц (франти и под.)” (Buffa 257). ◀ Од *веси/водзиц*.

спреводзиц ше -им *ше незак.* „спреведац ше”: *А людзе вше були жадни пенєжу и добра, бо ше спреводзели, же их то ушесци* (РН 9/1929, 1); *Спреводзи ше хто осудзує наших прадідох, же вони не знали так жиц, як ми нешка* (РН 44/1930, 1, Д. Биндас).

спреводзка ж. 1. „слова, поступки з хторима ше дакого приводзи до заблудзеня, с. превара” (М. и В. Р.): *Таке дзецко постане себичне, насилне, обшедне го мамуна, на гоч [на] спреводзку, гоч насилу однеє люцке, а дакеди и крадне, лем да вецей ма* (РН 10/1928, 2); *Спреводзка преходзи и як цинь ше меня, / на спреводзки ніхто щесца не збудує* (М. Винай, РК 1927, 105); *А як тота векишина по виберанню [= по виберанкох] ви-патра? Вельо и вельо раз то лем єдна спреводзка неуких людзох, цо не знали, ані прецо гласали, ані о цо гласали, ані за кого гласали* (М. Винай, РК 1925, 77); *Од старей жени сцу*

на спреводзку одняц хижу (Г. Р.). 2. у виразу **буц у спреводзки** „буц у заблудзеню, серб. бити у заблуди: *Бо ти вериш, же лем ти маиш правду а цале християнске чловичество ... було и єст у спревоцки* (РН 21/1929, 2). ◀ Од *спревеси/спреводзиц*.

спреводзкош х. „тот цо спреведа других”: *То були сами здзерніци, спреводзкоше* (РН 30/1929, 10); *Найвекиши спреводзкоши: хто спреводзи сам себе* (РН 24/1937, 4).

спреводліви -а -е „спреведаци”: *Цала прешлосц му постала гадна, спреводльива, ньевредна да ше дума о ньей* (Заря 21/1937, 7, Е. Кочиш).

спред¹ (и **спредо** у злученю **спредо мнє**) прим. з ґен. значи напрям або рушанє з места хторе ше находзи пред даким дачим: *Сцекай ше спредо мнє, бо не видзим; Кед ши дошлебодзел же би ци спред носа пайташ однес красну Зузку* (Е. Коч.). Слц. *spred(o)* „исте”.

[**спред²**] (и **спредо** у злученю **спредо мнє**) под сербским уплївом применовник **спред** дакеди хаснуєме: 1. зоз значеньом места дії пред даким/дачим (место применовника **пред** з инструменталом): *И спред ніх ше розтворела джунґла* (Олуїч) (нашо: *пред німа ше розтворела джунґла*); *Дзеци [му] пребеговали з фалатами хлеба спред носа не знаюци же є гладни* (КостОс) (нашо: *дзеци му пребеговали... пред носом*). 2. зоз значеньом унапряменосци на место хторе ше находзи пред даким/дачим (место применовника **пред** з акузативом): *жена [ше] лем зогла и знова ю [кніжку] положила спред сина* (Олуїч) (нашо: *положила пред сина*). ◀ Од **пред**.

спредац -ам *зак.* „попредац”: *Цо зна ро-биц? Писал себе на жену да попредаю шицко, да з того варошу селя Так вона шицко спредала, лем себе охабела каруцу и два коні* (Етн29 67); *Тераз, Жидзе, за осем дні кед Ци-жана не виплациш, пойдземе зоз жандарами, та ци спредаме цо маш, та слугу виплаци-ме* (Етн30 291); *Слугу виплацел и служніцу, коні, шицко добро спредал, хижу предал, зоб-рал ше зоз свою власну жену, пришол на-зад през море аж дому* (Етн29 251). || Слц. *spredat* „исте”: *všetko spredali*. ◀ Од **предац**.

спредз присл. „перше, спочатку”: У дво-ре жазди Л. Д. [нараз вибила] горуца вода. Спредз ше чуло як цошкаль дудні, а вец вибила вода (РН 20/1928, 1); Спрец було чезко за паноцох при Жумберчанох, бо не було там ані школох ані семинара, дзе би ше хлапци готовели за священікох (РН 3/1932, 2); Його [Христова] наука, спредз ненавидзена и преганяна, у дзирох (катакомбох) хована – тєраз панує шветом (РН 1/1927, 3, О. Кост.); Кед чокот хори од чарного раку обачує ше по тим, же по літоростох видно малки чарни долінки, хтори спрец малки, а вец вше векиши (РН 20/1932, 3). || Всл. sprec „исте”: Sprec čekal na nju, ale potim pošol het (Bartko 205). ◀ Од пред.

спредку присл. 1. значи рушанє або напрям з предней страни, з преднього места: Пре гласну музику поцагли ше спредку на задні шедзиска; Тоти штирме го нє видзели спретку, льєм од дальей зоз задку (Заря 10/1939, 6). || Слц. spredku „исте”. 2. „на предней страни, напредку”: Тота часц цєркви [храм вирних] дзелі ше на хлопску и женьску цєркву. Обично хлопи стоя спредку а жени за нїма (РН 5/1932, 3). ◀ Од предок.

спрейг(а) прим. з жен. значи рушанє, напрям з места хторе ше находзи на другим боку дачого: Вибегла стара сушеда з прейџ драги. „Дзе огонь?” – питала ше вона Миколкови (СабодРцар 30); Кричал нам спрейџ бежелю. ◀ Од прейџ.

спрейга присл. „з места хторе ше находзи прейга, на другим боку дачого (драги, бегелю и под.)”: Кед ше виврацел з кочом, єден пришо л спрейга, та му помогол „пришол спрейг драги” (Йвг. Бл.).

спресц -едзем зак. 1. „попресц шицко”: Спредла шицки три вимички. 2. „напресц”: Баш сом себе думала пойсц до тебе да ми дакус влакна за цверни спредзеш. Уж ше намириме, и так ци треба за крачун (РН 1/1928, 2). ◀ Од пресц.

спрети -а -е „окляпнути; висхнути”.

спрец -еем зак. 1. „страциц швижосц, окляпнуц”. 2. „висушиц ше”. ◀ Од прец.

спримецц ше -и ше зак. „дац ше на зло (о рани и под.)”: Уджобла ше на видли, та ше єй спримеццело. Пириц чи цо, боляци

... До дохтора не сцела перше, а вец уж було нескоро (КовМихЦВ 95). || Всл. sprimescis še „загноїц ше (о пиріцку)” (Korániová2, 132), слц. prímet „загноєне место на целу”: lekarstvu proty prymetu „лік проци загноєня” (1740); primetný „загноєни”: prst prymetny v oste drž „загноєни палец тримай у есенцу” (у 17. в.) (HSSJ), чєс. přímět „вредзик”, укр. діял. приміт „загноєне запухнуце”; всл. primet „осипаносц цєла” (Buffa 230). ◀ Праслав. primetъ „тото цо додате, наруцанє” (од праслав. metati „руцац”) (ЕСУМ).

сприч: дац ше до сприч „почац ше спричкац”. ◀ Оп. спричкац ше.

спричка ж. „спричканє”: Вони, гоч тиж маю медзи собу неспорозуми и спрички, але кед придзе на шор їх важни национални вопрос – теди су шицки як єден зложни (РН 6/1935, 1, Д. Б.). Укр. суперечка „дробна звада”, всл. sprička „исте” (Buffa 257, Hal). ◀ Оп. спричкац ше.

спричкац ше -ам ше незак. „мац з даким дробну зваду, спричканє”. || Слц. priediť sa „исте”, поль. sprzeczać się „исте”, укр. суперечатися „исте”, укр. суперечка „дробна звада”. ◀ Од праслав. perкъ „крижом, прейга”.

спрични -а -е „хтори ше часто спричка”: Премєнь ти кед сцєш роботне место, але кед ши таки спрични, та ти ше и там повадзиши (В. Саб.); Ми не спрични та не сцєме ше зос „Р. новинами” вадзиц (Заря 12/1934, 9). || Всл. sprečni „исте” (Bartko 205), поль. sprzeczny „противсловни”. ◀ Оп. спричкац ше.

спробовац -буєм зак. „попробовац; зазнац”: Кед сцу „борбу” я ту! – озве ше єден – Лєм най спробую (РН 15/1935, 2); Хто спробовал куриц або пиц, тот ше чезко одвикує (Ю. Пап). || Всл. sprobovac „попробовац; одшмеліц ше” (Hal.).

спровадзиц -им зак. „випровадзиц”, у старших авторох: Як мац сина / Войни спровадзела, / Вше є смутна, / Нігда не весела (РК 1924, 152, Влад. Няради). || Всл. sprovadzić „вивєсц, випровадзиц” (Hal.).

спроєни -а -е „розмегчани, розпущени на слунку (о сланїни и под.)”: Спроєна сланїна то розпущена на слунку сланїна, мєг-

ка, ніяка, напр. на полю кед їдзене стої на слунку (Г. Р.); *Гвари ше и: розпроєна сланїна у торби на полю кед горуцо* (М. и В. Р.); [Оец будзе печиц сланїни и] *будзе ше печиц ище и коло того жемского [огня] вєдно зоз масну спроєну сланїну* (КовМихЦВ116). ◀ Од праслав. *prěti* (нашо *прец*, *преєм*).

спройни -а -е „горуци, спарни”: ~ дзень. ◀ Од праслав. *prěti* (нашо *прец*, *преєм*). У сучасней бешеди, под уплївом сербского, превладує синоним *спарни* (оп.).

спройно присл. „горуцо, кед чежко ди-хац”: *Гвари ше: спройно на диждж* (Ю. Пап); *Крави лєнїво пасли на житней сцерьнянки. Було похмарене, але спройно* (В. Саб., Загр. 5–6/1996, 12). Оп. **спройни**.

спроста присл. „попросто, бридко (повесц дакому)” (В. Саб., Ир. Фин.): *Вон приповедал сами блюванїни. Не сцел сом му так спроста повесц як нїяк приповеда. Повеси спроста то вулгарне, значи „послац до мацериней”* (В. Саб.); *Ти з проста жу людзом ..., прездзиваиш людзох, а вони краише* (РН 17/1937, 5, М. Ковач). || Всл. *sprosta* „исте”: *sprosta z mosta jej to povem* (Buffa 257).

спросциц ше -им ше зак. „ментовац ше, отрєсц ше”: *Не можем ше того человека лєм спросциц* (Сс. Мак.). || Слц. *sprostif sa* „исте”. ◀ Од *прости*, праслав. *prostъ*.

спроцивиц ше -им ше зак. 1. „присц не-право дакому”: *Але би ше сижурно и на мене Исус спроцивел [кед бим вигнал дзеци зоз церкви]* (ХК 1983, 63); *„Цоже сце ше так спроцивели? Шак не повед сом вам нїч таке да сом вас увредзел!”* (РК 1936, 13) *Рис блїзка родзина нашої домашней мачки, але за розлику од ней не таки є уїїжнїк и барз би ше спроцивел кед бизме го сцели погласкац* (ПЗ 5/1973, 15); [Газда сцел одпущиц слугу Антоня.] *Але ше теди бачи Антонь спроцивел: „Знаце же не поїдзем дотля док ми термин не виходзи. Озда ме не будзеце за-дармо плациц”* (РН 48/1935, 2, М. Ковач); *Мило ми же [ше] вєльи нашо людзе гольєм у себе спроцивелиш тому же ми у „Просвити” нєе допущєне да презварим слово. 2. „зопре-ц ше, побунїц ше”: Кед би ше дахто [з лагєра-шох] гоч у чим спроцивел, такого страшно*

побивали як животиню (РН 2/1932, 2). ◀ Од *процивиц ше, проци(в)*.

спружац -а незак. „буц напарти (о ви-мню кед є не видоєне)”: *Можем при вас ше-дзиц, не мушим понагляц доїц, не спружа ю [краву] „не напина єй вимне, не напарте єй вимне”* (Пвл. Бл.). *Хаснує ше и форма пружац* (оп.). || Слц. *spružit sa* „напнуц ше, напружиц ше”. ◀ Оп. *пружац*.

спружиц -и зак. „постац напарти, напнуц ше (о вимню кед є не видоєне)”: *Гвари ше и: не спружи ю „не напне ше єй вимне”* (Лєв. Ск.). ◀ Оп. *пружац*.

спукани -а -е „попукани (гамби, руки)”: *Гамби єй були спукани, сухи* (КочЕвЧай 184); *Наяр кед дакому спукани руки, гварели му: вишикай ше на нїх, та преїдзе* (В. Саб.). || Слц. *spukaná zem*. ◀ Од *пукац*¹.

спукац¹ -ам зак. „попукац”: *Од горучки єй спукали гамби*. ◀ Од *пукац*¹.

спукац² -ам зак. 1. (дакому) „подвалїц дакому, спораїц дакого” (Сс. Мак.): *Спукац дакому значи „на фини способ, лукаво напа-косциц дакому”* (Сс. Мак.). 2. (дакого и да-кому) „обезчєсциц жену”: *спукал ю* (ErRuth 89); *Вон спукал жени* (В. Саб.); *Даяки Шваб под час войни спукал даякей, та тота дзив-ка Швабова* (В. Саб.). ◀ Од *пукац*² або *пу-кац*¹.

[**спуліц**] -їм зак. оп. **опуліц**.

спурняц ше -ям ше зак. 1. „барз ше узноїц”: *Не облекай барз цепле да ше не спурняиш* (Зд. Фей.); *Зоблєч ше, бо ше спур-няиш* (Зд. Фей.). 2. „зошмердзиц ше”: *Спур-нялиш ше шицки троїо стари „зошмердзєли ше”* (Зд. Фей.). || Всл. *spurkas*, *ropurkas* „по-влачиц, окакац” (Hal), укр. диял. *пуркати* „поцихи пуцац газу”. ◀ Ономатопєйске *пур* (ЕСУМ). Оп. и *упурняц ше*.

спутани -а -е „заплєчени, у положєню з хторого ше чежко випутац”: *Яки я мам ивет спутани, / яка я барз жалосна. / Од-кеди ши ме зохабєл, / не мам шєрцу покоя* (БиндКост 55); *Кед ше напр. ожєнєл або ода-ла подло, та ше гвари: спутани (спутана) є там з нїма* (Вєр. Рм.). || Всл. *sputac* „попутац до путох”: *ја се до putoch sputam* (Czambel). ◀ Оп. *путац*.

спутькац -ам зак. „спревесц”: Циžане на вашаре спутькали дїда же його конь не сце цагац, та им го туньо предад. А вони коньови, кед дїдо не видзел, назаджобовали главново жомбошки до перших, та прето не сцел цагац (В. Ерд.). ◀ Можліва вяза зоз спуциц „упутиц” (оп.).

спухнути -а -е „запухнути, попухнути”.

спухнуц -нем зак. „запухнуц, попухнуц”: Дзеветрочни хлапец чувал крави и овци на полю при Мостару и там го укушил гад. Мали чувар на то ніч не дал, док му нога цалком не спухла (РН 25/27, 1). ◀ Оп. пухнуц.

[**спуциц**] -им зак. „послац, упутиц”: Спуциц значи „упутиц” (Вер. Рм.); Пойдзе [Янчи] на єден варош, пита ше дзе єст єден коваль. ... Дораз го спуца до єдного коваля цо мал шейсцох леґиньох (Етн29 160); Мала якиш вирус, була у вецей докторох, а вец ю хтошка спуцел до доктора цо лічи по кинезкей медицини (Сф. Мак.). Карпатски паралели не зазначени. ◀ Од серб. спутити „обавестити, упутити”.

[**спуцовац**] -цуєм незак. „посилац, упутїовац”: Руснацох лем збудзуй, / на долбре вше спущуй, ... / наші „Несторе”! (Е. Тимко: Нашому „Несторови”, Дуга, 28); [Мац] спуцовала свойого сина да ше пошвеци сликарству (Заря 13-14/1937, 7). ◀ Од серб. спутити „обавестити, упутити”.

спущац (ше) -ам (ше) незак. „спущо-вац (ше)”: При отвераню дзверох спущал ше птах долу, а при завераню дзвигал ше горе (ХК, др Й. Сегеди); Вода з верх жеми по дзирох и пукотинох спуща ше аж долу, аж жу тей горуюсци (РК 1925, 46). ◀ Праслав. pustiti.

спущени -а -е „приправени гу хижи, зоз закрицом на єдну воду” (М. и В. Р.): ~ **шопа**: за хлївом спущена шопа (ЛатякТал 58); нагарли ше жу нїзкей шопи цо була спущена за хижу (БаковВТ 28).

спуциц -им зак. 1. „пуциц нїжей”. 2. „знїжиц цену”: Кед тарговец дацо предава на вашаре, кунец гвари най спуци цену, а вон ше зацал и не спуци (М. Рм.); Картел (союз) фабрикаох квасу спуцел цену квасу (РН 2/1933, 2). 3. а) „дац дакому дацо пред-

ходно достате” (Н. Ерд., М. и В. Р.): Наши сушед достал у фирми кромплї, та, понеже мал кромплї и у загради, спущел тоти з фирми своєї мацери, але своєю потрошел, та уж и мацерово поношел назад (Лев. Ск.); Стредні [брат] му спущел векишу часц оцових стварох, бо их и так не мал дзе змесциц (ЛатякТал 76); Иринка була така красна яґод ружа, але така худобна же кед зме пошили до нїх сподню сукню ей спущиц, тоту цо мам долу, та и вона ше облече, та и вона придзе до карчми (= уступиц, дац ей свою сукню) (ЖирошV, 147). б) „предац дакому дацо предходно купене”: Купел сом штири осовини за трактор, а вец сом два спуцел Силвийови (Йвг. Бл.). || Поль. spruścić „предац”. 4. „пуциц (з ланца и под.)”: Спуцел пса з ланца. || Поль. spruścić „исте”. 5. „випустиц чечносц же би вичурела”: Спуцел олей з трактора (Йвг. Бл.); кед конопа уж умочена, та би ю сцел преплоковац да му будзе била. Та спуци зос ней воду, ... та пуци на ню фришку воду (РН 7/1934, 4); Зменишац уровень води на полю дзе росла рискаша ше означае зоз лексему спуциц воду (Мудри-Ал). 6. „положиц, пуциц, руциц (ище даяки додаток до суда з варивом)”: кед [у шерпенки] пожолкне цукер и цибулька, спуц до нього гращок най ше пражі (РК 1931, 164). 7. спец. а) „виплесц губку и под. на специалней штранґарскей справи”. б) „виплесц, направиц штранг (о штранґарови)”: Поишол до штранґара да му майстор спуци штранґ „же би му направел штранг” (В. Ерд.). 8. „повязац стебла одредзеной рошлїни гу тачком, колїком”: спуциц на тачки (МудриАл). 9. прен. (дакому) „повесц, одвитовац дакому на увредлїви способ”: Га, сцела сом да му спуцим, да му то повем, а вон ше можебуц поґнївал, бо сом го уджобла (Рускині 106). ◀ Праслав. pustiti.

спуциц ше -им ше зак. 1. „спущуюци ше зисц нїжей”. 2. „спаднуц (о дижджу, каменцу)”: Ище под час бурї ше спуцел таки каменец як голубово вайца и шицко на польох до жеми збило (ЛатякТал 90-91); Винїци указали барз красни урожай, кед тих дньох спуцел ше ляд и шицко унїчтожел (РН 36/1927, 1); Одкадишишк ше вжала хма-

ра, почало бліскац і гирмиц, спушел ше ярні густі диждж (КовМихНО 236). 3. (о молги): На Дунаю и Сави часто ше спуци густа молга (РН 51/1927, 1). 4. „настац (о ноци)”: Идзем я так идзем, уж ту и ноц ше спуцела, а валал не видно (РН 34/1933, 2, М. Ковач); ледво чекали же би ше спушел вечар (КовМихГриц 86). 5. „ошлебодзиц ше, сцагнуц ше (о привязаней животині)”: Конь ше спушел з кефетика, целе ше спуцело (одвезало, сцагло), та поцицало млеко од крави (Ю. Пап). ◀ Праслав. *pustiti*.

спущовадло с. ткац. „часц кроснох”: Предзати през бардо нітки ше повязали на палічку, а на ней було спущовадло (платно хторе више стало на кроснох и закруцало ше на навоі) (ДудашКс 154).

спущованка ж. „зоз шнігу наруцана го-ра за спущоване зоз ней на саночкох”: Мене шніг ... здогадає на нашу дзезинску спуцованку за санкане (МаринкМ 16).

спуцовац -шуєм незак. 1. „пуцац ніжей”: [Збераме просо] до мехох и спуцуєме мехи з пойда (Мик. Ск.). 2. „з копаньом одводних каналах одстаньовац, одлівац, випущовац воду зоз залятих местох”: По дижджу у їх дворе стала вода, бари, та сом спуцовал воду (В. Саб.). 3. ткац.: ~ на **покровци** „сукац з клоча губки з хторих ше ткали покровци” (Рускинї 198); клоче ше спуцовало на покровци „скруцовало ше до губкох” (Загр. 2/1991, 17, шк. сост.). 4. штранґ. а) „на спеціальних справах скруцовац з конопи губки, порвазки и др. з хторих ше плету штранґи и др.”; през ню [чуганку] ше препуцовала нітка цо ше спуцовала, да нітка будзе гладка, да не ма „баюси” (В. Ерд.). б) „плесц, правиц штранґи (о штранґарови)”: Майстор нешка спуцує штранґи за ваишар „прави, плече штранґи” (Ю. Рм.). 5. ~ **вайца** „несц вайца без шкарупини, лем у самой лупки (о курох)” (Лев. Ск.): Гвари: Кури ми вайца спуцую. А то зато же ей кури више заварти (Г. Р.). 6. ~ **крев** „пуцац дакому крев з цільом лічення”: Йо-го суишд го лічел на тот способ, же му спод языка три раз спуцовал крев (РН 104/1926, 1). 7. ~ **млеко**: За спущоване млека ше хасновала тепша зоз билотог плеху, хтора мала

долу на боку цивку. Накадзи млеко почало вируцовац шметанку, цивка ше отворела, млеко вичурело, а шметанка остала у тепши (ДудашКс 146). ◀ Праслав. *pustiti*.

спуцовац ше -шуєм ше незак. 1. „зиходзиц ніжей (по брегу и под.)”. 2. „спуцовац ше на саночкох з ‘гори’”.

срайда ж. експр. „недороснута жена, смаркошка”. || Карп.русин. *срайдошка* „исте”: Тота богацька срайдошка не хотіла з ним и здоровкатися (Чорі); всл. *srajdula* „смаркошка” (Buffa 257). ◀ Од *срац* (оп.).

срайдош х. „недороснути чловец, смаркош”. || Карп.русин. *срайдош* „исте”: Прийшла не сама, а з якым-ись срайдошом (Чорі). ◀ Од *срац* (оп.).

срац серем незак. вулж. „окончовац физиологийну потребу, пражніц ше”. Всл. *srac* (*sram*) (Sipos). Общеславянске. ◀ Праслав. *sъrati* serq. ♦ **идзе му робота як гладному с..ц (як гладному з пребаченьом)** „ніяк му не идзе робота”.

срач х. пейор. „клизет, нужник (звич. на дворе, „польски”)”. Слц. *sráč* „исте”. Познейше ше з истим значеньом хасновало и немецке *гайзли* (оп.) (В. Саб.).

срачка ж. „преганячка”: Срачку достал, з пребаченьом (КовМихЦВ 77). Слц. *sračka* „исте”, укр. *срачка* „исте”.

[сретни] -а -е „щешліви”. ◀ Од серб. *сретан/срећан*. Наш еквивалент *щешліви*; у Гнатюка и бешеди старших и мадяризмом *сереньчліви* (оп.).

[срета] ж. „щесце”: Твоя срета же ши ме добре служел ... Я ци тераз за то наградзим (Етн29 242). ◀ Од серб. *срећа*. Нашо *щесце*; у Гнатюка и бешеди старших и мадяризмом *сереньча* (оп.).

Срмец -мца х. „житель Срима”.

Сримчань х. оп. **Срмец**: Бул вон прави Сримчань зос Сримского валалу (РН 3/1929, 2, М. Ковач); У депутації заступани бул кажди наш валал у Бачкей. Сримчане не могли присц (РН 47/1933, 1).

ставац¹ -ам незак. 1. „застановяц ше, преставац робиц”: Годзина става, треба ю накруциц; Мотор му неисправни, дакеди става. 2. „ступац, ставац з ногу”: Дражка

неровна, меркуй дзе ставаш. 3. „мац даг-дзе стаємне место за ставане (под час даякей дїї и под.)”: Гинто сом вишоу на ковруш, дзе сом од дзецинства ставал, ледво сом ше вижрабал (ПапДюКер 10); У велькей служби оцец става до хижки, а син става на ковруш. 4. (до станїці, пристанїща): Понеже нашо ладї ставаю у пристанищиох Канади, то паломници буду путовац през вельки вароши Montreal, Toronto, Detroit до Chikagi (РН 61/1926, 3). 5. а) „дзвигац ше зоз шедзачого або лежачого положеня”: Вон става з карсцеля и привитує нас. б) „ставац з пощелї после спаня”: Як ше навечераме, та спац полегаме, бо жазда наказал да барз додня на наднїцу понагляме, од двох, од трох годзин ставаме (ЕтнV 98). ◀ Од праслав. stati.

ставац² -ам нєзак. 1. „меняц стан, поставац дахто/дацо, претваряц ше до дакого/дачого”: а) (на дацо або даким) Крев му на воду става „крев ше му претваря до води” (В. Саб.); Кед ше попиє погар вина пред їдзеньом, вино на крев става (= з вина на-става крев) (В. Саб.); Кайса на древе не гнїє, вона на алкоголь става (В. Саб.); Гвари ше же и вино на воду става, кед є отворене (Ю. Пап); Шицки зме видзелї тот процес обесценьованя найдраких банкнотох под час войны. Приходзел момент, кед банкнот ставал лем папером а не символом (РН 36/1929, 2, С. Скубан). б) (поставац дахто або даяки)[Алкоголичар] обеца, поведз-ме мешац чи два мешацї не пиц алкоголю, а кед витрима, става член друштва (РК 1922, 91, М. Черняк); карпатски гори оставали за нами и ставали вше менши и неяснейши (РК 1925, 55, И. Крайцар); Од того часу Янко цошка ставал вше немирнейши. Спац не могол (= поставал вше немирнейши) (РК 1927, 96). 2. а) „поставац дахто/дацо (меняючи стан, статус): Семинария часто служела велїм як нагода закончиц туньо школи. Велї не ставали паноцами (СаламонII 128). б) (за дакого) „примац ше даякей длужносци, обовязки, роботи; доставац даяки статус”: Так ци и треба, дураку, кед ши дозволеу синовї ставац за роботнїка на штреку, а не же би ше же-

ми тримал (КовМихЦВ 17); || поль. stawać za kogoś „исте”; укр. ставати за кого „исте”. в) ~ **дакому за старателя** „поставац дачий старатель”; Кед мой оцец одходзел до войны, наказовал своєї мацери, моєї баби Шандоревей, най дзецко не да од себе кед ше Ири-на (моя мац) ода, най става за мацер „най дзецку заменї мацер” (Пвл. Бл.). 3. „наставац, починац”: То по цалим швецє таки нешори ставаю (Йвг. Бл.). ◀ Од праслав. stati.

ставац ше¹ -а ше нєзак. „случовац ше, трафяц ше”: Я це єднам до моєї воденїци, але я тебе мушим повесц цо ше става у моєї воденїци. Уж я вельо минарох мал, а кед рано пойдзем, минара нет. Не знам ци повесц дзе покапалї (Етн29 297); Док у швецє беи-ньи ужасна беда, дотля попри нвей руцаю ше и унїчтожую найпотребнейши члове-чи животни намирници. И так ше става йедна бесмысленосц (Заря 1939, 56); [Боже провидїние] нас чува, ... редзи и одредзує же би ше шицко ставало по планох (РН 2/1933, 1); А цо ше става на тим бидним марним швецє (РН 48/1927, 3); Од кеди нам [Руски новини] престали виходзи, були зме ягод страцени. Не мали зме цо красного читац, не знали зме цо ше става по наших валалох и цо нове у швецє (РН 4/1931, 3). || Всл. stavace „исте” (Hal). ◀ Од праслав. stati.

ставац ше² -ам ше „поставац, меняц ше, претворйовац ше до дакого/дачого”: Диждж сцїха падал ..., бари ше ставали вше векши (= бари поставали вше векши) (РК 1938, 57, ГГН: преклад Цанкара); за нас тото службене назвиско Югославия ма вельо векше и важнейше значенє, бо по тим и ми Русини ставаме ше цалком равноправни творителє держави ягод Сербї, Хорвати и Словенци (= поставаме цалком равноправни) (РН 37/1929, 3); Добри и швитли думи котри им [дзецом] у дзецинству уляти, теди ше ставаю на добри и швитли діла (РЗаря 7/1936, 5); Док ше у хижї през дзень вше цеплейше ставало, очка ше ошиковали (МаринкМ 37). || Слц. stať sa/stávať sa „постац/поставац”: ~ dospělým „постац/поставац узрети”, поль. stać się/ stawać się „исте”: ~ dorosłym „постац/поставац одроснути” ◀ Од праслав. stati.

ставець -вца х. **1.** *анат.* „место дзе выя-
зани два або вецей косці, с. зг'лоб": шицкі
тоти часці [зарезаней живіні] реже ше
на ставцох (ХомаБл 173). Слц. staves „ис-
те”. **2.** *бот.* „коленко, гужлік, ставець стебла
рошліні”: *Хробак под'є ставець кукурици
и вона спадне* (Йвг. Бл.). || Слц. бот. staves
„kolienko”. ◀ Од стац-/ставиц/ставяц,
праслав. stav-iti.

ставиц -им зак. „положиц, дац”: *Кед му
є длужен, най стави пенєжи, або го да до су-
ду „най да пенєжи”* (Г. Р.). Слц. stavit „поло-
жиц”.

ставиц ше -им ше (о дацо) зак. и не-
зак. „правиц/справиц ставянку”: *Па и я ше
имем ставиц, Осифе! / А кед виграм, та ми
даш, Осифе, / тоту козу од князовей дзивки*
(КостЄфт 56); *Шмел бим ше ставиц о галбу
вина* (БиндКост 60). || Всл. stavic še о niečo,
stavme se (Sipos). ◀ Од праслав. staviti.

ставляц -ям незак. оп. **ставяц.**

ставянка ж. „спор з умовам сполніц
даяку обовязку кед ше страці”: *У чкоди бу-
дзе лем еден, а то будзе тот, хтори ста-
вянку страці. Знаєце же добре вираховали.
Хто ставянку страці, гордов пива плаці*
(РН 38/1930, 2). || Всл. stavianka „исте” (Hal).
Оп. и заставка. ◀ Од ставиц ше (оп.).

ставянки ж. мн. (єд. ставянка) „вibe-
ране, поставяне на длужнось”: *У нас були
ставянки туюрох и других панох до церк-
ви. ... Да вам повем як прешлі ставянки* (РН
44/1936, 3, бачи Митро з Коцура). ◀ Од
праслав. staviti.

ставяц -ям незак. **1.** „поставяц, класц
(звич. до вертикального положення)": *Вец-
ка ше ю [конопу] вяже як и жито, та ше
у склада до ракашох кед ше дораз звозує, а
кед ше не дораз звозує та ше снопи став-
ляю по 20-25 снопи до єдней громадки* (РН
10/1934, 4); *При жу́глянню ставялі поваліні
бабки* (В. Саб.). **2.** „класц”: *При такей на-
годи [забивачки] хлопи зняли зоз себе слут-
няки, попресцєрали их по жєми, скоро горе
а волна на жєм, и ставялі на нїх сланїну и
други фалати мяса. Свойо масни руки тиж
посцєрали до слутняка, до скорі* (Лабо-
шИст 239). **3.** „давац, обезпечовац, серви-
рац дакому дацо”: *Вон муши вше буц при*

майстроу и ставяц му материял (Г. Р.);
Марча ма ставяц лікі хорей мацєри (Г. Р.).
4. „правиц, будовац”: *Людзе ше имєля и
гуторя: „Не треба ше бац, алє треба ста-
вяц фабрика”* (РН 28/1928, 2). **5.** „поставяц
дакого на даяку функцію”: *Було раз так у
єдним валалє, ставялі бирова* (Етн30 248);
*Єдни стоя, други граю, / треци Пульського
ставяю* (Етн9 ч. 376); *Жєно моя мила, жаз-
дуй як ши годна, / бо у Америки ставяю пре-
зєнта* (Заря). ◀ Од праслав. staviti.

ставяц ше -ям ше незак. „правиц ста-
вянку, с. кладити се”. ◀ Оп. ставиц ше.

стадо с. 1. у даєдних авторох и „чупор
статку”: *Там стадо кравох з цалого валала*
(КостПр 105); у бєшєди звич. чупор: *чупор
кравох*. **2.** *церкв. „вирнікі, народ (у одно-
шенню гу церкви, священїкови)”*. ◀ Общєс-
лавянське. Праслав. stado.

стаємні -а -є „неперивні, с. сталні”:
*Найвєцей майстрох [у мєсарству] мамє ко-
три не стаємні, бо масц и мєсово продук-
ти чєжко вивожовац до других державох*
(РК 1931, 129); *Як змє уж видєли стаємнє
дружтво не мєжє буц през вєлаци* (М. Ви-
най, РК 1925, 72); *Були смутні. Алє зато
през тоту їх смутнось пребивала ше яка-
шик зоднукашнє стаємна радосц жиццє* (Г.
Кост., РК 1929, 104–105); *Храмово швєта
отримали нас стаємних* (РК 1921); *Алє
яр марцова хвилє! Нєшика крашнє, ютро
дидж, напуютро шнїг и нїгда хвилє не
стаємна* (РН 4/1932, 2); *[У обисцу треба] да
каждє ствар ма свойо стаємнє мєсто* (РН
11/1934, 1). || Всл. stajemny „исте” (Hal). ◀
Од ста(ну)ц, праслав. stati/stojati. ➔ У стар-
ших авторох и форма стайомни: *Робота
нє идзє прє того презєнта, / та я сєїнє
нє мам стайомного бурта* (Заря 9/1937, 4).

стаємно присл. „неперивно”: *у гарчи-
ку у хторим млєко стаємно нїзка тємпєра-
тура* (НКух 129).

сталанговац -гуєм зак. „згазловац, зрє-
пєгац” (Г. Р.): *Видзєла жє у загради сталан-
жованє мєтлінчє у котрим Андри охабєл
мєх з муку* (КочЄвЧай 50); *[Од витру] По-
витарговани плочи розлєтали ше по сушєд-
них заградох, та сталанжовали жєлєняву,
очкодєвали чардак у сушєда, а поламани*

греди зохабили голу шопу (РС 36/2004, 7); Його жем виганяла на нашу (наша була крижом), та кед орал, обрацал на нашої жеми и више нам ю сталанговал (Сф. Мак.). || М. Калал у своїм словнику наводзи словацке *dotlangovať* „згазловац, зрепегац”; всл. *stalangovac* „згазловац, зрепегац” (Buffa 258). ◀ Од *таланговац* (оп.).

[стално] присл. „непреривно”. ◀ Од серб. *стално*, а то од *ста(ја)ти*. Оп. нашо еквиваленти *фурт*, *стаємно* и *више*.

сталябац -ам зак. „погажиц, потапшац”: [У заградки] квеце *сталябане* (Загр. ч. 6–7/ 2015, 7). ◀ Оп. *талябац*.

стамадз и **стамаль** присл. „отамадз”, у старших авторох: *И так цали швет залезол до глібокого блата, и не мог ше стамадз вицагнуц* (РН 3/1930, 4); *Чкода, котра стамаль прихodzi є велька и ясна* (РН 43/1929, 1). || Всл. *stamac* „исте”: *pošol do zahradi, a stamac na poľo* (Bartko 205). ◀ Од *з-там-адз*.

стан¹ х. у злученю *малженски* ~ „малженство, с. брак”: *Чезки, пречезки тот камень млінски, / сто раз є чезиши тот стан малженски* (Етн9 ч. 321). || Всл. *stav*: *bo še jej spačel vojenski stav* (Czambel). Зоз значеньом „стање” и другима значеннями укр. *стан*, слц. *stan*, поль. *stan*. ◀ Од праслав. *stanъ*, а то од *stati* „стануц”. ➔ У літературним языку ше хаснує и зоз значеньом „с. стање”.

[стан²] х. „биване, квартал”. ◀ Од серб. *стан*, а то од *стати/стајати*. Наш еквивалент *квартель* (оп.).

станкац -ам зак. *дзец*, „стануц”. ◀ Од *стануц*.

становиц -им зак. „застановиц”: *Одкеди ми трактор реєстровани, лем раз ме [милиция] становелі, при пруги* (Йвг. Бл.); *Становел коні пред валалску хижу* (РН 35/1929, 3, М. Ков.). ◀ Од *стац, стануц*.

становиц ше -им ше зак. 1. „стануц, застановиц ше”: *Кед ше коч становел ..., вон ше уж з другого конца озивал* (РН 49/1935, 2, М. Ковач); *кед нараз гук у дворе. Ми вонка, а такой понад глави крилатица – ф-у-у-урк. Так сом ше злек же ані не знам як сом ше становел у хижі* (РН 39/1936, 3, М. Ковач).

2. „зайсц, затримац ше дагдзе”: *Кед Йгор сцекол зоз Сараєва, та ше вон и М. становели у його нини у Осєку* (В. Р.). 3. „найсц ше”: *дзе ше становиши, там ше становиши, допитаи ше за мою грушку, же чом вона не родзи за седем роки, ані не пука* (Етн29 255); *Нараз ше ми кормань [бицигли] вишилснул, а я ше становел на жеми* (шк. сост.). || Всл. *stanović se „почац, зявиц ше”* (Hal). ◀ Од *стац, стануц*.

становяц -ям незак. „застановяц”: *Дюра (становя з руку Максима)* (РН 46/1932, 2); *Становяме бицикли у селу пред йедну хижу* (Заря 13/1938, 2).

станути -а -е „хтори станул зоз спаня”: *Ти уж станути? Обично ше так дзецом гутори кед уж станули, а требало би да ище иня* (М. и В. Р.). ◀ Од *стануц*.

стануц¹ -нєм зак. 1. а) „застановиц ше у роботі; престац ше рушац”: *Мотор станул; Керестурицом мало требало да ходза млец до других валалох. А же млін не станул ..., найзаслужнейши майстор – машиниста Рац Кирил* (РС од 19. 08. 1949, 2). б) „застановиц ше при ходу, рушаню”: *Иду далей, видза же на єдним мосце стоя гарамбияше дзевецме. ... Як дошол жу нїм, дораз го галтовалі, а вон не сцел стануц* (Етн29 76); *та други рок вецка ше зобрала [шашка] и так полецела горе як велька хмара идзе.... Ну и не знаю людзе дзе вона станула: чи ше потопела у водох, чи так препадла нараз зошицким* (ЕтнV 89). 2. „стануц з ногу, ступиц”: *Станул я там на камень, камень марморови* (нар. писня). 3. (до станіци, пристаніща): *Єдного дня так, кед ладя станула зос житом полна жу обали, пошол Осиф себе до карчми* (РК 1925, 121); *Ладя станула до пристаніща*. 4. а) „дзвигнуц ше зоз шедзачого або лежачого положеня”: *Хлапец станул и уступел место старшому човекови*. б) „стануц з посцелі после спаня”: *Станул додня рано*. ◀ Од праслав. *stati*. • ~ **горе** 1. „стануц на ноги”: *Звалєли човека на жем, кед му єдну уцали, человек станул горе, же є не виновати, вон ше не да биц* (Ос 88). 2. „стануц зоз спаня”: *Яник придзе: „Стань, Ганьчо, шестро моя, стань горе, рихтай полудзенок* (Етн29 274).

стануц² -нем зак. **1.** (на дацо) „пременіц стан, претвориц ше до дачого”: думали, же шицка жирячка станула на пирню (РК 1935, 185); Ком скиснул и на алкоголь станул, вино на воду стануло (В. Саб.); Швиньски гной барз моцни за овоци, але кед є помишани зоз сламу и стане на гліну, вец є уж не моцни (В. Саб.); Бильчки кед длуго стоя станю на воду (Г. Р.); Йово купел седем тони угля, та му стануло на прах, та мушел знова купци, бо ше му претворело до праху (Г. Р.); Крев му станула на оток, та було готове (В. Саб.); Кед ше маджун сквашні, на алкоголь стане (В. Саб.); фронт.: Попийме тото вино да не стане на оцет (Ю. Пап). **2.** (даким/дачим) „постац, с. постати”: Скромносц ... ма стануц нашим идеалом (РК 1937, 109). || Карп. укр. стати „исте”: ношки станут ледом; Дай качмар пальінки, справім ша мі медом (Етн9 62, Т IV); всл. sta(nu)c „исте”. **3.** (за дакого) „постац одн. буц дахто/дацо”: Хто сце стануц за Бугера, / най ше яви до Фицера „хто сце постац бугер” (Етн9 ч. 375); 3 „Изборником” у рукох и неєдна невеста могла би стануц за дзияка „могла би буц дзияк” (РК 1930, 84, Г. Кост.); За ноцного чувара станєце. Достанєце имати и шапку (Ков-МихНО 77). || Слц. *stať* (si) „исте”: *stali za vojakov* „ступели до войска”, карп.укр. [хлопец] пишиол служити до йедного шустра, стал за учня „постал шегерт” (Етн9 98). ◀ Од праслав. *stati*.

стануц ше -анем ше и **стац ше** -анем ше зак. **1.** часто безос. „трафиц ше, случиц ше, стац ше”: А людзе єден жу другому сходзовалі ше и бешедовалі: Яке то за нове могло би ше стануц же ше цар зоз свою царицу по шицким варошу преишацирал (Етн29 132); Прецо плачеш? Цо ци ше стануло? (РН 10/1927, 3); Но ище векши вибух [Везува] стал ше 1906. року. Теди Везув сам рознесол свою главу (РН 63/1926, 3, М. Мудри); Цо ше там далей стануло, то ми добре знамо зос Святого Писма (РН 6/1928, 4); ніхто не могол вериц, же ше таке могло дацо стануц (РН 45/1932, 1). Всл. *stanuc* še: *tam v žemí šumnej stanula še zrada* (Lacko 71). **2. а)** „зисциц ше, витвориц ше”: Пришло му на розум за тоти прутки же их ма барз чувац: А кед з ні-

ма пойдзем бліско журики, даяк ми випадню, стане ше правда, як ми архангел Михаил предсказал (= зисци ше правда) (Етн30 18). **б)** „настац”: Розказал им Христос же би ше за його имату лапали и же вон их винєше зоз цми. Не мож виповесц яка там ше радосц станула. Хтора гришна душа не могла ше за Христа улапиц, та ше улапела єдна за другу, а так их винєс Исус Христос (Етн30 79). Всл. *stac* še „исте”: *Jak prišla dvanaista godzina, stal še durk, krik* (Czambel 212). **в)** „створиц ше”: „Цо заповеда млади пан?” „За тройо души есц и пиц.” Поишол нука, шеднул за стол, дораз вечера ше станула (Етн29 200). || Всл. *stanuc* še „исте”: *jake grati bi chcel mac, take še mu staňu* (Czambel). **3.** „постац, с. постати”: *пременьели они свою народносц и стали ше аж превельки украинци* (= постали) (РНКЗаря 1938, 29, др Губаш); *То-ти школяре по окончених наукох прекалени Мадяре ше стали* (= постали Мадяре) (Заря 4/1934, 1, др Губаш); Убило го чудо, накеди пороби роботу коло статку, шедзи и чита [новини „Заря”]. *Стал ше Заряшом* (= постал заряш), а мне ганьба од паноца (Заря 18/1935, 143). || Карп.русин. *став ся хлопом як и бив „постал хлоп як и бул”* (ЕтнV1988, 66). ◀ Од праслав. *stati*.

стань х. 1. „штредня часц цела, пас”: *Може пре тот крегки стань и легки ход ... Марча му ше найбаржей пачела* (Ков-МихЦВ 54); *Вон ма кратки стань „кратки є од плєцох до паса”* (Г. Р.). || Укр. *стан „исте”: високий станом „ма високи, длугоки стань”*. **2.** „часц шмати коло пасу”: *стань на [хлопскей] кошулі бул такі краткі, же хрібет (часц од ґачох до кошулі) бул више голі, та влєце зошійкім почарнел* (КостЛибер 52); *Однесла шиц сукню до шивачки: сцєла газу-жу, а стань длуги на сукні* (Люб. Як.); *Ходзи з вицагнутим станьом на кошулі* (Сс. Мак.). ◀ Од праслав. *stati*.

стапшац -ам зак. „згазловац, потапшац”: *Крави стапшаю покарму* (В. Саб.); *Ей, кош ти, куме, понагляй, / ей, лем то-ту траву / не стапшай! / Ей, бо то трава гадвабна, / ей, я дзивочка / привабна* (Тон ч. 183); *Стапшали ей шалату у загради* (Мел. Пвл.). ◀ Оп. *тапшац*.

стара -рей ж. „стара швиня, прашачка”: кондаицк випуцел „стару” зос прашатми помедзи марадики, най себе класки збераю (РН 26/1927, 2).

старац ше¹ -ам ше незак. 1. „водзиц старосц, бригу о даким/дачим”: О валалских ши́роткох старал ше ши́ротни стол. 2. „намагац ше”: Зато ше онъ [владика] барзъ старалъ, же бы народъ ... ше присоединьель съ Римскоу церквоу (ЦапЦ 81) ◀ Общеславянске: всл. starac se, слц. starať sa, поль. starać się, серб. старати се. Праслав. starati se.

старац ше² -ам ше незак. 1. „буц жалосни”: „Попод наши облачок дражка виходзена, / цо ши, моя мила, така засмуцена?” / „Не зато ше старам же ме шугай не сце, / лем ше зато старам же ми губи щесце” (Бинд-Кост 58); Уж ше Янчи стара тєраз; пойдзе до хліва Гаче ше му пита: Цо ти, Янчи, таки смутни? Вон гутори: И ти будзеш смутне кед ци повем. Цар би ишол там да ше женї, але як ми там дойдеме кед там ніхто не може дойцї? (Етн29 226) 2. „буц у бриґох”: [Худобни человек и жена] Малї трох хлапцох, та ше барз старалї же як их виховаю кед су таки барз худобни. Тот цо найстарши, та ше пита оцови: „Чом ви ше, апо, так стараце?” Вон гутори: „Як ше не знам старац кед вас аж трох мам, а ніч не мам?” (Етн30 43); Кед ци мой оецц зада даяку гадку, ти ше не старай же то ши не годзен скончиц (Етн29 107). Всл. starac še „исте”: a staral som še jak do teho ňeba vindzem (Czambel). ◀ Оп. старац ше¹.

старгнуц -нем зак. „одтаргнуц”: Ишол тамаль шварни шугай напиту, / старгнул себе за калапчок рокити (Етн9 ч. 124). ◀ Праслав. tьrgati.

старгнуц ше -нем ше зак. „порвец ше”: Гварели ей най опатри цо тот ей жец там роби на пойдзе, а вона, нудза, не пошла, не старґла ше (Пвл. Бл.). ◀ Праслав. tьrgati.

старговац -гуем незак. „одтарговац”: Видзела сом єдного малого хлапца ... цо старговал зоз процох и огласних слупох шицки плакати (РН 1/1928, 4).

старговац ше -гуем ше незак. „зривац ше, тарґац ше (зоз сна и под)”: Не будзем

ше я тельо старговац пре ньго (Зд. Фей.); Фурт сом ше старговала и на концу сом за-спала (Г. Р.).

старенки -а -е и у злученю **стари стари** -ренки „барз стари”: И оецц, подопарти на паличку як и више, стари старенки, обляпел Митра (Заря 1/1939, 12).

стари¹ -а -е 1. „хтори ма вельо роки”: стари человек. 2. давни; дослужени”: тари коч, стара хижа. ◀ Од праслав. starǫjъ. • ~ **мац** „стара жена”: намири и вон на єдну хижку; там шедзела єдна стара баба под облаком. „Дзе пойдзеш, мой сину?” „Идзем себе службу гледац, стара мац” (Етн29 20); ~ **оецц** „стари человек”: Фришиткуе, придзе жу ньому єден тари, шиви человек: „Дай Боже добри дзєнь, мой сину!” „Дай Боже и вам, тари оецц!” „На здравлє, сину, фришитик!” Вон му врацел же здрави будзце. Але старого оца не запитал на фришитик (Етн29 1); ~ **леґинь**, ~ **дзівка**: Кед же леґинь мал вецей як 22 роки вон у валалє бул „стари леґинь” т.є. више чеґише могол найсц дзівку за одаванку. Тиж так дзівка кед напольнєла 20 роки вона була „стара дзівка” (Малацко). ♦ ~ **як стари маґарец** „барз стари (човек)”.

стари² субст.: **стари** -рого х. „оецц; муж”; **стара** -рей ж. „мац; супруга”: Випровадзел тари нове сватовство, а кед ше врацел, гварел старей: „Такого нам же-ца треба... богатого, а богатшого у нашим валалє нет” (КовМихЦВ); [Оецц синові:] Нá ище стотку, лем же старей ані слово о тим [= мацери ані слово] (ЛатякТал 17). || Всл. stari „муж, супруг”, stara „жена, супруга” (Buffa 258).

стариґа х. 1. „стара животиня або рош-ліна”: На верх ореха, на бреґу, / гайворон чарни ше кива. ... / Памєта тариґа часи / кед война тадзи ходзела (КовМихМШ 40); Лес там на бреґу густі, ліпови, / маха з руками, имєє ше на нас / чудак чудєсни, тариґа тари / сто-сторокови (КовМихМШ 29); понаґля до хліва, дзе го чекаю тариґи крави (КовМихНО 41). 2. Меней ше гутори **стариґа** за человека, не так припада повєсц человеку „стариґа”, але ше пове за швиню, кобулу, краву: Ти, тариґо єдна. А за челове-ка ше гвари тариґа кед ше з нїм вадзи (М.

Рм.). || Слц. stariga „1. пейор. стара жена; 2. стара самица (напр. гуска)”, слц. експр. starigañ „стари муж”. ◀ Од стари.

старина ж. 1. „стари предмети”: Сиђурно ше найдзе даяка стара кнїжка ... стари образ лебо друга даяка старина ище од прадїдох цо вам остало (РН 16/1928, 2); Гвари ше за стари ствари (шмати, сермию и др.): то лем така койяка старина (Вер. Рм.). 2. „давна прешлосц”: Знаме, же дисциплина поста при Русиных у старини мала вельку улогу (РК 1927, 75, М. Мудри). 3. а) „давни час”: дисциплина поста при Руснаках у старини мала вельку улогу, важност у животу народа (КостЛибер 139, М. Мудри). б) „стародавносц”: Та требало цалей церкви нову фурму дац ... гоч є з велькей часци стара, а да ше ипак старина не видзи (РК 1933, 27). 4. дацо **чуц за старину** „з пахом ше чувствує же дацо старе”: Кед чуц дацо за старину, напр. кед чуц шунку, кед шунка шмердзи, та стари гуторя же шунка авашиста (Дю. Сак., Пвл. Бл.); Паприђу и др. цо сцєце класц до колбасох чуц за старину (Пвл. Бл.). || Слц. starina „1. стари непотребни ствари; 2. дацо цо ше зачувало з прешлосци”. ◀ Од стари.

стариц -реем и -им незак. „поставец старши”: так и сама жем старее, а временом цалком вигашне нука цеплота (РН 12/1935, 2); Добре воспитани дзеци ... у старосци су отпорнїейши и нє старя так фришко (Заря 4/1938, 4). Укр. старіти -рію „исте”. ◀ Од стари.

стародавни -а -е „барз давни, з давних часох”: Снадло ми яблучко / з висока на танер, / Шак ме уж зохабел / стародавни фрейер (БиндКост 64–65). Всл. starodavni „исте”: starodavne špivanki (Buffa 258).

староста х. „старшина свадзєбних гостох по млодийови”; **старши** ~ „хлопска особа свадзєбного дому задлужена за организацию свадзби”; **младши** ~ „помощник старшого старости”: Старши староста на свадзби представя єдну од найглавнїйших особох. Вон задлужени за организацию свадзби. Тиж так вон муши буц добри и схопни бешедник и муши знац напамнят часто длуги монологи зоз Святого писма.

Младши староста обично дахто од блїзших, приятель або суишєд, а старши староста тиж з родзини або є поєднани з валалу. Старши и младши староста звичайно були и шведковє млодятох на винчаню у Валалскей хижї (тє. у матичара) (Малацко). || Всл. starosta „исте” (Czambel). ◀ Од стари.

старосц¹ ж. „роки старосци”. Слц. spokoјne žila na starost. • **стара** ~ „глібока старосц”: Так жила до старей старосци (С. Скуб.). ◀ Од стари.

старосц² ж. „брига, старанє”: Вельораз вона [жена] ма зос тим вельки старосци (= ма вельки бриги) (РН 15/1930, 3); Не виявлюй нїгда, же твоя жена уж не така млада. Та ведно остарела с тобу у старосцох за тебе и за фамелию (= остарела у бригах за тебе) (РН 15/1930, 3); найвекши ми старосц да идзем до Церкви ше помодлїц, бо мам и зач (М. ЖирошМСМ 103); Наишо дзеци ше найрадше служа зоз латиницу. А чом? ... слаба старосц панох учительох да задобію дзеци за любов їу своему народному писму (Заря 4/1940, 1). || Всл. starosc : bul mladý, a figlar..., bo naise ěnemal tak jak mi starosci „не мал бриги як ми” (Lacko 9) ◀ Од праслав. starati se. • **буц** ~ **дакому** „водзиц старосц, мац обовязку”: И зобрал ше Юда и поишол зоз хижї їу Жидом, бо му велька старосц була же би фаризее вельо катонацох приготовели (Етн30 73); А Юдови ище и старосц була як маю катонаци Ијуса Христа улапиц (Етн30 76); **водзиц** ~ (**о даким/дачим**) „старац ше, водзиц бригу”: О тим нїхто не водзел старосц [чи дахто пие алкоголь]. Лем пияного на драже не шмело буц. Такој гварел „коман” и гайд (ЖирошМСМ 179); **мац** ~ **на дакого/дацо** и **над даким/дачим** „мерковац; водзиц рахунку”: А Христос ше огляднул и так Магдалени гуторел: „Моя дзивко! Не пуц мою мацер за мну далєй, а май на ню старосц (Етн30 72); И месни одбори треба да маю на то старосц да добри статок не пойдзе на месо (по РС од 25. 03. 1949, 3); [Нови дзияк] ма поучовац школки дзеци и младу челядз у церковним просторинию и мац старосц да ше у крилосу виховую по двоє крилоцанє (РН 14/1928, 4);

Мушии мац старосц на то да живина вше ма води (Г. Р.); Опомина нас Спаситель да маме старосц на то, же би нам шерцо не постало лукаве (РН 80/1926, 3). ➔ У сучасней бешеди меновнік староси, як видзиме, зачувани углавним у стаємних виразах, а иншак є поциснути од сербизма бриґа.

старчиц -им незак. 1. „сциговац дацо робиц”: Помали овечки горе рубаньями, / бо я пастир стари, не старчим за вами (Бинд-Кост 95); Спочатку жем упивала диждж, але после не могла старчиц, та ше вода у малих поточкох почала злівац ... гледаючи долінки (Загр 1/2001, 16); Оцец крачал з длугима крочаями..., а я, як даяке гачатко, дринґал за нїм. „Старчиц, сину?” – питал ше ми. „Старчим, оцец, старчим,” гварел сом (Загр 4/2003, 7); Влапела хланца за руку и так знім понагляла, же ледво за ню старчиц могол (РН 47/1927, 2). 2. „посциговац дакому дацо давац”: [Мац] котра ше тельо трудзела и старала, да му старчи средства за його школованє (РН 43/1927, 2); Фабрики потребу вельо вшеліякого материялу, же го ані старчиц не мож (РН 17/1937, 6). 3. „буц достаточно”: Угля ест у китајских горох тельо, же би старчело за цали швет за велі роки (РН 8/1932, 3). || Всл. starčic „исте”: že bi tak ucekal pokla kuñ budze starčic (Czambel), укр. діял. старчити „исте”, поль. starczyć „исте”. ◀ Од першобутней форми стат-чиц, а то од стац, праслав. stati.

старши -а -е 1. комп. од стари. 2. „старших рокох”: Оцец и мац були уж старши людзе, а мац покус и хоровала (РН 32/1928, 2). 3. „важнейши по функций”: задня бабочка [на друку] була кус висша або „старшиа” од першей же би ше, кед коні руша, няклови зоз ней не сцагли (Фа 81).

статок -тку х. „домашні животині румеґаче”: [На вистави було] Оддзелєне за ... статок (коні, крави, овци итд.) (РН 22/1928, 4). Першобутно назва означовала „маєток, богатство”. У дзепоедних языкох значенє ше розширело и на домашні животині: у укр. діял. статок, у вост.слц. statok, у поль. діял. statek (Тимко 14, 15). || Всл. statek „исте”. ◀ Праслав. statъ-къ. Од кореня ста-, прас-

лав. stati, од хторого виведзене и до-стац, недо-ста-ва-ц.

статочни -а -е „солидни”: Я не гуницут, я не злодій, / ніч сом вам зле не зробел, / седем рочки я вас служел / як статочни челеднік (БиндКост 116); Ту маш жаци статочни, могли би буц шветочни (БиндКост 107); Поховали синове оца як то шор, як ше швечи такому єдному статочному жаздови и оцови (КовМихНО 59); Верим, же наш народ руски ма довольо своїх синов статочних и випробованих – искусних народолубцох и на ділу (РН 14/27, 1, Биндас). || Всл. statečni „исте”: jeho kamaraci ñe statečne ľudze (Czambel). ◀ Од кореня ста-, праслав. stati, од хторого виведзене и до-стац, недо-ста-ва-ц, стат-ок.

статочно и **статочне** присл. „солидно”: своїхъ 3 синовъ статочнѣ намецелї (ЦапЦ 95); да ше лем цихо и статочне справую, як би ше швечело (РК 1926, 128).

стац¹ стоїм незак. 1. „стац у месце”: Стої коч при брадле слами, / А при кочу привязани / Коні стоя – заєдаю (КостПоез). 2. „буц, тирвац длугши час неперменети (о обставиных, подійох)”: Стало єден рок, стало; не могли жаздове церниц же худобни тримаю гуски и коні и крави (ЕтнV 99); [Шаркань украднул дзивку.] Дома челядз чекаю, ту уж вечар, їх дзивки нет ... Так то стало єден рок (Етн29 165). 3. „отримовац ше, случовац ше, буц у цеку”: Саночне стої „саночне ше праве тераз служи” (Ир. Фин.); Док хованє стої, та умарти лежи отворени (Лев. Ск.); Пошол послухац о чим бешедо стої (МаринкМ); Белоґрад, Белоґрад, под нїм война стої (Етн9 ч. 291); Бере себе дзивче з седмого орсаґу, / стало му вешеле седем рочки полни (Етн9 ч. 333); Тераз [у гейзиру] стої борба: пука-праска, сичи, гирми, пада вода на шицки страни У воздуху стої борба и ту ше чую вшеліяки гласи: гвизданє, гирмот, шкрип – гук (РК 1925, 47); Кажди дзень муши варош дац єдну дзивку шарканьови. Наютре ма пойсц царова дзивка, велька жалоба стої у варошу (Етн29 94); Як ше посходзелі на свадзбу, стала свадзба за три дні (Етн29 179); Свадзба стої, исц би до пришаги, дзивка не пойдзе (Етн30 59); Вне-

дзелю ше више чесала / кеди велька служба стала (Етн9 ч. 13); За 6 тижні фронту, док у нас стал, ані єден борец ше сам не райбал. Шицких нашо жени райбали (НК 1946, 12); Там [У Помпейох] су ище на мурах вишелі-яки натписи, цо ше пишу пре кортеша-цію, кед стоя виберанки (РН 67/1926, 3, М. Мудри); У чим ше состої тота коцур-ска [заряшска] баламута? То уж нашо лю-дзе знаю и по бешеди, котра стої у народзе (РН 34/1933, 2); Тлачидба стої по валалох (РН 28/1937, 2, М. Ковач). || Всл. stac: u jeho otca vešele stojí (Czambel), карп.укр. гости-на стоїт (Закарп 280). 4. „важиц, мац важ-носц”: вармедя праткі забранела. Докля тота забрана стала, не знам „докля за-брана важела” (КостЛибер 64); Парохову жем длужен бул обабяц валал, а капелан му-шел сам свою жем обрабяц. ... Так то шицко у главнім стої і до нешка (КостЛибер 97). 5. „находзиц ше дагдзе”: Периш теметов стал на Маковскім шоре (КостЛибер 68). 6. „буц здати, препущени на дакого (о роботі, обовязкох)” (М. Рм., В. Р.): Шицка робота на нїм стої „шицко вон муши оконцовац” (Г. Р.). Поль. stać „исте”: cała robota na nim stoi. 7. „буц одредзеного материяльного ста-ну; находзиц ше у одредзених обставинох”: Знаш ти як нашо сватово стоя?! (РНК 1946, М. Бирк.); добре стац „буц у добрим материяльным стану”. ♦ ~ [твардо] на да-чим/при дачим 1) „стац твардо за своїм становиском, прешвеченьом, твердзеньом, буц вирни дачому, не одступац од дачо-го”: Ето, то их [Китайцох] вира и на тим стоя (РК 1930, 47); Вон тото гварел и на тим стої „не одступа од того цо повед” (М. Рм.); Я тото твердзим и при тим стоїм (Г. Р.); Кед сом циђурни до дакого, та повед: Я твердзим и при тим стоїм (М. Рм.); Я так гварел и при тим стоїм. (Ю. Хр.) Прето му-шине шицки на тим стац, да ше цо вецей поучиме о правдох и красоти нашої ... ви-ри (РН 10/1935, 10, Славянски); [Михайло Мудри] више твардо стал на тим же на-ша просвита муши буц не лем руска але и християнска католицка (РН 42/1936, 1); А Руснак якей є твардей глави ище више стої при своїм, же най сушедова крава здохне

(РН 2/1937, 3, М. Ковач). || Слц. stát na čot „вимагац дацо, инсистовац”, stát na svojom „упарто наруцовац дакому свою думку”, поль. stać przy czymś „буц вирни дачому”: twardo stać przy swoich poglądach „упорно браніц своєю попатрунки”, stać przy swoim „инсистовац на своїм”. 2) „намагац ше за дачим, робиц на дачим”: Я стоїм на тим да ми син попоклада испити и закончи фа-култет (Г. Р.). || Ja na tym nestojim, to se mi lem tak vyrvalo „не инсистуєм на тим, то ми лем случайно вибегло” (Hal 1201); ~ за да-чим „гарантовац”: Я за тим стоїм (В. Саб.); ~ о даким/дачим (лем у нар. писні) „дзбац за дакого/дацо”: Ей, шугай, ей, шугай, до нас чом не придзеш? / Чи ше оца боїм, чи о мне не стоїш? / Оца ше не боїм, а о тебе стоїм, / лем ше злих языкох, ей, найвецей боїм (Тон ч. 136). ◀ Од праслав. stati.

стац² стої (до дакого/дачого и рид. на даким/дачим) „завишиц од дакого/дачого”, у старших авторох: а) (до дакого/дачого): До вас претплатніци єдино стої чи нашо новини и далей буду виходзиц (= од вас завиши) (РН 87/1926, 1); А до кого то стої мойо браца Русини? Лем до вас самих (= од кого то завиши?) (РН 91/1926, 1); Так видзи-це, браца и шестри, и нашо културни при-лики, як и сама народна просвита, завиши баиш лем од нас, ... до нас стої чи културно на вики препаднеме або на живоце остане-ме (РН 38/1932, 2); До самого тебе даклем стої отпушене твоїх грихох (РН 46/1929, 4); Нашому младому священикови о. Йоа-нови Будинскому, ... жичиме вельо щесца и успиху у його чежкей роботі, а ми му бу-дземе помагац на кельо лем до нас стої (РН 16/1930, 4); Найвецей шицко стої до пое-динца. Вон муши ше ровнац жу обставином и на тот способ своєю моци и знане вихас-новац (РН 17/1930, 1); [Напредоване] на-раста стої лем до того кельо є здрави (РН 19/1930, 2); до нас тераз стої да тоту чар-ну точку у нашої исторії витреме, да то-ту брудну шпяху вичисциме (РН 49/34, 1); Так видзице, браца и шестри, и нашо кул-турни прилики, як и сама народна просви-та, завиши баиш лем од нас, ... до нас стої чи културно на вики препаднеме або на живо-

це останеме (РН 38/1932, 2). **б)** (на даким/дачим): Почало ше думац о тім, да ше і у нашім Владічеству заведе Грегоріанскі календар. ... Як буде стої на водству Епархії (КостЛибер 170, М. Мудри); а на нас, и на учених и на парастох стої да до того [напредованя] цо скорей придземе (РК 1923, 49, др М. Винай). ◀ Од праслав. stati.

стац³ стоїм незак. „вредзиц”: Уж ти, шугай, ніч не стоїш / кед ше миших боїш (БиндКост 121); Наши труд и робота без благослову Божого ніч не стої (РК 1925, 21); А без любосци жиц ніч не стої (РК 1927, 112); Нешка уж кажди земледілец вибачел, же то ніч не стої оначиц ше гоч пре яки валалски плетки (РН 52/1932, 3); шмати за дзепоедних [руски дзівки и легиньох] стоя цали капітали (РНКЗаря 1936, 62). || Слц. stať, stoji „исте”, всл. stas „исте”: можо remeslo tež nič nĕstoji, flinta „пушка” taka bula co nič stala (Czambel). ◀ Повязане зоз праслав. stojati и stati (ЕСУМ).

стац⁴ -нем зак., у нар. писньох и старших авторох: **1.** „стануц после спаня”: „Я не можем стац коню води дац, / жимна роса, а я боса (= я не можем стануц) (БиндКост 58); Чарни очка, поце спац, / бо на рано треба стац (= бо нарано треба стануц) (нар. шпіванка); Подзце, людзе, дому спац, / бо мушиме рано стац (= мушиме рано стануц) (Етн9 ч. 47). **2.** „застановиц ше, стануц”: Пришло [дзівче] жу мнє, стало, / жалюшне плакало (= пришло гу мнє, стануло) (Етн9 ч. 280); „А ви, дзівки, не сцекайце, / кочик себе оправяйце!” / Єдна стала, оправяла (= єдна станула, оправяла) (Етн9 ч. 142); Хладок велики виберали / та под нього з кочом стали (РК 1941, 34, М. Биркаш). ◀ Од першобутней форми *в-стац*, праслав. stati.

стац⁵ -анем зак. „почац”, лем у Гнатыюка: Пойду на польо, станю орац лебо копац (= почню орац) (Етн30 259); Музиканти станю грац (= почню грац) (Вес 34). || Укр. стати „исте”. ◀ Од праслав. stati.

стац⁶ стоїм (о дакого/дацо) незак. „дзбац за дакого/дацо, о даким/дачим”, у нар. писні: Ей, шугай, ей, шугай, до нас чом не придзеш? / Чи ше оца боїш, чи о мнє не стоїш? (= чи за мнє не дзбаш?) / Оца ше не боїм, / а

о тебе стоїм, / лем ше злих языкох, ей, най-вещей боїм (Жґанец ч. 27). Дієслово **стац⁶** ма исте значенє як и сербизем **стац⁷** (дакому до дакого/дачого), лем ше тоти два дієслова розликую по рекції. || Всл. stas o svuj dom „старац ше, дзбац о своїм доме” (Hal), nĕstoji aňi o svuj život „не дзба ані за свой живот” (Buffa, 258). ◀ Од праслав. stati.

[**стац⁷**] у виразу **стало дакому до дакого/дачого** „дакто дзба за дакого/дацо”: Лем му стало до своего положеня и до власного хасну (Гел. Мед.); Нї до чого им не стало (Гел. Мед.). ◀ Од серб. стало је коме до кога/чега, праслав. stati.

стац ше¹ -анє ше зак. „трафиц ше, случиц ше”: Так ше тот злєкнул, ані не знал цо ше му стало (Етн29 102); Раз ше стало у їх цара жеми же єдно древо виросло аж на други швет (Етн29 122); Пошол [цар] и жу кухарком, та ше им хвалєл же ані сам не зна цо ше ей [царици] стало же ше жу ньому так крашнє озвала (Етн29 130); Недалеко под Коцуром / стала ше ми зла новина / же жена мужа з паліцу била (Етн9 ч. 348); гварєла же да тота палата така буде як и була нізка ... Док виповєдзєла, то ше так стало (Етн29 201); [Чловєк] не раз предраги камат плаци, цо би ше не стало, кед би член бул союза (Дю. Биндас, РК 1923, 117). || Карп.укр. статися „исте”: „Панє, тоти дві корови же би поздихали.” І так ша стало (Етн9 (Т. 4), 26); Йа не знам што ша зомно стало (Етн9 (Т. 4), 27). ◀ Праслав. stati, stanq.

стац ше² -анєм ше зак. **1.** „постац, прєменїц стан (званє и под.)”: дїдо Копчански преписал на церковне общество дзєвец голти жеми ... И так ше дїдо Копчански стал нашим найвєкшим народним добродїтелєм (= так постац наш добродїтель) (РН 36/1933, 4); Ми грїх черпали на жридлу злощи / и швет нам ше стал цми, скирвавєни (= швет нам постац цми) (РН 2/1932, 1, М. Винай); Хто подлим станє ше, того шерцо охабим (= хто постане подли тє. лєнїви) (РН 39/1928, 3). || Слц. stať sa/stávať sa „постац/поставац”: ~ dospělým „постац узрєти”, поль. stać się „исте”: ~ dorosłym „постац одроснути”, карп.укр.: „Но, Петре, зарут

тот кантар на качмара.” Петро взяв і зарутив і став сѣа кінъ Знѣалі кантар і став сѣа хлопом ѡак і був. і тот ѡеден муш остав [= постал] велікий богатий с тима волмі (Етн9, Т. IV 41). 2. „почац, настац”: и тераз ше стала цала баламута мѣдзи батогашами же дзе тоти пенѣжи (РН 28/1936, 2, др Боїч). 3. „створиц ше, настац”: „На тот ручнік, а идз дому. Та лем го прѣстрѣш на стол, яке ѣдло подумаиш, таке ци ше станѣ” (Етн29 207). || Карп. укр. Киби мѣ дѣабол дал пінѣазі, та бим дал своју душу за то дѣаблови! Зараз дѣабол там сѣа стал (Етн. 9 (Т. 4), 82). ◀ Праслав. stati, stanq.

стац ше³ стої ше (на даким) „завишиц”: Да ше на мнѣ стої, карчми би були празни, бо я не любим пойсц до карчми (= кед би одо мнѣ завишело) (Ян. Як.); На ней ше стої яки ѣй буду дзеци (= од ней завиши) (Г. Р.); На оцови ше стої чи ше пойдем школовац чи не (Г. Р.). ◀ Праслав. stati, stanq.

стация ж. оп. **штация**.

[ствар] ж. „предмет; зявене”: Досц ма-ла тота ствар, а барз би худоби була хасновита (Ос 101). ◀ Од серб. ствар, а то од твориц, праслав. tvoriti. Наш архаични карпатски еквивалент **вѣц** ж. (оп. **вѣц²**). • **у ствари** „у дѣйсносци, поправдѣ”; нашо еквиваленти **поправдѣ** (оп.), **насправди** (оп.), **наисцѣ** (оп.) и **пѣдиѣ** (оп.).

стварднуц -нем и **стварднуц ше** -нем ше зак. „постац тварди”: [Од горучави] лу-ки ствардлі як скло (РочКн 105, Е. Планчак). Слц. stvrđnuť „истѣ”. ◀ Од тварди (оп.).

[створ] х. „живе сущѣство”. ◀ Од серб. створ, а то од створити.

створа ж. „живе сущѣство, с. створ”: Сушѣда ше ужѣра: цо то идѣ за створа? / А то сушѣд у ѣахох як даяки макранцоиш! (Етн9 ч. 315); Яка то створа! (Пвл. Бл.); Цо за створа є и цо є за єдна.... / Цо за створа, цо є за битиѣ, / чи є живи створ, чи то лем плѣтка? (РК 1929, 36, М. Винай) || Всл. stvora: jak pri každy stvore tak aj pri statku (Czambel), cestoval som z dzivku, vam poznatu stvoru (Lacko 80), слц. stvora „1. жѣна; 2. створѣне”. ◀ Од твориц.

Створитель х. „тот цо створѣл шѣвет, Бог”. || Всл. Stvoritel’ „истѣ” (Lacko 65).

створиц -им зак. 1. „зробиц же би дах-то/дацо настал з нѣчого”. Всл. parobkosh stvoril na žem ran Boh (Lacko 50). 2. „заду-мац, прѣставиц”: Так себѣ дакеди ѣй по-койну мацѣр створим (Ир. Фин.). ◀ Од твориц.

створиц ше -им ше зак. 1. „настац”: Алѣ воні нѣгда не зналі же одкаль тото войско ше створѣло. Воні себѣ гадалі же оздалѣ им бог дал (Етн29 59); Кед баба недалѣко, вон руци огрѣбло назадок за себѣ. Така вѣлька го-ра ше створѣла там же баба прѣз ню прѣйсц не годна (Етн29 120); Кумѣ, думайцѣ себѣ цо бисцѣ ѣдлі, та ше вам створи (Етн29 208). 2. (на дацо) „прѣтвориц ше до дачого” (Г. Р.). || Всл. stvoric še: taka hromada ľadu še stvori (Czambel). ◀ Од твориц.

стебѣлко с. „младе, малѣ стебло” (Му-дриАл).

стебло с. „над’жѣмна часц дрѣва од ко-рѣня по конари”: Кѣльо трѣба охабиц на фѣйту такей кукурици? Рахую, на єден голт трѣба 60–70 таки стебла (биля) (РН 71/1926, 2); Ви млади ... як конари на дрѣве, вѣцѣй ше рушаѣ од нас старших – стеблѣх и пнѣох (РН 27/1934, 2). || Укр. стебло „истѣ”, слц. steblo „истѣ”, всл. steblo и sceblo „истѣ” (Buffa 247), серб. стабло. Общеславянскѣ. ◀ Праслав. stьbьlь и stьbьlo. ➔ У бѣшѣди хас-нуѣме и сербску форму стабло: Огартанѣ кукурици обично чкодзи, бо огарнута ку-курица пуца зос стабла горні жили (РН 71/1926, 3, Б.); старши хасную и наш кар-патски синоним **дрѣк** (оп. дрѣк (2)).

[стекнуц] -нем зак. 1. „зможнуц”: Яки вон бул способни и роботни видзи ше з то-го, же себѣ кой у Америки кой дома стекѣл красни маѣток (РН 8/1932, 3); вон од нѣчо-го стекѣл красни капитал (РН 36/1933, 4). 2. „здобуц”: И вони [Руснаци] наскоро сте-кли у тим градѣ вѣлкѣ почитѣване и цѣну (БаковВТ 74). ◀ Од серб. стѣћи, стекнем, а то од праслав. текти „чѣчѣи”. Наш карпатски еквивалент за значѣне (1) дѣѣслово **зможнуц** (оп.).

[стена] ж. „вельки прикри камень”. ◀ Од серб. *стена*, а то од праслав. *stěna*. Наш карпатски еквивалент *скала* (оп.).

[степен] х. „ступень, град”: У Словенії було в недзелю и пондзелок и 32 степені мразу. ... Рики Сава, Купа и Уна замарзли (РН 8/1932, 1); На дапоєдних местох у горох ест до 20 степені мразу (РН 4/1932, 3). ◀ Од серб. *степен*, а то од праслав. *stqpati* „ступац, крацац”. Истога походзєня и нашо литературне *ступень*, хторе зме прияли преїг угроруского и українского. Оп. *жрад*.

[стигнуц] -нем зак. „сцигнуц”: Ми стишли до Буенос Аиресу пияток вечар (ЖиросМСМ 22); Баш нешка ми твоей писмо стишло (ЖиросМСМ 31); Баш ми нешка твоей писмо сцигло (ЖиросМСМ 33). ◀ Од серб. *стићи/стигнути*.

стидац ше -ам ше незак. *жу стиднуц ше*: Крев ше уж до фалаткох стидала, а нова ище вше доходзела (ЛатякТал 44). ◀ Оп. *стиднуц ше*. ♦ **крев ше му стидала у жилог** „чувствовал барз вельки страх, поцерпане”: Зуби вам оштри, та ше од вас шицки боя, аж ше им крев у жилог стида (ЧаканБас 17).

стиднуц ше -нем ше зак. „охладзиц ше и преїсц з чечного до твардого стану (о масци, креви и под.)”. || Всл. *stidnuc* „охладзиц ше (о єдзєню)” (Bartko 205). ◀ Од праслав. *stydъ* „жимнось” и *stydъ* „ганьба”.

стик х. „прибор за чисценє корманьдєски и железка плуга од гліни”. Всл. *stik* на *oškrabovanie zeme z pluha* (Czambel), слц. *styk* „исте”. ◀ Од праслав. корєня *tyk-*, *tykati*, од хторого и нашо *дотикац* и др.

стиковац -куєм незак. „чисциц зоз стиком железко плуга од гліни”. ◀ Оп. *стик*.

стирвац ше -ам ше зак. „стримац ше и не повєсц або не зробиц дацо” (Евф. Пл.): Кєд чловека випровокую, а вон ше стрима да не пове зле, гваримє же ше стирвал (Г. Р., М. Рм.). || Укр. диал. *стривати* „причекац”, *стирвати* „причекац, поцерпиц”, *стирватися* „стримац ше”. ◀ Од *тирвац*, праслав. *trъvati* „тирвац; вимагац”.

стиржень -жня х. „корєнь, штрєдок вредя”: Нє мушєло ше чекац най ше вред прєвалі, могло ше го висцискац кєд бул скоро

узрєти (моцно сциснуц най з нього вифулькнє), лєм ше мушєло мерковац най з нього видзє и *стиржень*, штрєдок вредя (то такє як стварднути оток, била котулька) (КолєсарД 171). || Всл. *stiržeň* „корєнь, штрєдок вредя” (Bartko 205), укр. *стрижень* „штрєдок дрєва”. ◀ Од праслав. *strъžьнь*.

стирмиц -им незак. 1. „длуго стац або чекац дакого/дацо”: Фурт стирмим кєди уж оцєц придзє з поля (Г. Р.); Кєд дахто длуго стої пред дутяном, та ше му опитаю: Цо ту стирмиш тєльо? (= цо кучиш ту?); Чекам го ту, вон ше нє можє позбєрац, а я ту на дражє стирмим, то булє влєцє кєд ше трава кошєла (В. Ер.). Стирми подоба чудна, змокнута, / нє знац чи жєна а чи пол хлопа (РамачРап 35). 2. „трєсц ше (од жими, страху)”: Кєд чловека замаржнє чєкаюци на жими, та повє: Так сом замарз, аж сом стирмєл (М. Рм., В. Р.); Ма вєльо пєнєжи, та стирми над нїма (М. Фей.). ◀ Вироятно вяза зоз слц. *strmi(e)ť* „стирчац”, карп.укр. *стрымити* „истє”, укр. *стріміти* „стирчац; швидко ше рушац; барз жадац”: кєд дахто длуго чєка дацо, та є на тим мєсцє упадлїви, „стирчи” ту. Од праслав. *stьrmъ* „прикри”.

стирчац -чим незак. „дзвигац ше над шицким оштро ше видзєлююци”: Ту, випатра, донєдавна булє полно кукурици. А тєраз стирча лєм копачи (ЧаканБас 39). Укр. диал. *торчати* „истє”, слц. *trčati* „истє”, поль. *sterczeć* „истє”. ◀ Од праслав. (s)trъčєti (ЕСУМ).

стлєц -єєм зак. „тлєюци згорїц”. ◀ Од *тлєц*.

стлукац -ам незак. 1. „отрєсац отлукаючи”: [Нашєнє стрєнчини ше лапало за шматї.] З квачками ше моцно лапало и єдно за другє, так жє неодлуга чєжко булє и ходзиц и стлукац мєдзи ногами грємади нашєня (ЖиросV 163). 2. ~ **пальци** „бєз хасну ходзиц дагдзє, шпотац ше”: Ша єй [нєвєстова] мац и так одказує, жє за ню ма хлєба, та нє муши по нашим обисцу пальци стлукац (РК 1939, 74, Михалєв). ◀ Од *тлуциц*.

стлукац ше -ам ше незак. 1. „биц ше раз до єдного раз до другого прєдмєта, шпотац ше до дачого”: Завицим у хижї да ше нє стлукам по цмоти (Г. Р.). 2. „збивац ше”:

На Кирбай приходза и авточка цо ше стлу-
каю (В. Саб.). ◀ Од тлущиц.

стлущиц -им зак. 1. „побиц”: Цал-
ком стлукли человека цо краднул бетеліну.
Слц. stlct „исте”. 2. „притлущиц, прицис-
нуц”: [Михал] цо го мур цалком прекрил,
не страдал, лем цо му нога досц стлущена
(РН 34/1933, 4). 3. „потлущиц”: Вежні живо-
го ванна и стлущ го на прах (РН 24/1937, 3).

◀ Од тлущиц.

сто 1. „число и количество 100”. 2. у злу-
ченых **вещей сто** „вещей стотки”: У запад-
них Карпатох ... пре вельки дижджи рики
Попрад, Вискок, Сан и Висла нагло нарос-
ли, розляли ше и заляли велі и велі валали ...
Задавело ше вещей сто особи (= вещей стот-
ки особи) (РН 29/1934, 3); Вредносц того
злата вредзи вещей стоезри ени (= вещей
стотки езри) (РН 63/1926, 4); У загребских
монастирох доставаю кажди дзень едзене
вещей сто художних людзох (= вещей стот-
ки художних людзох) (РН 17/1931, 3); [У
торнаду] До тераз нараховано вещей сто
забитих и ранетих. Двох хлопох дзвигла
буря до воздуху и ношела их вещей сто ме-
тери далеко (РН 14/1932, 1); **вельо сто** „ве-
льо стотки”: погане учули за християнского
мисионара, апостола, цо од нїх бул на вельо
сто милі одалени, па посилали жу ньому по-
сланство, да придзе жу нїм (= вельо стотки
милі) (РН 60/1926, 4); **даскельо сто** „даске-
льо стотки”: Даскельо сто метери наоколо
попукали од експлозії облаки (РН 17/1931,
1); **сто и сто** „барз вельке число”: зашедли
нашо Руснаци шицки гори і долини сиверо-
восточних Карпатох. Ту вони у сто и сто
валалох и варошикох медзи горами и лесе-
ми з (раси) помишани зос Словаками и Ма-
дярами (РН 28/1927, 4); През 100 и 100 роки
нашо дідове и прадідове оралі з деревенима
плугами, вожелі ше на кочох, у котрих не
було ані фалатку железа (РН 19/27, 2); А
одховали ше у тим [грекокатоліцким] се-
минаре сто и сто наших свитских интеле-
гентохла, добрих християнохла и патриотохла
(РН 17/1931, 1). ◀ Общеславянске. Прас-
лав. съто. ♦ **до сто едней** „барз длуго, до
безконечности (дацо робиц”): Кед ше роз-
приповеда, та приповеда до сто едней; У

амбулантї треба чекац на препатрунок до
сто едней; Не будзем це я чекац до сто едней
(Г. Р.); **стораз му треба повесц** „не сце по-
слухац; не обраца увагу кед ше му гутори”.

***стог** х. „брадло; копка”. Зачувана лем
деминутивна форма **стоцок** (оп.).

стогольташ и **коц**. **стоголташ** х. „газ-
да, параст хтори ма коло сто гольти жеми”
(МудриАл).

***стодола** ж. „шопка, плевнік на полю”.
Слц. и чес. stodola, всл. stodola (Buffa 259),
поль. stodoła, укр. **стодола**. ◀ Од д.в.нем.
stadal. Слово не маме зазначене, але з огля-
дом же є розширене у Карпатох, предпоста-
вляме же го и нашо стари хасновали.

стокласков -а -о: **таки як** ~ „не до шве-
та, нїяки (В. Саб.); **ти Янку стокласков**
гандроване (Евф. Пл.). ◀ Од **сто** и **класка**.

стоклаше с. зб. бот. „Bromopsis inermis
(Leyss.)”. У истим значеню хаснує ше у серб.
стоклас, слц. stoklas, чес. stoklasa, поль.
stokłosa. Назву достало по вельким чис-
лу класкох. Назва прилагоджена рускому
словотворчому моделу с. р. **клаше**. Непол-
ногласє заходно- одн. южнославянска озна-
ка (Тимко 70, 75, 131). ◀ Калк латинского
centum spica.

стол х. 1. „предмет меблю”: А там еден
стари, шиви паноцец шедзи при столе,
та чита з кнїжки (Етн29 25); Трицеєден
стане од стола, та ше преходзи по хи-
жи (Етн29 211). 2. „?главна часц дзвонох у
дзвоніци, ?кросна”: исти туторе являю од-
бору же у рускей нашої церкви дзвони подъ
часъ дзвоньеня досцъ чешко ходза на своихъ
ошихъ и прето добре бы було, да ше истимъ
дзвономъ **столь** да ше по такей фурми
преробицъ ..., якъ єсть у бацькерестурскей
рускей церкви дзе дзвони вельо мехеїше ба-
вя подъ часъ дзвоньеня. ...; подузетникови цо
придзе турню, дзвони и **столь** препатрицъ
и померацъ назначи му одборъ зосъ церков-
ней каси видацъ на путни трошакъ ту и
назадъ 20 коруни (ЦШКОдБКоц, 1905. рок).
3. а) „управа?”: Ей, не пуциме [вас през
мости], / бо нет пана дома, / нашо мости
замкнути, / столом заточени (нар. писня).
б) **духовни стол** „владичество” (КостЛибер
83). Укр. **стіл** „князовски престол у старей

Руси". ◀ Од праслав. stolъ. • **буц праве од стола** „праве стануц од едзєня”: Я праве од стола „праве сом ше наєдол” (Сил. Рдв.); *Праве зме од стола, та не можеме єсц* (В. Саб.); **од стола** „од едзєня”: Я з унуком Пєдьом такой од стола идзєме на Кирбай завжац там место (РС 21/2012, 16); **ровни як** ~ „барз ровни”: тєди ше почне єдна велька пущиня ровна як стол (РК 1925, 44).

столиця ж. „карсцель”, лєм у Гнатьюка: А я шєднем, матко моя, / на судну столицу (Етн9 ч. 10). У Гнатьюка находзимє и форму столица „карсцель”: У Вєрбаишє на улїци / Стої Гаджи на столїци, / А людзє шє приправєли, / столїцу з нїм превращєли (Етн9 ч. 376). Слц. stolica „истє”. ◀ Од стол.

столїк х. 1. дем. од стол (1). 2. „майстрова тєзга”: роби [майстор] и мучи шє коло тєй тєзги, столїка, свєйого ремєсла (РН 29/1928, 1). 2. „предавачова тєзга на пияцу”: На столїку ма овоци и жєлєняви.

столїни мн. „часци хтори злучую ножки стола”: Стол мал ножки, столїни, на верху таблу (ПапОл 35). Укр. диял. століни „ножки стола”. ◀ Од стол.

столїнка ж. „фийовка у столє”, лєм у Гнатьюка: Придзє жу столу и вицагнє столїнку, найдзє колбаси и мєса (Етн30 300). У бєшєди зазначєна форма столовка (оп.).

столїца ж. ист. „вармєдє, жупания у бувшєй Австро-Угорскєй”: Зоз Земплїцкєй столїци ту змє населєли (Ос 5). Слц. stolica „истє”. ◀ Од стол (2).

столовка ж. „фийовка у столє”: Хлєб шє одкладал до плєцєного кошара лєбо до столовки (то була ладичка у столє, дзє стали ложки, ножи и видлїчки) (ДудашКс 141). Укр. диял. столовка „истє”.

столок -лка х. 1. у бєшєди старших: „школска лавка”. 2. „столок у цєркви”: Вирни под час богослужєня у цєркви шєдаю на дрєвєни шєдзиска, хтори шє волаю столки. Столки шє у цєркви звєлєли аж у штрєднїм вику. У найстаршим чашє християнства нє було столки, бо вирни под час богослужєня стали у цєркви (ГорКух). 3. „столок на колєскох за малє дзєцко кєд шє учи ходзиц, с. дубак”. Тото значєнє вироятно настало по присєлєню. 4. **пєраци** ~ оп. под пєраци.

столчок -чка х. 1. Столчок за лунанє кукурици, на нїм були зубки (Лєв. Ск.). 2. „мали карсцєлїк бєз хрибта на хторим шє шєдзи под час даякєй роботи”: Вжала столчок и пошла доїц краву. || Слц. stolček: kladie stolček a sada k dojeniu.

стонога ж. зоол. „Julus sabulosus L.” Хаснє шє у вєкшини славянских язикох. У укр. стонога, слц. stonoha, поль. stonoga, сєрб. стонога. Хаснє шє ищє назва хрѡбак остонѡжки (Тимко 119).

стопаї ж. „ступай”: Дахто гвари и стопаї место ступай (С. Мїр.); Можеме повєси, жє [Г. Костєлник] залѡжєл цалу лїтєратурну школу: Янко Фєйса, Илько Крайцар ... Ковач и др. крачаю чєстно у його стопаїох (= крачаю по його шлїду) (РК 1937, 33, Фр. Тихи). Всл. stopaj „шлїд од ноги”: tam була stopaj z jeleňa (Czambel). ◀ Як и ступай (оп.) од ступац, праслав. stqpati.

стопорчиц -им незак. „високо дзвигац, випинац”: Дзвига горє шиву главу / И стопорчи ю до нєба (РК 1928, 100, Фєдор.). ◀ Оп. стопорчиц шє.

стопорчиц шє -им шє незак. „барз шє випинац”: Стопорчиц шє значи: випинац шє над дрєгих (СС. Мак.); Мац шє дзвигала жє єї дзивчє одличнє у школи, стопорчєла шє (Пвл. Бл.). || Всл. stoporčic se „спєрац шє, процивиц шє”, vystoporčic se „зѡпрєц шє, спрѡцивиц шє” (Hal), чєс. topořit se „буриц шє, їжиц шє”, рсї. топорчи́ться „истє”, укр. стопоритися „прєставац рѡбиц (о мєханѡзму)”. Вивєдзєнє: вистопорчиц (шє) „барз (шє) вихпац, вициснуц (шє) напєрєдѡк опрєз дрєгих”. ◀ Трѡма шє жє то росїйска пожичка з голандского (голанд. stopper „прибор за затрѡмованє ланца або штранга”) (ЕСУМ); по Фасєрови нєяснє.

стоппи х. мн. (єд. стопєц) 1. „заостає дрєбнє пирє по цєлу обранєй живини”: Гуска и качка шє обєра чєжшє, та жє би пирє и стоппи лєгчєйшє вихѡдзєли, ѡкруци шє ю до мокрого ручнїка и пєйглє з пєйглу фалат по фалат, да шє добрє упари. Аж вєц шє ю обєра (ХомаБл 173); зарєжцє качку, обєрцє ю, а тот мох и стоппи цѡ останѡ поситцє [зѡз гудацку смѡлу и горѡцу воду] ... и лєм трєба зѡс длєнями почухац качку

и шицко ше з ней зотре (Заря 13-14/1937, 11). 2. Стопици то лойово дуговчки по твари и целу, на верху маю чарни точки, видаваю ше, то по сербски митесери (СС. Мак.). || Слц. stopka „стеблочко рошліни”, чес. stopka „исте”, слц. stopka peria „штредок, стебло пирка”, всл. stopek „стеблочко” (Hal), всл. stopka и stopek „конарчок плода” (Buffa 260). ◀ Неясне (Machek 579). Чежко повязац зоз праслав. stьlръ и stьlbъ „слуп”, бо шицки наведзени паралели без вокално-го ьl.

сторазкрасше с. бот. „Portulaca grandiflora Hook”: Сторазкрасше квітне вчас на яр (Вер. Рм.). У слц. stokráska „Amaranthus”, у поль. stokrasik „Bellis”. У укр. з истим значеньом *стокрастка* и *стократ*. Оригінална руска назва. Хасную ше ище назви лядово квице, слунково квице (Тимко 37, 78, 132).

сторицею присл. „вельо вещей (буквално: сто раз вещей)” звич. у виразох **(ви)- наградзиц, врациц и под. дакому ~** : подзеквал сом жени и моделл сом господа Бога, да ей то враци сторицею (РН 90/1926, 3); *принесол свой дар од 10 долларох. Най му Господь награди сторицею за то, як и шицким другим, котри по мало давали, бо вещей не мали* (РН 90/1926, 3); *Шицким даровательом од шерца благодариме, а од Бога небесного жичиме да им сторицею винаградзи!* (РН 10/1932, 3, Єден з Д. рити). || Ст.рус. съторица „стотка”, инстр. съторицею. ◀ Кніжково, од цсл. сторица, инстр. сторицею, а то од числовніка сто.

стороки и **сто роки** мн. „вик, столітє”, звич. у злученьох *вельо/велї стороки, даскельо стороки* и под. (ридко ше меняю по припадках: І. сторокох, ... ІІ. стороками итд.): *Западно-европейски културни народи уж пред тим пару сто роками думали на тот план* (РН 15/1930, 4); *Татаре ... през вельо сто роки жажели руску жем и гнобели руски народ* (Дю. Биндас, РК 1923, 113); *Нашо досоциялистични твори и писаня вообше були у поглядзе чистоти и краси языка на достойней висоти, да так повем, бо були писани на языку на яким теди нашо людзе бешедовали през велї сто роки* (РочКн 1950,

56, Я. Баков); [Тоти обичаї] *наш их народ трима уж вельо сто роки* (РН 18/1932, 2); *Периши пенєж бул лєм ковани и правели го поєдини кральове ище вельо сто роки пред Исусом Христом* (РН 36/1932, 2); *Домашня кура ...пред даскельо сто роки була билото пиря* (РН 44/1937, 2).

стоти -а -е числ. поряд. гу 100. Слц. stų „исте”, укр. сотий „исте”, поль. setny „исте”, карп.русин. сотый „исте”, всл. stocati „исте”: *stocata častka* (Czambel). Синонимска форма *стоцети* (оп.) ридша у бешеди.

[стотка] ж. 1. „сто динари”: *Гваря, же бачикови Мишкови спадла ложка до меду, бо приишол якишик тарговец, ... на ту боме падали стотки а и езерки* (РН 43/1932, 2). 2. „сто километри”. ◀ Од серб. стотка.

стоцераки и **стоцєрністи** -а -е „хтори ше состої зоз сто розличних файтох”.

стоцети -а -е „стоти”. Всл. stocati „исте”: *stocata častka* (Czambel). Оп. *стоти*.

стоцєцєро -рих числ. збир. за живе штреднього роду и особи мишаного хлопского и женского роду.

стоцєцєме числ. збир. „сто особи хлопского роду”.

стоцок -щка х. 1. „громадка, мала копка шена, слами”. 2. *Кед по кошеню жени и дзеци зберали по сцєрнянки класки, та назберани класки у гарсци, звязани зоз сламку, волали стоцок*. Гварели напр.: *Мам тельо и тельо назберани стоцки; иштири-пейц стоцки ше знова звязали* (Евф. Пл.). 3. „дакус, кус”: *Одай ше за ньго, вон ма стоцок жеми, та не будзєш люцки копачи зберац, але свойо* (В. Саб.); *Нини гварели дзивки: Одай ше за ньго, маю стоцок жеми, та на своїм стоцку будзєш класки зберац* (Юст. Дуд.). || Всл. stoh „брадро”: *slata še kladze do stohoch* (Czambel); общеславянске слово зоз значєнями „брадро; коп(к)а”: слц. stoh, чес. stoh, поль. stóg, укр. сміг, серб. стог. ◀ Праслав. stogъ. ♦ **легко то коло стоцка класки (копачи) зберац** „легко брац отамаль дзе ест; легко жиц у богатим обисцу”: *Достал тал од родичох! Легко то коло стоцка класки зберац, гайде ти сам нагаздуй!*; *Худобна дзивка ше одавала за лежїня хтори мал дакус жеми. Людзе ей гварели: „Легко то коло*

стоцка копачи зберац" (= легко ци будзе з нїм жиц, бо є не худобни).

стояц -ої незак., лем у нар. писні „отри-мовац ше, случовац ше, буц у цеку”: *Там ей вешеле стояло, / дванац трубаши трубе-ло „там було вешеле, свадзба”* || Всл. stojас „стац” (Buffa 259). ◀ Оп. стац¹ (3).

стояци -а -е „хтори просто стої”: *Уш жито узрело, барс, барс є красне ... вельке, стояце, класки длуги и груби* (ЖирошМСМ 68).

страдац¹ -ам зак. 1. „погинуц”: [Михал] *цо го мур цалком прекрил, не страдал, лем цо му нога досц стлучена* (РН 34/1933, 4). Серб. *страдаци „исте”*: на Козари смртно *страда* (МС). 3 тим значеньом дієслово вироятно зоз сербского. 2. „препадноц”: *Водни рок бул таки дарас, же ше немогло покошиц. Досц го [жита] мало було, а полак ище и од води страдало* (БиРК 138). 3. „дожиц вельку неприємносц, настрадац”: *Наша Кредитна банка филияла уш препадна, вельо людзе страдали. Тот ме-дар Ковач цо у Канади, 4 езри динари жена там дала* (ЖирошМСМ 31); [Пановец Г. Шовш] *Народъ поучоваль да валалъ непри-става ан’ на єдну страну ... и такъ валалъ нъестрадалъ, окрема даскельо рускихъ жаздохъ* (ЦапЦ 92); *Повем ци, сину, праве тото цо мушиш знац кед не сечиш же биш у живоце страдал* (КовМихГриц 9). 4. „буц очкодовани, подрапани и под”: *Пасуля ше витарговала з копиньом ... То ше мушело робиц вчас рано док ище було роси, та копи-не було дакус мегчейше. Иниак, руки стра-дали* (ФейИр 59). ◀ Од праслав. stradati.

страдац² -ам незак. „церпиц, подно-шиц”: *цали широки и далеки швет цер-пи и страда од кризи* (РН 24/1933, 1); *Бул єден пан котри у суду бул найвладнейши, па ше му вноци приишло же вельо невино-вати пре битку страдаю* (Етн30 227); *Вона страдала и трапела ше ведно зо мну* (Заря 13/14/1937, 7). || Укр. *страждати и страда-ти „церпиц, подношиц”, слц. strádat „ис-те”, карп.русин. страдати „исте”*: *Тко за віру страдає и по смерти Царство має* (Чорі), серб. *страдати „исте”*. У восточнословац-

ким не зазначене. Общеславянске. ◀ Од праслав. stradati.

[**стража**] ж. зб. „тоти цо окончую стра-жарску длужносц”. ◀ Од серб. *стража*, а то од праслав. stergti (од того и нашо *стре-жиц*). Нашо карпатске *варта* (оп.).

стражамештер х. ист. воєн. „чин у ав-строугорским войску”: *Прейдзе мешац, заш [син вояк] одпише на оца най му пошле 900 форинти, бо є уж стражамештер* (Етн29 186). || Всл. strážamešter „исте” (Buffa 260). ◀ Од мадъ. strázsameszter „исте”.

страка ж. зоол. „Pica pica L.” Варианта общеславянского походження. У слц. *straka*, укр. *сорока* (Тимко 96). ◀ Праслав. *sorka* и *svorka*.

страмбац -ам незак. коц, оп. **штрамбац**.

страна ж. 1. „бок”: *И як [шашка] пре-шла керестурски хотар, розделела ше на два страни и так пошла єдна жу поладню, а єдна жу виходу* (ЕтнV 89); *Цо ма тераз ху-добни чловек робиц? Не да му жазда роботи ... Та тераз удобна страна не може нігде ніч* (ЕтнV 100); *А вона з тей страни [яблу-ка] одкушела дзе не було отровене, а Ганьчи з тей страни дала дзе було отровене* (Етн29 289); *Кед ше чловек руши [по жемовеї кулі] на єдну страну, може обисиц цалу жем и вра-циц ше з другей страни* (РК 1925, 39); *Витор цагал и на Габрову хижу, док гашели и рато-вали Габрову, огонь лецел на шицки страни* (РК 1927, 97); *драга [на океану] отворена на шицки страни швета, широка и ровна* (РК 1927, 47). У суч. лит. языку з тим зна-ченьом звичайно хаснуєме меновнік бок. 2. „бок у кнїжки”: *Я терас як сом Вам писал на першей страни [писма] преселєл ше з б. Ба-бинчаком блїжей жу роботи* (ЖирошМСМ 61). У суч. лит. языку хаснуєме синоним бок: на 10 (20, 50 итд.) боку кнїжки. ◀ Об-щеславянске слово, праслав. storna. • **другу страну** „инкадзи”: *Ангел Осифови и Марії з малим Исусом явел най иду другу страну, сцекли ноцну годзину* (Ир. Фин.); **на стра-не (стац)** „на боку”: *Я ше схилим, та ше напиєм, а ти стой на стране, же би ши не спаднул до студні* (Етн29 88); **на страну (положиц)** „на бок”: *Положел прутки далєй*

на страну од рици на едно руцене (Етн30 18); **по страни** „збоку”: [У єдним обисцу згорела слама.] *Витру не було, а як слама кус по страни лежала, то ше ніч иньше не влапело* (РН 76/1926, 3). У літературним язичу превладає синоним бок виројтно прето же ше общеславянске страна у нашим язичу тримало за сербизем.

страндраги, страндрагу и спрамдраги присл. „коло драги, при драги; збоку на драги” (В. Саб.). Форма *спрамдраги* настала по аналогії з применівніком *спрам* (оп.). || Всл. на stran drahy „исте” (Hal). ◀ Од страна и драга.

страндрагов присл. „не по драги, по погришней драги”, у даєдних старших авторох: *Ми би вельораз поили просто, але нас други поцагну страндрагов* (РК 1930, 158, М. Биркаш). ◀ Од страна и драга.

страніц -ім незак. „керовац дакого/дацо, сцекац од дакого/дачого”: [Оцєц ше барз вивадзел зоз сином Михалом.] *Михал ше трєсол як да шицок ше змарзал, и странєл од старого, ані на поладне сланїни печенєй не єдол* (М. Биркаш, РК 1937, 137); *Аж и браца и шєстри жили сами за себе и не указовали прихильносци жу ньому, Миколови. Як да странєли, як да ше ганьбєли же вон їх брат* (КовМихЦВ 51); *Цо швет гласнейше бєшєдовал, то Лукач баржей странєл од Минаровєй Марчи* (КовМихЦВ 55); [При нас Руснацох] *розвите якєш оддєльованє, странєнє од варошу. ... Причини ясни, бо сам варош цалком иншаки услови за живот дава чловеку* (РК 1930, 97). || Слц. strániť sa „исте”: strániť sa ľudí, всл. stranic se „исте” (Hal). ◀ Од страна.

страх -а -є **1.** „тот цо пришол з другого валалу, мєста, зоз страни, тот цо не оталь”: Дал [цар] *розгласиц по варошу: Хто ма станского чловека, най го не пуци од себе, най яви же вон ма. Дораз качмар явел же вон ма странского. Рано пришлї бандуре дзе вон на кварталю, дуркаю да одомкнє* (Етн29 178); [У Керестуре] *варошски дом правєли там странски майстор и странски наднїчаре* (ЕтнV 104); *Раз єден странски од далека пан богати пришол до їх валалу* (Етн30 295); *Прєз шицки днї Кра-*

чуна мали зме полну цєркву як домашнїх так и страньских (РН 3/1937, 4). **2.** „тот цо не у нашим мєстє або краю”: *Ишол драгу тот леїнє, а вше приповєдал: Сцєл бим страху знац! Учол єден чловека на странским валалє: Я тебе, сину, научим страху!* (Етн29 270) ◀ Од страна.

страпени -а -є „змучени, витрапени”: *Мойого сина часто боля зуби, аж є схорєни од тих зубох, страпени є, не може єсц (С.С. Мак.); Кирил бул бляди, страпени* (КовМихГриц 155). Всл. *neću je še dobre, taki bul strapeni* (Czambel 213). Од *трапиц* ше.

страпиц ше -им ше зак. „витрапиц ше, вимучиц ше”: *Так сом ше страпєла у загради* (Г. Р.). Всл. *strapic se „исте”* (Hal). ◀ Од *трапиц* ше.

страсци х. мн. цєркв. „тексти и писнї о Христових мукох”: *Пияток вечар [прєд Вєльку ноцу] ше Христос похова у цєркви, а вноци з пиятку на соботу ше ходзи до цєркви на страсци: жени и шєстри ше модля и шпиваю молитви и писнї хтори ше волаю страсци* (Г. Р.); *Жени ше сходза по обисцох, та читаю страсци, тє. о Христових мукох* (Вєр. Рм.). || Укр. *страсті „исте”: Православнї люди збиралися на страсті ... усю ніч молитися богу; серб. страсти „Христово муки”. ◀ Общеславянске. Праслав. strastъ „цєрпенє; мука; моцнє чувствє”.*

страх х. **1.** „чувствє знемиреносци, застараносци прєд даяку опасносцу”: **а)** звич. у форми єднини: *Мала страх и бала ше, гварєли єй най ше запричасца, та ю прєйдзе страх* (Мєл. Мг.). **б)** дакєди и у форми множини *страхи: Робцє, та кєд будзєцє робиц, не буду вам єсц страхи* (Мєл. Мг.); *Пришли на мнє страхи* (В. Саб.). **2.** присл. „барз”: *Як любєли нашу сланїну, страх!* (Рускинї 56). ◀ Общеславянске. Праслав. *strachъ. • страх як (яки и под.) „барз”: Страх як гоня шюфєрє по валалє „барз фришко гоня”; А вше з тоту пєсцу по столє тлучє. А пєсци там як гордов – страх яка вєлька* (РН 17/1936, 2); *Страх як ми ше сцє знац цо вона будзє приповєдац о мнє* (РН 26/1936, 1); *же ~ божї* о дачим барз вєльким, страшним и под.: *Гвари ше о високим муру, хижї, чловекови и др.: таке височава же страх божї; Була*

велька жима, *страх божи* (Юст. Дуд.); *Син недобри, а оцец му благе же страх божи; Нешика студирац не легко, тельо од студентох жадаю же страх божи; на страх божи „барз“: Сушедово кед ше о тим / Даяк лем дознаю, / Та їх, вер ми, на страх Божи, / як поогваряю* (НЗ 7/1941, 12); (*так, тельо*) *же* ~ „пребарз, у барз велькей мири“: *Вон жеже свою жену так же страх (= барз мучи свою жену)* (Пвл. Бл.); *Диждж падал, так лял же страх* (Рускинї 53); *Ша то будзе народа тельо же страх* (Рускинї 70); *Ша уж така суша була же страх* (КовМихНО 88). || Поль. *że aż strach „исте“*. ♦ ~ *до косцох нагнац дакому* „барз застрашиц дакого“; *аж ме ~ обишол* „аж сом ше злекол“: *Кед сом чула яки вельки цени на пияцу, аж ме страх обишол*; || слц. *strach ma začal obchádzať „исте“*.

страхац ше -ам ше *незак*. „бац ше“: *Страхала ше за сина у войны* (Ю. Пап, Г. Р.); *Не страхай ше „не бой ше“* (Ю. Пап). || Карп.русин. *страхатися* „чувствовац вельки страх, ужас“ (Керча).

страхота ж. 1. „дацо барз страшне“. **2.** „велька мира дачого“: *Роботи нет! Людзе, страхота кельо... Ходза виадзи доокола [гледаючи роботу]* (ЖирошМСМ 205). Всл. *strachota* „вельки страх“ (Hal).

страцени -а -е **1.** „хторого/хтори дахто страцел“: *Нашол страцени пенежи. 2. як страцени* „таки як не при себе“: *Од кеди нам [Руски новини] престали виходзиц, були зме ягод страцени. Не мали зме цо красного читац, не знали зме цо ше става по наших валалох и цо нове у швецце* (РН 4/1931, 3); [После удесу з авто] *я дас за три мешацы бул таки ... же сом не сцел ані авто гоніц, ані ми ніч на розум не шило, фурт сом бул таки як страцени, смутни, ніч ми миле не було, нічому сом ше не зрадовал* (Я. Тирк.). || слц. *stratený pes, vec, ako stratený, stratená hlava*. ◀ Од *страциц*.

страциц -им *зак*. „позбуч ше дакого/дачого пре недзбалосц, забудлівосц и под.“ || Всл. *stracic „исте“: stracil pan doloman, paňi sukeň z drika* (Czambel). ◀ Од *трациц*. • *хто страцел най гледа – хто нашол най не да* звич. у франти гвари тот цо нашол

дачию ствар, а тот цо ю страцел присутни, всл. *chto stracil něch hľeda, chto našol něch hľeda* (Buffa 169).

страциц ше -им ше *зак*. „остац без ориєнтациї, заблукац“. ◀ Од *трациц*. ♦ ~ *як стричкова буға* оп. под *буға*; *страцел ше як стричко у метлінчу* „почал неповязано приповедац“ (В. Ерд.); *стричко виведзе не од стрико „бачи“* (оп.) або од презвиска *Стричко*, хторе тиж походзи од *стрико*.

страшидло с. „чловеца подоба зоз старих шматох за одганяне птицох зоз загради, поля“: *Його Веруна не мала з нїм вельо ради, бо вон бул за ню еден дурбак, страшидло у маку, ніч инше* (КовМихЦВ 157). || Всл. *strašidlo „исте“* (Sipos), слц. *strašidlo* и *strašiak „исте“*. ◀ Од *страициц*. Оп. и *страшко*.

страшиц -им *незак*. „задавац страх дакому“. Всл. *nestraš dobrich ľudzi* (Lacko 42). ◀ Од *страх*, праслав. *strachъ*.

страшко и страшков х. 1. „страшидло“: *Страшко то страшидло у загради, гвари ше и дідо страшко* (Г. Р.); *Вон у вельким калапе бул як страшко* (Пвл. Бл., Люб. Як.). **2.** „дацо страшне“: *Пижурак то такє як страшков* (В. Саб.); *Славянски народ ... видзел же нова вира нве страшко* (РНКЗаря 1940, 40). || слц. експр. *straško* „човек хтори ше шицкого бої“, всл. *strašek „страшидло“* (Buffa 260). ◀ Од *страх, страициц*.

страшліві¹ -а -е „страшни, застрашующи“: *Тельо мал хробацы у целу цо му не мог ніхто служиц у його страшлівей посцелі* (Етн30 21); *страшліві глас кед прєсвятя Богородица тоти слова учула же тромбиту на шмерц задули* (Етн30 78). || слц. *strašlivý „исте“: strašlivý hlas, strašlivá poviešť, поль. straszliwy „исте“*. ◀ Оп. *страшліві²*.

страшліві² -а -е „бояжліві“: *Страшліви то бояжліві* (Вер. Рм.); *Вельо раз сом видзел як ше людзе боя и од страху трешу кед блїска и гирми. Воно, правда, не шицки таки страшліві* (РН 25/1939, 4); *Кед ши таки страшліві, Йоада, вец ши могол остац дома при мацери, и не исц з нами на ноц* (РН 2/1932, 4). ◀ Од *страх, страициц*.

страшне -ного с. „страшна подія”: *Не-виповедзене страшне стало ше з нами* (РН 50/1937, 2). ◀ Од **страх**.

страшне присл. „барз”: *Хлапец ше вдері по колєне з паліцу, дораз бул страшне вельки и вельки чловек з нього* (Етн29 54); *Пойдзе оцец вонка, та видзи же там страшне вельо статку: и коні, воли, овци и вшеліяки статок* (Етн29 25); *Ремень од колеса залапел му руку и страшне го окалічел*. || Всл. *strašne и strašno „исте”*: *strašne me boľa ruki* (Buffa 260). ◀ Од **страх**.

страшни -а -е „хтори улїва страх”.

стребузгац -ам зак. 1. „нашвидко, гоч як поробиц”: *Не складол добре коч, стребузгал го там гоч як* (М. Рм.); *Кукурицу ше тей єшені стребузгало „гоч як ше нашвидко виламало”* (М. Рм.). 2. „вонконцом поламац, поджаміц”. Хаснує ше и форма *здребузгац* (оп.) *здремузгац* и *стремузгац* (оп.); синоним за значене (2) форма *стремужджиц* (оп.). ◀ Неясне. Форму *требузгац* зме не зазначели. Очиглядно истого походзєня форми зоз -б- и -м-. Оп. и *тремузгац* (оп.).

стрегнуц -ежем, **стрезц** -ежем и **стрежиц** -им незак. „чекац скрити же би дахто наишпол” (форма презента *стрежем* и перфекта *стрезол* може буц виведзена и од инфинитива *стрегнуц* и од *стрезц*): а) **стрегнуц**: *старишина чупору... розказал вовком як маю стрегнуц, а вони го шицки у чупоре слухали* (ЧаканБас 95); *Ти, випатра, не можеш порозуміц прецо я мушим по цалей ноци стрегнуц при чупоре овцох и чувац их од вовкох* (ЧаканБ2 71); *Англия видзи же нє ма досц моци да зачува свойо колонии у тим краю швета за хторима вше баржей стреже* Япония (Заря 192/1940, 3); *Невирни Жидзи вишадзи за нїм [апостолом Павлом] стрели и не дали му, да ше през морїо враци до Єрусалиму* (РН 21/1933, 3). б) **стрежиц**: *не мушими ше ти под хижу скривац и под копами стрежиц* (РК 1923, 152, П. Ризнич); *кед шмих пред очами, плач стрежи за плєцями* (РН79/1926, 1); *Не може подношиц нещєсє, цо го сцигло. А прецо! Прето, же не вери, же над нїм Бог стрежи, котри го показал за превельку ниху* (РН 8/1931, 4). || Слц. *striezť и striehnuť* 1. „чекац скрити”; 2. „чу-

вац”, поль. *strzec* (*strzege*) „чувац”. ◀ Праслав. *stergiti -rgq*. Старши авторе хасновали форму *стрежиц* (оп.). Форми презента и перфекта на основі наведзєних прикладох чежко конєчно утвєрдзиц.

стред прим. з *жен*. „на штредку дачого”. Всл. *stred „исте”* (Buffa 260).

стреда ж. „треци дзєнь у тижню”. Слц. *streda*, поль. *środa*, укр. *середа*. Общєславянске. ◀ Праслав. *serda*.

стрєдні -я -є коц. „штредні”: *Стредні [син] гвари: „Но, пойдзем я, апо”* (Етн29 20). Оп. *штредні*.

стрєдок -дку х. коц. „штредок”.

стрежиц -им оп. **стрегнуц**.

стрєц -ежем незак. оп. **стрегнуц**.

стрєла ж. 1. „заоштрєна копийка за штрєляне з лука, с. стрєла”. 2. „лук и стрєла (як комплет)”. Общєславянске зоз значєньом (1): всл. *strela: sto strel do tvojeј duši* (Czambel), слц. *strela*, поль. *strzała*. ◀ Праслав. *strēla*.

стрємено с. 1. „часц шєдлацого прибору з обидвох бокох шєдла до хторєй ше удзиваю ноги, с. узєнгія”: *Вон шєднул на коня, почал исц, вона барз плакала, улапєла ше му за стрємено, та ю цагал за собу* (Етн30 179). || Всл. *stremeň „исте”*: *zubadla a štremena štriberne* (Czambel). 2. а) „часц на ашову хтору ше прициска з ногу при копаню”. б) „ножка” на цвिकлових видолкох”: *Цвиклово видолки з двома рогами маю стрємено на туляйки на хторє ше прициска з ногу кєд ше цага цвикла* (МудриАл). ◀ Од першобутней форми *стрєме* -єна, праслав.: *strēmę*.

стрємузгац -ам незак. 1. „зджаміц”: *Стрємузгац значи „зджаміц”* (Лєв. Ск.). 2. „зруцац”: *Стрємузгал шицко на громаду (= зруцал)* (В. Ерđ.). 3. „не з дзєку поробиц, одбуц”: *Стрємузгал значи „недобре, не з дзєку поробєл, одбул”* (В. Ерđ.). ◀ Неясне.

стрємужджиц -им зак. „зджаміц”: *Шплєх лїпкаци / стрємужджєни / шплєх стлучєни* (ДудашГадв 36 и 61). ◀ Од *стрємузгац*. Оп. и *тремузгац*.

стрєнчина ж. бот. „*Rhamnus L.*”: *Стрєнчина здабала на крачун, прави ритски крачун. Стєбло було високє и понад два мєтєри,*

розконарене, зоз вельо и вельо плодами, а нашене ше немилосердно шало (ЖирошV 263); Гоч ше як мерковало, нашене стренчини ше заедало до шматох. Квачело ше на ботоши, панталони, рукави (ЖирошV 263); На широки жачи му ше налапала стренчина и реник (ПланЕвОдг 70). ◀ Можлїве пожичка зоз ст.поль. rzeszescina, rzeszenica, trzėsiescina „исте”. Початкове с зявело ше у назви ягод и у (с)порище (оп.) (Тимко 44, 76, 129). Хаснуе ше и форма *тренчина* (оп.).

стрепец -пем зак. 1. „нашвидко покласц, зруцац”: панї стрепала кури до кошарки и рушела ше дому (Заря 12/1935, 94); Стрепал шицко на громаду. Слц. strepať „исте”: všetko strepal dovedna. 2. „потлучиц, знїчтожиц”: Каменец шицко стрепал (Г. Р.); Ляд шицко стрепал (В. Саб.). 3. „плюснуц наверх води (о риби)”: Потька стрепала. 4. (з кридлами) „замахац”: страка стрепала зос кридлами и одлетла (ЧаканБас 30). 5. „знїчтожиц, дотлучиц”: Кед не будзе чуваш жену од велькей роботы, та ю стрепе до края (Сф. Мак.); Не будзем тоту тащочку часто брац, бо ю фришко стрепем (Г. Р.). 6. „барз забрудзиц”: [Бабица:] „Но, озда не породим жену у хлїве?” „Но, а дзе? Озда не у хижі, ша шицко ми стрепеце?” (Сф. Мак., НД ч. 192, 23) || Всл. strepac „знїчтожиц; збиц (о каменцу); погажиц”: šviže calkom strepať oves (Bartko 205). ◀ Од *трепац*.

стрепец ше -пем ше зак. 1. „спаднуц або ше вдериц до дачого и потлучиц ше (з автом, бициглу и под.)”. || Слц. ako bol dlhy strepal sa. 2. „затрепац ше, заблациц ше, завлачиц ше”: Так сом ше стрепала на теметове (Ир. Фин.). 3. „дотлучиц ше з даяку роботу”: Дзивка им гварела: Попредайце тоти крави, бо ше стрепеце з нїма (Г. Р.). ◀ Од *трепац*.

стресац -ам незак. „отресац з поверхносци”. ◀ Од *тресц*.

стресац ше -ам ше незак. 1. „з часу на час ше тресц од жими, страху”: Бачи Грицу, я ше цошка стресам, жимно ми (Заря 8/1939, 4). 2. „отресац ше, падац долу”: Заваждало нашене стренчини при ходзеню и при дальшей роботы. Стресало ше и до влажней жеми и обецало роснуце (ЖирошV 264). 3. прен.

„отресац ше од роботы, одбивац роботу” (Мел. Пвл.). 4. прен. „чувствовац страх, старац ше”: Народзел ше у численей фамелиї як остатне – дзевяте дзецко Михала и Мариї нар. Маžоч. Як сам у франти вельо раз гуторел – же ше за нїм не барз стресали, як за дзевятим (StRuth); прегварел гласом же би сце ше стресали (Заря 10/1935, 75); Вон ше ані кус не стреса кед му грожа. ◀ Од *тресц*.

стресц -ешем зак. 1. „потресц”: Та кед на це дацо чешіе будзе, лем стрешеш зоз тим кантаром, дораз достанеш еден реґемент стріберних катонацох (Етн29 55). 2. „отресц з поверхносци”: Стресц прах зоз кнїжки. Слц. striast' prach. 3. „отресц з древа (плоди)”. Слц. striast' jablka. ◀ Од *тресц*.

стресц ше -ешем ше зак. 1. „потресц ше (од жими)”: [Од штреляня] Митро ше стресол, зацерицул и страцел свідомосц (Заря 2/1939, 8); Стресла ше при тей думи як кед би на ню вилял жимней води (РНКЗаря 1937, 74); На таку ше думу шицок стрешіе, нагло стане (РК 1929, 140). 2. „отресц ше, ментовац ше”: Сцел ше ей стресц (Пвл. Бл.). Слц. експр. striast' sa „исте”: striast' sa neprijemnej osoby, dlhov. 3. „потресц з целом после хороти, замлетосци, слабосци”: И баба ей [кобули] руцела углїки и вона станула, стресла ше, поумивал ю оцц, вона ше стресла и станула (АрваЯ). 4. прен. „злекнуц ше, застарац ше”: „Цо будземе кед не будзе з чим натопиц же би хлеба упекала?” На тоту думку Янко ше аж стресол (СабодРцар 17); Гоч цо му повеш, тот ше не стрешіе. 5. прен. (на дакого) Кед згори фабрика, на дакого ше стрешіе „на дакого спадне хіба” (Йвг. Бл.). ◀ Од *тресц*. ♦ **ноги ше под даким стресли** „барз ше злекол”: Кед ше у нїх огонь зорвал, аж ше подо мну ноги стресли (Вер. Рм.).

стретац -ам незак. гу стретнуц.

стретац ше -ам ше незак. гу стретнуц ше.

стретнуц -нем зак. „зисц ше з тим цо идзе вочи”. ◀ Праслав. sьrěsti.

стретнуц ше -нем ше зак. „зисц ше приходзаци з процивних странах”: Идзе вона, стретне ше з єдним рибаром цо везол полни

коч риби (Етн29 8). || Всл. stretnuc (še) „исте” (Sipos).

стреха ж. 1. „закрице, верх хижи”, у старших авторох: [Буря] у Дюрдьове однесла зос сербскей церкви стреху у криж (РН 4/1931, 1); Горнякова шопа на Швабицу здаба, / а то шицко зато же з ней стреха пада (Етн9 ч. 386); На вашей хижочки стреха уж закрита (ВинайРовн 143); Хижочко стара и мила, / чом же так патриш жалошине? / Чом же ци тєраз закрице / згина ше, кричи и шкрипи? / Але знай: твоя стреха будзе висока / и над ню комин будзе ше спинац (ВинайРовн 126); Цинь [хмарох] бежала прейж польох, дильовох, лукох и почарнетих стрехох (РК 1939, 62, М. Ковач); А ту, Марчо, єдно-го древа нет у валалє ... лєм чарни надово стрехи стирча, и виадзи блато (КостПр 86); [Стари парох] не дзбал вон за жовлі. Шак вони галадза комин и стреху (КостПр 23); А кед заш жимни витри завию, / стреху счарнету з инігом закрию, / теди нас, хижко, як квочка збераш, / цепли криделка над нас прєсцєраш (М. Ковач). || Слц. strecha „закрице”, поль. strzecha „закрице; сламяне закрице”, укр. стріха „закрице (углавним сламяне)”, всл. strecha „сламяне закрице” (Hal). **2.** „долні край закрица хтори виши над муром”: Єден били голуб, ношени з витром врацал ше нагло до свойого гніздочка, под даєдну стреху у валалє (РК 1939, 62, М. Ковач); Под стреху ше гніздзи ластовка (нар. писня). || Укр. стріха „долні край сламяного закрица”, карп.русин. стріха „край закрица”: Ластівкы гніздилися пуд стріхов (Чорі), серб. стреха „долні край закрица”. ◀ Общеславянске. Праслав. strēxa. ➔ У прєшлосци зме, як видзимє зоз значєня (1), меновнік стреха хасновали зоз значєньом „закрице, верх хижи”, а у сучасней бєшєди го хаснуємє з тим другим значєньом: „долні край закрица”. Тото другє значєнє ше розширєло под уплївом сербского стреха, гоч, по наведзєних паралєлох, можлївє же зме го хасновали и прєд присєлєньом. Першє значєнє „закрице” нєшка поциснутє: у бєшєди од сербизма кров, а у лит. язикѹ од синонима закрице.

стрехави -а -є „буртави, незачєсани”. Всл. strechavi „истє”: strechava hlava (Czambel). ◀ Од стреха. ♦ ~ як шопа „барз стрехави (у виду ше ма шопа закрита зоз сламу)” (Ю. Пап).

стрехавки ж. мн. (єд. стрехавка) кул. „колачики зоз жовчєкох, млєтих мандулѹох и цукру у формї громадкѹох, пуслох” (РКух 197).

стрєшєни -а -є и у виразѹ **таки як стрєшєни** „хтори дакус не як трєба”: Кєд дакомѹ „хиби дєска”, гвари ше: таке як стрєшєнє, таки як стрєшєни (М. Рм., В. Р.); Таки як стрєшєни то нє обични, алє таки як стрєшєни з дрєва (В. Саб.); Муж єй бул недобрї, кєд пришили з поля, така була стрєшєна „була як страцєна, злєкнута, як нє при сєбє” (Пвл. Бл.). || Всл. strešeňak „стрєшєни чловєк”; strešeňina 1. „шєно помїшанє зоз сламу як покарма”; 2. „гунцут”: to taka strešeňina ten chlop (Buffa 261), всл. patresly „нєстєамни по характєру, справѹваню” (Hal). ◀ Од трєсє.

стриберни -а -є „хтори ше одноши на стрїблѹ; справєни зоз стрїблє”. Всл. sriberni (Czambel).

стриблѹ с. 1. „хємийни єлємєнт Ag”. **2.** „стриберни пєнєж”: Та ше на нїх з пєсѹ грожел: / „Єзєр стрїблє плациц будзєм, / єщи я ваш бирѹ будзєм!” (Етн9 ч. 273) || Всл. zlato a sriblo (Czambel), слц. striebro, поль. srebro, укр. сєрєбрѹ, срїблѹ. ◀ Праслав. sьrebro и serbro, а тото з востѹчних язикѹох, по В. Махєковї вирѹятно з асирского sarrurim.

стригац -ам нєзак. коц. **1.** „штригац з ножнїчками”. **2. а)** „сцєкац од дакого” (Зд. Фей., В. Саб.). **б)** „бац ше, серб. цвикати” (В. Саб.). ◀ Оп. штригац. ♦ ~ з купакѹ оп. под купак.

стригац ше -ам ше нєзак. коц. „штригац ше”.

стригнуц -нєм зак.: **стригнуц з ухами** „зрѹбиц рух з ухами подобни штриганю”: Кѹбула ... стрїгла з ухами ... як заяц (РК 1933, 50, М. Ковач); ♦ **анї з ухом нє стрїгнє** „нє рєагує на дачийѹ слова, опѹминаня и под”: Опѹминала сом сушєдовѹ дзєци да бу-ду мирни, а вони анї з ухом нє стрїгнѹ (Г. Р.). ◀ Оп. стрїгац.

стрик, стрико и стриц х. „бачи”, лем у Гнатьюка: Дораз му гуторели: „То твой стриц” ... „О, мой стріку, яка вам жимна глава.” ... почал ше тот стрико порушовац. Одповеда лежінь: „Видзиш як сом це зограл! Чи будзеце ище спац?” Одповеда стрик: „Не будзеце ...” (Етн29 271). || Всл. stryk „оцов брат; бачи” (Hal), слц. strýc „исте”, чес. strýc и strýko „исте”. ◀ Праслав. stry-ьсь, stryjъ-къ. ➔ Нешка слово стрико „оцов брат” знова хаснуеме под уплївом сербского.

стрикац -а незак. безос.: **стрика му до уха** (у рани и под.): [Кед дакому стрикало до уха] уляли до наперстка або до ложки кус цеплей швеценой води и уляли ю до уха, та боль попуцел, бо ше ухо уграло. Место води, могло ше похасновац олей (вон ище лепиши, бо длужей трима цеплоту як швецена вода) (КолесарД); оецц вас краише поздравел и барз му мило, же вам уж вецей не стрика до косцох (РН 43 (2002)/1928, 2). || Всл. strikac „исте”: strika do ucha (Hal), поль. strzykać „исте”: strzyka w uchu. ◀ Праслав. strikati/strьk-/strěk- (Machek).

[**стрико**] х. „оцов брат; бачи”: А у стріка були ормани, у паноца на парохії (Рускині 52). ◀ Слово зазначене у Гнатьюка, дзе значи „бачи”. Под уплївом сербского стріц, стрико „оцов брат, бачи” нешка є ожите у нашай бешеди.

стрила ж. при чарованю (руцаню углі-кох): а вецка з ножнічками резали жирячки з тих багніткох до тей води, а за време тей роботи гуторели: „То на вилу, то на стрілу, то на хлопа, то на жену, то на паропка, то на дзивку.” (СлМед, Велимир Папгаргай). ◀ Неясне.

стримац ше -ам ше зак. „витримац не повесц або не зробиц дацо”: И заш ше бачи Янко не могол стримац од имиху, кивал зоз главу, махал зоз руку, як кед би ше од мухох одганял (КостПр 39). || Слц. strimať sa „исте”: Janko sa nestrime, pripije si. ◀ Од тримац.

стримовац -муєм незак. „затримовац, застановяц дакого же би дацо не зробел”: Валалски крави на паши ше пред бурю знали збунїц. Кед ишла буря, кравар стримовал

крави же би не рушили скорей до валалу (В. Саб.). ◀ Од тримац.

стримовац ше -муєм ше незак. „звладовац ше у жадању зробиц дацо”: И Митро би гласно плакал ..., льем ше мушел стримовац (Заря 1/1939, 12, Е. Кочиш); [На Кирбаю подчас кризи] не було тельо швета, як други роки, бо „на кирбай не мож без жрайцара” – гвари народна присловка, и людзе ше стримую, бо инак не мож (РН 10/1931, 3). || Всл. strimovac ше „исте” (Bartko 205). ◀ Од тримац.

Стритение (Господне) с. церкв. „швето штерацетого дня по Рождеству Христовим”: Тото швето здогадує на стретнуце Исуса Христа зоз старим Симеоном, хторому Дух Святи гварел же не умре док не увиди Исуса Христа. По старим жидовским обичаю Богородица принесла до храму у Єрусалиме Исуса Христа, хторому було 40 дні. Ту ше опрез храма Симеон стретнул зоз Исусом (ГорКух). ◀ Цсл. Стритение Господне.

стриц х. оп. под стрик.

строги -а -е „оштри, непопущуюци”: Митрови ніч не имела повесиц, бо Митро бул югас: строги, оштри, а и наровни (РН 43/1933, 2). || Укр. строгий „исте”, карп.русин. строгий „исте”: Отець його був строгим учителем (Чорі), слц. strohý „строги; небешедлїви”, серб. строг „строги”. Восточнословацки паралели не зазначени. ◀ Общеславянске. Синоним оштри (оп.) под уплївом сербского строг и у бешеди и у лит. язiku траци фреквенцию. • церкв. **строги пост** оп. под пост. У Християньскей науки за руски дзеци (1924. р.) ище находзимо вираз оштри пости (169. б.).

строго присл. „оштро, непопущуюцо”: А лішка ... пришла и вона жу царови и уклонила ше и на ню почал лев строго исц з гнівом (Етн30, 6); биров раз строго опомнул Чордаша же би точно виполнявал своєю длужносци (РНКЗаря 1936, 40).

строїц ше -їм ше незак. „рихтац ше, жадац витвориц намиру”: Накеди [музикант] престал грац, такой ше [вовки] строєли нападнуц го (= такой ше рихтали нападнуц)

(РН 22/1929, 4); [Гад] *жадло виваљує, строї ше, да го ... отрови* (РН 13/1929, 4); *Строя ше ме, строя, фреєречко моя, в вашиим дво-ре набиц* (= рихтаю ше набиц ме) (нар. писня). || Всл. *strojiti se „исте“: už davno se stroji* (Sipos), поль. *stroić się „исте“*, слц. *strojiti „готовиц“*. ◀ Од праслав. *strojъ „порядок“*.

стройни -а -е *експр.* „готови, порихтани“. ◀ Оп. *строїц ше*.

[**строшиц**] -им *зак.* „счухац, потрошиц“: *Ослу ши сиџурно дочиста строшел, ... више лем стоїш и чухаш* (КочишПП 116). ◀ Од *трошиц* (оп.).

стругац -ам *незак.* „з оштрим орудієм знімац триски з поверхносци предмета“. || Всл. *struhac: bednar obruče struhal* (Czambel), карп.укр. *стругати „1. чисциц лупу з овоцох, желеняви; 2. оструговац, стругац“*. ◀ Праслав. *strъgati, struъq*.

стругачи -а -е „хтори служи за стругане“: ~ *машинка „справа хтора служи за заструговане клайбаса“: таблічков клайбас ... стругачи машинки ... може ше достац [у дутяну]* (НашаЗагр 3/1937, 20). Сучасни назви за тоту справу: *машинка, заструговаче и заструговачка*.

[**струг**] *х.* „справа за точене (обробок) древа або металу“. ◀ Од серб. *струг*, а то од *стругати*, нашо *стругац* (оп.). Наш еквивалент *токаря* (оп.). Старши майстро́ве за *струџ* хасновали и германизем *дребанк* (нем. Drehbank).

струк *х. ткац. 1.* Струк то яке широке виткане платно (Лев. Ск.); по толкованю информаторки виходзи же *струк* и *пола*² истого значеня, одн. же знача „ширина домашнього витканого платна“: *Керпари були о еден и о два струки, зольніца о два струки, поньви о пейц струки, мехи були о два струки, бо струк бул зогнути одвойне* (Лев. Ск., Пвл. Бл.); *Кед цале платно зошите з двох половкох, та тоти половки то струки* (В. Саб.). **2.** *Кед ше ботоши итрикаю так же ше два волни ведно, сплєцени єдна з другу, итрикаю, та то ботоши о два струки* (Г. Р.). || Слц. *struk „струче (мауна) пасулі, грацку“*, всл. *struk „исте“* (Hal), поль. *strąk „исте“*, укр. *струк „исте“*, рсй. *струк*

и *стручок „исте“*, карп.русин. *струк „чутка кукурици“* (Керча, Чорі), серб. *струк „стеблочко нізкей рошліни; стань цела, дрик“*.

◀ Праслав. *strukъ/strqкъ*. Не зазначели зме паралели зоз значеньом „ширина витканого платна“. Судзаци по серб. *двострук, тро-струк, четворострук* итд., *канција од три струка „корбач цо ма три ремені, тройністи корбач“* и же маме старши синоним *пола*, лексема *струк* можливе, превжата зоз сербского (пор. и *ботоши о два струки*, значене под 2).

струна *ж.* „дрот на гушлі, гитари и под.“ Общеславянске. ◀ Праслав. *struna „тетива на луку; струна“*.

струнга *ж.* „празне медзи зубами“: *Кед дахто ма ридки зуби або векше розстояне медзи двома або вецей зубами, гвари ше же ма струнґави зуби або же ма струнґи медзи зубами* (Пвл. Бл.); *Єдна мац була хладна жу дзивки, више ей доганяла же ше одала за струнґавого* (Пвл. Бл.). || Слц. *strunga 1. „менше оградzene место при овчим аклю дзе ше доя овци“; 2. „дзверка“, поль. strąga „исте“, серб. струнга „исте“*. ◀ До шицких язикох ше розширело од румунских пасти-рох: рум. *strungă 1. „менше оградzene место при овчим аклю дзе ше доя овци“; 2. „дзверка, преход“; 3. „розпукліна, длуговаста дзира“*.

струнгави -а -е: *струнґави зуби* оп. под *струнґа*.

струче *с. 1.* „часц плода: даєдни плоди ше состоя з вецей часцох-стручох хтори ше можу оддзелиц єдна од другей, с. чешань“: *струче цеску, помаранчеца* и под. **2.** „плод стручковой (мауновей) рошліни (пасулі и др.)“: [Файти желеней пасулі:] *монт дор, котрей зарна пламенисти а струча жолти, флажулет, зарно чарне а струче жолте, ексцелзиор, папинац котрому зарно платкасте а струче (махуна) вишньо-ва* (Заря 4/1937, 5). || Общеславянске: Слц. *struk „струче (мауна) пасулі, грацку“*, всл. *struk „исте“* (Hal), поль. *strąk „исте“*, укр. *струк „исте“*, рсй. *струк* и *стручок „исте“*, серб. *струк „стеблочко нізкей рошліни; стань цела“*. ◀ Од *струк*, а то од праслав. *strukъ/strqкъ*.

струшиц -им зак. „потрушиц, розтрушиц”: *Перше ше мегко жем струши, вецка ше почне шац* [конопа] (РН 6/1934, 4). ◀ Од *трушиц* (оп.).

струшиц ше -им ше зак. „потрушиц ше, розтрушиц ше”: *Слама ше струшела у сламячи* (В. Саб.).

[струя] ж. 1. „електрична енергія”. 2. „воздушна, водова и под. струя”. ◀ Од серб. *струја*, а то од праслав. *struja*.

[студент] х. „школяр висшей або високей школи”. Серб. *студент* „исте”. ◀ Од нем. *Student*. У Гнатюка з истим значенєм форма *штуденц* (оп.).

студзени -а -е „жимни (звич. о води)”, у нар. письнох; В. Гнатюк записал форму зоз д' место дз: *Ишло дзивче на воду, / на ту воду студену* (Етн9 ч. 16. и ч. 33). Общеславянске. ◀ Праслав. *studentь*.

студзеніна ж. „охладжена и стиднута юшка з вивареного мяса и косцох”: У даєдних обисцох ше на Крачун рихтало и студзеніну зоз ратичкох; рано ше уварела юшка зоз ратичками и посипала ше до танєрох, зоз ней ше за слідуюци дзень направела студзеніна (ЧапкоЛю). || Всл. *studzeńina* „исте” (Czambel), карп.укр. *студенина із голови свиньс'кої* (Львів 240). ◀ Од *студзени* „жимни”, праслав. *studentь*. ♦ *треше ше як студзеніна* „барз ше треше дахто (од жими, страху)”.

студзенка ж. 1. дем. „мала студня”. 2. *гипок.* „студня”: *док будзем твоя, / напоім ци два [коні], / з тей студзенки мурованей, / з нового ведра!*” (Етн9 ч. 220). || Всл. *studzenka* и *studzińka* „исте”. 3. „векше углібене у валалскей доліни”: *хлпачиска* [жем за вальки] *копали правяци углібєня котри ми студзенки волали. Тоти студзенки були за нас опасни и грожащи, без огляду же зме знали уж и плївац* (ЖирошV 368). ◀ Од *студзени*, праслав. *studentь*.

студня ж. „узка и глібока викопана дзира з под' жемну воду”. Всл. *studńa* „исте” (Czambel). ◀ Од праслав. *studentь*. • **краварска** ~ „велька студня на лукох, пажници з хторей ше напавал валалски статок хтор ту през дзень пасол”; ~ *на колесо (на ва-*

льок) „студня з хторей ше кабел з воду цага з окруцаньом колеса з ланцом на округлим древе”: *Кед ... вода була вельо нїжей од поверхносци жєми, вєц ше правєло студню на колєсо* (Загр. 5–6/2000, 19. и ПЗ 6/1975, 15). ◀ Од *студзени*, праслав. *studentь*. ➔ За студню вязани єден стари обичай: Млодыта по свадзби руцали до студні своєю ведно задротовани винчани карички. То значело же вони навше жадали остац ведно (ПапОл 50).

студньов -а -о „хтори ше одноши на студню”: *Набер до погара студньовой води* (РН 22/1937, 4). • **студньов гордов** „специјални гордов хасновани при копаню студні”: *Кед ше при копаню [студні] дошло до живого писку, ... завальовало [ше] з бокох. До студні ше теди положело студньов гордов: зоз итироуглових дубових древох вискладани итироугелнік. Таки гордови, без дна и верху, правели и пинтере. Гордов ше положел до живого писку, писок з бокох вецей не бил, та ше копанє могло предлужиц* (ПапОл 47–48); **студньов кабел**: *Студньово кабли правели пинтере з дубового або ягодового древа. Кабел бул заквачени за клюку и више стал у води же би бул више єднак мокри* (ПапОл 49).

стукац -ам незак. „видавац розцагнути боляци глас (под терху, од болю и под.), с. стењати”. || Слц. *stukať* „исте”, всл. *stukas* „исте” (Hal), укр. *диял. стукати* „исте”. ◀ Од праслав. *sten-a-ti* (ЕСУМТ5, 458).

стукнуц -нем зак. „застукац”: *Видрапа-ла ше на тенк и нашла трох скирвавєних товаришох ... Двоєме були мертви, а єден стукнул и отворел очи* (ВочиОп 39). Оп. *стукац*.

стуліц -їм (СС. Мак.) и **стуліц ше** -їм ше зак. 1. „примириц ше у своїх вимаганьох, бесносци и под.; поцагнуц ше пред моцнейшим”: У ТВ-драми *оцец з дзивче-цом писал писмо синові-студентові (оцец диктирал). Док були сами, вони двојоу були главни; кед пришла його жена, вон ше студлєд пред ню, та вона далєй диктирала писмо; вєц пришла швєкра, його мац, та ше вона студлєла пред швєкру, та далєй швєкра диктирала писмо* (Г. Р.); „Сцєм го [ле-гиня] и цо ми можецє!” Родичи кус *студлєли*

же би себе дзивка у розпуки дацо не наро-
бела (КочишПП 93–94). || Слц. stúliť „злу-
чиц, сциснуц ведно”: stúliť kridla, всл. stulic
se „счупиц ше” (Hal). ◀ Од туліц ше (оп.),
праслав. tuliti.

стуляц -ям незак.: ~ **очка** „заверац очи
(перед спаньом)”: [Наша мац] Теди лем шти-
вала / кед нас колісала, / нам зоз свою писню
/ очка уцэрала. / „Гайя же ми буяй, / шиви
очка стуляй, / як би я стуляла / кед бим та-
ки мала (Тон ч. 246). || Укр. стуляти „злу-
човац, сцискац ведно”, слц. stúliť „злучиц,
сциснуц ведно”: stúliť kridla. Общеславян-
ске. ◀ Од туліц ше (оп.), праслав. tuliti.

стуляц ше -ям ше зак.: „скриц ше,
счупиц ше”: Зоз перину мегку билу / [жи-
ма] природу загуля / най ше житко, польо,
травка / под ей покров стуля (Мел. Пвл.,
Загр. 4/1995, 11). ◀ Од туліц ше (оп.), прас-
лав. tuliti.

стуніц -неєм и -їм зак. „потуньшиц”, у
бешеди старших и у старших авторох: за-
бранюе (ше) отверанье нових пекарньох,
же би ше нье пекло вельо хляба, па да барз
стуньи (РНКЗаря 1939, 60); У Новим Саду
стунєли вайца (В. Саб.); Теди було поготово
превельо роботнікох, робота стунєла (РК
1926, 132, М. Винай). Частейше хасновани
синоним *потуніц* (оп.). Всл. stuñes „исте”
(Buffa 262). ➔ У сучасней бешеди и лите-
ратурним языку хаснуєме форму *потунь-
шиц*, виведзену од компаратива туньши.

Ступа ж. „назва часци коцурского хота-
ра”. Ёй сербска назва *Стуб*. ◀ Неясне.

ступай ж. и ридше *х*. 1. „одцисок, шлїд
дачийей ноги”: Вон станул на пирню, дораз
ступай остала (Етн29 178); Кед зме булі
млади, пилі зме води зоз коньскей ступай (В.
Саб.); Шваби гуторели же жем под треби-
коніну треба потамаль дерляц, так ю уџа-
жиц да не видно на ней коньски ступай (В.
Саб.); Попатрел долу и видзел овчи ступай
и вец ровно шиол за тим шлїдом (Сабод-
Рцар 21). 2. *прен.*: „крочай” алве тот народ
муши ступай за ступайом шльєдзиц свою
интелигенцію (Заря 3/1939, 1, Б. Горки). ||
Слц. stupaj 1. „талпа на ноги”; 2. „шлїд од
ноги”, всл. stopaj „шлїд од ноги”: tam buła

stopaj z jeleña (Czambel). ◀ Од *ступай*,
праслав. stqpati.

ступац -ам незак. 1. „крачац, исц”:
Ступал оштро, як тот хто ше сподзи-
ва же з приходом на означене место його
страта ше зменьша – злагоднее (РК 1924,
26, Г. Кост.); ступаючи по ускей дражки,
... ошимикнул ше и страцел ше у глібокому
ярку (РН 41/1927, 2, М. Ковач); Швет цо
прииол поховац усопиу ступал по мали
достоянствено ... побожно (РН 28/1929, 2,
М. Ковач); ясним шветлом ошвици драгу
перед нами, по котрей нешка ступаме (РН
10/1931, 1); Наша жем, по хторей нашо но-
ги ступаю ... є лем заренко писку при вель-
кей гори, попри безконечней вселеней (РН
20/1930, 4, М. Мудри). || Карп.укр. ступати
„исте”: Як вы [воякы] красно ступаете, всі
разом ногами (МушГолоси 175). 2. Гвари ше:
лапа двацети рок або *ступа* до двацетого
року (С. Мйр.); А кед ступал тот воспи-
тани хлапец до осемнастого року, моделл
... же би бул од того манастира одпущени
(Етн30 101). ◀ Общеславянске, праслав.
stqpr-, stqpati.

ступиц -им зак. 1. „застановиц ше, ста-
нуц”: Идзе паноецц далєй по валає, а пред
нього ступел єден други џазда ... Як ше маце,
бачи С.?” „Слава Богу, добре”, одврацел џазда
(РН 11/1927, 3). 2. „стануц, крочиц на дацо”:
Як прижене овци, а там вшадзик стриберни
лєлії, полно, не мож од ніх ступиц на чис-
ту жем (Етн29 55); Вода ше зляла до єдней
долінки дзе кедишиц давно конь ступел (Ча-
канБас 34). 3. „крочиц нука, войсц”: Кед пан
видавач ступи до кухні, а млода такой па-
на видавача оклучи за шию и побочка (Вес
37); клекнул и на коленох ступел до хижки
свогого оца (РН 2/31, 3); Мац лем ступи до
хижи, а дзивка єй гутори: Зобуйце ше! (Пвл.
Бл.); Кед ступєла до карчми, муж аж вивра-
цел на ню очи свойо и питал ю: „Нач ти ту
пришла?” (РН 64/1926, 3); Кед сом ступел до
додзелєней ми хижки у першей кондеґнації,
аж сом ше забул. ... Чистота, яку у варошу
не найдєш (РН 28/1927, 3, М. В.); Поздрав-
кали шицки ведно кед ступєли до двора (РН
42/1928, 3). 4. „направиц крочай (напредок,
назадок и под.)”: [Жена отворєла дзвери.]

Але ше вона шицка забула и зос страхом ступела назад, кед пред собу увидзела младу мацер (РН 33/1932, 2). ◀ Общеславянске, праслав. *stqr-*, *stqřiti*.

ступка ж. „древени суд за тлучене зарна и под”: Ступка була груба и равна, зоднука була вивартана, дас пол метера висока, тлукол ше у ней лем мак; *кьянка* у ней була железна, на верху кус скруцена да ю мож тримац, а долу була грубиша да мож добре тлуциц, то таке було виковане (Лев. Ск., Ир. Ск.). || Слц. *stupa* и *stupka*, чes. *stoupa*, поль. *stępa*, всл. *stupka* „древени суд за тлучене маку” (Hal). ◀ Праслав. *stqpa*, а то од ст.нем. *stampe* (нем. *Stampfe*). ♦ **ноги як ступки** „груби або попухнути ноги” (Лев. Ск.): Ноги му груби як ступки (В. Саб.); Гвари: ... Так ме ноги боля же ше не можем рушиц. Патрим, ноги [му] запухнути, яждо ступки, по колена (Рускинї 42). → У лит. язика хаснуе ше и гомоним **ступка** „замка за лапане животиных”.

ступци присл. „такой за даким (исц), шлїдом, с. у стопу”: Кед конец служби, вон скоци, вибегне аж вонка. А вона ступци за нїм (Етн29 124); Але вона ше заш лем розкращала по жарадичох, а за ню ступци Сид и Мери (ТвенМ 51); Понеже Ганя ровно ходзи ступци за мну и меркуе чи од дакаль не вицагнем фляшку, я себе скрил коршовик вина ... до коморки под драбину (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 153). ◀ Од *ступац*, праслав. *stqpati*, *stqřiti*.

ступяц ше -ям ше незак. „виступац ше дакому з драги”: Полни кочи котрим ше ступял зоз подлей драги (ЖиросV 318); Валалу остало лем буц цихо, ступяц им ше [крадошом] з драги, патриц цо меней ше стретац з нїма (КовИрНебо 226). ◀ Од *ступац*. Оп. *виступиц ше/виступац ше*.

стухленїна ж. „дацо стухнута”: Накадзи слунко моцнейше, такой нашо мацери заткаю облаки да плахти на посцельох не виблядно, и у преднїх хижох чуц таку стухленїну же человек у такей хижі длуго не любі остац (РС од 3. 06. 1949, 3). ◀ Од *стухнуц* ше, оп. *тухнуц*.

стухнути -а -е 1. „сплешнети од влаги”: Стухнути то кед чуц на плешненїну,

напр. имати у ормане (СС. Мак.); Кед дацо длуго стої на влажним месце, а не луфтира ше, та стухне, постане стухнута (Г. Р.); обично находзиме по пиньвицох вина нестаємни, хори, хибни, ... стухнути, [зоз] вишелїяким запахами (РН 47/1936, 4); [Простория з кнїжками] Шицко то пахло за стухнутим папером (КовМихКап 48). 2. „хтори ше почал губиц (о єдзеню)”: Погубене месо, стари колбаси, згоркнути сир, стухнуту рибу ... же ши дадзє їе дол ... у карчми, на вашаре (Заря 3/1939, 7). ◀ Од *тухнуц* (оп.).

стухнуц ше -не ше зак. „постац стухнути”: Чобольов и гордов ше стухне од води (В. Саб.). ◀ Од *тухнуц* (оп.).

[**суботаре**] х. мн. (єд. суботар) „припаднїки вирскей заєднїци хтора шветкуе соботу место недзелї, адвентисти”. ◀ Од серб. *суботари*.

[**сувач**] х. „млїн у хторим млїнски камень обрацали конї”: шицких сувачох у Керестуре було дзеветнац и два олеярнї (БиРК1936, 141); Хлопи ше сходзели по сувачох, бо теди сувачи по цалих ноцох млели (БиРК1939, 111). ◀ Од серб. *сувача*, а тото од прикметнїка *сухи*, серб. *сув* (наволани є так прето же го не гонела вода). На Горнїци зме хасновали лем лексему *млїн* (оп.).

суд¹ х. „орган хтори ришує граждански спори, преступи и под”: и єден судия од панох гуторел же суд є таки: Око за око, а зуб за зуб, так закон глаши. И осудзели кочишови да му єдно око видлобу ... Та по закону судзели (Етн30 211). || Всл. *sud* „исте”: *dala nas do sudu* (262). ◀ Общеславянске. Праслав. *sqđъ*. • **придац дакого до суду** „тужиц дакого суду”; ♦ **Страшни** ~ рел. „божи суд, судни дзень”.

суд² х. 1. „гордов”: „А я ище, жено моя, тото винко пиц будзем. Жено моя, кед я умрем, дзе же ти мене поховаи?” „До пиньвици медзи судзи, дам ци фляшку медзи зуби, / там ти будзеш спочивац (нар. писня, Мария Мудри, Миклошевци); по типу меновнїка суд обчековали бизме форму множини *суди* (як *труд* „пчола нероботнїца” – мн. *туди*, *вред* – *вреди*; але маме и *сушєд* – *сушєди* и *сушєдзи*). || Слц. *sud* „гордов”. 2.

У тим прикладу у Гнатюка суд може значити и „судзина, с. суд”: *Положела го [дзецко] до єдного суда та го пушчала до єдного ярку* (Етн30 94). ◀ Общеславянске. Праслав. sqđъ. Истого походження як и **суд**¹ (ЕСУМ).

судзени -а -е „зоз судьбу одредзени”: *Вон єй бул судзени „єй судьба одредзела його за мужа”. || Всл. sudzeny „исте”; sudzeno mi „судзене ми” (Hal).* ◀ Од судзиц. ♦ **судзене не обидзене** „од того цо человеку судзене не мож сцекнуц”; слц. *čo komu súdené/súdenô, to ho neminie.*

судзина ж. зб. „предмети розличней форми у хторих ше готує и послужує єдзене, с. посуђе”. || Всл. sudzina „исте” (Czambel). ◀ Общеславянске. Праслав. sqđъ.

судзиц¹ -им незак. 1. „судзиц обвиненому на суду”: *и єден судия од панох гуторел же суд є таки: Око за око, а зуб за зуб, так закон глаши. И осудзели кочишови да му єдно око видлобу ... Та по закону судзели* (Етн30 211). 2. „осудзовац, критиковац дакого”: *Дахто єй судзи же ше придала унукови, а не дзивки* (Пвл. Бл.). || Слц. súdiť „исте”: *radi súdime druhých.* ◀ Праслав. sqđiti.

судзиц² -им незак. 1. а) „заключовац дацо на основи дачого”: *Вецка ещек тото лєто по видовдану ... на кочу бул у нас, але уж тераз после того судземе и тераз знаме же то було остатњираз кед бул у нас (= после того заклjučуєме) (рукописни запис на боках РК 1935); Кед бизме судзели по озбильним його ліцу, по триманю цела и по бешеди,... бул то человек озбильни, розумни (= кед бизме заклjučували по його ліцу) (РН 13/27, 2); Кед питали Арапина по чим вон судзи, же єст Бог, одвитовал: Баш так, як цо зос шліду у писку заклjučуєм, же чи там прешол человек, чи даяка жвир* (РН 16/1930, 4, М. Мудри); *У сушеда краву кармели спредку, не ишли медзи крави, а ми мушиме медзи нїх исц, та то судзи чи лєгко накармиц крави (= та по тим мож заклjučиц) (Пвл. Бл.); Конопи ше починало жац концом юлия. Чи су узрети судзело ше по тим чи ше зоз нїх курел жовти пращок – полїн (ФейИр 32).* || Слц. súdiť „думац, тримац”, поль. sądzić „исте”. б) „мац думанє”: *Може себе дахто пожада чуи, як други судза о тогорочним руским*

Календару (= цо други думаю) (РН 3/1930, 3). в) „завишиц”: *Квалитет муки з млїну не вше исти, то судзи и з якого жита мука (= то завиши и з якого жита мука) (Пвл. Бл.).* 2. „оценьовац, преценьовац”: *[Русин] би ше лєм госцел и судзи человека по тим, як го погосци* (РН 70/1926, 3–4). ◀ Од праслав. sqđiti. ♦ **не судз да не будзеш судзени** „не осудзуй других, бо и тебе осудза” – виroyт-но кнїжкове.

судзиц³ „мац ришуюцу улогу, одлчовац”: *О тим кельо єст води на польох не судзи висока вода у Дунай-Тиси (= не ма ришуюцу улогу) (В. Саб.); Крави треба давац надосц води, кед вона не попиє кабел води, такой меней млека, вода судзи (= вода ма ришуюцу улогу) (В. Саб.); Єдзене вельо судзи за здраве, и крєвна жрупа судзи (= єдзене ма ришуюцу улогу) (В. Саб.); У служби за покойного були у блядих иматох, але имати не судза (В. Саб.).* ◀ Як и предходне **судзиц**¹ и **судзиц**² од праслав. sqđiti.

судзиц ше -им ше незак. „мац судски спор з даким”: *Єст и таки найвецей цо ше судзелі у солґабирова, цо им не сцели дац тельо як поєднали* (ЕтнV 95); *Там ми остало тринац форинти и дас пейц-шейсц сексери. И судзел сом ше з нїм, але ми их нїгда не дал* (Етн29 VI); *Знаю людзе, знаю же ше учители били; / то повесц не знаю же чи ше судзели, / чи ше даяк добре сами вимирели* (Етн9 ч. 370); *Браца ше судзели на хижі, тот цо виґрал вируцал жену гєвтого зоз хижі.*

судия х. „службєна особа у суду хтора приноши прєсуду”. || Укр. суддя „исте”, слц. и всл. sudca „исте”, мадь. bíró „исте”, карп. русин. суддя, судця и судець „исте”, серб. судија „исте”. ◀ По форми нашо виroyтно од сербского судија. Мадыарске bíró (1. судия; 2. валалски старшина) у нас зачуване лєм зоз значєньом „валалски старшина”, але можлїве же зме мадыарске слово хасновали и зоз значєньом „судия”.

судни -а -е 1. „хтори ше одноши на суд; хтори припада суду”, у Гнатюка: [Христос гвари Маріі Діви:] *Та ти шєднєи, матко моя, на праву правицу, / а я шєднем, матко моя, на судну столицу* (Етн9 ч. 10). || Слц. sudný „исте”. 2. **судни дзєнь 1)** „дзєнь

Страшного суду”: 79-го року по Хр., бул судні дзень за Помпеї и Херкуланум (РН 66/1926, 2, М. Мудри). || Всл. *sudny dzeň* „исте” (Hal). Автор ту похасновал форму судні виroyатно под уплївом сербского *судњи дан*. || Всл. *sudny dzeň* „исте” (Hal). 2) „судзени дзень шмерци”: *При Руснацох иснує верене же каждому човекови кед ше наро-дзи Господь у раю запалї швичку, та кед то-та швичка догори вон муши умреџ. То значи же му пришол його „судні дзень”, же му така була судьба* (ГардиТ). ♦ **як на судни дзень** гвари ше о даяким вельким страху, збуне-носци и под. медзи людзми, о велькей бурї и под. Слц. *ako na súdny deň „исте”, всл. sudny dzeň nastaval* (Lacko 71).

судочек -чка х., лєм у Гнатюка: *Скленїца шестрица, погарик власни брат, / судочек з паленку, то є оцџ и мац* (Етн9 ч. 317). || Слц. *sud* „гордов”, *súdošџ* „гордовик”, укр. *судочок* „судзинка; судзина”. На основи сло-вацкей паралели и контекста заключаєме же *судочек* значи „гордовик”.

суєциц ше -им ше **незак**. „неспокоїц ше, муштровац ше, турбаловац ше”: *Цо ше тельо суєцици? (= цо ше тельо намагаш за да-чим, цо ше тельо муштруєш, неспокоїш?) ; Але яка тота шлепота людска велька! Ога-няю за уживаньом швета, суєца ше гоч пре-цо, па гоч овоц тота жемска горка ... , ипак людзе за то не сцу знац, бо ше жу Христо-ви приближци не сцу* (РН 1/1938, 2); *А жи-ма пакосна, / Гоч як ше суєци / Кед яр до нас придзе / На сивер одлеци* (НашаЗагр 7/1941, 18). || Всл. *suјecis* „прешвечовац, модлїц”: *macir zme suјecilї* (Buřa, 263), укр. *диял. су-єть* „немир, неспокой”, *суєтати* собою „не-мирно ше намагаш за дачим”, *суєтитися* „турбаловац ше, мучиц ше” (ЕСУМ). ◀ Од праслав *сујь* „беззначни, даремни” (ЕСУМ). ➔ Дїєслово *суєциц ше* нешка забуте, але з оглядом же го старши авторе хасновали, та аж и дзеци (*Гоч як ше [жима] суєци ... На сивер одлеци*), а ма карпатски паралели, му-шине допуциц же воно у прешлосци хас-новане у нашей бешеди.

сука ж. 1. „самица пса”. 2. *прен.* „зла, по-губена жена”: *Як це могло поднеєц тоту жену на драгу вируциц? Ти, суко безчесна!*

(Етн29 250); *Пришол [коваль] дому на два-нац годзин, задурка до дзверох, а зврещи: „Отвор ти, суко заздихана!”* (Етн29 130). || Слц. *suka*, поль. *suka*, укр. *сука*, рсї. *сука*. Назва *сука* ше хаснує у заходно- и восточ-нославянских языкох (Тимко 116). ◀ Прас-лав. *suka*.

сукац -ам **незак**. 1. *ткац. ~ цивки* „на-круцац на цивки предзу на шпуляру” (СС. Мак.): *У хижі ... дзеци сукаю цивки* (РН 6/1934, 1). || Всл. *sukac nitky* (Hal). 2. *прен.* „сплџтац ше” (В. Ердж.). ◀ Общеславянске. Праслав. *szkati* и *sukati*.

сукенка ж. *дем.* од **сукня**. Всл. *sukenka* (Sipos).

сукня ж. „женска шмата (у прешлос-ци од пасу надолу)”. || Всл. *sukeň* (Czambel) и *sukňa*: *spodňa sukňa* (Sipos). ◀ Праслав. *sukn’a*, а то од *sukno*. • **сподні сукні**: Сподні били сукні ше облекало на сподок, под верх-ню сукню, же би верхня сукня була випирац-ша. Звичайно ше облекало дас 4–5 една на другу; перша була велька о три поли, друга о штири, треца о пейц, а штварта о шейсц поли (една пола була 80 центи); каждая мала на предку розпор (облекали ше на главу), а вязала ше коло пасу зоз гачніком; шили ше зоз шифонского платна (фине, мегке); най-баржей их крашел шлингерай (чипкасти украс на шматох), пришити на долнім краю (ВаргаЛю 216). || Всл. *spodňi kabat* „сподня сукня” (Sipos); ~ **по горе** „женска шмата од плџцох по долу: *А я себе ушила по горе сук-ню* (Рускинї 82); **пасова** ~ оп. под **пасови**. ♦ **витнуц зоз сукню и пойсц** „обращиц ше нагло и пойсц”: *Уряднїк цошка приповедал зоз Жидом, а нина витла зоз сукню и вишла вонка; тримац ше мацери за сукню* „буц барз вязани за мацер (о дзецку)”: *исти мой брат лєм цо ше єй за сукню не трима. Кадзи вона, тамаль и вон* (КовМихНО 211).

сукняр х. „женскарош” (В. Саб.): *Єст таких, але то правдиви сукняре. Твой Яким не таки* (М. Горняк, РС 48/1996, 25).

суля ж. *Идзе наша Маруля / розтар-гана як суля* (Запис М. Каменїцкого, Шв. 1–4/1999, 121–122). По В. Сабодайкови Марїом ше так видрижньовали: „*Маруля як суля!*” Не знам цо значи *суля*, то пре ри-

му так зложене (В. Саб.). ◀ Вироятно вязане за укр. диал. суля „сука”, а українське суля настало од сука под упливом слів з виведених зок суфіксом -уля, можливе і под упливом дієслова сулятися „лапаць, хватаць (о псови)” (ЕСУМ).

сума ж. „общє количество”: *Старши староста збере суму пенєжом, кельо млода ... затанцовала* (Вес 35); *У другим писму виписише шицких тих, котри нас до тєраз обдаровали з векишу суму* (РН 37/1932, 4, єден з Риту). ◀ Общєславянське. Од лат. *summa*.

[сумняц] -ям *незак.* „з недовірийом дацьо примаць, слухаць”. ◀ Од серб. *сумњати*, а то общєславянське, праслав. *тъпѣти* „думаць”. Литературне сумнів „сумня” превжали зме з українського (укр. *сумнів*). Нє мамє зачувани єднозначни еквивалент. Тото значенє вироятно виражовали дієслова *думаць, подумоваць и гадаць*.

[сумоваць] -муєм *незак.* „жалосциць ше, смутковаць”: *За тобу ми шерцьо, мила, сумує* (Тон ч. 31). ◀ Кнїжково. Укр. *сумувати* „жалосциць ше, смутковаць”.

[сумпор] х. „хемийни елемент S”. ◀ Од серб. *сумпор*, а то з латинського. Нашо карпатське *ширка* (оп. *ширка*¹).

сунякалов х. „посцьєль оградзєна, захищєна од суньогох з плахитку и под.”: *Тото платно [на сунякаловє], хторє ше тиж волало сунякалов, ткало ше зок предзи на ридко же би въздух могол преходзиць, алє и же би суньоги нє вошли до сунякалова. Под сунякаловом ше, влєцє у вєльких горучавох, спало под отворєним конком* (ПапОл 37). ◀ Од мадь. *súnyogháló* дословно: „галов, мрежа од суньогох”.

суньог х. „суньога”, лєм у Гнатьюка: *Так ше вон видрапал на того суньога и пошол аж на небо* (Етн30 308). || Зах.укр. диал.: *сун’оґ „истє”*. У бєшєди нє зазначєна форма хлопського роду, оп. *суньога*.

суньога ж. зоол. „*Culex pipiens* L.” Назва позната у зах.укр. диал.: *сун’оґ, соньоґа*, лємк. *соньоґа*, всл. *суноґа*. ◀ Стара пожичка зок мадь. *szúnyog*. У XVII-XVIII в. Назва ше хасновала скоро у шицких закарпатських

бєшєдох (Тимко 87, 124, 127). ♦ **суньоги го кусали** „було му жимно вноци спаць”.

супруг х. „муж”: *исти тот мой супруг робєл у Вєрбаїшє, набивал хижи* (Рускинї 200). ◀ Кнїжково слово.

супруга ж. „жєна”: *Ша я твоя вєрна супруга, / вєра я нє така як друга* (нар. писня). ◀ Кнїжково слово.

супружєски -а -є „малжєнськи”: *Млода [на пришаги] обєцує и послух супружєски* (ФейИр 51). ◀ Кнїжково слово.

суркалов х. „бакарна палїчка за чисцєнє пипки”: *Суркалов то бакарна палїчка, дрот за чисцєнє пипки, тє. за видлєбованє остатку догану з пипки; бул кончисти, з ухом, за хторє ше тримало, бул привязани за жачков* (оп.) (В. Ер.). ◀ Од мадь. *szurkál* „дждобкаць, штухаць”.

суркаловаць -луєм незак. 1. „даваць, висиповаць дакому дацьо до руки”. Вивєдзєнє **висуркаць и висуркаловаць** (оп.). **2.** *Идзємє суркаловаць штинґлинци „лапаць штинґлинци”* (В. Ер.). ◀ Нєяснє (оп. *висуркаць*).

сурмоваць -муєм и сурмуловаць -луєм незак. „поплаковаць, скинчаць; видумоваць, вимагаць дацьо поплакуюци, скинчаць”: *Кєд дзєцко скинчи, гвари ше му: Та цо сурмуєш!* (М. Рм.); *Нє сцєла єсць з другима домашнїма за столом, а нє сцєла ані сама, вшє видумовала. Цо мала тєльо сурмоваць!?* (Пвл. Бл.); *Кєд вєчар пред швєтом Микєлая бул „Микєлай” у нас дзєлїць дарунки, мали Мирослав сцєл да иду за нїм да им ищє дацьо да, тєльо ше насурмовал „навидумовал ше, наплакал”* (Вр. Ер.). ◀ Од забутого *сурма „файта труби”, *сурмоваць „трубиць на сурми”, тото од турско-татарського *surma* „пищалка”, а то од персийського *surmaj* „швєточна флаута” (од того и серб. *сурла* „нозгєр (єлєфантов и др.). || Слц. *surma* 1. „труба”, 2. „узбуна”, *surmovat* 1. „трубиць на труби”, 2. „трубиць на узбуну; правиць лярму, лопот, будзиць дакого”; поль. *surma* „войнова труба”; укр. *сурма* означує даскєльо файти труби, а найдавнїйшє значєнє того слова „сигнална труба (з яку ше повєловало до бою)”, укр. *сурміти* „трубиць на узбуну”.

сусмак х. коц. „тутмак, трупак” (Г. Р.): *Слухай лєм ти слухай сусмаку стари! Таки*

ши як Марча (Заря 8/1938, 7, Б. Горки); Да го швет скаре и човека такого ... кед ци чловек сусмак та вшадзи ти мушии ходзиц и о шицким бригу водзиц (Заря 8/1938, 8, Б. Горки); Не бул вон челеднік бридки, не, але мал таку ніяку бешеду. Бул сусмак (Сф. Мак.).
 ◀ Неясне. Оп. и цусмак.

сухави -а -е „не цалком сухи”: Тоти сухави шмати з паньващика сом позберала, бо сце падац диждж (Г. Р.).

суха жем ж. „поверхноц Жемі хтора не под воду, с. копно”: Але бул єден цар. Тот дал оглашиц же хто справи таку ґалию да идзе по сухой жемі як друга по води, та му да цар свою дзивку за жену (Етн29 1); „О, ніґда сом не видзел же би шалени Янчи ишол на ґалиї так по сухой жемі як други по води.” (Етн29 4); У истим часу, витор повируцовал зос моря вельки ладі на суху жем (РН 102/1926, 2). || Слц. suchá zem „исте”.

сухандра ж. експр. 1. „худа особа”: Вона така сухандра (= вона така худа, слаба) (Пвл. Бл.). 2. „дацо барз сухе”: Древка ше повисихалі, єдна сухандра (Лев. Ск.). ◀ Од сухи.

сухари х. мн. (єд. сухар) 1. а) „сухи конари”: Идземе лесом, сухари збераме, на громадкі кладземе ... И задумує ше стара, на снопчок сухи шеда ... и приповеда (Ков-МихМШ 29); Поопиллю тоти сухари з древка (В. Саб.); одзуковало рубанє шеке-ри, суцало лісце и шкрители сухари и конари поодрубовани зоз пнякох дакедишніх вербох и топольох (ЖирошV 265). б) „суха гущава”: Лиси ше страци у сахарох (Гудак-Шлїд 80). 2. „сухи балеґи”: Сухари то сухи кравски балеґи, людзе их зберали по пажници и кладли их на огень (Лев. Ск.); Дзеци, на-зберайце на громадку сухари, будземе пукац кукурици (ГПНаРум 19). 3. Сухари то осушени фалатки хлеба, як пражинки (В. Саб.); Место млека дзецко достане месову юшку зос ґрисом, ришикашу, лебо овшану кашу, сухари у млеку намочени, ростарти кромпілі (РН 18/1930, 3, Налив.). || Слц. sucháre „сухи конари або древа (стебла)”. ◀ Од сухи.

сухарки мн. „сушинки з яблукох” (Г. Р.).

сухе -хого с. „незаяте з воду место, суха жем”.

сухе квице мн. бот. „*Helichrysum bracteatum* (Vent.) Willd.” У укр. діял. *сухоцвіт* „исте”, ст.поль. *suche ziele* „исте”. Хаснує ше ище сламяне квице и сламово квице (Тимко 26).

сухи -а -е 1. „висушени, без влаги”; всл. *suhi* „исте” (Sipos). 2. „худи”: [Випущели ме з гарешту.] Я бул таки сухи же сом не могол ходзиц (РН 13/1936, 2); || всл. *suhi* „исте” (Sipos). 3. „сушни, без дижджу (рок)”: У тих седем рокох бул єден рок барз сухи, так же хто мал и до штири ферталі жемі, могол до хліва [до] єдного конца потра-ву зношиц (Ос 6). ◀ Од праслав. *сухъ*, хторе у превую зоз *съх-/сух-*.

сухо присл. у функції предиката „хвиля без дижджу”. Сухо, витор предул жем (В. Саб.). Всл. *sucho* „исте” (Hal).

сухота ж. 1. рид. „сухоти (оп.)”: Умар вон ище млади на сухоту (РК 1926, 113). 2. **сама** ~ „барз худи, слаби” (В. Саб.). ◀ Од сухи.

сухоти ж. мн. 1. „туберкулоза”. Слц. *suchoty* „исте”. 2. „хорота од хторей ше худне”: Дзецко таке слабке, яґда ма сухоти (Вер. Рм.). • **купане од сухотох**: Кед дзецочко було слабке и не напредовало, було сухе, теди ше го купало од сухотох. Тото не робел кажде, лем дзепедни жени хтори важе-ли за народни лікарки. Вони зберали трави або зоз теметова зоз 9 гробох ... або зоз 9 меджох ... Тоти трави лікарки варели и у тей води зоз молитву купали ненапредне дзецко (КолесарД). ◀ Од сухи.

сухучки -а -е звич. у виразу **сухи** ~ „цалком сухи”: Заи лем, [скоряни] шмати котри сом зошил одлично ми служели, по-готов ... по дижджу. Шицка вода ше злівала по длугей шерци и я би остал сухи сухучки (Дефо 81).

суци -а -е „валушни, способни”, лем у Гнатюка: Будзем панох любииц, / бо я на то суца, / бо я на то суца, / на то обеца-на (Етн9 ч. 78). || Всл. *suci* „исте”: *bula tjež suca na vidaј* „була способна за одаванку” (Czambel), слц. *súci* 1. „валушни, способни”; 2. „вигодни”: *na zabicze sucze statky* „за кла-не вигодни животині” (Udvari94, 195), укр.

диял. *суций* „исте”. Од того и укр. *суций* „сушни” (нашо литературне *сушни* з українського). ◀ То дієприкметник активни презента од дієслова *буц*.

сучи -а -е: *сучу* (*пшу*) *мацер* „купак, пшамача” (Йвг. Бл.). ◀ Од *сука*.

сучка ж. дем. од *сука*.

суша ж. „час без дижджох”. Укр. *суша* „исте”, поль. *susza* „исте”.

сушед х. (старша форма множини *сушедзи*, сучасна форма *сушеди*): *Але ту тераз ше сходза сушедзи же би ше Янчи оженел, вон не будзе* (Етн29 25); *Та ше з нього сушедзи шмеяли* (Етн30 293); *У тим валалє булі двоме сушедзи барз добри* (Етн30 313); *Сушедзи зме, идз го опатриц* [хорого сушеда] (Пвл. Бл.). ◀ Праслав. *sqsědъ* (од *sq-sědъ*), друга часц -*sědъ* од *sěděti* „шедзиц” – слово першобутно значело „тот цо обок (блізко) шедзи”.

сушеда ж. „женска особа сушед”.

сушедзин -а -о, мн. -о „хтори ше одноши на сушеду; хтори припада сушеди”: *сушедино бардо, кумино крошенка* (Етн. 9).

сушедов -а -о 1. „хтори припада сушедови одн. сушеди; хтори ше одноши на сушеда одн. сушеду”. 2. мн. **сушедово -вих** „блізки сушеди”: *Сушедово нам вше помагаю „сушеди нам вше помагаю”*.

сушедски -а -е 1. „сушедни, хтори ше находзи або жие у сушедстве”: *Я ютре сцем пойсц на сушедски валал до вармецкей хижки* (Етн29 266); *Ляд падал прешлого тижня над Новим Садом, Соботицу и по сушедских валалох* (РН 15/1930, 1); *Понеже у обрабяню жеми [нашо людзе] слаби були, учели ше од Немцох у сушедских валалох* (РК 1927, 102); *Теди ше [Руснаци] почали селіц и до сушедского Коцура и так Керестур и Коцур то найстарши руски населєня у Югославії* (РН 1/1933, 4); *Другу ствар мам од сушедского цара* (Етн29 26). 2. „сушедов”: *сушедски дзеци „сушедово дзеци”*.

сушедство с. зб. „сушеди”: *Кед ей муж страдал, ей мац ходзела як з веслом и гуторела по сушедстве: То ше не треба чудовац, бо то так наредзене* („так хтошка одредзел, поробел”) (Пвл. Бл.).

сушени -а -е „пририхтани зоз сушенъом”: *сушени шлівки*. Слц. *sušený* „исте”: *sušené mäso, huby, hrušky*.

сушинки ж. мн. (єд. *сушинка*) 1. а) „на ценко порезани сушени яблука”: *Яблука ше порезало на карички, поздзивало ше их з иглу на цверну и сушело ше их на слунку, то були сушинки* (Лев. Ск.). б) „порезана сушенна овоц”: *на кед плод [овоци] цалком узрети, бере ше и вецка реже на сушинки* (РН 42/1927, 2); *Сушинки ше найвецей правели з яблукох* (В. Саб.). || Слц. *sušenky* „сушена овоц”. 2. „зосушени бруд у носу”.

сушиц -им *незак*. 1. а) „робиц сухим (на воздуху, слунку)”. б) „одстраньовац влагу (з мяса, овоцох и под.)”. 2. *прен.* „секирац, мучиц”. Общеславянске. ◀ Праслав. *sušiti*.

сушиц ше -им *ше незак*. 1. „поставац сухи”. 2. „поставац худи, слаби, физично препадац”: *сину, кет думаеш остац и далєй там [на работи у Аргентини], та пиши ми так як ши ми писал перши и други рок. Най ше за тобу так не сушим* (ЖирошМСМ 151).

сушки -а -е дем. и гипок. „худи, слаби”: *Така сушка баба, алє ище ходзи* (М. Рм.); *На сушедней посцелі лежи якишиц сушки чловечок* (КовМихЦег 32).

сущац -щим и коц. **сушиц** -им *незак*. „виволовац сущанє, шум”. Слц. *šuštat* „исте”. ◀ Ономатопейске.

сфарчиц -им *зак*. „швидко згориц, збовчац” (М. Рм.); *Любка купела на пияцу древо на огонь, не чува жирячку, часом сфарчело* (Пвл. Бл.). ◀ Од оном. *фарчиц*.

сфирцац -ам *зак*. 1. „сквачиц при шицу”. 2. „дац позауха”: *Таку му сфирцац* (ИГК). ◀ Од *фирцац* (оп.).

сфоркнуц -нем *зак*. „форкнуц”: *Тота [скрита] кобула так чутела, же ані не сфоркла* (Рускинї 50). Од оном. *форкац*.

сфукац -ам *зак*. „здуц на єдно место”: *Ту нараз витор сфукал тот прах* (РН 41/1930, 3). ◀ Од оном. *фукац*.

сфушльовац -люєм *зак*. 1. „гоч як поробиц” (М. Рм.). 2. „сциганіц, спревесц; украднуц” (В. Р., М. Рм.). ◀ Од *фушльовац*.

схадзац ше -ам *ше незак*. „сходзиц ше”, у бешеди старших: 1. „буц у добрих одньо-

шеньох”: Жец ше не сходзел зоз швекром, не знам чи ше тераз схадзаю (В. Саб.). 2. „зберац ше ведно”: *Ша там* [на кирбаю] *ше рочно схадзаю шицки руски браца з обидвох странах Дуная* (РН 21/1930, 1); *оградзене место, дзе ше тот народ схадза на молитву* (Заря 13-14/1937, 15); *През лето зме ше схадзали вечарами* (П. Тирк.). ◀ Од *ходзиц/-хадзац*.

схадзка ж. 1. „сход людзох на хованю”: *Пред хованьом ше дзвоні на схадзку* и з тим ше поволае родзину, сушедство и познатих на ховане (ГорКух). || Всл. schacka „исте”: dzvoňa na schacku (Buffa 248). 2. у лит. язичку схадзка значи „роботна схадзка”. ◀ Од *ходзиц/-хадзац*.

схапиц ше -им ше зак. „стануц (рано)”: *Хто ше рано схапи два серенчи влапи* (РК 1923, 120, Дю. Биндас. || Слц. schápať sa „дзвигнуц ше, стануц”: s. sa z postele, Dorota schápe sa sťažka zo zeme. ◀ Превој гу *схопиц ше* (оп.).

схвацциц -им зак. 1. „зграбиц”: *хлапец ... зграби зос кошара яблуко и сцеча, але го стара схвацци за рукав* (РК 1926, 157). 2. „нараз обняц”: *Наш конк барз жимни: кед ше вноци видзе до конку, та схвацци тото жимне „нараз обнее жимносц”* (Г. Р.); *Пришла вечар легнуц и гварела: так ми барз жимно, схваццела ме жима* (Г. Р.). || Всл. schvacic „зграбиц”: schvacil ju za ruku (Buffa 248), слц. schvátiť „зграбиц; обняц”: schvátila ju okolo hrdla, schvátila ho bolesť, schvátila ho strašná zlosť. ◀ Од *хвацциц* (оп.).

схвацциц ше -им ше зак. „скачиц, швидко попонагнац”: *Поогляда ше, видижи же баби нет, ані кошулі: Ей, кед вон ше схвацци! Два раз, три раз скачи, уж є при баби* (Етн29 13); *Кед ше понаглям, та повем: Схваццел сом ше, та цо скорей!* (М. Рм.) || Укр. схватитися „швидко, нагло стануц”. ◀ Од *хвацциц* (оп.).

схибиц -им зак. „погришиц”: *А єст таки человек цо не бул виновати, бандур ше на нього гнівал, придал го пред ишпана же схибел* (ЕтнV 88); *Учитель Н., ви то барз схибели / же сце тоту дзивку вжац не сцели* (Етн9 ч. 367); *Схибел би сом да повем же шицки Шокици так мержели наш народ! Не*

шицки! (РК 1927, 63) || Слц. schybiť „исте”. ◀ Од *хиба* (оп.).

схиліц -ім зак. „зогнуц”: *схиліц главу, цело. Праслав. хуіть „криви”, хуліти „зогинач”* (Holub-Корецнй, Machek).

схиліц ше -ім ше зак. „зогнуц ше з целом”. || Всл. še shílel a talpi mu opatrel (Czambel), слц. schýliť (sa) „исте”. ◀ Праслав. хуіть „криви”, хуліти „зогинач”.

схнуц схнем *незак. рид. „сохнуц, сушиц ше”: Дзивче рошине и не можеме го за образ задзац и охабиц най там схне!* (КовМихНО 243) Оп. *сохнуц*.

схняпиц -им зак. „зграбиц; украднуц”: *Люцка мачка схняпела курче* (Пвл. Бл.). || Слц. chňapnúť и нар. chňapiť „хвацциц, зграбиц”: ~ niekoho za ruku, za plece, pes ho chňapol za stehno; укр. діял. *вняпитися „влапиц ше до роботи”, чес. chňapit „вдериц”. Судзаци по паралелох, и наша першобутна форма глашела хняпиц, аж потим достала префикс с-.* ◀ По Махекови ономотейске (Machek, 201), по ЕСУМ-у основа ту праслав. jęti/imati (од того укр. *инятися „лапац ше до дачого”, нашо прииц/приймац, зняц и др.*).

сховац -ам зак. 1. „скриц”: *А вец сховал я ю [нарисовану писанку] глібоко до нукашньосци* (РК 1935, 142). 2. „одрадзиц”: *Дзе сом уж сховала окуляри?* (Ю. Пап) ◀ Од *ховац* (оп.).

сховац ше -ам ше зак. „скриц ше”: *Хто дзе може, най ше схова* (РамачРап 23). || Всл. schovac še „исте”: schoval še do jednoho kraka (Czambel). ◀ Од *ховац* (оп.).

сходзени -а -е „дослужени од ходзения (о обуі)”: *сходзени цители*.

сходзиц¹ -им *незак. непрех. 1.* „зиходзиц з дачого”: *А як требало зоз жалий сходзиц, питал корманош пенежи од ней* (Етн30 92); *Посцелі висии од кавча, та бим не могла сходзиц з посцелі* (Люб. Як.); *Шицко то було загадка Мижови, котра му не сходзела з розума* (РН 21/1929, 3). 2. (на дацо) „застановяц ше у бешеди на одредзеной теми”: *Гуторели людзе: То ище щесце, же дідо Маслей през дзецох, лем сам зос бабу ... Гоч як себе людзе думали, више ім сходзело на нещесце,*

на незavidну долю діда Маслея (КостПр 100). ◀ Од **с-ходзиц**.

сходзиц² -им зак. прех. 1. „обисц, походзиц”: *Нешика треба вецей валали сходзиц пре тракторски часци* (В. Ерл.). || Слц. schodiť: 1. „препутовац, походзиц”: *mnoho sveta schodila, schodila celé mesto*. 2. „з ходзеньом вимучиц або зніщиц”: **сходзиц ноги** „витрапиц ноги з длугим ходзеньом” (Г. Р.): *Ноги сом сходзел, а не нашол сом цо ми треба*ло (М. Рм., В. Р.); *О, знам я вас [людзох]! Копита би сом сходзел, а вам би сом не догодзел!* (КостПр 73). || Слц. schodiť si nohy; „з ходзеньом подрец, зніщиц”: ~ toráanky, raruče. ◀ Од **с-ходзиц**.

сходзиц³ -им зак. непрех. „походзиц”: *Пешо ходзел до Варадина – Нового Саду куповац гвозди. ... Там и назад сходзел за еден дзень* (ФейИр 123). ◀ Од **с-ходзиц**.

сходзиц⁴ -и незак. непрех. „випуковац и починац роснуц (о рошліни)”. Слц. vzhodiť „исте”. ◀ И наша, як и словацка форма настала од префикса вѣз- и ходзиц: **вс-ходзиц**, при чим ше початкове в- страцело.

сходзиц ше¹ -им ше незак. „зберац ше на сход”: *Почали ше ѓаздове сходзиц до вараошского дому, дзень за дньом, док не навладали да ше яраш помера* (ЕтнВ 99); *Периши дзень почалі ше сходзиц на свадзбу, други дзень пошлі ше пришагац до церкви, треци дзень було вельке вешеле* (Етн29 246).

сходзиц ше² -и ше незак. 1. „зменшовац ше по поверхносци (при райбаню и под)”: *Волняна шмата ше сходзи при райбаню* (ИГК). 2. а) „дотокац ше на составох (о черепох, цеглох и под.)”: *Зос тоту масу понагляй вимасциц попукани пец и тоти места дзе ше черепи гліняного пец*а зходза (РН 33/1937, 3); *там дзе ше сходзи небо зос жему* (РК 1933, 45). б) *Кед ше злучую два шори посадзеной рошліни зоз ширеньом, розвойом гвари ше же ше шори сходза* (МудриАл). ◀ Од **ходзиц**.

схопиц ше¹ -им ше зак. „нараз надумац и рушиц ше, пойсц”: *У априлу, достал дідо Арон писмо з Краю. Писал му його оец* *же най заняга уж гет до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходи* дому цо

скорей (КирдаЗаГ 204). || Паралели оп. под **схопиц ше²**. ◀ Од праслав. харіті, хоріті.

схопиц ше² -им ше зак. „таргнуц ше, присц гу себе, похопиц”: *Гвари Р-а, же кед ти не почнеши „здравицу” М-у, же му вона отрима „здравицу” – одвитовала „шве-кра”*. Швекор ше дакле такой схопел. Станул торжествено з похаром и гварел тото, цо ми уж у главным и скорей гварел (РН 49/1928, 2); [Людзе на острове] таманели дубови леси по горох, а не садзели други ... Но людзе ше схопели. Порозумели своєю положенє. Почали садзиц вишелїяки насади, маслину, смокву, овоци и винїци (РН 30/1934, 3, М. Мудри). || Слц. schopiť sa „присц гу себе”: s. sa у chorobu, z úľaku, z prekvarenia, укр. хопити „зграбиц”, похінний „схопни”, слц. chopiť „моцно вдериц”, чес. chopiti „исте”, поль. chopać „исте”. ◀ Од праслав. харіті, хоріті.

схопни -а -е „способни, вешти”: *хто бул схопни, могол направиц и по двацец крижи порвисла за еден дзень* (ФейИр 27). Слц. schopný „способни”. ◀ Праслав. харіті, хоріті.

схорени -а -е „страпени, змучени од хороти”: *Мойого сина часто боля зуби, аж є схорени од тих зубох, страпени є, не може єсц* (СС. Мак.); *Оец снаднул, але не бул да-яки схорени* (Пвл. Бл.); *Бачи после операції бул били, схорени* (Г. Р.); *Його ліцо [у труни] було як не його: правда же схорене, але мне випатрало як преображене* (Календар 2006, 126); *Кура цо ю пес погризол уж не така схорена як цо була* (Г. Р.). ◀ Од хори.

схориц ше -им ше зак. „похориц ше у векшей мири”: *Так ше схорела* (Зд. Фей.).

схробачиц -неєм зак. „захробачиц, постац хробачи”: *Яблука ми схробачнели и пренадлі* (В. Саб.). ◀ Од хробак.

схуднуц -нем зак. „постац худши”. Слц. schudnúť „исте”.

сцагани -а -е „вислабнути од цицаня младих (о самици)”: *Мачка не була сцагана* (В. Саб.); *Живот на улїчки охабел шліди на ей [сучковим] целу. Сцагана и блатнява, у репикох, не барз прицаговала людзох на котри наиходзела* (Мак 6/7006, 40). Оп. сцагац².

сцагац¹ -ам зак. „поцагац на громаду”: *И то ше патрело сцагац [звезц жито до брадла] на найвекиши грунок, а вец ше понагляло витлачиц (РК 1937, 138, М. Бирк.). Од цагац.*

сцагац² -ам зак. „з цицаньом спричиніц слабнуце, худнуце мацери”: *Коза нам тераз тлуста, але док ше окоци, та ю коща-та сцагаю (Г. Р.); Дал сом прашатом дакус длужей цицац, та сцагали стару (В. Саб.). || Слц. sťahat sa „витрапиц ше з роботу”: voly sa sťahali, prácou sťahaná žena. ◀ Од цагац.*

сцагац³ -ам незак. „сцискац”, у Гнатюка: *Гледало [дзивче] боднара, / цо сцагал обручи (= сцискал обручи на гордове и под.). / „Боднару, боднару, / побий ми гаргалу, / бо я радо ношим / воду зоз Дунаю (БиндКост 80). Укр. стягати и стягувати „сцаговац”, поль. ściągać „исте”. Од цагац.*

сцагнуц¹ -нем зак.: **1. а)** „цагаючи зняц, сцагнуц од горе”: *Сцагнул еден мех з пойда. б)* (судзину зоз рингли) „цагаючи преложиц, прецагнуц набок”: *Кед месо уж барз шквирчело, шерпеню ше сцагло на бок шпоргета (ХомаБл 178); Можеш уж сцагнуц юшку з ринґли, уж є уважена (Г. Р.). в)* „зняц дацо надзате на дачим”: *зоз черенками ножика [ше] тлукло по лупи [конарчка] потамаль док ше не дала крашине сцагнуц (ХомаМ 15). Од цагац.*

сцагнуц² -нем зак. **1.** „звладац”: *Пил вельо, а алкоголь сцагне человека, та доробел (М. Шов., В. Саб.); Пила ліки хтори ей не одвитовали, та ей було недобре, могли ю сцагнуц (С. Мйр., В. Саб.); Була опатриц брата паноца у Керестуре, таки є хори, не зна цо го так сцагло (Ир. Фин.); вельо врани и коня сцагну „вельо слаби и моцного звладац” (нар. присловка). 2.* „скруциц, зогнуц”: *Праву ногу ей сцагло [реома] (Ир. Фин.); Пришла до мне шицка сцагнута, слаба, а за дзешец дні док була у мне познало ше на ней як ше поправела (С. Мйр.); Сцагнути человек то таки як счупени (С. Мйр.); Ходзим ухилена, сцагло ме (Ир. Фин.). 3. прен. „стримац, ублагац дакого хто бесни, недисциплиновани и под.”: *Сцагні того твоего сина дакус (С. Мйр.); Буду мац бри-жу зоз сином, бо пие, а не сце ше пойсц лічиц,**

мушела би го його мац даяк сцагнуц (Г. Р.); Младеж од 14 рокох далей на жалосц остала препущена сама себе, бо церковна власц не мала средства, да их сцагне (КостЛибер 172, М. Мудри). 4. а) „зменшац, звесц на одредзену меру”: *Криза присиловала людзох, да курене сцагну на найменше (РН 1/1933, б). б)* ~ *шину* „сциснуц шину на колесу”: *Кед шина ходзи на колесу, та ю коваль сцагне: розпече ю да ше розшири и знова положи на колесо да ше на нїм сцишине, сцагне (В. Саб.). Од цагац.*

сцагнуц³ -нем зак. **1.** „достац, виграц на картох, лутриі”: *А цо найбаржей замамунює ивет то тото, же ше каждому видзи, кед дава на карти, же бизовно вон сцагне (РН 36/1929, 4); У Яґодини троме качмаре купели ведно лутрийску карту ... На тей карти вони троме ... сцагли 50.000 Дин. (РН 16/1937, 4). 2.* „зняц, одобрац дакому з плаци и под.”: *[Газда му] будзе дотля сцаговац од тей бидней плаци, док себе не сцагне и остатні ґрайцар зос вельким интересом (РК 1927, 88, М. Мудри). || Поль. ściągnąć „украднуц”, укр. стягнути „исте”. 3.* (дакому) „пласнуц дакого”: *Цихо будз, бо ци сцагнем! (В. Саб.). ◀ Од цагац.*

сцагнуц ше -нем ше зак. „зменшац ше по поверхносци (о платну, скори и под.)”: *Скорка на ципели и др. ше зишла або ше сцагла (М. Рм.); Папучи ей стали на жими, та ше скорка на нїх сцагла, та их тераз не може обуц (Пвл. Бл.); Схудла як деска, ліца ше ей сцагли (РК 1928, 74). ◀ Од цагац.*

сцаговац¹ -гуем незак. **1.** „цагац дацо од горе долу”: *Сцаговал по драбини мехи з пойда. 2. а)* „прицаговац на едно место, на громаду”. **б)** „зберац, грабац покошене з грабачку, „слунком”: *Микола пошол требиконїну сцаговац. в)* експр. „приношиц на едно место (дацо на свой хасен): *Докля ми будзеш сцаговац тоти стари часци од авта!?* сцагую шицко добре до своего села, цо од корисци, як пчоли до кошніци (РНКЗаря 1936, 76). 3. „вицисковац бруд зоз швиньских черевох (на забивачки)”: *Колбаишніци ше шкрабало зоз тупим крайом ножа на древеней деицички лебо ше сцаговало зоз зламаним пирком. На таки способ ше зоз чере-*

вох виганял шнур, а оставали ценки, чисти колбашиці (ДудашКс 150). ◀ Од цагац.

сцаговац² -гуєм незак. 1. „стримовац дакого у справованю”: Кед муж сцел предац порту, так сом го сцаговала (Г. Р.); Кед дзецко недобре, треба го сцаговац да ше не розбуйдоши (Пвл. Бл., Г. Р.); Родителе, баржей сцагуйце и у твардим шоре тримайце своіо дзеци (РН 13/1932, 4); Особито не треба човекови сцаговац шлебоду (РК 1926, 132). 2. „одберац, брац, зменшовац дачию суму”: Тот му жазда, котри заплаци за його драгу, будзе давац таку плацу яку сам будзе сцец и будзе дотля сцаговац од тей бидней плаци, док себе не сцагне и остатні жрайцар зос вельким интересом (РК 1927, 88, М. Мудри). 3. и безос. а) „дійствовац зменшуючо, сцагуючо”: Кед сом попухла од води, та ми око сцагує, зменшує” (Люб. Як.); Памета ше же на вецей салаших на хторих копани студні вода була така слаба же сцаговала твар, та ше мушело копац на другим месце и так дойси до добрей води (НК 1980, 66); Чловека у старосци сцагує, та ше змениша (Пвл. Бл.); Так ме цошка сцагує од прициску (Люб. Як.); Вше ю баржей сцагує, и ей бабу так сцагло „вше ше баржей похилоє, зменшує” (Ир. Фин.). б) „боляцо сцаговац, круциц”: Сцагує му ногу у клубе, колєне (Вер. Рм.). в) „виволовац чувство сцагнутосци”: [Дзеци дзекеди] єдли желєни яблучка и кайсочки од хторих им сцаговало уста (StRuth17, 40, О. Русковски). ◀ Од цагац.

сцаговац ше¹ -гуєм ше незак. 1. „цагац ше долу”. 2. „сцискац ше, зменшовац ше у маси”: Жем ше нука зос хладзєньом ... сцагує ше, ... та ше зос сцагованьом нукашньосци жеми паралелно сцагує, морици ше и скоро жеми (РН 12/1935, 2, М. Поливка). Од цагац.

сцаговац ше² -гуєм ше незак. 1. „стримовац ше од недобрих поступкох”: Ми ше длужни модліц ... оддрекац ше, сцаговац ше од розпуста, од гришних зждоох, стримовац ше и усовершовац ше у любви (РН 20/1928, 1). 2. „стримовац ше од велького трошеня”: Нет тераз [у кризи] того розкошиного ро-

сипованя, сцагую ше людзе у шицким (РН 10/191931, 3). Од цагац.

сцаговаци -а -е „хтори ма сцагуюци, сцаговаци смак”: Бобки таркох и желєни кайсочки дакус сцаговаци. Од цагац.

сцадзиц -им зак. „одцадзиц”: Сцадз во-ду и напољні кажде лїсце зос месом (РК 1931, 163). ◀ Од цадзиц.

сцац зотнем зак. „одоцац, одрубац”. ◀ Од з-цац/-цинац, праслав. *tęti/tinati*. Од то-го и зацац, уцац, прецац и др.

сцегенко с. дем. и гипок. од **сцегно**. Всл. *scehenko* „исте” (Hal).

сцегно с. „горня часц ноги”. Всл. *scehno* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *stegno*.

сцекац¹ -ам незак. *непрех*. 1. „ратовац ше зос сцеканьом, с. бежати”. 2. *Сцекац/сцекнуц* значи *напредовац зос ростом баржей, швидше як други рошліни* (МудриАл). 3. „буц на одредзеним одстояню од дачого”: [Квачки за орчики на ролї ковач кладол] на таким розстояню же би орчик од друка „сцекал” дас пейц центи (Фа 111). ◀ Од праслав. *tękati*, а то повторююца форма гу праслав. *tękti* „бежац; чечиц”.

сцекац² -ам незак. *прех*. „одстраньовац, оддальовац, скланияц”: Сцекай палец, бо це вдерим по нїм „поцагні, склонь палец”. ◀ Оп. *сцекац¹*.

сцекац ше¹ -ам ше незак. 1. „одцекац, чечиц з поверхносци дачого”: Барз помокнул, вода ше сцека з нього; Док ше з овцох и барана сцекала жимна вода, пришол жу нїм стари баран... (ЧаканБас 70) После полу-дзенку ... зос пальцями по котрих ше сцекала кача терпитка мой бачи пошол ... на пораду (НК 1978, 185). 2. „прицекац з вецей местох на єдно”: У даєдних часцох уліци дзе терен бул нїзиши вода ше сцекала и там блата було вше (ХомаМ 23). ◀ Од праслав. *tękti* „чечиц”.

сцекац ше² -ам ше незак. „одстраньовац ше, скланияц ше”: Сцекай ше, бо ми завадзаш док заметам. ◀ Од праслав. *tękati*, а то повторююца форма гу праслав. *tękti* „бежац; чечиц”.

сцекнуц -нем зак. 1. „виратовац ше зос сцеканьом, с. побєћи”: Кед була свадзба,

я думал сцекнуц з дому да сом не на свадз-
би (Етн29 VI); *Та сом збачел ту [на древе]
ёдного тацка, та сом вишол по нього же го
владим, але вон сцек* (Етн29 76). 2. „швидше
вироснуц як други рошліні” (оп. *сцекац*¹
(2). ◀ Оп. *сцекац*¹. ♦ *нашол (купел, достал*
и под.) – *ледво сцекол* „украднул”; *ягда гро-
барови спод лопати сцекол* „фізично барз
ніяк випатра” (Сф. Мак.)

сцели -а -е „хтори ма дзеку до роботи,
хтори дзечне роби”. Всл. *scely „исте”* (Hal).
◀ Од *сцей*.

сцеліц -ім *незак*. 1. „сцеліц, класц сламу
под статок”. 2. „рихтац, посцеляц посцель
за спане”: *А воні як пошлі на пойд [спац], а
вона сцелела* (ErRuth 24). || Всл. *scelic „исте*
(1–2)” (Hal). ◀ Од праслав. *stblati, steljъ*.

сцеліц ше -ім *ше незак*. „шириц ше, пре-
сцерац ше”: *Дим ше сцелі нізко понад жем*
(Евф. Пл.); *з коминох ше сцелі дим* (РН
6/1934, 1); *Молга або дим ше сцелі „шири*
ше нізко” (М. Рм.). Оп. *сцеліц*.

сцело *присл.* „з дзеку, дзечне”: *а на
квитку пчолка бродзи, / збера медзик сцело*
(ПЗ 1954). ◀ Од *сцей*.

сцелосц *ж.* „дзека (до роботи и др.), с.
воля”: [Кед човек] *не бори ше проци хоро-
ти души зос шицку сцелосцу и силу, тот
легко постане злодій* (РН 3/31, 4); [РНПД]
указало свою сцелосц и дзеку, да нашо Руски
Новини подзвигне, *же би цо лепше могли по-
служиц рускому народу* (РН 3/1928, 2); *мож
вельо зробиц кед ест сцелосци* (РН 5/1936,
2). || Всл. *scelosc „исте”* (Hal). ◀ Од *сцей*.

[**сцем-несцем**] *непрем. бот.* „Carpella
bursa-pastoris (L.) Medik”. ◀ Локални калк
зоз серб. *хоћу-нећу*. Хаснуе ше ище назва
угорова трава (Тимко 46).

сцена *ж.* „мур”, у Гнатыюка и у памета-
ню найстарших: *Ту гат жу пецу полегае. Я
легнем жу сцене, а ти, Петре, легні на край*
(Етн30 33); *Вибивай, мамочко, зоз сцени*
*кліночки / дзе Юлка вишала желени веноч-
ки* (Вес 27). || Укр. *стіна „исте”*, поль. *ściana*
„исте”. ◀ Праслав. *stěna*. Од того и сербске
стена и нашо кніжково *стіна*. У сучасней
бешеди *сцена* поциснута од германизма *мур*
(оп.).

сценкнуд -нем *зак.* „сценшац ше, по-
стац ценши”: *Тому цо грае пальци сценкли*
(Люб. Як.). || Слц. *stenknúť „постац ценши;
схуднуц”,* всл. *scenknuc „исте”* (Hal). ◀ Од
ценки.

сценшац -ам *зак.* „зробиц ценшим”.

сценшац ше -ам *ше зак.* „постац цен-
ши”: *кед ше ходзело по пойдзе, ... жем [ше]
на пойдзе сценишала, ... мушело ше го омас-
циц з блатом* (ПапОл 17).

сцеранка *ж. кух.* „файта тарганого цес-
та до юшки: таргоня и под.”: *Варела сце-
ранку, загусла ей, та ю розридовали* (Пвл.
Бл.); *Идзе ми муж з поля, идзем я сцера-
нки завариц* (Пвл. Бл.); „*Ей, пошол би я до
вас, кед у вас кури ёравча.*” / „*Дай ти куром
сцеранки, най шедая на банти!*” (Бинд-
Кост 120) || Слц. *stieranka „таргане цесто,
таргоня (těstove drobení) до юшки лебо до
млека, лебо юшка з тарганим цестом зоз
сиром”* (Kalal); всл. *stiranka, sciranka „исте”*:
navar kurom stiranki něch si šednu na panti
(Czambel), укр. *диял. стиранка „цесто до
юшки и под.”* ◀ Од *трец*, праслав. *terti, tьrъq*.

сцерац -ам *незак*. 1. „уцерац”: *Гварим
му я: сцерай замну док я умивам судзину*
(РНКЗаря 1941, 60). 2. „з гуму за сцеране
одстраньовац написане”. || Слц. *stierať pot z
čela, stierať slzy*. ◀ Праслав. *terti, tьrъq*.

сцерац ше -ам *ше незак*. „уцерац ше;
уцерац слизи”: *А кед я одходзел до тей Аме-
рики / Каждє долу патри, а так ше сце-
раю, / на мне жалосного смутне попатраю*
(= уцераю слизи) (БиндКост 26). Од *сцерац*.

сцерень -рні *ж.* „сцернянка”: *Кукури-
цу садзели до сцерні житней и овшаней (а
сцерень не угорели)* (БирК1936, 136); *Жи-
то [нашо стари] шали до одпочинутих же-
мох, найбаржей ше чували од тей хоби да
не пошею до овшишка або до житніска, ед-
ним словом, чували жито од каждой сцер-
ні* (М. Биркаш, РН 43/1937, 3). || Всл. *scireň*
и *scerňisko „исте”* (Czambel), поль. *ścierń* и
ściernisko „исте”. ◀ Од праслав. *tьrъnъ „це-
рень”*.

сцерне *с. збир.* „сцерень”: *Сцерне треба
поугориц чим жито покошима и поскладае
и то цо плітисе, то лепше* (РН 9/27, 1); *Уго-
рима сцерне 6–10 цм. глібоко, за шаце окре-*

ме 12–15 цм. глібоко (РН 57/1926, 7, Б.); *ше ми видзи, же зме годни тадзи по тим сцерню пойсц по бежель ... Пправе коч на сцерне, а зос двора ... нараз скричи за кочом єден: Стой!*" (РН 101/1926, 3). ◀ Оп. сцерень.

сцерніско с. оп. сцерень: У нашим на-роду *ше досц пользує шаци на сцерньиска* (РНКЗаря 1941, 137). Всл. scerńisko, поль. ściernisko. ◀ Оп. сцерень.

сцернянка ж. „польо на хторим скошене зарно и под. (жито, овес, конопа и др.), сцерень”: *а стари людзе им гварели, же то барз чкодліва конопова сцернянка за жито кед ше на єшенє пошеє до ней, же жито ви-гори* (БиРК1938, 132). ◀ Оп. сцерень.

сцерньови -а -о/-е: сцерньова брана оп. церньова брана.

сцерпежліви -а -е „сцерпезліви”, у старших авторох: *Та гоч их [моїх родичох] не можеш любіц як я, а ти же биш була голем сцерпежліва, циха, добра и послушна.* || Всл. serpeżliwy „исте” (Szambel). ◀ Од церпиц.

сцерпежлівосц ж. „сцерпезлівосц”, у старших авторох: *Жена сце буц цалком шлебодна [у малженству]. Яка сцерпежлівосц, яки послух? Яка верносц мужови?* (РН 46/1935, 2, Д. Б.)

сцерпезліви -а -е „хтори ма у себе сцерпезлівосци”: *Не сцем же би з тобу до нашо-го дому пришла звада и пекло. ... Така жена не будзе ані свойому мужови послушна, ані верна а ані сцерпезліва* (РН 45/1935, 2). ◀ Од церпиц, праслав. тьрпѣти. Синоними церпезліви (оп.) и сцерпежліви (оп.).

сцерпене с. „сцерпеносц”: *ані сушед не з тих цо не ма сцерпеня дойсц до прав-ди* (КовМихНО 203). || Всл. scerpene „исте”: mac dakus scerpeña (Hal)

сцерпени -а -е оп. сцерпезліви.

сцерпиц ше -им ше зак. „мац сцерпеносци, с. стрпети се”: *Причекаме, сцерпиме ше, будзе то шицко добре и шицко на добре видзе* (КовМихГК 129). ◀ Од церпиц.

сцец -ем незак. и зак. 1. „жадац”: *Мам дзеци, на салашу бивам, до школи рускей не можу ходзиц, я сцем да и мойо дзеци не забуду свою руску бешеду и просвиту. На то сцем и мушим жертвовац* (РК 1927, 102, Дю.

Биндас); *Поедини нашо жаздове нагло ше обогациц сцели* (РК 1927, 102). У сучасним литературним языку з тим значеньом фреквентнейше дієслово жадац: *Мамки муша одвитовац тому яку ше рибу жада лапац* (РС 21/1983, 11). **2.** „мац намиру”: *Розпона-гляла ше дому; сцела найсц Тома и повесц му* (ТвенМ 151). **3.** „любиц (дзивку)”: *Питала ше матка цери чи сце чипкара* (Етн9 ч. 103); *Вон ю барз сцел (= барз ю любел).* • **сцещи таке?!** „задумайце як незвичайно (недобре и под.) зна поробиц, поступиц, яке ше зна случич и под.” (Ир. Фин.): *Спаднал, а гевтот мажарец коваль пошпоцел ше на чижмара и – чи сцеще таке – ляпнул и вон* (КовМихЦВ 149); *а раз сом на со-бранию дал предлог и шицки були за нїм, и сцеще таке, духовни стол го понїцел* (Заря 5/1937, 8); **не сцем але дайце** так гвари тот цо го понукаю з єдзеньом, пицом и под., а вон би не рад одбиц” (В. Саб.). ◀ Од праслав. хотѣти, хътѣти.

сцец ше¹ -ем ше незак. „любиц ше, жадац ше побрац (о двоїх младих)”: *„Кед ше сцеще, цо єст вец злого?” „Сцеще ми ше, лем не нашим дзека”* (РН 8/1936, 2). ◀ Од сцец.

сцец ше² сце ше безос., часто з негацию не: **1.** „(не) мац дзеки, сцелосци”: *На то ше зашмєяли тоти богати дзивки и невєсти: Ми зато робиме, бо зме вредни, бо ше нам сце робиц* (ЕтнV 105). **2.** „(не) чувство-вац жадање за одредзену дію або стан”: *не мам мира ані кед єм, не сце ше ми ані спац*” (Етн29 105); *Але, дзецом ше неолдуга сце-ло спац и така мац мушела вчас исц дому* (ФейИр 15). || Всл. sces še: robic še jim nesce (Lacko 16). ◀ Од сцец. ♦ **аж ше ми сце пла-кац** „барз сом розчаровани”: *Кукурица зароснута, аж ше ми сце плакац* (Лев. Ск.).

сцигнуц -гнем зак. 1. „здогонїц”. **2.** „присц на одреджене место”: *Вечар сцигли до валалу.* **3.** „знайсц дакого, трафиц ше дако-му (звич. о дачим недобрим)”: *да нам олех-чаєце тото чежке нещєсєце, котре нас сцигло* (РН75/1926, 4); *Не може подношиц нещєсєце, цо го сцигло* (РН 8/1931, 4); *Тєраз на жаль мушимє явиц ище вельо и вельо смутнейшу напасц котра сцигла наш валал* (РН 3/1934, 4). **4.** „вироснуц за хаснованє; узрец”: *Уж и*

цибуля сцигне; [Ешенська шалата] у октобру и новембру уж сцигње (РНКЗаря 1939, 134). ◀ Праслав. stigti, stigq.

сциговац -гуєм незак. *жу сцигнуц.*

сциганіц -ім зак. „повесц неправду, спревесц”. ◀ Од *циганіц*.

сцимбориц ше -им ше зак. „постац з даким цимбора, компаньон; почац спраговац коні у роботі на полю”: Янко Кирда и Михал Гудак ше тиж нашили ведно на Кирдовой жеми и робели ведно. Почувствовали же ше и ім треба сцимбориц (Жирош V 266). ◀ Од *цимбора*.

сцинац -ам незак. „одрубовац”: З мотику сцинал траву (КовМихГриц 169). || Всл. hlavi nam stīnaijú (Štolc 452). ◀ Оп. *сцац*.

сцискане с. „гужва, дрилянє”: Ту, на капури, ... таке було сцискане, же не могли з руку рушиц (ПЗ 1/1957, 11); [Публика] давала досц приємну слику. Не було ніякей лярми, сцисканя, дриляня (РН 9/1929, 2, М. В.).

сцискац -ам незак. 1. „обнімац з моцним сциснуцом”: Сцискал ранету руку же би застановел крев. 2. „моцно зацаговац при пакованю, вязаню”. 2. „цадзиц (олей)”: Кед пойдзе до олеярні збивац олей зоз чуткох, насцискалі осем литри (Етн30 308). 3. прен.: ~ **пенєжи** „не дац потрошиц, чувац пенєжи”: З тима пенєжми могла стара легко жиц, але ... пенєж сцискала (РН 24/1936, 4). Тото треце значенє може буц и од сербского *стезати паре*. ◀ Праслав. tisk-ati.

сцискаци -а -е: ~ **жима** „тварда жима”.

сцискац ше¹ -ам ше 1. „зацаговац на себе ремень, шмату”. 2. „жиц у цесносци”: бо да зме то [хижу] не мали та бизме ше сцискали. То кед пришили дзеци цесне було (Рускині 188). ◀ Праслав. tisk-ati.

сцискац ше² -ам ше незак. „огранічиц своєю трошки, шпоровно жиц”: Сам бул хубовни и добре ше мушел сцискац, да може вижиц (РН 27/1933, 2); [Англия гледа] да ше и у видаткох Союзу [народох] заведе шпорованє, кед и держави, котри го отримую, сами дома сцискаю ше и зніжую плаци своїм урядником (РН 23/1932, 1); Але пре драготню людзе ше сцискаю, меней троша (РН 47/1936, 1). ◀ Можліве од серб. *стискати се / стиснути се* „ограничити своє трош-

кове, постати штедљив”. За тото значенє не зазначели зме карпатски паралели.

сциснуц -ишнем зак. (*жу сцискац*) 1. „обняц з моцним сциснуцом”. 2. *безос*. „не допушиц киснуце цеста при печеню”: Патрело ше да пец не будзе барз горуци, бо би торту сцисло (ХомаБл 190). 3. и *безос*. „постац барз жимно”: „Тварда тота жима. Уж два мешац сцисло”, роздумовала баба далєй. „Гваря людзе же и Дунай змарзнул” (СабодРцар 23). ◀ Праслав. tisk-nqti.

сциснуц ше¹ -ишнем ше зак. 1. „зацагнуц коло себе ремень, шмату и под.” 2. „не викиснуц при печеню, остац збити (о цесту)”: Ёй станарка положила пєчиц до барз горуцей рєлни, та ше єй цєсто сцисло (С. Мйр.). ◀ Праслав. tisk-nqti.

сциснуц ше² -ишнем ше зак. „шпоровнейше жиц, менєй трошиц”: Кед му [майстрови] идзе лепше, допуци себе и лепши живот. Кед му идзе горше, сцишине ше (РН 29/1928, 1). ◀ Можліве од серб. *стиснути се „исте”* (не маме зазначени карпатски паралели).

сциха присл. 1. „поцихи”: „Сциха сом отверал, сциха сом заверал, / при моєй милєнкей збадац ме мушєли!” (Етн9 ч. 369); а *вєцкаль* кед баба зашипи твардо, будзе храпиц, а ти станєш, пойдзєш жу тєй клїтки, та ю здєймєш, алє сциха, же би баба не осєтєла (Етн29 216). Всл. scīcha „исте” (Hal). 2. „помали, меркуюци”: Я ше сциха зогнем же бим не повредзєла оперованє око (Пвл. Бл.). 3. „на цихим огню (вариц)”: Треба сциха вариц резанки до юшки (Ир. Фин.). ◀ Од *цихо, цихи*.

сцишиц -им зак. „умириц”: Скочєли адвокати [у суду] и сцишили ю, бо лєм цо не старєла тужитєльки хусточку з глави (РН78/1926, 3, М. В.). || Всл. scīšic „зробиц цихшим” (Hal). Од *цихи*.

счарнєти -а -є „почарнєти”: Я однєсла на пияц до Бєоґраду морчє мєсо з печачом ветеринара [же є исправнє], а єдна жєсподя ше на мнє управєла же мєсо недобрє, счарнєтє (Люб. Як.). Од *чарни*.

счарніц -нєєм и -ім зак. „постац чарни, почарніц”: Шицка лоза счарнєла (РН); Кед

скошена бетеліна желена змокне, та ей не начкодзи диждж, але кед змокне уж суха, та счарні (Мик. Ск.). ◀ Од чарни.

счековац ше -куєм ше незак. „чекац еден другого, єдни других”: Кед ше колона по длугом счекованю и доволованю як-так оформела, у ней не було Грица (КовМихГриц 13). Од чекац.

счервеніц -неєм и -ім зак. „почервеніц”: Язык ми бул счервенети (С. Мйр.); Яй, як ми вичитал, аж шицок счервенел, як тузок (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.).

счерепчац -чим зак. „зачерепчац; розбиц ше з черепчаньом”: А мой Митро як ше круцел ... лєм раз счерепча таньери (РНКЗаря 1941, 60). ◀ Од оном. черепчац.

счеркнуц -нем зак. „зачерчац”: На конец дильова [коч] счеркнул еше раз, кед круцел, бо потрафел на камень (РН 101/1926, 2). ◀ Од оном. черкац.

счерковац -куєм незак. „черкац з погариками при пицц”: добре би було да и ми з німа счеркуєме (Дю. Сак.). ◀ Од черкац.

счерпац -ам зак. „одчерпац зверху”: Кед юшка зоварла, счерпала ше пена и юшка ше далей варела на цихим огню (ДудашКс 147); Кед ше мидло 2 години так варело, вец го счерпаме до ладички хтору зме обложели зоз мокрим партком (НКух 126). Счерпала пену зверху парадичанки. ◀ Од черпац.

счерповац -пуєм незак. „одчерповац зверху”: Кед шкварки [у котле] почервенели, масц ше счерповала до ванічки, а шкварки ше могли хасновац за єдзене (ДудашКс 150). ◀ Од черпац.

счесац -ешем зак. „одстраніц з чесаньом”.

счесовац -суєм незак. „одстраньовац з чесаньом”: Жени ше [давно] чесали лєм раз у тиждню, а кжде рано лєм счесовали жуби жу стредку глави и положили на ню хусточку (Д. Колесар).

счечиц ше -чем ше зак. „счечиц на нїзше место”: Вода ше счекла [з брегох] до долінох (РК 1940, 117). Од чечиц.

счисциско с. анат. „посцелка хтору сама мица вируцує по породу”: Счисциско то посцелка кед ше коза, крава счисци (Лев. Ск.); Счисциско то плоднік цо у нїм целє и

др. лежи (С. Мйр.); Кед швиня не сце прашие од другой швині, треба го оваляц у ей счисциску, плодніку, та кед осети свой нах, та го присце (В. Саб.). || Всл. čiscisko и ščiscisko „исте”: ро oceleňu vidze z kravi čiscisko (Buffa 47). ◀ Од счисциц ше (оп.). ♦ цага ше (вльче ше) як ~ „подли є, помали ходзи и роби” (В. Саб.).

счисциц -им зак. 1. „очисциц, тє. позберац урожай з поля”: Кед за летом придзе єшень, / плоди жеми ми збераме ... / Счисциц поля понагляме (Загр. 3/1991, 13, Мел. Пвл.). 2. „вицагнуц з крави счисциско по оцелєню”: Крава у матерніци ма ружи, кед ше ю по оцелєню счисци, можу ше при счисцованю отаргац ружи; кед ше вецей раз ружи так отаргаю, крава не будзе вецей целна (В. Саб.).

счисциц ше -им ше зак. 1. „вируциц зоз себе посцелку, счисциско после породу (о крави, кози и под.)”: Швиня ше по прашеню добре счисцела (Йвг. Бл.); Кобула ше муши счисциц такой по жребєню, бо кед ше такой не счисци, та може угинуц. Наша ше такой не счисцела, а ветеринара сом не могол найси. А кед уж пришо, та ше вадзел же чом зме скорей не волали. Яке було прикре (В. Ерд. и Н. Ерд.); Перше млеко ше давало и крави при целєню, та достала сили при целєню и легчейше ше счисцела по целєню (В. Саб.). 2. експр. „счекнуц (покрадзме, цо скорей)”: Завинели, та ше счисцели з держави (Ир. Фин.); Знало ше: ту приходза лєм даскельо файти роботного швета. Таки цо сцу нашивидко замасциц очи, загнесиц и заплесц дацо цо познейше будземе мешацями розплетац на ранихих и вечарших схадзкох и – счисциц ше. Таки цо любя руководзиц, а индзей не маю зоз ким (РК 1982, 153). ◀ Од чисти.

счуліц ше -ім ше зак. „уцагнуц главу мєдзи плеца (у страху од вдерєня и под.)”: Всл. ščulic se „исте” (Hal), ščulic še „исте” (Bartko 206). ◀ Оп. чуліц ше.

счупиц ше -им ше зак. „завжац зогнуте, скручене положєне цела (од жими, страху и под.)”: Гладна врана ше шупєла на конаре... (ЧаканБас 50). || Слц. sčupit sa „исте”: sčupenė deti. ◀ Од чупиц ше (оп.).

счурийовац ше -юєм ше незак. „чуриц нанїжей, до судзини и под.”: *Не фарб на густо, бо ше фарба счурює* (Г. Р.); *Викопал сом долінку, та ше вода з баркох счурийовала до ней* (В. Саб.). ◀ Од чуриц.

счуриц ше -им ше зак. „счуриц нїжей, до судзини и под.”: *Кед [галушочки] були уварени, усипало ше их до дзиравей варехи же би ше счурела вода* (ДудашКс 147); *Под шию [кури] ше подложи танєр же би ше счурела крєв* (ХомаБл 172). ◀ Од чуриц.

счухац -ам зак. 1. „одстранїц чухаюци, очухац”: *слова кус щухани та не знам цо пише* (РЗаря 12/1936, 7). 2. „висцєрац”: *Не дай счухац знєтє на магнєтофон* (В. Саб.). ◀ Од чухац.

счухац ше -ам ше зак. 1. „висцєрац ше (о дачим написаним, знєтим на магнєтофон и под.)”. 2. „потрошиц ше з чуханьом”: *Кед сом почала райбац, та цали дзєнь ... Бо то на рукох райбац. И руки ше счухали и нохци, руки розкисли* (Рускинї 190); *Сам конец ваги на котрим була утвєрдзєна квака ковач ицє оковал зоз плєхом же би ше не так швидко счухал* (Фа 89). || Всл. sčuchas še: koňec hušeho pírka še nahle sčuchal (Czambel). 3. прєн. „сцєкнуц, мигнуц”: *Счухал ше да не ноши мєхи* (В. Саб.); *Счухали ше да не робя* (Зд. Фей.). || Од чухац.

счуховац -хуєм незак. „сцєрац (дацо на писанє и под.)”.

счуховац ше -хуєм ше незак. 1. „сцєрац ше”. 2. „трошиц ше з чуханьом”: *тоти око-ви источасно и зачували древо ваги од счу-хованя* (Фа 87).

Сята Тройца рел. „Прєсвятє Тройца”. Поль. Trójca „истє”, слц. svätá Trojica „истє”. || Од трой-о. Лит. Свята Тройца.

Сяте писанїє (писанє) „святї текст; Святе писмо”: *Сяте писанє то кажди сяти, цєрковни текст* (Вер. Рм.); *Учул ти од архангєла Михаїла из його сятаго писаня ...*

же будзе з тих пруткох Исуса Христа сяти хрєст (Етн. 20, 18); *Алє тоти три прутки уж прєчитани у сятим янгєльским писаню же з тих пруткох будзе єдєн Исуса Христа сяти крєст* (Етн30 17); *Спрєведєцє ше ви, безвирици, цо не познацє ані силу божу, ані святє писанїє* (РН 4/1930, 4, М. Мудри). || У угроруским: *вѣ святомѣ писанїю* (Неділя 2/1902, 28); рсї. священное писание „Святе писмо”. Лит. форма Святе писанє.

сяти -а -є рел. „тот цо ма божєствену благодать”. || Общєславянскє. Праслав. světъ. ♦ **правиц ше** ~ „правиц ше барз добри, невини и под.”, слц. robiť sa svätým „истє”; **сцє буц святїши од паноца** „сцє буц лєпши од найлєпшого”. Лит. форма святї.

Сяти Боже цєркв. „початни слова молитви”. ♦ **познац дакого як сяти божє** „барз добре познац дакого”. Лит. Святї Боже.

Сяти вєчєр х. „Вилїя”: *На Святї вєчєр людзє не забували ані свой статок. Газда, найчастєйше вєдно зоз жаздиню, одходзєл на двор, до хлїва и благословєл цалє жаздовство и животинї* (ЧапкоЛю). Лит. Святї вєчєр.

сятиня ж. „дацо святє або цєрковнє”: *Каждє писмо цогод достали, як даяку святиню одкладала* (РНКЗаря 1937, 80); *Не саниуй дац пєнєжи за столєк у цєркви, волїи дац на сятиню як на дацо иншє* (Пвл. Бл.). Лит. святиня.

сятитєль х. цєркв. „святї чловєк”: *Гибай ту до цєркви, я мам ту єдного сятитєля, пришагнї ше прєд нїм* (Етн30 130). Лит. святитєль.

сятки мн. „швєта”: *Єдзмє, жєно, и пиймє, кєд би нам бог помогол иншак прєпровєдзиц тоти нашє сятки як цо гєвтого року* (Етн30 299). || Укр. святки „час од Крачуна по Трокралї”. Лит. святки.

сщєнїк х. „сщєнїк, паноцєц”. Лит. сщєнїк.

Т

т, та, то, мн. ти зам. „тот, тота, того, мн. тоти“, лем у Гнатьюка и народних писньох. Форма х. р. **т** „тот“ не зазначена. Од формох с. р. **то** и мн. **ти** зачувани лем номинатив и акузатив, а од форми ж. р. и інструментал; форми других припадкох при ніх исти як и од формох *тота, того, мн. тоти* (Г., Д., Л. *тей*; Г. *того*, Д. *тому*, И. з *тим*, Л. о *тим*; Г. *тих*, Д. *тим*, И. з *тима*, Л. о *тих*). **а)** ж. р. **та** „тота“: *А та моя мила, то неверне щесце* (Етн9 ч. 122); *Панове, панове, пан Бог вас побие / за ту младу челядз цо у войне гине* (Етн9 ч. 291); *Седем рочки я вас служел, але ніч сом вам не вжал, / лем ту єдну груду сира и з тоту сом з пойда спад* (БиндКост 116); *Вецка видавач влапи за руку молодого и так вон ше пита молодому чи вон з добрей дзеки бере ту дзивку, чи є не наганяни лебо силовани* (Вес 5); *Лебо [сцеш] з ту паліцу цо є под лавицу!* (Етн9 ч. 347). **б)** с. р. **то** „того“: *Паметай, дзивчино, на то єдно слово / цо сом ци поведзел кед зме булі двою* (Етн9 ч. 154); *Очи, очи, чарни очи, / не спалі сце дзевец ноци! / Еци дзевец не будзеце / док то дзивче не звездзеце* (Етн9 ч. 202); *Пошол би я до вас, кед би я имел, / кед би сце ми дали, цо би я сцел. / Штири волки в ярме, / и то дзивче шварне, / цо ма очи чарни, / то би я сцел* (БиндКост 59). **в)** мн. **ти** „тоти“: *Ти коцурски штири дзвони / так нам країне дзвонели* (БиндКост 17); *Не забувай, моя мила, на ти млади літа, / док нам була наша любосц у серденькох скрита* (БиндКост 48); *Би ми не ти госци, / поламал бим ци косци!* (Етн9 ч. 420); *Як иду, так иду през ти цемни леси* (Етн9 ч. 31).

та¹ злуч. **1.** составни: **а)** *Легнул под дуб, та спал* (Етн29 47); *Газдиня му гвари: „Лем*

ти идз на польо та ор, я поношим [древо] и сама.“ (Етн29 168); *Янчи вжал роцок и прущик, та идзе дому* (Етн29 23); *Вона вжала заячка, та идзе дому зоз нїм радошнє* (Етн29 7). || Всл. та „исте“: *i jak prišla gu ňej baba, ta hutori* (Czambel). **б)** опрез предиката кед за субектом стої апозиция або уложене виречене: *Пойдзе жена зоз дзецим по тей кукурици, тоту желену кукурицу цо напретарговали, та дзеци збераю зоз свою мацеру* (ЕтнV 102). **2.** пошлїдкови: *Вдерел ногу, та го болі*. **3.** з причиновим значеньом („прето“): *Знаце цо, дзеци мойо – оец им гуторел – женіц би ше вам, а ту нет з чо-го свадзбу правиц, бо зме худобни, та идзеце служиц, наслужце себе пенєжи, можеце ше оженіц (= прето идзеце служиц)* (Етн29 19). **4.** у допусних виреченьох на початку головного виреченя („заш лем“): *бо гоч не буду тот оец и мац лем раз на дзень кус хлеба еси, та иматки тим дзивком остараю, але ниря гоч би лем з курох назберац сцела, та не може кед ей жадну тримац не даю* (ЕтнV 101). **5.** у роздзельних виреченьох, повторени та ... та „раз ... раз: *А я нашу єдну кобулу више крила. Та до плевніка, та до загради* (Рускинї 50). *Мария-Мафта, то була його мацери шестра, та го заволала на вечеру и його ученикох* (Етн30 66); *Пошедали за стол, та полуднюю. Але тамтот кум ябанец та гвари: „Я не знам, куме, як треба дому пойсц“* (Етн30 302);

та² слов. **1.** на початку виреченя-питаня и виреченя-одвиту (серб. на): *Вона [баба] гутори: „Дайбоже и тебе. Дзе ше ти, гвари, вжал, Янчи?“ „Та ишлі зме на лови, та нас ноц влапела. Та чи бисце нас на ноц не приялі?“* (Етн29 226); *Пита ше му мац и*

браща: Та уж готова жалія? (Етн29 2); Вона вжала заячка, та идзе дому зов нїм радошнє. Пойдзе дому, цар ше єй пита: „Та принесла ши?“ „Та принесла.“ (Етн29 7); Раз намири на єдну хижку, там єдна стара баба шедзи под облаком: „Та дзе пойдзеш, сину?“ (Етн29 19); Кед баба стане, а вон роби. ... „Та уж ши станул, сину?“ „Та уж, стара мац.“ „Так и треба.“ (Етн29 20); Раз придзе єден жу ньому у желеней бунди: „Цо ти робиши, чловеце?“ „Та сцел бим тот статок нагнац до роцка, а не можем. ...“ (Етн29 23) 2. а) за виражованє процивного думаня (серб. ама): Цар жени себе гутори, царици: „Ти, жено, не од того [чловека] купела заячка.“ „Та од того, ша озда го познам.“ (Етн29 7) б) за виражованє гнїву, незадовольства и под. (серб. та, ама): „Та уж не бреш тельо, бо ци нос розби-єм.“ / Єй чорт не да мира, вона ме више штуха (БиндКост 115); ти битанџо битанска! Та цо ши тому веприкови наробел, ти бетяру нїнач валушни (РН 46/1928, 4); Та чом ши нам, жено, не принесла фришитик?“ Вадзи ше на ню (Етн30 284). 3. у опитних виреченьох (“озда”): Янчи вжал роцок и прущик, та идзе дому, та себе дума: „Го, та чи я не могол так вдериц зов тим прущиком з грубшим концом по роцку? ...“ (Етн29 23); 3 тим ше обраци [мац], та идзе нука. Хтошка за ню кричи: „Мамо, та ту ме охабице?“ Мац стане, та ше огляда, не видзи нїгде нїкого. Заши ше руши нука. Хтошка заши кричи: „Мамо, та ту ме охабице?“ (Етн29 155) 4. зов значеньом „задумайце себе, чи бисце верели“: Ходзи геваль-тамаль по гумнє. Дахто би думал же богзна цо роби, а вон та гледа ключку да вицагне крачун зов слами (РН 1/1928, 2, М. Ков.); А тоти баби та ше ганьбя свойо мєно подписац (РН 36/1937, 4, М. Ковач); а родзину мал у Америки, та му ... пенєжи послала. А вон цо, та з пайташами шицко попил (КовМихКап 61). 5. зов значеньом „праве, акурат, баш“: А вона пошла сцїха жу ньому, вибила му обидва [персценї з руки]. „Видзиши, гварел ши же не маш. А ти та маш!“ (Етн29 87). 6. наглашує дацо цо преходзи гранїцу, меру (“аж”): прииол тот час же жаздове достали право же можу яраш померац, та и вжац (ЕтнV

99). 7. на концу виречєня зов значеньом „так ше случує и ту нїч не мож вимєнїц“: По войни не сцел войсц до задруґи, таке тварде, та (Пвл. Бл.); „Ша знаце, чловеце, же сом не могла! [питац ше паноцови за черкотки] Ганьбела сом ше та! ...“ (КостПр 61); [Син] за парастску роботу є не, а главу ма добру, та! (КовМихНО 199) 8. з помощнюющим значеньом у злученьох не та не, нет та нет, сце та сце и под.: Знаце же сом уж цалу хижку превращел, а їх [грабелкох] нет та нет (РН 14/1929, 2, М. Ковач); уж и слунко заходзело, а жени нет та нет (РН 12/1933, 3). 9. обраца увагу на дальши змїст бешеди („раз; нараз”): Марія-Мафта, то була його мацери шєстра, та го заволала на вечеру и його ученикох (= раз го заволала) (Етн30 66); Пошедали за стол, та полуднюю. Але тамтот кум ябанєц та гвари: „Я не знам, куме, як треба дому пойсц“ (Етн30 302).

табакови -а -о „доганово-червени“. || Всл. tabakovi „исте“: tabakova chustka (Buffa 283), слц. tabak „доган“, tabakový „доганов“: tabakový dym, tabakové listy, tabakové polia. ◀ Од нем. Tabak, а то од шпан. tabaco.

табла ж. 1. „школска табла“. 2. „горня ровна поверхнось стола“: Стол мал ножки, столїни, на верху таблу (ПапОл 35). 3. „табла (деска) за гнєченє цєста“: [Резанки ше] резало з ножом, на дрєвєней таблї (ХомаБл 175). 4. „фирма над дзверми“: Видзел вон на цимеру же вїложено подпїс на таблї дзе ше предава вино (Етн30 36); Дал вїложїц на таблу вонка на шор же вон забїл сєдем жвїри нараз з єдну руку (Етн29 147). 5. „фалат жеми, польо“: Кед векушу таблу ореме – тєди з єдним плугом розорюєме а з другим заорюєме. Тєди нам будзе ровна оранїна (РН 57/1926, 7, Б.); Поедини таблї жїта начкодзєни од мишох (РС од 15. 06. 1949, 3). Тото значєнє вїроятно зов сербского. 6. „часц плуга на хтору прикрученє желєзко, кормань-дєска“: Часци плуга: градзєль, табла, желєзко. || Слц. tabla 1. „школска табла“. 2. „табла, дєска за гнєченє цєста“. ◀ Од мад. tábla.

табличка ж. 1. „мала плоча по хторей школярє основней школи писали (служєла мєсто папєра одн. тєки“: Я уж мала буквар

и таблїчку, на таблїчки зоз крейду ше писало и з клайбасом таблїчковим. З тим цо вецка ше посцєрало зоз шпунджію (Рускинї 38). Всл. *tablička* „исте“ (Hal), серб. *таблица* „исте“. 2. „часц дзєцинских панталонкох хтора закривала перши“: *Хланчикове ... ношили панталонки по горе ... на предку була таблїчка* [вони ше з гамовами прейг плеца капчали на задку] (Варґа/Лю). 3. „вишивана предня часц на женскей блузни“: *Блузни 50-тих рокох на предку були вишивани по нїткох, з таблїчку на штрєдку, понайвєцей то були українски вишивки* (Варґа/Лю).

таблїчков -а -о „хтори ше одноши на таблїчку“: ~ *клайбас* „клайбас зоз хторим школяре у школи писали по специялней таблїчки (оп. *таблїчка* (1)) (НЗ 2/1937, 18)..

табор х. „лагер (воєни и под.), с. логор“: *Шеднем на конїчка, пойдзем до табора, / по таборе ходзим, шветлу шаблю ношим* (Етн9 ч. 283); *Шедай, мила, на коня, / та пойдземе до табора. / При табору єст студнїчка, / напой, мила, мне конїчка! ... Идз ти дому, мила моя, / бо ши за мну присц не годна, / бо я мушим цара служиц* (Етн9 ч. 302); *И так ци гуторим же я перши мушим пойсц до турского табору, ... дзе турски цар ма розложено свой шатор и мам го нешка лебо наютре розпарац ... Ишли вони троме до турского табору, а Турок залєгнул барз вельке польо Косово* (Етн30 154); *ми по ляду пришли на остров по мену „Попов“, дзе зме за 7 днї пребули у табор(е). ((...)) Зос табору гонєли нас до морскей пристанї накладац на ладї ... муку, месо, кромплї, репу и инше* (РН 2/1931, 2). ◀ Слово *табор* ше розширело зоз Ческей по цалєй Европи под час гуситских войнох (1420–1434). Гусити своєю утвердзени лаґри волали *tabor* по назви южночєского варошу *Tabor*, а назва варошу походзи од назви библійскей гори *Tabor*. Слово ше з чєского розширело до немецкого и мадярского, а з тих и до других языкох. || Слц. *tábor* „исте“, поль. *tabor* „исте“, укр. *табор* „исте“, мад. *tábor* „исте“.

тадзи присл. „у тим напрямє, на тоту страну“: *Уж тєраз не пойдзєш з овцями анї тадзи анї тадзи, алє пойдзєш тадзи на тоту страну* (Етн29 56); *Там ше* [шєстри]

розишли ... шицки три, єдна пошла тадзи, друга пошла тадзи, трєца пошла тамаль (Етн29 83). || Всл. *tadzi* и *tadzik* „исте“ (Buffa 283). ◀ Од праслав. *tqdy*.

тадзик присл. „тадзи“, у бєшєди старших: *Гибай тадзик по дражки* (Етн29 49; В. Ерд.).

таємни -а -є „тайни“. Всл. *tajemny* и *tajny* „исте“ (Hal), слц. *tajný* и *tajemný* „исте“, поль. *tajny* и *tajemny* „исте“. ◀ Оп. *тайна*.

таємно и **таємне** присл. „тайно“. Всл. *tajemne* „исте“ (Hal).

таїнство с. *цєркв.* „часц молитви у ружанцовим венцу хтору ше модлї єдна з членох венца (кажда ше модлєла єдно таїнство)“: [Началнїца] *кажди вєчар модлєла и начало „початок“, цо други члєни венца не обовязни. Вони маю вимодлїц лєм своєю таїнство* (ФейИр 79). ◀ З церковнославянского, оп. *тайна*.

таїц -їм *незак.* „тримац у тайносьци, скривац“: *Не таїм вам, ч. п., же то* [народне просвищованє] *мне не нова ствар, ша я у тим цали мой дотєрашнї живот препровадзел* (РК 1921, 98, Дю. Биндас). || Всл. *tajis* „исте“ (Hal, Buffa). ◀ Общєславянське. Праслав. *tajiti*.

тайна ж. „тото цо ше таї, скрива“. ◀ Праслав. *таьпа*. Мєновнїк *тайна* ше не хаснує у шицких сучасних славянских языкох (рсї. *тайна*, серб. *тајна*; алє: у слц. *taj*, у укр. *таємниця* и ридко *тайна*; у восточносьловацким зме го тиж не зазначєли). Нашому народу вон бул познати з церковнославянского языка (цсл. *тайна*), алє ше у нашим языку розширєл виroyатно под уплївом сербского *тајна*.

тайни -а -є „хтори ше трима у тайносьци“. Всл. *tajny* и *tajemny* „исте“ (Hal), слц. *tajný* и *tajemný* „исте“, поль. *tajny* и *tajemny* „исте“. ◀ Як и мєновнїк *тайна*, и прикметнїк *тайни* и присловнїк *тайно* могли исновац у нашим языку (попри формах *таємни* и *таємно/таємне*), на цо указую восточносьловацки, словацки и польски пари: всл. *tajemny* и *tajny* „исте“ (Hal), слц. *tajný* и *tajemný* „исте“, поль. *tajny* и *tajemny* „исте“, алє и на ширєне лексємох *тайни*, *тайно* у

нашим языку вироятно уплївовал сербски язык.

тайно присл. „таємно, покрадзме“: Зоз парадного серсаму з коньох позберал спайя сам тайно жомбички, шаланґи (Етн30 229). || Слц. tajne „исте“, всл. tajne „исте“ (Hal). ◀ Оп. тайни.

тайтиков -а -о: ~ **пипка** „пипка зоз тайтику“. ◀ Од мадь. tajték „файта порозного минералу з хторого ше правел прибор за курене“. Слц. tajtík „исте“, tajtíková fajka „тайтикова пипка“; М. Калал наводзи и словацку форму tajtička „исте“. Славянски назви за тайтик и тайтикову пипку: поль. pianka и morska pianka (= морська пена), поль. piankówka „тайтикова пипка“, укр. пінка, рсї. морская пенка, пенковая трубка, серб. стива, лула од стиве.

так¹ присл. 1. означає способ дії: Та як зме ше вимодлели, та други рок вецка ше [шашка] зобрала и так полецела горе як велька хмара идзе (ЕтнV 89); Кед дойдзеш на хижни праг, пошпоциш ше на тим прагу, так спадні же биш шицку судзину потрепала, да я чуєм вецкаль цо тебе мац будзе гуториц (Етн29 274). 2. виражує векушу меру дії: Я им приповедал за царох и за циґанох, а вони так слухалі, цихо булі (= барз слухали) (Етн29 IV). 3. хаснує ше при уводним представянню ситуациї, події: Була раз так єдна худобна жена. ... Мала трох синых (Етн29 1); У єдного так вожелі гной. ... Бачи Янко бул слабки, але мольбу мушел врациц, та ше до вечара дорезал (ErRuth 85). 4. звич. у злученю а ~ „у других случаях, иншак“: По штред лесу була добра драга, за кочи. А так людзе ходзели по дражки (РК 1926, 121).

так² злуч. у Гнатюка и старших авторох: 1. составни („та“): Дам ци твою плацу, так ти пойдзеш до свойого дому (= та ти пойдзеш) (Етн30 261). 2. з пошлїдковим значеньом а) „та“: Та рушиш у вашей посцелї ножку, так вона видзе з того места (= та вона видзе) (Етн29 211). б) „та, прето“: Уж цар видзи же другого [легиня] не сце, так ей енгедовал (= та ей енгедовал, допущел) (Етн29 71). 3. у условних виреченьох („та“): Кед научим страх, так ци их [форинти] поклонїм. ... А як вам жимно, так вас огреем (=

та ци их поклонїм, ... та вас огреем) (Етн29 270); Поведз, пане, же не можеш шицко поєсц, так гевто цо остало поєм я (= та гевто цо остало поєм я) (Етн30 32); Кед нам рамик уж готови так можеме ше лапац жу скраванню кошніци (РК 1922, 112). 4. у часових виреченьох („та“): А тот лежїнь, як воиол до тей церкви, так поведол тому галасови же би го замкнул до тей церкви (= та поведол тому галасови) (Етн30 105).

так³ слов. 1. зоз значеньом прибіжжюности („дас“): Кед пополадню пейц лебо шейсц годзин, вони вируцалі гной. Крашнє шицко позаметалі; то було так на яр, кед дзень найдлугиш (Етн29 22). 2. означає звекшану меру дії („аж“): шицки людзе цо на полю були и дома так думали же небо спадне, лєм кажди так руки поскладад, а патрел горе (= кажди аж руки поскладад) (ЕтнV 89). 3. на початку виреченя, звич. у злученьох **так тераз, так вецка, так меркуй, так патри**, з хторима бешедуєца особа обраца увагу собешеднікови на наступни дії, одн. упутює го цо ма далєй робиц („та“, „а“): Як пойду там жу морю, конь му гутори: ... Тераз меркуй на себе як на два очи, бо баба барз меркує, барз це чува, же оталь не видзеш. Так тераз, кед пойдзеш нука, преправиш ше на єдну брамушку, та пойдзеш нука попод дзвери (= та тераз) (Етн29 216); Та рушиш у вашей посцелї ножку, так вона видзе з того места, а вецка рушиш дзивчину посцель, пойдзе там дзе ваша була ... Так вецка вежнеш од каждей дзивки косоров, та положиш каждому братови єден жу глави, а од каждого брата калап положиш каждей дзивки єден поконцу глави. Та вецка легнеш (Етн29 211); „Поведз ми тераз ... чи ме вежеш себе, чи ме вежеш другому?“ Вон ей гутори: „Вежем це себе, нікому другому.“ „Так меркуй, кед ме другому вежеш, ту скапеш зо мну ведно“ (= та меркуй) (Етн29 219); Уж тераз не пойдзеш з овцами ані тадзи ані тадзи, але пойдзеш тадзи на тоту страну, там єст драгоцини каменя рит. Так меркуй же биш ані там не пуцел овци, бо чудни конєц будзеш мац (Етн29 56); Но, фиям, два дні ши добре служел, так патри же биш и треци добре скончел (= та патри) (Етн29 56). ◀

Праслав. *такъ*. • **так же** (модал.) указує на причиново-пошлїдкову вязу медзи предходним и шлїдзащим текстом: *А кед зме поишли до Сивцу вецка не знам чом нас зоз школи виписали и мне и шестру. ... Так же я вецка не закончила шесту класу* (Рускинї 36); **так исто** и **так исце** „тиж так, с. исто тако“: *И трецу ноц так ше му исто шнїло* (Етн30 144); *та му ше так исто цело плакац* (КовМихЦВ 29); *Вжал паноцец трецу кнїжку, и тому так исце попревращал и пречитал одпредз до остатку* (Етн29 28); *Рано ... дошол жу другому каиштелю. Тамта друга персона так го исце дочекала* (Етн29 123); || Всл. *takisto* и *takisce* (Czambel); **так само** „тиж так, с. исто тако“, у старших авторох: *я ше ... залюбел ... так само як ти до тей богатей* (РК 1924, 160, М. Висл.); *Парохиялни дом так само бул преудешени и розширени* (РК 1927, 90); *Там [при Ниягарових водопадах] зме пооблекали на себе скоряни кабати, на главу покладли так само од скорі кукулїцу, – так же нам ше лем сами очи видзели* (Й. Бучко, РК 1927, 58). || Всл. *tak samo* „исте“ (Hal); **так и так** „така робота, роби ше о тим“: *„Дайбоже и тебе, сину. Та цо це ту пригнало? ...“ „Ге, так и так, паноцец стари, нужда ме нагнала. ...“* (Етн29 26); [Краль бировови:] *„До же то? Шлебодно у валалскей хижі ниц?“ ... Ге, биров му гвари, так и так, нешка ме положелї за бирова, та я давам олдوماиш“* (Етн30 248); **так повесц** модал. вираз з хторим ше ублажує одлучносц поведзеного: *уж пол треца рока ми так повесц заручени* (РК 1940, 77); **так як** „так випатра(ло)“: *Краль як то чул, та ше так як улєкнул* (Етн29 59-60).

[**так**⁴] присл. за помощюване значєня прикметнїкох (место заменовнїка *таки*): *Так страшна буря була була там на морю, же жителє того острова думали, же им будзе кончина* (нашо: така страшна буря була) (РН 4/1930, 2). ◀ Под уплївом сербского: *тако брз, тако страиан* и под.

таки -а -е зам. 1. указуюци: *И ми би любели мац таки авто*. 2. помощное значєне прикметнїка опрез хторого стої: *Єдна [дзивка] з широтинца була така заложєна [= широка, мала широки косци], а дру-*

га була така нїчомна (Пвл. Бл.). ◀ Праслав. *такъ*. ♦ ~ **цо нїч по нїм** „цалком нїяки, нїякей вредносци“; ~ **кущицко** „не цалком як треба“: *А наймлаиши таки бул кущицко, як за шалєного го трималї, було му мено Янчи* (Етн29 21).

[**такмичиц ше**] -им ше *незак*. „бориц ше медзисобно за победу у спорту и под., змагац ше“. ◀ Од серб. *такмичити се*, а тото од *такнути*, праслав. *tyk-*, *tykati*, *tyknti*. Нашо найчастєйши еквиваленти *обєговац ше* (оп.) и *надбивац ше* (оп.).

такой присл. 1. „у тей хвильки, с. одмах“: *Такой придземе*. 2. „уж“: *Спадла ми пилула на жем, та ю гледам, пале, такой є ту (= уж є ту)* (Ю. Рм.). 3. „барз“: *На щєсє, наишла на то сушеда, бо инишак бизме ше якбачу такой моцно погерчкали (= барз моцно)* (РН 3/1928, 4). 4. „праве“: *Но, Янчи, тераз пойдзєш до краля, та ше поєднали жу тому коньови, тераз такой им треба чловека. Кед це буду єднац, а ти поведз же ти такой при таких коньох бул (= же ти праве при таких коньох бул)* (Етн29 37); „Гледаме себе службу, цару найяснєйши.“ „Добре, мнє такой треба двох. Єден будзе пединтер, други будзе удварош (= мнє праве треба двох) (Етн29 213). 5. „поготов, окреме“: *Кед правда не поможе, а кривда такой не (= кривда поготов не поможе)* (РН 11/1928, 1); *Нет жадней причини пре котру би ми ше мушєли одрекнуц права на свой мацерински язык у кнїжєвносци, такой не кед нам познато же на тим языку нашо пишемнїци уж почали писац кнїжки (= поготов не кед нам познате...)* (РК1921, 40, М. Мудри); *Славяне вообщє, а Русини такой, од давєнь давна нїгда не знали вихасновац свою моц, вони виє лєм другим служєли (= а Русини поготов)* (РН 6/35, 1, Д. Б.). 6. „аж“: *лєм двох мамє кандидатох, цо ше уча за учительох ... А нам Русином потребно би було такой дзєшєц учительох до наших валалох (= аж дзєшєц учительох)* (РН 28/1927, 1); *нїгда ме моя мац не видзи весєлу! / Нешка невєсєлу, ютре ані тєльо, / Напоютре рано такой зармуцену* (БиндКост 66). 7. „наисцє, насправди“: *„До єст, сушедо, нового?“ А вона єй гуторєла: „Там єдна гола предзє.“ А вона*

... гуторела: „О, тако́й гола?“ (= наисце гола?) (Етн30 298). || Укр. діял. *тако́й* „тиж“, всл. *takoј* „тако́й“ (Hal). ◀ Од праслав. *tako* „так“, такъ „таки“, од хторого и наш присловнік *так* и заменовнік *таки* (ЕСУМ).
 • ~ **так** „так барз“: *Кед биш тако́й так любел знац [чом плачем], та ци поведем, але ти нам не споможеш* (Етн29 100); ~ **таки** 1) „заступени у велькей або малей мири“: *Зоз спалюваньом себе зажа́дзуеи и так не тако́й-таки квалитетни воздух у нашим панонским базену* (РС 42/2005, 5); 2) „праве таки“: „Идзем себе службу гледац“. „Но, па́ле, нам тако́й тако́го треба як ти жу овцом“ (Етн29 54).

тако́й-енки присл. „тако́й у тей хвиль-ки“.

тако́ючки присл. звич. у злученю *тако́й* ~ : *Дідо любел дзекеди куцичко лізнуц (лі́знуц) з фляшки, але го тако́й тако́ючки лапело* (МаринкМ 20).

тал х. 1. „часц маєтку хтору нашлі́дзуе нашлі́днік, с. наследство; мираз“: *Од моєй мацери сом достал з мацериного талу, кед умарла, сто трицец и седем форинти* (Етн29 V); *Але и сама буц не може, бо жецове питаю – цо уж жецове више питаю – тал, але до конца: шицко би сцели вжац – и жем и хижу, а єй, мацери, ніч* (КостПр 14); *придзеш дому, та ше оженіи як и Владо. И ти з таким талом годзен вжац як и вон, та будзеш сам свой пан* (ЖирошМСМ 72). 2. „часц дачого вообщє, с. део“: *За 6 тижні фронта, док у нас стал ... За 6 тижні ані єден войны пекар ... не пекол хлеба. То некли миклошевски жени, векишим талом зос своєй муки, але и зос катонацкей (= з векшей часци)* (НК 1946, 12); *На талох планети видза ше били флєки (= на часдох планети)* (РН 17/1929, 6); *Дзеци су найкраиши и най-вєкиши дар Божї, бо з дзеци доставамє од Бога єден тал самого себе и єден тал своєй души* (РН 1/1934, 2). || Слц. *tál* 1. „с. мираз“; 2. „часц“ (Doruła 91), серб. *тал* „истє“. ◀ Од нем. *Theil* 1. „с. мираз“; 2. „часц“.

таланго́вац -гүем *незак*. „репеґац, газло-вац, упрепасцовац з ґаженьом (звич. о статку)“ (СС. Мак.). || М. Калал у своїм словніку наводзи словацке *dotlangovať* „згазловац,

зрепеґац“; всл. *talangovac* „згазловац, зрепеґац; вириябц фиглі“ (Hal). ◀ Неясне. Оп. и *сталанго́вац*.

талапац -ам *незак*. „тапшац“, зазначєна лєм вивєдзєна форма *поталапац* (оп.). || Укр. *талапати* „дуркац, клапкац з обую при ходу“, укр. діял. *таляпати* „брудзиц з дачим ридким“. ◀ По ЕСУМ-у ономотопейске. По форми блі́зке и з мадь. *talár* „подлога, патос; талпа“. Оп. *поталапац*.

Талиян (мн. Талияне) х. „Италиян“. Всл. *Talijan* (мн. *Talijaňe*) (Sipos). Нешка хаснуєме форми *Италиян*, *Италия*, *италиянски* (под уплївом сербского).

Талиянска -кей ж. „Италия“: *Читал сом дзєшка, же єст у Талиянской єдна цєрква, хторей турня зошицким на бок стої, а не звалєла ше до тєраз* (РН 3/1929, 3, М. Ковач). Оп. Талиян.

талиянски -а -є „италиянски“: *Кед сом ишо́л з морда на вино, / почали нам талиянску грац* (Етн9 ч. 293). Оп. *италиянски*.

талї́га ж. файта коча, по В. Гнатюкови „коч за єдного коня (з двома друками)“ (Етн30 347): *А як ишо́л, на драже стрєтну́л єдну талї́жу, полна з бочкорами* (Етн29 51); *Як прєшла жима, пришло их [зоз Горніци] вєцєй як ... итєрацєц талї́жи, хтори сами цаґали, а хтори мал и маґарца* (Ос 6, ТамашРКер 82). || Всл. *taliga* „двоколєсови ручни кочик з двома дручками“ (Bartko 207), *vzal totu taligu i s koňem* (Czambel), чєс. *taliga*, укр. *телїга*, рсї. *телега*, мадь. *taliga*. ◀ Восточного походзєня: з турско-татарских языкох. До нашого языка пришло вїроятно прєйґ мадыарского.

***талї́гац** -ам *незак*. „цаґац дацо чєжкє“. Гоч зме форму *талї́гац* не зазначєли у бєшєди, вона вшєлїяк иновала у нашим языку, цо потвєрдзує вивєдзєнє *доталї́гац* ше „чєжко дойсц, доцаґнуц ше“ (оп.) и укр. *телїжитися* „помали исц, влєчиц ше“. ◀ Од *талї́жа*.

талі́чка ж. дем. од *талї́га*: *А вон гварєл же вон годзен, лєм питал од цара єдну талі́чку* (Етн30 241). || Всл. *talička* „истє“, (Hal), мадь. *talicska* „кочик, фурик“.

талoшка ж. „тота цо при одаванки до-става богате наслідство, с. мизажці́ка“. ◀ Од тал.

талпа ж. 1. „сподня часц лаби на ноги, с. табан“. 2. „талпа на обуї, с. ђон“. || Всл. talpa (з обидвома значеннями): otlak mam na nože, na talpe; podarla še mu talpa (Czambel). 3. „часц плуга“. Талпа була вилята зоз пол-лучеліку, а ведно зоз главу ношела ораче железо и кормань-деску (Фа 100); Плуг [старински] бул деревени, танер деревени, талпа деревена, шруб бул железни и чересло железне (Бирк1936, 135). ◀ Од мадь. talpa „с. ђон“.

талповани -а -е и **талпов(и)** -а -о/-е „хтори ма пришити талпу (о обуї)“. За сухи часи и коло хижі куповало ше груби, зби-вани чарапи. Же би тота обуї длужей тир-вала, подплатовало ше ю з даяку скорку, або ше талпу штрикало з конопи (зоз предзи). Дахто таки чарапи волат талповани чарапи (ВаргаЛю 246); Мож достац у його дутяну ... тирваці талповани чарапи, деревянки, и шицко иньше по найтуньшій цени (РН 49/1932, 4); Шедзи у цмоти стара жена, у кожуху, талпових шуфох (Сф. Мак.). ◀ Оп. талпа. → Оп. и под шуфи.

талябац -ам незак. „ходзиц, ґажиц по блаце, по мокрим и охабяц за собу шлі-ди“. Кед видзел ловара як идзе преїз орані-ни, скричал за нїм: Га, не талябай там! (Я. Тир.); Талябал по блаце (М. Рм.). || Слц. ди-ял. talabat „исте“, укр. дял. таляпати „бру-дзиц з дачим ридким“ (ЕСУМ) ◀ Можебуц формова вариянта дієслова талапац (оп.). Виведзени: поталябац, сталябац.

таляр х. ист. „пенєжна єдинка у Ав-стро-Угорскій“. Дал би я ю [шибеніцу] ома-льовац, / златом, стриблом обудовац, / коло сподку з талярами, / а ґу верху зоз златами (Етн9 ч. 43); [У Америки] заробйовали и присилали „таляри“ (РН 33/1936, 2). || Всл. talar „исте“ (Czambel), укр. таляр „исте“, чes. tolar „исте“, серб. талир „исте“, мадь. tallér „исте“. ◀ Од нем. Taler „стара немецка стриберна монета“.

тальоґ х. „єдна дзєцинска хорота“. Дзе-ци були здрави до своїх 15 або 16 рокох, а вєц зме обачели, же доставаю шкрофни па и єф-

тику часто и тальоґ и т. д. (РН 22/1933, 3). ◀ Од мадь. tályog „вред; загноєне место“.

там¹ присл. за место: „на гевтим мес-це“. Гей, там за горами / Ору страки, вра-ни (БиндКост 123). Всл. tam: žebi ničto tam ňešol (Czambel). ◀ Праслав. *tamo*. • ~ и **на-зад 1**) „геваль-тамаль“ (М. Рм., В. Р., Г. Р.): Почал гнівно ходзиц по хижі там и назад (РК 1924, 27). || Поль. tam i назад „исте“. 2) „по гевто место и назад“.

там² слов. одноши ше на даяке неодре-дзєне поняце: „даяки; койяки; даяк, койяк, якош“. Идзем гинто до млїну на даралов, чи там крупі за курчата, а пред єдну капур-ку стої таки дас полдруга рока хлапчик (= на даралов або даяки крупі) (РН 19/1937, 2, М. Ковач); чи не видал пан Министер уж таке да ше жєнох вибєра за бєрова чи там за наредніка (= або за даякого наредніка) (РН 49/1937, 2, М. Ковач); Ма там дакус ґрунту (= ма даяки фалаток жеми); Приду поґачи, док вон вжал єден поґач, та го там гризол, шовґор шаркань шицко поєд (= та го якош гризол) (Етн29 166); Кукурица барз слаба, таки там чуточки (= таки лєм мали чуточки) (В. Саб.); Затребузжала там якєш єдзєне (= гоч як уварєла) (Вер. Рм.). ◀ Оп. там¹.

тамадз присл. 1. за место: „у гевтим на-прямє, по гевтєй страни, по гевтим мес-це“. Тота дзівка царова була на мєсо, ишла тамадз коло карчми, учула же тот кричи (Етн29 71); Баба ... пошла тамадз до лє-са кадзи Йоан ходзел на лови (Етн29 48). || Всл. tamadz: tamadz lēm na šife mohol prejsc (Czambel). 2. зоз значєньом „приблїжно, дас“. Тамадз коло Крачуна. Паралєлно ше хаснує и форма тамаль (оп.). ◀ Од там-адз.

тамадзик присл. „тамадз“, ридко у бє-шєди старших: Но а кєд бим достал дакус ґрайцари, та бим пошол и тамадзик (РН 42/1936, 2, М. Ковач).

тамаль присл. з истима значєнями як и форма тамадз: Кєд рок дошол, правє тот дзєнь кєд Янчия до студнї руцєлі, ишла та-маль ровка. Закукнє до студнї, ... а там Янчи лєжи (Етн29 41); Там ше [шєстри]

розишлі ... шицки три, єдна пошла тадзи, друга пошла тадзи, треца пошла тамаль (Етн29 83). ◀ Од там-аль.

тамаль-тадзи присл. за место: „геваль-тамаль“: [Залюбени Владко] Ходзел тамаль-тадзи, / шпивал немировал, / аж ше и у школи / барз чудне справовал (Загр. 6/2012, 3, М. С. Горняк).

[**таманіц**] -ім незак. „знічтожовац“: а мне лем кед обача, таманя ме як чкодлівца (ЧаканБас 80). ◀ Од серб. таманити, тото од таман „праве як треба“, а то з турского. Нашо еквиваленти зніцовац (оп.) и знічтожовац (оп.).

тамбур х. ист. „войнови бугнар“: А зомборска касарня з ланцом опасана, / под ню стої моя мила барз виплакана. / ... Тамбур бие на бубен, уж я, мила, гет идзем; / ... Кед биш, мила, видзела, плакац би ши мушела / як у войни млади хлапци войовац муша! (Етн9 ч. 282) || Чес. *tambor* „исте“, слц. *tambor* „исте“. ◀ Од нем. *Tambour* „бугнар“, а тото од фр. *tambourin*, ст.фр. *tambour* „бугна, бубен“ (Machek).

[**тамбура**] ж. „музични струнови інструмент“. ◀ Од серб. *тамбура*, а то од фр. *tambourin*, ст.фр. *tambour* „бугна, бубен“.

[**тамбураш**] х. „музикант хтори грає на тамбури“: Внєдзелю пополадню зобралі ше, провадза их банди. Було и ... цитираше и тамбураше и жайдаше и тротькоше (Етн30 64). ◀ Од серб. *тамбураш*.

тамбурка ж. дем. од **тамбура**.

тамтейши -а -е „хтори там, на гевтим месце“: Горняка замодльели у Клевеланду да отрима медзи тамтейшима бачванскима и сримскима Русинами преподаванье (Заря 17/1937, 2). || Всл. *tamtejši* „исте“ (Hal).

тамтот, тамта, тамто, мн. тамти зам. указ. „гевтот“, у Гнатьюка и старших авторох: З тамтей страни гори ... / широта ше блука, ягодочки збера (= з гевтого боку) (Етн9 ч. 49); Ей, спали би ми спали, мойо би-ли очи, / бо ше не виспали тамтей прешлей ноци (= гевтей ноци) (БиндКост 49); Тамтого лета умарла ... од запалєня плюцох (= гевтого лета) (РН 38/1937, 2). || Всл. *tamtot* „исте“: *z tamtego šveta* (Czambel). ◀ Од там + тот. У Гнатьюкових записох заменовнік

тамтот ше хаснує паралелно зоз гевтот: Найстарша и стредня сцелі одлетнуц, але треца, Юла, не могла. Тамти ше почалі зоз ню вадзиц: Ти, ... мушиши мац дакого ту! Гевти, Ката и Ержа, одлетлі дому (Етн29 106).

танер х. „плітки суд округлей форми з хторого ше є“. || Всл. *tañer*, слц. *tanier*, укр. діял. *танір*. ◀ Од мадь. *tányér*, а то од ит. *tagliere*. ♦ **обрациц дакому ~ наруби** „як знак кари не дочекац дакого з полудзенком, вечеру“: Василь себе през дзень звичайно попивковал у даєдней валалскей карчми и скоро вше пожнел дому на вечеру. Даяка оштрейша жаздиня би му вера обрацела танер на руби (РС 32/2012, 11).

танерчок -чка х. дем. од **танер**.

танец -нцу х. 1. „ритмични крочаї и рухи цела по такту музики, с. плес“: Шеке-речку зоз железа до яриу, / фраеречку премилєну до танцу (нар. писня); **вжац на танец** „поволац дзивку танцовац“: кед ме вжал на танец, а не же ме викруцал по цалей сали (Сф. Мак.). 2. „забава з музику и танцovanьом, с. игранка“: а в недзелі и во швето танец, роботни дні „бали“ и „брацка“ (РН 10/1928, 3); Феброна, иншак, єдна ровень з мою Ганю, ведно на танец ходзели (ПапДю-Кер 59). || Всл. *tañes* -псу/-пса „исте (1–2)“, поль. *tanies* „исте (1–2)“, укр. *танець* „исте (1–2)“. ◀ Од стр.в.нем. *tanz*.

танечнік х. „партнер у танцу“. Слц. *tañešnik* „исте“.

танечніца ж. „партнерка у танцу“. Слц. *tañešnica* „исте“.

танцовац -цуєм незак. „виводзиц танец (1)“. || Всл. *tancovac* „исте“.

танцош х. 1. „тот цо добре, крашне танцує“: Вошол нука Михал Пашо, / танцош не гоч яки! / До полноци з главу махал / на Швабох и на їх таньци / таки преніяки (КостПоез 149). 2. „танцовач у фолклору“. 3. „танцовач у кабареох и под., уметнік танцования“: Француски танцош Карло Нивала танцовал полних 266 годзин и 15 минути (РН 21/27, 4).

танцошка ж. 1. „тота цо добре, крашне танцує“. 2. „танцовачка у фолклору“. 3. „танцовачка у кабареох и под., уметні-

ца танцюваня“, серб. *играчица*“: *Тих дньох достал вист, же у Америки умарла його богата родзина таньцошка Е. Надь* (РН 10/1930, 2).

тапшац -ам *незак*. **1.** „ходзиц, гажиц“: *Шніг зме мушели виадзи тапшац и уби-вац, же би ноги не упали* (РН 30/1937, 2). **2.** „кляпкац“: *Швекор ю [дзецко] вола з медовніком – не сце. И з ручками тапша* (РН 4/1934, 2). ◀ Од мадъ. *tapos* „гажиц; джамиц“.

Тапши -ия х. „мено пса“.

тарайка ж. „острожка за резанє цеста“: *Тарайка то острожка за резанє цеста, вона була карбикаста* (В. Саб.). ◀ Од *тарая*.

таракац -ам *незак*. „гоч чо приповедац, сплетац ше“: *та ше Ката имейе зоз нас и уж полни валал натаракала* (Заря 8/1938, 7, Б. Горки). Слово зазначене лем у Янка Хромиша-Б. Горкого. || Паралели: укр. ди-ял. *таракати* „приповедац, бербляц“, рсй. ди-ял. *таракать* „исте“, горньољужицке *tarakaš* „трубиц“. ◀ Вяза зоз праслав. оном. *tor-* (ЕСУМ).

тараска ж. бот. „*Cynodon dactylon*, с. зубача“: *Хторе польо доношує вецей плоди, чи цо добре и шорово оробене, чи цо з тараску зароснуте?* (РН 7/1928, 2). || Слц. *taraska* „якаш рошліна“ (Kalal), всл. *taracka* „*Agrropyron repens*“ (Štolc 72). ◀ Од мадъ. *tarack* „*Agrropyron repens*“, а того, по Книжегови, од славянского *trošk-*. Виведзени слова: *тарасковити*, *затаращиц* ше, *затаращени*. ♦ **шири ше як тараска** „коровче хторе ше швидко шири“ (В. Саб.).

тарасковити -а -е „зароснути зоз тараску“: *Давно була тарасковита жем* (В. Саб.).

тарая ж. **1.** „колеско остроги на чижми“: *Остал я дома, справел сом себе зоз слами остроги, з дубового лісца тараї, положел сом на паперово чижми* (Етн29 VI). **2.** коц. „острожка за резанє цеста“. || Слц. *taraj* „колеско на остроги на чижми“, *tarajček* **1.** „исте“; **2.** „острожка за резанє цеста“. ◀ Од мадъ. *taraj* „когутов гребень“.

таргане с. **1.** „прериваци, стрикаци болі у целу, косцох“: *Болі и таргане од госцеца змениує и уцерає болящих местох зоз ли-*

мунову юшку помишану з воду (Д. Колесар); *Велі хори приходза на ліченє [до купелі] особено од реуматизму (таргане у косцох)* (РН 31/1930, 1). **2.** „рефлексне потарговане цела у хороти“: [Од отравеня настава] *Главо-боль, блюване, поспаносц, таргане цела* (РК 1931, 146).

таргани -а -е: **таргани галушки** оп. **тарганиці**: *До юшки ше руцело таргани галушки, хтори ше зоз цеста таргали з пальцами и пуцали до юшки* (ХомаБл 171).

тарганци х. мн. (єд. тарганец) *кух.*: *Тарганци то галушки з твардого цеста цо ше таргаю, щипаю до юшки, млека, наприжашу* (СС. Мак.). Оп. и *таргани галушки*.

таргац -ам *незак*. **1. а)** „одтарговац, старговац“: *Дай ме, мамо, дай ме кеди ме питаю, / кед ружа розквитне, теди ю таргаю* (Етн9 ч. 79). **б)** „оберац (плоди)“: *Ми будземе таргац [тарки], вони буду ламац з конарами* (нар. писня). **2.** „потарговац“: *Фурт ме тарга за рукав*. **3.** „цагац зуби (у зубара)“: || Всл. *tarhas* „исте“. **4.** „дуц з моцнима вдеренями (о витре)“: *Цепло вонка, лем барз витриско тарга* (Г. Р.); „*Дує ише витор?*“ „*Дує, тарга.*“ (С. Мйр.). **5.** „витарговац конопу з кореньом“: *Конопа ше таргала зоз руками ... аж по 1906. рок. Од теди ше хаснує косир. Трима ше же Руснаци достали косир од Немцох (МедЛютрад 248); Тераз концом Юлия (30-го) ту [у Карпатох] ише коша траву – першираз. Конопа ше тарга и лен* (РН 29/1930, 4). **6. таргаго у косцох** „ма ревматични болі“: *Велі хори приходза на ліченє [до купелі] особено од реуматизму (таргане у косцох)* (РН 31/1930, 1). ◀ Праслав. *tyrgati*.

таргац ше¹ -ам ше *незак*. „утарговац ше“: *Шиє на машини, а цверна ше ей часто тарга*.

таргац ше² -ам ше *незак*. часто у виразу **не таргац ше за роботу** „не понагляц ше робиц, не грабац ше за роботу“: *Вон ше не таргал за роботу* (Пвл. Бл.). || Слц. *trhať sa* „исте“: *v práci netrhať sa veľmi*.

таргаці -а -е **1.** „хтори ше тарга, понагля, грабе за роботу“: *Не таргаці є „не так ше грабе за роботу“* (В. Саб.). **2.** ~ **ви-**

тор „витор хтори дуге у налетох“: Не пойдем до церкви по таким таргацим витре (Г. Р.); Яки нараз постал таргаци, хватаци витор! (Г. Р.)

таргнуц -нем зак. „потаргнуц“. Праслав. *тъгн-пг-ті*.

таргнуц ше -нем ше зак. „порвец ше“.

таргоня ж. 1. „цесто до юшки и др. у зарнастей форми, с. тарана“: Дараз ше таргоню правело и на 50 до 100 вайцох. Посолело ше и загнетло на твардо; була велька таргоня (до юшки), дробнейша (варела ше на густо); сушела ше на пасарайтове; осушена таргоня ше тримала у торбички зоз платна своєї роботи (ХомаБл 174–175). || Слц. *tarhoňa* „исте“. 2. кул.: **пражена** ~ „на масци попражена таргоня залята з воду“ (РКух 150); **млеко з таргоню** „млеко уварене з таргоню (не на густо), засладзене“. 3. штредком 20. вику и штучни гной у зарнастей форми волали таргоня. ◀ Од мад. *tarhonya* „цесто до юшки“.

тарг х.: **дац дацо до тарѳу** „дац предавац, оглашиц предаване“ (Ам. Там., М. Рм.): Даю хижу до тарѳу „буду предавац хижу, оглаша же предаваю хижу“ (С. Мйр.). || Всл. *tarh* „пияц; тарговина“ (Hal), слц. *trh* „исте“, поль. *targ* „пияц; вашар“, *kućić na targu* „купиц на пияцу“. Общеславянске. ◀ Праслав. *тъгъ*.

тарговац -гуем незак. „куповац и предавац, кончиц тарговину“. || Всл. *tarhovac* „исте“ (Hal), слц. *trhovať* „исте“, поль. *targować* „исте“, серб. *трговати*. Оп. и тарѳовиц. ◀ Оп. тарѳ, тарѳовиц.

тарговец -вца х. „тот цо з дачим таргує“: Кед би у тим часу прииош тарговец за статок, можеши му предац три нашо крави, але не тунше од трох езрох (РН 18/1933, 2). || Слц. *trhovec* „исте“, укр. *тарговець* „исте“, серб. *трговац* „исте“. ◀ Оп. тарѳ, тарѳовиц.

тарговина ж. „куповане и предаване, тарговане“: Кед треба набавиц пенез, окончиц добру тарговину, домашни у держави буду ше Жидови кланяц, модлиц, хвалиц го и веліцац (КовМихГК 63). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Вироятно од серб. *тарговина*, а то од праслав. *тъгъ*.

тарговиц -им и -гуем незак. „тарговац“: Я у тебе вецей не тарѳовим (В. Саб.); Я з виру не тарѳовим, кед и тарѳуєш з виру, кресциц ше не можеши два раз (В. Саб.); Тераз Сербия будзе тарѳовиц и з Турску (В. Саб.); Мали право тарѳовиц з Япаном (РК). Виведзене: **потарѳовиц**: то було таке як капара кед ше добре потарѳови (Сф. Мак.). ◀ Праслав. *тъгъ*. Форма зоз инфинитивним суфиксом -и- зазначена у бешеди старших и у текстох старших авторох. У сучасней бешеди хаснуєме форму зоз суфиксом -а-: тарѳовац (през. тарѳуєм), можливе под упливом сербского *трговати*. Г. Костельник форму тарѳовац тиж трима за сербизем (КостПр 245). Ту ше, медзитим, не муши робиц лем о сербским упліве, понеже польска и словацка форма тиж зоз суфиксом -а-: поль. *targować* „исте“, слц. *trhovať* „исте“. Форма презента од инфинитива тарѳовиц мала би глашиц тарѳовим, але ше хаснує и форма тарѳуєм (як од инфинитива тарѳовац). Форма презента тарѳовим вироятно старша од форм тарѳуєм.

тарговкиня ж. „женска особа тарговец“: Од тарговкині купела лайбик. || Всл. *tarhovkyňa* „исте“ (Hal), слц. *trhovkiňa* „исте“, укр. *торговка* „исте“, серб. *трговка* и *тарговкиња* „исте“. ◀ Оп. тарѳ, тарѳовиц.

тарингац -ам незак. „затрудзовац, турбаловац, трапиц“: Не будзем ци давац да однешеш колача анді, не будзем це тарингац (Вер. Рм.). Виведзена форма натарингац ше „натрапиц ше“: Натарингал ше „наробел ше, напутовал ше и под.“ (В. Р., М. Рм.). || Всл. *terigac se* и *teringac se* „чечко ше влечиц“: Dze si ho vyterigal „дзе ши го ту горе вицагнул“ (Hal), слц. *terigať sa* 1. „чечко ше влечиц“; 2. покр. „пресельовац, преганяц чупор овци на друге место або до валалу“. ◀ Галага вяже всл. *teri(n)gac se* за лат. *terrigo*. По В. Махекови то карпатске пастирске слово, а походзи од рум. *ridica* „дзвигац“. Румунскому слову блізка слц. форма *redikať sa* „помали исц, влечиц ше“, од хторей настала и форма *terigať sa* з истим значеньом (Machek 510).

тарингац ше -ам ше незак. „турбаловац ше, трапиц ше“. Оп. тарингац.

Тарка ж. кравске мено. Укр. диал. *тарка* „таркасти пес“. ◀ Од мадь. *tarka* „таркасти, цифровани“.

тарка-барка ж. кул. „файта питки складаней зоз цестох у двох фарбох, с. колач у две боје“: *та так напекла: дзень и ноц, периночки, тарка-барка, гнєцени, медово* (Сф. Мак.). ◀ Од мадь. *tarkabarka* „вещей-фарбови“ (1519); перша часц *тарка* од мадь. *tarka* „цифровани“, а друга часц *барка* можливе од мадь. *barka* „китайка“ (фалатки цеста ше у форми китайкох складаю до питки).

таркасти -а -е 1. „хтори ма по себе платки розличней фарби (о крави, псови и под.)“. Всл. *tarkasti* „исте“. 2. „цифровани“: *Желєни лєси, трава, таркасте квеце* (РН 12/1929, 3). ◀ Од мадь. *tarka* „таркасти, цифровани“.

таркача ж. „папенка з таркох“ (В. Саб.). ◀ Од *тарки*.

тарки ж. мн. (єд. тарка) бот. „*Prunus spinosa* L., с. тръїне“: *Зродзели ше тарки за горами* (нар. писня); *тарки тиж були лакотки* [за дзеци] (ХомаБл 199). Лексема *тарка* зафиксована и у руснацких валадох Мадярскей. Назва ше хаснує у укр. диал. Словацкей *таркы*, у вост. слц. *tarka*, поль. *tarka*, котре настало од старшого *tarnka* (Тимко 57, 74, 129). ◀ Од общеславянско-го и праслав. *тъгнѣ*, од хторого и нашо *цєрєнь*, серб. *трн*. Праславянске зродне зоз нем. *Dorn* (ЕСУМ, Brückner). ♦ **там дзе три тарки за жрош** „у даяким далеким худобним краю“: *За паноца хтори на служби у Жумберку гварела: Там є дзе три тарки за жрош* (Мр. Фей.); **очи, очка як чарни тарки** „красни чарни очи“: [Моя бабка] *Мала очка чарни / як два чарни тарки* (НЗ 1941); *Очи* [дзивче] *мало красни ягод чарни тарки, / але и гамишини ягод у Циғанки* (Тон ч. 215); **увидзиши ти кельо тарки за жрош** „зобереш ти ище, заплациши ти ище свойо“: *указал би я тому нялкошови кельо тарки за жрош* (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.).

тарло с. „кухньов прибор на хторим ше тре желєнява и др.“ Всл. *tarlo* „исте“ (Czambel), чес. *trdlo* „исте“. ◀ Од *трец* (оп.).

тартов х. „зогнуте железо як тримач даєдней часци коча“: [Колесар] *на сподні дручки* [на драбинки коча] *кладол два тартови, котри сциснул жу дручку зоз панточками. За тартови ше квачело сподки предніх и задніх шорожљох* (Фа 60). ◀ Од мадь. *tartó* „подперач, подкладач“.

[тарча] ж. польопр. „справа за тарчованє (мелченє) жеми, с. *тањирача*“. ◀ Од мадь. *tárcsa* „исте“. Назви за нови справи звичайно примає зоз сербского, та не ясє як зме тоту прияли з мадарского. Ту можливи уплїв и нашого *тарчова брана* (оп.).

Тарчи -ия х. „псовске мено“: [Кандур] *ше вицопел аж на верх хижи, та отамаль джмурка на Тарчия* (РН 13/1928, 2). ◀ По Дю. Лятякови од мадь. *Tarcsi* „псовске мєно (звич. таркастого пса)“ (ЛятякМадь). Зоз мадарского и українске диал. *тарка* и *тарко* „назва таркастого пса“, *тарчуля* „таркаста крава“, *тарча* „мєно цєлєца“ (ЕСУМ).

тарчини ж. мн. (ридше єд. *тарчина*) „тарки, таркова гущава“: *Конї плуг цагали аш на место гу роботи ... а други два конї цагали брану „цєрньову“ (зос тарчини)* (БиРК1936, 141). Всл. *tar(n)čina* „исте“ (Czambel). ◀ Од *тарки* (оп.).

тарчов и тарчинов -а -о: **тарчова (тарчинова) брана** „польопривредна справа за бранєнє поля виплєцена зоз тарчинових конарох“ (МудриАл).

тарчовац -чуєм *нєзак*. „мелчиц жєм зоз тарчу“. ◀ Од *тарча*.

тата присл. дзец.: *идзєме тата* гвари ше дзецку кєд ше з нїм идзє дагдзє з дому. Всл. *tata дзец.* „вонка“: *idzeme tata* (Bartko 208).

тато (жен. тату) х. дзец. „оцєц“. Всл. *tato* и *tata* „исте“. Общеславянске. ◀ Праслав. *tata*.

татов -а -о дзец. „оцов“.

татош х. „сказков кридлати конь“: *Зато ци давам того подлого коня, кєди ти сцєши, вон будзє татош цо будзє з тобу лєтац попод хмари* (Етн29 242); *Та тєраз мушиме пойсц до Чарного краля принєсц того коня цо аж до хмарох лєта; кєд им принєшємє того татоша, даю нам тацка* (Етн29

37); *Стоя коні запрагнути – швидки як тапиши, / цо за нїх приповедаю, же их кридло ноши* (КостИдил 24). || Всл. *tatoš „исте“, aľe še hutori: take koňe jak tatoše* (Czambel), слц. *tatoš „исте“*. ◀ По Гнатюкови од мадь. *tátos „юнацки конь“* (Етн30, 347).

[**тацна**] ж. 1. „подкладач (звич. на єдней ножки) на хторим ше тримало торту“. 2. „подкладач за колачи и под.“ || Серб. *тацна „исте“, слц. tácsa „исте“*. ◀ Од бавар.-австр. *Tatze*. ♦ **достац (сцец) на тацни** „достац готове, порихтате, без труду“.

тащочка ж. дем. од **тацна**.

[**тачка**] ж. „колік при парадичох, лози и др.“ ◀ Од серб. *тачка „исте“, а то од таћи, такнути, праслав. тък- (оп. и тачкац ше)*. Нашо еквиваленти *колік (оп.)* и *подпорка (оп. знач. (2))*.

тачкац ше -ам ше *незак*. „исц киваючи ше, плянтаючи ше або шпотаючи ше“: *Глава ше круци, ноги клекаю, а пиянїца ... тачка ше и пада на жем* (РН 35/1928, 2); *Прицисок ми наростул од кафе, идзем та ше тачкам* (Люб. Як.); *Гвари ше: идзе тачкаючи кед дахто идзе напїти або вистати, кед ледво идзе* (Вер. Рм.); *Кед зме виходзели, обачим, же ше тот пан тачка и же ше трима на жарадичох за ограду* (РН 15/1934, 4). || Слц. *tackat sa „исте“: od sadla sa už ledva tackal*, поль. *taćcać się „исте“, всл. taćcać še „исте“* (Buffa 283), *zataćcać še „закивац ше, заплянтац ше“* (Buffa 322). По В. Махекови и ЕСУМ-у од праслав. кореня *tek-/tak-/tok-, tekti „чечиц“, нашо коренї: цек-/так- (пре-такац)/ток- (точиц)*.

тачки -а -е дем. (од *таки*) „таки мали“: *Посадзел сом бундави на полю, кед я пойдем, а бундавки там тачки! „таки мали“* (В. Саб.).

та ша и та ша гей слов. „не будзе нїч, нї-яким концом“: *Заши у моди керпари до кухні? Та ша, лем бим не ткала керпари!* (Пвл. Бл.); *Да придзем коштовац вино? Та ша гей, лем бим не ставала з посцелї пре вино!* (Єл. Хм.); *Не сцем я тоти ліки, та ша гей!* (Г. Р.)

ташак слов. оп. **та ша**. Всл. *tašak „исте“* (Hal)

ташка ж. 1. „школска ташка, с. торба“. 2. „домашня ташка, торба з хтору ше ходзи на

пияц, до дутяну и под.“ || Карп.укр. *ташка „ташка, торба“*. ◀ Од мадь. *táska „ташка; ташочка; торба“*.

ташки х. мн. кул.: *Рейтеши з жрисом цо ше дробели до юшки (место резанкох) волали ше ташки* (Пвл. Бл.). ◀ Вироятно од мадь. *táska* 1. „ташка; торба“; 2. кул. „файта печива, штрудла“.

[**ташна**] ж. 1. „женска ташочка“. 2. „школска и др. ташка“. ◀ Серб. *ташна, бавар.-австр. Taschn*.

ташочка ж. дем. 1. „мала тачка“. 2. „женска ташочка“: *Моя мац више дацо кладла до ташочки*.

таштамент х. „тестамент“, у бешеди старших: *Мой дідо гуторел таштамент* (Н. Н.); [Пойсц] *по провкатора най направи таштамент* (ЛатякТал 179). Мадь. *testamentum* (мадярска форма ше вигваря зоз *шт*, та до нас пришло вироятно з мадярського). Сучасна форма *тестамент* зоз сербського (оп.).

таш-таш викр. за доволоване качкох. Всл. *taš-taš „исте“* (Buffa 284).

таще -еца с. „младе тачка“: ● **як тащата 1**) „о вельких пахулькох шнігу“: *Кед падаю вельки пахульки шнігу, гвари ше: шніг як тащата* (С. Мйр., Лев. Ск.); *Або ше припатраме през облак – пада шніг як тащата а ми кусаме мажочки и спричкаме ше под пецом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 151); 2) (звич. о гладних дзецох): [Дзеци] *котри више гладни як тащата!* (ЛатякТал 185); *Пошедали зме коло діда, порозтверали уста як тащата [жадаючи чуц дідову приповедку]* (РН 34/1933, 2, М. Ковач).

тащи -а -е „хтори ше одноши на ташка, ташков“. ● **таще млеко** с. кул. „файта лакотки з витрепаних бильчкох“ (НКух 92–93).

тащок -щка (беш. ташка) х. (форма множини *тащи*, беш. *ташки*) зоол. 1. „Passer L.“ 2. „гоч хтора дробна птица“: *Чуєш, мила, як тот тащок шпива: / же з любосци нїч добре не бива* (Етн9 ч. 243); *розгнївани [Милош] так бил Турцох як кед каба улеци меджи вельо ташки* (Етн30 156); *А нови жазда дал ми [коньови] мено „Мадар“ – то значи: тащок* (КостПр 69; мадь. *madár „птица“*). 3

даєдних прикладах зоз Гнатюка и старших авторох по опису птїчки очиглядне же то не „тащок, с. врабац“: *Яке пире тот тащок ма / цо ше вон шковраньчок вола?* (Бинд-Кост 122); *Шицко [жито] ташики визбералї.* / *Яки то ташики булі?* / *Зоз жолтима глвичками, / червенима криделками* (Етн9 ч. 86); [У кнїжкох] *ше описує далєки и красни край, вельки лєси зос дзивима жвириями, шаренима ташками* (РН 5/1934, 2). В. Гнатюк тот меновнїк дакеди записує и у його старшей форми *птачок* (од *птах*): *Яй, гиша, гиша, / птачку яраби* (Етн9 ч. 20); *Я би це чекала, алє ти дзиячок, / ти би од мнє злецел як до поля птачок* (Етн9 ч. 175). Така форма зачувана и у крачунсей винчованки: *Я мали дзиячок, шпивам яко птачок*, „шпивам як тащок, як птїчка“. У старших авторох тиж находзиме форму *тащок* з початковим *п-*: *Року 524 и 528 була така силна жима, же могол кажди лапац пташки з руками* (РК 1936, 154). 3. „птїчка направена з остатку хлебового цєста при печеню хлеба“: *Цєсто так наростло ... Вишили єй итири вельки хлеби и даскельо мениши. Аж вистало и на тацки и даєден варьоч* (Ю. Пап). ◀ Од *птах* и дем. форманта *-чок*, праслав. *рътакъ* и *рътахъ*. Ридки приклад кед лексема на означованє цалєй класи животиных поставила назва лєм єднєй файти, алє праве на менованє тащка мож найсц ище даскельо таки приклади. Так у бойковским диялекту *пташок* „птїца“, у юж.мадь. *madár* „птїца“ тиж ше хаснує на означованє тащка. З другого боку у укр. диял. *верейей-ко* означує кяду малу птїцу. Таки способ менованя вироятно условени зоз общу присутносцу тащка у Штрєднєй Европи. Лексема резултат семантичного помкнуща у руским язїку. Хаснує ше ище лексема *врабец* (Тимко 14, 96, 121, 128, 130). ♦ *вешенї и тащок богати* „вешенї єст надосц плоди и єдзєня за шицких“ (ОлеярЯк, Шв 6/1984, 733); *тащка док лапаю та го гласкаю* „док чловека сцу придобиц, та су добри гу ньому“ (ПапДю-Кер 45); *меркуй да ци тащок не улєци* гвари ше кед дахто барз отвєра уста (Ю. Пап).

твар ж. „предня страна глави чловека, facies, с. лице“. *Идзе Христос на гору, неше криж, твар подрапана* (Етн30 78); а *Ирин-*

ка шєдзєла у заднєй хижї у куцє, закрила твар з руками и имєяла ше (КовМихЦВ). || Всл. *tvar* „истє“: *lico je jedna strana tvari* (Czambel), слц. *tvár* „истє“, укр. *твар* „истє“, поль. *twarz* „истє“. Общєславянскє. ◀ Од праслав. *tvarъ* „творєнє; створєнє“, з прєвойом вяза зоз *твориц*, праслав. *tvoriti*. У сучасним бєшєдним и литературним язїку, под сербским уплївом, хаснуємє и слово *лїцо* зоз значєньом „твар“, одн. зоз значєньом сербского „лицє“: *Його лїцо ми було позна-те*. • *шумни/-а, красни/-а на* ~ „шумнєй, краснєй твари“: *Дзивка була инашак, як ше гвари, шумна на твар, барнаста* (КовМихЦВ 227). ♦ *витнуц/вицинац по твари и безос*. „нєсподзивано спричинїц дакому вельку нєприємносц, вдєренє“: *Пред двома роками, кєд перша вода виляла, Афич ми гварєл же най ми Заєднїца да хлеба, а робєл сом у ньго пред тим роками. Виє нас витнє по твари, – здихнул сєбє Миколє Джамбасов* (ЖирошV 270); *Живот вицина чловека по твари. З часу на час го так витнє же му барз длуго цма пред очми* (ЖирошV 281).

тварати -а -є „тот цо ма вельку, широку твар“.

тварди -а -є 1. „хтори ше нє подава прицїску“: *тварди камень*. 2. „барз хладни (о жими)“: *Єст таки оцєвє и таки мацєри, муша ходзиц боси и о твардєй жими* (ЕтнV 99); *А жима була барз тварда, а вона слабо облєчєна* (РН 24/1928, 3); *Кєд вєшенї вчас инїг наури, будзє длуга и тварда жима* (В. Саб.). Младши нєшка под уплївом сербского *јака зима звичайно гуторя моцна жима*. 3. „хтори нє да потрошиц пєнєжи, чуварни, скупї“ (М. Рм.): *Наш чловека тварди. Вон нє ужїє вєльо у живоцє. Санує и сєбє, гамїшує* (РН 11/1931, 3). 4. „хтори чєжко мєня навикнуца, задарти, с. окорєо“: *Доганьош бул тварди, догану мал, сцєл куриц, нє мал ширки* (Етн29 190). 5. „одпорни на хороти, жиму; витримовни“: *Бишалму добре поса-дзиц, вона тварда на жиму, и чловека можє буц тварди на жиму* (В. Саб.); *Бачи Янко бул тварди, цали хотар мог обисц док бул ловар* (В. Саб.). 6. „хтори нє заплачє так лег-ко“: *„Ти нїзда нє плачєш кєд цє оцєц бїє?“ „Нїзда!“ „Таки ши тварди?“* (РН 30/1936, 4)

7. а) „одлучни, непопущуюци; твардоглави“: [Управа] усилює ше на рижни способности нагвариц парастох, да престаню зос своїм бойкотом, ... але до тєраз параста остали тварди (РН 35/1932, 4); [Нагварял] наших людзох да преходза зос своєї вири ... Розуми ше же народ тварди у своїм, свогого ше трима (РН 47/1934, 3); [Грекокатоліки] тварди у своєї вири и то баржей як тоти, цо ше им видрижняю (РН 11/1935, 4); Мила мамо, пишеце ми же дідо наш Дюрчов хори ... и же є таки тварди ище и тєрас и йа го порадицим и опомнем ище нешка му будзем писац (ЖирошМСМ 60); По войни не сцел войсц до задружі, таке тварде, та (Пвл. Бл.); У нас то було так же мац твардейша од оца. Не поробел би и оцєц гоч цо док би ше не порадицели (Рускинї 62). б) „нємилосердни, без милосци“: Жена вищала и модлєла чловека, ... але вон бул тварди (РН 9/1931, 4); души людски по войни постали гориши, як були скорей. Людзе постали твардейши, любви жу ближньому було у нїх више меней и меней (РН 26/1932, 1); „Сєвай оталь!“ – закричал на нього тварди чловека ... „Беж ми зпред очох! – злярмал на нього чловека твардого шерца, – озда не будзем кармиц кояких важабундох!“ (РН 10/1933, 2). || Словацке *tvrdý* ма и значене „сурови“: *tvrdá kritika*, *tvrdý boj*, поль. *twardo*, жиста“: *twarda szkoła życia* „сурова школа живота“. Общеславянске. ◀ Праслав. *tvьrdъ*. • **тварде** як з коня „барз тварде месо (за єдзєне)“ (Лєв. Ск.).

тварднуц -нєм незак. „поставц твардейши“.

твардо присл. 1. „у велькей мири, моцно“: Причекаме, сцєрпиме ше, будзе то шицко добре и шицко на добре видзе кед ми то так твардо жадац и сцєц будзєме (КовМихГК 129). 2. „одлучно, непопущуюц“: Газда у котрого служел трима твардо пост, а баба ище твардейшиє (РН 2/1936, 2, М. Ковач); [После напорного путованя на ладї] Дзєкотри мушєли и до посцєлі пойсц и твардо посциц (РН 86/1926, 2); Поиштовали вони цєркву, ... твардо тримали недзєлю и швето (РН 29/1932, 3). 3. (за)спац твардо „(за)спац з твардим сном“: Янчи ше заш на-

цаговац почнє, та гутори: „Ейнє, вера сом твардо заспал“ (Етн29 42).

твардовац -дуюм незак. 1. „шпоровац, чувац“: По войни ше твардовало да ше не потроши тот динар, людзе сановали на имати и др. (Пвл. Бл.) 2. „твардо ше при-тримовац даякого правила, принципа и под.“: У Керестуре ше скорей не давали пришагац учительом. Чи и тєраз так твардую, не знам (Люб. Як.); И дал [цар] розказ да ше служи християнски закон по швецє, и од того часу почало ше твардовац барз. Не шлєбодно було християна губиц (= забивац) (Етн30 92).

твардолупи -а -є „твардей лупи (плод)“: Єст твардолупи бундави и динї (В. Саб.). Оп. **мєгколуни**.

твардосц ж. „одлучносц, непопущую-цосц“: [Розишли ше] по наших валалох до своїх домох да и там приповєдаю о ... Дюрдьове и твардосци дюрдьовчанох у своєї прадїдовскей вири (РН 38/1935, 3).

тварочка ж. дем. од твар.

твердзиц -им незак. „гуториц дацо як непобиваюцу правду“: Вон твердзи же то не так було; нашили скритє злато, хторє, вон твердзи, скрил його дідо (Заря 16/1937, 3). ◀ Од тварди, праслав. *tvьrdъ*. Наш синоним у старших авторох доказовац (оп.): Єст хмєлярох цо доказую же и садзєнє хмєлю вєшєні лєпше як на яр (РК 1927, 142). То нас може навєсц на заклочєнє же дієслово *твердзиц* у нас сербизєм. Медзитим, у украинским єст и синоним *твердити* „твердзиц“, тиж у польским: *twierdzić* „истє“, у слц. *tvrditi* „истє“, у всл. *tverdzic* „истє“ (Hal), та мушимє допушиц же и нашо *твердзиц* не сербске, алє карпатске.

твой -я -йо 1. „хтори припада 2. ос. єднини“. 2. субст. а) **твой** -його х. „твой муж“: Як же твой? „як же твой муж?“ б) **твоя** -ей ж. „твоя жєна“: Тебе твоя розказує? „тебе твоя жєна розказує?“ в) мн. **тво-й** -їх „твойо родичи, фамєлия“: Чуєм же ше сєліш до варошу. А цо гваря твоей на то? || Слц. *tvoj*, *tvoja* „истє“.

твориц -им незак. 1. „робиц“: кед вон [чловека] твори таке, цо процив волї бо-жей (РН 38/1930, 4); добро твориц и пома-

гац у нужди другого, то ње наша длужноси (РНКЗаря 1939, 50); а за шестру цо зоз бра- том блуд творела руку му на штранѣ увя- зали (Етн30 79). 2. „спричиньовац, правиц“: Шерцо мойо, чом так гориш? / Чом паляци рани твориш? (БиндКост 82). || Укр. твори- ти, слц. tvoriti, поль. tworzyć, рсй. творить. Общеславянске. ◀ Од праслав. tvoriti. Од того и нашо створиц, витвориц, створа, потвора, потвориц ше и сербизем ствар. ♦ **ані не твори** „не реагує на дачийо прешвечоване, гандроване и под.“: Кед ше з да- ким вадзи, а вон цихо, не реагує, гвари ше: ані не твори; гуторела сом ци, а ти ше ані не озвал, ані ши не творел (Вер. Рм.); крави го не сцу слушац, през ораніну иду до кукури- ци, и ані не творя, же кравар на ніх кричи (РК 1921, 85).

[те] злуч. составни звич. повторени, означае шороване дїюх: „та; раз; и“: По- чал ше вигваряц: те тото, те гевто. ◀ Од серб. те: Почео је да се изговара: те ово, те оно. Нашо: Почал ше вигваряц: та тото, та гевто.

тевчир х. 1. „прибор за пресиповане чечноси до судох з узким отвором, с. ле- вак“: чоп ше вицагло [з гордова] и точело ше до коришовох на тевчир; тевчир бул пле- хови або зоз лоповика (ХомаБл 197–198). 2. „место у рики дзе ше вода круци, крутила, с. вир“. 3. **копац на** ~ „копац студню и под- вше на узше“: Студні [нашо стари] копали на „тевчир“, од горе вше на узше же би дако- го не привалела гліна (Я. Олеяр, ПЗ 4/1968, 13). ◀ Од мадъ. tölcser 1. „с. вир“; 2. „кратер вулкана“.

теди¹ присл. „у тедишней хвильки, ча- су“: Не идзе до нас пополадню, бо теди не будземе дома.

теди² злуч. условни „вецка“: Кед ше [чловек] сце витримовац пред людзми и пред Богом, же вон таки и таки мудри, справедливи, добри, моцни и поштени, те- ди ма лукаве шерцо (= векка ма лукаве шер- цо) (РН 63/1926, 4); за чесц спаийову так панове фришко присудзели же кед вон украд пипку зоз спаийовеј хижѣ, же теди могол и самого спаю забиц (= векка могол и спа- ию забиц) (Етн30 229); кед и тот челедник

... познал же є [новинка] руска, теди верим (= векка верим) (Заря 3/1935, 22); Кет Ви би мње познали теди бисце неправду не гу- торели (= векка бисце неправду не гудо- рели) (ЖирошМСМ 74). ◀ Од старшей форми тегди, а тото од праслав. тъгда. • **теди(к) и теди(к)** „одредженого дня“: Дал цар оглашиц по швецѣ же вон ма три дзив- ки на оданѣ, та най ше зиду панове, жрофове, ѡго дзивки буду себе виберац теди и теди, на тот дзень (Етн29 57); догварелі ше з ца- ром же ... тедик и тедик по ню [дзивку] при- ду (Етн30 243). || Всл. tedi и tedik (Sipos).

теди³ слов. „вецка, значи; прето“: [Ми селяне] не маме хто да нам до новинох пи- ше о наших земледїлских потребох по на- ших новинох та мушиме дошлебодзиц теди, да ше новини полня безвреднима статями (= значи, мушиме дошлебодзиц) (Заря 6/1935, 42); Але ми то [непотребне трошене] не припознаме за зле... Теди не чу- дуйме ше, же шицко богатство лем у Нем- цох стої (= прето не чудуйме ше) (РК 1924, 121, Ф. Радвані).

тедик присл. „теди“, у бешеди старших: Кед дзешиц годзин вдери, тедик войдзеш нука (Етн29 277); Одала ше вона тедик як млада дзивка за Митра (РН 43/1933, 2, др М. Б.).

тедишні -я -є „хтори бул у чаше о хто- рим ше бешедує“.

[тезга] ж. 1. „стол (столїк) на хтори ше виклада роба у дутяну, на пияцу“. 2. „ро- ботни стол у майсторским мигелю“. ◀ Од серб. тезга, а тото з турского. Нашо экви- валенти: пулт (у дутяну, ресторану), столїк (на пияцу, у мигелю).

тейзло с. „друк на польопривредних справох хтори цагаю воли“: [За цагане польопривредних справох] хасновало ше окремени друк хтори ше воал тейзло (Се- гедиМ, ПЗ 4/1974, 15). || Всл. težlo „исте“ (Korániová2, 144). ◀ Од мадъ. tézsla, tézsló „друк на плугу, брани“ (ЕтМ).

тека¹ ж. „школски и под. прибор: по- вязани папери за писанє“. || Слц. заст. téka „исте“, поль. teka „исте“. ◀ Од лат. theca, а

тото з греческого. Коцурска назва за теку кнїжочка.

тека² ж. „древена куля, лабда у бавискох текане и мумликане“. ◀ Од мадь. *teke* „куля“.

текане с. „давне бависко з теку²: *Тека-не на оцта то кед еден руци теку², а други ю бие* (М. Рм.). Текане було дзивчатске и хлопске (легиньске). У едней варианти дзивчатского теканя бавячки з палїцу уганяли теку до джуджи (оп.); у другой варианти една група вибивала теку (= лабдочку зоз кравскей шерсци) до воздуха, а друга група „гризла“, те. лапала теку (КамМик 195). Хлопске текане оп. под *текац ше*.

текац ше -ам ше незак. „участвовац у бависку текане“. Бавяче ше подзелели на два групи. Една група *била* теку² [= вибивала з места], а друга *гризла* [= лапала ю] у полю. Еден бавяч зоз групи хтора гризла бул подавач теки. Вон *подавал*, односно подруцовал теку, а стал на тим боку ведно зоз противнїцку групу хтора била (ХомаМ; КамМик 200). ◀ Од *тека*².

теква ж. бот. „бундава“, лем у Гнатука: [Худобни человек] не мал ніч, ніякого статку, лем ше му зродзело на люцкей жемі *бундави* барз вельки, та однесол до цара єдну *текву* (Етн30 292, форма зоз е хаснована през цалу приповедку). || Укр. *тиква* „исте“, поль. *tykwa* „исте“, слц. *tekvica* „исте“. Общеславянске. ◀ Праславянске *tyku*. Нашо сучасне бундава зоз сербского.

текем-текем(-тек) присл. 1. „ледво, праве“: ~ *сцигла навариц полудзенок*. 2. „лем-цо“: ~ *ми камень не спаднул на ногу; ~ нас диждж не влапел*. 3. „праве як треба“: *Ципели ми ~*. || Не зазначени карпатски паралели. Серб. *тек, теке, текем* и *текер*: *Теке што је забелила зора; Провалисмо у апсану текем варке ради*. ◀ Нашо по форми и значеню блїзке сербскому.

Текия ж. „церква при Петроварадину як место паломнїцтвох“: *Теди нашо людзе почали ходзиц [на одпуст] до Текийох при Петроварадину (вони гуторели – до Текиї)* (ФейИр 77); *людзе иду до Текийи* и на други места да видза чуда (РНКЗаря 1941, 52, Б. Горки). Сучасну форму *Текиї* мн. (до Те-

кийох) хаснуєме под уплївом сербского *Текије*. ◀ Од серб. *текија* „каплїчка; муслимански манастир“, а то з турского“.

[телеграф] х. 1. „телеграм“: *одпишеме, лебо там телеграф вдериме до Београду* (РН 8/1937, 4). 2. „телеграфски слуп; слуп за електрични дроти, с. бандера“. ◀ Нем. *Telegraph* „апарат за швидке преношене порученьох“. Значене (2) характеристичне за керестурску бешеду; воно настало по подобиности функції: телеграфски слупи тримаю телеграфски дроти хтори преноша телеграфски порученя; младши нешка хасную сербизем *бендера*.

телембац -ам незак. „натресац, нарабцяц“ (Г. Р.): *Мерковал сом же бим з малкима [голубчатми у ташки] цо меней телембал* (ЧаканСаф 29). || Всл. *telembac* „исте“ (Kubániová2, 143), укр. диял. *телемпати* „чежко и помали исц“ (Сабодош), укр. *телепати* „чежко и помали исц; тресц“, поль. диял. *telepać* „тресц; руцац ше“. ◀ Ономатопейске (ЕСУМ).

телеп х. лем у нар. шпиванки: *Бодай ше зродзела [паленка] у каждым телепу, / кед ше з ней напиєм, / та мам лепшу дзеку*. ◀ Информаторе не знали цо ту значи *телеп*. Слово *telep* у мадярским значи „населєне; складзиско“. Медзитим, можлїве же у старшей варианти тей шпиванки место *телеп* була форма *телек*, а мадярске *telek* значи „жем; грунт“; воно ше у шпиванки аж и римує зоз дзека: *Бодай ше зродзела у каждым телеку, / кед ше з ней напиєм, / та мам лепшу дзеку*. Ані *телек* нашим информатором не познате, але воно иснує у крапаткорусинским: *телек* „жемова парцела, маєток“: *коли довг уже великий, тогды жид ... чашто возьме уд нього и телек*, „кед длуство уж вельке, та жид часто вежне од нього и *телек*“ (Керча); *Його телек быв доста великий* (Чорі).

телепац -ам и **телепкац** -ам незак. „приповедац, мервиц“: *Не волела би пойсц на даяку роботу як телепац з языком цали Божї дзень!* (РН 30/1940, 2); *Вон лем телепка своїо „вон вше исте приповеда, мерви“* (В. Саб.). *Телепкац* значи „бербляц, а з роботи ніч“ (Лев. Ск.); *Моя баба почала телепкац и*

я инше не мог зробиц як ... сановац тих чийо баби маю длугоки язики (РН 46/1936, 2, М. Ковач); Але моя жена ... ми ровно ровнучко теленка: ти, Янку, подляк (РЗаря 12/1936, 5). || Укр. *теленкати* „приповедац глупосци“, укр. *диял. теленпати* „галадно есц“, *всл. телерас* „швидко нерозумліво бешедовац“ (Hal). ◀ Ономатопейске (ЕСУМ, Фасмер). Виведзени: *вителенкац, одтеленкац*; *Вителенкал шицко, та „вигуторел швидко“* (Сл. Сб.).

телі -я -є зам. указ. „таки вельки, длуги и под.“: [На початку] кирилица барз ликовала (= здабала) на греческе писмо, але за теле време досц ше пременела и вона (РН 12/1928, 2); Чи би могло буц телього преліваня креви, чи би могло буц теліх слизох, мержньох, звадох, пакосцох, кед би не було немилосердних и скаменєтих шерцох, од котрих зло тото походзи (РН 1/1934, 1); А, и нацо вам теле богатство и теля жем (РК 1936, 113). || *Всл. tela velič hev ani nevejdze* „таке вельке/високе ше ту ані не змесци“ (Hal 1111). ◀ Од заменовніцкогo елемента *т-*, *праслав. t-*.

телько присл. „лем тельо, так мало“: Бушан гварел же вон ше ганьби лем телько [води] неси, же вон однесе шицку студню (Етн). *Всл. telko „исте“* (Hal). ◀ Оп. тельо.

тельо¹ присл. 1. указує на количество: Двасто кили? Тельо ши не годзен положиц до авта. 2. указує на вельку меру дії: Тельо сом ше з нїм обяшньовал! „вельо, длуго“. *Всл. telo „исте“* (Hal). 3. „накратко (повесц)“: цошка шептали а Моринц му на розходу тельо гвари: Добре, ствар у шоре, твойо сто динари – и лукаво ше нашімєе (= накратко му гвари) (Заря 8/1938, 7, Б. Горки). ◀ Од заменовніцкогo елемента *т-*, *праслав. t-*. • *два (три, штири итд.) раз* ~ „два (три, штири) раз вецей“: *Европа 4-раз менша од Америки, а ма 2-раз тельо жительох и вецей* (РК 1925, 43); *ище раз* ~ „дупло“: *Нашим жаздом зродзи ше по ютру до 12 метери жита, а у исти час брацом Махмерцом ище раз тельо, а чом?* (РН 7/27, 1, П.); *за садзєне треба вжац ище раз тельо зарна як звичайно* (РН 14/1929, 2); [лем] *тельо цо не* „лемцо не“: *Заплянтал сом ше, тельо цо*

сом не спаднул (В. Саб.); *Шофер так кричал на жену, тельо цо му не подбегла под авто* (Пвл. Бл.).

тельо² „исте“: *народ уж знал, же така нагла а обща мобилизация значи тельо як война (= значи исте як война)* (КостЛибер 178).

[тельо³] присл. *помощные ступень дії*: *Тельо ше ми попачело тото летовалїще же сом ришел кажди рок ту ходзиц* (наш еквивалент так: так ше ми попачело). ◀ Од серб. *толико*: *Толико ми се свиђало...*

[темель] х. „основа, подлога“. ◀ Од серб. *темель*. Наш еквивалент *фу(н)дамент* (оп.).

теметов х. „место за хованє умартих, кладбище“: *Теметов спада до святих местох, бо то пошвєченє место дзе ше ховаю умарти* (ГорКух). *Всл. temetov „исте“* (Sipos). ◀ Од мадь. *temető „исте“*. У прешлосци зме з тим значєньом хасновали и латинизєм *цинтор* (оп.).

тендо присл. *дем.* „так барз мало, тенцко“.

тентац¹ -ам *зак. дзец.* „легнуц“. ◀ Од мадь. *фам. tentél „спац, чучац“, tente „шпи, чучай“*.

[тентац²] -ам *незак.* „наводзиц, нагваряц на дацо, звич. на недобре“ (В. Ерд.): *Чутал сом цали тидзєнь, а тераз ме заш цошка тента понаписовац вам цо ше трафело* (РН 42/1936, 2, М. Ковач); *Янко такой почал понуковац шваба зос палєнку ... Шваб ше не давал вельо тентац* (РК 1938, 101). ◀ *Вироятно од серб. тентати „исте“*: *враг никада не прєстаје тентати правєдну душу* (МС), а тото од лат. *tem(p)tare* „придобивац, наводзиц, нагваряц“. Од карпатских паралєлох зазначєли зме лєм польске *tentować „цєрпиц; пробовац“*.

тенцко присл. *дем.* „так барз мало“: *Лєм тенцко ми дал*. ◀ Од тельо.

тенюндо присл. *дем.* „так барз мало“: *Вецей ше не бой ані тенюндо* (шк. сост.). ◀ Од тельо.

тепша ж. „суд за печєне у рєлни, пєцу, с. тепсија“. *Всл. tepša „исте“* (Sipos). ◀ Од мадь. *tepsi*.

тепшичка ж. дем. од **тепша**.

тераз присл. 1. „у тарашней хвильки; у тарашнім чаше“. Тераз таку жену мам же од ней нет два лепши у валале: вредна, послушна, нет з ней ніяка хиба (Етн29, VII); Люби го жазда, та му шицко да по дзеки, и тераз го пуцел коишиц (КовМихЦВ). 2. у виразох: а) ~ **рок**, ~ **два роки** и под., „пред роком (двома роками), нешка рок (два роки) як то було“. Тераз рок зме ше остатніраз стретли „точно пред роком зме ше стретли“; Осетело ше же гosciх [на Кирбаю] було меньй як тераз рок (Заря 14/1938, 6); б) ~ **два тижні**, ~ **три мешащи** и под., „нешка два тижні, три мешащи и под. як то було“ Було то тераз дас два чи три мешащи, ... теди кед було найгоруцейше (РН 40/1930, 1, М. Биркаш); в) **на** ~ **рок** „точно о еден рок“: На тераз рок ше знова увидзимо („о рок ше знова увидзимо“; г) ~ **раз** „на тот завод“: Боже! Поможце ми лем тераз раз пойсц до компанії (Етн30 221). || Всл. teraz „тераз“ (Sipos). ◀ Од тен раз „тот раз, того разу“, а тото од праслав. *tъ + nъ + razъ*.

тераз-енки присл. „предходней хвильки, праве первой“: Як то, ви теразеньки жобрали на драже, а тераз уж пиєце у карчми? (РН 37/1937, 4)

теразнейши -а -е „тарашні“, у даедних старших авторох: Пришли пакъ тоти Руснаци ... изъ теразнейшей епархii Прешовскеи (ЦапЦ 76 и 98); Час теразнейши и час терашні (КостПр 276). Всл. *teraznejši* и *terajši* „исте“ (Hal), слц. *teraznegssi* (Udvari91, 172). У сучасней бешеди ше форма **теразнейши** не хаснує (лем форма **тераши**), але з оглядом же ю наведзени авторе похасновали и же вона ма карпатски паралели, вироятно ше и у нашим языку хасновала.

тераши -я -є „хтори иснує тераз, хтори ше одноши на час бешедованя“. Всл. *terajši* „исте“: *terajše neverne plemeno* (Lacko 72). ◀ Од тераз + ні. Оп. и **теразнейши**.

тереки мн. „дробна слама з плєву при тлачено“. Всл. *tereki* „исте“ (Bartko 208) ◀ Од мадъ. *tör* „ламац“.

теремтете и **аста теремтете** викр. лаце, клятвa. Всл. *teremtete* „исте“ (Szabo 187). ◀ З мадарского. Оп. и **аста**.

теркац -ам **незак**. „джобац, биц з рогами (о статку)“. || Всл. *terkas* „исте“ (Kubániová2, 144, укр. *торкати* „дриляц“, рсй. *торкать* „исте“, поль. *stark* „подрилене“. ◀ По М. Фасмерови вироятно ономотопейске *terk-, sterk-*. По ЕСУМ-у тиж од праслав. оном. *тъrkati*. Виведзене: **потеркац**. Коцурски синоним **тукац**.

теркац ше -ам ше **незак**. „биц ше з рогами або главами (о статку)“.

теркаци -а -е „хтори любви нападац з рогами, главу (о статку)“.

тервин х. оп. **термин**: Та ше з нїм порукувала и дала му тервин: до того часу, т.е. як за два мешащи же би по ню прииол (Етн30 132); А цар му поведол же до тервина ше чекац муши (Етн30 40).

термин х. „одредзени час“: [Газда сцел одпущиц слугу Антоня.] Але ше теди бачи Антонь спрочицел: „Знаце же не пойдзем дотля док ми термин не виходзи. Озда ме не будзеце задармо плациц.“ И остал до свойого термина (РН 48/1935, 2, М. Ковач). || Всл. *termin* „исте“ (Czambel), слц. *termin* „исте“: *termin platenia*, серб. *термин* „исте“. ◀ Од лат. *terminus* „знак на границі“.

терн х. „файта ценкого чарного штофу“. Оп. **тернови**.

тернац х. „отворени конк“: хижа з киблу на округло виведзєну и капурку цо до тернаца водзєла (КовМихКап 13); у злучєню **под тернацом** „под конк(ом)“: А вєц длуго ше дзел под тернацом застарани (КовМихЦВ 39). || Слц. нар. *trnác* „исте“. ◀ Од мадъ. *ternác* „исте“ (у мадарским языку зазначєне 1533. року).

тернови -а -о/-е: ~ **хусточка**: Терново хусточки то були хусточки зоз ценкого чарного штофу, доокола мали зоз фурмами вибити релєф (венчик и смужки), то маляре правєли, ношили ше у жалоби, на хованє и у посєцє; ище и тераз ше ноша (Сс. Мак., Лев. Ск.); Мацєрова тернова хусточка (МаринкМ). || Укр. **терновий** „направєни, уши-ти з терна“, укр. **терно** „ценке волняне платно“. ◀ Од фр. *ternaux* „файта кашмиру“, а то од Тернаух (Терно) – мєно французкого мануфактуристи (1765–1833) у чиєй фабрики ше вирабляло того платно (ЕСУМ).

тета и **тетка** ж. „нина“: *А тот венец по пети, / а то Ганьчи до тети* (Етн9 ч. 401). || Слц. *teta* и *tetka* „исте“, всл. *setka* „исте“ (Hal), поль. *ciółka* „исте“. Общеславянске. ◀ Праслав. *teta*. То нашо карпатске слово, хторе у часе до 20. вику було поциснуте од

мадяризма *нина*, а од 20 вику, под уплївом сербского *тет(к)а*, знова ше реактивизовало у нашим языку, окреме форма *тета*.

тетощиц ше -им ше *незак*. „пишиц ше, правиц ше важни“ (Гел. Мед.). Не зазначени паралели. ◀ Неясне.

тешан х.: *правиц ше* ~ „правиц ше шалени, наивни“ (СС. Мак., В. Саб.): *Направел ше тешаном*, „направел ше шалени“ (Лев. Ск.). Не зазначени паралели. ◀ Неясне.

тея ж. „чай“. ◀ Од мадь. *tea* „исте“. До европских языкох тото слово у форми *the* пришло з южнокитайского (*te:*) (*Machek*). Сивернокитайске *џа*, прејг персийского и турского пришло до славянских языкох у форми *чай*. Сербизем *чай* место мадяризма *тея* почали зме хасновац у другой половки 20. вику.

ти зам. особни за другу особу єднини.

тигриш х. зоол. „тигер“. ◀ Мадярски язык бул жридло з якого до руского вошла лексема мадь. *tigris* котра там зафиксована 1577. До мадярского вошла зоз греческого през латински язык (Тимко 85). По угледу на общеславянску форму *тиг(е)р* (серб. *тигар*, укр. *тигр*, рсй. *тигр*), у литературним языку прилапена форма *тижер*.

тидзень тижня х. „єдинка рахованя часу: седем днї“. *И тота [служни́ца] ше єй [кралі́ци] так пита: „До же будземе вариц, млада кральовно?“* Вона єй назад *вращела: „Тото цо гевтого тижня таки час ...“* (Етн9 130) || Всл. *tidzeň*, ген. *tizňa* „исте“ (*Czambel*). ◀ Од *тот дзень*, праслав. *тъ + дьнь*. ● **по тижньове** и **по тижньови** „по цали тидзень“. [Так ю бил] *же и по тижньови у посцелї лежала* (РН 6/1927, 2); *По тижньове нье можеме видзиц слунко од диму и бомбох* (Заря 4/1940, 7, Е. Кочиш).

ти-дит *викр.* за подражоване писканя авта и под. (Ир. Фин.). ◀ Ономатопейске. Оп. и *ди-дит*.

тиж *присл.* „исто так, с. такође“. *Тото слово жило у народзе, гуторело ше: Тот таки, а тот тиж таки* (М. Рм.); *Плачу. Осифко тиж плаче* (КостѢфт 66); *не можем гоч кеди послац [пенежи], бо робим кажди вечер до седем годзин, а банка тиж лем до*

седем отворена (ЖирошМСМ 29). || Укр. *диял. тиж* „исте“, поль. *też* „исте“, рсй. *тоже* „исте“. ◀ Од *tože*, тє. од заменовника *to* и словка *že*.

тика ж. „колік“, лем у загадки: *Штири тики, два мотики (патики), седме замахайле (замахайло)* (одвит: *крава*). У наведзеной загадки маме лем форму множини, а форму єднини предпоставяме на основі словацкей и восточнословацкей форми: слц. *tyka* „палічка“ (*Kalal*), всл. *тыка* „колік“: *Јака-така тыка, та plot trime* (*Hal*), *чес. tyk* „окресани конар“. ◀ Од праслав. кореня *tyk-/tǫk-*, од хторого виведзене нашо *до-тик-ац/до-тх-нуц*, *за-тик-ац/за-тх-ац*. Значене могло присц од того же ше *тики/коліки* дакеди задзиваю до жеми. Од того кореня и нашо *стик* (оп.).

тикац ше -ам ше *незак*., перши два значеня лем у Гнатюка: **1.** „лапац ше (до роботи)“: *Шицки людзе гваря ... же я ше не тикам и до тканя перша. / А я ше не тикам ... бим не поламала сушедово бардо* (БиндКост 109). У вариянти тей писні у Етн9 ч. 343. место *тикац ше* дієслово *лапац ше*: *Зато ше не лапам [до тканя] ... же бим не зламала сушедово бардо* (Етн9 ч. 343). **2.** „дотикац, дорушовац“: *Хитяй же ю [лапай препилку], моя дзивко, хитяй, / лем же ше єй жу хвосту не тикай!* (Етн9 ч. 64) || Слц. *tykať sa* „исте“. **3. прен.** „одношиц ше на дацо, дотикац ше дачого“. *Лем єдно нам потребне, а то є: да будземе више и вшадзи зложни, кед ше то тика наших народних интересох* (РН 1/1938, 3, Д. Б.); *Векшина вопросох котри ше тикаю твоего цесца замервена* (РК 1924, 169); *Но там дзе ше нье тикало их скори, [заходни сили] нье штуряли пальци до огня* (Заря 1–2/1940, 7). ◀ Од праслав. *tyk-, tykati, tǫknǫti*.

тикнуц -нем *зак.* „уплївовац, дійствовац“: *Не пий нескоро вечер кафу, годно ци тикнуц на спанє* (Г. Р.). ◀ Од праслав. *tyk-, tykati, tǫknǫti*.

тикнуц ше -не ше *зак.* **1.** „буц у питаню, буц у вязи з даким/дачим, дотикац ше дакого/дачого“. *Тикло ше єдного живота „бул у питаню єден живот“* (Йвг. Бл.); *Кед би ше*

мне тикло, я би так поробела (С. Мйр.); [Владика] вошол до церкви и розпитувал ше о шицким цо ше тикло преишцїюваня и украшованя церкви (РН 22/1937, 4). || Слц. *týkať sa* „исте“: *vec ktorá sa nás všetkých týka* „ствар хтора ше нас шицких дотика“. 2. „спадац, буц длужносц“: *Оцови ше тикло повесц синови да не скака по хижи* (= оцова длужносц була повесц) (Пвл. Бл.). ◀ Од праслав. *tyk-*, *tykatī*, *тъknqti*

ТИКОВКИ, ТИКЕВКИ И КИКЕВКИ ж. мн. (єд. тиковка, тикевка, кикевка) бот. „*Lagenaria siceraria* (Mol.) Standl., рошліна хтора ше хова насампредз як украсна: ма кляпчис-ти або длуговасти плоди подобни грушки“. Общеславянска назва, котра перше означовала рошліну *Cucurbita* реро „бундава“ У варіанти кикевка пришло до дистактней асиміляції *тк* до *кк* (Тимко 60, 74, 130). || Укр. *тиква* 1. „бундава“; 2. „тиковка“; українське *тиковка* деминутив од *тиква*; польс. *tykwa* „бундава“, слц. *tekvica* „исте“. Общеславянське. ◀ Праславянське *tyku*.

ТИК-ТАК *викр.* означає черканє години: *Годзина лем тик-так* (Ир. Фин.). ◀ Онома-топейське.

ТИЛЕТ *викр.* „од тебе“. ◀ Од мадь. *töled* „од тебе“. З *праву руку ведол коня, кед требало да идзе наліво, кричало ше тилет* (В. Саб.).

ТИНДИР х. „особа з чаруючу силу“: *ходзи як тиндир, скака як тиндир макаїчка* „скака, вирабя як заврацени, як обшеднути з нечистими силами“. ◀ Од мадь. *tündér* „особа (жена, дзивка) з чаруючу силу, русалка, вила“.

ТИНДИ-РИНДИ *непрем.* „комендия, нарабьяне“: *Гу концу так дубонело од танцу же аж ... Наостатку скакане вше баржей здавало на тинди-ринди* (РС 10/2015, 24, М. Симун.). ◀ Можліва вяза зоз *тиндир* (оп.).

ТИНДИРСИБИЛОНА И ТИНДИРСИПЛОНА ж. *ирон.* „преподобна панї“ (С. Мйр.): *А па-три тоту [хижу] за спанє, порихтана як за тиндирсиплону!* (ХромишКвиток 205). ◀ Од мадь. *sér* „красни“, *Ілона* „женське мєно Гелєна“. У Гнатюка и *Тиндирсип Ілона* „красна Ілона“. *Тендирсип Ілона* спала, та го не видзела (Етн29 48). Оп. *тиндир*.

ТИНТА ж. „офарбєна чєчносц за писанє“. Всл. *tinta* „истє“, слц. *tinta* „истє“. ◀ Од мадь. *tinta* „истє“, а тото од стр.лат. *tinctoria*, можліве прейг нем. *Tinte*.

ТИНТАЦ -ам *незак.* 1. *Кед дакому не идзе робота, та му повєме: Цо тинташ там тєльо!* (Вер. Рм.). 2. *Дахто тинта кед лєм-цо жиє* (М. Рм.). ◀ Неясне.

ТИНТОВ(И) -а -о/-є „хтори ше одноши на тинту“: *Я знал же будзе биди пре то-ти тинтово шпляхи* (КовМихЯни 102). ● **ТИНТОВИ КЛАЙБАС** „клайбас хтори ма оловко лилово-бєлавєй фарби (як тинта), серб. *мастиљава оловка*“: *Мам иницијали зазначени ... з тинтовим клайбасом* (Е. Кочиш).

ТИНЦАЦ -ам *незак.* 1. *дзєц. „танцовац“*: *Кед жимно, та тинцаме „скакаме“*. (Люб. Як.) 2. *прєн. а)* „служиц, вилагодиц дакому, „танцовац“ коло дакого“ (Люб. Як.): *Не будзем ци я тєльо тинцац „танцовац“ коло тебе* (Г. Р.); *Тинцац значи „вилагодиц дакому/дачому, тинцац не значи „танцовац“* (Лєв. Ск.). б) *„дацо на фино робиц, на фино порайц и под.“*: *Єй уж не може приходзиц жєна помагац у обисцу, так гвари жє уж не будзе так тинцац „так чисто тримац, так на фино порайц“* (Г. Р.). ◀ Неясне.

ТИНЧИЦ ШЕ -им *ше незак.* „ганьбиц ше“: *Цо ше тиньчиц?!* (С.С. Мак.) Вивєдзєне: *затиньчиц ше*. ◀ Оп. *затинчлїви*.

ТИНЯЦ -ям *незак.* *дзєц. „танцовац“*. Всл. *туїас „танцовац“* (Корápiová2, 144), укр. *тинятися „храмац“*. ◀ Праслав. *ti(p)nqti* „вдєриц; цихо ходзиц“ (ЕСУМ).

ТИПУЛЬКАЦ -ам *незак.* 1. „помали ходзиц/исц; надробно крацац“: *Шицко ше му посходзєло (боля го клуби и др.), алє типулька помали* (В. Саб.); *Типулька значи „надробно ходзиц“: надробно ходзи, уж лєм типулька, дослужєл* (В. Ерđ.). 2. „помали робиц“: *Гваримє за дакого жє типулька кед роби, а не видзи ше цо зробєл* (М. Рм.). ◀ Вироятно вяза зоз укр. *типати* „помали исц“, тото од праслав. *tipati* „поцихи биц (дуркац); поцихи исц“, а то прєвой зоз праслав. *търътъ „дупканє, топот“, търътати „дупкац“* (ЕСУМ). Вивєдзєне: *притипулькац* „помали присц“ (оп.). Хаснує ше и форма *штитипулькац* (оп.).

тирвац -ам *незак.* „случовац ше у цеку одредженого часу, с. трајати“: *Тих дньох [було] у Херцеґовини вельке треишене жеми, котре тирвало 42 секунди* (РН 7/27, 1). Всл. tervac: paru roki tervalo (Czambel). ◀ Праслав. trgvati.

тирс х. „файта наду (бамбус)“: *Тирс з жуґліками, не ма празни штредок, та ше зогина* (М. Рм.), *єст тирсово пориска на батог* (М. Рм.), *тирсово карсцелі* (Вер. Рм.). Серб. трс „над“. ◀ По Скокови серб. трс те. нашо тирс праславянске (значи же би и тирс и тирсиц (оп. тирсици) могло буц истого кореня, те. од праслав. trǣstь; на то указує и керестурске *тирсовка* и коцурске *тирсовка* (керестурске би було од вариянти тирс, а коцурске од тирсиц). Нашо тирс, значи, виројтно походи од старшей форми тирсиц, а то од праслав. trǣstь (оп. тирсици).

тирсков -а -о оп. **тирсов**.

тирсов -а -о „хтори ше одноши на тирс; направени з тирсу“: *вельки стол ... и тирсово карсцелі коло нього* (ФейИр 97); *Там за ярчком ... – указал бачи ... зоз парадним тирсовим чмиґовом зоз китайками* (Чакан-Саф 193). ➔ У старших авторох (М. Мудри) и форма **тирсков**: *тирсков над груби як нога, високи до 16 м.* (РК 1931, 36). ◀ Од тирс (оп.).

тирсовка ж. **1.** „тирсова палічка“: *Учитель ходзел з тирсовку*. **2.** фолкл. „дружбова палічка“: *Того дня дружбове волали на свадзбу ... Млодийова мац каждому дала ручнік, а од млодей достали „тирсовку“ – палічку з пантлічками* (ФейИр 47). **3.** „бамбус“: *Китай край дзе ше добре родзи. ... Ту и там, коло заградох вично желене бамбусово древо* (тирсовка) (РН 35/1937, 2); *Пориско на коньски батог було зоз тирсовки* (В. Саб.). ◀ Од тирс (оп.). ♦ **будзе тирсовка мац работи** „будзеце бити з тирсовку (гуктори ше дзецом кед не слухаю)“.

тирсици мн. (єд. тирсиц ж.) **1.** ткац. „надзики у ткацким барду“. **2.** прен. „мраз, пупенци“: [Цині] *ме здогадую на страшни приповедки цо сом их чул приповедац у дзециньстве, на котри ми и теди надиходзели тирсици по цалим целу* (РН 40/1933, 2); И

я ишол и ишол яґод у обеговачки. Целом ми преходзели тирсици (РК 1933, 76). || Слц. trstf „над“, trstená palica „тирсова паліца, тирсовка“, trstená stolička „тирсов карсцель“, trstenica „тирсовка“: *pan učitel s trstenicou*, серб. трска „над“, *шпанска трска* „рошліна з фамилии палмох, хаснує ше у плецарству, Calamus rotang“. ◀ Як и тирс, од праслав. trǣstь.

тирсовка ж. **1.** оп. **тирсовка**. **2.** „над“: У Руских новиоох ч. 23/1935, 3. б. слово *тирсовка* зазначене и зоз значеньом „над“: *Родзи ту [у Абисинії] кава, какао, цукрова ти[р]совка и памук*.

[**тисяч**] числ. „число и количество 1000“. ◀ Общеславянске. Праслав. tysętja и tysqtja. У нас од угрорус. и укр. тисяча. У литературним язичу ридко и форма *тисяча*. Форма *тисяч* (хлопского роду) у нас могла настац по аналогії з мадяризмом *езер*, хтори хлопского роду.

Титов -а -о „хтори ше одноши на Тита“: **Титова юшка** фронт. „єдноставна юшка: зоз кус желеняви и резанками“ (В. Ердж.). Вираз хасновани у рокох по Другей шв. войни.

[**титовка**] ж. „партизанска вояцка шапка“: *Билеє ше задубена подрана кошуля без ґалера. Якаш файта титовки на главы. И то шицке обличиво* (БильАзЄсм 75). ◀ Од серб. титовка.

тифус х. „файта оберацией хороти“: *Велі поумерали од тифусу*. Укр. тиф и диял. тифус, слц. týfus, всл. tyfus, серб. тифус. Общеславянске. ◀ Лат. typhus.

тиц тиєм *незак.* „доставац на чежини, поставец тлустейши, с. гојити се“: *Єдзенья од хторих швиня тиє зато не шлебно єй давац, бо у швині затиє барз утроба и праиатка, та ше вец чежко праши* (БиРК1941, 118). Слц. туґ, поль. туґ, укр. тити. ◀ Праслав. tyti.

тице с. дієсл. мен. од **тиц**: *Не сцела ниц кафи, бо ше бала за тиче „бала ше же затиє“* (Пвл. Бл.).

тишлір х. „столар“. Серб. тишлер и тишльер „столар“, слц. tišliar „исте“. ◀ Од нем. Tischler.

тіло с. „цело“, у текстох з церковну або релігійозну тематику: *Нешем тіло и душу, / Рихтарову Катушу* (Етн9 ч. 16). У варіанти истей писні форма цело: *Нешем цело и душу, / Рихтарову Катушу* (Етн9 ч. 17, М. Стрибер). ◀ Цсл. тіло (праслав. tělo). Оп. цело.

ткане с. 1. дієсл. мен. од **ткац**. 2. „вितкане платно”: *Ткане або штрикане ше розшило*, „на ридше ше розцагли нїтки на пречуханим месце” (ИГК).

ткац -ам *незак*. „вирабляц платно на ткацких кроснох”. Слц. tkať, поль. ткац, укр. ткати, рсй. ткаць. Общеславянске. ◀ Праслав. tьkati (повязане зоз до-тикац).

ткачка ж. 1. „женска особа хтора тка”. 2. „роботня у хторей ше тка”.

тлачарка и **тлачаца машина** ж. „трешка, серб. вршалица”: *Зубко Митро мал и тлачацу машину, вец його син Йовґен тлачел з ню* (В. Саб.); *тлачаца машина* (РН 26/1930, 2); *вец за машину сом ходзела, те-ди тлачарки були* (Рускинї 117).

тлачидба ж. „тлачене зарна; сезона тлаченя”: *парох ше стара самґ за тлачитбу* (АрхПарКер, 1878. р.). Слц. mlatba „исте”.

тлачиц -им *незак*. Основне значенє дієслова у прешлосци було „ходзиц по дачим з ногами, ґажиц”. Таке значенє зачуване у Гнатюка: *Коши заяц отаву, / лішка пограбує, / комар копу наклада, / муха потлачує* „муха уґажує копу” (Етн9 ч. 421). З того настало значенє „тлачиц зарно з коньми у адышу”: конї ишли доокола по розложених по гумне снопох и з ходзеньом, ґаженьом витлукали зарно зоз класкох: *Миши житко коша, / ґовлі снопи ноша; ... / Швинї житко тлача, / а пси сламу влача* (БиндКост 123); *Пульки снопки вожа, / пуляки брадло ложа; / Гуски адызую, / ґунари им розказую; / швинї тлача, / корнази сламу влача* (Етн9 ч. 425). Зоз зявеньом тлачацых машинох дієслово *тлачиц* ше и далей хасновало зоз значеньом „витлукац зарно (на машини)”. Так ше значенє „ґажиц” и „витлукац зарно з коньми, з ґаженьом” у нашим языку цалком забуло. Дієслово *тлачиц* у карпатским ареалу и нешка ма значенє „ґажиц”: слц. *tlačit dačo pohami*, *napr. kapustu do súdka*. Восточно-

словацке *tlačic* Цамбел записал зоз значеньом „паровац ше (о живини)”: *kohut abo ginar tlači kuru abo huš*. ◀ Праслав. *tolčiti*. Гнатюк тримал дієслово *тлачиц* за сербизем и наведол як жридло сербске *тлачити* („ґажиц”) (Етн30 347); медзитим, за *тлачиц* „ґажиц” зме навели и карпатски паралели. Нешка дієслово *тлачиц* зоз значеньом „ходзиц по дачим, ґажиц” поциснуте од сербизма *ґажиц*: [У войни] *по наших шугайох з конїчками ґажа!* (Етн9 ч. 291).

тлєц -еем *незак*. „гориц без пламеня”. || Всл. *tlec* „исте”, укр. *тліти* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *tlěti*.

тлумиц -им *незак. експр.* 1. „биц, бухац”: *Так тлумел краву* (Г. Р., В. Саб.). 2. „трапиц, прицискац”: *признац треба, не так легко ше знею з людского дружтва по-слідки войны, котри го тлумя* (РН 30/29, 3, М. Винай). 3. „тлущиц, вибивац”: *Тлумиц раж за правене порвислох* „тлущиц, витлукац зарно з класкох ражу з хторого ше маю правиц порвисла” (СС Мак.). || Чес. *tlumiti* „давиц; прицискац (напр. векша рошліна *tlumí* слабшу однімаючи ей шветло)”, поль. *tlumić* „ґашиц (огень); приглушовац (звуки, боль); стримовац (слизи)”, укр. *тлумити* „знїчтожовац”. ◀ Праслав. *tlumiti* „прицискац”.

тлусті -а -е 1. „затити, с. дебео”. 2. „на хторим єст масносци, садла (о месу)”: *ґаздинї хтори рихтаю даяке єдло з мяса, патра же би воно було худше, а не тлустейше* (ХомаБл 199). Коцурска форма зоз замену *т* – *к*: *клусті*. З истим значеньом всл. *tlusti*, слц. *tlstý*, поль. *tlusty*. Общеславянске. ◀ Праслав. *tlъstъ*.

тлустеньки -а -е „дакус тлусті (звич. о дзецку)”: *За мале дзецко ше гутори же є тлустеньке*.

тлущиц -чем *незак*. 1. „з вдеренями вибивац, витлукац зарно”: ~ *пасулю*: [Позбебрану з поля и висушену пасулю] *перше ше ю тлукло зоз видлами, а вец ше ю вяло на ветерніци* (ХомаБл 179); *Паулянка ше розширела по дворе, а кед ше добре осушела, пасулю ше тлукло з видлами* (ФейИр 59). 2. „з вдеренями розбивац, дробиц”. 3. „биц по дачим з тупим предметом”: *Вец ше ... зоз че-*

ренками ножика тлукло по лупи [конарчка] потамаль док ше не дала крашине сцагнуц (ХомаМ 15). **4. а)** „моцно биц, бухац (дакого)“: *Кед сом бул на вашаре у Зомборе, двома Циґане барз били коня, бо не сцел цагац. Як го тлукли!* (В. Ерд.) **б)** „моцно биц“: *Миколка ... руки дзвигнул на главу же би го каменец не тлукол. ... Але, густі каменец так моцно тлукол же и вон [оцец] мушел кукнуц под марадик (СабодРЦар 32). 5. а)* *прен. „водзиц каждодньови живот, каждодньову борбу за отриманє“: Вони двою якош тлучу „якош жию“; а вец пришла война, та ше ледво жило и якош тлукло, з колка на колок, а тераз пришли лепши часи* (М. Симун., Шв. 4/2006, 551). **б)** ~ *живот* „исте як и под **а**“: *Уж други рок як зоз ню живот тлучеш* (Ков-МихНО 116). || Всл. *tluc* (*tlučem*) (Czambel), поль. *tluc* „розбивац, дробити; моцно биц дакого“. ◀ Праслав. *tlękti* (*tlękq*) и *tlukti* (*tlukq*). Виведзени: *розтлучиц, стлучиц, притлучиц, витлучиц* и др..

тлучиц ше -чем ше незак. **1. експр.** „моцно ше биц, бухац ше“: *Когуті ше више лем тлучу* (В. Саб.). **2.** „у швидкосци ше биц до дачого“: *Але кому ше теди робело [з мочену конопу у долині] кед ше до ногох тлукли риби и з часу на час ше їх пуски зявйовали на поверхносци води* (ЖиросV 294).

то¹ злуч. „та“, у Гнатыюка и старших авторох: **1.** у причинових виреченьох: *Понеже жем горуцого поясу, то клима нездрава* (РК 1932, 42); *Понеже су [острова] положени з обидвох странах екватору, то маю горуцо-влажну климу* (РК 1932, 42); *Понеже там [У Помпейох] през цали рок влада цеплота, то ше людзе не барз заверали до хижох. Их живот ше кончел вонка у дворе и ходникох* (РН 67/1926, 2, М. Мудри). **2. а)** у условних виреченьох: *Кед сом вам уж тельо повед, то вам повем и далей, да знаце, да не мучице главу* (РН 40/1930, 1, М. Биркаш); *пишем вам пар слова, як ту у Французкей. Ту хто ма тераз роботу, то ище якошик може вижиц, але нешка ту вельо людзох без роботи ... [Фабрики] тераз понайвецей ніч не робя, а хтора роби, то лем три дні у тижню* (РН 1/1932, 3). **б)** у часово-условних виреченьох: *Кед ти будзеш чуц же я погинул, / то*

не жаль труда жу мойому гробу присиц (Етн9 ч. 287). || Слц. *to: Keď sa na vozíku viezol pán prísazný, to každý vyhybal z cesty. A keď boli voľby, to ani nespával; поль. to „исте“: jeśli wróse, to opowie.* **в)** у часово-пошлїдкових виреченьох: *Судза ше у суду и кед осудза даедного з ніх, то ше баржей мержа, баржей ше розпалюю* (РК 1927, 94). **3.** з роздзельним значеньом: „раз ... раз“: *И забегуе то з єдного то з другого боку, але дармо* (РН 17/1932, 4). ◀ Од заменовніка с. р. *то* (оп. *т, та, то*).

то² слов. „але; нажалъ“: *А вжиме [худобни человек] не ма до пеца, не ма капуста, не ма ані кромпілі. А дзеци то не знаю же то нет. Плачу и питаю* (ЕтнV 96).

товар х. „роба“, лем у нар. писньох: *Сину, сину, укаж товар / цо у войни ши звойовал* (БиндКост 24); *Идзем на вашар до Праги, / уж я свой товар послала, / сама ту на ноц зостала* (Етн9 ч. 21). || Слц. *tovar* „роба“, поль. *towar* „исте“, укр., рсй. *товар* „исте“. ◀ *Пожичка з востоку, з туркийских языкох* (уйгурске *tavar* „маеток, статок“). Од того и *товариш*. Оп. з тим значеньом ище *портейка, еспан, роба*.

товариш х. „супружнік“: *А кед лега [жена], та више крижом, / не так то ше лега з товаришом* (БиндКост); *Вредна млада жена була добра помоц svojому ... товаришюви Осифови* (РН 50/1927, 3). || Всл. *tovariš* „пайташ, приятель; парняк“, *tovariška* „пайташка, приятелька; парнячка“ (Hal), укр. *товариш* и *товаришка* „исте“. ◀ Од *товар*, хторе з туркийских языкох.

товаришка ж. „супруга“: *а ище вецей муши мерковац лежинь, кого себе вибере за товаришку цалого svojого живота* (РН 44/1935, 1). Оп. *товариш*.

тодора ж. „файта танцу“: *Па зме танцовали полку, вец тодору ... и до шашу* (Рускині 41). ◀ Можлїве од славянского власного (женского) мена *Теодора* (хлопске мена *Теодор* и *Тодор*), а тото латинско-греческого походзєня.

то єст модал. „з другима словами“: *И збрал ше [Христос] други раз на свою окрутну, то єст чежку молитву* (Етн30 73); *Баш на саму нашу Вельку ноц, тоєст*

на 14. априла, добил сом вашио писмо (Жи-рошМСМ 59).

токаряня ж. „справа за точене (обробок) древа або металу, с. струг“: кудзелярска ~, колесарска ~ (Фа 30); Запитал леґинь же би му далі єдну шрубарню и токарню (Етн29 271). || Слц. tokařeň „токарска роботня“, točovka „токаряня“, всл. tokařňa „исте“ (Buffa 286). ◀ Од точиц. У литературним языку ше хаснує форма токарка.

токльов х. 1. „рочне баранче“ (М. Рм.). 2. прен. „тутмак, бунков, фильков“: Гутори ше звичайно младшим: Але ши токльов! Токльову єден! (Ю. Пап) ◀ Од мадь. toklúó „младе баранче“.

толвай х. „крадош“: Теди ґазда на рату почал кричиц: „Толває, толває! Крадно ко-ні!“ – так кричаци вибег на уліцу (Сабод-РЦар). Всл. tolhaj „исте“ (Hal) ◀ Од мадь. tolvaj „исте“. Восточнословацке tolhaj тиж од мадярского tolvaj. Синоними: нашо сла-вянске крадош и сербизем лопов.

толковац -куєм незак. „обяшньовац“: Майстор толковал шеґертови як ше роби з алатом. || Укр. діял. товкувати „исте“, карп.русин. толковати „исте“: Як розумів, так почутое й толковав (Чорі), поль. діял. tołkować „исте“ (польске ше трима за русий-ску пожичку). ◀ Праслав. тьлькъ. Виведзене: потолковац. У бешеди ше хасную синони-ми (по)толковац и обяшніц/обяшньовац. Дієслово обяшніц/-ньовац ма и восточно-словацку паралелу objašnič/objašňovas „исте“ (Hal).

толмач х. „толковач, прекладач (з єд-ного языка на други)“: А ми Русини, кед зме пришли [до Французкей] и гледали роботи, та зме мушели найперше Поляка волац за толмача (РН 1/1932, 3). ◀ Од мадь. tolmács „исте“.

толмачиц -им незак. „толковац“: а ваши паноец толмачел євангелию (РЗа-ря 12/1936, 6); Гвари [учителька]: Вон буні школярох. Я толмачим, а дзеци муша пи-сац. Твой не пише (Рускинї 69).

том присл. як незлюдни одвит дакому на питанє чом: „А чом [не сцеце дац сина за паноца]?“ „Чом? Прето же я не любим попа

стретнуц ані на уліци, а не то же бим го и у обисцу мал, та том! (КовМихНО 197)

Томова недзеля церкв. „перша недзе-ля по Велькей ноци“: На тоту недзелью ше апостолови Томови зявел воскреснути Исус Христос (по теди апостол Тома не ве-рел же Исус воскрес, прето є и наволани *неверліви Тома* (ГорКух). ♦ **неверліви То-ма** гвари ше за човека хтори дацо не вери, хторого не мож прешвечиц до дачого.

тому, тому назад, єст [то] тому и пре-шло тому у злученьох з числовніками и часовима терминими значи дію пред одре-дзеним часом: **а) тому:** [Римски императоре] яки тому два тисячи роки пановали над цалим шветом „пред два тисячи роками“ (РН 41/1937, 2); Доґодзело ше тому рок у Ка-нади слідующе ... „пред роком“ (РН 1/1929, 7); При варошу Лос Анджелос ... надал, тому тидзень, таки шнїг, же засипал єден швид-ки воз „пред тижньом“ (РН 31/1929, 3); Так то було дас 40 роки тому и зос младу не-весту Ілю. Одала ше вона тедик як млада дзивка за Митра до Господінцох. Тераш-нього діда Митра принесли родичи дас 60 роки тому зос Коцура до Господинцох кед му бул лем єден рок „пред 40 (60) роками“ (РН 43/1933, 2, др М. Б.); У Америки тому уж даскельо дзешатки роки богаче з рабами тарґовели („пред даскельо дзешатки рока-ми“) (РН 9/1937, 3). **б) тому назад** (значи исте як и **тому**, оп. под а): У Р. Керестуре вартанє Артейскей студні, котре почали тому назад блїзко полдруга мешаца, зос до-брим успихом завершили (РН 3/1930, 2). **в) єст [то] тому:** Було то давно, барз дав-но, єст тому уж дас 1.000 роки „дас пред 1000 роками“ (РН 4/1934, 4); Єст тому рок як наґажели на тото злато [у писку ри-ки] и цали єден рок затримали у себе тай-ну „пред роком“ (РН 17/1937, 7); Були зме у нїх, єст то тому, не так давно (Сф. Мак). **г) прешло тому:** Не прешло тому ані годзи-на, Янко заспал з найтвардейшим сном „не прешла ані годзина“ (РС 15/2012, 16).

топарка ж. „мутелка“ (СС. Мак.): 3 то-парку ше муцело масло у збуцку (Лев. Ск., В. Саб.). || Всл. топарка „исте“, чес. и слц. topárka „исте“. ◀ По Махекови topárka од

кореня *stop-*, од хторого виведзене чеське *ztopořiti* „збивац“, польске *stoparcześć* „стирчац“, а то значи и нашо *стопорчиц* „вистирчовац“, познейше ше з- почало тримац за префикс, та даедни слова остали з коренём *топ-* (*топарка*). По М. Фасмерови (рсь. *топоричить* „вистирчовац“) то етимологічно неясне слово. У ЕСУМ-у укр. *стопор* „прибор за фиксоване рухомих часцох маханизма“ и укр. *стопоритися* „преставац робіц (о механизму)“, хторе ше трима за російську пожичку з голандского (голанд. *stopper* „прибор за затримоване ланца або штранга“), по значеню не мож повязац з нашим, слц. и чes. *топарка*.

топарочка ж. дем. од **топарка**: *Топарочка* лем *лопота*, / а *маселко* муци (Тон ч. 254).

топиц¹ -им *незак*. „зогрівац з тепенём“: ~ до *пеца*, всл. *topić do peca* (Czambel). ◀ Од праслав. *topiti* „зогрівац, паліц“. Вяза зоз праслав. *topiti* „залівац“ не бизовна.

топиц² -им *незак*. „залівац“. ◀ Од праслав. *topiti* „залівац“; Оп. *потопиц*².

тополя ж. бот. „*Populus L.*“ Общеславянске: слц. *topol*, рсь. *тополь*, укр. *тополя*, поль. *topola*, серб. *топола*. ◀ Вироятно од лат. *populus* (Тимко 34, 73, 127).

торба ж. „мех, мешок и под. за ношене дачого“: *Розвяже торбу жазда лебо жаздиня, винє красни хлеб житни, били, жу тому фалат мяса лебо сланіни, та фриштикую* (ЕтнV 104). || Всл. *torba* „исте“, укр. *торба* „мех, мешок“, рсь. *торба* „оброшніца“. Общеславянске. ◀ Од тур. *torba* „мех, мешок“.

♦ **масни як** ~ „барз масни (майстор и др.)“ (Ю. Пап); **нагнівани (надуті, здуті) як** ~ „барз є нагнівани, увредзени, але то видно лем по його подобі, випатрунку, не виражує то з поступками, словами“ (М. Рм., В. Р., Г. Р., В. Саб.); **од жобрака торбу питац** „од бидного питац помоц“ (Ю. Пап); **присц до жобрацкей торби** „препаднуц, цалком охудобніц“: *пофришко препаднал цалком, пришол до жобрацкей торби* (РН 12/1933, 3).

торбичка ж. 1. дем. од **торба**. 2. „мали мешок за чуванє розличних плодох“: *На муре, на гвоздзе, у ушитих торбичкох стали мак и пасуля* (ПапОл 16). • **о своєй тор-**

бички – о моєй водички „будзеце робіц у мне о своім косту (одо мне достанеце лем води)“: *Човек пришол волац на мольбу набивац хижу, гварел: „Придзеце о своєй торбички – о моєй водички (= принєшеце себе есц у торбички)“*.

[**торгуня**] ж. оп. **тургуня**.

Торжанец -нца х. „житель Торжи (те. Савинога села при Коцуре и Керестуре)“.

◀ Од мена населєня *Торжа*, мадь. *Torzsa*.

торжаньски -а -е „хтори ше одноши на Торжу (те. Савине село).

[**торняц ше**] -ям ше *незак*. звич. у форми императива *торняй ше* „бер ше, пакуй ше оталь“. ◀ Од серб. *торњати се: торњај се* „бер ше, пакуй ше оталь“. Виведзене: *ви-торняц ше* „чежко ше виграбац дагдзе“ (оп.); у сербским таке дієслово не иснує.

[**торта**] ж. „файта колача з вайцами, маслом, чоколаду и др.“: **орехова ~ , чоколадова ~ , мандульова ~ , ванилийова ~ , кафова ~ , жєстиньова ~** и др. (РКух 102–111). || Серб. *торта*, мадь. *torta*, нем. *Torte*. ◀ Од лат. *torta*. До нас могло присц преїт сербского, мадярского або немецкого.

тортанік х. „тацна за торту“. ◀ Од *торта*.

тортарка ж. „жена хтора пече торти за наручительох“. ◀ Од *торта*.

тот тота, тото (мн. тоти) зам. указ. 1. указує на блізки або познати предмет: *тота человек, тота хижа*. Всл. *tot, tota, toto: trafel na totu luku* (Czambel). 2. форма дат. єд. х. р. у злученю з назвами єдинокх часу ма функцию додатку за час: означає одредзени час пред подію: *При варошу Лос Анджелос ... падал, тому тидзень, таки инїг, же засипал єден швидки воз* (РН 31/1929, 3); *Не прешло то тому тидзень-два, млада жена иншак поведє* (нар. писня); Уж давно, давно тому, як ше народу русскому на карк зло єдно уцискало (Заря 4/1937, 4). 3. у функций словка одноши ше на поняцє хторе бешедуєцей особи пре дацо не одвитує, хторе му не прилапливе: *Писал му його оцєц ... же най заняга уж гет до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходи до дому цо скорєй „Америку у хторєй ше вельо тра-*

пи, а мало зароби“ (КирдаЗаГ 204); [Не було чечко] *позвожовац на тим своїм конікови „на тим слабим конікови“* (ЛатякТал 149). ● **з(оз) того** „на основі того“: *Мож ше з того здогадавац, же єдна часц народу у Керестуре не була задовольна зос Поповічом* (КостЛиббер 113); *Зос того ше не име повесиц, же вона одбива од себе гришнікох* (РН 8/1934, 4); *Новини пишу, же того року уродзело у Италиї жита тельо, же ... Италия жита уважиц не муши. З того випатра, же да у нас того року жито було лепше уродзело, не мали би го кадзи вивожовац* (РН 39/1932, 4); **по тим шицким** „на основі того шицкого“: *Мойо думане нікого не интересує, по тим шицким я видзим же сом ту не потребни; то-то лебо гевто* при наводзеню слів особи чийо ше думане не почитує: *Бо гвари тото лебо гевто* (Пвл. Бл.).

тохмац -ам *незак.*, звич. у злученю **тохмац до себе** „єсц беруци по вельо єдзєня до устох, хпац до себе“. || Всл. *tochmac* „покрадзє брац“ (Hal II, 1045), *natochmac* „скриц покрадзє вжате“ (Hal I, 478), всл. *totchmac* „гашиц; *прєн.* зашушковац“ (Buffa 287), лемк. *тохмати* „сдискац; прицискац; гужвац“; укр. диял. *токмачити* „удупковац; биц; прицискац“, *притокмачити* „прициснуц“, *токмачить* „биц, тлучиц“, карп. русин. *токмачити* „биц“: *Схонив налицію й почав нив токмачити порося* (Чорі), то-то од **токмак* „древени млаток и под.“, а то од турско-татарского *tokmak* „древени млаток“ (ЕСУМ). Значєня наведєзєних паралєлєх „удупковац; прицискац; тлучиц и др.“ блізки нашому *тохмац* „хпац (до себе), цискац“; ту мамє гласову *пременку км > хм* як и у *кто > хто, доткнуц > дотхнуц*.

точєни -а -є „виробєни з точєньом; украшєни з точєними украсами“: [Лади] *Могли буц, як и ормани, точєни або на нїх були нарисовани ружи вишєлійких фарбох* (ПапОл 34); *и посєцєлі могли буц точєни, або лєм з рисованьом украшєни* (ПапОл 36). ◀ Оп. *точиц*.

точиц¹ -им *незак.* „пуцац на чоп (з гордова и под.) до погарох вино, пиво; сипац до погарох“: *пили [палєнку] фляшку за фляшку. Земльодїлцова жєна точєла. Кєд*

вона зоз нєсижурну руку прєляла палєнку, землєдїлєц ше нагнїва (РН75/1926, 2); *будзє ше ищє тото вино досц длуго пєнїц як шампаньскє док го будзєши точиц [зоз фляшох] до погарох* (РН37/1937, 2); У *Финскєй будзє тих днєох плєбисцит ... о тим ... чи ше допуци шлєбодно точиц вино, палєнку и пиво* (РН 1/1932, 1). ◀ Праслав. *točiti*¹ „пуцац чєчносц; чєчиц“ (прєвой зоз *tekti* „чєчиц“), повязанє зоз праслав. *točiti*² „оштриц“ (оп. *точиц*²).

точиц² -им *незак.* 1. „обрабц дєво, мєтал з точєньом“: *Тєку за тєканє точєл ку-дзєляр* (Євф. Пл.). || Укр. *точити* „оштриц“. 2. „єсц знічтожуюци (о чкодлївцох)“: *Червоточ точи дєво* (В. Р., Г. Р.); *Олупали змє кукурицу, бо ю паткані точа* (М. Зуб.); *Яка є робота того шкодлївца [лєзного червоточа] то на пєвно зна кажди. Його задача, да точи дєво и так упрєпасує чокот* (РН 21/1932, 3). || Укр. *точити* „истє“. 3. „правиц, вирабц, плєсц“: *павук точи галєв „павук плєцє галєв“*. *Вибєгнє з куцика павук – а точи, мота паучину, ... цо ше вєцєй [муха] проциви, то ю баржєй паук обточує* (РК 1925, 135). ◀ Праслав. *točiti*² „оштриц“, повязанє зоз *точиц*¹, праслав. *točiti*². ◆ ~ **франти** „правиц франти, франтовац“: *Дїдо Митьов точєл франти: Нє мал ше кому придац, та пошол жу шєстром до манастира* (Пвл. Бл.); *Так му иду франти ядє их точи, тот точи франти (фиглі) як з рукава* (В. Саб.).

точиц ше -им ше *незак.* „чєчиц, чуриц“: *На концє валала там ше вода точи, / хто нє ма фраєрку, та най до нєй скочи* (БиндКост 57); *„Яку змє цєркву охабєли [у Керєстурє], а до якєй змє тришили [у Пишкурєвцох], а жу тому празнєй!“ а слїзи ше лєм точа з очох* (РК 1927, 64). || Поль. *toczyć się* „чєчиц, чуриц“: *krew się toczy z rany* „крєв идзє з рани“, *łzy się toczą* „слизи чуря“. ◀ Оп. *точиц*¹.

точка ж. 1. „джобка“. Слц. у Калала *točka* „истє“. 2. „точка як правописни знак“. ◀ Общєславянскє, од праслав *тъсь*, *тъська*, а то повязанє зоз праслав. дїєсловом *тъкаті*, *тъкнqti*, од хторого и нашо *до-тикац/дотхнуц*. Як и *точни*, и *точка* у нас вирєятно кнїжково (з язичия/угроруского).

точни -а -е **1.** „хтори подполно одви-тує тому цо представля; прецизни“: *точни граньници духа ше нье даю так лъехко поцагнуц* (РНКЗаря 1939, 40, Е. Кочиш). || Укр. *точний* „точни“, карп.русин. *точный* „исте“ (Чорі, Керча): *точна копія* (Чорі), рсй. *точный* „исте“. У восточнословацким не зазначене. **2.** (у роботы) „акуратни“. ◀ Ощеславянске, як и точни, од праслав. тѣшь (оп. точка). У нас вироотно преїг школи од угроруского *точный*. ♦ **точни як Циған Миша** „барз є точни у роботы“: *И, вон [Циған Миша] звичайно на тот час и пришол [кед обецал]. Бул точни. ... Прето звикли повеси: Точни є як Циған Миша* (ОлеярЯк, Шв 3/1985, 387).

точно присл. „праве так (тельо, теди и под.); без хибы, правильно“: *Чи [новини] иду ци точно кяди тидзень пиш ми* (Жи-рошМСМ 48). ◀ Оп. *точни*.

трава ж. бот. „Graminae“. Общеславянске. ◀ Праслав. *trava*.

траварка ж. „косачка з хтору ше коши бетеліна, трава и под.“ (МудриАл).

травичка ж. дем. и гипок. од **трава**.

[трактор] х. „моторна перевозка за ца-гане“: *Дакедишні трактори хтори пору-шувала пара були вежи и чежи та таки трактор волали чежки трактор* (Мудри-Ал). ◀ Европске слово з латинского.

транджирац -ам незак. „фаластовац“: *Патриш як транджирам тото месо?* (Г. Р.). Оп. **розтранджирац**.

трапеза ж. „трапене, мучене“: *За то-ту хижку и фалаток жеми я своєї мацери служела петнац роки. Я знам яка то тра-пеза зоз старим байладовац* (ЛатякТал 54); *да може ... шицко попредац, цо я зос чежку трапезу стекол* (РК 1927, 70); [Кед гордов за вино] *не чисти, нараз може да му [ви-ніцарови] препадне шицок труд и трапеза* (РН 41/1932, 3); *настане у швецє ище вежиш нешор, ище чежиша криза, беда и трапеза* (РН 24/1933, 1). ◀ Од *трапиц ше*. Зоз су-фиксом -еза у нашим языку виведзени лем тот еден меновнік.

трапенік х.: *Трапенік то тот цо ве-льо роби, цо ше вельо трапи* (М. Рм.). Всл. *трапеñак* „чловек хтори ше трапи“, *трапеñик*

„колач и под. порихтани з вельку трапезу“ (Hal). ◀ Од *трапиц ше*.

трапеніца ж. „тота цо ше вельо трапи“: *Яй як це сануєм, трапеніцо моя!; Не досц же тот ей пиє, ище муши пойсц и на польо, и дома поробиц, трапеніца*.

[трапирац] -ам незак. „исц длужей пе-шо, пешачиц“. ◀ Вироотно од серб. *трапа-рати* „исц лупкаючи з обую до жеми; исц не патраци кадзи“ (МС). Неясна пременка сербского *трапар* до нашого *трапир*-.

трапиц -им незак. „спричиньовац да-кому церпене, трапене, мучиц дакого“. Оп. *трапиц ше*.

трапиц ше -им ше зак. „мучиц ше“. Всл. *trapic (še)* „исте“: *nadosc še natrapim* (Lacko 62), поль. *trapić (się)* „жалосиц (ше); мучиц (ше)“. ◀ Од праслав. *torpiti*, хторе у превую зоз *trpěti* „церпиц“.

[трафика] ж. „предавальня цигарет-лох и под.“ ◀ Серб. *трафика* „исте“, нем. *Traffik*.

трафиц -им зак. **1.** „наисц (у одредзе-ней хвильки, на одредзене место и под.)“: *Трафел ши до мнє праве на полудзенок; Дзе трафи на фриштик лебо полудзенок, нає ше, дакус поприповеда о живоце у Америки* (РН 13/1934, 3); *Кед би дахто трафел осе-тиц, кед би пришлі опатриц, я би там бу-ла, воні ме познац не буду* (Етн29 38). || Всл. *trafic* „исте“: *trafel na totu luku; na druhu trafil dražku* (Czambel), слц. *trafit* „исте“: *dobre trafila, stara nebola doma*. **2.** „потра-фиц, поцильовац“: *На щесце перша куль-ка не трафела* (РН 28/1932, 4); *виштрелєл ... даскельо рази з револвера, але ... [го] не трафел* (РН 25/1934, 2). **3.** „найсц дацо од-витующе“: *Наш парох ... врацел ше по длу-гим ліченню дому ... По шицким винатра, же трафел на лік* (РН 43/1935, 2); *Трафел на купца, та предал хижу*. ◀ Од нем. *treffen* „потрафиц“.

трафиц ше -и ше зак. **1.** *звич. безос. „случиц ше, стац ше“: Дармо ме мой оцєц / до школи давацє, / не будзе зо мнє поп ... Пойсц би ше трафело / даждє жу хорому, / а я би заблудзел / к дзивчецу шварному* (Бинд-Кост 113-114); *Трафело ше у тим валалє, єд-ного богатога пана умарла жена* (Етн30 86);

Та я им почал приповедац же ше трафело раз так у єдним варошу же пошол царски син за катону, а його жена породзела (Етн29 284); А вецей раз ше трафи же им газдиня за тоту кукурицу ані ніч не да (ЕтнV 102); А богати газда ма три-штири крави, трафи ше же и осем, богата газдиня ма дзешец, дваецц гуски, трафи ше же и пейдзешат (ЕтнV 100); Не имело би ше трафиц да ше една мац ходзи вадзиц до школи (РС од 07. 01. 1949, 2). 2. „звяиц ше у одвитующей хвильки“: Трафел ше єй питач, та ше одала; Трафел ше ми купец, та сом предал хижу. ◀ Од нем. treffen „потрафиц“.

трафяц -ям незак. жу **трафиц**.

трафяц ше -я ше незак. 1. звич. безос. „случовац ше“: Трафя ше же ше мож похориц и од млека [хорей] крави (РН 30/1936, 3); Зли послідки при одрослих дзивкох не трафяли ше (КостЛибер 172 (М. Мудри)). 2. „мац добру нагоду; наиходзиц у одвитующей хвильки“: Тераз и нігда вецей, не преуицце таку згоду, котра вам ше трафя. Предавам у Миклошевцох два паньски хижки (РН 45/1929, 4); У Дюрдьове ше му озда ані една [дзивка] не трафяла, та пошол до Коцура (КочЕвЦП 137).

[**трахома**] ж. „хорота очох при дзєцох и старших“: кед ше ю не лічело, могло ше и вид страиц. Хорому од тей хороти очи були червени, каправи, ишли му слизи. У першей фазі хороти ше на горніх кліпкох, зоднука (медзи оком и клінку) зявйовали мехирки и спочатку не було видно ніч, ані ніч не заваждало. Потим почало печиц и резац у оку, швербело, кліпка ше зачервенела, спухла. Хорота ше преширела и на долні кліпки, павучайки випадали, очи щипало и чурели слизи (КолесарД). Укр. трахома, поль. trachoma, серб. трахом(а). ◀ Од лат. tra:cho:ma, а того з греческого (ЕСУМ).

траиц -им незак. „позбувац ше дакого/дачого пре недзбалосц, забудлівосц и под.“: При алкоголу нігда не трацел свідомосц (КовМихЦВ). || Слц. tratiť „исте“: tratiť perie, krasu, rozum. ◀ Праслав. tratiti.

траиц ше -им ше незак. 1. „нєставац, капац“: у лєше [ше] вше баржей трацело

лопотанє колєсох (КовМихЦВ). 2. „не мочи ше контроловац“: Микола, правда, престал пиц од того часу, але якошк отупел, забановал ше, трацел ше у бєшєди и ище ані война не була закончена, умар (КовМихЦВ 45).

трач х. „тот цо тре коноп“: конопу шац лєм тому ше уплацує ... дзе єст трачох (РК 1927, 140, Ред.). Од трец.

требац¹ дієслово у функції предикативного слова, з логичним субєктом у дати-ве, з директним обєктом або инфинитивом як дополнєньом: 1. форма за презент **треба а** (дакому дакого/дацо): Купел [Христос] хлеба, нєше Петрови. Петро з плачом одповеда: Не треба мнє, панє, хлеба (Етн30 29); „Та дзе пойдзеш, сину?“ „Идзем себе службу глєдац, стара мац.“ „О, пале, мнє такої такого треба як ти ...“ (Етн29 19); „Не треба нікому слугу, мушєл сом присц дому (Етн29 21). || Всл. čul že kralovi treba foštra (Czambel). б) **треба** (дакому) + инфинитив: Треба нам исц, бо ше змерка; Треба ше вам наєсц кед идзеце на польо. 2. форма за футур: а) у коцурскей бєшєди **будзе треба** и **треба будзе** (дакому дакого/дацо): Кед ци го не треба будзе [медведжатко], лєм го пуц прейз плеца, та воно придзе само назад (Етн29 78); Янчи, тераз, кобула му гвари ... Кед ци нас будзе треба, та лєм потрєшеи з кантарами, дораз там будземе (Етн29 126); [Нєшка] особено драгиши коні, бо яр уж не далеко, та їх будзе треба до роботи (РН 9/32, 4). б) у керестурскей бєшєди **будзе требац** (дакому дакого/дацо): Кед вам будзе требац помоцніка, волайце ме. Я вам вше поможем цо будзе требац (ЛатякТал). 3. форма за перфект: **требало** (дакому дакого/дацо): Требало му при бєгєлю жем, бо сцєл правиц мочару (ПланЕвГ: Одгук, 61). 3 инфинитивом: **требало** (дакому) + инфинитив: То воні булі, требало ци их вла-пиц (Етн29 111); Фришко зме пришілі з поля, требало вам послац фришитик. ... Гварелі сцє же нам пошлєце з Ганьчу, а ви нам удян по-слалі (Етн29 152); Вец додала же єй не треба бало послухац, але робиц (КочЕвПА 121).

4. форма потенцияла **требалo би** (дакому дакого/дацо): *Пойдзе там та ше пита чи би им не требало єдного слугу* (Етн29 42); *а тим дробним дзецом требало би вжац и да-яку шматку* (ЕтнV 103). ◀ Общеславянска основа. Од праслав. *terba*. ♦ **не таки як треба** „не цалком нормални”: *Мала и си-нох, а єден од нїх бул таки дакус не як треба у розуме* (КовМихЦВ).

[требац²] под сербским уплївом хаснуе-ме и особово форми перфекта и потенция-ла а) нашо еквиваленти безособово форми: *Скорей шицкогo, **требал ми чамец** же бим превез на побережє ствари* (нашо: **требалo ми чамец**); *Вец, по твоїм думаню, **требали зме** охабиц пушки жандаром* (нашо: **треба-ло нам** охабиц пушки) (Е. Кочиш); ***Требал сом** вечар повесц правду* (нашо: **требалo ми** вечар повесц правду) (Гийо 73); *Таки и подо-бни сходи **требали би** орґанізовац и други подружніци* (нашо: **треба же би** орґанізо-вали) (РС 52/1982, 3). б) нашо еквиваленти з модалним дієсловом мушиц и др. **Не тре-бал повториц**. *Янко и так бул за його пета-ми* (нашо: **не мушел повториц**) (КостВлБД 44); *Не могла [го] прешвечиц **же би им тре-бал** дац ище вецей [есц]* (нашо: **же би им му-шел** дац) (ЛондонДж 50).

требиконїна ж. коц. бот. „*Trifolium sativum* (Schreb.) Crome“. Зродне зоз лемк. *трепиконїні* и всл. *trebikoŋina* „исте“. Лек-сема ше могла розвиц на бази лат. *trifolium* як резултат зблїжованя зоз лексемами **тре-биц** лебо **трепиц** и **конїна**. Локалне славян-ске витворєне на основі назви коня. Назва коня у Централней Европи часто ше хаснуе за означованє бетелїні: укр. *конюшина*, ди-ял. *команиця*, мадъ. *lóhere*. Хаснуе ше ище назва *бетелїна* (Тимко 33, 75, 128).

требиц -им незак. „знїчтожовац“, звич. у виведзеной форми **вitreбиц** „знїчто-жиц“. Закарп.укр. **требити** „знїчтожовац“ (Сабадош), укр. **терєбити** „чисциц; кер-чиц“, поль. *trzebić* „исте“, серб. **требити** „исте“. Общеславянске. ◀ Праслав. *terbiti*.

требузгац -ам незак.: зазначени лем ви-ведзени форми **стребузгац** (оп.) и **затре-бузгац** (оп.). ◀ Неясне.

[трегери] х. мн. (єд. *трегер*) „тримачи на панталонох“. Серб. *трегери* „исте“. ◀ Нем. *Nosenträger*. Старши з тим значєньом хас-новали мадьяризем *гамови* (оп.).

трежби -а -е коц. „не опити“. *Ані єден не пияни, шицки су трєжби* (Етн29 10); *Да є трєжби, та би знал* (Люб. Як.).

трежбиц ше -им ше незак. „поставац трєзби“. *Хлопи вельо робели, а соботами ше барз опивали. Внєдзєлю ше трєжбєли и лічєли* (ЖирошМСМ 200).

трєзби -а -е „не опити“. || Всл. *trezbi*, *trežbi* (Sipos) и *trižbi* (Czambel), слц. *triezvy*, поль. *trzeżwy*. ◀ Праслав. *terzvъ*. ♦ **шицки трєзби лем канчови празни подим**. „твер-дза же су трєзби, а шицко вино попили“ (Н. Ерд.).

трєзбиц ше -им ше незак. „поставац трєзби“.

трємузгац -ам незак. „млец, дробиц?“. *А настрах сом ше, настрах повадзел / зоз своїм власним орґанизмом, ... Подвалїц, гун-цут, пробовал / же календар роки трємузга / по мешачкових менох. / А я их, ниа, ме-лєм у ставцох / и коленох* (Дю. Папг., Шв. 1-4/1999, 5). ◀ Неясне.

трємциц -им незак. „трєсц ше (звич. у страху за дакого/дацо)“. *Кед ше дахто бої же му дацо настрада, же му дацо вежню, гвари ше: аж трємци над нїм* (Вер. Рм.). || Всл. *tremcis* „исте“, укр. **трємтити** „трєсц ше; трєпєциц (од возбуждєня, страху)“. *аж трємтити з цікавості*, „аж ше трєсц од лю-бопитлївосци“. ◀ Праслав. *trьmtěti* „трєсц ше“ (ЕСУМ).

Трєнчин х. назва населєня на Горніци: *Шугаю з Трєнчина, з чарними очима, / вера бим за тобу Дунай прєскочала* (Етн9 ч. 119).

трєнчина ж. бот. „*Rhamnus* L.“: *Трєнчи-на то таки джобаци дробни коров* (М. Рм.). ◀ Можлїве пожичка зоз ст.поль. *rzyszecina*, *rzyszecina*, *trześciecina*. Паралєли у других славянских языкох не найдзєни. Хаснуе ше и форма *стрєнчина*, у хторей ше початковє с зявєло яґод и у спорище – *порище* (Тимко 44, 75, 129). Оп. и **стрєнчина**.

трепадло с. оп. **трепайзло**: [Млеко, вайца и муку] *трепеме з трепадлом за пену пол годзини* (НКух 66).

трепайзло с. „кухньов прибор за трепане пени, вайцох и под.“: *Витрепало ше зоз трепайзлом дас 10 вайца, додало 10 ложки цукру и 10 ложки муки и заш ше трепало док ше не витрепало* (ХомаБл 190). ◀ Од *трепац*.

трепац -пем *незак*. 1. „витреповац прах зоз шматох и под.“: *трепац керпари*. 2. „махац“: *птица трепе з кридлами, дзецко трепе з ручками; Трепу кридла* (ЧаканБас 66). || Всл. *kohuci trepu s kridlami* (Lacko 53). 3. „трец (конопу)“: *Кед конопи трепала, на Бога ше волала: / Пане Боже, помагай, а з вечаром понагляй!* (БиндКост 106). || Всл. *trepac konopre*. 4. „биц дакого“: *Йедини сретни час бул, за Йовѣна кед трепал Ганю* (Заря 1/1938, 6); *Так го трепала*. 5. „тресц (о жими, горучки)“: *Кед студирал у Америки, та зарбял так же ходзел руцац гной; та кед руцал гной, та го од тей чежкей роботы жима трепала* (В. Саб.). 6. „трепециц“: *патри и ягда розуми ошмих Мешаца, трепане гвиздох* (Заря 13/1934, 6); *О, як ци шерцо трепало од радосци* (РК 1925, 18). 6) *безос*: *Од тих недобрех лікох ми трепало пред очми*. 7. „класц, хпац и под. у вельким количестве“: *почали зберац стрибло и трепац до кишенкох* (РК 1927, 73). 8. „гнєсц, вирабяц цесто; трепац фил“: *Цесто ше тельо трепало док не мало мехирки и док ше цесто не одліповало од ванѣлочки так же би ванѣлочка остала чиста* (ХомаБл 185). 9. звич. у виразу ~ **з языком** „языковац, вельо приповедац“: *Правда же мой язык трепе вельо, але ше так скривци по анґлійски не сце, не слуха ме* (Сф. Мак.; Г. Р.). Оп. и **витрепац** (дакому) (3). ◀ Од праслав. оном. *trep-, trepati* (Machek, ЕСУМ).

трепац ше -пем ше *незак*. 1. „биц ше“. 2. „мишац ше, хпац ше“: *Я теди була мала, я ше не трепала до тих стварох хто ше за дакого одава и под.* (Гел. Мед.).

трепециц -им и **трепоциц** -им *незак*. „швидко, надробно трепац (о лісцу, шветлосци и под.)“: [Шветлосц] *вше баржей и баржей трепеци* (Заря 1/1939, 4). Форма

трепоциц у Михала Ковача: [Шветло] *немирно на витре раз слабше раз моцнейше трепецело* (КовМихНО 162). || Всл. *trepotas* и *trepetas* „исте“ (Hal). ◀ Од *трепац*.

тресаци -а -е „хтори ше треше“: [Хлапец] *шеднул на хрибет доброму псу и облапел му шию зос своїма тресацима руками* (РК 1925, 113-114); *Дахто ма тресаци глас* (Ю. Пап). 2. ~ **трава бот.**: *вона якуш тресацу траву мала, та з ню врачала* (Пвл. Бл.). ◀ Од *тресц* (ше).

треск х. „трещане“: *З вельким треском ше дуб вивалєл и спаднул на стред розквитнutoго заю* (ЧаканБас). ◀ Оп. *трескац*.

тресканє с. „громи“: *Єден циковиш приповедал же кед єдного летнього вечара пришила страшна буря зоз запором и гирменьом-тресканьом, та ше шицки конї розбегли широм по цемней ноци* (РК 1936, 140, М. Биркаш).

трескац *незак*. 1. (-ам) „руцац або лопотац з дачим“: *Не трескай з тима дзверми!* 2. (-а) *безос*. „биц (о громох)“: *Так трескало*. || Укр. *трїскаати*, слц. *tresk*, поль. *trzask*. ◀ Од *trěskъ*, *trěskati*.

треснуц *зак. гу трескац*. 1. (-ешнем) „мочно руциц або вдериц“: *Вжала сом и тресла ліки, бо ми од нїх було недобре* (Люб. Як.); [Вона бундаву] *однесла до сушеда, тресла му пред дзвери: Ту ци, сушед, твоя теква* (Етн30 294). || Слц. *tresnúť z dvermi*, *po stole, budzogaň tresnúť na dvor*. 2. (-ешне) *безос*. „вдериц (о грому)“: *Тресло до древа*. 3. *прен*. „повесц дацо глупе, неумесне, с. лупити“: *Таке тресла* (С. Мйр.). ♦ **як кед би до нього тресло** „барз го дацо потрафело, нес-подзивало“.

тресц -ешем *незак*. „виволовац трешене дачого“. ◀ Праслав. *tręsti* (*tręsq*).

тресц ше -ешем ше *незак*. *повр. жу тресц*: *уж ше подомну ноги трешу од беганя* (РНКЗаря 1941, 95). || Всл. *tresc še: nohy še jim trešu* (Lacko 39).

трец *трем* *незак*. 1. „на дробно шекац на тарлу и др. (желєняву и под.)“. 2. „чухац“: *кошуля [ю] тарла о рану* (РК 1937, 18, Д. Биндас). 3. „млец чухаючи“: *Кухньочка у хторей Микола тєраз тре мак* (КовМих-

НО 89). 4. ~ **конопу** „ламац, дробиц сухи конопово стебла на церліці (оп. церліца)“. || Слц. *trief kopore*. ◀ Праслав. *terti* (tǫrǫ). ● **трец на рукох**: *Кед ше дахто зчемемерел, од-носно кед му станул жалудок, вец му „тарли на рукох“: чухали обидва руки од скленчкох жу локцом. Тота акупресура часто знала помогнуц (ФейИр 112).*

трец ше¹ -ем ше незак. „чухац ше“: *При крачаню як ше нога зогинала, скоряни фалатки у талпи [шкрипацих дзивоцких ципелох] ше еден з другим тарли и шкрипали (ВарґаЛю 228).* ◀ Од *трец*, праслав. *terti* (tǫrǫ).

трец ше² -е ше незак. „руцац икру (о риби)“. У бешеди ше хаснує и сербизем *мресциц ше*. || Слц. *trief sa „исте“*. ◀ Оп. *трец ше*.

трецачар х. „тот цо роби дачию жем за трецу часц урожаю“: *Коцурски Руснаци у Швабох були трецачаре (В. Саб.).* ◀ Од *треци*.

треци -а -е 1. „порядкови числовнік гу основному числу три“ 2. „кажди треци“: *о сухим хлебе трецу чутку себе зарабяю (= каждую трецу чутку доставаю кед ламу кукурицу газдово) (ЕтнV 102).* ◀ Праслав. *trebъjъ*. ● **на треце (з трецого) робиц** „робиц дачию жем за трецу часц урожаю“: *ище ше радую же им на треце копац даю, ані им не чешко же пешио пришили (ЕтнV 102); Корнашка вишла на Марков салаи, та буду робиц на треце ... Тиркайлова так исто на треце на Макайовим ... салашу (Жи-рошМСМ 141–142); але вони [Шваби] не робелі, вони видавалі жем. Руснак им з трецого робел, лебо Словак (В. Саб.); ~ **часц** „треци-на“: *Ша, охабел ей, боме, трецу часц, будзе мац з чого жиц.**

трецина ж. „треца часц цалосци“: *Два трецини отъ хижохъ плаца парохови, а трецина една спада капеланови (АрхПар-Кер, 1877); [Ліченє] нье кошта у задруги аньи трецину тельо кельо приватно (За-ря 5/1937, 3). Други наш синоним *треца часц*. || Слц. *tretina* „исте“, всл. *trecina* „исте“ (Hal), серб. *трећина* „исте“.*

трешене жеми „потресане Жемовой скори, трус“: *Тих дньох [було] у Херцегови-ни вельке трешене жеми, котре тирвало 42 секунди (РН 7/1927, 1).*

[трешка] ж. „гладча машина“: *[Перша трешка] була швапска зос Червинки прица-гли ю шейсц воли, тота була пец и трешка, елеватор небул, слама ше на дручкох ношела (БиРК1937, 136).* ◀ Од нем. *Dreschmaschine* (*dreschen* „гладчиц“). ♦ **не чека на це трешка!** „не понаглай так“ (Евф. Пл., Лев. Ск.).

трещац -щим незак. „з трещаньом па-дац, ламац ше и под.“ Всл. *treščec: drevo priščelo-treščelo (Czambel)*, укр. *тріщати*. ◀ Од *trěskъ, trěskati*.

трещац -а -е: *Трещац* то гласни, то таки цо ма гласну бешеду, цо трещацо бе-шедує, то не приємни глас (В. Саб.); *Прав-да, [дзівка] дакус трещаца, але добра (РК 1941, 42, М. Ковач).* ♦ **як трещаца Ильча** „гарлата, гласна жена“: *Трещаца ше баржей за жени гуторело: така як трещаца Ильча.*

трещиц -им незак. *коц*, оп. **трещац**.

три числ. „количество и число 3“. Прас-лав. *trъje*.

[триер] х. польопр. „справа за чисцене жита“: *Триер ше обрацал, жито ше сипало до нього з каблом, випадовали мали заренка и нецали зарна, тота роштовина падала на бок (Ир. Ск.).* ◀ Од серб. *тријер* „исте“, а тото з французкого.

[триблац] -ам незак. „схопно водзиц лабду коло процивніцких бавячох“. ◀ Серб. *дриблати* и *дрибловати*, а тото з ан-глійского.

триков х. „штрикана горня шмата, с. *цемпер, пуловер*“. ◀ Од мадъ. *trikó*, а то од фр. *tricot*.

триковчок -чка х. дем. од **триков**.

тримане¹ с. „одхов, кармене“: *Же би тримане швиньох було рационалне тре-ба ше тримац слідующих правилох (РН 6/1930, 3).*

тримане² с. „справоване; фигура“: *Во-на ма красне тримане.* || Всл. *trimaňe* „ис-те“ (Hal).

тримане³ с. „обисце, биване“, у Гнатю-ка: *дораз шаркань на нього же як ти имел ту*

присц до мойого триманя? А Янчи му гвари: „Як би сом не имел кед я це ше не боім!“ (Етн29 174); Вон за німа [збойніками] и по рубал их шицких. Як уж бул готови, думал себе: „Муша мац даждзе свойо тримане!“ И вон ше пуцел по єдней дражки нука до леса. Досц далеко ишол и наиол красни каштель (Етн29 92); Марко бивал у Приліпу-зраду, то було його тримане (Етн30 183); Дал му цар три кочи пенєжи и шейдешиат като-нацох же би го одпровадзелі до його триманя (Етн29 258). || Всл. trimañe „исте“ (Hal).

тримац -ам незак. **1.** „мац у рукох“: Ми-кола трима у рукох фляшку, ... и гвари: „Боже дай здраве!“ (КовМихЦВ). **2. а)** „мац у власносци, ховац (статок, дробизг)“: не могли жаздове церпци же худобни тримаю гуски и коні и крави (ЕтнV 99); У держави Тексас (Америка) ... тримаю анжорски кози зос красну длугоку волну (РН 4/1927, 4). || Всл. *trimac kravi* (Czambel). **б)** „мац у власносци даяку фирму як жридо приходу“: тримац дутян, карчму. **3.** „мац дакого у обисцу або у приватним живоце хто не член фамелі“: тримац слугу, тримац жедляра; Тебе до Америки посила, а сама фраєрох тримац будзе (КовМихЦВ). **4.** „затримовац неприменети стан, квалитет, интензитет и под.“ **а)** (о хвилі, хороти и под.): 1931 року спаднул шніх у децембру тримал до по крачу[ње] (запис на боках РК 1932); Дас през 10 дні непрестано трима у нашей Лики велька жима ... 18–20 гради под нулу (РН 61/1926, 2); Докля будзе так тримац [вилів Дунаю], не мож точно повесц (РН 87/1926, 5); Тельо сом ше 1969. року тей жими намарзла, и длуго тримала (Г. Р.); На да-поєдних местох у горох єст до 20 степени мразу. Мраз трима тераз и по других кра-йох у нашей держави, але не таки вельки (РН 4/1932, 3); Шніг уж даскельо дні скоро непрестано пада и мраз добре трима (РН 48/1933, 3); здоровому человеку заказано до-тикац ше хорого, ... з нїм єсц, пиц, спац док хорота трима и по тим єден час (РК 1928, 115, А. Н.). **б)** „мац нукашней моци“: Под требиконіну жем треба добре погноїц зоз хлівским гнойом, та док гной трима, дотля и требиконіна добра (В. Саб.). **в)** „чувство-

вац длугши час боль и под.“: Таки ю болі тримали „мала вельки болі“ (Ир. Фин.). **г)** „тирвац (о подійох)“: Хоч тварда жима була и гоч торжества тримали аж нейц дні – церква була през шицки тоти дні полна народу (РН 1/1932, 2); Цо даљей тріма война, то прілікі жівота више чеші (Кост-Либер 165 (М. Мудри)). **5.** (з даким) **а)** „у зраженю двох особох, державох и под. буц на дачией страни“: Цо свату? Ви не сцєце мою дзивку? И ви уж з німа тримаце? (РК 1936, 113); Французка прето мержела Не-мецку и чекала нагоду ... да враци себе од-няти край. Зос Французку тримала Анґлия и Русия (РН 32/1934, 2); Найвєцей церня од ... гоненийох нашо паноцове, котри више тримаю з народом (РН 37/1930, 2); при-шла шветова война, у котрей єдни Поляки тримали зос Австрию, а други зос Антан-ту (РН 15/1934, 3); [У Каталонії] и священ-ство трима зос народом и мадридску владу (Заря 7/1937, 3, Б. Горки). **б)** „потримовац дачийо становиска“: владика Хранилович бул добри хорватски патриот и тримал ведно зос славним дяковским хорватским владиком Штросмаєром (РН 10/1931, 3). **6.** (за дакого/даякого) „мац о даким одредзе-не думане“: Тот наймладши Йоан вон бул кус таки як хибни, його више так трималі як за шаленого (Етн29 44); Гарвилка у вала-ле дзе жиє тримаю за блазного (КовМихНО 225). **7.** „мац становиско, думац“: Вони [на-шо стари] обично не тримали же гной так хаснує жеми як нешка (БиРК 137); тримал же є нецєшилві, же не може таки буц як во-ни (КовМихЦВ); Вон, Микола, тримал же виновати тот хтори вину зробел (Ков-МихЦВ). **8.** „мац швето, шведиц“: У Турскей єст вельо християнох, котри шицки три-маю недзелю, але єст и Жидох котри шведца соботу. Турци мухамедане тримаю заш пи-яток (РН 39/1927, 2). **9.** „часц цєла тримац у одредзеним положєню, стану“: Яни више више тримал уста як мешачох з роцками долу (КовМихЦВ); Бо при красней красней жени / тримай очи отворени (нар. писня). || Зоз истима або подобнима значєнями всл. *trimac* „тримац“, слц. *trimať*, укр. *три-мати*, поль. *trzymać*. ◀ Од праслав. *trimati*.

♦ **(не) тримац до дачого** „(не) придавац дачому значносч“: *Я ніч не тримам до того [до тей вири], але дахто годзен тримац* (КовМихЦег 15); **ні у чим (нізач) дакого [не] тримац** „не почитовац ані кус дакого“: *Але кед нас дахто повола [на госцину] и ми ше обецали же придземе, вец треба вшелі-як присц [бо ше домашні може увредзиц] же ми його нізач тримаме* (РН 24/1935, 1); *Жец Славко патри як би цо лепше едол, а ніч не робел, Веруна препада, бо Славко бетяр, оца ні у чим не трима, ю ище меней, а роки преходза, преходза...* (КовМихЦВ 73); *[Нашо народне добро] занедзбуєме и у нічим не тримаме* (РН 45/1930, 1, Д. Биндас); ~ **слово** оп. под **слово**.

тримац ше -ам ше незак. 1. „тримац ше з руками за дацо“: *Тримал ше за слуп да не спадне*. 2. „отримовац ше“: *владичество розказъ дало ... да ше ... длугоки набоженьства у церкви нєтрімаяю, докъ колера тїрва* (ЦапЦ 92). 3. (з даким) **а** „буц у любовних одношенях“: *Вона ше любі тримац з койким* (Ир. Фин.); *Приповедал же ше тримам зоз сушедами* (КовМихЦВ 21); *Стари Лука не любел же ше му дзивка єдинїца трима зоз Русом* (КовМихЦВ 41); *Але ти, мила моя, / ше уж иншак маш, / бо ти ше з другима уж тримаши* (ErRuth 106). **б** „буц з даким у приятельских, блізких одношенях“: *Исус мал вецей таких приятельох, котрих особено любел и з німа ше тримал* (РН 9/1930, 4). 4. „справовац ше“: *преслуховал ше чи припознац чи не и як ше ма тримац пред судиями* (КовМихЦВ). 5. **а** (дачого) „остац вирни одредзеної діялносци, становиску“: *Так ци и треба, дураку, кед ши дозволеє синові ставац за роботніка на штреку, а не же би ше жеми тримал* (КовМихЦВ 17); *Тераз ше лєм тримай обисца и – розум до глави* (ЛатякТал 107). **б** „почитовац одредзени норми“: *пияни Гайдук ані кус ше не тримал обичаю, але ... ричал єдну праву руску: Думала я, думала я себе* (КовМихЦВ).

тринасти -а -е числ. поряд. гу основно-му числу 13.

тринац числ. „количество и число 13“.

тринаццєро -рих числ. збир. „13 млади штреднього роду або 13 особи мишаного хлопского и женского роду“.

тринацме (жен. тринацох и тринац) числ. збир. „тринац особи хлопского роду“.

[**трингелд** и **тринкгелд**] х. „радаш, на паленку, с. бакшиш“: *Даце шеґертови тринґелд, та вам пороби* (Ю. Хр.); [доста-ли] и „тринкгелд“ у натури (Заря 12/1937, 4). ◀ Од нем. Trinckgeld.

тринкнути -а -е „дакус не як треба“: *Єй муж бул таки як тринкнути* (Пвл. Бл.); *Тринкнути то „вдерени а не потрафени“* (В. Саб.). ◀ Вироятно од нем. trincken „пиц“, пор. укр. *тринькати* „барз трошиц“, польс. *trynkać* „пиц, опивац ше“, *trynkać* „попиц, опиц ше“ – а тоті тиж од нем. trincken.

Три святителі оп. **Три сятителі**.

триска ж. „дробни фалаток древа хто-ри одпада кед ше древо рубе, креше або гоблює“. || Всл. *triska: porubem se na drobne triski* (Czambel). ◀ Праслав. *trěska*. ♦ **руциц триску** „опиц ше“ (Ю. Пап); **як ~ 1** „барз сухи (о кукуричанки, фалату древа и под.)“: *Кед бетелїна суха як триска, вец ше добре даралує на крупари* (В. Саб.); 2) *За худого човека ше гвари: сухи як триска* (Лев. Ск.); *Оцец му бул сухи як триска и ніжда го на-имеяного не видзел* (КовМихЦВ 51); *Од еду, од злосци, од єфтики – хто би ю знал од чого є хора, але така як триска счарнета лежи* (КовМихЦВ 100); *taki suchi jak triska* (Buffa 289); 3) за вичасоване, сухе єдзене (хрин, колбасу и под.) гвари ше: *сухи (сухе) як триска* (В. Саб.).

триском-праском присл. „швидко; на швидко“: [Людзе робя] *да баи за земледїлца направя косу, котра так легко подрезує жито – машину, котра триском-праском очисци його зарно* (РН 84/1926, 2, М. Поливка). || Всл. *triskac „лопотац; трескац“: začalo hermec, triskac* (Buffa 289); *trisk „треск, трещанє“: taki trisk bul v leše; trisk-prask „барз швидко“: trisk-prask, a už bulo pojedzeno* (Buffa 289). ◀ Друга часц *праск-ом* онома-топейского походзєня.

трисочка ж. дем. од **триска**: *Нарубеме трисочки аж на седем мисочки* (нар. писня).

триста катов (катох) у виразах **до триста катов (катох)** и под. значи чудоване, гандроване и под.: *а ровка пошла на пойдзик, почне кури давиц. Баба вибегне: „А триста катов би це нягало, шицки кури ми сцеш подавиц!”* (Етн29 119) ◀ Зложене од числовніка *трис*то и ген. мн. меновніка *кат* „мучитель” (оп.). За форму *триста* паралели: укр. *триста*, поль. *trzysta*.

тристо числ. „количество и число 300”.

Три сятителі церкв. „швето 30. 01/12. 02”: *Тот дзень пошвецени тром святительом: Йоанови Златоустому, Григорию Богослову и Василию Велькому. Швето Трох святительох ше почало швецци од 1076. року (ГорКух).* ◀ Цсл. *Трох святителів*. Лит. форма *Три святителі*.

тритижньови -а -о/-е „хтори ма три тижні”: *Курче уж таке тритижньове, могло би го резац.*

трифертальови -а -е „барз подпिति”: *Фертальови то подпिति, а трифертальови барз подпिति* (Ю. Пап). ◀ Од *фер*таль.

трицети -а -е числ. поряд. гу *три*цец.

трицетка ж. „трицец роки”: *Уж му коло трицетки „уж му коло 30 роки”.* || Всл. *tricatka* „трицец роки” (Hal).

тробрухи -а -е „хтори вельо є, хтори може вельо поесц”: *Не кладз ми тельо на танер, думаши же я тробрухи?* „я не можем тельо поесц” (Ю. Пап); *Льем цихо буц, ша и ти зомну вйеднак жар; озда сом нье тробруха* (РНКЗаря 1938, 101).

тромац труєм *незак*. „знічтожовац, забивац з отровом”.

тромац¹ -им *незак*. „прерабляц едзене у жалудку, с. варити”. || Слц. *trovit* и *travit* „исте”, поль. *trawić* „исте”, укр. *травити* „исте”. ◀ Оп. *трома*ц².

тромац² -им *незак*. „забивац з отровом, тровац”, у старших авторох: [Большевицка странка преїг новинох] *трома*ла неуки народ (РН 39/1932); [Хори зуб] *трома*и цале цело (НК 1-2/1941, 5); *Зос тим ше губи наша младеж и троваи цале друштво* (РН 15/27, 2); *кніжки и новини, котри троваи души людски* (РН 83/1926, 1); *Студенти ... тримали протестни збори процив розширйованю неваляних кніжкох и новинох, котри*

*трома*и народ (РН 48/1928, 4); *Недайме да ше [земледілец] виселює до вароших, бо вароши то вельки шаркань, котри троваи души и нічтожи виру* (РН 26/1930, 1). ◀ Од *трома*ц. *travit* „есц; знічтожовац” (ЕСУМ). ➔ У сучасней бешеди и литературним языку под уплївом сербского превладала форма *трома*ц (труєм).

тромац ше -им ше *незак*. „забивац ше з отровом, тровац ше”: [У Керестуре] *би душење копац єдну глібоку студню, да ше уж раз там бидни людзе престаню троваи зос мутлянку и – подлим вином* (РН 96/1926, 2, М. В.).

тромач х. „трибраздови плуг” (В. Саб., В. Ерд.). А. Мудри зазначел и форму *трома*ччи *плуг*. ◀ Неясна друга часц -*жач*.

тромаж ж. „остатки з прегореного угля, с. шляка”: *Дражки за бицигли посиповали зос трозжу.* || Карп.укр. *троска* „исте” (*TichyFr*), слц. *troska* „исте”, чес. *troska* „фалаток дачого розбитого”, укр. *троскотати* „трещац”, поль. *troskotać* „розбивац”. ◀ Од *трома*ц. оном. *troskъ*, *troskati*, хторе у превою зос *trěskъ*, *trěskati* (*Machek*, ЕСУМ).

трої -іх числ. збир. з парнима меновніками и меновніками плуралия тантум: *трої ботоши, трої шмати*.

троїжелени -а -е, лем у Гнатюка: *А зомборска касарня з ланцом опасана, / под ню стої моя мила барз виплакана. / ... Розмаринок троїжелени [ми] за чакон дала* (Етн9 ч. 155). ◀ Недосц ясна перша часц *трої*-.

троїністи -а -е „хтори ма три еднаки часци”: *не тримаю ме як залапену, але ме бию з ременим батогом, цо є троїністи* (Етн30 168). ● ~ *плуг*: *Троїністи плуг то тробраздови плуг* (В. Саб.); *троїністи видли* то древени видли за плєву и под. (Ю. Пап).

троїністо присл. „три раз вецей”: *у оборох и хлівох / [же] би було троїністо „три раз вецей статку”* (НЗ 4–5/1940, 10).

троїнята мн. „троїо ведно народзени дзеци” (у єднини ше хаснує форма *трої*-нятко): *Його супруга родзела троїнята, три дзівочки* (ПЗ ч. 9–10, 1960, 8). || Всл. *trojňatko* „єдно з троїнятох” (Hal).

тройо троїх числ. збир. означає млади штреднього роду або три особи мишаного хлопского и женского роду.

Трокралі -льох мн. церкв. „швето 6/19. януара“: *Тото вельке християнске швето здогадає на кресценє Исуса Христа: пошве-цел го св. Йоан Хреститель у рику Йордан (теди ше з неба указал Дух Святи у подоби голуба). На тото швето ше швеци вода у церкви; швецена вода ше хаснує при кресценю, хованю, винчанню, пошвецяню обисцох и др. (ГорКух, о. Р. Миз).*

Трокральови -а -о/-е: ~ **вилія** „дзень одн. вечар пред Трокралями“.

тромба¹ ж. пейор. „гамба“: *Достал по тромби (Сф. Мак.); Кед дахто плаче або ше гніва, гвари ше: Опуцел(а) тромби, цо ши опуцел(а) тромби? (Г. Р.); Достал по тромбох (Лев. Ск.).* || Всл. trombata žena „жена з велькими гамбами“ (Czambel). ◀ Повязане зоз тромба², тромбита (1–2) и тромбитовац.

[**тромба**²] ж. „усна гармоника“. ◀ Од ит. tromba „труба“, неясне преїг хторого языка могло присц до нашого.

тромбеташ х. „войнови трубач“: *Бул у служби при єдним официру, капитанови ... По трох мешацох дал го капетан да вон будзе тромбеташи (Етн30 220).* ◀ Оп. тромбиташи.

тромбетовац -туєм незак. „трубиц“: *По трох мешацох дал го капетан да вон будзе тромбеташи. Кед уж научел тромбетовац, бул при самому капитанови перши горніст (Етн30 220).* ◀ Од мадь. trombitál „исте“. Оп. и тромбитовац.

тромбита¹ ж. ист. „вояцка труба“: *Катона мал при себе тромбиту (бул тромбиташи) (Етн30 220); Страшліви глас кед Пресята Богородица тоти слова учула же тромбиту на шмерц задули (Етн30 78).* ◀ Од мадь. trombita „труба“, хторе ше виводзи од ит. trombetta, а то деминутив од tromba „труба“ (ЕСУМ).

тромбита² пейор. „гамба“: *Кед ци дам по тей тромбити (Сс. Мак.); Цихо жено бо ци дам по тромбити та нє заграйеш ньигда вецей през ню (Заря 3/1938, 8).* ◀ Оп. тромбита¹.

тромбиташи х. „войнови трубач“ (оп. тромбеташи): *Катона мал при себе тромбиту (бул тромбиташи) (Етн30 220).* ◀ Од мадь. trombitás „трубач“. Оп. и тромбеташи.

тромбитовац -туєм незак. 1. „трубиц“ (оп. тромбетовац). *А єден катона затромбитовал же би ше народ зишол (Етн30 78).* 2. прен. а) „гамбовац“: *Цо тромбитуєши! (Сс. Мак.). б) Тромбитовац значи и „допито йойчац“, гвари ше напр. дзецом: Цо тельо тромбитуєши!? (Сс. Мак.)* Оп. тромбетовац.

тромбулі ж. мн. (єд. тромбуля) пейор. „гамби“ (Сс Мак.). ◀ Од тромба¹ + -уля.

троне числ. збир. означає три особи хлопского роду: *Цо то, людзе, за нове, / зишили ше троне жаздове! (Етн9 ч. 388)* || Всл. trome sinove (Czambel).

тромф х. карт. „наймоцнейша карта, адут“: *При картаню хтору карту дзеляч „вишвици“, тота будзе тромф, вона будза наймоцнейша и будзе цагац (Ю. Пап).* ◀ Од мадь. tromf „адут (карта при картаню)“, мадярске од нем. Trumpf „исте“, а тото од Triumph.

тромфирац -ам незак. „упрекосно одповедац, ляпкац“: *Я верим же вона своєюму мужови тромфира (Г. Р.); Вон ей або вона йому тромфира „учитка, победзи го (ю)“ (В. Саб.); Тромфирац значи „упрекосиц, крижом гуториц дакому“ (Лев. Ск.).* || Всл. tromfovac карт. „вишвицовац, руцац тромфа, адута“. ◀ Од тромф (оп.). Далей виroyтно вяза зоз слц. tromfovať „обеговац, победзовац дакого“, слц. tromfalovať „мучиц дакого; задзерац ше до дакого“ (Kalal), рсй. *трумфовать „триумфовац“ (Фасмер).*

трон х. „владарски престол“. Слово ше у бешеди виroyтно не хасновало, але го народ могол знац з церковного языка: *и трон Богородици и владически оправени су (РК 1923, 74, П. Вукич)* || Всл. boh z vysokeho tronu „исте“ (Lacko 70, писня з конца 17. вику), слц. trón „исте“. ◀ Преїг заходноєвропейских языкох (нем Thron, англ. throne) з греческого.

троножки ж. мн. „ножки под котел“ (зазначел О. Горбач).

троножнік х. „ножки под судзину у хторей ше вари“: [У приклеце] На железні ножки (волали их ище и троножнік, або железні ноґари) ше кладли при вареню шпужово шерпені, шерпенки и гліняни гарчки, а под німа горел огонь (ПапОл 11).

тропотянка ж. „народни танец“: Од старших танцох памета ше „танец“, „тропотянка“ и танец по пари „зурка“ (РК 1997, 122; В. Саб.). ◀ Неясне.

троть оном. пейор. означає звук при пражненню черевох.

тротька ж. „труба“. ◀ Мадь. trotty и trottyos „трубач“. ♦ **дуц до истей тротьки** „складац ше з дачим (звич. у дачим недобрим)“: Шицки вони дуо до истей тротьки „зложни су против дакого, шицки су еднаки“ (Ю. Пап).

тротькош¹ х. „тот цо грає на тротьки (труби)“: Внесзелью пополадню зобрали ше, провадза их ... и цитираше и тамбураше и ґайдаше и тротькоше (Етн30 64). ◀ Од мадь. trottyos „трубач“; по В. Гнатюкови тротькоши пейоративна назва за немецких (швабских) музикантох цо грали на трубох (Етн30 347).

тротькош² х. пейор. „нізач неспособни человек, срайдош“. ◀ Од оном. троть.

[**трошак**] х. „видаток, розход“. ◀ Од серб. трошак.

[**трошиц**] -им незак. 1. „видавац пенези, правиц видатки“. 2. „хасновац (едзене, пице)“. ◀ Од серб. трошити „исте“. Корень трох- общеславянски. Праслав. troxa „невелька часц; фалаток“ (ЕСУМ).

[**трошиц ше**] -им ше незак. „счуховац ше од хаснованя“: Окови змоцньовали конци на ролі же би ше у роботі не так троше-ла и не попукала (Фа 112).

[**трошок**] х. „видаток, розход“: Заньго правени иконостаь ... на трошокъ церковни (ЦапЦ 91). Оп. трошак.

трояки -а -е „составени з трох розличних файтох“: Дохторка ми дала трояки ліки (Люб. Як.); Знає, нас там [у Канади] було трояких. Єдни були „provedalniki“ (поведал сом), други „vtravelniki“ (вравел ми) и треци „гуторел сом ци“ ... гутораці (Жи-рошМСМ 204–205). || Слц. trojaky „исте“:

trojaké víno, карп.укр. трояки: На твоюм дворі троякі гості (МушГолоси 63).

тру-тру у младежским бависку шала баба тру-тру (оп. под шац). ◀ Неясне.

труба ж. „файта дуйного инструмента“: Єден ... вжал трубу, затрубел (Етн29 182). || Слц. trúba, поль. trąba. Общеславянске. ◀ Праслав. trqba.

трубач х. оп. **трубаи**.

трубаи х. „тот цо труби або грає на труби“: Трубице, трубаише, весело (Етн9 ч. 109). Укр. диял. трубаи „исте“, укр. трубач „исте“. У сучасним языку превладала форма **трубач**.

трубиц -им незак. „дуц до труби, давац сигнал з трубу“: Катонацом трубя на єґзе-цир (Етн29 112).

труд¹ х. „трудзене; робота“: ми будземе вам ваюо труди плациц (Вес 14); Кед ти будзеш чуц же я погинул, / то не жаль труда ґу мойому гробу присц (Етн9 ч. 287). Укр. труд „робота“, всл. trud „исте“, слц. кнїжн. trud „исте“, поль. trud „исте“: daremny trud. ◀ Од праслав. trudъ. • **дац/давац (себе) труду (труда)** „уложиц/укладац труд, трудзиц ше“: [Учитель Еперт] себе кажди рок тельо труду дава, же йоо школяре више найлепше од шицких зложя єґзаменти (РН 25/27, 3); Представа ше одликовала правим руским духом, на можеме на тим месце похваліц наших хлопох, цо себе дали труда, да нам дацо добре винєшу пред очи (РН76/1926, 3); Єден ученья дал себе труду и вираховал, яку старосц дожію вельки людзе (РН 28/1927, 4).

труд² х. 1. пчол. „нероботна пчола“: Тру-дово рамки треба повиберац [з кошніцох] док нет у ніх зарод и заменіц зос пчоловима початками, да ше шеє роботна пчола, а не труд (РН од 10. 08. 1934, 4). 2. прен. „тот цо ніч не роби“: Хто ніч не роби, тот є обични труд, гоч вон жиє од талу своїх родительох (РН 32/1934, 1); Человек през роботи є труд дружтвени, хтори чкодзи другим людзом (РН 26/1937, 3). ◀ Од праслав. trqđъ и trqťъ (ЕСУМ). ➔ Под уплівом сербского нешка частейше хаснуеме форму **трут** (оп.).

трудба ж. „труд, робота“, у Гнатюка и старших авторох: „Праве ше ми шніло же да

ти пойдзеш, да себе приведзеш Тиндирсен Илону за жену, як би нам ту добре було! ...“ „Ей, Ганічко и шестричко, кед то барз далеко. То велька трудба.“ „Шак през трудби не маш ніч. Трудба виадзи.“ „А кед же ши так надумала, та пойдзем.“ (Етн29 278); Дзекуем ци, матко моя, цо ши ме при своїх першох за два роки дойчела; ... дзекуем ци, матко моя, за шицку трудбу (Етн29 72); О даякей велькей работи гвари ше: то велька трудба (М. Рм.); шицок плод його [парастового] зноя и трудби одходзи поза граніцу (РН 96/1926, 1); Тих дньох у Алтох настрадала єдна пара (муж и жена) ... обидвойо спадли до препасци ... и з чезку трудбу их спашели (РН 31/1929, 3); трудба земледілца на полю и у виніци не будзе надаремна (РН 11/1930, 1). || Серб. трудба „труд, робота“. Карпатски паралели не зазначени, але з оглядом же лексема хаснована у Гнатюка и старших авторох, остава неясне чи є з карпатскей лексики чи сербизем. ◀ Од *труд*¹.

трудзиц ше -им ше незак. „намагац ше у роботи, вредно робиц“: Оцец-мац помарлі, браца жаздашаг розрунтовалі, та заш булі худобни ягод и пред тим. Дармо ше Янчи трудзел, ходзел, горе-долу служел (Етн29 33); Вон ... плаче же як ше трудзел, ходзел по швецце мацери за ліками (Етн29 71); Я ше, цару, трудзела и ліки сом зберала, бо сом знала же ши таки барз хори (Етн30 6); Паноцове ше на оцовим хованю так трудзели (Пвл. Бл.); Више ше гуторело *трудзиц ше* „вредно робиц“ (М. Рм.); старал ше и трудзел през цали свой живот, да одхова и пристанови своєю дзеци (РН 5/1928, 4); Христос ... науchoвал, же трудзиц ше то значи Богу служиц (РН 23/1932, 1); [То] припознаю тим, цо ше о тим трудза (РН 4/1928, 2). || Слц. *truditi sa* „исте“, поль. *trudzić się* „исте“, укр. *трудитися* „исте“. ◀ Од *труд*¹.

[**трудна**] прикм. ж. „гравидна“. ◀ Од серб. *трудна*. Наш карпатски еквивалент самодруга (оп.).

трудни -а -е „полни чезкосцох“: ниш голєм даяки фельтон [до новинох] ша то баиш мала ствар, читал ши не раз же то може буц фельтон гоч с чого, найбаржей живота трудно, а ти баиш утрудзени дзень на

дзень и у самоци през шицкей висулуги и през помоци (ЖиросМСМ 87). || Всл. *trudno* „чезко“ (Buřa 289). ◀ Од *труд*¹.

труна ж. „лада у хторей ше хова умарти“. || Всл. *truna* „исте“ (Czambel), поль. *trumna, truhła, trugła, truna, trunna* „исте“. ◀ Од нем. *Truhe* „лада“. • **исц (обиходзиц) коло труни**: Обряд остатнього цилованя то одпитованє од умартого: присутни на хованю обиходза коло труни покойного и цилюю крижик хтори ше находзи на труни (ГорКух).

трунар х. „майстор хтори вирабля труни“.

трундлави -а -е 1. Трундлави то ніяки у облеканю, неограбани, неушорени, кед на даким имата виши, особито ше так гварело за дзивчата цо ношили насово сукні кед не були добре облєчени (М. Рм.). 2. Трундлави то и ніяки у роботі (М. Рм.); Трундлави то барз неспособни, ніяки, неможави (В. Саб.). ◀ Не зазначени карпатски и други паралели. Неясне.

трунка ж. дем. од **труна**: Трунку не мали за дзецко (Ир. Фин.); Почали рихтац погреб. Принесли нову трунку (РН 4/1934, 3).

трупак х. „глуптак, тутмак“: Шпивал себе человек яка йому мука. / Оженел ше зазрак, вжал себе трупака! „Людзе, людзе, пошла моя жена краву доїц, / шедла под буюка (Етн9 ч. 341); Не думала сом, же сце таки трупак Милутине, моелі сце видзиц, же то пес [а не вовк] (РН 18/1929, 3); Вец ши баиш трупак кед нье знаиш (Заря 8/1938, 6); вон ше на мнє лєм имишкар, а я себе думала: „Боже, як я то там у цудзим вала-лє будзем жиц зоз таким трупаком?“ (Сф. Мак.) || Слц. *trupák* и *trúp* „исте“, слц. диал. *трупак* „мертви“ ◀ Од праслав. *trupъ* „мертве цело“ (ЕСУМ).

[**трут**] х. зоол. „самец пчоли, нероботна пчола“ Общеславянска назва. У такей форми, без суфикса -ень, хаснує ше у зах. укр. бешедох, у словацким и сербским языку (Тимко 92). ◀ Нашо *трут* виroyтно од серб. *трут*, бо старши хасную форму *труд*.

труфнуц -нем зак. 1. „вдериц, лупнуц“: Подбег под авто, авто го труфнул (Пвл. Бл.); Дзвери у мигелю добре треба заврец, бо их витор журне, та труфню (Йвг. Бл.);

Труфнуц значи „вдериц” и „шпуриц”, гвари ше зоз „ф”: труфнуц (Лев. Ск.). 2. „руциц, шпуриц”: Вон труфне дадзе мех, та го гледай (Пвл. Бл.); Труфні то там до кута „руц, шпур” (В. Саб.). 3. прен. „некрашне одповесц”: Але му труфла „поведла даяке слово, ляпла” (Г. Р.). ◀ Треце значене („некрашне одповесц”) мож повязац з паралелами: всл. *trufnuc* „одшмеліц ше, одважиц ше”, чес. *troufnout si* „исте”, слц. *trúfať si* „не бац ше, шмец”, а тоти од стр.в.нем. *trouwen*, *tru:wen* „вериц, мац довирия” (Machek).

трушаци -а -е „хтори ше легко труши”: Дахто кладол [до цеста] и 2-3 жовчки, та рейтеши вец були трушаци (ХомаБл 185).

трушиц -им незак. „на дробно дробиц, с. мрвити”. Слц. *trúsiť* „исте”: *trúsil chlieba*, *seno sa trúsi*. ◀ Праслав. *trqsiti*, а то превой зоз *tręsti*.

трушиц ше -им ше незак. „надробно ше дробиц, ламац”.

ту¹ присл. (за место) „на тим месце; на тото место”. || Укр. диял. *ту*, всл. *tu*. ◀ Праслав. *tu*. • **ту и там** „местами”: *Ту и там, коло заградох вично желене бамбусово древо (тирсовка)* (РН 35/1937, 2); **ту ни** „пале ту”; ♦ **ту сом ци [ни]** „таке сом не обчековал, с. ето ти сад”: *Дюра му дал пенєжи, а вон ше на нього гніва. Ту сом ци ни!* (Г. Р.); *Пойдзем я до загради под хрушку. Ту сом ци! Мак желени повалени од витру* (РН 80/1926, 3); *Гей, кед лем диждж почне падац. Ту сом ци!* (РН 18/1935, 2)

ту² слов. 1. указує на вельку меру дії хтора завадза собешеднікови: *Поведз крашнє, цо ту видумуєш?* (= цо тельо видумуєш) (Заградка 8/2005, 8); *Вон им заш гутори: „Неправда [же вам одарла скору]? Укажце хрипти.” Вонї не укажу. Яки ту пан да ми йому хрипти указуєме (= яки „вельки” пан)* (Етн29 24). 2. указує на необчекованосц дії: *наказала Дюрикови, да накадзи придзе, такой швинїи накарми. А ту швинїи нє накармени* (РНКЗаря 1941, 91); *та вецка будзеи зоз нїм спац, бо ту уж тидзень, а ви ведно не спалї* (Етн29 196). 3. указує на обставини, звич. невігодни: *Знаце цо, дзеци мойо – оцец им гуторел – женїц би ше вам, а ту нет з чого свадзбу правиц, бо зме худоб-*

ни, та идзце служиц, наслужце себе пенєжи, можеце ше оженїц (Етн29 19).

ту³ злуч. процивни („але”): *Е, сцел би вон их наганяц [статок нука], ту не сцу войсц. Плаче, не може нагнац, бега наоколо више фурт* (Етн29 23).

тугнуц -нем незак. 1. „шириц ше, пучніц од влаги (о сухим древе и под.)”: *Усипали води до сухого гордова най тугне*. 2. „починац ше ствардац, стидац (о мокрей жемі, ридкей матерї”: *Диждж престац, жем уж тугне, дораз годно робиц*. || Слц. *tuhnút* „ствардац ше”, слц. *tuhý* „тварди”, поль. *tęgi* „полни, тучни; вельки”, рсй. *тугой* „зацагнути (о струни и под.)”. ◀ Од праслав. *tqgъ*.

[тужиц] -им незак. „придавац тужбу до суду”: *Вибубноване у Керестуре же ше яраш змера, кому ше не люби най тужи до панства* (Ос 99). || Слц. *túžiť* „барз жадац дацо”: *t. po majetku, po slobode*, укр. *тужити* „жалавац за даким/дачим”. ◀ До нашого языка пришло зоз сербского: серб. *тужити*, а тото од праслав. *tqga* „моц, сила”. → У старших авторох дієслово *тужиц*, под уплївом угрорус. и укр. *тужити*, находзиме и зоз значеньом „жалавац, бановац (за даким/дачим)”: *Бачко моя, ... я за тобу тужим, / нїгда ше не змирим* (КостПоез).

туз х. карт. „наймоцнейша карта при карташских бавискох, с. кец, ас”. || Всл. *tuz*, слц. *túz*, укр. *туз*, поль. *tuz*. ◀ Од стр.в.нем. *tu:s*, *du:s* (нем. *Daus*) „туз” (остатне жридло лат. *duo:s* „два”). ♦ **шедзи як туз** „шедзи и нїч не гутори; шедзи нагнівани”: *Шедзи як туз значи „шедзи гербни”* (В. Саб.); *Кед лежїнь шедзи у карчми, не танцує, гваря: шедзи як туз (як сисак) (сисак то макови туз)* (В. Ерд.).

тузок х. зоол. „степова птица *Otis tarda*, с. дропља”: *Тузоки були досц вельки, як гуска, нуляк, не були ногати, ходзели у чупоре; були досц нелапшїни, не так швидко злецели, хто бул хитри, могол ше прицагнуц жу нїм и забиц з колїком* (М. Рм.). || Слц. *túzok* и *túz* „исте”. ◀ Од мадь. *túzok* „исте”. Праславянска назва за тузока була *дрору* (жен. *drorъve*): укр. *дрохва* и *дрофа*, рсй. *дрофа* и *дрохва*, болг. *дропля*, серб. *дропля*. ♦ **йому ~ а мне препилку** „при дзеленю йому ши

дал векше, лепше, а мне менше, горше“: *Вираз йому тузок а мне препилку значи: йому вельке, а мне мале, гварело ше и: йому кура а мне вайцо* (В. Саб.); **червени як** ~ **1**) „червени у твари“: *Червени як тузок ше гвари кед дахто ма червену твар* (В. Саб., СС. Мак.); *Яй, як ми вичитал, аж шицок счервенел, як тузок* (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.); **2**) „барз здрави, червени у твари“ (Пвл. Бл.): *Гвари ше: червени, здрави як тузок* (Лев. Ск.).

тук *викр.* виражуе звук хтори настава при тупим вдереню: *У пецу огнік: пук, пук, / На облак птичка: тук, тук* (Заградка 12–13/1992, 9, М. Буд.). ◀ Од оном. tuk.

тукац -ам *незак.* „биц з рогами, теркац“: *Коза, баран тука з рогами* (Пвл. Бл.). Слово характеристичнейше за коцурску бешеду. || Укр. *тукати* „биц, дуркац“, рсй. *тукать* „исте“. ◀ Од оном. tuk.

тукац ше -ам *ше незак.* „биц ше з рогами, теркац ше“.

тукнуц -нем *зак.* **1.** „вдериц з рогами, потеркац“. **2.** „вдериц, дуркнуц“: *Тукла ме бицигла* (С. Мйр.); *Най идзе коло полней лений на драги док до нього дахто не тукне* (Йвг. Бл.).

тукнуц ше -нем *ше зак.:* *За барана и буяка ше гвари: тукнул ше до дакого* (М. Рм.).

тулипан *х. бот. коц.:* *Мала сом, мала сом тулипан за пасом* (Миклошевци, Мария Лікар). Оп. *туліпан*.

туліпан *х. бот.* „Tulipa L.“ Слц. tulipán, поль. tulipan, серб. тулитан, мадь. tulipán. ◀ З нем. Tulipan и ит. tulipano, а тоті з перс. dulband „турбан“ (квиток туліпана здабе на турбан) (Machek). Назва ше у XVI в. преширела медзи народами Дунайского базену (Тимко 65, 76, 77).

туліц -ім *незак.* „притульовац“.

туліц ше -ім *ше незак.* „притульовац ше, сцискац ше гу дакому“: *У штреду видзим дас 15-рочне дзивчатко у зеленой сукенки котре ше тулі до якейшик старшей жени* (РН 48/1936, 1). || Всл. tulic se, слц. túlit' sa, чес. tuliti se, укр. *тулитися*. ◀ Праслав. tuliti „прицискац; хпац; скривац“, а тото даедни виводза од tulъ „мешок за стрели“ (першобутне значене було „склоніще“) (ЕСУМ).

туляйка *ж.* „пошва на орудю до хторей ше удзива ручка, пориско; пошва на плугу до хторей ше удзива стик: *Пориско на ашову, лопати и др. ше удзива до туляйки*; Туляйку на жалов (до хторей ше кладло пориско) правел коваль, приправел ю жу жалову з ніташами, а дакеди и розпечени жалов приложел жу розпеченой туляйки, та так прилапел, приварел (В. Саб.). || Слц. tulajka „пошва, дзира на орудю до хторей ше удзива пориско (напр. на лопати, шекепри и под.)“, всл. tulejka „исте“. ◀ Од туліц/туляц, праслав. tuliti, tulъ.

туляц -ям *незак.* „притульовац“: *Баба купела курчатка. Туляла сом их жу своїм ліцом и приповедала им ніжни слова* (шк. сост.). ◀ Оп. туліц ше.

туляц ше -ям *ше незак.* **1.** „притульовац ше, тримац ше физично бліско коло дакого/дачного“: *Вон ше вельо тулял коло пеца* „шедзел, лежал коло цеплого пеца“ (Пвл. Бл.). **2.** *прен.* „тримац ше коло дакого як коло зашитніка“: *Не мала нікого, та ше туляла коло нашей фамелиї* (Ир. Фин.). **3.** *взаєм. повр. прен.* „тримац ше еден коло другого и охранныовац еден другого“: *Ви треба да ше туляце* „треба да ше тримаце едни коло других, да ше збиваце, будзеце зложни“ (Пвл. Бл.). ◀ Оп. туліц ше.

тунґави -а -е: *Та цо ши таке тунґаве!* – *гвари ше кед ше дахто лапи до роботи а ніяк му не идзе; або: Та вон таки тунґави, нізач є, спомалишени, „змотани“*. ◀ Неясне.

тунґавс *х.:* *Тунґавс то криве древо з виглібеньом до котрого ше при бависку теканю кладзе „тека“ и вибива ше з паліцу* (М. Рм.). ◀ Неясне.

тунґане *с.* **1.** „една вариянта бависка теканя“ (В. Саб.); И у тунґано кажди бавяч у рукох мал метерову паліцу, тека ше поставела на деску длугоку 1,5 метер хтора була опарта на пняк лебо на два целли, так же стала у прикрим положеню (ХомаМ). **2.** Една вариянта мумликания ше водала **тунґане** (В. Саб.). ◀ Неясне.

тунґац ше -ам *ше незак.* „бавиц ше бависко *тунґане*“.

тунґес *вир.* у бависку тунґаню: швид-ко бежали по своїй паліці же би були на своїм місці скорей як противнічки бавяч владел врацену теку и скричал: тунґес! (ХомаМ) ◀ Неясне.

тунї -я -є „недраги“. Всл. tuñi (комп. tuñši) „исте“, поль. шлез. tuni „исте“, горньо- и долньолужицке tuni „исте“. ◀ По ЕСУМ-у и М. Фасмерови слово недосц ясне.

туньо *присл.* „недраго“. Богати дзивки крича: „Ми, пане, алебо ишпане, ми вам за пол плаци туньше робиц придземе (Ос. 26).

тупи -а -е „недосц наоштрени“. 2. *прен.* „хтори чежо похоплює“: *векиа риба йе меншу, а мудрейши кламе тупого* (Заря 9/1939, 4); *Дахто може буц тупи до роботи, те. глупи*. Укр. тупий (1–2), всл. tury „исте“. Общеславянске. ◀ Праслав. tǫrъ „тупи“.

тупиц -им *незак.* „робиц тупим, витуплювац“.

тупиц ше -им ше *незак.* „поставец тупи, витуплювац ше“. *Коса ше тупи кед ше з ню вдери до жеми, и нож ше тупи кед ше з нїм вибера мархва, прето треба виберац зоз старим ножом* (Ю. Пап).

турбаловац -луєм *незак.* „робиц дакому бриги, малтретирац, трапиц дакого“. || Поль. turbować „исте“, укр. турбувати „знемирювац“, всл. turbovac „исте“ (Hal). ◀ Од польского turbować, а тото од лат. turba:re (ЕСУМ).

турбаловац ше -луєм ше *незак.* „трапиц ше“. *Так ше вон сеґинятко турбалує и трани, да заслужи фалаточок хлеба* (РН 102/1926, 2). || Всл. turbovac še „трапиц ше“ (Buffa 290), поль. turbować się „знемирювац ше“, укр. турбуватися „исте“. Оп. турбаловац.

турбота *ж.* „брига, трапеза“. *Най ишпиваю дзивки, дзивочки, / бо кед вони буду женочки, / та им пре турботи, та им пре роботи / ишпиванє престанє* (Тон ч. 49); *Сама [сова] би не настарчала [накармиц совчата]. Сиґурно ту и тато-совак ... То за нїх права турбота! Мали [совчата] прави гладоморци* (ЧаканСаф 118). ◀ Од турб- + -ота. Оп. турбаловац.

турбук *х.* „нукашне облечиво перини, заглавка, с. павлака, ангин“. *Перини и заглавки були наповнені зоз пирїюм. Пире ше пуцало до турбукох (зоз барз густого платна), а на турбук ше облекала посцелїна – пирнажи* (ДудашКс 161). ◀ Неясне. Не ма значеньову вязу зоз укр. тербук и торбук „файта рибарскей мрежи“, укр. діял. турбук „исте“ (ЕСУМ), мадь. turbuk „исте“ (мадярске од серб. трбук и трбок „файта рибарскей цверни“) (Kniezsa); тиж анї зоз чес. пейор. terboch „брух“, слц. terbuch „исте“, укр. требух „нукашньосци забитей животинї, живот“ и др., хтори недосц ясни (Machek).

турбуков -а -о „зоз турбукового платна“. *Ушила зоз турбукового платна*. ◀ Оп. турбук.

[**тургуня**] *ж. бот.* „Prunus divaricata Ledeb“. ◀ Од серб. діял. тургуња и тургуња (Тимко 57).

Турецка -кей *ж.* „Турска“. *Нашо на Горніци гуторели за тих цо приселели до Бачкей: Одселели на Турецку* (В. Саб., М. Жр); *Нашо Руснаци пришли на Турецку* (В. Саб.). Сучасна форма Турска зоз сербского.

турецки -а -е „турски“. *А под ружу Яни лежи, ... / Лежи, лежи порубани / з турецки-ма шабельками* (БиндКост 72). || Укр. турецький, поль. turecki, всл. turecky. Сучасна форма турски зоз сербского, а зазначена є тиж у Гнатюка: *ишли вонї троме до турского табору* (Етн30 154).

турня *ж.* 1. „церковна турня“: *видно керестурску турню* (КостПоез). || Карп.укр. турня „исте“. 2. „кула на твердині и под“. *Зос илоцкей турні мали красни попатрунок на цалу околину* (РН 23/1937, 2). ◀ Од мадь. torony.

[**турски**] -а -е „хтори ше одноши на Туркох“. ◀ Од серб. турски. Наш еквивалент турецки. • ~ **звоздзик** *бот.* „Dianthus barbatus“ (Прегун 284); ~ **над** „файта грубого наду яки рибаре хасновали за паліци на цигонї“.

Турци (*жен.* -кох/-цох, *єд.* Турок): *Пошедали на конї, ... ишли вонї троме до турского табору, а Турок залегнул барз вельке*

польо Косово. ... Вони троме бешедовалі же би єден другого не охабелі меджи Турками. ... Бул по турски облечени, ... кажди хто го видзел за Турка го познал (Етн30 154); Видзелі то Турци же яки то троме иду облечени (Етн30 155); розгнівани [Милош] так бил Турцох як кед каба улеци меджи вельо таишки (Етн30 156). || Всл. Turek (мн. Turci) (Sipos). ♦ **пооганяц дакого до туркох** „пооганяц у медзисобним обраховіованю“: Знаш, кед видзем горе, та це пооганям аж до Туркох (РС 23/2012, 11, Дю. Сал.).

тутейши -а -е „хтори ше находзи або жие ту“: А ту у нас у Америки лем ше вадза и себе описую по наших тутейших руских новионох (РН 10/1930, 3); Зло було у тим же тот пинтер бул тутейши, з истого вала-лу (КовМихЦВ). || Всл. tutejši „исте“ (Hal).
◀ Од ту.

тутмак х. „глуптак“. Всл. tutmak „исте“ (Sipos), слц. *tuťmak*, *tuťmik* и *tuťmoš* „исте“ (Machek); серб. *тукмак* „будала, глупан“.
◀ Можліва вяза зоз мадь. *tutyimutyi* „глуптак“ (ЕтМ).

тутмасти -а -е „дакус глупи, нешмели“: Пре тоту його скупоси, а и прето же бул так дакус тутмасти, людзе знали з нього шмихи робиц (КовМихЦВ). ◀ Оп. *тутмак*.

[**тутор**] х. „церковни старатель“: Тутор бул председник церковного одбора (В. Саб.). Слц. *tútor* „старатель“, всл. *tutor* „исте“: *široti mali tutora* (Buffa), серб. *тутор* 1. „старатель“, 2. „председатель церковного одбору“, а то од лат. *tutor* „защитник, чувар“. ◀ По значеню нашо вироятно зоз сербского.

туту *непрем.* дзец. „вода“: Сцеш туту? „сцеш води?“ ◀ Неясне.

ту-ту *викр.* означає глас трубеня, писканя: Кед дзеци гоня бицижлочку, та крича: ту-ту.

тухнуц -нем *незак.* „губиц ше у влажним (о зарну, древених предметох и под.)“ || Слц. *zatuchnúť* „погубиц ше у влажним (о зарну, муки и под.)“, чес. *tuchnouti* „шмердзиц, плешніц“, укр. *тухнути* „поставец нешвижи“, рсй. *тухнуть* „губиц ше, доставац неприемни пах“. ◀ По ЕСУМ-у од праслав. *tuchnqti/tqchnqti*.

тучни -а -е „груби, набити, тлусті, полни“ (М. Рм.): У їх фамелії шицки таки тучни (Пвл. Бл.); Идзе брат таки тучни, главати, чежким ходом (КовМихЦер 74). || Слц. *tučný* „тлусті“: *tučný člověk*, *tučné voly*, *tučná tvář*, *tučná dlaň*, поль. *tuczny* „исте“, рсй. *тучный* „исте“, укр. *тучний* „исте“. ◀ Од праслав. *tukъ* „масц“.

тушков х. и у злученю **як тушков** „набите, замоцнете дзецко“: То уж таки тушков (СС. Мак.); Їх хлапец бул тлусті як тушков, кед му дома не дали есц, пошол до сушеда (Мир. Рм.); Дзеци цо єдза кравске млеко як тушкови (В. Ерд.); Миколово хлапци як тушкове (Ир. Фин.). ◀ Од мадь. *tuskó* 1. „пняк; древо“, 2. „неокресани, груби человек“, а тото од *tus* „грубши конец дачого (древа, вайца и под.)“.

тютя ж. дзец. „курче“. Укр. *тю-тю* „викричник з яким ше вола кури и курчата“, укр. дзец. *тютя* „курка“, всл. *tuťa* „исте“ (Bartko 208), чес. *tufa* „кура“. ◀ Ономато-пейске (Machek 662).

тятки ж. мн. оп. **дятки**².

тьфу *викр.*: У звади єден другому пове-дза: Тьфу, не маш чесци! (М. Рм.) Укр. *тьфу*.
◀ Ономато-пейске.

У

у прим. з лок. **1.** означає место дії: у школи, у хижи. **2.** (лем у старших авторох) означає язык на хторим ше бешедує або пише: [Духнович] *Периши почал видавац кніжки у нашим руским языку* (РН 33/1933, 2). *Крем новиных друкую ше у руским языку рижни кніжки, календари, школски кніжки* (РН 1/1933, 5). **3.** означає обставини: *Гадно путовац у жими, у ляду* (Пвл. Бл.).

убавиц ше -им ше зак. „найсц розвагу, забаву у бависку”: *Дзецко ше убавело*. || Поль. *ubawić się* „исте”. Оп. бавиц ше.

убардац -ам зак. „похопиц”: *Знал сом же седем раз осем або шейсц раз дзевец пейдзешат иштири лебо пейдзешат шейсц, але котре котрому припада нияк сом не могол убардац. Та кед ме учитель почал випитовац: „Седем раз осем?” А я: „Пейдзешат иштири!”* (Ш. Гудак, Загр. 1/2001, 8). ◀ Оп. убардзиц.

убардзиц -им и **убардзиц себе** зак. **1.** „вжац себе до главы, прешвечено вериц до дачого” (В. Саб.): *Вона убардзела до главы же я не человек ...* [Жена] *цо убардзи та не можеш ей вибиц з главы* (РН 8/1937, 3–4, М. Ковач). **2.** „прилапиц даяке становиско, добре запаметац”: *Швидко дзеци на науку, ... / Наука вас вше поради, / Наука вас и награди / Кед будзеце витирвали . – То убардзце дзеци мали* (НЗ 6/1940, 6). || Поль. *ubrdać sobie „исте”* (Brückner). ◀ Брукнер вяже *ubrdać sobie* зоз поль. *brzedzić* «бербляц». Фасмер польске *ubrdać sobie* и *brzedzić* «бербляц» вяже за рсй. диял. *брѣда* «берблявец, плетка», укр. *брѣдня* «циганство», а тото шицко за корень *брѣд*, *брѣдить*, хторе у превою зоз брод. По ЕСУМ-у не утврѣдзене етимологія: даєдни авторе, як и Фасмер,

вяжу за укр. *брѣсти* „ходзиц без циля; плівац”, праслав. *brъsti* и *broditi*.

убардзиц ше -им ше зак. „остац у паметаню”: *Барз ми з дзецинства остало у паметаню (убардзене) наказоване у цѣркви* (МаринкМ 48). ◀ Оп. **убардзиц**.

убегнуц -нѣм зак. „войсц бежаци”. ◀ Оп. бегац.

уберац -ам незак. „брац по часц, одберац з цалосци”: *Роби у Италиї, там оправяла зуби, та ей з плаци буду уберац* (Вер. Рм.). Слц. *uberať „брац”*.

убивац¹ -ам незак. **1.** „з вдеренями удупковац, збивац, робиц твардим”: *Убивали жем у хлїве*. **2.** *убивац/убиц брадло оп. подбивац (3).* ◀ Од биц.

убивац² -ам незак. **1.** „приводзиц до чежкого материяльного положеня; метериялно знічтожовац”: [Шнайдер] *привикню народ на солидне и єдноставне облечиво, котре народ не будзе материяльно убивац* (РК 1931, 125, Дю. Биндас); *Цо запричинює даклем тоту вельку земледїлску кризу, котра тисячами убива земледїлцох ...?* (РК 1931, 136). **2.** „здравствено знічтожовац”: *Виходзи, же нездраве обисце ... найвѣцей убива и наш народ* (РН 11/1934); *Ленївство, подлїнство и неробота исто так убива здраве як и превелька робота* (РН 4/1933, 3, М. Винай); [Под час вельких водох] *Жимицы убивали народъ* (ЦапЦ 106). **3.** „приводзиц до чежкого душевного положеня; душевно знічтожовац”: *Ша не убива ме тельо ані старосц, кельо ме убива тото неспанє* (РН 40/1932, 2); *Аж у шпиталю сом постал свидоми же не мам руку и цали мой живот ше обрацел горѣбздом. ... Як будзем гонїц камион, як будзем робиц жем... Убивала ме по-*

думка же будзем лем на терху моім дома (РС 5/2013, 11, С. Д.); так ревно убивали у душою наших русских людзох русски чувства (РНКЗаря 1937, 28). ◀ Од биц.

убивац ше -ам ше незак. „здравствено и душевно ше знічтожовац”: А у другим писму ми пишеце же сце таки хорйовити, та вам пишем же сце себе сами тому причина, же сце нездрави, ... же чом ше так убиваце (ЖирошМСМ 95).

убити¹ -а -е дієприкм. „хтори вельо прецerpел, нещесліви”: Бо тот человек вецка, тот Яни, до шмерци бул убити (Рускинї 49). || Всл. ubiti „исте”: od telej roboty barz ubita pri nim (Hal). Од **убиц¹**.

убити² -а -е „хтори ма утрати”: Параст нешка вшадзи ма утрати. Кед руци вештак, уж є убити, бо вештак барз драги, та ше му не виплаци (В. Саб.). Оп. **убиток²**.

убиток¹ -тку х. „тото цо убива человека, цо чкодзи його здравю”: И далеко путовац то таки убиток (В. Р., М. Рм.). ◀ Од **убити¹**, **убиц¹**. По значеню **убиток¹** баржей вяжеме за дієслово **биц**, **убивац**, **праслав. biti**. У меновніку **убиток²** вироятно ше укрижели два дієслова: **буц** и **биц**, **праслав. biti**.

убиток² -тку х. „утрата, чкода”: Кед дацо человеку страда, кед му ляд побие, кед ма нездоду, гвари ше: то вельки убиток (М. Рм.); Коровче, разни трави вельо и вельо приноша убитку земледіловци, кед ше нье уньицую по польох (Заря 16/1937, 6); суеврие идзе на убиток йому лично (Заря 14-15/1937, 10); Вецей ценьели ульицу и пратки. Яки то вельки убиток за појединих, а еше векши за народ (РНКЗаря 1938, 61); Найвекша є погибель и убиток нашо тоти необични трошки наших обичайох (РК 1924, 118, Ф. Радвані); Кед ме дацо убило, кед мам чкоду, та мам убиток (В. Саб.). || Слц. *ubytok* „утрата”, всл. *ubutek* „исте” (Hal), поль. *ubutek* „исте”, укр. діял. *убуток* „исте”, укр. *добуток* „добиток”. ◀ Од дієслова **буц**, **праслав. byti, byvati**, цо потвердзую и наведзени паралели (оп. *бути* у ЕСУМ-у).

убитосц ж. „стан убитосци”. ◀ Од **убиц²**.

убиц¹ -ием зак. „зоз вдеренями удупкац, зробиц твардим”: Убили жем, а вец вибетонували подлогу. Слц. *ubiti* „исте”. ◀ Од **биц**, **праслав. biti**.

убиц² -ием зак. 1. „привесц дакого до чежкого положеня; знічтожиц”: Мовда уж веліх людзох убила, як материялно так и душевно. Кельо ланци а и хижі розпредати пре мовдю, а кельо хори жени и дзивчата лежи по шпитальох пре мовдю (РН 15/1928, 3); Лакомели ше на нагле збогацене, дали ше на легкомислену шпекуляцию и тото их убило (у тим прикладу **убиц** значи и материялно и здравствено и душевно знічтожиц) (РН79/1926, 1, Поливка); Лепше би було кед би пошла [до Америки]. Знаже, же ю шестри не сцу **убиц** – кед ей пишу (ЖирошV 147). 2. „тілесно, здравствено знічтожиц”: А коні себе **убиц** сцеце [зоз чежку терху] (РН 1/1936, 3, М. Ковач). 3. „привесц дакого до чежкого душевного положеня; душевно знічтожиц”: Родичи ю убили, бо ю нагнали за нього. То дургов. Курвазує ю же дзе вона ходзи (Пвл. Бл.); Гуторела за своїх родичох: Не сановала бим им дац кажди дзень 25 на задок, бо ме убили, нагнали ме одац ше за нього (Пвл. Бл.); И так зос словами мож ... **убиц** у человеку волю (РН 9/1935, 1). ◀ Од **биц**, **праслав. biti**. ♦ **убило це ише** [цо би це **убило**] „гандроване”: Убил би го цо би го убил гарчок з капусту (Заря 14-15/1937, 11); ~ **дакого до гроба (до шмерци)** „душевно знічтожиц дакого”: дзекуйем Вам барз крашнње, бо би сце ме убили до гроба (Заря 8/1938, 8, Б. Горки); Ти нас, Грицу мучел по твоей вољи и убил ши нас до шмерци (Заря 10/1938, 8). Вирази **убил це буцко**, **убил це цар**, **убил це швет**, **убил це пшамца**, **убила це беда**, **убило це чудо** оп. под датима меновніками (одредніцями).

убиц ше -ием ше зак. „привесц ше до чежкого материяльного або душевного положеня”: Микола ше барз убил з тоту хижу док ю преправял: вельо ше наробел и вельо потрошел (Лев. Ск.). ◀ Од **биц**, **праслав. biti**.

ублагац -ам зак. „умириц дакого у гніву, звади, немиру”: Янко и Михал ше повадзели, барз ше розядрели, та мац волала суше-

ду да их улагаю (Пвл. Бл.); А кед ме дакус прешло, та сом почал коло баби же бим ю даяк улагал (РН 45/1936, 2, М. Ковач). || Поль. *ubłagać* „намодіці, с. умолити”. ◀ Од благи.

ублагац ше -ам ше зак. 1. „умириц ше у гніву, немиру”. 2. „умириц ше, зменшац ше (о больох)”: *Боже добри, як ме болелі ноги, тераз ше дакус улагалі* (Ир. Фин.).

ублаговац -гуєм незак. (гу **ублагац**) „умириювац дакого у гніву, звади, немиру”.

убліжиц -им зак. и **убліжовац** -жуєм не-зак. „увредзиц/увредзовац, уквиліц/укви-льовац”: [Пребачуєме] *шицким котри нас ... уніжовали и убліжовали* (Заря 1/1934, 1, др Губаш); *народ видзел у тей новосци убліжоване його вири, ... не сцел до церкви хо-дзиц* (Заря 4/1934, 1, др Губаш); [Староста свадзєбному оцови:] *И вон [син] чрез мнє модлі и одпитує, кед вас дакеди словом ле-бо з ділом укривдзел, лебо убліжел, же бис-це му шицки кривди и вини одпуцели* (Вес 8); *Кед ше трафи же жиє дідо и баба, та и од ніх ше одпитує: Здрави оставайце, мой любви діду, же сом вас дакеди укривдзела ле-бо убліжела словом лебо з ділом, опросице ми шицки кривди и вини ... И предрека и бра-том: Здрави оставайце, мили браца мойо, же сом вас з дачим увредзела и не послухала* (Вес 16–17); *А тот хлапец ледво дочекал як би го [брата] мал чим баржей убліжовац, ... од нешка ані го братом не поволує* (Етн30 101). На сучасних свадзбох староста место убліжиц хаснує сербизем **увредзиц**: *И модлі вона вас преїж мнє як старосту, кед сом вас дараз оец и мац дакеди увредзела же би сце ми шицки кривди и вини одпуцели и чисто-го шерца на главу благослов дали* (Малацко). || Всл. *ubližic/ubližovac* (дакому) „увре-дзиц/увредзовац, уквиліц/уквилювац”: *ñetrebа ubližovac luđom* (Sipos), слц. *ubližiti/ubližovať* „исте”: *ñeubliži ani muche* „ані му-ху не увредзи”, поль. *ubliżyć/ ubliżać* „исте”, чес. *ubližiti* „исте”. ◀ По Голубови-Копечно-му дієслово виведзене од прикметніка *blíže* ки и у буквалним прекладу значело „*blíže se dotknouti*, бліжей дотхнуц дакого”. На основи карпатских паралелох (окреме вос-точнославацких) и наведзених прикладах

з Гнатюка зос сигурносцу можеме заклю-чиц же дієслово **убліжиц/убліжовац** исно-вало у нашим языку. Приклад у Етн30 101. записани од керестурскей приповедачки Гані Рамач. У *Свадзби у Керестуре* записа-на тиж керестурска бешєда. Значи, шицки ту наведзени приклади Гнатюк записал у Керестуре (лем остатні приклад, у Зарі ч. 1, похасновал Дюрдьовчан др Губаш). Ме-дзитим, найстарши людзе нам потераз не потвердзєли же знаю тото дієслово. Дакус збунює и коментар автора напису о „Зарі” и „заряшох” у „Руских новинох” ч. 24/1934, 4. б.: цитираючи виринок зос „Зарі” ч. 1/1934, у хторим заряшски автор др Губаш похас-новал дієслово **убліжовац**, вон ше пита др Губашови цо тото дієслово значи: „*так и ми прасцаме по руски, шицким котри нас од початку на до Христового Воскрєсєня уні-жовали и „убліжовали”*. (Цо то значи „*ублі-жовали*” най нам пове Др. Губаш.) ...” Остава неясне як то же „заряше” знали тото дієс-лово, а „просвиташе” го не знали. Можебуц воно ище було зачуване у коцурскей и дюр-дьовскей бешєди (вєкшина „заряше” похо-дзєли з Коцура), а у керестурскей уж було забутє? Найвироятнейше тото дієслово бу-ло вчас, уж концом 19. вику, поциснутє од сербизма **увредзиц** (у наведзених прикладах з Гнатюка паралєлно похаснованє и нашо **укривдзиц** и **убліжиц** и сербске **увредзиц**).

убоги -а -е „бидни”: *Пан ше пані спи-тує: / „Цо за жолнір за дзверми?” / „То є жо-брак убоги, / каліка є на ноги. ...”* (Етн9 ч. 22); *З такима словами опуцел сом тот убоги дом* (РН 90/1926, 3); *Вжал сом тоти центи [пенєжи] убогей жени зос слизами радосци, подзєковал сом жени* (РН 90/1926, 3, писмо з Америки); *немилосєрдни витор печє убогу Ганчу. ... вона була лєм убога широта* (РН 2/28, 2). || Общєславянске слово: слц. *ubohý*, поль. *ubogi*, укр. *убогий*. ◀ Праслав. *ubogъ*, а тото од *у* + *bogъ* „бог”.

увадзиц -им (до дачого) зак. „заквачиц (звич. з превозку) до даякого препрєчєня”: *при ораню єден чловец увадзел з плугом до чогошиц твардого. Винял, очухал и видзел, же то чистє злато* (РН 16/1937, 4); *У при-кльєце було барз цма, та нє барз добре*

видзел и увадзел до чоґошик. Таки лопот настал по прикльєце (Заря 3/1939, 8). || Всл. uvadzic „увадзиц, заквачиц” (Buffa 295), всл. zavadzic „исте” (Hal) (але всл. uvadzic значи и „привязац” (Czambel, Hal), поль. zawadzić „заквачиц”, чес. zavadit „заквачиц”. ◀ Як и дієслова завадзац, вадзиц ше и меновніки звада, завада, од праслав. vaditi. Оп. и завадзац.

увадзовац -дзуєм незак. жу увадзиц.

увариц -им зак. 1. „приготовиц з вареньом (єдзене)”. 2. „начкодзиц рошліни з цеплоту и пару (о хвилі)”: Кед по дижджу моцне слунко, та слунко увари жито (В. Саб.). ◀ Од вариц.

увариц ше -им ше зак. 1. „буц пригото- вени на огню”. 2. „почувствовац млосц од цеплоти”: Кед дакому барз горуцо у цеплей имати, та пове: уварела сом ше у тим трикове.

уверени¹ -а -е „прешвечени”, у Гнатюка и у бешеди старших: Можеш, чловеце, пойсц дому и напредз опатриц тото злато, та будзеш уверени же то истина правда цо твоя жена з тобу наробела (Етн30 83); [Видавач однесе млodomу хустку и покрейтку] да будзе уверени же млода готова до пришаги (Вес 21); Але будзе уверени, / нешка Христос народзени (крачунска винчованка); Будз на то уверени же це Господь не охаби нігда (ЖирошМСМ 136). || Слц. uverený „исте”: bol uverený v svojej nevine „бул прешвечени же є невиновати”, карп. русин. увірений „исте” (Керча). ◀ Од вериц. З оглядом же прикметнік уверени¹ хасную старши и же ма карпатски паралели, не треба го тримац за сербизем, але за нашо карпатске слово. У литературним языку хаснуєме синоним **прешвечени**.

уверени² -а -е (дакому) „тот цо вери дакому, цо ма довирия до дакого”: Мили, мили, неверліви, / чом [ши] ми не справодліви? / Була бим ци уверена, / краине бим це облапела / да я верим же я будзем / дакедишик твоя жена” (Етн9 ч. 95); А тота жена свойого чловека барз моделла: «Поеднай слугу гоч якоґо, двоґх, або єдного, лем не поеднай Тьосу до дому свойого.» Човек бул добри своєї жени, уверени, пошол на пияц

слугу єднац (= мал довирия до жени) (Етн30 265); Ангел му гутори: «Адаме, будз Божим словом уверени. Поишли твоего сина як Бог небесни розказал» (= вер божим словом) (Етн30 17); Тоти двоґе, цо ше припатрالی, зобрали ше дораз як тото чудо видзели и поишли жу царови, та му гуторели: «Цару найишнейши, будзе нам уверени цо ми вам приишли повесиц» (= верце нам) (Етн29 245). За тото значене зме не зазначели карпатски паралели, але понеже приклади зазначени у Гнатюка, тримаєме же є у нас карпатске. ◀ Од вериц.

увериц¹ -им зак. „вериц, с. поверовати”: Почал Янчи приповедац як то було. Червени витиз гварел же неправда. Янчи вохпал руку до торбички, винял дванац язики шарканьово и дораз цар уверел же го Янчи звершел, бо вон [Червени витиз] не мал ніч цо указац (Етн29 96); Почне му ровка хваліц якей вона жимней води ма. Козак уверел и до студні скочел (Етн30 8); Я не имем [войсц], бо я там не знам виходи; але идз ти перше, я пойдзем за тобу! Вон ей уверел, та пошол до дзири, а вона цо скорей тото свою зайду положила на дзиру, заткала зоз ню (Етн29 295). || Всл. uveric „исте”: uverce mi, dobre ludze (Lacko 51). ◀ Од вериц.

увериц² -им зак. „прешвечиц”: Уверел го же то не правда. ◀ За тото значене не зазначели зме карпатски паралели, та бизме могли заключиц же воно сербского походзєня (серб. уверити). Медзитим, збунює форма уверени¹ „прешвечени” (оп.), хтора ма карпатски паралели.

увериц ше -им ше зак. 1. „прешвечиц ше”: По вельким и длугим учєню уверел ше о тим, же ... лєм вира католицка права вира (РН 45/1927, 4); терас видзице, мила мамо, ... же на таки красни цілі трошим мойо пенєжи, а и уверице ше же наисце не мам досц пенєжи да себе купим шиф-карту (ЖирошМСМ 155). 2. „вериц, с. поверовати”: А як би ми за ню [твою милу] не знали / кед ю вчера рано ховали. / А мили ше не сцел увериц, / пошол на теметов опатриц (нар. писня, Миклошевци). ◀ Як и предходне увериц², и тота повратна форма нас може навести на заключєне же вона у нас серби-

зем, але пре форму пасива *уверени*¹ (оп.), хтора ма карпатски паралели (слц. *uverený*, карп.русин. *увірений*) и пре значене „верец” (под (2)) предпоставяме же *увериц ше* наша карпатска лексема.

увесц -едзем зак. 1. „привесц дакого нука”: ~ дакого до хижи. 2. „привесц дакого до одредзеной ситуаци”: *Видзиш до чого це уведзе [зоз свою нечесносцу]?! (Пвл. Бл.)*

увесц ше -едзем ше зак. „пре свою хибу найсц ше у одредзеной ситуаци, обставинок”: *Ганя ше прияла чувац унучата, а то унучата бегаю єдно тадзи, друге тамаль, та бегай за нїма, та ю тєраз нога болї, палє до чого ше уведла (Г. Р.)*

увидзиц -им зак. „обачиц”: *Увидзели худобни же [богати дзивки] иду на Рискашу, та и вони муша пойсц (ЕтнV 105); Вишол Андрей на древо, розпатрал по лєше, увидзел вон огонь (Етн29 45); Заметла раз мац хижу, винєсла шмеце до ярку, увидзела там єден фалат древа та себе пригварела: Бо же, чом не мам голєм таке дзецко як тот фалаток дрєвка? (Етн29 166); Кед вон там пойдзе, а дзивки го увидза, та ше му барз зрадовалї (Етн29 176).* || Всл. *uvidzec „обачиц” (Hal).* ◀ Оп. *видзиц*. Дїєслово ше у Гнатюкових записох хаснує паралельно зоз синонимами *збачиц*, *обачиц* и *видзиц* (тото остатнє, як и у сучасним языку, хаснованє як дїєслово законченого и незаконченого виду): *Ишол по шоре, увидзел царову палату. Пошол там, шєднул на лавочку. Видзе служніца на драгу, та го збачи (Етн29 234).*

увидзиц ше -им ше (дакому) зак. „випатрац”: *Бо кет человек так дацо увидзи першираз, та ше му барс увидзи фине, красне и миле, а кет го уш вельо раз видзи, то уш мало и горше випатра (ЖиросМСМ 72).*

[увредзиц] -им зак. „уквилїц”: *модлїм го, да и вон поцагне свою тужбу, хтору придал проци мнє, же сом го клеветал и увредзел (РН 14/1932, 3); Здрави оставайце, мили браца мойо, же сом вас з дачим увредзела и не послушала (Вес 16–17).* ◀ Од серб. *увредити*. Наш карпатски еквивалент було дїєслово *ублїжиц* (оп.).

[увредзиц ше] -им ше зак. „уквилїц ше”.

[увредлїви] -а -е 1. „тот хтори ше легко увредзує, хторого легко увредзиц”: *Гвари ше: Яй, яки є барз увредлїви, або: Палє, яке увредлїве (Н.).* 2. звич. у синтагмах **увредлїве слово** (*поступок* и под.) „слово и под. з хторим мож дакого увредзиц”. ◀ Од серб. *увредљив*.

увязац -яжем 1. „завязац”: *Увязала на жузел. 2. „привязац”: „Увяжце [коня] до хлїва, та будзеце кармиц.” ... „Я краву увяжем до хлїва, хто же єй да єсц кед я пойдзем на своїм худобним конїкови на польо” (ЕтнV 99-100); На облаку була чижа, на чижи паньваш, на паньвашу була увязана єдна котарица (Етн29 177).* 3. (хусточку, хустку) „завязац на себе”: [На вистави була] *прибрана млода у набурканим оплєчку, увязана у паньскей хустки, а на глави красна парта (РН 33/1937, 5).* ◀ Оп. *вязац*.

угадац -ам и **угаднуц** -нем зак. „одгаднуц”, у Гнатюка и старших авторох: *Го, го, го, цо би то могло буц? – задумали ше Мижово пайташе, але не могли угадац (РН 34/1932, 4); Хто заш ту ма право? Угадайце! (РН 24/1937, 3); Жадєн человек не зна ту нашу зармутку. / Ей, анї ю не зна, анї не угадне / за ким мойо шерцо мало не випадне (Етн9 ч. 105).* || Слц. *uhádnut „исте”*. ◀ Од *гадац*.

уганяц -ям незак. „гонїц до заварто-го простору”: *Уганяц коч до двора, швинї до кармика, статок до аклю.* ◀ Од *гонїц/ганяц*.

угарнуц ше -нем ше зак. „войсц нараз у вельким числу, у громади”: *Хланци ... убегли през отворєну капору и угарли ше ... до цмо-го хладку (ТвенМ 83).*

угел -гла х. 1. „место дзе ше сходза два страни”: *По угел два хижы, а вєц улїчка (КовМихЦВ); Отвера дзєвери, та вонка; тамаль дзєшка як за углом чуц дзивоцке шпиванє (КовМихЦВ).* 2. *польопр. „угел брадла, рог”: сцаговац угли „правиц, круциц угли, роги на брадлє або кочу”; класц з углами и вєсц угли „класц брадло же би мало угли (роги), тє. не на округло” (МудриАл).* || Общєславянске: слц. *ihol*, поль. *węgiel*. ◀ Праслав. *qǫgъlъ*.

угель -гля х. оп. *углє*: *Топелї зме угель (ЖиросV 164); потлучени дрєвени угель*

треба им мишац до каждого едла ... И до такей покарми ше миша покриви, *угле* (автор ту похасновал обидва форми: *угель* и *угле*) (Заря 12/1935, 94). || Поль. węgiel, укр. вугіль. ◀ Оп. угле. • **згориц на угель** „згориц так же би остали лем поуугльовани часци” (Г. Р.); Єдзене згорело на угель „барз пригорело” (Ю. Пап); **чарни як угель** „барз чарни”: Чарни власи яждо угель (М. Ковач).

угельніца ж. „майсторски прибор за меране углох” (Фа 45). ◀ Од угел. Лит. форма *угелніца*.

угинац ше -ам ше незак. „зогинац ше”: Кед ше мур нагинал, та подопарли з деревом – то була подпорка; кед ше у хліве греда угинала, та под ню на штрעדку кладли слуп, т. є. подпорку; и под длугоки стол на забивачки же би ше не угинал кед рубалі месо кладли подпорку (В. Саб.). ◀ Од -гнуц, праслав. gъnqti < gъbnqti. ♦ **аж ше му (ей) нос угинал** (аж ше им носи угинали) „барз смачне едол (едла, едли)”: Так едли, аж ше им носи угинали (шк. сост.).

угинуц -нем зак. 1. „умрец”: [Людзе модлели Бога] най ше змилює, бо иншак вони угиню од гладу (РН 20/1932, 4); иншак за других [худобних] ше ніхто не стара и муша угинуц од гладу (РН 30/1930, 3). 2. „препадноц, висушиц ше”: Вона [филоксера] ма рило, з котрим удзьобне до жилов чокота и цицка з нього осоку, прецо чокот препада, зожовкне ... док наостатку не угине (РН 18/1932, 6). 3. „здохнуц (о животиных)”. || Слц. uhnúť „здохнуц”, всл. uhnus „исте” (Hal). ◀ Од гинуц, праслав. gъnqti.

угле с. „природне тварде гориво”. || Слц. uhlíe, поль. węgiel, укр. вугіль. ◀ Праслав. qglъ. Оп. и под угель.

углік х. „угел на деревим и под. виробку”: На каждой санки колесар на концу познімал угліки зоз обручним ножом и гобльом (Фа 95).

угліки х. мн. (ед. углік) першобутне значене „жирячки”: **руцац** ~ празн.: Угліки по народним вереню лік против урекнуца, те. кед дакому „спадло з оч”: зоз на огню прегорених багніткох штригали ше фалатки жирячкох (угліки) и кладли, руцали до погара або гарчичка з воду. Кед угліки виплівали

на поверхносц води у погаре, вец то значело же хорому „не спадло з оч”, же руцане углікох похасновало, будзе му лепше; а кед даєден фалаток шеднул на сподок погара, вец му „спадло з оч”, те. руцане углікох не похасновало, не будзе му лепше. Цали тот процес „руцання углікох” жена хтора то робела провадзела з одредзенима молитвами и таємними словами (по: СлМед 186–188); *може ше и швині руцац* [угліки] и *крави и шицкому* (Арвая). || Слц. uhoľ 1. „жирячка”; 2. „загашена жирячка, огорене древо и под.”; дем. uhlík: uhlíkom dymku pripáli, uhlíkom nakreslila oči.

угнац уженем зак. „загнац до завартого простору”: Угнали статок до аклю; Угнал авто до жаражи.

угнути -а -е „зогнути гу нукашньосци”.

угнуц -нем зак. 1. „зогнуц; углібиц”. 2. (дакому, дакого и на дакого) „моцно вделиц, утнуц”: Кед угнем на це з тоту лопату! (Сс. Мак.); Таку му угнул (Люб. Як.); Кед пришла зоз салаши, гварела мужови за сина-школяра: Угніце на нього кед ше не сце учил. ◀ Од -гнуц, праслав. gъnqti.

угнуц ше -нем ше зак. 1. „зогнуц ше; углібиц ше”. 2. „склоніц ше, виступиц ше”: Кед сама будзем нервозна и розгнівана, угнем ше каждой звади (РН 15/1930, 3). || Слц. uhnút sa „склоніц ше, виступиц ше”.

угор -ору х. 1. „поорана сцернянка”. 2. „необробене польо, парлаг”: а треца парцела [хотара] под угором цали рок „стої необробена, стої парлагом” (ТамашРКер 90) || Всл. uhor „сцернянка”: na ožiminu ochabime uhoři, potim orema (Czambel, Sipos), слц. úhor „необробена жем, парлаг”, поль. ugór „исте”, мадь. ugar „исте”. ◀ Праслав. qgoгъ.

угориц -им незак. „плітко заорйовац сцернянку”: Кукуруцу садзели до сцерні житней и овшаней (а сцерень не угорели) (БиРК1936, 136). Всл. uhoric „исте” (Bartko 208), слц. úhorif „орац парлаг”. ◀ Од угор.

угорова трава с. бот. „Capsella bursa-pastoris (L.) Medik”. Назва мотивована зоз тим же ше рошліна перша заявює на угору. Тота назва у таким значеню зафиксована и у руснацких валалох сиверней Мадярскей.

Хаснує ше и назва *сцем-несцем* (оп.) (Тимко 46).

уграти -а -е „зограти”: *Пси вещей не бегаю по дворе и не оганяю ше, бо им децембер шицко ожимнел, та ше им таким счупеним и угратим ніжде не идзе* (шк. сост.); *Пуцел на угратого коня жимну воду и загартовал го* (В. Саб.); *дахто барз уграти од роботи (танцу, футболу и т. д.) видзе на жимне, або ше напиє жимней води (або пива), або себе шедне „да ше охладзи” на жимну жем, тот ше може сподзивац запалєня [плюцох]* (РН 20/1937, 2).

уграц угреем зак. „зограц (звич. у векшей мири)”: *[У железних хижох] влєце у велькей горучави як у пекле муши будз, а так исто в жиме дали би ше барз чешико уграц* (РН 71/1926, 3); *Слунко уграло воду на моріях и озерох, преправело ю на пару, дзвигло пару горе, а од ней настали хмари* (РН 68/1926, 2). || Слц. *uhriat* „баржей зоргац”. ◀ Од *грац*, *греєм*.

уграц ше -реем ше зак. „зограц ше (звич. у векшей мири)”: *уварел ей през ноц даскельораз тєю, да ше зогрее, но шицко було надаремно. Ильча ше ніяк не могла уграц* (РН 56/1926, 2, О. Кост.); *Зограта трава [на громади] може почкодзиц. Кед ... же ше па-ша на громади уграла, треба ю розруцац и премишац зос шеном або сламу а аж теди давац статку* (РН 32/1937, 2). || Слц. *uhriat* са „баржей ше зоргац”: *kone sa uhriali*.

[угажиц] -им зак. „з ходзеньом удупкац, утапшац”: *Од Рискаши жу Керестуру боса драга ..., диждж лєм кус падал, трактори ходзели по ней, та ю угажели* (В. Ерд.). ◀ Од серб. *жажиц*.

[угажовац] -жуєм незак. „з ходзеньом удупковац, утапшовац”.

угазловац -луєм зак. „з ходзеньом удупкац, утапшац”: *угазловани шніх гуторел, же нам баиш тадзи ... [перши одряд] угазловал драгу* (РН 29/1937, 2). ◀ Од *газловац*. Синоним сербизем *уґажиц* (оп.).

[угоїц ше] -ім ше зак. „постац тлусті, затиц, набрац”. ◀ Од серб. *угојити се*, а то од праслав. *goj-, gojiti*, од хторого и нашо *го-їц (ше)* „залічовац (ше)” (оп.). Нашо еквиваленти *затиц* (оп. *тиц*) и *набрац* (оп.).

уграбнуц -нем зак. 1. „зграбиц, одняц”: *Уграбнул му новини з рукох да видзи спорт*. 2. „найсц, вихасновац”: *Уграбла сом дакус часу, та читам*. ◀ Од *грабац*. || Слц. *ugabiti* и *ugabnūt* „влапиц; одняц” (Kalal).

удавац¹ -ам незак. „приявйовац дакого власцом, полициї и под.” ◀ Од *давац*. Оп. зак. **удац** (1).

удавац² -ам (дакого або даякого) незак. „правиц ше, глумиц”: *Кед требало, вон удавал потульного человека, обляпал ше аж и зос своїма неприятелями (= правел ше потульни, глумел потульного)* (МКовЦВ 57); *Пулькаш стал на брадле, а Янко сламу ношел на видлох ..., та зос ню не коло Пулькаша, але просто на самого Пулькаша, – Бачи, чи добре руцам? – удавал Янко невиноватого (= правел ше невиновати)* (КостПр 42). || Укр. *удавати* „исте”, поль. *udawać* „исте”. У других наших авторох зме тото дієслово потераз не зазначели, воно у Ковача и Костельника може буц и кніжково. ◀ Од *давац*.

удавац ше¹ 1. -а ше (дакому) незак. „з успехом окончовац даяку роботу, поспишовац ше”: *Видзела Циґанка же тот хлапец не будзе по валалє торбу ношиц и циґанїц, бо му ше то не удавало, лєм више тото любел кед видзел дзе ору, шею, робя* (Етн30 229). 2. -ам ше „зоз свою роботу сполньовац дачийо обчекованя”: *перши руски паноцове „не удавали ше”, та их требало гонїц з места* (ТамашРКер 72). ◀ Од *давац*.

удавац ше² -ам ше (на дакого) „мац дачийо нашлїдни прикмети, буц на дакого (о дзецех)”: *Дзеци ше найчастейше удаваю на родичох*. ◀ Од *давац*.

удавиц и удавчиц -им зак. *експр.* „успац, уложит (дзецко)”: *Не мож го лєм удавиц „не мож го лєм уложит спац”* (Вер. Рм.); *Кед ше человек през дзень преишци, та ше вечар не може лєм удавиц (удавчиц)* (Гел. Мед.). || Слц. *udávit* „задавиц, загартушиц”. ◀ Од *давиц*.

ударяц -ям незак. у бешеди найстарших „видавац красну ниянсу; давац красни упечаток, крашне випатрац; падац до оч по дачим”: *Тота шмата ударя на фине „тота шмата крашне випатра, пада до оч по кра-си”* (Пвл. Бл., Г. Р.). || Поль. *uderzać* „падац

до оч", слц. *udriet do oči* „спаднуц до оч”. ◀ Од *удер.

удац -ам зак. 1. „приявиц дакого влас-
цом, полиції и под.”: *Хтошкаль удал єдно-
го дзияка, же шверцовал доган. Презнали
ше финанци, пришли до його квартиру
и оштрофали дзияка на 120 динари* (РН 2/1929, 2). || Слц. *udať „исте”*. 2. „одкриц, с.
одати”: *але баиш тота пушка их удала, бо на
ней було мено, по котрим ше дознали жан-
дарме чия вона була* (РН 17/1929, 7). ◀ Од
дац.

удац ше¹ -а ше (дакому) зак. „з успехом
зробиц дацо, поспишиц ше”: *Нашли празни
лес, штири кочи без кочишох котрим ше не
удало преруциц ше [през рику]* (РС 21/1983,
5); *Каждо гаждиня сцела же би ше єй юшка
удала, а кед варела курову юху, же би була
як „свадебна»* (ХомаБл 171); *Не сцело ше єй
удац мидло „варела мидло без успиху»* (Ир.
Фин.); *Будзме задовольни, кед нам ше уда
гоч и мало швет полепицац* (РН 45/1932, 3,
Г. Кост.). || Укр. *вдатися „исте”*. ◀ Од дац.

удац ше² -ам ше зак. 1. (на дакого) „до-
стац з родзеньом дачийо прикмети, буц на
дакого (о дзецех)”: *за дзецко хторе недобре,
гутори [ше]: удало ше на оца* (РК 1928, 124);
*Оцец ци шорови человек! Дідо так исто. На
кого ше ти удал? Чи ше не ганьбиши?!* (Ко-
чЕвЦП 118) || Всл. *udac še na dakoho „ис-
те”* (Korániová2, 147), укр. *вдатися „исте”,
поль. wdać się „исте”: wdać się w matkę „удац
ше на мацер”*. 2. „вироснуц з одредзенима
прикметами (о човекови)”: *Таки ше удал
значи „так ше вишулькал, таки є створе-
ни»* (В. Саб.); *И вони [Цигане] його учели по
цигански гуториц и преводзиц и циганіц и
тот хлапец ше на то не могол удац* (Етн30
229). 3. „указац ше, випаднуц, буц даяки”:
*Рок нам ше удал добри, як и по других на-
ших валалох. Але немилосердна криза барз
биє народ и лєм ше питаєме кеди будзе край
тому* (РН 4/1931, 3). || Укр. *удатися и вда-
тися „указац ше, випаднуц добри, удатни”*:
*Родюча жирна галицька земля; і жито на
ній удалося буйне; день удався погожий, хоч
уже осінню пахло.* ◀ Од дац.

удац ше³ -ам ше зак. „направиц ше, од-
глумиц”: *Серapiон рознял уста, удал ше
барз зачудованим и пошкрабал ше за главу*
(= направел ше же ше чудує) (РН 46/1930,
2). ◀ Од дац.

[удварац ше] -ам ше незак. 1. „намагац
ше здобуц прихильносьц особи процивного
пола”. Нашо еквиваленти *ходзиц за даким*
(оп.) и *задзерац ше до дакого* (оп.). 2. „нама-
гац ше здобуц дачию прихильносьц”. Нашо
чухац ше коло дакого (оп.) и *облесковац ше/
облісковац ше коло дакого* (оп.). ◀ Од серб.
удварати се.

удварош х. „чувар (у доме, палати и
под.)”: „Гледаме себе службу, цару найясней-
ши.” „Добре, мне такой треба двох. Єден бу-
дзе пединтер, други будзе удварош (Етн29
213); *Удварош то чувар, у кральовим дворе
були удвароше* (Вер. Рм.). ◀ Од мадь. *udvar*
„двор”.

удворнік х. „домар”, у Гнатюка: *Бул єден
монастир, булі дванац попове, а єден бул
удворнік. Кед вечар, та позамикал* (Етн30
110). ◀ По Книежови мадярске *udvarnok*
(зазначене у 11. вику) походзи од славян-
ского *udvornik* „роботнік, слуга у обисцу
(хтори роби шицки роботи: и як майстор, и
у загради и под.)”, а тото виведзене од прас-
лав. *dvorъ*.

удерене с. „вдерене”: *А кед дахто сце
знац кельо раз Христа удерели: шейсц езри
шейсцсто шейдзешат удереня на нього поло-
жили* (Етн30 78).

удериц -им зак. 1. „задац вдерене, вде-
риц”: **а)** (дакого/дацо): *кед [кобули] буду
блізко при тебе, вимахні ше з кефетиками,
удер их по чолє, дораз при це станю* (Етн29
117-118); *Я оца по рукох з видлами удерел, а
мне оцец по глави и розвалєл ми главу* (Етн29
V); *Винє вон роцок, вжал прущик, удерел по
тим роцку да вон видзи же чи то правда цо
му баба гуторела* (Етн29 23). **б)** и з приме-
новніком на з акузативом: *Теди нацагнє по
югасови зоз паліцу. Удерел го раз, югас дораз
спаднул на жем. А вон на нього удерел* ещи
дас два чи три, та го з тим охабел (Етн29
54); *А вон вжал тот длугоки нипосар, та на
Петра два раз удерел* (Етн30 51). 2. „повре-

дзиц часц цела при паду, вдереню до дачого и под”: *Спаднул и барз удерел колено*. 3. „вибиц у млазу”: *Того человека буяк з ногами и з рогами, трепал до нього. Уж му на уха и на нос крив удерела* (Етн30 226). 4. „нападнуц”: *удерели силоу на манастирь и запальели го* (ЦапЦ 83). ◀ Од праслав. *u-derti* (од того и серб. *ударити*). • **удериц з даким до жеми** „зваліц дакого у борби, пасованю”: *Не мог шаркань з Йоаном до жеми удериц, а Йоан не мог зоз шарканьом* (Етн29 47).

удериц ше -им ше зак. 1. „вдериц ше”: *Кед це зосце биц, лем ше удер з тоту паліцу по колене, вельки и вельки человек будзе з тебе* (Етн29 54). 2. „повредзиц ше при паду, вдереню до дачого и под”: *Спаднул з бици-ллу, та ше удерел*.

[удесиц¹] -им зак. *непрех*. „наисц, потрафиц”: *Удесел ши на фриштик*. 1. ◀ Од серб. *удесити*. Оп. [удесиц²].

[удесиц²] -им зак. *прех*. 1. „ушориц”. 2. *прен*. „зробиц дакому неприємносц”: *Дала нам тото подле вино, але нас удесела*. ◀ Од серб. *удесити*. Оп. и *десиц ше*.

[удесиц ше¹] -им ше зак. *звич*. *безос*. „случиц ше, трафиц ше”: *Так ше удесело же една баба вигнала цялята на пажицу, та гварела: «Най вас Бог чува!»* (Етн30 22); *Га цо можеш, удесело ше, та; Но видзиш, и удесело ше ми купиц тоти папучи од тарговкинї; Кошели на рукох, але велю рас цали дзень о цибереї, кет ше удесела* (БиРК1937, 138); *Дараз ше удесело же жазда принесол и вина* (БиРК1938, 136). ◀ Од серб. (у)десити се. Оп. и *десиц ше*.

[удесиц ше²] -им ше зак. 1. „крашнє ше облечиц, прибрац ше; крашнє ше ушориц”. 2. *ирон*. „нефино ше облечиц або ушориц”: *Но и ти ше удесел*. ◀ Оп. [удесиц ше¹].

[удесни] -а -е „одвитуюци, вигодни”, у Гнатюка: *Ту маи жачи удесни* (БиндКост 106–107). ◀ Од серб. *удесан* „исте”.

[удешиц] -им зак. оп. **удесиц**.

уджобнуц -нем зак. 1. „раніц, повредзиц з джобаньом”. 2. *прен*. „увредзиц, уштухнуц”: *Га, сцела сом ... да му то повем, а вон ше можебуц погнівал, бо сом го уджобла* (Рускинї 106). || Всл. *džobac* „джубац” (Hal). ◀ Оп. *джобац*.

уджобнуц ше -нем ше зак. „раніц ше, повредзиц ше з джобацим предметом”: *Тетанус то хорота, цо приходзи од отраваня криви, кед ше порежеме, лебо уджобнеме з дачим ардзавим* (РН 28/1937, 3). ◀ Оп. *джобац*.

уджубнуц -нем зак. 1. „повредзиц з джубаньом”. 2. *прен*. „найсц, потрафиц”: *Будземе ше розпитовац за майстра, та озда уджубнеме даєдного* (Ир. Ск.). ◀ Оп. *джубац* и *джобац*.

удзац удзеєм зак. 1. „задзац, заджобнуц”. 2. „ухпац”: *Не могла удзац цверну до игли*. ◀ Од *-дзац/-дзивац*, а то од праслав. *dě(ja)ti (dějq)*.

удзверя -рїох *мн*. „рам дзверох”. Укр. *одвірок* „исте”. ◀ Од *дзвери*.

удзеліц -їм зак. „дац дакому дакус дачого”: *худобна мац и оцец кед сцу удзеліц своїм дзецом меска або сланїни, муша ше остарац як би чежко дадзє у жазди одробели* (ЕтнV 98); *як би му було тому оцови барз право кед би му лем тельо ярашу удзелели цо би ... себе справел на тим малим ярашу даяку хижку* (ЕтнV 101); *Барс чешко такому, озда му Бог и ту даякого щесца удзелї, ша є перше Божи аш так мой син* (ЖирошМСМ 42). || Всл. *udzelic* „дац” (Hal). ◀ Оп. *дзеліц*.

удзивац -ам незак. 1. „задзивац, заджобовац”. 2. „предзивац, препихац, хпац”: *На самим своїм верху потримвач [на плугу] мал деплатартов, до котрого ше удзивало деплови* (Фа 104). ◀ Од *-дзац/-дзивац*, а то од праслав. *dě(ja)ti (dějq)*.

удзивац ше -ам ше незак. „здзивац на себе, облекац ше”: *Не бер за жену таку цо ше ... як хлоп до панталанох удзивала* (Ков-МихНО 115).

удихциц ше -им ше зак. „задиhaц ше”: *Цагали [кочик], цагали, / Аж ше удихцели* (НЗ 7/1940, 16).

удлабац -бем зак. „видлабац по глібини”: *[Тезга] на задку мала през цалу свою длужину удлабани ярчок глібоки дас 4 цм* (Фа 25). ◀ Оп. *длабац*.

удоїц -їм зак. „дакус надоїц” (В. Р., М. Рм.): *Кус удой, голем два деци млека* (Люб. Як.). ◀ Од *доїц*.

удрапнуц -нем зак. „повредзиц з драпаньом (у меншей мири, по поверхносци)”: *Удрапло го маче.* ◀ Оп. *драпац*.

удрапнуц ше -нем ше зак. „повредзиц ше з дачим оштрим (у меншей мири, по поверхносци)”.

[**удри**] *беш. експр.* у функції предиката значи нагли початок даякей роботи, битки и под.: *Хвацел паліцу, та удри по нїм* (= та го почал биц, бухац); *Вец вежне тото нове пориско ..., та почне Ілі по хрибце читац: „Пойдзеш до Коцура на гosciну, пойдзеш до Коцура на гosciну?” та удри по нєй* (= та ю почал моцно биц) (РН 44/1933, 2). ◀ Од серб. *удри* (а тото од *уд(а)рити*).

удрилїц -їм зак. „дриліц до завартого простору и под.”: *Удрилели коч до шопи.* ◀ Оп. *дриляц*.

удрилїц ше -їм ше зак. „уцискац ше”: *У тей гужви хто дзе ше удрилел, там станул* (В. Саб.). ◀ Оп. *дриляц*.

удриляц -ям зак. „удрилїц (моцнєйше дриляючи)”.

удриляц ше -ям ше зак. „удрилїц ше (моцнєйше ше дриляючи)”.

удупкац -ам зак. „убиц дупкаючи з ногами, руками, з киянню”: *Нагобљовал я капусту ..., положел на сподок даскельо главки за крижалки, та сом сцел коло нїх удупкац* (Ю. Пап). Слц. *udupkať „исте”*. ◀ Од *дупкац*.

удупковац -куєм незак. *жу удупкац*.

удян¹ слов. и викр. **1.** „май розум, не роб то”: *По фриштику по оца пришли ловаре же пойду на лови. „Та, удян, охабце ше, дзе по тим чуду? Озда не думаце же вас заяци чекаю? – процивела ше мац* (Загр. 6/1992, 4, Сф. Мак.). **2.** (при обрацаню, ступаню до бешеди) „слухай”: *Удян, поведз ми цо ест нове; Удян цо ти ту робиш?* **3.** означує иронїчне одношенє гу дакому/дачому, гу дачиєй роботи и под. (пре несполнене обчекованє и под.): *Фришко зме пришилї з поля, требало вам послац фриштик. ... Гварелї сце же нам пошлеце з Ганьчу, а ви нам удян послали* (Етн29 152). ◀ Од мадь. *угуан*.

удян² у функції присловника помощное меру прикмети (часто з иронию) **1.** у злученю з прикметником: „Огляднї ше чи дая-

ка хмара не идзе?” „Идзе вера удян оштра.” (= идзе барз велька, страшна) (Етн29 237). Всл. *udan „насправди”*: *to uđan dobri človek* (Bartko 208). **2.** у злученю з дієсловами и присловниками: „барз, насправди”: *На концу* [автор] *заключує: у неволї не треба ше барз забидкац, а щесцу удян радовац* (= не треба ше барз забидкац ані щесцу барз радовац) (РС од 4. 06. 1999, 14, М. Симун.). ◀ Од мадь. *угуан*.

уедац -ам незак. „нападац (дакого)” (оп. **уедац ше (2):** *Хтошка ми вноци брал кукурици з чардаку, а пес так брехал, так хватал, так уедал; и сушиеди чули, та думали же сом хора и же волам до помоци* (Ир. Фин.). || Всл. *ujedac „гнївац, дражнїц дакого”*: *ñeujedaj me telo* (Bartko 208); карп.укр. *уйидати „цагац ше гу дакому/дачому, нападац дакого/дацо”*: *Пришоу там ку тей скальї і там пси барс уїдали до тей скали* (ЕтнV1988, 68). ◀ Оп. *уедац ше*.

уедац ше -ам ше незак. „урезовац ше, пренїковац до тканї, до цела дачого” (М. Рм., В. Р.): *На обидвох бокох [конь] мал чарне пасмо – як зос огньом випечене; не було там ані кореньчика од шерсци. Видно же ше добре уедала итверц до його цела* (КостПр 63). || Укр. *в’їдатися и уїдатися „исте”*. **2.** *прен. „упарто, зоз завжатосцу исц против дакого, упивац ше на дакого, нападац дакого”*: *Його жена видзи же служнїца груба, та ещи баржей почала на ню ше уедац* (Етн30 61); *Мойо пищички ше не уедаю на це, уж це познаю* (= не брешу, не нападаю на це) (В. Саб.). || Укр. *в’їдатися и уїдатися „исте”*. **3.** *прен. „барз ше гнївац”*: *Барз ше уедала же ю не поволали, а ей пайташку поволали* (В. Саб.). ◀ Од *єсц*. Даєдни информаторе знаю лем форму з префиксом *за-*: *заедац ше* (оп.).

уж¹ *присл. 1. а)* значи же ше дацо случело скорей як ше обчековало: *Уж пришили з поля, а ище дзень. б)* значи же ше дія закончела: *Уж сом остарел, дзеци. 2.* у злученю **уж лєм** „ище лєм”: *Пенежи зме потрошили, уж маме лєм езерку „ище маме лєм езерку”*. **3.** значи же дія нїяк не витворлїва: *вигнал сом себе други три [заячки] з леса, бо тоти би булі уж не могли присц дому* (Етн29 15).

уж² слов. 1. „наисце, насправди; вера”: *Опатраю ю шицки тоту красну злату рибу: „Ейне, вера є красна, уж красиша не може буц”* (Етн30 63); *А цо йому [подновтарушови] повесц полицайови „заприце до гарешту бачика Янка!” Уж би я там не сцел буц. Гваря, же блихи там вельо (= вера би я там не сцел буц) (РК 1929, 66).* 2. (у злученю **уж лем**) „озда”: *Не можем найсц єдну хусточку, але уж ше лем не страци „озда ше не страци”* (Ю. Рм.); *Яка парада пре локални виберанки, але уж лем прейду и вони „озда лем прейду”.* 3. а) „бизовни сом, бизовно”: *Но та не вадце ше гоч зач. Уж ми знаме цо робиме (РК 1936, 97).* б) (з негацію) „нїяким концом”: *„Ти, жено, не од того купела заячка.” „Та од того, ша озда го познам.” „Но, уж не од того”* (Етн29 7); *Я да ходзим по пияцох предавац? Уж я то робиц не будзем!* 4. „не старай(це) ше, безусловно будзе зробене”: *„Ша знаце, чловеце, же сом не могла! [питац ше паноцови за кадило] Ганьбела сом ше та! ...”* ... „Но уж то я поробим, не твоя то бриџа” – одцал бачи Предняк своєї жени нагнївани (КостПр 61). 5. „престань уж раз”: *„Та уж не бреши тельо, бо ци нос розбием.” / Єй чорт не да мира, вона ме више штуха (БиндКост 115).* 6. „дармо (о чежко вименлівим стану, ситуації)”: *пил, а жену и дзеци бил. И сам не знал прецо. Таки уж бул (РК 1937, 63, С. Саламон).* 7. „заш лем, и попри шицким”: *Уж лем му дай кед ши обецал.* 8. (у злученю **уж прето**) „голем прето; окреме прето”: *Велька розлика медзи пульку и курцею, бо печена пулька ма 4–8 кџ., а курче 1 кџ. Уж прето би требало вещей ховац пульки (РН 4/1930, 2).* Пияніца отвицательни за своєю пиянство ... *уж прето, бо соблажнює, ближнього и дава му зли приклад. Скупи отвицательни дружству уж прето, бо тим же збера пенєж у своєї лади, роби чкodu не лем себе, але и другим людзом (РН 26/1934, 2).* || Всл. уџ „исте” (Hal). ◀ Праслав. (j)uџ. • **та уж як було (як будзе)** „та не важне як ше закончи”: *Богу слава же ше уж раз рушили [на драгу], та уж як було (РН 44/1933, 2); то уж дацо „то вредзи”; уж як є [так є], уж як було – було „то уж не мож премењц, врациц, треба прилапиц*

тото цо було”: Уш як там було, було, лем ми пиш гоч як мандо лем частейше (Жи-рошМСМ 94).

уж³ злуч. повторени уж ... *уж „раз ... раз”: Пришли [вибеженци] по штверо, цала фамилия. ... Уж им мац куру дала, уж им сланїни одрезала, кельо було. Га кед од войни сцекали (Рускинї 50); Кед сом була хора [дзивка] уж прибегне, уж ми принесла еси, уж хлеб ми ноши, млеко ми ноши (Рускинї 191).*

ужерац ше -ам ше незак. „напинац очи”: *Кед цма, та ше ужераш да видзиши (Ю. Пап); а вон ше ужера на дуџов [чи риба почне цвенкац] (РК 1924, 96) || Укр. зріти „видзиц”, карп.русин. взиратися „упатрац ше”: (Чорі). ◀ Од праслав. згѣти „патриц”.*

ужере с. зб. оп. **гужерє**.

уживац¹ -ам незак. 1. а) „приїмац и хасновац”: *А ти, дзивко, отца, мацер почитай, / цо ци даю зос їх сином уживай. / Кед ци швекра дацо робиц розкаже, / а ти не ходз нагнївана по драже (БиндКост 36); Вредним нашим косачом и одберачком и нашо Руски Новини щедро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1); Так ше догварели же невеста будзе шицко уживац як и їх син (Пвл. Бл.); [У рабовласніцким дружтве] єдни мушели робиц за дармо найче[жш]и роботы, ... а други лем уживали плод цудзей муки и розкошовали (РН 83/1926, 4); ужива вон [земледїлец] невиповедзени краси природи, яки други людзе не уживаю (РН 88/1926, 1, М. В.). || Слц. *užívat* „исте”, карп.укр. уживати „исте”: А нам тото [вовка] не давайте, / самі собі уживайте (МушГолоси 105), Уживайме роскоши покля жиєме (Етн9 94); Єдце, пийце уживайце / мне навечар утрацице (Жирос: Горніца II, 2016, 154).* б) „доствац, приїмац”: *Мудрі ужїва капелянську плацу (КостЛибєр 133).* в) у виразу **уживац божи (боски) дари** „примац тото цо нам Бог дава”: [Староста на свадзби пред вечєру:] *Станьме горе и помодліме ше за дари божи зоз котрих ми сцєме уживац (Вес 40); [Староста на свадзби по вечєри:] Поставаме горе и помодліме ше за тоти дари з котрих зме уживали (Вес 48); Вредним нашим*

косачом и одбечачком и нашо Руски Нови-ни щедро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1). 2. „есц, пиц, хасновац як пожыву”: а) „есц”: А тот худобни и слаби жу тому, бо нігда ні-якей добрей вечери ані полудзенку не ужи-ва (ЕтнV 104); А худобни ... дзівки дома ніч роботы не маю, же би дацо садзели, а лебо оплели. Цо же теди уживац маю? Але им так треба, лем кукуричного хлеба (= цо же буду есц?) (ЕтнV 99); [Староста на свадзби пред вечеру:] Станьме горе и помодліме ше за дари божи зоз котрих ми сцеме уживац (Вес 40); [Староста на свадзби по вечери:] Поставме горе и помодліме ше за тоти дари з котрих зме уживали (Вес 48); ніч не роби, а ужива хлеб насущни (РК 1927, 116); [На Вилію за вечеру] уживаю боски дари: омилени бобальки, олейніки, капушініки, осух, па и риби (РН 57/1926, 5); Нашо лю-дзе не лем месо зос живини уживаю, котре сами виховую, але и зос месарньох беру (РК 1931, 129, Дю. Бин.); Роскош, т.є. непотреб-ни драги и видумовани шмати и уживане драгих едлох и опойних напоюх – находзи ше там, дзе народ богати (РК 1931, 124, Дю. Бин.). б) „пиц”: Султан строго заказовал уживане кафи (РК 1927, 149); Алкогольні напой не шлебно уживац (РК 1929, 110); Вон уживал алкоголь (М. Рм.); Сок [з ретхви] ше ужива 3–4 раз на дзень по єдну лошку (РН 50/1934, 4); [Предсидатель наручел 24 пива] озда да укаже своїм гражданом же умерене уживане пива не чкодзи (РН 17/1933, 3); У Р. Керестуре вартане Артейсейк студні, ко-тре почали тому назад бліско полдруга ме-шаца, зос добрим успихом завершили и уж жителе у вельким числу прихოდза да уживаю зос ней чисту и укусну воду, цо сама вицєка (РН 3/1930, 2). в) „бращ, пиц як лік”: Слаби на плюца най уживаю кажди дзень мед по-мишани зос слатку шметанку (РН 50/1934, 4); [Лимун] треба уживац при каждом едлу наместо оцту (РК 1929, 114); Тоти котри го [кинин] мушели уживац, знаю же є гор-ки (РК 1931, 161). || Слц. *uživat* „исте”. 3. а) „мац припознане, почитоване”: Яку любов и повагу ужива п. Поливка у нашим валалє, то ше найлєпше указало на шветочней ве-

чери, котра була з нагоди його отпитованя од школи. Зобрало ше коло 50 одлични особи з учительским збором на чолє (РН 99/1926, 2). б) „мац право, шлебоду”: Року 1915. у авжусту добілі зме до валалу зараброваних Русох – дас 70. ... Понеже ужівалі вельку шлебоду, вельо ше од нїх розпуцелі і ішли за цудзім[а] женамі (КостЛибер (М Мудри)) 4. „хасновац, с. употребљавати”: Прецо зме чєске, нємєцке платно почали куповац и уживац? Лем прето, бо вони го туньше мо-гли давац (РК 1931, 128); [Людзе теди] при-мушени були задармо жем уживац, орац и шац и за оречну ю мац (РК 1924, 118, Ф. Радвані). ◀ Од жиц, праслав. *žiti/živ-*.

[уживац²] -ам нєзак. „з ужитком дацо робиц”. ◀ Од серб. *уживати*, а тото од жиц, праслав. *žiti/živ-*.

ужиток¹ -тку/-тка х. „хасен, хаснованє”: [На швецєню жита] Модлі ше же би господ зачувал поля од громох, водох и других нє-безпеох и же би нам жито котре ше зро-дзи було на здравє и на ужиток (ФейИр 71). || Слц. *užitok* „1. хасен”, поль. *użytek* „исте”, укр. *вжиток* „исте”, всл. *užitek* „исте”: *vesej z teho škodi jak užitku* (Buffa 295). ◀ Од жиц, праслав. *žiti/živ-*.

ужиток² -тку/-тка х. „задовольство”: Мнє то не ужиток ніяки пойсц до карчми есц и пиц (Вер. Рм.); Най му тоти 30 дина-ри буду на ужиток (Пвл. Бл.); Олош, най-горше цо було у валалє, то ше дзвигло проци нашому народу, имєцє валалске, хторому було жарт забиц чловека, а ужиток потпа-ліц го (РК 1927, 63); блага, з котрима ше по милей волі служили на свою радосц и ужи-ток (РН 15/1930, 6); До того часу, гоч ке-льо пророкове напаминали людзох на добре, шицко було задармо. Поганство ше ширє-ло. Людзе ишли лем за коякими ужитками (РН 57/1926, 3). ◀ Од жиц, праслав. *žiti/živ*. Гомоним *ужиток*² може буц и сербизем (серб. *ужитак* „задовольство”).

ужиц¹ -иєм зак. „дожиц, зазнац, прежиц у живоцє”: Зволью, дзивчє, zvolю, при сво-ей мацєри; / док жу моєй придзєш, zvolьовац не будзєш! / При своєй ужиєши злого и добро-го, / при моєй ужиєши жалю велікого! (Етн9 ч. 53); Наш чловека тварди. Вон не ужиє вельо у

живоце. Сануе и себе, гамишуе (РН 11/1931, 3); *Мойо млади часи не ужилі краси, / мойо млади літа не ужилі свита* (Етн9 ч. 60); *Кед би наш покойни оццэ могол ужиц тей радосци, цо мац ю ма* (РК 1927, 112, Ред.); *„Патри да цоскорей вецей ужиєш, уграбиш, бо по имерци гуя шицкому”* (РК 1922, 45); [Парох Шош 1848] *пре буну досц страху ужил* (РК 1923, 74). || Слц. užit „исте”: užit radosti. ◀ Оп. *уживац*¹.

ужиц² -ієм зак. 1. „достац, прияц”: [Шлосере] *зос свою добру роботу и шумни заробок ужию (меньши машини, машини лупачи...)* (РН 43/1930, 1, Д. Биндас). 2. „мац, хасновац”: *Ніч з того богатства не ужил, бо ше похорел* (Ю. Пап). || Слц. užit¹ 1. поєсц; 2. прежиц, дожиц; 3. užit¹ ovocie svojej rгасе; 4. похасновац; 5. приємно препровадзиц час з даким. ◀ Оп. *уживац*¹.

ужрец ше -ем ше зак. „напнуц очи же би ше дацо лєпше видзело”: *При гласаню ше треба добре ужрец, преучиц як треба гласац, та аж вец одгласац* (В. Саб.). ◀ Оп. *ужерац ше*.

узберани -а -е „наполнєни з отком”: [Поколварови пирицок] *Так ше волац вельки, таки дакус як заренко жита округли, загноєни, аж белави пирицок. Не знало ше же є чудац покля ше го не рушало (бо то могол буц и звичайни, узберани пирицок), а кед ше го порушало, могло ше дац на зло. Значи, мушел сам узрец и вичуриц* (КолесарД 175–176); *кед дахто мал вред на ноги, гварело ше же «збера ше коло нохца», або же му на ноги «таке узберане»* (КолесарД). ◀ Од *брац* (оп.).

узберац -ам зак. „дакус назберац”: *та би тоти гуски у тим малим дворе виховала, дзе там дакус желєного, даякей трави на драги узберала* (ЕтнV 101). ◀ Од *брац* (оп.).

узберац ше -ам ше зак. „назберац ше (о отку)”. Оп. *узберани*.

узварани и узваряни -а -е „барз узноєни”: *Кед ме видзела такого узвараного ... швидко єй було яснє цо ше стало* (КовИр-Небо 11–12). Оп. *узварац ше*.

узварац ше -ам ше и **узваряц ше** -ям ше зак. „розограц ше и озноїц (од велького беганя, роботи и под. – звич. о коньови)”: *а конь у долині зрегочи. Учул вайчак у минєшу тот злати, почнє бегац по нажици як збєшнєли. Шицко ше узварал, не нашол го* (Етн29 220). || Слц. нар. експр. uzvárat¹ sa „озноїц ше, зограц ше”, всл. zazvarac še: zazvarani ģeri vodu (Czambel). ◀ Од *вариц, врец, праслав. variti*.

[узджуж] присл. „по длужини”: [На шка-тулки] *треба вирєзац узджуж таки дзирки, да пчолы не могу жу матки* (РН 21/1935, 3).

◀ Од серб. уздуж. • ~ и **крижом**: *Зос тима граблями ше попише жем узджуж и крижом* (РН 38/1937, 2). Наш еквивалент форма на-здуж, хтора ма и карпатски паралєли. У литературним язикау ше хаснує и кнїжково возджуж (сербске уз- заменєне зоз церковно-славянским воз-).

узки -а -е „хтори малєй ширини”. Общеславянскє. ◀ Праслав. qzъkъ.

узмиєни -а -е „змиєни, спокойни”. || Слц. uzmiereny „исте”.

узмиєриц ше -им ше зак. „змиєриц ше, успокоїц ше”: *Умар єй муж, та тєраз родзини ходза жу ней снац док ше дакус не узмиєри* (Пвл. Бл.). || Слц. uzmierit sa „исте”. ◀ Од *мир*.

узнац -ам зак. „признац, дац дакому припознанє”, лєм од єднєй особи зазначєнє: *Муж ми не сцєл узнац же и я знам дацо добре поробиц* (Пвл. Бл.). || Слц. upnať „исте”.

узноєни -а -е 1. „обляти зоз знойом”. || Всл. uznojeni „исте” (Sipos). 2. „орошєни (о склох)”: *а облачки мали и узноєни* (РК 1937, 98).

узноїц ше -їм ше зак. „обляц ше зоз знойом”. || Всл. uznojic še „исте” (Sipos). ◀ Од *зной, праслав. znojъ*.

узрети -а -е 1. „дозрєти (о плодох)”: *узрєта овоц; Од Филїнова пришла вєлька вода, хтора заляла узрєтє жито* (БиРК1937, 138). Слц. uzretý „исте”: uzreté plody. 2. „одстати, у достаточнєй мири згнїти (о гною)”: *Погноїц [треба] градки зоз узрєтим гноєм* (РК 1929, XXIV).

узрец -еем зак. 1. „дозрец (о плодох)”: кукурица узрела (БиРК1938, 134). 2. „одстац, у достаточней мири, дозрец”: [Поколварови пирщок] кед ше го порушало, могол ше дац на зло. Значи, мушел сам узрец и вичуриц (КолесарД 175–176). ◀ Од праслав. *zъrěti*.

узучки -а -е звич. у злученю **узки** ~ „цалком, барз узки”.

уїчка ж. „ярчок на штредку жимскей шапки”: по *штредку* [жимскей шапки] було таке як пререзане, зогнуте, цо ше волато уїчка ... Кед була уїчка, шапка красше стала (ВаргаЛю 244). ◀ Неясне. Можливе од *улічка*. Всл. *uľička* „розстояне медзи хижамы” (Buffa 293).

[**уйо** и **уйко**] х. „мацеров або бабов брат”. ◀ Од серб. *ујо, ујко, уја* „исте”. Нашо еквиваленти *мацеров (бабов) брат* и *бачи*.

уйсц ше уйдзем ше (и безос.) зак. (дакому) 1. „достац”: Кажди [катона] витаргнул еден клас и одул го, руцел до гамбара, ещи ше єдному катонову не уиол клас, готове було шицко (Етн29 17); А и соль була осем коруни мелка ... и то лєм давали по єдну килу да ше каждому уйдзе (ТамашРКер 174); та бим прето радзел нашим худобним людзом цо им ше не уишло жеми у наших руских валалох лебо там живота не маю, да ше на-селя до Господінцох (РН 2/1929, 3); Накадзи ше [дзивка] задзивчи, купя ей кудзель, лебо ше ей уйдзе од даєдней старей баби (ФейИр 9). 2. „достац даєдно вдерене при би-цу”: а дакеди ше [ми] боме и по хрипце уйдзе (РНКЗаря 1941, 95). || Слц. *ujst sa „исте”*: *mne sa tiež ušlo roboty*. ◀ Од *исц* (оп.).

указ х. оп. **указия**: Таки [поприбери-ни] жени випатраю як виставка, вше иньши и иньши имати виношую на указ (РН 65/1926, 2, Д. Б.); Водзели по уліци елѣфанта людзом на указ (РН 12/1929, 3). || Всл. *при-несц на указ „исте”*: *ваша матка казалі же бим з тебе очи принес на указ, же чи я тебе акуратне застреліл чи не* (Етн9, Т. IV, 112). ◀ Од (у)казац.

указац -ажем зак. (дакому дацо) „дац можлівосц видзиц, с. показати”. || Слц. *ukázat „исте”*. ◀ Од казац.

указац ше -ажем ше зак. 1. „звяиц ше, постац видліви, с. показати се”: *И кед Христос прииол жу своєї святей Матери ука-зац ше, а вона уж знала, же ей Син воскрес* (КостПр 78); *Указала ше Марія* (ИГК). || Слц. *ukázat sa „исте”*. 2. „постац ясне, явне”: *Указало ше же то правда*. || Слц. *ukázat sa „исте”*: *ukázalo sa že má postrelené stehno*. ♦ **воно ше само укаже** гвари ше кед неясна причина дачого, кед ше не зна як дацо тре-ба зробиц и под.

указия ж. (звич. з применовником на або за): **принесц дацо на указию** „принесц дацо указац” (С. Мак., Г. Р.): *Умарти лежал у труни заварти, не бул за указию „не бул за указоване”* (Лев. Ск.); *Принесла з дутя-ну гордов оцови на указию „принесла ука-зац гордов”* (Пвл. Бл.). || Всл. *принесц на указ „исте”*, всл. *ukazija „парада”*: *to ľem tak na ukaziju* (Buffa 292), слц. *ukážka* и *ukázka „исте”*, поль. *pokaz „исте”*. ◀ Од казац. У Г. Костельника и на показ: [у авзлогі] людзом на показ „исте” (КостПр 21).

указовац -зуем незак. (дакому дацо) „давац можлівосц видзиц, с. показивати”.

указовац ше -зуем ше незак. 1. „завію-вац ше, поставац видліви”. 2. „буц по дая-ких знаках виroyатни, предвидліви”: *Указуе ше красна хвиля* (Лев. Ск.); *Кед ше в яри ука-зуе добри плодни рок и богата жатва, не бу-дзе зарно роснуц у вредносци* (РК 1925, 128). || Слц. *ukazovat sa „исте”*: *úroda sa ukazuje zlá, tento rok sa ukazuje pekne*. ◀ Од казац.

укармиц -им зак. „дакус викармиц”: *ку-пели швиню, дакус укармели, мали покус и меса* (ЕтнV 99).

уквачиц -им зак. „заквачиц”: *А я ше те-льо викруцал, цифровал, з ногами заплетал, вера я уквачел з мою острогу до меха* (Етн29 VI). ◀ Од квачиц ше.

уквашиц ше -им ше зак. „прейсц през процес квашеня, постац квашени”: *Капус-та у гордове ше уквашела* (Лев. Ск., Пвл. Бл.); *До гліняного гарчка положело ше ква-шиц отруб; додало ше желеного копру, ква-щок або фалат хлеба и охабело дас 5–7 дні най ше кваши; кед ше уквашело, шицко ше преварело и прецадзело на шитку* (ХомаБл 195). ◀ Од квашиц.

уквиліц -їм зак. „увредзиц, поніжиц, повредзиц”: *Бо тот не уквилі хто лєм Бога вери* (БиндКост 36); *модлім го, да и вон поцагне свою тужбу, хтору придал проци мне, же сом го клеветал и увредзел, бо жалуєм же сом го зос тим уквилел* (РН 14/1932, 3). ◀ Од квиліц.

уквиляц -ям незак. оп. **уквилювац**: *Вислал Фтеодора з манастира, а тєраз пречитал од Фтеодора писмо ... як го барз монахи у шицким уквиляли* (Етн30 124).

уквилювац -люєм незак. „увредзовац, поніжовац, повредзовац”: *Як то чєжко, Боже, широти бидую, / бо их люцки людзе лєм барз уквилюю* (БиндКост 36); *А вон, подумайце себе (хто би ше таке сподзивал?), вон ми одповед як святи з неба: „Ой, жаздиньо, не гуторце таке, не уквилюйце Бога!* (КостПр 98). ◀ Од квиліц.

укладац -ам незак. 1. „класц дацо до дачого”: *Шицко то [паску и др.] вредна жаздиня уклада до кошарки, крашнє прибере* (РН 18/1932, 2). 2. „класц дзецко спац”: *Мац уклала дзеци спац*. 3. польопр. „руцац покошени снопи єден на други; валяц покошени одкос”: *Аплежерка уклада снопи „руца єден на други”; и чаповка уклада покошене на непокошене жито* (Ю. Пап). ◀ Од класц.

укладац ше -ам ше незак. „легац спац (о дзецку)”: *Барз би спало, уж ше уклада*. Поль. *układać się* „легац спац”. • **слунко (слунечко) ше уклада** „слунко заходзи”: *Слунко ше уклало за кукурицу* (В. Саб.: Кеша; Г. Р.).

уклоніц ше -їм ше зак. „поклоніц ше”: *а царов син виложел ю з карсцельом до гинтова, так ше єй барз уклонел* (Етн30 291); *Илона ше царови уклонела, привитала го, дораз полудзєнок готовела* (Етн29 50); *Пошла нукка жу царици и уклонела ше єй як наймладша кухарка и поцихи ше жу ней озвала: „Цо же будзєме вариц, млада кральовно?”* (Етн30 131); *Свашка ше уклоні свадзєбному оцови и мацєри* (Вес 19). || Слц. *ukloniŃ sa* „исте”. ◀ Од праслав. *kloniti*. Гнатюково приповедаче паралелно хасную и форму з префиксом по-: *Вон ше им поклонел и калап знял долу. ... А мой слуга пошол, та ше им уклонел и калап долу знял* (Етн30 119).

укляти -а -е „прекляти” (Мел. Пвл.).

укляц -леєм зак. „прекляц; зоз клятву розказац”.

укоїц ше -їм ше зак. „умириц ше, успокоїц ше”: *Мац ше не могла укоїц же то наисце, же ше вони двою побрали* (Г. Р.). || Всл. *укоїц ше „исте”*: так плакалі же не могли ше укоїц (Етн9 (Т. IV) 112), слц. *ukojiŃ sa* „исте”, укр. *диял. укоїтися „исте”*. ◀ Од (с)покой, *успокоїц ше* – у форми *укоїц ше* страцел ше префикс по-: *у-по-коїц ше*. → Неповратну форму *укоїц „успокоїц (дакого)”* и невиведзєну форму *коїц (ше) „успокойовац (ше)”* не мамє зазначєну, алє судзаци по всл. *kojiŃ (se) „успокойовац (ше)”* и *ukojiŃ (se) „успокоїц (ше)”* (Hal), и ми таки форми у прєшлосци мали.

уконац ше -ам ше зак. „барз вистац”: *Кєд тот уж недалеко у желєней бунди, а Янчи уж ані бежиц не може, так ше барз уконал* (Етн29 25). || Слц. *ukonaŃ „витрапиц, вичерпац”*: *robota ju ukonala*. ◀ Од конац.

укориц -им зак., у Гнатюка и у старших авторох 1. „вивадзиц ше, вигандровац”: *Укориц значи „вивадзиц ше, вигандровац”* (М. Рм.); *Укори го [оцєц] нєшка, покаре го ютро, посовитує на поютро, алє шицко дармо* (РН 36/1928, 2); *Душа Петрова не могла порозумиц тайнство муки и шмерци Исуca Христа и прєто ше вон тому спроцивел, алє го Исус Христос оштро укорел* (РН 17/1932, 3). 2. „уквиліц, повредзиц”: *Кєд сом вас дакеди уквивдзєла словом, лебо з ділом укорєла, опросицє ми шицки кривди и вини* (Вес 16). || Укр. *корити „гандровац”*, укр. *диял. укоряти „гандровац”*, серб. *укорити „предруциц, вигандровац”*. Общєславянскє. ◀ Праслав. *koriti*, а тото од когь „увреда”. З оглядом же є зазначєне у Гнатюка и у старших авторох, тримаєме го за карпатскє.

укошиц -им зак. „дакус накошиц”: *Идзем дакус трави, бетєліни укошиц* (Ю. Пап).

украднуц -нєм зак. „зробиц крадзу, потайно присвоїц цудзу ствар”. Оп. *краднуц*.

украї: висц ~ з **даким/дачим** „мочи (по)провадзиц або ришиц проблем з даким/дачим: *Нє могла з нїм висц украї* [же-

на з мужом] (Ир. Фин.); 3 ню не видзеш украй, то би ше лем вадзело, спричкало (В. Саб.); Як вона годна тримац дутян кед ма тройо мали дзеци, з такима дзецми треба украй висц (В. Саб.); Не прагал младе гаче, бо сцел да замоцнее, а кед го сцел прагац на три роки, та не могол з нїм украй висц (В. Саб.); Полиция вишла ~ з дилерами дроґи. || Не зазначени карпатски паралели. Сербске украј значи „при даким/дачим”: *украј цесте, украј ватре*. ◀ Од *край*.

[украс] х. „прикараска”. ◀ Од серб. *украс*.

украшиц -им зак. „зробиц красшим, прикрашиц”. ◀ Оп. *краса*. Нашо старши синоними *прикрашиц* и *прикрашовац*. Форми з префиксом у- розширили ше под уплївом сербских дієсловох *украсити/украшавати*.

украшовац -шуєм *незак*. „робиц красшим, прикрашовац”.

украшовац ше -шуєм ше *незак*. „робиц ше красшим, прикрашовац ше”: *Значи же украшовац ше, то уроджена особина и шедзи глібоко у кождим у кождим чловеку и жени* (Заря 9/1934, 5).

украти -а -е *скрав*. „зужени при скраваню, шицу”: *Хлопи пред Першу шветову войну ношели панталони з узкими ногавками и кошулі з малим ґалером, углавним били ... Рекли були кратки, дакус украти у пасу* (ФейИр 90); *Украти у пасу то по сербски „струкиран”* (Г. Р.). ◀ Од *крац*.

укривдзени -а -е „хторому зробена неправда, кривда”: *але тот худобни оец и тота худобна мац цо ма штири лебо пейц дзивки, сами дзивки, тота мац найчежше укривдзена* (ЕтнV 101); *Там ше находза слизи невино укривдзених* (РН 69/1926, 4). || Слц. *ukrivdený* „исте”. ◀ Оп. *укривдзиц*.

укривдзиц -им зак. „нанесц кривду, неправду дакому”: [Староста свадзебно-му оцови:] *И вон [син] чрез мнє моли і одпитує, кед вас дакеди словом лебо з ділом укривдзел, лебо убліжел, же бисце му шицки кривди и вини одпуцели* (Вес 8); *Човек муши више гуториц лем правду, ...Не име ше нікого укривдзиц* (Н. Н.). || Всл. *krivdzic* „робиц неправду, кривду дакому”: *barz vun še*

bohu žaloval že co tak joho krivdzi (Czambel), слц. *ukrivdiť* „зробиц неправду, кривду дакому”. ◀ Од *кривда* (оп.).

укривдзовац -дзуєм *незак*. „наношиц кривду, неправду дакому”: *Жидзи направели ... вельку лярму, же ше [их] укривдзує* (РН 14/1933, 1); *у време обичей биди укривдзую и спреведаю других* (РН 28/1932, 1).

укруциц -им зак. „гоч цо повесц; повесц дацо неправдиве або дацо шмишне”: *Бачи Дюра ше вигваря же чом [у своей статі] ... дакус укрузел и о мадярских новинох и о Русох* (РН 47/1937, 2, М. Ковач). ◀ Оп. *круциц*.

укушиц -им зак. „повредзиц з кусаньом”. ◀ Оп. *кусац*.

укушиц ше -им ше *зак*.: ~ *за язык* „побановац пре виповедзени слова” (Ю. Пап).

улагоїц -ім зак. „умириц, ублагац”: *Вигладнєти вовк легнул под стари згніти пняк и наздавал ше же неодлуга улагої ґравчане у жалудку* (ЧаканБас 103). || Всл. *ulahojic* „зробиц дакому по дзеки, видоволїц дакому”, *ulahodzic* „исте”, *ulahodzeny* „умирени”, *ulahojic se*: *ulahojela se mi rana*, „престала ме болїц рана” (Hal), укр. *диял. улагоїти* „умириц” (ЕСУМ). ◀ Понеже восточнословацки дієслова *ulahodzic* и *ulahojic* синоними, очиглядне же всл. форма *ulahojic* настала од форми *ulahodzic* з пременку *dz* до *j*. Значи же и нашо *улагоїц* настало од старшей форми **улагодзиц*, а тото од *лагодни*, праслав. *lagoditi* (оп.). По ЕСУМ-у ту можлива контаминация дієсловох *улагодити* и *гоїти* (те. -*лагодзиц* и *гоїц*).

улагоїц ше -ім ше *зак*. „умириц ше, ублагац ше (у вельким гнїву, плачу и под.)”: *а муки його от слизох Миронових улагоєли ше* (РН 39/1928, 4, Сам. Скубан). ◀ Оп. *улагоїц*.

улагойовац -юєм *незак*. „умириовац, ублагаовац”: *а док їх [дзеци] вона улагойовала, вон би и ей и свой шор вигнал* (РК 1928, 72).

уламац ше -мем ше *зак*. 1. „вивежбац ше, випраксовац ше”: *Дзецку чежко ишло писанє, але уламала ше му рука* (Г. Р.); *Вистала сом у загради, ище сом не уламана у*

роботи (Г. Р., Лев. Ск.); 3 яри коні ище не були уламани на оране на плугу (Мик. Ск.); Кед пойдеши до иножемства, преїду пар роки док ше не уламени до бешеди (Лев. Ск.). 2. „самодзечне або насилу войсц дагдзе”: Ноц пред свадзбу [сучка] чувала аж и порихтане месо же би ше даяким случаем не уламала до нього даяка мачка або пииско (РС од 04. 11. 1994, 11). Укр. вломитися и уломитися „самодзечне або насилу войсц дагдзе”: війська вломилися в Крим, слц. *vlomiti sa „исте”*. ◀ Од ламац.

улапиц -им зак. 1. „влапиц”: писал писар Кайзерови [...] / би Бодая улапели, / до железох посцискали (БиндКост 102); Пойдземе ми до гай поля! / Улапиме там живирину – / од дванац рочки дзивчину (Етн9 ч. 38); Зволя моя, зволя, дзе ти ше подзела? / Чи ти по Дунаю водом полецела? / Кед би я це могла ище раз улапиц, / вера бим це дала седем раз позлапиц! (Етн9 ч. 53); Таку єдну [рибу] улапели цо була силно веліка (Етн30 106); А вон ... улапел заяця. Вечеру зоз того заяця сотворел (Етн29 172); Сом бирова з Штидринова, / на пажиици гуси пасла, / фурмане ме улапели, / до качмарки заставели (Етн9 ч. 25); Вони видали росказ, да слугове зос храму улапая Петра и Йоана и да їх руца до цемніци (РН 26/1928, 4). || Всл. *ularic „исте”*: *ta ked nas ularja, ta nas nazad vraca* (Ласко 75). 2. **улап го!** „нападні го, покусай го” викричнік при штиканю пса на дакого/дацо (звич на статок). Всл. *ular ho „исте”* (Корáпiовá2, 148). ◀ Оп. влапиц.

улапиц ше -им ше зак. 1. „влапиц ше”. 2. „запаліц ше”: Людзе ше правда на глас дзвона фришко посходзели и уж лем на тим робели, да ше сушедски хижі од огня не улапая (РН 5/1928, 3).

улегнуц ше -нем ше зак. „ушеднуц ше”: Же би брадло слами не одкрил витор, на нього ше преруцовали цегли привязани на надвязаних порвислох; покля порвисла не здирвелі, брадло ше потамаль улегло (В. Саб.); За плуговим ораньом добре да ше дакус жем улегне (РК 1926, 142). || Слц. *ulahnuti sa „исте”*: *sneh sa ulahnuli*. ◀ Од лежац/легнуц.

улезц улежем зак. „войсц (о чезкей превозки и под.)”: Кед сцигли на аженцию, ... Та-

кой улезол зафукани гайзибан (РН 101/1926, 4).

улекнуц ше -нем ше зак. „злекнуц ше”, лем у Гнатюка: А то були барз страшни то-ти гвозди; так ше улекнул Исус Христос, так ше облівал з кирравим знойом (Етн30 75); Увидзел там два жени, а при тих двох женох були два ангели. Тот человек улекну-ти (Етн30 134); Тот юнак ше му [Маркови] питал же чи вон не зна за Марка Кралевича, дзе вон ше претримуе. Марко ше улек, та ше му питал же цо сце з Марком (Етн30 181); Король як то чул, та ше так як улекнул (Етн29 59-60). || Слц. *ulaknuti sa „исте”*, *lakati sa „бац ше”*, поль. *lekać się „исте”*. ◀ Оп. лекац ше.

улепиц -им зак. (дакому) „вдериц по задку (звич. дзецко)”. ◀ Од ліпиц, праслав. *lěpiti*. Тота форма остала з рефлексом е од ята (ѣ).

улетнуц -нем зак. „улециц”.

улетовац -туєм незак. „летаюци уходзиц”.

улециц -им зак. „летаюци войсц”. ◀ Оп. лециц.

[улізац ше] -іжем ше зак. гу **улізовац ше**. Нашо подлізац ше (оп.).

[улізовац ше] -зуєм ше незак. „облесковац ше”. ◀ Од серб. *улизивати се*. Нашо еквиваленти *подлізовац ше* (оп.) и *облесковац ше/облісковац ше* (оп.).

уліпиц -им (дакому) зак. „вдериц, чапнуц дакого”: [Оцец] уліпел раз добре позауха svojому „мудрому хлапцу” и пошол дому (РК 1937, 77, М. Ковач).

уліца ж. „шор у населеню, с. улица”. Общеславянске. ◀ Праслав. *ulica*, а то деминутивна форма од **ula* „пражніна”.

улічка ж. 1. „уліца крижом хтора вяже два шори”: А тамаль людзе ходзелі вельо, бо при улічки бивалі (Етн29 156). 2. „кратка уліца”.

уловиц -им зак. „заштреліц на ловох”: Шак видзелі сце кед зме булі на лови, ... Нігда не уловел, лем више ми (Етн29 73); Ми пошлі до леса, сцелі зме дацо уловиц, надишлі зме на єдну дзиру (Етн30 216-217). || Слц. *uloviti zajasа*. ◀ Оп. ловиц.

уложиц -им зак. „положиц спац, успац (звич. дзецко)”: Уложела дзеци [спац]. Слц. uložiti „исте”: deti som uložil. ◀ Од -ложиц, праслав. ložiti.

уложиц ше -им ше зак. 1. „летнуц и за-спац” а) (о дзецох): Уж ше уложело „уж ше наместцело и заспало”. б) (о старших): Ти ше улож кед ци ше дриме (В. Саб.). 2. „охабиц дагдзе свой вируток, фекалию”: Хтошка ше уложел до кабла до студні, та сом вецей не сцела пиц з тей води (Ир. Фин.).

уляц улеєм зак. 1. „усипац (чечносц)”: [При вареню сирца] До шерпені ше уляло 3-4 литри млека и кед тото млеко варло, усипало ше розтrepани вайца. Кус ше по-цукровало, посолело и мишало ше на цихим огню док ше не засирело. Усипало ше до грудніци най ше одчече (ХомаБл 191). 2. прен. Уляц дзецом любов жу дачому, даяке знане и под. (Ю. Пап).

умарте -того с. (у функції меновні-ка) „умарти, покойни”: Купели ей скленяну труну и злати шмати ..., та ю покладли до труни. Вишадзи уж по варошох знаю же там у збойніцох таке красне умарте (Етн29 290); Отворена капурка була знак же ту лежи умарте (ОлеярЯк 221). ♦ **як при умар-тому** „буц цихо, шедзиц цихо”: я и баба шедзиме при столе, цихо зме як при умар-тому (РС 5/2013.).

умарти -а -е 1. „тот цо умар” Кед вони ше збліжую жу Маркови, видза же вон уж не подобни спаню, але так лежи як умар-ти (Етн30 190); Пошол, дзвигнул ю, вона хора барз, аж наполи умарта (Етн29 250). 2. (у функції меновні-ка) „покойни (на хованю)”: Кед умарти лежал у обисцу, та ше нікого не випроваждало зоз обисца на драгу ... же би ше шмерц знова не враццела до то-го обисца (ОлеярЯк 221); Медзи гевтима, цо пришли випровадзиц умарту бул еден стариш чловек (РН 28/1929, 2, М. Ковач). || Всл. umarti stanul (Czambel); всл. idzeme še modlic ku umartemu (Buffa 293). ◀ Од умрец, мрец. ♦ **забуц як умарти** „цалком забуц”: «... дзе ми торба? Цо ши ми ю не порихтала?...» «Ей, Янку, забула сом як умар-та! Дораз такой вам ю порихтам!» (РН 4/1927, 3, Фед.)

умерац -ам незак. „преставац жиц”: два дні можем задармо робиц, а вецей не можем, бо дзеци од гладу умераю (ЕтнV 103). ◀ Од мрец (оп.).

умивац -ам незак. „чисциц з воду бруд”. Общеславянске. ◀ Оп. умиц.

умивац ше -ам ше незак. повр. жу уми-вац.

умикац ше -ам ше незак. „сцекац, керов-вац од дачого”: Попри вельких успихох на полю жрафики вираблял вше и менши дїла церковного сликарства, котрому ше так умикаю нешкайши модерни сликаре (РН 17/1929, 3). || Всл. umykas se „исте”: umyka se od roboty „сцека од роботи” (Hal), поль. umykać/umknąć „сцекац/сцекнуц”. ◀ Оп. умкнуц (ше).

[**умилни и умияти**] -а -е „хтори ше об-лескуе дакому”: озвала ше мачка жу умилней билей мачички (ЧаканБ2). ◀ Од серб. умилан и умият. Наш еквивалент облесни.

умиц -ием зак. „очисциц бруд з воду”. Общеславянске. ◀ Од *миц, праслав. муті.

умиц ше -ием ше зак. повр. жу **умиц**.

умириц -им зак. „змириц”. ◀ Од мириц, мир.

умириц ше -им ше зак. „змириц ше”.

умирйовац -юем незак. „змирйовац”.

умкнуц -нем зак. „сцекнуц”: Вон бул щешлїви кед умкнул з Бачки, дзе го война влапела (КовМихНО 98). || Слц. umknúť „исте” (Kalal), всл. umknuc „оддалїц ше, по-цагнуц ше” (Hal). ◀ Од кореня мик-/мк-, праслав. мук-/мѣк-. Оп. вимкнуц.

умкнуц ше -нем ше зак. 1. „покрадзме або необачено войсц”: Умкнуц ше гвари ше кед дахто войдзе да го ніхто не видзи: мач-ка ше умкла и поедла месо (М. Рм., В. Р.); Охабели поодмикане обисце, а хтошка ше умкнул и пошол им з пенєжми (Г. Р.). || Всл. umknuc še „исте” (Kubániová2, 148). 2. безос. „ненароком вирекнуц”: Чи то справди Єли-сей так и думал, чи ше му то лем так умкло (КовМихНО 245). ◀ Оп. умкнуц.

умреце с.: на умрецу „у смертельней хвильки”: Чловека на умрецу винєшу жу тей рици и охабя го там и пойду дому (РК 1923, 33).

умодліц -їм зак. „зоз модленьом по-сцигнуц дацо, намодліц”: *Пошла царица зоз свою дзивку ґу гуменови, барз модлели же би умодлел зоз свою молитву монаха* (Етн30 126). ◀ Оп. модліц¹.

умодляц -ям незак. „модліц”: *А стариши староста на треци раз почне умодляц пана видавача ... же би ше дакус одлучела треца голубица* (Вес 22–23).

умокнуц -нем зак. „вимочиц ше (о конопи)”, лем у Гнатука: [Три крижи] конопи намочим до води / *же би ми умоклі за дзевец недзелі*. / *По дзевец недзелюх пойдзем их ошукац*. / *Кед ми не омокню, не будзем их рушац* (Етн9 344). У прикладу похасновани форми умокнуц и омокнуц, але судзаци по форми умочиц ше (оп.), место омокню ма-ла буц форма умокню. ◀ Од мокри, мокнуц.

умочиц ше -им ше зак. „вимочиц ше у води (о конопи)” (Мудри); **умочена конопа** „вомочена конопа” (РН 7/1934, 4, Я. Гафич).

умрец -ем зак. „престац жиц”. ◀ Од мрец.

умреце с.: *на умрецу* „при концу живота, пред шмерцу”: *присвоєли жем свойого оца, так повесц, старого человека на умрецу* (КочишПП 90).

умучени -а -е „вимучени, змучени”: *му-чи ше, умучени, кед напр. кромплі преберал, та му аж ноги зацерпли* (Мир. Рм.); *пиш частейше, най не будземе таки ту умуче-ни, бо не знаме як ши и цо ши* (ЖиросМСМ 156). ◀ Од мучиц.

унажиц -им зак. „уквиліц, поніжиц, по-вредзиц, увредзиц”: *Оец не записал чи нас длужнік виплацел, та не будземе питац од нього длуство, не унажимо человека, може-буц и виплацел* (Пвл. Бл.); *Гварел дохторо-ви же инекції барз драги, унажел дохтора* (Пвл. Бл.); *Унажиц дакого значи поніжиц, увредзиц з ділом (не муши буц зоз словами)* (В. Саб.). || Не зазначени карпатски паралеле. ◀ Неясне.

унажовац -жуєм незак. „уквильовац, поніжовац, повредзовац, увредзовац”: *Не сцела сом ю унажовац* (Г. Р.). Оп. унажиц.

Унгвар х. нешкайши Ужгород: *Кед сом ишош вчера вечар [з] Унґвару, / мому коню*

подковечки спадали (Етн9 ч. 299). ◀ Мадь. Ungvár.

унесц -ешем зак. „пренесц нука”. ◀ Од несиц.

унімац ше -ам ше незак. „стримовац ше, не одшмельовац ше, не одлучовац ше, гань-биц ше, с. устезати се”: *Тельо зме ше ведно нашімєли же зме ше уж аж унімали* (РН 6/1928, 3, Фед.) *Вон ше не унімал нас назвац братами* (РН 14/1930, 4); *Душу людзе преда-ваю дяблови. Од чого ше вчера людзе уніма-ли, нешка то явно хваля* (КовМихНО 248); *Не унімай ше, чубати ніряку, повесц добро-намирни и правдиви слова* (ЧаканБ2, 57). || Всл. *ujímac se* и *unímac se* „исте”: *ujíma se* *oslovic ho* „уніма ше озвец ше ґу ньому”, *ujímaci* „тот цо ше уніма” (Hal). ◀ Восточ-нославацке *ujímac se* значи и „примац ше (о посадзеной рошліни)”, словацке *ujímať sa* значи „лапац ше (до роботи)” и „примац ше (о рошліни)”, чеське *ujímat se* значи „лапац ше (до роботи)”. Заключуєме же од восточ-нославацких формох *ujímac se* и *unímac se* старша форма *ujímac se*, бо вона иснує на ширшей території, у вецей языкох. А фор-ма *ujímac se* виведзена од кореня -яц, прас-лав. *jeŭi/imati*. Значи, од того и нашо *унімац ше*. Тот псл. корень маме и у дієсловох *при-яц*, *зн-яц*, *вж-яц* и др.).

унічтожиц -им зак. „зніщиц, знічто-жиц”: *Мушимо унічтожиц черешню пред хижу, бо лючки дзеци барз ходза на череш-ні* (Пвл. Бл.); *Герчки ше барз намножели на польох, не мож их унічтожиц* (М. Рм.); [Не-приятеле Иисусово] *буду од сили божей зга-жени, поніжени, унічтожени* (РН 3/31, 4); *векшиа часц цвickли ... була унічтожена од цвickлового хробака* (РС од 20. 05. 1949, 2); [На єдней ліпи єст 13 враново гнізда, врани губя поля.] *За тєраз нєт хто тоти гнізда унічтожиц* (РС од 20. 05. 1949, 4); *3 ище єд-ним ораньом ше унічтожи газ* (РС од 08. 07. 1949, 2); *спаднул прєшлого тижня вельки ляд, груби як вайцо. ... Усиви цалком унічто-жени* (РН 80/1926, 1). ◀ Оп. унічтожовац.

унічтожовац -жуєм незак. „зніщовац, знічтожовац”: *Кажда шорова ґаздиня ста-ра ше да свою хижу дзе пребива вецей раз у року обилі. Зос велім билєнем унічтожую*

ше бакцили розличних хоротох (РН 9/34, 1); Док у швецє беишњи ужасна беда, дотля попри ньей руцаю ше и унїчтожую найпо-
требнєйши чловеци животни намирници (РНКЗаря 1939, 56); Куоминтанґово вояци ... унїчтожую шицко цо остало цале (РС од 25. 05. 1949, 4); кед медзи єшенським и ярнім ораньом превладало коровче, та го мушиме з плугом унїчтожовац (РН 6/1937, 2). ◀ Од заменовніка нїч. ➔ Тото дієслово ше, як видзиме, хаснує и у бешеди. У литературним языку го хасновали и нашо старши інтелектуалци, а тиж так и нашо інтелектуалци по походзеню з Горніци: а неспособни [матки у кошніци] унїчтожиме (РК 1923, 140, Д. Манойлов); [Чкодліви хробачки чловекови] губя його шаца, унїчтожую плоди його труда (РК 1930, 99). Дієслово находзиме и у угроруским языку (язычию): водопроводы уничтожены (Неділя 2/1902, 32); Лісного и его прокляту читалню уничтожити треба (Неділя 13/1903, 204).

уніщиц -им зак. „унїчтожиц”: Унїщиши живот, идзеш на одговорносц (РНКЗаря 1939, 68). || Укр. знищити „исте”, слц. zništiť „исте” (зазначене 1564) (HSSJ) и zništiť „исте” (Kalal), всл. znišćic „исте” (Hal), карп. русин. знищити (Чорі). ◀ Од заменовніка нїч (оп. зніщиц). У литературним языку фреквентнейша форма з префиксом з- (як и наведзени паралели). Дієслово унїщиц/зніщиц жиє у бешеди як и знічтожиц/унїчтожиц. Воно тиж ма карпатски паралели, та тримаме же є у нашим языку не сербска пожичка.

унїщовац -щуєм незак. „унїчтожовац”.

уношиц -им незак. „ношиц до нукаш-ньосци”.

унук х. „синов або дзивков син”. Слц. vnuk, поль. wnuk. ◀ Праслав. вѣнукъ.

унука ж. „синова або дзивкова дзивка”. Оп. унук.

унучатко с. дем.: кед задзвонели други раз, вон уж з унучатком бул на пол драги до церкви (РН 35/1928, 2).

унуче -еца с. „унучок або унучка”.

[уображени] -а -е „хтори ше трима за барз важного”. ◀ Од серб. уображен. На-

шо найблізши еквиваленти випинаци (оп.), возношлїви (оп.) и гербни (оп.).

упаднути -а -е „угнути (о ліцох и под.)”: Ваня бляди, сухи, ... лыца му упаднути (РНК 1939, 41). || Всл. upadnuty „схуднути” (Hal).

упар присл. „у пари з даким”: На лївим боку ишол конь храмаючи, а на правим Осиф упар зос коньом (РН 7/1930, 3); По винчаню у церкви млода и млоди иду упар понеже су уж муж и жена (Малацко). ◀ Оп. пар² и пара¹.

упариц ше -им ше зак. „баржей ше зограц и виполніц з пару”: Кед витлачим недосц узрети ярец, мушим мерковац да ше не упари (Мик. Ск.); [Кед дижджовно] кед ше жем зогрее и упари та ше у бетельни стваря вельо пльину (РНКЗаря 1938, 121); Гуска и качка ше обера чежше, та же би пире и стопци легчейше виходзели, окруци ше ю до мокрого ручніка и пейшла з пейглу фалат по фалат, да ше добре упари. Аж вец ше ю обера (ХомаБл 173). ◀ Од пара² (водова). || Укр. упаритися „исте”, карп. русин. упаритися: дітинка аж упарилася, лежачи пуд теплов парнов (Чорі). Други карпатски паралели зме не зазначели, а з другого боку дієслово иснує и у сербским: серб. упарити се „исте”. Понеже маме и синоним упроїц ше (оп.), предпоставяме же дієслово упариц ше частейше хаснуєме под сербским уплївом.

упарти -а -е „твардоглави”: Хоч маме шицкоґо народу, а майме лем єдного упартого гнівніка, загорчени будзе нам цали наш живот (РК 1929, 63, М. Поливка); 3 такоґо дзецка вирошнє своєглави и упарти чловец, з котрим ніхто не годзен витримац (РН 12/1936, 2); Родичи можу, а боме у даєдних случайох и муша своґого упартого сина, лебо дзивку присиловац на послух (РН 24/1937, 1). || Укр. диял. упартый „твардоглави” (ЕСУМ). ◀ Од упрец ше/уперац ше. ➔ У литературним языку ше прикметнік хаснує переважно зоз значеньом „упорни”.

упартосц ж. „твардогласосц”: Тїлесна кара тамані у дзецку його вредносц, шмелосц, ... а на їх место усадує ненависц, злосц, упартосц, страшилївосц и нещиросц (РН 22/1937, 3).

упасац -ашем зак. „запасац”.

упасовац¹ -суєм незак. „запасовац”: Блузна була скравана, ношело ше ю по верху (не упасовала ше) (ФейИр 89). ◀ Од пас.

упасовац² -суєм зак. „положиц дацо на место так же би пасовало”: Тот хто у нашого колесара наручел коч виплацел му за його роботу, ... а дески до коча упасовал сам (Фа 17). ◀ Оп. пасовац.

упатрац ше¹ -ам ше незак. „уважнейше патриц, запатрац ше”.

[**упатрац ше²**] -ам ше незак. гу упатриц ше².

упатриц ше¹ -им ше зак. „уважнейше попатриц, запатриц ше”: упатрел ше до ей сподоби и ей твари котра тєраз була ище красиша (КочишПП 115).

[**упатриц ше²**] -им ше зак. „исц за дачи-їм прикладом, усоглашиц своєю поступки по угляду на дакого/дацо”. ◀ Од серб. угле-дати се

упелїц -їм и **упеляц** -ям (на дакого) зак. „нагуториц, направиц на дакого же є виновати”: На кума и його брата упелели же су виновати, та були заварти; а не були виновати, лєм ше упеляло на нїх же су виновати (Пвл. Бл., Г. Р.). ◀ Неясне.

упеляц ше -ям ше зак. „войсц дагдзе одкаль ше чежко витаргац”: Та дзе ше там тото дзецко упеляло (до барки, до ґраньча и под.); упелял ше до даякей роботи (Вер. Рм.). ◀ Неясне.

уперац -ам незак. „упераючи прицискац”: Нини пред пальом слама бовчала, та више баржей уперала [до слами] з кочергу (РК 1937, 86, М. Ковач). ◀ Од праслав. perti, rьgь.

уперац ше -ам ше незак. 1. «давац, покладац силу»: Уперали ше зоз шицку моцу же би дзвигли над собу шивкасти били дим (РН); Бачи Дюра ше уперал вицагнуц пальци хтори му купачка приципила (РНКЗаря 1938, 95); зоз шицку силу ... [ше] упераме да наисце и посцигнѣме тото цо жадаме (РНКЗаря 1939, 33). 2. „твардо дацо вимагац, бранїц, сцєц зробиц и под.”: Не сцєла сом ше уперац (Ир. Фин.); Вон ше барз упера „твардоглаво роби по своїм” (В. Саб.);

Европа ше нешка барз упера за национални меншини (= потримує меншини у їх правох) (В. Саб.); Податни легко пристава на дацо, не будзе ше уперац (В. Саб.); „... модлїм це. Вовики не забудзем твою услугу, не уперай ше, душичко!” „Алє не можем, брату, наисце не можем” (РН 27/1936, 3, М. Ковач); А видзим, цо ше вецей уперам, више глупише випатрам у очох тих цо ме познаю (РЗаря 8/1936, 7); Упера ше кєд дахто твардоглави, не да себе доповєсц (Ю. П.). ◀ Од праслав. perti, rьgь.

упечиц -им зак. „приготовиц з печенњом”: лєм ми упечице єден поґач таки да мам на єден тидзєнь цо єсц (Етн29 1). || Всл. цресц „исте”: цресц zajаса (Czambel), слц. црієст „исте”. ◀ Оп. печиц.

упечиц ше -чем ше зак. „буц упечени, готови за єдзєне”.

упивац -ам незак. 1. „поцаговац чечносц до себе”. 2. прєн.: Дзеци шицко упиваю цо видза од старших (Ю. Пап). ◀ Од пиц.

упивац ше -ам ше незак. „самопрєшвєчено и упарто дацо твердзиц, вимагац, робиц, гонїц на дакого хибу и под.”: Наши сушєд ше упивал на єдного чловека же му ноцами ходзи до обисца „упарто твердзел же му ходзи до обисца” [а то не було правда] (Г. Р.); Вон ше упива же єсєнц не добри за розчухованє запухнутєй руки, упарто ме прєшивєчує же палєнка лєпша [за масиранє] (Пвл. Бл.). ◀ Од пиц.

упинац ше -ам ше незак. 1. „уперац ше, силовац ше”: Же мамє натху нѣ треба ше одвише упинац да вируцимє слуз зоз носа (Заря 2/1938, 6). 2. прєн. „уперац ше, жадац посцигнуц своєю”: Мац ше не упинала (Ир. Фин.); Ми знамє же убудуцє Карло Салай медзи нами не ма цо глєдац, без огляду кельо ше и вон и власци буду за то упинац (ТамашРКер 100). ◀ Од праслав. рєті, рьпг, од хторого и випинац ше, спинац ше, припинац/припнуц и др.

уписац¹ -ишем зак. 1. „написац (дакус)”: Мили сину, яка робота же я уш сєдми тидзєнь от тебе писмо не мам? ... Кєт ти не можєш та най за тєбе гоч други дацо

упишу, бо я мира не мам (ЖирошМСМ 44); Сину, терас и ти своєю писма так пиш по числох, та будзем знац же чи кажде добиєм от тебе. Бо можеш ми таке важне уписац, а кет не добиєм не дам ци на нього одвит, ти будзеш чекац и чекац (ЖирошМСМ 48); Та упиш сину дацо за новини най ше и я зраду-єм дачому (ЖирошМСМ 88). 2. „у докумен-ту потвердзиц дачию власносц”: не ма ніч [маетку] на себе уписане и не може трошки плациц (РН 8/1937, 4).

[уписац²] -ишем зак. „записац до дая-кого списку, організації и под.”: ~ сина до школи. ◀ Од серб. *уписати*. Наш еквива-лент *записац* (оп. *записац* (2)).

[уписац ше] -ишем ше зак. повр. гу *упи-сац²*: *уписац ше до школи. Нашо записац ше.*

упитац -ам зак. 1. „випитац, вимодліц дакус (дацо од дакого)”: *Єст таки художни, кед януар, уж нічого не маю, лем себе пой-дзе упитац тельо слами раз до тижня цо себе упече хлеба* (ЕтнV 102); *Упитала сом од нього мех кукурици „дакус сом випитала”* (Пвл. Бл.). 2. „намодліц”: *Ледво сом го упи-тала да шедне жу нам* (Г. Р.). || Всл. *упутас „замодліц”* (Hal). ◀ Оп. *питац*.

упихац -ам незак. „запихац”: *Ложнік то плех на муре, кажда ложка ше до нього окре-ме упихала* (Вер. Рм.). ◀ Од *хпац*.

упиц ше -иєм ше зак. „твардоглаво да-цо вимагац, твердзиц, робиц”: *Упиц ше зна-чи „упрец ше, упорно сцец дацо”* (Пвл. Бл.); *Тот мой муж так ше упил же лем позакри-вац курчата у ладички, та сом их закрива-ла з хусточку* (Пвл. Бл.); *Вона лузжаца кед ше упие* (Пвл. Бл.); *Упила ше М. на нього же є таки худи „упарто му доганяла же є худи”* (П. Б.); *Оцец ше упил на тото парне зогри-ванє же то ніч не вредзи „упарто твердзел же воно ніч не вредзи”* (П. Б.). || Слц. експр. *vrít sa/vrįjať sa „сконцентровац ше (з попа-трунком и под.)”: vpil sa mi do tváre očami, поль. wróć się/wprijać się (pazurami, zębami) „задзац ше/задзивац ше”*.

уплакани -а -е „виплакани”. Слц. *upla-kaný „исте”: uplakaná tvár, uplakané oči*. Оп. и *виплакани*.

уплацац ше -ам ше незак., у старших ав-торох, оп. **уплацовац ше**: *Газдове ... почали*

у векшей часци конопу шац, бо ше вона бар-жей уплацала, як гоч хторе зарно (РК 1937, 142, Д. Биндас); *зачувам пенєжи и док бу-дзем мац згоду та себе дацо остварим. Озда ше будзе лепше уплацац як да робим як над-нічар* (ЖирошМСМ 58). Оп. *уплациц ше*.

уплациц ше -им ше зак. „виплациц ше”: *Не уплаци ше исц на три тижні до Амери-ки (С. Мйр.); вон будзе лем тельо шац зар-на, кельо треба за себе, а не уплаци ше му робиц, да ма и на предай. ... Инак ше [са-дзене хмелю] лепше виплаци як зарно* (РН 67/1926, 1). || Слц. диял. форма з префик-сом о-: *robota se gjm neoplatj* (Udvari91, 51).

уплацовац ше -цуюм ше незак. „випла-цовац ше”: [Вопрос] *хтори ремесла найбар-жей потребни и найлепше ше уплацую* (РН 42/1930, 1, Д. Биндас). Оп. *уплациц ше*.

уплесц -ецем и **уплесц ше** -ецем ше „гоч цо повесц, „лупнуц” (Ю. Пап): *Гоч цо ше уплеце: Уплет ше же до валалу придзе но-ви паноцец „гоч цо повед”* (Ю. Пап). ◀ Од *плесиц*.

упнуц ше -нем ше зак. „усиловац ше”: *Муляр Яким ... мушел ше добре упнуц, да руши з места озда и понад 100 кили чежке [говльово] гніздо* (РК 1938, 88). ◀ Од *прас-лав. рѣти, рѣпѣ*. Оп. незак. *упинац ше*.

[упознац] -ам зак. 1. „достац информа-ції о даким/дачим”: *Упознал сом тоту ин-тересантну жем*. 2. (дакого о (зоз) даким/дачим) „дац дакому інформації о даким/дачим”: *Шеф упознал нового роботніка зоз шицкіма правилами на роботі*. ◀ Не за-значени карпатски паралели. Од серб. *упо-знати*. Наш найблізши еквивалент *спознац* (оп.).

[упознац ше] -ам ше зак. 1. „достац ин-формації о даким/дачим”. 2. *взаєм. повр. „упознац ше медзисобно”*. ◀ Од серб. *упо-знати се*. Наш еквивалент за значене (2) *спознац ше* (оп.).

упокоїц -ім зак. „умириц, успокоїц”. || Всл. *урокојис „исте”* (Hal), слц. *урокојіт „ис-те”*. ◀ Од *покой*.

упокоїц ше -ім ше зак. 1. „умириц ше, успокоїц ше”: *Кед ше дахто у гніву, плачу умири, гвариме же ше упокоєл* (Г. Р.); *Не мог*

ше лем упокоїц (Вер. Рм.). || Слц. upokojiť sa „исте”. 2. „умрець”.

упованіє с. „надія, наздаване”: Милицину мой, як ми барс мило же маш у себе таке вельке „упованіє на Господа” (Жи рошМСМ 51). || Укр. уповати „исте”, серб. уфати „исте”, слц. úfať sa „исте”. ◀ З церковнославянського уповати, а то по Махекови од праслав. рѣвати (рѣвајѣ) „мац надію” (Machek 123–124, ЕСУМ).

уповац -ам и **уповац ше** -ам ше *незак.* и *зак.* „мац надію, наздавац ше”. ◀ З церковнославянського уповати (оп. упованіє).

употребиц -им *зак.* „похасновац”: [Пруце, галуже] *то ше проєло над огньом вец ше дало употребиц як го человек сцел* (БиРК1936, 135). || Всл. upotrebić „исте” (Hal), слц. upotrebiti „исте”, карп.русин. *употребити* „исте” (Чорі), серб. *употребити* „исте”. ◀ Од *треба*. → У літературнім язичу форму *употребиц* тримає за сербизем, та ше место нього переважно хаснує синонім (по)хасновац. Гоч лексеми *треба*, *потреба*, *потребни* и *потребовац* тримає за карпатски (оп. тоти лексеми), дієслово *употребиц* вимага дальше випитованє.

управиц -им *зак.* 1. а) „унапрямиц”: *шофер такой управи авто найкратішим путем на дотичне место* (РН 15/1930, 2); [Кандур] *желени на пол заварти очи як да управел на врецено* (РНКЗаря 1937, 77); *Погляд його бул на венєц управени, бо го першираз видзел* (РН 21/27, 3). б) „послац, адресовац”: *Тужба пісана 1763. р. ..., а управена є на самого архієпіскопа калочаньського* (КостЛибер 113). 2. *прен.* „порадзиц, упуциц дакого, указац дакому драгу гу доброму або недоброму”: *Сцел правиц пец наштред хижі (да за пецом будзе посцелка). Не мож го було управиц „не мож го було прешвечиц же би так не робел”* (Пвл. Бл.); *Управел ме майстор же бизме не куповали шавни циви за парне зогриванє, бо то недобри циви* (Г. Р.); *Єдна жена ше старала о Петрови, старшим човекови, хтори барз сцел же би го ословйовали зоз „бачи Петро”; пошла до байбера же би байбер управел хлопох цо ше у нього штригаю же би Петрови гуторели „ба-*

чи Петро” (Пвл. Бл.). || Слц. *upraviť* „указац дакому напрям, упуциц дакого”: *úpravili ju kade má íšť*. ◀ Од *прави*, праслав. *pravъ*.

управиц ше -им ше *зак.* 1. „упрець ше, упиц ше, упарто дацо робиц, твердзиц и под”: *Управел ше як шалени* (В. Саб.). 2. (на дакого) „упрець ше, упиц ше, упутиц ше процив дакого”: *Я однесла на пияц до Београду морче месо з печачом ветеринара [же є исправне], а єдна жосподя ше на мене управела же месо недобре, счарнете* (Люб. Як.); *Управел ше на нього же то вон зробел, а то не правда* (М. Рм., В. Р.). ◀ Оп. *управиц*.

управяц¹ -ям *незак.* „упуцовац, радзиц дакого, указавац дакому драгу гу доброму або недоброму, унапрямовац дакого”: *Бог и виховує дзецко, бо отримує му живот, розвива му розум, управя його волю на добре* (РН 12/1931, 3). ◀ Оп. *управиц*.

[**управяц**]² -ям *незак.* „руководзиц”. Од серб. *управљати*.

упрагнуц -нем *зак.* „попрагац”. ◀ Оп. *прагац*.

упражиц -им *зак.* „приготовиц єдзене на огню без води”. ◀ Оп. *пражиц*.

упражиц ше -им ше *зак.* *повр.* *жу упражиц*. || Слц. *upražiti* (sa) „исте”.

упратац ше -ам ше (до дачого) *зак.* «дац ше, влапиц ше до дачого (до даякей роботі); упиц ше» (Мел. Др.). ◀ Оп. *пратец*.

упрекосни -а -е „тот цо ше упрекосно справує”.

упрекосц *присл.* „оставаюци при своїм, виволуюци других”: *Роби упрекосц „виволуюц, каприциозно ше справує”* (Мел. Пвл.).

упрекосиц -им *зак.* „каприциозно, виволуюц поступац, оставац при своїм”: *Пакошинік то тот цо роби упрекосц, упрекосци, прави пакосци* (Мел. Пвл.). ◀ Не зазначени карпатски паралели за *упрекосни*, *упрекосно*, *упрекосици*, *упрекосц*. Старши авторе (у РН, РК и Зарйох) хасновали и форми без префикса у-: *прекосни* „упрекосни”, *прекосно* „упрекосно”, *прекосици* „упрекосици” (оп. исти). Нашо форми блізки сербским *пркос*, *упркос*, *пркосан*, *пркосити*, але чежко потолковац гласово

пременки *упркос* > *упрекоси*, *пркосити* > (*у*) *прекосици*. Сербске *пркос*, *у(с)пркос* виведене од прикметніка *кос* „зукоси”.

упрекошнік *х.* „тот цо другим упрекосци”.

[**упрепасици**] -им *зак.* „привесц до препасци, знічтожиц”: *Гей, я ше волам алкоголь! Хто мне ровни? Тисячи души сом упрепасицел и цалком зніщел* (РН 15/1937, 2). ◀ Под уплівом сербского *упропастити*. Наш еквивалент з префиксом *за-*: *запрепасици* (оп.).

[**упрепасици ше**] -им *ше зак.* „привесц ше до препасци, знічтожиц ше”. ◀ Серб. *упропастити се*. Наш еквивалент *запрепасици ше* (оп.).

[**упрепасцовац**] -цуюм *незак.* „приводзиц до препасци, знічтожовац”: *Яка є робота того шкодлівца [лозного червоточа] то на певно зна кажди. Його задача, да точи древо и так упрепасцує чокот* (РН 21/1932, 3); *Я [алкогол] обецуєм моцнейшим зробиц люцке цело; а я го зніщуюм; обецуєм же розвешелім душу, а я ю ожалосцуєм и упрепасцуєм* (РН 15/1937, 2). ◀ Серб. *упропашивати*. Наш еквивалент *запрепасцовац*.

упрец¹ -ем *зак.* „унапрямиц моц дакдзи (звич. з помоцу дачого)”: *Упар з плецом до коча „почал дриляц коч”; На концу ше рамач упарло до бруха и моцно дрилело до цивки. Теди наставало пуканє, а кулька була виштрелена вонка* (ХомаМ 16). ◀ Од *праслав. perti, rьrьq*.

упрец² -еем *зак.* „окляпнуц, попрец”: *Упрело ми квеце* (Ир. Фин.). ◀ Оп. *прец*.

упрец ше -ем *ше зак.* 1. „усиловац ше”: *Упри ше и журай авто одзадку ... Юлин ше упар зоз шицку силу, авто рушел* (РС 5/2012, 16). 2. *прен.* „упарто або упрекосно дацо спец одн. не спец зробиц, дацо вимагац, браніц и под”: *Людзе не любя летне и зимске рахованє часу, але нет ше хто упрец да ше престанє з таким рахованьом, да ше годзини не меняю* (В. Саб.). || Поль. *uprzeć się „исте”: upaść się że pójdzie*. ♦ **упар ше зоз шицкими штирома** [ногами] „твардоглаво ше трима свойого, не сце попуциц”: *Упар*

ше зоз шицкими штирома и не да ше з места рушиц (Ю. П.).

упроїц ше -їм *ше зак.* „поцагнуц влагу и одмегчац, упариц ше”: *Закруцела питку до найлону, та ше упроєла* (В. Саб.); *Даєдно дзецко мало отвар по глави, як шапку, теди му аж власи випадали. Теди ше тиж масцело з тоту масцу, вец ше на главу нацагнул чепец най ше храсти упроя и пошходза* (КолесарД). ◀ Оп. *проїц*. Оп. и *упариц ше*.

[**упуй**] *викр.* „не ганьбиш ше?!”: *Ми ше голому дзецку видрижняли: голопуне таще, упуй го!* (В. Саб.) || Не зазначени карпатски паралели. ◀ Нашо *упуй* очивисно од сербского *упуј* „узык којим се плаши вук”, хторе и Гнатюк зазначел: *А тот влапел [фаркаша] з руками за хвост, та скричел: «Упуй, куряк!» Фаркаш ше злекол* (Етн30 308). Гоч у сучасней бешеди нашо *упуй* барз оддалене по значеню од сербского *упуј*, мож предпоставиц вязу: понеже старши гуторели и *упуй го*, то виројтно значело: лапай го, оганяй го, опать го и под.

упукац -ам *зак.* „з пуканьом пригото- виц за єдзене”: *Сцел сом себе упукац кукурици; вжал сом слами до наручя, ... запалєл сом ю* (Етн30 200); *Сцела бим упукац дзецом дакус пуканки, ша су ми уж поверх глави з нїма* (РН 14/1929, 2, М. Ковач). ◀ Од *пукати*², *праслав. pukati*.

упурняц ше -ям *ше зак.* „барз ше узноїц”: *Упурнял ше аж ше кури з ньою; Не закривай ше барз з перинку, бо ше упурняш; Хлапец бегал облечени повонку, та пришол шицок упурняни* (Ю. Пап). ◀ Неясне. Можліва вяза зоз слц. *přliti sa* „червеніц ше (од ганьби и под.)” (SSJ6), *upřliti sa* 1. „опечиц ше”; 2. „зачервеніц ше, почервеніц” (Kala).

[**упутиц и упуциц**] -им *зак.* „послац (дакого дагдзе)”. ◀ Од серб. *упутити*, а тото од **пут* „драга”, *праслав. pьqьtь*.

[**упутиц ше и упуциц ше**] -им *ше зак.* „рушиц ше дакадзи”.

[**упутйовац** -уюм и **упуцовац** -цуюм] *незак.* „посилац (дакого дагдзе): *А Штефан ... зберал роботнікох, мерал древа, упуцовал людзох до роботи* (РН 56/1926, 3, О. Кост.). ◀ Оп. *упутиц*.

урам слово за указоване чесци дакому: „пан, пане”, у Гнатиюка и народних писньох: *Раз хтошка на нього кричи: Гей, урам биров зоз сушедского валалу, цо сце так главу спуцели?* (Етн29 267); *А биров ше питал: „Дзе сце го [крадоша] заварлі?” Швабица ше озвала: „Биров – урам, заварлі зме го до хижи ...”* (Етн30 318); у народней писні: *Урам дохтор „пан дохтор”*. ◀ Од мадь. *úr* „пан”, *игат* „мой пане”.

урбар *х. ист.* „обовязна работа селянох на державней и панскей жеми”: *Давно ше одрабляло урбар: хто кельо мал жеми, тельо мушел робиц и на державним, кед мал вецей жеми, вецей мушел и робиц* (М. Рм.); *А кед пошол ѓзда свойо жито кошиц, а на паньске не пошол, ишпан ... [послал] двох бандурых по нього. Кед го привели з поля пред ишпана, перше му дали дваецц и штири на задок ... и заш мушел пойсц такой на царску жем, але ... други дзень кед бул на роботы не дал му урбар, не записал, же чом го не послухал, та мал штроф за тото. ... И кед ше ходзело орац [на панске, те. на державне] ..., кед справел басовку, дзе недобре подорал, та звалели го ... дали му дванац палици и тот дзень не мал зазначени же урбар. Заш други дзень мушел пойсц робиц, аж так му записали урбар* (Ос 12. и ЕтнV 87). || Слц. *urbár* „часц панского маетку хтору робел крипак”. ◀ Од мадярского латинизма *urbárium*.

урвац¹ -вем и **урвец** -ем зак. „утаргнуц”: *Моцно поцагнул з трактором, та урвал иштранџ*. || Слц. *urvat* „исте”, всл. *urvac* „исте” (Буфа 294). ◀ Оп. **-рвац/-рвец** -вем „таргац”. Общеславянске. Од праслав. *gъvati*. • ~ **косу** „зламац косу (кед напр. бетеліна, трава барз моцна)” (Ю. Пап): *Зацал з косу до жеми, та урвал косу „зламал косу”*.

урвац² -вем и **урвец** -ем зак. 1. „випитац, достац”: *Читам цо ми под руки придзе. ... Библиотеки у валале нет. Але вше од дакого урвем даяку кнїжку* (КочЕвЦП 98). 2. „буц покарани, бити и под.” (М. Рм., Г. Р.): *Баба не контроловала унука як ше учи, та мало не урвала од дзивки, одн. його мацери* (Люб. Як.); *Винаходзел сом ше вшадзи и од дакого урвал даедну* (РК 1933, 82). 3. „дожиц, достац и под. дацо як судьбове”: *Хто як*

урвал, так му було „кому як судьба досудзела, так му було”. || Слц. *urvat* 1. „утаргнуц”; 2. „найсц, уграбиц”. ◀ Оп. **-рвац/-рвец** -вем „таргац”. ♦ ~ **грубиши конец** „горше прејисц, остац виновати, начкодзиц себе” (Ю. Пап): *Тельо му дошпинтовала док не урвала грубиши конец* (М. Римар, Загр. 4/2000, 5).

урвац ше -вем ше и **урвец ше** -ем ше зак. 1. „утаргнуц ше”. 2. „зламац ше (о коси)”: *Сцел подкошиц грубу лободу, та ше му урвала коса* (В. Саб.). 3. „препаднец, не удац ше”: *Урвал ше му план; Урвала ше му нагода* (В. Саб.). ♦ **роби аж да ше урве (потагга)** „барз усиловно роби”: *Баба заш пойдзе на госцину. А вон роби през дзень так да ше урве* (Етн30 20). || Всл. *urvac še: až som še urvala v robocе „исте”* (Czambel).

урвацка *ж.* „порвацок, ременьчок и под. за звязоване” 1. З **урвацку** бул привязани краварски батог жу пориску; *пориско мало на верху два вистругани главки и медзи німа ярчок, урвацка ше увязала у ярчку, главки ю не пуцали горе-долу, увязана була на коньски жузел. Урвацка була и на чмижову (чмижов бул з урвацку привязани жу пориску)*. 2. **Урвацка** ше волат и ременьчок з хторим були звязани два бочкори кед ше их куповало у бочкораша (В. Саб.). **Урвацка** и керестурске и коцурске слово. || Всл. *urvacска* „конец батоба хтори пука, ошторгель, шмигар” (Буфа 294). ◀ Неясне. По гласовим складу **урвацка** блізде зоз дієсловом **урвац/урвец**, але значеньова вяза не иснує.

урецац -ежем зак. „повредзиц з резаньом”: *Недавно еден спомедзи ніх [хлапцох] урезал палец и потераз бул центер всеобщей увази* (ТвенМ 52). || Укр. *врізати* „исте”.

урецац ше -ежем ше зак. „повредзиц ше з резаньом”: *Урезал ше з ножом*. || Укр. *врізатися* „исте”.

урекнуц -нем зак. „з урекнуцом нацагнуц на дакого нещесце”. Слц. *urieknuť* „исте”, серб. *урекнути* и *урећи* „исте”. ◀ Од *рекнуц* (оп.). Синонимска форма *врекнуц*.

уривац ше -ам ше *незак.* „хпац ше, цискац ше до дачого”: *Мачата ше уриваю до слами* (Г. Р.). Оп. и *риц ше*. ◀ Од *риц/-ривац*, праслав. *ryti, ryvati*.

уривки х. мн. (єд. уривок) „преривки”: *на уривки* „з преривками, з часу на час”: и бешеду цо ю я на уривки чуем не мож розу-миц (КовМихНО 27). || Всл. robota na ugvky (Hal). ◀ Од *-рвац/-рвец* -вем (оп.).

уриц ше -ием ше зак. „ухпац ше”: А вон ше крил под перину. Я не вельо роздумуюци, закукла под поньву, та ше урила жу ньому (РС од 19. 04. 1996, 12); Бувши комунисти ше нам урили до церковного одбору (В. Саб.); Н. Н. урие ше вишадзи, до каждого дружба, и вишадзи прави циркус (Г. Р.). ◀ Од *риц, ри-ем*.

урлап х. „воячке одсуство”: Ище сом лем тидзень вояк, / уж ми мила писала / же бим себе урлап питал / од пана капитана (нар. писня); Пойдзем, мила, скоро дому, / ... сцекнем вноци / кед капитан урлап не да (Етн9 ч. 286). ◀ Од нем. Urlaub „исте”. Слово урлап зме хасновали до 50-их рокох 20. вику, а надалей ше хасновал сербизем одсуство.

уробени -а -е 1. „хтори у велькей роботі, вистати”: Сину, кет ши уробени не мушиши ми писац вельо, лем куцик але частейше (ЖирошМСМ 85). || Всл. urobeny „исте” (Hal), поль. urobić się „барз вельо робиц, буц вистати од роботи”. 2. „зробени, страпени од роботи”: Сцел сом купиц златни [окулярі], але ... иншак ше капчаю, цо би ви зоз своїма уробенима руками ані не могли влапиц (ЖирошМСМ 37).

уробиц -им зак. „зробиц, поробиц”, у Гнатюка и у бешеди старших: „Ти, слуго [забил коня], хто би други?” Одмагал ше слуга же вон би то не уробел (Етн30 227); Так тота дзівка уробела, вжала пирко и єден папер, описала шицко своєю житие (Етн30 100); Уплашени гугмен пошол жу монахови...: Сину, чого ши так велького уробел! (Етн30 126); Я вам то не можем тераз шицко нараз уробиц (Вес 22); Та кед так, матко моя, уробим, та теди по правдзе будзе (Етн30 68). || Слц. urobić „исте”.

уродай х., **уроджай** х., **уроджая** ж. и **уроджай** х. „род, урожай”: а) **уродай**: Будзе добри уродай (В. Саб.); Уродай кукурици будзе добри (Йвг. Бл.); Гваря [у Коцуре] уродай (Пвл. Бл.); На таким голту може ше

уроцзиц 15 мирового жита або 45 корци, на того барз добри уродай (Шветлосц 3/1991, 69, Югик); Скорей селекторе патрели лем да будзе добри уродай жита, а не патрели на квалитет зарна, да будзе добра мука (В. Саб.); Грозно ше швеци зато же воно перши уродай цо нам Бог дал (Лев. Ск.). б) **уроджай**: [Року] 1874. slabi urodzaj bul, tedik zsito vimarzlo (письмо од 1878. р.; на основі букви ж после с заключаеме же автор мал у виду форму зоз дж: уроджай); Людзе у Керестуре гуторели уроджай (М. Рм.); Цо тому неуспиху [наших людзох] причина? ... Причина тому (крем не уроджайох, и по войны пременкох) и тота, же нашо браца Сербі и Горвати ... нешка моцнейши од нас (РК 1923, 118, Дю. Биндас); шицки людзе ... обратно робя за земледілца, да його роботу олекшую а велькосц уроджая повекишаю (РН 84/1926, 2, М. Поливка). в) **уроджая** ж. (Ю. Пап). г) **уроджай**: уроцдай съ тыхъ 32 фертальох повожа (запис од 1878; предпо-ставляме же буква ц ту стої место з, а не место ж); Мож було опчековац кед не добри, та голем штредні уроджай (РН 29/1932, 1); тогорочни уроджай жита будзе барз добри, ... лоні зме мали рекордни уроджай (РН 25/1939, 1); тогорочни шветовни уроджай будзе дакус меньши як лоньски, але у самей Европи уродзело того року жита, ражу, ярицу и овса ... вецей як влоні (РН 4/1931, 4). г) У лите-ратурним язика нешка хаснуеме кнїжкову (восточнославянску) форму **урожай**. Тоту форму перши зазначел В. Гнатюк у своїх Етнографских записох: Кед пришло лето, дал Бог красни урожай по шицким хотаре (Етн30 37, О. Кулич). Нешка би було чезко утвердзиц чи О. Кулич похасновал праве тоту форму, чи похасновал даєдну з трох горе наведзеных формох, а Гнатюк ю так записал под уплївом язичия (у язичию напр.: слабый урожай былъ (Неділя 2/1902, 31). || Всл. urodaј и urodzaj „исте” (Kalal, Buffa), у С. Цамбела всл. urodzaj „исте” хлопского и женского роду: urodzaj bohata. ◀ Од род, родзиц, праслав. rodъ, roditi.

уродзени -а -е „у тим месце народзени” (В. Ерд.): По тей води преганяли уродзени людзе рогати статок ... цешели ше же уро-

дзени ту народ од ніх робиц учи ... Уродзени уж почали на наших людзох бритким оком патриц (РК 1927, 60-62, В. Сивч, Пишкур-реви). || Слц. urodzený ran „благородни; чесни; милостиви”, всл. urodzeny „исте” (Гал.).

уродзиц -и зак. „зродзиц, принесц плод”: Дзива лоза „директор” уродзела вельо лепше, як каламена (РН 42/1933, 4); тогорочни шветовни уродзай будзе дакус менши як лоньски, але у самей Европи уродзело того року жита, ражу, ярицу и овса ... вецей як влоні (РН 4/1931, 4); Новини пишу, же того року уродзело у Италиі жита тельо, же ... Италия жита увожиц не муши (РН 39/1932, 4). || слц. uroditъ „исте”. ◀ Од род, родзиц, праслав. rodъ, roditi.

уродзиц ше -и ше зак. „зродзиц ше”: [Канада] ма на предай ... 80% шицкога жита, цо ше у ней уродзи (РН 28/1933, 1); Же скоро не будзе джиджу та ше не уродзи жито (Заря 5/1934, 8). || Всл. urodzić se „зродзиц, дац род” (Hal). Оп. уродзиц.

урубац -бем зак. „повредзиц з рубаньом”.

урубац ше -бем ше зак. „повредзиц ше з рубаньом”.

усалашиц ше -им ше зак. / **усалашовац ше** -шуем ше незак. *прен.* „угніздзиц ше, уселіц ше / угніздзовац ше, усельовац ше”: И у мне ше уж усалашуе грипа (= и я уж чувствуем симптоми грипи) (Пвл. Бл.); Усалашиц ше значи „змесциц ше даждзе и пуциц корень, остац на тим месце” (Мир. Рм., Мар. Рм.). Першобутне значене дієслова вироятно було „одселіц ше на салаш, змесциц ше на салашу” (слово салаш першобутно значело „югаска коліба”, оп. салаш). || Всл. usalašić še „уселіц ше; крашне ше змесциц” (Buffa 294, слц. usalašiti sa „исте”. ◀ Оп. салаш.

Усикновение с. церкв. „швето 29. 08/11. 09”: На тот день св. Йоанови Крестительови одрубана глава. На тото швето ше пощи (ГорКух). ◀ У основи праслав. дієслово sěkti „резац, рубац”, од того нашо шекац. У нас зоз церковнославянского.

усиловац ше¹ -луем ше незак. „трудзиц ше, укладац труд”: По своїм розуму каждая

мац ше и усилюе приготоуиц свойо дзецко за будучности, лем же не каждая мац воспитуе свойо дзеци у добрим напрямі (РН 10/1928, 2); Богу слава, дописовательох маме шумне число зоз каждого стану, а редакторове ше усилюю же би по возмозжности каждого писателя видоволели (РН 28/1928, 2); Гоч бул худобни и вон и його владичество, усиловал ше Зорчич шицкими силами и р. 1681. основал у Загребу за школярох и богословох наш семинар (РН 17/1931, 1); Уж давно усилюю ше нашо добри людзе, да збудую себе достойни храм Божи (РН 28/1935, 4). ◀ Од сила.

усиловац ше² -луем ше зак. „потрудзиц ше, уложиц труд”: Власци дали цену швиньом 63 динари по кили, усиловали ше (= ирон. слаби труд уложили) (В. Саб.); Модліме вас, п. редактор, да ше усилюеце, же би нам новини були цо лепши (РН 4/1931, 3); Подзвигли нам 1% пензию, „усиловали ше” (В. Саб.); Шицким, цо до тераз не уплацели предплату за прешли 1931. рок ... даваме знац, да ше усилюю заостату предплату уплациц до конца мешаца януара (РН 2/1932, 4).

усиловне присл. „з вельку усиловносцу, усиловно”: Мац у тей фамилиі була була барз усиловна жена. ... Вона ше барз усиловне старала за жалудок своих дзецох и свого мужа (РН 12/1930, 2). || Всл. usilovne „исте” (Hal). Оп. и усиловно.

усиловни -а -е „хтори уклада вельо моти и труду у роботі”: Бул человек вредни и усиловни, та працювал цо найвецей могол (РН 11/1928, 3); Була усиловна до шицкей роботи и послушина до шицкей служби (Етн30 125); Дражи сину мой, як ми мило же ши таки усиловни, же ши уш пенежи послал (ЖирошМСМ 34); Мац у тей фамилиі була барз усиловна жена. Бог ю обдаровал з вельким числом дзецох и вона вше була занята з домашніма роботами (РН 12/1930, 2). || Слц. usilovný „вредни, хтори ше усердно трудзи”: usilovný robotnik, žiak, práca, всл. usilovny „исте” (Hal). ◀ Од сила.

усиловно присл. „з вельку усиловносцу”: напредуе лем тот хто ше зна сцерници,

хто усиловно роби (РН 12/1936, 2). Оп. усиловне.

усиловносц ж. „укладанє велькей моци и труду, напруженє”. ◀ Од сила, усиловни.

успац -пем зак. 1. „уляц чечносц”: *Галушки ше виварело у води, оцадзело ше их на дзираву плехову вареху и усипало ше до кромпльох* (ХомаБл 176); [При вареню сирца] *До шерпені ше уляло 3-4 литри млека и кед тото млеко варло, усипало ше розтрепани вайца. Кус ше поцукровало, посолело и мишало ше на цихим огню док ше не засирело. Усипало ше до грудніци най ше одчече* (ХомаБл 191). 2. „висипац, зосипац дацо сипкаце”: *Усипал кукурицу до кабла.* || Всл. *ушурас „исте”*: *ушурас kurom* (Hal). ◀ Од сипац.

ускориц -им зак. „пошвидшац”, у старшого автора: *с тим нам саме копанье [кукурици] ... ольхчане и ускорене* (Заря 10/1937, 5). З оглядом же маме присловник скоро „швидко; пошвидко” и прикметник *нескори „позни”,* и форма *ускориц* може буц наша. || Карп.русин. *ускорити „исте”* (Керча).

ускубнуц -нем зак. „поцагнуц за власи”: *Кед вон заспал, заш го ускубла, витаргла му треци влас* (Етн29 263). ◀ Од скубац.

усопши -а -е „покойни, умарти”: *Швет цо пришол поховац усопшу ступал по мали достоянствено ...побожно* (РН 28/1929, 2, М. Ковач). ◀ Од цсл. *усопший*.

успадшиц ше -им ше зак. „постац сладши”: *Гваря же бундава по мразу постава сладка, односно же ше успадиши* (МудриАл).

услуга ж. „поступок з хторим ше дакому роби хасен, помага”. || Слц. *úsluha „исте”,* поль. *usługa „исте”,* серб. *услуга „исте”*. ◀ Праслав. *sluga, služiti*.

успац ушпим зак. „зробиц же би дахто заспал”.

Успение с. и Успение Пресвятей Богородици „церковне швето 15/28. августа, Велька матка божа (оп.)”. ◀ Цсл. *Успение Богородици*.

Успенски пост х: *то пост пред шветом Успения Богородици 15/28. августа* на здогадованє як Богородица пред своїм успениєм, т.є. воздзвигованьом до неба посцела и перебувала у непреривней молитви (ГорКух);

тирва од Маковея (дзень братох Маковейох 1/14. августа) до самого швета Успения; волаю го ище Богородични пост або Маковейка (МизЦЛЛ).

успокойц -ім зак. „умириц”. Всл. *uspokojic (še) „исте”* (Buffa 294). ◀ Од *покой* (оп.).

успокойц ше -ім ше зак. „умириц ше”.

[**успомена**] ж. „здогадованє; предмет здогадованя”. ◀ Од серб. *успомена*. Наш еквивалент *пам(н)ятка* (оп.).

усприч (дакому) присл. „упрекосц”: *Їж ... му усприч не сцел зисц з драги* (ЧаканБас 79). • **дац ше усприч** „робиц упрекосц, не слушац” (Ю. Пап): *бул якиш Янко котри ше дал усприч, та ше не сцел нікому припитац [на коч]* (РС 36/2004, 1, Мих. Симун.)

уста мн. анат. || Всл. *usta „исте”*. Общеславянске. ◀ Праслав. *usta*. • **вжац до устох** „положиц едзене до устох”: *Йоан шеднул за стол же будзе полудньовац, вжал два раз до устох, дораз спаднул на жем* (Етн29 49); **раз до устох** „фалаток едзения, с. залога”; ♦ **аж би му з устох винял** „санує му тото цо поє”; **одорвац од устох** „вжац часц од основних средствох за живот”: *Ми розумиме, же прето и нашим чесним приятельом и претплатацником чежко припадало одорвац од своїх устох и намириц претплату* (РН 5/1929, 1).

установиц ше -им ше зак. „застановиц ше”, у Гнатюка и старших авторох: *Як почал плакац, не мог ше з плачом установиц* (Етн29 286); *У Америки нашо Руснаци не вельке число ... и уж хтори дзе ше установи там роби* (РК 1924, 157, М. Висл.). ◀ Оп. *становиц (ше)*.

устарени -а -е „тот цо ма випатрунок старого”: *Таки є уж устарени*.

устариц ше -реем ше и -им ше зак. „остариц; достац випатрунок старого”: *Збабена то кед ше млада устари* (В. Саб.); *Як вони ше устарелі, иицко свойо добро на сина преписалі, а себе вельку коменцию виеднали* (Етн30 207); *Гварела ми: Я ше уж устарела, а таку подлу кукурицу сом не ламала* (Лев. Ск.).

устати -а -е „хтори постал нерухоми (о чечносци)”. Всл. *ustata voda* (Buffa 294).

устац ше устоїм ше зак. „постац нерухоми” (о чечносци): [През ноц] кура ше-дзи на єдним месце, не руша ше, крєв єй ше устої и цали єй орґанизм слабише роби (РН 15/1931, 4); зальивайце ... зоз воду хтора ше устала у тей оштредньє цеплей хижки (Заря 4/1940, 7). || Слц. *ustát sa* „исте”.

[**усташи**] х. ист. „припадник войска НДХ”: Пред собу збачел усташа. ...Несподзивани усташи випуцел пушку (КовМих-Гриц 108). ◀ Од серб./горв. *усташа* х. У нашим языку меновник достал форму хлопского роду.

устрашени -а -е „злекнути”: Придзе тот художни жу своєї жени, аж є били як вапно, бо є устрашени (ЕтнV 103); А вец Христос станул ..., а апостоли устрашени, бо не знали дзе Христос пойде лебо цо будзе робиц (Етн30 73). || Слц. *ustrašený* „исте”.

устрашиц -им зак. „злекнуц дакого”: учителье наишли способ да устраша дзеци а и родительох же да гласаю процив руских учебньикох (РНКЗаря 1938, 58). ◀ Од страх. З оглядом же и у Гнатюка зазначени форми того дієслова, тримаємо го за нашу карпатску лексему.

устрашиц ше -им ше зак. „злекнуц ше”: Газдиня ше устрашела, та и вона ше дала до сцеканя (Етн30 267). || Яз. *устрашитися*: *устрашилися* (Неділя).

устрєд прим. оп. **уштрєд**.

[**усудзиц ше**] -им ше зак. „одшмелїц ше”. ◀ Од серб. *усудити се*, а то од суд (судска установа). Нашо одшмелїц ше, одважиц ше и (зо)шмец.

[**усудовац ше**] -дзуєм ше незак. жу **усудзиц ше**: та ше ето усудзуєме поволац на шицких наиших братох Русинох Греко-ка-толикох ... же би нам по возможностци оформовали жертви на тоту нашу прекрасну циль [на законченє церкви у Риту] (РН 37/1932, 4).

усукац -ам зак. 1. „зосукац, заплєсц”. 2. прен. „гоч цо повєсц, уплєсц”: Не можеш Професорови М. у пошвєцєню кнїжки гоч цо усукац, мушиши краишнє зложиц пошвєцєне (Г. Р.). ◀ Оп. *сукац*.

утаєни -а -е 1. „цихи, мирни”: Вон кричи на людзох цо прєходза коло нїх: Гей!... Гей!...

А жена му така утаєна (Пвл. Бл.). 2. а) Утаєни то таки цо нїч не пове, нїч дознац од нього не мож (Лєв. Ск.). б) Утаєни або затаєни то таки цо шицко таї, не люби бєшєдовац, сам свой, поцагнути (В. Саб.). ◀ Оп. *таїц*.

утаїц -їм зак. „затаїц, скриц”. ◀ Оп. *таїц*.

утаєно присл. „скрито, поцагнуто”: Скорей як почал Исус явно науковац ... жил утаєно у худобней хижки у Назарету, як обични ремєсельски роботник (РН 38/1929, 4).

[**утакимица**] ж. „спортске змаганє”: Утакимицу ми вигралы зоз 4:2 (РНКЗаря 1941, 118). ◀ Од серб. *утакимица*, *такимичити се*, а тото од *такнути*, *праслав*. *тык-, tykati, тъкнѣти*.

утапшац -ам зак. „угажиц, удупкац з ходзєньом”. ◀ Оп. *тапшац*.

утаргнуц -нем зак. „урвец, претаргнуц”. ◀ Оп. *таргац*.

утаргнуц ше -нем ше зак. „урвец ше, претаргнуц ше”.

утвердзєни -а -е 1. „прєшвєчени, бизовни”: Спала на першняку, гоч не була утвердзєна же першняк цага реому (Пвл. Бл.); Орґанизаторє барз хваля людзом то-то путованє, сцу буц утвердзєни же ше людзе приявя на путованє (Мєл. Др.); Апостоли сами були утвердзєни у тим цо гуторя, а то давало силу их бєшєди (РК 1923, 28). 2. „стабилни, моцни, бизовни”: [Дябол сцє спрєвєсц чловека.] Пробує так, пробує иншак, алє шицко дармо. Чловец у добрим утвердзєни, та ше нєда (РН 34/1929, 2); [Кєд би народ бул] добре у своєї вири виховани и утвердзєни (РН 9/1931, 2); [Коринтянє] були ище ... у вири Христовей не досц утвердзєни (РН 30/1933, 4). || Слц. *utvrđiti se* „прєшвєчиц ше”. ◀ Од *утвердзиц*¹. Оп. и *твердзиц*.

утвердзиц¹ -им зак. 1. „конєчно дацо ушориц, догвариц и под”: Кєт ше лєжинь женєл, кєт спитал дзивку и було утвердзєне, же заньго пойде, дорас от того часу почал ношиц за калапом покрейтку (БиРК 134). || Всл. *utverdžic* „исте” (Hal). 2. „зробиц тирвацим, стабилним”: И же би Господь Бог утвердзел меджи нїма [млодытамы] лю-

бов, як утвердзел меджи дванац апостолами (Вес 18); Але наш учитель умар скорей як нас у задругарству утвердзел, та и у задруги идзе тераз чежше (РН 11/1935, 2). ◀ Од твердзиц (оп.).

[утвердзиц²] -им зак. „осигурац, по-моцніц, додац помоцнююци часци (за одбрану и под.)”. ◀ Од. серб. *утврдити (град, одбрану)*.

утвердзиц ше -им ше зак. „прешвечиц ше, увериц ше” (Вер. Рм.); Н. любел правиц плетки, интриги. Раз з єдним другим чловеком написали писмо єдней жени же ю муж спрєведє. Вона перше верела же муж ходзи з другу, вец же доисцєла же не правда, утвердзєла ше же то не було (Пвл. Бл.); Ми двойо ше утвердзєли же то не за нас плациц тєлї пенєж за таке путованє (Мел. Др.); Тєди Пилат заш ше баржей утвердзєл, же Исус не виновати, и же би го требало вибавиц (РН 20/1929, 4). || Слц. *utvrdit' sa „истє”*. ◀ Оп. *твердзиц*.

утвердзовац -дзуюм незак. „прешвечовац (у вири и под.); робиц тирвацим”: *приходзєл як прави апостол ... да своїх вирних у вири и у шицким добрим утвердзуює* (РК 1941, 7, М. Фирак). Тото значєнє мож появ-заци зоз значєньом (2) дієслова *утвердзиц*¹.

утерховани -а -є „обтерховани (з роботу)”, лєм у Гнатюка: *анї то не описанє, анї не мож описаци яка худоба утерхована* (Ос 30). ◀ Од *терха* (оп.).

утикнуц -нем зак. „подійствовац; почувствовац”: *На погоршанє здравя утикло ми уджобнутє место* (Мал., В. Ерд.); *Утикло ме боляцє место, стара рана, прєменї ше хвиля* (В. Саб.). ◀ Оп. *тикаци ше*.

утим и у тим присл. 1. „у тей хвильки”: *У тим ... вишиол други фаркаш напрез нього. ... Вон ше злєкнул барз* (Етн30 220); *Други раз темєтов обишиол, / та своєй милєй гробик нашиол. / А у тим ше мила збудзєла, / з цємного гроба прєгварєла* (БиндКост 81); *алє не-одлуго обачєл, же лєс постава ридиши ..., а утим ше указало у яснє слунко* (РН 23/1932, 3); *У тим єй спаднул єден персцєнь з пальца и оджурбитал ше по под коня* (РН 11/1930, 2). 2. „за тот час”: *Калфове путовали пешо*

од валалу на валал ..., а дзє себе наишли робо-ти, там ше затримали и длугше време ... У тим и свой заробок одкладали, шпоровали (РК 1931, 117-118); *Кєд би у тим [под час дойчєня] дзєцко плакало, най му да мац сла-би руски чай* (РК 1925, 98). ◀ Од у + тим (лок. од тот).

утити -а -є „затити, тлустити”: *Мата, та-ки утити, пробовал аж и бежац шицок роз-червенєни* (КовМихНО 147). || Карп.русин. *утытый и утылый „истє”*: *Ходив утылый ги гордув* (Чорі).

утиц -иєм зак. „затиц”. || Карп.русин. *утыти „истє”*: *Давав бычкам добре їсти, вбы утыли* (Чорі). ◀ Од *тиц*.

утнуц -нем зак. 1. „вдєриц”. 2. прєн. «по-пиц (нараз)»: *Утла сом два таблєти нараз* (Єл. Хм., Г. Р.); *Утнї єден андол* (Г. Р.); *Утнул єдну палєнку* (Г. Р.).

уток утку х. *ткац*. „нїтка на чолноку хтора ше тка до основи”. || Слц. *útok*, нїтки, прєдза цо ше тка до основи, чєс. *útek „ис-тє”*. ◀ Общєславянскє. Од праслав. *q-tъk-ъ* або *u-tъk-ъ*, а тото од *ткац*.

утопиц -им зак. „дакус натопиц до пє-ца”.

утохмац ше -ам ше зак. „ухпац ше, уцискац ше”: *Мачка ше утохмала нука и поєдла край з колача; уцискала ше и олїзала край. Вишє даяка напасц* (Ир. Фин.). ◀ Од *тохмац* (оп.).

утрапени -а -є „витрапени, вимучєни”: *жита ше буду по польох на витрє колїсац и прєлївац, ... а утрапени ше землєдїлєц будзє цєшиц и радовац Божому благосло-ву* (РН 27/1927, 3); [Одпочинємє] як од-почиваю утрапени на косидби роботнїци (РН 47/1937, 3); *Мац им и єдєнє рихтала и вишє була утрапєна* (ЖиросV 209). || Слц. *utrápěny „истє”*: *-é srce, -á tvár*, вєл. *utrápěny „истє”* (Нал). ◀ Од *трапиц*.

утрапиц -им зак. „витрапиц, виму-чиц”: *а ми блукаме по швєцє, утрапимє ноги и руки, а вєц заш ше жу нєй врацамє, бо вона [жєм], мац наша* (КовМихЦВ 26); *То злато нам душу, цєло утрапєло* (РН 35/1932, 3, А. Мудри). ◀ Од *трапиц*.

утрапиц ше -им ше зак. „витрапиц ше, вимучиц ше”.

утрата ж. „страцене пошедоване дачого; чкода”: *Од каменцу мали вельки утрати.* || Всл. *utrata* „исте” (Hal): *utraty magu* (Udvari91, 126). ◀ Меновник характеристичнейши за литературни язык, та у нас може буц и кнїжкового походзєня (укр. *втрата* „исте”, рсй. *утрата* „исте”).

утрациц -им зак. 1. „страциц”: *Дахто у живоце утраци и оца и мацер* (Пвл. Бл.); *Мила и люба мамо моя! хтори сце надо мну днї и ноци утрацели и у слизох виховали* (Вес 16); *А вони горе [назад на Горніцу] не пошли и пустиню Билу утрацели* (Ос 6); *кед бизме утрацели наш язык утрацели би зме и нашу народносц* (РН 45/1928, 2); *Роздумовал вон о своїх младих рокох, як их утрацел, але ше вони вещей нїзда не враца* (РН 13/1934, 3). 2. „мац утрати”: *Жалосно нам пошло Владово путоване бо зме пенєжи вельо потрошили и ... вельо зме утрацели* (ЖирошМСМ 39) || Всл. *utrascis* „страциц”: *utrascil svojejho somara* (Lacko 37), всл. *strascis* 1. *страциц*; 2. „чкодовац” (Buffa 295). ◀ Од *трациц*.

утрациц ше -им ше (дакого/дачого) зак. „страциц дакого/дацо, остац без дакого/дачого”, у Гнатьюка и у бешеди найстарших: *Виберай ше, сину, в щещилїву годину / же биши не потрацел ту свою [свадебну] дружину, / бо кед ю потрациши, милей ше утрациши* (= милу страциши) (Вес 20); *Широточко мала, венка ше не утрац!* (= венки не страц) / *Дзе ши ше пуцела, Боже це одпровадз!* (Етн9 ч. 180) *Кед ми муж умар, людзе ходзели питац одо мнє купиц жем, машини, а я шицких одбивала. Свойого ше утраци!* *Кед попредам, та можем плацац до черепка, обрали би ме як куру до гарчка* (Пвл. Бл.); *Бачи Петро приповеда, спльета таке цо би аньи пес на хвост нє позберал лєм да ше нє утраци* *такого доброго винка* (РНКЗаря 1938, 112); *Хто здравле ма та ше не чувствує богатшим, а кед ше го утраци, та ше чувствує худобним* (РК 1939, 123, М. Бирк.).

утрепац -пем зак. 1. „дац, потрошиц, уложити”: *Човек худобни, на окраїску / хижочку з гліни и блата склепал. / Шицок за-*

робок през велї роки / до тей худобки своєї утрепал (КовМихМШ 27); *Гвари ше: утрепал шицки пенєжи до дачого* (В. Р., Г. Р.). 2. *прен. „надаремно страциц”: Не отверай [капурку]! То ма буц тот стари задихлїви Гедеон. Най идзе умрець там дзе свою младосц утрепал!* (ЛатякТал 122) ◀ Оп. *трепац*.

утрепац ше -пем ше зак. „войсц, ухпац ше (и звич. наробиц чкоди)”: *Дахто ше утрепе жу тей машини, та поодноши часци з нєй* (Г. Р.); *Мушшме мерковац да ше нам вон и до парламенту не утрепе* (= да не дойдзе и до функції посланїка у парламенту) (В. Саб.). ◀ Оп. *трепац*.

утресац -ам незак. „збивац, удупковац з трешеньом”: *Сину до меха зарно, хлапец з часу на час утреса мех.* || Поль. *utrząsać* „исте”. ◀ Од *тресиц*.

утресц -ешем зак. „збиц, удупкац з трешеньом”: *Кед насипали полни мех, утресол го и завязал.*

утрець¹ -ем зак. „поуцерац”. ◀ Праслав. *terti*, *tyrj*.

утрець² -ем зак. „дакус натрець”: [Юшка] *кед кус поварла, утарло ше до нєй таргонї* (ХомаБл 171). ◀ Праслав. *terti*, *tyrj*.

утрець ше -ем ше зак. „поуцерац ше”.

утриня ж. *церкв. „ранше богослужєне”.* || Укр. *утрення*, рсй. *утрення*, поль. *jutrznia*. ◀ З церковнославянского. Коцурска форма *ютриня* (оп.).

утроба ж. „нукашньосц цела; мацєрова утроба”: *Исус Христос зоз плачом чежко и смутно так вирек: Дзекуєм ци, матко моя, ... мнє ши у своєї утроби дзевец мешаши ношела* (Етн30 71); *Єдзєня од хторих швиня тїє зато не шлебно ей давац бо у швинї затїє барз утроба и прашатка, та ше вец чежко праши* (БиРК 1941, 118). || Слц. *útroba* „исте”, поль. *wątroba* „исте”. ◀ Од праслав. *qtroba* (ие. корєня *ontro-* „нукашньосц”).

утрудзени -а -е „вистати, виробени”: *Шпиваюци ше зос поля утрудзени ходзи* (КостИдил); *пиши голем дяки фельтон [до новинох] ша то баи мала ствар, читал ши не раз же то може буц фельтон гоч с чого, найбаржей живота трудного, а ти*

баш утрудзени дзень на дзень и у самоці през шицкей вилуги и през помоці (ЖирошМСМ 87). || Карп.укр. утруджений „исте” (Керча). ◀ Од туд.

утупиц -им зак. „похопиц, научиц; чежко дацо научиц”: У школи сом якош утупела и рахунки (Люб. Як.); Утупело коще хтора коза му мац (Ир. Фин.); Ваши оцец нам тримал курс за трактористох, добре нам толковаў, даедни зме утупели, а даедни не утупели (В. Саб.). ◀ Од тупи. ♦ ~ себе до глави „шлепо, не роздумуючи ше прешвечиц до дачого”: [Наш народ себе] напредок утупел до глави же вон муши зтраицц и аныи ше за то вецей нье стара (РНКЗаря 1940, 40, М. М.).

уф вкр. за виражоване несцерпеносци, нервози и под.: Уф, яки ши упрекосни!

уфарадловани -а -е „барз зафукани”.

уфарадловац ше -люем ше зак. „барз ше зафукац”: Шедніце дакус до хладку, цо сце ше так уфарадловали по тей горучави! (ЧаканБас 98) || Карп.укр. фарадловати „робиц на дачим” (Дэже). ◀ Од мадъ. *fárad* „вистац”, *fáradalmas* „мучни, утрапени”.

уфергесциц -им зак. „погубиц, зашніциц, с. упрскаці”. ◀ Неясне. Можліва вяза зоз мадъ. *féreg* „нестаемна особа; злбни человек (ЕтМ).

уфукани -а -е „задихани, зафукани”: Та ... ше рушели на цали три милі, там дзе надумали. Сцигли уфукани и розограти, та такой полегалі под еден брест, до хладку, дакус одпочинуц (ТвенМ 185). ◀ Оп. уфукац ше.

уфукац ше -ам ше зак. „барз ше задихац”: Обрацац бициглу до витру ані кус не легко ... Челеднік ше шицок уфукал (Ю. Пап); Ти би ше швидко уфукал и задихал кед би наишли од дакаль ловаге?! (ЧаканБ2 79) ◀ Од оном. *фу*.

ух вкр. за виражоване несцерпеносци, нервози и под.: А тоті дутянски салами – ух, то сама вода и шалітра! (Ю. Пап); Ух, ух, ух, та цо почнем? (РНКЗаря 1939, 105)

уха и ридше **ушка** с. мн. (ед. ухо, ушко) „орган за дихане при рибох, с. шкрге”: Кед купуеме рибу мушиме мерковац же би ей очи

були блішцаці, а ушка ясно червени, бо иньшак риба не швижа (НКух 93).

ухватнуц -нем и **ухваиц** -им зак. 1. „хваиц, зграбиц”: а) **ухватнуц**: Руцел кравом шицко нараз, та хтора ухватла, хтора не (Пвл. Бл.); Дзецку випаднул фалаток торти, а пишчок го под посцелю ухватнул (Пвл. Бл.); поеме шицко у мире кед дацо ухватнеме (РН 10/1936, 4). б) **ухваиц**: Пес го ухвацел „укушел, хвацел” (Ю. Пап); спадла зос стола печена гуска на жем, а пес ю такой ухвацел и вибег з ню вонка (РН 12/1936, 4). || Всл. *uchvatnuc* и *uchvasic* „хваиц, зграбиц” (Hal). 2. „вжац, старгнуц (квиток)” Ишли дзивиц до косцела, / каждая ружу ухвацела; / лем та една не ухватла / цо ше пре ню крив розляла (Етн9 ч. 24 (Б)). ◀ Од хватац (оп.).

ухилени -а -е „похилени, погнути”: Ходзим ухилена, сцагло ме (Ир. Фин.); Юлка ведла пса шприцовац ухилена (Пвл. Бл.); Софрон таки ценки, високи, ухилени є уж досц (В. Саб.); Старенка то жена. Ухилена, зогнута на поли. ... Ухилена є цала та и глава пошла за целом (ЖирошV 183). ◀ Оп. хилияц (ше).

ухиліц ше -ім ше зак. „похиліц ше, погнуц ше”. ◀ Оп. хилияц (ше).

ухильовац ше -люем ше незак. „похильовац ше, зогинач ше, горбиц ше”: Похребцина ше зоз старосцу криви, человек ше ухильоє (Мел. Пвл.).

ухмаліц -ім (дакого и дакому) зак. „моцно вдериц дакого”: Слухай, ... вежнем камень, та це ухмалім постред тей твоей тинтовки! (ТвенМ 11); Кед ци єдну ухмалім! (Г. Р.); Але сом го ухмалел! || Слц. диял. *ochmalit* „исте” (SSN), *ohmalil ho z kijakom* (Bartko 199). ◀ Оп. *охмаліц*.

ухо с. 1. „орган осету слуха”. 2. „ухо (ручка) на гарчку, шерпені”. || Всл. *taki harček* со та два уха (Czambel). 3. „назва за человека хтори шицко чує и зна” (Г. Р.). 4. „часц предмета у форми уха”: На своїм ширишим концу бикса мала два уха ... стирчали дас 1,5 цент. Бикса мушела мац уха прето же би у глави колеса твардо стала и же би ше у колесу не обрачала у месце (Фа 54). 5. оп.

уха. ◀ Общеславянске. Праслав. ухо. ♦ **аж да му уха окусали** „допивали му з бешедями, доганяньом и под.“; **аж му пука за ухами** „барз смачне є“: [Єме] вигладнети од купаня, аж пука за ухами (РН 40/1933, 2); а вони [дзечи] коло миски як прашатка, єдлі, аж им за ухами пукало (Сф. Мак.); **аж поза уха ишло, идзе (дакому) поза уха** „чувствує барз квашни смак“: Зна вон добре же не жеме вельо [желени кайсочки] / кед нам квашне идзе поза уха (Загр. 1/2002, 4, М. Римар); **аж уха напинац** оп. **напнуц уха**; **аж уха пукаю (од терхи и под.)**: натрехала до ней [корпи] тельо багажии, же ей аж уха пукали, кед ю ношели до приклетта (РН 25/27, 3, Фед.); **ані з ухом не кивне (махне, руши)** „не слуха дачий розказ, не сце робиц“; (**ані**) **з ухом не стригнуц** „ані не реаговац“: Кед ше увидзице на роботи, ти не укаж цо думаши, ані з ухом не стригні (ХК 1986, 125; Г. Р.); **ані за уха го не вицагнеши** „ніяк ши го не годзен одцагнуц з дому або од роботи хтору з дзеку роби“; **биц по ухах дакого** „нагнац дакого зробиц дацо недобре, чкодліве“: Нач же ши так поробел, ніхто це не бил по ухах!; **бої ше же му уха (власи) омаржню** „не знал калап (шапку) при крижу або при здравканню дакому“; **дац дакому (достац) поза уха** „пляснуц дакого одн. достац пляску од дакого“; **дзвигли ше му пиши уха** „барз ше нагнівал“; **єдно другому по уха** „єдно кус векше од другого (о дзедцох єдней мацери)“: Яни мал ище трох братох и два шестри. Були єдно другому по уха (Роч.Кн1951, 101, Е. Планчак); **ма ценки уха** «добре чує (и цо треба и цо не треба) (Ан. Г.); **напнуц/напинац уха** „барз слухац“: шицок народ напнул уха же цо то тераз будзе (Заря 11/1937, 5); **оєси (огризци) уха дакому** „буц барз пажерни, буц у стану шицко поєсц у дакого (на госцини и под; звич. о дзедцох): Шицко би му жедли, оєдли би му уха; **по уха (намасцени и под.)** „шицок намасцени“: Кед падал диждж [дзечи] були по уха понамасцани од блати (Загр. 10/1996, 20, шк. сост.); **блато в йешеньи по уха** (РНКЗаря 1941, 62); **пошептац дакому до уха** „пошептац“ (Ю. Пап); **ухо ци твойо!** вираз за благше гандроване (М. Рм., В. Р.); **цуц дацо на власни уха**: И я на влас-

ни уха чул, як людзе гуторели, же у наших Руских Новинах нет ніч таке занімліве (РН 4/1929, 1); **тварди на уха** „слабо чує“.

уход: 1. „место на хторе ше уходзи, дзвери“. 2. „уход за пчоли у кошніци“: У тим мешацу ... Кошніцом уход отвориц треба (РН 66/1926, 3, Б. Д.).

уходзиц -им незак. 1. „идуци доставац ше до завартого простору“. 2. „улівац ше до моря и под. (о рики)“, зазначени лем єден приклад: дзе велька єгипетска рика Нил уходзи до моря (РН 3/1933, 3). || Слц. vtekať и vlievať sa „исте“. → У сучасней бешеди и литературним языку хаснує ше дієсловно улівац ше, а то вироятно калк сербского уливати се.

ухпац -ам зак. „уцискац, вохпац“. ◀ Оп. хпац.

ухпац ше -ам ше зак. „уцискац ше, вохпац ше“.

уцагнуц -нем зак. 1. „цагаючи унесц“. 2. ~ **лампу** „зменшац гнот витрионовей лампи же би слабше швицела“: Лампа ше швицела уцагнута (РНКЗаря 1936, 82). ◀ Од цагац.

уцагнуц ше -нем ше зак. „цагаючи ше войсц“.

уцаговац -гуєм незак. гу **уцагнуц**.

уцаговац ше -гуєм ше незак. гу **уцаговац**.

у цалє присл. „шицко нараз, у цалосци“: Принєсла од мацери обрану качку у цалє „принєсла цалу, не розобрану качку“ (Г. Р.); Кед ше так риба пече, та остане у цалє, не розпадне ше (С. Мак.). || Всл. vcale „цалком“ (Hal), поль. wcale „цалком“: wcale dobru „цалком добри“.

уцац утнем зак. 1. „моцно вдериц“. 2. ~ **дакому** „моцно вдериц дакого з паліцу, песцу и под.“: Звалєли чловека на жем, кед му єдну уцали, чловека станул горе же є не виновати, вон ше не да биц; пришили троме бандуре, та го прицисли на жем, ... а треци бил, аж му крєв ишла през жачи (ЕтнV 88). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tęti/tinati.

уцекац -ам незак. „сцекац“: Гарчки, миски сом потрєпал, / до карчми уцекал (Етн9 ч. 355). || Всл. ucekac „исте“ (Czambel). ◀ Оп. сцекац.

уцекнуц -нем зак. „сцекнуц”: Анї єден добре ю не мог потрафиц. Медведжица од нїх уцекла (Етн30 217); [Пчолов рой] може и до другей ... загради одлециц и уцекнуц (РН 21/1935, 3).

уцепелїц ше -їм ше зак. оп. **уцополїц ше**: Невеста ше уцепелела у мужовим обисиу, та є teraz главна (СС. Мак.). Всл. ucerelíc še пейор. „присц и змесциц ше без поволанки” (Kubániová2, 147). Частейше хаснуеме форму **уцополїц ше** (оп.).

уцерац -ам незак. „сцерац од мокрого и др.” ◀ Од праслав. *terti* (*tъrъq*).

уцерац ше -ам ше незак. „сцерац ше од мокрого и др.”

уцинац -ам незак. 1. „мощно биц”: Ильча шедзи на кочу и з прutom уцина слабого, худого и шлепого конїчка (РН 56/1926, 2, О. Кост.); Бежа конї, черепчи коч, ... а жазда на кочу нагнївани уцина конї (РН 3/1936, 2). 2. «нараз, нагло випивац»: Бер ліки, уцинай (Г. Р.). ◀ Оп. уцац. ♦ ~ з очми (дакого, по даким) „швидко попатрац”: А я мам таку траву, зос пиху прегварел вон, але по при тим лукаво уцинал зос очами по друштву (РН 106/1926, 3).

уцискац -ам зак. „вохпац”. ◀ Оп. цискац.

уцискац ше -ам ше зак. „вохпац ше”.

уцихнуц -нем зак. „престац бешедовац; престац видавац даяки глас”: Уцих уж и глас препилки (КостИдил); Да ей пове: „Уцихні” – не уцихла би (РН 22/1930, 2, М. Ковач).

уцишац ше -ам ше зак. „умириц ше”: Кед дої краву, вона дакеди руши з ногу, вон ше жу ней озве, а вона ше вец уциша (Йвг. Бл.).

уцишиц -им зак. „умириц”: [Исус на морю] уцишел витор и вибавел їх од велькеї опасносци (РН 16/1932, 3); Прах, жем, траву таргал и прикладал до лїца, до рукох, да уциши страшни боль голем кельо тельо (РН 2/1929, 3). || Всл. ucišíc „исте” (Hal), слц. utišit „исте”: ~ plaćíce dieťa. ◀ Од цихи, цихо.

уцишиц ше -им ше зак. „умириц ше”: Аж як прииол руски цар нашоу царови у помоц... И вецка ше буна уцишела (ЕтнV 90); Накеди ше вельки и моцни витор уци-

ши, диждж за нїм приходзи (РК 1932, 137). || Всл. ucišíc „исте” 1. „умириц ше”; 2. „уцихнуц” (Hal), слц. utišit sa „исте”, поль. uciżyć się „уцихнуц”.

уцополїц ше -їм ше зак. експр. „комотно шеднуц, легнуц, змесциц ше дзе ше дакому завадза, дзе не шор шедац, легац и под.”: За мачку ше напр. пове: Дзе ши ше ту уцополела на отоману! (Вер. Рм.); Розвалашел ше, уцополел ше як пан (В. Саб.); цагал [сом] мой кочик як сом могол и знал, а воно на тот кочик ми ше уцополело вецей як сом могол цагац. Вивалел сом язык, випрагнул ше и станул набок (КовМихЦег 68–69). Всл. ucerelíc še „исте” (Kubániová2, 147). ◀ Неясне. Оп. и **уцепелїц ше**.

учас и у часу присл. „часом, швидко” (М. Рм., В. Р.): 3 тим кияком, вера, би сом побил, / у час побил шицких Амонитох (КостЕфт 43); Да ти маш зос ню роботи, прешла би твоя имелосц у час (РН 106/1926, 2); Але, татаре, кед видзели, цо ше роби, були у часу их дас 40 на коньох (РН 24/27, 2).

учасц ж. „участвоване”: Преслава тей златней свадзби старих наших руских коренякох, котри и teraz не забуваю за свою оцовщину була у нашей церкви при велькей учасци народа, а паноец им вирек шумну казань (РН 7/1936, 3). || Всл. učasc „исте” (Hal), слц. učast „исте”, укр. участь „исте”. ◀ Од часц. Слово характеристичнейше за литературни язык, та може буц и кнїжково.

ученик х. „нашлїдовач дакого у науки, ученю”: И дораз му єден [катона] гуторел: „Ти його [Христов] ученик, бо я тебе добре познам.” А Петро дораз ше клял же го [Христа] нїжда не видзел (Етн30 77); А Христос му гварел: Петре, не гнївай ше, одпуц ей за то же вона не знала же зме божи ученици (Етн30 30). ◀ Кнїжкового (церковнославянского) походзєня.

ученїк х. 1. оп. ученик: Та ше зобрал [Христос] зоз своїма ученїками, ишол до Єрусалиму (Етн30 66). 2. (у бешеди старших) „добри школяр”: Була сом добра ученица („була сом добра школярка”); Кедиждо видзим даєдного руского школяра, више бим рад закукнуц до його души и питаю ше: цо

будзе з того малого ученіка (РН 26/1935, 1).

◀ Як и предходне, кніжкового походження.

у чим присл. „прецо, кеди, з якеї нагоди”: Не знам у чим ше так бешедує: гала-бурда-мутькадло (= не знам кеди ше так гутори) (В. Рм.); Но у чим ше так гутори: седме замахайле? (В. Рм.)

учерпнуц -нем зак. „черпаючи усяпац”.

◀ Од черпац.

учинок -нку х. у Гнатюка и старших авторох 1. „поступок”: Чом ме, мужу, би-єш, през [пре?] яки учинки? / Чи сом не на-предла през рок два ручніки? (Етн9 ч. 340). 2. „ефект, результат”: Хто може спознац зос своїм розумом учинки каждого своего діла, слова и думох (РН 43/1937, 2). 3. „добре одн. хасновите діло”: Не пиєм и я, ... але, видзице, таки у нас обичай же треба „почествовац” кед дахто даяки учинок зроби, та и я вжал того Американца почествовац (РН 23/1928, 2-3). || Поль. *uczynek* „поступок”, укр. *вчинок* „исте”, всл. *učin* „исте” (Buffa, 291). ◀ Од праслав. *čipъ, čipiti*. Иллюстрация под (1) виroyатно найбизовнейша, бо є зазначена у Гнатюка. Оп. и *поступок*.

учитель х. „просвтитни роботнік з учительску школу”: То учитель добри, медзи людзми чесни, / добре учи дзеци тоти цо найвекиши (Етн9 ч. 367). || Всл. *učitel* (Lacko 44), слц. *učiteľ*.

учителька ж. „женска особа учитель”.

учиткац -ам зак. „умириц дакого же би ше престал вадзиц, плакац и под.”: Кед ше сце дакого учиткац, гвари ше му: не жамбуй! Докля будзеш жамбовац!? (В. Саб.) ◀ Од чит (оп.).

учитковац -куєм незак. гу учиткац: Уцихні, не гутор так, – учитковал бляди Мешачок Зорнічку (ЧаканБ2 143).

учитнуц -нем зак. „уцихнуц, престац бешедовац (за собешедніка звич. дацо неприємне)”: Ти знова?! Чит, учитнеиш уж раз? ... Же би я тоти слова вецей не чул! (РК 1940, 68) ◀ Од чит (оп.).

учиц¹ -им незак. 1. (дакого) „буц дакому учитель у школи”: А було два школи и єден магістер. Не могол учиц обидва школи на-раз, послал мне да учим тоти мали дзеци

(Етн29 IV). 2. (дакого дачому) Кед це веж-нем [за жену], будзем це биц, / бо ти, дзивче, не знаиш робиц!” / Не моя вина, мацерица, / цо ме роботи не учела, / лем ме до карчми посилала, / би я єй краише танцовала (Етн9 ч. 102). ◀ Од праслав. *učiti, nauka, naukъ*.

[учиц²] -им „звладовац, примац нови знаня”: У школи маме вельо учиц. ◀ Од серб. *учити* „исте”. Наш еквивалент повратна форма учиц ше: Учитель им задал вельо ше учиц дома.

учиц³ -им незак. ткац. „уруцовац з чолноком уток до основи, ткац” (ФейИр 41). ◀ Од уток (оп.).

учиц ше -им ше незак. 1. „звладовац, примац нови знаня”: Нігда сом ше не учел, лем кед сом раз пречитал, та сом знал. Нігда сом ше дома не учел. Оцец и мац покойна вше ме наганялї, же чом я ше не учим. А я им гварел же нач ше будзем учиц кед я лепше знам як наш учитель (Етн29 VI); Док сом ходзела до школи, не робела сом на полю. Мушела сом ше учиц, а аж кед сом ше научела за тот дзень, помагала сом мацери (ПЗ ч. 1–2, 1959, 10); най себе купи шпаньолски речник, а на ладї дзе ма времена най ше учи чим вецей може (ЖирошМСМ 27). 2. (за дакого) „виучовац даяке ремесло, фах”: Вецка тоти його синове ше порадили же да пойдуду учиц ше за ремешельнікох. Єден ше пошол учиц за сабола, а єден за чижмара (Етн30 239); Шеґерт кед ше учел за майстра, та цо направел чкodu майстрови (погубел дацо и под.), то наградел з роботу за тоти три роки у майстра (Йвг. Бл.). 3. а) „ходзиц до школи”: у Лозници, дзе ше Вук перше учел, збудовани красни „Вуков Дом Култури” (= у Лозници дзе Вук перше ходзел до школи) (РН 44/1937, 1). б) „школовац ше”: Вона ше пойдзе учиц (Заря 29/1934, 7). ➔ Зоз значеньом (1) младши нешка, под сербским уплївом, хасную неповратну форму учиц, та би перши приклад под (1) глашел: Нігда сом не учел, лем кед сом раз пречитал, та сом знал. Нігда сом дома не учел. Оцец и мац вше ме наганялї, же чом я не учим. А я им гварел же нач будзем учиц кед я лепше знам як наш учитель.

учуц -уєм зак. „прияц зоз слухом”: Пойдзе Янчи до хліва, конь зрегочи, бо го дораз познал. Тацок учул же конь зрегочал и вон дораз зашпивал; дзивка учула же тацок зашпивал и вона дораз весела була, дораз ше шмеяла и бешедовала (Етн29 42). || Всл. ушс „исте” (Нал).

уша и вша ж. зоол. Anoplura, с. вашка: Док придзе дому, та му поведз най ше зоблече, та же го окупаи, же ходзи по швецце, та є уж брудни, масни, обрал ше и виши (Етн29 70). ◀ Общеславянска назва од псл. *vъšь. Вариянта *вша* хаснує ше у укр. карп. бешедох и у поль. диял. fša. Вариянта *уша* настала як пошлїдок вокалізації початного в (Тимко 86, 89, 121, 124). • **грац як на уши** „барз топиц до пеца, барз зогривац просторию” (Гел. Мед.); **задзелели дакому виши** „достал виши”: Кед задзелели виши дакому, требало му намасциц главу з витрином (КолесарД). ♦ **вшадзи ше винайдзе як** ~ „вшадзи ше найдзе, уциска дзе го не треба” (В. Р., М. Рм., В. Саб.); **верциц ше як уша (вша) у храсти** „непреривно ше верциц”: Гвари ше и: цо ше шкобліи, цо ше верции як *вша* у храсти! (В. Саб.); Верци ше як *вша* у храсти (Лев. Ск.); **цихо є як уша (вша) [у храсти]** „чувствує ше виновати, та ніч не гутори”: Палє як є тєраз тихо, як *уша* у храсти!; знаме, же уцихню як „*вша* у храсти” (Заря 6/1935, 43); [Нєсташни дзеци] прето часто «вифасую», / *вєц* су *цихо* яжд *уши* – *ніхто* з *мєста* *ше* *нє* *руши* (ПЗ 1962).

ушави -а -е „тот цо ма уши”.

ушєдзиц ше -им ше зак. „длуго шєдзиц на єдним мєсцє и почувствовац змиреносц, лєнівосц”.

ушєднуц ше -нєм ше зак. „спуциц ше на подлогу (о дзвигнутим праху, блату у води и под.)”. || Слц. usadnúť sa: 1. prach sa usadnúť; 2. „улегнуц ше”: sneh sa usadnúť.

ушиц -иєм зак. „зоз шицом направиц”.

ушикац ше -ам ше зак. *коц*. „озноїц ше, орошиц ше, ошикац ше (о склу и под.)”. Оп. и **ошикац ше**.

ушиковац ше -куєм ше *нєзак*. гу *ушикац ше*. Оп. и **ошиковац ше**.

ушкаліц (ше) -ім (ше) зак. „удрапнуц (ше); урезац (ше); повредзиц ше”. ◀ Оп. *пошкаліц (ше)*.

ушкапиц ше -м ше (дакому) зак. „пришкапиц ше, трафиц ше на щєсцє”: Бидна млода ..., а *вєц* *ше* *єй* *ушкапи* *щєсцє* (Мед-ЛюЯвор 91); [Ластовки] *лапаю* *мухи* *чи* *уж* *цо* *ше* *им* *там* *ушкапи* (ЧаканСаф 95). ◀ Нєясне. Оп. *пришкапиц ше*.

ушка с. *мн.* (єд. *ушко*) „орган за диханє при риби” (оп. уха).

ушко с. 1. *дем.* од *ухо*. 2. „ушко на игли дзе ше удзива цверна”: Христос гварел: Скорей *ґамила* *прейдзе* *през* *иглово* *ушко* *як* *богати* (В. Саб.). 3. „конец на женскей хусточки на главу”: Хусточка [дзивиц] *ше* *вязала* *на* *два* *ґужліки* *так* *же* *кончики* (*ушка*) *стали* *до* *горе* (ВарґаЛю 221). 4. „лїви и прави конец галєра”: Галєр *коло* *шиї* *бул* *тварди*, *зоз* *длугокима* *ушками*, *а* *кошулю* *ше* *до* *остатней* *ґомбички* *капчало* (ВарґаЛю 229). 5. „часц рама окулярох хтора ше кладзе на уха” (В. Саб.): *намєсцєл* *би* *на* *вєрх* *носа* *окуляри* (*котри*, *таки* ... *у* *цєнким* *мєталним* *оквиру* *и* *зоз* *ищє* *лєм* *єдним* *цалим* *ушком*, *здабали* *на* *даяки* *бинокл*) (КирдаЗаГ 81).

ушкрабнуц ше -нєм ше зак. „удрапнуц ше”. Слц. uškrabnúť (sa) „удрапнуц (ше)”: uškrabla ma mačka. ◀ Од *ишкрабац*, праслав. оном. skreb-/skrab-.

ушмєліц ше -ім ше зак. „одшмєліц ше; усудзиц ше”: *Вишє* *кєд* *такого* *маґарца* *влєпим* [*у* *чкоди* *у* *заґради*], *добре* *го* *набиєм* *и* *випуцим*. *Вєрцє*, *вон* *то* *повє* *своїм* *братом*, *хтори* *ше* *нє* *ушмєля* *вєцєй* *присц* *ту* (РК 1936, 154); *Да* *ше* *вєцєй* *анї* *єдєн* *нє* *ушмєлі* *дзвигац* *руку* *на* *Осифа* (РН 35/1935, 2); *алє* *ишє* *ушмєлєл* *нападац* *и* *на* *людзох* (РН 18/1932, 2); *хто* *би* *ше* *ушмєлєл* *гласац* *проци*, *такой* *го* *полиция* ... *оптужи* *пре* *контр-арєволюцию* (РН 41/1930, 2); *Одпратал* *сом* *го* *на* *фришко* *и* *загрожел* *ше* *му*, *кєд* *ше* *ушмєлі* *свою* *«мисийну* *роботу»* *коньчиц* *мєдзи* *Руснацами* (РН 57/1926, 8, Б.). || Карп. русин. усмілитися „одшмєліц ше” (Чорі).

ушмердзиц ше -им ше зак. „зошмердзиц ше”.

ушориц -им зак. 1. „направиц шор, пошориц”. 2. „подзелїц нашлїдство дзецом”: *Дїдо их не ушорел, умар, а не подзелел им маєток* (Йвг. Бл.). 3. прен. „намесциц дакому неприємносц”: *тот Михал ... кед бизме го даяк могли ушориц* (РНКЗаря 1941, 79).

уштрעד прим. з *жен.* 1. означає дію на штрעדку дачого: *Були тоти людзе богати, мали у штрעד валала красну хижу* (РН 29/1932, 3); *Прейџа босански валал, уштрעד валалу на брежку стирчи як шнїг била церква зос ценку витку турню* (РН 40/1933); *Тота ей [жеми] цеплота находзи ше нука уштрעד жеми* (РН 8/1933, 4). 2. означає дію на штрעדку одредзеного часового періоду: *на самого Петра – дакле у штрעד лета* (РН 7/1934, 2).

уштухнуц -нем зак. 1. „слабше уджобнуц”. 2. прен. „повесц крижом, предруциц” (Ю. Пап): *Жаль ми же сом чловека дакус уштухнул* (КочЕвЦП 165). ◀ Оп. *штухац*.

ушушнуц -нем зак. „дакус уляц, шушнуц”: *Ушушила парадичанки до юшки* (ХомаБл 171). Оп. *шушнуц*.

ушесциц -им зак. „зробиц щешлївим”: *Кого ушесцел и ушесцує грїх! Ніжда нікого!* (РН 64/1926, 4).

ушесциц ше -им ше зак. «мац щесца»: *Ушесцели зме ше з нашими госцями* (В. Саб.).

ушципнуц -нем зак. „сциснуц з пальцями”. || Слц. *uštipnúť „исте”*. ◀ Праслав. *ščipati*.

уяш х. „хлопски кратки капут”: Вжиме ше поверх кошулі и лайбика ношело цмобелави лебо чарни штофови уяш (бул подобни нешкайшому краткому капуту). Звонка було платно, а знука баранчецова бундичка. Даєдни уяши були поставени лем зоз даяким худобнейшим плаценком, а под поставу бул вателин. Познейше уяши з бундичку мали и ґалер и конец рукава з бундички. На задку уяш бул сциснути до двох лебо трох вельких фалдох. Од ґалера, по цалей длужини по долу ше капчал. Ношело ше го до церкви и на крашне. Уяши ше ношели донедавна (ВарґаЛю 243); *Вжиме хлопци на своєю порядне облєчиво, на уяш, заруцели бунду, але барз часто лем канков* (ЛабошИст 240). ◀ Од мадь. *ujjas*.

уящик х. „дзецински уяш”: *У жимским периодзе хлапци ношели уящики, хтори були ніжей паса. ... Зоднука була обична постава, а ридко хто мал бундичку* (ВарґаЛю 208).

Ф

фагабунда *х. и ж.*: Фагабунда то локвар-да, нероботнік (М. Рм.). Частейша форма зоз в-: *вагабунд(а)*.

фаган *х.* „бетяр, гунцут”: ТВ-знімателе фагане, знімали публику як живка (М. Рм.). || Слц. *fagan* „недобре дзецко, звич. хлапец”; всл. *fagan* пейор. „дзецко” (Buřa, 73); у Калаловим словніку наводза ше и тоті словацки форми: *faganča* „брудне, люштаве дзецко”, *faganské dieťa* „немалженске дзецко”. Махек попри ческей и словацкей форми *fagan* „недобре дзецко” наводзи и форму *fakan* „исте”, а зоз к наводзи и староческе *ufákati se* „повлачиц ше, покакац ше”, новоческе вулгарне *vyflákati se* „викакац ше на дацо”, словацке *fakať* „какац” и *fáka na to* „не дба о тим, не брига му за то”. ◀ Слово неясного походження (Machek).

фаєрушка *ж. бот.* „*Tagetes L.*” ◀ Зоз нем. Feuer „огень” и ружа (дем. суф. -ка). У немецким ше квалификує як зложена лексема Feuerrose зоз значеньом *Adonis vernalis L.* У валалох сиверней Мадярскей зафиксована лексема *файєружичка* „исте”, а у лемк. *фаєрушка* „исте”, у всл. *fajeruška* „исте”. У варіанти *файрушка* перша часц результат деетимологізації (Тимко 27).

[фазан] *х. зоол.* „*Phasianus colchicus*”. По О. Тимковей вироятно нова пожичка науковей назви, гоч у старословацким иснує назва *fazán* (1760. р.) (Тимко 101). ◀ Зоз заходноєвропейских языкох. У нас вироятно преїт сербского.

файни -а -е „красни; добри”: *Лепше да вона за нього не идзе* [= да ше не ода], *не таки є файни, ма зли очи* (Пвл. Бл.); *Файни то „красни; добри”* (М. Рм., В. Р.). || Слц. *fajny* 1. (о ствари) „одлични, першокласни”; 2.

(о човекови) „префинени, рафиновани”, всл. *fajny* „квалитетни, добри”: *to barz fajne jedzeńe* (SSN), укр. диял. *файний* „исте” (ЕСУМ). ◀ Од нем. *fein*. Оп. и синонимску форму *фини*.

файрушка *ж. оп. фаєрушка.*

файта *ж.* „категория, сорта, с. врста”: *Я не з такей мудрей файти, але ... мой син векушу чесц будзе више и вишадзи мац* (КовМихЦВ). || Всл. *fajta* (Sipos) и *fajt* (Czambel): *krava dobreho fajtu*. ◀ Од мадь. *fajta* „с. врста”. • **охабиц на файту** „охабиц, одховац младе животинї за предлужене добрей файти; охабиц квалитетне зарно же би ше пошало идуцого року” (МудриАл); **познац дакого по файти** „познац по фамелиї” (Ю. Пап); **то така** ~ „таки є по фамелиї (по обичаю, вигляду)” (Ю. Пап).

файтовац¹ (ше) -туєм (ше) *незак.* „давиц (ше) пре недостаток воздуха”. Частейша форма *фойтовац (ше)* (оп.).

[файтовац²] -туєм *незак. дюрдь.* „пирскац шмати пред пейгланьом”: *Файтовац гваря Дюрдьовчане кед сцу повесц же буду пирскац шмати пред пейгланьом* (Дю. Л.). ◀ Од серб. *файтати* *исте*, а то од нем. *feuchten* „овлажовац”.

файфа *ж. ткац.* „цивка за намотоване предзи”: *Зоз кожельца предза ше круцела на файфу з помоцу шпуляра. Файфа стала на пиичку* (ДудашКс 153). || У руснацких валалох Мадярскей тиж *файфа*: *Спомла нам кросна, подножай, набилки, чолнок, цивочку, шпуляр, файфу* (РС 35/1988, 9, М. Жр), слц. *fajfa* „исте”. ◀ Од нем. *Pfeife* „пипка”.

файфанїца *ж. ткац.* „дрот на хтори ше здзивала файфа”: *Файфи ше здзивали на дро-ти файфанїци, а отадз ше предза сновала на*

сновальніцу (ДудашКс 153). Всл. fajfeñica „исте” (Buffa 73). ◀ Од *файфа*.

файчиц -им незак. а) „куриц”: Сушед го понукнул з циґарами и питал ше: „Не файчице?” (Ю. Рм.) б) „вельо куриц”: *Івари ше файчиц кед дахто вельо кури* (Г. Р.); *Тот файчи!* „тот вельо кури” (Вер. Рм.). || Слц. fajčit „куриц”, fajka „пипка”, поль. fajka „пипка”, fajkarz „тот цо кури на пипки”. ◀ Од нем. Pfeife „пипка”. Виведзене пофайчиц: *Кельо ти нешка пофайчел? „кельо ши нешка покурел?”* (Г. Р.)

факля ж. „паліца з насмоленим клочом на верху, за ошвицоване, с. бакля”. || Слц. fakla „исте”, серб. факља „исте”, мадь. fáklya „исте” (1416), нем. Fackel „исте”, рсй. факел „исте”. ◀ Наша форма виroyтно з мадярского, а у мадярским и других языкох слово походзи од лат. fasc(u)la. З оглядом же мадярске fáklya зазначене од 15. вику, виroyтно и нашо *факля* карпатске. Оп. и одфакліц.

фаластовац -туєм незак. „ламац, рубац, таргац на фалати”. ◀ Од *фалат*. У Руских новинох зазначена и старша форма *фаластовац* (оп.).

фалат х. 1. „часц даякей цалосци, с. комад”. 2. „фалат жеми од 1400 кв. вати”: *Фалат* волаю парцелу жеми од 1400 кв. вати; *гуторя и пол фалата* „парцела од 700 кв. вати”; еден, кед ше му синове дзелели, достал пол фалата (В. Саб.). 3. „одредзена оддаленосц”: *пооглядал ше за нїм [калапом] и обачел го на добрим фалаце оддалени од нього* (РН 33/1929, 3); *У тих думох преишол вон уж добри фалат драги* (РН 19/1935, 2); *Гриц одишол еден фалат, станул* (КовМих-Гриц 107). || Всл. falat „фалат”, карп.укр. фалат „фалат жеми” (Дэже). ◀ Од мадь. falat „фалат”. • (*пойци, исц, буц и под.*) на *фалаце (фалатку)* „прейсц невелике розстояне”: „Кед не даце [гаче], я идзем. Здрави оставайце!” *Пойдзе на фалаце, баба го навраци: „Гибай назад, дам ци тото гаче”* (Етн29 119); *Уж саме гирмене тих експлозийох, цо були на фалаце од нїх, скоро да их валяло на жем* (РН 22/1937, 2).

фалатовац -туєм незак. „дзеліц на часци”: *Араби протестую проци такоґо фалатоваця Палестини* (РН 26/1937, 2). || Карп.

укр. *фалатовати* „исте” (Сабадош), всл. falatovac „исте”: falatovac chlib (Buffa 74). ◀ Од *фалат*. У сучасней бешеди превладала форма *фаластовац*.

фалаток -тка х. дем. од *фалат*. 1. „мали фалат дачого”: *Ані фалатка жеми не маю же би дацо садзели алебо оплели* (Ос 26); *А придзе и недзеля, дзень боски – даяка юшочка би ше здала, фалаток мяса* (КовМихЦВ). 2. „фалаток едзенья, с. залога”: *Найкрасиши фалаток у миски то бул його, а под час едзенья не имел ше ані еден дзецински глас чуц* (КовМихЦВ). || Карп.укр. *фалаток* „мали фалат жеми” (Дэже), слц. диял. falatok: falatok hlēba (SSN I, 437). ◀ Од *фалат*.

фалацик х. дем. од *фалат*: [Повадзели ше] *пре фалацик жеми* (РН 39/1928, 1); *на каждого од нас припадне фалацик хлеба* (РН 44/1928, 2); *наишол фалацик злата* (РН 15/1930, 1); *поедли остатні фалацик хлеба* (РН 35/1930, 3).

фалациско х. аузм. „велики фалат”. || Слц. диял. falacisko: falacisko slañini (SSN I, 437).

фалда ж. „ранец на шмати”: *Байка ... була досц узка у пасу, на долу мала досц широки фалди* (ВарпаЛю 234). || 3 истим значеньом слц. fald и falda, чес. fald, поль. fald и falda, укр. фалда. ◀ Шицки з немецкого: стр.в.нем. valde, суч. нем. Falte „исте”.

фалечни -а -е 1. „нешири, гамишни”, лем у народних писньох: *Гей били очи, били, то су справедліви, / кед дакус чарнейши, стораз фалечнейши!* (БиндКост 49). || Всл. falečni „исте”, слц. falošný „исте”. 2. „неправдиви, фалшиви”: *велі у живоце як тот фалечни жобрак сцу живот провадзиц, и то през роботы* (РК 1927, 116, Д. Биндас); *Историю не можу прекруциц фалечни историчаре* (РК 1936, Д. Биндас). ◀ Од нем. falsch. Од того и форма *фалшиви* (оп.).

фалечнік х. „нешири человек”, лем у Гнатюка: *Тебе квитне за калапом з ружи квет, / а мне гине, фалечніку, пре це швет!* (Етн9 ч 124. и 125); *Вона прежалюшне плакала: / „Бодай сом це, фалечніку, яй була не зазнала!”* (Етн9 ч. 309) || Всл. falečnik „исте” (Hal), слц. falošník „исте”, карп.укр. *фалошник*

„исте”: Не требало, фалошнику, аж по дві любити (МушГолоси 186). ◀ Од фалєчни.

фалшиви -а -е „хтори не представля оригинал, неправдиви”: [Держава] *допуцєла тим аґентом, да зводзю людзох на криви и фалишиви драги* (РН 15/1937, 4). || Слц. диял. falšovať „фалсификовац” (SSN), серб. фалишан „лажан”. ◀ Оп. фалєчни.

фалшиво присл. „неправдиво”: Не шведоч фалишиво на ближнього svojого (8. Б. заповид). Всл. krivo švedčil „фалшиво шведчел (шведочел) на дакого” (Buřa 138).

фальциц -им незак. оп **файчиц**.

фамелия ж. 1. „родичи з дзецими”: Звичайно так ше гвари же фамелиї глава чловека, а жена є шерцо (РН 7/1928, 2); Як их цар обачел, дораз видзел же вони не з парасткей фамелиї (Етн29 212, Гнатюк записал форму зоз и: фамелиї). 2. „пчолои зоз свою матку у кошніци”: *винял сом зоз моцнейших фамелийох [пчолох] даскельо пляйстри ... же бизме мали до бобалькох* (РН 46/1928, 4). || Всл. famelia (Czambel) и famelia (Sipos). ◀ Од нем. Familie, а тото од лат. familia. ● **по фамелиї (буц даяки)** „мац нашлїдзени прикмети”: Вони по фамелиї таки тлусти (Люб. Як.); Вони по фамелиї добри, красни и под. (М. Рм., В. Р.)

фанг х. коц. „оградзене место за статок, аколь, с. тор”: Кед рано пуцалі овци зоз фанжу, та каждая перше балежовала. Гуторело ше и же овци завераю до шрамкох: зоз шрамкох ше правел аколь (В. Саб.). || Слц. fangovať „означиц/означовац место за копане руди” (место було вироятно доокола означене, з кругом, як цо и фанг/аколь кружно оградзени) (HSSJ). ◀ Од нем. Fang 1. „лови”; 2. „место ловох”; 3. „улов”, fangen „лапац, ловиц”.

фангла ж. буд. „мулярска вареха”. || Слц. диял. fandla и fangla „исте” (SSN), серб. фангла и кашика. ◀ Вироятно з немецкого (пор. нем. fangen „лапац”).

фара ж. „парохия; будинок парохії”: Дзивче, дзивче, цо ту робиш? / Коло фари ше преходзиш? (Етн9 ч. 363); *Фаро наша, фара, цо ши не видзела, / цо ши не видзела и цо ши не чула? / Яка була наша стара слава ... / Фаро наша, фара!* (М. Винай); dlužen som

za šmati i za koj jake stvari ... na tej žobracej fari (Архив Парохії у Керестуре, 1881. р.). || Слц. fara 1. „парохов дом”; 2. „парохия”. ◀ Од нем. Pfarre, а тото од лат. parochia. Нешкайше парохия вироятно зме хасновали уж на Горніци, але фара було фреквентнейше. По приселєню, под уплївом сербского парохія, превладала форма парохия.

фарагун гандр. х. „скаранїк, поган” (Сил. Мк.): Як ясно чуєм / дзелох дудняне, / то нашої победи глас... / Бий преклятого, лопов розлопов, / крєв най почече фарагунова (КовМихМШ 46); Не гуторел сом, пане, же Циған фарагун, дацо му [прашецу] *нароби*” (РН 46/1928, 4). || Слц. диял. farahún „назвиско Ромови (Циғанови)”: Еј, cigaňi, farahuňi, dobre sebe žijese (SSN I, 439), всл. farahun „недобри, зли человек” (Bartko 192), всл. farahun „Циған” (Hal), укр. диял. харагонський „фараонски; єгипески; циғански” (ЕСУМ). ◀ Од фараон „староегипетски владар”: и у даєдних других славянских языкох ше тото слово хаснує як гандруюче, окрем наведзених то и укр. фараон гандруюча назва за полицаця, рсї. фараон тиж гандруюче.

фарагунски -а -е: Вона убардзела до глави же я не человек ... Против жєнох чежко дацо поробиш, бо то фарагунска файта – цо убардзи та не можеш єй вибиш з глави (РН 8/1937, 3–4, М. Ковач). ◀ Од фарагун.

фарадловац -луєм незак. „мучиц ше, трапиц ше з даким/дачим” (Дю. Л.). || Карп. укр. фарадловати „робиш на дачим” (Дэже). ◀ Од мад. fārad „вистац”, fāradalmas „мучни, утрапени”.

фарар х. церкв. „парох, паноцец”, лем у Гнатюка: Лем цє, мила, тельо питам: поховай ме з тим князом. / ... з тим велїким фараром (Етн9 ч. 161). Слц. farár „исте”. ◀ Од нем. Pfarrer „паноцец”.

фарба ж. „материя хтора дава колорову ниянсу предмету”. || Слц. диял. farba „исте” (SSN I, 439). ◀ Од нем. Farbe. ● **на фарби** „дзєцинске бависко у хторим участвую „ангел”, „дьябол”, „жид” (предавач фарбох) и „купци фарбох” (ХомаМ; КамМик 190–191). **Назви фарбох**: била, белава, винова, вишньова, глїнкова „с. земљана”, голубова,

голубкова, гушаткова „жовта”, гушачкова „желенкаста”, жарова „як гар”, жєстиньова, доганова, драпова, драпкова, жабурова „жабуриновой фарби”, жабуркова, жандаркова, жандарова „цма желєна” и жандаркова, желєна, жовта, златна „фарба злата” кайсова, кайсочкова „жовто-целовкаста”, каменкова „як белави каменок”, кафова „як кафа”, кремкова, лилова, лимункова, медова, мескова „як месо”, небова белавя як небо”, олейова, оржєнова фарба белавей орґони”, паклочкова „цма белавя”, печинкова, помаранчецова, стрибєрна, табакова „доганово-червена”, тинтова, цегелкова „доганово-червенкаста”, цєлова „як цело”, цимєтова, чарна, шафранова „ясножовта”, шива.

фарбар *х. 1.* „майстор хтори фарби облєчиво”. *2.* „файта тунєй памучнєй сукнї”: *А дзивчата, як би сом их обдзивала? Да их пуцим най иду гоч у яким фарбару, да ше людє з нїх шмєю* (РН 9/1937, 2). || Слц, диял. farbiar, farbar „фарбар (1)” (SSN I, 439).

фарбарски *-а -є 1.* „хтори ше одноши на фарбара”. *2. фарбарске* (платно) *-кого с.* „тунє памучнє платно офарбєне на цмо-бєлаво”: Єден час при руских жєнох було барз популярнє фарбарске платно (фарбарски сукнї), хторє вираблял фарбар у вала-лє. Вон платно набавлял зоз Словєнїї лєбо од райзендерох (сєрб. накупци), а вєц го фарбєл (Варґа/Ль 231); *За святочнє [жєнскє облєчиво] ше хасновало штоф або гатлас, а за роботни дзєнь найчастєйшє фарбарскє платно, котрє ми нєшка воламе циц* (ФейИр 89); *Давно одати жєни ношєли на главах фитюли ... На роботни дзєнь ношєли ше фитюли з фарбарского платна, а на швєта з платна по осємдзєшат, повишивани з пацєрками* (Заградка 3/1 995, 18); [Вєчар дзивки з танцу ишли дому] *прєблєчиц ше до обичнєйших сукнєох, найчастєйшє до фарбарских. Пополадню дзивки були поприбєрани до штофових, блишових, шорикастих, по осємдзєшат* (ФейИр 14); *Та то ше розуми, жє моя баба у фарбарскєй сукнї нє идзє ше до цєркви парадирац* (РН 17/1937, 5, М. Ковач). || Всл. farbarski „истє”: farbarski kabat (Buffa 74).

фарбиц *-им нєзак.* „закривац з фарбу”. Всл. farbić „истє”. ◀ Од фарба.

фарбиц ше *-им ше нєзак.* „шминкац ше”: [Дзивки гваря] *жє ше вони лєм во фа-шенґи фарбя* (РН 11/1935, 3). || Слц. диял. farbit' sa „истє” (SSN I, 440).

фарбидло *с.* „срєдство за шминканє, фарбєнє”: [Дзивки] *лїца фарбєли зоз червєним фарбидлом. Куповало ше у апатики и дутану, а понєжє було у каменю, по нїм ше чухало зоз вату, а вєц по лїцу* (ДудашКс 162); *Шицки жєни на швєцє прєвєльо ше старєю за свою тїлєсну красу. Прєто вишли вшє-лїякєй моди облєчива, билїдла, фарбидла и други помади* (РН 16/1935, 4); [Людзє куповац у моїм дутянѹ нє сцєли] *Анї дзивки нє сцєли фарбидла брац, ... жє ше вони лєм во фашенґи фарбя* (РН 11/1935, 3).

фарбочка *ж.* „фарба за фарбєнє вєлькє-ноцних вайцох”: *Вайца ше фарбєли зоз фарбочками, цо ше куповало у дутянѹ* (ХомаБл 189).

фарбянка *ж.* „писанка офарбєна лєм з єдну фарбу”: *Фарбянка то вайцо замачанє до фарби, а писанка цифрована* (Ю. Пап); *Фарбянки ше фарбєли зоз цибульову або орєхову воду. Цибульово лїсцє, односно орєхово лупки ше прєварєло и до тєй води на-кладло уварєни вайца* (ХомаБл 189).

фариковац *-куєм нєзак.* „при швидким окрѹцаню у кругу або при наглим мєняню напрямѹ, при наглим круцєню залєтовац ше, заношиц ше набок (под дїйством цєн-трифугалнєй сили)”: *1. Залєтнїк, остатнї бавяч у бависку „на залєтнїки” фарикує „заноши ше набок”* (Мєл. Пвл.); *драга послє диждѹ була барз розмочєна, а глїбоки коляї полни з воду. Вожи Гача, авто фарикує, алє якошик иду (= авто ше заноши лїво-право)”* (РС 5/2012, 16); *Коч фарикує по блацє „заноши ше”* (Ю. Пап). *2. безос.: Пияни, аж фарикує з нїм (= аж го заноши добока); Положєл [дїдо] унука на колїмбачку, закапчал го, а вєц ше и сам видрапал. У наглосци нє сцигол ше закапчац, алє кирбайош уж заобрацал колїмбачки, та дїдо вишєл на колїмбачки. Почало з дїдом фариковац, ... а кирбайош як кєд би забул зопрєц колїмбачки (= дїда почало заношиц набок)* (РС 21/2012, 16). ◀ Од

фаровац (оп.). Виведзене зафариковац: *Вибегнул [кандур з хижі] до приклетя и то так силовне, же да не зафариковац, озда би вибил и мур у приклеце* (ХК 1988, 123).

фарисей х. „ліцемер”: *фарисее гуторя же у нас ніч не добре а же скорей було лепше* (РНКЗаря 1936, 73, Дю. Сабадош ст.). Слц. диял. *farizej „исте”* (SSN). Общеславянске. ◀ З греческого. У нас кніжково, вироятно карпатске.

фаркаш х. „вовк”: *Други дзень пойдзе заш на лови, дораз забил фаркаша* (Етн29 72). || Всл. *farkaš „исте”, карп.укр. фарькаш „исте”* (Дэже). ◀ Од мадъ. *farkas „исте”*. У народним языку общеславянска назва *вовк* зачувана у ботанічней назви *коляци вовчок* (оп.). Литературне *вовк* превжали зме з угоруского (язычия) и українского (укр. *вовк*) 20–30-их роках 20. в. • **не пать назад (не пать тамаль) бо там фаркаш и на печени вайца** бависко хлапцох и дзивчатох младшого возросту: Бавяче покукали до кола, а „фаркаш” ишол поза ніх пошпивиючи: „не пать назад (тамаль) бо там фаркаш”, спушел дакому хусточку за хрибет и ишол далей; хтори бавяч нашол хусточку за хрибетом (не оглядаючи ше), брал ю и оганял за „фаркашом” скорей як тот обегнул доокола и кукнул на його празне место; кед „фаркаш” завжал його празне место, вец тот далей бул „фаркаш”; кед даеден бавяч не обачел хусточку за хрибетом, а „фаркаш” обишол цали круг, теде вон ухотдел до кола кучац – бул „печене вайцо” (ХомаМ); **не поедлі фаркаши жиму** „будзе ише жима – гвари ше звич. концом жими кед дакус оцеплее, а ише не час такей цеплей хвилі” (В. Саб.); **фаркаши жедлі жиму** „конец жими, початок яри” (Лев. Ск.); **там уж фаркаши** гвари ше о барз зароснутей загради, полю и под.: *Заграда нам уж барз зароснута, там уж фаркаши* (В. Саб.).

фаркаши -а -е „фаркашски, фаркашов”: *Горнякова пейка фаркаши зуби ма, / а то шицко зато, же оброку не ма* (Бинд-Кост 124).

фаркашица ж. „самица фаркаша”: *И вон ... спаднул до тей долини, дзе була фаркашица* (Етн30 223).

фаркашски -а -е: ~ **пес** „файта велького пса, с. вучіак”: *Сушеди ше на псу гніваю: сушед мал фаркашского пса, други сушеди думали же то фаркаш, та ше позлекали* (Пвл. Бл.).

фаркаше -еца с. „младе вовка/фаркаша”: [Фаркашица] *дойчела фаркашата* (Етн30 223).

фаркнуц -нем зак. оп. **фартнуц**.

фаровац -руєм незак. „керовач од дачого, не жадац дацо, с. избегавати”: *Не бул хто вжац под аренду Гербутову жем на Медешу, бо виганя на дечи, а людзе фарую од такей жемі* (Мир. Рм.). ◀ Од мадъ. *farol* „цагац назад добока”. Оп. и *фариковац*.

фартац -ам незак. „рушач коня або краву кус з места на еден або на други бок”. ◀ Од викр. **фарто**.

фартац ше -а ше незак. „рушач ше кус з места на еден або на други бок (о крави, коньови)”: *Крава треба да ходзи повонку, бо привязана у хліве ше лем форта* (= лем ше руша з места наліво або направо) (В. Саб.); *Кед крава научена лем з єдного боку доіц ше, кед ю сцем з другого боку доіц, такою ше форта* (= такою ше руша набок) (В. Саб.); *Коні ше почалі фортац. Теди жазда на рату почал кричиц: „Толвае, толвае! Крадню коні!”* – так кричацци вибег на уліцу (СабодРцар 20). ◀ Од **фарто**.

фартнуц -нем зак. „помкнуц коня, краву ліво або право, нагнац коня, краву рушиц ше з места на еден або други бок”: *Рушел краву з видлами и фартнул ю же би могол спод ней вируцац гной*. ◀ Од **фарто**.

фартнуц ше -не ше зак. 1. „рушиц ше кус з места на еден або на други бок (о крави, коньови)”: *Ноле, фартні ше дакус, бочкоро, одо мне, цо ше цискаш там дзе ци не место* (ЧаканБ2 125). 2. *И човекови ше у франти гвари: фартні ше „помкні ше з места (же би и я могол шеднуц, дацо вжац и под.)”* (В. Саб.). || Всл. *fartnuc še „исте”: o!e še dakus fartni* (Buffa 74).

фарто викр. з хторим ше крава або конь спонукаю же би ше рушили з места. || Всл. *farto „исте”: na kravu še vola: farto* (Czambel).

◀ Од мадь. fartol „зоз задню часцу цела ше рушиц набок (ліво або право)”.

фартух х. „женска шмата хтора ше вяже на предку опрез сукні”. || Всл. fartuch „исте”, поль. fartuch „исте”. ◀ Од стр.в.нем. vortuoch „исте”. • **груби** ~ : [Зоз платна своєї роботи офарбеного на цмобелаво] *шило ше так волани „груби” фартухи, до роботи* (ФейИр 42). ♦ **може (могла би) го у фартуху ношиц** гвари ше кед жена ма малого мужа.

фартушок -щка х. дем. (од **фартух**): *а могло ше аж и фартушок виштригнуц и привязац ей [бабки] (ХомаМ 13).* || Всл. fartušek, fartušček „исте”.

фарчац -а -е „хтори швидко гори, фарчи”: *А ширки [теди] не були таки як нешка, ми их волали „фарчац” – запалела ше и кед ше до мура очухла* (РС од 17. 06. 1994, 11). ◀ Од **фарчиц**.

фарчиц -им незак. „швидко гориц, бовчац”: *Кед запалели сламу цо остала за комбайном на полю, так фарчела!* (Мик. Ск.) || Слц. диял. farčat’ „бовчац”: farčelo aš strach (SSN I, 440). ◀ Ономатопейске, зродне зоз **фуркац**, **форкац**. Оп. и **сфарчиц**.

фаршанк х. „фашенґи”, у Гнатюка: *Вец кед було фаршанк ..., Христос гвари Петрови: Зродзело ше, Петре, шицкозо на жеми, пойдзеши на фашенґи?* (Етн30 23). || Слц. fašiangy, faršongy „исте” (HSSJ). ◀ Оп. **фашенґи**.

фасовац -суєм незак. и зак. 1. „доставац шлідоване, доставац свою часц при дзеле-ню”: *По дзешец милиони фасую тоти цо не робя [те. тоти цо незаняти, цо не маю роботу] (= по 10 милиони доставаю) (Пвл. Бл.); Страцел папери од пензії, та не фасовал вецей пензию (= не доставал) (Пвл. Бл.); А и соль була осем коруни мелка и то лем давали по єдну килу да ше каждому уйдзе. И ту [ше] фасовало шицко: як соль, так петриол, так цукер и шпиритуз на паленку (ТамашРКер 174).* 2. **прен.** „буц бити, покарани”. || Всл. fasovac з обидвوما значенями (Sipos), мадь. faszol „буц покарани”. ◀ Од нем. fassen, хторе ма вецей значеня 1. „хва-циц, зграбиц; 2. „доставац шлідоване” и др.

До нашого языка слово могло присц и преїт мадярского.

фасунґ х. „тото цо ше фасує, шлідо-ванє”: *окрем обичного „фасунґу” доста-ли [зме] ище 10 деки коньскей колбаси* (РН 16/1933, 3). ◀ Од нем. Fassung.

фатер и **фатор** х. *церкв.* „паноцец”, лем у Гнатюка: *А пан фатер при ней стал: / „Хто ци, дзивче, шлінзовал?”* (Етн9 ч. 174); *Кульпински пан фатор красну казань каже* (Етн9 ч. 121). || Слц. pater „католицки пано-цец”. ◀ Од лат. pater „оцец”.

фатюга ж. „младнік при стеблѣ рошлі-ни хтори вигнал з ей кореня, с. заперак”: *Черча кочи – єден, други... / Дзе же иду? – по фатюги!* (КостПоез 197); *Репчень пуца фатюги* (В. Саб.); [По дерляню] *рошліна бар-жей фатюги пуца и сушу лепше витрима* (РН 57/1926, 7, Б.); *Фатюги на кукурици ше вижина* (Ю. Пап). || Карп.укр. **фатю** „хла-пец предшколского возросту” (Мокань 62), слц. диял. faťúch, faťov „1. nazbedný chlapec, 2. bočný výrastok na kukurici” (SSN I, 440). ◀ Од мадь. fattyúhájtas „с. заперак” (Латяк-Мадь). ♦ **аж фатюги пуцел** „длуго дагдзе шедзел (на путованю, у дакого дома и под.)” (Сф. Мак.).

фатьол х. 1. а) „файта на ридко ткано-го платна за розлични намени, с. вео”: *У варошу така жалоба там була же тот ва-рош з чарним фатьолом обцагнути* (Етн29 255); *Кед бим знала будзеши таки [док ви-рошнеш], / будзеши таки як ци маци, / вера бим це нестовала, / до фатьолох повивала* (Етн9 ч. 41). б) „фатьол за завиване ранох, завивка”. 2. „часц облечива млодей: закри-вач часци твари, с. невестин вео”: *а свашка старша знеє фатьол млодей з глави и по-ложи ей на главу красну хусточку* (Вес 50); *Дзивка була з фатьолом занєшена ей твар, витор ей одул, увидзела ше ей твар* (Етн30 175). || Руснаци на Горніци тиж гваря **фа-тьол**: [Млодово] *красни имати були. Би-ли фатьол. Венєц бул били* (М. Жирош, РС 35/1988, 9); *всл. faťol – rídka materia co беру ženi pod šmatí*, слц. нар. *fátel’* „фатьол за ра-ни”. ◀ Од мадь. fátýol 1. „на ридко ткане платно, с. вео”; 2. „млодов фатьол”.

фатьолат х. деформована форма **патьолат** (оп.).

фатьолови -а -о „направени одн. уши-ти з фатьолу”: *И вона ше зоблекла, не мала на себе лем таку ценку фатьолову имату* (Етн29 113).

фахман х. „фаховец, специалиста”: *гоч сом не фахман за машини, ипак сом заключовал, же то муши буц фина и совершена солидна робота* (РН 97/1926, 2, М. В.); *Єдна америцка компания ... почала вирабляц нову файту челику ... фахмане при його препатрунку установели, же тот челик вельо витирвалейши од дотерашнього* (РН 5/1928, 4); *Зато кричаца потреба наша є, да ше вида зборнік наших писньох гоч на єден глас. ... Робота би требала фахмана, майстра у музики* (РН 38/1932, 1). || Слц. fachman „исте”, слц. диял. fachman „исте” (SSN), карп.русин. *фахман* „исте”: *фахман русинського языка* (Чорі). ◀ Од нем. Fachmann „исте”. У суч. лит. языку хаснуєме українську форму *фаховец* (укр. *фахівець*).

фац *викр.* означає звук хтори настава кед ше руци або кед спадне дацо мегке, даяка густа маса и под.: *Хвацела сакайтов з муку, та фац до мньє* (Заря 3/1939, 8). ◀ Ономатопейске.

фацнуц -нем *зак.* „руциц, ляпнуц (звич. даяку густу масу); вдериц з дачим мокрим” (Ю. Пап). || Всл. fasnūt „чапнуц (з ногу)” (Sipos), слц. диял. fasnūt 1. „пляснуц”; 2. „руциц, фацнуц”: *fasnī mu tej kaše „фацні, учерпні му з тей каші”* (SSN), карп.русин. *фацнути „чапнуц, вдериц”* (Чорі). ◀ Ономатопейске.

фашенги *мн.* то час од Трокральох (Богоявлення, 6/19. 01) по початок Велького (= Вельконогоного) поста; у фашенгох, по церковних предписаньох, шлебно було правиц свадзби, вешеля и под. (док ше у Вельким посце ніяки вешеля не правели). || Слц. fašiangy „исте”. ◀ Од нем. Fasching „исте”. В. Гнатюк у истим контексту (Етн30 23) попри *фашенґи* похасновал и форму *фаршанк* (оп.). • **во фашенґи** „на фашенги, под час фашенгох”: [Людзе куповац у моім дутяну не сцели] *Ані дзивки не сцели фар-*

бидла брац, ... же ше вони лем во фашенґи фарбя (РН 11/1935, 3).

[**фашир**] х. кул. „упражене зомлете месо у форми грубшого кляпчистого фалатка”. ◀ Од серб. *фашир*, а то од нем. faszieren „млец месо”.

фєбруар х. „други мешац у року”. ◀ Од греч. φεβρουαριος, лат. februa:rius.

фєдъвер х. „оружие”, у Гнатюка: *Сяти ангели цо рай чуваю зоз огняним фєдъвером не пуца мойого сина* (Етн30 17); *Катона-ци сталі шицки ... порихтани з фєдъвером* (Етн30 217). || Карп.укр. *фєдъвер „исте”*. ◀ Од мадъ. fegyver „исте”. У Гнатюка уж зазначени и синоним *оружие*: *Видза воні и оружие поламане на страни розруцане* (Етн30 222). *Фєдъвер* у нас карпатске слово, а *оружие* зме превжали лебо зоз сербского (з вименку суфикса -ье > -ие) лебо з угроруского (рсь. *оружие*).

фейдер х. „еластична чєлічна спирала”. || Слц. диял. fejder „исте” (SSN), мадъ. féder „исте”, серб. *фєдер*. ◀ Од нем. Feder „исте”, можливе преїг мадярского.

фєйдеровац -руєм *незак.* „одскаковац як фєйдер”. || Всл. federovac „исте” (Hal).

фєйдерови -а -о/-е „еластични як фєйдер”: *Трепайзлю було зоз фєйдерового дроту* (ХомаБл 201).

фектирац ше -ам ше *незак. оп.* **фектовац ше**: *Яй, Янку, ша ти ище таки шалєни як пред пейдзешат роками. ... – фектирала ше баба* (РС 21/2012, 16).

фектовац ше -туєм ше *незак. 1. кер.* „муштровац ше, мучиц ше, секирац ше”: *Я ше фектовал зоз тим же яки то з тих недобрих школярох буду людзе* (М. Рм.); *Не требало би да ше фектуєме зоз тим комунизмом, алє кед и вон нас трапи* (М. Рм.); *Не чудо же такому и мину подложели – и далєй ше фектує Юлин* (ПапГДюКШ 138). 2. *коц.* „биц ше; одрильовац ше, квачиц ше” (Пвл. Бл., Люб. Як., Г. Р.): *Н. ше фектовал з єдним на улїци* (Йвг. Бл.). || Укр. *фєхтувати „мєчовац ше”, слц. fechtovať „исте”, поль. fechtować и fechtować się „исте”, ◀ Од нем. fechten „мєчовац ше”. Нашо дєслово тиж*

у прешлосци мушело значич „мечовац ше, биц ше з мечами”.

[фела] ж. „файта”, переважно у медзивой-нових авторох: *Свашика направи на писме печаци два-три фели* (Вес 33). ◀ *Мадь. féle „исте”, серб. фела „исте”*. У сербским то ма-дьяризем, а до нас могло присц и преїг серб-ского. Нашо старше слово з тим значеньом то мадьяризем *файта*.

феле-феле присл. „пола-пола, два по-ловки дачого у єдней чалосци”. ◀ *Мадь. fele-fele „исте”, fele „пополи”* (ЛатякМадь).

фелешига ж. „супруга (кед ше окреме наглашує)”. ◀ *Од мадь. feleség „исте”* (ЛатякМадь).

фелельовац -люєм *незак. и зак. 1.* „од-витовац”: *О три дні ... ше им сяти Петро знова питал: „Та чи уж будзе готове?” А во-ні му фелельовалі: „Будзе кед нам Бог помо-же!”* (Етн30 28); *Кед уж полапалі [овци] кажди, еден не мал. А пан му [Циганови] гварел: „Видзиш, Цигане, гварел сом ци же нет лем дзевец овци: видзиш, тот не ма.” А Циган му фелельовал: „Требало му понагляц лапац, та би бул и вон мал” Ніяк з нїм не могол пан виштудирац, та ше му питал еци: „.... Цо би ши волел, чи мед чи хлеб?” А Циган одповедал панови: „То, пане, так да-ваю на хлеб мед.”* (Етн30 289). У Гнатьюкових записох ше найчастейше з тим значеньом хаснує дієслово *одповесц/одповедац* (оп.). **2.** „гуториц”: *Митро ... так „фелельовал”: Но пойдзеш до Коцура* (РН 43/1933, 3, др М. Б.); *Вон так фелельовал „так гварел, гуторел”* (В. Р., М. Рм.). **3.** „сплетац, гоч цо, без вязи приповедац”: *Цо ми ту фелелюєш!* (В. Саб.); *Фелельовац значи вельо плесц, припо-ведац до ніч по нїм* (Лев. Ск., Г. Р., В. Ерд., Х. Бл.); *Дзвигла ше буря и олуя проци нас и Зарѣ. Почали „фелельовац” ружанцово кружки, ... почали ше зволовац собранія про-ци нас* (Заря 8/1938, 1). **4.** По М. Кочишо-ви дієслово ше хаснує (углавним у Коцуре) зоз значеннями „сплетац” и „одвитовац, од-бреховац” (Кочиш/Р 123). || *Карп.укр. фелеловати „одвитовац”* (Дэже), *всл. felelovac „исте”* (по С. Цамблови у восточносло-вацким то часте дієслово попри домашнім *odpovedzec*. ◀ *Од мадь. felel „одвитовац”*.

Виведзене одфелельовац: А вона му одфеле-льовала: Маи ти г...! (Етн30 295)

фелментеш х. „тот цо ше викупел од служеня войска”: *Други пошли на фронт а вон остал дома як фелментеш. А ти знаи цо фелментеш? То ци таке, сину мой, же док други по фронтох траца животи, а ти шедзиш дома и купуєш, предаваш, з єд-ним словом, хаснуєш нагоду. Та и твой оцец так. Така тота твоя дїдовщина* (ПланЕ-вОдг). || *Слц. felmentovat „ошлебодзиц од служеня войнovej служби”* (Kalal 133), *слц. диял. felmenteš „потвердзене о неспособ-ности окончовац воену службу”: bov som doma na felmenteš* (SSN I, 444). ◀ *3 мадьяр-ского (мадь. mentes „ошлебодзени”)*.

фендер х. „судски вивершитель, егзек-вент”: *Горки твой заробок фендере фендую* (ХромишКвит 2005, 21). ◀ *Од серб. фендер „исте”*. Наша старша назва за *фендера* то латинизем *егзеквент* (оп.), а наш архаизем зоз значеньом „фендованє” то мадьяризем-латинизем *куция „конфискация”* (оп.).

фендовац -дуєм *незак. „по судскей од-луки вжац/брац дакому маєток пре неви-плацени обовязки, конфисковац”: Єден властитель комендії у Бейчу, не мог випла-циц порцию, ... та му фендовали елєфантох* (РН 23/27, 4); *Длужен є за квартиру, длужен на шицки страни ... Неодлуга го приду фендовац* (РН 102/1926, 2); *Нови закон за длужнікох одредзує цо ше не може фендовац длужнікови* (РН 5/1930, 1). ◀ *Од серб. фен-довати „исте”*.

фергетовац -туєм *незак. „муштровец, трапиц”: Кед ше оженел, та не знал танцо-вац, та го його жена по пол дня фергетова-ла „учела го”* (В. Саб.). ◀ *Можліва вяза зоз мадь. förgeteg „форгов, вихор”: кед ше дако-го муштрує, та ше го и „обраца доокола (як цо ше форгов обраца)”, або зоз фергетъов* (оп.).

фергетъов х. „часц сподку коча, с. обр-таъ”: *На предні шимель ковач кладол фер-гетъов. (На фергетъов ше кладло дески до коча)* (Фа 75). ◀ *Од мадь. fergettyü „Wendschemel”* (у мадьярским зазначене у 16. вику).

фергизмайнхт х. бот. „Myosotis L.”

◀ Непоштредна пожичка зоз нем. Vergiß-meinnicht „исте”. Хаснуе ше ище *незабудка*, *стоменак* (Тимко 59).

[**ферий**] -йох *мн.* „школски розпуст”, хасноване у прешлим вику переважно у мишаних штредкох. Серб. *ферије* „исте”. ◀ Нем. Ferien.

феркафуля ж. „особа хтора феркафуля (оп. феркафуляц)”. ◀ Неясне.

феркафуляц -ям *незак. 1.* „плесц, сплетач ше” (М. Жирош); „спреведац, бешедовац два за три, гуториц дацо наспак” (Ю. Пап). **2.** „слабо, наспак дацо робиц” (Ю. Пап): *На одпочивку бавяче гандровали Владимира же цо ше му стало, ша вше му ишло одрук, а тераз цошка феркафуля* (РС 49/2011, 16). ◀ Неясне.

ферметик х. „бридка хвиля; буря”: *Кед придзе жадна хвиля, гвари ше: Таки ферметик!* (Лев. Ск.); *Там з Бабиного идзе ферметик „буря, чудо”* (СС. Мак.); *Пришол ферметик, нарабяло, дуло* (СС. Мак.). ◀ Можлїве од мадь. *förmed* „зоврец; збовчац; розгнївац ше”.

ферталь х. **1.** „штварта часц, штварцина”: **а) ферталь рока** „три мешац”: *Друга мала едно дзецко таке, могло мац пейц ферталї рока и такой на злеженю була, цо дзень будзе мац мале, не прейдзе два тижні* (Етн29 63); **три ферталї рока** „дзевец мешац”: *не знам ніч за тебе уш три ферталї рока* (ЖирошМСМ 150). **б) ферталь годзини** „петнац минути”: *Кед хвиля, треба да и кончанске дзецко [по законченю наста-ви] за ферталь годзини дома* (РН 14/1936, 3); *Даскельо ферталї прешло, вона заш гуторела старому: „Озвице ше, мнє ше видзи же их нет, же вони уж пошлї!”* (Етн29 109) **в) пол ферталя** „пол штвартей часци, 12,5 деки”: *Цукру дакеди куповали и по пол ферталя, бо бул драги „по 12,5 деки”* (В. Саб.). **2.** „осем гольти жеми”: *Да я мам ферталї, / побрац би ше [нам] дали* (нар. писня). ● **мали ферталь** „мали фалаток (меса и под.)”: *Тото кус пенєжох цо ше мало „на купидла” давало ше гоч лем на „мали ферталь” меса же би полудзенок запахнул* (МаринкМ 52); виражоване часу (кельо годзин): **ферталь:**

~ на годзину „12 годзин и 15 минути”, ~ на другу „годзина и 15 минути”, ~ на трецу „два годзин и 15 минути”, ... ~ на дванасту „11 годзин и 15 минути”; **три ферталї:** *три ферталї на годзину „15 минути до годзини”, ~ на другу „15 минути до двох”, ~ на трецу „15 минути до трох”, ... ~ на дванасту „15 минути до дванац”*. || Всл. *fertal: fertal' na štvartu, tri fertale na druhu; карп. укр. ферталь „штварцина фалата жеми”*. ◀ Од мадь. *fertály „штварцина”, а тото од нем. Viertel „исте”*.

фертальови -а -е „подпити”: *Фертальови то подпити, а трифертальови барз подпити* (Ю. Пап). ◀ Од ферталь.

фертальош х. „тот цо ма вельо жеми, по вещей ферталї (оп. ферталь (2)): *а худобним оставала – крадза. ... Крадли и таки цо були фертальоше* (КостОс 94).

фертальче -еца с. **1.** „штварцина жидлїка (?)”: *Раз, паметам, на свой кедишні имени дзень попил сом фертальче* (РН 19/1929, 3, др М. В.). || Слц. диял. *fertálik „штварцина жидлїка (полдецови погарик)”* (SSN I, 445). **2.** „гордовик од ¼ акова”: *Кед руци раз очи, увидзи под посцелю и едно фертальче зоз вином* (Етн30 300). Серб. *фртальче и вртальче „исте”*. Значене (2) може буц у нас и сербизем. ◀ Нем. Viertel „штварцина”, мадь. *fertály „исте”*.

ферцнути -а -е „дакус не таки як треба, вдерени” (Сф. Мак.). ◀ Вироятно вяза зоз слц. оном. *frcnuť si „опиц ше”, frcnuť „подпити”, frcnuť „чвиркнуц”*.

фестунк х. „твердиня, утвердзене”: *Немци годни зос Цепелина фотоґрафирац французки воєни утвердзєня (фестунки)* (РН 27/1934, 2). || Слц. диял. *festung „исте”*: *Ešče hñeska jest festungi v leše* (SSN I, 445).

фи *викр.* за виражоване одбойноски, гадзєня: *Фи, яке бридке (як го чуц и под.); Фи, пале кельо тих жадох [мухи] напададо до млека* (НЗ 3/1938, 18). || Слц. *fí*, *чес. fi*. ◀ Ономатопейского походзєня.

фи-га *викр.* за виражоване дачого чежко подношлївого: *Фи-га! Но то горуцо! Як да пришла каникула! – почал дїдо сцєраючи зоз чола вельки грашки зною* (ПЗ 1/1953, 8). ◀ Ономатопейского походзєня.

фига ж. „купак, ніч” (Г. Р.): *Попове думали же и ту вони буду диктатуру водзиц як и у церковним одбору, але останє им фига з капусту* (РЗаря 10/1936, 3). || Слц. диял. figa 1. „смоква”; 2. „купак, ніч” (SSN), всл. figa „купак, ніч” (Hal), поль. figa 1. „смоква”; 2. „купак”: pokazał figę „указал купак”, dostał figę „достал купак”. ◀ Од нем. Feige „смоква”, а то од лат. ficus „смоква”.

фигля ж. „нєсташна франта”. || Всл. figla „исте”: vidzel że to nie figle (Czambel), поль. figiel „исте”, рсй. фигля „франта”. ◀ Єст даскельо толкованя походзєня слова *фигля*. Єдно з нїх же *фигля* походзи од лат. vigiliae, хторе у поганским чаше означовало култни процесїї на хторих було нестриманого справованя, франти и фиглії; у християнским чаше vigiliae значи „ноцне бдинїє на Вилїю”; и нашо *Вилїя* походзи од истого латинского слова (ЕСУМ). Од того и *фигляр*, *фигляриц*, *фигльош*, *фиглярка*, *фигляриц*.

фигляр х. „тот цо вирабя фиглі”. Всл. figlar „исте” (Czambel), слц. figliar „исте”.

фигляриц -им *незак*. „робиц, вирабяц фиглі”: *Леґинє [на працкох] часто знали фигляриц*.

фигльош х. „фигляр”: *Познам єдну фамелию, дзе оцєц бул вельки фигльош* (РН 13/1929, 1); *Бешєда нам не барз ишла; а то нашого фигльоша єдло, та нас почал геркац* (РН 27/1927, 4).

фиглярка ж. „женска особа фигляр”.

фиглярски -а -є „хтори ше одноши на фиглі и фиглярох”.

фийовка ж. 1. „ладичка у столе, орманчику и под.” || Слц. диял. fijovka „исте” (SSN I, 447), карп.укр. *фийовка* (Мокань 65), всл. fiok (Czambel), серб. *фијока*. 2. „градка у хторей посадзєна даяка рошліна”: ~ *махи, петрушки, квеца, паприґи* (Ю. Пап). *На фалату поля на хторим ше садзєло паприґу перше ше правєло фийовки, односно шори балванох* (оп.) и *крижнякох* (оп.). *Подзвигнута гац, бразда хтора стої крижом у одношеню на балвани то крижняки мн. х. (єд. крижняк)*. *Лївак то часц фийовки дзе ухodzi вода* (МудриАл). ◀ Од мадь. fiók.

фиком ильом ата викр. лаце (лем у Гнатюка). ◀ По Гнатюкови од мадь. fékom áldom attá.

[**фил**] х. кул. „полненє за колачи”. || Серб. *фил „исте”*. ◀ Бавар.-австр. Füll. До нас могло присц преїг сербского.

филагория ж. „хижка за одпочивок у парку, загради, с. сеница”: *Парох Сташинский дал [при коцурскей церкви] правиц филагорию* (РК 1923, 73, Павле Вукич). || Слц. filagória „дрєвена хижка, будка у загради, парку (за одпочивок, бешєду)”, всл. filagoria „исте” (Hal), мадь. filagória „будка, хижка”. ◀ Од латинского phylacteria „шкатулка за реликвию, талисман”. ♦ **виставел як филагорию** „гоч як склепал, позбивал дацо” (М. Цап).

филер х. 1. „дробни австроугорски метални пенєж”. 2. „дробни пенєж”: [РНПД] *видало до тєраз даяки 15 кнїжки, а не прияло од держави анї филєра помощи!* (РН 28/1936, 1). || Слц. диял. filér „исте (1–2)” (SSN I, 448), серб. *филир „исте (1–2)”*. ◀ Од мадь. fillér „исте”, а то то з немецкого.

Филиповка и Филїповка ж. 1. *Филїповка то Пуцанє* (оп.) на початку Крачунского поста (Лєв. Ск.). 2. **Филиповка** – *Предкрачунски пост*. *Понєже дзєнь пред тим постом св. Филипа, цали пост ше по нїм навалал – Филиповка* (МизЦЛІ 295). Толкованє коцурскей информаторки Лєв. Ск. ше розликує од Мизового фахового толкованя. У РК 1941, XXVIII дате такє толкованє: *Крачунски пост (Филиповка) од 15. нов. до Рожд. И. Хр. → Филїп*– место *Филїп*– вигваря ше у народзе вироятно под .уплївом назви валалу *Филїпов* (= Бачки Грацац) при Керестуре.

[**филовац**] -луєм *незак*. кул. „полнїц з филом”. || Серб. *филовати „исте”*. ◀ Од нем. füllen „исте”. Як и *фил*, до нас могло присц преїг сербского.

филько и фильков х. „дурґов, глуптак”: *Думам себе: но и филько ши!* (Пвл. Бл.); *Кєд зме були з Ганю куповац платна у Керестуре, при врацаню пешо до Коцура зме ше зацмєли и ґу Коцуру зме ишли за дзвоном. Мнє ше видзєло же недобре идзємє, та сом гварєла Ганї. А Ганя ми гварєла: Нє будз фильков,*

добре идземе!" (Пвл. Бл.); *Филько то глупи и шмишни человек, хторого легко спораїц* (Г. Р.); *Ти, филькову еден, цо ши то поробел!?* (В. Саб.); *Но цо ши филько!* (Сф. Мак.). || Слц. *filko* и *filko* „исте”, всл. *filko* „исте”, мадь. *filkó* 1. „дурністи, глупи легінь”. 2. „файта карташского бависка”. ◀ По М. Кочишови и мадярских жридлох, мадярске слово походить зоз словацкого, а нашо, з концовим -ов, зоз мадярского. Словацке слово походить од греческого *παμφίλος* „каждому мили” (КочишРЛ). ♦ **як филько(в) з конопох [виплашени]** *то таки як отрехло, неушорени человек, запушеной вонкашньосици, таки як немудри* (В. Саб., Лев. Ск.).

[финанц] х. „орган финансовой кон-троли”: *Хтошкаль удал єдного дзяка, же шверцовал доган. Презнали ше финанци, пришли до його квартилю и оштрофали дзяка на 120 динари* (РН 2/1929, 2). || Серб. *финанс* и *финанц* „исте”, мадь. *finánc* „исте” (1753), всл. *financ* „исте” (Buffa 76). ◀ Фр. *finance*, лат. *finis*. У нас вироятно нове.

финджуриц ше -им ше *незак*. У писні Янка Хромиша „Писня старого легіня”: *Вец ше вона [жена] почне / зоз другим финджуриц, / а на свого мужа / лем ше почне хмуриц* (ХромишКвит 1939, 54–55. 6.) По контексту мож предпоставиц значене „тримац ше, фраериц ше”. Паралелу *финджуриц ше* наводзи Галага: *finďžuric se* „парадно, по нялкошски ше облакац” (Hal I, 249 (Галага на истим боку наводзи восточнословацке *finďžur* „тот цо ше парадно облака, нялкош”). Тото слово находзие и у укр. диял. *фінда* „легкодумна дзивка”, *фіндюрка* „проститутка”, *фіндюровати* „жиц розпусно” (ЕСУМ т. 6, 101). Прето предпоставяме же слово *финджуриц ше* нашо старе народне слово з карпатскей лексики и же його першобутне значене и у нашим языку було „парадно, по нялкошски ше облакац”. ◀ По ЕСУМ-у то афективне слово. ➔ У варианти наведзеной писні Я. Хромиша у календаре „Заря” од 1941 тото дієслово записане у форми *бринджуриц*: *Вец ше вона почне / Другим да бринджури* (РНКЗаря 1941, 103). Предпоставяме же ше ту роби о друкарскей хиби: букву *ф* у рукопису друкар могол похопиц як два букви *бр*.

[фини] -а -е 1. „квалитетни, вредни, добри”: *фини виробок*. 2. „красни”: *фини филм, фина кніжка*. 3. „смачни”: *фини колачи*. || Серб. *фин* „исте (1–3)”. ◀ Од нем. *fein*. Старши хасную и синоним *файни* (оп.), хтори ма карпатски паралели. Форма *фини*, напроцив, не ма карпатски паралели (окрем присловника *фином* (оп.)). Прето предпоставяме же зме форму *фини* прияли преїг сербского, або ше вона голем розширела у нашим языку под уплївом сербского.

финкац -ам *незак*. „поплаковац, скинчац (звич. о дзецех)”: *Ильча ше сцела за нього одац, та дакус финкала, дакус ше правела хора* (КовМихЦВ). || Слц. *finkať* „исте”, рсй. *финкать* „исте”. ◀ Ономатопейского походзєня (Фасмер, ЕСУМ).

финкаци -а -е „тот цо часто финка, поплакує”.

[фино] присл. „на фини способ”. ◀ Од *фини*.

фином присл. оп. **фино**: *Но, але ніч, фином було* (РН 31/1937, 4). || Слц. диял. *фіном* „исте”: *budze nam finom* (SSN I, 449). ◀ Мадь. *фіном* „фини; крашне” (ЛатякМадь).

фирер х. ист. „нізши чин у австроугорским войску, поднареднік”: *Заи [син-вояк] одпише на оца най му оцец пошлє шейсцсто форинти, бо вон уж фирер, же би мал на трошок* (Етн29 186). || Серб. *фирер* „исте”. ◀ Од нем. *Führer*.

фире-фуре х. и с. *подим*. „чловек на неважней функції у служби”: *Фире-фуре то нізши чиновник медзи висшима, преїг хторого ше лапа вяза и под*. (Сс. Мак.); *Народ з подимихом приповеда о єдней жени хтора ше сцела похвалїц яка єй муж важна особа у служби, та гварела: Не знам чи є фире чи фуре, але є барз велїки пан* (Ю. Рм.). ◀ Вираз могол настац од словох *фирер* (оп.) и *фурер*, яки находзие у М. Ковача: *якишик политичар ... [гварел] же док вон постане ище векиши пан чи фирер чи фурер, та вец худоба не будзе мушиц робиц* (РН 41/1936, 3, М. Ковач).

фиркац -ам *незак*. „шмаргац, писац страчи ножки”. Слц. диял. *firkat'* „исте” (SSN I, 449). ◀ Од мадь. *firkál*, а тото од лат. *fricare* „чухац, трєц” (КочишЛР 123).

фирнайз х. „олейова чечносц за фарбене; олейова фарба”. || Слц. диял. *firnajz* „исте” (SSN I, 450), серб. *фирнајз, фирнајс, фирнис* „исте”, мадь. *firnisz* (1753), *firnaisz* „исте”. ◀ Бавар.-австр. *Firneis*. У нас виро-ятно нове.

[фиронга] ж. „зависа на облаку”. || Всл. *firhang* „исте” (Hal), серб. *фиронга* и *фирангла*. ◀ Бавар.-австр. *Fürhang*. До нас могло присц и преїг серб. *фиронга*. У Сриме ше хасную форми *фирангла* и *фиронгла* (тота друга настала з укриженьом формох *фиронга* и *фирангла*).

фирц х. „дочасне, поприквачоване шиче”. || Слц. диял. *fiŕc* „исте” (SSN I, 444). ◀ Оп. *фирцац*.

фирцац -ам незак. „дочасно приквачовац пред шицом”. Серб. *фирцати* „исте”. ◀ Од мадь. *férceŕ* „исте” (ЛатякМадь).

фирцигер х. мед. „дзєцинска хорота скорі хтора нїби тирва 40 днї”. Серб. *фирцигер* „исте”. ◀ Нем. *Vierziger* (*vierzig* „штерцец”).

фитюла ж. „файта женского покривача за главу, с. повезача”: У прешлосци жени поверх конті вязали на главу хусточку, хтору волали *чепец* (зато ше гвари же на свадзби млоду *зачепели*, тє. место венца єй завязали чепец). Аж познейше место чепца жени почали вязац фитюли: Варгочи ше доокола позакруцали и коло нїх ше увязала хусточка же би контя була полнейша, а вєц ше аж власи прилапели зоз фитюлу. Чоло шицким було одкрите. Кєд ше ишло до роботи, на пияц, до церкви, вєц ше ношєло хусточку поверх фитюли. У фитюли ше нїгдє не ходзєло, лєм по обисцу ... Млади невести, а поготов док ище нє мали дзєци, ношєли би-ли фитюли (ВаргаЛю 230–231). ◀ Од мадь. *fityula* „исте” (1884).

фитькац -ам незак. „гвиздац” (Мел. Пвл.): *Кєдижд преходзєл попод мой облак, фитькал сєбє даяку скалу* (РС од 04. 06. 1999, 14, М. Симун.); *Фитькац на дакого значи”гвиздац на дакого”* (Вер. Рм.). || Серб. *фићукати* „исте”, укр. *фіть* „викр. хтори имитує звук гвизданя”, *фітькати* „видавац звуки як препилка”, мадь. *fütty* „гвизданє”. ◀ Ономатопейске.

фитькош х. *Фитькош то хлапчиско, гуницут, киячка* (Дю. Л.). || Всл. *fiťkoš* „ленюх, подляк” (Kubániová2, 49). ◀ Мадь. *fütykös* „кияк, палїца” (ЛатякМадь). Маме и назвиско *Фитькош*.

фитьовка ж. „мала скленїчка з хторей ше пїє палєнка и под.” Серб. *фићок* „исте”. ◀ Од мадь. *fityóka* „исте”.

фицєрий х.: *могол би лєциц як* ~ „барз є худі, слабі” (ОлеярЯк, Шв 6/1984, 737). ◀ Фицєрий – презвиско або назвиско єдного керєстурского жителя.

фицко и фицков х. 1. „нєдобри хлапчиско”: *Кєд [баба] думала же уж поспалї, вжала єден вельки нож, пойдє же нїм до хижи ...: Чекайце, царски фицкове, ша я вам дам женїдбу и госцину* (Етн29 211). 2. „нєдобра женска особа”: *Н. була фицков яки нє постой: некла до валалу торти зоз вайцох у праху, а кури вайца предавала на пияцу* (В. Саб.). || Всл. *fićkov* „вєкши хлапец, хлапчиско” (Kubániová2, 48). ◀ Од мадь. *fićkó* „нєдобри хлапчиско, с. деран, дериште”.

фичура ж. „варєха за черпанє поми-йох з гордова” (Евф. Пл.). ◀ Од мадь. *fićsúr* „прибор, судзина за черпанє”, зазначєнє у мадярским 1638. р. (ЕтМ).

[фишек] х. 1. „часц патрони у хторей стої пушков прах”. 2. „скруцена тєвчираста вощина з хторей ше є сладояд”. ◀ Од серб. *фишек* 1. „часц патрони у хторей пушков прах”; 2. „паперова тєвчираста штаницла”, а сербске з турского.

фиакєр х. „лєгчєйши коч з коньску за-прагу за превожєнє людзох”. Мадь. *fiáker* „исте” (1780), слц. диял. *fiaker, fijáker* „исте”, серб. *фијакєр* „исте”. ◀ Нем. *Fiaker*, фр. *fiacre*.

фияла ж. бот. „фиялка”, у нар. пис-ньох: „Видзєл я там, видзєл свою фраєрєчку, / тримала у ручки дробну фиялєчку”. / „Фияла, фияла, бодай ше прияла / же би мє моя мац на єиєнь одала (Етн9 ч. 143); Фиял фияла на жовто розквита / мою фраєрєчку верни пайташ пита (нар. писня, Миклошевци, М. Лікар). Слц. *fiala* „исте”. Оп. *фиялка*.

фйялка *ж. бот.* „Matthiola annua (L.) Sweet, с. шебој”. Слц. *fiala* ше хаснуе з истим значеньом. У прешлосци, медзитим, тото слово означовало квеце *любичицу* (*Viola odorata* L.), цо потвердзуе и части атрибут дробна з назву *фйялка*: *дробна фйялечка/фйялочка* (Тимко 46, 61, 77, 81). ◀ Од лат. *viola*.

фйям *непрем.* за обрацане гу хлапцови, младому хлопови: „хлапче, хлопе”: *Апо, гайде, правме шопи, хлѣви, карами, кармики....*” „О, та нач то нам, фйям?” „Треба, апо, скорей ше поженїме кед будземе мац у обисицу шицкогo ...” „Ша я не дзбам, фйям, направме.” (Етн29 24) Слово *фйям* ше у прешлосци хасновало при фамилиярним обрацаню старших гу хлапцом, тиж и родичох гу синови, и то паралелно зоз (*мой*) *сину*, з власними менами и др. Штредком 20. вику воно достало нову стилистичну офарбеносц: почало ше хасновац при франтовлївим обрацаню. || Слц. диял. *fijam* „исте” (SSN I, 447). ◀ Од мадъ. *fű* 1. „хлапец”; 2. „син”.

фйятал *х.* „младнїк, прут”: *Вецка [Янчи] пошол до леса, нарубал фйятали, та на[д]вязовал паньваиш, та пришол жу кочом, шицко [железо] складол з тих дванац кочох* (Етн29 231). || Всл. *fijatal* „исте”: *vicahnul fijatal z koreňom zo žemi* (Czambel). ◀ Од мадъ. *fiatal* „млади”. Руски еквивалент слова *фйятал* то *лїторосц* (оп.).

фластер *х.* „драга або дражка з твардого материялу (з цеглох и под.)”: *блато в йешеньи по уха, фластер лъем на главней ульици* (РНКЗаря 1941, 62). || Слц. диял. *f'aster* „викладана дражка або драга”, *f'astrovat* „викладац драгу, двор и др. з фалатками каменю и под.” (1696. р.) (SSN I, 452), мадъ. *flastrom* „з каменя викладана драга и др.” ◀ Од нем. *Pflaster* „з каменя викладзена драга и др.”, *pflastern* „з каменя викладац драгу и под.”, а то од лат. *plastrum*.

фластеровани -а -е „викладзени з цеглох або каменя”: *Зоднука [у Помпейох] су улїчки прости як шнур, вимерани правилни, фластеровани* (РН 67/1926, 2, М. Мудри). ◀ Оп. *фластер*.

[**флека**] *ж.* „брудна, масна платка на шматох и др.” Серб. *флека* „исте”. ◀ Нем. *Flecke*. Наш карпатски еквивалент *шплях* (оп.).

флизура *ж. оп. фризюра*.

флюндра и **фрундля** *ж.* 1. *То облечиво, гандра (сукня, байка и др.), гвари ше напр.: Вона ма тоти флюндри „ма вельо сукнї”.* Позберай свойо фрундлї и пакуй ше на салаиш (В. Саб.). 2. *прен.* „нешорова жена”: *Не сце буц брухати. ... Зна ше, же би ше попачел другей; даякей флюндри!...* (РС 48/1996, 25, М. Гор.). || Ческе *flundra* 1. „люштава особа”, 2. „рендa; фалаток”, *flandra* „жена зоз Фландриї”, польске *flądra* 1. „брудна, люштава особа”; 2. „жена нешорового справованя”, укр. *фльондра* „проститутка”, лашске *ufłudrany* „залюштани од блата”, немецке народне *Flunder, Flander* „рендa, фалаток”, баварске *Flanderl* „легкодумне дзивче” (Machek), всл. *flandra* 1. „нешорова женска особа”; 2. „нефина стара шмата, гандра”, серб. *фландра* и *флундра* „нешорова женска особа”. ◀ Шицки тоти слова походза од назви *Фландрия* (покраїна на побережю Сиверного моря, з найвекшей часци у нешкайшей Белгїї). Слово *флюндра* и *фрундля* перше значело „Фландрийка”, а потим достало и пренешене значене „нешорово облечена жена”, а потим и „нешорова женска особа” (Machek, ЕСУМ).

флюти *мн. кул.* „сладке едзене з кромпльох зоз маком”: *Флюти то народне едзене з кромпльох: з цеста кромпльовой замешки една часц ше направи на сладко з маком* (Мел. Пвл.); *Шульканци з кромпльового цеста ше розправляло з маком, хлебичком и под., та то були флюти* (Ю. Пап). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Нем. (шв.) *Flutte* „файта галушкох” (Albrecht 144).

фляс *викр.* означуе вдерене (з дачим мокрим, широким и под.): *а я ... фляс жену по жамбох* (Заря 12/1937, 5). ◀ Ономатопейске.

фляша *ж.* „скленяни суд з гарлом”. || Слц. *flaša* „исте”, поль. *flaszka* „исте”. ◀ Од нем. *Flasche*.

фляшка *ж. дем.* „менша фляша”. Слц. *flaška*, поль. *flaszka*.

фляшочка ж. „суд за тинту, с. мастионица”. Оп. каламар.

фоґаш х. „вишалка за шмати, с. чивилук”. Слц. нар. foґaš 1. „исте”; 2. „полїца”. ◀ Од мадь. foґas „вишалка за шмати”.

фоґащик х. дем. од **фоґаш**.

фоґмеґ викр. на пса, звич. же би оганял краву и под. у чкоди: „лапай го (ю)”. ◀ Од мадь. foґdmeґ 1. „тот цо збера хлопох до войска, вербункош”; 2. „бависко на оганячки”. • **будзе фоґмеґ** „будзе жимно”: *Кед ше, после того джиджу, до рана спуци мраз, будзе фоґмеґ* „будзе жимно” (В. Саб.).

[фодбал] х. 1. „фодбалска лабда”. 2. „файта спортского бависка за лабду”. || Слц. диял. fodbal (SSN). ◀ Од англ. foot-ball. До нашого языка могло присц преїґ мадярского (futball), немецкого (Fußball) або сербского (фудбал). Неясне як настала наша и восточнословацка форма зоз о: фодбал.

[фодбалер] х. „бавяч фодбалу”. ◀ Виротно од серб. фудбалер. Оп. фодбал.

[фодбалист(а)] х. „фодбалер”, хасноване у першей половки 20. в.: *Вельки суми зарабяю боксери и „ноґометаше” (футболисти)* (РН 43/1932, 3). ◀ Мадь. footballista. У бешеди ше хасновала форма *фодбалист(а)*, а у тим прикладу автор „виправел” народну форму на *фудболиста*.

фодбаловац ше -луем ше *незак*. „лабдац ше, бавиц фодбал”.

фодра ж. „назберане пасмо пришите на женскеї шмати”: *Єден час ше ношели сукні зоз фодру (позберана и випейґлана ранц до окола долу на сукні) и зоз шнурками. ... Теди и блузна була обовязно скравана, узка, тиж зоз фодру* (ВарґаЛю 219). || Слц. fodra „исте”. ◀ Од мадь. fodor „с. набор”.

фодрочка ж. дем. од **фодра**: *Дакеди ше на оплєчка хтори були за виход пришивало коло шії фодрочку зоз истого материялу з якого було и оплєчко* (ВарґаЛю 216). • **на фодрочку** „у форми фодрочки”: *Сукенка [малого дзецка] була манда, така як пол руки, пасова, на випиряцо и на фодрочку ушита* (ВарґаЛю 207).

фодрошисти -а -е „таки як фодра (оп. **фодра**)”: *Гутори ше и за колбаси: прости як*

шнурки, гладки як шнурка, кед су не фодрошисти (фодрошисти то негладки, кед маю ранци, випунчєня) (В. Саб.).

фойтовац -туєм *незак*. „давиц однімаючи воздух, диханє, с. гушити”. || Всл. fojtovac „исте” (Czambel). ◀ Од мадь. fojt „давиц”. Ридше ше хаснує форма *файтовац (ше)*.

фойтовац ше -туєм ше *незак*. „давиц ше пре недостаток воздуха, с. гушити се”.

фокош х. „файта жимного оружия: шекерка”: *Але нож и фокош за обрану зато мал више зрихтани* (КостОс 95). Серб. фокош и нацак, слц. диял. fokoš „пастирска палїца з едним грубшим концом” (SSN), укр. диял. фокош „крап” (ЕСУМ). ◀ Од мадь. fokos.

фольба и фольґа ж. 1. „порада, совет”: *Оцец [незадовольни з невесту], давал фольґу синови: Набий ю* (Пвл. Бл.); *Дац фольбу дакому значи „дац пораду”* (Нт. Бл.); *Дац дакому фольбу значи „дац упутство”* (Єф. Пл.); *Кед нам дахто одмудрує, ляпнє, пове-ме: Ту ци фольба* (Г. Р.). 2. *Гвари ше ма фольбу* „дацо му по дзеки” (С. Мйр.). || Поль. folga „олегчанє, полегченє”, dać folgę „дац шлебоду, волю”, dać folgę łzom „дац на волю слизом, не стримовац слизи”, folgować „попущовац, повладзовац дакому”, folgować językowi „шлебодно гуториц, пуцац‘ язык”, слц. folga „палїца хтора олегчує ношенє терхи”, ст.чес. folk „допущенє”, всл. foļgovac „пребачиц” (Hal), укр. диял. фольґа „полегченє”. ◀ Од нем. folgen „шлїдзиц дакого; робиц дакому по дзеки” (Machek, Brückner, ЕСУМ). ➔ Як можеме видзиц по паралєлах, наша форма фольґа старша од форми фольба, гоч тоту другу знали вецей информаторе.

фольовка ж. бот. „Convolvulus arvensis L., с. попонац”. || У укр. диял. фол’овка. ◀ Пожичка зоз мадь. диял. foj’ócка. Хаснує ше ище цаганка, цаґаче (Тимко 59).

фольшов х. мед. „запаленє твари, очох”: *Хто ма запалєну твар, запалєни очи або руки, тота хорота нече, а вола ше „фольшов”* (СлМед 182, В. Папґарґаї); *Кед була хорота фольшов ... Хори мал мехири по твари, а очи му були нанухнути* (МАК Ч. 4/2017, М. Каменїцки, 1973); *Фольшов то*

хорота при людзох, вида ше на твар (М. Рам.). || Слц. диял. fofoš „запухнуце”: fofoš na tvári od zubov (SSN). ◀ Од мадь. folyosó (1585) „означає даскельо файти хороти (рак и др.)”. ♦ **пойдзеш на** ~ „однеше це хорота фольошов”: Наша сушеда гуторела дзецом: Будз добри, бо пойдзеш на фольошов (В. Ерд.).

фораш х. 1. „подземне жридло води”: На Ступи тиж плодна жем, з тим же є не така ровна, а ... єст местами фораши (Я. Барна); Було случаї же ше студні копало у форми велькеї дзири же би ше потим на стредку вимувовало студню. Зоз шухарами жем ше убивало [звонка того мур-а одн. звонка коло студні], найвецей пре жили („фораши”) з бокох, але таки способ указал ше як барз слаби, бо копанє помали напредовало и студня ше завальовала (НК 1980, 64, М. Каменіцки). **2.** „замокнуте место на брадлє слами и под.”: Кед позамакало звежене жито у брадлє, дзе ше баржей вода зляла, там ше волато фораши; на замкнутой слами фораши бул аж до сподку або до поли (М. Рм.). Значене пренешене по подобности: замкнуте место мокре, та здабе на подземне жридло води. ◀ Од мадь. forrás „жридло”.

форгов х. 1. „круценє воздуха з вельку швидкосту, с. вртлог”. **2. мн. форгови** „гордови або форгови то крутили у води” (Ю. Пап). || Слц. диял. forgov „глібіше место у потоку” (SSN). ◀ Од мадь. forgó „обращаці”, forgószerű „форгов”. ♦ **буц под форговым** „буц дакус пияни”; слц. už je pod forgóvom „уж є пияни” (Szabo 186).

форгов-карика ж. „дупла обрацаюца каричка на ланцу за капчанє статку”. ◀ Од мадь. forgókarika „исте” (ЛатякМадь).

форинт х.: а там єден пан дораз му так гварел: „Не мушице ніжей од форинта на надніцу пойсц” (ЕтнV 104); дополнил надніцу форинт хлопови и дзевец сексери жени до жатви, а у жатви хлопови форинт двацец, а жени наплацел форинт (ЕтнV 105). ◀ Од мадь. forint. ♦ **форинт осмого** „давнього року, пред вельо роками”: Но, я тєраз заш лєм цошка попріповідам, цо було теди кед я бу-

ла млада, як то ше гвари „форинт осмого” (Сф. Мак.).

форинтош х. беш. „форинт”: А заш то-та ке-ке-ке-ке у кишені под сукню, сами форинтоши ... та себе з порвазком завязує кишеню, же би єй не украдли (КостПр 45).

◀ Мадь. forintos.

форкац -ам нєзак. 1. „видавац специфични звук през нозгри (о коньови), с. фрктати”: Док ти ту у хліве форкаши до овса, ми двоє, рогати воли, вицагли з блат твоїх ... братох (ЧаканБ2 44). **2. прен.** „поцаговац з носом, смаргльом”. || Укр. **форкати** „форкац (о коньови)”, всл. farkac и farčes „исте”, рсї. **фыркаць** „исте”. ◀ Ономатопейске.

форкнуц -нем зак. жу форкац.

форлап х. „перша паленка з казаня при печеню”. ◀ Нем. (шв.) Vorlaaf (Albrecht 112).

[**фотеля**] ж. „глібоке мєгке шєдзиско з боками за локци”. Сєрб. **фотєља** „исте”. ◀ Нем. Fauteuil, а то од фр. fauteuil. У старших авторох з тим значєньом змє зазначєли и вираз мєжки карсцєль.

фотляк х. „лєніви хлапец, лєгинь”: [Розгварка газди и слуги:] „Лєм нє знам чи сом годзєн нєшка шицко зробиц [поорац]”, – озвал ше Яков спомєдзи коньох „Цо? – нє годзєн! готовє же ши нє годзєн кєд будзєши на кєждим концю стац по два годзини зос тим сушєдовим фотляком! Понагляй, да ци трава нє рошиє под ногами, та ши годзєн!” (Е. Планчак, РочКн 1951, 104). || Всл. fotlak 1. fotlak še povi dzecku ked ono robi na zlosc: Idz ti, fotlaku (Czambel), 2. „вєкши нєдобри хлапчиско” (Czambel), 3. „лєнюх, подляк” (Kalal 137), 4. fotlak и fotloš „смаркош” (Buffa 77). ◀ Нєяснє.

фошпон х. оп. вошпон.

фр-р **вкр.** ономатопея звуку лєцєня.

фраєр х. „мили, лєгинь, с. драги, воьєни, драган”: Нє опуцуй, дзивчє, пєришого фраєра (Žganec, ч. 70). || Слц. frajer „исте”. ◀ Од нем. Freier „питач”. У сучаснєй бєшєди слово достало значєнє „любовник, швалєр”.

фраєриц ше -им ше нєзак. „мац фраєра одн. фраєрку”: А вона ше фраєрєла, / попод ручки ше водзєла (нар. писня).

фраєречка ж. дем. и гипок. од **фраєрка**: *фраєречко моя, придз ме випровадзиц* (нар. писня). Сучасне **фраєрочка**.

фраєрка ж. „мила (дзівка), с. драга, вољена, драгана”: *мам верну фраєрку* (нар. писня). Всл. *frajerka* „исте”. ◀ Оп. **фраєр**. У сучасней бешеди слово **фраєрка**, як и **фраєр**, достало значенє „любовніца, швалерка”.

фраєриц ше -им ше незак. „мац фраєрох”. Всл. *frajiric še „исте”* (Buffa 77).

фраєрово баюси мн. бот. „квеце *Nigella sativa* L.” (Вер. Рм.). Оригінална руска назва настала по подобноци рошліни и баюсох (Тимко 43).

фраєрош и фраєркош х. „тот цо ма фраєрки”: *Чом же ши ше не оженєл, Янку, фраєрошу, / кед пол деци паленочки було лем по жрошу* (нар. писня). У сучасней бешеди превладала форма зоз -к-: **фраєркош**. Всл. *frajerkoš „исте”* (Buffa 77).

фраєрошка и фраєркошка ж. „то-та цо ма фраєрох”. Всл. *frajirkoška „исте”* (Kubániová2, 50).

фрайла ж. „неодата женска особа, паночка”: *Але оцєц му гуторєл: Лєм ти ше жєнь, вєжнєш себе єдну фрайлу, уж за тебе порихтана* (Етн29 112); *Агафия була єдина фрайла у валалє та ю волали лебо „наша фрайла” лебо лєм „фрайла”* (КостПр 84). || Всл. пейор. *frajla* „исте” (SSN), серб. *фрајла* „исте”, мадь. *frajla* „исте”. ◀ Од нем. *Fräulein* „паночка”. Нєшка слово **фрайла** хаснуєме з подшмихуючим значєньом: жена простого справованя хтора ше прави панї. • **на стари фрайли** „бависко дзецох старшого возросту”: *З розчитованьом бавячє виберу бабу и шейтаю ше по пари (хлапец и дзівчє); кед баба скричи „назад”, бависко почина ознова, з нову бабу и новима парами* (ХомаМ).

фрайцимерка ж. „служніца (у жєнох з високого дружтва, принцєзох и под.)”: *Тєндирсип Илона спала, та го нє видзєла. Мала дванац фрайцимерки; ипациралї ше по заградки и його обачєлї* (Етн29 48); *Потим о мало пришилї жу нєй [гу кралїци] єй кухарки: „Цо же будзєме вариц, млада кральовно?” И з тима ше вше вадзєла. И єй [кральовно] фрайцимерки уж нє зналї єй як служиц, так ше барз балї од нєй* (Етн29

129); *Да Бог дзєнь. Станула и фрайла, пойдзє до заградки зоз двома фрайцимерками ипацирац* (Етн29 218); *Алє вон лопоци, а лає. А вона [царица] раз скричи: „Яй, локай мойо, фрайцимерки мойо, нє дайцє мє!”* (Етн29 130) || Всл. *frajcimerka „исте”*: *mladu dvanac frajcimerki oblekali* (Czambel), слц. *frajcimerka „исте”* (Doruła, 86). ◀ Од нем. *Frauenzimmer* 1. „женска хижа”; 2. „жена; служніца”.

франта ж. 1. „шала, жарта”. 2. „чловєк хтори люби франтовац”: [Вон ше почал барз шмєяц.] *„Цо ци реку?” „Ей, бачи Дюро, алє си франта” – гвари вон мнє. „Чом же – реку – франта?”* (РН 26/1937, 4). || Поль. *frant* 1. „вандровнік, вайнага”; 2. „нялкош”; 3. „путуюци комендияш”, чєс. *franta* и *frant* „лукави чловєк; фигляр, комендияш”. ◀ Од чєского мєна *Franta*, а то гипокористик од власного мєна *František*. Синоним *шала* зоз сербского, а *жарта* восточнославянскє (Machek). ♦ **доказовац (вирабяц, розводзиц) франти** „фиглярц, робиц нєозбылносци” (Пвл. Бл., В. Ерд.).

франтовац -туєм незак. „жартовац, шалїц ше”. ◀ Од **франта**.

франтовни -а -є „хтори люби франтовац”: *Гварєла ми же сом франтовна* (Люб. Як.).

франтовнік х. оп. **франтош**.

франтош х. „тот цо люби франтовац, с. шалївција” (Вер. Рм.): *бул красни чловєк, франтош и ипивак* (РН 38/1927, 2); *А хто прєходзи коло проща ...? То весєли збиткош и шмєли франтош цап, цо добрє виучєл свою роботу з главу и з кждим ше готови бориц, бо роги його вєльки, а глава тварда* (РН 39/1932, 4). ◀ Од **франта**.

франтошка ж. „тота цо люби франтовац”.

францияш х. 1. „конь хторому ше при ходу стлукаю преднї колєна” (Мир. Рм.). 2. прєн. и о чловєкови: *ходзи як францияш „ходзи стлукаюци колєна; чампаво ходзи”* (СС. Мак.). || Слц. диял. *franciáš* „конь хтори храмє” (SSN), слц. *francúh* 1. „Француз”; 2. мед. „сифилис” (1656) (HSSJ). ◀ Вироятно вяза зоз мадь. *franc* (1511), *francu* (1533),

francás (1440) „французка хорота, Syphilis” (ЕтМ).

фрас *викр.* означає вдерене, пукнуце и под.: *Вона фрас вайцо до нього, а вец фрас друге вайцо до нього* (Лев. Ск.). || Слц. диял. frasnút „бухнуц, треснуц” (SSN). ◀ Онома-топейске.

фрас *х.* 1. „дзезинска хорота: корч хтори настава од страху, с. шклопац”: *Дзецко од велькей горучи або страху могло достац и фрас. То ше могло случиц и дзецку у перинки, але и 5-6 рочному. Теди спагло, превращело з очми, трепало з ручками, пена мушла на уста, випинало го. Гуторело ше же добило склопци* (по: КолесарД). 2. „чорт” *звич.* у виразох: *ки ци ~ ?!* „цо ци? ки ци пшамач?”; *ки ~ ?!* „цо за чорт”: *Чи то уж чорт мацал својо руки, чи ки фрас, лем людзе ше хвата-лі тей отрови [паленки], на својо нещесце* (РН 23/1928, 4); *та ки це фрас там однес так додня* (РН 40/1930, 2, М. Биркаш). || Всл. fras: fras bi ce trimal (Czambel). *По ви-ходнярски до фраса* „до чорта” (Ю. Пап), укр. диял фрас „гнів, злосц; хорота; чорт” (ЕСУМ) ◀ Вироятно преїг мадь. frász „епилесия” од нем. (бавар.) frâs „исте”. ЕСУМ як жридло наводзи немецке fressen „есц, жрец, *прен.* трапиц, мучиц”.

[**фремит** и **френт**] *х.* „одрабяне трирочного калфовского стажу (о будующим май-строуи)” (Фа 9–11): *тоти цо ремесло учили у цудзих майстрох, накадзи ше вишлебодзе-ли, мушели пойсц до фремиту. До фремиту пойсц значело ходзиц од валала до валала и у майстрох гледац роботу* (Фа 10. б.); *Калфа у френту викалфовал. Слово френт вошло и до бешеди: Кед ше еден другому питал: „Дзе идзеш?”, тот други му одговоровал: „До френту”, т. е. „нідзє, не твоя брижа”. Тих цо були у френту волали френтере* (В. Саб.). ◀ Вироятно од нем. fremd „цудзи; оддале-ни; непознати”: *пойсц до фремиту значело би „пойсц до цудзини, а френтер би значело „тот цо ходзи по цудзини”. Од того и сербске френт 1. отићи у френт: са двана-ест година морао сам у френт, френтова-ти „ходзиц од места до места пре ремесло, тарговину и под”: двојица опанчара који су као младићи „френтовали” по Србији* (МС).

2. „вандровнік”. Нашо форми вяжеме ди-ректно за немецке жридло прето же зме у сербским не зазначели форму зоз м: *фремд*.

[**френтер** (и **фремер?**)] *х.* „вишлебодзени шегерт хтори ходзел з валалу на валал и у майстрох гледал роботу”: *Тих цо були у френту волали френтере* (В. Саб.). По двоякей форми *фремит* и *френт* обчеко-вали бизме попри *френтер* и форму *фре-мер*. ◀ Од *фремит/френт* (оп.).

[**фризер**] *х.* нем. Frieiseur, а то од фр. friser „фризирац”.

[**фризура**] *ж.* „способ чесаня и штри-гання власох”. Европске слово. ◀ Од нем. Frisur, фр. friser „фризирац”.

фришки -а -е 1. „швидки”: *Пооглядал ше лев, збачел заяца: Беж по того человека, ти найфришкии!* (ЕтН29 236) 2. „хтори не оддавна, швижи (о едзєну и под.)”: *Баи на-падал фришки били инїг* (РН 11/1931, 2). || Всл. friški 1. „швидки”; 2. „хтори не оддавна, швижи” (Sipos). ◀ Од нем. frisch.

фришко *присл.* „швидко”: [Заяц] *му-шел буц барз млади, та ше фришко уварел* (ЕтН29 49); *Вона ше зобрала, та му гудо-рела: „Дявол веци, вон нас фришко влапи”* (ЕтН29 263). || Всл. friško „исте”. ◀ Оп. *фришки*.

фриштик *х.* „ранше едзєне, с. доручак”: *рано поставая, стари паноцец дораз фри-штик рихта* (ЕтН29 26). || Всл. frištik „исте” (Czambel.), карп.русин. *фриштик* „исте” (Чорі), рсй. *фриштык* „исте”, серб. *фру-штук* „исте”. ◀ Од нем. Frühstück „исте”.

фриштиковац -куєм *незак.* „есц ранше едзєне”: *Розвяже торбу жазда лебо жаздиня, винє красни хлеб житни, ... та фришти-кую* (ЕтНV 104). Всл. frištikovac „исте”. ◀ Од нем. frühstücken „исте”.

фрондла и **фрондля** *ж.* „фронцла, рон-дя”: *кед жена не ушорєна, не облєчена шо-рово, гвари ше: виши з ней як фрондла* (Лев. Ск.); *Виши на имати таке як фрондля* (Зд. Фей.). ◀ Вироятно зродне зоз *фрундля* (оп.) и *флюндра* (оп.).

фрундля *ж.* оп. *флюндра*.

[**фронт**] *х.* у старших авторох и [**фрон-та**] *ж.* „линия борби медзи двома войсками, фронт”, *Вецкаль бул вимєновани за коман-*

данта цалей фронти процив Немцох (РН 12/1929, 2). Всл. front „фронт”, fronta „длугоки шор людзох (пред дутяном и под.)” (Buffa 78). Европске слово. ◀ Од нем. Front, а то од фр. front.

фронцли ж. мн. (єд. фронцла) „вишаци нїтки (на подраней шмати и под.)”. || Слц. диял. fronc „исте”: Parobek še tak pobil, že z košul'i mu l'em fronce višeli (SSN I, 463), всл. francle „вишаци нїтки” (Hal), укр. диял. фрэнзлі „пантліки”, серб. фрнциле „ройти”. ◀ Нем. Franse, шв. Fransle (Alb 116).

фрундля ж. оп. **флюндра**: Цо ши наоблєкала тоти фрундлі на себе!? (В. Саб.)

фу викр. виражує одбойнось, невитримовнось: Фу як горуцо! (ЧаканСаф 164)

фундамент х. „фундамент”, у Гнатюка и старших авторов: Кед пойдзе, а там ані фундаменту нет, шицок варош повалєани (Етн29 50); Витор ... до фундаменту рознєше шицко (РН 29/1932, 3). У „Руских населєньох у Бачкей” В. Гнатюк записал и форму номинатива фундамен, але ше други припадки вироєтно и теди хасновали зоз т (ген. фундамента итд.): [На будинку церкви] фундамен стої седем шухи долу (Ос 5). Всл. fudament и fundament „исте” (Bartko 79). Оп. **фундамент**.

фуй фикр. з хторим ше виражує одбойнось, гадзєне: Фуй, яке бридке. || Слц. fuj: fuj, hanba, мадъ. fuj. ◀ Од оном. фу.

фуйдац -ам незак. „моцно дуц (о витре)” (СС Мак.): Треба положиц облачок да [витор] не фуйда (Лев. Ск.); Вон [витор] лєм дує, гвижджи, фуйда, непогода права (Заградка 4/1996, 20, шк. сост.). ◀ Од оном. фу.

фук викр. означує швидке руцєне: Шицко би то намочиш, та з драпацу цєтку, лєбо фук до долини (= руциц, шпуриц до долини) (Дю. Папг., Заградка 7/1999, 18). ◀ Од оном. фу.

фукац -ам незак. „дуц (звич. през цивку)”. Слц. fúkať „дуц”, поль. fukać „форкац”. Од оном. фу.

фукнуц -нем зак. 1. „задуц”. 2. „руциц, шпуриц”: фукнуц зо мну до ярку (Заря 12/1939, 7); кнїжку сом фукла до ормана и вєцей сом ю не брала до рукох (РС 19/2015, 20, Я. Дюр.).

фундамент х. 1. „часц мура под поверхносьцу жеми, с. темєль”. 2. „дом, маєток”: Старишого дал на ремєсло, а младшого охабєл на фундаменту (КовМихНО 65). || Слц. fundament „исте” (у словацким зазначєне од 17. вику) (HSSJ). ◀ Од нем. Fundament „исте”, а тото од лат. fundus.

фунїц -їм незак. „капац, нєставац, трациц моц, вичерповац ше, трошиц ше”. || Всл. funes „трациц силу, пах и под.” (Hal). ◀ Од ономатопейского викричнїка фу, яки мамє и у словох фу-кац, фу-чиц (Machek 147). Оп. вивєдзєне вифунїц.

[фунта] ж. „мєра за чєжину (коло полкили)”: Пєриша керєстурска цєрква мала до 1765. р. три дзвони: найвєкши дзвон важєл 95 фунти, штреднї 40, а наймєньши 33 фунти (КостПр 172). || Слц. funt „исте”, поль. funt „исте”, рсй. фунт „исте”, мадъ. font „исте”, серб. фунт (старша форма) и фунта (новша форма) „исте”. ◀ Нем. Pfund, а то од лат. pondus. Наша карпатска форма, як и наведзєни паралєли, мушєла би глашиц фунт. Форму фунта вироєтно хаснуємє под уплївом зоз сербского фунта..

фуняц -ям незак. оп. **фунїц**.

фурємни -а -є „краснєй фурми, фурмас-ти, красни” (Пвл. Бл.). Всл. foremni „исте” (Buffa 77), всл. furemni „исте” (Kubániová2, 50). ◀ Од фурма.

фурик х. 1. „кочик з єдним колєсом за прєношєнє терхи”: **жєлєзни** ~, **дрєвєни** ~. 2. **мулярски** ~ „фурик з ладичку до хторєй ше кладла терха, а прєважно го хасновали муляре; таки фурики ше хасновало кєд трєбало прєвєзц цвиклу на ладю” (МудриАл). || Слц. диял. fúrik „исте” (SSN I, 468). ◀ Од нем. Fuhre (а тото у прєвою зоз fahren „исц на прєвозки, путовац”). • **на фурики** „хлапцовскє бависко”: Єдєн хлапєц бул „фурик”, та клєкнул и положєл руки на жєм – станул оштвєрнож, а други хлапєц станул споза нього, влєпєл го за ноги ... „Фурик” почал ходзиц на рукох, та випатрало жє го други хлапєц, хто-ри му притримовал ноги, дрїлял (ХомаМ).

фуричок -чка х. дем. од **фурик**.

фурк викр. означує швидкє рушанє, лє-цєнє, обрацанє: кєд нараз гук у дворє. Ми вонка, а такой понад глави крилатица –

ф-у-у-р-к (РН 39/1936, 3, М. Ковач). ◀ Ономатопейске.

фуркадло с. 1. „справа хтора продукуе фуркаци звук”. 2. „вентилатор”: А чом, гваря, не пишеце ... о конопарньох, же нет у ніх фуркадла цо прах виганяю (РН 39/1936, 3, М. Ковач). 3. „дзєцинске бависко з твардо-го паперу у форми вентилатора (10 x 10 см) припнуте на палічку, кед ше бежало з нім, воно ше од одупераня воздуху окруцало” (по: ХомаМ): Зоз фуркадлом ше дзеци бавели лем теди кед була красна хвиля, кед ше могло висц и бегац по вонку (ХомаМ 22). || Слц. диял. furkadlo „vrtuľa na detskej hračke” (SSN I, 468). ◀ Од фуркац.

фурканіца ж. пчол. „справа за фуркане меду, с. врцалица” (В. Ерд.). ◀ Од фуркац (2).

фуркац¹ -ам незак. 1. „окруцац ше з фуркацим звуком”: А стари баби под пецом шедза, / фурка им кудзель, спори ше предза (ПЗ 5/1939, 6). 2. „вибивац у млазох”: У тим страшим кратеру [Везува] єст тисяци дзири, през хтори фурка непрестано били дим (РН 62/1926, 2, М. Мудри). ◀ Од оном. *фурк*.

фуркац² -ам незак.: ~ *мед* „з помоцу фурканіци виберац мед з рамикох (пляй-строх)”: Кед отворел кошніцу ... препатрал рамики у котрих було меду за фуркане ... Рамики кладли до єдного гордова котри ше вола фурканіца, бо ше у ней викуркуе мед. Мед ше сцека по боку гордова долу, а вецка през єдну дзирку чури до гарчка (Я. Олєяр, Загр. 1/1998, 7). ◀ Од оном. *фурк*.

фуркаца/фуркача машина оп. фурканіца: [Др Дзержон, 1811–1906] вудумал ладичку од рамикох. ... За нім бул тиж славни пчолар ... Маєр Грушка, котри вудумал *фуркацу* машину. ... Да не було ... Грушковей *фуркачей* машини, пчоларство би ше не розвило до того степену (РН).

фуркнуц -нем зак. 1. „улециц, прелециц або вилециц з фуркацим звуком (о птици и под.)”: И кед ше дзвери отворели, фуркнул и вон [тащок] нука ..., подзєковал майстро-ви за хлеб и за соль и фуркнул зос хижі (РН 17/1932, 4). 2. „швидко убегнуц, пребегнуц, вибегнуц”: През облак фуркнул нука жу фра-

єрки (В. Саб.); Подзвигнул [кандур] хвост да го не оваля и фуркнул на проще (РК 1932, 96, М. Ковач). || Всл. furknuc „исте”: ptaki grāvčaso vifurkli pred nami (Szambel).

фурма ж. 1. „випатрунок, подоба, с. об-лик”: Исус Христос поскладад тоти триски так на чловецу фурму (Етн30 60). 2. „справа, слика и под. з помоцу хторей ше випродукованому предмету дава одредзе-на форма”: а) „майсторска фурма”: Кажди колесар у своїм мигелю мал фурми за шицки криви виробки котри правел. Фурми були вирезани зоз ценких дешичкох, а вишели на муре у мигелю (Фа 34). б) „фурма за вибиване мустрох за вишиване” (Ю. Пап). в) „справа з хтору ше виправя форма предмета”: Кед з плугом заквачел до кореня, та ше плуг скривел, майстор положел скруце-ни плуг до фурми и випросцел го (В. Саб.). г) „прибор за правене валькох (оп. *вальки*)”. 3. „способ”: Теди раховали по тей истей фурми як и ми „раховали на исти способ як и ми” (Люб. Як.). || Всл. furma „с. калуп”, слц. furma „исте”, чес. forma и нар. furma „исте”, мадь. forma „исте”. ◀ Од лат. forma.

• **на фурму дачого** „у форми дачого”: Єден анґлійски профєсор винашиол у Єрусалиму при одкопованню ... єдну чашу на фурму лампи (РН 106/1926, 3); [До учительского квартелю] треба дацъ положиць два цегляни печи на фурму єдного ормана (ЦШКОд-бКоц, 1905. рок; ту ше виroyатно дума на кальово печи); **буц (направиц) на єдну (на исту) фурму** „буц (направиц) дацо єднаке з дачим по форми; здабац єдно на друге”: Справел хижу и помальовал на тоту исту фурму як му и брат (Вер. Рм.); Друге гаче кобули не на тоту фурму як перше (Вер. Рм.); Воні шицки на исту фурму, браца, шєстри – здабу єдно на друге. И ствари можу буц на исту фурму, шмати, кошулі ушити на исту фурму (В. Саб.); добре би було, кед би ше хижі за будоване будовали на таку фурму, як ше будую санаторії (РН 12/1931, 3); Кажди чловец на свою фурму, на не найдзе на цалим швецє двох цалком єднаких людзох (РН 13/1931, 4); **така** ~ „так випатра”: Така фурма же будзе падац (М. Рм., В. Р.); Така фурма же оец не любел же млоди

його дзивки не Руснак (Пвл. Бл.). ♦ **то так** и ~ „то так и треба, такі шор” (Пвл. Бл.); **фурма – фурма а валька будзе** „важни добри резултат, а не форма роботи” (РК 1931, 167): *гоч фурма и розважена и под., але вальку направи; и за коня важи: подли конь, але цага; и за косу: гоч є стара, але снопи накопи (В. Саб.); цо то за ~ !?, яка то ~ !?, (но) та ~ то!?, та то (чи то) ма фурму!?* „яки то способ справованя, то не ма смисла, то не на месце, то не шор”: *Но та фурма то – починаи з каждого колача єси, а вец охабиц? (Пвл. Бл.): А вона [мац] дзешка ишла, та охабела най Яни куру обере. Думам: яка то фурма!?* (Пвл. Бл.); *Та то ма фурму биц паноца!?* (Пвл. Бл.); *Питаме ше тєраз шицких розумних людзох: ... Чи мало фурму ... штампцац таке дацо?* (РН 32/1928, 3).

фурман х. „чловек хтори зарабя одн. роби услуги превозу на своїм кочу и коньох”: *Сом бирова з Штидринова, / на пажици гуси насла, / фурманє ме улапели, / до качмарки заставели / за сто злати, за червени / и за персєнь, за стрибєрни* (Етн9 ч. 25). || Всл. furman „исте”: fteri furman dobre voží (Czambel), слц. furman „исте”, рсй. фурман „кочияш”. ◀ Од нем. Fuhrmann.

фурмасти -а -е „згодни, красни”: *Гвари ше: фурмасти чловек, нос, оберва, конь* (Сс. Мак.); *Буяци тей файти фурмасти* (В. Саб.); *Правда, його наска була найвєкша, але кед ані кус не фурмаста, ище ше и на бок виврацєла* (РК 1925, 54). Оп. и нефурмасти.

фурмочка ж. „кухньови прибор за правєне печивох одредзєней форми”: *Розогна те цєсто ше поправи зоз поґачову фурмочку* (ХомаБл 187).

фурув х. „прибор за дзиравєне, с. бурґија”. ◀ Од мадь. fúró „исте”. ♦ **як** ~ „живи, несташни”: *Дзеци нашої улїчки як фуруви додня рано вибєгну бавиц ше* (шк. сост.); *Цо ши такі як фурув!?* „цо ши такі несташни?” (С. Мйр.).

фурувац -руєм *незак*. „дзиравиц з фурувом”.

фурувик х. дем. од **фурув**.

фурт присл. „неперивно”: *Вона фурт приповєда*. • ~ **єднак** и ~ **ровно** „непре-

ривно”: *Бо то [у фабрики] фурт єднак бегац треба, однесц модлу там и присц назад* (ЖирошV 186); [Кобула] *Фурт ровно лупкала до яшльох* (Заря 3/1939, 8); *Вона фурт єднак рапка „неперивно приповєда”* (Лєв. Ск.). || Слц. диял. jednak: Šicke dluhe večari zme furd jednak žili (SSN). У Гнатюка часто у злучєню **вше фурт**: *Руши ше та идзе. Идзе вше фурт. Нє ма кєди шєднуц* (Етн29 25); *пришилї дому зоз пришаги, та за пол рока вше фурт ше свадзбовали* (Етн30 64); *Еицик ми ту мамє хлеба цо ше уж дванац роки печє, вше фурт кажди дзєнь, а нїхто еици з нього нє єдол* (Етн. 29, 9). || Слц. нар. furt и furtom „исте”. ◀ Од мадь. furt „исте” (а тото од нем. furt, fort).

фуртак х. 1. **Фуртак** *то такі цо ше вше и виадзи винайдзе* (Сс. Мак.); *Любєл франтовац и кєпкариц, то бул фуртак* (Пвл. Бл.); *Фуртак то фришки у бєшєди як М.; гвари ше и бєга як фуртак*. 2. **як** ~ „швидки, оштри” (Сс. Мак.): *Хлапчик бєжи як ~ „швидко, несташно”* (С. Мйр.). || Слц. furták „весєли чловєк, гунцут, фигляр”: bol vždy veselý a veľký furták; у словацким и вивєдзєни форми: furtáčka ж., furtácky прикм. ◀ По Махєкови од мадь. fúrtagyú „гунцутски, бєтєрски”.

фуртом и фуртом-фурт присл. „неперивно”. || Всл. furtom furt „исте” (Hal). ◀ Од мадь. furtonfurt (1864).

фурцлац ше -ам ше *незак*. „сцєкац ше, скляняц ше”: *Идз далєй, фурицлай ше!* (Сс. Мак.) ◀ Неяснє.

фурча ж. „справа за надзиванє колбасох и гуркох”. || Всл. furča „справа за виношенє гною зоз хлїва” (Buffa 79). ◀ Неяснє. По М. Кочишови и Дю. Лятякови од мадь. furcsa „шмишни”; исти мадярски прикмєтнік ма и значєня „лукави; згодни; окремни”, але го ані по єдним значєню нє мож повязац з нашим **фурча**.

фурчац -чим *незак*. „видавац неперивни звук фр-фур-фр-фур”: *фурчанє пира на кудзєлї* (ЛятякТал 110). || Всл. furčať и frčať „швидко ше рушац; швидко лєциц” (Hal). ◀ Од оном. фр-фур.

фурчочка ж. „мала справа (фурча) за правєнє колачох”: [Цєсто загнєцєнє за ко-

лахи „гушеніці”] *кладзе ше до фурчочки и дриля зоз рамачом до горуцей масци* (ХомаБл 194). ◀ Оп. *фурча*.

фусек х.: *Бунди за споведање лебо фусеки* (ЦШКОдБКоц, 1939. р.); *Бунди за сповец. Чесни Одбор једногласно пристава фусеки да ше купя* (ЦШКОдБКоц, 1939. р.). Зоз наведених двох прикладах зоз записніка коцурского Церковно-школского одбору од 1939. р. не мож точно знац до значел *фусек*, але на основи шлідующих паралелох заключаеме же *фусеки* були бундичково мехи до хторих священіки у жимским чаше удзивали ноги до паса и у хторих шедзели под час вещейгодинових споведзох. || Серб. *фусак* „бундичкови мех до хторого ше уцагую ноги и долиня часц цела кед ше идзе вжмие на санкох и под.” (МС); всл. *fusak* „detský vak, дзєцински мешок” (Hal), слц. *fusak* „мешок з бундички до хторого ше дзєцом вжмие удзиваю ножки (же би им не було жимно), мадь. *fuszekli* (1857) „панталони; ботоши”. ◀ Од нем. *fußsöckl* „кратка ботоша, зонка” (ЕтМ). До нас слово *фусек* могло присц преїг мадярского або сербского языка.

футро с. 1. „нукашня часц облєчива, с. постава”: Слово *постава* новше, скорей *гуторели футро* (Вер. Рм.). 2. „горня часц талпи на обуї”. || Слц. *futro* 1. „постава шматох”; 2. „удзверя; рам облака”; 3. „покарма за живогинї”, поль. *futro* 1. „бундичка, с. крзно”; 2. „бунда”, *futrovać* 1. „малтеровац”; 2. „обивац з десками”, укр. диял. *футро* „животиньска скоро з бундичку”. ◀ Од нем. *Futter* „постава, футро”. ➔ Зоз значєньом „обшивац шмату зоднука, класц поставу” у прешлосци зме виroyтно хасновали дієслово *футровац*, пор. слц. *futrovať* „класц футро, поставу до шматох”: *kabat futrovaný kožušinou*, карп.русин. *футровати* „класц футро, обшивац” (Чорі).

футровац ше -руєм ше *незак*. „фарбиц ше, шминкац ше”, лем у єдного автора: *Розумна жена, хтора є задовольна зос своїм природним ліцом и образом таким, як го ей Бог дал, нізач би ше и ніяк не футровала* (РН 16/1935, 4). || Всл. *futrovať* „класц футро, поставу до шматох” (Hal), поль.

futrować 1. „масциц (з малтером, блатом); обшивац”; 2. „нагло єсц”. ◀ Оп. *футро*.

[**футрола**] ж. „шкатулка, ташочка и под. за одкладанє предметох”. Серб. *футрола* „исте”. ◀ Нем. *Futteral*. Наш карпатски еквивалент *пошва* (оп.).

фучац -чим и *коц*. **фучиц** -им *незак*. 1. „дуц, дихац видаваюци пискаци, сичац звук”: *Так сом ше наєдла же аж фучим* (Г. Р.). 2. *прен.* „виражовац гнів, незадовольство з фучаньом, стримовац гнів у себе”: *Кед тоти виберанки були у Коцуре, уж сом бул так шучков, мал сом дас дванац роки, вноци чуєм як оецц фучи, бо їх кандидат Полдруги страцел* (Ю. Хр.); *Мой вожи авто, а я фучим, думам же розпукнем* (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.); *По першираз стретаме Савла-Павла у историй Христовей церкви, кед фучи и беши у буні проци Христових учєнікох* (РН 28/1935, 2). || Карп.укр. *фучати* „хрapiц” (*TichyFr*), слц. *fučať* „мощно дуц”. ◀ Од ономатопейского *фу-к*.

фушльовац -люєм *незак*. „подло, сполі робиц” (Мел. Пвл.): *Фушльовац значи шпекулирац, шверцовац ше, а не робиц* (Мир. Рм.). || Слц. *fušovať* 1. „губиц, недзбаловати”; 2. „занімац ше з побочнима, неважними роботами”. ◀ Виroyтно од нем. *pfuschen* „слабо, поверхово робиц”; од того и всл. *fußer* „чловек хтори поверхово, подло роби”, *fušer* и *fušerovac* „поверхово, подло робиц” (Hal), серб. *фушер*. Вивєдзєне: *сфушльовац* (оп.).

фуява ж. оп. **фуявица**.

фуявица ж. „витор зоз шнігом, курнява, с. меґава”. Слц. *fujava* и *fujavica* „исте”, поль. *fujawa* и *fujawica* „исте”, укр. диял. *фуявиця* „исте”. ◀ Од оном. *фу*.

фуяра ж. „файта пицалки”: *Фуяра, фуяра, о два, о три дзирки, / не сцєла ми пискац на богати дзивки* (нар. пєсня). || Слц. диял. *fujara* „исте” (SSN I, 465). ◀ Слово пожичєне од румунских пастирох, рум. *fluera*.

фуяш х. *коц*. оп. **фуявица**. || Слц. *fujak* „исте”.

фчас присл. (бєшєднє) „вчас”.

фщєра присл. (бєшєднє) „вчєра”.

Х

хапац ше -пем ше (за дачим) незак. „грабац ше за дачим”: *Хапац ше за роботу значи „žрабац ше за роботу, лапац ше цо скорей до роботи”* (М. Рм., В. Р.); *Тот ше не хапе за роботу „тот не понагля робиц, не грабе ше за роботу”; Вон ше за шицким хапе „до шицкого ше лапа, шицко сце робиц”* (Вер. Рм.). || Слц. *chápať sa* „лапац ше до дачого (до роботи)”: *chápať sa do prace, remesla*, чес. *chápati* 1. „лапац”; 2. „розумиц, похопйовац”, *chápat se* „лапац ше до дачого (до роботи)”, укр. *хапатися* 1. „лапац ше”; 2. „намагацо починац робиц”: *хапатися до всього „до шицкого ше лапац”, чес. chopiti „хвациц, зграбиц”, chopiti se „влапиц ше за дацо, хвациц, зграбиц дацо”: chopiti se zbraně „вжац, побрац оружје”, schopný „способни”. ◀ Праслав. оном. *charati*; по Махекови то заходнославянске слово; ту маме превой *хап-/хоп-* (ЕСУМ), та ту спадаю и нашо слова *схопиц ше, схопни, похопиц*. Истото значеня и форма *храпац ше* (оп.).*

харкац -ам незак. „виплювовац назберану шліж у гарлу и носу”. || Слц. диял. *charkas* „исте” (SSN I, 684), укр. *хоркати „форкац”* ◀ Праслав. *hъrkati* ономатопейского походзенья.

харкліна и харкльовина ж. оп. харковина: *Хори их [бактерії] зос себе вируцує зос шліну и харкліну* (Заря 3/1935, 18, др Шарик); *Гвари ше и харкльовина: више ми у гарле якаш харкльовина*. Всл. *charklovini „исте”* (Buffa 102).

харкнуц -нем зак. *жу харкац*.

харковина ж. „тото цо ше вихаркне з носа одн. гарла”: *Хори плюва харковину; там у нїх по жеми сама харковина* (Вер. Рм.); *Кед дахто почина худнуц ..., плюва*

жовту, або желено-жовту харковину ... – то єфтика (РН 21/1937, 3). Всл. *charklini „исте”* (Kubániová2, 60). ◀ Од *харкац*. Оп. и *храки*.

харт х. „ловарски пес”: *А тот у желеней бунди за нїм. ... Вон ше више огляда яждо за-яц кед го харт лапа* (Етн29 25); *Цо вонї видумалї, / бо вонї ше з хартом обеговац сцелї* (Етн9 ч. 385). || Слц. *chrt „исте”, поль. chart „исте”. ◀ Праслав. хъртъ.*

харча и чарна харча ж. зоол. „*Silurus glanis L.*” У укр. диял. *гарч, гарча*, всл. *harča* (Czambel). ◀ Пожичка зоз мадь. *harcsa*. Ридки приклад кед мадярске *h* преношиме як *х*. То ше пояшнює зоз тим же ше пожичка одбула ище кед у мадярским було *ch* место терашнього *h*, значи давна пожичка. Хаснує ше ище сербизем *сом* (Тимко 107).

харчац -чим незак. „гласно храпяцо ди-хац”: *Не сцела ані мужа пребудзиц ... Жегнала ше и модлела так, док ей муж харчал* (РН 9/1930, 3, М. Ковач); *Периши старца немирно ше дзвигаю, харчи як ранета дзива жвир* (РН 9/1929, 2); *харчи, бо го дави шліна, цо му ше назберала у устох и дави го* (РК 1926, 111). || Всл. *charčic „исте”* (Hal). ◀ Од *харкац* (оп.).

харчиц -им незак. *коц, оп. харчац*.

хасен -сну х. 1. „позитивни резултат, ви-гносноц, с. корист”: *Врана [забита] спадла долу, а вон жу ней пошол, та себе пригварел: „Нач то мне тераз? Я з ней не мам хасну!”* (Етн29 199); *барз ше оцец радовал же ма тако-го сина; але яки хасен, кед го уж приобецал дяблови* (Етн29 105). 2. „приход, заробок”: *Вона думала же шлівки преда, за хасен купи котел, бо не ма у чим вариц* (Етн29 148); *Ху-*

добни майстор не може робіць док не будзе од себе хасен плациц. Худобни музиканти не можу пойсьц грац, перше муша од гушльох хасен плациц (Ос 28); Тоти шаца (жито, кукурица, овес) так мало приноша чисти хасен земледільцови, же вон ледво край с крайом капча (РК 1927, 139, Ред.); Зоз своїма членаринами, дарами па и хаснами од представох замоцнела наша Просвита не лем морално, але и материялно, т.е. с пенежми (РК 1929, 85). || Всл. hasen „с. корист” (Szambel), карп.укр. хасен/хосен „приход, заробок” (Дже). ◀ Од мадь. haszon „хасен, с. корист”. • **на** ~ 1. „тото цо на хасноване”: древо порубала, хторе на хасен – на хасен, а цо не, та на ватово (Етн29 120). 2. „тото цо приноши хасен”: а вец дойни крави, швині, кози, шицко, вишеляки статок цо на хасен при хижи (Етн29 23).

хасновац -нуем незак. 1. „служиц ше з дачим, с. употреблявати, користити”: я до-раз купел себе еден ферталь ярашу. И я то хасновал (Етн29 V); Скияше на води можу хасновац дзвигачку од априла по октобер ... [у Ровиню] би ше уж идуцей сезони хасновало таку дзвигачку (РС од 26. 12. 1986, 2). 2. „хасновац за едзене, есц”: Кед ше сир одчече, жомбуля сира ше витреше на танер и може ше го хасновац (ДудашКс 145); Вец ю [капусту] кус попопруеме и хаснуеме жу вишеляк приготовеним месом (НКУх 42). 3. (дакому/дачому) „буц хасновити”: [Вода з минералами и под.] барз хаснуе слабей жеми, бо од ней замоцнее и вида красни и буйни рошліни (РК 1927, 152). || Карп.укр. хосновати/хасновати 1. „служиц ше з дачим, с. употреблявати, користити”; 2. „приношиц хасен”, слц. диял. chasnovat' 1. „používať: Mi zme to chasnovali na kurenie”; 2. „konzumovať: to maso sa už ňeda choasnovac”; 3. byť na užitok: chasnuje mi proci boľeňu hlavi” (SSN I, 676). ◀ Од хасен.

хасновити -а -е „хтори дава, приноши хасен”. || Всл. chasnovity „хтори дава хасен” (Hal), карп.укр. хосновитый „добри, хтори мож похасновац” (Дже).

хвала ж. „хвалене”: Не хвала то празна цо пишем (= то не празне хвалене) (РН

36/1932, 3); *тота хвала и одвише ласкава* (РК 1928, 133, О. Кост.). Общеславянске. ◀ Од праслав. xvala, xvaliti. ♦ **хвали до пова-ли** „вельо хваленя”: *И барз ше у нїм [псови] цеши, о нїм ма лем хвали до повали!* (Чакан-Саф 191); **хвали до повали а на палец бруду (жѣриду)** (В. Саб., Лев. Ск.) „вельо ше дацо хвалї, а воно не ма вредносц”; всл. chvali do rovali, a chasen mali (Buffa 109); **давац хвалу Богу** „дзековац Богу за даяке добро од нього”: *жита ше буду по польох на витре колїсац и прелївац, ... а утрапени ше земледїлец будзе цешиц и радовац Божому благо-слову и у души своєї будзе хвалу давац Богу* (РН 27/1927, 3); **сама хвала шмердзи** „не-добре же би ше человек сам хвалел”: *знаш озда тот наш руски обичай, же кед ше дах-то сам хвалї, та звикли отверац дзвери, да ше вилуфтира, бо сама хвала з пребаченьом шмердзи* (РН 42/1937, 4, М. Ковач).

хваліць -їм „визначовац вредносци да-кого/дачого”. Слц. диял. chválit' „исте” (SSN I, 691). Общеславянске. ◀ Праслав. xvala, xvaliti. ♦ **дзень хваль вечар а дзив-ку рано** „успішносц дня ше видзи вечар, а вредносц дзивки рано кед става” (М. Рм., В. Ер.); **хвальце ме уста бо вас роздрем** „дахто обчекуе векши похвали як цо заслу-жел, та ше и сам хвалї”.

хваліць ше¹ -їм ше незак. „визначовац свойо вредносци”: *Шицки лежїне мали сво-йо дзивки, лем вон не. Шицки ше у дружт-ве при погаре хвалели о своїх успїхах, лем вон ше не мал з чим похваліць* (КовМихЦВ). || Слц. диял. chválit' sa „визначовац свойо вредносци” (SSN I, 691-692).

хваліць ше² -їм ше и **хваліць себе** незак. „приповедац о своїх добрих обставиных, о добрим живоце”: *Я пречитал твоей писмо и читал сом у писму же ше хвалїш [пишеш ци там добре]* (ЖирошМСМ 32); *Старй церковнїци хваля себе, же при томъ пано-цови добре жили* (ЦапЦ 91); *Гварел сом то-му парастови: Цо ше хвалїце на схадзкох [же вам добре идзе газдоване], такой вам дзвигню порез* (В. Саб.).

хвалькоші х. „тот цо ше сам хвалі, ви-хвальовач”: *Руснаци не хвалькоше и не бичкоше* (Загр. 8/1996, 9, Лю. Медеші). || Укр. хвалько „вихвальовач”, хвальба „вихвальоване”.

хвастац ше -ам ше незак. „понагляц робиц, грабац ше за роботу”: *Баба Мразаня похопела же час не франтує, та ше почала хвастац* (М. Римар, Заградка 4/2000, 5). || Чес. *chvaštat se do něčeho (do práce, do tance)* „исте”, чес. (валашске) *chvašćivý* „жадни дачого”, чес. (лашске) *chvestat sa* „несцерпено чекац”, слц. диял. *chvastat' sa* „вихвальовач ше”, *chvastat' „брак, грабац”* (SSN I, 692). ◀ Од праслав. *xvatiti/xvatati* (Machek 210).

хвастаци -а -е „тот цо понагля робиц, цо ше грабе за роботу”. ◀ Од *хвастац ше*.

хватац -ам незак. 1. „грабац”: *Шваб ше ... розед, збелавел и почал хватац його пайташа за перши же най му вращи пенєж* (НК 1988, 152); *Трецого дня не стала уж ані єдна хижа [у виліву Дунаю]. „Яки зме шицки нічомни... Пред трома днями нам ніхто не бул ровни, хватали зме роботу, кошели од рана до ноци, не було часу ані єсц а од нешика не будзе ані цо!* (ЖирошV 269) || Слц. диял. *chvátat' „исте”* (SSN I, 692). 2. „нагло єсц” (СС. Мак.): *Так хватала палачинки, та єй тераз чежке на жалудку* (Г. Р.); *Тоту овшанку цо ши дал козом до яшльох кози небарз хватаю* (Г. Р.). 3. „моцно и нагло дущ, таргац (о витре)”: *Вноци так хватало* (Лев. Ск.); *Витор хвата кед дує неровномірно, тарга, дує на таргацо, тарга, хвата, заноши шено, вирубану кукуричанку* (В. Саб.). 4. „моцно брехац нападаючи дакого (о псови)”: *Хтошка ми вноци брал кукурици з чардаку, а пес так брехал, так хватал, так уедал; и сушеди чули, та думали же сом хора и же волам до помоци* (Ир. Фин.); *Пес не лєм бреше, але хвата, барз бреше* (В. Саб.). ◀ Праслав. *xvatati*. Виведзени: *нахватац ше, похващиц*.

хватаци -а -е 1. „хтори нагло є”. 2. ~ **витор** „витор хтори дує у налетох”: *Яки нараз постал таргаци, хватаци витор* (Г. Р.).

хватац ше -ам ше незак. 1. „лапац ше до дачого”: *Гвари ше и: хватайце ше до роботи*

„лапайце ше” (В. Саб., Лев. Ск.). 2. „почац дацо брац, хасновац”: *Чи то уж чорт мачал свой руки, чи ки фрас, лєм людзе ше хвата-лі тей отрови [паленки], на свойо нещесце* (РН 23/1928, 4). 3. „лапац ше до битки”: *Почали ше хватац „почали ше биц”* (В. Саб.).

хватуц -нем зак. „хвациц, зграбиц”: *Дзияк зли на Яника вишиол, хватнул од нього кніжку* (РН 35/1928, 3); *Далей цо було з Яником не знам, бо го мац хватла за руку и уцагла до приклєта* (РН 14/1928, 3, М. Ковач); *Пуц ме най перше хватнем тоти два косточки* (ЧаканБ2 69). || Всл. *chvatnuc* „влапиц, зграбиц” (Hal.). ◀ Оп. *хвациц*.

хвациц -им зак. 1. „нараз моцно влапиц, зграбиц”: *Пришиол [коваль] дому на дванац годзин, ... скричи зоз вельким грозом и зоз гнівом да розтвори. Вона отворела му, вон ю хвацел и набил* (Етн29 130). || Всл. *chvacic „исте”*: *chvacil nož* (Czambel). 2. „нараз обняц”: *Наши конк вноци таки жимни, кед войдзем, так ме хваци жима* (Г. Р.). ◀ Праслав. *xvatati/xvatiti*.

хвациц ше -им ше зак. „моцно ше влапиц, зграбиц ше”: *Хвацел ше [шаркань] з Тизешом пасовац. Ношелі ше за три годзин* (Етн29 260).

хвиля ж. 1. „метеорологійни обстави-ни”: *вчєра була красна хвиля, а нешика барз бридка хвиля*. 2. „красна хвиля”: *Кед хвиля, треба да ... дзецко [по законченю настави] за фєрталь годзини дома. Кед го за тот час нет дома, заслужує кару* (РН 14/1936, 3); *Кед ше шицко єдзєне на столе (одн. зоз судзини) поє, гвари ше: Будзе хвиля „будзе красна хвиля”* (Ю. Рм.). || Слц. *chvíla* „момент, хвилька”, чес. *chvíle „исте”*, поль. *chwila „исте”*, укр. хвиля 1. „габа”; 2. „момент”; рсй. хвиля „бридка хвиля”. ◀ Од д.в.нем. (h)víla (нем. *Weile „кратки час; даяки час”*). • **кед хвиля допуци** „кед хвиля будзе вигодна”: [Пойдземе] *о тидзєнь два, кед нам хвиля допуци* (РН 44/1933, 3); [святиєник прихodzi служиц] *кед хвиля допуци* (Заря 13-14/1937, 15); ~ **на обрацєню** „премені ше, погуби ше хвиля; будзе падац”: *Понагляйце ставац, єсц, гайде, бо хвиля на обрацєню* (В. Саб.). ♦ **розпатра ше Иля яка будзе ~ 1)** *Гвари ше так кед человек розпатра яка бу-*

дзе хвиля, кед напр. рано стане и видзе опатриц яка хвиля (Лев. Ск.). 2) гвари ше кед ше дахто без одредженого ция розпатра коло себе: *Не ишол би робиц, та ше розпатра, за такого ше гвари: розпатра ше Иля яка будзе хвиля* (В. Саб.).

хвост х. 1. „хвост у животиных, с. реп”. 2. „жилка на цукровой цвикли ше менує зоз словом *хвост* и деминутивну форму *хвосцик*” (МудриАл). || Слц. *chvost* „хвост у животиных”, поль. дял. *chwost* „исте”, рсй. *хвост* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *хvostъ*. ♦ *можеш му* [заяцови и под.] *положиц соли под ~, полож му соли под хвост* [та го влапиш] „сцекол ци, не влапиш го (гвари ше и дзецом о даким/дачим кого чежко влапиц”; серб. *можеш му ставити соли на реп „исте”*; укр. *насипати соли на хвіст* „не мати змоги щось заподіяти кому-небудь”: *Зроблю..., а він мені хай соли на хвіст насипле; стануц дакому на ~* „застановиц дакого у недобрей роботи”: *Па да є горша як босорка, я би єй ипак на хвост станул, – розгнівал ше* (РН 106/1926, 2); *як кед биш му на ~ станул* „барз є чувствительни, такой реагує”: *Нешика ци кажде таке як кед биш му на хвост станул. Меркуй цо бешедуєш, не увредз, бо будзе бида* (МКовЦВ 213); *як кед ше мачки на ~ стане* оп. предходне.

хвосцати -а -е „тот цо ма вельки хвост”.

● *Гвари ше хвосцата цвикла* „цвикла хтора на бокох ма „хвосцики”” (В. Ерд.)

хвосцик х. дем. од *хвост*.

[*хельда*] ж. бот. „*Fagopyrum esculentum* Moench”. ◀ Од серб. *хельда*. Наш карпатски еквивалент *гречка* (оп.).

хиба ж. 1. „дачий поступок, препущене и под. (хторе причина незадовольства або осудзованя з боку других)”: *даєдни ... ше досц неодовичательно одношиа жу работи. А то хиба* (РС од 05. 08. 1949, 2); *Будзе хиба кед не придзеи; Сину, кет ши уробени не мушиш ми писац вельо, лєм куцик але частейше, бо кет писма нет, та думам же уш хиба, та мира нет* (ЖирошМСМ 85). 2. „тото цо зробене иншак як би требало, против правилех, предписаньох, гришка”: *Направел хиби у писаню; Мацери свойо задачи*

вихованя лєм так годни през хиби оконьчовац, кед буду мац знанє (РК 1925, 95). 3. „дацо цо причина невидгодних обставинох, проблем”: *Вон видзел же шицка хиба лєм на тим, же нет довольне число народа* (РК 1929, 15); *Тей хороти [пожовкнуща овоцових древкох] єст вецей причини. Така хиба може буц н. пр. же жем барз влажна, лебо мало ма железа у себе, жем ліха Вецей раз причина су хробачки у конарох, па и у кореню* (РК 1927, 144); *У коцурскей води „нашли арсену”, та є тєраз не за пице; шицка хиба у ней, а скорей добра була* (Г. Р.); *Я, мила мамо, здрави и задовольни, лєм же тота хиба же и ту єст барс мало роботи, па сом так надумал же да пойдзем дому* (ЖирошМСМ 125) 4. а) „тілесна мана”: *Бо худобни, гоч є хромі гоч слуги, / за гонведа [до войска] добри будзе гоч яки. / А богати лєм з кишенку почерка, / дохтор уж зна хтори яку хибу ма!* (Етн9 ч. 277); „Гей ... цошика ме жалудок боли.” ... „Но ніч то, я знам цо хиба, мушел ши рано похващиц. ... Да ше баржей не похориш, мушиш попиц оцту да це розбере (РН 37/1929, 3); *Бо чи здрави / Чи з хибу пойсц мушел [до войни]* (РК 1924, 152). б) „психична мана, ганьч”. в) „недостаток на фабричней роби, на плоду и под”: *Робу з хибу не предаваю.* || Поль. *chyba* 1. „гибаль”; 2. „недостаток, хиба”, слц. *chyba* „гришка, хиба”, укр. *хиба* „недостаток, хиба”, *хибати* „сумняц, двоїц ше”, *хибити* „погришиц”. ◀ По М. Кочишови од мадь. *hiba*; по Книежови мадярске *hyba* „гришка” походзи од славянского *хуба*. По ЕСУМ-у укр. *хиба* „хиба, помилка”, *хибити* „милїц ше” общеславянске слово, праслав. *хубіти* „милїц ше”. ♦ *буц под хибу и буц у хиби* „буц виновати, мац дацо на совисци”: *Була под хибу, та ше не пошла мировац до церкви* (В. Саб.); *Була сом под хибу, Юлин сцел на мнє псалтир читац* (Пвл. Бл.); *Видзи вона же теди була у хиби* (ЛатякТал 54); *гонїц (здриліц) хибу на дакого* „обвиньовац дакого”: [Газдове цо не сцу плациц свойо обовязки держави] *Вигваряю ше, скарга и хибу гоня на другого* (РС од 07. 01. 1949, 3); *Иншак по-*

ведзене: дзецко здрилі свою хібу на другога (РН 39/1937, 3); Кед землед'лець найдзе у своим жице твардого иньшцу теди гоньы хібу на жем, льебо на хвилю (Заря 12/1939, 7); **не мац [н'яку] хібу на дакого/дацо** „не мац поноси на дакого, не буц незадовольни з даким пре його справоване и под.”: Жец им не Руснак, а не маю н'яку хібу на ньго „не маю н'яки поноси на ньго” (Лев. Ск.); Ніжда сом на д'іда Митьового хібу не мала (Пвл. Бл.); [Н. Л. ше у старосци придала унуки.] „Як же вам у унуки?” „Складаме ше добре, не мам хібу н'яку „не мам н'яки пригварки, поносованя” (Люб. Як.); Добре ми у войски, не мам хібу н'яку (М. Рм.); На свою дзивку Фемку нина Левона не ма н'яку хібу (Пвл. Бл.); **не мац од дакого хіби** „не дожиц од дакого ніч неприемне”: Вони добри людзе, я од ніх хіби не мала (Лев. Ск.); **нет хіби** „нет причини за гнів, шицко у шоре”, всл. chyby nit „исте” (Hal).

хибиц¹ -им незак. 1. „не буц присутни у своєї групі”: Ишпан ше пита бандурови: чи хібел [з роботи] тот человек? Бандур гвари же хібел. Звалели человека на жем, кед му єдну уцали (ЕтнV 88); Приповедаю ми Филіповчане, же [на преслави] ище и хібя цо не пришли коло трицец (РК 1927, 132, Дю. Биндас). 2. а) „недоставац”: Инише нам не хіби, лем да маме здраве, вельо пенежи, а вец Богу служици, та нам Бог да шицкогго цо нам треба (Етн29 VII); А ипак нам цошка хіби, а Ви маце того досц ... Хібя нам то-ти Вашо удобни людзе (РК 1927, 68); „Но як ше маце, Пане”, питал сом ше, як то уж обичай. „Як ше і мам? Ша правда же ми ніч не хіби. Мам цо єсц, мам дакус и наскладани жрайцари. Але, але... цо то будзе з нами Руснацами! б) „не буц у обчекованим числу, количеству”: Вецей раз обачел же му хібело пенежи з бутелара „же не нашол тельо пенежи у бутелару кельо раховал же ма” (Ю. Рм.). || Всл. chybic, слц. chybať, chybieť. ◀ Од хіба.

хибиц² -им незак. „правиц гришки, гришиц”: през таке време му оздаль владіка мог церпці, гоч і хібел (Кост/Либер 105). Оп. и **схибиц, похибиц (1)**.

хибни -а -е 1. „нездрави у розуме, шалени”: Тот наймладши Йоан вон бул кус таки як хибни, його вше так трималі як за шаленого (Етн29 44). 2. „хтори ма даяку хібу (о плоду, роби и под.): [Мой змаржляк] стал там под конком, чурел. Но, воно не таки є стари и хибни, лем дугов зме вируцели [страцели] ... цо ма на єдним краю (Рускинї 190); Хибни чутки кукурици вируцую; [Наяр] У ритох и лукох хибни места подшевац треба [= места дзе не посходзело] (РН 66/1926, 3, Б. Д.); земледілски справи ... кед су хибни треба поправиц (РК 1924, II.); Бул ранети и врацел ше з войни з хібну ногу (КовМихНО). 3. „погришни”: То хібне и чкодліве, же [мацери] не допуца да то [перше млеко] дзецко вицица (РК 1925, 98, др Полих); О богатству и худобству вельо людзе маю хібне думане и хибни суд (Заря 12/1940, 1, Б. Горки). || Слц. chybnŭ „хтори ма даяку хібу”. ◀ Од хіба.

хибно присл. „погришно”: Батогаше очивисно хібно думая, же националносц мож мишац зос виру (РН 29/1934, 1); Понеже обачели, же рок [на поштових маркох] хібно виписани то марки дораз поцагли з промету (РН 35/1930, 4); Хібно робя и то-ти, котри медзи хмель иньше дацо густо садза (РК 1927, 142). ◀ Од хібни, хіба.

хижа ж. 1. „будинок за биване”: За будоване хижи ше требало штири роки пририхтовац. Першого року навожовалжи гліну, другого року пририхтовали древо, трецого року рубали над у Мостонги при Дироню и то вжине, та го такой на санкох повожели дому, а остатнього, штвартото року, будовалии хижу (Янко Олєяр, ПЗ 4/1968, 13). 2. „простория за биване”: Кед, ци человек пове же хижа не позаметана, та жамбу оддулюєш (КовМихІЦВ); То им дньова хижа, а то оцова работна хижа (Ю. Р.). 3. „обисце”: а вец дойни крави, швинї, кози, шицко, вишеліяки статок цо на хасен при хижі (Етн29 23). || Всл. chiža зоз значеньом (1) и (2), слц. chiža „простория за биване”. ◀ Од нем. Haus „будинок за биване”. ● **задня** ~ „хижа за биване (у старим типу хижного будинку)”, **предня**

~ „хижа за крашне, за госцох и под. (тиж у старим типу) ; **проста** ~ : Кров бул на два води ... Хижа з таким кровом наволовала ше проста хижа (ПапОл 18); ~ **крижом** „хижа паралелна з улїцу, зоз киблами до двора и до сушеда”; ~ **на ключ** „хижа на же, до вин-глї”; ♦ **ходзиц од хижи до хижи** (гледаючи дацо), всл. chodzic od chhiži do chiži (Buffa 103).

хижиска ж. аўм. од **хижа**.

хижка ж. 1. дем. од **хижа** (1–2). 2. „менша простория за биване на боку хижного будинку (од двора)”: *Доправена жу ней [хижи] на боку хижка* (ЛатякТал 59); *Мац шпи на боку у хижки* (ЛатякТал 64). 3. „менша хижа преїг двора од векшей хижи”: *У дворе часто ест таки обекти: летна кухня-кухнїочка, хижка, пайта, гамбар лебо кош* (ФейИр 101). 4. „бочне кридло у церкви”: *У керестурскей церкви до прижемней часци хижкох под час служби ставаю хлопи, а на ковриши хижкох тв. женски ковриши ставаю жени* (ГорКух, Ю. Пап).

хижни -а -е „хтори ше одноши на хижу”: *Кед дойдзеш на хижни праг, пошпоциши ше на тим прагу* (Етн29 274).

хижочка ж. дем. од **хижа**.

хиляц -ям **незак**. „зогинац (главу, цело)”. || Слц. chýliti „исте”, слц. диял. chýlat „исте” (SSN I, 696). ◀ Праслав. хуль, хулити.

хиляц ше -ям ше **незак. повр.** „зогинац ше (з целом)”. || Слц. диял. chýlat sa „исте” (SSN I, 696).

хир х. 1. „новосц, глас”: *скапала ми дзивка ...; чи ест хиру [о ней] даждзе чи нет* (Етн29 256); *О, Юдо, мой сину! Яки хир ши чул за мойого сина?* (Етн30 71); *Розишол ше хир виадзи, по шицких странах же дзешка здалеки римского оца чекаю* (Етн30 106); *„Цо за божя годзина!” гвари ше кед напр. дахто вноци несподзивано пришол, залопочел на облак, принес (не)добри хир, дацо ше звездло человеку* (Вер. Рм.); *Недобри хир зме о нїм чули: страдал* (Вер. Рм.). 2. „приповедане; плетка”: *[Банки препадли] прето, же против тих банкох ширели койяки фалишви хири, а публика верела и вибрала свойо*

уклади (РН 31/1929, 3). 3. „репутация, слава”: *Але тот монах нїяку плацу од людзох не примал [за лїчене]; барз му хир пошол по шицким швецe* (Етн30 125); *Тота дзивка була барз красна, ишол ей хир надалеко* (Етн30 272); *Добри хир ше чує надалеко, а недобри ище далей* (Вер. Рм.). || Всл. chir „новосц, глас”: na rano ked še chir rozńis (Czambel), карп.укр. гир и хир 1. „новосц, глас”; 2. „репутация, слава”. ◀ Од мадь. hír 1. „новосц, глас”; 2. „репутация, слава”. ♦ **анї хиру [анї илїду] о даким/дачим** „подполно одсутни дахто/дацо, нїякого гласу о даким/дачим”, слц. ani chýru „исте”, всл. ani chyru ani slychu o nim „исте” (Hal).

хириц -им **незак.** „шириц даяку вистку (звич недобру). ◀ Од хир (оп.).

хитїц -їм **зак.** „влапиц”, у Гнатюка и у бешеди старших: *А вона ше погнївала на то-ту текву [= бундаву], хитела, однесла до сушеда, тресла му пред дзвери: Ту ци, сушед, твоя теква* (Етн30 294); *Моя сучка хитела патканя* (Ир. Фин.). || Слц. chytiť „брац до рукох”. ◀ Од праслав. хyтити (превой зоз xvatati).

хитри -а -е 1. „схопни, швидки”: *Тузоки були досц вельки, як гуска, пуляк, не були ногати, ходзели у чупоре, були досц нелапшени, не так швидко злєцели, хто бул хитри, могол ше прицагнуц жу нїм и забиц з колїком* (М. Рм.); *спадла зос стола печена гуска на жем, а пес ю такой ухвацел и вибег з ню вонка, але жазда бул на тельо хитри, влапел дринковачу и побил пса* (РН 12/1936, 4). 2. „знаходлїви, мудри, лукави”: *Але да ше вец при дзелїдби уродзаю не мушиме вадзиц, най будзе тебе тото, цо вирошине над жему, а мойо тото, цо вирошине у жеми. Приставаши на то? – запитал ше диявола хитри человек ... Диявол пристал [човек пошал на полю цвиклу]* (РН 38/1932, 4). 3. у фразеологийним виразу **до Митра дзивка хитра...** „до Митра, те. то ешенї ше дзивка може одац, а од Митра ю буду тримац за стару” (оп. под **Митра**). || Слц. chytrý „схопни, швидки”, поль. chytry „лукави, гамишни”, укр. хитрий „исте”. ◀ Од праслав.

хляпчиско х. 1. „векши хлапец”: *ище 1870. року тот человек як мали хляпчиско предавал бомбони по ньюорских уліцох (РН 29/1933, 4); Шегерти як хляпчиска дзешкаль ... [нашли] пиштоль и бавели ше зос нїм (Заря 17/1935, 131).* **2.** „недобри хлапец або легиньчок”: *Ми лєм патрели єден на другого и у души зме ше шмеляли з тих премудрих, ище желених, але уж цалком погубених и*

препадлих хлапчискох (РН 16/1933, 2). || Всл. chlapčisko „исте (1–2)”.

хлеб х. 1. „поживови продукт з муки”. 2. *прен.* „заробок”: *Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху лупа, а як ше виуча и достаню свой хлеб, теди заживаю з ореха ядро* (Етн30 3). || Всл. chľeb, chľib, hľeb и hľib (Czambel). ◀ Од праслав. xľěbъ, а у праславянским виroyтно стара германска пожичка (hlaiba, Laib). • **били** ~ „хлеб з билей муки”; **прости** ~ „хлеб з муки зомлетей *напросто* (без ошиваня)” (МудриАл); **чарни** ~ „хлеб з чарней муки”. ♦ **жиц на дачийм хлебе** „жиц на дачий рахунок одн. у дачийм доме”, всл. па тојим cjebe žije „исте” (Hal); **мац на** ~ „мац (средства) на живот”, всл. мас па chlib „исте” (Hal); **пойсц за хлебом (хлебином)** „пойсц зарабяц за живот”; **покус а з хлебом** „треба шпоровац и у едзеню: мяса и масного есц покус, а вещей хлеба” (ОлеярЯк, Шв 6/1984, 734).

хлебан х. „паноец”, лем у Михала Ковача: *За хлебана го сцече вжац!* (КовМихНО 196). На истим боку у фусноти М. Ковач дава толковане того слова: *Хлебан, народна назва за паноца (плебан, плебануш).* || Слово *плебан* „паноец” нашо стари могли знац ище на Горніци, пор. всл. pleban „паноец”, plebania „римокатолицка парохия” (Hal), у всл. попри plebán и форма **kleban**: naš ran kleban su ňeženati (SSN), слц. plebán „исте”, чes. plebán „исте”. ◀ Од лат. ple:ba:nus (лат. ple:bs „народ”). Форму *плебан* до *хлебан* народ вименел, виroyтно, по аналогії з мeнoвнїком *хлеб*.

хлебик х. дем. и гипок. „хлеб”: *Придземе з надніци, та ше оглядаме, кукурични хлебик з воду поліваме* (ЕтнV 98).

хлебичков -а -о „хтори ше одноши на хлебичок (2)”: ~ **торта** кул. „торта з хлебичком” (ХомаБл 190); ~ **питка** кул. „питка з хлебичковим полненьом у штредку” (РКух 181).

хлебичок -чка х. 1. дем. од **хлебик**: *Паленки жидлічок и цали хлебичок, / То будзе добре „од Мадри”* (БиндКост 117). 2. „плод

рошліни *Ceratonia siliqua* L.” Слц. svätójánsky chlieb „исте”, поль. chleb świętojański „исте”. У Руским календаре 1927. зазначена и назва *яников хлебичок* (оп.). 3. „плод христового багрена”: *Плоди христового багрена волаю шаланжи або хлебички* (Лев. Ск.). ◀ Од *хлеб*.

хлебов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на хлеб”: **хлебова мука** „полубила мука з хторей ше миши хлеб”, всл. chlebova muka „исте” (Hal); **хлебово цесто** „цесто замишене за хлеб”: *Квацок то потрушени цесточка зоз хлебового цеста, хтори були невельки, як погачи* (ДудашКс 139-140); **хлебова лопата** „широка древена лопата з хтору ше садзал хлеб до пеца”.

хлебовка ж. „штириуглови ручнічок за паковане едзєня, уцєранє судзини и под.” Всл. jednu chľebovku s makom povišival (Czambel). ◀ Од *хлеб*.

хлептац -ам *незак.* „пиц хлєптаючи (о псови)”: *Пєс хлєпта воду, а хлїп(т)а ше юшка* (Г. Р.). || Слц. chleptať „исте”, поль. chleptać „исте”, укр. *хлебтати* „исте”. ◀ Ономатопейске.

хлєпнуц -нем *зак.* *жу хлєптац.*

хлїв х. „будинок за статок”. Всл. chľiv, укр. хлів, слц. chliev, поль. chlew. ◀ Праслав. xľěvъ.

хлївни -а -е „хлївски”: ~ **гной** „гной хтори прави статок заварти у хлїве”: *Ти з хлївним гноєм погной, та увидиши як ци зродзи* (В. Саб.); **хлївни дзвери** „дзвери у хлїве”: *Хлївни дзвери були дрєвени, часто з двох часцох. Горню ше отєвєрало кєд було го-руцo* (ФейИр 100).

хлївок -вку х. 1. (за гуски и под.): *Оцєц и мац ... пошли за роботу: оцєц до дїда (оправляи хлївок), а мац з кудзєлю до сушєди* (РН 7/1929, 2, С. С.). 2. „заварта часц кармика”: *Надалєй трєба и хлївок тримац виє у шорє* (РН 9/1936, 4). • **гуши** ~ „хлївок у хторим заварти гуски през нoц”: *Двoх старших жєцoх [краль] одвєдол до вєлькєй палати, ... а тим двoїм гварєл жє им добрє будзє и з гусками у гушим хлївку* (Етн29 57), всл. husi chlivek „исте” (Hal).

хліп вокр. оном. означає хліпанє.

хліпац и **хліптац** – ам незак. „гласно пиц або есц чечне єдзене”: *єдло ше ю [шалату] зоз хлебом, а серватку ше хліпало зоз ложку* (ХомаБл 183); *Пес хлєпта воду, а хліпта ше юшка* (Г. Р.). || Всл. chlipac: *dobru poľivočku roschlipujúte* „добру юшку хліпайме” (Lacko 53). ◀ Ономатопейске (Фасмер, ЕСУМ).

хліпнуц – нем зак. „лігнуц (юшку и под.) хліпаючи”: *Мамо, придзце ви до нас, ... У нас примеркуєце дакус на дзеци..., будзеце мац више дацо цепле хліпнуц..., з ложку* (Ков-МихЦВ). Слц. chlipnúť „исте”.

хліста ж. зоол. 1. „Lumbricus terrestris L.” Всл. hlista (Sipos). Общеславянска назва. 2. „хліста пантлічка, Ascaris lumbricoides L.” Хаснує ше у цалим ареалу славянских язикох: укр. диял. *глиста*, у слц. диял. *chl'ista*. Хаснує ше и сербизем *пантлічара*. ◀ Праслав. *glista* од *glistati* „шмикац ше”. Початкови веларни безвучни *х* место обчекованого звучного фарингалного *г* – руска гиперкоректна форма (Тимко 119, 121).

хлоп х. 1. „одроснути чловец; особа противна жени по полу, с. мушкарац”. 2. *карт.* „назва карти, с. пуб, долъак, дечкох”. *Хлоп* ту першобутно значело „слуга, лакей”, а то калк французкого карташского виразу *valet* „слуга, лакей” (ЕСУМ). 3. „муж, супруг”: *на драги дому ведно зме пувотвали на шици з Колбасову зоз Дюрдьова. Вона ше вращала, була опатриц хлопа* (Жи-рошМСМ 201). || Всл. chlap, chlop, hlap, hlop 1. „хлоп, с. мушкарац”; 2. „муж” (Czambel). ◀ Праслав. *холръ*. • **пойсц (исц, ходзиц) жу хлопом** „пойсц (исц, ходзиц) до дружтва приятельох хлопох”: *Читайме тераз в жиме цо вецей, а вечар на место да ше идзе „жу хлопом”, а ви шицки до „вечерней школи”* (РН 48/1932, 1, М. Биркаш).

хлопик х. дем. „мали хлоп” (СС Мак.).

хлопина х. „хлописко”: „*Гей, то будзе вон.*” *Обрацел ше. „Вон є. Яки то тераз хлопина”* (РН 42/1935, 3). Всл. chlopina „исте” (Kubániová2, 61).

хлописко х. аузм. од **хлоп**: *Жена му гувторела: Пришо л якишик вельки хлописко,*

страшни баюси мал, ... оберва як кертица, павучайки як ластовчи кридла. Питал ше за тебе дзе ши (Етн30 188). Всл. chlopisko „исте” (Hal).

хлоповити -а -е „таки як хлоп”: *Владова Чарногорка хлоповита як раз* (М. Рм.).

хлопски -а -е „хтори ше одноши на хлоп”. ♦ ~ **ката** „хлоповита жена”.

хлопство с. збир. „хлопи”: *Но, хлопство, шедайце єсц* (Вер. Рм.). Поль. chłoptwo „селянство”, всл. chlopstwo „вельо хлопип” (Buffa 104).

хмара ж. „згуснута водова пара у воздуху”. Всл. chmara „исте”, поль. chmara „исте”, укр. *хмара* „исте”. По М. Фасмерови можебуц контаминация *хмура* + *пара* або *хмура* + *парь* „молга”. По В. Махекови *хмара* и *хмура* експресивни слова виведзени од праслав. *тигъ*. По ЕСУМ-у од праслав. *хмара*, хторе у превою зоз *хмура* (оп. *хмуриц ше*). • **урвала ше** ~ „пада(л) вельки диждж”: *Тей истей ноци спушчала ше страшна буря; урвала ше хмара: лял диждж як зоз кабла* (ТвенМ 172); всл. chmara še urvala „исте” (Buffa 105). ♦ **як хмара** „велька маса, количество дакого/дачого”: *Дзецох [при Руснацох] було дораз з початку як хмара* (БаковВТ 89).

хмариска ж. аузм. од **хмара**.

хмарка ж. дем. од **хмара**.

хмариц ше -и ше незак. (зоз субектом *небо* або *безос.*) „закривац ше зоз хмарамип”: *Хмарело ше, але ше хмари заяловелі* (В. Саб.). *Небо ше хмари*. Слц. chmárit sa „исте”.

хмаркац ше -а ше незак. „покус ше хмариц”: *Хмарка ше кед ше заявою хмарки, кед ше покус хмари* (В. Саб.).

хмарни -а -е „похмарени”: ~ *небо* „похмарене небо”.

хмарно присл. „похмарене”: *Так перших дньох будзе хмарно, кус дижджу и хладно* (РН 21/1929, 1).

хматац ше -а ше незак. експр. „намагац ше посцигнуц, достац, грабац ше за дачим”: *Хмата ше за капиталом, купує жемип* (В. Саб.). || Слц. диял. chmátať „рушац, гра-

бац”: *nechmátaj šicko z tima pazdúrami* (SSN I, 666), *chmatit̃, chmatnúť* „хвациц, зграбиц” (SSN I, 667). ◀ По Махекови од праслав. *matati* „кламац, спреведац”. Виведзене: *дохматац ше* „дограбиц, дохрапац ше”.

хмель *х. бот.* „*Humulus lupulus L.*”: *Наварел врабель пива / през хмелю, през обиля* (Етн9 ч. 420). Общеславянске. ◀ Праслав. *хъмѣль* (Machek).

хмурави -а -е „нахмурени”: *Хмурави человек ма нахмурени оберва* (Сф. Мак.). Всл. *chmuravi chtori britko patri* (Czambel). ◀ Од *хмуриц ше*.

хмури *ж. мн.* (рідко єд. *хмура*) „нахмурени оберва”: *Хмурави человек ма хмури, нахмурени оберва* (Сф. Мак.); *Страцела ше му зоз твари гевта його хмура* (КовМихГриц 166). • *спуциц хмури* „нахмуриц ше”: *Цо ши спуцел хмури? „цо ши ше так нахмурел”* (Евф. Пл.). Слц. *chmúra* „чарна хмара”. ◀ Од *хмуриц ше*.

хмуриц -им *незак.* „невесело або задумано морщиц твар, чоло, оберва”.

хмуриц ше -им *ше незак.* „хмуриц твар, чоло, оберва”. Слц. *chmúrit̃ (sa)* „исте”. ◀ Од праслав. *хмура* „хмара” (ЕСУМ).

ховане *с. 1.* „обряд хованя покойного”. 2. „погребна процесия”: *Погребна процесия (ховане) ше застановяла три раз на драги по теметов* (РК 19992, 150, Ножинич); *привидзело му ше же идзе ховане* (КовМихНО 81).

хованец -нца *х. 1.* „домашні дух, дяблик”: *Кед кура знеше мале вайцо, треба го ношиц под пазуху док ше з нього хованец не вилягне; хованец зношовав тому човекови цо тот зажадал, але отресец ше од хованца не мож, лем кед ше го на другого зохаби* (Евф. Пл.). || Карп.укр. *хованец „исте”* (TichyFr). 2. „запште курче” (В. Ер.). ◀ Од *ховац*. ♦ *ма хованца* „ма щесца, добре му идзе у живоце”.

ховац¹ -ам *незак. 1.* „кармиц, одховйовац (дзеци)”: *Тераз худоби барз неправо, бо вельо таки єст оцове и мацери цо двох лебо трох, а и штирох катонацох царови*

ховаю, але ярашу ані тельо як єдна рука не маю (ЕтнV 100); *воні єдну краву купя же оздаль им легчайше будзе дзеци ховац* (Етн30 270); *Принеслі го [хлапца] дому з церкви, та го ховалі и виховал вон ше* (Етн29 166). 2. „воспитовац”: [Учитель] *добре упуцує [народ] и добре хова дзеци* (РН 35/1930, 4); *Чловека треба и учиц и ховац (воспитовац), але добре виховане више вецей вредзи, як уче-не* (РН 7/1932, 4, М. Поливка). 3. „кармиц, витримовац (старших)”: *Кед гевти двойо [дзеци] скапалі, та голем ти не идз, бо нас не будзе мац хто ховац* (Етн29 154); *Розисц ше мушиме и служиц мушиме и нашу мацер ховац мушиме* (Етн30 223); *Кед я твоя жена будзем, барз ци добре будзе. Будзем це ховац як ти любиш* (Етн29 241); *Кед ю вежне за жену, таки шпиталь да справиц цо шлених, хромих през ґрайцара ховац (= тримац, допатрац) будзе* (Етн29 83). 4. „садзиц одн. шац даяку рошліну. с. гајити”: *нашо земледілиц уж роками пред тим почали фабрични шаца ховац, як н. пр. конопу, цукрову цвиклу, цикорию* (РК 1928, 144); *У Кирґизії цукрову цвиклу почали ховац 1930. року ... Теди сом и надумала да ше пошвецим хованню цукровей цвикли* (РС од 13. 05. 1949, 3). 5. „тримац, кармиц домашні животині або дробизг”: *Велька розлика медзи пульку и курцею, бо печена пулька ма 4–8 кґ., а курче 1 кґ. Уж пре то би требало вецей ховац пульки* (РН 4/1930, 2). || Всл. *chovac* 1. „кармиц, витримовац”: *choval še z bandurkami*; 2. „скривац”; 3. „ховац покойного”, поль. *chować* 1. „скривац”; 2. „кармиц, ховац”, укр. *ховати „скривац”*. ◀ Заходно- и восточнославянске *hovati* (Machek).

ховац² -ам *незак.* „з одредзеним обрядом закоповац покойного”. ◀ Як и предходне, од заходно- и восточнославянського *hovati* (Machek).

ход *х.* „рушане з крочаями, крачане”: [Здание школи] *од Дунаю є удалене 7 минути ходу* (РН 37/1932, 3); *Тераз зашкрипели дзверка. Чує єй мегки ход. Вона* (КовМихЦВ 9). ◀ Праслав. *ходѣ*.

ходзиц -им незак. 1. „исц з крочаями, крацац, с. ходати”: *Боля го ноги, та не може ходзиц. 2. „порядне дагдзе ходзиц, дацо нащивйовац”: ходзиц до школи, до церкви, на прадки, на польо. Всл. chodzili kradnuc (Czambel). 3. а) (за жену, за хлопом) „трудзиц ше здобуц прихильносьц, любов”: Раз ту три млади дзівки до заградки и тота цо за нїм ходзела шедла му на посцель ... Во-на ше му озвала: ... Я за тобу ходзим и пре тебе я тоту овоц оберала (Етн29 133); всл. chodzis „исте”: ked som za nju chodzel. б) (зоз дзівку, легиньом) „забавяц ше”: Длуго зоз ню ходзел скорей як ше побрали. в) (гу дзівки, жени) „забавяц ше, сходзиц ше”: А жу тей дзівки ходзел тот у желеней бунди, то бул ей фраер (Етн29 29); „Сербус брату камерату, цо нове? / Чи жу моеї жени ходза панове?” „Яй не ходза, ходзи вона за нїма, / аж ше за ню сукня, кабат розвива” (Бинд-Кост 30). 4. (за дачим и о дачим) „трудзиц ше найсьц, достац дацо”: Вон ... плаче же як ше трудзел, ходзел по швецє мацери за лі-камц, а тєраз го так мац спораєла (Етн29 71); А вонї му так врацелї: Дайбоже и тебе з другого цара жеми. О чим ходзиш и цо гледаш? (Етн29 254) ◀ Праслав. ходити. Од того и находзиц ше¹ и находзиц ше².*

хори -а -е 1. „тот цо ма даяку хороту, с. болестан”. 2. субст. **хори** -рого „хора особа, с. болесник”: А дохтор стал з другого боку посцелї, били як голуб, и чекал кельо раз вдери шерцо хорей (КовМихЦВ); А кед виздравени хори питали рахунок, вон [дохтор] отбил пенєж. || Всл. chori, слц. chorý, поль. чогу, рсї. хворый. ◀ Праслав. хвогъ. ♦ **здрави хорому не вери** „здрави не може розумиц церпеня хорого” (Сф. Мак.).

хориц -реєм незак. „поставяц хори, охориовац”: У недостатку пияцей води живина пиє з гнойовки и хореє (РС од 13. 05. 1949, 4).

хорйовити -а -е „тот цо часто хори”: А у другим писму ми пишеце же сце таки хорйовити, та вам пишем же сце себе сами тому причина, же сце нездрави, ... же чом ше так убиває (ЖирошМСМ 95).

хорльовити -а -е беш. оп. **хорйовити**: Хорльовити бул више одкеди ше врацел зос шветовой войны (РН 46/1935, 3).

хоровац -руєм незак. „буц хори през длугши час”: Оцец и мац були уж стариши людзе, а мац покус и хоровала (РН 32/1928, 2); Мац хорує од єфтики, не ма досц млека да дзецко храни, бо є широта слаба, вихорювана, єсц не може (РН 21/1933, 2); през цали живот вельо хоровал (РН 20/27, 4); [После напорного путованя на ладї] Наш єден священїк хоровал през 5 днї (РН 86/1926, 2); Ей умарла качмарочка и не хоровала (нар. писня). || Слц. диял. chorovať „исте” (SSN), поль. chorować „исте”.

хорота ж. „нездрави стан орґанізма, с. болест”: чує же жена така хора цош-ка лєментує, кельо ей хорота допуцує (КовМихЦВ). || Карп.укр. хворота „исте” (TichyFr), слц. диял. chorota „исте” (SSN I, 675). ◀ Оп. хори.

хорт х. зоол. „мали жвир з фам. кунох, Putorius putorius, вилучує секрет неприемного паху як зашитне средство, с. твор”: Хорт поцагал вноци шицки курчата (Ю. Пап). З istim значєньом всл. tchor: šmerdzi jak tchor (Sipos), слц. tchor, поль. tchórz, карп.укр. тхорь. ◀ Праслав. дъхогъ, а то повязане зоз дихац, дух (назва хорт першобутно значела „шмердзаци, шмерджух”). У нашей форми окончена метатеза консонантох тхор > хорт.

хотар х. 1. „територия єдного валалу”: кед зашал жито, а воно виросло таке, же го озда у цалим хотаре не було такого (КовМихЦВ). 2. „гранїца”, у Гнатюка: [Кральов син сцека на коньови од баби-босорки.] Уж су недалеко од хотара, але и баба недалеко од нїх. Кед дошли на хотар, и баба при нїх. Лем тельо ... же коньови хвост одрубала так накратко попри хрупки (Етн29 120). || Карп.укр. хотар 1. „гранїца”; 2. „околіско”, слц. диял. chotár „исте (1–2)” (SSN I, 676). ◀ Од мадь. határ „меджа, гранїца”.

хохолати -а -е „хтори ма пирйово мєндюши (о курох)”: Хохолати кури то таки цо маю пирйово мєндюши (Пвл. Бл., В. Ерд.).

|| Слц. диял. *chochol* „чуба”, *chocholatý: chocholatá kura* (SSN), укр. диял. *хахулатий* „чубати (о птици), рсй. *хохол* 1. „чуба”; 2. „подшмихуюца назва за Українця (українски хлопи скорей ношели чуби власох наверх глави)”, поль. *chochół* 1. „чуба”; 2. „верхні сноп на марадику”; 3. „слама як закрице на кошніци и под.”, *chochołaty* „чубати”. ◀ Од праслав. *хохоľъ* „чуба” (ЕСУМ). Основне слово *хохол* у нас не зачуване.

хпац -ам *незак.* „дискац”. З истим або подобним значенъом всл. *рчас*, слц. *рчаѣ* и *рчаѣ*, поль. *рчас* и *рчнаѣ*, укр. *пхати* и *пихати*, рсй. *пихать* и диял. *пхать*. ◀ З метатезу од праслав. *рхати*. У нашим языку форма *-пихац* зачувана лем у даскеліх виведзених дієсловох: *за-пихац*, *поза-пихац*.

хпац ше -ам *ше незак.* 1. „дискац ше”: *Мачка (пес, щене) ше хпа нука, не мож дзвери отвориц* (Ю. Пап). 2. (до дачийого дружба): *майстор Андри [ше] хпа медзи учених людзох* (КовМихНО 216); *Та дзе ше хпаце, до гандрака, кед сом вам гварела же най не идзеце?* (КовМихЦВ)

храка ж. „харковина”: *Хори плювал храки* (Пвл. Бл.); *У храки ма креви* (Сф. Мак). ◀ Од *харкац*.

хракац -ам *незак.* „харкац” (Пвл. Бл., В. Саб.). ◀ Оп. *харкац*.

храковина ж. „харковина”: *шліна и храковина, цо ше за часу мученя назбєрала у устох и гарле* (РК 1926, 111). Оп. и *храка*.

[**храбри**] -а -е „шмели, одважни”. Общеславянске слово хторе у нашим языку не зачуване, у нас од серб. *храбар*.

хракнуц -нем *зак.* „харкнуц”: *Хракнул таке як страка* (В. Саб.). ◀ Оп. *харкац*.

храм х. „будинок за окончованє богослуженьох”. Общеславянске. ◀ Праслав. *chormъ* „вельки будинок” (Machek). • ~ [**церкви**] „швето одпусту, кирбай”: [Криза] *То ше обачело и на нашої народней схадзки – храму церкви у найвекшим нашим сримским валалє Петровцох. Не було тельо швета, як други роки* (РН 10/1931, 3); *že bi na hram petrovski narod bez šickoho boho*

služenia nye oształ (Архив Парохії у Керес-туре, 1881).

храмац -мем *незак.* „неровномірно ходзиц пре хору ногу”. Всл. *chramec* (Czambel) и *hramac*: *кој hrame* (Sipos). Общеславянске. ◀ Од праслав. *chormъ*.

[**храна**] ж. „єдзєне”. ◀ Од серб. *храна*. Нашо карпатске *поживленє* (оп.), а у лит. языку *кнїжково пожива*.

хранитель х. рел. „чувар, защитнік”, звич. у злучєню *ангел* ~ : *А тоти жени одповєдли: То ангели и нашо хранителї* (Етн30 134). Слц. заст. *chránitel* „чувар, защитнік”. ◀ Од церковнославянского *хранитель*, а то од *хранїц*, праслав. *horniti*.

хранїц -їм *незак.* „чувац; бранїц, щициц”: *тот млади пан цо ю привєз барз ю хранєл у шицким и чувал ю* (Етн29 285); *Ей, плач ти, Ганьчо, ша маиш зач / кед цє одава твоя мац! / ...Учєла сом цє роботы, / хранєла од срамоты* (БиндКост 31); *бо сам вас Бог хранї и бранї и за вас ше стара* (РН 14/1933, 4); *Бо чом же би у кождим нашим валалє просвитни дом не зберал цали наш швет, як квочка цо хранї под собу шицки курчатка?* (РН 36/1932, 3); *Па попри шицких тих чєжкосцох отримал ше наш народ у тих странах. Чували го и хранєли Лісово-Карпати* (РН 30/1930, 3, М. Мудри); *Шмата скрива наготу, хранї од жими, чува од нечистоты и украшує чловека* (РН 47/1928, 2). || Слц. *chránit* „истє”, поль. *chronić* „истє”. ◀ Од *хранїц*, праслав. *horniti*. ➔ Оп. *хранїц ше*¹.

хранїц ше¹ -їм *ше незак.* „чувац ше; бранїц ше, щициц ше”: [Хемичаре]: *видумали на яки способ ше годни вояки хранїц од отровних плинох* (РН 7/1935, 2); *Вони жили по закону божому: ... хранєли ше од гриху и шветових роскошох* (РК 1923, 31). ➔ У сучасней бєшєди и литературним языку частєйше хаснуємє сербизєм *чувац*.

[**хранїц ше**²] -їм *ше незак.* „кармиц ше, костирац ше”: *Бива у нини, а хранї ше у мензи*. ◀ Од серб. *хранити се*. Оп. и *ранїц*².

храпац ше -пем *ше незак.* „по коцурских информаторох: грабац ше за дачим/

за дацо”: *Так ше хрaпe за роботу* (Г. Р.); Чул сом: *хрaпe ше за роботу, а хaпaц ше сом не чул* (В. Саб.); *Гвари ше же ше дахто хрaпe за роботу, не гвари ше хaпaц ше* (Лев. Ск.). || Всл. chrarac še 1. „грабац ше, драпац ше (на дацо), с. пентрати се”; 2. „дриляц ше напредок” (Kubániová2, 62). → Судзаци по наведзеней восточнословацкей паралели chrarac še, обидва дієслова хaпaц ше (оп.) и хрaпaц ше у нас з карпатскей лексики; форма хрaпaц ше могла настац од хaпaц ше з укриженьом з даедну другу основу зоз р, або р ту допомогуюча морфема. Оп. хaпaц ше. Виведзене: дохрaпaц ше „дограбиц дацо” (оп.).

храпиц -им незак. „дихац у сну з хрипаццим шумом, с. хркати”: *Вон барз хрaпи кед шиш*. Слц. chrápať „исте”. ◀ Ономатопейске.

хрaпуциц -им незак. 1. „видавац звук сущаня и ламаня конарчкох и др. (напр. од дачийх крочайох)”. 2. „видавац хрaпуцацци глас при диханю”: *Прехладзени є, так му у гарлє хрaпуциц* „так моцно хрипи же то здабе на хрaпуцацне конарчкох под ногами” (Єл. Хм.). Карп.укр. хрaпусти́ти „исте (1)” (TichyFr). ◀ Ономатопейске.

[хрaст] х. бот. „Quercus”. ◀ Од серб. хрaст, а то од праслав. xvorstъ (Фасмер), од хторого и нашо грацц (оп.). Наш карпатски еквивалент дуб (оп.)

хрaстa ж. „зосушена крeв на рани”. Общеславянске. ◀ Праслав. korsta.

хрaсточкa ж. дем. од хрaстa.

хрaстaви -а -е „тот цо ма хрaсти по целу”: *викривйовали на ньго свою мурцави, подрапани, хрaстaви ліца* (РН 16/1934, 2). Всл. chrastavi „исте”: dzecko často chrastave (Buffa 107).

хрaщ х. оп. гращ.

хрeст х. оп. крeст: [При швеценю води паноцец] *прави над воду знак хрeстa* (ФейИр 87).

хрибeт -бта х. 1. „задня часц цeлa од шиї до крижох, с. лєђа”. 2. „задня часц шедзиска на хтору ше при шедзеню опера”: *у столку з хрибтом шедзела стара баба* (ВочиОп 24); *У чолє, ... стала лавкa з мальованим сподком*

и хрибтом (ПапОл 14). || Всл. hribet, herbet и hirbet „хрибет, с. лєђа”. Общеславянске.

◀ Праслав. hrgъbъtъ. ♦ *легко то на люцки хрибeт (люцку риц) випалїц двацец пейц (дванац) палїци* гвари ше кед ше даяку чежку роботу, даяку хибу и под. на другого звалї: *Як панове сцу. Так идзе шицко Михалє! Льехко на люцки хрибeт дванац палїци; док нїейойчи та лєм би* (Заря 13/1938, 7); *шверби цє хрибeт* „сцеш буц бити”: *маха з ременьом ... Шверби цє хрибeт? Гибай та цє пошкрабем* (РНКЗаря 1940, 113).

хрин х. бот. „Armoracia rusticana Gaertn., Mey. et Scherb.” Общеславянска назва. укр. хрін, всл. hrin „исте”: hrin še čuha na tarle (Czambel). ◀ Праслав. хгѣпъ (Тимко 46, 73).

хринїна ж. кул. заст. „мачанка з хрином”: *Сцелї вариц хринїни, / а не малї сланїни* (Етн9 ч. 405).

хринов -а -о „хтори ше одноши на хрин”: ~ *мачанка* „мачанка з хрином” (РКух 132, 137). Старши синоним *хринїна* (оп.). ♦ *як хринов хрoбак* гвари ше кед дахто роби чежку роботу, але заш лєм ю окончує (Сл. Сб.): *Кед чловек помали копє у заградї, пове: риєм як хринов хрoбак* (В. Ерд.); *Кед дахто роби чежку роботу, пове: робим як хринов хрoбак* (В. Саб.); *Та єй гварела нина Жулко-ва ...: Нино, ми таки як тот хрoбак з хрину, гоч яке му горке та заш лєм пойдзе до ньго. Одали сцє ше до Илька на штверо дзеци, кельо сцє з нїма прежили!* (Рускинї 36)

хрипиц -им и **хрипац** -пим незак. „видавац у гарлу хрипацци звук”. Слц. chrípief „исте”, укр. хри́пати и укр. диял. хрипати „исте”. ◀ Ономатопейске.

хрипац -а -е „хтори видава звук хрипаня (о гласу, бешеди)”.

християн и старше **християнин** х. „припадник християнскей вири”: *А тот чловек дораз одповед же вон християнин* (Етн30 133–134); *Кед ши даяки пођан, идз з богом, а кед ши християнин, поведз нам, легко нас найдзеш* (Етн30 133); *А кед тоту єдну ноц у капєли пребудзеш, та ше христи-*

янином справедливим волац будзеш (Етн30 112). Укр. *християнин*, слц. *krestfan*, поль. *chrześcijanin*. ◀ Од греч. *χριστιανος*. У Гнатюка находзимо и форму *кресцан* (оп.).

християнски -а -е „хтори ше одноши на християнох”: *Дідо скричел з хижки: Кед ши християнска душа, обидз три раз около хижки, сами дзвери ци ше отворя* (Етн29 233). У Гнатюка находзимо и форму *крестиянски*: *Кед ши крестиянска душа, обидз три раз около хижки на коленох, сами ци ше дзвери розтворя* (Етн29 25); *Придзе шаркань дому, та гутори: Ту крестиянска душа єст. Я чуєм* (Етн29 153). У бешеди по тераз така форма не зазначена, але з оглядом же зме у Гнатюка зазначели форму *кресцан* „християн” (оп.), треба допущиц же вона у прешлосци хаснована. || Слц. *krestanský*, поль. *chrześcijański*, укр. *християнський*.

христова баґрена ж. бот. оп. **христов баґрен** (Тимко 33, 78).

христова риба ж. зоол.: *Христова риба була дас 15 центи длугока, а место предніх пиркох мала ноги, була била, мала и лупки. Кед зме даґдзе у ярку влпели христову рибу, та нам гуторели: меркуй да це не укуши* (В. Ерд).

христов баґрен х. бот. „*Gleditschia triacanthos* L.” Церні на конарох рошліни нагадую венок, зоз яким Христос умар. Рошліна женского роду у валалох у котрих и баґрен женского роду. У карими (оп.) до мура були набити церні з христового баґрена, на ніх вишали танери; *тоти церні були длуги и тварди* (В. Ерд.). || У укр. диал. *христовий терен, хрестів терен „исте”*. Хасную ше ище назви: *божи хлебички, христова баґрена, шаланґи* (Тимко 33, 76, 132).

христов венец х. бот. „*Passiflora caerulea*”. Ориґинална руска назва. У вост. слц. *Krista Pana koruna „исте”* (Тимко 60, 78, 132).

христово очи с. мн. бот. „*Gaillardia pulchella* Fouq.” Ориґинална руска назва, з тим значеньом ше не хаснує у других бешедох. У ст.слц. *Kristovo oko* зоз знач. *Inula oculus Christi*, укр. *Христове око „исте”*, але вони там калк латинскей назви. Хаснує ше

ище назва *жовти ружички* (Тимко 27, 77, 132).

Христос -ста х.: ♦ *до Христа бога „барз, у велькей мири”*: *випинаци є до Христа бога* (Пвл. Бл.); *за Христа [бога]* „нізач, ніяким концом”: *идземе послуговац владику. ... Олґа не будзе. Не будзе и за Христа... и я сама послугуєм* (Рускині 64).

Христос воскрес здравканє на Вельку ноц; одвит: **воистину воскрес**.

Христос раждається здравканє на Крачун; одвит: **славите єго**.

хробак х. 1. зоол.: лемк. *chrobak*, слц. *chrobak*, ст.укр. *хробак* (Тимко 14, 16, 129), всл. *chrobak „исте”*. 2. „хробак у жице, с. жижак” (Ю. Пап). 3. зоол. „кухньов хробак, *Blatta orientalis* L., с. бубашваба”. 4. бот. „квиток ореха”: *Орех не пуца „хробаци”, нет на нім „хробаци”, не будзе ореха* (В. Саб.). ♦ ~ *му верта у задку* „спрични, подсаковаци є человек” (В. Саб.).

хробак остоножки зоол. оп. **стонога**. ◀ о + сто + ножки.

хробачни -а -е „у хторим єст хробачок або його шліди (о овоцових плодох)”. Всл. *chrobačny „исте”* (Hal). ● ~ **дзень** „дзень кед ше човекови не сце робиц, кед человек ‘ніяки (од пица и под.)’” (Гел. Мед.): *Кед ше човекови после свадзби, Кирбаю и под. не идзе на польо, та гваря: Нешка хробачни дзень, не мож на польо* (В. Саб.); *Кед ше человек опие, та є други дзень хори, не роби, гвари ше же ма нешка хробачни дзень* (В. Ерд.).

хробачніц -нім и -неєм **незак**. „поставац хробачни (о овоцових плодох)”. Всл. *chrobačnes „исте”* (Hal).

хробачок -чка х. дем. од **хробак**.

хроми -а -е „хтори ма кратшу або хору ногу”: *вона, хрома, з пойда спадла кед була мала* (КовМихЦВ). Общеславянске. ◀ Од праслав. *хромъ*.

хрупка ж. „файта вязацей ткані у целу, с. хрскавица”: *Лем тельо ... же коньови хвост одрубала так накратко попри хрупки* (Етн29 120). || Слц. *chrupka „исте”, чес. chrup „исте”*. ◀ Оп. *хрупкац*.

хрупкави -а -е *оп.* **хрупкаци**: *Шицко [витрепане често за питу] ше уляло до помасценей тепиши ... Дахто сцел хрупкаву питу, та ше вец сипало по ценеши, а хто сцел мегчейшу, сипало ше и кислого млека (ХомаБл 188).*

хрупкац -ам *незак.* **1.** *непрех.* „видавац хрупкаци звук при єдзеню”: *Як му хрупка под зубами.* **2.** *прех.* „хрустац”: *Руцел сом швиньом кукурици, так хрупкалі (В. Саб.).* || *Всл. chrupkas (Hal).* Общеславянске *хруп-ац*. ◀ По Махекови од оном. *gypati* (початкове *х-* ше у славянских языкох познейше зявело); по ЕСУМ-у од праслав. оном. *hγypati*.

хрупкаци -а -е „хтори при єдзеню хрупка под зубами”: *Рейтеши загнецени з розтрепану масцу булі барз фини, хрупкаци (В. Саб.).* ◀ Од *хрупкац*.

хрустац -ам *незак.* **1.** *прех.* „єсц, жувац хрустаце єдзене”: *Дзецко хруста бомбони.* **2.** *непрех.* „видавац характеристични хрустаці звук под зубами (о хрустацім єдзеню)”. *Слц. диял. chrústat' „исте (1–2)” (SSN I, 687), поль. chrustać „исте”.* ◀ Общеславянске. Праслав. оном. *xrustati/xrqstati/xrustěti* (ЕСУМ).

хрустаці -а -е „хтори видава хрустаці звук под зубами”: *~ пита, хрустаці бомбони.*

хто *зам.* **1.** *опитно-односни.* **2.** *неодр.* „дахто”: *При хижох маю хто векши а хто меньши фалати жеми (РК 1935, 168); Наисце, ридко хто читал теди (КочЕвЦП 99).* ◀ Од старшей форми *кто* з пременку *к > х*. Праслав. *къто*. ♦ **кому о чим** „вше зводзи бешеду на то то цо би сцел достац, по-сцигнуц”: *Кому о чим, баба о паленки, а Гані о ѓаздованю (ЖирошМСМ 99); хто би го знал „не знам, ніхто не знабог би то знал”: у тих очох ше вше цошка криє (хто би го знал же чи дацо мудре або глупе) (ЛатякТал 144).*

[**хто год**] *зам. одр.* „гоч хто”: *Очи мойо, очи, не добре патрице, / когожд видзице, каждого любице (нар. писня, Бинд-Кост 51).* ◀ Од серб. *ко год*.

хтори -а -е *зам.* **1.** *опитно-односни:* *Хтори дзень то було? 2.* *неодредзени:* „даєден”: *На остатку зме му давали: хтори хлеба з маслом, хтори яблуко, хтори орешки, а Митрик єдол (РН 42/1930, 2, М. Ковач).* ◀ Праслав. *кътогъ, котгъ, которъ*. • **хтори ка-дзи** „на розличних местох; у розличних напрямох”: *Руснаци таки потрацени, хтори кадзи у швеце (Пвл. Бл.).*

[**хтори год**] *зам. одр.* „гоч хтори”: *Чловек шедне жу [радио] апарату и слуха хтори жод варош сце (РН 14/1930, 3); Я дзекуєм Богу и Христу и тим, хтори ше жод стараю за руску просвиту (РН 21/1927, 3).* ◀ Од серб. *који год*.

хториш и хторишик *хтораши(ик) хтореш(ик), мн. хториш(ик) зам. неодр.:* *Так сом тераз хториш дзень бул у валале (РЗаря 12/1936, 5).* *Слц. ktorýsi „исте”.* Хаснує ше паралелно зоз формами *котриш и котришик*. ◀ Од *хтори-ш(ик)*.

хтошка *зам. неодр.:* *Кед єденац годзин прешло, хтошка отвера капуру (Етн29 61); А вони гварелі же ... хтошка конари ламал у їх лесох, та го гледалі (Етн29 62).* ◀ Од *хто-ш(ка)*.

хтошкаль *зам. неодр. беи. оп. хтошка.* *Всл. chtoškaj; tam chtoškaj stoji (Lacko 38).*

худи -а -е **1.** „хтори не ма вельо мускуловей ткані, с. мршав”: *худи чловек, худи руки, худи конь.* **2.** „на хторим нет масносци, садла (о месу)”: *ѓаздині хтори рихтаю даяке єдло з мяса, патра же би воно було худіше, а не тлустейше (ХомаБл 199).* **3.** „неквалитетни, посни, плани (о орачей жеми)”: *до сухой писковитей (худей) жеми лєм вицасну кукурицу садзме (РН 70/1926, 3); У моцней жеми [хмель] садзи ше ридіше, а у худей густейше (РК 1928, 146).* Общеславянске. ◀ Праслав. *хуѓъ*. • **худи роки** „чужки роки (кед слаби род, глад и под.)”, *поль. chude lata „исте”: булі уж два худи роки, не зродзело (В. Саб.).* ♦ *~ як харт „барз худи” (В. Саб.).*

худки -а -е *дем. и гипок.* „худі”: *За дзецко ше гутори же є худке.*

худоба *ж. 1. а)* „худобни людзе, народ”: *Кед препатри худоба, ѓаздови барз легко, а худоба днешка так стої як воли у своїх*

ярмох кед найчежше по блаце кого цагаю (ЕтнV 100); Пошла керестурска худоба до Сентомаша ... питац на штварте копац кукурицу, бо и до тераз на штварте кукурицу копали (ЕтнV 102). **б** „худобни чловек”: Ша ніч себе не створел, худоба божя! **2.** „худобство”: вона [паленка] виновата моеї худоби, вона виновата худоби нашого народа (РН 23/1928, 2-3); Одкеди ше зазнала вше у худоби жили (Лев. Ск.). || Всл. chudoba „худобни людзе, народ”: šati svojo davam na chudobu (Czambel), поль. chudoba „маєток; статок”, укр. худоба „статок”.

худобенки -а -е „барз худобни”: Иринка була така красна язод ружа, але така худобна ... Була слатка, лем же кед була така худобенка (ЖирошV 147); [У Струмиці] ше одбула торжествена вечурня ... Св. Служба окончела ше у худобенькей церквочки (РН 17/1931, 2). **◀** Оп. худобни.

худобенява ж. 1. „найхудобнейши людзе, народ”. **2.** „мали, бидни маєток, худобка”: Престрашени и збунени сушеди ратовали [з огня] свою худобеняву (РН 32/1936, 3).

худобка ж. „мали, бидни маєток”: Мала там кущик худобки, та попредала та себе надумала, же да вона пойдзе даждзе далеко (Етн30 94); Чловек худобни, на окраїску / хижочку з гліни и блата склепал. / Шицок заробок през велі роки / до тей худобки своєї утрепал (КовМихМШ 27); Кед ишли з Горніці, та чловек хтори не мал коня попаковал свою худобку на корду, надзал путнач поза шию и попод пазухи, та цагал (В. Саб.).

худобни -а -е **1.** „хтори ма мало добра”: а вон, як кажди худобни лежінь, за слугу (КовМихПВ). **2.** субст. **худобни** -ного х.: Пуцал жазда [статок на пашу] кельо сцел, пуцал и худобни кельо мал, бо у худобного ше не находзело вецей, еден подли конь и една мала крава (ЕтнV 99); Чежка у Керестуре худобного закопана кукурица! (ЕтнV 103). **3.** „хтори представя часц маєтку худобного чловека”: Там [у дворе] би му були запарти його худобни три-штири гуски (ЕтнV 101).

◀ Од худи. **♦ збера ше як худобни цар до войни** „помали ше збера, рихта” (В. Ерд.); **худобни чловек та худобна и предза** „худобни вше остане худобни”: Були то вельки пенєжи и банка препадла ... Кельо там було, цо я знам. Но та так, видзице – худобни чловек та худобна и предза! (ЖирошМСМ 215)

худобно присл. „бидно”: Худобно жили теди людзе ... Ражови хлеб бул на столе, а и овшани ше шпоравал, лем да доцагне до нового (РК 1925, 53).

худобніц -їм и -неєм незак. „поставач худобнейши”: а кед су окремне [млади од родичох] ... вше баржей худобнею (РК 1928, 130). **◀** Од худобни.

худобство с. „худобни стан, худобнось”: бо твоей богатство на годзину, на два, / а моей худобство на Бога сподаба (нар. писня).

худобщина ж. 1. „худобни людзе, худоба” (СС. Мак.): Уж привели енджеліра / да им жем покласира: / та най тераз худобщина / зоз нас шпива (ЕтнV 98). **2.** „худобни чловек”: Кед раз, а ту и питачка же чи ме даю за Мафтея... Але вон [оцец], ииши, та дзе, не сце ані чуи, дзе за тоту худобщину (Сф. Мак.). **3.** „худобство”: Малючке, треше ше од жими и плачу, а мац го у своєї худобщини лем до пелюшкох повива (РН 57/1926, 2, О. Кост.).

хуй викр. хтори виражує чувство обридzenia. **◀** Ономатопейске.

хуйовнік х. „часц хлопского споднього облечива: 'кошулька' хтору хлоп у роботі ношел на природзенню же би го тварди шмати своєї роботи не чухали”: Хуйовніки людзе шили, хлоп и здзивали на природзенне, бо жачи були з твардей предзи, та би их чухали, хуйовнік привязовали коло пасу або за гачнік же би им не спадовал (В. Саб.); Кед ше орало, та ше [на природзене] хасновало пальок або хуйовнік (ErotRuth., 119) **◀** Од архаичного хуй „membrum virile”, всл. чуї „исте” (Калал), укр. хуй „исте”, а то од праслав. хуїъ „исте” (ЕСУМ).

хустка ж. 1. „штрикана женска шмата хтора ше заруцовала на хрибет”: Хустку ше заруцовало на плеца, конци на предку ше прекрижело, а на задку (на хрибце) ше вязало на гузел. Купчи хустки ше волали гатласки, паньски, репашово, маково, гадвабни, мальовани, блишово, фарбарски (ВарґаЛю 223; Г. Р.); Хустки хтори ношели стари жени були чарни штрикани и не мали ружи и квети у фарби, а и кед була даяка мустра, вец була чарней фарби як и хустка (ВарґаЛю 245). **2. фолкл.: а)** Кед дзивка була спитана, давала млодийови хустку. За хустку млода од млодия доставала пенез котри познейше ношела у ципели до винчаню. Тиж так кед же ше свадзба „погубела” млоди бул длужен врациц хустку (Веруна Бики (1908), Малацко, В. Саб.). **б)** Кед дзивка одбила питача, гварело ше: **достал хустку** (В. Ерд.). || Всл. *hustka* (Hal) и *chustka* „исте”, поль. *chustka* „хусточка”; рум. *fustă* „сукня”. ◀ По ЕСУМ-у од праслав. диял. *xusta*; и ЕСУМ и Фасмер вяжу *xusta* зоз ит. *fustagno* и стр. лат. *fustanum* „файта памучного платна”. ♦ **пошли пенези до хустки** „даремно потрошени пенези”, **дац до хустки** „даремно потрошиц, мац утрату”. Наведзени два вирази очиглядно маю значеньову вязу зоз хустку хтору спитана дзивка даровала питачови, а вон ей за ню дал пенези (оп. значене под (2.а)).

хусточка ж. 1. у злученю ~ **на главу** „женска хусточка на главу”: Млади одати жени на контю вязали фитюлу, а старши жени чепец. Поверх чепца и фитюли ше вязала хусточка на главу (ДудашКс 156); *Дзивки ношели хусточки живиших фарбох, а одати жени ношели цмейиши. Найчастейише хусточки були били, роботними днями були червени, зоз квециками, такв. турски хусточки* (ВарґаЛю 221). Хусточка на главу вязала ше: **на лопату** „кед хрибтова часц хусточки стої на широко” (В. Ерд., СС. Мак.); **на богато** або **на пицок**: *Кед верх хусточки бул кончисти до горе, то було завязане на богато або на пицок, подобне словацкому, яке и нешка у нїх видзие* (ВарґаЛю 221); **на єден конець** „завязана на єден гузел, єден конець хусточки на горе, а други на долу; **на ружичку** „завязана под браду на два гузли, та конци здабу на машлю” (СС. Мак.); *увязац хусточку на мали конець* „кед ше зложена одвойне хусточка увяже недобре, наспак: кратши конець хусточки горе, а длугши долу (за таку жену ше гуторело же ше далеко ода)” (В. Ерд.). **2.** у злученю ~ **до рукох** (**до кишенки**) „с. марамица”: *у другой руки на молитвенїку ма хусточку до рукох* (ЛатякТал 178). Всл. *chustečka do nosa* „исте” (Czambel). ◀ Од хустка.

Ц

цагани -а -е кух. „готовени з розцагованьом цеста (о печивох)”: *Пита з цаганого цеста* (НКух 66); *Цагана питка з орехами: Порихтаме цесточко як и за питу зос цаганого цеста* (НКух 67).

цаганка ж. **1. бот.** „*Hedera helix* L.” Локални дериват, прето бо ше рошліна „цага” по муре. Хасную ше ище назви *блюиц* и *сербске брилян* (Тимко 30). **2. бот.** „*Convolvulus arvensis* L.” Локална назва. Хасную ше ище назви *фольовка*, *цагаче* (Тимко 59). **3. коц.** „цагаче квеце, с. пузавица”: *У Коцуре гваря цагаче и цаганка* (Г. Р.); **4. кер.** „цаганка на платну, ажур” (Вер. Рм.).

цагац¹ -ам незак. **1.** „цагац превозку и под”: *Коні цагаю коч*. **2.** „цагац, поцаговац укладаючи силу”: *Подрубали баґрен, увязали за чеперки штранґ и штирме цагали штранґ*. **3.** „потарговац, поцаговац”: *цагац дакого за власи*. **4.** „ношиц, вожиц дацо чежке”: *цагац древо з леса*. **5.** „ношиц, водзиц вше зоз собу”: *Лем тих [дзецох] цо не мали бабу мацери цагали на польо зоз собу* (КовИрНебо 9). **6.** „вицаговац оддакаль”: **а) ~ зуб** „винімац зуб”; слц. *faħaħ zub* „исте”. **б) ~ воду** зоз студні. **в) ~ гвозд** „вицаговац з дески”. **г) ~ цвицклу** оп. под *цвицкла*. **7.** ~ *рейтеши* „розцаговац цесто за рейтеши и под”: *Тераз сом ше преверела же не мож цагац рейтеши кед ше цесто замиши зоз млеко* (Пвл. Бл.). **8.** „уцаговац дим до себе при куреню”: *То я еици паметам кед сом бул мали. Вони [хлопи] то лем цагалі тот найтуньши доган, найгориши. То таке накурене було же, яґод молга у хижі* (В. Саб.); ~ до себе „при куреню уцаговац дим до плюцох (не лем до устох). **9.** (о рошліни) „однімац воду другой рошліни” (МудриАл). ◀ Об-

щеславянске. Од праслав. *tęgnąti*. Од того и шлїдуюци штири гомоними.

цагац² -ам незак. **1. а)** „доставац при картаню, коцканю и под”: *Шеднул и вон ґу нїм, та ше карта. Гевти троме вше так патра же би вон нїґда не цагал, лем вони троме* (ErRuth 14); *Червень то бависко з картами кед червена карта цага* (М. Рм.). **2.** „брак хасен”: *у нашої аґрарней реформи настало змишанє, хаос, а хасен цагали партії и партийски людзе* (РК 1933, 125). **2.** „доставац свою часц на суду”: *Адвокат гварел же при дзелєню маєтку од штверих дзецох кжде цага штварту часц „кажде достане штварцину”* (Пвл. Бл.); *Жена на суду гуторела же не може жиц з мужем ... але адвокат ей не гуторел чи вона полу з маєтку цага „чи достане половку з їх заєдніцко-го маєтку”* (Пвл. Бл.).

цагац³ -ам незак. **1.** „дуц, приходзиц (о воздушней струї, витре)”: [Швижи витрик] *покус цагал зоз виходу* (Заря 10/1939, 6); *Пополадню почал цагац и витрик та и коровче лепше горело* (ЖирошV 266); всл. од *potoku saħa žimno* (Buffa 35); *Сушеди цошка пригорело, раз таки пах од нїх, раз иншаки, а шицко цага до нашого двора* (РС 16/2012, 16, X. Бл.); *Чаша [„погар”] сама пука ... кед ње на цеплим месце, а лапа ю цаганье жимного воздуху* (Заря 1/38, 5); || укр. *протягати „исте”*, всл. *saħa od oblaka* (Hal). **2.** „мац цуг (о пецу, комину)”: *Другого рана ... пец не сцел цагац. Кури ше* (КочЕвЦП 115). **3.** „указовац знаки пременки (о хвилі)”: *Понагляйце робиц, звожуйце жито, або шено, бо цага на диждж* (РС 42/2005, 2, Дю. Гарди).

цагац⁴ -ам незак. „помали преходзиц, тирвац (о обставинох, подійох)”: *Не знаме докля годно так цагац тотя инфляция и криза* (Йвг. Бл.).

цагац⁵ -а безос. **1.** *цага го даждзе* „ма жадане пойсц дагдзе”: *я уж тельо заробел и наскладак же сом могол [у Америки] и комотнейше жиц, але до краю више ме цагало* (РН 24/1928, 3). Оп. и **цагнуц**. **2.** *цага дакого добока* „не може ходзиц випросцени, зогина ше добока”: *Попий ище єдну паленку, бо це добока будзе цагац кед лєм тоту єдну попиєш* (В. Саб.); всл. *сага ме до бокa* (Hal).

цагац ше -ам ше незак. **1.** „исц поцагу-юци цело по поверхносци, шмикац ше”: *гад ше цага, хліста ше цага; Ранети ше цагал на бруху* (Мел. Пвл.). **2. а)** „исц помали з ноги на ногу, чужко исц”; слц. *fahat sa* „помали исц, крачац”. **б)** „помали робиц”: *Цага ше як швиньски черева* (Мел. Пвл.). **3.** „буц розцаговаци (о густей матерії)”: *Зожалети сир ше цага; Розпуцени цукер ше цага* (Лев. Ск., Г. Р.); *У баклави єст тельо цукру, аж ше цукер цага* (Г. Р.); *на цихим огню ше варело шольку млека або шметанки з цукром док не загусло; кед ше уж цагало, розогнало ше го и резало на коцочки* (ХомаБл 198). **4.** „розцаговац ше (о цесту за колачи)”: *Рейтеши ци ше не сцели цагац зато же ши их загнетла з млеко* (Пвл. Бл.); *Цесто ше єй добре цага*. **5.** „мац географске положене у одредзеним наприме, с. пружати се”: *Атлантик ше цага од сиверного полу до южного* (РК 1925, 41–42, М. Мудри); *Вона [Калифорния] ше цага по при морю* (РК 1925, 45, М. Мудри).

цагаци -а -е **1.** „розцаговаци (о густей маси и под.)”: *Воду уситеме до котла у котрим будземе вариц мидло. ... Кед маса цагаца (розцагує ше), а не крупи ше, вец додаваме покус соди* (НКух 126). **2.** „хтори ше цага, спина горе (о рошліни)”: *Цагацей пасулі ше кладу потпорки на котри ше вона спина* (Заря 4/1937, 5); всл. *сahaci buran* (Buffa 35).

цагаче с. бот. **1.** „*Convolvulus arvensis* L.” Оригінальна руска назва по моделу лексемох спорище, метлінче, полінче. За тоту рошліну хасную ше и назви: *фольовка* (найчастейша назва), *цаганка*. **2.** „*Calystegia*

serpum (L.) R.Br., с. пузавица”. Пренєшена назва зоз рошліни *Convolvulus arvensis* L. пре подобносц. Ище ше хаснує назва *клубучки* (Тимко 59, 78, 130). У *Коцуре гваря цагаче и цаганка* (Г. Р.).

цагнуц -не безос. „прицаговац”, у бешеді старших: *Анделку цагнє до родного краю* (Лев. Рдв.); *Я часто ходзим до вас, бо ме цагнє до вас* (Люб. Як.); всл. *сahne ho za tebu* (Hal). ♦ **дзе ше тацок лягнє там го назад цагнє** „чловека више цага назад до родзеного дому, краю” (Пвл. Бл.), всл. *dze še ptaček lahñe tam ho fše сahñe* (Buffa 35).

цадзилка ж. „суд за джамене або цадзене парадичох”: *Уварени парадичи ше [у цадзилки] зоз древену рольку прициска, джами док у цадзилки не останю лєм лупки и мажочки* (ДудашКс 148–149; В. Ерц.).

цадзиц -им незак. **1.** „прецадзовац”: *цадзиц млеко*. **2.** „вицадзовац, викруцац, висцисковац”: *цадзиц лимун, цадзиц ренду*. ◀ Праслав. *сediti*.

цадзиц ше -им ше незак. „барз помали робиц, исц”: *Тот ше ище цадзи з каблами „барз помали напава статок”* (В. Саб.); *Цо ше тельо цадзиши!?* (Ю. Р.).

цайг х. „файта простого памучного платна”: Окрем штофових були и цайгово шмати. Цайг бул моцни, тварди, предавало ше го у вшелїяких фарбох, штреднього тону. Найчастейше бул белави, кафови, доганови и шиви. То було досц туне платно (ВаргаЛю 235). || Серб. *цајг* „исте”, мад. *сајг* „исте”, всл. *сајг* „исте” (Hal). ◀ Од нем. Zeug.

[цайгер] х. срим. „мунтатов на години”. Серб. *цајгер* „исте”. ◀ Од нем. Zeiger.

цайгов(и) -а -о/-е „ушити з цайгового платна (оп. *цайг*)”: *цайгово шмати* „шмати на кажди дзень, за роботу”. || Всл. *сајгову апсуг* (Hal). ◀ Оп. *цайг*.

[цакац] -ам незак. „у бависку ланґамети биц лабду”: *Случовало ше же кед тот цо „цака” лабду (= бие по лабди) не домеркує, вдери того цо му ю додава и по руки* (КочЕвЦП 41). ◀ Од серб. *цакати* „биц”.

цакомпак присл. „шицко (шицки) нараз (ведно)”: *стресол зоз стриберним кантаром; дораз шедзел на єдним красним*

стриберним коньове и серсан стрибери и його шмати стрибери. Шицко цакомпак! (Етн29 58); А як було седем годзин, пришол жу нам офицер / и ми горе поставали, цакомпак зме еґзецирали (Етн9 ч. 281); та кед ю [церкву] уж не мож пренесц так цакомпак – голем материял (РН 45/1936, 3, М. Ковач). || Всл. sakompak „исте”, чес. sakumpak „исте”. ◀ Од мадъ. sakompakk „исте” (1860), а то од нем. mit Sack und Pack „дословно: з мехом и пакетом”.

цали -а -е „подполни, шицок, вжати у цалосци”: я ту на цали тидзень пришол робити (Етн29 1); Влапели ше штирме, та робя цалу яр (Етн29 24); Дайце ми цали хлеб! (Етн29 203); цалу ноц при нїм плакала (Етн29 249); Вонї цара запиталї на други дзень же би пришол зоз цалим войском на госцину (Етн29 281). || Всл. cali: cali rok, cali švet (Czambel). Общеславянске. ◀ Од праслав. сѣлъ. ➔ Тот прикметник з часци поциснул з хаснованя заменовник шицок зоз значенєм „цали”. У прешлосци зме звичайно гуторели: Позношовалї шицки поньви зоз шицкоґо варошу (Етн.); Оглашовалї по шицким швецѣ же шлених и хромих най нешу там (Етн.); Бушан гварел же вон ше ганьби лем телько [води] неси, же вон однеше шицку студню (Етн). Младши нешка у таких прикладах звичайно хасную прикметник цали: позношовалї поньви зоз цалого варошу; оглашовали по цалим швецѣ; вон однеше цалу студню.

цалком присл. 1. „зошицким, с. сасвим”: Михалови ище цалком не вишла шицка паленка з цела (КовМихЦВ); потомство му уж цалком шорове випатрало (КовМихЦВ). 2. „вообще”: Но а так, цалком ме не интересира (РН 47/1936, 3, М. Ковач). || Всл. calkom „исте (1–2)”: calkom na to zapomnul; calkom nič mu neostalo (Buffa 36). ◀ Од цали.

цалосц ж. „стан того цо цале, подполноск”. Всл. calosc „исте” (Hal), њekrajaј, њech je v calosci (Buffa 36).

цалючки -а -е, звич. у злученю **цали** ~ або ~ **цали** „цалком цали”. Всл. calučky „исте” (Hal).

цап¹ х. ткац. „гришка при тканю”: Кед ше место едней нїтки удзею два нїтки до барда, то ше вола цап (Вер. Рм.); При тканю ше легко могло погришити: лебо ше недобре понаберало, неточно поодчитовало нїтки, лебо мустра не виходзела, та ше гуторело: маме цапа на партку! А кед ше погришило ище при снованю предзи, вец ше гуторело: маме коня на сновальнїци! (ДудашКс 155) ◀ Судзаци по пригварки маме коня на сновальнїци и назва цап¹ настала од цап² „козак”.

цап² х. „самец кози, козак”. Всл. сар „самец кози, козак” (Czambel). Окрем у руским и українским лексема ше хаснуе у словацким, македонским, словенским, малопольским, моравским, сербским, горватским языку, у даєдних мадярских и талиянских бешедох. ◀ Прето лексему цап толкую як давни карпатизем, лебо пожичку зоз романских и туркийских языкох (Тимко 113).

цап **викр.** означуе звук при вдереню або паду дачого мокрого або густей маси: Поштоци ше, и цап. Гварим єй най патри под ноги (Рускинї 57); Диня спадла з приколици и розбризла ше: Цап! || Всл. сар „исте” (Hal). ◀ Ономатопейске.

цапала х. кер. „цукрар, посластичар”: До газдинї ходзел цукрар (дахто гуторел цапала) и предавал своєю продукти: жимски сладолед, ременьчки, ручки (цукер з маком або орехами) и подобне (ХомаБл 196). ◀ Слово хасноване у Керестуре у першей половки 20. вику, а походить вироотно од мена тедишнього керестурского цукрара.

цапкац -ам **незак.** 1. „падац и розбризговац ше (о плодох овоци, капкох дижджу и под.): Диждж цапка „вельки капки дижджу падаю” (СС. Мак.); Ягоди (грушки и под.) цапкаю „падаю и розбризгую ше”. || Слц. саркаѣ „слабо биц”: саркаѣ rukami, саркаѣ po ruke. 2. **експр.** „цагац цигар, куриц”: А дѣдо запаѣл пипку у хижѣ и цапкал (РНКЗаря 1939, 109). ◀ Од оном. цап.

цапнуц -нем **зак.** 1. „спаднуц и розбризнуц ше (о плоду овоци и под.)”. 2. „спаднуц на мокре, до блата и под.” || Слц. сарnúť 1. „вдериц дакого”; 2. „руциц”; 3. „спаднуц”;

всл. сарпис „нагло вдериц або спаднуц” (Hal). ◀ Од оном. *цап*.

цаповка ж. кер. фронт. „пипка” (Як. Дуд.). ◀ Од оном. *цапчиц*, *цап*.

цапчиц -им незак. експр. „куриц”: *Нет уж ані шліду од тих гирешох цо з вечара цапчели, ту пред дзвичатми, зашулькани цигаретли* (ПапгДюКШ 147); *И у Коцуре гваря цапчиц* (Г. Р.). ◀ Од оном. *цап*.

цар х. „найвисша титула владара”: *Янчи скричел: Отверай, цару, каптуру... Цар им отворел каптуру, войду нука* (Етн29 6). Общеславянске. ◀ Од праслав. *сѣсаѣ*, а тото од лат. *caesarius*. • **на цари** „хляпцовске бависко”, оп. **на войска** под войско; **служиц/вислужиц цара** „(ви)служиц войско”: *Идз ти дому, мила моя, / бо ши за мну присц не годна, / бо я мушим цара служиц* (Етн9 ч. 302); *А лежынь хтори ше не оженел а уж 'вислужел цара' и врацел ше дому, йому ше вец уж барз чежко було ожениц* (Я. Тирк.). ♦ **убил це** ~ „гандроване”.

царица ж. „царова жена”: *Бул еден цар и царица, малі трох синох* (Етн29 44). Всл. *carica* „исте” (Hal).

царов -а -о: *А раз вон надумал да вон ше жені, да вон идзе питац царову дзивку* (Етн29 247).

царовац -руем незак. „буц цар, управяц зоз жему як цар”: *И воні там осталі, вон за цара, а вона як царица. Там царовалі* (Етн29 222); *Цар вецка дал ми його дзивку за жену, преписал на мне царство, та я царовал* (Етн29 185). Оп. и царствовац. || Слц. *cárovať* „исте”.

[царска коруна] ж. бот. „*Fritilaria imperialis* L.” У серб. *царска круна* „исте”, вост.слц. *kral'ova koruna* „исте”, мадъ. *császárkorona* „исте”. Вироятно руска фонетична адаптация сербскей лебо мадырскей назви. Хасную ше ище назви *гарангвиранг*, *дзвончки* (Тимко 65, 78).

царски -а -е **1.** „царов; хтори ше одноши на цара”: *Бул еден царски син, пошол до карчми дас на погар вина* (Етн29 176); *На облак ше зоз каштеля припатрала царска дзивка* (Етн29 244). **2.** „пански або державни (маеток)”: *А гоч яку пилну роботу [селян] мал дома, мушел охабиц свою роботу,*

а паньску мушел пойсц робиц, бо то була як царска робота (ЕтнV 86); *А кед ше покошело шицко зарно царске, шипан розказовал же ані єдному жаздови не шлебодно свойо зарно вожиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла* (ЕтнV 87). • **царски дзвери** церкв.: *Царски дзвери то штредні и главни дзвери на иконостасу. През Царски дзвери не дошлебодзене преходзиц обичним людзом, але лем священим особом (прето ше наволюу и святти дзвери)* (ГорКух). || *carske dzvere* „исте” (Hal).

[царски рез] х. мед.: *Скорей гуторе-ли: розрезали ю и винали дзецко зоз ней* (В. Саб.). ◀ Од серб. *царски рез*.

царски швичнік х. бот. „*Verbascum* L.” У зак.укр. *цар'с'ка свічка* „исте”, назва мотивована з випатрунком рошліни. Хаснуе ше ище назва *волов хвост* (Тимко 54).

царство с. и у злученю ~ **небесне** „рай”: *О, матко Исусова, модлі сина свойого же бизме ше досталі до царства небесного* (Етн.); *Але херувимски ангел стої зоз оштрим мечом при дверох небесного царства* (Етн30 80). || Всл. *carstvo bozske* „царство боже” (Hal). ♦ **царство му (ей) небесне** „найбудзе у царству небесним”: *чула [сом] за ню од покойней мацери – царство ей небесне* (РН 8/1934, 2).

царствовац -вуем незак. „буц цар, управяц зоз жему як цар”: *Я мушим свойо кончиц, бо сом вжал на себе, а ти царствуй як ши годзен* (Етн29 184). Слц. *cárstvovať* „исте”. Оп. и царовац.

цвакац -ам незак. „квацкац”. || Всл. *cvaknuc* „вдериц” (Hal).

цваловац -луем незак. **1.** „ходзиц, бегац койкадзи”: *Вона лем цвалуе по валале* (Дю. Пл.); *Наш шеф лем цвалуе „лем ходзи койкадзи”* (Лев. Ск.). **2. а)** „сцекац”: *Так цваловал „так сцекал”* (Г. Р.). **б)** *цвалуй!* „пакуй ше, бер ше” (Сс. Мак.). || Слц. *cval* „швидки бег (звич. коня), галоп”, поль. *swaŃ* „исте”, слц. *cváľať* „бежац з галопом”: *kôň cvála*, всл. *cvalovac* „исте” (Hal), поль. *swałowac* „исте”. ◀ По Махекови од нем. нар. (бавар.) *zwalen*, *zwälen*, *zweilen* „биц, мучиц”, а то варианти литературного *quälen* „мучиц”; дієслово *цваловац* (слц. *cváľať*, поль. *swałowac* и др.)

першобутно було преходне, з об'єктом коня (мн. коні), а значело „вежбац коня (коні)”; уж од 15. вику дієслово ше почало хасновац без об'єкта, постало непреходне и устаємнело ше з терашнім значеньом „швидко бежац” (при вежбаню конь часто швидко бежал); з дієслова познейше направени поствербал cvał, cwał. Оп. и одцивалоцац.

цвенкац -ам незак. 1. „майстровац, робіц коло дачого дробного”: *Цо там тельо цвенкаш!; Кед ше часто палі и гаши шветло, струя ше барз троши, зато не цвенкай тельо зоз струю* (В. Саб.). 2. „цагац мамок на цигоню (о риби)”: Кед [потька] почала цвенкац, видзел сом же то будзе цошка вельке (РС 21/1983, 11). 3. ~ **зоз зубами** (од жими, страху и под.) „потресац зоз сподню видліцу”: *кричел ... а зуби му цвенкали од гньиву* (Заря 15/1938, 7). || Всл. cvingac zoz zubami „исте” (Kubániová2, 31), слц. svengaf „дзвоніц, черкац (о металу)”, зак. svengnúť, укр. цвенькати „чвиринкац (о птицох); приповедац, гуркотац (о дзєцох)”. ◀ Ономатопейске.

цвенкнуц -нем зак. 1. „черкнуц з дачим дробним при майстрованю и под.” 2. „поцагнуц мамок на цигоню (о риби)”: *Кед заруцим плітко, цвенкне ми бодорка* (Дю. Папг., Загр. 7/2005, 7). 3. а) „поцагнуц цвенчок на пушки”: *Пушка дакеди и сама цвенкне* (В. Саб.). б) „забіц з пиштольом, пушку”: *Послала би таких цо би го цвенкли, та* (В. Саб.; СС Мак.). || Слц. svengnúť „черкнуц”. ◀ Оп. цвенкац.

цвенчок -чка х. „когуцик на пушки, пиштолю”. ◀ Од цвенкац.

цверглан х. „файта малей курочки, кредла”: *У Дюрдובה тоти курочки и когуцики волаю цверглани* (Г. Р.). || Слц. диял. svergeľ „барз мали человек або животиня” (SSN). ◀ Од нем. Zwerg „патульок; дробна животиня”.

цверенка ж. „ценка цверна”. Всл. cvergenka „исте” (Hal). ♦ **вишиц на цверенки** о дачим нестабилним цо кажди час може препаднуц (ХК 1986, 127): *И теди кед му живот вишел на цверенки* [мал надію] (КовМихГриц 168); *Але тераз шицок коцурски кирбай вишел „на цверенки”, як ше гва-*

ри [тє. не знало ше чи госцина будзе] (РК 1938, 95).

цверенкасти -а -е „хтори ма цверенкасту поверхносц або нукашньосц”.

цверенков(и) -а -о „хтори ше одноши на цверенки”. • **цверенково имати**: *Окрем клотових були и цверенково имати, хтори були ценки и моцнейши, за роботу, волали ше и цайгово* (В. Р., М. Рм.).

цверкац -ам незак. 1. „длобац до даякей роботи”: *Вон цошка коло трактора цверка* (В. Ерд.). 2. а) „покус доіц”: *Коза му ма мало млека, та ю цверка „покус ю доі”* (В. Саб.). б) **прен**. „часто уклучовац, хасновац”: *Ходзице до того купатила, та доіце тот бойлер. Цверкаце го. Та сом го виключела* (Рускинї 193). || Слц. диял. svrkať 1. „чечиц у слабей струї, млазу”; 2. „покус доіц”. ◀ Ономатопейске.

цверкац ше -ам ше незак. пейор. „розцаговац ше, не понагляц (з роботу и под.)”: *Гайде, цо ше тельо цверкаш!* ◀ Од цверкац.

цверна ж. 1. „нітка”: *Не можем тераз ци пришиц, не мам цверни* (Етн30 310). || Слц. cverna „исте”, всл. cverna „исте”. 2. **коц**. „фабрична цверенка накруцена на кольчєцу” (Г. Р.). ◀ Од нем. Zwirn. • **груби цверни**: [Роботни шмати и др.] *жени шили на рукох, зоз цвернами котри сами напредли и насукали, а волали их „груби” цверни* (ФейИр 42); **под цверну** „поровнати, у истим шоре, под шнурку”: *Кед садзела овоци, та не були под цверну* (Г. Р.); *Под цверну значи „поровнати”* (Лев. Ск.).

цверчац -чим незак. „видавац специфични звук (о цверчкови)”. || Слц. диял. svrkať „исте” укр. цвіркати и цвірчати „исте”, рсй. сверчать „исте”. ◀ Ономатопейске.

цверчиц -им незак. **коц. оп. цверчац**.

цверчок -чка х. зоол. „Gryllus L.” У укр. диял. цвирчок, цырчок, цьвірчок, чверчок, чверицок, лемк. swerczok. У ст.слц. cvercsek. Общеславянска лексема ономатопейского походзєня (Тимко 93, 121, 130).

[**цвикери**] **мн.** „окуляри хтори ше притвердзую на корєнь носа зоз щипальку”. || Слц. диял. cviker и cvikel „исте”, серб. цвикер и цвикери, мадь. cvikker „исте” (1860).

◀ Од нем. Zwicker. До нас могло присц и прејг сербскогo.

цвickла ж. бот. „Beta V”: *Више сом мал до-бру цвickлу „кантичкову“, а не подлу „яблукoву“* (РС од 20. 03. 1992, 7). || У укр. диял. цвickла, у слц. cvikla, слц. диял. cvikla, cvikla. Назва ше розширила прејг поль. ćwikła (Тимко 37, 77). ◀ Од греч. sveklon, а то од sevklon (σευκλον) (Machek). • **цагац цвickлу** „виберац цвickлу зоз жеми (у прешлосци зоз специјалними видолками або плугом, а нешка машински”: *Кед ше цагало цвickлу, вец ше зоз плуга знімало ораче железo и кормань-деску, а на їх место ше кладло лем саме чересло* (Фа 102); **червена** ~ „с. цвickла“, чes. červená řepa „исте“, поль. ćwikła „исте“, слц. cvikla „исте“; **кравска** ~ „статкова цвickла, с. сточна репа“.

цвickлар х. оп. под **цвickлов хрoбак**.

цвickлача ж. „паленка з цвickли”: *У войни людзе пекли паленку и з цвickли. У войни не було цукру, та варели цвickлу и з тоту воду сладзели колачи, млеко, тота юшка мала свой запах* (В. Саб.).

цвickлов -а -o „хтори ше одноши на цвickлу”: **цвickлово резанки** оп. под **резанки**; ~ **хрoбак** або **цвickлар** „хрoбак хтори напада цвickлу” (МудриАл).

цвickлянка ж. 1. „орубане цвickлово лісце”. 2. „польо на хторим була цвickла”: *Швині треба виганяц на кромплянки и цвickлянки, бо там вони найду досц карму* (За-ря 3/1936, 5).

цвична и цвишна ж. „тварде платно хторе ше уклада до шмати на даедних местох же би шмата була твардейша”. || Слц. диял. cvišna „исте“, серб. цвишна „исте”. ◀ Од нем. Zwischen- „медзи”.

цвордац -ам *незак. оп.* **чвордац** (СС. Мак.).

цворень -рня и -еня х. 1. „железни або древени клінок з хторим ше утврдуе, фиксируе дацо же би не випагло (друк у ваги же би ше не вицаговал и под.)”: *Льовнік на сподку своей кончистей часци мал вифуровану дзиру. До ней ше на концу ише вохпало цворень котри сперал льовнік же би не випагнул* (Фа 70–71). 2. „железни клі-

нок з хторим ше плуг приквачуе гу кольчатом, серб. войводянски кука и курдель” (В. Саб.). || Всл. svogeñ -rña „исте“, слц. svogeñ и svornik „исте“, поль. sworzeń „исте“, укр. свірень „исте“, рсй. ш(к)ворень „исте”. ◀ Од праслав. съvor-iti „злучовац“, а то од -vog- „заврец/заверац” (ЕСУМ, Machek).

цевек х. „железни колок забити у жеми на хторим на штрангу привязани статок кед паше” (Евф. Пл., В. Р.). ◀ Од мадъ. cővek „колок”.

цевековац -куе *незак.*: ~ **краву** „путац краву”: *Штранг хтори бул закапчани крави коло рогох привязовал ше ей накратко жу предней ноги же би не могла швидко ходзиц, одн. же би ю мож було легчейше влапиц; так зацевековану одн. попутану краву ше пуццало пасц* (Лев. Ск.). ◀ Од цевек (оп.).

цевековац ше -куе *ше незак.* „круциц ше геваль-тамаль, напредок-назадок (як крава привязана гу цевеку)”: *Гайзибан ше цевекуе по станіци*. ◀ Од цевек.

цегелка ж. 1. „фалаток цегли”. 2. *мн. цегелки а*) „плочици за мури и патос”: [За церкву у Риту] *треба ише вельо: треба облаки, дзвери, патос до школи и цегелки до церкви, поомасцац шицко* (РН 37/1932, 4); *половку цегелкох за патос до церкви даруе нам наш майстор Янко Джуња* (РН 44/1933, 3). б) „цегелки за кальово пеци, с. каль”.

цегелкови -а -o/-e: ~ **фарба** „доганово-червенкаста фарба” (Г. Р.); ~ **пец** „пец з цегелкох, с. каљева пећ”; у тексту од 1905. и **цегляни пец**: [До учительского квартелю] *треба дацъ положиць два цегляни пеци на фурму єдного ормана* (ЦШКОдбКоц, 1905. рок).

цегла ж. „оформени фалат печеней жовтей гліни за будоване”: *Вецка то не длогу вальки ше хасновалі, вец ше цегли [почало хасновац]. Сами людзе пеклі цегли и вискладац зналі, розкладалі вец там огня, и до тижня горел огонь и настала цегла* (В. Саб.). || Всл. sehla, слц. tehla, поль. cegła. ◀ Од нем. Ziegel „исте“, а тото од лат. tegula (tego „закривам”).

цегловани -а -е „викладзени з цеглох (о дворе и под.): *На жеми [у гумне] була гліна,*

а даждзе и цеглована дражка (Загр. 10/1996, 6, шк. сост.).

цеглови -а -о/-е „справени зоз цеглох“: *теди небуло у Керестуре цеглово драшки крем велького шору* (БиРК1937, 133); *рошню хижи нови...* / *И на шток, цеглово* (ПЗ 1983).

цегляни -а -е „справени зоз цеглох“: *Уж досц давно зишли зоз цегляних дражкох – цо значело же уж блізько конец валаала* (Латяк-Тал 26).

цегляр х. оп. **цеглярош**: муляре, цегляре, цимермане (РК 1927, 117, Д. Биндас).

цегляра ж. „фабрика за печене цеглох“. || Всл. *cehelfňa „исте“* (Hal), слц. *tehliareň „исте“*. Зоз сербским суффиксом *-ара* спада до новей лексики.

цеглярош х. „тот цо пече цегли, власнік цегляри“: *вещ йе еше питанье чи би Бениц сцел Руснацом даровац дески, роги и гретки; а цеглярош череп* (Заря 16/1938, 7); *пред цалим валалом заштрелени цеглярош Г. Колинаси* (ГорМих, РуШ 1/2006, 24). || Всл. *cehľar „исте“* (Hal), слц. *tehliar „исте“*.

цейдула ж. коц. оп. **цидула**.

цейдулка ж. дем. коц. оп. **цидулка**.

целати -а -е „велького цела, груби“. ◀ Од **цело**.

целемень х. оп. **селемень**: *У хліве длуго не руцали гной, та гною було аж по целемень* (В. Ерд.).

целе -еца с. 1. „младе крави“. 2. „оцелене“: **од целеца** „од оцелена крави“; **до целеца** „до оцелена“: *доіц краву до целеца* (козу до кощеца) „доіц до оцелена, не заяловиц краву“: *Доел сом ю до целеца, та препадла, целе ю збило* (В. Саб.).; **пред целецом** „пред оцеленьом“: *Крава ше престава доіц два мешаца пред целецом* (М. Рм.). 3. фолкл. [По „воженю лади“ легіне вечар пришли до млодей.] Зоз собу ношели и оквицени чобольов лебо фляшку вина або паленки и наволовали ю „целе“. Домашні потим брали „целе“ и зоз франти го ношели до хліва. При одходу дому легіне гледали „целе“ же би го вжали дому (Малацко). ◀ Праслав. *telę*. • **целе при цицки** „целе хторе цица“ (В. Саб.). ♦ **вельки як** ~ (звич. о псови) „барз вельки“: *Йеден [пес] вельки як целье*

тельо коло баби бегал док йей сукню нье подар (РНКЗаря 1940, 106).

целіц -ім незак.: ~ **краву** „помагац крави при целенью“: *Вон не ветеринар, та не име целіц краву* (В. Саб.). ◀ Од **целє**.

целіц ше -ї ше незак. 1. „родзиц младе (о крави)“. 2. вулж. „блювац, руцац (о пияному)“ (В. Ерд., Г. Р.).

целічка ж. „женске целятко“: *Буячок то хлопске целє, а целічка то женске целє* (В. Саб.); *Место да потрошиш пенєжи на вино и паленку [за свадзбу], лепше купиц худобному човекови [тє. синові] целічку, да себе з нєй краву вихова*” (РН 21/1937, 2). || Всл. *celička „исте“* (Buffa 37).

целна ж. прикм. коц. „цельна“: *Крава целна, уж мало млека ма, требало уж да ше заяловела* (Йвг. Бл.). Оп. **цельна**.

цело с. „човеков або животиньски организм як целосц“. || Всл. *celo*, слц. *telo*, укр. *тіло*, серб. *тело*. Общеславянске. ◀ Праслав. *tělo*.

целови -а -е „хтори ма фарбову ниянсу як цело, с. роза“. || Всл. *celovy, celovej farby* (Hal). ◀ Од **цело**.

целовисти, целовкави и целовкасти -а -е „дакус, не цалком целови“: [Кура] *цалком билото пиря, ноги и клюн било-целовисти* (РН 44/1937, 3); *заджобує свой бичак до каждой векшей жєрези, ... а вони ище лєдво целовкави зоднука* (ПапгДюКШ 125).

целовиц -веем и -им незак. „поставац целови“: *Ище єдна парадича нам целовее* „постава целова, зрее” (Г. Р.).

[**целофан**] х. „файта превидного паперу“. Слц. диял. *celofán „исте“*, мадъ. *celofán „исте“*, серб. *целофан*. Европске слово з греческого и латинского. У нас зоз сербского.

целятар х. „човек хтори чувал целята на паши“: *Медзитим, целята и яловки ше окреме чувало. Човек хтори их чувал волал ше целятар* (РК 1998, 157, Я. Барна).

целятарка ж. „шопа за валалски целята“: *Целята були пасли дораз за валалом ..., тадзи ше вони коло валалу тримали, ту мали и студню и шопу то ше волала „целятарка“, було их коло 430* (БиРК1936, 140).

целятко с. дем. „малке целе“. Всл. *ceľatko* (Hal).

целячи -а -е „хтори ше одноши на целе“.

целячина ж. „месо з целеца“: [Предава ше] *целячина и говедзіна по 4 и 5 Дин.* (РН 22/1932, 2). Слц. *teľacina* „исте“.

цельна -ней ж. прикм. „бременита (о крави)“. || Слц. *teľná*, чес. *teľná*, поль. *cielna*, рсй. *стельная*. ◀ Од *целє*. ♦ **вон(а) раз цел(ь)на раз прашина** „вон(а) ма раз таке становиско, раз таке“ (Я. Лаз.). Коцурска форма *целна*.

цеменє с. „верх глави, с. теме“: *Цеменко то таке як хроста на цемену* (КолесарД). Форму *цеменє* зазначел и Горбач, 318. б. || Слц. *temeno* и *temä* (дем. *temienko*), всл. *семеѣ* „нечистота на глави малого дзецка“ (Buffa 37) ◀ Праслав. *temę*.

цеменко с. мед. „дзєцинска хорота на глави“: *Цеменко то таке як хроста на цемену, жовкавей фарби. То, точнейше поведзєне, масц зоз глави и парплї, риня. На-става од студньовей, тупей води, та прето мацєри зберали дижджовку, бо вона не залої власи. Цеменко углавним мали лєм малючки дзеци, недопатрєни беби, алє тота хроста знала вироснуц и на глави векиших дзецох* (КолесарД). || Всл. *семеѣ* „исте“ (Buffa 37). Наша форма тиж по форми деминутив од **цєме* або *цеменє*, а то общєславянскє. ◀ Праслав. *temę*.

цємни¹ -а -е „цми“: *Кєд сом бул на варцє у тєй цємнєй ноци, / пришло їу мнє дзивчє цо ма чарни очи* (Етн9 ч. 280); *Як иду, так иду през ти цємни лєси* (Етн9 ч. 31); *А мац одповєда зоз цємного гроба: Най ци благослов да Господь Бог зоз неба!* (БиндКост 36) ◀ Праслав. *тъмъпъ*.

цємни² -а -е „шлєпи“: *Бул цємни, та му од хижи по вєцє прецагли манилу, та коло манили ходзел до вєцу* (Ир. Фин.). || Всл. *сетпї* „шлєпи“ (Czambel). ◀ Праслав. *тъмъпъ*.

цємніца ж. „гарєшт“: *И на то дал снаия привєсц полицию ... И так кочиша влєпєли, звязали и до цємніци положєли* (Етн30 229); *Краль мє руцєл до цємніци, я у цємніци шєдзєл за сєдєм роки* (Етн30 170); *Новосадски окружни суд одсудзєл шєйсц особи, котри*

прєшлого року правєли криви стотинарки, ... кажди достал по 3–6 роки цємніци (РН 47/1927, 1). || Слц. заст. *temnica* „истє“, всл. *temnica* „истє“ (Hal). ◀ Од *цємни* „цми“ (*цємніца* = *цма хижа*).

цємнота ж. прєн. „духовна зашлєпє-носц“: *О страшна цємното* (РК 1931, 39)“; *прє свою цємноту нас мєржа* (РНКЗаря 1938, 109).

цєна ж. „вєрєносц дачого виражєна у пєнєжу“: „Почим, чипкар, тим ручнічком цєна?“ (Етн9 ч. 32) || Общєславянскє: всл. *сєна* (Lacko 25), слц. *сєна*, поль. *сєна*, рсй. *цєна*, сєрб. *ц(и)єна*. ◀ Праслав. *сєна*.

[цєндзар] х. оп. **цєнзар**: *Людзє, котри таргєвали, плацєли своїм цєндзаром олдо-маш* (ЛатякТал 98).

цєндзариц -им оп. **цєнзариц**.

цєнди -а -е експр. „барз цєнки“: *розля-ло шє оштрє цєндє писканє* (Олуїч). ◀ Од *цєнки*.

[цєнзар] х. „поштреднїк у таргєвини: чловєк хтори дознава хто цо прєдава або купує и находзи за нго купцох одн. прєдавачох“: *И так „пан“ постал з мєсара цєнзар* (РК 1937, 118). ◀ Нєм. (шв.) *Zensar* (Albrecht 119).

цєнзариц -им незак. „поштредовац у таргєвини“: *И так „пан“ постал з мєсара цєнзар. Цєнзарєл, цєнзарєл док лєм жил, а заробок зашивал до уяша* (РК 1937, 118). ◀ Оп. *цєнзар*.

цєнкє -кого с. „гранїчна часц медзи цєлом и сцєгном, *regio inguinalis*, с. прєпона“: *Конь му копнул до цєнкого* (Ю. Пап); *Хлопи часто випрєли на цєнким. Жєни, кєд були тлустєйши, випрєли тиж на цєнким, а час-то и под пєршами* (КолесарД). || Всл. *cenke* „истє“: *bolí me v cenkim* (Buffa 37).

цєнки -а -е 1. „малєй грубосци“: *На-прєдок ишол млоди чарни Арап на кобули, цєнкєй Бєдєвиї* (Етн30 166). 2. (о гласу) „ви-соки“: *Ма цєнки глас. Общєславянскє*. ◀ Праслав. *тъпъкъ*. ♦ **буц на цєнким** „буц у нєстабилнєй, нєбизовнєй ситуациї“: *Вона хора, малжєнство им на цєнким, кєд вона умрє, вон шє витнє и пойдзє з даяку, а дзєци останю* (Ам. Там.).

ценко присл. „на ценко”: коло ней [упеченей риби] положиме даскельо фалатки *ценко* нарезаного лимуну (НКух 58). Частейши синоним **на ценко**.

[**цент**] х. „стота часц метера, центиметер”. Европске слово: мадь. *centi* „центиметер”, карп. русин. *цент* „центиметер” (Чорі), слц. диял. *cent* „метер (100 кг)”, серб. *цент* 1. „100 кг”; 2. „стота часц долара и др.” Од латинского *centum* „сто”.

[**центи**] -тох х. мн. „платняни метер, пантліка за меране” (ИГК, В. Ерд.): Обично жени гуторя кед шию: дзе тоти центи? (В. Ерд.) ◀ Од мадь. *centi* „исте”.

ценюнди -а -е експр. „барз ценки, ценши од ценючкогo”: *Примаши ... вицагнул пред тим ценюнди звук з ніжней гушлі* (ЛатякТал 21). || Всл. *ceñundi* (Buffa 37).

ценючки -а -е експр. „барз ценки”. Всл. *ceñučky* „исте” (Hal).

цепли -а -е „хтори ма у себе одн. видава цеплоту”. Всл. *serpli*. Общеславянске. ◀ Праслав. *terpъ*. • ~ **градка оп. цепліца**.

цеплінка ж. „плітка цепла вода” (М. Рм.): *раз-два сом ше нашол у мутней цеплінки доліни* (ПапгДюКШ 8); *зоз ню [корпу] кондацник ... по цеплінкох риби лапац пробовал* (РН 26/1927, 2). ◀ Од *цепли*.

цепліца ж. „цепла заградка у хторей ше шее вчасна пресада”: *У Коцуре гваря цепліца* (Г. Р.); [Наяр] *Приготовиц треба цепліци за доганово пресади, а кед ше цепліца зограла пошац треба доганово нашене* (РН 66/1926, 3, Б. Д.); *У Керестуре гваря цепла градка* (Ю. Пап). || Укр. *теплиця* „исте”, рсй. *теплица* „исте”, слц. *terpica* „цепле жридли”, поль. *cieplica* 1. „цепле жридли”; 2. „цепла купель, баня”.

цепло присл. „стан з висшу температуру воздуха”.

цеплосц ж. рид. „цеплота”: *Овоц медзи лісцом достава цеплосц* (Йвґ. Бл.).

цеплота ж. „зограти стан дачогo”. Слц. *teplota* „исте”, поль. *ciepłota* „исте”.

цеплючки -а -е и у злученю *цепли* ~ „цалком цепли, у векшей мири цепли”: *Єд-но ярне пополадне спаднул цеплючки джидж*

... и слунко зашвицело (РН 20/1934, 4). Всл. *serplučky* „исте” (Hal).

цепляви -а -е „дакус цепли”. Всл. *serplavi* „исте” (Buffa 37).

цера ж. „дзивка, с. ћерка”, лем у нар. писньох: *уж ю маци заволала: / „Гибай, церо, гибай дому, / видавам це за Яничка* (Етн9 ч. 40); *Мала матка три цери* (Етн9 ч. 28); *Дала матка церу далеко од себе, / заказала ей, приказала ей / би не ишла до ней* (Етн9 ч. 20); *Питала ше матка цери чи сце чипкара* (Етн9 ч. 103); *Благослов, матко, церу, / бо ю уж од це беру*. ◀ Од старшей форми *дцера*, хтора у нашим языку страцела початкове д-; слц. *dcéra* „исте”, всл. *seга* „исте”: *mala dve ceri* (Czambel). Од праслав. *dъkti* (рсй. *дочь*, серб. *ћћи*).

церень -еня х. „джобаци виросток при рошлінох”. Общеславянске. ◀ Праслав. *тъгпъ*. ♦ **ягда на церню (на гвоздох, на щещи) шедзи** „несцерпени, немирни, подзвигуе ше фургт” (В. Саб.); *Гвари ше: ягда на церню шедзи кед би уж сцел исц* (Лев. Ск.); *Дзеци ягод да на церню шедза сцели би уж ходзиц по шипваню. На два на три ше навечераю, ... а вец кед ше уж перши гласи зачули по валає – гайд и вони* (РН 57/1926, 2, О. Кост.); **як церень до пети** „неприємне нес-подзиване”: *Тоти слова були за мене як церень до пети* (В. Саб., В. Ерд.).

цереньчок -чка х. дем. од *церень*.

церква ж. „будинок у хторим ше окончую вирски обряди, храм”. Общеславянске: укр. *церква*, всл. *cerkev* и *cerkov* -kvi (Hal), поль. *cerkiew*, серб. *црква*. ◀ Праслав. *сѣг(ь) ку*; зродне зоз нем. *Kirche* „исте”. *Церква* була древена, а *косцел* з каменя (*Machek*) (оп. и *косцел*). • **хлопска** ~ „место у церкви дзе хлопип ставаю”, **женска** ~ „место у церкви дзе жени ставаю”: *Тота часц церкви [храм вирних] дзелі ше на хлопску и женську церкву. Обично хлопип стоя спредку а жени за німа. Але єст и таки звичай, же хлопип стоя по правей страни церкви, а жени по лівей* (РН 5/1932, 3, Дион. вл.). ♦ **цошка скапало у церкви** гвари ше кед до церкви придзе дахто цо длуго не ходзел до церкви (В. Саб.).

церквочка ж. дем. од *церква*.

церковни -а -е 1. „хтори ше одноши на церкву”: ~ **швето**. 2. „хтори порядне ходзи до церкви, побожни”. • ~ **ґазда** „церковник” (Пвл. Бл.): *през 14 роки, док ше Дюрдьов ище будовал, бул дідо Шайтош першим церковним ґаздом еше у старей церкви* (РН 4/1927, 3).

церковнік х. „чловек хтори водзи старосц о церкви: о церковних будинках, нукашносьци церкви и под.” Всл. cerkevník „исте” (Hal). Синоним церковни ґазда.

церковнічка ж. „церковнікова жена” (ГорКух, Г. Р.).

церліца ж. „справа на хторей ше тре конопа”. || Всл. cerlica „исте” (Czambel), поль. sierlica „исте”. ◀ Од дієслова *трец*, праслав. terti (tǫrǫ).

церне с збир. „церні”: *Преклята будзе жем у руках твоїх; церне и корово будзе ци родзиц* (РК 1923, 41). Всл. cirně: cirně do nohoch bilo (Czambel). ◀ Праслав. tьrньє.

церньов(и) -а -о „хтори ше одноши на черне”. • **церньова (сцерньова) брана** „зоз пруща тарчини плещена польопривредна справа з хтору ше загребовало пошате зарно”: *Брани сцерньово на вашаре ше могло купиц* (БиРК1936, 136); *Коні плуг цагали аш на место жу роботи ... а други два коні цагали брану „церньову” (зос тарчини), а на єдним коньове шедзел чловек а на другим бул положили мех овса* (БиРК1936, 141). ♦ **церньова дражка** рел.: *До раю водзи узка и прикра церньова дражка и барз чешко дойц до раю* (РК 1992, 157, Ножинич).

церпежліви -а -е „сцерпезліви”, у старших авторох. Всл. cerpežlivy „исте” (Hal).

церпежліво присл. „сцерпезліво”, у старших авторох: *Прето най кажди церпежліво ниши свойо крижи* (РН 28/1933, 4); *Велі стали на дворе и церпежліво чекали да приду на шор и да ше даяк до церкви предриля* (РН 5/1935, 2); *Поволал нас надалей, да слабосци и крехкосци єдни других церпежліво зношиме* (РН 43/1935, 3).

церпежлівосц ж. „сцерпезлівосц”, у старших авторох: *“А вец?” – питал ше Яни, хтори уж од нецерпежлівосци почал нохци ґризц* (РН 34/1933, 2). Всл. cerpežlivosc „исте” (Hal).

церпезліви -а -е „сцерпезліви” (Пвл. Бл.), у старших авторох: *Але вона досц церпезліва була, та му однущела [= пребачела кед ю бил]* (РК 1927, 119); *днями и ноцами не мал мира и покоя. Образ його добрей и церпезлівей жени више му бул у очох* (РН 5/1927, 2). || Всл. cerpežlivy „исте” (Kalal, 54), слц. trpežlivý „исте”. Нешка частейша форма сцерпезліви (оп.).

церпезліво присл. „сцерпезліво”: *Але себе думам же тот криж ми Господь Бог удзел и я го мам церпезліво зношиц* (ЖиросМСМ 69).

церпезлівосц ж. „сцерпезлівосц”: *Альє церпезлівосц поданих народох дошла до верху* (РК 1921, 4); *Врани ше не поносю на церпезлівосц [людзох], лем им не право же им не придриля гордов, бо су вельораз смиядени* (РС од 20. 05. 1949, 4); *Но вона то [хороту] з ангелску церпезлівосцу подношела* (РН 37/1932, 3, о. М. М.).

церпиц -им незак. „подношиц чешкосци, неволі”. Всл. cerpic „исте” (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. tьrpěti. ♦ **церп душо будзеш спашена** „треба сцерпено подношиц чешкосци”: *Не даремно гутори народна присловка: церп душо, будзеш спашена* (РН 41/1929, 4, М. Мудри); *У таким случаю цо маме робиц, мила мамо? Я думам же лем церпиц, бо то можебуц воля Божя! Бо так гутори наш Небесни спаситель „церп душо и будзеш спашена”* (ЖиросМСМ 153).

церпнуц -нем незак. 1. „поставец зацерпнути, с. трнути”: *Колена на жеми були жимни, аж церпли (шк. сост.); По дванац годзини требало у чижмох, лебо боси, стац у жимней води. Ноги марзли, древнели, церпли* (ЖиросV 174). Слц. tǫrnuť „исте”: ruky, zuby tǫrnu. 2. **прен.** „чувствовац страх, поцерпац”: *Аж церпнул чи не увидзи даґдзе дзеци попадани и потлучени* (РН 30/1933, 3). Всл. cerpnuc: leu tak cerpnem od strachu (Hal). ◀ Праслав. tьrp-nq-ti.

цесковац -куем незак. „присмачовац єдзене з цеском”. Всл. ceskovac „исте” (Buffa 37).

цесков(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на цеснок”: ~ **мачанка** „мачанка з цеском”.

цесни -а -е 1. „малей ширини, узки, меншого обсягу”: *Шмати (ципели и под.) му цесни*. 2. „неродни”, у Гнатюка: *мой брат гуторел же вам принесе єдного златого ташка цо на седем роки напредок вишпи́ва кеди буду цесни роки и кедик буду бивни роки* (Етн29 215). Общеславянске: всл. *cesni*: *obuv* је *cesni* (Czambel), поль. *ciasny*, укр. *тісний*. ◀ Праслав. *těsnъ*.

цесно присл. „неудобно пре сцисну-тощ”: *Цесно нам у таким малим авту; Видзи ше ми же гоч дзе будзе бивац, же ей уш вишадзи цесно будзе* (ЖирошМСМ 101).

цеснок цеску х. бот. „*Allium sativum* L.” Общеславянске. У ст.укр. *чеснокъ*, укр.зак. *чеснок*, укр. диял. Словацкей *цеснік*, *цесник*, слц. *cesnak*, всл. *cesnok* (Тимко 65). ◀ Праслав. *česnъ-къ*.

цеста ж. „драга”, у нар. писньох: *Не идз, мила, коло коня, / ... лем идз, мила, стреду цести „лем идз поштред драги”* (Етн9 ч. 29); *Недалеко ту цеста, / до Тимка невеста* (Вес 26). || Всл. *сѣста „исте”*; по Цамбелови *сѣста* ше хаснує лем на Спишу, а индзей *draha*; слц. *cesta „исте”*. ◀ Праслав. *сѣста*, а то превой зоз *čistъ „чисти”*.

цестави -а -е „таки як цесто”: *Кед ше пец барз натопел т. є. кед бул барз горуци, вец сциснул хлеб (хлеб бул густі, не випечени – цестави)* (ДудашКс 141); *Тот їх хлеб [з дутяну] зна буц цестави. А я го дома положим ише до релни да ше допече* (В. Саб.).

цесто с. „маса замишена з муки (за печене)”. Всл. *cesto „исте”* (Sipos). Общеславянске. ◀ Праслав. *těsto*.

цесточко с. „фалаток цеста”: *Квацок то потрушени цесточка зоз хлебового цеста, хтори були невельки, як погачи. Цесточка ше перше сушили на пецу, а потім трушели и чували у торбичкох зоз платна своєї роботи* (ДудашКс 139–140).

цешиц¹ -им незак. „поцешовац дакого у жалосци, неволі и под.”: *Вон ю цешел як знал: Не плач. Иринко... я... я це не дам!* (КовМихЦВ). ◀ Оп. *цешиц*².

цешиц² -им незак. „спричиньовац дакому задовољство, радосц, радовац дакого”: *Зашивицело слунко ясне понад леси, / а цоже мне у тим доме ніч не цеши? / Цешело*

ме, але уж не, / озда ме поцеши индзей дажде (нар. шпив.); *Хторе житко нас баржей цеши, чи цо с кукољом и ині́цом полне, чи хторе чисте и уж з далека ше жолцеє як злато?* (РН 7/1928, 2); *Кед ше нашинкала ... зос шицким випатрала красна, И то досц цешело и Йовѣна хтори ю сцел вжац пре тал* (Заря 1/1938, 6). || Всл. *сеѣс „исте”*: *už me nič něseši na tim švece* (Buffa 38), укр. *тішити*. Общеславянске. ◀ Праслав. *těšiti*.

цешиц ше -им ше незак. 1. (у даким/дачим и з даким/дачим) „буц задовољни, горди, с. поносити се киме/чиме”: *Оцец и мац ше барз цешели у своїм синові; Ёй оцец барз ше у тим цешел же йому Бог таку сереньчу дал же вон и своєю дзеци виховал и пристановел, а кажде добре* (Етн30 272); *Написали зме тоти шорики ... да читателе „Руских Новинок” видза їх роботу и да ше зос ню цеша* (РН 191937, 4). 2. **цешим ше** фам. ирон. „радуєм ше, мило ми”: Син: „Мамо, я подар панталони.” Мац: „*Цешим ше!*”, радуєм ше (те. не радуєм ше)”. ◀ **не цеши ше ні у чим** „не дзба ні за чим, уж му шицкоєдно” (Сф. Мак.).

цибак х. „посни некиснуті осушени (вояцки) хлеб, с. двопек”. Слц. диял. *cibak „исте”* (SSN), мадь. *cibak* (1770) „исте”, серб. *цвибак „исте”*. ◀ Од нем. *Zwieback* (дословно: „двараз печени”).

циберей ж. (рідко х.) „народни напиток з отрубох”: а) ж. р.: *Же би не пили вельо води, людзе себе на польо ношели циберей. До гліняного гарчка положело ше квашиц отрубу; додало ше желеного копру, квацок або фалат хлеба и охабело дас 5–7 дні най ше кваши; кед ше уквашело, шицко ше преварело и прецадзело на шитку; на польо ше ношело у плецених коришове* (ХомаБл 195); *Зволя ми є зволя, / нет ми мужа дома, / наварим циберей, / то є душа моя! / Гарчок циберей / то є душа моя* (БиндКост 16); *Цо ше на саму циберей одноши, вона уж нешка виходзи, кед и не вишла з наших руских обисцох. Стари людзе ю барз хваля и свою тілесну снагу лем циберейовому дійствованю приписовали. Дабоме же тота хвала и одвише ласкава за циберей, но добре дійствованє ма циберей у горучави и спекоти,*

бо и засищує человека (карми) и смяд одганя (КостОс 183). **б)** х. р.: Место води у косидби и других летних роботох пий добри цибереи. Вон є здрави, гаши жажду и не здує це як вода (РН 23/1937, 4); Як квашии цибереи засладзени з цмаром (РН 26/1937, 4). **в)** Дю. Латак наводзи и форму ж. р. на -я **циберей** (ЛатакМадь 157). || Всл. ciberej х. „юшка з млека з подробеним хлебом” (Hal). ◀ Од мадь. cibere „квашна юшка”.

[цибзар] х. „патентна зубкаста капча”. Серб. **цибзар** „исте”. ◀ Од мадь. cipzár (1930).

цибриц -им *незак. експр.* „барз вирихтовац”. || Слц. cibrit 1. „брушиц, гладкац”; 2. „муштровац, трапиц, вежбац (дзецко)”, слц. vucibrený „поприберани”, чес. cibrit „дресиращ, увежбовац”. ◀ По Махекови **цибриц** настало з метатезу од *бистри* „чис-ти, превидни (о води)”, те. од **бистрици* (Machek 84).

цибриц ше -им *ше* *незак. експр.* „барз вирихтовац”.

цибуля ж. *бот.* „Allium sera L., с. црни лук”. Всл. cibula „исте”, укр. **цибуля** „исте”. ◀ Од стр.в.нем. zibolle, zwibolle, сучасне немецке Zwiebel. До немецкого языка слово пришло преїт романских языкох зоз латинского: познолатинске se:pulla, латинске se:pula, а то деминутивна форма од латинского се:ра „цибуля”. ♦ **очи як цибулі** „вельки и виразни очи” (РК 1922, 135): *Лем цо паноцец почне з кнїжки читац, а ти такой очи вишириши, як цибулі* (РК 1940, 40); всл. oči jak cebule (Buffa 36).

цибулянка ж. „лісце очисчене з узретеї цибулі”: *Я вше фарбим писанки у цибулянки [уварена цибулянка пуца червенкасту фарбу]* (Лев. Ск.).

цибульов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на цибулю”: ~ *мачанка* кул. „мачанка з цибулі” (РКух 137).

цибулька ж. 1. *дем.* од **цибуля**. 2. „млада цибуля (як шалата)”. 3. *звич.* з атрибутом *дробни*: **дробна цибулька** „арпаджия”: *Цибульки на садзене вежде од анді Левони* (Пвл. Бл.).

цива ж. 1. „длуги ролькасти предмет празни зоднука, с. цев”; 2. *анат.* „циво-

ва косц, с. цеваница”. 3. „дидждова цива (за одвод дидждовки)”. || Слц. sieva, укр. **цива**, поль. sewa. Общеславянске. ◀ Праслав. сєвѣ и сєва. ♦ **диджд лее як з цивох** „диджд барз лее”, всл. diždž ľeje jak z cifki „исте” (Buffa 38).

циварвань х. „огньогасна пумпа”. ◀ Од мадь. szivárvány „уцицуца пумпа” (1585) (ЕтМ).

цивиль х. „неуниформована особа, цивил; цивилни шмати”. || Всл. civil „исте”, серб. **цивил** „исте”, мадь. civil „исте”, нем. zivil „цивилни”. ◀ Европске слово од лат. civis „граждан”, civilis „граждански”. У нас з мадярского або немецкого. Форма *цивил* у нас зоз сербского.

цивка ж. 1. *дем.* од **цива**. 2. *ткац.* „цивка за намотоване предзи”: *Спомла нам кросна, подножай, набилки, чолнок, цивочку, шпуляр, файфу* (РС 35/1988, 9, М. Жи-рош).

цивочка ж. *дем.* од **цивка**.

Циган х. „припаднік ромскеї народносци, Ром”. ◀ Од греч. τσιγγανος.

циган х. „тот цо гутори неправду, цо спреведа”. || Всл. cigan „исте” (Hal). ♦ **буц циған** *своему слову (своего слова)* „не тримац свойо слово, спреведац”: *руски коцурски народ бул тварди ... за часох мадярского режима, но же є тварди и тєраз и же є не циган* *своего слова* (РЗаря 4/1936, 3).

циганьбанда ж. „нешорови людзе, спрєводзкоше”: *Мани их, то циганьбанда* (В. Саб.). ◀ Од мадь. cigánybanda „исте”.

циганіц -ім *незак.* „гуториц неправду, спреведац”: *видзел цар же не циғані, дораз го з гушого хлівка вонка, та го до палати* (Етн29 73). Всл. cigańic „исте”. Од **Циған**.

Циганка ж. „припадніца ромскеї народносци, Ромкиня”.

циганка ж. 1. „часц машини косачки”. 2. „часц кудзелі хтора з лапки прєноши обрацанє на колесо”. 3. „тота цо гутори неправду, цо спреведа”.

циганкарики *мн.*: **правиц** ~ „обрацац ше, прєруцовац ше бочно з ногох на руки, з рукох на ноги”. ◀ Од мадь. cigánykerék „правиц колут, багинди”.

цигански -а -е 1. „хтори ше одноши на Рома, Цигана. 2. „хтори ше одноши на *цигана*”.

циганство с. „спреводзка; спреводзкоштво”: *А ... людзе оставаю глухи на опомену церкви, же врачарство вельки грех, спреводзка, баламута, циғаньство* (РН 3/1934, 4, Б.). || Всл. ciganstvo; žadneho ciganstva ňet vof mojej reči (Lacko 84).

Циғанче -еца с. „циғанске, ромске дзецко”. Всл. Cigañče „исте” (Hal).

циғаньшаг х. „спреводзкоше, циғане”. ◀ Од мадъ. cigányság „исте”.

цигар х 1. „у паперіку зашулькани доган за курене”. Всл. cigar „исте” (Hal). 2. „цигаретла (фабрична)”. ◀ Од нем. Zigarr.

[**цигаретла**] ж. „цигар (фабрични)”. ◀ Вироятно од мадъ. cigaretli, cigarétla (EtM), а тото од нем. Zigarette.

цигарчок -чка х. „остаток покуреной цигаретли”.

Циглашор х. „назва уліці у Керестуре”. ◀ Неясне. По народним толкованю од серб. *цигла* „цегла”: на тей часци валала дакеди пекли цегли.

цигонь х. 1. „прибор за лапане рибох: паліца зоз шпаргу (найлоном) и квачку, с. удица”. 2. „квачка на цигоню”. ◀ Од мадъ. szigony 1. „прибор (у форми видолкох) за лапане рибох” (1397); 2. „цигонь” (1800). ♦ **вязал квачки на цигоні** „ніч не зробел”: *Випатра же од теди кед дакому прејдзе дзень лєм так бодай було, людзе знаю повесиц: Цали дзень сом робел як конь, вязал сом квачки на цигоні* (РС 6–7/2012, 116, Вл. Дудаш).

цигоньчкар х. „рибар хтори лапа риби з цигоньом (звич. о дзецох)”.

цигоньчок -чка х. дем. од **цигонь**.

[**цигора** кер. и **цигура** коц.] ж. „цикорія (замена за кафу), Cichorium L.”: *Кед вода зоварла, натрушела до ней даскельо фалатки циґори ... (як за билу кафу)* (Ю. Пап); *Моя мац до млека кладла циґору* (Ю. Пап); *Пред войну не пилі кафу, але пилі циґуру, або скорки з хлеба положелі до млека, та млеко подогановело, та то було як кафа* (В. Саб.); *Нашо стари зберали циґуру и хасновали ю за лік* (РК 1941, 142). || Всл. cigoriја „исте”

(Buffa 39). ◀ Од мадъ. cigóré, cigori, tzigora (EtM), а мадярске, прејг других европских языкох (нем. Zichorie), од лат. cichogaeum, cichorium. Новша форма *цикорія* зоз сербского.

[**цигурни**] -а -е „бизовни”: *Лем аґилноси каждого поединого школованого Русина може вибавиц Руски народ од циґурней препасци* (РН 37/1932, 1). ◀ Серб. *сигуран* и *цигуран*. ➔ Од того и дієслово *оциґурац*: *на яки ше способ оциґура добре кармене* [статку] (РНКЗаря 1937, 100). У лит. языку сербизем *сиґурни* прилапени место мадяризма *бизовни*. Форма *сиґурни* прилапена як „правилнейша” од сербскей нелитературней форми *циґурни*.

[**цигурно**] присл. „бизовно”: *Кед коло мешачка червене коло, циґурно будзе витру* (РК 1932, 135). Оп. *циґурни*.

цидула ж. „папер у функції даякого документа: потвердзене, поволанка на суд и под.” 3 подобним або истим значеньом чес. cedule, поль. ceduła. ◀ По М. Кочишови до нашого языка слово пришло з мадярско-го (мадъ. cédula), а мадярске з латинского cedula (КочишІР).

цидулка и **цидулька** ж. дем. од **цидула**. Всл. cedulka „исте” (Hal).

цил х. коц. „ціль”: *Йоан вишол на древо, увидзел еден огонь, пушел калап долу на цил, зишол долу* (Етн29 46). ◀ Оп. *ціль*.

цилингац -ам незак. „брєнкац, брєнчиц”: *Брєнчок на гачатох, баранчатох цилинґал* (М. Рм.). Брєнкаци, дзвоняци звук означує и ческе sinkati и cilinkati, слц. cengat. ◀ Ономатопейске.

[**цилиндер**] -дра х. коц. „скло на витриновей лампи и лампашу”. Серб. *цилиндар -дра* „исте”, всл. cylinder -dra „исте” (Hal). ◀ Од нем. Zylinder.

циловац¹ -луєм незак. коц. „цільовац”: *Медведжица му гутори: Цилуй, цилуй, Андрию, але не штрель, але гибай та го [медведжатко] себе веж, кед ци го треба. Але то твоей мацери не треба* (Етн29 78). Керестурска и литературна форма *цільовац*.

циловац² -луєм незак. кнїжк. „бочкац”. Общеславянске: укр. цілувати, поль.

całować, серб. *целивати*. ◀ Од праслав. *сѣловати* „привитац, поздравляц, жичиц дакому же би бул здрави, „цали””, а тото од *сѣль* „цали (и здрави)”. Наша форма од церковнославянского *цѣловати*.

цільовац -люєм *незак.* „унапрямовац на даяки циль, с. гаґати”. Всл. *ciłovac*: па *ňho z puškami ciľovali* (Czambel). ◀ Ст.нем. *zilen*, нем. *zielen*.

циль х. „место до хторого треба потрафиц, дойсц при штреляню, рушаню и под., с. циль”. Укр. *ціль* ж., слц. *cieľ* х. ◀ Од ст.нем. *zil*, нем. *Ziel*.

цимбали мн. „музични инструмент з бренчками, познати и у нашим народзе”: *будзеш мац цимбали* (Етн9 ч. 229). || Слц. *cimbal*, мн. *cimbaly*, чес. *cymbál* и *cimbál*, поль. *cymbaľ*, стр.в.нем. *zimbal*. ◀ Обще-славянске. Найстарше жридло лат. *cymbalum*, а тото од греч. *κυμβαλον*. Г. Г. Надь у своей поезии похасновал греческу форму *кимвали*: *биц в кимвали*.

цимбора х. „компаньон; пайташ”: *Єден цимбора плуг тримал а други коні водзел (теди и коні не були мудри, да знали сами исц у бразди)* (БиРК1936, 135). По Цамбелови всл. *сімбога* барз розширене у Восточней Словацкей. ◀ Од мадь. *cimbora*.

цимбориц -им *незак.* „буц компаньон з даким”: *По штирме людзе ведно цимборели и так жемичку орали* (Ос 5). ◀ Од *цимбора*.

цимент х. „минерална материя як вязаца маса у будовательстве”. Всл. *ciment* „исте” (Hal). ◀ Од мадь. *cement*, *cimént*, *ciment*, мадярске од нем. *Zement*, а то од лат. *caementum*. Европске слово.

цимента ж. „(у Гнатюка) плехови суд од пол литри з єдним ухом (за меране чечносци)” (В. Ерד.): *А вони ше шмеяли же таки худобни, не ма ніч, а тєраз да пенєжи з корцом мера. Та му дали цименту, та у ней до дна нука насипали смоли, же цо будзе мєрац, та ше на дно приліпи* (Етн29 206). Гнатюк у словніку на концу 30. тома (349. б.) дал толковане: *цимента* „кварта (= мера)”. || Чес. *ciment* „плехови суд за пице”, слц. *cimenta* „исте”. ◀ Як и предходне *цимент*, од нем. *Zement*, стр.в.нем. *ziment*, а то од лат. *caementum*.

циментовани -а -е „омалтеровани з циментом”: [Ма] *студню муровану, валов циментовани* (КовМихНО 78).

циментовац -туєм *незак.*: *Одвонка циментую хижу* (В. Саб.).

циментови -а -е „оциментовани”: ~ *хижа* (СС Мак).

цимер х. 1. „табла над фирму, дутяном и под.”, у Гнатюка: *Видзел вон на цимеру же вилложено подпис на табли дзе ше предава вино* (Етн30 36). 2. У РК зазначене и значене „герб”: [Китайске царство] *ноши на цимеру слику „Велького шарканя”* (РК 1930, 47–48). || Карп.укр. *цимер* 1. „табла над фирму”; 2. „герб” (Дэже), слц. *cimer* „герб”, мадь. *cimer* 1. „герб” (зазначене у 14. вику); 2. „табла над фирму” (зазначене у другой половки 18. вику), Вук Караджич зазначел у сербским у Войводици *цимер* „табла над фирму”. ◀ По Скокови слово до європских языкох пришло преїг стр.в.нем *zimier* зоз латинского: лат. *сума* „украc на шлему”. До нашого языка вироятно пришло преїг мадярского.

цимерман и **цимермань** х. „будовательни майстор хтори обрябля древо, с. тесар”: *а св. Осиф помагал людзом правиц хижы, бо вон бул цимермань* (РН 13/1933, 4); *людзе их [цимерманах] ище волали и древоскравци або дрєвени майстрове* (ПапОл 18). Всл. *cimerman kreše drevo na budinki* (Czambel). ◀ Од нем. *Zimmermann*.

цимет х. „файта присмачки”. Всл. *cimet* „исте” (Hal), серб. *цимет* „исте”. ◀ Мадь. *cimet* „исте” (у мадярским зафиксоване ище 1777), нем. *Zimmet* „исте” (Тимко 19).

циметовац -туєм *незак.* „посиповац єдзєне з циметом”.

циметов(и) -а -о/-е „циметовой фарби” (СС. Мак.).

цин¹ х. *коц. оп. цинь*.

цин² х. „хемийски елемент Sn, с. калај”. Слц. *сін*, чес. *сін*, мадь. *сін* (зазначене у 17. вику). ◀ Од стр.в.нем. *zín*.

цингалов х. „плехови бренчок (звич. на шій домашніх животиных)”: *Цингалов бул зоз плеху, а дзвончок зоз бронзи* (В. Саб.). || Слц. *cingálok* „треци, найменши дзвон на дзвоніци” (Kalal 58), слц. *cingálka* и

čingalka 1. „брєнчок, цинґалов”: ovečki mali čingalki (SSN); 2. „найменши дзвон на дзвоніці”. ◀ Вироятно од мадь. cseng „дзвоніц, брєнкац”, csengettyű „брєнчок на коньским серсану”.

цинґаловац -луєм незак. „брєнкац з цинґаловом”. Од цинґалов.

цинґи-линґи викр. за подражоване ценкого брєнкания, дзвонєня (Г. Р.): У дзєцинским бависку: Цинґи-линґи бом, забил бабу дзвон! || Слц. cingi-lingi „исте”. ◀ Од мадь. csingilingi „исте” (ЕтМ).

цинка ж. зоол. „Parus sacruleus L.” У всл. cinka. ◀ Пожичка зоз мадь. cinke. Хаснує ше ище назва сланінкар (Тимко 96). ♦ **як** ~ „легки, рухоми, швидки”: Вон хори, а його жена як цинка, але є тварда, роби, бега (В. Саб.).

цинкадло с. „справа за лапанє цинкох”: Кед инігу нет, єст даяки други радосци на валалє. Кед не цинкадла правиц, шильки на заяци класц, вєц просто тацки спод стрєхи виберац (КовМихНО 200).

цинковани -а -є: Цинковани були гарчки, верхи и тепши (ХомаБл 201). ◀ Од мадь. cink (1784), нєм. Zink, серб. цинк.

циновац -нуєм незак. спец. „злучовац зоз цином”. ◀ цин².

цинтер х.: **чуц го за цинтером** „идзе од нього неприємни пах” (Пвл. Бл., СС. Мак.). ◀ Исте слово як и цинтор „темєтов” (оп.): у восточнословацким єст cintyr и cinter „темєтов”, слц. диял. smrdieť cintorínom „буц блізько шмерци” (SSN); нашо чуц го за цинтером вироятно мало исте значєнє: „буц барз хори, на умрєцу”.

цинтор х. „темєтов”: Отверайцє дзверка цинторово, / бо там будзе лежац шерцо мо-йо! / Од цинтора дзверка отворєна, / уж ше дому збера моя жена (БиндКост 91). || Слц. cintor „исте”, поль. cmentarz „исте”, укр. цминтар и цвинтар „исте”, рсй. цвынтарь „исте”. ◀ Од лат. coeme(n)terium, а тото од грєч. κοιμητήριον.

цинторин х. оп. **цинтор**: Кед сом ишо л през петровски цинторин, цинторин, Ви-паднул ми з правєй руки розмарин, розма-рин (КостОс 156). Слц. диял. cintorín „исте” (SSN).

цинцац ше -ам ше незак. „вирихтовац ше”. ◀ Нєяснє. Вивєдзєнє вицинцац ше (оп.).

цин-цин викр. означує дзвонєнє, брєн-канє малого дзвончка: А вєц надишо л Андри дзвонар, бо ишо л дзвоніц на поладнє ... „Андрію! ... Кєд я умрєм, а ти ми нє цин-цин, алє бом-бом! Ша я нє хлапєц, нє лє-ґинь...” (КостПр 34). Тиж и у дзєцинским бависку: „Цин-цин!” „Хто то?” „Ангєл з нє-ба.” ◀ Мадь. оном. cini-cini (ЕтМ).

цинь х. „простор заклонєни од швет-лосци, с. сєнка”. || Всл. сій х., укр. тінь ж., поль. cień х., серб. с(ј)єн, с(ј)єнка, с(ј)єнка. Общєславянскє. ◀ Недосц яснє. Даєдни вяжу зоз цми (праслав. тъмъпъ). Коцурска форма цин.

цип х. „прибор за млацєнє, тлучєнє жи-та”: У найдавнєйших часох нашо стари жи-то нє тлачєли, алє тлукли, зоз ципами лєбо праніками, познєйше ше тлачєло на коньох (ФейИр 30); а сами поишли ґу своїому жи-ту, та з ципами млацєли (Етн30 29). || Всл. сарі, сєрі, сорі мн.: сарати še mlaci (Czambel). ◀ Праслав. сєрь „паліца”, сєріті „щипац” (Machek, ЕСУМ).

ципа ж. оп. **цип**: Моя баба цип волала ципа, а дакєди и млатилка (Дю. Л.).

ципєли ж. мн. (єд. ципєла) „файта обуй”. ◀ Од мадь. cipellő (у мадярским зазначєнє 1650. р., ЕтМ), а мадярскє од лат. zipellus. • **високи ципєли** „ципєли повисшє косткох”: достал пар женских високих ципєлох (Заря 10/1937, 6); **нізьки ципєли** „ципєли по костки”. Нєшка под уплївом сербского дубокє ципєлє и плиткє ципєлє звич. гуторимє глї-боки ципєли и плїтки ципєли.

ципєлки ж. мн. (єд. ципєлка) дем. од **ципєли**.

ципки х. ткац. „часц мєдзи нїчєльнї-цами, с. цєпци (єд. цєпац)” (Лєв. Ск.). Укр. диял. ціпки „карфи на драбини”. ◀ Од праслав. сєрь „паліца”, сєріті „щипац” (оп. цип) (ЕСУМ).

ципов х. „мали хлєбик”: Я пред сєбє по-ложєл ... ципов хлєба, сланіни, цибулі, фа-лат шунки и пол груди сира (ПапДюКєр 43). ◀ Од мадь. cipó.

циповка ж. 1. „мали ципов“. 2. **мн. циповки** „невипукани зарна кукурици“. Рано ше пукала кукурица на рошти. Випукани зарна волали ше пуканки, а тоти цо ше не випукали волали ше **циповки** (ХомаБл 189).

циповчок -чка х. дем. од **ципов**.

ципок -пка х. оп. **цип**.

цип-цип **викр.** за волане курчатох. Слц. cip-cip „викр. за волане дробизг“, cipkať „волац дробизг зоз **цип-цип**“.

циркача и **цирковача ж.** „паленка зоз сладкого цирку“. За паленку ше сладки цирок пощечкал на шечки або ше пресовал на преси як грозно; з пресованого було вецей юшки и вецей паленки. До юшки ше положило квасу да кишне. Паленка була моцна, мала свой запах и не кажди го любел. Людзе ше з часом одбили од сладкого цирку и **циркачи** (В. Саб.); **Цирковача** була чкодліва паленка, велі хлопи од ней оишлени (Ю. Пап).

циркель х. „двокрака справа за рисоване круга и меране, с. шестар“. Всл. cirkeľ -kľa „исте“ (Hal), поль. cyrkiel „исте“. ◀ Од нем. Zirkel, а то од лат. circus и circulus „круг“.

цирков -а -о: ~ **метла**, слц. cirková metla „исте“.

цирковача ж. оп. циркача.

циркуз -зу х. 1. Була сом у циркузу (Г. Р.); На тот завод прииол [на кирбай] и невельки циркуз зоз свою сермию (Ю. Пап). 2. „комендия, парада“. Було циркузу (В. Саб.). || Слц. диял. sirkus „исте (1–2)“ (SSN), мадь. cirkusz „исте“, нем. Zirkus. Европске слово. ◀ Од лат. circus „круг“. ♦ **правиц** ~ „правиц паради, комендиї“. Н. ше уриє вишадзи, до каждого дружба, и вишадзи прави циркус (Г. Р.); всл. robic cirkus „исте“ (Buffa 40).

цирок -рку х. бот. „Sorghum Moench“. Слц. диял. cirok (SSN). ◀ Од мадь. cirok, а тото од лат. *siricum*. По даедних слово походи од южнославянского *sirъkъ* (серб. *сирак*), а тото тиж з латинского (КочишLP). • **сладки** ~ : Сладки цирок ше хасновал на кармене и паленка ше з нього пекла.

цисар х. „цар“, лем у народных писнох: Мнє мой оец барз будзе сановац / же воні ме виховалі, / цисарови даровалі (= дали до войска) (Етн9 ч. 275); По табо-

ре ходзим, шветлу шаблю ношим; / шабля є не моя, пана цисарова (Етн9 ч. 283). || Всл. čisar, слц. cisár, поль. cesarz, карп.укр. čisar (МушГолоси 177). ◀ Праслав. cěsarь, а тото од латинского присвойного прикметніка caesarius „Цезаров“, виведзеного од власного мена Caesar „Цезар“ (Machek). Од **цисар** настала и форма **цар** (оп.).

цискац -ам **незак.** 1. „хпац“. Слц. vtískat „исте“. 2. **коц.** „дриляц, гурац (дацо пред собу)“. Цискал на фурику мех з кукурицу. || Слц. tiskat „исте“. 3. (на дакого) **а)** „насилу дакому приписовац даяку прикмету, складац на дакого“. Я не цискам на ню же ей хорота обераци (Г. Р.). **б)** „прешвечовац дакого, окончавац приписок на дакого же би дацо зробел“. Цискалі на мнє да будзем начальнік у Ружаницу (В. Саб.). Общеславянске. ◀ Праслав. tiskati/tisknŕti.

цискац ше -ам ше **незак.** „хпац ше“.

цискаци -а -е „хтори ше вшадзи циска“. Кед воиол до двора, їх хлапец ше приозвал жу мнє, а вец такой рушел до нашого гумна, таки цискаци (Пвл. Бл.).

цитираш х. „музикант хтори грає на цитри“. Дайце ви справиц єден вельки бал и гудаци най буду швеліяки: и мадярски и швабски и цитираше и жайдаше (Етн29 192). || Всл. cit(e)ra „цитра“ (Hal), серб. *цит(а)ра* „исте“ (музикант *цитраш*), мадь. citera „исте“ (1560). ◀ Од лат. cithara, citera.

цифра ж. „украс, шара“. Тото [шлосерске] ремесло вираба финьши предмети як на пр. замки, зависи, цифри на ствари ... и т. д. (РК 1931, 124, Дю. Биндас). || Всл. cifra „исте“ (Hal). ◀ Од мадь. cifra „исте“, а тото од лат. ciphra, cifra „символ за число, нумер“.

Цифра ж. „кравске мено“, слц. Cifra „исте“. ◀ Од **цифра**.

цифраш х. колєс. За цифрованє карфох на драбинкох коча колесар хасновал окремени обручни нож **цифраш** зоз котрим вирезовал **лісочки** (оп.) (Фа 41).

цифровани -а -е „полни цифрох, украдох“. На першим заводзе [винєше] ладу мальовану, / на другим заводзе посцель цифровану (Вес 27); Дзивки ходзели у червених

чижмох, у цифрованих кожухох зос длогима рукавами (БиРК1939, 109). || Слц. *cifrovany* „исте”: *cifrovaná halena*.

цифровац -руєм незак. 1. „украшовац зоз шарами, цифрами”. 2. „видумовано танцовац, вирабцяц”: *А я ше тельо викруцал, цифровал, з ногам заплетал, вера я уквачел з мою острогу до меха* (Етн29 VI). Слц. *cifrovat* „исте”. 3. „фино ше гу дакому одношиц, фино бешедовац дакому”: „*Як ши ми то оштро гварела.*” „*Озда ци не будзем цифровац!*” (Г. Р.). 4. „не гуториц правду, щиро, викруцац”: *Цо тельо цифруеш, поведз ясно, поправдзе* (В. Саб.). Тото значенє може буц зоз сербского, оп. *цифрати*: *Шта ми ту, брате, цифраш? Кажи, бојиш се и готово* (МС). ◀ Од *цифра* (оп.).

цифровац ше -руєм ше незак. „барз ше вирихтовац” (Г. Р.). Всл. *cifrovac se* „исте” (Hal).

цихи -а -е: 1. „не гласни”: *Вона люби циху музику.* 2. „небешедлїви; поцагнути”: *Унук ми скорей бул цихи, а тєраз ше розшилебодзел, тєраз є бешедлїви* (Гел. Вд.); *Бул вон барз добри и цихи. Пре тоти його незґрабни свойства, часто го пайташе и познати геркали* (РН 106/1926, 2). 3. „не мощни (о огню у шпоргету)”: *Кус ше поцукровало, посолело и мишало ше на цихим огню док ше не засирело* (ХомаБл 191). Общеславянске. ◀ Од *праслав. tixъ*.

цихо присл. 1. „без гласних звукох; без бешеди”: *Цихо у церкви, як у лєше, лєм черкоточки на кадилу бренкаю и бреньча* (КостПр 62). 2. „поцихи”: *Дзивче (брацикови цихо:) То поґане!* (РК 1923, 90) Укр. *тихо* „поцихи”, поль. *cicho* „тайно”. • **буц** ~ „ніч не бешедовац”: *Цихо будз, бо це збєлавим!* (В. Саб.). ♦ ~ **як у церкви** „барз цихо”: *Публика сцерпєзлїва, не чуц ані гласа, цихо як у церкви* (РНКЗаря 1937, 65, Е. Кочич).

цихосц ж. „стан без гласней бешеди, звукох и под.”: *на польох Виґлєєму пановала цихосц и мир* (РН 1/1929, 4). Всл. *cichosc* „исте” (Hal).

цихучки -а -е и у злученю **цихи** ~ „цалком цихи”.

цица¹ ж. гипок. „мачка”. *Мадь. сіса „исте”, серб. цица „исте”*.

цица² ж. дзец. „мацєрова перш”. Всл. *сіса „исте”* (Hal). ◀ Од *цицац* (оп.).

ци-ца викр. за доволованє мачки.

цицалки ж. мн. (єд. *цицалка*) 1. *Цицалки то були украси на мендюшох, вишєли на мендюшох у фурми капки диґдґу* (Сф. Мак.); *шовґор нам уж тєди купєл папучи з ґомбами, мендюши на цицалки, на цицалкох увязанє* (Рускинї 64). 2. *На свєточни [фитюли] ше на хвосцик концом пришивало цицалки* (ФейИр 92). ◀ Оп. *цицац*.

цицац -ам незак. „дицкац”: *у перших 3 мешацох да дзецко цица седємраз на дзєнь* (Заря 12/1939, 4); *Так хлапєц з тоту лєвицу научєл же ю и цицал* (Етн29 181). || Всл. *сісас „исте”* (Czambel), слц. *сісац „исте”*. ◀ Од *праслав. оном. sysati* зоз замену *с > ц*.

цици нєпрєм. дзец. „мацєрова перш”: *Сцєш цици? „сцєш цицац?”* || Всл. *сіса „исте”* (Hal), слц. *сісі „брадавка на перши”* (Kalal, 55), мадь. *сісі „исте”* (ЕтМ).

ци-ци викр. за воланє мачки. Слц. *сі-сі „исте”*.

цицка ж. 1. „женска перш”. Слц. *сіска „исте”, карп.укр. цицька „исте”* (TichyFr). 2. „цицка самици животинї”. • **прашата (баранчата, целє и др.) од цици** „хтори ище цицаю”.

[**цицкаловнїк**] х. *франт. „брусгалтер”* (СС. Мак., В. Саб.).

цицкац -ам незак. „цицац”. Слц. *сіскац и сісац*. ◀ Оп. *цицац*.

цицовски -а -е 1. „фини алє погубєни”: *Петрова мац куйон, а оцєц му цицовски* (Пвл. Бл., Лев. Ск.). 2. „фини у обходзєню з людзми”: *Наш дохтор нервозни, а тот з Бєоґраду барґей таки цицовски, барґей го хвала* (Пвл. Бл.). Не зазначєни карпатски паралєли. ◀ Неяснє.

цицовски присл. „на фини способ, алє погубєно, заєдлїво и под.” (Г. Р.): *Так цицовски знала повєси, укущиц* (Пвл. Бл., Лев. Ск.). ◀ Неяснє.

цицок -цка х. „дуда, цуцла”: *Кєд домашнї даґдє затрацєли цицок, нажували дзецку хлєба з цукром, закруцєли го до рєндочки и*

дали му най цица место цицка (КолесарД). Слц. сісок „брадавка женской перши”.

цицуш *випр.* з хторим ше доволує маче (ЛатякМадь 158). ◀ Од мадь. *cisus* „исте”.

цицушка *ж. дем. гипок.* звич. при обрацаню гу мачки. Слц. *cisuška* „исте”.

цліво *присл.* „неправо, жаль (дакому)”:
Нам цліво, же нам Русиним ніхто не помага, так ше нам видзи, же ані не дзба за нас ніхто (РК 1926, 144, Д. Биндас); *Було му цліво же остал сам.* || Слц. *clivo* „исте”: *je mi clivo за niekým, rśi. скливо и цкливо „недобре, мука”, поль. tkliwy „ніжни, чувствительни”.* ◀ Од праслав. *tskľivъ*, а то од меновніка *tsьska* „смуток” (Фасмер). Прикметнік *цліви* зме у нашим языку не зазначели.

цма (*жен. цми*) *ж.* „цмота”, у Гнатюка и у старших авторох: [Исус Христос ше опитал Луциперови] *чи одпуци тоти душички цо су оддавна у цми А душички єдним гласом закричали: „Най у цми не останеме за твоей чужки рани!”* Розказал им Христос же би ше за його *цмату* лапали и же вон их *винеше* зоз *цми* (Етн30 79). ◀ Меновник *цма* то праславянски и индоевропейски меновнік: псл. *тъма*, російски и українски *тъма*, словацки *tma*, польски *ćma*, сербскогорватски *тама* итд. Тот меновник нешка у бешеди не хаснуєме. Од нього настал сучасни присловник *цма*, хтори хаснуєме у функції предиката: *вонка цма*. • **цма цмов 1** „барз цма”: *На пойдзе не було шветла, ані каганца, але цма цмов* (РС 41/1989, 16, М. Кам.); *Под Зомбором вишли на главну драгу. Цма цмов, лем ше лампаш дакус жижачи* (РС 21/2013, 16, М. Симун.). Другу часц *цмов* похоплюєме як форму хтора значи звекшану прикмету: *цма* то лем “цмота”, а *цма цмов* то “барз велька цмота, цмота над цмотами”. Цали вираз *цма цмов* ма експресивне значене. Подобни форми тиж зоз значеньом „велька цмота” зазначели зме и у ческим и словацким языку (чес. *tma tmoucí*, слц. *tma tmúca*). Терашня форма могла настац под уплівом нешка уж окаманеного генитива множини меновнікох хлопского роду *-ов*, яки маме напр. у виразу *до триста катов* (= до чорта). 2) Вираз **цма цмов**, медзитим,

у прешлосци могол мац и значене „барз вельке число”, напр. у Етн30, 15: *А дявол ... руцал за себе, та наруцал [ангелох] цо ше волали аж цма цмов* (очивисне же тот вираз ту не значи „велька цмота”). Значене „барз вельке число” ту предпоставяме на основи укр. *тьма тъмуца* “барз вельке число”, рсї. арх. *тьма тем* (*тем* ту ген. мн.) значело 1. сто тисячи, 2. вельке множество, рсї. *тъма тъмуцая* „безчислене множество”, старопольске *ćma ciem* „барз вельке множество”.

цма *присл.* „стан без шветлосци, цемно”. Всл. *bulo cma* (Czambel). ♦ **цма** – *можеш за очи влапиц* „барз цма” (Ю. Хр.); ~ **як у рогу**, ~ **як у рици** „барз цма”: *у тим лєше цма як у рогу* (МКовЦег 29). || Всл. *cma jak u rici* (Bartko 203). ◀ Оп. *цма*¹.

цмави -а -е „дакус цми”: *при тим и сама хижка мала, цмава, влажна, през слунка* (РН 40/1936, 3). ◀ Од *цми*.

цмаво *присл.* „дакус цма”: *Шейсц годзин (вечар), а уж цмаво* (Г. Р.).

цмагац -ам незак. 1. „биц, чмигац (коні)” (М. Рм.): *Ровно ... з воловским коні цмагал* (БиРК1936, 135). 2. „махац, пукац з батогом”: *Цмагал з батогом и плашел паткані* (В. Саб.). || Слц. *stogať* „цморкац з языком на коні”: *stogať na kone*, поль. *stagać batem* „чмигац з батогом”. 3. „вельо пиц (звич. алкоголь)”: *Дідо мал виніцу, любел цмагац, жена на нього кричала, але вон ше не зорвал* (В. Саб.); *Вон скорей цмагал а едол, а тєраз є препаднути* (В. Саб.). 4. *експр.* „бочкац”: *Пришли му на розум млади часи як вон дараз свою бабу цмагал и як єй гуркал* (РНКЗаря 1939, 108). || Укр. *цмакати* „чмакац; бочкац”. ◀ Ономатопейске (ЕСУМ). Виведзене: *поцмагац* (оп.).

цмагнуц -нем зак. *експр.* 1. „попиц”: *Вон док бул месар, та по литру креви нараз цмагнул* (М. Шов.). 2. „попиц алкоголу”: *Цмагнул дакус „дакус ше напил”, гвари ше и: нацмагани* (С. Мйр.). ◀ Оп. *цмагац* и *чмигац*.

цмакац -ам незак. „бочкац”. Оп. **цмокац**.

цмар *х.* „чечносц хтора остане кед ше змуци масло”: *Муцело ше [масло] дотля док ше шметанка не позбивала до груд-*

кох масла и оддвоєла од цмару. Цмар то квашина чечнось хтору ше пило у вельких горучавоx лебо ше єдло зоз хлебом (ДудашКс 143). || Слц. *стар* „исте“, чes. *stouit* „исте“, поль. *star* „олей за подмасцованє“. ◀ Од стр.в.нем. *smër* „масц“ (Machek, ЕСУМ).

цмариц ше -им ше *незак. експр.* „розцаговац ше, помали робиц або исц, цадзиц ше“: *Цо ше цмариш!? „цо ше розцагуєш!?”* (СС. Мак.). ◀ Од *цмар*.

цми -а -е **1.** „хтори без шветлосци, цемни“. **2. с. р.** **цме** у функції предиката: *Вонка таке цме „вонка так цма“*. ◀ Блізке зоз цемни (оп.) и цма (оп.).

цмиц ше цми ше *незак.* „змеркац ше“: *Тераз у децембру ше вчас цми, вонка ше уж цми* (В. Саб.); *Потераз ше на шейсц годзин цмело, а одкеди врацели годзину, тераз ше на пейц будзе цмиц* (В. Саб.). || Всл. *cmic še „исте“: už še cmi, zašvic lampu* (Buffa 40). ◀ Од *цми*.

цмок *викр.* подражує звук хтори ше чує при бочканю. Укр. *цмок* „исте“. ◀ Ономатопейске.

цмокац -ам *незак.* „бочкац“ (Мел. Пвл.). Иста информаторка наведла и форму *цмакац*. || Поль. *stok(t)ać* „цморкац на конї“, укр. *цмакати* и *цмокати* „видавац характеристикни звуки з устами; бочкац“. ◀ Од *цмок*.

цмокнуц -нем *зак.* „побочкац“.

цмордац -ам *незак.* „цицац (о целєцу и под.)“; *цицац бонбону и под.*“ (СС. Мак.). ◀ Ономатопейске.

цморкац -ам *незак. 1.* „пискац уцагуючи воздух през напредок вицагнути и сциснути гамби“: **а) ~ на конї** „з цморканьом давац знак коньом же би рушили“, всл. *stomokas „исте“* (Bartko 189). **б)** „цморкац при садзаню хлеба до пеца (виражуочи з тим жадане же би ше хлеб удал“ (СС. Мак.): *Жени ше хлеб не удал. Муж: Сиђурно ши не цморкала* (РК 1931, 176). **в)** „цморкац малому дзецку“: *шєднул на посцєль жу дзецку. Цморкал му, цморкал* (РК 1926, 156). **2. а)** „пиц“. **б)** „цицац“. ◀ Ономатопейске.

цморкнущ -нем *зак.* (гу **цморкац**) **1.** „цморкнущ з языком“ **а)** (на конї): *Кєд дї-до Михал / на польо ишол, / до коча торбу*

положел. / Цморкнул на конї, витнул з батогом (Заградка 8/2002, 17, шк. сост.). **б)** „цморкнущ з языком на хлеб при садзаню хлеба до пеца“. **2.** „лігнущ (палєнки и под.)“: *Добре цморкла и положила [фляшку] на место* (РК 1932, 110).

цморов „не будзе ніч, купак, с. мало сутра“ (СС. Мак.). ◀ Неясне.

цмота *ж.* „стан без шветла, с. мрак“. Всл. *cmota* (Czambel). ◀ Од *цма*¹.

цо¹ *зам.* опитно-односно: „Цо ши купєл?“ „Купєл сом цо требало“. • **ище цо?! „не будзе ніч“, всл. іще со „исте“** (Buffa 40); **”цо то цо?!“ цо ше то случує? “: „Цо то цо, сушедо? – вибєгла дзичка** (Заря 14-15/1937, 11)

цо² *присл.* „чом“: „Ой ти, млади витиз, цо ши таки смутни? Чом плачєш?“ (Етн29 48).

цо³ *злуч. 1.* роздєльни, звич. повторєни цо.... цо „раз... раз“: *Огляда вона ше цо на єден, цо на други бок* (Етн29 32-33); *”Но, палє, наш цар не може себе вилїчиц жену. Потрошєл вєльо пенєжи цо дохтором, цо до апатикох, а то ніч не кошта; а я би му вилїчєла през жрайцара!”* (Етн29 51) **2.** причини: „прєто же, бо“, у Гнатюка и старших авторох: *Кєд цє вєжнєм, будзєм цє биц, / бо ти, дзивчє, нє знаши робиц!” / Нє моя вина, мацєрина, / цо мє роботи нє учєла, / лєм мє до карчми посилаєла, / би я єй крашнє танцувала (= мацєрина вина же (бо) мє роботи нє учєла)* (Етн9 ч. 102); *та им дзєковала цо з нїма прєбивала (= же з нїма прєбувала)* (Етн29 140). **3.** односно: „хтори“: *цо я му казал вжац дзивку, вон нє сцєл; цо вон сцєл вжац, я нє сцєл (= хтору я му казал вжац дзивку)* (Етн29 V). **4.** висловни: *Пан го [во-яка] покляпкає за плєца, гварєл му: „Видзиш, мой сину, вєцєй тото кошта цо ши таки шмєли, як єзєр форинти (= вєцєй тото вредзи же ши таки шмєли)* (Етн30 218). ◀ Праслав. *сь, гєн. česo и čьso*, а од форми гєнитива настала форма *цо*. • **цо дзєнь** „нєшка-ютрє, за дзєнь-два ше дацо случи“: *Друга мала єдно дзєцко таке, могло мац пейц фєрталї рока и такой на злєжєню була, цо дзєнь будзє мац малє, нє прєйдзє два тижнї* (Етн29 63); *У Французкєй тераз шицки чєкаю на нову владу, котра цо дзєнь муши*

буц образована (РН 22/1932, 2); **цо до** (дакого/дачого) „цо ше дотика дакого/дачого“: я знам тайну цо до тих бліщацих сукньох „цо ше дотика тих бліщацих сукньох“ (РН 8/1937, 4, М. Ковач); *Цо до духовней култури то вецей змисла од нас указую Ньемци* (Заря 2/1939, 4, др Сакач); **цо и як** „яка робота, о чим ше роби, у чим ствар“: *Пришол и виприповедал же цо и як* (Г. Р.); *Штефан розповед шицко цо и як* (РН 38/1930, 3); поль. *co i jak i jak i co* „исте“; **цо (то) за еден?** „цо то за человек, хто/чий же то“; поль. *co (to) za jeden?* ♦ **цо тебе (йому, вам итд.) до того?** и **цо ти маиш (ви маце итд.) до того** „не старай ше ти прето, то не твоя брига“ (М. Рм., Г. Р.): *Охаб ме, жено, цо ше стараиш! Цо тебе до мойого смутку? Чи то тебе боли, чи мне?* (КочЕвОдг 7); *Правда, други людзе не маю до того же у вашиим стану ніхто не бива „то не брига других людзох“* (М. Рм.); *Кому цо до того / же ше ми схадзае? / Кед ми обидвойо / чарни очка маме* (Тон ч. 245); || Слц. *čo koho do toho?* „най ше прето ніхто не стара, най о тим ніхто не водзи бригу“, *čo тїа do ženských klátov* „цо я дзбам, яка мне брига за женски огварки“, поль. *co do mnie* „цо ше мне дотика“.

цо⁴ слов. на концу виреченя: „агей(це), нонагей(це)“: *Добре вам ту у хладку, цо?* „агейце же вам ту добре“. Всл. на ресу сі серло, со? (Buffa 40)

[цо год] зам. 1. „цо лем, шицко“: *Ми знаме судьбу и цо год нас чека* (РНКЗаря 1938, 91, А. Шантич, прел. Г. Г. Надь); *През драгу меркуе на шицко цо год ше става* (РК 1930, 111). 2. присл. „мощно, кельо лем мож“: *цо год мал моци скричал: сцекай!* (РНКЗаря 1939, 105) ◀ Друга часц злученя од серб. год.

цоже 1. присл. „прецо, чом“: *Цоже ши не пришол кед ши обецал?* 2. слов. „та, пале“: *Цоже, ти ше уж врацел?*

цол х. „стара мера за длужину, 2,51 цм“: *Еден ват (1,89 м) ма 6 шухи, еден шух ма 12 цоли, еден цол ма 12 смужки* (РК 1931, 86, М. Поливка). || Слц. *pales* и *sól*, поль. *cał*, серб. *палац* и *цол*, рсй. *дюйм*, укр. *дюйм* ◀ Од нем. *Zoll*. У немецким ше *Zoll* з тим значеньом хаснуе од 16. вику (Duden, 785).

цолови -а -о/-е „хтори груби еден цол“.

цолшток х. коц. оп. цолштоки.

цолштоки -кох мн. „складаци метер на хторим означени цоли або центиметри“. Мадь. *colstok* (1833), серб. *цолиток*. ◀ Од нем. *Zollstock*.

цомпель (ген. -пля?) х. оп. **цомпля**: *Оцо-ви мало не спаднул цомпель за галер* (Пвл. Бл.). Всл. *ešči ma compel pod nosom* (Buffa 41).

цомпля ж. 1. „длуговасті фалат ляду под стреху и под., с. леденица“. 2. *франт*. „смаргель под носом“. || Всл. *compel* „цомпля“: *ladovi compel* (Czambel), слц. *sopel* 1. „смаргель“; 2. „недороснути чловек, смаркош“, поль. *sopel* 1. „лядова цомпля“; 2. „смаргель“, рсй. *сопля* „смаргель“, *сопляк* „недороснути чловек, смаркош“. ◀ Гласово вименена старша форма **сомпель* (укр. *сомпель* „лядова цомпля“) од праслав. *sopъl*, а то повязане зоз праслав. *sopěti* „гласно дихац“ (ЕСУМ). ♦ **замарз як** ~ „барз замарз“ (Г. Р.): *Ефемія замарзла як цомпля* (РНКЗаря 1940, 103).

цопкац -ам незак. „поцаговац дим моцнейше и гласно кед ше розпалює цигар“ (СС. Мак.): *Цопка на пипки* „поцагує дим, кури“ (Лев. Ск.). Виведзене *розцопкац* „вещей раз поцагнуц дим же би доган лепше тлел“. ◀ Ономатопейске.

цопчиц -им незак. коц. „куриц, цапчиц“ (СС. Мак.). ◀ Оп. *цопкац*.

цо скорей присл. 1. „цо можліве скорей“: *Швет жил по тей рейзули: „Патри да цоскорей вецей ужиєш, уграбиш, бо по шмерци гуя шицкому“* (РК 1922, 45); *най заняга уж гет до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходзи дому цо скорей* (КирдаЗаГ 204). 2. „барз швидко“: *Цо скорей ше наедол и пошол*. || Всл. *coskori še oblekla* (Buffa 41).

цо-то зам. „голем дацо (дакус, кельотельо)“: *А воні ше имею з нього же вон за еден роцок служел до рока. А вон им гутори: „Я заслужел цо то, але ви ніч“* (Етн29 24). Док сом не служел [як слуга], задумовал сом иншак служене. Тераз кед сом скоштовал цо то, видим же не так як сом думал (КочЕвЦП 95). || Всл. „исте“: *už lem co-to zgvazdala ked prišli hosce* (Buffa 41).

цофац -ам *незак.* „цурикац, дриляц назад (коч и под.)“ (Горбач). Поль. *sofać* „обрацац назад“. ◀ Оп. *цофац ше*.

цофац ше -ам *ше незак.* „исц задком назад, цурикац ше“. Всл. *sofać še „исте“* (Buffa 40), поль. *sofać się „исте“*. ◀ Од нем. бавар. *zaufen* „цурикац ше“.

цофнуц ше -нем *ше зак.* „помкнуц ше, фартнуц ше“ (СС. Мак.): *Цофні ше!* „помкні ше“. ◀ Оп. *цофац ше*.

цошка 1. зам. *неодр.* „даяки предмет або заявене, с. нешто”: *Стари паноцец ... вишол за нїм вонка, приволац го назад: „Гибай, сину, цошка сом ци забул дац“* (Етн29 27). **2.** у функції присловника за причину **а)** „не знам (не знаме) прецо”: *„Таки сом цошка щемерети, – то шаркань гуторел, – та да ше дакус попасае!“* (Етн29 81). **б)** „пре цошка, пре дацо”: *Жени, як жени, дораз обачели же ше тоти троме цошка оштухую, же пре цошка пришли* (РН 38/1930, 3); *було и сербски школи, але мње дали цошка до малярскей школи* (Рускині 22). **3.** у служби модального слова: „випатра”: *Чул сом за нього, ещи лєм таки бул як овес у мацери, же цошка вельки юнак будзе* (Етн. 29, 99).

цошкаль оп. **цошка:** Вон вежне оплечко, а баба такой за нїм: „Стой, сину, стой, чекай но, цошкаль ци повем (Етн29 12); Тот цо найстарши гутори им: „Я би вам цошкаль повед.“ (Етн30 246)

цуг х. „воздушна струя през два противни отвори просторії, с. промаја”: Цага цуг „с. промаја је” (Ю. Пап). || Всл. *cug „исте“* (Bartko 190), серб. *цуг „исте“*. ♦ **ма добри цуџ:** Гвари ше так за того цо фришко, нагло є, нагло ліга, або нагло пиє вино и под. (В. Саб.). Ма добри цуг тот цо може досц попиц (Ю. Пап). ◀ Нем. *Zug „исте“*.

цудзи -а -е „хтори припада другоому (другим)”. Всл. *cudzi „исте“* (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. *čudъ и tudъ*.

цудзина ж. 1. „цудза жем, край”: нет такого руского человека хторого зоз цудзини не цага на руску жем, на свою жем (РН 24/1928, 3); *млади и мали [сом] на цудзину пошол, а уж дванасти рок през жиму у цудзини пребивам* (РН 38/1928, 2). Слц. *cudzina „исте“*. **2. цудза** ~ експр. „цудзи

край; цудзи людзе”: але ме болело же ти, мой брат, так зо мну поступаш як зоз цудзу цудзину (МКовЦег 7). ◀ Од цудзи.

цукер -кру х. **1.** „продукт з цукровой цвикли и др. за засладзоване, сахароза”: *Газдині патрели цо меней потрошиц цукру [бо давно бул барз драги]. До тижня ше потрошело ферталь, до пол кили найвецей* (ХомаБл 178). ♦ **глава цукру:** Давно ше куповало глави цукру хтори ше тарли [на дробно] на плеховим тарле, або ше их тлукло на табли (ХомаБл 178); **крупов(и) ~, чарни ~, жовти ~, били ~:** Окрем **крупового** цукру, хтори бул жовкави, у дутяну ше могло купиц чарного, жовтого и билого цукру. Зоз **чарного** цукру ше правело медовки, **жовти** цукер, або як го волали, – дзецински – кладло ше дзецом до цицка або ше го цицало кед болело гарло; *гуторело ше же бул од гарла. Били цукер ше кладол до колацох* (ХомаБл 178); **мелки ~** (за сладзене колацох и др. по верху): *то обични крупови цукер хтори ше потлукол у ступки на мелко* (ХомаБл 178); **розчухац/розчуховац** ~ „(по)мелчиц цукер”: *Хто не мал ступку, вец таки цукер розчухал около з розвалку у гліняней миски; цукер ше чухало и по 2–3 годзини* (ХомаБл 178). **2. мн. цукри** „посластичарски продукти з цукру (бомбони и др.): Под шатрами було наисце вшеліячини. Окреме були шатри з „цукрами”, односно рижнима бомбонами (ФейИр 72). || Слц. *sukor „цукер”, поль. cukier „исте“*. ◀ Од нем. *Zucker „исте“*, немецке од итал. *zucchero*, тото од араб. *sukkar*, а арабске од ст.инд. *śárkara* (Duden 786); цукер до Европи принешени з Индії под час Крижарских войнох.

[**цукер-покераї**] х. мн. (єд. цукер-покераї) кул. „покераї”. Серб. *похерај, цукербехерај „исте“*. ◀ Бавар-австр. *Zuckerbeckerei*.

цукрар х. „посластичар”: *На вашаре ... тамаль кадзи найвецей жени и дзеци були при цукрарох и медовнікарох* (РН 95/1926, 2); *До газдині ходзел цукрар (дакто гуторел цапала) и предавал своєю продукти: жимски сладолед, ременьчки, ручки (цукер з маком або орехами) и подобне* (ХомаБл 196) || Всл. *cukrar „исте“* (Hal), слц. *cukrár „исте“*.

цукрик х. „посластичарски продукт з цукру“ (оп. *цукер* (2)): [На конарчку крачуна] и два-три цукрики, закручени у златку (ЛатякТал 166).

цукров -а -о/-е „хтори ше одноши на цукер“: ~ *цвикла*, ~ *над*.

цукровац¹ -руєм *незак*. „сладзиц з цукром“. Слц. *cukrovať „исте“*, всл. *cukrovac „исте“*, поль. *sukrować „исте“*.

цукровац² -руєм *незак*. „гуркотац (о герлічкох)“: *Опишице ми цукроване герлічкох на розквитнутих бажренох* (Сл. Шанта). || Всл. *cukrovac „исте“*: *herlički cukruju* (Buffa 41). ◀ Од оном. *цукру*.

цукровка¹ ж. „файта динї“, слц. *cukrová* (Kalal 63). ◀ Од *цукер*.

цукровка² ж. зоол. „*Streptopelia risoria* L., герлічка“. ◀ Од оном. *цу-кру* (оп.). У поль. діял. *sukrówka* (Тимко103, 122, 130).

цукровніки х. мн. (ед. цукровнік) „лепині з цукром“: [Фалаток хлебового цеста] ше зоз древену розвалку розогнало на округло и, кед ше правело цукровніки, вец ше поцукровало и помасцело зоз масцу (ДудашКс 142); *Ми [у Коцуре] не гуторели цукровніки, ми цукровніки волали сладки лепині* (В. Саб.).

цу-кру *викр.* хтори подражує гуркотане герлічки. Чес. *sikrú* значи гуркотане голубох. ◀ Ономатопейске. Од того виведзене *цукровка* „герлічка“.

цундрави -а -е „подрани, розтаргани, рондяви“: *У тей кафани вонка при дзверох стал еден жидовин барз цундрави* (Етн30 197). Карп.укр. *цундравий „исте“* (TichyFr). ◀ Од *цундри* (оп.).

цундри ж. мн. (ед. цундра) „вишаци нїтки на подраней шмати и под“: *З тей лати ище виша цундри, та ю треба огобљовац* (Вл. Дор.). || Всл. *cundra „исте“* (Hal), слц. *cundra* „нешорова женска особа“, *cundroš* „нешорови хлоп“. ◀ Од мадь. *condri*, *sandura*, *cándra* „вишаци нїтки“ (укр. діял. *цундра* „рондя“ зоз румунского, а румунске зоз мадярского) (ЕСУМ).

цундров х. „пес з хторого виша губи, цундри“. ◀ Од *цундри*.

цупанта ж. „зогнути обруч хтори трима циву од дижджу або з хторим сциснута деревянка“ (СС. Мак.). || Слц. діял. *cukrant*, *cugbant*, *cuchpant*, *cupánk* „обруч за сцискане часцох коча, плуга и под.“ (SSN). ◀ З немецкого (виroyтно од зложеного слова *zug-* „сцаговаци, за сцаговане“ + *band* „железна пантліка, флах“. З истим значеньом хаснує ше и форма *цухпанта* (оп.).

цупкац -ам *незак*. „подупковац з ногами кед жимно“ (Мел. Пвл.). || Всл. *cupkac* „падац на жем (о овоцох)“ (Kalal): *porod jabloň nasupkano* „попод яблоню напада ни яблука“ (Czambel), чес. *cupat* „дупкац“. Зродне зоз *чупкац*. ◀ Ономатопейске.

цупнуц -нем *зак*. *жу цупкац*. Слц. *cupnúť* „спаднуц“ (Kalal 63). ◀ Оп. *цупкац*.

цурик и **цурук** *викр.* на конї: „назадок“: *Цуришик!* Врацел конї дакус назад, наврацел на драгу, позацинал их и дрингом – до валалу (ЛатякТал 158). Всл. *curik „исте“*. ◀ Од нем. *zurück „исте“*, мадь. *surukk „исте“* (Латяк 159).

цурикац и **цурукац** -ам *незак*. „врацац назадок (коч, конї)“: *Цурика коч да може обрациц назад*. Слц. *curikať* и *surukať „исте“*. ◀ Оп. *цурик*.

цурикац ше и **цурукац ше** -ам ше *незак*. „поцаговац ше назадок (задком)“: *Раз Янко сцел биц Петра, а Петро ше цурикал и лем джажал зоз бичаком до Янка, Янко ледво остал живи* (В. Саб.). ◀ Оп. *цурик*.

цурикнуц (ше) и **цурукнуц (ше)** -нем (ше) *зак*. „поцагнуц (ше) задком назадок“.

цусмак х.: *як* ~ „не озве ше, вше є лем цихо“ (В. Ерд.). ◀ Гласово вименене *сусмак*.

цухпанта ж. „фалат плеху, зоз хторим ковач сциска даедни часци коча“: *На предні валовок и шимель ковач кладол итири вельки цухпанти зоз грубого плеху*. Цухпанти такповесц замотани коло преднього валовка и шимеля. Осовина у самим валовку була сциснута зоз ище двома цухпантами на самих концох валовка (Фа 75). Хаснує ше и форма *цупанта* (оп.) тиж зоз значеньом „оков, тримач“. ◀ Оп. *цупанта*.

[цуцла] ж. „дзезински цицок“. ◀ Од серб. *цуцла*. Нашо еквиваленти *цицок* и *дуд(л)а*.

Ч

чавалов х. „векша або менша гарсц слами (по потреби скруцена)”: *Чавалов то „чомов”, чавалов слами ше на Крачун кладзе под стол* (С. Мйр.); *Вжала чавалов слами, розложела огонь у шпоргету и упражела ратоту* (Мих. Хр.); *Вжал сом чавалов слами, та сом запалел, сцел сом сцерьнянку запаліц* (Мик. Ск.); *Да ше [длуги гачи коло ногох] лепше тримаю захпал их человек до чижмох и приглобел зоз чаваловом слами* (РН 18/1925, 1); *Зоз чаваловом ше коні чешу*. ◀ Неясне. По форми на -ов може буц мадяризем.

чаваргов и **чаваргош** х. „човек хтори часто купуе и предава (при тим дакеди ходзи до других валалох, местох)”. || Всл. čavargoš „вандровнік, скитнік” (Hal), čavargov „ленюх, подляк” (Kubániová2, 32). ◀ Од мадь. csavargó „вандровнік, скитнік”.

чаварговац -гуєм *незак*. „часто куповац и предавац (при тим дакеди ходзиц до других валалох, местох)”: *Чаварџуе тот цо тарџуе* (В. Саб.). Всл. čavargovac „вандровац” (Bartko 190). ◀ Од *чаварџов* (оп.). Виведзени: *почаварџовац* „потарговиц”, *одчаварџовац*; *Гвари ше: Дзе ши то одчаварџовал?* „дзе ши предал (кед го уж не маш)?” (В. Саб.).

чадо с. „дзецко” (у бешеди родичох з дзецми або о дзецох)”.

чагатов х. „часц плуга”. ◀ Од мадь. cságotó.

[**чай**] х. „тея”: *руменцов* ~ . Вироятно под уплївом нашого *тея* дакеди ше хаснуе и у женским роду: *Ище себе и чаї навари, та по полудзенку попикуе* (з наведзеного прикладу не ясне чи ном. ед. ту глаши *чай* (ж.) чи *чая* (ж.) (КовМихЦВ, 268). Оп. и *чаяя*. ◀ Од серб. *чај*. Оп. и под *тея*.

чайка¹ ж. 1. „превозне средство на води, с. скела”: *И вжалі його до чайки и його три жвири, та го превезлі на гевтот бок* (Етн29 29); *А кед ше перевозел през Дунай на чайки, так ше му видзело, же уж умар, же му остала лем душа, та го перевоза на други швет* (КостПр 52). 2. „рухоми штредок моста (хтори поцагую на бок же би прешла ладя)”. Тото друге значене вироятно зме прияли по приселеню. || Поль. *czajka* „чаец”, *czes. čajka* „файта чамца”, *слц. čajka* „чаец; легка ладя”, *мадь. sajka* (зазначене у 14. вику, Kniezsa) и *csajka* означуе рижни файти ладі, по В. Гнатюкови *мадь. csajka* значи „чаец”, *серб. шайка* „векши чаец, ладьочка”. ◀ Од тур. *şajka*. До нашого языка пришло вироятно преїг мадярского. • *мост на чайкох* „понтонски мост” (Йвг. Бл.).

[**чайка**²] ж. зоол. „Larus, с. галеб”. ◀ Кнїжково слово: укр. *чайка* „исте”. У Жироша зме за чайку (галеба) зазначели и назву *галас* (оп. *галас* (2)).

чакаландов х. лем у народней загад-ки: *Глава при глави, брук при бруку, шерсц о шерсц, ноги при ногох, а медзи німа чакаландов* (одвит: *Два коні запрагнути у кочу, а медзи німа друк*) (ErRuth 114). ◀ Неясне.

чакань х. „крамп, будак”: *скорей як сцекне* [од ерупції вулкана], *сце фришко под мур закопац у гарчку свойо стрибло и злато, але не засциг. Остал и вон и челедз и чакань и гарчок ... страшна лава их загарла* (РН 67/1926, 2, М. Мудри); *Упарто сходзел под жем* [до рудокопу], *бил зоз чаканьом по углю* (М. Жирош, Горніца (II т., 1916), 19). || Всл. *čakan* „крамп, будак” (Hal, SSN). ◀ Од мадь. *csákány* „крамп, будак”. У сучасней бешеди хаснуе сербизми *будак* и *крамп*.

чаканец -нца х. „мулярски млаток”. Серб. *чаканац* „млаток за клепане коси; млаток вообще”. ◀ Од мадъ. *csákány* „кранп”. Судзаци по форми (суфигс -ец), слово зме могли прияц преїг сербского.

чаков х. 1. „калап”: Написал себе на свой *чаков* цо мал на глави: Я тринац глави нараз одоцал! И вонї далей ишлї Кед стретлї на драже их дванац гарамбияше. И вонї ше барз поплашелї, бо вонї видзелї же вон мал написано на його *клобуку* же вон тринац глави зотнул (Етн29 91–92). 2. „вояцка шапка у австроугорским войску”: А зомборска касарня з ланцом опасана, / под ню стої моя мила барз виплакана. / ... Роз-маринок тройжелени [ми] за чаков дала. / Тамбур бїе на бубен, уж я, мила, гет идзем (Етн9 ч. 155). || Слц. *čákov* „вояцка шапка у австроугорским войску”, поль. *czako* „исте”, серб. *чаков* (*чако, чака*) „исте”. ◀ Од мадъ. *csákó* „исте”.

чалангов х. „коньски полови член” (В. Саб.). ◀ Неясне. По форми на -ов може буц мадяризм.

чале *викр.* (на воли) „на право” (М. Рм.). Всл. *čale* „на право” (Sipos). ◀ Од мадъ. *csálé* „запрагнута животина на лївим боку” (ЕтМ.). В. Саб.: На воли ше кричало *чале жа-чаиш, чале гоїс* (В. Саб.).

чамасловац -луем *незак.* „биц”: вон без йойку витримал найнемилосерднейше чамасловане зоз прутот (ТвенМ 159). Всл. *čemeslovac* „карац” (Hal). Оп. *чомословац*.

чамбля ж. 1. Чамбля то железна капча хтора злучуе два греди на чардаку и под. (Евф. Пл.). 2. Чамбля то оков на деревянки (кљумпи) (Сс. Мак.). 3. Чамбля то палїца у викли на хтору накруцена слама за падлаш (а капча за греди ше вола *крамбля*); *чамблї* булї нащипани зоз древа (В. Саб.). || Всл. *ščambľa* „stupadlo na rebriku, карфа на драбини” (Czambel); слц. *čamba, čampa* и *čambľa* „незграбна нога” (SSN), слц. *čambľa* „виношена ципела”, *čambľať* „влечиц ше, помали исц” (Kalal) Треце значене („палїца у викли”) найблїзше восточнословацкому *ščambľa* „карфа драбини”. По Махекови, наведзени словацки и чески паралели ви-роятно од праслав. *čара* „нога”. *čarati* „исц”.

Нашо *чамбля* по значеньох барз оддалене од тих паралелох. ◀ Неясне.

[чамец] -мца х. „менши плївни обект”: *нашо жени ходзели вецей раз до Филїпова на чамцох на клоче (два жени шедли до чамца або корита, вжали два колїки так ше дриляли* (БиРК1936, 141). ◀ Вироятно од сербского *чамац* (хторе виведзене од *чам* „ядловец, с. јела”), а тото зоз турского. Мадярске *csámec* (1848) тиж зоз сербского. Наш еквивалент бул *чолнок* (оп. о тим под *чолнок*²).

чамцовац *ше* -цуем *ше* *незак.* „вожиц ше на чамцу”: *Я ше чамцуем, а дома косидба* (В. Саб.); *младши сцелї да ше чамцуеме дакус по морю* (РНКЗаря 1940, 64). ◀ Виведзене од *чамец* (оп.).

чамкац -ам *незак.* „гласно есц оддзелююци язык од поднебья або гамбу од гамби, с. мљацкати”: О даяки час едло на столе, а вона чамка ци чамка (Мак ч. 2, 1982, 24). || Поль. *ściemkać* „исте”, чес. *čaiňkat* „исте”, карп.укр. *чамкати* „исте” (TichyFr), укр. *цямкати* „исте”, мадъ. *csámcsog* „исте”. ◀ Ономатопейске. М. Кочиш наводзи *чамкац* при мадяризмох з надпомнуцом же „будова [нашого] слова не потвердзуе подполно же є пожичене з мадярского. Укр *цямкати* блїзше по будови нашому *чамкац* (суф. -ка), та мож предпоставиц же зме слово принесли як свойо” (КочишРЛ 125).

чамкнущ -нем *зак.* *жу чамкац*: *Дьидо ... чамкнул з гамбами як праиух и – ньїкому ньич* (Заря 14/1938, 8).

чампави -а -е: *Мойо конї були ногати, чампави; чампави то таки цо ше шпота, заплетта ноги, и кед ма розширени ноги, више ше пошпоци, заквачи з ногу до ноги, и за коня и за човека ше так гвари* (В. Саб.); *Мали зме коце чампаве, кудлате, але мала пейц литри млека* (Лю. Бл.). Всл. *čampavi* „хтори незграбно ходзи, шпотацї” (Bartko 190). ◀ Од мадъ. *csámpás* „кривиноги”.

чамчик х. *дем.* од *чамец*.

чап *викр.* означуе вдерене по дачим мо-крим або вдерене з дачим широким, кляп-чистим (напр. з дланю). Всл. *čар* (Hal), мадъ. *csар*. ◀ Ономатопейске.

чапаї ж. мн. (єд. чапая (и чапай?)) „шліди, ступаї од ноги (у шнігу, блаце и под.)”: *Дідо рано у шнігу не нашол чапаї гачатох* (Юст. Дуд.); *Пале, тето, яка чапая „яки шлід ноги”* (С. Мйр.). ◀ Од оном. чап.

чапац -ам незак. „по вельо класц дацо густе, ляпкац”, виведзене **начапац**: *По рецепту мала ноги поценко намасциц з ліковиту масцу, але вона барз намасцела, а вец гварела: „Я себе начапала ноги”* (Дю. Ког.). ◀ Од оном. чап.

чапаш х. „шлід од ногох або превозки у шнігу, блаце и под.” Слц. čaráš и сараš „драга през польо” (Kalał 67). ◀ Од мадь. csarás „шлід; дражка”.

чапкац -ам незак. 1. „биц з дачим кляпчистим (з дланю и под.)”. 2. а) „биц з руку, палічку и под. по блаце, води”. б) „ходзиц з блатніма або мокрима ногами по дачим”. в) „ходзиц, газловац по дачим”: *Красота вишні нападани по жеми, а ти чапкаш, газлуєш по ніх* (Г. Р.). 3. „наношиц ридку материю по дачим”. || Слц. čarkať „кляпкац, аплаудирац”, слц. діял. čarkať „покус полівац” (SSN). ◀ Од оном. чап.

чапля ж. зоол. „Ardea cinerea L.” Укр. чапля, серб. чапља. Общеславянске (Тимко 102). ◀ Праслав. čarja, а то од čarati „помали исц” (ЕСУМ).

чапнуц -нем зак. *жу чапкац*. Слц. čarpiť „вдериц по твари, пляснуч” (Kalał 67).

чапов х. 1. „скоряни узки ременьчок на концы штранга краварского батога”. 2. коц. оп. **чаповка**. ◀ Од мадь. csaró „привязка” (ЛатякМадь 159).

чаповка ж. „грубши прут привязани гу коси хтори при кошеню укладал (валял) жито на єден бок (же би не падало на шицки боки)”. ◀ Од чапов.

чаракац¹ -ам незак. „приповедац, бербляц”: *У автобусу сом ше збешедовац з єдним дідом Чарногорцом, а вец вон пошол далей чаракац з кимшик* (Йвг. Бл.); *Вон ноцовал у истей хижі зоз єдним Китайцом, хтори уж длуґиши час жиє ту, та зна по сербски бешедовац. Вечар дакус чаракалі, а вец себе пожадалі добру ноц* (РС 18/2004, 13); *Чаракац значи „длуго бешедовац”* (С. Мйр.). || Слц.

експр. čaragať „бешедовац, приповедац”: *dlho čarágali mladí ľudia vo svojej chyžke*, слц. діял. čaragať „вельо приповедац” (SSN). ◀ Ономатопейске (Machek).

чаракац² -ам незак.: У Керестуре зме зазначели *чаракац* зоз значеньом „исц пешо”: *Причаракал „пришол пешо”*. ◀ Вироятно ономатопейске як и *чаракац*¹.

чарапи ж. мн. (єд. чарапа) „штрикана або зоз збиваней шерсци файта обуї, шуфи, с. зепе”: **збивани чарапи**: За сухи часи и коло хижі куповало ше груби, збивани чарапи. Талповало ше их з даяку скорку, або ше талпу штрикало з конопи (зоз предзи). У ніх ше вжиме найвечей ходзело по обисцу, а кед ше ишло вонка, на двор, на ноги ше на ніх лєм нацаговало древянки (ВарґаЛю 246); **батово чарапи** „купчи чарапи з гумову талпу” (Ю. Пап); **кукуричні чарапи** „чарапи домашнього виробку, штрикани зоз предзи”. || Слц. čagaru „камаш(н)и (хтори ше надзиваю поверх другей обуї)”, čagarár 1. „тот цо ноши камаш(н)и”; 2. „вояк пешадинец” (Kalał 68), мадь. tsagarár, cseregár „вояк пешадинец”, серб. чарапе „ботоши”. ◀ Мадярске слово tsagarár, cseregár зоз сербско-го (сербске з турского), словацке вироятно з мадярского. По значеню нашо слово блізде словацкому čagar(y) як сербскому чарапе, та го тиж можемо тримац за мадяризем. Оп. шуфи.

чарапар х. „майстор хтори прави чарапи (шуфи)”.

чарапки ж. мн. (єд. чарапка) дем. од **чарапи**.

чарда ж. „карчма у полю, степи, при драґи”: *Дойдзе и вон жу тей карчми але так себе подумал же на чарди на таким месце више єст людзе вишелїяки, та то лепше будзе кед вон пойдзе далей* (Етн29 36); *Дойду жу єдней чарди, там буду ноцовац. ... Андри дораз вименел екстра собу мацери, ... А вон пошол до карчми, Андри. Там ше картаю двоме, та го волаю* (Етн29 76). У першим прикладу чарда виєдначене по значеню зоз карчма, а у другим прикладу карчма значи „простория у чарди у хторей ше є и пие”. || Слц. čárda „исте”. ◀ Од мадь. csárda „исте”.

[чардак] х. „обект у обисцу за змесцене нелупаней кукурици”. ◀ Од серб. *чардак*, а то з турского.

чардаш х. „файта танцу”. Всл. *čardaš „исте”*. ◀ Од мадъ. *csárdás „исте”*.

чарна масц ж. „масц хаснована у народней медицини, *ichtiol*”: у Руским Керестуре ю [чарну масц] правела лєм єдна жена и предавала ю цалому Керестуру и Лалитю. Людзе ю барз куповали, бо лічела шицки вреди на целу. Правела ше зоз воску, швиньскей масци, райбачого мидла и гудацкей смоли (КолесарД). || Всл. *čarna masc „ichtiol”* (Kubániová2, 32).

Чарна недзеля ж. „недзеля у посце пред Квитну недзелю” (Лев. Ск.).

чарна харча ж. „риба *сом*”. Оп. *харча*.

чарне мидло с. „сподок, ушедок при вареню домашнього мидла” (Вер. Рм.): Чарне мидло ше вола и *луг* (Вер. Рм.); Зоз чарним мидлом ше виварює дацо масне при райбаню. Кед сом була мала, та сом по хрибце мала пирицки, а баба ми их сцела намастиц з чарним мидлом, же воно виє тоти пирицки, але мац ми не дала да ме баба масци, же бим себе дацо не наробела (Сф. Мак.).

чарни -а -е „хтори угльовей або садзовей фарби”. Всл. *čarni*. Общеславянске. ◀ Праслав. *čьгнъ*.

чарни цукер х. „побочни продукт меласи” (Ю. Пап): Теди бул тот чарни цукер, таки длугоки, та чарного цукру до води и цибулю порезали, та до пеца. До гарчичка, и вецка покривку зоз цестом замасцели да ані пара не видзе. Того зме чаю пили од кашлю (Рускинї 40); Чарни цукер – то були „ременьчки” яки ше предавали у дутянох, здавали на шнурки до ципелох, були сладки и барз пахняци (СС Мак.).

чарністи -а -е „дакус чарни”: Микола нам охаби чарністе ицене (Йвг. Бл.).

чарніц ше -неєм ше и -ім ше незак. „указовац ше у чарней фарби”.

чарнок х. „стражарня давного типа” (Дю. Ив., Йвг. Фей.). ◀ Од мадъ. *csarnok* „отворени конк пред хижу, тернац” (1585).

чарняви а -е „дакус чарни”: А у долинох помедзи бреги видно мали чарняви поля –

засадзени зос гадвабну рошліну (РН 35/1937, 2).

чаровац -руєм незак. „вращац”: За рок, за два го [милого] чекала, / а у трецим чаровала, / з пустей студні воду брала, / сучу грушку полівала (Етн9 ч. 18). || Слц. *čariť и čarovať „исте”*, карп.укр. *чаровати „исте”*: Як го мала чаровати, кликала до хати (МушГолоси 184). ◀ Праслав. *čar-*. Оп. и од-чаровац.

час х. „тирване дачого; одреджена хвилька; часови одрезок; с. време”: Поишол до леса, та себе дума: Уж час фришитиковац, та перше ше наєм, а вецка ше влапим до роботи (Етн29 3). || Всл. *čas „исте”*, укр. *час „исте”*. Общеславянске. ◀ Праслав. *časъ*. • **до часу** „одредзени час, даяки час”: Тераз будзем мац до часу єдзєня (Ир. Фин.); Тераз будзем мац ліки до часу (Мел. Мал.); Бо лєм правда и право може вично владац, а неправда и насильство лєм до часу (РН 10/1931, 1). И у присловки: краса лєм до часа, обичай до шмерци; укр. до часу „исте”, поль. *do czasu „исте”*; **за тот час** „подчас случованя даякей дії”: Одходзи дому, але справди зменени! Його твар поблядла за тот час, почал покашльовац (РН 15/1928, 2); **за часу** „у чаше; под час”: треба ше чувац од каждого хто кашльє за часу кед пануйє грипа (Заря 21/1937, 5, др Й. Шарик); як то було за часу Мадярох (Заря 6/1938, 4); За часу єдзєня барз нездраве ниц води, а поготов по горуцей юшки (НКух 134); **з часом** „як переходзи час, кед прейдзе одредзени час”: Нач друкую „Руске слово” у фарби? Фарба з часом поблядне (В. Саб.); **кажди час** „у каждой хвильки, часто”: да ей [мацери] служи кажди час з ліками лебо погаром жимней води, то би му припадо ужо чєжко (РН 11/1928, 1); **на сами час** „праве на час, кед треба” (М. Рм., В. Р.): А кед ступел до свойого двора, ... почал кричац: „Не плач, Гафко! Не плач, Гафко! Оцец ту на сами час!” Шицко брал за шалу (КостПр 88); укр. *саме в час „исте”*, поль. *w sam czas „исте”*; **на часи** „з часу на час”; (не) **мац часу**: „(не) мочи сцигнуцЄ: дораз будзе, сину, ... муишиш причекац.” „Не барз мам часу чекац, але муиши” (Етн29 12); **о даяки час** „неодлуга”: О даяки час

стражар под пушку ... отвѣра дзвери (Ков-МихГриц 24); **од теліх часох** „даки длуги час, телі час”: Шедні-лє ту, сину, шедні, най це дакущицко пойскам, бо знам же и у глави маи уж [уши] кед ши од теліх часох ту вонка (Етн29 53); **од часу до часу** „з часу на час”: було ту и там чуц од часу до часу овиу мечиц або намесцац ше (РН 5/1927, 2); але Бог од часу до часу дава осетиц свою справдлівосц уж и на тим швецѣ (РН 31/1930, 2); Треба ше знац одрекац од часу до часу поединих стварох (РН 10/1933, 1, М. Винай); **од якогош часу** „уж єден час”: Од якогош часу пес указовал чудне справованє: више ходзел зос дідом и вноци смутно вил (РН 14/1927, 2); **о мал(к)и час** „о кратки час”: О мали час забліснул рефлектор зос неприятельскѣй страни (РН 18/1934, 2); о малки час воишол до хижи Йосиф (РН 21/1927, 2); **таки час** (од старшей форми **в таки час**) **1** „у таким истим чаше (як тераз)”: И тота [служніца] ше ей [краліци] так пита: „Цо же будземе вариц, млада кральовно?” Вона ей назад врацела: „Тото цо гевтого тижня таки час ...” (Етн29 130) Нука, у хижи, таки час уж звичайно шицки ведно. Патра телевизію (СкубанКол 60); **2** „тераз, у тим чаше”: А дзе ти? Цо же ти робиш у кукурицох таки час? (ПапгДюКШ 39); **у тим чаше, у тих часох** „теди, у тедишнім чаше” (М. Рм., В. Р.); тота иста фамелия у тим чаше була паном и Гомбошу А знаме уж, же у тих часох Керестур стал не далеко Гомбошу (КостПр 161); укр. у (в) **ті часи** „исте”; у **тот час** „у тей хвильки, у тим чаше”: Тот младши жец не бул дома у тот час (Етн30 153); пришила каба, а я у тот час у пиньвици бул (Етн30 206); у **часу** „часом, барз швидко”: Падал [каменец] коло пейсц минути, але таки густи, же у часу була жем прекрита зос нїм (РН 24/1932, 3); Вони двома у часу ше поवादза (СФ. Мак.). ♦ **шицко ма свой час**: В леце квитню поля, а в жиме квитню души наиших земледілох! Шицко ма свой час! Кед тото кажди вежне на розум не будзе нїгда разочарани (РН 68/1926, 1, О. Кост.)

часом присл. **1.** „за барз кратки час, барз швидко”: Вон часом напише приповедку, але

приповедка чудо швецке (В. Саб.). **2.** (повторене часом-часом) „кажди час, мало-мало”: Страино то, подумайце себе, исц по цмей ноци по загради дзе капуста рошине. Часом, часом, уж ше пошпоциши, часом, часом уж нуриши як прави пияніца (РН 8/1930, 3, М. Ковач). З тим значенєм вираз требало писац зоз смужку: часом-часом. || Укр. часом **1.** „дакеди”; **2.** „случайно”; слц. диял. časom **1.** „дакеди, з часу на час”: časom je dobre, časom zle (SSN). ◀ Од час. По значеню под (1) нашо часом найблїзше сербскому часом „за барз кратки час, барз швидко”.

части -а -е „хтори ше повторює у кратких часових интервалах”. Слц. диял. častý и česti. Общеславянске. ▶ Праслав. čestъ.

частка ж. „мала часц”: лєм єдна барз мала частка зос нїх [бактерийох] є опасна по човека (Заря 29/1934, 2, др Шарик); [Руснаци у Америки] су лєм барз єдна мала частка (РК 1924, 1924, 156).

часто присл. „у кратких часових интервалах”.

часточка ж. дем. од **часц**: Лєм малка часточка народу прешила на южну страну Карпатох на Горніцу (РН 47/1933, 2).

часц ж. **1.** „неодредзене количество з векшей цалосци”: Шестри, браца вельку радосц маю / же з маєтку векишу часц достаню! (нар. писня, БиндКост 29). **2.** „єдна з вещей єднаких часцох цалосци”: Спочатку на єдну часц млека даме два часци води (РН 18/1930, 3); [Кед сцеме привикнуц статок на желену покарму] Вежніме першираз єдну часц желеней и три сухей покарми, другираз ... два часци єдней и два часци другей, о даскельо дні три часци желеняви и єдну часц сухей покарми (Заря 14-15/1937, 13). || Всл. čas, укр. частъ. Общеславянске. ▶ Праслав. čestъ. • **векша** ~ „векше количество, векшина”: векишу їх часц [мадаризмох] принєсли нашо Руснаци зос собу зос Горніци (КостЛибєр 35); **мениша** ~ „менше количество”: векша їх [Руснацох у Вербаши] часц походзи з Коцура, а мєнша з Керестура (КостЛибєр 44-45); з (**по, у**) **векшей часци** „преважно, векша часц”: Тераз дзеци з векшей часци ходза по шипиваню лєм до родзини (Заря 13-14/1937, 7); [Христос] учени-

кох виберал по векшей часци зос ... самих роботнікох (РК 1926, 155); з **добрей часци** „у векшей мири”: а и чкodu хтору жена пре тот огонь прецёрпела з добрей часци годно з тима милодарами покриц (РН 6/1928, 3); з **найвекшей часци** „найвещей”: „гайдуки” (з найвекшей часці Сербі) (КостЛибер 18); з **часци** „часточно, една часц”: Така хибa [овоцового древка] може буц н. пр. ... кед корене древка гоч лем з часци вимаржне (РК 1927, 144, Б.); Ту вони [Руснаци] ... з часци помишани зос Словаками и Мадярами (РН 28/1927, 4); вирази **треца (штварта, пията, ... дзешата итд.) часц** представляю синоними ламаних числох **трецина, штварцина** итд.: Била раса [на жеми] у меншини, представя лем **трецу** часц чловечества (РН 20/1934, 3); да їх [ерар] **ошлебодзі** да не плаца **дзешату** часц **сламі** (КостЛибер 70); **часц рока** „трoмешачни период рока по утвердзеним подзеленю рока на штири часци”: **наш живот на тим швецe ... барз слични єдному року и його штиром часцом** (РН 4/1932, 2); [Розвой дзецка] **нє завиши** льем од рокох алье ... и од часци рока. Так в яри дзецко рошнє високо а в йешеньи моцнєе (Заря 3/1938, 6).

часциц¹ -им **незак.** „часто ходзиц дагдзе”: Часцице у Керестуре? „часто ходзице до Керестура?” (Ир. Фин.); **Тот часци там вше** „вон часто там ходзи” (Вер. Рм.); **Бачи К. часци у Коцуре, бо маю ту родзини** (Сил. Рдв.); У нїх унуки и дзеци не часца „не так часто ходза до нїх” (Пвл. Бл.). || Укр. **частити** и **учащати** „исте”: **де люблять – не частити, де не люблять – не ходи** „дзе це любя не ходз часто, а дзе це не любя не ходз нїгда”. ◀ Од **часто, части**.

[**часциц²**] -им **незак.** „госциц; плациц дакому єдзене, пице з даякей нагоди”. ◀ Од серб. **частити, част**.

[**часциц ше**] -им **ше незак.** повр. гу **часциц²**.

чат х. „двокрака игла з хтору жени при-твердзую власи, с. укосница, шнала”. Всл. csat „исте” (Hal). ◀ Од мадь. csat „капча”.

чата ж. коц. оп. **чат** (Сф. Мак.).

чатки оп. **дятки²**.

чатлазовац -зуєм **незак.** „масциц, омасцовац”. По значеню вироятно вяза зоз **чатловац** „масциц, оліпкаовац з блатом” (оп.).

чатлаш¹ х. „часц коча од осовини по вагу на хтору ше става кед ше грабе на коч”: **Кажди коч мал два чатлаши. Предок чатлаша ше квачело за перец на ваги, а задок ше здзивало на шапку преднього колеса на кочу. На тот способ були предні колеса твардо повязани зоз вагу коча** (Фа 70). ◀ Од мадь. csatol „приключиц”, csatolás „злучене, прикладане”.

чатлаш² х. „викли, латки (на хторих на-круцена слама з блатом) заглобени медзи градками (гредками) повали, на нїх ше руца друге пасмо падлашу”. ◀ Оп. **чатлаш¹**.

чатловац -луєм **незак.** „масциц, омасцовац з блатом помишаним з плєву”: **Викли на падлашу, повали ше чатлую, омасцюю** (В. Ерд.); **Плєву ше кладзе и до блата, та ше з ню чатлує кой брили кой повали** (РН 31/1937, 4, М. Ковач). Слц. диал. čatlovať „утвердзовац, зацаговац” (SSN). Нашо слово не страцело значеньову вязу зоз словацку паралелу: зоз омасцованьом ше часци вяжу, утвердзую до цалосци. ◀ Од мадь. csat „капча; квачка”.

чаторня ж. „вельки шатор (на свадзбох, вашарох и под.)”: **Свадзба була под чаторню, односно вельким шатром** (ФейИр 52); **Свадзби правели под чаторню** (Евф. Пл.); **вжал бутелар та на вашар, просто до першей чаторні дзе шпивала шпивачка** (РС 10/2014, 16, М. Симун.); **На вашиаре** [у Керестуре] **були и млади хлапци зоз Ризкаши на кочу. Як ше при чаторні понапивали, позацинали коні и вдерели баш тамаль кадзи найвещей жени и дзеци були при цукрахах и медовнікахах** (РН 95/1926, 2). || Слц. диал. čatorňa 1. „диджджова цива на стрехи”; 2. „резервоар за воду” (SSN). ◀ По форми нашо слово мож повязац зоз мадь. csatorna „цистерна; резервоар за воду; цива”, а значеньова вяза може буц **точене**: зоз резервоара ше точи, бере вода, а у чаторні ше точи пице. По аналогії зоз **шатор** младши нешка место **чаторня** хасную и форму **шаторня** (оп.).

чачи -ия х. 1. „осел”. 2. *прен.* „мага-рець, дургов”. ◀ Од мадъ. csacsi „млади осел”, нем. (шв.) tschatschi „осел; глуптак” (Albrecht 78).

чаша ж. *церкв.* „погар з хторого свяще-ник дава причасць, келіх” (М. Рм.): *То краш-не [буць швичкар]. Ходзиш у билих иматох, ... доставаши обраицк, а и од причасци час-то поостава у чаши, та ци ше уйдзе* (Пап-гДюКШ 131).

[**чая**] ж. „чай”: *У ніх ше чая пила рано, а не кафа* (Мк. Скуб.). Сербске *чај* под уплі-вом нашого *тея* вименене до форми жен-ского роду *чая*.

чвирда ж. *гандр.* „смаркошка”. Всл. čvir-da „бербляце дзивче” (Kubániová2, 35), карп.русин. *шквірда* „векше дзивче, дзиву-ча”. ◀ Од *чвирдош*.

чвирди-бурди *присл.* 1. „безвредни, неважни ствари”: *Вона у дутяну предава „здраве” їдзене (сухи овоци и др.) – койяки чвирди-бурди* (Мк. Скб.). 2. **поробиць** ~ „гоч як, нїяк поробиць (Мик. Ск., Г. Р., Сф. Мак.): *Поробела там чвирди-бурди, та.* ◀ Пер-ша часць *чвирди* вироотно вяза зоз *чвирк* „даць безвредне” (оп.), друга часць *бурди* – зоз восточнословацким *bird* „задок, риць” (Hal) и виразом *hore birdy* „горе задком, го-ре з ногами” (Hal; Buffa 23): *spad hore birdy* „спаднул горебздом” (Hal), *poprevracali stoli hore birdi* (Buffa 23).

чвирдош х. „мали хлапец, рапух”: *Ви-питованє [на испиту] почало. Ёден мали чвирдош станул и почал ганьблїво декламо-ваць* (ТвенМ 161). ◀ Вироотно од *чвиркош*.

чвиринкаць -ам *незак.* 1. „оглашоваць ше, шпиваць (о дробних птицох)” (В. Р., Евф. Пл.): *Шицько пусе без ніх, без їх чвиринка-ня* (ЧаканБас 30). Укр. *цвіринькати* и *щебе-тати „исте”, слц. čiri(n)kať „исте”* (Kalal 77). 2. *прен.* „язиковаць”: *Та цо ми чвиринкаш тельо, чит уж будз!* || Слц. диял. *čvirikať, čviringať „исте”* (SSN), *чес. cvrli(n)kat „исте”*. ◀ Ономатопейске (Machek, ЕСУМ).

чвирк у *функи.* *пред.* „ніч, даць без-вредне”: *вишадзи лєм обещую [роботу], а на остатку – чвирк!* (РХК 2013, 215, СФ. Мак.). || Карп.русин. *чвірк* „плювнуць през

зуби”: *Зробив чвірк „чвиркнул през зуби”* (Чорі). ◀ Ономатопейске.

чвиркаць -ам *незак.* 1. „пирскаць у мла-зох”: *На ашов заджобнем до жеми, та уж зос ней вода чвирка...; шак под жему на пол вата єдна вода* (КостПр 90–91). 2. **а)** „плю-ваць звич. през зуби”: *людзе ше назгирчели до хижы та коло мнє ... и чвиркаю по хижы. ... поцернам же войдзе баба, та ше будзе ва-дзиць* (РН 39/1936, 3, М. Ковач). **б)** *прен.* (на дакого або на даць) „ні у чим дакого/даць не тримаць, не дзбаць за дакого”: *Я старши и од шестри и од брата. / Чвиркам я на їх факултети* (Дю. Папг., Заградка 2/1996, 4). || Всл. *čvirkać „чвиркаць у млазох”* (Hal), *всл. kuril pipku i čvirkal prez zubi* (Buffa 49), *карп.русин. чвіркати/чвіркнути „чвиркаць/чвиркнуць”: Через рідкі зуби чвіркала му слина* (Чорі). ◀ Од *оном. чвирк*.

чвиркнуць -нем *зак.* 1. „пирснуць у мла-зу”: *Блато спод колесох авта чвиркло му на имати.* 2. „плювнуць”: *пове: „Дай Боже”, и чвиркнє пред нього чарни бацьов з устох* (РК 1936, 76). 3. *прен.* „даць кущик дачого”: *Чвир-кню худобному пензионерови два-три езри помоци, та най жиє* (В. Саб.).

чвиркош х. 1. „хлапец”: *Та видзице ту би були у тей старей школи чвиркоше и чвиркошки. На ніх би не мушел ніхто мерко-ваць бо то шицько добри дзеци* (РН 40/1937, 4, М. Ковач). 2. *гандр.* „смаркош”: *Я тей думи же чарни фрак якошшк солиднейши. Циф-рованы баржей швеца секретаром, писаром и дробеняви, чвиркошом* (РН 14/1936, 2, М. Ковач); *бешедує з нїм, бачиком, оцом двоїх дзецох, як зоз чвиркошом даяким* (КовМих-Гриць 69). || Слц. диял. *čvirkoš „тот цо час-то плюва”* (SSN), *всл. čvirkoš „смаркош”: vy stary čvirkošu* (Lacko 30), *всл. čirkoš „вихва-льоваць нялкош”* (Kubániová2, 33). ◀ Од *оном. чвирк*.

чвиркошка ж. 1. „дзивче”: *чвиркоше и чвиркошки ... то шицько добри дзеци* (РН 40/1937, 4, М. Ковач). 2. *гандр.* „смаркошка”. ◀ Од *оном. чвирк*.

чвордаць -ам *незак. пейор.* „окончоваць вельку нужду”: *Кед дакого преганя, та, з пребаченьом, чворда* (Лев. Ск.); *Чвордаць*

значи „класц под себе” (В. Саб.). ◀ Онома-топейске.

[**чевапчичи**] *х. мн.* (єд. чевапчич) *кул.* „роштиль з млетого мяса”. ◀ Од серб. *ћевапчићи*, а сербске з турского.

[**чежина**] *ж.* „чешкосц дакого/дачого одреджена з даяку меру”: *терха велькей че-жини*. ◀ Од серб. *тежина*. Всл. *čežoba* „чежина” (Hal.). Наш карпатски еквивалент **вага**: *хмель при сушеноу траци на ваги* „постава легчайши” (РН); [дзецко] *достава на ваги* „достава кили, постанова чешше” (РН); тото потвердзую и карпатски паралели (оп. *вага* (2)). У даедних авторох находзиме и форму **чешкосц** „чежина” (оп. *чешкосц* (2)).

чешка -кей *ж.* „гравидна”: **а)** Жена ми була шейсц мешаица чешка (Заря 8/1939, 8). **б)** (о животині): *Сплешнетей слами статку не давайме, бо го прежене, а крем того, кед животиня чешка, легко вируци* (РН 28/1937, 3). ◀ І слідуючи паралели виведзени од чешки: поль. *ciężarna* „исте”, слц. *tehotná* „исте”.

чешки -а -е **1.** „хтори ма вельку чешину”: *Чешки, пречешки тот камень млінски* (нар. писня). **2. чешки класки** *то добре розвити, полни класки* (МудриАл). || Всл. *sežki* и *čežki* (Czambel), укр. *тяжкий*. Общеславянске. ◀ Праслав. *těžькъ*.

чешко¹ *присл. 1.* „з напруженьом, усиловносноу”: ~ **робиц** „робиц чешки роботи”: *Я гуторим же шицки тоти чудацы цо пию. ... Робя чешко и тоту свою роботу обрацаю на отрову [тє. паленку]* (РН 23/1928, 2–3); *Зато вам пишем, мила мамо, да ше чуваце, да чешко не робице ... Да ше ми не силуєце чешко робиц, як ламац по мокрим времену и по ноцох, и цвиклу з видлами цагац, бо то не за вас слабу* (ЖирошМСМ 96). **2.** „у велькей мири, барз”: *Чешко є хори*. Всл. *barz* је *češko chori* (Buffa 46). ♦ **буц чешко на дакого 1)** „буц у чешкей ситуациі”: *Дам ци зоз себе жубу, кед будзе на це чешко даждзе, та лєм тоту жубу почухаш, я будзем при тебе!* (Етн29 138). **2)** „буц барз чешко хори”: *Барз було чешко на ньго, та ше за ньго моделели, а о дзень два умар* (Г. Р.).

чешко² *слов.* „мало ест вигляду”: *Чешко (же) ти ту дацо посцигнеиш*. || Всл. *češko ho ešči uvidzim* (Buffa 46).

чешко-нелегко *присл.* „барз чешко” (В. Р., Пвл. Бл.): *кажди котри ше сам чешко-нелегко витулял, мушел остац затаєни пред шветом, а познати лєм свойому народу* (РК 1935, 121). || Всл. *horko-ňeleko* „исте” (Buffa 96).

чешкосц ж. 1. „тото цо очежує живот, чешки стан” (М. Рм.): [Пановец] *не патрел на чешкосци путешествия але прииол нам перши раз отправиц богослужение у риту* (РН 29/1930, 2, Єден з Риту); *Кед би вон познал чешкосци и неприемноски роботох у фабрики тото би не робел* (РН 12/1930, 1); *Чешки то були часи [за перших приселенцох до Петровцох]. П. Фирис памета, живо му то у розуме, зос якими ше чешкосцами борел народ наш, да зачува обисца и жем свою*. (РН 18/1932, 6); [Читаючи Руски новини] *Забувам шицки чешкосци и вечараму думам на мой родзени край* (РН 42/1927, 4). || Всл. *čežkosc* „исте” (Hal), слц. *ťažkost* „исте”. **2.** „чежина, вага”: [Єдло при сушеноу] *змениа ше вельо по чешкосци* (Заря 21/1937, 3). Оп. *вага*² и *чежина*.

чейза ж.: *Чейза то легки коч на два колеса, без льовцох и чатлашох; мала лєм єден скоряни сиц, а месцели ше до ней найвецей три одроснути особи; колеса на чейзи векии од задніх колесох на кочу; мала фейдери, шарганьови и папучу за грабане; мож було запрагнуц до ней лєм єдного коня помедзи два дручки* (Фа 80). || Серб. *чезе* мн. „исте”. ◀ Од мад. *čéza* „исте”.

чекац -ам *нєзак. 1.* „обчековац”: *або ми маме лєм слухац и чекац конца* (РК 1924, 29). **2. вкр. чекай** *звич. повторене, при гроженю: „увидзиш ти свойо”: Шаркань му гутори: „Чекай, чекай, придзе мой син, ша вон тебе да!” Йоан шарканьови гуторел: „Не боім ше ані тебе, ані твоему синові!” Легнул под дуб, та спал* (Етн29 47); *Еци є далеко, уж ше на ньго жазда грожи: Чекай, ти, битанго, чекай, ша я тебе дам!* (Етн29 53). || Всл. *čekac* „обчековац” (Czambel). ◀ Праслав. *čakati* и *čekati*.

[чела́ви] -а -е „хтори не ма власи”. ◀ Од серб. *ћелав*, а то з турского. Нашо карпатске лиси (оп.).

челедз ж. рид. оп. **челядз**: зос шеном витрима ... и целье и краву од хторей чельедз будзе мац поживу (РНКЗаря 1939,).

челеднік х. „млади члове́к”: *Седем рочки я вас служел / як статочни челеднік* (Бинд-Кост 116). Слц. *čeladnik* 1. „млади члове́к”; 2. „роботнік, слуга”. ◀ Од *челядз* (оп.).

челедні́ца ж. „млада женска особа”. Всл. *čelednica* (Hal). Од *челядз*.

[челі́к] х. „железо велькей твардосци, оцил”. ◀ Од серб. *челик*, а у сербским з турского. Нашо карпатске **оцил* (оп.).

челюсца ж. „рам коло брили руского пеца (Мик. Вин.); отвор, дзира до пеца”. || Всл. *čelusta* „отвор, дзира до пеца” (*Šipos*), слц. *čeluste* „исте”, серб. *челюсти* „писки”. Общеславянске. ◀ Праслав. *čelustь*.

челядз ж. зб. (ген. звич. *челедзи*, ридко *челядзи*) 1. „млади члени фамели” (кед меновнік у функції субекта, предикат ма форму єднини або множини: *челядз пошла/пошли*): *Дали сце ме, мамо, до цудзого краю / дзе не можем вибрац людзом обичаю. / Людзом обичаю, ані тей челедзи, / ані тей челедзи цо коло мнє ходзи* (Етн9 ч. 169); *А тота Єжибаба гуторела пред челедзу: „Но, пале, наш цар не може себе вилічиц ніяк жєну, а я би му вилічєла през їрайцара. Челедз то явелі кральови. Дал ю краль заволац нука до себе* (Етн29 51); *Вежне пані свашка млоду за руку, ... пойду до хижи, идзе шицка челядз: дзивки, дружки, и векиши и менши* (Вес 31). 2. (з атрибутом млади) „млади людзе, младеж”: *А млада челядз жиє так як риба у водзе, не зна жадней нужди, бо их не гоня ніддзе на роботу, на царску... Нєшка є велька пиха меджи младу челедзу; не знаю за нужду, ніяку* (ЕтнV 88); *Ніідзе их [оцєц дзивки] не пуцєл, ... ані їу младей челедзи, ані до церкви* (Етн30 276); [Нови дзияк] *ма поучовац школски дзеци и младу челядз у церковним простопинию и мац старосц да ше у крилосу виховую по двома крилощане* (РН 14/1928, 4). || Всл. *čeladz*, *жен. čeladzi* (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. *čeladь*. ♦ **челядз дринкова** оп. под **дринкова**.

чемер х. „щемерене”, лем у єдного автора: *Против чемеру, кед ше дахто щемери, круци мушечутка, або палец омотани з рєнду около на пупку, да прейдзе чемер и то так цага як и „гарчичок на пупок”* (По: СлМед 181, В. Папаграй). || Всл. *čemer* „щемерене” (Hal, SSN). ◀ Од мадь. *csömtör* (мадярске од общеславянского и праславянского *чемер* (псл. *čemerъ*, серб. *чемер*). Тримаме же нашо *чемер* зоз мадярского, а не зоз сербского, прето же маме з карпатскей лексики дієслово *щемериц ше* (оп.).

чемерні́к х. бот. „Helleborus L.” У укр. діял. *чемерник*, *czemerycia*, слц. *čemerica*, ст.поль. *czemierzysca*. ◀ Походзи од псл. **čemer* „горки”. Превельке хаснованє рошліни доводзи до трованя. Махєк дума же верєне до ліковитих прикметох корєня рошліни (ніби лічи од хоро́тох жалудку) познейше (Тимко 52).

ченгєль х. 1. „брєнчок” (Ївг. Бл.). 2. „цингалов (на шиї статку)”: *молга уж була натєльо густа же лєдово видєл барана хтора ишол на чоле чупора з чєнгєльом коло шиї* (СабодРЦар 21). ◀ Од мадь. *csengő* „гласни, дзвонки; брєнчок”.

ченгєльовац -люєм *нєзак*. „брєнкац” (Ївг. Бл.): *Гварєл сом парохови да дзияк на пол служби чєнгєльоє, а вон не чєнгєльоє* (В. Саб.). ◀ Оп. чєнгєль.

ченгїнуц ше -нєм ше *зак*. „чєркнуц ше, збиц ше”: *а вєц ше ю [пасульку] подрили зоз нохцом велького пальца до другєй пасульки ... хтора му була найблїжєй же би ше пасульки чєнгїли (збили)* (ХомаМ). ◀ Од мадь. *csengő* „гласни, дзвонки; брєнчок”.

ченд *вир*. „чит, цихо будз”: *Давно и Руснаци гуторєли чєнд „чит, цихо”* (Ю. Пап). ◀ Од мадь. *csend(es)* (оп. под *чендєш*).

чендєш х. 1. „значєне блїзке атрибуту добри”: *Кєд сом ишол вчєра вєчар [з] Унївару, / мому коню подковєчки спадали. ... / Яй, конїчку, ти мой чєндєш, / лєм ти мнє добре нєш / през то шиєвє польо, през мукачовски лєс* (Етн9 ч. 299). 2. коньске мєно у присловки *нагли як Говльов Чєндєш* „о даким хто ше не тарга, не понагла до роботи (як конь Чєндєш) (ОлєярЯк, Шв. 3/1985, 383). ◀ Од

мадь. csendes „цихи; мирни; благи, ніжни, любки“.

чендир х. „жандар под час Австро-Угорскей и Мадярскей”: *Чендире булі ма-дярски жандаре-пиркаре, калати им були завязани под браду, за калапами мали чарни когутово пирка, ишли по двома под кро-чай* (В. Саб.). ◀ Од мадь. csendör (1833), csendér, csender „жандар”.

чепериц ше -им ше *незак*. „розширяц ноги”: *Чепери ше швиня кед є заднута, та ше пучи, ма балеїи як жомбульки. Кобула ше чепери кед би ше била те. кед гледа вайча-ка* (В. Саб.). *Розчеперене древо кед пукло од бурі, кед му буря конар одчакла* (В. Саб.). || Всл. čereric se „розширяц ноги при спера-ню, процивеню”, čerperaty „кривоноги” (Hal), всл. čerperati „хтори ходзи розширя-юци ноги” (Bartko 190), чес. čerýřiti „бу-риц пире, їжиц власи”, словинске čerperiti se „буриц пире; хвалїц ше, виношиц ше”; слц. rozčerperit „розшириц, розчакнуц”: koza rozčerperila nohy, rozčerperit sa „розшириц ноги, розчакнуц ше”, čerperit sa „буриц ше, с. кострешити се”. ◀ По ЕСУМ-у од праслав. čerperiti/čepiriti „розширяц, розчаковац”.

чеперки и чеперка мн. „место наверх стебла дзе починаю конари”: [Кининово древа] *чеперки маю поверх других древох* (РК 1931, 163). || Всл. čerpera ж. „чеперки”, čerperka ж. дем. од čerpera; укр. чепери „исте”, чеператий „розконарени”. ◀ По ЕСУМ-у од праслав. čeregъ, дем. čeregъкъ, а то од čerperiti/čepiriti „розширяц, розчаковац”. Вяза зоз предходним *чепериц ше* „розши-ряц ноги”: и древо ше на єден способ *чепе-ри*, те. розширя конари. Коцурска назва за *чеперки* – *рошошки* (оп.).

чеперкасти -а -е „хтори ма форму че-перкох”.

чепец -пца х. 1. „женски закривач вла-сох хтори ше ношел под хусточку”: *На глави поверх контї (скруцени варґочи) же-ни вязали фитюли, а давнейше место фи-тюлох вязали чепци. Чепци мали кратиши хвосцики, а векиши главки* (ФейИр 90). Чеп-ци були на округло ушити, а на задку мали гачнік, з хторим ше чепец сциснул. Як и хус-

точка, чепец [при старших женох] закри-вал зранцоване чоло и ридки, слаби власи (ВаргаЛю 246); *На чепец ше вязало хусточ-ку* (ФейИр 90). 2. „дзецинска шапочка (за найменши дзеци)”: *Дзеци (и хлапци и дзив-чата) ходзели у чепцу два-три роки. У пер-ших часох за чепци ше хасновало домашнє (конопне) платно. А познейше ше куповало мегчейше платно* (ВаргаЛю 206). 3. анат. „кошулька коло даєдних нукашніх орга-нох (у швинї и др.)”: „Чепец” то кошулька з хтору обнєшене швиньово садло або гур-ки (Лев. Ск.). || Слц. čerіec „ночна женска шапка”, рсй. чепец „исте”, чес. czeres „исте”, поль. czerіec „исте”. ◀ Праслав. čerъсь. Од того и нашо (за)чепиц (оп.). ♦ **народзел(а) ше у чепцу** „ма щесца у живоце”: *Бачи Ан-тонь бул щешлїви чловек. Не зато ... же ше „у чепцу родзел”, але зато же знал себе живот ушориц да го щешлїво прежие* (РН 48/1935, 2, М. Ковач).

чепиц -им *незак*: ~ *млоду* фолкл. „на свадзби по полноци знімац млодей ве-нец и вязац ей женски чепец (одн. хусточ-ку) на главу”: *Кед ше млоду чепело, сваишки ше ей три раз питали: Пребог це питаю и пре матку божу, чи даш тот венец з гла-ви зняц?* (Люб. Як.). || Всл. čerіc „исте”: *bo sot začerera* (Czambel), поль. *oszerpiu* „gdy rannę młoda oszeriają, чепене млодей”.

чепчик х. дем. од **чепец**: Цалком мали дзеци, и дзивчата и хлапци, ношели сукен-ки, а на главкох чепчики (ФейИр 93).

черанка ж. „черане”. Всл. čeranka „исте” (Kalal 71; Czambel).

черац -ам *незак*. 1. „медзисобно роз-меньовац”. 2. „у млїну и др. за зарно доста-вац зомлети продукти и под”: *чераю муку – жито за готови хлеб* (РК 1931, 129). ◀ Од мадь. cserél „розменьовац, черац”.

червени -а -е 1. „червеной фарби”. 2. „особа хтора ма червени власи”. Всл. červenі „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. čьгвъ „хробак” (Стари Славяне правели червену фарбу з єдней файти хробачкох). • **червени конь** то конь хтори ма чарни ноги, хвост и гриву, а шерсц їму червену (М. Рм.). ♦ ~ **як яблуко** „червених ліцох”: *Дзивчата* [рих-

таюци ше на прадки] бреновали власи, вя-
зали машлі, жаравели оберва, щипали ше за
ліца же би були червени як яблука (Заградка
10/1996, 12, шк. сост.).

червени папрички *мн. бот.* „Salvia
officinalis L.” Назва мотивована зоз випа-
трунком квиткох. Оригінална руска на-
зва. Хаснує ше ище назва *шалвия* и *салвия*
(Тимко 42).

червенїдло *с.* „файта женского прибору
за фарбенє, шминканє”.

червенїц¹ -неєм и -їм *незак. неперех.* „по-
ставац червени”. Слц. červeniet „исте”, всл.
červenec -еје „исте” (Hal).

червенїц² -їм *незак. прех.* „робиц чер-
веним”. Всл. červeníc „maľovať na červeno”
(Hal).

червенїц ше -неєм ше и -їм *ше незак.*
„буц червени, видавац зоз себе червеносц”.
Поль. czerwienić się „исте”.

червенкави и червенкасти -а -е „дакус
червени”: *Лем у дапоєдней хижі було ви-
дно червенкаве шветло* (РНКЗаря 1937, 82).
Слц. červen(k)avý и červenkastý „исте” (Kalal
73).

червеняк¹ *х. зоол.* „Erithacus rubecula
L., с. црвендаћ”. Укр. диял. червеняк, черве-
нячок, червене волько „исте”, поль. диял.
czerwienka „исте”, вост.слц. červeňak зоз
знач. Phoenicurus, Erithacus (Тимко 96, 122,
129).

червеняк² *х. оп. червень (1).*

червень *х. (мн. червенї) 1.* „фарба карти
за картанє”: *Червень ма червени шерца* (М.
Рм.). **2.** *Червень то бависко з картами кед*
червена карта цага (М. Рм.), *таке карташ-*
ске бависко вола ше и червеняк (Н. Ерד.). ||
Всл. červeň „исте (1–2)” (Hal), поль. czerwień
1. „червени квиток”; 2. „червена фарба”; 3.
„червени шмати”; 4. *карт.* „червена карта
зоз шерцами (нашо червень (1), рсї. черви
и червы”.

червоточ *х. зоол.* „Ips Degeer”: *Червоточ*
вошол до стварох и шицки ствари подзира-
вел (Ю. Пап); *лесов дохтор моцно дуркал по*
конорах и з грубим писком виберал червоточ
спод скори (ЧаканБас 44). || Общеукраїнска
назва *червоточина*, лемк. czerwotoczyny, у

слц. диял. červotoč, слц. č(e)rvotoč „исте”.
ст.поль. czerwotocz. Общеславянска назва
котра ше зачувала у руским языку, гоч ше
сама основа *черв* страцела (Тимко 88, 121,
131). ◀ Од праслав. čьrvъ + točiti.

червоточни -а -е „у хторим ест черво-
точ, погубени од червоточа” (СС. Мак.): ~
стол.

чергаї *мн.* „файта диньох”: *Чергаї маю*
гладку луну, не маю ярчки; динї з тварду
рапаву луну не маю другу назву, волаю ше
лем динї (Лев. Ск.); *Чергаї барз розпукова-*
ли, а були сипкаци (М. Рм.); *Коцурски леґине*
... покрадли варадински динї. ... / Тот Дюра
Чордашов чергаї обачел, / Мижо Копчанско-
го вон чичу обачел (БиндКост 119). ◀ Не-
ясне.

[черга] *ж. 1.* „цигански шатор”. **2.** „вельо
дзеци у фамелї”: *Ша там цала черґа*. ◀ Од
серб. черга, а то балкански турцизем.

[черґар и черґаш] *х.* „член ґрупи у чер-
ги”. ◀ Од серб. черґар и черґаш. ♦ **як** ~ „хо-
дзи масни, розтрешени”: *Опять яки ши, як*
черґар!

чердац -ам *незак. експр.* „черац”: [Дзе-
ци] *чердали койдзєяки бависка, и оначели*
ше, били (ТвенМ 15). Оп. *черац*.

черева *с. мн. (єд. черево)* „часц систе-
ми за тровене”. Общеславянске. Всл. čerevo
(мн. čereva). ◀ Праслав. červo.

черевка *с. мн. (єд. черевко) дем.* „чере-
ва”: *Курче ми вишло з вайца, а черевка до*
нього не вошли (Ир. Фин.). ♦ **пришли ~ на**
место (Мел. Пвл.): *Дзецко було не у дзе-*
ки, кед го прешло и кед ше умирело, гвари
ше: пришли черевка на место (М. Рм.); *Кед*
чловек кевельни, не у дзеки, а вец ше ула-
гої, гвари ше: пришли черевка на место (Г.
Р.). [→ Кед ше курчата вилягуго, та даєдно-
му курчецу черевка останю приліпени за
шкарупину: кед ше черевка на час одліп-
ню, курчецов организм их уцагне до себе
и курче прездрави; од того настал и вираз
пришли черевка на место.]

череги *ж. мн. (єд. череґа) кул. кер.* „пе-
чиво зоз сладкого цеста пражене на масци”.
Всл. čeregi *х. мн. (єд. čereg)* „исте або подо-

бне едзене“ (Bartko 190). ◀ Мадь. *csöröge* „файта едзена з муки (зазначене 1565. року)” (ЕтМ). Коцурска назва *геровци*.

через и **через богар** х. зоол. „чарни богар (оп. *божар*¹)“ (В. Саб.): *Наєдла ше стара баба жентици, / та ей воишол через божар до р..и. / Поєднала вона себе дротара / да ей винє через [з] р..и божара* (ErRuth 103). || Слц. діял. *čerebogar* „буба, хробак хтори оєда лісце на древох” (SSN), всл. *čerebogar* „*roháč*, еленок” (Korápiová2, 33). ◀ Од мадь. *cserebogár* (1550) 1. „*brucus*”; 2. „майов хробак, с. гундель”. Неясне походжене консонанта з на концу: *через*.

черенец -нца х. „файта рибарскей мережи приправеной на кєнєц палиці”. || Слц. діял. *čereň* и *čerenec* „исте”, чес. *čeřen* „исте”, поль. *cierzeniec* „исте”, серб. *черенац* „исте”. Общеславянски рибарски термин. ◀ Праслав. *čerěpъ*.

черенка мн. „ручка ножа, бичака”: *Вец [краль] заш вжал нож, та до ньго руцел так, аж по черенка воишол до дзверох* (Етн29 35). Укр. діял. *черенка* „исте”, всл. *črenko*: *vidzel črenka: bulo poznac že to pištole i nože* (Czambel). ◀ По ЕСУМ-у од праслав. *černъ*, *černa*, *černo*, *černъ*. ЕСУМ не вяже по значеню наведзени праслав. форми зоз *černъ* „черенови зуб” (оп. *черенови*).

черенови -а -о/-е: **череново зуби** „зуби на задней часци видліці, хтори служаж за жуване, с. кутъаци”. || Всл. *čerenovo* (Czambel) и *čereňovo* (Sipos) *zubi* „исте”, укр. *черенний зуб* „исте”, поль. *trzonowy ząb* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *černъ*.

череньови -а -о/-е *коц.* „черенови” (СС. Мак.).

череп х. 1. „череп за закриванє”. • **били череп** „с. бибер цреп”: *Хижи справени з валькох ше закривали з билим черепом* (Радудовачки 108). 2. „череп за квеце и под., с. саксија”. || Всл. *čегер* „череп за закриванє”, слц. *čгер* „исте”, укр. *череп* „(анат.) лопов”, мадь. *cserér* „череп за закриванє”. Общеславянске, праслав. *čegrъ*. ◀ Наша форма би по групи *tert > tret* мала глашиц *цреп* (як словацка). Форму *череп* зме превжали од Мадярох.

черепов(и) -а -о „глїняни”: *Кєд ше варєло у пєцу, жаздинї найчастєйше хасновали глїняну (черепову) судзину* (ХомаБл 201); *Аж и дзирави варєхи були зоз печенєй глїни, а волали их „черепово”* (ФейИр 98).

черепчац -чим *нєзак.* „видавац черепчаци звук (при паданю, розбиваню и под.)”: *Бежа конї, черепчи коч, ... а жазда на кочу нагнївани уцина конї* (РН 3/1936, 2); *Облаки черепчали [од бомбох], жем ше трєсла* (КовМихГриц 58). ◀ Ономатопейске (як *черчац*), можебуц виведзєне под уплївом слова *череп*.

черепчок -чка и *бєш.* -пка х. 1. а) *дем. од череп.* б) „фалаток розбитого черепу”. 2. „глїняни, черепови суд за напаване дробизгу”.

черес х. „хлопски скоряни пас на хтори ше вишал мєщок з пенєжми”, у Гнатюка: *А вон [жид] тот мєщок вше зоз собу ношел, на чересу му було приправєне, нїгда го не зруцал зоз себе* (Етн29 196). || Всл. *čeres* „исте”: *čeresom še chlop oraše* (Czambel), карп.укр. (бук.) *черес* „широки скоряни хлопски пас”. ◀ Праслав. *čersъ* (Фасмер, ЕСУМ).

чересло с. „часц плуга опрез орачого железа (оштра на сподку)”: *Опрез орачого железа, на градзель, ковач кладол оков, до хторого ше [вертикално] заглобєло чересло. Чересло то железо котре на сподку, там дзе уходзєло до жєми, було оштре. Чересло ишло опрез орачого железа и парало му ярчок у твардєй жєми. Воно на тот способ чувало железо жє би ше не так швидко витупєло, а медзи иншим виорїовало тварди груди, каменя, або заостати копачи* (Фа 102). || Всл. *čereslo* (Buffa 45), слц. *črieslo* и *trieslo* „исте”, укр. *чересло* „исте”, поль. *trzosło* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *čerslo* (ЕСУМ).

черешенка и **черешенька** ж. *дем.* од **черешня**.

черешня ж. *бот.* „*Cerasus avium* (L.) Moench”. У укр. *черешня*, слц. *čerešňa*, поль. *czereśnia*, рсї. *черешня*. ◀ Од праслав. *čeršъnja*. Вєкшина етимологєх тримаю то-то слово за давнославянску позичку зоз латинского (Тимко 57, 73, 74, ЕСУМ). По

Книжезови мадь. *cseresznye* и *cseresnya* (зазначене 1256. р.) превжате од Славянох.

черешняр х. зоол. „птица *Coccothraustes coccothraustes* L.“ У укр. діял. *черешняр*, у слц. діял. *čerešňiar*, серб. *трешњар*. Назва мотивована зоз тим же птица виджубує ядра зоз маґочкох черешньох (Тимко 96, 122, 129).

черкац -ам *незак*. 1. „видавац черкаци звук“: *пенєжи черкаю, годзина черка, млаток по дачим черка; У каждой хижі черкали орехи у вельким мецку, котри жаздиня за шпивачох зготовела* (РН 1/1927, 2). 2. „черкац з погарами при наздравяню“: *У Пицбуржу таке нове: / пию винко брацкиове, / пию винко, а черкаю, / ручки себе подаваю* (нар. писня). Тиж и ~ *себе* (оп. под **черкац ше**). || Всл. *čerkac z podkovami* (Czambel), слц. *čerkať bičom*. „пукац з батоґом“. ◀ Ономаатопейске.

черкац ше -ам *ше незак. взаєм. повр. и черкац себе* „черкац з погарами при наздравяню”.

черкнуц -нем *зак*. 1. „видац черкаци звук“: *И бог зна чи би стара мац нье задричала так у думох заньешена ... да нье черкла капурка* (Заря 1939, 79). 2. часто у злученю зоз **черкнуц себе** „попиц себе черкаючи з погарами“: *Тото же да тераз роскажеце два паленки, да себе черкнеме, як людзе, а вец такой идземе* (РН 7/1930, 3); *Черкли, лі-шли. Добре* (РН 45/1933, 3). || Всл. *rozkaž daco ňech sebe čerkñeme* (Buffa 45).

черкотац -ам *незак*. „черкац“: [Остроги на чижмох] то бул узки плещок, на хтори були наздзивани плещки, хтори при танцу барз крашне черкотали (ВарґаЛю 239). || Всл. *čerkotac z lancami* (Czambel). ◀ Од оном. *черкац*.

черкотка ж. 1. „черкотаце бависко за дзеци“. Слц. діял. *čerkotka „исте“* (SSN). 2. мн. **черкотки а)** „дзвончки на хлопских чижмох: *Познейше мали „черкотки“ на чижмох та танцовали у чижмох так барз, же не було чуц Дашово гушлі* (БиРК1939, 113). б) „дзвончки на штверцох хтори черкотали док коні ишли“. ♦ *таке як черкотка* „бистре, гласне, кричаце дзецко“ (В. Р. М. Рм.).

черніци ж. мн. (єд. черніца) бот. „*Vaccinium myrtillus* L.“ У укр. закарп. діял. *черниць*, слц. діял. *černica*, поль. діял. *czernica* (Тимко 34, 57, 129). ◀ Од *чарни*.

чернічанка ж. „черніцово нацине поцагане по жеми”.

черпац -ам *незак*. „сипац з варешку и под.“ Всл. *čerpac z varechu* (Czambel), укр. *черпати „брац, доставац”*. ◀ Общеславянске. Од праслав. *čerpiti* (čьрр҃) з першобутним значеньом „таргац, одтарговац“, од хторого настало значене *брац* (дацо з гарсцу“, а потим и значене „черпац з вареху и под.“ (ЕСУМ).

черпаци -а -е „хтори служи за черпане“: ~ *вареха* „вареха за черпане”.

черпнуц -нем *зак*. „учерпнуц“: *Кухар ми черпнул до порції варешку* (Я. Тир., РуШ 1/2206, 4).

черстви -а -е 1. „нефришки (о хлебу, колачу), с. бајат“: *Гваря же черстви хлеб здравиши од фришкоґо*. 2. „крепки, здрави“: *У штредніх вон рокох бул, високи, черстви, зос браду, котра уж почала шивиц* (РН 8/1929, 2, М. В.); *Вона ище черстейша була одо мне, а умарла* (Пвл. Бл.); *И черстви и роботни наш ивет, одніма ше. Бори ше за хлеб* (РН 11/1931, 2); *Ище в леце у роботох зос дружеством за машину ходзела здрава, черства, весела* (РН 35/1935, 2). 3. *прен. „моцни“*: *Мушело би ше почац зос черству орґанизацию* (РК 1930, 119, М. Рамач). || Слц. *čerstvý* 1. „швижи, фришки” (тото значене процивне од значеня под (1) нашого прикметніка); 2. „живи, бистри”: *č. ако губа, č. krok*, укр. *черствий* 1. „черстви (хлеб)“; 2. „нечувствительни“. Общеславянске. ◀ Од праслав. *čьrstvъ*. Од того и сербске *чврст* „тварди; моцни”.

черствиц -веєм *незак*. „поставац черстви“: *Тот чарни хлеб цо єст у Ильковим дутяну за три-штири дні не черствеє* (В. Саб.); *Вона гнеце поґачи зоз шметанку, та ей не черствею* (В. Саб.). || Всл. *čerstvec „исте“* (Hal).

черство присл. „крепко“: *Лігнул даскельо раз шліну, ... крачал черстейше* (Ков-Михґриц 110).

черчац -чим *незак.* „видавац черчаци звук”: *Так іду тоти гачата, лем так черчи кочик за німа, як кукурица на речици кед найбаржей пука* (Етн29 266); *Черча кочи – єден, други... / Дзе же іду? – по фатюги!* (КостПоез 197). || Всл. *čerča z tałarami* „черкаю з пенěžми” (Czambel), укр. диял. *черчати* „видавац черчаци звук” (ЕСУМ). ◀ Ономатопейске. • **у мне черчи злато** „дзецине бависко”: Дзеци стоя у шоре з випросченима зложенима дланями. Єден идзе коло шицких, дорущує им длані, а єдному з нїх пуци до дланьох палїчку ширки. Шицки почню кричац: у мене черчи злато. Други бавяч идзе коло шицких и одгадає дзе ширка: кед вдери по рукох того цо у нього ширка, вон заменює одгадовача (ХомаМ); ♦ **аж черчи у нїм 1)** „од здравя ма черчаци глас”: *Здрави є аж у нїм черчи* (Ю. Пап); **2)** „з душевийом, приповеда, весело ше шмее и под.”: *Нина Ержа дринга гу Грицови а так їей шмишино аж у нїй черчи як їей план добре випаднїє* (Заря 8/1938, 8, Б. Горки); *Так ше шмееяла, аж у ней черчало.*

черчаци -а -е „хтори видава черчаци глас, дзвонки; радосни”: *Дїду, згаднїце цо мам! – скричал сом зоз черчацим гласом ... Бибице!* (ЧаканСаф 195). Всл. *čerčaci hlas* (Buffa 45).

черчиц -им *незак. коц. оп. черчац.*

черяк х. „гущава, с. жбун”: *И вжал хлапца ... и пошол з нїм далеко до єдного леса, та го зложел до черяку* (Етн29 253). ◀ Од мадь. *cserje* (зазначене у 14. вику) 1. „лес”; 2. „гущава, с. жбун”; 3. „сухе лїсце на древе” (Knieza).

черячина ж. „гущава, векши черяк; вецей черяки ведно”: *Ми пошлї до леса, ... Скрилї зме ше до єдней черячини, та зме ше припатралї: ... пришла єдна медведжица и вошла нука до тей дзири* (Етн30 216–217). ◀ Од черяк.

чесар х. „тот цо чеше конопу або лен на щеци”.

чесарка ж. 1. „женска особа чесар” (МудриАл). 2. „справа зоз щецами на хторей ше чеше конопа” (МудриАл).

чесарня ж. „роботня у хторей ше чеше конопа” (МудриАл).

чесац чешем *незак.* 1. „ушорїовац власи з гребеньом”. 2. „чесац конопу на щеци”: *Перше ше [конопу] чесало на ридкей щеци: конопу ше тримало у рукох и цагало ше ю през зуби щеци. У руки остало влакно, а у зубох щеци маковец. Влакно ше пречесало ище раз, але на густей щеци.* (ДудашКс 152). 3. „чисциц, чесац коня з огреблом”. 4. *експр.* „биц дакого”. З истима значеннями слц. *česať*: *č. vlnasy, konopre, kone; biť koho.* ◀ Общеславянске. Од праслав. *česati* (*čěsq*).

чесац ше чешем ше *незак.* „ушорїовац власи з гребеньом”.

чески -а -е „хтори ше одноши на Чехох”. Всл. *česky*. ◀ Од Чех + ски.

чесни -а -е 1. „шорови, с. поштен, честит”: *Бо то дзивка чесна непоштена, / ганьба будзе же є тєраз жена* (Етн9 ч. 394). || Укр. *чесний* „шорови, с. поштен, частан, честит”, всл. *česny* „исте”, рсй. *честный* „исте”. 2. (при ослівованю, менованю и под.) „почитовани”: *Видавач одпове: Ёй, приятелю чесни, пан староста! Ви мне не поведли же не сїце лем лїторос[ц] злати, же ви сїце и лїторос[ц] и голубицу* (Вес 22); *Нашо чесни валалци мушели би ше о тим на време як добри християне постарац, да ше вашар преложи на иньши дзень* (РН 15/1930, 6); *Красни приклад пожертвовносоци и любови жу Просвितному Дружству указали нашо чесни дюрдьовчане цо намесцени на трамваю у Н. Саду* (РН 29/1934, 2); *Поруковалї ше як чесни шовгрове* (Етн29 153). ◀ Од *чеси*. • **чесни медзи людзми** „почитовани при людзох, хторого людзе почитую”: *Керестурски пан учитель вола ше Каменца. / То учитель добри, медзи людзми чесни, / добре учи дзеци тоти цо найвекши* (Етн9 ч. 367).

чеснота ж. „позитивна, красна човекова прикмета”: *Бо кажди человек и каждая нация ма свойо чесноти але и свойо хиби, а людзе баржей видза хиби як чесноти* (РН 1/1930, 7, П.).

чествовац -вует *незак.* 1. „почитовац, виражовац почитоване”: *покойного шицки познали и чествовали як чесного и вредного газдовского работнїка* (РН 4/1931, 3); *но а прето и ти, дзивко, / уж од нешика будзеш*

честована / не як марна широта – остатня, / але перша од шицких дзівчатох (КостЄфт 45–46); Ми, Єфтаю, тебе пришагаме: / ... будзеш князовац / аж до шмерци у нашым народзе, / а у твою єдиніцу дзівку / як князову будземе честовац (КостЄфт 45–46); Бул вредни член школярского союзу... и више честовани бул (РН 8/1928, 3); Ей, одала ме уж matka за старого, / наказала го честовац як молодого. / Честовала, допатрала, / „Кеди го поховам?” здиховала (Тон ч. 35, текст пісні превжати зоз зборніка Ф. Колеси, значи, не бачко-сримски народни); Людзох честовал, а дзеци любел (М. Ковач); [Наша „Просвіта”] нас подзвигне так, же нас буду честовац и други народи (РН 20/1934, 3); Цали наш валал ... указал кельо Покойного честовал зос тим, же на його погреб ... пришло вельке множество людзох (РН 11/1932, 3). 2. „госциц, часциц”: Двоє кандидати Михал и Василь чествую виборнікох з колбасами и паленку да на ніх гласаю (РН 34/1930, 3). || Всл. *čestovac* (*še*) „госциц (ше)”: *dahtere še i s vinom čestuju* (Czambel), поль. *częstować* и диял. *czestować* „госциц”, *чес. častovat* „исте” (по Махекови у чеським зоз польского, од 16. вику), слц. *častovať* „исте”, укр. *честити* „исте”. ◀ Од *чесц*. Як можеме видзиц по паралелох, и ми першобутно хасновали форму *честовац* (без *в*), яку ма синонимска одредніца *честовац* (оп.). Вецей приклади зоз старших авторох вироятно би потвердзели же зме форму *честовац* хасновали и зоз значеннями (1) и (2) яки ма форма *честовац*. Форму зоз -впочали зме хасновац вироятно под уплївом серб. *почастовати* (оп. и *почествовац*).

[честитац] -ам зак. и незак. „винчовац дакому з нагоди даякей значней подїи и жициц му щесце”. ◀ Од серб. *честитати*, а то од *част*, праслав. *čьсть*, нашо *чесц*. Наш карпатски еквивалент *винчовац* (оп.).

честовац -туем незак. „давац, виражовац *чесц* дакому”: Хвалїц и *честовац* свогого вожда (И. Крайцар); [Людзе дакеди] *честовали* животинї (М. Мудри). || Всл. *čestovac* „госциц, понукац” (Hal). ◀ Од *чесц*. Оп. и *честовац*.

чесц ж. 1. „шоровосц, чесносц, с. поштење, честитост”: и през очох и през *чесци* пошол [Юда] до хижї жу Жидом (Етн30 71); Дзівко моя, чувай себе *чесц* (Етн30 309); У звади єден другому поведза: Тьфу, не маиш *чесци*! (М. Рм.) 2. „почитованє”: за *чесц* спайову так панове фришко присудзели же кед вон [цигански син] украд пипку зоз спайовей хижї, же теди могол и самого спайову забиц ... И присудзели го о три днї обещиц (Етн30 229); може ме дахто и повола [за старосту]. Бо, уж приходзим до *чесци* „здобувам више векше почитованє” (РН 6/1937, 4). 3. „угляд”: И прето ше дождзую телї крадежи у наших валалох а то нас ганї и губи *чесц* цалому рускому народови (РН 9/1930, 1); з мержно и гриженьом не лєм другому чкодзїме, але у першим шоре себе, свойому мену и своей *чесци* (РН 5/1937, 3); Царица видзела же єй власц више баржей опада, же траци *чесц* медзи народом (РН 44/1937, 4); пре пиятику *чесц* у людзох страцел (Ков-МихЦВ 123). 4. „дружтвени статус”: [Царски намисник] му обецал вельку *чесц* и вельки дари, кед пристане на поганску виру (РН 20/1930, 4). || Всл. *česc*, укр. *честь*, серб. *част*. ◀ Общеславянске. Од праслав. *čьсть*. • **буц у *чесци*** „буц почитовани: пророк вишадзи є у *чесци*, лем не у своей оцовщини (РН 35/1935, 4); **дац/давац, указац дакому** ~ „виражиц гу дакому почитованє”: Двох старших жецох [краль] одведол до велькей палати, та там ше *госцелї* и барз вельку *чесц* им давалї, а тим двоїм гварел же им добре будзе и з гусками у гушим хлївку (Етн29 57); Тот поп им [людзом] барз добре служел. Вонї *сцелї* же да му укажу єдну *чесц*, да вонї го з дачим дарую (Етн30 198); **мац *чесци* (при людзох)** „буц почитовани од людзох”: Хто не ходзи до Церкви, тот вообщє нема у народу *чесци* „того народ не почитує” (РК 1927, 77); Вон ма *чесци* при людзох „почитовани є” (М. Рм.); Не ма тельо *чесци* же би го дахто завола на вечеру „нательо є не почитовани” (Етн30 70); **пре** ~ „пре шор, пре формалносц”: [У Союзу народох] *заповедаю* три держави: Французка, Анґлиа и Италия, а други мали держави су там може ше повесц лем *пре *чесц** (РН 29/1936, 1); да

не идземе на виклади [до Читальні] пре чеси бо ... нам викладагель приятель, та да видзи же и ми були ..., але послухац, и знане цо нам го викладач виложел своїм власним го зробиц (РН 49/1937, 2); **страциц** ~ **при да-ким** „страциц дачийо почитоване”: Нешка забивачка була у кума Андрия. Митрика уж давно ніхто нідзде не вола, бо пре пицтику чесц у людзох страцел (КовМихЦВ 123); То було досц, да мац пред свою дзивочку страци мацеринску чесц (РН 11/1929, 1). ♦ **каждому [його]** ~ **мила**: Каждому човекови треба дац його чесц; бул пан, бул земледілец, бул учени, бул неуки, бо як наш народ гвари, „каждому його чесц мила” (РН 1/1927, 3–4, Винай).

Чех х. „припаднік ческого народу”.

чечани -а-е дзец. **1.** „красни”: Яку ма чечану сукенку! **2.** дзец. „прибрани”: Яки ши чечани! (Ю. Пап); Наша Юлка бабку мала, / Барз прибрану, барз чечану (НЗ 3/1937, 12, Задунайов (М. Ковач)). || Слц. диял. čečani, čačanŭ „красни”: čačanŭ fiertúšek (SSN). ◀ Од чече (оп.).

чече с. непрем. дзец. „красна ствар, дацо красне”. || Слц. češe „исте”, čača „украc”. ◀ Од мадь. csesce „исте” (ЕтМ).

чечиц -чем (перф. цекол) незак. **1.** „рушац ше наніжей (о чечносци)”. **2.** „шліжиц”: голи места [животині] посипани зос дробнима охватами и пирицками, зос тих пирицох познейше чече гной, хтори ше розляти по целу зосхне и так поставаю храсти (РН 19/1936, 4). || Всл. čes и сес (Czambel). Общеславянске. ◀ Од праслав. tek-ti (tekq). Превој зоз **ток-** (точ-иц) и **так-** (пре-так-иц), праслав. tok- и tak-. Наша форма у инфинитиву и презенту место початкового t- одн. ц- достала ч-: чечиц, чече место цечиц, цече.

чи¹ слов. **1.** опитне, звич. при помоцньованю питаня: **а)** Дайбоже добри вечар, стари оецц ... **Чи** би я ту могол, стари оецц, при вас преноцовац? (Етн29 45); дал [краль] заволац ягѣра, та му гутори: „Но, ягѣр мой добри, **чи** ти знаши нач сом це дал волац?” (Етн29 52); Еци є далеко, уж ше на ньго жазда грожи: „Чекай ти, битанѣ, чекай, ша я тебе дам! **Чи** то ше так длуго ходзи на

воду?” (Етн29 53) **б)** у злученю з помоцню ючим словком **та** (у препозициї) ище баржей ше наглашує питане: **Та** не вируцал ши [гной], мой сину, не? ... **Та** чи сом ци не гварела же да ше понагляши? (Етн29 20); Ровка му гутори: „**Та** чи сом ци не гуторела же не зубадлай [коня] у хліве, але на дворе?” (Етн29 38); „**Та** чи ши, мой сину, гладни?” „Вера сом, бабо, гладни.” (Етн29 232) **2.** за помоцньоване вислову: „але”: **а)** Чи сом крашне коч оковал, / ані оброк не сановал! „але сом крашне коч оковал!” (Янко Фейса). **б)** з викричнїком ей и ейне на початку виреченя: „але, вера”: Петро красни барнасти. **Ей, чи** го не мило попатриц, кед дзвигне главу, а прејдзе попод облаки. Найвекиши, наймоцнейши у валалє (РН 6/1932, 2, М. Ковач); **Ей, чи** то не добри челеднік тот наш Митро, пале, свахо, як нас вислугує (РН 47/1935, 2); Краль гутори: „**Ейне, чи** є мудра ваша тота дзивка.” (= але є мудра) (Етн30 249); Кед медведз бежи по лєше, найдзе фаркаша: „Цо ти ту робиши?” „**Ей, чи** мне ту добре! Я ту єм млади прашиата.” (= але ми ту добре) (Етн29 95). **в)** „озда”: Мне ше питаши? А чи я знам?! (= озда я знам?) Всл. ta či ja znam? (Buffa 46)

чи² злуч. **1.** допусни („гоч”): Газдиня му гвари: „Лем ти идз на польо та ор, я поношим [древу] и сама.” Але Древинец не сцел енѣдовац. „Чи ви то зробице, чи не, а я кед зробим, знам же будзе зробене.” (Етн29 168); Чи є Грек, чи є Римлянин, чи є Жид – шицки зме пред Богом еднаки (РН 16/1932, 3); До тей фляши нареж чи желеней чи узртей овоци (РН 29/1937, 5). **2.** роздзельни („лебо”): було брижи – не було цо еси, кажди дзень замешки, чи було там на ней даяка шкварка чи не, запраженей юшки, кромплї на густо, подбитей пасулі (ГорМих, РуШ 1/2006, 22). ♦ **чи би чи не** „недзечне, помали, неодлучно”: а кобула крача чи-би-чи-не и кажди час поставка (КочишКроч 90).

чиг х.: На дворе мраз пращел, а Циґанчата голи як **чиґ** (РН 46/1928, 2, Сам. Скубан). || Всл. čik: holi jak čik „цалком голи”, kravi vičesane jak čiki „крашне очесани крави” (Buffa 46). ◀ Судзаци по восточнословацкей паралели, и наша першобутна форма глашела чик, а то виројтно од чик

„Misgurnus fossilis L.“ (и риба *чик* ма гладке цело и „голи“ є, те. не ма по целу лупки).

чиґа ж. „прибор (колеско) за цагане терхи горе на штранґу”: *Ніхто жу ней* [гу дзиви ки високо у хижки] *не мог дойси, лем єдна стара баба. Вона єй ношела єси. На облаку була чиґа, на чиґи паньваши, на паньвашу була увязана єдна котарица. Кед пришла баба, принесла єй єси, спушчала баби котарицу, баба шедла, та ю* [дзівка] *вицагла* (Етн29 177). || Всл. *čiga „исте”*: male koľesko, а на *ňim še čežke veci saňaju* (Czambel). ◀ Од мадь. *csiga* (файта алату, зазначене у 14. и 15. вику) (ЕтМ).

чиґемки ж. мн. (єд. чиґемка) *дем. и гипок. од чиґми.* Всл. *čížemku „исте”*.

чиґжик х. зоол. „*Carduelis spinus L.*”: *Чижику, чижику, тацку маленьки / поведз нам, поведз нам як шею мак* (дзец, шпіванка). || У укр. диял. *чижик*, слц. *číž, čížik*, поль. *czyżuk*, серб. диял. *чижак* (Тимко 97). ◀ Общеславянска лексема ономастопейского походження од „чи-жи”. У бешеди зме *чижик* не зазначели, у нас вироятно кніжково.

чиґмар х. „майстор хтори шиє чижми”: *Вецка тоти його синове ше порадили же да пойдю учиц ше за ремешельнікох. Єден ше пошол учиц за сабола, а єден за чиґмара* (Етн30 239). || Слц. *čížmár „исте”*.

чиґмарка ж. „чиґмарова жена”. Всл. *čížmarka „исте”* (Buffa 47).

чиґми ж. мн. (єд. чижма) „скоряна обуй звич. по колена”: У давнейшим чаше [хлопски] чижми були скоряни, чарни лебо лагово. На предку були зранцовани од косткох нагоре, а були длуги по колена лебо до пол лістох. Легине и млади хлопи мали вецей ранци, од осем по дзешец, а старши людзе за половку меней. Давно сара була порубена зоз жовтим златком, а збоку були златножовти китайки. Худобнейши ношели чарни чижми хтори ше виксали и були без китайкох. Чижми ше барз чувало, бо не було пенєжи за нови. У дижджовних дньох, кед ше ишло до церкви, чижми ше ношели под пазуху, а на босо ше ишло. Пред церкву ноги ше умило и очухало у барки и вец ше их обувало. Так ше робело и кед ше до карчми ходзело (ВарґаЛю 244-245). || Всл. *čížma „ис-*

те”: *čížmi platal* (Czambel), карп.укр. *чизма и чижма „исте”*. ◀ Од мадь. *csízma „исте”*. По М. Кочишови мадярске слово походзи од сербского *чизма*, а сербске з турского.

чиґмочки ж. мн. (єд. чижмочка) *дем. од чиґми.*

чий (чия, чийо, мн. чийо) *зам. опитно-односно.* || Всл. *čij „исте”*: *skadzi je a čij je* (Czambel). ◀ Праслав. *čьjь*. Бешедна форма: *чь, чия, чийо*.

чийшик (чияшик, чийошик, мн. чийошик) *зам. неопределени: „непознате чий”*: *Чийшик пес ше прибукал до нас.* Всл. *čijiška, čijši „исте”* (Buffa 46).

чик х. зоол. „*Misgurnus fossilis L.*”: *Чик не ма косци и пирка, руца ше, мож го влапиц лем з густим галовом, бо ше прециска през очко галова; раз качка прелїгла чика, а докмало вон єй вишол на задок* (В. Саб.). || У укр. закарп. диял. *чик „исте”*, у лемк. *чик* зоз знач. *Lanius*, ст.слц. *čik „исте”*, слц. диял. *Ужгороду čik „исте”, всл. čik „исте”*: *čik žije v blace* (Czambel), серб. *чик и чиков*. ◀ Пожичене од мадь. *csík „исте”*. По ЕСУМ-у ономастопейске од *čikъ*. ♦ *таки як чик* „руцацци є як чик, нагло ше нагнїва, побие” (В. Саб.).

чиклош х. „старши конь у минешу”: *На тоти яраши була виганяна яловина (гачата, цялата, крави), так же од яри по єшенє не ишла дому. Тото место ше волато „минеш”... Их чували слугове-пастухове цо мали два-три гачата хтори зоз „чиклошом” (старшим коньом) наганяли до „клубка” шицок статок* (ПЗ 6/1969, 13, Янко Олєяр). ◀ Неясне. По значеню мож повязец зоз *чико(в)ш* (оп.): ту конь мал улогу *чикоша*.

чикманда ж. „файта кукурици: дробна, на пуканє”: *Под час обавези, Н. „зметал пойдти”, та и чикманду у чуткох з пойда чловекови знял* (В. Ерґ.). ◀ Неясне.

чиков х. зоол. „*Misgurnus fossilis L.*” ◀ Од серб. *чиков*, а то од мадь. *csík „исте”* (Тимко 108).

чиковш х. „пастир хтори чувал валалски минеш (чупор конї) на паши”: *Тоти чиковше найвецей мали в ноци конї, бо людзе обично рано ишли до минешу по конї кет им требало конї до роботи а вечар зос роботи конї такої до минешу гонели*

(БиРК1936, 140); В ноци чиковише шедзели на коньох и так чували и часто збагогами пукали, бо коні вецка ше вше лем батогово-го пуканя тримали (БиРК1936, 140); Єден чиковиш приповедал же кед єдного летнього вечара пришла страшна буря зоз запором и гирменьом-тресканьом, та ше шицки коні розбегли широм по цемней ноци (РК 1936, 140, М. Биркаш); И Йоан и вон надумал же пойдзе швет пробовац и своїх братох погледац. Одказал на чиковиша да прижене минеш, да себе коня вибере. И чиковиш дораз минеш пригнал (Етн29 46). || Слц. *čikóš* „исте“. ◀ Од мадь. *csikós* „исте“ (а тото од *csikó* „гаче“). Сербске *чикош* у Бачкей тиж з ма-дьярского. ➔ На основи словацкей и серб-скей форми предпоставяме же и у нашим языку исновала и форма *чикош*.

чилаш х. „конь билей шерсци“. Серб. *чилаш*. Не зазначени карпатски паралели за *чилаш* и *чилаша*. ◀ Од мадь. *csilás* „исте“ (ЛатякМадь) або од серб. *чилаш* (сербске з турского).

чилаша ж. „кобула билей шерсци“: *опасал свою шаблю, шеднул на чилашу и пуцел ше до далекей драги* (Етн29 46). Серб. *чилаша*. ◀ Оп *чилаш*.

чилашка ж. оп. **чилаша**: *Мам два кобули, єдна чилашка, а єдна жеравка* (М. Сал.).

чим¹ слов. за творене и помощне-не значеня компаратива присловнікох и прикметнікох: *Я чим скорей придзем и при-нешем пенєжи* (= кельо можлїве скорей) (Ир. Фин.); [Диявол] *дзвигнул ше, на беж чим скорей жу человеку* (РН 34/1929, 2); *Пре нешкайши чезжки прилики каждая держава ше стара да ей жителе чим баржей матери-риально замоцнею и културно ше подзвигню* (= кельо можлїве баржей) (РН 8/1927, 1); *най себе купи шаньолски речник, а на ладі дзе ма времена най ше учи чим вецей може* (ЖирошМСМ 27). || Компаративни вирази зоз словом *чим* зоз нашей карпатскей лек-сики, цо потвердзую и карпатски паралели: слц. диял. *čim starši, čim hustejšie, čim lepši, čim skorej* рошас. Сучасни вирази зоз слов-ком *цо* (*цо скорей, цо баржей*) хаснуеме под уплївом сербских виразох *што старији, што гуиши, што бољи*.

чим² злуч. поровнуюци, у конструкції *чим ... тим*: *Чарна жем – и чим чарнейша, / на тим билиши дава хлеб* (КостПоез 176); *И чим ридише винїца засаджена, тим вецей слунка достава, лепше грозно узрее а вец ба-яко и вино лепше* (РН 13/1933, 3). || Укр. *чим ... тим* „исте“, слц. диял. *čim ... tým* „исте“: *čim bula kosa seňša, ta bula ostrejša*. Сучасни конструкції зоз злучніком *цо* хаснуеме под уплївом сербского: *цо жем чарнейша, бил-ши хлеб дава од што је земља црнија, белији хлеб даје*.

[**чим**³] злуч. часови „накадзи“: *Чим я до-биєм плацу и док себе купим цо ми треба дорас вам пошлем кельо сом годзен найве-цей* (ЖирошМСМ 21). ◀ Од серб. *чим*: *Чим добијем плату... Наш еквивалент накадзи и накеди*.

чинаг х. „палїца у бависку чинаганю“. Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неяс-не. Оп. *чинагац ше*.

чинагане с. „дзедцинске бависко (оп. *чи-нагац ше*): *Тото бависко ше у Миклошевцох волато „пицане“* (ХомаМ).

чинагац ше -ам ше незак. „дзедцинске и младежске бависко: учашніки бависка ру-цаю палїци до вертикално поставеного *чи-нага* (палїци) и пробую го звалїц“ (ХомаМ). ◀ Од *чинаг*.

чингї-бингї неперм. бот. „*Aquilegia L.*“ Назва ономатопейного походзєня, спрам звуку дзвона. У укр. диял. Закар-патя *чінговикы, чінгітовик, чінгітловикы* „исте“. ◀ Назви повязани зоз мадь. *csengo* „дзвончок“, *csenget* „дзвонїц“. Пор. мадь. ономатопейне слово *scingilingi*, та всл. оно-матопейне *čingilingi* бот за означованє зву-ку дзвона. Ище ше хаснує назва *дзвончки* (Тимко 44).

чингїнуц -нем зак. 1. *Кед при пиличканю пиличка вдери до палїчки, гвари ше же чин-гла* (СС. Мак.). 2. *Кед при теканю бавяч лем кус очухнул теку з палїцу, гварели же кус лем чингла* (В. Саб.). ◀ Вироятно вяза зоз мадь. *csengo* „дзвончок“, *csenget* „дзвонїц“: *чингїнуц* мало значиц „черкнуц“ (пиличка черкла до палїчки).

чип (х. або ж.): *Чип то у коминє на бо-кох тото чарне, блїщаце цо комиляр не ви-*

метол; у школи дзеци учели писнйочку: ... Чарна жем, а чип чарнейша, / але били його хлеб (В. Саб.). ◀ Неясне.

чипка ж. „дзиркаста ручна робота як украс“. Слц. čipka „исте“, серб. чипка „исте“. ◀ Од мадь. csipke. • **летац на чипку** „? летац габасто, горе-долу (о даєдних птичкох): Я ше приближел, але вона [птичка], „летаючи на чипку“, прелетла на вишеньку куцичко до далей одо мне (ЧаканСаф 88).

чипкар х. „тот цо прави и предава чипковани продукти“. Ишол чипкар з дедіни на другу / ... Дораз вишла ту крайня жаздиня: / „Почим, чипкар, тим ручнічком цена?“ (Етн9 ч. 32). || Слц. čipkár „исте“, серб. чипкар „исте“. ♦ **нагнівани як** ~ „барз нагнівани“.

чипкасти -а -е „украшени з чипками“. Слц. čipkasty ručník.

чипковани -а -е „украшени з чипками“. Зайди ше рихтали зос чипкованима и гатласкима сукнями (Заря 29/1934, 7).

чипковац -куєм незак. „правиц чипки, украшовач з чипками“. Жени чипковали на сподні сукні, салвети и др. (Мел. Пвл.).

чипочка ж. дем. (од чипка): Даєдни сподні сукні ше коло сподку вишивали, лебо ше куповала чипочка, реца (випатрало як ге-клане), або „криви Андри“ (чипочка хтора ишла на цик-цак) (ВарґаЛю 216).

чипочкасти -а -е „хтори ма чипочки по себе або здабе на чипочки“. Тота шалата чипочкаста (= лісце коло краю здабе на чипки) (Пвл. Бл.).

[чир] х. мед. „загноєне вистирчене на скорі; жалудкова хорота“. ◀ Од серб. чир, а то общеславянске. Нашо карпатске вред.

чиразовац -зуєм незак. „пущац ключки (о жити и под.)“. Жито кед пуца ключки, та чиразує (В. Саб.). || Слц. диял. čira „ключка на кромплі“, čirať и čirovať „виганяц ключки“. ◀ Мадь. csíra „ключка на зарну и др.“ Оп. и вичиразовац.

чириз х. „шуштерске ліпкаче, клий“. Слц. диял. čiriš и čiriz „шуштерске ліпкаче“, čirizovať „ліпкац скору“ (SSN). ◀ Од мадь. csiriz „ліпкаче з крохмалю“.

чиряк х. зоол. „файта барскей птци“: Над, шаш, дикинй, бодов квет и други мочарни рошилїни добра защита дзивим качком, фазаном, чиряком (зазначене у Штефана Гудака). ◀ Од чиряц ше.

чиряц -ям незак. „класц, муряц до води, чечносци“. || Карп.русин. и карп.укр. чиряти „брац, черпац воду“: Воду з колодязя чиряли відром „воду зоз студні брали з каблом“ (Чорі); Чиряй воду в корыто „черпай, сип воду до корита“ (Сабадош). ◀ Неясне.

чиряц ше -ям ше незак. „упадовац, муряц ше до води, чечносци“.

число с. „номер“. Сину, я ци почала писма писац по числох, уш штварте число лєм прето да знаш чи кажде мойо писмо добиєш (ЖиросМСМ 46). || Всл. číslo „исте“ (Hal), укр. число „исте“. ◀ Од праслав. čislo (од čit-slo), а то од čit-ti „читац“.

чисте -того с.: буц на чистим „буц ясно дакому дацо, мац розчисцени дилеми“: При нас од даякого часу не шицки людзе на чистим цо зме. Гуторя єдни же зме Руснаци, окремини народ у Югославїї, други же зме русски-росияне, треци заш нам приповедаю же зме Українці. Даєдни уж давно зос тим на чистим цо зме и одкадз походзїме, але не шицки (РН 40/1937, 1); Кажда мац, котра ма єфтику ... муши буц з тим на чистим. Най не дойчи свойо дзецко (РК 1941, 146, др Полих).

чисти -а -е „хтори без бруду“. Всл. čistý „исте“. Общеславянске. ◀ Праслав. čistъ. • ~ хижа оп. под **предня хижа**.

чистилище с. рел. „митарство“. Чистилище не на небе. Єст 9 неба медзи райом и жему, а дзешка медзи тим, у хмарох, чистилище (РК 1992, 157, Ножинич).

чисто присл. „без бруду“.

чистосц ж. оп. **чистота**: Дармо ше будзе жаздиня старац за чистосц у хижох кед жазда недзба (РН 22/1933, 3); Зато трахоми нет там дзе людзе меркую на чистосц (СлМед 158).

чистота ж. „стан без бруду“: Кед сом ступел до додзеленой ми хижы у першей кондежнациї, аж сом ше забул. ... Чистота, яку

у варошу не найдзеш (РН 28/1927, 3, М. В.).
|| Слц. диял. čistota „исте“ (SSN).

ЧИСТОТНИ -а -е 1. „хтори ше чисто три-ма“. Слц. čistotný „исте“. 2. *прен.* „не гриш-ни“: *Лежим при нїм [мужови] як чистотна апаца* (ErRuth 97).

ЧИСТУЧКИ -а -е звич. у злученю ~ **ЧИСТИ** або **ЧИСТИ** ~ „барз, цалком чисти“: *То було барз давно, давнючко, и була правда чиста чистучка* (Заря 6/1938, 7, Б. Горки). Слц. експр. čistučký „исте“.

ЧИСЦЕЦ х. бот. „Stachys palustris L.“: Чисецц роснул по сцерьнянкох, крави ше на-пасали на сцерьнянкох, та и млеко пахло на чисецц; пчоларе пуццали пчолы на чисецц (Ю Пап). || Всл. čisec „исте“ (Hal), всл. čisec to pre kravu ked še ňemože očiscic (Buffa 47). Общеславянска назва зоз локалну асибила-цию т до ц. ◀ Од **чисти**, праслав. čistъ (да-едни рошліни з тоту назву „ошлебодзую од чарох, чисца крев“ и под.“ Хаснуе ше ище коньска пахнячка (Тимко 42).

ЧИСЦИНА ж. 1. „место у леше и под. дзе нет древа“: *Кед дойдзе наиштред леса, там була една велька чисцина, дзе ше уж лес ви-керчел и красна трава нароснута* (Етн29 23); *То були два риси, котрих вельки глад нагнал же би водне билодено вишли на чис-цину и прицагли ше жу фарми* (ВочиОп 24). || Слц. čistina „исте“, серб. чистина „исте“. 2. „простор неба медзи хмарами“: [Витор] *випатра, розогнал хмари, та през гевту чисцину медзи нїма вибива блядке шветло небесного каганца* (КовМихГК 105).

ЧИСЦИЦ -им незак. 1. „робиц чистим“. 2. „знїмац лупу, верхне пасмо з плодох и под.“: *чисциц кромплї, мархву, яблуко*. 3. „кастро-вац (животину)“; укр. *чистити* „исте“, поль. *czyścić* „исте“, серб. *чистити* „исте“. 4. „обрац од пенєжу“: *Дохтор обиходзи хо-рих дома, та их чисци „обра их од пенє-жох, драго наплацуе“* (Ир. Фин.).

ЧИСЦИЦ ше -им ше незак. 1. „одстраньо-вац зоз себе бруд“. 2. „вируцовац зоз цела нечистоту, фекалії“: *През жиму ше пчолы не так часто чисца. Прейдзе по два-три мешацы же ше не чисца гоч троша покар-му* (Заря 1–2/1935, 10). 3. „вируцовац зоз се-

бе посцелку по оцеленю, коценю и под.“ || Слц. čistiť sa „исте“: *krava sa čisti*.

ЧИТ *викр. експр.* „цихо будз, не сцем чуц анї слово“: *Чит ти, церо, не крич ти, / ша нас нїхто не слиши* (Етн9 ч. 21); *Ей, будзеце чит! Бо кед станем!* (ЛатякТал 156) || Слц. čit и cit „исте“, всл. čit „исте“: čit, aňi slova (Buffa 47), укр. *цить* „исте“. ◀ По ЕСУМ-у ономатопейске, а судзаци по форми, у нас од мадь. csitt.

ЧИТАВИ -а -е 1. „не ошербени, не повре-дзени“. 2. „прави, вельки“: *З того настала читава парада*. || Карп.укр. и карп.русин. **ЧИТАВЫЙ** 1. „вельки“: *До осени читавый ве-прик виховався* (Чорі); 2. „моцни“: *читавый голос „моцни глас“* (Сабадош); 3. „надійни, бизовни“: *ото читавый чулувік, мож на нього бізовати* (Сабадош); серб./горв. *чи-тав* 1. „шицок, цалосни“: *дошла читава родбина*; 2. „цали“: *чекала је читаву ноћ*; 3. „неочкодовани, неповредзени“: *дошао је здрав и читав*. У словацких диялектох не зазначене. ◀ Од праслав. čitavъ(јъ) „цали, неочкодовани“. Значенє (1) очиглядно зоз сербского: „неочкодовани, неповредзени“, а значенє (2) може буц и карпатске. По Ско-кови славянске, але иснує лем у даєдних славянских языкох.

ЧИТАНЕ с. „текст (за читанє)“: 1. [Врацел приятельови новини] *и ту почал зос слова-ми: „О яке красне читанє, вредно пречитац“* (РН 9/1930, 3, М. Биркаш); *и календари нам вше полни зос красним читаньом и нашо „Новини“ вше заполнєти* (РН 28/1930, 1, др Г. Костелник). 2. „читанє пригодних цер-ковних текстох при умартому“ (Ю. Пап).

ЧИТАЦ -ам незак. 1. „читац текст, с. чита-ти“. 2. „чишліц, с. брожати“. 3. *прен.* (дакому) „тримац лекцию дакому, гандровац дакого, вадзиц ше з даким“: *Мац читала синовы не знам од кельох до кельох годзин же бул у ни-ни з хтору вона не бешедує* (Пвл. Бл.). Ви-ведзене *вичитац* (дакому). || Слц. čitať (з першими двома значенями). ◀ Од праслав. čitati (čitajq) и čisti (čьtq).

ЧИТАЧ х. „у Коцуре: тот цо ходзи *читац* гу умартому“: *Дахто можучнейши читачом [при умартому] дал вина* (В. Саб.).

[читальня] ж. „библиотека”. ◀ Кнїжково: угорус. читальня.

читкац -ам незак. „умириовац дакого хто непотребне приповеда, хто ше вадзи и под.“: *А хто ви же нас читкаце?* (Заря 15/1938, 6) Всл. čitkas „исте” (Hal). ◀ Од викричнїка чит.

читлїви -а -е „ясни, розумлїви”. Укр. читкий „розумлїви, виразни”, серб. читљив „хтори ясно написани и легко ше чита” ◀ Од читац.

читлїво присл. „ясно, розумлїво”: *Читлїво декламовал, барз му ишло* (Йвг. Бл.). ◀ Оп. читлїви.

[**чича**] х. „тот цо чува або предава бостан, заградово и заградково плоди”: *Там бул еден чича, предавал жережи* (Етн30 288); *Коцурски лежине покрадли варадински динї. / Тот Дюра Чордашов чергаї обачел, / Мижо Копчанского вон чичу обачел* (Бинд-Кост 119); *кед пополадню ходзел „чича” предавал „шлївки за клоче” та им було мило куповац* (БиРК1938, 133). ◀ Од серб. чича 1. „бачи”; 2. „тарговец з овоцу”, а у сербским то балкански турцизем.

чичиричи -а -е у виразу **чичириче гнїздо** с. 1. „птицово гнїздо”: *Гевти наймениши [дзечи] ... бегали по полю гледаючи чичиричи гнїзда або препилки у жице* (РС 27/1998, 10, Мих. Симун.). 2. „стрехави власи”: *Вон(а) ма на глави чичиричи гнїзда „недобре, даяк начудо є зачесани/зачесана”*; **чиричиче гнїздо на чеперкох** гвари ше стрехавому хлапцови (Ю. Пап). 3. тиж и у народней загадки: **на стред моря чичириче гнїздо**. *Цо то?* (Одвит: пупок) (ErRuth 115). ◀ И по значеню и по форми нашо чичиричи блїзке мадярскому csicsereg, csicsérés „чвинкац” (ЕтМ).

чичовка ж. „корень йоргини” (СС. Мак., Г. Р.). ◀ Оп. чичовки.

чичовки мн. бот. „Helianthus tuberosus L.” || У укр. закарп. диал. чічовка, серб. чичока, слц. čičovka. ◀ Пожичка зоз сиверних мад. диал. csicsőčka (Тимко 27).

чкац -ам и **чкац ше** -а ше (дакому) незак. „рефлексно выдавац з устох таргацї звуки як пошлїдок нарушеного диханя”: *Цо то зо мну. Хк! хк! чкало ше му ... Зачкало ше*

му ... „Кеди престанеш кихац и чкац?” (РН 8/1930, 3, М. Ковач) || Слц. čkať (sa), čkavka „чкане”, поль. czkać, czkawka, всл. čkas и čkas še (Buffa 47). ◀ Праслав. оном. čьkati, а то можлїве од šььkati (ЕСУМ). • **бизовно ше му чка** гвари ше кед ше о даким бешедує, а вон не присутни (Загр. 7/2011, 6); пригваря ше и так: **чка ше ми – хтошка ме спомина**, всл. čka še mi, chtoška me spomina (Buffa 47).

чкода ж. 1. „утрата у вредности; дацо очкодоване, погубене”: *Пас я кози, пас я воли на желеней травички, / анї сом ше не сподзивал, пришли жу мне гайнїци. / И сам периши жу мне гварел: „Чкоду ши нам направел! / Ти, гуницуту, цо ту робиши, шицко жито нам збридиши”* (БиндКост 116). 2. у функцїї предикативного слова виражує жаль пре даку утрату: *Чкода, Боже, чкода тей Фейсовой краси, / бо мал чарни очи и кандрасти власи (нар. писня); Чкода ваяц тот будинок, вон ище може послужиц.* || Всл. škoda: krava mi ide do škodi (Sipos); слц. škoda, поль. szkoda. ◀ Од нем. Schade.

♦ **врацела ше** ~ „надополнене того цо було страцене”. *Кед ше дацо страци, овца, праше, а вец ше найдзе, гвари ше: врацела ше чкода. Дакому сом пожичел пенєжи, а вон ми дацо инше врацел, повем: врацела ше чкода; гуска пошла з другим чупором, а треци дзень ше врацела: врацела ше чкода; кандур ше одблукал, а о пол рока ше врацел з поля, та повем сушедови: знаце цо нове? врацела ше чкода* (В. Саб.).

чкодзиц -им незак. „наношиц чкоду дакому/дачому”: *Мокре ярне оране чкодзи* (РН 6/1937, 2). Поль. szkodzić. ◀ Од чкода.

чкодлївец -вца х. „тот цо дакому роби чкоду” (Ю. Пап, СС Мак.).

чкодлїви -а -е „хтори дакому/дачому чкодзи”.

чкодовац -дуєм незак. и зак. „мац, (пре) церпиц даяку чкоду”: *Не так то ше стало як я розраховал, / бо я жу остатку барз вельо чкодовал. / Потюбел я дзивче цо ме найволело, / а кед жу остатку, воно ме не сцело* (Žganec ч. 90); *Кед би нас нестало як Русиних – нїхто би то не збачел медзи Славянами, анї би не чкодовал нїхто* (РК 1927, 100); *Кед человеку дацо загине, кед му каме-*

нец побие, та чкодує (М. Рм., В. Р.); Посадзел сом кукуруицу, а не зродзело, та сом чкодовал (Г. Р.); Бо у гриху є вше так, же кед єден дацо хаснує, за нїм велї и велї чкодоу (РН 64/1926, 4, М. Мудри). || Слц. *škodovať* „исте”: *netôžete škodovať tolke peniaze*. ◀ Од чкода.

[чланки] х. мн. (єд. чланак) анат. „ставци медзи цивову косцу и лабу”. ◀ Од серб. чланци. Нашо карпатске костки (єд. костка) (оп.).

***член** х. „окремна часц цела човека або животинї”. У бешеди зазначени лем виведзени слова *членґи* (оп.), *членки* (оп.), *скленчки* (оп.). Сучасне литературне *член* „с. уд”.

членґи х. мн. (єд. членґ) коц. „ставци на пальцох рукох (верхня часц)”: *Вдерел ше по членґу* (Г. Р.). Керестурска форма глаши *скленчки* (єд. *скленчок*, -чка). ◀ Оп. *скленчки*.

членки х. мн. оп. **членґи** (Сф. Мак.): *Гваря же бачиково членки на ногох було [у танцу] баржей чуц як леґиньски чижми* (РН 2/1936, 2, М. Ковач).

чловек х. 1. „чловек як существо”: *Шаркань ше му пита краише: „Охаб ми, чловече, живота, дам ци єден стриберни кантар.”* (Етн29 55) 2. „муж”: *И я млада и желена, шерцо у мнє гинє, / а мой чловек дзеш за морйом з другу жену жиє* (БиндКост 28); *а у воспитанню треба да водзи предок жена. Звичайно так ше гвари же фамелиї глава чловек, а жена є шерцо* (РН 7/1928, 2); *Пошла [царица] ґу царови, та му гутори: „Цо думаши, чловече? Жимно им у тим пецу!...”* (Етн29 11); *зохабела човека* (РН 22/1934, 5). ◀ Праслав. *člověk*. ♦ **члове-че божи** вираз з хторим бешедујуци обраца увагу собешеднікови на свойо слова: *Члове-че Божи, нерозумиме це, цо непрестано до-казуєши* (РН 12/1934, 2).

чловество с. у виразу **науциц дакого чловества** „науциц дакого шора, мореса”: *Раз ше оец и мац зваряю: „..... Дайме ми того нашого сина за катону, бо є барз не-добри, та го там науча чловества”* (Етн29 186); *Ещи є [слуга] далеко, уж ше на нього*

ґазда грожи, лає, лярмує: „Чекай ти, смар-кати, шак я тебе научим чловества; чи то ше так длуго ходзи на воду? Ти неґрею єден!” (Етн29 54); *Гутори ше, напр. оец сином, ґазда слугови: Научим я тебе чловества!* (Вер. Рм.) ◀ Од старшей форми *чловецтво*; слц. *človectvo* „чесц; шмелосц, одважносц” (Kalal 78).

чловечески -а -е „хтори ше одноши на човека”: **Син чловечески** „Христос” (Ю. Пап).

чловечи -а -е „хтори ше одноши на чловека, чловеков”: *Исус Христос поскладад тоти триски так на чловечу фурму* (Етн30 60); (РН 45/1936, 3); *Кед понатриме на чловечи род, яки є бидни, знуждзени, як ше трапи – лапа нас розпука* (РН 45/1936, 3)

чловечки х. мн. (єд. чловечок): *При джочканю зме мали и чловечки, то длуго-васта била пасуля, вонконцом мала червене пасмо, смужку* (В. Саб.).

чловечок -чка х. анат. „жренко” (Горбач).

чмиґар х. коц. „ошторгель, шмиґар на батогу”: *Чуєм пуканє [краварского] батого зоз леновим чмиґаром* (Сил. Мк.); *Ми чмиґари плетли з лєно* (В. Саб.). ◀ Од *шмиґар* (оп.) под уплївом ономотопейского *чмиґаи*.

чмиґац -ам *незак*. 1. а) „махац, пукац зоз чмиґовом”. б) „биц коня зоз чмиґовом”. 2. *експр.* „швидко сцекац, миґац, парац”: *Так чмиґал!* || Поль. *śmigać* „биц з батогом”, *чес.* *šmihat* „биц, чмиґац”, *укр.* *смагати* „биц з батогом”, *шмиґати* „швидко исц”. ◀ Махек наводзи *праслав. smagati* (Machek 617), а ЕСУМ *праслав. smygati* „швидко исц” (ЕСУМ 446); по тим предпоставяме же не шицки наведзени паралели истого походзєня. У народней дзєцинскей писнї маме стих: *Шлєпи Циґан коня кує, / а з батощком почмиґує: / чмиґ-бик*; по тим чмиґ тримаєме же то ономотопейске слово (як цо маме ономотопейске *бух!* (*бухац*), *дун!* (*дупкац*), *плюс!* (*плюскац*) и др.).

чмиґнуц -нем *зак*. 1. а) „замахнуц, пукнуц з чмиґовом”. б) „утнуц коня з чмиґовом”: *Чмиґнул конї баржей* (РК 1941, 58). 2. *експр.* а) „сцекнуц, миґнуц”: *Обешеняк!*

Чмигнул, аж ше за нїм скурело (ЧаканСаф 181). **б)** „швидко одбегнуц”: Раз, кед Грицо з кумом Ферком у Мошки вчас вихилел два фляшки „горкей”, женка то домерковала, чмигла до карчми, Грица за плєца зґрабела и дому (РК 1927, 119).

чмигов х. „коньски батог”. ◀ Од чмиґац.

чмирдац -ам незак.: Чмирдац то кус з метлу заметац або з ренду чухац (СС. Мак.). ◀ Неясне. Виведзене: почмирдац.

чмохтац -ам незак. експр. „моцно чухац”: Наталка шкрабе бабу за хрибет. ... БАБА: Йой ... цо шверби, убила го неґа. ... Лем чмохтай, чмохтай, подержелюй цали бабов хрибет (Дю. Папг., Загр 7/1999, 13). || Всл. čmochac и čmochtac „недосц дзвигац ноги при ходу, шапчиц” (Hal). ◀ Оп. чмох-тац ше.

чмохтац ше -ам ше незак. експр. **1.** „чу-хац ше”: Вертка сука ... чмохтала ше му до коленох (ТолстойАК 107). **2.** „дриляц ше, цискац ше (у гужви)”: Шицок радосни ... чмохтам ше помедзи людзох цо преходза коло импровизованих теззох и дриляю ше так як кед би ше вицисковали зоз преполненого автобуса (РС 18/2004 (30. 04), 13). || Слц. čmochtať sa и šmochtať sa „крацац по блаце, води”. ◀ Вироятно ономотопейске.

чобан х. „тот цо чува овци, югас”. ◀ Од мадь. csobán (1579) або серб. чобан(ин), а то зоз турского.

чобольов х. „древени суд кляпчистей форми за воду”: Хлапец вжал чобольов, та идзе на поток на воду (Етн29 53). || Карп. укр. чоболуов „суд за воду” (Дэже). ◀ Од мадь. csobolyó „суд за воду”.

чова ж. „колік (з чомовом слами на вер-ху) поставени на полю, часто при драги, як знак забрани: же не шлебнодно преходзиц тадзи з кочом або статком, те. гажиц по полю”. Серб. чова „колік хтори ше забива медзи двома пажицами при мераню”. ◀ Од мадь. csóva „чомов слами; факля”.

чобольовики х. мн. (єд. чобольовик) бот. „файта малих бундавох, Lagenaria vulgaris L.”: Лоповики волаю и чобольовики (Евф. Пл.). Оп. лоповики.

чоколада ж. „лакотка з праху какао и цукру”. Мадь. csokoládé (1704), нем. Schokolade, серб. чоколада, всл. čokolada. Европске слово.

чоколадов(и) -а -о/е „хтори ше одноши на чоколаду”: ~ **торта**.

[чокот] х. „винова лоза на єдним кореню”. ◀ Од серб. чокот, а то по Скокови предримске панонске слово. З тим значеньом нашо старши авторе хасновали еквивалент **корень** (оп. значене (2)); за кореньову часц чокота маме и назву **глава** (оп. значене (3)).

чолко с. дем. и гипок. од **чоло**. Всл. čolko (Hal).

чолнок¹ х. **ткац.** „древена справа у форми чамчика у хторей стої цивка з утком (оп. уток)”. У руснацких валалох коло Мишколцу тиж чолнок: Спомла нам кросна, подножай, набилки, чолнок, цивочку... (РС 35/1988, 9, М. Жирош); всл. čolnok: čolnok pri krosnoch (Czambel). ◀ Оп. чолнок².

чолнок² х. „чамец”: [Под час велькей води у Коцуре] Ку хорым йшло ше на Шандоре и на чолноку (Хроніка Павла Вукича, ЦапЦ 96). И паралели потвердзую же нашо стари слово чолнок хасновали зоз значеньом „чамец”: всл. čolnok „чамец”: na dvoch čolnokoch stoji cali mlin; do burjaŋu uvjaz čolnok (Czambel), мадь. csolnok „чамец” (зазначене у 15. вику) (Kniezsa); у угроруским чолнѣ: [Док у Новим Саду не бул мост] переходили до тепер мостомъ деревянымъ, стоящимъ на чолнахъ (Неділя ч. 6/1903, 93). ◀ Праслав. čьlnъ. ➔ Ткацки чолнок¹ достал назву праве прето же ма форму чамца. Нешка место чолнок хаснуєме сербизем чамец, але остава неясне прецо у бешеди нашо часто хасноване слово чолнок було поциснуте од сербизма: можливе же зме чамец почали хасновац под уплївом мадьярского csámes 1. „чамец”; 2. „дерегля, с. сплав” (1848), хторе у мадьярским тиж сербизем (ЕтМ, оп. csámesz).

чоло с. 1. „часц твари од очох по власи”. Всл. čolo: po čole zo šabli (Czambel). **2. а)** „почесне место на концу стола”: Змесцели госцох до чола. **б)** „предня часц простори”:

У чоле була крашине висцелена посцель (Заградка 10/1996, 5); [Гевтот на слики] на му-ре у чоле зоз викасану шаблю у гусарскей униформи (КовМихЦВ 44). 3. „предня часц брадла” (МудриАл): *Предня часц брадла при хторей роги* [угли брадла] *вистирче-ни напредок а стредок дакус уцагнути вола ше буюче чоло* (МудриАл). ◀ Праслав. čelo. ♦ **биц ше по чоле** „виражовац бановане”: *О! Глупа главо! Дзе ци розум бул? ...* „Цо ше ти, Габре, биєш по чоле?” – *прибегла жена* (РН 5/1930, 3, М. Ковач).

чом присл. „прецо”. Всл. čot и čoti (Czambel).

чомка и **чонка** ж.: *На части и допити дзецински питаня „чом тото? чом гевто?” одвитує ше нервозно: Чом чомка не ма уха (ушка)!* ◀ Од мадь. csonka „ощербене, без єдней часци, напр. гліняна судзина без уха, шолька з одбитим ушком”. У нас основне значене слова чомка/чонка забуте (Латяк-Мадь 161).

чомов х. 1. а) „гарсц слами (звич. скру-цена, за чухане коня и под.)”. б) „мала гарсц слами житарки и под.”. [При правеню порвслух чомов ражовей слами] *роздзелєло ше на поли и заложєло чулки, єдни за други* (ФейИр 26). 2. „звязка дачого”: *Муши ше их [чуский] ношиц на плецу. Неповязани у чо-мове, шлізкау ше, падаю зоз плеца* (БильА-зЄсм 76–77). 3. „прамень власох, шерсци”: *По очох му було видно же пил. Чомов чарних власох му спаднул нїжей на чоло* (В. Саб., НК 1989, 153). || Всл. čomov „гарсц, звязка”: *śidzem čomovi dohanu* (Czambel). ◀ Од мадь. csomó „исте”.

чомовчок -чка х. дем. од **чомов**. 1. „гарсц слами на подпальку” (Ю. Пап). 2. „фалаток з даякей целосци”: *У кишенки виє мам чомовчок вати, та кладзем до уха кед цуџ* (В. Саб.).

чомословац -луєм незак. 1. „чухац”: *Ко-ня ше з чуаком слами чомослує* (С.С. Мак.); *По дижджу коня од блати ше чомослує* (Лев. Ск.). 2. прен. „биц, гашиц”: *Чомословац зна-чи „биц, гашиц дакого”: Але сом го очомос-ловал* (М. Рм., В. Р., Г. Р.). ◀ Мадь. csömöszöl „биц” (EtM). Синонимска форма чамасло-вац (оп.).

чонка ж. оп. **чомка**.

чоп¹ х. „чоп на гордове (за точене ви-на), с. славина”: *Вино стало у бечкох, дре-вених гордových, хтори мали на сподку чоп* (ХомаБл 197–198); ♦ **вдериц чоп** „место ду-гова на гордове положиц чоп же би ше мо-гло точиц вино”: *Вдерели чоп и гайд! „Пиме браца”. И пили* (РН 38/1930, 3); *Кед [до гор-дова] вдерели чоп, указало ше, же у гордове сама вода [а не паленка]* (РН 30/1930, 2). || Слц. čар „дугов, затичка”, поль. szor „исте”, укр. чіп (ген. чопа) „исте”. ◀ Оп. **чоп**².

чоп² х. 1. „чоп, клінок за заглабяне єд-ней древеней часци до другей, єдней греди до другей и под.”: *На сподню часц шицици, котра уходзєла до глави колеса, колєсар стругал чоп. Чоп мал буц таки длугоки кєльо шица уходзєла до глави (2 чоли), и мушел достац фурму дзири до котрей мал войсц* (Фа 50). 2. „часц на слупе на хторей обєшена капуре; часц на удзверїох на хто-рей дзвери обєшени”: *А дїдо тутор ... кед ишол вечар з пайташами зос карчми ..., та шицки капуре на своєй уліци повисадзовал зос чопах. Таки тєди були капуре, цо више-ли на єдним слупе, на чопе, та ше од другого боку заношєли* (КостПр 74). || Всл. čор: čор še šturi do zavesoch, a na tim še dzvere trimaju (Czambel). 3. „часц колеса на фурику и под. хтора ма функцию осовини”: *ковач до гла-ви колеса [на фурику] вдерел з каждого бо-ку по єден жєлєзни чоп. Вон у глави колеса твардо стал, а удзивало ше го до дручка фурика* (Фа 56). ◀ Праслав čерь. Не ма об-щєприлапену етимологию. Толкованє од нем *Zapfen*. не бизовне, бо слово чоп досц розширене у славянских языкох (ЕСУМ).

чопи х. мн. мед.: **чопи дакому спади** „загноєли ше му и запухли мандулї”: *Кед дакому „спади чопи”, то кед болї шица збо-ку, то такє як загушнїци кед запухли, ба-би знали розчуховац або зачитовац; дакеди уж хрипєло дзецко, а баба го водзєла „чопи дзвигац”* (Вер. Рм.); *Кед ше барз оляло гарло (кєд було червєне), а чопи спади* (тє. манду-лї ше занєєли), *вєц их требало дзвигац: хо-ри станул жу лавки, а тот хто лїчєл станул на лавку, положєл хорому ручнїк на гарло и дзвигал го на ручнїку до горе (випатрало як*

кед би го сцел обешиц), та зоз тим надав-йовал мандулї. Попри того ше и зоз паль-цами розчиховало, розмасцовало под браду же би тото назберане з мандульох вишло (КолесарД); Чопи знали дзвигац лем дас-кельо жени у валале (ФейИр 112). || Слц. шерку „исте”: шеру, mandle v krku, spadnuté шеру (Kalal 71). ◀ Як и предходне чоп¹ и чоп² вироятно од праслав. шеръ, гоч не яс-на значеньова вяза медзи медзи чопами (за-гноенима мандулями) и чоном на гордове, слупе и др.

чопики х. мн. „зависки на дзверох”: Знял дзверка з чопиких (Лев. Ск.); На дзверох шар-ки ше волаю чопики (В. Саб.). ◀ Оп. чопи.

чопнар х. „тот цо точи пице на свадзби и под.” Всл. чорнар „исте” (Buffa 48). ◀ Ви-ведzene од чоп¹.

чоповац -пуєм незак. 1. „складац древе-ни часци будинку и др. з помоцу чопох (оп. чоп² (1)”. 2. „давац виробку форму чопи (оп. чоп² (1)”: Шпицу колесар чоповал зоз обруч-ним ножом так же би гу концу була вше узша (Фа 50).

чорт х. „дьябол”: Любел я ангела, / чор-та сом вжал! / Мой мили мужочку, / ша ти то знал, / кед ши ме брал, / же место ангела / чорта ши вжал (БиндКост 109). ◀ Прас-лав. чертъ. Оп. и дьябол и бес. ♦ **идз до чор-та!** „гандроване: идз гет”, всл. čort и čert: bi se čert vžal (Czambel); ~ **му не да мира** „ма нукашні порив за даяку недобру дію”: „Та уж не бреш тельо, бо ци нос розбием.” / Ёй чорт не да мира, вона ме вше штуха (Бинд-Кост 115).

чуба ж. 1. „стирчащи праменьчок пи-ря, власох, шерсци наверх глави”: Тот наші стари качуриско / карк ма таки як пориско, / а на карку глава груба, / а на глави была чу-ба (М. Ковач). || Всл. čuba „исте” (Czambel), поль. czub „исте”, укр. и рсй. чуб „исте”. ◀ Праслав. čubъ.

чубати -а -е „тот цо ма чубу на глави”. Укр. чубатий „исте”, слц. čubatý „исте”: ču-batá kura.

чубочка ж. дем. од чуба.

чубрац -ам незак. „оскубовац пире зоз живини”. Всл. čubric „скубац” (Buffa 48). ◀ Од чуба. Виведzene: очубрац (оп.).

чубрик х. бот. „Satureja hortensis L.” У укр. диял. чабрик, чибрик, чебрик, у вост. слц. čubrik, поль. cząbr, серб. чубар. У укр. закарп. диял. чабрик и зоз знач. Origanum vulgare. ◀ Давна славянска пожичка зоз греческого (Тимко 42, 75, 128, 129).

[чувар] х. „тот цо чува, хранї дацо”: Те-ди мали нашо дідове чуварох, хтори чу-вали хотар так, же людзе немогли ані своєю польо чисици (ламац або кошиц) док чуваре недовозлили (БиРК 137). ◀ Од серб. чувар, чувати.

[чуварни] -а -е „хтори добре чува свой пенєж, маєток”: Дзивко моя, а я лем чувар-на. Цо би то було з того шицкокого кед би я не мерковала на кажди жрайцар, цо? (Ков-МихЦВ) ◀ Од серб. чуваран, чувати

[чувац¹] -ам незак. 1. „старац ше, хранїц же би дацо не було знічтожене, очкодова-не и под.”: Оцец, кед би сцел, могол би ца-ли свой маєток на ньго збизовац як на сина. Чувал би як своєю (КовМихЦВ); Дзеци єй бу-дзем чувац, вариц будзем, помивац, будзем ю слухац (КовМихЦВ). ◀ Од серб. чувати, а то од праслав. čuti (оп. чуц). Нашо карпат-ски еквиваленти хранїц и мерковац.

[чувац²] ам незак. „напасац статок и под. на паши”: Чували крави на лукох. Наш карпатски еквивалент пасц (оп.): Пасли крави на лукох. ◀ Оп. **чувац¹**.

[чувац ше] -ам ше незак. „мерковац на себе, хранїц ше”. ◀ Од серб. чувати се. На-шо карпатски еквиваленти мерковац ше (оп.) и хранїц ше (оп.).

[чувство] с. с. 1. „осетово дожице”. 2. „способ психичного доживйованя”. Укр. диял. чувство „исте”, рсй. чувство „исте”. ◀ Кніжково. У нас вироятно з угроруско-го. Оп. чуц.

[чувствовац] -вуєм незак. „примац до свідомосци преїг осетох”. ◀ Кніжково слово: угрорус. чувствовати „исте”, рсй. чувствовать „исте”. Од праслав. čuti. Оп. чуц.

чуга ж. „файта мантила з непремакаю-цого платна”: Чуга була фабрично ушита: платно було як зоз покровца, грубе, густе, и воно на дижджу не премакало, була длуга аж по жем, ридко кеди ше ю капчало, вона

ше лем заруцовала. Назадку коло шиї була пришита капуляча, хтору ше заруцовало на главу. То було праве югаске облечиво (по: ВаргаЛю 244); Югаше (краваре и кондаше) давали шиц чугу зоз зашитими кінцями рукавох, та заруцели чугу, а до рукава зоднука пуццали кукуруцу цо олупали з люцких полвох, та вец то очерали за паленку; у рукавох ношили и єдзене, млеко, воду (В. Саб.). || Карп.укр. (бук.) чугай „верхне облечиво з домашнього платна“, слц. čuha „длуга селянска шмата“ (Kalal 83), рсй. чуга „длугоки кафтан“. ◀ Од тур. čoha „сукно“. У нас з мадярського: мадь. csuha 1. „верхне облечиво“ (зазначене кінцом 15. віку); 2. „мадярски селянски мантил“ (зазначене у другей половки 18. віку) (EtM).

чугани -а -е „справени зоз збиваней шерсци (о платну, шмати), с. чохани, чојани“: *Хто мог дойц до надрадох, то були обично скорянци зос скоры, и чугани (зос шерсци)* (РН 18/1925, 1); *Югаше мали чугани шмати (панталони и др.), то було збиване волняне, густе платно* (Лев. Ск.). ◀ Од чуга (значене чуга „шерсцани материял“ не маме зачуване, гоч прикметнік чугани маме).

чуганка ж.: *Чуганка то лабдочка з першей, нефиней, оштрей овчей волни, служела за чухане, умиване* (Вес. Цп.). ◀ Од чугани, а тото од чуга.

чугар х. „майстор хтори шил чуги“: *Кед була поклона стреда (перед Вельку ноцу у стред Велького поста, теди ше до жемі кланя и жегна), а чугар ей за тот дзень уиши чугу* (ErRuth 549).

чуга-я викр. з хторим ше звискує (= и-юю) або ше го дошпикує у писні (у нар. писньох). ◀ Од мадь. tyuhaja (ЛатякМадь 161).

чудак х. 1. „чловек чудного справовання“: *Мне волаю у валале „чудаком“, же не пиєм. Я гуторим же шицки тоти чудацы цо пию. Поведзце, не чудацы тоти людзе цо ше сами трую, трую свойо дзеци, трую цали народ!* (РН 23/1928, 2-3) || Всл. čudak „исте“ (Hal), слц. čudák „исте“ 2. „зли пиршок“: [Поколварови пиршок] *Так ше волат вельки, таки дакус як заренко жита округли, за-*

гноєни, аж белави пиришок. Не знало ше же є чудак покля ше го не рушало (бо то могло буц и звичайни, узберани пиришок), а кед ше го порушало, могло ше дац на зло. Значи, мушел сам узрец и вичуриц (КолесарД 175–176). • **на чудака** присл. „у велькей мири, барз, на чудо“: *Владо и Михал ше повадзели и побили на чудака* (ЛатякТал 53).

чудациц -им незак. „загубйовац випатрунок дакого/дачого, очудацовац“: *Воннаяр барз на кратко орезує [овоцовой] древа, та му гварим: „Цо чудацыи древа?“* (В. Саб.) ◀ Од чудо.

чудни -а -е „хтори виволує чудоване, незвичайни“. ◀ Од чудо.

чудно и чудне присл. 1. „на чудни способ“: [Залюбени Владко] *Ходзел тамальтадзи, / шипивал немировал, / аж ше и у школи / барз чудне справовал* (Заградка 6/2012, 3, М. С. Горняк). 2. (дакому) у безособових виреченьох у функції предиката: *Не чудно ми з бабки же ше уж не будзи, / зос древа є, – та ю / ніхто не пребудзи* (РН 47/1936, 4, Я. Фейса).

чудо с. 1. „чудне, незвичайне зявене“. || Всл. čudo „исте“: čudo tam še stalo (Czambel). 2. „бридка хвиля“: *По фриштику по оца пришили ловаре же пойду на лови. „Та, удян, охабце ше, дзе по тим чуду? Озда не думаце же вас заяцы чекаю? – процивела ше мац* (Заградка 6/1992, 4, Сф. Мак.). ◀ Праслав. čudo, а то од праслав. čuti (čujem) як stado од stati (Skok, ЕСУМ). • **даяким чудом** „у даяким необчекованим, невірнятним случая“: *та так и я перше цо зробела, то було то же сом одхилела брилу чи даяким чудом дацо там не найдзем таке цо би ше могло жесц* (КовМихЦВ 135); **же** ~ „барз“: *жили у злагоди и робели, бо жена тота була така чесна, пилна и роботна же чудо* (РН 13/1936, 3); з **чудом патриц** „патриц чудуюци ше“: *Людзе цо ю видзели [як понагля] патрели на ню з чудом; реку: „цо тей же-ни, же так понагля дому“* (РНКЗаря 1941, 90); **на** ~ **боже** „барз“: *У карчми обок при нас цалу ноц було надзеране на чудо боже* (Сф. Мак.); **на** ~ **швецке** „барз“: *Барз го то розбеишело. Повицинал ме и побил на чудо швецке* (РС 47/1986, 13); *Овци ше розбегли*

на шицки страни ... и почали мечац на чудо швецке (РН 6/27, 3); приповедала йедней жени же як ткаце на чудо, же вам на чудо швецке карбикасте (Заря 6/1938, 8, Б. Горки); ~ **чудовске** „вельке чудо”: През єдно лето бежелська вода / на керестурским базену / чуда чудовски направела. / Од ней нарости длугоки хлапцовски ноги / и дзивчатски твари чудесно прекрашела (К. В., Заградка 8/2000, 6); ~ **швецке** „дацо цо начудо випатра”: Вон часом напише приповедку, але приповедка чудо швецке (В. Саб.); Еци ми и баюси намальовалі, оберва назарелі, далі якиши стари окуляи без склох... Кед сом ше опатрела до жвератка, ані сама себе сом не познала, чудо швецке (Сф. Мак.). ♦ **убило це** ~ [цо би це убило] „гандроване”: Цо думаце, цо зробела тота пиша крев, убило ю чудо (РН 23/1930, 2); Нараз, убило го чудо и нешесце, поштоцел ше и... так яки длуги бул, веднак зос чижму, ляпнул (КовМихЦВ 149); бачи ходзел по карчми и єднак понавлял: Убило це чудо, цо би це убило о.. о.. убила це... (РН 35/1929, 3, М. Ков.); А я думам себе чудо го убило, цо би го убило, дзе то може да пише (Заря 3/1937, 7-8).

чудовац -дуєм незак. „виволовац чудоване”.

чудовац ше -дуєм ше незак. „виражовац чудоване, буц зачудовани, с. **чудити се**”: а) Чудую ше наоколо / Шваби и Швабици – / як то Пашо так танцуе? / И як ше му жачи швица, / як кед мешац швици! (КостПоез 150) б) (на даким/дачим): Чудую ше на младших же су недобри, а стариши горши (Люб. Як.). ◀ Од чудо.

чудовац ше -дуєм ше незак. „буц барз несподзивиан з красу, моцу и под. дакого/дачого, с. **дивити се** коме/чему”: а) (дакому/дачому) „буц возхищени з даким/дачим,”: Ви прави юнаци, дзеци, – щиро им ше чудовал командир (= с. искрено им се дивіо) (ВочиОп 9); Вежба и наука доводзи людзох до вельких успихох. Шицки чудуєме красоти дяковскей катедрали, заґребскей катедрали, [чудуєме ше] сликом вельких сликарох, писньом вельких поетох. Шицки ше чудуєме доброму бешеднікови, вештому роботніку (= с. сви се дивимо) (РН

27/1934, 2); И ми Русини маме прекрасни народни писні, котрим ше цали швет чудує (РН 36/1932, 3); Тот краль ... вибудовал у Вавилону вельо красни зданія. Ище нешка чудую ше людзе каналом, котри вон у своїм варошу вибудовал цалком так, як ше нешка у модерних вароших канали правя (РН 1/1933, 5); Наисце ше треба чудовац Божей мудросци – хтора ше указує ето и у тих малих створох [брамушкох] (РН 9/1928, 4). б) (на даким): Кед то чулі панове же тот хлапец саднул [загадку], та барз ше на нїм чудовалі (Етн29 57). Оп. и начудовац ше. ◀ Од чудо.

чудовиско с. аузм. „вельке, застрашующе существо”: Питал ше офицер имерци: „Дзе ти идзеш, чудовиско єдно?” (Етн30 143). Слц. čudovisko „исте”.

чудом присл. „на даяки необчековани, непохопліви способ”: Тоту дзивку дідо барз чувал же би даяк чудом не прешла. Не могла вона пойсц од нього ніґдзе ані на преход (Етн30 310); У нїх у фамелиї чудом (= вшелїяки одношення) (Ир. Фин.); Охабце ше ви тей планей роботи! Могло би ше вам не удац, та бисце чудом попреходзели, як мой сушед (РН 27/1927, 4); Пияни лежал, не могол стануц, чудом ставал, дзвигли зме го зоз сушеду (В. Саб.).

чужанка ж. штранґ.: Чужанка то фалаток (дас 20 X 20 цм) сукна, грубого збиваного волняного платна хтори хасновали штранґаре. Чужанка ше зложела о поли, замачала ше до води, тримала ше у длані, найбаржей з малим пальцом, през ню ше препуцовала нїтка цо ше „спуцовала”, да нїтка будзе гладка, да не ма „баюси”. Чужанки ше резали зоз старих чугох; чуги були з истого материялу як и сербиянски сукново шмати, та я од сушеда Сербиянца купел його стари шмати и з нїх сом себе штригал чужанки (В. Ерд.). ◀ Од чугани, а того од чуга (оп. чуганка).

чужка ж. дем. од чуга: Як пришол тот дзень, вжал свою чужку, пошол там до царского двора (Етн29 71).

чуйно присл.: Дахто чуйно ши кед ше будзи на кажди шум (Пвл. Бл.). Слц. ди-

ял. čujnú „хтори барз добре чує”: čujnú pes (SSN). ◀ Од чуц.

чука ж. зоол. „Esox lucius L.” Общеславянська лексема зовелькими розликами у фонетичній реалізації у окремих слов'янських мовах. Варіанта чука – мадярським слов'янським (пор. мад. csuka), котрий ще створив як пошлідок ліквідації незвичайної для мадярської мови початкової групи шч. Познати є і у укр. діал. Закарпаття – чука, слц. діал. čuka, всл. ščuka, серб. діал. чука „исте”. Лексема *щука* – заєднічка за заходньо- і східнослов'янськими мовами: ст.поль. szczuka, слц. діал. ščuka, укр. *щука* (Тимко 108). Общеславянське. ◀ Ми хаснуємо мадярську форму *csuka* „исте”.

чука-печене с. кул.: Чука-печене то швинська карменада през косці, солена, суха як м'ясо риби чуки (В. Саб.); Дакеди ще до нього надзее м'ясо розправлене за колбаси (Ю. П.). ◀ Значення і походження першої частини чука неясне: тлумачення „сухе як чукове м'ясо” не першечливе.

[чукунбаба] ж. „бабова баба”. ◀ Од серб. *чукунбаба*. Наш еквівалент *прапрабаба* і *бабова баба*. Слц. *praprabab(k)a* „исте”.

[чукундідо] х. „дідов дідо”. ◀ Од серб. *чукундеда*. Наш еквівалент *прапрадідо* і *дідов дідо*. Слц. *prapraded(k)o* „исте”.

[чукунунук] х. „унуков унук”. ◀ Од серб. *чукунунук*. Наш еквівалент *прапраунук*.

[чукунунука] ж. „унукова унука”. ◀ Од серб. *чукунунука*. Наш еквівалент *прапраунука*.

чула ж. „паліца у хлапцовським бавику чуляню (оп. чуляц ше)”. ◀ Неясне

[чуліц] -ім незак.: ~ *уха* „напинац уха (же би ще краще чуло)”. Укр. діал. *чулити уха* „исте” (ЕСУМ), серб. *ћулити уши* „исте”. Гуториме і *напинац уха*, та, з оглядом на наведзену українську і сербську паралелю, залишається чи то наше карпатське чи є сербським. По ЕСУМ-у українське *чулити уха* то укріжене укр. *чулити* „притулювати; джмуриць” і *чути* „чуць”.

чуліц ше -ім ше незак. „уцаговаць главу медзи плеца (у страху од вдерення і под.);

чулиц ше”: *Конь ше чулі кед сце укушиць „конь прищипка уха гү глави”* (Ю. Пап). || Слц. діал. *čulit sa* „чулиц ше”: *čulit še f kuce, bo še boji* (SSN), всл. *čulic se* „исте” (Hal), укр. *чулитися* 1. „притулювати ше”; 2. „чулиц ше (од жими, неприємності)”. ◀ Наше карпатське слово, але походження неясне.

чулка ж. 1. „власи на предку глави (хтори звич. падають на чоло)”. || Карп.укр. *чулка „исте”* (Сабадош). 2. „металка на кукурици”: *кукурица руца чулки* (МудриАл). || Карп.укр. *чулка „исте”* (TichyFr). 3. „зав'язані кінці м'яса”. Карп.укр. *чулка „исте”* (Сабадош). 4. *мн. чулки а*) „кінці снопа на хторим класки, чулки” (С.С. Мак.): *Сноп [пожатеї конопи] ше вязало коло чулок і коло коренкох і вец ше их складало до копкох* (ФейІр 33); *І вец на верху сцишинце го [сноп вимоченої конопи] у чулок зос єдну конопку, але не барз* (РН 9/1934, 4, Я. Гафич). б) „кінці вичесаної гарси конопи”: *Зв'яже ше тот бал [гарсцох вигладженої конопи] і у главох і у чулох* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). || Поль. *czółko* „дзівочки украс на глави, венчик”. ◀ Од *чоло*. У нашій формі, як і у польській *чулко* (*czółko*), маме за нашу мову не типову префіксну о до у у завартим складу.

чулкац ше -а ше незак. „виганяць чулки (о кукурици)”. Карп.укр. *чулковатися „исте”* (Сабадош). ◀ Од *чулка*.

чуляне с. оп. *чуляц ше*.

чуляц ше -ям ше незак.: Чуляне було бавишко старших хлапцок, кондашок, краварок, на сцернянки, док чували швині і крави. У руках мали *чули* - паліци (дас 1 метр), хтори на долній кінці мали остаток кореня. ... з чулу ше могло сильно вдерити по *лабди*, тиж так справленої зов'язаної кореня лебо гузла багрового дерева. ... шипки рушили зов'язаної чулами вдерити лабду, односно вибиць ю зов'язаної *каву* (малого круга), дриляючи і одбиваючи ю зов'язаної през місце поміди два рекли лебо торби, хтори представляли *капуру* (Хомам). ◀ Неясне.

[чунгам] х. коц. „жуваче, с. *жвакаћа гу-ма*”: *Ми як дзеци гуторели чумґам, то з анґлійського*. ◀ Од англ. *chewing-gum* „исте”. Виріятно „директна” позичка з англій-

ского: по Другей шв. войни у пакох америцкей помоци и родзинох з Америки було и жувача – *чунґами*.

чуняц -ям *незак*. 1. „слабо роснуц, не напредовац (о рошліни)”: *Тото дрекво не рошнє, але чуня* (В. Саб., В. Ерд.); *Кед нашенє або зарно не сходзи, не може випукнуц, гвари ше: чуня у жеми, не рошнє* (Лев. Ск.). 2. „слабо гориц (о огню)”: *Гори тот огонь у пецу чи лєм чуня?* (В. Саб.). || У Махека: *čuměti* 1. „глупо патриц”; 2. „буц дагдзе без роботи”. Махек наводзи и форми: *čuněti*, *čumět* „шедзиц дагдзе кед не треба, неповолани”. ◀ По Махекови чesке *čuměti* варианта дієслова *čipěti* „чупиц ше”, обидва дієслова рухомалуючи; по ЕСУМ-у укр. диял. *чунє* „хора поспаносц” и *чунявий* „хори, окляпнути” недосц ясне.

чуп *викр.* означує чупнуце по дачим, до дачого: *Дзецко з єдну ножку чуп до блати*. ◀ Ономатопейске.

чупиц ше -им *ше незак*. „скруцовац ше, скурцовац ше (з верхню часцу цела або з цалим целом) – од страху, жими и под.” Слц. *čipiti* са „исте”. ◀ По Махекови рухомалуюче слово. Виведзене: *счупиц ше*.

чупкац -ам *незак*. „ходзиц плюскаючи по пліткей води або ридким блаце”: *Качата чупкаю по барки*. Слц. диял. *čipkať* „исц з дробнима крочаями”, слц. *čipkať* са „купац ше”. Зродне зоз *цупкац*. ◀ Ономатопейске.

чупнуц -нем *зак*. „стануц, плюснуц з ногу до води, ридкого блати”. Слц. *čipniti* „спаднуц до води; зачириц ше, замуриц ше”. Оп. *цупкац*.

чупор х. 1. „стадо”. 2. „чупор птицох”. 3. „громада (звич. дзецох)”. Слц. *čipor* „громада” (Kalal 84), серб. *чопор* „чупор”. ◀ Од мадь. *csopot*.

чуриц -им *незак*. 1. „исц, чечиц”: [Под час велькей води] *На куртим шоре бул сувач ... и коло нього вода чурела аш на конєц поштрєд дрази* (БиРК1936, 141); *зос нїх [отокох] чури били гной, так ше засиха и оставаю лєм храсти* (РС од 12. 08. 1949, 4). || Всл. *čuric*: *krev čuri*, укр. *чуркати* „мощно чуриц, шикац”, слц. *čurčať* „сущац, плющац

(о води). 2. „прецекац (о дзиравей судзини и под.)”: *Тот гарчок чури*. ◀ Ономатопейске (Machek, ЕСУМ). • **чури му як до буґнох** „нагрубо чури витлачене зарно до мехох; добре му идзе у живоце”: *Кед ше вельо натлачело була то велька радосц у обисцу. И познєйше, кед ше дакому барз добре ведло у живоце же удян, людзе знали повесц: чури му як до буґнох* (РС 27/1998, 10–11, М. Симун.).

чурок -рка *х*. „узки ярчок, бразда по хторей чури вода”. ◀ Од *чуриц*. По Латыкови од мадь. *csurok* „чуриц, чечиц”. • **чурком (чурчком) чуриц** „мощно чуриц, чуриц у млазу”: *Швидко на посцель, на посцель. Дай фатьол! – скричал бачи тримаючи ме за лїву ногу з котрей по билей перини чурком чурела швижа червена крев* (ПапгДюКШ 15); *Дзе ше лєм нашли тельо слизи. Так лєм чурчком чурели* (РН 4/1934, 3). || Слц. *čřčkom* (*crčkom*) *tiect*.

чурчок -чка *х*. „чурок”: *Под облаком, коло котрого шедзим, чече чурчком вода* (РН 20/1929, 2).

чускалов х. „роля, шульок з хторим ше роля посадзена кукурица (Горбач). ◀ Од мадь. *csúszkál* „шлізкац ше”.

[**чуския**] *ж*. „древени алат за удупковање, убиванє жеми”. ◀ Од серб. *ћускија* „железни алат у форми полуги”, а то з турского.

чутак х 1. а) „остаток з маґочками, штрєдок огриженого яблука, грушки и под.” б) *мн. чутаки* „оедзени гиризди грозна”: *Уж так вешенї єдлі грозна. Та як позаметала мац у хижі тоті чутаки, було єден бобок грозна у нїм ... глєда мац и глєда, найдзе го* [Бобок-Янчия] *меджі тима чутаками* (Етн29 155). 2. „капустова копача, кореньчок цо остава у жеми по зрезованю капустовой главки” (Дю. Латяк, МудриАл). 3. „стеблочко заградковей рошліни або догану зоз хторого отаргани лїсца” (Дю. Латяк). 4. „штрєдок паприги на хторим маґочки” (МудриАл). 5. „гарсц, чомов слами, клоча и под. з хторим ше дацо чуха, чисци”: *Коня ше з чутаком слами чомослує (= чуха ше коня)* (СС. Мак.); *треба [хорого] коня добре вичухац зоз чутаком од шєна або слами* (Заря 29/1934, 4); *На жеми [у хижі]*

не було тепихи, але жем обцагли зоз чутаком з клоча и попресцерали керпари (Загр. ч. 9/1996). || Всл. čutak: koŋe z čutakom čuchaју (Czambel). **6. анат.** „Адамово яблучко”: **станову му чутак у гарле** „станову му дихане од несподзиваня”. ◀ Од мадь. csutak „гарсц, чутак слами, с. руковец сламе”.

чутаковац -куем незак. „чухач коня, краву зоз гарсцу слами (чутаком (5)): [Коня хтори ма корчи треба] **чутаковац** (розчуховац зос чомовами слами) да ше так добре угреє (РН 48/1937, 3); [Щемеретого] коня треба помали преводзиц ... Добре го чутаковац и то з обидвох бокох (РочКн 125). ◀ Од чутак (5). Виведзене: очутаковац „очухач з чутаком коня, краву” (Сф. Мак.).

чутачок -чка х. дем. од **чутак**.

[**чутиц**] -им незак. експр. „буц цихо, ніч не гуториц”: „Нікому да ши не дихла о тим цо сом ци приповедал.” ... Чутела вона док була дома, але вецка, вецка ух (РН 35/1929, 3, М. Ков.); „Дзе шовџор, дзе шовџор” – питаю ше, а я чутим (РН 2/1934, 2, М. Ковач); Длуго так чутели – и шицко около ніх чутело. Мешачок, гвизди, древа и квице (РН 17/1930, 2, М. Ковач). ◀ Од серб. ћутати.

чутка ж. 1. „чутка кукурици, с. кукурузни клип”. Всл. čutka „исте”: čutki lamali (Sipos). **2.** „чутка олупаней кукурици, с. шапурика”. Слц. čutka aj ohlodok z jablka alebo kukurice (Szabó 185). ◀ Од мадь. csutka „олупана кукурицова чутка, с. шапурика”. • **кукурица руца чутки** „на кукурици починаю роснуц чутки” (В. Саб.): кед почне [кукурица] ... чутки руцац, треба примерковац и на то, кельо ма коленка и чи су надалеко (РК 1935, 167); **кукурица у чуткох:** За метер [кукурици] у чуткох плаца 30 до 45 динари (РН 38/1932, 4); **треца** ~ „треца часц урожаю хтору достава тот цо роби дакому польо на треце” (МудриАл).

чуткар х. „Чуткаре” ше волали людзе, хтори [под час ламачки] чували поля; вони и одвитовали за крадзу и хибу (БиРК1938, 133); Док ше ламала кукурица дотля „чуткаре” ровно ходзели по полю ... Кед уж була одвежена зос поля остатня чутка кукури-

ци вецка и „чуткаре” дослужели (БиРК1938, 134).

чутора ж. „плехови кляпчисти суд за воду од приближно єдней литри”: [Дайце ми] до чутори вина, та я пойдзем (Етн29 1). Слц. čutora „исте”, серб. чутура „исте”. ◀ Од мадь. csutura.

чуторка ж. дем. од чутора: а вон себе натовчел вина зоз гордова до єдней чуторки (Етн29 1).

чуточка ж. дем. од чутка.

чухач -ам незак. **1.** „трец два предмети єден до другого, с. трљати, чешати”. **2.** „масирац”: з початку треба хорому за єден тидень цале цело ... чухач зос суху ренду през дзешец минути и то више рано, у цеплей хижі. Вец го треба так исто чухач з моцним шпиритусом, познейше и з паленку (РН 11/1931, 3, А. Налив.); Полївали го, чухали але за дармо. М. бул мертви (РН 30/1927, 1). **3.** (патос, дески) „умивац, сцерац”: Вона каждую соботу чухала патос у хижі. **4.** „чисциц дацо од бруду”: Скло на лампи ше чухало зоз кобулянку, бо зоз ню чарни ѓар найлепше зишол. Перше ше начухало скло зоз кобулянку и вец умило з воду (ПапОл 14). **5.** ~ **гурки, колбаишніци** „умивац їх нукашньоєц”: Розкладаю огня под котлянки, грею води, чухаю гурки и колбаишніци [до хторих буду надзивац месо] (ФейИр 63) || Всл. čuchac „чухач”: čuchac koŋa (Czambel), чес. šuchat „чухач”, укр. чухати „исте”. ◀ Праслав. čuxati/čexati/čoxati (ЕСУМ). ♦ ~ **руки** „буц барз задовольни, радовац ше пре дацо”: А задовольни параст чухал имеюци ше руки (РН 38/1932, 4).

чухач ше -ам ше незак. **1.** „очуховац ше”: [Кандур] грає, чуха ше му коло ногох (ТвенМ 98); Не чухайце ше до пеца, / не правце ми ніџде имеца! (М. Скубан, Заградка 5–6/2001, 5). **2. прен.** (коло дакого) „подлізовац ше, удваряц ше дакому”: Чуха ше коло нього, напр. удобни коло ѓазди да му да робиц з рису (В. Саб.); Чувствує ше виновати, та ше фурт чуха коло мене.

чухач х. польопр. „чежке древо хторе цагали конї, а з хторим ше на копачанки

вивальовали копачи”. Гуторело ше: чухац и почухац копачи з чухачом (МудриАл).

чуц¹ чуєм незак. и зак. **1.** „примац/прияц зоз осетом слуха”: Вон шицко чул цо гуторели. **2.** (у функції предиката у безособних виреченьох) „чує ше (глас, звук)”: И дораз було чуц по шицким варошу: Червени витиз однял од шарканя царову дзивку и шарканя забил (Етн29 95). Всл. *čus* 1. „примац/прияц з осетом слуха”: *bulo nadaleko čus*; 2. „чувствовац” (*Czambel*). ◀ Од праслав. *čuti*. Од того и очутиц (ше) „присц гу себе”, тиж и кнїжково *чувствовац* и сербске *чувати*.

чуц² чуєм незак. и зак. **1.** „чувствовац, с. осећати”: Хто ше до ней [хусточки] пощера, оздравее. Дораз ше цар до ней посцера; и чул дораз же му лекше [легчейше] у живоце (Етн30 88); Я лем чул цеплу крев у своїх ногах – чувствовац, же жиєм (КостПр 66); Коза бизовно чує же є котна, та є немирна, не да ше доїц (С. Мйр.); Випочинул сом и чуєм, же ми вельо легчейше, як ми було до тераз (РН 20/27); Чуєм боль у руки. **2.** „предчувствовац”: Кед ... почал ше му конь тресц и слизи з очох му капкалі, з ногу до жеми гребал. Кед то видзел Кральович Марко, ... почал бешедовац ...: Вон [конь] уж чує мою лебо свою шмерц (Етн30 188); Чуло мойо шерцо, же зос тей жени будзе нїяка газдиня (РН 24/1928, 2); але мойо шерцо твардо чує и твардо вери же не преїду лем даскельо рочки, а воно заш будзе при своей мацери, у своїм доме (ЖирошМСМ 60). ◀ Як и предходне *чуц¹*, од праслав. *čuti*.

чуц³ чуєм незак. и зак. **1.** „чувствовац пах, примац з осетом паху”: Тот цо найстарши гутори: „Чи ви чуєце як барз пахне?” Гевтот други гвари: „Я давно чуєм....” (Етн30 45); як шаркань вишиол вонка, дораз скричел: Цо то за християнска душа? Ту ю чуєм.” (Етн29 94) **2.** у безособових виреченьох **а)** „чувствує ше пах дачого (у синтагмах: *чуц дацо, на дацо, за дачим*)”: Вноци коло штирох годзин було чуц звонка до хижки паленіско, дим, циђурно имеце палели, та сом облак заварла (Г. Р.); Месо дакус було чуц за корназом, ... та до кулену шушнул дакус вещей мелкей наприђи, же, гат, наприђа пребере запах, але не барз помогло (РС 20/2011, 16, М. Симун.); У хижки воздух бул чежки; чуц було на тото цо остало од подлей вечери (РК 1938, 54); людзе [ю] керовали, бо ю було чуц за кармиком (ЛатякТал 104). || Всл. *harček čus za kapustu* (Buffa 48). **б)** „чувствує ше неприємни пах дачого погубеного”: Єдзене (месо) уж чуц „уж є погубене”, всл. *toto meso už čus* (Buffa 48). ◀ Як и предходне *чуц¹* и *чуц²*, од праслав. *čuti*.

чуц ше чуєм ше незак. „чувствовац ше”: [Сторочни] Дїдо ше чує барз добре (РН 22/1936, 4); Єдна капка млека / досц би мухи була, / вона би ше од ней / цалком сита чула (РК 1921, 34). || Всл. *čus še: jak še čuješ po tej chorosci?* (Buffa 48)

чучац -ам незак. дзец. „спац”. Всл. *čičas* „исте” (*Sipos*), слц. *čuč(k)ať* „буц цихо”, *čučku* „поцихи”, карп.укр. *чучати* „спац, чучац”: Як его родила, так ему співала: Чучай, чучай, сам Сын Божый (МушГолоси 82). ◀ По Махекови од праслав. *kučati*, од хторого и нашо *кучац* и сербске *чучати*.

III

ша¹ **I. слов. 1.** з допомогуючим значенням: „вер(це); вера”: *Шаркань му гутори: „Чекай, чекай, придзе мой син, ша вон тебе да!”* (Етн29 47). „*Га дайце ми тот роцок цо маце у хліве за дзверми. ...*” „*Яй, вера, сину, я то тебе не дам. Ша би ме людзе вишмеялі же ти мне за еден роцок служел до рока ...*” (Етн29 22). **2.** зоз спонукаючим значенням: „гайде, ноле”: „*То твоя паліца?*” – *опитам ше хланчикови ... „Моя,” ... „Знаш скакац на ней?” „Знам.” ... „Ноле скоч да видзим.” „Не будзем.” „Ша скоч най пан видзи – озвала ше баба, але зацати хланчик не скочел* (БаконВТ 199–200). **3.** у диалогической бешеди: *Ша, пале-ниа, панталони ми уж стари та их дам йому, а жалер на кошулі ми злізани, та и вона будзе його* (ErRuth 82). ◀ Од **шак** (оп.).

ша² **злуч. причинови:** „... Я пойдзем до леса, я будзем правиц таку жалию.” „Не идз ти, сину, ша знаш же ши не годзен справиц (= бо знаш же ши не годзен справиц) (Етн29 1) (У истим контексту, на 2. боку приповедач похасновал форму **шак**: *Не идз, сину мой, шак знаш же ши не годзен справиц; Сцела бим упукац дзецом дакус пуканки, ша су ми уж поверх глави з німа (= бо су ми уж наверх глави)* (РН 14/1929, 2, М. Ковач). ◀ Як и **ша**¹ од **шак** (оп.).

шаблічка¹ **ж. дем. и гипок. од шабля:** а на бочок **шаблічку** (нар. писня). Всл. šablička „исте” (Sipos).

шаблічка² **ж. бот.** „гладиола, gladiolus gandavensis” (Прегун 284).

шабля ж. „меч”: *Та хто ма шаблю або даяке оружје, най зоз собу вежне* (Етн30 73). || Слц. šabla, поль. szabla, укр. **шабля**. ◀ Од мадь. szablya.

Шавло: приповедац о Шавла и Павла „без вязи приповедац”: я ше му питам озбыльно, а вон ми там о Шавла и Павла зазберуе. Або: *Пришол дахто з валалу: Та цо там приповедаю? Та ніч, о Шавла и Павла „без вязи”* (В. Саб.); **гледац Шавла-Павла** „гледац дацо нерозумне, без вязи”: *И Шваби нас вишмею, лем док за нас учую / же єдинство не маме, але себе Шавла-Павла гледаме* (Етн9 ч. 378); **позберал и Шавла и Павла** „наприповедал вшеліячини, и цо було и цо не було”.

шагат **слов.** „ша”: „...ти си зурно мал скорей понамиряц” „**Шагат, можебуц**” (Латяк-Тал 143). ◀ Од словка **ша** (оп. **ша**¹) и мадь. **гат** (оп.).

[**шайн х. лебо шайна ж.**] „паперови пенєж (банкноти) у Австро-Угорскей заведзени од 1813. р.”: *И така нужда була людзом – по трицец форинти куповали жито – шайни пенєжи були теди* (Ос 13). || Серб. **шајн „исте”, слц. šajн и šajna „исте”. ◀ Од нем. Schein „исте”.**

шайном-дайном, шейном-дайном и шейном-дейном **присл.:** **ходзиц** ~ „ходзиц, шпотац ше и ніч не робиц”: *Кед дахто ходзи шайном-дайном, та то раз тадзи, раз тадзи, неповязано, без плану* (Ю. Пап, Я. Мед.); *Кед жена ніч не роби лем ходзи по сушедох на кафу, гвари ше: ходзи шейном-дейном* (Пвл. Бл.); *Кед чловек ходзи без вязи, шпота ше, ніч не роби, гвари ше же ходзи шейном-дейном* (В. Саб.). ◀ Неясне.

шайт х. „преса у олеярні у хторей ше зоз зарна падзел олей”: *Кед ю положи до шайту, та ю сцишню, та з ней надавелі дванац литри* (Етн30 309); Слово **преса** може у нас означовац и справу за джамене або, як ше

дараз гуторело – шайт (Гел. Мед.). Всл. šajt „исте” (Kubániová2, 135). ◀ Од мадъ. sajto „преса”.

шак¹ слов. 1. з поміснюющим значенням „вер(це), вера”: Йоан ше дораз питал: „Дзе же моя жена?” „Шак ми не знаме чи ти мал жену чи не.” (Етн29 50) || Всл. šak: šak ja ho tak ľubim jak tebe (Czambel). 2. зоз спонукаючим значенням: „Гайде, Янчи, веж и мне горе на ғалию. И я пойдем з тобу.” „Шак гибай, будземе двома.” (= гайде гибай) (Етн29 4) ◀ Од вишак, а тото од праслав. заменовніка въсь „шицок”.

шак² у функції причинового злучніка: Не идз, сину мой [правиц ғалию], шак знаши же ши не годзен справиц (Етн29 2); А дзе же ваш дом? Шак ту нет нігде ніч (Етн29 210). ◀ Оп. шак¹.

шал х. „часц женского и хлопского облечива”. Слц. šál „шал”, всл. šal „исте” (Buffa 273). ◀ Нем. Schal, мадъ. sál (1800), англ. shawl, серб. шал. До Европи пришло з персийского.

[шала] ж. „франта”: Винчуем вам така мала, / не думайце же то шала (нар.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Вироятно од сербского шала, без огляду же дієслово шалїц ше тримає за карпатске (оп. шалїц ше). Наш карпатски еквивалент франта (оп.), а у литературним языку хаснуєме и кнїжково жарта (укр. жарт). ♦ не брац шалу „похопиц дацо озбильно (пре страх, загроженосц и под.)”: Пишчок бул гладни, кед сом му дала хлеба, не брал шалу, такой едол (Г. Р.); Шваб видзел, же чорт не бере шалу, випрагал коня, плуг влапел и сцекал (РК 1937, 137).

шаланги¹ ж. мн. (єд. шаланґа): 1. „ременово украси на штверцох”: Зоз парадного серсаму з коньох позберал спаия сам тайно ғомбички, шаланґи (Етн30 229); кеди-некеди загвижджал длугоки батог зоз шаланґами на кратким пориску (ЧаканБ2 43). 2. „ременово украси на краварским батогу, с. каланчови”. || Всл. šalengovi „исте”, слц. šalangı „длуги ременьчки з хторима ше дацо вязало”. ◀ Оп. шаланґи².

шаланґи² ж. мн. (єд. шаланґа) 1. бот. „христов баґрен, Cleditschia triacanthos L.”

Назва мотивована з тим же плоди рошлїни виша як ройти зоз конарох. Перше ше хасновала за плоди рошлїни, а познейше назва почала означовац цалу рошлїну. Хасную ше ище назви божи хлебички, Христов баґрен, Христова баґрена, шаланґов (Тимко 33, 79). 2. „плоди христового баґрена”: Плоди Христового баґрена волаю ше шаланґи або хлебички (Лев. Ск.); шаланґи з христового баґрена и тарки тиж були лакотки [за дзеци] (ХомаБл 199). ◀ Од мадъ. sallang, sallangó „ройта”.

шалата ж. 1. бот. „Lactuca sativa L.” Всл. šalata, руснацке коло Мишколцу шалата, карп.укр. шалата (Мокань 69), укр. салата, рсй. салат, поль. sałata, серб. салата. Европске слово од итал. salata. Наша и карпатски форми зоз ш з мадарского. 2. „назва за вещей файти рошлїни хтори ше, присмачени, хасную з даєдними єдлами”: огуркова ~, овоцова ~, парадичова ~. ◀ Од мадъ. saláta (Тимко 27).

[шалвари] мн. „панталони з широкима ногавками сциснутима коло косткох (у нас ше хасную як облечиво у народних танцох)”. Укр. шаровари „исте”, слц. šarovary „исте”, серб. шалваре „исте”. ◀ Судзаци по форми вироятно од сербского турцизма шалваре.

шалвийов -а -о „хтори ше одноши на шалвию”: Кед ше дахто вноци зної, най пиє кажди дзень малу шолїчку швижого шалвиювого чаю (РН 19/1935, 4).

шалвия и салвия ж. бот. „Salvia officinalis L.” Поль. szalwia, укр. дял. шальвія, шалвия, слц. šalfija, šal'vija. ◀ Од лат. salvus „здрави” (назву достала пре свою ліковитосц) (Тимко 42, 77).

ша-лє слов. за поміснюване вислову: Ша-лє яке шицко красне!

шалена хижа ж. „установа, шпиталь за психично хорих”: Я [те. алкоголь] польнім не лєм гарешти и цемніци, але и шалени хижы и шпиталї (РН 15/1937, 2). || Всл. šaleni dom „исте” (Kubániová2, 135).

шалени -а -е „безрозумни, хибни, не таки як треба”: А наймлаши таки бул куцичко, як за шаленого го трималї, було му мєно Янчи (Етн29 21). || Поль. szalony „ша-

лени”, укр. *шалений* „нестримани, бесни”.
 ◀ Од праслав. *šaliti*. ♦ *кажди у дачим ~ лем
 кажды у иниим* „кажди на свой способ нез-
 драви у розуме” (В. Саб.); *шмеє ше як ~ на
 сир* „шмеє ше без причини” (В. Саб.).

шаленство с. „безрозумносц, хибносц”:
 [Дзеци] *правели тристо шаленства и ко-
 мендії* (ТвенМ 15); *Шицки по варошу иду з
 квецом, бо 8. марец, таке шаленство при-
 шло* (Пвл. Бл.). Поль. *szaleństwo* „исте”.

шаленяк х. „безрозумни, хибни, не таки
 як треба”. Всл. *šaleňak* „легкодумни, витро-
 ви человек” (Hal), поль. *szaleniec* „безрозум-
 ни, хибни”, укр. *шаленець* „исте”.

шалигварда х. „неозбыльни человек”:
*Раз зашол до нас еден Керестурец цо з оцом
 бул у Немецкей, видно по нїм було же то ша-
 лигварда* (Пвл. Бл.); *Шалигварда то неоз-
 бильни, комендияш, фиґляр, нероботник* (В.
 Саб.); *Шалигварда то битанґа* (Сф. Мак.).
 Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неяс-
 не.

шалїтра ж. „натриум нитрат”. Серб.
шалитра, укр. селитра, поль. *saletra*.
 Нем. *Salitter*, а то од лат. *sal nitrum*. По фор-
 ми у нас може буц сербизем.

шалїц -леем и -їм *незак.* „трациц ро-
 зум”: *Владимир красни як Аполо ... бул ле-
 гинь за хторим дзивки шальєли* (РНКЗаря
 1941, 38); *Чувствовала ше виновата же ей
 син погинул, то ю барз мучело, не знала цо
 роби, уж шалєла* (В. Саб.). Укр. *шалїти* „ис-
 те”. ◀ Од праслав. *šaliti*.

шалїц ше -їм *ше незак.* „франтовац; ви-
 рабляц”. || Всл. *šalic še* „исте”: *dzeci še šaleli*
na pašvisku „дзеци ше шалєли на пажици”
 (Bartko 205), всл. *ropite paropci še začali šalic*
„напити хлапци ше почали шалїц” (Buffa
 274), всл. *šalic se* „здурйовац дакого” (Hal),
 серб. *шалити се* „франтовац; вирабляц”.
 ◀ Од праслав. *šaliti*. З оглядом же *шалїц ше*
 ма восточнословацку паралелу истого зна-
 ченя, може буц и нашо карпатске слово. За
 значене „шалїц ше у бешеди” наш карпат-
 ски синоним *франтовац*, а у литератур-
 ним язичу ше хаснує и кнїжково *жартовац*
 (укр. *жартувати*).

[шалтер¹] х. „преривач за ел. струю, с.
 прекидач”, у бешеди старших. Серб. заст.
шалтер „исте”. ◀ Од нем. *Schalter*.

[шалтер²] х. „облачок за странки у кан-
 целарийох”. Серб. *шалтер „исте”*. ◀ Оп.
шалтер¹.

[шалукатри] ж. мн. (єд. шалукатра) „жа-
 лузи”. Серб. *шалукатре*. ◀ Од нем. (австр.)
Schalugatter. На старших хижох место ша-
 лукатрох були дешчани *облашніци* (оп.).

[шамла] ж. „нізке шедзиско без хриб-
 та”. Серб. *шамла „исте”*. ◀ Од бавар.-австр.
Schamel.

шамлочка ж. дем. од *шамла*: *На їх шо-
 ре кажды вечар 19 хлопи брали шамлочку
 и сходзели ше пред Брундзову хижу, там
 им було шедзиско, шицки ше злагоделї* (В.
 Саб.).

шампави -а -е: *Шампави то тот цо
 помали, лєніво ходзи* (М. Рм., В. Р.). || Слц.
šantavý „тот цо чежко, нелапшно, незграбно
 ходзи”, *šantavy* „шпотаци; храмаючи”, серб.
шантав „хромї”. ◀ Од мадяризма *чампа-
 ви* „шпотаци, хтори заплета з ногами” (оп.)
 або од старшей форми **шантави*, а то од
 мадь. *sánta* „хромї”.

[шампита] ж. кул. „колач зоз складано-
 го цеста и полненя з витрепаних бильчох
 з цукром”. ◀ Од серб. *ша(у)мпита*; перша
 часц од бавар.-австр. *Schaum*. У руских ку-
 харских приручнїкох и форма *шаумпита*.

шампави -а -е „шпотаци” (В. Ерд.). ◀
 Од *шампави* (оп.).

шамрац -рем и -ам и **шамрець** -ем *незак.*
 (СС. Мак.) *незак.* 1. „исц ласкотаючи дако-
 го по целу (о грамушки и под.)”: *Цошка ми
 шамре по руки, якаш мушка.* 2. „жубронїц”:
*Кед бул обход коло церкви, не чула сом пано-
 цову бешеду, бо жени у процесїї гласно бе-
 шедовали: шамраю, та не розумиц* (Люб.
 Як.). 3. „робиц коло дачого так же чуц хо-
 дзене и роботу”: *У приклеце чуц же хтошка
 шамре коло котлянки. „Ильо! Нука гибай
 най побешедуе!” Вонка шамране преста-
 ва, але нїхто не уходзи* (КовМихЦВ 19);
*Пирнаґи му на пойдзе. Думам же сом чу-
 ла шамране по пойдзе* (КовМихЦВ 22). ||
 Всл. *šemras* „дудрец” (Hal), слц. *šomrat* „ис-

те”, чес. *šimrati* „гуцкац, ласкотац”, поль. 1. *szemrać* „сущац (о води)”; 2. „жубротац”; 3. „дудрець”, укр. *шемрати* „сущац”, укр. диял. *шамрати* „исте”, рсй. *шамритъ* „правиц гук”. ◀ Ономатопейске (ЕСУМ).

[шамролни] ж. мн. (єд. шамролна) „ко-лачи у форми рольки полнени з витрепаним бильчком зоз цукром”. Серб. *ша(у) мролне*. ◀ Бавар.-австр. *Schaumrolle*, до нас виројтно прејг сербского. У руских кухарских приручнїкох и форма *шаумролни*. Оп. и на *кукуручанки*.

шандор-колесо с. „бицигла”: Далей [на вистави були] возни средства (кочи, „шандорколеса (бицикли)... (РН 22/1928, 4). Слово хасноване концом 19. и на початку 20. вику. Назва настала по мену Шандор, а так ше вола лєгинь (син керестурского учителя Кузмяка) хтори перши у Керестуре мал бициглу.

[шанк] х. „пулт у ресторану и под. на хтори ше виклада пице”. Серб. *шанк* „исте”. ◀ Од нем. *Schank*. Старши з тим значењом хасновали синоним *пулт* (оп.).

шановац -нуем незак. 1. „почитовац”, лем у єдного автора: *Други, честни людзе зос шанованьом стретали наш народ и сановали го* (РК 1927, 63, В. Сивч). 2. „чувац дацо, старац ше о дачим”, лем у народней писнї (о младеј жени хтора банує за дзивоцкима днями): *Зволя [= шлебода] моя, зволя, дзе ши ше подзела? / чи ти по Дунаю водом полєцела? / Кед би я це могла ище раз улапиц, / вера бим це дала седем раз позлациц! / Седем раз позлациц, осми раз мальовац, / та би дзивки знали як зволю сановац* [= та би дзивки знали як треба *почитовац, чувац шлебоду*] (Етн9 ч. 53). Форма *сановац* ту деформовани карпатски германизем *шановац* „чувац дацо, старац ше о дачим; почитовац”, але у чаше Гнатиюковой експедиції до Бачкеј тот германизем уж виројтно бул забути, та го народни шпивач помишал зоз мадьяризмом *сановац* „жаловац дакого” и вигварел го зоз с место зоз *ш*. Карпатски паралели того дієслова зоз *ш*: укр. *шанувати* „почитовац; чувац дацо, старац ше о дачим”, слц. *šanovať* „исте”, поль. *szanować*

„исте”. ◀ Од стр.в.нем. *schōnen* „чувац дацо, старац ше о дачим”. Оп. *сановац*².

шапка ж. 1. а) „часц облечива за главу, с. капа”. б) „хлопска жимска шапка”: Вжиге ше ношели шапки зоз баранчеца або зоз домашнього заяца. „Кед же була зоз младих баранчатох, шапка знука була била, а горе була чарна. Не була висока, вецей длуговаста, а по штредку було такє як пререзане, зогнуте, цо ше волато уїчка (ярчок на штредку жимскеј хлопскеј шапки). Кед була уїчка, шапка красше стала. На задку шапка була проста и не мала вецей ніч. По Ф. Лабошови ношело ше и билу овчу шапку, на хторей по штредку була уїчка. Во на назадку була закасана, а од предку не. Вжиге ше задок шапки могол сцагнуц же би закрил уха (ВаргаЛю 244). 2. „часц осовини селянского коча”: *На тоту часц осовини [хтора стирчала на боку] здзивало ше шапку. ... Каждая шапка була на двох местох прејг предзиравена. До тих дзирох уходзели лвовніки* (Фа 66); *Нье одлуга на єдним векишим каменю моцно диргнул коч, вискочел на жем лвовнік а заньим спадла шапка и лвовч* (РК 1921, 59). Друга назва за шапку то *бабка* ◀ У нас виројтно од мадь. *сарка* (у мадьярским зазначене у 16. вику). Чески и словацки етимологї словацке *šárka* „шапка” толкую од нем. *Scharre*, хторе походзи од фр. *chare*, а тото зродне з лат. *сарра*, келт. *сарр* „покривач за главу”. Исте толковане дава ЕСУМ за укр. *шапка*.

шапкац -ам незак. 1. „биц, чапкац”: *Шапкац дакого по хрибце* (Ю. Пап). 2. „крачац цагаюци ноги, шапчиц”. ◀ Ономатопейске (оп. и *шапчиц*)..

шаплав -а -е 1. „недосц вироснути, подли, слаби”: *Гвари ше шаплавє праше, целє, дзецко* (М. Рм.); *Тоти парадичи цо сом пресадзела пред дижджом таки шаплав* (Г. Р.). З тим значењом мож чуц у бешеди и сербизем *жєджави* (с. гецав): *Даядна рошліна спочатку була жєджава, а вєц пришла на свойо „виправела ше”* (В. Саб.). 2. *прен.* „смаркош”: *Хлапец ше випина, а еици є шаплав* „а ище є смаркош” (Пвл. Бл.). || Всл. *šaplavy* „бидни, мизерни; слаби, немоцни” (Hal),

всл. *šarplavi* „подло облечени”, *šarplaves* „розтарганец, рондьош” (Buffa 274). ◀ Неясне.

шапнуц -нем *зак.* (од *шапкац*) „вдериц, чапнуц”: *Шапнул го по глави, та му шапка спахла* (Ю. Хр.). Всл. *šarпис* „вдериц, чапнуц” (Hal). ◀ Оп. *шапкац*.

шапочка *ж. дем.* од *шапка*.

шапутрак *х.* „мали хлапчик, рапух”. ◀ Можливе од *путрак* „мали хлапчик” (оп. под *путра*), але ту неясне початкове *ша-*.

шапутрац -ам *незак.* „исц помали, шпотаючи ше як мале дзецко”: [Брачик] *попонаглял жу древу, але не видзел же за нїм шапутра и Машиа* (Заградка 2/2004, 4, М. Ковач); *Дзецко уж не рачкує, але шапутра „ходзи”, и за старшого гваря: шапутра за даким* (В. Саб.). ◀ Од *шапутрак*.

шапутрачка *ж.* „мале дзивче”. ◀ Од *шапутрак*.

шапчиц -им *незак.* „цагац за собу ноги при ходу”: *Шапчиц то цагац за собу ноги по дворе, ходзиц як старе* (Мел. Пвл.); *Шапчиц то таке як наша баба: по цали дзень шапчи коло стола, цага ноги* (М. Рм.); *Не любим през жиму шапчиц до дутяну по млеко* (Гел. Мед.); *Шапчи тот хторому ше не спори робота, ход* (Вер. Рм.). ◀ Ономатопейске.

[**шаран**] *х.* „сладководна риба *Syrprinus caprio*”. ◀ Од серб. *шаран*, а то од *шара* (Скок). Наш карпатски еквивалент мадяризем *потька* (оп.).

[**шарганьов**] *х.* „блатобран”: *Чейза мала фейдери (та не так дирғало), шарганьови и папучи за пендране* (Загр. 10/1996, 16, шк. сост.). Всл. *šarhañov* „исте” (Bartko 206). ◀ Од мадь. *sárhányó* „исте”.

шарґа *ж.* „конь ясней жовтей шерсци” (М. Рм.). Всл. *koñe šive, šargi, pejki* (Czambel), *šargovų* „жовкави, писани (о коньови)” (Kalal), *чес. šarga* „жовти вол” (Machek). ◀ Од мадь. *sárga* „жовти”.

[**шарени**] -а -е „рижнофарбови”. ◀ Од серб. *шарен*. Наш карпатски еквивалент *цифровани* (оп.).

шари -а -е **1.** *, „шиви, цми”, лем у Гнатюка: *Як ше не придава шаре жу билому, / так ше не придава старе жу младому* (= як ше не склада цме зоз шивим) (Етн9 ч. 330). Значене „шиви, цми” предпоставяме на основі

самого контекста, а тиж и на основі словацкей паралели: слц. нар. *šarý* „жовто-шиви; шиви”: *šarý vlasok*, всл. *šari* (= ?): *ale ja mam pokretečku šaru* (Czambel), укр. *диял. шарий* „шиви; цми шиви”. **2. шаре платно а)** *Шаре платно то ище не вибилене виткане платно* (Вер. Рм.); [На пияцу] *Напрез даедней [жени] ше нашили и цверни у звязкох и шаре и билене платно* (ЖиросV 303). **б)** *Шаре платно ше волато и тото цо ше ткало на ручніки и партки, цо було поцифроване зоз памуту, або кед по нїм правели писні, те. кед ткали на пасма: з памути червене, вец биле зоз предзи* (В. Саб.). ◀ Од праслав. *сѣгъ* „шиви”.

шари-вари *непрем.*: *Шари-вари то витрови, луфтикави* (Ю. Пап); *Шари-вари ше гвари за того хто таки, неозбылни* (Г. Р.); *Єдно дзивче лемцо нам не подбегло под авто, шари-вари, та ци и под авто подбегне* (Пвл. Бл.); *И за старшого ше гвари шари-вари кед циғані* (Пвл. Бл.). ◀ Неясне.

шаркань *х. 1.* „кридлате вецейглаве чуповиско зоз сказкох”. **2.** „дзецинске бависко з паперу, у раму з наду або латочкох, у форми делтоида або ромбоида, хторе ше на шпарґи пуца же би летало на витре”: *Хпапцом було найсладше пуцац шаркані хтори летали на кождим коңцу валала* (ХомаМ 18). || Всл. *šarkañ* „исте (1)”, карп.укр. *шаркань* „исте”. ◀ Од мадь. *sárkány* „исте (1)”. ♦ **вредни як** ~ „барз вредни”: *Було и дробизжу, була и крава и коні... Швекра була як шаркань вредна. По ей синові, а мойому мужові, нічого би того не було. Вона розказовала цо ше наютре будзе робити, хто дзе ма пойсц (КовМихІЦВ 131); дзе го ~ несол (од-нес, неше)?* „дзе там пошол (идзе) дзе не треба” (В. Саб.); **до шарканя!** „до чорта”: *Кед уж человек пре слабе здраве не може есц ані овоци, та до шарканя!* (В. Саб.); **идз до шарканя езерного!** „идз до чорта” (В. Саб.); **то исти** ~ „то исте” (В. Ерд.); **шарканя!** „та дзе, не правда, ніч з того”: *Думал сом же будзе падац, та будзе кукурици, шарканя падал „не падал, „купак” падал*” (В. Саб.); *Гварела же ю боля зуби, та не може пойсц на польо, шарканя ю болелі, не сцела пойсц* (В. Саб.).

шарканьов -а -о „хтори ше одноши на шарканя”: **шарканьов хвост** „часц бурйовей хмари, форгов хтори ше спуцує нїжей гу жеми и приноши ище векшу непогоду”: *Кед ше зоз хмари спуцела як єдна метла, вец ше непогода повекиовала, теди барз падал диждж, ляд* (М. Рм.); *Шарканьов хвост то бурйова хмара у форми горизонтального форгова* (В. Саб.); *Надбегла з бабиного кута чарна хмара, плашена з бурю ... Праве понад їх салаши преишол так воляни шарканьов хвост и дзвигнул до неба шицко живе ... Зруцело черепи зоз шицких салашских будинкох, поламало конари на древох* (ЛатякТал 90–91). ♦ **влече ше як шарканьов хвост** „помали дацо роби або помали идзе” (В. Саб.); вираз мотивовани з тим же шарканьов хвост ма длуговасту форму (форму хвоста) и помали ше приближує зоз хмару.

[шарлах] х. мед. „обераца хорота, переважно дзединска, хтору провадзи запухнуце и боль у гарле и червени шпяхи по скори”. Серб. *шарлах* „исте”. ◀ Од нем. Scharlach. Наш карпатски еквивалент моровки (оп.).

шарпац -а -е „понагляци, таргаци, нагли у роботи, хвастаци”: *Зоз двора вижене коч, та яжд да преишол до другого швета. Од шарпацого, несцерпезлівого, лярмацого Якова поставал цихи, змирени чловек* (КовМихЦВ 33); *Но та таки бул и єй син Митро, шарпац и у роботи и у бешеди* (КовМихНО 59). || Всл. *šarpac* „твардоглави, упарти” (Hal). ◀ Оп. *шарпац* ше.

шарпацо присл. „понагляцо, таргацо, нагло, хвастацо (у роботи)”: *Оцец шарпацци, не треба так шарпацо робиц* (Пвл. Бл.).

шарпац ше -ам ше незак. 1. „лапац ше до роботи; понагляц, таргац ше у роботи” (М. Рм.); а) *Шарпа ше тот цо вредни, цо понагля* (Лев. Ск.); *Вон ше шарпа, будзе з нього* (Ю. Пап); *не такой так ше шарпа же би купели нови ствари до обисца* (КовМихНО, 60). б) (о коньови и др.) *Кед ше конь баржей шарпал, та ше фришко узноєл*. (В. Саб.) 2. „пробовац ше витаргац оддакаль”: *сцу ю [державу] вицагнуц зоз живого блата кризи, зоз хторого ше без велького успиху шарпа уж роками* (Мак.). || Всл. *šarpac* ше „пона-

гляц”: *dze še šarpeš, času dosc* (Bartko 206), *šarpac se za kym/čim „барз жадац достац, намагац ше достац, посцигнуц”* (Hal), слц. *šarpat* експр. „таргац, старговац (з дачого, з дакого)”, укр. *шарпатися* „таргац ше, намагац ше”, поль. *szarpac* 1. „таргац, розтарговац”; 2. „таргац, натарговац”: *szarpac klamkę „таргац за клянку на дзверох”, szarpac się 1. „витарговац ше, руцац ше”; 2. прен. „трапиц ше з дачим”; 3. „натарговац, натресац ше на дацо”, укр. *шарпатися* „таргац ше, однімац ше; руцац ше; биц ше”. ◀ Онома-топейске (ЕСУМ).*

шати ж. мн. „шмати”, лем у Гнатьока: *Вона однесла свойо шати до хижки* (Етн29 293). || Всл. *šati* и *šmati*, чес. *šaty* (ед. *šat*). По паралелох заключаеме же и ми мали таку форму. ◀ Оп. *шмати*.

шатрар х. „тарговец зоз свою робу под шатром на вашаре и под”: *коло манастира швета як на вашаре ... Ту медовнікаре, ту гевти шатраре зоз вишелїякими бависками* (КовМихНО 29).

шатор -тру/-тра х. „дочасне змесценє з моцного платна”: *Шпиме под шатрами* (КочЕвЦП 157). || Всл. *šater* -tra/-tru „шатор” (Hal), слц. *šiator* „исте”, серб. *шатор* „исте”, мадь. *sátor* „исте”, поль. *szatra* „цигански шатор”. ◀ З турского. До нас пришло вироятно преїг мадярского. • **розложиц** ~ „поставиц шатор”: *Гварел му цар: „Розлож свой шатор у полю, пий и єдз”* (Етн30 161). ➔ Под уплївом серб. *шатор* (ген. *шатора*) нешка у бешеди хаснуєме и форми до *шатора, под шатором, у шатору* место до *шатру, под шатром, у шатру*, а место виразу *розложиц шатор*, тиж под уплївом сербского, хаснуєме *поставиц шатор*.

шаторня ж. „вельки шатор (на свадзбох, вашарох и под.)”: *Друга дальша родзина, сушество и омладина вечерали под шаторню котра була справена на дворе* (Малацко). ◀ Форма *шаторня* настала од старшей форми *чаторня* (з пременку ч > ш) под уплївом меновніка *шатор* (оп. *чаторня*).

шатва ж. „час кед ше шею зарна”. ◀ Можлїве калк сербского *сетва*. Место ме-

новнік *шатва* скорей зме частейше хасновали конструктори з дієсловом *шац*: почало *ше жито шац*.

шафариц -им *незак*. „навелько брац з дачого; навелько есц, гаматляц”: *Паметам як ше нина силно гнівала теди* [кед обачела же вон бере зоз скритих пенєжох], *а вон ше бранєл же „лепше мне як мишом...”* Так *ей гварєл кєд одкрила же вон шафари* (МаринкМ 76); *Тарговиц шафаря кєд таржю на свой хасєн, беру себе* (В. Саб.). **Вивєдзє-ни**: *Я то вишафарим з обисца*, „випакуєм, вируцим” (Пвл. Бл.); *Я то пошафарим „поберем”* (Г. Р.). *Пошафариц значи вельо дачого потрошиц (а могло менєй): пошафарєла вельо масци, пошафарєли вельо дрєва на огєнь* (Г. Р.); *Мал сом два пси, єдєн бул нєдобри, та сом го одшафарєл* (В. Е.). || Слц. *šafārit* „управяц з маєтком; газдовац”, всл. *šafaric* „истє” (Hal.), слц. *šafar* „управитель маєтку; газда”, поль. (од 15. вику) *szafować* „управяц”, *szafarz* „управитель”, укр. заст. *шафар* 1. „зберач порції”; 2. диял. „старши лакей; економ”, рсй. *шафар(ь)* „управитель, економ”. ◀ Од нем. *schaffen* „робиц; пра-виц; однесц”, *Schaffer* „творитель”, д.в. нем. *schaffāri*.

шафель -фля и **шафлік** х. 1. „дрєвени суд з ухами подобни пліткому гордову” (В. Саб.): *Вон го [колач] вєжнє, принєше у єдним шафлю води, та го замача до води же озда ше розмочи* (Етн30 137); *Дал сом под вєкиє дрєво виляц [гнойовки] под кажди конар по єдєн шафель (дас 12 литри) так, же сом под єдно вєкиє дрєво дас 8–10 шафлі дал висипац* (РН 20/1927, 3). 2. По Другей войни вишили плєхово шафліки, були длуго-вастєй форми, а тєраз єст и пластични (В. Саб.). || Слц. *šafel* и *šaflik* „дрєвени суд з ухами”, поль. *szafel* и *szaflik* „истє”, рсй. *шаплик* „гордов”. ◀ Од нем. *Schaffel*, стр.в.нем. *schaf*, *schefel*.

шафран х. бот. „южна травова рош-ліна и присмачка з єй квиткох, *Crocus L.*”: *Шафран пахняци, кладє ше до юшки, и давно було шафрану, бул драги* (Вер. Рм.). || Слц. *šafraṇ* „истє”, рсй. *шафран* „истє”, укр. *шафран* „истє”, мадь. *sáfrány*. ◀ Прейг лат. *safranum* зоз арабского. До славянских язи-

кох пришло прейг немецкого (Тимко). ♦ **драге як** ~ „барз драге дацо”: *Шафран зато таки драги же є барз легки, та вельо треба на 1 жрам* (Ю. Пап); **мерац як** ~ „барз пре-цизно мєрац”.

шафранови -а -о/-є „ясножовти” (Ю. Пап, МаринкМ).

шац шєєм *незак*. „класц нашенє до же-ми”: *Жито до праху, а овєс до блата тре-ба шац* (В. Саб.). || Всл. *śac*, слц. *siać*, поль. *śiać*, укр. *сіяти*. Общеславянскє. ◀ Прас-лав. *seti*. • **шала баба тру-тру** „младежскє бависко”: Бавячє поставою по пари єдна за другу, „баба” стої дас на пейц крочаї од чо-ла колони и шпива: „Шала баба тру-тру, а дїдо петрушку”; остатня пара ше роздвоєє и оби-двойо бежа, каждє по своім боку, на чоло коло-ни; кого „баба” влапи, тот далєй будзє „баба” (ХомаМ).

шацє с. „зашєванє зарна до жеми; зарно хторе ше шєє”: *Пред шацом жєм треба по-дєрляц а по шацу заж подєрляц и пошулькац* (Заря 6/1938, 7); *Кєд хвиля допуци, треба орац за ярні шаца* (РК 1932, II); *Охабєл зар-на на шацє*. || Слц. *siatie* „дїєсл. мен. од *siać*, зашєванє; зарно хторе ше шєє”, всл. *śace*: *zarno na śace* (Buffa 264).

шацовац -цуєм *незак*. 1. „давац прецє-ну вредносци, старосци и под., прецєньо-вац”: *Геолози и астрономи шацую старосц найдавнєйшому каменчу дзє на милиярду и пол – дзє на 25 мил. роки* (РК 1936, 120); *При шицких некултурних народох вредносц жени ше шацує по тим яка вона роботні-ца* (РН 17/1929, 6); *Людзє ... нєзєдовольни з тим як ше шацує и виплаца [чкода од ля-ду]* (Заря 12/1939, 6, Б. Горки). 2. „мац ду-манє о даким/дачим”: *Но, Бая, цо повєцє за того Йозу, га? Як го ви шацуєцє?* (КовМих-Гриц 67). 3. „припатрац ше на дакого/дацо” (Ю. Пап). || Слц. *šacovať* „прецєньовац”, всл. *šacovac* „истє” (Hal), поль. *szacować* „истє” (од 16. вику), серб. *шацовати* „истє”. ◀ Од нем. *schätzen* „истє”.

шаш¹ х. 1. бот. „барска рошліна *Carex L.*”: *Яр и лєто штерацєц трєцого були диж-джовни, ... на нашим полю вода була людзом по перша, у води ... роснул шаш за порвис-ла* (ГорМих, РуШ 1/2006, 22); *До шашу, ми-*

ленка, до шашу (нар. писня). 2. „влакно под лупу (скору) древа, рафия”: [Закаламене очко] крашнє ше горе и долу ... повяже з рафию (шашом) (РК 1940, 151). || Всл. šaš: šaš rošne po lukoch močaristich (Czambel), карп. укр. шаш (рсь. осока) (Дэже), серб. шаш. ◀ Од мад. sás „Carex” (зазначене у 13. вику). • до шашу „файта танцу”: Танцовали зме чардаш, ... Па зме танцовали полку, вец тодору ... и до шашу (Рускині 41).

шаш² х. „шруб з хторим притвердзени ретяз на ваги санхох”: До самеї ваги ковач зашрубовал два шаша. На еден шаш ковач ретяз заквачел як зависку на дзверох, а на другим боку ретяз мал дзиру, та ше го здзивало на шаш. До того шашу ше удзивало цворень, котри не дошлебодзовал ретязу же би ше одкапчал (Фа 85). ◀ Од мад. sas „кука, квачка; гвозд; слуп”.

шашка ж. зоол. „Pachytilus migratorius L., с. скакавци”: Не мож було з ногом стануц нігдзе на жем, тельо ей [шашки] було. И вец почала исц горе на жито, кед жито подросло так дас пол шуха. Та шицко жито поєднала. Вец преходзела далей на други места. ... Та ... вецка ше зобрала и так полєцела горе, як велька хмара идзе (ЕтнV 88–89). || Укр. дял. шашка „исте”, серб. шашка „исте”. ◀ Пожичка зод мад. sáska „исте”. ♦ *єст их як шашки* „барз вельо” (В. Саб.); *єсц як* ~ „нагло есц”; *исц (бежац, наваліц* и под.) *як* ~ „швидко, у громади”: дзвони оглашели огонь... Нараз ше калдерма наповнела з дзецми. Як шашка бежали жу огню по калдерми (РН 17/1937, 6); *Иду як шашка, у громади* (В. Саб.).

Шваб х. „Немец”. Карп.укр. шваб „Немец” (Дэже). ◀ Од мад. sváb, а того од нем. Schwabe.

шваб х. зоол. „Blatta orientalis L., с. бубашваба”. Лем од єдней особи зазначене. Слц. šváb „исте”, чes. šváb „исте”, поль. szwab, карп.укр. шваб и шваббогар (од мад. svábbogár). ◀ Од нем. Schabe, а то од дієслова schaben „шкрабац”. У наведзених языкох форма шабе под уплївом слова Шваб вименена до шваб. Други информаторе не чули того слово, вони гуторя лем хробак.

Швабица ж. „Немица”.

швабски -а -е „немецки”: и гудаци [на балу] най буду вишлїяки: и мадярски и швабски (Етн29 192). • ~ пита кул. „пита зоз житней муки, на квасу, зоз сладким пасмом по верху: цукром помишаним з муку и масцу” (Г. Р.): На таких прадкох ... пекли колача на квасу и „швабскей питу” (ФейИр 16); У Керестуре по верху швабскей питу ше кладло шлївки (сирови або з дунца) (Ю. Пап).

швайка ж. коц. 1. „колчок за ламане кукурици”. 2. „файта шидла за правене ярчкох на чутки кукурици”: Кед ше з руку лупало кукурицу, на чутки ше перше зоз швайку направело дас три ярчки: виштухало ше три шори зарна (не еден попри другим), та вец легейше було лупац з руку (Лев. Ск.); В. Саб. тоти ярчки вола дражки. || Всл. švajka „шидло сيارтова (ременяра)” (Hal), рсь. швайка „вельке шидло з хторим ше шию бочкори”, укр. швайка „грубе шидло”, поль. szwajka и swajka „шидло”. ◀ По ЕСУМ-у од дієслова шиц. По Фасмерови од швая, а то то од свая „колїк, слуп”: форма зоз ш наставля под уплївом дієслова шиц, а походзене форми свая не ма бизовне толкованє.

[швайзовац] -зуем незак. спец. „заваййовац”. Серб. швайзовати и швайсовати. ◀ Од нем. schweißen.

швандрави -а -е „брудни и нешорово облечени” (Ю. Пап). || Всл. švandra 1. „франта, фигля”, 2. „нешорова жена”, švandrac se „ходзиц з хлопами, фраєриц ше” (Hal); чes. švanda „франта, фигля”, а то по Махекови од чes. štvanda, štvance, štvátı „штикане (штикац) животиню против другей животинї (под час панских ловох), напр. пса на зубра (бизона)”, з истим значенєм и поль. szczwać, слц. štvat, укр. чвати. Нашо швандрави, як можеме заключиц, настало од старшей форми штвандрави. ◀ Од праслав. ščьvati „штикац” (Machek 629; ЕСУМ (оп. чвати)).

швандрикац -ам незак. „неясно бешедовац”: Кед мой муж попил ліки од живцох, та падал, привидзовало ше му койцо и не мог бешедовац. Вон швандрика, а я го не розумим. || Всл. švandrikas „бешедовац на нерозумлївим языку (на немецким и др.)”, слц.

заст. *švandrkať* і *švandrkovat'* „бешедовац”; форма *švandrkovat'* у Калаловим словнику наведзена зоз значеньом „неясно бешедовац на цудзим языку”, слц. діял. *džvandrikať* „приповедац”; чес. *švandrati*, мор. *švandrkat*, *švandrkovat*, *švandykat*. ◀ По ЕСУМ-у зоз немецко-баварского *schwandern* „бербляц, сплетац ше”; по Махекови од нем. *schwadronieren* „бербляц”.

шванцар х. „мали, несташни, дакеди и недобрі хлапец”: *Кед сцеш патриц змагане, мушиш плациц. Ми, таки шванцаре, видрапали ше на ягоду при драги и патриме* [змагане] (КочЕвЦП 76). ◀ Можліве од нем. *Schwänzer* „тот цо сцека од роботи, легварош” або од мад. *suhancár* (*suhantzár*, *suantzár*) 1. „легинь, хлапец”, 2. „портир” (ЕтМ), а тото друге од бавар.-австр. *Schweinzer* (нем. *Schweizer*) „Швайцарец”; значене слова *Schweinzer* ше у тим случаю так меняло: „Швайцарец” > „наємни во-як; портир” > „слуга” > „несташни хлапец” (ЕСУМ).

шварбац -ам незак. „шмаргац”: *Гніва-цо шварбал лем гоч цо по паперу* (РК 1935, 158). ◀ То варіянта дієслова *шмаргац* (оп. *шмарбац*)

шварбнуц -нем зак. (гу *шварбац*) „написац, ушкрабнуц”: *Кед я патрим, а горе на поволанки шварбнуте же скупштина на шестого* (В. Саб.).

шварни -а -е „красни, мили”, переважно у народних писнях як атрибут у злученьох з меновніками *шугай, леґинь, дзивка, дзивче*: *шварни шугай (леґинь, дзивка, дзивче)*. Рідко у других злученьох: *Зашипивам я себе зиха новти шварни / Бо я чувар конопарні* (РН 9/1937, 4); *Чарни очи, чарни, каждому су шварни; / били очи, били, нікому не мили* (Етн9 ч. 200). || Всл. *švarny* „исте”: *čarny ale švarny* (Hal), поль. *szvarny*, укр. *шварний*. У українским то словацка або польска по-жичка. ◀ Праславянске заходнославянске *švargъnъ*(jъ) (ЕСУМ).

шварцмол і **шмарцмол** х. коц. „бендов, с. шваргла”: *Ух, ту сом видзел у Шваба фини шварцмоли. Купели, наедли ше* (РН 45/1933, 3). ◀ У бешеди войводянских Швабох *Schwartenmaa* (нем. *Schwartenmagen*) „бен-

дов” (Albrecht 129) (нем. *Schwarte* „груба скорка на сланіні”, *Magen* „жалудок”). Керестурски синоним *бендов* (оп.).

шведок -дка х. „тот цо може потвердзиц правдивосц дачого, очевидец”: *воалл Бога за шведка же вон не зави́нел тоти страши-ни нещесца* (РН 20/1928, 2); *И за тоти два персони* [млоду и млодого] *хтори ту нешка як пред нами, пред шведками прияли первое обручение* (Вес 6). || Всл. *švedek* „исте” (Hal). ◀ Од праслав. *svědъkъ*, а тото од дієслова *věděti* „знац”.

[**шведочиц**] -им незак. „виношиц даяки факти як шведок”. ◀ Од серб. *сведочити*. Наш еквивалент *швечиц*² (оп.).

швекор -кра х. „женов оец у одноше-ню гу ей мужови, одн. мужов оец у од-ношеню гу його жени”. Общеславянске. ◀ Праслав. *svękrъ*.

швекра ж. „женова мац у одношеню гу ей мужови, одн. мужова мац у одношеню гу його жени”. Всл. *švekra* (Czambel). Общесла-вянске. ◀ Од праслав. *svękrъ*.

швекрин -а -о, мн. -о „хтори ше одноши на швекру, швекров”.

швекруша ж. „швекра”, у нар. писні: [Помож, боже, помож] *же би ми швекру-ша не розказовала* (Етн9 ч. 165). Слц. нар. *svokruša* „швекра”.

швербиц -и незак. „мац чувство швер-беня”. Всл. *šverbic* (Hal). ◀ Общеславянске. Праслав. *svr̥gbětī*.

швербьячка ж. 1. „хорота на целу хтора виволуе швербене”. Всл. *šverbiačka* (Hal). 2. „шуги”: *бо то мушиме себе добре запаме-тац же кед баш дочиста шицко* [облечиво] *не премени́ме, дробни виш шуґи заш лем ше зарию до скори, а швербьячка ше знова по-чнє яґда зме ше ані не лічели* (КолесарД). 3. мн. **швербьячки**: *Кед ше дакому вируцел єден або вецей охвати по целу, а не здавали на укушенє инсекта, гуторело ше же ма швер-бьячки. ... Охвати були вельки (гуторело ше же „ма таки буґєри, же страх”)*, червени, барз швербели. Людзе их начухали даскельо раз на дзень зоз хлебову муку, же би их не так швербели и же би скорей прешли (КолесарД). ◀ Оп. *швербиц*.

[шверц х, шверцер х, шверцовац -цуюм] „тарговина, торговец, торговац на чарно”. Серб. *шверц, шверцер, шверцова-ти* „исте”. ◀ О нем. *Schwerz, Schwärzer, schwärzen* „исте”. Наш карпатски еквивалент на чарно (оп.).

швет¹ х. 1. „жемова куля зоз шицким цо на ней. 2. „вселена”. 3. „людзе”: *На уліцох єдного варошу... швет идзе горе-долу, кажди ше понагля, кажди у роботі* (РН 17/1928, 3). ◀ Общеславянско. Праслав. *svěтъ*. ♦ **гине дакому** ~ „чежко преживую даяку утрату, препада”, лем у народних писнях: „Тебе квитне за калапчком з ружи квет, / а мне гине, фалечніку, пре це швет!” (Етн9 ч. 124. и 125); **дац (даровац) дакому єден** ~ „дац дакому єден живот (же би, кед страци єден живот, предлужел далей жиц)”, лем у народних приповедкох: *Одомкне коморку, ... а там виши на греди на ланцох ... єден Турок. Кед вон воиол нука, тот Турок му гутори: „Дай ми єден погар води, дам ци єден швет”* (Етн29 115); **до конца швета** „док швет, вично”: *Бог гварел за Адама и Еву же то ше человек до конца швета так будзе трапиц* (В. Саб.); **док (покля) ~ шветом (стої)** „навше, навики”: *Шицко може ожиц, преквитнуц, але хижа єдней пияніци нїзда док швет – шветом* (РК 1924, 125); [Човек най розказує жени] *Покаль швет шветом* (Заря 1/1936, 5); *Весна [яр] ше славела / И славиц ше будзе / Док швет шветом стої / и док жию людзе* (НЗ 7/1941, 18); **до швета** (у функції атрибута) „солидни”: *Наш человек, мудри, до швета челеднік, а Руснак, боґриша му* (КовМихЦВ); [Вон] *иниаки якишик... Чудак сам свой! Не до швета!* (КовМихЦВ 63); *Одвши весели людзе ритко до швета* (РН 47/1928, 2); **други швет** „други, заробни живот”: *Ииол, уж бул на другим швеце. Кед вон патри, видзи ше му же то не таки орсаґ як його оца, не таки людзе, ... не позна нікого, чудує ше як вон ше там могол винайсц* (Етн29 238); *Робя то вони бо веря же им Господь то наградзи стораз вецей и на тим и на другим швеце* (РН 4/1927, 2); **завязац дакому** ~ *огранічиц дакому шлебоду* (з любову, малженством); *заврациц розум дакому; за шицок* ~ „нізач, нїяким концом”:

Док баба не була дома, Юлча научує Янчия же би инше не вжал за шицок швет, лем тот роцок (Етн29 22); **знесц (зняц, зронїц) дакого зоз швета** „забиц, знічтожиц”: *Кинезох и Русох тельо ест же би Американцох зняли зоз швета* (В. Саб., С. Мйр.); не мала иншу думку як тоту єдну: *да Самсона знеє зос того швета* (Заря 1–2/1935, 12); **зурдзел ше му** ~ (В. Саб.) и **урвал ше му** ~ (В. Ерд.) „дожил розчароване, неуспих”: *А тераз, кед преступел праг, кед коч скруцел з моста, єй ше урвал швет... дїдо Микола и сам клїпкал, а накеди би Маря гласнейше заридала, вдерел би жаль под ґаґор и йому* (КовМихЦВ 29); **наверх швета** „барз”: [Людзе ше кихотали] *як кед би бидни священїк виприповедал даяку наверх швета имишину фиґлю* (ТвенМ 48); „Даруйце ми живот!” *вреици Василь на верх швета* (РК 1923, 69); **не за шветом** „не барз далеко”: „... Далеко ище?” – *питала ше му ... „Не блїзко... Скоро на концу валала, але то не за шветом.” „то не так барз далеко”* (КочЕв-Чай 150); *Кед ше мац зоз Керестура зажадала дзивки одатей у Коцуре, звязала зайду та гайд прейґ Билей, ша тот Коцур не за шветом* (Сф. Мак., РуШ 1/2006, 8); **одкеди ~ шветом** „одкеди иснує швет”: *Таке легко-мислене одхововане младежи ... озда не було од кеди швет шветом!* (РН 1/1928, 5); *Ище од кеди швет шветом, не чуло человекє ухо таки богохуства* (РН 24/1929, 1); **од початку швета** „одкеди швет створени” (РК 1925, 45): *Я [алкогол] вецей людзох забил, як шицки войни од почачу швета до нешика* (РК 1932, 138); **окрем швета** „иншак (иншаки) як други людзе”: *уча и поп муша так як народ сце. Не могу вони окрем швета кед их народ плаци...* (КовМихЦВ 117); *Вон бул вше окрем швета, вше иншак як други, людзе, вше бул била врана* (Ю. Пап); **пойсц в ~ за очми (швету за очми, до швета за очми)** „пойсц до далекого швета”: *Видзи вон же його браца ше на ньго гнїваю, не сцу з нїм ані бешедовац, та гутори оцови и мацери: „Знаце цо, апо и мамо? Я пойдзем [в] швет за очми* (Етн29 159); *И пожичел я од кума на драгу и поиол до швета за очми* (РН 24/1928, 2); *А кед обачела, таке пекло справела у*

обисцу, же я надумала сцекац швету за очи (КовМихЦВ 130); **пойсц по швеце** „пойсц койкадзи: „Дзе же шовзор?” „Пошол по швеце.” (Етн29 157); **пойсц шветом** „не мочи витримац боль, не знац цо робиц од болю и под.”: Так ме болел жовч, да сом шветом пошла (Ир. Фин.); **убил це ~ [цо би це убил]** „вираз гніву, лаце”: Пошліснул ше на шліщанку, спаднул и розбил скленяни коршов з паленку, пригварел: Убил це швет и шліщанку! (В. Саб.); А од чого [вас болі], бачи? Ша вироятне пре пса, убил го швет и пса, цо би го убил (Сл. Шанта); **цо то на швеце?!** „цо ше то случуе (о дачим несподзіваним, незвичайним)”: У валале уж вецей людзе за кратки час умарли. Цо то на швеце?! (Пвл. Бл.); **урвал ше му ~ оп. зурдзел ше му ~; цо (хто, як и под.) на [тим] швеце?** „о дачим чому ше придава векше значене”: Хто ми то на швеце гуторел? Не може ми присц на розум (Ир. Фин.); Думала коза, цо то зомну? же я ту на слунку, гладуем ...! Чи жазда за мне забул, чи цо на швеце? (РН 46/1927, 2); Удян стара ... Цо би ше му [синови] могло стац на тим швеце? (РНКЗаря 1941, 90); Цо ту на швеце робиц (= цо будзем тєраз робиц!?) (РК 1926, 121); ~ **го скарал [цо би го скарал]** „вираз гніву, лаце”: Га! Швет ю скарал, цо би ю скарал! Злярмала Маря (РНКЗаря 1937, 62, Е. Кочиш); **як ~** „як вимага шор, норми, як треба”; **як ~ стої** „як ше жие у швеце”: Бо человек цо ніч не чита ... не зна и не розуми, як швет стої и як ше нешка у швеце жие и роби (РН 43/1932, 2); але добре ше мушме оглядац, як тєраз швет стої и цо нешка можеме и шмеме себе допуциц, а цо не (РН 3/1932, 1).

швет² присл. „барз вельо” (М. Рм., Н. Ерд.): Волай коминяра най ци очисци циви, вон не вежне швет „не наплаци барз вельо”; Думала сом же нешка швет поробим, а я скоро ніч не зробела „думала сом же барз вельо поробим” (Г. Р.); Пита за авто 2.000, тельо му дам, то не швет „то небарз вельо” (Ю. Пап). ● **зробиц швет** „барз вельо зробиц”: двою подли [муж и жена] би не могли жиц. Мушели би поумерац, а двою вредни би швет зробели „вельо би зробели” (Рускинї 194). ◀ Оп. **швет¹**.

швети -а -е „святї”: Стретне ше з єдним жобраком, а то бул жобрак швети Петро (Етн30 35); Барз ше модлела и питала ше шветей Пречистей да єй поможе (Етн29 287). ◀ Общеславянске, праслав. světъ. ● **Швета Пречиста** „Свята Пречиста, Богородица”: Старши ище хасную вираз Швета Пречиста „Свята Пречиста” (Люб. Як., Лев. Ск.).

шветковац -куем незак. „швециц, славиц”: познейше пренєслі у Керестуре празнік храму на ярнього Ніколая, як ше і нешка тото швето шветкуе (КостЛибер 75); И ми сцеме нешка розповесц нашим читательом, як Китайци шветкую свой Нови Рок (РН 17/1932, 3). ◀ Од швети.

шветли -а -е „хтори видава зоз себе шветлосц”: Шеднем на конїчка, пойдзем до табора, / по таборе ходзим, шветлу шаблю ношим (Етн9 ч. 283). Всл. svetly (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. světlъ.

шветло с. „жридло шветлосци, шветлосц”. Всл. svetlo (Hal). ◀ Праслав. svěť.

шветлосц ж. „зарйова енергия хтора роби швет видлівим”. Слц. svetlost „исте”, всл. svetlosc „исте” (Hal). ◀ Праслав. svěť.

швето с. „святочни дзень на чесц даякей значней подїї”: Нешка швето або: Нешка маме швето. Всл. šveto „исте” (Hal). ◀ Од праслав. světъ. ● **вельки швета** „Крачун, Велька ноц, Русадля”: Чи маце, бачи, гордовик – полаковче? ... за вино, ту прихотдза Вельки швета, требало би дакус вина купиц (РН 14/1929, 2, М. Ковач); **во швето** „на швето”: Пекарні и други дутяни в недзелью и во швето замкнути (РН 23/1937, 3); **три дні швета** „церковне швето хторе ше швеци три дні”: Тєраз будзе Крачун, три дні швета (В. Саб.).

шветови -а -о/-е 1. „хтори прешол вельо швета”. **2.** „хтори у швеце приял вельо недоброго, нешорови”: Бул так шветови человек. Учел за шустера, а було го вишадзи по швеце. Пияніца бул вельки (КовМихНО 185); Була то жена шветова, полна вишелїяких грихох, а, ето, и зос ню ше Исус пуца до бешеди (РН 35/1929, 4, М. Мудри). ◀ Оп. **швет¹**.

шветочни -а -е „хтори ше одноши на швето”: *Шветочни имати то имати хтори ше ноша внѣдзельо и на швета (Р.); Галушкі зос млеко, зос сіром, пірогі – то булі шветочні єда (КостЛибер 53); Ты маиш жачи статочни, могли би буц шветочни (БиндКост 107).* || Всл. švetočni: švetočne šmati (Bartko 207). ◀ Од швето.

швєцєна -ней ж. „швєцєна вода” (оп. под **швєцєни**).

швєцєни -а -е „пошвєцєни з окреимним богослужєбним обрядом”. • **швєцєна вода** „вода пошвєцєна на Богоявлєнє (Трокра-лі), 6/19. януара”: *Швєцєна вода ше хаснує при кресцєню, хованю, винчаню, пошвєц-аню обисцєх и др. (ГорКух). Всл. švecena voda „истє”. ♦ ані швєцєна (вода) му нє поможе „уж му ніч нє поможе (у хороти, неволі и под.)”: Кельо го баба Макрена лала [же ше опивал], кельо гандровала, а-я, нє помогла би тому аніи швєцєна (РНКЗаря 1940, 124); Охабце ше сушєд комендіи бо повєм сушєди, та вам аніи швєцєна вода нє поможе (РНКЗаря 1938, 93, Е. Кочиш) Слц. anі svätená voda mu nepomože „истє”; бої ше як дябол (чорт) од швєцєней води „барз ше бої од дакого/дачого”: досталі власт до рукох да унічтожа руски народ и шицко цо руске бо ше боя од нього як чорт од швєцєней води (Заря 2/1939, 2).* ◀ Од швєцєц.

швєцєнє с. „обряд швєцєня”: *швєцєнє паски, води.*

швєцєніна ж. „єдзєнє швєцєнє на Вельку ноц”: *На периши дзєнь [Велькей ноци] ані ту нє обичай же би ше варєло и єдло дацо инше окрем швєцєніни (КовМихДия 9).* || Всл. švecenina „истє” (Buffa 271). ♦ **цага ше як (тота) швєцєніна**: *Кєд дахто идзе як хори, звлєчени, гвари ше: цага ше як тота швєцєніна (С. Мйр.).*

швєцєц -им незак. 1. „тримац швето, славиц”: *Дзєнь недзєльні же би ши швєцєл (В. Саб.); Слухаиш ваґабундох, цо процив жаздох. Хто цє нагварєл швєцєц Май? (КочЄвПА 151); У Турскєй єст вєльо християнох, котри шицки тримаю недзєлю, алє єст и Жидох котри швєца соботу (РН 39/1927, 2).* 2. *цєркв. „пошвєцєвац з окре-*

ним богослужєбним обрядом”: ~ воду: Вода ше швєци на швето Богоявлєнє Господнє, тє. на Трокралі (на памятку як ше Исус Христос кресцєл у рики Йордан) и на св. мучєніка Макавєя (Маковєя); ~ жито: Жито ше швєци на швето св. Георгия (Дзуря); ~ овоц(и): Овоц ше швєци на швето Преображєнє; ~ жєлє: Жєлє (рижни рошіліни, польскє квєцє) ше швєци на швето Йоана Крєститєля тє. на Яна (ГорКух). ◀ Од швєти „святи”, праслав. světъ.

[**швєцєц ше**] -им ше незак. „вимсцєвац ше”. ◀ Од серб. светити се, а то од свети „свати”, праслав. světъ.

швєцєц -а -е змощнєє значєнє мєнов-ніка: *жад швєцєц, чудо швєцєкє, подліна швєцєка* и под.: *Бунков швєцєц тот Пєтро (В. Саб.); Ладя дзє Рускайов лєґиш роби вєлька – чудо швєцєкє (В. Саб.); Антонє, ма-жарицу швєцєц, та ти йому [пшичкови] нє давал єсц (РН 4/1936, 2, М. Ковач); И тєраз сом ше лєдво вимкнул од того скараньика швєцєкого (Заря 3/1939, 8); А! пияньицо швєцєка так ти мнє ношиш капусту? Га? (РНКЗаря 1941, 64)* ◀ Од швєт-ски.

швєчиц¹ -им незак. „крашнє стац, при-ставац”: *Лєм [мам] бочкорки з ребєрками, / яй, Боже мой, нє швєча ми! (Етн9 ч. 338) Слц. svedčít „истє”: klobúk mu dobre svedčí.* ◀ Оп. швєчиц².

швєчиц² -им незак. 1. „буц швєдок, ви-ношиц даяки факти як швєдок”: *Гвари ше: швєчиц на суду (Пвл. Бл.); Оца волали швєчиц на суду (Пвл. Бл.).* || Всл. krivo švedčil „фалшиво швєчєл (швєдочєл) на дакого” (Buffa 138). 2. „указовац на даяки факт, потвєрдзєвац”: *Наш народни дом будзє нам красни памятник и будзє нам швєчиц, же наш труд за просвиту нашого народа нє дарємни. Вон нас будзє возбуждєвац, да зос тоту исту силу, з котру змє започали про-свитну роботу и далєй крочимє (РН 1/1930, 3, М. В.); од самого початку населєня [до Бачкей] тлачєлі на коньох, і то швєчі, же Руснаці прішлі до Керєстура спод Карпа-тох, а нє зос правєй „Горніці” (КостЛибер 51).* ◀ Од ш-вєд-чиц, праслав. věděti „знац”. Под уплївом сербского хаснуємє и сино-нимску форму швєдочиц.

швечиц ше -и ше (дакому дацо або без обекта) „буц у согласносци з порядком, нормами, припадац”: У народзе ше гутори же ше простому човекови не швечи ношиц браду. ... а „жалосни” фарби (чарну и жовту) ше дзивчатом не швечи ношиц (НК 1979, 87–89, Яким Олєяр); А нажалел сом ше и нагнівал же сом вислухал цо сце о мне приповедали. Не швечи ше хлопом вислуховац, а я вислуховал (КовМихГК 115); З любви жу ближньому одрекайце ше великих забавох, особено забавох з таньцями у тим чужим часу. Таки забави нїяк ше не швеча вирному Християну (РН 2/1931, 1).

◀ Оп. швечиц? • **як ше швечи** „так як накладаю норми, порядок”: Поховали синове оца як то шор, як ше швечи такому єдному статочному газдови и оцови. И обед порихтали, и парастос заплацели (КовМихНО 59); На приклетних дзверох пан староста з ручніком преїз лївого плеца, як ше швечи и як то уж шор (КовМихЦВ 222); Але не мам жену як ше швечи, / та я кукам люцким женом в очи (Етн9 ч. 322). || Слц. svedčít sa „исте”: platil som ako sa na gavaliera svedčì.

швидки -а -е „фришки, с. брз”. Всл. švitki „исте” (Czambel), карп.укр. швидкий „исте” (TichyFr), укр. швидкий „исте”. ◀ Од ст.д.нем. swī:d „моцни, схопни”, нем. (ge) schwind „швидки”.

швидко присл. „фришко, с. брзо”: И скорей ше гуторело: конь, гайзибан и под. швидко бежи (В. Р., М. Рм.); А цар як обачел, же вона бежи, скричел на кочияша: Гонь як найшвидше можеш, же би ше нам за коч не влапела (Етн29 132). || Всл. švitko „исте”: švitko jak vrecinko obracela še (Czambel 602). ◀ Оп. швидки.

швижи -а -е 1. „досц жимни (о хвилі, часци дня)”: Нешка було швиже рано. 2. „фришки, не черстви”: же би [пекаре] своєю муштерїй задоволели зоз швижим хлебом (РН 13/1928, 3); [Треба еси] надосц швижей овоци (НК 1978, 238). || Всл. šveži „исте”: šveži chleper (Bartok 207). Общеславянске. ◀ Праслав. svěžь.

швижо присл. „досц жимно”: Рано було швижо.

[швинєцина] ж. „швиньске месо”. ◀ Од серб. свињетина. Нашо карпатске швинїна и швиньске (месо).

швинїна ж. „швиньске месо” (Лев. Ск.): Та вина шампанского би вам не требало жу швинїни? (РН 46/1928, 4) || Всл. švinina „исте” (Hal).

швинїц -їм незак. „правиц нешор, брудзиц, шмециц”. Всл. švinic „исте”: šešviň mi tu, idz von (Hal).

швинка ж. „млада швиня”: Кед сом вивезол викармени швинї, достал сом радаш – швинку да заш кармим швинї (В. Саб.) 2. „шплях од тинти у теки” (Ю. Пап).

швиня ж. 1. „домашня Sus scrofa domesticus L.” 2. прен. „погубена, нечиста и под. особа”. || Всл. šviňa (Hal), слц. sviňa, поль. świniа. Общеславянске. ◀ Праслав. svinьja. ♦ **вивалєя ше як** ~ „пришол пияни и замасцени, заблацени и под.” (Ю. Пап); **вшадзи ше (ви)найдзе як** ~ **у бундавох** „вшадзи дзе не треба, дзе направи чкоди” (В. Ерд.); **єдна ~ шицок чупор розрие** „єден человек шицким шор погуби” (Г. Р.); **опиц ше (ожрец ше) як** ~ „цалком ше опиц”; **пияни як** ~ „цалком пияни”.

швиньска трава ж. бот. „Polygonum aviculare L.” У укр. диял. Закарпатя свин’с’ка трава „исте”. У укр. диял. Словацкей свинс’ка трава зоз знач. Potentilla anserina. Хаснує ше ище порище, спорище (Тимко 40).

швиньска шерсц ж. бот. „Juncus L.” Така назва з истим значеньом зафиксована и у руснацких валалох сиверней Мадярскей. Руска оригинална назва мотивована з випатрунком лїсцох котри здабу на швиньску шерсц (Тимко 67, 76).

швиньске -кого с. „швиньске месо”: Вон не є швиньске, лєм варене, курицину (Юст. Дуд.).

швиньски -а -е 1. „хтори ше одноши на швинї”. 2. прен. „погубени, нешорови и под.” ♦ ~ **обичай** „нешумни, бридки обичай”: Ма швиньски обичай кед жрабе найвещей єдзєня. А єден плювнул до єдзєня, та други не сцели еси, а вон шицко поєд, то таке швиньски обичай (В. Саб.).

швиньство с. „погубени, нешорови по-ступок”.

швитанє с. „розвидняне”: *На польо, на польо, коло обисца, од швитаня до змерканя, а на поладне чи єст подбита мачанка чи гола пасуля* (КовМихПВ 129). || Всл. *švitane „исте”* (Hal). ◀ Од *швитац*. • **на швитаню** „кед ше розвидня, кед швита”; **над швитаньом** „перед розвидняньом, швитаньом”: *Гваря же кертица роби над швитаньом, а и тераз роби* (Пвл. Бл.).

швитац -а безос. „розвидняц ше”: *Накеди почало швитац, запр[гну]л свойо волки и пошол на польо орац* (РН 10/1929, 2); *На дворе лем цо почало швитац. Слунка ище не було, лем ше небо починало помали розяшньовац* (РН 17/1937, 2). || Всл. *švitac „исте”* (Hal), слц. *svitať: svitá nový deň*. ◀ Од *швициц*, праслав. *světiti*.

швитнуц¹ -не зак. „ошвитнуц, розвидніц ше”: *Накадзи швитнє, поєднам коч* (ЛатякТал 128). ◀ Оп. *швитац*.

швитнуц² -нем зак. 1. „мощно вдериц”: *Ту го якишик гуңцуги ... швитльи зоз доронгу* (Заря 12/1939, 8). 2. „(од)руциц, шпурциц”: *Да швитнєм тоти стари ципели?* (Г. Р.); *Швитні то там до кута* (Г. Р.). ◀ Неясне.

швицац -а -е „тот цо ше швици”.

швициц -им незак. 1. „видавац зоз себе шветлосц”: *Слунко уж давно швици, а ти ипиши*. 2. „ошвицовац”: *Гибай ми дакус швициц з елетрику, бо ту цма*. 3. „паліц шветло (швичку, лампу)”: *Кед войдзе до хижки, такой швици, бо му нука цма*. 4. „тримац зашвицене шветло”: *Галас не спал, швицел, žалияш то обачел же там хижка* (Етн29 180). 5. *Кед при картаню указал карти, гвари ше же вишвицел карти; гвари ше и швиц „укаж карти”* (В. Саб.). || Укр. *світити*, всл. *švicic*. ◀ Праслав. *světiti*.

швициц ше -им ше незак. 1. „буц швицаци, бліщиц ше”: *Авто чисти, аж ше швици*. 2. безос.: *У ніх ше ище швици „у ніх ище зашвиценє”*.

швичка ж. 1. „прибор з воску за ошвицованє”: *У християнскей церкви значенє швичкох символічне: пригадую Ијуса Христа як шветло хторе ошвицує каждо-*

го човека. У практичним живоце служба за ошвицованє (ГорКух). 2. „файта редхви”: *Червена редхва фришко дудлавєє, достава дзирки у штрєдку, а швичка [файта редхви] не дудлавєє* (В. Саб.). || Всл. *lojovo švički* (Czambel), слц. *sviesa*, поль. *świeca*, укр. *свіча*. Общеславянске. ◀ Праслав. *svět’a*. Наша форма зоз суфиксом -ка, першобутну форму *швица зме не зачували. • **як ~ (прости, просто)**: *Хвама як швичка просто стал и слухал* (РН 19/1928, 2); *За човека ше гвари: прости як швичка* (В. Саб.); *Лебо би станул коньови на хрибет и так стал ровно як швичка док би конь бежал* (РН 23/27, 2).

швичкар х. „тот цо трима швичку под час богослужєня”. Всл. *švičkar „тот цо ноши швичку на хованю”* (Buffa 272).

швичкариц -им незак. „буц швичкар на богослужєню”: *Швичкарел на служби, та доставал по стотку* (В. Саб.).

швичнік х. „справа на хторей стої швичка”. Всл. *stirči švička zoz švičnika*.

швунг х. „залєт, занос, полєт”; **буц у швунжу** „буц у найлєпшей роботї”: *Гутор док сом у швунжу цо ище мам зробиц* (Ю. Пап); *у швунжу „у швидкосци, понагляюци”*: *У швунжу сом наварєла; дац швунж мотору „рушиц мотор зоз курблү”* (Г. Р.). Всл. *švung „темпо”, серб. швунж „занос, полєт”*. ◀ Од нем. *Schwung „замах, занос, полєт”*.

[швунград] х. „погонске колєсо на трактору хторе прєйг ременя порушує трєшку и др.” (СС. Мак, Г. Р.). ◀ Од нем. *Schwunrad „погонске колєсо”*.

ше повр. слов. Всл. *še*. Праслав. *sę*.

[шегерт] х. „лєгинь хтори виучує ремєсло у майстра”: *Як школу виходзєл, пошол служиц до єдного чижмара. Там бул шегерт за єден рок* (Етн30 35). ◀ Од серб. *шегерт*, а то з турского. Заходно- и восточнославянски еквивалєнти: слц. *ицєћ „шегерт”, всл. ицєћ „истє”, поль. ицєћ „истє”, рсй. ученик „истє”, укр. учєнь „истє”*. Судзаци по паралєлах, наш карпатски еквивалєнт могол буц *школяр*.

[шегертовац] -туєм незак. „буц дагдє шегерт, виучовац ремєсло”. ◀ Од серб. *шегртovati*.

шедалка ж. 1. „тримач дешички на кочу”: *Так ше на драбинки, зоднука, заквачело з каждого боку по една шедалка, а на шедалки ше крижом през коч положело деску на котру ше шедало* (Фа 61). **2.** „дешичка на хторей ше шедзи”: [Столки у церкви таки] *цо ше шедалка аутоматски сама дзвига, кед человек у столку стане* (РК 1933, 28). Укр. *сідалка* „дешичка на хторей ше шедзи”.

шедане с.: слунко на шеданю „слунко праве почина заходзиц”: *Кед слунко на шеданю, молодеж уж була дома „кед слунко починало заходзиц”* (РНКЗаря 1939, 79, Е. Кочиш); *Слунко було на шеданю* (В. Саб.).

шедац -ам незак. 1. „забраец шедзаце положене”. **2. а)** „спущовац ше на дно”: *Я го [персцень] руцел до води, / до Дунаю, до тей бистрей води, / най вон шеда на сподок* (нар. писня, РК 1929, 50); *Так є, грубиши концец [паліци] шеда долу, а цениши ше дзвигнул горе* (Етн29 98). **б)** „спущовац ше, падац на поверхнось дачого”: [Дзєцински судзини треба закривац] *да на ніх ... прах не шеда* (РН 19/1930, 3, Налив.). **3.** „змесцовац ше на банти и под, за спане (о дробизгу)”: *Приишол вечар, кури по своїм обичаю вчас шедаю горе на баґрену* (Етн30 8); *Кед по заходзе слунка кури не сцу шедац, будзе падац* (В. Саб.). **4.** „улеговац ше (о муре, терену)”: *Понеже фундамент не бул тварди, здание почало шедац* (РН 33/1928, 3); *то була здрава гліна, не було копане, та вецка тот фундамент не требало дайки ту глібоки, не шедала хижка* (В. Саб.). **5.** „налеговац на поверхнось дачого”: *Вец ше [при каламеню] приложи едно ґу другому [тє. младнік-каламок на подлогу], але так, да ше точно закрива и да скоро младніка шеда точно на скору подлоги* (РК 1940, 147). **6.** (на ладю, гайзибан): *Пришла и 11. годзина и було потребно шедац на ладю* (РН 19/1929, 2); *Ту зме истого вечара шедали на „инел-цук” за Прагу* (Жи рошМСМ 18). ◀ Оп. шедзиц.

шедзене с. 1. „препровадзоване жимских вечарох у шедзеню и бешеди зоз сушедами, приятелями”: *Нешка не досц розповесц слово людзом на схадзки, на шедзеню, на пияцу, у карчми и т. д.* (РН 13/1936, 1); *Вечар руски пилоти не приишли до нас на*

шедзене (ПапгДюКІШ 96); [Комбайни у Америки дакеди] *були главна тема нашим старим на вечарших шедзеньох под облаком* (РС 21/2012, 16, С. Д.). || Слц. заст. *sedenie* „схадзка”. **2.** „задок цела, с. стражњица”: *На шедзеню му цошка виросло, та му оперисали* (И. Пап.); *На билих надраґох, на шедзеню шицки гудаци мали жовти шпляхи – од бундави* (КостПр 75). || Поль. беш. *siedzenie* „исте”.

шедзиско¹ с. 1. „место дзе живина вноци шеда, бант”: *Кед кура рано остане на шедзиску, значи же є хора* (Ир. Фин.). **2.** „шедзене у дружтве пред хижу, на драже”: *Скорей стариши вецей ходзели на шедзиско. На їх шоре кажди вечар 19 хлопи брали шамлочку и сходзели ше пред Брундзову хижу, там им було шедзиско, шицки ше злагодзели. Гварело ше: „Идзем на шедзиско”* (В. Саб.). ◀ Од шедзиц.

[шедзиско²] с. „часц меблю за шедзене, с. седиште”. ◀ Од серб. *седиште*.

шедзиц -им незак. 1. „находзиц ше у шедзацим положеню”. **2.** „буц заварти у гарешту”: *Краль ме руцел до цемніци, я у цемніци шедзел за седем роки* (Етн30 170); *бул осудзени на рок и пол гарешту. И тєраз шедзи* (РН14/1937, 2). Всл. *śedzic* „исте”: *pre pletki zavarti śedzel* (Czambel), слц. *sediet* „исте”, серб. *седети* „исте”. **3. исц (пойсц, ходзиц)** ~ „исц (пойсц) на шедзене, на прадки”: *Хлопи ше тиж сходзели вечарами, а гуторели же иду шедзиц. Мой дїдо знал повесц же идзе „ґу хлопом”, а тото „шедзиц” обично вихабел* (ФейИр 10); *Не будзе зо мнє поп, ... / Притрафело би ше оліво ошвециц, / я би перше поишол ґу дзивчатом шедзиц* (Етн9 ч. 193). ◀ Общеславянске, праслав. *seděti*.

шедлац -ам незак.: ~ коня „класц шедло на коня”: *Уж мойого милого на войну волаю, / волаю, волаю, конїчка му шедлаю „кладу му шедло на коня”* (БиндКост 94); *Шедла Гаджи свого коня, / пойдзе дораз до Зомбора* (Етн9 ч. 376); *„Пульски, Пульски, шедлай коня”* (“кладз шедло на коня”), / *пойдземе ми до табора ...*” (Етн9 ч. 206). Серб. *седлати коња* „исте”. Виведзене *ошедлац коня* „положиц шедло на коня”: *Ей, а ви, браца, горе станьце, / коня себе ошедлайце, / шестру*

себе здоганяйце (Етн9 ч. 23); *Сцем го [гусара], любим го, ... / ошедла ми гусар коня, пойдзем до поля!* (= гусар ми положи шедло на коня, та шеднем на коня) (Етн9 ч. 103) Понеже сербски вираз *седлати коња* ма исте значење („класц шедло на коня”), логичне би було же би и наш вираз *шедлац коня* по нешка зачувал тото значење, медзитим, нешка го хаснуеме зоз значењем „исц на коньови, с. јахати”. З другого боку, место нашого карпатского *шеднуц/шедац на коня* „с. узјахати/изјахивати” (напр. *шеднем себе на враного коня*, оп. под конь) нешка хаснуеме *ошедлац/шедлац коня*: *ошедлал коня и пошол*. ◀ Од *шедло*, праслав. *šědъlo*. • **шедлац коні** „хляпцовске бависко”: Так ше бавели старши хляпци (два лебо вецей пари). Єден хляпец зоз пари бул конь, а други му шедзел на грингох и шедтал го. Хляпец на грингох (на „коньови”) валял противніка дреляючи го зоз рукама. Побиднік бул тот бавяч хтори звалел шицких противнікох (ХомаМ). ♦ **я не шедлам на тим** „я то не инсистуем, не стоім на тим” (Ю. Пап).

шедло с. „часц прибора за шедлане коня”. Всл. *šedlo: šedlo še pripaše koňovi zoz popruhom* (Czambel), слц. *sedlo*, поль. *siodło*, укр. *сідло*. ◀ Общеславянске, праслав. *šědъlo*.

шеднуц -нем зак. 1. „завжац шедзаце положене”. 2. „спушиц ше на банти, на древо и под. (о птицох, живини и под.)”: *Шедла мушка на конарик* (нар. писня). 3. „змесциц ше на превозне средство”: *Вименел вон себе шиф-карту и шеднул на žалию* (Етн30 209). 4. „спушиц ше над або на поверхносц”: а) (о молги): *Рано не була молга, аж кед пошол на польо, молга шедла* (Лев. Ск.). б) (о роси): *Чекали зме комбайн на полю, а сушед нам гварел: Роса шедне на жито, та сце не годни кошиц* (Ю. Рм.). в) „залапиц поверхносц з чкодлівим дійством”: *Пламеняча не шедне на бундави кед су посадзени у кукурици* (В. Саб.). 5. „спаднуц, спушиц ше на дно”: *Дахто ю [пену на юшки] счерповал да юха красше випатра, а дахто не счерповал, бо тота пена кед шедла долу, юха була смачнейша* (ХомаБл 173). 6. „не викиснуц добре, спаднуц, спушиц ше при печеню (о

цесту)”: *Од мацeroх часто чуеме же питка „шедла”, же цесто „як з пету набите”, же фил чури* (Загр. 3/2002, 19); *Витрепем питку и упечем, озда ми не шедне* (Г. Р.). 7. „улегнуц ше (о жеми); спушиц ше на дно”: *Оцец завезол стару студню, а други рок жем на тим месце шедла* (В. Саб.); *Густе вапно шедне долу* (РНКЗаря 1938, 118). 7. (о слунку): *Слунко шедло за далеки леси* (РН 12/1934, 2). Общеславянске. ◀ Праслав. *šěsti* (*šědq*). • **шеднуц/шедац на коня** оп. под конь; **шедло му на жалудок** „пришло му недобре од наглого або чежкого едзена”.

шедовиско с. оп. **шедзиско**¹ (2): *Зишли зме ше предо мне, предо мне було шедовиско, бо ту бул штреток шора* (Як. Дуд.).

шейдзешат числ. „число и количество 60”.

шейдзешати -а -е числ. порядкови гу 60.

шейном-дайном и **шейном-дейном** присл. оп. **шайном-дайном**.

шейсц числ. „число и количество 6”.

Праслав. *šestь*. **шейсцсто** числ. „число и количество 600”.

шейсцстоти -а -е числ. порядкови гу 600.

шекац -ам незак. „на дробно резац”. ◀ Праслав. *šěkati* и *šěkti*.

шейталов х. „клатно на муровой годзини”: *Як шейталов на годзини, так ше колісал* (РН 38/1928, 3). ◀ Од мадь. *šétálo* „исте”.

шейтац -ам незак. прех. „водзиц одн. виганяц шейтац ше”: *Понеже швиня була велька, и ношела вельо прашата, андя Юстина ю шейтала по дворе же би ше легчейше опрашела* (РС 24/2012, 16). ◀ Оп. *шейтац ше*.

[**шейтац ше**] -ам ше незак. „преходзиц ше”. ◀ Слово южнославянске (серб. *шети*), а судзаци по форми зоз -ей- место е, до нашого языка могло присц преїг мадярско-го (*šétál* „шейтац ше”), у хторим є зазначене од 16, вику (1568). Карпатски паралели не зазначени.

шекера ж. „прибор за рубане”. Всл. *šeke- ra*, слц. *sekera*, поль. *siekiera*, укр. *сокира*, серб. *с(ј)екира*. Общеславянске. ◀ Праслав.

секуга. ♦ *спадла му ~ до меду* „посцигнул вельке щесце, достал добиток и под.”; *гоч буду шекери падац* „гоч цо би ше случело”: *понагляйме, бо нам треба нешка закончиц* гоч – шекери падали. Я не можем длузей чекац (КовМихЦВ 250); *Дзежод була свадзба вон периши, дзежод бул обед вон не хибел. Пришоц па гоч би и шекери падали, а людзе го з дзеку прияли* (РН 37/1929, 2).

шекерка ж. „мала шекера”. ♦ *(зна плівац) як шекерка до сподку* „не зна плівац”.

шелехиц ше -им ше *незак*. 1. „верциц ше”: *Дзеци ше у школи на години шелехца* (СС Мак.); *Квока на гніздзе ше шелехиц* „верци ше, намесца ше” (В. Саб.). 2. „круциц ше (гледаючи дац и под.)”: *Гледа дац, та ше шелехиц* (СС Мак.). 3. „розцаговац ше з роботу (круцац ше, обрацаючи ше геваль-тамаль)”. || Карп.русин. *шелехну-ти* „засуцац”, *шелех* „суцане”, *шелестіти* „суцац” (Чорі), слц. šeleštiť „суцац”, поль. szeleścić „исте”. Наведеним паралелом найблізше нашо значенє (1): дзеци кед ше верца, та чуч и суцане, и квока кед ше верци на гніздзе, та суци. ◀ Ономатопейске праслав. šelešť.

[шельнік] х. (Евф. Пл.) оп. **шенік**.

шеменец -нцу х. 1. „конопово нашене”. 2. „женски конопи”: *Шеменец, тє. конопа ше шала наяр, а жала ше штредком лета, початком авґуста (кед одквитла, але ище не дозрела), мочела ше и далей прерабяла до влакна. Кед би ше конопа не вижала до септембра и кед би дозрела, з єдних конопкох би наросли поскони (хлопски конопи, серб. белојка), а з других шеменец (женски конопи, серб. црнојка). Працок посконових квиткох би оплодзел квитки женских конопох и на нїх би дозрело конопово нашење – шеменец. Але шеменец людзе шали и окреме, звичайно до кукурици (ведно з кукурицу) або коло кукурици. Даєдни ґаздове шали шеменец на окремним фалату, до шорох, на 50–60 цм ширини, на 50–60 цм надалеко, окоповали го, плєли, а кед одквитнул, поскони з нього повитарговали (їх квитки пред тим оплодзели квитки шеменецу); посконово стебла були ламацци (легко ше ламали) и хаснова-*

ли ше на топене. Шеменец бул розконарени, мал моцне стебло. Дозрети шеменец ше у септембру за роси позберал, вирубал, складол до конки, обложел ше з кукуричанку, аж и зверху, да ше запари, вец ше запарени ви-сушел на слунку, та ше вец таки добре витлукол. Положел ше на поньву пняк, на нього єдна деска. Зоз шеменцовим снопом ше било уздлуж по тей дески и так ше витлукло нашење – шеменец (Лев. Ск., Ир. Ск., В. Саб., Д. Биндас). || У зах.укр. *сіменей* „нашене конопох”, слц. semenec „исте”, вост. слц. šemeňec „нашене лєну”, лемк. siemenec „файта конопох”, поль. siemieniec „файта конопох”. ◀ Од семе, праслав. sěmę.

шеменїца ж. бот. „женски стебла конопи (оп. шеменец (2))”. Оп. паралели под шеменец. ◀ Виведзене од шеме, котре ше тераз не хаснує як окремна лексема (Тимко 47, 129).

шеменкасти -а -е оп. **семенкасти**.

шеменко с. 1. „семенко, нашење”. 2. *прен.: Розишли ше нашо члени по шицких наших русских валалох и розшали нови, швижи шеменка заряштва* (Заря 6/1938, 4). ◀ Од семе, праслав. sěmę.

шеменцов -а -о „хтори ше одноши на шеменец”: *Там [у загради] зме мали шеменцово конопи, та сом так як копку накладла* (Рускинї 50).

шенґля ж. оп. **шинґля**.

[шенік] х. „место на шопи, у плєвніку и под. дзе стої шено”: *Сламу ше складало до брадлох, бо теди не було шеніки* (Заградка 10/1996, 6.). || Слц. sennik „исте”. У нашим язiku вироятно од сербского сеник: *шеніки* ше у старших авторох не споминаю. Оп. и *шельнік*.

шенк х. 1. „у старинскей хижі часц комори хтора служела як шпайз”: *Комора була преградзена з латками, а преградзена часц ше волала шенк. Латки у шенку були поприбивани нагусто, од поваля по жем, по цалей ширини комори, же би мачка не могла войсц до шенку ... Ту стали, на древе обешени, окурена сланїна, шунка, колбаси и месо* (ПапОл 16). 2. „пулт, шанк у карчми”: *Власнікови за шенком ше лєдво удавало ви-*

служиц тих цо наручовали (ЛатякТал 20). || Слц. šenk „карчма; пулт, шанк у карчми”. ◀ Од нем. Schenke „карчма”, Schenk „качмар”.

шено с. „покошена и осушена трава або бетеліна”: бетеліново шено, грабац шено (кед ше позберало), зберац шено до копкох (Ю. Пап). || Всл. šeno: šeno košime ked trava dozreje (Czambel), слц. seno, поль. siano. Общеславянске. ◀ Праслав. sěno.

шепетліви -а -е „тот цо неясно, на дзецински способ вигваря даедни консонанти”. Всл. šepetlivi „исте” (Bartko 206), всл. šepetlic: dečko šepetli (Sipos). ◀ Од ономатопейского *шептац*, праслав. šьрътъ „шепот, шептане”, šьръtati „шептац”, укр. *шептати*, словен. šep(e)tati (Machek, ЕСУМ).

шепнуц -нем зак. „пошептац”.

шептац -ам незак. 1. „поцихи, на шептацо гуториц”. 2. „видавац шептаци звук при врецу”: *Моя баба раз варела сцерамки, та ей загусла, шептало* (Пвл. Бл.). || Слц. šerptač, поль. szepać. Общеславянске. ◀ Праслав. šьрътъ, šьръtati.

шептач х. оп. под слухач.

шептом присл. „шептаючи” (Ю. Пап): *одповедла шептом качмарка* (Заря 14-15/1937, 10); *Ту е! Скрила ше под лісце бундави – шептом вигарел бачи* (ЧаканСаф 182).

[шербли] -ия х. „ночна судзина, гарчинок”: *мац ше намагала научиц го [дзецко] най ше краіне пита на шербли* (КолесарД). Серб. шербл. ◀ Од нем. Scherbe.

шерп х. „ручне польопривредне орудие (за рубане кукурчанки, одберане жита и под.)” || Всл. šerp: žena podbira za ěim zoz šerpom (Czambel), слц. srp, поль. sierp. Общеславянске. ◀ Праслав. sьrьр.

шерпенка ж. дем. од *шерпеня*. ♦ *ти ище шерпенки цагал по праху кед я ...* „ти за мње ище смаркош” (Ю. Пап).

шерпеня ж. „судзина за варене, пражене”. Всл. šerpeň „плехови суд за печене”, серб. шерпа и шерпења „шерпеня, шерпенка”. ◀ Од мад. serpenyő.

шерсц ж. „бундичков покривач при животиньох”. Всл. šersc (Czambel) и šersc (Sipos). ◀ Праслав. sьrсть. ♦ *ма тельо розу-*

ма (пенези, чесци и под.) як жаба шерсци „не ма анї кус” (В. Саб.).

шерсцани -а -е „направени зоз шерсци”.

● ~ *лабда* оп. под *лабда*; *шерсцани покровци* „купчи покровци (не домашнього виробку)” (Лев. Ск.).

шерсцати -а -е „у векшей мери оброснути зоз шерсцу”.

шерцо с. 1. *анат.* „централни орган за кревоцек”. 2. *прен.* „шерцо як символ преживйованьох, чувствох”. 3. „сам штредок стебла, младніка”: *Под край юна тота гушеніца ... зацагне ше ... дараз и до самого шерца младей лози* (РН 21/1932, 3). У *штредку древа є шерцо, котре ше зос грубосцу древа зменьшує* (РН 8/1937, 3). 4. „штредок зарна” (В. Саб.): *Хробак и миша виє шерцо на зарну кукурици* (В. Саб.). 5. „клатно дзвона”: *Кед до бока дзвонели, та дзвонар лем зоз шерцом бил* (В. Саб.). || Всл. šerco (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. sьrдьсе. ♦ *брац себе жу шерцу* „чежко доживйовац дачийо слова, поступок”: *Цо же такой так береш тоти мойо слова жу шерцу?* (КовМихНО 42); *водзиц ~ на дакого* „буц неправо дакому на дакого”: *Зробим му то да не водзи шерцо на мене* „же би му не було неправо на мене” (Г. Р.); *набрац (вжац) себе на ~* „барз чежко дожиц даяке животне вдерене и похориц ше од того”: *Кед страцела фамелию, так себе на шерцо вжала же умарла; поль. brać (wziąć) do serca „исте”, слц. brať (vziať) si niečo k srdcu „исте”; (не) мац шерца* „(не) мац чловеческого чувства гу другому”: *Води, води... горим зоднука, / води ми дайце! / Глухи сце, швету? / Ой, людзе, ша шерца майце!* (КовМихМШ 42); *Нацо тот живот / кед людзе шерца не маю?* (КовМихМШ 45); *не мац шерцу покоя* „не мац мира”: *Одкеди ши ме зохабел, / не мам шерцу покоя* (Бинд-Кост 55); *не могло ме ~ поднеси* „не мал сом шерца зробиц дацо”: *Не могло ме шерцо поднесиц зарезац пульту* (Ир. Фин.); *одпаднал ми од шерца* „вещей го не любим, уж ми є цудзи”: *Одпад ми мой мили од мого серденька* (нар. писня); слц. odpađnúť niekomu od srdca „исте”; *од шерца* „широ, сердечно”: *Шицким даровательом од шерца благодариме* (РН 10/1932, 3); *свою церковну службу*

окончовал зос дзеку и од шерца (РН 11/1932, 3); **парац ~ дакому** „задвац дакому вельки боль”: *Пришла з Немецкей дому, а не сцела пойсц до родичох. Тота парала шерцо оцови и мацери!* (Пвл. Бл.); **положиц (класи, ставяц, ставиц) дакому дацо на шерцо** „задвац дакому дацо як найважнейшу, животну обовязку”: [Правене каплічки] *народу на шерца кладол, да тоту ствар не забуду* (РН 96/1926, 2); [Учительом] *ставя на шерцо шицким, да уложя шицку свою трудбу за народ* (РН 40/1930, 3); **Шицких опомина св. Павел да буду будни, да меркую на свойо спашене, ... Таку науку на шерцо нам кладзе и днешній славно владаючи Папа Пий XI** (РН 34/1933, 4); **дай шицко худобним – то-ти слова кладу ше на шерцо тим цо ступаю до манастира** (РН 43/1935, 3); **~ ми (у мне) гине** „церпим вельки душевни боль”: *Шерцо мойо, шерцо, чом же у мне гинеш? / Чом ми не повеш за ким так бануєш? (Етн9 ч. 201); И я млада и желена, шерцо у мне гине, / а мой человек дзеи за морйом з другу жєну жиє (БиндКост 28); Шерцо мойо, шерцо, цо ми млада гинеш, / за люцким лежйном добре не погинеш (Етн9 ч 159); ~ ше ми таргало, таргало ме при шерцу* „барз боляцо сом то доживйовал(а)”: *Патрєла сом на ню [жену] и шерцо ми ше таргало (М. Горняк, РС 48/1996, 25); А нам ше шерцо таргало, бо знаме як то чєжко буц далеко од свойого (РН 6/1935, 3); шерцо ше розклада „с. срце се цепа”; як кед би (яџда) поєдлї герлїче шерцо (герлїчата)* „барз су нерозлучни, вше су ведно (звич. о хлопови и жени)”; **як шерцо дакому сцє** „як себе дахто жада”: *Мали вони свою хижочку и жили себе як ше то уж гутори – як им шерцо сцє (РН 1/1927, 3, Фрушк.).*

шерцов -а -о „хтори ше одноши на шерцо”: *шерцово парадичи* оп. под *парадича*.

шеснасти -а -е числ. порядкови гу числу 16.

шеснац числ. „число и количество 16”.

шеснацєцєро -рих числ. збирни с. р. гу числу 16.

шестра ж. 1. „дзівка истих родичох у одношеню гу другим дзецом тих родичох”. 2. „чесна шестра”: *Шєстри нї з чим не зня-*

ти, лєм з тим да другим служя (Пвл. Бл.). ◀ Общеславянске. Праслав. *sestra*.

шестрєніца ж. оп. **шестриніца**: *Вєц сом пошла зоз шєстрєніцу до Нового Саду* (шк. сост., Р. Керестур).

шестриніца ж. „дзівка оцового/матєрового брата/шестри”: Слц. *sesternica* и *sestrenica* „истє”, укр. *сєстриніця* „шестрова дзівка”. Ридша форма *шестрєніца* (оп.). ◀ Од *шестра*.

шестричка ж. дем. и гипок. од **шестра**.

шєсцєраки -а -є „хтори ше состої зоз шейсцох розличних файтох”: *Вона ма шєсцєраки лїки, зна им шора, зна хтори кеди и як пиц (В. Саб.).*

шєсцєрє числ. збир. оп. **шейсцємє**.

шєсцєро -рих числ. збир. з меновніками хтори знача млади с. р. и меновніками мишаного х. и ж. роду.

шефа ж. бот. „*Lucium L.*” ◀ Редукция першого компоненту мадь. *sefűsefa* „истє” (буквално „анї трава, анї древо”). У укр. диял. познати номен *шева* зоз знач. *Rumex crispus L.* (Тимко 54, 79). ♦ **роснуц як ~** „роснуц жилаво, не вимагаючи окремну жєм, условия (о рошлїни)”: *Тото дрєвко (рошлїну и под.) можеш ту посадзиц, то рошнє як шефа (В. Саб.); Ягоди (сєрбске дуд) гоч и цалком орежєш конари, вона будзе и далєй роснуц, ягоди рошню як шефа (В. Саб.).*

шєчка ж. 1. „справа за шєканє покарми за статок” (Ю. Пап). 2. „порєзана покарма за статок”. || Всл. *šečka* „порєзана слама за статок”, поль. *sieczka* „истє”, сєрб. *с(ј)єчка* „истє”, мадь. *szecska* „истє” (зазначєнє у 17. вику) (Kniezsa). ◀ Од *шекац*, праслав. *sekatī*.

шєчкац -ам незак. „рєзац на шєчки мишлинг, цвиклу, бишалми на палєнку и под.” (Ю. Пап).

шеяц шєєм незак. „шац”, лєм у нар. писньох: *Нє орал сом, нє шєял сом, / пришла жима, жобрал сом (Етн9 ч. 359); Ещи го [жито] нє пошєялї (Етн9 ч. 86)*. Архаична форма зоз зачувану восточнославянску групу -ѣя- (ш-єя-ц). ◀ Праслав. *seiti*.

[шеяча машина] ж.: *Дїдове доказую, же перши шєячи машини тадзи мали тор-*

жаньски Шваби, а нашо дідове видзели, та себе и вони набавели хтори могли (БиРК 137). ● шеснацицивова ~, осемнацицивова ~, двацецицивова ~ „машина зоз 16, 18, 20 цивами през хтори пада зарно до жеми” (МудриАл).

шеячка¹ ж. „шатва, шаце сцернянкових рошлінох”: *Конь над копитом дзе ше згина ма ставци гичай. Коло гичайох ше коньови вешені, у ламачки, шеячки, кед була блатна хвиля, направили хрости и рани, та то ше волало вошки* (В. Ерд.).

[**шеячка**]² ж. „машина за шаце”. ◀ Виведзене виroyтно под уплївом сербского сејаицица „исте”.

шибенїк х. „гунцут, бетяр”, лем у нар. пїснї: *Дзе ведзеце, дзе ведзеце шибенїка Янка?* || Слц. šibenik „исте”, карп.русин. шибеник „исте” (Чорі); укр. шибеник „обешени”. ◀ Од шибень (оп.).

шибенїца ж. „вишадла”: [Суд] осудзел го на шмерц на шибенїци (РН 106/1926, 1). Всл. šibenica „исте”, карп.укр. шибеница „исте” (TichyFr), чес. šibenice „исте”. ◀ Оп. шибень.

шибенїчка ж. дем. од **шибенїца**: Везол Яни гноїк попод шибенїчку (Етн. 9).

шибеняк х. 1. „тот цо обешени на шибенї(ци), вишадлох”: *Пошол тот леґинь на хотар дзе тоти шибенї, однес себе слами, легнул спац у спокою. ... А кед було дзе-шец годзин, пришол вельки витор, дул, а тоти шибеняки дуркали з ногами єден до другого* (Етн29 270); *Везол Яни гноїк попод шибенїчку, / На волки зашмарел, шибеняка вдерел, / ... шибеняк прегварел: / Не рубай, не шмарай, ти ґаздовски сину, / з нами вишиц будзеш, ти наш пайташ будзеш* (Етн9). 2. „тот цо себе сам однял живот”: *Теметов за шибенякох* (ЦШКОдбКоц, 1942. р.) [дакеди на теметовох було одредзене окремене место за хованє самозабойнікох]. || Карп.укр. шибеняк „обешени” (TichyFr), укр. шибеник „исте”. ◀ Од шибень, шибенїца.

шибень ж. (рідко х.) „вишадла”: *А кед ю одведли ґу шибенї же уж ю обеша, справела ше пресвята Богородица за єдного попа, пришла там и питала ше паном цо то за нове же тельо вельо людзе стоя* (Етн30

87); *По двох, по трох их вязали, / а на шибень их водзели* (БиндКост 21); *Ані то не прешло, ані єден тидзень, / ґаздовского сина цагаю на шибень* (БиндКост 101). Оп. и приклади под шибенїца и шибеняк. || Всл. šibeň и šibenica „исте”, карп.укр. шибень и шибеница „исте” (TichyFr). ◀ Од праслав. šibati (першобутне значенє меновніка шибень було „слуп при котрому осудзени бул бити (шибани)”). У Гнатьюкових записох находзиме и форму хлопского роду: *Осудзелї му ... обещиц го треба. Веду го ґу шибеню* (Етн29 97).

[**шивача машина**] ж. „машина за шиче”. ◀ Од серб. шиваћа машина.

шивачка ж. „жена хторей шиче ремесло”. Укр. швачка „исте”. ◀ Од шич.

шиви -а -е „такей фарби хтора ше достава з мишаньом чарней и билей, ґарови”: *Фриштикуе, придзе ґу ньому єден стари, шиви человек* (Етн29 1). Всл. šivi: šiva brada (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. sivъ.

шивиц -веєм и -им незак. „поставец шиви”: *У штреднїх вон рокох бул, високи, черстви, зос браду, котра уж почала шивиц* (РН 8/1929, 2, М. В.).

шивкасти -а -е „дакус шиви”.

шидло с. „алат, игла з древену ручку за правенє дзиркох при шичу грубого або твардого материялу”. Всл. šidlo „исте”. ◀ Праслав. šidlo, а то од šiti „шиц”. ♦ **бега як** ~ гвари ше о верткому, швидкому, хтори вшадзи постарчи, вшадзи ше винайдзе (ХК 1986, 125); **як ~ и церень** гвари ше кед ше двоме (двойо) не злагодза и робя єдно другому упрекосц (ХК 1986, 125).

шидски -а -е оп. **шидянски**.

Шидян и Шидянь х. „житель Шиду”.

шидянски -а -е „хтори ше одноши на Шид”: *Кирил Дрогобецки, шидянски парох* (РК 1935, 169); *upravitelju parokiji šidjanskej* (Архив Парохії у Керестуре, 1877).

шийка ж. „часц руского пеца: жужене при верху на хторим стої главка пеца” (Пвл. Бл.). ◀ Од шия.

шикац -ам незак. 1. „биц у моцним млазу (о чечносци)”: *Даєдна крава ше легко дої:*

Кед ше не подої на час, сама припуци млеко и млеко ей шика (В. Саб.). 2. „випущовац моч, мочиц, мокриц” || Укр. *сикати* „випущовац моч, мокриц”, слц. *sikať* 1. „исте”; 2. „биц у мощним млазу”. ◀ Праслав. *sikati*.

шикліна ж. „моч, с. мокраћа”: Я пробо-вал найвецей гноїц [древа] зос шикліну од статку (РН 20/27, 3). Всл. *siklina* „исте” (Hal).

шикнуц -нем зак. *жу шикац*.

шилїц -їм незак. безос. „напинац”: Не могол мокриц, шилело го, а не могол (Пвл. Бл.); *Шилї го* гвари ше и за статок и за човека, на мокрене шилї и на з пребаченьом (В. Саб.). ◀ Од сила.

шилїц ше -їм ше незак. „силовац ше, напинац ше”: Накадзи крава або кобула шнури пуца (= идзе ей шлїж), треба ю водзиц под буяка одн. вайчака; кобула меней пуца: вона ше шилї, та идзе з ней шнур (В. Саб.); *Шилї ше* человек кед ше пражні, крава кед ше целї, овца кед ше коци итд. Гвари ше: будзе ше крава целїц, бо *ше шилї* (В. Саб.); Їм [гарештанцом] шицко єдно и цо робя, и як робя, и за кого и прецо робя. Од корчовитих больох у бруху, од беганя до клозету, од корчовитого *шилєня* и цадзеня креви з вимученого цела, кед од *шилєня* и болю бляди очи вискакую з очних дзирах а ноги и руки ше од напруженя трешу, человек постава невидоми своїх поступкох (БильАзЄсм 139). ◀ Од сила.

шилка ж. коц. „шилька”: зацагла мощно шилку на орчик (РНКЗаря 1940, 102). Оп. *шилька*.

[шилѣбок] х. „стражарске место, стража”, лем у Гнатука: Пришла ноц и стал на шилѣбоку катона при касарні (Етн30 218). Серб. *шилѣбок* „исте”. ◀ Од нем. *Schildwache*. Наш карпатски еквивалент то германизем *варта* (оп.).

шилька ж. „направа зоз штранґа за лапане плєну и под., с. петља; омча”: Людзє кет лапали конї у минешу мали бриґи, бо коня шлєбодного чежко лапац, на так вєц робели: человек у єдней руки тримал штранґ, на нїм була шилька направена, а у другей тримал чутку кукурици и кет конь влапел до пискох чутку а ґазда му шильку ру-

цел през главу (БиРК1936, 140). || Карп.укр. *силка* „исте”, укр. *сильце* „исте”, поль. (о) *siło* „исте”, рсй. *силок* „исте”. ◀ По ЕСУМ-у зродне зоз сила, праслав. *сила*.

шимель х.: *предні* ~ и *задні* ~ „часци сподку селянского коча”: *Задні валовок и задні шимель* ковач видлабал як и *предні и вифуровал на нїх дзири за штекли* (Фа 74). Всл. *šimeľ* „исте” (Bartko 2006). ◀ Од мадь. *śímely* „исте”, тото од нем. *Schemel*, а то од лат. *scamillus* „патка, шедзиско” (ЕтМ).

шими гайдук х. „файта танцу, валцер” (Ю. Пап, В. Ерд.). Серб. *шими* „файта америчкого танцу”. ◀ Вироятно вяза зоз *шими* и на *шими* (оп.).

[шими] у виразу на *шими*: Даєдни чижми ше „на шими” носело, бо були на предку на узко скрати. Понеже єден час така файта обуї була барз модерна, у народзе ше затримал вираз „на шими”, цо познейше мало значене „на модерно” (ВарґаЛю 239). ◀ Оп. *шимики*.

[шимики и шими ципели] мн. (єд. *шимика и шими ципела*) „помодни ципели з узкими концами”: То ципели хтори ше кажди 45 роки зявюю, а у моди су по даскельо роки. Шимики були вязаци, шнурали ше на предку и мали малу запетку. Нос ципели на предку бул барз узки, так же ципела хтора була баржей кончиста була и наймодернейша. Кед шимики були у моди, ношили их и богати и худобни (ВарґаЛю 239). ◀ Од серб. *шимики* и *шими ципеле*, а то з анґлийского.

[шина] ж. 1. „железни обруч на колесу”. 2. „шина на гайзибанскей драги”. Серб. *шина* „исте (1–2)”, всл. *šina* „шина на гайзибанскей драги”. ◀ Од нем. *Schiene*. Наш карпатски еквивалент зоз значеньом (1) бул *обруч* (оп.), пор. слц. *obruč: navliešť obruč na koleso*.

шинадло с.: Зоз *шинадлом* (грубиим *дротом*) ше подрильовало и притримовало шину хтору хлапци у бависку дриляли по драже, праху (ХомаМ). ◀ Од *шина*.

шинґлі ж. мн. (єд. шинґля) оп. **шиндлі**.

шиндлі ж. мн. (єд. шиндля) „дещички за закриване хижох”: *Стара церква у Керестуре була закрита зоз шиндлями* (М. Рм.).

|| Всл. šindle и šindle „исте”: šindľovu hižu mal (Sipos), слц. šindel „исте”, мадь. zszindely (зазначене у 15. вику) „исте”. ◀ Од нем. Schindel „исте”; а того од лат. scindula.

[шинтер] х. „особа у явней служби хтора ше стара о одношеню угинутих животиньох”. Серб. шинтер „исте”. ◀ Од бавар.-австр. Schinder, schinter, мадь. sintér (1780).

шинтерня ж. „хижа у хторей роби шинтер”. Серб. шинтерница. ◀ Од шинтер (оп.).

шипляніна ж. „бабрачка”. Слц. šipľačka „исте”. ◀ Оп. шипляц.

шипляц -ям незак. „длобац до даякей роботи, бабрец ше”. Слц. šipľať sa „исте” (од того и слц. ošípaná „швина”), чес. šipati „брудзиц”, у ЕСУМ-у укр. шиплати „исц мацаючи”, поль. szypląć „длобац, пробовац розвязац дацо”. ◀ Неясне.

шипсле с. „купак, ніч”: Дам ци шипсле „ніч ци не дам”. Хаснуе ше и форма шупсле (оп.). ◀ Неясне.

шири -а -е „широки”, у виразох шири швет, шире польо и под.: Можеш, мили, глядац / в ширим швецце долю, / нігда ти не найдзеш / оцови на волю (Тон ч. 166; Бинд-Кост 53); Кед человек шедне до жалиї и одидзе од краю, па ше найдзе на ширим морю, те-ди осети яки человек малки по при силному швету (РК 1925, 41, М. Мудри). || Всл. širy „исте”: šire poľo (Hal). ◀ Праслав. širъ.

шири-бири у народней загадки: Два округли, еден прости, шири, бири, шмик до дзири (одвит: садзане хлеба до пеца) (ErRuth 114). ◀ Неясне.

шириц -им незак. „розширяц”. ◀ Од праслав. šir(ок)ъ.

ширка¹ ж. „сумпор”, у старших авторох: На подножу гори Лютей ... находза ше ліковити жридла ширки, брону, йоду (РН 45/1934, 2); У тих гнойох єст: азоту, сумпору (ширки), фосфору (РС од 1. 04. 1949, 4). || Слц. sirka „сумпор”, поль. siara и siarka „исте”, укр. сіра и сірка „исте”, рсй. сера „исте”. ◀ Од праслав. sěra. Нешка хаснуе сербизем сумпор.

ширка² ж. „с. шибица”: слово ше почало хасновац концом 19. вику, кед ше зявели сумпорово ширки. ● гвари ше: **гори дацо як ширка** „барз фришко гори” (Лев. Ск., СС Мак.). ◀ Оп. ширка¹.

ширкар х. „несташни мали хлапец” (М. Рм.). ◀ Вшеліяк од ширка, точ недосц ясна мотивованосц слова (можебуц од того же менши хлапци любели „рушац” ширки).

ширков(и) -а -о/-е „сумпоров”: Отровела ше зоз жазами... єдна пані... Вона чисцела свой квартиру зоз ширковим квасом (сумпор), але забула заткац дзири кед запалела ширкови квас и так жази виходзели през єдну дзиру до кухні (РН 8/1928, 1); Верхня часц [води озера] бистра и чиста, штрєдня слана, а на сподку ширкова (РН 20/1929, 4).

широки -а -е „чийо крижне пресцєранє векше од просєкового”. Общєславянскє. ◀ Праслав. širokъ.

широкосц ж. „ширина”: морїо зос вельку широкосцу и глібокосцу (РН 98/1926, 3). Укр. широкість „исте”. Форму ширина хаснуєме виројотно под уплівом сербского ширина.

широта ж. и х. 1. а) „особа (звич. дзецко) без родичох, с. сироче”: Як то чежко, Боже, широти бидую, / бо их люцки людзе лєм барз уквилью (БиндКост 36); Бул вон валалски широта. Нье мал нького (Заря 8/1939, 7). б) *прєн.* „особа без своїх найблизших”: [До Керєстура на Кирбай пойдзе] найбаржей прєто, да ше у Керєстуре похва-лі зос нову руску цєркву у П. „Уж зме не широти!” – тото барз сцєл повєсц ... шицкому Керєстурови (КостПр 56). 2. „сєгинь, сєгиніца, небожатко”: Мац хорує од єфтики, не ма досц млека да дзецко храни, бо є широта слаба, вихорована, єсц не може (РН 21/1933, 2); Глєдал вон широта цали дзєнь [помоц] (РК 1925, 122). 3 тим значєньом звичайно хаснуєме форму сирот(к)а. || Укр. сирота „широт(к)а”, поль. sierota „исте”, слц. sirý „тот цо остал широта”. Общєславянскє. ◀ Праслав. sirъ „тот цо остал широта, ошироцени”.

широтинець -нца х. 1. „дом за широти”. 2. „дом за хорих, старих, напущених”: *хорих, старих, посила держава до широтиньцях, а здорових на присилну роботу* (РН 34/1937, 4).

широтка ж. гипок. *жу широта* (1).

широтки ж. мн. бот. оп. **арвачка** (Прегун 284).

широтни -а -е 1. „хтори ше одноши на широти”. 2. *субст.* оп. **широтни оецц**: *Бул у општини за длуго ешкуч и широтни* (Заря 14/1938, 3). ◀ Од *широта*.

широтни дом оп. **широтинець** (2): [У Америки] *Вецей як 4 милиони роботнікох муша ше позмесцовац до широтних домох, да не умру од гладу. Таку безработнось не паметаю од 1916 року* (РН 9/1928, 3); *задал молбу ... же би бул прияти до варошког широтного дому* (РН 7/1930, 1).

широтни оецц *ист.* „председатель широтного стола (одбора)”: *Нови валалски одбор превжал управу валала ... Вибрани широтни оецц Михал Сабов* (РН 44/1933, 3).

широтни стол х. *ист.* „од валалских власцох меновани одбор хтори ше старал о валалских широтох”: *Кед умарли родичи, широтни стол одредзел же їх син пойдзе до баби* (Пвл. Бл.). Меновник *стол* ту значи „установа”: *укр. адресний стіл „установа хтора региструє жительох места”, стіл (бюро) знахідок „биро за найдзени ствари”*.

широчава ж. „велька широкосць”: *На ровніни ... єднак ци жимно од єй широчави* (ТамашХод 81).

ширцом *присл.* 1. „вшадзи, на шицки страни, доокола”: *Ту єден чупор конї, ту єден чупор овци, ту жуля, ... кажде сцека ширцом пашуци* (Етн29 23); *а Червени краль барз мало [войска] мал, бо му барз ширцом було войско* (Етн29 58); *Меньша часц наших дзецох школує ше ширцом розшиато по цалей держави* (Заря 5/1938, 2). Всл. *šircom „исте”* (Нал). 2. „по цалей ширини, цалком”: ~ **отвориц**: *Отворели капуру ширцом* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). ◀ Од *шир-оки*.

ширяц -ям *незак.* „розширяц”: [Мила] *ширя ручки* (нар. писня).

шитар х. зоол. „*Libellula L.*” У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксоване *ситар*. У слц. диял. *šitar* и *sitar*. ◀ Випатрунок кридлох, окреме їх превиднось нагадує шитко, цо могло порушац наставанє назви (Тимко 86, 122). ♦ **як** ~ „слаби, худі”: *Пришол сом зоз шпиталю як шитар* (В. Ерд.).

шити -а -е „зошити, ушити”: **як кед би були на нїм шити** „шмати му барз добре стоя”.

шиткар х. „ремеселник хтори прави шитка”. Слц. *sitar „исте”, поль. sitarz „исте”. ◀ Од шит(к)о*.

шитко с.: *Вечаром ше наошивала мука на шитко и порихтала заправка* (Папуга-Ол 139-140). ◀ Од старшей форми *шито* (оп.).

шито с. „шитко”: *Жени треба то и то: / шито, бардо, корито* (нар. писня). Всл. *šito* (Sipos), слц. *sito*, поль. *sito*, укр. *сито*. Общеславянске. ◀ Праслав. *sito*, вяза зоз *шац/шеяц*.

шифа ж. „ладя”: *Помодлїм ше в Касицар-ди Богу / же бим пошол щешлїво до дому. / Бо на шифи таки погреб маю, / хтори умре, до моря руцаю* (БиндКост 29). || Всл. *šif* и *šifa „исте”*. ◀ Од нем. *Schiff „исте”*. Попри германизма *шифа* нашо стари хасновали и мадяризем *гайов* (оп.), хтори вироятно тиж з нашей карпатскей лексики. По приселеню зме од Сербох прияли слово *ладя*, а младши нешка хасную и сербске *брод*.

шиф-карта ж. „карта за путованє на ладї”: *Вименел вон себе шифкарту и шеднул на галию* (Етн30 209).

шиц шиєм *незак.* „злучовац з иглу и цверну”. Всл. *šic: uči se šic*. Общеславянске. ◀ Праслав. *šiti*.

шиц *викр.* за одганяне мачки: [Плашели кандура:] „Шши, шиц, але баяко, – то нїч не помагало” (ХК 1988, 123). || Всл. *kšic – tak sa odháňa mačka* (Czambel), слц. *šic „исте”*.

[шицар] х. „стрелец, штреляч”, лем у Гнатюка: *цар радосни же су добри шицаре, же уж два раз забили жвира* (Етн29 72). ◀ Од серб. *шицар „исте”*.

щице с. *дієсл. мен.* од **шиц** (шиєм): *материял за шице, машина за шице* (Ю. Пап).

шицко¹ зам. хаснує ше як субстанти-вована форма заменовніка *шицок* (оп.): *Уж шицко витлачене (виламане, поробе-не); Шицко були коло нас лем швабски сала-ши (= шицки) (Рускинї 45).* ♦ ~ *ма свойо* „шицко ше случує пре даяку причину або з даяким цильом” (В. Саб.): *Маґарец вечар вошол до хлїва, а вноци була буря, вон предчувствовал бурю. Шицко ма свойо (В. Саб.).* ◀ Оп. *шицок*.

шицко² присл. 1. „цалком”: *Цар скочел же ше окупа, а вон ше шицко розтопел (= цалком ше розпуцел) (Етн29 229); Тому так бил же шицко ожог поламал (= цалком ожог поламал) (Етн.); Пойдзецє на теметов, та ше шицко злюштає, тераз там трава мокра (Г. Р.).* 2. „вше”: *Паноцец достававал шицко таки слаби парохїї (Рускинї 23).* ◀ Оп. *шицок*.

шицкоєдно присл. „с. свеједно”: *Я ше на тебе бизовал, дзе ти пойдзеш, то шицко єдно як кед би я там бул (Етн30 154); Янчи му гутори: „Я не годзен до рана чекац ...” Краль му гутори: „Но мнє шицко єдно, як ви сце-це ...” (Етн29 39).* || Всл.: она odpoveda že jej šicko jedno (Lacko 78).

шицок -цка -цко/-цке, мн. -цки зам., форма єднини указує на подполносц облапеносци з дію; виражує два ниянси значеня: 1. „вкупни, с. сав, свеукупан”: *Шицок пенєж потрошел (= вкупни пенєж, шицко цо мал); Заш лєм, [скоряни] шмати котри сом зошил одлично ми служели, поготов кед бим виходзел з дому по дижджу. Шицка вода ше злівала по длугей шерси и я би остал сухи сухучки (Дефо 81).* 2. „цали, с. сав, цео”: *Шицок валал о тим приповеда (= цали валал); Ходзи по шицким Керестуре од єдного богато до другого богато. Дайце ми копац кукурицу, бо мойо дзеццї уж хлеба не маю (ЕтнV 103); И дораз було чуц по шицким варошу: червени витис однял од шарканя царову дзивку и шарканя забил (Етн29 95); Позношовалї ... поньви зоз шицкого варошу (Етн); Оглашовалї по шицким ивеце же шлєпих и хромих най нешу там (Етн); Бушан гварел же вон ше ганьби лєм телько [води] неси, же вон однесе шицку студню (Етн); Шицко/шицке зарно одбєрали од*

парастох; Анї за шицко/шицке богатство того швета. ◀ Од праслав. *въсь*. → Форми єднини зоз значєньом „цали” у сучасним язiku з часци поциснути од синонимского прикметніка *цали*. Младши нешка у таких прикладах звичайно хасную прикметнік *цали*: *позношовалї поньви зоз цалого варошу; оглашовали по цалим ивеце; вон однесе цалу студню.* • **(дзвонїц) зоз шицкими** „зоз шицкими дзвонами дзвонїц, предзваниця”: *Людзе робя на полю, аж пука, Нараз ше озве з валалу „зоз шицкими” (Заря 8/1939, 7); ♦ не зоз шицкими є „не таки є як треба”: Кед леґинь або дзивка „не зоз шицкими”, пригвари ше: придзе глупи та то купи „даєдна пойдзе за ньго одн. дахто ю вежне” (В. Ерד.).*

Шишяти мн. церкв. швето *Всїх святих „шицких святих” 1. новембра.* ◀ Цсл. *Всїх святих*. У нашим язiku форма заменовніка всі деформована до *ши*.

шия ж. „часц хтора зєдинює главу з целом, с. врат”. Всл. *šija* (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. *šija*.

шкавуліц -їм незак. 1. „скинчац, джавуліц (о псови)”: *Шкавуліц значи „джавуліц”, за пса ше так гвари (В. Ерד.).* 2. прен. „финкац (о дзецку)”: *И за дзецко ше гвари же шкавулі кед поплакує, финка (В. Ерд.).* || Укр. *скавуліти* „скинчац, джавуліц”, укр. діял. *скавучити* „исте”, поль. *skowyczeć* „исте”, укр. *скавло* „тот цо скинчи, джавулі”. ◀ Од праслав. ономатопейского *skovu* (ЕСУМ). → У М. Ковача зазначели зме и форму *скавуліц* (укр. *скавуліти*): А далєй в полю ... / Витор скавулєл, як вовк завивал (НЗ 4–5/1940–1941, 3).

шкадрона ж. ист. „ескадрон”: *Но цар з тим синовї дораз одредзел три шкадрони катонацох. Єдна шкадрон гусаре, друга шкадрона голянєре, а єдна пешаици ... Поврацел заш єдну шкадрону дому (Етн29 106); а тот человек вдерел зоз тим кияком до жеми, виду му два шкадрони гусаре: шицко царске войско зґажєли (Етн29 206).* Неясне чи Гнатюк форму *шкадрон* чул од приповедача чи ю знал з карпатских діялектх: укр. діял. *шкадрон* „ескадрон”, поль. *škadron* „исте” (ЕСУМ). || Слц. заст. *škadrona* „конїчка

единка”. ◀ Європейське слово з латинського *quadron, quadrus*. До нас могло присці преїт німецького або мадярського.

шкапуляр и **шкапулар** *х.* „металийка зоз слику святого (яки напр. нашо стари приношели зоз паломніцтвох), талисман”: *Шицких цо отходзели до войни, поволали на споведз и причасц и давали им шкапулар Шерца Христового* (КостЛибєр 174 (М. Мудри)). || Слц. *škaruliar* „талисман”, поль. *szkaplerz* „обращик; талисман”. ◀ Од нем. *Scapulierz*, того од стрлат. *scapula:re*, а то од лат. *scapularium* „того цо ше виша на перши або на лопатки („scapulae”) (з цільом охрани од ранєня, повредзєня)”.

шкарєдни -а -є **1.** „дослужєни, нїяки, стари”: *Ей, гвари, чорта би ше бабрал з ту шарєдну брїдоту* (Етн30 312). **2.** У Гнатюкових записох значи и „брїдки, гадни”: *Не бой ти ше, матко моя, врага шарєдного, / поїшем ци ангєла з неба високого* (Етн9 ч. 10). || Укр. діял. *шкарєдний* „брїдки, гадни”, всл. *škaredni* „галадни, ненаситни” (Buffa 276), чєс. *škaredý* „истє”, поль. *sżkaradny* „истє”, рсї. *скарєдний* „скупї”. ◀ Праслав. *skarędъ* и *skarędъ* „брїдки” (ЕСУМ).

шкарупина *ж.* **1.** „лупа вайца”. **2.** „цєнки лядзик на поверхносци води”: *по коляйох барки шарупину лядову доставали* (Ков-МихНО 76). || Всл. *škarupa šlimaka, vajsa* (Czambel), поль. *skożura* „шкарупина”, рсї. *скорлупа* „лупа плода”, укр. *шкорупа* „скорка, лупка на жємї”. ◀ Од праслав. *skożura* (ЕСУМ).

шкарупинка *ж.* **1.** „цєнка шарупина”: *тераз як зме ше баржєй почали уцаговац до себе як шлімаки до своєї шарупинки, та думає сами о себе найкрасше* (Ков-МихЦВ). **2.** „цєнки лядзик”. Всл. *cenka ľadova škarupinka* (Czambel).

шкарупнуц -нєєм *незак.* „поставац шарупинасти”: [На велькєй суши] *Заградкає на Околищох прєстали залївац загради и бостани. Копинє ше суши и шарупнєє, овоц опадує, побєлавена* (Андрич 88). ◀ Од *шкарупина* (оп.).

шкатула *ж.* „картонски и под. предмет у форми паралєлопипеда за пакованє, одкладанє, с. кутија”. || Слц. *škatura* „шкатула”,

слц. діял. *škatura* „истє” (Szabó 186), мадь. *skatula* (ззначєнє у 16. вику, Kniezsa) и суч. мадь. *skatulya* „истє”. ◀ Од лат. *scatula*. По М. Кочишови, нашо слово пришло преїт мадярського.

шкатулка *ж.* **1.** *дем.* од **шкатула**. **2.** „шкатулка за одкладанє дробних предметох”. **3.** „школярска шкатулка за клайбаси и др. (яку хасновали старши гєнерациї)”.

шкварки *ж. мн.* (єд. *шкварка*) „випражєни фалатки сланїни”. Всл. *dobře škvarki znala robic* (Sipos). ◀ Ведно зоз *шкварчиц* и *шквирчац* ономатопєйське (Machek). По ЕСУМ-у од праслав. *skvarъ*, *skvara*, того од праслав. **skverti* „розпущовац, розтопїовац”, а то, можлїве, ономатопєйське. ♦ *цєнки (худи, висушел ше) як шкварка „барз худи”* (В. Саб., В. Ерді.); карп.русин. як *шкварька „истє”*: *Така была змучєна й почорніла уд усталости, як перєсмажєна шкварька* (Чорі).

шкварков -а -о, *мн.* -о „хтори ше одноши на шкварки”. • **шкварково поґачи кул.** „поґачи зоз шкварками”: [Шкварочки з випражєного шмальцу ше] *пошекало и розчухало до муки и до того положєло кус квасу, пол шольки млека, соль и муки намислом да будзє таке цєсто як за колач на квасу; розогнатє цєсто ше поправи зоз поґачову фурмочку* (ХомаБл 187).

шкварочки *ж. мн.* (єд. *шкварочка*) **1.** „пражєни фалатки качковєй скорки”. **2. а)** „дробни шкварочки з випражєного шмальцу, шкваркох”. **б)** „дробни фалаточки мєса у масци у хторєй ше мєсо пражєло”: *Зоз масцу цо остала од пражєного мєса, дзєцом ше масцєло хлєба; то була пахняца, жовта масц зоз шкварочками* (ХомаБл 179).

шкварчиц -им *незак.* „при горєню, пражєню видавац шкварчацї звук (о сланїни, масци)”. || Слц. *škvřać* „шквирчац”, *škvarit* „печиц; пражиц; випражовац”, поль. *skwarzyć* „истє”, рсї. *сквара* и *шквара* „випражєна сланїна”, укр. *сквар* „горучава”, *шкварки* „шкварки”. ◀ Ономатопєйське. Од того и *шкварка* и *шквирчац*.

шквирчац и *коц.* **шквирчиц** -чим *незак.* **1.** *Шквирчи олей або масц у шерпенки* (С.С. Мак.); *Кєд ше мєсо почало пражиц, лєм*

шквирчело (РН). 2. „видавац шквирчацци звук”: не була така свадзба, же би на ней не шквирчали „марциново”, або даедни други... (БиРК 137). || Всл. *škvirčes* „шкрипац, пищац”: *pluh koľeskami škvirči* (Czambel). Оп. и паралели под шкварчиц. ◀ Ономатопейске як и шварка и шварчиц. Виведзене: цошка до огня цискал, та зашквирчало (РН 5/1927, 2).

шкворци х. мн. (єд. шкворец) 1. Кед ше цверна при тканю або предзёню скруцуе, гвари ше же ше правя шкворци (В. Р., Сф. Мак.). 2. Кед ше [кудзель] обрацало швидше як ше сциговало пуцац предзу, вец нїтка не була ценка, але мала на себе шкворци (жужліки) (ДудашКс 153). || Кед ше цверна скруцуе, правя ше на ней „шкворци те. мали порвашики, гужліки”, та прето можліва вяза зоз паралелами: слц. *švoret* „ланцушок”, укр. *шворка* „штранг; штранджок; порвазок”, рсй. *шворень* и *шкворень* „часц коча на хторей предок коча може круциц лїво-право, фергетьов”, рсй. диял. *шворка* „шнур”, *шворить* „звязовац”. Фасмер за тоти слова вяже и слово *цворень* (оп.). ◀ Наведзени паралели по Фасмерови од праслав. *svogъnъ*, а по ЕСУМ-у од *svoga*, а и *svogъnъ* и *svoga* од праслав. кореня *vog-/veg-* „заверац; злучовац”.

шкерепадло с. „справа зоз хтору ше на Вельки пияток *шкерепадлуе* у церковней турні” (Сс. Мак.): *На Вельки пияток не дзвоня, шкерепадло лем роби* (В. Саб.). || У руснацким у сиверней Мадярскей форма *шкерепакдло*: Кед сом бул таки як тоти швичкаре, и ми хлапци на Вельки штварток и Вельки пияток *шкерепкали* зоз такими истима *шкерепакдлами* коло церкви и по шоре (КовМихДия 9, опис Руснацох у Мученю у Мадярскей). ◀ Як и *керепкац*, ономатопейске. • **як** ~ гвари ше о даким хто вельо приповеда: Кед почньеш та як *шкерепадло* и *позбераш* цо було и *пред* *даскельо* *роками* (Заря 12/1938, 6). Оп. и *керепакдло*, *керепакдловац*.

шкерепакдловац -луем *незак*. 1. „дуркац, черкац зоз *шкерепакдлом* у церковней турні на Вельки пияток”: *На Вельки пияток у церкви не дзвоня, але шкерепакдлуо* (Г. Р.). 2.

прен. „дудрец, вадзиц ше”: а жена ... шкерепадлуе з приклетя „Не мерви не зазраку єден!” (Заря 4/1937, 8). ◀ Ономатопейске. Оп. и *керепакдло*, *керепакдловац*.

шкінт у дзєцинским бависку: *Шкінт. шкінт по волї / да ме ножка не болї*. Всл. *škint* х. „подскок хромого” (Hal). ◀ Оп. *шкінтац*.

шкінтави -а -е „хроми”: *Там и тот – о убил го швет – тот шкінтави сабол (шнайдер)* (РН 32/1928, 3, М. Ковач); *Дюрови пред очми виходзи шкінтави валалски буžнар* (КовМихЦВ 39). ◀ Оп. *шкінтац*.

шкінтац -ам *незак*. 1. а) „подскаковац на єдней ноги”. б) „подскаковац на єдней ноги у дзєцинским бависку шкінтаню” (КамМик 193–194). 2. „храмац”. Всл. *škintac* „исте”: *jeden juhas tam priškintal* (Czambel). ◀ Неясне.

[**шклопоция**] ж. „дослужена справа, перевозка и под.”: *Такой я запалїм мою шклопоцию, та пойдзем за вами (= запалїм авто)* (Уйф. М.). ◀ Од серб. *шклопоција* „исте”.

шкоблїц ше -їм ше *незак. експр.* „моцно ше шкрабац”: *Зобудзи ше вноци наш челеднік, шкоблї ше, бо є од суньоџох скусани* (РС 18/2004, 13). || Укр. *скоблити* „оструговац, ошкрабовац”, слц. *škobliť* „ошкрабовац шерсц зоз закланей швинї”, поль. *skoblica* „прибор за ошкрабоване”, рсй. *скобель* „цимермански прибор”. ◀ Од праслав. *skoblъ* и *skobl’ъ*.

шковранчок -чка х. оп. **шкорванчок**.

школа ж. 1. „установа за воспитанє и образованє”. 2. „настава у школи”: *Школу зме мали пондзелок, вовторок и стреду, а штварток зме не мали, штварток була режрация „дзень без настави”, пияток и всоботу заш зме мали школу* (Лев. Ск.). 3. „дзєцинске бависко”: Нарисовало ше правоутелнік длугоки 1,5 метер, а широки 1 метер и подзелело ше го на шейсц єднаки квадрати хтори ше наволовало „класи” ... руцело ше черепчок до першей класи, до хторей ше зоз єдну ногу ускочело и з ню ше гнало черепчок, шкінтаючи на єдней ноги през цалу школу доокола ... У руских валалох у Сриме школу

[ше] наволовало „джиджа” (ХомаМ). Бависко мало два варіанти: *руську школу* (мала шейсц „класи”) и *швабську школу* (мала седем класи) (КамМик 156–157, 194–195). ◀ У шицких Славянох. Од лат. *schola*, штредньовикове латинске *scola*. • **виучиц школи** „закончиц школоване”: *И ... ище скорей од других монахох школи виучела* (Етн30 125); **буц на школах** „школовац ше”: *заволац його пріятель штудент, зос хторим бул на школах* (Заря 4/1939, 7); **дац** [сина] **до школах** и **дац на школи** „послац на школоване”: *Цар вжал хлапца, однес го до свойого дому, дал го до школах* (Етн29 97); *Бул еден худобни человек, мал вон єдного хлапца, дал го учиц до школах за штуденца* (Етн29 122); *Так то ишло з рока на рок. Ильча у тим досц подросла, а сина Штефана дал оцец на школи, бо ше кус однял од свойого худобства* (РН 56/1926, 1, О. Кост.).

школіц -ім *незак.* „оможлівйовац даковошколоване”. Слц. *školiť* „исте”.

школіц ше -ім *ше незак.* „ходзиц до школи, здобувац образоване”. Слц. *školiť sa* „исте”. То наша карпатска форма. ◀ Оп. *школа*.

школовац -луєм *незак.* оп. **школіц**. Всл. *školovac* „исте” (Hal), слц. у Калала *školovať* „исте” (678). → Старши у нас хасновали переважно форму *школіц* (*ше*), та зме тримали же форма *школовац* (*ше*) сербска. Медзитим, судзаци по восточнословацкей форми *školovac* (*se*) и словацкей *školovať* „исте”, можлїве же и наша форма *школовац* (*ше*) карпатска, але од другей половки 20. вику превладала над форму *школіц* (*ше*) под уплївом сербскей форми *школовати* (*се*).

школовац ше -луєм *ше незак.* оп. **школіц ше**. Всл. *školovac se* „исте” (Hal).

школяр *ж.* 1. „тот цо ходзи до даякей школи”. 2. „школски товариш (з истей генерації)”: *Судия Т. зоз Весну були школяре „ведно до школи ходзели”* (С. Мйр.); *Вон мой школяр „вон зо мну ходзел до школи”* (Ред.). ◀ Оп. *школа*.

школярики *ж. мн.* (єд. школярик) *гипок.* „мали школяре, школяре нїзших класох”.

школярка *ж.* 1. „тота цо ходзи до школи”. 2. „школска товаришка (з истей генерації)”: *Ти ю озда познаш ... теди ходзела [до школи] кет и ти. Шеснац роки ей прешло, то твоя школярка могла буц* (ЖиросМСМ 76).

школярчик *ж.* *зневаж.* „школяр (звич. слаби або незакончени): *Нападаце ... , котрого за не звершеного школярчика тримаце* (Заря 12/1934, 3).

шкоп *ж.* „викастровани баран”: *Барани у чупору було лем тельо кельо требало за оплодзоване. Гевти непотребни барани ше заяловело ... Заяловени барани ше волали шкони* (Я. Барна, РК 1998, 156). Слц. *škor* и *šcores* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *skorъ*.

шкопиц -им *незак.* 1. „кастровац”. 2. „шкопиц парадичи, гереги...” (Ю. Пап): *Шкопиц значи одрезовац верхні лісца на огуркох же би ше огурки лєнше розвивали* (МудриАл); *Кед сцеме мац красни вельки диньи, вец их мушиме шкониц*. *Шкони ше так же ше на коренку нье охабя вецей зародки як 3-4* (Заря 9/1937, 5). Слц. *škopiť* „кастровац”, серб. *шконици* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *skorъ*.

шкорванчок и *арх.* **шкорванчок** *ж.* зоол. „*Alauda arvensis* L.” Варіанта общеславянскей лексеми. Сучасна форма слова *шкорванчок* настала з метатезу *вр* → *рв* (*вран* → *рван*) од старшей форми *шковранчок*, яка зазначена у народних писнях: *Яке пирє тот тацок ма / цо ше вон шковраньчок вола?* (БиндКост 122) У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксовани назви *шковранок* и *шковранчок*, у лемк. *szkowranok*, у слц. *škovránok*. Варіанта зоз метатезу *вр* → *рв* позната у слц. диял. *škorvánok* (Тимко 97, 122). ◀ По єдних етимологох слово походзи од праслав. *skovornъкъ*, а тото од *skvorovorn(k)* або *skvornъкъ*; по других перша часц *шко-* ономотопейского походзєня, а друга часц од *вран-а*, праслав. *vornъ* (Фасмер).

шкорпия *ж.* 1. зоол. „файта паука”. 2. *прен.* „зла особа (зоз злим языком)”: *Гварела за свойого мужа: „Знаце, нино, цо є шкорпия!”* (Пвл. Бл.). Мадь. *skorpió* „фай-

та паука” (1395), нем. Skorpion „исте”, серб. шкорпија „исте”. ◀ Од лат. scorpio.

шкрабац -бем незак. 1. „чухац на скори место хторе шверби”: *Мац синови хрибет шкрабе* (КовМихІЦВ). 2. а) „ошкрабовац”: Карп.русин. *шкрабати „исте”*: *Шкрабала стіну уд потрісканої фарбы* (Чорі). б) „ошкрабовац опалену швиню”: *Швині ше палело зоз сламу, опалену швиню ше шкрабало и умивало. Кед швиня ошкрабана, почина ше розберац* (ФейІр 62). || З истим або подобним значеньом слц. škrapať, поль. škrapać, рсй. *скребать*. ◀ Од праслав. ономатопейского skreb-/skrab-. Вяза зоз лат. scribere.

шкрабац ше -бем ше незак. 1. „чухац на скори место хторе шверби”. Всл. škrapac še „исте”: furt se škrape (Sipos). 2. (звич. по глави) „шкрабац ше у даякей бриги, роздумованю и под.”

шкрабачка ж. 1. „прибор за ошкрабованє табли за гнеценє цеста и под.”: *Скорей, кед ище руски жени сами пекли хлеб, цесто хторе остало наліпене на корище, жени зоз шкрабачку зашкрабовали, ліпели з нього мали хлебчик – пошкробок* (КовМихГК 52); *Мала я милого коминяра, / спаднул ми з комины до маджуна. / Не дайце го, лапайце го, / вежніце [шкрабачку], ошкрабце го* (Бинд-Кост 107). 2. „файта мотички” (Вер. Рм.): *То таке було як мала мотичка, могло буц и лєм зоз железа, зоз ню ше шкрабало и заостате блато з мура кед ше мур осиповал* (В. Саб.); *Шкрабачка була така як длань велька, на длугоким пориску, з ню ше ошкрабовало подуте вапно з мурах кед ше билело хижу* (Лев. Ск.) 3. *Зоз шкрабачку ошкрабовали и обарену швиню, здабала на малу трубу, штаницу* (В. Саб.). Слц. и всл. škrapačka „прибор за ошкрабованє”: *Zo škrapačku še korito škralo od cesta* (Buřa 276). ◀ Оп. *шкрабац*.

шкрабац -ам 1. „полегко шкрабац”. 2. „шкрабац у муре, шкрукнац (о миши)” (Сс. Мак.).

скравунчиц -им незак. „скинчац (о псови, прен. и о човекови)” (М. Рм.): *Пес оштро зашкравунчел* [од укушения хробака] (ТвенМ 47). У М. Ковача форма зоз с-:

скравунчиц: *Вимахне ше дахто на вас з каменьом лебо з паліцу, ви не як други пси – хвост медзи ноги та скравунч, але атакуєце на штурму, ага. Як же! (КовМихІЦВ 75); Цо тебе! Ти пес, ... лєм заскравунчиш и то при тебе готове* (КовМихІЦВ 79). || ◀ Ономатопейске.

шкрим-шкрам: **таки як** ~ „слаби, худі, запшети” (Сс Мак.): *Таки є як шкрим-шкрам* (В. Саб.); *Дзецко не сце єсц, та є таке як шкрим-шкрам* (В. Саб.); *Син му таки вельки, а вон таки як шкрим-шкрам* (Пвл. Бл.); *Андря Ш. була як шкрим-шкрам, ледво ше з места рушила* (Пвл. Бл.). ◀ Неясне.

шкринкац -ам и **шкринчац** -чим незак. „скинчац, шкравунчиц”: *Сенков мали почал шкринкац* (С. Мйр.); *Гвари ше шкринчац, єден у Коцуре хасновал* (В. Саб.). || Не зазначени карпатски паралели. ◀ Як и *шкрукнац* ономатопейске.

шкрип *викр.* оном. означує шкрипанє.

шкрипац -пим незак. „рушац ше зоз шкрипаньом”: *начал фурик шкрипац и черепчац* (РНКЗаря 1940, 123). || Всл. škripic „шкрипац”: *jak škripí tota pilka Sipos*, слц. škřípať „исте”, поль. skrzypieć „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. ономатопейске skripati. Оп. и *шкрипиц*.

шкрипаци -а -е „хтори видава шкрипаци звук”: **шкрипаци ципели** „дзивоцки ципели хтори при ходу шкрипали”: *Таки ципели шил ципелар зоз билей лаговеи скори; штредок (нукашньосц) талпи вполньовал зоз двома фалатками скори, хтори були обрацени ліцо на ліцо. При крачаню як ше нога зогинала, фалатки ше єден з другим тарли и шкрипали ... Ище док дзивка була на гарадичох [у церкви], по шкрипаню ципелох ше могло знац же до церкви вошла богатша дзивка, нялкошка, бо таки ципели спочатку не могл мац гоч хто* (ВаргаЛю 228); [Дзивки маю] *красни ладово ципели по найновшей моди, але негочяки, „шкрипаци”, же ше кажде муши за ню огляднуц* (РН 30/1927, 2).

шкрипиц -им незак.: шкрипел под ногами иніг (РН 30/1937, 2). ◀ Оп. шкрипац. Виведзене: зашкрипиц.

шкрипотац -ам незак. „шкрипиц”: Под ногами нам шкрипотал швижи иніг (РН 1/1929, 6); колче на кудзелі покус шкрипотало (РНКЗаря 1937, 77). Карп.русин. шкрипотіти „исте” (Чорі). ◀ Оп. шкрипац.

шкрипуциц -им незак „шкрипац”: Дзеци бегаю по инігу, хтори им шкрипуци под ногами (шк. сост.).

шкрипиц мн. ткац.: Шкрипиц то на ткацких кроснох колеско з порвазком, на порвазку нічельніци иду горе-долу (Вер. Рм.). || Карп.укр. скрипиці „исте” (Сабадош 333). ◀ Вироятно од шкрипац.

[шкропиц] -им незак. „пирскац, опирсковац; попирсковац”. ◀ Од серб. шкروطити „исте”. Нашо карпатске кропиц (оп.).

шкрукнац -ам незак. „шкрабцац у муре, у хижних стварох и под. (о миши и под.)”: [Мой пес Мима] Кед учуе патканя як шкрукна, перше подзвигне єдно ухо, а вец и друге (Загр. 1–2/1993, 19, шк. сост.). || Чес. škrunkat, škroukat, škrun dat „гурчац у бруху”, карп.укр. шкруматити „хрустац” (Сабадош). ◀ Ономатопейске.

шкрукчиц -им незак. „финкац, скинчац”: Кед сом дацо виправляла од мацери, гварела ми: „Не шкрукчи, цо шкрукчиши тельо!” (В. Р., Г. Р.) ◀ Ономатопейске.

шкуліц -ім незак. 1. „патриц з полужаджмуренима очми”: Кус шкулела на єдно око; Дахто на око шкулі „недобре видзи на єдно око” (Г. Р.). 2. „попатрац (покрадзме)”. 3. „недобре ходзиц, храмац”: Єдно курче ми на ногу шкулі, шкульгаве є на ноги (Люб. Як.). || Укр. диял. скулити „патриц з полужаджмуренима очми”, слц. škúlitі „исте”, всл. škurlіc „исте” (Hal), серб. шкиљити „исте”. ◀ Правслав. skuliti.

шкуляви -а -е 1. „хтори шкулі на єдно око” (В. Ерд.). 2. Я чула же ше гвари шкуляви „таки ніяки” (Г. Р.). ◀ Од шкуліц.

шкуляк х. „тот цо джмурка” (Н.). Слц. škuľaj „шкуляци человек”.

шкулята с. мн. (єд. шкуле) „гандруюца назва за дзеци”, у Гнатюка: Ище су далеко,

бачи на нїх кричи: / „Шкулята, шкулята, нач до мене идзеце? / Ша я видзим добре же ме виєсц сцєце!” (Етн9 ч. 26). ◀ Од шкуліц, шкуляви.

шкульгави -а -е 1. „хтори недобре ходзи, храме”: Єдно курче ми на ногу шкулі, шкульгаве є на ноги (Люб. Як.). 2. „таки як хори, ніяки”. ◀ Од шкуліц.

[шлаєр] х. „часц млодовой шмати”. Серб. шлајер „исте”, всл. šlajer: pañi mloda mala šlajer (Bartko 206). ◀ Од нем. Schleier. Слово тримає на нову пожитку, бо ше млодово шлаєри у нас познейше завели.

[шлаєрово квице] с. бот. „Gypsophila acutifolia Fisch.ex Spreng”. Вироятно под впливом серб. шлајерка „исте” (Тимко 37).

[шлайбик х. коц. и шлайбок х. срим.] „бутелар”: Шлайбок тадзи, збойніку, чуєш?! (КовМихНО 45). Серб. шлајбик и шлајбок „исте”. ◀ З немецкого.

[шлайз] х. оп. шлайс.

[шлайс] х. 1. „преводніца за ладі”. Серб. шлајз „исте”. 2. „брана на рики”: обтужели [их], же вони погубели вельки шлайс на Дніпру (РН 14/1933, 2). ◀ Од нем. Schleuse. Ридше ше хаснує форма шлайз (под уплівом сербскей форми): з гевтого боку цо од шлайзу по Вєровач (КовМихЦВ 259).

Шлайс х. „преводніца за ладі у Керестуре (на ней робел и млін)”.

[шлайф и шлаух] х. оп. шлаф.

[шлайфовац] -фуєм незак. „шлізкац ше, обрацац ше у месце (о колесу)”: Гвари ше же колесо превозки шлайфує кед ше обраца у месце (кед напр. не може висц з блати; кед ше недосц зацагнути ремень або ланц машини шлізка, кед ше не обраца ведно з колесом на хторим стої. || Серб. шлајфовати и шлајфати „исте”. ◀ Од нем. schleifen „цагац по жеми”, Schleifen „шлайфоване, шлізканє ремєня”.

[шлауф и шлаух] х. срим. „гумово одн. пластичне черево за поліване”. Серб. шлаух „исте”. ◀ Од нем. Schlauch.

[шлаф] х. „нукашня гума фодбалскей лабди”. ◀ Од нем. Schlauch.

[шлем] х. „защитна метална шапка”. Серб. шлем „исте”, укр. шолом „исте”, ст.

рус. *шелом* „исте”, ст.поль. *szłom* „исте”, слц. *helma*. ◀ Праслав. *šelmъ*. Гоч слово праславянске, з оглядом же руски воєни термини маме барз мало, вироятнейше же зме го превжали зоз сербского.

шлебода ж. „можлівосц манифестованя своеї дзеки; независносц, самостойносц”: *ходзим по шлебодзе як риба по водзе* (нар. писня). || Слц. *sloboda*, чес. *svoboda*, поль. *swoboda* и *świeboda*, рсй. *свобода*, серб. *слобода*. Общеславянске. ◀ Праслав. *svoboda* и *sveboda*, а то зложене слово: перша часц од заменовніка *свой*, праслав. *svoję*, а суфикс *-ода* як у *ягода*; першобутне значене слова було „положене, стан шлебодного” (ЕСУМ).

шлебодзиц -им зак. 1. „ошлебодзиц”, у Гнатюка: А [Кральович] *Марко ше радовал, ... думал себе: „Бизовно, кед ме там однешеи [повязаного], тота [качмарка] це преведзе и будзе штудирац як би мнє шлебодзиц* (= ошлебодзиц). ... Як ше напилі и наедлі, ... а качмарка вжала ключи зоз кишени од Турка и отворела железо на Маркових руках и на ногох и одшлебодзела Марка. ... Шеднул Марко за стол и єдол и пил. Качмарка ше радовала же Марка *шлебодзела* (= ошлебодзела). ... Рукова́л ше [Марко] з качмарку: Будз здрава цо ши ме *шлебодзела* (Етн30 184–185). || Слц. *slobodiť* „ошлебодзиц”. 2. „ошлебодзиц шеґерта од трирочного ученя ремесла, дац му „кніжку” (диплому) же би могол далей усовершовац ремесло як калфа”: Бул єден майстор сабол, мал шеґерта; того шеґерта требало *шлебодзиц* (= ошлебодзиц). Питал ше шеґерт майстро-ви: Модлім вас крашнє, пан майстор, будзеце таки добри да ме шлебодзице. ... уж ми вишлі штири роки у вас, да ми даце кніжку и да будзем калфа ... Майстор му гуторел: Я тебе дам кніжку и я це вишлебодзим кед ме спредзеш (Етн30 305). ◀ Од шлебода.

шлебодни -а -е „хтори ше може служиц зоз шлебоду, хтори жиє на шлебоди”. Всл. *šlebodni* „исте”. ◀ Од шлебода.

шлебодно¹ присл. „на шлебодни способ, без ограніченя”: Вона уж, могло ше шлебодно повесц, випатра як правдива андя (Ков-МихЦВ).

шлебодно² присл. у функції предиката: а) „допущене”: *Циґан пошол нука, жу паном, пита ше паном чи му шлебодно бешедовац? Панове гуторя: Шлебодно, цо зна* (Етн29 18); *але кед не маце часу, ту конь готови, шлебодно вам пойсц* (Етн29 39). б) (з неґацією) „не допущене”: *мнє не шлебодно коня пуциц ніґдзе да паше* (ЕтнV 100); *социялисти так розказ дали же не шлебодно да хуба жаждови од ланца три форинти плаци* (ЕтнV 102); *А кед ше покошело шицко зарно царске, шипан розказовал же ані єдному жаждови не шлебодно свойо зарно возиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла* (ЕтнV 87). || Всл. *to pañski, ñešlebodno rušic* (Czambel).

шлепа гурка ж. анат. „шлепе черево”: *Чи то правда ... же шлепа гурка за чловека цалком непотребна?* (РН 23/1933, 4).

[шлепе око] с. у мишаних штредкох: „часц глави од уха по чоло, слиха”: *Погласкал коня, ... прислонєл му циву на шлепе око* (РК 1932, 114). ◀ Калк сербского *слепоочница*. Наш еквивалент *слиха* (оп.).

шлєпи -а -е „тот цо не видзи, цемни”. Общеславянске. ◀ Праслав. *slěръ҃ъ*. • **на шлєпи мачки** дзєцинске бависко на пажици, дворе, або нука у хижи: „Шлєпей мачки” завязали очи з хусточку, та вона на шлєпо гледала бавячо́х коло себе; кед даєдного влапєла и препознала, вєц тот поставал „шлєпа мачка” (ХомаМ); ~ **хижа** „хижа без облакох од улїци”: *хтори [хижи] були „до хладку” мали облаки обрацєни до заґради, а то так волани шлєпи хижи* (ПапОл 8); **шлєпи дзвєри** „дзвєри без очкох”: *Єден дїдо нас чувал, а́лє ми не знали же нас дахто чува бо дзвєри були шлєпи* (Я. Тир., РуШ 1/2006, 5); *У старших хлївох не було таки дзвєри хтори ше отверали горе и долу, а́лє було и на хлїве, як и виадзи, шлєпи дзвєри. През лєто мєсто нїх ше кладло дзвєри з латкох (латково дзвєри)* (ПапОл 44); ~ **ключ** „калауз” (Ю. Пап).

[шлєпи миш] х. „перґач”. ◀ Калк сербского *слєпи миш*.

шлєпота ж. „шлєпосц”: *а кед подумаши кельо ше людзох ище находзи у такей шлє-*

поти (РН 29/1936, 2); але яка тота шле-
пота людська велька! (РН 1/1938, 2) || Всл.
šlepotа „исте”.

шлєптак х. гандр. „шлепи человек”: *Ту ци
є под носом, шлептаку єден!* || Всл. šleptak
„исте”: ti šleptaku! (Buffa 268).

[шлінґерай] х. „чипкасти украс на шма-
тох”: *Тото цо найбаржей крашело сподні
сукні то бул шлінґерай, хтори бул приши-
ти на долнім краю сукньох. Шлінґерай ше
куповал на метери, бул фабрични, а позней-
ше ше го ручно дзирковало лебо зоз машину*
(ВарґаЛю 216). Серб. шлинґерај „исте”. ◀
Оп. шлинґовац.

шлінґовани и **шлінґеровани** -а -е
„украшени з вишиванима дзирками”: *Же
би кабат бул широки, [млода] посподку об-
лекла добре викрохмалени били. Били могли
буц дзирковани або шлінґовани* (Заградка
8/1998, 15, шк. сост.). ◀ Оп. шлинґовац.

[шлінґовац и **шлінґовац]** -гуєм не-
зак. „украшовац платно або шмати з чип-
ками”: *Била [дзивка] як папер, а шлінґує од
самого злата* (Етн29 232); [Дзивче] *мало
злате шлінґоване* (Етн9 ч. 174). ◀ Од нем.
schlingen.

шлі́вка ж. бот. овоц „Prunus domestica”.
|| Укр. диял. сливка (Тимко 57), всл. šlívka и
šlívа, слц. sliva, поль. śliwa. Общеславянске.
◀ Праслав. sliva, виведзене вироятно од
прикметніка slivъ (пор. стрлат. li:vos „бе-
лавкасти”). ♦ **белави як** ~ „збелавени од
вдереньох, бица”: *Пошла ґу мацери белава
од палічки, як шлі́вка сеґині́ца* (РН 45/1935,
2).

шлі́вков -а -о „хтори ше одноши на
шлі́вку”: ~ **маджун**, ~ **паленка**.

шлі́д х. „одцисок ноги, колеса и под.
на поверхнощи”. • **исц за да́чим шлі́дом**
„проводац дакого по шлі́ду”: *Попатрел
долу и видзел овчи ступаї и вец ровно ишол
за тим шлі́дом* (СабодРЦар 21). || Всл. šlid:
za tim šlidom išli hledac (Czambel), слц. sled,
поль. ślad, укр. слід. Общеславянске. ◀
Праслав. slědъ.

шлі́дзиц -им незак. „исц, проводац по
шлі́ду”: *а за ню шльїдзи Григорие як през
души* (Заря 3/1940, 8); *Ми, Юлко ... нож
страцели / кед зме твою дражку до дому*

шледзели (Вес 40); *Вера ми не маме нож, бо
зме страцели / кед зме за Ганічку дражку
шлі́дзели*” (БиндКост 35). Не ясне чи Гнати-
ков шпивач ту наисце похасновал форму
шледзиц чи Гнатиук дієслово лєм погришно
записал зоз є место ї. У Биндасовой-Кос-
телниковей варианти форма **шлі́дзиц**. ||
Всл. šlidzic, šledzic, šlidovac, šledovac „исте”
(Buffa 268).

шлі́дом присл.: **исц ~ за да́ким** „прова-
дзиц дакого, исц за да́ким”: *Шлі́дом, мамоч-
ко, шлі́дом / за своїм милим чадом* (Вес 37,
свадебна нар. писня).

шлі́жінка ж. анат. „шлі́жнік lien”. ||
Всл. šližinka „исте” (Kubániová2, 138), слц.
slezina, поль. sleziona, укр. селезі́нка, рсй.
селезёнка. Общеславянске. ◀ Праслав. sel-
zena.

шлі́жиц -им (и безособне) незак. „вихо-
дзиц у форми шлі́жи”: *Дармо з очох ... вично
ми [слизи] шлі́жице* (ФейсаЖЛ 115); *Ра-
на шлі́жи кед ше на зло дало* (Ю. Пап); *Очи
[хори швині] маю червени, хтори шлі́жа,
поставая каправи и лі́пя ше* (РН 9/1937,
3); [Хора кура] ... *щупена є и зос пискох єй
илижи* (Заря 1/1936, 3); *з руки [му] шлі́жела
крев* (КовМихГриц 109); *Рана ше чежко гоє-
ла. Ровно з ней шлі́жело* (КовМихГриц 164).
|| Всл. šližic „исте” (Kubániová2, 138). ◀ Од
праслав. slizъ.

шлі́зкац ше -ам ше незак. 1. „бегац по
ляду шлі́зкаюци ше (звич. о дзецох)”. 2.
„рушац ше по шлі́зкей поверхнощи”: *сан-
ки [ше] на шні́гу барз шлі́зкаю, та коні́
муша буц далей од ні́х же би им санки не
убегли до ногох* (Фа 96). || Всл. šlizkac „ис-
те” (Czambel). ◀ Од шлі́зки, а то од прас-
лав. slizъ.

шлі́зкач х. оп. **крамбля** (1).

шлі́зки -а -е „шлі́зкаци, с. клизав”: *Дра-
га барз шлі́зка*. ◀ Од праслав. slizъ.

шлі́зко у функції предиката: „шлі́зка
жем, шлі́зко ходзиц, с. клизаво”: *Шлі́зко, та
и ноги не таки бизовни* (КовМихЦВ).

шлі́мак х. 1. зоол. „Gastropoda”. || У укр.
слимак, слц. slimák, поль. ślimak. Хаснує
ше ище шлі́мушлі́к (Тимко 119). 2. бот.
„Sonchus arvensis L.” Пренешена назва зоз

животині пре випатрунок. У слц. діял. у Мадярскей *slimák* означає рошліну, але семантика не зафіксована (Тимко 27). **3. мн. шлімаки** кул. „файти покерайох” (РКух 193. и 199). ◀ Од праслав. *slimъ*, тото од *sleim-*, а то зродне зоз *шліна* (праслав. *slina*), слц. *slim* „файта гліни”. ➔ Кед дзеци найду шлімака, вежню го и гуторя му: *укаж, шлімак, рожки, дам ци з маком пирожки* и чекаю чи шлімак не вихпа рожки.

шлімаков -а -о „хтори ше одноши на шлімака”: *шлімакова хижка*, „шлімакова шарупина”.

шлімачок -чка х. дем. од **шлімак**.

шлімушлік зоол. коц. „шлімак, *Gastropoda*”. У укр. діял. *слимуш*, *шليمуш*, *слимуж* „исте”. Хаснує ше ище *шлімак* (Тимко 119).

шліна ж. „шліжава чечносц у устох”. Слц. *slina*, поль. *ślina*. Общеславянске. ◀ Праслав. *slina*. • **ліґац шліну** „у неприємней ситуації правиц рухи ліґання”: *Та так – гвари – и ліґа шліну – ми ше бавели у сушеда, а вон ... зогнал куру и повиберал вайца з гнізда* (РК 1937, 77, М. Ковач); ♦ **цо ~ на язык принєше** „приповедац шицко цо придзе на розум”: *Познам єдну фамелию, дзе оцєц бул вельки фізльош. ... кед випил погарчок папенки або вина, ... гуторел и пред дзецми, як и пред старишма тото шицко, цо му лем шліна и язык принєсли* (РН 13/1929, 1).

[шлінговац] -гүем *незак.* „украшовац з чипками (вишиванима дзирками)”: *Била [дзівка] як папер, а шлінґує од самого злата* (Етн9 ч. 174); *А пан фатер при ней стал: / „Хто ци, дзівче, шлінґовал?”* (Етн9 ч. 174) || Серб. *шлингати* и *шлинговати*. ◀ Нем. *schlingen* „исте”, мад. *slingel* „исте” з немецкого (1821). Карпатски паралели не зазначени. У нас вироятно нове.

шлініц -ім *незак.* „влажиц зоз шліну”: *шліні паперик до котрого зашулькал циґар* (КовМихГриц 44). Слц. *sliniť* „исте”: *slinia si prsty*.

шліняви -а -е „хтори вилучує вельо шліни; замасцєни од шліни”. Всл. *šlīnavi* „исте” (Kobániová2, 138).

[шлінявка] ж. *вет.* „хорота ратицарох *aphthae epistoticae*”. ◀ Од серб. *слинавка*.

шліщанка ж. „место на ляду дзе ше дзеци шлізкаю, с. клизалица”. Всл. *šliščanka* „исте” (Kobániová2, 138).

[шлог] х. мед. „вилів креви до мозгу”. Серб. *шлог* и *шлаг* „исте”. ◀ Од нем. *Schlag*.

[шлогирац] -а *безос.* и **шлогирац ше** -ам ше] *зак. и незак.* „достац вилів креви до мозгу”: *шлогирало го и шлогираше* „достал вилів креви до мозгу”. Серб. *шлогирати* (се). ◀ Оп. *шлог*. Наш, можлїве карпатски, еквивалент *заражело го* (оп. *заражиц*¹).

[шлосер] х. „майстор, фаховец за обробок металу, с. бравар”. Слц. *šlosiar* „исте” 1609. р. (HSSJ), всл. *šlosar* „исте” (Buffa 277), серб. *шлосер* „исте”. ◀ Од нем. *Schlosser*. Гоч слово у словацким зазначене ище на початку 17. вику, вироятнейше же назва того майстра у нас нова. Даєдни шлосерски роботи пред тим робели у нас ковале. Нашо стари хасновали и мадяризем *лакатош* (оп.).

[шлосцигер] х. „одкручач, шрафцигер”. ◀ З немецкого (сучасне нем. *Schraubenzieher* „исте”). У сучасней бешеди хаснуєме сербски германизем *шрафциґер*.

[шлюнок] -нку/-нка х. „дробне ричне каменьче з писком як будовательни материял”. ◀ Од серб. *шљунак*.

шлюпа ж. „мокри шніг або рідке бла-то под ногами”: *Шлюпа то кед шляпка под ногами як по плоти* (СС. Мак.); *Шніг пада з дижджом, драги мокри, прекрити зоз шлюпу* (шк. сост., РК); *Кед диждж пада або кед ше шніг пуца, та шлюпа, та ше чапка по такей жеми* (Лев. Ск.). ◀ Оп. *шлюпкац*.

шлюпави -а -е „таки як шлюпа, плютави”: *Кед диждж пада або кед ше шніг пуца, та шлюпа, за таку хвилю гвари ше и шлюпава хвиля* (Лев. Ск.). ◀ Оп. *шлюпкац*.

шлюпканіна ж. оп. *шлюпа*.

шлюпкац -ам *незак.* „плюскац при ходу по води, ридким блаце”. ◀ Ономатопейске.

шлямпави -а -е „тот цо ше му при ходу збиваю ноги (як при коньови францияшови)” (В. Ерд.): *Шлямпави то таки цо ходзи яґда му ципели повикривяни* (Лев. Ск.). Всл.

šlāmpas „исц по блаце” (Hal). ◀ Вироятно ономотопейске як и **шляпави**, **шляпкац**.

шляпави -а -е „блатни, по хторим ше шляпка”: *Идзе дражка шляпава з места до млініці* (Žganec č. 54); Сокол [конь] *предлужел по шляпавей драги* (ЧаканСаф 195). ◀ Оп. **шляпкац**.

шляпкац -ам *незак*. „исц по води, ридким блаце”: *Кед я мушим по тим блаце шляпкац, / по тим блаце, по груне, доліне* (Етн9 ч. 32). Чес. šlapati „помали исц”, морав. šlarkat „исте”, слц. šlapat „гажиц, тапшац”, серб. шлап(к)ати „шляпкац по блаце”. ◀ Ономотопейске.

шляпнуц -нем *зак*. „чапнуц до води, блата”.

шляповац -пуем *незак*. „шляпкац”, у нар. писні: *Идзе дражка шляпава з места до млініці, / хто ту дражку шляпуе, тот минарку любуе* (Žganec ч. 54). ◀ Оп. **шляпкац**.

шляпчац -чим и **шляпчиц** -им *незак*. оп. **шляпкац**: *Ух, голем да сом швички купела, але кому ше шляпчи по такей хвилі?* (Сф. Мак.); *тераз кед є ні за цо не способна, окрем шляпчац коло обисца* (ЛатякТал 70). ◀ Оп. **шляпкац**.

шмайзнуц -знєм *зак*. „руциц, шпуриц; одруциц” (Лев. Ск.): *Тот уцерац за ноги пред дзверми таки розпаднути и прашняви, так бим го тераз шмайзла „так бим го одруцела”* (Г. Р.); *Шмайзнул груду. Шмайзні тоту цеглу!* (В. Саб.). Хаснуе ше и форма *шмайснуц* (СС. Мак.). ◀ Од нем. schmeißen „руцац, шпуряц”.

шмайснуц -нем *зак*. оп. **шмайзнуц** (СС. Мак.).

шмалец -льцу х. „сланіна з хторей ше випражуе масц (на забивачки)”: [На забивачки] *хлопи порезали на коцки сланіну; тоти коцки ше волаю шмалец. Шмалец ше на котле спражел – то були шкварки* (ДудашКс 150). || Укр. смалець „масц”, рсй. смалец „исте”, поль. smalec „исте”. ◀ Од стр.в.нем. smalz „масц”.

шмальгави -а -е „брудни”: *Шицка є шмальгава* (СС. Мак.); *Івари ше: шмальгави очка „брудни очка, с. мусава стекла”* (Сф. Мак.). То вироятно вариянтна форма прикметніка **смольгави** (оп.).

шманглови -а -е 1. „тот цо незграбно ходзи, цо ше шпота при ходу”: *Шманглови тот цо бангаво ходзи* (М. Рм., В. Р.); *Шманглови то не барз чампави, то исте як и шмантлови* (В. Саб.). 2. *Шманглови то таки ніяки, напр. праше хуе, ніяке, каправе* (Г. Р.). ◀ По значеню то можебуц гласова вариянта прикметніка **шмантлови** (оп.). Оп. **шмантлац ше**.

шмантлови -а -е оп. **шманглови** (1) (Лев. Ск., В. Саб.): *таке шмантлаве, незграбне же страх* (РК 1930, 65, М. Ковач). Слц. šmantlavý „тот цо незграбно ходзи”. ◀ Оп. **шмантлац ше**.

шмантлац ше -ам ше *незак*. „на шпотац, на плянтац ходзиц” (СС. Мак., В. Саб.). || Слц. šmantlat sa „незграбно ходзиц”, укр. діял. *шманати „плянтац ше”*. ◀ Неясне. По Махекови основа ту може буц праслав. matati (se)/motati (se). По ЕСУМ-у тиж неясне, можливе од нем. Schmu „бербляне; празни обещанки; нечисти заробок”. Виведзене: *заимантлац ше „зашпотац ше”* (оп.).

шмарадло с. *заст.* „шкатула з масцу за подмасцоване селянского коча”: [Давно] *кочи були з древа ... Кед людзе ишли на кочу по жито ..., под кочом вишело „шмарадло” (шкатула зоз масцу). Зоз ню ше подмасцовало осовини и колеса же би ше коч не запалел* (Янко Олеяр, ПЗ 4/1968, 13). || Укр. *шмарувати „подмасцовац”, укр. шмарови(д)ло „масц за подмасцоване колесох, колімаж”, рсй. шмаровать „подмасцовац”, поль. szmarować „исте”*. ◀ Од стр.в.нем. smir(w)-ep „масциц”.

шмарац -ам *незак*. „*вимаховац ше; вичинац, чмигац, биц”: у зборніку народних писньох Биндаса-Костелника: *Везол Яни гноік попод шибенічку, ... / На волки зашмарел, шибеняка вдерел, /... Не рубай, не шмарай, ти газдовски сину „на воли ше вимахнул, шибеняка вдерел”* (БиндКост 101–102). Всл. šmaras „руцац” (Hal II, 1017). ◀ Оп. *шмаряц и шмариц*.

шмарбац и шмаргац -ам *незак*. „цагац з клайбасом по паперу, по тексту; нечитко писац, писац страчи ножки”. || Слц. čmarigať „нечитко писац”, чес. čmáratí „ис-

те”. ◀ По Махекови од праслав. *marati* „масциц, брудзиц”.

шмарґотац -ам *незак. оп. шмарбац*: Длуго писал жалбу [миш против кандура] / з другима мишами, / а вона не читка – / шмарґотаня сами (В. Мудри, Заградка 8/2000, 8). ◀ Оп. *шмарбац*.

шмари *мн. оп. шмарни*.

шмариц -им *зак. експр.* „руциц з моцним замахнуцом”. Всл. *šmaric* „руциц” (*Czambel*), укр. *шмарити/шмаряти* „руциц/руцац”, рй. *шмарить* „вицинац, биц”. Оп. и *шмаряц*. ◀ Вироятно од нем. *Schmarre* „рана од вдереня з батоґом” (*Machek*, ЕСУМ).

шмарни *мн. кул.* „пражене єдло з густого палачинкового цеста”. Серб. *шмарн* и *шмарне*. Друга наша назва за *шмарни* то *отрушинки* (оп.). ◀ Мадь. *smarni* (1835, ЕтМ), нем. *Schmarren*, *Schmarn* (мадярске з немецкого).

шмарцмол *х. оп. шварцмол*.

шмаряц -ям *незак. експр.* „руцац з моцним замахнуцом”. Всл. *šmagas* „руцац” (*Hal* II, 1017), карп.русин. *шмаряти* „руцац”: *шмаряти ґрушкы з дерева на землю* (Чорі). ◀ Оп. *шмариц*.

шмата *ж.* „облечиво (єдно)”. Всл. *šmata* „исте” (*Hal*). Оп. *шмати*.

шмати *ж. мн.* (єд. *шмата*) **1. а)** „облечиво, с. одело, одећа”. **б)** „хлопски комплект: рекла и панталони”. **2.** (порайбани веш) *Тоти сухави шмати на паньващичу не будзем зберац, гоч сце падац диждж* (Г. Р.). **3. сподні ~ верхні ~** : Зоз того платна [своей роботы] *ше шили сподні шмати: ґачи, кошулі, подолки, а и даєдни верхні шмати: панталони, рекли и др.* (ДудашКс 151). || Всл. *šati*, *šmati*, чes. *šaty* (єд. *šat*). ◀ По В. Махекови и М. Фасмерови од герм. *che:taz*. У Гнатюка находзиме и форму *шати* (оп.), хтору вон похасновал можебуц под уплівом карпатских паралелох: *Вона однесла свойо шати до хижки* (ЕтН29 293).

шматка *ж. дем. и гипок.* од *шмата*: *Дакус пенєжи заробели, купел оцєц шицким дзецом по даякей жимушней шматки* (ЕтНV 99).

шмели -а -е „одважни, храбри”. Всл. *šmeli* (*Sipos*), слц. *smelý*. Общеславянске. ◀ Праслав. *šmēti* (*šmējǫ*), *smělъ*.

шмеліц -ім *незак.* „одшмелювац, храбриц”: *од каждей страни [нас] шмеля най почнеме [правиц церкву]* (РН 4/1928, 2); *Браца нас вельо поцешели же добре ґаздуєме и шмелєли нас и на дальшу ... роботу на хасен нашого параста* (РН 52/1932, 3); *Вовк ше злекол кєд видзел телїх людзох, а маґарец го почал шмеліц да ше не бої* (РН 22/1933, 4). ◀ Од *шмели*, праслав. *smēti*, *smělъ*.

шмеліц ше -ім *ше незак.* „одшмелювац ше”: *Людзе ше шмеля и гуторя: „Не треба ше бац, алє треба ставяц фабрику”* (РН 28/1928, 2).

шмело *присл.* „на шмели способ”.

шмелосц *ж.* „прикмета того цо шмели”.

шмерджух и шмердюх *х.* „шмердзаци предмет”: *До кукурици на садзєне ше си не шмерджух (= шмердзаци пращок) да ю врани не вибераю* (В. Саб.); *Тота нафта тєраз барз слаба, барз шмердзи, то таки шмерджух* (В. Саб.). || Всл. *šmerdžuch* „дацо шмердзаце” (*Hal*). Оп. и *шмердюх*.

шмердзаци -а -е „хтори шмердзи”. Всл. *šmerdzaci* „исте”.

шмердзиц -им *незак.* „видавац зоз себе шмердзаци запах”. || Всл. *šmerdzec*, укр. *смердити*, слц. *smrdieť*, поль. *šmerdzieć*, серб. *смердети*. Общеславянске. ◀ Праслав. *smǫrděti*.

шмердюх *х.* **1.** „шмердзаци предмет” (оп. *шмерджух*). **2. бот.** „файта шмердзацого квашняку”: *Зоз шмердюха правєли пищки: одрезали фалаток з младого конарчка, били по нїм да ше лупка оддєлї, а вєц лупку сцагли и правєли пищок* (Дю. Ив., Йвґ. Фей.). || Всл. *šmerdzuh* и *šmerdžuch* „шмердзаци человек” (*Buffa* 270).

шмерц *ж.* „прєставанє животних функцийох організма”. || Всл. *šmerc*. Общеславянске. ◀ Праслав. *šmьrьtь*. ● **ходзиц по шмерци**: *Прєз 40 дні по шмерци покойни ходзи по шмерци, бо ше му дацо не дадо док бул живи. Вон лупка по пойдзє, ходзи по хижі, глєда шмати, єдзєня. О 40 дні душа ше змири и вон вєцєй не приходзи* (РК

1992, 154, Ножинич); ♦ **найси даждзе свою** ~ „страцици живот, погинуц”: [У вельким дижджу] *Дас трицец хижі звалени і почкодзени, а 9 особи у води наішли імериц* (РН78/1926, 1); **робиц імериц на кабат** „барз вельо робиц”; **сам себе ~ зробиц** „зробиц самозабойство” (М. Рм., В. Р.): *Як ते-раз пойдзем през тото моріо? Прейси сом не годзен, а плівац не знам; уж я ते-раз себе ту мушим імериц зробиц! Вицагнул шаблю зоз пошви* (Етн29 134); *А вона сцела зробиц себе імериц, бо по імерици мужа кочияша не могла прекармиц дзеци* (РН 48/1936, 4). У угоруским: *Розжалений мужъ ... учинилъ собъ смерть* (Нед'ля, ч. 10/1903, 156).

шметанік х. „судзина до хторей ше злі-ва шметанка з кислого млека”: *Шметанка ше зоз ложку зберала до гліняней судзини – шметаніка* (ДудашКс 143); *Шметанік бул таки як гліняни гарчок, груби у штрעדку, до ньго ше зберала шметанка; долу на боку була дзирка заткана з рендочку; кед ше сцело муциц, вицагла ше рендочка, та вичурела серватка, вец ше шметанка сипала до збуцка муциц* (Вер. Рм.). Старши шметанік волали силка (оп. **силка** (1)).

шметаніки х. мн. (єд. шметанік) кул. „лепині зоз шметанку по верху”: *За фриштик обично булі єдла зоз хлебового цеста: белюши, олейніки, цукровніки, шметаніки* (ХомаБл 194).

шметанка ж. „млекови продукт: масне верхне пасмо кислого млека”. || Всл. *šmetanka* (Sipos), слц. *smetana*, поль. *śmietana* і *śmietanka*, укр. і рсй. *сметана*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *śmetana*. По М. Фасмерови праславянски меновнік *ś-met-ana* виведзени од дієслова *ś-metati* (*metati* „знімац, зруцовац”). По В. Махекови праслав. *ś-met-ana* виведзене од старшого *ś-met-ana*, хторе зродне зоз дієсловом *mqtiti* „муциц”. ЕСУМ допущує обидва толкованя.

шметка ж. „шмеце”, у Гнатюка: *Три дні хижу не метла, / шметка до колена!* (Етн9 ч. 340). Оп. **шмеце**.

шметни -а -е І. „нашмецени”: *Яка шметна хижа* (В. Р., М. Рм.); *А дома шицко*

порозруцоване, брудне, шметне, нье накармене (Заря 7/1937, 7). 2. „у хторим єст шмеца”: *Семе шметне, треба го вяц* (Йвг. Бл.).

шметнік х. „лопатка за шмеце”.

шмец шмем *незак. и зак.* „мац шмелосци”. || Всл. *šmes* (Sipos), слц. *smieř*, поль. *śmieř*, укр. *смїти*. Общеславянске. ◀ Праслав. *śmēti* (*śmējǵ*).

шмеце с. „одпадки у обисцу, по улїци и др.” || Слц. *smet* (ж. р.) и *smietka* „шмеце”, укр. *смїття* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *śmetetъ*, а то од дієслова *mesti* (*metǵ*), нашо *месц* (*мецем*).

шмециц -им незак. „робиц шметним, зашмецовац”. Слц. *smetiř v izbe*. ◀ Од **шмеце**.

шмеяц ше шмеєм ше *незак.* „виражовац радосц, задовољство зоз шмихом”. || Всл. *šmejas še*, слц. *smiař sa*, поль. *śmiać się*, укр. *смїятися*. Общеславянске. ◀ Праслав. *smjati sę* (*smějǵ sę*). • ~ з **дакого** „шмеяц ше дачиім словом, поступку и под., с. смејати се коме”: *Стариши ше шмеє з нього, та му гутори: Видзиши, гварел сом ци же не идз, але ти гварел же пойдзеш* (Етн29 3); всл. *šmjali še ľudze z něho* (Czambel). Нешка под сербским уплівом превладала форма з дативом: *шмеяц ше дакому: Стариши ше му шмеє...* ♦ ~ **докрива** ирон. „плакац (звич. о дзецох)”; всл. *nakrivo se śmiać „исте”* (Hal).

шмеяци -а -е „хтори ше часто шмеє”: *шмеяци очи* (Ю. Пап); *Тота радосц не була гласна, шмеяца, але циха, глібока* (РК 1928, 193).

шмигар х. коц. „ошторгель на краварским батогу”. || Вироятно исте значи всл. *šnugar* у виреченю: *ani šnugar na bič neprivjazal* (Czambel); слц. *диял. švihár* „батог, корбач”, укр. *диял. швиґар* „конец батог”, серб. *швиґар „исте”, швиґати/швиґнути* „пукац/пукнуц з батогом”. Наша форма *шмиґар* настала од старшей форми *швиґар*, яку маю даєдни паралели. ◀ По ЕСУМ-у од нем. *Schwinger* „тот цо бие з прутом, ремнем, *schwingen* „биц з прутом, ремнем”; по Скокови ономотопейске.

шмик *викр.* означує швидки рух: *кед муж шедньє за стол, вона шмик за дзвери*

(РНКЗаря 1941, 43); у загадки *шири, бири, шмик до дзири* (одвит глаши: садзане хлеба до пеца) (ErRuth 114). ◀ Од *шмикац ше* (оп.).

шмикац ше -ам ше *незак*. „шлізкац ше по гладкей поверхносци”. || Всл. *šmikas še* у прикладу *šmicali se koŋe barz i voz* виројатно значи „шлізкац ше” (Sipos), поль. *smukać się* „цагац ше (по поверхносци)”. ◀ Од праслав. *smykati* „шлізкац ше, швидко ше рушац”, хторе познейше повязане зоз *mykati* „рушац ше” (ЕСУМ).

шмикнуц -нем *зак*. 1. „умкнуц, сцекнуц”: *кед кжде рано до Мошки [= карчми] шмикнеш и по 2–3 фляшки ... вицадзиши* (РК 1927, 120); *сам помасцел под кољена и шмикнул, а ви бидни селянье гиньце* (Заря 6/1939, 3); *одповед апко и шмикнул вонка же би го нє наведла до шльепей ульици* (Заря); *Бачи Петро ... ше долапел дзверох, отворел их нагло и шмикнул як преплашена живир. ... Шмикнул Бачи Петро до загради* (РНКЗаря 1939, 95). 2. „швидко пребегнуц”: *Кед зме ше корчольали, так швидко шмикнул коло нас на корчольох „пребегнул на корчольох”* (В. Ерд.). ◀ Оп. *шмикац ше*.

шмикня ж. 1. „ковачова роботня, ковальня”: *У Керестуре завар шмикню и пошол до Арѣнтини. Я уж теди бул оженети, мал сом свою ковальню* (ЖиросМСМ 166). 2. „майстрова роботня” (Ю. Пап). || Всл. *šmikŋa* и *šmitŋa* „исте”. ◀ Од нем. *Schmiede* „исте”. • **заврец шмикню** „заврец фирму”: [Жена-клиентка адвокатоу:] *А ви кед не кадри заступниц єдну слабу жену, заверайце шмикню! – Витла зос писану сукню и пошла, а за ню єй мац помали дробчащи...* (КовМихЦВ 270).

[**шминкац ше**] -ам ше *незак*. „украшовец ше зоз шминку”. Серб. *шминкати се*. ◀ Од нем. *Schminke, schminken*. Нашо карпатски еквиваленти *мальовац ше* и *фарбиц ше*.

[**шмирґла**] ж. „специални прибор за гладканє, чуханє метала и под.” Серб. *шмирґл* и *шмирґла*. ◀ Нем. *Schmirgel*.

шмирґлов папер х. оп. *шмирґла*.

шмих х. „вираз подполного задовольства, радосци”. Общеславянске. ◀ Праслав. *směxъ*. ♦ **брац дакого/дацо на** ~ „вишмейовац дакого/дацо”: *Робице жем так як робели пред сто роками вашо оцове и дідове, а кед ше вам дацо и пове, ви на шмих береце* (КовМихЦВ 112); *Та палє тераз кого нашла ... на шмихи брац...* (КовМихЦВ 127); **на ~ людзом** „зоз своїм поступаньом випаднуц шмишни пред людзми”: *дзеци пишних поставаю на шмих людзом* (РН 38/1930, 4); *Ката могла предац швиньи по осем динари а ти по седем на шмих людзом* (Заря 8/1938, 7); **робиц (правиц) ~ з дакого/дачого** „вишмейовац дакого/дацо”: *Тот памфлет, у котрим „редактор” жаладзи на своєю власне руске гніздо и виру, шмих роби зоз шицкогочо нам святе, правда, у початку ище живота нашей русской просвити малу баламуту зробел* (РК 1930, 41); *Тоти цо робя шмих з Вас же сце „батогаш”, то глупи людзе* (Заря 7/1937, 8); **як на** ~ о дачим неозбыльним, цо виволує шмих людзох: [Розкошни забави] *як на шмих, принєшу пар тисячи динари на даяку добру циль* (РН 8/1931, 2).

шмиховалец -льца х. „тот цо любии франтовац” (Вер. Рм.): *Тот цо таки шмиховалец бул?* (Сил. Рдв.); *Кед шмиховальци увидза, же ти на нїх нє патриш, сами зацихню и зазаньба ше* (РК 1925, 135). || Всл. *šmichovalec* „исте” (Buffa 270).

шмишкац ше -ам ше *незак*. „дискретно ше шмеяц” (Мел. Пвл.).

шмишне оп. **шмишно**.

шмишни -а -е „хтори виволує шмих”.

шмишно и **шмишне** присл. „на шмишни способ”.

[**шмугнуц**] -нем *зак*. „сцекнуц, мигнуц”.

◀ Од серб. *шмугнути*.

[**шнаyder¹**] х. „скравец, сабол”. Серб. *инајдер*. ◀ Од нем. *Schneider*. Наша карпатска назва за шнайдера була *сабол* (оп.). Литературни еквивалент *скравец*.

[**шнаyder²**] х. зоол. „*Pelecus cultratus* L.” Пожичка зоз серб. диял. *инајдер* „исте”. У укр. диял. ест *швець* зоз знач. *Percu fluviatilis* L. (Тимко 108).

[шнелцуг] х. „швидки гайзибан”: *нале-цел шнелцуґ ... на еден коч, котри преходзел железну драгу* (РН 46/1933, 3); *Ту зме исто-го вечара шедали на „шнел-цук” за Пра-гу* (ЖирошМСМ 18). ◀ Од нем. Schnelzug „швидки гайзибан”. ♦ **швидки як** ~ „барз швидки”.

[шницла] ж. кул. „пращени одрезок”. Серб. шницла „исте”. ◀ Од нем. Schnitzel

шніг х. „атмосферске падане у форми пахулькох”. || Всл. snih, укр. сніг. Общесла-вянске. ◀ Праслав. sněgъ. • **кед перши шніг напада до блата цала жима го не запла-та** „притварка: кед перши шніг напада на нез-марзнуту жем, цалу жиму не будзе шнігу” (В. Саб.).

шнігов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на шніг”. • ~ **буря** „вельки витор зоз шнігом”: *шнігова буря засипала железну драгу* (РН 8/1932, 1); *Заґреб остал през пияцу, бо пре шнігово бурі не приходза земледілиці на пияц уж даскельо дні* (РН 4/1937, 4).

шніговка ж. „вода з розпущеного шні-гу” (Н. Ерд.): *Чурчками чури шніговка, та половка уліци у баркох и блаце* (КовМихНО 93); *Мац више гутори же ше добре змивац и райбац у шніговки* (Г. Р.).

шнігово лабди ж. мн. бот. „Viburnum opulus L.” Полукалк зоз серб. *грудва сне-га* „исте”, лебо мадь. диял. *laptavirág, laptaróuzsa* „исте”. Хаснуе ше ище *каліна* (Тимко 62).

шніц х. бот. „печарково охорене на даєдних рошлінох, Uredo segetum L.” Об-щеславянска лексема котра ше зачувала у українским, южно- и заходнославянских языкох: пор. укр. диял. *снітиця, сніт*, лемк. *snit*, серб. *снет*, слц. *snet*, поль. *śniec* (Тимко 72). ◀ Праслав. sněť.

[шніц] шнієм *незак*. 1. *видзиц у сну, шніц ше*: *Гладни му були и жалудок и око: лем едзене шніл* (Олуїч 27); *Тей ноци сом це шніл; шніл сом же сом лецел на авиону*. 2. „твориц представу о дачим цо ше жада”: *О, шніл я! ... Шніл я так, уж не раз, гаї и ле-си Верховини* (КирдаЗаґ 36); *Часто шні-ла о вельким щесцу*. ◀ Од серб. *сањати* 1. *видзиц у сну*; 2. „задумовац дацо цо ше

жада”: *сањати о срећи*. Наш еквивалент безособово повратне дієслово *шніц ше*: *шніло ше му* (оп.).

шніцовити -а -е „залапени зоз шніцом”: *Баба Г. не дала топиц до пеца кед ше жито шало, бо же будзе шніцовите жито, то пла-нета така* (В. Саб.).

шніц ше шніє ше *безос*. 1. „видзиц у сну”: *Рано як поставаю, оецц ше им пита: „Но, цо ше вам шніло, дзеци? Поведзце ми тєраз, та будзем знац чи будземе мац добри вашиар чи подли.”* (Етн29 96); *Мила мамо, ... Пишице ми же цо зоз бабу, бо ше ми з ню шні-ло* (ЖирошМСМ 20); *Поведзце Серафки же ше ми шніло зню* (РНКЗаря 1940, 102). 2. *звич. у виразох озда ци ше шніє? або шніє ци ше* „привидзує ци ше, не правда тото цо гуториш”: *Як полудною, а вон стрєдньо-му братови гутори: „Идз-лє, брату, вонка, опатри тот статок, же би ше там не по-пребивалі або не позабивалі.” А тот на нъго попатри: Яки статок? Та му гутори: „Озда ци ше шніє?” „Цо би ше ми шніло? Лем ти идз, а опатри.”* (Етн29 24) Дієслово ше у Гнатюка хаснує як безособово. У сучасним бешедним и литературним языку воно ше, под уплївом сербского, переважно хаснує як особово дієслово (оп. [шніц]).

шніци мн.: *предні* ~ и *задні* ~ „часци сподку селянского коча, с. кракови”: *До предніх шніцох ше удзива друк* (Фа 75); *За-дні шніци стали на розвори ведно, а не роз-дзелєни зоз древком як предні* (Фа 74). || Всл. šnice: *na oši leža dva falatki drevene to šnice* (Czambel), слц. *snice* (мн.), поль. *śnica*, укр. *сниця*, рсй. *сница* и *шніца*. ◀ Не иснує об-щеприлапене толковане: по даєдних од нем. Schnitz, Schnitt „розрез”, по Фасмеро-ви од праслав. *ojesъnica* „друк на воловским кочу” (ЕСУМ). Ми форму єднини (*шніца*) не хаснуєме, але по паралєлох (поль., укр., рсй.) заключаєме же и наша форма єднини була женского роду.

шніщок -щка/-щку х. дем. од **шніг**.

шнур х. 1. „шнур на колєсу кудзелі”: *Ле-ґинє [на прадкох] часто знали фиґляриц з дзивками та им знімали шнури з кудзельох* (Заґр. 10/1996, 12, шк. сост.). 2. „смуґа на муре по хтору ше мур малює одн. билі”: **а)**

„горизонтална смуга под повалу у хижі по хтору мур мальовани”: *Вон бул таки високи, по тот шнур* (Люб. Як.). **б): вдеріц** ~ „означиц зоз вдереньом шнура горню гра-ніцу по хтору ше мур ма обцаговац, те. на цмо фарбиц” (Сф. Мак.): *При обцагованю мура шпарґа предходно замачана до сухой фарби розцагла ше дас 40 цм од сподку мура и вдерел ше з ню шнур, т.є. означело ше покля ше мур обцагне* (Ю. Рм.). **3.** „цагаце стебло дині, гереґи и огурки: пуциц шнури „почац ше цагац, шириц” (МудриАл). **4.** „дацо подобне шнуру”: **а) виганяц** ~ „ви-цисковац остатки едзєня зоз швиньских черевох хтори ше рихтаю за надзиванє”: *Колбаишніци ше шкрабало зоз тупим кра-йом ножа на деревеней дешички лебо сцаго-вало зоз зламаним пирком. На таки способ ше зоз черевох виганял шнур, а оставали ценки, чисти колбаишніци* (ДудашКс 150). **б) пуцац шнури** „випушовац з полового ор-гана шліж пред водзеньом (о крави, кози и др.)”: *Накадзи крава або кобула шнури пуца (= идзе ей шліж), треба ю водзиц под буюка одн. вайчака; кобула меней пуца: вона ше шилі, та идзе з ней шнур* (В. Саб.); *Привед-ли краву под буюка, а ище не мала бегане, ані шнури не пуцала* (В. Саб.). **в)** „шліж хтора виходзи крави, кози и др. з полового ор-гана пред породом”: *Крави уж виходзи шнур, почне ше целіц*. **5.** „вино або палєнка хто-ру достава найлєпши у гугланю”: *Руцали за шнур „руцали гуглу за вино або палєнку”; Звалєл шнур тот цо найвєцей бабки збил* (В. Саб.). || З истима або подобнима значе-нями всл. *šnura* и *šňura* (Sipos), слц. *šnúra*, поль. *sznur(ek)*, рсй. *шнур(ок)*. ◀ Од нем. *Schnur*, стр.в.нем. *snour*. • **однесц** ~ „однесц хасєн; у картаню: сцагнуц” (В. Саб.); **под шнуром (шнурку)** „цалком ровно (ровне)”: *Гутори ше: под шнуром и за шнуром „ровне”* (В. Саб.); **прости як ~ (шнурка)** „цалком прости”: *Зоднука [у Помпейох] су улічки прости як шнур, вимерани правилни, флас-теровани* (РН 67/1926, 2, М. Мудри); *Гуто-ри ше и за колбаси: прости як шнурки*.

шнурац -ам незак. „зашнуровац, вязац зоз шнурку”: Шимики були вязацци, шнура-ли ше на предку и мали малу запєтку (Вар-гаЛю 239). ◀ Оп. шнур.

шнурка ж. 1. „кратки шнурок, звич. за вязанє дачого”: *шнурки до ципєлох и под. 2.* (у старших авторох) „шор дзивих гускох цо лєца у висини”: *Понад хижами понад хма-рами / Дзиви гусочки лєца шнурками* (НЗ 3/1940, 3, М. Ковач). • **як ~ (шнурки)** „барз красни, фини; прости”: *Обєрва як шнурки, власи як канджурки* (Етн9 ч. 398); *Сцє бога-того, алє не з трєсуцим гласом, алє таким як шнурка „здрави, гласни”; И за колбаси ше гвари гладки як шнурка, кєд су не фодо-рошисти (фодо-рошисти то негладки, кєд маю випупчєня* (В. Саб.); *Облєчени є як шнур-ка „барз крашне є облєчени”; Гутори ше и за колбаси: прости як шнурки, гладки як шнурка, кєд су не фодо-рошисти* (В. Саб.); *Варґочи красни як шнурка „крашне виплє-цени варґочи”; як по шнурки, як под шнур-ку „барз ровно, виедначєно”: Тисџи рукох и ногох [у маршованю войска] рушалџи ше по такту правилно и зложно як по шнурки* (Зарџа 10/1938, 5); *Шицки три главни шори були як под шнурку вибудовани* (КовМих-Кап 13). || Всл. *šnurka* „гачнік”: *do gačoch je nadzata šnurka* (Czambel). ◀ Оп. шнур.

шнур(к)овани -а -є „украшєни зоз при-шитима шнурками”, у Гнатюка и у бєшєди старших: *Я свойому [милому] купєла лайбик шнурковани / як же би му швєчєло мєджи лє-ґинџами* (Етн9 ч. 114); *А тот кабат шнурко-вани / далі на нго фєрталь жєми* ((Етн9 ч. 401); *Долу, дас 30 цєнти од сподку сукні, дєе ше з другоґо боку закончовал подклад, були пришити доокола пантліки: жовти, жєлє-ни и чєрвени, та сукня и достала назву шнур-кована сукня* (ВарґаЛю 219); *Лєм [сєм бул] при тим дзивчєцу шнуром шнурованим* (Етн9 ч. 240). || Слц. *šnurovaný* „украшєни з напришиванима шнурками”, *šnúrkovať* „украшовац з пришиваньом шнуркох”, всл. *šnurkovani* „истє”: *šnurkovane ľajbiki* (Buffa 278). ◀ Оп. шнур.

шнурованка ж. „файта або часц жєн-ского облєчива”, лєм у нар. писні у Гнатю-ка: *Ма вона [Юлишка] сукню чєрвену, / а шнурованку жєлєну, / пантонік били, чиж-ми чєрвени* (Етн9 ч. 35). || Й. Штолц у восточнословацких бєшєдох записал стих: *Má j ona hlavičku ranenu, aj šnorovačku červenu*

(444. бок), хтори вироятно цитовани з варианти нашей писні у Етн9 ч. 35. Слц. šnurovačka „заглавчок“ хтори дзивки вязали коло пасу на хрибце же би ше им лепше тримали сукні коло пасу”.

шнуровачки ж. мн. (єд. шнуровачка): Кед ше дзивки пооблекали и ходзели з крижамы коло церкви то ше волали шнуровачки (Н. Пабян.). Назву достали вироятно прето же мали на себе шнур(к)ованы шматки.

шовгор х. (вок. шовгоре! и фам. шовгор!)

1. „шестров муж; муж оцовой або мацеровей шестри одн. шестриніці”: Но кед [вон] твой брат, мой [є] шовгор. Дай го гевка (Етн29 153). 2. фронт. „хробак у яблуку и под”: Шовгор хробак поверцує, / знука овоц окусує (ИГК). ◀ Од мадъ. sógor.

шовянски -а -е: **Шовянска драга** „драга хтора з Коцура водзи до Шови (те. Равного, валалу при Коцуре).

шога-нігда присл. експр. „нігда”, лем у нар. писні у Гнатюка: А за чижми не споминам, / бо их шога, нігда не мам, / лем бочкорки з реберками / – яй, Боже мой, не швечам! (Етн9 ч. 338) || Всл. šohaňgda „нігда але нігда” (Czambel), карп.укр. шога „нігда”. ◀ Од мадъ. soha „нігда”. Нашо и восточнословацке зложене з мадарского и домашнього присловніка.

[Шокци] х. мн. (єд. Шокец) назва за Горватах коло руских валалох у Сриме и Славоиї. ◀ Од серб.-горв. Шокици (єд. Шокаци).

шокецки -а -е „хтори ше одноши на Шокцох”: Писане писмо на шокецки Нови рок (РН 1/1937, 5, М. Ковач). ♦ **будзе война як у шокецким краю** гвари ше кед двоє (двойо, два) викрикую на себе готови и до битки (оп. и **кура война**).

шопави -а -е 1. „хтори ма уши, вшопави”: Шопави то таки цо ма уши (СС. Мак.); Други лік [од вшох] є вода, у хторей ше уваля кромпілі. З ню ше исто намача цело шопавого статку (РК 1940, 153). 2. **Шопаве** то кед дацо подле: праіше, целе, дзецко, таке записете, зашопавене (М. Рм.). || Слц. všivavý и всл. šolavi 1. „тот цо ма уши”; 2. пейор. „безвредни, мизерни”. ◀ Од вишопави, а часц виш- од виша „уша”.

шолічка ж. дем. од шолька.

[шолька] ж. „полцорова судзина з хторей ше пиє млеко, чай и под.” Серб. шоља „исте”. ◀ Од бавар.-австр. Schale.

шомрац -ам незак. „дудрець”: Шомрал же вони маю вельо святих, два трецини у року у календаре червене. ◀ Оп. шамрець.

шопа ж. „будинок при хижи у хторим ше тримаю польопривредни орудия и под.” || Всл. šora „исте”, поль. шора „исте”, укр. діял. шопа „исте”. ◀ Од нем. Schuppen, ст.нем. schorpf, schof. ♦ **крижна** ~ „шопа межди двором и гумном”: Тоти два двори [задні и предні] не ридко подзелени зоз крижну шопу, дакеди з часци з чардаком (ФейИр 101); **латова** ~ „шопа хтора ма патос зоз латкох (же би на ней посипана кукурица у чуткох, шено и др. мали воздуху)”: Кед була у обисцу латова шопа, кукурицу ше такой з коча зруцовало под шопу и на чижи цагало горе (ФейИр 60); **под шопу** „у шопи”: Коч стої под шопу; всл. pod šoru „у шопи”: vozi še trimaju pod šoru (Czambel).

шопка ж. дем. од шопа.

шор х. 1. „уліца”: Придзе [з поля] дому по плуг; як пойдзе до валалу на шор, уж кричи на пса (Етн29 168); пошол аж до того варошу ... Пошол по шоре, ... пошол до карчми (Етн29 71); Дал виложиц на таблю вонка на шор же вон забил седем жвири нараз з єдну руку (Етн29 147). 2. „колона, дахто/дацо поставени у шоре”: Людзе поставали до шора, хто бул на шоре, тот бул виплацени. 3. „порядок”: У ніх у обисцу вишадзи шор. 4. „правила справованя”: Кед видзиш же дахто чита або пише писмо, не нагинай ше над ньго, бо то непристойно. Хто ше того не трима, указує же є вельки простак и не зна цо то шор (РН 15/1928, 3); Таки шор, таки обичай у ніх (Пвл. Бл.). || Всл. šor (Hal). ◀ Од мадъ. sor. ♦ **буц (остац) у тим (другим, гевтим, таким) шоре** „буц (остац) самодруга”: Остуди маю лем жени у тим шоре (В. Саб.); Була у другим шоре од нього (В. Саб.); а вона остала у тим шоре (ErRuth 64); Єст жени, котри кед су „у таким шоре” маю вельке болене глави, опухню им не лем ноги але и ліца (РН 36/1929, 2); [Мацери] верели же не останю „у гевтим шоре” (же

не значню), покля буду дойчиц свою бебу (КолесарД); **за шором 1** „по шоре”: И кед ше ходзело орац (на панову жем),... то дзеиц плуги вигнали; та кед орали, кажди за шором мушел исц єден за другим (Ос 12, ЕтнV 87); **2** „єден за другим”: гоч би три роки за шором ніч жита не уродзело (РК 1933, 135); **пре** ~ „пре людзох, пре обичай”: Гоч баиш дараз и попиєм, то лем кус – лем пре шор и да славної компанії не видзем зос хотара (РН 19/1929, 3, др М. В.); **скорей шора** „скорей як тому час”: вона оджіє скорей шора свой живот така млада (РК 1940, 59, М. Ковач). ♦ **буц у даяким шоре 1** „буц у одредзеной ситуації, обставинох, стану”: Пойдзем до майстра да видзим у яким су шоре, чи пойду по семеринґи (В. Ерд.); Палє досц сом Ци написал да знаиш у яким шоре жиєме (КостПр 372); Кед придзе оберачка [грозна], вимию ше [гордови] з обичну швижу воду и польня зос слатким вином, а не патри ше у яким су шоре (РН 47/1936, 4); **2** „буц у порядку, зачувани”: Кед я ствар хтору сом достал од сушеда на послугу ... вращим у таким шоре як сом ю приял, то ми сушед и други раз ... [у] потреби поможе (КостОс 142); **буц у добрим (своїм) шоре** „буц у порядку, у шоре”: Пооглядай ше перше чи шицко коло тебе у своїм шоре (Заря 13–14/1935, 104); У нас шицко у добрим шоре (РК 1927, 68, В. Сивч); **вжац дакого до шора** „научиц дакого шора”: Болела тота кривда люцка доброго Серапиона: подумал жиди вжац до шору (РН 45/1930, 2); **вивесц шора дакому/дачому 1** „покончиц даяку вельку або чежку роботу”: Нешка [до лагру] пришли ище вецей писма ... Ледво сом им шора виведол (РН 50/1937, 2); Гриц знал же предлужиц з роботу муши, бо ту дзеиц, ... Вон ше муши о ніх старац, вон им муши вивесц шора (КовМихГриц 119); **2** „погубиц дацо (звич. з нефахову роботу)”: Теди сом себе виведла шора кед сом вельо робела и мала вельо брижи „теди сом ше похорела”; Тота диждовна хвиля мишом виведзе шора „знїчтожи их” (В. Саб.); Митри, Митре! Яки ти ронтош! Тот капут цо го маши на себе, ношел твой дідо седем роки, я го ношел итири роки, а ти му, пать, вивед шора за єден рок (= а ти го по-

дар за рок) (РК 1940, 185, Я. Мудри); **(за)губиц/погубиц ~ 1** (дакому) „загубиц дачий угляд, статус у дружтве”: Вигнали свою бабу з обисца, та себе їх син загубел шор, кед ше женел, не сцели му дац дзивку (Пвл. Бл.); [Просвиташе] зос таку роботу лем губя себе шор у Коцуре (РЗаря 4/1936, 3). **2** (дагдзе або дакому) „загубиц дагдзе або дакому запровадзени порядок”: Вони барз подобни на двох, трох пияних людзох, котри у єдним вельким, веселим дружтве загубя шицок шор. Бо ніч не легчейше як шор погубиц, але чежко го справиц (РН 30/1929, 1); Але зато и там тебе би сом не любела даяки твой шор погубиц, та так най будзе як ти одредзиш (ЖирошМСМ 139); **знац** ~ „знац кеди як треба поступац”: Людзе знаю шор (В. Саб.); **знац свой** ~ „знац як треба свойо проблеми ришиц”: Уж вони лем знаю свой шор (Г. Р.); **знац шора дакому/дачому** „добре знац як треба робиц, поступац у одредзеной ситуації”: вон ше им барз питал же вон ещи млади чловец, не зна ещи тому барз шора, та за седем роки му енґедовалі буц у його швекра, учиц ше за краля (Етн29 197); Прадідо Ильков знал шора сланїни, знал добру сланїну порихтац (Ир. Фин.); Вон не сце робиц през паленки. А я му уж знам шора, та го вше пред роботу понукнем з паленку (В. Саб.); **мац шора** „знац меру, гранїцу”: У роботи треба шора мац. Не треба ше у ней претаргнуц, бо зос тим себе претаргуєме и свойо здраве (РН 4/1933, 3, М. Винай); навешелїц ше, але и шора мац, не як вони кажди вечар до карчми, та пию до 12 годзин кед не до рана (РН 10/1928, 3); **не знац себе шора** „не знац ше стримац у єдзеню, пицу и под.”: А мой оец, кед свадзба, а вон дай того масного паприжашу, дай тей свадзбеной капусти, дай вина... Шора себе не знал, теди ше и опил лем. ... Дома полна пиньвица, але боже зохрань же би зос свойого трошел (КовМихЦВ 77); **лем кед по шоре** „добре кед людзе умераю по старосци, по природним цeku” (Ю. Пап); **ніяки** ~ „непорядок, незлагода”: [Нина] би вецей не ишла до Корпаиша робиц, бо у ніх барс нїяки шор. Йовґена оецц набил (ЖирошМСМ 113); **по своїм шоре** „так як треба”: Не мала то ствар ... кед ше

шицко розвива и напредує по своїм шоре (РК 1927, 129, Д. Биндас); **привесц (увесц) до шора (шору) 1)** (дакого): Нини би го уведли до шора (В. Саб.); **длуство отплаци, дзеци до шору привезде** (Заря 17/1937, 7); **2)** (дацо) „ушориц, привесц до шорового стану”: *Ша вера и мнє не роскош, кед сце ше так затрепалі, змачали, та кельо тераз мам роботи док шицко до шору приведзем* (РН 33/1929, 3); *Зоз слабом отровом ми попирскал польо, та жем тераз полна жазу, запарладжел ми жем, не можем ю до шора увесц* (Мик. Ск.); **присц на** ~ „указац ше правда”: *Видзиш як то шицко придзе на шор* (ЖирошМСМ 122); **провадзиц (водзиц)** ~ „старац ше о організації и окончованю роботи”: *Керестурски пан новтаруш добре шор провадзи; / кед жу ньому пойдзе непоучени человек, / вон го добре поради* (Етн9 ч. 365); [Газдове] **єднали себе слугу, биреша, або видавали з поли, зоз трецого; а сами лем шор провадзели** (РК 1997, 149); [На свадзби] **Провадзел шор пан староста** (РН 101/1926, 4); *Вона була параского оца дзивка, та шор у роботи водзела, гуторела: Шовжре, цо будземе садзиц?* (В. Саб.); **тримац дакого/дацо у (добрим) шоре** „старац ше же би шицко було у шоре”: *Та прето и чезжо з народом, бо є запушени – а зароснуту заграду чезжие окопац, як кед заграда у добрим шоре тримана* (РН 41/1932, 1); *Цо же ши ми жено през дзень порабяла / Чи ши дзеци и обисце у шоре тримала?* (РН 9/1937, 4); *У обисцу му як у апатики, трима обисце у добрим шоре* (В. Саб.); ~ **и робота тримаю человека** „човек посцигне кед є роботни и зна шора у роботи и живоце” (ОлеярЯк, Шв 6/1984, 733); **як то (тому)** ~ „як накладаю правила, обичаї”: *Маш шицко зробци як снада: там ци мац, позберайце ше, идзице питац, и кед даю – даю, кед, не, – другу глядай, але шицко ма буц по законе и як тому шор!* (КовМихЦВ 258); *зато ані не здравкаце як тому шор* (Заря 17/1935, 134); *На приклетних дзверох пан староста з ручніком прейї лівого плєца, як ше швечи и як то уж шор* (КовМихЦВ 222); *Побрали ше раз так двойо и свадзба ше крашнє закончела, та млодята, як то уж шор, треба-ли пойсц спац горе на пойд* (РС 41/1989, 16).

шорик х. дем. (од шор) **1. а)** „кратка улїчка”. **б)** хаснує ше и як топоним, тє. як мено краткей улїчки: „*Хто же вам придзе?*” „*Кума Маря зоз шорика*” (РК 1931, 115). **2.** „шор зарнох на чутки кукурици и под.”: *При вибору дакле кукурици за садзєне мушине мерковац ... и на красни шорики на чутки* (РК 1935, 167). **3.** „шор дачого посаженного або пошатого у загради”: *До шорикох ше садзи цибулька и цеснок; мархва, петрушка, пастернак, мак, ярня шалата, парадичи, капуста, шпинат и арпаджийка ше тиж шеє до шорикох* (ДудашКс 166). **4.** „виписани шорик у тексту, кнїжки”.

шорикасти -а -е **1.** „хтори ма по себе шорики” (В. Р., М. Рм.): *Не шорикасти плиш, але гевтот прави* (Люб. Як.). **2.** „файта финшого платна”: *Пополадню дзивки [на танцу] були поприберани до штофових, блишових, шорикастих, по осемдзешат* (ФейИр 14).

шориц -им **незак.** **1.** „правиц шор, ушорйовац; пораїц”. **2.** „водзиц шор, старац ше коло дакого/дачого”: *То давно мацери и оцове шорели коло женїдби и одаванки дзецох* (Пвл. Бл.); *Аш на смертельней посцелї нам подзелї ...*. *Видзи вон же их оцец нїяк не шори, та ше ані вони нїяк не шоря* [тє. не женя ше] (ЖирошМСМ 100). ◀ *Од шор.*

шориц ше -им ше **незак.** **1.** „ушорйовац ше”. **2.** „ушорйовац себе живот (женїц ше и под.)”.

шоровац -руєм **незак.** „чишліц одн. робци дацо єдно за другим”. Всл. šorovac (Hal).

шоровац ше -руєм ше **незак.** „зьяйвовац ше одн. робци дацо єдно за другим”.

шорови -а -е **1.** „чесни”: *шорова дзивка, шорови леїнь, шорови человек*. **2.** „досц вельки”: *Вирубал себе таки шорови прут за чаповку*.

шорово присл. **1.** „поряднє”: *Вон на роботу приходзи шорово; Кед [жена] шорово дойчи [дзецко]* (РК 1978, 238). **2.** „добре, солидно”: *Перши дні ... зрана жазда сам покус видойовал, а пред вечаром заш лем приходзела сушєдна бирешка шорово подоїц же би ше млеко не засушело* (ЛатякТал 80); *Гевто-го тижня спаднул вельки диждж, але вєц бабрал и други и треци дзень. Гвари ше напр.*

же диждж праве бабре, а не пада шорово (В. Саб.); Єдз! Наєдз ше шорово! (Г. Р.)

шороглії *мн.* „часц селянского коча”: **предні** ~ и **задні** ~ . Слц. šaragļa, *мн.* šaragle „исте”, серб. шараге „исте”. ◀ Од мадь. saroglya. • **до шорожљох (шеднуц, пойси)** „шеднуц назадок до коча”: Берце ше там до шорожљох! (ЛатякТал 73); **у шорожљох (шедзиц)** „шедзиц назадку у кочу”. Синоним: **шеднуц до илишу** (оп. илиш).

шорогљартов *х.* „капча на драбинки коча з хтору ше шороглії прикапчую же би не спадли” (М. Рм.). ◀ Виведзене од мадь. saroglya „шороглії” и tartó „слуп; подперач, подкладач, тримач”.

шорогљочки *мн.* „часц фурика за операне терхи”: **Опрез самого колєска фурик мал шорогљочки** (Фа 119).

шором *присл.* 1. „по шоре, єдно за другим”: Ми, дзеци, по обичаю вишине шором на роштельох (ПапгДюКШ 43). 2. „шицко цо наидзе, цо под руку”: Я будзем мерковац на крави и на то же би дахто не наишол з дильова, а ви режце [терєги] шором ... Не мушице на каждей вирезовац облачок. Лем кольце, хтору як сцигнеце, шором (ПапгДюКШ 126). ◀ Од шор.

шораш *х.* „тот цо приноши млец зарно до млїну теди кед на нього придзе шор”: Оцец вам купел сувач, та ви ту будзеце ходзиц млец – гваря му зоз дзверох шороше (муштерії цо ходзелі млец до сувачу) (РС 13/1997, 21, М. Кам.).

шорпац ше -ам ше *незак.* „шкрабац ше, отресац ше од ушох, блихох”: Я обачела же ше млади канаринки шорпаю, а вони мали уши (Г. Пуш.); Виметала курнік, та ше вец шорпала од ушох (Вер. Рм.); Шорпа ше дахто кед ше шкрабе од блихох (Г. Р.). ◀ ЕСУМ (VI том, 493. б.) наводзи укр. дял. шурпатися „длобац до даякей роботи (гледуюци дацо и под.)” як експресивни вираз.

шорячка *ж.* „тота цо прави шор, кресцанка”: Тота моя дзивка то шорячка! (Пвл. Бл.)

[шос] *х.* „сукня”. Серб. шос „исте”. ◀ Од нем. Schoß.

шпайз *х.* „простория у обисцу за поживово артикли”. Всл. šrajz „исте”, мадь.

spájz „исте” (1763), серб. шпajз „исте”. ◀ Од бавар.-австр. Speis.

[шпайзер] *х.* При додавачкох на трешки стал хлоп хтори уруцовал розвязани снопи жита и под. до трешки, односно шпайзер (МудриАл). ◀ Од нем. Speiser *техн.* „кармяч”. Нашо кармиц трешку „пущац снопи до трешки” од нем. speisen *техн.* „кармиц, подмирийовац (справу, машину)”.

шпак *х.* 1. зоол. „Sturnus vulgaris L.” Укр. шпак „исте”. 2. *прен.* „мудри, оштри, знаходлїви человек”: Шпак то оштри человек у шицким и знаходлїви (Лев. Ск.); Шпак то мудрець (Ю. Пап); Мой шовжор Микола ци прави шпак. Мустра и пол! (Ю. Пап) ◀ По Махекови и ЕСУМ-у од ščrakъ, а тото од *цицац*, *псл.* ščipati „дражніц, имитовац” (шпак може имитовац гласи других птицох); по даєдних авторох од нем. Spatz „гацок” (Тимко 97, 122).

[шпалетни] *ж. мн.* (єд. шпалетна) „облашніци хтори ше зоднука завераю”. Серб. шпалетне „исте”, мадь. spalett „исте”. ◀ И мадярске и сербске од нем. Spalette, а тото од *ит.* spaletta. До нас могло присц з мадярского, немецкого або сербского.

шпарга *ж.* „грубша цверна, предза”. З истим або подобним значеньом *всл.* šparga (Sipos). ◀ Од мадь. spárga „грубша цверна, предза, с. канап”.

шпаргочка *ж. дем.* „ценша або кратша шпарга” (МудриАл).

шпацibaгов *х. оп. спасибогов.*

шпацир *х.* „преходзка, шейтане”: **исц (пойси, ходзиц) на** ~ „исц (пойсц, ходзиц) ше шпацирац, преходзиц”: Йоанов оцец и мац кажде рано ходзелі на польо з варошу на шпацир (Етн29 41); Раз Андри ишол на шпацир до варошу (Етн29 74). || Слц. špacir „исте”, *всл.* špacir „исте”: isc на špacir (Hal). ◀ Од нем. Spaziergang.

шпацирац -ам (**а**) и **шпацирац ше** -ам ше (**б**) *незак.* „преходзиц ше, шейтац ше”: **а**) А як вони [з ладї] посходзелі, / крайнім ярком *шпациралї*. / Крайнім ярком [панове] *шпациралї*, / та ризкашу *опатралї*. ... / Другим ярком *шпациралї*, / та Йовишкову *режименту* керовалї (Етн9 ч. 385); Болєла ме рука,

та сом шпацирала по хижи (Люб. Як.); На-
исце чудесне чувство обидзе человека, кед
почне шпацирац по тих истих улїчкох, по
тих истих дражкох (РН 67/1926, 2, М. Му-
дри). **б)** Вона [царица] ше му питала же цо
вон [слуга] зоз ню сце же ше з ню шпацира,
бо то не доходзи младей царици ше шпа-
цирац (Етн29 283); Тендирсин Илона спала,
та го не видзела. Мала дванац фрайцимер-
ки; шпациралі ше по заградки и його обачелї
(Етн29 48). || Слц. špacírovať si и špacírovať sa
„исте”. ◀ Од нем. spacieren.

шпацирка ж. „шпацир, преходзка”, лем
у нар. писньох у Гнатюка: А на вечар на
шпацирку (Етн9 ч. 349). || Всл. špacírka „ис-
те”: роšoу do kerti na špacírku (Czambel),
слц. špacírka „исте”. ◀ Од нем. Spaziergang.

шпив х. „шпиване”: старши у братскей
бешеди и шпиву препровадзели єдно време
(РН 8/1934, 4); Кед дахто мал вельо пат-
канї, зоз спеціальним шпивом и танцова-
ньом поєдини баби знаю вивесц патканї (РК
1946, 83, Папг. Вел.). || Всл. špív, ген. špevu:
mne nebarz do špevu (Hal). ◀ Од шпивац.

шпивак х. „тот цо шпива, шпивач”:
Ище як школяр у Заґребу бул перши шпи-
вак як у церковним так у свитским шпива-
ню (РН 13/1928, 3). || Слц. špevák „исте”, всл.
špívak „исте”, поль. śpiewak „исте”. Од шпи-
вац, праслав. pěti.

шпиванка ж. **1.** „писня (хтора ше шпи-
ва)”: Ой икорванку, ой икорванку, / красну
шпиваи ти шпиванку (КостПоез). || Всл.
špívanka „исте”: šuhaj ľem v špívankoch še
nachodzi (Czambel). **2.** „уметніцка писня”: И
так ... дал сом печатац шпиванку ... „З мо-
його валала” (КостПр 316). ◀ Од шпивац.
Синоним писня ше у прешлосци хасновал
за церковни и крачунски писні, а нешка ше
хаснує и зоз значеньом „народна писня” и
„уметніцка писня”. Оп. и новта.

шпивац -ам незак. „виводзиц вокални
твор”. Всл. špívas, укр. співати. Общесла-
вянске. ◀ Од праслав. pěti.

шпиваци -а -е „хтори часто шпива”:
Чарного когуцика ми не сцу кури, а так
шпива, таки є шпиваци (Г. Р.).

шпивач х. **1.** тот цо шпива, шпивак”.
2. „тот цо ходзи на Крачун по шпиваню”:

Мало после того явели ше други, на треци
шпиваче и вше вещей и вещей (РН 1/1927,
2); Кед пришли шпиваче шпивац, до торби
ше им дзелєло сухи шлївки, сухи вишинї, сухи
смокви або сушинки з яблукох (ХомаБл 194).

шпивачка ж. „тота цо шпива”. Всл.
špívačka, поль. śpiewaczka.

шпижа ж. „легура бакару и цину (ка-
лаю), с. туч” (В. Ерд., Г. Р.): Зоз шпижи
були шерпенї, паланчикари, гарчки и
котли (ХомаБл 210). Дзвони ше тиж лею
зоз шпижи. || Слц. spież и bronz „бронза;
шпижа”, поль. spíza и brąz „исте”, укр. ди-
ял. спиж „шпижа”, укр. бронз „бронза”. ◀
Од нем. Speise, spi:se „едзене, покарма”
(Glockenspeise „шпижа за дзвони”), а тото
з латинского spensa, expe:nsa „утрата; тро-
шок”, expendere „плациц” (ЕСУМ). Судзаци
по наведзених паралелох, вироятно и ми у
прешлосци бронзу волали шпижа.

шпижови -а -е „хтори ше одноши на
шпижу, с. тучан”: Кед варели на котлянки,
газдиня хасновала таку судзину хтора
витримала вельку цеплоту (прейг 100
ступні) и на хторей кед ше окурела од
огня, не було барз видно. Тота судзина була
чарна и волала ше шпижова. Зоз шпижи
були шерпенї, паланчикари, гарчки и котли.
То була єдна зоз драгих судзинох (ХомаБл
201); Оцец дзешка нашол шпижови пецик
(КочЕвЦП 109). || Поль. spíżowy „исте”. Оп.
шпижа.

шпик х. „штредок косци, с. коштана
срж”. || Всл. špik (Hal), поль. szpik „масц”,
рсь. шпик „швиньска масц”. ◀ Од стр. в.
нем. spëk „масц”.

шпиковац -куєм незак. **1.** „запихац
фалатки сланїно до мяса”. Серб. шпикова-
ти „исте”, всл. špíkovac „исте” (Hal), поль.
szpíkovac „исте”. **2.** „напихац, полніц, вельо
и цесно паковац”. ◀ Од нем. spicken „по-
лніц месо зоз сланїну и под.”

[шпинат] х. бот. „Spinacia oleracea L.”
Укр. шпинат городній. ◀ Од серб. шпинат
(и шпанаћ), а то з немецкого або италиан-
ского (Тимко 37).

шпиртац -ам незак. „прегледовац, пре-
вращац, гребац гледаючи дацо дробне”: По
гумне бегали и шпиртали качки, кури и мор-

ки (Загр 2/2004, 16, шк. сост.). || Всл. *špirtac* „длобац; гребац; бабрец” (Hal), чes. *šprtati* „гребац”, чes. лаш. *kura zrnečko vyšprtala*, поль. *zaszportać się* „зашпотац ше”. ◀ Неясне. Дієслова *шпиртац* и *шпортац* (оп.) – два формово варіанти.

шпиртнуц -нем зак. „зашпиртац”: *Шпиртнул у паперох* (Ян. Як.)

шпиталь х. „установа за лічене хорих, с. болница”. Першобутне значенє слова, медзитим, вироятно було „установа за змєсценє старих и хорих людзох”: *Анґлийского краля дзівка так му гварела: Кед ю вежне за жену, таки шпиталь да справил цо шлених, хромих през ґрайцара ховац* (= тримац, допатрац) *будзе* (Етн29 83). То предпоставяме и на основи значєня словацкоґо слова у 16–18. вику: *špitál* „добротворна установа у хторей находзели тирвацє допатранє стари и хори людзе” (Dorula). Сучаснє слц. *špitál* „шпиталь, с. болница”, карп.укр. (бук.) *шпиталь* „исте”. ◀ Од нем. *Spital*.

шпиц¹ х. 1. „конец, верх, кончик”. || Слц. *špic* „исте” HSSJ (у 17. вику), всл. *špic* „исте” (Hal). 2. *Кончиста часц поля, парцели вола ше шпиц* (МудриАл). ◀ Од нем. *Spitze* „конец, верх, кончик”.

[**шпиц**²] х. „циґаршпиц, с. муштика”. Серб. *шпиц(е)л* „исте”. ◀ Оп. *шпиц*¹.

шпици ж. мн. (єд. шпица) „часци колеса селянскоґо коча: ‘клінки’ хтори злучую главу колеса и баґро”: *Шпици колесар правел з баґренового древа, прето же воно барз витримовне на прицисок. ... Узиши верх шпици уходзи до баґра, а шириши, сподок, до глави колеса* (Фа 49). || Слц. *špica* „исте”, поль. *szpica* „исте”, гор.луж. *střpica* „исте”. ◀ Од праслав. *střpica* / *střpica* (Machek, Фасмер, ЕСУМ).

[**шпицлов**] х. „гунцут, бетяр”: *Шпицлов то несташни хлапец, дакус филозоф, шпекулант, зна и спревеси, гвари ше: Мани го, то шпицлов* (В. Саб.); *Шпицлов то гунцут, бетяр* (Ю. Пап); *Шпицлов то несташни хлапец, незлонамирни. Гвари ше: Таки леґиньчок, а таки дакус гунцут, шпицлов* (Г. Р.). || Слц. беш. пейор. *špicel* „тот цо удава других власцом, удавач, с. доушник” (дем. експр. *špiclík*, *špiclovat* и *špiclíkovat* „уда-

вац других власцом”), чes. *špicl* „исте”, серб. *шпиц(е)л* и *шпицлов* „исте”. ◀ Од нем. *Spitzel* „исте”. Судзаци по форми, слово до нас вироятно пришло преїґ сербскоґо.

шпицовац -цуєм незак.: *Минар шедзи в млїнїци, / ошпицує пшеници* (Žganec ч. 54). Оп. под **ошпицовац**.

шпицшток х. коц. оп. **шпищок**.

шпищок -щка х. „украc на карфи на драбинки коча”: *Шпищок то цифра на карфи котру [колесар] видлабал зоз длатом, або вирезал на бокох карfox з пилку и обручним ножом* (Фа 58–59). ◀ Неясне. Коцурска назва за *шпищок* – *шпицшток*, хторе, по форми, може буц германизєм.

шплях х. „замасцена часц шмати и др., платка, с. флека”: *Я знал же будзе биди претоти тинтово шпляхи* (КовМихЯни 102). || Всл. *šplach* „исте”: *jaščur po sebe ma žolte šplachi* (Czambel). ◀ По Махекови од праслав. *polkati* „плокац”, по ЕСУМ-у можлїве од *ситац*.

шпляхави -а -е „хтори ма по себе шпляхи”.

шпляхавиц -веєм и -им незак. 1. „поставец шпляхави, доставац шпляхи по целу (звич. у хороти)”. 2. „поставец шпляхави у твари (о самодругей жени)”: *Але, ґу ешенї, ... видзим я же Макренка шпляхавее по твари и же ше досц розширела* (Ш. Чакан, НК 1980, 160). ◀ Од *шплях*.

шпорет х. Всл. *šporhet* „исте” (Hal). ◀ Од нем. *Sparherd*, можлїве преїґ мадь. *sporherd* (1873), *sporhed*, *spárhét* (ЕтМ).

шпоровац -руєм незак. „умерено трошиц”. || Слц. *šporovať* и *šporiť* „исте”. ◀ Од мадь. *spórol* „исте”.

шпоровни -а -е „хтори умерено троши”: *Дахтори идзе до карчми, дахтори и барз шпоровни, та одклада пенєж до ормана* (РН 29/1928, 2).

шпортац -ам незак. 1. „шпиртац”: *И вони надумали вишпортац кромплі ... Почали од долу шпортац* (РН 26/1927, 2). 2. „длобац”: *Тиж барз не крашнє [на госцини] шпортац з пальцом до носа лебо до уха* (РН 24/1935, 1). 3. *прен.* „нечесно робиц”: *тот, цо по його дзеки правила справени и потпи-*

сал их, станул и одтаел ше, же их потпи-
сал а кричал, же то хтошка други шпорта
зос паишняком (РН 22/1930, 4). || Чес. šprtati
„гребац”, чес. лаш. kuga zrnečko vyšprtala.
◀ Шпиртац (оп.) и шпортац – експресив-
ни вариянти дієслова *портац, укр. пор-
тати „зберац”, хторе неясного походження
(ЕСУМ).

шпотац ше -ам ше незак. 1. „квачиц з
ногу за дацо и трациц равновагу, с. споти-
цати се”. 2. експр. „ходзиц, круциц ше дагдзе
без роботи, заваджаючи дакому и под.”: [Пси
и мачки] ше по други дні вше пред кухньо-
вима дзверми шпотали под ногами (Загр.
7/2005, 4); [Дзецко] ані не одходзи одомне
и вше ше шпота коло мене (РК 1926, 158). ||
Всл.: špotac še: furt še tu špotaju (Sipos), укр.
диял. шпотатися „исте”. ◀ Можліва вяза
зоз укр. спотикатися/спотикнутися „(за)
шпотац ше”, поль. potknąć się „защпотац
ше”, а то од тикац, праслав. tykati (ЕСУМ).

[шприцер] х. „алкоголни напой: вино
зоз соду”. Серб. шприцер. ◀ Од нем. Spritzer.

[шприцла] ж. „пирскачка”. Серб. шприц,
шприца и шприцла „исте”. ◀ Од нем. Spritze.

[шприцовац] -цуєм незак. 1. а) „пир-
скац зоз зашитним средством”: Але треба
мерковац, да ше [лоза] вше на време и до-
бре шприцує (пирска) (РН 19/1932, 2). б) ~
на желено значи шприцовац младу рошлі-
ну, по верху (МудриАл). 2. „вакциновац”:
Ту укратко винешем цо лікаре сиу и цо мо-
жу зоз шприцованьом особено дзецох и чом
дохторе шприцују (СлМед 163). ◀ Од нем.
spritzen.

шпуляр х. ткац. : Зоз кожьельца предза
ше круцела на файфу ... з помоцу шпуляра.
Файфа стала на пиичку (ДудашКс 153).
|| У руснацкей бешеди коло Мученю: Спо-
мла нам кросна, ... чолнок, цивочку, шпу-
ляр, файфу (РС 35/1988, 9, М. Жирош). Слц.
špulka „цивка”, поль. szpula и szpulka „коль-
че, с. калем”. ◀ Од нем. Spule „кольче, с. ка-
лем”.

шпунджия и шпундія ж. „прибор за
умиванє, сцерање и под., с. сунђер, спуж-
ва”: на таблічки зоз крейду ше писало и з
клайбасом таблічковим. З тим цо вецка
ше посцераало зоз шпундію (Рускинї 38). Всл.

spongia „исте” (Hal). ◀ Од мадь. spongya
(1519), а тото од лат. spongia. → У Коцуре
ше переважно хаснує наш славянски екви-
валент губа (оп.). У литературним языку
прилапена блізша мадярскому жридлу
форма шпонджия.

шпурґац -ам незак. експр. „моцно ру-
цац, шпуряц”.

шпуриц -им зак. експр. „руциц”: Не досц
лем новини або кніжку купиц, але треба их
пречитац, и то помали, розумно пречитац,
а не шпуриц за буджак (РН 6/1928, 4). || Укр.
експр. шпурнути/шпурляти „руциц/ру-
цац”, поль. szrugać „руциц”. ◀ Ономато-
пейске и рухомалююце слово (ЕСУМ).

шпуркац -ам незак. дем. „руцац”: Шпур-
кац чутки до чардаку (СС. Мак.). ◀ Оп.
шпуряц.

шпуртнуц -нем зак. експр. „руциц”. Оп.
шпуриц (Зд. Фей.).

шпуряц -ям незак. експр. „руцац”. ◀ Оп.
шпуриц.

шпуряц ше -ям ше незак. прен. „руцац
ше, доказовац свойо”: Його оцец ше шпурял
же не сце комасацию у валале, а вон тераз
сце (Мк. Шан.); Вон ше шпурял же то його
хижа, а то хижа и моя и його (Мк. Шан.).

шрамка ж. 1. „преношаца ограда зоз
збитих латкох, дескох (напр. на аклю за
овци)” (В. Саб.). 2. „бок на приколици, с.
страница”: Нешка у Коцуре и бок на при-
колици волаю шрамка, гваря напр.: Знейме
(одкапчайме) шрамку, та фриише зруцаме
кукуруицу. 3. мн. **шрамки** „аколь за овци”: У
Коцуре аколь (фанџ) за овци волали и **шрам-
ки** (В. Саб.). || Слц. šramka 1. „латка”; 2. мн.
šramky „плот, ограда з латкох”, поль. szranki
„оградзени плац за штредньовиково тур-
неї, арена”. ◀ Од нем. Schranke „ограда,
оградзене”.

[шрафцигер] х. техн. „одкруцац”. Серб.
шрафцигер „исте”. ◀ Од нем. Schrauben-
zieher.

шреком присл. 1. „напрейга, напро-
сто, крижом”: Драга Нови Сад–Београд идзе
шреком през Дунай (М. Рм.); Вдерим шре-
ком през поля, та скорей сцигнем (Г. Р.).
2. „добока, нагнуто”: Гутори ше же драга

шреком кед еден бок драги нагнути нїжей, та ше мож виврациц з кочом (М. Рм., В. Р.). || Слц. šrēgom „напрейга, крижом”, чес. šrekou. ◀ Од нем. Schräge „зукоси напрям”.

шруб х. 1. „закрутка зоз спиралним нарезом, с. завртањ, шраф”. || Слц. šrauba „исте”, поль. śruba „исте”. 2. „древена закрутка зоз спиралним нарезом”: *шруб на гордове з квашену капушту*. ◀ Од нем. Schraube „шруб”.

шрубарня ж. „справа як часц токарки (токарни)”, лем у Гнатюка: *Запитал леґинь же би му далї едну шрубарню и токарню* (Етн29 271). ◀ Од шруб.

шрубик х. дем. од шруб.

[штаєр] х. „порция, с. порез”, у старших авторох: *сесіон жеми одъ котрого штаєр ... плаци парохъ* (АрхПарКер, 1878. р.); *уходзим до валалскей хижки штаєр плациц* (РК 1929, 66). ◀ Нем. Steuer „исте”, серб. штајер „исте”. Нашо могло присц прейґ сербского.

шталдовни -а -е „статочни, солидни, до швета”: [Исус нацагнул руку гу хлапцовикалки.] *И вон [хлапец] ше почал дзвигац як да му члени една невидима сила випроцовала. ... Очудацене лїцо нараз ше пременило як препородзене. Шумни шталдовни хлоп, котри еше пред даскельома секундами бул еден калїка ... зос вельку радосцу роширел руки, як да ланци зруцел зос себе.* (РК 1934, 21); *Незвичайни нїжни и шталдовни рост [жени], племените, фине рушане як и били, мали руки здогадали паломніка на едну другу жену* (РН 13/1930, 3). Нешка не шицки хасную слово у форми *шталдовни*; зазначели зме и форми *шталдобни* и *сталдобни*. Прикметник зме зазначели зоз штирома значеньовима ниянсами: 1. По єдних информаторох *шталдовни* значи „статочни, солидни, человек до швета, не гоч яки человек, человек лем за похвалу”: *Шталдовни леґинь або дзивка то не гоч яки, шорови, цо при нїм шицко найлепше* (Лев. Рдв.). 2. по других значи „човек хтори ма красну фигуру, красни у целу”: *Шталдобна дзивка то дзивка фурмаста у целу* (Пвл. Бл.). 3. по трецих „човек точни у роботы и конченю шицких обовязкох”: *Шталдовни то человек*

до швета, точни (Кир. Бл., М. Рм.). 4. „маєтни”: *Чула сом од баби: Тота була шталдобна дзивка, досц талу принесла* (Г. Р.). У наведзеной приповедки о вилїченю хлапца-калїки *шталдовни* вироятно значи „човек красней фигури”, гоч би ше до контекста уклепело и значене „статочни, человек до швета”. Штири розлични толкованя значеня достали зме вироятно прето же ше тот прикметник почина забувац (то потвердзую и три розлични форми хтори зме зазначели). || Всл. štaldovni „красного випатрунку” (Kubániová2, 140). Прикметник *шталдовни* у заходнославянских и восточнославянских языкох ма основу з початним к: *кишталт-*, ридше без к: *шталт-* (як у нашим языку). По М. Фасмерови російське *кишталт* ше (од часу Петра Велького) хаснує зоз значеньом „форма, випатрунок”. По СУМ-у слово *кишталт* и *шталт* значи „вонкашні випатрунок”, а вираз *на кишталт* значи „по прикладу дакого, на дачий способ”. К. и М. Калал зазначели словацку форму štaltovný зоз значеньом „шорови, статочни, солидни” (Kalal, 689. бок). У польским языку ше хасную вецей слова з основи kształt „форма, випатрунок”: kształtny 1. „тот цо ма красну фигуру”; 2. „складни, тот цо ма правилну форму”, kształtować „давац дачому форму” (напр. kształtować czyjś swiatopogląd „формовац дачий попатрунок на швет”, kształcić „учиц дакого, давац дакому образованє” итд. Як видзиме, у наведзеных языкох исную два основни значеня прикметника *шталдовни*: 1. „красней фигури” (польске kształtny); 2. „статочни, солидни” (словацке štaltovný). Але його першобутне значене очиглядно було „тот цо ма красну фигуру”, бо и основне слово *кишталт* ма значене „форма, випатрунок”. Кед поровнаме значеня слова *шталдовни* у спомнутих языкох и у нашим, заключиме же воно у нашим языку могло мац перши два значеня („статочни, до швета” и „красней фигури”). Треце значене („точни у роботы”) уклапая ше до другого значеня, бо хто точни у роботы, тот и *до швета*. Аж ше и перши два значеня можу звесц на єдно: „статочни человек, человек до швета” (бо тото значене може подро-

зумйовац и прикмету „красни”). ◀ Основа *кишталт* походзи од німецького слова *G(e)stalt* „фігура”.

штампайзер *х. зоол.* „чик, *Misgurnus fossilis* L.” ◀ Пожичка зоз нем. *Schlammpeitzger*, *Schlammbeißer* „исте”. Звичайно ше хаснує синонимска назва *чик* (оп.) и сербизем *чиков* (оп.) (Тимко 108).

штампла *ж.* „погарик (на паленку и под.)”. Серб. *штамперл* и *штампрл* „исте”. ◀ Од нем. *Stamperl* „исте”.

штамплічок *ж. дем.* (од *штампла*): *По-крадзме ше алкоголь могол куповац ... На велько на литри и на коришови, а на мало на штамплічки у карчмох* (ЖирошV 170); *и так ше вецка тота [шверцована паленка] предавала по седемдзешат пейц центи за штамплічок* (ЖирошV 170).

штангла *ж. 1.* „железна паліца, полуга”. Серб. *штанг(ла)* „железна паліца, полуга”, слц. *štanga* и *štangel* „железна паліца, полуга” (1581, HSSJ), всл. *štanga* „исте”: *dvere vivažili zo štangu* (Buffa 279). **2. мн.** *штанґли* кул. „вещей файти колачиокох и покерайокох” (РКух 181–183). ◀ Нем. *Stange* „железна паліца, полуга”. По форми нашо могло присц преїг сербського.

[штаницла] *ж.* „скруцени паперови мещок конусней форми за пакованє дробней роби у предавальні”. Серб. *штаницла* „исте”, мад. *stanicli* „исте” (1860). ◀ Од бавар.-австр. *Stanitz(e)l* „исте”.

штация *ж. заст. 1.* (и **стация**) „мера оддаленосци (по Гнатюкови виношела два милї)”: *Цар уж не знал цо видумац, та им гварел же на седемдзешат стації ма брата; хтори го увидзи, пове ми цо роби, того будзе дзивка* (Етн29 151); *И побали ше [коцурски приселенци] од тей води, ... и пошли далей єдну штацию и пол – валал ше тот валал Шова* (Ос 6). **2.** „станїца”: *Тота калдерма [до Вепровачу] будзе велька благодать за наш валал, бо звяже нас зос найблїжшю [гайзибанску] штацию* (РН 38/1937, 2). **3.** Г. Костельник похасновал слово у форми *стация* зоз значеньом „мисионерска станїца”: *През дванац роки бул далеко од свогого народа на парохії дзе заправо не було ви-*

рних. То и не була парохия, але мисионерска стация (КостПр 24). || Слц. *stácia* „станїца”, карп.укр. *штация* „поштова станїца (за поштово кочи хтори конї цагали)” (Дэже). ◀ Од мад. *stáció*.

штварти -а -е *числ. поряд.* *гү* основному числу *штири*. Всл. *štvti* (Czambel). ◀ Праслав. *četvrtъ*. • **на штварте/зоз штвартого (робиц)** „робиц за штварту часц приходу”: *Пошла керестурска худоба до Сентомаша ... питац на штварте копац кукурицу, бо и до тераз на штварте кукурицу копали* (ЕтнV 102); *Газда на то одповеда худобному: дам ци копац, але зоз штвартого, але ми мушии присц за дармо штири дні траву кошиц* (ЕтнV 103); **штварта часц** „штварцина”: *Адвокат гварел же при дзелєню маєтку од штверих дзецох кажде цага штварту часц „кажде достане штварцину”* (Пвл. Бл.).

штварток -тку *х.* „штварти дзень у тижню”. Всл. *štvtetek* „исте” (Czambel). ◀ Од *штварти*. • При шорованю дньох у тижню за *штварток* ше, у бешеди з дзецни, пригваря: *штварток – баба шиє парток*.

штварцина *ж.* „штварта часц дачого”: *То ровно штварцина шицкокого длуства* (РН 52/1932, 1). Народ хаснує и вираз *штварта часц* (оп.), а у прешлосци хасновал и форму *штверц* „штварта часц, штварцина” (оп.). Словацка форма глаши *štvrť* и *štvtina* „штварта часц, штварцина”, всл. *štvarcina* „исте” (Hal; Udvari91, 59).

штвераки -а -е „хтори ше состої зоз штирох часцох, зоз штирох розличних файтох и под.”: *Израилски народ жертвовал Богу вишєляки чисти животинї, ладан, вино, олей и други плоди на штвераку циль, на яку ше воопице Богу приноша жертви* (РН 3/1932, 2); *Вон по штвераки, по пецераки комендії понаправя „вон зна наробиц по штири-пейц розлични комендії”* (Люб. Як.); Гнатюк место *штвераки* записал прикметнік у форми *штираки*, яка нам не позната: *Мали вони єдну служніцу, вона мала у леиє хижу ..., а там мала штираки шматти: бакарни и стриберни и злати и склєняни* (Етн29 293). ◀ Од *штири*, *штварти*.

штвери -их числ. збир. гу парним меновніком и меновніком плуралия тантум: *штвери ботоши (ципели, патики), штвери дзвери (окуляри, шмати).* ♦ **отвор штвери очи** „добре опать, добре глядай”.

[**штверка**] ж. „число штири як назва школьскей оцени, превозного средства и др.” Вироятно нове, од серб. *четворка*.

штвертка ж. „стара мера за длужину платна”: *Платно ше мерало на рифи (приблизно 80 цм). Була и мера – штвертка. Вона була длугока 25 цм (ДудашКс 156).* ◀ Од *штири*.

штверністи -а -е „хтори ше состої зоз штирох еднаких часцох”: *Штверністи видли то видли зоз штирома рогами, штверністи плуг – плуг зоз штирома железами; на малим штверністим плугу пльитко поорац. Мали штверністи плуг хтори можу два добри коньї цагац барз згодни за тому роботу (РНКЗаря 1939, 129).* || Всл. *štverňisti „исте”: štverňista kolbasa (Czambel).* ◀ Од *праслав. čьtver-*.

штвернож присл. „на штири ноги”: *Раз ишло штвернож, раз як человек (РН 5/1927, 3); Штвернож, вец пар крочаї, и уж лежал у ярку на другим боку (КовМихЦВ 37).* ◀ Од *штвер-* + *нога*. Частейше ше хаснує форма *оштвернож* (оп.).

штверо -рих числ. збир. за млади с. р. и особи мишаного х. и ж. роду.

штверц¹ ж. „штварта часц, штварцина, ферталь”, лем у народней фразеології: за барз хорого гвари ше: *Таки є хори, три штверци до шмерци „три ферталі, т.є. барз бліско є до шмерци”; Кед человек хори, ви-слабени, вигаржани, гвари ше: тому уж три штверци до шмерци (В. Саб.). Штверц ту вироятно значи „ферталь годзини, т.є. петнац минути”, а злученє три штверци, як и сучасне злученє три ферталі, у злученю з годзинами тиж значи „петнац минути”: напр. три ферталі на дзешату значи „15 минути до дзешец” (по логіки, три ферталі би мало значиц 45 минути).* || Всл. *štverc „штварта часц, штварцина” (Kalal),* всл. *štverc na trescu „ферталь на трецу, т.є. два годзин и петнац минути” (Czambel),* слц. *štvrť „исте”: štvrť metra, štvrť roka, поль.*

ćwierć „исте”. Польски вираз trzy ćwierci do śmierci ма исте значенє як и наш. ◀ *Праслав. četvŕť.*

штверц² ж. оп. **штверци**.

штверци ж. мн. (єд. штверц) „скоряни прибор за праганє коня”. У Русії место скоряних *штверцох хасную древену „штверц”; направена є зоз легкого древа да конь не цага у терхи, обнесена є зоз скору (В. Саб.).* Форма єднини: *На обидвох боках [конь] мал чарне пасмо – як зос огньом випечене ... Видно же ше добре уедала штверц до його цела (КостПр 63); А так ме прагали [на роботі] як мулу до штверци, / бо мула у штверци чежко цагац муши, / так и кажди Руснак чежко робиц муши (БиндКост 29).* || Всл. *štverce „прибор за праганє коня, штверци” (Czambel),* слц. нар. *štverne „исте”; укр. чет-верень, четверик, четверня „запрагнути штири коні”, четверити „прагац два пари коні або воли”, четвериком „зоз штирома коньми або волами”, четверниця „штири запрагнути воли” (ЕСУМ).* Форма множини *штверци* у прешлосци вироятно значела „прибор за праганє штирох коньох або волох”, а форма єднини *штверц „штварта часц, штварцина” – прибор за праганє єдного коня або вола.* ◀ *Праслав. četvŕť.* Часци штверцох: *оглавок, очари (коц.), по-дбрухач, няклов, кефетик, наручок, зубадла, дєплови, штранжї.*

[**штекер**] х. „утикач за електричну струю”. Серб. *штекер и утикач.* ◀ Од нем. *Stedker.*

штелаж х. „часц меблю: поліци”. Серб. *стелажа и штелажа, всл. štelažka „исте”,* мадь. *stelázs, stelázsi „исте” (1774).* ◀ Шицки форми од нем.-австр. *Stellage.* Наша форма вироятно од мадь. *stelázs.*

[**штембля**] ж. „марка (на писмо и под.)”: *Твойо писмо пришло през штемблї, а я за нього не плацела (ЖирошМСМ 53).* Хаснованє до конца першей половки 20. вику. || Всл. *štempel „печац” (Hal),* серб. *штемпл „печац”,* мадь. *stempli „марка на писмо” (1848).* ◀ Од нем. *Stempel.* До нас вироятно пришло преїг мадярского *stempli (1848).*

штембльовац -люєм незак. и зак. „биц/вдериц печац, оверйовац/овериц з печацом”: Я свой пенєж, зашпоровани и зашпи-вани на Крачун, одношел сам штембльовац до Валалскей хижы (КочЕвЦП 72).

штерацети -а -е числ. порядкови гу 40.

штераец числ. „число и количество 40”. Всл. štirases.

штераецеро -рих числ. збир. с. жу 40: штераецеро дзеци; хлопох и женох було штераецеро.

штераецме числ. збир. с. р. жу 40: ште-раецме хлопцы (лежине, катонацы).

штернасти -а -е числ. порядкови гу 14.

штернац числ. „число и количество 14”. Всл. šternac.

штернаецеро -рих числ. збир. с. гу 14.

штернацме числ. збир. х. гу 14; штер-нацме вояцы.

штернацніца ж. ткац. „файта барда”: Штернацніца и шеснацніца ше хасновали за тканє плахиткох на посцелі (Вер. Рм.).

штиглінец, **штиглінец**, **штиглінец** х. зоол. „Carduelis carduelis L.” У укр. діял. штиглінец, штиглінец, штиглінец, у слц. štiglinc, štiglinec, серб. штиглиц. ◀ Пожичка з нем. Stiglitz, през мадь. діял. stiglinc (Тимко 97).

штикац -ам незак.: ~ **пса на дако-го** „дражніц пса на дакого, с. пужкати пса”. ◀ Можлива вяза зос слц. šticať „штухац”: muchi (komare) sstichagu (šticaju) človeka (HSSJ), укр. діял. штигати „исте”, а то од нем. stechen „исте” (ЕСУМ).

[**штиковац**] -куєм незак. „шиц або вишивац на машини”: даєдни шили лебо вишивали на машини – штиковали до валалу (ФейИр 43). ◀ Од нем. sticken „вишивац”, вироятно преїг серб. штикати и штикова-вати „вишивац”.

штилец -льца х. 1. „оштри конец да-чого”: Пилку цо реже барз лехко и тварди и мехки камень винаиол инжинєр Лахер у Минхену. Тота пилка то ланц од членкох яки єст и на бициглох. Членки маю штиль-ци од якеїшик твардей матерії. Пилку гонї мотор (РН 21/1940, 4); [Од бомбардова-ня дровом оламати конари.] Доокола древа

без конарох. Штильци з нїх стирча боляцо до ясного неба (= оштри конци поламаних конарох) (ИГК, Дзвони 2/1994, 18); Куку-рицу ляд пошекал, остали сами штильци „остали сами стебла (хтори на верху цен-ки, кончисти)” (Йвг. Бл.); Газ на теметове на високо покошени и вирубани, остали лєм штильци (Ю. Чижм.). 2. „назва за розлич-ни предмети з оштрим концом”: Штилеци то лопатка з хтору ше вапно орипує з му-ра; то и кончисти колчок цо ше з нїм садзи (цибулька) и пресадує (нарадици и под.): штилец ше заджобує до жеми, а вец ше до тей дзири кладзе цибулька и др.; шти-леци то и стик за чисценє плуга (Сил. Рдв.); ридко штилец значи и колчок за ламанє ку-курици (МудриАл). 3. „остаток дачого од-резаного”: Кед ше дацо одреже, та тот остаток або фалаток дачого то штилец (С. Мйр.). 4. Штилец то вистирченє, напр. на целу, на древе, то вискоченє з дачого (СС. Мак.). || Укр. штиль х. „закончисцени, за-стругани колїк, дручок (спочатку служел за преношенє слами, шена)”: З косами, з шти-лями підемо на панство. Я б зараз пішов з штилем та викопа в би гроши (СУМ), поль. sztylet „байонет”, sztyletować „клац, забивац з байонетом”, рсй. штилет „мали байонет”. ◀ По М. Фасмерови у 17. вику превжате преїг нем. Stiletт зоз ит. stiletto, а тото ви-ведзене од stilo „байонет; шидло”.

штипулькац -ам незак. 1. оп. **типуль-кац** (СС. Мак.). 2. „на дробно биц, дуркац по дачим”: А вон штипулька по компютеру „дурка по типкох” (Мк. Шан.). То вариянта форми типулькац (оп.).

штираки -а -е оп. **штвераки**.

штири числ. осн. „число и количество 4”. Всл. štiri и šteri (Czambel). ◀ Праслав. četyre (превой зоз čyt-).

штиристо числ. осн. „число и количе-ство 4”.

штиристоти -а -е числ. порядкови гу 400.

штирме -рох числ. збир. за особи хлоп-ского роду.

[**шток**] х. „поверх, с. спрат”. ◀ Од нем. Stock. Нашо карпатске кондиґнация (оп.).

штола ж. „священіков приход од окончованя обрядох (кресценя, винчаня и др.); дзвонаров приход”: *Зос своєї штолї послав парох Йоан Копчаї до Зомбора на шпїталь раз 100 фортинті* (КостЛибер 41). || Всл. štola „даванїна хтора ше плацела церкви” (Hal). ◀ Мадь. stóla „даванїна хтора ше плацела церкви” (1416), а тото од лат. stola (EtM).

штолверки ж. мн. (єд. штолверка) „бомбони карамели”: *Давно мац дзецом правела штолверки: на цихим огню ше варело шольку млека або шметанки з цукром док не загусло; кед ше уж цагало, розогнало ше го на намочену таблу и резало на коцочки* (ХомаБл 198). || Всл. štolverki „исте” (Kubáňiová2, 140). ◀ Неясне. Не нашли зме потверджене за нашу предпоставку же друга часц *верк* од назви даедней кондитерскей фабрики (нем. Werk „фабрика”).

[штопац] -ам *незак.* „платац укрижуюци нїтки у форми тканя”: *Кед дзирки [на шматох, ботошох] були мали, вец ше их штопало* (ДудашКс 157). Серб. *штопати* и *штоповати* „исте”, укр. *штопати* „зашивац дзиру”. ◀ Од бавар.-австр. stoppen. Судзаци по значеню, до нас виројатно пришло прејїг сербского.

шторпац -ам *незак.* „штухац (з локцом, руку до дакого)”. Слц. štopať „штухац”: štopať mu do chrbta, štopnúť (sa) „оштуховац (ше) (Kalal), всл. štopas „клюкац (гуску, качку)”. ◀ Нем. stopfen „набивац, убивац; цискац”. Нашо *шторпац* истого значеня як и слц. štopať, гоч недосц ясне заявене *p* у нашей форми.

шторпнуц -нем *зак.* „уштухнуц (з локцом, руку до дакого)”: *више ше дахто нашол да го шторпне же най престане* (РК 1936, 80).

[штос¹] х. „наскладана громада дачого (мехох и др.)”. Серб *штос* „исте”. ◀ Нем. Stoß.

[штос²] х. 1. „виц, франта”. 2. „кумшт, схопносц”. Серб. *штос* (1–2). ◀ Нем. Stoß.

[штоф] х. „фине волняне платно”. Серб. *штоф* „исте”. ◀ Нем. Stoff.

[штофара] ж. „фабрика штофох”. Серб. *штофара*. ◀ Нем. Stoff.

штофови -а -е „зоз штофу”: *Пополадню дзивки [на танцу] були поприберани до штофових, блишових, шорикастих, по осемдзешат* (ФейИр 14). ◀ Од *штоф*.

штрамбац -ам *незак.* „счуховац поверхносц, верхне пасмо з дачого”. Оп. *штрамбац* ше.

штрамбац ше -ам ше *незак.* „счуховац ше з драпацем предметом (о верхнім пасму дачого)”. || Всл. stramba и stremba „стирчаца триска, цундра на неогобльованей дески”, strambac še и strembac še „очуховац ше, штрамбац ше”: kraj chustki še strambe (Buffa 260), ostrambane nohavice, rukavi (Buffa 193); всл. štrambac „strapkať (обшивац з ројтами, напр. край хустки)” (Visokay–Čižmár: Slovník Trebišovského nárečia, 149). Восточнословацка лексема ма, значи, форми зоз групу str-: strambac še (Buffa) и štr-: štrambac (у требишовскей бешеди). У нашей бешеди тиж маме двояки форми: керестурску *штрамбац* (ше) и коцурску *штрамбац* (ше); значи же обидва нашо форми зоз карпатскей лексики. ◀ Неясне. Можлива вяза зоз нем. schrammen „одрапац; поздзерац (скопу)”, Schramme „рубец, знак од рани; рана” (од того поль. szrama „зодране, подрапане место (на поверхносци дачого)”, слц. šráť „рубец, знак од рани”); од групи *штр* ту могло настац *штр* по аналогії зоз пременку праслав. sr- до стр-/штр- у словах *стредні/штредні, стредок/штредок*; у тим случаю неясне би було *ѣ* на концу основи и восточнословацке strembac še зоз *ѣ*.

штранґ х. 1. „виробок зоз скручених губкох конопи за вязане и под.” 2. „штранґ як часц штверцох за прагане коня”. || Всл. štrang „исте” (Bartko 207), серб. *штранґа* и *штранга* „исте”. ◀ Од нем. Strang. ♦ **не потаргац штранґи** „небарз ше силовац у роботі, не бежац за роботу”: *Тот не потаргал штранґи „тот нїгда не бежал за роботу”* (В. Саб.); вираз мотивовани з тим же кед запрагнути конї mocno поцагли терху, та могли потаргац штранґи.

штранґар х. „майстор хтори прави штранґи и други штранґарски виробки”.

штранґарски -а -е „хтори ше одноши на штранґара”. *Штранґарски прибор и ви-*

робки: *Справа за спуцованє губкох* (здабе на пропелер): *айзношли „железна палїца за правенє дзирох у жеми”, генđer-штан-шли „за шниранє”, кишир, коминярски кишир* (прикруцує ше гу киширу), *куля або жвixт, шинированє „скруцованє наскруцованих нїткох (правенє губкох)”, лер за салованє, мали генđer (за шниранє). Кишир* (скорей ше волала **черкадло**) справа подобна фогашу: кука, на кукох клидер (4 клидери), *штел* (подноже), *кужел-генđer* (за салованє), *кнеп-фожна, жвixт* (терха), *салованє* (скруцованє штрангох), *шток* (за нїтки, здабе на чускию з широким „убивачом”). **Шпил-машина** (за спуцованє): на нєй глава, зубчанїк, *шпарґа* за цаганє, *рам, кука, механализм за цаганє на шпарґу и на паньваши, на паньвашу пишчок, на нього ше кладзе каменї; рог = машиношли; журтни = двойнїсти ремень (пас) за цаганє. Кефетики: На кефетику долу кил „подбрадач”, ест дебрецински, плецени, *штирцовани* (шити) *кефетики, ринґово кефетики* (за гачата и конї), *тикново кефетики* (на конї, маю и наручок) з єдней нїтки: нїтка вше грубша по штрєдок, а вец ценша, уштрєд нїтки тикна, нїтка правена до тикни. На кравских штрангох ест кнебли (колчки), штранґ коло рогох ше вола спонка. Капчи на депловкох *карабинери, а єден карабин* (В. Ерґ.).*

штранджгац -ам *незак.* „биц”: *Сцели нас (ш)транджгац* (Люб. Як.). ◀ Вироятно од *штранґ, штранджок*.

штранджок -нджґа х. „кратши, ценши штранґ”. ● **прєскаковац** ~ „дзивчатске бависко”: *Дзивчата ше „пилькали”, прєскаковали штранджок, преберали* (ФейИр 20); *Єст вецей файти прєскакованя штранджґа: поєдинєчно, по пари, або ґрупно* (ХомаМ).

штрєд прим. з ґен. „наштрєд, на штрєдку”: *Штрєд лета трафи ше лоза, же зожовкнє* (РН 20/1932, 3, Я. Лендел); *Огень ше так нагло ширєл, же гоч хижа штрєд вала, док там сцигли огньогасци, шицка була у пламеню* (РН 14/1936, 2). || Поль. *śróđ* и *wśróđ* „исте”.

штрєднє присл. „просеково”. Всл. *stredňe* и *stredňo* „исте”: *oves lem stredno sa nam zrodzy* (Udvari91, 90).

штрєднї -я -є „хтори ше находзи на штрєдку”. Всл. *stredňi*. ◀ Од праслав. *serda* „штрєдок”.

штрєдня -нєй ж. „штрєдня хижа у хижним будинку старого типа”.

штрєдок -дку х. „штрєдня часц дачого єднак оддалєна од його крайох”. Всл. *stredək -dku* (Czambel).

[штрєка] ж. „гайзибанска драга”: *Так ци и треба, дураку, кед ши дозволеє синови ставац за роботнїка на штрєку, а не же би ше жеми тримал* (КовМихЦВ 17). Серб. *штрєка* „исте”. ◀ Од нєм. *Strecke* „исте”. До нас могло присц и прєйґ сербского.

штрєлїц -їм зак. 1. „виволац виштрєленє”. 2. *прєн.* „поверхово, нашвидко, цо з векшого поробиц”: *Були копац кукурицу, штрєлєли до нєй, та дому „ту и там закопали з мотику”* (Сф. Мак.). ◀ Оп. *штрєляц*.

штрєляц -ям *незак.* „виволовац виштрєленя”. || Укр. *стріляти*, слц. *strielať*, поль. *strzelać*. ◀ Од праслав. *strěla* – першобутнє значєнє слова було „пуцац стрєли”.

штрєльба ж. „штрєляне”: *На ТВ-филму уж штрєльба почала, таки им шицки филми* (В. Саб.); [Шпаки] *виплашєни зоз винїци зос клєпєтками и штрєльбу пушки* (Чакан-Бас 78).

штрєндзєли ж. мн. (єд. штрєндзєла) 1. „пантлїки на фартуху за вязанє фартуха коло пасу” (Зд. Фей., СС. Мак.). 2. „гамови на дзєцинских панталонкох” (Сф. Мак., Лев. Ск.). ◀ Можлїва вяза зоз нєм. *strengen* „нацаговац, зацаговац”.

штригац -ам *незак.* „резац одн. одрезовац з ножнїчками”. || Укр. *стриґти*, слц. *strihať*, поль. *strzyc* (прєз. *strzygę*). Общєславянскє. ◀ Од праслав. *strigti* (*strigq*), *strigati*. ● ~ з **ухами**: *Конь штрига з ухами кед є нємирни, кед ше бої од дачого, тоти конї цо штригаю з ухами не сцу рушац (попрагани), та тарґовци кед видза же конь штрига з ухами, не сцу такого* (В. Саб.).

штригац ше -ам ше *незак. повр. ґу стригац*.

штриканє с. „предмет хтори дахто штрика; виштрикани предмет”: *Штриканє єй випаднє з рукох и вона зашти* (РК 1928,

199); *Тканє або штриканє ше розишло „на ридше ше розцагли нїтки на пречуханим месце”* (ИГК). ◀ Од *штрикац*.

штриканіца ж. „хлопски або женски триков”: *Най вежне [на драгу] ... шицки кошулі ... ципели, ботоши, шицки жачи, уяш, штриканіци и шицки шмати* (ЖирошМСМ 27); *Жени престали ношиц байки и кожухи. Ношели груби штриканіци або заруцовачки* (ФейИр 92).

штрикац -ам незак. „вирабяц облечива и др. зоз штриканьом”: *Штрика ше на двох або пейцох игліцох рижней грубини. Мож штрикац скоро шицки верхні шмати* (ДудашКс 159). || Слц. заст. *štrikovať*, „исте”, серб. *штрикати* „исте”, всл. *štrikovac* „геклац” (Hal), карп.русин. *штрікований* „вишиваний”: *Мала на собі файну штріковану блузку; штріковати „вишивати”: Баба сиділа й штріковала* (Чорі). ◀ Од нем. *stricken* „штрикац”.

штрикер¹ х. „ремеселник хтори штрика шмати”: *Ту бул єден штрикер, Пашо* (Рускинї 38). ◀ Од нем. *Stricker* „исте”.

штрикер² х. „триков, с. цемпер”: *Ту бул єден штрикер, Пашо, та зме мали дакеди и штрикер* (Рускинї 38). ◀ Од *штрикац*.

штримфлі и штрумфлі ж. мн. (єд. штримфля и штрумфля) „ценки памучни ботоши”. || Всл. *štrimfla* „ботоша” (Kubániová2, 141; Hal), слц. *štrimfla* „исте” (HSSJ, 1723), серб. *штримфле* „ботоши”. ◀ Од бавар. -австр. *Strümfle*.

[штрицкара] ж. „трамвай”: *Под жему у Ньюорку збили ше трамвай (штрицкари)* (РН 33/1928, 3); *Вожи ше [у Америци] на штрицкари (трамваю) яғод даяки пан* (РН 13/1934, 3); *Дрилял угле, чи цо, и штрицкара на нього набегла. ... залапела и такой му одрезала ноги* (ЖирошV 152). Слово хасновали нашо на роботи у Америки, а медзи войнами ше почало и у Бачкей хасновац (находзимо го у Руских новинох). ◀ Од англ. *street-car*.

штроф х. „кара (звич. административна або судска)”: *але же не пошол тот дзень цо го гонєли на роботу, ... та мал штроф за тото* (ЕтнV 87); *А сабол не може снац, бо велька бриға, бої ше же на нього придзе*

вельки штроф од цара (Етн29 175); *Його жена мала штроф: була окреме замкнута... Штроф достала од своєї найстаршей фрайли* (Етн29 236); *Кед ше на нас дойдзе же ми нашілі [дукати], можеме буц под вельким штрофом* (Етн30 271).; *у нас у валалє ... биров и валалици гоч би инше не робели лєм родичох штрофали [же не посилаю дзеци до школи], и так би не надвладали шицки штрофи вигнац* (РН 41/1929, 2). || Всл. *štrof* „кара”, слц. *štrof* „исте”. ◀ Од нем. *Strafe* „кара”.

штрофац -ам и заст. **штрофовац** -фужем незак. 1. „карац”: *най [мац своєю дзивки] не карє з языком, / най их штрофа з прущиком; / мнє карала з языком, / не штрофала з прущиком* (Етн9 ч. 16); *Да родителє водза о тим бриғу, же би им дзеци найкратишов драгов и найфрише дома були ... Не мушєли би учителє штрофац тоти дзеци* (РН 17/1937, 6); *Одлучел сом пойсц и дому, повєсц му оцови да го штрофує [же ше син не сцє учиц]* (РН 45/1929, 3). 2. „карац дакого з пенєжну кару (таку кару наплацовала урядова особа)”: *ту на валалє строго штрофую тих родичох, котри не посилаю дзеци до школи* (РН 41/1929, 1). || Всл. *štrofac* „карац”, слц. *štrofať* „исте”. ◀ Од нем. *strafen* „карац”. У прєшлосци зме хасновали и форму *штрофовац*: *Не биє [учитель дзеци], не ганьби, лєм их научує, / хторе раз не пойдзе [до школи], дораз го штрофує* (Етн9 ч. 367). Виведзєни: *поштрофац* (оп.), *оштрофац* (оп.).

штрумпадла ж. „гума хтора трима ботосу же би не спадовала, с. подвезица”. Слц. *štrumpadla* „исте” (Kallal), всл. *štrumpadla* „исте” (Kubániová2, 141), серб. *штрумпадла* „исте”. ◀ Од нем. *Strumpband*.

[штрумпудли и шумпудли] ж. мн. (єд. штрумпудла и шумпудла) кул. „галушки з кромпльового цєста”: а) *На шпоргету ше варєла и замєшка, капуста ... шульканци (дахто гуторєл: штрумпудли)* (ДудашКс 146). б) *На шумпудли (дахто волал и штрумпудли) цєсто ше загнєтло як и на гомбовци, лєм кєд ше их виварєло та ше их помишало зоз потлучєним и поцукрованим маком* (ХомаБл 177). ◀ Неяснє.

[штрумфлі] ж. мн. оп. **штримфлі**.

штуденц х. „школяр висших школах”:

Бул еден худобни човек, мал вон єдного хлапца, дал го учиц до школах за штуденца (Етн29 122); Бул еден цар и царица, [не мали дзеци]. Цо буду робиц? Виштудирали да даю зволац штуденцох, жрофох, мудрих людзох... цар ше им пита чи би даеден не знал як вон би мал дзецко (Етн29 230). || Слц. študent „студент” (од 17. вику) (HSSJ), всл. študent „исте” (Hal) и študenc „исте” (Szambel 236). ◀ Од нем. Student 1. „школяр”; 2. „студент”.

штудирац -ам незак. „роздумовац”:

Штудира вон себе цо би могл ецик нацижаніц на свойого брата (Етн29 215); Не було кеди ніч штудирац, бо уж ше и диждж почал сипац (РН 40/1930, 3); Штудирам вельо, аж ме глава боли и ніяк виштудирац як заробиц пенежи (РН 38/1936, 3). || Всл. študirovac „исте”: neštudiruj teľo (Hal). ◀ Од нем. studieren. Виведзени: виштудирац „по роздумованю найсц ришене”, розштудирац.

штупликац -ам незак. 1. „на лукави способ дацо посциговац одн. пробовац посцигнуц”: Штуплика тот цо спрведа на картох (шверцуе, подруцуе порихтану карту) або покрадзме дацо роби (В. Саб.); Штупликац значи „роздумовац з цільом спораіц дакого на свой хасен, напр. при шацованю статку, при тарговини (С.С. Мак.). 2. „штудирац, роздумовац” (Лев. Ск.): Я му дала поробиц, а вон штуплика же будзе так лебо так (С. Мйр.); Цо же робиш? Уж цошика штупликаш? (С. Мйр.) Виведзене виштупликац: Тот више дацо виштуплика да у тарговини зо мну вещей зароби (Г. Р.). || Не зазначени карпатски паралели. ◀ Можливе од нем. (шв.) stipuliere „задумовац, плановац” (Albrecht 121).

штуриц -им зак. 1. „положиц, вохпац; накратко або нашвидко положиц”: Кед ше го [хрин] потарлю, кус ше го штурило до пеца же би з нього вишло горке (ХомаБл 183); до пеца натопиме, на тепишчку реберка и даскельо кромплі, тепицу з мажочками, штуриме за брилу, та ту ци дочек Нового року (Сф. Мак.). 2. прен. (дакому) „подплациц дакого”: [Кед ше у тлачидби длуго чекало шор на комбайну] у тим шиц-

ким найважнейше же треба знац ... же кому треба „штуриц” же би комбайнере покошели и прейж шора (РС 27/1998, 11, М. Симун.). || Всл. šturic „положиц, вохпац”: štur jazyk indzej, ne do besedy staršich (Hal), слц. šturit „исте”: štur mu do hrsti daco (HSSJ). ◀ Оп. **штуряц**.

штурма ж. „юриш”. Укр. *штурм* „юриш”, поль. szturm „исте”, слц. šturm и šturma „исте”. ◀ Од нем. Sturm.

штуряц -ям незак. експр. „класц, хпац”: Но там дзе ше нє тикало их скори, [заходни сили] нє иштуряли пальци до огня (Заря 1–2/1940, 7); Не иштуряй вишадзи пальци! || Всл. šturac „исте” (Hal), чes. štourat „длобац”, укр. дял. *иштуряти* „запихац, хпац”. ◀ Експресивна форма гу укр. дял. *туряти* „дриляц, штухац”, а тото од праслав. turiti/turati: укр. *турити* „гоніц, преганяц”, серб. *турити* „положиц, вохпац”, поль. turać się „блукац ше” (ЕСУМ).

штуряц ше -ям ше незак. „мишац ше, хпац ше там дзе не треба” (Мел. Пвл.); Вишадзи ше иштуря, и до бешеди и до роботи (В. Рм.).

штухар х.: 1. „ручне орудіе за виштухованє газу”: Штухари то иштухачки за жордон. Випатрал як нож цо ше сламу реже, бул на древеней ручки, знука бул наоштрени на брусу. У жице було вельо жордону, зоз иштухаром подрезовали жордону корень, док ше вон обахтал, а жито подросло (М. Рм.); Ми то волали длобач (В. Саб.). 2. „файта чускиі”: Зоз иштухарами жем ше убивало [звонка коло студні], найвецей пре жили („фораші”) з бокох (НК 1980, 64). Синонимска форма *иштухач* (оп.). 3. „човек хтори зоз штухачом убива мур хижі” (В. Саб.). ◀ Од *иштухац*.

штухац -ам незак. 1. „джобац”: так ме иштуха з двоох бокох з острогами, аж зо мње крев шика (Етн29 121). 2. прен. „задзерац ше до дакого, провоковац, увредзовац”: Ёй [жени] чорт не да мира, вона ме више иштуха, / а я нагнівани дам ей поза уха. / И од того часу уж до мње не иштуха, / бо ю научела єдна позауха (БиндКост 115); кед придзе даяке ивето, людзе ше понापиваю, иштухаю еден другого и звичайно ше побию (РН 3/28,

2). 3. „зоз штухачку, штухаром виштуховац одн. подрезовац коров” (МудриАл). || Слц. експр. štuchať „джобац”, чес. štouchat „исте”, укр. *штурхати* и *штухати* „исте”. ◀ По Махекови неясне, можлива зроднось зоз праслав. *tykati*. По ЕСУМ-у експресивна форма од **с-тур-к-ати*, а то, як и *штуриц/штуриця*, од праслав. *turiti/turati* „гоніц, штухац”.

штухаці -а -е „джобаці”: 1. *Штухаці коров на пажихох губи писки статку, бо ше статок намага вельку траву коло корова спасац* (РС од 6. 05. 1949, 4). 2. *прен.* „хтори увредзує, штуха других”: [Саламонова писня] „Сон” ма *фурму приповідки кус штухацей, але хасновитей* (РН 23/1936, 2).

штухач х. „колік за набиване мурых хижи”: *так лем на дзеишце лебо петнац центи гліни ше наруцало [на мур], и вец коло бокох, коло дескох зоз штухачами штухалі, а у стредку киянки лем билі. Штухач – древо єдно и з єдного боку застругане и з другого, не було баш оштре, два центи при сподку, а вецка шиол на грубіше ше розширювал. Пориско було длугоке да ше человек не хила, да напросцени биє. Та вец там, боки гварим, ше тлуклі зоз тима штухачами, а гевто вецка лем зоз киянку. Киянка була широка, на штири угли (В. Саб.). Синонимска форма **штухар** (оп.). ◀ Од *штухац*.*

штухачка ж. 1. (и **штухар** (1)): *Штухачка то прибор цо ше давно з нїм жордон зоз жита штухало; штухачка була дас 4 цм широка, оштрена на брусу* ((Мел. Пвл., В. Саб.). 2. „палїца за подрильоване при корчоляню”: *У рукох ше тримало штухачку ..., палїцу длугоку коло 1,5 метер, у хторей на сподку бул забити гвозд зоз одрезану главку* (ХомаМ 24). ◀ Од *штухац*.

штухнуц -нем зак. „уштухнуц, уджобнуц”. Всл. štuchnuc „исте”: štuchla do nich šidlama (Czambel).

штуцац -ам незак. „вираз у хлапцовским бависку *джочканю*”: *Хтори бавяч руцел пасульку найбліжєй гу смуги, тот перши штуцац* (вежєне пасульку и трима ю медзи двома пальцями, вельким и указуючим, а вец ю подрилі зоз нохцом велького пальца) до другой пасульки ... хтора му була найбліжєй (Хо-

маМ). ◀ Не ма значєньову вязу зоз сербизмом-германизмом *штуцати* „подрезовац, подштриговац”. Можліва вяза зоз словацким германизмом štuc „мала пушка” (HSSJ).

шугайчок -чка х. дем. и гипок. од **шугай**: *Дай ми, Боже, дай ми цо од тебе жадам: / того шугайчка цо за нїм препадам* (Етн9 ч 159). Всл. šuhajik „исте” (Hal).

шугай х. „мили, милєнки, (дзивков) лєгинь”, лем у нар. писньох: *бер, шугай, дзивчатко, кед ци го даваю* (БиндКост 53–54); *уж наших шугайох до войни провадза*. || Всл. šuhaj „мили, милєнки, (дзивков) лєгинь”: šuhaj ľem v špivankoch (Czambel), слц. šuhaj „исте”, чес. šuhaj „исте”. ◀ Од мадь. **shuanc** „хлапец”, того од старшей форми suhancár „Швайцарец”, мадярске од бавар.-австр. Schweincer, нем. Schweizer, Schweiz „Швайцарска”. Розвой значєня у мадярским языку могол исц так: *Швайцарец* > наємни (плагаци) *вояк*; *портир* > *слуга*; *хлапец*, *лєгинь* (ЕСУМ, ЕтМ).

шугайди ж. мн. кул. „колачики з млека, какава, щиканих вишньох и руму” (РКух 199). ◀ Можліва вяза з презвиском *Шугайда*.

шуганцар х. коц. „мали, покус недобри хлапец”. ◀ Од мадь. **shuanc** „хлапец”. Оп. *шванцар* и *шугай*.

[**шуга**] ж. вет. „обраца хорота скорі”: *З терпєнтином овци мачали кед мали шуґу. З местох залапених зоз шуґу зишла волна, остало яґод храсти, та тоти храсти мачали з терпєнтином* (В. Ерґ.). ◀ Од серб. *шуга*.

[**шугави**] -а -е „хтори ма шуги”: *Обрац ше мож кед ше шпї зоз шуґавим, лебо ше ноша шуґави шмати, и кед ше сходзимє зоз шуґавима* (СлМед 158).

[**шуги**] ж. мн 1. мед. „обраца хорота скорі провадзєна зоз швербєньом”: *Шуґи то єдна обраца хорота на скорі. ... Шуґу нам принєше барз мала, з очми ані не видліва вша, хтора ше затримує найбаржєй на человеку, у шматох и посцєліни. Заріє ше човекови до скорі и ту, як до гнізда, кладє своґо вайчка, з котрих виходза познєйше млади шуґи. Барз фришко ше множа, скоро почина дзєнь-а-ноц швербиц, а кед ше шкра-*

бе шуґави ярчки цо их шуґи нарили у скори, настаню хрости. Перше лем на руках, око-
ло песцох, а вец и по цалим целу ше появюю
тоти хрости (СлМед 158). **2. бавиц ше на**
~ „файта дзезинского бависка”. ◀ Од серб.
шуга.

шудов х. „векше праше”. Всл. šudov
„векше младе животинї, прен. и о дзец-
ку” (Bartko 207), укр. закарп. диял. шувдов
и шовдуд „векше праше”. ◀ Пожичка зоз
мадь. диял. súdbő „исте” (Тимко 114, 124).

шудовче -еца с. „мали шудов”.

шуй-буй непрем. „неозбыльна, недорос-
нута особа; тот цо ходзи горе валалом”: Вон
таки дакус шуй-буй (Г. Р.). || Можлїва вяза
зоз всл. šujđaj „нерозумни, шалени” (Buffa
281). ◀ Неясне.

шуйташ х. „украсна шнурка на шматох,
с. гайтан”. || Слц. šujtáš „украсна шнурка на
шматох, с. гайтан”, серб. шуйташ „исте”. ◀
Од мадь. sujtas „исте”.

шукац -ам (дакого) незак. „гледац дацо
по дачийх кишенкох”. || Всл. šukas „гледац”,
слц. šukať „исте”, поль. szukać „исте”. ◀ Од
нем. suchen „гледац”. Виведзени: ошукац.

шукац ше -ам ше незак. „гледац дацо
по своїх кишенкох”: Шука ше по шицких
кишенкох, не зна дзе му ключи од авта. ||
Поль. szukać się „гледац еден другого”. ◀
Оп. шукац.

[**шуки**] мн. дюр. дзезинске бависко: Ми
ше ридко бавели шуки. Єден стане жу мури-
ку, други го цилює з лабду. Кед го не поцилює,
става вон жу мурику, а тот цо стал бие. З
мекгу рендану лабду не болело, але кед була
тварда, болело (КочЕвЦП 41). Исти автор
хаснує и вираз бавиц ше на шуки. ◀ Виро-
ятно од серб. шук „моцне вдерене”, шукати
„биц, дриляц”.

шуль х. зоол. „риба Lucioperca sandra
Сув., с. смуђ”. У укр. диял. шуллю „исте”,
слц. диял. šul „исте”, серб. диял. шуљ „исте”.
◀ Пожичка з мадь. süllő „исте” (Тимко 108).

шулі х. мн. мед. „гемороиди”: Вони при-
ходза од прехлади и моцних єдлох (пресоле-
не, горке, квашине). То допита хорота, чежко
и длуго ше лічи и ровно ше обнавя. Накадзи
чловек не примеркує же цо поє, або ше пре-

хладзи, такой ше му поруша шуль (вредзик
на виходзе з грубого черева) „достане болї на
виходзе з грубого черева” (СлМед 173, Ко-
лесарД). Серб. шуљеви „исте”. ◀ Од мадь.
süly „исте”.

шульканци х. мн. (єд. шульканец) **1.** „га-
лушки з кромпльового цеста на длуговасто
зашулькани”: Шульканци ше розправяло з
маком, хлебичком и под., та то були флю-
ти (Ю. Пап). **2.** „зошулькани бруд на целу у
форми дробних шулькох”: Сами шульканец
бул кед ше купал (Сф. Мак.). **3.** „кульки до
паридї”: Як „муниция” [до паридї] хаснова-
ло ше и ... зарна кукурици, шульканци (барз
стварднута, спечена жовта гліна) и подо-
бне (ХомаМ 16). ◀ Од шулькац.

шулькац -ам незак. **1.** „правиц дацо у
форми шулька, палїчки, кульки (звич. ва-
ляюци, котуляюци з дланю)”: Дїдо Ильков
зоз червених подкладах зоз сукньох шуль-
кал жноти на каганци (М. Рм.). || Слц. šulkať
„исте”: šulkať nitku, cesto. **2.** „закруцац,
скруцовац”: шулькац циґар „правиц циґар
закруцаюци пошекани доган до паперика”.
3. польопр. „роляц, ровнац, збивац жем зоз
ролю, шульком”: Жем ше шулька же би вла-
га скорей вишла наверх (Ю. Пап); Жем барз
пресиха кед є така напирена, зато ше и
шулька да будзе збита жем, кукурица любви
збиту жем, лепше ше лапа за жем (В. Саб.).
4. „мальовац мур зоз рольку”: шулькац мур.
◀ Од шульок (оп.).

шулькац ше -ам ше незак. „роснуц (о
дзеццох)”: Дзеци ше шулькаю „дзеци рош-
ню”; Вец тоти двойо [дзеци] остали, ту
ше шулькали, так зме якошик, и вони иш-
ли робиц (Рускинї 187). Виведзене вишуль-
кац ше.

шульов -а -о „хтори ше одноши на хо-
роту шулі”: **1.** [Брезов сок] чисци крев ... а
ублажує и шульово болї (РН 19/1935, 4). **2.** ~
масц „масц од шульох”: Дасдни жени праве-
ли лік процив шульох – шульову масц; варе-
ли шульово желе и кравски лой, та ше маса
роздзелела на таке як серватку и масц, ко-
тра виплівала на верх. Тоту масц ше збе-
рало з верху и лічело ше з ню (СлМед 173,
КолесарД).

шульово желе с. бот. „*Senecio vulgaris* L.” Рошліна ше хаснує за правене масци за лічене. У укр. діял. єст семантично зродна назва *геморойна трава* у зн. *Galium aparine* L., та *гемороїдальник* у зн. *Polygonum hydropiper*; пор. слц. діял. *vredová zelina* у зн. *Arnica*, и у зн. *Salvia* (Тимко 27, 77).

шульок -лька х. 1. „округле древо з хто-рим ше звич. дацо чежке предрилює” (Мир. Рм.): *Шульок ше подкладав под вельку тер-ху, єден край ше дзвигнул на вагу, подложел ше шульок, вец ше терха задрилела, подложел ше на предок други шульок, так ше предрилело: так ше предрилели валови, бетонски яшля и др.* (В. Саб.). 2. коц. польопр. „роля”. 3. коц. „ролька за цадзене парадичанки”: *Ми рольку за цадзене парадичох воламе шульок* (Лев. Ск.). || Слц. *šúlok* 1. „неолупана чутка кукурици”; 2. „дацо скруцене до рольки”: *šúlok reňazi, mäsä, карп. укр. (бук.) шульок „неолупана чутка кукурици”*. ◀ Од мадь. *sulyok* „колік, дручок” (у мадярским зазначене у 14–15. вику).

шумне присл. 1. (за способ) а) „крашне”: [Уведол крального висланіка] до шумне украшеной церкви, а маса народу нагарла ше до церкви (РН 44/1932, 3); [Янко Москаль] Охабел церковней библиотеки красну кніжку у рукопису: *Псалтир, котру барз шумне виписал у вецей рокох* (РН 8/1932, 4); *Шумнейше би було, да млади госци меней пили, та би ше не виврацели* (РН 37/28, 3). б) „солидно, добре”: *Метални ствари ... ше даю шумне вичисци, кед их намаścиме зос на тарлу потарту кромплю* (РК 1926, 182). 2. (за количество) „векше количество, досц вельо”: *Оцелячка то праве або недавно оцелена крва, можебуц ище дойчи, ма шумне млека* (В. Саб.). ◀ Оп. шумни.

шумни -а -е 1. „красни (о човекови, предмету и прен.)”: *Идзе мили, идзе з леса, ... писка себе на лістечку, / бо мал шумну фразечку* (Етн9 ч. 107); *Уж вошли до валалу ... Становел коні... Пред валалску хижу стало вельо швета – як то звичайно пред Кирбайом єст. А тот гуницт лем им джмуркнул, та гвари наглас: „Паце, людзе, водзим тим и тим госца...”*. „О, чи видзиш яка є шумна ...; почали ше чудовац шицки цо их було. „А од-

кадз же є?” – пита ше єден. „Пале яки шумни парток ма” – гвари други. „Шумна вона зоз зайду” – гвари треци... „О, чи видзиш яки шумни сукні ма!!!” „Дзе же сце купели таку шумну хусточку?” (РН 1929, Михал Ковач); *Гоч Греки и Римляни мали вельо шумни и добри страни при вихованю дзецох, але зато не могли дац полне вихованє души* (РН 16/1932, 3). 2. „таки цо аж и поверх мири задоволює дачийо вимагання одн. представу квалитета, велькосци и под.”: *Но то шумни диждж спаднул* (Г. Р.); *Вон ма шумну плацу „ма досц вельку плацу”* (Ю. Рм.); *Купел шумни фалат жеми „досц вельки”*; *Шумни му ярец „добре вироснути, красни”* (Йвг. Бл.); *Даскельо ваши писні войду до календара. Пишице лем далєй, бо як видно з ваших поезийох, маце шумни талант* (РН 28/1932, 3); *Кажди дзень єдла три рази цибулю ... вона дожила таки шумни вик и више була здрава* (РН 17/1933, 3); п. Янко Хромиш *позберал шицки своє писньи и вида их у їедней шумней кнѣжочки ... „Квиток младосци”* (Заря 15/1938, 8). 3. „досц вельки по количеству”: (Банкар) *спреведол своїх клиентох за шумну суму од 26 милиони дин.* (РН 16/1932, 4); [На схадзкох] *ше сходзели у шумним числу* (РН 2/1930, 3); *зишло ше у Народним дому ... шумне число швета пре отворене читальні* (РН 48/1933, 4). || Всл. *šumni* „красни”. ◀ По Махекови, ЕСУМ-у и Голубови-Копечному од праслав. оном. *šuměti, šuma*: до словацкого, моравского и нашого языка лексема шумни пришла зоз польского, а у польским и російским вона окрем значєня „тот цо виволує гук” ма и пренєшене значєнє „тот цо виволує сензацию”, напр. *нашо посцигнул шумни успех значи „з успехом виволал сензацию”*. У бєшєди младших хаснованє того прикметні-ка зужєне: *попри шумни младши хасную и синоними зїодни, добри и красни: зїодна (красна, добра) жена, красни парток (сукня, хусточка), добра плаца, добри фалат жеми.*

[шумпудли] ж. мн. оп. *штрумпудли*.

шунка ж. „окурене швиньске сцєгно”. Всл. „исте”: *slaňini i šunki vžal* (Lacko 25),

слц. šunka „исте”. ◀ Од нем. Schinke, вис. нем. Schunke.

шуночка ж. дем. од **шунка**.

шупле (–еца?) с. зневаж. „дацо мале (о човекови, животині)”: *Таке шупле, под-скакуе, жеребечи ше и под.*” (С. Мак.); *Шупле едно!* (С. Мйр.); *Шупле то менше од шапу-трака* (В. Саб.). ◀ Неясне.

шупсле с. 1. „исте як и **шупле** (оп.)” (Сил. Мак.). 2. „купак, ніч”: *Дам ци шупсле „не дам ци ніч, дам ци купак”* (В. Саб., В. Ерд.). ◀ Неясне.

шурац -ам *незак. прост.* „мочиц, пущац моч”. Серб. *шорати* „исте”, поль. *siurać* „чуриц у млазу”: *siura mleko z dojek do skorpa.* ◀ Неясне.

шур-бур присл. „нашвидко и ніяк (поробиц)” (Г. Р.): *Шур-бур ше гвари кед гоч як, а швидко поробене* (М. Рм., В. Р.); *Кед пороби, та лем так шур-бур, цо скорей* (Пвл. Бл.). Истого значеня и *гуй-буй* (оп.). Kalal наводзи словацке *šuri-buri* и восточнословацке *šuri-muri* як нерозумліви слова: *šuri-muri fuk do d'zuri* (699. б.) (оп. нашо *шири-бири*), билор. диял. *шуром-буром* „у найвекшим непорядку”, поль. *szur-bur* „безсмысленосц”. ◀ Ономагопейске и рухомалююще (ЕСУМ).

шурвайз х. коц. (СС Мак.) 1. оп. **шурнайз**. 2. „нешор”. ◀ Неясне.

шургут х. „несташни хлапец, легинь хтори ше вшадзи винайзе”: *Не бул подли во-як, але дакус бул шургут* (КочЕвЦП 170). || Всл. *šurgot* „немирне дзецко”: *taki šurgot, fše beha hore-dolu* (Bartko 2007), поль. *szurgot* 1. „рендa”; 2. а) „недобри человек, скаранік”; б) „жена нешорового справованя”. ◀ Неясне.

шурец -рца х. коц. „фартух”: *А стредня [шестра] гвари: Мой шурец сце вжалі хто-рашик* (Етн29 63); *Та як позаметала мац у хижі тоти чутаки ... Зобрала до шурца, винеше на драгу, висипе до ярку* (Етн29 155). || Всл. *šurc* „фартух”: *nabrala do šurca koľáčoch* (Czambel), слц. *šurc* и *šores* „исте”. ◀ Од нем. Schurz и Schürze „фартух”.

шурка ж. *прост.* „хлопске природзене” (ErRuth 119). ◀ Од *шурац*.

шурнайз х. „полно, вельо”: *Єст их там ~ „єст их там полно”; Дюра и Ганя мали шурнайз дзеци* (Ю. Пап). ◀ Неясне.

шуті -а -е „без рогох (крава и под.)”: *Гей же добре сцел, але цо може шуті процив рогатого?* (КовМихЦВ) || Слц. *šutý* „без рогох (крава и под.); голи, празни”, чес. *šutý* „безроги”, укр. *шутий* „безроги”, укр. ди-ял. *шутий* „безроги; лиси (без власох); сте-бло цибулі без главки: *шута цибуля*”, рсй. *шутый* „исте”, серб. *шут* „исте”, всл. *šuty* „хтори ше чувствуе небезпечни, несигур-ни”, *šuto mi* „чувствуем ше небезпечни” (Hal). Общеславянске. ◀ Праслав. *šutъ*. Слово иснує и у мадярским: мадь. *suta* „1. безроги; 2. накратко одрезани (оштрига-ни); 3. безпомощни; несхопни; 4. без хвоста; 5. ліворуки”.

шуфи ж. мн. (ед. шуфа) коц. „чарапи, с. зепе”. • **талново** ~ „купчи чарапи (майстор на ніх кладол талпи)” (СС. Мак.); **кукуручи-ни** ~ „предзово чарапи” (СС. Мак.); **бато-во шуфи** „исте як и **талново**” (СС. Мак.). ◀ Неясне.

шух х. „мера за длужину: коло третина метера (то длужина одн. ширина двох дланьох кед им вельки пальци нацагнути єден гу другому и дорущую ше), с. стопа”: *И вец почала [шашка] исц горе на жито кед жито поедла* (ЕтнV 88); *так вода замарзла на єден шух* (Етн29 17); *Ват ше дзелі на шейсц шухи, а шух на шейсц цоли* (РК 1921, 51). || Слц. *šúch* „мера за длужину, с. стопа”, карп. укр. (бук.) *шух* „исте”. ◀ Од нем. Schuh „исте” (30,48 см).

шучков х. „векши хлапец, дрангов” (СС. Мак.): *Шучков ше гвари за дакус векши дзеци, напр.: То уж таки векши шучков* (Лев. Ск.); *Кед тоти виберанки були у Ко-цуре, уж сом бул таки шучков, мал сом дас дванац роки* (Ю. Хр.). ◀ Од мадь. *suttyó* „млади легинь”.

шушка: **ані** ~ „ані ‘а’, ніч не повесц”, лем у Гнатюка: *Мамо, я го так бил, цожд сом могол, а вон, паце, ані шушка* (Етн29 145). Вираз у бешеди не зазначени, а Гнатюк у словніку на концу 30 тома (350. бок) дава толковане: **ані шушка** – **ані мур-мур, ані**

шу-шу; пор. мадв. *susogni* „шелестіти (= су-щац)”. ◀ Вироятно од мадв. *susog* „шушкац, шептац”.

шушкац -ам незак. „видавац, виволовац шушкане”: *Вецка заш иицко уцихло, – лєм дижджик шушкар свою писню и плакар да-лей* (РН 101/1926, 2). || Серб. *шушкати* „исте”, всл. *šuškas* „шептац” (Hal), слц. и мор. *šuškati* „исте”, укр. *шушукати* „шептац”. ◀ Ономатопейске: од викричніка **шушу*, хто-ри означуе шептане (Machek).

шушма ж: **як** ~ „ніяки, неогутани, не зна ше озвец”: *Таки є як шушма*. ◀ Неясне.

шушнуц¹ -нем зак. (гу *шушкац*) „засу-щац”: *А кед витор шушне, та поруша лісца, / нараз ми ше моя розимее виніца* (КостПо-ез 167). ◀ Оп. шушкац.

шушнуц² -нем зак. **1.** „нагло висипац, виплюснуц воду”. **2.** „нагло висипац зарно и под”: *Шушла дакус житка куром (Г. Р.); Месо дакус було чуц за корназом, ... та до кулену шушнул дакус вецей мелкей наприжи, же, гат, наприжа пребере запах* (РС 20/2011, 16, М. Симун.). || Слц. *vyšustnúť* „нагло ви-сипац, виляц”, укр. *шуснути* „швидко пребегнуц, прешмикнуц”, укр. диял. *шуст-нути* „нараз спаднуц”. ◀ Ономатопейске (ЕСУМ). Оп. и шушкац.

шушот х. „сущане”: *витрик розношел запах квеца и шушот лісца* (РК 1933, 99, М. Ковач). ◀ Оп. шушкац.

шушотац -ам незак. **1.** „сущац”: *Лісца на витрику шушотаю* (шк. сост.). **2.** „до-

шептовац ше”: *3 вечара, кед ше млади по-чали сходзиц [до газдині], дзивчата медзи собу шушотали, а хлапци више правели дая-кей паради* (РС 21/2013, 16); [Дзеци] *поше-дали и так себе шушотали* (НЗ 8/1940, 10). || Всл. *šušotac* „шептац”: *ňešušotajce tam teľo* (Buffa 282). ◀ Оп. шушкац.

шушотац ше -а ше безос. „погваркац ше”: *Шушота ше же... „погварка ше же...”*.

шушоциц -им незак. оп. **шушотац.** Виведзене *зашушоциц*: *Барки у браздох збунети од витру ... зранчали ше и за-шушоцели* (КовМихЦВ 27).

шуштер х. „ципелар”. Серб. *шустер*, всл. *šuster* (Hal). ◀ Од нем. *Schuster* „исте”.

шущац -щим незак. „сущац”: [Квиток хмелю] *шуци на дотик з пальцами* (РК 1928, 151). Всл. *šuššac* и *šuššic* „исте” (Hal). ◀ Ономатопейске. Оп. и суцац.

шяти -а -е „святи”: *Єден человек ишол дому зоз виніци, та при тей студні води пил, та ше му указало шятей Пречистей образ* (Етн30 82); *Кед шяти Петро ходзел з Христом по жеми, та були у єдним вала-ле* (Етн30 29); *Мала сом фраєрох седемдзе-шат седем, / при шятей пришаги не остал лєм єден* (Етн9 ч. 166); *Ти краліца и вишим шятим, пречиста, / проси за нас свого сина Исус Христа* (Етн9 ч. 13). ◀ Общеславян-ске. Праслав. *světъ*. Форма *шяти* застарена народна форма, нешка ше у бешеди хаснуе *сяти*, у лит. языку *святти*.

Щ

щавель *х. бот.* „Rumex”, *оп.* под **кваши-на трава**.

***щавиц** -им *незак.* „вицаговац з дачого влажносц, соки и под.” Слц. štavīť (sa) „трапиц (ше)”. ◀ *Оп.* вищавиц. Ми хаснуєме лєм виведзену форму вищавиц, але и основна форма щавиц вшелїяк же исновала у нашим языку.

щедри -а -е „хтори дзечне и богато дава од себе другим” (В. Саб., Г. Р.). Всл. ščedri „исте” (у всл. ридко ше хаснує) (Buřa 265), слц. štedrý „исте”, укр. щедрий „исте”. ◀ Общеславянске, праслав. ščedǣ. Прикметник характеристичнейши за литературни язык, у бешеди ше забува.

щедро *присл.* „зоз щирим шерцом, несебично”: *Вредним нашим косачом и одберачком и нашо Руски Новини щедро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох* (РН 27/1928, 1).

щезнуц -нем *зак.* „скапац, нестак” (СС Мак.). || Всл. ščeznuc (Hal) и ščaznuc „исте” (Buřa 264), укр. щезнути/щезати „исте”. ◀ Од з-чезнуц, од общеславянского и праслав. čeznqti, čezati. Од того и сербске чезнути. У нас може буц и кнїжково, бо маме синоними скапац и безособове нестак: нестало го.

щемерени и щемерети -а -е „похорени од наглого едзєня”: „Таки сом цошка щемерети,” – то шаркань гуторел, – „та да ше дакус попасуєме!” Андри му гутори: „Ша вера и я таки (Етн29 81). Гвари ше и щемерени. ◀ *Оп.* щемериц ше.

щемериц ше -им ше *зак.* „похориц ше од наглого едзєня”: *Кед дахто нагло дацо масне поєд, або наще єдол колача, щемерел ше: шедло му на жалудок и вон престал робитиц и болєл. Тому ше вєц розмасцовало ско-*

ру на рукох под локцом (на тих местох ше могло почувствовац пасульки под скору) же би му жалудок преробєл и же би ше му ригло. Дало ше му попиц и ложичку соди бикарбони, бо и то наганяло на риганє (СлМед 179, КолесарД); *Тельо єд – а хто би верєл: / Ніжда вон ше нє щемерєл!* (КостПоез) || Всл. som še ščemerela „исте” (Lacko 14), слц. ščemerit sa „исте”. ◀ По П. Скокови и ЕСУМ-у од общеславянского и праславянского *щемер* (псл. щемєгь), хторе од Славянох превжали и Мадяре (мадь. csömrő).

щєнє -єца *с.* „псово младе”. Всл. ščeňe (Sipos). ◀ Праслав. ščenę.

щєнюх *х.* „вєкше щєнє”: *Кельо сом щєнята окоцєла... а тєраз... ані єдєн щєнюх ше нє здогаднє принєсц ми даяку косц* (Чакан-Бас 84).

щєнятко *с. дем.* од щєнє.

щєрбати -а -є **1.** „хтори нє ма шицки зуби (тє. ма пражнїни мєдзи зубами), *с. крезуб*”: *Щєрбати чловєк то тот цо нє ма зуби* (Євф. Пл., М. Рм.); *Янкови було уж 28 чи 29 роки, тєди ше то нє такой так точно раховало, а и щєрбати баби нікому роки нє читали* (РН 1/1934, 3). **2.** „хторому нєровнє, очкодзєнє оштрє, вищєрбєни (о ножу и под.)” (Євф. Пл., М. Рм.). || Всл. ščerbati: ščerbate zubi (Bartko 206), укр. щєрбатий 1. „вищєрбєни (о ножу и под.)”; 2. „хтори ма оламани зуби”. ◀ Од праслав. ššьrba (ЕСУМ). *Оп.* и вищєрбєни, вищєрбиц.

щєрбиц -им *незак.* „очководьовац, губиц оштрє ножа и под.” ◀ Од праслав. ššьrba. Од того и прикметник щєрбати (оп.).

щєсни -а -є „щєшлїви”: *Щєсни будзємє, щєсни прєз мєри* (РН 8/1936, 2, С. Саламон).

◀ Оп. *щесце*. Ми хаснуєме синоним *щешліви*, гоч зме мушели мац и форму *щесни*, бо маме и виведзену форму з негацию *нещесни* (оп.).

щесце с. „чувство и стан подполного задовольства”: *И таке му Бог щесце дал же вельким жаздом постал* (Етн30 270); *тайна правого просвищення бива у добрих мацерах. И щесце и нещесце, и просвита и варварство у швецє, шицко походить од длужности яку мац верши у доме* (РН 10/1928, 2). || Всл. *šcesce* (Czambel), слц. *šťastie*. ◀ Од праслав. *същєстьє*, а тото зложене од *съ* + *щєсть* „часц (хтору дахто достал)”. У прешлосци зме слово *щесце* хасновали паралелно з мадяризмом *сереньча* (оп.). • **щесце боже дай** „най ци (вам) Бог да щесце (гвари ше при здравканю)”: *Вредним нашим косачом и одбєрачком и нашо Руски Новини щєдро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох* (РН 27/1928, 1); *Вишол я на єдно польо, а там коши дїдо траву. ... „Щесце Боже дай, дїду!” „Дай Боже и вам, добри чловецє” – станул дїдо и оштри косу* (РН 23/1928, 2); *вон пошол ... та им так поздравкал: Щесце ци Боже дай, жєно! – Дай Боже и вам, пан катона* (Етн30 264).

щесциц -им *незак*. „робиц щєшлївим”: и увидзєли зме, же таким способом за свой народ вєцєй зробимє, як да зме остали дома при кудзєлї ... да свой живот щєсцимє (РН 102/1926, 3). ◀ Оп. *щесце*. Звичайно хаснуєме виведзєни форми: *пощесциц ше, ущєсциц (ше)*.

щетка ж. 1. „орудїє за чисценє, чуханє”. **2.** „орудїє за фарбєнє и билєнє”. Всл. *šetka* на билєнє (Czambel). ◀ Од праслав. *ščetъ*.

щєткєви -а -є „недобре обилєни, по хторим остали шлїди щєтки (о муре)”: Марча добре побилєла хлїв, не остало щєткєвє за ню (Г. Р.)

щєткар х. „майстор хтори прави або предава щєтки”. || Слц. *šetkár* „истє”, серб. *четкар* „истє”.

щєткац -ам *незак*. „чухац, чисциц зоз щєтку”. Частєйше ше хаснує виведзєна форма *ощєткац* „очухац, очисциц зоз щєтку” (оп.). || Поль. *szczotkować* 1. „чухац, чисциц зоз щєтку”; 2. „чесац зоз щєтку (власи)”,

серб. *четкати* „чисциц зоз щєтку”: *четка-ла је паркет*.

[щєтнїк] х. *коц*. „општински службєнїк хтори розношєл по валалє цидули, бугновал и под. (по керєстурски *кишбирєв*)” (Пвл. Бл., СС. Мак.): [У Дюрдьовє] *уж такоу по своїм числу маю Руснаци добиц и своїх полицейох, щєтнїкох и писарох* (РН 50/1927, 2). || Всл. *četnik* „припаднїк полицї”. ◀ Од мадъ. *csetnik* „општински послужитєль, кишбирєв”, а мадъарскє од серб. *четник*.

щєц ж. „справа за чесанє конопи”: *густ-та ~ , ридка ~*. Всл. *šćes* „истє”: *копорє še češe* на *šćeci* (Buffa, 265), укр. *щєть* „справа за чесанє лєну”. ◀ Од праслав. *ščetъ* (оп. и *щєтка*). • **густы (густа, густє) як** ~ „барз густы”: *Прєтарговала сом мархву, густа є як щєц*.

щєшлїви -а -є „хтори ма щєсца; хтори приноши щєсцє”. Всл. *ščešlivi* (Czambel). ◀ Од *щесце*. У прешлосци зме паралелно хасновали и мадяризєм *серєньчлїви* (оп.). У Гнатюкових записох находзимє и форму *щасливи / щаслїви*, хтору Гнатюк похасновал вироятно под уплївом карпатских бєшєдох: *щасливи бул тот цо купєл тот хлєбик* (Етн30 139).

щєшлїво присл. „успїшно, зоз щєсцом”: *Мац го випровадзєла вонка на драгу, гварєла му: Щєшлїво, мой сину, да ше ми поврацїши живи и здрави назад!* (Етн30 160)

щикац -ам *незак*. **1.** „розщиповац або розрезовац обмотки плодох и вибєрац з нїх плоди”: ~ *мак*; и орєхи ше щикаю и грацок (Ю. Пап) **2.** „розщиповац бобкасти одн. магочково овоци и вибєрац з нїх магочки”: *Щика ше овоц хтора ма магочки* (Ю. Пап). **3.** „роздзєльовац дацє злїпєнє”: *Потим [цєсто на бобальки] рєжємє на коцочки, кладзємє до помасцєнєй тєпиши и пєчємє. Упечєни и охладзєни бобальки щикамє до ванглі (= коцочки ше при пєчєню злїп-ню, та их трєба пооддзєльовац єдну од другєй)* (РусКл 4/2005, 15). || Всл. *šćikas* „истє”: *šćikas mak* (Hal), моравскє *ščikať větve* „оламовац конари”. ◀ Од праслав. корєня *ščik-/ščьk-* (Фасмер).

[щипалька и щипалка] ж. „справа з фейдером за приквачоване райбаніни на паньващик и под.” ◀ Од серб. *штипалька*.

щипани -а -е „зоз щипаньом роздзеле-ни”: *горе тоти древа [роги на хижи] булі так, на метер єдно од другого, цо так ишли, и то щипани древа булі ... нєт уж тєраз ані єдна хижка же бисцє видзелі. Таке длуге древо, як го моглї так пощипац* (В. Саб.).

щипанїца ж. „фалат розщипеного длуг-шого древа, с. щепаница”. Слц. *štiepanica „исте”*. ◀ Од *щипац*¹, праслав. *сѣрати*.

щипац¹ -ам *незак*. „розщиповац”: *щипац древо*. Слц. *štiepať „исте”*, всл. *ščipac „исте”*: *ščipal porezane drevo* (Buffa 265), серб. *ц(и)епати „исте”*. ◀ Общеславянске. Од праслав. *сѣрати*.

щипац² -ам *незак*. 1. „щипац з паль-цами и под.” 2. „кусац (звич. о инсектох)”: *Грамушки го щипаю*. Слц. *štipať „исте”* (1–2), серб. *штипати „исте”*, всл. *ščipac „исте”*: *komare ščipja* (Buffa 265). ◀ Од праслав. *ščipati*.

щипац³ (през. щипе) *незак*. „виволо-вац щипаце чувство”: *Дим щипе очи*. Слц. *štipať*, всл. *ščipac „исте”*: *оči me ščipe od dimu* (Buffa 265), серб. *штипати*. ◀ Як и предходне *щипац*², од праслав. *ščipati*.

щипаци -а -е „хтори виволує щипаце чувство”: *щипаци дим, щипаца помада*.

щири -а -е 1. „жичліви, щедри, добро-сердечни”: Информаторе даваю досц ши-роке толкованє значєня того прикметніка: *Щири то кед сцє помогнуц, дац; гвари ше: То барз щирє, каждому до помоци* (В. Рм.); *Щи-ри то добродзєчни, доброго щєрца* (М. Рм.). Тоти два приклади, окреме перши, можу ше звєсц на значєнє „жичліви, щедри”. Таке значєнє мамє и у прикладох: *Живот и дїй-ствованє пок. Н. Будинского може служиц як свитли приклад щирєй и народолюби-вей роботи и служби свойому народови* (РН 32/1930, 3); [Ваш дарунок] *ми будзє вше ми-ли, бо видзим вашу щирѹ душу. Добри Бог, котри патри до души каждого чловека, най-вам наградзи тисячѣраз за вашу щиросц* ... (РН 90/1926, 3); *Худобни людзє там, гей, алє щирѹ. И помагали и упутйовали* (Руски-ні 23); [Преосв. Вадико] *Ти учитель вири /*

Щєдри и щирѹ, / Ти нас порадиши / Ти нам горкосц живота засладзиши (РН 13/1935, 3). 2. „отвореного шєрца, чистосердєчни, с. искрен”: *На шицких лїцох читала ше щир-ра радосц. Лєм наш бачи ше цошка нахму-рел* (РН 15/1935, 3); *Кед од школскєй лавки будзємє до їх [дзєцинскєй] щирєй души уса-дзовац любов љу старшим, любов љу свойому народу ... нашєй националнєй свидомосци з тим найбизовнєйши темель постави-мє* (РН 26/1937, 5). || Обидва значєня маю восточнословацки паралєли: *ščiri „щєдри, с. дарежљив”* (Bartko 206), *ščiri „чистосер-дєчни, искрєни”*: *povim ci ščiru pravdu; zo ščireho šerca* (Buffa 266); укр. *щирий „чисто-сердий, одвєртий”*. Значєнє под (1) вше рид-ше хаснуємє; у сучаснєй бєшєди частєйше значєнє под (2), хторє баржєй характєрис-тичнє за литературни язык. Други паралє-ли: поль. *szczeru „искрєни, отворєни”*, укр. *щирий „чистосердєчни”*. ◀ Праслав. *ščigъ* (ЕСУМ).

***щирѹ** -им *незак*. оп. **вищирѹ**.

щиро присл. 1. „жичліво, щєдро”: [По ошлєбодзєню] *По пєришираз ... нашому на-роду отворєни щиро дзєври љу справєдлївєй науки и култури* (РочКн 71, В.). 2. „отво-реного шєрца, чистосердєчно”: *Заш лєм за ньго пойдзєм, бо го щиро любим* (Тон ч. 38); *ми Тєбє Преосвящєни Владико, сердєчно и щиро витаємє* (РН 23/27, 3).

щиросц ж. 1. „жичлївосц, щєдросц, до-бросердєчносц”: *Доброта и щиросц старєй мацєри, повєд бим нєпрєсушна* (РНКЗаря 1939, 78, Е. Кочиш). 2. „сердєчна отворє-носц, с. искрєност”: *Шалєно од Осифа, жє вон у своєй дзєцинськєй щиросци открива шицки тайни своєй души* (РН 32/1935, 2); *Хто [в] тим гробє лєжи? ... / Ей, лєжи, лєжи, / вєлїка любосц / и шицка щиросц, / шицка приязносц* (Етн9 ч. 221).

щит х. „дєщани прєдок або задок закри-ца хижи, прєдок або задок пойда”: *Кед ки-бла була направєна з дєскох, тєди ше волала щит. Дрєво за щит ше щитало зоз шєкєру, бо пили було мало, та ше дрєво нє пилєло, алє ше щитало* (ПапОл 20). || Слц. *štit „исте”*, всл. *ščit „исте”* (Hal), укр. *щит „исте”*. ◀ Праслав. *ščitъ* (ЕСУМ).

Ю

юг х. „поладньова, южна страна швета”. Праслав. *jǫgъ*. У прешлосци зме хасновали и синоним *поладне* (оп.).

югас х. (мн. *югаше*) „овчар, чобан”: *Намири ... на єдну колїбу, там бул єден югас з овцями* (Етн29 53); *Югаше, док им овци пасли, звичайно лежали при чупору на бруху же би видзели овци опрез себе* (В. Саб.). || Всл. *juhas „исте”: ovce paše juhas* (Czambel). ◀ Од мадь. *juhász „исте”*.

югаски -а -и „овчарски, чобански”. • ~ **палїца** „палїца хтору югас трима у руки док чува овци”: *Югаска палїца мала на концу квачку, куку, зоз куку югас лапал овци: уквачел овцу над коленом (кед би ю уквачел нїжей од колена, та би му сцекла)* (В. Саб.).

югашниц -им *незак*. „буц югас, чувац овци”: *У младосци югашел* (М. Рм.); *Як хлапец югашел вон по жосподїнских пустарох* (РН 43/1933, 2). Всл. *juhašic „исте”* (Buffa 114).

юда и **юдаш** х. „зрадник”: *Ковальи план як да завадза и розорву русски народ. И нашіли даскельох нєдостойних синох и юдох русского народу* (Заря 2/1938, 2); *Тих [своїх паноцох] ше тримайце, а не юдаших и зрадников, котрим на шерцу не правдиве културне дзвигане народа* (РН). Всл. *Judaš „исте”* (Hal). ♦ **юда искарїотски** „гандроване, преклінане”.

Юдов / юдов -а -о „хтори ше одноши на апостола Юду”. • **юдов пенєж, юдова плаца** „плаца хтору достава зрадник”: *муша указац ... добру дзеку и шерцо, же му [Богу] сцу служиц, и же го не буду спрєведац; и хоч за яку малу юдову плацу предавац свойого Бога и свою виру* (РН 7/1928, 4, Мих. Мудри); *за Юдов пенєж предали свой народ* (РН

49/1935, 3); *Ми ... таки подпори у Юдовим пенєжу ані не сцеме, нас подпера наш народ* (РН 43/1936, 3). ◀ Од **Юда** (мено апостол).

юдов пенєж х. бот. „*Lunaria annua* L.” У всп. *judášou peňias „исте”*. ◀ Калк зоз мадь. *júdásprénz „исте”* (Тимко 45).

юй викр. з хторим ше виражує неприємне чувство: *а вон мал на себе дванац бунди, ... а више кричел: йуй, жимно ми, юй, жимно ми!* (Етн29 5); *Стретню єдного, лежи при Дунаю, пиє воду, а више кричи: Юй, пил би сом, юй, пил би сом!* (Етн29 5) || Всл. *juj „исте”: juj, mñe žimno* (Czambel), мадь. *juj* (викричник).

[юка] ж. бот. „*Jucca smalliana* Fern”: *Юка то рошліна, ма длуги лісца, квиток би-ли, до горе* (М. Рм., Вер. Рм.). Слц. *juka*, поль. *jučka*, укр. *юка*, серб. *јука*. У словацких диалектох не зазначене. По О. Тимковой то у нас нова пожичка, вироятно зоз сербского языка. Пор. серб. *јука* (Тимко 64, 81).

юли (жен. юла и юлия) х „седми мешац у року”: *Дзе же юни, дзе же юли, док нам хлеба закошеного даю!* (ЕтнV 103) Всл. *july* (ген. *julyja* и *jula*) (Hal). Прейг греческого *ιοῦλι(ο)ς* од лат. *iulius*. ➔ У лит. языку прилапена форма: *юлий*, Г. *юлия*.

юлски и **юлийски** -а -е „хтори ше одноши на мешац юлий”: ~ *дзень*.

юнак х. „шмели человек”: *Зато ше ми єдно око више шмее же мам трох синох, а друге зато више плаче же з трох синох ані єден не юнак. Да сце даєден юнак, а да ми принєшеце того тацка златого, да ми зашпи-ва, та бим дораз одмладнул* (Етн29 35); *Чул сом за нього ... же цошка вельки юнак будзе* (Етн29 99). || Слц. *junák „шмели борец* (1549); *одроснути млади хлоп* (1629)” (HSSJ), укр.

юний „млади”, юнак „млади человек”, юначка „млада дзивка”, карп. русин. юнак „млади человек” (Чорі), серб. јунак „шмели человек”.

◀ Од праслав. јунъ „млади”. У восточнословацким не зазначене, та можливе же то у нас сербска позичка. ♦ **юнак на мачанку** ирон. „слаби юнак, тє. юнак кед треба есц”.

юни (жен. юна и юния) х.: Цо ви, людзе, маце надніцу у юнию? (Ос 33) || Всл. јуну (ген. јунуја и јуна) (Hal). ◀ Прейг греч. юн:ν(о)σ од лат. *iunius*. ➔ У литературним языку прилапена форма: юний, Г. юния.

юнски и юнийски -а -е „хтори ше одноши на мешац юний”.

ютре присл. „наютре”: „Дому, жаздо, дому, дому це жадаю, / твоей врани коні на яшльох гримаю!” „Най вони гримаю, ша су научени, / пойду ютре орац як други кармени ...” (Етн9 ч. 354) || Всл. *jutro*, частейше *jutre: budze mac jutre rano haŋbi* (Czambel).

◀ Праслав. *utro* „рано”. • **од ютра** „од ютрейшого дня”, **до ютра** „до ютрейшого дня”. || Всл. *odjutra, do jutra* (Hal). Синоним **ютро** (оп.).

[**ютредзень**] присл. „наютре”. ◀ Од серб. *сутрадан*.

ютрейши -а -е „хтори ше одноши на ютре”: *И пошол такой ютрейши дзень до суду придац Габра* (РК 1927, 94). Всл. *jutrejši „исте”* (Kubániová2, 65).

ютре-поютре присл. „наютре або напоютре; даєден дзень од ютра”.

ютриня ж. церкв. коц. „ранша служба, утриня”: *Нашо людзе барз любя ходзиц до ютриньї особливо во швета* (РНКЗаря 1941, 50). || Укр. *утрення*, рсй. *утрення*, поль. *jutrznia*. ◀ З церковнославянского. Праслав. *utro* „рано”.

ютро с. присл. „ютре”: *Укори го [оцец] нешка, покаре го ютро, посовитує на поютро, але шицко дармо* (РН 36/1928, 2); [Ми худобни] *лем на тото робиме цо поєме. Нешка заробиме, ютро бизме жедли* (ЕтнV 105); *Ютро будзе свадзба у мойого жазди, добре ше вигосцим и поднеєм ше* (РС 25/1945, 4); *Але яр марцова хвиля! Нешка крашнє, ютро диждж, напоютро шнїг и нїгда хвиля не стаємна* (РН 4/1932, 2). Оп. и **ютре**.

юха ж. 1. „юшка (месо)”: *курова ~ , швиньска ~ , рибова ~*. 2. **капустна** ~ оп. под **капустни** (1). Всл. *jucha – polievka kapustná, uhorkova, cviklová* (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. *juxa*.

юшка¹ ж. кул. „ридке єдло з желєнявовима додатками”: **запражена** ~ „юшка зоз запражку (без меса)”, **кромпльова** ~ „посна юшка з кромпльових коцкох”, **квашна** ~ „юшка приготовена на квашно”, **вайцова квашна юшка** „квашна юшка з розтрепаним вайцом”. ◀ Од *юха* (оп.). ♦ **драгиша юшка як месо** „драгиши трошки од хасну”; **роби ягда нїгда цеплей юшки (юхи) не єдол** „барз помали, нїяк не роби” (В. Саб.).

юшка² ж. „сок у рошлїнских плодох, стеблах”: *Юшку висцискаю з помаранчеца* (Люб. Як.); *Умиванє глави зос юшку лимунуву розпущену з воду ... чисци и ошвижує скору* (РК 1929, 114); *Лапа ше [плєшненїна] на скорку дrevка и уцагує ше под лупу жу юшки* (РК 1927, 137). ◀ Од *юха* (оп.).

юшковити -а -е „у хторим єст досц соку, юшки”: *юшковити яблука* (В. Саб.).

юшочка ж. дем. (од **юшка**): *зос косцох и желєняви направи [ше] юшочка* (РК 1940, 163).

Я

я зам. Праслав. *jazъ*.

[**ябана**] ж. срим. „цудзи валал або край”: а було и таке же дзивка одбежала, як ше то гуторело, на ябану (до другого места, на други валал, на страну) (Радуловачки 115). ◀ Од серб. *јабана* исте”, а то з турского.

[**ябанец**] -нца х. „странски чловек, цудзинец”, у Гнатьюка: *Придзецце до мнє ... та ше будзецце питац ми на облак чи не мам да-якого ябанца* (Етн30 301). ◀ Од сербского турцизма *јабанац* „исте”.

[**яблан**] х. бот. „лісцопадне древо *Populus pyramidalis*”: Од Дуная широко аж по яблан високо (нар. писня, Миклошевци). У народней писні похасновани деминутив **ябланок**: *На соботу, на желєним ябланку* (Žganec 70). || У словацким, українским и польским слово яблан не зазначене. ◀ Од серб. *јаблан*, а тото од праслав. *jabolъnъ* „яблоня”. У сербским значене праславянського слова, пре исту фарбу древа, пренєшене на древо *Populus nigra pyramidalis* и аж на *acer* (явор) (Skok).

яблонка ж. дем. „млада або невелька яблоня”.

яблоня ж. бот. „*Malus domestica* Borkh”. ◀ Варианта праславянської назви (зоз псл. **abolъnъ*). У укр. диял. *йаблон’а*, слц. *jabloňa*, поль. диял. *jabłonka* (Тимко 56, 73, 74, 128).

яблонь ж. „яблоня”, лем у нар. писні у Гнатьюка: *Одкадз слунечко виходзи, / там дзивче яблонь засадзи* (Етн9 ч. 88). Всл. *jabloň*: *trafiť ku tej jabloňi* (Czambel), слц. *jabloň*, карп.укр. *яблонь*: *Зелена яблонь червені ябка зродила* (МушГолоси 73). ◀ Праслав. (j)*abolъnъ* або (j)*abolъnъ* (Machek).

яблуко с. 1. „плод яблоні”. 2. анат. „округла часц ставца” (М. Рм., В. Р.): *Яблуко*

[на колєну] му вискочело кед спаднул з бици-жлу (Йвг. Бл.); було [му] праве плєцо одбите, шицко. Не мал тото яблуко (Рускинї 44). || слц. *jablko* и *jabĺčko* „исте”. || Всл. *jabluko* „плод яблоні” (Czambel). ◀ Праслав. (j) *ablъko*. ♦ **не спадло би яблуко на жем** „барз вельо людзох”: *Представа зоз танцом була так нацивлена же би у велькей сали дома „Заря” ньєспадло яблуко на жем* (Заря 4/1940, 3).

яблукoв -а -o 1. „хтори ше одноши на яблуко або здабе на яблуко”: *Више сом мал добру конопу, таку „клайбасову” и цви-клу „кантичкову”, а не подлу „яблукoвy”* (РС од 20. 03. 1992, 7). 2. **яблукoвo парадичи**: *Квашна [парадичанка] ше варєла з квашиних, округлих такв. яблукoвих парадичох* (ХомаБл 171). 3. ~ **мачанка** кул. „мачанка з яблукoх” (НКух 13).

яблукчo с. дем. од **яблукo**.

явиц¹ -им незак. „явяц, давац знац”, у бєшєди старших и у старших авторох: *Не яви на телевизії шніг?* (= не явя же будзе падац шніг?) (Пвл. Бл.); *Не яви телевизия рестрикції струї?* (не явя же буду рестрикції електричней струї?) (Пвл. Бл.); *Яви же по недзєлі жимно* (= явя) (В. Саб.); *Кажди дзєнь яви дижджу* (= явя) (В. Саб.); *Замодлєли зме бачика Дюру, да не одруци пирко и най ше далєй яви у наших новинох велім на задовольство* (= най ше и далєй явя) (РН 36/1937, 4); *Аш вчєрайшє [писмо] ... ми при-нєсло вєльку радoсц, бо ми явицє у нїм же сцє добили тото писмо у котрим явим же сом ше уш поврацєл с косидби и же вам поси-лам 7.500 динари* (= бо ми явяцє у нїм же..., у котрим явям же...) (М. ЖирошМСМ 53); *Явим ци сину же пенєжи сом добила 1.500*

динари (= явям ци) (М. ЖирошМСМ 67).
 ◀ Праслав. (j)aviti. || Форма явиц у словацким и чеським тиж незаконченого виду: слц. javiť „манифестовац, указовац”: javiť sklon k niečomu, záučet o niečo „указовац прихильнось гү дачому, интересоване за дацо”; чес. jevit „исте”.

[явиц²] -им зак. „поинформовац, дац знац”: Радио явел же будзе дижджу; Петро явел же приходзи наютре; И кед Христос пришол жу своей святей Мацери указац ше, а вона уж знала, же ей Син воскрес. „Хто же Ци то перши явел?” – запитал Христос своєю святу Мацер (КостПр 78); Знаце добре, же сце му по мне явели, най ше враци дому (РН 52/1932, 2). ◀ Праслав. (j)aviti. Значене законченого виду превжали зме виро-ятно зоз сербского: серб. Петар је јавио да долази сутра. На основи того заключаеме же форма незаконченого виду явця тиж зоз сербского (серб. јављати). Наш карпатски еквивалент дац/давац знац (оп. знац).

[явиц ше] -им ше зак. 1. „поздравкац”. 2. „дац о себе знац”. ◀ Од серб. јавити се. Наш карпатски еквивалент зоз значеньом (1) поздравкац.

явор х. бот. „Acer platanoides L.”: Явор, явор, явор желени (нар. писня). Общеславянске. ◀ Праслав. javorъ. Укр. явір (Тимко 58, 73).

яворина ж. „явор або яворов лес”, лем у народних писнях: Коло млїна яворина, / сцел би я ю вирубац (Тон ч. 223). || Наведзені значеня предпоставяме на основи паралелох: укр. беш. яворина „явор”, слц. javorina 1. „яворов лес”; 2. „яворово древо (як материял)”, поль. jaworzyna „исте”. У карп.укр. Явор, явор, яворина, люди брешуть, я не вина (МушГолоси 152) явор може значиц и „яворово древо” и „яворов лес”.

яворов -а -о „хтори ше одноши на явор”: Я до леса желеного не пойдем, / древо рубац яворово не будзем (нар. писня).

[явця и являц] -ям незак. „давац знац”. ◀ Од серб. јављати. Нашо карпатске давац знац (оп. знац).

[явця ше и являц ше] -ям ше незак. 1. „здравкац”. 2. „давац знац о себе”.

[ягліка] ж. бот. „Primula veris L.”: [Пришла яр.] Бул сом жадни фиялки, ягліки, цихосци и швижого воздуха. Прето сом ше рушел до леса (ПЗ ч. 9, 1964, 15, шк. сост.). О. Тимко зазначела форму зоз ж: **ягліка** (оп. Тимко 51). ◀ Праслав. jaglica. Нашо од серб. јаглика. Друга сербска назва јагорчевина.

ягніц -ї незак. „коциц (о овци)”: Тота овца досц плодна. Ягні обично по едно бараньче (РК 1940, 124, О. Торма). Укр. ягнитися „коциц ше (о овци)”. ◀ Праслав. (j)agne.

ягніц ше -ї ше незак. „коциц ше (о овцох)”: Гу овцом тераз пуцаю баранох, же би ше у фебруаре ягнели (Заря 1/1936, 5).

ягнічка ж. 1. „женске коще” (Вер. Рм.): Ягнічка то млада козичка (СС. Мак.). 2. Ягнічка то и „коще” и „баранче” (М. Рм.); Ягнічка то женске баранче, а козичка то женске коще (В. Саб.). Як видзиме, по єдних информаторох ягнічка значи „женске коще”, а по других „женске баранче”. Укр. ягниця „млада овца”, карп.русин. jahnyčka „млада овца” (Šišková). ◀ Праслав. (j)agne.

ягнятко с. „баранче”: Боже мили, Боже, / цо я будзем робиц? / Не сце ми ягнятко за овцями ходзиц (нар. писня, Тон, ч. 5). ◀ Праслав. (j)agne.

ягода¹ ж. 1. бот. „Morus L., с. дуд”. 2. „ягодова паленка, ягодача”: Сушедово цо шедзели на уліци такой ше пошходзели на олдوماи, та дідо принесол литру ягоди. ... Баба пришла по мне же най идзем полудньовац, бо дідо не придзе док сушедово не випражня фляшу з ягоду (В. Саб.: Кеша). || У лемк. дерево ягодове „ягода (дерево)”, у укр. закарп. диял. йагода „исте”, у вост. слц. jahoda „исте”, stromove jahodi „исте”. У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксоване у истим значеню ягода. ◀ Праслав. (j)agoda (Тимко 46). ● **чарна** ~ (ма чарни плоди), **била** ~ (ма били плоди).

ягода² ж. бот. „жемна ягода, Fragaria”. || Назва ягода найрозширенша назва на означоване жемних ягодох у українських бешедох карпатского ареалу. У поль. диял. jagoda. То зблїжує тоті язики зоз южнославянськими у котрих јагода єдина назва за тоту рошліну. То праславянська назва ко-

тра детермінована часто зокз прикм. *жемна* (Тимко 46, 55, 74, 127) ◀ Праслав. (j)agoda.

ягода́рня ж. „розсадник ягдових древох”: [Держава мала] окремини загради такволани ягода́рні, Там садзени и ховани ягоди а потим су давани задармо приватніком же би их засадзели (РС 15/1988, 9); теметов тот ше швецел, дзе була ягода́рня (ТамашРКер 148).

ягодача ж. „ягорова паленка, с. дудовача”: Под ребрами коле, а пред очми мрачи, / налей ти мне, мужу, ягодачи (нар. писня).

◀ Од ягода под уплівом серб. дудовача.

ягдовец -вца х. зоол. „Nyphantria cunea Drury”. Оригінальна руска назва дериват од ягода на котру мотиль шеда и суф. -овец спрам моделу дудовец, яки ше ище хаснуе за тоту животиню (Тимко 90).

[ягда¹] злуч. у способових зависно-зложених виреченьох: Кед ши свой калапчок на бочок приложел, / ягда ши ми шерцо з каменём приложел (нар. писня). Наш еквивалент як кед би: *як кед бици ми шерцо з каменём приложел*.

[ягда²] присл. 1. „випатра”: Приповеда-ло ше по валале же ягда иснуе якаш банда, котра буні людзох (КочЕвЧай 129); Мирко ше ошимихнул и ягда сцел цошка повесц (КочЕвЧай 131); Кури ше ми ягда винесли, уж не мам тельо вайца (Г. Р.) 2. модал. „так ше видзи (видзело)”: Як през сон ше здогадуе же ше ягда дзеика вожела на кочу, але ше не здогадуе дзе (Е. Кочиш?). • ~ **не** „баяко, розуми ше”. Нашо **як би не**, пор. всл. jak bi не „исте” (Buffa 21).

ягер х. -гера „ловар”, лем у Гнатьюка: Преходзи ше ягер по леше, / а [л]їшка ше за нїм преходзи. / Штрелел до [л]їшки, / забил Юлишку (Етн9 ч. 35); По даскельох дньох пошол на лови царски ягер (Етн30 116); Надумал вон же да поиле свойого хлапца зокз своїм добрим ягером до леса (Етн29 52). || Слц. jáger 1. „ловар”, 2. „лесар, с. шумар”, мадь. jáger „лесар; польочувар” (у мадярским зазначене у 2. половки 17. вику). ◀ Од нем. Jäger.

ягерка ж. „ловарова жена”, лем у Гнатьюка: И вонї, цо мал там, цо му ягерка дала, вонї то поедлі (Етн29 254).

ягерски -а -е „ловарски”: Купел себе ягерски шмати, шеднул на кобулу (Етн29 73).

ягже оп. **як же** под **як²**.

[яглі́ка] ж. оп. **яглі́ка**.

[ягод же и як же] злуч. „с. као да”: [У його бешеди] слова ше сипу, памятки ожи-влюю... Ягод же ше шицко тото збуло вчера (ЖиросМСМ 191). ◀ То преложене сербске као да. Наш еквивалент **як кед би**: *Як кед би ше шицко тото збуло вчера*.

***ядла** ж. „ядловец”, зазначени лем прикметник ядлов (оп.). || Слц. jedla „рсй. нихта, серб. јела”, поль. jodła „исте”. Оп. ядлі́на.

ядлі́на ж. „ядловец”: Ядлі́на то „ядловец”, не гуторели зме *ядла* (М. Рм.). || Слц. jedlina збир. „jedlová hora (= лес); haluzie z jedle”. ◀ Праслав. (j)edla.

ядлов -а -о „хтори ше одноши на *ядлу (оп.): При посцелї дзецко и колїска. / То колїска з ядлового древа (Етн9 ч. 393); послали нас до лесох, дзе ми рубали вельки ядлово древа (РН 4/1931, 2); на древенихъ слупохъ [огради] поприбивани ядлово дески (Шветлосц 3/1991, 74); там були ядлово леси (др Й. Сегеди); Пришли художни людзе зокз шекерами. Рубали, резали ядлови лес, розкладли огня и грали ше при ньому (РН 57/1926, 3). || Слц. jedlovу „хтори ше одноши на jedlu”. Оп. ядлови́на.

ядловец х. бот. 1. „Abies Mill”. У укр. діял. у Словацкей jadlovec, слц. jadlovec. Хаснуеме ище назву *крачун*. 2. „Juniperus communis L.” У вост. слц. діял. jadlovec. То назва пожичена зокз польского, та у лемк. jadlovec. Лексеми зокз основу (j)edl- характеристични за диалекти шицких славянских языкох, але у восточнославянских языкох вони означую рошліну Picea, а у южних и заходних – Abies. Преношене значеня на Juniperus вироятно локальне (Тимко 70, 73, 74, 129). ◀ Праслав. (j)edla. ➔ Надпомнуца: 1) По Г. Костельникови „Ядловец рошїне лем нїзки як корч” (= гушава, черяк) (КостПр 150). Таке значене маме можебуц у прикладу: Умарла ми жена, уж сом ждовец, / дал я ю поховац под ядловец (нар. писня). Костельник вироятно думал на Juniperus communis.

У слідуЮчим прикладу з народней писні *ядловец* вироятно значи „ядловцова гущава, лешик”: *Яй, горе ядловцом оре дзивче з ждовцом* (Етн9 ч. 330). 2) У восточносло-вацким *jadlovec* значи „borovniak”: *jadlovec rodzi take bobki co še z ních robi paľenka borovička* (Czambel). У даєдних других ди-ялектох Восточней Словацкей *ядловец* значи „ядловцова гущава, лешик”: *А хлоп знав о єдним заяцови цо више у єдним ядливцу спав ... а як уж недалеко били ядливца, та му гварив: Тєраз идь там ку тому кряку* (= гущава), *а волай на того хлопца: Гєв, Янку, гєв!* (Етн9 Т. IV, 52) 3) Уж од початку 20. ви-ку, як предпоставяме на основи прикладох, у литературним язикy находзимє *ядловец* зоз прєширєним значєньом „вичножелєне, игліцєво дрєво, с. четинарско дрво” (сєрб. *јела, бор, смрека* и др.): *Думки мойо ... яждо ташки више немирни лєца / там дзе коло хи-жи квица квеца, / дзе ядловци коло нїх садзе-ни* (КостПоез 93); [Група хлопох] *шєдзєла на брєчку под ядловцями нєдалєко од вала-лу Врховци* (КовМихГриц 103).

ядловина ж. „ядлово дрєво” (В. Саб.).

ядловцов(и) -а -о/-є „хтори ше одноши на игліцєво дрєво”: *мал хижу на длугоких ядловцових гредох* (СабодРцар 5).

ядри -а -є „здравого випатрунку”, у бєшєди старших: **ядри** лїца „здрави, червени лїца”; [Черніці] *офарбєли на лиово млади руки и здрави, ядри лїца* (НК 1972, 145; Ю. Пап, Г. Р.). Слц. диал. *jadrny* „здрави, моц-ни”, укр. *ядерний* „моцни, швижи”, сєрб. *једар* „полни, моцни, швижи”. ◀ Од прас-лав. *јєдгъ*.

ядро с. 1. „нашеньов, плодов штредок овоци, рошлїни; штредок слунєчніково-го зарна, мандулї и под.”: *Мац орєх вжала и розкушєла, виняла ядро, та им дала, та ше им питала чи горкє? ... Так и школярска наука, така є спочатку горка як на орєху лупа, а як ше виуча и достаню свой хлєб, тєди заживаю з орєха ядро* (Етн30 3); *Ма ваш слунєчнік ядра, нє празни є?* (Йвг. Бл.); *Ядро єст у орєху, лїсковцу, мандулї, слунєч-ніку, у паприги* (В. Саб.). 2. „ключкова часц зарна”: *Кєд ше при врачаню кукурицу ви-сипало до води, даєдни ядра зарнох (конци)*

вишли наверх води (В. Саб.). 3. „дрєвенаста часц стєбла конопї”: [Кєд ше тарла конопї] *у цєрлїци ше поламало лєм ядро конопї. По-ламанє ядро ше волало паздзєре* (ДудашКс 151). || Слц. *jadro* „нашеньов штредок пло-да овоци, рошлїни, штредок магочки”. ◀ Праслав. *јєдро* „штредок плода”, а то зроднє зоз праслав. *јєдгъ* „силни” (оп. и ядри): всл. *jadrny* „здрави, моцни”, укр. *ядерний* „ис-те”, чєс. *jadrny* „истє”.

язик х. 1. анат. „орган бєшєди”. 2. „язик на ципєли”; слц. *jazyk* на *toranke*. 3. „часц на квачки хтора нє допущує одквачованє зоз нєй”: *Ковачє правєли вшєлїяки квачки, алє Яков Гарди толкує жє найлєпши були тоти зоз язиком. Язык спєрал орчики жє би ше нє одквачєли при ораню* (Фа 111). ◀ Праслав. *јєзыкъ*. ♦ **млєц з язиком** „вєльє приповєдац, бєрбляц”, слц. *mlieč jazykom* „истє”, поль. *mlieć językiem* „истє”; **на верх язика ми (бу-ло)** гвари ше кєд ше дахто стримал повєсц або ше нє могол здогаднуц цо сцєл повєсц”, поль. *miałem na końcu języka* „бул сом порихтани повєсц”; **присц на** ~ „присц до гла-ви, на розум”: *бєшєдую вони о шицким, цо им придзє на язык* (РН 5/1934, 2); **розвязал ше/розвязує ше ~ дакому**: *тєраз кєд вино почало рушац и кєд ше, так повєсц, розвя-зує язык и немому* (РН 20/1930, 2); **тримац ~ за зубами** „буц цихо, нїч нє гуториц”, слц. *držať jazyk za zubami* „истє”, поль. *trzymać język za zębami* „истє”; **шєвєрбєл го** ~ „гварєл або сцєл повєсц дацо цо нє трєбало”: *И гоч кєльє их шєвєрбєл язык да признаю ..., затри-мали у сєбє тайну* (РНКЗаря 1939, 95); ~ **од-няло дакому** „нє мог бєшєдовац”: *Анї єдєн од нїх нє знал хлєпцєви нїч одповєси, як да им язык одняло* (РН 44/1932, 4).

язикати -а -є 1. „хтори вшє ма гєтови одвит, хтори вшє зна цо повєсц”: *Мудра є, язиката, адвокат би єй нє доказал*. 2. „тот цо вшєлїячини приповєда, цо прави плєт-ки”: *А кєрєстурски лєгинє нє завиша од та-ких язикатих людзох ... цо їх клєветают по валалє* (Заря 1–2/1935, 4). ● ~ **шалата** „ша-лата хторєй лїсцє здабє на язики” (Г. Р.).

язиковац -куєм нєзак. „вєльє приповє-дац, млєц з язиком”: *Ишол раз по дражє зос тєрху накладзєни коч. [Часци коча почали*

ше медзи собу вадзиц.] „Но лем не язикуйце, бо ані єдно ніч не робице, лем терху спорице. Кед мне нагніваце, дораз вас позруцуєм шицких” гварело колесо (РК 1921, 59). || Слц. *jazyčit* „вельо приповедац, млец з языком”.

язичок¹ -чка х. 1. дем. од **язык**. 2. оп. **пищок¹** (2).

[**язичок²**] -чка х. „язичок килашох”: Со-висц человека є така як язичок на кантару, котри ше руша и тамац и тадзи (РН 38/1928, 4, М. Мудри); Язичок то сербске (В. Саб.). Оп. **когуцик** (4). ◀ Од серб. *језичац*.

яй¹ викр. хтори виражує несподзиванє, страх и под.: Ержа: „А ту хто бива?” Ката: „Михал Нялкош.” Ержа: „Яй, тот зазрак!” Ката: „Шак тот.” Ержа: „А то чия хижа, шестричко злата?” Ката: „Янка Дурніцко-го.” Ержа: „Яй, того дурђова!” (КостПр 15); Лем [мам] бочкорки з реберками, / яй, Боже мой, не швеча ми! (Етн9 ч. 338); Яй, як те-раз пойдзеце по тей цмоти – застарала ше Мелана (РС 36/2012). || Всл. *јај* (Sipos), слц. *јај*, мадь. *јај*.

яй² у функції менового предиката: „ко-нец дакому, препадне дахто”: але и то бу-ло у єднанки ... да вон вше ма цо робиц, бо кед не будзе мац цо робиц, яй нам шицким (= конец нам шицким, настрадаме) (Етн29 267); яй тому кого народ жалуйє (Заря 12/1938, 12).

яйкац -ам незак. „кричац яй (у бриги, нещесцу)”. Всл. *јајкас „исте”*: *ženī jājkaju* (Hal), мадь. *јајгат „исте”*.

яйкац ше -ам ше незак. „барз ше поно-совац, повторйовац яй-яй” (Ю. Пап): *Знам я то, ... – яйкал ше Микола. – Цо зо мну по-робице, тераз?* (КовИрНебо 17).

як¹ злуч. 1. часови, найчастейше у пре-позиції а) значи шлідзене дії главного виреченя за дію зависного, „кед”: *Як потла-чели панске жито и крашине зовяли од плевн ..., людзе мушели на кочох вожиц тото жи-то до царских мағазинох* (ЕтнV 87); *Як по-шол до леса, шедне, та будзе фриштиковац найперше* (Етн29 2); *Як ше наедли кромплі, па вон вецка и меса и колача* (Етн29 206); *вецка ше и на железници школовал як ро-биц почал, после осмолетки* (Рускинї 28).

|| Карп.укр. як „исте”: *Як ся, ой, найшла, / малейка дітина, / ей, тоды ся зачала / й у кума гостина* (МушГолоси 115). З тим зна-ченьом паралелно ше хаснує злучник *кед*: *Кед пойдзе, а там ані фундаменту нет, ши-цок варош поваляни* (Етн29 51). б) значи же ше дія главного виреченя окончує у мен-шим часовим одрезку дії зависного виреченя, „кед, док”: *Як ишол, була на нього ноц* (Етн29 203); *Як ишли по тей дражки, дошли їу тей гори* (Етн29 49); *Як полудною, а вон стредньому братови гутори: Идз-ле, бра-ту, вонка, опатри тот статок* (Етн29 24). в) значи же од оконченя дії зависного виреченя прешол одредзени час, „одкеди”: *Два мешаца и пол як ми мац умарла* (Етн29 VII). 2. условни, „кед” (у Гнатюка): *Як вам жимно, так вас огреем* (Етн29 270); *Може-це [правиц вашар] як маце даяке писмо* (Вес 33). 3. у поровнюючих виреченьох: *Дідо Су-хи мал трох синох ... и мал свой маєток. Ді-дови ше якошик добре ведло, та як му дзеци росли, так роснул и маєток* (КочишПП 84). 4. у поровнюючих злученьох вецей як, леп-ше як и под.: *А того мешаца видал сом ве-цей як иштири мил[иони]. (Купел сом угля, древа, шмати сом себе дал шиц ...)* (КостПр 362); *Нїжда сом ше [як школяр] дома не учел. Оцец и мац покойна вше ме наганялі же чом я ше не учим. А я им гварел же нач ше бу-дзем учиц кед я лепше знам як наш учитель* (Етн29, VI). 5. у виреченьох у хторих субект и менови предикат виповедзени з истим меновніком; при повторйованю истого сло-ва у таким поровнаню визначає ше даяка прикмета хтора уж позната, звичайна, сама по себе розумліва: *Дзеци як дзеци, вше дацо напаратую; Вон шеџнул на патку и мирно курел свою пипку, ша цо знал з бабу. Баби як баби. Лярмаю та и прейдзе* (РН 15/29, 2).

як² модал. 1. „як ше гвари, як гваря, нї-би”: *А гоч яку пилну роботу [селян] мал до-ма, мушел охабиц свою роботу, а панску мушел пойсц робиц, бо то була як царска работа* (ЕтнV 86); *Та о тей квоки реку [вам напишем] ... Ёй, як мац, була наша, а когут бул сушедов, та и здаба на нього* (РН 19/1937, 3, М. Ковач). 2. „випатра, як кед би”: *Так сом ше як наедла (= випатра же сом ше наедла)*

(Н. Н.); *Таки бул як хори „випатрал як хори”*. • **як же** (у бешеди **яҗже**) **1**) „як же ши?; як же сце?”; **2**) „розуми ше, баяко”: „А готове то? [рихтане свадзби]” „Готове, як же. Богати и єдни и други, та то шило як помасцене (РК 1941, 41, М. Ковач).

якбачу присл. „думам же, випатра, видзи ше ми”: *Пребачела сом му: похопела сом же вон, якбачу, по першираз у живоце почувствовавал же то вон якаш „власц”, та ше сцел указац (Сф. Мак.); На щесе, наишла на то сушеда, бо иншак бизме ше якбачу такой моцно погерчкали (РН 3/1928, 4). || Всл. як баґ „исте” (Hal). ◀ Од бачиц „видзиц” (оп. обачиц, збачиц, пребачиц).*

якби¹ злуч. **1.** „як кед би”, у Гнатюкових записох и старших авторох **а**) у способових зависно-зложених виреченьох: *Так драгу знал якби навше у раю пребивал (= як кед би навше) (Етн30 17); дали сце ме, мамо, медзи дванац братох / якби сце ме дали медзи дванац гадох (= як кед бисце ме дали) (Етн9 ч. 169); А пресвята Богородица так ше умирела якби лем заспала (= як кед би лем заспала) (Етн30 80); у гробох людски цела так як би шпя (= як кед би спали) (РК 1925, 49); Кукурица цемно желена и жовта суцаца, з витром як би бешедує (СаламонІІ 124). б*) у атрибутових зависно-зложених виреченьох: *И як ше вода сипала на ньго, та почали хрести надац и остал здрави и красни бул якби ніґда не мал рани на себе (= як кед би ніґда не мал рани) (Етн30 91). 2. а*) у фукції додатку за способ: „яґод, на випатрунок як”: *Бивал у хижки ніско у жеми як би у пиньвици (РК 1926, 151). б*) у фукції атрибута або предиката: „таки як; таке як”: *Бачи Митро бул якби даяки стари дзи-як: знал шипивац шицки церковни писні (РК 1930, 82, Г. Кост.); хто чита тоту леґенду, кажди осети у своєї души якби красни запах и незвичайну милину (РК 1936, 19, о. Сабов); Нараз учула глас якби зоднука капліци (РК 1937, 14, Д. Биндас). || Всл. як бу „исте (1–2)” (Hal).*

якби² модал. у Гнатюкових записох и старших авторох: **1.** „то ест”: *Вишла єй фрайцимерка, якби служніца цо єй висуговала (= то ест служніца) (Етн29 135). 2. „як*

гваря, як бим повед”: *Од скорей волали ми и у Керестуре ... Коцур руском Атенем, то значи найпросвищенним нашим местом. Отамац ми обчековали якби якуш помоц и спасение нашоуму народу (РН 59/1926, 1, В.). 3.* „почустом, ніби, с. тобоже”: *поишол до манастиру ґу гевтому хлапцу якби ґу братови; але од нешка ані го братом не наволує (Етн. 30, 101); Руснак ше оздаль прето правел глупим и нерозсудним, же видзел коло себе мудрейши и ученйши народи, а з тоту свою якби „глупосцу” сцел вибачиц, виучиц мудросц иньших нацийох (РК 1935, 33, Д. Биндас); „Нье ту мой Дюра?” „Нье” – одповедла цимерманка як би з нєдзбалосцу (РНКЗаря 1938, 94, Е. Кочиш); Русини досц зло прешли, бо у Керестуре, котри є нешка наші найвекши русски валал и якби штрездиско нашого повойнового духовного живота заведзени мадярски державни школи (Заря 6/1935, 47); Коцурци ... свідомі своєї русскосци, зос правом предруцовали керестурским якби вождом, же меняю русски правопис (Заря 7/1935, 54); Иринка ше заганьбела, та вишла, як би, по воду (РК 1941, 39, М. Ковач) || Всл. jakbi „почустом, ніби”: *Tak naoko to oñi jakbi kamaraci (Buffa 170); поль. jakby (словко) „як”: slychac było jakby daleki grzmot „чуц було як далеке гирмене”. У литературним языку з тим значеньом хаснуєме кнїжково ніби (укр. ніби). 4. якби не 1*) „гей, розуми ше же так, баяко”; **2)** „напроцив, не складам ше”: „чи ґе то нье глупосц [модліц ше мертвоуму створеню]?” „Па то ше н҃игдзе аньи нье захтева” „Як би нье, кед чловец кльечи пред образом и модльи ше” (Заря 8/1939, 4).*

яке слов. звич. у злученьох **але яке, та яке** „та дзе (кед бешеда о дачим невитвореним або невитворлївим”: [Хлапци] *почали копац и преруцовац шнїг, але яке! Уж викопали вещей як два метери, а жеми ище нет (РН 30/1937, 2); „Болї?” – перши ше опитал оцц. ... „Та яке! – прифрантовал чловец у билей мантли ... Ані не зйойчал.” (Пап҃гДюКШ 16) ◀ Вироятно од серб. бешедного ма каки.*

яки яка яке зам. опитно-односни: *Яки маш авто? • яки (яка) ми ту! „не дорос/*

доросла за дацо, най ше не прави (важни, мудри и под.)”: *Критикуе бувшого председателя месней заедніци, а сам би ніжда тельо не поробел за валал, яки ми ту!* (Г. Р.) || Всл. *jaka mi tu pani!* (Hal)

яки-таки зам. „задовольюючи, не най-лєпши”: *Авто ма яки-таки, алє служи му.* Всл. *jaki taki „исте”* (Kubániová2, 64).

якиш якаш якеш и **якишик** якашик якешик зам. *неодр.*: *Жена му гуторела: Пришол якишик вельки хлописко ... Питал ше за тебе дзе ши* (Етн30 188). || Всл. *jakyš „исте”* (Hal), слц. *akýsi „исте”*.

якишка якаш якеш мн. *якишка* зам. *неодр.* „якиш”: *А я осетел тих дньох же якишка витрик цага* (РН 48/1936, 3, М. Ковач); *Та знає лєм щєсце, як якишка гварели, же [тот чловек] векиши не вирос* (РН 19/1937, 2, М. Ковач). || Всл. *jakyška „исте”* (Hal).

яко присл. „як”, лєм у нар. писньох: *Нет то красше дзивчатечко [в] тей мадярской країни / яко моя наймилєнша кед вона ше умє!* (Етн9 ч. 253); *Я мали дзиячок, шпивам яко птачок (крачунска винчованка); И я би так помирдала / кед бим таки хвосцик мала / яко заяц* (Етн9 ч. 426); *Кед ю вечар привєдли, / красна яко ангел, / а кед рано станє, / бридка яко дявол* (Етн9 ч. 331); *сама пришла [фраерка] за мну, / яко яловица за желеу траву* (Етн9 ч. 223). || Слц. *ako и jako „исте”*.

якобнік х. бот. „файта ліковитей рошліни”, лєм у В. Папгаргая: *знало ше и за єден особени лік процив сухотох [хороти малих дзецох]. ... жени на Яна, за роси, док слунко ище не вишло, зберали вишєліяки жєля як: волово хвости, яново жєлє (квитки), жовлі писки, миши хвосцики, якобнік и блюци. Спомнути жєля варєли у коло пейци литри води, ... Кед ше жєля уварєли, усипали до купачки тоту воду вєдно зоз жєльом и кед ше вода охладзєла ... окупали у нєй дзецко* (СлМед 182, В. Папгаргаї). || Не идентификовали зме тоту рошліну и не зазначєли єй карпатски назви. Познати нам лєм други карпатски назви вивєдзєни з того корєня: слц. *jakubka, jakubička, jakubínka* „файта вчасних грушкox хтори дозреваю коло св. Jakuba: Jakupke zrejú okolo dvaciatihho piatihho

júla (HSSJ); нєм. *Jacobsbirn „исте”* (нєм. *Jakobstag, Jakobi, Jakobitag* – 25. юлия), поль. *jakubówka* (*Pirus communis*) „файта грушкox”. ◀ Од мєна *Яков* (грєч. *Ιακωβ*), хторє у словацким ма форму *Jakub*, у польским *Jakób*, у нємєцким *Jakob* (од лат. *Jacob*).

якош и якошик присл. 1. „на даяки способ”: *Уж лєм то якош поробимє.* 2. „чєжко, мучно”: *Вимєнтовал ше вон отамаль [з ярку] якошик* (Етн29 58); *Пошлї вонї якошик чєжко* (Етн29 281). Всл. *jakoš „исте”*: *jakoš še vimentoval od ľeva* (Czambel); *И хто зна як би до конца було да не надишол мой шовжор Микола и його син Андришко, таки моцакки, та мє влєпєли за ноги и якош вицагли з гордова* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 153). 3. „прецошка, не цалком ясно як або прецо”: *Микола, правда, прєстал пиц од того часу, алє якошик отупєл, забановал ше, трацєл ше у бєшєди и ище анї война не була закончєна, умар* (КовМихЦВ 45); *Нє знам чом, алє якош ше од нього боїм* (Ю. Рм.); *Кед ше опитамє наших таржовцox ... Як им таржовина идзє, цо им задава найвєкшєу брижєу, єдногласно одповєдзє: „Нашо людзє нас якошик керую. Док купую даяку дробєняву, ище приду до нас, алє кед купую за вєкишу суму, не приходзє до нас ...”* (РН 14/1936, 2). 4. „приблїжно, одприлики”: *Га так то було наяр якошик по Вєлькєй Ноци кед мє пришили питац* (Рускинї 22); *То було якош вжимє.*

якошка присл. „якош”: *Чул сом од старого Головича жє хасновал у бєшєди слово якошка* (М. Рм.). Всл. *jakoška „исте”* (Kubániová2, 64), укр. *диял. якоска „исте”* (ЕСУМ).

якраз присл. 1. а) „правє”: *Коло мєшаца нєт атмосфєри, воздуха и якраз прєто у тємпєратурє вєлкє розлики ше указую* (РК 1932, 120, III. Лабош). б) „правє як трєба”: *Стої му шматє як раз* (Г. Р.); *Якраз дацо поробєнє „добре”* (В. Ерд.). 2. *помощнє значєнє прикмєтнїка: дацо барз добре, краснє и под.: Владу С. жєна, Чарногорка, хлоповита, як раз* (М. Рм.); *Бул би то уяш як раз!* (КовМихГриц 30).

як-так присл. 1. „якош, чєжко; нє бог зна як, нє найлєпшє; задовольюючи”: *Поробєли як-так.* 2. „бєзусловно, обовязно, гоч

на яки способ”: Зробим то як-так; Як-так сцигнеме на час поробиц.

ялови -а -е **1.** „неплодни” **а)** (о рошлі-нох): Ялова ягода [с. дуд] ма вельке викраване лісце, а родна ма мале лісце (В. Саб.); Поскони то ялови шемени, тот цо не квитне, та го треба одстраніц (ФейІр 32). **б)** (о зарну, нашеню): Дас о осем дні зидзе жито и теди почитаме кельо зарна зишли, а кельо єст ялови (РН 41/1937, 3). **в)** (о животиных): До трецого року краву не добре пуцац под буяка бо ослабне, але ані познейше, бо може остац ялова (РН 46/1935, 4). **г)** „хтора не мала младе (о крави и др.)”: За каждым целеньом остане по єден персценъ на дольнім краю рога. ... Кед крава ма медзи персценями празного то значи же того року була ялова (РН 46/1935, 4). **2.** „млади статок”: Целята и ялови *статок* хтори ше волап жуля, скоро до жими бул на паши, под голім небом. Цали час яловина була на паши (РК 1998, 157, Я. Барна). **3.** „даремни, без результата”: Тота робота му будзе ялова (РН 29/1937, 6); Викашиме ше шицки до роботи, па и я, и збудуєме сами [народни дом]. Красни су слова, лєм су ялови. Цали руски шор преляти з воду а зато ньет хто пойсц їеден мосцик предлобац и пуциц воду до дольни! ... А хто же ше викаше малтер правци и вальки (Заря 16/1938, 7). ◀ Праслав. *jalovъ*.

яловина ж. „млади статок; цялята, гачата”: На тоти яраши була виганяна яловина (гачата, цялята, крави), так же од яри по єшенъ нешла дому (ПЗ 6/1969, 13, Янко Олеяр); Вон ма краву и яловини (Мик. Ск.). || Всл. *jalovina* „млади статок; неплодна жем” (Hal)

яловица ж. „яловка”, лем у Гнатюка: сама пришла [фраерка] за мну, / яко яловица за желеу траву (Етн9 ч. 223). || Слц. *jalovica* „млада крава хтора ше ище не целела”.

яловка ж. зоол. „млада крава хтора ше ище не целела”: Бул случай же ше яловка дораз на яр кет вигнали [на яраш] побежала и скоро да ше там и оцелела (БиРК1936, 140). Общеславянска назва од ялови и суф. -ка. || У поль. *jałowka*, всл. *jalovička*, *jalovka*, укр. *ялівка* (Тимко 113). Всл. *jaluvka to krava*

dokiľ še ěbehala (Czambel), слц. *jalovka* „ялова, неплодна овца або крава”. ◀ Од праслав. *jalovъ*.

яловче -еца с. „млада, ище не одроснута яловка”: Ма краву и яловче (М. Рм.).

яма ж. у нар. писных и у Гнатюка **1.** „доліна”: И [кажди газда] мушел яму *викопец* у жеми, та ю [шашку] там *сипец* до тей доліни (Ос 13). || Всл. *јама* 1. „доліна” (у всл. ше хаснує паралелно з *doľina*); 2. „долік”: *grule* („кромплі”) *trimaju v jame* (Czambel), слц. *јама*, поль. *јама*. **2.** „гроб”: *Умарла ми жена, уж сом ждовец ... / Викопем ей яму по колена, / бо там будзе лежац моя жена; / викопем ей яму аж до паса, / бо там будзе лежац моя краса; / викопем ей яму аж по шию, / дам я ю обсадзиц з розмарию* (БиндКост 91). || Карп. русин. *јама* „гроб” (*šišková*). Общеславянске. ◀ Праслав. *јама*. Слово з нашей карпатскей лексики. У сучасней бешеди знова го хаснуєме под уплівом сербского.

Яна церкв. „швето Рождество Йоана Крестителя/Хрестителя (11/24. 06)”: *Йоан Креститель* свою младосц препровадзел у пустині, далеко од швета, у молитви, пошту и роздумованю. У рици Йордану покресцел Исуса Христа (ГорКух); *Пред Яном* будзе саночне, а *пред Петром* не будзе „пред шветом Яна будзе, а *пред шветом Петра* не будзе саночне” (В. Саб.); *аж по Янови* мож еси *яново яблука* (В. Саб.). ◀ Од греч. *Ιωαννης*.

яничков (яников) хлебичок х. бот. „*Ceratonia siliqua*, хлебичок, с. рогац”: Прекрасни винчованя [дзецох на Вилію] за веришю їх поход, а пенєжи, орехи, яблука, помаранчата або „яничково хлебички” су плаца за їх труд (КостОс 117); Ту рошне банана, кокосова пайма, яникова хлебичок и други *вишеліаки* фалти доброго древа (РК 1927, 45). У вост.слц. *Svatojánský chlép*, и ст.поль. *Świątego Jana chleb* (Тимко 19).

Янко: ти Янку Стокласков! „гандроване”; *женел ше як Янко у Коцуре, (о)женели го як Янка у Коцуре* „окончили дацо за дакого без його согласносци (то еквивалент сербского *правити рачун без крчмара*” (ОлеярЯк Шв6/1984, 736–737).

яновки ж. мн. (єд. яновка) „файта яблук хтори дозреваю коло швета Яна”: Дав-

но ше не ёдло яновки до швета Яна (аж од швета Яна). Верело ше же св. Петро дзелі яновки умарти дзецом у Раю. Кед даедна жена ёдла або давала есц яновки до Яна, св. Петро ей дзецку у Раю не удзелел яблуко (у прешлосци вельо дзеци умерали и велі мацери мали уж и умарти дзеци). Моя сушеда аж на Яна винесла у сакайтове яновки женом цо шедзели на драже (В. Ерд.). || Всл. janufka „исте” (Buffa 112).

яново желе с. бот. „Calium verum L.” У укр. диял. святоянське зілля, зілля святого Івана у зн. Hypericum perforatum L. Хаснуе ше ище назва яново квице (оп. значене 2) (Тимко 60).

яново квеце/квице с. бот. 1. „Bellis perennis L.” У поль. świętojanski kwiat у зн. Chrysanthemum leucanthemum. Хасную ше ище назви *жрайцарики*, *искирички*, *марґарета* (Тимко 22). 2. „Galium verum L.” Од прикметніка Янов и квице. Назва рошліни повязана з церковним шветом Йоана. Хаснуе ше и назва яново желе (Тимко 60).

яново яблука ж. мн. коц. „яновки”: *Яново яблука* ше не ёдза до Яна, ані ше не режу з ножом, ані ше з німа не лабда, бо вец будзе ляд падац, аж по Янови мож есц яново яблука. Кед дзеци ёдлі желени яново яблука, знала их жима вибиц (В. Саб.).

януар х. „перши мешац у року”. ◀ Прейг греч. ιανουαριος од лат. ianuarius, а тото од Janus (мено старого италийского бога).

яр ж. „часц рока хтора шлїдзи за жиму”. Общеславянске. Истого значеня всл. јар, слц. јар ж. и јаро с., поль. јар х. и јарз ж., укр. поет. яр. ◀ Од праслав. прикметніка јарѣ. • **з яри** „на початку яри”: *орезуе ше хмель каждого року з яри* (РК 1928, 150); всл. z jari idzeme orac (Czambel) ♦ **до яри Дюра од яри Янко** „часто меня прешвеченя” (Г. Р.).

ярабасті -а -е „шиви з билкастима джобками, пирскани”: *Тераз ест тих курох у фарбох билей, чарней и ярабастей. ... Главна фарба тей кури ярабаста, але така же крижом през пире преходза били смужки ... и так ше образую смужки крижом през куру и то крашнє випатра* (РН 44/1937, 2–3).

|| Всл. jaraba(s)ti „исте”: jarabata kura (Buffa 112).

яраби -а -е оп. **ярабасті**: *Яраби то шиви з билкастима джобками по себе; кед є вецей рижних фарбох, та є сиркасти* (М. Рм., В. Р.); *Когуцик яраби, не идз до заградки* (нар. писня); *Ярабе пире баржей швечи когутови як червене! Яраби когут вельо красиши* (ЧаканБас 66). || Слц. jarabŭ 1. „джобкасти, пегави”; 2. „пестри, цифровани”. ◀ Од праслав. прикметніка *гѣбъ*.

ярабик х. „яраби”, лем у злученю з меновником когуцик у народной писні: *Когуцик ярабик, / не идз до загради, погребеш лелию* (БиндКост 80). || Всл. kohutku jarabku, nehrebaj zahradku (Hal).

ярабица ж. зоол. „Perdix perdix L.” Общеславянска назва зоз значнима фонетичними розликами у окремих славянских языках. Вариянта зродна зоз слц. jarabica. У укр. закарп. диял. ор’абка. Хаснуе ше ище *дзива кура* (Тимко 99). ◀ Од яраби (оп.): ярабица шива, а ма по себе били точки. Нешка у бешеди частейше хаснуе сербску форму яребица (с. јаребица).

яраш х. 1. „деп, луки”: *Бул керестурски яраш вельки, розтворени, дзе могли пасц три езри статку розатого, а могли пасц до пейцсто або и вецей коні* (ЕтнV 99); *Док не було беґеля у керестурским хотаре теди вельо раз бул заляти цали яраш керестурски кадзи дараз насол статок, а теди по тим месце плївали риби и жаби* (БиРК1936, 140); *И заш вони иду, заш там ёден вельки барз яраш, там шицко коні вельки, красни, барз вельо* (Етн30 252). 2. (Яраш) коц. „южна часц коцурского хотара дзе дакеди були депи, луки”. 3. „державна жем”: [Комора] *допуцела, да ше ... од ярашу ёдни хони подѣ аренду даваю, а пен’жи, да ше на школко-народни потреби обраца* (ЦапЦ 94). 4. „хтори ше одноши на валалску власц, валалски”: *одбор одредзује да ше иста [плаца за учительку] из народной-односно из Яраскей Касси плаци* (ЦШкОдБКоц, 1889. р.). || Карп.укр. яраш 1. „район (як административна єдинка)”; 2. „феудална газдовска єдинка” (Дэже). ◀ Од мадь. járás „район”.

яращик х. „мали фалат ярашу” (Мудри-Ал).

ярґань х. 1. „справа хтора обраца дацо (лупачку, шечку) (Ю. Пап). 2. справа за цагане води зоз студні, хтору конь обраца, с. долап”: *Место коньох на Рискаши робели бияли. Прагали их до ярґаню кед цагали воду з беґелю до лавкох* (ФейИр 109). За ярґань з тим значеньом народ хаснує и назву медведз. || Слц. *járgáň* „исте” (Štolc 80). ◀ Од мадь. *járgánu* „исте” (а тото по Книжезови од серб. *jarган*).

[**яребица**] ж. оп. **ярабица**. ◀ Од серб. *јаребица*. Нашо карпатске *ярабица* (оп.).

ярец¹ х. бот. „*Hordeum vulgare* L.” У зах. укр. диял. *яриц*, всл. *jares*, поль. диял. *jarzes*, *jares*. ◀ Суфиксални дериват од псл. прикметніка *jaгъ*. Ограничена територія його хаснованя дава потверджене теориейом о карпатским регіоналізму, лебо о заєдніцким українсько-словацким деривату (Тимко 68).

ярец² -рцу х. мед. „охорене ока”: *Теди долия кліпка спухла, почервенела, а на єдним месце (у угле ока) було найбаржей напухнуте и вистирчене, таке як заренко ярцу. Тото болело и було полне зоз отоком* (КолесарД). || Всл. *jares* „исте”: *virucil še mi jares na оку* (Buffa 112). ◀ Оп. *ярец*¹: По випатрунку *ярец* на оку здабе на зарно ярцу.

ярини мн. и єд. **ярина** ж. 1. бот. „зарна, житарки хтори ше шею наяр” (М. Рм.): *Будзе дижджу – Божого благослову. Житом не почкодзи, а ярини поможе* (КовМихЦВ 13). || У укр. бойк. диял. *ярини*, хаснує ше и у польским зоз значеньом „житарки котри ше шею наяр”, слц. *jarina* „исте”. Общеславянска назва (Тимко 13, 15). 2. „желенява, заградково рошліни”: *Єдла зос ярини (цушпайзи): желени грацок, желена пасуля, мархва, келераба* (РК 1938, 145); [Шницли] *Єме зоз даяку ярину лебо шалату* (НКух 49). ◀ Од праслав. прикметніка *jaгъ*.

ярмо с. „древени прибор за прагане волах”: *Воли або крави ярмо ношили так же ше им глави удзивало помедзи вонкашні и нукашні джатки так же им верхня часц ярма лежала на каркох а сподня часц им стала опрез перших* (Фа 93). Слц. *jarмо* „исте”,

серб. *јарам* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *jaгъто*. У нар. писні меновнік *ярмо* похасновани як тип племи, *стреме* (те. *ярмо*, ген. *ярмена*): *Мойо воли во ярменох, / мойо коні во стременох* (Етн9 ч. 430).

ярні -я -є „хтори ше одноши на яр”. Карп.укр. *ярній* „исте” (TichyFr).

ярок -рку х. „неглибоки и нешироки канал за одцекане води”. Слц. *jarok* „исте” (1599) (HSSJ), слц. диял. *jarok* 1. „исте”; 2. „поток” (SSN) ◀ Од турско-татарского *jar* „яруга”.

яруга ж. „нізша часц терену, доліна, котліна”: *Кед єден рок були вельки дижджи, були таки места, яруги, дзе була вода, машина жу брадлом не могла войсц, та жито поросло* (М. Рм.); *Яруга по хторей цече Йордан єст найглибша яруга на швецє* (РК 1833, 119). || Укр. *яруга* „исте”, всл. *jaruha* або *močar* (Czambel). ◀ Як и предходне *ярок*, од турско-татарского *jar* „яруга”.

ярчани -а -е „хтори ше одноши на ярец”: *ярчана мука, ярчана плева*. Всл. *jarčena tuка* (Czambel).

ярчанка ж. „ярцова слама”. Всл. *jarčanka* „исте” (Buffa 112).

ярчанки ж. мн. (єд. *ярчанка*) „файта вчасних грушкоч”: *Ярчанки жовти округли, зрею кед и ярец* (Тимко 55, В. Саб.). Слц. диял. *jarčenky*, *jarčinki* „исте” (SSN). ◀ Од *яр* (оп. и *ярче, ярчата*).

ярче -єца с. „младе вилягнуте або оокене наяр”: *А вайца ... полни сакайтов бул – двою ярчата би могол за нїх купиц (= двою кощата, баранчата и под.)* (РН 8/1931, 3, М. Ковач); *Наяр вишедзени курчата то ярчата. Єшенчатом не нарошню вайца, вони ше аж наяр нешу* (В. Саб.). || Слц. диял. *jarča* „праше опрашене наяр” (SSN). ◀ Од *яр* (оп. и *ярчанки*).

ярчиско с. „польо на хторим бул ярец” (В. Саб., МудриАл). Всл. *jarčisko* „исте” (Buffa 112).

ярчок -чка/-чку х. 1. дем. од **ярок**. 2. „воздлужне углібєне на поверхносци предмета”: [Тишлірска тезга] *на задку мала през цалу свою длужину удабани ярчок глибоки дас 4, а широки 10 центи. До нього ше у цеку роботи одкладало дробни алат* (Фа 25).

[**ясен**] *х. бот.* „Fraxinus L.” Неадаптована варіянта общеславянської назви. То підтверджує приклади зок укр. діял. Словачкей *йасен*’, *йашін*’, або вост.слц. *ješeň*, *jašeň*, або поль. діял. *jašeň*, *ješeň*, *ješiń*. По тих паралеллах наша форма би мала глашиц *яшенъ*. Вироятно очуванню форми допоміг сербський язык (Тимко 49, 74). ◀ Праслав. (j) asenъ.

яскиня *ж.* „пещера”, у крачунських писнях. Всл. *jaskiňa je v brehu dzira, a tam žiju pustevníci* (Czambel), укр. діял. *яскиня „пещера”*. ◀ Праслав. *jaskyn’i „дзира”*.

[**ясмин**] *х. бот.* „Jasminum officinale L., майово квеце”: *Стало дзивче под ясином, / та ше задумало* (поет Митро Надь). ◀ Од серб. *јасмин* „исте”, тото од ит. *gelsomino*, а то з персійського. Наш еквівалент майово квеце/квице (оп.).

ясна *с. мн. анат.* „часц устох над одн. под зубами”. Всл. *jasna* (мн.) „исте”, слц. *časno* (с.). ◀ Праслав. *děsno* або *děsna* (Machek). Зродне з лат. *dens -tis* „зуб”.

ясни -а -е „шветли, швицаци; хтори ше добре види, чує, розуми; логични”. Общеславянське. ◀ Праслав. *jasnъ*.

ясно *присл. 1.* „препознатліво, видліво; розумліво”: *Припомина себе Микола тото хованє ище и нешка так ясно як да то було вчера* (КовМихЦВ). **2.** у *функи. пред. а*) „мешачно, кед мешає швици”: *Тей ноци ясно. б)* „ошвицєне з ясну шветлосцу”: *З вечара цма, а над додньом ясно* (нар. писня).

ястраб *х. зоол.* „Astur palumbarius L.” Варіянта общеславянської назви. Формант -аб характеристични за заходнославянськи языки и юго-заходни бешеди українського. Пор. слц. *jastrab*, чес. *ještěřáb*, поль. *jastręb*, у укр. карп. діял. *йастр’аб*, *астряб*, лемк. *jastrab*, рсй. *ястреб*, серб. *јастреб* (Тимко 104, 121). Общеславянське. ◀ Праслав. *jastrębъ*. ➔ Нешка у бешеди частейше хаснуєме сербизем *ястреб*.

[**ястреб**] *х. оп. ястраб.* ◀ Од серб. *јастреб*. Нашо карпатське *ястраб*.

***ятриц ше** -и ше *незак.* „поставає вше баржей боляци (о рани, вреду)”, зачуване лем у виведеней формі *розятриц ше*

(оп.). Але и у нашим языку мушела исноває тота основна форма: слц. *jařiti sa* „гноїц ше; поставає болячи”, чес. *jiřiti se* „исте” (Kalal 219), укр. *ятрити* „спричинюває запалєне, боль”, *ятритися* „не гоїц ше; гноїц ше”; всл. *ja(n)tric še* „гноїц ше (о рани)” (Buffa 112). ◀ Од праслав. *jetriti* (ЕСУМ).

ячменок -нку/-нка *х.* „ярець”, лем у нар. писні. Слц. *jačmeň „ярець*”, поль. *jęčmień „исте”*. ◀ Праслав. *jęčmъ -mene*.

яшля *мн.* „древени або бетонски валов за кармене статку”: *Яшля могли буц коньски и кравски. У хліве хтори мал през штрєдок дражку з єдного боку були коньски, а з другого боку кравски яшля. Коньски яшля були високи дас коло метер дваецц, були узши як кравски. На муре, над нїма, стала горизонтально положена драбин(к)а, до хторей ше коньом кладло шєно. Кравски яшля були нїзиши од коньських, але шириши. До нїх ше сипало оброк кравом. И коньски и кравски яшля стали на древених слупкох або на вимурованих цєглох* (ПапОл 44). || Всл. *jašle „исте”* (Hal), укр. *ясла „исте”*. Общеславянське. ◀ Праслав. *jasla* и *jasli*, а то од индоевропського корєня *ed-*, псл. *ed-* „єсц”. • **виривац яшля** „буц немирни при яшльох (о добре карменим коньови)”: *Дому, шугай, дому, / дому вас волаю, / ващо конї врани / яшля вириваю* (нар. писня); *Кед вжїме запрєш конї до хліва, та нїч не робя а добре их кармиши, почню яшля виривац* (КовМихГриц 75); **кармиц при яшльох** „кармиц (статок) з готову покарму, а не напасає го”: *Але кед людзе обачели же лепиши заробок жєм обрабця як статок напасає, тєди почали вше вєцєй пажїци розорїоває, паишкови зменишоває и занягали чуванє статку по полю. Так ше статок почало кармиц „при яшльох”, або, як ше гвари, „з мєха”* (Я. Барна, РК 1998, 158).

яшніц ше -ні ше и -нєє ше *незак.* „виашнюває ше, розходзиц ше (о хмарох)”: *Яшні ше од Кули* (В. Саб.); *Кус попадало, але отамаль ше уж яшні* (Г. Р.). ◀ Од *ясни*.

ящур *х.* значи даяки водово животинї (бридки, страшни и под.), у Гнатюка: *Мала би я з гусарами ици, / волєла бим до моря скочици, / яй, до моря, до тєй глібуцини, / дзе*

ящури шицки [в] глебуцини (Етн9 ч. 305).
|| Укр. *яцир* (зоол.) 1. „лупкар, с. љускавац, *Manis Macrura*”; 2. „назва за вимартих шмикачох и водожемцох”; слц. *jaštery* „файта шмикачох, *Sauria*”. ◀ Од праслав. (j)aščerъ. Од того и нашо *ящурка*.

ящурка ж. зоол. 1. „*Lacerta viridis* L.” У укр. карп. диял. *ящурка*, вост.слц. *jaščurka*, *jaščurka*, слц. *jašterica*, поль. *jaszczurka*, рсй.

ящерица. Варианта общеславянскей лексеми котра ше зоз суфиксом *-ка* хаснуе у укр., поль., чес, горньолужицких языкох и вост. слц. бешеди. 2. „*Triturus vulgaris* L.” 3 тим значеньом у укр. диял. *ящур*, поль. *jaszczur*. Пренешена назва зоз животинї „*Lacerta*” пре подобносц випатрунку. Хаснуе ше ище назва *визиборня* (оп.) (Тимко 117, 121, 128, 130). ◀ Од праслав. (j)aščerъ.

Реч о Речнику

Од краја 70-их година прошлог века, као предавач тадашњег Лектората за русински језик и књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду, уредник овог речника почео је да прикупља материјал о русинској народној лексици. Факултет је овај материјал издао као приручник за студенте новоотворене Катедре (1981), касније Одсека за русински језик и књижевност под насловом *Лексика руског језика / Лексика русинског језика* (1983). У приручнику је, највећим делом у форми речника, обрађена лексика русинског народног језика (под термином *народни језик* овде подразумевамо савремени русински *разговорни језик* у којем, поред изворног карпатског слоја има и нових језичких слојева: србизама, нових русинских речи, књишких речи и др.). Паралелно с радом Катедре на Српско-русинском (I. том 1995, II. том 1997) и Русинско-српском речнику (2010), који је седамдесетих година иницирало Друштво за русински језик и књижевност, наставили смо наш рад на лексици народног језика. Као резултат тог дугогодишњег рада, захваљујући свесрдној помоћи сарадника и информатора, излази овај двотомни *Речник русинског народног језика* (24.000 одредница).

Највећи део народне лексике за Речник забележили смо у етнографским записима русинског народног стваралаштва (В. Хнаћук и др.), у делима најстаријих русинских писаца (Х. Костељник, М. Ковач) и у међуратној (1921–1941) русинској периодици (*Руски новини*, *Русска заря* и др.); знатан део лексике забележен је код аутора следећих генерација (Никола Кочиш, Ђура Лаћак, Ђура Папхархаји) и у савременој периодици (*Руске слово*), а такође и у преводима на русински језик (Н. Гогољ и др.). Радници и сарадници Одсека за русински језик и књижевност су умногоме допринели допуњавању и обогаћивању Речника. Знатан прилог раду дали су и студенти Одсека својим дипломским радовима о народној лексици. Многе речи и значења забележили смо од информатора, а многе и од појединаца у спонтаним разговорима.

За лексику коју су Русини донели из постојбине у Речнику се употребљава термин **карпатска лексика**. У Речнику то је и највећи део обрађене лексике: општесловенске и прасловенске речи: *чловек, жена; цело, глава...; оцец, мац; син...; коњ; ластовка, голуб...; древо, шлївка...; гвизда, слунко; жем, швет...; дом,, дзвери...; хлеб, мука...; жиц, буц; иси; би-ли – чарни, червени, високи – нїзки...; многи мађаризми: валал, салаш, погар, кукурица, бивовно и др.; германизми: фундамент, штранґ, коч, фартух и др.; латинизми: януар, школа, каплїчка и друге позајмљенице. За лексику коју су Русини посудили или створили после досељења употребљава се термин **нова лексика**. У новој лексици русинског језика највише има србизама (*бриґа, време; калкови поднесц молбу „поднети молбу”, подруциц „подбаци-ти, не испунити очекивања”*). Знатно мање има нових германизама (*трешка „вршалица”, дамферка „тегљач”*), нових мађаризама (*корчолї „клизаљке”, шарганьов „блатобран”*), књишких речи источнословенског (*случиц ше „десити се”, соловей „славуй”*) и српског порекла (*огньогашец „ватрогасац”*) и нових речи које је народ створио после досељења (*витернїца „вејача”, дровованец „сајла”*). Одреднице-позајмљенице у новој лексици стављане су у угласту заграду: србизми [*бриґа*], [*време*], [*бундава*], књишке речи: [*случиц ше*], [*соловей*] и др. Изведене речи од таквих позајмљеница нисмо стављали у заграду: србизам [*бун-**

дава], али изведенице *бундавки*, *бундавніки*, *бундавов*, *бундавянка*. Ни речи које је народ створио без директног туђег утицаја, мада спадају у нову лексику, нису стављане у угласту заграду (*витерніца*, *дротованец*). Такође ни речи за које нисмо утврдили да ли спадају у карпатску или нову лексику.

Речи су у Речнику обрађиване од најстаријих, углавном заборављених речи, до лексике која је још у употреби. Код старијих речи обично наводимо више примера и објашњења него код савремених речи. Тиме смо желели, на неки начин, „оживети ове речи у памћењу читалаца”.

Код већине речи наводе се, иза знака ||, и њихове **карпатске паралеле**. Под терминем *карпатске паралеле* овде подразумевамо речи у језицима и дијалектима карпатског ареала које су најчешће истог порекла и исте или блиске по облику и истог или блиског значења као и русинске речи, нпр. русинско *хижа* „кућа” || источнословачко *chiža* „исто”, русинско *затинчліви* „срамежљив (обич. о детету)” || украјинско дијалекатско *затинчливий* „тврдоглав”. Као најчешће паралеле русинских речи наводимо источнословачке, карпатскорусинске, карпатскоукрајинске¹, украјинске, словачке, пољске и друге речи: оне потврђују припадност већине у Речнику обрађених речи карпатској лексици²:

білѣмо с. мед. ”катаракта”. ... || Укр. *білѣмо* „исте”, рсј. *бельмо* „исте”, слц. *beľmo* „исте”, всл. *beľmo* „исте” (Hal I 129), чес. *běľmo* „исте”, пољ. *bielmo* „исте”. ◀ Од праслав. *běľmo*, а то од *běľъ* „били”.

каганец -нца х. „давни прибор за ошвицоване: судзинка з масцу, олејом и под. и у ней замачани гноцик закручени з рендочки и под.), серб. *светиљка*” ... || З истим значењом карп.укр. *каганец*, укр. *каганець*, рсј. *каганец*, пољ. *kaganiec*, чес. *kahan* и *kahanec*, слц. *kahanec*, *kahan* (SSN, I, 734). ◀ По ЕСУМ-у од праслав. *каганъ*.

За наведене речи *білѣмо* и *каганец* јасно је да су то русинске карпатске речи зато што имају паралеле у другим језицима карпатског ареала. Карпатске паралеле има и највећи део русинских горе споменутих општесловенских и прасловенских речи (*чловек*, *глава*, *син*, *голуб*, *дом*, *хлеб*, *бежац*, *червени*, *високи*).

Неке русинске речи не спадају у општесловенску лексику или су нејасног порекла, али имају карпатске паралеле истог или сличног значења, те закључујемо да су и оне из карпатске лексике. Нпр.:

кормацац ше -ам ше *незак*. „верциц ше, рушац ше з целом на шедзиску, посцелї або стояци на єдним месце, с. вртети се, не мировати на столици, кревету, у месту”. || Всл. требишовске *kormasac še* 1. „исте”; 2. „котуляц ше”, всл. земплинске *kormasac sa* „превращац ше, котуляц ше”. ◀ Нејасне.

Ако карпатске паралеле нисмо забележили, даље изучавање показаше да ли такве русинске речи спадају у карпатску или нову лексику, коју смо примили после досељења.

У русинском народном језику има много србизама. Русини их могу лако препознати ако ови србизми имају русинске еквиваленте (који најчешће имају паралеле у карпатском ареалу). Нпр.:

1 Не улазећи у проблематику око (*карпатско*)русинских и *карпатскоукрајинских* дијалеката, ми смо ова два термина преузели од аутора извора које смо користили: ако је аутор употребљавао термин (*карпатско*)русински, ми смо га тако употребљавали у Речнику, а ако је употребљавао термин *карпатскоукрајински*, ми смо такав термин прихватили.

2 Термин *паралела*, међутим, некад употребљавамо и са ширим значењем, те међу карпатским паралелама наводимо и речи изван тог ареала које јасније осветљавају порекло и значење русинских речи: мађарске, немачке, лужичкосрпске, чешке, српске и друге речи.

[**брига**] ж. „чужосци, проблеми”: Давно вецей бриги було як тераз (Ос). ◀ Од серб. *брига*. Наш карпатски еквивалент ту меновнік *старосци*² ж.: Вельораз вона [жена] ма зос тим вельки старосци (РН). || Всл. *starosc: bul mladý, ... ěmal tak jak mi starosci* „не мал бриги як ми”.

[**воденица и воденіца**] ж. „млін на води”. ◀ Од серб. *воденица*. Судзаци по назвох за воденіцу у карпатским ареалу: укр.. *водяний млин*, слц. *vodný mlýn*, поль. *mlłyn wodny*, наша назва за тоту файту мліна тиж була *млін*. То заключаеме и на основи текстох старших авторох: вони место сrbизма *воденіца* ище хасновали нашо *млін*: Року 524. и 528. була така силна жима. *Мліни* [на води] не могли млец (РК).

Русински карпатски еквивалент сrbизма *брига* је именица *старосци*, а сrbизма *воденіца* – именица *млін* „млин”. Такви су још сrbизми: *гром* (рсн. *перун*), *стража* (рсн. *варта*), *пендрац ше* „пентрати се” (рсн. *џрабац ше и драпац ше*), *войска ж. р.* (рсн. *войско с. р.*), *џадни* (рсн. *брудни и бридки*), *џалама* (рсн. *лярма*), *казна* (рсн. *кара*), *џурац* (рсн. *дриляц и цискац*), *досадзиц* „досадити” (рсн. *допиц*), *живина* (рсн. *дробизџ*), *чувац* (рсн.: 1. *мерковац*, *храніц*, *варовац*; 2. *пасц* (статок на паши)) и други.

У русинском језику, међутим, има речи које постоје и у језицима и дијалектима карпатског ареала, а са истим значењем и у српском језику. Такве речи захтевају пажљиву анализу да бисмо утврдили да ли су то русинске карпатске речи или сrbизми.

Такав је прилог *непреривно*:

непреривно присл. „непрекидно”: *Моя лабда мила ... / влєце, вярї, та вєшенї – / непреривно вше скакала* (ПЗ 6/1974, 19). || Всл. *neprerывне „исто”* (Нал.); карп.русин. *непреривно „исто”* (Керча). Овај прилог може бити и превод сrbизма *непрекидно*, а може бити и русинска карпатска реч, јер је потврђују наведене паралеле. Такве су још речи: *полноц* „поноћ” (рсн. нар. *пол ноци*), *парох* (рсн. арх. *фарар*), *погришиц* „погрешити” (рсн. *схибиц*), *дружтво* „друштво”, *кабел* „кабао, ведро” (рсн. арх. *ведро*), *комотни* „комотан” и друге.

У русинском језику има и речи које постоје и у језицима карпатског ареала и у српском језику, али је за утврђивање да ли су у русинском из карпатске лексике или су сrbизми треба добро познавати историју и начин живота Русина у време досељења (нпр. када се, пре или после 1745. год., у администрацији појавио неки израз, у облачењу нека одећа, у домаћем животу неки предмет). Без обзира што неке од таквих речи постоје у карпатском ареалу, оне су се и тамо и у русинском могле појавити тек после досељења Русина. Такве су речи: *мирица* „мерица” (слч. *merica*, срп. *мерица*), мађаризми *уяш* „мушки кратак капут”, *меселатов* „двоглед”, германизам *пулт* „тезга у крчми”, *валалска хижа* „канцеларија сеоске власти”, *трозџа* „шљака”, *мажа* „справа за мерење тежине”, *вата* „фата” и др.

С друге стране, за именицу *витерніца* „вејача” знамо да спада у нову лексику, јер су се вејаче у Бачкој појавиле у другој половини 19. века.

У русинском књижевном језику има и много књишких речи источнословенског (црквенословенског, украјинског и угоруског тј. карпатскорусинског књижевног језика) и српског порекла. Источнословенске речи су у народни језик ушле (неке и пре досељења) преко школе, књига и цркве. Такве су нпр. источнословенске речи: *случиц ше* „десити се”, усклик *смачного* „пријатно”, *чувствовац* „осећати”, *восток* „исток”, *везник* *понеже* „пошто”, *воздух* „ваздух” и др. За наведене речи знамо да су у русинском књишког порекла, јер Русини имају за њих карпатске еквиваленте: за *случиц ше* – карпатско *стац ше* и *трафиц ше*, за *смачного* – *наздраве*, за *чувствовац* – *чуц*, за *восток* – *виход* (*слунка*), за *понеже* – *прето же*,

за воздух – *дуфт*. Књишке речи српског порекла створене у русинском књижевном језику (*больница* „болница“, *огньогаице* „ватрогасац“) ретко су прихваћене и у народном језику.

Проблем овде представљају речи источнословенског порекла које се употребљавају или су се употребљавале у књижевном језику, али се у народном језику ретко или никако не употребљавају. Такав је глагол

понукац -ам 1. „нудити јело, пиће и др.“: *Газдиня фурт понука госцох*. 2. „подстицати“: *Владика ... понукалѣ ... Коцурцохѣ, же бы до Шиду сельели* (П. Вукич).
|| Слч. дијал. *ponúkať* и *ponukovať* 1. „нудити“; 2. „подстицати“, укр. *понукаати* и *понукувати* „подстицати“: *понукаати до серйозних роздумів*.

Овде је проблем значење под 2 („подстицати“): Старији аутори су, како видимо, ово значење употребљавали, оно има и карпатске паралеле (укр. *понукаати* и *понукувати* „исте“, слч. *ponúkať* и *ponukovať* „исте“), али у народном језику га нисмо забележили. Стога нисмо утврдили да ли је глагол *понукац* са значењем „подстицати“ из русинске карпатске лексике или је то у русинском књишка реч.

Такве су још речи: придев *дочасни/дочасови* „привремен“ (укр. *дочасний*) (у русинском постоји прилог *до часу* „на одређено време“, те би могао постојати и придев *дочасни*); *постановиц* „одредити; решити“ (укр. *постановити* „исто“), *напевно* „вероватно“ (укр. *напевно* „исто“, рсн. *бизовно*) и др.

Речник је **описно-етимолошки**: у њему су описана значења и употреба речи и наведени су примери, а на крају одредница, иза знака ◀ даје се етимологија речи. За многе речи изведене од општепознатог корена нисмо наводили порекло, јер ће читалац лако препознати у њима основну реч, нпр. није наведено порекло речи *виплацанка*, *виплациц*, *виплацац*, *виплациц ше*, које су изведене од глагола *платиц* „платити“. Пошто нам је један од циљева био *обработити* лексику *народног језика* и *повезати* *народни језик* са његовим *карпатским коренима*, етимологија се углавном наводи од последњег језика-извора (ређе смо наводили и даље порекло речи). Нпр.:

[**пазариц**] –им *зак.* и *незак.* „предац/предавац *або* купиц/куповац“. ◀ Од серб. *пазарити*.

Овде је наведен само српски извор, мада је у српском то турцизам.

Речник је намењен ширем кругу корисника, те смо уз неке одреднице давали опширнија тумачења и илустрације.

Какву пажљиву и детаљну анализу захтева издвајање карпатске лексике у русинском језику можемо закључити и по томе што смо у нашим радовима објављеним пре 30 година неке речи народне лексике сврстали у србизме, а у садашњем *Речнику русинског народног језика* смо их ставили у карпатску лексику или их за сада нисмо сврстали ни у један од та два лексичка слоја. Детаљнија објашњења уз такве речи овде нећемо давати. Такве речи имамо у нашој *„Лексици русинског језика“* (1983): *витерняк* „ветрењача“, *газловац* „газити“, *лісти* „листови (на задњој страни цеваница)“, *наредзиц* „распоредити“, *пиљка* „пиљак“ и др. У Речнику смо их, пошто смо о њима имали више података него 1983. г., уврстили у карпатску лексику. Са друге стране, у речнику лексике Хавријила Костелњика (*„Словник лексики Гавриїла Костелњика. Слова восточнославянського и польського походження“* (1991) у лексику источнословенског и пољског порекла уврстили смо и такве речи за које смо у Речнику констатовали да су из русинске карпатске лексике. То су нпр. речи: *бури* „тамносив“, *вага* „тежина“, *виграц* „победити“, *воля* „слобода“, *завалини* „запрљан“ и др.

У даљем раду на русинској народној лексици такве „проблематичне” речи ће, надамо се, бити још детаљније проучене, а тиме и успешније класификоване.

У Речник нисмо унели неке речи које смо забележили у изворима. То су: **1.** Поједине архаичне речи и облици из народне поезије: **оговарац** „оговарати” (савр. русин. *огваряц*), **свит** х. „свет” (савр. русин. *швет*) и др.; **2.** речи из текстова међуратних аутора за које нисмо имали потврде да ли су из народног језика: **вибералци** (јд. вибералец) „скупљачи прилога ради помоћи”, **шубравец** –вца „бећар, неваљалац”; **3.** речи из текстова међуратних аутора које су вероватно књишког порекла: **покрочиц** „напредовати”, **пречи** модал. „ипак; право да кажем” и др.; **4.** речи и изрази за које смо претпостављали да су то можда ауторове индивидуалне творевине: *правиц ше други Лукач* „правити се наиван” и др. **5.** Најзад, то су и речи које вероватно постоје или су се употребљавале у народном језику, али их до данас нисмо забележили.

У Речнику су употребљавани следећи знаци:

1. а) [...] У угластој загради наводе се речи српског порекла и, ређе, поједине речи које су се појавиле у русинском језику после досељења (речи новог лексичког слоја): поједини германизми, мађаризми, књишке речи. Изведенице од таквих речи не стављају се у угласту заграду, јер се њихово порекло подразумева. Нпр.: србизам *лимун* је у загради: [**лимун**], али изведеница **лимункови** „боје лимуна” није у загради; такође и [**литра**]. „мера за течност”, али **литровка** „боца од једне литре” такође није у загради.

б) У угластој загради стоје и допуне уз поједине речи, скраћенице или текст: израз *штири мил.* унет је са допуном: *штири мил*[иони]; *чи ће то нје глупосц* [модліц ше мертвому створеню] = *зар то није глупост* [молити се неживом бићу]?

2. Иза знака || наводе се карпатске (словачке, источнословачке, украјинске, карпатско-русинске, карпатскоукрајинске), ређе и друге лексичке паралеле (србизми и др.).

3. ◀ Знак порекла.

4. Иза знака • наводе се терминолошки изрази: **стрика му до уха** „сева му у уву”, **древени майстор** „дрводеља”), а иза знака ♦ – фразеолошки изрази (*аж уха напинац* „веома пажљиво слушати”).

5. Иза знака ➔ на крају обрађене одреднице дају се поједина објашњења и напомене.

6. Иза знака > наводе се: **а)** русинске конструкције као еквиваленти србизама; **б)** гласовне промене и промене облика: *-ол > -он* (*витриол > витрион*).

7. Две тачке (:) означавају дужину претходног вокала (у било ком језику): стр.в.нем. *bu:lla*.

8. Знаком **q** означава се прасловенски назал **Q**.

9. Знак **Ъ** негде стоји на месту *јата* (Ѣ).

10. Коса црта / **а** стоји између два стиха; **б)** означава парове глагола: свршеног и несвршеног вида и др.

11. Знак * стоји испред речи за које претпостављамо да су некад постојале у русинском језику.

12. Експонентима ¹, ² итд. означене су одреднице са хомонимским значењем.

Summary

The language of the Ruthenians (around 17,000) in Serbia and Croatia – *the Ruthenian language*, in the language science also called *Southern Ruthenian language* (unlike the Ruthenian language of the Carpathian Ruthenians and Lemkos – in the science known as *Carpathian Ruthenian*) was formed in the Carpathian region, in Northeastern Hungary (nowadays including also the Northern Slovakia, Transcarpathian Ukraine and Southern Poland). After the arrival of the Ruthenians in the Southern Hungary around the middle of the 18th century (1745) (the region nowadays includes Vojvodina in Serbia and Slavonija in Croatia), the Ruthenian language, separated from its home territory, adopted a lot of Serbian and Croatian words as well as other words from the new environment while its Carpathian lexicon slowly started to become obsolete.

The Dictionary of the Ruthenian Folk Language (24.000 items) is a descriptive-etymological dictionary of the Ruthenian language spoken in the new environment (the language used by the people in everyday speech). The words were recorded in the old manuscripts, in the editions in the Ruthenian language, from individual informants and in daily meetings with people. The Dictionary includes both the Ruthenian *Carpathian* lexicon, created in the „old homeland” of the Ruthenians, and the new lexicon, created after their arrival. The words explained in the Dictionary range from the oldest ones, which are almost forgotten today, to words that are still in use in the Ruthenian language. In most words, after the sign ||, are given their *Carpathian parallels* – the words in the languages and dialects of the Carpathian region (in the Slovak, Ukrainian and Polish languages and dialects), which are most often of the same origine and identical or close in form and meaning as well as the Ruthenian words. For instance, the Ruthenian word „хижа” (house) || Eastern Slovak *chiža* „the same”, the Ruthenian word *затинчліви* (shy) || in the Ukrainian dialect *затинчливий* (stubborn). Most often, the parallels confirm the similarity between the Ruthenian words and the Carpathian lexicon. Serbian words as well as some others (literary words, Ruthenian new words), which appeared in the new environment of the Ruthenians, are put into the angle brackets. For example, the Serbian word [б^{ри}га] f., meaning „difficulties, problems”, the literary word [чу^вство], in Serbian „feeling”. After the sign ◀ follows the origin of the word: [во^деніца], f. „the mill on the water”. ◀ From the Serbian word *vodenica*. Since our aim was to make a parallel between the folk language and its Carpathian roots, the etymology was mainly cited from the last language-source (we often omitted the farther origine of words, from other Indo-European and other languages). For instance, the Serbian word of Turkish origine [па^зариц] -им... ◀ from the Serbian word *pazariti* (buy).

This dictionary is intended for a wider circle of users. Some items are given broader explanations and illustrations.

ЗМІСТ

О	3
П	113
Р	337
С.....	455
Т	563
У	605
Ф	642
Х	663
Ц	680
Ч	702
Ш	733
Щ	791
Ю	794
Я	796
Реч о Речнику.....	809
Summary	814

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.161.2'374
81'374.81=161.2

СЛОВНИК руског народног језика. 2, О – Я / у редакцији Јулијана
Рамача. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за русинистику :
Завод за културу войводянских Руснацох : Друштво за руски језик,
литературу и културу : Руске слово, 2017 (Петроварадин : Алфа граф).
– 816 стр. ; 24 cm

Тираж 400. – Стр. 809-813: Реч о Речнику / Ј. Рамач. – Summary.

ISBN 978-86-89945-16-4 (ЗКВР)

а) Русински језик – Речници
COBISS.SR-ID 318163975

СЛОВНИК РУСКОГ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА • У РЕДАКЦИЈИ ЈУЛИЈАНА РАМАЧА •
П О – Я • ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНИСТИКУ, Нови Сад • ЗАВОД
ЗА КУЛТУРУ ВОЈВОЂАНСКИХ РУСНАЦОХ, Нови Сад • ДРУШТВО ЗА РУСКИ ЈЕЗИК,
ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ, Нови Сад • РУСКЕ СЛОВО, Нови Сад • Графични редактор:
СЛАВКО САБО • Објег: 51 ДТ • Тираж: 400 прикладники • Друковане закончене децембра
2017 • Друковала: АЛФА Граф, Петроварадин

РЕЧНИК РУСИНСКОГ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА • У РЕДАКЦИЈИ ЈУЛИЈАНА РАМАЧА •
П О – Я • ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНИСТИКУ, Нови Сад •
ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЈВОЂАНСКИХ РУСНИНА, Нови Сад • ДРУШТВО ЗА
РУСИНСКИ ЈЕЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ, Нови Сад • РУСКЕ СЛОВО, Нови Сад •
Графички уредник: СЛАВКО САБО • Обим: 51 ШТ • Тираж: 400 примерака • Штампање
завршено децембра 2017 • Штампа: АЛФА Граф, Петроварадин